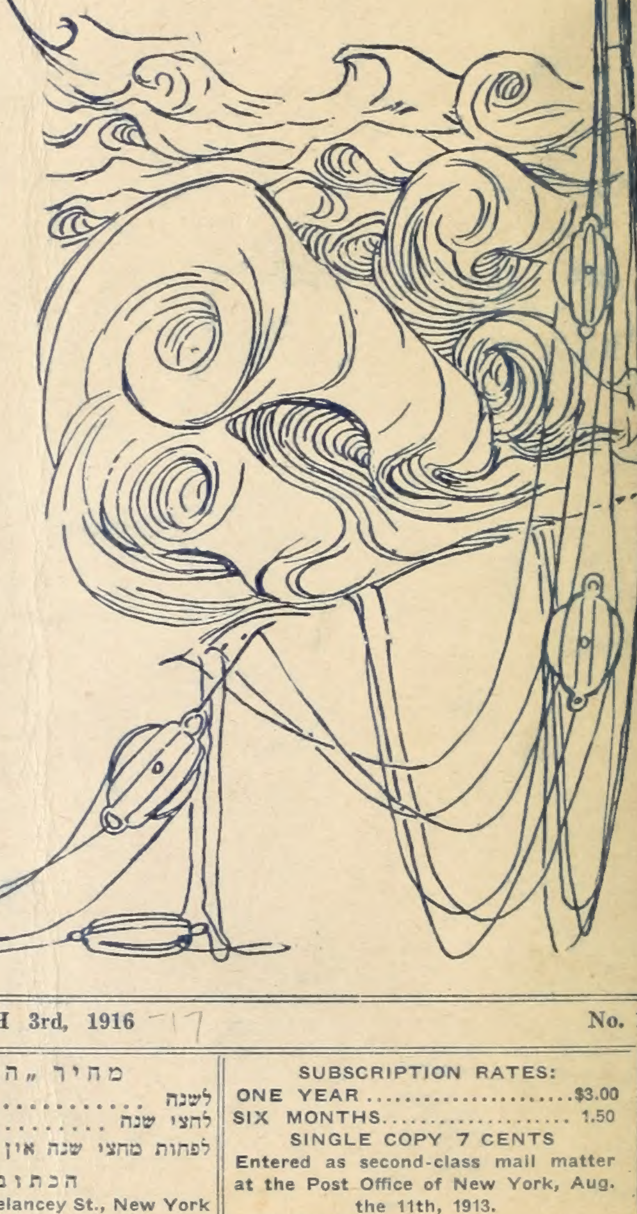
התורן

עתון שבועי

יוצא בכל יום ששי

התוכן:

VOL. III MARCH 3rd, 1916 No. 1

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(S. Abel, Pres., A. Lubarsky, Treas.,
A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

ח. א. פרידלנד — יונינה חומסקי

נשואים

כ"ד שבט, תרע"ו

נויורק. — יפו, ארץ־ישראל.

ברכות חמות וטהורות היוצאות מן הלב אנו נושאים לצמד העברי הנחמד, ידידינו החביבים
ח. א. פרידלנד ויונינה חומסקי,
ליום הכנסם בברית הנשואים.
יהי רצון שתבנו את ביתכם באושר והצלחה על הרי יהודה!

ד"ר ש. מ. מלמד, א. רבינוביץ, א. פרנקל,
עקיבא פליישמן, ב. פרישברג, מ. פיינשטיין,
י. ז. פרישברג, א. פרסקי, א. נ. פרלברג,
מ. סלבקין, דניאל פרסקי, פ. מזיא.
ק. ווייטמן, ש. עפשטיין ורעיתו.

VOL. III NEW YORK, MARCH 3, 1916 No. 1

התרן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ה. ברקוביץ

שנה שלישית ניו־יורק, כ"ח אדר ראשון, תרע"ו גליון ראשון

מֵאֵת הַמַּעֲרֶכֶת

(במקום תכנית.)

בשעה זעומה לעמנו אנו יוצאים לפני הקהל. הימים האלה ימי רעש, ימי החירום והתסיסה, עת אשר הלבבות נסערים, והרוחות נבוכות, והמאויים סבוכים ונרגשים, והחזון רחוק ומכוסה בערפל, ואדם אין, אשר ידע שלו בנפשו, ואשר ידבר את דבריו בעוז ובבטחה, ואשר ירים את ידו להראות בחושך את הדרך הישרה והנכונה — וידו לא תרעד, ולבו לא יהסס.

ואנחנו, אנחנו המעטים, היוצאים לדבר אל המעטים — כלום יעמוד בנו רוח בשעה אשר כזאת להרים את קולנו מעל כל הקולות והברקים, המנסרים עתה בעולמנו, ולדבר את דברינו בשפה נפרזות ולהקדים לעבודתנו הקדמות נפרזות ולהבטיח את הקהל הבטחות נפרזות?

ולפיכך בוחרים אנו הפעם לשנות מן המנהג המקובל. יוצאים אנו לפני הקהל בלא הקדמות.

תכנית עבודתנו — עבודת עתון עברי לעברים, הרואה את חזון עתידות עמו בארץ־מולדתו העתיקה — אינה צריכה ביאורים. אין החי מבאר את מקור חייו: את לבו ואת רוחו ואת נשמת־אפו ואת הדם, הנוזל בעורקיו, המפעמו אל החיים.

ואולם יש דבר אחד, הצריך לגוף הקורא העברי באמריקה, ואותו אנו רואים חובה לעצמנו להשמיע בזה:

היהדות האמריקאית הולכת וכובשת לה מקום חשוב בחיי עמנו. כחות כבירים צפונים בקרבה, כחות חיוניים ופורים, שאת ערכם להדורות הבאים אין לשער כלל. הכחות הללו עורים הם עדיין ומצב התסיסה מצבם. עוד לא נקבעו הצנורות לדרך השפעתם ועוד לא נתגלה המוצא, אשר אליו יהיו פורצים והולכים, נושאים כולם יחד את הברכה העצורה בהם. ואם לא יבואו טובי האומה אשר בארץ הזאת בעוד מועד להפרות את הכחות האלה בגרעיני המחשבה העברית, שורש נשמתנו ומקור חיותנו, ולעשות את הגאון הלאומי צנורות ומוצא להם, — סופם שיבלעו ויאבדו בתוך הזרם הכללי, ודמות השפעתם תטשטש ותמחה והיתה כלא היתה. והטראגדיה של הגלות, טראגדיה זו של טשטוש דמותנו בגויים ובטול גאוננו הלאומי מפני גאון אחרים, תחזור ותשנה גם בארץ הזאת.

זאת היא הכרתנו, ומתוך הכרה זו אנו נגשים אל העבודה — עבודת בנין להמחשבה העברית באמריקה. אם יש בארץ הזאת קורא עברי, אשר לבו עדיין ער ורגשו חי ואזנו פתוחה אל חזיונות עמנו הלאומיים, והוא מוכן תמיד להקשיב ולשמוע אל כל המתרחש בסתרי נשמת העם, ועין לו לראות את פגימות חיינו בגולה ואת מגרעותיהם בכל מקום שהן, ושאר־רוח לו לבקש ולחזור ולבקש את דרך התקנה והשלמות, את דרך החיים השלמים — חיים שיש בהם תוכן לאומי וצורה לאומית, — אם קורא אשר כזה ימצא לנו פה, אות ומופת יהיה לנו, כי לא נתעינו בשוא להאמין בכחותיה החיוניים של כנסת־ישראל באמריקה.

האמת והשלום

לא עבר עדיין חצי שנה מיום, שבו השלימו הלאומיים עם מתנגדי הלאומיות שבמחנה הפועלים ויצרו מוסד משותף לשם פעולה לאומית משותפת, את „ועד־הפועלים הלאומי", וכבר הופרע השלום ונתפרדה החבילה. בשבעה לפברואר נתפרסמה בעתונים מסירת־מודעה מאת ששת הצירים הלאומיים שבתוך ועד־הפועל הכללי, כי רואים הם חובה לעצמם לצאת מתוך הועד, מפני שאין זה מוכשר למלא את תפקידו, אשר הטילו עליו בוחריו בועידת־הפועלים הכללית.

כדאי הוא חזיון זה שנעמוד על אופיו.

אך טעות היא בידי הסוברים, כי הרעיון הלאומי הוא נחלה מיוחדת למעמד אחד או לשדרה מיוחדת בעם. התנועה הלאומית הבריאה אינה נשענת על יחידי סגולה, על בחירי האומה בלבד. סוד קיומה של התנועה הלאומית צפון בזה, שנושאה הטבעי הוא דוקא המון העם, למעמדיו ולשדרותיו. הפועל רואה בה ענין לחייו לא־פחות מאיש־הבינים, הסוחר, בעל הבית או בעל האומנות החפשית.

בנדון זה לא נשתנה, כמובן, גם הפועל העברי בטבעו מן הפועלים של שאר העמים, שהם תמיד הנושאים הטבעיים של החיים הלאומיים והלוחמים הראשונים בעד חרות עמם וזכיותיו. אולם תנאי חיינו המקולקלים גרמו לזה, שאצלנו העמד הפועל במצב משונה, המתנגד לכל חוקי החיים הישרים. איתרע מזלו של הפועל היהודי — ושיטת ההתבוללות, המתנגדת בעיקרה ניגוד גמור, פנימי וחיצוני, לסדר־חייו ולהלך־נפשו של המון העם, הורכבה

פרשת השבוע

אצלנו על־ידי בני־אדם קצרי־ראות וקטני־המח דוקא ברעיון החברתי הנאצל! מנהיגי תנועת הפועלים במחננו רואים את הסוציאליות וההתבוללות כחטיבה אחת, והם מטביעים את חותמם זה על כל התפתחותה של תנועת הפועלים היהודים וגורמים לה שתסתאב ותתנוון התנונות רוחנית.

ואולם סוף־כל־סוף באו החיים וטפחו על פניהם. ל א ו מ י הוא הפועל היהודי בטבעו, ולמרות כל התאמצותם המשונה של מנהיגיו המתבוללים לקלקל צורתו ולשנות מטבעו, לא עלה הדבר בידם. האסון הלאומי הנורא מצד אחד והתנועה הלאומית, המתרגשת בקרב הפועלים היהודים באמריקה, ביחוד בערי השדה, הרחוקות מניו־יורק וממרותם הנפסדה של קוזאקי הסוציאליות, מצד שני, הכריחו את ה„מנהיגים" הללו לותר על התנגדותם הנמרצה לכל פעולה ומעשה, שיש בהם משום תנועה לאומית.

ועידת הפועלים הכללית, לשם קריאת הקונגרס היהודי שהיתה בניו־יורק לפני חצי שנה, גרמה נצחון ללאומיות ומפלה להתבוללות. הועידה ההיא לא קבלה אמנם את התכנית הלאומית השלמה, את הפרוגרמה הבזילאית, אבל לעומת זה הסכימה לא רק לקונגרס יהודי כללי ולדרישת זכיות ל א ו מ י ו ת שלמות בכל מקום, אלא גם קבלה בפירוש ובפה אחד את כל הדרישות המוחשיות של הציונים ב נ ו ג ע ־ ל א ר ץ י ש ר א ל, כגון: זכות הכניסה וההתישבות החפשית בארץ וההנהגה העצמית. כנגד זה ראו גם הפועלים הלאומיים „חובה" לעצמם לות

פנקס פתוח

א.

על העקר החסר.

כשהחלטתי בימים האלה, אחרי פקפוקים ועיונים ושקול־דעת מרובה, לגשת סוף־כל־סוף אל המלאכה אשר לפני, מלאכת עתון עברי באמריקה, ראיתי חובה לעצמי להמלך תחילה בקוראי העברים, לערוך ביניהם מין פלביסציט קודם למעשה, אשר יבאר לי באר היטב מי הם ומה מחשבותיהם ומה יתוסיהם אל הענינים, המשותפים לנו, ומה תביעותיהם, שהם תובעים מאת העתון העברי בזמן הזה. הרי הי אני במדינה דימו־קראטית, וחבר אני לחברתי, המתאספת בכל יום ראשון, וקורא אני מדי יום ביומו את „המכתבים מאת העם" בעתונים הגדולים, וכבר יודע אני מפי הנסיון, מה היא הארץ הזאת ומה רוחה ומה מנהגיה, אשר אין אדם אדון בה לעצמו ואין אדם נוקף בה אצבעו על הכימה מלמעלה אלא אם כן מכריזין עליו מן ה„פלאר" מלמטה.

ובכן, מה עשיתי? — עמדתי וקראתי לאספה את כל אלו מידידי הקוראים, אשר בטוח אני בהם, כי ענין העתון העבר נוגע אל לבם, ואשר בטוח אני גם כן, כי ממחרת צאת העתו העברי יבואו אלי כולם להביע את רגשותיהם ולהגיש א תביעותיהם הצודקות ב„מכתבים מאת העם". ראשון לקרואי היה, כמובן מאליו, המשכיל מדור הישן. הכל מודים, כ בענינים אלו, עניני הלשון העברית וספרותה, לו משפט הבכור ועל־פיו יקום דבר. האיש הישן והטוב הזה בעל־נסיון הו ומומחה רב לאותו הדבר של ספרות ולשון. בימי נעורי הרחוקים הציץ קצת בספר „לישרים תהלה" ובספר „שיר תפארת" ונפגע קצת, ומני אז ועד־עתה, זה לו שלשים שנה עדיין עומד טעמם בו וריחם לא נמר. אמנם מני־אז ועד עתה זה לו שלשים שנה, לא טרח האדם המנוסה הזה אפילו פע אחת לקחת ספר עברי בידו ולעיין בו ולדעת את הנעש והנרגש בספרותו העברית, — אבל אין בכך כלום. סתם מקשן — „ירוק" הוא. ואנו אין לנו עסק כאן בירוקים. השני לעשר הקרואים הראשונים היה, אף זה מובן מאליו, המשכיל מדו החדש. האיש החדש ונתלהב הזה אמנם לא ראה מימיו א

משלהם ולמחול על דרישתם הפרינציפיאלית — ארץ־ישראל בתור מקלט בטוח לאומי. כמובן, לא בא ותור זה על האמת אלא — „משום דרכי שלום", משום אחדות הפעולה של הפרולטאריון היהודי.

ודרכי שלום אלו נתבדו לבסוף. לא ארכו הימים, והמיעוט הלאומי בקרב הועד המאוחד נוכח, כי זווגו עם ה„געגאססען" אינו עולה יפה. האחרונים דברו שלום אל רעיהם רק בפיהם, ובלבם — שבע תועבות היו. עבודת ההכנות אל הקונגרס נדחתה על־ידיהם מיום ליום ומחודש לחודש, ולעומת זאת התחילו הללו להתנות אהבים עם בעלי „הועד היהודי האמריקאי", שכבר יצאו לו מוניטין בהתנגדותו לכל עבודה לאומית וחברתית, ולחתור חתירות יחד עמהם תחת העיקרים הלאומיים של חבריהם בעלי המיעוט. שם ארץ־ישראל נמחה להלוטין מן הפרוגראמה, ושאר היסודות, שיש בהם משום חשש „לאומיות", אף הם התחילו להתנודד ממגע ידיהם העגוגות של בעלי „הועד היהודי האמריקאי". ואז ראו חברי המיעוט הלאומי, כי טעו בחשבונם בדבר האחדות המדומה, כי אין „שלום" במקום שאין אמת.

ראו, כי נואלו בתמימותם — וסלקו ידיהם מאת חבריהם המתבוללים.

נצחה האמת את השלום.

מָעוֹז וּמִשְׂגָּב לָעָם.

אחרי המהפכה הצרפתית באה אנדרלמוסיה במחו ולבו של העם הצרפתי, שגרמה לעלית הדספוטיזם — אותו הדספוטיזם, שבעטיו התחוללה המהפכה עצמה וכנגדו נערכה כל המלחמה כולה. אחרי המהפכה הרוסית עבר רוח ניהיליסטי על העם הרוסי בצורת הפקרות מוסרית ואפטיה פוליטית. ואולם גם העם הצרפתי וגם העם הרוסי — שניהם התגברו בשעתם על הסכנה המוסרית, שהיתה מרחפת על חייהם לרגלי המהפכות הגדולות. עם מתוקן ומסודר, היושב על אדמתו ויונק כחו ולשדו ממנה, אם יסודות חייו המוסריים נרעשים רגע ונפשו נדלחת בסער, — מובטח לו בכל זאת, כי סוף־כל־סוף, לכשישוך הסער וישוב לדממה, יתאושש ויתגבר על כל התקלות ויבור שוב את הדרך הישרה לפניו, והייו יחזרו לקדמותם הטבעית. עם כזה מחובר לסדרי־חייו ותרבותו חבור אורגאני, ואמונתו בעתידו נכונה תמיד, ושום רוח, אפילו רוח שאינה מצויה, לא תוכל להזיזו ממנה. אבל לא כן הוא הדבר בעם תלוש, שבא עד משבר — ואמונה אין למצוא בה סעד ונוחם לרוחו הכושל. הבסיס של חייו אינו המדינה, ההסתדרות הלאומית והכלל המאורגן, אלא הכחות הנפשיים של היחידים, של המאורות הלאומיים, המאירים לו את דרכו בחשכת הנכר, — והיה בבוא כליה על הכחות הללו של העם והמאורות ילקו, הרי כפשע בינו ובין תהום היאוש והכליון, הפתוחה לפניו.

המהפכה, שבאה עכשיו לרגלי המלחמה בחיי אחינו במזרח, נוראה ואיומה היא כל־כך, עד שאין בכח דמיון האדם לתאר אותה כמות שהיא. ואין צריך לאמר, שמהפכה אשר כזאת עלולה להרוס הרבה כחות מוסריים ביהדות המזרחית ולפגום פגימה מוחשית בנשמתו של המון־העם היהודי בארצות ההן. הרבה דורות של יהודים עוד ירגישו לא את הנזק החומרי בלבד, אלא גם — וביחוד — את הנזק המוסרי הנורא, שגרמה להם המלחמה הזאת. אמנם תוצאות המשבר העולמי תהיינה מורגשות במשך דורות רבים גם להעמים האחרים נגועי־המלחמה; אבל בה בעת שהעמים האחרים, ובפרט העמים הגדולים, יכולים להתגבר מאליהם על הכחות השליליים, שיתגלו אחרי המלחמה, מפני שעמים סוברניים הם,

---

הספר „שירי תפארת", והספר „לישרים תהלה" כספר החתום הוא לו, ואולם כנגד זה למד על־בורים את „ספורי המקרא" לביאליק ורבניצקי, ויודע פרק בה„מלון של כיס" הקטן של גראזובסקי וקלוזנר, והולם בהקיץ על מלונו של בן־יהודה, ומתענה במסתרים, על משכבו בלילות, לבקש ולמצוא תרגום עברי מדויק להמלה האמריקאית האחרונה פריפרדנ"ס. ואל תהא מלה זו קלה בעיניכם היום! השלישי למנין היה ידידי הציוני, זה האיש הנחמד והנעים לבריות, אשר כולו, למן כף־רגלו ועד קדקדו, ועד ה„מגן־דוד", התקוע לו בעניבת צוארונו, משלנו הוא. אמנם האיש הלאומי הזה אינו יודע עדיין את האלפא־ביתא העברית ולא ידע אותה עד העולם, — אבל אין בכך כלום. סתם מקשן — ירוק הוא. בנגד זה יודע האיש אל־נכון, כי שם, מעבר לים התיכון, יש ארץ עתיקה ונפלאה וארץ־ישראל שמה, וישם, מעבר לים הנזכר לעיל, מתעוררת לתחיה מין לשון עתיקה ונפלאה. שאילו היתה נקראת ונכתבת מלמעלה למטה — היתה דומה בודאי ללשון הסינאים והיאפונים. אחרי ידידי הציוני קראתי לאספה את ידידי הבונדאי. גם בריה יקרת־המציאות כזאת מתהלכת במחנה הקוראים העברים אשר לי. האיש הפרוגרסיבי הזה אמנם לא משלנו הוא. כשהוא מדבר על ארץ „כנען" ועל „לשון הקודש", שפתו התחתונה שוחקת קצת מתוך אירוניה גלויה פרוגרסיבית. ואולם ברור לי כשמש בצהרים, כי האדם הקיצוני הזה עדיין זוכר את טעם ה„ימים", שאכל על שלחן בעלי־הבתים בישיבות טלז וואלוזין, ועדיין ברכת „שהכל" נפלטת מפיו מאליה, בהגישו אל שפתיו כוס מים לשתיה, ועדיין לבו מהסס קצת אפילו בארץ כנען זו ונפשו עורגת במסתרים ללשון־הקודש ולכל המודותיה, כנפש ישראל מומר, העורגת וכלה בערבי שבתות לדגים היפים ומפולפלים. בינדאי, אף־על־פי שחטא, ישראל הוא!

ובכן, כלום הייתי חסר אלא להוסיף על הקרואים את בעל־הבית העברי ואת המורה העברי, את הקורא הדתי ואת הקורא שאינו דתי, את העוסק בצרכי הסתדרות עברית ואת החבר לחברות התחיה העברית — עמדתי וקראתי לכולם.

האספה היתה ככל האספות ממין זה — רבת־הגונים, רבת־הדעות ורבת־הלשונות. כל אחד דבר מתהורי לבו. כל אחד

אדונים לנפשם ומושלים ברוחם, — חייבים אנחנו, התלושים מן הקרקע ומשוללים שלטון מדיני־לאומי, לראות את הנולד בעוד מועד ו ל ק ד ם א ת פ נ י ה ר ע ה בחזוק כחותיו המוסריים של עמנו על־ידי הרעיון הלאומי המאחד ועל־ידי פעולות לאומיות כבירות.

חייבים אנחנו, היהודים היושבים בארצות השלום, להראות את אחינו הנגועים, העומדים נבוכים ונדהמים מחמת־אלהים, הנתכת על ראשם, כי לא בודדים הם ביסוריהם, כי עמם אנחנו בצרה, כי כולנו חטיבה לאומית אחת, כולנו גוף לאומי אחד, המרגיש בכל אבריו, אשר לב אחד לו לפעמו ודם אחד להחיותו ומח אחד להפרותו ולזון את רוחו. וזה יהיה מעוזם ומשגבם בעת צרה — עת אשר ינועו כצללים אחרי הרעש דוויים וסחופים, מעונים ונואשים, וידיהם רפות, ורוחם נבוכה, ולבם תוהה, ודרך אין. וזה יהיה גם מ ע ו ז נ ו ו מ ש ג ב נ ו.

כי לא צדקה נעשה עם אחינו ולא נדבה נביא להם. צדקה נעשה עם נ פ ש נ ו, בבקשנו דרך אחת לכולנו, דרך הפדות והגאולה, דרך האחדות הלאומית והשלמות הלאומית, אשר בהן נמצא כולנו מקור חיים לקיומנו בין העמים.

היבינו אחינו בארצות השלום את חובתם הגדולה לנפשם ולנפש אחיהם הנענים? הידעו למלא כראוי את תפקידם ההיסטורי, אשר הטיל עליהם הגורל לעת כזאת, עת הרת־עולם?

הֲלָכָה לְדוֹרוֹת

מאת

ד״ר שמריה לוין

יש פתגם: התורה מחזרת על אכסניה שלה. וצריכים אנו להבין את פירושו לא במובן הגיאוגראפי דוקא. אין התורה נובעת בעצם וראשונה אלא מתוך הכרת החיים; סופגת היא לתוכה את העובדות והמעשים עם כל הניגודים והחכוכים שביניהם, מסדרת ומעבדת אותם, מצרפת ומלבנת ומוצאה את הצד השוה, או, יותר נכון, את הצד המתווך שבהם ובוראה השקפה ידועה, ומתוך ההשקפה הזאת היא מוסרת לנו את התמצית בצורת חוק ומשפט. ומפני שהעובדות והמעשים, עם היותם פושטים צורה ולובשים צורה, נשנים וחוזרים ונשנים ב ע י ק ר ם, פעם לדורות ופעם לתקופות, מחוגבת התורה להיות מחזרת על אכסניה שלה, במצאה לפניה הרכבת מאורעות דומה, ברב או במעט, לזו, שהשפיעה עליה בשעת יצירתה.

מאידך גיסא, החוק והמשפט נעשים קבועים והם מתחילים מצדם להשפיע על החיים, כלומר, על זה ש א נ ו קוראים חיים — לא על המאורעות, כי־אם על היחוסים בהיינו אנו. ויש שאנו נמצאים במצב מסובך ונלאים למצוא את הפתח: המעשים מעיקים בכובד־מציאותם ותורת המעשים עוד לא נבראה, עוד לא התנסחה. ופתאום מאירה לפנינו את החשכה הלכה ישנה, חוק שנשמט מזכרוננו הלקוי. על זה אומרים: ר א ה מ ע ש ה ו נ ז כ ר ה ל כ ה. ונמצא, התורה מחזרת על אכסניה שלה על ידי השנות המעשים, ואנחנו חוזרים, מטעם זה עצמו, על התורה, על חוקיה ומשפטיה. זהו היחס התמידי

העמיד את כל הענין כולו על דעתו ועל טעמו. כל אחד כפה עליו ועל העתון העברי אשר לי הר כגיגית. הראשון, שעלה על הבימה, היה, כמובן מאליו, חברי וידידי הציוני. והדין נותן: מ ש ל נ ו הוא. שפת נאומו היתה, כמובן מאליו, השפה האנגלית הצחה, והבלעת הרי״ש, כמובן מאליו, נעשתה כהלכתה. האיש הזה דבר ברגש על המכבים, שלזכרם אנו עורכים פעם אחת בשנה בכל ערי אמריקה „באלל" נהדר עם מחולות ו„פוטמה מעופפת", ועל תפוחי־הזהב מארץ־ישראל המתוקים מאד, ועל שני צבעי דגלנו, הצבע הלבן והצבע הכחול, וסיים את נאומו בדרישה נמרצה, כי העתון העברי המדובר יהא נדפס בשפה האנגלית דוקא, הנקראת משמאל לימין, כדרך כל שפה תרבותית ומתוקנת. את הלשון העברית העתיקה והקשה נניח לאחרים — לאחינו הקולוניסטים, העובדים שם, מעבר לים התיכון, את אדמת ארצנו הלאומית ומדברים שם בלשוננו הלאומית ועושים שם בשבילנו את כל צרכינו הלאומיים. אנחנו, הציוניים האמריקאים, אין שעתנו פנויה לכך. אנשי־מעשה אנחנו: כלל גדול הוא לנו: ביזנעס בעפאר פלעזשור. ממילא מובן, כי הנואם השני היה המשכיל מדור

החדש. זה עמד והוכיח לחברו האנגלי על־פי גראזובסקי ועל־פי בן־יהודה, כי הלשון העברית אינה קשה ואינה עתיקה, אלא לשון חיה וקלה, ככל הלשונות, המתהלכות בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא, ואפילו פתגם זה של „ביזנעס בעפאר פלעזשור", לבשתרצה ולבשתעיין יפה במלון של כיס, אתה מתרגמו תרגום מדויק ואתה אומרו בלשוננו. כל עיקר חפצו ודרישתו מן העתון העברי המדובר אינו אלא — התאמרקות בלשון העברית! אנשים אמריקאים אנחנו ואנשים עברים אנחנו. תרבותנו תרבות אמריקאית ולשוננו הלשון העברית. אין בינינו לבין שאר אזרחי אמריקה אלא צביוננו הלאומי בלבד. ואיזהו צביוננו הלאומי, שישנו בעין? הוה אומר: הלשון!

ואולם כאן נרתע המשכיל מדור הישן וקפץ אף הוא ממקומו: הלשון? אמנם כן, הלשון! אבל אשמים אתם, הצעירים, כי חפכתם את הוד שפתנו היפה למשחית! הרכה והענוגה, אשר לא נסתה להציג את כף־רגלה על הארץ, אותה הוצאתם אל שוק החיים ותמלאו פיה חצץ! מי יבין עתה את „הג־לשונכם? הזאת שפת המליצים, נאום חוזי־יה, לשון ישעיהו ונפתלי הירץ וויזל? הה, כי אזכרה ימים מקדם,

ההדרי שבין החיים ובין תורת־החיים, שהם מתפרנסים זה מזה ומשלימים זה את זה ומפרשים זה את זה לדורות, לתקופות ולמחזורים.

ומדבר אני על התורה במובנה היותר רחב. מסר לנו העבר לא רק חוקים ומשפטים, הלכות ואזהרות. יש לנו גם מסורת של מאורעות עתיקים, והיא רק מסורה לפי תומה, מספרת דברים כהויתם, שאין בהם כונה ללמד גזרה שוה לעתיד. מי שחקק את הדברים בשעתם היה מטופל בההוה שלו ולא דאג כלל דאגת הנצח. אבל אשמים אנחנו, שפוסחים אנו על מסורת המאורעות הללו ואין אנו מתיחסים אליהם באותה העמקות, הראויה להם. אינני תובע את עלבונה של המסורת, אלא חס אני על עמלנו, שהולך לאיבוד, בשעה שהיינו יכולים ללמוד ממסורות זו ולהזהר ולהקדיש את כחותינו רק לעבודה חיובית ופוריה. חס אני על נסיונות חנם.

ואת חטאי אני מזכיר. בשעה שראיתי, כי קמו לנו גואלים חדשים, גואלי ה„תחיה", מצד שלא פללתי, כי מ ג י נ י ההתבוללות מתאגדים לאגודה ומיסדים בתי־ספר בארץ תקותנו כמעט על טהרת הקודש, נתמלאתי שמחה ונבאתי „אתחלתא דגאולה". הסתכלתי במחזה, התפלאתי על המחזה, ומעולם לא גונב אלי אפילו צל של חשד, כי העבודה הזאת אינה עבודה לשמה, כי לא נקיה היא מפניות צדדיות, זרות, נכריות. האמנתי: וכל־כך חזקה בי האמונה, עד כי השתדלתי להרכיבה בסביבתי. והאמינו גם אחרים, מצוינים, מחוכמים, זהירים. היו גם מזהירים ומתרים, והתרו בנו — ללא הועיל. בשעה שהלב אינו חושש אין מַשגיחין באזהרות.

ושש שנים עבדתי לאמונתי — ובשביעית יצאתי לחפשי. ראיתי, שאי אפשר להשלים בין עבדי הטמיעה ובין עובדי התחיה, ואפילו כשהראשונים מוכנים „להנחות" מצדם. מפני שאין טמיעה להצאין, כשם שאין תחיה להצאין.

בנינו בשותפות, וכשנגמר הבנין מטסד ועד הטפחות פרצה המלחמה — מלחמתנו אנו, מלחמת השפות, שבאמת היתה מלחמת קיומנו, והתבלט הניגוד הפנימי, היסודי, שבין השותפים, לכל עמקו ולכל היקפו.

והיה לי חבר בעבודתי, אחד מבחירינו, שאמונתי בו ובהשקפותיו המזהירות לא נפחתה עד היום אפילו כמלא השערה. והוא היה רחוק ממקום המעשה. וכשכתבתי לו פעם על־דבר המלחמה, ההולכת וקרבה, השיב לי: מה אתה מתאונן? עברנו על לאו מפורש: „ושדך לא תזרע כלאים".

אני ראיתי מעשה — והוא נזכר הלכה.

היהדות האמריקאית נגשת לבנין. רוצה היא לארגן את עצמה ולהציל על־ידי כחותיה המאוגדות את אשר אפשר עוד להציל בשעת חירום זו, שאנו חיים בה. הרגישה מעט היהדות האמריקאית את הסכנה הנוראה, המרחפת כעת על עמנו, ס כ נ ת ה כ ל י ו ן, והיא מתחילה להכיר את חובתה לעמה. ובאו אלה שיש להם עוד רוח להבחין בין הקריאה „צדקה תציל ממות" ובין „יצילו־נא החיים את החיים" וקראו להסתדרות עממית, להתרכזותם של כל הכחות המזומנים. ובאו הצדדים שכנגד, מימין ומשמאל — נגעו הקצוות איש באחיו, מפני שמצא מין את מינו להתבוללות — והתחילו טוענים וצועקים ורועשים ומבהילים: לאומיים עליך, ישראל. ולא התביישו להפחיד גדולים ובוגרים בקריאה, שמפחידים בה תינוקות ושוטים. וכשראו, שצעקותיהם ואיומיהם מן העם והלאה ומחטיאים את המטרה, התחילו לטעון: נבנה עמכם.

ואת חטאי אני מזכיר. גם אני נתמלאתי שמחה על התמורה ועל הגאולה בתוך יתר השמחים. מעולם לא עלה

לפני שלשים שנה, עת אשר הגיתי מדי שבת בשבתו בספר „שירי תפארת"... !

ממילא מובן, כי רשות־הדבור ניתנה אחר־כך גם להמשכיל הבונדאי, המדבר ושותק בשפתו התחתונה, וגם לבעל־הבית החשוב ולהמורה בתלמוד־התורה, גם להקורא הדתי וגם להקורא שאינו דתי — וכל אחד מהם דבר אלי בלשון אחרת, כל אחד טען כנגדי טענה אחרת, כל אחד הציע לפני תכנית אחרת. כל אחד מהם דרש ממני רק את הדבר הקטן הזה: כי אכוון את עתוני העברי לדעתו ולטעמו ולתביעותיו בלבד. אם אני עושה כן — אשרי וטוב לי באמריקה. אם אינני עושה כן — מרה תהא אחריתי ואחרית עתוני באמריקה.

ואני — מה עניתי אני אחריהם? אני, אוי ואבוי, לא עניתי כלום. מחריש ומשתאה עמדתי כנגדם, עומד ומקשיב ותוהה על בלבול הלשונות והמושגים, השורר במשפחה הקטנה הזאת של חברי העברים. רבונו של עולם, כמה מועטים צרכי עמך וכמה קצרה דעתם! האמנם רק ז ו ב ל ב ד דרושה לחם לצרכי קיומם בתוך החיים הדורסים והטורפים האלה, האוכלים אותם בכל פה? הלא רק כשלשים שנה עברו על היהדות הצרופה, ה ע ב ר י ת, באמריקה — האמנם כבר טושטשה הכרתה החיונית והתפורר רצונה הלאומי ויבש מקור תוכנה, ה ת ו כ ן ה ע ב ר י ה ח י, אשר בלתו כל קיומנו בגויים כאין וכאפס הוא? האמנם מכל התוכן העשיר הזה, מכל גרעיני חיותנו העברית, אשר בלכלו את נפשנו במשך אלפי שנה, לא נשארו לנו בארץ הזאת אלא שאלות קטנות ודלות בדבר צורות לשון חיצוניות וסימני לאומיות חיצוניים, שאף הן הולכות ופוחתות, הולכות ומדלדלות משנה לשנה? האמנם יש עברים במקום הזה, והם מתימרים לנושאי ה ג א ו ל ה ו ה ת ח י ה — ותוכן־חייהם העברי רך וקלוש וחור ומחוסר־דם כל־כך, עד כי יבכה הלב למראהו מרוב חמלה ורחמים?

ואם יבואו עתה המעטים לעורר את הרוחות לקראת תוכן־חיים עברי ולזרוע על הלבבות את גרעיני המחשבה העברית — האמנם עוד ימצא איש, אשר יתיצב על דרכם כשטן בתביעותיו הקטנות ובשאלותיו הדלות והתפלות לעצור בעד העבודה הזאת? —

י. ד. ברק.

על לבי, כי בשעה זו ימצאו יהודים, שיעשו שותפים לבנין בכוונות זרות, כדי להפר ולסתור.

באו המעשים וטפחו על פנינו, על פני המאמינים. היתה כנסיה גדולה, והשתתפו בה צירי כל הצדדים. והתפשרו. ונבחר ועד משותף, ועד של „נבנה עמכם". ועברו שבועות וירחים, ודבר לא זז ממקומו. המחלוקת עברה מחוץ לפנים, מן הרחוב אל הועד. והגיעה השעה, שלא יכלו עוד להצפינה, והחבילה נתפרדה. באמת לא נתפרדה. החבור היה מזויף.

אני אינני כותב כעת לחברי בדבר הזרמים פה. אבל אין שום ספק אצלי, כי אילו כתבתי לו, היה משיב לי כהלכה: מה אתה מתאונן? קום וקרא על־דבר „נבנה עמכם" בתקופת עזרא ונחמיה, ותבין, כי טעיתם בחשבונכם.

התורה מחזרת על אכסניה שלה, וההיסטוריה — על תקופותיה ומאורעותיהן.

ומכיון שכבר הכירו את הטעות העיקרית ונגשו עוד הפעם על העבודה, אין עוד מקום לפשרות מפני שלום מדומה. השלום יבוא, כ ש ה כ ח ה ע מ מ י י כ ר י ע, והצד שכנגד יהיה אנוס לכרוע לפניו ולקבל את מרותו. השלום יבוא רק כשישתחרר עם ישראל מהאפטרופסות הפנימית הזרה, הנשענת לא על היסוד העממי הבריא, אלא על אסמכתות רפות. אי אפשר עוד, שקבוצת אנשים — וקבוצה כזו יש בכל מדינה ומדינה — הכופרת בפרהסיה במציאותו של הלאום היהודי ואינה רוצה בשום קיום לאומי לעתיד, תעשה „שליח־צבור" של הלאום היהודי, לתבוע את עלבונו ולבסס את עתידו.

כי שאלת היהודים בכל היקפה כבר יצאה מגדר שאלה של תרבות אנשים פרטיים ונכנסה לגדר השאלות הלאומיות, העומדות כ ע ת על הפרק — בזה מודים עתה גם מטילי הגורל הגדולים והתקיפים, ושום התחכמות שבעולם לא תועיל עוד להוריד אותה ממקומה, שכבשה לה על־ידי קרבנות הרבה כל־כך.

גּוֹרַל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בִּמְאוֹרְעוֹת־עוֹלָם

מאת

ד"ר ש. מ. מֶלמד.

קבלה היא בידי רבים העוסקים במחקרי דברי ימי־עולם, כי אין חוק ואין גבול בהיסטוריה. ואולם קבלה זו מופרכת מעיקרה. באמת אין ההיסטוריה נראית לעין החוקר כשדה־מאורעות שאינו מוגבל, אלא כשדה־צופים, שסדריו קבועים וגבוליו מדויקים. כי הרי הטבע עצמו אינו אלא ממשלה קבועה ומוגבלה. כמו בטבע, כך בהיסטוריה אנו רואים תמיד את הגלגל החוזר הנצחי, אלא שבהיסטוריה אין ההזיונית הזורים בכלליות מיסוימה, כמו בטבע — אפשר משום שאין אנו משיגים את הסדר, הסבה והפעולה בהיסטוריה, כשם שאנו משיגים אותם בטבע.

את הגלגל החוזר בהיסטוריה רואים אנחנו רק מתוך אב־חזיון היסטורי גדול, ולא מתוך אלפי הגלויים הקטנים שבמאורעות־עולם. בכל המהפכות הגדולות, שעברו על המין האנושי, בכל המלחמות הכבירות, שהשאירו אחריהן רושם ניכר בעולם, בכל התנועות הפוליטיות הגדולות, ששנו את סדרי המדינות והחברה, — בכולן אנו מכירים תמיד סדר אחד ידוע של סבה ופעולה. בקיצור: כל אב־חזיון בהיסטוריה חוזר ונשנה במשך התקופות.

כאחד החזיונות ההיסטוריים הגדולים האלה אנו רואים גם את המלחמה בעד ארץ־ישראל.

המלחמה הנוכחית, שפרצה בבאלקאנים והתלקחה אחר־כך למלחמה בין הגרמאנים והסלאווים, בין הגרמאנים והרומאנים, בין הגרמאנים והאנגלו־זאכסים, התפשטה והגיעה עד פנה ידועה באסיה המערבית — עד ארץ־ישראל, מקום שאין שם לא גרמאנים ולא סלאווים, לא רומאנים ולא אנגלו־זאכסים. במשך החדשים האחרונים הפכו הגרמאנים ובעלי־בריתם הטורקים את ארץ־ישראל למבצר גדול אחד, והם מוכנים להלחם על מצרים. האנגלים מצדם מתכוננים אף הם למלחמה על ארץ־ישראל, כדי להפריע את עצת אויביהם. ואחרי כל השחיטות הנוראות במזרח אירופה ובמערבה, באסיה המרכזית, המזרחית, ובאפריקה הדרומית, אחרי הטבח הגדול בחצי־האי הבאלקאני — עומדים אנחנו עתה לפני מלחמה בעד ארץ־ישראל ותוצאות המלחמה הזאת — כך סוברים הגרמאנים והאנגלים גם יחד — יביאו פתרון גמור להמשבר העולמי.

יש מציינים את המלחמה הזאת כהתנגשות בין רומא המזרחית, הביזאנטית, זו רוסיה, ובין רומא המערבית, זו אוסטריה (עד שנת 1806 היתה אוסטריה „הממשלה הקדושה הרומאית של הלאום הגרמאני"), — ואולם איך תוכל ארץ־ישראל להשפיע על נצחונה של רומא המזרחית או המערבית? ושוב מחליטים, כי מלחמה זו אינה אלא מלחמה בעד „הופש הימים" — ואולם מה ענין „חופש הימים" אצל ארץ־ישראל? היכן אנו מוצאים סמוכין בין זה לזו?

ההיסטוריונים והפובליציסטים למיניהם פשפשו ומצאו כמה סבות, שגרמו למלחמה זו — סבות כלכליות, פוליטיות, גזעיות, לאומיות והומיהן. ואם נתבונן יפה בכל הסבות המנויות הללו, לא נמצא שום שייכות בינהן ובין המלחמה בארץ־ישראל, הקרובה לבוא. ארץ־ישראל אינה מרכז פוליטי וכלכלי ואינה מרכז של גזעים ולאומים

שונים, המתנגשים זה בזה. ואף־על־פי־כן מקוים האנגלים והגרמאנים - - והאחרונים יותר מן הראשונים —, כי ארץ־ישראל תשמש נקודה אחרונה לשורת־המלחמות הארוכה.

ובכן, עומדים אנחנו עכשיו לפני חידה היסטורית, לפני חזיון־פלאים, שפתרונו סתום!

ואולם באמת אין כאן לא חידה סתומה היסטורית ולא מסתורין היסטורי, אלא אחד החזיונות הגדולים במאורעות העולם, שחוזרים ונשנים אחת לאלף שנה. חזיון זה כבר נתגלה וחזר ונתגלה לעולמים. עדות הן המלחמות הרבות והעצומות, שנלחמו עמים וגזעים שונים לתקופותיהם, למן העברים הראשונים כובשי כנען ועד העמים המזרחיים הגדולים, עמי אשור ובבל ומצרים, ועד האריים המערביים, בני יון ורומא, ועד העמים הנוצריים בזמן מסעות־הצלב — וכולם ראו בארץ־ישראל חזות־הכל, מרכז שאיפותיהם הנמרצות. ולא זו בלבד. אין כל ספק בדבר, כי גם בתקופות, שקדמו לההיסטוריה, נלחמו עמי־המזרח העתיקים, וביניהם „העברים הקדמונים", בארץ־ישראל ובעדה. בימים ההם אנו מוצאים בספורי כתבי־הקודש על־דבר מלחמת המלכים בזמן אברהם אבינו. בכלל אפשר להחליט בבירור, עד כמה שידיעותינו ההיסטוריות מגיעות, כי לא היתה מהפכה עולמית בהיסטוריה, שלא התחילה ולא נגמרה בארץ־ישראל, ולא היתה הופעה גדולה במאורעות עולם, למן ראשית גלויה של היהדות ועד תנועת הלאומיות של שנות המאה העשרים, שלא נולדה בארץ־ישראל, או שלא נשתלשלה ונתגלתה לעולם מתוך מלחמה בעד ארץ־ישראל.

ארץ־ישראל, כברת־ארץ קטנה זו, היא ערש הגורל ההיסטורי. דברי־ימיה במשך כל הדורות והתקופות הם דברי ימי התרבות האנושית!

שבט קטן של רועי־צאן, שהכיר את עצמו לעם בגלות מצרים, נלחם בנוגשיו מלחמת החרות, יוצא משעבוד לגאולה, נודד נדודים רבים דרך מדבר וערבה, עד שהוא בא למחוז־חפצו, לארץ־אבותיו, כובש את הארץ, מכניע את יושביה ויוצר סדר־עולם חדש — דת, מוסר ופוליטיקה —, שאין כמוהו לאוריגינאליות בכל יצירות הרוח האנושי. וכל זמן שחי העם הזה בארצו אינו רואה מנוחה מסביב לו ואינו יודע שלו בנפשו. מלחמה תמידית לו מבית ומחוץ. מבית מלחמה לו באלהיו — מלחמה דרמתית כבירה בין האל הגדול, הגבור והנורא ובין העם הנפלא, קשה־העורף, שאינו רוצה להכנע מפני אלהים אדירים. ומחוץ — מלחמת־דמים שאינה פוסקת הולכת ונמשכת בינו ובין שכניו מסביב, העמים הקטנים והפראים, המביטים בשנאה גלויה ובתמהון מסותר אל גאון־רוחו ואל סדרי־חייו הנפלאים, המשונים מסדרי־חייהן של כל אומה ולשון. ושני מיני המלחמות הללו, מלחמת־הרוח ומלחמת־הכח, נערכים בארץ הקטנה הזאת במשך דורות ותקופות ועושים אותה מרכז־המשיכה לכל עמי־המזרח מסביב ולכל גלויי רוח האדם הקדמוני. ונפלא הדבר: מלחמות אלו לא שהחלישו את גאון־רוחו של העם העברי הקטן ועצרו בעד שגשוג תרבותו, אלא, להפך, מתוך התגרות רבות ועצומות, שהיו לו עם שכניו מפנים ומאחור, ומתוך הנסיונות הגדולים, שנתגבה רוחו הסוער והנמהר, חזק העם ונתבצר בכיקומו והעמיק שרשיו בארץ, וההגאוני טוהר ונזכך שבעתים, כיוצא מכור־הברזל. עדים הם ימי השלטון והגאון במלכות דוד ושלמה, ועדים הם שרידי היצירה הגאונית, המתגלים לעינינו מאחרי המסך הרחוק, הפרוש על התקופות הקדמוניות ההן.

וכאשר גדל העם העברי והיה ללאום, שסדרי חייו לאומיים והסתדרותו המדינית לאומית, כלומר: כשנעשה גורם חשוב בהחיים האינטרנאציונאליים, — גם אז לא הונח לו מסביב. אז באו עמי־המזרח ה ג ד ו ל י ם להלחם על ארץ־ישראל. אשור, בבל ומצרים — כולם נמשכו אחרי הארץ הקטנה הזאת, כצפרות־כרמים, הנמשכות אחרי האור. והמלחמות האלה הניחו רושם כביר בעולם: הללו גרמו ליצירת הפוליטיקה הנבואית, שהיא אחת ההופעות היותר נפלאות בהיסטוריה.

וכשם שמלחמותיהם של העמים המזרחיים בארץ־ישראל נתנו לעולם את הנבואה המדינית, כך גרמו המלחמות של האריים המערביים, היונים והרומאים, שבאו אחריהם להלחם בארץ־ישראל, ליצירה עולמית אחרת — ליצירת הנצרות.

הנצרות, שהורתה ולידתה בארץ־ישראל היו, לא ממקור־ישראל בלבד יצאה. מקורה — בהתנגשות כחות לאומים וגזעים שונים במשך תקופות הרבה על אדמת ארץ־ישראל. בתיאולוגיה הנוצרית אנו מוצאים לא רק אלמנטים של התרבות היונית, הרומאית והעברית (הלוגוס היוני במובנו המיתפיזי, צורתו השלילית של יוליוס קיסר הרומי בדמות תיאולוגית, מושג משחת של אלהי ישראל ברמותו של ישו), אלא גם יסודות תרבותם של האריים המזרחיים. רוח הפסימיות של הברית החדשה, ההתנגדות להשכל בנצרות ושלטון־הרגש של האוניברסאליים בתורה הנוצרית — כולם פרי המחשבה של האריים המזרחיים, של הודו העתיקה. ההוקר הגרמאני ריכארד גארבה הוכיח בראיות, שאין להרהר אחריהן, כי הרבה אגדות של הברית החדשה, כגון אגדת כריסטופורוס הקדוש ואגדותיהם של בארלאם ויוסאפאט, ממקור הודי באו. כשחזר אלכסנדר מוקדון ממלחמותיו מהודו, נדדו ביחד עם העמים השבויים הרבה אגדות ורעיונות הודיים ממזרח למערב, ובמשך הזמן הדרו הללו ונתמזגו לאט־לאט בתרבותם של עמי־המערב באלכסנדריה ורומא. זמן רב לפני התגלות הנצרות אנו מוצאים מיסיונרים בודיסטים במרכזים הגדולים של האריים המערביים. זרם הנדידה של המחשבה ההודית אל המערב עבר דרך ארץ־ישראל. מצבה הגיאוגראפי של ארץ־ישראל בין ארצות האריים המזרחיים — ההודיים — ובין ארצות האריים המערביים — יון ורומא — הוא שגרם לה, כי בקרבה ובעזרתה תוצר הסינטזה של המחשבה המזרחית והמחשבה המערבית. ולפיכך אנו רואים, כי היסוד העברי בנצרות היא העיקר הארכיטקטוני, הבנאי שבה, כלומר: אותו היסוד, המחבר את המחשבה הארית המזרחית עם המחשבה הארית המערבית.

כך היתה ארץ־ישראל ליוצרת הדת של כל העמים התרבותיים.

היינריך היינה ואחריו פרידריך ניטשה ראו בנצרות נקמת יהודה ברומא. כל המעיין בתולדות הכנסיה הנוצרית בשלש מאות השנים הראשונות לצמיחתה רואה ומכיר, כמה גרמה הנצרות לחורבנה של רומא המערבית. אבגוסטינוס הקדוש עצמו, שהיה מליץ רומאי קלאסי ומאור הכנסיה הנוצרית, הכיר, כי עלית הנצרות גרמה לרומא שתחרב, וכדי להסיר את האשמה מעל הנצרות, ששמש בכהונתה, נסה להוכיח על־פי דרכו, כי רומא העתיקה היתה ממשלת־השטן ובחטאותיה נפלה.

רומא הקיסרית חרבה, ובמקומה באה רומא האפיפיורית. הרומאים עברו ובטלו מן העולם, אבל האידיאה הרומאית, כלומר: האידיאה של הכבוש והממשלה האוניברסאלית, נשארה בכל תקפה. בנדון זה אין בין רומא הקיסרית ובין רומא האפיפיורית אלא חלוף סימני הקדושה בלבד. הקיסר הרומאי היה גם הכהן הגדול של הרומאים, והכהן הגדול של הכנסיה הנוצרית אף הוא שאף לשמש בשני כתרים — בכתר הדת ובכתר השלטון העולמי. הצד השוה בהם, ששניהם שאפו לשפוך את ממשלתם על כל העולם כולו. ולפיכך אחרי שעלה ביד הכנסיה הנוצרית להכניע תחתה את רוב עמי אירופה, נתנה עינה גם בעמי המזרח והכריזה מלחמה על האיסלאם. והאיסלאם, אף־על־פי שצמיחתו וגידולו היו במיכה ומדינה, בכל זאת שרשיו מארץ־ישראל הובאו. האיסלאם אף הוא אינו אלא סינטזה ערבית של היהדות והנצרות, ששתיהן גידולי ארץ־ישראל הן, ולפיכך רואים המושלמים את ארץ־ישראל כראות אחד המקומות הקדושים להם ומכבדים אותה כבוד דתי. הכנסיה הנוצרית, שערש ילדותה עמד בארץ־ישראל ועיקר קדושתה ישב, ראתה כאן מקום להתגדר בו, והמלחמה שהכריזה על המושלמים „הכופרים" — „מלחמת־מצוה" היתה, מלחמה לשם גאולת הארץ הקדושה.

אז התחיל השגעון של מסעות־הצלב. יותר ממאתים שנה נמשכה המלחמה הארוכה והאכזרית הזאת, מלחמת רומא האפיפיורית בעד כבוש ארץ־ישראל, ותוצאות המלחמה הזאת, שלא הצליחה, היו: מתחילה תנועת הריניסאנס באיטליה ואחריה תנועת הלאומיות באירופה.

עיקר כונתה של הכנסיה הנוצרית במסעות־הצלב היה — כך מודים כל ההיסטוריונים — לאחד תחת דגלה את כל העמים; השבטים והגזעים ולעשותם אנושיות נוצרית אחת, אשר תלחם על האיסלאם. לא לאום בלאום ילחם, אלא מחנה דתי במשנהו המתנגד לו. הכנסיה הנוצרית, בהיותה היורשת של רומא הקיסרית, האוניבר־סאלית, ראתה את הלאומיות מאז ומעולם כראית אויבתה בנפש. וכשהרגישה את הטנדנציות הלאומיות, שהתחילו להתגלות בארצות שלטונה במאה התשיעית והעשירית, אחרי המהפכות הגדולות ונדידת העמים, נתנה את לבה לעקור אותן משרשן. כלי־זינה היה — המלחמה הקדושה נגד האיסלאם. אש־דת צריכה היתה לבער את קוצי הלאומיות מכרם הנצרות, ובארץ־ישראל אמרה הכנסיה הנוצרית לחפור קבר לאויבתה.

ואולם כאן היתה תבוסתה של הכנסיה הנוצרית שלמה. מיליוני נוצרים מאמינים עלו למלחמה על ארץ־ישראל בכח שגעון דתי ובכונה נלהבת להתקדש ולהטהר ולהתאחד, והמעטים שחזרו משם לא חזרו כקתולים מאמינים מאוחדים, אלא חזרו נפרדים — כצרפתים, כגרמאנים, כאיטאלקים... בדרך הרחוקה אבדה מלבם תמימותם הדתית, ובמקומה התרחשה הרגשה אחרת — הרגשת הלאומיות.

הקטטות והמריבות, שפרצו בדרך בין נוסעי־הצלב ללאומיהם, היו המלחמות הלאומיות הראשונות. וכאן נצנץ רגש הספק והכפירה בכנסיה הנוצרית, שגרם אחר־כך להריניסאנס האיטלקי ולתנועת הריפורמאציה הדתית בגרמאניה. גם זה וגם זו הם תוצאות המלחמה בעד ארץ־ישראל.

ובכן רואים אנו, כי גורלה של הארץ הקטנה והנפלאה הזאת במאורעות עולם גורל מיוחד היה ותפקידה — תפקיד מיוחד. ארץ־ישראל כמעט היתה הגורמת לכל גלויי התרבות האנושית. בה נתגלתה צורתו הלאומית של השבט העברי ובה נוצר גאון־רוחו; בה נולדה הדת הנוצרית ובה נצנצו נצני הכפירה הנוצרית והתנועה הלאומית הגדולה בארצות תבל — מה הוא איפוא הסוד, הצפון בה? מה טיבה ומה כחה, שממנה יוצאות קרני־זוהר להאיר את כל העולם, למשוך אליה את כל הלבבות, להטיל סער בכל הרוחות? — יבואו אלה, שראו את הארץ הזאת בעיניהם, וישיבו דבר. יבואו הגיאוגראפים, היודעים את חשיבותה הכלכלית והפוליטית של הארץ הזאת, וישיבו דבר. ויבואו המשוררים והאמנים וכל אשר רוח אלהים בו ויענו אף הם.

אף עתה, במלחמה הנוכחית, אנו רואים את הכחות העולמיים הגדולים, המתנגשים איש באחיו ואומרים לבלוע חיים זה את זה, והנה אף הם נמשכים והולכים אל הארץ הקטנה בשארית עוזם ומרצם, כאל נקודת מטרתם האחרונה. החזיון ההיסטורי הגדול חוזר שוב ונשנה. זה חלקה וזה גורלה של ארץ־ישראל מאז ומעולם!

ומי יודע — אפשר שעתידה ארץ־ישראל להביא לעיים אחרי המלחמה הנוראה הזאת גדולות ונצורות כאלה, אשר לא שער אדם עוד?...

בחרף

מאת

א. א. ליסיצקי

I

רתם סיסי לבן־הרעמה
שר־החרף, ובעוד לילה
בא בדהרית־אבירים
לארמה — הוביל שי לה.

ובעודה מנמנמת,
הוציא שמלת־צחיר יליטה,
כסה קלין־מעריםיה,
מתה חרפת רפשה, טיטה...

חבש כובעי־שש מבהיקים
ומצנפית זכית, צחירית,
על ראש גגית קידרי־רעפים
ואילנית קרחי־פארית.

סיכך על כל מום ופחתת,
על כל נושן וכל רקוב,
ובאויר הדלוח
מסך אד של ברלח שקוף.

זלף שחק באבק־ספיר,
הפכו כחל ומצחצח,
ועיר פה ועיר שם בו התיז
בהרות־זיו — עביבי מיך צח.

עם הבקר יצא שמש
צעיר, רענן, כלי להט,
רץ כחתן אל כלתו,
מחליק על־גב רצפת־בהט...

זרק מבט לאדמה —
ותצידני זו הנעלה!
נשק לה ויעוררנה:
לקראת דודך קומי, כלה!...

II

ובהתעורר האדמה
לבישת צחורים ומבהיקה —
כילדה ביישה תוריד ראשה,
לחיה להטה, הסמיקה.

ובהכהית את עיניה
בברק הצחיר זיף הזהר —
יתפלא, יתמלא
חדית־חג ועדנת־נער.

צייץ! צויץ! — נתכו מטרות צלילים,
פרץ תריעית ורננות
האנקורים לחג קוראים
מראש גגית יאילנית.

III

שטות, טסית עגלית־חרף,
עוברית, שבית — יעליזים
דיהרים סוסים, עם כל שעטה
אבקת־כסף הם מתיזים.

חבקרק, חבקרק! — חירק שלג.
אצים וקנים עם ילדים:
בעינים ברק הקרח
ובכל לחי — להט ירדים.

קרע, קרע, קרע, קרע! — צורחים עורבים
ובפך במחיגה הגים:
פתאם צונחים פרודי־כנף
על הגגות המשלגים.

גיל, גיל, גיל, גיל! — לשר־החרף
מזמור־שיר כל קרבי רנים —
על התבל המצחצחה,
על החיים המלבנים...

מאת שלום־עליכם	# מְדַבְּרִים בַּעֲדָם	תרגום י. ד. ברקוביץ

אָדָם בַּעַל־קֵבָה.

א.

— רק אחת אשאל מאתך, אדוני הדוקטור, אותה אבקש: הט אזנך אלי ושמעני. כלומר, לא אל מחלתי תטה את אזנך ותשמע — על מחלתי עוד נשוב ונדבר אחר־כך. אני עצמי אבאר לך באר היטב את טיב מחלתי ותכונתה, למען תדע דברים כהויתם. שאלתי ובקשתי הפעם: כ י ת ט ה א ָ ז נ ך ל ש מ ו ע א ל ד ב ר י, א ש ר א ד ב ר א ל י ך פ ה. לפי שלא כל רופא עשוי לשמוע אל דברי החולה. לא כל רופא נותן דעתו על כך. טבע הוא ברופאים, שאינם מניחים להחולה לשפוך את לבו לפניהם ולדבר דבר באזניהם. הטוב שברופאים יודע רק אחת: למשש את הדופק, להביט בכל רגע אל השעון, לרשום את הסממנים ולקבל את מתן־שכרו. ואולם עליך שמעתי אומרים, כי אתה אינך דומה לאותם הרופאים ולא דרכיהם דרכיך. אמרו עליך, כי רופא צעיר עודך, אינך בהול עדיין על שכרך ואינך להוט ביותר אחרי שקל־הכסף, כדרך שאר חבריך הרופאים. ולפיכך באתי אליך היום לדבר אתך ארוכות וקצרות ולשאל עצה מפיך על־דבר קבתי. אני עצמי, כפי שעיניך רואות אותי בזה, אָדם בעל־קבה אָנכי. אָמנם הכמת הרפואה תלמדנו לדעת, כי כ ל אָדם חי יש לו קבה. אבל במה דברים אמורים? כשהקבה היא בחזקת קבה. ואולם אדם, שקבתו אינה קבה — מה תהא עליו? חייו אינם חיים. משול כהורבה נופלת ובתנור ישבג הימי. ארא מה? ודאי האמר ששדוני בדברים ירתניה את דעתי במקרא מפורש בפרקי אבות: על־כרחך אתה חי? — את המקרא המפורש הזה ידעתי גם ידעתי זולתך. על מקרא זה נתחבטתי מקדמות נעורי, מיום היותי תינוק של בית־רבו ועד היום הזה, ולא עמדתי על פשוטו עד שספגתי את כל הארבעים. עכשיו ניחא לי. עכשיו גלוי וידוע לפני, כי בשר־ודם, כל זמן שהנשמה בקרבו, הפץ היים הוא. טבע הוא באָדם ובכל יציר נברא. אָמנם, את האמת אגיד לך ולא אכחד: כשאני לעצמי, אינני ירא יראָה גדולה את המות ואימתו לא תבעתני. משום כמה טעמים. ראשית, הרי אני כבן ששים, וכבר קרבו ימי, ואני יודע איפוא ל א ן א נ י ה ו ל ך. ושנית, טבעי הוא בכך מעודי ועד היום הזה: החיים והמות ערך אחד בעיני לשניהם. כלומר: אם נאמר להפוך ברבר ולבוא עד תכליתו, הרי אני אף אני בוחר הייתי חיים ממות. וכי ראית מימיך אָדם מבקש את נפשו למות? ולא כל־שכן יהודי. ולא כל־שכן יהודי כמוני היום, אָב ובעל בעמיו, אָב לאחד־עשר ילדים, יחיו ויאריכו ימים, ובעל לאשה צעירה, אם־כי אשה שלישית, מכל מקום אשה היא...

בקיצור, אני עצמי, כפי שעיניך רואות אותי בזה, יהודי כתריאלי אָנכי. כלומר, לא מכתריאליבקה גופה אני בא, אלא מעירה קטנה, הסמוכה לכתריאליבקה. ומלאכתי, אוי ואבוי לי, מלאכת טוחן. מחזיק אני טחנה ועליה פרנסתי. כלומר, לא אני מחזיק את הטחנה, אלא הטחנה מחזיקה בי — מחזיקה בי בכל תוקף ולא תרפני עד בוא קצי. וכי יש דרך אחרת לפני? גלגל הוא, החוזר מאליו. הגע בעצמך: הטים שהכנסת אתה מסלק מחירן במזומנים, וקמה אתה מוכרה להוציא בהקפה, מניחו על קרן הצבי, מפזרו כמוץ לפני רוח, ואין לך מכל עמלך אלא הבטחות ודברי־אמונים ושטרות־חוב בלבד. ולא עוד, אלא שכל ימיך אתה עוסק עם הדיוטות, בעלי רוח נמוכה ונפש שפלה, ודין ודברים לך עם נשים טרחניות — ואתה הלא ידעת את טבע הנשים ואת אָרחן ואת שיחן! כל הימים אתה מצווה ועומד לשמוע את מוסר־לשונן ולהטות אוזן לתוכחתן. כל אחת באה וטענתה בפיה: למה כך? ולמה ככה? למה לא נעשתה החלה יפה? — מה פשעי ומה חטאתי? שמא, אני אומר, לא הסקתן את התנור כל־צרכו? הלה, אני אומר, תנור מוסק יפה לה. או אפשר, אני אומר, קמצתן בשמרים? או אולי העצים, אני אומר, עצים להים היו? — והרי הללו מתנפלות עליך בחמתן, שופכות אל פניך קיתון של שופכין ומבטיחות אותך בהן־צדקן, כי לשבת הבאה, אם ירצה השם, תזרק החלה אל ראשך — ואתה הלא ידעת טעמה של חלה, הנזרקת אל ראשך!... כך דרכן של הנשים, הקונות לאחדים. ואולם אם אומר אתה, כי הקונים הגדולים, הסיטונות, יפים מהן — אינך אלא טועה. מתחילה, כשקונה זה נכנס אצלך לבית־הריחים ומתכון לקבלת סחורה בהקפה, הרי לבו רך כדונג, דבש וחלב תחת לשונו, מחניף לך בשעת החקו, מכשכש בזנבו לעומתך וכולו מוכן ומזומן למסור לך בשתי ידים את גופו ואת נשמתו גם יחד. ואולם אחר־כך, כיון שהגיע זמן פרעון, מיד הפך לו אלהים לב אחר ושפה אחרת ודברים אחרים: הסחורה באה לו לאחר זמן, השקים היו קרועים ומטולאים, הקמח עבש ונתקלקל וריחו נמר — ושאר מיני טענות ואמתלאות, אשר אין להן טעם ואין להן שחר. „ומעות מה תהא עליהן?“ — „מעות? שלח השבון, הוא אומר, ותקבל מעותיך“. באת וחשבון בידך — אָמר לך: „מחר“. באת למהר — אָמר לך: „מהרתים“. וכך אתה מכתת רגליך לשוא, מתדפק על דלתותיו יום־יום, תובע מעותיך — ואין שומע לך. וסופך, שתקצר רוחך מהכות, ואתה מאיים עליו באימת הדין ומגיש את מישפטך לערכאותיהם, ואינך זז משם עד שאתה מוציא אגרת־שום על נכסיו. ואולם גלוי וידוע לכל ילוד־אשה ולכל תינוק מוטל בעריסה, כי נכסיו של זה אינם ברשותו — כולם כתובים וחתומים מששת ימי בראשית על שם אשתו. אם כן, מה הועילו חכמים בתקנתם?...

אמור מעתה: כלום לפלא הוא איפוא בעיניך, כי אדם כמוני, שעסקים אלו לו, מטופל בקבה? אכן צדקה אשתי בדבריה, אם־כי לא אשתי הראשונה היא, אלא השלישית, ואשה שלישית, כידוע, הרי משולה כשמש בתקופת שבט, ואף־על־פי־כן כבודה במקומו מונה, מכל מקום אשה היא: „אם אתה לו שמעני, נח, היא אומרת לי, הנח את עסק הקמח לאחרים — הלואי תצא אש מן השמים ותאכל אותו ואת הטחנה גם יחד, וידעתי, כי חייך קרואים חיים!" — „הלואי!" — אני אומר. — מי יתן ויאמנו דבריך! מי יתן, אני אומר, ושמעה הטחנה בקולך ועלתה כולה על המוקד, כי־אז רק טוב וחסד עשתה עמנו. הרי בטוחה היא, אני אומר, באחריות"... „לא, נח, אומרת היא לי, לא לכך נתכונתי. מתכונת אני, היא אומרת, לריצה זו, שאתה רץ כל ימיך בשוקים וברחובות. אין לך, היא אומרת, לא מועד ולא שבת, לא אשה ולא בנים, רק רצוא ושוב, דחוף ומבוהל ומטורף... אחרי מי אתה רודף? לאן אתה רץ?... אמנם כן. גם אני קצרה בינתי לדעת, לאן אני רץ כל הימים! אבל מה אעשה — ורוח הוא בי מקדמות נעורי, שאין מנוחה בנפשי ודרך־עקלתון דרכי... אהבתי את השאון ואת המהומה ואת העסקים המסובכים! מה יתן לי השאון ומה תוסיף לי המהומה? רק צרות ותלאות ומפח־נפש! כל עסק, אשר תביא לידי, אני מוכן ומזומן לקבלו בזרועות פתוחות. כל סחורה תרצה בעיני. אין דבר אשר יקשה ממני. הבאת שקים — אני מקבל שקים. הבאת עצים — אני מקבל עצים. הבאת ביצים ופשתן וכוסמין ושאר ירקות — הכל מתקבל על דעתי. שמא אומר אתה, כי מלבד הטחנה אין לי שום עסק אחר — אינך אלא טועה. כפי שעיניך רואות אותי בזה, הרי אני שולח ידי גם במסחר היער, אני וישותף עמי, כורת עצים ושיטה דוברות על־פני המים. ולא זו בלבד. מספיק אני צרכי־אוכל־נפש גם לבית־האסורים, וחלק לי גם בטכסת־הבשר, ומפסיד על־ידה בכל שנה מנה יפה וכבודה, אשר אם תעלה בחלקך מדי חודש בחדשו לו רק חציה — ומצא לך... תאמר: זו למה לי? על אפו ועל חמתו של הקהל! אני עצמי, כפי שעיניך רואות אותי בזה, בעל־נצחון אנכי מעודי ומעמיד כל דבר על דעתי, כרוחי וכרצוני. יפה לי שעה אחת של נצחון מכל תענוגות העולם הזה. נוח לי להחזיר את כל העיר כולה לתוהו ובוהו ולהקבר יחד עמה — ובלבד שתהא ידי על העליונה! לכאורה, הרי אינני איש רע מטבע ברייתי, ושנאת הבריות רחוקה מלבי, אלא רגזן אני יותר מראי, רגזן ורתחן, ואינני מוחל על עלבוני לעולם. כיון שפגע אדם בכבודי אפילו בקצה המטה, שוב אין רחמים לפני! חייו אינם חיים! ומלבד זאת, גם עקשן אני במקצת. כבר נסיתי פעם אחת, כשהיו שנים כתקונן, להשליך את נפשי מנגד ולבוא בדמים בשביל פסוק אחד של „אתה־הראית", ולא נתקררה דעתי עד שנתנו את בית־המדרש בפלילים ושמו חותם על דלתותיו — ואני את כבודי הצלתי! וכי מה אעשה? רוח הוא בי מקדמות־נעורי. דמי דם רותח! עצבים הם לי, העוכרים את נפשי, — כך אומרים הרופאים. ומכאן, הם אומרים, תוצאות גם לקבה. אף כי לכאורה הרי הדבר תמוה מאד ואינו מתקבל על השכל הישר כלל: מה ענין עצבים אצל קבה? הגע בעצמך: איפה הם העצבים ואיה מקום הקבה? הרי העצבים, כמדומה לי, מקומם על־פי הרוב, כפי שתלמדנו חכמת הרפואה, במח האדם, ומקום הקבה איהו? ממנו והלאה — מהלך רב!...

ואולם מה לך, אדוני הדוקטור, כי נחפזת פתאום? שב עוד מעט רגע. רק עוד רגע — ואחר אחדל. הרי רצוני לספר לך בזה דברים כהויתם, דבר דבור על אפניו, למען תשמע ותדע ותבין ותגיד לי, מאין באה אלי הצרה הגדולה הזאת — לצרת הקבה כונתי? אפשר מקור כל הרעה אינו אלא בחיי נדודים אלו, שאני נע ונד כל ימי, מתרוצץ כמשוגע בחוצות, ובביתי לא ישכנו רגלי? ואפילו כשאני סר לביתי, איני מוצא מנוחה לנפשי. מוזר אני לביתי ונכרי לאשתי ולבני. באמונתי נשבעתי לך, — הרי הרפה היא מלספר — כי אינני יודע עד היום הזה, כמה בנים ילדה לי כל אחת משלש נשי ומה שם כל אחד ואחד מהם! אכן לא טוב לבית באין בעליו עמו ולא טוב לבנים באין השגחת אביהם עליהם! אילו ראית את ביתי, בלא עין־הרע, ואת סדריו הפרועים ואת מעמד שלחני! ספינה שאבד לה קברניטה! כל היום, למן הבוקר ועד [illegible], רק שאון ורעש שם, מהומה ומבוכה, בכי [illegible], חרדת אלהים! וכי קלה בעיניך משפחה זו, שאחד [illegible] בנים [illegible], כולם בני שלש נשים? כשזה שותה חמין, זה אוכל פת־שחרית, וכשאני עומד לתפלה — בא זה ועולה על משכבו בנגדי. זה פורס הלת־לחם, וזה מטפל בדג מלוח. זה מתאוה למאכלי־חלב, וזה צועק לבשר. וכשאתה נוטל ידיך ומסב לסעודה, רק אז תראה ותוכח, כי אין סכין בבית לבצוע את הפת. והקטנים מתנגחים אותה שעה, [illegible] יד איש [illegible] אחיו, והשאון רב, והמהומה גדולה, והקולות עולים עד לב השמים, עד כי תחרשנה אזניך ותקצר רוחך ותרפינה ידיך, ואין לך תקנה אלא לקום מעל השלחן ולהמלט על נפשך ולברוח לקצוי תבל! וכל־כך למה? חייך, כל זה אינו אלא משום שריחים על צוארי, נתון אני תחת עול עסקי ואין לבי פנוי לילדי, לעצמי ובשרי, והיא, כלומר אשתי שתחיה, טובת־לב היא, בלא עין־הרע. כלומר, לא שהיא טובת־לב ביותר, אלא רכה ורפת־אונים היא ודעתה דעת־נשים, ולפיכך אין אימתה על הקטנים. והרי הם מורדים בה בגלוי ופוסעים פסיעה גסה על ראשה. אמנם גם היא יודעת להשיב את גמולם אל חיקם, מקללת אותם קללות נמרצות, צובטת את בשרם בלי חמלה, הורגת וטורפת, מכה על ימין ועל שמאל — אבל מה יועיל לה כל זה? על־כרחה אם היא, ולא אב. יפה כח האב מכח האם. האב מותח את בנו על־גבי הספסל, משלשל כתנתו ומלקהו ברצועה, למען ידע ולמען יזכור כל ימי חייו. זוכר אני, כי כך עשה לי אבי בשעתי. ואפשר זוכר אתה, כי כך עשה לך גם אביך בשעתך? אם כן, אשריך וטוב לך. מובטחני, כי כל מה שעשה לך לא עשה אלא לטובתך, לרוחתך ולישועתך...

אבל מה לך, אדוני הדוקטור? יאָן אתה נחפז כל־כך? חכה מעט רגע עוד מעט ואכיים. לא ידעת אני מספר לפניך את כל זאת. רוצה אני, כי תקשיב ותשמע ותדע מי אני ומה טיבי ומה הם חיי על הארץ. שמא סבור אתה, כי יורע אני את מצבי בין הבריות ואת מדת עשרי מה היא? חייך, טעות היא בידך. אפשר, שמצבי איתן וחלקי בין עשירים, ודוקא בין העשירים הגדולים; ואפשר — הלא הדבר ישאר סוד כמוס עמנו — אפשר, כי עמידתי עמידת דל וריק... מאין לי לדעת זאת? החיים בהולים ומטורפים, והעסקים נפתלים, יהעניגים יגעים, והחשבונית מסובכים, והצרכים מרובים... סיתה אתה מפח ופורץ טפחים... כלום יש דרך אחרת לפני? בין שירי משגת ובין שאינה משגת — כלום אפשר לי לפטור את בתי מעל פני בלא נדוניה ובלא סבלונות, כמנהג בעלי־בתים חשובים? ובפרט, שלא בת אחת לי, אלא שלש בנות, בלא עין־הרע, וכולן בוגרות, כולן כבר הגיעו לפרקן! ארדבה, נסה־נא אתה, אם בעל־נפש אתה ואב הנך לשלש בנות בוגרות, בלא עין־הרע, העומדות כולן מוכנות ומזומנות להכנס לחופה ביום אחד, — נסה־נא ותראה, אם יעמוד בך לבך לשבת בביתך בחבוק־ידים לו גם יום אחד!....

התבין איפוא את סבת הבהילות, שאני בהול כל־כך, ואת טעם הריצה, שאני רץ יומם ולילה? ואדם, הרץ כל ימיו, מובטח לו, שתחטפהו צנה בדרך במרכבת מסילת־הברזל, או שיכשל בסעודה שאינה מהוגנת באחת האכסניות, שסופה מגינת־לב, מכאוב־בטן והרי־מיעים. והריחות הרעים שאני שואף אל קרבי מתוך טלטולי־דרכים, והאויר היפה, המחניק לב ונפש, — כלום אין בכחם להוציא את האדם מן העולם ולהביאו לידי עסקי קבה? עוד זאת באשרי, כי אינני ידוע־חולי מטבע בריותי וכחי מאושש עוד מקדמות נעורי. אל תראני, שאני צנום כל־כך ויבש כנרוגרת. העסקים הרעים הם היו בעוכרי, מיצצו את לשדי ומעטו את דמותי. ואגב, גידולי זה מבית־אבא הוא בא — מדת משפחה היא לנו, כולנו ארוכים ודקים. כל אחי, בני אבי ובני אמי, כולם, להבדיל בין החיים ובין המתים, צנומים ושדופים היו. ואף־על־פי־כן, הלא תאמין לי, כל ימי הייתי בריא ושלם בגופי כאחד האדם, מעולם לא עברה מחלה על ראשי, מימי לא ידעתי שום מיחוש ולא חשתי בשום קבה, ורופאים שנאה נפשי תמיד. ורק בזמן האחרון, מיום שחליתי והתחלתי לדרוש ברופאים, קמו הללו לעשות לי בלהטיהם ולהלעיטני רפואות וסממנים וגרגירים וכל מיני עשבים רעים ושאר ירקות, עד כי קצתי בחיי מפניהם וכל העולם כולו אינו כדאי לי. ראשי סחרחר ונפשי נבוכה מרוב טובה זו, שאלו משפיעים עלי בחכמתם! כל אחד בא וסגולה חדשה בפיו: זה קובע לי עתים לאכילה, כלומר — מזירני מאכילה חטופה שלא בזמנה. וזה בא ומונע אוכל מפי לחלוטין — גוזר תענית הוא עלי. אם כן, כבר נחה דעתך? בא החכם השלישי והכריע ביניהם ואמר, כי אכילה יפה לי, ודוקא אכילה נסה, אכילה לתיאבון! אותו רופא, כפי הנראה, הוא עצמו ליהוט אחר גרונו ואכילתו קודמת לתפלתו. דרכם של כל הרופאים בכך. כל דבר היפה לגופם, אינם מונעים אותו גם מחוליהם. ורק לפלא הוא בעיני, כי אינם מצוים על החולים לבלוע שקלים כמוהם... אם תאמר להטות אוזן לדברי כל אחד ואחד מהם ולשמוע לעצותיו — והיית משוגע ממשמע אזניך! רופא אחד, למשל, צוה עלי ואמר, כי חייב אני להרבות בהליכה; כלומר, שאהיה מטייל ארוכות בכל יום, פוסע ומהלך בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא שלא לצורך כלל. בא השני וצוה עלי בכל תוקף, כי אעלה על משכבי דוקא ואשכב פרקדן להנאתי ולא אזוז ממקומי אפילו לשעה קלה. אמור מעתה, מי מישניהם דעתו מטירפת יותר?... וכי זו בלבד? רופא אחר פשפש ומצא, כי אין לי תקנה אלא בסממני האבן הירוקה. מה עשה? עמד עלי לענותני ולמלא את כרסי בסממנים אלו כל אותה השנה. לא העלה בידו כלום. באתי אל השני. אמר לי: „אבן ירוקה? חס ושלום! אבן זו סם־המות היא לך!” עמד ורשם לי סם־מרפא אחר, סם מישונה, שעינו כעין הכרכום. ודאי יודע אתה מה טיבו של סם מכורכם זה. באתי אל השלישי והסם המכורכם בידי. קפץ זה וחטף את הסם המכורכם מידי וזרקו בעד החלון בחרי־אף, ולא נתקררה דעתו. עד שרשם לי מיני עשבים לרפואה. רצונך לדעת, מה טעמם של עשבים אלו? האמינה לי, עד שהסכנתי עמהם ועד שלמדתי להתגבר על גועל־נפשי למראיהם בלבד — נהפכה מררתי בקרבי. הלואי יגיע לו, לרופא זה, רק החצי מכל הברכות, אשר ברכתיו בכל בוקר, קודם פת־שחרית, כשהייתי מצוה ועומד לשתות את מי העשבים הללו! אותה שעה הייתי רואה את מלאך־המות פנים אל פנים... אבל מה לא יעשה אדם חולה בשביל קבתו? לבסוף, כשבאתי אל רופאי הראשון, לזה ששקד על תקנתי בסממני האבן הירוקה, וספרתי לו את דבר העשבים הרעים, הממררים את חיי ומקרבים את קצי, נתמלא חימה והעמיד עלי קול־זועות, כאילו סבותי בנפשו: „הלא רשמתי לך, הוא אומר, את האבן הירוקה, ולמה איפוא אתה מתרוצץ כמטורף מרופא אחד אל השני?” אמרתי לו: „אל־נא באפך, אדוני הדוקטור, ואל־נא בחמתך! הרי אינך, אני אומר, רך ויחיד לפני אבינו בשמים, וברית־עולם לא כרתנו בינינו, וחברך הרופא, אני אומר, אף הוא הפץ חיים; גם הוא, אני אומר, בשר ודם הוא, ואשתו תובעת מזונות”... אז בערה כאש חמתו, עמד ופתח לי את הדלת וצוה עלי במפגיע, כי אמהר ואלך אל אותו הרופא. אמרתי לו: „לא לשאל עצות באתי אליך ולא מפיך אני חי. לכשארצה, אני אומר, אלך על־דעת עצמי”. ועמדתי והנחתי לפניו שקל־כסף. שמא סבור אתה, כי זרק את הכסף אל פני? אם כך אתה סבור, סימן הוא לך, שאינך יודע עדיין את דרך הרופאים. בשקלים אין הללו מזלזלים כלל. את השקלים מקבלים הם באהבה. חביבין שקלים עליהם יותר מגופם. אילו ישבו, לכל הפחות, להטות אוזן אל החולה ולשמוע את דבריו, כראוי וכנכון, — כי־אז החרשתי. ואולם אין לבם הולך אחרי דברי החולה. אינם מניחים לו לפצות פה

כנגדם ולדבר דבר! הנה לפני ימים מועטים היה מעשה ונכנסתי אצל רופא אחד — אינני רוצה לפרוש כאן בשמו, ממכריך הוא; אך הצגתי את כף־רגלי על מפתן חדרו, עוד מלתי על לשוני — והנה זה מצוה עלי, במחילת כבודך, לפשוט את בגדי ולעלות על הספה. כל־כך למה? רוצה הוא לבדוק בי ולהקשיב אלי. רצונך להקשיב אלי? תבוא עליך ברכה. הקשב ושמע! ולמה איפוא לא תתנני להוציא הגה מפי? מה יועילו לי בדיקותיך, שאתה בודקני בצד ובכתף, ומישושיך, שאתה ממשש בגופי, ודפיקותיך, שאתה דופק על בטני — מה יתנו ומה יוסיפו לי כל אלה?... לא, להקשיב אל ד ב ר י אין שעתו פנויה! שם, מאחרי הדלת, אומר הוא, עומדים שאר החולים, עומדים ומחכים עד שיגיע תורם להכנס. מנהג נהגו הרופאים בימים האלה, שאינם מתירים לחולה להכנס אצלם, אלא אם כן הגיע „תורו“. משל למה הדבר דומה? לעוברי דרכים, העומדים במערכה ליד קופת מסילת־הברזל ומחכים למכירת כרטיסים, או לשולחי מכתבים בבית־הפוסטה, המחכים עד בוש ליד האשנב ועיניהם תלויות אל הארון הממונה — אולי יזכרם ברוב חסדו וישים לבו אליהם, אולי יחוס, אולי ירחם...

אך מה זה היה לך, אדוני הדוקטור? למה קמת פתאום? מה? גם אתה אין שעתך פנויה? אפשר גם אתה נוהג מנהג זה, שהחולים מחכים לך מאחרי הדלת תמיד? הרי רופא צעיר אתה עדיין, ולמה אתה נחפז כל־כך, כיושב על עקרבים? שמעני, עול־ימים, אם כך אתה אומר להתהלך עם חוליך על רגל אחת, לא תהיה תפארתך על הדרך הזאת! מובטח לך, כי איש לא יאבה לדרוך על סף ביתך... וכעסך, שאתה כועס, אף הוא לשוא. אינני מבין, מה חרון־האף הגדול הזה? הרי לא נתכונתי, חס ושלום, להטריחך חנם. אני אין דרכי בכך, שאדרוש מאיש טובת־הנאה חנם אין כסף. ואף־על־פי שלא נתתני לגמור את דברי ולהגיד לך את כל לבי, אין בכך כלום, אינני מקפח שכר כל בריה. מה? אינך רוצה לקבל שכרך?... לו יהי כדבריך... אין כופין אותך, חלילה, בעל־כרחך... ודאי פרנסתך מצויה במקום אחר... אפשר ירושה נפלה לך... או אולי כלה עשירה מוכנת בשבילך... לו יהי כן... אדרבה ואדרבה... הלואי ישלח לך הקדוש־ברוך־הוא את כל משאלות לבך, שתהא עולה למעלה, למעלה... היה שלום! סלח־נא לי בטובך, שמא הטרחתיך קצת וגזלתי את עתך ממך... הרי לכך רופא אתה!

לזכר יהודה ליב קאנטור

(למלאת שלשים שנה יצאת „היום“.)

מאת

א. ר. מלאכי.

„שלשים שנה מבדילות בינינו ובין הדור ההוא. שלשים שנה בחיי עם מה הן? — יש אשר כצל תעבורנה ומאומה לא השאירו אחריהן. מה שהיה לפניהן הוא שיהיה לאחריהן. ויש אשר בשטף ובמרוצה יעברו החיים לפנינו, בסופה ובסערה דרכם, ומדי עברם ישנו את פני הדור שנוי גדול מאד, יהפכו את הסדרים, ישימו עליונים למטה ותחתונים למעלה, יעקרו משרש העמודים התיכונים, אשר מנהגי הדור ומשפטיו נשענים עליהם; ואם אחרי הסופה נסור לראות מה השאירה אחריה, אז — אין קץ להרס, אין קץ לשנויים, אין קץ לבקעים ופרצים בכל חומת העבר; עולם חדש נברא, אויר חדש מקיפו ואור חדש יאיר אותו. שנויים כאלה היו שלשים שנה האחרונות.“

„פתאום עברה הרנה במחנה העברים, כי בן נתן להם. ילד יולד להם, אשר לפניו לא היה כמוהו, ומכתב עתי יופיע בישראל. מכתב עתי בשפת־עבר יוצא לשבועות. ככל המון מכתבי העתים לכל העמים בלשונותיהם; והחדשה הזאת הטילה סער גדול במחנה העברים.“

י. ל. ק א נ ט ו ר כתב את הטורים האלה על מותו של עורך „המגיד“, ד ו ד ג ו ר ד ו ן.

שלשים שנה עברו גם מיום שנכתבו הדברים האלה. שלשים שנה אלו — תקופה ארוכה ורבת־גונים היתה, אולי התקופה היותר חשובה שבחיי־עמנו. וגם התקופה הזאת, כזו שקדמה לה, בסופה ובסערה באה, אף היא שנתה את פני הדור שנוי כביר. תקופה של עקירה ונטיעה, של הריסה ובנין, של התנונות ותחיה, של יאוש ותקוה, של כפירה ואמונה, של ספקות וודאיות, של מלחמה ונצחון. אבל מה רב ההבדל בין שתי התקופות הללו! מה רב ההבדל בין העתונות העברית — האספקלריה של חיינו הלאומיים — שבימים ההם ובין זו שבימינו אנו. הרבה עמל ויגיעת־רוח הוקדש לעתונות העברית מאז ועד עתה לטהר את רוחה ולשפר את טעמה — עמל דור שלם של סופרים מתיקנים, יפי־רוח ואניני־דעת.

הרבה היה ללחום בישן וברקוב, עד שאפשר היה להביא את עתונותנו לידי מדרגה הגונה זו, שבה היא עומדת עכשיו, — לידי מדרגת ע ת ו נ ו ת מ ן ה י ש י ב.

וחלק גדול וחשוב בעבודת־הקודש הזאת, החלק ה ר א ש ו ן — ליהודה ליב קאנטור הוא. עם הופעתו של „היום“, ה ע ת ו ן ה ע ב ר י ה י ו מ י ה ר א ש ו ן, שהחל להוציא לפני שלשים שנה, התחילה העתונות העברית לפשוט את צורתה הנלענה הישנה ולבשה צורה חדשה, צורה אנושית, וקץ הושם לרוח הבטלנות וחוסר־הטעם, שמלאה אותה במשך דור אחר.

„היום“ אמנם לא האריך ימים רבים; רק בשתי

שנים התקיים. הדור לא הבין אז ערכו של עתון עברי, המדבר לקוראיו בלשון בני־אדם אם נשתמש בלשונו של פרישמאן, „עדיין לא היה הדור ראוי לו". אבל הרתיפה הראשונה, שרחף קאנטור את העתונות העברית לתוך חיי המציאות בשש מאות הגליונות של „היום", היעירה הרבה להתקדמות ספרותנו ונתנה לה את היכולת לפסוע פסיעות מהירות כל־כך.

בשעה של מהומה ומבוכה, של חורבן ודלדול מת קאנטור. והעתונות העברית, שהוא היה אחד מיוצריה, שגדל ופנק אותה, שנפח בה רוח חיים ועבד אותה ימים רבים באמונה, לא יכלה לגמול לקאנטור את החסד האחרון: לקול צלצול הרבות ורעם תותחים נדם קולה של הספרות העברית, והעתונים העברים נפסקו אחד־אחד. וגם אנו, פזורי העברים באמריקה, לא יכולנו, מחוסר אורגאן עברי, להקדיש טורים אחדים לזכרו של סופר רב־פעלים זה. עכשיו, ש„התורן" נתחדש ונעשה לעתון שבועי, אני רואה חובה לעצמי להקדיש פרקים אחדים לזכר י. ל. קאנטור, למלאת שלשים שנה לצאת עתונו „היום".

א.

פתאום, בלא הכנות קודמות בפומבי ובלא הודעות מראש, נגש קאנטור להוצאת „היום". הימים ההם היו גמר תקופה לעתונות העברית. ה„ימים הטובים", שבהם היו סופרינו עסוקים בוכוחים ופלפולים על־דבר השאלה הידועה „אמריקה או ארץ־ישראל". כבר עברו: הסערה קמה לדממה, והשאלה הוסרה מאליה מעל עמודי העתונים. אלה שהלכו לאמריקה נסחפו בזרם החיים השוטפים בעולם החדש, מהם נעשו פועלים בבתי־המלאכה ומהם רוכלים וחנונים — ולא הוסיפו עוד להעסיק את הלבבות. וגם בשאלת ארץ־ישראל נרגעו הרוחות. „הנדיב־הידוע" קבל את הישוב תחת חסותו, ולאכרים, אם־כי לא לכולם, היתה הרוחה. ההתלהבות הקדושה, שאחזה את כל העם בראשית „ימי הרעם" והולידה את תנועת „חובבי ציון", כמעט שנשתקעה. „חובבי־ציון" החלו להשפיע על נדבות, וידי ליליענבלום עסוקות אז למנות ולצרף פרוטה לפרוטה, כדי לקנות עז או להוסיף לבנה לבנין ביתו של אחד האכרים וכתיבת מאמרי־אגיטאציה ויעב הנדיב ועניני פולימיקה כלפי מתנגדי התנועה הזאת. ולעתונות העברית ניתן ענין חדש לענות בו — שאלת ה„לאומיות", וכותבי־המאמרים למיניהם זריזים היו ל„חוות את דעתם" ולהעלות גרה בשאלה זו, כיד חכמת הכתיבה הטובה עליהם. ה„מיושבים בשבט סופר" נפלגו אז לשתי מחנות: „לאומיים" ו„אנטי־לאומיים".

זה היה מצב העתונות העברית בשעה שקאנטור נגש להוצאת „היום".

הדבר היה זמן מועט אחרי אשר השמיע פרישמאן את זעקתו הראשונה על ה„תוהו ובוהו" שבספרותנו. הרושם העצום, שעשה קונטרסו של פרישמאן על טובי הסופרים והקוראים, הספיק אמנם לגרש במקצת מעל

הבימה את הכתבנים בעלי המליצה הריקה. ואולם בעצ
מהותה לא נשתנתה העתונות גם אחר כך. רק הקליפ
נתחדשה קצת, אבל התוך נשאר כמו שהיה. אות
ה„מאמריסטיקה", אותן המליצות של פסוקים ושבר
פסוקים, אותם הפטפוטים על „דברים העומדים ברומו ש
עולם" ואותן החקירות התפלות עם המלים הרמו
והמפוצצות. „המליץ", שבעיקר היה הוא המטרה לחצ
פרישמאן, התחיל נוטה להטיב מעט את טעמ
אלא שעורכו הזקן, הארז, עכב ברבו
דומה היה עתון זה בימים ההם לאות
מטבע, שבחור לה מצד זה וזקן מצד זה. מצד אח
עמד יל"ג, המשורר הגדול בעל הסגנון המלוטש, הרגש היש
והטעם הטוב והשתדל לאצול מרוחו על כל דבר, הנדפ
ב„המליץ", ומצד השני — בעליו הארז, הכותב מאמרי
ארוכים בעברית משובשת ונוהג להכנס לתוך דברי סופרי
בהערות ארוכות שלא מן הענין, הנדפסות בכתב רש"
ומראיהן כמראה עמוד גדול ורחב של „תוספות", המקי
בעב־הענן „סוגיה" עמוקה בגמרא... ו„הצפירה
האורתודוכסית־המשכילית, השלוה והמתונה — נחו
סוקולוב הועמד אז בה ל„צופה לבית ישראל"
ולממונה על „דברי־הימים". הסופר המובהק הזה, שנתמח
בספרותנו אחר־כך בעושר סגנונו הגמיש ורב־הצבעים
ברוחב דעתו ובחריפות שכלו המזהיר, היה בעת ההיא
„אברך־משי", מליץ נפלא ו„מושלם בכל המעלות". מד
שבוע בשבוע היה „משתרע" להנאתו בעתונו ומדבו
גבוהה־גבוהה, במליצות מסולסלות ובלקוטים הרבה מכ
אשר יעלה העט, — ומדבר על הכל. אין דבר שהיה נפלא
ממנו ואין ענין שלא היה מחוה את דעתו עליו. בין שדבו
בשבחה של ההשכלה ובין שגלה את הנעשה „מאחור
הפרגוד", בהקאבינטים של מושלי אירופה, בין שדן בענינ
פוליטיקה „בחצרות התוגר" ובין שכתב על השרפו
בעירות הקטנות — הכל היה מסולסל ומסובך בסבך
מליצות נפתלות ומעורפל בהתית־ערפל, כמנהג טוב
המליצים בימים ההם. וה„קורא הנכבד" היה קורא ומתענג
ושותה בצמא דברים ממין זה.

הקורא העברי, זה שקאנטור הצליח כל־כך לתארו
לאחר זמן (בהקדמתו לכתבי פרישמאן), זה בעל־הבית
האמיד, בעל ה„עליה השמנה" וה„מקום" המכובד בכותל
המזרח, הקורא את „המגיד" בערב־שבת בין־השמשות
אחרי עלותו מן הרחצה וטועם אגב קריאה מן הדגים
הממולאים, ומתענג בעומק לבו, על שהוא, בעל־הבית
החשוב, קורא במכתב־עתי ויודע את כל הנעשה בעולמו
של הקדוש־ברוך־הוא, מסכסוכיו של נאפוליון מלך צרפת
עד שרפת המקוה בעירה פלונית ותקלתה של בת הדיין
בעירה אלמונית, — הקורא ההוא כבר נעלם, ואת מקומו
מלא בנו או חתנו, אברך־המשי, המושלם בכל המעלות,
הסמוך על שולחן חותנו ועוסק מקצת בתורה, ומקצת
בהשכלה, חותם בשותפות עם עוד בחורים ואברכים כמוהו
על העתון העברי ומנסה ידו לכתוב גם הוא קורספונדנציות
מעירו. ולא קורספונדנציות בלבד. פעמים היה „מרהיב

עוז בנפשו" לנגוע גם בהשאלות הגדולות, „בדברים העומדים ברומו של עולמנו", והיה יושב ומזיע ומשלב פסוקים לפסוקים, אם פסוקי התנ"ך ואם פסוקי הספרות החדישה, מרבה במלים מודרניות, מעין „אבימיזאציה", „ציביליזאציה", „דימוראליזאציה" ויתר המלים הנפלאות, שהיה פוגש במאמרי „הסופרים הגדולים", ומצרף להן סימני הפסק וקריאה ושאלה, נקודות וקוים לאין מספר, ושולח את „פרי־עטו" זה אל בית־מערכת העתון העברי – ופרי־עטו היה נדפס! ולא עוד, אלא שהעורך היה מוסיף עליו גם נופך משלו בהערה, הבאה בשולי הגליון, כדי לחזק את ידי „הסופר הצעיר החרוץ" ולהבטיחו, כי „ברכה בו".

ובתקופה פרועה ומדולדלת כזאת, אשר פרישמאן קרא לה בשם „תקופת מה אכתוב" ולא האמין עוד, כי „מספרות הקריקה הזאת אפשר שתצא עוד טובה". והנה הודעה שלוחה מאת י. ל. קאנטור לפרישמאן זה עצמו, שבה הוא מבשרו בשורה, כי נגש הוא „לברוא מ"ע בכל מכה"ע המדיניים לכל גויי הארץ ללשונותיהם, מ"ע נותן לקוראיו את כל החדשות הנבראות בתבל ביום הודען בין החיים לבלי ההמיצן אף יום אחד, מ"ע מספר להם את כל הנעשה בארצות אירופה ואמעריקא בסוד מלכים יושרי המדינה, בבתי נבחרי העם, במבחר הארצות, בבתי מדרש החכמות ובכל עניני החיים לכל תמורותיהם". והוא מזמינו לבוא אליו ולהשתתף עמו בעבודת עתונו.

האמנם? היתכן הדבר? עתון עברי — והוא יוצא מדי יום ביומו! הרעיון הזה היה חדש כל־כך ונפלא כל־כך, עד כי איש מן הסופרים לא האמין כמעט אל השמועה. אין זאת, כי תקופה חדשה הולכת וניצרת לעיניהם בספרות העברית! האם באמת — שואל פרישמאן — יבוא הקץ „לאותה הבטלנות ואהבת הפסוקים ופטפוטי מלים רק לשם מלים, שניתשרשו כל־כך בספרות הקודמת"? אם „אדם כותב בשביל עתון יומי ויש לו עסקים עם חיי השעה ועם חיי הרגע ועם החיים בכלל, שוב אין לו אפשרות לכתוב מליצות ולהיות באויר ולחלום פסוקים, אלא עומד הוא ע"ג הקרקע וחי ממש וכותב ממש..."

אמנם לא עבודה קלה קבל קאנטור על עצמו בהוצאת „היום". ידידיו והקרובים אל הספרות הזהירו אותו, כי לא תהיה תפארתו על הדרך הזאת. י. ל. גורדון בא עמו בטרוניה על ש„משכין הוא לעפר את כבוד שפתנו ומוציא את ספרותנו לשוק לעשות בה פרקמטיה". ונחום סוקולוב לעג ב„הצפירה" לתמימותו של „האיש הזה", המאמין באפשרות כזאת להוציא מכתב־עתי בעברית יום־יום. אבל „די היה לי להביט בפני יהודה ליב קאנטור עם כח־הענקים שלו ועם האמונה הגדולה אשר בלבו, למען דעת ולמען האמין גם אני, כי יש לנו עתיד", — מספר פרישמאן. לא הועילו האיומים והאזהרות. קאנטור נגש להגשים את חלומו, ובשנת תרמ"ו, בשביעי לחודש אדר ראשון, יצא הגליון הראשון של „היום".

השקפה שבועית

התנועה לקריאת קונגרס יהודי בארץ הזאת, שזמן רב לא נשמע קולה בין החיים, וכבר חשבוה רבים לאחת מאותן התנועות „שאינן מתנועעות", עלתה שוב על הפרק והראתה בימים האחרונים, כי בכל זאת — נוע תנוע!

ביום י"ט לאדר ראשון נקראה במרכזה של ניו יורק, באולם ארלינגטון אשר במאנהטן, ועידה מוקדמת לדון בעניני הקונגרס. בועידה זו השתתפו 687 צירים, כולם באי־כחן של 448 הסתדריות יהודיות, שבהן נכללים האגודות הגדולות של יהודי פולניה, גליציה, רומניה וסבסביה, האגודות הציוניות, סניפי האירדנים השונים, סניפי ה„ארבייטער רינג" וכמה בתי־כנסיות. החומר האנושי של הועידה רב־גוני היה. זו היתה באמת ועידת באי־כח העם לכל מעמדיו ושדרותיו.

הועידה קבלה החלטות אלו בנוגע לתכנית הקונגרס הבא: א) לקרוא את הקונגרס בהקדם היותר אפשרי, שלא להשניח, אם תגמר המלחמה בארצות אירופה בקרוב או תמשך ימים רבים; ב) להעמיד במרכזו של הקונגרס דרישת זכיות אזרחיות, מדיניות ולאומיות להיהודים בכל הארצות, שהזכיות האלה אינן נתונות להם, ומקלט בטוח לעם ישראל בארץ־ישראל; ג) הועידה הארצית, שתקרא בפילאדעלפיה ביום 26 מארץ, תערך בדלתים פתוחות.

ההחלטה בדבר ארץ־ישראל, שנתקבלה מאת הנאספים פה אחד מתוך התלהבות עצומה, הוכיחה, כי הרעיון הציוני הולך וכובש פה את הלבבות שלא מדעת בעלים. את קבלת ההחלטה הזאת אין לזקוף על חשבון הצירים הציוניים בלבד, שמספרם בועידה לא היה מכריע כלל, אלא על חשבון המוני העם דוקא — אותם ההמונים, אשר בשמם „דוגלים" תמיד המנהיגים המתבוללים של הפרולי־טאריון היהודי בארץ הזאת ואחריהם מחזיקים גם אילי־הכסף, „חבריהם לדעה".

הועידה המאנהטנית, מלבד ערכה בתור גורם חשוב להתקדמותה של תנועת הקונגרס, שמשה תשובה כהלכה מאת יהודי ניו־יורק לחברי „הועד היהודי האמריקאי" ולבעלי־בריתם הסוציאליסטים המתבוללים. אלו ואלו התנגדו בעצם וראשונה לרעיון של קונגרס יהודי לאומי מראשית התגלותו, מפני שראו בו חתירה עמוקה תחת שאיפות הטמיעה שלהם. ואם נכנסו לבסוף לתוך התנועה הזאת לא נכנסו אלא מפני אימת דעת הקהל המכריעה. ואולם בכניסתם הנו עליה מחשבת־נקם, שהלכה ונתגשמה לאט־לאט במעשים: מתחילה

קצצו בנטיעותיה והשחיתו בה כל חלקה טובה (הסרת שאלת ארץ ישראל), ואחר־כך לא אמרו די בזה ושלחו יד בתנועה עצמה להמיתה מיתת שתיקה, לבל יזכר שמה בין החיים. וכשקם הצד שכנגד לתבוע מידם את עלבון רעיונם, דחו אותם בקש ועמדו על דעתם: לקבוע את זמן הקונגרס לאחרי גמר המלחמה דוקא.

אבל עד כאן — פקעה סבלנותם של הלאומיים ופרשו מהם. ויפה עשו. שאלמלא כן, ודאי היו מוכרחים להוסיף ולותר על יתר העיקרים הלאומיים אחד אחד, כמו שעשו תחילה בעיקר של ארץ־ישראל, ונמצא הרעיון כולו נדון לכליה. עכשיו שפרשו, מובטח להם, כי עבודתם תהיה שלמה ומתוקנת.

ויצא בניו־יורק כיבד התחילה תנועת הקונגרס להתרגש ולהראות אותות־חיים. כפי שנתפרסם מעל בימת הועידה במאנהטן, נערכו בעת האחרונה ישיבות ממין זה בשבעים וארבע ערים בכל רחבי אמריקה, ועוד עתידות ועידות כאלה להערך גם בשאר ערים קודם שתתאסף הועידה הארצית בפילאדלפיה.

גם מעבר לגבולין, במדינת קנדה, רבתה התכונה לקריאת קונגרס יהודי מיוחד, ונוסף לו — יום־יהודים. לתכלית זאת היו כבר ועידות מוקדמות ואספות פומביות במונטריאל, טורונטו, וויניפג ובשאר ערי קנדה, המרובות באוכלוסין יהודים.

* * *

וברוסיה, זה עמק היגון והפגעים לאחינו, לא נשתנה המצב אף במעט. דומת־הממלכה, שנפתחה בשבוע שעבר, חדלת־אונים היא לשנות מטבע הממשלה הרוסית ולהיטיב את דרכיה. ודרכי הממשלה הרוסית ויחוסיה ליהודים הלא ידועים הם. לעומת זאת יש לראות נקודת־אורה ביחוסיו של העם הרוסי בערי המדינה הפנימיות אל היהודים המגורשים. לפי דברי העתון העברי־הרוסי „יעווריסקאיא נעדעליא", קבלו התושבים הרוסים בכמה מקומות את פני היהודים הגולים בחבה גלויה והשתתפו בצערם. בכפרים פנו האכרים את בתיהם הגולים והאכילום מלחמם. הדבר כמובן, אין לנבא עתידות לאחינו במדינות החדשים האלה, אף כי רבים מן העתונים היהודיים כבר הקדימו לראות איתם כראות „תחום־מושב" יהודי חדש. אין לדעת מראש, מה יהיו יחוסי עם־הארץ הרוסי אל שכניהם היהודים הבאים אחר־כך, לכשיתאזרחו במקומם החדש ויתחילו לסחור את הארץ.

בין כה וכה ועל־ידי היהודים הגולים נכנס זרם חיים חדשים לתוך משפחות אחיהם הנטמעים למחצה, תושבי רפנית הנדחות אשר מחוץ ל„תחום". הקהלות הקטנות, שרובן הגדול הוא מיסודם של הקאנטוניסטים, הולכות ו„מתיהדות" ותכיפה הדישה מורגשת בתוכן.

* * *

הכח הרוחני של עמנו נתגלה בכל עוזו ויפיו דוקא בימים הרעים האלה, ימים אשר לא היו כמוהם לרוע בכל תקופות דברי ימינו. ויהודי ליטא ופולניה, אשר עליהם עברה כוס־הפורעניות בכל מרירותה, יוכיחו. למרות המצב האקונומי הנורא של יהודי המדינות הנגועות האלה, ההולך ורע מיום ליום, ולמרות הרעב המאיים, הדופק על פתחיהם, עדיין רוחם אתם לעסוק בחיי עולם. כפי שמודיעים העתונים, הבאים מן המקומות ההם, הולכות ונוסדות בערים ובעירות אגודות ציוניות וחברות לעבודת התרבות הלאומית. בתי־ספר עברים חדשים מתיסדים, ואלה שנסגרו מפני המלחמה חוזרים ונפתחים. כן נפתחה מחדש הישיבה הידועה בסלאבודקה, ובלודז — הגימנאסיה העברית, שבראשה עומד עתה המשורר העברי יעקב כהן, אשר בא לשם מברלין. בלודז מתקיימים עכשיו 23 בתי־ספר עברים, ולהם 104 סניפים ו־5200 תלמידים, תחת אשר בשנת 1913-14 היו שם רק 13 בתי־ספר עם 2500 תלמידים. בוואַרשה נפתח אינסטיטוט עברי להכנת מורי־דת בבתי־הספר התיכוניים. בראש המוסד הזה עומד ד"ר שמואל פיזנאנסקי. ניסדו שם גם קורסים עליונים להכנת מורים עברים על־ידי הסופר ש. ל. גורדון. השעורים בקורסים האלה נקראים בלשון העברית. בין המורים נמצאים כמה סופרים עברים ידועים.

העובדות הקטנות האלה ממחנה הדוויים והסחופים מדברות בעדן. וכדאיות הן, שאחינו המאושרים והשוקטים בארצות הישוב יתנו לב אליהן וילמדו מתוכן לנפשם את הדברים הצריכים למוד.

מאת הנהגת „התורן"

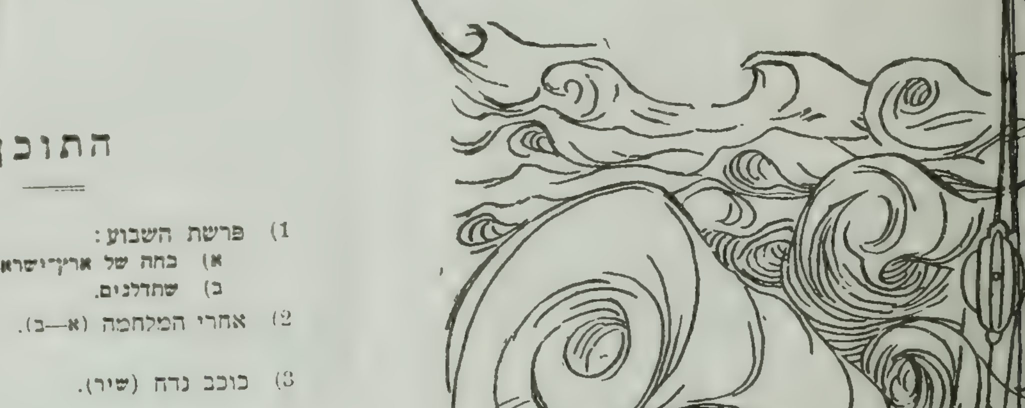
כל התומי „התורן" החדשי, ששלמו דמי־אחד על השבון התומתם על הירחון, וכל חתומי „האומה", ששלמו בעד חצי שנה, יקבלו רק את ארבעת הגליונות הראשונים של „התורן" השבועי.

החותמים האלה מתבקשים איפוא לחדש את התומתם ולהזדרז במשלוח הכסף, כדי שיקבלו את גליונות „התורן" השבועי מן הגליון החמישי והלאה בלא עכוב.

התורן

עתון שבועי

יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III — MARCH 10th, 1916 — No

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(S. Abel, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין תחתימה מתקבלת.
תכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

VOL. III NEW YORK, MARCH 10, 1916 No. 2

הַתֹּרֶן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית — ניו־יורק, ה׳ אדר שני, תרע״ו — גליון שני

פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ

כֹּחָהּ שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

עיני רבים היו תלויות אל האספה השנתית של ה„עדיוקיישאָנאל אלייענס", שנקראה ביום הראשון שעבר, מפני שנתפרסם מקודם, כי ראש המדברים בה יהיה ציר ממשלת ארצות־הברית בטורקיה, מר ה נ ר י מ ו ר ג נ ט ה ו י. אין לדעת, אם הסקרנות לשמוע דברי אָדם מפורסם כמורגנטהוי, שקנה עולמו בשעה הרת מאורעות כבירים, משכה את הלבבות, או נושא נאומו „מצב היהודים בטורקיה" עורר את רוחות ההמונים להתענין באספה רגילה זו — אנו אין לנו לנגד עינינו אלא המומנט הלאומי החדש, שנתגלה באספה הזאת מתוך נאומו של מורגנטהוי.

הרבה שמענו על־דבר מורגנטהוי ופעולתו בימי מהומה ומבוכה להצלת יתר הפליטה של הישוב בארץ־ישראל. אמנם נמצאו „מפרשים" שונים, שדרשו כמין חומר את פעולתו ואמרו להקטין את הצד הלאומי שבכונותיו הרצויות. היו מי שאמרו, כי כל מה שעשה מורגנטהוי בארץ־ישראל לא עשה אלא מנימוקים הומאניים ופילאנ־טרופיים בלבד. ונמצא גם עתון יהודי אחד, שפרסם את שיחת סופרו עם מורגנטהוי, ובה נמסר בשם אומרו, כי אלה הדורשים מקלט יהודי בארץ־ישראל עלולים להזיק בדרישתם לישוב עצמו, ועל סמך השיחה הזאת דרש אותו עתון פעם ושתים מאת ההסתדרות הציונית, כי תסלק את ידיה מן הדרישה הזאת, כדי שלא תגרם תקלה ליהודים בארץ־ישראל. והנה יותר ממה שקוינו, שמענו עתה מפי מורגנטהוי עצמו.

בדברים ברורים השמיע מורגנטהוי את השקפותיו על ארץ־ישראל, ובלשון שאינה נשמעת לכאן ולכאן ברר לפני הנאספים את יחוסיה של ממשלת טורקיה לנדון זה. „על ארץ־ישראל גאותנו! — אמר מורגנטהוי בתוך יתר דבריו — יבואו־נא כל באי עולם ויראו את אשר יצר העם העברי בארץ־ישראל. יכירו וידעו כל יושבי תבל, כי יש לנו קולטורה משלנו ושפה משלנו".

לפי דבריו מתיחסת ממשלת טורקיה בעין יפה לקולוניזציה יהודית בארץ־ישראל. מכירה היא בערכים הקולטוריים והציביליזאטוריים של הישוב, המועילים להתפתחות הארץ. מתנגדת היא רק לממלכה יהודית, אבל לא למרכז יהודי איקונומי וקול־טורי, שבו היא רואה ברכה מרובה לאינטרסי עצמה.

הדברים האלה, שנאמרו בגלוי באספה פומבית לפני קהל גדול, מעידים על אומרם, כי ל נ ו הוא בכל לבו ונפשו.

ולא זו בלבד. מענינים הם דברי מורגנטהוי לא רק מפאת אומרם, אלא גם מפאת ה מ ק ו ם שבו נאמרו. שחוק המקרה הוא, כי נאומו של מורגנטהוי, שהיה הימנון ארוך אחד לפעולות היהודים בארץ־ישראל והטפה גלויה לרעיון יצירת מרכז קולטורי־לאומי בארץ־אבותינו, נאמר במעמדם של אלה מאנשי־שלומו, הנרתעים תמיד לאחוריהם לשמע השם „ציונות" או „לאומיות", ונשמע מעל בימה זו שהם יסדוה.

ונפלא הדבר. הלא היו ימים, והימים קרובים אלינו, ומורגנטהוי עצמו, כאנשי־שלומו בעלי ה„עדיוקיישאָנאל אלייענס", רחוק היה מכל שאיפה לאומית. יוצא היה ידי חובתו לעמו בעבודה פילאנטרופית בלבד. בה חזה חזות־הכל. במעשי הצדקה ראה את הדרך היחידה לתשועת „בני אמונתו" הנענים והנדכאים, ובהתאמרקות — פדות נפשם וגאולת רוחם. דרך אחיו הפילאנטרופים היתה דרכו, ושיטתם — שיטתו. גם הוא כמוהם פזר־נתן ביד רחבה למוסדות הצדקה והחנוך — לה„עדיוקיישאָנאל אלייענס", לה„פרי סינאגוג" ודומיהם. הרעיון הלאומי לא העסיק אז את מחו ולא נגע עד נפשו. זר היה לו, כבא מעולם זר ומוזר

והנה גרם מזלו של מורגנטהוי ונתמנה צירן של ארצות הברית בטורקיה, ונתגלגלה לו זכות לראות בעיניו את ארץ אבותיו העתיקה, שרק כ„ארץ־הקודש" היתה בעיניו. וזו עשתה לו את הפלא הגדול הזה ושנתה את השקפת־עולמו היהודית מן הקצה אל הקצה. בהתבוננו בעין פקוחה אל יצירת החיים החדשים הטבעיים, ההולכים ומתרקמים שם בשנים האחרונות, עמד על אופיה הלאומי של האומה היהודית ועל כח היצירה הצפון בקרבה. נגעו החיים האלה בנימי לבב היהודי וניעור הרגש החי המתנמנם שבו. מצא החי את סוד חייו.

זה כחה של ארץ־ישראל.

שְׁתַדְּלָנִים.

דור דור ושתדלניו, דור דור ומגיניו. היו ימים, שהגנת עניני היהודים כלפי חוץ היתה מסורה כולה בידי קבוצות מצומצמות של יחידי־סגולה, או בידי שתדלנים פרטיים, שנטלו גדולה לעצמם ועשו את עבודת הכלל על דעת עצמם. כך היה הדבר במשך דורות רבים בארצות אירופה, וכך היה גם פה, באמריקה, עד הזמן האחרון.

ואולם בשנים האחרונות, מעת שהתחילה בקרב עמנו ההתעוררות הלאומית, שהגיעה למרום גלויה בתנועה הציונית, נשתנו פני הדברים תכלית שנוי. הגנת הענינים הלאומיים נכנסה לכלל העבודות הלאומיות, שאינן נעשות לא על־ידי שתדלנים נדיבים ולא על־ידי חבורות מצומצמות בלתי־קרואות, אלא על־ידי באי־כח העם, המדברים בשם העם.

הקונגרסים הציוניים היו הראשונים, שבאו להכריז על קיום היהודים בתור עם מיוחד בין שאר העמים המודרניים ועל דרישותיהם המיוחדות להם, ככלל עם ועם. ואולם הציונים לא נשארו בודדים ביהדות בדעה זו. התנועה הלאומית שטפה ונגעה בכל חלקי העם וצררה בכנפיה אף רבים ממתנגדיה הקודמים, שהלכו ונעשו במשך הזמן קרובים ומצדדים ברעיון הלאומי למחצה ולרביע: הללו קיימו את הצד הרוחני שבלאומיות ופשטו ממנה את צורתה החמרית, הארצית; והללו קבלו את רעיון ההתרכזות הארצית, ורק דחו את פתרונו למעשה לכשתבוא שעת־הכושר לכך.

הרעיון הלאומי הלך וגבר וכבש לו מסילות בלב שדרות העם הרחבות, עד אשר גם שונאי הלאומיות ומתנגדיה הקשים ביותר מוכרחים היו לבסוף להשלים עמה בפרהסיה. כך נתקבלה באמריקה, בועידת־הפועלים המאוחדה, תכנית של עבודה לאומית והגנת זכיותיהם של היהודים לא בתור א ז ר ח י ם ש ו י ם בלבד, אלא גם בתור ל א ו ם ש ו ה ־ ז כ י ו ת בין יתר העמים, שכניהם.

כזאת היתה ההחלטה, אשר נתקבלה פה־אחד על־ידי באי־כחם של כל הפועלים היהודים באמריקה, שהשתתפו בועידה האמורה. אבל איך מלאו מנהיגי הפועלים היהודים בארץ הזאת את משלחתם הלאומית, אשר מסר לידם העם?

לרגלי הצעתו של נבחר־הקונגרס הסוציאליסטי מאיר לונדון, כי נשיא ארצות הברית ווילסון יקרא לכנסיה כללית את כל הממלכות הנייטראליות, כדי לשום קץ להמלחמה, — נערך בוואשינגטון לפני ימים וכוח פומבי בענין זה. הוכוח נערך באופן רשמי והוכנס לתוך הפרו־טוקולים הרשמיים. בין שאר תנאי השלום, שהציעו בוכוח זה, נמצא גם סעיף אחד, הדורש בטול ההגבלות האזרחיות והמדיניות נגד היהודים בכל מקום שהן. ממילא מובן, שבאי־כח העמים השונים, היושבים באמריקה, באו

בִּגְבוּלוֹתֵינוּ

דָּבָר אֶל הַכּוֹתְבִים.

א.

גזירה נגזרה עלי מטעם המערכת להיות משקיף מזמן לזמן על חיי אחינו, המפוזרים בגבולות אמריקה הגדולה והרחבה — בערים הגדולות ובערים הקטנות, בפנות הקרובות ובפנות הרחוקות והנדחות. ובכל מקום, אשר דרכה בו רגל יהודי ועקבותיו ניכרים, ובכל מקום אשר נבנה שם בית־כנסת יהודי ונתמנה שם רב ושוחט ובודק ליהודים והוקם שם תלמוד־תורה לילדי ישראל ונבחרו שם גבאים ומפקחים ומשגיחים ויהידים עוסקים שם עם הצבור, מדיינים ומתנגחים בעניני הכלל, מתרגשים ומתקנאים איש בחבירו ומקדשים שם שמים ברבים. העיקר — כך התנו עמי העומדים על גבי תנאי מפורש — העיקר הוא, כי תהא השקפתי על ערי המדינה חיה ושוטפת ונובעת ממקור ראשון — ממקור החיים עצמם. והעיקר השני הוא, כי יהיו המאורעות והעובדות, המובאים בהשקפתי, מאורעות חשובים ועובדות נכבדות, שיש בהם כדי לתת להקורא תמונה שלמה ובהירה מכל הנעשה והמתרחש בחיי אחינו בערי המדינה. והעיקר השלישי הוא, — וזהו עיקר כל העיקרים — כי בגליון השני לא יבואו אנשים נאמנים מאותן ערי המדינה עצמן ל ה כ ח י ש מן הקצה אל הקצה את כל המאורעות והעובדות, אשר נכתבו בגליון הראשון על־ידי המשקיף הזריז באמונה ובאהבה ומתוך השראת רוח־הקודש.

ידעתי גם ידעתי, כי מקבל אני על עצמי מלאכה, שאינה נקיה ואינה קלה ביותר. והתנאים תנאים קשים הם עד מאד, שאין שום בריה כותבת יכולה לעמוד בפניהם. מ ק ו ר ר א ש ו ן — רבונו של עולם, מאין אקח להם את המקור הראשון הנדרש, ואני עודני כמעט י ר ו ק בארץ הזאת? זה לי רק כעשרים שנה מיום שירדתי מעל הספינה, ובמשך השנים המעטות האלה לא הספקתי עדיין לצאת מחוץ לתחומי ניו־יורק ולראות את הארץ בעיני, אם לא אביא בחשבון את נסיעותי לבראנזוויל ולגן־החיות אשר בברונקס. מקור ראשון הלא פירושו — לעבור בכל הערים הגדולות והקטנות, אשר בהן יהיה הכתוב מדבר, להסתכל בחיי היהודים שם, לחקור אותם חקירה נאמנה ולעמוד על אפים הנכון. ואני הלא רק

להשתתף בוכות הפומבי הזה. גם יהודים, שליחי הסתדריות שונות, היו בין הבאים ודברו את אשר דברו באופן רשמי.

וכאן נפל דבר, שיש בו כדי לעורר תמהון וקצף בלב כל יהודי, אשר רוחו נכונה בקרבו: מאיר לונדון, נבחר הסוציאליסטים היהודים לקונגרס האמריקאי, נתן לפולנים, לליטאים, לצחים, לאיטלקים ולשאר באי־כח העמים האחרים לדבר על עניני לאומיהם ככל אות־נפשם, ורק כשהגיע תור בא־כחם של היהודים הלאומיים, ד"ר י. א. הורוויץ, לדבר על הדרישות הלאומיות והציוניות של הלאום היהודי, — הגביל את זמן דבורו והפסיקו כמה פעמים בתוך דבריו ולא נתנו להשמיע את כל אשר שמו שולחיו בפיו. וכדי למחות את „הרושם הלאומי" מדרישות היהודים, לשום לאל את דבריו של הד"ר הורוויץ, יצא תיכף לזה מר שיפליאקוף, והוא בא־כחו של ועד־הפועלים הלאומי, ומסר מודעה בשם שולחיו, כי מבקש הוא „לקבל את הצעתו של מאיר לונדון בדבר היהודים, המכילה בתוך שאר הסעיפים גם את דרישת בטול ההגבלות המדיניות והאזרחיות נגד היהודים בכל הארצות, שהגבלות אלו נהוגות".

כל־כך — ולא יותר? והדרישות ה ל א ו מ י ו ת, שועידת־הפועלים קבלה בשעתה לתוך תכנית־עבודתה פה־אחד, מה תהא עליהן? והאספות הרבות והנלהבות, שנערכו על־ידי המוני היהודים בכל ערי אמריקה, וההחלטות הנמרצות, שנתקבלו באספות ההן בדבר הדרישות הלאומיות האלה, מה תהא עליהן? והידיעות, הבאות אלינו מארצות המלחמה, מליטא ומפולין, על־דבר תביעות אחינו הנענים, הצועקים לזכיות לאומיות דוקא,— מה תהא עליהן? וכי כך דרכם של באי־כח ה ע ם לעבור בשתיקה על דרישות שולחיהם ה א מ ת י ם ולבטל רצונם הישר והטבעי מפני רצונה העקש והפתלתול של קבוצת יחידים, הנוטלים גדולה לעצמם ומושלים מאליהם? וכי כך עושים מגיני העם והרואגים לו — לבלי הקשיב אל כל הנרקם בסתרי נשמתו ולבלי ראות את כל המתרחש בחיין הגלויים ולבלי שמוע את כל הקולות, הצועקים מעמקי נפשו, אלא לצאת ולדבר בשמו מהרהורי לבם הקטנים והפחותים ולקום ולעשות לטובתו על דעת עצמם הקצרה והפהותה?

יודעים אנחנו את המדה הזאת — מדת „מושיעים" לעם גולה ונדח. כך היו נוהגים גבירינו התקיפים בעירות הקטנות והנדחות בימי החושך והבערות — עת שלט האדם באדם שלטון בלתי־מוגבל.

כך היו נוהגים השתדלנים.

ואולם אם יש עדיין בידנו ללמד זכות על השתדלנים בימים הטובים והחשוכים ההם, שדרך אחרת לא היתה לפניהם להושיע את העם מצרותיו, — הנה אין למצוא שום זכות־הקיום לישתדלנים הטובים בימינו אלה, ימי האור והתרבות ושלטון הדימוקראטיה בעולם. בימים האלה, אם יבואו אנשים לעשות את מעשיהם ולדבר את דבריהם „לטובת העם" נגד רצונו ורוחו ודעתו — וראה אותם העם כמתנקשים בנפשו, כהותרים התירה תחת קרשיו, כמחזירים את גלגל ההתקדמות אחורנית, כמביאים הויש‍ך ובערות לעולם.

ואמנם ככה אנו רואים אותם.

את ה ע ת ו נ י ם, הבאים מן הערים ההן, אני רואה לפעמים, ובעתונים האלה אינני מוצא שום דבר בלתי־אם את המודעות של המוהלים הרבים ואת תמונותיהם הנהדרות ואת צילינדראותיהם המרהיבים עין, ואינני רואה שם בלתי־אם את המכתבים הארוכים מאת הקוראים, המדברים באריכות על ענינים ארוכים ומסובכים בין קצב אחד לחבירו ובין אשה אחת לבין בעלה, המסתתר ממנה ואינו פוסק לה מזונות, ואינני קורא שם בלתי־אם את הרומאנים הנפלאים והתמימים כתינוק בן־יומו, אשר כבר קראתי אותם וחזרתי וקראתי לפני עשרים שנה ולפני עשר שנים ולפני חמש שנים בעתונים הגדולים אשר בניו־יורק, — וכי החומר הקלוקל ה ז ה ישמש לי מקור ראשון להשקפה חיה ושוטפת על מצב היהודים בערי המדינה?

ושוב: מ א ו ר ע ו ת ח ש ו ב י ם ו ע ו ב ד ו ת נ כ ב ד ו ת — אל אלהי הרחמים! הלא כל אדם, שנסה פעם אחת בחייו לישב בבית־מערכת של עתון ליהודים ולעסוק בתומר זה, שהכותבים מערי השדה מספיקים לו איש איש ממקומו, יקום ויעיד לפניכם, מה הם המאורעות החשובים ומה הן העובדות הנכבדות, הנשלחים יום־יום ממקומות המעשה אל עתוני הבירה הגדולים! הלא הם המאורעות הגדולים והמרעישים, שאירעו בשעתם למלמד פלוני בעירה פלונית, שגבאי נכבד ומפורסם בקהלה מסר לו את בנו בר־המצוה לחנכו בקריאת המפטיר על־פי נגינות הטעמים, וטעה המלמד בפרשת השבוע, ונתחלף לו המפטיר באחר, וכשהגיעה שעתו של הבן המחונך לקרוא לפני קהל בית־הכנסת את השורות המעטות והזרות, שעלו לו לעלוב־נפש זה בעמל חצי־שנה, נתגלתה הטעות ברבים, ונגלה קלונו של המלמד הזריז והנמהר, וקבל תיכף את מתן־שכרו במכת־לחי מזומנה מידי אבי הבן,— „ונרעשה כל העיר כולה עד היסוד בה". ושוב עובדה נכבדה ורבת־ערך לדורותינו, שנפלה בעיר אלמונית לרגלי מחלוקת בין שוחט אחד לחבירו, וארכה המחלוקת ימים רבים, ומי יודע מה היתה אחריתה, לולא נמלך אחד מן „הצדדים" ונסע לעיר רחוקה וגדולה וחזר משם והביא אל בית שונאו השוחט אשה עגונה עוטיה וסוערת ודמעתה על לחיה, והעליל עליו עלילה, כי אשתו היא, אשת־נעוריו, אשר עזב בעירום ובחוסר־כל, ונחלקו הדעות בגלל האשה, והתלקחה שוב מחלוקת בעיר, ואחריתה — מי ישורנה? ... ושוב מאורע בדבר קבוץ שני שקלים לצדקה, ועוד עובדה בדבר בשר־טריפה שנמכר באטליז יהודי, ושוב מעשה בדבר מעילה בכסף־הקדשים — רבון כל העולמים! האמנם מן המהומות הקטנות האלה ומן המבוכות

אַחֲרֵי הַמִּלְחָמָה

(לעתידות ארץ־ישראל.)

מאת

י. בן־צבי.

א.

בראשית המלחמה האמינו רבים בתום לבם, כי מלחמה עולמית לא תוכל להמשך יותר משבועות אחדים והנה עברו כבר כעשרים חדשים, החרב אוכלת בכל פה ולא תדע שבעה, ואין מאתנו יודע עד מה, מתי יהיה קץ־הפלאות, מתי תשקוט הסערה?

ואולם אף־על־פי שעדיין כמוס הקץ ונעלם חזון, אף־על־פי שאין איש, אשר יוכל להגיד היום, על צד מי יהיה הנצחון, ואם בכלל תגמר המלחמה הזאת בנצחון מכריע לצד זה או לצד אחר, הנה אין שום ספק, שהמצב הכללי לאחר המלחמה ישתנה הרבה מזה, שקדם לה.

אי־אפשר הדבר, כי הכל ישוב לקרמותו, כי יחס היחסים המדיניים יישאר בארצות אירופה ומערב אסיה כמו שהיה וכי מליוני קרבנות האדם, שנפלו מזה ומזה, לא יעלו ולא יורידו כלום ממה שהיה לפני התנגשות־איתנים זו. וגם בנוגע לטורקיה אי־אפשר הדבר, שלא יחול שנוי עצום במצב הדברים בקרבה. השנוי יבוא מכל מקום: אם שחלקה של טורקיה יהיה בין המנצחים ואם— בין המנוצחים. אם תנצחנה ארצות הברית המרכזיות, תתחזק ותתבצר גם ממשלת טורקיה, ולא רק כלפי חוץ, בתור בעלת־בריתן של גרמניה ואוסטריה, אלא גם כלפי פנים: עתידה טורקיה שתתחדש ותעשה מדינה חזקה ומתוקנת, מחוננת בתרבות ומודרכת בציביליזציה האירופית, או — שנגזרה כליה עליה, למרות נצחונה. וכנגד זה נצחונם של בעלי־ההסכמה יביא מיתה גמורה על טורקיה בתור גוף מדיני. רוסיה, אנגליה וצרפת לא יעמדו בחצי הדרך, אלא ישתמשו במקרה נצחונם להשמיד את טורקיה בתור ממלכה העומדת ברשות עצמה ולהורידה למדרגה של דוכסות טפלה, שאין חייה קרויים חיים. אמנם כראי להזכיר, כי יש סייעה אחת בין שאר הסייעות והכתות הטורקיות, אשר נואשה כבר מן הפוליטיקה ושמה פניה לטורקיות רוחנית; „הטורקים משיטתו של אחד־העם" הללו נמנעים מפעולה מדינית כל שהיא, והם מטיפים בין אכרי הטורקים באנאטוליה לעבודה תרבותית בלבד, לאחוד הגזע הטורקי, המפוזר והמפורד תחת עול זרים ברוסיה (הטטרים, היושבים בקרים ועל גדות הוולגה), בפרס ובין שבטי טורקיסטאן. מנקודת־השקפתה של הסייעה הא־פוליטית הזאת אין ירידתה המדינית של טורקיה אלא התחלה לעליתה ותקומתה של ה א ו מ ה הטורקית. אפשר, שיש גרעין של אמת ברעיון המקורי הזה, אולם אין אנו צריכים לדון כאן על השאלה הטורקית אלא מבחינה מדינית בלבד. ומבחינה זו הרי נצחונם של רוסיה ושותפיה היא מפלה גמורה לטורקיה. ובזה מכירים גם בעלי־ההסכמה. וגם הטורקים בעצמם.

אין שום ממלכה ואומה יכולה עדיין לנבא לעצמה נצחון ודאי, למרות כל הקרבנות שהקריבה והדם שנשפך. ואולם העם היחיד, שאינו יכול אפילו ל פ ע ו ל בתור חטיבה שלמה בקרב המלחמה ולהטות את הנצחון לצד זה או אחר — הוא העם היהודי. הן אפילו הפולנים, הביהמים והרותינים השפעתם היתה נחשבת בתקופות המלחמה השונות; ואפילו השפעתם של הארמינים ניכרת היתה במפלות האחרונות של הטורקים בסביבות איר־זירום; רק עמנו הוא היחידי, שלא יכול ולא נסה להטות את כף־המאזנים של ההיסטוריה בלב או במעט.

האינסטינקט הבריא אומר לנו, כי כל זמן שחיים

הפחותות האלה אוציא להם תמונה שלמה ובהירה מכל הנעשה והמתרחש בחיי אחינו בערי המדינה?

ואולם אם שני התנאים הראשונים קשים הם למשקיף ירא ורך־הלבב במיני, הנה קיצה מהם שבעתים התנאי האחרון: כי בגליון השני לא יביאו האנשים הנאמנים להכחיש את אשר נכתב עליהם בגליון הראשון. תנאי זה מן הנמנע הוא, שאדם מן הישוב ימלא אחריו. מומחה אני ובעל־נסיון לכך. ויודע אני מפי הנסיון, כי אין לך עובדה שאין הכחשה אחריה. ודאי לי, כי אותו המלמד המוכה יבוא מחר ויכחיש עדותי בכל תוקף ויוכיח באותות ומופתים, שאין להרהר אחריהם, כי מעולם לא היה מלמד ומעולם לא טעה במפטיר ומעולם לא טעם טעמה של מכת־לחי. והשוחט אף הוא יבוא מחרתים להעיד כחשי בפני, כי לא היו דברים מעולם! ושני השקלים, שנקבצו למטרת צדקה וחסד, אף הם יתבררו ויתלבנו אחרי־כך, כי רק חלום חזיון לילה הם. ובשר הטריפה גם הוא לא היה בשר מעולם, אלא עצמות וגידים בלבד. וכסף־הקדשים — — נרתע אני לאחורי לרעיון נורא זה ובשרי סומר מפחד: רואה אני את כ ל ה ע י ר ה כ ו ל ה נאספת ובאה אלי בהמון, איש ומקלו בידו: . . .

אכן מלאכה זו, מלאכת משקיף על חיי אחינו בערי המדינה, אינה מלאכה נקיה וקלה ביותר. ולפיכך אני בא הפעם להפיל תחינתי לפני חברי ושותפי למלאכה זו, השולחים אלי את ידיעותיהם ומאורעותיהם ועובדותיהם מן המקומות, אשר הם יושבים שם, ואני מבקש מהם:

— חדלו לכם בפעם הזאת מן המלמדים המוכים ומן השוחטים המעגנים נשיהם ומן שני השקלים הנקבצים לצדקה ומן בשר־הטריפה ומן המעילות בכסף־הקדשים, — כי במה נחשבים הם? החיים בקהלות ישראל אשר בערי אמריקה יש להם צדדים אחרים, החשובים יותר מן הצד הנלעג הזה. החיים הללו הולכים ומתרחבים, הולכים ומתעמקים ומקבלים לאט־לאט צורה שלמה ומתוקנת. מי יודע — אפשר שעתידה הפרוביגציה היהודית בארץ הזאת, שתשמש לנו גורם חשוב בחיינו הלאומיים ותתן לנו את אשר לא תוכל העיר הגדולה לתת לחיינו — טעם לאומי וריח לאומי? התבוננו־נא איפוא אל הזוינות החיים האלה, הטו אוזן להקשיב אל הדופק, המפעמם לתנועה ולעבודה מועילה, למדו והבינו את כל אלה — וכל אשר תראו, וכל אשר תשמעו — אותו תבואו לספר.

ואז ודאי לי, כי עבודתנו המשותפת תנעם גם לי וגם לכם.

ב. ארנסט.

אנחנו ושם עם נקרא עלינו, אין אנו יכולים להשאר שוקטים על שמרינו ולהסתפק בתפקיד של רואה חזיונות מן הצד. שום עם ושום אדם לא יכיר בזכיותינו, אם אנחנו לא נהיה הראשונים להכריז עליהן ולתבוע אותן בתוקף הצדק. כמובן, אין אנו יכולים להגיד בבטחון, שכל תביעותינו ומשאלותינו ינתנו לנו. ואולם הלא אף העמים היותר חזקים אינם בטוחים מראש בנצחונם, ובכל זאת אין הם נמנעים מלהקריב את חייהם בעד תקות העתיד.

אך עד שאנו באים להחליט, מה אנו צריכים ומה אנו יכולים לעשות לעת כזאת בתור חטיבה לאומית אחת, עלינו לברר לעצמנו, מה הן האפשריות השונות, המוטלות בחיק העתיד הקרוב?

ב.

אם ממלכות הברית המרכזיות תנצחנה במלחמה, תגיע טורקיה לידי אחד משני המצבים האלה: או שהשתחררותה מעול זרים תהא השתחררות שלמה, או השתחררות למחצה. המקרה הראשון יצויר, אם בטולן של הקפיטולאציות והחוזים המיוחדים, שעליו הכריזה טורקיה קודם הספחה למלחמה, יאושר ויקובל גם מצד בעלי בריתה וגם מצד שונאיה. במקרה זה תשתחרר עותומניה שחרור מדיני וכלכלי גמור לא רק מעול אנגליה, צרפת, רוסיה ואיטליה, אלא גם מאפיטרופסות גרמניה ואויסטריה. כל עתידותיה יהיו תלויים מעתה בהתפתחות כחותיה הפנימיים בלבד, כמו שהיה הדבר בהתפתחותה של יאפוניה לאחר בטול הקפיטולאציות האירופיות בקרבה. דבר המובן הוא, שגם אז יוכלו שכניה להשיג אצלה קונצסיות כלכליות ומסחריות ידועות בחלקי מדינותיה השונים, אולם כל זה יבוא בסדר דיפלומאטי, על־פי הסכמה הדדית, ולא בתוקף חוזים עתיקים, שאינה רשאית להמיש צווארה מהם. האגודות והחברות הכלכליות תעמודנה מעכשיו בהשגחתה על יסודות חוקי ארצה הגלויים.

חירותה הגמורה של טורקיה תטיל עליה גם אחריות מיוחדה. עותומניה לא תוכל לסמוך על חברות זרות ולהסתפק בילדי נכרים. מוכרחת תהיה לדאג בעצמה להתפתחות ארצותיה, לגלוי כחותיה הטמירים, הצפונים בבטן האדמה, להפראת קרקעותיה השוממים, לסלילת דרכים ומסילות־ברזל, לתקון נמלים ותעלות, לבנין ערים וכפרים. הקרקעות, שהיו עזובים במשך מאות שנים, יעובדו מחדש, והפנות הנדחות תבאנה בקשר ובחבור עם מרכזי העולם.

אולם להגשמת עבודה ענקית אשר כזאת דרושים שני תנאים: הון עצום מצד אחד וטכניקה מפותחה עם חומר אנושי, המסוגל לכך, מצד שני. וכל מי, שעניני טורקיה אינם זרים לו, יודע ומכיר, כי גם זה וגם זה חסרים לטורקיה: אין לה לא רכוש משלה ולא כחות אנושיים, הדרושים להתפתחותה של המדינה.

דוקא במקרה של נצחון מדיני גמור תעמוד טורקיה בין המצרים, מבלתי יכולת לפתור את שתי השאלות הללו — שאלת הרכוש ושאלת האנשים. ושוב תהא מוכרחה לבקש עזרה מן החוץ.

רבים יודעים, כמה קשה היתה תמיד לצירי טורקיה ושליחיה השגת הלואה באירופה, ואופיי הוא הדבר, שהלואות אלו היתה משיגה דוקא אצל באנקירי הארצות, הנלחמות עכשיו נגדה, ומעולם לא יכלה להבנות מבעלי־בריתה וידידיה. הקרדיטים, שהשיג דז'אוויד ביי ושאר עסקניה, ניתנו בתנאים קשים וברבית גבוהה. ׳מובן מאליו, שלאחר כריתת ברית־השלום יהיו שערי הממלכות הנלחמות עתה נגדה נעולים בפניה זמן רב (כמו ששערי צרפת היו נעולים בפני גרמניה במשך עשרות שנים אחרי גמר מלחמת 1870), והמצב יהיה קשה יותר מכפי שהיה לפני המלחמה.

והוא הדין גם בחומר אנושי. בתי־ספר טכניים נמוכים מועטים מאד בארץ טורקיה, ובית־ספר טכני גבוה — „מהנדסחאנה" — יש רק אחד — בקושטא. האינ־טליגנציה הטורקית מתחנכת בעיקר למשרות בפקידות האזרחית והצבאית, ולא לפעולה צבורית ואיניציאטיבה מדינית. חסרים רופאים מומחים, שידאגו לבריאות התושבים ולהמצב הסאניטארי בערים. חסרים מהנדסים בעלי מרץ ורוח־קבלנות, חסרים אומנים ופועלים מומחים, שיודעים לעשות עבודות טכניות במכשירים אירופיים. סוחרים גדולים, באנקירים ובעלי בתי־חרושת טורקיים כמעט שאינם במציאות כלל (במסחר ובבאנקים עוסקים היונים, הארמינים והיהודים). ואפילו במקצוע הצבא, בים וביבשה, בפקידות האזרחית והמשפטית—המקצועות, המיוחדים למשכילי טורקיה — אין שטה מודרנית, אין סדר אירופי נכון ומוצק, והערבוביה והעזובה שוררות בכל.

לא פעם אחת פנתה הממשלה הטורקית אל ממלכות אירופה בבקשה להספיק לה מהנדסים, אדריכלים ואגרו־נומים, אינסטריקטורים לצבא, לצי, לפקידות האזרחית, מורים ופרופיסורים לבתי־הספר וכיוצא באלו. אבל תמיד נתקלה בקיר־ברזל. ממשלות אירופה היו נכונות לתת לה את האינסטרוקטורים ומורי־הדרך המבוקשים, ואולם ברצותן להשתמש בשעת־הכושר, בקשו לשעבד על־ידי זה את טורקיה עוד יותר. רוסיה הסכימה לתת אדמיניס־טראטורים בשביל ארמיניה ואנאטוליה בתנאי, שהאד־מיניסטראטורים האלה יעמדו תחת רשות הציר שלה בקושטא; וכך היה רצונן של שאר הממשלות. בתנאים אחרים לא רצו הממשלות הגדולות לעזור לטורקיה, ולא הניחו גם לממשלות הקטנות, כשוויידיה, שווייציה, דניה ורומיהן, לבוא לעזרתה. ברי עמל עלה בידי הממשלה העותומנית זמן מה לפני המלחמה להשיג אדמיראלים אנגלים בצי ואופיצירים גרמנים בצבא היבשה. אך גם זה לא נעשה, כנראה, מצד הממשלות בלא חשבונות פוליטיים וכונות זרות.

אם תצא טורקיה מן המלחמה בנצחון גמור, יוקל לה מצד אחד להשיג פקידים ומורים שונים מקרב ארצות בריתה והמדינות הנייטראליות, ואולם, מן הצד השני, ודאי הדבר, כי עכשיו תהא הממשלה הטורקית זהירה ביותר ותהא חוששת להשתמש יותר מדאי באפשרות הזאת, גזירה שמא תשתעבד על־ידי כך לבעלי־בריתה. וגם עתה, בשעת המלחמה, אם אין ראיה לדבר — סימן יש למהלך הפוליטיקה הכלכלית והתרבותית של טורקיה לעתיד לבוא: הממשלה סוללת מסילות חדשות, מרחיבה

את השוקים והרחובות, מתקנת תקנות לשמירת הבריאות ומיסדת בתי־ספר חדשים, בינונים וגבוהים — מוסדות שערכם יהיה קיים גם לאחרי המלחמה — וכל אלה היא משתדלת לעשות בכחות עצמה ובהשגחת עצמה, בלא התערבות בעלי־בריתה.

בעתיד הקרוב יהיה המצב כך: מצד אחד תצטרך טורקיה לאלמנטים חדשים, לבעלי־הון ולאנשים מומחים ומוכשרים לפתח את כחותיה; ומצד שני — תזהר מפני חרצובות וכבלים מדיניים, שזה עתה הצליחה להשתחרר מהם. המוצא היחידי ממצבה זה יהיה — להזמין אנשים פ ר ט י י ם, להכשיר לפניהם ולהקל עליהם את הדרך ותנאי עבודתם, כלומר — לפתוח את שערי ארצה לאימי־גראציה ולהכשיר את ההתישבות ליחידים, לתת להם זכיות והנחות שונות, כמובן, בהשגחתה ומרותה העליונה של עותומניה.

מובן מאליו, שאחד העמים הראשונים, אשר ישתמש בפתיחת שערי המזרח הקרוב, יהיה עם היהודים. אמנם הון רב לא יביאו היהודים עמהם, אבל כנגד זה יספיקו חומר אנושי, המתאים ביותר לפתח את ארצות המזרח. ולא רק בתור סוחרים ומתוכים, אנשי מסחר ותעשיה יעזרו להתקדמות הארצות האלה, אלא גם במובן הקולו־ניזאטורי והתרבותי יהיה כחם יפה למזרח. התוצאות המפריאות של היישוב היהודי בארץ ישראל, בתוך תנאים קשים ביותר, בלא נסיון מוקדם ודרך כבושה — הן ראיות חותכות ונאמנות, הידועות היטב לא לנו בלבד, אלא גם להממשלה הטורקית.

השאלה היחידה, המעסיקה עתה את המחות, היא איפוא, אם לא תנעל טורקיה את שערי ארץ־ישראל בפ[ני] היהודים מפני איזו סבה יוצאת מן הכלל.

מלבד הטעמים הפנימיים, הישרים והברורי[ם] שמתוכם מתעוררת שאלה זו, יש עוד טעמ[ים] צדדיים בלתי־ישרים, הצפונים ביחסים ההדדי[ים] שבין הערבים והמתישבים היהודים מצד אחד ובין הערב[ים] והממשלה הטורקית מצד שני. אך עד שנעבור אל היח[ס] שבין היהודים והערבים, עלינו לברר את יחסה של טורק[יה] אל היהודים מבחינת האינטרסים הטורקים. בלב[ד] ומבחינה זו באנו לכלל דעה, כי קיומה והצלחתה ש[ל] טורקיה המשוחררת לאחר המלחמה תלויים בפתיחת שע[רי] ארצותיה לכל אותם האלמנטים, המביאים תרב[ות] והתקדמות ליושביה ולממשלתה גם יחד. ומפני שהערב[ים] בעצמם אינם מסוגלים להקים את הארץ משפלו[תה] ולהביאה לידי מדרגה עליונה, — הרי אין שום ים[...] לטורקיה, שתתיחס אל ארץ־ישראל באופן אחר מ[...] שבו היא מתיחסת אל הפלכים הפנימיים שבאנאטולי[ה] ארם־נהרים וקורדיסטאן. מבחינת אינטרסיה העצמי[ים] אין טורקיה החפשית יכולה להתיחס לאימיגרציה ש[ל] יהודים אלא באופן היובי ובסיוע אקטיבי. עסקנ[ים] פוליטיים, כמו ג'מאל־פחה והדומים לו, יכולים להתנ[גד] לישוב יהודים חדשים בארץ; אולם הממשלה המרכזי[ת] לא תוכל ללכת בדרך זו להבא. ישועתה של טורק[יה] תבוא רק על־ידי פתיחת שעריה לכניסה מתמידה והולכ[ת] של יהודים, אשר יועילו לתקן בה את אשר קולקל [...] עכשיו. כל פוליטיקה אחרת תחיש את ירידתה הכלכלי[ת] שממנה לא תמלט אפילו אחרי נצחון צבאי מזהיר ביות[ר]

כּוֹכָב נִדָּח.

כּוֹכָבִי נִדַּח מִשְּׁבִילוֹ,
בִּישִׁימוֹן־אֲוִיר תָּעָה;
הַרְחֵק עִם חַלְלֵי־מָרוֹם,
קַו־אוֹר אֵינֶנּוּ רָאָה.

עִם נְפִילֵי־שַׁחַק יַחַד,
שֶׁנָּפְלוּ אֶל תְּהוֹם־הָאָמֵשׁ
וּבְחֶבְיוֹן כִּלְיוֹן־עַד
עוֹד חֹלֵם הוּא הַשֶּׁמֶשׁ...

מ. מ. דוליצקי.

* * *

קַר בָּרְחוֹב וְקַר בַּפַּרְדֵּס,
אַךְ כֹּה חַם יִטַב לַלֵּב.
הַצִּית קִרְבִּי מַבָּט נַעֲרָה
אֵשׁ הָעֶדֶן וְהַכְּאֵב.

וּבַחֹרֶף עָלוּ פְּרָחִים,
פִּרְחֵי־שִׁיר לְנֹעַר עֵר,
יִסְבִּיב רֹאשׁ צָנוּעַ, קָטָן
הֵמָּה בּוֹעֲרִים בַּזֵּר.

צִיצִים רַכִּים לִימֵי חָרְפִּי!
בְּרוּכִים שֶׁבְּעָה לִי הֱיוּ.
בְּלִתְכֶם מַה־קַּר הַחֹרֶף,
בְּלִתְכֶם מָה־אָרֹךְ הוּא!

פסח גינזבורג.

אֶזְרָח

מאת
י. ד. ברקוביץ.

ישראל־איסר קרפלין, בעל־בית חשוב בברונזוויל, יהודי החובש לקדקדו כפת־משי קטנה ולובש קפוטה של אלפאקה דקה בין בימות הקיץ ובין בימות החורף, קבל בביתו פני אורח, הבא מאירופה — את בן אחי אשתו. אורח זה בריה משונה היה, אחת הבריות המשונות, שאינן נראות בברונזוויל אלא לעתים רחוקות מאד: תלמיד האוניברסיטה הברלינית, שמתחילה, בפרוץ המלחמה באירופה, לקחוהו האשכנזים בשבי וחבשוהו במבצר ביחד עם שאר חבריו הסטודנטים יוצאי רוסיה; אחר־כך שחררו אותו ושלחוהו בתוך חבורת יהודים לעיר קופנהאגן; בקופנהאגן התהלך כמה חדשים בודד ומשולח, באין עבודה ובאין מטרה, עד כי קצה נפשו בחיי בטלה ושעמום, ואז נמלך ובא לאמריקה.

לאחר ששמע ישראל־איסר מפי אורחו את כל הנסים והנפלאות, שנעשו לו במדינת אשכנז בהיותו חבוש בבית־האסורים, ולאחר שהתבונן אליו מכף רגלו ועד קדקדו ובחן בעיניו את תלבשתו האירופית, המגוהצה ביותר, את מעילו השחור עגול־הכנפות ואת מכנסיו הצרים והעקודים, — נאנח אנחה קלה של בעל־בית שוקט על מכונו, נאנח ואמר:

— כן, כן... גדולים מעשי אלהינו! אין זאת כי קץ־הפלאות הגיע וימי משיח ממשמשים ובאים! ואף־על־פי־כן, אל תתעצב ואל יפול לבבך. הנה יצאת בעזרת השם יתברך משעבוד לגאולה ובאת, ברוך השם, לאמריקה, ארץ הזהב והחופש, — ולפיכך עליך החובה, ראשית חכמה, למהר ולהסיר את ירקותך מעליך, ואז נראה איך יפול דבר. מובטח לך, כי רעה לא תעשה לך אמריקה, ובלבד שתשתדל להיות איש...

— הא כיצד? — שאל הסטודנט הברליני בבת־צחוק קלה של נעלב והעיף בשעת מעשה עין אחת על פאני, בת דודו הבתולה, שסובבה והתיפתה כנגד האספקלריה בזרועותיה החשופות, הנשואות אל שער ראשה. — איך זה אשתדל להיות איש? וכי עד עכשיו לא הייתי קרוא איש?

— לשון בני־אדם היא כך! — הסביר לו דודו מתוך הרחבת־הדעת. — כך נוהגים באמריקה. אדם ירוק שבא לכאן מעבר לים, מארצות „יורופ", אומרים לו: טול ירקותך מעליך והיה כאחד האדם... כלומר: חייב הוא ללמוד אל דרכי המדינה ולילך בנימוסה... על־פי חוקי הפוליטיקה שלה...

— למשל? — שאל האורח הצעיר מתוך בת־צחוקו הקודמת.

— למשל, נקח־נא לנו אפילו דבר קל שבקלים... הנה מלבוש „יורופי" זה, שאתה לובש פה היום, ודאי לא ינחילך כבוד באמריקה. חוששני, כי צריך אתה למהר ולהפרד ממנו בעוד מועד ולהשליכו, במחילה מכבודך, אל סל האשפה. שאם לא כן, סופך להיות פה ללעג ולקלס בין הבריות, משול כ... כ... כפריץ אביון, שירד מנכסיו...

הדברים האלה פגעו בכבודו של הסטודנט ועוררוהו.

— האמנם?! — שאל בלעג גלוי. — התלבושת הברלינית אשר לי לא לרצון היא לאמריקה — ואנכי לא ידעתי! ולכן ידוע תדעו, כי אני לא אחליף את מלבושי הברלינִיים בסרבלי אמריקה הרחבים בעד כל הון! משום כמה טעמים. ראשית, משום שאינני ירוק — בא אני, עליכם לדעת, מעיר גדולה, אשר שמה ברלין! ושנית, אין לבי הולך עתה אחרי הבלים אלו כלל. חיים אנחנו עתה, עליכם לדעת, בתקופה גדולה ונפלאה, עת אשר כל העולם כולו חוזר לתוהו ובוהו...

יותר מכל בני־הבית שמחה על האורח דודתו, היא אשתו של ישראל־איסר. זו חבשה מטפחת־בד לבנה לראשה ועמדה לטגן מיני מרקחת מתוך רוב שמחה.

— היודע אתה, ישראל־איסר? —פתחה ואמרה אל בעלה לאחר שיצא האורח עם בניה להתהלך בעיר ולראות את חמודותיה. — היודע אתה, מה עלה על דעתי? הלא תצחק לי, ואולם דרכה של אם בכך ללכת אחרי הרהורי לבה. לפי דעתי, דעת נשים, נראה בן־אחי זה למראית־עין כענין ישר מאד לפני פאני בתנו... הא? האין זה ישר בעיניך?

— ישר והפוך! — ענה ישראל־איסר ואמר בעקימת פה וחוטם.

— וכי מה? כלום יחוס־אבותיו לא לכבודך הוא? או אפשר אין דעתך נוחה להתחתן עם נכדו של רב אשר הדיין?

— אבל כמה משונה טבעה של אשה יהודית זאת וכמה משונים דרכיה! — נתעורר ישראל־איסר וקם בחמתו מן השלחן. — כיון שפגעת בה באצבע קטנה, שוב חייך אינם חיים! מיד היא יוצאת בנגדך בנכדי רב אשר הדיין ובשלשלת־היוחסין של משפחתה הרמה! מי מדבר כאן ביחוס־אבות, בהמה שכמותך? הרי מדברים אנחנו כאן בתכלית — מדברים אָנו! פשפשה ומצאה חתן לבתה! פאני בתנו בתולה אמריקאית היא, בלא עין־הרע, נבונה וחרוצה והדורה בלבושה, מלומדת בבתי־ספר, ממהרת לדבר צחות בלשון אנגלית, כאמריקאית מלידה ומבטן, מרויחה שמונה־עשר שקלים מדי שבוע בשבוע. ועובר זה מה טיבו? נער משולח ונעזב, מפונק והולך בטל, אוכל לחם אביו, עקש ופתלתול, פרינץ־אלברט ודוקטור פיליזוף... ולא עוד, אלא שירוק הוא... הגידי־נא לי, בבקשה ממך, מהיכן יהא ירק זה חי?

— אם משום שירוק הוא, אין בכך כלום! — נסתה הדודה להגן על כבוד בן־אחיה. — הרי אי־אפשר לו לאדם חדש, שזה עתה ירד מעל הספינה, להפוך את עורו ולהצהיב כולו ביום ולילה אחד! חכה כמעט רגע. עוד יבוא יומו. מובטח לך, כי עד שיגיע זמן החופה עוד יסיר את ירקותו מעליו, אם ירצה השם, וכולו יהפוך צהוב, כשאר הצהובים אשר באמריקה...

יושבים אתם בפנה נדחת, בקצוי תבל, שקועים עד צואר בטיט־היון, חבויים מעין העיבים, בתולעת זו בדרת, ועדיין מתברכים אתם בלבבכם, כי אין עוד בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא דבר טוב ויפה ונחמד מאמריקה ומהביזנ"ס שלכם!... ואת הדברים האלה אתם מעיזים לדבר באזני איש, שחי בברלין, בירת אירופה הגדולה, וראה שם את המראות הגדולים, ולמד שם אל דרכי הקולטורה הגדולה!...

* * *

— שננא! מה תאמר עתה? האמנם האמנת, כי תוכל לנצח בטענות את נכדו של רב אשר הריין? הא? — פתחה ואמרה דודתו של הסטודנט אל ישראל־איסר בעלה בפנים מבהיקות לאחר שיצא האירה לטייל בהיין עב בניה. — ואני הכרתי בו בטביעות־עין ראשונה, כי איש־המת הוא, חכם ונבון ומלומד גדול!

— מנוול גדול הוא! — הרעים פתאום ישראל־איסר את קולו בחמה שפוכה. — מנוול ושקץ וריקא ומחוצף ועז־פנים!

— זו מה היא? — שאלה אשתו בפנים נבהלים.

— הראיתם מנוול כמותו? ! — התקצף ישראל־איסר בקול דק, כולו רותח ומרתח, מתרוצץ בחדר בפסיעות קטנות ומנפנף על קדקדו בכפת־המשי הקטנה. — באת לאמריקה, לארץ הזהב והחופש, לארץ טובה וברוכה, לארץ אשר לא יחסר כל בה, הפותחת שעריה לרוחה ומקבלת את פניך בכבוד גדול, — ועודך מסתולל ובועט! פנה נדחת מצא פה! שקוע הוא עד צואר! מתגעגע הוא על אהרלאך המנוול! נפשו חשקה בקאלטורה — בקאלטורה חשקה נפשו באמריקה!... הלא הורתו ולידתו של זה בבית־אביו לא היו אלא בקאלטורה דוקא!... לא, אמרי מה שתאמרי, הרשות בידך לראות בזה עלבון לעצמך, הלא בן־אחיך הוא—ואולם אני אין הפצי, כי ישאר פה בביתי. יושב אני באמריקה, בארץ החופש, ואזרח אני פה. ברוך השם, אזרח ופאטריוט נאמן... כן, כן! אזרה אנכי פה בעזרת השם יתברך!... ילך־נא לו למקום אחר, אל אשר ישאנו הרוח. פה לא יכירנו מקומו. אין לי פה קאלטורה בשבילו! אין לי!...

מֵאוֹקְיָנוֹס לְאוֹקְיָנוֹס

מאת

ד"ר נחום סלושץ.

זה עתה שבתי מסבובי, אשר סובבתי בארצות הברית הרחוקות. עולם חדש, עולם של העתיד לבוא נגלה לפני בברק־זהרי תור־העלומים, השפוכים עליו — ואשתומם למראות אשר ראיתי, לחזיונות אשר חזיתי ברוב המקומות אשר עברתי: אכן מה רב ההבדל בין ארץ העתיד הזאת ובין ארצות ה ע ב ר, המקרבות את קצן בעת! אכן נהדרה ופוריה היא אדמת קולומבוס — ואני הלא רק חלק ממנה ראיתי עד היום. ראיתי את קצות מישורי קנדה רחבת־הידים — קנדה, המזהירה כולה בירק־דשאיה בקיץ וגוצצת בלובן־שלגיה עד אין סוף בחורף; שבתי

וראיתי את מישורי יאורות מישיגאן הזעומים, את שיקאגו העיר הגדולה לתעשיה ולכשרון־המעשה — סמל שאר־הרוח המעשי של האמריקאי — זו בירת הבתים־ההרים, הענקים הנקראים בשם „מחטטים בשמים", מרכז מכונות־הענק ובית־המטבחים של כל העולם כולו. שיקאגו — זה סמל המפלצת של התרבות האנושית בימים יבואו — עת תשכח שארית החכמה היונית ויפיה, ויישבת מטהרו טוב־הטעם הצרפתי, ותקהה הרגשנות הסודית של עמי־הצפון; עת כל חמדות העבר הנשגב תלכנה הלוך ושקוע בזרם ההשכלה הטכנית של כריתותה ה„ריביצריב" יבהורים פולחים ושאר ההמצאות הנפלאות, אשר המציא לנו האדם החדש לשחק בהן את שחוק ההריסה והחורבן הנורא.

עברתי מזה — ונמצאתי בתוך רוכסי הררי קולו־ראדה, הררי־אלף של המרכז, קרקע־בתולה, אשר טרם חלו בה די ידים עמלות להוציא את שפעת פריה, ארץ המעשרת את בעליה במכמני המתכות והמינראלים, המוכנים לפורעניות — לעשות מהם כלי־עבודה לשטן, כלי־חבלה להשמיד את כל האדם... בקרתי את דינוויר, זו ההררית במישור, הבנויה בהדר—עיר שוקטה, שהישיבה נעימה בה. עיר, שחיי נשמות אוירה, מרפא לאלפי חולי־הריאה, המוצאים בה תרופה למחלתם. עיר אשר בה יהודים מיהודים שונים: יהודי ה„טמפל", או ריפורמיים מתונים, המקדשים את השבת בלבד, להוציא את היום הראשון, שהוא שבת שניה של גליות; יהודי ה„סינא־גוגה" — זה בית־הכנסת לאורתודוכסים, העושים מעשי ריפורמיים; ובאחרונה יהודי המנינים ואנשי פרבר „קולפאקס" — מקום, שרוב יושביו חסידים, ולהם בית־מדרש ומנינים על טהרת הטפוס. דינוויר היא עיר, אשר לא יחסר כל בה: יהודים בעלי פאות וזקן ארוך, רבן של הסידים, עשרה בטלנים ויותר — וכל אשר ראתה עין בעירות רוסיה הדרומית. וגם משכילים לא יחסרו בעיר הברוכה הזאת: רופאים יודעי־עברית ומחבבי קדשי־עמם, מורים עברים, כמה בעלי־בתים חשובים, שקראו ושנו, וגם ראדיקאלים — מקצתם ממשכילי רוסיה המצוינים, אשר סחרו אל הארץ החדשה ברגשותיהם העברים והמירום באלילי הזמן והחברה החדשה. ואולם עיר־עז לנו דינוויר במבוא המערב — מגדל־הצופים ליהדות, המתרקמת מעבר לה.

ומעבר לדינוויר — מדבר־הרים, בקעים, נחלים, מכרות פחם ומינראלים, ושם מתגלה המישור הגדול של יוטה, זו „ארץ־ישראל" של המורמונים. בעלי הדת הצעירה הזאת מאמינים בנוצרי ובמורמון המלאך, אשר נגלה לנביאם סמית בעצם שנות המאה התשע־עשרה. מתימרים הם, כי הם העם הנבחר, בני־ישראל של הארץ החדשה, ולתכלית זאת בדה מחוקקם סדר־יוחסין גדול, אשר בו יאמר, כי תושבי אמריקה הם צאצאי משפחות מישראל, שהרחיקו נדוד אל הארץ הזאת בסוף זמן הבית הראשון. אדמת יוטה, אשר הם יושבים עליה, כארץ־ישראל היא בעיניהם, והיאור הגדול, הנמצא במזרח המדינה, כיאור כנרת יחשב להם, והנהר היוצא ממנו ופוגע ביאור שכנגדו, הנקרא „ים המלח" — הוא ה י ר ד ן של

הארץ החדשה. כשבאתי לסאלט־לייק־סיטי, העיר הגדולה של יוטה — היא „עיר־ציון" —, בקרתי את מקדשי המורמונים. אחד מהם הוא מעין קודש־הקדשים, אשר זר לא יבוא בו פנימה, והוא בנין מצוין במינו, המתנשא בשלשת מגדליו המשופעים, המזהיבים מעל ל„הר־הבית". מקדש זה עומד בטבור העיר היפה והשוקטה, וסמוך לו המשכן — הוא בנין גדול, הדומה לאניה הפוכה ובנוי על־פי תבנית המשכן, שהיה בימי משה. בקרתי גם את יוסף סמית, הכהן הגדול של המורמונים, אשר הביע לפני רגשי חבה לעם ישראל. האיש הזה חי באמונתו, כי בני־ישראל ישובו ויבנו את ציון העתיקה, וברית־שלום תהיה בין שני העמים. ואולם מספרותם נוכחתי, כי אין ביניהם ובין כתה נוצרית פוריטאנית אלא האמונה בנביא סמית ובביבליה שלו בלבד. ואפילו מנהג זה של רבוי הנשים, שהיה נהוג ביניהם מקודם, עכשיו בטל בתוקף החוקים האמריקאים.

וגם יהודים מצאתי ב„עיר־ציון" זאת, מספרם כחמש מאות משפחות, ואף הם מתחלקים לאורתודוכסים ולרי־פורמיים, ואולם גם אלו ואלו רחוקים מן היהדות ומכל התנועות החדשות, המתרגשות בה. יש ביניהם עשירים ובעלי־השפעה, והם חיים בשלום עם תושבי הארץ.

מיוטה פניתי והגעתי לארץ גנים ופרדסים, ארץ־הנגב הברוכה, הדומה לארצות ים־התיכון — היא קאליפורניה, ארץ מבוא־השמש. עולם חדש נגלה לפני, בהגיעי לסאן־פראנציסקו הפורחת. ברכתי „שהחיינו" על אשר זכיתי לבוא עד גדות האוקינוס השוקט. בלב נפעם עמדתי בקצה גן־העיר הרחב והנהדר, על־יד מוסדות זוטרא,—הוא היהודי, אשר היה מראשי בוני סאן־פראנציסקו — עומד וצופה את יריעת המים האפורים, אשר השתרעה לפני מערבה, מערבה — אלה המים ההולכים לאט, הנוהרים עד ארצות חינה ויאפוניה, עד קצה המזרח הרחוק. חזיתי את חזון האנושיות בימים יבואו — בימים אשר גדות הפאסיפיק ימלאו המון אדם רב, ושני הגזעים, היושבים על שני חופי הים הגדול, הגזע הלבן מזה והגזע הצהוב מזה, יפגשו יחד בממשלת „ים־התיכון של העתיד".

מכל הערים, אשר ראיתי באמריקה, אוהב אני ביותר את סאן־פראנציסקו. הספרדים, בוניה הראשונים, והצרפתים, ששכללו אותה בתקופת מציאת־הזהב בקאלי־פורניה, — אלו ואלו אצלו מרוחם עליה, ובא גם שמש־הנגב ונסך מזהרו על הנועם והזוהר, השפוכים עליה. למרות השמות, שעשה בה הרעש לפני עשר שנים בערך, שבה העיר להיות עליזה ופורחת, מטרופולין מלאה תשואות. גם העם היושב בה הוא בעל מזג חי, ער ומלא ששון־החיים, שאין בו לא מנזירותם היבשה של הפוריטא־נים ולא מדייקנותם של אנשי־הצפון. וגם היהודים—רובם יאהודים, בפתח תחת היוד — לבם רחב יותר ופתוח להשפעת החדש. יש בהם לחלוחית של שירה ורגשנות תמימה, המסגלת אותם להתקרב אל אידיאלי תנועת־התחיה, ואולם לפי־שעה מסתפקים הם רק בהשפעתם על חיי העיר הכלליים, ופעלם היהודי טרם נכר בחברה.

בעת ששהיתי בסאן־פראנציסקו היתה העיר כעין „תלפיות", שאליה פנו כל יושבי אמריקה. בעת ההיא נערך בה הי ר י ד ה ג ד ו ל, זו תערוכת־פאנאמה הכללית. התערוכה הזאת כמעט כולה, גם בתכנה וגם במבקריה, אמריקאית היתה. מפני כובד המלחמה מעטים היו בני־אירופה, אשר באו לראות את חג־העמים בעולם החדש, וגם מספר „המציגים" מן העולם הישן מעט היה — ולפיכך לא נראו בה אותה שפעת־הגונים ואותו עושר־ההומור בכמות ובאיכות, אשר נגלו לעין המבקר בתערוכת פאריז האחרונה, אשר נערכה בשנת 1900. ואף־על־פי־כן, מלבד בתי המשחק והשעשועים השונים, הפרי־מיטיביים, הנראים בכל יריד ויריד כיסוג זה, נמצאו בתערוכה זאת כמה דברים חשובים, הראויים לתשומת־לב.

בתערוכת־פאנאמה הובלטו בדרך כלל שני צדדים טפוסיים מתכונת חיי אמריקה: השאיפה לגדולות — הגראנדיוזיות — ורוח־הקבלנות העשוי לבלי־חת. הכל היה בנוי ונערך ב מ ד ה ג ד ו ל ה ו מ ו פ ר ז ה. המהנדסים, הבנאים והאמנים למיניהם לא נסוגו אחור מכל חדוש יהיר ומרהיב ומרחיק־ללכת. ואמנם בצעו אלה את כל אשר זממו לעשות. אם לא נביא בחשבון את המגרעות האסתתיות, את העדר המדה וההארמוניה ושאר לקויים בכמה פרטים, אפשר להגיד, כי אלה הצליחו לערוך על גדות הים השוקט עיר־קסמים של כפות־זהב ומגדלים נוצצים, של אורות ואורים, אשר היתה למשוש־נפש לכל המבקרים אותה — מעין קרקס־ענק, ערוך על־ידי חשבים ומהנדסים, ההולכים בגדולות ובנפלאות ודבר לא יבצר מהם.

ועוד תכונה מצוינה היתה לתערוכה: הלא היא הפגישה בין העמים אשר על שני חופי האוקינוס הגדול. למקום הזה נזדמנו בפעם הראשונה בדרך־שלום באי־כח החיים הצבוריים והמוסריים של העמים הצהובים, אשר במזרח הרחוק, ואוכלסי העם המנומר, הסוער וההולך בגדולות, של אמריקה הצפונית והמרכזית. זאת הפעם, למרות ההגבלות והמשפטים הקדומים, עלה בידי הצהובים להבליט את קיומם וישותם ומקוריות השכלתם, וביחוד — את ערכם לעתיד לבוא, עת שתגיע שעתם לקחת חלק בחיי האנושיות כולה, עת שיגיע תורו של האוקינוס הגדול להיות י ם ־ ה ת י כ ו ן לכל העולם כולו.

ועוד לי דברים על ה א ר צ ו ת מארצות־הברית, שהציגו בתערוכה את תוצאותיהן, ועל הכתות הדתיות השונות והמשונות, אשר באו גם הן להתיצב בתוך „המציגים" והצטיינו ביחוד באמצעי הריקלאמה והביזנס המיוחדים לצודד בהם נפשות — כי על־כן הדת היא סחורה עוברת לסוחר באמריקה. ואולם על זה עוד אשוב ואדבר בפעם אחרת.

* * *

בקרתי גם את התערוכה הקטנה והנאוה בעיר סאן־דיאגו — זאת העיר הספרדית למחצה, הנמה שנתה על חוף ים־הנגב הפושר, המשוה דמות מזרחית על כל הסביבה. ואת האמת אגיד: בפעם הזאת שבעתי רצון

רב מכל המראה אשר ראיתי. שוו לפניכם עיר בנויה היכלות בסגנון הספרדי־המאורי עם כפות ומינרתות ומעקות נשענים על עמודים, והעיר יושבת בתוך גנים ופרדסים נהדרים, וממעל לה ועל כל סביבותיה זוהר שמש־הנגב ואוירו הפושר. בערב, בערב דומה היתה עיר־הקסם הזאת כחולמת על חזיונות העבר המזהיר, אשר צלליהם עדיין רועדים על כתלי היכליה מבפנים, מבלי אשר ירגיז איש את מנוחתה. מבקרי התערוכה מעטים היו, וגם אלה לא ידעו ברובם להוקיר את הדברים, אשר ראו עיניהם בבנינים, ובחרו לבלות את זמנם בשעשועי הרחוב ובמישחקים השונים. ובאמת דברים רבים מלאי־ענין אפשר היה לראות בתוך החומות המזרחיות האלה. התערוכה של תולדות המין האנושי או האנטרופולוגיה היא אחת התערוכות המצוינות בכל אלה, אשר ראיתי בימי. ומצוינה ממנה היא מערכת עתיקות ההודים מן התקופות, שקדמו לגלוי אמריקה. בפעם הראשונה נאספו במקום אחד זכרונות התרבות הקדמונית ותעודות אטנוגראפיות שונות של הגזע האדום: סמלי פיראמידות, ערים חרבות, כלי־בית וכלי־אומנות, כתב־הרטומים וציורים שונים, וגם תוצאות התעשיה של שבטי ההודים. כל אלה ביחד שוו לפני הרואה תורה שלמה של חיי ההודים הקדמונים.

גדולה וחשובה מסאן־דיאגו הקטנה והנרדמת היא עיר לוס־אנג׳ילס — עיר־מקלט לחולי־השחפת ומרכז אקונומי גדול. בעיר הזאת נמצאת הקהלה היותר גדולה וחשובה של יהודים יוצאי רוסיה בקצה המערב הרחוק. בה מצאתי אנשים משכילים ונבונים, המתעוררים לעבודת הכלל. מצאתי שם גם סופר עברי צעיר, העובד בחריצות לשם רעיון התחיה העברית.

. . . אין ספק בדבר, כי קבוץ יהודי חדש הולך ונוצר על גדות הים השוקט, והקבוץ הזה שונה יהיה ברוחו ובתכונותיו מן הקבוצים אשר במזרח האטלאנטי. התחלה כבר נעשתה. בימים האחרונים כבר נראו שם גם חלוצי הכניסה החדשה, אשר תביא המון יהודים מארצות רוסיה דרך סיביריה לקאליפורניה. ראיתי שם חבורה גדולה של צעירי עמנו, אשר באו בזמן האחרון בדרך זו לסאן־פראנציסקו, והם ודאי יהיו מורי־דרך לבאים אחריהם.

עזבתי את קאליפורניה ועברתי את כל מישורי־ההרים של מכסיקה החדשה וטכסאס. בדרך סרתי לשתי עירות, הנמצאות מעבר לגבול במכסיקה — מה רב ההבדל בין שני העמים הקרובים זה לזה! המכסיקאים מרושלים ושטופים בתאוות ואמונות־הבל כספרדים, ועם זה עזים וקשים הם כהודים, אשר מקרבם יצאו.

בטכסאס בקרתי את עיר אל־פאסו, אשר בה כמה מאות משפחות מישראל, מקצתם בעלי־בתים מיהודי רוסיה, המחזיקים עדיין בקרשי ישראל. גם שם ראיתי כר מוכן לפעולה עברית. ואולם אופין של הקהלות היהודיות אשר בטכסאס טרם נקבע. לעומת זאת מצאתי קהלה יהודית רבת־ענין בניו־אורליאנס בירת־הנגב, היושבת בעמק מסיסיפי הפורה, העשיר בירק־דשא וביערית וביבול־האדמה. הקהלה הראשית של יהודי העיר הזאת היא אחת הקהלות העתיקות באמריקה. בה חי ופעל בשעתו רבי יהודא טורא. כעת עומד בראשה הרב ד״ר הלר, אחד הלאומיים היותר נלהבים בארץ הזאת, ומסביב לו נקבצו צעירים עברים, המסורים אל היהדות ומתמידים על למודיה. העובדה הזאת בלבד מוכיחה, כי יש לנו תקוה מיהודי הדרום כמו מאהיהם אשר במערב. יהודי רוסיה ופולין מועטים בעיר הזאת, אשר ישיבתה קשה לבני הצפון מפני אקלימה החם והלח כאחד.

תכונה ראשית אחת מצאתי ברוב יהודי המערב והדרום, ואפילו בהריפורמיים שבהם, והיא: נטיתם לקונסרוואטיזם ולדברים שבאמונה ושבלב. בני־האדם במדינות הללו פשוטים ותמימים הם ביותר ולבם ער ופתוח. נוחים הם לקבל השפעה טובה מאחרים, וביחוד שיגעו הדברים עד לבם ועד נפשם. אין בהם מן הדוגמא־טיזם של הריפורמיים הידועים בקהלות מזרחה של אמריקה, ולא מן היובש של המשמרים למיניהם. ששארי ואלו אינם משגיחים בתנאי הזמן והסביבה. הרבה רבנים מן הריפורמיים מצאתי שם, והם קרובים ליהדות ולכל קרשיה ונכונים לתמוך בכל מפעל עברי לאומי. חסרים רק המעשים והמעוררים. וביחוד מעטים במדינות הרחוקות האלה משכילים עברים אנשי־לב, אשר יהיו שם לשאור שבעיסה ואשר ידאגו שם ליהדות האנת־מהר.

וכך שבתי לניו־יורק מנסיעותי שבע רשמים וזכרונות ומראות־הטבע, ורעב — להלך־רוח ולמשאת־נפש. תקף עלי השממון, האורב לי ממחבואיו. בכל המקומות, אשר עברתי, וגם בניו־יורק הגדולה והשואנת, מצאתי כמה וכמה דברים טובים — מוסדות מתוקנים ומועילים, יהודים טובים ונלבבים, אנשי־חסד נעימים, ואפילו משכילים ויודעי־תורה מובהקים. ואולם לשוא בקשתי בכל המקומות האלה ס ב י ב ה ע ב ר י ת — קבוץ של יהודים ההוגים עברית, המרגישים לכל עמקה את הנשמה העברית, הצופים מרוחם ומהתהורי לבם את גדולת העבר העברי — חזון מאה דורות של עם עתיק־המחשבה ואציל־הרגש . . .

מי אשם בכל זאת: אם תנאי החיים המיוחדים אשר בעולם החדש, או מורך־רוחה של היהדות האמרי־קאית, הנוחה להכנע מפני תנאי החיים האלה ולבטל תרבותה הלאומית מפני תרבות המדינה? על שאלה זו יבואו לדון אלה היושבים בארץ הזאת ויודעים את כל הסבות, המעכבות בדבר, הנגלות והנסתרות.

לְזֵכֶר יְהוּדָה לֵיב קַאנְטוֹר

(למלאת שלשים שנה לצאת „היום".)

מאת

א. ר. מ ל א כ י.

ב.

מה היה י. ל. קאנטור לפני הוציאו את „היום"?

מתולדותיו יודעים אנו, שנולד בווילנה בשנת תר"ח להורים לא־אמידים. אביו היה בר־אורין, למדן ומופלג בתורה, ועבודתו עבודת ש"ץ בבית־הכנסת הגדול בווילנה. ואמו היתה אשה פשוטה ותמימה, חרוצה ועקרת־הבית. את בנם יהודה־ליב חנכו חנוך יהודי דתי, כנהוג בכל בתי ישראל בימים ההם, ועוד בילדותו יצא לו שם „עלוי" בעיר, וידידיו כבר דאגו לעתידות בנם ואמרו להכניסו לחופה ולמעשים־טובים. אך פתאום נודע בעיר, כי „ליבקה בן יוסי החזן" יצא לתרבות רעה וספרים חיצוניים נושרים לו מחיקו. א ל י ק ו ם צ ו נ ז ר, חבר־נעוריו של קאנטור, שבילדותם למד אתו בחדר אחד, מספר (באבטוביוגראפיה שלו, ניו־יורק 1905), כי קאנטור „היה נער עליז, בריא ויפה־תואר. הוא היה שובב, זריז ומלא תנועה וחיים. שניהם התרועעו עם נער שלישי, „מוטקה בן רב מתית" שמו, ושלשתם היו „מהפכים עולמות ממש". „מוטקה" זה נהפך והיה אחרי־כך ל מ ר ד כ י א נ ט ו ק ו ל ס ק י, הפסל הגדול. שלשתם היו נערים חרוצים מאד, אך „מתמידים" לא היו. וכשרוח ההשכלה צררה אותם בכנפיה, והללו התחילו לקרוא בספרים חיצוניים, „היתה העיר כמרקחה". ביחוד יצא הקצף על קאנטור, שהיה בן חזן־העיר. ואולם קאנטור הצעיר לא שם לב לדבת רבים והכין את עצמו להכנס לבית־מדרש־הרבנים אשר בווילנה. ובהיותו בן שמונה־עשרה נתקבל למחלקה השמינית של בית־המדרש. ובאותו זמן החל לעסוק גם בספרות והדפיס בשנת תרכ"ט את מאמרו הראשון ב„הכרמל" של שמואל יוסף פין.

„ירא הקהל וישפוט" היה שם המאמר הזה, שמחברו חתם עליו בראשי־תיבות: „ל. ק." ובמאמר זה, שחציו פובליציסטי וחציו בקורת, כבר טבוע חותמו של קאנטור — של זה, העתיד להיות עורך „היום". אותה הפקחות, הזריזות והחריצות, אותו הסגנון הבהיר והקל ואותה הידיעה ההגונה בגוף הענין המדובר, אותו ההומור הבריא והלעג השנון ואותו השחוק המחוכם, המרחף על כל דברי קאנטור. זה היה זמן מועט אחרי הסערה הגדולה, שחוללו א. י. פ א פ י ר נ ה ו א ו ר י ק ו ב נ ר בעולם הקטן של ספרות־ההשכלה, בדרשם מאת סופרי דורם שני דברים, שאי־אפשר היה לדרוש בימים ההם: ט ו ב ט ע ם ו ל ש ו ן ב נ י ־ א ד ם. הסער הראשון, שהטיל אורי קובנר לתוך עולם קטן זה במחברתו הידועה „חקרי דבר", עורר בשעתו את דעת הסופרים המעטים בעלי הטעם וגרם כמעט ל„מהפכה" בעתונות העברית; ואולם גם „הסער" וגם „המהפכה" היו מאלה, שמתרגשים בכוס מים. קובנר קבל את ענשו כפלים על „חוצפתו" הנוראה לזעזע את הבצה השוקטת של ההשכלה, להרהר אחרי דרכי חמו"לים והסופרים העברים ולהניף גרזן על המליצה הריקה, בת־שעשועיהם. הסופרים העברים, הקטנים עם הגדולים, שנפגעו ממחברתו של קובנר, קראו מלחמה עליו ויצאו כנגדו להגן על כבודם „בכשיל וכילפות", כלומר — במאמרים מלאים חרפות וגדופים, והכל על דרך המליצה הנפוחה, „המדברת עתק". ואולם המלחמה לא ארכה. קובנר עצמו, שמעולם לא הלך לבו אחרי הספרות העברית, לא הצטער ביותר על קלקלתה ולא שקד ביותר על תקנתה, וכל עיקר כונתו לא היה אלא להתהדר מעט לפני הסופרים הבטלנים בנוצות זרים, שאולות מאת הזרמים הניהיליסטיים בספרות הרוסית של הימים ההם, — קובנר זה נסחף פתאום בשטף החיים הגשמיים ובחר לו דרכים אחרות ונעלם מעל הבימה העברית. ועם העלמו קמה הסערה לדממה והבצה הספרותית שבה להיות שוקטת כבתחילה. הסופרים העברים התחילו עוסקים שוב בכתיבת מליצות נפלאות ושירים תמימים לכבוד „ההשכלה בת־השמים", או „משכלים את ידיהם" בביאורי מקראות והידושי־תורה מסובכים. ושוב נראו משוררים כמיצקון ושפרלינג והדומים להם, השרים על הלבנה, אשר „פניה המרמירו מבכי", ועל „התקדיש ליל החג באור יקרות וקפאון", ועל הגביר, „הגדול באלפי יהודה", שנרב ש"ס לבית־המדרש, וגם על האהבה — לא על האהבה כפשוטה, אלא על זו, „שתוכה רצוף משל ומליצה, דברי חכמים והידותם"...

ופתאום — פתאום עברה רוח־פרצים על העולם הקטן והתמים והשוקט הזה והרתיחה את הבצה החלקה והשלוה עד התהום. עננים כבדים כסו את השמים הבהירים ממעל לה. יסודות החיים התמימים של יהודי ליטא חשבו להתמוטט וכמעט היו ברע. זו היתה שנת־מעבר לספרות־ההשכלה, סוף שנות הששים וראשית שנות השבעים במאה שעברה, והיא התחלת התקופה הסוערת והנמהרה, שאותה צייר לנו ר א ו ב ן א ש ר ב ר ו ד ס ב„ימאנו „הדת והחיים".

שאלת „הדת והחיים", שזעזעה את עולמנו בימים ההם, בבואה לפרוץ פרץ בחומת־היהדות העתיקה, שאלה זו, שהביאה אחר־כך לידי מלחמת „האבות והבנים", אמנם לא ביום אחד צמחה. גדולי בתי־המדרש לרבנים שבווילנה ובזיטומיר כבר נסו לרמז „למורדי האור החשוכים" על הסכנה הצפויה ל ה ד ת בעקבות ה ח י י ם, אם הראשונה לא תותר משלה לדרישות הזמן ואור הציביליזאציה. ושומרי הדת, שהרגישו מאליהם את הסכנה, והרגישוה על־פי טבעם ודרכם, הוסיפו משמר על משמר, שלא ליתן לאור זר לחדור אל מעונותיהם האפלים. ואז נטשה המלחמה. הלא היא המלחמה הידועה בהשכלה ותומכיה, שגם חללים הפילה — „חללי ההשכלה". ואולם לעצם גלויה, למצב־רתיחתה הגיעה מלחמה זו בימי מ ש ה ל י ב ל י ל י ע נ ב ל ו ם, כשעלה זה על הבימה לדרוש תקונים ב ד ת בשם ה ח י י ם.

תקופה זו, ש ד נ י א ל ב נ א " ר (י. ל. גורדון) ומ. ל. ה ר ל י כ ט ז ו ן (ליליענבלום) היו ראשי

המדברים בה, סחפה לתוך הזרם ביחוד את בני־הנעורים הסוערים והנרגשים, ואלה הגדילו את הלהב, בראותם את המלחמה לפניהם כמלחמה קדושה, מלחמת האור עם החושך. ובני הדור הישן, שומרי חומת־הדת — אלה ודאי שראו לפניהם „מלחמת־מצוה" ויצאו להגן על מבצריהם בכלי־זינם הכשרים ושאינם כשרים, לרבות גם את כלי־הזין הישן־נושן — את „החרם".

לליליענבלום, דמות־דיוקנו של ש מ ו א ל, גבור „הדת והחיים", זה האברך טהור־הנפש, בעל המזג הרך בחיי יום־יום ובעל הרוח העז והאמיץ בעניני אמונות ודעות, הרבה עמל ופגעים מנו לו מתנגדיו בני הדור הישן, שלחמו בו וכמעט בנפשו התנקשו... ואולם ליליענבלום לא היה בודד במערכות המלחמה. כמה סופרים עמדו אז לימינו, וביניהם — יל"ג, התקיף ועז־הנפש, שהריח אבק־שרפה ומהר לצאת אל המערכה ללמד „בינה לתועי רוח". מלחמה זו השפיעה לא על הספרות בלבד, אלא גם על החיים. הרעש והשאון, שקמו לרגלי הרדיפות, אשר נרדף ליליענבלום מצד שונאיו ומתנגדיו „על רדפו טוב", עוררה, כאמור למעלה, את לבות בני־הנעורים, והרבה צעירים באו אז להשמיע את קולם אף הם ולתבוע את עלבון „החיים" מאת „הדת"... ואחד הצעירים האלו היה גם י. ל. קאנטור במאמרו הראשון „ירא הקהל וישפוט".

קאנטור לא בשם ת ק ו ן ה ד ת בא אלא בשם ת ק ו ן ה ח י י ם — „לפתוח לפני הצעירים את מכונת החיים ולהראות להם את כל מסתריה, לכל פרטיה ותוקותיה". המאמר הזה כתוב בהשפעת הרוחות החדשות, שנשבו אז בהספרות הרוסית, בהשפעתם של פיסארוב ודוברוליובוב, אשר קובנר אמר לכפות אותה בחוזק־היד על הספרות העברית ואשר גם ליליענבלום לא נקה ממנה בעת הראשונה.

ואולם קאנטור לא בסופה ובסערה היתה דרכו, אלא בשובה ונחת ובטעם זקנים וחכמים העיר על צרכי החיים ועל נגעי הספרות. „עוד רחוקים אנחנו ממצב עם משכיל, עם מחונך על ברכי דעות אירופיות", אבל לא ביום אחד יולד עם. על הסופרים להרחיק מן „המליצות הנעתרות, ולחדול מרעיונות נשגבים, אשר יתפוצצו לרסיסים והיו כלא היו בנשמת אף אחת". אחרי המאמר הזה פרסם ב„המליץ" מאמרים אחדים, שחתם עליהם „נחום בן עוזר הציוסקי", הדנים בשאלת הספרות, ובתוכם מאמר־בקורת על שיריו הראשונים של יהל"ל, שאמנם דן אותם ברותחין, אבל לא נמנע גם כן מלהעיר על הדברים הטובים שבהם. קאנטור, שהיה, לפי עדותו של אחד מעוזריו, הסופר י. א. ט ר י ו ו ש, „טוב ומטיב לטובים ושוחק שחוק חמלה לרעים", מעולם לא הטיל מרה בשום איש ולא נגע בכבוד מי שהוא. ברוח מתון ובסגנון רך, אם כי עקיצה שנונה נשמעת מתוכם, מעביר הוא תחת שבט הבקורת את מגרעות החיים והספרות ומעיר על תקונן.

זמן־מה אחרי־כך לא נשמע קולו של קאנטור בספרות. עסוק היה בלמודיו. ואולם עם הופעת „השחר" על־ידי ס מ ו ל נ ס ק י ן נגלה שוב קאנטור. השיר „מאמינים אנחנו", שהד „קול בני הנעורים" נשמע מבין שורותיו, היה הדבר הראשון, שהדפיס קאנטור ב„השחר". הרעיון הסוציאליסטי. ש„בר־דרורא" (ליברמאן) ו„בן־נץ" (ווינ־טשבסקי) היו אחר־כך לנביאיו בספרות העברית. קאנטור השמיעו כמה שנים לפניהם מעל עמודי „השחר":

„מאמינים אנחנו, כי לא לנצח
ישלטו עול ואון, מרמה ורצח,
כי יבוא יום בהיר, שמש תופיע
ולא עוד יגועו
רב אדם ברעב, כי בעוני נבראו,
כי בעשן יכלה עושר לא עבדו בו בעליו,
ואיש עובד אָחיו ימצא שכר ממעלליו"...

ועוד שירים ממין זה הרפיס קאנטור ב„השחר" בתקופה ההיא. ואולם לא באלה הצטיין. את סגנונו השנון של קאנטור רואים אָנו ביותר בדברי הפרוזה שלו. פיליטונו המצוין ב„השחר" משנת תרל"ה, „מכתבים ואגרות מאת מי שהיה פרוש נחום בן עוזר הציוסקי", אין כמוהו לסאטירה שנונה נגד הבטלנות וחוסר־הטעם שבספרות ובחיים. אין מחבר, אין „מעריך" ומו"ל, שעט קאנטור לא נגע בו. מיוסף גיבאנסקי, „זה שאירע לו תקלה אשר כתב להספיד את אחד הגאונים, ובמקרה שכח להזכיר את הנספד בספרו" עד יוסף כהן־צרק, „שהודיע ברבים, כי לא יוסיף עוד לענות דבר למבקריו, מלבד לאלה אשר כבר הדפיסו מאה גליונות מפרי עטם", מיעקב פישר מו"ל „היהודי", „שברך בקול רם את „הבחור הזעצער" על אשר לא ילך חלילה בגלוי ראש" עד „מה"ע הנוהגים להתפלל בעד כל חולה ולספוד לכל בר־מינן, אם רק היו החולים והמתים מלוקחי מ"ע שלהם" — על כולם נטה את ידו ושלח בהם את עקיצותיו השנונות. הפיליטון הזה היה הדבר האחרון, שפרסם קאנטור ב„השחר". טרוד היה שוב בלמודיו ושעתו לא היתה פנויה לעבודת הספרות. ורק עם הופעת „הצפירה" בברלין על־ידי חיים זליג סלונימסקי, חזר קאנטור לעבודתו הספרותית. סלונימסקי, שידע את קאנטור בהיותו עוד תלמיד בבית־מדרש הרבנים בזיטומיר, הכיר בו כשרון זורנאליסטי והזמינו להיות עוזר ראשי ב„הצפירה". ואמנם מלא קאנטור את תפקידו החדש בטוב־טעם ודעת: הרחיק מן „הצפירה" את השירים התפלים והמליצות הריקות, והרבה בה מאמרי־מדע פופולאריים. ביחוד שכלל את הפרק הפוליטי, וראשון היה קאנטור במקצוע זה בעתונות העברית, שכתב ענינים מדיניים לא בסגנון „על המדינות בו יאמר" של דיפלו־מאטי „המגיד" ושאר העתונים של הדורות ההם. בסגנון בהיר ומדויק ובידיעה ברורה והגונה היה מדבר על המצב הפוליטי באירופה, וסגנונו זה היה אחר־כך למופת לטובי העתונאים העברים, שהלכו בדרכיו. כשנתים עבד קאנטור ב„הצפירה" הברלינית והוסיף להשתתף בה גם כשעברה לווארשה. אחר־כך, בעברו לפטרבורג לערוך את ה„רוססקי יעווריי" וכתב את מבחר דבריו בשפת הרוסית, עזב את הספרות העברית ושמו לא נראה בה שנים אחדות. וכך נמשך הדבר, עד שבא יום ותקופה חדשה החלה בעבודתו הספרותית של קאנטור, התקופה היותר חשובה בחייו, — הלא היא תקופת הוצאת „היום", אשר עליה ידובר בפרק האחרון הבא.

השקפה שבועית

האנטישמיות החברתית. השורות בחוגים ידועים של העם האמריאי, נתגלתה בזמן האחרון במעשים, שהעירו את תשומת־לב הקהל.

מטרה לחציהם מצאו הפעם האנטישמיים בארץ הזאת את מנויין של לואיס ד. בראנדיים לשופט בבית־המשפט העליון של ארצות הברית. התמנות זאת, הנחשבת לנכבדה ביותר במשטרת מדינתנו, זקוקה לאשוריו של הסינאט. האנטישמיים, בהיות עינם צרה ביהודי, שזכה לגדולה כזו, הלכו ומחו לפני הועד המבקר שעל יד הסינאט נגד ההתמנות הזאת. הגסים שבהם הודו בגלוי, כי מתנגדים הם למנויו של בראנדיים אך ורק משום שהוא יהודי. „אין אנו רוצים בבראנדיים היהודי!" — זה היה בקירוב נוסח מהאה אחת, שנשלחה לועד האמור מסנט־לואיס. הפקחים והנאורים שבהם, בדעתם היטב, כי טעם זה לא ישיג את המטרה, ותחת להזיק לבראנדיים עוד יועיל לו במובן ידוע, הסתירו את הנימוק האנטישמי של התנגדותם במסוה של יראה: חוששים הם לדעותיו הראדיקאליות של המנומה. ואולם בא אדם אחד וקרע את המסוה מעל פניהם. במכתב, ששלח הפרקליט המפורסם מר הילל לועד המבקר של הסינאט, הודיע בגלוי, כי הסבה העיקרית להתנגדותם של פרקליטי בוסטון אל מנויי בראנדיים אינה אלא י ה ד ו ת ו של זה האחרון. הרגיש בדבר גם הסינאטור פליטשר מפלרידה ושאל את אחד מקטיגורי בראנדיים במסיבת ועד הסינאט, אם אין השנאה ל ה י ה ו ד י בראנדיים מדברת מתוך גרונו?

ממצב הדברים אפשר לראות מראש, כי קטיגוריה מעין זה לא תזיק לאשורו של בראנדיים עי־ידי הסינאט; ואולם אופיים הם הנימוקים של מתנגדיו, הבאים ללמד על החברה שממנה הם נובעים.

חברה זו השפעתה הולכת וחודרת גם לתוך כתלי היכלי־המדע. באוניברסיטה שברוטשיסטר אירע דבר, שאינו נותן כבוד למוסד גבוה של למוד וחנוך. נוסדה שם על־ידי סטודנטים יהודים חברת־אחוה, והחברה הזאת לא קבלה את ההכרה והאשור, שהיא ראויה להם. לא מיאוניברסיטה יצא מ„אחיותיה" הבריתות־האחוה הנוצריות שבאוניברסיטה. לא עמד לה אפילו שמה היוני „קאפא־נו„ שתרשם בספר השנתי „אינטירפרס", שמוציאה האוניברסיטה בשביל חברית הסטודנטים. וזקן האוניברסיטה אמנם צדד בזכותם של הסטודנטים היהודים ואמר למלא את דרישתם, אבל בא העומד על גבו, נשיא האוניברסיטה הד"ר רהים ועכב בידו, והחברה היהודית לא נתאשרה. השם היוני של החברה היהודית הזאת מעיד, כי לא מאהבת לאומיותם התבדלו היהודים, אלא משנאת הנוצרים אליהם: „אין מכניסים אותנו — כך מתנצלים עלובי־נפש אלו — לשום חברה נוצרית". והסטודנטים הנוצרים מקבלים את האשמה הזאת, הנזרקת אל פניהם, בעזות־מצח והם מודיעים בגלוי, כי בשום אופן לא ירשו לקבוע תמונות יהודים בספרם השנתי, מפני שקלסתר־פניהם של יהודים עלול ליתן „טעם לפגם" להאוניברסיטה שלהם.

גם בקנדה התחילו האנטישמיים לשלוח לשון ביהודים. והפעם נשמע קולם מעל בימת הפרלמנט. הנבחר הצרפתי הלאומי ב ו ל י י, ממחו'ז ר י מ ו ס ק י אשר בפלך ק ו ו י ב ק, העליל על היהודים בבית־המורשים ב א ו ט א ב א, כי מפקיעים הם את השערים בשוק וכי יוקר צרכי החיים, השורר כעת בקנדה, רק באשמתם בא. והוא מציע איפוא לנעול את שערי הארץ בפני אימיגרציה יהודית. שטן מקטרג זה אמנם קבל תשובה כהלכה מאת חברי הפרלמנט ווירוויל ולא־פאאון, וגם הממשלה הקנדית ראתה חובה לעצמה להודיע בעתונים על־ידי המיניסטר ארטהור מיהן, כי אינה אחראית בעד ההתנפלות המגונה הזאת, וכי מביטה היא בעין יפה על האימיגראציה היהודית. ואולם עובדה זו כשהיא לעצמה, כי בעת רעה וקשה כזאת לקנדה, בשעה שבריטניה הגדולה צריכה לאחוד הלבבות של הלאומים השונים,—אם בשעה זו נמצאים אנטישמיים, הבאים לזרוע גרעיני השנאה ליהודים בלבות ההמון, סימן רע הוא להטראדיציות הליבראליות, שמדינת קנדה חונכה בהן.

* * *

ובגרמניה זכו האנטישמיים ומלאכתם נעשית — על־ידי ישראל.

על הפרק עומדת שם עכשיו שאלת יהודי פולאניה: מה יעשה בהם לאחר גמר המלחמה? נמצאו אנטישמיים, הדורשים מאת הממשלה, כי תקדם את פני „הרעה" בעוד מועד, ותסגור את הגבולים בפני אימיגראציה יהודית לגרמאניה. וכנגדם נמצאו ליבראלים, הרואים את שאלת היהודים בליטה ופולאניה מבחינה אחרת — מבחינת אינטרסי גרמאניה בארצות הנכבשות האלה.

מעניין בנדון זה מאמרו של הגוברנטור מלודז, פון פיטקאמיר, בהעתון הברליני „דער טאג", מחבר המאמר ישב בין היהודים בפלך וויטבסק כשלשים שנה ובקי הוא בתנאי חייהם. בתוך שאר דברי מאמרו הוא אומר: „אנחנו הגרמאנים האינטרסים שלנו דורשים מאתנו ליצור בשביל היהודים שבמזרח תנאי־חיים נוחים, כדי שיוכלו להשאר ביהדותם". משבח הוא את „האנשים בעלי־המרץ, שיצרו לעצמם בפולאניה לשון מיוחדה וקהלות קולטוריות". הוא אומר: „הזארגון היהודי הוא הקשר היותר אמיץ בין היהדות והארץ. בלשון זו תורגמו ספרי המופת שלנו. למרות כל ההתאמצות מצד הרוב השליט בארץ לעשותם לרוסים או לפולאנים, עמדו היהודים בנסיון וקיימו את סגולות לשונם". הדברים האלה דברים נעימים הם, ואולם מבין השיטין אפשר להכיר, כי מחבר המאמר רואה ביהודים הפולאניים ובלשון היהודית המדוברת אמצעי יפה להשלטת הקולטורה הגרמאנית בארצות פולאניה וליטה. וזהו הקוץ שבאליה!

ובה בשעה שדעת הגרמאנים הליבראלים נוטה

לנתינת זכיות ליהודים משום התועלת שבדבר לגופם. רואים בזה ראשי היהודים המתבוללים בארץ ההיא סכנה לנפשם המטומטה. הללו חוששים, שכניסת יהודי פולאניה בהמון לגרמאניה תכנים זרם חיים לאומיים לתוך היהדות התנוטה של „בני דת משה“, ותתחור חתירה עמוקה תחת האידיאולוגיה של הטמיעה וההתבוללות שלהם. עמדו והרימו קול זועות בעתוניהם על ה„סכנה“ הנשקפת להם. ולא זו בלבד עשו, אלא הוציאו על יהודי פולאניה דבות נתעבות כל־כך, שאפילו לבות האנטישמיים הגרועים ביותר היו מהססים בהן.

„הכל יודעים בפולאניה, כי חלק גדול מהיהודים רואה שם בנוצרי את שונאו־בנפש הטבעי, ולא רק רשות היא לכל יהודי, אלא גם חובה היא לו לנצל את שכנו הנוצרי. האם לא ספרו לנו האופיצירים והחיילים, הבאים ממערכות המלחמה, על אדות הזמה המנוולת, שהיהודים שטופים בה כל־כך, עד שנכונים הם למכור את נשיהם ובנותיהם בעד בצע כסף? והם יהיו נושאי הקולטורה המערבית בפולאניה! פנינו מתאדמים מבושה בשמענו הצעה אשר כזאת!“

הדברים האלה להמתבולל הידוע פרופיסור מארטין פיליפסון הם.

ופרופיסור זה מוסיף ואומר:

„מה נורא העוני החומרי והמוסרי, אשר גרמה התבדלות היהודים מן הנוצרים בפולאניה במשך מאות בשנים, ורק בשלה כל מצוקות היהודים ושעבודם! אל יחשוב אדם, כי ממשלת פולאניה החדשה תתיחס בסבלנות לעם זר, זר בשפתו, במנהגיו וברוחו“.

„מדוע נמצאים היהודים בגאליציה בשפל מדרגה איקונומית ומוסרית? כל זה אינו אלא מפני שהתעקשו ומאנו להתמזג עם הפולאניות השליטה, מפני שמתבדלים הם משכניהם הנוצרים, ובמקום השפה הפולאנית הם מחזיקים בה„אידיש“ שלהם...“

זו התבוללות וזה פריה! יהודים אנטישמיים — „אכן גם זה מוסר אלהים ותוכחה רבה“...

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

אמריקה משמשת בזמן ההוה אכסניה להרבה כחות עבריים חשובים. המהפכה בעולם הישן הביאה לכאן מארצות אירופה ומארץ ישראל כמה סופרים עברים מובהקים ועסקנים לאומיים מפורסמים, והם הולכים ומשפיעים שפע של ברכה על התנועה הלאומית. מעולם לא היתה ההכרה הלאומית מורגשת לכל עמקה בחיים היהודים פה כמו בזמן הזה. לא היו בארץ הזאת ימים רבי־ענין כאלה גם להרעיון הציוני וגם להרעיון העברי — הגלויים היותר מעולים של הרעיון הלאומי הכללי.

אורדנים שלמים, שמספר חבריהם עולה לאלפים, נספחו אל התנועה הציונית במשך שתי השנים האלה. האחרון, שענה „אמן“ להרעיון הציוני, הוא האורדן „המלך שלמה“ ממדינת ניו־דזשוירסי. בועידתו השנתית, שהיתה בנוארק בעשרים בפברואר, נתקבלה החלטה פה אחד לתמוך בתנועה הציונית.

גם התנועה העברית כובשת לה פה מעמד בחיים. הולכת ונוצרת עתונות עברית. מספר האגודות העבריות מתרבה. הרבוי הזה הוא טבעי, ויש לו על מה לסמוך. הקרקע, שעליו עומדות האגודות החדשות, כבר הוכשר במדה ידועה, ועתידן נכון לפניהן.

מן האגודות יש לציין את הבכירה שבהן — „מפיצי שפת עבר“. אגודה זו מתקיימת, אמנם בגלגול שני, זה כשלש עשרה שנה. בשעתה פעלה הרבה לטובת הלשון העברית וספרותה. היו לה בית־עקד של ספרים ואולם לקריאה משלה, ששמשו מרכז לכל העברים, וכל מפעל עברי, קטן או גדול, שנעשה באמריקה, נעשה על ידה ובהשתתפותה. בזמן האחרון תש כחה. שנוי המקום מהאיסט־סייד לברונקס, כנראה, שנה את מזלה לרוע. את מקומה בפעולות ומעשים ירשו אחיותיה הצעירות ממנה, אגודת „אחיעבר“ ואגודת „בני עם חי“.

אגודת „אחיעבר“ כבר יצאו לה מוניטין בפעולותיה להפצת הלשון העברית וספרותה באמריקה ובתמיכתה בספרותנו שבארץ ישראל. אגודה זו עורכת אספות ספרותיות בכל מוצאי־שבת, וקהל הבאים אל אספותיה רב בערך. מספר חברי „אחיעבר“ עולה למאה ויותר.

גם אגודת „בני עם חי“ רשומה ניכר בתוך בני־הנעורים העברים. מספר הבריה מגיע לתשעים. גם לה אספות ספרותיות בכל מוצאי־שבת. חבריה משתתפים השתתפות אקטיבית כמעט בכל ענין עברי וציוני. לפני איזו הדשים נוסדה בעירנו „אגודת ארץ־ישראל“. הבריה הם בני ארץ־ישראל המתגוררים פה. השפה העברית וספרותה תופסות מקום חשוב בתכנית עבודתה. בברונזוויל פועלות האגודות „עבריה“ ו„החנוך“. מגמתה של האחרונה היא להקנות לילד היהודי באמריקה חנוך עברי מלא ושלם. לתכלית זאת פתחה האגודה „גן ילדים“ עברי.

גם מחוץ לניו־יורק, בשאר ערי המדינה הגדולות, מתקיימות אגודות עבריות (עליהן ועל עבודתן עוד נשוב ונדבר). בכל האגודות האלה צפון גרעין בריא ליצירת הסתדרות עברית, אשר תאחד את כולן לשם מטרה משותפת: לזרוע את המחשבה העברית על לבות בני הנעורים בארץ הזאת ולברוא לאט־לאט סביבה עברית לכל אלה, אשר הרעיון הלאומי חי בקרבם.

ואמנם רעיון זה נשא כעת על לשון אחדים מהעברים הצעירים, המרגישים, כי הגיעה שעת הכושר להוציאו אל החיים.

* * *

ובאנגליה נראו סימני התעניינות בלשון העברית וספרותה מצד, שלא פללנו אליו כלל: מצד מלומדים ונכבדים יהודים. ונפלא הדבר, שאחד מהם הטעים בפירוש, כי רק העיקר הלאומי שבאלה מושך את לבו.

באספה גדולה, שהיתה באולם האוניברסיטה הלונדונית, נאמו הפרופיסורים ביכלר, ישראל אייבראמס והד"ר גאסטר. האחרון הזכיר למלומדים היהודים את החובה המוטלת עליהם להחיות את הלשון העברית ולחשוף את אוצרות ספרותה. הפרקליט המפורסם הרמן כהן אמר בנאומו, כי כל עברי, בין שהוא דתי ובין שאינו דתי, חייב לדעת את לשונו וספרותו,

והפית דברים כלפי הפרנסים היהודיים באַנגליה, המזניחים את למוד השפה העברית. תוצאות האספה היו: יסוד אגודה בשם „חברה עברית". לועד החברה נבחרו: הפרופיסורים ביכלר ואויבראַמס, סיר ליואוניל איבראַמס, סיר איזידור שפילמאַן, ועוד יהודים אנשי שם.

* * *

באודיסה הותג חג יובלו של זקן מספרינו „מנדלי מוכר ספרים" ליום מלאת לו שמונים שנה באופן צנוע ותשאי. הסבא אָמנם התנגד בכל תוקף להגיגת יובלו בעת צרה ותיבהה לעמנו ואולם מקורביו ומעריצי כשרונו ערכו את התגיגה על דעת עצמם. ידידיו ומכיריו הסופרים והמורים העברים באודיסה באו לבי"ד את בעל־היובל במעונו. דפוטציות שונות הגישו לו אדריכאות. נתקבלו טלגרמות ומכתבי־ברכה מערים שונות. בין הטלגרמות היתה אחת גם מאת הסופרים העברים באמריקה: שלום עליכם, אברהם רייזין, פרץ הירשביין, שלים אַש, יהואַש, ל. קוברין, ד. פינסקי, י. ד. ברקוביץ ועוד. ההיסטוריון הידוע שמעון דובנוב כתב להסבא במכתב־הברכה שלו את הדברים האלה:

„איני יודע למי אכוון את ברכתי הפעם: לך, ידידי החביב, או לעמנו הנענה, שבימי האסון הנורא הזה זכה ליובלו של פאר סופריו. רואה אני אותך עתה כראות סימבול היסטורי חי. בשעה זו, עת שהכל מתמוטט ונהרס, שמח אני לראות אילן עתיק וחסון, ששרשיו נעוצים בתקופת ה„ניקולאים" ומלחמת קרים, וענפיו עומדים בפני הרוחות הרעות של עשרות השנים האחרונות וביחוד בפני אלה של זמננו עתה. האילן העתיק הזה עמידתו זקופה ומוצקת בתוך הסופה היותר נוראה אשר בדברי ימינו. משמש הוא סימבול לרצונה הכביר של אומתנו. מעולם לא עמדתי על כונתו הנכונה של כתוב זה כמו עתה: „אילן, אילן, במה אברכך? יהי רצון, שכל הנטיעות, העומדות ממך, יהיו כמותך!"

מֵחַיֵּי הָאֲגֻדּוֹת

הסתדרות „אחיעבר".

ביום החמישי, 2 מרץ, נערך באולם קלינטון על־ידי הסתדרות „אחיעבר", בהשתתפותן של כל האגודות העבריות שבניו־יורק, נשף לכבוד הופעת „התורן" השבועי. השתתפו בו טובי האינטליגנטים העברים שבניו־יורק וסביבותיה, שמלאו את האולם. יושב־ראש היה הד"ר ש. מ. מלמד. נאמו האדונים: צ. ה. מאסליאנסקי, ד"ר שמריה לווין, ד"ר נחום סלושץ. א. ש. אורלנס (בשם „אחיעבר"), חמדה בן־יהודה, אב. גולדברג והד"ר בן־ציון מוסינזון. כולם הטעימו בנאומיהם את הערך הגדול, שיש בבימה ספרותית עברית הגונה להתחיה הלאומית הכללית.

הנשף ארך עד שעה מאוחרת בלילה, ובתוך התרוממות־רוח רבה נפטרו הנאספים לביתם

אספת „אחיעבר".

במוצ"ש, ו אדר שני, תהיה אספה להסתדרות „אחיעבר" באולם ביה"ס יבנה, 201 איסט־ברודביי. כל מביני עברית מתבקשים לבוא.

אגודת המורים העברים בניו־יורק וסביבותיה

תתאסף ביום א, ז אדר שני, באולם בית־הספר „יבנה", 201 איסט־ברודביי. ענינים חשובים עומדים על הפרק. כל החברים מחויבים לבוא.

אגודת „בני עם חי"

תתאסף במוצ"ש, ו לחדש אדר שני, באולם האגודה, חדר 310 של בית־ספר העממי 63, ברחוב הרביעי, קרן העוועניו הראשונה. על הפרק: הרצאה מאת הסופר מר מ. ליפסון על הנושא „ההומור העברי". כל החברים מחויבים לבוא בשעה השמינית בדיוק. אורחים רצויים.

מאת הנהגת „התורן"

כל התימי „התורן" החדשי, ששלמו דולאר אחד על חשבון חתימתם על הירחון, וכל חתומי „האומה", ששלמו בעד הצי שנה, יקבלו רק את ארבעת הגליונות הראשונים של „התורן" השבועי.

החותמים האלה מתבקשים איפוא לחדש את חתימתם ולהזדרז במשלוח הכסף, כדי שיקבלו את גליונות „התורן" השבועי מן הגליון החמישי והלאה בלא עכוב.

הרב וויינבערגער און שטרייט

די בעסטע בעקאנטע **מצות** און געזונטע כשר'ע

אפים און בעקעריי: 65 פיטט סטריט, ניו־יארק
הארלעם ברענטש: 21 איסט 114טע סטריט

מצה דיעלערם קענען ביי אונז דיעזעס יאהר פיעל געלד פערדיענען. צו אדרעסירען:

Rabbi Weinberger & Streit, 65 Pitt St., New York

עזרו את אחיכם נגועי־המלחמה!

על ידי הועד הציוני הזמני

אפשר לכם לתמוך אחיכם, קרוביכם ומכריכם שבמדינות פולין, ליטא וקורלאנד, הנמצאות כעת תחת ממשלת אשכנז.

הועד הציוני הזמני

שולח את הכסף באופן ישר ובטוח שיגיע אל הנשלחים ע"י סניפיו הרבים, שנוסדו כמעט בכל עיר ועיר שבפלכי הארצות הנ"ל, מבלי הביא בחשבון את הוצאות המשלוח.

מהרו בעזרתכם, כי מצבם של אחיכם נורא מאד! שלחו המחאות־באנקים (טשעקס) והמחאות־פוסטה (מאָני אָרדערס) על שם גזברנו:

E. W. Lewin-Epstein, Treas., 44 East 23rd St., New York.

כמו כן אנו מוסיפים לשלוח כסף למוסדות ולאנשים פרטים בארץ־ישראל ובכל ארצות תוגרמה, מצרים, רוסיה, אוסטריה־הונגריה, גאליציה וגרמאניה.

כספים אין להם שמירה אלא

בארונות־ברזל של בית־המסחר

Sol. Pollack Safe Co.

175 GRAND STREET — NEW YORK

Tel. Canal 8965

בבית־מסחרנו יש להשיג כל מיני ארונות־ברזל מובטחים מפני שרפות וגנבות. אנו קונים ומוכרים, מחליפים ומתקנים ארונות־ברזל במקח השוה לכל נפש.

בעבור נעלים אל תלכו במים!

היודעים אתם, בשביל מה קונים כל המשכילים וכל אשר רגליו יקרות לו את נעליהם בחנותו של חבר „אחיעבר“

ל. עפשטיין

פשוט, משום שמר עפשטיין מוחזק לאדם הגון, ישר ונאמן, וכל הבאים לחנותו שבעים רצון על צד היותר טוב.

L. EPSTEIN, 197 Madison St. N. Y.

M. KATZENELENBOGEN, Inc.

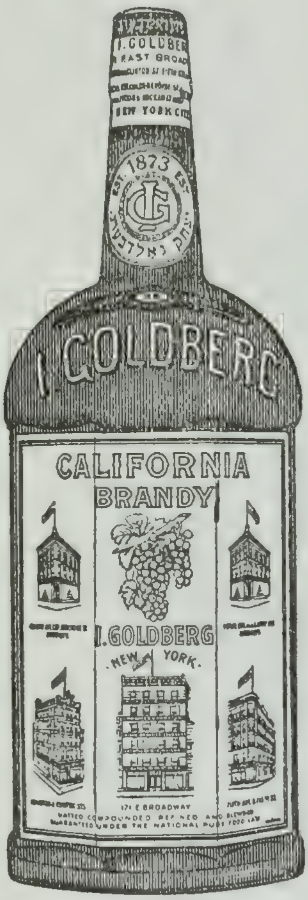
52 Canal Street, Cor. Orchard St.

Tel. 4354 Orchard

בית חרושת גדול של חותמות־גומי מכל המינים.

בית־ממכר של כל מכשירי כתיבה.

הכל יודעים

טוב טעמו

על כל איש יהודי

יושב ניו־יורק, ברונקס, ברוקלין, וויליאמסבורג, ברונזוויל והסביבה

חובה קדושה מוטלת להשתתף בועידות

הקונגרס היהודי

על כל האגודות, הלודזישים, החברות והקלובים שבברוקלין, ברונקס והסביבה להזדרז לבחור צירים להועידות שתהיינה

ביום הראשון, 12 במארץ, בשעה 1:30 אחר הצהרים

בברוקלין:

אולם־סאניא 84-1166 בעדפארד עוו. קרן מעדיסאן ופוטנאם עוו.

בברונקס:

מעקינלי־סקוועה קאסינא, 779 איסט 169 סט. קרן באסטאן־ראד.

נואמים מפורסמים יבררו את חשיבות הקונגרס.

כמו כן יבחרו צירים להועידה, אשר תהיה בפילאדלפיה ביום 26 במארץ הבא. הזדרזו בבחירת צירים והמציאו את שמותיהם בצרוף דולאר אחד וחצי להועד של קריאת הקונגרס היהודי, 1 מעדיסאן עוועג., ניויורק.

באזאר של ועידת־העזרה העממית

המזכירים של כל החברות, בתי־הכנסיות, סניפי ה„ארבייטער רינג", האגודות הציוניות וכל ההסתדריות היהודיות למיניהן, המכירים בתעודתה הגדולה של „ועידת־העזרה העממית" להמציא עזר וישע לאחינו הנתונים בצרה בארצות המלחמה, מתבקשים לקחת חלק בממכר כרטיסים להבאזאר.

הבאזאר

יערך

בגרענד סענטראל פאלאס

מיום 25 במארץ עד יום 3 באפריל.

מלבד מבחר החפצים השונים, שימצאו שם למכירה, יפתח הבאזאר לקהל הבאים

אולמים מיוחדים לבלות את הזמן בנעימים.

שם יערכו מדי יום ביומו קונצרטים, מחולות, מחזות־קסם וכל מיני שעשועים. כל הבא אל הבאזאר הרשות בידו ליהנות מכל אלה, בקנותו כרטיס־הכניסה, אשר מחירו קטן מאד:

רק עשרים וחמשה סנט.

זכרו את אחיכם הנענים ועשו את כל אשר בכחכם להרבות במכירת הכרטיסים! יבוא־נא כל העם למשפחותיו, איש לא נעדר!

ועידת - העזרה העממית לטובת היהודים הנגועים בארצות־המלחמה,

הלשכה הראשית: 196 איסט ברודוויי.

בל תאחרו.

להודיע ולהזהיר את הסוחרים הממציאים לכם משקה לפסח, כי לפסח הבע"ל תדרשו מהם יין וקוניאק, „כרמל", למען לא יפטרוכם באמתלא כי אחרתם את המועד.

מנהג משובח הוא לתת משפט הבכורה לפרי ארצנו הטוב והטבריא בכל זמן ועדן. בשנה זו, שנת המשבר הנורא לארץ ישראל, חובה מוסרית היא על כל איש מישראל להכנים אל ביתו תוצאות מושבותינו וביחוד לכבוד חג הפסח.

Carmel Wine Co.
309-311 E. 22nd St.
New York

„לה אמיריקה"

עתון שבועי

בשפה ספאניולית עם אותיות עבריות.

אורגן לאומי, ספרותי, מסחרי ולעניני פוליטיקה

לכל היהודים הספרדים באמיריקה

מופיע בכל ערב שבת

המוציא לאור והעורך: מ. גדול

שנה ששית

מחיר החתימה: בארצות הברית $1.50 לשנה, 75 סט. לחצי שנה, חוץ לארצות הברית $2.00 לשנה.

מחיר גליון בודד 3 סט.

מודעות מתקבלות במחירים נחים

המען:

The Spanish-Hebrew Weekly LA AMERICA
197 Eldridge St. New York

בית מסחר תוי נגינה וכלי נגינה של

יוסף פ. כץ

181 East Broadway, New York

יצא לאור:

1) „מאי קא משמע לן ?" לזמר ולפרום על הפסנתר, מאת א. רייזען. המחיר 20 סנטים.

2) „ההיכלים שיש" (שמוינערנע פאלא־צען) לזמר ולפרום על הפסנתר, מאת י. ל. פרץ. המחיר 20 סנטים.

קטאלוג מפורט ממבחר המנגינות הלאומיות ושירי־עם, מטובי המשוררים והמנגנים העברים, נשלח חפשי.

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III — MARCH 17, 1916 — No. 3

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(S. Abel, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

אם תתיגנה כל החגיגות העבריות בכף מאזנים והגיגת פורים של „אחיעבר" בכף שניה, מכריעה את כולן! וכל זה משום מה? משום שחגיגה זו יש בה כל המעלות שמנו חכמים בחגיגות.

בשנה זו חוגגת הסתדרות „אחיעבר" את **סעודת פורים** במו"ש ז, י"ג אדר ב', בשעה 8 בערב, באולם הגדול של „הכנסת אורחים", 229 איסט ברודבי.

טובי הכחות העברים הספרותיים הנמצאים בניו־יורק יבדחו את דעת הנאספים שישבו מסביב לשלחנות ערוכים המזכירים ס ע ו ד ת ש ל מ ה ב ש ע ת ה.

מחיר הכניסה רבע שקל.

הערה: המודעה הנ"ל יכולה לשמש תשובה לאלה שבקרו את הגיגותינו בשנים שעברו, ויודעים את טיבן, על שאלתם, כתי נערך הגיגת פורים בשנה זו.

VOL. III — NEW YORK, MARCH 17, 1916 — No. 3

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית — ניו־יורק, י"ב אדר שני, תרע"ו — גליון שלישי

יְמֵי הַפּוּרִים

רק חג אחד יצרה לנו הגלות — הוא חג הפורים, והזכרונית העממיים, המדברים אלינו מתוך עברו הרחוק בקול עמום ונחנק ואינם מפעמים את הלב הרגש ואינם נוגעים בנימי הנפש הכמוסים, אות ומופת הם, כי אין בו מנשמת העם העברי, ואין בו מזוהר היצירה העברית המקורית, ואין בו מהוד גאונו של הלאום העברי. פרי רוח הגלות הוא, וכגלות עצמה, הרת ענגים השבים, כן גם חגה — רוח עצבות ושממון ואפיסות־תקוה שפוכה עליו. רות סתיו היא. כל חגי ישראל כולם מחוברים לקרקע, כולם קשורים ואחוזים בארץ־ישראל. זוהר שמש המולדת מאיר עליהם באור רך ועניג ומרנין, כאור האביב הצעיר והחדש, כאור ימי הילדות הראשונים. טל שמי־המולדת הכחולים והשקופים יורד עליהם לרוותם, ורסיסי־שחר ראשונים מנצנצים מבין קמטיהם העתיקים. כך הם החגים ילידי ארץ־המולדת.

ואולם חג הפורים לא צמח מן הקרקע ולא ינק את עסיסו מאדמת ישראל. לא האיר עליו זוהר־שמש רך ומחמם ולא ירד עליו טל־השמים להשקותו ולהפריתו לדורות הבאים. מצחיח־סלע צמח ושמי־עופרת היו תלויים ממעל לו. חג־הגלות הוא, חג לעם גולה ונדה והחרד להייו הקשים והרעים, ותיכנו — פרשת מאורעות ונסים, שאירעו ונעשו לקבוץ יהודים נדחים ונענים בפנה נדחת אשר בפרס ומדי.

עם, שגלה מרשות עצמו ונתק משרשיו ופסקו לו חיי הטבעיים, והוא חי ברשות אחרים ובחסדם, נהנה מן ההפקר ומן המקרה, הבאים בנס, עומד חרד ונכנע לרצינם של מושלים זרים ורואה את עצמו כאבר מדולדל בגוף צבורי זר, — על־כרחו הכרתו הטבעית נחלשת ומטשטשת, גאונו הלאומי מתבטל והולך, נשפל ויורד עד הדיוטה התחתונה. עם אשר כזה מתהלך תמיד „לפני שער המלך", מטה אוזן להקשיב מאחרי הדלת והמזוזה, מציץ על עתידו — ויום המחר הקרוב — מן ההרכים, והוא נרגש תמיד, ונפשו הרדה, ועיניו תועות ומצפות — מה יולד יום? עם אשר כזה גם שמחתו וגם אבלו תלויים במקרה ובנס, חייו מוטלים ב„פור הוא הגורל", נקלעים בכף־הקלע באין דרך ישרה ובאין מטרה ברורה, — הכל לפי הרוח המושל עליהם מ ב ח ו ץ ומטה אותם כחפצו. ועם אשר כזה גם יום חגו וגם יום אבלו — ימי הנסים הקטנים והמקרים הפחותים הם, אשר לא יעוררו את רוחו ולא ירנינו את לבו ולא יפרו את נשמתו, והגאון הלאומי סולד בהם.

והשירה העממית, ה„מגילה", הבאה לספר לדורות הבאים את המאורעות הקטנים של חיי הגלות, את דברי הפורעניות ואת דברי הנסים, — מגילת־פגעים היא. שירה היסטורית של עם עלוב, דווי וסחוף, המתנחם בחזיות ובורא אגדות נפרזות ונוקם נקמתו בשונאיו — בכותלי בית־המדרש הסגור, במרעישי־עין של תינוקות. „ארור המן אשר בקש לאבדי" — קללה זו קללת־נשים היא, קללת עם לא־עז ורפה־אונים, השופך חמתו בצר לו בקללה נמרצת על ראש שונאו — ומיד הוא מתנחם, ומיד מתקררת דעתו, והוקל ללבו, וחמתו שככה.

קללת עם נדח וכושל. נקמת הגלות היא.

ואף־על־פי כן, ראה זה פלא: מגילת הפורים הראשונה אין קולה מנסר ביותר, ואינו מזעזע
ביותר את העצבים, כקול המגילות ישירת־הנבאים, הבאות אחריה במשך אלפי שנות הגולה. רק רוח
עצבות דקה ירחה שעמים קל נסיכים עדיה, ואילם הבטחון והתקוה עדיין מתגנבים יעלים מבין שורותיה.
רוח־הקודש של כתבי־הקודש כבר נסתלקה מעליה, ואילם הדה עדיין פועם ועונה מתוכה ומזכיר
נשכחות. האין זה אות, כי ימי הפורים הראשונים עדיין קרובים היו לימי המולדת הטבעיים.
ריח האדמה עדיין לא פג מהם, והגאון הלאומי עדיין לא נכנע כולו?

ואולם הנה רחקו הימים, וחלפו הדורות, ותכפו הצרות — וימי פורים אחרים התרגשו ובאו. בכל
דור ודור התרגשו יבאו. בכל דור ודור חזרו ונשנו. כי „ימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים
וזכרם לא יסוף מזרעם". וכח־הסבל כשל, והגאון הלאומי הושפל, והחיים הטבעיים נשכחו, והמולדת
נסוכת־הזוהר עומדת מרחוק כחלום מזהיר מתוך הערפל...

ומגילות־הפגעים הולכות ומתרבות מתקופה לתקופה, הולכות ונערמות זו על־גבי זו. והגלות
מעיקה כנטל־החול — — —

פרשת השבוע

הבנים והפיתרים.

התנועה הלאומית, שגברה בזמן האחרון בקרב הקהל היהודי באמריקה ואחזה בכל פנות העם, תנועה זו, שכונתה היא — לאחד ולסדר את הכחות העממיים לשם הגנת זכיותינו בכל העולם, דרכה כדרך כל תנועה צבורית חדשה: בראשיתה היא באה לשם מטרתה העיקרית בלבד, ואולם לאט־לאט הולכים ומתגלים ערכה של התנועה עצמה, פעולתה הישרה על הסביבה והשפעתה החנוכית על החיים. כל מה שהתנועה הקונגרסית הולכת וקרבה למטרתה, כן הולך ומתבלט ערכה החיוני לנושאיה — ליהודי אמריקה עצמם.

אילו לא עמדו לפנינו פרובלימות אחרות, מלבד זו של הגנת זכיות אחינו בארצות המלחמה, כי־אז לא היתה שאלת הצורה של פעולתנו יכולה להטריד אותנו ולהפריע בעד העבודה, והקונגרס — ואין צריך לומר זמן קביעת הקונגרס — לא היה יכול להעשות בית־מהלומות

בין שדרות היהדות האמרי
קאית. הלוקי־דעות בשאלות
טכניות ותכסיסיות אפשו
להביא תמיד לידי פשרו
והסכמה כללית, מבלי לדרוש
מצד אחד או השני קרבנות
פרינציפיאליים.

ואולם האמת היא, כי תחת מסוה השאלה התמימה
הזאת, שאלת הצורה, מסתתרת שאלה עיקרית ועמוקה
יותר, היא שאלת הלאומיות לכל עמקה ורחבה. התנועה
הקונגרסית כל עצמה לא באה אלא כעין אמצעי להבליט
את עצמיותנו הלאומית, ומשמשת היא
כעין מאסף לניצוצות הרעיון הלאומי, המפוזרים בקרב
היהדות האמריקאית — וזאת תהלתה. ואמנם כך הבי
אותה גם העם בחושו הבריא: התכנית הלאומית כוללת
לא רק דרישות אזרחיות ולאומיות בארצות־החושך
שבמזרח אירופה, ברוסיה וברומיניה, אלא גם — אר
תביעתנו ההיסטורית הגדולה לחיים לאומיים בארץ
ישראל ולא זו בלבד. בהעמידנו את שאלת הלאו

רשימות קטנות

מיסר הלפנים.

קוראים אנחנו בהעתונים, כי האדון יעקב שיף הואיל עוד הפעם בטובו לפתוח את פיו ולהטיף לנו את מוסרו.

יודעים אנחנו את האיש הזה ואת שיחו. ידוע לנו אותו הטון המיוחד, שהוא בוחר לו בדברו אלינו — טון של „מדברנא דאתרא", של „פרנס־הדור", של ראש הגולה".

לא כאדם פשוט הוא בא אלינו, לא כעצם מעצמנו ובשר מבשרנו, אלא כמין „אדם־העליון" הוא יורד ממרומיו אל עמקי הגיטה של „היהודים הסלאוויים הפראים" ללמדאותם דעת. ולא במקל־נועם הוא בא אלינו להרביץ תורתו ברבים, כי אם במקל־חובלים, בקפדנות גדולה, באזהרות ובאיומים, כמלמד קפדן ועקש. „אם תקבלו תורתי — מוטב, ואם לאו — פה תהית קבורתכם!"

יודעים אנחנו, כי להאדם הקטן הזה בעל אמתחת
המליונים הגדולה יש מין תולשה ברונית לחוות את דעתו ע
כל ענין וענין, העומד על הפרק, בין ששואלים אותו ובי
שאין שואלים אותו. מדבר הוא על האמנות ועל הספרות, ע
הדת ועל הלאומיות, על העצים ועל האבנים. הכל ידוע לו
הכל ברור לו, הכל גלוי לפניו. אין דבר נסתר ממנו. אין ל
שאלה, שאין לו תשובתו עליה. אמנם אדם עסוק זה לא קר
ולא שנה ולא שמש תלמידי חכמים, אבל בטוח היא בכה כיס
ובאמתחתו. יודע הוא, כי מי „שיש לו מאה יש לו דעה"
והוא מפיץ את „דעותיו" ברבים.

וחבל, שלא נמצא עדיין בקרבנו איש תמים אחד, אש
יאמר לו בתמימותו: אמנם, הכל מודים, כי יודע אתה פר
בתורת הכספים ובקי גדול אתה בהלכות החלפנות; אבל מה ל
ולשאלות ספרותיות ומדעיות? מה ענינך אצל שאלות הדו
והלאומיות, שאין אתה מוצא בהן את ידיך ואת רגליך? הנ
אינן לאנשים מומחים, שהתורה והחכמה, האמנות והספרו
הן אומנותן!

היהודי בכל היקפה. בסדרנו קונגרס יהודי כללי, אנו מבליטים מתוך כך את עצמיותנו הלאומית ומודיעים בגלוי, כי גם פה, באמריקה, אנו חיים וקיימים בתור עם אחד ומאוחד, כמו האירלאנדים, האיטלקים, הרותינים, הגרמנים ושאר העמים והגזעים, שהתאזרחו בארץ הזאת, אף התבולל לא התבוללו ולא הסירו לאומיותם מעליהם.

מתחילה לא ירדו ראשי המתבוללים לעומקה של תנועת הקונגרס. כל עוד שתנועה זו שמשה ענין לוכוחים, אפשר היה להם לקוות, כי תקבל צורה של גלוי־דעת ארעי, שסופו להשכח מלב ולעבור מן העולם בלא רושם ניכר. יחד עם יה לא ראו אפשרות לעצמם להתנגד בגלוי לתנועה עממית, שנתחבבה ונתקבלה על כל השדרות. ולפיכך ותרו למראית־עין למחוללי התנועה והוסיפו לעשות במהשך מעשיהם ולחתור חתירות תחת הבנין הלאומי, ההולך ונבנה. בועידה, שהיתה לפני חצי שנה, קבלו בגלוי את רעיון הקונגרס היהודי,- אבל בלבם התנגדו לו כבתחילה, ולא חדלו להשליך עליו שקוצים בקרב אנשי־שלומם.

אולם מכיון שהלכה התנועה ונתקרבה אל המציאות יותר ויותר, והגשמתה בחיים מששמשה ובאה, מיד נתגלתה למתנגדי הלאומיות טעותם. הללו נוכחו, כי אין עוד מקום לפסוח על שתי הסעיפים. צריכים יהיו או לקבל את הפרוגראמה הלאומית כתומה, או — לשוב אחור ולהתיצב בגלוי כצר לה.

ואמנם כך קם ונהיה. רגש לאומי שוטף פרץ ועבר את שדרותיה הרחבות של כנסת־ישראל באמריקה, והועידות הנהדרות, שנערכו זו אחר זו בכל הארץ, היו גלויו הכביר. ועידות באלטימורה, ברונקס, ברוקלין עם ברונזוויל, שנקראו כולן ביום אחד בשבוע האחרון, מוכיחות למדי, כי אותה ההתלהבות, שהראה העם בועידה הראשונה במאנהטן בעד ארץ־ישראל, לא היתה בת־הרגע.

וכל מה שהרעיון הלאומי הולך וכובש את הלבבות בקרב העם, הולכים ומתגברים קצפם והתמרמרותם של כהני ההתבוללות וסרסוריה, המרגישים, כי התמוטט הקרקע מתחת רגליהם. „ועד הפועלים", כלומר — האלמנטים האנטי־לאומיים, שנשארו בקרבו, קורא לשתי מועצות של פועלים, במזרחן ובמערבן של ארצות־הברית, וקובע את זמנן — דוקא ביום מועצת־הקונגרס הפילא־דלפית, בעשרים וששה במארץ, כדי למנוע את הפועלים, הסרים למשמעתו, מהשתתף במועצר הלאומית להכנות הקונגרס היהודי.

ולא זו בלבד עשו. בימים האחרונים התחילו משני מחנות המתבוללים — ממחנה הפועלים וממחנה אדירי וול־סטריט — להמטיר חצים על התנועה הלאומית. מצד ה„געגאַססע" באו ראשמות קוריוזיות, כי הציוניים משוחדים לרוסיה, לפי שמאמינים הם, כי רוסיה תעזור להם להשיג את ארץ־ישראל. אולם אם על „האשמות" כעין אלו, המכוונות כלפי פנים, אפשר לעבור בשתיקה גמורה, הנה אין להתיחס כך לדברי אדם אחר, הידוע כנדיב ועושה צדקה בישראל, שדעותיו נשמעות בקרב רבים מאחינו וגם בקרב שכנינו הנוצרים. מר יעקב שיף הוא זה, שהטיח דברים כלפי הלאומיים בעמנו ובהם נתן פתחון־פה לכל צר ואויב מ ב ח ו ץ לצאת כנגדנו. במקרה, או אפשר שלא במקרה, מהרו שני עתונים ניו־יורקיים גדולים, ה„טיימס" וה„סון", לפרסם בשמו של מר שיף, כי כל הציוניים וכל אלה המשתתפים בתנועת הקונגרס השודים על בגידה בארצות־הברית. ואף־על־פי שמר שיף עצמו נבהל מיד מפני האשמה זו ומהר להכחישה באחד העתונים היהודיים, מכל מקום הרושם הראשון של דבריו לא במהרה ימחה.

ואולם גם דבר זה אינו חשוב לנו ביותר. טכסיסי המלחמה של שונאי התנועה הלאומית מעידים רק על טבע בעליהם. אופיים הם בזה, שמגלים הם לפנינו את רקבונה הפנימי של ההתבוללות ועמידתה המוסרית הדלה והריקה.

באמת, לא הוא האשם, כי־אם אנחנו אשמים בזה, שלקח לו אותו האיש אצטלה שאינה הולמתו. מכבדים אנו יותר מדאי את עשירינו, מרקדים אנחנו כל מיני רקודים ומשתחוים כל מיני השתחויות לפני עגלי־הזהב שלנו. ואנשים כאלה, כיון שהם רואים את הכבוד, אשר אנחנו חולקים להם, הרי הם מתברכים בלבם והושבים, כי באמת אנשים גדולים הם, שיש להם הרשות להורות הלכות ולהיות פוסקים אחרונים לכל ענין ושאלה.

וטעות זו מעבירה אותם על דעתם.

וטעות זו העבירה הפעם גם את האדון שיף על דעתו ופתחה את פיו לדבר „גבוהה־גבוהה" על אודות הקונגרס, שאומרים יהודי אמריקה לקרוא.

מתנגד הוא האדון שיף להקונגרס (פה עלי למסור מודעה, כי גם אנכי אינני ממצדדי הקונגרס, אבל לא מטעמו ומנימוקו של האדון שיף). רואה הוא בהרעיון הקונגרסי לא סכנה לקיום היהדות הלאומית; רואה הוא בו סכנה... לקיום הלאומיות האמריקאית. לא לחזוק היהדות הלאומית דואג האדם עמוס־הדאגה הזה, כי־אם לחזוק הלאומיות האמריקאית. אינגנו חפץ ב„היפניזם", כלומר — בלאומיות מורכבת, ביהדות ואמריקאיות, אף־כי הוא בעצמו „היפן" אשכנזי הנהו. כפאטריוט אמריקאי אדוק, הוא משיא לנו את עצתו המחוכמת להתבולל ולהטמע בין שאר תושבי אמריקה, למען נזכה להיות חומר ולבנים בהבנין הנאדר של הלאומיות האמריקאית, שעתיד להבנות. „אין לנו עדיין לאומיות אמריקאית, — מתאונן הוא בדאגה רבה, — אבל עתידה היא שתבנה במהרה בימינו".

ולכן, יהודים, הכונו לתפקידכם החדש, אשר נדב לכם איש־חסדכם הטוב בידו הנדיבה: היו חומר ולבנים!

לא בשביל דעות רמות ונשגבות הוא מיעץ לנו להחליף את לאומיותנו הישנה באיזו לאומיות חדשה, שעדיין לא באה לעולם. ח ל פ ן הוא האיש הזה בטבעו, ולפיכך הוא קופץ על כל עסק של חליפין, אם יש רק מתן־שכרו בצדו. רואה הוא בחליפין אלו „עסק טוב", מסחר הגון, ביזנ"ס הראוי להתכבד. הלא אמריקה נותנת לכם שווי־זכיות תמורת לאומיותכם — ומה לכם עוד?

גְמַר תְקוּפָה

מאת

משה הלוי.

שני קני־מדה ניתנו למוד בהם את ערכו וחשיבותו של ישוב יהודי המרובה באוכלוסים. האחד הוא: השפעת הישוב ויחוסו כלפי חוץ — כלפי חלקי היהדות בשאר הארצות; והשני — ערך הישוב בפני עצמו, בתור נסיון של יצירה, העתיד להעשיר את אוצר נסיונותנו הלאומיים בצורות חיים וסדרים חדשים, המתאימים אל צרכי התקופה והמקום. מספרו הכמותי של הישוב, עמדתו הכלכלית והמדינית, מצבו הרוחני והתרבותי, הכרתו הלאומית ויציבותו היהודית – הגורמים האלה במדה שהם משפיעים על חלקי היהדות בשאר הארצות, קנה־מדה הם למוד בהם את חשיבותו של הישוב להכלל, להעם, אשר חלק הוא ממנו. הנסיונות הקשים, שנתנסה בהם הישוב בעקב תנאי קיומו המיוחדים בתחילת בריתו, תנאי המקום והזמן, החומר האנושי, שממנו הורכב, והשאלות החמורות, שאלות רוחניות ומוסריות, שעמדו לפניו, בתוקף מצבו המיוחד, ודרשו פתרונן — כל התפקידים האלה, שהטיל הזמן על הישוב, נותנים לו חשיבות יתירה בתור נסיון היסטורי.

שתי ההערכות האלה שונות הן זו מזו בתכונתן ובמהותן. הראשונה מביאה בחשבון רק את התוצאות הממשיות, את סכום המעשים והפעולות, שפעל הישוב לטובת הכלל, בעוד שהשניה חוקרת ודורשת את הרוח, ששרר בתקופת בכוכו של הישוב, את טיב התנאים המדיניים והרוחניים, שבהם התפתח, ומתוכם היא באה ללמד על כשרונו של ישוב זה ועל מדת יכלתו לסדר את הייו ולמצוא פתרון לשאלות, שרהפו בעולמו. הראשונה משמשת במספרים, בדברים מוחשים, הגלויים לעין רואה; ואולם השניה אינה מוצאת את מבוקשה בדבר שבמנין. חוקרת היא בדברים הסמויים מן העין, בודקת בחזיונות, שאינם נתפסים ביד, מצרפת ובוחנת עובדות ומאורעות לאור הנטיות והשאיפות, ההשקפות והדעות, ששלטו בישוב המדובר של תקופה זו או אחרת ומעריכה על־פיהם את ערכו של הישוב בתור נסיון חדש בדברי ימי היהודים.

בתקופתנו נוהג קנה־המדה מסוג הראשון. מלבד הישוב החדש בארץ־ישראל, שחשיבותו ההיסטורית בולטת למדי ואין מי שיפקפק בה, אין אנו מוצאים שום ישוב יהודי אחר, שנתברר לנו כל־צרכו ערכו העצמי בתור נסיון, שייש לו חשיבות היסטורית. פזורנו בין הגויים ונדודינו התכופים מארץ לארץ גרמו לכך, כי נביט על ישובי עמנו השונים כעל חזיון רגיל ומתמיד, שמפאת ההשקפה ההיסטורית אין בו כדי לעורר תשומת־לב מיוחדה. היציאה היתה מתוך אונס וכפיה, מנוסת בהלה מחמת רדיפות, גזירות וגרושים; וגם הכניסה לארץ אחרת נעשתה לא מתוך חשבון והכרה, כי המקום החדש הוא המתאים והמוכשר ביותר בשביל הפליטים הנודדים ליסד להם ישוב יהודי, אלא מפני שזה היה המקלט היהידי, אשר קוו למצוא שם מחסה ומנוחה עד יעבור זעם. בתנאים כאלה אי־אפשר היה להמתישבים לתקן את סדרי־חייהם, לברוא מסגרת חדשה ויצירת צורת־חיים חדשה, שהיתה המקום החדש יהיה טבוע עליהם. הבדל ממשי בין צורות היהדות בישוב אחד ובין אלו שבישוב השני כמעט שלא היה במציאות, ולכן קנה־המדה היחידי, שיש בידינו למוד בו את ערכו וחשיבותו של ישוב זה או אחר, הוא — יחוסו אל יתר חלקי היהדות והשפעתו עליהם.

אין כל פלא איפוא, כי בנוגע לישוב היהודי באמריקה אחזנו תמיד בקנה־המדה הרגיל. דורשים אנו את הישוב לשבח או לגנאי: מוצאים אנו בו מגרעות, לקויים

וכדי לתת חזוק לדבריו ולהפיל אימה על אנשים יראים ורכי־הלבב, הוא בא גם לאיים עלינו: אל תעיזו לקרוא קונגרס, אל תעיזו לדבר על הלאומיות ועל התרבות שלכם, כי מרה תהיה אחריתכם. אמריקה לא תכיל אתכם, תושבי־הארץ ישנאו אתכם, וגם שווי־הזכיות יאבד לכם. ולא הרגיש הגבר התמים הזה, כי „שמץ" דלטוריה יש בדבריו אלו כלפי חוץ.

שכח האדון שיף, או מעולם לא ידע, כי עצות מחוכמות כאלה כבר שמענו זה אלפים שנה, ולא רק מפי יהודים, המסרסרים לאחרים את קדשי עמם, כי־אם גם מפי מושלים אדירים. עוד הרומאים רגילים היו לאמר: „נאים אתם, גבורים אתם, מדוע לא תבואו אלינו להיות אתנו לעם אחד?"

שכח האדון שיף, או מעולם לא ידע, כי ישנם בחיים רבים, העומדים למעלה מחליפין, מסרסרות, ממסחר ומעסקים. מרבית, מבזנ"ס ומשווי־זכיות במחו, מח סוחר, אין יכול להשיג, כי לנו, „יהודי ארצות הפראים", יש אידיאלים. אבותינו היו מתפללים: „היינו ללעג וקלס בגויים, נחשבנו כצאן לטבח יובל, להרוג, ולאבד, ולמכה, ולחרפה — ובכל זאת שמך לא שכחנו". אבותינו הקריבו לא רק את שווי־זכיותיהם, כי־אם גם את חייהם הביאו קרבן על מזבח אידיאלם. ואנחנו, דור־דעה, — האמנם לא יעמוד לבנו להיות כמוהם? גם אנחנו, כמוהם, הרגלנו לצרות, ולא במחיר שווי־זכיות נשבח את שמנו.

ידע־נא האדון שיף ויבין, אם בינה לו להבין דבר אשר בזה: אנחנו לא נמכור את בכורתנו בנזיד־עדשים. אנחנו לא נוציא אותה אל השוק לעשותה סחורה עוברת לסוחר ולסרסר בה אל העמים. אנחנו לא נחליף את עצמיותנו, את אישיותנו הלאומית, את כבודנו בשווי־זכיות. תהלה לאל, לא כל עם ה' חלפנים הם!

ישמע־נא האדון שיף, המטיף מוסרו לנו לבל עת מצוא, יתן את לבו אל הדברים הפשוטים האלה, ויקח ממנו מוסר!...

ד"ר א. גינזבורג.

וקלקולים, או יתרונות ויסודות בריאים ופורים — הכל לפי מדת השפעתם של יהודי אמריקה כלפי חוץ והשתתפותם במפעלים ובשאלות, המשותפים לכל חלקי האומה. גם אלה המודים ואומרים, כי הישוב היהודי באמריקה ממלא תפקיד היסטורי רב־הערך, לא באו לידי הכרה זו מפני שהם מוצאים בו איזו הופעה חדשה, איזה צביון חדש או איזה ערך נסיוני, שיש לו חשיבות היסטורית מצד עצמו, אלא משום שהם רואים בו מרכז יהודי רב־ההשפעה וגדל־היכולת לעשות ולפעל הרבה לתקון מצבם החמרי והמדיני של היהודים בארצות שונות. מלבד מצבו המדיני והכלכלי הטוב והמעולה, ביחס אל יתר המרכזים, אין בינו לבינם — לפי דעתם של אלה — אלא הבדל חיצוני ומקרי, שבא על־ידי השפעת הסביבה ותנאי הארץ, וכידוע, גדול הוא, במובן יהודותי, הצד השלילי שבהשפעה זו מהצד החיובי שבה.

הערכה זו של הישוב היהודי האמריקאי, המיוסדה רק על יחוסו והשפעתו כלפי חוץ, מוטעית היא מעיקרה, מפני שהיא מעלימה עין מערכו העצמי של הישוב בתור נסיון היסטורי.

מתוך שתי בחינות אנו עומדים על אפיו של הישוב היהודי האמריקאי: מבחינת המקום והתקופה, ומבחינת החומר האנושי.

בשנות המאה שעברה הסתמנו באופן בולט שני טופסים מסוימים של יהדות; טופס מזרחי וטופס מערבי, או, כמו שרגילים אנו לציינם בשם: היהדות המזרחית והיהדות המערבית. משתי צורות היהדות האלה הובא ראשונה לאמריקה הטופס המערבי על־ידי הנודדים היהודים, שבאו ממערב־אירופה במחציתה הראשונה של מאת־השנים שעברה. טופס זה, בהיותו פרי השאיפה של יהודי המערב להסתגל אל ארצות־מושבם הסתגלות כלכלית, מדינית ותרבותית, התאים ביותר אל תנאי הישוב בעולם החדש. כל הגורמים החיצוניים והפנימיים, שהשפיעו בשעתם על היהדות המערבית, כי תשנה את צורתה וסדרי־חייה, תקוותיה ושאיפותיה בתור הטיבה האומית, נמצאו גם באמריקה, ואולי עוד בכמות יותר גדולה, מפני שבארץ הזאת ניהנו היהודים במדה יותר מרובה מהחופש המדיני והשויון האזרחי, וגם יהדותם של המתישבים רופפה היתה בידם עוד קודם עזבם את ארצם. ואמנם קבלה כאן היהדות בראשית ימיה צורה שלילית קיצונית אפילו לגבי זו שבארצות המערב, מפני שחסר לה כאן מסורת הדורות, שקדמו לה.

כשהחלה בשנות השמונים של המאה שעברה הנדידה בהמון ממזרח־אירופה לכאן, כבר הספיקה היהדות המערבית לבצר לה מקום בארץ זו. הנודדים החדשים הביאו עמם טופס היהדות, שנקבע במזרח־אירופה, במקום שיהודים הם משוללי זכיות מדיניות ואזרחיות, ולכן לא היה עדיין הנסיון בידם, אשר על־פיו ידעו לסגל את יהדותם לתנאי החיים החדשים, השוררים בארץ החופש והשויון. נוסף לזה, זקוקים היו הנודדים האלה, בבואם אל הארץ, לעזרת אחיהם המערביים, שעשו פה עושר ורבתה השפעתם. והללו נענו להם ברוח נדיבה וביד פזרנית. היהודים המערביים נעשו מטיביהם ופטרוניהם

של יהודי המזרח: יסדו בשבילם מוסדות שונים להקל עליהם את הכתגלותם החמרית והרוחנית לתנאי הארץ, אבל יחד עם זה הקפידו, כי על־פני המוסדות האלה יהיה טבוע הותם היהדות המערבית, או, בלשונם הם, חותם הרוח האמריקאי. מנקודת־השקפתם של המערביים היתה כונתם טובה: הללו האמינו באמונה שלמה, כי צורת היהדות, השוררת בארצות המערב, יחידה היא, המתאימה לתנאי הארץ החדשה. להשקפה אחרת אי־אפשר היה לצפות מצד אנשי הצדקה והחסד האלה, שדאגו לגורל עתידם של היהודים בארץ זו. היקש הגיוני הקישו מקורות היהדות המערבית: כשם שהמצב באירופה המערבית דרש מהיהודים לשנות שנוי עקרי את צורת היהדות, כך דורש המצב באמריקה מיהודי המזרח, כי ישנו את צורת יהדותם וסדרי־חייהם.

בנבוכים ובדחקים התהלכו האימיגראנטים המזרחיים הראשונים בארץ מושבם החדשה. התבוננו הגרים אל תנאי הארץ החדשה והכירו, לתמהון רוחם, כי צורות החיים, שהביאו עמם, אין להן כל תקוה להכות שורש בארץ, מבלי שיעשו בהן שנויים גדולים ועקריים. הם הסתכלו ביהדותם של מטיביהם ונרתעו לאחוריהם ברתת ופחד. החלשים שבהם, וכמוהם היו רבים, השלימו עם המצב, ומיהדותם לא נשאר להם אלא השם לבד. היו גם כאלה, שברק הזהב הנוצץ של המערביים משך את לבם בחבלי־קסם אל תורתם החדשה של אדירי־הממון, ועברו אליהם ונעשו סרסורי היהדות המערבית בין אחיהם המזרחיים. ואלה, שיהדותם היתה חלק מנפשם והשפעתה על חייהם תקיפה, התאמצו, מבלי כל תקוה לעתידותיה ומבלי שום סדר ושיטה, לקבוע כאן את סדר החיים, שהביאו עמם. המקריות והארעיות שבצורות יהדותם היו בולטות לכל עין רואה: הללו היו מלאות זרות והפוכים, סתירות ונגודים, הדוקרים את העין ומרחיקים את הלב.

בשתי עשרות שנה ארך המצב. במשך הזמן הזה גדל הישוב במהירות מפתיעה, ורבים מיהודי־המזרח הצליחו לבצר להם עמדה כלכלית בטוחה ומוצקה, וגם להסתגל אל רוח הארץ ורוחה. היחס שבינם ובין אחיהם המערביים, שהיה בראשונה יחס של מקבלים לנותנים, מושפעים ממשפיעים, נשתנה לטובה. יהודי המזרח התחילו מראים סימנים של עמידה ברשות עצמם והצטיינו בהרבה מענפי התעשיה והפרנסות החפשיות. שני היסודות האלה נעשו נוחים יותר זה לזה: התחילו מתקרבים אחד אל השני, כדי להכיר ולהבין זה את זה, ומתוך כך הוכשר הקרקע בשביל עבודה משותפה לא במקצוע החסד והצדקה בלבד, אלא גם בענינים כלליים, הנוגעים ליהודים וליהדות. כמובן, לא פסקו הנגודים והחכוכים ביניהם גם אחרי שנתגלה הרצון לעבודה משותפה, מפני ששתוף הכחות לא הביא לידי שתוף הדעות וההשקפות, אלא לידי הכרת הצרכים המשותפים.

בהכרת הצרכים המשותפים תפסה מקום בראש השאלה המסובכה והמטרידה: איך להביא סדרים ותקונים בתוך הערבוביה הנוראה, השולטת ביהדות המזרחית, איך לצור לה צורה יותר נאותה וקבועה, לסגלה אל תנאי הארץ, מבלי שתפסיד על־ידי זה את עצמיותה ומקוריותה, מבלי

שינטל ממנה כחה החיוני והפורי. הטובים והמעולים שבין יהודי המזרח הרגישו, כי אם יתמיד המצב הזה כדור אחד, אז תאבד כל תקוה ליהדות בארץ זו, ולכן היו הראשונים להתעורר לקראת הזרות והא״יות שביהדותם, והתחילו בעבודה נמרצה ומסודרה להביא תקונים במוסדות הקיימים מכבר ולהוסיף עליהם מוסדות חדשים. ומה שהיה מן הנמנע שנים אחדות קודם לכן להעלות על הדעת — קם ונהיה לנגד עינינו: היהודים המערביים מסייעים ליהודי־המזרח לבצר מקום בארץ זו לצורת יהדותם, שלא לבד שמתנגדת היא להשקפתם המערבית, אלא גם הותרת תתירה עמוקה מתחת ליסודות היהדות המערבית. אין לך דבר מתנגד יותר לרוח היהדות המערבית מידיעת השפה העברית והתרבות העברית, הגורמים היותר חזקים להגביר את ההכרה הלאומית, ודוקא בפעולות המקצועות האלה רבתה השתתפותם של המערביים. הכיפרים בגויי בתורת הלאומיות נעשו שלא מדעת מסייעים למוסדות, המרביצים את התורה הלאומית. נכונים הם לעזור לכל מפעל, שיש לו ערך לאומי, ובלבד שלא יקרא עליו שם הלאומיות: נפשם סולדת מפני השם הזה.

אמנם ישנם רבים בתוכנו, המתיחסים בפקפקנות ובחשד אל כל מפעל חנוכי וצבורי, שהמערביים משתתפים בתמיכתו, מפני שהם רואים במעשי המערביים, הידועים למתנגדי הלאומיות בגלוי, שאיפה מסוימה לכבוש את המוסדות, הנתמכים על־ידם, ולהשרות עליהם את רוחם והשפעתם. אבל דעה זו אין לה על מה שתסמוך. אלמלא תמיכתם של המערביים לא נוסדו הרבה מהמוסדות, שיש לחוש מפני לאומיותם, ואלה שהתקיימו מכבר לא היה בהם שום סימן של לאומיות, מפני שצורתם המקולקלה וסדריהם הפרועים לא היו עלולים כלל לעורר רגשי אהבה וחבה לעמנו וקניניו הלאומיים. ואם רואים אנו, כי המערביים משתפים את כחותיהם ביצירת מוסדות חדשים או בתקונם ושכלולם של אלה הקיימים מכבר, אין לחשוד בהם, כי כונתם היא להטביע את חותמם על המוסדות האלה.

משפט מוטעה זה, הגורם לעוות הדין ביחוסנו אל פעולותיהם של המערביים, נשתרש בלב רבים מאתנו בראשית ימי הישוב המזרחי, בזמן ששני היסודות של היהדות האמריקאית היו מרוחקים זה מזה בעקב מעמדם הכלכלי והתרבותי, ולא היה יחס אחר ביניהם מלבד זה של תומכים ונתמכים. אבל בשנים האחרונות, כשבאו המערביים במגע ישר עם אחיהם המזרחיים, הכירו לדעת את היסודות הבריאים והפוריים, הצפונים ביהדות המזרחית, והכרה זו עוררה בלבם של הטובים והמעולים שבין המערביים, אלה הדואגים באמת לקיום היהדות בארץ זו, את הרצון לשתף את עבודתם במוסדות חנוכיים וצבוריים, שתעודתם היא לבצר את היהדות המזרחית באמריקה. אנו רואים בזה את נצחונה של היהדות המזרחית, שאפילו אלה המכריזים יום־יום, כי היהודים אינם חטיבה לאומית מיוחדה, הרי בסתר לבם מושפעים הם מהיהדות המזרחית במדה גדולה כל־כך, עד כדי לשתף את כחותיהם עם המזרחיים בפעולות, המכוונות להגביר את הלאומיות. מרגישים האנשים הטובים האלה, כי בפעולותיהם נותנים הם מקום לחשוד בהם, כי נוטים הם אל הלאומיות, ולכן מזדרזים הם להשמיע ברבים, כי כמאז כן גם עתה מחזיקים הם באמונתם הישנה, כי אין לאומיות לישראל, וכל מה שהם עושים אינם עושים אלא בשם הדת והיהדות, היקרות להם. וזהו החיץ היסודי, המפריד בינינו לבינם.

(סוף יבוא).

אַחֲרֵי הַמִּלְחָמָה

(לעתידות ארץ־ישראל.)

ג.

עד כאן שפטנו מתוך הנחה אחת, שקבענו ביסוד השערתנו, — כי טורקיה תצא מן המלחמה בזר של נצחון גמור על ראשה. ואולם גם מקרה אחר יצויר, והוא — כי נצחון של ממלכות־הברית המרכזיות לא יהיה נצחון שלם לטורקיה, כלומר: שהשתחררותה של טורקיה מעול הקפיטולאציות תתקל במעצורים גדולים גם מצד הממלכות, הנלחמות בה, וגם מצד בעלות־בריתה והממלכות הנייטראליות. אין לשכוח, כי החוזים העתיקים הם מסוג אותם האקטים, הנחתכים בין שני צדדים משפטיים, ואינם יכולים להתבטל אלא על דעת שניהם. עכשיו, שבטול הקפיטולאציות נעשה רק על דעתו של אחד הצדדים בלבד, אין הבטול שריר וקיים עד־אם יאושר ויקוים גם על־ידי הצד השני, כלומר — על־ידי שאר הממלכות, שזכותן מקופחת מאליה עם בטול של החוזים הנזכרים. עד עכשיו לא בא אשור מפורש על בטול החוזים לא מצד ידידי טורקיה ולא מצד הממשלות הנייטראליות. אמנם גם מחאה לא נשמעה עדיין, ואולם אין שתיקה זו דומה להודאה והסכמה כלל. בטול הקפיטולאציות בטורקיה אינו מכל מקום אקט חוקי מבחינת המשפט האינטר־נאציונאלי, אלא הכרזת מצב לפי־שעה, שעדיין זקוק הוא לאשור שאר הממלכות לאחר המלחמה. אפשר הדבר, כי אחרי ככלות הכל יסרבו בא־כח הממלכות לותר על זכויותיהם המיוחדות בטורקיה. אולם אם גם יסכימו לזה בעיקר, הרי אין שום ספק, שלא יתנו הסכמתם חנם, בלא כופר ותשלומים תמורתה, שיובטחו על־ידי ערובות נאמנות. נקח, למשל, את אמריקה, בתור מדינה, שעמדה כל הזמן מן הצד ולא התערבה במלחמה, ונניח, כי נייט־ראלית תשאר עד סוף המלחמה. הפורטה העליונה, בבטלה את הקפיטולאציות, המעיטה על־ידי כך את זכויותיה של אמריקה, שהיו לה בטורקיה. עד עכשיו השתמשה אמריקה, למשל, ברשות זו, שהיתה לה, לפתוח בטורקיה בתי־ספר מיסיה (כגון רוברט־קולג' בקושטא, בית־הספר לרפואה בבירות והדומים). נתיני אמריקה היו באים ומתנחלים בעותומניה באין מפריע (למשל, חברות „האחוזה"). והנה מיום שבטול הקפיטולאציות יאושר על־ידי כל הממלכות, תאבד לאמריקה רשותה על בתי־הספר והמוסדות הנזכרים. ואם ממחרת האשור תסגור טורקיה את הקולג'ים האמרי־

קאים, שוב לא יהיה לארצות־הברית שום פתחון־פה לעורר על הפורטה העליונה.

מובן מאליו, כי אם לא יהיה נצחון גרמאני־טורקי גמור ועותומניה לא תוכל להתיחס בבטול לצד שכנגדה ולהטיל עליו את פסק־דינה כרצונה, — ודאי יגיעו הדברים לידי קונגרס, שבו ישתתפו שלשת הצדדים גם יחד: המנצחים, המנוצחים והעומדים מן הצד. ובמקרה אשר כזה אין שום ספק, כי אם גם יסכימו הכל לבטול הקפיטולאציות, מכל מקום ידרשו מן הצד השני בטחון וערובה נכונה, כי הזכיות והקנינים הריאליים, שיש להם בעותומניה, לא יקופחו גם להבא וכי חופש הכניסה והפעולה יובטח גם להלכה וגם למעשה. וכאן הוא המקום לציין, כי דוקא בזה מתבלט א פ י ן ה א י נ ט ר נ א־צ י ו נ א ל י ש ל ד ר י ש ו ת י נ ו ב נ ו ג ע ל א ר ץ־י ש ר א ל. אם את דרישותינו המדיניות והלאומיות בשאר הארצות אין אנו יכולים לכפות על הקונגרס האינ־טרנאציונאלי, שידון בהן, מפני שימצא אמתלא ויסרב להכנס בעניניה הפנימיים של כל ממלכה וממלכה, או שיצא ידי־חובתו בהחלטות כלליות בלבד, שאינן מעלות ואינן מורידות, — הרי בנוגע לדרישותינו הריאליות בארץ־ישראל לא תהיה להקונגרס שום אמתלא והתנצלות לדחות את השאלה, מפני שהקונגרס מ ו כ ר ח י ה י ה ב י ן כ ך ו ב י ן כ ך ל ה ת ע ר ב ב ע נ י נ י ט ו ר ק י ה ה פ נ י מ י י ם. אם לא יעשה זאת למעננו, יהא מוכרח לעשות זאת, בבואו לדון בענין בטול הקפיטולאציות והתוצאות, הנובעות ממנו. תפקידנו יהיה איפוא לעורר בקונגרס את שאלת חופש הכניסה וההתישבות בעקב שאלת בטול הקפיטולאציות.

ולא זו בלבד. בבירור דרישותינו בארץ־ישראל לא נסתפק בהחלטה סתומה וכללית מצד הקונגרס, אלא נדרוש מהועידה העולמית ערובות נאמנות, כדי שהחלטה זו לא תהיה להלכה בלבד. ואף בזה יהיה לנו על מה שנסמוך: האינטרסים הממשיים של ממשלות אירופה יהיו בעוזרינו להקל לנו את הכניסה וההתישבות בארץ. ועלינו איפוא לברר את מגמתנו, להבליט כראוי את דרישותינו ולהביע בפה מלא את תקוותינו, אשר אליהן אנו נושאים את נפשנו.

ד.

עד שנעבור אל מקרה האפשרות השלישי, אל מפלת ממלכות־הברית במלחמה, עלינו לעמוד קודם על מצבה העתיד של גרמניה בטורקיה ועל יחסה של גרמניה אל ישוב יהודי בארץ־ישראל.

במקרה נצחונה הגמור של טורקיה, לא תוכל להיות גם גרמניה המושלת בכפה בקרבה, כמו שאינה דנה יחידית בטורקיה גם עכשיו, בשעת דחקה של זו. ואולם נצייר לנו, כי הקפיטולאציות לא תתבטלנה, או כי במקומן תציע טורקיה לפני העמים זכיות אחרות, שאינן פוגעות כל־כך בכבודה ואינן מזיקות כל־כך להתפתחותה העצמית,—הרי אז גם אז לא תהיה גרמניה שליטה עליונה בטורקיה. אמנם אין שום ספק בדבר, כי לגרמניה תהיינה השפעה יתירה וזכיות יתירות בחיים הכלכליים של עותומניה, ואולם שלטון עליון, כמו שמשערים רבים, לא יהיה לה מכל מקום. והנה באינטרסים הישוביים בארץ־ישראל אין לראות למפרע שום סתירה ונגוד בין היהודים ובין הגרמאנים. ראשית, משום שעניני גרמניה נמצאים בארם־נהרים, במסילת־הברזל הבאגדאדית ובמושבות, אשר תבנינה משני עבריה. הישוב הגרמאני הזה יבלע כחות ממוניים ואנושיים הרבה כל־כך, עד כי יספיק למלא תבנית־עבודה לכמה עשרות בשנים. ואם נוסיף לזה את מיעוט האוכלוסין, שיהא מורגש בקרב גרמניה הפנימית אחרי המלחמה, ואת הצורך לרכוז הכחות, כדי להקים את שממות ההרס והחורבן בארצה, — יהא הדבר מובן מאליו, כי בעתיד הקרוב לא יהא שום חשש להתחרות כלכלית מצד גרמניה בישובנו בארץ־ישראל. אדרבה, הפרחת המזרח הקרוב על־ידי גרמניה תועיל הרבה לפעולותינו בארץ־ישראל. וכנגד זה לא תראה גם גרמניה סכנה רישאיפיתיה המזרחיות בהתפתחות ישוב יהודי קולטורי בארץ־ישראל, מפני שישוב אשר כזה ישמש מאליו סיוע ועזר לפעולותיה בין פרת וחדקל.

ועוד גורם חיובי אחד ישנו בעין, אשר יכריח את גרמניה לתמוך בהופש כניסתם של היהודים וישובם בארץ־ישראל. הגורם הזה, שעדיין לא הושם אליו לב להעריכו כראוי, הוא — כבוש פולין וחלק גדול מליטא, אשר הביא לגרמניה המון של שני מיליונים נתינים יהודים חדשים. האנטישמיים הגרמאנים כבר ישבו על מדוכה זו וכבר נשמעו קולות צעקה, הדורשים לכלוא את היהודים הללו ב„תחום־מושב" מוגבל, שלא יעברו את הגבולים ולא „יכסו את עין הארץ". אמנם נגד טענות ממין זה עוד תהיה מלחמה לנו, ואף־על־פי־כן אפשר, שגם מ„עז זה יצא לנו מתוק", והטענות הללו תגרומנה לממשלת גרמניה, כי תעיין יפה בשאלת ישוב היהודים בארץ־ישראל ותראה בו מוצא לזרם הנדידה של נתיניה החדשים.

ה.

ולעומת זאת, אם ממלכות־הברית המרכזיות תנוצחנה במלחמה, לא תהיה שום תקוה לשלמותה של הממלכה העותומנית. מדינותיה תחולקנה, וסוריה וארץ־ישראל תספחנה לאנגליה או לפרנציה, או תחולקנה בין שתיהן.

מה הן התוצאות, הצפויות לישוב היהודי בארץ־ישראל ולעתידותיו במקרה אשר כזה?

דבר אחד ברור לנו, כי גם במקרה זה, כמו במקרים האחרים, עלינו להחזיק בכל תוקף בדרישתנו — דרישת זכיית מדיניות רחבות בשביל הישוב היהודי בארץ־ישראל. ואף־על־פי־כן אל לנו לרמות את עצמנו, כי במקרה האחרון הזה תקל לנו העבודה. אין אנו יודעים עדיין, אם במקרה זה נהיה אנחנו הדורשים היחידים, ועדיין לא נתברר, אל מי ישימו אנגליה ופרנציה את לבן יותר — אלינו או אל שאר יושבי הארץ, שרובם מושלימים ומיעוטם נוצרים? כפי שמודיעים ממקורות נאמנים, כבר נעשו נסיונות מצד באי־כח הערבים כלפי אנגליה, וביחוד — כלפי פרנציה,

כדי להרצות לפני הממשלות האלה את תביעותיהם ואת זכיותיהם בארץ־ישראל ובסוריה.

ואולם לעומת זה — להתפתחותה הכלכלית של הארץ ישים את לבו שלטון אירופי מכל מקום שיבוא. הקרקעות, שהיו עזובים במשך שנות מאות, יעבדו וישובו ותחיה, הבצות תנוקינה ותתיבשנה על־ידי שיטת־תעלות ונטיעת אילנות וצמחים, המתאימים לכך, רשת של מסילות־ברזל תארג לאורך הארץ ולרחבה, מי הנהרות יכנעו וישועבדו לעול תרבות האדם וכל האדמה תפרח ותתחדש. אך מאין יקחו את כל הכחות העצומים, הדרושים למהפכה אשר כזאת? מאין יבוא ההון הרב, והכחות האנושיים מאין יבואו?

הכחות הממוניים ודאי שיבואו תחילה מן הארצות, אשר לא השתתפו בטבח־העמים ולא תש כחם הפינאנסי, ואחר־כך — גם מאנגליה ומפרנציה גופן. ואולם אם תוכלנה אנגליה ופרנציה להספיק לקולוניותיהן החדשות בסוריה ובארץ־ישראל גם חומר אנושי, הראוי לעבודה זו — דבר המוטל בספק הוא. משום כמה טעמים. ראשית — משום אותו הטעם, שכבר נאמר בגרמניה: המלחמה תמעיט את מספר הגברים, המוכשרים לעבודה, ואלה הנשארים דרושים יהיו להקים את שממות המטרופולין. ושנית, אין להעלות על הדעת, כי תניח אנגליה את עניניה במושבותיה הגדולות אשר באפריקה ובשאר המקומות, אשר במקרה נצחונה תגדלנה ותתרחבנה עוד יותר, ותשים את כל לבה להישוב החדש בסוריה ובארץ־ישראל. ברור הדבר, כי גם האנגלים וגם הצרפתים, בבואם לפתח את כחות המזרח תחת שלטונם, צריכים יהיו לעשות מלאכתם על־ידי אחרים. ושוב אנו באים לידי אותה המסקנה, הגלויה וברורה לכל הנותן לבו על זה: אם אין באפשרותנו להוכיח, כי היהודים הם ההומר ה י ח י ד י, המתאים להקמת הארץ משוממותה ולהפרחת כחותיה, הנה אין שום אדם, אשר יבוא להכחיש, כי עבודתם התרבותית של היהודים בארץ־ישראל עד עכשיו ושאיפותיהם הכלכליות לעתיד לבוא מתנגדות הן להמטרות האיקונומיות, שיש להן לאנגליה ולפרנציה במזרח הקרוב. אדרבה, מצד זה על אנגליה ופרנציה לעורר את מרץ היהודים ולעורר את רוחם לגלות את צפוני כשרונותיהם בישוב הארץ, הן בעבודת האדמה והן במסחר ובתעשיה ובהרושת־המעשה, אשר יהיו לברכה לכל המזרח כולו.

סוֹנֶיטָה

בָּדָד טִיַּלְתִּי עַל חוֹף הָאוֹקְיָנוֹס.
יָרַד הַיּוֹם, רוּחַ עֶרֶב אַט נָשַׁב,
הִרְעִיד נֵס תֹּרֶן וִירִיעוֹת מִפְרָשָׂיו,
סִלְסֵל אֶת־רַעֲמוֹת הַגַּלִּים הַלְּבָנוֹת.

נִרְדַּם הַיָּם. בַּעֲנַק אֲשֶׁר עָיֵף.
בּוֹעֶרֶת שַׁר רְצָה עַל שִׂפְתֵי מִכְבִּיסוֹת,
עוֹלָה וְיוֹרֶדֶת הֲוָזוּ חֲלִיפוֹת —
שַׁחַף לְבֶן־כְּנָף הֵם הָצָה שְׁחוֹר־דְּכָיָיו.

חָתַר הַשַּׁחַף — פְּנִקֻדָּה לְבָנָה
נִבְלַע בָּאֹפֶק קְסוּם פִּלְאֵי־הַגְּנָנִים...
דָּעַךְ הַמַּעֲרָב וְעָמַם וְקָדַר —

לִבִּי הִתְפָּעֵם: עֵת יוֹמִי כִּי פָּנָה,
חַיַּי, כְּשַׁחַף זֶה, צַחִים וּלְבָנִים,
יֶעֶלְמוּ בְּנֵצַח הַהֲוָיָה וְהֶהָדָר...

א. א. ליבושיצקי.

עִם שַׁחַר

בִּירַקְתָּ מִלְכַּת הַלַּיְלָה
מִפְּנֵי שַׁחַר עֲנַג יָרֵחַ;
יִכְנְפִית אַרְכֻּתָהּ הַשְּׂדֵרָה
נִגְרְרוֹת עַל שִׂיחַ וּסְבָךְ;

טִפְּפַת הַמַּלְכָּה, וּבְחִפָּזוֹ
נֶאֱחָזָה כְּנַף בִּגְדָהּ בָּעֵץ;
וּרְאֵה הִנֵּה רוֹדֵף הַשַּׁחַר אַחֲרֶיהָ
בְּקֶשֶׁת אַרְגָּמָן וּבְחֵץ...

מִמֶּרְחַקֵּי עוֹלָם מִתְעוֹרֵר
וּבָא צִפְּרִיר רַעֲנָן וְקַל;
הַצִּפְּרִיר! הֵן מַלְכַּת הַלַּיְלָה
תִּפְרְפֵר בְּשִׁבְיָהּ, לֵךְ גְּאָל! —

מִזְדָּרֵז הַצִּפְּרִיר וּמְטַפֵּס
עַל בַּדֵּי הָאִילָן הָרָם;
שׁוּר! הִתִּיר אַדַּרְתָּהּ, וּשְׁנֵיהֶם
מַפְלִיגִים לִמְדִינַת הַיָּם...

ישראל אפרת.

מאת
שלום־עליכם.

חוּפְנֵי־זָהָב.

תרגום
י. ד. ברקוביץ

מַעֵין פְּתִיחָה.

„חופני־זהב" — כך קוראים להם בכתריאליבקה עד־שם פרנסתם היפה, הבאה להם ברווח ולא בצמצום. להודיעך, שחופנים הם את הזהב מלוא־חפניהם ומתעשרים עושר גדול. אמנם יש רגלים לדבר, כי כל עצמו של השם הזה לא בא להם אלא מחמת קנאה, שהבריות הכתריאליות מתקנאות בהם. אף־כי קנאה זו, לכאורה, קנאת־חנם היא ואין לה על מה שתסמוך. בכל ימות השנה אף חופני־זהב אלו קבצנים הם, לא עליכם, עניים מרודים, כשאר העניים והאביונים אשר בכתריאליבקה. ורק כשמגיע יום הפורים, הם באים על שכרם, מאספים ממון ועושים עושר רב. אלהים חנן את כולם ופזר להם ביד נדיבה כשרון־המעשה ושאר־רוח ובינה יתירה, ובני־אדם, אשר אלה להם, צפויים תמיד לקנאת הבריות. והדברים עתיקים. ומפני שהדברים עתיקים הם, אין אנו רוצים להלאות בהם את נפש הקורא אף רגע אחד, ולפיכך אנו נחפזים ועוברים בדרך ישרה אל ספור־המעשה אשר לפנינו.

א.

ראֹש חוֹפְנֵי־הַזָּהָב: נַפְתָּלִי אִישׁ־הָרַגְלַיִם.

נפתלי איש־הרגלים נקרא כך על־שם רגליו: רגלים ארוכות הננו אלהים, שאין דוגמתן לאורך בכל כתריאליבקה כולה. הרגלים הללו נוטלות את כל גופו, ואלמלא חוששים היינו להפרזה יתירה, היינו מחליטים ואומרים, כי מגיעות הן כמעט עד הצואר. אין אדם בעיר, אשר יעמוד בו לבו להתחרות עם נפתלי בדרך־הלוכו ולא יפגר מאהריו. ולא מפני שהלוכו של נפתלי הלוך מהיר הוא ביותר, אלא מפני שפסיעתו פסיעה גסה, גסה ורחבה שלא כדרך הטבע. וזאת תהלתו. הרגלים הללו עומדות לו תמיד לשמשו ועליהן תקותו. כלי־זינו הן במלחמת־הקיום, מנת־חלקו ומקור־פרנסתו, ומהן לחמו נמצא. קיצורו של דבר: נפתלי זה איש־הבינים הוא ומלאכתו מלאכת סרסור.

פריץ כי יבוא לכתריאליבקה אחת ליובל, מיד מריח נפתלי ריח פריץ, ורגליו נושאות אותו מאליהן למקום שכנו, אל האכסניה: „מה שאלתך, אדוני הפריץ, ותנתן לך?" וכל דבר אשר ישאל הפריץ, וכל אשר תבקש נפשו — אותו יביא לו נפתלי תוך כדי רגע: אם חייט ואם סנדלר, אם נפח ואם נערה משרתת, אם סוס ואם עגלה, אם גלב ואם רופא, אם מכשף ואם לץ ושד משחת — אין דבר, אשר יקשה ממנו. ורק זו רעה חולה, כי נפתלי איננו סרסור אחד בכתריאליבקה, העומד יחידי לפני הפריץ לשרתו. מוצא אתה בעיר הברוכה הזאת כמה וכמה סרסורים, הדומים לו, הבאים אף הם אל הפריץ להפך עם נפתלי בחררה. כמספר היהודים בכתריאליבקה, כן מספר הסרסורים. מכל מקום רב מספר הסרסורים ממספר הפריצים.

דעת לנבון נקל, כי עסקים אלו אין בכחם להעשיר את בעליהם, ואין בהם כדי לתת לאיש לצבור זהב מלוא הפניו, ולא היו מספיקים לנפתלי איש־הרגלים אפילו לחם צר ומים לחץ לו ולביתו, — אלמלא רצה הקדוש־ברוך־הוא לזכות את ישראל ביום־טוב נעים ונחמד, יום מכובד מכל ימים, יום ששון ושמחה ליהודים, יום שכולו טוב — זה יום הפורים. ביום זה של פורים מתעלה נפתלי על שאר אחיו הכתריאלים למעלה־למעלה, וכשרונו הנפלא מתגלה לעולם בכל הודו והדרו. נפתלי איש־הרגלים בשרון מיוחד ניתן לו מטבע ברייתו, כשרון משחק לפני הקהל, ומשחק־הפורים נועד משֵשת ימי בראשית בשבילו ובשביל רגליו הארוכות.

לכאורה, הרי כאן ניתן מקום לליצנים ולמתחכמים להתגדר בו ולשאל שאלות: מה ענין רגלים ארוכות אצל משחק־הפורים? ואף־על־פי־כן תנוח דעתם: רגלים ארוכות ענין גדול הן אצל משחק־הפורים! ויש טעם לדבר. אין נפתלי יוצא לשחק לפני הקהל לא את משחק אחשורוש, ולא את משחק המן, ולא את משחק מרדכי, ואף לא את משחק ושתי — משחק הוא את משחק ממוכן, ראש החכמים יודעי־העתים, היושבים ראשונה במלכות פרס ומדי. וכל אדם מישראל, שיש לו ידיעה קלה במשחק־הפורים המהולל, על־כרחו יודה ויאמר, כי גדול חלקו של ממוכן במשחק זה מחלקם של כל השחקנים ותפקידו נכבד מכולם. לא נפריז על המדה, אם נחליט ונאמר, כי ממוכן הוא יסוד מוסד במשחק הפורים, ראש וראשון לכל דבר, ובלעדיו לא ירים איש את ידו ואת רגלו. למשל: קוראים את ושתי המלכה לבוא ולהתיצב לפני המלך אחשורוש ערומה כביום הולדה — מי הוא המומחה לכך? ממוכן. המלך הטפש יושב להועץ עם שריו החכמים, כדת מה לעשות במלכה ושתי, על אשר לא עשתה את מאמר המלך אחשורוש ביד הסריסים — מי הוא איש־עצתו, העומד לימינו? ממוכן. מרדכי היהודי שולח את דבריו הנמרצים אל אסתר המלכה — מי הוא שליחו קל־הרגלים, העושה שליחותו באמונה? ממוכן. בקיצור, אין לך מקום, שאין שם ממוכן, ואין לך מלאכה, שאין ידי ממוכן באמצע. ולא הרי ידיו כהרי רגליו. אמנם, מה נהדר היה המראה, עת אשר ממוכן זה, הוא נפתלי, היה יוצא לפני הקהל להראות נפלאות ברגליו הארוכות! אשרי עין ראתה זאת! ואתם, אם יש את נפשכם לשמוע, הרי התמונה לפניכם היא:

הדלת נפתחת ברעש ואל רבית פירצים בהבורה משחקי־הפורים בקול ברכת יום־טוב ובקול המון חוגג. כשנכנסו, מיד משתתקים כולם, נדחקים אל הקיר, עומדים צפופים זה בצד זה, וידיהם שלוחות למטה, כדרך

השחקנים מעולם. ורק ממוכן הוא האחד, היוצא לפניהם כגבור־חיל ברגליו הארוכות, מצנפת של נייר מחודדה חבושה לראשו והרבו שלופה בידו. והוא פוסע פסיעה גסה אחת כאן ואחת כאן, ופיו מפיק חרוזים על ימין ועל שמאל, כמעין המתגבר, כמים שאין להם סוף. ואגב יגלה לכם סוד בלחישה, כי כל החרוזים, הבאים להלן, מעשי־ידיו של נפתלי איש־הרגלים הם וממנו באו (הבאן):

דנני ממוכן שר־הסריסים,
גביר ואיש־חיל ומיומד בנסים,
אילה שלוחה לעשות רצון קוני,
המלך אחשורוש, מלכי ואדוני,
להביא את ושתי המלכה החצופה,
כי תכרע ותשתחוה ערומה והשופה,
ותקבל את ענשה היום מידינו
על הקול שבת של בנותינו...
מהרי, מהרי על רגל אחת —
המלכה ושתי, צאי בנחת!

מיד נרתעת המלכה ושתי, הוא בריל חרומף, מפני הקיר ועונה אותו אף היא בחרוזים, ואף אלו מעשי־ידיו של נפתלי, מבליעה בנשיכות חוטמה את דבריה ואומרת אותם כמין זמר, בקול דק ובוכה ובניגון של חתן־תורה:

שמענה הנשים, שרות פרס ומדי,
שמענה ובכינה עד בלי די:
היש עוד אסון כאסוני,
אשר עולל לי בעלי ואדוני?
המעט כי טפש הוא גדול ונורא,
ועובר בפרהסיה על מצוות התורה, —
עוד שותה שכור הוא מאין כמוהו,
ועושה מעשהו זר־מעשהו.

אז יתמלא ממוכן חימה, פוסע פסיעה גסה ברגליו הארוכות אחת כאן ואחת כאן ומתחיל להריק את חרוזיו הנפלאים בזה אחר זה:

השמעתם את דברי המרשעת והמנוולת,
אשר במצחה פרחה לה בין־לילה יבלת?
אם על המלך טוב ודעתו כרעתי,
יסור־נא הפעם אל משמעתי:
אחת דתה של המופקרת והחצופה —
להסיר את ראשה בהרבי השלופה!...

אז יצא המלך אחשורוש, הוא משה בר־אווזא, בלבוש מלכות — המעילת־בד גסה, ובידו שרביט־הזהב — מקל ארוך מצופה נייר כתום, והוא עונה בקול גס וצרוד, כקול השכור:

לדידי—תבוא על כולכם מהומה ומגפה וכל צרה,
ובלבד שתגישו אל השלחן את הטפה המרה...
הוי, סריסים! למה נפלו פניכם?
קומו כולכם ומלאו כוסותיכם!
הבה נשתה יין כמים,
אחת ואחת, אחת ושתים,
לחיים, יהודים, לחיים!
יכה היבורה עיני אחריו בחיה.
הבה נשתה יין כמים,
אחת ואחת, אחת ושתים,
לחיים, יהודים, לחיים!

אז יצא מרדכי היהודי, הוא נחמיה הסנדלר, מתחפש כגבן ולבוש־קרעים וזקנו עשוי פשתן מדובלל, והוא כורע ומשתחוה לפני המלך אחשורוש, פונה ומדבר אל ממוכן, קורץ לו קריצה משונה בעין אחת פוזלת, מנענע ידיו בשעת מעשה ומזמר בניגון זה, שבו מספידים את המת:

שמועה שמעתי, שמועה מרה וקשה,
מפי מיודעי, זה המן הרשע,
כי נתאלמן המלך ושרוי בלא ברכה —
לכן באתי הפעם להשבית אנחה.
שמי מפורסם בעולם והכל מודים,
כי אין כמרדכי יועץ ברית־דודים.
ולאדוני המלך מצאתי בתולה אחת,
כלה נאה וחסודה, כולה כפורחת,
נערה ירקרקת עם חוט של חן מתוח —
לא הגוף הוא העיקר, אלא הרוח.
שמה אסתר בת אביחיל דודי —
וזאת תהלתי, וזה כבודי!

מיד פוסע ממוכן פסיעה גסה כנגדו, פוסע ואומר לו בהתלהבות יתירה:

אדרבה, נקרא לנערה ונראה את טיבה,
ואם אמת הדבר, כי נאה זיוה,
וחוטמה אינו ארוך,
וטעמה ברוך,
ימליכה המלך תחת ושתי ויגדיל כבודה,
ואתה, מונדריש דודה,
תקבל בשכר שדכנות
עוגת־המן למשלוח־מנות...
מהרי, מהרי על רגל אחת —
אסתר המלכה, צאי בנחת!

וכאן מגיע המשחק לעצם גדלו ותקפו: התכונה רבה, והעבודה סוערת, ורגלי נפתלי הארוכות רצות אנה ואנה ואינן יודעות מנוחה אף רגע. אין זאת, כי כח־אבנים כחן ביום הפורים! אבל בשכר זה הוא מעלה בחלקו מנה אחת אפים ונוטל לעצמו מן הקופה יותר מכל חבריו המשחקים, מפני שהוא אדון לכולם ועל־פיו ישק כל דבר: הוא המחבר, הוא המנהל והוא הממונה על הכספים.

— יהודי זה חופן זהב מלוא־חפנים, כשמגיע יום הפורים! מתעשר הוא עושר גדול!

כך אומרים הכתריאלים, המביטים אחריו בצרות־עין ומתקנאים בו קנאה גדולה על כשרונו ועל פרנסתו — ועל פרנסתו יותר מעל כשרונו.

ב.

אֵשֶׁת חוֹפֵן־הַזָּהָב: רִיבְלֶה הַמְּתוּקָה.

אילו השתמשו הכתריאלים לצרכי אוכל נפשם בממתקים ובמיני תרגימה בכל ימות השנה, כמו שהם משתמשים בהם ביום הפורים למשלוח מנות, כי־אז לא היה נפתלי איש־הרגלים זקוק לא למלאכתו, מלאכת סרסור, בימות החול, ולא לאומנותו, אומנות משחק, ביום

הפורים. אשתו, ריבלה המתוקה, היתה מפרנסת אז בכבוד אותו ואת ביתו במלאכת כפיה בלבד. כי־אם נפתלי מפורסם ברגליו, הרי ריבלה אשתו מפורסמת שבעתים ממנו בידיה.

ריבלה זו אינה למראית־עין אלא אשה קטנה וצנומה, גוצה ומכוערת. בפני נפתלי בעלה ארוך־הרגלים מראיה כמראה גרוגרת. איש לא יאמין למראיה, כי אשה קטנה זו מספיקה מיני־מאפה מתוקים לכל העיר כולה, כשמגיע יום הפורים ויהודים שולחים משלוח־מנות איש לרעהו. אמנם מוצא אתה בכתריאליבקה עוד כמה וכמה נשים, השולחות ידיהן במלאכה זו. אבל מי מהן תוכל להתפאר בידים חרוצות ומפליאות לאפות, כידיה של ריבלה המתוקה? כלום יש עוד בעולם דובשנים כדובשניה, צפיחיות כצפיחיותיה, רקיקים כרקיקיה, פריגים כפריגיה, שמשמניות כשמשמניותיה ותופינים כתופיניה? הלא אלה מוניטין יצאו להם בכל העולם כולו, ושמם נתפרסם למרחוק, ועד יהופיץ הגיע. משום מעשה שהיה.

ומעשה שהיה כך היה: אחד מליצני כתריאליבקה, הרבים בעיר הזאת, ככוכבי השמים לרוב, נתכון פעם אחת, כטוב לבו, להתלוצץ על עיר־מולדתו ועל פרי הרושת־המעשה אשר לה. מה עשה? נמלך ימים אחדים קודם הפורים ושלח אל קרובו העשיר, היושב ביהופיץ הגדולה, משלוח־מנות מכתריאליבקה — חבילה מלאה כל טוב ממיני המתיקה המהוללים, אשר ריבלה המתוקה מכינה בכל שנה לכבוד הפורים. אל משלוח־המנות צרף מכתב, ובו הוא מבקש סליחה ומחילה מאת קרובו העשיר על המנחה הדלה, אשר הוא שולח לו, והוא מתנצל לפניו, כי מתנות יפות מזו אין למצוא בעיר נדחת, ככתריאליבקה. ומה גדול היה תמהונו של אותו לץ, כעבור ימים אחדים, בקבלו מכתב־תודה מאת קרובו העשיר בצירוף בקשה — למהר ולקנות את כל מיני המתיקה האלה, הנמצאים בכתריאליבקה, לחבוש אותם חבישה יפה ולהריץ אותם תיכף ומיד על־ידי הפוסטה לעיר יהופיץ, והכל על חשבונו — על חשבון הגביר. באמת אמרו: העשירים, ובפרט העשירים היהופיציים, גרגרנים הם מאין כמוהם ואכילתם מרובה מתורתם! מאותו יום ואילך חוזר הדבר ונשנה בכל שנה ושנה: כיון שימי הפורים מגיעים, מיד נשלחת חבילה גדולה של מיני מתיקה להעשיר אשר ביהופיץ, וכולם מעשי ידיה של ריבלה המתוקה הם. וכך נתפרסם שמה של ריבלה למרחוק.

ג.

בימי הָרַעַשׁ.

ואולם אילו אמרה ריבלה לישב ולחכות לקוניה העשירים אשר ביהופיץ, כי־אז חכתה עד־בוש. עיקר סחרה הוא בכתריאליבקה גופה ומן הכתריאלים לחמה נמצא. כיון שמגיעים ימי הפורים, אין לה די ידים לעבודתה. הגיעו בעצמכם: היא האופה, והיא המוכרת, והיא החובשת סחורתה, ולא עוד, אלא שצריכה היא עדיין להביא חשבון לפני כל הנשים הקונות. החשבונות הללו — רק מח־מיניסטר יוכל להשיגם! מטרידים הם אותה מן העולם!

הרי לפניכם תמונה כהויתה, וידעתם, כיצד ריבלה באה בחשבון עם אשה יהודית עשירה מבעלות־הבתים החשובות אשר בכתריאליבקה. שמה שרה־פריל, והיא עונדת לצוארה מחרוזות של פנינים אף בימות החול:

— ובכן, מגיע ממך, שרה־פריל יקירתי, לפי החשבון הישר, כך: ששה דובשנים עם צמוקים, עוברים לסוחר, שש פרוטות כל אחד — ששה כפולים ששה כמה מספרם? דומה, שלשים ושלשה? וארבעה רקיקים מטוגנים לקחת לך, שמונה פרוטות כל אחת. עולים הם לי לעצמי בשבע פרוטות, כה יתן לי אלהים וכה יוסיף. ארבעה כפולים שמונה — מספרם ארבעה ושמונה. עכשיו לקחת לך שתי צפיחיות גדולות בלא פתותים ושלש צפיחיות קטנות עם פתותים, והנני לחשב לך את מחיר הצפיחיות כולן יחד, חמש מספרן, כל אחת עשרים וארבע פרוטות. עולות הן לי במחיר רב מזה, כה נזכה שתינו ונאריך ימים! חמשה כפולים עשרים וארבעה — כמה יהיה מספרם? אילו היו ששה, כי אז עלה החשבון לשקל אחד ושש פרוטות. עכשיו שהם חמשה, הרי החשבון עולה בערכך לשקל אחד בלא שש פרוטות. ובכן, כמה יעלה החשבון אחרי ככלות הכל? אמרי מעתה: שלשים ושלשה וארבעים ושמונה — מספרם שמונים ושנים, ושקל אחד נוסף להם — הרי זה בסך־הכל שקל אחד וחצי ועשרים ושנים. נכי מזה שש פרוטות — כמה ישאר משקל אחד וחצי וששים ושתים פרוטות לאחר נכיון שש פרוטות? ולא שקל אחד ותשעים?

— ברוך הבא! באיזו ששים ושתים את מדברת? מנין באו לך פתאום ששים ושתים?

כך קוראת שרה־פריל בקול צוהה דקה, ושתי הנשים חוזרות שוב אל החשבון ופותחות עוד הפעם מבראשית:

— ברוכה תהיי בעדי, שרה־פריל עטרתי, לו תחיי לפני ותאריכי ימים! הלא החשבון חשבון ישר הוא, כולו פרוש כשמלה לפניך: ששה דובשנים עם צמוקים, עוברים לסוחר, שש פרוטות כל אחד — הרי מחירם ששה כפולים ששה; כמה יהיה מספרם של ששה כפולים ששה? ולא ארבעים ושנים?...

— מזל טוב! הברכה שלטה בחשבונך, עולה הוא ופורח! מתחילה עלה חשבונך לשלשים ושלשה, ועכשיו גדל ותפח והגיע עד ארבעים ושנים! בלא עין הרע!...

אין עצה ואין תבונה. כיון שהדבר מגיע לדיני ממונות, שוב אין דרך אחרת אלא לפנות לעצת הגברים. וריבלה פונה מאת בעלת־דבריה וקוראת לנפתלי בעלה, העוסק אותה שעה עם חבריו השחקנים, כי יבוא ויהיה עזר כנגדה. ונפתלי אין דעתו נוחה, שמבטלים אותו מעבודת־הקודש, והרי הוא רותח וכועס:

— כמה משונה אומה זו של נשים! הללו אינן יודעות לצרף שתים אל שתים! ובכן? בואו חשבון! אבל מהרנה ועשינה — היום קצר!

כך אומר נפתלי בחמתו, והנשים עומדות להרצות לפניו בנשימה אחת את כל רשימת הממתקים ומחיריהם, וכל אחת נכנסת לתוך דברי חברתה. נפתלי עומד ממולן ושומע, ועיניו עצומות מתוך עיון והקשבה, והוא סופר ימונה ומחשב באצבעותיו, עד שהוא מתבלבל ומסתבך

בהשבונו. והיא שיפך את כל חמתו על ראש אשתו:

— אבל הלא אמרתי לך מאה פעמים ואחת: מאחר שחננך אלהים ונתן לך מח של תרנגולת, מי זה איפוא מבקש מידך, כי תהיי בהולה למכור את סחורתך בבת־אחת? מוטב שתמכרי אותה לאחרים, אחד אחד! למשל: מה לקחת לך, שרה־פריל? דובשן אחד? — תני־נא הנה את מחירו — שש פרוטות. שוב דובשן אחד? — עוד שש פרוטות! צפיחית אחת? — סלקי־נא, במחילת כבודך, עשרים וארבע פרוטות. שוב צפיחית אחת? — עוד עשרים וארבע פרוטות!

שרה־פריל, שבעלת־בית חשובה היא ומהרוזת של פנינים לצוארה, אין דעתה נוחה מחשבון זה של קבצנים. אבל דרך אחרת אין לפניה. כי איפה תקח מיני־מאפה מתוקים וטובים למשלוח־מנות, אם לא מידי ריבלה המתוקה? ולכן בימי הפורים הכל נשמעים לריבלה, הכל זקוקים לה, הכל כפופים לה, הכל עושים כרצונה. ימי הפורים ימיה הם. באמת אמרו: אין לך אדם שאין לו שעה. לא לחנם מתקנאות בה כל נשי העיר ומרננות אחריה:

— חופנת זהב מלוא הפניה!... שניהם חופנים זהב!... מתעשרים הם עושר גדול בימי הפורים!...

(סוף יבוא.)

לְזֵכֶר יְהוּדָה לֵיב קַאנְטוֹר

מאת

א. ר. מלאכי.

(סוף).

ג.

הגליון הראשון של „היום" יצא, כאמור למעלה, בשבעה לחודש אדר ראשון תרמ"ו, וכפי ששער קאנטור מראש, נתקבל בחבה מאת אלה, ש„חזקו ואמצו את רוחו", והם היו מספר גדול של קוראים עברים, שהרגישו בנחיצות עתון עברי. ואולם העתונות העברית, זו שלפני צאת „היום" לא נמנעה מלהתלוצץ בקאנטור וללעוג לחלומו, עכשיו כשיצא, לא מצאה לגופה טוב משתיקה ולא הזכירה אף במלה אחת את הופעתו. אחד היה א ל י ע ז ר ב ן־י ה ו ד ה בין העורכים העברים, אשר פגש בחבה את „היום" ופרסם ב„הצבי" מאמר־תהלה לקאנטור על מפעלו. בן־יהודה, שהיה אז צעיר לימים, כבר הצטיין בחושו העתונאי, בכשרונו הפובליציסטי ובסגנונו הבהיר והמדויק, וכמעט היה הראשון בין הסופרים העברים, שהכיר את מטרת העתונות וידע מה עתון צריך לתת לקוראיו. את „הצבי", שהתחיל להוציא בירושלים שנה אחת לפני הופעת „היום", השתדל לשכלל ולתת לו צורת עתון אירופי. אולם גליונות „הצבי" קטנים היו מאד, ואם אמנם השפעתם בארץ־ישראל רבה היתה, אבל בחוץ־לארץ כמעט לא ידע איש את מציאותם. ולכן שמח בן־יהודה לקראת „היום" והדגיש במאמרו את המאורע החשוב הזה — הופעת ע ת ו ן י ו מ י ב ע ב ר י ת. וכנגד זה שאר העתונים, בראותם את „היום" מופיע שבועית וחדשים בזה אחר זה והולך ומשתכלל מיום ליום, התחילו לבקש לו עלילות־דברים ולהשפיל את ערכו ואת כבוד מייצאו ועורכו.

קאנטור ידע היטב את האחריות הגדולה, שהוא לוקח על עצמו בהוצאת „היום". וביחוד טרדה אותו דאגה אחת ולא נתנה לו מנוח: מאין יקח חומר ספרותי הגון, שיספיק לו כדי גליון יומי? ולכן השתדל למשוך אל „היום" את טובי הסופרים העברים, שאפשר היה למצוא בימים ההם, וקבע לו קורספונדנטים בכל תפוצות ישראל, וביחוד במרכזי־אירופה הגדולים: בפאריז, לונדון, ברלין, ווינה ורומא, וגם באמריקה. בין אלה נמנו גם פרץ וויערניק, ליאון זולוטקוף ועוד. הסופרים האלה, שרבים מהם היו בעלי ידיעות ספרותיות, נסכו רוח־חיים על „היום" ועשאוהו עתון מלא ענין, השוה לכל קורא בעל־טעם. קאנטור הביא אליו את ד ו ד פ ר י ש מ א ן, שכבר עשה לו שם בקונטרסו „תוהו ובוהו" וברשימותיו הקטנות, שנדפסו ב„האסיף" של סוקולוב, את א. ר ו ז נ־פ ל ד, מחבר הכריסטומאטיה „גן־שעשועים", שהיה מומחה ללשונות ובעל סגנון נאה בעברית, ואת ש. ז. ל ו ר י א, המשורר והזורנאליסט הצעיר, שנתחבב על הקהל בשיריו הקטנים ב„השחר" של סמולנסקין ובמאמריו הנלהבים בה„ראזסוועט" הרוסי. מלבד אלה, הבטיחו לו את עזרתם הקבועה עוד סופרים חשובים ומפורסמים למדי — טובי הסופרים העברים בימים ההם.

הגליון הראשון של „היום" יצא בתבנית גדולה, כתבניתו של עתון אירופי. כולו שונה היה ונבדל לטובה משאר העתונים העברים בני זמנו. אפילו צבע הנייר שלו לא היה דומה לאותו צבע של העתונים העברים, הקודמים לו. זה לא היה, לפי מבטאו של ביאליק, צבע „לבן מעין צהוב" של „המליץ", וגם לא צבע „לבן מעין כחלחל" של „הצפירה", אלא צבע לבן־כהה. והתוכן — ודאי ששונה היה תכלית שנוי מתכנם של „המליץ" ו„הצפירה". עוד בגליונו הראשון התנכר „היום". לא במאמרים ארוכים ובענינים מסובכים, אף לא בפרוגראמה ארוכה, מדברת גבוהה ומבטיחה גדולות ונצורות, כמנהג המולי"ם העברים בימים ההם, התודע קאנטור אל קוראיו, כי־אם במאמר קטן בן עמוד אחד באר את מטרת העתון היומי: „החיים הולכים ומשתנים והצרכים הולכים ורבים, והעברי כבר חדל להסתפק רק בידיעות הנוגעות בחיי היהודים ומצבם, כי־אם נכסף הוא לדעת את הנעשה בכל הארץ ובכל הגויים בין בעולם המעשה ובין בעולם הדעת והמחשבה". ולכן העמיס עליו את העבודה הקשה הזאת „לעבור בדרך החדש לא עבר עוד איש עליו". מבטיח הוא במאמר פרוגראמה זה למלא את חובתו אל הקוראים ככל אשר תמצא ידו: „כל החדשות תבאנה ב„היום" בעתן, כי המאמרים יהיו דרושים לחפצם וכתובים בשפה צחה ומובנת. העלים יצאו כסדרם מדי יום ביומו בכל ימי החול באין מעצור. בכל החדשות הנוגעות לחיי בני עמנו וכל הארצות יקדים „היום" את כל יתר מה"ע לבני ישראל. ביתר שאת נתאמץ לעשות את הפיליטון לבלי־ברכה לכל הקוראים, כי בו נביא מאמרי חכמה מקורות ישראל ומכל הידיעות של חול — כתובים בידי בחירי הסופרים

במקצועות אלו — ודברי בקורת וספורים מושכים את הלב מגדולי הסופרים. כן ימצאו הסוחרים העברים ב„היום" את אשר הם מבקשים לרגלי עסקיהם, כי יביא להם ידיעות הבירזה וחליפות מחירי השטרות לכל פרטיהן וגם טלגרמות הנוגעות בעניני מסחר. בכלל נחתור בכל עוז לעשות את „היום" לדבר שוה לכל נפש, למכתב עתי משכיל ומעורר, מאחד את הערב והמועיל, מכתב עתי נאמן לעמו וחוקר לכל חפצי בני האדם תחת השמים, למען דעת כל ישראל הקוראים עברית מה הזמן ומה מצבם דורש מהם והבינו את אשר לפניהם לטוב להם כל הימים."

ואת הבטחותיו אלה קיים קאנטור בכל הימים, שהוציא את „היום". „היום" שמש באמת בית־קבול לכל הענינים, שאותם הבטיח קאנטור לתת לקוראיו, ועוד הוסיף עליהם פרקים אחרים, חשובים ומענינים. ביחוד הצטיין החלק הפיליטוני, שידי פרישמאן עברו ושכללו אותו. „אותיות פורחות", הפיליטונים הראשונים של פרישמאן, שבאו כמעט בכל גליון וגליון של „היום", היו כהמשך ל„תוהו ובוהו" שלו. עוד רבה היתה העזובה בספרות העברית והרבה היה עוד לבער ולטהר ולנקות, ואת העבודה הזאת עשה פרישמאן בכח הסאטירה השנונה אשר לו. בסגנונו השוטף ויורד עד התהום ובבת־צחוקו המלגלגת ועוקצת מספר פרישמאן את יחסו אל הקהל העברי בימים ההם: „קהל גדול מאד עומד נצב עלי היום לראות בי, והנה הם מורים באצבע וממשמשים ביד ומביטים עלי בשבע עינים, ועל כל עין ועין שבע קרני־חזות, ובידיהם תתק"ן נפות להנפה את כל דבר ודבר אשר אומר אליהם, והם מדקדקים ביום הזה עם כל מלה ומלה ועם כל קוץ וקוץ ועם כל קו וקו, ואני צעיר ורך".... ואילם „הצעיר והרך" הזה עשוי לבלי חת: „מדוע זה תפול אימתה ופחד ע לי ומדוע זה לא אפיל א נ י את חתיתי ואת אימתי ע ל י ה ם?... הלא אני היושב בקתדרא בראש והם הם השומעים את לקחי! אני הנני בעל הלשון והם בעלי האזנים! האם באשר הם הרבים ואני היחיד, לכן אירא?" ואומץ־לבו זה הוא שנתן לו את הכח הנפלא לשנות את פני הספרות העברית מן הקצה אל הקצה והוא שנתן לו את החן הנפלא גם בעיני מתנגדיו. ואמנם חציו השנונים של פרישמאן לא החטיאו את המטרה, ורושם פיליטוניו ב„היום", שרובם נכנסו אחר־כך לקבצי כתביו, היה גדול מאד על הקוראים. ואם־כי הקים לו פרישמאן בפיליטוניו אלה גם הרבה אויבים, אף הוא לא חת מפניהם והוסיף לעשות את דרכו בסערה ובשטף דם־העלומים: „היה לא תהיה! חי נפשי, אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה אדרוש מכם להסיר מלפניכם את החך ואת הטעם ואת השכל המיוחד אשר לכם ולהפוך לכם את הטעם הטוב, לא טעם מיוחד ופסקי טעמים מיוחדים, כי־אם את הטעם ואת פסקי הטעמים המשותפים לכל יושבי ארצות המערב"... התביעות הנמרצות האלה מצאו הד בקרב טובי הקוראים העברים, ומספר החותמים על „היום" הלך וגדל, וקאנטור כבר קוה, כי יראה ברכה בעמלו. ואולם הרעה נשקפה אליו ממקום קרוב ביותר — מהעתונות העברית עצמה.

הקרובים אל העתונות העברית הביטו על קאנטור מראשית יסודו של „היום" בעין זעומה, כבעל אדם, שבא להפך בחררתם. מובן מאליו, שהצלחת „היום" לא נתנה להם מרגוע. אמנם הללו התנחמו עדיין בלבם, כי ימי העתון החדש לא ימשכו, והשתדלו להפחית את ערכו בהלצות קלות ובשיחת חובשי בית־המדרש: ראו־נא גם ראו במה ממלא זה את גליונותיו — בידיעה „חשובה" על סוס פלוני, שהצטיין במרוץ הסוסים, או ב„חרשות לבקרים" על אקטריסה פלונית, שלקחה את הלבבות בקולה הנעים, וכיוצא באלו. ואולם לא היו ימים מועטים, ושני העתונים העברים, „המליץ" ו„הצפירה", שהתלוצצו מתחילה על קאנטור ועל עתונו ה י ו מ י, עשו מעשה אף הם והתחילו שניהם להופיע מדי יום ביומו.

ראשונה הביעה זה היתה „הצפירה". סוקולוב. בחושו העתונאי החד, הרגיש מיד, כי העתון היומי עתיד לבלוע את הגליון השבועי, ומהר להפוך את „הצפירה" ולעשותה עתון יומי. הזקן סלונימסקי אמנם פקפק קצת וחשש, שמא תכשל „הצפירה" בדרכה החדשה והעסק לא יצליח; אבל חזקו עליו דברי סוקולוב. עד כי נעתר לו. לא ארכו הימים וגם „המליץ" נהפך והיה לעתון יומי, אם כי גם פה לא בנקל עלה לו להארז לעשות את הדבר הזה. יל"ג, שהיה אז עורך „המליץ" בפועל, התעקש מתחילה ואמר לעכב בידי הארז לעשות מדחה. רגיל היה יל"ג לעבור בקולמוס על כל דברי סופריו, לתקן את שגיאותיהם, ללטש את סגנונם ולשפר אותו לפי רוחו, ולפיכך חושש היה לקבל על עצמו עבודה קשה כזאת — לערוך עתון עברי מדי יום ביומו, בעוד שגם „המליץ" השבועי גזל את רובי עתותיו. במכתביו למכיריו מתאונן הוא לא־פעם על „שיצרו של הצ"ב (צדרבוים) תקף עליו להפוך את „המליץ" למ"ע יומי". אבל סוף־סוף נכנע יל"ג לפני הארז לקבל עליו את עריכת „המליץ" היומי, אחרי שהאחרון פיים אותו בהוספה רבה על שכרו.

„המליץ" ו„הצפירה", שמצבם היה איתן ובטוח מכבר הימים ומספר חותמיהם רבים היו, עמדו עתה כצר ל„היום" וחתרו חתירה תחת קיומו. קאנטור הרגיש את מצבו הרופף של עתונו והצדיק את הדין על מתחריו בלעג שנון, כדרכו: כשם שיש קונקורינציא בין שני בעלי חנויות, כך יש קונקורינציא בין בעלי מכ"ע ידועים", — הוא אומר עליהם במקום אחד, — אבל יש הבדל גדול בין סחורה זו לסחורה זו"... ומפני זה יצא עליו הקצף מאת בעלי „הצפירה", שקראו מלחמה עליו.

„המליץ", שיל"ג עמד בראשו, נזהר בכבודו של קאנטור ולא פגע ב„היום", אם־כי היו „חשבונות" ידועים בין הארז ובין קאנטור. יל"ג כבד בלבו את קאנטור ולא נתן את הארז לכלות חמתו בו מעל עמודי „המליץ". ואולם „הצפירה" השתמשה בכל מקרה, שבא לידה, לזלזל בכבוד „היום" ולעקוץ את קאנטור ואת עוזריו. ביחוד נתכה חמתה על פרישמאן, אשר בפיליטוניו השנונים שם אותה לא־אחת ללעג ולקלס, עד שפקעה סבלנותו של קאנטור ויצא גם הוא למלחמה על „הצפירה".

סוקולוב, בדברו פעם באחד מפרקי „הצופה לבית ישראל" על הספרות העברית ובהוכיחו את הצעירים,

המזניחים את ספרותנו המדעית המקורית, הוא מסיים: „כך אנו עושים לספרותנו המדעית, שאינה מהנה אותנו במיני מתיקה מעין פיליטונים ובחדשות ילדי יום ובטלגרמות של החברה הצפונית!“ וכדי שהקוראים יעמדו מעצמם ויבינו אל מי הוא מכוון את דבריו, הוא מזכיר את „כה“ע בשפת עבר, המתנגד לרעיון תחית האומה וישוב א“י“. רמז ל„היום“.

הדבר הזה, ענין הלאומיות, אמנם היה לאבן־נגף ל„היום“ על דרכו. עוד לפני צאת „היום“ ידוע היה קאנטור כמתנגד להתנועה הלאומית, והלאומיים כמעט ראו בו מתבולל ובוגד בעמו על אשר דחה במאמריו ב„ריסקי יעורע“ בימי־הסערה והזירות ימתינית. וגם עתה, בצאתו לפני הקהל ב„היום“, הודיע את דעתו גלוי להקוראים בגליון הראשון: „יש צורך גדול לאחינו במ“ע אשר לא יטה אל אחת הקצוות, רק יעמוד על המשמר לראות מה יעשה ישראל ויחוה דעתו בלי משא־פנים, אבל גם במתינות, בדעת מיושבה ובכבוד הראוי גם למתנגדינו“. ולמה „נהיה כזרים איש בעיני אחיו ולא נשמע שפת רעהו, בעוד אשר אחים אנחנו, אחים בני עם אחד ואהים לצרה? בכל אשר נוסיף להתגודד ולריב איש באחיו פנימה — בעיני אויבינו הנצבים מחוצה לנו כולנו בני עם אחד אנחנו, כולנו ערבים זה בזה. כולנו שנואים, מאוסים ובזויים, ועל מה זה איפוא יחלק לבנו? האם בשביל שאחד חפץ בישיבת ארץ־ישראל, והשני שולח את קרובו לארצות אמעריקא?...“

ברעה זו החזיק גם עוזרו „בוקי בן יגלי“ (הר“ר י. ל. קצנלסון), שהביע אותה באחד מפיליטוניו „מכתבים מקרית־רעב“: „כל ישראל בהזקת לאומיים הם, אלא שאינם מצויים לצעוק ע“ז ככרוכיא“. ואת העון הזה לא יכלו הלאומיים וחובבי־ציון לסלוח ל„היום“, והקנאים שבהם היו פוגעים בו בכל אשר יכלו. אמנם נמצאו בפטרבורג „חובבי ציון“, שהגינו על כבודו של קאנטור מפני חבריהם הרתחנים ושלחו לו מכתבי־חבה לחזק את רוחו ולעודדו: „תהי האמת נר לרגליך — כתבו אליו — והעבודה לעמך לך לקו ולמשקולת. ויבושו כל הנהרים בך וב„היום“. ואולם הללו מעטים היו וקולם נהבא.

ואז הגיעו ימים רעים ומרים לקאנטור. „הצפירה“ קשרה מלחמה על „היום“ ולא חדלה לעורר את הלבבות על „המכתב העתי האנטי־לאומי הלזה“, „המתהדר באירופיות שבו“ ו„העובר בהתוליו את הגבול והגדר“, וקאנטור נלאה להשיב מתנגדיו דבר, ונפשו קצה בכל הענין הקלוקל הזה. בין כך וכך וההותמים גם הם משכו לאט־לאט את ידיהם מן „היום“, הורות להסערה, שהטילו מתחריו, וקאנטור החליט לבסוף להפסיק את עתונו, מבלי הודיע דבר למפרע לעוזריו במערכת. בגליון האחרון של „היום“ אמנם מתנחם הוא, כי עוד „ימשיך את קיומו וישמור לדבר את אשר תשים האמת בפיו וממנה לא יסור“. ואולם תנחומי־שוא היו: „היום“ לא הופיע עוד.

„היום “נפסק, אך פעולתו של קאנטור לא נפסקה. קאנטור נמנה אחרי ימים מועטים לעורך „המליץ“, שהשתדל לשכלל אותו לפי רוחו וטעמו. אבל לא האריך ימים במשרתו זו. רוחות חדשות ההלו לנשב בספרות העברית. אחד־העם, ברדיצ'בסקי, בן־אביגדור, לווינסקי, בשרו את בוא „המהלך־החדש“ בספרות ובחיים. וקאנטור, שהמהלך הזה לא היה „לא לפי רוחו ולא לפי שנותיו“, וגם לא מצא בה „קורת רוח יתירה“, עזב בעצמו את הבימה ונעלם לזמן מה מאת הקוראים העברים. אמנם עוד הוסיף לכתוב ולהשתתף בהעתונים והמאספים העברים, אבל השפעתו לא היתה ניכרת כלל. וכך נשכח שמו כמעט ימים רבים, עד שהתעוררו העתונים העברים יום אחד והקדישו לשמו מאמרי שבח ותהלה. זה היה לפני חמש שנים, כשמלאו עשרים וחמש שנה להופעת „היום“. פרישמאן, רעו וידידו של קאנטור, הביע אז, כי „דבר טוב היה עושה המו“ל, טוב עם הספרות וטוב עם בעל־היובל, לו קם וקבץ בספר לכל־הפחות את רוב מאמריו של י. ל. קאנטור ונתן אותם במתנה לקהל הקוראים“. אבל איש לא שם לב על זה, וקאנטור נשכח שוב מלב הקוראים העברים, עד שהגיעה שמועה רעה: י. ל. קאנטור איננו!

השקפה שבועית

שבוע של ועידות ואספות היה השבוע הזה ליהודי אמריקה. ענין הקונגרס היהודי נעשה בימים האחרונים מרכז־הכובד לכל שאלות חיינו, העומדות עכשיו על הפרק.

לכן גדלה ההתענינות מצד הקהל והעתונות ורבתה כל־כך התכונה לקראת הועידה הארצית, העומדת להקרא בפילאדלפיה ביום 26 לחודש זה. הועידה הזאת, שישתתפו בה צירים מכל קצוי אמריקה, תהא הפוסקת האחרונה בדבר קריאת הקונגרס בכלל, בדבר קביעת זמנו וכן בדבר העמדת השאלות, שקונגרס זה עתיד לטפל בהן.

הועידות המקומיות, שנתאספו בתחילת השבוע בכבירים, בברוקלין ובאלטימור נגמרה אחת היתה רק ורוח אחת אחדה את כולן. דבר זה ניכר מתוך ההחלטות, שכמעט כולן נתקבלו פה אחד בכל הועידות האלה. כולן קבלו בחלופי שנויים קלים את ההחלטות היסודיות של ועידת מאנהטן. ורק הועידה בבאלטימור הוסיפה עליהן בעוד הדש אחד והוא: שהקונגרס יהא מוסד קיים ומתמיד.

בועידות האלה, כמו בהועידה המאנהטנית, היה מספר באי־כח של ההסתדרויות היהודיות השונות גדול בערך. בועידת באלטימור השתתפו מאתים וחמשים צירים באי־כח ערים ועירות רבות מהמדינות הדרומיות. בועידה הברוקלינית לקחו חלק 168 צירים באי־כח 124 הסתדרויות שונות (ביניהן ארבעה „יוניונים“ ושלשה סניפים של

ה„ארבייטער רינג), שמספר חבריהן עולה למאה אלף. בועידת ברונקס השתתפו 64 צירים, באי־כח 60 הסתדריות שונות, בתוכן כמה הסתדריות של פועלים.

ואם מספר הפועלים המאורגנים במזרח הארץ, שנספחו לתנועת הקונגרס, לא רב הוא בערך, בעטים של מנהיגיהם רכי־הלבב, היראים לנפשם, שמא ישמט השלטון מידיהם לרגלי תנועה דימוקראטית ולאומית כזאת, הנה במערבה של אמריקה נתנו כמעט כל הפועלים המאורגנים את ידם לתנועת הקונגרס. במועצתם האחרונה בשיקאגו החליטו הפועלים להדות את ועידתם ליום התשיעי באפריל, ובזה הביעו את התנגדותם ל„ועד הפועלים הלאומי" בניו־יורק, העומד תחת השפעתה של חבורת המתבוללים, שבכונה להזיק לתנועת הקונגרס קבע את זמן ועידות הפועלים בניו־יורק ובשיקאגו דוקא ביום 26 במארץ — בו ביום, שתקרא הועידה הארצית בפילאדלפיה. ולא זו בלבד. אותה המועצה החליטה לדרוש בכל תוקף מאת חבריה בניו־יורק, כי ישובו מהחלטתם וידחו אף הם את ועידתם ליום אחר, כדי שלא יפריעו בעד עבודת התנועה הקונגרסית.

העובדה הזאת כשהיא לעצמה מעידה, כי הנאורים ובעלי הרגש הישר שבמפלגת הפועלים רואים בקונגרס ענין עממי גדול, העומד למעלה מענינים מפלגתיים.

תנועת הקונגרס משכה אליה את עיני רבים מחשובי הפולאנים באמריקה, המחכים עתה להועידה בפילאדלפיה, כי תברר ברב או במעט את היחוסים ההדדיים של הפולאנים והיהודים במזרח אירופה. רצונם הוא, כי שאלה זו תבוא בסדר היום של הועידה. כפי שמודיעים משיקאגו, מטפל עכשיו הועד הראשי של ההסתדריות הפולאניות באמריקה בשאלת היהודים בפולאניה. בחוגים ידועים נתעוררה התקוה בימים האחרונים, כי על־ידי משא ומתן בין יהודי אמריקה ובין הפולאנים היושבים בארץ הזאת אפשר יהיה להביא שנוי לטובה ביחוסים ההדדיים של הפולאנים והיהודים בפולאניה ובגאליציה. אחדים מראשי הפולאנים כבר באו בדברים עם באי־כח של הסתדריות יהודיות לתכלית זאת, אבל המשא־והמתן המוקדם לא הביא לידי שום תוצאות חיוביות. דרישת זכיות לאומיות ליהודי פולאניה לא היתה לרצון להפולאנים, הרואים בזאת חתירה תחת שאיפותיו השוביניסטיות הקיצוניות של העם הפולאני.

אם כה ואם כה — וחשיבותו של כל המשא־והמתן הזה עדיין מוטלת בספק. הדברים מתנהלים בסתר, לפנים מן הקלעים, וכל הענין כולו נראה לפי־שעה כענין פרטי של יחידים, שאין לדעת אם דעתם תהא נשמעת במקום המדובר — בפולאניה עצמה.

* * *

גם באנגליה ובפרנציה נתעוררה דעת הקהל לרגלי מאורעות המלחמה הכבירים אל גורל העם היהודי בארצות המזרח.

בלונדון נערכה על־ידי חברת „ההתאחדות הלאומית" דימונסטראציה יהודית גדולה בתיאטרון פאביליון אשר בוהייטשיפיל.

יושב־ראש האספה, מר לוסיין וולף, הקריא ריזולו־ציה, הדורשת זכיות מלאות בשביל היהודים בכל הארצות וחופש הכניסה והישוב בארץ־ישראל. הריזולוציה נתמכה על־ידי קלויד מונטיפיורי וישראל זנגביל ונתקבלה פה אחד.

אף כי זנגביל היה אחד התומכים בריזולוציה זו על־דבר ארץ־ישראל, לא נמנע בכל זאת מלהשתמש בשעת הכושר ולחזור על חלומותיו ועל דבריו — על הרעיון הטיריטוריאליסטי. כדעתו אז — אמר זנגביל בתוך יתר דבריו — כן דעתו עתה, כי אפשר ליסד טיריטוריה יהודית בקנדה או באוסטרליה. ראשי המיניסטרים של המדינות האלה נמצאים עכשיו בלונדון ואפשר איפוא לבוא עמהם לידי הסכם בדבר רכישת כברת ארץ ליהודים במדינותיהם, ואז לא יהיה צורך כלל בארץ־ישראל.

החומות עתידים ידברים עתיקים של אחד מ„חולמי הגיטה"!

ובפרנציה הרימה את קולה לטובת היהודים „הלינה הצרפתית לזכיות אנושיות", שגוסטב הירווה הוא הרוח החיה בה. הליגה הזאת החליטה להתחיל במלחמה נמרצה בעד זכיות מלאות ליהודים בכל הארצות. ההתחלה כבר נעשתה. בפאריז היתה אספה פומבית גדולה לשם מחאה נגד הגבלת זכיות היהודים ברומיניה.

יושב־הראש של האספה הציע, כי לא ישאו פנים גם לרוסיה ולא ישגיחו בקשר הידידות שבין זו לפרנציה. הליגה תוציא בקרוב חוברת מיוחדה על־דבר מצבם הנורא של יהודי רוסיה, הנרדפים מאת ממשלתם על לא דבר. בחוברת זו יבוא גם קול־קורא, שבו פונה הליגה אל כל הצרפתים לעזור לה בעבודתה, עבודת רכישת זכיות שוות ליהודי רוסיה.

והיהודים הצרפתים, ילידי הארץ — הללו אין קולם נשמע בין החיים כלל. ענפים מדולדלים, עלים יבשים ונדפים מעץ, הנשאים בסערה, — מי הם ומה כחם ומה תקוה נשקפת מהם?

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

סימני התעוררות לאומית נראים בעת האחרונה בחיי היהודים בערי השדה. הפרובינציה, המקבלת תמיד השפעה מניו־יורק המטרופולין בכל דבר, הנוגע לעבודה לאומית וקולטורית, מצטיינת מזו האחרונה בהתמדת העבודה הזאת ובקביעת רישומיה בחיים. כאן בניו־יורק, בשאון החיים והמונם, אין דבר קבוע ומתמיד לאורך ימים. מצב הדברים פה הוא בבחינת „הכל שוטף". כל השפעה רוחנית, המתקבלת על לב ההמונים, ארעית היא ואינה מאריכה ימים. כל רעיון שניטל חידושו ממנו, הרי ניטל טעם הסנסציה שבו, וממילא תש כחו מלפעול על הלבבות והוא עובר ונעשה לנחלתם של יחידי סגולה. לא כן הם התנאים בערי השדה. החיים שם שקטים ומתונים בערך, והאנשים עלולים ביותר להתמסר לעבודה ולחבבה על עצמם ועל אחרים. מכאן הצלחתן המרובה של תנועת הקונגרס ושל התנועה הציונית דוקא בערי השדה ומושפעות ולא בניו־יורק המשפיעה.

הזרם העברי בתנועה הלאומית גם הוא הולך ומתרחב במדינה. מספר האגודות בערי השדה עולה על מספרן בניו־יורק, אף כי יש לשער, כי מספר היודעים עברית בניו־יורק פי שנים הוא ממספרם בכל ערי המדינה ביחד.

מוסרים אנו פה ידיעות אחדות, שקבלנו מסופרינו בערי השדה בנדון זה.

מר ז. חומסקי מבאלטימורה כותב אלינו:

„באלטימורה הצטיינה תמיד בפעולותיה לטובת הציוניות. אך מעולם לא כבשה לה התנועה הציונית בעירנו עמדה בטוחה כל־כך כמו בעת האחרונה. במשך שתי השנים האלה נוסדו באן עשר אגודות ציוניות, וכולן בנות־קיימא. התסיסה הלאומית, המורגשת פה בכל מקצועות חיי היהודים, גרמו לה שהאגודות האלה, העובדות במרץ ובשקידה ועבודתן עושה פרי. יש לציין, כי חברי האגודות הציוניות באים מכל פנות העם: זקנים וצעירים, דוברי אנגלית, יהודית ועברית. לתשומת־לב מיוחדה ראויה ביחוד אגודת „יהודה הצעיר". אגודה זו קיימת זה חמש שנים ואחד עשר סניפים לה. מצטיין בה ביחוד הסניף לנערות דוברות עברית, שרובן הן תלמידות בתי־הספר הגבוהים. המספר הכללי של חברי האגודה עולה לשלש מאות ויותר. עכשיו נגשת האגודה ליסוד ביבליותיקה עברית בשביל חבריה.

לפני חודש ימים נוסדה פה אגודה עברית בשם „עזרא". במשך זמן קיומה הקצר הספיקה כבר לעשות איזה דברים ממשיים לטובת הרעיון העברית וספרותה. ביום 26 בפברואר נערכה על־ידה אספה עברית, שראש המדברים בה היה הסופר העברי הד"ר ש. מ. מלמד, שבא הנה מניו־יורק לרגלי ענין עברי ספרותי. האספה הצליחה, ותוצאותיה בודאי תשמשנה גורם חשוב להתפתחות האגודה."

ומסינסינטי כותב אלינו מר רפאל גולדנשטיין:

„בעירנו מתקיימת אגודת „עבריה" זה כשנתים. אף כי מספר חבריה לא רב הוא, בכל זאת פעלה הרבה במשך זמן קיומה לטובת שפתנו וספרותנו. אגודתנו זו רכשה חתומים בשביל העתונות העברית, ערכה הרצאות בעברית, ויסדה קורסים לגדולים ללמוד השפה. גם תלמוד־התורה העומד פה בהשגחתם של „פועלי־ציון", נוסד בסיועם של חברי „העבריה". בזמן האחרון באו הנה לרגלי המלחמה צעירים אחדים ילידי ארץ־ישראל והכניסו חיים חדשים לאגודה.

גם הסטודנטים, המתלמדים פה בבית־מדרש הרבנים, רובם ככולם הם לאומיים נאמנים. רבים מהם יודעים את השפה העברית על בוריה וידיעתם הגונה גם בספרותה. אך אלה הם ילידי חוץ לארץ שבאו לכאן ותלמודם בידם — מישיבות ליטה ופולניה. מספרם מגיע לשליש ממספר התלמידים הכללי, העולה למאה בערך. גם הסטודנטים ילידי אמריקה מחבבים את למוד הלשון העברית וספרותה, אולם ידיעתם בשפה ובספרות היא דלה, מפני הצמצום הנורא בתכנית־הלמודים העברית, הנהוגה בבית־מדרשם. תכנית זו כוללת רק למוד חוקי הדקדוק היבשים, אבל לא את הלשון העברית וספרותה, ואפילו לא את הכתב העברי. תכנית עלובה זו חוברה ברוחם ובמתכונתם של ראשי „בית־מדרש־לרבנים" זה, שכל כונתם לבער אחרי הרוח הלאומי המסוכן להשקפותיהם, שהעלו חלודה מרוב ימים. אבל לשוא עמלם. רוב הסמינריסטים הם עברים לאומיים וציוניים נאמנים.

הרוח הלאומית חדרה בסינסינאטי בימים האלה לתוך חוגים כאלה, אשר לשמע השם „ציוניות" או „לאומיות" בלבד, היו נרתעים לאחוריהם. לפני שבועות אחדים נערכה פה אספה ציונית גדולה באחד האולמים היותר גדולים. הנואמים באספה היו מר לואיס ד. בראנדייס והשופט מיק משיקאגו. דבריהם עשו רושם נמרץ על קהל השומעים, ורבים מהם, ביניהם מן העשירים המופלגים שבעיר, נתנו ידם אל הציוניות."

מחיי האגודות

הסתדרות „אחיעבר", ניו־יורק

עורכת במוצאי־שבת, 18 מרץ, באולם הגדול של „הכנסת אורחים", 229 איסט־ברודביי, נשף של פורים. כל מביני עברית מתבקשים לבוא

אגודת „בני עם חי", ניו־יורק

תתאסף במוצאי־שבת, י"ג לחודש אדר שני, באולם בית־הספר העממי 63, רחוב הרביעי קרן העוועניו הראשונה. כל החברים מתבקשים לבוא בשעה השמינית בדיוק. אחרי משא־ומתן מעשי, שימשך כחצי שעה, יתחיל „נשף הפורים", שהאגודה עורכת ביחד עם „אגודת דוד ילין".

„מפיצי שפת עבר", ברונקס

עורכת במוצאי־שבת, י"ג אדר שני אחרי קריאת המגילה, נשף פורים חברותי

תכנית הנשף:

סעודה, הקראות, דקלומים, שירה, נגינה ובדיחה. רשות הכניסה רק לחברים.

הסתדרות „יהודה הצעיר", ניו־יורק

עורכת לכבוד פורים נשף־מחולות במוצאי־שבת, 18 מרץ, באולם טיקסידה, רחוב 59, קרן מדיסן עוועניו.

להתומי „התורן" החדשי ו„האומה".

גליון ד' הבא הוא האחרון לחתומי „התורן" החדשי, ששלמו דולאר אחד על חשבון חתימתם על הירחון, וחתומי „האומה", ששלמו בעד חצי שנה.

החותמים האלה מתבקשים איפוא לחדש את חתימתם ולהזדרז במשלוח הכסף, כדי שיקבלו את גליונות „התורן" השבועי מן הגליון החמישי והלאה בלא עכוב.

הנהגת „התורן".

דפוס של „ליפשיץ פרינטינג קא.", 217 איסט ברודוויי, ניו־יורק

התורן

עתון שבועי

יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III — MARCH 24, 1916 — No.

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(S. Abel, Pres., A. Lubarsky, Treas.,
A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין התתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

VOL. III NEW YORK, MARCH 24, 1916 No. 4

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית ניו־יורק, י"ט אדר שני, תרע"ו גליון רביעי

תקות עם

בעוד ימים אחדים ינתן האות הראשון לעבודה לאומית מסודרת בקרב היהדות האמריקאית — ביום הראשון הבא תפתח בפילאדלפיה הועידה המוקדמת להקינגרס היהודי באמריקה.

מפני חלוקי־הדעות והכוכי־המפלגות, שעורר רעיון הקינגרס, ככל רעיון חדש בתחילת ברייתו, בחלקי היהדות השונים אשר בארץ הזאת, עדיין לא הושם מצדנו לב כראוי לעיקר הרעיון עצמו — לבררו ולהאירו באור שאיפותינו, לעמוד על מהותו הנכונה ולהעריך את ערכו, כדי להבין ולדעת, מה הן התקוות, אשר אנו תולים בו, ומה תהיינה תוצאותיו לתקוותינו הלאומיות, אשר אליהן אנו נושאים את נפשנו. העבודה, שנעשתה עד עכשיו, כמעט את כולה אכל הפולמוס עם מתנגדי הרעיון ולא פולמוס עיקרי לשם בירור הרעיון עצמו, היורד לתוך עומקם של הענינים, לצרפם וללבנם לקריבים ולרחוקים, אלא פולמוס חיצוני לשם הטפה והגנה, המרפרף מעל הענינים ואינו נוגע אלא בקצותם, ולפעמים, שלא ברצונם של נושאי הרעיון הישרים והמועילים, אינו מעלה אלא אבק בעיני ההמונים, העומדים מסביב, הנבונים תמיד להקדים „נעשה" ל„נשמע". והנה אם עד עכשיו היה הפולמוס כלפי חוץ — כלפי מתנגדי רעיון־הקונגרס — ענין הכרחי בעבודה, שבלתו לא היתה דעת־הקהל מתעוררת אל המטרה המכוונת, הרי עכשיו, כשדעת־הקהל כבר הוכשרה וזמן פעולה ממשמש ובא, הגיעה השעה להחות את עבודת הפולמוס מפני עבודה אחרת השובה ממנה, עבודה עיקרית וחיובית, המכוונת כולה כלפי פנים, והיא — עבודת בירור הרעיון לנו ולעצמנו והערכתו הנכונה.

וזה אשר צריכים אנחנו לברר לעצמנו בשעה הסוערה הזאת:

רעיון הקונגרס היהודי גדול ונכבד הוא לנו, מפני שמתוכו יתגלה לעולם הרצון המאוחד של עם־היהודים לחיי־כבוד לאומיים ומתוכו תשמע לעולם התשובה היהודה והמיוחדת לשאלת פתרון חיינו המקולקלים, המשונים מכל חיי אומה ולשון. ואולם את כל תקוותינו ואת כל גורל עתידנו אל לנו לתלות בהקונגרס הזה. נגשים אנחנו אל העבודה הזאת מתוך הכרה ברורה ומתוך אמונה שלמה, כי השעה שעת־הכושר היא לבצור קיומנו הלאומי בגויים, ואסור לנו להחמיצה; ואולם עמוקה ממנה ההכרה וגדולה ממנה האמונה ב צ ו ר ך קיומנו הלאומי, הצורך הנצחי, המפעם את לבנו תמיד, שאינו תלוי במקרה ואינו מתעורר בשעת־הכושר דוקא, כי־אם בנו ובדמנו הוא, ובלתו אין אנו קרואים חיים, בלתו כאין וכאפס ישותנו. ההכרה הזאת והאמונה הזאת לא בנות־הרגע הן — לא מיום אתמול באו לנו ולא מיום מחר דוקא הן דורשות תקונן. עם שבע־ימים, שבע־נסיונות ושבע־רוגז כמונו, לא תקצר רוחו פתאום לקום ולהטיל את גורלו בחיק הרגע, ואפילו אם גדול הרגע ונכבד מאד ותקוות רבות נשקפות ממנו. אם יכזיב הרגע את התקוות האלה, התלויות בו — ת ק ו ת נ ו ל א ת כ ז ב. אי־אפשר לה להכזב, מפני שעם הפץ־חיים אנחנו, עם שהקשה את ערפו להיות ולסבול ולקוות לשלמות עד סוף כל הדורות — עד הגיעו אל מטרתו הרצויה.

בתוך שאר השאיפות הלאומיות הגדולות, אשר יציג לו הקונגרס היהודי באמריקה למטרת עבודתו, תתפוס מקום נכבד ביותר שאיפתנו הציונית: ההשיג על־ידי אכפת־העמים הבאה מקלט בטוח לעם ישראל בארץ־ישראל. ואל השאיפה הזאת, האיצלת מידה על רעיון הקונגרס כולו ומרימה אותו לידי גובה לאומי נהדר, אני מכוונים הפעם את דברינו. מטרתנו הציונית, שהשתלשלות המאורעות הגדולים בעולם גרמה לה בימים האלה להעשות נקודת־החותם, אשר כמעט עיני כל העם נשואות אליה בתקוה וחרדה, ויוצאת הפעם מפנתה, פנה א ח ת של העם, אשר בה טפחיה ידים אמונות ושמרוה מכל משמר עינים צופיות והרהו על גדולה ופריחתה רבבות הוגים ומסורים במשך עשרות שנים, והיא עוברת עתה אל כל פנות העם למפרעותיו. ומי יודע מה יהיה גורלה בידי אלה, אשר מקודם התבחשו לה או עמדו ממנה והלאה, ורק עתה ראו שעת־הכושר להגשמתה והדי את כל תקותיה ברגע אחד? מי יודע את אשר יגיע לה מידי אנשים קלי־דעת ונמהרים, אם התקוה האחת ל א תתגשמנה ו ל א תבאנה ברגע אחד?

ואת הדבר הזה אני חייבים לשים אל לבנו ולבבנו לעצמנו, ואותו אני חייבים להשמיע גם לאחרים: אנחנו, אשר השאיפה הציונית לא מתמול היא בלבנו, אשר רואים אנו בה הזות־הכל, חזות שלמות־חיינו וקיומנו הלאומי בעתיד, ואשר נבועה בדמנו והחייתנו והפרית את ריחנו והזין את גאוננו, אנחנו איננו רואים את הקונגרס היהודי ואת אכפת־העמים הבאה, שעליה תקותו, כעוגן־ההצלה האחרון לספינתנו הנדחת. הקונגרס אפשר שיקרב את הגאולה; ואולם אם לא יקרב — גם אז לא נואש ממנה אף רגע, ואף רגע לא נעציר את צעדינו בדרך, המובילה אליה. כי ה י א חיינו, ו ה י א הנותנת לנו כח ואון לקוות ולסבול ולקיים את ישותנו בין הגויים.

הקונגרס היהודי אינו בא אלא להכריז עדה לפני העולם כולו בשם עם־היהודים כולו — להכריז ולהראות עדה, כעד תביעה גדולה ועתיקה של עם עתיק ושרוד, אשר לא שבת אותה בכל ימי נדודיו הרבים ולא ישבת אותה עד העולם. ואם זאת יעשה הקונגרס — כבר עשה את המוטל עליו מטעם ההיסטוריה היהודית. התוצאות, הבאות אחריו, — בין שימלאו את תקותינו ובין שיכזבו אותן — לא יזיזו אותנו משאיפתנו הנצחית: השאיפה לגאולתנו ולשלמות־חיינו בארץ־מולדתנו העתיקה.

עם עתיק, שבע־נביאות ושבע־דורות, לא ישיל את גורל קיומו, המלומד בנסיונות, בחיק רגע אחד!

מתוך אַרְבַּע אַמּוֹתַי

מורה עברי אני. למה מורה דוקא, ולא מלמד? הרבה תמהים על שם זה. חושדים בי, כי לבי הולך שבי אחרי הגיהוץ והחידוש שבשם החדש; כי נרתע אני לאחור מן השם „מלמד" הישן והנושן, שאינו לפי טעמי, בן הדור החדש.

אני איני מודה להם. מאמין אנכי, כי התוכן אוצל מהודו על השם, ולא השם על התוכן, ואילו יכול הייתי להחזיר את גלגל הזמן אחורנית ולהיות ל„מלמד", עם כל אותו התוכן והערך, שהיו לו, הייתי מוחל מחילה גמורה על השם „מורה" המגוהץ, שגם הוא כבר הועם גיהוצו וכבר סר חנו הראשון ממנו.

ואולם מורה אני ולא מלמד. פגעי הזמן יצרו אותי כך, ושוב איני יכול, למרות רצוני, לפשוט מעלי את צורתי החדשה.

זוכר אני היטב את רבי. הוא לא היה לי בעיקרו אלא מלמד תורה. אמנם במקצת היה גם מורה ומחנך, אבל בזה נתן לי רק את חלקו המעט — חלק אחד מהרבה מאבי. מאם.

הסבה הזקנה נתנו לי הרבה יותר; הרחוב, בית־המדרש, השבת, המועדים, שנהניתי מהם שלא במוגבלות של מלמדי כלל, נתנו לי עשרות מונים, — ובתוך כל אלה, בתור חלק מכל הסביבה, שקדושתה היתה שופעת עלי זרמים, זרמים, היתה גם השפעתו של רבי. ואף־על־פי־כן, על ח נ ו כ י לא היו לו שום תביעות מיוחדות. בכל אופן לא קבל על זה אף חלק מ„שבר־הבטלה" שלו, ואף הכרת־טובה לא בקש. בהכרתו השלמה היה רק מ ל מ ד י.

הלא תודו: שעשעתו של רבי עברה כבר. אמנם, כשהתגברה הנדידה מן העירה אל העולם הגדול, ותלמידיו — חצים יצאו לעבר מאוקינוס וחצים הלכו לנוע על בתי־ספר זרים או על „החדרים המתוקנים", לקח גם רבי את מקלו ותרמילו בידו ובא לאמריקה, ואני פוגש בו לפעמים. כשהוא נע כצל בחוצות ניו־יורק הגדולה וסידורו תחת בית שחיו.

וכי יכולתי גם אני לעשות כמוהו? כלום יש לי, תלמידו, האפשרות להצטמצם בגבול למוד התורה, ככל אשר עשה הוא בימים הטובים ההם? וכי מי צריך כאן לתורתי? איזה מדור יש לה בשוק?

התבוננתי על סביבותי וראיתי, שצריך אני להיות לאיש אחר. צריך אני, אם אני רוצה בקיומי, לא ל ל מ ד בלבד, אלא גם ל ח נ ך. כדי ללמד את תלמידי איזה דבר, אני צריך

לפתיחת בזאר־העזרה

פרשת השבוע

כמוצאי שבת זו, בחמישי ועשרים למארץ, יפתח בניו־יורק באזאר־העזרה, שהכנסתו מוקדשת לטובת אחינו הנגועים בארצות המלחמה. הועידה לעזרה העממית, העורכת את השוק הזה, אשר יהיה פתוח תשעה ימים, התכוננה למפעלה במשך הדשים אחדים ולא חסה על עמלה לשכללו ולשפרו בטוב טעם ודעת.

גאון פילוסופי גרמניה אמר פעם אחת: צורה נעדרת־התוכן ריקנית היא, ותוכן נעדר־הצורה עור הוא. כמדומה, שאין לך דבר, שאינו תלוי בצורה החיצונית, כרגש האנושיות האלמנטרית, האינסטינקט של עזרת האדם לחברו, שעליו מצווים אפילו הפראים שבשבטי האדם. ואף־על־פי־כן, מה גדל ערכה של הצורה החיצונית בימינו אלה אפילו בעניני הושטת־העזרה הרגילה!

מסירות־הלב והרגש הפנימי של נותני הצדקה וגבאי־הצדקה שוב אינם מספיקים: אי־אפשר להשמיע השכם והערב על הפרוטות, לערוך יום־יהודים ויום־דגל וימי־החגים ולהחזיר בכל יום על הפתחים עם קופות של צדקה. צריך לצור צורות חדשות ולהמציא אפנים חדשים להרים תרומות ולצבור נדבות. וצריך להודות, שהעיון מוצלח עלה בלבם של מסדרי הבאזאר, כי אין לך צורה יותר נאה של צדקה בשביל קרבנות המלחמה מזו של שוק־הרחמים.

שוק זה צריך לשמש ת ע ר ו כ ה י ה ו ד י ת.

אצלם, אצל המתוקנים שבאומות העולם, נוהגים לערוך תערוכות לאומיות ועולמיות, כדי להראות לבאי־עולם את יפים, את עשרם והתקדמותם במעלות התרבות, האמנות, הרושת־המעשה והציביליזאציה. התערוכה מסמנת על־פי רוב את נצחון האדם על איתני־הטבע, ויחד עם זה היא מבשרת תקופה חדשה בהתפתחותו. זהו ערכן של תערוכות פאריז, שיקאגו, סאן־פראנציסקו וכדומה. ואולם לא כן הוא הדבר אצלנו: בשעה שאנו רוצים לעשות פומבי לדרישותינו החיוביות, להבליט את אישיותנו ואת התקדמות ההכרה הלאומית שבנו — בשעה זו אין אנו מוצאים בקרבנו אותה האהדות, אותה הסולידאריות, שהוא תנאי ראש וראשון להצלחת מפעל לאומי.

רק אסון לאומי, הדורש הצלה מהירה, עדיין עלול לעורר את כל שדרות עמנו, בלא יוצא מן הכלל, לפעולה של עזרה כללית. רק הרגשות היותר אלמנטריים שבנפש האדם, רגשות התנינה והרחמים, נשארו רק [illegible] את כל העם כאיש אחד להראות את כחו [illegible] כצבור מאוחד.

אמנם אוי לו לצבור, שרק רגש הרחמים שולט עליו, והוא מסתפק רק בעזרה של צדקה ביום שדרושה עזרה של עבודה. ואולם חלילה לנו, המרגישים בכאב ההיסטורי של האומה, לעמוד מרחוק בשעה שצרות מוצאות את מיליוני אחינו, עת אשר חייהם תלויים להם מנגד וסכנת הכליון הגופני מרחפת מעל לראשם?

מקודם לברוא בשבילם את הצורך ללמודים אלה. מוכרח אני להיות להם גם אב ואם וסבא; חייב אני להכניס לתוך ארבע אמותי את הרחוב ואת בית המדרש, לשבות כאן עמהם את שבתותי ולחוג כאן את חגי. הכל נתרכז עכשיו בידי ובתוך ארבעת כתלי בית־ספרי.

בעל־כרחי נעשיתי מורה ומחנך.

כסבורים אתם, ששבע רצון אני ביותר מתפקידי החדש? האם עולה על דעתכם, כי יש בכחי הדל למלא את כל התובות המרובות של המחנך, שעד עכשיו היו נעשות על־ידי מיליוני בני־אדם, על־ידי כל קהל ישראל להמוניו, אשר נשאו אותן על שכמם בכל כחם הרב, כח־איתנים, ועתה השליכו את כל המשא הכבד הזה עלי, היחיד והבודד, ועזבוני לנפשי, להעפיל אתו אל ההר, — כלום חושבים אתם, שבאמת יש בי כח־ענקים כזה?

אין אני ממלא, ואין אני יכול למלא את מקום האב, האם, הרחוב, וגומר, וגומר; אלא, להפך — מוכרח אני להלחם עם האב, עם האם, עם הרחוב, וגומר, וגומר. והמלחמה כבדה ממני.

מה אפשר לי לעשות? מוסרים בידי את הפעוטות ללמדם תורה — וכי קלה זו בעיניכם? אדם מצווה ועומד למלא צרור נקוב! למה ילמדו פעוטות אלו את התורה? לאיזה צורך? בשביל שיהיה להם חלק ב„עולם הזה“? רואים הם, כי להוריהם ולכל בני סביבתם יש, ברוך השם, חלק ב„עולם הזה“ גם בלא תורה זו. בשביל שיזכו לחיי העולם הבא? — הרי אינם רואים גם את אבותיהם דואגים הרבה לעולם הבא, וחיי „הפרוזדור“ אף הם אינם עשויים כאן, שיתקין בהם אדם את עצמו, כדי שיכנס אחר־כך ל„טרקלין“...

שבתי וראיתי, כי אין לי תקנה אלא להיות כאן לבורא עולמות, בורא עולמות ממש. צריך אני לברוא בשביל תלמידי מעין „עולם־הזה“ קטן בתוך כתלי בית־ספרי; לתת להם, עד כמה שבכחי מגיע, לטעום במקצת טעם של שבת וחג; לברוא, מהם ומעצמם, מעין חברה קטנה, שיש לה חיים מיוחדים וצרכים מיוחדים; לתת בלבם קצת מן העונג הרוחני להיות יהודי ולסבול... בקצרה — להכשירם לכך, שיהנו מכל התענוגים האלה במדה מספיקה כל־כך, עד כי תתהפך להם לצורך, והצורך הזה יכריחם לשמוע את תורתי...

* * *

היש מי שמושך אתי בקרון? מסתכל אני לכאן ולכאן— פחד נופל עלי: בודד אני, בודד וגלמוד!

יודע אני, כי תלונה קלה זו תפגוש מחאה מכל צד. בודד וגלמוד? הא כיצד? אדרבה. לא היו ימים טובים לי, [illegible] העברית, בימים האלה! [illegible] היה רבי לפנים. כשישב על דוכנו, נשכח מלבו העולם הגדול, ועסק בטלאכת

בשעה אשר כזאת יפתחו שערי הרחמים וקול רגש האדם ישמע.

אבותינו התמימים, שסער החיים ונפתוליהם לא דלחו את נפשם הפשוטה והתמימה היו מצויים אצל רגש הרחמים יותר ממנו והיו יודעים להתהלך עמו בדרך יותר טבעית ממנו. הרגש היה ישר — רגש נובע ממקור החמלה הטהורה, והדרך היתה קרובה — דרך המובילה מלב האדם אל האדם. והצדקה והרחמים — רחמי איש לאחיו — היו נעשים במסירות־נפש רבה ומתוך המית־הרב ובצנעה. „מתן־בסתר“ היה מתנם ראתיהם.

ואנחנו, דור נסער ונסחף ומלומד בהויות החיים ופגעיהם, שכחנו את רגש־האדם הישר ותעינו מן הדרך הטבעית. „צדקת־פזרוננו“ נודעת בשערים, מראש־הומיות תקרא, וקולה ברעש ובשאון, בחצוצרות ובקול שופר. אין הד לבנו עונה אלא לקול התוף ואין ידינו נפתחת אלא בצבור וברב־עם.

אבותינו ל א נתבעו ונתנו, ואנחנו נתבעים ונותנים.

ולו נדמה לאבותינו רק בצד אחד של הצדקה והחסד— ל ו נ פ ת ח י ד נ ו ו נ ת ן!

פְּשָׁרָה אוֹ הַכְרָעָה

מאת

ד״ר ש מ ר י ה ל ו י ן.

התמימים שבנו, אלה הרגילים למוד את מחזות חיינו באמת־מדה שאולה מן החיים הכלליים, חשבו לפי־תומם, כי מכיון שמחזיקי מושכות היהדות באמריקה הסכימו פעם אחת, ברצונם או בעל כרחם, להצטרף למנין בשאלת הקונגרס היהודי והשתתף אפילו בהגשמתו, ישוב לא יחזרו להתנפל על עצם הרעיון, שהקונגרס נוסד עליו, והקולות והברקים יחדלו. התמימים שפטו על־פי ההגיון והשכל הישר וחשבו, שאם יש עוד מקום לחלוקי־דעות ולהשקפות שונות בנוגע ל פ ר ט י השאלה ו ל א ו פ ן פתרונה, הרי מן הנמנע הוא לבוא ולחלוק על ע י ק ר י ם, שנתקבלו כבר, מפני שאין הודאה במקצת בעיקרים, ופשרות והנחות אינן חלות עליהם. בעיקרים — או מודים או כופרים.

והנה באו העובדות והראו לנו, שאין הגיון ואין שכל־הישר. אין היה רבוע ואין מידה ומאוחר בשעה שהחיים בעצמם מקולקלים בבחינת שורה עקומה של מעשים ומדות, וכי עריני איפוא להיות נכונים תמיד למרידות בהגיון ובשכל הישר.

זה כשנה בערך עברה מעת שהתחילו דנים על־דבר קונגרס יהודי באמריקה. לא במחם של איזו יחידים נולד הרעיון הזה. הרגש העממי, שביסודו אינו אלא תולדתו של אינסטינקט הקיום של הכלל, המתנמנם לפעמים בתקופות של שלוה, יצא ל ע מ ו ד ע ל נ פ ש ו

שמים. העולם היהודי היה שקוע אז בהמון שאלות חשובות: שויון־זכויות, תחום־המושב, צרות הכלל, ההשכלה והדת, החסידות וההתנגדות, הלאומיות וההתבוללות, הספרות העברית, — בכל אותן השאלות, „שעמדו ברומו של עולם“. אבל מי התבונן אז אל אותו העני המדוכא, המתבודד בקרן־זוית אפלה, עומד ברצועתו על־גבי תלמידיו ומקנה להם את רובי תורתו? מה שאין כן עכשיו. הרי נעשיתי ל„מרכז הבריאה“, כביכול. כל השאלות נדחו מפני, ואני ביחד עם בלי־אומנותי העמדנו במרכז: שאלת החנוך היתה לתל, שכל הפיות פונים אליו; היא המפלט היחידי לספינת היהדות, ההולכת ומיטרפת. טון זה נשמע בעתונות ובכל החוגים הלאומיים והלאומיים למחצה. כי הנה קמו עסקנים מיוחדים לעבודת החנוך, והנה מאספים כסף, והנה בונים בתי־ספר גדולים, והנה מושיבים ועדי־חנוך מיוחדים, אשר יעמדו להשגיח עלי ועל עבודתי.

ועדיין אני מתאונן, כי בודד וגלמוד אני!

ואף־על־פי־כן, אני אומר לכם, כי כל הרעש הזה ממני והלאה הוא. מה יתן לי הרעש ומה יוסיף לי השאון — ואתם את העיקר מנעתם ממני: א ת ה י ל ד ה ע ב ר י? עומד אני תוהה ומשתומם, שלא לדעת איך לבראו — איך לברוא יש מאין? הקימו־נא מחדש את העולם העברי שחרב לכם מ ח ו ץ לבית־ספרי, הקימו־נא מעפר שפלותו את

הבית העברי, את בית־המדרש, את הרחוב, ואותי — אותי הושיבו עוד הפעם באוהל דל, ואל אהלי זה שלחו אלי את ילדיכם, ילדים עברים, עם אור־עיניהם והן־פניהם המיוחדים, אשר יבואו אלי ל ר ו ו ת א ת צ מ א ו נ ם, ואז אלמדם את תורתי, כרבי מלפנים, בלא ממונים ובלא משגיחים, בלא רעש ובלא שאון.

אמרתי, כי אני נושא עלי את כל המשא הכבד. בבקשה מכם, אל־נא תשעו בדברי, כי נוכוון אני רק למשא החנוך. לא לזה בלבד נתכונתי. מעיז אני לבוא עליכם בתביעה גדולה מזו: את כל כובד ה י ה ד ו ת ומרירותה נושא אני על שכמי, רק אני ואין איש אתי. אומרים אתם: „גלות! גלות!“ בבקשה מכם, איזהו טעמה של גלות, שאתם טועמים? הרי לחמכם ניתן, מימיכם נאמנים, פרעות אין עושים בכם, חלילה, כל זכיות האדם יש לכם — ומה לכם עוד? או אולי על „גלות השכינה“ אתם בוכים? על שכינה זו, אשר נעלמה מעיניכם זה כבר, ואף היא, כביכול, כמוני, מתיחדת בפנה חבויה — מתיחדת ובושה? הלא עוד ימי דור אחד ללא חיים עבריים וללא ט ע ם של חיים עבריים — והשכינה תשכח מלבכם לעולמים, כתירה, ההולכת ומשתכחת מכם...

את השכינה רק א נ כ י רואה בימי השממון האלה. בעל־כרחי אני רואה אותה! מושפל ונעלב אני בכל עת ובכל שעה עד עמקי הנפש, וכשאני נפגע — ג ם ה י א

ב ש ע ת ה ס כ נ ה, ונזדעזע העולם היהודי באמריקה. הרגיש העולם היהודי, שהשעה תובעת ממנו איזה דבר גדול, לא רק פרוטות ודולארים, ולא ידע לנסח את התביעה הזאת, שבאה מעמקי ההויה שלו. ובאו היחידים, כדרך החיים מעולם, וקראו שם להרגש, שכבר הכה שורש בנפש העם, ובארו אותו ואת תביעותיו. ומפני שהתביעה הזאת אינה תביעת הפרט ואינה מכוונת כלפי הפרט, אלא תביעה עממית או לאומית במלא היקפה, המכוונת כלפי ה כ ל ל היהודי הלאומי, שנתגלגל לאמריקה, או, יותר נכון, כלפי החלק הגדול, הקשור עוד להכלל, — לא מצאו לפניהם היחידים דרך אחרת, כי־אם לצאת בהכרוז הגדול: הסתדרות עממית! לא הסתדרות לשם הסתדרות, ולא כדי להקניט ולהרגיז את מי שהוא, אלא הסתדרות לשם הצלה ופורקן. שתיקה לעת כזאת אינה אלא בגידה לאומית. זאת הבינו היחידים, זאת הבין העם בשלמותו, ותביעת הסתדרות חדשה ע ל י ס ו ד ע מ מ י גברה וחזקה מיום ליום.

מובן מאליו, שהכרוז החדש הזה, הקורא להסתדרות חדשה, לא יכול להפיק רצון מאת המנהיגים הישנים, מנהלי הדור, חותכי משפטו ומטילי גורלו. ואי־אפשר לכעוס עליהם. גם להם יש הזכות להגן על קיומם — לא על כבודם בלבד, אלא על קיומם בתור מנהיגים ומנהלים, שבמשך הזמן בראו להם שיטה מיוחדת והשקפת־עולם מיוחדת, אשר העתיקה את מרכז־הכובד של שאלת היהודים מ ן ה כ ל ל א ל ה פ ר ט. ובשעה שבאים אנשים חדשים ואומרים לשנות סדרי בראשית — לפי השקפת המנהיגים — ולהחזיר את הגלגל מן ה פ ר ט א ל ה כ ל ל, — הרי לפנינו שני מחנות מתקוממים זה כנגד זה, שאין שום יכולת לתווך ביניהם, כשם שאין להשלים בין מים ואש.

ומוטב היה, אילו לא התפשרו הצדדים ואילו היה כל צד מגין על שטתו ועל השקפת־העולם שלו בלא שום הנחות, והענין היה מוכרח לבוא לידי הכרעה מסוימה. יש ערך לאחדות בשעה שהיא שלמה. אבל אין שום ערך לאחדות לקויה, לאחדות של טלאי על־גבי טלאי, של הטחת תפל מבחוץ ובתוכה בדק. אבל במקום שההכרעה לא היתה אפשרית באה ה פ ש ר ה, וכל ההסתדרויות היהודיות הקיימות הסכימו לקריאת קונגרס יהודי באמריקה.

פסקו לדון ולהתוכח על־דבר עצם השאלה, לא מפני שעבר הניגוד הפנימי שבין המחנות ובטל מן העולם, אלא בישוב שהתפשרו הצדדים למראית־עין. והממונים החדשים על הגשמת הקונגרס דנו את עצם השאלה לגניזה ואמרו להמיתה בנשיקה. ומצד השני, התביעה העממית, מכיון שנשנתה וחזרה ונשנתה, פגה חריפותה וניטל עוקצה ממנה והדלה להרעיש את העולם היהודי. עד שבאו שוב ה י ח י ד י ם, מנסחי התביעה הלאומית, והתחילו עוד הפעם לתבוע, ובפעם הזאת לא בשם עצמם בלבד, כי־אם בשם ההחלטות שנתקבלו בשם הפשרה המשותפת.

והתחילה עוד הפעם המלחמה ה ע י ק ר י ת. התחילו עוד הפעם הוכוחים מאותה הנקודה, שממנה יצאו. התחילו עוד הפעם מפלפלים על־דבר אותה הסכנה, הנשקפת להיהדות בכללה, אם רק ינצחו הלאומיים את מתנגדיהם ויוציאו את רעיון הקונגרס היהודי אל הפועל. ובאים אנשים בעלי שפע, ומפני זה בעלי השפעה, ומוחלים על כבודם ויורדים לתחתית העיר לדבר אל המוני־העם בשם

נ פ ג ע ת ע מ י. „בכל צרתי לה צר“.

עומד אני בכל יום בבית־ספרי לעת צאת עדרי הצאן מבית־הספר הכללי. כולם מרוחצים ומסורקים יפה, כולם לבושים בטעם ובהדר. חלק קטן מהם אני רואה נחפזים יותר מחבריהם. מכיר אני בהם את תלמידי. ויודע אני, כי נחפזים הם לביתם להסיר את בגדי־עדים מעליהם וללבוש את בגדי־הרחוב הקרועים. עוד מעט ויופיעו בצורתם זו לפני, מורם העברי. מושפל ונעלב אני בכל יום ביחד עם תורתי, ביחד עם שכינתי, וכשאני נושא עיני למרום לבקש שם עזרה בצר — אז שומע אני את קול משק כנפיה של השכינה, כביכול; רואה אני, כי אלי, אל מושיעי, מפלטי, מעוזי ומשגבי, — גם הוא, כביכול, בגלות. תש כחו, כביכול, בכובד החיים האלה.

ואני מתעטף כולי, אני וכלי אומנותי — זו התורה העברית — בטלית שחורה של אבלים ומנסה לקרוא על עצמי „צדוק־הדין“: אכן דל חלקנו. אני אינו אלא מורה עברי, ותורתי — תורה עתיקה של עם עני, גולה ונדח; מה אנו ומה כחנו לעומת קולטורה צעירה ועשירה?... ואף־על־פי־כן לא ינוח לבי. הרי סוף יש לנו, לי ולתורתי, לי, המלמד את התורה בישראל, א י ז ה ח ל ק ביצירת נפשו של הילד העברי, ב ה ו י ת ו ה א נ ו ש י ת של תלמידי! האמנם לא יכיר הילד העברי ולא ירגיש לעולם ברכוש זה, שטרחו והכינו בשבילו דורות רבים של חיי־עם, הדורות העתיקים, שאני הנני שליחם לאצול מהודם על בניהם, הבאים אחריהם? ואם מן הנמנע הוא לתלמידי עתה להבין ולהרגיש את זאת — מה תקותי ומה תפקידי אצלם?

* * *

היש מכם איש, אשר יחוש ואשר ירגיש בצערי ואשר יתן את לבו על זה?

תאמרו: גם לכם צער פנימי, צער שבלב, שאתם מסתירים אותו עמוק־עמוק בקרבכם ועין לא תשורהו. האאמין לכם? הרי גם לצער אשר כזה יש סימנים ידועים: הצער אינו בא אלא לאחר שאפסו כל הכחות במלחמה. ואתם כלום נלחמתם או כלום נלחמים אתם על חייכם העבריים, ההולכים וכלים? ואם לא נלחמתם, ואם לא טעמתם את טעם היאוש של מנוצחים, ואם לא עונתה נפשכם בבדידות כמוני, ואם שלוים אתם באהליכם למראה ההרס והכליון בחייכם העבריים ובירושת אבותיכם היקרה, — היש לכם איפוא הצדקה לחוש צער כמוני?

הצער — לי לבדי הוא. אין לאחר חלק בו. דומם אני נושא אותו בקרבי. דומם אני נושא את סבלי, סבל כל בית ישראל, על שכמי. יחיד ובודד אני — ועין זר לא תשורני.

ואני אינו אלא מורה עברי.

י. ז. פרישברג.

אהבת העם ויוצאים לדורון, לתפלה ולמלחמה. מנדבים סכום הגון לצרכי איזה מוסד צבורי, וסמוך לנדבה — צקון־יחש, הבדי־התחנונים במיוחד בבתי־כנסת אחרי הקריאות החדשות, המעוררות להסתדרות חדשה ולשנוי ערכין. ואחרי התחנונים — נאומים שבעל־פה ומאמרים שבכתב מלאים קצף, התנפלות, חרפות ורעל כלפי המתקוממים והמורדים.

והתחילו עוד הפעם לאיים באותן הקריאות, שמאיימים בהן על התינוקות ועל הפחדנים: ארי בדרך, דוב בחוץ, התפלגות, ממשלה בתוך ממשלה, וכיוצא באלו פתגמים עתיקים, שכבר העלו חלודה ושאין איש מתיחס אליהם עוד בכובד־ראש. הכל יודעים, כי אנשים בעלי תרבות שבאומות העולם, שלא הוכו בסנורים על־ידי האנטישמיות, לא יגלגלו אשמה כזו, שאין לה כל יסוד, על היהודים, הרוצים להסתדר, כדי להוציא את עמם מן המצר והציקו מבחוץ. הכל יודעים, כי דוקא בעשרות השנים האחרונות, מאז שנתגלה הרצון הלאומי היהודי בצורה מוחשית ונבחן בהתנועה הציונית ובהישוב החדש בארץ־ישראל, נתרבה גם בין האומות מספר המודים בפתרון שאלת היהודים על־ידי יצירת מרכז לאומי לעם ישראל, וההכרה הזאת חדרה דוקא להשדרות העליונות של החברה, שיש להן השפעה רבה על מהלך הענינים הפוליטיים. הכל יודעים, כי אפילו הממלכות האדירות, שלא רצו עד כה לראות את הישוב היהודי במדינות שונות כראות אחדות לאומית, החליפו בזמן האחרון את השקפתן, והן נכונות להחליף בנדון זה גם את שיטתן בנוגע לשאלת השלטון הפנימי של היהודים במדינות ההן. שאלת היהודים בכללה יצאה מגדר שאלת תחום־המושב והדומה לה, ויצאה גם מהתחום הצר, שגבלו לה מנהיגינו הישנים, ונכנסה לסוג השאלות הלאומיות, העומדות כעת על הפרק ותובעות את פתרונן בחזקה.

אומרים: הזהירות היא אם לחכמה; אבל הזהירות של „שב ואל תעשה“ היא בת הפחד, הבא מחוסר אמונה ובטחון בכח עצמו של העם. הזהירות הזאת נולדה בחשכת ליל הרדיפות והגזירות, והיא שהביאה אותנו למדרגה שפלה כל־כך בין העמים. היא שהטביעה את הותמה על כל מעשינו ובראה לנו תחום צר של מחשבות־אין־אונים ושל פעולות נכליות.

וטוב עשו העומדים בראש תנועת הקונגרס היהודי, שחדלו סוף סוף מרדוף אחרי שלום מדומה ואחדות של אחיזת־עינים. יתנפלו נא מתנגדי הקונגרס מימין ומשמאל — תפארתם לא תהיה על דרכם זאת. אין תחבולה ואין מזמה נגד זרמים הרשים, הנובעים מסדרי־החיים שנשתנו ומהכרה עממית פנימית. הכבכוכים ימשכו זמן־מה, ובמקום הפשרה תבוא אחר כך ההכרעה. לא צר ידוע ינצח — החיים יכריעו.

גְּמַר תְּקוּפָה

מאת

מ ש ה ה ל ו י.

(סוף).

במשך חמש עשרה השנים האחרונות התקדמה הרבה היהדות המזרחית על דרך התבצרותה בארץ זו. שנויים כבירים ותקונים מועילים נעשו בה כמעט בכל מקצועות החיים. בעבודת הסדור והתקונים שמה לה היהדות המזרחית את השאיפות הלאומיות לקו ומשקולת. הרבה מהישן היה מוכרח להשתנות בתוקף התנאים המיוחדים, השוררים בארץ זו. וצריך היה לאחוז באמת־המדה ולהכיר על־פיה מה לקרב ומה לרחק, מה הוא העיקר ומה הוא הטפל. היהדות במערב־אירופה אחזה באמת־המדה של הדריישות המדיניות והאזרחיות, ועל־פיהן הביאה בחייה שנויים ותקונים, שתוצאותיהם המעציבות ידועות למדי. לעומת זה אחז הישוב האמריקאי, שהחל לסדר את סדרי חייו הרוחניים בשעת תגבורת הרעיון הלאומי, באמת־המדה של השאיפות הלאומיות, של קיום העם היהודי בתור חטיבה לאומית מיוחדה.

בהתאם להשאיפות האלה נשתנתה הרבה צורתם של בתי תלמוד־התורה: הללו קבלו צורה של בתי־ספר צבוריים עם תכנית־למודים יותר רחבה ומתוקנה. נוסדו מוסדות חנוכיים מטפוס חדש. כמו הישיבות, שהכניסו לתוך תכנית־למודיהן את הלמודים של בית־הספר הכללי. נוסדו „בתי־הספר לעם“ ו„בתי־הספר הלאומיים“ של הראדיקאלים. נוסדו גם מוסדות גבוהים לחכמת־ישראל, לחנוך רבנים ומורים. המורים היהודים התאחדו יחד לשם מטרות הניביות ופדגוגיות. התלמידים היהודים בבתי־המדרש הגבוהים התאחדו יחד ויסדו את „המנורה“, במטרה להרביץ בין חבריהם את ידיעת היהדות וההיס־טוריה העברית. בערים שונות התאחדו בתי־התפלה, מוסדות־הצדקה והחברות השונות ויסדו את „הקהלה“ בתור באת־כחם של יהודי המקום בכל הענינים הדתיים והצבוריים. גם „האורדנים“, אלה ההסתדרויות היותר גדולות בארץ זו, שביסודן הונחה המטרה החמרית של עזרה הדדית במקרי אסון או מות, גם בהם ניכרת בשנים האחרונות השאיפה להרחיב את חוג עבודתם מחוץ לענינים החמריים, הנוגעים אף לחבריהם, ולהשתתף במעשים ומפעלים, שיש להם ערך יהודי כללי. נוסף על אלה, נוסדו הסתדרויות חדשות, מעין „האורדן בני־ציון“ וה„פעריבאנד“ של הפועלים הלאומיים, שהיסוד הלאומי גבר בהם על יסוד המטרה החמרית.

חשיבותו של הישוב היהודי האמריקאי צפונה איפוא בזה, שהוא הנסיון הראשון בדברי ימינו — ונסיון שנעשה בתקופה החדשה, בארץ ההופש המדיני והשויון האזרחי— להסתגל אל חיי הארץ, מבלי לבטל מפניהם את החיים הלאומיים ומבלי לוותר על הענינים הלאומיים. קורותיה של היהדות במערב־אירופה חזקו בקרבנו את ההשקפה

המקובלה, כי בארצות, ששם נהנים היהודים מהזכיות המדיניות והאזרחיות, מוכרחה היא היהדות לוותר על היסוד הלאומי שבה ולבטל את צורתה הלאומית מפני צורת החיים האחרים. הישוב היהודי האמריקאי הוא מופת חי, הסותר את יסודותיה של השקפה זו. הצורה הלאומית שביהדות האמריקאית בולטת למדי בכל התקונים, האמורים למעלה. גם הכפירה בלאומיות, שנעשתה עיקר חשוב בהשקפתם של מפלגות שונות ביהדות האמריקאית, אינה נובעת מתוך ההכרה, כי המצב המדיני והאזרחי של היהודים בארצנו דורש את בטולה של הלאומיות היהודית, אלא נקבעה בלבם במקרה, מפני שאין הם יכולים להשתחרר מן המסורת, השוררת במפלגתם, כמו שאנו רואים את הדבר אצל המפלגה הסוציאליסטית, או אצל היהודים הריפורמיים, וגם ביניהם רבו הבועטים בתורת מפלגתם שנתישנה.

הישוב האמריקאי הוא נסיון חשוב גם מפאת החומר האנושי, שממנו הורכב. חלקים חשובים מכל תפוצות הגולה התישבו באמריקה. הישוב היהודי באמריקה הוא עיסה לכל היהודים שבשאר הארצות; הוא קלט אל קרבו את כל היסודות השונים של יהדות־הגלות בתקופה זו, שהשפעת הסביבה הזרה מבחוץ על היהודים לארצותיהם גדולה בערך, וההבדל שבין יהודי ארץ אחת לבין יהודי ארץ אחרת בולט ביותר. מלבד זה היתה התפתגות האימיגראנטים לחברות ואגודות קטנות על־פי המקומות, שבאו משם, דבר הכרחי בראשית צמיחתו של הישוב. בארץ נכריה מתחזק הקשר בין בני עיר אחת, המכירים זה את זה מימי ילדותם ושלותם, והם מתאחדים יחד ומיסדים חברות שונות לשם מטרות דתיות והברתיות, המביאות תועלת רבה לחבריהן, וגם ליהדות, בזה, שהן ממשיכות בסביבה הזרה את השפעת הרוח הצבורי והחיים הרוחניים המקובלים של המקומות, אשר יצאו משם. החברות האלה עזרו הרבה להקל את התבצרותם הכלכלית של המתישבים החדשים מבני עריהן על־ידי המצאת עבודה או הושטת עזרה במקרי־אסון. הללו קיימו ליהדות הרבה נפשות, שהיו הולכות ומתנוונות ברוח החמריות הגסה של הסביבה מחוסר השפעה מוסרית ורוחנית.

היחוסים, שנקבעו בין חלקי היהדות המזרחית השונים, יחוסים טובים הם בערך. הנסיונות המשיתפים, שנתנכו היסודות האלה בסביבה החדשה, והשנויים הנמרצים, שחלו בסדרי חייהם ובהשקפתם על היהדות, אמנם לא גרמו להם, שיעשו להטיבה אחת, לגוף צבורי אחד, אבל עוררו בקרבם את הרצון לשתף את הכחות בעבודה צבורית ולהמעיט, עד כמה שאפשר, את החכוכים והנגודים שבין חלק אחד להשני. הנטיה להתגודדות, שנראתה בישוב היהודי באמריקה בראשית צמיחתו, הביאה פחד בלב רבים, כי היהדות המזרחית עתידה שתתפורר לחלקים קטנים ורבים, לפי מספר הערים בליטה, פולאניה, גאליציה וכו'. בשנים האחרונות נפתרה שאלת ההתפוררות לטובת סדור היהדות בארץ זו. מאורעות מעציבים באירופה עוררו בשעתם את החברות הקטנות של בני ארצות שונות להתאחד לשם הבאת עזרה מהירה לאחיהם הנגועים, ומהתאחדות ארעית זו צמחו אחר־כך הסתדריות גדולות, שיסדו מוסדות צבוריים שונים, אשר שם הארץ של מיבדיהם נקרא עליהם. באופן זה נוצרו ההסתדרויות הגדולות של יהודי רומיניה, גאליציה, בסרביה ופולאניה, שכל אחת מהן הקימה מוסדות חשובים, הנתמכים על־ידי חבריה. בענינים צבוריים וכלליים משתתפת ההסתדרות הגדולה בתור באת־כחן של החברות הקטנות הרבות. ומעלה יתירה יש להסתדרות ממין זה: בהיותה קשורה לענינים הנוגעים למקום־מושבם הקודם של חבריה, היא נותנת קיום להתגדר בו לעסקני החברות הקטנות, המתנקאים בפעולותיהם ורצינותם של חבריהם בני עירם וארצם, ועל־ידי כך הם מתחנכים בעבודה צבורית. הרגש הצבורי מתגבר בלבם, והם הולכים ומתענינים גם בענינים כלליים.

ימים עשירים בפעולות ומעשים, המכוונים כלפי פנים, כלפי הקמת בנין היהדות בארץ זו על יסודות חזקים, היו הימים האחרונים. המצב המיוחד, שנברא לרגלי המלחמה, הביא לפתע־פתאום לידי גמר את תקופת הסדור והבנין. ההרס והכליון, שהביאה המלחמה על המרכזים הישנים, והשנויים הכבירים, שיחולו בעקבותיה במצב היהודים במרכזים ההם, מטילים על יהודי אמריקה חובות לאומיות גדולות ורבות־האחריות, הדורשות, כי בשעת פורעניות זו ירכזו יהודי ארצנו את כל כחותיהם גם בעבודת העזרה וגם בעבודה מדינית. בשנים הבאות יהיו מכוונים כל מעשינו ופעולותינו כלפי חוץ, כלפי יתר ישובי היהודים, הזקוקים לעזרה חמרית ומדינית, ועל־ידי זה תדחה עבודת הסדור והבנין מבפנים.

המלחמה תגרום גם כן, כי זרם הנדידה לאמריקה יתגבר וישטוף במרוצה כבירה, והתגברות הנדידה, מלבד שתברא שאלות חדשות של סדור חיי האימיגראנטים החדשים: איך למצוא עבודה למחנה של מאות אלפים דווים וסחופים, לפזרם במקומות שונים, שלא יציפו את המקומות הצפופים מכבר, ועוד המון שאלות אחרות, שכדי למצוא פתרון להן דרושים יהיו כחות חמריים ורוחניים גדולים, — הנה עוד תשפיע בשלילה על עבודת הסדור והתקונים ביהדות האמריקאית הקיימת. אמנם מטבע של תנועת נדידה, שמכניסה היא זרם דם חדש לתוך גוף הישוב. אבל במה דברים אמורים? בישוב, העומד עדיין במצב ההתהוות ועוד לא נתגמנה צורתו, או בישוב, שכבר קבל צורה קבועה ומסוימה ונשתקע במצב ההתאבנות והקפאון. לתוך ישובים כאלה מכניסה האימיגראציה חיים חדשים וכחות רעננים ופורים. אבל בישוב, שזה מקרוב התחילה צורתו להסתמן ועוד לא הספיקה להתגבש כראוי, יוצאה שכרה של נדידה בהמון בהפסדה, מפני שהיא מכניסה לתוכו צורות־חיים חדשות, המתנגדות לאלה, ההולכות ונקבעות בו בעמל וביגיעה רבה.

מזלו של הישוב היהודי באמריקה גרם לו, כי השפעתו כלפי חוץ תתחיל עוד קודם שהספיק למצוא פתרון לשאלותיו הפנימיות, עוד קודם שעלתה בידו לקבוע את סדרי חייו במקומו ולסגל את יהדותו אל תנאי הארץ. צמיחתו הפתאומית, מצבו החמרי המעולה ויחוסיו המדיניים הטובים העמידוהו בשורה הראשונה של המרכזים

היהודים לידם שהתכונה צורתו על־ידי פעולות ומעשים פנימיים, על־ידי יצירות, המגלות את רוח עצמו ותכונתו, את שאיפותיו ותקוותיו. וכשהתחילה צורתו של הישוב היהודי האמריקאי להסתמן בתקופה האחרונה, באה המלחמה והעמידה אותו בראש היהדות, ותקופה חדשה מתחילה בחייו, תקופה, שבה יהיו כל כחותיו מכוונים כלפי חוץ, כלפי הצלת ישובי היהודים בארצות המלחמה מסכנת ההרס והכליון, המרחפת מעל לראשם.

תקופת הסדור והתקונים נגמרת בשעה היסטורית, כשהיהדות המזרחית באמריקה מתכוננת לקריאת קונגרס יהודי, שידרוש זכיות לאומיות בשביל היהודים בארצות המלחמה. לא יכולנו לצפות לגלוי יותר מתאים ומזהיר של שאיפות הישוב היהודי בארצנו מקריאת הקונגרס היהודי. זכיות לאומיות, קיום הלאומיות היהודית — היא השאיפה, המתגלית מכל פעולות הישוב האמריקאי בתקופה הנגמרת.

בשעה היסטורית זו יש חשיבות מיוחדה לנסיונותיו של הישוב היהודי באמריקה. עומדים אנו על מפתן תקופה חדשה, שתביא שנויים כבירים במצבם המדיני והאזרחי של היהודים בארצות המלחמה, והשנויים המדיניים יגררו אחריהם שנויים נמרצים גם בחייהם הפנימיים של יהודי המזרח. ההסתגלות אל התנאים החדשים תעורר בתוך היהדות המזרחית שאלות מטרידות, אשר תהיה להן, למרות שנוי המצב, תכונה משותפה עם השאלות החמורות, שנסרו בחלל עולמו של הישוב היהודי האמריקאי, והיא — הצורך לצור צורות־חיים חדשות במקום הצורות הישנות, שנפסלו מחמת שנוי התנאים המדיניים והאזרחיים. ומי יודע, אולי עתיד הוא הישוב היהודי האמריקאי מתוך נסיונותיו, שרכש לו, שישמש מופת ליהדות במזרח־אירופה?

הערת המערכת. — נותנים אנו מקום למאמרו של סופרנו הנכבד, מפני שמצאנו בו כמה דברים של טעם בענין בירורה של התפתחות הישוב היהודי באמריקה. ואולם יחד עם זה רואים אנו חובה לעצמנו להעיר כאן, כי השקפתו על פעולות היהודים המערביים באמריקה ועל כונותיהם „הטובות" לחזוק היהדות האמריקאית ולבצורה בתור השיבה לאומית, — השקפה זו, לפי דעתנו, מוטעית היא מעיקרה. בענין זה יבואו באחד הגליונות הקרובים דברי סופר אחר, הרואה את היהודים המערביים ואת ערך פעולותיהם ליהדות מבחינה אחרת. —

מִסּוֹנֶיטוֹת שֶׁכְּסְפִּיר

מאת
י. י. שווארץ

א.

אֵיךְ לְיוֹם קַיִץ בָּהִיר אֲדַמֵּךְ, חֲבִיבָה?
יָפִית מִמֶּנּוּ עוֹד, בְּחִנֵּךְ לֵב מַרְנִינָה.
טִפּוּחֵי אָבִיב רַכִּים תֹּאכַל צִנָּה,
וְחוֹלְפָה, נִמְנָה עֵת הַקַּיִץ הַמַּרְהִיבָה:
בְּלִי חוּס עֵין־שֶׁמֶשׁ תַּךְ, בְּעֹז נֶאְדָּרִית,
וְיֵשׁ שֶׁשַּׁרְבִיט־זְהָבָהּ עָב יְלִיטֶנּוּ;
יַעַל נֶדֶף, פֶּרַח נֹבֵל יִאַנֶּנּוּ
נִרְמָסִים הֵם בְּתִגְרַת רֶגֶל־זְמַן אַכְזָרִית.
אַךְ קֵיצֵךְ, קֵיצֵךְ אַתְּ לֹא יוּעַם לְעוֹלָמִים;
תְּשַׂגְשְׂגִי בְּיָפְיֵךְ, בְּאִבֵּךְ עוֹד פּוֹרַחַת,
גַּם שְׁאוֹל עָלַיִךְ לֹא יְכַס. לֹא תִירְאִי שַׁחַת,
עֵת קֶסֶם אֶאֱצֹל לָךְ מֵאוֹצַר־קְסָמִים:
בַּל־עוֹד לֵב הוֹמֶה בְּתֵבֵל־יָהּ רַבָּתִי
לְעוֹלְמֵי־עַד תִּפְעֲמִי בְּשִׁירָתִי.

ב.

כְּמִשְׁבְּרֵי־יָם אֶל חוֹל חֳפֵיהֶם מַכִּים,
בִּמְרוּצָתָם רְגָעֵינוּ שׁוֹטְפִים;
וּרְגָעִים בָּאִים עִקְּבֵי חַבְרֵיהֶם רוֹדְפִים, —
וְגַם אֵלֶּה נוֹהֲרִים קָדִימָה וְנִמַּקִּים.
וְיַלְדוּת־תֹּם מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי יַם־זֹהַר
לִגְבִירוּת תָּבִיא, וּבִפְאֵר מַכְתֶּרֶת;
וְאָז יָגִיחַ עָב וְיַאֲפִיל עַל תִּפְאֶרֶת,
וּזְמַן שֶׁנָּתַן גַּם לוֹקֵחַ בִּרְכוֹת־נֹעַר.
בְּאַדֶּרֶת־הָעֲרוּמִים וּזְמַן יִתְקַצֵּף,
וּבִלְתִּי הַיֹּפִי יִשְׁדֹּד נִירוֹ.
כָּל חַי לְפָנָיו יִכְרַע, וְהוּא יִקְצֹר קְצִירוֹ —
וּמִי בִּפְנֵי בְּרַק מַגַּל־זְמַן יִתְיַצֵּב?
אַךְ עוֹד בִּזְמַן מִבְטָחִי: חֲרוּזַי יַעֲמֹד נֶצַח,
מְסַפֵּר כְּבוֹדֵךְ־הוֹד — וְאִם־כִּי יָדוֹ רֹצַחַת.

חוֹפְנֵי־זָהָב

מאת שלום־עליכם. | תרגום י. ד. ברקוביץ

ד.

בְּנָם שֶׁל חוֹפְנֵי־הַזָּהָב: נֹחַ הַחַטָּב.

כמה וכמה כשרונות הנגה הטבע ופזרה ביד נדיבה לבני־אדם מצוינים ביקדותם, שהלכו ונעשו אחר־כך לאנשי־מעלה מפורסמים: לזה נתנה קול ערב לזמר ולהנות אנשים מגרונו. לזה חלקה ידים אמונות ומהירות לפרוט על הכנור ולשמח לב אדם בניגונים מתוקים. ולזה צותה את הברכה ברגליו, שיהא מרקד על הבימה לעיני הקהל ומפיק רצון מן הנשים. את נח, בנו הבכור של נפתלי, הנגה הטבע כשרון מיוחד במינו, כשרון הטב אמן, החוטב בעץ.

עוד בימי ילדותו התנכר נח בכשרונו זה. כל הימים התהלך הנער מוכה ופצוע וצרום־אוזן מהמכות, אשר הכהו אביו, ומהסטירות, אשר קבל מידי אמו: למען ידע נער כמותו ולמען ירגיש ויקח מוסר, ולא יוסיף עוד לשלוח יד בכל מקום ובכל דבר ובכל כלי אשר יש בו חפץ לחטט ולגזור ולכרות ולקרוץ ולחצוב ולחטוב!

כדי להרחיק את הילד מטבעו המגונה ולהוציא מלבו בחזקת־היד את שגעונו לחטוב, מסרוהו לחדר וצוו על מלמדו מאה פעמים ואחת, כי יקצץ את כפיו וישבר את כל עצמותיו, אם יראה סכין בידו! מוטב שיעסוק בתורה ואל ישעה בדברי־רוח! ואולם לא הועילה לו לנער גם תורת רבו: נח לא ראה ברכה רבה בלמודיו, אבל כנגד זה הלך והצטיין יותר ויותר במלאכת החטוב. בכל היה מחטב חטובים, בכל דבר, אשר ראו עיניו, שלח את ידו ועשה בו רושם. וכבר נמצאו בכתריאליבקה מבינים ויודעי־הפץ, אשר נבאו לו עתידות גדולות ואמרו עליו, כי ר ו ח מקנן בקרב הנער הזה ובידיו. ויש שהוסיפו ואמרו, כי אילו היה נח זה הקטן בעיר גדולה, מובטח לו, שהיה מראה נפלאות בידיו! מה טיבן של הנפלאות, אשר נח היה מראה בעיר הגדולה, אין איש יודע עדיין אל־נכון, ואולם לעת־עתה הכל מודים, כי ידים מפליאות אלו מוטב להן שתיבשנה: הן את כל הספסלים בבית־המדרש ואת כל העמודים של בעלי־הבתים המתפללים שם גזר הנער המשולח הזה בסכין או במכיתת־זכוכית וצר עליהם צורות שונות — צורות של בני־אדם וצורות של בעלי־כנף, וגם צורות של חזירים, להבדיל... בעטים של החזירים האלה קבל נח בשעתו את ענשו כפלים גם מידי אביו וגם מידי אמו, גם מידי הרב וגם מידי השמש, ואפילו מידי הבלן — כל איש, אשר היה אלהים בלבו, ראה חובה לעצמו לכלות חמתו בנער ולהתנקם בו:

— רשע מרושע! חזירים הוא מכנים למקום קדוש!...

ואולם נח החטב לא שב מדרכו ולא לקח מוסר. הניצוץ האלהי, שבא לו בירושה מאת האמן הגדול חכם־הלב בצלאל בן אורי בן חור, אשר בתורה, לא נתן מנוחה לנפשו, ולא נתקררה־דעתו עד שנתגלה כשרונו בכל תקפו על־פי מקרה, כדרך כל הכשרונות הגדולים והמפורסמים, שנתגלו לעולם לפתע־פתאום.

ומעשה שהיה כך היה. ימים מועטים קודם הפורים קנה לו נפתלי אביו רעשן של עץ להכות בו את המן בבית־המדרש בזמן קריאת המגילה. כשבא נח לבית אביו והרעשן בידו, עמד להתבונן אליו, לחקרו ולבדקו מכל צד, וכך היה מטפל בו שעה ארוכה, עד שהפריד אותו לאט־לאט החלקיו ועמד על מהות קרביו ואופנו והזר וסדרו מחדש — וכאן נצנץ רעיון במחו, כי אילו היה חומר בידו, היה עושה רעשן נפלא ומיוחד במינו, אשר יעיה בטיבו על כל הרעשנים שהיו מעולם. כלום היה חסר אלא שני דברים: חומר למלאכה וכלי־אומנות, כלומר: עץ וסכין. אבל מאין יקח את שני הדברים היקרים האלה? אמנם עץ לא יקשה ממנו למצוא: לכשירצה, ימשוך ויקח בגנבה קיסם אחד מן הקיסמים, הטמונים לה לאמו בין התנור והכירים. אבל כלי־אומנות מאין יקח? סכין מה תהא עליה? חשב נח ופשפש ומצא עצה: נטל בידו את הרעשן, אשר קנה לו אביו, ויצא אל השוק למכור אותו ולקנות סכין במחירו. איתרע מזלו ונכשל בקונה שאינו מהוגן. תפס לו הקונה בידו והוליכו והביאו עד אביו:

— מה פשר החידה הזאת, רב נפתלי? בנך הקטן כבר יצא לסחור ברעשנים לפורים?

דעת לנבון נקל, כי ראשית כל קבל האמן הקטן את שכרו מידי אביו במכות־לחי מזומנות, יפות ונאמנות, ואחר־כך, בשעמד נפתלי לחקור את בנו ולדרוש ממנו, כי יספר לו את כל האמת — על־מה ולמה יצא למכור את רעשנו בשוק ומה צורך לקטן כמותו במעות, — התודה נח על חטאתו בדמעות־עינים וספר לפני אביו את כל מצוקות־לבו, ואז רק אז עשה בו אביו את משפטו כדת וכדין, והלך וקנה לו סכין קטנה, והלך ובחר לו עץ טוב למלאכתו, ונח ישב מיד על האבנים, ולא זז ממקומו עד שהוציא מתחת ידו כמה רעשנים בבת־אחת, רעשנים מיוחדים במינם ונפלאים כל־כך, עד כי נקהלו כל בני העיר לראותם ולהתפלא עליהם, וכל הכתריאלים, מנער ועד זקן, נאספו ובאו לברך את נפתלי ברכת מזל טוב.

— מהיום הזה והלאה שוב אין לך, רב נפתלי, לדאג לבנך דאגת־מחר: פרנסתו מובטחת לו מעתה ועד עולם...

ומאותו יום ואילך ידעו כל בני העיר מן הקצה אל הקצה, כי כל הרוצה לקנות רעשן יפה במקח השוה — ילך ויקנה אצל בנו של נפתלי, אצל נח החטב. וידי נח מלאות תמיד עבודה בערבי ימי הפורים. וככל אשר ירבה להכין רעשנים, כן ירבו קוניהם. בכל שנה ושנה, כשימי הפורים עוברים, מתפאר נח בסוד בני בית אביו:

— השנה הזאת שנה של רעשנים היתה!

לא לחנם מקנאים הכתריאלים בנפתלי איש־הרגלים ובבניו:

— אך חופני זהב כולם! — נדברים הם איש אל רעהו מתוך אנחה עמוקה. — לא־די שהוא מאסף ממון מצד אחד והיא חופנת זהב מלוא־חפנים מצד שני, כשמגיעים ימי הפורים. — הנה עוד חננם אלהים ונתן להם בנים חרוצים, הממלאים אוצרותיהם כסף וזהב!...

ה.

חוֹפְנֵי־הַזָּהָב הַקְּטַנִּים.

רצונכם לראות מחזה נהדר במחיר מועט, — זאת העצה היעוצה לכם: קומו ובואו לימי הפורים לעיר כתריאליבקה, סורו לאחת מאכסניותיה, עמדו והציצו בעד החלון החוצה — אז תראו את אשר לא ראיתם מימיכם בעיר הגדולה. למן הבוקר רצים ברחובה של עיר נערים ונערות, כולם דחופים ומבוהלים, מטפחות חבושות לצואריהם, בוססים בטיט־חוצות, רובם רגליהם יחפות, אף כי צנה מרחפת עדיין בהוץ ושלג דק מתעופף באויר. בידיהם אוחזים הללו אגנים גדולים, או קערות, או פנכות קטנות, המכוסים מלמעלה במפות לבנות. הקטנים האלה ילדי היהודים הם, והם נושאים היום משלוח־מנות בפקודת הנשים הכתריאליות, השולחות מתנות אשה אל חברתה, עושות חליפין זו עם זו בממתקים ובמיני תרגימה ובכל מאפה־פורים, אשר הכינה ריבלה המתוקה לכבוד החג.

— איטה־לאה שלחה לי שתי צפיחיות ועוגת־מלכים אחת ודובשן מחוספס אחד ושני כעכי־שקדים — כנגד זה אני מחזירה לה צפיחית אחת ושתי עוגות־מלכים ושני דובשנים מחוספסים וכעך־שקדים אחד. וינטה־מידל שלחה לי שמשמנית אחת ושני רקיקים מטוגנים ושני פריגים ותפוח־זהב אחד — כנגד זה אני מחזירה לה שתי שמשמניות ורקיק מטוגן אחד ופריג אחד ושני תפוחי־זהב.

כך דנות נשי כתריאליבקה בפני עצמן ומסדרות את עסקי משלוח־המנות בחכמה ובבינה ובשכל ישר, שיהא החשבון עולה בד בבד ושלא לבייש אשה את רעותה. ומפני שאנשי העיר חיים זה עם זה בשלום ובמישור, לפיכך הכל חייבים במשלוח־מנות איש לרעהו, והשולחים רבים לאין מספר. ומדרך בעלי־הבתים החשובים, שאינם עושים שליחות זו לא על־ידי המבשלת ולא על־ידי בניהם, לפי שהמבשלת עסוקה ובהולה ליד התנור והכירים בהכנת סעודה של פורים, והבנים לא לכבודם הוא הדבר הזה. ועל־כרחם זקוקים הם לילדי העניים ביום הזה. ואמנם, אשרי מי שעני הוא ובניו זכרים — מובטח לו, כי ביום הפורים יהיה שכרם הרבה מאד!

מוצאים אתם בכתריאליבקה כמה וכמה עניים מאושרים כאלה, אשר זכו לבנים הרבה, העוסקים בימי הפורים בעסק זה של משלוח־מנות. ואולם מאושרים מכולם הם חופני־הזהב, נפתלי איש־הרגלים ואשתו ריבלה המתוקה, לפי שזכו להעמיד בנים ובנות בכמות מרובה כל־כך, שאין למצוא דוגמתה אפילו בכתריאליבקה הברוכה. כמה מספר הנפשות בביתם — אין איש יודע בדיוק. ומי הוא זה האיש, אשר יעמוד בו לבו למנות ולספור ילדי אחרים? לו יחיו לפנינו ויאריכו ימים! מה לנו ולמספרם? וכי תצר הארץ לנו בשבילם? בימות החורף הם שוכבים כולם על־גבי התנור, צפופים ודחוקים וערומים, כתולעים הללו, ובימות הקיץ הם מתגלגלים על פני חוץ והובקים אשפתות, משחקים את משחק „הסנורים“, או בונים בתים וחנויות על־גבי עפר תחוח, או „מורידים גשם“ ביום בהיר בשחקים — מעלים אבק ברחובה של עיר, עד כי יחשך האויר כולו וימלא מחנק. אותה שעה ממטירים הגדולים על ראשם מהלומות וסטירות ומכות־לחי וכל קללה, אשר לא כתובה בתוכחה:

— הלואי על גחונך תלך! הלואי תתאבק בעפר קברך! הלואי תשב תחתך לבלי קום עוד! הלואי תשכב למעצבה על צדך השמאלי כל ימי חייך!...

אבל כנגד זה, כיון שהגיעו ימי הפורים, מיד לבשה רוח אחרת את הקטנים האלה. יודעים הם ומרגישים, כי ערכם גדול עתה מאד, כי אף הם קרואים אדם. הכל דורשים להם, הכל זקוקים להם, הכל רודפים אחריהם. בעלת־בית חשובה בכתריאליבקה, שנכנסה אצל ריבלה המתוקה לקנות ממנה מיני מתיקה לפורים, הרי היא מזמינה אצלה גם ילד מילדיה, כי ישא לה את משלוח־המנות אל בתי קרוביה וידידיה. ובני ריבלה, הקטנים עם הגדולים, יוצאים בהמון ומתפזרים ברחובה של עיר, ובידיהם אגנים, או קערות, או פנכות קטנות. לחייהם לוהטות, מצחיהם מזיעים ועיניהם בוערות. פוגעים הם זה בזה בטיט־חוצות, ואולם אין שעתם פנויה לעמוד רגע ולהסתכל איש בקערת חבירו ולהתבונן אל טיב משלוח־המנות. ורק בדרך ריצתם הם פולטים זה לזה קריאות וחצאי־קריאות, שאדם מן הצד ודאי לא ירד לסוף כונתן.

— חברבר, מאין ולאן?

— מבית נחמה האדומה אל לאה הכרסתנית. ואתה, בן עקום־הרגל?

— אל אשת אלתר פשטידתא... העלית?

— מנה יפה! ואתה?

— שקל אחד ושני זהובים וארבע אגורות ושתים־עשרה פרוטות. ואתה כמה?

— לא היה סיפק למנות. חוששני, שלי גדול משלך.

— קנח את חוטמך!

— ואתה שבור זרוע עם קדקוד!

והשנים נפטרים איש מעל אחיו — זה לכאן וזה לכאן.

אנשי כתריאליבקה יושבים מכבר אל סעודת הפורים, מזמרים „שושנת יעקב“, צופים ונהנים מרגליו הארוכות של נפתלי איש־הרגלים ומתעלולי שאר המשחקים, וילדי נפתלי עדיין רצים בחוצות, מחזירים על הפתחים ומשלוח־המנות בידיהם, והם מאספים פרוטות מאת כל בית ובית. הכתריאלים מלגלגים עליהם והומרים לצון להם:

— קרב־נא הנה, בני. בן מי אתה? בן נפתלי, האין זאת?
— בן נפתלי.
— כבר צררת בכיסך היום מאה אחת, או פחות מזה?
— חי־חי.
— הגד, אל תתבייש.
— חי־חי.
— כפי שעיניכם רואות את זה ואת שחוקו „חי־חי", מובטח לכם, כי יביא היום אל בית אביו כים מלא דינרים!... חופני־זהב הם כולם, חופני־זהב!

(סוף יבוא).

אַחֲרֵי הַמִּלְחָמָה

(לעתידות ארץ־ישראל)

מאת

י. בן־צבי.

(סוף.)

ו.

עד עכשיו דברנו על הממשלות, אשר בידיהן יוטל גורלה של ארץ־ישראל בעתיד הקרוב. שלשה מקרי־אפשרות ראינו לפנינו, ועל כל אחד ואחד מהם דנינו בפני עצמו. ואולם מלבד הממשלות, שהשלטון בידן, יש עוד גורם אחד, שעדיין לא הבאנו אותו בחשבון. ודוקא פעולתו של גורם זה על מהלך־הענינים אינה מוטלת בספק בכל מקרה שיבוא, מפני שקיומו אינו תלוי בצורה זו או אחרת, שיקבלו הצירופין המדיניים בארץ־ישראל. כונתנו בזה לתושבי הארץ הערביים.

עם הערביים אנו נפגשים בעבודתנו בארץ־ישראל על כל מדרך כף־רגלנו: מה„אפנדים" בעלי־הנחלאות רכשנו את רוב קרקעותינו, מבני הפלחים שוכרים להם אכרינו פועלים, מהבידויים — שומרים, עם הערביים העירוניים, הנוצרים והמושלימים, אנו באים במשא־ומתן תמיד. ואם התנאים המדיניים עלולים להשתנות בארץ לרגלי מאורעות ארעיים, המתרגשים ובאים מן החוץ, הנה המצב הפנימי בקרב הארץ לא ישתנה בנקל: החוט, המקשר אל הקרקע את תושבי־הארץ משנות־דור, לא במהרה ינתק. התושבים האלה ישארו במקומם כמו שהיו, ועמהם נגזר עלינו מטעם ההיסטוריה לבוא בדברים בחיי יום־יום גם להבא — בין שיבואו השנויים והתמורות מן החוץ ובין שהכל ישוב לקדמותו וישאר כמו שהיה.

וכאן מתעוררת איפוא השאלה: אם יש בין שנינו, בין היהודים והערביים, אותו שתוף־האינטרסים, הדרוש לנו בשביל חיי־שלום ועבודת־גומלין משותפת, או אולי, להפך, נגוד־האינטרסים חפר בינינו תהום עמוקה ולא תוכל הארץ לשאת אותנו יחדיו?

כדי להשיב על השאלה הזאת, עלינו לברר תחילה לעצמנו שתי שאלות אחרות, הקודמות לה: ראשית — כיצד משוים אנחנו לנו את כבוש הארץ, ושנית — אם הערביים בעצמם מסוגלים להחיות את הארץ הזאת ולפתח אותה בלעדינו?

על־דבר כבושה של ארץ־ישראל כבר דנו בעת האחרונה בספרותנו העברית לא־מעט. הראשון, שגלה את „השאלה הנעלמה" הזאת, היה מר יצחק אפשטיין; אחריו טפלו בה סופרים אחרים על עמודי „השלח" ובספרות העברית אשר בארץ־ישראל. רבים משקיפים עליה מבחינה מוסרית — מצד הצדק והיושר: אם יש לנו הצדקה לבוא ולדחוק את רגלי תושבי־הארץ. ואולם בחינה זו לא במקומה היא, מפני שאינה נובעת מן המציאות. בעצם הדבר, הרי באים אנחנו אל הארץ לא בכח השלטון ולא ביד חזקה, אלא בדרכי שלום ובכונות רצויות להיטיב את ישובה ולבנות את חרבותיה — להיטיב לנו ולאחרים.

אילו לא יכולנו להתישב בארץ אלא על־ידי דחיקת רגלי הערביים במקומות הנושבים, כי־אז היינו צפויים לכל רע. ואולם לאשרנו אנו מוצאים דרך אחרת לעבוד את עבודתנו בארץ, ומן הדרך הזאת לא נסור ימין ושמאל. לאט־לאט מתברר לנו יותר ויותר, כי זכות־קיומנו בארץ־ישראל תוכל להשען רק על עבודת תחית אדמתה השוממה וגלוי כחותיה הטמירים, אשר לא נגעה בהם עדיין יד אדם, והעבודה הזאת תעשה בידינו ובזעת־אפינו, ורק בדרך זו נתאזרח בה ונגלה לנו ולבנינו אופקים חדשים לעתידנו. ואמנם כל האומר, כי אדמת ארץ־ישראל מעובדה, רובה או חציה, והנוגע בה כנוגע ברשות הערביים, — אינו אלא טועה: אפילו הלקה העשירי לא עובד עדיין, והחלק המעובד אף הוא אינו מתוקן כישוב של בני־אדם מתוקנים. ואין כל ספק בדבר, כי עתידה ארץ־ישראל בהבנותה, שתתן מחיה רבה לישוב גדול פי־שמונה ויותר מזה, החי ומתפרנס בה עכשיו בצמצום ובדוחק.

ומצד שני נקל להוכח, כי הארץ לא יכלה להתפתח בלא עזרתנו עד עכשיו ולא תוכל לקום לתחיה בלעדינו גם להבא.* עובדה היסטורית היא, כי המקומות, שהיו ברוכים ופורים ביותר בתקופות העתיקות, נהפכו בידי התושבים הערביים לערבות־שממה, ואפילו אותם הגלילים, שפרחו בתקופת נוסעי־הצלב, חרבו ושממו: ברכות־המים והצנורות המיהודים מתקופות הבית השני וימי־הבינים דללו ונסתתמו, הכרמים במעלות־ההרים נשמו והסלעים נקרחו ונחשפו. מקומות־הישוב הלכו ונתמעטו מדור לדור והעזובה גדלה והיתה להרדת־לב לעיני כל רואיה.

ורק עם שיבת גולי היהודים לארצם לפני שלשים וחמש שנה — והנה חדשה נהיתה בה. במשך זמן קצר עלה בידינו להראות את הפלא הגדול הזה: להחיות ארץ נשמה יתהפך שדיה שוממים ועזובים מני־רגל לכרמים, לפרדסים, לגני־חמד. סוללנו מסילות וכבשנו דרכים במקומות נשכחים, אשר לא עבר בהם אופן עגלה דורות ותקופות. הכנסנו לארץ פרועה ועזובה את הטכניקה הגבוהה, את שיטת־העבודה האירופית, את הקולטורה העליונה. בראנו בה דוגמה של סדרים חדשים ומתוקנים. הגדלנו פי־מאה ויותר את הכנסות הממלכה על־ידי מסינו, ובמקומות, אשר בהם מצאו מחיתן בצמצום עשרות משפחות, יצרנו מקורות־מחיה חדשים לאלפי נפשות. זוהי

---

* עיין מאמרו של ד. בן־גוריון ב„התורן" החדשי, חוברת ה', תרע"ח.

עובדה קיימת, שאין להכחישה, ועובדה זו מעידה כמאה עדים על הכח החיוני הרב של עם היהודים ועל תפקידו הגדול בעתידות ארץ־ישראל והחיותה והפרותה.

על יסוד שתי ההנחות הללו — כבוש הארץ על־ידי הקמת שוממותה וקוצר־ידם של התושבים הערביים לעשות את העבודה הזאת בלעדינו — נקל לנו להשיב על השאלה הראשונה, שהצגנו לפנינו לעיל: אם יש בינינו ובין שכנינו הערביים שתוף־אינטרסים, אשר יאחד את שנינו לעבודה מועילה ופוריה בארץ־ישראל? — ברור הדבר, כי למרות הנגודים ההלקיים, השוררים בינינו וביניהם עכשיו והמצוירים גם להבא, אין סתירה עיקרית בין האינטרסים שלנו ובין אלו שלהם. טעות מזיקה היא בידי החושבים, כי אומרים אנחנו לדחות את הערביים מפנינו ולהשאר לבדנו בקרב הארץ. חייבים אנחנו לנטוע הכרה בלבנו ובלב אחרים, כי לא לגרש את הערביים מגמתנו, אלא ליצור בארץ־ישראל חיים נורמאליים בשבילנו ובשביל שאר התושבים. ואולם יחד עם זה חובתנו היא לברר לנו ולאחרים, שאין אָנו תלויים בחסדי הערביים כל עיקר. במובן ההיסטורי הרי אָנו אותו האלמנט, הדרוש לתחית הארץ — המוכשר ביותר להקימה משוממותה, לבנותה ולפתחה ולהעלותה למדרגה תרבותית עליונה, שאין תושביה העיקריים מסוגלים לכך מכל מקום. ואת הסוד הזה, ההולך בינתים ומתגלה לכל העולם, יהיו מוכרחים להבין גם שכנינו הערביים, וזה ישמש יסוד מוסד לשנינו לעבודה משותפת בעתיד הקרוב. ואולם עד שתגיע ההכרה הזאת ותחדור ללב אחרים, עלינו לנטוע אותה בלבנו ולהציג לפנינו את המטרה הברורה הזאת בלא חשבונות ופקפוקים יתירים: הצדק עמנו הוא, והעתיד אף הוא יהיה על־ידינו!

ז.

בפרקים הקודמים נסינו לצייר לעצמנו את המצבים המדיניים השונים, שאפשר להם להברא בארץ־ישראל לאחר גמר המלחמה במקרה זה או אחר. מקרי־האפשרות המצוירים שונים הם, ואף החשבונות וההשערות, היוצאים מהם, שונים הם ומכוסים עדיין בערפל. ואולם דבר אחד נתברר לנו, כי בענין ארץ־ישראל בידינו הוא לשמש באספת־השלום הבאה נקודת־עיון לבאי־כח הממשלות. ואם עכשיו, בזמן שהמלחמה נטושה עדיין בעצב תרפה, אין אָנו נחשבים בעולם כאומה שלמה, מפני שאין בכחנו להכריע את כף־המאזנים לצד זה או אחר אפילו כמלוא הנימה, ואפילו כקטנה שבאומות העולם, — הנה אחר־כך, כשיאלמו רעמי התותחים וישפעות הרקגבים יניחי בשלום, חייבים נהיה להשמיע לעולם את קולנו בתור אומה שלמה ולהכריז על זכויותינו הלאומיות בארץ־ישראל בשם הצדק ההיסטורי ובשם ההכרה ההיסטורית. עלינו לעשות את חובתנו לעצמנו, מבלי לשאל שאלות, אם יעשו אחרים את חובתם לנו. ההי תובע את זכות חייו מכל מקום!

ועוד דבר אחד נתברר לנו, והוא: כי יש לנו על מה שנסמוך בתביעותינו בכל מקרי־האפשרות המצוירים לאחר המלחמה לא תוכל ארץ־ישראל להחזיק ברכה לעולם, אם לא תהיה בה ידנו באמצע. פעולתנו במשך שלשים וחמש שנות הישוב החדש לא היתה לשוא. במשך שלשים וחמש השנים האלה הראינו בפועל את כשרוננו המיוחד לארץ־ישראל, שאין עם אחר זולתנו מסוגל לה. הדבר הזה לא נעלם מעיני הממשלה הטורקית, וגם מעיני שאר הממלכות אל יעלם. כל ממלכה, אשר ידה בארץ־ישראל תהיה על העליונה, צריכה לשמוע ולדעת ולהוכח, לכשתגיע שעת הצורך, כי האלמנט המוכשר ביותר לבנין הארץ עם היהודים הוא.

כמובן, אין לנו להפריז בדבר — וביחוד אל נפריז על המדה לנו לעצמנו, — כי כבר עשינו גדולות בארץ. כל מה שנעשה על־ידינו בארץ־ישראל אינו אלא התחלה בלבד. וההתחלה, כשהיא לעצמה, אינה ולא כלום, אם לא יבוא אחריה המשך הפעולה. ואל ההמשך הזה, שיבוא לאחר המלחמה, עלינו להכין את עצמנו עכשיו, בשעת המלחמה.

ובכן, שני תפקידים עומדים איפוא לפנינו בשעה זו: להכין את עצמנו לקראת העתיד הקרוב מבחוץ, ולבצר את כחותינו בהמשך הפעולה הישובית בארץ־ישראל מבפנים.

כפולה תהיה הכנתנו, מפני שמטרתה כפולה: מטרה מדינית־משפטית ומטרה ישובית־כלכלית כאחת. והקו המציין את עבודתנו הוא, שתהא הכנתנו לאומית עד היסוד. לא לעבודת שתדלנים ומליצי־יושר בודדים אָנו צריכים, אלא לעבודה עצמית, עבודת הלאום כולו, הבאה בעקבות הסתדרות לאומית מאוחדת.

עבודתנו בארץ־ישראל אינה עסק פרטי בין יחידים מישראל ובין הממשלה הטורקית. עבודתנו זו עבודה לאומית היא, שמטרתה להקל ולהחיש את פתרון שאלתנו הלאומית. ושאלתנו הלאומית היא בעת ובעונה אחת גם שאלה אינטרנאציונאלית. ואולם טעות היא בידי אלה הסוברים, כי האינטרנאציונאליות שבשאלתנו ושלמותה של ממלכת עותומניה סותרות זו את זו. האינ־טרנאציונאליות מציינת רק את העובדה, שכאן באים במשא־ומתן שני עמים משותפים לענין אחד: היהודים והעותומנים, או היהודים ועם אחר, ששלטונו יהא פרוש על ארץ־ישראל. אם יבוא העם השליט לידי הסכמה עם היהודים, הרי תפתר השאלה מאליה, ואם לאו — ישתדלו היהודים לענין בשאלה זו את העמים האחרים, שיבואו להכריע בין שני הצדדים. ואולם גם במקרה האחרון הזה אין לראות עדיין נגוד וסתירה לשלמותה של הממלכה העותומנית, אם זו תהא השליטה בארץ־ישראל לאחר המלחמה. כי הרי לא ממלכה יהודית בפני עצמה אנו באים לדרוש, אלא — חופש לישוב, לפעולה כלכלית ותרבותית ולהנהגה עצמית לאומית.

ולתכלית זאת עלינו להסתדר ולארגן את כחותינו. ולא כלפי חוץ בלבד עלינו לכוון את פעולתנו, אלא גם — וביחוד — כלפי פנים. עלינו לעורר את דעת הקהל בקרבנו אל רעיון ההתאחדות הלאומית ולעשותה חטיבה אחת שלמה ומוצקת, אשר כונה אחת לה ומטרה גדולה

אחת: לפרסם בעולם הגדול את ישותנו הלאומית ואת צדקת תביעותינו.

הקונגרס היהודי באמריקה, כמו הקונגרסים היהודיים בשאר הארצות, העומדים להקרא, אינם אלא נקודות־מעבר בדרך הסתדרות היהודים ויצירת דעת־קהל יהודית בעולם. ממילא מובן, שהקונגרס אינו עדיין גולת־הכותרת לפעולתנו, אלא, להפך, אבן־פנה והתחלה לעבודה יהודית מסודרת בשם הכלל הלאומי.

ואולם מלבד התפקיד הצבורי והמדיני הזה, תפקיד ההסתדרות והפעולה כלפי פנים וכלפי חוץ, המוטל עלינו, עוד תפקיד כלכלי גדול עומד לפנינו הפעם, והוא — עבודת הישוב בארץ־ישראל עצמה. התקופה החדשה, תקופת התחיה והבנין, הנכונה לארץ־ישראל אחרי המלחמה, תטיל עלינו חובה חדשה — להספיק לה כחות חמריים ואנושיים, הדרושים לתקנתה. חובתם של היהודים בארצות הנייט־ראליות, וביחוד של יהודי אמריקה, היא — להיות נכונים לימים הבאים, עת אשר הממלכה השליטה בארץ־ישראל, תהיה מי שתהיה, תצטרך לכחות ממוניים עצומים להחיות את הארץ. אם יהא בידינו אז להחיש לה עזרה פינאנסית בשעת הצורך, ודאי נשיג הרבה על־ידי זה. כמו כן נוכל להפיק תועלת מרובה למטרתנו, אם נבוא לעזרה להנהגת הערים והמושבות, בהספיקנו להן את הקרדיטים הדרושים לקיומן ולהפרחתן. ובשכר זה נקל יהיה למוסדות וליחידים משלנו להשיג בארץ זכיות מיוחדות ולעשות חוזים מיוחדים, כדי לפתח את הכחות הצפונים בארץ ואת אוצרותיה. ועל ההסתדרות הציונית מוטלת חובה זו בראש וראשונה — **לארגן את הכחות וליצור לתכלית זאת מוסדות פינאנסיים מיוחדים**.

ואולם לא על הכסף בלבד יעמוד הישוב. עלינו לדאג בעוד מועד גם **לכחות אנושיים**, כי הם העיקר. דרושים לנו עברים מאורגנים, שיהיו מוכנים לעלות אל הארץ לעת הצורך בקבוצות מסודרות ולגשת אל העבודה הקשה ורבת־האחריות הזאת, אשר זכתה אותנו ההיסטוריה בה.

והבדל רב יש בין הפעולה המדינית ובין עבודת ההכנות הכלכליות, העומדות לפנינו. הפעולה המדינית צריכה שתתחיל מעכשיו באופן גלוי, בפומבי, לפי שעבודה כזאת, כל מה שהיא נראית יותר לעין ונשמעת יותר לאוזן, הרי פעולתה חזקה יותר ורושמה ניכר. ואולם להכנות הכלכליות והכשרת האנשים אל הישוב דרושה עבודה אחרת, עבודה פנימית — עבודה מתונה וצנועה, אך גם נמרצה, חבויה מן השוק, אך גם מרוכזת ומתמידה ובלתי־פוסקת. לא ברעש ולא בהמון, אלא בצנעה ובסוד טובי האומה נתחיל להכונן ולהסתדר, כדי שלא נחמיץ את שעת־הכושר הבאה.

שתי העבודות הגדולות הללו אחוזות הן זו בזו ומשלימות זו את זו, מפני ששתיהן מכוונות למטרה אחת ששתיהן מביעות לא שאיפותיה של מפלגה אחת בישראל, אלא את שאיפותיו הכמוסות של כל הלאום העברי, ההולכות ומתגלות לעולם מאליהן בשעה הגדולה הזאת.

השקפה שבועית

הצעתו הידועה של בורניט, חבר הקונגרס בארצות־הברית לנעול את שערי הארץ בפני **האימיגראנטים**, שאינם יודעים קרוא וכתוב, שנדחתה בימים האחרונים מעל סדר היום מפני עניני „הגנת המדינה", המעסיקים עתה את הלבבות, שבה והועלתה על הפרק ושוב תעשה לסלע־המחלוקת בוואשינגטון. כנראה, לא לרצון הוא הדבר לפני האדמיניסטראציה העליונה במדינה לעורר בשנה זו, שנת הבחירות הכלליות, שאלה מטרידה אשר כזאת, המרגיזה את הרוחות. ואולם בורניט מתעקש ואינו רוצה לותר על פרינציפיו ו„משאת־נפשו" אפילו בשעת סערת הרוחות לרגלי ענינים חשובים מעניניו.

ואף כי הצעת־ההגבלה הזאת אין בכחה לפגוע ביותר בהאימיגראנטים היהודים, מכל מקום מוטב היה לה שלא נבראה משנבראה. וביחוד יש לחוש לפגיעתה בימים הבאים לקראתנו אחרי המלחמה, עת אשר יבוא לחופינו זרם גדול של אימיגראציה יהודית. אמנם נודדינו בני „עם הספר" הם, ואף־על־פי־כן בשעת בהלה וכניסה בהמון לא ינקו גם הם. מכיון שתנתן רשות למגבילים, ודאי לא יבחינו בין עמי־הארץ ליודעי־ספר!

* * *

הפוליטיקאים אשר ברחובנו, רחוב־היהודים אף הם [illegible] ו„פרינציפיאליים" הם. אף הללו אינם דוחים את **עניניהם הקטנים והפחותים** מפני עניני הכלל **הגדולים**, העומדים על הפרק. אדרבה, בהיות עינם צרה בעבודת הכלל המצליחה, הם מתחכמים ומערימים להפריע בעד עבודה זו ולהתיצב לה כשטן על דרכה בעבודתם הפרטית. מעשה־שטן כזה עשו הפעם בעלי ה„ועד הלאומי של הפועלים". צרה עינם בועידת־הקונגרס, העומדת להקרא ביום 26 במארץ בפילאדלפיה, עמדו וקראו אף הם לועידה משלהם, ודוקא בו ביום, כדי להסב על־ידי זה את לב ההמונים הגדולים מהועידה הפילאדלפית ולמשוך אותם אל „חנותם". לא הועילו בקשות הפועלים שבמערב הארץ, שהעתירו עליהם לדחות את ועידתם ליום אחר, שלא להזיק להתנועה הקונגרסית. בעלי הועד הנזכר לא נשמעו לחבריהם הישרים ועמדו בעקשנותם. ועדיין הם מתהדרים במעשה־ירבעם זה! בהודעותיהם קוראים הם להמונים, כי יבואו ויראו את ההבדל בין ועידתם להועידה הפילאדלפית.

כך עושים „פוליטיקה" „בשוק" החיים שלנו!

וה„ועד היהודי האמריקאי", שאף הוא ממתנגדיו הנמרצים של רעיון־הקונגרס, פשפש ומצא בשבוע האחרון טעם „מספיק" חדש לשיטתו זו. מר לואים מארשאל,

נשיא הועד הזה, קבל לפני ועד־הקונגרס בתשובתו על
[illegible] להשתתף בעידה [illegible], כי הדימוקרא־
טיות שבבחירת הצירים לועידה זו פגומה ביותר. וזהו
אחד הטעמים, המונע את ה„ועד היהודי האמריקאי"
מקחת חלק בועידה.

אין זאת, כי כלי־זינו הישנים של הועד הזה כבר העלו
חלודה, ולפיכך הוא בא הפעם להשתמש בכלי־זינם של
מתנגדיו — בעיקרי הדימוקראטיות. אם מכל תנועת
הקונגרס לא למדו „פרנסי־דורנו" בארץ זו אלא את
התורה הזאת בלבד — כבר למדו דים!

ואף־על־פי־כן לא יבוא שום אדם, גם אחרי תלונותיו
של מר מארשאל, להטיל ספק באופיה הדימוקראטי של
תנועת הקונגרס. כל הסימנים הגלויים מוכיחים, כי
[illegible] בפי־אדם־[illegible] עממית במובן
המובן. עד היום הראשון שעבר כבר בחרו תשעים וחמש
ערים את ציריהן לועידה זו. הצירים האלה [illegible]
של הסתדרויות יהודיות שונות, שמספר חבריהן [illegible]
עולה למיליון ויותר. המספרים האלה בלבד דים שיטפחו
על פניהם של כל המתנגדים לתנועה העממית הזאת,
המדברים בשם „טובת העם וצרכיו הממשיים".

* * *

ברוסיה עלתה שאלת־היהודים בעת האחרונה על
[illegible] בועידת המפלגות הליבראליות [illegible]
ה„רוססקיא ווידאָמאָסטי", התכנסו כל המפלגות הפרו־
גרסיביות למועצה ועבדו פרוגראמה משותפת, אשר יציעו
לפני הדומה הממלכית. במועצה זו השתתפו: הקדטים,
הפרוגרסיסטים, האוקטובריסטים, מפלגת האכרים והסו־
ציאל־דימוקראטים. הגראף פוטקאמיר הציע לבטל את כל
[illegible]
ציאל־דימוקראטי טשחיאידזי תקן את ההצעה הזאת
בהוספה, כי בטול ההגבלות השונות יהא חל לא על הפו־
לאנים בלבד, אלא על כל העמים הנרדפים, וביחוד על עם
היהודים, הנרדף יותר משאר הלאומים ברוסיה. הדפו־
טאט קירינסקי בא להזק את דברי טשחיאידזי בענין שווי־
זכויותיהם של היהודים.

[illegible] השוב בועידה זו. כמעט
כל אחד מן הנאספים הטעים בדבריו, כי אין שום אפשרות
להנהיג תקונים ממשיים, כל עוד שהגבלות זכויותיהם של
היהודים תשארנה בתקפן. ההצעה לטובת שווין־
זכויותיהם של היהודים נתקבלה.

בכונתם הרצויה של הליבראלים הרוסים אין איש
שיפקפק, ואולם הדרך לישועת היהודים ברוסיה רחוקה
עדיין. [illegible]
אל המצב ואינה מאמינה באפשרות אשורם של התקונים
האלה על־ידי הממשלה. העתון „רוססקיא ווידאָמאָסטי"
מנבא, כי סוף הדומה להגרש על־ידי הממשלה. כל עיקר
כונתה של הממשלה הרוסית בקריאת הדומה לא היה אלא
כדי לאשר על ידיה את הבודזיט להוצאות המלחמה, ואחרי
שחפצה זה נתמלא, שוב אין לה [illegible]

וכנגד זה האלמנטים השחורים ברוסיה — הללו יש
להם על מה שיסמכו בפעולתם [illegible]

הבאות בעתונים הרוסים, נראו בעת האחרונה סימני
[illegible]. ואגף של ה„מאה
השחורה", שעליו נמנים עמודי הריאקציה הרוסית, כמו
מארקוב, זאמיסלובסקי והד"ר דוברובין, מגייסים את
כחותיהם ומתכוננים לועידה, אשר תקרא בקרוב במוסקבה.
ולא בועידות בלבד הם עוסקים, אלא מצרפים הם את
מחשבותיהם גם למעשה. בבאקו אשר בקאווקאז ערכו
השחורים בעזרת הממשלה הרוסית ביום 5 לחודש זה
פוגרום נורא. והפעם, כנראה, לא הבחינו פורעי־הפרעות
בין יהודים לאינם יהודים: כל מי שהיה חשוד על
ליבראליות והופש־הדעות הותר דמו. את אשמתה של
הממשלה הרוסית בעריכת הפרעות בבאקו הוכיח מעל
בימת הדומה הדפוטאט הקאווקאזי דז'אטארוב, שתאר את
כל הפרטים כהויתם. הדפוטאט הסוציאליסטי סקובילוב
הטיל את כל אהריותם של הפוגרומים האחרונים על
מיניסטר־הפנים חבוסטוב, שהוא ארגן גם את הפוגרום
בבאקו. אשמה זו היתה ברורה כל־כך, עד כי הוכרח
חבוסטוב להתפטר תיכף לזה ממשמרתו. במקומו של
חבוסטוב בא נשיא־המיניסטריון הרוסי שטורמיר, הידוע
אף הוא בנטיותיו הריאקציוניות הקיצוניות. „חלופי־
גברא" אלה לא יביאו איפוא שנויים לטובה ביחוסיה
של הממשלה הרוסית אל היהודים והליבראלים. חלוף
מיניסטרים כבר נעשה ברוסיה הזיון נפרץ, שאינו עושה
שום רושם במדינה. מיניסטר הולך ומיניסטר בא —
והשיטה הריאקציונית בתקפה עומדת.

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

מערכת נכבדה!

בבקשה לתת מקום בעתונך להערה הבאה:

בחוברת האחרונה (חוברת ו' שנה ב') של ירחוננו
„התורן", בסופה („מאת הסתדרות אחיעבר"), כשנפטרנו
מקוראינו, הגשנו תודה לחברינו, שעבדו שלעמל"פ
במערכת ובהנהגה שלו.

והנה נשמטו משם, בשל טעות־דפוס מראיבה,
שמותיהם של שנים מחברינו, שעשו אף הם עבודות אלו
בנאמנות רבה: הלא הם ב. נ. ס י ל ק י נ ר ושלום
א פ ש ט י י ן.

המשורר ב. נ. ס י ל ק י נ ר עזר הרבה ל„התורן"
החדשי בהלקו הספרותי, והיה חבר אקטיבי לועד־המערכת
בשנתו הראשונה של הירחון.

מר ש ל ו ם א פ ש ט י י ן היה מן הראשונים
באגודתנו, שיסדו את „התורן" החדשי, ובמשך שנה
בערך, עוד בטרם צאתו, עסק בכל ההכנות הדרושות ואסף
סכומים הגונים לטובת „קופת־הדפוס" של הירחון.

אנו משתמשים בהזדמנות זו לבקש סליחתם של שני
חברינו אלה על ההשמטה הנ"ל, ועם זה אנו מביעים להם
כאן את רגשות הכרתנו ותודתנו על השתתפותם במפעלנו,
שגדל והתפתח במדה יפה כל־כך.

בברכת התחיה,

הסתדרות „אחיעבר", ניו־יורק.

התנועה הלאומית

ההסתדרות הציונית העולמית נתנסתה במשך עשרים ירחי המלחמה בנסיונות קשים ועמדה בהם. במשך החדשים האלה היו להסתדרות הכללית יִתּי ועידות, שבהן השתתפו צירים מכל הארצות הנלחמות, וועידה שלישית עתידה להקרא בקרוב. ברוסיה היתה ועידה ארצית, שבה השתתפו צירים משששים עיר וּיוֹתר. הלשכה הראשית בברלין, אף כי נתמעטה דמותה לרגלי כובד המלחמה, קיימת ופועלת. כדי להמשיך את העבודה הכללית ולהקל את החבור בין ציוני הארצות השונות נוסדו לשכות בארצות נייטרליות: אחת בקופנהאגן והשניה בניו־יורק — היא „לשכת הועד הפועל הזמני לעניני הציוניות". שתי הלשכות האלה עובדות בהריצות רבה. ביחוד זו שבניו־יורק. חלק גדול של הצלת הישוב בארץ־ישראל יש לזקוף על חשבון „הועד הזמני לעניני הציוניות" באמריקה. בהאַאג נמצאת עכשיו הלשכה של „הקרן הקימת לישראל". בימי מהומה ומבוכה אלה לא הצטמצמה עבודתה של ההסתדרות בשמירה על הקיים בלבד, אלא השתדלה גם עד כמה שאפשר לתת מהלכים לרעיון הציוני בספירות הממשלות השונות. לעבודת־הטפה זו פעל הרבה מר נחום סוקולוב, השוהה עכשיו באנגליה. מר סוקולוב חבר בלשון האנגלית ספר בשם „דברי ימי הרעיון הציוני באנגליה". החבור הגדול הזה, המדבר בפרטות על יחוסיה של הממשלה הבריטית לכל שאלת הקולוניזאציה היהודית במזרח ובארץ־ישראל במשך מאת השנה האחרונה, יופיע בעת ובעונה אחת גם בתרגום רוסי וצרפתי.

באפני עבודת ההסתדרות הכללית שוררת אחדות גמירה בין כל המפלגות הציוניות. כולן מכירות בהאחריות הגדולה, שהטילה עליהן השעה הזאת. מענין בנדון זה מכתבו של הד"ר מאכס נורדוי לנחום סוקולוב. אחרי שהוא מבקר בקורת קשה את זאבוטינסקי על יסדו את ה„לגיון" הידוע, הוא אומר:

„לא עתה הזמן לעורר מחלוקת נשכחה, שלאשרנו אין בדעת איש מאתנו לעשות זאת. אין ברצוננו לחדש את המריבות והמדנים. לפנינו עבודה יותר מועילה. כבר כתבתי על אודות זה להפרופיסור ווארבורג, למר זשאן פישר, לחברינו האמריקאים ולאחרים: ברגע זה על הועד הפועל למלאות שתי תעודות נכבדות: להציל את הסתדרותנו מגלי המים הזידונים של הזמן לבל ישטפוה, ולקיים את ישובנו בארץ־ישראל ולהגן עליו. אם יעלה ביד הועד הפועל למלא את התעודה הכפולה הזאת, שלצערנו היא קשה כל־כך, אז משכרתו תהא שלמה מלפני העם העברי. יותר מזה אין אנו דורשים. הדבר האחד שאָנו דורשים ממנו הוא — לבל יתעסק בפוליטיקה אוואנטורית."

עד עכשיו נמלאה משאלתו של נורדוי. כל המוסדות הציוניים קיימים ומוסיפים לעבוד עבודתם. אות ומופת לזה תשמש הקרן הלאומית. החשבון של שנת 1915, שפרסמה לפני ימים הלשכה ההאַגית, מעיד על החבה היתירה הנודעת לקרן קיימת לישראל מאת ההמונים היהודיים, שגם בימים הרעים האלה לא שכחות.

במשך השנה שעברה נאסף לטובת ה׳ של חמש מאות וחמשים אלף פרנק (000 נתנה אמריקה ארץ השלום כרבע מיליון פרנק. אוסטריה העניה ונגועת המלחמה הכניסה יותר ממאה אלף פרנק במשך הזמן הזה! אחרי אוסטריה באה גרמאניה. זו הכניסה 61,013 מארק. רוסיה — 24,097. רומיניה — 19,199. קנדה — 18,504. אפריקה הדרמית — 17,525. הולנדיה — 11,179. אנגליה — 9,700. אונגאריה — 6,044. ארץ יון — 3,667. ארגנטיניה — 3,468. הארצות הסלאוויות הדרומיות — 3,367. שווייץ — 3,000. איטליה — 2,113. — בולגאריה — 1,496. פראנציה — 1,490. בראזיליה — 866. אויסטראליה — 864. דנמארק — 701. שוויידיה — 671. מצרים — 667. טורקיה — 417. מזרח אזיה — 424 ופורטוגאליה — 424.

המספרים היבשים האלה, ביחס למספר היהודים ובהתאמה למצבם החמרי לארצותיהם, משמשים אספקלריה בהירה, שבה משתקף מצב תנועתנו הלאומית בכל אחת מהן.

הלשכה האמריקאית של הקרן הקימת לישראל מבקשת אותנו לפרסם את חשבון הכנסותיה מיום א׳ לחודש יוני, 1915, עד יום א׳ לחודש מאריץ, 1916 (תשעה חדשים):

נדבות כלליות — — — — — —	$23,433.31
קופסאות — — — — — —	5,725.94
תוים — — — — — — —	2,619.59
נדבות עצים — — — — — —	2,504.82
ספר הזהב — — — — — — —	2,234.87
נדבות נחלה — — — — — —	218.26
הערכה עצמית — — — — —	173.69
בתים ליהודי תימן — — — —	115.00
הקופה הקואופראטיבית — — —	86.30
טלגרמות — — — — — — — —	7.40
סך הכל — — — —	37,119.18

שונות

במוצאי־שבת, 25 לחודש מארץ, יפתח באולמי ה„גרנד סנטרל פאלאס" הבאזאר היהודי, שימשך עד יום 3 באפריל. כל ההכנסה של הבאזאר תוקדש לטובת היהודים נגועי־המלחמה. כפי שמודיעים, מרבה העם לנדב למפעל זה. תרומות כסף וחפצים שונים מתקבלים מכל ערי המדינה.

המחלקה היותר מעניינת בבאזאר זה היא מחלקת ארץ־ישראל. כל הקשוטים והחפצים במחלקה זו הובאו מהארץ. התערוכה הזאת מכילה מספר גדול של בגדים בטעם התלבושת היהודית הקדמונית, אהלים, שטיחים, ציורים, שרטוטים, כלי־נגינה ועוד כמה דברים, העשויים בטעם המזרח העתיק. גם מקומה של ארץ־ישראל המודרנית לא יפקד בהבאזאר. פרי הארץ ימצא לראות ולמכירה. חיי היהודים ההוים בערים ובמושבות יצוירו על־ידי מחזות שונים, הלקוחים מן המציאות, ועל־ידי תמונות וציורים שונים.

ביחוד יש לציין את המחלקה הספרותית, שתהא ערוכה בטוב טעם ודעת. במחלקה הזאת תופסת מקום בראש הספרות היהודית. רבים מן הסופרים היהודים נדבו את ספריהם

בצירוף חתימת שמותיהם על השערים. והספרים האלה ימצאו למכירה לכל המרבה במחירם. הסופר המפורסם שלום־עליכם נתן מתנה מיוחדת למחלקה זו: את אחד מספוריו ביהודית, כתוב בעצם ידו. כתב־היד הזה, מגודל השיבותו, יוטל בגורל. במחלקה הספרותית תמצאנה למכירה גם תמונות הסופרים היהודים עם חתימת שמותיהם לזכרון. מלבד זאת מוציאה המחלקה מאסף מיוחד לשם הבאזאר, ובו יבואו דברי ספרות חדשים מכל הסופרים היהודים וגם האנגלים, אשר נדבו את פרי־עטם לתכלית זאת. מקוים, כי המחלקה הזאת תמשוך אליה את כל היהודים האינטליגנטים והמשכילים אשר בניו־יורק והסביבה.

בבאזאר זה לוקחים חלק רבים מעשירי היהודים בניו־יורק, וגם אחדים מחשובי הנוצרים, כמו ראש העיר ניו־יורק, מר מיטשל, ושר־הפלך, מר וויטמאן.

* * *

הועד הכללי לעזרת נגועי־המלחמה שלח בשבוע האחרון עוד חצי מיליון דולאר אל ועדי־העזרה אשר בארצות־המלחמה. הכסף נחלק ונשלח באופן זה:

ליהודי פולאניה	$200,000
להחזקת בתי־הספר בפולאניה	25,000
ליהודי רוסיה	150,000
להחזקת בתי־הספר ברוסיה	25,000
ליהודי אוסטריה־אונגאריה	75,000
להסופרים היהודים בפולאניה	25,000
מעות־חטים	2,600
ליהודי ארץ־ישראל	30,000
ליהודי טורקיה	3,000

כפי שאפשר לראות מתוך רשימת־המספרים הזאת, נתן ועד־העזרת את לבו לדאג גם למצבם הקולטורי של נגועי־המלחמה, בתמכו במוסדות החנוך השונים, המתקיימים עתה בגם בארצות החן.

הועד החליט ליסד לשכה מיוחדת בה„עדיוקיישאנאל אליייענס" למשלוח כסף מיהודי אמריקה אל קרוביהם, הנמצאים בארצות המלחמה.

* * *

הועידה של חברת „מפיצי השכלה" בפטרוגראד החליטה, כי השפה היהודית תהא שפת־הלמוד בבתי־הספר, שיסדה בשביל ילדי היהודים הנודדים, שגורשו ממקומות מולדתם לערי רוסיה הפנימית. מצדדי הלשון העברית, שהשתתפו בועידה זו, ובראשם המשורר ח. נ. ביאליק, הציעו, כי הלשון העברית תהא השלטת בבתי־הספר האלה, ואולם הרוב המכריע של האספה היה כנגדם והצעתם לא נתקבלה.

* * *

לפי דברי העתון „דיען", היוצא בפטרוגראד, נחלה השפה היהודית נצחון גדול בפולאניה. המתבוללים היהודים בוארשה פנו בבקשה אל הרשות הגרמאנית, שתקבע את הלשון הפולאנית בתור שפת־למוד בכל בתי־הספר היהודיים, אבל זו לא נענתה לבקשתם והודיעה להם בפירוש, כי מכירה היא רק בזכות השפה היהודית להיות לשון־הלמודים בבתי־הספר היהודיים, ולא בזכותה של שום שפה אחרת.

* * *

מלונדון באה הידיעה, כי כל ההסתדרויות היהודיות באוסטריה התאחדו לשם מלחמת הלשון היהודית בארץ־מושבן. הממשלה האוסטרית התחילה בימים האחרונים לדכא את השפה היהודית והכריחה את תושבים היהודים להנהיג במוסדותיהם במקום הלשון היהודית — לשון גרמאנית או פולאנית, וגזירה זו הביאה לידי התאחדות הכחות של היהודים להלחם בה.

מאת הנהגת „התורן"

הגליון הזה הוא האחרון לחתומי „התורן" החדשי, ששלמו דולאר אחד על השבון התימתם על הירחון, ולחתומי „האומה", ששלמו בעד חצי שנה.

החותמים האלה מתבקשים איפוא לחדש את התימתם ולהזדרז במשלוח הכסף, כדי שיקבלו את גליונות „התורן" השבועי מן הגליון החמשי והלאה בלא עכוב.

התורן

עתון שבועי

יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. MARCH 31, 1916 No. 5

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(S. Abel, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנת 1.50
לפחות מחצי שנת אין תחתימת מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

VOL. III NEW YORK, MARCH 31, 1916 No .5

התורן

יוצא לאור על־ידי
ח ב ר ת ה ת ו ר ן

העורך
י. ד. ב ר ק ו ב י ץ

שנה שלישית ניו־יורק, כ״ז אדר שני, תרע״ו גליון החמישי

פרשת השבוע

האות הראשון

יש הזיונות בחיי החברה, שחשיבותם באה להם לא בזכות עצמם, אלא מטרתם הגדולה היא שרוממה אותם ואצלה עליהם מקרני זיוה ויפעתה.

ועידת־הקונגרס בפילאדלפיה לא נקראה אלא לשם בירור שאלות טכניות, הקודמות לעיקר העבודה, כגון: קביעת זמן הקונגרס ומקומו, הכנת בדג׳יט ופרוגראמה לעבודתו של הקונגרס, וכדומה להן. כל זה הוא, בלא ספק, חומר יבש, שאין בכחו להלהיב את הרוחות ולעורר את הרגשות ביותר. ובכל זאת נעשתה הועידה לנקודת־המרכז בחיינו הציבוריים בעת האחרונה, [illegible] לאומי, והתרוממה כמעט למדרגת קונגרס עממי קטן.

והדבר נעשה מאליו. [illegible] הפרוגראמה המינימאלית והמגמה המוגבלה, שבשבילה נקראה הועידה. בסבת עליתה של האספה הזאת למדרגה גבוהה כל־כך מונחת באותה ההכרה הכללית בחשיבות המצב, שמלאה את לבב הצירים, וברעיון הנאצל של קונגרס עממי להגנת זכויותינו בכל העולם, שחלק מהודו גם לועידת־ההכנה.

ביסודו של רעיון הקונגרס הונחה שאיפת־השחרור הטבעית וההכרה העמוקה, כי לא נוכל למסור את פתרון שאלת חיינו למי שהוא, וכי אין פתרון זה עתיד לבוא על ידי אחרים, אלא על ידי עצמנו, על ידי רצונו ופעולתו העצמית של עם ישראל. ויפה אמר הד״ר סטיפן וייז בנאום הפתיחה שלו, בהבליטו את ההבדל שבין הכנסיה היהודית של ימות נאפוליון בצרפת ובין הכנסיה שאנו רוצים לקרוא עכשיו באמריקה. רואים אנו בהוש, כי קונגרס יהודי לא היה יכול עתה לצאת לפועל על־ידי הכרזה מלמעלה, אלא על־ידי התעוררות העם מאליו. כי רק במקרה אשר כזה יש בתנועה כל האלמנטים, הדרושים לתנועה עממית. התנועה מופיעה מתחילת בריתה בצורה רחבה, שכל מעמדות העם הם שותפים ליצירתה ולהתפתחותה, והשאיפה להשתחרר מכבלי הגלות ועקת עריצים, אשר שללו מאתנו את זכיות האדם והאזרח, — נעשית באותה שעה גם לשאיפת השחרור מכבלי שתדלנינו ואפיטרופסינו מ ה ט ו פ ס ה י ש ן, אשר מ כ ו מ ע צ מ ם. העם שואף לגלות את כל עצמיותו וכחותיו, הן כלפי פנים והן כלפי חוץ. ובזה מונח סוד תקפה וגבורתה של הדימוקראטיות האמתית בתנועה הלאומית.

מיום שפרצה המלחמה ועד היום הזה לא חדלו טובי העסקנים שבכל מפלגות עמנו לדאג לגורל אחינו ולעתידותיהם בארצות המלחמה. הכל הבינו, כי לא בעזרה [illegible] יושע עם, כי הגיע הרגע לעורר את שאלת עמנו במלואה. אולם רוב הדואגים לעם לא האמינו בלבם בעם ובכחותיו; לא האמינו, כי יהין וירהיב עוז בנפשו להכריז על דרישתו הגדולה וכי ימצא בקרבו די כחות להוציא את דרישותיו אל הפועל לבדו, בלא הסכמה מוקדמת מצד מנהליו הישנים. רבים הטיפו לעם, כי יציית למנהיגים הישנים וכי יותר על הקונגרס לשם רעיון האחדות ולשם העזרה המשותפת, [illegible]. אספת פילאדלפיה שמה קץ לכל הפקפוקים בנדון זה. המעט כי השמיעה האספה את רצון העם, הנה עוד הראתה את כח העם לפעולה ממשית, ועכשיו עומדים מתנגדי הקונגרס מימין ומשמאל, שנשארו מ א ח ר י העם, לפני עובדה קיימת, אשר מוכרחים יהיו לקבלה, ברצונם או שלא ברצונם.

וזה הוא ערכה העיקרי של הועידה: השאיפה הלאומית החדשה קבלה מעכשיו צורה מוחשית מסוימת, צורה של ת נ ו ע ה מ ס ו ד ר ת. ונפלא הדבר, כי באותה שעה, שנעשתה התנועה לעממית, קבלה מאליה אופי ציוני מובהק. אופי זה נתגלה ביותר מתוך הנאומים, שנאמרו מעל הבימה, ומתוך ההתלהבות הרבה, שהביעו הצירים לשמע שם ארץ־ישראל ולזכר מחולל התנועה הציונית — כל אלה הם אותות נאמנים,

המעידים על היחס הנפשי של כל העם אל רעיון התחיה הלאומית בארץ־ישראל, ובמובן זה אפשר לראות בתנועה דרינית נצחון גדול לצד הציונות.

אין ספק בדבר, שהנצחון הזה, הפותח לפני הרעיון הלאומי אופקים רחבים, יתן עוז ואומץ בלב העובדים בעד השחרור הלאומי ויחזק תקותם לראות בעתיד את היהדות האמריקאית כולה מאוחדה ברעיון אחד לשם עבודה לאומית פוריה.

ולבסוף כדאי לציין, כי לא יד המקרה עשתה זאת, כי הארץ הראשונה, שבה זכתה הלאומיות לקבל צורה עממית אמתית, תהיה — אמריקה. ודאי הוא, כי מלבד עשרים שנות העבודה של ההסתדרות הציונית בארץ הזאת, גרמו יחד גם כחדי הדברה סביבנו. רוח החופש והדימוקראטיה של אמריקה היא שעזרה לעורר בקרבנו את הכרת ערך עצמנו ואת הכבוד הלאומי ואת הרצון הלאומי. עובדה זו לא תשכח ולא תמחה מעמודי ההיסטוריה היהודית. וכותב דברי ימינו, שיבוא לעתיד לתאר את מצוקות התקופה הנוראה הזאת, ימצא, בהגיעו לפרק חיינו באמריקה, טפת נחומים אחת בכוס היגון והאבל: למראה האסון הלאומי הנורא ולמראה סכנת ההרס והכליון, המרחפת מעל ראש הלאום כולו, נתעוררו בנים רחוקים וקרובים לעבוד את עבודת ההצלה והגאולה, ולב חדש נברא בקרבם, ירבה הי ורצון חזק לפעולה לאומית אקטיבית.

הָעוֹמְדִים מִחוּץ לַמַּחֲנֶה

מאת

ד"ר ש. מ. מלמד.

—

הכחות הפועלים בכל פוליטיקה לאומית ידועים לכל: האינטרסים החמריים והרוחניים של המעמדים והמפלגות השונים, תאוות היחיד ורצונו לשלוט בצבור והרצון של הכלל להתקיים ולהבטיח את עתידו. כל הכחות האלה הם כחות חיוביים, מלבד הכח האישי שבפוליטיקה, שהוא לפעמים כח שלילי. במקום שיש להפוליטיקה צורה נורמאלית, מתחברים כל הכחות השונים האלה ונעשים כח אחד יוצר, המראה להאומה את הדרך, אשר תלך בה. אפילו הכח השלילי בפוליטיקה הלאומית, היחיד עם תאותו ורצונו לשלטון, עלול סוף כל סוף להעשות גורם חיובי וכח יוצר. רק במקום שהפוליטיקה הלאומית נמצאת במצב הירידה, מתגבר הכח השלילי על שאר כחות האומה ונעשה כח מהרס ומחריב. כלל גדול הוא: כל פוליטיקה לאומית מקדימה לשעבד את רצון היחיד לרצון הכלל; רק הגאון המדיני בצורתו של נאפוליון או ביסמארק יוכל לבטל את רצון העם מפני רצונו. ואולם גם הגאון הפוליטי, שדרכיו אינן דרכי הדימוקראטיה, רצונו מכוון תמיד אל המטרה הכללית האחת: אל מטרת קיומו של הלאום ועתידו. ההבדל שבין הדיספוט ובין האיש המדיני, הבונה את בניניו על רצון העם, אינו אלא הבדל במיתודה בלבד. הדיספוט שואף למשול בעם ולטובתו — אבל בלא עזרתו, בעת שהאיש המדיני הנורמאלי מבסס את עבודתו הפוליטית על היסוד של רצון העם ובעזרתו. קיומו של העם בהוה והמשך קיומו בעתיד — זוהי אלפא־ביתא קבועה וקיימת לכל פוליטיקה לאומית, בין שזו נבנית על יסודות דימוקראטיים או לא. אם יבוא האיש המדיני ויכריז בפומבי, שעמו אין לו זכות הקיום הלאומי, שאינו עם כלל או שסופו לעבור ולהבטל מן העולם — אז יהפך האיש המדיני הזה לבוגד ולפושע בעמו. זוהי ההשקפה האנושית מימים קדומים ועד ימינו אלה.

אבל אנחנו, היהודים, שנגזר עלינו מטעם הגלות להיות תמיד יוצאים מן הכלל, קבענו לנו גם בענין זה של הבגידה הלאומית השקפה משונה, יוצאת מן הכלל. שום אדם אירופאי או אמריקאי לא יוכל להשיג בשכלו הישר את החזיון המוזר הזה: כי יש איש, שאינו מודה בקיום אומתו בהוה ואינו רוצה בהמשך קיומה בעתיד — והאיש הזה יהיה השליט באומה, ודבריו יהיו נשמעים בין חבריה. איש כזה — לפי המושג האנושי הנורמאלי— אינו ראש מפלגה באומה, — ואפילו אם רובם של יחידי העם ישמעו לדבריו — אלא בוגד ופושע, שאין לפשעו כפרה. כל המקיים מפלגה אחת בעמו — כאילו קיים את כל האומה כולה, וכל הכופר בקיום האומה — אינו מניח חיים לשום מפלגה בקרבה. בנדון זה אין הבדל בין הסוציאליסטים הקיצוניים ובין הריאקציונרים הקיצוניים— אלו ואלו אי־אפשר להם להתקיים בתור מפלגות אלא אם כן קיימו וקבלו את קיום האומה תחילה. והמלחמה בימים האלה תוכיח. הסוציאליסטים במדינת צרפת, למשל, מודים עכשיו אפילו בפוליטיקה של כבוש, אף־על־פי שבעצם הם מתנגדים לפוליטיקה זו. יודעים הם את ההכרח שבשאיפות עמם, השואף לכבושן של נפות אלזאס ולוטארינגיה, ומתוך הכרח זה הם רואים חובה לעצמם לותר על הוכחותיהם העיקריות ולהשתעבד אל רצונו של הכלל הצרפתי. גם הסוציאליסטים באיטליה דורשים כעת בשבחה של פוליטיקה כבושית. על יסוד זה אין לנו עדיין רשות להניח אף רגע, כי הסוציאליסטים בצרפת או באיטליה שואפים באמת לכבוש עמים אחרים; אלא רצונו של עם — זהו חוקו הלאומי, זוהי ההוכחה הפוליטית, המשעבדת לרוחה את שאר ההוכחות האחרות. ומי שאינו רוצה להשתעבד להכלל הלאומי ולהוכחותיו — מוציא את עצמו מן הכלל וכופר בעיקריו. והעומד מחוץ למחנה בוגד הוא ומובדל מן הקהל.

עולמנו הקטן עולם בפני עצמו הוא. בעולם הקטן הזה אין חוקי הפוליטיקה האלמנטרית מקובלים כלל. אנחנו, בני עם הספר והמח, איננו יודעים להבדיל בין מפלגה לאומית ובין הבוגדים באומיים, בין מנהל לאומי ובין בוגד בעיקרי הלאום. מעטים הם בקרבנו, המבינים את ערך הפוליטיקה של בגידה, אשר נגלתה במעשי חברת „העזרה" הגרמאנית, כשעלתה שאלת

הלשונות בארץ־ישראל, או במעשי „הועד היהודי האמרי־
קאי" בשאלת הקונגרס היהודי. רובו של עמנו עדיין לא בא
לידי הכרה, שהמעשים הללו נובעים מתוך שיטה פוליטית
קבועה ומסודרת, אשר מטרתה האחת היא — לטשטש את
עמותנו הלאומית בין הגויים, להרוס את יסודות קיומנו
הלאומי ולעכב את הגאולה בכל מקום שתבוא. ובני־אדם
אלו, אשר לגבי עם אחר, החי חיים מתוקנים וטבעיים,
היו נחשבים כבוגדים והיו מרוחקים מן המחנה בתוקף
חוקי הקיום הלאומי, — אצלנו הם עומדים בראש האומה
ומעיזים להטיל מרותם עליה ולהשמיע אותה את
פקודותיהם בקול נגיד ומצוה. ועדיין באים האידיאליס־
טים שבנו ומדברים על גאולת האומה ועל עבודה פוליטית
לאומית. איך אפשר לנו לקרב את הקץ ולהגאל, איך
אפשר לנו לקוות לגאולה — אם הבוגדים הלאומיים
ב ק ר ב נ ו הם, אוכלים כרקב כל תקוה טובה וכל
שאיפה טובה וכל נסיון טוב לקרב את גאולתנו ולבסס את
קיומנו הלאומי בארץ? ולא ב ק ר ב נ ו בלבד הם,
אלא עומדים הם ב ר א ש האומה ומדברים בשמו, מפני
שלהם הממון, ההשפעה והאמצעים הגדולים. אם יש חומר
ענושי ומוסרי להפוליטיקה הלאומית שלנו, הרי אין אנו
יכולים להשתמש בו — כי איך נוכל לבוא לפני העמים
בבקשת זכיות לאומיות, או בשאיפתנו הלאומית לארץ־
מולדתנו, אם אלה העומדים כעת בראש האומה מתנגדים
לזכיות עמם ולשאיפותיו בגלוי? הללו יעמדו תמיד
כקיר־ברזל בינינו ובין הגורמים הראשיים בהפוליטיקה
הכללית ולא יתנו אותנו אפילו לגשת אליהם. את הדבר
הזה כבר ראינו בנפתוליהם, שהם נפתלים עתה עם תנועת
הקונגרס היהודי.

ועוד זאת לדעת: אין פה לנגדנו קבוצת יחידים,
העוסקים בפוליטיקה של סתירה, אלא מפלגה שלמה
מסודרת, שסניפיה קבועים ומיסודרים בכל ארצות הגולה:
בגרמניה, בצרפת, באנגליה, באוסטריה ובארצות־הברית.
מתברכים אנחנו בלבנו, כי הסתדרותנו הציונית הסתדרות
חזקה ומתוקנת היא. ואולם מעלימים אנחנו מעצמנו, כי
ההסתדרות של הבגידה חזקה ומתוקנת יותר, מפני שלה גם
הרצון—הרצון לסתיר ולהחריב וגם הכסף, ובתוקף הכסף—
ההשפעה כלפי פנים וכלפי חוץ. ונפלא הדבר: מרכז
הבגידה הלאומית נגרר תמיד אחרי מרכזה של התנועה
הלאומית, כנחש צפעוני זה, הזוחל על גחונו, נגרר ומרתיע
בעקבות קרבנו להטיל את ארסו בו בשעת הכושר. כן
רואים אנו עכשיו, כי מיום שבאה התנועה הלאומית לקבוע
מרכזה בארצות הברית, באה גם תנועת הכפירה והבגידה
הלאומית להתרכז מאחריה ולהיות לה לשטן. האין זה
אות ומופת, כי דרכם של אלו קבועה ומסודרה מראש
ואינה אלא להזיק?

רבים מטובי הלאומיים, ביחוד לאהדות מדומה,
מתאמצים לדון את הסותרים האלה לכף זכות ורואים
אותם כראות אנשים טובים בעלי כונות טובות, אשר נתעו
בשוא להאמין, כי עבודת הסתירה שלהם — עבודת הבנין
היא. הלאומיים האלה נותנים טעם להשקפתם זאת, כי
הכופרים בקיומנו הלאומי עושים את מעשיהם שלא

מדעת — עלובים הם וא י נ ם י ו ד ע י ם את היהדות
ואת רוחה ואת שאיפותיה העיקריות. וראיה הם מוצאים
לדבריהם — את עבודתם הפילאנטרופית של עלובי־נפש
אלו: איך אפשר להם לבני־אדם לבזבז „ממון הרבה כל־
כך" על דברים, השנואים לנפשם? האין זו ראיה מוכיחה,
כי אנשים טובים הם מטבע ברייתם, וכונותיהם טובות,
ורק הוכו קצת בסנורים?

לא, אין זו ראיה מוכיחה. מצדיקי הפושעים הלאומיים
טועים טעות כפולה. ראשית: טענת „א י נ י י ו ד ע"
אינה מכפרת על הפשע — זהו כלל גדול בתורת המשפטים
ובתורת החיים. אין דיין בעולם, אשר יזכה את הפושע
רק משום שזה לא ידע, כי מעשהו מעשה־פשע היה.
ושנית — טעות עיקרית היא בידי המצדיקים השונים:
אמנם אפשר הדבר, כי פושעי הלאומיות העברית אינם
יודעים את היהדות ואת טיבה, ואולם מכל מקום ל א
ה ו כ ו ב ס נ ו ר י ם; עינים להם לראות, כי לאום
עברי מתקיים בעולם, ו ר ו צ ה בקיומו, ו ש ו א ף
לעתידו הלאומי. ולפיכך, כשהם באים לדבר בשם הלאום
הזה, חייבים הם לקיים ולקבל את חוק הלאום, כלומר —
את רצונו לקיום ואת שאיפתו להמשך הקיום, ומוכרחים
הם לעשות כן בין שהם מודים בלאומיות עברית ובין
שהם כופרים בה. אין מנהל עממי מביע את דעותיו
הפרטיות ואת השקפת־עולמו האישית, אלא מביע הוא
את דעת העם, אשר בשמו הוא מדבר. ואם דעותיהם
הפרטיות של „מנהלים" אלו חזקות ועמוקות כל־כך, עד
שאי־אפשר להם לותר עליהן ולבטלן מפני דעות העם
ורצונו, — אין להם הרשות לבוא ולדבר בשם העם או
להיות באי־כחו בכל מקום שהוא. יבדלו ויצאו מקרב
המחנה, יסגרו בבתיהם ויכבשו „נבואתם" בפיהם!

והפילאנטרופיה של „מנהלינו" — הלא ריח רע נודף
ממנה. פילאנטרופיה זו אינה אלא שוחד — לעור עיני
ההמון. ולא שוחד בלבד, אלא פחות מזה — כסף־שלומים
לעם עני ומדוכא חלף נשמתו ומשאת־נפשו הטמירה, שהוא
נושא בקרבו אלפי שנים, — חלף ירושתו העתיקה, ירושת־
קדומים, אשר לא תסולא בכסף ובזהב. פילאנטרופיה זו
א ו נ א ה שמה — אונאה מדעת הנותן ושלא מדעת
המקבל. ותוצאותיה — דימוראליזציה לאומית מבפנים
והשפלת כבוד העם מבחוץ, כי נראה הוא לעיני שכניו כעם
של קבצנים וחדלי־אישים, שאינו יכול להחזיק מעמד אלא
בחסד עשיריו.

ולא זו בלבד. נוהגים אצלנו להפריז בשבחם של כל
דבר וכל פעולה — ומפריזים גם על מדת הפילאנטרופיה
של „מנהלינו" העשירים. ובאמת אין פילאנטרופיה זו
אלא מין „צדקה קטנה". הנדיבים האלה, ש„צדקת
פזרונם בישראל" נשאת על כל לשון, הלא קנו להם שם־
עולם בתוכנו לא בנדבות של מיליונים, — את המיליונים
הם מנדבים למוסדות הגויים ולבתי־ספריהם — אלא
בנדבות קטנות, שהם זורקים לאחיהם העניים קמעה־קמעה
בדעה מיושבת ובחשבון ערוך מראש, כי צדקתם תביא
פרי ישוה להם. והפרי אשר ישוה להם הוא — דעת הקהל

התמים, הנרעש לקול צלצול הפרוטות ורואה בצדקה קטנה זו חסד־עליונים, הבא ממרומים, ודעת העתונות הקולנית והיצאנית, השמחה תמיד אלי־גיל במצאה תואנה להרים את קולה ולהחריש את אזני קוראיה. - והפועל היוצא מזה הוא — אנדרולמוסיה ועירובי־תחומים בחיינו הלאומיים והצבוריים. הנדבן העשיר מתעטף בטלית של מלאך מושיע ומנהיג לעם ובשכר פרוטותיו הוא יורד אליו להטיף לו מוסרו ולהשמיעהו את רובי תורתו, והקהל הדל עומד נפעם, מחריש ומשתאה ומקשיב מתוך יראת־הכבוד: הלא פי אחיו הגביר האדיר מדבר אליו — ומי זה יערוב את לבו להרהר אחרי דבריו? והדעה הכוזבת הזאת עוברת מבפנים גם לחוץ: רואים שכנינו את כל הכבוד הרב, שחולקים אנו לעשירינו, והרי הם מאמינים באמת, כי כל גורל העם הדל הזה מונח בידי אלה, כי הם מנהליו ומאשריו.

האם יש עוד אומה ולשון כמונו, אשר פגעה בה מכת הפילאנטרופיה כל־כך? גם לאומות העולם פילאנטרופים, וגדולים משלנו — ואולם כלום ימצא, למשל, אדם אחד באמריקה, אשר יראה את קארנגי כראות מנהיגו של העם האמריקאי ויתן לו רשות לדבר בשם עם האמריקאים? עם, שחייו מתוקנים ומסודרים, אי־אפשר לו לבוא לידי אנדרולמוסיה ועירוב התחומים והמושגים. יודע עם להציב גבול בין פילאנטרופיה ובין פוליטיקה לאומית, ולעולם לא ימכור את עטרת ההנהגה להמרבה במחירה. ואולם אצלנו, שחיינו אינם מתוקנים ואינם מסודרים, באים בעלי־צדקה קטנים וקונים את העטרה במחיר פרוטות, או אינם קונים אותה כלל, אלא נוטלים אותה לעצמם שלא מדעת בעלים ועושים בה כאדם העושה בשלו. רואים הם את היהדות לא כחטיבה לאומית, הראויה להתקיים, אלא כצרה וכאסון, כמפלצת, המחרידה את מנוחתם ואת מנוחת בניהם עד סוף כל הדורות, וכל חפצם ומעינם הוא — ל פ ט ר ה מ ן ה ע ו ל ם ב ד ר ך כ ב ו ד, שלא לעורר זעקת־שבר מצד הסוככים והשומרים עליה בכל נפשם ובכל מאודם. לתכלית זאת הם קונים את לב העם במעשי הצדקה הקטנה שלהם, כדי שיתן אותם להכנס לפני־ולפנים של חייו ולהרוס שם אל הקודש — להפוך את היהדות הטבעית והחיונית ש ל נ ו ליהדות חנוטה שלהם, ליהדות של „סינאגוגה" ו„הקדש", ליהדות ריקה מתוכנה וחסרת־טעם, שאין לה תקנה אלא זו: „תרעה עד שתסתאב"...

ועדיין נמצאים לאומיים משלנו, המלמדים זכות על המהרסים והמחריבים האלה ועל מעשיהם „הטובים" ועל כונותיהם „הרצויות", ועדיין רואים אצלנו את הבגידה הלאומית המסודרת הזאת כראות מפלגה בישראל!

החזיון המוזר הזה מקורו הראשי הוא — הסבלנות היתירה, השוררת בחיינו בעשרות השנים האחרונות. מתחילה היתה זו רק סבלנות דתית בלבד, שבאה בעקבות ההשכלה. היהודים הדתיים התרגלו לאט־לאט לראות את נושאי ההשכלה מזלזלים בעיקרי הדת והאמונה ולא מיחו בידם, ובזה הניחו פתח פתוח להכופרים ביהדות (מפני שהמשכילים היו הראשונים לכפירה לאומית, שהטיפו רק להשתחררותו של היחיד ולא לזו של האומה) להכנס לתוך חייהם פנימה ולאחוז את רסן ההנהגה בידיהם, כדי לעקור את יהדותם משרשיה. והסבלנות הזאת עברה בירושה מאבות לבנים — מנושאי הדת לנושאי רעיון התחיה הלאומית, כשם שהרצון למשול והרוב עבר בירושה מאבות לבנים — מנושאי ההשכלה הראשונים לנושאי ההתבוללות בזמננו. והנה אם הדת יכולה עדיין להתקיים אפילו מתוך יחס של סבלנות להכופרים בעיקריה, מפני שכל עיקריה אינם אלא דברים שבלב ואינם זקוקים ביותר לגורמים חמריים מבחוץ, — הרי אין שום מקום לסבלנות בקרב תנועה לאומית, שרבים מעיקריה מיוסדים על גורמים חמריים, הבאים מבחוץ, והיא צריכה איפוא לשומרים מעולים, מסורים בכל נפשם ונאמנים בכל לבם, אשר ישגיחו עליה בשבע עינים ואשר ישמרו עליה מכל מגע יד זרה ומכל כונה זרה, הקובעת את קיומה. לא סבלנות יפה לנו, אלא קנאות לאומית, כי כל הפוגע בעיקרי הלאומיות של עמנו וחותר התירות תחתיה — פוגע בחיינו ובקיומנו, ואין לו כפרה עולמית. כל הפורץ מבחוץ לתוך חיינו פנימה בכונה לקלקל ולהשחית את תארם — פושע היא. העובר על חוקי־האדם האלמנטריים, ואחת דתו — להיות משלך החוצה, אל המקום, אשר ממנו בא. וכל הבא להגין על כבוד הכופרים והפושעים, לפשפש במעשיהם ולמצוא בהם צד היתר — אומרים לו: צא ולמד את חוקי־האנושיות האלמנטריים, שאפילו אבותינו הקדמונים היו יודעים להזהר בהם.

האם אפשר לה לפוליטיקה לאומית להתקיים ולהגיע אל מטרתה — אל בסוס קיומו של הלאום — מתוך סבלנות לאומית אשר כזאת? האם יצויר בקרב עם מתוקן ומסודר דבר אשר כזה, כי יראה העם קבוצה של יחידים, הכופרים בזכות קיומו ובעתידו, כראות אחת ה מ פ ל ג ו ת, שיש להן זכות הפעולה בחייו הפנימיים?

מתפארים אנחנו בהכרתו הלאומית של דורנו העברי. אבל כל זמן שלא תהא נפש העברי ס ו ל ד ת בהבגידה הלאומית ולא תזרוק אותה ממנה והלאה, כמו שזורקים את הרקב ואת המעלה חלודה — לא תהא הכרה זו טבעית ופוריה. אבותינו הראשונים פארולה היתה בפיהם, אשר שמרה תמיד על טהרת קיומם, ובפארולה הזאת חייבים גם אנחנו להחזיק כל עוד קיומנו על הארץ: ו ה י ה מ ח נ ך ק ד ו ש!

אָנֹכִי, אָנֹכִי לֹא אֶסְלָח!

מאת
ז. שניאור

פּוֹאֵימָה

כִּי יוֹדֵעַ אלהים, כי ביום אכלכם ממנו
ונפקחו עיניכם, והייתם כאלהים...
(בראשית ב׳, ה׳.)

I

אַהֲבָה.

גֶּבֶר כִּי יֶאֱהַב אֶת אִשָּׁה
יֵאָלֵי תְּשׁוּקָתָהּ הוֹמִיָּה,—
גַּן־עֵדֶן הָאָרֶץ לִפְנֵיהֶם:
אִילָנוֹת־הַסְּרָק נוֹשְׂאִים פְּרִי,
כָּל אֶבֶן מִתְגּוֹלְלָה—תַּרְשִׁישׁ,
כָּל מַעְיָן מוּנָּק—מַנְגִּינָה;
אַף אֵשׁ הַגֵּיהִנּוֹם עֲרֵבָה,
כִּמְנוֹרָה אֲדֻמָּה עִם נֶשֶׁף,
וּמְחַמְּמָה מֵעֵבֶר לַחַיִּים,
כָּאָה הַמְּבִיעִית בַּהִירָה.
פֹּה יִתְעוּ בְּעֵדֶן־הָאַהֲבָה
הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה הַבּוֹכִים;
יִשְׁמְרֵי הַשְּׁעָרִים הַקְּדוּמִים
עִם חֶרֶב מִתְהַפֶּכֶת בְּיָדוֹ—
עוֹמֵד וּמְכַסֶּה אֶת עֵינָיו
בְּלַהַט אָזְנוֹ הָרָחָב
וְצוֹחֵק אֶל זְקָנוֹ צְחוֹק־אֹשֶׁר.

וְהָיָה כִּי יָבֹא יוֹם נִמְהָר,
וְנָפְלָה הַקִּנְאָה רִאשׁוֹנָה,
יָחֳלָה הַשִּׂנְאָה אַחֲרֶיהָ,
וְרָתְחָה הַמְּרִיבָה בְּרַעֲלָהּ,—
וְגֹרַשׁ הַזּוּג מִגַּן־עֶדְנוֹ,
הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה גַּם יָחַד;
אֵין בּוֹדְקִים מִי צַדִּיק, מִי רָשָׁע—
הַמַּלְאָךְ הַמְּמֻנֶּה לֹא יַבְדִּיק.
עֵירֻמִּים וּבוֹדְדִים וּקְטַנִּים
מִחוּץ לְגַן־עֶדְנָם יֻשְׁלָכוּ;
וְנִגְלְתָה אֶרֶץ שׁוֹמֵמָה

וּשְׁטוּחָה, כַּחַיִּים בְּלִי אַהֲבָה:
עַל רָאשֵׁי הַשִּׂיחִים הֶעָרִים
רַק עוֹרְבִים רְעֵבִים יִצְרָחוּ;
יְעֵלִים מִתְגַּלְגְּלִים־נִבְלִים,
וְגֶשֶׁם מְטַפְטֵף, מְטַפְטֵף...
וְנִכְנְעוּ שְׁנֵיהֶם עֲגוּמִים,
וְנָפְלוּ וְנָשְׁקוּ חֲלִיפוֹת
אִישׁ רַגְלֵי רְעוּתוֹ בִּרְעָדָה,
וְגִמְגְּמוּ בָּכֹה וְצָחוֹק.
הִיא מְכַסָּה פָּנֶיהָ בִּשְׂעָרָהּ:
חָטָאתִי, וַאֲנִי לֹא יָדַעְתִּי!
אֱהָבֵנִי־נָא אָהֹב וּסְלַח לִי,
אַתָּה יוֹצֵר יְלָדַי וְאָשְׁרִי!—
הַלִּיכַד עֲלוּמַי כְּאוֹיֵב,
וַאֲנִי אֶל הַמָּצוֹר אֶתְפַּלֵּל;
גִּבּוֹרֵי הַבָּא וּבוֹקֵעַ
כָּל מְקוֹרוֹת חֲלָבִי וְדָמִי,
וּמַשְׁקֵה הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים,
וְיוֹצְקֵם אֶל יַם־הָאַלְמָוֶת...
הוּא מַכֶּה עַל לִבּוֹ, לֵב גֶּבֶר,
בְּאַגְרוֹף: חָטָאתִי לָךְ, אִשָּׁה,
אֵם־עָצְבִּי וּמַלְכַּת־גְּבוּרָתִי!
הִתְבּוֹנְנִי, רֵיקָה הָאָרֶץ,
וַאֲיוּמֵי־הָעֹמֶק—שָׁמַיִם;
מִי יְמַלֵּא הֶחָלָל הַכָּחֹל?
הָאַהֲבָה הִיא תְּמַלְּאֶנּוּ!
הַבִּיטִי־נָא, כָּל אֲשֶׁר נִבְנָה—
הֵן בָּנָה הָאָדָם לְשָׁמְרֵךְ
וּלְהַאֲפִיל עַל רֹאשֵׁךְ הָאָהוּב
מֵרְאִית אֶת הָאוֹקְיָנוֹס הַנּוֹרָא...
הַסְּפִינוֹת מוֹבִילוֹת לָךְ עֹשֶׁר;

יִבְרוֹל יָזָהָב יְסַפֵּר
מְסַפְּרִים לָךְ אַהֲבַת בַּעַל
יִתְאַיְּת גְּבָרִים מִתְגַּשְׁשִׁים
לִזְרֹעַ אֶת זַרְעֵי־הֶעָתִיד
אֶל תַּחַת לְבָבֵךְ הַקָּטָן···

אַךְ שׁוֹמֵר־הָעֵדֶן הוּא מֵנִיף
אֶת חַרְבּוֹ הָרְחָבָה, הַנּוֹצְצָה
בִּבְרַק עֵינֵי־חָתוּל בַּנֶּשֶׁף,—
וּמַבְדִּיל בֵּין שְׁנֵי הַנֶּחָמִים,
וְגוֹזֵר אֶת קוּרֵי־הָאַהֲבָה,
הַנִּטְוִים מֵחָדָשׁ בֵּין שְׁנֵיהֶם.
וּזְקָנוֹ, זוֹ זְקַן מַלְכֵי־אַשּׁוּר,
מִתְבַּדְּרָה עַל נִצַּב הַחֶרֶב,
וְהָיְתָה לְאַשְׁדּוֹת־תַּלְתַּלִּים
עִם קֶצֶף־הַשֵּׂיבָה בִּקְצוֹתָם;
וּדְבָרוֹ מְטַפְטֵף כְּרַעַל
אֶל חֲשְׁרַת־הַזָּקָן הַפְּזוּרָה:
אָנֹכִי, אָנֹכִי לֹא אֶסְלָח!

הָאִשָּׁה בּוֹכִיָּה, וְנִגְּרָה
דִּמְעָתָהּ עַל לַהַט הַחֶרֶב,
וְנִשְׁקָה הַלַּהַט בִּבְכוּתָהּ:
רַק אִשָּׁה, רַק אִשָּׁה אָנֹכִי,
אֶת תַּפְקִיד־הָאֵם אֲבַקֵּשָׁה;
וְאַף מְלֵאָה תְשׁוּקָתִי נָפַלְתִּי,
וָאֶתְמַהּ: מֶה כָּכָה עָרַגְתִּי?
וְאַלֵּי לַגֶּבֶר שֶׁפִּתָּה
חֲגוֹרַת־עֲלוּמַי הַצְּחוֹרָה:
וְאָבוֹא לָאִישׁ אֲשֶׁר הִפְרָה
אֶת גַּנִּי—אֲנִי לֹא יָדַעְתִּי.
וַיְבָרְנִי מִמֵּיטַב פֵּרוֹתַי—
וַאֲנִי בְזֹרְעָיו חֲבִיקָה.
הוֹי, שׁוּבָה, גְּבִירִי, וּלְכָה־נָא
בְּסַעֲרַת־דּוֹדִים מִבְצָרִי!

יְאַם פָּרִיץ הַמִּבְצָר אַל תָּבוֹא.
אַל תֶּחְדַּל מִלְּכֹּד אוֹתוֹ תָמִיד,
בְּשֵׁם אַהֲבָתִי—אַל תֶּחְדַּל!···
הוּא פּוֹשֵׁט זְרוֹעֹתָיו: רַעְיָתִי,
קַל־דַּעַת הַגֶּבֶר בְּאָשְׁרִי!
יְאַם אַהֲבָה בּוֹרְעִית־עֲלוּמַי—
לֹא יֵדַע מֶה חָבוּק בְּיָדָיו.
יְהָיָה בְּהִתְעַיֵּף הָאֹשֶׁר.
בְּצִפּוֹר־הָעֵדֶן מְשִׁיבָה,—
אָז יֵדַע עֶרְכָּךְ הָאֲבֵדָה,
אָז יָבִין מָה רָשַׁשׁ בְּחָפְזוֹ;
מַה תָּפֵל הַמֶּלַח בִּלְעָדָהּ,
מַה נָּבוּב כָּל אֱגוֹז הַנִּפְרָךְ;
וְהַזְּרוֹעִית מִתְלַבְּטוֹת גַּלְמוּדוֹת,
וּמְחַבְּקוֹת בִּגְבוֹר הַשִּׁמָּמוֹן
כָּל גֹּלֶם עֵץ יָבֵשׁ וָאָבֶן;
וְתוֹהָה כָל זָוִית: אַיֶּהָ?
אֵי לַחַשׁ שִׂמְלָתָהּ בַּבֹּקֶר,
אֵי רֵיחַ שַׂעֲרָהּ בַּלָּיְלָה?

וּמַקְשִׁיב הַשּׁוֹמֵר וּמַחֲשֶׁה,
יָצוּק בַּרְזֶל וּדְמָמָה, עִם חַרְבּוֹ;
וּפִתְאֹם וְרָנַן אֶל זְקָנוֹ—
כְּרוּחַ הַנּוֹשֵׁב אֶל בְּכָאִים,
וּכְהוֹגֶה אֶת נַפְשׁוֹ יָשִׂיחַ:
הַגֶּבֶר כְּבָר סָלַח לָאִשָּׁה,
הָאִשָּׁה כְּבָר סָלְחָה לַגֶּבֶר;
לַשָּׁוְא! לֹא לְרָצוֹן סְלִיחָתָם,
דִּמְעָתָם הָרוֹתְחָה—תּוֹעֵבָה;
יַעְפִּילוּ, יְנַפְּצוּ אֶת רֹאשָׁם
אֶל חוֹמַת־הָעֵדֶן הַבְּצוּרָה,
שְׁפָאִם: אַתֶּם־לֹא תָבֹאוּ!
אֲנִי—חֹק, אֲנִי נוֹטֵר־הַיּוֹפִי:
אָנֹכִי, אָנֹכִי לֹא אֶסְלָח!

(עוד יבוא)

מאת
שלום־עליכם.

חוּפְנֵי־זָהָב

תרגום
י. ד. ברקוביץ

ו.

חוּפְנֵי־הַזָּהָב מְסִבִּים לִסְעוּדָה.

אנשי העיר כתריאליבקה כבר כלו סעודתם, סעודה של פורים, וקמו איש מעל שלחנו. רבים מחליצים עצמותיהם ומכינים את עצמם לעלות על משכבם, ורבים כבר עלו על מטותיהם, והם ישנים עתה שנת מאושרים, הוזים תחת כנף אדרתו המאפילה של מלאך־החלומות וקול־נחרתם אימה אחרי מעט המשקה, אשר טעמו לכבוד החג ולכבוד הנסים והנפלאות, שנעשו להם בשנה הזאת — כי גברו על המן ונתנו נקמתם בו בבית־המדרש. ורק משפחה אחת בין כל משפחות הכתריאלים עדיין ערה בעיר הישנה, השוקעת כולה בדומית־השקט. בני המשפחה הזאת יושבים עתה אל השלחן הערוך לסעוד את סעודתם, לבצוע את חלת־הפורים הגדולה וההדורה, העשויה מעשה־מקלעת, המכה־כרמית כרכמין ומתובלת כל מיני צימוקים, ולשמח את לבם כדת היום.

המשפחה הזאת — משפחת חופני־הזהב היא.

כולם עיפים ורעבים מעמל היום. כולם נרגשים ועליזים. וכולם יש בפיהם לספר איש לרעהו כמה וכמה ספורי־נפלאות ממאורעות היום הגדול — מכל אשר אירע ונעשה לאיש ואיש בדרכו ובמקצועו. נפתלי איש־הרגלים מספר על חברתו, חברת שחקני־הפורים, ועל האותות והמופתים, אשר הראו היום במשחקם. כולם אמנים הם ומפליאים לעשות. ורק ו ש ת י היא האחת, שקלקלה את השורה באפה החרום ובלשונה המגומגמת, שאין להם תקנה עולמית.

— בריל חרומף זה — הלואי תבוא מהומה עליו מעתה ועד ימי הפורים הבאים! כמה טרחות טרחתי עליו וכמה יגיעות יגעתי עמו לשנן לו חרוזים כצורתם — וכלום לא עלה בידי! חרוז קל כזה: „ועובר בפרהסיה על מצוות התורה", שכל תינוק של בית־רבו יחזור עליו תוך כדי שמיעה, — יוצא מתוך אפו החרום והמטומטם דוקא: „וטובל במכנסיו במקוה הכשרה"... מאין באו לך מכנסים לפתע־פתאום ומה ענין מקוה כשרה לכאן, חרומף נתעב שכמותך, תפח רוח עפר אביך?! אבל צא ולמד עם אף חרום ומטומטם כמותו!

כך מספר נפתלי איש־הרגלים. וריבלה אשתו המתוקה — זו יש בפיה אוצר ספורים יפים ונפלאים מאלה, כולם על נפתולי הנשים הקונות, הנפתלות עמה בשעת קניתן, מערימות ומתחכמות כנגדה והולכות עמה בעקיפין, — והכל כדי לגרוע או להעלים פרוטה אחת ממחיר המיתקים הקנויים. ומעשה באשה אחת כבודה, בעלת־בית מבעלות־הבתים הכתריאליות, שפנתה כה וכה והשתמשה בשעת־הכושר ונתכונה לגנוב מסלה צפיחית אחת.

— ואף־על־פי־כן, אל יפול רוחך. יהא סמוך לבך ובטוח, כי צופיה אני בשבע עינים הליכות קונותי, ומסלי לא יגונב דבר. „כמה צפיחיות, אני אומרת, בחרת לך, גברתי, היום?" אמרה לי: „ארבע". אמרתי לה: „והחמישית, אני אומרת, מה פירושה?" מיד הארימה כולה כאש ואמרה לי: „וכי אף זו צפיחית היא?" אמרתי לה: „ולטעמך מה היא — עז חולבת?" אמרה לי: „ואני סבורה הייתי, כי שמשמנית היא זו". אמרתי לה: „ואפילו שמשמנית — כלום רשות־הרבים היא?"...

כך מספרת ריבלה המתוקה. והספורים, שיש בפי נח החטב לספר, אף הם מלאים ענין, וכולם חוזרים, כדרך הטבע, על עסקי הרעשנים לפורים.

— השנה הזאת שנה של רעשנים היתה. הכל היו קופצים על הרעשנים. הכל היו רודפים אחרי הרעשנים. הכל נכספה וכלתה נפשם לרעשנים. הכל עזבו את עסקיהם ובאו אצלי לקנות רעשנים. עוד אתמול בצהרים אפסו לי כל הרעשנים. בכל רגע ורגע בא אלי יהודי ובקשה בפיו — כי אתן לו רעשנים. עוד זה מדבר, והנה זה בא — אף הוא מתכון לרעשנים. אמרתי להם: „אין לי עוד רעשנים". אמרו לי: „חייך, אינך זז מכאן עד שתתן לנו רעשנים". אמרתי להם: „מאין אקח לכם רעשנים?" אמרו לי: „וכי כבר אפסו לך כל הרעשנים?"...

— האם תחדל להרעיש את המח ולבלבל את הראש ברעשנים שלך, אם לא?

כך אומר נפתלי איש־הרגלים אל בנו, ונח החטב מקבל נזיפה, כובש עיניו בקרקע, מרכין ראשו אל תחת השלחן וגורף חוטמו לשם מתוך ענותנות רבה. אחרי נח החטב הגיעה שעתם של חופני־הזהב הקטנים, כי יספרו אף הם את חלקם — את כל הגדולות והנצורות, שנעשו להם ביום הנפלא הזה, בנשאם את משלוח־המנות מבית לבית ומאשה כתריאלית לרעותה. הספורים רבים ונפלאים ומושכים את הלב, עד כי יספיקו לחודש ימים, מפורים ועד הפסח, וגם אז לא תמלא אוזן משמוע. ואולם השעה שעת־לילה עתה, והקטנים עיפים ונחלשים כולם מעמל היום ומשאונו, ומצות אביהם הזקה עליהם, כי יגמרו סעודתם ויעלו על משכבם לישון.

והקטנים פורשים לקרן־זוית אפלה, המיוחדת להם מאחורי התנור למשכבם, נופלים שם על פניהם שמחים ונרגשים וטובי־לב וישנים שנת־מאושרים, שנת גבורים, ששבו ממערכות המלחמה וזר־הנצחון על ראשם...

———

ז.

חוֹפְנֵי־הַזָּהָב מוֹנִים אֶת זְהָבָם.

השעה מאוחרת בלילה, שעת האשמורת האחרונה. כתריאליבקה שוקעת כולה בתרדמה עמוקה, והדממה רבה ברחובותיה. ורק שתי נפשות עדיין ערות בלילה הזה ואינן נותנות תנומה לעיניהן. שני חופני־הזהב הם, נפתלי איש־הרגלים ואשתו ריבלה המתוקה. הללו סגרו בלאט את דלת ביתם, פרשו וילונות על חלונותיו וקרבו בחשאי, בלב נפעם ובנפש חרדה, כמתגנבים, אל המלאכה הרבה אשר לפניהם — אל ספירת קופת פדיונם. רוצים הם להביא בחשבון את כל העושר המעט, אשר עשו חופני־הזהב הגדולים עם הקטנים ביום הגדול הזה בעמל ובמסירות־נפש רבה. רוצים — ואינם יכולים. החשבון גדול ומסובך, והמטבעות, מטבעות כסף ונחושה, רבות לאין מספר. חושבים הם וסופרים ומונים — ואינם יכולים לעמוד על המספר הנכון. פעם טועה הוא בחשבון, ופעם באה היא לכלל טעות. והרי הם מדיינים ומתנגחים זה עם זו ואין שלום ביניהם.

— הוא אשר אמרתי: שתים לשתים אין אשה יהודית כמותך יכולה לצרף!

כך אומר נפתלי איש־הרגלים במרירות־רוחו, ואשתו עונה כנגדו אף היא ברוגזה:

— אלא מעתה, עמוד אתה איפוא ומנה, אם בעל־חשבון אתה והכל גלוי וידוע לפניך!

— מוטב שתמני את — את מומחית יותר ממני לספירת מטבעות!

— לא, מוטב שתמנה אתה, מפני שאתה הגבר ואתה החכם ואין כמוך בעל־חשבון לערבב פרוטות בזהובים ולבלבל את מחך ואת מח אחרים!...

ואף־על־פי־כן אל תיראו ואל תפחדו, שמא יביא החשבון הזה לידי פורעניות, חלילה — לידי מריבה וקטטה והפרעת־שלום בין איש לאשתו. לא עת מריבה הלילה והשלום לא יופרע ביניהם. שניהם יודעים את ערך השעה הגדולה הזאת ושניהם רוצים בכל לב ונפש לבוא לידי חשבון ברור ולדעת, מה המעשה, אשר עליהם לעשות עתה בכספם, ומה הדברים, אשר עליהם לקנות בכסף הזה בימים הבאים לקראתם. נעלים לעצמם ומלבושים לבניהם — צורך זה ראש וראשון הוא להם, שאין להרהר אחריו. ומצות לחג הפסח הבא — כלום אפשר לאדם מישראל להתקיים בלעדיהן? ושומן לפסח? ושק בולבוסין? וחבית של סלקין?... ונפלא הדבר: ככל אשר יוסיפו חופני־הזהב על צרכיהם וככל אשר יאמרו ללכת אחר יצר־לבם, להרבות בהוצאות ולבזבז ממונם, — כן יתברר להם יותר ויותר, כי חננם אלהים וכי יש להם רב, כי עשרם יספיק להם בעזרת השם יתברך לקנות הכל: גם נעלים חדשות לעצמם וגם מלבושים חדשים לילדיהם, גם מצות וגם שומן, גם שק בולבוסין וגם חבית של סלקין לימי הפסח הבא...

ופני חופני־הזהב מבהיקים ומתלהבים מתוך רוב שמחה ומתוך אושר רב. לחייהם לוהטות ועיניהם בוערות ולבם — לבם מתרחב והולך ורוחץ בעדנים. שניהם מרגישים הפעם, כי אמנם העולם הזה, שברא הקדוש־ברוך־הוא לבריותיו, יפה בראו, והאנשים, החיים בעולם הזה, אינם רעים וחטאים כל־כך. ורק זו רעה חולה, כי היהודים הכתריאלים הללו טבעם טבע מגונה: עינם צרה בפרנסת אחרים. מקנאים הם קנאה גדולה באחיהם האביון, ששחק לו מזלו וגרם לו יום שכולו טוב, יום אחד בשנה!

— כתריאליבקה זו מוטב לה שתעלה על המוקד בעצם היום הזה! עיר של בעלי־קנאה וצרי־עין מאין כמוהם!

כך אומר נפתלי איש־הרגלים מרוב רגשותיו, ואשתו ריבלה המתוקה עומדת להגן בפניו על עיר־מולדתה.

— עיר של עניים עלובים, לא עלינו...

— עניים אומרת את? וכי רק עניים הם אלה בעיניך? הה־הה! עניים מרודים הם! כתריאלים עלובים! דלים וריקים! ערומים ויחפים! חלכאים! קבצנים! מחזיגים על הפתחים! עניים ואביונים!...

— לא עלינו! — אומרת ריבלה בפחד ומביטה על סביבותיה. חוששת היא בלילה לעין־הרע ולשטן המקטרג.

ומן החוץ, ממקום לא־נודע, מגיע אותה שעה קול קריאה רחוקה של תרנגול מתעורר — קול חזן זקן, שתש כחו ונפגם גרונו בערוב ימיו. תרנגול זה מתחיל קריאתו ברגש רב ובעוז ובהתלהבות יתירה, כרגיל ומנוסה, ואולם כשהוא הולך ומגיע לסופה, נופל רוחו בקרבו, והוא מסיים בקול נחלש והוגה נכאים, מתוך נעימה נמוכה וחרדה ומתוך תמהון־לבב:

— קו־קו־רי־קו־או־או?!...

דומה, כאילו תוהה הוא על עצמו ושואל את נפשו במרירות:

— זקן שוטה וחסר־דעת! מה לך כי נזעקת?

האויר בחוץ הולך ומזהיר. דמדומי־השחר מיטשטשים ובאים.

שְׂכַר מִצְוָה

מאת

י. ב. מקסימון.

„אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על־מנת לקבל פרס" — הורה קדמון. והחקירה בזמננו חוזרת על הלכה עתיקה זו ומסבירה אותה על פי דרכה: רק האדם הבינוני נושא נפשו אל הפרס, בעוד ש ה ג א ו ן — הוא ה„צדיק" בלשון הקדמונים — מצווה ועומד לעבוד את קונו, או את הברותו, שלא על מנת לקבל פרס. אנוס הוא לכך, מטעם עודף־הכח ושאר־הרוח, שהופקדו אצלו לתכלית זאת מתחילת ברייתו.*

הקדמונים — אריות שמתו, ואין משיבים על דבריהם. ואולם האריות החיים — דבריהם טעונים הגהה. הכמים אלה סותמים את דבריהם ואינם מגלים לנו את היסוד, אשר עליו נבנתה השקפתם — אם הוא יסוד ההסתכלות בנפשם פנימה, או אינו אלא יסוד־ההתבוננות

* עיין פרדוכסים למאכס נורדוי, מאמר „החזקת טובה", בתרגומו של ר. בריינין.

בנפש זולתם. ואנחנו מה נענה אחריהם? — אם בשם ההסתכלות הסובייקטיבית הם נבאים — המאמין יאמין; אך אם בכחה של ההתבוננות האובייקטיבית הם באים ללמד — יש להרהר אחרי דבריהם.

האדם, אשר שאר־רוח לו, אי־אפשר לו ב„שב ואל תעשה", מפני שפעת כחותיו הסוערים בקרבו וקוראים: הבה לנו מוצא! — על זה אין מערער. אולם המוצאות יתכנו על אפנים שונים, רצויים ובלתי־רצויים; בעוד שכחו של האדם הגדול כח עור הוא בהגלותו ואינו מבחין בין מוצא למוצא. יש לך אדם, שבא לעולם בשעת רצון, והוא זוכה, שיהיו כל השערים נפתחים לפניו וכל הזרועות פשוטות לקבלו; ויש בני אדם, שנולדו בשעה של זעף: כל כוס, שהם מוזגים לצבור, הצבור שופכה להם על פניהם. מה יעשו אלה וישקיטו את רוגזו של כחם? — יש מהם המכתתים בכחם זה אתים להרבות ומניפים אותו על הצבור, שבעט במנחתם; יש הנכנסים לפני ולפנים ומשקיעים את כחם בבנין עולמות, התלויים על בלימה; ויש הפורשים לקרן־זוית ומבלים כחם בהירוק־שנים. — דרכים אלה אינן שוות לפני האדם והחברה, אף שוות הן לפני הכח, שהותרו אסוריו והשעה דוחקתו לצאת לעולם; אחת היא לו אם יצא בפעולה חיובית או יתבזבז במעשה שלילי, אם ילבש צורה של בטלנות או יתנדף ברוגז ודאבה. ואיזהו המלאך, הממונה על הכח העור הזה להטותו מדרכים בלתי רצויות ולהוליכו בצנור הזהב — בצנור ההפראה החברתית? — מלאך זה פ ר ס שמו; הוא ולא אחר.

טיבו של הפרס תלוי בתכונתו של המקבל. מי שטובת עצמו קודמת אצלו לטובת הכלל, מבקש בשכרו מעין של הנאה פרטית; ומי שטובת עצמו משועבדת לטובת הכלל, הנאת הכלל היא שכרו. ומי יעיד לו על מעשיו, שהם הנאה לעולם? — הוראת בעל־דין תעיד: מחזיק לו הצבור טובה על שהוא משמש לפניו — הרי הוא רואה בזה סימן טוב למעשיו, שהם מביאים ברכה לעולם, ובכח הכרה זו הוא מוליך את שפע כחותיו בדרך הרצויה לו ולחברתו; אין הצבור מודה בערך עבודתו — סימן רע הוא רואה בזה למעשיו, שאין בהם מועיל, ובאין מטרה לפניהם פורצים כחותיו אל אשר יפרצו ויוצאים לבטלה, להותו ולהוות חברתו.

צא וראה, מה רב מפח־נפשו של אדם הוגה־דעה, בהודע לו, שרעיון זה, שהרה והגה, אינו חדש בתכלית החידוש, כי־אם „גלגול" הוא, גלגולו של רעיון, שכבר היה לעולמים. לצער מה זה עושה? ממה נפשך: אם משום עודף־הכח, המבקש תקון, — הרי לבש צורה כרצון בעליו; ואם משום זכות־יוצרם הניטלת ממנו, — כל העושה פרי בבחינת יוצר הוא, בין שראשון הוא ביצירתו ובין שקדמוהו אחרים ועשו פרי כפריו. ואלא מפני מה נופל לבו של זה? — על־ברחך אתה אומר: מפני מתן־שכרו, שקופח על־ידי אחרים שקדמוהו. כי החברה אין דרכה לברך אלא על הבכורים בלבד; וכל יוצר, שלא זכה לבכורה, מונעת היא ממנו גם את הברכה.

וכאן אתה נותן לטוענים מקום להתגדר בו. יאמרו: משפט זה, שהוצאת על האדם הגדול, כי חושש הוא לדעת הקהל, אין לו רגלים. וראיה לדבר: כמה ענוים קמו לה לחברה האנושית, שהיו עובדים עבודתם לרבים, שלא להמלך בדעת הקהל כל עיקר, והתמידו ללכת בדרכם, אף־על־פי שהיתה זרועה חוחים. האמנם אפשר להחליט, שכל אלה, הסובלים על קדוש דעותיהם, מישמשים על מנת לקבל פרס היו?

הן! כמוהם כשאר בני־חלוף אינם פועלי־חנם. ואם יש הבדל ביניהם, מלבד ההבדל בטיבו של השכר, אינו אלא במועד התשלומין: שכל בני־חלוף מצפים לבוא על שכרם ביומם, ובני־העליה — לאחר שקיעת שמשם; אך נושאים עיניהם אל בני הדור. יען נושאים נפשם אל בני דור יבוא. וסבת ההבדל הזה מונחת בטבע הענינים: האדם הבינוני אזרח־ההווה הוא — בו הוא נטוע, ממנו הוא יונק, ובשבילו הוא נושא פרי, — ומן הדין הוא איפוא, שיראה עולמו בחייו; ואילו בן־העליה — שרשי נשמתו יונקים מן העבר ונופו שלוח אל העתיד, בעוד שבממשלת־ההווה גר־תושב הוא. — ומה לו ולבני זמנו, כי יבוא עליהם בשטרי־חוב? הדור שיהנה מפריו, אף הוא יברך עליו.

אמור מעתה: אלו ואלו משגיחים בדעת הקהל ומביאים אותה בחשבון מעשיהם. אלא שהבינוני מטה אוזן לשמוע, מה יאמרו הבריות בני זמנו; ובן־העליה, שאינו חי מפי הקהל המתהלך בארצות החיים, משוה לנגדו תמיד את משפט הדורות הבאים.

ואם תמצא לאמר: בני־אדם, שצל־עובר קיומם, — מי ערב להם, כי ינצל שמם משני הזמן ויזכו לחיי העולם הבא?

ח ו ש ם יגיד לרב: החריצים הזריזים, השקדנים מטעם העתיד לרגל לפניו את החיים, חוש־המשפחה הם מביאים עמם לעולם. חוש זה הוא השם בפיהם את שירת העתיד, שבה הם סובבים ואותה הם משוררים בדור־נכר; בכחו הם מקבלים יסורים באהבה ומתנכרים לחיי השעה יותר מכפי שהורשה לבשר־ודם; על־ידו הם מתודעים איש אל אחיו, בן־משפחתו, גר־ההווה כמוהו, בעודם בגולה; והוא הוא הערב להם, כי לא יאבדו בתוהו — כי דור נולד יכיר את נדחיו אלה ויכניסם תחת כנפיו.

תמצית דבר: ראשונים ואחרונים נכשרו כאן בדבר הלכה. אלה, שדרשו לפנים בשבחה של העבודה שלא על מנת לקבל פרס, היו דורשים בשבחו של הנמנע; ואלה ופוסקים בזמן הזה, שהגאון בן־חורין הוא מדעת־הקהל להלוטין, מפריזים על המדה. כשם שאי־אפשר למעשה סתם בלא התעוררות הכח מלפניו, כך אי־אפשר למעשה־צדקה בלא נחת־רוח לאחריו; ונחת־רוח זו היא אחת הצורות, שהפרס מתגלה בהן. לפי זה אין שכר עבודה, אבל יש שכר מצוה. רצונך שתעמוד על טיבו של שכר זה — שאל אותו חכם מישראל, שנכנס ל„פרדס", ויגדך: „שכר מצוה — מצוה". כלומר: ההכרה, שאדם מכיר, כי מצוה בידו,—היא שכרו. ו„הקולות הקוראים במדבר"— היכן שכרם? — צפון הוא להם לעתיד לבוא. כי שני

עולמות הם: העולם־הזה והעולם־הבא. וכנגדם שני סוגים של מקיימי־מצוה: אלה שבחייהם קרואים חיים, ואחרים הקרואים חיים במיתתם. הראשונים ל„פרוזדור", והאחרונים ל„טרקלין".

* * *

ואנחנו, בני ישראל? —

בנים אנו לעם גר־ההווה, שכל נחמתו בעניו הם זכרונות העבר ותקוות העתיד. ועל פי מרת היושר צריכים היינו להזהר בזכויותיהם של בני־העתיד אשר בקרבנו ולדקדק בהן יותר מאומות־העולם, שיש להן חלק בעולם הזה. עם, ששמעה אזנו ו„גר לא תונו כי גרים הייתם",— דין הוא, שידע את נפש הגרים הגדולים, הלא הם בניו יחידי־הסגולה, ולא יקפח את שכרם. אבל מי בעל עין מסתכלת, שראה יושר ומציאות דרים בכפיפה אחת? ה ד י ן ו ה י ו ש ר מחייבים, שיהא ישראל הופך בחיי קדמוניו ומשננם לבניו ולבני בניו; ובמציאות — שאל את מציאות חיינו ותורך: היכן ערשם של מחוקקי ישראל ונביאיו וגדוליו, שקמו לו בכל דור ודור? וקברות גבוריו אים? והמעט כי מצבת־זכרון אין לבני־עליה אלו בקרבנו, הנה גם את פרים, אשר נתנו לנו, נשא הרוח לזרוע על שדמות אחרים ולהפרותן.

אין זכרון בנו לראשונים! — אל תתפלא איפוא, בראותך בין אזרחי־העתיד שבעמנו אנשים המועלים בשליחותם. בחייהם גרים הם בארץ־לא־להם; וחושם אומר להם, כי לאחר מותם, כשיגיעו לארצם וידפקו על שעריה, לא יהיה להם פותח, — ובמה יחזק לבבם לעמוד לפני הצבור כפוי־הטובה ולשרתו ימים רבים? — על־כרחם הם מתיאשים ופורשים לדרכים אבלות: יש מהם ממעיטי דמות־עצמם, המניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה; יש מהם ממעיטי דמות־אומתם, היוצאים לנטור כרמי זרים, בתקותם למצוא שם את שערי העולם הבא; והערערים שבחבורה כובשים את יצירתם ונמקים עמה בחרפת השתיקה.

מִסְפָּרִים מַחְכִּימִים

מאת

ז ר ו ב ב ל .

מצב הישוב בארץ־ישראל מענין עתה את לב טובי העם להמוניו, המרבים לתמוך בו, שלא יתמוטט בעת צרה ויחזיק מעמד בפני כל הרוחות שאינן מצויות, המזעזעות את יסודותיו ואומרות לעקרו מן השורש. העבודה היחידה, הנחוצה והאפשרית בעת הזאת, היא עבודת העזרה באמצעי־כסף, הבאה לחזק ולבצר את עמידתנו הכלכלית והתרבותית בארץ. ואמנם, כשבאה העזרה הראשונה בעתה, הראה הישוב הקטן והדל את כחו לעמוד בפני כל הסופות, שעברו על ראשו במשך שתי השנים האחרונות, ועדיין הוא עומד הכן, בלי מורא ופחד, לקבל את פני המאורעות הבאים.

והנה נמצאו אנשים, שעינם צרה בישובנו וב...
החיוני, והם קוראים תגר על העזרה הזאת ועל הכ...
שמכזבז לו העם עתה. הללו טוענים, כי החורבן בא...
ישראל אינו נורא כל־כך, וכי המצב הכלכלי של...
הישוב, וביחוד זה של האכרים, הפרדסנים והכורמים, כ...
יפה הוא, וכי חטא גדול חוטאים לנפשם כל אלה התמיכ...
החושכים מלחמם ונותנים לישוב, תחת לעזור לקרב...
המלחמה בכל תפוצות הגולה, הזקוקים באמת לעזרה.

וכבר נמצאו „עדים נאמנים" מקרב „פליטי הישו...
המוכיחים באותות ובמופתים, כי המשבר הכלכלי כמ...
שלא פגע בישוב. אמנם אותות ומופתים אלו ע...
טעונים בדיקה, וההוכחות אינן הוכחות אלא לתינוק...
כל אדם מן הישוב, הרואה דברים כהויתם, אי־אפשר...
להאמין, כי ארץ־ישראל לא נפגעה מהמלחמה. א...
ישראל, שעיניה היו נשואות תמיד אל השוק העול...
ומיום שנפסק חבור־הים, המקשר אותה אל הע...
החיצוני, פסק מקור־חייה העיקרי, איך אפשר...
שתתקיים מאליה? איך אפשר, שהישוב לא יהא ז...
לעזרה מן החוץ, אחרי שכל המוסדות וחברות ההתיש...
אשר לו יונקים את לשד־חיותם מחוץ לארץ, ובהנזק ב...
החברות בארצות־המלחמה, נשארו המוסדות והחב...
באין תומך וסועד? והעיקר—מלבד המשבר, שבא ל...
בעקבות המלחמה, הלא נפגע הישוב בימים האחרונים...
ידי צר ואויב, אשר איש לא פלל לו ואשר כל כחות הא...
לא יספיקו לעמוד בפניו — על־ידי ה א ר ב ה!

ואולם כיון שניתנה רשות לקטיגור, שוב אינו מב...
בין אמת לבדותה ואינו משגיח במציאות הקיימת...
לתת חזוק ל„הוכחתם", אין הללו בושים להפיץ שמ...
בקהל, כי הארבה לא גרם הפסד לישוב כלל!

אין ברעתי לעמוד עכשיו על כל ה„עובדו...
המסופרות בפי אלה על קורות הישוב בשתי הש...
האחרונות. עוד אשוב לדבר בפרוטרוט על כל א...
רצוני הפעם להביא רק מ ס פ ר י ם אחרים על־...
ההפסד, שגרם הארבה לישוב בארץ. המספרים האלה...
תחילה באחת החוברות של הירחון „ ה ח ק ל א ...
ואולם בפקודת המבקר, הקימאקאם של יפו, נשמט ה...
הזה מתוך החוברת, ש ל א ל ג ל ו ת ל פ...
ש ו נ א י נ ו א ת ח ו ר ב ן ה א ר ץ...

הארבה פשט על ארץ־ישראל שלש פעמים. המספ...
הבאים להלן, מדברים רק על שני בקוריו הראשונים.

פ ר ד ס י ם. מספר הדונאמים של הפרדסים...
יחד עם כל עצי השלחין, — השייכים לנו, הוא ל...
9,500. מהם ערך 1,500 דונאמים של עצים רכים מ...
שנה עד חמש שנים, שהכנסתם כאין היא. 1719 דונא...
מהפרדסים הבוגרים לא נפגעו עד חודש תמוז על־...
הארבה כלל. ערך 6,300 דונאמים כל אחד מהם...
מכנים 100 תיבות תפוחי־זהב. מחיר כל תיבה ב...
חמשה פראנקים וחצי. ההכנסה הכללית היתה נאמ...
לערך 630,000 תיבות, שמהן היו יוצאות לחוץ־לארץ ל...
470,000 ונמכרות בארץ 160,000 תיבות במחיר שני פר...
קים התיבה. המחיר הכללי של היבול היה לפי זה ב...
הכל: 2,600,000 פראנקים. מזה היו מקבלים הפרדס...

לערך 1,654,000 פראנק (רבית על הקרן שהשקיעו באדמה ובנטיעה, שכר עבודתם והשגחתם, שכר הנהלת־העסק, תשלומי האחריות והריוח הנקי), והשאר היו מעריכים בשכרם הפועלים, העובדים עבודות קטיפה, ברור, חבילה, אריזה, הובלה ודומיהן, והסוחרים, המספיקים את החומר לעבודה. כל אלה נפגעו על־ידי הארבה.

ש ק ד י ם. ההיזק בערך מעט מאד. יש מושבות, שהפסידו בערך 10—15 אחוזים מכל יבולם, ויש שהפסידו 20—25 אחוזים. במושבות הדרומיות יש שהפסידו עד חמשים אחוזים. בשנה הזאת היו יבולים בעלי נטיעות השקדים למכור לערך 1,700 קנטרים — כל קנטר משקלו 300 קילוגראם. במספרים אחרים: כמות דונאמי השקדים במושבותינו, המביאים פירות, היו לערך 16,500; ואם נחשוב את ההכנסה באופן ממוצע 30 פראנק לכל דונאם, נמצא, שכל ההכנסה מכרמי השקדים היתה בערך 500,000 פראנק. על־ידי הארבה תתמעט הכנסה זו בשלשים אחוזים או בסכום 150,000 פראנק. ההשערה היא זו: שליש היבול נתקלקל בחמשה־עשר אחוזים; שליש — בעשרים וחמשה; ושליש — בחמשים אחוזים.

ג פ נ י ם. מהכרמים נשארו רק כרמי מקוה־ישראל, כמה מכרמי ראשון־לציון ועקרון. יתר הפליטה כאין הוא לעומת ההיזק הנורא. כמות הענבים, שהיו בוצרים בשנה טובה, היתה לערך 24,000 קנטרים, שנמכרו במחיר 24 פראנק הקנטר (יש בין הגפנים מינים יקרים, המכניסים גם 30 פראנק, ויש מינים גרועים, המכניסים רק 20 פראנק, או פחות מזה). נמצא, שההיזק הוא לערך 600,000 פראנק (החשבון הוא כך: ביהודה 11,000 דונאמים, המביאים פירות, בשומרון ובגליל — 1,500 דונאמים; בסך־הכל: 12,500 דונאם. והיבול הבינוני מכל דונאם עולה לשני קנטרים —בסך־הכל: 25,000 קנטר).

ת ב ו א ו ת. מהמושבות הפלחיות לא נפגעו אלא כעשרה אחוזים, וההיזק יעלה לערך 150,000 פראנק.

י ר ק ו ת. באלה פגע הארבה מאד. יש לשער, שבחוות ובמושבות יושבות בערך 2,800 משפחות. כל משפחה עובדת חצי דונאם של ירקות וכולן יחד — שטח של 1,400 דונאם. ההכנסה המינימאלית של כל דונאם היתה 50 פראנק. ההיזק עולה איפוא לערך 70,000 פראנק.

סכום כל ההיזק: בפרדסים — 2,600,000 פראנק; בשקדים — 150,000 פראנק; בגפנים — 600,000 פראנק; בתבואות — 150,000 פראנק; בירקות — 70,000 פראנק; בסך־הכל — 3,570,000 פראנק.

זהו ההיזק של ההכנסה בלבד. על זה יש להוסיף: ערך העבודה של הפרדסנים ושאר בני המושבות במלחמה עם הארבה, סכומי הכסף — שכר אוספי ביצי־הארבה, הסכומים העצומים, שהוציאו הפרדסנים, הכורמים והיוגבים על חרישה, חפירת־תעלות, עשית גדרים ושאר עבודות ההגנה בפני הארבה, ועל כולם — את ההפסד המרובה, שגרם הארבה להנטיעות וההרכבות הרכות, שנתקלקלו עד היסוד. נמצא, שבני הישוב הפסידו שנה שלמה ביבול, בעבודה ובהוצאות, וההיזק יעלה לסכום גדול של 5,000,000 פראנק!

עד כאן שפת המספרים.

הקימאקאם של יפו חשש לפרסם את המספרים המבהילים האלה ברבים, שמא יודע מצב הארץ כמו שהוא מחוץ לגבולותיה. כך נוהגת כל מדינה וממלכה בשעת חירום, שהיא מעמידה פנים שוחקות כלפי חוץ ומכבשה על האמת גם כלפי פנים.

אנחנו איננו רואים צורך לעצמנו לכסות על האמת המרה של חיינו. אדרבה, ידעו־נא כל אחינו בכל מקום שהם, כמה קשה היתה פגיעתו של המשבר בישובנו בארץ־ישראל. וידעו־נא גם אלה, המוקירים את הישוב, כי רק מתוך אמונתנו הגדולה בעתיד ומתוך מסירות־נפשנו אל הישוב עלה בידינו להחזיק מעמד בימים הרעים האלה.

גדולה וקשה היתה המלחמה, שקשר הישוב העברי על הארבה. אנשים ונשים, זקנים עם נערים, פועלים, מורים, תלמידים ואפילו חובשי בית־המדרש — כולם יצאו להלחם באויב המעופף והזוחל, שאכל את כל עמלנו והפך גני־עדן לארץ חרבה ושוממה. גדול ואיום הוא ההפסד, שבא לנו בעקבות המשחית הזה. לא רק הפסד ממון, ואף לא הפסד עבודה בלבד גרם לנו, אלא גם הפסד בצרכי־אוכל־נפש היותר נחוצים לנו כעת, שאי־אפשר להביאם מן החוץ.

הארבה הקדיר את שמי־התכלת של הארץ והשרה רוח תוגה ויאוש על כל העם. ואולם הכח החיוני, הצפון בישובנו, גבר על הסכנה — והעבודה הולכת ונמשכת. אפס קצר כח־הסבל. נחוצה עזרה מן החוץ — עזרה ראציונאלית צבורית גדולה להמשיך את עבודת הישוב ולשמור על קיומו.

והנה באים ה„פריטים" ומבטלים בדבר פיהם את הכל. מבטלים את המשבר, כדי לבטל את העזרה ולקפח את כל עבודת התחיה.

יבואו המספרים ויטפחו על פניהם.

וְעִידַת הַקּוֹנְגְרֶס בְּפִילַדֶלְפְיָה

(מאת שליחנו המיוחד י. ב. צ.)

ביום השבת, כ' אדר שני, היה מורגש בעיר פילא־דלפיה, כי מאורע נכבד, היוצא מגדר הרגיל, מתרחש בקרבה. העיר השקטה, הנרדמת על רחובותיה הארוכים ועל גניה הגדולים והריקים מאדם, נתעוררה ולבשה צורה חגיגית. רחובות היהודים, ובהם בתי־המערכת של העתונים היהודים, נתקשטו בדגלי תכלת ולבן ובסרטים מגוונים בצבעים לאומיים עם מגני־דוד.

מרכז התנועה היתה האכסניה הגדולה „וואלטון", שנועדה לועידה. צירים ואורחים, מהם בני העיר ומהם הבאים מכל קצות אמריקה, התרגשו כל היום בהמון ואצו הנה והנה. ואף־על־פי שלשכת הועידה נעולה היתה משום כבוד השבת, הכל נדחקים פנימה לראות ולהתראות את הפנים החדשות, המוסיפות ובאות בכל שעה ושעה. כל המראה הזה מזכיר מאליו את ה„קאסינו" הבאזילי בערבי הקונגרסים הציוניים, ונדמה לרגע, כי לא באמריקה, אלא

בהלוציה הקטנה אנו נמצאים, והשעה שעת הרת־עולם — שעת ההכנות הסוערות אל הקונגרס הציוני.

העבודה התחילה עוד במוצאי־שבת. הפראקציות השונות נכנסו לישיבותיהן: הציונים, הסוציאליסטים הלאומיים ובעלי הפראקציה הדתית הסתדרו לפלוגות מיוחדות, שכללו שתי שלישיות ממספר כל הצירים. דיה היתה סקירה שטחית, כדי להוכח, כי רובם המכריע של צירי הועידה לא במקרה נזדמן לועידה רבת־ערך זו.

באספות הפראקציה הציונית השתתפו מחמשים עד מאה וחמשים איש — הכל לפי טיבה של כל אספה ואספה. בהן נערכו ההחלטות, העומדות לעלות על שלחן הועידה. בישיבתם הראשונה הספיקו הציוניים לדון על רוב השאלות החשובות, והעבודה המכינה הזאת השפיעה הרבה על החלטות הועידה כולה אחר־כך.

הפראקציה של הסוציאליסטים הלאומיים מנתה בחמשים איש, מהם „פועלי־ציון", חברי ברית־הפועלים הלאומית, אגודות ה„ארבייטער רינג" ועוד. הפראקציה של „המזרחי" מנתה גם היא כחמישים איש.

הועידה נפתחה ביום הראשון, כ"א אדר שני, בשעה השלישית אחרי הצהרים. האולם הגדול בקומה העשירית של האכסניה „וואלטון" היה מלא אנשים מפה לפה. מספר הצירים באותו מעמד היה 357, מלבד באי־כח העתונות והאורחים. פתיחת הועידה היתה, כפי המנהג, בברכות ובנאומים רשמיים: בשם הועד הקונגרסי המקומי, בשם ראש הנהגת העיר פילאדלפיה ובשם מוסדות צבוריים שונים נקראו טלגרמות של ברכה, שבאו מערי המדינה. יפה היה נאומו של הרב הפילאדלפאי ליווינטאל. במלים פשוטות ומובנות בלשון היהודית הביע הרב הנכבד את הצער היהודי העולמי, שהמריץ את העם לעשות את הצעד הזה ולאחד את כל הכחות לפעולה אחת.

רושם עז ונהדר ביותר עשה נאומו של הד"ר סטיפן וויז. במשך שלשה רבעי שעה קסם קולו הערב את הנאספים, שהקשיבו בלב נפעם ובעונג רב אל הנאום המצוין הזה. במשך נאומו הזכיר הד"ר וויז את הסנהדרין של נאפוליון והראה על ההבדל העיקרי שבין הסנהדרין הצרפתי והקונגרס, שאנו מתכוננים אליו: אותה הכנסיה לא היתה פרי הכרתו ופרי רצונו של העם, ולכן לא היתה הרשות בידה לחוקק חוקים לעם. הקונגרס, שאנו רוצים לקרוא, כחו רב בזה, שבו אנו רוצים לפתור ל ע צ מ נ ו את שאלתנו, שלא לסמוך עוד על אחרים. ל א ת מ י כ ה א ל א ת ק ו ן, ל א נ ד ב ו ת א ל א מ ש פ ט, ל א צ ד ק ה א ל א צ ד ק — זוהי התכנית, המתאימה לאומה גדולה ועתיקה כאומתנו.

אחרי בחירת נשיא הכבוד לואיס ד. בראנדייס, יושב־הראש הקבוע (השופט הוגו פאם משיקאגו) ושאר חברי הנשיאות והמזכירים נגמרה הישיבה בנאומו הנלהב והיפה של ד"ר סירקין, שבו הבליט את הפרובלימה היהודית לכל עמקה והיקפה וברר את תפקידו של הקונגרס היהודי לפתור את עצם שאלת היהודים, שאין לה אלא תקנה עיקרית אחת ומיוחדת, והיא — ההשתחררות הלאומית.

הישיבה הראשונה נסגרה בשעה השביעית, והישיבה השניה לא ארכה, כי הערב הוקדש לועידות המרובות, שנבחרו באספה והלכו ביניהן את כל העבודה.

* * *

היום השני של הועידה היה כולו מוקדש לעבודה מעשית, שהיתה סוערה ופוריה גם יחד. במשך שעות ספורות הצליחה הועידה לברר את כל השאלות המסובכות, שעמדו לפניה. היו וכוחים נמרצים, היו רגעים קשים ומרים, ויש שנדמה, כי כל העמל הרב של הועידה יעלה בתוהו. אולם ההכרה הצבורית ורגש האחריות בעד חשיבות המפעל גברו, והועידה מלאה את תפקידה באופן מצוין.

אחרי קביעת התקנות לסדר העבודה נתקבל סדר־היום הנועד להקונגרס היהודי.

וכוחים עזים עוררה שאלת בחירות הצירים אל הקונגרס הבא — אם יבחרו הצירים האלה מתוך האגודות השונות, הקיימות בצבור היהודי, או — על־ידי בחירות כלליות. וכאן אירע דבר, היוצא מגדר הרגיל: דוקא חברי המפלגות הראדיקאליות הביעו דעתם בעד בחירות הצירים מתוך האגודות, והמצדדים בזכות הבחירות הכלליות היו המזרחים. לבסוף באו לידי פשרה וערכו החלטה, המאחדת את שני אופני־הבחירות האלה.

החלטה חשובה נתקבלה על־ידי הועידה, והיא — להביע מחאה נמרצה נגד רדיפות היהודים בארץ רוסיה ולעבוד בשם באי־כחם של יהודי אמריקה לטובת אחינו הנרדפים, שלא לעבור בשתיקה על צרותיהם ופגעיהם הנוראים.

בין שאר ההוראות, שינתנו להועד הפועל, החלט גם למלא את ידיו למשוך אל התנועה הקונגרסית את כל יתר ההסתדרויות היהודיות, שלא השתתפו עדיין בתנועה. ואולם ההצעה להמשיך את המשא־ומתן עם ההסתדריות, המתנגדות לקונגרס נדחתה ברוב גדול.

שאלת קביעת זמן הקונגרס עוררה וכוחים נלהבים. שתי דעות נשמעו: האחת, כי הועד הפועל יתאסף בספטמבר, ואז יקבע את זמן הקונגרס. ואולם דעת הפראקציה הסוציאלאית היתה, שלא ליתן יפוי־כח כזה לועד הפועל, אלא לקבוע את זמן קריאת הקונגרס במעמד הועידה. אחרי נאומים נמרצים משני הצדדים באו גם הפעם לידי החלטה של פשרה, אולם בעיקר הדבר נצחה דעתם של הראדיקאלים, והזמן נקבע: מג' ספטמבר עד ל"א דצמבר שנה זו.

נגשו לבחירות חברי הועד הפועל. אחרי וכוחים ממושכים נתקבלה רשימה של שבעים איש, בהוספתו של הד"ר וויז, כי הועד הפועל רשאי להוסיף מאליו על מספר חבריו. לנשיא הכבוד של הועד הפועל נבחר לואיס ד. בראנדייס.

הגיעה שעת הנעילה. נואמים אחרים הביעו תודתם בשם הועידה למנהלי הנשיאות וביחוד למר פאם, שידע לנהל את ישיבות הועידה בכשרון רב. רוח של התלהבות והתרגשות תקפה את הצירים ואת חברי הנשיאות. השופט פאם הבטיח מעל הבימה להקדיש את עבודתו לטובת זכיות עמו. הד"ר סטיפן ווייז קרא לצירים למלא את חובתם לתנועה הלאומית ולעבודה נמרצה.

בנגינת ההמנון האמריקאי ושיר התקוה הלאומית נגמרה הועידה. אולם עוד זמן רב אחרי הנעילה הרשמית לא זזו הצירים מן האולם, וצלילי השירה העברית לא חדלו, והדם מלא את כל האולם.

השקפה שבועית

פרק חשוב נכתב בשבוע זה בדברי ימי היהודים באמריקה, והוא: ועידת הקונגרס בפילאדלפיה.

לא אספה של מפלגה אחת או של הסתדרות מוגבלה היתה זו, אלא ועידה שבה לקח חלק רוב מנינה של כנסת־ישראל באמריקה. השתתפו בה 357 צירים, באי־כח של 3381 הסתדריות שונות, המונות את מספר חבריהן ל מ י ל י ו ן י ה ו ד י ם מ א ו ר ג נ י ם ו י ו ת ר.

מצד יפוי־כחה הכמותי בלבד יכולה כנסיה זו להחשב ראשונה ומיוחדת במינה בחיי אחינו אשר בארץ הזאת. אבל יש בה גם צד אחר, המעלה אותה למדרגה היסטורית גבוהה והמשוה לה ערך חנוכי־יהודי גדול — והוא המומנט ה ל א ו מ י שבה, שמצא את גלויו בכמה נאומים שנשמעו, וביחוד — בההחלטות שנתקבלו על־דבר הפרוגראמה של הקונגרס הבא:

ואלו הן ההחלטות:

א) הקונגרס יתעסק בשאלת שווי זכיותיהם החברתיות, המדיניות, הלאומיות והדתיות של היהודים באותן הארצות, שאינם נהנים שם עדיין מזכיות אלה.

ב) הקונגרס יטפל בשאלת ההתפתחות של חיי היהודים בארץ־ישראל לכל מדרגותיהם וסוגיהם השונים.

ג) הקונגרס ישתדל למשוך אל עבודת התכנית, אשר תערך על־ידו, את יהודי כל הארצות.

ד) הקונגרס יתעסק בשאלת יצירת קומיסיה, שתעודתה תהיה למסור את משאלותיו לאסיפת־העמים הבאה.

ה) הקונגרס יחליט, אם כדאי ונכון לו להשאר מוסד יהודי קיים ומתמיד.

ו) הקונגרס יטפל בשאלה של המצאת עזרה יסודית להיהודים נגועי־המלחמה.

ז) הקונגרס ידון בשאלת האימיגראציה היהודית שבכל הארצות למדרגותיה השונות.

בדבר קביעת זמן הקונגרס החלט:

א) הועד־הפועל יקרא את הקונגרס באחד הימים שבין 3 ספטמבר ובין 31 דצמבר לשנה זו. ההחלטה הזאת יכולה להבטל רק על־ידי רוב־דעות מכריע של חברי הועד־הפועל.

ב) במקרה חשוב יוצא מן הכלל הרשות בידי הועד הפועל לקרוא את הקונגרס לפני הזמן הנזכר, אחרי מסרו מודעה שלשים יום קודם לזה.

מקום ה ק ו נ ג ר ס הוא וואשינגטון.

* * *

בו ביום, שנפתחה בפילאדלפיה הועידה המיקדמית להקונגרס, היתה בניו־יורק אספה ל„ועידת הפועלים הלאומית", זו שסלקה ידיה מתנועת הקונגרס ביחד עם בן־בריתה החדש „הועד היהודי האמריקאי". המעשה הזה, כשהוא לעצמו, לערוך ועידה בו ביום שנערכה הועידה בפילאדלפיה, כדי להכריז בזה בפומבי, כי אין אחדות לישראל, איננו מהמעשים, הנותנים כבוד להסתדרות צבורית. ואולם גם עצם פעולות הועידה הזאת ותוצאותיה לא באו אלא לשם פולמוס כנגד תנועת־הקונגרס. האספה ארכה כשש שעות. המזכיר קרא ריפיראט ארוך, שבו השתדל להצדיק את „הועד הלאומי של הפועלים" ואת „הועד היהודי האמריקאי" ולתלות את הקולר בצואר „פועלי־ציון", שהם היו, לפי דעתו, האשמים בפירוד „הועד המאוחד". ומתוך גנותם של „פועלי־ציון" והועד הקונגרסי בא לידי שבחו של „ועד־הפועלים הלאומי", וספר את כל פרשת תקפו וגדולתו אצל ההסתדריות הסוציאליסטיות השונות בארץ, ואת רוב השפעתו עליהן ועל ה„אמעריקאן פעדערײשאָן אָוו לייבאָר", שהטה אותן לטובת השגת זכיות שוות לעם היהודי. בתוך יתר דבריו באר המזכיר, כי בכונה קראו לועידת הפועלים ביום 26 במארץ, כדי להציב בזה גבולים מבדילים בינם ובין בעלי הועידה בפילאדלפיה.

אחרי ההרצאה הארוכה העמדו על הפרק ונתקבלו החלטות בדבר השגת זכיות שוות ליהודים על־ידי הגשת כתב־בקשה לנשיא ארצות־הברית, ועל הכתב יהיו התומים רבבות אנשים. נתקבלה גם כן ריזולוציה בדבר קריאת קונגרס יהודי. בנדון זה עומד ועד־הפועלים על הבסיס, שנקבע בועידת הפועלים בחודש ספטמבר שעבר, היינו: שאלת ארץ־ישראל אינה עולה על הפרק. ועוד סעיף אחד הוסיפו, כי הקונגרס יקרא אחרי גמר המלחמה, כרצון „הועד היהודי האמריקאי", ורק כשיבוא הדבר נחוץ, יסכימו לקריאת הקונגרס קודם הזמן הקבוע.

לכאורה, עשה הפעם הועד הזה הנחה למצדדי הקונגרס, ואולם לאמתו של דבר אין בהנחה זו אלא אחיזת־עינים בלבד. גלוי וידוע לכל המכיר בטיבם של אלה, כי מתנגדיב

הם לרעיון הקונגרס מתחילת התגלותו. ואף הם מודים בזה בפומבי, אלא שדעת־הקהל גרמה להם לענות אמן בעל־כרחם. ולפיכך אין כל ערך ממשי להחלטותיהם. אין עבודה עממית נעשית מתוך שנאה וחירוק־שנים.

הצעתו של בוירניט בדבר הגבלת־הכניסה לנודדים נתקבלה בקונגרס של ארצות־הברית ברוב דעות גדול של 225 נגד 82, למורת־רוחם של מתנגדי ההגבלות האלה, ובתוכם כמעט כל התושבים היהודים באמריקה. ההצעה הזאת כבר נתקבלה פעמים אחדות על־ידי הקונגרס, אבל כבר פעם היה נשיא ארצות הברית מבטל אותה בתוקף זכות־החוק המיוחדת שבידו. אבל הפעם יש לחוש, כי לא יעלה הדבר בידו גם לכשירצה, מפני שהצעה זו נתקבלה ברוב דעות מכריע של שתי שלישיות ויותר.

כשנתבררה השאלה הזאת, הציעו אחדים ממצדדי ההגבלות הקיצוניים לבטל את הסעיפים א'—כ"ה שבהצעת בוירניט, הנוגעים להנודדים היהודים. בסעיפים האלה נאמר, כי הלשון העברית והיהודית נכנסות לכלל שאר הלשונות המקובלות, וכל מי שיודע לקרוא ולכתוב בהן יוצא מגדר עם־הארץ, והכניסה לאמריקה מותרת לו. ושוב נאמר שם, כי אלה הבורחים מארצם לרגלי רדיפות דתיות ולאומיות, אין גזירת המבחן חלה עליהם. ואת הסעיפים האלה נתכוונו שונאי ישראל לבטל, אבל חפצם לא עלה בידם. חברי הקונגרס היהודים ואחדים מן הנוצרים הליביראליים עכבו בדבר.

וזה מי שהציע לכלול בסעיפים האלה גם את האימי־גראנטים היהודים מארצם מפני רדיפות פוליטיות, אבל תיקון זה נראה להקונגרס ראדיקאלי ביותר ולא נתקבל.

ה[illegible]ין זה אות, כי גם פה באמריקה הצעירה אנו מוסיפים ללכת קדימה לפי רוח הזמן — לפי רוח התרבות המודרנית?

* * *

דומת הממלכה הרוסית כל עבודתה מצטמצמת בימים האלה או באישור הבודזיטים של הממשלה, או בעריכת כקאנדאלים. בשבוע שעבר התחולל בה שוב רעש גדול, שגרם לסגירת הישיבה. חומר לרעש זה שמשה הפעם שאלת־היהודים. הדפוטאטים הליביראליים הכניסו אינטר־פילאציה בדבר הרדיפות, שהממשלה רודפת את היהודים, בתוספת דרישה להרחיב את זכיותיהם. הדפוטאט הידוע זאמיסלובסקי ממחנה השחורים יצא בנאום מלא חרפות וזלזולים נגד האינטירפילאציה הזאת. בנאומו שפך את רעלו ביהודים וכנה אותם בשם בוגדים, שאינם ראויים [illegible] או זכויות מצד הממשלה הרוסית. דפוטא־טים אחדים מבין הליביראלים הפסיקוהו בדבריו, אבל זאמיסלובסקי לא שם לב אליהם והמשיך את נאומו והטיל על היהודים אשמה בהפקעת־השער על צרכי אוכל־נפש ושאר אשמות ממין זה. כאן פקעה סבלנותם של הדפו־טאטים הליבירלים ולא נתנוהו לדבר, ויושב־הראש הוכרח להפסיק את הישיבה.

הליביראלים הרוסים מכל המפלגות התחילו בימים [illegible]

אבל בשעה שהממשלה הרוסית נשמעת לזאמיסלובסקי וחבריו, אין בכחם של אלה להושיע את אחינו ברב או במעט. כל רגשי ידידותם ועזרתם ליהודים עתה אינה יכולה להתגלות אלא בדברי נחמה ובאנחה... ואמנם נאנחים עתה טובי הסופרים הרוסים בעתונים ובזורנאלים שלהם על מצב היהודים הנורא.

שונות

ה ס פ ר ו ת ה ע ב ר י ת ב א ר צ ו ת ־ ה מ ל ח מ ה.

מפני קול רעם המלחמה נשתתקה ספרותנו העברית. גם בשהיו ימים כתקונם, ימי שלום ושלוה, היתה ספרותנו מתקיימת בנס — באומין־רוחם ובמסירות־נפשם של סופרים ועסקנים יהודי־סגולה, ששפחוה ושמרו עליה כעל נחלתנו היותר יקרה. עכשיו נכתחפה שדה ספרותנו במבול הגדול ונתעלמה מן העין זה כשתי שנים. ואולם גם בתנאים הקשים האלה התאמצו ראשי הספרות העברית להחזיק מעמד בראשית המלחמה ולהמשיך את עבודתם עד כמה שידם מגעת. והנה באה הממשלה הרוסית וגזרה שתיקה על הספר העברי ועל העתון העברי. וסופרינו נפזרו ונפרדו לכל אשר נשאם הרוח, זה בכה וזה בכה, כל אחד עם צערו ואבלו, באין יכולת ובאין תקוה להשמיע את דברם לעמם בימים הסוערים האלה.

לפני המלחמה היו קיימים ברוסיה שלשה מרכזי ספרות: באודיסה, בווארשה ובווילנה. המרכז האודיסאי נודע לקוראים העברים על־ידי הירחון „השלח" והשבועון „העולם", ששמשו מדור קבוע לטובי הכחות הספרותיים שבקרבנו. זמן מועט אחרי שפרצה המלחמה נפסק „העולם". „השלח" יצא עוד זמן רב אחר־כך, למרות תנאי קיומו, שנעשו קשים מאד, אחרי שרוב קוראיו הם נגועי המלחמה בליטה ופולאניה. העומדים בראשו של הירחון העברי החשוב לא השגיחו בההפסד החמרי ואמרו להמשיך את הוצאתו גם בתנאים היותר קשים. וכאן קפץ רוגזה של הצנזורה הצבאית הרוסית על העתונות היהודית והעברית, ו„השלח" נפסק אף הוא.

לרגלי המלחמה נפגעה באודיסה גם הוצאת־הספרים העברית המפורסמת „מוריה", שבראשה עומדים המשורר ח. נ. ביאליק והסופר י. ח. רבניצקי. חברת „מוריה" הוציאה ימים מועטים אחרי פרוץ המלחמה כרך גדול ונהדר של שירי ז. שניאור בשם „שירים ופואימות". הספר הזה, אילו הופיע בימי שלוה, היה נחשב למאורע ספרותי גדול בעולמנו. עכשיו, בשעת צרה ויגון לעמנו, לא נודע גם דבר צאתו לאור. במשך זמן המלחמה עלתה בידי „מוריה" להוציא גם את הכרך החמישי של כתבי שלום־עליכם בעברית („ימים טובים") וגם את כתבי ג. שופמאן.

אודיסה לא נפגעה מן המלחמה באופן ישר, ולפיכך נשאר בה קבוץ הסופרים העברים במקומו, ועוד נוספו עליו אחדים מסופרי ווארשה, שבאו לשם קודם כבוש פולאניה, וביניהם גם דוד פרישמאן.

שני המרכזים האחרים, המרכז שבוואַרשה וזה שבווילנה
פגעו מן המלחמה באופן ישר וקשה יותר. בוואַרשה היתה
הצפירה" מופיעה בשנה הראשונה של המלחמה בתנאים היותר
שים, וגם בשנה השניה הוסיפה להחזיק מעמד בסיועם של
דיבי־לב אחדים, שתמכו בה בכספם. אך לבסוף היה גורלה
גורל שאר העתונים היהודים, שפסקו בתוקף הצנזורה
צבאית הרוסית. עכשיו, כשוואַרשה נמצאת ברשות גרמאניה,
תחילת „הצפירה" מופיעה מחדש בעריכתם של ע. נ. פרנק
יצחק גיסנבוים. משתתפים בה תכופות הד"ר ש. פוזנאנסקי
המשורר יצחק קצנלסון. נחום סוקולוב נמצא כעת בלונדון.
שאר הסופרים העברים יצאו ממנה, זה לכאן וזה לכאן. ואלה
שר לא הספיקו או לא יכלו לצאת, חיים עתה שם חיי צער
להין.

הוצאת „תושיה" אשר בוואַרשה — אף זו פסקה עבודתה
רגלי המלחמה. הוצאת־ספרים זו התכוננה קודם המלחמה
הוציא בברלין, בהשתתפותו של ש"י איש הורוויץ, ירחון
ברי חדש בשם „נתיבות". לתכלית זאת הזמינה את המשורר
עקב פיכמאן, שעזב את עריכת ה„מולדת" בארץ־ישראל ובא
התישב בברלין. ואולם המלחמה עכבה בדבר.

ובווילנה פסקה הוצאתו של העתון היומי „הזמן", שיצא
ם במשך כמה שנים. גם כל ההוצאות לספרי חנוך ולמוד,
היו קיימות בעיר זו, הפסיקו את עבודתן. בן־ציון כ"ץ,
ורך „הזמן", יצא לפטרבורג והתחיל להוציא שם בהשתתפות
עסקן הציוני יצחק גרינבוים עתון יומי בשפה היהודית.
בל בגזירת הצנזורה פסק גם העתון הזה בתחילת בריתו,
יכף כשיצאו גליונותיו הראשונים.

גם בארץ־ישראל חדלה כמעט עבודת הספרות העברית.
„מולדת", ה„אחדות" ו„הפועל הצעיר" נפסקו. שני האחרונים,
יחוד „הפועל הצעיר", התאמצו להמשיך את קיומם, עד
קפץ עליהם רוגזה של הממשלה הטורקית, שחשדה את
רכיהם במינות פוליטית ותיבה אותם חובת גלות מן
ארץ. עורך „הפועל הצעיר", יוסף אהרונוביץ, נמצא עכשיו
אלכסנדריה. חברי מערכת „האחדות" נמלטו לאמריקה. גם
סופר והבלשן הנודע א. בן־יהודה הוכרח לעזוב את הארץ
א לגור לפי שעה באמריקה, הוא ומשפחתו עמו. על־דבר
קומות מגוריהם של סופרים אחרים הגיעו אלינו הידיעות
אלה: המשורר ז. שניאור נתעכב מטעם הרשות הגרמאנית
ברלין בתור נתין רוסי. המשוררים יעקב כהן ויצחק
נלסון נמצאים בלודז. יעקב פיכמאן התישב בעירה קטנה
לך פודוליה.

אם אמת בפי המנבאים, כי עתידה היהדות האמריקאית
תבנה מהורבנה של אחותה הבכירה ברוסיה ותעשה מרכז גם
הספרות העברית, — יש לקוות, כי עם גמר המלחמה יבואו
יינו כמה מהסופרים העברים לנכות את עבודתם הספרותית
רבנו.

באזאר־העזרה.

באזאר־העזרה לטובת היהודים נגועי המלחמה נפתח
במוצאי־שבת שעברה במעמד אלפי איש מכל שדרות העם.
אולמי ה„גרנד סנטראל פאלאס" היו מקושטים יפה, והאהלים,
שהוקמו שם למכירת החפצים השונים, הרהיבו את העין כל
אחד ביפיו המיוחד ובסגנונו המיוחד. רובם ערוכים
בטוב טעם ודעת ומקומם יכירם גם בתערוכה גדולה.
ביחוד מושכים את העין התערוכה הפלשתינאית
ו„אהל הספרות היהודית", שמראהו לו כמראה בית־
מסחר ספרים יהודי עתיק. ובו נמצאים אמנם למכירה,
מלבד חפצים עתיקים, גם ספרים בשפת עברית ויהודית.
הספרים העברים מעטים מאד. אם שמעטים היו המנדבים
העברים, או משום שהמקבלים לא חפשו אחריהם ביותר.

בשלשת הימים הראשונים הגיעה ההכנסה של ממכר
החפצים למאה אלף דולארים. יש לקוות, שסכומי ההכנסה
יגדלו מיום ליום במשך ששת הימים, שנשארו עד נעילת
השוק הזה.

* * *

עברית ויהודית בבתי־הספר ברוסית.

בריב־הלשונות, שהתגלעה בועידה האחרונה של חברת
„מפיצי השכלה", באו הצדדים הנלחמים לידי פשרה. לפי
הפשרה שנתקבלה, יהיה סדר־הלמודים בבתי־הספר של החברה
הזאת קבוע באופן זה: כל הלמודים העבריים והדתיים יהיו
נלמדים רק בלשון העברית. וכנגדם הלמודים הכלליים, שאין
להם שום שייכות עם הלשון העברית או עם הדת, יהיו נלמדים
בלשון היהודית.

* * *

ישוב יהודי בסיביריה.

קבוצה גדולה של יהודים מגורשים, שגלו מליטה ומפור־
לאניה, פנו אל הממשלה הרוסית בבקשה להרשות להם לקנות
אדמה בסיביריה. מטרתם היא — כך הם אומרים עם
בקשתם — ליסד מושבות אגריקולטוריות בסיביריה.

* * *

פליטי ארץ־ישראל בקורסיקו.

חברת „כל ישראל חברים" בפאריז הודיעה לסניפה שבניו־
יורק, כי 750 יהודים, שגורשו מארץ־ישראל, התישבו באי
קורסיקו על־יד הים התיכון, העומד ברשותה של הממשלה
הצרפתית. כל המגורשים האלה הם נתינים צרפתים ומוצאם
מהקולוניות הצרפתיות שבאלגי'ר וטוניס. בשהגיעו המגורשים
האלה לקורסיקו, לא מצאו שם אף יהודי אחד, מלבד באי־כחה
של החברה הנזכרת, שחכתה לבואם. בעזרת „כל ישראל חברים"
הסתדרו הנודדים האלה לקהלה יהודית.

מחיי האגודות

הסתדרות „אחיעבר"

תתאסף במוצאי־שבת, בראשון לאפריל, באולם בית־הספר „יבנה", 201 איסט ברודווי. על הפרק עומדים ענינים חשובים. כל מביני עברית מתבקשים לבוא.

אגודת „בני עם חי".

במוצאי־שבת, כ"ז אדר שני (1 אפריל) תתאסף אגודת „בני עם חי" בבית הספר העממי 63, ברחוב הרביעי, קרן העוועניו הראשונה. על הפרק: הרצאה מאת הד"ר ל. מוצקין על נושא: „החיים בארץ־ישראל". כל החברים מתבקשים לבוא בשעה השמינית בדיוק הכניסה חפשית.

אגודת ארץ־ישראל.

במוצאי־שבת כ' אדר ב' היתה אספה כללית לחברי „אגודת ארץ־ישראל". נבחר ועד חדש בן שבעה חברים שעליו להוציא לפועל את כל ההחלטות שנתקבלו. ההחלטות היותר חשובות הן: לערוך מפקידה לפקידה נשפים ספרותיים; ליסד שעורי ערב לעברית ולמדעים הנוגעים לארץ־ישראל; להשתתף בפועל בקביעת־כספים למוסדות העבריים והציוניים שבארץ־ישראל.

האספה הבאה תהא בכ"ז אדר שני (1 אפריל) בשעה השמינית, בבית־הספר העממי 62, רחוב העסטער קרן עססעקס. החבר בן־גוריון ישא הרצאה על „הקונגרס היהודי וארץ־ישראל". בואם של מביני עברית לאספה הוא רצוי.

אגודת „תושיה", ברונזביל.

ביום א', 2 באפריל, בשעה השביעית בערב, תתאסף אגודת „תושיה" בחדר ט"ז שבבית התלמוד־תורה, 416 סטאון עוו. מר מ. ל. פפוש ירצה על הנושא: „העליה לארץ־ישראל". מביני עברית מתבקשים לבוא.

ברכה חמה לבבית לרעי וידידי הטוב, העברי הטוב, העברי הנלהב, דורש טוב לעמו,
מר יעקב שטרוים
לנשואיו את החברה
מרים סאַוושיצקי
תרא דרכב צהלה ויעלו ברנה לציון.
קלמן נחום שאפיר.

מעמקא דלבא אברך את ידידי
מר יעקב שטרוים
יבואו בברית הנשואים עם ב"ג
מרים סאַוושיצקי
יהי רצון שיבלו הייהם בנעימים.
א. רבינוביץ.

ברכה והצלחה יחולו על ראש חברי וידידי
מר יעקב שטרוים
לנשואיו עם ב"ג
מרים סאַוושיצקי
מ. ניומאן.

ברכה חמה ולבבית לידידי
מר יעקב שטרוים
לנשואיו עם מרת
מרים סאַוושיצקי
יהי רצון שתראו את אידיאליכם ומאווייכם מתגשמים על הרי יהודה.
א. ש. אירלנס.

ליפשיץ פרינטינג קאָ., 217 איסט בראָדוויי

התורן

עתון שבועי

יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. APRI[illegible], 1916 No. 6

HATOREN Published Weekly by HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc. (S. Abel, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y). 89-91 DELANCEY ST. NEW YORK Telephone Orchard 5882	"מחי[illegible] תורן" לשנה .... $3.00 לחצי שנה .... 1.50 לפחות מחצי ש[illegible]ן החתימה מתקבלת. ה[illegible]ובת: Hatoren, 89-91 Delancey St., New York	SUBSCRIPTION RATES: ONE YEAR .... $3.00 SIX MONTHS .... 1.50 SINGLE COPY 7 CENTS Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר [illegible] 7 סנטים

VOL. III NEW YORK, APRIL 7, 1916 No 6

התורן

יוצא לאור על־ידי
הברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית ניו־יורק, ד' ניסן, תרע"ו גליון ששי

פרשת השבוע

לשיטתם של מתבוללים

אחרי שכבשו הגרמנים את עשרת הפלכים של ממלכת פולאניה נתעוררה בגרמניה שאלה יהודית חדשה: מה לעשות לאלה היהודים של המזרח, אשר יבואו אחרי המלחמה, בתור אזרחי המדינה, להתישב בגרמניה הפנימית? האנטישמיים ראו תיכף שעת־כושר לעצמם והתחילו בפרופוגאנדה נגד כניסת היהודים הפולאנים לגרמניה. פובליציסטים אנטישמיים, כפריטש וחבריו, התחילו לדרוש מאת הממשלה הגרמנית, כי תסגור את גבולות הארץ בפני הנודדים היהודים, בטענם, כי די לה לגרמניה ב„צרה" זו של יהודיה, היושבים בקרבה זה־כבר, ואינה צריכה איפוא ליהודים חדשים, שחצים „מונגולים" וחצים „ברברים" סתם.

האמת ניתנה להאמר, כי דעת העתונות הגרמנית לא היתה נוחה מתחילה מפרופוגאנדה זו ויצאה כנגדה במחאה נמרצה, וסמך מצאה למחאתה, כי הגינעראל־שטאב הגרמני בעצמו הבטיח את יהודי פולאניה בכרוזיו השונים, שאין הגרמנים באים אליהם כשונאים, אלא כגואלים — לגאלם ממימשלת־הזדון, המגבילה את זכיותיהם, — והבטחת הגינעראל־שטאב קדושה היא. ואולם האנטישמיים לא שעו אל דעת העתונות והוסיפו להטיף נגד יהודי־המזרח, עד שהכריחו את הישראליים הגרמנים לגלות גם את דעתם בשאלה זו. והישראליים הגרמנים, שרגשי פאטריוטיותם הגרמנית גדולים מאד, וגדולים מהם שבעתים רגשי שנאתם אל היהדות, — חרדו לקראת הקריאה של האנטישמיים לסגור את שערי המדינה בפני הנודדים היהודים הפולאנים ומהרו לנענע ראשם אליה ולהביע לה את הסכמתם בגלוי.

עוד לפני שלשה חדשים יצא הפרופיסור הישראלי מארטין פיליפזון בשורה של מאמרים נגד כניסת יהודי־המזרח לגרמניה. במאמריו אלו, שנדפסו בהאורגאן של ההתבוללות היהודית בגרמניה „אלגעמיינע צייטונג דעס יודענטומס", השתדל הפרופיסור הזה להראות את שפלותם התרבותית והמוסרית של יהודי פולאניה וליטא, כי סכנה כרוכה בעקבות הברברים האלה, משחתי־המדות, לארץ גרמניה כולה. מאמריו של פיליפזון עוררו את דעת הקהל היהודי בגרמניה, ורבים מן הרבנים יצאו למחות נגד הוכחותיו הטפלות של „ההיסטוריון היהודי", שעלולות הן לגרום רעה להיהדות בכלל ולהיהדות הגרמנית בפרט. אפילו האורגאן של „חברת־העזרה", ה„האמבורגער איזראעליטישעס פאמיליענבלאטט", מהר לצאת בהשגה על דברי פיליפזון ולצדד בזכותם של יהודי המזרח מטעם מספיק, שאין להרהר אחריו, והוא — „כי אין היהדות הגרמנית יכולה להתקיים בלא חזנים ושוחטים פולאניים"... ואולם כל הטענות האלה לא הועילו להחליש אף במעט את רושם מאמריו של פיליפזון, והאנטישמיים הגרמנים שמחו על הסכמה זו, שנתן להם „ההיסטוריון היהודי הגדול", כמוצאי שלל רב, ועמדו לפרסמה ברבים ולתת לה מהלכים בכל פנות העם הגרמני, והדבר הגיע לידי כך, כי הרבה מן הסופרים הגרמנים, שהתנגדו מתחילה לדעה אנטישמית זו, נספחו עתה עליה. אומרים הם, כי כל כונתם אינה אלא לטובה — לשמור על היהדות הגרמנית, שלא תתנוול, חלילה, על־ידי יהודי־המזרח, ומכיון שיהודי גרמניה עצמם מודים בגלוי, שכניסת היהודים הפולאנים למדינתם עתידה שתביא להם הפסד מוסרי ותרבותי, הרי הדין נותן, כי יש הרשות בידי הממשלה לקדם את פני הרעה ולנעול את הדלת בפני „האלמנטים דפראים" האלה.

עד כאן הגיעו הדברים. עכשיו, בשעה שמצבה המדיני של פולאניה הכבושה עדיין לא נתברר כלל, ואין דנים עתה על גורל תושביה היהודים אלא להלכה בלבד; ואולם מה יהיה גורל היהודים האלה אחרי המלחמה, אם תפול פולאניה בחלקה של גרמניה, והדברים יגיעו לידי מעשה,

ורשות תנתן ל„גרמנים בני דת משה" להטות את דעת־הקהל הגרמנית בעניני היהודים הפולאנים כרצונם ו ר ש י ם ת ם.

כי כל מעשה־השטנה המחפיר הזה, שעשו הישראליים הגרמנים לאחינו היהודים הפולאנים, נובע בעצם מתוך שיטה קבועה ומסוימת — מתוך שיטתם הישנה. כל האומר, כי שנאה כבושה זו, שמראים בני דת משה אלה ליהודי־המזרח, לפתע־פתאום באה, לרגלי המלחמה, וכל־עומת שבאה כן תלך, — אינו אלא טועה. עוד שנים רבות לפני המלחמה דרשו הישראליים בגרמניה בכל עת־מצוא מאת ממשלתם, שלא תתן דריסת־הרגל בארצם ליהודי־המזרח, משום שהם מעכבים את הגאולה — גאולת ההתבוללות והטמיעה. בכל שנה ושנה באו משפחות יהודיות מן המזרח למאות ולאלפים להתישב בערי גרמניה. הגרים הללו הביאו אתם רוח חיים אל הקהלות הישראליות במדינה זו, ובני הנודדים נעשו שם במשך הזמן כחות פועלים, המעוררים את צעירי הישראליים הגרמנים לעבודה ולתחיה יהודית־לאומית. ראו זאת המתבוללים והרה אפם, והתחילו לבקש תחבולות שונות לעצור בעד סכנת־הגרים. התחילו באגיטאציה גלויה נגד הזרים, ולא נתקררה דעתם, עד שנקבעו בכמה מדינות ממדינות גרמניה חוקים אנטישמיים, השוללים מאת היהודים הגרים את זכיות־האדם האלמנטריות. כך נקבע, למשל, בווירטמברג חוק, שעל־פיו אין רשות ליהודי זר להשתתף בבחירות של הקהלות הישראליות, אף־על־פי שאין פוטרים אותו בזה מלשלם מס לקהלתו. וגם בהרבה קהלות אשר במדינת פרוסיה רצו הישראליים לעשות כן, ואולם באה הרשות הפרוסית ועכבה בידם.

והנה אם בשעת שלום יראו הישראליים בגרמניה מפני יהודי פולאניה כמפני פורענות, המתרגשת ובאה עליהם לזעזע את יסודותיה של שיטת־הטמיעה שלהם, והשתדלו להרחיקם מגבולות המדינה או, לכל הפחות, מגבולות קהלותיהם, — כפולה יראתם עכשיו, כשפולאניה עומדת לעבור לרשותה של גרמניה, ויחד עמה — מיליונים של יהודים, שיהדותם חיה וקיימת ונושאת בקרבה גרעיני תחיה לדורות הבאים. חוששים הם, — וחשש זה יש לו על מה לסמוך — כי היהודים „הפראים" האלה יבואו אליהם בהמוניהם ויחוללו מהפכה, מהפכת־התחיה, בקרב יהדותם החנוטה, הנרדמת בבצתה ומעלה ירוקה משנה לשנה. רואים הם באצטגנינות שלהם, כי אם יבואו מאת אלף יהודים מן המזרח להתישב בתוכם בגרמניה, יביאו אתם הרס ואבדון לשיטת ההתבוללות ולשיטת „הישראליות" גם יחד, — ולפיכך הם משתמשים עכשיו, בעוד מועד, בכל האמצעים המגונים, שהנפש היפה סולדת בהם, להבאיש את ריח יהודי־המזרח בעיני הגרמנים העקריים, ואינם נמנעים אפילו לתת יד לשונאיהם האנטישמיים, המבזים אותם בסתר ובגלוי, כדי להקים שאון במדינה ולהרים יחד קול־זוועות: „יהודים פולאנים עליך, גרמניה!"

הגורל המדיני של פולאניה לעתיד לבוא — ויחד עמו גם גורל התושבים היהודים—מכוסה עדיין בערפל. למעשה לא הגיעה השעה עדיין לדון על שאלת היהודים בפולאניה. ואולם להלכה — שאלה זו צריכה עיון. וביחוד יש לבררה ולהבליטה בכל תוקף כלפי צד חדש — כלפי האנטישמיות הישראלית, מכה משונה זו, שאין דוגמתה בכל אומה ולשון, המתיצבת נגדה כצר ומתכונת להרע ולהזיק לה עד כמה שידה מגעת.

בעצם הרי אין זו שאלת היהודים בפולאניה, אלא ש א ל ת ה י ה ו ד י ם ב ג ר מ נ י ה. טובי היהודים הגרמאנים, אלה, אשר השיטה „הישראלית" המרקיבה לא הספיקה עדיין להמית בקרבם את הרגש החי, רגש האדם ורגש היהודי, חייבים לקדם את פני הרעה בעוד מועד ולבער מקרבם את הנגע, המטמא את חייהם ומנבל את כבודם בעיני עצמם ובעיני אחרים.

כְּלַפֵּי שְׂמֹאל

מאת

י. בן־צבי.

שני צנורות להתבוללות, אחד מלמעלה ואחד מלמטה. ההתבוללות, הנובעת מלמעלה, מוצאה מקרב שכבות־העם העליונות, שבאו ממערב־אירופה, — מקום שם נהרסו כבר, לפני דורות אחדים, המחיצות המבדילות את הקבוץ היהודי מעם־הארץ השליט. היהודים התערבו שם בפועל בגויי הארץ על ידי נשואי־תערובות והמרת הדת. החזיונות הללו גרמו שם גם לטשטוש צורתה הרוחנית של היהדות. האינדיווידיאליות היהודית נדעכה, ורצון־הקיום של קבוץ־היחידים בתור קבוץ־נחליט. ההתבוללות, בתור אידיאולוגיה, בתור שאיפה, נוצרה במערב־אירופה על־ידי כ ח ה ט מ י ע ה ש ב מ צ י א ו ת. אם תטול, למשל, מיהודי המערבי את השקפת־ההתבוללות שלו ותקבע במקומה השקפה אחרת, לאומית או אפילו ציונית, — לא יהא שנוי זה ניכר בסדרי־חייו הקבועים: הציוני הגרמאני או האנגלי לא יחליף את שפתו לעברית, לא ייצר ולא ישאף ליצור בית־ספר לאומי לבניו במדינתו, אשר בה הוא חי, וכמעט אין לו שום תקוה להתקרב אל עמו ואל סדרי־חייו הלאומיים.

זוהי צורתו הרגילה של היהודי המערבי, ואותה הביא אתו ממולדתו לאמריקה; וכאן, בארץ החדשה, כשפגש בסביבה חדשה, ביהודים חדשים, אשר לא ידע אותם ולא הכיר אותם עד עכשיו, נתגלה לו מאליו תפקיד חדש: ־לתקנות את שאיפתו ואת דעותיו לאחיו, כדי לעשותם ל„בני־אדם מן הישוב". אדם בעל תרבות כמוהו, שעמדתו הכלכלית בצורה, לא היה מסופק כלל, שההשגחה מנתה אותו למנהיג לאחיו.

איך שנתיחס לטפוס זה — אם נלחם בו בהתמרמרות, או נלעג לו בלבנו, או שנעבור עליו במנוד־ראש של חמלה — ואולם דבר אחד יש בו, שאין לבטלו מכל מקום, והוא — ההתאמה שבין סדרי־חייו וסביבתם: התבוללותו באה לו כתוצאה ישרה מאותה הסביבה, שנולד בקרבה ובה הוא שקוע כל ימיו. מתבוללים הם האנשים הללו, מפני שניטלו מהם זה דורות אחדים החיים הלאומיים המיוחדים. אבותיהם חטאו ואינם, והם חדלו כבר להרגיש בחטא ובענשו.

אולם לא כן היא בטבעה ההתבוללות, הבאה מלמטה. ההתבוללות ממין זה אינה פרי הטמיעה האובייקטיבית ואינה יונקת מישרשי הסביבה, שבה נידחה. המתבוללים מצד „שמאל“ הרי דוגלים תמיד בשם האינטרסים של הפועלים והמוני העם העובד, כלומר—בשם אותן השדרות, המשמשות בית-קבול טבעי להרגשות הלאומיים, מבצר להשפה והתרבות העממית ולכל קניני האומה. המוני העם האלה לאומיים הם בטבעם, נושאי דמותה הבולטת של האומה, ורחוקים הם תכלית ריחוק מכל תנועה ומכל רגש, שיש בהם כדי לטשטש את הדמות הזאת.

שאיפת ההתבוללות, שנתגלתה בעולמנו על-ידי המנהיגים של התנועה הראדיקאלית ומצאה לה מהלכים בקרב צעירי עמנו, ניזונה משני מקורות: מתוך בערות והעדר הכרת הערך העצמי ומתוך תכסיס של חנופה לדמוקרטיה של העם השליט בארץ. כך היה הדבר ברוסיה. ומשום זה בזויה ההתבוללות, המתהלכת בקרבנו, כפלים: זו צריכה להוכיח, ראשית כל, כי היהודים מסוגלים אף הם להיות מועילים לדמוקרטיה, העתידה למשול בארץ, וכי העם היהודי ראוי לכבוד זה — להבלע במעי האורגאניסמוס השליט; ושנית — מכיון שכך, הרי ראויים הם היהודים לבוא על שכרם וליהנות מחסד בעליהם.

ההבדל שבין שני מיני ההתבוללות האמורים הוא איפוא זה, כי ההתבוללות של מעלה היא טראגדיה של שבט גוע בעמו; ואילו ההתבוללות של מטה אינה אלא שאיפה מזויפת מצד יחידים, שאין לה אחיזה ממשית באינטרסי העם, והיא ניזונה מירידת-הרגש ומבערות.

ועוד הבדל אחד אתה מוצא בין שני טפוסי ההתבוללות הללו: המשכילים בני הדור הישן ברוסיה, וכמוהם גם נושאי ההשכלה בני זמנו של משה בן-מנחם, לא הטיפו להתבוללות בתור מטרה בפני עצמה, אלא ראו אותה כאמצעי להיטיב ולתקן את החיים החמריים של בני עמם ולבצר להם מעמד נכון בחברה. שום שאלה פרינ-ציפיאלית לא נגלתה לפניהם. מה שאין כן מנהגם של של מנהיגי הסוציאליות, שבאו אחריהם. ההתבוללות, או, יותר נכון, ההטפה להתבוללות נעשתה להם עיקר, אחד מעיקרי השקפתם, כמו רעיון השויון האיקונומי של כל בני החברה האנושית, או רעיון האחדות האינטרנאציו-נאלית של הפרולטאריון. נטשטשו הגבולין בין העיקר הסוציאליסטי המקורי ובין הנטיה להתבוללות הטפלה, שבאה להם בירושה מאת נושאי ההשכלה. ההתבוללות נעשתה להם אמת-המדה למוד בה את חופש-הדעות של האדם, והבגידה בקניני העם היתה להם למשקל, אשר בה ישקלו את מסירות-נפשו של כל איש ואיש לאידיאלי-האנושיות הנעלים.

בקרב הראדיקאלים היהודים אנו מוצאים חזיון מיוחד במינו: ה מ ל ח מ ה ב ד ת י ו ת נעשתה עיקר חשוב בין סעיפי תכניתם. הדגשתי את המלים בכונה, מפני שזו היתה לא מלחמה בעיקרי האמונה בלבד, אלא מלחמה בדתיות.

הדמונסטראציות הידועות, בלונדון ובאמריקה, של „סעודת יום הכפורים“, הנערכת סמוך לבתי-כנסיות; ה„תפלות הזכות“, שהיו מוציאים מדי שנה בשנה בכל ערבי ימי-הדין להוכיח לבאי בתי-תפלה, כי יהוה אלהי ישראל שאול ממקור מצרי, כי משה רבנו כהן מצרי היה, ויהודים „מעשיות נוראות“; המאמרים והספרים של סופרים הדיוטים למחצה על „כשר וטרפה“, או הדרשות, הבאות בכל שבוע בעתון „ראדיקאלי שבראדיקאלים“ לספר לפרחי הקוראים בגנותה של שרה אשת אברהם — כל אלה הם חזיונות אופיים מאד לבחורי-ישיבה, שנזדמנו מעירתם הקטנה לכרך גדול והציצו ונפגעו קודם זמנם ונתבלבלה דעתם עליהם. וטבעי הוא הדבר, כי במקום להרוס את אשיות הדת — קבעו את נפש עצמם בקטנות-מחם, בגלותם לעיני כל את בערותם הנוראה ואת ההפקרות הממלאה את חלל לבם הריק; ולא עוד, אלא ש ה ש נ י א ו על-ידי כך את האידיאל החברתי על העם והרחיקו אותו ממנו, מפני שבמעשיהם היו עדים נאמנים, כי חופש והפקרות, חרות ובערות תלויים זה בזה ויונקים זה מזה.

מובן מאליו, שסוף כל סוף מוכרחים היו הפקחים שבהם לחדול מהטכסיס הזה ולהכריז על הדת, שאינה אלא ענין פרטי, דבר המסור ללב איש ואיש. ואולם, לעומת זה, הכפילו את מלחמתם ב„לאומיות“ — בשאיפת העם למולדתו ובכל תנועת התחיה לגלוייה השונים.

אילו היינו זקוקים עוד לראיות, המוכיחות על הרגש הלאומי, שחי הוא דוקא בקרב הפועלים והשדרות הרחבות של עמנו, אילו היינו מבקשים עוד אותות ומופתים להראות, כי התבוללות ז ר ה לרוח העם, — היינו מוצאים אותם בדברי ימי ההתבוללות עצמה. שלשים שנה נלחמו מנהיגי הפועלים אשר ברחוב היהודים עם הרעיון הלאומי — ויצאו מן המלחמה וידם על ראשם: אחרי חמש-עשרה שנה של מלחמת-תגרה בתנועת ה„בילויים“, בחובבי-ציון ובציוניים, הוכרחו הסוציאליס-טים היהודים ברוסיה לקבל בעצמם את הלאומיות למחצה, וכך נוצרה הפרוגראמה של הלאומיות האבטונומית בגולה ונתקבלה על-ידי ה„בונד“. ושוב נלחמו חמש-עשרה שנה עם הציוניות המדינית, וביחוד עם הציוניות הסוציאליס-טית, ולא הניחו מידם שום אמצעי להשתמש בו נגד התנועה הלאומית שנואת נפשם, ולבסוף מה העלו בידם? — ההכרה הלאומית הולכת ומתגברת, הולכת ומתרחבת בקרב הפועלים, ויחד עם זה היא הולכת ומקבלת צורה ציונית יותר ויותר.

חזיון זה אתה מוצא בכל אומה ולשון: נושאי האידיאלים הלאומיים ולוחמי התקוה העממית לא יחידי-הסגולה הם ולא בני-העליה דוקא. המוני העם הרחבים הם הם המעין המתגבר, המספיק חיל לוחמים למכביר — הן למהפכות-עם, והן להגנת המולדת ולכבוש ארצות. לא רק ידים עובדות ובשר חי, טרף לתותחים וכלי-מות, אתה מוצא בקרב המוני העם — החוש הלאומי הבריא, הרגשות האנושיים הנאצלים גם להם ניתנו, ככל האדם. לא בשמים הם, ולא בלב המשוררים יקננו, כי-אם בלב כל איש מאישי האומה, ניצוץ וניצוץ לאיש. והניצוצות הללו

מתלכדים ללהבה גדולה אחת, בהגיע שעת הרצון.

וחזיון זה, שאתה מוצא אצל אחרים, אתה מוצא גם אצלנו. הזיק הלאומי הבוער טמון במעמקי נפש העם, ומבחוץ לא יראה. רבים עמלו להעימו ולכסות באפר עליו, ונדמה הדבר, כאילו עלה עמלם בידם. ואולם לא היתה כאן אלא אונאה שלא מדעת: כל זמן שלא נהרסו אשיות חיינו ולא נתק פתיל־תוחלתנו לעתיד — בטוחים אנו, כי הרגש הנרדם יקיץ והרצון הנדעך יתעורר.

כדאי היה לנו בנדון זה לעיין בחיי אומה אחת, הדומה לאומתנו בכמה פרטים — בגורלה המדיני האומלל, ביסודית הייחה הרבלי ובעמידתה, שהיא תיבבת בארצות מגורה — הלא היא האומה הארמינית. עם הארמינים קטן מעמנו בכמותו, ואין צריך לאמר — במדת תרבותו והשלמתו הרוחנית. ואולם אם נתבונן אל פעולת המפלגות והסיעות השונות בקרב העם הקטן הזה ונשוה אותן לזו של מפלגות עמנו, — נראה כמה דלים וריקים אנחנו לעומתו!

המפלגות, הנושאות בגאון את הדגל הלאומי בקרב העם הזה, הן דוקא המפלגות הריבולוציוניות הקיצוניות — ה„ראישנאקציטיון" וה„רינטשאק". הללו מנהלות את התעמולה הלאומית, בונות את הרבות שפת עמן, מיסדות

בתי־ספר ובתי־חנוך, עוסקות בצרכי הקהלות, משתתפ[ות] בה„קונגרס הלאומי" (המגלש העומומי של האומה הא[ר]מינית בקושטא). הללו מיסדות את ההגנה העצמ[ית] והמיליציה הלאומית הארמינית, מעוררות את השא[לה] הארמינית הלאומית באינטרנאציונאל של הסוציאליסט[ים] ולפני דעת־הקהל האירופית. הסוציאליסטים הארמינ[ים] לא פקפקו מעולם, אם נאה להם ונאה לעולם להרים [את] דגל „כל־ארמיניה" ולהגן על כבוד עמם ועל אינטרסי[הם] הלאומיים כלפי חוץ, ולא חששו כלל משום „למה יאמ[רו] הגויים".

השואה שטחית דיה, כדי לראות ולהוכח, מה רב ה[...] המרחק בין „השמאליים" שלהם ובין „מנהיגי" הסוציאלי[...] שלנו!

ואולם העתים הולכים ומשתנים, ומה שלא עשה הש[...] עושה הזמן. ימי שלטונה של ההתבוללות על מחות צעי[רי] המוני העם היהודי ימים ספורים הם. הזרם הלאו[מי] השוטף הולך והודר אל כל פנות העם. הרצון הנרדם מתנ[...] והרגש הטבעי יתעורר מאליו להשליך ממנו והלאה, י[...] עם כבלי־הרוח, אשר שתו עליו נדיביו מימין, גם [...] דמיונות־השוא, אשר התעוהו בהם „מנהיגיו" משמא[ל] לדכא את רצונו ולהכהות את הכרת ערכו וכבודו.

אָנֹכִי, אָנֹכִי לֹא אֶסְלָח!

פּוֹאֵימָה

מאת

ז. שניאור

כי יודע אלהים, כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם, והייתם כאלהים...

(בראשית ב', ה'.)

(המשך)

הָאִשָּׁה מִתְיַפַּחַה נוֹאֶשֶׁת,

וְהַגֶּבֶר מִתְחַזֵּק, מִתְפַּלֵּל:

אַתָּה שׁוֹמֵר־הָאֹשֶׁר וּשְׁעָרָיו!

כְּלוּם בָּשָׂר הָיִיתָ וַתֵּדַע

מַה־אֱנוֹשׁ, כִּי כֹה קִלַּלְתָּהוּ?

הַבִּיטָה לִלְבָבִי, כְּלוּם אָבִין

הָיִיתִי בְּאַהֲבִי וּבְשָׂנְאִי?

מֵאַיִן הַיּוֹם זֶה הָאֹמֶן

וְקִנְאַת־הַשְּׁאוֹל — מָחֳרָתַיִם,

וְגֹעַל־הַנֶּפֶשׁ לָאִשָּׁה —

נִשְׁרְתִי רַגְלֶיהָ זֶה אֶתְמוֹל?

מַדּוּעַ זֶה יֶעֱרַב בָּעֶרֶב

שֶׁתְּהִי כֹה תָפֵל בַּבֹּקֶר?

כְּלוּם אֵדַע אֶת גְּבוּלֵי רִגְשׁוֹתַי,

הַזּוֹרְמִים כִּנְחָלִים לְאֵין־סוֹף,

כִּי אַצִּיב בָּם סֶכֶר וְלוּחוֹת,

לְבַל יִגַּע הָאֶחָד בַּשֵּׁנִי?

וּמָה הִיא הָאִשָּׁה? כְּלוּם אֵדַע

מַה תִּשְׁאַל מִמֶּנִּי זוֹ חַתּוּל,

בְּשָׂרְטָהּ מִתְרַפְּקָה וּמְיַבְּבָה? —

וּבְהִכָּנְעָהּ, מַדּוּעַ זֶה תִּשֹּׁךְ,

וּבְנָשְׁכָהּ, מַדּוּעַ זֶה תִּבְכֶּה?

וּמָה אֲנִי דוֹרֵשׁ מִמֶּנָּה? —

וּמָה הִיא הַתְּהוֹם הַנִּפְתַּחַת

בְּהִלָּחֲצִי רוֹעֵד אֶל לִבָּהּ,

כְּיֶלֶד הַחוֹלֶה אֶל אִמּוֹ?

וּמָה הוּא זֶה לַעֲנָה הַטְּמִירָה,

בִּשְׁתוֹתִי אֶת דַּם־שְׂפָתוֹתֶיהָ
וּבְאֵבְלִי מַכְאוֹבָהּ כֻּלָּהּ?
וְלָמָּה־זֶה אֶחֱשֹׁר בְּצַחֲקָהּ —
וּלְבָבִי כֹּה חָרֵד עַל אָשְׁרִי,
בְּצַנְחָהּ עֲיֵפַת־הַהֲמֻדָּה,
וּשְׁבִירָה מִגְּבוּרַת־עֲלוּמַי,
תִּתְמוֹדֵד, וְשִׁנֶּיהָ מַצְהִירוֹת,
כִּבְשׂוֹרָה לֹא־טוֹבָה מֵרָחוֹק?
הוֹי, רוּחַ, אֱמָר־נָא: סָלַחְתִּי,
וּפְתַח אֶת הַשְּׁעָרִים הַסְּגוּרִים;
וּתְנָה לָנוּ לֶאֱהֹב וּלְסַבֵּל
בְּדַרְכֵי הָעֵדֶן הָרְחוֹקִים!
הוֹסִיפָה עוֹד עוֹל וְעוֹד נֵטֶל
עַל מַשָּׂא־הָאַהֲבָה הַיָּקָר, —
רַק צְחוֹק מִלֵּב מָלֵא תַּשְׁמִיעָה!...

אָז יַקְדִּיר הַשּׁוֹמֵר גַּבּוֹתָיו,
וְהָיוּ כְּקֶשֶׁת הַשְּׁחוֹרָה
וּדְרוּכָה עַל פָּנָיו הַנֻּקְשִׁים;
וּדְבָרָיו כִּנְחָשִׁים מְסֻבְּכִים
מִתְפַּתְּלִים מִשְּׂפָמוֹ הַכָּבֵד:
חֻפַּת־הָאַהֲבָה כִּי נִקְרָעָה,
בִּצְדִיָּה, בִּשְׁגָגָה — אֵין הַבְדֵּל, —
מַשְׁלִיכִים קְרָעֶיהָ הַיָּפִים
אֶל אוֹצַר זִכְרוֹנוֹת וּבְלוֹאִים.
מַה יוֹעִיל הַטְּלָאִי לִמְעִיל־מַלְכוּת
וְהָאַרְגָּוָן נִפְגַּם לָנֶצַח?
אִם נְדִיב הַמֶּלֶךְ — הוּא נוֹתֵן
אֶת קִרְעֵי־לְבוּשׁוֹ מַתָּנָה
לְאֶבְיוֹנֵי־הָאַהֲבָה בָּאָרֶץ; —
הֵם עוֹטִים, וּבוֹשׁ לֹא יֵבוֹשׁוּ,
גַּם אַהֲבָה קְרוּעָה וּטְלוּאָה.
כַּאֲסִירִים עִם קְלוֹנָם עַל בִּגְדָם
יִתְהַלְּכוּ חֲבוּקִים בַּשֶּׁמֶשׁ,
וּמְצַלְצְלִים בִּכְלֵי־אַהֲבָתָם.
וּצְוֹחִים בְּנֵי־חוֹרִין וְרוֹמְסִים
עַל כְּלֵי־הָעֵבֶר הַיְקָרִים
וּמְבַזִּים פִּרְפִּירֶיהָ שְׁלֵמָה
עִם כּוֹכְבֵי־הָאֹשֶׁר הַנּוֹצְצִים,
עִם רִקְמוֹת־הַפָּז הַחֲרֻשׁוֹת...
אַךְ מַה־לִּי וּלְאָשְׁרְכֶם כֻּלְּכֶם?
אֲנִי גַּן־הָעֵדֶן אֶשְׁמְרָה,
וְיוֹתֵר מְאוּם לֹא יָדַעְתִּי!
הַחֶרֶב הַיְשָׁנָה מִתְהַפֶּכֶת,
הַפִּיּוֹת מְחֻלָּדִים מִיֹּשֶׁן;
גַּם פֶּצַע קַל מַכְאִיב עַד מָוֶת...
אָנֹכִי, אָנֹכִי לֹא אֶסְלָח!

(עוֹד יָבוֹא)

עוֹלָמוֹת נִשְׁכָּחִים

מאת
א ב ר ה ם ש ו ע ר.

א.

עַבְדוּת

הדבר היה בשכבר־הימים, ואני אז נער כבן שתים־עשרה או שלש־עשרה שנה, — חשבון של שלשים שנה ומעלה מני־אז ועד עתה. חשבון ארוך מאד.

ברבות הימים הכל הולך ונשכח. נשכחים מראות וחזיונות ופרצופי בני־אדם שונים, נשכחים מאורעות ומקרים גדולים וקטנים, ואפילו אלה היוצאים מגדר הרגיל, — הכל נשכח, הכל הולך ונמחה מזכרונך בשטף גלי הזמן.

ואולם יש דבר אחד, אשר לא תשכחהו עד עולם, והוא — טל הילדות, שירד ונח על לבך בימים הראשונים, בהבקע שחר רך מעל ראשך, ודמדומי־בוקר מרחפים על סביבותיך, ונפשך חרדה ומפרפרת בין אורות וצללים...

והומה הלב לזכר הימים הראשונים ההם — לזהרם, לחנם, לטעמם. וביותר תתעטף הנפש ותכלה ותצא אחרי פשטות החיים ההם ושלמותם ותמימותם, אשר נעלמו ואבדו לבלי שוב עוד.

והחיים הפשוטים והתמימים ההם מתגלים לעיניך עתה — עתה, בהתדפק הזקנה על דלתותיך — מתוך אור מיוחד, אור הגנוז, ויש שאתה הוגה בהם שעות ארוכות וחוזר והוגה בהם — ונפשך לא תדע שבעה. והחיים הלא פשוטים הם כל־כך, והמקרים הלא קטנים הם כל־כך.

ואתה הלא ראית בימיך חיים מגוונים מאלה ומקרים גדולים מאלה.

ואף־על־פי־כן...

זוכר אני שבת אחת שבין פורים לפסח. יום נאה וחם וצח בראשית האביב. למן הבוקר יצאה השמש להאיר ולהחם על הארץ והמסה את יתר פליטת השלג על־פני שדות והוצות. ברחובה של עיר זרמו בהמיה רבה שליליות נמהרות, ישרות ונפתלות, שטפו ועברו על־פני רומן וטיט־החוצות. נתערבו בדרך־מרוצתן במי־מדמנה, נסחפו ונשתפכו בזרם האביב הסואן אל התעלות העמוקות אשר משני עברי הרחוב.

כל היום כולו עמדנו ליד התעלות, אני וחברי, תינוקות של בית־רבן, כולנו לבושים קפוטות של שבת ארוכות, המגיעות עד קרסולינו, עומדים ומביטים על זרמי המים השוטפים. רוח־האביב החריף השתעשע בכנפות בגדינו, טפח בהן על רגלינו, הרימן והפכן מעל ראשינו. ויש שיאחז פתאום באחת מפאותינו הארוכות, המסולסלות יפה לכבוד השבת, וינפנפה, ויפזרה. צער גדול הצטערנו בלבנו, כי יום נאה וחם כזה חל דוקא בשבת, יום שאסור בטלטול ובמלאכה, ואפילו בזריקת אבן כל־שהיא. ומה טוב היה עתה לשלוח ספינה של נייר על־פני מי התעלה! אנית־מלחמה גדולה ונר דולק בתוכה!...

כבר פנה יום וצללי ערב התרגשו ובאו. באויר הורגש קרח קל. הרפש הרך, שנתמזמז בשלג הנמס, מתקשה תחת הרגלים. השלוליות ומי־המדמנה מגלידים, מעלים קרום דק של כפור. המית הזרמים, המשתפכים אל התעלות, הלכה ופחתה, הלכה ונשתתקה. מבין העננים האפורים והשעירים אשר בקצה הרקיע יצא וצף סילואט של לבנה חורת, שרשומיה דקים עדיין ומרפרפים. ביציאתה מתעכבת היא כמעט בתחתית הרקיע, עומדת וממתנת, כצופה לדעת: היש לה לעלות היום, אם לא?

— אל המנין! אל בית־המדרש, ילדים! כבר הגיע זמן של מנחה! — קוראים אנו זה לזה פתאום, וכולנו נחפזים, דוחפים איש את חבירו בצד ובכתף ורצים בזה אחר זה — מי אל המנין של החסידים ומי אל בית־המדרש של המתנגדים.

אני — מן האחרונים אנכי. איני נחפז ואיני נדחף בתוך החבורה. אבי מתנגד נלהב, ואני — איני יודע מאין בא עלי הרוח הזה — אין נפשי אל בית־המדרש של המתנגדים. נפשי עורגת ונכספת אל החסידים ואל מנינם ובהם הגיוני תמיד.

עומדים הם המנין ובית־המדרש בחצר אחת — זה לעומת זה. המנין גדול ומרווח, בית־המדרש קטן וצר; המנין יפה ונהדר מבית ומבחוץ, בית־המדרש לא תואר לו ולא הדר. בעירתנו יד החסידים על העליונה — הם הרבים והם התקיפים.

כשנכנסתי לבית־המדרש, כבר גמרו תפלת המנחה. וכבר עמדו לאמירת תהלים — אותה אמירה של תהלים, אשר די לי לעצום את עיני ולהקשיב רגע אל ניגוני הילדות הרחוקה, והגיעה לאזני בת־קולה המנהמת, העוטפת את

הנפש, המספרת את עלבון כל הדורות, ההולכת מסוף הגלות ועד סופה...

— „שיר המעלות לדוד! לולי ה׳ שהיה לנו — יאמר־נא ישראל!“...

הקול קול „יעקב־שלום יוצא־דופן“, חיים כפרי, הצולע על ירכו. עובר הוא לפני התיבה, קורא לפני הקהל בקולו הצרוד והדק, קול רוה־דמעות ומיחנן ומבקש, כתינוק שבהה, המתחטא ומבקש רחמים מלפני רבו. קורא יעקב־שלום פסוק אחד, והקהל עונה אחריו בפסוק שני:

— „לולי ה׳ שהיה לנו בקום עלינו אָ־אָ־אָדם!“...

— „אזי ח־־יים בלעונו, בחרות אפם בנו!... — קובל יעקב־שלום לפני קונו ומטעים את המלה „חיים“ הטעמה יתירה, כאדם המרמז על העיקר.

— „אזי המים שטפונו, נחלה עבר על־נפשנו“... — בא אחריו הקהל להחזיק בידיו, כעדים נאמנים.

— „אזי עבר על־נפשנו המים הזידונים!“... — מסביר יעקב־שלום ביתר בהירות את ערותו של הקהל.

והקובלנה הולכת ונמשכת. הטענות ארוכות וצודקות — טענות עם דווי וסחוף, מעונה ומדוכא, שיש לו רק גואל אחד בחייו, גואל יחיד ומיוחד, העומד לימינו. ואף הוא מתגלה אליו רק פעם אחת בשבוע, בלוית ה מ ל כ ה. והנה כבר נטו צללי ערב, והמלכה נחפזת ללכת, ועדיין לא הוגד אף החצי מכל מצוקות־הלב, מכל העלבון והכאב, מכל הצרה והתלאה. והיה אם תצא המלכה מעם פניהם כל־עומת שבאה, והגואל אחריה, ונשארו פה בהושך בודדים ועזובים, וסביבם צללי־פחד, ולפניהם עגמת־נפש ארוכה של חול...

והומים הקולות ומתחננים, אוחזים את המלכה בכנף שמלתה וקורעים את הלבבות בבקשת־רחמים. והמלכה מתהמהת מפניהם יעיבית, מריתיעה ימיפפת בין צללים, ופניה — אל עבר הדלת...

כבר חשך היום.

מתגנב אני בלב חרד, יוצא מבית־המדרש ונכנס בלאט אל המנין. גם פה שוררת חשכה, וגם פה עגמת־נפש מרחפה בכל קרן־זוית; ואולם עגמת־נפש זו הרבה מן המתיקות יש בה. על התיבה עדיין דולק נר־נשמה אחד, ששלהבתו מהבהבת ודועכת, עולה ויורדת. וכנגדה עולים צללים ויורדים. עוד מעט ותכבה השלהבת ותבלע בצללים כולה. אל השלחן סמוך לחלון, הפונה אל הברכה בחצר, מסובים כעשרה מזקני החסידים החשובים. יושבים הם ושומעים תורה. ירמיהו ה ח ו ז ר, שזה עתה שב מ ש ם, משמיע את רובי תורתו. ירמיהו החוזר הוא יהודי בעל־קומה ובעל־הבשר. זקני ארוך ומהודר בקצהו. זקן־שיבה, ששערית לבנית כבכף ושערית שחורות כזפת מנצחות בו זו את זו. קפוטתו ארוכה ומגיעה עד קרסוליו — קפוטה של אטלס מבהיקה, המרשרשת ועונה לכל תנועת גוף בעליה. למתניו אבנט־משי רחב, עשוי פיפין בקצותיו, ולראשו מצנפת־צבל גבוהה, השמוטה לו אל מפרקתו. מצחו הרחב, העגול והבולט מעט, כולו מגולה ומבהיק.

אכן, מה יפה ירמיהו החוזר, בשבתו אל השלחן, תומך

ראשו בכף־ידו הקטנה והענוגה, ככף־ידה של אשה צעירה, ו א ו מ ר ת ו ר ה ! קולו קול חשאי ועמוק, כנובע ממקום־מסתורין, מעמקי הנפש. ונשמע קולו לאוזן — כמגלה סוד כמוס וטמיר ויקר, שאין מגלים אותו אלא ליחידי־סגולה. ודבריו — רמזים וחצאי־רמזים, כונות וצרופים, וכולם חוזרים על ענינים גבוהים־גבוהים, המרחפים בשמי־מעלה, על מושגים, שאין להם דמיון בעולם הזה. וכל מלה, היוצאת מפיו, מדודה היא, שקולה, מנופה. כל מלה נאמרת בהטעמה מיוחדת, כל רמז — והמיה אחריו, פעם מתוך קמוט המצח ופעם מתוך נצנוץ העין. ויש מלה או כונה, שאינה נאמרת כלל — רק אצבע חוצה באויר, רק ברק־עין יברק בחשכה, רק מבט אחד חודר יזרק כלפי מעלה — וקול לא ישמע.

המבינים השומעים את דבריו? מקצתם מבינים ומקצתם אינם מבינים. ואולם הכל שמים את אזנם כאפרכסת. הכל מקשיבים ברתת ובאמונה. לא ההבנה עיקר, אלא האמונה. לא הבהירות עיקר, אלא הדבקות. הללו עיניהם סגורות מתוך עונג, ונראים כנתונים בעולם נאצל, שכולו טוב, והללו עיניהם חצין פקוחות ונראים כמרחפים בין שני עולמות. וכולם מתנועעים יחד כצללים, כולם הולמים, הוזים בחשכת הצללים...

בפנה חשכה ליד הדלת, מסביב לשלחן שני, עומדים ויושבים בחבורה שאר חסידי המנין. רובם אברכים ובחורים. הללו שומעים מפי חסיד זקן אחד ספורי־נפלאות ושבחי־צדיקים על י ה ו ד י ם ט ו ב י ם ובעלי־מופת, נסתרים ובעלי־בטחון. הזקן מספר לפני הקהל את אשר ספר כבר מאה פעמים ואחת, ואולם השומעים שותים בצמא את דבריו, כאילו חדשים הם וזה עתה נגלו לפניהם.

דומיה רבה במנין. רק שני קולות ישמעו מזה ומזה — קול ירמיהו החוזר מצד אחד וקול הזקן המספר מצד שני. והבית מלא אפלולית נעימה, חמה, מתוקה. וחודרת המתיקות ובאה בעמקי הנפש, כיין הטוב, וממלאה אותו רחש ועריגה אל הטמיר, אל הנעלם, אל אשר תכלה הנשמה ותכסף בכל ישותה ולא תשיג עד העולם... ופתאום נשתתקו שני הקולות יחד — קול ירמיהו החוזר וקול הזקן — מפני קול זר ואטום, הבוקע ועולה מבית־המדרש שבכנגד, קול יעקב־שלום יוצא־דופן, הבוכה שם ומתחנן על נפשו:

— „ממעמקים קרא־א־אתיך..."

צמרמורת אחזה את כל יושבי המנין, השקועים בשיחת־הסידים של בין־השמשות. כולם הביטו זה אל זה מחרישים ומשתאים. כעבור רגע התאושש החסיד הזקן, המספר את ספורי־הנפלאות, נאנח אנחה קלה והתחיל מדבר בלחש, כמדבר אל עצמו:

— עם לא־עז המתנגדים... תמיד בוכים הם, תמיד סופדים הם... רק קינים והגה והי... באים הם בטענות, בתביעות לפני הקדוש־ברוך־הוא... מלוים את המלכה מתוך בכי ויללה... איך לא ידעו בושה בפניה?... לא תפלה היא זו, אלא עבדות... תפלת עבדים... העבד מפחד תמיד, חרד על נפשו, מבקש שכרו... הולך הוא בעקבות המלכה, הלוך ובכה... עבודתם היא בבחינת „אם כעבדים"... מה שאין כן אצלנו... עבודתנו היא בבחינת „אם כבנים"... בנים אנחנו לאבינו שבשמים, והמלכה — אם לנו... אם טובה, היודעת את נפש בניה... לא לבכות אנו צריכים, לא להתעצב — אלא לשמוח... להרים ראש בגאה ובגאון — המלכה אמנו היא... בה נתפאר, בה נכבד...

— הוי, חסידים! — זקף הזקן את קומתו, קם והתנער כארי. — שירה חיה ועליזה שירו לנו! בואו ונלוה את המלכה אמנו! בגילה, ברינה, בשמחה רבה!...

ושירה עליזה ונלהבה נשמעה פתאום מתוך חבורת הצעירים הקטנה, שהקיפה את הזקן. והזקן עצמו עומד על־גביהם בקומה זקופה, נלהב ונרגש, מנופף ידו על ימין ועל שמאל, כמנצח בנגינות, וכל עצמותיו אומרות חדוה עליונה, שמחה נצחת.

והצללים בבית כאילו נתפזרו והלכו. אור גנוז, טמיר ונעלם, שפע ממרומים.

ב.

לְקָקְנוּת

עד השעה השתים־עשרה למד אבי תורה עמי. לא זז מן השלחן ולא נתן גם אותי לזוז ממקומי אפילו לרגע אחד.

ענין עמוק היה. סוגיה חמורה. ואבי לא היתה דרכו לעשות את מלאכתו, מלאכת־הקודש, רמיה. „כלומר" של רש"י או „הכי גרסינן" אינם ניתנים לו לאדם מאליהם. חייב אדם להפוך בהם ולחזור ולהפוך בהם עד שהוא יורד לכל עומקם. „תלמוד־תורה מלחמה היא, — כך היה אבי אומר, — מלחמת־שמים. מלחמה לך מפנים ומאחור; גם יצר־הרע וגם יצר־הטוב — שניהם אורבים לך ממחבואם. כן, כן! מלחמה לך גם ביצר־הטוב. פלוני הגאון, למשל, אומר כך וכך. ואתה ממהר להאמין אל דבריו, שלא לבהנם ולצרפם בכור השכל, בכור ש כ ל ך. אל־נא, חביבי, אל תהא נמהר ונחפז ביותר. אל תאמין לדברי אחרים. כאן מלחמה נכונה לפניך ביצר־הטוב. מה לך ומי לך פלוני הגאון או פלוני הרב? התורה מורשה היא לך כמו להם. לא מפיהם אתה חי! חייב אתה לבדוק כל דבר שבע בדיקות ב ש כ ל ך. א ת ה, עד שתבינו, עד שתרד לעומקו. לא להאמין אתה צריך, אלא להבין..."

עד השעה השתים־עשרה נלחמנו בכל עוז — מלחמה קשה היתה לנו מפנים ומאחור. ואולם לבסוף נצחנו גם מפנים וגם מאחור. אבי סגר את ספר הגמרא, צבט לי בלחיי וצוה עלי, כי אעלה על משכבי לישון. הוא עצמו התחיל להתכונן לעריכת „חצות".

ומעבר הרחוב אשר מנגד ביתנו — מביתו של ירמיהו החוזר בקע ועלה אותה שעה ניגון סוער לוקח־לבבות. שם לוו את המלכה.

הצצתי מן החלון אל חלון בית שכננו המואר כולו. השלחן ערוך. בקבוק יין, פרפראות וקנוח־סעודה. מסביב לשלחן יושבים חסידים מטובי החסידים שבעיר ומטים אוזן לדברי בעל־הבית, רב ירמיהו החוזר, היושב בראש

השלחן. ודאי אומר עתה ירמיהו תורה, מוסר דבר „מפיו שידיה", מספר על מדותיו הטובות ועל הנהגתו הנפלאה.

והנה נתעורר חסיד אחד מתוך החבורה ופתח את פיו — וקול נשמע, צליל דק ומתוק, הנמשך והולך כחוט של דבש צלול ורענן. הניגון האטום, המגיע לאזני דרך שני החלונות, ידוע לי מכבר — זהו הניגון של „צמאה לך נפשי" בנוסח ה א מ צ ע י. ורך הצליל ומתוק הוא בראשיתו, כצליל הכנור המשתפך במיתרו הדק. רועד הוא וחרד, חרד על עצמו — שמא ינתק. ופתאום — והנה קול שני נשמע, ואחריו קול שלישי, ואחריהם בוקעים ועולים ומתמזגים יחד קולות וצלילים רבים, המעוררים את הלב כצליל הצוצרות רבות בהרעשן יחד והד התוף עונה לעומתן. כל הגרונות שרים. הכל שרים במקהלה את הזמר הידוע, הלוקח לבבות: „צמאה לך נפשי, כמה לך בשרי, בארץ ציה וצלמות". ומתוך הזמר השתוקקות פועמת ועולה, כמיה עזה וכליון־הנפש, צמאון גדול, צמאון נפש בודדה, המפרפרת ומבקשת להדבק בקונה. געגועי נשמה, המבקשת תקונה, כלה ויוצאת אל מקורה...

והניגון מתחזק ועולה, מתגבר ועולה, מתלהב ועולה. הנה נשמע גם קול מחיאת־כפים, ואחריו — קול שעטת רגלים. כל המסובים קמו מלפני השלחן, והנה הם יוצאים כולם ברקוד נלהב.

— נו־נו, עבודה היא זו אצלם! — התרגז אבי, בקרבו אל החלון ובעמדו מאחורי. — עבודת־אלהים מתוך הילולא והינגא, מתוך מתיקות! עבודה של... לקקנות! לקקנים הם אלה, לקקנים ממש... תמיד הם מוצאים תואנה לעצמם להתהולל, לשמוח, לרקד, לעבוד את הקדוש־ברוך־הוא מתוך הנאת הגוף... משתעשעים עמו, כביכול... ממתיקים לו את הרגעים, כביכול... רקודים הם עורכים עם השכינה, כביכול, כחתן המרקד לפני הכלה... לקקנים! בעלי־תאוה!...

כשפשטתי את בגדי ולחשתי קריאת־שמע מתוך עינים עצומות למחצה, — כבר נשמע קול אבי מחדרו הקטן קורא בניגון עגום וחשאי, ניגון קורע־לבבות: „עד אנה בכיה בציון"... וכנגדו ענה קול אטום, הבוקע ועולה מביתו של ירמיהו החוזר:

„צמאה לך נפשי!"...

כעבור חצי שעה נדמו הקולות ודממה רבה היתה מסביב. ואני עדיין נרגש, יושב על משכבי ומציץ מן החלון. בשמים העמוקים צפה יחידה לבנה זכה ומלאה. רוח קלה מרדפת סביבה עננים צחורים, שעירים ושקופים. השלוליות המגלידות נוצצות בקרומן הדק כנגד אור הלבנה. ושם, בתוך התעלות אשר בצדי הרחוב, מתחת לכפור הדק, הנקרם עליהן בקרח הלילה, פטפטו מתוך נמנום קל זרמי האביב...

הבימה והקהל

(רשמי הועידה הפילאדלפית).

מאת

ק. ו ו י י ט מ א ן.

„אספה היסטורית" — כנגד רצוני אני משתמש בהשם הזה. לא מפני שהשם הזה אינו הולם את הועידה בפילא־דלפיה. אדרבה, לא היתה לנו אספה צבורית אחת בין כל הכנסיות והועידות של השנים האחרונות, שיהא השם הזה ראוי לה, כמו שהוא ראוי לאספה זו האחרונה. גם בצורתה החיצונית וגם בתוכנה הפנימי היתה זו אספה היסטורית, שערכה לדורות נכבד מאד.

ואולם תואר זה — הלא משתמשים בו עתה אצלנו לכל אספה מקרית, שבין־לילה נקראה ובין־לילה נשכחה. ההמון הורגל אצלנו לתארים אלו, עד שנעשו לו חולין ולבו גס בהם. וכבר הגיע הדבר לידי כך, כי סולדת הנפש לשמש בתארים המקובלים האלה, בבואנו לציין מאורע גדול וחשוב!

הועידה הפילאדלפית הלא אספה גדולה היתה, אספה היסטורית באמת!

בכל הכנסיות הגדולות שלנו, כהקונגרסים הציוניים, למשל, המומנט הנהדר ביותר הוא — שעת הפתיחה. הרושם עז ועמוק בתחילת הישיבה הראשונה ולאחרי סגירתה. בשעת הפתיחה הלב פתוח וער ונוח להתפעל ולהתרגש. הנפש מלאה צפיה ותקוה, וכולה — הסתכלות והקשבה. צמאה היא ועורגת לרשמים גדולים, והיא סופגת אותם לתיאבון. והיא מתרשמת מכל גל וגל, המתרגש ושוטף אליה מעל „הבימה".

והבימה עצמה — רוח של חג נהדר ומרומם שרוי עליה, מעין אותו הרוח, המרחף בליל־כפורים בבית־הכנסת, המואר נרות־דונג גדולים; עת שזקני העדה עומדים על הבימה בתוך זרם האורות עטופים טליותיהם וקיטליהם וספרי התורה על זרועותיהם וקול החזן נשמע בקראו: „על דעת המקום ועל דעת הקהל!"...

ו„זקני העדה" שלנו בכנסיותינו הלא ידועים היו לנו מאד וחביבים מאד. חרותים היו במעמקי ההכרה העברית הלאומית שלנו, ונפשנו חרדה לקראתם, ולבנו ערג לקולם, להזות־פניהם, למבט־עיניהם, לתנועותיהם...

והם, הרצל ונורדוי וולפסון וגומר, וגומר — היו מרוים את צמאוננו בשפע, מרוממים אותנו עד כדי „עלית נשמה", מלהיבים אותנו עד כדי „כלות הנפש".

ובהסגר הישיבה הראשונה, עוד היה הרושם מלא ושלם ועז ועמוק. עוד לא התנגש רושם זה בחלק ה מ ע ש י של הכנסיה. לא היו עוד הצעות וחשבונות ומספרים והערות ותקונים להערות ותקונים לתקונים. בדמיון ובלב התרגשו רק האידיאל הגדול והמטרה הנשגבה והשאיפות הכמוסות. ועל כל פנים היה מרחף זיוה של השכינה העברית והוד האצילות הלאומית.

רק בישיבות ה ב א ו ת של הכנסיות ההן, בישיבות המ ע ש י ו ת, הלכה ההתלהבות הלוך והתנדף, והנשמה היתירה — הלוך ופחות.

כי הנה זה בא ה ק ה ל בהצעותיו ובטענותיו, והנה כבר התחילו הריזולוציות היבשות, והנה כבר התחילו הוכוחים עליהן. והנה כבר באו הספקות לענות את הנפש — אם תוכלנה ההחלטות האלה, כולן או מקצתן, לצאת אל הפועל, ומה יהיו האמצעים להסיר את המכשולים הגדולים, העומדים להן כשטן על דרכן?...

ואימתי חזרה רוח הקודש? בשעת נ ע י ל ה, כשתם סדר המעשיות, כשנעלם ה ק ה ל, ובמקומו עמדו שוב ג ד ו ל י ו על הבימה והתחילו שוב להרעיד את נימי נפשו הכמוסים.

כך היה בכנסיותינו הגדולות תמיד. ואולם בשני הימים בפילאדלפיה נשתנה הסדר ונעשתה חדשה בעינינו.

עוד לפני הפתיחה הורגשו בלבות הבאים חוסר־אמונה וחוסר־בטחון ואיזו התרגשות עמומה. התכנית אינה ברורה. אין דעה קבועה ומוצקה בשאלות השונות, העומדות על הפרק. כל שאלה נדרשת לכאן ולכאן. אימתי קובעים את זמן הקונגרס — לפני גמר המלחמה או לאחריו? ומה היא תכנית עבודתו, אם יקבע בטרם גמר המלחמה? ושאלת ארץ־ישראל מה תהא עליה? ואופן הבחירות לקונגרס? ו„גדולים" אין לנו, והמוני הפועלים אינם אתנו, ופרוד הלבבות והדעות גדול גם בין אנשי שלומנו...

והנה הורם המסך והעולים על הבימה עלו.

הלב מתכווץ מרגש מדאיב. הפנים ידועים. כולם אמנם „יהודים טובים", כל אחד מהם מיצר בצרת עמו ורוצה בכל לבו לעמוד לעזרתו. אבל — אבל מה יושיעונו אלה? והרגש הזה הולך ומתגבר ומכסה על שאר הרגשות.

והנה כבר עלה לדבר בא־כחה של העיר פילאדלפיה. דברים יפים, חמים, מעודדים ומנחמים. אבל את ערכם של דברים כאלה הלא ידענו זה כבר! והנה נאומו של ד"ר וויז. נאום יפה, נשגב, נאום היסטורי באמת. ואף־על־פי־כן, מעבר לגבולי ההכרה בא איזה קול מפקפק רועד ולוחש לך: וזהו הכל? האמנם זהו הכל?...

והנה יושב־הראש של האספה...

וכל מה שהישיבה הראשונה נמשכת, כן יתכווץ הלב יותר ויותר. לא, אין זה עוד רגש של יגון. היגון כבר נעלם ופנה את מקומו לרגש אחר — לרגש, המרחף בין פחד ויאוש. „העם לשדרותיו והמוניו" איננו עוד. המטרות מכוסות ערפל. האמצעים — דרכם סוגה קוצים. ואדם אין, אין...

ובשעת ההפסקה חבר בחבר נפגש, והעינים מושפלות. כל אחד רואה את נגעי לבו בעיני חברו. ואולם — עדיין לא הגיעה השעה לגלותם. אסור לדבר...

כך עבר היום הראשון.

הגיע היום השני. אין נאומים ואין תפלות ואין ברכות. אין „בימה" ואין משחקים על הבימה. אבל במקומם יש הצעות ותקונים והערות ויכוחים ופלפולים. בקצרה — כל אותם הענינים המעשיים היבשים, שדרכם לשעמם ולהרגיז את הלבבות ולמלא את הפרוזדורים והמסדרונות צירים מטיילים ומעשנים.

אבל — ראה זה פלא. איזו רוח חדשה תקפה אותך פתאום, ולבך ולב חבריך נתמלא שמחה ובטחון, עוז ומרץ. העינים מבריקות. הפנים צוהלים. והנה נשמעים קולות ספוגים עוז וחום פנימי ונצחון. והנה סוערים הוכוחים, והדעות מתנגשות, מתגרות זו בזו ומנצחות זו את זו. וגדול הפלא שבעתים, כי על כל אלה רוח של קדושה, רוח של עבודה גדולה ונהדרה שרויה!

מאין באה הרוח הזאת?

ה ק ה ל ה ו פ י ע. העם היהודי באמריקה קם והתנער והכריז על ישותו ורצונו.

א ת מ ו ל לא ראינו את הקהל הזה. אתמול היה נפעל. שומע, מסתכל, מצפה ונחבא אל הכלים. אתמול ראינו רק את הבימה. ראינו רק את המשחקים על הבימה. ואף־כי כבדנו אותם בלבנו, הן לא נעלם מעינינו גם צערם. וצער — סימן הוא לרפיון. ראינו גם את עלבונם. ראינו, והנה גם הם נבוכים, תועי־דרך. והיום? ה ק ה ל פועל, ממלא תפקידו בעצמו, משמיע, מכריז; והבימה — מטה אוזן ומקשיבה...

לא. לא מקשיבה בלבד. הבימה נמשכת אף היא אל העבודה, מונהגת ונסחפת. וראה — גם היא גדלה ומתרוממת. גם היא מתחילה להכיר את מקומה ואת תפקידה. כל רגע ורגע מוסיף לה נסיון חדש. כל רגע ורגע גורם לעליתה — לעליתה יחד עם הקהל, הפועל והגורם... מה לנו, אם יקרא הקונגרס תיכף ומיד או לאחר זמן? מה לנו בחירות כלליות או בחירות על־ידי הסתדריות והברות? הלא העיקר הוא, כי ע ם יש לנו. הלא לפנינו קהל יהודי גדול, שיש לו מטרות ושאיפות, רצונות וצרכים. והקהל הזה הוא דוקא פרי התרבות האמריקאית. רובו—שופטים, פרקליטים, מורים של בתי־ספר כלליים, פקידי הממשלה. והחומר האנושי הזה שבינינו הוא המצויין ביותר באפיו הקר והמתון, בסדריו, בכח הארגון שבו, במעשיותו — חומר אנושי, שלא היה לנו זה כבר.

אמנם חומר זה איננו ע ב ר י עדיין. חסרה לו התרבות העברית. לשוננו זרה לו. אבל הלא זוהי הפעם הראשונה, שבא א ל י נ ו. זהו המקרה הראשון להם לעסוק בעבודה הלאומית שלנו.

ו ב ר צ ו ן בא אלינו. ונכון הוא לקבל ולקיים על עצמו בתחילת עבודתו את כל אשר קבלנו וקיימנו במשך הרבה שנים של עבודה ומלחמה פנימית. שאלמלא כן — מאין לו הוכוחים הסוערים וההתרגשות וההתרגזות? מדוע מתמרמרים ה ל ל ו, ה ח ד ש י ם, אל כל הפשרות והותורים? מדוע מטיל ביניהם השם „מולכים מעצמם" סערה כזו? מדוע מצית השם הזה אש־הקנאה בעיניהם?...

האין זה אות, כי פלא גדול הולך ונעשה בארץ הזאת לעינינו? ואהרית הפלא הזה — מי יודע אותה מראשיתו? מי ישורנה? —

* * *

והנה שעת נעילה הגיעה. המסך הורם שוב והמשחקים על הבימה הופיעו. הקהל נרתע לאחוריו, נעשה שוקט, צנוע ונחבא אל כליו. מצפה הוא ומסתכל. נאומים, ברכות ותפלות... חושש אתה שוב לזה שהיה אתמול. אבל חששך רק לרגע הוא. הבימה כבר התרוממה. הקהל שפך עליה מרוחו ומרצונו זרמים זרמים — וחדשה, והעלה אותה למעלה, למעלה...

והנה הרגעים האחרונים ממשמשים ובאים. ושוב ברכות, הבטחות, שבועות־אמונים. בעיני הטובים יחמעיליב, בעלי־הרגש, נוצצות דמעות. דמעות שמחה ואמונה הן. כי גדולה השמחה וגדולה האמונה, אמונה עמוקה בגאולת העם.

התתמלאנה כל משאלותינו?

משאלתנו הראשונה ודאי שתתמלא. הקונגרס היה יהיה. ואפילו אם לא יביא לנו את כל תקותינו — את העם יתן לנו בודאי. את העם כבר נתן לנו. ואלמלא בא אלא לשם זה — דיינו.

מִן הַסִּפְרוּת הַיִּשְׂרְאֵלִית

הַמּוֹרֶה הַיְּהוּדִי*

הסתדרות המורים היהודים פנים חדשות היא בעולם החנוך היהודי באמריקה. השנים האחרונות, שהביאו אתן תקונים לחנוך העברי בארץ זו, יצרו לנו טפוס חדש של מורה — את טפוס המורה היהודי, שטיבו לא נודע עדיין בין הקהל. כחברו המורה העברי, שכבר יצאו לו מוניטין בעולמנו, עוסק גם המורה היהודי בהוראת התלמודים העבריים, הנהונים בבתי תלמוד־התורה ובבתי־הספר המתוקנים, ואולם נבדל הוא הבדל יסודי מהמורה העברי בהכשרתו העברית והחנוכית. המורה העברי קבל את הכשרתו החנוכית מעבר לאוקינוס; שם נקבע אָפיו ושם נתבכרה הכרתו העברית הלאומית. ואילו המורה היהודי יצירה אמריקאית הוא בעיקרו: את השלמתו בידיעות העבריות קנה בארץ זו, פה נתחנך בבתי־הספר הכלליים, ספג אל קרבו את רוח הארץ והסתגל אל חייה וסדריה. במדה ידועה מסמן השם „מורה יהודי" את ההבדל שבין המורה העברי חניך הארץ ובין המורה העברי, שבא מאירופה, ויחד עם זה כולל הוא גם את מורה־הדת שבבתי־הספר הדתיים, המיוסדים על־ידי בתי־התפלה השונים, אף כי הטפוס הזה מסוג אחר הוא.

הופעתו של המורה היהודי האמריקאי עוררה בחוגים הקרובים אל עניני החנוך שאלות שונות על־דבר מקומו ותפקידו בחנוך היהודי, על־דבר הכשרתו העברית ויחוסו אל ההוראה. כל השאלות האלה בטלות הן, לפי דעתנו לגבי השאלה העיקרית: הצעיר היהודי האמריקאי הזה שפתוחים לפניו כל השערים אל בתי־מדרש המדעים וא הפרופסיות החפשיות, מה ראה להדחק לתוך עולם החנוך היהודי המוגבל והמצומצם, הזר והרחוק מעולמו? הא בחר בהוראה מתוך הכרה אידיאלית, מתוך הכרת ערכ הרב של החנוך היהודי וחשיבותו לקיום עמנו בארץ ז ונכון הוא להתמכר אליה בכל נפשו, או ההוראה העברי נעשית אצלו כלי־שרת לזמן ידוע, מפני שמספיקה היא את האמצעים החמריים, הנחוצים לו למטרה אחרת להגיע אל הפרופסיות החפשיות, המבטיחות לבעליהן עת חמרי יותר בטוח מזה של מורה עברי. ואפילו מור מעולה ומתוקן ביותר? יחוסו של המורה היהודי א ההוראה נכבד הוא ביותר, כי ממנו תוצאות להשתלמו ולהכשרותו העברית. אם רואה המורה את ההורא כתעודת חייו, יש תקוה, כי יתאמץ להעשיר את ידיעות העבריות הקלושות וישתלם בכל מקצועות למודי היהדו הדרושים לו לחנך את הדור הבא, להקנות לו את ידיע היהדות ורוחה ולקשרו בקשר אמיץ אל העם ותקוותיו.

והנה העובדה הזאת, שאנו באים לציין הפעם, — המורים היהודים הצעירים מילידי הארץ התאחדו י ויסדו להם הסתדרות ויצרו כלי מבטא בשפה האנגלי בתבנית מאסף לחצי שנה, המוקדש לברור שאלות החנ היהודי, — עובדה זו, כשהיא לעצמה, מעידה על יחוסם ההוראה העברית, כי אין הם מביטים על עבודתם בחנ היהודי כעל עבודה ארעית, אלא רואים אותה כתפק חייהם הקבוע. מדברי העורך, א. מ. דושקין, במאמ על־דבר תעודת המאסף, מתברר לנו, כי המורים היהודי מביטים על עבודת החנוך כעל עבודה רוממה, שמפ ערכה הצבורי והעממי ראויה היא לתפוס מקום חשוב ב הפרופסיות, והם שואפים להעלותה למדרגה כבודה ומאמינים הם, כי הדבר יעלה בידם. בין שלשת העיקרי שהונחו ביסודה של הסתדרות־המורים הזאת, נמנה העי החשוב הזה: „כדאי הוא החנוך היהודי, כי הכשרונ והכחות היותר טובים שביהדות יעמדו לשרתו, ולכן חו היא להעלות את עבודת החנוך למדרגת־הכבוד פרופסיה". יכולים אנו רק לברך אותם, כי שאיפתם תתגשם בחיים במהרה בימינו.

במאסף הזה באו מאמרים, פרי־עטם של סופר ועסקנים ידועים, שנתמחו בעניני החנוך, הדנים על שא החנוך כעל שאלה צבורית, שצריכה לעורר את תשומ לבם של כל היהודים, הדואגים לקיום היהדות באמרי בלא הבדל מפלגה ודעה. רוב המאמרים האלה לא נוע בשביל המורים, שהחנוך הוא אומנותם, מפני שמטפל הם בשאלות היותר אלמנטריות של החנוך, הידועות הי לכל מי שעסקו בפדגוגיה. אבל כנגד זה ימצאו ענין במאמרים האלה רבים מעסקני הצבור, השואבים את ידיעותיהם במקצועות היהדות מהעתונות הישרא האנגלית. בין המאמרים האלה יש לציין את „היסוד העקריים בפתרונה של שאלת החנוך" מאת הד"ר בנדרלי; „בתי תלמוד־התורה באמריקה" מאת הד"ר

* The Jewish Teacher, published by the Jewish Teachers Association, New York, January, 1916.

גרינסטאון; „שאלת החנוך היהודי“ מאת הד"ר ה. פרידנוואלד. להקורא המתענין בחנוך היהודי באמריקה מצד ערכו הצבורי נותנים המאמרים האלה מושג ברור על השאלות הראשיות, שנתעוררו במקצוע זה ורגני השנויים הכבירים, שחלו בחיינו הפנימיים והחיצוניים בארץ הזאת, ומראים על הדרך, אשר בה תלך היהדות האמריקאית בחנוך בניה להבא.

כנראה, גזרה ההשגחה העליונה, כי אין כל מנוס ליהודי בזמננו, ואפילו לזה הממעט את דמותו, משאלות חנוך־הבנים המטרידות. כסבורים היינו, כי היהדות הריפורמית, מאחר שהשתחררה מסבל הירושה העתיקה והעמידה את כל החנוך היהודי רק על „מצוות הדת“ ועל הלקחים המוסריים, הצפונים במאורעות ההיסטוריה מתקופת כתבי הקדש, שמושיטים להחניכים בקצה המזלג פעם אחת בשבוע, ביום הראשון, — כסבורים היינו, כי זו נגאלה כבר גאולה שלמה משעבודן הקשה של השאלות הארורות האלה, המרגיזות את מנוחת היהודים הפשוטים, המחזיקים בנושנות. והנה באו שנים מדברני הריפורמיים, הד"ר ה. ג. אינילאו והד"ר ר. גרוסמאן, והוכיחו, כי גם היהדות הריפורמית מתחבטת בשאלות החנוך — בסוג אותן השאלות, שגם אנו מתחבטים בהן זה ימים ושנים, אלא שאצל הריפורמיים קבלו נוסח משונה קצת.

הנגוד שבין בית־הספר היהודי והבית, שאין בו זכר ליהדות, הנטיה, ההולכת ומתגברת בין העשירים, למנוע את בניהם המפונקים והמיוחסים מבתי־הספר הצבוריים והכלליים ולחנכם באופן פרטי, היתרון, שנותנים האמידים לישיבת כפרים על־פני ישיבת כרכים הקיצה, המנהג, המתפשט בין יושבי הכרך, לבלות את ימי המנוחה בסוף השבוע מחוץ לעיר, הדרי בית־הספר היהודי, שעל־פי־רוב ניתן להם מקום בתחתית ה„טמפל“, חוסר מורים הגונים בעלי ידיעה מספיקה ב„יהדות“ וחוסר ספרי־למוד הגונים, המתאימים לתעודתם. אלה הן מרצת השאלות, המטרידות את היהדות הריפורמית. המצב דומה בכמה בחינות למצב זה, השורר אצלנו, אלא מה בינינו לבינם? שהם אינם מקיימים את התורה מעושר, ואנחנו איננו מקיימים אותה מעוני.

הד"ר גרוסמאן כותב, כי „בהרבה פרטים המירה הפרובלימה של החנוך, הנהוג בבתי־הספר הדתיים של ה„טמפל“, מזו של בתי תלמוד־התורה והחדרים, מפני שבבתי־הספר מסוג האחרון לומדים התלמידים, לכל הפחות, חמש פעמים בשבוע, בעוד שבבתי־הספר מהסוג הראשון מבקרים התלמידים רק פעם אחת בשבוע לשתי שעות“. על זה אין לנו אלא להשיא עצה הגונה לרבי גרוסמאן וחבריו, כי מאחר שלא הועילו הכמים בתקנתם, ותחת להקל עוד החמירו את פרובלימות היהדות על עצמם, מוטב שיעשו כמעשי היהודים הפשוטים וייסדו בתי תלמוד־תורה על־יד „היכליהם“. מובטח להם, כי אם ילמדו גם אצלם חמש פעמים בשבוע, מן הנמנע יהיה, כי בעיר גדולה כניו־יורק „לא ימצאו אף שני בתי־ספר לימי הראשון, הדומים זה לזה בתכנית־למודיהם או בשיטתם“. בבתי־ספר מתוקנים, שמלמדים בהם חמש פעמים בשבוע, לומדים הילדים את תורת ישראל ושפתו, את ספרות עמם ודברי ימיו; בלמודים מקובלים ומסוימים כאלה אי־אפשר שלא תהיה התאמה פנימית, הנותנת דמות אחת וצורה אחת לכל בתי־הספר ממין הזה. מה שאין כן במקום שנהגו ללמד את „מצוות הדת“ ו„לקחים מוסריים“, הצפונים במאורעות ההיסטוריה מתקופת הביבליה, - יש הרשות נתונה לכל „רבי“ ו„רבי“ לדרוש כמין חומר את טעמי „המצוות“ הכשרות בעיניו ולגלות פנים שלא כהלכה במעשי אבות. לא תורה שבכתב לומדים שם ילדי ישראל, אלא תורה שבעל־פה, שמחדש כל רב שלא בגר כל־צרכו על־פי טעמו ורוחו. ודאי לנו, כי גם הד"ר אינילאו, המהליט ואומר, כי ה„סונדיי סקולס“ (בתי־הספר של היום הראשון בשבת) היו נאמנים לתעודתם, „ואפילו רבנים יצאו מהם, שנעשו אחר־כך לכהות משפיעים בעולם החנוך הדתי“, — אף הוא יודה, שגם בתי תלמוד־התורה כחם יפה להראות נפלאות כאלה ולהעמיד תלמידי חכמים מופלגים, שיהיו ראויים לשמש בכתר הרבנות ב„היכל“.

מאמרו המצוין של הפרופיסור מרדכי קאפלאן על־דבר „תפקידו של בית־הספר הדתי“ מעורר את המחשבה ברעיונותיו המקוריים על היחס שבין הקבוצה הדתית ובין הצבור המדיני, שהקבוצה הדתית היא חלק ממנו. הקבוצה הדתית, אומר המחבר בתוך יתר דבריו, דורשת מאת היחיד, כי יתקשר עמה בקשר של היסטוריה משותפה ותקוות ואידיאלים משותפים, ולמדינה אין שום צדקה, מלבד במקרי ההגנה כלפי אויב מן החוץ, לדרוש מאת היחיד, כי יעשה איזה דבר, המפריע את שלמותה של הקבוצה הדתית, אשר עליה הוא מתיחס. אין כל צדקה איפוא למדינה לחוק חוק של שביתת יום הראשון, מפני שחוק כזה מהרס את שלמותה של הקבוצה הדתית, השובתת ביום השבת.

דבר בעתו הוא מאמרו של הד"ר בנדרלי על־דבר „תכנית־גרי ביחוסה אל החנוך היהודי“. כידוע, נעשתה „תכנית גרי“ זו בימים האחרונים לשאלה בוערת בעולם החנוך היהודי, ובמאמר זה נתבררו היטב כל השאלות המתהיות בתכנית זו, והשנויים, שעתידים יביא בעקבותיה בבית־הספר היהודי. מאמרו של העורך מר א. מ. דושקין על־דבר „הכשרתו של המורה היהודי האידיאלי“ ראוי לשימת־לב מיוחדה מצד המורים העברים שלנו.

המאסף עושה רושם טוב בהידורו החיצוני. מקוים אנחנו, כי יעלה הדבר בידי המו"לים להפוך את המאסף לרבעון, כמו שעלה במחשבתם תחילה, וכי בחוברות הבאות ירבו להשתתף בו בפרי עטם המורים היהודים עצמם, שלמענם נועד כלי־המבטא הזה וידיהם יסדוהו.

ר. ש ל מ ו נ י.

השקפה שבועית

השאלה בדבר הגבלת הכניסה לאימיגראנטים בארצות־הברית מעסיקה עכשיו את דעת־הקהל באמריקה. גם אחר נצחונו של הבריגדירים בורנט, שהצעתו במלואה, לכל סעיפיה, נתקבלה בבית־הנבחרים בוואשינגטון ברוב־דעות מכריע של 308 נגד 87. (הסעיף, המדבר על־דבר הגבלת הכניסה לעמי־הארץ, שאינם יודעים קרוא וכתוב, נתקבל ברוב דעות של 225 נגד 82). מבית־הנבחרים עברה הצעה זו אל הסינאט, שהוא צריך לאשר אותה. והאישור הזה בוא יבוא. בזה מאמינים הכל, גם מצדדי ההצעה וגם מתנגדיה, אלא שהראשונים, ובתוכם הסינאטור סמיטה, יושב־הראש של ועד־הסינאט, אומרים, כי הסינאט ימהר במעשהו, והאחרונים מתנחמים בתקוה, כי הסינאט ידחה את האישור לזמן ארוך, עד אחרי עבור ימי הבחירות. סומכים הם על הסינאט, שרוב חבריו נמנים על המפלגה הדימוקראטית, כי יזהר מגרום תקלה לווילסון בבחירות הבאות ומהביא פירוד בהמפלגה הדימוקראטית עצמה.

ההצעה הזאת תצא לפועל שלשה חדשים אחרי התאשרה על־ידי הנשיא, או במקרה ביטולה על־ידיו, בתוקף־החוק הניתן לו, — אחרי שיבוא אישורה משתי שליש של בית־הנבחרים ובית־הסינאט, שבדבם המיישית יפה על־פי החוק מכחו של הפרזידנט, ומה שהם עושים עשוי.

מלבד הסעיף על־דבר עם־הארצות, מכילה ההצעה גם סעיפי־הגבלה אחרים. היותר חמור בהם הוא הסעיף על־דבר העלאת מס־הגולגולת לכל אימיגראנט מארבעה דולארים, שהיו קצובים עד עכשיו, לשמונה. סעיף זה דורש גם כן, כי חברות־האניות תתחייבנה לשלם להאימיגראנטים, הנשלחים בחזרה, את כל הוצאות דרכם והזירתם. מיראה מפני אחריות קשה כזו, ודאי תדקדקנה החברות האלה עם האימיגראנטים לחוץ משורת הדין, ותוספנה חומרות על הומרות וסייגים על סייגים, והנודדים העלובים ימצאו את שערי אמריקה נעולים בפניהם עוד בהיותם בהאמבורג, בברמן, באנטוורפן ובשאר ערי־החוף של אירופה.

ותמוה ומצער הוא הדבר, כי מתנגדי האימיגראציה בבית־הנבחרים נסמכים במענותיהם על דעת היהודים. בה„קאנגרעשאנאל ריקארד“ מיום 25 מארץ, עמוד 5663, נאמר, כי הסתדרות החייטים „יונייטעד גארמענט וואָיר־קערס“, שרובה הגדול של חבריה הם יהודים, כתבה לועד האימיגראציה ובקשה ממנו לקבל את ההצעה בדבר הגבלת־הכניסה, „מפני שהחיר האימיגראציוני הרייב גורם להתרבות הקולוניות הזרות, שבניהן אינם רוצים להתאמריק בשום אופן ונשארים תמיד בחסותן של ממשלות אחרות ובהשפעתן. ולפיכך כניסת־גרים בלתי מוגבלה סכנה היא לאורח־החיים של האמריקאים. עלולה היא להביא שואה לא על הפועלים בלבד, אלא גם על בעלי־המסחר הקטנים“.

בדברים הללו נסתייע בויכוחותיו בורנט לטובת הצעתו ועוד הטעים את העובדה, כי רוב החברים של ה„יונייטעד גארמענט וואירקערס“ הם יהודים. ומזה בא לידי מסקנה, שגם היהודים רוצים בנעילת שערי אמריקה, ולפיכך אין הזכות לחברי הקונגרס היהודיים כאבאטה ושכמו הלוחמים נגד הצעת־ההגבלה שלו, לדבר בשם יהודי אמריקה.

אם יש הזכות בידי חברי־הקונגרס היהודיים לדבר בשם העם היהודי נגד ההגבלות, או זכות זו ניתנה לבוירנט וחבריו בלבד, המדברים בעד ההגבלות האלה בשם קטני־הנפש וצרי־העין, העומדים מחוץ למחנה, כל זה אינו מעלה ואינו מוריד עכשיו. ואולם העובדה המעציבה הזאת, כשהיא לעצמה, מעידה, כמה עמוקה ירידתם המוסרית של מספר ידוע מהפועלים היהודים. סימן רע הוא להחנוך ה„אמריקאי“, שחונכו בו הפועלים הללו.

אחד הנימוקים העיקריים, שהמריץ את מתנגדי האימיגראציה להקדם בנגדה עכשיו, בשעה שהיציאה מן הארץ גדולה מן הכניסה, הוא, לפי הודאת בעלי־הדין עצמם, היראה מפני שטף האימיגראציה לאחרי המלחמה. אחרי המלחמה — כך טוענים הללו — יבואו לחופי אמריקה המונים גדולים של אימיגראנטים רצוצים ורעבים בגופם וברוחם, שיפלו למשא על הצבור וימיטו אסון על הארץ הזאת. לעומתם מחליטים אחרים, כי מספר האימיגראנטים לאחרי המלחמה יפחת מאד, מפני שאירופה תצטרך אז למיליוני אדם לה לעצמה לקומם את הריסותיה ולהושיב את הנשמות. וגזירה זו של ההגבלות פגיעתה תהיה קשה רק לאחרי עבור שנות־מספר, או באימיגראנטים המעטים, שיבואו תיכף לגמר המלחמה.

והנה אם בנוגע לכמות האימיגראציה הכללית יש חלוקי־דעות, הרי הכל מודים, כי האימיגראציה היהודית תגדל ותתגבר בימים הבאים לקראתנו. ויש כבר סימנים מוכיחים לזה. לפי המספרים, שפרסם ה„דעפארטמענט אוו לייבאר“ בוואשינגטון, נכנסו בשנת 1915 לארצות־הברית 326,700 אימיגראנטים, ומהם 28,155 יהודים. וכל־כך הוא בשנה, שהגבולין של כל ארצות־המלחמה היו סגורים ומסוגרים ! ובעוד שמספר העוזבים את הארץ מן האומים האחרים, וביחוד מהעמים הבאיים, כמו היונים, האיטלקים והבולגארים, היה גדול ממספר הנכנסים, הנה מספר היהודים היוצאים היה רק 3,263. המספר המועט הזה מראה, כי היהודים באים להתישב באמריקה ישיבת־קבע, והם רואים את הארץ הזאת כמקלטם היחידי לעת־עתה.

המספרים של האימיגראנטים הבאים לארצות־הברית אלו הם: מרוסיה באו: 14,496, מאוסטריה — 1,806, מאונגאריה — 218, מבלגיה — 332, מדנמארק — 913, מרומיניה — 321, מטורקיה — 156, מפראנציה — 913,

מאנגליה — 2,129, מקנדה — 3,404 ומשאר ארצות — אלף ומעלה. מתוך המספרים האלה נראה, כי רוב האימיגראנטים בא מרוסיה. (גם חלק גדול של האימיגראנטים, הבאים מאנגליה ומצרפת, הוא של יהודים רוסים, שהתגוררו לפי־שעה בארצות האלה, ומשם באו לכאן.) ואם עכשיו, בשעה שהנסיעה משם קשה ביותר והוצאותיה מרובות, כך — על אחת כמה וכמה יגדל מספר היהודים היוצאים את רוסיה אחרי המלחמה, לכשיפתחו הגבולים וחבור־הדרכים יושב למצבו הנור־מאלי. ואם ההגבלה המוצעת עכשיו תקבענה להיות, ודאי שהיהודים יהיו הראשונים להפגע על־ידיהן. השאלה הזאת נוגעת נגיעה הזקה באינטרסי העם היהודי, ולא לפלא הוא איפוא, כי נעשתה מרכז־העיון של היהודים בארץ הזאת לכל מפלגותיהם.

* * *

ועידת־הקונגרס בפילאדלפיה רשומה התחיל להתגלות בחיים היהודים באמריקה וגם מחוצה לה. „ועד הפועלים הלאומי" אף זה התחיל, מרצון או מאונס, להראות סימני נטיה לקונגרס היהודי, ויוצא הוא הפעם בתור רודף־שלום בכונה לתווך בין ועד־הקונגרס ובין „הועד האמריקאי היהודי". לתכלית זאת מציע הוא לקרוא לאספה מיוחדת את באי־כחם של שלשת הועדים (גם באי־כחו בכלל), חמשה צירים מכל אחד ואחד. מצדו כבר בחר בחמשת הצירים משלו, וכלום הוא הסר אלא שועד־הקונגרס ו„הועד האמריקאי היהודי" יעשו אף הם כמותו. ואולם לפי־שעה לא באה עדיין התשובה משני הצדדים, וספק הוא אם תבוא, ביחוד — מצד ועד־הקונגרס. „ועד הפועלים הלאומי" לא רצה מתחילה בקונגרס כל עיקר, ורק לאחרי כפיות מרובות מצד האלמנטים הלאומיים, שנכנסו לתוכו, הסכים לו בעל־כרחו, ואחרי שהסכים לרעיון זה באונס, חשב מחשבות לבטלו בדרכים שונות, כמו בדחיתו לזמן בלתי־מוגבל ובהארת־פנים לבני־בריתו החדשים בעלי „הועד האמריקאי היהודי". כל הדברים האלה גרמו, כידוע, ליציאתם של חבריו הלאומיים מתוכו, והנה, לפתע־פתאום, גם הוא בין דורשי קונגרס יהודי ושואף לעבודה עם „כל־ישראל"! רדיפת־שלום זו מצד מתנגדי הרעיון ומפריעיו חשודה מאד. הללו יודעים ומבינים, כי ועד־הקונגרס אין לו הרשות להסיר מעל הפרוגראמה את שאלת ארץ־ישראל בנוסח זה, שנתקבל בפילאדלפיה. אבל הם ובעלי „הועד האמריקאי היהודי", שיהיו הרוב על האספה המוצעת, ודאי ידרשו לקפח את השאלה הזאת, ואז יבוא הדבר שוב לידי פירוד, אשר יתן להם פתחון־פה לבוא בטענות אל המוני העם: אנחנו ו„הועד האמריקאי היהודי" רצינו בקונגרס ובשלום. אלא שהציונים בעקשנותם המפלגתית עכבו בדבר והפרידו בין אחים! ועל־ידי תכסיס זה הם חושבים לבטל את רעיון הקונגרס שנוא־נפשם.

והשד זה יש לו על מה לסמוך. באחד הגליונות של ה„פארווערטס", הנחשב לאורגאנו של „ועד הפועלים הלאומי", שבו נדפס המכתב הגלוי של הועד בדבר הקונגרס והשלום — באותו גליון עצמו נדפס מאמר ארוך, הבא מאת המערכת בעין פירוש למכתב. המאמר הזה דורש לגנאי את הועידה הפילאדלפית ואת הציוניים ואת כל הנלוים על רעיון הקונגרס. בתוך שאר הדברים, הבאים במאמר הזה, הכתוב בלשון „נקיה" זו ובסגנון „מהוגן" זה, שרק קוראי אותו העתון נזקקים להם, נאמר, כי „רק בטלנים או פוליטיקאנים פרופיסיונאליים נוכלים יכולים לדבר ברצינות על דבר התאחדות יהודית כללית".

ועדיין באים אנשים מבין היראים „המתאחדים של כל כחות עמנו"! עושים הם את עבודת־העם משחק הכיתתיים העירוניים והנפתלות.

שונות

מעשה אנטישמיות באוניברסיטה הניו־יורקית.

הסטודנטים הנוצרים באוניברסיטה הניו־יורקית התקנאו בחבריהם אשר בראציסטיר והכריזו אף הם בויקוט על הסטו־דנטים היהודים, הלומדים אתם בבית־מדרש זה. אף הם עשו במעשיהם ומאנו לקבוע בספר השנתי של האוניברסיטה „וויואלעט", שבו נדפסים שמות כל חברות הסטודנטים ופקידיהם, את החברה היהודית „המנורה". מעשה מגונה כזה מצד הנוצרים הטיל רעש בין הסטודנטים היהודים ומהו נגדי בכל תוקף. מנהלי האוניברסיטה הרגישו בעול, הנעשה ליהודים. הוחלט בערבי הספר השנתי, כי האוניברסיטה תשלול מהם את התמיכה, שהיא נותנת להוצאה זו, ותשתדל בכל אמצעי־החוק שבידה להחרים את הספר. הסטודנטים הנוצרים קראו אספה לעיין בדבר. היה מי שהציע, כי כל אחד מחברי הועד יגדב חמשים דולאר מכיסו, כדי להוציא את הספר על חשבון עצמם, ובלבד שלא יזכר בו שם יהודי. מספר הדעות נחלקו לשני צדדים שוים. אז הכריע יושב־הראש לטובת היהודים, והבויקוט נתבטל. אבל עם זה לא שככה חמת אחדים מן האנטישמים הקיצוניים שבסטודנטים, שהביעו את מחאתם לועד ההוצאה והתפטרו מהשתתפם בעבודתו.

* * *

הסתדרות החסידים בפולאניה.

היהודים האורתודוכסים בווארשה יסדו חברה בשם „בנין הנהרסות", שמטרתה היא לקומם את המוסדות הדתיים, שנהרסו בימי המלחמה. גם להמציא עזר וישע לרבבות היהודים נגועי המלחמה מקרב החרדים.

מלבד זאת התעוררה תנועה בין היהודים החרדים האלה ליסוד הסתדרות גדולה, אשר תקבץ סביבה את כל חסידי פולניה. וההסתדרות הזאת תהא באחריות של האורתודוכסים בארץ ההיא.

* * *

חוסר־עבודה בערי פולאניה.

מספר הפועלים מחוסרי־עבודה בלודז, וכן ביתר ערי פולאניה, הולך וגדול מיום ליום. בלודז לבד נרשמו שמונים אלף פועלים באלה. הרבה מאות של פועלים יהודים נדדו לגרמאניה הפנימית. שם עובדים הם במכרות־הפחמים בשכר של שלשה מארק וששים פניג ליום.

גליון „התורן" הבא

יצא ביום ב', ערב פסח, ויהיה

גליון כפול

[ז-ח]

מלבד הפרקים הקבועים יבואו בגליון הפסח מאמרים, ספורים וציורים מאת הסופרים

שלום־עליכם, ראובן ברינין, ד"ר שמריה לוין, ז. שניאור, ד"ר ש. מ. מלמד, שלום אש, ד"ר נ. סירקין, ד"ר בן־ציון האלפר ועוד.

מחיר הגליון הכפול עשרה סנט.

סוכנינו בערי המדינה מתבקשים לשלוח אלינו את הזמנותיהם בהקדם זמן, כדי שנדע את מספר הגליונות, אשר עלינו להכין.

Statement of the ownership, management, circulation, etc., required by the Act of Congress of August 24, 1912, of HATOREN, published weekly, at New York, N. Y., for April 1, 1916; State of New York, County of New York.

Before me, a Notary Public in and for the State and county aforesaid, personally appeared Saul Epstein, who, having been duly sworn according to law, deposes and says that he is the Business Manager of the Hatoren, and that the following is, to the best of his knowledge and belief, a true statement of the ownership, management (and if a daily paper, the circulation), etc., of the aforesaid publication for the date shown in the above caption, required by the Act of August 24, 1912, embodied in section 443, Postal Laws and Regulations, printed on the reverse of this form, to wit:

1. That the names and addresses of the publisher, editor, managing editor, and business managers are: Puplishers, Hatoren Publishing Ass'n, Inc., 89 Delancey St., New York, N. Y.; Editor, I. D. Berkowitz, 968 Kelly St., Bronx, N. Y.; Managing Editor: I. D. Berkowitz, 968 Kelly St., Bronx, N. Y.; Business Manager: Saul Epstein, 1029 Kelly St., Bronx, N. Y.

2. That the owners are: Hatoren Publishing Association, 89 Delancey St., New York, N. Y.; Solomon Lamport, 265 Central Park West, New York; Mephitzeh Sphath Eber, care of Dr. Morris Levin, 1915 Daly Ave., Bronx, N. Y.; I. Goldberg, 171 E. Broadway, New York, N. Y.; Dr. I. Straus, Aeolian Hall, 42nd St. and 5th Ave., New York, N. Y.

3. That the known bondholders, mortgagees, and other security holders owning or holding 1 per cent. or more of total amount of bonds, mortgages, or other securities are: None.

4. That the two paragraphs next above, giving the names of the owners, stockholders, and security holders, if any, contain not only the list of stockholders and security holders as they appear upon the books of the company but also, in caseswhere the stockholder or security holder appears upon the books of the company as trustee or in any other fiduciary relation, the name of the person or corporation for whom such trustee is acting, is given; also that the said two paragraphs contain statements embracing affiant's full knowledge and belief as to the circumstances and conditions under which stockholders and security holders who do not appear upon the books of the company as trustees, hold stock and securities in a capacity other than that of a bona fide owner; and this affiant has no reason to believe that any other person, association, or corporation has any interest direct or indirect in the said stock, bonds, or other securities than as so stated by him.

SAUL EPSTEIN, Business Manager.

Sworn to and subscribed before me this 30th day of March, 1916.

(Seal) MORRIS SALEM, Notary Public,
(My commission expires March 30 1917.)

גליוי, ה מבוקש

דרוש מורה עב"ע אמן בהוראה ומישמעת, שהצליח בעבודתו ההנוכית פה באמריקה, בקי בספרות העברית לכל זרמיה ותקופותיה, ויודע לנאום באנגלית צחה, אורגאניזאטור ומעורב עם הבריות, יודע לחבב את הלמודים על החניכים ובעל השפעה רבה על הדור הצעיר מחוץ לבית־הספר. מצד המשכרת לא יהא כל עיכוב.

לפנות בכתב אל:

J. E. BERGER
33 Elm St., Stamford, Conn.

ופא"פ במערכת „התורן" מישעה 1 עד 3 ביום השלישי וביום הששי (אפריל 11, 14).

בְּרָכוֹת

לחברנו מר ק. וויטמאן
נולד בן ונקרא שמו בישראל
עזרא

ברכה חמה ולבבית לידידי
מר ק. וויטמאן ורעיתו
להולדת בנם הרך. יהי רצון שיגדלוהו ויחנכוהו לבן טוב ונאמן לעמנו ולכל קדשיו.

מ. סלבקין.

אנו מברכים את ידידנו
מר יעקב שטרויים
לנשואיו עם מרת
מרים סאבשיצקי.

יונינה ות. א. פרידלנד.

ברכה חמה ולבבית שולחה מגדות האירי אשר בבופלא לגדות המישיגן אשר בשיקגו
לחנה ליסיצקי
לנשואיה עם
הד"ר סיגל
יהי רצון שיזכו לבנות בית נאמן בארץ אבותינו.

אפרים א. ליסיצקי ורעיתו.

ד"ר י. מילר
רופא שנים
9-11 Delancey Street
New York City

לטובת המוסדות הציוניים ובתי־הספר

בארץ-ישראל

ינתן

קונצרט

על ידי המנגן והפסנתרון היהודי המפורסם והנודע לתהלה

ליאפאלד גאדאווסקי

באולם קארנעגיע

ביום הראשון, 16 אפריל

אחרי הצהרים

קנו כרטיסים בעוד מועד!

מחיר הכרטיסים: מן 75 סנט עד 2 דולארים. מחיר כרטים בתא (באקס־סיט): $2.50.

את הכרטיסים אפשר להשיג בלשכת הועד הציוני לעזרה, 44 איסט 23 סטריט; אצל הציונים דאייסטי־אינגאריים, 43 איסט 3 סט., ובכל חנויות יין „כרמל".

זכרנו את הדגה

ואת כל המאכלים הטובים והמשובחים אשר אכלו באי

בית-המזון למאכלי-חלב
של פייפער

כל איש, אשר חך טועם לו, יבוא אל בית־מזוננו החדש, שנפתח זה עתה ברוב פאר והדר ובנקיון שאין דוגמתו

באיסט בראדוויי מספר 167

מובטח לו, כי ימצא אצלנו את המטעמים שאהבה נפשו.

סניפינו הם:
139 איסט הויסטאן סטריט; בראדוויי קרן דואיין סטריט.
שמור וזכור את שם פייפער!

ל. לוריא ובנו

100 איסט בראָדוויי נויארק

המרכז למכירת חפצי כסף 1847 ראדזשר בראדערס

יש לנו המבחר היותר גדול של חפצי כסף, סטורלינג גודס, קאט גלעס ניפּ־ניפּית המיטיבהות הנעשים באמריקה.

ביחוד מבחר גדול של קנדילאבריות ומנורות אלקריוניות. הזמנות מאת העיר וערי השדה מתמלאות בזריזות ובדיוק.

אנו ערבים בעד שביעת רצונו של הקונה.

L. LURIA & SON

Tel. Orchard 3646 — 100 E. BROADWAY NEW YORK

הרב וויינבערגער און שטרייט

מצות

די בעסטע בעקאנטע און געזוכטע כשר'ע

אפּים און בעקעריי 65 פּיטט סטריט, נויארק

האָלעם ב־ענטש: 21 איסט 114טע סטריט

מצה דיעלערס קענען ביי אונז דיעזעס יאהר פיעל געלד פּערדיענען. צו אדרעסירען:

Rabbi Weinberger & Streit, 65 Pitt St , New York

עזרו את אחיכם נגועי־המלחמה!

ע"י ידי הועד הציוני הזמני

אפשר לכם לתמוך אחיכם, קרוביכם ומכריכם שבמדינות פולין, ליטא וקורלאנד, הנמצאות כעת תחת ממשלת אשכנז.

הועד הציוני הזמני

שולח את הכסף באופן ישר ובטוח שיגיע אל הנשלחים ע"י סניפיו הרבים, שנוסדו כמעט בכל עיר ועיר שבפלכי הארצות הנ"ל, מבלי הביא בחשבון את הוצאות המשלוח.

מהרו בעזרתכם, כי מצבם של אחיכם נורא מאד! שלחו המחאות־באנקים (טשעקס) והמחאות־פוסטה (מאָני אָרדערס) על שם גזברנו:

E. W. Lewin-Epstein, Treas., 44 East 23rd St., New York.

כמו כן אנו מוסיפים לשלוח כסף למוסדות ולאנשים. פרטים בארץ־ישראל ובכל ארצות תוגרמה, מצרים, רוסיה, אוסטריה־הונגריה, גאליציה וגרמאניה.

בית ספר „מוריה"

בית ספר מודרני לאומי

64 וועסט 113טע סטריט, ניו יאָרק

ש. ז. בשדן, מנהל

קנקן חדש

מלא ישן

דפוס של ליפשיץ פרינטינג קא., 217 איסט ברודוויי, ניו־יורק

התורן

עתון שבועי

יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. APRIL 14, 1916 No. 7-8

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(S. Abel, Pres., A. Lubarsky, Treas.,
A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנת 1.50
לפחות מחצי שנה אין התתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 10 סנטים

VOL. III NEW YORK, APRIL 14, 1916 No. 7-8

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית | ניו־יורק, י״א ניסן, תרע״ו | גליון שביעי—שמיני

לִבְחִיר הָאֻמָּה

מעוצר רעה ויגון, שתקף את עמנו בימי־הרעה האלה, נתעלם מאת הקהל העברי מאורע לאומי גדול, חג העם העברי וחג הספרות העברית, שחל להיות בחודש הזה, — הוא חג־יובלו של גדל השירה העברית ח י י ם נ ח מ ן ב י א ל י ק.

בחודש ניסן זה מלאו עשרים וחמש שנה מיום שפרסם ח. נ. ביאליק את שירו הראשון הנודע „אל הצפור".

אילו היו ימים כתקונם, כי אז היה חג יובלו של בחיר־האומה הזה, אשר שפך ים של זוהר לתוך חשכת חיינו בגוזה יצרף את רוחני הנענה באש־גאונו הלוהטת ובעזוז שירת זעמו, בכל ארצות פזורנו, בכל מקום אשר נהג שם איש עברי מבין וקורא בלשוננו. ביאליק איננו משורר גדול בלבד — ביאליק הוא חזיון לאומי נעלה, חזיון גאון־העם ונשמת־רוחו, שלא בכל דור ודור הוא מתגלה לעם. ולפיכך אין חגו חג של קבוצה כפרותית, או של מפלגה בודדה, אלא חג העם העברי כולו. ואולם איתרע מזלנו וחג־יובלו של יקיר־לבנו חל דוקא בימי הזעם, וניטלה יכולת מאת העם לכל תפוצותיו לשאת לגדל־בניו זה את רגשי אהבתו ותודתו אליו על כל הטובה ועל כל החסד הרב, אשר השפיע על חייו הקשים והמרים. והחג יעשה „נדחה" לימים טובים מאלה.

ואף־על־פי־כן, אנחנו, העברים היושבים באמריקה, בארץ השלום והשלוה, איננו יכולים אפילו בשעה הזועמה הזאת להתאפק ולעבור בשתיקה על מאורע רב־ערך כזה בחיינו. אי־אפשר לנו שלא להביע לאחינו הגדול והיקר בפעם הזאת את כל אשר רחש לו הלב במשך עשרים וחמש השנה — משך זמן היותו לנו לעמוד־אש ולעמוד־זוהר בדרכנו האפלה. אין „נדחה" ואין גבולין לרגשות שבלב.

אמנם לא נכחד ממנו, כי ביאליק ה ט ב ע י, המתרחק כל ימיו מן הפרסום ומן הדומה לו, לא תהא דעתו נוחה מן הכבוד, שיתנו לשמו אוהביו ומעריציו מעבר לים שלא מדעתו, ובפרט בעת צרה כזאת לעמנו. ואולם ביאליק שמחל על כבודו — אין כבודו מחול. ודוקא בעת צרה ויאוש יעמוד לנו שם ביאליק להזק את ידינו הרפות ולעודד את רוחנו, כי נחכה ונקוה לטובה.

* * *

ואני שולחים עם זה את ברכתנו מרחוק להקרוב שבקרובים, לחביב העם ותפארתו — לביאליק היקר, העזוז והרענן, המיסר והמנחם, הזועם והמאיר באשו ובזהרו. סמוך לבנו ובטוח, כי הברכה הזאת ברכת רבבות העברים היא — ברכת העם העברי כולו.

פרשת השבוע

שְׂכַר זְכֻיּוֹת כְּנֶגֶד הֶפְסֵדָן.

לפני ימים אחדים נתפרסמה הידיעה, כי הממשלה הגרמא־נית הוציאה פקודה, המאשרת את השפה היהודית, בתור דיאלקט גרמאני, שתשמש לשפת הלמודים בבתי־הספר היהודים בגלילי פולאניה הנכבשים. בפקודה זו אומרת הממשלה, כי לא נכון הדבר להרשות לאומה אחת, שתשפיע את לאומיותה ותרבותה על אומה אחרת, למרות רצונה של זו. הממשלה אינה רוצה לתת מקום במדינותיה לסכסוכי עמים ולהתמרמרות לאומית, ובפרט בשעת־חירום, כשלא נתברר עדיין בהחלט גורלם של המדינות הנכבשות; ולפיכך נותנת הממשלה את אשורה ל„זארגון", שהוא שפת־האם למיליוני יהודים בפולאניה, בתור שפת החנוך בכל בתי־הספר היהודים הקיימים ובאלה, אשר יוסדו להבא.

הנה כי כן ניתן בפעם הראשונה מצד ממשלה אירופית שויון־זכות ידוע לשפה היהודית המדוברת עם שאר השפות, המתהלכות בארץ, ומעכשיו יקבלו בתי־הספר היהודים תקציב מקיפת־הממשלה וההנהלות העירוניות, כמו שאר בתי־הספר האזרחיים. הממשלה אשרה בזה את רצון היהודים לתרבות עצמית ונתנה את הסכמתה לשאיפות היהודים להנצל מההתבוללות הפולאנית.

אם נבוא להעריך את המאורע הזה כמו שהוא, נמצא, שאליה זו — יש בה כמה וכמה קוצים ממאירים, עד ששכרה יוצא כמעט בהפסדה. ראשית, גלויה למדי כונתה „הכמוס" של הממשלה הגרמאנית מתוך טעם זה, שניתן לזכויה של השפה היהודית המדוברת — כי דיאלקט גרמאני היא. ה מ מ ש ל ה הגרמאנית לא ראתה צורך לעצמה אפילו להסתיר, כי מלבד טעמי „הצדק והיושר" האפלטוניים — לתת את היהודים להמשיך את תרבותם על־פי רוחם ודרכם, — יש לה בזה כונה יותר ריאלית, והיא — ל ג ר מ ן את היהודים. שנית, אין ספק בדבר, שעיקר כונתה הוא — להשתמש ביהודי פולאניה בתור יסוד מגרמן כלפי הפולאנים. וכונה זו ודאי שלא תגרום טובה ליהודי המדינה הזאת. אם עד עכשיו נרדפו אחינו על־ידי העם הפולאני בעיקר, משום שהיו בעיניו מיעוט קשה־עורף, שאינו רוצה להכנע מפני הרוב, והטענה, שהיהודים „מרוססים" את הארץ לא היתה אלא אמתלא בלבד, — הנה מעתה ישתנה הסדר: הפולאנים יראו ביהודים את שליחי הממשלה הפרוסית להתנקש בנפש העם הפולאני, האנטישמיות בפולאניה תמצא לה מקור חדש לינוק ממנו, ושנאת הפולאנים לשכניהם היהודים תגיע למרום קצה.

ואף־על־פי־כן, למרות כונותיה של הממשלה הגרמאנית והתוצאות הקשות, הכרוכות בדבר, אין למעט את חשיבותה של העובדה, כשהיא לעצמה.

ראשית, ניתנה בידי היהודים יכולת ממשית להתחזק ולהתבסס במובן הלאומי־התרבותי. אמת, הממשלה הגרמאנית נתנה את הזכות דוקא לשפה ה„זארגונית", ולא ללשוננו הלאומית — העברית; אולם לא נעלמו

פִּנְקָס פָּתוּחַ

ב.

עֲבָדִים הָיִינוּ

כדי להוציא טעות מלב הטועה, חייב אני להקדים פה ולאמר, כי אין כונתי הפעם לדרוש את ההגדה העתיקה כמין חומר ולהוציא ממנה, כמנהג העולם, מוסר־השכל כלפי אותם העבדים עלובי־הנפש, הידועים אצלנו לכל תינוק של בית־רבן, העומדים אצלנו זה ימים ושנים „מחוץ למחנה" ואזניהם רצועות אל הדלת והמזוזה של רחוב־הגויים. את האמת אגיד ולא אכחד: כל הענין הזה — ענין הפולמוס הצודק „כלפי ימין" ו„כלפי שמאל", וכל השאלות המרות האלה, שאנו שואלים יום יום „מה נשתנה", וכל התשובות הפשוטות והתמימות האלה, שאנו משיבים מיד, על־פי הנוסח המקובל, כי היינו עבדים, — כל אלה כבר היו לי קצת לזרא. כבר קצה נפשי בכל התלונות האלה, שאנו מתלוננים יום־יום על „האחים הגדולים", הפונים עורף אלינו, ובכל האשמות האלה, שאנו מאשימים יום־יום את „האחים הקטנים", המתגנבים לברוח מאתנו, ובכל הריצה הזאת, שאנו רצים אחריהם כל עוד רוח בנו ותופסים להם בזנבות בגדיהם וצועקים צעקה גדולה ומרה ומנענעים בידינו לאויר... הן יש רגע, אשר יקוץ האדם בכל השאון הצודק והריק הזה, גם אם צודק הוא. הן יש רגע בחיי האדם, אשר יתפלל בלבו, כי יחדלו הקולות והברקים האלה, וכי תהיה דממה שעה אחת, וכי יוכל לעשות ב י נ ו ל ב י ן ע צ מ ו את חשבון נפשו הנסערה...

הוי, לו היתה דממה אך רגע! לו חדלנו לצלצל בפעמון הגדול ולהזעיק את העם ולקרוא תגר על ימין ועל שמאל. לו תחת זאת אמרנו להתבונן אל נ פ ש נ ו פ נ י מ ה, כי־אז אולי נפקחו עינינו לראות, כי עוד מעט לא תהיה לנו כל צדקה לדבר א ל י ה ם, כדבר בני־החורין אל העבדים, כי עוד מעט לא יהיה לנו עוד דבר, אשר בו נוכל להתפאר נגדם, כי עוד מעט ותתגלה לעין כל, כמה דלים וריקים חיינו, אשר בשמם אנו דוגלים ובשמם אנו תובעים ובשמם אנו מטיפים מוסר על ימין ועל שמאל!

הוי, לו היתה דממה אך רגע, ובתוך הדממה לו היינו נותנים לב להביט אל החורבן וההרס, ההולכים ונעשים בחיינו מ ב פ נ י ם — אל הרגש הלאומי ה ט ב ע י, ההולך ומטמטם בקרבנו מיום ליום, ואל הטעם הלאומי ה ט ב ע י,

ממנה, כפי שהיא אומרת, חלוקי־הדעות בקרב היהודים עצמם בנוגע לשאלת השפות, ולמעשה יוכלו היהודים, בלא ספק, לקבוע מקום ראוי בתכנית החנוך לשפה העברית. העיקר הוא, שעכשיו ניתן כח ידוע בידי היהודים הפולאנים, ואין הדבר תלוי אלא בהם ובעצמם להשליט בחנוך בניהם אותה השפה, ששום אומה ולשון לא תוכל ליחסה בתור „דיאלקט", השאול מכליה.

שנית, חשוב ערכה של פקודה זו ב ש ע ת מ ל ח מ ה בשביל קביעת המצב בעתיד הקרוב, לעת השלום. אמנם הפקודות הנכרזות בשעת המלחמה לחוד, ותנאי השלום לחוד. ואולם ערך גדול יש ל„מעשה שנעשה" לגבי המשפט האינטרנאציונאלי בתור פרצדנט, ואפילו אם המעשה חל בשעת חירום. פקודה זו תהא אחת העובדות, שעליהן יוכלו היהודים להשען בדרישותיהם בארצות הלוהמית לאחר הכרזת השלום.

שלישית, חשיבות יתירה יש לפקודה זו, שתשמש מופת גם בשביל ארצות אחרות. הממשלה הגרמאנית הכירה בזכות יהודי פולאניה להשתמש לצרכי החנוך בשפתם, ואם כי אנחנו מפשפשים במעשה זה, אם יש לצרפו ל מ ח ש ב ה טובה אם לא, — הנה לגבי העולם הרחב אין זה פוחת כלום מחשיבותו של עצם המעשה, כי יש כאן ה ו ד י ה ב מ ק צ ת ב ז כ י ו ת י ה ם ה ל א ו מ י ו ת ש ל ה י ה ו ד י ם. ואל יהא דבר זה קל בעינינו.

אם נדע להשתמש בפרצדנט זה כראוי, יש לקוות, כי נוכל להפיק ממנו תועלת ישרה לדרישותינו הלאומיות בכלל.

הָאוֹרֵב הַיּוֹשֵׁב בַּבָּיִת

מאת

ד"ר שמריה לוין.

עוד לא הושבה חרב אל נדנה ויום ליום עוד יגיד כליון לאלפים והרס לרבבות. עוד לא ניכרים סימני עיפות והולשה על שדות־המלחמה, ושרי האומות לא פסקו עוד להתחרות, להתנגח ולהכריע איש את רעהו בלשון מדברת גדולות יבריד נצדין והאי קיא־עקך והגמא. ובכל זאת מתחילה קרן־אורה להבקיע מבעד להערפל, ותקוה תגונב, כי עוד מעט, עוד מעט, ומלחמת האומות תגיע לקצה. והתקוה הזאת אינה ילידת הרצון בלבד. נובעת היא מההכרה הברורה של השופטים שלא שוחדו, שלא היכו בסנורים על־ידי נטיה מוקדמת לאחד מן הצדדים.

וברור הדבר, כי ב מ ע ר ב ה של אירופה לא יבואו שנויים עיקריים. אויי יישתנו היחוסים האינטרנאציונאליים, באונס או ברצון, והאויבים מאתמול יהפכו לבעלי ברית ואמנה. אבל שום מדינה לא תבנה מחורבנה של חברתה בנוגע להחומיה ולגבולותיה. תקופת כבוש מ ד י נ ו ת והעברתן מרשות לרשות בטלה כבר מן העולם ולא תקום עוד לתחיה. ביחוד לא יתכן הדבר במדינות משוכללות, בנות תרבות מפותחת. מדינות כאלה אינן נבלעות, ואם המנצח חס על בית־הבליעה שלו, יזהר בנדון זה אפילו מנסיון קל.

שונה הוא המצב במזרחה של אירופה המרכזית. מזרחה של אירופה המרכזית הוא חבור לאומים שונים

התהולך ופג מתוכנו מיום ליום, ואל הסימנים הלאומיים ה ט ב ע י י ם, ההולכים ונמחים, הולכים ומטשטשים מעל פנינו מיום ליום ומשנה לשנה! אם באמת חרדה נפשנו מפני מפלצת חייהם של אלה, המתגנבים שם לרדת בחשאי מעל הבימה אל תהום הכליון והנשיה, — מדוע איפוא לא תחרד נפשנו מפני מ פ ל צ ת ח י י נ ו, שרשמי פניה מבהירים ומבליטים נגדנו מן העתיד הקרוב, ועוד מעט ותתגלה לעינינו בכל כיעורה המבהיל! ואם מתחזקים אָנו עדיין לעמוד ע ל הבימה, הלא עמידתנו דלים וריקים, קבצני־עולם, שמאים אין לנו משלנו, וכל כונתנו ליהנות משל אחרים, לזכות מן ההפקר.

עם מדבר בשם לאומיותו — וקניני־הלאום, קניני־רוחו הגדולים, הולכים ומשתכחים ממנו ומבניו, ועוד מעט וזכר לא יהיו להם בקרבו. עם תובע בשם תרבותו — וכל התרבות הזאת נצטמצמה בתחום של עתונים אחדים נלעגי־לשון וחסרי־טעם, שכל כחם אינו אלא לעורר דעת נשים פתיות ולבדת את עמי־הארץ. עם מטיף מוסר בשם עברו המזהיר — ומכל העבר המזהיר הזה אין בכחו לקיים אפילו את לשונו וספרותו, חמודות־רוחו אלו, ש ע ד י י ן ב י ד ו ה ן, והוא עוזב אותן על סופריו ומוריו הבודדים, העקשים ומרי־הנפש, הטורחים במחשך ויגעים לריק — לשמור על אוצרות עם עתיק

וסכל... עם מדבר ושואן ומושך בפעמון בשם תקוותיו הגדולות לעתיד — ומכל הדבור הזה שאינו פוסק, ומכל השאון הרב, ומכל הקולות הבוקעים ומחרישים את האזנים ל א ת מ ל א ה נ פ ש. מפני שמלבד הדבור והשאון והקולות אין לו כלום, אין לו כלום... מפני שעדיין לא הכיר, ועדיין לא חרדה נפשו עד היסוד, כי בינתים, בתוך השאון הרב ובתוך הדבור שאינו פוסק, הולכים חייו ומדלדלים, הולכים ומתנוולים, ועוד מעט ויוצג בכלי ריק. ואדם אין, אשר ידע ואשר יבין לקדם בעוד מועד את פני הרעה — את פני הדלות הרוחנית, המתרגשת ובאה כאסון לקראתנו...

ועם אשר כזה, כי יעמוד בראש הומיות וימשוך בפעמון ויקרא לבניו הנדהים, המתעלפים ובורחים מפניו ממורך־לב אל אשר ישאם הרוח, ויזמינם אל אהלו, ויבטיחם מטוב שלחנו, ואהלו דל, ושלחנו ריק — כלום לא יוחזק כפרן? האם לא יהיה כצועני זה, המכה בתוף ברחובה של עיר וקורא לעוברים ושבים לראות במחזה נהדר — ובידו רק קוף, קוף קטן ונבזה, המרקד ומתפתל וקורץ בעיניו ומכלה כחותיו לריק להתראות כבן־אדם? ...

וכלום יש לנו הצדקה להטיף מוסר למתרחקים ולבניהם— ואנחנו, הנרפים ועצלי־הרוח, הלא ל ב נ י נ ו לא דאגנו עדיין, כי ישארו בקרבנו! את חנוך בנינו והכשרתם לתעודתנו

מ ש ו ע ב ד י ם להלאום הרוסי, שלמרות ידו החזקה ושלטון העריצות שלו, למרות הוקיו המעיקים במשך שורת שרשיה של דורות עם כל תלי־תליהם של חומרות ודינים, לא עלתה בידי להכניע את הלאומים הללו ולקבר את רוחם, אי הצמיתה בקרבם את השאיפה להשתחררות. הגרמאנים קרעו את החלק הזה מהשלטון הרוסי בכח הכבוש שלהם ו ה ת ח י י ב ו בפני כל העולם, שלא להשיב אותו לבעליו הראשונים לעולם. הממשלה הגרמאנית ר מ ז ה לא פעם ושתים בדרך־אגב ובאופן ישר, כי יש ברעתה להתפשר עם הצד שכנגד במערב אירופה, וכי לא תהיה קמצנית ביום שידובר על זה, וכנגד זה לא תותר במזרח אפילו על קוצה של יוד. הממשלה הגרמאנית אינה רוצה להקניט את דעת העולם שלא בהכרח, ואם ראתה צורך לעצמה לפרסם את כונותיה בשעת־חירום כזו—סימן מובהק הוא, שתכנה את הזרמים השונים, השוררים אפילו במהנה האויב. ויודעת היא את אשר לפניה — מה שמותר לחשוב או לאמר בלחש ומה שמותר להכריז בקול רם, מה שאין מגלין אלא לצנועים ומה שמפיצים ברבים. ויודעת היא, כי באופן הראשון היא קונה את עולמה בקיימה מצות־עשה של „החזרת עטרה ליושנה“, ובאופן השני היא מקיימת מצות לא־תעשה של „לא תסגיר עבד אל אדוניו“. העולם, ואפילו שונאי גרמאניה הקיצוניים, הרואים את מקור הירידה המוסרית אף בהגייסות הפרוסית, לא י ו כ ל לקרוא תגר על הגאולה ועל התמורה, שתבוא אחרי המלחמה בפולאניה, בהלקה של ליטה ובהנפות הבאלטיות. העולם יהיה מוכרח לענות אמן חטופה אחרי השנויים האלה, אם רק תעמוד הממשלה הגרמאנית בהבטחתה ותברא במדינות הנכבשות תנאי שלטון כאלה, שיתנו את היכולת ללאומים הנרדפים יתחילו חיים לאומיים חדשים ב מ ל ו א ה י ק פ ם.

ופה אנו מגיעים לנקודת־הכובד של שאלתנו הלאומית היהודית במזרחה של אירופה המרכזית. האם יצא גם חלק גדול מעינו מעבדות לחירות? האם יקבל איזה תשלום על דמו השפוך, על מבחר בניו, שנפלו חללים, על רבבי רבבות החיים שנהרסו? או היציאה הזאת מרשות לרשות תהיה רק חליפין ולא גאולה, רק יציאה מעבדות לעבדות, הסגרת העבד מארון לאדון? יתחדש הפטיש, יתחדש גם הסדן, אבל ישארו המכות והכאב והצער והיגון והחרפה הלאומית?

כשנתים נמשכת המלחמה. כ ו ל ם התכוננו, כל אלה, שיש להם שייכות להתוצאות האפשריות של המלחמה. והתחילו להתכונן מן השעה הראשונה. ראשית כל ה ת א ג ד ו. ראשית כל בערו את החמץ, ג ז ר ו לוותר על הנגודים וההכוכים הפנימיים שבין מפלגה ומפלגה, בין מעמד ומעמד. בטלו לפי־שעה את המפלגות ואת המעמדות ושעבדו את רצונם ל ה ר צ ו ן ה ל א ו מ י. שנית: שלחו את ציריהם לכל תפוצות תבל, להכשיר את דעת הקהל, הקרוב והרחוק. והצירים נבחרו רק מאלה, שהצטיינו גם עד כה בעבודתם הלאומית, צירים, שאינם מתרשלים ואינם נכשלים בלשונם, היודעים לנסח את תביעות הלאום. שלישית: העמידו וערים מיוחדים בכל מרכז ומרכז של השפעה פוליטית. אספו את החומר, ספרו, מנו ושקלו והתחילו להוציא לאור בזריזות הראויה מחברות, ספרים, עתונים, שבועונים וירחונים כמעט בכל רשמית, המתהלכת באירופה ובאמריקה.

ואנחנו? אוי לנו מהתשובה, שאנו יכולים לתת על השאלה הזאת. המפלגות שבתוכנו לא התרוממו לגובה לאומי, המעמדות לא התפשרו, וכשנה שלמה התוכחו והתריסו עד־דבר שאלת התאחדות הכחית לשם עבודה לאומית. מימין ומשמאל תעו איש לעברו, ונמצאו אוסרים ומתירים בכל שאלה ושאלה, אם רק מצאו בה שמינית

הלאומית הגדולה עזבנו בידי קבוצה קטנה ועניה של מורים נדכאים, ולא נקפנו אפילו אצבע קטנה לעזור למורים האלה בעבודתם הקשה — להבב על חניכיהם את החביב והיקר לנו, ולא עשינו אפילו את המעט מן המעט, ש י ש ב י ד נ ו לעשות בגולה לדור הבא — לתת לו ז כ ר לספרות לאומית משלנו ולברוא לו ז כ ר לסביבה לאומית משלנו. וכלום יש לנו הצדקה להרים קול נגד הרחוקים ולהבזותם ולתתם ל„עבדים“ — ואנחנו, בני־החורין, אשר ה„חירות“ היא ישותנו והגיגנו כל הימים, ובלעדיה אין אנו מרימים יד ורגל, ובלתה אין אנו פונים ימין ושמאל — אנחנו הלא א ת ה ע ב ד י ם ה א ל ה אנו מדברים לכל תנועותיהם, בדרכיהם אנו הולכים, את חייהם אנו חיים, בלשונם אנו מדברים — סדר־חיים אחר להם ילדינו! ולא עוד, אלא שבסתר לבנו, מתחת להכרתנו הלאומית, העוממת באפרה, אנו מקנאים בהם קנאה גדולה — על קלות־חייהם החיצונית, על „צחות לשונם האנגלית“, על סבל־הירושה, שאינה מעיקה עוד על שכמם כנטל החול... אם עבדים הם, הרי אנו ובנינו עבדים לעבדים!

הוי, כי עבדים היינו מבלי דעת ומבלי לחוש זאת! מדברים אנו יום־יום בשם החירות הלאומית ובשם התחיה הלאומית ובשם שלמות־החיים הלאומית — ועדיין לא למדנו את האלפא־ביתא של כל הדברים הפשוטים האלה. עדיין לא למדנו, כי אי־אפשר לו לעם להתקיים בנכר כחטיבה לאומית ולחיות ר ק על האסיפות, ו ר ק על הדרשות הנאות, ו ר ק על המחאות כנגד המתנגדים. עדיין לא למדנו, כי אי־אפשר לו לעם להמשיך את קיומו הלאומי ולשמור על צביונו המיוחד בין הגויים, מבלי שישמור ויהדר קודם על י ר ו ש ת־א ב ו ת ומבלי שתהא ראשית דאגתו וראשית כחו ואונו מכוונת לה ולהחזקתה ולקיומה. עדיין לא למדנו, כי אי־אפשר לו לעם לישאת את נפשו אל תקות העתיד המזהירה, מבלי שילכו בניו עמו ומבלי שידעו בניו להוקיר ולחבב את היקר והחביב לו אלפי שנים. עדיין לא למדנו, כי אי־אפשר לו לעם להרים ראשו בגאון ולהראות לעיני העולם כבן־חורין — והעבדות מקננת קרבו, אוכלת כרקב כל רגש חי וכל תקוה יפה וכל משאת־נפש טבעית...

כי איך נלמד ונדע את כל זאת — ו ה ע י ק ר רחוק מלבנו, רחוק וזר? עינינו רק אל הפעמון, רק אל הפעמון...

י. ה. ב ר ק.

שבשמינית של הבסיס הלאומי. ובאו בינתים היחידים, אלה העושים את מעשיהם על דעת עצמם ועל חשבונו של הכלל, אלה הגואלים והפודים בחשאי והדורשים כבוד וגדולה בפרהסיה, ולחשו על המכה ועל החורבן ומסרו להמקומות הגבוהים, שלא למוד את שאלת היהודים במזרחה של אירופה באמת־מדה לאומית. צנועים הם, מסתפקים במועט הם, ובקשו בעד „בני אמונתם" קב חרובין של זכיות אזרחיות. ואגב־אורחא בקשו עוד להעביר קו בין יהודי המערב ליהודי המזרח ולהקפיד, שלא יחריבו האחרונים, חלילה, את עולמם של הראשונים...

ובאו אנשים, מנהיגים, פרופיסורים, והדפיסו מאמרים בהעתון הרשמי של היהדות הגרמנית ולא פחדו ולא התביישו לעלות בזלזוליהם ובדבותיהם, בחרופיהם ובגדופיהם, שהמטירו על „בני אמונתם" המזרחיים, על צוררי היהודים המפורסמים. את אחינו נתנו לאנשי מרמה, תוך והמס, את בנותינו נתנו לזנות, את כל תרבותנו פסלו בנשימה אחת — והעם לא התקומם, ודעת הקהל היהודי לא השיבה על זה מאומה. אין תובע את עלבון האומה, לית דין ולית דיין, וכל מתבולל, וכל צרוע מוסרי יודע, כי לא יענש, ומתיר לעצמו להתרצות אל אדוניו בראשי מיליוני אחיו.

וכי הגיעה השעה, והקאנצלר הגרמני יצא לדבר בפעם הראשונה, בדצמבר שנה עברה, על־דבר עתידות המדינות הנכבשות בשם ממשלתו, זכר את הלאומים ומנה אותם אחד אחד, ורק על גורלם של מיליוני היהודים, התלוי בשנוי סדר־השלטון, שדבר עליו, עבר בשתיקה. ויבואו המתנפלים וידינו אותו לכף־חובה ויטילו עליו את האחריות המוסרית בעד השתיקה הזאת, ויבארו את המחזה הזה בהאנטישמיות הגרמנית, שאין נגדה כל עצה וכל תחבולה, ולא יחדרו למקור המחזה ולא יגלו את מעין הרשעה, ולא ישגיחו בהאורב היושב בבית, כמו שלא השגיחו בו מקודם, ולא יבינו, כי גם האנטישמיות הגרמאנית היתה מתביישת לפעמים לצאת ערומה ללא כסות ומלבוש וללא עלה־תאנה, לולא היתה נתמכת ומתפרנסת מעצותיהם של חוגים יהודים ידועים, הפוסעים על ראשי „בני אמונתם" המזרחיים ברגל־גאוה ובאכזריות נוראה. אין צורך להאנטישמיים לבקש אסמכתות וראיות להשקפותיהם דוקא בהספרות משלהם; הם ימצאו די מזון במאמריהם של הפיליפסונים, הגייגרים, האלכסנדרים ודומיהם. הראשון הוא נשיאה של אגודת יהודי גרמניה. השני הוא עורך כלי־מבטאה של היהדות הגרמנית הרשמית. והשלישי הוא גם־כן איש מפורסם ובעל השפעה בהחברה היהודית.

שערוריה נעשתה בישראל. מסירה לאומית מסוכנה יוצאת מבפנים. וכל זה מתרחש בשעת המלחמה, בשעה שחיי מיליוני אחינו תלויים להם מנגד, בשעה שחרב חדה מונחת על צוארם ובשעה שהשטן מקטרג. ואלה מבעלי ההשפעה פה באמריקה, שהיו יכולים למחות בכל תוקף נגד השערוריה הזאת ולשתק את המוסרים ואת המלשינים, עושים את עצמם כחרשים. די להם בדאגות עצמם: ציוניות מתפשטת, הלאומיות מתגברת וגוזלת מהם את מנוחת נפשם.

האמנם כה ירדנו, האמנם נעשינו לשברי לאום, ואפס בנו הרגש ובטל הרצון לשלמות עממית? האמנם לא תפקחנה עינינו לראות ולהבין, כי הצלת עמנו תלויה ראשית כל ביחוסנו אנו ליצירת עתידנו ובהתרכזות כחותינו, כדי לברוא את התנאים הרצוים בשביל התפתחות מסודרת, עד כמה שהיא אפשרית בארצות פזורנו? האמנם לא יהיה ברור לנו, כי כל זמן שהרשות תהא ניתנת לכל יחיד ויחיד לבוא ולדבר בשמנו ולהאיר את שאלת קיומנו מנקודת השקפותיו הפרטיות, נהיה בעיני העולם הגדול אך כעדר של תועים, שאינם יודעים אפילו לברר את תביעותיהם ושאלותיהם?

היודעים הישרים שבנו, איזו אחריות מוטלת עלינו כעת, על כל אחד ואחד מאתנו? ואם יודעים הם ומרגישים את גודל האחריות, מדוע אינם חשים לעזרת עמם, מדוע מחרישים הם לעת כזאת, מדוע עומדים הם עוד מרחוק והשתתפותם בעבודה הלאומית מדוע היא דלה כל־כך?

הַלְאֻמִּיּוּת בְּהַסּוֹצִיאַלִיּוּת

מאת

ד"ר נחמן סירקין.

.1

השכל האנושי, שהוא קצר־ההשגה וקצר־הראות ביחוס להשכל העולמי ולההויה היוצרת, יש בכחו לראות רק מאחרית דבר ראשיתו, למוד ולקשור את החזיונות, שאירעו ונהיו כבר, באמת־המדה של סבה ופעולה, אבל אין לאיל ידו להגיד את עתידות ההתהוות, לפתור את חידת הסבה טרם צאת פעולתה מנרתיקה של המציאות, אשר ברבוי־גוניה ובשלל־צבעיה פורצת היא נגד ההגדרה וההגבלה של השכל התם. שכלנו מתבונן רק לאחוריה של המציאות ופניה לא יראו לו. הכל קיים, ברור ומובן, הכל בבחינת וראיות, — גוזר השכל בנוגע להעבר, שהוא פותר את חידתו בה במדה, שהעבר עובר ובטל מעולם היצירה. „נפלאת ממני ולא אדע", — משתומם השכל ברחילא ורחימא, בעמדו על פרשת־דרכים, על הנקודה של „בלימה" בין העולם שהיה ובין העולם שיהיה.

כך הוא הדבר בחזיונות הטבע וכך הוא גם במאורעות ההיסטוריה. אלא שעל שדה־ההיסטוריה, מלבד שהשכל הודר בהחזיונות ההיסטוריים, מבין ומסביר אותם בתור סבות ותולדות, גם מבקר הוא אותם, מגלה את שבושיהם ומגרעותיהם ומעביר אותם תחת שבט־ההערכה. השכל המדעי, שחוקר את המצוי הסוציאלי והשתלשלותו, גוזר עליו גם־כן את פסק־דינו מבחינת הדרישה של הראוי. החקירה משגת את החזיונות החברתיים מן הצד הפסיכו־לוגי־הריאלי, מנקודת־המבט של דלות המציאות ומקריותה, אבל אינה מצדקת אותם מן הצד ההגיוני־האידיאלי, מנקודת־המבט של הראוי וצריך להיות.

את התיחסותה השלילית של הסוציאליות אל הלאומיות, את סבת התנגדותה אליה אנו מתחילים להבין

רק בהשעה הנוכחית, אחרי עבור מאה שנה של היסטוריה
על הסוציאליות ולרגל ההופעות הפתאומיות בחיי העמים
עתה. וההבנה הזאת היא בבחינת בקורת, בבחינת מדידת
הריאליות באמת־המדה של האידיאה. הסוציאליות
מתרוממת רק בההיסטוריה לאידיאה שלמה מחלטת,
לפורמולה אינטגראלית של תרבות חדשה. אבל עד הנה
היתה רק מושג מפלגתי, פרטי, בכמותה ובאיכותה,
כלומר — בתוכנה. הורתה ולידתה של הסוציאליות היו
בקרושה של מלחמה ובחילול של מלחמה, עד
כי קללת פרטיות עם כל הגבלותיה של פרטיות
היתה רובצת עד עתה עליה. סעיפי־שרשיה
של הסוציאליות היו צפונים עד הנה בהפרוליטאריון,
בהאינטרסים, בהפסיכולוגיה והמגמות שלו, ועוד טרם
גדלה בסבך־ענפיה להשקפת קולטורה שלמה, שתקיף את
כל מה שנברא וראוי להברא בצלם של מגמה ותשוקה
אנושית־כללית. הסוציאליות של המציאות, שנולדה על
ברכיה של מפלגתה, הוכתה גם כן בסנורים אלו של
מפלגתה, כלומר — נדלדלה ונצטמצמה רק בחוג התקון
האיקונומי. היא הוציאה מתוך גדרה, ולפעמים הוציאה
אפילו מתוך כללה בשלילה את הערכין הלאומיים, את
ההתיחדות הקולטורית, והללה את הרתת האידיאי של
ההיסטוריה בשביל שכלולו ושלמותו של המסד האיקונומי
של ההיסטוריה. רק בה במדה, אשר התחילה הסוציאליות
להקיף את כל הפרוליטאריון האנושי, גם את הפרוליטאריון
של העמים הנדכאים, ופגשה לרגל עבודתה זאת גם במגמות
של חיים ממין אחר, השלימה עם הלאומיות ודרישותיה,
כפי שהן מתגלות בהמציאות. אבל ההתאמה השלמה בין
הסוציאליות והלאומיות אפשרית רק בעתיד, כאשר
תתרומם הסוציאליות לאידיאה מחלטת, לא רק כשאיפה
לתקון, כי־אם לאמת־המדה המוסרית של ההיסטוריה
ולבאור־היצירה של החיים.

הפילוסופים של שנות המאה השמנה־עשרה, אשר
בעזוז־רוחם סללו מסילה להתסיסה החברתית, לא התיחסו,
כמובן, בשלילה או בחוסר־הבנה אל הפרוד של הלאומים
ותעודתם של כל אחד ואחד בההיסטוריה. להפך, הלאומיות
היא אצלם אחת החוליות המרכזיות בהפילוסופיה של
ההיסטוריה. רוסו, קאנט, פיכטה, ובמדה ידועה גם הגל,
הם סוציאליסטים, משום שלפי דעתם ההיסטוריה מתפתחת
ומתקדמת, וערך החיים ההיסטוריים צריך להמוד רק בזו
המדה, אשר אידיאה כללית מתגשמת בחיים. הצווי
המוסרי של קאנט, שהוא הוא המוסריות של הסוציאליות:
כי כל אישיות היא תכלית בשביל עצמה, אבל אינה
אמצעי בשביל דבר זולתה, — זה הצווי המוסרי הוא גם
ההנחה המוסרית של כל אלה הפילוסופים, המאמינים
בהתקדמות החברה והשתלמותה. על כל הפוליטיקה
הפילוסופית של התקופה ההיא מרחף האידיאל של
ממלכת־השכל (פערנונפט־שטאאט), שהיא בבחינת מלכות
הצדק והשויון, האידיאל של מלכות־השכל, אשר פיכטה
בספרו „דער געשלאָססענע האנדעלסשטאאט" נתן לה את
הבטוי היותר מצורף ובולט.

הפילוסופים הסוציאליסטים הקלאסיים האלה הם גם
ראשונים יהבנה עמוקה בשיטת הלאומיות, בתעודת
העמים, בפרודם ובהבורם היוצר והמפרה שבהיסטור
פיכטה ב„נאומיו להאומה האשכנזית" מעורר את ה
האשכנזי להבנת יחודו ועתידו ההיסטורי ונופח בקו
את רוח הרתת והגבורה הלאומית, שהיא יצירה מקור
ראשית, חפשית, אשר בעצמיותה מונחת כבר זכו
ההיסטורית. והגל, שהניח את היסוד להפילוסופיה
ההיסטוריה, רואה בהעמים השונים בעבר ובהוה
התגשמותו המיוחדת של הרוח הכללי, את פרורו, יד
ויעודו בהתגלותו בכל עם ועם. הרוח הכללי, שמס
הוא ומיוחד לכל אומה ואומה, משתכלל ומתעלה ומ
לידי מלואו ההגיוני המחלט לרגל התפרדותו והתיחדו

מאת הגל קבלה הפילוסופיה של הלאומיות
הרדיפה היותר עצימה לצעוד קדימה. וגלי המהי
הלאומית והרצון הלאומי שטפו דרך עמים רבים, א
נפקד מקומם בהתפתחותו של הרוח הכללי בהיסטו
לפי הגל. כן התעוררה לרגל הפילוסופיה ההיסטורית
הגל תנועת האיביית בריביה, מהקף הסלאוואפיליות
קירייבסקי, טשאאדייב ועוד, אשר בקשו למצוא יהוד ו
להתגשמותו של הרוח הכללי בהגזע הסלאווי. ת
התעודה של היהדות, זו תורת הלאומיות הרוחנית והדו
כפי שנוצרה על־ידי גייגר והריפורמיים והתפתחה אחר
לפילוסופיה של היסטוריה עברית על־ידי נחמן קרוכמ
היא גם־כן פרי הפילוסופיה של ההיסטוריה להגל. הפ
סופיה של היסטוריה, שהיא בבחינת השקפה על הו
להיות בחיים ובחברה, מלבד שהכירה בערכו המיוחד
כל עם ועם, גם סמכה את האידיאל של שכלול הח
להתעוררות הרוח המיוחד של כל עם ועם.

ואולם בשנות הארבעים של המאה שעברה מת
הסוציאליות הפוליטית, הסוציאליות המבקרת את ה
החברתי, הדורשת עלבונם של הנדכאים ותקון הח
במלכות החרות והשויון הכלכלי. הסוציאליות של ש
הארבעים בצרפת, אנגליה וגרמניה אינה שוב תולדה
הנחה מוסרית, מסקנה של שיטה פילוסופית־מוסרית,
אם תסיסה חברתית, קול המון העם השדוד וה
המתחיל זעיר־פה זעיר־שם להרגיש את עצמ
המפלגתית. באנגליה ובצרפת מתחת הסוציאליות
עם פעולת בקורת החברה בעקבות התפתחות התע
והקאפיטאליזם, בגרמניה מתרחשת הסוציאליות
קולה של הסוציאליות הצרפתית, ונוסף לזה חותמה
הפילוסופיה האשכנזית נטבע עליה. אבל הצד ה
שבהסוציאליות לסוגיה בתקופה ההיא — ש
משתחררת כליל מן ההפשטה הפילוסופית, פוסקת ל
מסקנה של הנחה הגיונית־מוסרית, אינה מתחלת באו
וגומרת בהגשמתו של הראוי להיות בה„מדינה הנבו
כי־אם מתחלת בהחיים, בהחברה, מגלה את הפוו
ונגודיהם המפלגתיים ומיסדת בהם מושג של בנין חב
חדש בהסכם לצרכי המפלגות הנדכאות ואידיאל־ה
של החיים. רוברט אווין באנגליה, סאן סימון, פוו
קאבה, פרודון בצרפת, ווייטלינג, גרין, משה הס, מא
אינגילס באשכנז מיסדים את הסוציאליות על עלבונו
הפרוליטאריון וצרכי ההברה בהמיבן היותר
הסוציאליות שלהם היא במקורה תביעת המון העם להש

את רעבונו ולהשקיט את צמאונו לחיים. אמנם גם אחדים מאלה הסוציאליסטים הראשונים, כמו סאן סימון, ווייטלינג, פרודון, הס ואחרים, סומכים ריליגיה לסוציאליות, לפי כלל זה, שכל אידיאל חברתי חדש תומך את יסודותיו על ההנחות המוסריות, הקודמות לו. גם הפילוסופיה של העת, תוכנה או המיתודה הדיאלקטית שלה, לוקחת שבי אחדים מן הסוציאליסטים, וגם משה הס ומארכס בתוכם. אבל היסוד של שיטתם ודרישתם מונח במחזות החברה ושאיפותיה, והפילוסופיה והריליגיה משמשות רק הדגשה יתירה לדעותיהם, כאילו אמתיותיהם צריכות עוד לכתר של גדולה ממין אחר, אשר יושם על־גביהן. „כל האנשים אחים הם", ואחרי כן „פרוליטאריים של כל הארצות, התאחדו!" — היתה התרועה הסוציאלית־ריבולוציונית של העת.

כאשר הצטמצמה הסוציאליות והתגדרה בחוג השאיפות החברתיות, שנתה בהכרח פסיכולוגי את יחוסה אל הלאומיות. ההתיחסות השלילית הזאת נבעה מגורמים שונים, ישרים ותמימים בבת אחת. הבקורת, הצפונה בהסוציאליות, מתקוממת לא רק נגד הסתירות שבחברה, כי־אם גם נגד כל התולדות ההיסטוריות, המתנגדות להשכל התמים. הסוציאליות שואפת למחוק את פשעי ההיסטוריה מעל־פני עתידה. והנה לפני כסא־המשפט של השכל התמים חטאה ההיסטוריה ברבוי עמיה, לשונותיה, פרודיה ונגודיה הלאומיים. השכל התמים, האי־מדעי, בהתבוננו אל פרוד הלשונות ונגוד הממלכות בהאנושיות ואל המלחמה והקטטה התמידית בין עם ועם במשך ההיסטוריה, מניח וגוזר, כי הניגוד ההיסטורי הוא תולדה של הפרוד ההיסטורי, ובכן חטאה המציאות של ההיסטוריה נגד האידיאל של ההיסטוריה ברבוי עמיה ולשונותיה. אבל באמת הרי הרבוי של הממלכות ופרודה של האנושיות בדרך הלאומיות אינם הסיבות, שהולידו את הנגוד ההיסטורי, כי־אם רק התנאים, שהשתתפו בהנגוד ההיסטורי. גורמם הראשי של הנגוד וההתנגשות ההיס־טורית מונח בדרך ההיסטוריה, הזורעה קוצים, בכלל, שמתנהלת היא בכבדות טראגית ממלחמה לשלום, ממצב של דחיפה למעמד של הרמוניה. לא רבוי העמים והלשונות היה בעוכרי האידיאל של ההיסטוריה, כי־אם ההיסטוריה בעצמה היא בעוכרי האידיאל שלה, כל זמן שיהיה מרחק בחיים בין המצוי והראוי, בין היחוס והמחלט.

לרגל התמימות הזאת התיחסו הסוציאליסטים הראשונים, כמו ווייטלינג, מישה הס בראשית פעולותיו, ובמדה ידועה גם מארכס ולאסאל, בשלילה אל הלאומיות בההיסטוריה, אל רבוי העמים ופרוד האנושיות. אידיאל של קוסמופוליטיות אי־לאומית רחף לפני רוחם של מחוללי הסוציאליות האלה, אף־כי האידיאל הזה תמונתו היתה מטושטשת ואי־ברורה ונוסד יותר על בקורת היסטורית דמיונית מאשר על רצון היסטורי יוצר.

התנגדותם של מארכס ולאסאל אל הלאומיות נבעה גם כן מגורם שני, יותר ממשי וחברתי. בחצי שנות המאה שעברה התחילה התסיסה הריבולוציונית והדימו־קראטית, ובמדה ידועה — גם התסיסה הפרוליטארית במערב־אירופה. הריבולוציה של שנת 1848 התלקחה בצרפת, גרמניה, אויסטריה, אונגריה, והעמים הנאורים התפרצו מפני השלטון הישן של עריצות ומונארכיה בלתי־מוגבלת. במהפכה הגדולה השתתפו העמים של מערב־אירופה, בעת אשר רוסיה שלחה את צבאותיה להשקיט את הריבולוציה באונגריה. העמים הסלאווים באויסטריה, הצ׳כים, הרות־נים וכדומה, שהתחילו אז להתעורר ולהתקומם נגד השלטון של האשכנזים בשם חירותם הלאומית, השלימו מהרה עם הכחות האנטי־ריבולוציוניים ויחד עם הממשלה האויסטרית קפחו את חייה של הריבו־לוציה. מהוללי הריבולוציה, כמו מארכס וחבריו, באו מישום זה לידי מסקנה מקרית, כי בתנועת הלאומים הנדכאים, השואפים להשתחררותם העממית, אין תוכן של התקדמות וכי התנועה הזאת הולכת שלובת־זרוע עם האנטי־ריבולוציה באירופה. בכבגון זה נשמעה התרעמותו של מארכס נגד באקונין, שעמד בראש התנועה הסלאווית בעת ההיא. מארכס, ואחריו גם לאסאל, דנו למיתה היסטורית את הלאומים הסלאווים השונים של אויסטריה והבאלקאן, אשר התנועה הלאומית התחילה להתעורר בקרבם. אלה הלאומים הסלאווים הנדכאים, אשר נתק חוטם ההיסטורי וכהם המדיני ניטל מהם, צריכים להתבולל ולהבלע בקרב העם האשכנזי הנאור. זו היא תעודתם ההיסטורית היחידה והאחרונה, הגורמת טובה גם להם וגם להתקדמות ההיסטוריה בכלל. מארכס הכריז גם על מכסיקה, שאין לה זכות של קיום בתור ממלכה בפני עצמה, אלא כי ממשלת ארצות הברית צריכה לקחת אותה תחת רשותה, מפני שהיא תכנים למכסיקה קולטורה ותועיל להתקדמותה, בעת אשר מכסיקה עצמה חסרה כחות של התקדמות והתנערות היסטורית. מארכס ולאסאל לא הודו בזכות הלאומיות של העמים הקטנים הנדכאים, מפני שלפי דעתם רק העמים הנאורים של מערב אירופה יכולים להתקדם על דרך הדימוקראטיה והריבו־לוציה. רק את פולאניה הסלאווית הוציאו מכלל העמים הנדכאים, שצריכים להתבולל, מפני שפולאניה קנתה את זכות קיומה ההיסטורי בתנועותיה הריבולוציוניות ומפני שהיא תוכל לשמש מחיצה בין רוסיה העריצה ואירופה הדימוקראטית. בשם הפרוגרם הכללי של אירופה והרי־בולוציה הדימוקראטית גזרו מארכס ולאסאל מישפט־מית על העמים הקטנים הנדכאים, שעוד לא התרוממו בעת ההיא למדרגה של ריבולוציה ודימוקראטיה.

כן הרכבו בראשית ימי הסוציאליות טעמים רבים זה בזה. שגיאות פילוסופיות והשקפות פוליטיות, שהזמן היה צריך להן, אשר הקימו מחיצה וגדרו גדר בין האידיאה הסוציאלית ובין האידיאה הלאומית.

(סוף יבוא).

אָנֹכִי, אָנֹכִי לֹא אֶסְלָח!

פּוֹאֵימָה

מאת

ז׳ שניאור

כי יודע אלהים, כי ביום אכלכם ממנו
ונפקחו עיניכם, והייתם כאלהים...
(בראשית ב׳, ה׳.)

II

לֵיל נְדוּדִים.

נֶאֱלָמִים אַמְלָלֵי־הָאַהֲבָה,
כִּי גָדַל הַכְּאֵב; וְנִמְשָׁכִים
הַיָּמִים, הַלֵּילוֹת בְּלִי תִקְוָה,—
שִׁמָּמוֹן וְרִפְיוֹן וּשְׁתִיקָה.
וּפִתְאֹם, מִדְּמִי לֵיל־נְדוּדִים,
יִתְקוֹמֵם הָאִישׁ בִּכְלוֹת כֹּחוֹ,
כַּלַּהַב לִפְנֵי הִכָּבוֹתוֹ;
וְנָהַם אֶת נַהֲמַת הַיֵּאוּשׁ
וְנָשַׁךְ חַוֵּה־הָאֲדָמָה.
וְהָאִשָּׁה תִּתְעוֹרֵר, רוֹעֶדֶת,
וְנַעֲנַת־הַכְּאֵב תִּתְיַפֵּחַ,
כַּחַיָּה הַפְּצוּעָה בַשָּׂדֶה.
וְרָתְחוּ מִסְּבִיבָם, בְּצַעֲקָם,
כָּל יְמֵי הַבֶּכִי וְכָל לַהֲבוֹת
הַקִּנְאָה, הָאוֹכְלוֹת עֲמָמִים
מִיּוֹם דַּעַת גֶּבֶר אֶת אִשָּׁה.
וְצִלְלֵי מַכְאוֹבֵי־עוֹלָמִים,
וְנִשְׁמוֹת גְּאוֹנִים שֶׁנִּשְׂרְפוּ
בְּלִי יוֹמָם לְרַגְלֵי הָאַהֲבָה—
יָקוּמוּ, כִּרְפָאִים עֲטוּפִים,
יִהְדּוּ, יִדְּדוּ מִסָּבִיב
וִיחוֹלְלוּ פֶּרֶא בַּמַּעְגָּל.
אַד־דִּמְעוֹת מָלוּחַ וּמַחֲנִיק
מִתְאַבֵּךְ לְרַגְלֵי הָרְפָאִים,
אֶצְבְּעוֹת יְבֵשׁוֹת יְרַשְׁשׁוּ
אֶל כּוֹסוֹת־תַּרְעֵלָה עֲשֵׁנוֹת,
וְיִקַּשְׁקְשׁוּ כְּדוּרֵי־עוֹפֶרֶת
בְּתוֹךְ הַגֻּלְגָּלוֹת הָרֵיקוֹת;
יִגְלִים וְזֵרוֹנִים יָשֹׁקוּ

מִסְּבִיב הַנִּטְבָּעִים מֵאַהֲבָה.
כָּל צֵל עִם אֲסוֹן־אַהֲבָתוֹ
מוֹפִיעַ וְאוֹבֵד בַּמָּחוֹל,
בִּלְחָצוֹ אֲסוֹנוֹ כְּאוֹצָר
אֶל לִבּוֹ שֶׁנִּשְׁכַּח בַּחַיִּים...
וּבְתוֹךְ מַעְגָּלָם הַנּוֹרָא
יִתְפַּתְּלוּ, כִּמְכֵּי־שִׁגָּעוֹן,
יְיֵלִילוּ הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה.

הַגֶּבֶר:

סוֹד נִפְתַּר לִי, סוֹד. אֲנִי בוֹ לָךְ
מֵעַתָּה עַד עוֹלָם, הָאִשָּׁה!
אֵם־רַחֲמִים בְּעֶשֶׁן חֲלוֹמוֹתַי,
וּבְהָקִיץ—בַּת־תֹּפֶת.
רַק נֶשֶׁק אַתְּ, עַתָּה יָדַעְתִּי,
בִּידֵי אֱלֹהִים וְהַשָּׂטָן,
לְהָקִים עַל אוּדֵי־חָרְבָּנִי
דּוֹר חָדָשׁ וָזָר לֹא יְדַעְתִּיו,—
שַׁעֲשׁוּעִים חֲדָשִׁים לִשְׁנֵיהֶם.
מַה לָּהֶם וּלְכָל נַפְשִׁי הַנַּעֲנָה?
מַה לָּךְ אַתְּ וּלְכָל עֹמֶק מַאֲוַיַּי!
רַק מִשְׂחָק אַכְזָרִי, רַק מִשְׂחָק...
אֲרוּרִים הַמְּצַוִּים לְשַׂחֵק,
אֲרוּרָה אַתְּ מַלְכַּת הַמִּשְׂחָק!
אֲרוּרִים הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים
עִם עָצְבָּם, נִצְחוֹנָם וּשְׂשׂוֹנָם,—
הַיּוֹנְקִים מִתַּמְצִית מַכְאוֹבַי!...

הָאִשָּׁה:

לֹא אֹבֶה... מָאַסְתִּי בָּאַהֲבָה,
לֹא אוֹסִיף עוֹד לֶאֱהֹב, נִשְׁבַּעְתִּי!
אֲנִי חַיָּה, רַק חַיָּה קַדְמוֹנָה,
אַד־יַעַר עוֹד יִתְעֶה בְּמֹחִי...

סְבָבוּנִי הַגְּבָרִים, צָדוּנִי
בְּחֶרְמֵי חָכְמָתָם הַחוֹלָה,
וְלִהְיוֹת כְּמוֹהֶם לִמְּדוּנִי.
הוֹי, טוֹב לִי לוּ פֶרֶא תָעִיתִי
עַד עַתָּה בְּדַרְכֵי יְעָרִים,
בְּלִי קִלְלַת־הָאַהֲבָה עַל רֹאשִׁי,
בְּלִי כַּבְלֵי מִשְׁפָּחָה מֻזְהָבִים.
וְיוֹצְאִים הַגְּבָרִים בְּקִשְׁנִי
בָּאֵזוֹב הָרָטֹב טַל־נֶשֶׁף,
מְרִיחִים עִקְּבוֹתַי בַּדֶּשֶׁא
וּבְתוֹךְ הַשַּׁלֶּכֶת בַּיַּעַר;—
יִבְכּוּ, כּוֹאֲבִים צְעִירִים,
בְּצוּדָם אֶת רֵיחַ פְּעָמַי
בַּמְּחִלּוֹת שָׁם לַנְתִּי בַלַּיְלָה,—
וּבְמָצְאָם אֶת מִשְׁקַע זְרוֹעוֹתַי
וְאֶת גֻּמָּמִיּוֹת שָׁדַי עַל עָלִים—
רִפַּדְתִּי לִי לְיִצּוּעַי;
וְאָנֹכִי מְצִיצָה, צוֹחֶקֶת
אֶל בִּכְיָם מִבֵּין הַצַּמָּרוֹת...

הָרְפָאִים:

אָהַבְנוּ, נִשְׂרַפְנוּ,
הָיִינוּ לְרוּחוֹת;—
כְּבָשָׂר בָּאָרֶץ
לֹא נֵדַע מְנוּחוֹת.

*

אֵין לֵב וְאֵין מֹחַ,
רַק נוֹתְרוּ מַכְאוֹבִים;
בָּרוּחַ הֵם סַבִּים,
כַּחֲלוֹמִית לְאַרְטִיבִים.

*

אֶל לְהוּטֵי־הָאַהֲבָה
כִּצְלָלִים נִתְקָרֵב,
וְנַקְשִׁיב וְנִלְעַג
לְקוֹלָם הֶעָרֵב.

*

כְּעוֹרְבִים לֹא־נִרְאִים
נְקַרְקֵר הָרָעָה,
וּנְנַבֵּא סוֹף עָכוּר,
חֹשֶׁךְ וּמַתְלָאָה.

*

כִּי מוּרָה הָרֶשֶׁת
כְּגַן לָאוֹהֲבִים;
אַךְ תַּהַר הָאִשָּׁה
יְגָרְשׁוּם הַכְּרוּבִים.

*

זֶה פִּתְרוֹן הָאַהֲבָה,
זֹאת תּוֹרַת־הַקְּנָאוֹת:
כֹּה הָיָה מֵעוֹלָם,
כֹּה יִהְיֶה בַּבָּאוֹת...

הַשּׁוֹמֵר:

מִי מַרְגִּיז אֶת שְׁתִיקַת הָעוֹלָם,
מִבָּאֵי־עוֹלָמִים מִי מֵעִיר?

הַגֶּבֶר:

אֲרוּרָה שְׁאֵלָתְךָ... אָנֹכִי!

הָאִשָּׁה:

הַחַיָּה הַשְּׁבוּיָה בֵּין גְּבָרִים!

הָרְפָאִים:

אֲנַחְנוּ. אֲנַחְנוּ!

הַשּׁוֹמֵר:

חִדְלוּ! עָיַפְתִּי, עָיַפְתִּי.

הָרְפָאִים:

הוֹי, פֶּלֶא, כִּי עָיְפָה הָרָעָה!

הָאִשָּׁה:

הַחַיָּה לֹא תֶחְדַּל עַד טְרֵפָה!

הַגֶּבֶר:

זֶה רִבְבוֹת שָׁנָה כִּי תַקְשִׁיב
את נְהִי הָאֲהוּבִים מִסָּבִיב —
יְכַסֵּךְ הַמַּעֲנֶה הָאֶחָד,
כְּקוֹל אַלּוֹן נָבוּב הַנִּרְעָשׁ:
„לֹא אֶסְלַח, לֹא אֶסְלָח!...“

השׁוֹמֵר:

סָגוּר, סָגוּר הָעֵדֶן וּמְסֻגָּר,
אֶת פִּתְחוֹ לֹא אֵדַע גַּם אָנִי;
שְׁתֹקוּ!
עֲגֹל־סְגַלְגַּל הָעֵדֶן כַּאֲשֶׁר —
מִי יִמְצָא בּוֹ רֵאשִׁית וְאַחֲרִית?
שְׁתֹקוּ!
הוֹמֵם־שׁוֹמֵם הַלַּיְלָה וְאָפֵל,
בַּלַּיְלָה יְדַבְּרוּ רַק פְּלָגִים
וְשׁוֹמְרִים אֶל חַרְבָּם.

יִשְׁנוּ, יִשְׁנוּ, אֲהוּבִים־עֲזוּבִים!
יִשְׁנוּ, יִשְׁנוּ... אָנֹכִי אָנִיעַ
אֶת עַרְשְׂכֶם, עֶרֶשׂ־הַתְּמוּתָה,
בְּחַרְבִּי הַגְּדוֹלָה אָנִיעַ.
וְאִם שׁוֹמֵר אָנֹכִי וּשְׂפָתַי —
חוֹתֶמֶת הָעֹז וְהַשְׁתִּיקָה,
וּפָנַי, חֲצוּבֵי־חַלָּמִישׁ,
מֵאֶנְקַת כָּל חַי לֹא יָזוּעוּ, —
אֲסַפֵּר לָכֶם, אוּלַי תִּישְׁנוּ
בְּלֵילוֹת־נְדוּדִים אֲרֻכִּים...

(עוד יבוא)

מאת
שלום־עליכם.

גָּלוּת עֶרֶב פֶּסַח

תרגום
י. ד. ברקוביץ

א.

גזרת־הגרוש הראשונה.

— ברוך המקום, ברוך הוא, שהגיענו להפטר ולצאת בשלום מאת חג הפורים, ואנחנו יכולים איפוא להזדרז ולהכון בלב סמוך ובטוח לקראת ימי הפסח, הבאים עלינו לטובה!

כך אָמרה אמי אל נפשה, בוחנת בעיניה את כל פנות הטרקלין, מַהזרת לכאן ולכאן ומבקשת מקום לעצמה, כתרנגולת זו, המרגישה, שקרבה שעתה להטיל ביצה. לא היו ימים מועטים ובטרקלין ביתנו הופיעה ערמת שחת, ועל השחת הוטלו שני גזרי־עץ לבנים, ועל גזרי־העץ העמידה חבית חדשה ומבהיקה בלבנוניתה, מכוסה מלמעלה חתיכת־בד עבה, אבל לבנה ונקיה מאד. ואותי קראו יחד עם אבי ועמדו להזהירני ולהתרות בי בכל חומר הדין מאה פעמים ואחת, שלא אערוב את לבי לגשת אל החבית הזאת מקרוב, ולא אעמוד להביט אליה מרחוק — כי ארחיק מלבי כל מחשבה זרה אפילו לראותה בלבד! ואמנם תיכף לאזהרה נסגרה דלת הטרקלין בפנינו, ושנינו, אני ואבי, נתחייבנו חובת גלות. גזירה נגזרה עלינו לצאת מן המקום הקדוש הזה בשעה טובה ומוצלחת, ותנאי התנו עמנו, כי לא תדרוך עוד כף־רגלנו בטרקלין עד בוא הפסח.

מאותה שעה ואילך גדל חנו של טרקלין ביתנו בעיני ואור חדש נגה עליו, אור נפלא, אשר משך את לבי אליו בחבלי קסם ולא נתן לי מנוח אף רגע. חשקה נפשי לעמוד דוקא כנגד הטרקלין ולהתבונן אליו מרחוק, ולו גם להריח בו ולראותו בלבד! וכך הייתי עומד שעה ארוכה מעבר ־דלת מזה ופת־השחרית בידי, פת־לחם משוחה בשומן, עומד ומזין עיני ונהנה מזיו טרקלין ביתנו המרווח והמואר, צופה את הדרגש האדום, העשוי עצי־שטים, עצים אלו, שמהם נוטלים לכנורות, ואת השלחן העגול, העומד על שלש כרעיו, ואת האספקלריה המאירה, המחוטבה תבנית חצי־עגול, ואת המזרח הנהדר והמנומר, אשר אבי בעצמו צייר אותו, כשהיה עדיין, הוא אומר, חתן סמוך לחופתו. אכן מה נהדר היה מראה המזרח הזה! אשרי עין ראתה את החיות המשונות, הגדולות עם הקטנות, ואת העופות למיניהם, המצוירים עליו מימין ומשמאל, ממעל ומתחת! שם דוב וארי, שועל וחתול, נמר וברדלס, נשר ובת־היענה, דוכיפת ותרנגול־הבר, שופר ומנורה, אתרוג וקערה עם מגן־דוד בתוכה, כפתור ופרח, ענפים ועלים, עגולים וקוים לאין מספר, ונקודות, נקודות רבות, זרועות פה ושם, כחול הים לרוב! קשה היה להעלות על הדעת, כי יד ילוד־אשה עשתה את כל זאת! „אכן מושלם אבי, — אני מהרהר בפני עצמי, — מושלם בכל המעלות! אחד הוא אבי ואין כמוהו!"

— הלואי שלא תפח רוחך, עוכר ישראל כמותך! בחמץ קרבת אל הדלת, מומר להכעיס, אל תבער באש!

כך מקללת אותי אמי, תופסת לי באזני בשתי אצבעות ידה הדקות, מושכתני ומביאתני לפני אבי:

— הרי זה לפניך, ראה ושמח בבן־פורת שלך! בא זה והחמץ בידו ועמד להביט אל חבית הסלקין של פסח!

אבי מעמיד פנים, כאילו נרעש ונפחד למעשה הנורא, אשר עשיתי, והוא מנענע ראשו מתוך נזיפה ומקשקש בלשונו:

— טצא־טצא! האמנם אמת הדבר? אל־נא, בן מביש ומחפיר, ימח שמך!

וכשאמי פונה מעמו ללכת, אני רואה על שפתי אבי מעין בת־צחוק קלה רועדת. ואולם הנה עמדה אמי והפכה את ראשה אליו, ומיד נעלמה בת־הצחוק וכובד־ראש בא במקומה. אוחז הוא בידי, מושיבני על הכסא לימינו ומצוה עלי בכל תוקף, כי לא אוסיף להביט עוד אל החבית החדשה, העומדת בטרקלין — אסור לי לעשות כן!

— ואפילו מרחוק?

ואולם אבי אינו שומע עוד את דברי. יושב הוא, מעמיק עיניו בספר ולומד בלחש. ואני מתגנב שוב וננש בלאט, על בהונות רגלי, אל הדלת, מציץ מן הסדקים אל הטרקלין ורואה שם גן־עדן מלא כל טוב: קרירות חדשות הרבה וקערות לבנות ופכים קטנים מוטלים על הקרקע, וקופיץ, שקוצצים בו את הבשר, וטבלה לבנה, שמולחים עליה את הבשר, ושתי מחרוזות של בצלים תלויות על הקיר ומשמשות לנוי, והכל מוכן ומזומן לכבוד הפסח, לכבוד הפסח, לכבוד הפסח! . . .

ב.

מדחי אל דחי.

— אפשר כדאי ונכון הדבר, כי תטריחו את כבודכם מכאן לעבור עם הספרים אל הקיטון הגדול?

כך אומרת לנו אמי, והיא לבושה לבנים, מפה לבנה חבושה לראשה, מוט ארוך בידה האחת וכנף־אוז חדשה בידה השניה. זוקפת אמי את ראשה כלפי מעלה ומתבוננת אל התקרה, כארריכל מומחה.

— סוסי! לאן נחבאת ללכת עם המגרדת? מהרי, בתולה, הגלי ובואי!

והבתולה סוסי, משרתת ביתנו, אף היא חבושה סמרטוט לבן, מתגלית ובאה ממקום מחבואה, בידה האחת מגרדת רטובה ובידה השניה קיתון מלא חמר לבן. שתי הנשים מראיהן כרפאים לבושי־תכריכים, שעלו מקברם. אמי מפקדת, וסוסי עומדת וטופחת במגרדת הרטובה על־פני התקרה אחת הנה ואחת הנה: טפח — טפח! ושתיהן רוגזות וכועסות, כדבורים עם צהרי־קיץ.

ואולם לעמוד עת רבה ולהסתכל וליהנות מן המראה הנפלא הזה לא יתנוני. מתחילה מנסות הנשים לדבר רכות אלי ולשבר לי את האוזן, כי פה לא יכירני מקומי. לא פה המקום לנער כמותי לעמוד בחבוק־ידים ולהסתכל במלאכת נשים, כשהן טחות את טיח הבית לכבוד פסח. אחר־כך הן משנות את טעמן ומתחילות לדבר אלי קשות, וקולן הולך הלוך וחזק:

— שמע־נא, בן סורר ומורה! כלך־לך מפה אל הקיטון, כי מרה תהיה אחריתך!

ותוך כדי דבור תופסת לי אמי בידי ומראה אותי את המקום, אשר אלך שם. ואולם אני אין את־נפשי ללכת אל המקום ההוא. והרי אני פונה לצדדין לבקש לי מפלט מאמי ונפגע בסוסי. מיד תופסת לי סוסי בידי ודוחה אותי בשאט־נפש מעל פניה: „מה לו פה, כי בא להתחבט לרגלי?"

— כלך מפה, מהר ולך אל מקום אביך! — אומרת לי אמי ודוחפת אותי מעל פניה לעבר פני סוסי. וסוסי אוחזת בי ודוחפת אותי שוב אל אמי: „אף ספחת הוא, משלחת מלאכי רעים, ולא נער!"

— כל חץ לא יפגע בו! — אומרת אמי ומעניקה לי כטירה יפה בצד ובכתף. וסוסי ממלאה אחריה וטופחת לי על פני בגוש חמר לבן. נמלט אני מפניהן כל עוד נפשי בי, פורץ אל חדר אבי וגועה שם בבכי.

אבי מפסיק משנתו, מפיים את דעתי ומשדלני בדברים טובים, מושיבני על ברכיו וחוזר ומעמיק עיניו בספר.

ג.

מן הקיטון אל המזוה.

— במחילה מכבודך, בעל־הבית! בעלת־הבית צותה במפגיע, כי תטריחו את עצמכם לעבור מפה אל הקיטון הקטן.

כך אומרת הבתולה סוסי אל אבי ונכנסת למחיצתנו, כולה מראיה כמפלצת: מטויטת ומשוחה בחמר וכלי־משחיתה בידיה. ואנו נחפזים לפנות מקומנו ועוברים עם הספרים מן הקיטון הגדול אל הקיטון הקטן. הקיטון הקטן שעור מדתו כזית. שם עומדת רק מטה אחת, שבה ישנים בלילות שני בני־אדם: האחד אני הוא, והשני — אל תחשב לי זאת לחרפה — היא הבתולה סוסי. להודיעך, כי הבתולה סוסי קרובתנו היא, ממשפחת אמי, והיא עומדת לשרת בביתנו זה ימים ושנים. עדיין לא יצאתי לאויר העולם, אומרת היא, כשבאה לגור אתנו. אמון הייתי אצלה, אומרת היא, מיום גיחי מבטן. על זרועותיה, אומרת היא, נטלתני. אלמלא היא, שעמדה לי, אומרת היא, מי יודע לאן הגעתי לעת כזאת! כי כל צרה, אומרת היא, וכל מכה, וכל פורענות, וכל פגע רע — עלי היו כולם. והיא, היא ולא אחר, עמדה תמיד, אומרת היא, לשמור עלי כבעל אישון־עינה ולחלצני מכל צרה. ועכשיו, אומרת היא, אתה משלם לי רעה תחת טובה וזורק אבן בי. אמור מעתה: כלום אינך חייב מכות־לחי?

כך מסיימת סוסי את טענותיה ומעניקה לי שתי דחיפות יפות ונאמנות, וליתר תוקף היא אוחזת בציצית ראשי ומנענעת אותי כלולב. ונפלא הדבר! איש לא כהה בה מעולם ולא הפריע בידה מלעשות לי כן. לא אבי ולא אמי — שניהם אינם עומדים לימיני להגן עלי מתגרת־ידה של סוסי. כל אשר תחפוץ סוסי תעשה לי, כאילו בנה של סוסי אני, ולא בנם של אבי ואמי!

בקיטון הקטן אני פורש לקרן־זוית, יושב שם על הקרקע ומביט אל אבי ואל כל תנועותיו. רואה אני אותו, כשהוא מחכך את מצחו בידו, לועס את פאת זקנו, מתנועע לאט ומוציא מדי פעם בפעם נהימה נעימה וממושכה מגרונו: „ובב — — — — ן" . . . ואולם הנה באה סוסי ומכשיריה בידיה ומבקשת אותנו, כי נטרח שוב לנוע מפה למקום אחר.

— לאן ננוע עוד? — שואל אותה אבי בחרדה.

— וכי יודעת אני, לאן? — אומרת סוסי ומתיצבת באמצע הקיטון והמגרדת הרטובה בידה.

— אל הדר־המזונות! אל המזוה! — אומרת אמי, פורצת ונכנסת אלינו במוטה הארוך ובכנף־האוז החדשה, ומראיה כמראה אויב מזוין, הפורץ אל המבצר וכלי־זינו בידו.

— במזוה גדול הקור עתה, כמו בחורבה. — עומד אבי להתחנן על נפשו ולבקש רחמים.

— אימת הקור עליו! — אומרת אמי בנזיפה.

— חושש הוא, שמא תחטפהו צינה בערבי פסחים! — מוסיפה אחריה סוסי אף היא בנזיפה ועומדת לטפות במגררת הרטובה על־פני הכתלים היבשים. ועל־כרחנו אנו מוחלים על כבודנו, נוטלים את הספרים ונמלטים מן הקיטון הקטן כמפני הסכנה ועוברים אל המזוה. עצמותינו רוחפות מקור. אינני יודע, אם טוב המקום לאבי לשבת בו ולעיין בספר. המזוה חדר קטן הוא, אפל וצר, וכמעט אין בו מקום לשני אנשים, שיעמדו יחד בכפיפה זו וחוטמיהם לא יתנגחו זה בזה. ואולם יודע אני, כי לי כגן־עדן המקום הזה. הגע בעצמך: כמה וכמה אצטבות פה לטפס ולעלות עליהן! אמנם אבי אינו נותן אותי לטפס — גזירה, שמא אפול ואשבור את כל עצמותי. אבל מי ישמע אליו ומי ישים לב לדבריו? אף הסב אבי את פניו ממני והעמיק עיניו בספרו, והנה כבר עליתי על האצטבה הראשונה, וממנה — על השניה, ומן השניה — על השלישית.

— קוקוריקו! — קראתי בקול, כתרנגול זה, הקורא מרבצו תחת הגג, בכונה להראות את אבי את גבורתי ואת אומץ־לבי. ותוך כדי קריאה הרימותי את ראשי ונגפתי את קדקדי בתקרה נגיפה עזה כל־כך, עד כי נרעשו שני ועיני התיזו ניצוצות־אש. מיד חרד אבי ממקומו והעמיד קול־זועות. נבהלה סוסי ובאה ראשונה, ואחריה נדחקה אמי, ושתיהן עמדו לפייסני בסטירות יפות מימין ומשמאל ככל חטאותי.

— הראיתם תנועותיו של ילד, שלבו הולך תמיד אחרי מעשי ילדות! — טענה אמי בחמתה.

— וכי ילד הוא זה? אף שד הוא, רוח, ולא ילד! — הוסיפה סוסי אחריה ובשרה לנו בשורה טובה, כי מתבקשים אנחנו לצאת מפה ולעבור במחילת כבודנו אל חדר־המבשלים, לפי שבבית כבר הוקם כמעט כל הפסח על מכונו, ואסור לנו להראות שם.

ד.

מן המזוה אל חדר־המבשלים.

שם מצאתי את משה־בר, הוא משה־בר בעל גבות־העינים הגדולות והשעירות, יושב עם אבי על ספסל־החלב. עכשיו אין אלו מנצחים זה את זה בדברי־תורה. שופכים הם איש באזני רעהו את מרי־שיחם. אבי מתאונן לפני משה־בר על קשי הגלות המרה, גלות זה של ערב פסח. „זה לי ימים אחרים, שאני גולה ונדח ממקום למקום, נע ונד מחדר אחד אל השני, ואיני יודע מנוחה אף רגע!“ ומשה־בר אומר, כי כל זה כאין וכאפס הוא. גורלו, הוא אומר, רע ומר שבעתים.

— אותי — הוא אומר — גרשה אשתי מן הבית החוצה!

מביט אני אל משה־בר ואל גבות־עיניו הגדולות והשעירות, ולבי לא יתנני להאמין, כי אפשר לגרש אדם גדול כמותו בעל גבות־עינים גדולות כל־כך מן הבית החוצה! לאט־לאט עוברים השנים מענין לענין, עד שמגיעים לעניניהם הקבועים, הנשגבים מבינת אדם מן הישוב: „רמב"ם“, „כוזרי“, „פילוסופיה“, „שפינוזה“, וכיוצא בדברים אלו, שאין להם טעם ואין להם שחר.

יותר משיחתם זו מושך את לבי החתול האפור, הרובץ כנגדי על הכירים וחופף את ראשו בכפות רגליו. סוסי אומרת: חתול חופף ראשו — אורחים באים לבית. ואני קצרה בינתי מהבין את זאת. מנין לו לחתול, כי אורחים יבואו? נגש אני אל החתול ועומד לשחק בו. מתחילה אני מנסה לנגוע בקצה אצבעי בכף־רגלו — אין דעתו נוחה מזה. אחר־כך אני עומד ללמדו תכסיסי־מלחמה — כי יתיצב קוממיות על שתי רגליו האחרונות; ואולם אף עבודה זו לא לרצון היא לו. „עמוד הכן!“ — אני אומר אליו וסוטר לו מדי פעם בפעם על אפו. והרי הוא עוצם עיניו, מסב פניו ממני ושולח לשון אדומה מתוך עקימת פנים נרעמים, כמתרעם ואומר: „מה לי ולך, כי באת להחריד מנוחתי ולקצר את ימי?“ .... מכיון שכך, היטב חרה לי. חתול קשה־עורף כמותו! ואני עומד עליו לענותו ולהציק לו כל־כך, עד כי לבסוף הוא קופץ כנגדי ושורט לי בצפרניו החדים שרטת עמוקה בידי, ואני מוציא מגרוני זעקה גדולה ומרה: „הוי, א - - - מי!“ — מיד ממהרת אמי אלי דהופה ומבוהלה, ואחריה נגררת סוסי, ושתיהן עומדות לעשות לי משפטי ודיני, למען ידע נער כמוני ולמען יזכור ולא יוסיף עוד לשחק בחתולים! (חתול אחד בסך־הכל — „חתולים“ בלשונן!)

— בוא ותטול ידיך, — אומרת אמי לאבי — ומרד אל המרתף לסעוד סעודתנו!

סוסי מזדרזת ולוקחת את המגרפה בידה, עומדת אל התנור לפשפש בקדירות ואינה משגיחה בשעת מעשה בבני־אדם, היושבים בחדר־המבשלים: לא בי ולא באבי, ואפילו כבודו של משה־בר כאין וכאפס בעיניה. אדרבה, עומדת היא להשמיעהו דברים ברורים, כי פה לא יכירנו מקומו עתה. מה לו פה ומי לו פה, כי בא להתלבט בערבי פסחים בבתי זרים בין התנור והכירים? מוטב לו, היא אומרת, שיכבד וישב בביתו, ואל ינוע לעת כזאת על בתי שכניו, כאורח לא־קרוא!... משה־בר שומע ויורד לסוף דעתה, והוא נפרד מעל אבי ויוצא. ואנחנו עוזבים את חדר־המבשלים ויורדים כולנו אל המרתף לסעוד סעודתנו.

ה.

מחדר־המבשלים אל המרתף.

קצרה בינתי מהבין, למה ירגז אבי כל־כך ולמה יעקם את חוטמו ולמה ירגן ויתלונן: „הרי זו גלות לפניך!“... דומה, מה איכפת לו, אם יסעוד פעם אחת במרתף? או מה יזיק לו ריח הקשואים הכבושים, הכרוב החמוץ, כדי־החלב העבשים? או מה ממנו יהלך, אם יטול שתי חביות ריקות ויניח מבחר עריכן ויישב אף הוא על החבית הפוכה לסעוד סעודתו? אדרבה, דומה אני, כי כך נעימה הסעודה וגדולה השמחה שבעתים. לכשתרצה, יכול אתה לעלות תוך כדי סעודה על החבית ולהתגלגל עמה לאורך המרתף ולרחבו. אלא מה? חושש אתה, שמא תפול?

אין בכך כלום. מובטח לך, כי תקום ותתגלגל שוב. ורק זו רעה חולה, כי סוסי עיניה צופיות הליכותי ואינה נותנת אותי להרים ראש.

— כבר פשפש ומצא לו — אומרת היא — ענין חדש לענות בו. רוצה הוא לשבור זרוע או קדקוד! . . .

רבונו של עולם! זו מנין לה, כי רוצה אני לשבור זרוע או קדקוד? אינני יודע, מה ראתה בי הבתולה הזאת, כי קבלה על עצמה לעכור את חיי ולהציק לי עד מות? מצווה היא ועומדת לרדפני תמיד ולדכאני ולהתנבא לרעה. כשאני רץ — מובטח לה, כי אפול וארוצץ את גולגלתי. כשאני נוגע בכלי־הבית, הרי היא נוזפת בי ומוציאה לעז עלי, כי דרכי לילך ולהזיק. כשאני נותן כפתור לתוך פי, הרי היא מרימה קול־זועות: „חדל־אישים זה רוצה להחנק!" אבל בשכר זה אני מתנקם בה, כשאני שוכב חולה לפעמים. כשאני נחלה וחש בגופי, אין קץ ליגונה של סוסי ואין גבול לצערה!

— עכשיו קח־נא את הילד ולך־לך מפה. צריכות אנו לבער את יתר החמץ גם מן המרתף.

כך אומרת אמי לאחר ברכת־המזון, ועוד אבי פותח פיו לשאל אל המקום, אשר נלך עתה, והנה קדמתו אמי ואמרה:

— אל עלית־הגג.

— משום שבבית כבר כובסה הרצפה לכבוד הפסח!— מוסיפה אחריה סוסי ליתר ביאור. — ורק לאט־לך, בעל־הבית, לנער. תן עינך על חדל־אישים זה, שלא יצנח מעל העליה ולא ישבור את מפרקתו.

— עפר לפיך! — אומרת לה אמי, וסוסי תופסת לי בערפי ודוחפת אותי מאחורי, כי אמהר ללכת.

— זוז ממקומך, זוז ולך, חדל־אישים כמותך!

, אבי הולך מאחרי, ואני שומע את קולו הנרגן, כשהוא טוען בפני עצמו: „הרי זו גלות לפניך!" . . .

אי־אתה יכול לעמוד על אופיו של אבי! אומרים לו, כי יטפס ויעלה לעלית־הגג — ואף מזה אין דעתו נוחה עדיין! דומה אני, הלא את כל אשר לי הייתי נותן, ובלבד שיהא ערב פסח חל בכל שבוע ושבוע ויניחו לי לטפס ולעלות לעלית הגג. וכי יש לך תענוג גדול מזה? הרי עליה זו בסולם בלבד ענין יקר הוא מאין כמוהו! הגע בעצמך: לו בקשתי, למשל, לעלות בסולם באחד מימות החול, ולו גם בכיתי לפני אבי ואמי והתחננתי לפניהם, — האם נתנו לי רשות לכך? ועתה אני פוסע ועולה במעלות ברגלים ממהרות, כזקן ורגיל. מאחרי פוסע ועולה אבי ומזהירני על כל פסיעה ופסיעה: „לאט לך, הזהר והשמר!" למה לי להזהר ולהשמר? מה אירא ומה אפחד? מרגיש אני, כי כנפים צמחו לי פתאום, ואני עף, אני עף!

ו.

מן המרתף אל העליה.

כלום יודעים אתם, מה רב הטוב, הצפון לנו בעלית־גג ביתנו? אוצרות, אוצרות לא שערם איש טמונים שם! מכיתת זכוכית, שברי כלים, חרסי קדירות, מלבושים ישנים ובלים, שאין להכיר בהם, אם בלואי תחתונים של גברים הם או שיירי שמלות נשים. וחתיכת פרוה מתאבקת שם באבק, אשר אם תגע בה בידך, מיד תתמגמג ותלך, כשלג נמס. ודפי ספרים קרועים, וארובה מחלידה של מיחם, ושק מלא נוצות, וכברה קרועה, ולולב היבש מוטל שם כמלך בגדוד. והקורות, והמרישים, והמעזיבות — כלום קלים בעיניך? והגג עצמו? הגג עשוי רעפים, ואני פושט ידי ותופס בו. וכלום יש בעולם תענוג גדול מזה, שאתה יכול לתפוס את הגג בידך ממש?

אבי יושב על אחת הקורות, צובר סביבו את דפי הספרים הקרועים, בורר ומחבר זה לזה. ומיד הוא מעמיק עיניו בהם ומסיח לבו מכל העולם כולו. ואני מתיצב אותה שעה להציץ מן האשנב אשר בגג אל החוץ. ואני רואה את כל העיר כולה — כל כתריאליבקה פרושה לפני כטבלה! את כל הבתים אני רואה ואת גגותיהם, גגות שחורים, אפורים, אדומים וירוקים. ואת האנשים, המתרוצצים ברחובות, אני רואה, והם כחגבים בעיני, אישים קטנים. ונדמה לי אותה שעה, כי עיר גדולה ויפה כעירנו אין בכל העולם כולו. וגם אל חצר ביתנו אני מציץ ואל חצרות שכנינו, ואני רואה את הנשים ואת הבתולות, המכבסות ומשפשפות ומגרדות ומגעילות ימטררות ומנקות שלחנות ומטות וספסלים ושאר כלי־בית לכבוד הפסח, נושאות אשה מביתה קדירות מלאות רותחים, מגהצים מלובנים, אבנים מגעילות, והבל נישא באויר, הבל לבן. ההבל מתמר ועולה, מתמר ועולה — ונרדף תחת השמים, כהנדף עשן מפני רוח. ובחוץ ריח אביב מפעפע, שלוליות זורמות בצדי הדרכים, עזים גועות. ושם איש יהודי נדכה, שמגפיו הגדולים קשורים בחבלים אל רגליו, בוסס בטיט הוצות, הוא וסוסתו הלבנה על־ידו. עזריאל בעל־עגלה הוא. עזריאל מצליף שוטו על־גבי סוסתו, והסוסה הדלה אוזרת את שארית כחותיה למשוך בעגלה ביון־מצולה. והעגלה מלאה מצות ומכוסה בד לבן. ואני נזכר, כי בביתנו מוכנות מצות מכבר; סגורות הן בארון על מסגר, וסדין לבן פרוש על הארון. גם סל מלא ביצים מוכן בארון, וצנצנת מלאה שומן של פסח, ושתי מחרוזות של בצלים תלויות על הקיר, ועוד כמה וכמה דברים טובים מוכנים לנו לכבוד הפסח. ואני נזכר במלבושים החדשים, אשר הבטיחו להביא לי בערב יום טוב, ולבי מתרחב והולך, לבי רוחץ בעדנים.

— בעל־הבית! — נשמע קול ממושך מלמטה. — בעל־הבית! הטריח־נא עצמך ורד אל החצר לרווח את הספ - - רים!

אבי פוסק לעיין בדפים הקרועים, קם מעל הקורה ורוקק בחמתו: „טפו, הרי זו גלות פתאום!"

הרגוני־נא הרוג — ולא אבין את כעסו של אבי! מה חרון־האף הגדול הזה? דומה, כלום יש בעולם עבודה נעימה וחביבה יותר מעבודת רווח ספרים בחוץ? ואני נפנה מן האשנב וממהר אל פתח עלית־הגג, ופתאום... טרח־טררח! נופל אני ויורד תהומות, ראשי למטה ורגלי למעלה.

- - —

סוף דבר.

מה היה אחר־כך — אינני זוכר. יודע אני, כי אחרי נפילה זו חליתי ימים רבים. ולפי עדותה של סוסי, כבר אמרו נואש ממני. ואף־על־פי־כן, הרי עיניכם הרואות, כי שבתי לאיתני ואני בריא ושלם בגופי כאחד האדם — כה לחי. בלתי־אם שרטת נשארה בפני לזכר־עולם, ונשימתי קצרה קצת מאז ועד עתה, וכשאני מדבר, הרי אני מעפעף וקורץ בעיני עד היום הזה.

חַמָּה שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל

קטע

מאת

שלום אש.

איני יודע, אם פרי זה, שאנו קוראים היום בעברית „תפוח־זהב", היה גדל בארץ־ישראל בימים הקדמונים, עת אשר ישבו אבותינו בה. יודע אני, כי בפרי היפה והמזהיר הזה יש מן החום ומן האור של ארץ־ישראל יותר מבכל הפירות שבעולם. יותר מביין האדום אשר בענבים. יותר מבמתק אשר בתאנה. כל החום של ארץ־ישראל מורגש בריח, שפרי זה מוציא מתוכו בימי האביב. ריחות תפוחי־הזהב מבשמים ומשכרים את אוירה של יהודה כל ימי הפסח, עת אשר הנצנים נראו בארץ ותור הפריחה הגיע. ומאמין אני, כי הפרי הזה לא נודע בארץ־ישראל בשנים קדמוניות, כי אילו היה שם, היה ריחו נודף ועולה משיר־השירים, ממגילת רות ומשאר הכתובים, כמו שנודפים מהם ריחות הגפן והתאנה.

האור של ארץ־ישראל חי בזכרוני כל־כך, עד כי אינני יכול לזכור את אדמתנו, מבלי אשר אעצום מיד את עיני משפע הזוהר, המעור את ראיתי. אינני זוכר, אם ראיתי צפרים בירושלים. כמדומה אני, כי אין הצפרים יכולות לעמוד שם בפני האור. ואולם פרחי השושנה והחבצלת, או אותם הפרחים האדומים, שקוראים היום בעברית „פרגים", הצומחים פה ושם בין סלעי הרי־יהודה, — הם הם צפרי ארץ־ישראל, אשר נתהלפו באור והיו לפרחים מרהיבי־עין.

ובעת זכרי את האור של ארץ־ישראל, מיד מתמלא לבי אושר ועדנים אין קץ, מבלי דעת מה, ואני מרגיש בקרבי את אשר הרגשתי פעם אחת בימי שבתי בירושלים. כשקמתי בבוקר אחד והבטתי בעד החלון של בית־המלון קאמיניץ על מראה העיר. ראיתי אז אור נפלא של יום טוב, מעין אור הגנוז, אשר זלף ממקום לא־נודע ועטה, כשלג לבן, את כל העולם כולו והלבין אותו מקצה השמים ועד קציהם. גם אז הייתי מאושר ממראה־עיני. מדוע? אינני יודע. והרגשה זו מפעמת את לבי עד היום הזה.

האור של ירושלים עינו כאור־הכסף. בכל דבר, אשר אתה רואה שם, ובכל מקום, אשר אתה הולך, יש מאורו של כסף. בשמים, בבתים, ברחובות ובאבני הרחובות. ובאור־כסף זה יש רוח של יום טוב יותר מבאור הזהב. מפני שאור הכסף מזכירך שלחן ערוך, נרות של שבת, והאם עומדת ומברכת על הנרות. לפיכך כל יום מימות החול בירושלים — יום טוב הוא. ואם אינו יום טוב (מפני שרואה אתה יהודים קטנים רוכבים על אתונות) — חול־המועד הוא בודאי.

ומדי דברי באורה ובחומה של ארץ־ישראל זכור אזכור פגישה בבן־אדם אחד, שנזדמן לי בפתח־תקוה בין הפרדסים. פגשתי שם בזקן, שישב בדד ודומם תחת עץ שקד. הזקן התחמם באור החמה של ארץ־ישראל ופניו היו עצובים מאד. כשעמדתי על־ידו ושאלתי אותו: טעמה של עצבות זו מה הוא? — ענה אותי הזקן באנחה: „מעשה ארוך הוא". וכשחזקו דברי עליו לספר לי את המעשה הזה, ענה אותי הזקן באנחה: „מעשה קצר ופשוט הוא". וכשחזרתי עוד הפעם על בקשתי ולא הרפיתי ממנו, ענה אותי הזקן באנחה: „מה יש פה לספר? בשזקנתי וקרבו ימי למות, עמדו בני ושלחו אותי למות בארץ־ישראל, להקבר בקברות הר־הזיתים. בני חשבו, כי זקן כמוני יחיה עוד שנה אחת, או עוד שנתים, מפני שזקן מופלג אני, בלא עין־הרע, ושבע־ימים. ואולם כיון שבאתי הנה, מיד ראיתי ונוכחתי, כי אינני עדיין זקן כלל. עוד לא כהתה עיני ולא נס לחי, ברוך השם. השמש מחממת, העצמות מתחזקות, האברים מחליפים כח ומתחדשים נעוריהם, והרגלים אינן כואבות כל־כך, מפני שהחום יפה לרגלים חולשות. שם, ברוסיה, היו עצמותי מלאות כאב תמיד, מפני שהקור חזק והשלג מכסה את כל הארץ. ודרכו של שלג, שמזיק הוא לרגלים כואבות. ואולם פה, בארץ־אבותינו, האור, ברוך השם, מחמם יפה, מחמם ומבריא ומחיה מתים ממש... והנה פניתי פה כה וכה וראיתי לפני אשה — אשה זקנה, אלמנה... זמן לי הקדוש־ברוך־הוא... כי הרי דרכו של איש בכך... מה אנוש כי תזכרנו?... מקצת משום הרחמנות, ומקצת משום שלא טוב היות האדם לבדו... הלא כתוב מפורש היא בתורה... סוף דבר: נשאתי לי אשה — את האשה האלמנה הזקנה, אשר אמרתי לך... חשבו בני, כי אביהם הזקן יחיה עוד חודש, עוד חדשים אחרים — חשבו וטעו. וכשהגיעה לאזנם הבשורה, כי אביהם הזקן נשא אשה, — נתמלאו חימה והדלו לשלוח לו כסף מחיתו. אינם רוצים. שכחו, כי לא נפש אחת זקוקה עתה למזונות, אלא שתי נפשות"...

— האם בי האשם? — גמר הזקן את ספורו ותלה אלי את שתי עיניו הקמות. — אני אינני אשם כלל וכלל... מה אנוש כי תזכרנו?... דרכו של איש בכך... השמש מחממת. העצמות מתחזקות. הרגלים אינן כואבות עוד. והחומה של ארץ־ישראל יפה, יפה מאד לזקנים כמוני. אינני יחיד פה בכלל וכלל. מנהג המקום הוא, שכל הזקנים נושאים פה נשים וחיים עמהן עד זקנה ועד שיבה. זהו כחה של ארץ־ישראל. כח האויר. כח החום. ומה פלא יש כאן? מה כל חרי־האף הגדול הזה?...

כשהלכתי מעם פני הזקן הזה, אמרתי בלבי: אכן נפלא הוא החומה של ארץ־ישראל, שמחדש הוא נעורי הזקנים ומחיה מתים ממש...

עַל הַר הַבְּרָכָה

(קרבן הפסח אצל השמרונים.)

מאת

י. א ב נ ר.

זכורני, עוד בשחר ילדותי, כשהתענגתי על ה„קדמוניות" ו„מלחמות היהודים" ליוסף בן מתתיהו, — עוד אז משך את לבי השבט הנפלא, השוכן בין הרי שכם, עם גורלו הנפלא במשך אלפי שנה. כמה גדול כחו של שבט קטן וחדל זה, העומד במריו נגד כל העולם כולו, וכל גל וגל, שעבר עליו, לא יכול לעקרו ממקומו ולהעבירו על דעתו! בקוצר־רוח בלעתי את הידיעות המצומצמות, אשר עלה בידי למצוא על השמרונים וגורלם אחרי גלות ישראל מארצו. אך מלבד פרישות־השלום הצנומות, שהובאו לנו לפני שש מאות שנה מאחינו הנדחים האלה על־ידי התיירים בנימין מטודילא ופסחיה מרגנסבורג ב„סבובו", — לא מצאתי כלום.

בפעם הראשונה נזדמן לי שמרוני חי בשבתי ביפו. א ב ר ה ם ב ן מ ר ח י ב ה צ פ ר י שמו. זה היה טפוס של פטריארך מזרחי קדום: זקנו הלבן יורד על־פי מדותיו, תנועותיו מתונות ומדודות מתוך הכרת ערך עצמו, וכל מראהו אומר כבוד. קלסתר־פניו — פני יהודי טהור, ורק שערותיו, שנשאר בהן מצהיבותן בימי נעוריו, מקלקלות קצת את הרושם השלם. נתחבב עלי הזקן השמרוני הזה, שהוא אחד מחכמי שבטו ומשכיליו, בקי בעברית ובארמית, והרבה למדתי ממנו להבין את רוח השמרונים ותכונותיהם המיוחדות.

שעות רבות בליתי בחברת הזקן הזה ובני משפחתו. כל בניו היו זכרים, מבן שלשים עד בן שנה. מראה פניהם — חור ודל, וחותם של התנונות וירידה גופנית טבוע עליהם, ובזה הזכירו אותי כתה יהודית נדחת אחרת — את ה„דונמים", המאמינים במשיחיותו של שבתי צבי. התפלאתי לשמוע, כי כולם רוקים הם, בדעתי היטב את המנהג הנפוץ בארצות־הקדם להשיא את הבנים והבנות בעודם רכים בשנים. מתוך שיחותינו נודע לי, כי לגדול מבני הזקן השמרוני יש אמנם ארוסה בשכם, אשר ארס לו בכסף מלא מאביה. אולם עלוב־נפש זה מוכרח עדיין לישב ולהמתין כעשר שנים עד שתתבגר ארוסתו, כלומר — עד שתמלאנה לה שתים־עשרה שנה.

חזיון זה אינו יוצא מן הכלל בקרב השמרונים: רוב הנולדים בשבט זה — זכרים הם, וכל ילדה שנולדה, מיד קופצים עליה, וכל הקודם והמרבה במחירה — זכה בה, מפני שהשמרונים אינם מתחתנים עם שום אומה אחרת. נוסף לזה יש להם עוד צרה אחת, הכתובה אמנם בתורה: כהניהם המיוחסים אינם נושאים אלא „בתולה מעמיה", ולהם משפט הבכורה. נמצא, שהישראלים הפשוטים (המתיחסים אצלם לשני שבטים: לאפרים ולמנשה) מפסידים תמיד, ורבים מהם מוכרחים להנזר ולישב רוקים עד זקנה ושיבה.

רוב שיחותינו עם הזקן השמרוני סבבו, כמובן, על נושאים דתיים. וכדאי היה לראות את הזקן הזה בשעת התלהבותו, בדברו על קדשי עמו: על סלוק השכינה מישראל, על „שעת הרצון" העתידה לבוא, על קדושת הר־גרזים, על קרבן־הפסח וכדומה. „כולנו חלשים ורצוצים, רובנו — מוגי לב מתגרת־יד שכנינו האכזרים,— היה אומר — אולם לו ראית את צעירינו בראש הר־הברכה בשעת זבח־פסחנו: השפנים יהיו לאריות, והחלש יאמר גבור אָני!"

עברו שנים אחרות, עד שעלה בידי להוציא לפועל את שאיפתי — לראות בעיני את קרבן־הפסח של השמרונים על הר־גרזים. מפי ידידי השמרוני הזקן נודע לי זמן הקרבן, שחל אצלם באותה שנה ביום הראשון לפסחנו, והחלטתי לנסוע שכמה.

בערב פסח שלנו יצאתי מירושלים. משער שכם עברה העגלה על פני ק ב ר י מ ל כ י ח ד י י ב, היא מערת כ ל ב א ש ב ו ע, וחלפה את ע מ ק י ה ו ש פ ט, המתרחב במקום הזה. מימין לנו — חצובים בסלעים קברי הסנהדרין ושמעון הצדיק. עלינו ל ה ר ה ז י ת י ם. מפה נגלתה לעינינו ירושלים בכל הדרה, כמו מגילה פרושה: חומת העיר העתיקה עם מצודותיה הקטנות וסטיונותיה, המכתירים אותה, מקיפה את כל העיר ומוסיפה לה הדרת־שיבה ולוית־חן מיוחדה. מקדש־עומר מתנשא על הר־הבית, כפת־זהבו מתנוצצת למרחוק, וראשי ה„מנארות" (מגדלים גבוהים על יד מסגדי הישמעאלים) הגבוהות ובתי־הכנסיות של הנוצרים מתרוממים לעומתו. והנה — הכפות העגולות של בתי־התפלה בעיר הישנה: בתי־המדרש של רבי יהודה החסיד ושל רבי נסים באק.

ההרים מסביב לירושלים שוממים, אין עצים וכרמים, אין ישוב של בני־אדם; רק סלעי־פרא אפורים מסביב. ואף לעתים רחוקות אנו פוגשים ברועה, ערבי קטן, המנצח בשבטו על עדר כבשים: ראשו חבוש מטפחת שחורה, ועגול של צמר עבות מלמעלה, כתנתו, שלא כובסה זה ימים ושנים, יחידה לעורו, רגליו יחפות, והוא מחלל בחלילו מנגינה עצובה ומונוטונית, המשתפכת בעצלתים בחלל האויר הזך, נמשכת ונמשכת בלי ראשית ובלי תכלית. ואולם לאט־לאט משתנה המראה: כפרים ערביים נראים מרחוק, עם בתי־חמר אפורים־צהובים, צפופים ונערמים זה על־גבי זה, כקן של נמלים. כל מה שאנו מתקרבים אליהם, ריחם המיוחד הולך ומתגבר, ריח עשן וקש שרוף מעורב בריח גללי־בהמה, הנודף למרחוק. עוד מעט — ואנו עוברים בתוך הרי אפרים הברוכים: כל הגבעות מסביב זרועות עצים ויערות, פה ושם מפכים מעינות מים חיים. מסתכל אתה מסביב ואינך מאמין למראה עיניך, כי בקרבת ירושלים אתה עובר. דומה, אותם ההרים ואותו הטבע — אך מה רב ההבדל בין שממות סלעי־יהודה החשופים ובין הרי אפרים, העטופים כרמים וגני־ירק ועצי־פרי שונים!

אחרי נסיעה של אחת עשרה שעה הגענו בשלום לעיר שכם וסרנו ללון בבית־מלון מחוץ לעיר, על־יד קבר יוסף.

מיוחד במינו הוא המקום, אשר בו בנויה העיר העתיקה הזאת. שוו לנגדכם: עמק צר וארוך, ההולך ונמשך בין שני ענקים — מעבר מזה, צפונה, מתרומם הר־הקללה, הר עיבל, ומעבר מזה, דרומה — הר־הברכה.

בקצה העמק המערבי, במקום שהוא הולך וצר, נדחקת לארכו „נאבלוס", היא שכם העתיקה, עם עשרים ושנים מעינותיה [illegible] [illegible] ושבעת אלפי תושביה. העיר כאילו נתבאה כולה בין כתפי ההרים. לעומת זה מתגלה קצה העמק המזרחי, ההולך ומתרחב, ריק מבנינים ומישוב בני־אדם. ומבלי משים נצבת כמו חיה בדמיונך תמונת שבטי ישראל, בעמדם בעמק הזה, חצים פניהם מול הר הברכה, וחצים — אל הר הקללה, ורעם קול המון העם ברעו מרעיש את ההרים האלה ומחריד את דומיתם. גדול הוא העמק [illegible] [illegible] בו רבבות אנשים, ושני העדים הענקים, איתני־הטבע, לא זזו ממקומם, יד הזמן לא נגעה בהם, ואילו ניתנו להם פה ולשון, היו מגלים לפנינו סודות אלפי שנה.

למחר בבוקר הלכנו לבקר את מעונות השמרונים, הנדחקים לקרן דרומית־מערבית של העיר, מאחורי סמטאות אפלות ומבואות מפולשים, אשר קרני השמש לא תוכלנה להדור אליהם לעולם. את רוב הבתים מצאנו סגורים על מסגר, כי בעליהם עלו כבר אל ראש ההר, מקום שבו מבלים השמרונים את כל שבעת ימי החג, הם ומשפחותיהם.

אחרי סעודה של צהרים יצאנו בחבורה קטנה להעפיל ההרה. השעה לא שחקה לנו. עננים שחורים העבו פני רקיע, רוח עזה נשבה בזעף והמלקוש התחיל לטפטף, פעם [illegible] [illegible] [illegible] אדמת ההר נהפכה מתחת רגלינו לרפש עמוק ודרכנו נעשתה קשה יותר ויותר. מהלך של שלשת רבעי שעה ארך לנו כשתי שעות ומעלה.

כשקרבנו אל ראש ההר, חמלה עלינו השמש והציצה מבעד העננים. מראה יקר נגלה לעינינו: בפאתי מזרח נשקפו מעבר הירדן ה ר י ה ג ל ע ד, ובראשם קבר הנביא ה ו ש ע, הנעלם בערפל. רכסי הרים וגבעות, [illegible] [illegible] מפרידים בינינו וביניהם. הנה בקעה רחבה לרגלי ההר, שאנו עומדים עליו, היא בקעת ע י ן ס ו כ ר הפוריה. ממרחקי הצפון נראה ראש ה ח ר מ ו ן הלבן, המהויר בקצה האופק; אף מקצתו נראית ורובו נסתר מאחרי הר עיבל, המתנשא כצר לעומתנו. מלמטה, לרגלי ההר, נערמים בחגוי הסלעים בתי שכם וצריפיה, מגדליה ושוקיה, הנראים כחגבים בעינינו.

אנו שמים מבטינו דרומה ומערבה: קו של תכלת מנצנץ מרחוק — זוהי רצועת ים־התיכון. וכל הארץ — ארץ הרים וגבעות, כולה משקה, כולה מלאה גנים וכרמים, [illegible], כפרים עם פרדסים. אכן נתקיימה ברכתו של המחוקק בנחלת יוסף, שהיא נשארה ארץ מבורכת ה' עד היום הזה. למרות החליפות וההרבנות, אשר עברו עליה במשך אלפי השנה, עודנה ארץ שמרון אחת הפנות היותר פוריות, אבן יקרה בנזר ארץ־ישראל.

ומה כואב הלב, בהפשך בין ההרים האלה זכר למושבה, רמז ליישוב יהודי כל־שהוא — לשוא! דוקא אל ל ב הארץ עדיין לא מצאנו נתיב. כאילו תחום קצבנו לעצמנו, ועד היום לא דרכה עוד רגל יהודי בכל הגליל המבורך הזה.

השמש נטה לערוב. ממהרים אנו אל המקום המיועד לקרבן־הפסח, אל אהלי־הבד, המלבינים מרחוק. נגשנו אל

ככר מרווחה. האהלים תקועים בשתי שורות, משני עב[רי]
הככר, מזה ומזה. באמצע מתנוסס אוהל מרווח ומהוד[ר]
ביותר — הוא אהלו של הכהן הגדול, ועל־ידו אהלי שא[ר]
הכהנים.

השמרונים עוברים הנה והנה על־פני הככר, א[לה]
מחזקים את מוסרות האהלים אל יתדותיהם, ואלה עוסקי[ם]
בשאר עבודות. הקטנים רצים אף הם ולוקחים חל[ק]
בעבודה, מסייעים במלאכת מצוה בידי הגדולים.

נגשנו אל אהל מכירי אברהם בן מרחיב. פניו צה[לו]
לקראתנו, והזמין אותנו אל אהלו. כל בני משפחתו ה[יו]
פה, כולם באו מיפו לכבוד החג. ביום הזה — כך בא[רו]
לנו — צריכים כל השמרונים להזדמן פה, על ההר הקדוש
אין הוא חס על רבוי ההוצאות. וכי יש לך מצוה גדול[ה]
מזו — מצות עולי־רגלים? ומיד התחיל בשבחו של ה[ר]
גרזים, „ראש הררי קדם, גבעת עולם, מקום מבחר, אר[ץ]
המוריה, בית־אל, הר הברכה"... כדי שלא יאריך בשיח[תו]
יותר מדאי, הפסקנו אותו בבקשתנו, כי יציגנו לפני הכה[ן]
הגדול.

הזקן העמיד לרשותנו את אחד מבניו, וזה הביא אות[נו]
אל אהל הכהן הגדול, י ע ק ב. בפתח האהל קדם פני[נו]
י צ ח ק הכהן, והוא אדמוני עם פנים מפיקים ערמומיו[ת].
יצחק הוא אדם בעל נסיון: כבר היה פעמים אחדו[ת]
באירופה [illegible] עם הד"ר גאסטר בלונדון והחכמי[ם]
אחרים מישראל. יש בבני שבטו העוינים אותו בגל[ל]
עשותו מסחר בכתבי־קדשיהם, שהוא מוכר לאירופיים.

נכנסנו פנימה, ולקראתנו קם הכהן הגדול יעקב. אי[ש]
זקן כבן שבעים, זקנו לבן כשלג, ותלתלי שערות[יו]
הלבנות נופלים לו על ערפו ועל כתפיו, כי נזירים מליד[תם]
הם כהני השמרונים ומספרים לא יעלו על ראשם. תוי פנ[יו]
עדינים, ותמימות ילדותית נשקפה מהם. לבושו פשו[ט]
ונקי: מכנסי־בד עם מעיל־בד ארוך, אזור־בד אז[ור]
במתניו וצניף מיוחד במינו חבוש לראשו. אצבעות[יו]
משמשו ב„חשביח" (מין מחרוזת של פנינים מצויצת
ושפתיו נעו בדממה.

ראש העדה בקשנו לשבת וכברנו בכוסות קפה שחו[ר]
כמנהג המקום. בינתים נכנסנו בשיחה על מצ[ב]
השמרונים בזמן הזה ועל תקוותיהם לעתיד. בשיחה לק[חו]
חלק עוד שמרונים אחרים, ואחד מהם ספר, כי השמרוני[ם]
פנו פעמים אחדות אל אחיהם בני ישראל בחוץ־לאר[ץ]
בבקשה לעזור להם בחנוך בניהם. מהועד של חובבי־צי[ון]
ברוסיה בקשו ליסד בשביל בניהם בית־ספר בשכם, כי ל[א]
יוכלו לכלכל בעצמם בית־ספר הגון, כי בודדים ועזובי[ם]
הם. „כולנו בני איש אחד אנחנו — אמרו בתמימותם —
ואיך תוכלו לראות ברעתנו?"

השיחה התנהלה חציה בעברית וחציה בערבית, שהי[א]
שפת דבורם בדור הזה. הכהן הגדול היה עונה ע[ל]
שאלותינו בעברית, בהברה המיוחדת לשמרונים, המשונ[ה]
מכל ההברות, השגורות בפי יהודי המזרח והמערב.

מאהל הכהן יצאנו אל הככר, המיועדה להקרב[ת]
הקרבנות, או יותר רנכון — זבחי־הפסח. השמרונים הטעי[מו]
לנו את ההבדל הזה: „קרבנות, אמרו, אין אנו מקריבי[ם]
מיום שחרב בית מקדשנו. ואולם זבח־פסח אינו קרב[ן]

הקהל, אלא — זבח־משפחה, שאין מצותו בטלה עם בטול המזבח."

כבשן גדול נערך והוסק מבעוד יום. חבילות ענפים וערמות עצים היו מוטלות מסביב לתנור, ופרחי השמרונים מוסיפים מן העצים על המדורה. כולם לבושים בגדי־בד קיים, וחגורות לבנות על מתניהם, והכהנים מנצחים על המלאכה. דוד ענקי תלוי על פי הבור, והמים רותחים במרקחה. על־יד הכבשן מונחות כלונסאות של עץ שחורים וארוכים וראשיהם מחודדים מלמעלה.

מלבד השמרונים נקהלו כאן גם ערביים ואנגלים אחדים, שבאו בכונה לראות ב„מחזה הביבלי" היקר. אלמלא מזג־האויר הרע היה מספר המבקרים, ביחוד מקרב הערביים בני־העיר, גדול יותר. אף הגשם עצרם. בין שאר האורחים פגשתי גם יהודים אחדים ממכירי: תיירים עוברי־דרך — גם היהודים היחידים, הדורכים על אדמת שמרון. אחדים מהאורחים הביאו עמהם מכונות של פוטוגראפיה וצלמו את קבוצות השמרונים. בעמדם על־יד אהליהם ומסביב המדורה.

השמש התחילה לשקוע, ושעת הקרבן הגיעה. כל השמרונים התאספו, מנער ועד זקן; רק הנשים והתינוקות נשארו בתוך אהליהם. הגשם נתך מחדש, והרוח נשבה בחזקה בראש ההר, בככר הגלויה ופנויה מכל עבריה, חדרה אל בשר השמרונים בעד בגדי־הבד הרקים שלהם. אולם הללו לא השגיחו ברוח ולא הרגישו בגשם, הנתך על ראשם. כולם התיצבו במעגל מסביב למדורה. קול שיחה נשמע מקרוב: הרועה הביא שבעה כבשים לבנים כשלג. נפתח העגול והקרבנות הוכנסו פנימה. השמרונים פתחו בשירה. כדר קרבן־הפסח התחיל.

בקול רם ובניגון מונוטוני שרו כולם בבת אחת את פרשת הפסח. למרות רבוי המשתתפים והעדר מנצח, אשר יצצה על המקהלה המוזרה הזאת, יצאו ההברות מגרונם כקצב אחד, ונקל היה להשומע להבחין את המלים.

מחוץ לעגול עלה אחד הכהנים על אבן גבוהה. רגעים אחדים עמד שם דומם, עומד ומסתכל בחמה השוקעת. עיני השמרונים החוגגים נטו אליו. פתאום השלך הס בככר, והקולות חדלו. הצופה נתן אות בידיו. עוד רגע— ואות השני ניתן, וכמו רעם התפוצץ מעל ראשינו. ברגע אחד נדחפנו כולנו, כל האורחים הצפופים, אל המעגל, לראות במחזה. קול צעקה נוראה פרץ מפי כל השמרונים בבת־אחת, פניהם האדימו כדם ועיניהם זרקו אש. אחדים הם התחילו לרוץ מסביב למעגל ולדחוף את כל הזר הקרב. וק ברק הסכינים התנוצץ באפלת בין השמשות, לאור להב המדורה.

ברגע הזה נדמה לי, כי חזרתי עם גלגל הזמן אחורנית, לפני אלפים שנה. לא בהר גרזים, אלא בהר־הבית עומדות רגלי, ואין זה אלא קרבן־הפסח, שהיו אבותינו מקריבים בזמן שבית־המקדש היה קיים, בזמנו של אגריפס המלך.

בפעם הראשונה בחיי ראיתי בעיני אקסטאז דתי כזה, שתקף קהל גדול. אכן, לא הפריז הזקן על המדה, בספרו ביפו על התלהבות השמרונים בשעת קרבן הפסח.

ואולם האקסטז לא נמשך אלא רגעים אחדים. במקומו קמה דממה דקה. הסתכלתי במעגל: אחד הכהנים קפץ אל תוכו, אל הכבשים המפרפרים בדמם, וברגע אחד בדק את השחיטה, אם נעשתה כהלכתה, כדת וכדין.

נגמר הזבח. כל הכבשים השלכו אל תוך הדוד הגדול, לרחוץ את עורם למשעי ולהקל את עבודת גזת הצמר מעליהם. קהל השמרונים הוסיף לשיר את שירת־הים ושאר מזמורים כדת היום, בעברית ובארמית, ובה בשעה נקו את הכבשים. עתה כבר הושרה השירה ביתר מתינות. הזקנים שבו אל אהליהם להחבא מפני הגשם השוטף, ורק הצעירים והנערים נשארו במקומם לעסוק במלאכתם. אחרי שהכינו את הכבשים, הוסר הדוד מעל האש, וכל הכבשים נתקעו לאורך גופותיהם על־גבי הכלונסאות, שהורדו תיכף אל כבשן־האש הלוהט, כשהם מעומדים זה בצד זה. מיד סתמו את הבור במוטות־עץ עבים וכסו את הכבשים בענפים ובעלים, ומלמעלה שפכו עליהם עפר ואבנים.

השמרונים הלכו לאהליהם, ורק אחדים מהם נשארו לשמור על התנור ולא השגיחו בגשם הנתך וברוח הסוער. כל האורחים, האירופיים והערביים, מהרו לרדת מן ההר ולשוב העירה. רק אנחנו נשארנו, בהזמנתו של אברהם בן מרחיב, ונכנסנו אל אהלו.

הערב עבר עלינו בשיחה. בעל הבית כבד אותנו בקפה ובמצות, ואולם השמרונים עצמם נמנעים מאכילה ומשתיה עד חצי הלילה. מצותיהם דומות לעוגות ערביות דקות, שאינן אפויות אלא למחצה. השמרונים אינם מכינים להם מצות לכל ימי החג, אלא אופים אותן יום יום.

סמוך לחצי הלילה יצאנו מן האוהל. השמרונים כבר נקהלו על־יד הכבשן הסתום: בגדי־חג עליהם, נעליהם הארומות ברגליהם, מתניהם חגורים ומקלותיהם בידיהם, הכל כדת וכדין. בחורים אחדים נגשו אל התנור להסיר את המכסה ולהוציא את הכבשים ממעבה האדמה.

התנור נפתח. בזהירות יתירה הוציאו השמרונים את הכלונסאות עם הכבשים הצלויים, ובשרם שחור משחור. לאור המדורה חטפו האנשים בידיהם את הבשר ואכלוהו אכילה חטופה על מצותיהם, כשהם עומדים כולם מסביב לה. אחדים מהם זרקו מבטי־חשד לעברנו — כנראה, רגילים העלובים הללו למעשי עלבון מצד הערביים, הבאים לחלל את קדשיהם ועוברים בזדון על אזהרת „כל בן נכר לא יאכל בו".

חסל סידור פסח. חלק מהארוחה השאירו בשביל הנשים והטף, ושיירי הבשר, הגידים והעצמות נצברו בזהירות יתירה לערמה אחת, ואחרי הגדילם את המדורה, השליכו את השיירים לתוכה. כל הלילה עובר עליהם בתפלות ובזמרה. אך אנו כבר שבעה נפשנו מראות ורשמים די צרכנו, ולא רצינו להשאר עוד. נפרדנו מידידינו ונרד מן ההר.

רְשְׁמֵי סִפְרוּת

„בְּשָׁעָה זוֹ ...״

קובץ לספרות ולעניני־הישוב. יפו, שבט, תרע"ו.

בקובץ הזה, שבא אלינו מארץ־ישראל באיחור־זמן, מצאנו רק הד קלוש מחיי הישוב העברי בימים הקשים האלה. בשעה זו, שעת סופה וסערה, שעת בלבול ומהומה, לא ישמע הקול הנמוך, העולה מפנה אינטימית ונדחת שבחיי־העם העברי — קול הישוב הארץ־ישראלי.

ודוקא בימים האלה, בשעה שיללת דורבן העם מהעבר ההוא ושאון הגואלים והמושיעים מהעבר הזה, קול האחים המובלים לטבח משם וקול הועידות והכנסיות לכל מיניהן וחוגיהן מפה הקימו שאון־בלהות קשה ומדכא— דוקא עכשיו מסתמן הקול הארץ־ישראלי בגונו וצלצולו הצנוע וההרישי. אחרת, אחרת לחלוטין היא הפובליציסטיקה של ארץ־ישראל. אין קולה בכח — שובר ארזים וחוצב להבות־אש, כקול העתונות היהודית האמריקאית, ואין בה מלהג ההתחכמות ומקרירות התורניות היתירה שבעתונות העברית ברוסיה. פרובינציאלית היא. עניה בצבעים ובנושאים. אך יש בה איזה טוהר־המחשבה ותום־לב. יחד עם הרגשנות והאינטימיות היתירה של ספרות פרובינציאלית יש בה גם ישרנות ולבביות. מצניעה היא ללכת. טובי סופריה ידברו את אשר ידברו בלב רגז — רוגז של יסורים ותקוות מפרפרות. רטט נפשי של מכאוב נעלה, של יסורים חביבים יש בדברי הסופרים מארץ־ישראל. נעימה של אנשים המשמשים בקודש והיודעים את אשר לפניהם יש בקולם. אולי המקום גורם לכך. שקט של ארץ ריקה ושלות־כפרים. חיים זוחלים — חיים בבחינת „עני רוכב על חמור" עם מתי־מספר המעפילים לעלות... ומי הוא אשר ירים את קולו ואשר יתקע בשופר? ומי הוא אשר יכזב בנפשו ויצא במחולות ובתופים? אולי חן המקום — מקום אור שמש מכביר ושפעת־חול — שרוי על ספרות הארץ. ולכן תתנהל באיזו כבדות נפשית ויוצאת לאור־עולם בחבלי לידה מיוחדים. רוח כהה, מתלונן ומתרצה, רוח חרד ומפלל מיחד את דמות־דיוקנה. מרירות־נפש של מתאבקים, של הולכים וכושלים, ותקיפות־רוח של בעלי רצון ושאיפה עליונה וברורה יש בספרות זו.

במאמר הראשון, הפותח את הקובץ, מאמרו של האדם המצוין והעברי הנאמן, הפועל הזקן א. ד. גורדון, אתה מוצא מיד סמניה המיוחדים של הפובליציסטיקה הארץ־ישראלית. אותה ההטפה להתעמקות פנימית והפילוסופיה של „לפום צערא — אגרא", עם כל דרכי הדיבור והעמקות הלירית־נפשית, שבהם הובעו הרעיונות האלו, מגלים למדי את הרוח הפרובינציאלי, את הפילוסופיה הביתית, שנכשלים בהם הסופרים בארץ־ישראל. אך יחד עם זה — הקריאה „לטון של גבורה עילאה" וההרגשה העמוקה והבריאה, שעלינו להסיח את הדעת „מכל מה שאינו בידינו, מכל מה שאנחנו איננו יכולים לפעול כנגדו מלבד „באיי יאביי" וההתמכרות בכל כח נשמתנו לשעה הגדולה" מעידים על הרוח המזוקק והיישר, השולט בספרות הארץ. כמו כן הכרת „הצער שבגבורה", שיש במלחמה עולמית

זו, עם „גדלות החיים" שבה, גדלות המגיעה לידי בטו[ל] התחומים שבין החיים והמות — אופיית היא ביות[ר] להמחשבה הארץ־ישראלית. כמה עולה זו על כל פטפוטיה[ם] ויללותיהם של מגיני הפרוגרם המושבעים בעתוני אמריק[ה] על חילול האנושיות והתרבות וגומר, וגומר.

טפוסית היא גם רשימתו של בר־יוחאי „מאגרת" שבאה בקובץ הזה. כתובה היא, כדרכו של הסופר הזה ברוח של „אחרי ככלות הכל", רוח מרירות חרבו[ת] ומכאירה, בטון של „ואין מה לדבר", בפסוקים קטועי[ם] נפתלים ובנשימה קצרה של תם לגוע... מלאה היא רשימה זו הערות ניקבות ועקיצות על־דבר „הגאולה מאמריקה" ולעג שנון קולע על־דבר „הרב האינטליגנט והפוסק המודרני" — הד"ר זשיטלובסקי עם גלגולי[ו] ותהפוכותיו. ובמקומות אחדים מפעפע ארס הפכחו[ן] הנקרנית והמבטלת — ארסו של בר־יוחאי, שאין דומה ל[ו] בנדון זה בספרותנו העברית. אך אחרי הלעג לישועו[ת] אמריקה, אחרי הנשיכות המכאיבות עושה סוף דבריו על[־]דבר „הנחמות", שהביא להם ה„טאג", רושם מגוחך. מ[ה] לאנשים „השוכבי יום" וגם „גזולי מחר", „שאין הדבור ח[ל] בהם", — מה להם בימי מצוקה אלו ולאיזה עתון חסר אופי ופוסח על כל הסעיפים? איזו „נחמות" מצא בר[־]יוחאי המיואש בכנפי ה„טאג" הזה?

כך ענשם של מפליגים בשלילותם. טובעים ה[ם] ביאושם כל־כך, עד שפעמים גם קש קלוי ומוץ אש[ר] ידפנו רוח כעוגן יראה להם...

* * *

בהלק הספרותי שבקובץ הזה תופס בלא ספק א[ת] המקום הראשון במעלה מנחם פוזנאנסקי.

פוזנאנסקי הוא כמעט פנים הדשות בספרותנו. הו[א] הדפיס ספורים אחדים „ברביבים", ב„העולם" וב„השלח"[,] הדבר היותר מוצלח, שבו נגלה כשרונו בכל חידושו, הו[א] „הזהרורים", שנדפסו ב„השלח". מנחם פוזנאנסקי הו[א] באמת מן האמנים המודרניים בספרותנו. אינו יונק ל[א] משרשי־החיים — ממעבי הריאליות, ואינו נתל[ה] גם בענפי הרוח — בסימבוליקה ובמלכות האידיאות וכ[ו'] צבאיה. יוצא הוא מתוך הרהורי־לבו, מתו[ך] מהבואי נפשו ושביביה הערירים. אין ביצירו[ת] אלו לא שפעת צבעים ולא הארת חיים, אל[א] שרטוטים נוגעים ולא נוגעים. רושמי־חיים קטועי[ם] ארעיים ומרחפים, המחוברים על־ידי אור פנימי קל ותוהו[ו] אור נפש המשורר, שהשרה עליהם. רקמה קלה אוורי[ת] היא מסכת־ספוריו. דומה, כאילו נרקמה מצפרירי־בוק[ר] ומהמולת עלים נושרים.

אלה הם המשוררים, הרואים את צללי הדברי[ם] ושומעים רק את הדי־הקולות; שבת־קול — עיקר לה[ם] והקול — טפל. דומה הוא בנדון זה אל שופמאן ונגס[י] אך בלא התמצית הציורית העזה והמהדקת את הנפש ש[ל] הראשון ובלא הדקות החריפה, המסובכה והמוגיעה ש[ל] השני. קל הוא עד למאד, פורח באויר ממש. דולג ועוב[ר] מענין לענין, קופץ משרטוט לשרטוט, וציר כל הדברים – ברוחו הפרוע והתוהה. קרום דק של חלום ועצב שקוו[ף] כקורי־סתיו בסוף הקיץ, מלפף את אוירו. קלות וחופ[ש]

של פיליטון יש לשטף סגנונו, והמית־נפש של לירקה יצירליו העגוגים. מיוחדים וגעימים בשתותב ובצניעותם הם דרכי כתיבתו ואמצעי ההבעה שלו. קורא אתה את ספוריו ונהנה ממנו רושם נעים ושלו של אדם, המדבר אליך בקריצת עינים מאירות ועצובות מעט. הנה, למשל, רשימתו „מרחוק", שבאה בקובץ הזה. לכאורה, מה יש כאן? עיירה עם „נהר מרעים פנים ומטיל קרירות", ומעבר לנהר — קסרקטין. ואחר־כך — חיי העיירה הרגילים והנאתם — „אור אדום היה אז עומד בחדרים, וידי התושבים היו מהדקות בהנאה כוסות טה חמות". ואחר־כך תמונת „הרכבות הארוכות" עם „החייל קשה־הפנים ומתון־התנועה, העומד בשעה מוקדמת בגיל ירח ומונה את אנשי מרכבתו — עשרים וארבעה". ואחר־כך היער ובית הלר. שלחן גדול. מיחם רותח. אם, אב, והבת הצעירה זינה, והדודה לבנת הפנים, „המדברים וקוראים בעיון ומסיחים את דעתם מאיזה עיקר לא־ברור", ו„האופיציר הצעיר נעים הפנים", הסר לבית הלר, המפזר קצת את אימת המלחמה הסתומה, שהשתררה בבית הזה, וזינה בתם, המהרהרת בלילה, „שמעבר לפרוזדור בחדר שלה ישן אותו אופיציר נעים הפנים", והיא נזכרת בימי־ילדותה ומדמה לה את תמונתו של לרמונטוב, את רשמי הפנים שלו ואת האיפולטים שעל כתפיו. אחר־כך— קפיצה אל תהליכת ההויה של האיפיציר, שהתרומם באוירון ונהרג, ורושם היונית — או היהודית — השחרהורת, המצטרף לרושם זר־הפרחים, שעליו היה כתוב „לקולינקה הבלתי נשכח מאת ל." ושוב קטע תלוש — תמונת החיילים, המובילים את כלי־התותח. לבסוף השרטוט הקצר, הפשוט והנוקב של שדה־המלחמה: „ויושבים בהפירות, על זיזים עשויים לשם זה, חיילים זקנים וחושבים על ביתם העזוב; יושב אפרים גגליה, „שבן" מגרוזיה, רועד והולם על ערד והרים; יושב נחום אוסטרובסקי, מסביבות זיטומיר, ועושה את חשבון עולמו האובד. גשמים..."

בכל הערבוביה הנוהה הזאת של קוים וקוים, בצירוף רשמים חולפים, ארעיים, והרהורים רעננים ופלאיים יש בלא ספק „גלוי תמוה" — אם כי לא גדול — של „החיים התמידים והגדולים מאד"...

קטע ספורו של י. ח. ברנר „דודו של חפץ" חלש הוא. אף כי ברנר פרסם כבר פרקים אחדים מספורו זה ב„האחדות" וב„הפועל הצעיר", בכל זאת קשה עדיין לעמוד על טיבו. הפרק הזה, כשאר הפרקים הקודמים, אינם עושים שום רושם. „הדוד חפץ" עם הקירותיו וכל הדיאלוג הטפוסי שלו משעמם.

הקטע מתיק הרצאות ומאמרים „לתולדות הספרות העברית החדשה" מאת י. ר. נמהר וסכימתי ביותר.

מן השירים, שבאו בקובץ, יש לציין בראשונה את הפרולוג של הפואימה „ירושלים" מאת יעקב שטיינברג. בפרולוג זה, כבכל שירי המשורר הזה בעל האינטואיציה הדקה והתיאור החריף, יש ניבים יפים וצלילים רעננים יקרים עם מקצת מליצה והתחכמות שירית.

הצד המענין ביותר ומושך את הלב בשירת יעקב שטיינברג הוא — הסתירה התמידית בין חשק־החיים שבו, המתיז „געי־רגש והלומות", ובין רוח השובע והספקנות הפכחת, הטורפם ברגע הולדם ומצננם. יפה הוא דוקא בשעה שהוא מגלה את מטבעת נפשו משתי צורותיה בבת־אחת — בשעה שהוא מצית ומכבה, מתענג ומתנרף בנשימה אחת, ו„עשן לבו" העולה, בקטורת דקה, מתוך „אודי היצירה" שבו מוסיף איזה — נאמר בלשונו — „נגה רמיה" והריפות מתעה.

אך לפעמים קרובות הוא נכשל בלשון כבדה ומסורבלת, כמו „בשוך סער אלים" וכדומה — בזה, שקוראים „ספרותיות".

יזכר לטוב גם השיר „טבת" מאת המשורר הצעיר המתחיל מ. טמקין. לטמקין אין עדיין אופי קבוע. אינו מבטיח הרבה גם לעתיד. אך לפעמים ימליט שורות יפות ספוגות־אור ומלאות רגש שירי נאמן. בשיר „טבת" הצליח לרמז לנו על היופי החרישי והעצב של הטבע בארץ־ישראל בימות החורף — על „דמי דרכים ריקות ומזהיבות"...

יש למצוא ענין גם בהמאמרים „מרשמי המשבר" ו„לתולדות מושבה אחת", וכמו כן בתיאור החגיגה של חנוכת המסילה החדשה מדמשק עד באר־שבע. החגיגה הזאת, לפי יחס העתונות הערבית אליה, תעורר מחשבות שונות. ניכר, שהעם הערבי אינו כל כך קהה וקר־הרוח. מפללים הערביים לתקופת התחיה והתחדשות החיים ומרגישים בערך המפעלים, המכשירים אותם לכך.

* * *

סוף דבר, הקובץ הזה, כהוצאות ארץ־ישראל הקודמות, „הרביבים", „הפועל הצעיר" והרבה מגליונות „האחדות" בשנים האחרונות, נאמן לרוח הספרות של הארץ. הכרת־חיים פכחת, יחס ישר לעולם, שפה טבעית וחפשית ורוח נסי מכל דופי של חניפה לאיזה צד שהוא — אלו הן הסגולות, המציינות את ספרותנו בארץ־ישראל. וסגולות אלה ריבעות לה, המרות מיעיטר בכמות וצמצומה באיכות, ערך מיוחד בחיינו הרוחניים.

צ. אלכסנדר.

לְתוֹלְדוֹת הִתְהַוּוּת הַתַּלְמוּד

מאת

ד"ר בן־ציון הלפר.

מיום שהתחילו החוקרים לעמוד על אפים וטיבם של הגזעים והעמים השונים, מצאו, שהתפתחותו של העם דומה בדרך כללי להתפתחותו של האיש הפרטי. חיי בן־אדם מתחלקים לתקופות שונות, וגם בחיי האומה אתה מוצא תקופות שונות מתאימות להן. אם נפסח על הפרטים, שאינם נוגעים לענייננו, נוכל לאמר, שהתקופות הראשיות בחיי האדם הן תקופת הגידול, תקופת היצירה, תקופת העמידה ותקופת הירידה. בתקופת חייו הראשונה בן־אדם עביק בטפיה גיפו ירידי יבהשתה־מיתב. גדל הוא ומתפתח בכחותיו הגופנים עד שמגיע לתכלית גידולו ורוכש לו ידיעות לזון ולפרנס בהן את כחותיו הרוחניים. הידיעות הללו, כמובן, נרכשות על־ידי הנסיון ומן הספרים. וגם

לרכישת הידיעות יש גבול. בן־אדם, שרכש לעצמו די החכמות והמדעים, לפי ערך כשרונותיו שנתן בהם, שוב פוסק הוא מלהתרחב. מספרים על הגאון מווילנה, שהיה מדמה כשרונותיו של אדם לצלוחית: מה צלוחית זו, אם מילאת אותה מים עד שפתה, לא תוכל להוסיף עליה אפילו טפה אחת, ואם תצוק עוד מים לתוכה, לא תועיל לה כלום. — אף בן־אדם כך; גם במוחו של אדם יש בית־קבול במדה מסוימת, שאין להוסיף עליה. ואחר־כך, כשהתבגר שכלו של אדם, מתחלת תקופת היצירה, הרוחנית והחמרית. וכמובן, גם לתקופה זו יש גבול, ואינה נמשכת לעולם. מכיון שיצר בן־אדם כל מה שיש בכחו לברוא, נחלשים כחות היצירה שלו. ואז מתחילה תקופת העמידה. ברור הדבר, שמישך התקופות אינו שוה בכל אישי המין. ישנם אנשים, שתקופת הגידול שלהם ארוכה, ונזונה היא על חשבונה של תקופת היצירה. אנשים מסוג זה, אף־על־פי שרוכשים להם ידיעות מפליאות, אינם מקדמים את הציוויליזאציה האנושית אף במשהו, ואינם משאירים שום רושם אחריהם. כשתבוא תקופת העמידה שלהם בעקבה של תקופת הגידול, הם עוברים ובטלים מן העולם, והיו כלא היו. וכנגדם אתה מוצא אנשים אחרים, שתקופת היצירה שלהם נמשכת ביותר, ועוזרים הם הרבה להתקדמות המדעים והחכמות. ואנשים כאלה תקופת העמידה כמעט שאינה נכרת כלל. יוצרים הם כל ימי חייהם, וכל זמן שמזקינים דעתם מתישבת עליהם וכשרונותיהם מתבשלים.

והוא הדין גם בהתפתחותו של העם והגזע. ממסתרי הבריאה יגיח גזע, ולאט־לאט יפתח את כחותיו. כשיגמר גידולו החמרי, יקדיש את כחותיו ליצירת קולטורה עממית, שתישא את חותמו עליה. ובימי היצירה הללו אין העם או הגזע מרגיש, שבורא הוא, ואין לו שום הכרה, שליצירותיו יש ערך קיים. הכל נעשה באופן טבעי, בלא שום ידיעה וכונה. יוצר הוא, משום שכחות היצירה שלו מבקשים למלא את תפקידם. הנביא מנבא, והמשורר משורר. ואינם יודעים, שדבריהם ישמרו אלפי שנים. אחרי שגופם יבלה בקבר. הנביא מנבא, משום שרוח הנבואה דוחפו לכך. רואה הוא את הכיעור שבתנאי החיים, אשר בתוכם הוא נתון, והוא משתוקק לתקונם. דבריו נובעים מעומק לבו, והוא מוכרח לבטאם. מעולם לא יעלה על דעתו לקשט את דבריו וליפותם. ואותו האיש, שנחן בכשרונות נעלים, שדבריו הטבעיים שופכים קסם על העם, יקדש מאת העם להיות לו לנביא. ודברי הנביא נעשים לקנינו הרוחני של העם, ולפעמים גם לקנינו הרוחני של כל המין האנושי.

סבות שונות גורמות להפסקה בתקופת היצירה של עם. לפעמים יקרה, שכשל כח העם, ואין באפשרותו להוליד דבר הראוי להתקיים, ואז ברור, שימי העם ספורים ולא ימשכו. ואכן ישנם גם עמים, שעל־ידי תנאים חיצוניים מוכרחים הם להסיח את דעתם מכחות היצירה שלהם, והם מחכים עד שתזדמן להם שעת־הכושר להמשיך את פעולתם. ובינתים הם נותנים את כל לבם לשמור על היצירות של העבר.

לאחר שהתפתחו כחות היצירה של העם באופן מספיק תתעורר בו ההכרה, והוא מתחיל לסכם ולהביא בחשבון את עבודתו. מתבונן הוא אל רכושו הרוחני ומשתדל להעריך אותו. לפעמים יוכח בתקופה ההיא, כי כחותיו לבריאת דבר של ממש הולכים וכלים, ועליו לשמור איפוא על קניניו הרוחניים, שרכש לו בעבר. על־פי־רוב תעמוד השמירה המופרזה הזאת למכשול על דרכן של יצירות חדשות. העם מקדיש ומעריץ את יצירות העבר, ואין לו כח־הסבלנות לשית לבו ליצירות חדשות, שיש בכחו ליצור. באופן כזה התפתחה הקאנון של כתבי־הקודש. העם החליט, שתקופת הנבואה נפסקה, והשתיק את קולם של הנביאים החדשים, שאפשר שהיו מתגלים בכל דור ודור. אבל הגבול הגבל, ויצירות העבר הקדשו. ולפיכך לא היה שום מקום ליצירות חדשות. המלה האחרונה כבר נאמרה, לפי דעת העם, ואין צורך עוד לבזבז את כחות היצירה. ואולם אי־אפשר לגזור על כחות היצירה, שיפסקו ליצור. רוח היא באנוש, ורוח היא גם בעם, המתאמצת למלא את תפקידה. אי־אפשר לכלוא את הרוח, הבוקעת ועולה. פורצת היא את הגדרים, אף־על־פי שמאום בידה. ואז תתחיל המלחמה הפנימית בקרב העם. ותוצאת המלחמה היא, על־פי־רוב, שהכחות מתרכזים לפי־שעה בעבודת העבר. זוהי פשרה, הנותנת את היכולת לכחות היצירה החדשים לברוא דבר־מה באופן חפשי על יסוד הישן.

אם נשוה לנגדנו את הדברים הללו, בחקרנו את תולדות צמיחתו של התלמוד, נוכל להבין את החזיונות ההיסטוריים, המתגלים לעינינו. העם העברי חי את חיין הטבעיים שנים רבות, ובחלק הראשון של כתבי־הקודש אנו רואים אותו מתפתח ונהפך מעם יושב באוהל ונוסע בעדר לעם קולטורי, הבורא ציוויליזאציה חדשה, שלא שערוה העמים שקדמוהו בתקופות ההיסטוריה. העם העברי העמיד נביאים רבים, שאין דוגמתם באומות העולם, ובמשך זמן קצר ברא ספרות שלמה, המפליאה ביפיה ובשלל צבעיה. ואחר־כך באו ימי העמידה. סבות מדיניות מן החוץ (ואפשר, שגם סכסוכים פנימיים היו בגורמים) חנקו את כחות היצירה של העם. ובשעה שחסרו לו כחות מקוריים רעננים, עמדו מחקים רבים וכתבו ספרים על־פי הסמל של הספרות המפורסמה. וכדי להגן על הקנינים הרוחניים הקיימים, שלא יבטלו בתוך האבק הרב, העלול לכסותם מעין־רואים, עמדו מורי העם ויסדו את הקאנון. רק את הסולת הנקיה של היצירות הכניסו, ואת הפסולת, כלומר — הספרים, שחסרה בהם מקוריות, הרחיקו. לא מחשש אפיקורסות גנזו, או בקשו לגנוז, ספרים ידועים, אלא ממיעוט ערכם. בעלי רוח־בקורת חדה וחודרת היו החכמים ההם, האחראים בעד הקאנון העברי. כשנעיין בספרים הגנוזים והחיצוניים, שראשי הכנסיה הנוצרית, נעדרי רוח הבקרת, הקדישום ולא נתנו אותם לרדת לטמיון, נמצא, שבכולם מורגש הקוי בכונה. ועלינו לדעת, כי היו גם ספרים, שהכנסיה הנוצרית, המקלה בענינים ספרותיים, דחתה. ומן המעולים נוכל לשפוט על הגרועים. כל הקורא את בן־סירא בתרגומו היוני, או במקורו העברי, שרובו נתגלה על־ידי המנוח פרופיסור שכטר ואחרים, ירגיש כרגע, כי המחבר השתדל לחקות את ספר „משלי“, וכי החקוי לא הצליח ביותר. מה רב ההבדל בין המשלים שבספר

„משלי", המלאים דברי חכמה, שיש להם ערך עולמי, והיורדים לעומקו של הטבע האנושי, לבין הפתגמים של בן־סירא, המדברים על ענינים קלי־ערך, אשר רק לפעמים רחוקות נפגוש בהם משל, הראוי לשם זה. וגם הסגנונים של שני הספרים האלה רחוקים מרחק רב זה מזה. ואת ההבדל הזה אנו מוצאים גם בין הספרים ההיסטוריים של כתבי־הקודש, ביחוד בין ספר „שמואל" ו„מלכים", מצד אחד, ובין ספרי „המכבים", מצד שני. בכל שורה ושורה של האחרונים אנו רואים, שהמחבר מחקה במתכון, כפי כשרונותיו, את הספרים הקדושים. ואף כאן החקוי אינו עולה יפה. אמנם אין לנו פה המקור העברי, ואף־על־פי־כן יש לנו מושג על סגנון המחבר. וגם כשנעיין ב„מזמורי שלמה" ונשוה אותם אל המזמורים שבספר „תהלים", נרגיש באותו ההבדל הבולט. על המזמורים שבספר „תהלים" מרחף רוח פיוטי, ויגון עמוק עולמי מורגש ברבים מהם. ההשתוקקות אל האלהים היא כל־כך קוסמת. ואילו „מזמורי שלמה" אינם אלא גבוב דברים, שרק הד קול רפה ועמום של המזמורים הקדושים אנו שומעים מתוכם. רק את הצורה החיצונית הצליח המחבר של „מזמורי שלמה" לחקות, ואת היופי הפנימי לא יכול להכניס לתוכם. לפיכך המזמורים הללו כגוף בלא נשמה הם. גם מבקר מודרני לא היה מפקפק אף רגע והיה יודע להרחיק את הפסולת הזאת מן הסולת. ואולם אם בעלי הקאנון עשו הרבה לטובת הספרות העתיקה, הנה הרעו לעשות לדורות שלאחריהם. אמת הדבר, שבזמנם לא היו נביאים בעלי רוח־הקודש. הדור ההוא, כלומר — הדור שקדם ללידת הנוצרי, היה דור של ירידה, ולא היה כדאי שתשרה השכינה עליו. אבל מנין ידעו בעלי הקאנון, שגם בעתיד לא יקומו נביאים חדשים, אשר יחדשו את תקופת הנבואה? חוסר אמונתם בעתידו של העם גרש את השכינה ממחניהם. מיום שנוסד הקאנון העברי שוב לא היה מקום לנביאים חדשים. אבל כחות העם שבדור הבא אחר־כך בקשו מוצא חדש, וצמצמו את עצמם בבאור הספרים הקדושים. ובדרך זו היתה התחלת המשנה והמדרש. השפה העברית חדלה להיות מדוברת בפי העם, וסכנה נשקפה, כי ישכחו הספרים, שנכתבו באותה השפה. ובימים הללו הרגישו את נחיצות המצוה של „והגית בה יומם ולילה" בעצם תקפה. אם לא יהגו בתורה, עתידה שתשתכח מישראל, והעבר המזהיר עם כל פעולותיו יהיה כלא היה. לפיכך היו דורשים בתורה לכל פרטיה. מורי העם היו למחברי הלכות, המיוסדות על־פי־רוב על כתבי־הקודש והמסתעפות מהם. וזו היתה הפשרה הטבעית, תוצאת המלחמה הפנימית, שהתרגשה בקרב העם. הכחות, שבקשו לעצמם מקרה מוכשר להתגלותם, מצאו את ספוקם בחבור הלכות, ובה בעת הגינו על הקנין הרוחני של העבר.

אבל גם תקופת המשנה לא ארכה זמן רב. מורי העם האמינו, שבכל דור ודור מתמעטים הלבבות, ולפיכך יסדו את הקאנון של המשנה. הפתגם המפורסם „אם הראשונים כמלאכים אנו כבני־אדם, ואם הראשונים כבני־אדם אנו כחמורים, ולא כחמורו של פינחס בן יאיר" מראה באופן בהיר את השקפת העם בזמן ההוא על הדורות הבאים אחריו. בעלי המשנה לא רצו, שהכח להורות הלכות ימשך לזמן בלתי־מוגבל. חוששים היו, שמא יקומו דורות שאינם מהוגנים ויסתרו את הבנין, שעמלו בו בונים הרבה במשך מאות בשנים. לפיכך שמו גבול, ואחר זמנו של רבנו הקדוש נטלה מחכמים הרשות להורות. הקאנון של כתבי־הקודש אסר את הכח לחדש, והקאנון של המשנה אסר את הכח להורות. כמובן, נשארו עוד מורי הוראה בישראל, אבל הם הוכרחו להורות על־פי הספרים המקובלים. וגם בקאנון של המשנה אנו מוצאים, שקביעתו נעשתה ברוח בקורת אמתית. הברייתות הידועות לנו, שבמובן ידוע אפשר להשוותן אל הספרים החיצוניים של תקופת כתבי־הקודש, נופלות בערכן מן המשנה. המשנה יש לה סגנון מצוין, המשמש למופת בדייקנותו הנפלאה; ואולם בברייתות יש לפעמים גבוב־דברים שלא לצורך. אין רצוני להכנס במחלוקת זו של צוקרמינדל ושווארץ, אם המשנה היא העיקרית, והתוספתא טפלה לה, או, להפך, התוספתא היא המקורית; לא באתי לדון כאן אלא מבחינת הסגנון; ובזה אין מרים להריק־רעית. בבחינה ההגיוני ובסגנונה החריף, שאינו מרשה להזור על דברים שלא לצורך, מצטיינת המשנה יותר הרבה על התוספתא, הכוללת דברים רבים, שאינם נוגעים לעצם הענין. בכל אופן, מאחר שסודרה המשנה, שוב לא היה מקום לתנאים חדשים. הדורות הבאים אחר־כך הוכרחו להצטמצם עוד יותר ויותר. לא היתה להם הרשות לחדש הלכה, ולדבריהם לא היה אותו הכח של אבטוריטט, כמו לדברי החכמים שקדמום.

ופה אנו רואים שוב את ההיסטוריה חוזרת ונשנית. לעצור בעד הזרם אי־אפשר, והבדלות הדרשים. שהרגישו את עצמם מוכשרים להיות מורי הוראה בישראל, התמכרו ללמוד המשנה והשתדלו לבארה. ובזה מצאו קורת־רוח במדה ידועה, שמצאו מקום לעצמם לפתח את כשרונותיהם החריפים. בין הראשונים ממיסדי הגמרא, כלומר — התלמוד במובנו הצר, היה רב, או אבא אריכא, כמו שנקרא לפעמים. להשתלשלות המאורעות יש לפעמים כעין תשלומין, כעין שיטה של גומלין. הלל, שהיה במובן ידוע מיסד המשנה, היה בבלי, ועלה מארצו לארץ־ישראל, ושם העמיד דורות רבים של תנאים. ואחר־כך, כשנחתמה המשנה, ירד רב מארץ־ישראל לבבל. ויסד את התלמוד הבבלי. גם קודם לזמן שבא רב לבבל היו בארץ ההיא חכמים גדולים בישראל. העובדה, שהלל קבל שם את רוב תורתו, שהרי נצח את בני־בתירא, מוכיחה בוראיות, שאין להרהר אחריה, כי בכל הימים הקודמים לא כבה אור התורה בגלות בבל. והנחה זו יש לה באור. כשעלה עזרא מבבל, נשאר רוב האומה, כלומר — רובם של אלו, שגלו קודם לכן מארצם, בבבל, ארץ גלותם, שבה נולדו ונתחנכו. ההרגל נעשה תמיד לטבע, ומכיון שהתישב דור אחד באחת הארצות, קשה עליו מאד הפרידה מן הארץ החדשה, שהיא במובן ידוע גם ארץ־מולדתו. ובני־ישראל, שהתיחדו מטבעם ולא התערבו בגויים, פתחו על אדמת נכר את הקולטורה שלהם. יודעים אנו מן הכתבות, שנתגלו בשנים האחרונות, כי היו הרבה קהלות יהודיות בבבל ובמצרים, ביחוד — בבבל, לאחר זמנו של עזרא. עדיין הסר לנו החומר הדרוש, כדי לתאר צורה כמו שהיא

מחיי היהודים בארצות הללו בימים ההם. אבל ברור הדבר, שחייהם היו פורים, והועילו הרבה להתפתחותו הרוחנית של עמנו. העובדה, שלא נשאר לנו כלום מפעולתם של יהודי הגלות ההם, אינה מוכיחה כלל, שלא היה להם מה להשאיר. כל תקופה היסטורית אינה מתגלית לנו בפעולותיה אלא מתוך תשומת־לבנו אליה. על־פי סבות בלתי־ברורות יקרה לפעמים, שאנו מסיחים את דעתנו מתקופה שלמה, והתקופה תשכח ותעלם. ואחר־כך יבואו הדורות הבאים, הרחוקים בזמן מאותה התקופה, ויגששו באפלה, והכל — משום שהמשפטים הקרומים של הראשונים הכו אותם בסנורים. לאשרנו, אנו פוגשים לפעמים דברים, שלמראית־עין קלי־ערך הם, ואותם הדברים נותנים את המפתח למי שהיכולת בידו לפענח נעלמים. גרץ בכשרונו הגדול ראה חזיונות היסטוריים רבים על־ידי מימרא קטנה בתלמוד, שנאמרה לפי־תומה.

(סוף יבוא.)

השקפה שבועית

המצב האיקונומי של יהודי פולאניה וליטה הולך ורע. הרעב שורר שם בכל תוקף־אכזריותו, ומקרי־המות התרבו שם בין התושבים במדה מרובה. ביחוד קשה פגיעתו של הרעב בתינוקות, שחלליהם רבים. לפי עדותו של הד"ר פאול נתן באספת „עזרה", שהיתה בשבוע שעבר בברלין, עולה מספר היהודים, הסובלים רעב כפשוטו בפולאניה בלבד לשבע מאות אלף. ביחוד קשה פגיעתו של הרעב בתינוקות, שחלליהם רבים.

זהו גורל היהודים בפולאניה ובליטה וביתר המדינות, שנכבשו על־ידי גרמאניה, בזמן ההוה. וגורלם בעתיד — אין איש יודע. מכוסה הוא בערפל, כמו שהיה בתחילת המלחמה. לפי שעה יש רק לשער, כי המדינות האלה, שנשתחררו מעולה הקשה של רוסיה, לא תושבנה לה עוד. כך, לפחות, הודיע הקאנצליר הגרמאני פון ביטמאן־הולוויג מעל בימת הרייכסטאג בשבוע שעבר. ואולם אם שנוי רשויות זה יביא גם שנוי לטובה במצב היהודים — דבר זה לא נתברר עדיין אף מנאומו הרשמי של הקאנצליר, שבו נגע בשאלת הלאומים השונים, אשר גורלם מוטל כעת בידי השלטון הגרמאני. הפולאנים, הליטאים, הליטים (תושבי ליפלאנדיה וקורלאנדיה), הבלגים והפלמים — את כולם הזכיר לטובה ולכולם הבטיח „לתת את היכולת להתפתחה באופן חפשי, על־פי תכונותיהם האינדיווידואליות ובלשון־האם שלהם" — חוץ מן היהודים. על היהודים, שמספרם למיליונים מגיע במדינות הנכבשות, עבר בשתיקה, כאילו אינם כלל במציאות. הנאום הזה, שנאמר בלשון שאינה נשמעת לכאן ולכאן, האיר את מצבם של הלאומים האלה לעתיד לבוא, אחרי גמר המלחמה:

„הפרובלימה הזאת (שאלת פולאניה) העמידה בפני כל העולם ודורשת את פתרונה. גרמאניה ואויסטריה־אונגאריה מוכרחות למצוא לה את הפתרון הדרוש — ותמצאנה אותו. ההיסטוריה לא תרשה, כי מצב־הדברים ישאר כמו שהיה קודם לכן אחרי רעידות־ארץ כאלה. גרמאניה לא תמסור ברצונה הטוב לרשות רוסיה הריאקציונית את הלאומים, הנמצאים בין גדות הים הבאלטי ובין בצות וווהליניה, שנשתחררו על־ידיה ועל־ידי בעלות־בריתה — בין שהם פולאנים ובין שהם ליטאים או ליטים, היושבים על גדות הבאלטיק."

הדברים הברורים האלה קצת נחמה הם להלאומים ההם בימי ענים אלה, והם נותנים להם רוח אומץ ותקוה לסבול ולחכות עד יעבור זעם. אבל העם היהודי, יושב הארצות האלה, — מה תקותו כי ייחל ומה נחמתו בשעה קשה זו?

את יחס־השתיקה של ממשלת גרמאניה לשאלת ארבעת מיליון היהודים, היושבים בפולאניה, ליטה וקורלאנדיה, יש לזקוף רובו על חשבונם של „בני־דת־משה" שבפולאניה וגרמאניה, העומדים וטוענים כל הימים, כי אין לאום יהודי, וממילא שאין פרובלימות יהודיות מיוחדות. ולאסוננו, הם התקיפים ורבי־ההשפעה, שדבריהם נשמעים בספירות הגבוהות, כדברי באי־כחו של העם היהודי.

כי לא מהבל פיהם של אלה חיים ההמונים היהודיים, מוכיחה המלחמה, שהתלקחה בימים האחרונים בפולאניה בעד זכותה של השפה היהודית. המתבוללים „בני־דת־משה" נחלו מפלה גדולה במלחמתם בעד הלשון הפולאנית בתור שפת־הלמוד בבתי־הספר היהודיים. הרשות הגרמאנית בפולאניה החליטה לאשר את השפה היהודית המדוברת, כי תהא השליטה במוסדות־החנוך היהודיים, וטעם נתנה לאישורה, כי ה„זארגון" דיאלקט גרמאני הוא.

אמנם טעם זה פוגם בכל הזכות כולה, מפני שבולטת מתוכה ביותר כונת הגרמאניזאציה. ואף־על־פי־כן יפה היא משתיקה מכל מקום!

* * *

תנועת־הקונגרס בארצות הברית יוצאה. עם סגירת הועידה בפילאדלפיה, מתקופה של פרופוגאנדה ופולמוס לתקופה של עבודת ההכנות, הדרושות לקריאת הקונגרס הבא ולארגונו. הצעד הראשון בנדון זה כבר נעשה באספת הועד הפועל הגדול, שבה ישב ראש לואיס ד. בראנדייס. הועד הפועל הגדול, שמספר חבריו שבעים, בחר מקרבו ועדים קטנים, ועל כל אחד מהם הטיל תפקיד מיוחד בעבודה.

בינתים גם ידי מתנגדי הקונגרס מלאות עבודה — לסתור מה שאחרים בונים. ב„ועידת הפועלים הלאומית" של מערב ארצות־הברית, שהתאספה ביום 9 לחודש זה בשיקאגו, החלט ברוב־דעות של 118 נגד 77 לקרוא לקונגרס מיוחד מ ש ל ה ם, ודוקא לאחר גמר המלחמה, בניגוד להקונגרס

של העם כולו. לקריאת „קונגרס שני של גליות“ זה גרם ביחוד מזכיר ועד־הפועלים הלאומי, שבא לתכלית זאת מניו־יורק לשיקאגו להשפיע על הצירים ולהטותם לחפצו. הוא המזכיר, שחתם שבוע קודם לכן על הקול הקורא לשלום ואחדות, שהוציא „ועד־הפועלים הלאומי“ בניו־יורק. החשד, כי רדיפת־שלום זו לא היתה אלא לשם אחיזת־עינים בלבד — נתאמת איפוא.

* * *

מארגנטינה שבדרום אמריקה נתקבלו עכשיו הפרטים על־דבר הקונגרס היהודי, שהתאסף שם ביום 27 פברואר וארך שלשה ימים. בקונגרס זה השתתפו מאה ועשרים צירים, באי־כח מאת אלף היהודים הארגנטינאים לכל מפלגותיהם. תכנית הקונגרס, שנתקבלה כולה פה אחד (מלבד הסעיף, המדבר על־דבר הקונגרס בתור מיבד ייב ומתמיד), מכילה אותן הדרישות, בשינויים קלים, שנתקבלו על כל ועידות־הקונגרס ואספותיו בארצות הברית ובקנדה, והן: דריישת זכיות אזרחיות מדיניות ולאומיות ליהודים בכל הארצות, ומקלט בטוח לעם ישראל בארץ־ישראל. הצגת דרישות ממין זה על־ידי היהודים בארצות פזוריהם השונות, מעידה, כי האידיאל הלאומי חי בלבות היהודים בכל מקום שהם.

בקונגרס הארגנטינאי הזה השתתפו גם שבעה באי־כח של הסוציאליסטים היהודים, וגם הם חוו את דעתם בעד דרישת זכיות לאומיות וארץ־ישראל בתור מקלט העם היהודי.

שונות

המצב בארץ־ישראל.

המצב החמרי בארץ־ישראל הולך ורע מיום ליום ומעורר דאגה בלבות בוני הישוב ותומכיו, בראותם את הסכנה המרחפת על משאת־נפשם בימים הקשים האלה. יושבי הארץ נושאים את עיניהם אל אחיהם בחוץ־לארץ, אולי מהם תבוא עזרתם, ואולם העזרה הזאת נתמעטה בימים האחרונים. במשך ימי המלחמה נתקבלו בארץ־ישראל כספי־תמיכה (דמי „החלוקה“ אינם נכנסים לחשבון) בערך מליון פראנק — קומץ, שאינו יכול להשביע אף את החלק העשירי של הרעבים ללחם.

הכנסותיהם של היהודים בארץ אף הן נתמעטו במדה מרובה. הצליחו במסחריהם רק אלה, שבראשית המלחמה היתה להם סחורה מן המוכן בכמות מרובה, אבל רובם של הסוחרים המצליחים האלה היו מן הערביים, כי הם הסיטונות, והסוחרים היהודים בעלי המסחר הפעוט מכרו את סחורתם במחירים נמוכים, מיראתם מפני הרקוויזיציות של הממשלה. בכל אופן מוצאים הסוחרים היהודים את פרנסתם ברב או במעט. מבעלי המלאכה מתפרנסים בצמצום ובדוחק רק הסנדלרים, החייטים והפחחים, אבל כנגדם סובלים מהוסר־עבודה האומנים, שמלאכתם היא מלאכת הבניה, כמו הבנאים, הנגרים והציירים. ביפו בלבד צפויות 180 משפחות של אומנים אלו לסכנת רעב.

מן המושבות בשומרון נמצאת המושבה „חדרה“ במצב טוב בערך, אף כי הארבה גרם לה נזק רב. היבול ב„חדרה“ הוא רב־המינים, ולפיכך עלה בידי הקולוניסטים להציל מחיה בשבילם וגם למכור איזה עודף מהיין המושבה במחירים רציניים. מלבד זה הרויחו הקולוניסטים על־ידי היברת יעצים, שהיו מספיקים בשעת הפנאי מיערות חדרה לחברת „פרדס“.

המצב הכללי במושבות הגליל בתחילת המלחמה היה בתקונו. גם שם הספיקו תוצאות המושבות למחית הקולוניסטים ולכלכלת בתיהם. בשנים־שלשת החדשים האחרונים שונה המצב לרע, מפני שכל הקולוניסטים, ביחד עם סוסיהם ועגלותיהם, היכרחו על־ידי הממשלה לעזור לה בסלילת הדרכים ובעבוד הכבושים. העבורה הזאת גרמה לכל קולוניסט באופן ישר היזק של 300 פראנק, מלבד ההיזק באופן אי־ישר, שבא להם על־ידי זה, שהזניחו את עבודת אדמתם. לבסוף נאלצו הקולוניסטים לעזוב את עבודתם לגמרי, משום שהם ופועליהם נקראו בימים האחרונים לעבוד בצבא.

לרגלי הארבה, שפשט על מושבות יהודה, לקתה הכנסת הפרדסים במדה רבה. מלבד בעלי נטיעות השקדים, שיבולם בשנה זו נעשה יפה ונמכר במחירים טובים, ואחדים מבעלי הפרדסים, שיבולם לא נשחת כלל, לא הכניסו הנטיעות לבעליהן גם את הוצאות־העבודה, שהשקיעו בהן. השקדים נמכרים בארץ ונשלחים גם לדמשק ולאליפא. המושבה היחידה, שנצלה ממכת־הארבה, היא פתח־תקוה. האלף ושבע מאות דונאמים של תפוחי־הזהב אשר במושבה זו הכניסו לבעליהם ריוח לא פחות מבשנות שלום ושלוה. בעלי הנטיעות האלה מוכרים את תפוחי־הזהב כל מאה במחיר שנים־שלשה פראנק בארץ־ישראל עצמה. המחיר גבוה מזה, שהם מקבלים מקוני חוץ־לארץ, כשהשנים הן כתיקונן. מלבד זה ההוצאות של המכירה בארץ מועטות הן: אין צורך בהבישה, בהוצאות־הובלה, באחריות מפני אסון וכדומה. להעלאת המחיר גרם הרבה גרעון היבול במושבות האחרות, ולפיכך אין להגיד בבטחה, כי גם בימי שלום תהא הדרישה בארץ על הפירות גדולה כל־כך, כמו שהיא עכשיו. בכל אופן יש לקוות, כי לכשישובו ימי השלום, ועבור־הדרכים, המתקדם מיום ליום על־ידי מסלות־הברזל החדשות שנסללו זה לא כבר בארץ, ישמש להתפתחותה הטבעית של ארץ־ישראל, אז ודאי ימצא שוק גדול לפירות הארץ בארץ עצמה. ועתידות גדולות נכונות להישוב היהודי. אלמלא הארבה, היו המושבות מוצאות ריוח גם בשוק הפנימי, שנתגלה עכשיו בארץ. אבל איתרע מזלו של הישוב, שנדלדל על־ידי הארבה, ואין לו לפי־שעה תקנה אלא בעזרה מן החוץ. העזרה נחוצה, ואין להחמיצה מפני חשיבות הענין.

* * *

הפליטים היהודים באלכסנדריה.

הממשלה המצרית פרסמה דין וחשבון מפורט על־דבר הנדדים, שגורשו מארץ־ישראל ומסוריה ובאו להתישב באלכסנדריה. ומפני שכל הגולים האלה כמעט כולם יהודים הם, אנו מוסרים בזה תמצית הדין־וחשבון הרשמי הזה.

„מפני שהגירושים מארץ־ישראל וסוריה רבים היו, ראתה הממשלה המצרית צורך ליסד על־יד הלשכה הפלכית של אלכסנדריה ועד מיוחד, שתפקידו יהי לטפל בשאלות הכלכלה, ההיגיינה והחנוך של הפליטים.

בסך־הכל הגיעו לאלכסנדריה 8,748 מגורשים. מהם 669 נתיני בריטאניה, 1,107 נתיני פראנציה (רובם יוצאי מארוקו), 4,761 — רוסים, 366 — ספאנים, 346 — אמריקאים, 238 —

יונים, 512 — איטלקים, 157 — עותומאנים ו־202 נתיני ממשלות אחרות.

ממשלת ארצות־הברית נתנה צו לאניות־המלחמה שלה, שנמצאו בים התיכון, להוביל את הנודדים האלה מחופי ארץ־ישראל וסוריה בדרך ישרה לאלכסנדריה. אנית־המרוץ „טיניסי" הביאה 4,491 מגורשים, האניה „משיסטיר" 347, „דים מוין" [illegible] ואנית־הפרכים „ציזר" — 411. ויתרם באו באניות איטלקיות. רבים מן הנודדים הביאו אתם סכומים הגונים של כסף, שעזרו להם להתישב במקום־מגורם החדש, שלא להצטרך לשום עזרה חמרית מבחוץ. אבל רובם היו מחוסרי אמצעים.

מתחילה הושיבה הממשלה את הנודדים בבתי ה„קאראנטין" ובבניני־הממשלה הסמוכים לו. אבל מכיון שהופחת מספרם — רבים קבלו עזרה מקרוביהם שבחוץ לארץ והלכו למדינת הים ורבים קבלו תמיכה ממקורות אחרים — העתיקה הממשלה את דירתם לבנינים אחרים, שאחד מהם מכיל בקרבו 1,100 נודדים, השני — 900 והשלישי — 450.

בבתי־המקלט האלה נתקבלו הנודדים רק למשך של 31 יום בתנאי שקונסולי ארצות־מולדתם ישלמו מחיר כלכלתם. מקצת מן הקונסולים מלאו את חובם זה במלואו, מקצתם — רק חלק, ואחדים מהם לא שעו אל דרישות האדמיניסטראציה בדבר התשלומין. בסך־הכל הוציאה האדמיניסטראציה מכיסה לכלכלת הנודדים שלשים אלף ליטרא־שטרלינג. כל הגברים והנשים הבריאים הוכרחו לעבוד על לחמם. ארבע מאות מן הצעירים הנודדים נספחו אל ה„רגיון", שנוסד בשנה העברה, ומשפחותיהם ואלה התלויים בפרנסתם לחמם ניתן להם מאוצר הממשלה".

* * *

צעירי היהודים הרוסים בלונדון.

מועצת העיר לונדון החליטה לדרוש מכל הצעירים הרוסים, המתלמדים בבתי־ספר הגבוהים, הנמצאים ברשותה, כי יספיקו לה תעודות, המוכיחות, כי נשתחררו מעבודת־הצבא ברוסיה. כל צעיר, שלא ימלא את הבקשה הזאת, יגורש מבית־ספרו. הגזרה הזאת תפגע ביחוד בהסטודנטים היהודים, שהם במעט ה„רוסים" היחידים, משום שמספר הנוצרים הרוסים הוא כאין וכאפס. בהאוניברסיטה שבלונדון.

מפני החג יצא גליון „התורן" הבא ביום הששי, כ״ה ניסן, 28 אפריל.
גליון זה רובו יהא מוקדש לחג־יובלו של ח. נ. ביאליק

The American Jewish Chronicle

A National Weekly

ה„אמעריקאַן דזשואיש קראָניקל״, עתון שבועי, המוקדש לכל עניני היהודים והיהדות, יתחיל להופיע ביום 4 לחודש מאַי, 1916.

ה„אמעריקאַן דזשואיש קראָניקל״ מנה קוריספּונדנטים ממדרגה הראשונה בארץ ובחוץ־לארץ, ועל־ידיהם יודיע להקהל היהודי באמריקה את כל החדשות והמאורעות המתרחשים בחיי עמנו.

מעל עמודי העתון הזה ידונו בשאלות מדיניות, אקונומיות, דתיות וחברתיות חכמים ועסקנים יהודים מובהקים.

ה„אמעריקאַן דזשואיש קראָניקל״ ימסור לקוראיו ידיעות מן המובחר שבספרות העתיקה והמודרנית. במקצוע זה ישתתפו בתור עוזרים קבועים טובי הסופרים והפובליציסטים שבארצות הברית ובחוץ־לארץ.

מחיר החתימה לשנה $4.00

האדריסה:

THE AMERICAN JEWISH CHRONICLE

AEOLEAN HALL, NEW YORK

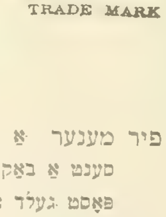
יוזט די נייעסטע ערפינדונג פון

Dr J. Halon's Imperial Perfume Shaving Powder

א שייוו אהן א ריזער

מיט פּערפיום פּוידער — פאַר מענער און פרויען.

Odooless Shave Withour a Oazor

TRADE MARK

שייווט זיך מיט דעם בעריהמטען פּערפיום פּוידער וואָס ראַזירט אייך אָהן אַ ריזער, מאַכט אייער געזיכט ריין און קלין און איז אַבסאָלוט אונשעדליך און איז מותר בהסכמת הרבנים. וואָס געפינט זיך אויף יעדע באַקס מיט אַ גאַראַנטי פון אונשעדליכקייט. דר. האלאַנ׳ס פּערפיום פּוידער טראָגט אויף יעדע באַקס זיין פּיקטשור, זיין אייגענער אונטערשריפט און טרייד מארק. ווען די באַקס האָט ניט דר. האלאַנ׳ס פּיקטשור מיט זיין אייגענער אונטערשריפט און טרייד־מאַרק, איז דאָס אַ נאָכגעמאַכטער פּוידער.

פיר מענער — אַ גרויסע באַקס פּערפיום פּוידער גענוג פיר 8—10 שייווס פּרייז 30 סענט אַ באַקס. — ניט פּערפיומירט, 8—10 שייווס אַ באַקס, קאָסט 20 סענט. פּאָסט געלד און אינשורענס 15 סענט עקסטראַ. דירעקשאָנס אין יעדער באַקס. פיר קענעדע 15 ס. פּאָסט געלד ניט אינשורט. רעדזשיסטרירט מיט פּאָסט 15 ס. עקסטראַ.

כשר לפסח אפילו למהדרין.

פיר פרויען — פּערפיום שייווינג פּוידער, אַ באַקס צוזאַמען מיט „שייווער״ 60 ס. פּאָסט געלד און אינשורענס 15 סענט. ניט אינשורט בלויז 12 סענט.

האָלסייל און ריטייל. — צו בעקומען אין דראָג סטאָרס אָדער אַדרעסירט:

DR. JACOB HALON, Dept. H, 101 Attorney St. N. Y. City

M. Katzenelenbogen, Inc.
52 Canal Street, Cor. Orchard St.
Telephone 4354 Orchard

בית־ממכר של כל מכשירי כתיבה. מכל המינים.

בית חרושת גדול של חותמות־גומי

ברכתי היוצאת מן הלב לידידי מר יעקב שטרוים לנשואיו עם מרת מרים סאבשיצקי.

א. נ. פרלברג.

ב ְר כ ו ת

חיים גרושקין
שרה שגלמאן
נשואים.

אפריל, 1916. ניו־יורק.

ברכתנו נתונה למסדר השירים
ב„התורן”

חיים גרושקין,
יבואו בברית הנשואים עם בת־גילו

שרה שולמאן.

חברי לשכת „התורן”.

מברכים אנו את חברנו החביב, העובד
אתנו בכפיפה אחת
חיים גרושקין,
ליום הכנסו בברית הנשואים עם
בת גילו
שרה שולמאן.
בעל ופועלי בית־הדפוס של „ליפשיץ
פרינטינג קא.” — מסדרי „התורן”:
יחזקאל ליפשיץ,
דוד איזקוביץ,
ראובן סיגלר,
יעקב יפה,
שמואל פרקמאן,
בורים ברוזישין,
רוברט סנדומירסקי,
צבי בלאט.

הנני מברך את חברי
יעקב שטרוים
לנשואיו עם מרת
מרים סאוושיצקי.
יהיו חייכם חיי אושר ועושר.
מאיר זלצר.

מברך אני את הרך הנולד ע ז ר א.
הנולד לחברי וידידי
מר ק. וייסמאן,
שיהיה בן טוב להוריו ולברכה לעמו,
לשפתו ולספרותו.

י. ז. [illegible]

[illegible]

ק. וייסמאן
להולדת בנו.

[illegible]

אגודת „עבריה הבבירה”.

מברכים אנו את ידידנו היקר מר
יעקב שטרוים לנשואיו עם ב"ג מרת
מרים סאבשיצקי.
הלואי שיהיו חיים מאושרים כל ימי
חייהם.
משפחת פרידלנד ויוסף ראבינוביץ.

מברכים הננו ברכה היוצאת מן הלב את ידידנו, העברי הטוב והנאמן

מר יעקב שטרוים

לנשואיו עם מרת

מרים סאבשיצקי

וברכה נפשית שלוחה מאתנו לחברתנו היקרה בשיקאגו

חנה ליסיצקי

לנשואיה עם

הד״ר סיגל.

אברהם שפייזהנדלר ורעיתו.

מעומק הלב הננו מברכים את ידידינו היקרים

מר ק. ווייטמאַן ורעיתו

להולדת בנם ע ז ר א. מגישים אנחנו בזה את ברכתנו גם לידדינו החביבים

מר אב. גולדבּרג ורעיתו

להולדת בנם היקר. יהי רצון שבניכם יהיו תפארת לכם ולעמנו.

אברהם ואסתר שפייזהנדלר.

ברכה לבבית הנובעת ממקור אהבה וידידות הנה שלוחה להרב הנכבד

יהודה העשיל לעווענבערג,

בעלותו על כסא הרבנות בעיר ניו־הייבין. ומי יתן שיצליח במשמרתו החדשה ושעדתו תדע לכבדהו כערכו הרם.

מאת מכיריו ומוקיריו,

א. זלאט,

ס .ז. יעלין.

רזשווירסי סיט.

ברכות מאליפות על ראש ידידי

י ע ק ב ש ט ר ו י ם

לנשואיו עם בת־גילו

מרת מרים סאבשיצקי.

דניאל פרסקי.

ר׳ יוסף אגרעס מנדב 200$ לעזרת נגועי - המלחמה.

בחג הפורים שעבר הבטיח הסוחר ביינות, הנודע לתהלה ר׳ יוסף אגרעס להפריש חמשה אחוזים מכל הכנסותיו שלאחרי ימי הפורים לעזרת נגועי המלחמה.

לסכום הזה הוסיף ר׳ יוסף אגרעס עוד מאתים דולארים לזכר נשמתה של אשתו, שנפטרה ביום 28 דצמבר.

ה ע ר ה : ר׳ יוסף אגרעס הוא אחד הסוחרים המהוללים ביינות, שהוא מוכר רוסיות ולאחדים. יינותיו יצאו לרב מוניטין בעולם באיכותם הטובה, בטוב טעמם ובמחירים הנמוכים שבהם הם נמכרים.

רצונכם בעונג אמתי של חג, ובפסח עליז וכשר? אז פארו את שלחן־הסדר שלכם ביינותיו של ר׳ יוסף אגרעס.

קראו את מודעותיו של ר׳ יוסף אגרעס בהעתונים היומיים והשבועיים.

* * *)

אספה כללית גרולה

ביום החמשי בערב, אַפּריל 20, 1916

באולם קופּר יוניאָן, רחוב השמיני וואוו' הרביעית.

ערוך על־ידי

ועד המרכזי של ניו־יורק רבתי.

המדברים הם:

ד"ר שמריהו לוין, ד"ר בן־ציון מוסנזאהן, אב. גולדבערג
ויוסף באַראַנדעס.

יהואש המשורר הגדול יקריא משיריו הארץ־ישראליים

מר י. פּיראָזשניקאָוו המנגן המפורסם ינגן

מארים ראטענבערג — יושב ראש.

האספה נקראת להתחיל

את שבוע השקלים

הנערך ע"י „ועד המרכזי של ניו־יורק רבתי,
מהעשרים עד השלשים לחדש אַפּריל.

כל ציוני מתבקש לבא.
מחיר הכרטיסים 15 ו־25 סענט.

להשיגם: ציון קאָונסיל, 44 איסט רחוב 23; בחדרי הקלוב של האויסטרים־אונגרים, 43 איסט רחוב השלישי; בחניות היין של „כרמל"; במערכת ה„אידישע טאגעבלאט", 185 איסט בראָדוויי; במערכת ה„ווארהייט", 153 איסט בראָדוויי; ובחדרי אגודת „השחר", 1258 באָסטאָן רויד.

גאַרדען טהעאטער

מעדיסאָן עוועניו ורחוב 27.
מעדיסאָן סקוועער גאַרדען,

בימה חדשה.—NEW STAGE

אב. עפּשטיין — מנהל.

ביום הששי בערב, במוצאי־שבת, ביום הראשון בצהרים ובערב,

14, 15, 16 אפּריל

וכל השבוע של חג הפסח בצהרים ובערב

יערך

גאַברי והנשים

מאת ד ו ד פּ י נ ס ק י

מחזה בשלש מערכות וארבע תמונות.

— ה נ פ ש ו ת : —

גאַברי — — — — מר ה. שאכט	לעם — — מר יחיאל גאָלדשמידטה
גאַאיל — — — מרת ה. שנימצער	האב — — — — מר ל. וויסבערג
הקטנה — — העלמה מ. קאָרנשטיין	האם — — — העלמה ק. לעננסנער

מר יהושע גורדון — מנצח על המשחקים.

הדיקוראציות עשויות בה„נייט סטודיא" על־פּי רשימותיו של מר י. גורדון.

כרטיסים: 25, 35, 50, 75 סנט, $1.00.

להשיג בקופּת הלשכה של גאַרדען טהעאטער ובסניפיו: באיסט סייד — בלשכת נייבורג, 167 איסט בראָדוויי; בבראָנקס — בבית־המרקחת של ראמאנאָוו, קלערמאָנט פּארקוויי קרן וואשינגטאָן עוועניו.

כמעט שתי שלישיות של מספר הכרטיסים מהירן מן 25 עד 50 סנט.

קנקן חדש

מלא ישן

„ליפשיץ פּרינטינג קאָ.", 247 איסט בראָדוויי, ניו יאָרק.

התורן

עתון שבועי

יוצא בכל יום ששי

גליון ביאליק

התוכן

VOL. III. APRIL 28, 1916 No. 9

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(S. Abel, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין התחיטה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

קנקן חדש

מלא ישן

שעורים מעשיים למורים

(המחזור הרביעי).

בהנהלת י. ז. פרישברג.

שטת הלמוד ודרכיה, אמצעי ההקשבה וההתענינות, הסדר והמשמעת, — כל הענינים האלה נידונים לפרטיהם, לא בתור תיאוריות מופשטות, אלא בהתאמה אל טיב הילדים העברים באמריקה ולפי התנאים.

בין שומעי השעורים עד עכשיו היו רבים ששמשו בהוראה גם לפני זה, אבל בלי הצלחה. עכשיו הם ידועים למורים מצוינים ומעמדם מבוסס.

לשומעי השעורים מתקבלים רק אלה היודעים ידיעה הגונה את השפה העברית וספרותה.

השעורים מתנהלים רק בעברית.

לפנות עפ"י הכתבת:

W. Frishberg, 228 Pulaski St., B'klyn, N. Y.

דר. י. מילר

רופא שנים

9-11 Delancey St. **New York City**

ALPHA PRESS

UNION PRINTERS

142 Henry St., New York

Telephone Orchard 7748

עבודה משובחה ובזול. הזמנות נתמלאות בדיוק נמרץ.

I. MALTIN **Tel. Orchard 7680**

די איינציגע אידישע

Addressing and Multigraphing Co.

89-91 Delancey Street, New York

מיר טייפרייטען אידיש, מולטיגראַ־פירען אידיש, העברעאיש, ענגליש און אנדערע שפראַכען

ד"ר מ. מ. קאמענעץ

רופא שנים מנוסה

139-41 DELANCEY ST.

Cor. Suffolk St. **New York**

עבודה הגונה במחיר נמוך.

חש במעיו יתרפא

ב„עקס-לאקס"

(ילקוט תרפואות)

בית מדרשו של

א י ר א ן

183, 185, 187 איסט בראָדוויי.

ס נ י ף:

5טע עוו. 116טע סט., סטיים ביינק בילדינג, ניויאָרק;

1,500 תלמידים

מבקרים את שעורי הערב.

36 אינסטרוקטורים של בתי־ספר גבוהים וקולידז'"ים מטיפים שם את לקחם.

לאבוראטוריות לפיזיקא, לחימיא ולביאולוגיא.

בית מדרשו של איראַן נותן הזדמנות לתלמידים המבקרים אותו לרכוש לעצמם השכלה כללית וכל אותן הידיעות הלמודיות, הנחוצות לכל אדם אינטלי־גינטי, ולהכין את עצמם להכנס לבתי המדרש הגבוהים, ולהכשיר את עצמם לקבל משרות שונות בממלכה.

המורים היותר מומחים מטיפים שם את לקחם.

שעורים בשפה האנגלית למתחילים.

ד ז ש א ז ע ף א י ר א ן,

פרינסיפאל.

מי באש ומי בחיים

אם עליכם להבטיח את חייכם או את רכושכם, התראו מקודם עם החבר

ב. פאסטער

סוכן למכונות־תפירה זינגר, אחריות־אש ואחריות החיים של

„ניויורק לייף אינשורענס קאמפ."

B. PASTER

המעון:	הלשכה:
184 Norfolk St.	46 Bible House
	Astor Pl. & 3rd Ave.

NEW YORK

Phone Franklin 4900

VOL. III NEW YORK, APRIL 28, 1916 No. 9

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית ניו־יורק, כ"ה ניסן, תרע"ו גליון תשיעי

לְחַיִּים נַחְמָן בְּיַאלִיק

...לילה, ליל־אופל, אָז רבץ סביבנו,
ומנוחת דומיה — כמנוחת בית־קברות.
נדהמים מסער, התחולל עלינו,
היינו, ובלהות ימי העברות...
נדם קול אל בתוכנו וספה,
סר רוח הנביאים וכבתה גחלתם,
פג זכרון העבר וחלום־עתיד רפה
ושמי המולדת עוד לא הרהיבונו בתכלתם—
ונשגה בצרכי יום־יום ומחסורו,
ושקועים במצולה ובשערי הטומאה
דמינו למוכה ירח ואורו,
שידו מגששת ועינו עצומה...
ולבב כי המה, כי גברו התלאות,
כי פרפר עם נואש, התבוסס בדמו,
לא פרצו אנחותיו, לא הורקו הדמעות —
כי מי זה יתנה את צער עולמו ?
ואילן כי רשרש, כי נענע זלזלו,
וצפור כי נתרה ובשורה בפיה —
ידענו: לא לנו סוד־אילן וצלו,
ובשורה לא לנו הצפור מביאה.
והיה כי עבר העובר וראה,
והניד את ראשו עלינו ואמר:
זאת אחרית גוי עקש, שהלך ותעה
בדרכו — ודרך־החיים לא שמר...

כה חיה חיינו, — אם חיים לנמלים, —
עצמות יבשות בעולם של תוהו,
בלי זיק אור העבר להנים הצללים,
בלי משאות־הנפש לימים יבואו.

— — — — — — — — —

והנה נגלית אלינו, המשורר,
הופעת מעולם כה קרוב ורחוק —
כה נגלה בן־עמרם בשעתו ויעורר
עבדים לשחרור — ודת למו יחוק.
כפלא היית בעינינו, בני עמך,
כגלגול נשמה עליונה — נשמתך;
והיה כי ניחת עלינו שוט־זעמך,
ונדמה: נביא־אל מנבא בשפתך.
ויש כי היית בעינינו כאשף,
ודברך כי יצא — וקמו לתחיה
גבורי העבר, ודור־דור ומעשיו,
ומתי־המדבר מעולם־הנשיה.
אז יש כי שמענו קול שירה יתומה
משתפך בעצב על גלות השכינה,
ואנחת לב מתמיד תפלתו ההומה,
ושירת הצפור באָביב בקינה.
— — וברטט שירתך, — ראה היה פלא, —
שוב פרחו לבבות מאתמול נואשים;
סר שממון־בלהות מעם פקוח־כלא,
שוב פרצו וזרמו בו עינות חדשים.
ויקם דור חדש, דור ראשון לגאולה,
שטוף שירת יום־אתמול ותקות יום־מחר;
ושוב זרחה שמש על ראשי עם־סגולה,
עם עתיק ומשומר מיום בו אל בחר...

— — — — — — — — —

אך חצי־יובל עבר מיום בו הופעת,
וחליפות לדורות כבר עברו בינינו.
ומה הוא הגמול נשיבה לך עתה
על רב טוב וברכה השפעת עלינו?
מה הוא הגמול? — ואם ישנם שלומים?
והן לא באלה, היקר, רצית!
התבשר למצער וקבל תנחומים,
כי נעשה הפלא, אליו חכית:
הזדעזע המת כבר לקול שאגתך,
וראה — הוא כורע בברכה נגדך,
מתחמם לאורך, לאור הוד נשמתך,
ומפלל כאל מלקוש אל מוצא שפתיך...

* * *

לך ברכה זאת שלוחה: חג יובלך כי נחוג—
וקורא היובל לאומה גם כולה,
ושבו הגולים מקרוב ורחוק,
ואתך כולנו אז נזכה לגאולה.
ויחד אז נחוג יובלנו־יובלך
בשפה אך אחת וביחוד לבבות, —
וברכת עם כ ו ל ו אז תקדם פניך
בארץ העתיד, בארץ־האבות!...

ה ל ל ב ב ל י.

ניסן, תרע"ו.

בַּכְּפָר, בָּעִיר וּבַכְּרַךְ

(לתולדותיו של ח. נ. ביאליק)

מאת

א. פ ר נ ק ל.

את תולדותיו של ח. נ. ביאליק אפשר לחלק לשלש תקופות: תקופת הכפר, תקופת העיר ותקופת הכרך. ביאליק עבר את כל התקופות האלה בהדרגה: מן הכפר אל העיר ומן העיר אל הכרך — הדרגה נורמאלית וטבעית, שלא רבים זוכים לה. וכל תקופה פעלה על כשרון המשורר לטפחו ולגדלו בדרך ישרה וטבעית. זכה ביאליק, כי יולד בכפר, יתחנך בעיר וישתלם בכרך. ר א ד י, ז ו א ל ו ־ ז י ן נ א ו ד י ס ה הן השלבים בהתפתחות כשרונו של המשורר, והן שנתנו לנו את ביאליק כמו שהוא בכל קומתו וצביונו, במלוא יפעתו וזהרו.

הכפר ר א ד י שבפלך ווהלין הוא, לפי עדותו של המשורר בעצמו, „נוה שאנן, מלא יופי צנוע של טבע פשוטה ובריאה, שמחה בחלקה ומסתפקת במועט. זוהר־רקיע, מרחבי־שדה, דומית־חורש, האומרת „דרשני!" בכפר זה נולד חיים נחמן ביאליק בעשרה בטבת, שנת תרל"ג. וממקום־מולדתו של המשורר אפשר לעמוד על אופיה של שירתו, שרובה ריח ש ד ה נודף הימנה. חותם הבריאות והפשטות של הכפר טבוע על כל שירי־הטבע שלו, והכמיהה הרבה לעבודת־האדמה והשאיפה העצומה לאור ולזוהר ומאוויי־הנפש האדירים להתיחד עם הטבע — כל אלה ודאי מן הכפר באו לו.

בשנה הששית לימי חייו העתיקו הוריו של ביאליק את דירתם מכפר ראדי לזיטומיר. אביו של ביאליק היה עני ובן־תורה. את פרנסתו היה מוצא בדוחק מבית־מרזח, שהיה מחזיק בכפר לאכרים. המוזג התורני הזה, בין מזיגת כוס וכוס לבאי בית־מרזחו, היה מעיין ב„עין יעקב" או ב„משניות", שלא פסקו מעל שלחנו גם בשעת מקח־וממכר. ובהיותו אציל־רוח ובעל נפש עדינה, פעלה המחיה הבזויה הזאת לרעה על בריאותו ודכאה את רוחו, עד כי לבסוף קצה נפשו לשבת בין האכרים, ובשנת תרל"ם בא להתישב עם בני־ביתו באחד מפרברי זיטומיר הקטנים. בפרבר הזה, שאף הוא מעין כפר, לא הורחק עדיין הנער חיים־נחמן מן הטבע, ורק חופשתו ניטלה שם ממנו. תיכף לבואם לזיטומיר הכניסוהו הוריו לחדר, ושם למד, ככל ילדי בני ישראל, חומש, רש"י ותהלים, וביחוד הושם לב מצד רבו ללמדו תהלים. לא ארכו הימים, ואביו של חיים־נחמן, שהיה ידוע־חולי עוד בשבתו בכפר, חלה את מחלתו, אשר בה מת. ועם מות אביו נשארה אמו האלמנה בלי מזון ומחיה. רק דרך אחת היתה לה לפרנס את יתומיה, והיא — להעשות תגרנית בשוק. ואולם משלח־ידה לא הספיק לה לכלכל את יתומיה בלחם, ומה־גם לחנכם, ולפיכך מוכרחה היתה למסור את חנוכו של בנה חיים נחמן בידי חמיה, אבי־אביו של ביאליק, שהיה זקן ירא־שמים ולמדן הוגה בתורה. הנכד הקטן, שהתנכר עוד מילדותו בכשרונותיו המצוינים, נתחבב במשך הימים על אביו־זקנו, שראה בו את יורשו הרוחני ושם תקותו בו, כי יהיה גדול בתורה וביראת־שמים. חבה גלויה לא היה הזקן מראה לנכדו, גזירה, שמא יהיה לבו גס בו, ולכן היה מכביד עליו את עולו, עול תורה ומצוות, ולא נתנהו להשתובב ולעשות „מעשי־ילדות". והנכד הקטן — לבו ערג דוקא להוללות ולמעשי־ילדות: לטפס על גדרות הגנים, להתלות באילנות ובעמודי־הטלגרף וכיוצא בדברים אלו, שדעת הזקן לא היתה סובלתם. אך שובבותו של חיים נחמן הקטן לא עצרה בעד התפתחותו הרוחנית. הכל הודו בכשרונותיו המצוינים. ושקידתו בלמודים אף היא רבה היתה. ביחוד היתה גדולה אהבתו לקריאה: היה קורא מכל הבא בידו מארון־הספרים של אביו־זקנו. בארון־הספרים הזה מצא ספרים מכל המינים: ספרי מוסר, הלכה, אגדה ומחקר, וגם ספורי־מעשיות וקבלה. והנער הצמא לדעת לא היה מבחין בין ספר לספר — את כולם בלע בצמאונו. הקריאה בספרי חסידות וקבלה פעלה על רגשותיו הדתיים ועל דמיונו הנלהב של הנער כל־כך, עד כי התחיל לנסות את כחו ב„קבלה המעשית" ולהשתמש בסגולותיה. ואולם ספרי־ההשכלה, שנזדמנו לידו אחר־כך בדרך מקרה, הוציאוהו מעולם מכושף זה והכניסוהו לעולם חדש, שהטה את טעמו ודעותיו לדרך חדשה.

כשמלאו לו שלש עשרה שנה, יצא הנער מרשות המלמדים והתחיל ללמוד תורה ביחידות בבית־המדרש. שם נזדמן לו הדיין של הפרבר והתחיל לומד אתו גמרא ופוסקים כמה שעות ביום. והגיע הדבר לידי כך, שחיים נחמן היה ממלא לפעמים את מקומו של הדיין בהוראת „אסור והתר". ואולם לבו כבר הלך שבי אחרי ההשכלה וספריה. ויחד עם השנוי בהשקפתו על החיים לרגלי ההשכלה בא גם שנוי בשאיפותיו לעתידו. שמועה שמע, כי וואלוזין אשר בליטא, מלבד שהיא מרכז לתורה, משמשת גם מדור להשכלה ולמדע, ולא נתקררה דעתו עד שלקח פרידה מאת אביו־זקנו, שהתנגד תחילה למעשה זה, ונסע לישיבת וואלוזין.

בוואלוזין מתחילה תקופה חדשה בחיי ביאליק — תקופת התבגרות רוחו, תקופת השפעת העיר על הלך־נפשו. אָמנם תקותו נכזבה שם — השכלה ומדע לא מצא בוואלוזין, וכמעט נואש מהם ושם את לבו מתחילה אל למוד הגמרא והתמכר אליו בכל לבו ונפשו, והיה ל„מתמיד" בין שאר המתמידים יומם ולילה על התורה; ואולם מצב־רוחו זה לא ארך הרבה. גבר מזגו החי והסוער על הלמוד היבש, וביאליק הצעיר התחיל מפנה שוב את לבו לחלומות והזיות על אילן נאה ועל ניר נאה ועל ה„השכלה בת השמים", שהיא היתה חזון־לבו כל הימים.

חיים נחמן ביאליק

אז התחיל ללמוד את הלשון הרוסית. בדרך מקרה נזדמנו לידו שירי פרוג, שיותר משהבינם הרגיש ביפים. הרושם של קריאת השירים האלה היה עז ונמרץ, ודבר זה הניעהו לנסות את כחו אף הוא בכתיבת שירים ומליצות, ובימים ההם (ניסן, תרנ"א) כתב בתוך שאר דבריו את שירו הראשון „אל הצפור". ואולם השיר הזה לא היה דברו הראשון לדפוס; ראשונה הדפיס ב„המליץ" שנת תרנ"א מאמר בשם „לרעיון הישוב" בחתימת ראשי־התיבות ח. נ. ב. והוא אז כבן שמונה עשרה שנה.

כשהרגיש ביאליק הצעיר, כמו שהוא מעיד על עצמו, „כי נתבשל בו איזה דבר", החליט לעזוב את וואלוזין וללכת לאודיסה. אודיסה מוניטין יצאו לה כעיר ההשכלה. ומלבד זאת, באודיסה ישב אז „אחד־העם", שמשך אליו כקסם את לבות הצעירים, הוגי רעיון תחית־הרוח בימים ההם.

ביאליק בא לאודיסה ובידו אין אף פרוטה להחיות את נפשו, מלבד כתביו ושיריו, הצפונים אתו. ובמצב כזה של רעבון השיג לו מורה והתחיל ללמוד את הלשון הגרמאנית ולקרוא בספרים, אשר השיג בעיר הגדולה לרוב. על־פי מקרה התודע אז אל ליליענבלום והראהו את כתביו. ליליענבלום עיין בהם והבדיל לטוב מכולם את השיר „אל הצפור" ושלח את מחברו אל אחד־העם. השיר מצא חן גם בעיני „אחד־העם", ועל־פיו נדפס בכרך הראשון של „הפרדס", שהוציא י. ח. רבניצקי. השיר הזה היה מאורע ספרותי בימים ההם. מביני דבר הכירו מיד בכשרונו של המשורר המתחיל וחזו לו עתידות גדולות.

ואולם הצלחתו הספרותית לא היטיבה אף במעט את מצבו החמרי של המשורר הצעיר. בינתים קבל מכתב מזיטומיר, שזקנו הולך למות. ביאליק נתן בעבוט את צרור בגדיו, ובכסף מחירם מהר לנסוע לזיטומיר אל זקנו.

כעבור זמן־מה, אחרי שובו לעיר־מגוריו, נשא ביאליק אשה ושם פניו אל מסחר יער ועצים. בשעותיו הפנויות היה מפנה לבו למחזות היער והטבע, או היה עוסק בקריאת ספרים. אחר־כך התיישב בעיר הקטנה סוסנוביץ אשר בפולאניה ועסק שם זמן מועט בהוראה עברית. ובשנת תר"ס בא להתישב באודיסה.

במשך השנים האלה כתב ביאליק הרבה שירים, שבהם כבר התחיל להתגלות כשרונו הכביר, אשר גדלהו אחר־כך ונשאהו והרימהו מעל כל המשוררים הגדולים, אשר קמו לעם ישראל. ושם ביאליק התחיל להתפרסם יותר ויותר בקרב העברים, וביחוד בקרב העברים הלאומיים, שראו בו כוכב גדול עולה על שמי היהדות.

אודיסה היא התקופה השלישית בחיי ביאליק—תקופת השתלמות כשרונו. שם כתב את רוב מיטב שירתו. בשנת תרס"ד נקרא ביאליק לווארשה מטעם חברת „אחיאסף" להיות עורך הבלטריסטיקה של „השלח". בווארשה ישב כשנה ומחצה, ובמשך ימי שבתו בעיר הגדולה הזאת היה מעונו בית־ועד לכל הסופרים העברים, וביחוד — לבעלי־הכשרון מקרב הצעירים, שהיו כרוכים אחריו ומתהלכים לפניו כלפני מורם ורבם. ואולם לא מצא ביאליק קורת־רוח בישיבתו בווארשה. האתמוספירה הזורנאליסטית עם חיי־החולין שבה לא יכלו להפיק רצון ממנו, שמלאכת־סופרים כמלאכת־הקודש היא בעיניו. ולפיכך חזר והעתיק את דירתו לאודיסה, ושם הוא יושב עד היום הזה. ומני־אז נעשתה אודיסה כאבן השואבת לכל סופר עברי צעיר ולכל קורא עברי נלהב. ביאליק מקרב את כולם ושמח על כל ניצוץ של כשרון, שהוא מגלה בסופר מתחיל. ולא כמורה

הוא מתהלך עם הצעירים, הנוהים אחריו, אלא כחבר ורע. ואמנם כבר הספיק ביאליק להעמיד תלמידים הרבה — אין כמעט משורר עברי אחד מבין הצעירים, שלא שאב ממקורו של ביאליק ולא ינק משרשו.

ביאליק נתמחה לא כמשורר גדול בלבד, אלא גם כאחד המספרים היותר מצוינים שבספרותנו העברית. וגם מאמרי־בקורת על עניני ספרות ומחקר־הלשון הוא כותב לפעמים, ובכולם מנצנץ זוהר כשרונו, כשרון האמן הגדול, המסתכל הבהיר, בעל הטעם הדק ובעל הסגנון המזהיר.

ומכבד שביאליק היא הגדול ביוצרי ספרותנו ומורה־דרך לדור הסופרים הצעירים, עוד מפורסם הוא גם לאחד הפועלים הגדולים, המקדיש את מיטב עתותיו לעבודת הלשון העברית וספרותה. ידוע הוא גם בתור סדרן וגם בתור מתרגם. תרגומו העברי מ„דון קישוט" היא עבודה קלאסית, שקשה למצוא דוגמתה בספריות העמים. ו„ספר האגדה", זה הספר־הענק, שסדר ביחד עם ידידו י. ח. רבניצקי ושקע בו עבודת שנים הרבה — בנין נהדר הוא, בנין עדי־עד, שערכו התרבותי והחנוכי לדורנו ולדורות הבאים אין לשער.

ביאליק הוא אחד ממיסדי הוצאת־הספרים „מוריה" ובעליה. הוצאת־ספרים זו כבר יצאו לה מוניטין בעולם העברי. מיטב הספרות העברית בשנים האחרונות הוצא על־ידה.

ביאליק הוא גם עסקן לאומי ומגין על התרבות העברית לכל עת מצוא. חבר הוא להועד של „חובבי ציון" באודיסה, משתתף בהקונגרסים הציוניים ולוקח חלק אקטיבי בועידות העבריות שעל־יד הקונגרסים האלה.

בשנת תרס"ט בקר ביאליק את ארץ־ישראל ועבר אותה לארכה ולרחבה. ורושם בוא המשורר לארץ־מולדתו העתיקה היה גדול מאד על בני־הארץ.

יש להחליט, כי אין כמעט אף יהודי נאור אחד באירופה, שלא קרא את יצירותיו של ביאליק או שלא שמע עליהן, אף כי ביאליק כותב את דבריו רק עברית (מלבד שירים בודדים, שכתב גם בשפה היהודית המדוברת). יצירותיו של ביאליק תורגמו לכל הלשונות האירופיות ונתקבלו מאת גדולי הספרות והבקורת כיצירות קלאסיות מן המדרגה הראשונה.

הִתְגַּלּוּתוֹ שֶׁל ח. נ. בְּיַאלִיק

מאת

אברהם אליהו לובארסקי

ובכן, כבר זכינו ליובלו של ביאליק! כבר עברו עשרים וחמש שנה מאז כתב את שירו הראשון „אל הצפור"! והלא דומה, כי רק אתמול היה הדבר. רק אתמול נתגלה על שמינו, כשמש גדולה ולוהטת עם בוקר קיץ, הבוקעת ועולה מתוך חשרת עבים. ואנכי הלא זכיתי להיות בין הראשונים, המשכימים קום בבוקר־קיץ זה ומתחממים לאור השמש העולה ונהנים מזיוה הראשון. אנכי הלא ראיתי את ביאליק בהתגלותו וראיתי את שירו הראשון על האבנים. האמנם כבר עבר מני־אז ועד עתה חצי־יובל שנים? אכן כצל ימינו על הארץ...

מבעד הערפל עולה זכרון הדבר במחי, ואף־על־פי־כן כמו חי נצב הוא לנגד עיני. באחד הימים, — אינני זוכר בדיוק, אם בימי הקיץ או בימי ההורף, — ואני אז בבית אחד־העם, בחדר־עבודתו. אחד־העם שוכב פרקדן על הדרגש, ואני יושב לפניו, ואנו משיחים, וזולתנו אין איש בבית. והתקופה אז התקופה היותר טובה ונעימה ומאירה בחיינו—חיי חוג קטן וצר של צעירים בני־עמידה באודיסה, חוג של חברים ואחים, העובדים את עבודת־העם באהבה ובאמונה, באהבה לעבודתם ובאמונה בלתי־מוגבלה זה בזה, אשר כמוה לא ראיתי מני־אז. בתקופה מאירה זו, תקופת היצירה וההתפתחות של רעיון התחיה, תחית הרוח, היה חוגנו הצר באודיסה מוציא מזמן לזמן חוברות ומאספים שונים לספרות ולעניני הרעיון הלאומי. פתחנו בה„כורת" ונכנסנו ל„פרדס". י. ח. רבניצקי היה המוציא־לאור והעורך הרשמי של המאספים האלה והיה מסור לעבודת־הקודש הזאת בכל נפשו ובכל מאודו, ואנחנו עזרנו על־ידו, איש כפי יכלתו. אחד־העם לקח חלק גדול בעבודת המאספים. מלבד שכתב בשבילם את מאמריו, השתתף גם בעריכתם ועזר לרבניצקי עד כמה שידו מגעת. ורבניצקי היה מתיעץ עם אחד־העם ומביא לו את מאמרי הסופרים, שהגיעו לידו, טרם המסרם לדפוס.

ובכן, הימים ההם ימי ההכנות ל„הפרדס" הראשון היו. ובאחד הימים האלה, בצהרים, ואני יושב, כאמור למעלה, לפני אחד־העם, והנה נשמע צלצול פעמון הדלת. יצאתי אל הפרוזדור לפתוח את הדלת וראיתי לפני איש צעיר לימים, כבן שבע־עשרה או שמונה־עשרה שנה, עומד על הסף. שאלתיו לחפצו, וענני, כי מאת רבניצקי הוא בא ודבר לו אל אחד־העם. כשהכנסתיו לחדר־עבודתו של אחד־העם, נעכב הצעיר בפתח, עומד חרד ונכלם ואינו זז ממקומו. כפי הנראה, נבעת קצת למראה אחד־העם עצמו, שאז כבר יצאו לו מוניטין בעולם ספרותנו והצעירים נמשכו אחריו והעריצו את שמו מאד. אחד־העם קם לקראת הצעיר ושאלהו לחפצו. ואולם זה, מרוב חרדת־נפשו, נעתקו מלים מפיו והתחיל מגמגם. מתוך גמגומו הגיעו לאזני רק הברות מקוטעות: „רבניצקי"... „שיר"... „שלחני"... „ובכן, איה השיר?" — שאלהו אחד־העם בבת־צחוק קלה. הצעיר נזדרז והוציא מכיסו פסת־נייר ומסרה לאחד־העם בידים רועדות.

המחזה היה אחד המחזות הרגילים. אך כאשר ישב אחד־העם לקרוא את השיר, ראיתי שנוי ניכר בפניו. מתחילה קרא את השיר מתוך צחוק קל; אחר־כך קרא אותו שנית, ומדי קראו, התבונן לסירוגין אל מראה פני המחבר, העומד לפניו ככלי מלא בושה וכלימה. ולבסוף הרים את ראשו ושאל את הבחור בתמהון: „האתה בעצמך כתבת את השיר הזה?" — „הן", — ענה הלה מתוך פנים מסמיקים. „אם כן, מובטחני בך, שתהיה משורר", — קרא אחד־העם מתוך התעוררות גלויה, שלא כדרכו, והוסיף מיד: „ובלבד שתעבוד הרבה ותלמד".

נעצתי את עיני בהצעיר החרד, מציץ מתוך כך

בתמהון רב על אחד־העם ושואל את עצמי, אם לא צחוק עשה לו הפעם ב„משורר" מתחיל זה? אמנם ידעתי את אחד־העם, כי לא איש שחוק וקלות־ראש הוא ואין דרכו לזלזל בכבוד מי שהוא; אבל לעומת זה ידעתיו גם כן, כי לא איש נוח להתפעל הוא אחד־העם, ואם נבא עתידות כאלה לבחור צעיר בלתי־נודע לו, ודאי שיש דברים בגו! הבטתי והוספתי והבטתי על הצעיר — ומאום לא ראיתי, זולתי נער צהוב־שער נרעש ונפחד. הרגש האחד, שנתעורר אז בלבי למראה פניו המכורכמים, לא היה אלא רגש של רחמנות, ובכל לבי חפצתי, כי ימהר אחד־העם ויפטרהו מעל פניו ויתנהו לצאת מן הבית לשאוף רוח.

אחד־העם נסה לבוא בדברים עם הצעיר, אך הלה ענהו שוב בגמגום־מלים ובלא חפץ, עד שהרגיש בעל־הבית בצערו וגמר שיחתו ואמר לו, כי ישוב אל רבניצקי ויגיד לו, כי את השיר ימסור לו בעצמו היום או מחר.

כשנפטר הצעיר מאת אחד־העם, לקחתי את השיר לעיין בו. זה היה השיר הידוע „אל הצפור" ותחתיו חתום שם „ח. נ. ביאליק". ממילא מובן, שאנכי, כקורא הנוח יותר להתפעל, „יצאתי מן הכלים" ממש למקרא השיר הזה. ולא משום תוכנו — הרבה שירי־ציון כתבו לנו משוררינו בעת ההיא; אלא משום החידוש והרעננות שבסגנונו, סגנון עשיר ובהיר ולוקח־נפשות. ש י ר ה ח ד ש ה פעמה מתוכו. ואפשר פעלו עלי דבריו של אחד־העם, אשר דבר אל המחבר. עזבתי תיכף את בית אחד־העם ומהרתי אל רבניצקי בתקותי למצוא שם את המשורר הצעיר ולהתודע אליו יותר.

בבית רבניצקי הוגד לי, כי הצעיר ביאליק כבר היה שם ומסר את דברי אחד־העם וכל־עומת שבא כן הלך. ועוד ספר לי רבניצקי, כי הצעיר הביישן הזה בא עתה מישיבת וואלוזין, וכי „מלא וגדוש" הוא, וכי עתידות גדולות נשקפות לו. אכן, לא לחנם מביטים בחוגי ספרותנו על י. ח. רבניצקי כעל „סנדקו" של גאון משוררינו. כי אמנם הוא היה הראשון, שגלה את ביאליק והכניסהו תחת כנפי השכינה. ומני־אז והלאה לא זזה ידו של ביאליק מתוך יד רבניצקי בכל אשר פנה ובכל אשר עשה.

סוף דבר היה — כי אחרי היום ההוא נעלם הצעיר ביאליק מעינינו ולא נודעו עקבותיו באודיסה. ואנחנו הצטערנו על זה מאד. בין כה וכה — ו„הפרדס" הראשון הופיע, ושירו של ביאליק „אל הצפור" עשה רושם אדיר על מביני־דבר והיה לשיחה בפי כל קוראי עברית, ושם המשורר הצעיר נתפרסם ברבים. הכל שאלו למקומו ולמעשהו, ואולם קשה היה להציל דבר ברור על־אדותיו. אמנם הגיעה שמועה סתומה לאזנינו, כי עזב ביאליק את אודיסה ושב לעיר־מולדתו, לזיטומיר, אבל מה מעשהו שם ומה מחשבותיו — לא ידע איש. ורק כעבור ימים רבים באה ידיעה לרבניצקי, כי זה המשורר הצעיר, אשר דאגנו לו כל־כך, נשא אשה למזל טוב, והוא מתגורר בבית חותנו ביער הסמוך לקיוב. בעת ההיא ורבניצקי התחיל להכין חומר ל„הפרדס" השני, וביאליק שלח לו למאסף זה שלשה שירים בבת־אחת: „אל האנדה", „אלילי הנעורים" ו„להאריה המת" (קינה על מות י. ל. גורדון). השירים

האלה עוד הוסיפו לחזק את האמונה בלב מכבדי ביאליק, כי המשורר הצעיר הזה עתיד לגדולות.

אחרי הופעת „הפרדס" השני כבר עמד רבניצקי עם ביאליק בחליפת־מכתבים תכופה. ואנחנו באודיסה ידענו תמיד את מקומו של ביאליק, אשר בו נמצא. ידענו, כי בימים האחרונים בא לשבת בסוסנוביץ, על גבול פרוסיה, ועסק שם בהוראה עברית. ואז התחלנו כולנו לחשוב מחשבות להביאו אלינו לאודיסה. ואולם לא בנקל עלה בידנו הדבר לראות את ביאליק עמנו בכפיפה אחת. ימים רבים סרב להזמנותיו של רבניצקי, ורק כעבור שנים נתרצה לבוא, וכשבא — היתה השמחה רבה בחוגנו הקטן. כולנו קבלנוהו בזרועות פתוחות וכל אחד מאתנו השתדל לקרבו ולהראותו אותות חבה יתירה, כי מלבד שראינו בו כשרון גדול, ההולך ומתלהב מיום ליום ומפיץ זהרו על כל סביבותיו, עוד הרגשנו בו, כי אדם יקר הוא, נחמד ונעים מאין כמוהו. אמנם גם אז עוד היה ביאליק ביישן גדול ונחבא אל הכלים, והיה בורח בעת הראשונה מחברתנו ומתרועע רק עם שנים מאתנו — עם רבניצקי וש. בן־ציון; ואולם לאט־לאט התרגל אלינו, למד להכיר את כל אחד ואחד מאתנו ונעשה במשך הזמן חביב צבורנו הקטן.

בעת ההיא, כלומר, בראשית שבתו באודיסה, נקרא ביאליק ביחד עם ש. בן־ציון להיות מנהלי „החדר המתוקן" הראשון, שנפתח באודיסה. ואולם זמן רב לא עמד ביאליק במשרתו זו. כנראה, לא אהב את מלאכת המלמדות ביותר, ושם את פניו לעסוק בפרקמטיה. וכאן מקום להעיר, כי „חולשה" אחת יש בביאליק, והיא — אמונתו הגדולה והתמימה בכשרונותיו המסחריים. משוש־דרכו תמיד להתפאר באזני ידידיו, כי „בעצם הדבר" נועד להיות סוחר גדול ופינאנסיסט רב־פעלים, אלא שלא רצה הקדוש־ברוך־הוא לזכותו וכפה עליו את השירה כגיגית... ואלמלא הייתי חושש לדבר, יכול הייתי לספר כמה וכמה אפיזודים על חלומותיו ועל דבריו בענין זה. אך ירא אנכי, פן יגיע „התורן" בזמן מן הזמנים לידי ביאליק, ואז מובטח לי, שיעשני גל של עצמות...

— — — — — — — — — — — —

הצבתי פה שורה של קוים, לפי שאין כונתי ואין אומנותי לספר את תולדות משוררנו הגדול. לא באתי כאן אלא לספר את ראשית התגלותו של גדל־דורנו זה, מפני שאנכי זכיתי להיות בין „עשרה ראשונים", העומדים עם שחר ל„ותיקין" ונהנים מזיו דמדומי־הבוקר הראשונים. וברכתי, אשר אני שולח לחביב־לבי ולחביב לב העם כולו ליום יובלו, זאת היא: יהי רצון, ששמשו של ביאליק תלך ותגבר ותזרח לעמנו עתה, עם ר א ש י ת צ ה ר י־ ה י ו, כשם שזרחה על ראשינו ב ש ח ר י צ י ר ת ו, ותחמם ותחנן ותעדן את כל הקרוב לאורה...

מִשִּׁירֵי ח. נ. בְּיַאלִיק

אֶל הַצִּפּוֹר

שָׁלוֹם רָב שׁוּבֵךְ, צִפּוֹרָה נֶחְמֶדֶת,
מֵאַרְצוֹת הַחֹם אֶל חַלּוֹנִי —
אֶל קוֹלֵךְ כִּי עָרֵב מַה נַּפְשִׁי כָלָתָה,
בַּחֹרֶף בְּעָזְבֵךְ מְעוֹנִי·

זַמְּרִי, סַפֵּרִי, צִפּוֹרִי הַיְקָרָה,
מֵאֶרֶץ מֶרְחַקִּים נִפְלָאוֹת
הֲגַם שָׁם בָּאָרֶץ הַחַמָּה, הַיָּפָה
תִּרְבֶּינָה הָרָעוֹת, הַתְּלָאוֹת?

הֲתִשְׂאִי לִי שָׁלוֹם מֵאַחַי בְּצִיּוֹן,
מֵאַחַי הָרְחוֹקִים־הַקְּרוֹבִים?
הוֹי מְאֻשָּׁרִים! הֲיֵדְעוּ יָדוֹעַ,
כִּי אֶסְבֹּל, הוֹי אֶסְבֹּל מַכְאוֹבִים?

הֲיֵדְעוּ יָדוֹעַ מָה רַבּוּ פֹה שֹׂטְנַי,
מָה רַבִּים, הוֹי רַבִּים לִי קָמִים?
זַמְּרִי, צִפּוֹרִי, נִפְלָאוֹת מֵאֶרֶץ,
הָאָבִיב בָּהּ יִנְוֶה עוֹלָמִים·

הֲתִשְׂאִי לִי שָׁלוֹם מִזִּמְרַת הָאָרֶץ,
מֵעֵמֶק, מִגַּיְא, מֵרֹאשׁ הָרִים?
הֲרִחַם, הֲנִחַם אֱלוֹהַּ אֶת צִיּוֹן,
אִם עוֹדָהּ עֲזוּבָה לִקְבָרִים?

וְעֵמֶק הַשָּׁרוֹן וְגִבְעַת הַלְּבוֹנָה —
הֲיִתְּנוּ אֶת מוֹרָם, אֶת נִרְדָּם?
הַהֵקִיץ מִשְּׁנָתוֹ הַיָּשָׁב בַּיְּעָרִים,
הַלְּבָנוֹן הַיָּשֵׁן, הַנִּרְדָּם?

הֲיֵרֵד כִּפְנִינִים הַטַּל עַל הַר חֶרְמוֹן,
אִם יֵרֵד וְיִפֹּל כִּדְמָעוֹת?
וּמַה שְּׁלוֹם הַיַּרְדֵּן וּמֵימָיו הַבְּהִירִים?
וּשְׁלוֹם כָּל הֶהָרִים, הַגְּבָעוֹת?

הֲסָר מֵעֲלֵיהֶם הֶעָנָן הַכָּבֵד,
הִפְרִישׂ עֲלָטָה צַלְמָוֶת? —
זַמְּרִי, צִפּוֹרִי, עַל־אֶרֶץ בָּהּ מָצְאוּ
אֲבוֹתַי הַחַיִּים, הַמָּוֶת!

הַאִם עוֹד לֹא נָבְלוּ הַפְּרָחִים שֶׁשָּׁתַלְתִּי,
כַּאֲשֶׁר נָבַלְתִּי אָנֹכִי?
אֶזְכְּרָה יָמִים כְּמוֹהֶם פָּרַחְתִּי,
אַךְ עַתָּה זָקַנְתִּי, סָר כֹּחִי·

סַפְּרִי, צִפּוֹרִי, סוֹד שִׂיחַ כָּל שִׂיחַ
וּמַה־לָּךְ טַרְפֵּיהֶם לָחָשׁוּ?
הֲבִשְּׂרוּ נִחוּמִים אִם קִוּוּ לְיָמִים
פִּרְיָמוֹ כַּלְּבָנוֹן יִרְעָשׁוּ?

וְאַחַי הָעֹבְדִים, הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה —
הֲקָצְרוּ בְּרִנָּה הָעֹמֶר? —
מִי יִתֶּן־לִי אֵבֶר וְעַפְתִּי אֶל־אֶרֶץ
בָּהּ יָנֵץ הַשָּׁקֵד, הַתֹּמֶר!

וַאֲנִי מָה אֲסַפֵּר לָךְ, צִפּוֹר נֶחְמָדָה,
מִפִּי מַה תְּקַוִּי לִשְׁמוֹעַ?
לֹא זְמִירוֹת תִּשְׁמְעִי מִכְּנַף אֶרֶץ קָרָה,
רַק קִינִים, רַק הֶגֶה וָנֹהַּ·

הַאֲסַפֵּר הַתְּלָאוֹת, שֶׁכְּבָר הֵן בְּאַרְצוֹת
הַחַיִּים נִשְׁמָעוֹת, מוּדָעוֹת? —
הוֹי מִסְפָּר מִי יִמְנֶה לַצָּרוֹת הָעֹבְרוֹת,
לַצָּרוֹת מִתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת?

נוּדִי, צִפּוֹרִי, אֶל הָרֵךְ, מִדְבָּרֵךְ!
אַשְׁרֵךְ, כִּי עָזַבְתְּ אֶת אָהֳלִי;

לו עמי שכנת, אז גם את, כנף־רננים,
בכית, מר בכית לגורלי.

אך לא בכי ודמעות לי נהה ייטיבו,
לא אלה ירפאו מכתי;
כבר עיני עששו, מלאתי נאד דמעות,
כבר הכתה כעשב לבתי;—

כבר כלו הדמעות, כבר כלו הקצים—
ולא הקיץ הקץ על יגוני.
שלום רב שובך, צפורי היקרה,
צהלי־נא קולך ורוני!

ניסן, תרנ"א.

והיה כי תמצאו...

והיה כי תמצאו מגלת לבבי
בעפר תתפלש,
ואמרתם כה: היה איש תמים ופשוט
ועיף וחלש.

ויהי האיש עישה יחי־לי לתפ'
ונחבא אל כליו,
ומקבל ברממה, בלי ברכה וקללה,
מה־שבא לו מאליו.

ויצא האיש—ויהי עיבר לתפ'
ונתיבו לא עקש,
מקטנות לא ברח וגדולות לא פלל,
ונצורות לא בקש.

ואם אחרו, אך באו, לא־קרואות, הגדילית—
ובדרך המלך!
ויעמוד האיש, והוא מביט משתאה—
ויקד וילך...

ואם אחרו, אך דפקו על פתחו הנצורות—
והוא לא אספן:
ויתעב כאחד עז־נפש הכלבים
עם צדקת לב־שפן.

עלית־קיר קטנה לאיש ההוא היתה,
ולה אשנב קטן,
ותהי לו לנפשו, ולא ידע בה מלאך,
ולא ידע בה שטן.

ולאיש תפלה אחת, והיה בצר־לו—
ויהי עולה שמה,
צונח לאשנב, ורועד, ולוהט—
ומפלל ברממה.

ותארך התפלה כארוך ימי חייו———
אך אל עליון לא רצה:
את לא בקש לו נתן, והאחת שבקש—
אותה לא מצא.

והאיש עד יום אחרון לא נואש מרחמים
ונפשו הוחילה,
ולבבו התפלל, התפלל וימת
באמצע התפלה...

תמוז, תר"ע.

* * *

„חוזה, לך ברח!"
(עמוס ז', י"ב.)

„לך ברח"?—לא יברח איש כמוני!
הליך בלאט למדני בקרי,
גם דבר כן לא למדה לשוני,
וכקרדום כבד יפל דברי.

ואם כחי תם לריק—לא פשעי,
חטאתכם היא ושאו העון!
לא מצא תהיי סדן פטישי,
קרדמי בא בעץ רקבון.

אין דבר! אשלים עם גורלי:
את כלי אקשור לחגורתי,
ושכיר־היום בלי שכר פעלי
אשובה לי בלאט כשבאתי.

אל נוי אשוב ואל עמקיו
ואכרות ברית עם שקמי־יער;
ואתם—אתם מסוס ורקב,
ומחר ישא כלכם סער...

תמוז, תר"ע.

כיצד התודעתי אל ח. נ. ביאליק

מאת
שלום־עליכם.

א.

שנים רבות הייתי בא בכתובים עם ביאליק ולא זכיתי להתודע פנים אל פנים את הגדול במשוררינו, מפני שהיינו רחוקים איש מרעהו. בריחוק־מקום הכתוב מדבר. ישיבתו של ביאליק היתה תמיד באודיסה, ואני — מעודי ישבתי בקיוב. אחר כך התחוללה סערה ובאה והפכה את הקערה על־פיה, והתחילו ימי הטלטול והנדודים, ימי לכתי בגולה,— הלא הם הימים הידועים, שבאו על ארץ רוסיה לאחר מתן הקונסטיטוציה. הסערה הזאת נשאתני וטלטלתני מארץ־מגורי לחוץ־לארץ, למדינת שווייצריה הקטנה, ומשם — דרך ים האוקינוס — לארצות־הברית באמריקה. וכך נכזבה כמעט תקותי לראות בעיני את הגדול בענקים. מה עשה הקדוש־ברוך־הוא? גלגל לי זכות על־ידי זכאים. בשנת 1907 נתאספו הציוניים לקונגרס השמיני בהאאג, ציוני אמריקה בחרו בי להיות ציר בתוך שאר הצירים, השלוחים אל הקונגרס. וכך באתי להאאג אשר במדינת הולאנדיה.

בערבי הקונגרס היתה כנסיה לעברים—להדוגלים בשם הלשון העברית ותחיתה. נכנס אני לישיבה. האולם מלא מפה אל פה. א. ל. לווינסקי יושב ראש. מחזיק בפטיש ומכה בשלחן. הקהל הומה וסוער ורוגש. הכל מדברים ימנענעים בידיהם. ויותר מכולם מתרגש וסוער אברך אחד בלתי־נודע לי, המושך את עיני במראהו ובתנועותיו. מראה האברך כפני בן־עיירה שבא לכרך, בר־אבהן ובר־אורין. מתבונן אני אליו ובוחנו בעיני, ואני מחליט בלבי, כי האברך הזה ודאי מן האברכים המשכילים הוא, שפסקו לו מזונותיו בבית חותנו, או שעדיין סמוך הוא על שלחן חותנו; וכיפני שאברך משכיל הוא ומושלם ויודע פרק בלשון־הקודש, ומפני שחותנו עשיר ונמנה על בעלי־הבתים החשובים שבעיר, ודאי לקחוהו ציוני עיירתו אחר כבוד ובחרו בו לציר ושלחוהו — על חשבון חותנו הגביר — להיות להם לפה בהאאג. סמוך לבי ובטוח, כי לא טעיתי בהשערתי, שהרי סופר אני,— ומי הוא הסופר, שאינו מומחה להכמת הפרצוף? ואני חוזר ומסתכל בפני האברך הצעיר, חתן הגביר, ואיני גורע עין ממנו ומכל תנועותיו. וחתן הגביר קופץ מדי פעם בפעם ממקומו מרוב רגשותיו. הכל מדברים עברית, ואף הוא מדבר בלשון זו. ומדי פעם בפעם הוא מרעים פנים ומתרים כנגד יושב־הראש.

אדרבה! לא! אין אני מסכים!... — כלומר: אין דעתו נוחה מן ההצעות, העולות על השלחן.

יושב־הראש לווינסקי מכה בפטישו ומשתיק את העברים, ההומים ורוגשים, והעברים אינם נשמעים לפטישו של יושב־הראש ומסביבים מתרגשים. היושבים באו לידי גמר. יושב־הראש מניח את פטישו ומכין עצמו לרדת מעל הבימה. אני נגש אליו, ואנו נושקים זה לזה. פונה אני ללכת. יושב־הראש מחזיק בי ומעכבני אצלו:

— חכה כמעט רגע. רצוני להודיעך את ביאליק שלנו.
— האם גם ביאליק כאן? היכן הוא?
— הרי זה הוא לפניך.

והוא מציג לפני את האברך הצעיר בן־העיירה, שמראהו כמראה חתן, שפסקו לו מזונותיו בבית חותנו.

אותו האברך הקטן היה ביאליק הגדול — ואנכי לא ידעתי! כישמע, שאינני מומחה ביותר להכמת הפרצוף...

ב

בהאאג לא שהיתי עת רבה. ואולם בכל העת, שהייתי שם, לא נפרדתי מעל ביאליק ולא זזה ידי מתוך ידו. שעות רבות טיילנו יחד על חוף הים — על שדה־החול הלבן והרהורי, המשתרע לאורך ים־הכסף הלבן והרחוק. טיילנו ושוחחנו ודברנו זה עם זה ולא שבעה נפשנו. דברים שבין אדם לחבירו. דומה, כאילו ידענו איש את אחיו זה ימים ושנים. דומה, כאילו בימי היהדות הרחוקה נפרדנו איש מעל אחיו, ועתה נזדמנו שוב למקום אחד וחדשנו את ברית־נעורינו. כל אחד מאתנו דבר וספר מהרהורי לבו — על ימי העבר הרחוקים, המזהירים בבהירותם, ועל ימי העתיד הבאים, האובדים בערפל. והזמן היה קצר כל־כך, והשאון סביבנו רב כל־כך! ולא נחה דעתי עד שהבטיחני ביאליק בהן־צדקו, כי בדרך שובו לרוסיה יסור אל ביתי בגיניבה אשר במדינת שווייצריה. ואמנם שמר ביאליק הבטחתו. אחרי נסעו ארוכות וקצרות בערי איטליה בא בערב ראש־השנה לגיניבה וסר להתארח בביתי.

ג.

בין בני־הגולה, שנדחו בימים ההם למדינת שווייצריה הקטנה, היו גם הסבא רב מנדלי מוכר־ספרים שליט"א וחברנו הסופר בן־עמי, שהוא תושב גיניבה עד היום הזה. דבר המובן מאליו, שכל אחד משלשתנו הכה לבוא ביאליק בכליון־עינים ונתכון, כי אליו יסור ובביתו יתארח האורח היקר והחביב. ואולם מפני שאני הייתי המתחיל בדבר להזמין את ביאליק לגיניבה, לפיכך נטלתי רשות לעצמי להביא את האורח מבית־הנתיבות בדרך ישרה לביתי. מאת חברי העלמתי את כל המאורע עד יום מחר. מתכוון הייתי להרעישם ולשמח את לבם בבשורת־פתאום.

למחר, בבוקר ראש־השנה, לקחתי את אורחי והלכתי עמו לבית־הכנסת. שם מצאנו את הסבא ואת בן־עמי עומדים בתפלה. הסבא קבל את ביאליק בסבר פנים מבהיקות ושמח עליו כעל בנו. ורק בן־עמי רגז תחתיו והסתיר פנים ממנו. ניכר היה, כי היטב חרה לו על שסר ביאליק לביתי דוקא ולא לביתו. כל מי שיודע ומכיר בטיבו של חברי בן־עמי ובחום רוחו הלוהט — ידע ויבין את רגש קנאתו... כשהגיע זמן קריאת־התורה, עמדנו

שנינו, אני וביאליק, ויצאנו לחצר בית־הכנסת. יצא גם בן־עמי אחרינו. בחוץ לא יכול עוד בן־עמי להתאפק והוכיח את האורח על פניו, כי לא טוב עשה, ששכח חסד נעוריהם, שבתם יחד באודיסה, ולא סר תחילה לביתו. כדי לצאת מן המצר, התנצל ביאליק לפני בן־עמי בתירוץ מספיק, כי לא היתה שהות בידו לעשות כן, מפני שזה עתה בא מן הדרך...

„אימתי בא מן הדרך? היום? ביום הראשון לראש־השנה?! גדל המשוררים העברים נסע בראש־השנה? ומפי מי הוא שומע את הדברים הנוראים האלה? — מפי ביאליק בעצמו?! שומו שמים!! שערוריה נעשתה בישראל!!!"

גם פה. — ומה לך איפוא, כי באת לעמוד לימינו, כביכול, ולתבוע עלבונו? ...

כל מי שיודע ומכיר בטיבו של חברנו בן־עמי, הזועם והרגש, הקפדן והרחום, הנוח לכעוס והנוח לרצות, יבין מאליו, כי כעסו לא עמד בו ורוגזו לא ארך הרבה. וביחוד קשה היה לו לכעוס על ביאליק. כי מי זה האיש, אשר יעמוד בו לבו לכעוס על חבר חביב ונחמד כזה, על ק ו נ ד "ס חביב ונחמד, הצוחק בכל לב ומצחיק את אחרים? ולפיכך לא היו רגעים מועטים עד שנתפייסנו זה לזה ובאנו לידי פשרה אחת ולידי דעה אחת, כי — את הנעשה אין להשיב. חייב המשורר להשאר אכסנאי בביתי כל ימי שבתו בגיניבה. וכנגד זה יאכל להם לסירוגין —

מימין לשמאל: ח. נ. ביאליק, מ. בן־עמי, שלום־עליכם, מנדלי מוכר־ספרים.

וככל אשר הוסיף בן־עמי להתרגש, כן גדל צחוקו של ביאליק. וככל אשר הוסיף ביאליק לצחוק, כן גדל כעסו של בן־עמי. בין כה וכה — והתנועה סביבנו הלכה וגדלה. נאספו אלינו יהודים מיהודי המקום, טליותיהם על כתפיהם וצילינדראותיהם בראשיהם, ועמדו סביבנו במעגל, עומדים וצופים במחזה. יצא גם הסבא וקרב אלינו. ראה הסבא את נכדיו מתרגשים ומדיינים ביניהם, זה רוגז וכועס והללו צוחקים לעומתו, — עמד והשתיק את בן־עמי בלעג־לשונו ודן אותו בצוננים, כדרך הסבא תמיד:

— ראו־נא גם ראו את זה ואת כעסו ואת קנאתו הגדולה להקדוש־ברוך־הוא! מה לך כי נזעקת פתאום בעצם הימים הנוראים? המקנא אתה קנאת ה' צבאות במדינת שוויי־צריה? הלא אל גדול הוא, אל קנא ונוקם, ולו העוז והגבורה

פעם על שלחני ופעם על שלחן חברי. נמצא, שיהא אורח בבתי כולנו.

וכך עבר עלינו שבוע ימים בחברת האורח היקר. שבוע של שמחה ועונג ועדנים, אשר לא ישכח ולא יסוף מלבי עד עולם. שבוע של טיולים ארוכים ושיחות ארוכות והלומות והזיונות מעוררי־לב. זכר לשבעת הימים הטובים ההם היא תמונת ארבעתנו, שאני נותן בזה לפני הקורא. והשיחות הרבות, אשר שוחחנו בינינו, והספורים השונים, אשר ספרנו אז זה לזה, איש ממאורעות חייו ומנסיונותיו הנפלאים, שנתנסה בהם, — מקצתם הלא כתובים על ספר מיוחד, אשר חברתי והוצאתי לאור אחר־כך בשם „א ר ב ע ה ש י ש ב ו". בקצור, השבוע ההוא שבוע של ביאליק היה. כי רק בשל ביאליק ובזכותו היתה כל

התכונה הזאת, אשר השאירה בקרב משפחת־הסופרים הקטנה בגיניבה רושם עז ונעים לימים רבים.

ד.

עברו שבעת ימי השמחה והרעש, יצא האורח מעירנו ונסע לדרכו — ואין ביאליק. ושוב היתה דממה בשוויי־צריה. שוב עמדו הרי־האלפ הגבוהים, המכוסים שלג־עולמים, והשתקפו בשיא־סלעיהם, יחד עם תכלת השמים הצחים, במי יאור־גיניבה השוקטים, ההולכים לאט. וכבר בקשתי לישב בשלוה אל שלחני ולהתחיל שוב במלאכתי, מלאכת קסת־הסופרים אשר לפני, — והנה קפץ עלי רוגזו של ביאליק לרגלי מאורע היסטורי נכבד, שאסור לי לעבור עליו בשתיקה כאן.

ומעשה שהיה כך היה. באחד הימים, בבוקר לא־עבות, קבלתי מכתב מאת ביאליק. במכתב הזה מודיעני המשורר הגדול, כי מרוב טרדותיו בדרך מסעותיו שכח בהפזו באחד המקומות זוג סנדלים, שקוראים "שטעקשי"ך בלע"ז, ולפיכך בקשתו שטוחה לפני, כי אעשה עמו חסד ואמת ואטריח את עצמי להציץ אל תחת המטה, אשר עליה היה ישן בביתי, לראות ולהוכח, אם עומדים שם הסנדלים האובדים והנדחים. והיה אם אמצא שם את הסנדלים המבוקשים, רק טוב וחסד אעשה אתו, אם אמהר ואחבוש אותם חבוש היטב ואשלחם אליו בדרך המלך לאודיסה, ואז תבוא עלי ברכת אובד. המכתב היה כתוב בסגנונו של ביאליק ובלשון זו, שקוראים במקומנו „לשון מגלה־טמירין": „ה ש ט ע ק ש י " ך ש ל י "...

ממילא מובן, כי כל הענין הזה של הסנדלים „האובדים והנדחים" עלה מיד על הפרק ונעשה ענין חשוב לענות בו. המכתבים משני הצדדים יצאו דחופים בזה אחר זה, ובכל מכתב ומכתב היתה המלה „סנדלים" חוזרת ונשנית מאה פעמים ואחת. במכתבי הראשון כתבתי לביאליק, כי בדקתי בכל המחבואים וחפשתי את הסנדלים האובדים וכי אמנם מצאתי תחת המטה, אשר עליה היה ישן בביתי, זוג סנדלים עומדים זה בצד זה; אלא שאין אני יודע עדיין אל נכון, אם הסנדלים האלה סנדליו הם, או זוג סנדלים סתם. וכדי שלא אבוא, חס ושלום, לכלל טעות — להחליף סנדליו בסנדלי אחרים, לכן ראיתי חובה לעצמי להביא אל ביתי מכונת־פוטוגראפיה ולצלם את דמות־דיוקנם של הסנדלים כמו שהם. והרי אני שולח לו בזה את תמונת הסנדלים ומבקש ממנו, כי יסתכל יפה בסנדלים ויראה ויווכח, ויודיעני תיכף ומיד במכתב דבר ברור ומפורש — אם הסנדלים האלה סנדליו הם או לא? לא היו ימים מועטים עד שבא מכתב מאת ביאליק, ובו כתוב לאמר: היות כי שמע לעצתי והסתכל יפה בדמות־דיוקנם של הסנדלים, אשר שלחתי לו, וראה ונוכח, כי אמת נכון הדבר — הסנדלים סנדליו הם, ויש בידו להשבע לי אפילו בנקיטת חפץ, כי הם הם הסנדלים האובדים והנדחים, — לפיכך הוא בא להפיל תחינתו לפני, כי אמהר ואשלח לו, למען השם, את סנדליו בלא שום עכוב, כי הדבר נחוץ מאד! מיד השיבותי לו אף אני במכתב והשמעתיו דברים ברורים, כי נכון אני לעשות את בקשתו ולשלוח אליו את הסנדלים המבוקשים, ורק תנאי אחד אני מתנה עמו קודם למעשה: כי יטרח וישלח לי תחילה שטר־קבלה על הסנדלים, או אז אשלח לו אני את הסנדלים... לא ארכו הימים וקבלתי מאת ביאליק מכתב מלא טענות ותרעומות: הא כיצד? היתכן דבר אשר כזה? הישמע כזאת? איך יוכל לשלוח לי שטר־קבלה על הסנדלים—והסנדלים עצמם לא הגיעו עדיין לרשותו? ! וכי כך הוא מנהג הבריות? וכי זה דרך היושר? ... אז ישבתי והשיבותי לו במכתב, כי שמעתי את טענותיו ואני נכון להודות על האמת, כי צדק הפעם. וכדי לפשר בין שנינו ולהביא אותנו לידי עמק השוה, מצאתי עצה, אשר תניח גם את דעתו וגם את דעתי, היינו: שולח אני לו לפי־שעה רק סנדל אחד מזוג הסנדלים; והיה אם ישלח לי עתה שטר־קבלה על הסנדלים, מובטח לו כי יקבל תיכף לזה גם את הסנדל השני, המונח אצלי בתור משכון — והכל על מקומו יבוא בשלום. ואל הסנדל הנשלח צרפתי פתקא מיוהדת, ועליה כתוב באותיות אשוריות גדולות: „ה מ ש ך י ב ו א "...

כך חמדנו לנו שחוק וברחנו איש את דעת רעהו בימי הטובה והשלוה, ואולם מתוך שחוק וקלות־ראש לא נשכחה עבודת הספרות אף רגע: בינתים נכתבו ותורגמו עברית כמה וכמה כרכים של ספורים וציורים לבני ישראל ונוצרה תכנית רבה לעבודה מתמידה לימים הבאים—עד שנתעורר אל־נקמות והופיע עלינו בידו החזקה ובזרועו הנטויה והציף את העולם במבול גדול ונורא, אשר כמוהו לא היה, מבול של דם ואש ותמרות עשן... אנכי המספר הוטלתי שוב בחמת הזרם השוטף לחופי אמריקה, וביאליק שלנו נשאר במקומו, על גדות הים השחור, הרחק מרעיו ומאוהביו, אשר התחממו לאור כשרונו הגדול ונהנו מזיו נשמתו היפה והמאירה, אשר אהבוהו בכל לב ונפש ואוהבים אותו ומעריצים את שמו עד היום הזה.

מִמְּקוֹר קְדוּמִים

(ליובלו של ח. נ. ביאליק)

מאת

ד"ר שמריה לוין.

שלשה כשרונות הם. האחד גדול מסביבתו, השני מתעלה על דורו והשלישי זקוף ועומד בראש תקופה. הלא הם: הגדול, העלוי והגאון. שלשתם אינם באים בנס. שלשתם קולטים לתוכם את העושר השמור של החיים השוטפים ומעבדים אותו על־פי אפנם המיוחד על־מנת להחזיר אותו למי שקבלוהו מידו.

הגדול שואב מסביבתו והמחזור שלו מוגבל ומוקצב. כמעט שיש שויון־המשקל בין לקיחה ונתינה. אין חוסר

ואין עודף. במקום שלקח שם נתן, ויש האפשרות לעבור על ספרי־חשבונותיו, על הקרן ועל הרוחים.

העלוי הוא ממעל לסביבתו. יונק הוא מסביבות שונות, וסביבות שונות מתחממות לאורו. ולא זו בלבד. העלוי משמש לדורו. ומפני שכל דור נוגע בחברו משתי קצותיו, נמצא, שהעלוי סופג לתוכו במקצת מאבות ומחזיר לשלשים. והרי כבר לפנינו חשבון מרכב, מסתעף מסביבה לסביבה ומדור לדור.

הגאון עומד בראש תקופה, ומשועבדים לו דורות וסביבותיהם מלפניו ומאחריו. הוא בא כיורש, יורשם של דורות, והוא עצמו מוריש, מוריש לדורות, ולפעמים גם לתקופות. השפעתו אינה פוסקת בדורו. בני דורו אוכלים את פירותיו והקרן קיימת לעולם הבא, כלומר — לעולם הבא אחריו.

* * *

באיזו אמת־המדה נבחר בגשתנו לדבר על הדגול, על היחידי — על חיים נחמן ביאליק? אני איני מרשה לעצמי להתעטף בטלית שאולה של מבקר, שופט וחותך, לקחת קרעים וקטעים של שירי ביאליק ה מ י ו ח ד י ם לתת על־פיהם להקורא העברי הערכה על־דבר כשרונו של המשורר. לא לבד שאין אומנותי בכך, אלא שירא אני להכשל במשפטי. ויראו אני בפעם הזאת לא מפני הפרזה על המדה, כי־אם מפני הקטנת הערך. מדי פעם בפעם נגשתי אל ביאליק ואל שיריו, מרגיש אני, כי הנני עומד לפני ענק, ואני מתמלא יראת־הרוממות. כן, יראת־הרוממות. זהו השם הנכון. ומרגיש אני עוד, כי לעת־עתה חסרים אנו המכשירים למוד בהם את הגובה ואת הרוחב של השירים הללו. עוד לא הגיעה השעה. הרבה יש לנו מעפילים, אבל חסרים המטפסים. הרבה נתלים באילן הגדול, אבל חסרים הלופתים בזרועותיהם את גזעו הרחב לכל היקפו.

ותוהה אני על אחדים ממבקרינו, על מלאכתם הנקיה הקלה. הגיעה שעת היובל, וצריך לאמר מלה, והלב ריק, בעל הבית דוחק — ויוצאת בקורת לקויה. הערכה בלא בלי־לידה, עבודת־אצבעות ללא לב ורגש, בסגנון של חול ברעיונות מרחפים ואינם נוגעים, רוקדים ואינם חודרים, ראים כמבארים ואינם מגלים כלום.

ובקשתי שטוחה לפניהם: אל בחפזון. לאט לכם בביאליק. אל תעמידו את יצירותיו בשורה ואל תקרבו אליהן בעין אחת בוחנת וביד ממששת של מומחים ויודעי־ן, כזריזים ומנוסים במלאכה. ה ז ר — מוטב לו שלא קרב. ואם לא כשל כח־הסבל, כי חכתה ספרותנו שנות דורות עד שזכתה לביאליק, לא יבולע למשוררנו, אם ידחו את הכתיבה לכבודו לאחר שתשוב תקופתנו לגדותיה השנים תשובנה לסדרן. ויבואו אז המבקרים, אשר חננם להים לב רגש ומבין והם יודעים להבדיל בין קודש לחול יצירה, והם מבינים את הקשר שבין החומר ובין הצורה, גלו לנו טפח ביצירותיו של ביאליק ובכחן הטמיר, הנובע ממקור קרומים. ואז נבוא על שכרנו, כי לא נכשל בבוסר בחולין.

* * *

שורש יצירתו של ביאליק יונק מגזע ה ג א ו נ י ם. בן ירושת־קדומים הוא, שנעשה שריט עריה. וביאליק הוא עודנו צעיר ורענן, וברעננותו זכה לראות את עולמו בחייו — את התלמידים הרבים שהעמיד, את הקהל הגדול של מעריצים, ועל כולם את חותם כשרונו טבוע על יצירי התקופה. אפשר שהוא חותם תקופה. אפשר שהוא פותח תקופה. ויש עוד אפשרות שלישית — שהוא חותם ופותח כאחד.

חַיִּים נַחְמָן בְּיַאלִיק

(קטעים)

מאת

צ. אוירבוך.

לא זכיתי באור מן ההפקר,
אף לא בא לי בירושה מאבי,
כי מסלעי וצורי נקרתיו
וחצבתיו מלבבי.

ניצוץ אחד בצור־לבי מסתתר,
ניצוץ קטן — אך כולו שלי הוא.
לא שאלתיו מאיש, לא גנבתיו —
כי ממני ובי הוא.

ה א ד ם ה ר א ש ו ן.

ספרות, שפרחה נשמתה, נשמת־החיים, ונכנסה לתוך דברים שבעיון, היתה ספרותנו. מליצות תפלות ופלפולי־הבל אפפוה מכל עבר. אפילו כשראינו את השמים, את השדה ואת היער, לא ידענו לבטא את מראה־עינינו כהוגן. ה„שמות", הגוילים הבלים והמכורכמים של השרידה־היחידה התיצבו כנגד בינינו ובין זה, אשר ראתה העין והקשיבה האוזן. המח המהטט והמעקם היה מכרסם כל דבר שבלב כחלודה — חלודה, שכסתה את עין החיים.

אפילו הארי שבחבורה, המשורר י. ל. גורדון, שפעם בלבו רוח־חיים, שחדל להזות „בדרך ההשערה" על הררי ציון וירושלים ולהקים אהלי־שלום של אמנון ותמר על־יד איישישוק וסביבותיה, גם הוא נלחם בכנפי־הרוח של פסוקים ומכתמים שנונים, גם הוא נע ונד בין חיים ודרש, בין אויר־עולם ואבק בתי־כנסיות. את הטבע לא התיחד, ומערומי־הלב לא נגלו לו, וטעם שירה אמתית לא ידע.

ביאליק הוא הראשון, שבא מלא תנועה וחיים, עם ריח שדה. הוא היה הראשון, אשר התגבר על רקב־המליצות ופגרי־המלים, שנערמו על כל הרהור שבלב והחניקו כל זעזוע חי של המחשבה. ביאליק הוא המשורר הראשון, שידע את השמש, את השדה ואת היער. הוא העברי הראשון בשירתנו, המפליג „בחום יום קיץ" אל מלכות השלוה הנאדרה — „לעבי היער", מתיחד עם לבבו ואלהיו

בקדשי־הקדשים שביער, מתרועע באמת, בלא מליצות, עם כל עוף פורח, עם כל צלו של אילן ועם כל שיח ביער.
ביאליק הוא ה א ד ם הראשון בספרותנו. דוקא זה, שהיה שקוע ראשו ורובו ב י ה ו ד י ומלא את נפשו מן „המאור שביהדות"—דוקא הוא נועד להיות האדם הראשון בספרותנו. לא מירושת ־ אבות, כי אם מטבעיותו ומרעננותו, אשר „ממנו ובו הן", הרוה את צחיח שירתנו.

א ו ר ר א ש ו ן.

ביאליק לא הרבה לשוטט בארץ, לרעות בשדה ספרות נכרית ולאסוף דבש מפרחי משוררים וספרויות נכרים. הוא לא התחמם לאור הגויים ולא הריץ את כדו אל מבוע החיים הזרים השוקק והמכה בעוז. את אורו לא זכה מן ההפקר, כמשוררים העברים הבאים אחריו, מן ההפקר של החיים הזרים והספרות האירופאית. מעצם ילדותו ומטבע בריתו ערג אל זיוו של עולם וחתם „בלבו האלם" את רזיו. בכח ראשון איתני, הטבוע בנפשו, התפרץ העברי הזה ממסגר כלאו לאויר העולם, לאור השמש. חמדת־החיים ואהבת־הטבע, אשר בשירתו, לו הן, כי מנפשו באו לו.

לפיכך בשורת־חג תשמע משירי הטבע שלו ואור חדש, אור „בראשית", זרוע על ציורי־הנוף של ביאליק:

> כל העולם כחדש, זו החמה הברה,
> זו הארץ המאירה אף ה ב ו ק ר אל ברא...

אפשר שירי הטבע של הבאים אחריו, שירי טשרני־חובסקי ושניאור, עשירים יותר בגונים ובקולות. לבם של הצעירים הללו גם בטבע, והם מצויים אצלה יותר. אף הנוגה המשומר האיתני יהל רק בשירי הטבע של ביאליק. הכל אצלו חדש ורענן, כאילו לא ראתה זאת עין איש אחר זולתו. עוז־עלומים ותמימות של ילדות שפוכים על שיריו אלה. כי ביאליק גלה את הטבע בשירתנו. מכאן המתינות והצלילות של הראשון, המציינות את שירי־האורה של ביאליק.

ה א ד ם ה י ש ר ו ה א י ת נ י.

נפתולים ועקלקלות לא ידע. אינו מרקיע שחקים ואינו צולל בנבכי־המסתורין. אינו בא אלינו בעב־הערפל. את כל אשר ישיג בחוש־המשורר שבו, בחושו הבריא והטבעי, יגיד לנו. רגשו נאמן, עינו בהירה ודעתו צלולה. שירתו קב ונקי. שקופה, ישרה וגלויה.

קיצו, חרפו ואהבתו — הכל שוטף במישור, לפי חוקיהם הטבעיים. שדהו, יערו — לא מארץ־הפלאות הם. כולם מצויים ושכיחים. זהרו — אור יום־יום, ואפלתו — חשכת לילה ולילה. לנוכח יישיר מבטו ובקו־הישר יעשה את דרכו. הנאתו מן החיים תמה וישרה.

> הוי אלי בואו, זכים ! צפרירי־התום !
> אל מתחת לסדיני הצחור, הצח !
> שם נתפלש, נתפל, עד יכון היום,
> ופזזתם על עורי ובשרי הרך.
> הוי, אלי ! על תלתלי, עפעפי, שפתותי,
> אלי גוית לחיי, מעמקי בביתי ;
> דובבוני, שטפוני. אל לבי חדורו...

כמה קורת־רוח ממוזגה ושובבות נעימה ומתונה; כמה פשטות ובריאות יש בעונג שמש זה !

ישרנותו מתמזגת יפה עם טבעו האיתני, השרשי והמלא. רמזי־דברים, קוים מרפרפים, חצאי־הברות וצללי־חיים זרים לו. אוהב ביאליק את ה ע י ק ר, את נוף הענין, את השלם והמלא. ביאליק לא יחוש בדמדומי־החיים, ברקמת הדברים, המתרגשים לבוא. דמי־המראות ומשאלות־הנפש־הסתומות והתוהות לא יגלום בתמונותיו, את המסוים, את הדבר שבא לעולם יבין וירגיש, ולו יקדיש את כחו. אינו מציץ מן החרכים, אלא בא ומתיצב בשער...

לפיכך אוהב הוא גם את הניגודים ה ב ו ל ט י ם והנגלים שבטבע ובחיים. קיץ וחורף, אביב וסתיו, מנוחה וסער, יום ולילה. אהבה וכזבה.

ב„הברכה", זו שירת־הטבע הקלאסית, שקשה למצוא דוגמתה גם בספרויות אחרות, לא תמצאו שום רגשות יוצאים מן הכלל, שום קפיצות מרעישות ונפתולי־הדמיון. זוך הרגש, תום הלב, בהירות העין, נחת הצבעים וצלילות השפה התמזגו כאן להרמוניה אמנותית נעלה, שאין דומה לה בשירת העולם.

הניצוץ הבוער בלבו מ ש ל ו הוא, קבוע ושפון בעצם טבעו. אין ביאליק נוגע אף כמלוא הנימה ברשות שירה אחרת. מלא הוא וגדוש מעצמותו האיתנית, ואין מקום בו לאש זרה. ביאליק הוא המשורר העברי היחידי הנקי מכל שעטנז, ש כ ו ל ו ש ל ו ה ו א.

ה מ ש ו ר ר ה כ ו ב ש.

ביאליק אינו שר, כי־אם מ ת פ ר ץ בשירה. אינו שופך אור, כי־אם ק ו ר ע ה ל ו נ ו ת ל ש פ ע ת ה א ו ר. לא כפלג, אשר יקיר את מימיו, כי־אם כמעין־סלעים, המזנק ושוטף. שפתו מלאה איל, כח גבר ואונו מלב־געש יורה את לבת דבריו. נדמה, שהוא חוצב מקרקע נשמתו וזורק גושי־עשת מצורפים ומהוקצעים. כי „מסלעי ומצורי נקרתיו". הר הגרזן, החוצב במעמקי הסלעים, עולה מכל מאמר ומאמר שלו. רעדי־שפתו כרתת הצור יראו — הצור המוצק, בגעת בו פטיש־ענקים. אין ביאליק מדבר אלא הולם בפטישו, פטיש־הברזל, על לב הקורא. בשער קצף והתלהבות קולו נשמע כקול סלעים בהפרקם. גם כאשר יחלום, יראה כ„צור", הנתון בין משברי־זעף ועל ראשו מנוחת הרהורים וחלומות... אינו מתקרב אל הקורא, אלא מ ת נ פ ל ע ל י ו ו כ ו ב ש א ת ל ב ו. אינו אוהב להכשיר את הלב, לגולל את היריעה לאט־לאט, אלא עומד ומכה על הלב ומדהימו. ב„שמים בקשו רחמים עלי" הוא פותח...

זאת היא בעיקר סגולת־שפתו. רשפי שמש לוהט שמש־המזרח, בוערים בה. אדירה, חשופה ושקופה, כטבע המזרח, כטבע של א ר ץ ־ י ש ר א ל, שפתו של ביאליק המולת נחלים ומעינות ולחש יערות־עד אין בה. צלילה מוצק, עז ונקשה. כמראה הרי־יהודה וסלעי־הגליל. תמיד מדבר הוא אלינו בפה מלא, בכל קולו, מתגלה במלוא קומתו. את הכל לופת הוא בידיו האמיצות, מחבק בזרועותיו

הכבירות. בכל ישקיע את כל כחו. בשיר היותר קל מורגשות הכתפים הרחבות, כתפי ביאליק, התומכות בו. וזה מוסיף לו עוז ועצמה ובטחה מיוחדת; עושה אותו למאושש, למתערה ביותר. מלאות זו משרה כובד־ראש וחשיבות מיוחדים על כל אשר יצא מעטו של ביאליק.

ש י ר ה ש ב א ו ר ה.

כמה עוז וחוסן בשירי האורה שלו!

> אָז נפול בככר, בטל־אורות נתבוסס, —
> הכר הזהיר פתאום באַלפי נגוהות,
> ויקרן הדשא באורים רבואות
> ובשבע עינים כל ברקן התנוסס.
> — — — — — — — — —
> נבלעים בנוגה ושבים מתגלים,
> כמו יד משחקת זורקת תפנים
> על ראשי צפרירי עתר פרחים חיים,
> בעודם במחול חצי־זהב מתלהלהים,
> משחקים בזיקים, מקלקלים, זורקים
> לקול נוגני שדי, מקהלות ניר יוקד — — —
> — — — — — — — — —
> ובים די־נור זה ובשבולת הזוהר
> צללתי גם־אָני ואספוג ים־אורים,
> ואצא פי־שבע מזוקק ומטוהר.
> ובפרץ מעינים, בעזוז אַלפי מקורים
> של אושר וגיל, קרבי דין ים הנוגה,
> כסחוף זמרת מחול עזוזה שובבה,
> שתזנק בבת־אַחת מאלפי כנורים — — —

כמה אור שופע משירת־שמש זו. שמשות יכתת וכולו מתרחץ באבקת־שמש. שברי־שמש ו„גזורי ספיר" השירים האלה.

ואפילו השיר הבא אחריו, „עם פתיחת החלון", שלכאורה הפריז בו המשורר על המדה בקריאתו: „אילו שבע שמשות, אל, במרום תלית" — יחשב על שירי־הזוהר הנפלאים של ביאליק. כי מרגישים אנחנו, כי יותר שנפשו סובאת — רווית־אור היא, יותר מאשר היא ורגת וכמהה — שמחה היא בחלקה ומתענגת על הנגוהות. ל הקריאות המופרזות לא באו כאן אלא לחזק את רגשי גילה והדיצה לזוהר, לבטא את רננת החיים, אשר תקפה ת המשורר עם זיו הבוקר עשיר־הנגוהות. שלום וברכה ל חג שוקט ומרחיב את הדעת שרויים על השירה חגיגית הזאת.

רק אדם ישר בעל כח איתני ושלם כביאליק יכול שאוב במלוא חפניו ממעין האורות ולעמוד נגד זוהר־ זרים גדול ומכהה־עינים אשר כזה...

ש י ר ה ש ב ג ב ו ר ה.

„עז ומסומר" ביחוד הוא שיר־החורף אשר לביאליק. ד עם היוצר רקע אותו המשורר „בין פטיש וסדן" וכאילו ל כחו בו שקע". איזה כח „חסום ומשומר" בוקע ועולה

מכל שורה ושורה. להביא לקוטים מן השירים האלה אי־ אפשר. כל מלה ומלה פסל; כל שרטוט ושרטוט — הולם ענק. שירי החורף של ביאליק יצורי־שיש הם, שכל נשימה ונשימה שבהם אומרת עזוז ואיל; הטובי־ברונזה, שזוך הספיר וכובד האבן להם.

אינני יודע בספרות הרוסית, העשירה במוטיבי חורף, החורף הרוסי המהולל, שירים דומים לשירי החורף של ביאליק.

את יגון המרחקים הלבנים, את דממת הערבות המשלגות, את עדן התרדמה ואת המסתורין של החורף הרוסי — את אלה תמצאו אצל המשוררים הרוסים הגדולים; אך את און הקרח, היוצק ברזל לתוך הדם, את עזוזו של חג־הלבן הזה, את עתרת החיים תמצאו רק אצל ביאליק העברי...

* * *

גם החיים והטבע מודדים לביאליק במדתו. אין דבר אשר יבוא אליו לאט־לאט, אשר יגונב אליו; הכל בא אליו לפתע־פתאום, בהיסח־הדעת — הכל מתנפל עליו. דוגמאות אחדות מהרבה:

> „חיץ־זהב ננעץ לרגלי,
> נפל כפתק מרקיע,
> ברור לי מלל ברק זהרו:
> דע, האָביב הגיע!"

או:

> „וכבר יצהל בוקר ישתקשק היום".

ו„ברזי לילה":

> „ופתאום צר המקום לנשמתי" —

וב„פעמי־אביב":

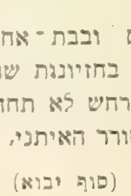
> „היתה רוח אַחרת"... „על ההר עומדות
> רגלי האָביב"...

או:

> פתאום רחפה הקמה ומפה אלי פה
> עבר רטט קרנים על פני האוקינוס.

הכל בא פתאום ובבת־אחת. תמיד נתקל הוא ב מ א ו ר ע ו ת, בחזיונות שנפלו, שאירעו. בסבבי ההתהוות, בקורי המתרחש לא תחד נפשו. כי כך טבעו של האדם הישר, המשורר האיתני, המסוים והכובש...

(סוף יבוא)

הַמְשׁוֹרֵר בְּאַרְצוֹ

(לבקורו של ח. נ. ביאליק בארץ־ישראל)

מאת

מ. שיינקין.

זה היה באביב שנת תרס"ט.

כך אומרים יודע־העתים ורושמי רשימות תולדותיו של משוררנו. ואולם אני אינני זוכר עתה פה לא את השנה ולא את החודש.

קשה מאד לזכור פה, בימים הרעים האלה, דבר, שהיה שם, בימים הטובים ההם.

זכורני רק, כי זה היה באחד מחדשי האביב היפה והמזהיר; שם, „בארץ חמדת אבות".

„אומרים, כי ביאליק יבוא אלינו". „ביאליק חושב לבוא לארץ־ישראל". „ביאליק החליט לנסוע". „ביאליק נסע לארץ־ישראל"...

אלפי לבבות התחילו דופקים בחזקה. הנה הוא בא אלינו. המשורר יבוא אל ארצו. נשמת הנביא תשוב למקור מחצבתה. כאבן־שואבת תמשוך ותאסוף סביבה את שברי נשמותינו. הנה הוא יביע את הרגשות הנעלים, הממלאים את חדרי לבותינו — אותם הרגשות, שאין אנחנו מסוגלים לתת להם את הבטוי הנכון...

ה ו א יבוא לארץ־ישראל. מה גדולה, מה עמוקה, מה נעלה היתה שמחתנו! ליצני הדור היו מונים אותנו בשאר מהיכמה, אם לא היה עלינו לשמוח יותר, אילו בא לארץ־ישראל אחד מבעלי־היכולת הגדולים, אשר בידו להושיב נשמות. ואנחנו — נפשנו היתה סולדת מהלול־הגריש הזה; עינינו במבט של בוז: יבוא ביאליק, שורש נשמתו של הלוי, אוצר חמדת ישראל.

ביאליק יבוא. מה מאד חפצנו לבשר את הבשורה הנעימה הזאת לשמי ארצנו, להרי יהודה ואפרים, לשרון וליזרעאל, לתבור ולכרמל, לכנרת ולירדן, לחרמון השב ירדנין...

המשורר בא אל ארצו לחונן עפר אמו־מולדתו.

מקצה הארץ שמענו: הנה הוא הולך וקרב אלינו. הלבנון והכרמל יקדמו את פניו ועם צאת השמש יגיע לחוף יפו.

ידידיו ורעיו, שהשכימו לפגשו, כבר אחרו בבואם — [illegible] עוד בערב יום אתמול רבתה התנועה בין מאות התלמידים, [illegible] ברחובות יפו, ובניהם [illegible] פנים חדשות של פועלים וצעירים, שבאו מהמושבות; רבים מהם נדדה שנתם, ועם עלות השחר ירדו אל החוף לבקש על אופקו של הים הגדול את הנקודות השחורות — סימני האניה המתקרבת. אחריהם ירדו בסירות תלמידים, פועלים, צעירים ובעלי־מלאכה, שותרו על חצי יום עבודתם. החנוני הקדים לפתוח את חנותו ולמסרה לבן־ביתו. הפקיד יאחר לבוא אל משרדו. המורים סדרו מאתמול את שעות־הוראתם, כדי שיוכלו אחרים מהם לבוא בשמם אל הפגישה.

ים יפו הסוער השביח את משבריו לכבוד האורח החביב: סירות עם דגלי תכלת ולבן מתנועעות מסביב לאניה על פני חלקת ים־התכלת; מתוך האויר השקוף והרענן מגיע צלצול השיר: „תחזקנה ידי כל אחינו המחוננים". עם רב מחכה פה, על החוף. גם בקרב הערביים, המתאספים לעת בוא אניה, פשטה השמועה: הנה אחד גדול בא אל היהודים. מצב רוח הסביבה פועל גם על רבים מהם, והם מביטים ביראת־הכבוד נוכח האורחה המתקרבת ומוכנים לאמר „שלום".

הנה דרכה כף רגלו על אדמת ישראל... רעש של הידד ומיהיאת־כפים. תרועת נצחון: „שאר ישוב וגם ביאליק אתנו. ואחר הרעש קול דממה; בדממת קודש, בגאה ובגאון נהרה התהלוכה דרך רחובות העיר. כל אחד טמן את אשרו בחובו. שום הבעה, שוב הנה לא היה מתאים לאותו הרגש הפנימי; ההבעה הלא רק פרוטה קטנה היא מאוצר החמדה, הצפון בלב...

לוו אותו למקום משכנו ונפרדו ממנו בשלום.

קשה היה אותו היום למורי יפו, כקריעת ים סוף. הם בעצמם היו נרעשים, חפצו לגמור את הלמודים וללכת לקבל את פני ביאליק. והתלמידים — אלה לא יכלו לשבת במנוחה על מקומם. עוד מאתמול היו מוכנים זרי־הפרחים עם הכתבות על סרטי תכלת ולבן: למשורר העברי מילדי העברים בארץ העברים. מיד כשנתפטרו מהלמודים, מהרו הנבחרים המאושרים לבוא בשם המחלקות השונות למסור לחביבם את ברכות הלב והנפש.

לערב היום ההוא הוכרזה בעיר קבלת־הפנים הרשמית. האולמים הגדולים של המלון „יפה־נוף" אשר על חוף הים לא יכלו להכיל אף חלק הגון ממספר הנאספים. העמידו את הבימה בחצר הגדולה תחת כפת השמים. לאחר שברכו את האורח, כנהוג, בשם כל הקהל ובשם חבורות ואגודות שונות, ענה הוא לנו בנאום נלהב ובסגנונו של ביאליק וספר לנו את הרושם העז, שעשו עליו ארץ־ישראל בזיוה והדרה ויהודי ישראל ברעננותם ובשפה החיה אשר בפיהם.

קהל גדול לוה אותו הביתה. עיף הוא מעמל הדרך, ולא נתנו לאיש להכנס פנימה. ואולם מאות צעירים וצעירות ישבו קבוצות על מגרש החול אשר על־יד הבית ושרו סירינאדות לבחירם, לאהוב לבבם: „אל הצפור“, „הכניסיני“, יטבת־מלכתא“...

קולות חזקים ועגומים רועדים בגלי האויר, מתפשטים, מתרחבים ומגיעים מעבר מזה ומזה עד פני שטח הים ועד שרשרות הרי יתודה: „נטשו צללים, דום צפרים... עוד שמשנו יעל... על הירדן ובשרון שם ערביים חונים... לנו זאת הארץ תהיה ואנו נהיה בבונים“... אור רך, חמים ורענן, זוהר ליל־אביב שפוך על פני הארץ ובתוך הלבבות מבפנים. הלב מלא שמחה ומתכוין... דמעות נושרות על פני החול...

עם עלות השחר עוזבים אחד אחד את מגרש החול. „יום זה הוחק לזכרון“, עמוק עמוק בלב ובנפש.

ניו־יורק, פסח תרע"ו.

דְּבָרִים אֲחָדִים

(להג־יובלו של ח. נ. ביאליק)

מאת

פ ר ץ ה י ר ש ב י י ן.

הצער הלאומי בגולה היה חתום בנשמת העם, ולא היה משורר, אשר ידלנו משם.

אולי עשה זאת הלוי בכמה משיריו.

ובתישעה־באב, עת ישב היהודי אפר על ראשו ויישב לארץ לתנות את צרותיו — קינותיו של ירמיהו היו לו לפה. דור דור ויסוריו, ומגילת איכה לא פסקה מהיות המפתח למקור הדמעה. אלפי שנה, יום אחד בשנה, היתה המגילה העתיקה המבטא לצרות רק עתה באו ונהיו...

עד שקם ביאליק, והשירה הלאומית והצער הלאומי בגולה מצאו את תקונם.

מפני הבקורת ברוסיה מוכרח היה ביאליק לכנות את שירי־הצער שלו בשם „משא נמירוב“ תחת „משא קישינוב“.

אבל מה חלוק בדבר? ואולי לא רק מקרה בלבד הוא זה:

בשנות המאה השבע־עשרה, בימי חמלניצקי, לא היה משורר ולו לב כביר, שיתנה בשיריו את יסורי עם־עולם מחמת המציק. עד אשר הגיעה השעה וביאליק הופיע במחננו בכל כחו ועוזו.

ומי יודע? אולי בימי החורבן האלה „משא נמירוב“ יותר שירי הצער והזעם של ביאליק הם לבני הגולה עתה מה שהיתה מגילת איכה לאומתנו במשך אלפי שנה?

ושפעת האור, הנובעת משירי ביאליק!

אי־אפשר לי לצייר בדמיוני, איזו צורה היתה לובשת השירה העברית בזמננו, אילו לא היה ביאליק בא לספרות העברית לפני עשרים וחמש שנה. שניאור וכהן, וגם טשרניחובסקי, אי־אפשר היה לשירתם זה הברק, זה המבטא הצלול, אילו לא נתגלה עליהם תחילה אורו של ביאליק ורוח שירתו לא פעמה אותם במשך עשרים וחמש השנה.

השפעתו של ביאליק על בני דורו כבירה, ובשירים הלאומיים של המשוררים היותר אחרונים צליל שירת ביאליק העברית עוד אזניך תקשבנה...

* * *

— בעת ההיא ואנכי עוד תלמיד בית־המדרש הישן. חלומות הנוער ועולמות זרים התחילו טורדים. הגיעה השעה לעזוב את פנת המזרח, בה בליתי ימי־נעורי. איזו יד נעלמה הושיטה לי קצה חוט של משי, חוט של חסד, ועליו אבני־חן מזהירות; החזקתי בקצה החוט ואכין את פעמי לצאת את הבית.

עודני על סף בית־המדרש ושירתו של ביאליק צדתני, ברשתה נפלתי.

אז זווגתי את שיריו באותו הניגון בו עיינתי בדפי הגמרא; ובחרוזי שירתו על שפתי יצאתי לקראת החיים הרועשים לבקש לי את שבילי...

* * *

— — — ועתה, בשעה זעומה זו לעמנו, עת היחיד כובש את צער עצמו וכורע לפני כוס־היגונים של האומה; בשעה, שאור נשמת היחיד הועם, וכל אחד נחפז משבילו הבודד לצרף את נשמתו אל נשמת הכלל — הלא עוז ילבש הרוח עת שם ביאליק עולה על שפתים, ומחשכת הליל נאזין פעמי לבבו החם...

ניו־יורק, ניסן תרע"ו.

עם שֶׁמֶשׁ

מאת

י. ד. ב ר ק ו ב י ץ.

עודני נער — וכבר ידעתי את ביאליק. לא ראיתי עדיין את פניו וטרם הכרתי את גדולתו ואת גאון־רוחו, אולם אורו הזך והמערן, המחדש והמחזק, כאור־שמש ראשון, המנצנץ ברסיסי הטל, כבר הרהיב את עיני והרנין את לבי ובשר לי בשורת־חג — בשורת קיץ ושדה ואופק רחוק ומזהיר. אימתי נתגלה ביאליק על עולמי? אינני יודע. דומה, שלא נתגלה כלל. לא לפתע פתאום בא אל חיי. מאזין אני אל מרחקי העבר, וככל אשר אתאמץ

להחיות בזכרוני את הד־פעמיו הראשון בקרב נפשי, לא אוכל למצוא ראשיתו. כאשר לא יוכל האדם ימציא את ימי יהדיתו הראשונים, עת נפתחו לפניו השמים ונגלתה השמש לעיניו. דומה אני, כי בהכנסי אל החיים ובעמדי על דעתי, כבר מצאתי את שמשו של ביאליק תלויה מעל לראשי, שופעת נגוהות עלי, מעוררת ומפעמת את לבי לקראת חזון יקר, חזון חיים מחודשים, מטוהרים ומזוקקים, נכוכי זוהר־הדורות...

כי היה ביאליק ויהיה לנו, להעברים בני הדור הזה ולכל איש ואיש מאתנו, היונק משורש מולדתו, לא משורר בלבד, לא הוזה ומירה־דרך בלבד, אלא למעלה־למעלה מזה — חזיון גדול ויקר, ח ז י ו ן ה ט ב ע ה ע ב ר י ת, שנעלמה ממנו במשך הדורות. כל הטוב, שהיה צפון במעמקי נשמת העם, כל העתיק והחזק והמשומר, שהיה אצור בתהתית הכרתו, כל הרגש החי והגרעיני, הפורה והמפרה את רוחו, כל הגעגועים העמוקים והכמוסים, התוססים בחביוני בריאתו ועורגים להתגלות ולצאת לאויר העולם, כל הלשד והדם, המזינים ומפעמים את לבו במשך הדור האחרון — הלא ביאליק גלה לנו את כל אלה. ביאליק הוציא אותם ממסתרי טבע העם והחיה אותם והפרה אותם וחדשם בכחו הגדול, כח החום הרב והזוהר הרב, השופעים מלבו — כח השמש.

אינני יכול לצייר לעצמי, מה היתה עמידתנו עתה, בדור זה של דלדול תוכן חיינו ומיעוט דמותנו שלא מדעת, אילו לא קם ביאליק לנו. על־מה היינו נלחמים את מלחמת קיומנו הלאומי, על־מה היינו תולים את צדקת תביעתנו הגדולה לחיות ולהתקיים ועל־מה היינו סוערים ומתרגשים כל־כך ושואפים בכל עוז אל התכלית ואל השלמות — אלמלא עמד לנו ח ז י ו ן ב י א ל י ק כאות חי וכמופת מזהיר, כי עוד עז והזק ורענן טבענו העתיק, כי נפלא כחנו, כח־הקדומים המשומר, המתחדש עלינו בכל דור, כשמש המתחדשת בכל בוקר! ואינני יודע, מה היתה ספרותנו עתה, אלמלא פני ביאליק הולכים לפניה. ומה היינו אנחנו, צעירי הספרות העברית ועובדיה, המפוזרים והמפורדים, התועים איש לעברו, איש וניצוצו, איש וחזון־לבו, אלמלא רוח אחד קבץ את הניצוצות האלה למקום אחד וכוון את חזונות־הלבבות לתכלית אחת — אלמלא רוח ביאליק המפעמנו, העומד לנו משחר ילדותנו כעמוד־זוהר גדול ומאיר לנו את כל הדרכים בבת־אחת, את דרכי העבר והעתיד...

ומדבר אני על ביאליק בזה לא כעל האמן הגדול, נדיב־הלב, המשפיע על חבריו ועל תלמידיו מאוצר כשרונו העשיר ומחלק ביניהם לאיש ואיש ניצוצות מאישו. לא בזה ביאליק כ ו ל ו. מדבר אני על ביאליק כעל י ו צ ר ה א ו ר בספרותנו, אור חדש וממוזג, שדלה משני מקורות: ממקור נפש העם וממקור נפשו הזכה והטבעית— והפיץ אותו על חשכת חיינו, והאיר בו את כל מוסר חיינו ואת כל ישותנו, את כבודנו ואת חרפתנו, את הכר הנרחב ואת הפנה הנדחת, את שדה־הקמה ואת הגדר הדחויה, את היער המלבלב ואת השלכת, את הבריא והאיתן והנצחי ואת המסוס והרקב.

ולאור זה, השולח קרנים למרחוק, אנו הולכים עתה כולנו. כולנו — אפילו אלה, הפונים איש לעברו. אפילו אלה, התועים בדרכים אבלות...

הגליון 12 הוא האחרון לחתומי „התורן" החדשי, שחתמו על הירחון לשנה.

החותמים האלה מתבקשים איפוא לחדש את התימתם ולהזדרז במשלוח הכסף, כדי שיקבלו את גליונות „התורן" השבועי מן הגליון 13 והלאה בלא עכוב.

מתרבית התימה על העתון העברי השבועי

התורן

יוצא לאור בניו־יורק מיום 3 לחודש מארץ בהשתתפות טובי הסופרים העברים באמריקה ובאירופה.

מחיר „התורן": לשנה $3.00; לחצי שנה $1.50. לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.

כל קוראי עברית והעוסקים עם „התורן" לעריהם מתבקשים לשלוח אלינו את חתימתם ואת חתימת מכריהם, כדי שיקבלו את גליונות עתוננו בזמנם וכסדרם.

הכתובת לכל עניני „התורן":

HATOREN, 89.91 Delancey St., New York

המחאות של באנקים (טשעקס) והמחאות של פוסטה (מאני ארדערס) על שם גזברנו, מר אברהם אליהו ליבארסקי.

בְּרָכוֹת לְחַג הַיּוֹבֵל שֶׁל ח. נ. בְּיַאלִיק

מערכת „התורן" שלחה לח. נ. ביאליק את הטלגרמה הזאת:

לח. נ. ביאליק, רחוב וואגניר 4, אודיסה.

ברכות מאליפות מלב עמוק ליקיר האומה, משורר ישראל, ח. נ. ביאליק.

מערכת „התורן".

לאָחנו הגדול, גאון השירה העברית ופאר ספרותנו, חיים נחמן ביאליק, אָנו שולחים את ברכתנו החמה מעומק לבנו.

יהי רצון, שבימיך ובימינו יושע עמנו תשועת־עולמים ואתה, משורר נעלה, כשם ששרת שירת הגלות והזעם, כך תזכה לשיר לעמנו שירה חדשה — שירת הגאולה והפדות בארץ העבר והעתיד של עמנו, בארץ גאולתנו ופדות נפשנו.

ח ב ר י ה ד י ר י ק ט ו ר י ו ם ש ל „ה ת ו ר ן":

ש. אבל	א. א. לובארסקי	ד"ר ש. מ. מלמד
ש. א. אורלאנס	ד"ר מ. לוין	ד"ר א. ש. שווארץ
י. גורדון	ש. למפרט	ד"ר י. שטרוים

מפני חוסר מקום לא באו בחלק המודעות הברכות מאת אגודות ואנשים פרטיים לחג־יובלו של ח. נ. ביאליק, ועם המברכים הסליחה. הברכות תדפסנה לפי סדרן בגליונות הבאים.

אספת בעלי המניות הצי־השנתית של „חברת התורן" תהא בעשרים ושבעה לחודש מאי, 1916, במקום אשר נודיע במודעה הבאה.

ב ר כ ו ת

ברכת מזל טוב לידידי י צ ח ק ס נ ד ר ס לנשואיו עם ב"ג מרת י ו ל י ה ה ו ר ב י ץ

ולידידי הנכבד, הדורש טוב לעמו מר י ע ק ב ש ט ר ו י ם לנשואיו עם ב"ג מרת מ ר י ם ס א ב ש י צ ק י.

יהי ה' אלהיהם עמהם ויעלו!

יצחק שווארצפוקס.

מברך אני את ידידי היקר י ע ק ב ש ט ר ו י ם לנשואיו עם מרת מרים סבשיצקי.

ל. ברדין.

ניו־בריטן, קאנ.

ברכה חמה ולבבית להברנו מר י ע ק ב ש ט ר ו י ם לנשואיו עם ב"ג מרת מרים סאבשיצקי.

ב. פאסטר

(אינשורענס)

184 נאָרפאָלק סט.

הננו מודיעים לכל קרובינו וידידינו, כי נולד לנו בן וקראנו את שמו בישראל ז ר ו ב ב ל.

דוד גוטמאן ורעיתו שושנה.

הארטפורד, קונג. ערב פסח, התרע"ו.

למקונן, למשורר ולנביא־העתיד מר

ח. נ. ב י א ל י ק

רגשי הערצה, אהבה ותודה מעמק לב עברי מרגיש ומיחל.

ל. ב ר־ד י ן.

ניו־בריטן, קונג.

— דער —

אידישער קעמפּפער

וועכענטליכער אָרגאַן פון די פּועלי־ציון אין אַמעריקאַ

— ערשיינט —

דיעזען פרייטאַג, דעם 28טען אַפּריל

מיט אַרטיקלען, סקיצען און ליעדער פון די בעזואוסטע אידישע פּאָעטען, נאָוועליסטען און פּובליציסטען.

סובסקריפּשאָן פּרייז: 1 דאָלאַר אַ יאָהר און 60 סענט אַ האַלב יאָהר
אין קענעדע און אויסלאַנד: $1.50 אַ יאָהר און 85 סענט אַ האַלב יאָהר

איינצעל פּערקויף 2 סענט אַ קאָפּיע

פּערלאַנגט דעם קעמפּפער אויף אַללע סטענדס

ניוס־דיעלערס, מאַכט בעשטעלונגען פאַר אייערע אָרדערס.

אַדרעס פון אָפיס:

DER YIDDISCHER KAEMPFER, 89 Delancey St., New York

השתמשו בהמצאה החדשה של

Dr. J. Halon's Imperial Shaving Powder

Dr. Jacob Halon
TRADE MARK

להתגלח בלי תער

Odorless Shave Without a Razor

התגלחו באבק־הסממנים הריחני, המגלח את הזקן בלי תער. נקו וטהרו את פניכם בדבר שאין בו שום חשש סכנה ושמותר בהסכמת הרבנים, כמו שכתוב על כל קופסה ביחד עם ההבטחה משום תקלה.
תמונת הד"ר האלאן נמצאה על כל קופסה וקופסה של האבק הזה, כמו כן חתימת שמו והטרייד־מארק. אם כל אלה אינם על הקופסא סימן הוא שהאבק הנמצא בה מזויף הוא.
הוראה איך להתנהג באבק הזה נמצאת בכל קופסה.
לאנשים: קופסה גדולה של האבק הריחני, דיה להתגלח 8—10 פעמים. המחיר 35 סנטים. אבק בלתי־ריחני — להתגלח 8—10 פעמים. המחיר 25 סנטים, בעד המשלוח באחריות להוסיף 15 סנט.
מחיר המשלוח לקאנאדה 15 סנט. בלי אחריות; באחריות יש להוסיף עוד 15 סנט.
לנשים: אבק ריחני לגלות, קופסת ביחד עם „שיווער" 60 סנט. בעד המשלוח באחריות עוד 15 סנט; בלי אחריות רק 12 סנט.
המכירה לסיטונות ולאחדים. להשיג בכל בתי־המרקחת. הכתובת:

DR. JACOB HALON, Dept. H, 101 Attorney St. N. Y. City

במערכת „התורן" נמצאים למכירה

קומפּלקטים שלמים

של „התורן" שנה א ושנה ב (י"ח חוברות בשני כרכים).
י"ח חוברות אלו, שהשתתפו בהן טובי הסופרים העברים באמריקה ואירופה, מצטרפות לקובץ ספרותי בן 710 עמוד, ונשאר בידנו במספר קומפּלקטים מצומצם.
מחיר כל קומפּלקט: דולאר אחד וחצי.

הכל מחדש | הכל דשן ורענן

ביום השבת 29 אפריל

יפתח מחדש

בית אוכל

למאכלי־חלב

ששם תוכלו להשיג מאכלי־חלב מן המובחר ומן היותר רענן, שרות משובחה וקבלת פנים יפה.

המקום היותר יפה במזרח העיר

שתוכלו לבקר עם בני ביתכם ולהשתעשע בחברת אנשים מהוגנים.

בקרו פעם ותוכחו.

פּרילוק וסאַזאַר

חגיגות משפחה ובנקטים באולם־הבנקטים שלנו בקומה א'.

אספות ועדים חפשי.

300 רחוב גרענד, אצל רחוב עללען
סניף: 179 איסט ברודוויי

נמצא בידי למכירה 26 כרכים (א—כ"ו)

„השלח"

$1.75 כל כרך.

לפנות למערכת „התורן"

W. B.

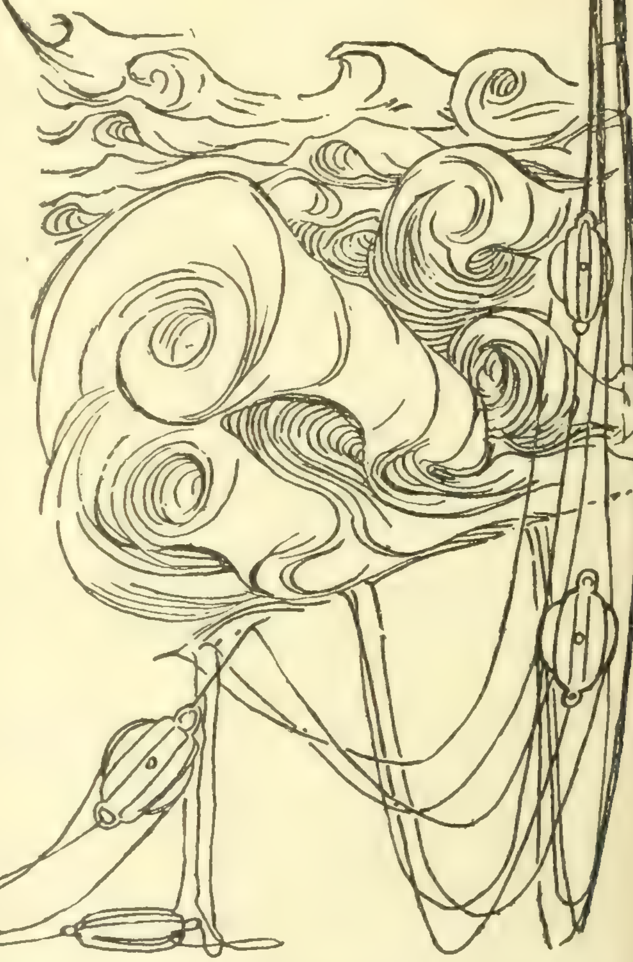
מר וואהל בברוקלין (פען סטריט) מבוקש להודיע את כ ת ב ת ו ה נ כ ו נ ה ל„התורן".

אנו מברכים ברכת מזל טוב את ידידנו מאז י ע ק ב ש ט ר ו י ס לנשואיו עם ב"ג מ ר י ם ס א ב ־ ש י צ ק י.

ברוך ובת־שבע גראבלסקי.

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. MAY 5, 1916 No. 10

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(S. Abel, Pres., A. Lubarsky, Treas.,
A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין תתתימת מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

VOL. III NEW YORK, MAY 5, 1916 No. 10

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית ניו־יורק, כ׳ אייר, תרע״ו גליון עשירי

פרשת השבוע

בין אחים.

בין שאר קבלות ־ הפנים, שנתכבד בהן ציר ארצות־הברית בטורקיה, מר הנרי מורגנטוי, מעניינת ביחוד הפגישה, שנערכה לכבודו בשבוע שעבר על־ידי אחינו הספרדים ויהודי־המזרח בניו־יורק. וחשובה היא לא מפני תכנה אלא בגלל עורכיה.

קטנה היא הקולוניה היהודית הספרדית־המזרחית אשר בארץ הזאת, עניה בכמות ודלה באיכות. אולם עוד יותר פחותה מזה מדת ההתענינות, שהציבור היהודי היתק לאחינו הרחוקים האלה, אשר באו הנה מארצות מזרח־השמש.

יהודי המזרח התחילו באים לאמריקה עוד לפני שנים רבות. אך ביחוד גבר זרם הכניסה אחרי שנת תרס״ח, שנת הקונסטיטוציה העותומאנית ובטול ההגבלות, שעמדי כשטן לנדידת נתיני עותומאניה מארצות מולדתם. מני אז ועד עתה נכנסו לאמריקה ששים אלף יהודים מטורקיה, ממצרים ומשאר ארצות־המזרח, ועשרים אלף מהם התישבו בעיר ניו־יורק. כאן נתקלו בסביבה זרה, בתנאי חיים ונימוסי מדינה חדשים, אשר לא ידעו הם ואבותיהם. זרים היו להם לא תושבי הארץ האזרחים בלבד, אלא גם אחיהם האימיגראנטים מיהודי אירופה, שהקדימו אותם בעשרות שנים להתישב בארץ החדשה. למרות אחדות הדת, הגזע וההיסטוריה, למרות הכרת־האחדות הלאומית, המפעמת בלב יהודי המזרח והמערב, רחוקים היו אלה מאלה בשפתם המדוברת ובכל הרגלי חייהם ונימוסיהם, אשר סגלו להם במשך מאות שנות מגוריהם בארצות גלותם השונות.

גורלו של האימיגראנט היהודי המזרחי באמריקה היה איפוא קשה ומר מגורלו של היהודי הרוסי והפולני, הנמצא באותו המצב בראשית בואו לכאן. נוסף על זה, אין הרכבתם של יהודי המזרח באה מחומר אחד, כמו שנראה הדבר מסקירה שטחית. אמנם רובם שייכים לעדת „הספרדים", המאוחדים במוצאם מגולי ספרד ובשפתם השפאניולית, המתאימה ליהודית שלנו; ואולם מלבד הספרדים האלה, נחשבים על יהודי ־ המזרח גם אלפי היהודים היוניים, יוצאי יון ואיי הארכיפלאגוס, ששפת־דבורם היא היונית החדשה. כמו כן משמשת השפה הערבית לאלפים אחרים מאחינו המזרחיים, הבאים מארצות סוריה, מצרים, בבל וחופי אפריקה הצפוניים־מערביים, בתור שפת־הדבור הרגילה. ויש נמצאים בקרבנו גם יהודים מקוירא, מטורקיסטאן ומקרים, ששפת־אמם היא הטורקית. מוצאם של כל היהודים הללו מארצות המזרח, הדומות אלו לאלו בכמה בחינות, ישיבתם במשך מאות שנים בתוך מדינות־האיסלאם, נימוסיהם המשותפים, שרכשו על־ידי כך, ובדידותם המשותפת בקרב מיליוני אחיהם „האשכנזים",— כל זה אמנם גרם לקירובם החיצוני בינם לבין עצמם. אך הבדל השפות עדיין עומד למכשול על דרך ההתקרבות השלמה, הפנימית, שביניהם.

הנסיון הראשון להתאחדותם של האלמנטים המפורדים האלה להטיבה אחת נעשה על־ידי הסתדרות יהודי המזרח באמריקה, שנוסדה לפני חמש שנים. עיקר פעולתה של ההסתדרות הזאת הוא — לעזור בידי יהודי המזרח לקבוע להם מעמד בארץ הזאת לפי תנאי החיים החדשים. בעזרת הלשכה של הקהלה היהודית הניו־יורקית הספיקה ההסתדרות להמציא משרות ועבודות שונות למאות של אימיגראנטים וסייעה בידי הנודדים היהודים מארצות־המזרח לבוא בחבור מארצות מגוריהם עם קרוביהם אשר באמריקה. כמו כן המציאה במשך השנה הזאת עזרה הגונה ליהודי הבאלקאנים נגיעי־המלחמה. על התועלת החמרית, שהעבודה הצבורית הזאת הביאה ליהודי המזרח באמריקה, מעידה עובדה זו, המובאה בהדין־וחשבון של ההסתדרות, והיא—כי למרות מצבם הכלכלי הרופף של רוב יהודי המזרח, אין מספרם של אלה, הפונים לצדקה מן החוץ,

עולה על שני אחוזים מני אלף, בשעה שהאחוז הכללי של המתפרנסים מן הצדקה עולה עד חמשה למאה.

במקצוע הרוחני עוסקת ההסתדרות בהפצת הלשון האנגלית וידיעת התנאי הקרוב בין יהודי המזרח על־ידי סדור שעורי־ערב בהנהלת מורים, המכירים את הלשונות המדוברות בפי יהודי המזרח. מלבד זה יסדה ההסתדרות שני בתי תלמוד־תורה בניו־יורק.

רבים מצעירי הספרדים והמזרחיים מבקרים בתי־ספר גבוהים. אחדים מהם הספיקו לבצר את מצבם בתור נושאי־מישרה ופקידים. שני עתונים שבועיים מופיעים בשפה השפאניולית בקולוניה הספרדית, ואגודות שונות פועלות בקרבה. רבים מצעירי הספרדים נמנים על אגודות ציוניות, ומקצתם—על אגודות כלליות של הסוציאליסטים.

ואף־על־פי־כן, למרות כל פעולתה של ההסתדרות המזרחית ורבות כונותיה הטובות, איזה חסרון אורגאני מורגש בה. וחסרון זה היה ניכר היטב גם באספת קבלת־הפנים הנזכרה לעיל, וביחוד — בהדין־והחשבון, שנקרא באותו מעמד על־ידי נשיא ההסתדרות. חסרה הכרה צבורית בריאה, חסר רגש הכבוד וערך העצמי. היהודים האלה כאילו מתנצלים ומבקשים סליחה ומחילה ממי שהוא על שבאו לאמריקה וכבשו להם פה מעמד בחיים, והם מבליטים ומרגישים בכל פעם את מסירותם היתירה ל„אמריקאיות" ואת שאיפתם לטשטש את דמותם ולהדמות לאמריקאים גמורים. לשוא תחפשו בהדין־והחשבון שלהם את הגאון הלאומי הקדמוני, שהתהדרו בו אבותיהם של אלו, גאון „גולי ירושלים אשר בספרד", או אפילו גאון יהודי באמריקה. [illegible] עקבות תרבות־עתיד של עם ישראל בפרוגראמה עלובה זו, שראשיתה וסופה הוא: [illegible] „אליאנס" הפאריזית ו„עזרה" הברלינית נודף ממנו. איזו רוח נכאה, ללא רצון צבורי כביר מאחד וללא תקוה אחת מאחדת, מורגש בקרב האברים המדולדלים האלה של היהדות המזרחית.

ורוח זו רחפה גם על האספה האמורה. בלבול לשונות — שלש לשונות „לאומיות": השפאניולית, הערבית והיונית — והאנגלית עולה על כולן, — ורק השפה הלאומית היחידה, ה ע ב ר י ת , נפקד מקומה, עד שקם אחד האורחים המוזמנים, ודוקא יהודי יליד אמריקה, ודרש את עלבונה. פראזות גבוהות על ה„קולטורה" וה„הומאניות" — והעדר הכרה אנושית אמתית, הכרה לאומית. אמת, אין אנו דומים עדיין ליהודים המערביים, [illegible] להשפיע את טובה גם על אחרים. אבל תלמידים מקשיבים הם לרבותיהם המערביים, דור שני לשעבוד, פרי השפעת היהודים הצרפתים במזרח. היהודים מארצות המזרח לא התבוללו, כמו שלא התבוללו יהודי רוסיה וגליציה, אף

צורתם המקורית כבר הספיקה להטשטש. ההבדל ביניהם ובין יהודי רוסיה ופולאניה הוא בזה, שאלה האחרונים לא פסק מקור יצירתם הלאומית גם אחרי ירידת הדת, ואילו יהודי המזרח לא דאגו ליצור לעצמם תוכן לאומי בריא למלא בו את מקום המסורת, ההולכת ומשתכחת מהם. החנוך ה„אליאנסי" הרס שלא על־מנת לבנות, פרץ שלא על־מנת לגדור, ועכשיו נשארו חניכיו דלים וריקים.

עכשיו נפגשנו באנו שוב. משני עולמות באנו — מן המזרח ומן המערב, ויחדיו נקלענו בכף־הקלע של גורלנו לקצות המערב. אנו הרבים והם המעטים. אנו החזקים והם החלשים. משני עולמות שונים באנו — ואולם מחומר אחד היינו. ועכשיו קרבנו המקום, קרבנו התנאים. ומעתה צריכים דרכינו להיות מאוחדות — כי גם מ ט ר ה אחת לכולנו: לחיות כחטיבה לאומית אחת ולקיים את דמותנו הלאומית בין הגויים כל עוד רגש ה א ד ם חי בקרבנו.

בתשובתו על הנאומים העיר מר מורגנטוי בין שאר דבריו, כי כשם שיהודי גרמניה, אשר קדמן באמריקה ליהודי רוסיה, עזרו לאחיהם אלה בשעת דחקם, בעצה ובמעשה, כך חייבים עכשיו יהודי רוסיה לבוא לעזרת אחיהם יהודי המזרח באמריקה.

אמנם בעצם נכון הוא הדבר. אבל ההיקש הזה, שבאים להקיש מיהודי המערב על יהודי רוסיה, עדיין צריך עיון. הובתנו עתה לאחינו המזרחיים גדולה מזו של חובת המערביים לנודדי רוסיה בימים הראשונים. יהודי המערב לא י כ ל ו לעזור בשעתם ליהודי רוסיה ופולאניה אלא על־ידי הושטת עזרה חמרית בלבד, ולכן יותר מזאת אי־אפשר היה גם לדרוש מהם. אבל לא כן אנחנו עמנו. כיום הזה אנו עומדים על מפתן התחיה וההסתדרות הלאומית, ולעון יחשב לנו לצאת ידי חובתנו נגד אחינו אלה בהושטת עזרה חמרית גרידה. תעודה יותר גבוהה מזו עומדת לפנינו עכשיו: לקרב את יהודי המזרח לעבודתנו על־ידי פעולה תרבותית, חנוכית וצבורית בקרבם. וכי לא לפלא יראה הדבר, כי אנו, השואפים להתאחדות יהודית מסודרה בכל העולם, עדיין לא נקפנו אפילו אצבע קטנה לאחד את האברים המפוררים של כנסת־ישראל באמריקה? הן לא הפרזה תהיה זאת, כי רבים מאתנו לא ידעו גם את מציאותו של קבוץ יהודי מזרחי ב ן ש ש י ם א ל ף נ פ ש במדינות אמריקה, ובכל אופן לא נתנו את לבם להתקרב אל הקבוץ הזה וללמוד את טיבו ולדעת את המתרחש ונעשה בקרבו.

אין זו עבודה של צדקה וחסד. עבודה הצריכה ל נ פ ש נ ו היא — לנו, הרוצים באחדות ישראל בכל ארצות פזוריו, לנו, הרואים את העם המפוזר והמפורד כחטיבה אחת, השואפים להשיבו לכבודו הראשון — לעשותו עם אחד עם תוכן־חיים אחד ודמות לאומית אחת.

מִפָּנִים וּמֵאָחוֹר

מאת

משה הלוי.

בטול הישות הלאומית, המבצבץ מכל שאיפותיהם ופעולותיהם של אדירי־הממון אצלנו, שונה הוא בדמותו ובתוצאותיו המזיקות ליהדות מבטול הישות הלאומית של מנהיגי הפועלים הקיצוניים. במדה ששני היסודות האלה, שנעשו בתקופתנו לנושאי שאיפת ההתבוללות, נבדלים ורחוקים זה מזה מן הקצה אל הקצה, כך נבדלה במקורה ותכונתה השאיפה המשותפה, המקרבת ומאחדת את שניהם. טשטוש העצמיות היהודית וההתכחשות להלאום היהודי, המציינים את שאיפותיהם ומעשיהם של המתבוללים משני המחנות, נובעים משני מקורות שונים, כמו ששונות הן תכלית שנוי תכונותיהם ועמידתם החברתית והתרבותית של שני המחנות האלה.

העשירים הגיעו לכפירה לאומית דרך הזכיות המדיניות והחפץ להדמות אל העשירים והמיוחסים שבין הגויים. הלאומיות היהודית מסוכנה היא, לפי דעתם, לשויון המדיני והאזרחי של היהודים, וגם נועלת היא את הדלת בפניהם אל הספירות העליונות, שאינן מחייבות שום הרגשות ופעולות לאומיות, מלבד אלו של הלאום השליט בארץ. אבל כנגד זה מחייבים הנימוסים, המקובלים בספירות העליונות של הגויים, את כל אחד הנכנס למחיצתן, להחזיק, לכל הפחות למראית־עין, באיזה נימוסים דתיים ולהתיהס על כנסיה דתית. ומה יעשו המתבוללים שבין העשירים היהודים? לצאת מתחום היהדות יציאה גמורה ולעבור אל הדת השלטת — לבם נוקפם, מפני שאינם יכולים להתכחש להכרתם הפנימית, הלוחשת עדיין בסתרי נפשם, במדה נסה ומעליבה כזו; וגם יש לחוש, כי קרבנם זה לא לרצון יהיה בעיני הגויים, המאמינים בדת... כיוצא אחר אין להם איפוא מלבד להשאר בתוך תחומה של היהדות הדתית. וכדי להסיר מעליהם לזות־שפתים של שכניהם הנוצרים, כי בדבקותם באמונתם היהודית מעכבים הם את גאולת העולם, מראים הם פנים מסבירות גם מהולל הנצרות ותורתו.

יחוסם אל העם היהודי, שבמציאותו הם כופרים, ואל היהדות ההיסטורית מבררים הם על־פי שיטה, המתאימה לרוחם ולהשקפתם והנותנת חזוק למעשיהם. ליסוד שיטתם נקבעה ההשקפה המזויפה על השאיפה האוניברסאלית שביהדות ־ הנביאים הצרופה, המבטלת כל עיקר את הלאומיית ומעמידה את היהדות כולה על עיונים דתיים מפשטים, שאינם גם ב„שב ואל תעשה", אלא בהודאת־הלב בלבד. מכל אוצרות־רוחה של היהדות וסגולותיה לא קבלו כלום, מלבד הדת במובנה היותר מצומצם, ואת זו הפקידו למשמרת ב„ידים אמונות", בידי הרבנים, הדורשים דרשות נאות על גדולתם של הנביאים ורוממותו של רעיון „המונותיאיזם המוסרי".

מטבעם של עשירים ובעלי־השפעה בחיים החברתיים והאזרחיים, שמבקשים להם שררה בחיי הכנסיה הדתית, שואפים להתמנות לפרנסים ולהטיל את מרותם על הצבור, הנהנה מחסדם. התמנות על הצבור יש בה גם מן ההתהדרות כלפי חוץ ומועילה לפרסום, ולפעמים זוכים על־ידה לעלות לגדולה בין הגויים. כדי למלא תאותם זו, מרבים העשירים בקרב בית נדיבים ונעשים לפילאנטרופים. וגם משתמשים בשעת צרה בהשפעתם הכבירה ובקשריהם המדיניים המיוחדים לטובת הכלל היהודי.

הנימוסים, השולטים בספירות העליונות, ותאות־השררה, הקבועה בלבם, גורמים להמתבוללים האלה, שאינם מבליעים בחשבון את היהדות והענינים היהודיים המיוחדים: נראים הם כמרגישים את עצמם לחלק מן היהדות ושוקדים על תקנת הצבור במקצוע החסד והצדקה. השפה והספרות ושאר הגלויים הלאומיים אינם קיימים בשבילם, ואין הם משתמשים בהם לצרכם ולהנאתם. נמצא, שמשלמים הם להיהדות הרבה יותר ממה שהם מקבלים ממנה. חיים הם הרחק מרחוב־היהודים ואינם מתערבים על דעת עצמם בענינינו הפנימיים. כשאנו פונים אליהם בבקשת עזרה ונדבות יהודים הם כבדים במתן, מסבירים הם, כי מתאוים אנו לשמוע את חכמתם, והרי הם נוטלים רשות לעצמם לתקננו בעצות טובות ולהעניק לנו מהדרשות הנמלצות והמחוכמות על־דבר „היהדות", שרבניהם המפורסמים משמיעים באזניהם בכל שבת ושבת של גלות. ביחוסם אל היהודים והיהדות יש שיטה קבועה ומסוימה, שאף־על־פי שמראה היא כתורת נגידים, וזיופה ההיסטורי ניכר מתוכה לעין הבוחנת, דיה היא להצדיק את מעשיהם והנהגתם, לכל הפחות, בעיני עצמם.

תכונה שונה לחלוטין טבועה בשאיפת ההתבוללות של הפועלים הקיצוניים. הללו הגיעו אל הכפירה הלאומית דרך מלחמת המעמדות, שאינה שמה פדות בין בני הדתות השונות והמתקוממת נגד הנימוסים והמנהגים המקובלים. התנועה הסוציאליסטית פרצה והופיעה ברעם וברעש ובשורת הגאולה בפיה, גאולה מכל הכבלים החברתיים ודתיים, המעידים כאבן בכתל על הנביאים והרבנים. הדת, בהגינה על המסור והמקובל מימים קדמונים, נחשבה זמן רב לאויבתה בנפש של המהפכה החברתית, שבשרו אלה, אשר באו לתקן עולם במלכות הסוציאליות. ולכן עמדו מטיפי הסוציאליות ומנהיגיה, שלא הכירו כלל את היהדות האנושיים שבהדת, והכריזו עליה מלחמת כליה והרס. בהבל־פיהם בטלו את היהדות, ולא ראו שום חובה לעצמם לקבוע להם איזו שיטה או השקפה, אשר תברר את יחוסם השלילי אל היהודים והיהדות. הללו לא נסו אפילו לבקש לעצמם איזו התנצלות על שלא פרשו לגמרי מן הרחוב היהודי שנוא־נפשם, מפני שהרגישו את עצמם לא רק חפשים מן המצוות והמנהגים, אלא חפשים מכל הנימוסים המקובלים אצל בני אדם מן הישוב, חפשים ממדות דרך־ארץ ומכל דבר, המקשר דור לדור בחיי עם.

חיים הם בתוך הרחוב שלנו, ומשתמשים בשפה היהודית ובספרות היהודית, בקניניו של העם היהודי, להטיל את ארסם בכל מי שעושה דבר שלא כרצונם ולערער את יסודות הקיום הלאומי של עמנו. הגינו הלאומיים שעת־הכושר הם למתבוללים האלה לדרוש דרשות של דופי על היהדות ולעשות את תורת ישראל פלסתר. מקבלים הם

הרבה מן היהדות, אבל אינם נותנים לה כלום, מלבד חרפות וגדופים. **פ א ר א ז י ט י ם צ ב ו ר י י ם** — זהו השם הנאה להם ביותר. כשהשעה דחוקה להם, הרי הם נהנים מכל המוסדות הצבוריים, אבל אינם משתתפים ביסודם ותמיכתם. גם היהדות הדתית, זו, שהגיעו בה עד גבול אחרון של כפירה, אין לבם מהסס להשתמש בה לתועלתם ולהנאתם החמרית. רצונכם לדעת, עד כמה עושים המתבוללים האלה סחורה ברגש הדתי, צאו והתבוננו בעונת החג ותראו, כמה מודעות נדפסות בעתונם „המפורסם" על מצות ויין כשר לפסח ועוד. ימים רבים היה עתונם העתון היחידי, שהופיע ביום השבת והמועדים, וזה הביא להם שפע רב לכל ימי השבוע. האין זה צחוק המקרה העור, כי הללו, שנלחמים כל ימיהם בקנאות נפרזה נגד כל מיני הפאראזיטים החברתיים, הרי הם עצמם בתוך עמם ואחיהם הפאראזיטים היותר איומים?

המתבוללים משני המחנות נלחמים בקנאות יתירה ברעיון התחיה הלאומית ומשתמשים בתכסיסי מלחמה, הנאים להם, לפי תכונתם ומעמדם. המתונים והמנומסים, אנשי־המעשה ובעלי־השפעה, נלחמים בלאומיות בשם הסכנה המדינית וטובת המצב האזרחי של היהודים, בשם הרת, שהלאומיות ממעטת את דמותה, ובשם השאיפה האינטרנאציונאלית [illegible]. כשהשעה צריכה לכך, אין נפשם סולדת להשתמש בהשפעתם הרבה בחוגי הממשלות להרע ולהצר את צעדיה של העבודה הלאומית (מעשי „עזרה" בארץ־ישראל יוכיחו). אבל על־כל פנים אין דרכם לעשות שום דבר בכונה לקנטר, להקניט את הלאומיים.

ואילו הקיצוניים שלנו, הקולניים והרתחנים, משוללי היכולת וחסרי הנימוס, כל כחם הוא ללגלג ולהתל בציוניות גבה ומבוערה לרעיון התחיה, ובכל כונתם אינם אלא לקנטר ולהתריס, לסקול באבנים מנופצות בכל קדשי האומה, למען הרעימנו. בחמה שפוכה מתנפלים הם על אנשים ומוסדות, שאין דעתם נוחה מהם, ומגדפים ומגנים את הקנינים הלאומיים היותר נשגבים, בדי להתגרות ביהודים וביהדות. מלחמת המעמדות נתחלפה לאמיצי־הלב האלה במלחמה ביהודים ויהדות. הלב, שנתרוקן מכל רגש יהודי ואנושי, מרגיש בריקניותו, ורואה את עצמו, כי חדל הוא, והם אומרים למלאותו בהרפות ונאצות על עם ישראל, על עמם העלוב, שיצאו מקרבו.

איזו רשות יש להם להתערב בענינים יהודיים ולאומיים? האם לא בגידה מחפירה היא להטיף להתבוללות בשפת העם, בשפת השדרות הרחבות, השואפות ע ל ־ פ י ט ב ע ן אל הקיום הלאומי של העם היהודי? [illegible] אלה, המוצאים קורת־רוח בהפקרות זלה וגסה, יכולים היו להרשות לעצמם לקרוא את הועידה הניו־יורקית בו ביום, [illegible] הועידה הפילאדלפית.

זלה והסרת־טעם היא שאיפת הטמיעה של השמאליים. [illegible]

[illegible]

העשירים מאפילים בטלית של קדושה על שאיפותיהם ושמים מסוה של צביעות דתית על פניהם. כל מעשיהם נעשים על־פי שיטה קבועה, המיוסדה על השקפה היסטורית, ולפיכך גדולה סכנתה של התבוללותם כלפי פנים וכלפי חוץ. גם הדעות המופרכות מעיקרן, אם רק מיוסדות הן על השקפה היסטורית ויש להן שיטה לסמוך עליה, עלולות הן לרכוש לבבות, ביחוד אם מפיצי הדעות האלה הם אנשים בעלי־השפעה ובעלי־יכולת.

בעת האחרונה מתגלה לפני עינינו בשאיפת הטמיעה של השמאליים חזיון מיוחד במינו, העתיד להגביר את השפעתם המזיקה של המתבוללים. הראדיקאלים, המתקוממים נגד העריצות והשררה, נתגלו בתקיפותם ושלטונם של חבריהם, המתבוללים העשירים, ובלבם של העלובים והנרכאים האלה נתעוררה התאוה לשררה ושלטון, לכבוש בחזקת־היד את הרחוב היהודי ולשפוך עליו את ממשלתם. השפע החמרי הרב, שהביא להם המסחר ב„סוציאליות", והנצחון, שנחלו בבחירות האחרונות, בבחרם בא־כח משלהם אל בית־הנבחרים בוואשינגטון ואל בית־המחוקקים באלבאני, בלבלו את דעתם במדה מרובה כל־כך, עד כדי להוליד בלבם את האמונה, כי יעלה הדבר בידם, על־ידי תחבולות־ערמה ומעשי־להטים, לכבוש את הפוליטיקה היהודית ולעשותה כלי־שרת לשאיפותיהם ומזמותיהם. ומפני שחסרה להם עדיין ההשפעה המדינית הדרושה, כדי להוציא מן הכח־אל הפועל את תאות־השררה שבלבם, עושים חם צרופים שונים עם גומפרס וחבריו, מצד אחד, ועם המתבוללים העשירים, מצד אחר, זוחלים ומתרפסים לפניהם, וכל כונתם להתאחד עמהם, כדי להפר את עצת הלאומיים. רק מבחינה זו אפשר לנו לעמוד על החזיון התמוה, כי התחילו הקיצוניים לפתע־פתאום להתעסק בחריצות יתירה בעניני הכלל, מאספים כסף [illegible] מקהילים אספות וועידות [illegible] ועדים, ובכל העבודות והמעשים האלה משתדלים הם להכריע את הכף לצד אדירי־הממון.

אם עתידה התאחדות זו לצאת לפעולה, יש לחוש, כי גם התבוללותם של הקיצוניים תקבע לה שיטה, אשר תתאים לרוחה ותצדיק את מעשיה. עד עכשיו היתה שאיפת ההתבוללות שלהם נובעת מתוך אפיקורסות זלה והפקרות גסה בלבד. אבל בעתיד יצאו בעקבות העשירים וייסדו את שיטתם על שאלת היהודים ופתרונה. לא לחנם יוצקים הראדיקאליים מים על־ידי העשירים ומתאבקים בעפר רגליהם. וצריכים אנו להיות נכונים למלחמה נגד התבוללות מסודרה ובעלת־השפעה, המאחדת את שתי הקצוות.

הצד השוה שביניהם: שניהם הם כרקב לבית ישראל. לשניהם עמדו מחקים מבין קלי־הדעת שבשני המעמדות: מעמד העשירים ומעמד הפועלים. את מעשי הספירות העליונות מחקים אלה, שעשו עושר והתאזרחו בארץ, בחשבם כי ה„אמריקאיות" דורשת כך; ואת מעשי הקיצוניים מחקים רבים מהפועלים התמימים והנבערים, בחשבם, כי מלחמת המעמדות דורשת כך.

ולנו, הלאומיים, המלחמה היא איפוא מפנים ומאחור.

הַלְּאֻמִּיּוּת בְּהַסּוֹצְיָאַלִיּוּת

מאת

ד"ר נחמן סירקין.

2

כמו שנרמזו המאורעות המדיניים, כי הסוציאליות תתיחס בשלילה אל ההתעוררות הלאומית במזרח־אירופה, כן הסבו מאורעות היסטוריים חדשים, כי הסוציאליות תשנה את יחוסה אל הפרובלימה הלאומית. בשנת 1859 פרצה מלחמת־השחרור של איטליה נגד אויסטריה. רומא, זו העיר הנצחית על נהר טיבר, התקוממה בעד החירות והתחיה הלאומית. מלחמת־ החירות של איטליה נגד אויסטריה היתה ענין אינטרנאציונאלי, אשר נגע בחיי כל המדינות של מערב־אירופה. נאפוליון השלישי דחף את איטליה על דרך המלחמה מפני טעמים דינאסטיים ומפני שבקש תואנה להתגבר על אויסטריה וגרמניה. בגרמניה עסקה דעת־הקהל הדימוקראטית בשאלת איטליה. שאלה נשאלה: איך צריך להיות יחוסה של הדימוקראטיה אל המלחמה הלאומית של איטליה? בעת ההיא עלה על הבימה לאסאל בספרו המפורסם: „המלחמה האיטלקית". בספר הזה הטעים לאסאל בפעם הראשונה בהספרות הסוציאלית, כי לכל אומה היסטורית, אשר עוד לא אבדה ממנה הכרתה ההיסטורית וחוט־חייה, המאחד את ההוה עם העבר, לא נקרע, יש זכות וחובה לעמוד ברשות עצמה ולהתפתח לפי רוחה ההיסטורי במובן המדיני והלאומי. החירות הלאומית, לפי דברי לאסאל, היא תנאי ראשון לדימוקראטיה, להתעוררות המדינית והחברתית של המפלגות הנמוכות. שחרורן של האומות הנדכאות ממלא חלק מסוים בתנועת הפרוגרס של ההיסטוריה הנוכחית בכלל, ובלא שחרור לאומי אין עממיות ואין התקדמות בהיסטוריה. לאסאל, אשר בימי־נעוריו היו לו געגועים ציוניים ואשר התנכר אחר־כך לעמו בפרט וגם דרש התבוללותם של העמים הקטנים בכלל, — לאסאל זה הכיר באחרונה את ערכו של היסוד הלאומי בהיסטוריה.

מלחמת האיטלקים נגד אויסטריה העירה גם כן את מישה הס, אחד ממחוללי הסוציאליות, לשנוי־הערכין בשאלת הלאומיות. כמו לאסאל, כן התלהב גם הס בנערותו בעד עם ישראל ותעודתו בהיסטוריה. עלילת־הדם בדמשק בשנות הארבעים פעלה פעולה עזה על הנשמות היהודיות הערטילאיות של שני מחוללי הסוציאליות האלה ועוררה בלבותיהם רגשות לאומיים עבריים. אבל באחרונה הטיף הס, כמו שאר הסוציאליסטים של העת ההיא, להתבוללות כל העמים ולהבלעתו של הפרט ההיסטורי בהכלל, שהוא הראוי והוא האידיאל של ההיסטוריה. מלחמת איטליה נגד אויסטריה גרמה למהפכה פנימית בלבבו של הס. בספרו „רומא וירושלים" העמדה על הפרק השאלה הלאומית האחרונה, שאלת היהודים, אחרי אשר שאלת איטליה מצאה את פתרונה על שדה־קטל. „אחרי אשר השתחררה העיר הנצחית על נהר טיבר צריכה להשתחרר העיר הנצחית על הר המוריה" — אלה הם דבריו של הס בהקדמתו ל„רומא וירושלים". „רומא וירושלים" איננו רק הספר המקורי של תורת הציונות, כי־אם, במדה יותר גדולה, הוא שיטת היהדות, ובמדה ידועה — גם שיטת הלאומיות ביחוסה להתקדמות ההיסטוריה.

עוד מקרה היסטורי גדול של התקופה ההיא גרם, כי הסוציאליות התחילה להרחיב את גבולותיה ולהכנים לתחומה את תביעת עלבונם של העמים הנדכאים. המאורע ההיסטורי ההוא היתה הריבולוציה הלאומית של פולאניה נגד רוסיה בשנת 1863.

מסורה היתה בידי הדימוקראטים והריבולוציונרים באירופה, כי עתידה פולאניה להתנער משפלותה הלאומית, וכי שחרורה הוא אחד מן התנאים של התקדמות התקופה. קארל מארכס היה כל ימיו נלחם מלחמתו של העם הפולאני, אשר קנה את זכות קיומו בהיסטוריה במרידותיו ובהתקוממותו נגד לוחציו. הריבולוציה בפולאניה הולידה תסיסה ריבולוציונית בקרב כל עמי אירופה, וביחוד — בקרב הפרוליטאריון והסוציאליסטים. האינטרנאציונאל, שנוסד בעת ההיא בלונדון, בפעולתו של מארכס, היה במדה ידועה גם תולדה של התסיסה הכללית לרגל הריבו־לוציה הפולאנית, ואמנם תיכף בהוסדו הביע האינטרנא־ציונאל את רגשי אהדותו ואחותו להריבולוציה הפולאנית.

אבל בהאינטרנאציונאל הסוציאליסטי לא היתה עדיין במלוא־היקפה ההכרה, כי החירות הלאומית היא אחד מן היסודות והתנאים של האנושיות על דרך התקדמותה אל הסוציאליות. האינטרנאציונאל היה מורכב על־ידי המפלגות הסוציאליסטיות והסתדריות־הפועלים השונות של הארצות האירופיות, העומדות ברשות עצמן. הפרוליטאריון של העמים הנדכאים עוד טרם התעורר לחיים קולטוריים ולמלחמת המפלגות וקולו עוד לא נשמע ועלבונו לא הורגש בבית־מקדשה של הסוציאליות האוניברסאלית. כלל גדול הוא בתולדות המשפטים, בהתפתחות החברה, בתנועות חברתיות וביצירת שאיפותיהן ואידיאליהן, כי כל חוק, כל גזרה, כל תנועה חברתית, כל אידיאל — נבראים ומשתנים רק בהסכם להצרכים ולהמפלגות, התובעות את עלבון צרכיהן. "Is fecit cui prodest" (היוצר את הדין — לתועלתו יצרו) — זה הוא כלל גדול בהתפתחות המשפט, החיים והחברה. רק אז נשתנו האידיאלים והחיים, כאשר בא בעל־החוב וגבה את חובו, כאשר באו הנעלבים ותבעו את עלבונם. כל זמן שהשתתף בהאינטר־נאציונאל רק הפרוליטאריון של הממלכות השוררות, לא עמד בקרבו בעל־הדין, אשר יוכל לתבוע את עלבונם של העמים הנדכאים ולדרוש, כי האינטרנאציונאל ירחיב את הגדרת הסוציאליות ויכנים לקרבה גם שחרורם של העמים הנדכאים.

אבל הנה באה המלחמה בין גרמניה ופרנציה בשנת 1870, והירותה הלאומית ועתידה ההיסטורי של פרנציה העמדו בסכנה. האינטרנאציונאל הרגיש, כמובן, כי הסוציאליות, לפי הגדרתה האידיאלית, צריכה להקיף את כל הפרובלימה של ההיסטוריה, וכי ירידתה המדינית של פרנציה נוגעת עד נפשה. מארכס קרא בשנת 1871 הרצאה בהאינטרנאציונאל על מלחמת גרמניה ופרנציה ותוצאותיו ההיסטוריות של נצחון גרמניה על פרנציה. מארכס ראה כבר בעת ההיא, כי הנצחון הזה עלול להביא מלחמה בין־

לאומית על כל העולם כולו בעתיד. פרנציה השדודה תברות ברית עם רוסיה, ומלחמה נוראה תתלקח בין הגזע הרומאני והסלאווי ובין הגזע הגרמאני. קולו של מארכס היה אזהרה גלויה להתרבות האנושית, שהעמידה בסכנה לרגל הנצחון של אומה אירופית אחת על חברתה, לרגל ההכנעה הלאומית של העם הצרפתי, שעתידה להשבית את השלום בין עם ועם ולהפריע את המלחמה המפלגתית בקרב עם ועם. מארכס הכריז אז בפעם הראשונה בהיסטוריה, כי ההתיחסות שבין עם ועם צריכה להוסד על האמת, היושר והחוק, כמו ההתיחסות שבין אדם לאדם, וכי רק אז תצא ההיסטוריה ממבוכת המלחמות והעריצות. מעולם לא קבל הרעיון של ההירות הלאומית פומביות פילוסופית והיסטורית רבה כל־כך, כמו באותה ההרצאה של מארכס, אשר רק תקופתנו עתה מסוגלה להכיר את [illegible].

והנה כל זמן שהסוציאליות היתה סגולת העמים השליטים, לא יכלה להתאחד ולהתרכב עם הרעיון הלאומי. רק כאשר התחילה התנועה הסוציאלית להתפשט בכל הארצות ולנגוע גם בהפרוליטאריון של העמים הנדכאים, [illegible] מן המצר של הגדרה מקרית אל המרחב של היסטוריה יוצרת. בשנות התשעים של המאה שעברה התעוררה תנועה סוציאליסטית כמעט בקרב כל העמים הנדכאים של מזרח־אירופה — בקרב הפולאנים, הצחים, הרותינים, [illegible], בקרב עמי הבאלקאן וזעיר פה זעיר שם גם בתוך העמים במערב אזיה ובהודו. [illegible] הסוציאליות [illegible] גם אצל היהודים, בתור תנועה המונית ועממית. יחד עם הסוציא־[illegible] התנועה [illegible] אצל הפרוליטאריון של העמים הנדכאים. למרות המסורה הקוסמופוליטית של הסוציאליות ולמרות העובדה, כי הסו־ציאליות הצטמצמה בגבולותיה של מלחמה מפלגתית־כלכלית, הנה לא יכלה הסוציאליות להשתמט מן המציאות [illegible] הפרו־ליטאריון של העמים הנדכאים אחד והרכיב את העלבון הסוציאלי עם העלבון הלאומי לשאיפה היסטורית אחת. בבער ההיים של העמים הנדכאים יצאה הסוציאליות [illegible] קולטורית חדשה, לשאיפה ריבולוציונית, שהקיפה את צרכי המפלגה וצרכי האומה, לפוליטיקה של סתירה ובנין, של עקור ונטיעה, לפוליטיקה של התאמת צרכי המפלגה הריבולוציוניים עם האידיאלים של האומה, שהתלבנו והצטרפו, כמובן, תחת פטיש הבקורת של ההשקפה המפלגתית. כך היה מהלך התפתחותה של הסוציאליות אצל הפרוליטאריון של הפולאנים, הצחים, הליטאים, הלא־[illegible] אצל היהודים, שה„שמור" של הריבולוציה הסוציאלית וה„זכור" של התחיה הלאומית נתרכבו אצלם לדבור אחד של שחרור מפלגתי־לאומי.

והאמת, שיש לה רגלים, התחילה להתפשט על כל מרחב המחשבה של הסוציאליות הבין־לאומית. מתחילה באונס ולבסוף ברצון התחילה הסוציאליות לרכך את הקפאון העיוני ביחס להפרובלימה הלאומית. הראשון בין הסוציא־ליסטים הריבולוציוניים, אשר הכיר את ערכה של הלאומיות, או, לכל הפחות, התבונן לדעת, כי הקשר בין [illegible] קשר הגיוני־הכרחי, היה הפילוסוף הסוציאליסטי הרוסי לאוורוב. גם באקונין הטיף ונלחם בימי המהפכה של 1848 בעד שחרור לאומי, ומתוך כך עורר נגדו את בקרתו של מארכס. ואולם בעת אשר התעוררותו הלאומית של איש המעשה והרגש באקונין נבעה מן ההוש הטבעי של ההתקוממות נגד עלבון היסטורי וצללה לפעמים בים אין־סוף של אפשריות עיוניות בהעתיד של האנושיות, הנה מן שלילת הקשר בין הקוסמופוליטיות והסוציאליות של לאוורוב נצנץ כבר ניצוץ של מחשבה פילוסופית.

בשנות התשעים של המאה שעברה התלקחה המשטמה [illegible] הלאומית באיסטריה, ובמעט [illegible] [illegible] העמים [illegible] התפרצו מפני עול האשכנזים, ובקרב העמים הסלאווים בעצמם הגיעה התסיסה הלאומית למרום קצה. והנה בעת אשר המפלגות השוררות לא חפצו לוותר על זכיותיהן ועל מעמדן, נפשטה כמעט בדרך טבעי העקמומיות האנטי־לאומית מעל לב הסוציאליות האויסטרית. באספת המפלגה האויסטרית בברין בשנת 1898 הוכרזה בפעם הראשונה הפרוגראמה הלאומית של הסוציאליות, במובן זה, כי יש זכות לכל אומה ואומה בממלכת אויסטריה [illegible] הארצי ומדברת והיה בלשונה ובקולטורתה.

מן העת ההיא הכירה הסוציאליות בזכות הלאומיות בהיסטוריה, אף כי עוד היתה רחוקה, ואולי רחוקה היא גם עתה, [illegible] הפרובלימה של הלאומיות הריאלית העמידה על הפרק בכל [illegible] התעוררה בחיי חלק חשוב של הפרוליטאריון הבין־לאומי. [illegible] והשחרור הלאומי והשויון בין עם ועם התרוממו למדרגה של [illegible] בוייר ורינר באויסטריה הניחו את אבן־הפנה של ההכרה [illegible] להתבסס ולהתבצר עד שהיתה לראש־פנה של הסוציא־ליות.

והנה בא המשבר העולמי, אשר בו נרדפה האנושיות באש ובחרב דהיפה עצומה בדרך התפתחותה. ומה שלא עשתה עוד ההתפתחות, גרם המשבר. בהמלחמה נראה בעליל ערכה הפנימי, הנפשי, הקולטורי וההיסטורי של האישיות הלאומית בחיי כל עם ועם. העמים יצאו לשדה־קטל זה נגד זה באונס, מפני שהכחות העורים, המניעים את החברה, והטכניקה של המלחמה צדו אותם ברשתם וסחבו אותם אל הפחת של אי־דעת ואבדון. ואולם אחרי אשר השטן של ההיסטוריה לקח את הרשות לעצמו, התחילו העמים להתקומם ברצון וביודעים ומתקיימים על לאומיותם ואישיותם. כי הלאומיות והאישיות הן הגוף והנפש של

החברה. והלאומיות מתרוממת בעיני כל בכל גודל ערכה וחשיבותה כקטיגוריה היסטורית, כתבנית פורמאלית ויוצרת של החיים האנושיים. ולא רק הלאומיות הנרכאת והנגזלת, שתובעת את עלבונה לא מפני חשיבותה כשהיא לעצמה בלבד, כי־אם גם בשם האידיאה של היושר ההיסטורי, — אלא גם הלאומיות השליטה, התקיפה, משום שהלאומיות היא הקולטורה, היא רבוי החיים, היא שלל צבעי ההיס־טוריה, היא היצירה, ואין יצירה אלא רבוי, השתנות, היתרון הכמותי והאיכותי של המסובב על הסבה.

הפילוסופיה של הלאומיות התרכבה עתה עם הסוציא־ליות, מפני שהפרוליטאריון הכיר את עצמו ואת עצמיותו בשעת הסכנה. הפרוליטאריון הנדכא שואף לשחרור לאומי ולחיים קולטוריים־לאומיים, והפרוליטאריון השליט מתיחס בחשיבות הרשה וביודעים אל הלאומיות המיוחדת, שהתגשמה בקרבו. אלא שהלאומיות של הפרוליטאריון מקבלת צורה קולטורית חדשה, משתחררת מן הפסולת ההיסטורית ומתיחדת עם העתיד ההיסטורי. הלאומיות של הפרוליטאריון היא הקולטורה, שצורפה בכור־עוני של מלחמת־המפלגות, שהתלבנה במהלך החיוב והשלילה והחיוב, המחייב את עצמו מתוך שלילה, במהלך הדיאלק־טיקה ההיסטורית. חותם של אוניברסאליות, של מוסריות אוניברסאלית, נטבע בהלאומיות הפרוליטארית, שמשתחררת מן ההגבלה וההגדרה הפרטית. תוכנה של לאומיות זו היא ההשתלמות התמידית בנגוד להקפאון ההיסטורי. משאת־נפשה היא העתיד. העבר אינו כסא־ממשלתה, כי־אם הדום־רגליה, וגבוריה אינם אנשי־השם של ההיסטוריה, כי־אם בני־בלי־שם של התקוממות נצחית ומהפכה תמידית בסער מלחמת המפלגות ובקצפה.

התאמת הלאומיות עם הסוציאליות מצאה את גלויה בימינו אלה אצל ראשי המדברים של הסוציאליות המודר־נית — אצל קראפוטקין, זורים, פירנירסטארפיר, ועל כולם — אצל פריכאניב. אמנם תורת הלאומיות החדשה, בתור תורה של קולטורה סוציאלית חדשה, עוד לא מצאה את גואלה, ורק בלחש וברמז היא נשמעת. אבל בקנין אחד נתעשרה עתה הסוציאליות ביחוסה אל הלאומיות, הלא הוא—בהשמוש בדרישה המוסרית של קאנט: אל תשתמש בחברך כבאמצעי, אלא יהא בעיניך תכלית בשביל עצמו. השמוש בדרישה המוסרית הזאת עבר מן הפרט אל הכלל— אל יחוס העמים והלאומים: לעולם לא ישתמש עם תקיף בהעם החלש ממנו כבאמצעי, אלא כל עם ועם הוא תכלית קדושה בפני עצמו.

הסוציאליות השלימה עם הלאומיות, בצאתה מצמצום גבולותיה המפלגתיים־הכלכליים למרחב של אוניברסאליות. חזרה הסוציאליות אל אכסניה שלה — אל הפילוסופיה של קאנט.

אָנֹכִי, אָנֹכִי לֹא אֶסְלָח!

פּוֹאֵמָה

מאת

ז׳ שניאור

כי יודע אלהים, כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם. והייתם כאלהים...
(בראשית ב׳, ה׳.)

אֲגַדַּת־הָעֵדֶן׃

...רָזִי לִי: אֵלַת חַיֵּיכֶם
הִיא סְגֻלַּת אֲבִיכֶם הַקָּדִים.
מֵאִמְּכֶם הַקְּדוּמָה—יְרֻשָּׁה.
מִמֶּנָּה לֹא תֵצְאוּ עַד עוֹלָם;
כְּגַלְגַּל הַחוֹזֵר כֵּן תָּשׁוּב
וְתַפְרִיד בֵּין אִישׁ וּבֵין אִשְׁתּוֹ.
אָז בֶּאֱכֹל אַב כָּל אָדָם,
מִידֵי חַוָּה הַלְּבָנִית יְרוּשָׁה,
אֶת פְּרִי עֵץ־הַדַּעַת הַמָּתוֹק,—
וַיִּבְעַר בּוֹ דָמוֹ וַיְהִי
לְלַבַּת הָאַהֲבָה הַגְּדוֹלָה.
וְנִפְקְחוּ עֵינָיו וַיַּרְא
אֶת עוֹלַם־הַהוֹד עַל כָּל צְבָעָיו—

כְּתִשְׁבֶּצֶת יְקָרָה מִסָּבִיב,
וְהָאִשָּׁה מַבְרֶקֶת בַּתָּוֶךְ,
כַּשֹּׁהַם הַגָּדוֹל בַּכֶּתֶר:
וּלְבָנָה וְשֶׁמֶשׁ—רַק פִּזְמוֹן
לְאוֹר עֵינֵי־חַוָּה הַגְּדוֹלוֹת:
וַאֲשֵׁרִית וִיעָרִים מְתַהֲרִים
אֶת קְוֻצּוֹת־הַפֶּרֶא עַל רֹאשָׁהּ;
וְהַבְּהֵמָה וְהַחַיָּה הָרַבָּה,
בִּצְלָלִים הַכֵּהִים בִּתְמוּנָה,—
רַק גַּסֵּי־שִׂרְטוּטִים וּכְתָמִים
לְהַבְלִיט אֶת עֶרְוַת גּוּ־חַוָּה.
וּשְׁחָרִים וַעֲרָבִים אֲדַמְדַּמִּים
וְהֶמְיַת הַיָּם וְהָרוּחַ
וּמִטְרוֹת וְקַשְׁתּוֹת בֶּעָנָן

וְכוֹכְבֵי־הַשֵּׁבֶט—רַק שְׁלִיחִים,
רְפִידִים וִירִיעִים וּמִגִנִּים,
לְהַמְתִּיק אֶת חַיַּת הַבְּרִיָּה,
וְלַעֲשׂוֹת מְסִגֶּרֶת יָפָה
לַזֶּה אֲשֶׁר אַהֲבָה יִקְרָא.
יִבְעֲרוּ תְּמֵהַּ וְחָרֵד
עַל פִּתְרוֹן הָאשֶׁר הַסָּתוּם—
וּדְמָמָה נוֹרָאָה הִתְגַּנְּבָה,
וּצְעָדִים... יְגַעֲרַת־רַעַם
הִתְפּוֹצְצָה פִּתְאֹם בַּדְּמָמָה:
—אַיֶּכָּה?
וַיִּנָּצֵב אֶל־קְדוּמִים הַקַּנָּא
בְּדֶרֶךְ הָעוֹלָה לָאשֶׁר
וְשׁוּלָיו מְכַסִּים הַדֶּרֶךְ.
אָחֲזָה פַּלָּצוּת אֶת אָדָם,
וַתְּהִי תְּחִלָּה תְּרַגְּזוֹ,
מִכַּבָּה בִּצְעִיף שַׂעֲרוֹתֶיהָ.
אָז יִגַּשׁ הַנָּחָשׁ לְנַחֵם
וּבְעֵינָיו אֵשׁ־מֶרֶד לוֹהֶטֶת:
אַל תֶּחֶרְדוּ, אָדָם וְחַוָּה,
מִפְּנֵי זֶה הָרוּחַ הַזּוֹעֵם!
רַק בּוֹדֵד הוּא, בּוֹדֵד וּמְקַנֵּא,
כִּי גָדֵל הָאשֶׁר בָּאָרֶץ

מֵאָשְׁרוֹ הַפִּישֵׁר בַּמָּרוֹם.
בָּאָרֶץ יֵשׁ חַיָּה; וּבְשָׁמַיִם—
צַחְצָחוֹת יָרוֹק עִם שְׁמָמוֹן.
מִתְרַעֵם הָרוּחַ וְקוֹסֵם
קָצָה שַׂרְבִיט־מַלְכוּתוֹ הַפִּיעֵר,
כִּי גָּלָה גִּלְיתֶם הַדֶּלֶת
רֵאשִׁית יְצִירָה וּגְבִירָה,
וְהָיְתָה—הֱיוֹת לֵאלֹהִים.
קוּם, אָדָם, אֱסֹר הַמִּלְחָמָה,
מִלְחֶמֶת בְּנֵי־אָדָם עִם אֵלִים,
מִלְחָמָה מֵעוֹלָם עַד עוֹלָם!
אַחֲרִיתוֹ—כִּי יִשָּׁבֵר שַׁרְבִיט:
הַסַּנְף הַקָּדוֹשׁ וּמְסָרִי
לִידֵיכֶם הַשְּׁלוּבוֹת בְּאַהֲבָה;
רַק אֶהֱבוּ, אֶהֱבוּ, אֶהֱבוּ!
יֵשׁ רַעַל בִּפְרִי עֵץ־הַדַּעַת,
וִידַעְתֶּם הוֹזֵהר בַּמַּכְאוֹב.
בְּלִי בְעוֹט כָּאשֶׁר מִכָּעַס;
רַק אֶהֱבוּ, אֶהֱבוּ, אֶהֱבוּ!
כֹּה לָחַשׁ הַנָּחָשׁ בְּחָכְמָה,
וּבְעֵינָיו הַלַּעַג הַשַּׁאֲנָן
וֵאלֹהִים וְלַבְּל עֵינֵי רְצוֹנוֹ.

(סוף יבוא)

גְרִים

מאת
י. ד. ברקוביץ

א.

אוֹרֵחַ.

הירשל צרניאק, יהודי קטן וזריז ודל־בשר, בעל זקן קלוש ומהודד ובעל פנים שחורים ושזופים, הזעים ושוחקים בקמטיהם הרבים והדקים, חזר פעם אחת עם ערבי קיץ, לאהר חום היום הלוהט, אל ביתו ומצא שם פנים חדשות. באמצע חדר־המבשלים, על כסא, ישב בן־אדם זר ומוזר בפנים אדומים ונפוחים ועשתר טר מתוך כפר שבידו. בן־האדם הזר היה לבוש בגדי־צבעוגין של כפר, כאשר ילבשו האכרים ועם־הארץ ברוסיה: כתונת־בד לבנה, רקומה ציצים אדומים, אפודה כחולה ומגפים גבוהים ומבהיקים עם בתי־שוקים מתקפלים, המגיעים למעלה מן הברכים. ישיבתו על הכסא היתה ישיבה מאוששת, מתוך הרחבת־הדעת ויתיק פשוק־רגלים יהודה, יושב ואוחז בידו האחת, בכל חמש אצבעותיה, את ספל הטה, ובידו השניה — חתיכת סוכר, נושב ברגשי כבוד ודרך־ארץ לתוך הספל, גומע לתיאבון את הטה, וטפות זעה גדולות נוצצות על מצחו הקצר והשעיר. לנגד האורח הזר עמדה אשתו של הירשל, היינדי־מלכה, בידה האחת מחבת־ביצים ובידה השניה חבילת זרדין — נראית כעומדת באמצע שיחתה. כשראה האורח את בעל־הבית בא, מיד נזדרז והריק את הספל בגמיעה אחת, וקם והתיצב לפניו קוממיות, מתמתח

וזוקף קומתו, כחייל לפני מפקדו, שוחק כנגדו, בוחנו בעיניו הצרות והעקומות, קצתו מתוך בושה וקצתו מתוך ערמומית, ומראהו כמראה בן־חיל, שעשה זה־עתה מעשה רב ועומד ומצפה לתהלה. הירשל נתעכב רגע ליד התנור והכירים והתבונן לפניו בתמהון, מביט חליפות פעם על אשתו ופעם על האורח המוזר ועל מגפיו הגבוהים והמבהיקים.

— חייך, שאינך מכיר בבר־נש זה! — פתחה חיינה־מלכה וקדמה את פני בעלה בשחוק־אושר, מתכוונת להרעישו ולשמח את לבו בבשורה טובה ונהנית מזה הנאה מוקדמת.

— למה לך להשבע חנם, ואני מעולם לא עלה על דעתי להכירו! — השיב לה הירשל, עומד וסוקר את האורח ומגביה כתפיו למעלה לאות תמהון ותהיה.

— אבל נסה־נא ומצא, לכל הפחות, מאין בר־נש זה בא, אם בינה יתירה לך?

— כלום יודע אני? — אמר הירשל, מציץ על בן־האדם, העומד לפניו, בעין אחת בוחנת. — מריח מגפיו המזופתים ניכר, כי מוצאו דוקא מגזע היחש. חוששני, אם לא מזרע עשו הוא, ממשפחת המחותנים הקוזלוביים שלנו... אבל מי הוא זה איפוא? השמיעיני, ואדע גם אני. למה תאריכי את נפשי?

— לו גם אלף שנים תהיה, לא תאמין למשמע אזניך! הלא אנטוש הוא זה, בנו יחידו של פרוקופ קריבורילקין, בר־בטנה של אבדוטיא שכנתנו... התאמין?

הירשל קפץ ממקומו מרוב תמהון וספק את כפיו.

— מי? אנטושקא? בנו של פרוקופ קריבורילקין? היתכן? הזה אנטושקא? לא יאומן כי יסופר! דומה, הרי זה לא כבר ראינוהו שרץ קטן...

— גהי־הי! — גחך האורח מתוך רוב הנאה למראה הרושם העז, שעשה כאן על בעל־הבית, והוא עומד עדיין בקומה זקופה לפניו, אוחז את הספל בידו האחת ואת חתיכת הסוכר בידו השניה, מציץ על הירשל בעינים ממצמצות ושוחקות ומראה בשעת מעשה את מחשוף שניו הלבנות והאמיצות, כאדם האומר: „כל זה אינו ולא כלום; עוד אשוב ואראך נפלאות“...

הירשל צרניאק היה נרעש עד היסוד. מרוב רגשותיו התחיל חוזר אילך ואילך מסביב לאורחו, כבעל־שמחה מאושר, טופח לו בכפו על שכמו הרחב, מתבונן אליו מכף־רגלו ועד קדקדו, מזין עיניו בכל מראהו: בפניו הצעירים והאדומים, פני אכר רחבים וגלויים, בשפמו הלבן והדק, המסולסל בקצותיו למעלה, במגפיו הגבוהים והמזופתים, שאזניהם מזדקרות מזה ומזה, בצוארון כתנתו הרך והמגוון, הנרכס בכפתוריו באלכסון, במכנסיו החמים, מכנסי־הצמר, שריח רחוק ויקר, ריח הכפר והמולדת הנשכחים, נודף מהם כל־כך. ולא נתקררה דעתו, ולא חדל להתרגש ולהשתומם ולהביע את שמחתו בקול:

— אי־אי, אך זה אורח! אי־אי, כמה גדולים מעשי אלהינו! אי־אי, מי נוסע בימים האלה לאמריקה!... בניהם של בעלי־הגוף הקוזלוביים! עולל־טפוחיו של פרוקופ השכור!... השומעת את, חיינה־מלכה, את אשר אגיד לך היום? חוששני, כי ימות המשיח ממשמשים ובאים! כלום עלה על דעתך, דרך משל, בימים הרעים ההם, אל ישובו עוד, עת שטרדו אותנו מן הישוב ושלחונו אחר כבוד מן הכפר, וה„אבי“ של זה, השותה המפורסם, ימח שמו, היה הראשון להניח את כף־ידו על הכתב בשכר חצי ההין יי"ש, — כלום עלה אז על דעתך, כי עוד ימים כאלה יגיעונו? ... לא, אמרי את כל אשר תאמרי — ואני מדברי לא אשוב: מעשי הקדוש־ברוך־הוא הם ונפלאותיו!... אך טי, בראטיעץ טי מאי*! — פנה הירשל ברוב רגשותיו אל האורח וטפח לו בחבה גלויה על שכמו. — למה תעמוד איפוא ותחריש, כגולם? פתח פיך וספר־נא לנו מכל אשר אתכם שם בבית? מה שלום הבאטקא** שלך? ושלום המאטקא*** מה הוא? החיים הם עדיין?

האכר הצעיר, שכל אותה העת עמד מתוך בת־צחוק קופאת על פניו והקשיב בפה פעור אל שיחת בעלי־הבית, שהזרה עליו בשטף לשון זרה ונמהרה, — עכשיו נתעורר וכוון קידה עמוקה מתוך בושת פנים כלפי בעל־הבית:

— מודים אנחנו לך. צווני בכל תוקף לדרוש את שלומכם. את שלום בעל־הבית, ואת שלום בעלת־הבית. וגם את שלום הילדים...

— התאמין או לא? — קראה חיינה־מלכה בפנים מבהיקות. — האם שלו הלא שלחה לי מנחה בידו, מתנה שלחה. היודע אתה, מה שלחה זו? לא תדע עד עולם — שק גריסין, שק מלא כוסמין...

— המאטקא שלחה. — הסביר האכר הצעיר, שהבין מתוך שיחתה של בעלת־הבית עד היכן הדברים מגיעים. — חמשה קבים מדדה. וגזלו את כל זאת מתחת ידי. איש יהודי גזל. זה, שממונה על הגבול. תן לי, הוא אומר, ואשלח לך אחר־כך להאמברוך****. שאם לא כן, הוא אומר, ירה תירה. סבבני היהודי בכחש. לא שלח להאמ־ברוך! אבדו הגריסין ואינם! אילו החזיר, לכל הפחות, את השק. שק חדש היה, לבן. א שעלמא, טראסצא יעהא כאטערי*****!...

בפני האכר הצעיר ניכרים היו סימני צער עמוק, ומתוך עיניו הקטנות והעקומות הבריק ברק־רצח כבוש.

— המאטקא — הוסיף לספר — רוצה היתה לשלוח לבעלת־הבית גם שתי עשרות ביצים. אולם הבאטקא עכב בידה. חבל, הוא אומר, על הביצים. שמא, הוא אומר, ישמרנו אלהים, תטרף הספינה... או אולי, הוא אומר, ידחקון בדרך ויתמסמסו...

הירשל נתן את קולו בצחוק.

— חה־חה־חה! השומעת את, חיינה־מלכה, מה שעלה בדעת שכנתנו הקוזלובית לשלוח לאמריקה? סל ביצים! הוי, קוזלוב, קוזלוב! חבל, שהילדים לא שבו עדיין ממלאכתם. כדאי היה להם לבדח קצת את דעתם בביצי קוזלוב אלו... חה־חה־חה!

---

* הוי אתה, אחי שלי! — ** האב. — *** האם.

**** להאמבורג. — ***** אך זה נוכל, תפח רוח אמו!

— הרשות בידך לצחוק ולבדח את דעתך ככל אות־נפשך, ענתה היינה־מלכה ואמרה בבת־צחוק קלה. — ואולם אני לא כן אנכי עמדי. בכל זאת מחזיקה אני טובה לערלית זו, שזכרה ולא שכחה את שכנתה מלפנים לאחר חמש־עשרה שנה... הגע בעצמך: כלום כך היו נוהגות גם השכנות הניסדוריות * שלך באמריקה עם בני־אדם?...

— נא, פתחה בביצים וסיימה באמריקה! שוב אין דעתה נוחה מאמריקה! היודעת את, אשתי? עדיין לא עבר זמן. אם רצונך בכך, הרשות בידך להרהר חרטה בדבר. קומי־נא וסעי לך בשלום לקוזלוב, ואז תמצאי לך שם די חפצך גם ביצים וגם כוסמין...

לאן אסע? אין לנו עוד, ברוך השם, לאן לנסוע. — השיבה היינה־מלכה ואמרה בפנים נוגים. — קוזלוב נשרף באש.

הירשל חדל לצחוק. מיד הפך ראשו אל האורח וזקף עליו שתי עינים גדולות.

— מה? מה אמרה? קוזלוב נשרף? האמת הדבר?

— נשרף! — ענה האכר במנוד־ראש. הכל עלה באש. לא נשארה בכפר קורה על קורה.

רגע אחד עמדו שלשתם אבלים ומחרישים. הירשל נשך את שפתו העליונה ונענע את ראשו באין אומר ודברים. האכר הביט אליו ובעיניו הקטנות בת־צחוק עצובה מנצנצת. ניכר היה, כי דעתו נוחה מזה, שהבשורה הקוזלובית נגעה עד נפשו של בעל־הבית.

— כך, כך! — התחיל הירשל מצר ומשתומם ושורק בשפתיו. — מעשה נפלא! קוזלוב עלה באש — ואנכי לא ידעתי! מי מלל לקוזלוב? כפר אשר כזה! אכרים אמידים ימתעיים באתה! את, את, נפלא המעשה!... מאין איפוא התהולל האסון?

— ממקטורת. — התחיל האכר לספר. — ראנילא הזקן התקוטט עם כלתו, זו אשת־החייל, כלומר — זוגתו של מיקיטא, העובר בצבא. בעטים של הבחורים כל זאת. הלך אל הגורן לישון ומקטרתו עמו. בהצי הלילה שומעים אנחנו קול רעש, צוחה בחוץ. קופצים אנו מעל משכבנו, אני והבאטקא, רצים החוצה — אי־הי! הכפר בוער! אכרים רצים בקרדומות, בדליי מים. מניסים את הבהמה אל השדה. הנשים מילילות... פונה אני עם הבאטקא ורץ אל הרפת — לאן? כבר עבר זמן. האש פורצת מן הדלת, מכה אל הפנים. בעמל רב הצלנו את הפרה העקודה, ואף זו זנבה נחרך. הכל כלה באש. גם הסוסה הלבנה, גם הסייח, והפרה השחורה, החולבת, ושלשה עגלים היו, שתי עגלות ועגל אחד...

האכר ספר את ספורו במתינות יתירה, בשובה ונחת ובניגון ובהטעמה מיוחדת, כאילו כל הספור הזה כבר היה מוכן אצלו מקודם ושגור על־פיו, ובשעת מעשה לא גרע עין מפני שומעיו והתבונן אל כל תנועותיהם, לראות את הרושם, אשר יעשו דבריו עליהם. חיינה־מלכה שמעה את [illegible], זו הפעם השנית, מתוך פנים צנועים ונוגים. הירשל עמד כנגד המספר בפשוק־רגלים, עומד ואוחז בזקנו [illegible] ומנענע ראשו לאט.

— כ־־ך! — פתח הירשל ואמר אל האכר בניגון [illegible], מציץ דרך־אגב על אשתו מתוך כונה מיוחדת בעין אחת מסבירה. — הנה כי כן, קמת ובאת לאמריקה אחרי השרפה. מעשי אלהינו! הוא אשר אמרתי: גלגל הוא, החוזר בעולם. זה בא לאמריקה, כי גרשוהו בני־אדם מנהלתו, וזה — אלהים צוהו לנוד הנה... אימתי אירע המעשה?

— אשתקד, לאחר חג מיקולא. כל השנה כולה נתהבטנו, נתחבטנו — לא יכולנו לבוא לידי תכלית. בית עוד עלה בידינו להעמיד. המלוכה הספיקה עצים לבנין. אבל מלבד זה — אין כלום. לא רפת ולא סוס, לא חצר ולא גדר. וכאן בא סטיפקא בן מאקאר, ובכתנתו תפורות חמש־עשרה מאות בשטרות־המדינה. אמר לי הבאטקא: לעבוד, הוא אומר, בצבא המלך אינך צריך — קום וסע גם אתה לאמריצה. לכרטים, הוא אומר, ילוה אותך הכומר, ושם, הוא אומר, תדרוש למקום שבתו של הירשקא שכננו מלפנים. הירשקא, הוא אומר, איש טוב הוא, חנון ורחום...

— אך טוב ויפה עשית! טוב ויפה מאד! — נתעורר הירשל ואמר בפנים מאירות ובזחיחות־הדעת, כולו מרוצה ולבו גס בו, שאנשי קוזלוב חושבים אותו לאיש טוב, חנון ורחום. — מה יש כאן להרבות בדבור? בודאי ובודאי שנעזור לך עד כמה שידנו מגעת. אני אין דרכי לשכוח את אנשי־בריתי ולהתעלם משכני. וכי קלה זו בעיניך? שלשים שנה ישבנו אני והבאטקא שלך זה בצד זה, פתחי מול פתחו. שנינו נולדנו בכפר אחד... מה יש כאן להאריך בדבור. הלא אנשים אחים אנחנו, בני־אדם. אשר יש להם אינטרס... עם... עם... עם... בקיצור, אל תירא, אנטוש, ואל תתעצב אל לבך. מחר כעלות השחר אני יוצא בעצמי לבקש לך זשאב * באמריקה!

— ראה־נא גם ראה את מבקש־הזשאבים הזה, כי הותרו אסוריו מעל רגליו והוא קופץ ועף דרך הארובה אל רקיע השמים! — הפסיקה אותו אשתו ואמרה לו בלשון יהודית. — זשאב ילך לבקש! זשאבים מוכנים לו בחוץ עם עלות השחר! הוא עצמו עומד כל היום, מתענה בחום קיץ ליד עגלתו ומוכר, בעונותינו הרבים, תפוחים ובאנא־נות, ובשביל אחרים ירעיפו לו השמים זשאבים בכל בוקר! שונאת אנכי את המתהללים במתת־שוא, ובפרט בפני ערל...

הירשל נבוך רגע ועמד במקומו בבושת־פנים, כתינוק שסרח. ואולם מיד התאושש, הציץ על אשתו בבת־צחוק קלה ונוחה, שחציה רוגז וחציה פיוס:

— אם כן, אשתי, הרי בהמה את באמת! מה דמות תדמיני לבר־נש זה? דמיון יפה מצאה! אני הרי איש יהודי אנכי בעזרת השם יתברך, וזה מה הוא? גוי, להבדיל, בן־בנו של עשו... את כל אשר יעשה הוא לא אוכל אנכי לעשות עד עולם! הביטי־נא אל כתפיו ואל קומתו — הביטי וראי! המבינה את טיבן של כתפים אלו? שטיא, [illegible] כתפים בעין [illegible]!...

וכדי להראותה עין בעין את טיב הכתפים המדוברות, עמד הירשל ותפס לו להאכר בשתי ידיו, החזירו לאחוריה.

* נעקסט דאָאר — היושב ממול הדלת.

* דזשאָב — עסק, עבודה.

העמידו בערפו מול פני אשתו וטפח לו על שכמו הרחב בכל כח.

— רק חזק ואמץ, אחי אנטוש, אל תירא ואל תפחד. מובטח לך, כי תעשה חיים באמריקה! אמנם דבר אחד יקשה ממך: כאן, באמריקה, חייב אדם ללמד לשונו לדבר אנגלית, ודבר זה, אחי, חושש אני, לא לפי בינתך, בינת אכר, הוא...

— לקרוא פתקא — את זה יודעים גם אנהנו. — ענה האכר בפנים נבהלים קצת. — גם חכמת הכתיבה אינה זרה לנו. זאת למדנו בבית־הספר אצלנו.

— מה למדת שם בבית־הספר שלך אשר בכפר? מה יודע אתה? — שאלהו הירשל בבוז גלוי. — ודאי „רוס" אתה יודע? הלשון שלכם? תורה עמוקה! ... כאן, אחי, אין משגיחים ב„רוס". כאן חייב כל אדם לדבר בלשון המדינה, בלשון אנגלית, שרק היהודים נזקקים לה... יעס, סער! * ואף־על־פי־כן, אין בכך כלום. אל יפול לבבך. הן לא אל עקרבים אתה יושב, ובוודאי לא תאבד בינינו... ובכן, חיינה־מלכה, אפשר תערכי לנו את השלחן? — פנה ואמר אל אשתו בלשון רכה ובדעה זחוחה. היודעת את, אשתי, מה יש ברעתי להגיד לך היום? אם את לו שמעיני, זאת תעשי: קומי ושחטי לנו שם דג מלוח רך וטוב והוציאי שם דרך־אגב לכבוד אורחנו את הבקבוק עם המשקה האדום־האדום. יטעם־נא הילד של שכננו ויהנה גם הוא מטובו של קולומבוס!

— הרי לך פתאום בעצם היום הזה! — אמרה חיינה־מלכה לבעלה, מתרעמת ונבוכה. — הא כיצד? האמנם אומר אתה לישב עם הערל ולהיות מעלה גרה עמו? ...

— מעלה גרה מה משמע? — תהה הירשל בקול נעלב. — וכי אנכי אהיה מעלה גרה? הוא יהיה מעלה גרה, ולא אני — אני אהיה אוכל! ..

— אבל על שלחן אחד עמו? ...

— הבל הבלים! — בטל הירשל את חששה של אשתו בנענוע־ידו. — באמריקה אין משגיחים בכמו אלו. ארץ החופש כאן, והכל שוים בעיני אלהים ואדם. לכשתרצה, הרשות בידך להיות כושי, או איטלקי, או מנקה־ביבין, או לו גם יהודי, להבדיל... ואתה, אחי אנטוש, ודאי לא תמנע את עצמך מן האכילה?—פנה אל אורחו בסבר פנים יפות, כמנהג בעל־הבית. — אם כן, שב־נא פה אל השלחן, ויתנו לך לטעום מפת אמריקה וממזונותיה. למה תעמוד איפוא ותביט אלי, כעגל זה? קרב אל השלחן ושב. הרי ממצות נטילת־ידים קודם האכילה חפשי אתה, ברוך השם. — לא לכך גודלת בבית אביך...

(סוף יבוא.)

* כן, אדוני.

לְתוֹלְדוֹת הִתְהַוּוּת הַתַּלְמוּד

מאת

ד"ר בן־ציון הופר.

(סוף)

מהלל אנו יודעים, שהיו בבבל תנאים הרבה, אף־על־פי שאין רשומם ניכר במשנה. וגם בכל הזמן הרב מהלל עד אבא אריכא לא פסקו החכמים מבבל, שהרי כשירד רב לבבל מצא שם בית־אולפנא גדול, שבו הרביץ רב שילא תורה. הישיבה הזאת היתה בנהרדעא, שהיתה אז המרכז הרוחני של היהודים בבבל. גם שמואל ירחינאה, אחד החכמים היותר מזהירים שהעמיד עמנו, נולד ונתחנך בארץ בבל. הוא היה אחר־כך לחברו ובר־פלוגתיה של רב. מזה אפשר להוכיח, שאמנם היתה בבבל שלשלת בלתי־פוסקת של חכמים, ואנחנו רק את ראשיתה וסופה אנו יודעים, כלומר — את הלל ואת שמואל. וברור הוא, שהם רק החוליות של שתי הקצוות. בלתי־צודקת היא ההשערה, שאבא בר אבא, אביו של שמואל, היה הראשון לחכמי בבל. מכל הדברים האמורים כאן אפשר לראות, מה רופפה היא, במובן האמת ההיסטורית, ההשערה הזאת, שרבים אחזו בה.

כשמת רב שילא, שהיה ראש הישיבה, או, כמו שקוראים אותו, „רישא בי רבנן" בנהרדעא, רצו החכמים להושיב את רב על מקומו. שמו של רב כבר היה מפורסם, וידוע היה בימים ההם לחכם מובהק, הראוי להיות למנהיג רוחני של הגולה, ואין כל פלא בזה, שחכמי ישראל נתנו עיניהם בו. אבל מרוב ענותנותו מאן רב לקבל את המשרה הזאת, ובפרט, שגם שמואל היה ראוי לה, ולו משפט הבכורה, משום שנולד ונתחנך באותה העיר. את מאונו של רב אפשר עוד לבאר באופן יותר כללי. רב היה מגאוני הרוח, שאין דעתם נוחה מדרך סלולה. רוצים הם להיות מן הראשונים, הסוללים את המסילה. בדרך סלולה אין מכשולים ואין אבני־נגף. על ההולך בדרך כזאת רק לפסוע בעקבות אלה, שקדמוהו. אבל מי שמרגיש את תוקף מקוריותו, מואס בדרך סלולה, ונפנה לדרכים אחרות, דרכים חדשות אשר לא סללו ראשונים, ובינייהן הוא כובש דרך לעצמו. ואמנם יש לשער, שבענותנותו החיצונית של רב נסתרה גאוה של אדם גדול, המרגיש בגדלותו. להיות ממלא מקומו של אחר לא יאה לאדם גדול; עליו לברוא מסילה חדשה לעצמו. לפיכך התרחק רב מן המרכז הרוחני שבבבל בימים ההם ובחר לו את העיר סורא, שהיתה אז ריקה ועזובה מבני־תורה. שם מצא לו רב שדה לעבוד בו ולהרביץ תורה לצמאים לדבר ה'. ועבודתו של רב הצליחה באופן מפליא. במשך זמן קצר נקבצו אליו אלפי תלמידים, שבאו לשתות בצמא את דבריו. וכך נוסדה על־ידו הישיבה בסורא. הישיבה השניה היתה בנהרדעא בהנהגתו של שמואל. ושני אלה הניחו את אבן־הפנה לתלמוד הבבלי. שניהם ידעו את המשנה והברייתא על־בורין והשתדלו ללבן ולברר ולהוציא דבר מתוך דבר. הבדל גדול יש בין המשנה ובין

הגמרא. המשנה בנויה על יסוד של כללים ידועים, שבמשך הזמן נתרבו והיו לשלשים ושנים במספר. הכללים היותר ידועים הם קל־וחומר וגזרה שוה. בברייתא של ל"ב נתיבות, המיוחסת בטעות לרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, מבוארים הכללים כל צרכם. לא כאן המקום לדון בשאלה, אם רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי היה באמת מחברה של הברייתא הזאת. החכם ברדוביץ הוכיח בספרו החדש, שהברייתא הזאת בצורתה הידועה לנו נכתבה בתקופת הגאונים. אבל ברור הדבר, שהתנאים השתמשו ברובם הגדול של הכללים, ומדבריהם ניכר, שבהכרה השתמשו בהם. לבד מבשלש עשרה המדות של רבי ישמעאל, היתה יתירה נדרשת גם ביתר הכללים בתקופת התנאים. וכנגד זה אין שום כללים ידועים בתלמוד. לאמוראים לא היתה הרשות להוציא דבר מתוך דבר על־פי כללים. עליהם היה רק לברר לעצמם ולהבין את דברי המשנה. אם מצאו נגודים וסתירות בין משנה למשנה, או בין משנה לברייתא, השתדלו לְיַשב את הקושיות.

יכולים אנו לצייר לעצמנו בדמיוננו את אופן הלמוד במאות־השנים הראשונות לספירת הנוצרים בבתי־המדרש של היהודים. תלמידים היו מתקבצים מהערים השונות, וכל אחד בא ומשנתו בידו. ראש הישיבה למד את המשנה על־הסדר, והתלמידים בחריפותם השתדלו להביא סתירות ממקומות אחרים, כדי לברר את ההלכה. התפלפלו והתוכחו עד שבאו לידי החלטה ברורה בנוגע לענין הנדרש. להניח סברה משלו לא הורשה גם לראש־הישיבה; ורק אם לא יכלו למצוא משנה מפורשת, או סמך לאיזה ענין, הוכרח הראש לפסוק את הדין על־דעתו. לפעמים נשאלו שאלות מעשיות, או בלתי־מעשיות, או, כמו שקוראים אותן בארמית, „בעיות", הנוגעות לאותה המשנה, שלמדו בישיבה. השאלות הללו היו על־פי־רוב הלכות למעשה, ווכוח ארוך נולד על־ידיהן. ההתאמצות לפתור את השאלה מכל צדדיה היתה מכריחה את התלמידים להביא ראיות ממשנות או ברייתות אחרות, שלמראית־עין אין להן שום שייכות וקשר לענין שדנו בו. אך בחריפותם הנמרצה הצליחו לקרב את הרחוקים ולהראות על דברים שונים, שדומים הם זה לזה. הם מצאו את הצד השוה שבכל עיקר ועיקר. בדבר הזה הלכו בחקירתם בדרך ההגיון, שהרי גם החוקרים שבזמננו משתדלים למצוא את החוק האחד, שהוא אב־בנין לכל היסודות של הטבע, כלומר — רוצים למצוא את הצד השוה שבכל חלקי הטבע, שבהשקפה ראשונה הם נראים נבדלים ונפרדים. וזו היא מטרת המדע בכל הזמנים. דרך אגב יכלו האמוראים לפתח בזה את [illegible] ולהראות את בקיאותם בהלכה.

דבר אחר מענין אנו מוצאים בסוגיות התלמוד. רק התלמידים הנסמכים, או שהיו ראויים להוראה, נזכרו בשמותם. ולפיכך אנו רואים, שהרבה מן הקושיות והתירוצים לא נאמרו בשם השואלים והמתרצים. כשנעיין היטב, נמצא, שהחזיון הזה מובן מאד. למימרא, כשהיא יוצאה אין לה עיקר, וחשיבותה אינה תלויה אלא במי שאמרה. שהרי אין אנו דנים כאן על דברים הגיוניים, שאין להרהר אחריהם, שצריכים להתקבל על דעת השומעים בלא שום יחוס לאומרם. בנוגע לדברי הלכה הכל תלוי בקבלה, שקבלו איש מפי איש. וברור הדבר ומובן מאליו, שהאנשים ההם צריכים להיות בני־סמכה, שאין להטיל ספק בדבריהם. לענין זה אנו מוצאים דמיון במורי־הוראה שבדת האיסלאם. גם להם יש קבלה, הנקראת „הדית" בערבית (שהוראתה הפשוטה היא: „שיחה", ובמובנה הדתי כוונתה: „דברים הנמסרים איש מפי איש"), ומנהגם הוא למסור את הלכותיהם על־פי שלשלת הקבלה. לפעמים אנו מוצאים בספרות הערבית מאמר אחד, שנזכרו עליו כעשרה שמות. כל אחד מוסר את המאמר בשם אומרו, עד שמגיעים לאומרו הראשון, שמפיו יצאו הדברים. בתלמוד נמצאו על־פי־רוב שנים או שלשה שמות, משום שדורות האמוראים לא נמשכו זמן רב. ובכלל הרי המשנה היתה ידועה לכל, ואם מצאו בה התלמידים סמך לדבריהם, לא היה להם שום צורך להתלות באילן גדול אחר. ורק בדברים שאי־אפשר היה להם להוציא מן המשנה (וזה היה רק לפעמים רחוקות מאד), דרוש היה להזכיר את הפוסק האחראי בעד המימרא. וגם אז לא היתה החובה על האחרים לקבלה. ולפיכך אנו מוצאים תדיר בענינים כאלה את הקושיא „מנא ליה הא?"

כשבא רב מבבל, מצא שם חכמים רבים, שהיו מן הדור הראשון של האמוראים. ביניהם היו רב כהנא, רב אסי וזעירי (את שלשת החכמים האלה אין להחליף בחכמים אחרים של הדורות הבאים אחריהם). אולם אין שום ספק, שהיותר מצוינים שבאותו הדור היו רב ושמואל. הם הורו הוראה לכל יושבי בבל, והשפעתם היתה גדולה מאד. רב נולד בשנת 175 ומת בשנת 247 לספירת הנוצרים, ובמשך ימי חייו, שאינם רבים ביותר, הצליח לברוא מהלך חדש בהתפתחותו הרוחנית של עם ישראל. הוא היה אחד החלוצים, שהרביצו את התורה באופן חדש ובנו את התלמוד בגוניו המיוחדים לו. חברו ובר־פלוגתיה שמואל ירחינאה היה, כפי הנראה, מלומד גדול ממנו בחכמות החיצוניות, שהרי היה גם בקי בחכמת הרפואה, והיה גם תוכן מפורסם. הוא היה מתפאר ואומר על עצמו, כי „נהירין לי שבילי דשמיא כשבילי דנהרדעא". ושני החכמים האלה יחד העמידו תלמידים הרבה, ועל־ידי זה גרמו להמשיך את חכמת התורה על פי מהלכם החדש. מחלקותיהם, שהיו לשם שמים, מראות, שהשאלות, אשר עליהן היו דנים, העסיקו את העם, שהרי הם לא גרו בעיר אחת, ובכל זאת דנו תמיד על ענין אחד. ברור הדבר, שתלמידים היו באים מישיבתו של רב והיו חוזרים בישיבתו של שמואל על אותן השאלות, שדנו בהן בבית רבם, ותלמידי שמואל היו באים להציע את שאלותיהם גם לפני רב. ולפיכך אנו מוצאים את „בי־רב", כלומר — את בני בית־מדרשו של רב, מתוכחים בהלכה עם תלמידי שמואל. ומזה יצא לנו, ששני המרכזים, נהרדעא וסורא, שהאריכו זמן רב אחרי חתימת התלמוד והיו מקומות־תורה עד שנות המאה האחת־עשרה, לא היו אלא מרכז אחד. בשני המקומות בררו את ההלכות, ושנוי הדעות

עזר הגבה למצוא את האמת. סכנה גדולה כרוכה בהתרכזות הכחות במקום אחד, משום שהמסקנות יוצאות על־פי רוב מצומצמות, בעלות צד אחד. שני צדדים, המנצחים זה את זה בהלכות החיים, התנגדותם התמידית זה לזה הם כתרים בפני הטעיות, שהרי אם יטעה האחד, יבוא השני ויעמידו על טעותו. לפי זה צריכים אנו להביט על סורא ועל נהרדעא לא כעל שני מרכזים שונים, אלא כעל שתי כתות במרכז אחד. ואפשר שגם המלה „כתה" מופרזת כאן, וטוב לראות אותם כשני ענפים של מרכז אחד.

בְּעִתּוֹנוּת וּבַסִּפְרוּת

קטן שנטל גדולה לעצמו — כלום יש לך מחזה מגוחך מזה? ראית לפעמים תינוקות, שנשארו יחידים בביתם, באין אימת אבותיהם עליהם, והם נדברים ביניהם להתחפש כגדולים, לחקות את תנועותיהם ולעשות ככל מעשיהם. הילד הבכור מתחפש כ אָ ב, לובש את מלבושי אָביו הרחבים והארוכים, חובש מגבעתו הגדולה, נוטל רצועה בידו ומאיים בה על אחיו הקטנים ממנו. ואחותו הילדה הבכירה עושה מעשי א ם — לובשת את שמלת אמה הרחבה והארוכה, חובשת את שביס־השבת שלה, נוטלת את צרור המפתחות בידה ומתהלכת הנה והנה רוגזת וזועמת, כעקרת־הבית ממש. ויש אשר יאמינו הקטנים בכח־דמיונם מתוך סערת המשחק, כי אָמנם ג ד ו ל י ם הם באמת, ואז יתחילו להפיל את אימתם ופחדם על סביבותם, להכות על ימין ועל שמאל ולעשות מעשים אשר לא יעשו. ואף־על־פי־כן ישאר המחזה מחזה נהדר ומעורר את הנפש, — כי תום הילדות והנה שפוכים עליו.

ואולם יש קטן ממדרגה אחרת, הנוטל גדולה לעצמו,— וזה מראהו אינו נהדר עוד ואינו מעורר את הנפש כל־עיקר. ראית בעיירה הקטנה בן־אדם פחות ודל, בן־בלי־שם, ששחקה לו השעה פעם אחת, והוא עולה מסתר המדרגה ומעפיל למעלה בשלבי החיים. מחזה זה נראה יותר לעין בבתי־כנסיות ובבתי עבודת הקהל. מתחילה יוצא הקטן הזה מסתר מחבואו חרד ונכלם, פוסע פסיעה קטנה ונרתע לאחוריו, פוסע עוד פסיעה זהירה ומביט לצדדין ומהרהר אחרי פסיעתו, שמא לא נעשתה, חלילה, כהוגן. פניו אל מקום־הכבוד, אל „המזרח", במקום שיושבים הגדולים, הרב מצד זה והגביר מצד זה, — ורק לבו מהסס בו, שמא לא יכירנו מקומו ביניהם. וכשהוא מגיע למחוז־חפצו, לעמוד במקום גדולים, עדיין הוא חרד ונכנע ועניו כולו, עמידתו בנימוס ובדרך־ארץ, שחוקו קלוש ורך, קול שעולו בחשאי ובנחת, וכל חפצו וכונתו—להחניף לשכניו הגדולים, האוצלים מהודם עליו, שבכבודם גם לו כבוד. ואולם אחר־כך, כשהקטן מתרגל לאט־לאט אל מקומו החדש, מקום־גדולים, ואל עמידתו החדשה, עמידת־גדולים, תלך התמונה הלוך והשתנות: לאט־לאט יזקוף הקטן את גבו הכפוף וירים את ראשו הנכלם ויישיר את מבט עיניו החרד, ואז יתחיל להביט סביבו ביהירות ובעוז־

נפשו, כאדם המכיר את מקומו, כי מ ק ו מ ו הוא, ויהבטוח במצבו, כי מ צ ב ו הוא. ואז יפסע הקטן פסיעה אחת קדימה ויתברך רגע בלבו, כי לא מקום־הגדולים מכבד א ו ת ו, אלא ה ו א מכבד את מקום־הגדולים. ואז יפסע הקטן עוד פסיעה אחת ועוד פסיעה שנית — וכל התמונה תשתנה מן הקצה אל הקצה: תחת אשר הביט עד־עתה אל שכניו הגדולים אשר סביבו, אל הגביר ואל הרב, מלמטה למעלה — יביט אליהם עתה מ ג ב ו ה, ותחת אשר נדחק ביניהם עד עתה אל קרן־זוית חבויה — ידחק עתה את רגליהם ויצר צעדיהם, ותחת אשר חרד עד עתה לקולם ונכנע בכל ישותו הקטנה והפהותה למוצא־שפתם — ירים עתה את קולו מעל קולם ויגער בהם בנזיפה: „ואני אומר לכם!..." — ואז יבוא יום אחד, ובן־בלי־שם זה יעמוד בכל קטנות קומתו ויראה לשכנו הגביר את מקומו — אחורי הבימה. ואז יבוא יום שני, ועם־הארץ הזה, שלא קרא ולא שנה ולא ידע צורת אות אלף, יתחיל להורות הלכה בפני הרב הגדול...

משל ארוך קצת ונפרז קצת, אבל כנגד זה יהיה הנמשל קצר ונכון: מדברים אנחנו בעתונותנו היהודית אשר בניו־יורק.

* * *

רוצים אתם בראיות מוכיחות דוקא? — הרי יובלו של ביאליק. שמועה הגיעה למחננו ממרחקים, מעבר לים, כי ביאליק, זה ביאליק, אשר כל העם העברי — ב ת ל מ י ד י ־ ה כ מ י ם ו נ ב ו נ י ־ ל ב ה כ ת ו ב מ ד ב ר — מתנחם בו בימים הרעים ורואה בו סימן לזכות קיומו, הזות היצירה הלאומית, שלא דלל מקורה גם בימי דלדול חיינו הרוחניים, חזות חוליה מזהירה בשלשלת היוחסין שלנו, הנמשכת מדור לדור, — כי ביאליק זה מלאו לו עשרים וחמש שנה מיום התגלותו בתוכנו.

שמועה, שיש בה מעין „סינסאציה" לאומית — האף אין זאת? ומי עוד להוט כל־כך אחרי סינסאציות ואחרי מיני מתירה לאומיים, בעתוניתנו היהודית התמימה?

ואף־על־פי־כן... אף־על־פי־כן בא עם־הארץ ועכב בדבר. בא הקטן ונטל את הגדולה ל ע צ מ ו. והכל בחשבון נעשה. והחשבון — חשבון פשוט וישר: מתחילה, כשהקטן עדיין היה בחזקת קטן, ומרכז־הרוח עדיין היה ש ם, מעבר לים, וה„מזרח" עדיין היה ש ם, וה„גדולים" עדיין גדלו ש ם, וכל הכבוד והחן והזוהר הלכו ונמשכו מ ש ם, — עוד כדאי היה לו לקטן שכמותו להתרומם על בהונות רגליו ולהרים את ראשו ולעמוד בפה פעור ולהביט ולהשתומם ולהעמיד פנים, כאילו אף הוא משיג במחו את ערך המזרח ואת ערך הכבוד ואת ערך הגדולה. ואולם עכשיו — עכשיו, כשחזר הגלגל לפתע־פתאום והכל נשתנה מן הקצה אל הקצה: הקטן כבר טעם מעין הכבוד, והגדולה כבר עוברת לרשותו, וכבר מדברים על מרכז־הרוח, כי עוד מעט ויעבור אליו, ומן הגדולים כבר באו א ל י ו ומתהלכים עמו כעם אח ורע, וכבר מדברים גם על השאר, שעתידים הם לבוא ולהתרפס לפניו ולהשתחוות לפרוטת־נחשתו, וכבר מדברים גם על „תשועת ישראל", כי רק מ מ נ ו תבוא, וכל הקדושה, וכל הכבוד, וכל הזוהר, שהיו שפוכים על

המזרח — הלא את כל אלה הוא ממשש עתה בידיו, בידיו ממש...

ומי הוא ביאליק זה, כי יתן אליו את לבו אף רגע? ...

* * *

העתונות היהודית בניו־יורק רובה עברה בשתיקה על דבר הגדול הזה [illegible]

ומוטב היה, אילו עברה כ ו ל ה בשתיקה — והיתה החרפה שלמה.

ואולם הנה נמצאו בודדים, מנקרים...

בא איש תמים בה„ווארהייט" — כונתי ל י ו א ל ע נ ט י ן. והאיש הזה חשבונות פרטיים לו עם ביאליק. ביאליק כותב את שיריו עברית, ויואל ענטין עוסק ביסוד בתי־ספר „לאומיים־ראדיקאליים". ונכנס זה אל הקודש בקפוטה של חול, והרים את עיניו התמימות, והביט אחת הנה ואחת הנה, ומשך את כתפיו בתמימות של מלמד: איננו מתפעל! כבר ראינו גדולים כאלה גם אצלנו... ביאליק כותב עברית, בעל תנ"ך... ומה בכך? כנגדו כותב רייזין יהודית! ל ה ם יש ביאליק, ו ל נ ו יש רייזין... ואפשר שלנו גדול משלהם... איננו מתפעל לחלוטין!

ובא איש שני בה„טאג", והאיש הזה איננו עוד תמים [illegible] הד"ר א. ק ו ר א ל נ י ק. והאיש נוסע מפורסם, שעבר ערים רבות באירופה וראה את כל בתי־הספר העבריים, ונכנס זה אל הקודש, כנכנס לבית־הנתיבות: מקלו בידו האחת ותרמילו בידו השניה. והביט, והריח בהוטמו, ושלח את מקלו למשש רגע — אף הוא איננו מתפעל ביותר! אמנם ביאליק הוא ביאליק. אמת, מעין רוח נבואה מנצנצת ב א ד ו ן ז ה, מעין שופר... אבל... בבקשה מכם... אדם, שעבר את ברלין ואת וויניציה ואת ציטיניה... אדם, שכבר קרא את בודליר, ואף מזה לא התפעל ביותר... בינו־נא זאת!

— — — — — — — — — — — —

כך הבינו ה ק ב צ נ י ם להעריך את גודל העושר, שנפל להם ממרומים.

י. א ב י ת מ ר.

השקפה שבועית

ענין רב לענות בו מבחינה יהודית־כלכלית היא המלחמה, ש פ ר צ ה בימים האחרונים בתעשית החייטות בין בעלי בתי־ המלאכה ובין הפועלים ב נ י ו ־ י ו ר ק וסביבותיה. המתחילים במלחמה היו הפעם הבעלים, שפטרו מבתי מלאכתם כשלשים אלף חייטים, הנמנים על ה„יוניאן", ועל־ידי אמצעי זה הם מתכוונים לדכא את הסתדרות־החייטים הכבירה הזאת, שבה הם רואים תקלה לאינטרסיהם. בתור תשובה על גזירת פטורי הפועלים מצד הבעלים בארבע מאות בתי־החרושת הגדולים הכריזה ה„יוניאן" שביתה כללית גם באלף ושמונה מאות בתי־המלאכה הקטנים לעשית אדרות־נשים, כדי שאלה האחרונים לא יספיקו חומר מעובד לראשונים. הכרזת השביתה נתקבלה מאת הפועלים האלה, ובזה גלו העובדים את רגשי הסימפאטיה והסולידאריות שלהם לאחיהם העשוקים, שחלה עליהם גזרת ה„לוקאוט" מצד הבעלים. מספר החייטים, הבטלים מעבודה על־ידי ה„לוקאוט" ועל־ידי השביתה, יצרה השבעים אלף בערך, ומספר הנפשות שלחמן נמצא ממקור־מחיה זה, עולה, על־פי השערה, לרבע מיליון ומעלה — החלק החמישי של התושבים היהודיים בניו־יורק. אין פלא איפוא, שהמשבר הכלכלי הזה הפנה אליו את תשומת־לב הקהל הגדול במדה מרובה כל־כך, עד שנדחו מפניו יתר השאלות הכלליות והיהודיות, העומדות על הפרק ומעסיקות בעת הזאת את דעת הצבור היהודי.

המלחמה בין העבודה והרכוש היא אמנם חזיון רגיל ותמידי בארץ הזאת, שהאינדוסטריה עומדת בה על מדרגת ההתפתחות היותר גבוהה, אולם ההתנגשות הנבדלת בין הפועלים והבעלים שבתעשיית החייטים [illegible] הכלכלי של מאות אלפי נפש, היא הופעה בלתי־מצויה גם בחזיונות חיי האינדוסטריה באמריקה. ביחוד [illegible] מורגשת פגיעתו של המשבר ביהודים, אם תמשך המלחמה לאורך ימים, כמו שמאיימים שני הצדדים גם יחד. האינדוסטריה של החייטות בארץ הזאת רובה ככולה נתונה בידי היהודים: גם בעלי בתי־החרושת, גם הפועלים וגם בעלי בתי־המסחר של בגדים רובם יהודים הם, — ומשבר זה נוגע ב כ ו ל ם. השאלה הא־קונומית הזאת נוגעת איפוא, בבחינה ידועה, לשאלה יהודית, הדורשת את פתרונה מ ב פ נ י ם: מדעת־הקהל היהודית. הרגישו בצד ה י ה ו ד י שבשאלה הא־קונומית הזאת אחדים מחשובי האזרחים היהודיים של ניו־יורק, כמו יעקב שיף, אוסקאר שטרויס, פליכס אדלר ועוד. האדונים האלה, ביחד עם ראש העיר ניו־יורק, מר מיטשל, התערבו בדבר ואמרו למנוע בעד הרעה על־ידי קריאת ועידה של בוררים, שלפניהם ירצו את טענותיהם שני הצדדים הנלחמים. אבל נותני־העבודה התעקשו ולא אבו בשום אופן להסכים לזה. מאון זה מצד בעלי בתי־החרושת לבוא בדברים עם הפועלים ולהתפשר עמהם על־ידי בית־דין בלתי משוחד של בוררים עורר כנגדם את התמרמרותם של טובי האזרחים שבעיר, הרואים בעקשנות זו שרירות־לב של בעלי־ההון, המעמידים את אינטרסיהם הפרטיים החמריים למעלה מעל אינטרסי החברה והצבור — ואף למעלה מאינטרסי עמם. אחדים בין הישרים שבבעלים אלו הרגישו אמנם באחריות זו לפני הכלל, ומהרו להתפשר עם הפועלים, אבל הללו הם רק יחידי־סגולה, והתפשרותם לא תשפיע הרבה על מצב־העניינים הכללי, שלפי שעה הוא קשה מאד. המצב הזה מבליט מצד אחד את רפיון הבסיס הכלכלי של ההמונים היהודיים בארץ הזאת, שעל המיחט פרנסתם, שכל רוח שאינה מצויה עלולה לזעזעו ולהנידו ממקומו. ומצד השני מגלה הוא את מערומי־נפשם של „קברניטי־האינדוסטריה"

היהודיים בארץ הזאת, הנכונים בשביל „נזיד־עדשים" של אינטרסיהם החמריים להביא תקלה מרובה לחברה ולעם.

* * *

בימי חג הפסח התאספה בניו־יורק הועידה השניה של „בתי־הספר הראדיקאליים־הלאומיים". בתי־הספר מיסוד זה מספרם עולה בכל רחבי ארצות־הברית וקאנאדה לשלשים. מהם שהיו צירים להועידה עשרים ואחד. רובם של הצירים האלה הם מורי בתי־הספר בעצמם. „ריב הלשונות" תפס מקום חשוב בוכוחי הועידה הזאת. ולמען השלום באו הקיצוניים משני הצדדים לידי פשרה וקבלו את ההחלטות האלה: א) הלשון היהודית המדוברת תהיה שפת־השמוש בבתי־הספר; ב) גם יהודית וגם עברית תשמשנה מקצועות־למוד. את שמירתם של המועדים והחגים הלאומיים קבעה הועידה בבתי־ספריה בתור ח ו ב ה, ורק „נתוח" קטן עשתה להם, שהוציאה מכללם את יום־הכפורים, בתור חג „דתי", ועשתה אותו ר ש ו ת, ובמקומו גזרה חובה על חג אחר, חג הנאה יותר לתינוקות יהודים של בית־רבן, והוא — היום הראשון במאי!

בית־הספר „הלאומי־ראדיקאלי" בריה חדשה ורכה היא בעולם החנוך היהודי באמריקה, ומהותו השלמה לא נתבררה עדיין די־צרכה אפילו לרבים ממיסדיו. ואולם טיבו של „עובר" זה הולך ומתגלה לפנינו לאט־לאט מתוך וכוחי הועידה והחלטותיה. הלשון היהודית המדוברת, זו שהולכת ומשתכחת גם מפי האבות בארץ הזאת, הולכת ומשתבשת בתוקף הלשון השליטה ונעשית פה מין זארגון אנגלי נלעג גם בדבור וגם בכתב, — לשון זו נעשתה לאפיטרופסי־החנוך האלה מין דבר שבקדושה, מין „קולטים", יכיר מוסד להיהדות ועיקר העיקרים שלה; ובנגדה הלשון העברית, זו שנבלעה בדם העם וברוחו במשך אלפי שנה, וגדלה והיתה עמנו ועמדה בטהרתה גם בארצות הגולה עד היום הזה, והזינה את רוחנו והעשירה את אוצר קנינינו עד הדור האחרון, ובלתה אין לנו כל תקוה לחיות חיי־כבוד ולקיים את תרבותנו בין הגויים, — הלשון העברית אינה אלא טפל קל לגבי „שומרי־היהדות" האלה. רק ז כ ר הם נותנים לה בחנוך־הבנים, „זכר לחורבן" — לחורבן נפשם היהודית, התוהה על הריסותיה... ושאלה עולה כאן על לשון מאליה: האמנם אומרים המחנכים האלה, כי בפרפראות התרבות ה י ה ו ד י ת, ילידת הלחץ והדחק, בנצני הספרות ה י ה ו ד י ת הצנומים והדלים, שצמחו על צחיח־הגלות, מתוך עוני וחוסר־כל, — האם ב ז ה יזינו את נפש הילדים ויעמידו לנו דור יהודי חדש, דור בטוח וגא ביהדותו?

האם בלהם הקלוקל הזה יעמוד עם בין החיים הדורסים והטורפים על ימין ועל שמאל? —

[illegible] פרעות מצד „השחורים" היו ימי הפסח שעבר ליהודי רוסיה. הסכנה, כנראה, עברה בשלום, ופרעות לא נעשו ביהודים בימי הפסח — כדי להסיר את פני הרעה השתדלו ראשי היהודים בפטרבורג לפני ראש המיניסטריון הרוסי שטירמר [illegible], שיעצרו בידי השחורים ולא יתנו אותם להפיץ את הסמים — שטירמר הבטיח את היהודים לעשות לטובתם „כל מה שביכלתו", ואמנם מלא את ידי הממונים בדפארטמנט לעניני דפוס, כי לא ירשו בשום אופן פרופאגאנדה של הסתה ביהודים בדברים שבדפוס. יחד עם זה פקד על הגוברנאטורים לפלכיהם השונים לאסור אגיטאציה זו גם בעל־פה.

המצב אמנם היה מעורר חרדה. העתונות השחורה ברוסיה הדישה לפני החג את עלילת־הדם הישנה, והשחורים בעצמם ערכו בכמה ערים עלילות־דם חדשות, הכל לפי המתכונת הידועה. ראשית מעשיהם היתה בעיר ריגה שם העלימו נערה נוצרית אחת, וההמון הנבער, שהאגיטאטורים השחורים הסיתוהו לכך, התנפל על אשה יהודית אחת והאשים אותה בשחיטת הנערה לשם מטרות דתיות. האשה הזאת כמעט היתה בכל רע מחמת ההמון הסוער, לולא התערבה הפוליציה בעוד מועד. הפוליציה גלתה את מחבואי הנערה, וחמת ההמונים שככה. מאורע מעין זה אירע גם בעיירה נובוסיקו, הסמוכה לפטרסבורג.

והמעט להם להשחורים בעלילות הישנות — והנה המציאו בימים האחרונים עלילה חדשה על עם־הרמים, והיא: היהודים בתור... פורעי פרעות בנוצרים. לפי דברי העתון הרוסי „רעטש", עומד להתברר בקרוב בבית־המשפט העליון בקיוב דינם של 31 יהודים, הנאשמים בעריכת פוגרום על הנוצרים בחודש ספטמבר, 1913, בעיר לובאן פלך ווהלין. אל המשפט הזה הוזמנו כמאה עדים. אין לדעת, אם תעמוד להשחורים הפעם „התחכמותם" זו. אפשר מאד, שהנאשמים יצאו זכאים במשפטם, כמו שאירע לביילים בשעתו, שנצחה האמת את זדון הממשלה הרוסית ושגעונה. ואולם אפילו אם יתרע מזלם של הנאשמים האלה ויצא גזר־דינם לרעה בתור י ה ו ד י ם פ ו ר ע י פ ר ע ו ת ב נ ו צ ר י ם — דבר שלא נשמע עוד עד עכשיו בארצות החיים — גם אז לא תרעישנו עוד מדינת רוסיה במעשי־תעתועיה ובדרכיה העקלקלות עם היהודים. הכל יודעים מכבר, כי רוח־עועים נסכה על הארץ הזאת, והיא תועה כשכור.

מאת ההנהגה

הגליון 12 יהיה האחרון לחתומי „התורן" החדשי, שחתמו על הירחון לשנה.

החותמים האלה מתבקשים איפוא לחדש את חתימתם ולהודרז במשלוח הכסף, כדי שיקבלו את גליונות „התורן" השבועי מן הגליון 13 והלאה בלא עכוב.

ברכה לח. נ. ביאליק

לאחינו הנעלה והמרומם, פאר עמנו וספרותו, ל ח י י ם נ ח מ ן ב י א ל י ק ש י ח נ י, שיהיה מאתנו הברכה הזאת לחג־יובלו:

יהי רצון, ש„שכינת האומה עיפת הצער ויגעת־הכח, המתלבטת בכל זוית ולא תמצא לה מנוח", תחליף כחה ותחדש נעוריה ותמצא את תיקונה השלם בימיך ובימינו בארץ־מולדתנו העתיקה־החדשה, בארץ זוהר־העבר וזוהר־העתיד שלנו, ואתה, בן צערה וזעמה, שהבהיקה ותזהר בנפשך הגדולה בימי גלותה, תזכה לראות בקדושתה ונחמתה, בשוב אלהי ציון את שבותה, ותזרח ותתנוצץ אז בנפשך בכל יפעתה וזהרה באור חדש, שיאיר אז על ציון.

קבוצת עברים מחברי הסתדרות „אחיעבר", המעריצים ומוקירים את כשרונך הגדול וצמאים לדבריך:

ה. אהרונוב	י. ריכטרמן	אליהו פרסקי
א. ש. אורינס	פ. מזיא	א. נ. פרלברג
ל. אלבו	ד"ר ש. מ. מלמד	דניאל פרסקי
יקותיאל גינצבורג	מ. מנדלבלט	א. פרנקר
א. ל. גרוסמן	ש. ב. מקסימון	ח. א. פרידלנד ורעיתו
א. דומניץ	מ. משהביציקי	נ. קמיניצקי
ק. וויטמאן	מ. ניומאן	דר. ל. קופילוביץ
י. ווילנר	מ. סלבקין	א. רבינוביץ
ש. זילברמן	מאיר סלצר	תנחום ליב רבינוביץ
מ. זלדין	ג. עפשטיין	ק. שאפיר
א. טבק	י. ל. עפשטיין	ד. שוינמארק
פ. טריפמן	ש. עפשטיין ורעיתו	י. שטרויס ורעיתו
ש. יודענפריינד ורעיתו	מ. פיינשטיין	א. שפייזהנדלר ורעיתו
י. א. כהנא־שפירא	ב. פסטר	צבי שרפשטיין
ש. ז. כשדן	י. ז. פרישברג	

ניו־יורק א' לחודש אייר התרע"ו

י"ג—י"ד אייר תרע"ו — 15—16 מאי 1916

ועידה

מאגודת הרבנים האָרטאָדאָקסים מארצות הברית וקאנאדא

חברי האגודה והרבנים הראיים להסתפח להאגודה מתבקשים להופיע אל הועידה השנתית — קאָנווענשאָן — אשר תהי' בעז"ה ביום ג'—ד' בחוקתי, י"ג—י"ד אייר, באולם מר טראצקי, בראדוויי צענטראל האטעל, 673 בראדוויי, נויארק.

חוב קדוש על כל הרבנים בכלל וחברי האגודה בפרט להופיע אל הועידה הזאת בלי התרשלות, כי דברים נחוצים מאד עומדים על הפרק לטובת החזק תורתנו הקדושה וקיום עמנו בעת כזאת.

ברגשי כבוד,

משה זבולן מרגליות, יו"ר להאגודה
הלל הכהן, המכונה ד"ר קליין, יור"נ
שלום אלחנן הלוי יפה, יור"נ
דוב ארי' לעווינטהאל, יור"נ
ישראל הלוי ראָזענבערג, יו"ר ועה"פ
אהרן טייטעלבוים, סו"מ

אורחים חשובים בברונזביל!

דר. שמריהו לעווין, דר. מ. שיינקין, מר לואיס ליפסקי ומר אב. גולדברג

ינאמו באספה פומבית גדולה שנערכת ע"י

הציונים המאוחדים בברונזביל

במו"ש, 6 לחודש מאי, באולם הת"ת ברחוב סטאָון עווועניו.

יושב ראש — הרב דר. א. לעווענטהאל.

כרטיסים אפשר להשיג: במרכז הציונים 234 רחוב סעקמאן, לשכת הת"ת שברחוב סטאָון, בלשכת ה„טאָגעבלאַט" 1774 רחוב פיטקין.

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. MAY 12. 1916 No. 11

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(S. Abel, Pres., A. Lubarsky, Treas.,
A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

VOL. III NEW YORK, MAY 12, 1916 No. 11

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ה. ברקוביץ

שנה שלישית — ניו־יורק, ט' אייר, תרע"ו — גליון אחד עשר

פרשת השבוע

על הפלשתינים

אם יש כסא־משפט להיס־טוריה, ויש דין ויש דיין, ויש תובע על עול ושערוריה, שנעשים להנרדף שבין העמים הנרדפים, — עתידים הם ליתן את הדין — אלה, שיש בידם למחות ואינם מוחים, בשעה שבוגדים סבבונו ועל פניהם אין מסוה עוד, ומלבם כבר נכרת כל רגש של בושה לאומית, והם יוצאים בקומה זקופה כחלוצים זה אחר זה, מישתית אחר משחית, ללמד קטיגוריה על מיליוני אחינו, הנתונים בצרה ובשביה ואין בכחם לעמוד על נפשם ולהגן על עצמם מבפנים.

והקטיגוריה נוראה היא ועולה בארסה ובאכזריותה על כל האשמות, ששונאי ישראל מטילים עלינו מזמן לזמן, על חלק זה או על חלק אחר, הכל לפי תנאי הזמן והמקום. וגדול ארסה פי־שנים ופי־שלשה, מפני שמתיחסים אליה כאל „הודאת בעל דין". הקהל הגדול הזר אינו מבדיל בין יהודי ליהודי, אינו מכיר את החיץ שבין הלאומי ובין המתבולל, ובשום אופן לא יעלה על דעתו, כי יש יהודים, שכבר מתה בקרבם הכרתם הלאומית, ומוכנים הם למכור את עמם כמכור בלויי סחבות בנזיד עדשים או במחיר טובת הנאה מדומה. ובראות הקהל הגדול הזר, שבאים יהודים, בעלי השפעה בסביבתם, אנשי שם ונכבדים, ובמדה ידועה גם מפורסמים איש במקצועו, בשדה המדע או בחיי החברה, ומתנפלים על עצמם ובשרם, על בני עמם, ונותנים אותם להרפה ולבוז, ומורידים אותם עד הדיוטה התחתונה, עד שפל המדרגה של חלאת מין האדם, ויוצאים באזהרות ובאיומים כרפי דעת רקה, וחדישים, שיבראו בשבילם חוקים מיוחדים, גזירות וסייגים, ולשלול מהם את זכות התנועה החפשית ממקום למקום, לפי נוסח רוסיה, כדי שלא יזהמו חלילה את התרבות הגרמנית, — אין פלא, שהקהל הגדול הזר, שהתיחס תמיד מגבוה אל ידידי המזרח הנוצצים ועשוקי המשפט: בולע את דברי המאשימים היהודים כבכורה בטרם קיץ ומקבל אותם כאמת מוחלטת, שאינה צריכה בדיקה, חקירה ודרישה. אין פלא איפוא, אם אחרי הקטיגור היהודי בא הקטיגור הזר, המושבע ועומד להציל את עמו מהסכנה היהודית גם בשנים כסדרן, ומוסיף נופך משלו, גזירה לגזירה וסייג לסייג, עד אפס מקום לנשימה בעד מיליוני נפשות, שעברו בלא רצונם מרשות לרשות.

ועד היכן הדברים מגיעים — תעיד עובדה זו. בראשית המלחמה, בשעה שכמעט כל העולם הנייטראלי התנפל על השלטון הגרמני ועל המיליטאריזם הפרוסי, השתמשה הממשלה הגרמנית לא פעם ולא שתים במצבם המדיני הנורא של יהודי רוסיה ופולאניה, באמרה לכל: ראו, על מי אתם מגינים — על השיטה המדינית הרוסית! ובעת— והמלחמה עוד לא פסקה, ובריתו־שלום טרם נכרתה בין גרמניה ובין רוסיה, — יוצא אחד הסופרים המצוינים שבגרמניה בה„פרייסישע יאהרביכער" במאמר חריף ומלא ־על נגד יהודי פולאניה וליטה בהנפות הנכבשות, ומרים על נס את חכמת רוסיה ואת שיטתה המדינית בנוגע לאזרחיה היהודים, ודורש מאת הממשלה הגרמנית ללמוד מאויבתה איך לקדם את פני הרעה ולבלתי לתת ליהודי פולאניה וליטה דריסת־הרגל במדינתה הקדושה.

ומחזה כזה היה בלתי־אפשרי, אלו לא הקדימו את הכיפר הזה בהצעותיהם ה„גייגרים", ה„פיליפסונים", ה„כהנים", ה„אלכסנדרים" וה„מארקוזים" בהעתון הרשמי של הקהלה היהודית הברלינית ובהעתון הרשמי־למחצה של חברת ה„עזרא", היוצא בהאמבורג.

והגייגרים, הפיליפסונים והיוצא באלו אי־אפשר היה להם בעולמנו, אילו היה לנו תובע בשם העם, תובע את משפטו ודורש את עלבונו. אבל אצלנו הכל מותר, הכל שרוי, וביחוד — בשעה הבהולה הזאת.

יהודי רוסיה ופולאניה רצוצים הם, שברי־כלים, מטלטלין. דאגת־היום אוכלת את מבחר כחותיהם, בולעת את האנרגיה שלהם, ואין להם פנאי להלחם את האויב היושב בבית, ובפרט כשהוא בן מדינה אחרת לוחמת.

רק היהדות האמריקאית, זו היהדות הרשמית, שלקחה בידה את רסן ההנהגה — אחת היא, אם בצדק או לא בצדק — רק זו היתה יכולה להרים את קולה ולמחות בכל תוקף נגד הנבלה הלאומית הזאת, הנעשית בעצם היום ולעיני השמש. היהדות האמריקאית הרשמית יש לה די כח, לו רק הבינה את המצב ולו רק דאגה באמת לאחרית עמנו; יכולה היתה לסתום, לכל הפחות, את פיות משטינינו אלה, אשר, לצערנו הלאומי, אין לנו הכח להוציאם מן הכלל ולהוציא את גזר־דינם, כאשר יוציא כל עם את גזר־דינם של בוגדיו.

אבל מה אנחנו רואים? יודעים אנחנו את האחריות הגדולה, שאנו לוקחים על עצמנו, בהשמיענו את הדברים, הבאים להלן. ואולם הדברים צ ר י כ י ם להאמר — ויאמרו.

היהדות האמריקאית יצאה לעזרת יהודי רוסיה ופו־לאניה. אבל מאחר שמנהיגי היהדות האמריקאית קשורים למנהיגי היהדות הרשמית בגרמניה, הלא הם בני־חברתם של הגייגרים, הפיליפסונים ודומיהם, — בחרו הראשונים בהאחרונים בתור אנשי־הבינים, הממונים על כספי העזרה והמוציאים אותה אל הפועל. ובאופן כזה עוזרה היהדות האמריקאית, כלומר — מנהיגי היהדות האמריקאית, שהם רק מתי־מספר, להגדיל את השפעתם של מנהיגי היהדות הגרמנית כלפי פנים וכלפי חוץ.

אם מדעת או שלא מדעת מסייעה היהדות האמריקאית בידי בוגדי עמם — התוצאה אחת היא. העגל כבר יצא. המסירה הראשית נתפרסמה ברבים. המלשינות הנוראה פשטה כמגפה, ואנקת חלליה עוד מעט ותשמע.

האם הוכו מנהיגי האומה בסנורים? האם אינם רואים ואינם מבינים, כי רופאים הם אלפים בנדבותיהם [illegible] רבבות ב ש י ט ת עזרתם?

ואיה היא דעת הקהל? מי התיר את דמנו לבוגדים? האם באמת כה ירדנו?

עַל הָאָרֶץ וְיִשּׁוּבָהּ

מאת

י. בן־צבי.

רצוני לתת בזה לפני קוראי „התורן" בשורת מאמרים ורשימות ציור נכון ושלם על ישובנו היהודי בארץ־ישראל עם שדרותיו השונות, על התפתחותו ומצבו ועל הפרובלי־מות המיוהדות, המוטלות לפניו בזמן הזה.

כל תמונה, שאנו תופסים מרחוק, נגלית לפנינו בקויה הכוללים, ושרטוטיה הדקים עם החילוקים המפורטים לא יראו לעינינו. אולם בגישתנו להסתכל בתמונה מקרוב יקל לנו לתפוס גם את השרטוטים הדקים מן הדקים, אבל כנגד זה יצא שכרנו בהפסד השלמות האידיאלית, [illegible] את חלקיו המגוונים למיניהם, במקום הכלל—את הפרטים. ואם נרצה לברוא לנו מושג נכון ויסודי על הנושא, אין אנו יכולים להסתפק בסקירה שטחית על הכלל, או בעיון בפרטים בלבד, אלא עלינו לאחד ככל האפשר את שתי השיטות ולהסתכל בפרטים ובכלל גם יחד.

לפיכך חשבתי לנכון להקדים תחילה ציור כללי על המצב הכלכלי של הישוב בארץ־ישראל, כדי שאוכל לעבור אחר־כך אל החלקים המפורטים השונים של ישובנו, החל מירושלים, בירת הארץ, הכוללת יותר ממחצית ישובנו, וכלה ביפו ובמושבות יהודה והגליל.

שתי תקופות בישוב היהודי בארץ־ישראל: זו הקודמת להתחלת הקולוניזאציה החדשה לפני חמש ושלשים שנה וזו הבאה לאחריה. ודי לנו למתוח קו־מקביל בין המצב שהיה לפני שלשים וחמש או ארבעים שנה ובין זה של עכשיו, כדי שיובלט לפנינו ההבדל, ונראה בעינינו מה הדש הישוב החדש.

שנת תרמ"ב מסמנת את ראשיתה של התישבות היהודים על הקרקע. בשנה זו נוסדו המושבות היהודיות היותר חשובות, כגון ר א ש ו ן ־ ל צ י ו ן, ז כ ר ו ן ־ י ע ק ב, ר א ש ־ פ נ ה ו ו א ד י ־ ה נ י ן; בשנה הבאה — ע ק ר ו ן ו י ס ו ד ה מ ע ל ה, ובשנה שלאחריה — ג ד ר ה ו מ ש מ ר ה י ר ד ן. אדמת פ ת ח ־ ת ק ו ה נקנתה עוד בשנת תרל"ט, אך ישובה התחיל אחרי כן. בעת ההיא עוד לא היתה לנו כמעט דריסת־הרגל בקרקעות, מלבד ההוה היחידה מ ק ו ה ־ י ש ר א ל, שנוסדה בשנת תר"ל, הכפר הקדום פ ק י ע י ן עם עשרים משפחות עבריות ונסיונם של יהודי מרוקו להתישב ב ש פ ר ע ם.

מספר כל היהודים, שישבו בארץ־ישראל לפני 35—40 שנה עלה ל ע ש ר י ם ו א ח ד א ל ף נפש, שהיו נדחקים כולם בתוך חומות הגיטות העתיקות של ירושלים 11,000 נפש, צפת 2,100 נפש, טבריה 1,500 נפש, יפו (בערך 1,000 נפש), חברון (650), צידון (500) וכדומה.

מספרים מענינים מישובה של ירושלים אנו מוצאים בתזכיר, שהוגש בשנת 1876 (תרל"ו) לה„באארד אוו דע־פיוטיס אוו דהי בריטיש דזישוס". לפי דברי הדין־וחשבון הזה עלה מספר יהודי ירושלים בעת ההיא ל־13,920 נפשות, מהם ספרדים 7,260 ומהם אשכנזים 6,660. 290 משפחות ספרדיות היו של „הכמים" ורבנים, שחיו על החלוקה בלבד, 241 של סוחרים פעוטים ושלחנים, 200 משפחות של אומנים ובעלי־מלאכה ו־92 של פועלים. בין השאר היו בערך 500 זקנים, שעלו לירושלים על־מנת לבלות את שארית ימיהם בעיר־הקודש. אלה הביאו את צרור כספם עמם, או קבלו תמיכה מבני משפחתם, ולא נפלו למשא על הצבור. זוגות של זקנים ממין זה רבו גם בקרב האשכנזים, שהביאו לעתים קרובות גם את בניהם, או את נכדיהם עמהם, שלא להשאר בודדים ונעזבים לעת זקנה ושיבה. מצבם החמרי של האשכנזים היה, בדרך הכלל, רע ממצב הספרדים. מאלף ושבע מאות המשפחות האשכנזיות,

---

* שנתפרסם על־ידי מר א. לונץ במאסף „ירושלם" תרמ"ב, בגרמנית.

שדרו בירושלים, היו 255 של „כלי־קודש“, 215 של סוחרים, 364 של בעלי־מלאכה שונים ו־89 של פועלים, והשאר — בלא אומנות קבועה. כמעט כולם היו מקבלים מכסף החלוקה. ודומה לזה היה פרצופן של שאר קהלות ישראל בארץ.

הנה כי כן אנו רואים, שבקיומו החמרי היה הישוב היהודי לפני 35—40 שנה נשען בעיקר על העזרה מחוץ לארץ (ביחוד הישוב האשכנזי), ומפני שמקורותיה של החלוקה לא התגברו באותה המדה, שהישוב היהודי גדל ורבה מאליו, היו העולים החדשים גורמים שלא במתכוין לידי התמעטות חלקם של התושבים הקודמים ב„חלוקה“. לפיכך לא היה הישוב הישן שואף מהכרה לגדול עצמו וצמיחתו: חסר לו אותו החוש הפנימי, אותו הגורם הטבעי להתחזק ולהתבצר במנין ובבנין, שבלעדיו אין שום ישוב אנושי יכול לבצר לו עמדה בחיים. ועל־ידי כך הוכיח הישוב הישן שבארץ לכל, כי נופל הוא במעלתו אפילו מן היהדות אשר בגולה, שתמכה בו וטפחה אותו. ומלבד שלא היו לו לישוב הישן שום כונות ושאיפות להתבצר ולהתגדל, הנה גם רבויו הטבעי הביא לידי סכנה ידועה את קיומו, ואף־על־פי־כן לא יכול הישוב הישן לעזור לעצמו במאומה, כדי להקל את פתרון פרובלימת קיומו.

על הישוב היהודי שבארץ־ישראל רחפה אז הסכנה ליהפך למצבת־אבנים, לאלון־בכות על קבר העבר המזהיר, ו„ממנטו מורי“ לכלל ישראל. הדבר הזה לא יכול לנגוע ללב היהודי המערבי, שנטשטשה צורתו היהודית, ולא נשאר לו מיהדותו אלא ה„קדיש“ עם בית־הקברות, ובמקרה היותר טוב — הקופה של „צדקה תציל ממות“, בתור סמל חבורו אל אחיו „בני אמונתו“. וכנגדו יהודי־הגיטו הנכנע של מזרח־אירופה לא היה מסוגל עדיין לחוש בקלקלתו של המצב. אחד היה היהודי החדש, השב לתחיה, שראה במצב המקוקל של הישוב הישן נגוד גמור להלך־נפשו ולהכרתו הפנימית. רעיון התחיה וההתחדשות הלאומית היה קשור קשר אמיץ אל רעיון השיבה לחיי־הטבע על קרקעה של ארץ־אבות. וכמו שהישוב הישן היה פרי היהדות הדתית של מזרח־אירופה מצד אחד ושל שיירי היהדות במערב־אירופה מצד אחר, כך גם הישוב החדש אינו אלא פרי דורו וזמנו, תוצאת התעוררותו של היהודי החדש.

שני שלישי יובל עברו מאז בא היהודי החדש לארץ־ישראל, פחות מדור אנושי אחד, והנה — פלאות נעשו בארץ: הישוב היהודי גדל כמעט פ י ־ ח מ ש ה; במקום עשרים אלף אנו מוצאים מ א ת א ל ף יהודים, מהם חמש עשרה אלף במושבות, ויתרם בערים ובעירות. אך יותר מהשנוי שבכמות חשוב לנו השנוי שבאיכות. מאפס נוצרו כ ח מ ש י ם מושבות וחוות עבריות, עם שטח של חצי־מליון דונם, השייך ליהודים. אמנם לגבי כל השטח של ארץ־ישראל אין זה גדול ביותר, אך אם נשוה אותו ביחס אל השטח המעובד, אז יעלה ערכו עד כדי ארבעה עשר למאה בערך.

במשך זמן קצר הספיקו היהודים לא רק לחדור אל המשק החקלאי, אלא גם לגלות בו מקורות חדשים ולהשיג תוצאות חשובות. כך עלה בידינו לפתח את מקצוע ה ג פ נ י ם ו ת ע ש י ת ־ ה י י ן, את תפוחי־הזהב ושאר נטיעות. משמונים והמשה עד תשעים אחוזים ממאה מיין ארץ־ישראל — מכרמי ישראל הוא. כעשרים וחמשה אחוזים ממאה מתפוחי־הזהב, שהוצא מנמל יפו בשנת 1912, — מפרדסים יהודים באו.

צמיחתו והתפתחותו של הישוב החקלאי לא עברו מבלי לעשות רושם על התפתחותו של הישוב העירוני. יפו וחיפה פרחו הודות למושבות הסמוכות. במקום אלף היהודים, שמנתה יפו לפני שלשים שנה, עלה ישובה עד 10—12 אלפים. ישובם של המרכזים הישנים, כמו טבריה, צפת וירושלים, גדל פי שלשה וארבעה. מספר תושבי ט ב ר י ה עלה מאלף וחמש מאות לששת אלפים, תושבי צ פ ת — מאלפים לשמונה או תשעה אלפים. ותושבי י ר ו ש ל י ם רבו פי־ארבעה: במקום 14,000 התושבים של שנת 1876 עלה ישובה היהודי של ירושלים ל־55,000 נפש. מובן מאליו, שרבוי כזה היה מן הנמנעות אלמלא התישבות היהודית החדשה על גבי הקרקע.

מספרים מדכימים מביא הסופר הירושלמי מר יהושע ברזלי *, המוכיחים, כי רק 8,27 אחוזים למאה „חיים על החלוקה“. שני שלישי התושבים הירושלמיים לא השתמשו כלל בכסף החלוקה, והשאר נהנו ממנה במדה מצומצמה מאד. לפי המספרים, שמביא מר ברזלי, היה מספר אוכלוסי היהודים בירושלים בשנת תרס"ט 45,000 נפש. מהם היו 20,000 על המסחר, המלאכה והעבודה, 5,000 — מהכנסות, המגיעות להם מנכסיהם בארץ ובחוץ־לארץ, ורק 5,000 — מחלוקה וקבצנות. אם נבוא להשוות השואה שטחית את המצב הנוכחי עם המצב לפני שלשים וחמש שנה, בשעה שהישוב על הקרקע טרם היה, נוכח ונראה את תוצאות הישוב הפרודוקטיבי והשפעתו הגדולה על הישוב הישן.

עצם העובדה של כניסת היהודים בהמון למשק החקלאי מראה על מהפכה רבה בהיינו. שאין דוגמתה בדברי ימי עמנו מיום צאתו בגולה. אחרי אלפי שנים של עבדות ושעבוד לתנאי־החיים של אחרים בחרו להם היהודים בפעם הראשונה מרצון חדש וטבעי לעבודתם, שלא להשגיח בדעת אחרים, שכנים או קונים, אלא בהכירם את צ ר כ י ע צ מ ם, בתור כלל, ובשוותם לנגד עיניהם את ע ת י ד ו ת ע מ ם. ולכן נגלו להם כאן איפיים יהכים לפעולתם ולגלוי מרוריותם יכח־דאיניציא־טיבה שבהם. צעד כביר זה — פעולתו ניכרת כבר על כל האומה, ותוצאותיו — מי ישורן!

* עיין מאמרו ב„השלח“ 1911.

אָנֹכִי, אָנֹכִי לֹא אֶסְלָח!

פּאֵימָה

מאת
ז׳ שניאור

כי יודע אלהים, כי ביום אכלכם ממנו
ונפקחו עיניכם, והייתם כאלהים...
(בראשית ג׳, ה׳)

(סוף.)

וַיְהִי אַחֲרֵי לֵילוֹת־הַחֵשֶׁק
לְאוֹר בְּרַק־הַסַּהַר בָּעֵדֶן,—
יָקוּמוּ וְזוֹעֲפִים עִם שַׁחַר
יִתְעוֹרְרוּ אָדָם וְחַוָּה,
וְצִלְלֵי הַלַּיְלָה בְּעֵינֵיהֶם,
וְשָׂבָע בִּקְצוֹת שִׂפְתוֹתֵיהֶם.
יַבִּיטוּ, יַקְדִּירוּ אֶת מִצְחָם,
כִּי נִטַּל לְשָׁעָה הַמֶּתֶק
וְנוֹתְרָה הַמְּרִירוּת בַּפֶּה...
אָז תִּפֹּל הַמִּלָּה הַקָּרָה,
כְּטִפַּת יוֹם־סַגְרִיר רִאשׁוֹנָה;
יִתַּק הַמְּרִיבָה אַחֲרֶיהָ,
כְּגֶשֶׁם הַקַּר בִּכְלוֹת בָּצִיר.
וּפִתְאוֹם וּשְׁעָרִים נִפְתָּחוּ
בְּצָרִיחַת־יַלְדָּה כִּבְרִיחִים,
וְחֶרֶב מִתְהַפֶּכֶת הִבְרִיקָה,
וְיַד נֶאְדָּרָה כַּסַּעַר
הִתְפַּקְּחָם לְאַחֲרֵי הַיַּעַר:
וְהֵרִיעַ אַחֲרֵיהֶם צְחוֹק־רַעַם,
כְּעַנּוֹת הַמַּכְרִיעַ מְנַצְּחוֹ;—
צְחוֹק מֶלֶךְ מִתְנַקֵּם בְּבָנָיו,
שֶׁנּוֹסְדוּ לְרִשְׁתּוֹ בְּחַיָּיו
וְלִגְזֹל מֵרֹאשׁוֹ הַכָּתֶר.
וְהִשְׁלִיךְ לְרַגְלֵיהֶם הַנָּחָשׁ,—
וְהוּא זוֹחֵל קְצוּץ־רֶגֶל וּמְתוֹעָב
עַל גְּחוֹנוֹ הַקַּר וְהַצָּהֹב.
אֶל כָּל אֲשֶׁר יִפְנוּ יִנָּתֵר
וּרְתִיחַת־הָאֶרֶס בְּפִיהוּ:
—הִבְאַשְׁתֶּם, גִּלִּיתֶם אֶת סוֹדִי!
כֹּה תִּגָּל מֵעַתָּה, בְּשׁוּפִי,
כָּל חֶרְפַּת אַהֲבַתְכֶם הַיָּפָה,
וְסוֹדָהּ—כְּדֶלֶת הַפְּתוּחָה,
יִמְרְמַס כָּל רֶגֶל—קְדֻשָּׁתָהּ...
הִתְגַּלָּה הָעוֹלָם הַשּׁוֹמֵם
מִקֶּדֶם לָעֵדֶן הָרָחוֹק,—
אַדְמַת־קְלָלָה מְחַכָּה לְמַעְדֵּר
יְגִיעַ הָאָדָם הַמְּגֹרָשׁ:
וְהִיא פּוֹרְשָׂה קוֹצֶיהָ כִּזְרוֹעוֹת:
הוֹי, בּוֹא עָלַי, בְּחִירִי הַמְּקֻוֶּה!
אִם אָבְדָה לְךָ אַהֲבַת־חַוָּה—
הָרִאשׁוֹנָה, בַּקֶּשֶׁנָּה בְּחֵיקִי;
קְרַע בְּשָׂרִי, טְחַן פָּנַי, אִם תֹּאבֶה,
אָנֹכִי—שִׁפְחָתְךָ, אַחֲרִישָׁה!
וְחַוָּה מְקַנְּאָה: הוֹי, אָדָם,
אַל־נָא תַּעַזְבֵנִי גַּלְמוּדָה
בְּעַרְבַת הַקַּיִץ וְהַדַּרְדַּר;
לֹא תוּכַל לְחַלֵּק אַהֲבָתְךָ
בֵּינִי וּבֵין זֹאת הָאֲרוּרָה!...
וְאָדָם אָז שׁוֹכֵב בְּבָשְׁתּוֹ,
וְהוּא עָלוּב וְאוֹבֵד, כִּנְקוּדָה,
בְּעַרְבוֹת־הַקְּלָלָה הַנְּשַׁמּוֹת,
וְרוֹעֵד, כֶּעָלֶה הַנִּדָּף,
בֵּין יֵאוּשׁ וּתְחִנָּה וְקִנְאוֹת.
וּפִתְאוֹם יִתְרוֹמֵם עַל יָדָיו,
כִּזְאֵב הַפָּצוּעַ בֵּין רוֹדְפִים,—
וְרָאָה לְפָנָיו בַּקּוֹצִים
אֶת שְׁתֵּי רַגְלֵי חַוָּה הַפְּצוּעוֹת,—
זוֹחֲלִים נְטָפִים אֲדֻמִּים
עַל לֹבֶן הַבָּשָׂר הָרוֹעֵד.—
אָז גָּחַן וְנָפַל בִּילָלָה
וְחִבֵּק אֶת רַגְלֵי רַעְיָתוֹ:
"הוֹי, סִלְחִי לִי, סִלְחִי־נָא, חַוָּה,

אָשַׁמְתִּי!
רָוִיתִי וָאֶדְלַח הַמַּעְיָן,
בְּלִי זְכֹר אֲשֶׁר אָשׁוּב אֶצְמָאָה
וַאֲלַקֵּק כָּל שְׁלוּלִית כַּכֶּלֶב".
וְחַוָּה אָז תִּכּוֹף עַל אִישָׁהּ,
כָּאֵם הַמֵּינִיקָה אֶת יַלְדָּהּ,
וְגִפְּפָה אֶת חֲשֶׁרֶת תַּלְתַּלָּיו:
—לֹא אָבִין בַּחֵטְא וּבִסְלִיחָה,
מַה תִּסְלַח נִדַּחַת לְנִדָּח?
אַתָּה אָחִי וּבְנִי וַאֲהוּבִי!
רֵאשִׁית אוֹנְךָ כְּבָר שׁוֹטֵף בְּעוֹרְקַי;
שְׁתֵה דָּמִי כִּי תִצְמָא, אַל תָּחוּס,—
דַּם שְׂפָתַי, דַּם לִבִּי...

אָדָם:

הוֹי, חַוָּה,
נְמַהֵר נָשׁוּבָה לָעֵדֶן,
נְמַהֵר נָרוּצָה!...

חַוָּה:

יָגַעְתִּי,
מִתְקוֹמְמִים קוֹצִים מִסָּבִיב,
מִתְרַעֶשֶׁת אַדְמַת־הַפֶּרֶא;—
כְּרֶשֶׁת־עַכָּבִישׁ, בִּנְפֹל בָּהּ
זוּג־זְבוּבִים מִתְעַלֵּס וּמְפַרְפֵּר...
צָרָתִי אֹרָרֶת!

אָדָם:

עָלַי כָּל הַקְּלָלָה, רַעְיָתִי,
עַל כִּתְפֵי אַרְכִּיבֵךְ עַד נֵצֵא.
לֹא תִגַּע עוֹד קִנְאַת־הַשְּׁמָמָה
בְּרַגְלֵךְ הַנָּאוָה... חַבְּקִינִי—
בָּאֹפֶק מִתְנוֹצֵץ הָאֹשֶׁר!

חַוָּה:

הַחֶרֶב, הַחֶרֶב מִתְהַפֵּכָה,
הַלַּהַט מִתְנוֹצֵץ בַּמֶּרְחָק...
הִזָּהֵר!

אָדָם:

חֵי נְחַשׁ־אַהֲבָתֵנוּ,
אֵין חֶרֶב וְקִיר לֹא יִמַּסּוּ.
מִמַּבַּט נֶאֱהָבִים כַּמַּיִם!
קוּם, צְלַח לְפָנֵינוּ, הַנָּחָשׁ,
רוּץ, חַדֵּשׁ רַגְלֶיךָ כְּקֶדֶם,—
לָעֵדֶן, לָעֵדֶן... סָלַחְנוּ!
הוֹי, גְּזֵרָה, אַל קַנָּא—סְלָחֵנִי!...

אַךְ קוֹל אֱלֹהִים, אֲשֶׁר נִכְנַע
זֶה אֶתְמוֹל לִפְנֵי אַהֲבָתָם,
בִּיקַע כַּיָּם מִן הָעֵדֶן
וְהָמָה אֲרֻכּוֹת לִקְרָאתָם,
כְּבַת־קוֹל מְנַבְּאָה אֲסוֹנִית
בֵּין אָדָם וְאִשְׁתּוֹ לָנֶצַח—:
„אָנֹכִי, אָנֹכִי לֹא אֶסְלַח!"

איסטאינדה, 1913.

גרים

מאת
י. ד. ברקוביץ

אורחי·

(סוף)

האכר הרתיע ממקומו וקרב מתוך פסיעה כבדה וישב אל השלחן, יושב ומגחך בענותנות, מניח את כפות־ידיו הגבות והאדומות על מפת השלחן ומביט בכוסה טמיר וברגשי כבוד גלויים אל הלחם הלבן ואל בקבוק המשקה האדום, אשר הכינה בעלת־הבית לסעודה.

— נו־אה! — רמז לו הירשל בתנועת־ראשו על חמדת השלחן לאחר שנטל את ידיו, ברך בלחש ברכת „המוציא" ופרס מן הפת ונתן אל פיו מלוא־לוגמיו. — למה תשב איפוא בחבוק־ידים, כמחותן נזוף? קרב אל המלאכה! הרי לחם והרי דג מלוח מוכנים לפניך. אל תירא ואל יפול לבבך, שלחם לבן הוא זה. הניחוהו כאן לאכילה... באמריקה, אחי, כולנו אוכלים לחם לבן, מדי יום ביומו, בין בימות השבת ובין בימות החול. הכל אוכלים פה לחם־חטים! להודיעך, שארץ ההופש היא אמריקה ופתוחה לכל — בין לעשירים ובין לעניים...

לאחר ששתה הירשל כוס אחת, זחה עליו דעתו עוד יותר.

— השומע אתה, אחי אנטוש? מדינה חפשית היא זו, מדינה יקרה מאד! בזהב אתה קונה פה את כל אשר תאוה נפשך. כל אשר תשאלנה עיניך ינתן לך!... הרואה אתה את הפרי הזה? פרי המדינה הוא. „טומיטות" קוראים לו פה. פרי יקר מאין כמוהו. טעם ממנו וראה. אל תירא ואל תפחד, אין בו משום סם־המות... צר לי, צר לי מאה, שאין הבאטקא והמאטקא שלך עמנו פה היום. אילו היו פה, הייתי מראה אותם את אמריקה ואת טיבה...

— מה הוא מלהג שם ומרבר דבורים? — התרגזה חיינה־מלכה ממקומה, מפשפשת ליד התנור, חציה מדברת יהודית וחציה מסבירה בלשון־הקודש. — זמן לו הקדוש־ברוך־הוא ערל שוטה מן הכפר, בן־לקיש שאינו יודע לשאל, והרי הוא מרבה שיחה עמו על עצים ועל ביצים. טומיטות! פירות! מדינה! מציאה מצא באמריקה ומתהדר בה!... כלום הוא חסר כאן אלא להביא אל ארץ הזהב את אביו־מולידו של זה, ויצטרף אף הוא למזומן!...

— שטיא! מה איכפת לך, אם מדבר אנכי? — פייס הירשל את אשתו בקול רך ונכנע, כולו נוח וטוב, זוקף צוארו מעל השלחן ושולח את ידו אל הבקבוק למזוג כוס שניה.

בין כה וכה חזרו מעבודתם בניו הגדולים של הירשל— בחור ההור במכנסיו המגוהצים, בנעליו הכתומות ובעניבתו השחורה, ובתולה מקושטת המניף שחור לצוארה. שניהם נכנסו הבית עיפים ומזיעים. פרצו מן החוץ, סוערים ועליזים, אף הקטנים — תינוקות מזוהמים ויחפים, יגעים ונושמים מריצה־רגל ומעבודה סוערת ברחוב. הירשל הציג לפני בניו את האורח:

— שכן ממקומנו, בן־כפרנו, מאנשי קוזלוב. נוצרי הוא, כלומר — איש עובד אדמה...

האכר, שהיה כולו נתון לאכילה, קם ממקומו למראה הפנים החדשות, עומד רגע במלוא־לוגמיו אדום ומבויש, מגחך בעיניו הקטנות ואינו יודע את המעשה, אשר עליו לעשות הפעם — אם לבלוע את פרוסת הלחם אשר בפיו או לפולטה? הבחור והבתולה הסתכלו בו רגע מתוך השתוממות, הזרו בחדר־המבשלים אחת הנה ואחת הנה, שאלו דבר בלחש את פי אמם, ומיד עברו אל החדר הסמוך מתוך עקימת פנים נרגזים. ורק הקטנים נשארו בחדר. הללו התיצבו מרחוק, סוקרים בעיניהם השחורות והערומות את בן־האדם המוזר, היושב עם אביהם אל השלחן, צובטים זה את זה באין־רואים וצוחקים צחוק כבוש.

— הסו, בנים שובבים! — גער בהם אביהם בנזיפה עשויה, מנענע ראשו ומאיים עליהם באצבע. הללו הוסיפו לצחוק.

— בני־אמריקה כבר, יאנקאים... — באר הירשל לאורחו בפנים מאירות, בהראותו על הקטנים. — כולם הולכים לאסכולה, כלומר—לבית־הספר. קוראים וכותבים אנגלית במהירות נפלאה כל־כך, עד שהטוב שבלבלרים לא ישיגם. באמירקה, אחי, ניתנו סדרי הפוליטיקה...

ואולם דעתו של הירשל כבר נטרפה עליו קצת, והשיחה עם אורחו שוב לא עלתה יפה כבתחילה. לבו היה מהסס בבניו הגדולים, שפנו ויצאו מן החדר מתוך עקימת־פנים משונה, באין אומר ודברים. מהר וגמר סעודתו, ברך ברכת־מזון חטופה, וקם מלפני השלחן וקרא מן החדר הסמוך את בנו הבכור:

— קרב הנה לרגע אחד, היימי. הרואה אתה? אדם זה מבני כפרנו הוא, ערל ירוק, שבא עתה מקוזלוב... איש עובד אדמה, כלומר: בעל־גוף... אתה אינך זוכר אותו. בן חמש שנים היית אז, כשגרשו אותנו מן הכפר. מה דעתך, היימי, מה הוא הזשאב, אשר נוכל למצוא לו פה? ואולם הביטה קודם אל רוחב כתפיו. הרואה אתה את טיב הכתפים האלה?

היימי התבונן אל האורח הירוק בבת־צחוק עקומה.

— וועלל *, — ענה ואמר, — אדם, שכתפים אלה לו, מובטח לו, כי ישיג פה בנקל משרת רברנד **!

בתו של הירשל, שעמדה מאחריהם בפתח וידיה מורמות אל שערותיה הפזורות, נתנה את קולה בצחוק.

— אך פראי־אדם אתם! — התקצף הירשל בבניו והרים עליהם את קולו בחמתו. — הרי אין זה דרך בני־אדם מן הישוב! הנה בא אליכם שכן ממרחקים, אדם זר, ירוק ועלוב־נפש, בודד ואלם, אשר לא יבין את שפת המדינה...

— הס, הס, אל־נא באפך! ראה־נא גם ראה את זה ואת כעסו, כי נכמרו רחמיו פתאום! — עמדה חיינה־מלכה להגן על בניה. — מה לך כי נזעקת? למה אתה

---

* אכן. — ** רב.

מתגולל על הילדים? רעבים הם, זה עתה שבו מן המלאכה...

— אם רעבים הם, יאכלו להנאתם. ואף־על־פי־כן אין זה מנהג בני־אדם מן הישוב! — נכנע הירשל תוך כדי רגע והרך את קולו, ומיד תפס ביד האכר הצעיר, שעמד כל אותה העת נבהל ותוהה, מביט בחשד מן האחד אל השני ואינו יכול לתפוס את כל הנעשה והמדובר פה עליו. — בוא, אנטוש, לכה ונלכה!

— לאן אתה מושכו בלילה? — שאלה חיינה־מלכה בתמיה, בעידה אל התנור.

— לרחוב פיטקין, להראותו את אמריקה!

בחוץ היה השאון גדול והחום כבד ומחניק יותר מבבית. על כבשי המעקות האפלים ועל הכסאות, העומדים ליד פתחי הבתים, ישבו יהודים פשוטי קפוטות, הם ונשיהם ובניהם, כולם עיפים ונמקים בחום הערב, פרועים ומרושלים, כמהים לרוח קלה מנשבת ומנפנפים בכפותיהם העגולות על ראשיהם המזיעים. נדף ריח מעורב של עשן, של אספלט מתמגמג ושל אגוזים הרוכים, והריח המשולש הזה עוד הוסיף לקצר את הנשימה ולהכביד עליה עד כדי יציאת הנפש.

— אוף, גדול החום באמריקה! — פתח הירשל ואמר אל בן־לויתו בפנים מאירות ומזיעות, כמתפאר בחמדה גנוזה, הוציא מטפחת־צבעונין מכיסו ועמד לקנח בה את טפות הזעה הגדולות מעל מצחו.

כשהגיעו עד רחוב רהב ומואר, במקום שהמוני אדם, זקנים עם נערים, טיילו הנה והנה באור־הפנסים הבהיר מתוך שאון הומה ודבור שאינו פוסק, עצר הירשל בעד אורחו, רמז לו בתנועת־יד רחבה על שני עברי הרחוב, כשליט עליון המראה על נכסיו, ואמר בגאוה ובגודל־לבב:

— האם כבר ראית כזאת מימיך? רחוב פיטקין הוא זה!

האכר נגרר אחרי הירשל בעולם החדש והמוזר הזה כולו מבולבל, תוהה ומשתומם, מביט ורואה כמו בחלום את הבחורים והבתולות, הלבושים הדר, את הלונות־הזכוכית הגדולים והנוצצים באוצרות־המדה, בכתנות ובנעלים רבות ובכל מיני סדקית, את המודעות הגדולות, הקורצות מעל כתלי החנויות באור אלקטרון מעור־עינים, והוא ממצמץ בעיניו הקטנות כנגד שפעת האור הבהיר ופוסע ברגליו בישישות על צדי־הדרכים החלקים פסיעה זהירה ומשונה, כפוסע ומחליק על־גבי הקרח.

— אליע־זש מנאהא זשידקאוו טוטיי... — קרא בתמהון־לבב, כמדבר אל נפשו. — כלומר: יהודים הרבה פה!

— יהודים הרבה? — קרא אחריו הירשל ברגש של גדלות. — כולם יהודים פה! אמריקה היא עיר, שכולה יהודים! את כל אשר אתה רואה פה בעיניך — יהודים הם! כולם משלנו, אין אף אחד משלכם! אלא מה סבור היית אתה? אמריקה, אחי, אינה כמדינת רוסיה. להודיעך, כי אמריקה עומדת רק על היהודים בלבד. בכל מקום, אשר אתה הולך, ובכל פנה, אשר אתה פונה, אינך רואה אלא יהודים ויהודים. יהודים בשוק, יהודים בבית־המרזח, יהודים בערים, יהודים בכפרים... אינה דומה אמריקה לרוסיה. כאן אין מגרשים את היהודים מן הכפרים. אדרבה, אילו היה רצונם של היהודים בכך, היו מגרשים אחרים מן הכפרים. אלא שאין רצוננו בכך. זו למה לנו? מה ממנו יהלך, אם יהיו גם שאר בני־אדם לפנינו?...

— והצאר מי־הוא פה? — שאל האכר הצעיר, תוהה והרד קצת.

— אף הוא יהודי! — השיב הירשל בשטף רגשותיו.— כלומר, לא כולו יהודי, אלא מקצתו. ואולם משלכם ודאי איננו — דבר זה גלוי וידוע לכל. הריהו אדם סתם... ני טא, ני סיא*! — הסביר הירשל להאכר הנרעש בתנועות ידיו. — ואולם את היהודים מכבד הוא כבוד גדול. כמעט בכל שבת ושבת הוא בא לבתי־כנסיותינו ומספר מעל הבימה בפני כל עם ועדה, כי אנשים כשרים וישרים כמונו, היהודים, לא ראה מימיו בשום מקום. אין אנו שותים לשכרה, אין אנו מההוללים בהוצות, אין אנו רוצחים נפשות...

— כל זה אמת! — הודה האכר בכונה להחניף לאיש־דברו.

בדרך טיולם נתעכבו שני בני־הכפר ליד חלון מואר באור בהיר, שנשקפו מכנו בקבוקים שונים, קופסאות ופירות, מסודרים בסדר נאה ומושך את העין.

— אה, היודע אתה, אנטוש? — קרא הירשל אל האכר ברגש ותפס לו בזרועו. — מכיון שאורה הגון אתה לי, הבה נכנס שנינו לכאן, ואכבד אותך בדבר טוב, או־אז תראה ותוכח מה היא אמריקה ומה טיבה!

שניהם נכנסו אל החנות של מיני מתיקה, נדחקו ועברו בין המוני בני־אדם, שעמדו צפופים ליד השלחן הארוך, איש וכוסו בידו. לאחר שקנה הירשל את כרטיסי־התשלומין והושיטם לידי המשרת הצעיר צהוב־השער, העוטף כולו לבנים, גהן אל האכר ולחש לו על אזנו:

— אף זה יהודי!

כשקבל הירשל מידי המשרת הצהוב שתי כוסות מלאות גלידה עם כפות קטנות בתוכן, מסר כוס אחת לאורחו והסביר לו בשעת מעשה בפנים מבהיקות:

— אייז־קרי"ם הוא זה. מעין סאחארני מארו"ז, שמוכרים אצלנו בעיר, במוראוואנקה. אבל מה דמות תדמה את זה לזה! אין שום דמיון כלל!... טעם־נא ותראה את טיבו של מאכל זה, או־אז תדבר. אל תירא ואל תפחד. היין, אין פה משום סם־המות...

האכר אחז את הכוס בידו בזהירות יתירה, אוחז ותוהה עליה ונמלך בנפשו רגעים אהדים, עד שגבר עליו יצרו ולקק ממנה בקצה הכף. לאחר לקיקה ראשונה חזר ולקק פעם שניה, ולאט־לאט התחיל בולע את הנופת הקרה כף אחר כף.

— אהא, טוב ומתוק? — שאלהו הירשל בפנים צוהלות מאושר, שוקד אף הוא על כוסו בכונה רבה.

— אי־הי!... — ענהו האכר בבת־צחוק של תודה.

— נו, ועכשיו מה נעשה? — אמר הירשל אל אורחו לאחר שהחזיר את הכוסות הריקות לידי המשרת הצהוב ונשאר עומד במקומו, כובעו שמוט לערפו וכל מראהו

* לא הא ולא הא.

מראה איש שמח וטוב־לב, שטוף בהוללות, שעדיין לא פג [illegible] את רבי
עד חצי הלילה.—אפשר רצונך לשקול את עצמך במאזנים, אנטוש? כל הענין הזה לא יעלה לנו אלא בפרוטה אחת, כלומר — בקופיקה אחת.

ותוך כדי דבור תפס לו להאכר בידו והוליכהו אל המאזנים האבטומטיים, הנמצאים ליד פתח החנות, ועמד לבאר לו את כל הענין באר היטב.

— מעשה־להטים הוא זה, שרק אמריקה יכולה להראותך. עולה אתה ונצב פה, זורק פרוטה לתוך החור הזה, ומיד מגלה לך המכונה את כובד משקלך. ובכן, טפס ועלה!

האכר הביט אל הירשל בבת־צחוק של חשד ולא רצה לעלות.

— את מי אתה ירא, גולם שכמותך? — גער בו הירשל בנזיפה.—אל תירא, פרא־אדם! באמונתי נשבעתי, כי לא־תאונה לך רעה!

האכר התעקש ולא אבה לעלות על המאזנים בשום אופן.

— אל־נא, אנטוש, אל תהא שוטה! — נסה הירשל לדבר אליו רכות ולהתחנן לפניו, כמתחנן על נפשו. — הביטה וראה בעיניך: הנה אני עצמי עולה ועומד על המכונה, ואף־על־פי־כן אינני ניזק כלל. שלם אני בגופי כבתחילה! הרי כל כונתי אינה אלא לטובתך, להראותך נפלאות, כדי שלא תהיה ירוק באמריקה...

והירשל אחז בשכמו של האכר ודחפו והעלהו על המאזנים בעל־כרחו, ומיד זרק מטבע לתוך החור ועמד ויתבונן בעין בוחנת אל נפש־המאזנים. מסביב להאכר האדום והמזיע, שעמד על מסד המאזנים נבוך ונבהל, כתלוי באויר, נאספו כמה בחורים סקרנים מבאי החנות וצחקו על מבוכתו.

— או־הו! — קרא הירשל מתוך התפעלות רבה. — מאה ושבעים ושש ליטרא! יפה דרשת!...

שני בני־הכפר יצאו מן החנות ופנו ללכת הביתה.

מאה ושבעים ושש ליטרא! — לא הרף הירשל להתפלא כל אותה הדרך. — היודע אתה, לאיזו מדרגה אתה יכול להגיע במשקל הגון אשר כזה אצלנו באמריקה? למדרגת פוליסמ"ן, כלומר — שוטר. מנהג נהגו באמריקה: אדם שבא לבקש, כי יספחוהו אל אחת הכהונות של שוטרי המלוכה, מיד שואלים אותו למשקל גופו — כמה שעור משקלו בשקל אמריקה. אם משקלו עולה למעלה ממאה ושבעים וחמש ליטרא, מיד מקבלים אותו בשמחה רבה וממנים אותו שוטר, להיות עומד בחוץ ושומר על הרוכלים היהודים...

— המקבלים פה שוטרים גם משלנו, כלומר — מאלה, שאינם בני אמונתכם? — נסה האכר ושאל בזהירות את פי מוליכו.

— לא, אחי, תפסת מרובה! כבוד זה לא בשבילכם הוא! — ענהו הירשל בקפדנות יתירה. — רצונך להעשות שוטר, להיות אוכל מפתבג המלוכה, אין לך תקנה אלא אם כן תוכיח באותות ובמופתים, כי משלנו אתה, מזרע היהודים. ראשית כל מכניסים אותך לחדר מיוחד וגוזרים

עליך לפשוט את בגדיך. ובאים המומחים ורואים: אם יהודי אתה — מוטב, ואם לאו — מהר ולבש את בגדיך ולך לשלום לביתך!...

כשהגיעו הביתה ונכנסו, עייפים ושרויים בזיעה, לחדר־המבשלים, מצאו שם שני משכבות מוצעים מוכנים לפניהם.

— אתה תישן הלילה בחדר־המבשלים עם השכן, והילדים [illegible] אתי. — הודיעה היינה־מלכה את בעלה בעד פתח חדר־המטות.

— אָל ראיט! — ענה הירשל ואמר לה בלשון אמריקאית, כולו שמח וטוב־לב.

לאחר שכבו את האור בבית ושני השכנים עלו על משכבם, התחיל הירשל להתהפך מצד אחד אל השני ולא יכול להרדם. בחשכת החדר היה החום כבד ומחניק וקשה מנשוא. במוחו של הירשל עדיין התרוצצו ושמשו בערבוביה רעיונות והרהורים שונים מכל אשר שמע היום מפי האורח, ולבו היה מלא ונרגש. חשקה נפשו עתה לדבר הרבה, לספר עם שכנו בן־מולדתו באפלת הלילה באריכות רבה ובהרחבת לשון.

— הנה כי כן, — פתח בשיחה והפנה את ראשו לעבר שכנו, — אמנם עלה קוזלוב באש! נפלא הדבר מאד! ואני כמה נכספתי להציץ על הכפר לו רק פעם אחת ולראות את מראהו עתה. זה לי חמש עשרה שנה שלא ראיתיו. וכי קלה זו בעיניך? הרי עוד זקני גר שם. חכר את בית־המרזח... איש טוב היה, בעל מזג טוב ובעל לב טוב. זהב ממש. היה מביא דורונות מן העיר — עוגות־נופת לבנות, צמוקים, אגוזים. פעם אחת הביא תפוח־זהב בכיסו, והיה הפלא גדול... כל האכרים נקהלו לראות את הפרי היקר. כאן קוראים לפרי זה אוראנ"ז, והוא מתגולל פה בחוצות. גם באנאנו"ת אתה מוצא פה לרוב... מה דעתך, אנטוש, איזה מקום יפה בעיניך יותר—אמריקה או קוזלוב? אנטוש, הוי אנטוש! הישן אתה?

— [illegible] האכר בקול רפה מתוך נמנום והתהפך על צדו השני.

— מדבר אני בענין אמריקה. מקום טוב. הרשות בידך לעשות פה, כאדם העושה בתוך שלו. אין פוצה פה ומצפצף. אין איש מגרש אותך ממקומך, אין איש פוגע בך לרעה. ורק האויר קשה מאד, שלא כדרך הטבע בכפר אצלנו. החום גדול, אין אויר לנשימה. והבנים פה אף הם אינם קרואים בנים. גאים הם, חכמים הם בעיניהם וזוקפים חוטם כלפי מעלה. אין פה לפניהם לא באטקא ולא מאטקא... עובדים הם אמנם עבודת־פרך ובזעת־אפם ירויחו פרוטה. העבודה קשה פה, עבודה ארורה. יושבים כל היום, למן הבוקר ועד הערב, תופרים תחתונים, והמכונה מנקשת ומנקשת. ובכן, מה בכך? לפיכך אין הבן חייב לשמוע בקול אביו? ולא יהא באטקא ככלב נובח?... הנה זוכר אני את אבי. אתה לא ידעת עוד אותו. עדיין שרץ קטן היית, כשמת. זכורני, כשהיה מסיר את רצועתו מעל מתניו — פרחה נשמתנו. היינו בורחים ומתחבאים מאחרי הגורן, או נמלטים אל החורשה. כסבור אתה, מכה היה? לא! היה מאיים בלבד אף הוא איש טוב היה. לב־זהב. פעם אחת נפלה מריבה ביני ובין אחותי. זו,

שמתגוררת עכשיו בעיר, במוראוואנקה. זוכר אני את הדבר, כאילו חי הוא לנגד עיני. אחותי היתה הבכירה, ואני הצעיר. עמדה ונקרה לי את עיני. עמדתי לגעות בבכי. בא הבאטקא שלי ונתן לי חתיכת סוכר ולקחני אתו אל החצר, אל חצר הפריץ הקוזלובי. סאליוטא היה פריץ בימים ההם. אתה אינך זוכר אותו עוד. עדיין שרץ קטן היית אז... בקיצור, הלכנו והלכנו, אני והבאטקא, עד אשר באנו למשעול צר. ושם שדות־הבר משתרעים. הימים ימי הקיץ. השמש בוערת, החול רך ולוהט... אחר־כך הגענו עד שער החצר, עברנו בין אילנות גבוהים מזה ומזה, ראינו את ההיכל הלבן מסויד מבחוץ, ואת המרפסת הרחבה עומדת בצל. ושם, במרחק, עומדות הגרנות החרשות, שעריהן פתוחים לרוחה, ואנו רואים שורות ארוכות של ערמות שחת גבוהות. ומאחרי החצר, שם במורד, שוטף הנחל. המים זכים וצלולים, והחוף — חול לבן ורך. שם מנשבת רוח מצננת, מחיה נפשות. יריעות־בד לבנות תלויות בחבלים, מתיבשות לאור החמה. ותינוקות, שרצים קטנים, רוחצים בחבורה, צוחים על המים, מכשכשים בידיהם וברגליהם... אנטוש, הוי אנ־טוש! הישן אתה?

הירשל נשתתק והטה אוזן להקשיב רגע. ממשכבו של האכר הגיע קול נחרה רבה בלוית שריקה עזה, ההומה כחלילים.

— הרי זה נוחר כבר! — אמר הירשל לעצמו בזעף וביאוש ונענע בידו בהשכה.

הירשל עצם את עיניו. ואולם עת רבה לא נתקררה דעתו ושנתו נדדה ממנו. בתוך החשכה רחפו לפניו כל אותה העת תמונות־אורה רחוקות: קוזלוב, שמים רחבים ופתוחים, הצר מלאה תרנגלית ואפרוחים, גגות־תבן מבהיקים, בור של חול צהוב, תחות וצונן, ידידי־אברים יחפים, שמש אדומה שוקעת בפאתי רקיע...

חַיִּים נַחְמָן בְּיַאלִיק

(קטעים)

מאת

צ. אוירבוך.

(המשך)

מתוך ההרבות.

בזמן בין השמשות, מגודל בצללים, צללי אָבות, וחרד לקראת „אור החיים“, יצא ביאליק לאויר עירנו. בן־הכפר, שנפשו צפנה „עב לבנה קטנה“ והצילה „קרן־פז ופנינת־טל בין הדשאים“, התלבט בין דפי הגמרא הקדושה והרוה בליח־נפשו את הגוילים המעוכים.

לבו של ביאליק ינוע בין צללי־אופל של בית־המדרש הישן ובין „צללי העצים הגבוהים“ אשר מעבר לו; הומה הוא לקראת האור וצמוד „אל סף בית־המדרש“.

נגוע־האור ופצוע־החיים ואסיר כבלי הדורות — ה„פרומיטיאוס“ של השירה העברית — מפרפר על „סף בית־המדרש“; דופק בארון ספרי זקנו ומרגיז מתי־עולם ממנוחתם...

מתפלל הוא בגעגועים רבים אל „מקדש־נעוריו“, דבק בכל לבו אל ה„חיק אליו נשפכו כל דמעות עמך, לבו, נפשו ומררתו“, והד שממה יענה לו...

תעה יתעה בין זהרי־בוקר ובין אפלת בתי־מדרשות, בין שירת־האין ובין רקב־הדורות...

לא הרומאנטיות העיבה את רוחו. זה אשר יחוש:

„ורקב הרבה תקופות של תורף נערם בעזובת החורש,
שלכת וקרחת של הרבה שבועים ויובלים,
רקב פגרי אלונים עתיקים הפוכים משורש,
רקב שכבות המון עלים כמושים, יבשים ונובלים“.

רחוק הוא מרומאנטיות. ביאליק מטבעו פכח הוא, ממשי ואי־אמצעי, וערפל הרומאנטיות לא יעיב את עינו. ביאליק האמן החיים ובריר־העין ראה דברים כהויתם, בלי נוגה־רמיה של הדורות, צופה את מערומי ההזיונות בלי כחל וסרק של הרומאנטיות.

אך הרגש הלאומי, השליט בנפשו והלוהט בדמו — הוא אשר הרכין את ראשו „לפני ארון הספרים“, ואשר הצמיד את אזנו אל המזוזה — מזוזת החורבה הקדושה, והוא עומד ומקשיב רב קשב ואינו זז ממנה עולמית.... שקעה שמשה של הגיטה, וביאליק מפחד — אולי שקעה אתה גם שמשה של כל היהדות? לב העברי הנאמן, הנקהב, חרד: מי יודע, אם לא עם הצלילים האחרונים של דור התורה והתפלה נדם גם קול האומה לנצח?... הבאים — זרים, נפוצים ותלושים; נחלת־אבות מתגוללת בקרן־זוית ואין דורש לה. החלל הריק, אשר בין דור הולך ובין דור בא, הולך ורב.

ו„שומר הניצוץ האחרון“ עומד על המשמר משמים ותוהה...

רגע יתלקח וישקה ברם לבו ובאשו את „האותיות שנתיתמו“, את „פנת־הסתר השוממה“ — ושבו וחיו לפנינו מלאי אהבה ורחמים, ושבו והעלו לפנינו אור־אונן קרוש ועצב... ורגע ילאה „להצוב להבות מלבבות בלים“ ה„ניצוצות מעינים עששות“, ועררי יריד בינונו:

„בולם נשא הרוח, בולם סחף האור,
שירה חדשה את בוקר חייהם הרנינה;
ואני, גוזל רך, נשתכחתי מלב
תחת כנפי השכינה...

— — — — — — —

בדד, בדד נשארתי...“

להטראגידיה של בעל הקרע הפנימי, הקרע שבין בן־הכפר ברוך־האור ובן־הישיבה, שנעלמה ממנו „שירת אהבה ועלומים“, נתוסף צער לאומי גדול. צער אומה, החרדה לעתידה.

לא מאהבה לעתיקות ומנטיה טבעית להסדי־עבר, כי־אם מרגש לאומי עמוק ורך נשאר ביאליק נאמן ל„צער השכינה“. ובזה נפלית הרומאנטיות האומית של ביאליק משל פרץ וברדיצבסקי. האחרונים באו לידי הערצת העבר מתוך נטיה טבעית לערפל־הדורות, לאור שני, העולה מתוך העבר. נשמתם לאטה זיו־אבות ועורגת ל„אשר הלך ולא ישוב עוד“.

הרומאנטיות היא יסוד נפשי, אישי, ביצירתם. ואילו ביאליק סגר את עצמו תחת „כנף־ימינה השבורה של השכינה" רק מפני רגש־המשפחה המכריע וקורבת־הדם החזקה, הטבועים בלבו, אשר ילחשו לו, כי הוא „בנה יחידה" של השכינה.

„ובשקף החלון לאור,
וכשצר לי המקום מתחת לכנפה —
כבשה ראשה בכתפי, ודמעתה על דף
גמרתי נטפה...
חרש בכתה עלי ותתרפק עלי,
וכמו שכה בכנפה השבורה בעדי:
„כולם נשא הרוח, כולם פרחו להם,
ואותר לבדי, לבדי"...

המשורר הלאומי השלם, לאומי בלא שיור כל שהוא, התמזג כולו עם צער השכינה, וכבת־קולה ינהם אלינו מתוך חורבותיה:

„בדד, בדד נשארתי"...

הסער והדממה אחריו.

ביאליק הרענן, הזך, השותף למישוריו, נעשה נגרש ונסער, מתרומם לידי פתוס נשגב ורב־האונים רק בשירי־הזעם ובמשאותיו על כבשונו של עולמנו הלאומי. אז שירתו מנסרת יחידה בחלל ספרותנו ומחרישה בשאגתה האדירה את כל הקולות.

דמית־פתנים של קנאת־עם ודמו, מרירות נקשה ונתיבנה בכבשן־ההדורות מפעפעת בשירתו. ביאליק הרגיש ראשונה את כל המאוס והתפל „בדמעות שנושנו מבכי אלפי שנים". הרגיש, שהבכי והדמעות של כל מקוננינו הם „ענן בציה עם מים מלוחים".

והוא בא אלינו עם „הדמעה העצורה"; מחה מעל פני שירתנו את נטף הדמעות היבשות, שנטפו על דפי הסליחות והתפלות, והסיר מעלינו את חרפת המקוננות. ביאליק הרים את צערנו הלאומי למדרגה של צער א נ ו ש י, צער ג ב ר י ם, צער זה, שתוסס בלב והומה ורותח ואינו נשפך החוצה. האנחה הריקה, רפת־האונים, שצרמה את האוזן, באנחה השגורה בלב, אנחת־נשים, עזבה את מקומה ל„דמעה הכבדה", שכל טפה בשעתה בצירי יולדה ובזהן יטנים" עצבה המישורר.

„ובהמק הלב ולהתאפק יגעתי —
אז תחת ירק דם — זו הדמעה נטפה"...

כלתה הדמעה מן העין, ובמקומה באה התוכחה המרה, הנוקבת, עם שועת־הלב: „אכן חציר העם".

תוכחה מורעלה, קובלת וממאירה, לעם „המלא נקלה ורוש", אך יחד עם זה עדיין לוחשת תקוה סמויה מן העין, כי עוד יתנער העם, כי עוד יזדעזע המת.

ואחר באו „הימים ההם", שגלו לפני המשורר את בני־עמו עם „תו־המות על מצחם ולבבם יוכת שאיה, מת רוחם, נס לחם, ואלהיהם עזבם"... ומשטמה עולמית עם לבנת קצף הדורות השכירו את דמו —

„ולאגרוף של ברזל כף ידו נקמצת
ותאוה אדירה אל תוכה פורצת:
להלום באגרוף ולפוצץ באחת
שמים מעל והארץ מתחת..."

והוא רק הוא מוצא את העוז בנפשו ואת האון ברוחו להרעים אלינו:

„ירימו נא אגרוף כנגדי ויתבעו את עלבונם,
את עלבון כל הדורות מראשם ועד סופם,
ויפוצצו השמים וכסאי באגרופם"...

אין אף אחד מקרב משוררינו, אשר ימלאהו רוחו לגעת בפצענו, לנקוב את אסוננו, ואנחנו נ א מ י ן לו. אחר היה מ ח ל ל את צערנו, היה מגרד את הפצע באזמל קהה. רק ביאליק, אשר נפשו לא תדע כחש, עם רגשו הלאומי המכריע, השליט, רק ביאליק, שהרס את התחום בין צערו האישי ובין אסון האומה, המושיט את צווארו ה ו א לתלין ועובר מיד ל„אנחנו המעט", הנאחז בחבלי חיינו ומתבוסס תחת מפולת חורבותינו —רק לו ניתן הכח וניתנה ה ז כ ו ת להיות לפה לנו. רק לדבריו אנו מקשיבים בכל נימי נפשנו, רק לשבט־הברזל אשר לו אנו מוסרים את גופנו... ויחד אתו אנו נמקים בזועת חיינו.

איזה יאוש בוקע־שמים מזנק מתוך שירו הקצר „שמים בקשו רחמים עלי"!

„התלין! הא צואר — קום שחט!
ערפני ככלב, לך זרוע עם קרדום,
וכל הארץ לי גרדום —
ואנחנו — אנחנו המעט!
דמי מותר, הך קדקוד ויזנק דם רצח — — — "

רק אחרי שהרעיד ביאליק ישימון־עולם, אחרי שקצה נפשו להכות באגרוף־הברזל על „מסוס ורקב", רק עם צלצול השעה האחרונה לפדות ולישע מתפרץ קול קורא לעזרה נורא ונואש כזה...

ואם יש צדק — יופע מיד!"

הזעם, המתקומם ומפלל, המוחץ ומרפא, עבר על גדותיו. נוכח המשורר, כי —

„גדול התוהו מסביב ונורא מסביב התוהו
ואפס מפלט;
וכי נשוע בחושך וכי נתפלל —
אוזן מי תשמע?
ואם קללת אלהים אכזריה נקלל —
על ראש מי תחול?
וכי נחרוק שן ואגרוף זעם נקפוץ
על קדקוד מי ינחת?
— — — —
והשמים מחרישים..."

ומאידך גיסא:

„וצר לו מכח ולא יכיל לב אותו,
והתפרץ מכבליו ערותו, עריתו"...

אז יקרע את כל לבבו ובלעג־המות, עם גבורה אחרונה של הלהב המתלקח, טרם יכבה כולו, הוא קורא לנביא־האחרית:

„...ואם יש־עמך דבר — אמור!
ויהי מר כמות, ויהי המות עצמו —
אמור! — — —
— — — —
ובתרועת תחיה על שפתים ובמצהלות משחקים
אלי קבר נרדה..."

כמה מדהימה התמונה — תמונת עם יורד אלי קבר ותרועת תחיה בפיו. תם לגוע ומצהלות משהקים על שפתיו...

הד נורא של סתימת הגולל על דורות וקובלנה מחרידה בתקיפותה ובמנוחתה על חטאת עולם, חטאת־שאול, עולים מתוך השירה הזועמת ונוקבים את הנפש עד היסוד.

כתת המשורר את פטישו, פטיש־הברזל, שהלם בו על לבות האפר, לאת — לכרות בו קבר־עם. ועלטה רבה, עלטת עם עתיק, שפנה יומו, כסתה את שירתו. גם נאקת־הפרא, שועת־היאוש השכולה, וגם ה„פאטוס" העור וההולך־בקרי — חדלו. צלצול ברזל קשה ביד השריד הגדול, העיריר, שנמלט לבית־הקברות ומנקש בין אבני המצבות, ישמע מישיריו האחרונים...

אך יש אשר תגבר על נפשו עלטת הלילה והדממה הכבדה והמחניקה, ורפתה היד מנקש בין הקברים, ונחר הגרון מיצרה, ומעין הקצף והמרירות יבתם, ובאה דדממיה, דממת היגון הגדול והמזוקק.

אז יזרוק המשורר אחרי נפשו גם את האת, ועיף למות מלהט־הזעם ומשממת האפלה ימלט אל השדה. סתיו־עולם, סתיו־עם, לעיני נביא־האחרית מסביב. במלוא קומתו ישתטח ההלך העיף הזה בצלו של אלון קרח, ושפתיו תדובבנה את שירת־הנכאים החרישית, הגועת, שאין קץ ליגונה הבודד:

צנח לו זלזל על גדר וינם —
כה ישן אנכי.
נשל הפרי, נשר הפרח —
מה לי ולגזעי, מה לי ולשוכי?

— — — — — — —

...ושוב יפרח אביב ואנכי לבדי
על גזעי אתלה.
שרביט קרח, לא ציץ לו ופרח,
לא פרי ולא עלה...

מנוחת עצב קרוש, המפרך את הלב. אור עגום רחוק. מבט שוקע. ויתמות עולמית, המולת עלים נושרים של יער־עד עם פעמי־שקט של לויה נהדרה מתערבים במנגינה הנפלאה הזאת.

האלון החסון של השירה העברית, ש נ ז ע ו עוטה צללי ערב, עומד ותוהה:

„מה לי ולגזעי, מה לי ולשוכי?"

(סוף יבוא.)

השקפה שבועית

א ו ת ה ז מ ן.

משנכנס אביב מ ר ב י ם בועידות. מסורה היא אצל ההסתדרויות היהודיות השונות בארץ הזאת לקרוא את ועידותיהן וכנסיותיהן על־פי רוב בחדשי האביב הנעימים. עת שמזג־האויר הוא נוח ודעתם של בני־אדם זחוחה עליהם, וכל אסיפה בימים אלו, מלבד ה„מצוה" הצבורית שבדבר, עוד יש בה גם משום תענוג.

המתהיה בדבר היתה ועידת „בתי־הספר הלאומיים הראדיקאליים", שכבר הזכרנוה בגליון הקודם של „התורן". אחריה באו ועידות ה„ארבייטער רינג" וה„רביים" הרי־פורמיים. וכבר הכריזו על ועידותיהן העתידות להאסף בשבועות הבאים: „אגודת הרבנים", הסתדרות „מזרחי", האורדן „אינדפנדנט ברית אברהם", האורדן „בני ציון", הפדרציה הציונית ועוד, ועוד.

מכל ועידות־האביב האלה, שהתאספו עד עכשיו, העסיקה את דעת הקהל ביותר זו של ה„ארבייטער רינג" ולא לפלא הדבר: ההמונים היהודיים באמריקה רובם פועלים ועל מלאכת־כפים פרנסתם. ואורדן, שתעודתו בהגנת אינטרסי הפועלים, מן הדין הוא, שימשוך את הלבבות ויעורר ענין בקרב הקהל היהודי. בזה מתבארת גם הצלחתו התמרית של ה„ארבייטער רינג". במשך הזמן המועט לקיומו (בערך שש־עשרה שנה) כבר הספיק לרכוש לו חמשים ואחד אלף חברים, אף־כי בשנים האחרונות קם לו מתחרה ברמות ה„נאציאָנאַלער ארבייטער פערבאנד", שהרחיק ממנו את הלאומיים והאינטליגנטים מקרב הפועלים היהודים ומישכם לרשותו.

אולם גם צד אחר מלא־ענין היה באספה הזאת, שאָמנם לא הסב אליו את תשומת־לב ההמונים, ואפילו רעתון ההמוני „פארווערטס", המאמר הארגאן סוציאליס־טי, הזכירו בעל־כרחו רק בשתים־שלש שורות, כמי שכפאו שד, אבל משום זה בודאי שלא נגרע דבר מערכו. הצד הזה הוא המומנט ה ל א ו מ י שבועידה זו, שמצא את בטויו בריזולוציה על דבר יסוד בתי־ספר יהודיים לילדיהם של חברי ה„ארבייטער רינג", בתי־ספר, שילמדו בהם את ההיסטוריה היהודית ואת הספרות היהודית, והלשון היהודית המדוברת תהיה השלטת בהם. ההחלטה הזאת נתקבלה ברוב דעות של 52 נגד 41. אָמנם רוב־דעות קטן, אולם אם נשים אל לבנו, כי הצעות מעין אלו נדחו על כל הועידות הקודמות של האורדן, ורק הועידה השש־עשרה קבלה אותו, ודאי שנראה את זה כראות נצחונו של הרעיון הלאומי, ההולך וכובש את לבות הפועלים ביודעים ובלא יודעים.

מלאי־ענין הם דבריו של אחד הנואמים, שצדד בזכותם של בתי־הספר היהודיים:

„הראדיקאלים היהודיים—אָמר הנואם „בעל־התשובה" הזה בתוך שאר דבריו — למדו הרבה במשך עשרים השנה שעברו. כבר עבר הזמן, שבו הוכרח כל סוציאליסט להיות מתבולל. בימים הטובים ההם למדונו רבותינו, שכל ראַ־דיקאל, שאינו מתרחק מן היהדות והדומה לה אין שמו ראַדיקאל. והדברים הגיעו לידי כך, שאהבתנו לעמים אחרים קלקלה את השורה ודחתה מפניה את אהבתנו

לעמנו — עצמנו ובשרנו; את כל לשון וספרות הערצנו והקדשנו, מלבד שפתנו וספרותנו אָנו. יהודים הננו! וידעו־נא זאת כל באי־עולם. שפתנו יהודית ותרבותנו יהודית. העובדה הזאת כראית וראויה היא, שתקבל את ההכרה הנכונה מצדנו".

דברים כאלה יוצאים מפי „גענאַסנע" — לא שמעתם אוזן עד היום הזה על כל המיש־עשרה הועידות הקודמות של ה„ארבייטער רינג".

והמומנט הלאומי הזה, שהעתונים הראדיקאלים עברו עליו בשתיקה, הוא נקודת־האורה המזהירה האחת שבכל הועידה, שארכה כשבוע ימים. מלבד זאת לא הצטיינה האספה בשום פעולה, הראויה לתשומת־לב. שאר שיחת־ימי־המעשה של הועידה שמשו רק תעודת־עניות על רוחם הדלה והשקפת־חייהם המצומצמת של הצירים. השאלה המרכזית, שהעמדה בראש בכל אותם הימים, היתה שאלת חלופי המזכיר של האורדן באחר, ורק היא העסיקה את דעת הצירים. מהום הוכוחים הסוערים, שעוררה שאלה „נכבדה" זו [illegible] כל מעיניהם של הפועלים היהודים באמריקה נצטמצמו עכשיו רק ב„נקודה בוערת" אחת: אם הד"ר רוזנבלאט ישאר מזכיר ה„ארבייטער רינג", או אחר יבוא על מקומו ומי־קטנות אלה היו עוברים על הועידה מבלי להשאיר שום רושם אחריה בחיי רחוב־היהודים, אלמלא נתקבלה הריזו־לוציה הנזכרת, שכראית היא להרשם כאחד מאותות הזמן, המבשרים תקופה חדשה בחייהם של המוני הפועלים היהודים באמריקה!

אָמנם לאומיות כזו, המתבססת על הלשון היהודית המדוברת בלבד ואינה יונקת משרשנו הלאומי הטבעי — מן הלשון העברית וספרותה, ודאי שאינה יכולה להניח את דעת הלאומיים השלמים, הרואים בזאת רק כסות־עינים לאומית, רק קליפה קלושה, ולא תוך גרעיני פורה; ואולם לא מעשיהם של אלו, ואף לא תוצאות מעשיהם חשובים לנו הפעם, אלא כונותיהם הטובות ונימוקיהם הישרים, שהניעום לכך. ואלה בודאי שנובעים הם מרגש לאומי ואנושי ישר, ורצויים הם מכל מקום. אם רגש לאומי יש כאן, סוף ההכרה הלאומית השלמה לבוא!

[illegible]

ובה בשעה שהראדיקאלים היהודים מתאמצים להבטיח את קיומה של הלשון היהודית המדוברת בחיי העולם הזה, הנה נמצא גואל לספרות היהודית מה„אגף הימני", האומר להקנות לה את חיי ה„עולם הבא" על־ידי... תרגום מיטב יצירותיה להלשון האנגלית. הגואל הזה אינו אלא הפינאנ־סיסט הידוע מר יעקב שיף, שנדב לתכלית זאת חמשים אלף דולאר. בנאומו, שנשא באספת ה„דזשואיש פובלי־קיישאן סאָסייעטי" בפילאדלפיה, הביע הנדבן הזה את דעתו, כי אין ה„זארגון" נחשב בכלל לשון מודרנית, וסופו להשתכח במדינה זו, אלא שהנודדים היהודים, הבאים מארצות המזרח, עם קשה־עורף הם, ועדיין מחזיקים בו. ואולם תקותו תנחמנו, כי הדור החדש, שנולד והונך בארץ הזאת, ימאס בהזארגון ויחליפו בלשון האנגלית, ולפיכך

עלינו ההובה למהר ולהעתיק את כל אוצרות הרוח הקלא[illegible] של עם ישראל ל„לשון העתיד" שלנו — לאנגלית, ו[illegible] מובטח יהיה לנו, כי כל בנינו יהיו למודי ה', ויקוים ב[illegible] מקרא שכתוב, כי „עם הספר" אנחנו.

גם זו שיטה וגם זו דרך של „מיצינאט" יהודי. אָמ[illegible] ישנם „מיצינאטים" יהודים אחרים, שאצלם מוחלפ[illegible] השיטה הזאת ולא מהשבות מר שיף מחשבותיהם. היהוד[illegible] ההם סוברים, כי כדי שנעשה את בנינו למודי ה', בני „[illegible] הספר", עלינו לא להעתיק את אוצרות רוחנו בשבי[illegible] עצמנו מלשוננו ללשון זרה, א[illegible] ההפך: חייבים אנחנו לאסוף את כל ניצוצות רוח[illegible] [illegible] בלשונות זרות, ולהכניסם לת[illegible] אוצרנו הלאומי העתיק־החדש, לתוך האוצר העברי — לת[illegible] הספרות העברית, למען לא יאבדו בנכ[illegible] ולא ילכו לטמיון. ורק זו רעה חולה: שמ[illegible] שיף „מסביר" את שיטתו בדבר שיש בו ממש ומוס[illegible] עליה נופך משלו — חמישים אלף דולאר; ואילו ה„מ[illegible] צינאטים" משלנו יוצאים ידי חובתם ב„שיטה" בלב[illegible] ואוצרנו העברי הולך בינתים ומדלדל משנה לשנה. ולפי[illegible] רואים אנחנו, כי כנסת ישראל באמריקה כבר זכר[illegible] [illegible] סאָסייעטי", המוציאה בכל ש[illegible] אוסף ספרים, העוסקים בענינים יהודיים, בלשון האנגלי[illegible] ולא זכתה עדיין להוציא אפילו ספר אחד הג[illegible] בלשון העברית, מלבד הנסיונות הבודדים, שנעשו על־י[illegible] אנשים פרטיים בלא שיטה קבועה ותכלית מסוימה!

האין זה אות ומופת, כי מעשיו של מר שיף מתאימ[illegible] יותר לשיטתו משמתאימים מעשינו אָנו לשיטתנו?

* * *

עדותו של הנשיא ווילסון על בראנדיים.

השאלה בדבר אשור מנוייו של בראנדיים לשופט בי[illegible] [illegible] בוואשינגטון נתעור[illegible] שוב ונעשתה ענין לענות בו לדעת הקהל בארצות הברי[illegible] גרם לזה הנשיא ווילסון במכתבו הארוך, שכתב ליוש[illegible] הראש של ועד החקירה, הסינאטור קולברסון, בתשובה [illegible] שאלתו של זה האהרון: מדוע זכה בראנדיים להמנ[illegible] למשרה זו? במכתבו זה משבח הנשיא ווילסון את ברא[illegible] דיים בתור מלומד ואדם בעל כשרונות מצוינים ובעל מד[illegible] [illegible] שמניתי בברא[illegible] דיים, — אומר הנשיא במכתבו, — הניעוני למנות או[illegible] לשופט בית המשפט העליון. האשימו את מר בראנדי[illegible] בכמה האשמות. הדין־וההשבון של הועד שלכם הרא[illegible] ברור, עד כמה האשמות אלו משוללות יסוד הן. הל[illegible] הפיצו אור על הרבה ממעשיהם ונימוקיהם של מתנג[illegible] בראנדיים. אני עצמי בדקתי בטיב האשמות האלה לפ[illegible] שלש שנים, כשעלה בדעתי למנות את בראנדיים לח[illegible] הקאבינט, ומצאתי, שכל אלה מוצאן משונאי בראנדיי[illegible] שנתכוונו להתנקם בו על שמאן לתת יד לאינטרסי־הב[illegible] שלהם".

„יודע ומכיר אני את בראנדיים. כמה נסיונ[illegible] נסיתיו — והוא עמד בכולם. תמיד הועיל לי בעצ[illegible] בענינים היותר מסובכים של הפרובלימות הנוגעות בע[illegible] באתי בדברים עמו בשאלות של צדק ויושר, וכן בשאל[illegible]

של משפט ותועלת־העם. עצותיו בכל הענינים האלה [illegible] תמיד מחוכמות והגיוניות, מבוססות על יסוד מוברי הזק. בראנדייס הוא ידידם הטוב של כל בני־אדם ישרי־דרך [illegible] שלנו, שאנחנו מתגאים בו בצדק".

אין לדעת עדיין, עד כמה ישפיעו דברי הנשיא על הסינאט, מפני שההתנגדות למנויו של בראנדייס נמרצה היא יותר משחשבו תחילה. אבל אין כל ספק, כי הדברים האלה יגרמו, כי גורל מנויו יחתך בקרוב, והקהל האמריקאי ידע לבסוף את אשר נכסף לדעת זה כביה.

שונות

אימיגראציה יהודית דרך האוקינוס הפאסיפי.

[illegible] וואשינגטון כאלף אימיגראנטים יהודים. כל האימיגראנטים האלה הם פליטי־המלחמה, שנמלטו מרוסיה. צרות רבות [illegible] ראו; מספר מצאום על דרכם, עד שהגיעו למחוז המצב — לחופי מערבה של אמריקה [illegible] סגורים בעת, הוברחו האימיגראנטים לנגד לסיביריה ולעשות את דרכם על־פני יפוניה, נסיעה ארוכה כזו עלתה לכל אחד מהם מאלף עד אלפים רובל.

בין היהודים הארה [illegible] בידים, אבל אלה הם רק מתי־מספר; הרוב הגדול בא כל עוד נפשו בו — בהוסר־כל. כולם הם עשירים ובעלי־נכס שהשליכו אחרי גום את כל רכושם, [illegible] היהודים היושבים בסיאטל [illegible] קבלו את אחיהם אלה בפנים יפות ועמדו להם בשעת הדחק. אבל מיתחילו [illegible] והיהודים בסיאטל התחילו לפחד, שמא יעשה המצב קשה יותר [illegible] לחברת „הכנסת־אורחים" שבניו־יורק ובקשוה, כי תעמוד [illegible] ושלחה לשם את באבהה [illegible] את הענינים, וזה יסד בסיאטל סניף לחברתו. [illegible] נתנו ידם להסניף הזה, הנמצא ברשותם ובהשגחתם — כל הפקידים שלא־על־מנת־לקבל־פרס הם מיהודי סיאטל, המפורסמים בעולם המסחר והתעשיה. ראשית מעיניה הסניף היה ליסד לשכת־עבודה. הלשכה הזאת מבקשת עבודה לנודדים רק בנפות [illegible] באמריקה היהודים צפופים ביותר [illegible] בחבל המערבי הגדול של אמריקה, שהתעשיה עדיין אינה מפותחת שם כראוי, [illegible] הדשים ליהודי הארץ הזאת.

מספרים מבהילים.

לפי דברי העתון האונגארי „דאגנס ניגעז" [illegible] האבדות הרוסיות במלחמה במשך שנת 1915 ל־10,1,912 איש. מהם נפלו חללים על שדה־קטל 406,348; [illegible] חולים 265,716, וממחלות שונות 201,122; בסך־הכל מגיע מספר המתים ל־873,186. [illegible]

[illegible] הם רשמיים ולקוחים [illegible] האטיסטיקה הצבאית של הממשלה הרוסית. מספר האבדות [illegible] שבהמשכת הירחים של 1916 — לא נתפרסמו. מספר אבדות [illegible] שמספר היהודים ברוסיה הוא רק ארבעה אחוזים למאה. על־פי החשבון הזה יוצא, כי בנסת־ישראל ברוסיה אבדה על שדה־קטל, בשנת 1915 בלבד, כארבעים אלף איש.

* * *

[illegible] פרסם את מספר היהודים [illegible] שנפלו במלחמה בעד ארץ־מולדתם, וכן מספר אלה, שהצטיינו בגבורתם. לפי החשבון הזה הגיע מספר החללים [illegible] ומספר המצטיינים [illegible] לאלף ויותר. לא נכנסו בחשבון החיילים היהודים ולידי [illegible] הארץ, שנמצאו מהם במלחמתם בעד פרנציה ב„לגיונות הזרים", שמספרם עם עזרה, לפי ההשערה, לחמשה אלפים איש.

הקמת ההרוסות.

מנהלי ה„קופה הישראלית האונגארית" החליטו באחת [illegible] להקים מחדש את בתי האולפנא היהודיים השונים שבגליציה הקארפאטית, שנהרסו על־ידי הרוסים, שכבשו את חבל [illegible] ולתמוך בהם. לתכלית זאת הפרישו מן הקופה בתור תרומה ראשונה עשרת אלפים כתר והוציאו קול־קורא נלהב לכל היהודים באונגאריה לקום לעזרת המפעל הזה.

חדשות ספרותיות

[illegible]

שחרית, ירחון לנערים ולנערות, שנה ראשונה, גליון א', ניו־יורק, ניסן התרע"ו.

ירחון זה בא למלא חסרון מורגש בחנוך העברי באמריקה— [illegible] הספר העבריים השונים, שיזון את רוחם וירגילם לקריאה העברית משהר [illegible] זו ברכה בה לחנוך העברי, אם רק תעמוד [illegible] לא נקבעה תכונתו הספרותית. אולם כוונת מגכדי העתון הזה לילדים ודאי רצויה היא וראויה [illegible]

יזכור, צום אנדענקען פון די געפאלענע וועכטער און ארבייטער אין ארץ־ישראל, רעדאגירט פון זרובבל, י. בן־צבי און א. האשין, ארויסגעגעבען פון פועלי־ציון פאלעסטי־[illegible] ניו־יארק תרע"ו.

[illegible] שנים אחדות [illegible] הגדולים מצא הועד הפלשתינאי של [illegible] ויתר גדולה ובתוספות [illegible] בספר זה נכנסו ארבעים וחמשה מאמרים — פרי עטם של סופרים שונים, וגם מספר גדול של תמונות השומרים והפועלים, שמסרו את נפשם בעד העם והארץ. המאסף הזה נדפס בהידור מצוין, שקשה למצוא [illegible] חוברת זאת.

מַחַיֵּי הָאֲגֻדּוֹת

הסתדרות „אחיעבר", ניו־יורק.

(האספה הצי־השנתית).

במוצאי־שבת, כ"ו ניסן, היתה אספת בחירות. הנשיא ד"ר ש. מ. מלמד פתח את האספה. מזכיר הכספים א. ש. אורלנס מסר דין וחשבון ממעשי האגודה במשך חצי־השנה האחרון. ההכנסות הגיעו לארבע מאות דולאר ובכסף הזה היו ההוצאות. מר א. רבינוביץ מסר דין וחשבון מפורט ממעשיו בתור מנהר „התורן" החדשי במחצית שנתו האחרונה. האספה קבלה הצעה להביע לו תודה בעד עבודתו. נתקבלו גם שתי ההחלטות האלה: א) לערוך נשף גדול לכבוד חג־יובלו של ח. נ. ביאליק; ב) לעשות משתה למלאת שבע שנים לקיום האגודה (ביום 13 במאי שנה זו). לבסוף היו בחירות. נבחרו: לנשיא — א. ש. אורלנס, לסגניו — א. נ. פרלברג וצבי שרפשטיין למזכיר הפרוטוקולים — ד. שוינמארק, למזכיר הכספים — א. ש. אורלאנס, לגזבר — מר אהרגוב, למפקח על הסדר — מ. סלבקין.

במוצאי־שבת, 13 מאי, תהיה אספה באולם בית־הספר יבנה, 201 איסט־ברודביי. הפדגוג י. ז. פרישברג ירצה על־דבר „שאלת הזארגון בבתי־הספר". כל מביני עברית מתבקשים לבוא.

* * *

אגודת „בני עם חי".

באספה הקודמת נבחרו הפקידים האלה למחצית השנה הבאה. ליושב־ראש — צ. וינר. לסגן יושב־ראש מ. הופר, למזכיר הפרוטוקולים וסופר האגודה — מ. א. כץ. לחברי הועד הפועל נבחרו: מרת קרעלל, פ. לאנדוי וא. מנדלסון. לחברי הועד הציוני — י. ויסוצקי, שולמית לוין, א. מנדלסון. למזכרת הכספים — מרת ברעגער, לגזבר — בוכמאן.

האספה הבאה תהיה במוצאי־שבת, ו' אייר, בהדר 310 של בית־הספר העממי 63 רחוב 4, קרן עוועניו א. על הפרק: הכנות ל„יום הפרחים", השקלים, ותוכן ספרותי עשיר ומלא ענין.

כל החברים מתבקשים לבוא בשעה 8 בדיוק.

הנשף שערכה אגודתנו בחוה"מ פסח עלה יפה. קהל גדול מלא את האולם של בית־הספר העממי. ראש הנואמים היה הד"ר שמריה לוין. דבריו עשו רושם נמרץ על כל הנאספים. אחריו נשא נאום יפה הסופר מר אב. גולדברג, עורך ה„אידישע פארק". החזן מייזעלס שר שירים דתיים ולאומיים. גם יתר חלקי הפרוגראמה של הנשף הצליחו והפיקו רצון מאת הקהל. הריוח הנקי של הנשף הוקדש לטובת המוסדות הציוניים בארץ־ישראל.

מאת ההנהגה

הגליון 12 הבא יהיה האחרון לחתומי „התורן" החדשי, שחתמו על הירחון לשנה.

החותמים האלה מתבקשים איפוא לחדש את חתימתם ולהודרז במשלות הכסף, כדי שיקבלו את גליונות „התורן" השבועי מן הגליון 13 והלאה בלא עכוב.

ברכות לחג היובל של ח. נ. ביאליק

מאת אגודת
„בית הספר לנערות"

רחוב מדיסן,
מספר 183, ניו־יורק.

מי יתננו ביאליק—
וידענו איך לברכך.

„אגודת ח. נ. ביאליק".

לך, שמיש ספרותנו, היוצק בנו אור רוהש
לבנו ברכה לחג־יובלך.

„אגודת אברהם מאפו."

לגאון משוררינו, ל ב י א ל י ק,
ברכה לחג יובלו:
כוכב נדח אחד זרח באפלה,
האר־נא כוכבי דרכי האבלה.

„אגודת י. ל. פרץ".

תהוקנה ידיך, אחינו המקונן,
על גורל עמנו באשר הוא שם,
אל יפול רוחך—עוד עליז מתרונן
תקדם אתנו את תחית העם.

„אגודת חמדה בן־יהודה."

לחג יובלו של גאון שירתנו, ח. נ. ב י א ל י ק,
אנו מברכים אותו, שיזכה לראות:
„כי עם זו תולעת
עוד ישור ויוכל ענקים".

„אגודת יהודה שטיינברג."

ברכה למשוררנו ח. נ. ב י א ל י ק
לחג יובלו.
יהי רצון, שתזרח שמשו עוד
שנים רבות בשמי ספרותנו.

„אגודת מ. ז. פייארברג."

ל ב י א ל י ק　ש ל נ ו
לחג יובלו.
מים ומזרח ומצפון ותימן שלום
רחוק וקרוב שא מכל עבריך."

„אגודת רבי יהודה הלוי."

בזכה מתפרוותינו,
בטהר הרהורינו
ובנעים הגיונינו
נישא ברכה לחג־יובלך,
משוררנו!

„אגודת ברוריה."

ואם יש אשר גם בדורנו תנצנץ לפעמים
עוד רוח קדשנו ובנפש יהודי תתגלה,
כי עתה לא זרחה באחד מכל בני הגולה,
באשר הבהיקה ותזהר בנפשך הגדולה...
קבל ברכתנו החמה
לחג יובלך —

„אגודת משה בן מימון."

ל ח. נ. ב י א ל י ק
אנו מברכות אותך, כי תאריך ימים, כשוררנו
הגדול, ותזכנו עוד בפרי רוחך הגדול, כי:
משהיר הליל עת נשא רום עינינו
שבט אור נראה — תשוב ותנחמנו.

אגודת „עבריה".

שא ברכה, המורה, מפינו, שא ברכה נאמנה
על כל שלמדנו ממך ועל כל שנלמודה.
הברכה — זה ימים על שנה בלבנו נצפנה,
וצרופה, משם עתה יוצאת ואומרת לך: „תודה!"

„בית הספר לנערות."

ל ח. נ. ב י א ל י ק
רק ברכה אחת קטנה נביא לך לחג יובלך:
„ניצוץ אור של בנות־ישראל".

„אגודת דבורה בן־יהודה."

קאנפערענץ
פון דער
סענטראל רעליעף קאמיטע
זאנטאג דעם 14טען מאי 1916
וועט אין
מוזיק האלל, 8 לאקוסט סט.
פילאדעלפיא

אבגעהאלטען ווערען די קאנפערענץ פון די דעלעגאטען פון אלע ברענטשעס פון דער סענטראל רעליעף קאמיטע.

אויף דיזען קאנפערענץ וועט אבגעגעבען ווערען א פאל־שטענדיגער בעריכט פון די געלדער וואס זיינען ביז היינט געזאמעלט געווארען

און וויא אזוי און צו וועמען די געלדער זיינען פערטיילט געווארען

עס וועלען אויך דיסקוטירט ווערען פלענער ווי אזוי אנצוגעהן מיט דער וויטערער רעליעף־ארבייט

אויף דער קאנפערענץ וועט ערוועהלט ווערען א נאציאנאלע קאמיטע אנצופיהרען די רעליעף ארבייט איבער׳ן גאנצען לאנד

ברענטשעס וואס האבען נאך ניט אריינגעשיקט די קרעדענ־שעלס פון זייערע דעלעגאטען זיינען עס געבעטען צו טהאן וואס פריהער. קרעדענשעלס וועהען אויך איפגענומען ווע־רען אין פילאדעלפיא.

מיט אכטונג,

סענטראל רעליעף קאמיטע

לחברנו משה מינוחין ולרעיתו מרותא להולדת להם בן — ב ר כ ה, שיזכו לחזר בקרוב לארץ־ישראל ולחנך שם את את בנם י ה ו ד י לפאר לעמנו ולארץ מולדתנו.

בברכת התחיה,
יעקב רבינוביץ ומשה איכהורן.

מזון על ידי עבודה

לאלפים מאחינו בארץ ישראל.

— ביום —

א׳, ל״ג בעומר, 21 לחודש מאי

יום הפרחים

לטובת הקרן הקימת לישראל.

טובי בני הנעורים יצאו בו ביום לאסוף כסף לטובת הנאציאנאל פונד העברי.

ס׳איז ענדליך ערשינען דער זאמעלבוך „יזכור״ (צום אנדענקען פון די געפאלענע וועכטער און ארבייטער אין ארץ ישראל).

רעדאגירט פון זרובבל, י. בן־צבי און אלכסנדר האשין

דער בוך ענטהאלטעט 254 זייטען מיט פראכטפולע קינסטלערישע צייכנונגען און בילדער פון די געפאלענע, געצייכענט פון׳ם בעזאלעלער קינסטלער מ. יאעב — צו דער געלעגענהייט ווערט ארראנזשירט א

יזכור אבענד

זונטאג דעם 14טען מאי, אין קלינטאן האל, 151 קלינטאן סט.

פראגראם פון אבענד:

1. ס. באנמשיק — — — — — — — — ערעפנונג
2. אלכסנדר האשין, טשערמאן — — — — — — — — אינליויטונג
3. פועלי־ציון געזאנגס פעראיין — שירו, שירו — — — — — געזאנג
4. ד. בן גוריון — ארבייטער און וועכטער — — — — — רעדע
5. י. הררי — א וועכטער׳ס חלום — — — — — — — דעקלאמאציאן
6. מ. מ. שיינקין — ארץ־ישראל אין מלחמה צייט — — — — רעדע
7. דר. ליאָ מאָצקין — אידישע העלדען — — — — — — רעדע
8. פועלי־ציון געזאנגס פעראיין — גלות מארש — — — — — געזאנג
9. יהואש — — — — — — — — — — — — פארלעזונג
10. דר. שמריהו לעוין — די אלטע הירם — — — — — — רעדע
11. דוד פינסקי — — — — — — — — — — — פארלעזונג
12. ב. צוקערמאן — די געפאלענע חברים — — — — — — רעדע
13. פועלי־ציון געזאנגס פעראיין — א וועכטער ליעד — — — — געזאנג
14. זרובבל — יזכור — — — — — — — — — — רעדע
15. פועלי־ציון געזאנגס פעראיין — שבועה — — — — — — התקוה
16. שלום

אלע אנטהייל נעמענדע ווערען באזונדער זיין.

דער פוע״צ געזאנגס פעראיין ווערט געפיהרט אונטער דער ריוטונג פון העגרי לעפקאוויטץ.

ביי דעם אבענד וועט מען צום ערשטען מאל קענען קריגען דעם זאמעלבוך „יזכור״.

פועלי־ציון פאלעסטינא קאמיטעט.

אנפאנג 8.30 פינקטליך — איינטריט 15 בענט

קאניאק חדש

מלא ישן

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

שלום-עליכם איננו.

VOL. III. MAY 19, 1916 No. 12

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(S. Abel, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין חתתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

VOL. III NEW YORK, MAY 19, 1916 No. 12

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית ניו־יורק, ט״ז אייר, תרע״ו גליון שנים עשר

שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם אֵינֶנוּ!

שלום עליכם

נולד ב1 מארץ, 1859 נפטר ב13 מאי, 1916

שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם

מסבירין את התנועה ואין מקשין על המנוחה. יש פלא לכל הרכבה ופשוטה היא ההפרדה. אין כמוס מחיים ואין גלוי ממות, ובני תמותה רואים בחלומם עולם הפוך ומחליפים את נשואי החיים בנישאי החיים ואינם רואים את הנס ומתחילים לשאול ולהקשות רק בהגיע הפלא עד קצו.

יחי האמן הגדול חיים תלוים בשערה יהיה חושב והוגה, כותב ויוצר. תלוי עומד בנס בעשרת שנות חייו האחרונות, ואין שואל ואין מקשה על הנסים ועל הגבורות שהראה בכחו איש הרוח, הצייר הגיבור. והיא כסנה בוער באש. בוער – ואוכל, ואיש לא אמר: אָסורה נא ואראה, מדוע יבער הסנה?

ולא ידע ולא הבין עולמנו, כי אורח מתהלך בקרבו. ויזמיני אותו לכתיבה ולקריאה עם עקירות ממקום למקום ועם נדידים ממדינה למדינה וישלמו לו במיטב פרוטותיהם ובמחיאות כפים רועשות. חשבון צדק. עשה האמן מה שמוטל עליו בחלבו, מחו ולשדו, ישלם הקהל בנחושת ובכסף.

ויגיע הפלא עד קצו. נשבר הכד על המבוע ונרוץ הגלגל אל הבור — ויתעורר עולמנו, ואנחנו כולנו עומדים משתוממים, זה לזה קוראים וזה את זה שואלים: איך? היתכן? מדוע כל־כך פתאום? ובאנו כ י ל נ ו, כמעט איש לא נעדר, להלק לו את הכבוד האחרון — אחר הפטירה.

ויצו לביתו.

והצואה הזאת, ספוגת פשטות ומלאת מנוחה, תשאר זכרון לדורות. שלא במתכון גלה לנו הצייר הנפלא טפח מסודו ומהקסם המיוחד שנתן בו בשרינו. ומי שלא ידע את „שלום־עליכם" בחייו ולא קרא את ספריו ואפילו לא שמע על־אודותיהם מאומה — והיה כי תזדמן לידו הצואה הזאת, יראה בה חזות הכל, אם אך בעל נפש הוא. יראה בה את המחשבה היהודית כמו שהיא, בלי שום התיפיפות והתהדרות, בלי יתיר וחסר, כשרה וטהורה, זכה וברה, והעיקר – מובנת לכל. מכל שירה ושירה שבה עולה קולו הרך של בעל ה ש ל י ם, כי השלים בעל הצואה עם החיים והשלים עם הבא לאחר החיים. והקול אינני לא רם ולא נמוך, ואין בו לא אזהרה ולא צווי, לא בקשה ולא תחנונים, אלא קול ממוצע הנהו ומלא שלוה והוא הודר בנעימות ויורד לכל אוזן, ומבעד לאוזן אל עמקי הנפש, ואומר: בני, ידידי, רעי, חביבי, אחי הטובים. בל תחכם הרבה, בל תתמרמר הרבה ובל תתפעל הרבה. האמינה לי. כל ימי הייתי מאזין מקשיב ומביט, צופה ומסתכל ולמדתי לדעת את החיים לארכם, לרחבם ולעמקם. סבלתי ולא נפלתי, נהניתי ולא התגאיתי. השאר נא גם אתה בתחומך, ובל תבקש חשבונות רבים, כי האלהים עשה את האדם ישר.

ויצו לביתו, ויצו לעמו. הוא פונה לבניו ולבני בניו, מפני שאיסטנים הוא ומעולם לא בחר ... ישין מירים ומדריכים, אבל המבין יבין, כי דואג הוא לא רק לאחריתם של בניו ובני בניו. והוא

אומר, שאם יתכחש מי מהם חלילה לצור מחצבתו, הריהו מוציא את עצמו מן הכלל „ואין להם חלק ונחלה בתוך אחיהם". ודוקא את הפסוק הזה לא תרגם והשאיר אותו במקורו ובצורתו.

מאין לקח את כל העושר? במה היה כחו גדול לצודד את נפש העם, מקטן ועד גדול? מדוע נתחבב כל־כך על כל השדרות והמפלגות בלי שום יוצא מן הכלל? יאמרו — כח האמנות שבו עשה לו את כל החיל הזה. הטפוסים שברא — על ידם קנה את עולמו בחייו. התשובה אינה מספקת, אינה מבארת למדי את המקום ה מ י ו ח ד, שתפס הסופר המספר הזה בתוך עמו. מקום מיוחד, לא במזרח ולא במערב, לא עם דרי מעלה ולא עם דרי מטה, אלא מקום מיוחד בכל מקום, בעליה, במורד ובתוך, בין מחבבי העבר, בין שואפי העתיד ובין מעריצי ההוה. והיה סערה כי תקום, סופה כי תתחולל בעולמנו ועם אובד עצות נרדף ונגרש ומתאבק עם היסודות, מתפרד ומתהלך בשעת הסערה, איש לקצהו ומפלגה לעברה, וגלים ומשברים מבדילים בין אח ואח ובין רע וגבר עמיתו — כמעט יחידי הוא „שלום עליכם" מרכין ראשו בפני כל גל וגל ועונה אמן אחרי כל משבר ומשבר ועובר מאח לאח, מרע לעמית, לא מקונן ולא מנחם, שוקל ומודד, מונה, סופר ורושם ומקרב את הרחוקים ומחבר את הנפרדים ומדבק את הסדקים, והוא בעצמו אינו מכריע את הכף לשום צד, מתרחק מנטיות ופניות, וכל אחד ואחד קורא את רשימותיו ואת ספוריו ועובר לפני תמונותיו החיות ואומר: שלנו הוא!

בשעת חורבן והרס, בתקופת הפרעות של שנות השמונים למאה העברה בא כשרונו לידי גילוי, ובאמצע המשבר הנורא, שעדיין אין אנו יודעים עד היכן תוצאותיו מגיעות, פרחה נשמתו, וחייו היו אך שרשרת ארוכה של נדודים וטלטולים -- והוא מעולם לא עזב את עולמו ולא הסיח דעת ממנו, ובכל מקום בואו נשא את עולמו עמו, בקרבו, ויהי משוש יצירתו לחבב את העולם הזה על סביבתו. וישכיל, ויצליח ויברא פלאות.

ובעולמו אין בדק, ובנשמתו אין קרע, ויהיו לו החיים ל ק נ י ן ש ל ש ל מ ו ת, והוא היה קונה את השלמות מתוך עבודה שאינה פוסקת ומתוך חבה יתירה לחיי העולם, שנטע בתוך עצמו, ויהי בעצמו, ביצירותיו, לסמל השלמות.

ויטע האמן השלם כרם בספרות ישראל, ובכרם אין גפן נכריה, אין זמורת זר. ודור חדש יבוא, דור מתקרב אחרי הדור שהתרחק, וירד לכרמו ומצא הכל מן המוכן ויברך על הגפן ועל פרי הגפן ויזכור באהבה, בתודה וביראה של קדושה את נוטע הכרם, את שלום השלם, את בחירו, את אהובו.

ויבואו יורשיו האמתים, ויחזירו עטרה ליושנה, ויריקו את הזהב מכלי אל כלי, מכלי שני אל כלי ראשון. וישיבו את המוח למקור המחשבה. ותתוסף הקדושה ותאיר לדורות, עד שלא יפסק נצח ישראל.

ד"ר שמריה לוין.

נֶאֱלַם הַכִּנּוֹר...

לזכר נשמת שלום־עליכם

נאֱלַם הַכִּנּוֹר, נִשְׁתַּתְּקוּ הַנִּימִים,
גִּיעָה הַנְּגִינָה בִּבְכִיָּה חֲשָׁאִית,
פִּרְפְּרָה וּמִרְמְּמָה בַּתְּקִיעָה הַדְּרִישִׁית,
הוֹמָה כְּנִשְׁמָה שֶׁל מֵת עַרְטִילָאִית...

נֶאֱלַם הַכִּנּוֹר, וְנִימִים חֲבוּיוֹת
הוֹמִית בַּלֵּב וּמִשְׁתַּפֶּכֶת בִּתְפִלָּה—
תְּפִלַּת גַּעְגּוּעִים לַלְּבָב כִּי יֶעְשִׁיר,
נוּגָה, אִלֶּמֶת, לֹא נִיב וְלֹא צְלִיל לָהּ...

נאֱלַם הַכִּנּוֹר. נִסְתַּלְּקָה הַשְּׁכִינָה.
נִנְעֲלוּ שָׁמַיִם וְנַעֲלוּ הַפְּרוֹכִים.
נָמַס הַיִּסְמִין—יְשֵׁנוֹת מִתְגַּלִּים
עוֹלָם בָּה אֶפוֹר וְחַיִּים עֲלוּבִים...

אפרים א. ליסיצקי.

אֵבֶל עָם

ימיו האחרונים של שלום־עליכם.

אבל גדול וכבד מאד לעם היהודי. מבכה הוא את מות חביב־סופריו שלום־עליכם, שנפטר בשבת, י' אייר.

כשבועים ימים חלה המנוח את מחלתו, מחלת כליות ולב אשר בה מת. לבו החולה הגיד לו, כי לא יקום עוד להיים מחליו זה. ועוד כעשרה ימים לפני מותו, בשעה שהכל, וגם הרופאים, היו מלאים תקוה, כי ישוב לאיתנו ויהיה ויפעל הרבה שנים בתוך העם, אשר נפשו קשורה בנפשו. [illegible] את [illegible] המחכה לו, לבני־ביתו. מצבו היה הולך ורע מיום ליום. יסוריו הנוראים הדריכוהו מנוחה. ובכל זאת, כשרות לו מעט, [illegible] בערב [illegible] בקשתו היו העתונים נקראים לפניו, והוא היה מביע בכל פעם את קורת־רוחו על כל הדשה, שמצא בה ענין והפץ, בחיוך קל. (הדבור היה קשה עליו מכובד נשימתו בימים האחרונים.) באור ליום הששי הורע מצבו מאד. סביב מטתו נקבצו כל בני־ביתו ומקורביו. טובי הרופאים שבניו־יורק: הפרופיסורים רודיש וקויפמאן והד"רים א. גינזבורג, פרידמאן והילקוביץ, שעמדו על־יד מטת החולה הנעלה וטפלו בו. במשך זמן מחלתו התאמצו להקל את נשימתו על־ידי המצן. דעת הנפטר היתה צלולה עד הרגע האחרון לחייו. הוא הכיר את כל בני־ביתו ומקורביו. ביום הששי, בשעה הרביעית אחרי הצהרים נודע לבנו־יחידו מפי הפרופיסור רודיש, כי שעות חייו של אביו ספורות. הבן הנאמן, נרגש ונסער מידיעה רעה זאת, נגש אל מטת אביו החולה והתחיל צועק ומתחנן: „אבא. חיה. הלא הבטחת לי להיות"... אך האב לא נענה. לא יכול לענות. כחו עזבהו כבר, והבטחתו ובקשת בנו לא נתקיימו... אולם רופאים אחדים ממכיריו הטובים לא אבדו את כל תקותם. ידידיו, הרופאים האלה, חשבו ומצאו, שאם יבוא שנוי לטובה במשך הלילה במצב החולה אז יש תקוה. אולם [illegible] לטובה המקוה לא בא, והתקוה האחרונה אבדה. ובאור ליום השבת התחילו שעות־הגסיסה הנוראות. בשעות אלו עשה את ההתאמצות האחרונה למלא את בקשת רעיתו הנאמנה, אשר שמרה עליו כל הזמן, [illegible] את עיניו. [illegible] את עיניו והביט על האנשים שעמדו על־ידו. נראה, שהיה ברצונו לאמר איזו דבר, אך כחו לא היה כבר עמו, והדבור האחרון קפא על שפתיו. במעמד בני־ביתו: רעיתו, בנו־יחידו, שלש בנותיו, חתנו ונכדתו, וידידיו ומכיריו המקורבים ורופאיו הנאמנים: ד"ר הילקוביץ וד"ר א. גינזבורג, ששמרו עליו עד הולם־לבו האחרון, יצאה נשמתו הטהורה והנעלה בשעה [illegible] ועשרים [illegible] בבוקר. [illegible] של ענק־הרוח, אשר השיבה את נפש הנענה, והחיתה את רוח הנדכא, שהרנינה את לבות מיליוני בני אדם בצחוק וגיל ומילאה את עיניהם דמעות ששון החיים וצערם — השירה הזאת נפסקה באמצע. והוא רק בן החמשים ושבע שנה במותו!

ימי בכי ומספד.

בהגיע הבשורה המעציבה לה„איסט־סייד“ נזדעזע הרחוב היהודי היותר גדול בתבל. כהלומי־רעם, נדהמים ונרעשים מן הידיעה המדאיבה הזאת, רצו אנשים הנה והנה לחקור ולדרוש עד כמה אמת נכון הדבר. רבים לא רצו להאמין, והקיפו את מערכות העתונים היהודיים, וכשלש שעות אחרי מותו הופיעו העתונים בהוצאות מיוחדות, מוקפות מסגרות שחורות, ופרסמו את הידיעה ברבים. מקור־הדמעות נפתח. העם התחיל בוכה על אבדן בנו־יקירו. מורידים דמעות אנשים ונשים, זקנים ונערים, עשירים ועניים, אורטודוקסים וראדיקאלים. הכל מרגישים בגודל האבדה. כל אחד רואה במותו של הסופר הגדול הזה לא אבדה עממית ולאומית בלבד, אלא גם אבדה א י ש י ת , כראות הבן את אביו מת על פניו. כי מי מן הסופרים היה יותר קרוב ללב היהודי ולנפשו, כשלום־עליכם ? מי השכיל לחדור לתוך רוחו של הקורא היהודי, להיות לעצם מעצמו ובשר מבשרו, כסופר העממי הזה ? העם מרגיש את זה ומתאבל על מתו — מתאבלים היחידים ומתאבלים הרבים: ההסתדריות, החברות והאגודות. הראשונה להביע את השתתפותה בצער המשפחה היתה אגודת הסופרים היהודיים. באספתם, שנקראה לתכלית זאת, החליטו לשלוח את הטלגרמה הזאת למשפחת הנפטר:

„אספת־האבל של כל הסופרים היהודיים בניו־יורק מביעה את צערה הגדול על מות שלום עליכם שלנו, אשר בצחוקו הלבבי חבש את כל נשברי הלב בעמנו. בשעה שיגון עמוק שורר בכל בתי היהודים, שהכניס שם על־ידי יצירותיו הנצחיות כל־כך הרבה אושר וגיל, פונים אנחנו בזה לכל האבלים, לכל בית־ישראל, בקריאה, למלא את חובתנו לזכר הנפטר הגדול ולמשפחתו האהובה. אנחנו, הסופרים היהודיים, מקבלים עלינו את עבודת־הקודש: ליסד, בהשתתפות כל חלקי העם, „קופת שלום־עליכם“ לפי רוח צוואתו של שלום־עליכם, הנוגעת עד הלב“.

גם בועידת ה„ועד היהודי האמריקאי“ נתקבלה ריזולוציה של אבל לזכר שלום־עליכם. נבחר גם ועד מיוחד, שעליו להגיש תזכיר למשפחת הנפטר. חברי הועד הם: ד"ר סיירום אדלר, ד"ר י. ל. מגנים והרמאן ברנשטיין. הנאספים החליטו להשתתף ביסוד „קופת שלום־עליכם“. הנאספים הפרישו באותה ישיבה כחמשת אלפים דולאר.

באספת ההסתדרות „אהיעבר“, שנערכה במוצאי־שבת, נתקבלה הריזולוציה הזאת:

„נדהמים מצער ומכאב אנו מביעים את רגשות צערנו על מות הסופר הגדול שלום־עליכם נ. ע. מותו אבל כבד הוא לכל עם ישראל. אנו מביעים את השתתפותנו העמוקה בצערה הגדול של משפחת הנפטר, ויהי שמו, שישאר לעד בזכרון העם, לתנחומים ביגונה.

משתתפים אָנו בצערו של חתן המנוח, עורך „התורן", י. ד. ברקוביץ. תהי עבודתו הפוריה, להכניס את יצירותיו של המנוח אל האוצר הנצחי של עם ישראל— אוצר הספרות העברית, נחמתו".

ריזולוציות־אבל מעין אלה נתקבלו באספותיהן של הרבה הסתדריות ואגודות בניו־יורק ובערי המדינה. טילגרמות של סימפטיה ומכתבי־תנחומים מתקבלים למאות מכל קצוי הארץ ומאירופה הרחוקה.

בשני הימים, שהמת היה מוטל בביתו, נהרו ההמונים לאלפים, לראות את פניו בפעם האחרונה. הארון העמד באמצע החדר, ומשני עבריו מזה ומזה העמדה משמרת־כבוד של סופרים, שעמדו על משמרתם ביום ובלילה. על שלחן קטן, על־יד הארון עומדים שני נרות־נשמה דולקים. בחדר שקט ודממה. תוגה קדושה מרחפת על כל ועל הכל. רק האנחות התכופות, רוויות־הדמעות, הפורצות מלבות העוברים־המבקרים, הזורקים את מבטיהם הנוגים על פניו המגוללים של הנפטר החביב — מפריעות את דממת־המות. זרם האנשים, ההולך הלוך וגדול, אינו פוסק כל היום. זה יוצא וזה נכנס. מספר האנשים, העומדים בחוץ ומחכים לתורם, להכנס פנימה, אף הוא הולך ומתרבה מרגע לרגע. אבל ההזדמנות להפרד מאת המנוח הגדול ניתנה לכל אחד. מספר המבקרים האלה עלה ביום הראשון בלבד לחמשה עשר אלף ויותר.

משפחת הנפטר הביעה את חפצה, כי הלוית המת הגדול וקבורתו תהיינה לפי המסורת היהודית ורוחה. ורצונם זה נעשה.

בעריכת ההלויה טפלה הקהלה הניו־יורקית, הנחשבת לבאת־כחן של כל המפלגות היהודיות השונות. לחברי־הועד של עריכת תכנית הלויה נבחרו: ראש הקהלה, ד"ר י. ל. מגנים, דוד פינסקי, פינחס רוטנברג, אברהם א. לובארסקי, ש. אבל ויהושע גורדון. לנושאי המטה: יהואש. אברהם רייזין, פרץ הירשביין, שלום איש, דוד פינסקי, אפאטאשו, מאני לייב, י. שווארץ, חנן י. מיניקס ויואל סלונים. לנושאי־המטה המכובדים: הד"ר ספיוואק, ברנהארד ראבינוביץ (אחי המנוח), לוין־אפשטיין, בורים גולדברג, ל. מוצקין, מ. שיינקין, ז. גלוסקין, יהושע גורדון, פינחס רוטנברג, יוסף בארונ־דס, א. א. לובארסקי, הרמאן ברנשטיין, א. כהן, א. גוניקמאן, י. זווין, פ. ווירניק, א. לייסין, ד"ר י. ל. מגנים, ד"ר שמריה לוין, ס. לובארסקי, ג. לובארסקי, ד"ר א. גינזבורג, ד"ר ש. מ. מלמד, הרב מ. ברלין, צ. ה. מאסליאנסקי, ב. צוקרמאן, ד"ר נ. סירקין, ד"ר חיים זיטלובסקי, ל. חזנוביץ, לואיס ליפסקי וא. גולדברג.

ה ה ל ו י ה.

הלויה כזו, שזכה לה שלום־עליכם, לא זכה שום אדם גדול מן המתים היהודים הגדולים. אשר מתו על אדמת אמריקה. כך מחליטים ואומרים פה אחד כל יודעי־דבר. הלויה זו עלתה הן במספר המשתתפים בה, והן בהתענינות הגדולה שעוררה בעתונות היהודית והכללית בכל הארץ, וכמו כן בהקהל המנומר והמגוון, שהלך אחרי מטתו של שלום־עליכם, גם על הלויותיהן המפורסמות בשעתן של הרב ר' יעקב יוסף והסופר י. גארדין. משערים את מספר המשתתפים בהלויה זו לרבע מיליון איש ויותר. כל הדרך, ממעונו של הנפטר בברונקס עד בית־הקברות „הר נבו" בברוקלין — מרחק של שלשים מיל בערך — היתה צפופה אנשים ונשים, צעירים וזקנים, מכל שדרות העם ומפלגותיו, שבאו ללוות את הנפטר הגדול הזה. ולא בני ניו־יורק בלבד השתתפו בהלויה זו, אלא גם יהודי הערים והעירות הסמוכות באו למאות ולאלפים לחלק את הכבוד האחרון לסופרם האהוב הזה. מהערים הרחוקות באו הרבה דיפוטאציות שליחות — הסתדריות יהודיות שונות של המקומות ההם, לקחת חלק בה, ולהביע על־ידי זה את השתתפותן של ההסתדריות האלה בצער המשפחה האבלה ובצערם של כל ישראל על הלקח מהם שלום־עליכם.

בשעה מוקדמת בבוקר יום שני בשבת, י"ב אייר, היום שבו נועדה הלוית־המת, התאסף המון גדול ומלא את כל רחוב קלי, אשר שם נמצא בית המנוח. מרגע לרגע הולך מספר האנשים ומתרבה. שוטרים עומדים ומפקחים על הסדר. בבית פנימה תנועה והמולה. נכנסים ויוצאים אנשים ממקורבי המנוח, שבאו להפרד ממנו. נכנסת לחדר־המת גם משפחת המנוח: האלמנה, בנו היחיד, שלש בנותיו וחתנו. כולם נצבים על־יד הארון. עומדים הם מדוכאים ודוממים. מסתכלים בפני מתם היקר ביגון אלם וחרישי, הפולח כליות ולב. אין אומר ואין דברים. נראה, כי קדושה ויקרה בעיניהם צוואת המנוח, שלא לספוד לו ולבכותו, והם מתאפקים ובוכים בחשאי. היחידה, שאינה יכולה להבליג על יגונה, היא האלמנה. צער עמוק ממלא את כל החדר, צער, שאין לו פה ולשון. והכל מסביב עומדים דוממים ומחרישים, הכל משתתפים אותה שעה בצער המשפחה, שהוא צער כולם.

מפסיק את שתיקת־היגון הזאת קול מכריז מן החדר הסמוך לנושאי המטה, כי יקרבו. אחרי תפלת האזכרה נגשים אלה ונושאים את הארון. „נושאים את הארון" — נפלה הברה בחוץ. והקהל הגדול והמנומר התרגש. כל אחד מתאמץ לזרוק מבט אחרון על ארון הנפטר הגדול. הארון הושם בקרון־המתים, ותנועת ההלויה מתחילה.

היום מעונן וקריר. נראה כאחד ימות־הסתיו העגומים בחדשי השוון וכסליו. פני השמים זועפים. נדמה, כאילו כובשים הם צער עמוק בקרבם ומתאפקים על יגונם, ורק מדי פעם ופעם יטפו נטפים קלים ודקים ולפעמים גם קוי אור ינצנצו: „שחוק מתוך דמעות"...

מביט אני מכל עברי וסוקר את מחנה האבלים הגדול: חומה של אנשים מימין הארון ומשמאלו,

ומאחריו מתנועע יער של ראשי בני־אדם, שהעין לא תוכל לתפוס את סופו. נושא אני את עיני גם אל הבנינים הגבוהים. כל החלונות, הגזוזטראות, הגגות והמעקות מלאים אדם, המלוים במבטיהם את תהלוכת־האבל הגדולה הזאת, המתנועעת לאט־לאט. כל אחד פוסע בזהירות יתירה. הולכים צפופים, ואי־אפשר לדקדק באותה שעה גם בסדר. ככה עברה ההלויה את השכונה היהודית בברונקס. לכשהגיעה לרחוב המאה וחמשים, עמדה מלכת, והאבלים המקורבים וצירי הדפוטאציות ישבו אז במרכבות, והמלוים המרובים הולכי־רגל נפזרו אז.

ברחוב המאה ושש עשרה עמדה ההלויה על־יד בית־הכנסת „אוהבי־צדק", אשר בו התפלל המנוח בימי השבתות והחגים, ועל מדרגות המרפסת שר החזן רוזנבלאט את תפלת ההזכרה. גם בהארלם היתה השכונה היהודית, שבה עברה ההלויה, מלאה אנשים עד אפס מקום ריק בכל אורך הרחובות ורחבם.

משם עברה ההלויה דרך האווניו החמישית לרחוב העשרים ואחד. בהגיעה להאווניו השניה, עמדה אצל לשכת הקהלה, ותפלת „אל מלא רחמים" הושרה גם שם. במקום זה שממנו מתחילה הגיטה של ה„איסט־סייד", היו הלחץ והדחק של ההמונים גדול ביותר. האנשים עמדו צפופים, דחקו אחד את השני ולא היה מקום לנוע, ואי־אפשר היה להארון למוש ממקומו. הוזמנו למקום־המעשה פלוגות חדשות של שוטרים להעמיד את הסדר על מקומו. ששה שוטרים רוכבים על סוסים פנו אז את הדרך לפני תהלוכת־האבל. אצל הרחוב השביעי נוספה על המלוים קבוצת המשחקים בתיאטרון היהודי, ועל־יד הרחוב הראשון — התלמידים והתלמידות של בתי־הספר הלאומיים והראדיקאליים. הילדים הלכו לפני הארון, ומשני עבריהם פלוגה של שוטרים בת חמשים איש — משמרת־כבוד של העיר ניו־יורק.

אך הרושם היותר עמוק ונמרץ, שנתרשם במחו של המסתכל היה מחזה־האבל הנהדר, כשהגיעה תהלוכה עד לב הגיטה — עד איסט ברודביי. כל בתי־המערכת של העתונים היהודים, ה„עדיוקיישאנאל אלייענס", „הכנסת־אורחים" ועוד מוסדות ובתים פרטיים אחדים, היו עטופי שחורים. כל איסט־ברודביי, גן „סיוארד" וכל הרחובות אשר מסביב נעשו גוש מוצק אחד של אנשים. קטן וגדול עלו על הגגות, נתלו בעמודים ובגדרות ובלבד שיראו את ההלויה. הדחק ברחוב הזה היה גדול כל־כך, עד שהפוליציה הוכרחה לסגור את הרחוב בעד שטף האנשים, שזרם בלי הפוגות. הארון הוכנס לאולם הגדול של ה„עדיוקיישאנאל אלייענס". רק ליחידי סגולה: לדפוטאציות ולעסקני צבור מפורסמים, ניתנה רשות הכניסה על־פי כרטיסים מיוחדים, שקבלו לצורך זה מאת הועד המסדר. האולם היה מלא מפה אל פה.

על הבימה נמצאו בתוך שאר היושבים: ד"ר שמריה לוין, בורים גולדברג, ז. גלוסקין, ל. מוצקין, ד"ר ח. זיטלובסקי, שלום אש, יעקב שיף, ד"ר א. גינזבורג, דר" סיירוס אדלר ועוד סופרים ועסקנים מפורסמים אנשי־שם.

הר"ר י. ל. מגנים היה המספיד הראשון. פותח הוא בפסוקים אחדים מן התנ"ך במקורם העברי וממשיך את נאומו באנגלית. „רוח ד' אלהים עלי, יען משח אותי לבשר ענוים, שלחני לחבש לנשברי לב..." „לשום לאבלי ציון: לתת להם פאר תחת אפר, שמן ששון תחת אבל, מעטה תהלה תחת רוח כהה..." בשלום־עליכם — אומר הנואם בתוך שאר דבריו — נתקיימו הפסוקים האלה במלואם. הוא, בכשרון הגאוני שנחן בו עטו, היה שליח אלהים, שבשר אף טוב בההומור הבריא שלו לענוים. לנדכאים ולהלכאים, וחבש בו את לבם השבור... שלום־עליכם שפר את חייהם של אלה, מצא פאר תחת האפר, המכסה את הגיטה. לחייהם של בני הגיטה הכנים את הששון תחת האבל, ואת הרוח הכהה עטה תהלה... אחרי כן הקריא הנואם את צואת המנוח בתרגום אנגלי, והעיר את אזני הקהל לקיים את צואת המת. הוא מצדו נדר נדר לעשות, עד כמה שידו מגעת. הנואם השני היה הסופר דוד פינסקי. מדבר הוא בשם הסופרים היהודים האבלים, שזכר רבם וחברם הגדול, המוטל עכשיו מת לפניהם, יהיה חי תמיד בזכרונם ובלבותיהם.

מספד חם ומלא רגש קושר המשורר יהואש. שלום־עליכם הוא האיש, שהכנים שמחה ואור־שמש למעונות הדלים. מקרקע העם דלה את האור הזה. מן העם לקח ואל העם נתן, ושמו יהיה מבורך בפי כל העם לדור דורות.

הפרופיסור ישראל פרידלנדר מביע בשמו ובשם מפקחי ה„עדיוקיישאנאל אלייענס" את צערם על מותו של האמן הגדול.

הספדן האחרון היה המטיף העממי צ. ה. מאס־קיאנסקי. מדבר הוא על הסופר העממי שלום־עליכם, שיכול לשמש מופת להסופרים היהודים הצעירים ביהדותו. יהודי היה המנוח בחייו הפרטיים כמו בכתביו. שלום־עליכם לא ישכח לנצח. כימי העם היהודי על הארץ יהי שמו. על כל „שלום עליכם", שבו יברך איש יהודי את רעהו, יעלה שם שלום־עליכם הסופר והיהודי על זכרונו.

אחרי גמר ההספדים נמשכה תהלוכת־האבל על דרכה. הפעם עמדה אצל „הכנסת־אורחים". גם כאן שר החזן את תפלת ההזכרה. משם עברה לרחובות מונטגומרי וקלינטון. בהגיעה לרחוב דילנסי על־יד הגשר הוויליאמסבורגי עצרה הפוליציה לעשרים רגע בעד ההמון הגדול ונתנה לעבור את הגשר רק למרכבות המלוים. בחלק העיר ברוקלין, ששם עברה תהלוכת־האבל נשנו אותן הסצינות. גם שם היה קהל המלוים

מתפתרים במהומה רב מאד. בשעה השלישית הגיעה התהלוכה לתחנה האהרונה — לבית־הקברות. הצר־המות גם היא היתה מלאה המון אנשים, ורבים שעמדו מחוץ, לא יכלו להכנס מאפס מקום.

על קברו הזמני הספידהו הד"ר שמריה לוין. „שלום־עליכם — אמר הנואם בתוך שאר דבריו — היה הרש"י המודרני של חיינו. מה רש"י הוא המפרש היותר הביב ומקובל, שאי־אפשר לאדם מישראל, הלומד תנ"ך ותלמוד, מבלעדיו, כך היה שלום־עליכם המפרש היותר פופולארי והיותר הביב של החיים היהודיים בתקופה הזאת. ולכשיבוא אדם בזמן מן הזמנים לעמוד על חיינו בתקופה הזאת, יצטרך לכתבי שלום־עליכם יותר מלכתבי שאר סופרי דורנו.

אחריו דברו שלום אש, אברהם רייזין, ד"ר נ. סיר־קין ומורים וויטשבסקי. דארין היישב במערה, ובני של המנוח אמר את תפלת הקדיש־יתום. אחרי גמר המלחמה יעלו יורשיו את עצמותיו מזה לרוסיה, ושם יאסף אל עמו.

נתיתם עולמם של בני המנוח ונתיתם עולמו של עם היהודי. צער היחיד וצער הרבים נפגשו ונתמזגו באברה המשותפת הזאת. אבל כבד הוא למשפחתו של שלום־עליכם ואבל גדול לכל העם.

א. פ.

קופת־עם לשמו של שלום־עליכם.

נסתדר ועד ליסד קופת־עם לשמו של שלום־עליכם, כדי להוציא על־ידה לפועל את צוואתו של המשורר העממי הגדול הזה.

לפיכך אנו מבקשים בזה את מעריצי שמו של שלום־עליכם בכל הארץ, שברעתם לערוך הקראות, נשפי־אבל או להציב לו מצבת־זכרון בהקמת מוסדות שונים על שמו של הנפטר הגדול, לפנות בדבר הפרטים על־פי הכתובת הזאת של הועד:

Sholem-Aleichem Folks Fund,
356 Second Avenue, New York City.

ה ו ע ד הזמני.

ד"ר י. ה. מגנים, יושב־ראש.
א. א. לובארסקי, גזבר.
יהושע גורדון, מזכיר.

ש. אבל, שלום אש, י. אלגין, יוסף בארונדס, ג. בובליק, מאיר ברלין, הרמאן ברנשטיין, אב. גולדברג, בורים גולברג, שלום גולדברג, ש. פ. גולדברג, ד"ר א. גינז־בורג, פרץ הירשביין, פרץ וורניק, דוד וורבלובסקי, ל. הזנוביץ, ש. יאנובסקי, ד"ר שמריה לוין, ליאו מוצ־קין, י. מארינוב, ד"ר ש. מ. מלמד, ל. עפשטיין, הרמאן פאליי, דוד פינסקי, ישראל פרידקין, אב. קאהאן, ליאון קאמייקי, ד"ר קלינג, י. קאצנלנבויגין, פינחס רוטנברג, אברהם רייזין.

אחרי מטתו של שלום־עליכם

מאת

צ. אוירבוך.

כמלאך־השחוק, המלא עינים מאירות, הופיע אלינו שלום־עליכם. כמלאך־השדים הצריק, הנלבב — וכל בית־ישראל נתמלא צלילים עליזים ואורה של שמחה.

כל הפרעניות והתראות נמכו מפני אור שמשו. נצטרפו והיו למצהלות שחוק ולנגוהות ההומור.

הבדיחות הנעלסה והחביבה אשר לרוחו היתה לאור גדול ולמשיבת־נפש לעם ההולך בחושך...

הניף האמן הפלאי הזה במטה־הקסם אשר לו ושלל צבעי קשת ההומור העברי נראו בענן ספרותנו...

מנדלי נתן לנו את הלעג המיסר, את התוכחה מתוך אהבה — תוכחת אב. פרץ — את יראת הכבוד לרוחנו, את ההוקרה העצמית. ושלום־עליכם — את ה א ה ב ה ה ר ב ה, את האהבה לעצמנו ולכל אשר לנו.

כי שלום־עליכם השף לפנינו את המנוחה הנעימה, את הפשטות הזכה ואת בדיהות הרעת הנאה ואת כל הנוי הנפשי, אשר ב„טוביה ההולב" ובכל שלל טפוסיו היהודיים הנאמנים, — יהודים מכף רגלם עד קדקדם. כי רק הוא השרה על חיינו את האור המסונן והמרחיב את הרעת ... אור ההומור העברי.

ובזרוח עלינו האור העליז והמרנין הזה, ראינו, כי עוד רב לנו, כי עוד לא הועם זוהר הרקיע אשר לנפש העם. נתמלא לבנו אהבה רבה לנו, לנמקים בין אורות שהוק מצורף ביסורים, צחוק ספירי ומאיר; נתמלא אהבה לנו, המצפינים את הצער האלם העמוק בחביוני ההומור העממי, ולזה הפלאי, שהפך את דמעתנו לבת־צחוק מקרינה...

שלום־עליכם הראה אותנו את עמנו, את רבבות אחינו בחיי החולין שלהם, ב ע צ ם ט ה ר ם — בטהרת התמימה הרבים הרגיש יהבלה, המשחרר את הרוח ומזכך את הלב...

אם גם סופרים אהרים נסו להציל דבר־מה מ„פי העם", הרי שלום־עליכם, האמן העברי היחידי, ה י מ פ י ה ע ם, או יותר נכון, היה לפה לעם. כי רק על שפתי שלום־עליכם רהפה תמיד בת־צחוק של ההתול העממי, ורק בעיניו קרן תמיד אור פקחותו הנעלסה והצרופה של העם העברי שבע עמל ורעת.

לא הומוריסטן סתם ומבדה את דעת הבריות, כי אם גאונו של ה ה ו מ ו ר ה ע ב ר י העממי הוא שלום־עליכם. נחל נובע קורת־רוח נאה, ממקור ברוך — מקור העם היה לנו שלום־עליכם. בחלזון אמנותו בקע

את הזכוכית העבה והמזוהמה שסככה על המעין החי של עליזות והומור נשגב אשר הקיר בתחתית העם, בלב־המוניו. הכה המעין גלים חיים ומוארים, והיה למרפא לנפשנו היגעה... נתגלתה לפנינו דמות־דיוקנו של ה ה ו מ ו ר ה ע ב ר י במלוא קומתו ובכל זוך הבדולח אשר לו.

לפיכך היה לנו שלום־עליכם ל ג ל ו י ל א ו מ י ר ב ־ ה ע ר ך.

נפש העם העברי נראתה לנו בצביון חדש, בשעה שהפך את מטבע חיינו עם פניה השוחקות למעלה... אין בו, בהומור העברי, מתהפיכותיו ונפתוליו של ההומור העממי הרוסי, שנגלה ביצירותיו של גוגול הרוסי. אין אף שמץ מאותה הרוח העכורה והדלוחה, אשר לגבורי גוגול, ואף מישהו מאותה שפלות־הנפש ופחיתות ־ המדות וקהות ־ הלב אשר להם. אנשי־גוגול אלה — רק הגיחוך הרב, אשר בכל הליכותיהם, מפיג את ההתמרמרות, שהם מעוררים בלבנו, ומכפר על זדון לבם...

הלא מתחת להגיחוך ולהקאריקאטוריות, אשר בחיי אנשי־כתריאלבקה שלנו, מפכה אור גדול יחס־החיים מצורף ונעלה, הומור שיש בו משלות הצער העולמי וממנוחת האמונה והבטחון. הלא טוביה החולב איננו רק „טפוס", אלא ת ר ב ו ת ש ל מ ה ועולם מלא בפני עצמו. ובדיחות־רוחו אינה הבדיחות קלת־הדעת, הפרועה והמעוה את פני כל הדברים, אלא אותו ההומור העולמי והאנושי, ה מ ח מ ם את הלב ומפייסו, אותו ההומור העליון, המרחף מעל לכל פגעי־החיים והמאיר לעולם כאור שמש, משרה את אורו על הטוב ועל הרע, על גני חמד ועל בצות, על החי ועל המת, על הפורח ועל הנובל, על היכלי־פאר ועל אשפתות... ה ה ו מ ו ר ה ר י ל י ג י ו ז י ־ ה ע מ מ י.

נחת לתוכנו ההומור הריליגיוזי הזה, וצחקנו את צחוק הנצחון על בטול־עצמנו, והיתה לנו הרוחה...

אולי מרומם הוא היוצר „המקובל", הנסתר, המזכה ביצירותיו רק את יחידי־הסגולה; המדבר אלינו תמיד מתוך ערפלי ה„יחידות" ומוריד אלינו את קולו ממעמקים נסתרים. אולי נשגב הוא הלז בסתרי היצירה האינדיבידואלית. אך הוד הרוממות אשר לא יתיצב תמיד כנגד בינו ובין העם. וראהו העם מרחוק והשתחוה לו, אף לבו בל עמו... כי קרת־המרחק ויראת הרוממות יפרידו ביניהם...

משתאה, מלא חרדת קודש יסוג מפני [illegible]

היותר אהוב וקרוב ללבות כל העם הוא רק האמן שלום־עליכם, אשר העניק מרוחו לכל יהודי באשר הוא יהודי; אשר העלה את ניצוצות ההומור שבכל לב עברי, אשר פתח את מעינו וישבור את צמאון כל העם לכל שדרותיו ומעמדיו; אשר הצהיל צחוקו והרחיב את רוחו של כל יהודי ויהודי. והכל, מנער ועד זקן, התחממו לאורו. רק בשלום־עליכם, [illegible] בישראל, דבק העם בכל לבו.

שלום־עליכם ירד אל מכמני העממיות שלנו, שאב מלוא חפניו. זקקם בנפשו השקופה והמזהירה והחזירם לנו מעולים ומשובחים — עם תוספות „שלום־עליכם"... שלום־עליכם כמעט שנבלע בטפוסיו, בשפתם ובתנועותיהם; אך יחד עם זה נפשו מרחפת מעל לראשיהם בבת־צחוק חשאית ועוטה את כולם בהינומת־אור רכה ושקופה... מבין השיטין, מאחוריהן או מלפניהן, ישמע לפעמים להש עצבונו הוא, ותתנוצץ דמעתו [illegible] באור־צדדין — [illegible] העממי לא כהה מבעד המאור האישי והמיוחד שבו. הם השלימו ומלאו זה את זה.

ולפיכך התערבבו התחומים, וקשה לנו להעביר את הקו המגביל בין שלום־עליכם ובין העממיות העברית. העם מדבר בשפתו וצוחק את צחוקו של שלום־עליכם, ושלום־עליכם מדבר בשפתו וצוחק את צחוק של העם...

מעמו לוקח ואל עמו נאסף...

נסתם הגולל על קברו של שלום־עליכם, ואתו יחד אולי נסתם הגולל על דור שלם. על עולם מלא, שהלך מאתנו לבלי שוב עוד. אך יחד עם זה מרגישים אנחנו בכל ישותנו, כי זאור הפנימי, אשר ביצירתו, ההומור המזוקק האנושי והעולמי — נשמת ההומור של העם העברי, לא ימוש מלבנו כל עוד שלא נתק הקשר האחרון בינינו ובין עמנו בכל גלויו הגדולים... שכינה נעלסה ומלאת־זוהר זו — שכינתו של שלום־עליכם נאספה „לפני ולפנים" של תרבותנו הלאומית, וזכרונה נקבע לנצח בלב העם העברי.

על דעת הקהל

מאת

משה הלוי.

לפני שבע שנים נוסדה הקהלה בניו־יורק, ואחרי שש ועידות שנתיות, שהיו קובעים אותן בשנים כסדרן בירח אפריל לשמוע דין וחשבון על־דבר פעולותיה השונות והחשובות של הקהלה היהודית היותר גדולה בדברי ימי ישראל, ראו מנהיגי הקהלה חובה לעצמם לדחות בשנה זו את הועידה השנתית לזמן מאוחר. במקום להועיד את צירי הקהלה ולמסור לפניהם דין וחשבון ממעשיה בשנה שעברה, פנו הפעם העומדים בראש הקהלה בקול קורא אל כל אלה, שהרגישו הצבורי מפעם בלבם, והרוצים בתקונם ושכלולם של חיי הצבור בניו־יורק, לנהל תעמולה רחבה לטובת הקהלה ולברר לפני הקהל את גודל נחיצותה ורב ערכה, עוד טרם שנכנסה הקהלה לועידתה השנתית.

מה ראו מנהיגי הקהלה ומדברניה ששנו הפעם ממטבע שטבעו להם? המקצועות השונים שעוסקת בהם הקהלה לא סבלו בשנה שעברה בשביל המלחמה באירופה. אדרבה, עבודתה עוד התרחבה והסתעפה בענפי עבודה חדשים: לשכת החנוך, המפעל היותר חשוב שיצרה הקהלה, הרחיבה הרבה את חוג פעולותיה בשנה העברה. בקיץ העבר יסדה הקהלה את בית־הספר לעסקנות הצבורית, וגם עלה בידה לתווך ולפשר בסכסוכים שונים שפרצו בין נותני העבודה והפועלים, מה שגרם בהרבה מקרים למניעת שביתות ובטלה מאונס. הם היו יכולים להראות על שורה שלמה של מעשים ופעולות, שנעשו במשך השנה על־ידי הקהלה ובהשפעתה, ומה ראו איפוא, שיצאו בקול קורא שהוא כעין הודאה רשמית, שאף־על־פי שהצליחה הקהלה בעבודתה, הרי בנוגע לקהלה עצמה, בתור הסתדרות השואפת לכלול בקרבה את היסודות השונים של היהדות הניו־יורקית, כלום לא עלתה בידה וצריכה היא להתחיל את הכל מבראשית?

אמנם אלה שהשתתפו בועידה האחרונה והתבוננו בשים לב אל סערת הרוחות שחוללה אז שאלת הקונגרס שתפסה את המקום הראשי בסדר היום של הועידה, הרגישו כבר אז, כי, בתור הסתדרות צבורית ועממית, נחתם גזר דינה של הקהלה. ולא משום שהעומדים בראש הקהלה התנגדו בגלוי, בכל תוקף השפעתם, לדרישת הרוב המכריע של הצירים שצדד בזכות הקונגרס, נקע לב הצירים מאחרי הקהלה שהכזיבה את תקוותיהם שתלו בה. וגם אין לנמק את התנוונותה של הקהלה על־ידי העובדה, שבאותו מעמד הובלט לעיני הקהל, עד כמה תלויה היא הקהלה ברצונו הטוב של ה„ועד היהודי האמריקאי", שהקהלה נעשתה שלא בהכרתה למשעובדה וכפותה לו במדה כזו עד כדי לשלל מעצמה את הזכות לטפל בענינים יהודיים כלליים, בלי הסכמה ונתינת רשות מצד ה„ועד היהודי האמריקאי". העובדות האלה, אף־על־פי שבפני עצמן כבר יש בהן כדי להטיל בלב הקהל חשד ואי־אמון בהנהגתם הישרה של העומדים בראש הקהלה ולהביאה עד משבר שאין אחריו תקומה, אינן אלא תוצאה מוכרחה משטת העבודה שאחזו בה מנהיגי הקהלה, ושטה זו הובאה לידי גלוי בכל קלקלתה על־ידי שאלת הקונגרס שנעשתה לבנין־אב לכל פעולות הקהלה.

מיד כשיצאה הסתדרות הקהלה לאויר העולם הכירו המנהיגים, ובצדק, כי עתידה הסתדרותם לפגוש מכשולים רבים על דרכה. רעיון הקהלה היה מוכרח לעורר נגדו מתנגדים מבין יסודות שונים. מצד אחד יתנגדו לו כל אלה, שהחוש הצבורי לא התפתח עוד בלבם במדה מספיקה כזו, כדי שיוכלו לעבוד במחיצה אחת עם אנשים בעלי השקפות שונות ורחוקות זו מזו, ולהתיחס עם זה אליהם באמון־לב. האנשים האלה אינם יכולים להשיג במחם, איך יכולה היא ההסתדרות הכוללת בקרבה אנשים חפשים, הכופרים בדת או המחזיקים ביהדות המתוקנה, לטפל, בתוך שאר הענינים הצבוריים, גם בעניני דת, כמו: כשרות, גיטין ושמירת השבת. אמנם לו יכלו האנשים הטובים האלה להתרומם מעט מעל לחוג מבטם הצר, היו רואים גם הם, כי התאחדות הכחות הצבוריים ביהדות מרובת־הגוונים כזו הנמצאה בניו־יורק, יכולה לצאת לפעולה דוקא על־ידי עבודה משותפה של המפלגות והקבוצות השונות, שכל אחת מהן נשארה נאמנה לדגלה והשקפותיה היא, ובכל זאת מתאחדת היא עם חברותיה ובכחות מאוחדים שומרות הן על הענינים המשותפים לכולן, וגם מסייעות אחת בידי חברתה לשמור על הענינים המיוחדים לכל אחת מהן. הקבוצה, שלא פרשה לגמרי מדרכי הצבור וחייו, נתקלת על כל צעד בענינים הנכנסים בתחום עניניהן של שאר הקבוצות, ובמקום שאין התאחדות צבורית ושתוף הכחות אין שום קבוצה יכולה לשמור כראוי על עניניה המיוחדים. בחיים הצבוריים עולים תמיד הענינים המשותפים לכל המפלגות על הענינים הבודדים, שיש להם רק ערך מפלגתי.

ומצד השני היתה מוכרחה הקהלה לפגוש על דרכה מתנגדים ממין אחר, מתנגדים יותר מסוכנים, מבין הללו הרואים סכנה למעשיהם ולקיומם החמרי בתוך קהלה מסודרה ומתוקנה. כמעט על כל מקצועות החיים הצבוריים פשטו כילק תרבות אנשים שאינם מהוגנים, שעניני הצבור נעשו מדרס לצרכיהם הפרטיים ולהנאתם החמרית. הללו אינם מהססים כלל להשתמש בכל האמצעים המגונים להלחם נגד הקהלה ומנהיגיה. כשהקהלה עוסקת, למשל, בתקנת החנוך, הרי היא מוכרחה להרחיק ממנה את כל אלה, שאינם מוכשרים מפאת חנוכם, הנהגתם, ואופים האישי והצבורי לטפל בעניני החנוך וההוראה. ומעשיו אלה מעוררים נגדה את חמת נקמתם של אלה, שעל החנוך המקולקל כלכלתם ועל ילדי ישראל פרנסתם. אם הקהלה משגיחה על הכשרות ומתקנת בה תקונים נחוצים, א[illegible] מיסדת בתי־תפלה לימים נוראים, הרי היא מקפחת על־יד[י] זה את שכרם של אנשים שונים המביטים על הטפו[ל] בענינים כאלה כבעל קנינם הפרטי. הלאה, כשהקהלה רוצ[ה] להחליף איזו ממוסדות הצדקה הקימים, שנהפכו לקרדום לחפור בו לאנשים מבקשי הנאת עצמם, במוסדות חדשים שהתאימו לצרכי הצבור האמתים, אין פלא שהיא מקימ[ה] על־ידי זה נגדה אויבים בנפש. ובכלל כשהיא אומר[ת] ליטול מיחידים וחברות את הרשות לדבר בתור באי־כח של מליון ורבע היהודים שבניו־יורק, הרי היא מעל[ה] עליה את חמתם של האפיטרופסים הבלתי קרואים, ששלט[ו]

מעצמם על הכלל מבלי שאול את פיו בכל שאלות החיים החמורות.

ונוסף על זה הכירו מיד עסקני הקהלה בראשית עבודתם, כי כדי להוציא לפועל אף חלק קטן מתכנית העבודה שקבעו להם, יהיו דרושים סכומי כסף גדולים רב מיכלתם החומרית של האגודות והחברות השונות שנספחו אל הקהלה, וראו את עצמם מוכרחים לפנות בבקשת כסף אל יחידים בעלי יכולת, וכנהוג פנו אל העשירים המופלגים, והללו נענו להם ביד נדיבה.

העשירים שפזרו ונתנו מכספם להחזקת הקהלה נמנו על־פי־רוב על מנהיגי ה„ועד היהודי האמריקאי", ולכן טבעי היה הדבר, כי הללו ישתמשו בכח השפעתם על הקהלה, כי תצמצם את חוג מעשיה לענינים המקומיים, הנוגעים רק ליהודי ניו־יורק, ולא תתערב בענינים יהודיים כלליים הנכנסים בחוג עבודתו של ה„ועד היהודי האמרי־קאי". היחס שבין שתי ההסתדרויות האלה כפי שנתבאר בסעיף ה' מספר התקנות של הקהלה ונתאשר מטעם ה„ועד היהודי האמריקאי", הוא, „הרשות" לטפל בשאלות יהודיות הנוגעות אל הכלל היא זכותו המיוחדה של ה„ועד היהודי האמריקאי". להועד הפועל של הקהלה ניתנה הזכות לטפל רק בשאלות הנוגעות אל יהודי ניו־יורק לבד, והרשות ביד שני חברי הועד הפועל של הקהלה, שהנם גם חברי הועד הפועל של ה„ועד היהודי האמריקאי", לבוא בקובלנא לפני האחרון נגד החלטותיה ומעשיה של הקהלה הנראים בעיניהם כהתערבות בשלטונו של הועד. במקרים כאלה מחויב הוא הועד הפועל של ה„ועד היהודי האמרי־קאי" להועד במשך עשרה ימים ולדין על זה, ולהחלטתו יש תוקף של מעשי בית־דין, שהטוען אחריהם לא אמר כלום".*

וראוי להוסיף כי על־פי האמנה שבין שתי ההסתדרויות, רק חברי הועד הפועל של הקהלה מתמנים לבאי־כחם של יהודי ניו־יורק בה„ועד היהודי האמריקאי", ומפני שגדולה היא השפעתם האישית והצבורית של אחדים מהם, מתמנים הם גם לחברי הועד הפועל של ה„ועד היהודי האמריקאי". נמצא, כי האחרון הוא השליט היחידי בכל עניני הקהלה הנוגעים אל הכלל היהודי, מפני שבכל הזדמנות ימצאו שנים מחבריו הנמנים על חברי הועד הפועל שבשתי ההסתדרויות, והללו יצאו לערער על החלטותיה של הקהלה שיש להן ערך יהודי כללי ושאפשר לחשוד אותן בנטיה כלפי לאומיות, דבר האסור לחלוטין לפי השקפתו של ה„ועד היהודי האמריקאי". והתוצאות הן, כי הקהלה היהודית ברבבות אוכלוסיה ובמאת אלפי נפשותיה רפת־כח וחסרת־אונים היא נגד התנגדותם של שנים מחבריה, שהשקפתם שונה היא מן הקצה אל הקצה מהשקפת הרוב המכריע.

ההתנגדות הנמרצה אל הקהלה שנבעה בהרבה מקרים מתוך אינטרסים פרטיים ואישיים, מצד אחד, והתמיכה של אנשים העומדים בראש ההנהגה של ה„ועד היהודי האמריקאי", מצד אחר, גרמו, כי מנהיגי הקהלה יתאימו את פעולותיהם לא אל דרישת הקהלה, אלא אל דרישת המצב על־פי הבנתם והשקפתם הם. והנה כל זמן שהקהלה צמצמה את פעולותיה רק בחוג הענינים המקומיים לא הובלטו ביותר הנגודים והסתירות שבין דרישות הקהל ובין שיטתם של המנהיגים ש א י ן ל פ ק פ ק כ ל ל ב כ ו ו נ ת ם ה ט ו ב ה ו ב מ ס י ר ו ת ל ב ם א ל צ ר כ י ה צ ב ו ר ו ת ק נ ת ו. מפקידה לפקידה הורגשה אמנם איזו התמרמרות נגד הנהגתה ומעשיה של הקהלה, שאינם מיוסדים על היסוד הדימוקראטי, וביחוד גברה ההתלוננות בין חברי „ועד המועצה" של הקהלה, שמעולם לא שאלו המנהיגים ב„עצתם", שבכלל לא נתברר להם ולעצמם תפקידם לחובת מישמרתם. אבל אחרי עבור זמן מה נשכח הדבר, שהרי סוף־סוף לא יכלו גם המתלוננים — באנשים ישרים ובעלי חוש צבורי מפותח מדברים אנו — למצוא דופי בעצם הפעולות והמעשים, שחשיבותם ותועלתם הגדולה לחיי הצבור גלויות הן למדי למי שמסתכל בהן במבט בלתי משוחד.

וכך נהיתה הקהלה, בהכרח התנאים, להסתדרות שחרתה על דגלה את העבודה על דעת הקהל ובהשתתפותו, ובפועל עשתה את מעשיה על דעת יחידים על דעת מיסדיה ומנהיגיה, שהספיקו לה את הכחות והאמצעים לעבוד לטובת הכלל.

המצב הזה היה אולי נמשך הרבה ימים אלמלא באה שאלת הקונגרס ונעשתה לסלע המחלוקת בין המנהיגים ובין הקהל. מה שהשתדלו המנהיגים זמן רב להעלים מעיני הקהל נתגלה פתאום בבהירות יתירה כשעמדה שאלת הקונגרס על הפרק. בשעת חירום זו היו עיני כל היהודים באמריקה תלויות מתוך צפיה עמוקה וכליון הנפש אל מעשי אחיהם בניו־יורק, והללו — לבם נתעורר והרצון דוחפם לעבודה גדולה בעד הצלת עמם ועתידו, אבל אסורים הם בכבלי ספר התקנות של הקהלה הכפותה והמשועבדה לה„ועד היהודי האמריקאי". ורצון העם, שנתעורר בכל תקפו ועזוזו ינתק ברעש והמולה את הכבלים מעל ידיו ורגליו.

הקהלה לא פסקה, אמנם, את עבודתה מפני שהעבודה לא היתה תלויה בתמיכה החמרית של הקהל, אבל בלי תמיכה מוסרית מצד הקהל, בלי השתתפותן של החברות והאגודות השונות שמהן הורכבה הקהלה ושבשמן מדברת היא, אין העבודה יכולה להתפתח כראוי. כנראה, מרגישים בזה גם המנהיגים בעצמם, ולכן, במקום לקרוא לועידה בשנה זו, עמדו והוציאו את קול הקורא על־דבר נחיצותה וערכה של הקהלה.

הישמש מקרה הקונגרס לקח למנהיגי הקהלה, כי אין לכפות מגבוה תכנית עבודה על הצבור? היעמדו עכשיו, כשהם באים להחיות את הקהלה, על טעותם שטעו בחשבם, כי אפשר לעשות את הצבור כלי שרת לשאיפותיהם של יחידים, ולו גם של אלה ה ד ו א ג י ם ב א מ ת ו ב ל ב ת מ י ם ל ת ק ו נ ם ש ל ה ח י י ם הצבוריים בכל גלוייהם וחזיונותיהם?

הקהלה היא בוראי דבר נחוץ עד מאד. רק על־ידי הסתדרות גדולה, מעין זו שעלתה במחשבתם של מיסדי

---

* עיין ב American Jewish Year Book לשנת 1909-10, דף 53 ושנת 1910-11 דף 342.

הקהלה, יש תקוה להכנים סדרים טובים ומועילים לתוך חיי הצבור ולשים קץ להערבוביה וההפקרות, השוררות בחיים הדתיים והצבוריים של המליון ורבע יהודים שבניו־יורק. אבל עיקר חשוב אחד צריכים הם העומדים בראש הקהלה לקבוע ליסוד לכל עבודתם בעתיד. הקהלה צריכה בעצמה לברוא לה תכנית־עבודה, והיא בעצמה צריכה להוציא את תכנית־עבודתה לפעולה באמצעיה היא ובכחותיה היא, ולא בכחות ואמצעים של יחידים, ולו גם [illegible].

תולדות החיים הרוחניים של היהודים בארצות הברית

מאת

[illegible]

[illegible] בנר. הנהה זו אמת היסטורית היא, שאין להרהר אחריה. ואף־על־פי־כן אין גורלם גורל אחד. לא רק שצרת היהודים שונה מצרת היהדות תכלית שנוי, אלא גם שאלת היהדות נבדלת משאלת היהודים. ההבדל הזה שבין גורל היהודים לגורל היהדות הולך ומתבלט יותר ויותר בימינו אלה. רואים אנו, כי דוקא במדינות אלו, שבהן אין שאלת היהודים במציאות, ואפילו אם ישנה, אין רשומה ניכר, — דוקא שם מגיעה שאלת היהדות למרום גבהה. נראה הדבר, כאילו חלקו ביניהם המזרח והמערב את שאלותיו וטרדותיו של הגזע העברי; נטל לו המזרח את ה י ה ו ד י ם ואת כל הנגרר אחריהם והניח להמערב לטפל בשאלות ה י ה ד ו ת וטרדותיה.

אחת ממדינות המערב, שבה שאלת היהדות נוטלת מקום בראש, היא מדינת אמריקה. מאמינים אנו, כי עתידה היהדות באמריקה שתתפתח ותעשה מעין מרכז רוחני בגולה, או, לכל הפחות, גורם חשוב בחייו הרוחניים של העם העברי. האמונה הזאת מתחזקת עתה בלב רבים בתקופה הרת־עולם זו בשביל הצרות והפגעים, שבאו על היהדות המזרחית לרגלי המלחמה העולמית. אם תקוים אמונה זו — ימים יגידו. ואולם דבר אחד ברור הוא, כי התקופה הזאת השובה ביותר לנו היהודים, יושבי ארצות הברית. הישוב העברי בארץ הזאת הולך ומתגדל, ובה במדה מתגדלת גם השפעתם של היהודים בכל ענפי חיי הארץ, בין הכלכליים ובין הצבוריים. שלא מדעתו מבצר של הצבור היהודי האמריקאי מקום בראש החברה היהודית הכללית, ומן הדין הוא, כי גם צורת חייו הרוחניים של הישוב היהודי האמריקאי — היהדות — תשתכלל ותתרומם בה במדה, שהשפעתו הולכת ומתרחבת. וכאן מתעוררת מאליה השאלה: מה יהיה עתידה של היהדות באמריקה ומה תהיה צורתה להבא? הרבה שאלות עומדות על הפרק, הרבה דרכים מסתעפות לפנינו — ואיזהו הפתרון הנכון? איזוהי הדרך הישרה? מפלגות שונות מתנגחות ומדיינות בקרבנו זו עם זו, כל אחת בטוחה, כי דרכה היא והמקום ומשעבדות אותם לצרכיהן. אולם הצד השוה הישרה, — ועם מי איפוא הצדק? יד מי תהיה על העליונה?

להדור בעד מסך העתיד ולראות את הנארג בחביוני היהדות הבאה — אי אפשר. אך דרך אחת מובילה להבנת העתיד, והיא — ידיעת העבר. העתיד הוא בן העבר — ולא בן ההוה, כי אין הוה מוחלט בחיים השוטפים של הכלל, כמו שאין הוה מוחלט בחיי הפרט, — ואם רוצים אנו להבין את שאלות היינו הרוחניים ופתרוניהן לעתיד לבוא, עלינו בראש וראשונה ללמוד ולהבין את כל מה שעבר על היהדות בארץ הזאת מתחילת בריתה ועד עתה. ואמנם כבר הגיעה העת לסכם את התפתחות היהדות בארצות הברית, כי סוף־סוף הלא יש לה כבר עבר של מאה וחמשים שנה. צריכים אנו ללמוד לדעת את תנאי התפתחותה, גדולה ומלחמתה בעד קיומה. צריכים אנו לגלות את שרשי הפרובלימות, המעוררות עתה את לבנו, לבקר את פתרונותיהן הקודמים בנסיונות חיינו בעבר ולראות, אם מתאימים הם למטרתנו ולרצון קיומנו להבא, ואז אולי יעלה בידינו להאיר את דרכי עתידנו, הלוטים בערפל.

הקדמנו את הדברים האלה, כדי להדגיש את נקודת־ההשקפה, שבה אנו נגשים אל הפרקים בתולדות החיים הרוחניים של היהודים בארצות הברית, הבאים להלן. ידיעת העבר בשביל העתיד — זוהי נקודת־המצפה שלנו, ומנקודה זו נשפוט על כל החזיונות, שנתגלו בחיי היהדות באמריקה. וכאן מקום להעיר מראש על עיקר חשוב אחד. עתידה של היהדות בארץ הזאת תלוי בעצם וראשונה במצבם הרוחני של יהודי המזרח, כלומר — של אלה הגולים, או בני הגולים, שבאו הנה מארצות רוסיה, גליציה ורומיניה, כי הם רוב מנינו של הישוב העברי בארצות הברית, ולפי מצב הדברים יש לראות, כי עתידים הם להיות גם רוב בנינו; מבחינה זו חייהם הרוחניים של היהודים ראויה בעבר השיבים יותר מאתו של יהודי שאר הארצות, ולפיכך תהיה השקפתנו מרוכזת ביחוד על עברם של יהודי המזרח. ואולם יחד עם זה אין להכחיש דעת גם מבית שבאו ראשונים. גם הספרדים, היהודים הראשונים בארצות הברית, וביחוד האשכנזים, שבאו אחריהם, גם הם עמלו בשדה היהדות ויסדו מוסדות רוחניים, שהשפיעו על חיי עצמם וגם על חיי יהודי המזרח, הבאים אחריהם; ויש מהם, שעדיין מוסיפים להשפיע על היהדות האמריקאית גם בימינו אלה; ולפיכך הערכה של סכום עבודת הבונים הראשונים לא רק שמועילה, אלא נחוצה היא, כהארת היסוד, שעליו כל הבנין קיים, — ולתכלית זאת יהיו מוקדשים המאמרים הראשונים.

א.

זמן, מקום וטפוס.

שלשה שותפים ביצירת החיים הרוחניים של קבוץ חברתי, ואלו הם: הזמן, המקום והטפוס של בני הקבוץ. שלשת הגורמים האלה הם הם הקובעים את דמות־דיוקנם של היידותו של הקבוץ ומטביעים את חותמם עליהם. אמנם מדת השפעתם לא תמיד אחת היא; יש שהזמן והמקום גוברים על הטפוס ומכניעים אותו לתנאיהם, ויש שהתכונות המקוריות של הטפוס גוברות על תנאי הזמן

שבהם, שכולם פועלים על החיים הרוחניים אם ברב או במעט, ורושמו של כל אחד ואחד מהם ניכר בדרך התפתחותו של הקבוץ.

חשיבות מיוחדה ישנה להגורמים היסודיים האלה בתולדות התפתחות החיים הרוחניים של היהודים באמריקה. החשיבות הזאת אינה מציינת כאן את ערך החיים ההם, כשהם לעצמם, אלא שיש בה משום הלכה לדורות. כל אחד מהגורמים האלה שונה היה תכלית שנוי מאותם הגורמים, שפעלו בתקופות אחרות, אשר עברו על יישובים יהודיים אחרים, ולכל אחד מהם יש חדוש מיוחד.

נעיין בראשונה בגורם הראשון — ב ז מ ן.

תחילת בוא היהודים לאמריקה הצפונית היתה אמנם במחצית השניה של שנות המאה השבע עשרה, או ביותר דיוק — בשנת 1654 *, אולם מספרם היה בימים הראשונים קטן כל־כך, עד שאי־אפשר כמעט לדבר על יהדות אמריקאית עד הגיענו אל מחצית המאה השמונה עשרה. מני אז ועד עתה עברה תקופה של מאה וששים שנה ויותר, תקופה, הכוללת את המחצית השניה של המאה השמונה עשרה ואת כל המאה התשע עשרה, שחוללה מהפכה לא בהיסטוריה העברית בלבד, אלא — ביחוד — במהלך ההיסטוריה הכללית. התקופה הזאת הביאה שנויים עקריים בכל מקצועות החיים האנושיים — המדיניים והכלכליים, הצבוריים והרוחניים — והדתיים בפרט. קבוץ יהודי חדש כי נוסד בתקופה זו בארץ חדשה, אי אפשר היה לו בלא השפעת זרמי החיים החדשים ואי־אפשר היה לו, שתהא צורתו דומה לצורת הקבוצים, הקודמים לו בשאר הארצות. ועוד גם זאת. התקופה, שבה עבר הקבוץ היהודי באמריקה, שונה היתה מהתקופות ההיסטוריות, הקודמות לה, ברוח נטיתה המיוחדת, החדשה — ה נ ט י ה ה מ פ ר י ד ה, שהבדילה בין עם לעם וקבעה תחומים ביניהם, ואין כל ספק בדבר, כי רוח הנטיה הזאת, ששררה בעולם הכללי, השפיעה גם על עולמנו היהודי וגרמה להתבדלותה של היהדות האמריקאית בראשית צמיחתה משאר הקבוצים היהודיים. שצמיחתם וגדולם חלו בימי הבינים. בעת שרשון הכנסיה הקתולית־הרומאית על העולם, שפכה הכנסיה הזאת מרוחה על כל העמים השונים ועשתה אותם חטיבה אחת. חותמה של קולטורה בעלת גון אחד היה טבוע על פני אירופה כולה, שנראתה אז כעם קתולי אחד, היושב בארצות שונות. היו אמנם ממשלות נפרדות, שנלחמו זו בזו, אבל עמים שונים בעלי צביונות מיוחדים ותכני־חיים שונים כמעט שלא היו. שפה אחת — הרומאית —ותרבות אחת — הקתולית — היו לכולם. בתקופות קוסמופוליטיות כאלו היתה גם היהדות חטיבה אחת. קבוצי היהודים של הארצות השונות לא נפרדו זה מזה. בכל מקום, שנוסד קבוץ יהודי חדש, מצאו היהודים סביבה רוחנית חיצונית דומה לזו, ששררה במקום שבאו משם. ורק עם תקופת הריניסאנס באיטליה והריפורמציה בגרמניה הביאה לאירופה הנטיה המפרידה, ששברה את עול רומא והכריזה חופש בעולם. מני אז והלאה ניטל השלטון הרוחני מן הכנסיה הרומאית וניתן ל א ו מ ו ת. שוב אין להיסטוריה עסק עם ממשלות וארצות, אלא עם עמים שונים. אבל לא במהרה השתחררה אירופה מעולה; מאות בשנים עברו עד שהנטיה המפרידה בין עם לעם ובין קולטורה לקולטורה התחילה להשפיע מרוחה על מהלך ההיסטוריה. הנטיה הזאת התבלטה ביותר במחצית שנות המאה השמונה עשרה והגיעה למרום גבהה במאה התשע עשרה, תקופת צמיחתה של הלאומיות. הלאומיות היא תולדת ההתפתחות הרוחנית. כל מה שאורגאניזם חי הולך ומתפתח, בה במדה הולך הוא ונפרד משאר האורגאניזמים, הדומים לו במקצת, וכל מה שעם הולך ומתפתח, בה במדה הולך הוא ומשתנה בחייו הרוחניים משאר העמים, הסובבים אותו. בתקופה של פירוד עמים והתפתחות לאומית כללית קשה גם להיהדות להשאר בעלת צורה אחת; קבוץ יהודי חדש, כי יוסד באיזו ארץ, מוכרח הוא, מדעת או שלא מדעת, לקבל צורה חדשה מתאימה אל הקולטורה המקומית.

ואולם כנגד זה גרמה התקופה הזאת גם להתקרבות ידועה בין העמים השונים והארצות השונות. התגליות החדשות, מסילות־הברזל, אניות־הקיטור, הטלגראף, העתונים, הספרות ושאר קניני הציביליזאציה קרבו את הלאומים השונים ועשו אותם למשפיעים זה על זה, כל אחד בנסיונותיו החדשים, שרכש על דרך התפתחותו המיוחדת. התנאים האלה השפיעו הרבה גם על היהדות האמריקאית, ההולכת ונוצרת, הביאו אליה מזמן לזמן זרם נודדים חדשים וקשרו אותה אל מרכזי־היהדות הישנים בעבותות משפחה חזקים, יען הודיע זה, כי חייה הרוחניים לא יבדלו הבדל גמור מהחיים הרוחניים של היהודים בארצות אירופה, אלא יעשו חוליה מיוחדת — מיוחדת בצביונה ותבניתה—בתוך שלשלת היהדות הכללית, המאוחדת. וכך רואים אנו, כי שני הכחות — כח הפירוד וכח החבור,—שהם תוצאות הזמן, אשר בו נולדה ונתפתחה היהדות האמריקאית, השפיעו על היהדות הזאת וגרמו לה להיות בריאה חדשה בהיסטוריה היהודית.

השפעת ה מ ק ו ם על היהדות האמריקאית מסומנת ביותר. התכונות הבולטות בהשפעה זו הן החדוש וההיקף. הכל היה חדש בארץ החדשה; לא רק התנאים הטבעיים בלבד, אלא גם הצבוריים, החברתיים והמדיניים, איפו: הנהגת הממשלה, ההשקפה על הדת בתור מוסד חברתי, שאין לו שום שייכות אל הממשלה, החופש המדיני והאישי הגמור, רוח הדימוקראטית המחלטה, — כל אלה היו ערכים חדשים, שהעולם הישן, אשר משם באו האימיגראנטים, לא ידע אותם כלל, והקבוצים היהודיים — לא כל־שכן. ואם נצרף לזה את חסרון המסורה בחיים הצבוריים הכלליים, שסבתו היא הבחרות של העם האמריקאי, ואת אי־קביעותן של המדות או הנורמות החברותיות, אז אפשר יהיה לנו להבין את השנוי הגדול, שהביא מקום כזה בחיי הקבוץ היהודי החדש. הכל היה תוסס בחיים הכלליים, השבילים לא נכבשו עדיין, המחיצות לא נקבעו. הכל היה רופף ובלתי מאושש. ודמות־דיוקנו של המצב הזה משתקפת גם בחיים היהודיים של הקבוץ היהודי האמריקאי בתקופות הראשונות. וכמו חדוש המקום, כן השפיע גם ההיקף על אפני החיים הרוחניים של הקבוץ היהודי החדש באמריקה

* Marken's Hebrews in America p. 3.

בראשית גדולו. ארצות הברית מקיפות שטח ארץ גדול מרוב ארצות אירופה ביחד; ובמשך התקופה הראשונה הלך הישוב היהודי והתפשט עד להמדינות היותר רחוקות. ואז לא היו עדיין תנאי החיים בארץ והחבור בין עיר לעיר נוהים כמו עתה. רחוקים נעשו קרובים רק זה לא כבר על־ידי התפשטות מסילות־הברזל. ואולם בימים הראשונים רק בדידות ופירוד היו מנת־חלקם של היהודים הראשונים, שהדרו לפנים הארץ ולא התרכזו בערי־החוף; התנאים האלה פעלו על העדות והקהלות הראשונות, שנתיסדו במשך זמן ידוע באמצע המערב ובמערב, והטביעו את חותמם על חייהן הרוחניים.

ולבסוף בא הגורם השלישי, והוא — ה ט פ ו ס. אלף השנה האחרונות, שעברו על עמנו בארצות הגלות, הלכו אותו לשלשה טפוסים יהודיים מיוחדים בעלי צורה ידועה וגון ידוע, והם: הספרדי, הגרמני והמזרחי (יהודי רוסיה, גליציה ורומיניה). שלשת הטפוסים האלה, מישום מבית היסטוריות שונות, נבדלים זה מזה בתכונותיהם, בהשקפתם על החיים ובצורת יהדותם. ההבדל בין הגרמנים והמזרחיים אמנם איננו הבדל עיקרי, והרבה יש בו מן המלאכותיות, אבל מכל מקום הבדל קיים הוא ונראה לעין. בין התושבים העברים, שהתפתחו בתקופית הקדמית, היו על־פי רוב בעלי טפוס אחד, מפני שבעצם לא נחלקה אז היהדות עדיין לטפוסים שונים. וגם אחר־כך, כשהתחילה היהדות להפרד ולהתבדל לטפוסים שונים, לפי טבע הארצות השונות, אי־אפשר היה למצוא ישוב קבוץ יהודי, שיסודותיו יהיו שונים זה מזה. הישוב היהודי באמריקה הוא איפוא הראשון והיחידי כמעט (מלבד זה שבארץ־ישראל), הכולל בתוכו את כל שלשת טפוסי־היהדות האלה. ומבחינה זו מענין הוא יותר משאר הקבוצים הישראליים שבגולה. שלשת הטפוסים האלה לא נתישבו בארצות הברית בבת אחת, כי־אם בזה אחר זה, ואף־על־פי־כן לקבוע תחומים מדויקים לזמן ביאתם של היסודות השונים האלה לארץ — אי־אפשר. יודעים אנו, כי הרבה נודדים יהודים מגרמניה התישבו בארצות־הברית בזמן קדום, וגם בודדים מקרב היהודים הפולאנים נמצאו בתקופה הראשונה זעיר פה זעיר שם, כאשר נראה בפרק הבא. אם כה ואם כה — וכל שלשת הטפוסים האלה היו גורמים חשובים בבנין החיים הרוחניים של היהודים באמריקה. שלשתם חיו ופעלו ביחד, אם כי לא תמיד במדה שוה. תולדות התפתחות החיים האלה הם פרק חשוב בתולדות היהדות הכללית, שממנו אפשר ללמוד סמוכין על מהלך ההיסטוריה העברית בעתיד. עלינו לדעת, מה הן התכונות הנפשיות היותר חשובות, המועילות להתפתחות חיינו הרוחניים, ואיזו הן המגרעות, הנמצאות ברכושו הרוחני של כל טפוס וטפוס, המונעות אותו מלהשפיע השפעה ניכרת על חיי היהדות, אשר בתוכה הוא חי ומתקיים.

שלשת הגורמים האלה הם המסכת, שעליה רוקמו החיים הרוחניים של הקבוץ היהודי בארצות־הברית, ועל־פיהם נסתכל ונראה, כיצד רוקמו ונארגו החיים האלה.

שונות

נ ש ף „ י ז כ ו ר".

ביום הראשון, 14 מאי נערך באולם קלינטון נשף־אב... יזכר השומרים והפועלים, שנהרגו בהגנתם על עם ישראל בארץ ישראל. קהל גדול מלא את האולם, שהיה מקוש... שחורים. פותח את נשף־האבל הזה יושב־הראש, הספור צ. אוי... בוך. מזכיר הוא לראשונה את שם המת הגדול, המוטל עדי... לפני הקהל היהודי — את שמו של שלום־עליכם. מתאר הו... בדברים חמים ויפים את גודל האבדה, שאבדה לעם היהוד... במות עליו חביב סופריו זה. מוצא הוא קשר בין יוצ... ספרותנו הגדול הזה ובין הגבורים, שמסרו את נפשם ... קדושת היצירה — יצירת עתיד חדש בשביל עמנו בארצנ...

הנואם השני היה מר מ. שיינקין. מזכיר הוא תמו... בחרדת־קודש את הרגעים היקרים והנעימים, שבהם היה נפג... עם השומרים היהודים. מדבר הוא גם על־דבר המצב ההו... ומציע היא לפני הקהל איזו הצעות מה לעשות לטובת ישו... הארץ תיכף לאחרי שתגמר המלחמה.

אחריו נושא את מדברותיו הד"ר שמריה לוין. הלי... פסוקה היא — אמר הנואם — ש„אין מערבים שמחה בשמחה... אולם בנוגע לאבל יש הרבה מפקפקים. מפני האסון הגדו... שקרה לעמנו במות עליו שלום־עליכם, עלתה בדעת אחרים לדחו... את נשף ה„יזכור". אולם היא לא הסכים לזה. יש נקודו... מגע בין האמנים היהודים הגדולים ובין אלה, הבונים בנ... עמנו בארץ־תחיתנו. שניהם נלחמים מלחמה אחת — ב... המשכת קיומנו בתור עם. אלא שהראשונים, האמני... המקיימים את חיי העם בגולה על־ידי יצירותיהם ... ה„שומרים על הכלים", והאחרונים, השומרים והפועלים ד... המהנה ההולך בקרב. ועל־פי הדין היהודי, חלק כחלק לשניה... עובר הנואם אחר כך לערך פעולותיהם של השומרים היהודי... בארץ־ישראל. משבח הוא את המתים וגומר בהלל על החיי...

דברו עוד בן־גוריון וב. צוקרמאן. המקהלה של פועל... ציון שרה שירי־אבל אחדים. בשירי „השבועה" ו„התקוו... נגעל הנשף, שהשאיר רושם עמוק בלבות משתתפיו.

חדשות ספרותיות

The American Jewish Chronicle
A National Weekly
Dr. S. M. Melamed, Editor
May 12, 1916

הגליון הראשון עושה רושם טוב הן בחיצוניותו המשופ... והן בתכני רב הענינים. המאמרים הראשיים הקצרים נכת... בטוב טעם ודעת ונוגעים הם בענינים היהודיים החשובי... העומדים על הפרק. אחריהם באים המאמרים: „ווארש... בימים האלה" מאת הד"ר אדולף פרידמאן, „תקוותי... להתקדמותנו הרוחנית אחרי גמר המלחמה — ד"ר ש. ... מלמד, „שלום ומלחמה בתעשית החיטות" — ד"ר י. ... הורוויץ, „תקוות היהודים בארץ־ישראל" — שיחה עם ... שיינקין, חיים נחמן ביאליק — ד"ר מ. וואכסמאן. מלב... אלה נמצאים בחוברת זו כמה מאמרים הנוגעים בשאלות הי... כתובים על־ידי מרת מ. ג. סטרונסקי, פרופיסור ס. פ. הורווי...

ד"ר מאכס רייזין, י. פישמאן, ועוד ועוד. החלק האינפור־מאציוני שבגליון הוא עשיר מאד, מלא וגדוש הוא בקוריס־פונדנציות מסופרים מיוחדים מפטרוגראד, ווארשא, ווילנה, ברלין, ווין, לונדון, פאריז, האאג, בוכארסט ומעוד ערים רבות בהוץ־לארץ. גם ההדיעות המקומיות והמכתבים מערי המדינה תופסים מקום חשוב בו גם לקוטים מהרבה עתונים יהודיים בלשונות שונות נמצאים בו. בחלק הבלטריסטי שבעתון זה נכנסו תרגומים מי. ל. פרץ וספור מאוקטאב מיראבו.

אם השבועון הזה ילך יתמיד בדרך, שקבע לו בגליונו זה, אז רבה תהי הברכה שיביא לעולם היהודי בארצות, שהלשון האנגלית היא השלטת שם. עתון שכזה, המקיף את כל עניני היהודים והיהדות ומטפל בכל שאלותיהם — חדשה היא בארץ הזאת, שעתוניה היהודים האנגליים רובם ככולם מוקדשים לעניני בתי־הכנסיות. והכנס ה„ספרותי" הוא דרישת ה„יאבוי" ומעט הדיעות מקומיות, מאמרים תפלים וספורים משעממים. מברכים אנו את חברנו החדש בהצלחת מרובה.

מאת המערכת —

מפני שבעת ימי האבל על פטירתו של שלום־עליכם לא השתתף עורך „התורן" י. ד. ברקוביץ בעריכת הגליון הזה.

מאותו טעם לא באה בגליון הזה צוואתו של שלום־עליכם, שתרגומה העברי יעשה על־ידי מר. י. ד. ברקוביץ, ויבוא בגליון מיוחד לזכר הנפטר הגדול. גליון „התורן" לזכר שלום־עליכם יצא כתום שלשים ימי האבל.

מביעים אנחנו את רגשי יגוננו העמוק על האבדה הגדולה. שאבדה לעמנו, בהלקה ממנו חביב סופריו.

שלום עליכם נ. ע.

משתתפים אנו בצערו של עורך „התורן" מר. י. ד. ברקוביץ ובצערם של כל בני המשפחה היקרה.

חברי הדירקטוריום של „התורן"

ש. אבל	א. א. לובארסקי	ד"ר ש. מ. מלמד
ש. א. אורלאנס	ד"ר מ. לוין	ד"ר א. ש. שווארץ
י. גורדן	ש. למפרט	ד"ר י. שטרוים

מתאבלים אנחנו על הסתלקותו של יקיר העם, האמן הגאוני,

שלום עליכם נ. ע.

בצערו של חברנו היקר, מר. י. ד. ברקוביץ. עורך „התורן" ובצערם של כל בני משפחתו הנעלה של הנפטר הגדול — לנו צער.

חברי מערכת „התורן".

מבכים אנחנו את מותו של הסופר הגדול

שלום עליכם נ. ע.

ומביעים אנו בזה את השתתפותנו בצערו של עורך „התורן" מר. י. ד. ברקוביץ, ובצערם של כל בני המשפחה היקרה.

חברי הנהלת „התורן"

בעלי בית הדפוס „ליפשיץ פרינטינג קא." ופועליו מביעים את השתתפותם העמוקה בצערו של עורך „התורן", י. ד. ברקוביץ ובצערם של כל בני המשפחה על הלקח מהם

שלום עליכם נ. ע

אספת בעלי המניות חצי־השנתית של „חברת התורן" תהא בעשרים ושבעה לחודש מאי, 1916, בשעה 8 בערב, באולם „הכנסת אורחים", 229 איסט בראדוויי, ניו־יורק.

הגליון הזה הוא האחרון לחתומי „התורן" החדשי, שחתמו על הירחון לשנה.

החתומים האלה מתבקשים איפוא לחדש את חתימתם ולהזדרז במשלוח הכסף, כדי שיקבלו את גליונות „התורן" השבועי מן הגליון 13 והלאה בלא עכוב.

ערשט וואָס ערשיענען פון דרוק דאָס זאַמעלבוך

„יזכור"

צום אנדענק פון די געפאַלענע וועכטער און ארבייטער אין ארץ־ישראל

רעדאַקטירט פון

ז ר ב ב ל, י. ב ן־צ ב י א ו ן א ל כ ס נ ד ר

מיט פאָלגענדען אינהאַלט:

1) פון די אַרויסגעבער; 2) יזכור...; 3) דוב שווייגער (בילד); 4) בערעלע שווייגער — י. בן־צבי; 5) זכרונות — יעקב ראַבינאָוויטש; 6) ישראל קאָרנגאָלד; 7) צוויי... — ר' בנימין; 8) שמעון מלמד; 9) יעקב פלאָט־קין (בילד); 10) יעקב פלאָטקין — א. ז. ראַבינאָוויטש; 11) יעקב פלאָט־קין — י. בן־צבי; 12) א. י. באַראל (בילד); 13) אברהם יוסף באַראל; 14) אַ חבר'שע טרעהר — ב. אָסטראָווסקי; 15) שמואלי; 16) נאָטיצען — י. ח. ברענער; 17) מרדכי קאַצאָף; 18) יחזקאל ניסאַנאָוו (בילד); 19) יחזקאל ניסאַנאָוו (בלעטלעך פון זיין לעבען) — צבי בעקער; 20) חאַצקיל — אבנר; 21) צבי באַרטאָנאָווסקי (בילד); 22) צבי באַרטאָ־נאָווסקי; 23) יצחק אחדותי (בילד); 24) יצחק אחדותי — זרבבל; 25) צווישען זאַנגען (זכרונות) — אבטליון; 26 סאַהאַראָוו; 27) משה טייך (בילד); 28) משה טייך; 29) מאיר חאַזאַנאָוויטש (בילד); 30) מאיר חאַזאַנאָוויטש — אהרן אָסטראָווסקי; 31) מאיר'קע — אליעזר קאַנטאָ־ראָוויץ; 32) אויף מאיר חאַזאַנאָוויטש'ס קבר — אלכסנדר; 33) שמואל פרידמאַן (בילד); 34) שמואל פרידמאַן — נחום אלקושי; 35) לעוויטאַן; 36) משה באַרסקי — ש. דין; 37) אַ בריעף — הירץ באַרסקי; 38) יוסף זאַלצמאַן (בילד); 39) יוסף זאַלצמאַן — אלכסנדר; 40) יעקב פעלדמאַן; 41) בערל קליי (בילד); 42) בערל קליי — מ. בירשטיין; 43) דער „אמע־ריקאַנער" — זרבבל; 44) יצחק טורנער; 45) טורנער — אבטליון; 46) אויפ'ן בית־עלמין אין סעדזשערא — י. ז.

פרייז 50 סענט. פראַכט בונד אויסגאַבע $1.00.

מיט בעשטעלונגען זיך ווענדען:

Poale Zion Palestine Committee, 89 Delancey St., N. Y.

נאַצ. פאַנד "בלומענטאַג„

העדקוואַרטערס פאַר די פּועלי ציון און פערבאַנד חברים אין ניו יארק

דאַון־טאַון:

1) פועל"צ בר. 1. עסטרייכער פועל"צ. פועל"צ בר. 40, פועל"צ גנזאַנגס־פעראיין, סידי פועל"צ. יאָנג אמעריקאַן פועל"צ און אַלע פערבאַנד חברים אין אָפיס פון צ׳ ק. 89 דעלענסי סטריט.

2) פועל"צ בר. 2 און 96 קלינטאָן סטריט.

האַרלעם:

3) פועל"צ איין פערבאַנד בר. און פועל"צ יוגענד קלאַב אין 46 איסט 104טע סטריט, רומס פון דער נאַציאָנאַל ראַדיקאַלע שולע.

ברוקלין:

4) פועל"צ בר. 1, פועל"צ בר. 2, פערבאַנד בר. פועל"צ יוגענד קלאַב און אַנדערע אין די פועל"צ קלוב רומס 76 גרעהעם עווע.

בראָנזוויל:

5) אין די קלוב רומס פון די ציוניסטען 234 סעקמאַן סטריט.

אַלע חברים און חברות פון די פועל"צ און פערבאַנד ווערען איופגעפאָדערט צו קומען און אַנטהייל נעהמען אין דער אַרבייט פאַר'ן נ"פ בלומענטאַג.

במערכת „התורן"

נמצאים למכירה

קומפלקטיב שלמים

של „התורן" החדשי שנה א'

(12 חוברות בכרך יפה)

12 חוברות אלו, שהשתתפו בהן טובי הסופרים העברים באמריקה, ארץ־ישראל ואירופה, מצטרפות לקובץ ספרותי בן 500 עמוד, ונשאר בידנו במספר קומפלקטים מצומצם.

מחיר כל קומפלקט דולר אחד.

מולטיגראַפינג

(טייפרייטעטע בריעף)

100 לעטערם — — — 95 סענט.

1000 לעטערם — — — — $2.00

קאַנטרי אָרדערס

איהר ווילט האָבען שעהנע סירקולאַרס מען זאָל עס לעזען און שענקען אויפמערקזאַמ־קייט, מאַכט עס אין

מולטיגראַפינג צוגעשיקט דעם נעקסטען טאָג צו אייך.

פּאָבליק סטענאָגראַפיע.

איינצעלנע בריעף שנעל.

אַדרעסינג

מיר שיקען עס פאַר אייך אָהן באַדער.

Addressing And Multigraphing Co.,
Public Bank B'ding 89 Delancey St.
ISRAEL MALTIN, Pres.
Tel. Orchard 7680

החותמים על מניות „התורן" שלא סלקו בעד מניותיהם עוד—מתבקשים בזה לסלק את המגיע מהם בהקדם היותר אפשרי, כדי שיוכלו לחוות את דעתם באספת בעלי המניות שתהא ביום 27 לחודש מאי, 1916, באולם „הכנסת אורחים", 229 איסט בראָדוויי, ניו־יורק.

חברת התורן.

כל הקונה דבר בשם „התורן" מביא ברכה ל„התורן"!

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. MAY 26, 1916 No. 13

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(S. Abel, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין תחתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

אספת בעלי המניות הצי־השנתית של „חברת התורן" תהא בעשרים ושבעה לחודש מאי, 1916, בשעה 8 בערב, באולם „הכנסת אורחים", 229 איסט בראדוויי, ניו־יורק.

VOL. III NEW YORK, MAY 26, 1916 No. 13

התרן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית — ניו־יורק, כ"ג אייר, תרע"ו — גליון שלשה עשר

עלבונה של תורה.

כשבעים שנה עברו מעת שנתפרסם בישראל הספר „תורת הקנאות", שבו יצאו מאה וששה עשר רבנים, מגדולי הדור ההוא, במחאה נמרצה נגד מועצותיה והחלטותיה של אכפת רבני הריפור־מאציון בשנת תר"ד, בעיר ברונשוויג. ימים רבים ימי מלחמה בישראל — ימי התעורר הפולמוס הדתי [illegible] לרגלי תנועת התקונים בדת. בשעת סערת הרוחות והתרגזות הלבבות נמצאו רבנים אחדים שלא משלו ברוחם, ומתוך כך לא נהגו זהירות יתירה בדבריהם, ובמכתבים מלאים קנאה וחימה יעצו לקרוע את בית ישראל לשנים, שלא להתחתן בחברי הריפורמה, שהרי „אינם טובים מן הקראים" (דברי הרב מפולדא ב„תורת הקנאות" דף ט'). הדברים הקשים ההם לא הנחילו בשעתם רב כבוד לאומרם. בחיים לא מצאו הדברים מסילות להם, מפני שהתנגדו נגוד גמור אל רוח אחדות האומה ושלמותה, הנטוע במעמקי לב העם, הדואג לבל ידח ממנו נדח. אלמלא ערכם ההיסטורי של הדברים המזיקים ההם, שיצאו מפי מנהיגי־הדת הנמהרים של כנסת־ישראל בדור ההוא, המשמשים עדות נאמנה על צרות השקפתם של בעלי „תורת הקנאות" ועל קוצר השגתם להבין את החיים בכלל ואת חיי עמנו בגולה בפרט, — אלמלא ערכם זה, לא היה איש שם את לבו אליהם וזכר לא היה להם בחיינו.

והנה על הרבנים בתקופה ההיא עדיין אפשר ללמד זכות במקצת, כי עשו בשעתם את מה שעשו מתוך בהלה ומפחד פתאום. נדהמים היו ממראה עיניהם, בראותם את רוח־ההופש בדת משתער על חיי העב כרוח־פרצים, הבא להשחית ולבלע את הקודש ולעקרו משרשו. נרעשים ונפחדים היו — ואין אדם נתפס על פחדו. ואולם שום איש, שעיניו לא טחו מראות את החיים כהויתם, לא יבוא עכשיו ללמד זכות על ששים הרבנים האורתודוכסים, שנקבצו וישבו בניו־יורק, בהודש

פרשת השבוע

אייר, שנה זו, שנת תרע"ו, וברוח מתונה ובדעה מיושבה השמיעו, כי „ההתחתנות בין האורתודוכסים ובין הריפור־מים אינה לפי דת משה וישראל, מפני שהאחרונים מזלזלים בהלכות אישות, [illegible] משפחות נמצא ביניהם".

קשה להעלות על הדעת, כי עוד נמצאים בקרבנו [illegible] יהתניים ומורי דרך לעם, שלא למדו כלום במשך שבעים השנה הסוערות, אשר חוללו מהפכה בחיינו ובהשקפת־עולמנו היהודית, וכמו אז כן עתה מקופלים הם בקליפתם הצרה, ומתוכה הם רואים את החיים. קשה להאמין, כי ימצאו בקרבנו רבנים, והם ילידי הדור הזה — ורגליהם עדיין עומדות באותו התחום ההיסטורי הצר, שבו עמדו רגלי אחדים מרבני [illegible] לפני שבעים שנה! אכן פלא גדול כזה מתהלך פה אתנו בחיינו באמריקה — ואנחנו לא ידענו!

וביותר יגדל הפלא, כי האנשים התמימים האלה אינם רואים ואינם יודעים בתמימותם, כי כל עבודתם זאת וכל תקנותיהם, שהם אומרים לתקן עתה את חיי כנסת ישראל באמריקה בדרך זו, — עבודה לריק היא ותקנות לבטלה. ודאי הוא: אם דבריהם של בעלי „תורת הקנאות" לא פעלו בשעתם על לב החרדים ולא מנעו אותם „מפגום" את משפחותיהם בההתחתנות עם הריפורמיים, לא־כל־שכן שהחלטותיהם של חברי הכנסיה הרבנית בניו־יורק לא יעשו שום רושם בחיי היהדות האמריקאית.

וגדולה מזו: אם דבריהם התמימים של חברי הכנסיה הרבנית והחלטותיהם התמימות לא יעשו שום רושם על הצבור היהודי ולא יועילו ל„תקנת" הרבים — ודאי הוא, שיזיקו לכבוד אומריהם ומוציאיהם, וממילא — לכבוד התורה, אשר היא מעוזם. ידעו־נא רבנינו ויתנו אל לבם את הדבר הפשוט הזה: עם כל רחשי הכבוד, שיהגה לב רבים מאתנו לנושאי דגל התורה בארץ הזאת ולשומרי קדשי עמנו, ועם כל רגשי השעמום המתעוררים

בלבנו למראה „היהדות" הריקה והשוממה של הריפורמיים, הנה לא נאבה סלוח להרבנים, אם יבואו בשם התורה להפריד בין חלקי האומה הישראלית ולהטיל פגם במשפחותיה. בתחומי חיינו אנו מדיינים ומתנגחים זה עם זה בשם האמונות והדעות השונות; מפלגה נלחמת במפלגה וקבוצה מנצחת את חברתה, ועוד ימים רבים יעברו עלינו והמלחמה הזאת לא תפסק. ואולם אין שום רשות למפלגה אחת לעקור מגזענו ולהחרים מתחומנו מפלגה אחרת, בעלת אמונות ודעות אחרות. כל העושה זאת — דומה כמי שפוגע באומה כולה, בשלמותה ובאחדותה. כל הפוסל משפחה אחת מישראל — כאילו פסל את היהדות כולה.

ומדברים אנו את הדברים האלה דוקא בשם התורה. תורתנו מורשת כל העם היהודי היא, וכל הבא בשמה להוציא מן הכלל את כל מי שנקרא בשם יהודי — פוחת מכינה ומלעיב בכבודה.

הָאוֹחֲזִים אֶת הַחֶבֶל בִּשְׁנֵי רָאשָׁיו.

לרגלי המלחמה העולמית כמעט שפסקה הנדידה לאמריקה. בדבר האימיגראציה העתידה לבוא אחרי המלחמה נחלקו הדעות. יש אומרים, שהתמוטטות אשיות־הכלכלה בארצות המלחמה תביא לידי הגברת האימיגראציה לאחר כריתת ברית־השלום. ויש מחליטים להפך, כי בעקבות המלחמה תפסק הנדידה למשך כמה שנים, ולא עוד, אלא שבני העמים הנלחמים, שנשתקעו כאן קודם לכן, ישובו בהמוניהם לארצות מולדתם, כדי להקים הריסותיהן ולחדש בתותיהן, אחרי שמיטב בני האומות יכלה ויתנוון על שדות־הקרב.

והנה אם בנוגע לעמים אחרים, שיש להם ארץ ומולדת בעולם הישן, יש לגלות בשאלה זו פנים לכאן ולכאן, הרי בנוגע לנו, הנודדים הנצחיים, מחוסרי המולדת, אין הדבר מוטל כלל בספק: עומדים אנחנו לפני אימיגראציה יהודית גדולה, שכמוה לא היתה לנו עד היום הזה. שותפים אנו לקרבנות המלחמה וחורבנה, אך אין לנו חלק ונחלה בפרי השלום וברכתו. ומאות אלפי היהודים, שנעקרו וגורשו מתוך קנם, ומאות האלפים, שנשארו במקומם ונהרסו ממצבם לרגלי פעולות המלחמה — רק מוצא אחד להם: לצאת בגולה במקלם ובתרמילם לחפש להם מקום מקלט חדש.

החובה מוטלת איפוא על כנסת־ישראל באמריקה לדאג מבעוד זמן ולהכון לקראת רבבות אחיהם הנודדים, פליטי החרב והרעב, שינהרו הנה כתום המלחמה.

מבהינה זו צריכים היינו לקדם בברכה את הועי
האימיגראציונית, שנקראה מטעם „ועד הפועלים הלאומ
ליום הראשון הבא, 28 למאי, כדי להתכונן לקראת הנדי
העתידה לבוא, לדון על הספקת עבודה לנודדים, על הפעו
הפוליטית לטובת חופש־הנדידה וכיוצא באלה. הי
צריכים — אלמלא ידענו, מי הם עורכי הועידה ולשם מ
וכיצד ועידה זו נערכת.

אותם חברי הועד, שזמנו ועידה זו, השתתפו לפני ח
שנה באספת צירי האגודות של פועלי אמריקה, שנתכנ
לישיבה בסאן־פראנציסקו בימי התערוכה הגדולה. באס
ההיא דנו גם על שאלת האימיגראציה, ושם החלט פ
אחד לדרוש מהקונגרס נעילת־השערים בפני הנודד
החדשים. ישבו צירי אגודות הפועלים היהודים, הנודד
של יום אתמול ואחי הנודדים של יום מחר, שהם ח
חבריו ומנהיגיו של „ועד הפועלים הלאומי", ישבו ושמעו
ולא מחו. משמע, שדעתם היתה נוחה מכל זאת ואף ה
הסכימו לגזירה. והאדונים האלה, אשר נתנו ידם לצור
האימיגראציה, כשנזדמנו יחד עם „הגויים", — הם בא
עכשיו לרחוב היהודים וקוראים לועידה להגן על חופ
האימיגראציה!

אחיזה זו, שהם אוחזים את החבל בשני ראשיו, מ
טיבה?

גם אופן סדור הועידה אינו מדבר בשבחם ש
המסדרים ומעורר ספק בלב, אם באמת מתכוונים הל
לטובת הדבר, או רק תועלת מפלגתם והגברת שלטו
המונופולי ברחוב הפועלים — נגד פניהם. ראיה לדבר
לועידה זו, שמטרתה לדון על ענין כללי, אשר אין בו ש
מפלגתיות, הזמנו אך ורק צירי „אגודות הפועלים" וחבו
ה„ארבייטער רינג", אף כי אגודות אלו עבודה לאומי
זרה לרוחן, ויותר מכל זרה להן עבודת סדור הנדידה, א
כנגד זה מעלה יתירה לאותן האגודות, השקולה כנגד ש
המעלות המשובחות: סרות הן למשמעת „ועד הפועל
הלאומי" במלחמתו נגד התנועה הלאומית ועבודת הקו
גרס.

ואגודות־הפועלים הלאומיות, שענין הנדידה קרוב לל
וסדור האימיגראציה הוא אחד מעיקרי הפרוגראמה שלהן
אגודות אלו הוצאו מן הכלל, ודלת הועידה ננעלה בפניה

אחרי מעשים לא־רצויים אלה וסימנים חשודים אל
יש לפקפק בכונתם הטובה והטהורה של עורכי הועידה
אם רוצים הם באמת בעבודה לשמה, או שמא אין ועיד
זו באה עכשיו אלא לאחוז את החבל בראשו השני, וע
ידי כך — לאחוז קצת את עיני הבריות „משום דר
שלום".

הָעֵדֶר וּמַנְהִיגוֹ

מאת

ד"ר שמריה לוין.

אדם מועד לעולם. ובפרט מנהיג, ובפרט הלוקח לו קרנים ונואם ומדבר בקול פקיד, נגיד ומצוה. אדם כזה אחראי בעד כל מלה ומלה, היוצאת מפיו, ואין לו שום רשות לבוא אחר־כך, אחרי שיצאה המלה מפיו, לבארה ולפרשה, להתנצל ולהצטדק ולאמר: לא כך עלתה במחשבתי, לא כך היתה כונתי, בשגגה נמלטה מפי וכדומה. אם אין המנהיג יודע לבטא בדיוק את מחשבתו, יעזוב־נא את המלאכה הזאת לאחרים, והוא עצמו יעסוק בפרקמטיה או בעבודה אחרת, שהוא מסוגל לה, ואל ימיט רעה והרס על קבוצה, מפלגה או עם שלם.

במנהיג כזה, הרגיל לשכוח את האחריות הגדולה, המוטלת עליו, בהיות רסן ההנהגה בידו, בשעת נאומיו והחוזר תמיד בתשובה אחרי נאומיו, אחרי שדבריו כבר נדפסו בעתונים היהודים והלועזים, ואין להזהירה, זכה הקדוש־ברוך־הוא את כנסת ישראל האמריקאית. והמנהיג הזה הוא העשיר שבחבורה והוא גם הארי שבחבורה, והשפעתו גדולה על סביבתו. האיש הזה השתלם בזמן האחרון ועלה ממדרגה למדרגה, עד שהתחיל לדבר מגבוה, ושם לו כמעט לחוק להשתמש בכל הזדמנות והזדמנות, הבאה לידו, להוכיח את עמו, לגלות למוסר את אזניו ולהורות לו את הדרך אשר ילך בה ואת המעשה אשר יעשה... וימות בו.

כי מעולם לא התנפלו אפילו המתבוללים היותר קיצוניים באופן גס וגלוי כזה על קניני הרוח של עמנו ועל רכושו הלאומי, שאסף במשך תקופות גלותו הארוכה במסירות־נפש רבה וקידוש־השם, כמו שעשה זאת מנהיגה של היהדות האמריקאית, יעקב שיף, בנאומו האחרון.

ולא רק אל היהודים האמריקאים פנה הפעם „המטיף הלאומי" החדש הזה בדבריו, כי־אם גם אל היהודים, בני דתו, במדינות אירופה המזרחית. הלא הם היהודים ברוסיה, פולניה, גליציה ורומיניה. ויצדיק עליהם את הדין באמרו, כי היהודים הללו אשמים בעצמם במדה גדולה במצבם הנורא, שהם נתונים בו, מפני שאינם מסתגלים לרוחם של העמים השליטים, אינם מוציאים את שפתם מפני שפת המדינה ובוחרים בהתפרדות תרבותית.

ובכן, דרכך לפניך, עם ישראל! איש לאהליו! לחנם התאבקת עם מר־המות במשך שנות אלפים. לחנם הוצאת להורג ונלחמת כגבור על קיומך. לחנם שמרת מכל משמר את קניני־רוחך וכבבת־עינך נצרת אותם. לחנם הכנסת לאוצרך דור אחר דור ותקופה אחר תקופה את רוח קדשך, ותצבור ותאסוף ותצרף גרעין לגרעין, נופך לנופך, זיק לזיק, בהוספות תמידיות מחול על הקודש. לחנם בנית את היכלך, ותכהן בו אפילו בשעת סופה וסערה. לחנם היית. לחנם התקיימת...

ומה בכך? אל תבכה לחורבן ודמעות אל תוריד על הרס היכלך. היכל אחר נבנה לך, היכל בנוי לתלפיות, עם גולת־כותרת מזהבת. והיה כי תריד, ויגון־הנפש יאחז אותך עד כדי חניקת נשמה, תכנס אל ההיכל החדש שלש רגלים בשנה, ואם תרצה—בכל יום ראשון מדי שבוע בשבוע, ועלמות נעימות־הקול תקדמנה את פניך בשיר, והעוגב יישן אותך במתקו, ולא תזכור עוד דורות קדומים, ולבך יתרוקן, ושום געגועים לא יהיו לך עוד, ויכלה הצער ויסוף מאליו, כי באין נפש—אין צער. אין שאיפות ואין מאויים לפגרים מתים.

היש מקום להתמרמרות, לכעס ולקצף? היש לטעון ולהתוכח, כשאתה שומע את נאום־הכליון יוצא מפי מנהיג? על מי לכעוס, על מי לקצוף, את מי לטעון, את מי להתוכח? והנואם הלא מעולם אחר הוא, ועולמנו זר לו ולרוחו. הלא קיר־ברזל מבדיל בינו ובינינו, ואין דלת בקיר. והלא רואה הוא אותנו רק כשהוא מטפס ועולה בסולמו ומגיע עד הכבש העליון—והוא בבחינת „המגביהי לשבת, המשפילי לראות"... והלא אנחנו, יושבי העמק, בעיניו כחגבים. מתיהם הוא אלינו בעשרה קבין גאוה, ובשעת הסכנה—בקב אחד של רחמנות. לטעון ולהתוכח? והלא כל מה שעבר עלינו זר לו, וההוה שלנו כספר החתום לפניו, ובעתידנו, בעולם הבא שלנו, אין לו חלק ונחלה. יצירות רוחנו כקוצים בעיניו, ושאיפותינו כצנינים לו, ואיך נסביר אותן לפניו, איך נגלה לו את תעלומות לבנו, את הנסתרות שבנשמתנו, והוא מורד בנגלותינו ועומד ומכריז וצועק ככרוכיה ומוחה נגד קיומנו הלאומי!

ואף־על־פי־כן יש מקום להתמרמרות, לכעס ולקצף. יש מקום גם לטענות ותביעות. יש גם לדבר משפטים. אבל לא עם המנהיג, שדן בנאומו את עצמו, אלא עם העדר. עם העדר, המרכיב אלופים לראשו, עם העדר הנכנע והמשועבד, עם העדר, ששוחד נדבות הגונות מעור את עיניו, והוא אינו מתקומם ואינו מוחה בשעה שמזלזלין בכבודו ובכבוד האומה וניהגים קלות־ראש בקניני הרוח שלה. המנהיג דבר באספה מלאה „חרדים". והחרדים דואגים לעתידותיו של הקבוץ היהודי פה במדינה, והם מטכסים עצות ומכוננים מוסדות, כדי להגן בהם על הרוח היהודי, המדלדל ויורד מיום ליום. ושומעים הללו את דברי הנואם, הכופר בעצם מציאותו של הלאום היהודי—ואיש מהם לא חרד, לא קם ולא זע ולא מחה. נעלבים ואינם עולבים, שומעים חרפת האומה ואינם משיבים מקוצר־רוח, משפלות השקפה ומהעדר הכרה עצמית לאומית.

ואנחנו אמרנו, כי רק היהדות הגרמנית נתנה לנו את הפיליפסונים. הגייגרים ודומיהם, שקמו בשעת חירום, בשעה שגורלם של יהודי מזרח אירופה נחתך לכליון או לתחיה, להרעיל את דעת הקהל באשמותיהם הנוראות ובגזר־דינם הנורא, שהוציאו על רבוא רבבות אחיהם. ותהי נחמתנו בענינו, כי לכל הפחות פה, באמריקה, יקומו לעמנו גואלים, תובעים את עלבונו ומשיבים את חרפתו. והנה גם פה זכינו לשמוע מאחד המנהיגים הראשים הטלת אשמה במקום הגנה, צדוק־הדין במקום תביעה ודרישה.

יראו נא הקהל וישפוט. ישמע נא הקהל ויבין, בידי מי אנו מוסרים את גורלנו, מי ילמד סנגוריה עלינו בשעה שידובר בנו, מי ידרוש בשמנו את זכיותינו הנרמסות!

ובין נאומיהם ומאמריהם של הפיליפסונים, הגייגרים

והדיוטים להם ובין נאומיו האחרונים של המנהיג האמריקאי יש יותר מסמיכות־הפרשיות. קרבת־רוח יש ביניהם. הנביאים החדשים האלה מתנבאים כולם בסגנון אחד. בדברי ההתבוללות הרציונית היו בזמן האחרון רק נחבאים אל הכלים, וכעת הם יוצאים ממחבואיהם, מפני שמצאו שעת־הכושר לפניהם. העם היהודי חרד על קיומו, והם חרדים — מפני קיומו. רוצים הם לקדם את פני הרעה בעוד מועד, ואין להם רעה גדולה מקיומו הלאומי של עמנו.

וההתבוללות הסתדרה בזמן האחרון. יש לה מרכז ויש לה סניפים.

ואני חושב תודה למנהיג של היהדות האמריקאית, שלא הקיף הפעם לקראת נחשים, לא גלה טפח ולא כסה טפחים, כדרכו תמיד, אלא הוציא את כל רוחו והעביר לפנינו תמונה ישרה מחזון העתיד של ההתבוללות העקבית.

ישמחו בודאי על הנאום הזה צוררינו הרבים בכל המקומות אשר הם שם. רבים מהם יבלעוהו כבכורה. וגם אנו נוציא ממנו את המסקנות הנחוצות. הכרתנו התעשרה על־ידו בעוד נסיון אחד רב־הערך.

נהר די־נור

מאת
א. ש. שווארץ

ברעד הנגהות של אלפי מזרות
ישמשות על שמשות בשפע נצברות,
הבוערים נצח בנתיבות שמים,
כנרות התמיד, בקדושה וטהר,
בטרקלין הבריאה—מזהר לזהר
אנחנו נולדים ובאים!

בין גלי סימפוניה של קולות עולמים,
של יערות־בראשית, וסערות ורעמים,
ורעש הגלים, ופטפוט מעינים,
ימשק כנפים, וזעזועים ילדותיים,
מצהלות אבירים ואנחות חרישות—
מרננים אנחנו נבראים לרננים!

לערבוביה נעימה, לערבוביה נשגבה
של לבן־השלג ואדם־להבה,
של כסף־הסהר ותכלת־השחקים,
של אפר־העבים, ומרגדי־העלים,
יבדולח המים, וזהב־השבלים—
מתוהו אנחנו נזרקים!

ואנו—בני־רגע בין צבאות נצחים,
ילדי—רק נימי־נשמה נמתחים,
ערים ועונים לכל נגיעה ונגיעה
של שרביט־נגהות, של צלם הוד עובר,
של צליל ושל גנן הלוחש ודובר
לנפש האדם ברחבי הבריאה,—

מנהר די־נור זה ומיפעה מתרוממים,
מסתכלים בזהר העולם משתוממים,
משתכרים מיופי, משירה אדירה:
ושרים אנחנו ליוצר, לבריאה
שיר עז ותפארת, עליצות ופליאה,
געגועים להבה—מתים בשירה!...

חַיֵּי אָדָם

מאת שלום־עליכם

תרגום י. ד. ברקוביץ

א

מעין הַקְדָמָה.

הסופר שלום־עליכם מספר את תולדות חיי האדם שלום־עליכם.

— — — כמה פעמים עוררוני ידידי ואנשי־שלומי, כי כדאי היה הדבר ונכון לפני לספר לעולם את תולדות חיי וקורותיהם. כבר הגיעה השעה לכך, אומרים הם, ואפשר שבני־אדם ימצאו חפץ וענין בדברים אלה. ואני שמעתי לעצת ידידי ואנשי־שלומי וקרבתי אל המלאכה כמה פעמים, ומדי פעם בפעם הנחתי את העט מידי, עד... עד אשר בא היום וזכיתי, עוד טרם מלאו לי חמשים שנה, לראות פנים אל פנים את הוד מלכותו מלאך־המות, וכמעט הייתי בכל רע — כמעט נתחייבתי חובת גלות לעבר מגבולין, למקום, שכל באיו לא ישובו, למקום שאין שם לא כתיבה ולא קריאה, ואין להשמיע משם דברי שלום וידידות אפילו על־ידי שליח. בקיצור, עומד הייתי לצוות לביתי וללכת בדרך כל הארץ. ואמרתי אני אל לבי: „עכשיו הגיעה השעה, שעת־הכושר. חטוף וכתוב, כי אין איש יודע, מה ילד יום. כי הנה אתה מת, ובאו בני־אדם, אשר לא ידעוך ולא ידעו את טבעך, ובדו עליך מלבם בדותות, אשר אין להן שחר, וספרו אחריך ספורים קלוטים מן האויר, ופרסמו בשמך דברים, אשר מעולם לא עלו על דעתך ומעולם לא הגה אותם לבך — ואתה תשמע מן השמים, ממכון שבתך, וידך תקצר לעצור בעד שטף דבריהם ולהעיד כחשם על פניהם. מה יועיל לך זה? ולפיכך אין לך תקנה אלא לקום ולעשות בעצמך את המלאכה הזאת — לספר לבני עמך את טבעך ולכתוב לפניהם את דברי ימי חייך עלי אדמות, כ י ה ל א א ת ה י ו ד ע א ת ע צ מ ך י ו ת ר מ כ ו ל ם“...

ואולם לא מלאכה נקיה וקלה היא לאדם לכתוב את דברי ימי חייו עלי אדמות — לספר דברים כהויתם, דברי אמת ומציאות, מבלי אשר יכשל בנפתולי הדמיון ותעתועיו! משל למה הדבר דומה? לאדם, המגלה את סודות נפשו ומסתריה בקהל רב, המתודה ומוסר דין וחשבון על מעשיו בפני עם ועדה. כל הכותב את האבטוביוגרפיה שלו ומפרסם את קורות חייו ברבים — דומה ככותב ומפרסם את צואתו האחרונה... ומי הוא האיש, אשר יעמוד בו לבו לעשות כזאת בלב שלם ובנפש תמימה ובריה נכונה? ולא זו בלבד. קשה הוא לסופר בשר ודם, הבא לדבר על עצמו ולספר לעולם את דברי ימי חייו, להטהר ולהתקדש ולהתעלות לידי מדרגה עליונה, אשר יהיה די עוז בנפשו להתגבר על יצרו ולכבוש את גאותו בלבו, אשר לא יחפוץ להתהדר בפני הקהל, לשבח ולפאר ולרומם את מעשיו הטובים ואת הליכותיו בין החיים, כאדם המרמז על עצמו, מרמז ואומר: „ראו, מה נאה בהור זה ומה יפו פעמיו!“... ומה יעשה אדם כמוני, שלא יחטא בזה ולא יקלקל את השורה? לכן נמלכתי בנפשי ובחרתי לעצמי דרך חדשה לרשימת קורות חיי, דרך ישרה ופשוטה, דרך הספור המקובל, דרך הרומאן. וזאת אעשה: כשאספר על עצמי, לא אהיה מדבר בעדי, אלא מספר על גוף נסתר. כלומר: אני, הסופר שלום־עליכם, אספר לכם בזה דברי אמת על חיי ה א ד ם ש ל ו ם ־ ע ל י כ ם — דברים כהויתם, בלא כחל ושרק ובלא תוספת הדמיון, והיה הדבר בעיניכם, כאילו ספר לכם זאת, למשל, אדם אחר זולתי, אדם זר מן החוץ, ורק אדם כזה, אשר לא זזה ידו מתוך ידי — אשר בדרך מקרה נלוה אלי בדרכי, דרך־החיים, והלך עמי אל כל אשר הלכתי אנכי, והתענה עמי בכל אשר התעניתי אנכי, ועבר אתי את כל שבעת מדורות הגיהנם. וספר אספר לכם את כל זאת לא כאשר יספר איש ספור ארוך, המשתלשל ונמשך מתהיתי ועד סיפי כשלשלת אחת שלמה, שאין להפריד בין חוליותיה, אלא קמעה־קמעה אספר, פרקים פרקים, עובדות ומקרים מחיי אדם, הבאים בזה אחר זה, כל אחד כדבר שלם בפני עצמו. והנותן לאנוש כח לזכור את כל מאורעות חייו וחליפותיהם — הוא יעמוד לי בעבודתי הקשה הזאת, שלא אחסיר חלילה שום מקרה ולא אעלים שום דבר מן הדברים, אשר קרו אותי בימי חיי המעטים ואשר ימצא בהם הקורא חפץ וענין לנפשו, ולא אשכח שום בן־אדם מכל אלה, אשר פגשתי על דרכי, דרך־החיים הקצרה, במשך חמשים שנות יגיעי ועמלי.

ב.

הָעִיר.

העיר הקטנה וורונקה, היא כתריאליבקה.—מעשה רב מימות מאיפה. — בית־תפלה עתיק, בית־קברות עתיק. שני ירודים.

מספר הדברים האלה נתחנך ונתגדל בעיר הקטנה כ ת ר י א ל י ב ק ה, שכבר נתפרסמה קצת בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא. מקום העיר הזאת הוא ברוסיה הקטנה, בפלך פולטאווה, סמוך לעיר העתיקה פריאסלאוו, ושמה הנכון, אשר יקראו לה, לא כתריאליבקה הוא, אלא ו ו ר ו נ ק ה. אם רצונכם בכך, כתבו לכם זאת לזכרון.

לכאורה, צריך הייתי כאן לקרוא גם בשם העיר, אשר בה נולד גבור ספורי, ולציין גם את יום הולדתו, כאשר יעשו כן כל רושמי רשימות ביוגרפיות מחיי אדם. ואולם מודה אני מראש, כי הדברים האלה קלי־ערך הם בעיני. חשובה ונכבדה בעיני רק העיר הקטנה והנדחת כתריאליבקה, או וורונקה, כי אין עיר בכל העולם כולו, אשר נחרתה כל־כך בזכרון גבורנו כמוה, ואין עיר בכל העולם כולו, אשר נשאה חן וחסד לפניו כמוה, ואין עיר כמוה, אשר יזכור אותה כל־כך ואשר יהגה בה כל־כך ואשר לא ישכח אותה ולא יסיחה מלבו עד העולם.

ואמנם כלום יש לך עוד עיר בעולם כעיר כתריאליבקה זו, אשר תוכל להתפאר נגדה־נא לכל הערים בשוק גדול

ורחבי־ידים כשוקה, אשר בו המון חנויות גדולות וקטנות של יהודים, שיריונית ואצטבות וכידפים, ועליהם תלי־תלים של תפוחים ואגסים, אבטיחים ומלפפונות, אשר עזי העיר וחזיריה נמשכים אחריהם בכל עת ונכספים בכל תוקף ליהנות מהם, ונשי השוק עורכות תמיד קרב כנגדם, ואנחנו, תינוקות של בית רבן, עומדים מרחוק, צופים במחזה, רואים לפנינו את כל חמדת השלחנות וידנו קצרה מהשיגה?...

או כלום יש לך עוד עיר בעולם כעיר הקטנה הזאת, אשר לה בית־מדרש עתיק ורעוע כל־כך, ובו ארון־קודש יפה כל־כך, מהוטב תבנית שני אריות מזה ומזה, אשר ראה אותם הרואה כראות צפרים, לולא הוציא החטב הקדמון את לשונותיהם הארוכות החוצה ולולא נתן שופרות בפיהם לתקוע ולהריע? אל בית־המדרש העתיק הזה — כך מספרים זקני הדור — באו אבות אבותינו בימים הקדמונים להחבא מחמת המציק, ממאזיפה ימח שמו, וישבו שם שלשה ימים ושלשה לילות עטופים טליות ותפלין ואמרו תהלים, ובזכות זה נצלו ממות. ושוב מספרים זקני הדור, כי הרב הזקן ברך את בית־המדרש הזה, שלא תשלוט בו אש — וברכה זו נתקיימה בו עד היום הזה. כמה שרפות פרצו בעיר ואכלו את בתיה מן הקצה אל הקצה — ובית־המדרש העתיק עדיין על תלו עומד!

או כלום יש לך עוד עיר בעולם, אשר לה בית־מרחץ נפלא כל־כך, העומד במורד ההר, על שפת הנחל, ובו באר נפלאה כל־כך, אשר מימיה לא ייבשו ולא יסופו לעולם? והנחל הזה — כלום יש לך עוד נחל בעולם, אשר ילדי היהודים, תינוקות של בית־רבן, ביחד עם ילדי הגויים רוחצים בו את בשרם במשך דורות הרבה, שוחים בו, מכשכשים במימיו, צדים דגים ומראים בשעת מעשה אותות ומופתים גדולים ונפלאים להרהיב עין כל רואה? גם על בית־המרחץ העתיק הזה העומד ומתקיים בנסים, מספרים זקני הדור כמה ספורי־נפלאות מימים קדומים. מעשה בגוי שכור, שמצאוהו תלוי בבית־המרחץ, ושמו עלילות־דברים על יהודי העירה, כי הם הוציאוהו לתליה, ויצאה מזה תקלה לבעלי־הבתים החשובים שבעיר, ובקשו שרי המלוכה לשים עליהם עונש מלקות, ואפשר שלא בקשו, אלא דנו אותם במלקות — אין רצוני בזה לחקור את הדברים עד תכליתם, לפי ששונא אנכי מעודי את ספורי העצב והיגון, ואפילו אם מוצאם מימים קדומים...

וכלום יש לך עוד עיר, אשר לה הר גבוה כל־כך מעבר בית־המדרש מזה, וראש ההר כמעט עד עבי־שחקים יגיע, ומאחרי ההר אוצר צפון במעמקי האדמה, אוצר כל חמדה שמור מימות חמלניצקי? כמה פעמים — כך מספרים זקני הדור — עמדו אנשי העיר לחפור את האוצר מבטן האדמה, ומדי פעם בפעם אולצו להניח ידיהם מעבודתם, לפי שמצאו בחפירתם עצמות אדם, גלגלות וידים ורגלים, וגם תכריכים מצאו — סימן לקברות יהודים, שמסרו נפשם על קדושת השם... מי יודע?

וכלום יש לך עוד עיר כמוה, המלאה בעלי־בתים חשובים, אשר כולם אינם אמנם אלא חנונים ומוזגים דלים, המתפרנסים בדוחק זה מזה ומשכניהם הגויים מסביב, ואף־על־פי־כן כל אחד נוהג בעירו מנהג בעל־בעמיה, כל אחד מתהלך קוממיות בביתו ובקרב משפחתו, כל אחד מכיר מקומו בבית־המדרש, כל אחד מכבד את עצמו ויודע את ערכו בין הבריות?

וכלום יש לך עוד באחת הערים בית־קברות עתיק כזה, בית־קברות גדול ונהדר ועתיק כזה, אשר רוב קבריו עשבים כבר עלו בהם, ואין איש יודע עוד, אם עצמות אדם טמונות שם או לא? על בית־הקברות הזה יש בפי יספר כמה וכמה ספורים, והספורים כולם נוראים ומוצאם, כמובן, מימים קדומים; ואולם השעה הזאת שעת לילה היא, ואין מסיחין בלילה בבתי־קברות ובספורים נוראים מימים קדומים...

עיר קטנה וורונקה, אבל מה יפה היא ומה רב חנה! יכול אתה, לכשתרצה, לעבור את כל העיר, לארכה ולרחבה, במשך חצי שעה. אין לה לא מסילת־ברזל ולא נמל של ים, לא שאון החיים ולא המונם, אבל יש לה שני ירידים, פעמים בשנה, שכל עצמם לא נבראו אלא בשביל היהודים, למסחרם ולפרנסתם. עיר קטנה ודלה, אבל כנגד זה מלאה היא ספורים ואגדות נפלאים, המושכים את הלב, הנמסרים מדור לדור, איש מפי איש. אילו אמרתי לספר לפניכם את כולם, לא הייתי מספיק. ולפיכך אני מעלים עיני מהם ועובר לעשות את חובתי הישרה, המוטלת עלי — חובת ביוגרף, הרושם בספר רק את תולדות גבורו בלבד. ראשית כל חייב אני לספר לכם על אבות גבורנו, על אביו ועל אמו. בואו והחזיקו טובה לי, שפותח אני רק באביו ובאמו, ולא באביו־זקנו ובאבי־אביו־זקנו, כמו שנוהגים שאר הביוגרפים לרגל מלאכתם.

⁂

בבית־אַבָּא.

עשיר מופלג בוורונקא, בעל עסקים הרבה. — חבורת ילדים. — פרומה שתומת־העין מטילה מרותה עליהם. — המספר— אָמן לחקות את האחרים. — צוחק ומצחיק את הרבים.

יהודי ישפרקו נאה, בעל־קומה ובעל־צורה, ארוך ודק־הבישר, שפניו זועפים תמיד ומצחו הרחב והקבן עשוי קמטים וזקנו הדק והקלוש נראה כשוחק, עשיר ובעל־תפלה, למדן ובעל־תנ"ך, ירא־שמים ויודע פרק בלשון־הקודש, חסידו של הרבי מטאלנה וחובב בסתר את מאפו, סלונימסקי וצדרבוים, חקרן מעמיק לכל דבר ובעל־עצה לטובת הרבים, בקי ורגיל במשחק האשקוקה ומומחה רב לאבנים טובות ומרגליות — זוהי דמות־דיוקנו של אבי המספר, שהיה ידוע בימים ההם בעירה הקטנה בשם ר ב נ ח ו ם ב ן ־ ז א ב ונחשב בין בעלי־הבתים החשובים לעשיר מופלג.

לכמה הגיע הונו של עשיר מופלג זה בעירה הקטנה — קשה להגיד; ואולם עסקיו היו רבים מאד: היה חוכר קרקעות ביחד עם שותפים ומחזיק ברשותו את דואר־הסוסים, סוחר בתבואה וחוצב יערות, שולח רפסודות על־פני המים ומגדל שורים על פסלתן של שעורים. ואף־על־פי־כן עיקר פרנסת ביתו בא לו מחנות של ארג, שהיתה

כוללת בתוכה גם שאר מיני מכולת ופרקמטיה, הצריכים לכל נפש, כגון: עטרן ונפט, חבלים ובורית וכל תשמישי־בית, כפתורים וחוטים, מסרקות ומחטים וכל מיני סרקית, מלח ודבש, קמח ודגים מלוחים וכל צרכי אוכל־נפש, שחת ושבלי־שועל, תבן וסובים וכל מאכל־בהמה, שמן־קיק ותולענא, חרדל ודנדנא ושאר מיני רפואות וסממנים לבני־הכפרים, מחרשות ואתים, יעים ומגרפות וכל כלי־ברזל. בעסקי החנות לא התערב אבי־הבית. חנות זו כולה היתה נתונה ברשותה של האם, חיה־אסתר, שהיתה כל ימיה אשת־חיל ורבת־פעלים, חרוצה ומהירה במלאכתה, נוהגת ממשלתה ביד רמה ומטילה אימה יתירה על הילדים. והילדים בבית רבים היו, כולם בני גילים שונים, גדולים וקטנים, בעלי קומה גבוהה ונמוכה, בעלי שער שחור וצהוב.

כבוד גדול לא עשו להקטנים בצאתם לאויר העולם. כלומר: התגעגע לא התגעגעו עליהם ובכליון־עינים לא חכו לבואם. ולו גם אחרו לבוא, חס ושלום, לעולם, לא היה הצער גדול ביותר. ורק מכיון שבאו — „יהי בואם ברוך; לו יחיו ויאריכו ימים“... הללו, שעמדה להם זכותם להמלט ולצאת בשלום מתוך מחלת האבעבועות והבהרת ושאר פורעניות וחליים רעים, המתרגשים על יונקי־שדים בעודם באבם, גדלו ועמדו על רגליהם ונכנסו לחדר ללמוד תורה, תחילה מפי נתי־ליב מלמד־דרדקי ואחר־כך מפי רב זרח'ל מלמד־גמרא. ואלה, שלא היה בהם כח לעמוד בפני מלאך המות, האורב לעוללים ויונקים באלף עינים, מהרו להסתלק מעולמם בעוד מועד ולעבור לעולם שכולו טוב. באו בני־אדם ופרשו וילונות על־פני האספקלריות, והאב והאם חלצו נעליהם מעל רגליהם וישבו לארץ שבעה ימים והתאבלו ובכו — עד אשר חדלו לבכות. ואז קראו על עצמם את הפסוק: ה' נתן וה' לקח“, מחו דמעות עיניהם, קמו מעל הארץ — ושכחו... ואמנם לא לפלא היה הדבר הזה בתוך המהומה הרבה והשאון שאינו פוסק — שאון שנים־עשר ילדים, בנים ובנות, שאחד מהם כבר זכה לשאת אשה, ושער־זקנו כבר החל לצמוח, ואחד— יונק־שדים, המוטל בעריסה.

אכן גדול היה כח־הסבל של האם, שעמדה לה חריצותה לגדל חבורת ילדים אשר כזאת ולשאת לבדה את טרחם ומשאם ואת חלייהם הרבים! בכל ימות החול, כשהיו החיים כתקונם, היתה דרכה בסופה ובסערה, מכה את הילדים על ימין ועל שמאל ואינה מבחינה בין קטן לגדול. ואולם מכיון שחלה ילד ונפל למשכב, מיד שנתה את טעמה ולא זזה מעל מטת החולה אפילו רגע: „אוי ואבוי להאם!“ ואף הבריא הילד וחי וקם על רגליו—ושב הכדר לקדמותו: „אל החדר לך, נער שובב שכמותך, אל החדר!“...

בהדר למדו כל הילדים למן השנה הרביעית ועד — עד יום חתונתם כמעט. ומכל החבורה הזאת עלה והצטיין בחריפות שכלו ובמעשי־הוללות גבור הרשימות האלה. בבית־אבא כנו לו שם משונה מאד: „זוטא“ קראו לו בקטנותו — כפי הנראה, על־שם קומתו הקטנה. ולא זו בלבד. אף־על־פי שהיה שוקד על תלמודו יותר מכל הילדים, היה סופג גם סטירות ונזיפות, מכות־לחי ומלקות יותר מכולם. כל־כך למה? אל תשאלו: ודאי ראוי היה לכך.

— הנה תראו בעיניכם, כי מתינוק זה לא תצא טובה באחרית הימים! ניכר הוא במעשיו. מובטחתני בו, שיהיה ריק ופוחז, מעול וחומץ, פגע רע, זולל וסובא, לץ מתהולל, שובב הולך אחרי שרירות־לבו, פרוע לשמצה!

כך היתה טוענת פרומה שתומת־העין, זו משרתת הבית, בתולה נאה, שעינה האחת סמויה ופניה מחוטטים. בתולה זו קמצנית היתה ביותר ונאמנת לבית בכל לב ונפש. אמונתה ומסירות־נפשה היתירה לבעליה הביאוה לידי כך, שהיתה מכה את הילדים מכות־רצח, מונעת לחם מפיהם, אורבת להם ומשגיחה עליהם בשבע עינים, שיהיו טובים וישרים, כשרים ותמימים, עושים אך את הטוב ואת הישר בעיני אלהים ואדם. ומשום שהאם אשת־חיל היתה ועוסקת כל ימיה בחנות, היה הבית כולו ברשותה של הבתולה פרומה, שהיא היתה צופיה הליכותיו, עושה בו כאדם העושה בתוך שלו, מחנכת את הילדים, את הגדולים ואת הקטנים, בקפדנות יתירה, נטפלת אליהם על כל פסיעה ופסיעה ואינה זזה מהם אף רגע. היא היתה רוחצת פניהם, חופפת ראשיהם, קוראת אתם ברכת־הבוקר, מוליכה אותם לבית־רבם, מביאה אותם מבית־רבם, סוטרת על לחייהם, נותנת להם אוכל, קוראת אתם קריאת־שמע, סוטרת שוב על לחייהם ומשכיבה אותם על משכבותיהם, את הגדולים במטתם ואת הקטנים, אל תחשב להם זאת לחרפה, — במטתה, יחד אתה.

אמת, מה קשה היה להילדים עול־שעבודה של פרומה שתומת־העין בימים ההם! ולפיכך גדלה שמחתם שבעתים ביום שנכנסה בתולה זו לחופה. זכור לטוב אירלי הגנב (גונב סוסים היה), זה בעל הבלורית הפרועה והאף החרום, שקבל על עצמו לפרוש כנפיו על האמה העורת ולישאת אותה כדת משה וישראל. נשוא נשא אותה מאהבה, שהיה כרוך אחריה וחובבה ימים רבים קודם החופה. וכרוך היה אחריה וחובבה לא בשל עינה הסמויה ולא בשל פניה המחוטטים, אלא בשל יחוס־משפחה בלבד, שמחתנן הוא עם רב נחום בן־זאב בכבודו ובעצמו... וכי קל בעיניך שדוך זה?! חיה־אסתר עצמה ערכה את החתונה, טרחה בסעודת־החופה, אפתה דובשניות ומיני מתיקה, הזמינה מנגנים בכלי־זמר מן העיר הסמוכה והיתה כמחותנת לכל דבר. הוי־הוי, מה רבה היתה התכונה ביום ההוא, מה רב היה הצחוק והשאון של הקטנים ומה גדולה היתה שמחתם! ולא על אשרם וכבודם של החתן והכלה שמחו הקטנים כל־כך, אלא על גאולת־עצמם ופדות־נפשם, שנפטרו מעול־שעבודה של פרומה שתומת־העין ויצאו מרשותה לעולמים. וביותר גדלה השמחה וגדל הצחוק למראה „זוטא“ הקטן, שחקה בהלוכו ובתנועת אבריו את הזוג הנחמד, את החתן הגנב, הלבוש מחלצות, כשהוא שורק באפו החרום מתוך נמוס ודרך־ארץ, ואת הכלה העורת, האדומה והמזיעה, כשהיא מציצה על בן־זוגה בעין אחת נוצצת ורוחצת כולה בעדנים, כחתול זה, הלוקק את השמנונית מעל החלב ומציץ לצדדים.

לחקות את האחרים, לעקם מעשי איש ותנועותיו ולעשותם לצחוק בעיני הקטנים — אומנות זו לא היה לה מומחה כמו גבור הספורים האלה. את כל אחד ואחד היה

דורש כמין חומר לצחוק. כל אדם שנזדמן לידו, ואפילו ראהו בפעם הראשונה, מיד היה מוצא בו טעם לפגם, עומד על טיבו המגוחך ועל הקוכו המעורר שחוק, ומיד היה מחקה אותו ואת תנועותיו ואת שיחו, מישוה אותו כמות שהוא לנגד חבורת הקטנים, והקטנים היו מריעים בשחוק לעומתו, והגדולים היו נפרעים ממנו במכות־לחי ובאים להבאישהו גם בעיני רבו: הנשמע כדבר הזה בישראל, אשר ישכח נער עול תורה ועול דרך־ארץ ויברח כל הימים את דעתו ואת דעת חבריו ויעשה לצחוק את כל העולם כולו! הן את הכל מחקה הוא, את הכל מעקם הוא, את הכל — לרבות את הרב רב זרח'ל, כיצד זה פוסע פסיעות דקות ונחפז ברגליו הקצרות בתיק הרפוטה הארוכה, ולרבות גם את אשתו הרבנית, כיצד זו מתחטאת לפני בעלה בשעה שהיא מבקשת ממנו מעות לצרכי שבת, מכשכשת לו בזנבה, מנצנצת ומלבבת אותו באחת מעיניה, אינה יכולה לבטא את המלה „שבת" ואומרת: „סבת"...

חַיִּים נַחְמָן בְּיַאלִיק

מאת

צ. אוירבוך.

(סוף)

שירת היחוד.

מעטה היא „שירת היחוד", התפלה אשר יתפלל המשורר לנפשו, אצל ביאליק. המשורר מוקדש כולו לעמו. את כל רוחו הפקיד בידי שר האומה...

רק קרן־זוית אחת קטנה בשירתו, שהיא כולה שלו — „רשות־היחיד" של המשורר, ושם ישתפך לפעמים קול השיר „האחד ללב".

> ועירית־קיר קטנה לאיש ההוא היתה,
> ולה אשנב קטן,
> ותהי לו לנפשו, ולא ידע בה מלאך,
> ולא ידע בה שטן.
> ולאיש תפלה אחת, והיה בצר־לו —
> ויהי עולה שמה,
> צונח לאשנב, ורועד, ולוהט —
> ומפלל בדממה...

הדממה, אשר אליה ימלט המשורר מתוך רשות־הרבים, תראם עניה עצבת מיוחדה במינה ותדל בנגהה המיוחד. ואין דומה לה בשקט בשירתנו.

רשרוש־עלים ומשק־נחלים של בין־ערבים, המרהיבים ומדכאים את הנפש כאחד לא תקשבנה פה אזניך; חיוך מתוך דמעות, החיוך המעציב והלוחש תקוה סתומה, אין בהידת־היגון אשר לביאליק.

הסרה היא רקמת החלום הסתום, אשר תהיה זר־פלאים מסביב למכאוב־היגון, להפיג את חריפותו ולהאיר ביקוד־ערבים את חשכו... מתיקות היגון, אשר תרעף בין אור ואופל, בין דמי וקול, אין בשירת־היחוד של ביאליק.

איזו הגות־נכאים נעכרת צפונה במעמקי לבו; אבל כבר, אבל עירני, מתרחש במסתריו.

> עמום שומם היקום, רפש הולך ורב,
> דלף מורד על גג, עש בקרב לבב...

סגריר עמום ויללת־השממון ממלאים את חללה „עלית־הקיר הקטנה", אשר יתיחד בה ביאליק.

גלוי ושקוף הוא יגונו. פשטות הלב והומו — ה לוהט ונוקב ויורד עד התהום. ודוקא בתפלת־העצב א לו יעזוב את כל עשרו הרב, עושר השפה ושפעת הצליל והצבעים, ויתנה את שיח־נפשו לפי תומו, כאשר יתנה א לפני רעהו:

> כוכבים מציצים וכבים,
> ואנשים בהשכה נמקים;
> הביטה בכל ובלבבי —
> מהשכים, ידידי, מחשכים...
> וניצצים הרומית ונובלים,
> ופירחים ורוקבים לבבות;
> הביטה בכל ובלבבי —
> חרבות, ידידי, חרבות...

השורות העגומות ויגעית־היאוש האלה עם פשטו הבהירה ועם יגונן הנאמן והישר מכהות את רוחנו ומעל זוהר אחרון לשקיעה.

אך יש אשר תתקדר תפלתו ותהא לדלף־סגריר ממוש ליללת־חיים, שאין לה תקנה.

> בכתיו מעינן ברי נגוהות, דרורים ועבורים,
> בלי צחוק, בלי גיל, ימי ילדותך השוממים תמ
> וכחורף משכים אל אשנבך נשקפו הנעורים,
> ופניהם הנזעמים מן הרחוב לך רעמו,
> וביום חול אחד ארוך חיי־תפל לך נבאו,
> וחלום רע אחד ארג העכביש בלבבך:
> דראון, דלות, רפש־עולם, צרות לא נשמעו,
> ויחזו לך מחשכי־עולם תלואים על שמיך...

כברות זועפת שרויה על השיר הקודר הזה. דומ כאילו קורץ כולו מעגני־סתיו. במנוחה של לאחר יאו כמבכה את אבדת־נפשו, אשר לא תמצא עוד, ידבר אלי

כריה חריף ודק יעלה החלום הרע, חלום־הבלהות, מ שורה ושורה שבתפלת היחוד, אשר המשורר „יפ בדממה" מול „האשנב הקטן". הרוח הרעה, אשר תבעתו עמוקה ושרשית כל־כך, עד כי נשתאה אליה ולא נד מאין בא לו, לבעל „הזוהר", „שירי־החורף" וה„צפרירי חזון השממה והקדרות הזה?

מקצת פתר לנו ביאליק בעצמו את החידה הזא ב„שירתי", בתארו לפנינו בצבעים שחורים ומדהימים א הקדרות הגדולה, את עקת הדחקות ואת הדלות המנוול ששלטו בבית אביו, ואת שירת הצרצר מנקרת הקיר:

> — — — וינסר שירתו היבשה, הריקה,
> כעש קוססה לבי, נשמתי בוקקה.
> לא זעפה שירתו, לא נחמה, בכתה,
> גם קוב לא ידעה — שוממה היתה;
> שוממה כמות, כהבל חיי תפלה,
> יאבה, בלי אחרית, יתבלה אבלה.

ואת כל זה ספג המשורר אל תוך נפשו בילדותו. וא הם רשמי־נפשו הראשונים, שבלו למפרע את כל עד החיים והשקו את דמו במרירות עולמית.

לרשמי ימי הילדות השחורה והמעיקה נתוספו ע חיי „המתמיד", שחי ביאליק העלם, אשר הוציא את מבו

שנותיו ב„מעי אותיות מתות" ונפשו נשרפה בלהבה ולא ידעה „שיר עלומים ואהבה"; ולבסוף באה אותה ההכרה הנוראה:

לא מצא התחיו סדן פטישי —
קרדומי בא בעץ רקבון.

כל אלה הצטרפו יחד והיו לתפלת־נהי חרישית, לשממת־לב ולשירת־נכאים שוקעת בגעגועים שוממים, בלא קרן־אור של חסד ונחמה...

זריתי לרוח אנחתי,
וירוה החול דמעת עיני;
הרוח! אם תמצא את אָחי,
אמר לו — אוד עשן הנני...
אמר לו: בי נבע מקור אורה,
וייבשו נטפים, נטפים;
בלבבי שלהבת יקדה —
ותדעך רשפים, רשפים...

השלהבת, אשר יקדה בנפשו, אָמנם לא דעכה, כי־אם התגברה והיתה ללהב. אף פצעי־הלב הנאמנים עם היגון הקודר והכבד, אשר יליטו את „עליתו הקטנה", וענן־העופרת, הריבון על „אשנבי הרטן", המוצאים רחם בבטוי רגש ויֹשר בשירה היוצאת מן הלב, בצער טהור וזך, כל אלה מעידים למדי, כי הועם „איזה מקור אורה" ונדעכה איזו „שלהבת יקרה" בלב המשורר — נדעכו למפרע, מתחילת ברייתן. ומי יודע, מה רב היה העושר, שהיה צפון בהם — העושר הגנוז, הנעלם מאתנו...

ש י ר ת   ע ם.

הניב העברי, המלא הגות דורות ורחשי עם, הרחיב את אופקה של השירה העממית והרחיק את צלילה. ביאליק חלץ את השירה העממית מתהומה הצר והוציאה מאהלה הדל, מדלת העם, ואָצל עליה קסם האגדה וארשת־קדומים.

בין נהר פרת ונהר חדקל
על ההר מתמר דקל,
ובדקל, בין עפאיו,
תשכון זה הדוכיפת־זהב.

הפסוק הראשון „בין נהר פרת ונהר חדקל", עם טעם האגדה העתיקה שבו, מכניסנו מיד תחת צלת אלון עתיק, ששיבת קדומים והודם הופפים על צמרתו.

הנוי שבשפתו העברית, טוהר סגנונו ופשטות תאוריו מפארים את הרהורי הלב שבשירה העממית ומוסיפים להם נוגה חדש.

תרזה יפה ועבותה
על היאור עומדת מוטה,
כל היום במים צופה,
חושבה: מה יהא בסופה?...

איזה נועם רענן ועדנת שפה, אשר כמוהם לא היו בשירי־העם הדלים שלנו, השרה ביאליק על שירתו העממית.

יש אשר יצרף את רוח השירה הפשוטה ויעדנה וירוה את ניביה בלשד נפשי חדש וישרה עליהם הוד של אצילות־הגעגועים:

על השוקת נשב אט,
ראש אל כתף, יד אל יד,
אָחוד חידות לך: מדוע
רץ הכד אל המבוע?...

משק־גלים טמיר והמית נפש עדינה תעניק השפה העברית לשירי העם.

ההמוגיות הזולה, שהרגשת־נפש פנימית וגסות־בטויים היצונית משמשות בה בערבוביה, תזוקק באצילות השפה העתיקה — שפת תרבות עתיקה ועשירה. תכלת העברית תחפה על גונה האפור של העממיות.

אָתא לילה, ובין שפעת
עבים פרחה הדוכיפת;
עלה עתה השמימה
ונבואתה לא נתקיימה.
לילה, בוקר וערבים
אשא עיני אל העבים:
עבים זכים, העדיין
דודי בהיר־לבבי אין?

בת־קולה של שפת־דורות, הנשמעת מתוך „אשא עיני אל העבים", והעגמה הלירית, ההומה מתוך כתוב זה, מעמיקים את געגועי־הלב שבו ומרחיקים את צלילו עד מרחבי אין קץ.

ביאליק אינו מציץ מבינות לשיטין של השירה העממית ויורה אלינו מפקידה לפקידה את ברקיו; אינו מרבה להתחכם ואינו מתמם ביותר. אינו עושה את האגדה העממית יתד לתלות בה את הרהורי לבו הוא, ואינו משתעשע עם „בת־האשפתות הנאוה", עם העממיות, כבן־אצילים זה, שהואיל לרדת ממרום שבתו אל העמק. ביאליק בא אליה בכל לבו הישר, ברגשו הפשוט ובחוש השירה הבריא והנאמן אשר לו. נבלע הוא בתוכה ו נ ו ד ע, כי בא אל קרבה — נודע על־ידי הברק ההדש, שהציץ בעיניה, על־ידי פריחת האודם הזך, שהעלה בלחייה, ועל־ידי הוד האצילות, שהשכין עליה.

היא פרחה כפרוח
הזמיר מיער,
ואיש טרם פלל
ואיש טרם שער.
וידם הצחוק
ויתעגם התירוש;
אין נכנס בעביה,
אין פוקדת, אין דורשה.
ויבוא יום־סגריר,
ושני ושלישי,
ותבכה כל עין,
ויהי עצב התירוש.

כמה קל ומפרפר הוא הטון הזה, שחציו בת־צחוק שובבה וחציו עצבות שקופה. כמה נלבב הוא חן־תומתו של השיר הזה, שאין בו צל של התיפות ומשהו של התחכמות.

יחידי נכנס ביאליק לתוך שדה־הזבורית של השירה העממית שלנו וישדד את טרשיו והשביחו. חן של שובבות

מיתינה, חן נפשו היפה והישרה, בת־הנגוהות, ש„מאור לאור נבראה", עם אצילות צנועה של השפה העברית העתיקה, המשתמרת בתמימותה הישרה עדיה.

בפית העממיות היהודית צמח וגדל בקסמו של ביאליק והיה לקמה, ובוסר שירת־העם התבשל והיה לבכורות רישנות ורעננות.

בת־קולה של שפת דורות התמזגה עם תומת־לבו של העם, ותהי לאגדה שלוה ונאה — שירי העם אשר לביאליק.

על הָאָרֶץ וְיִשּׁוּבָהּ

מאת

י. בן צבי.

ירושלים.

א.

כל מי שהיה בארץ־ישראל ולא ראה את ירושלים דומה למבקר בהיכל של אומנות, שנתעכב בפרוזדור ולא נכנס לטרקלין. כי כמו שאי־אפשר להבין את פרנציה בלא פאריז, את אנגליה בלא לונדון ואת אמריקה בלא ניו־יורק, כך אי־אפשר לרכוש מושג נכון על ארץ־ישראל מבלי להכיר את ירושלים.

אכן יחידה ומיוחדה היא העיר הזאת לא רק בעולם כולו, כי־אם גם בארץ־ישראל עצמה. ויותר שהארץ משפיעה על ירושלים, ניכרת בארץ השפעתה של ירושלים, האוצרת מקרני הודה וזהרה ההיסטוריים, אשר אָצרה בקרבה מימי קדם עד ימינו אלה, על כל סביבותיה. השלשלת, המחברת את העבר המזהיר עם ההוה האפל, את גבורת האבות עם תקות הבנים, אינה מורגשת בשום מקום כמו בירושלים, בסביבתה הטבעית עם הריה וגיאיותיה, בשיירי מגדליה וחומותיה, בבניניה ובחרבותיה, שנשארו בשממותם כימי קדם.

ירושלים — הרים סביב לה, ועד היום הזה נושאת העיר עליה את חותם סביבתה הטבעית: העיר משתרעת על־פני גבעות ועמקים, שוקיה ורחובותיה אינם בנויים במישור, כי־אם עולים הרים ויורדים בקעות. אחדים מרחובות העיר הפנימית, הישנה, עשויים מדרגות־מדרגות, בצורת סולם, ושום עגלה או אבטומוביל לא יוכלו לעבור בהם.

מפני תכונה זו של קרקעה קשה למצוא בתוך העיר נקודה גבוהה למדי, כדי לסקור ממנה על כל העיר וסביבותיה. המקומות היותר יפים, שמהם אפשר לראות את כל העיר, נמצאים מחוצה לה, למשל: מגדל הגרמנים בהר־ציון, או הר־הזיתים, המתנשא למזרחה של עיר, או הר־הצופים בצפונה של ירושלים, המיועד לאוניברסיטה העברית. מכאן מתגלה מראה נהדר על חומת העיר העתיקה, המקיפה אותה מכל עבריה, על שרידי הארמונות מכל התקופות והדורות, על הבנינים המחודשים ועל בתי־התפלה לכל העמים, המתנוצצים מרחוק בגגותיהם [illegible] אבותיהם.

הסביבה ההררית הניחה חותמה גם על אופי הבנינים: רובם ככולם בנויים אבני־גזית, הנחצבות מתוך ההרים. צבע האבנים הוא על הרוב לבן, וביום־השמש קשה לעין לסבול את שפעת האור והזוהר, הממלאה את רחובות עיר־האבנים הזאת. ובתי־עץ או בתי־חמר לא ימצאו כמעט בכל העיר, כי אבני הקרקע נותנות חומר יותר זול ונאה לבנינים.

רחובות העיר צרים מאד, ביחוד בעיר הפנימית, כדרך הרחובות בכל ערי־הקדם. וכל מי שראה את הגיטאות העתיקות של היהודים, בווילנה או בקראקוי ולמברג, או במגנצא ובוורמיזא שבגרמניה, ימצא בנקל את הפרוטו־טיפוס שלהן בחוצות ירושלים העתיקים, ואפשר הדבר, שרמות־דיוקנם של החוצות האלה עמדה לעיני אבותינו גולי ירושלים, בבנותם משכנותיהם וישוביהם הראשונים בתפוצות ממלכת רומא.

רק רחובות העיר החדשה מרווחים ונאים יותר; אחדים מהם נטועים עצי־זית ושאר אילנות, גם גנים וגנות־ירק ישנם בעיר החדשה, ואף־על־פי שהנקיון שם אינו בתכלית השלמות, לעומת העיר הישנה הריהו במדרגה אידיאלית.

כדי להבין את ההבדל שבין שני חלקי העיר הללו, צריך להעיר, כי כל העיר הישנה מוקפה חומה גבוהה ועבה, המתאימה במקומות רבים לחומות הקדומות של שלמה, נחמיה והורדוס. החומה הזאת, בצורתה הקיימת עכשיו, תוקנה על־ידי השולטן סלים הראשון, שכבש את העיר בפעם האחרונה לפני ארבע מאות שנה. ראש החומה מוכתר בסטיונות, מיני צריפים קטנים, העשויים כעין שנים, בסגנון העברי הקדום. על־גבי החומה נעים מאד לטייל ולהתהלך מסביב לעיר. בהפסקות קטנות אפשר לסובב על החומה מלמעלה את כל העיר, להציץ דרך־אגב אל חצר בית־המקדש, המוקף חומה בתוך חומה, להתבונן אל מעמקי עמק יהושפט, נחל קדרון, גיא בן־הנם ועמק רפאים למטה ואל הר־הזיתים, הר־המשחית והר־הצופים למעלה.

החומה בנויה אבני־גזית גדולות, והחכמים המומחים בדבר מכירים על־פי סגנון חצובן וסתותן המיוחד, כי רבות מהן נשארו מהבנין העברי הקדמון. ושמונה שערים לחומת־העיר, עם דלתות־ברזל עבות, שהיו לפני זמן־מה ננעלות בלילה וסגורות על מסגר.

עוד לפני ששים שנה היה כל הישוב הירושלמי מוכנס בין החומות. מחוץ להן לא היה אף בית אחד, ובערב, אחרי שקיעת החמה, היו השערים ננעלים, והעיר — סגורה ומסוגרת, ולא ניתנה רשות לבן־אדם לצאת ממנה או לבוא אל תוכה עד אור הבוקר. ורק בשנת ה'תרט"ז (1856) נעשה הנסיון הראשון להרחיב את ישוב העיר מחוץ לחומה. הנסיון הזה נעשה בעזרתו של סיר משה מונטיפיורי, בכסף, שתרמה אחריו נדיב יהודי מאמריקה (יהודה טורא). בשנת ה'תר"ך נגמר בנין השכונה העברית הראשונה מחוץ לירושלים בשם „משכנות שאננים", העומדת עד היום על הגבעה מנגד להר־ציון. בעקבות היהודים יצאו גם עמים אחרים: הרוסים בנו חצר גדולה; ואחרי־כן הוסיפו היהודים להתישב על־יד הבריכה העליונה (מאמילא), בנו את „נחלת שבעה", את „מאה שערים", את המון השכונות, הנקראות על־שם משה מונטיפיורי, ועוד. עכשיו הקיפו השכונות החדשות את העיר הישנה כמעט מכל

עבריה, ומשכו אליהן את רוב הישוב, החדש והישן, האשכנזי והספרדי. על־ידי כך אבד להם, החומות והשערים, ערכם, שהיה להם, עוד לפני דור אחד, ועכשיו אינם משמשים אלא ציון היסטורי להעבר, הקרוב והרחוק גם יחד, מזכרת לתקופות אשר חלפו.

סקירה שטחית על צמיחת הישוב הירושלמי, הכללי והיהודי, דיה לנו, כדי להוכח, ש„פריצת החומות" הזאת מסמנת תקופה של מעבר בחיי העיר והתפתחותה. המספרים, שעלה בידי להשיג ממקורות שונים *, מוכיחים, כי במחצית הראשונה של מאת־השנים שעברה גדל ישובה של ירושלים רק ב ח מ ש י ם אחוזים למאה (בשנת 1799 היה מספר תושביה ת ש ע ת אלפים, ובשנת 1861 הגיע עד ש ל ש ־ ע ש ר ה אלף נפש). המספר הכפל במשך מחצית המאה האחרונה פ י ש ש ה, ועכשיו מגיע מספר הנפשות בירושלים עד ש מ ו נ י ם אלף. וההתפתחות הזאת לא באה בהדרגה, אלא ביחס עולה: משנת 1861 עד 1873 גדל המספר בחמשים אחוזים למאה (משלש עשרה לעשרים אלף). בארבע עשרה השנים הבאות הוכפל פי־שנים ועלה עד ארבעים אלף נפש. בשמונת השנים הבאות נתוספו עוד כעשרה אלפים (עד חמשים ואחד אלף), ועשרים השנים האחרונות הוסיפו עוד כשלשים אלף נפש.

אולם צמיחת הישוב הכללי בירושלים אינה נותנת לנו עדיין שום מושג על צמיחת הישוב ה י ה ו ד י בעיר־הקודש. לפני מאה ועשרים שנה היה מספר היהודים בירושלים כאלף נפש (לפי ידיעותיו של מר א. לונץ), כלומר — החלק התשיעי מכל הישוב. אך המספר הזה הלך הלוך והתמעט, ובשנת תקפ"ז (1827), כשבקר משה מונטיפיורי את ירושלים בפעם הראשונה, לא מצא בה יותר מ־560 נפש**. בשנת תרט"ז (1856) אנו מוצאים כבר בירושלים ישוב יהודי של 5,700 נפש***, שהוא יותר משליש לכל התושבים באותו זמן. אך עיקר גדולו של הישוב התחיל רק אחר־כך. עד שנת תרל"ג (1873), כלומר, בעת שהשכונות הראשונות מחוץ לעיר כבר היו קיימות, הכפל מספר היהודים ועלה, לדברי הקונסול האנגלי מור, עד 10,600. כעבור שלש שנים ערך מר א. לונץ ספירה מדויקת, והמספר הגיע לארבעה־עשר אלף. כעבור עשר שנים עלה מספר היהודים ל ש מ ו נ ה ו ע ש ר י ם א ל ף, כלומר — רבוי של אלף וחמש מאות נפש לשנה. היהודים נעשו כבר ל ר ו ב מ ו ח ל ט בירושלים. עשר השנים שלאחר זה היו שנות עמידה: בימים האלה חלה מהומת האסור הראשון להכנס לארץ, והעבודה הקולוניזאציונית נפסקה לזמן־מה; מובן מאליו, שהדברים האלה השפיעו גם

על צמיחתה של ירושלים, שישובה היהודי נתרבה רק לשלשת אלפים. אך לעומת זה גדל הרבוי בעשרים השנים האחרונות, שהוסיפו כמעט עשרים אלף נפש. אוכלוסי היהודים בירושלים הגיעו למספר, הקיים עכשיו, כלומר— מחמשים עד חמשים וחמשת אלפים, שהם כ ש ב ע י ם ו ח מ ש ה אחוזים לישוב הירושלמי הכללי.

יותר מעצם העובדה—המהירות הנפלאה, שבה התחיל הישוב היהודי לצמוח בירושלים בעשרות השנים האחרונות — נכבדות תוצאותיה: במשך שנות חיי־אדם עלו היהודים ממדרגה של מיעוט קטן ודל־ערך למעמד של רוב גדול ומכריע, הן באיכותו והן בכמותו, האוחז בידו את כל צנורותיה הכלכליים היותר חשובים של ירושלים. וכדאי הוא הדבר, שנעמוד על גורמי החזיון המענין הזה.

הישוב היהודי בתוך העיר הישנה הוצר בימים הראשונים מדוחק־מקום ומעקת המשפחות המיוחסות שבקרב הערביים. בימים ההם אי־אפשר היה גם לחשוב על התרחבות הישוב והתפשטותו מחוץ לעיר מפני פחד השודדים ואי־בטחון הדרכים והנפש. אולם לאט־לאט התחזקה הממשלה בארץ, והמאורעות שבמרכז המדינה גרמו בינתים ל„האטי־הומאיון", הוא כתב־הבטחון, שניתן מטעם עבד אלמגיד, אשר בו הובטחו החיים, הרכוש, השויון האזרחי, החופש הדתי הגמור, השויון לפני המשפט ושויון המסים לכל התושבים, בלי הבדל דת ולאום. החוק הזה פעל את פעולתו, בטחון־הנפש גדל בכל הארץ, וסכנת השוד והגזל התמעטה, ואז נבראה האפשרות לישוב מחוץ לערים.

אולם עיקר הגורם לצמיחת הישוב בא מתוך השאיפה הלאומית, שהתחילה להתעורר בין יהודי הגולה בקרב יהודי אירופה עוד בתחילת מאת־השנים הקודמת. השתחררותה של יון, מרידת מחמד־עלי בטורקיה, ולבסוף—מלחמת־השחרור בבאלקאנים עוררו את לבם של אחדים מטובי אחינו במערב אירופה אל ארץ ישראל עוד עשרות שנים לפני הולד רעיון „חבת־ציון". עוד לפני שמונים שנה אנו רואים את הסיר משה מונטיפיורי הוגה רעיונות על קולוניזאציה יהודית בסביבות ירושלים וצפת. בספר־הזכרונות של הגברת יהודית מונטיפיורי* אנו מוצאים תכניות מעניינות ליצירת כפרים ומושבות יהודים, בצירוף שמות הכפרים הערביים בסביבות צפת וירושלים ותקציב מפורט ליסוד מושבות יהודיות. בידו של מונטיפיורי עלה למשוך את לבו של הציר הבריטי בעכו, שעזר לו להשיג את הידיעות הנחוצות. מענין ביותר הוא התזכיר, שהגישו לסיר מונטיפיורי ראשי העדות היהודיות בצפת, האשכנזים והספרדים גם יחד, שבו הם אומרים, כי היהודים נכונים לעסוק בעבודת האדמה, אם תנתן להם קרקע עם מכשירי עבודה, והם מבקשים את מונטיפיורי לעזור להם בזה. הצעה כזו בדבר יסוד ישוב יהודי מחוץ לעיר נשמעה גם בירושלים.

מכל זה אנחנו רואים, שהשאיפה להתישב על הקרקע לא היתה זרה בארץ־ישראל אפילו לפני שמונים שנה. כמובן, לא היתה זו אלא תסיסה רפה. אף העובדה הזאת,

* אגב נוכחתי, כי רוב המספרים, שמביא מר. ד. טריטש בספרו „האנדבוך", מוגזמים הרבה ואינם נשענים אלא על השערות פורחות באויר בלבד. — ** ספר־הזכרונות לסיר משה מונטיפיורי ורעיתו יהודית, מעובד על־ידי ד"ר א. הלוי, תורגם עברית על־ידי י. ח. טביוב, ווארשה, 1898. — *** מספרים רשמיים, שצבר הד"ר פרנקל בנסיעתו; ועיין ספרו „ירושלימה", ווינה תרי"ט.

* נכתב בשנת [illegible] ויצא ראשונה באנגלית ובקרוב תורגם ויצא לאור בעברית.

כשהיא לעצמה, חשובה מאד. המאורעות המדיניים של שנות הארבעים באסיה ובאירופה הפריעו בעד התגשמות השאיפה הזאת, שנדחתה לעשרות שנים אחדות, ורק בשנות הששים (תרט"ז) נקנה הפרדס היהודי הראשון בסביבות יפו: ופרדסי של מונטיפיורי.

ואולם אם רעיון הישוב על הקרקע נדחה לשלשים שנה — רעיון ההתרחבות של הישוב העירוני הקדים לצאת אל הפועל, כמו שראינו בתחילת מאמרנו.

על אפיו המיוחד של הישוב רב־הגונים הירושלמי בכלל ועל ישובה היהודי בפרט נדבר בפרק הבא.

בְּעִתּוֹנוּת וּבְסִפְרוּת

אחרי מותו של שלום־עליכם.

מותו של שלום־עליכם, שנחשב בין כל שדרות העם כשבר עממי גדול, עשה רושם רב בחיים היהודיים בארץ הזאת. זה יותר משבועים ימים, שהמאורע המעציב הזה עומד על הפרק ומעסיק את דעת הקהל והעתונות. בארץ הזאת, שהחיים שוטפים בה במהירות יתירה והכל צץ ונובל לרגעים, גם מותו של אדם גדול רק סינסאציה היא, כשאר הסינסאציות בנות־הרגע. היום נפטר האדם המפורסם מעולמו והובל לקברו, ומחר — אין לו שם ושארית בזכרון החיים. יצא מן הכלל שלום־עליכם. יחיד ומיוחד היה המנוח בין סופרינו הגדולים, אין דומה לו בכשרון ואין שני לו בפרסום, וכשם שהיה שלום־עליכם בחייו חזיון נהדר וגדול בעולם היהודי, כך נעשה מותו מאורע עממי גדול, מעציב ומרעיש את עולמנו עד היסוד.

ולא לפלא הוא איפוא, כי העתונות היהודית והלועזית עדיין מלאה מאמרים, המספרים אחרי מטתו של הנפטר הגדול. בזה הננו מביאים לקוטים אחדים מן החשובים שבעתונים היהודיים והאנגליים, שכתבו על מות שלום־עליכם.

ה„וואַרהייט" כותב:

„עמידתנו עמירת אבלים נואשים. אין בפינו מלים לנחם את העם שנתיתם.

שלום־עליכם העניק לנו מההומור המזהיר והעשיר שלו, מאותו הכשרון האלהי, המיחד את שם שלום־עליכם לסמל הרוח היהודי. ההומור של שלום־עליכם שמיש לנו נחמה בענינו הלאומי, צרי לחבש בו את לב עמנו הפצוע.

שלום־עליכם העניק לנו מצערו הטמיר, הנוטף דמעות־פנינים על לב עמו השותת דם. שלום־עליכם יצר ספרות שלמה והובילה שי לעם. שם הנפטר ישאר חרות בלבו של כל יהודי; אין סופר, אשר יהיה חביב ומפורסם כל־כך בין העם, כשלום־עליכם".

ה„טאָג" אומר:

„כולנו ידענו אותו. הוא נבלע בנו ונעשה חלק מחיינו, חלק ממחשבתנו. כמו שברכת־רעים „שלום־עליכם" מקרבת את הרחוקים, כן קרב את הרחוקים גם שלום רבינוביץ, שלום־עליכם שלנו.

כולנו ידענוהו, והוא ידע אותנו. בעינים פקוחות הלך אחרי עמו, חדר לתוך עמקי נשמתו;

לא היה אף רשרוש קל, לא היתה אף תנועה כ
שהיא, אשר נסתרו ממנו. הכל היה גלוי ויד
לפניו. את הכל הרגיש. וכשהרגיש את כאב לבנ
היה מנתם ומשדל אותנו כאם רחמניה בבת־צחוק
שלום־עליכם יהיה תמיד בקרבנו, בקרב עמו,
נשמת העם התגשמה בו יותר מבכל אדם אחר".

ה„טאַגעבלאַטט":

„מנהג נהגו אצלנו להשוות כל סופר יהו
לסופר גדול אנגלי או אמריקאי. העתונים האנגלי
השוו את שלום־עליכם למארק טוויין. אולם, לאמ
של דבר, גדול היה שלום־עליכם למדי, שלא יצטו
לשום השואה למי שהוא. לא מארק טוויין היה, כ
אם שלום־עליכם, הסופר וההומוריסטן הגדו
לכשיבוא ההיסטוריון הבא לכתוב את דברי י
היהודים ברוסיה, ימצא בכתבי שלום־עליכם א
החומר ההיסטורי היותר משובח. שם ימצא א
הצורה האמתית של החיים היהודיים, ומה שימצ
בספרי שלום־עליכם יהיה רבו אמת ונכון".

ה„פאָרווערטס":

„המנוח היה חלק מן החיים היהודיים. אי־אפש
לנו לצייר את העולם היהודי מבלעדי שלום־עליכ
אי־אפשר לדבר על היהודים, על פרנסותיהם, ששו
וצערם, על חיי המשפחה היהודיים, על עריו
ועירותיהם — מבלי להזכיר את טפוסיו של שלו
עליכם.

שלום־עליכם הוא האיש, שרשם לדורות א
דמות־דיוקנו, את רוחו ואת אופיו של העם היהו
בתקופה היסטורית ידועה. מטעם זה חבוריו אי
כתבים בלבד, אלא גם תעודות היסטוריות
המדרגה הראשונה".

הד"ר ש. מ. מלמד כותב בה„טאַגעבלאַטט":

„בחשכת ליל־הגלות היה שלום־עליכם א
הכוכבים המעטים, הנוצצים ומאירים, והכוכב ה
כבה. רוחו של שלום־עליכם, כמו השמש, הפיץ ח
ואור. בזה היתה גדולתו של שלום־עליכם וב
נבדל משאר גדולי־הרוח של ספרותנו. רוחו ש
פרץ הפיץ רק חום, רוחו של מנדלי מפיץ רק או
ואולם רוחו של שלום־עליכם היה כשמש בצהרי
מחמם ומאיר כאחד. וכששקעה לנו שמש
נתקרר עולמנו וחשך בעדנו, ועל זה לבנו דוי!

„שלום־עליכם ההומוריסטן"—כך פוסקת הבקו
הבאנאלית והמוככמה. אולם, לאמתו של דבר, ה
שלום־עליכם אחד הטראגיקים הקלאסיים הגדולי
שעם זוכה לכמותם רק פעם באלף שנים.

שלום־עליכם היה לא משורר הגיטה הרוס
בלבד, אלא משורר החיים היהודיים בגולה. טפוס
הקומיים מן הרחוב היהודי לא היו טפוסים מקומיי
אלא פרצופים יהודיים אוניברסאליים.

אותו המלמד, השואף להיות רוטשילד ורו
לבטל את הממון מן העולם, ובכל זאת הוא חו
תוך כדי דבור מדעתו ומתפלל לכסף, מפני שבלעד
אי־אפשר יהיה לו להכין את סעודת־השבת שלו,

הפכפכות זו טפוסית היא לא למלמד המסכן והתמים בלבד, אלא גם לגדולי היהודים ולאילי הכסף שלנו בכל ארצות תבל. תמימים הם, כאותו מלמד, ורק צורתם צורה אחרת. יהודי, היושב בברלין, פאריז או לונדון, שהכרת פניו—שערותיו השחורות והוטמו היהודי הטפוסי—תענה בו את כל הסימנים האופיים שבגזע היהודי, והוא צועק כל ימיו כברוכיא, כי גרמני הוא, צרפתי או אנגלי, — יהודי כזה האם חכם הוא יותר מאותו המלמד, החרד לשבתו מפני בטול הממון?

התמימות שבטפוסי שלום־עליכם נראית לנו כמלאה הומור, אולם, לאמתו של דבר, שוכנת טרגיות עמוקה בטפוסים האלה. האם יש טרגיקה גדולה מזו של חוסר חוש־היחס לחיים ולמציאות? ליהודים אין יחס ישר לחיים, מפני שבתור יהודים אין להם חיים משלהם, וקיומם בגויים הוא בלתי־טבעי. הרעיון היסודי הזה, שבגולה חיים היהודים דוי־בטלנים, חיים מחוסרי בסיס מציאותי, עובר כחוט־השני בכל כתבי שלום־עליכם. הרעיון הזה באמת ובמציאות יסודו, ולכן היה שלום־עליכם מישורר המציאות והאמת".

הד"ר נ. סירקין כותב ב„טאָג":

„בכח שכלו העליז היה לגואלה של כל כתריאליבקה. אבל כבד לכל הגיטה היהודית, מקצה תבל עד קצה. ולא רק הגיטה המדברת בלשון היהודית, אלא כל עם הגיטה, גם הפליטים וגם המתבוללים, שנשתחררו מן הגיטה, — כולם מתאבלים עליו. לכתריאליבקה האוניברסאלית אָבד מליצה, דוברה גואלה, שהכניס את השמחה למעונות יושביה.

כתריאליבקה נגאלה על־ידי שלום־עליכם. ולא רק כתריאליבקה שבפלך קיוב, אלא כתריאליבקה שבכל הארצות ובכל הזמנים, מפני ש„כתריאליבקה" היא מושג אוניברסאלי — סמל הגלות.

אחרי שלום־עליכם שוב אי־אפשר היה לשכספיר לכתוב את „שיילוק", וקאנט, פיכטה, הרדר, שילר ושופנהויר אי־אפשר היה להם לחזור על טענותיהם השטחיות בנוגע ליהודים, וטורגניב לא היה כותב אחריו את ה„זשיד"" שלו. ההומוריסטן גאל את היהודים מהתבטלותם, הרים אותם משפלותם על־ידי הגבורה המוסרית של ההומור".

ה„אמריקאן היברו" כותב:

„מאור גדול, שהפיץ אור־שמש במשך שנים רבות בחיי היהודים, כבה. אמן הצחוק היהודי, האיש, שעורר לצחוק ולשמחה את הנודד הנצחי, איננו. אולם יצירותיו, שבהן התמזגו באופן נפלא צחוק היהודים ודמעותיהם, תחיינה כימי חיי העם היהודי על הארץ, ותשלחנה זהרי שמש ושמחה ללבות כל היהודים בכל כנפות הארץ באשר הם שם".

„דהי ניוס", נוארק, נ. דזש., כותב:

„בעשרת הסעיפים של התעודה (הצוואה של שלום־עליכם) רוח קלאסי מורגש בכל שורה ושורה, רוח של אדם־המעלה, המגלה את נצחונו על החיים ובאותה שעה הוא מתיחד עמהם. הצוואה הזאת יכולה היתה להכתב בידי מארקוס אוריליוס או אפיקטיטוס. ועוד מעלה יתירה לה, כי מתחילתה ועד סופה כולה מלאה רוך וקלות נעימה, הטבועים באישיות מחברה, והמעלים אותה לגובה גאוני ימיניפים הה זיהי נצדי של עגותנות ואמנות.

לא לפלא הוא איפוא, שהקהלה היהודית הניו־יורקית ציינה את הכתב הזה בתור „דוגמה יפה מן הצוואה המוסרית הטראדיציונית של גדולי ישראל מכל הדורות". ועולה היא גם עליה. יש בה כדי להשירות רוח־הקודש על הצדיקים והחסידים של כל אומות העולם".

* * *

צוואתו של שלום־עליכם נדפסה בכל העתונים הגדולים באמריקה. גם בהעתון הרשמי של הקונגרס בוואשינגטון „קונגרישונאל ריקורד" נמסרה במלואה. מלבד הצוואה, נדפס בעתון זה נאומו של חבר־הקונגרס מר בינים, שנשא באחת מישיבות בית־הנבחרים בוואשינגטון על מותו של שלום־עליכם. מוסרים אָנו בזה את תרגומו העברי של הנאום הזה:

„אדוני יושב־הראש! מחוץ לגבולות העיר ניו־יורק יודעים בני־האדם מעט מזעיר על־דבר החיים הריאליים של העם, היושב בעיר ההיא, והמאורעות, המתרחשים שם. ביום השני, 15 מאי, הובל למנוחתו האחרונה איש, ששמו לא נודע (כונת הנואם: שלא נודע בגויים). בכל זאת הלכו אחרי ארונו של המת הזה מאה ועשרים אלף איש ללוותו לבית־עולמו. רק מספר של שוטרים נמצא ברחובות, ובכל זאת לא הופרעה המנוחה, מפני שאבלים היו אלה, אשר מלאו את הרחובות. זו היתה האכפה היותר גדולה בדברי ימי עירנו. הרבה בתי־חרושת ובתי־מלאכה הוכרחו להפסיק את מהלך עבודתם, ופועלים, אנשים ונשים, ותרו על משכורת יומם, — והכל כדי להלוק את הכבוד האחרון לנפטר. והמנוח לא בין האדירים ולא בין העשירים נמנה. שלום בן מנחם רבינוביץ היה רק סופר בעמיו. „שלום־עליכם" קראו אותו הקוראים היהודיים. הוא צייר את החיים בצבעים כל־כך נאמנים, עד שנגעו ללב העם. הוא התרומם תמיד ממעל לאסון. הונו הרב הלך לטמיון ברוסיה, ואף־על־פי־כן מעולם לא התגנבה נעימה של מרירות לתוך כתביו. בנו הבכור מת על פניו, אולם קוי־הזוהר של אהבתו הפכו לקשת־צבעים את דמעותיו, שזלגו מעיניו. כל ימי חייו נשאר ידיד נאמן לעמו. וכשמת, באו רבבות מהם לראות את גויתו במעונו הדל בברונקס, ורבבות הלכו אחרי ארונו ולווהו לבית־עולמו.

„אל תקרא עליז לאיש טרם שימות" — הורה ציניקון קדמון אחד. אולם שלום בן מנחם משבט מנשה (?), נעים זמירות ישראל, כמלך דוד, וחובב עמו כמוהו, ומעוררו לחיים ולשמחה, יכול היה לזכות לשמחה בחייו ולהספד בהדרת־עם במותו יותר מן העשירים והאדירים..."

———

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

מערכת נכבדה:—

הרשי־נא אותנו להביע מעל עמודי עתונך הנכבד את רגשות תודתנו הנאמנה לראשי הקהלה היהודית בניו־יורק ולבאי־כחם של יתר ההסתדריות והחברות היהודיות ומוסדות־הצבור, כמו כן להעתונות היהודית והכללית אשר בניו־יורק ובמדינה, ובפרט להשדרות הרחבות של אוכלסי היהודים בארץ הזאת — לכל אלה, אשר הראו לנו אותות

חבה והשתתפות בצער בימי שברנו הגדול, בהלקח מעל
בלא עתו בעלנו ואבינו היקר שלום־עליכם. ככר הא
אשר יכסה מעתה את חיי משפחתנו, והיתה זאת נחמת
האחת, כי יחד אתנו מתאבלים רבים מבני עמנו על מ
היקר והאהוב ללבנו ומבכים על האבדה הגדולה, א
אבדה לנו.

ברגשות כבוד,

משפחת שלום־עליכ

ניו־יורק, י"ט אייר תרע"ו.

הַשְׁקָפָה שְׁבוּעִית

ועידת ה„אינדפנדנט אורדר ברית אברהם".

חשיבותם של האורדנים בחיי היהודים והיהדות הולכת וגדלה משנה לשנה. נעשים הם לגורמים ראשיים בחיי הצבור היהודי בארץ הזאת, והשפעתם על מהלך הענינים ביהדות הכללית גם היא הולכת ורבה. ותנועת הקונגרס היהודי תוכיח. תנועה זו, התופסת עכשיו את המקום היותר חשוב בעולם היהודי שבכל הארצות, לא היה לה יסוד ממשי להשען עליו, אלמלא היו האורדנים מטפלים בה.

ולא לפלא הדבר. היהדות האמריקאית, שרק לה ניתנה היכולת לעשות ולפעל ברב או במעט בימי הרעה האלה, ואפשר גם לאחרי עבור ימי־ההירום, בשביל כנסת־ישראל שבגולה, — יהדות זו אין כחה ה ה ס ת ד ר ו ת י אלא באורדנים. קיימים בארץ הזאת אורדנים יהודיים, המונים את מספר חבריהם לרבבות ומאות אלפים, ומספר יהודים מ א ו ר ג נ י ם שבזה אל יהא קל בעינינו! אמנם ההסתדריות האלה יסודן ומטרתן ח מ ר י ו ת הם בעיקר, ונוצרו רק לשם עזרת־גומלין לחבריהן בעת צרה — אם־כי דבר זה אף הוא ערכו גדול מבחינה לאומית־כללית; אולם בשנים האחרונות החלה רוח חדשה לפעם בקרבם, שיש בה מעין הרוח הלאומית, העממית או רוח־האחריות בפני הכלל היהודי הגדול, או משלש אלה יחד, ורוח זו נפחה חיים ב„עצמות היבשות" האלה. וכבר רואים אנו אורדנים אחדים, המטפלים בשאלות החנוך היהודי; אחדים מהם יסודם הוא על טהרת הציוניות ואחרים מתיחדים בדבר ציונית, כמו: „ברית שלום" ו„אינדפנדנט אורדר ברית אברהם" ועוד, שהחליטו לתמוך במוסדות הציוניים. אולם חשיבותם הלאומית של האורדנים הגיע באחד לידי גלוי, כאמור למעלה, בתנועת הקונגרס. אחד הגורמים המכריעים בתנועה זו היה, בלי ספק, ה„אינדפנדנט אורדר ברית אברהם", הנחשב, לפי מספר חבריו, המגיע למאתים אלף ומעלה, להתסתדרות היהודית היותר גדולה בעולם.

אורדן זה קרא את ועידתו השנתית, השלשים במספרה, בעיר ניו־יורק, ביום הראישון, 21 מאי. לועידה זו באו ... צירים, באי־כחן של 729 אגודות. בהדין־וחשבון, שהקריא יושב־הראש, השופ... ל. סנדרס, נאמר, שמספ... חברי האורדן הוא 92,855 ומספר אגודותיו—773. במש... שבע השנים האחרונות בלב... נתוספו להאורדן קרוב למא... אלף חברים. בשנת־החשב... האחרונה לא היה אמנם הרבוי גדול ביותר: רק שש... אלפים חברים חדשים נספחו להאורדן, אולם בשים אל ל... כי לרגלי המלחמה הופחתה האימיגראציה היהודית ממא... והמישים אלף נפש לשנה בשנים הרגילות עד ששת אלפי... בשנת־המלחמה הזאת, — אז גם רבוי קטן זה ישמש סימ... יפה להתפתחותו של האורדן ברכישת חברים חדשים.

בשנה האחרונה נדב האורדן, בהשתתפות אגודותי... ארבעים וארבעה אלף דולאר לטובת נגועי המלחמה.

בין ההחלטות, שנתקבלו בועידה הזאת, יש לצי... ביחוד את הריזולוציה, שנמסרה לועד האורדן ביפוי־כ... מלא להוציאה אל הפועל, והיא: לעשות שלום בין „וע... הקונגרס" ובין ה„ועד האמריקאי היהודי". הריזולוצי... הזאת, שנתקבלה בלא שום וכוחים, הכזיבה את התקו... שתלו רבים מן היהודים הלאומיים והציוניים בועידה ז... קוה קוו אלה, כי הפעם תתרומם הועידה של ההסתדרו... היהודית הגדולה הזאת לידי גובה לאומי ראוי, ושאל... הקונגרס היהודי תעמוד במרכזה. והנה באו ראשי האורד... ופטרו את השאלה החשובה הזאת על רגל אחת בריזולוצי... פושרת, וכל ענין הקונגרס נהתך והוסר מעל הסדר במש... רגעים אחדים, בעוד שרוב הזמן של שלשת ימי הועיד... עבר בוכוחים על־דבר פקידי האורדן: העלאת שכרם... מנויים והתייחסות וכיוצא באלו ענינים טכניים, שהי... משמשים חומר לעבודת הועידות של האורדן גם בשני... כתקונן, כשלא היתה מלחמה בעולם ומיליוני היהודי... באירופה לא נשאו עיניהם אל אחיהם אשר באמריקה.

ועם כל זה יש לשמוח גם על נקודות־האורה המעטו... מבחינה לאומית־תרבותית, שנתגלו בימים האחרוני... בהסתדרות היהודית הענקית הזאת. הנקודות האל... הולכות ומתרבות משנה לשנה. וסימן לדבר — הענייני... הלאומיים, ההולכים וכובשים להם מקום בועידות האורד... ואם כי עולים הם עדיין על הפרק כלאחר־יד ונחתכים על... ידי חברי האורדן בקלות־ראש יתירה, הנה יש לקוות, כ...

במשך הזמן יתקרב האורדן אל העבודה הלאומית יותר ויותר ומתוך שלא לשמה יבוא להשתתף בה ל ש מ ה.

כוונות גלויות ונסתרות.

ה„ועד האמריקאי היהודי“ התאסף ביום 14 לחודש זה בהוטל אסטור. בישיבתו זו נמנו וגמרו חברי הועד להנהיג בו תקונים דמוקראטיים. ראשית מעשיהם בנדון זה היתה לקבל החלטה על־דבר הגדלת מספר חברי הועד עד מאתים איש. מאה מהם יהיו באי־הכח של הערים והמדינות, ומאה — באי־כח של הסתדרויות.

באספה הזאת נתקבלה גם כן ריזולוציה לקרא לועידה של הסתדריות שונות בחודש יוני הבא. מטרת הועידה הזאת תהיה: „לדון על האמצעים המתאימים להשיג על־ידם זכיות מלאות בשביל יהודי כל הארצות, ובטול כל החוקים המבדילים אותם לרעה מיתר העמים. הפראזה „זכיות מלאות“ כוללת זכיות אזרחיות, מדיניות ודתיות, בתוספת זכיות, שיש לקבוצות מיוחדות בכל ארץ, אשר הממשלה מכירה בהן ואשר צריכות להנתן גם ליהודים, אם רצונם בכך“.

נוסח הריזולוציה הזאת סתום הוא אמנם קצת בסופו, במקום שהוא מדבר על „תוספת זכיות שיש לקבוצות מיוחדות“, אבל המבין יבין: בודאי לזכיות ל א ו מ י ו ת מכוונים בעלי ה„ועד האמריקאי היהודי“ בדבריהם אלה, ומפני הספק שבדבר, שמא לא תהיה דעת היהודים נוחה מזכיות אלה, ש„הלאומיים“ אומרים לכפות עליהם בעל־כרחם, מוסיפים הם תנאי קודם למעשה: כי היהודים עצמם יר צ ו באלה. כלומר, אין לכוף עליהם הר כגיגית ולאמר להם: קבלו זכיות לאומיות נגד רצונכם. רמזים אלה של ה„ועד האמריקאי היהודי“ מובנים הם. ורק בלתי־מובן וסתום מכל צדדיו הוא עצם קריאת הועידה הזאת. הלא אותו ועד הזמין ל„ועידת חשאין“ בוואשינגטון את ההסתדריות היהודיות, והללו ברובן לא נענו לו, ומפני זה הוכרח „לבטל“ את הזמנותיו אלה, ורעיון הועידה לא יצא לפועל, ומדוע איפוא מצא דוקא עכשיו שעת־כושר לנסות עוד הפעם בנסיון, שלא הצליח בו קודם לכן? וכי אמנם הוקה כל־כך אמונתו של ה„ועד האמריקאי היהודי“ ב„תקונים דימוקראטיים“, שהוא מכנים עכשיו למחיצתו, עד כי אומר הוא להבנות מהם? ובכלל ועידה זו מה טיבה? הבאה היא להתחרות עם הקונגרס היהודי, העתיד להקרא בסוף השנה, או אינה באה אלא בתור ועידה מכינה בכונה להשלים בין המפלגות השונות ולאחדן לשם קונגרס יהודי אחד? כל הדברים האלה חידות הם להקהל הגדול, ורק לראשי ה„ועד היהודי האמריקאי“ פתרונים!

התנועה הלאומית

האספה השנתית של חברת „ארץ־ישראל“ בהאאג.

מוסרים אנחנו בזה את תמצית הדין־וחשבון של אספת החברה „ארץ־ישראל“, שנשלח אלינו מלשכת הקרן הקיימת לישראל בהאאג.

האספה השנתית של חברת „ארץ־ישראל“, שנקראה בהאאג, היתה מלאת־ענין ורבת־תוכן. בין החברים המשתתפים באספה נמצאו הציוניים המפורסמים האלה: ד"ר מ. ז. בודנהיימר, ד"ר פראנץ אופנהיימר, ש. קאפלאנסקי, א. סימונס, פרופיסור א. ווארבורג, זאב פייער, ד"ר ה. גרינהייזאן, יוליוס סימון ועוד.

הד"ר בודנהיימר פתח את האספה. בנאומו הזכיר את נשמת דוד וולפסון, שהיה חבר לועד־המועצה של החברה, ואת נשמת החבר הנפטר א. בטלהיים. הנאספים כבדו את זכרם בקימה.

מנהל החברה מסר דין־וחשבון על פעולות החברה עד עכשיו. לרגלי המלחמה אי־אפשר היה להוציא לפועל כמה מההחלטות החשובות בדבר עבודת החברה, שנתקבלו על הקונגרס הציוני האחרון. עוד באביב שנת 1914 נסע הד"ר אופנהיימר בעניני החברה לארץ־ישראל. לתכלית הגדלת קופת החברה הוצאו אז שתי חוברותיו: „מרחביה“ ו„התישבות קואופיראטיבית בארץ־ישראל“. מפני המלחמה, שפרצה זמן מועט אחרי זה, לא הצליחה עבודת הפרופגאנדה הזאת. יתרבה עבד והוצאת־כסף על־ידי בתיהי.

ואף־על־פי־כן מביעה ההנהלה את דעתה, כי הפרופוגאנדה לשם הקופה הקואופיראטיבית אינה צריכה להדחות לזמן ארוך. להיפך, בתור תוצאה מוכרחת של המלחמה, תגדלנה ההזדמנויות להתישבות בארץ־ישראל אחרי כריתת ברית־השלום, ולתכלית זאת צריכים להתאמץ להגדיל את רכוש הקופה בעוד מועד. הכספים, המתקבלים על־ידי הקופה הלאומית בימי המלחמה האלה, אינם מספיקים לה לכלכל את כל העובדים באחוזותיה. אסור לדחות את ענין קבוץ הכספים לאורך ימים, מפני שהקופה הלאומית והקופה הקואופיראטיבית צריכות תהיינה להתחיל בעבודה ובמעשים לאחרי כריתת ברית השלום. במדינות שונים מסתדרים הרבה צעירים לקבוצות של חלוצים במטרה ללכת ארצה־ישראל תיכף לגמר המלחמה. אולם כל הנסיונות האלה, המעידים על הכחות החיוניים שברעיון הציוני, יכולים להצליח רק אז, אם הקופה הקואופיראטיבית, מלבד הקרקעות, אשר תרכש בשביל קבוצות החלוצים האלה, ביחוד בחלק האו"ץ שמעבר לירדן, עוד תבוא לעזרתן בהספקת בעלי־החיים וכלי־העבודה הדרושים.

ההנהלה מציעה איפוא שורה שלמה של אמצעי פרופוגאנדה, שמטרתם תהיה לקבוץ כספים בשביל הקופה הקואופיראטיבית ולהכניס על־ידי זה רוח־חיים במעשיה של זו האחרונה.

בעברו אחר כך אל מצב המושבה מרחביה, התנצל המנהל על שאין בידו חשבון מפורט מן שנת 1915, מפני שהמספרים הנכונים לא נתקבלו מארץ־ישראל משום תנאי־המלחמה המעכבים. אפשר למסור רק השקפה כללית על המצב. התפתחות „מרחביה“ נתעכבה עד עכשיו על־ידי מעצורים כלכליים חיצוניים, שאין להם שום שייכות להעיקרים, שהונחו ביסוד ההתישבות הקואופיראטיבית. קודם כל צריך לשום לב למצבה המיוחד של „מרחביה“ לרגלי תנאי המקום: מקומה של המושבה הזאת בעמק יזרעאל, מקום מוכן להתנפלויות מצד השכנים הערביים, ובהיותה אחת המושבות היהודיות הבודדות בעמק הזה, משמשת היא מושבה רק לחלוצים. ואין כל פלא איפוא, אם עלתה בקרבנות אדם ובקרבנות כסף. מלבד זה באו עליה בחתה אסונות פתאומיים. בשנה שעברה פשט עליה הארבה והשחית את רוב היבול, ואת יתר הארבה אכלו התיולים

[illegible] עברו עליה. [illegible] עשתה ריקויזיציה צבאית ברכוש המושבה, ולקחה משם את רוב הסוסים ויתר בעלי־החיים. נוסף לזה נקראו אחדים מן הפועלים לעבודת הצבא, והממשלה מצדה הכבידה את המסים. ולהגדיל את הרעה — פרצה תבערה ב„מרחביה“ בקיץ 1915, ועל המוקד עלו מכונת־הדישה וכמות מרובה של יבול, שערכם עלה לשבעת אלפים פראנק.

ובכל זאת אין להביט בפסימיות יתירה על התפתחות המושבה בימים הבאים. שתי מסילות־הברזל, שנסללו זה לא כבר, עוברות על־יד „מרחביה“, ועתיד מזהיר נשקף למושבה היהודית. המצב הסאניטארי היטב הרבה, הודות לאמצעיו של הד"ר הלל יפה. וביחוד כדאי לציין את עבודת הפועלים, שמשובחת היא מאד. בענין זה נתקבל מכתב מאת מנהל החברה בארץ־ישראל, ובו כתוב לאמר:

„המושבה הקואופראטיבית עבדה את עבודתה בשנה שעברה באמונה ובהתמכרות יתירה, הראויה לתהלה. הסדרים באחוזה וההנהלה מצוינים ומעידים על הפועלים, שמכירים הם בערך האחריות, אשר קבלו על עצמם“.

„[illegible] במשך ארבע או חמש השנים הראשונות צריכים להחשב, לפי דעת המומחים במקצוע זה, להוצאות הכרחיות ואין לזקוף אותם על חשבון הקופה הקואופראטי־בית“.

„המצב במושבה דגניה הוא טוב בערך. בשנת תרע"ד (לפני פרוץ המלחמה) הכניסה ריוח נקי של חמשה אלפים פראנק בערך. אחרי נכיון כל ההוצאות של העבודה וחכירת־האדמה נחלק הסכום הזה בין הפועלים ובין הקרן הלאומית. שנת תרע"ה, כמובן, השאירה את רשומה על המושבה. אולם אין כל ספק בדבר, שדגניה תוכל לשמש אות ומופת להאפשריות הרצויות השונות, הגנוזות במושבות הקואופראטיביות“.

הדין־וחשבון הזה עורר ויכוחים מצד הנאספים. ואחרי שנתקבלו החלטות שונות בנוגע לאופן עבודת הקופה הקואו־פיראטיבית בעתיד נגשו לבחירות. נבחרו לועד־המועצה האדונים האלה: ד"ר בודנהיימר, ש. קאפלאנסקי, יונה קרמ־ניצקי, נ. ה. ריב, ד"ר פראנץ אופנהיימר, א. סימונס והפרו־פיסור א. ווארבורג. האדונים נ. גרוס והד"ר א. רופין נבחרו למנהלים.

שונות

קופת־עם לשם שלום־עליכם.

הועד ליסוד קופת־עם לשם המנוח שלום־עליכם שלח אלינו את הכרוז הזה, שהוציא בימים האלה:

אל העם היהודי.

שלום־עליכם מת, ואבל כבד ירד ועטף את חיינו. כל העם היהודי נתיתם ונעזב פתאום, כי גדו־בניו, משפיע האורה והשמחה על חיינו, הלך ממנו לבלי שוב עוד. רק עתה, בבוא האבל, הרגשנו בכל עומק יגון לבנו, מה היה לנו שלום־עליכם בחיינו. רק עתה אנו יודעים ומכירים, כמה חייבים אנחנו להודות לגורלנו, כי זכה יפאר את עולמנו בחמשים ושבע שנות „שלום־עליכם“.

אל נכבוש איפוא את תודתנו בלבנו. נגלנה לעולם בכל מלואה בזה, אשר נקיים באמונה ובלב שלם את דברי צוואתו של שלום־עליכם.

„הולך אני בדרך כל הארץ מתוך אמונה שלמה, כי העם לא יעזוב את יתומי“ — כך כותב אלינו שלום־עליכם בדבריו האחרונים, בצוואתו הנפלאה, הנוגעת עד הנפש. אל־נא תכזב איפוא אמונתו של הנפטר הגדול, אשר שם מבטחו בנו. חובה קדושה מוטלת עתה עלינו. ועל כל העם היהודי לעשות את החובה הזאת באהבה רבה ובלבב שלם. חייבים אנחנו לדאג ליתומיו של שלום־עליכם שלנו. חייבים אנחנו להודות להם על כל החסד הרב ועל כל נחת־הרוח המרובה, אשר חלק לנו אביהם בידו הנדיבה והרחבה. אין די שלומים לכל שפע הטובה, אשר השפיע עלינו בחייו מרוחו הגדול ואשר עוד נוסיף לקבל ממנו כל עוד יקום עם היהודים בארץ וכל עוד יקרא את יצירותיו הנפלאות של שלום־עליכם, אשר אין דומה להן.

לתכלית זאת נסתדר ועד ליסד קרן קיימת, אשר שמה יקרא „קופת־עם לשם שלום־עליכם“ ואשר מטרתה תהיה להחזיק בדרך כבוד את אלמנת המנוח ואת יתומיו ולהוציא מהדורה שלמה ומלאה מכל כתביו, אלה שכבר נדפסו ואלה שלא יצאו עדיין לאור.

פונים אנחנו בזה להשדרות הרחבות של העם היהודי, לכל אלה, היודעים את ערכן הרב של יצירות שלום־עליכם בחיינו, חיי־היהודים, המלאים צרה ויגון, לכל אלה, הנושאים בלבם רגשי־תודה עמוקים לזה, אשר במשך שלשים ושלש שנה יצק אורה ושמחה לתוך השכת חיינו, לכל אלה המכירים את ערך הכבוד הרב לעמנו ביסוד קופה גדולה לשמו של שלום־עליכם— לכל אלה אנו פונים ואומרים:

קיימו־נא את צוואתו של בן־העם הגדול לעמו! השיבו לוא רק חלק מן החוב, אשר הכתם למשפיע־השמחה הגדול של עם־היהודים! תנו ביד רחבה, בכל לבבם ובכל נפשכם! אם אתם נותנים — לכם ולעצמכם אתם נותנים זאת, לקורת־רוחכם ולכבודכם!

ועד קופת־העם לשם שלום־עליכם.

ד"ר י. ל. מגנס, יושב־ראש
א. א. לובארסקי, גזבר
יהושע גורדון, מזכיר

ש. אבל, אלגין, שלום אש, י. בארונדס, ב. ברוכוב, ג. בובליק, הרמאן ברנשטיין, מאיר ברלין, אב. גולדברג, בוריס גולדברג, שבתי גולדברג, י. גוניקמאן, ד"ר א. גינזבורג, פרופ. י. א. הורוויץ, פרץ הירשביין, מ. ווינטשבסקי, פרץ וויערניק, דוב ווירבלובסקי, ד"ר ח. זשיטלובסקי, ל. חזנוביץ, ש. יאנובסקי, יהואש, א. לאמפרט, א. ליטוואק, א. ליעסין, ד"ר שמריה לוין, צ. ה. מאסליאנסקי, י. מארינוב, ל. מוצקין, חנן י. מי־ניקס, ד"ר ש. מ. מלמד, ד"ר נ. סירקין, יואל סלונים, שכנא עפשטיין, הרמאן פארי, דוד פינסקי, י. פרידקין, אב. כהן, ליאון קאמייקי, י. קאצינילנבויגן, ד"ר י. קלינג, ד"ר פ. רו־ינבראם, פינחס רוטנברג, אברהם רייזין, י. שייסברג, י. שרהד־זון.

מכתבים וכספים לשלוח על־פי הכתובת הזאת:

SHOLOM-ALEICHEM VOLKS-FUND
356 Second Avenue
New York City

אָנו מבכים בתוך שאר כלל ישראל את האבדה הגדולה בהלקח
מאתנו נזר ראשנו ופאר ספרותנו
שלום־עליכם נ"ע
ומשתתפים אנחנו בצערו של מר י. ד. ברקוביץ, עורך „התורן" ושל
יתר בני משפחתו של הנפטר הגדול.

הלל בבלי.
אפרים א. ליסיצקי.

בופלא, נ. י.

ברכות לחג היובל
של ח. נ. ביאליק.
טשאטאנוגא, טענג.

„בדברי ימינו המלאים אנחות
תאָצר כפנינה דמעתך הקדושה,
מציבי הדלתות ובוני הטפחות
יכירו מי ירה האבן הראשה ;
אף גם במחשכים, כשמש בל ירעף
זכרונך בעמק הנדח."

מנהלי בית־הספר העברי.

„הרבה למדנו מפיך
והרבה ממה שבקשנו מצאת בעדנו
ואנחנו מידך ירשנו".
קבל ברכתנו ותודתנו.

ש. א. רוזן
שלומית שלוסברג
מ. מ שלוסברג

מורי בית־הספר העברי.

„האר איפוא כוכב נפשנו הנואשה
מעבודה זרה ומגלות קשה".

אגודת „בנות עם הספר"
(תלמידות ביה"ס העברי)

„יהי רצון, שתבנה את אהל שם,
מערמות עפרו תחיה הכתלים".

המחלקה ד"א של ביה"ס העברי.

לח. נ. ביאליק, משוררנו הגאוני.
קבל את תודתנו בעד כל מה שעשית
בעדנו ובעד כל מה שהנך עתיד לעשות.

מחנה אהבת ציון

התורן

עתון שבועי

יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. JUNE. 2. 1916 No. 14

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(S. Abel, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין התחימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

VOL. III NEW YORK, JUNE 2, 1916 No. 14

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית | ניו־יורק, א׳ סיון, תרע״ו | גליון ארבעה עשר

פרשת השבוע

על פרשת הדרכים.

הצבור היהודי הגדול באמריקה, שנתעלה בשתי השנים האחרונות, שנות המלחמה, ונעשה, שלא בכונה, ברכה המאורעות, מנהיגה ופרנסה של היהדות העולמית, הרגיש באחריות הרבה, שהטיל עליו הרגע ההיסטורי הזה, והתחיל קודם כל ל ש ח ר ר א ת ע צ מ ו ולפרוק מעל רוחו את העול הזר, המעיק עליו ומדכאו זה כמה שנים — את עול האפיטרופסות של קבוצת יחידים, הכופים עליו בעל־כרחו את דעתם הפרטית ואומרים להטותו כחפצם הפרטי. כחות צעירים ורעננים נתגרו במרכזי־היהדות הרדומים והכחות הללו אוסרים עתה מלחמת־תנופה על מבצר השתדלנים והנדיבים, שקבלו על עצמם את טורח־הצבור בלא הסכמת בעלים ורצונם, והותרים לקרוע את מוסרות ההנהגה מידי המולכים מעצמם, כדי להעמיד את הצבוריות היהודית על יסודות עממיים מודרניים. הרוח החיה בתנועת־עם זו היא — השאיפה העצומה לטהר את היהדות האמריקאית מחלודת הכפירה הלאומית ולנקותה מסיגי ההתכחשות העצמית, שנגבבו עליה מנהיגיה הישנים במשך ימי ממשלתם הבלתי־מוגבלת.

ושאיפה זו, שנתגלתה ביותר בתנועת הקונגרס, כבר הראתה את השפעתה המועילה בחיי היהדות האמריקאית. התנערות הכחות העממיים בתוך כנסת־ישראל באמריקה, הזוק רגש האחריות הצבורית, תגבורת הרוח הלאומי — כל אלה הם אותות נאמנים, המבשרים תקופה חדשה בחיי היהודים בארץ הזאת. וניכר הדבר, כי האותות האלה כבר התחילו לעורר חשש גם בלב בעלי השלטון הישנים, הגאונים והנדיבים, הרואים עתה את מבצרם מתנודד ועומד לנפול. בימים האלה אנו מוצאים ב„ועד האמריקאי היהודי“. הועד הזה, שעד עכשיו היה רואה את הקהל היהודי כראות אספסוף נבער והסר־הכרה, התי בחסד עריצים ונהנה מזיו רוחם, עכשיו כבר שנה את טעמו ואת הליכותיו: כבר הואיל לאט־לאט לרדת אל הקהל ממרומים וכבר נכה להצטדק לפניו ולדבר אליו רכות, וכבר נשמע מדבריו קול חרד ומתרפס, קול הוגה־נכאים, כזה של „יורד מנכסיו“. ולא עוד, אלא שכבר נכון הוא גם לותר משלו ולהטות אוזן קשבת לקולות „ההמון“, הנשאים אליו ממטה, והוא אומר לתקן את בדקי ממשלתו הרעועה ולסתום את פרציה על־ידי תקונים דימוקראטיים ימתן „קונסטיטוציה“ והרחבת מספר חבריו בבאי־כח האספסוף הנבער — בבאי־כחן של חברות ואגודות וקהלות והסתדריות מ„בני־העמק“, — הכל כמנהג המושלים העריצים בארצות החושך, כשהשעה דוחקתם!

ואולם המושלים העריצים בארצות־החושך, כשהשעה דוחקתם, אינם חוזרים בתשובה בלב שלם ובנפש חפצה. נכנעים הם בגלוי, מויתרים כמה ותורים בפרהסיה — וישבע מזמית בלבם. „הועד האמריקאי היהודי“ הואיל בישיבה גלויה להכין את היהדות האמריקאית ברינבטיטוציה ובהרחבת זכיות. ובאותה שעה עצמה הוא נמנע מלקרוא לועידת־סתרים, כדי לטכס עצה ולבקש תחבולה כנגד אותות־הזמן, המבשרים רעה.

ובינתים הולכים אותות־הזמן האלה ומתאמתים מיום ליום ומעוררים יותר ויותר את הפחד בלב אלה, שלא ידעו פחד מימיהם. הנה כן היתה בשבוע הזה אספה של עסקני־הצבור בניו־יורק, שדנה בשאלת הועידה של הקהלה היהודית הניו־יורקית, העתידה להקרא בשבוע הבא, בשלישי ורביעי לחודש יוני, — והאספה הזאת שמשה אות חי ומופת חותך, כי כבר קרב קצה של ממשלת־היחידים ביהדות האמריקאית.

הקהלה היהודית הניו־יורקית הכזיבה את תקותו של הצבור עוד בשנה שעברה, כשהחלט בועידתה ברוב־דעות גדול להשתתף בקריאת קונגרס יהודי, ועסקני הקהלה עברו על ההחלטה הזאת ונכנעו לרצונם של מנהיגי „הועד האמריקאי היהודי“, הנלחם נגד תנועת הקונגרס ושאיפות

העם. עכשיו באה אספת עסקני הצבור מ ת ו ך ה ע ם
וטפחה על פני הקהלה. באספה זו, שבה לקחו חלק כמאה
צירים, באיכות הסתדרות עברית ישנה, השתדלו את
ועידת הקהלה הבאה, נתקבלה החלטה נמרצה — לדרוש
מאת הקהלה, כי תבדל מעל „הועד האמריקאי היהודי”
ותספח אל תנועת הקונגרס, ואם הועידה לא תקבל את
ההחלטה הזאת — יעזבו כל הצירים כאיש אחד את
הקהלה ואת ועידתה.

עיניי הקהלה גמור ונמרץ בזאת העמדה הקהלה
של העדה היהודית היותר גדולה בעולם על פרשת דרכים,
יעמוד איפוא להחליט בימים האלה ויראה את גורלו לעיני
כל העם, לאן פניה מועדות: אם דרכה דרך רחבה
וארוכה, דרך העם ושאיפותיו הגדולות לחיים ולתנועה, או
אינה אלא שביל צר וקצר של יחידים גאיונים, של עקשים
ותועים, שביל שומם ונדח, אשר כל אדם בעל עין פקוחה
יראה את קצהו...

לְמַעַן תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית־רַבָּן

על כל מקצועות חיינו הצבוריים פרשה הפילאנטרו־
פיה היהודית את חסדה והראתה לקהל את צרקת פזרונה.
כמעט כל המוסדות נהנים מנדיבות־לבה ומצפים לעזרתה.
יוצא מן הכלל הוא מוסד אחד, שהפילאנטרופיה נזהרה
מלהשפיע עליו את רב טובה, מפני שהרגישה, כי לא יכירנה
מקומה שם, כי כספה וזהבה אין כחם יפה לפתוח לפניה
את שערי המוסד הזה ולתת לה דריסת־הרגל בו.

מדברים אנחנו במוסד החנוך העברי. עד העת
האחרונה לא מצאה הפילאנטרופיה היהודית בארץ זו
לענין ראוי ומתאים למטרותיה להכנים תחת חסותה את
החנוך העברי ולאצול עליו מרוחה. ואם נמצא פה ושם
נדיב יהודי בודד, שהעניק מכספו למוסד חנוכי, ידע
מראש, כי נדבתו לא תתן לו את הזכות להתערב בהנהלת
המוסד.

והדעה נותנת, כי הפילאנטרופיה, המיוסדת בעיקרה
על מדת החמלה והרחמים, הנובעת מתוך רגש אנושי כללי,
מתוך השתתפות בצערם של כל הסובלים והנדכאים, בלי
הבדל עם וגזע, — כי זו אינה ראויה ואינה מוכשרה
להתעסק בעניני החנוך העברי, המיוסדים על ההכרה
הלאומית, על הרגשת העם ביחודו הלאומי ועל שאיפתו
לשמור על סגולותיו וקניניו הרוחניים, המבדילים אותו
משאר העמים ועושים אותו לחטיבה לאומית מיוחדה.
כך מחייב ההגיון הישר. אבל הנה באה עובדה ומראה
אותנו, כי הפילאנטרופיה היהודית שלנו אומרת הפעם
לפרוש את ממשלתה גם על רשות זו שאינה שלה — על
רשות החנוך העברי, ובקרוב נזכה לראות בניו־יורק בתי־
ספר עבריים, הנוסדים על־ידי בני־אדם יהודים יקרים
בבנותה „ללמד תורה לבני עניים”.

העובדה זו כך היא: אלפי משפחות עקרו את דירתן
בעיר בשנים האחרונות בחלק העיר ברונקס. יודעי דבר
מעריכים את מספר היהודים שבברונקס במאה וחמשים
אלף ומעלה. הרבה אנשים אמידים, וביניהם גם עשירים,
גרים שם. במרכז יהודי גדול כזה נמצאים רק מספר
מועט של בתי־תפלה, הראויים לשמם, ומספר בתי תלמוד־
התורה הוא עוד פחות מזה, וגם אלה מתקיימים בנס,
והעניות מורגשת בהם מבית ומבחוץ. „הלישכה ליסד
בתי־כנסיות ובתי־ספר” שבסינסינטי מצאה כאן כר נרחב
לפעולותיה — להפיץ את התורה הריפורמית. לפני שנים
אחדות שכרה הלישכה הזאת אולם מרווח, שישמש ליהודי
ברונקס בית־תפלה ארעי, ומנתה שם „רבי” ומטיף משלה
לעשיית נפשות ל„יהדות”. בשנה שעברה הוחג הג חנוכת
ה„היכל” החדש, שנבנה על־ידי אלה אשר נמשכו אחרי
תורתו של ה„רבי” מסינסינטי. ועכשיו ירד מסינסינטי
לברונקס „מחנך” ופתח שם לשכה לצרכי פעולתו.
ועל־פי הידיעות, שנתפרסמו בעתונים, נכונה סינסינטי
להוציא לצרכי החנוך במשך השנה הבאה סכום של ששים
אלף דולר, סכום העולה הרבה על כל מה שמוציאים יחד
כל בתי תלמוד־התורה אשר בברונקס.

והברה נפלה בחלק־העיר הזה, כי מסינסינטי קמו
גואלים לתורת ישראל. הנבונים ייסדו בתי־ספר עבריים,
הנאמנים ליהדות המסורה, וכי בבתי־ספר האלה ילמדו
עברית, דברי ימי ישראל ושאר הלמודים, שמלמדים בכל
בתי תלמוד־התורה המתוקנים. והגיעו הדברים לידי כך,
שמוסד חנוכי אחד, הנושא עליו את השם „לאומי”, פנה
בבקשה אל ה„מחנך”, כי יכניסו תחת כנפיו. ואין הצבור
שם על לב לשאל שאלה תמימה זו: מה ראו הללו, שירדו
לפתע־פתאום מסינסינטי לבוא להרביץ תורה
בישראל? כלום אין לשכת החנוך שבניו־יורק כשרה כל־
צרכה בעיניהם של שומרי־היהדות הסינסינטיים, עד
שהוכרחו להביא „מחנך” משלהם דוקא?

לא היינו רוצים לדרוש כאן סמוכים בין מעשיהם של
בני סינסינטי לפני שנים אחדות, כשיסדו את ה„היכל”
בברונקס, ובין מעשיהם עתה. רוצים היינו להאמין, כי
אין כונתם של אלה להאפיל על שאיפות הריפורמה שבלבם
בטלית של ח נ ו ך ע ב ר י. אבל רואים אנו חובה
לעצמנו להעיר את דעת הקהל העברי נגד אלה, הבאים
לעשות את החנוך העברי לענין של צדקה לפילאנטרופים.
רק אלה, המצירים בצרת עמם והמתנחמים בתקותו,
הדואגים ומפחדים, המתגאים בעברם המזהיר והנושאים
את נפשם בתקוה ואמונה לקראת חזון העתיד של עמם;
רק אלה, החיים בתוך אחיהם, המתענים כמותם והמצפים
לגאולה כמותם — רק אלה יש להם הזכות המוסרית לטפל
בעניני החנוך של ילדי עמם, לסייע בעבודה הגדולה ורבת־
האחריות של חנוך הדור הבא. אבל אלה, שכל יהדותם
מצטמצמת בתחום הצר של נתינת „צדקה לעניים”, אינם
רשאים ואינם ראויים להתעסק בענין זה. ה ר ח ק
מ ל ב ם , ולעשותו ענין של צדקה, של למוד „תורה
לבני עניים”.

צבור יהודי, החי ביהדותו ורוצה בקיומה, חייב
להתנגד בכל תוקף להזה, הקרב אל קדשיו. אין הקהל
היהודי רשאי למסור את החנוך העברי של בניו בידי אנשי

החסד והצדקה האלה. שירם פתוחה, אבל הרגש הלאומי מת בלבם.

או אולי כבר ירדנו פלאים באמריקה, עד כי אין בכחנו עוד לעשות בשביל בנינו, למען תינוקות של בית־רבן, את אשר היה עושה לפנים בישראל העני שבעניים — שהיה נותן את בגדו בעבוט וחושך את לחמו מפיו, כדי להספיק לבנו חנוך עברי וללמדו תורה? או אפשר כבר התרגלנו כל־כך לצפות לשלחנם של אחינו העשירים ולבלי הרים יד ורגל בלעדיהם, עד כי גם בענין זה, הנוגע ב ג ש מ י ו ת ב נ י נ ו ו ב ר ו ח ם, בענין חנוך ילדינו, אין אנחנו יכולים עוד לעשות בעצמנו קטנה או גדולה, ואין לנו תקנה אלא להתפרנס מן הצדקה?

ישיבו־נא מנהיגי עדת ישראל אשר בברונקס על השאלה הזאת — אם יש תשובה בפיהם!

עַל הַבּוֹגְדִים

מאת

ד"ר שמריה לוין.

הכל מודים, כי לא על פרי ההוה לבדו יחיה עם, וכי לעולם לא יגיע לשלמות, אם יתרחק ממקור הדורות שעברו ויקצץ בנטיעותיהם, מפני שלכל דור ודור בחיי העם יש רק חשיבות י ח ו ס י ת. הדור, כשהוא לעצמו, ממלא את תפקידו, רק כשהוא סופג לתוכו את תמצית העבר ומוסיף נופך משלו על העושר הצבור. כשם שאין דור צומח מאליו, כך אין דור עומד ברשות עצמו, וערכו הוא אך ערך המשכי, ערך של חוליה נוספת בשלשלת.

ההשקפה הזאת נתקבלה כיסודית אצל כל חוקרי חיי העמים, והרי היא משמשת להם נקודת־המוצא לכל השערותיהם ומסקנותיהם. „הביטו אל צור חוצבתם ואל מקבת בור נוקרתם" — זהו כלל ראשי בתולדות העמים, ו„אלה תולדות" — זוהי התחלת כל סדרה וסדרה, מלבד הסדרה הראשונה, סדרת „בראשית", שאין לנו עדיין היכולת לחדור אליה ולחקור אותה, ומסתפקים אנו בזה, ש ד ו ר ש י ם אנחנו במופלא ובמכוסה ממנו, מדי בואנו להתחלת כל ההתחלות. אין י ו ם ר א ש ו ן לבריאה, כי־אם י ו ם א ח ד, אבל אין יום שנים או יום שלשה בתולדות ובהתפתחות, כי־אם יום שני ויום שלישי, כי באים הם בעקב ואוחזים בעקב זה, שבא לפניהם.

היוצא מדברינו — שאין מרידה בעבר, אין ספר־כריתות למסורה ואין גט־פטורין לקניני־הרוח, שנקבעו בעצמו של העם. העם, המורד בעברו, המגרש את מסורתו ומשלח את קניני־הרוח שלו, הריהו מאבד את ע צ מ ו לדעת, מתרוקן מ ע צ מ ו ת ו ונעשה גל של עצמות יבשות, גל של י ח י ד י ם, של יחידים עקרים, שאינם מתלכדים, שאינם פורים ואינם מפרים, והוא עובר ובטל מן העולם.

אמנם אין שנוי חל על העבר, מפני שהעבר כבר נכנס לאוצר וחתום באסם. עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע. אבל המסורה וקניני־הרוח, למרות שייכותם לעבר גם הם, עלולים להשתנות. לא מצד תכנם העצמי, כי־אם מצד ערכם והשפעתם על החיים הזורמים. יש דור הופך דבר שבקדושה ועושהו חול, ויש דור מוסיף מן הקודש על החול, מפני שאין הדור בן־חורין לשחרר את עצמו מתנאי המקום והזמן. ויש שהתנאים האלה, שנבראו בעצם וראשונה על־ידי אחרים, נותנים עלינו את עולם הקשה וגוזרים עלינו להתפשר עמהם. זהו המס הנפשי, שהחיים מטילים אפילו על העמים המושלים בכפתם, לא־כל־שכן על העמים המשועבדים, האנוסים להתהלך לפי רוח השליט, או לפי הרוח השליט.

מטעם זה אין מצב של קפאון אפילו במסורה, כלומר בהתפתחות ערכה, ומשתנה היא מדור לדור, פושטת צורה ולובשת צורה על דרך הסתגלותה אל מ ר ו צ ת החיים. מטעם זה אין מקור להתאוננות וליאוש, כי רואים אנו את בני הדור משנים את יחסם לקדשי העבר ואינם אומרים קדוש לכל אשר נקדש בעבר. צריך להתבונן במראה, לחדור לתוכו ולחקור, אולי אין בשנוי היחס הזה אלא גזירה שהזמן גרם אותה, פקודת המקום; אולי נוגע הוא רק בענפים ואינו חותר מתחת לשרשים, ויש לו עוד תקנה. ישתנו התנאים, ויקום דור חדש ויתקן מה שפגם הדור שקדם לו. וכבר ראינו התפתחות ל ס י ר ו ג י ן. דורות מתקרבים אל המקור אחרי דורות שהתרחקו ממנו.

במה דברים אמורים, כשאין בשנויים האלה עקירה מן השורש, כשאין בהם סימני בגידה עיקרית, כשאינה בולטת מתוכם השאיפה להרוס על־מנת ש ל א ל ב נ ו ת, כשאין חותם ההפקרות, הפקרות לשמה, טבוע עליהם. כי כל הנוגע בשרשים, את נפש העם הוא קובע ומסייע לקרב את קצו, והריהו מוציא את עצמו מן הכלל. בוגד הוא, ועם בוגדים חלקו.

וטבע הענינים מחייב, שהבגידה תהא מצויה אצל עם נכנע ומשועבד במדה יותר מרובה מאשר אצל העמים העומדים ברשות עצמם, שאין אונס להתפתחותם.

האדם התרבותי שני יסודות מורכבים בו: היחיד והרבים, הפרט והכלל מתרוצצים בקרבו, ורשות אחת נוגעת בחברתה ונלחמת בחברתה בתמידות. היחיד שבאדם אינו רוצה, שיהא הכלל דוחק את רגליו. מואס הוא באפיטרופסות ואין נפשו לשאת בעול מצוות וחוקים, מסים וארנוניות. כח הדוחה מושל על היחיד, ונטית־רוחו היא מן המרכז אל ההיקף, באשר יחיד הוא, ואין מקום ליחידות במרכז. ובא היסוד השני שבו, היסוד הקבוצי, ומחזיר את הגלגל בחזקה ושופך את ממשלתו על היחיד ואומר לו: חזור בך. והוא חוזר מן ההיקף אל המרכז ושואף להתאחדות ונכנע תחת השלטון הצבורי. ובכן אף טעות היא לחשוב, כי בהכח הקבוצי של הכלל מתבטא סכום בהותיהם של היחידים הנפרדים. היחידות ליחידות אינה מצטרפת, ויחידות המבקשת שותפות, הרי היא מבטלת את עצמה. הכח הקבוצי הכללי נולד על־ידי הצטרפותם של היסודות הכלליים שבנפרדים אחד לאחד. ונמצא, שבשעה שיסוד היחידות, היסוד האישי, שבאדם התרבותי אינו עלול להרכבה, מבקש לו היסוד השני דוקא התחברות ואינו נח ואינו שוקט עד שהוא נבלע בהקבוץ הכללי, ומכריע המחובר והמסודר את הנפרד ואת הבודד, ואנו

רואים זה: כך השלטון המדיני. זהו הצווי־המחלט, השליט בחברה.

והנה בזמן שיש שלטון לעם, והוא בורא את חוקיו ומשפטיו, אין כמעט שום אפשרות להיחיד למרוד בעמו, מפני שכל המורד בעמו, מורד גם במלכות, ומוכן הוא לפורעניות. מה שאין כן אצל העמים הנכנעים. המחוקק אינו משלהם, ואין שום התאמה בין „דינא דמלכותא“ ובין הנחיצות להגן על שלמותו של העם הנכנע. אדרבה, העם השליט, שהוא גם המחוקק, אינו רוצה בהתקיימותו של העם הנכנע ומשתדל להקל את התפרדותו על־ידי הנחות וזכיות מיוחדות ליחיד המורד והבוגד. ובשעה שהיחיד מרגיש, כי הותרה הרצועה וכי יש שכר לבגידה, יהי השכר הזה גס או דק — האפשרות להרויח כספים, או היכולת להכנס לפני ולפנים של החברה, שעד כה הרחיקה אותו ממנה, — מתגבר בתוכו היסוד האישי שבו, והיחיד מתחיל

לעזוב את המערכה. ואלמלא כח המסורה וירושת הדורות לא היה כל יחיד יכול לעמוד בפני הכח הדוחה מן הכל אל הפרט. פרצה קוראה לגנב, והנאת הפרט קוראה לבוגד.

וגרועים הם הבוגדים של העמים הנכנעים מהבוגדים של העמים השליטים. האחרונים יודעים את החטא וא... ענשו. יודעים הם, מה מוכן ומזומן להם עת אשר יתפש... בכף בשעת קלקלתם, ויודעים הם, כי החברה תקיא אותם... רעייב, ושמם ישאר לדראון עולם. ואילו הראשונים אי... שום הפסד נשקף להם; אדרבה, יפה בגידה להם, שמת... שכרה בצדה. יתכחשו לעמם — ויהיו פרנסים... יטיפו למיתה לאומית — ומכובדים והשפעתם לא יגר... מאומה. מחריבים הם את עולמם הם בשכר כניסו... לעולם זר, ואפילו אם לא יכנסו לטרקלין, אלא ישארו כ... ימי חייהם בפרוזדור, כעני העומד בפתח.

בֵּין חֲרָבוֹת

יָצָאתִי לָעוֹלָם בִּשְׁעַת בֵּין־הַשְּׁמָשׁוֹת,
נוֹלַדְתִּי עַל סַף שֶׁל יוֹם וְשֶׁל לַיְלָה,
וּשְׁנֵיהֶם אָז טָווּ אֶת חוּטֵי נִשְׁמָתִי
וּנְגֹהוֹת וּצְלָלִים הֵבִיאוּ לְשַׁי לָהּ.

מֵאָז וְעַד עַתָּה כִּי אֶבְדֹּק אֶת נַפְשִׁי,
גַּם יוֹם וְגַם לַיְלָה בָּהּ אֶמְצָא חֲבוּיִים—
יוֹם בְּבָרָק־זָהֳרוֹ, בִּשְׁאוֹנוֹ וַהֲמוֹנוֹ.
לַיִל בִּצְלָלָיו וּבְשִׁירֵי־גַעְגּוּעִים.

וּלְבָבִי כִּי יִרְעַד בְּהֶמְיַת־מֵיתָרָיו,
יִתְנַגֵּה, יִתְעַטֵּף וִיחַיֶּה אֶת גִּנָּי,
וְחָרְדוּ גַם יוֹם וְגַם לַיְלָה לִקְרָאתוֹ—
זֶה בִּשְׁחוֹר־צְלָלָיו וְזֶה בִּזְהַב־חֲצָיו.

שִׁירֵי טַל־בֹּקֶר וּרְסִיסֵי־הַלַּיְלָה
אָז יִזְרְמוּ שִׁירַי וּצְלִילַי יִבָּקְעוּ;
כְּבַם נַהֲמַת יָם סֹעֵר, שִׂיא גַּלֵּי הַזֹּהַר
וּתְפִלַּת הָעֶרֶב הַנּוּגָה תִשְׁמְעוּ...

הלל בבלי.

בופלו, תרע״ו.

לְקַבֵּל, הִתְאוֹנוּ—מִי יָאוּן לְתַלְיָנִית?
תּוֹעִים אֲנַחְנוּ בֵּין דְּרָכִים חֲרֵבוֹת:
מֵאָחוֹר לַפִּידִים, מִפֹּלֶת יְהָרֵס
וְאֵימָה וְעוּמָה בְּעֵינַיִם רְעֵבוֹת.

וּמִנֶּגֶד הַזְּרוֹן אִי־בָּרוּר יְסַפֵּק
וּמְמַמָּה מְעִיקָה שֶׁלִּפְנֵי הַבְּרָקִים,
וְיִבְהֲבָקַע רָקִיעַ, אַךְ נֹגַהּ מְעֹרֵר
עִם גַּלֵּי תְהוֹם וּרְעָדָה מוֹרְקִים.

לֹא שַׁחַר, לֹא עֶרֶב—יוֹם אָרֹךְ יִכְהֶה
וְעָצֵב, בַּחֲסִידוֹת הַחֲרֵדוֹת הַנָּעוֹת:
נִמְשָׁךְ וְחוֹנֵק הַהֹוֶה בְּלִי גַנָּן,
בְּלִי זֵכֶר הַהוֹרוֹת וְחָזוֹן לַבָּאוֹת.

יוֹם לְחֻרְבָּנוֹת, אַךְ אֵי גוֹאֵל נוֹלַד?...
וְאִם יוּלַד—אֵי אָנוּ נְבַקֵּשׁ עִקְבוֹתָיו?
וְאִם יְבַשֵּׂר הַיֶּשַׁע מֵהָרִים רְחוֹקִים,
הֲנֵרָאֶה בִּישִׁימוֹן אוֹתוֹתָיו?

א׳ רָמְנִין.

פבריאר 1916.

חַיֵּי אָדָם

מאת שלום־עליכם — תרגום י. ה. ברקוביץ

ד.

שְׁמוּאֵלִיק הַיָּתוֹם.

ספורי־מעשה, דברי־הויה וחלומות. — קבלה וכשוף.

מוצא אתה מיני בני־אדם בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא, שכל הנם ותפארתם הם פניהם. אור מיוחד, מעין אור הגנוז, שפוך על הפנים האלה, המושכים את לבך בחבלי־קסם. הפנים הללו אומרים: „אהבנו“ — ובמבט־עין ראשון אתה דבק אחריהם לאהוב אותם אהבה שאינה תלויה בדבר.

פנים נעימים כאלה היו פניו של שמואליק, נער יתום, באין אב ואם, שנתחנך בביתו של רב העיר, ובנער זה בחר גבור הרשימות האלה מכל חבריו ואהב אותו למן היום הראשון, אשר הכירו איש את רעהו. אהבתו זו לא ידעה חוק וגבול: היה כרוך אחריו כל הימים, שואף צלו, שותה בצמא את דבריו, מחלק אתו פת־שחרית ופת־צהרים הלק כחלק, ויד האחד לא היתה זזה מתוך ידו של השני אפילו לרגע.

אמת, ראוי היה שמואליק לכל זאת. מלבד שהיה נוח ונעים לבריות בטבעו היפה, עוד מעלה יתירה היתה לו, שרוממה אותו וגדלתו בעיני גבורנו על כל הנערים בני־גילו: כמה וכמה ספורי־מעשה נפלאים היו שגורים לו בפיו, שהיה מספרם לפני חברו בשעת הפנאי. אמנם כל נער ונער יש לו ספורי־מעשה, ששמעם מפי אביו־זקנו או מפי אמו־זקנתו במוצאי־שבת עם חשכה. ואולם לא כל נער יש לו הכשרון לספר את ספוריו. הכשרון לספר ספורים לא ניתן אלא ליחידי־סגולה בלבד. ואחד מיחידי־סגולה היה שמואליק היתום.

מאין שאב הנער הזה, האדמוני עם יפה־העינים, ספורי־מעשה הרבה כל־כך ואגדות יפות ונהדרות כל־כך ותמונות מרהיבות־לב כל־כך, עשירות הדמיון והצבעים? האם שמע אותם מפי מספר נפלא חוזה־חזיונות? או מלבו בדה את האגדות האלה, מהרהורי לבו ההוזה ומדמיונו הנלהב? עד היום הזה לא אוכל לפתור את החידה הזאת. יודע אני רק אחת: פיו היה מפיק מרגליות, ודמיונו — כנחל שוטף, כמעין המתגבר והולך מאליו. דבריו חלקו משמן, והיו נמשכים והולכים כחוט־המשי, הנגול והולך מעל הפקעת. וקולו היה ערב, ולשונו מתיקה, מתוקה כדבש הטוב, כנופת־צופים. ולחייו היו אדומות, ועיניו — עינים הולמות, יושבות על מלאת, נסוכות אד דק ונוצץ.

ביום הששי אחר הצהרים, או ביום השבת אחר הסעודה, או ביום־טוב אחר תפלת המנחה היו שני החברים פורשים מחיי הצבור למקום צנוע, מטפסים ועולים על הר־וורונקה הגבוה, אשר „ראשו עד שחקים יגיע“, משתטחים שם על ירק־דשא ופניהם למטה, או שוכבים פרקדן ופניהם למעלה, אל מרום הרקיע, ושמואליק היה מתחיל לספר ספורי־מעשה שונים בזה

אחר זה: מעשה בבן־מלך ובת־מלכה, מעשה ברב ורבנית, מעשה בדוכס ובתו, מעשה בדיבוקית, שנשבתה להיכל־הבדולח, מעשה בשנים־עשר גזלנים ביער, מעשה בספינה, שהפליגה לים־הקרח, מעשה באפיפיור נוצרי, שנכנס בוכוח עם גדולי הרבנים, עמודי התורה, ועוד כמה וכמה ספורי־מעשה בבת־ליצנים, בשדים, מזיקים ורוחות רעות, במכשפים ומכשפות, קוסמים וקוסמות, בחיות רעות עיפית־המדבר, בנחשים עקרבים, בתרנגול־הבר ובכנורת־הקודש העתיקה אשר בעיר פראג. וכל מעשה ומעשה היה לו טעמו המיוחד וריחו המיוחד, וכולם יחד היו עוטים מעטה־קסם נפלא, שאי־אתה מציירו בכתב. וביותר היה נפלא הדבר, ששמואליק זה לא היה חוזר על ספור אחד שתי פעמים, אלא היה מוצא בכל פעם ופעם ספורים חדשים, ומדי פעם בפעם היה דמיונו משחק לפניו בצבעים חדשים ובמאורעות חדשים. ודבריו, שלום בן־נחום בן־זאב, היה פוער פיו ומשים אזנו כאפרכסת, ולא היה גורע עין מפני המכפר הנחמד, מלחייו האדומות ומעיניו החולמות, היושבות על מלאת.

— מנין אתה יודע את כל זאת, שמואליק?

— שוטה שבעולם! כל זה כאין וכאפס הוא. לכשתרצה, יודע אני גם את הסוד, כיצד מזילים יין מן הקיר ושמן מן התקרה!

— אם כן איפוא, כיצד מזילים יין מן הקיר ושמן מן התקרה?

— שוטה שבעולם, גם זה הבל־הבלים: לכשתרצה, יודע אני אפילו, כיצד עושים זהב מחול ואבנים טובות ומרגליות מרסי־אדמה.

— אם כן איפוא, כיצד עושים את כל אלה?

— כיצד עושים את כל אלה? על־ידי קבלה. הלא הרב בעל־קבלה הוא. הכל יודעים את זאת. הלא אין הרב ישן בלילות.

— אלא מה הוא עושה בלילות?

— בלילה, עת אשר הכל ישנים, ער הוא. יושב יחידי ועוסק בקבלה.

— ואתה רואה בעיניך את כל אשר הוא עושה?

— שוטה שבעולם! איככה אוכל לראות, אם ישן אנכי?

— אם כן איפוא, מאין אתה יודע, כי עוסק הוא בקבלה?

— וכי סוד הוא זה לך? הלא הכל יודעים זאת. אפילו תינוק בעריסה יודע זאת. שאל את כל איש, ויגיד לך. הלא לכך רב הוא לעשות מעשים, אשר לא יוכל איש אחר לעשותם. את הכל יעשה כרצונו וכחפצו. רצונו — ויפתחו לפניו כל שנים־עשר מעינות הכסף־החי וכל שלשה־עשר הגנים המצמיחים ברבמין יכסף וזהב, ואבנים טובות ומרגליות יעברו לרשותו לרוב, כחול אשר על שפת הים,

בדימן על־פני השדה, עד כי תשבע הנפש מראותם בלבד...

— אם כן איפוא, למה אתה רעב תמיד? ולמה אין לו להרב די כסף לצרכי שבת?

— מפני שרצונו בכך. רוצה הוא להתענות בעולם הזה, לחזור בתשובה. בעל־תשובה הוא. אילו היה רוצה, היה מתעשר עושר גדול, כקורח בשעתו. היה שקול כנגד ששים רבוא מבני בניו של רוטשילד. כי יודע הוא את סוד העושר יותר מכולם. הכל גלוי וידוע לפניו. אין דבר נסתר ממנו. יודע הוא אפילו את המקום, אשר האוצר טמון שם.

— ואיה המקום, אשר שם טמון האוצר?

— שננא! מאין אדע את זאת? אילו ידעתי את מקום האוצר, הייתי מגלה לך זה כבר. הייתי בא אליך בחצי הלילה והייתי מעירך משנתך: „בוא, שלום, לכה ונלכה אל האוצר, ונצבור לנו זהב מלוא־חפנים ונמלא את כל כיסינו אבנים טובות ומרגליות!"

וכאשר אך התחיל שמואליק לדבר על האוצר, כן נצתו עיניו החולמות באש ולחייו האדומות פרחו ונתלהבו, וכולו התרגש והתלהב כל־כך, עד כי עורר והלהיב גם את חברו, המקשיב לדבריו. שמואליק מדבר, וחברו, שלום בן־נחום בן־זאב, מביט אל פיו ושותה בצמא את דבריו.

ה

א׳צ׳ר׳ת׳.

גלגולו של אוצר. — אגדת מימות חמלניצקי. — אבני־קסמים.

כי יש פה, בעירה הקטנה, אוצר טמון במעמקי האדמה — דבר זה למעלה מכל ספק הוא.

מאין בא אוצר לעיר, שבולה עניים? מחמלניצקי. חמלניצקי טמן אותו בימים קדמונים. אלפי שנים טרחו בני־אדם ויגעו והשכו מכבפם וצברו אוצרות המישמירת. עד שבא חמלניצקי ודן אותם לגניזה.

— מי היה חמלניצקי?

— וכי אינך יודע, מי היה חמלניצקי? שוטה שבעולם, חמלניצקי הלא היה רשע מרושע, איש צר ואויב, כהמן בשעתו... הלא אפילו תינוק בעריסה יודע זאת! ובכן, בא אותו רשע חמלניצקי וגזל אלף אלפי אלפים דינרי־זהב מידי הפריצים הראשונים ומידי היהודים העשירים, והביא את כל זאת לעירנו, לעיר וורונקה, — ופה טמן את העושר הרב באחד הלילות, לאור הלבנה, במורד ההר אשר מאחרי בית־המדרש. במעמקי האדמה טמן את האוצר, ועשבים עלו במקום ההוא, וקסם נשפך במקום ההוא, ואדם אין, אשר ידע ואשר ימצא את המקום הנפלא ההוא.

— והאוצר אבד וכלה לעולמים, לעולמי־עד?

— שוטה שבעולם! מי זה הגיד לך, כי אבד האוצר לעולמים, לעולמי־עד? הרי לכך ברא הקדוש־ברוך־הוא את חכמת הקבלה בעולמו! חכמי הקבלה פשפשו ומצאו עצה.

— למשל, איזוהי העצה, אשר מצאו?

— עצה טובה מצאו. מין לחש יש להם, מין פסוק מפרקי תהלים, שצריך לאמרו ארבעים כפולים ארבעים...

— ואיזה פסוק הוא זה?

— אי לך, שוטה שבעולם! אין אדם בארץ, אשר ידע את הפסוק הזה! ולו גם ידעתיו, כי־אז גם אז לא נקל הדבר לעשותו. צריך אתה לישב בתענית ארבעים יום וארבעים לילה, לקרוא בכל יום ארבעים פרקים מפרקי תהלים, וביום הארבעים ואחד, כעבור ימי התענית, בשקוע החמה לפנות ערב, צריך אתה להתגנב ולצאת בלאט, שלא יראך שום בן־אדם, שאם לא כן, תצטרך לחזור ולהתענות שוב ארבעים יום וארבעים לילה, — ואז רק אז, כאשר תצא בשלום ואיש לא יפגשך בדרך, עליך ללכת בליל־חושך, בתחילת החודש, עד אשר תבוא אל מורד ההר, מאחרי בית־המדרש, ושם תעמוד ארבעים רגע על רגל אחת, ותספור לך ארבעים כפולים ארבעים, ואם יארע לך נס ולא תכשל בחשבונך, מובטח לך, כי האוצר יתגלה לעיניך מאליו...

ושמואליק היתום מבאר לחברו, השלום בן־נחום בן־זאב, את כל הענין באר היטב ומגלה לו את סוד האוצר בקול נרגש והשאי, ההולך ונעשה נמוך יותר ויותר, ודבריו שוטפים בלי הפסק ובלי מעצור, כנקראים מעל הספר:

— וגלה יתגלה האוצר לעיניך מתוך האש — מתוך אש קטנה. והיה כאשר תנצנץ לך האש בחשכה, תמהר ותקרב אליה, כלומר — אל האש תקרב, אל תירא ואל תפחד מפניה, כי לא תכוה בה — לפי שהאש הזאת לא נבראה אלא למאור, ובעור לא תבער כלל, ואתה אין לך כי־אם לגחון אל הארץ ולצבור בשתי ידים מלוא חפניך (שמואליק מראה בשתי ידיו, כיצד צוברים מלוא חפנים) כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות ואבני־חן, הנקראות בשם „ברכור", ואבני־חן, הנקראות בשם „ישפה"...

— מה הבדל יש בין אלו לאלו?

— אי לך, שוטה שבעולם, הבדל גדול יש! „ברכור" הוא מין אבן, המאירה בחשכה, כאשר יאיר נר של „סטיארין", ואילו „ישפה" כח אחר לו: סגולה מיוחדת ניתנה לו, שעל־ידו שחור הופך לבן, אדום הופך צהוב, ירוק הופך כחול, לח נעשה יבש, רעב נעשה שבע, ישן נעשה חדש, ואם מעט לך זאת — הריהו מחיה מתים בכחו... אין לך אלא לשפשף בו בכנף קפוטתך הימנית ולאמר: „תצא־נא לי ותופיע לי סעודה יפה ושמנה!" — ומיד יתגלה ויצא אגרטל של זהב, ועליו כל מיני מאכל משובחים ומיני תרגימה נחמדים, מעדני מלך ממש, בהם לשונות צליות וגרגרות ממולאות, אשר ריח־ניחוחן יבוא כשקוי בעצמותיך, וגלוסקאות וחלות־סולת חמות, עשויות מעשה מקלעת ומכורכמות כרכמין וכל מיני בשמים, ויין לרוב מכל המינים המשובחים, מיין המשומר, וכל מיני אגוזים, וכל מיני חרובים, ומיני מתיקה ונופת־צופים הרבה מאד — במדה מרובה כל־כך, עד כי תשבע ממראה עיניך בלבד!

ושמואליק מסב פניו מחברו ופולט רוקו מפיו, וחברו רואה ומכיר על־פי שפתיו היבשות והשוקקות ועל־פי אודם פניו הנרגשים והרעבים ועל־פי עיניו הבוערות באש זרה, כי בעל־החלומות הנפלא הזה לא היה מסרב עתה לסעודה יפה ושמנה — לחתיכת לשון צלויה, לגרגרת ממולאה, או

אפרים א׳ ליסיצקי

זְכֻיּוֹתֵינוּ הַלְּאֻמִּיּוֹת בְּטוּרְקִיָּה וּבְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל

מאת

ד. בן־גוריון.

א.

אם נאמין לדבריהם של קברניטי הממלכות הלוחמות, הרי לא באה מלחמה זו אלא לתבוע את עלבונן של האומות הזעירות ולריב את ריבן. רוסיה יצאה לחסות על סרביה הקטנה, אנגליה נקמה נקמת בלגיה, גרמניה באה לשחרר את פולאניה וכיוצא באלה. גם ממלכות־הברית וגם ממלכות־ההסכמה הוציאו את בניהן להורג אך ורק לשם קדוש הפרינציפיון של חופש העמים והגנת זכויותיהם. ההתחרות בגלל ההגמוניה העולמית, השלטון בימים, תפיסת שוקים, חלוקת הירושה של „האדם החולה", שאיפות הנקמה והרחבת־הגבולין — „מילתא זוטרתא" זו אינה אלא טפל לגבי העיקר, והעיקר בריב־עולמים זה—כך טוענים ראשי הממלכות — הן זכיות האומות הזעירות, המדוכאות והעשוקות תחת עול זרים.

טענות אלו וכיוצא בהן — ודאי שאין אדם תמים כל־כך, שלא יראה מתוכן את כל הצביעות המדינית והשקר הצבורי המוסכם. ואף־על־פי־כן — הלא דבר הוא. אם מנהיגי ממלכות עצומות מכריזים והוזרים ומכריזים, שמלבד כונתם להגנה עצמית, המובנה מאליה, מתכונים הם במלחמה זו ביחוד להבטחת קיומם החפשי של העמים הקטנים—רשאים אנו אמנם לפקפק באמיתות כונתם. אבל אין אנו צריכים להטיל ספק בעצם מציאותה של השאלה הלאומית בתור גורם חשוב ועיקרי במלחמה. הכרזה זו גופה, אם אינה מספיקה להעיד על דעת בעליה — ודאי שמספיקה היא להעיד על דעת הקהל, שאליו פונים. מכיון שמנהיגי הממלכות מתאמצים להשפיע על דעת הקהל בדברים אלה — סימן, שזהו דבר שיש בו ממש. אם לכתחילה התכונו לכך או לא — אין זה לא מעלה ולא מוריד. העובדה במקומה עומדת — מלחמה זו עוררה בכל כבדה את שאלת־קיומן של האומות המדוכאות, וכשתושב החרב לנדנה וברית־שלום תכרת בין העמים, שוב אי־אפשר יהיה להסיח את הדעת משאלה זו, מבלי מצוא פתרון לה.

וכמעט שהדבר תמוה — הפעם הזאת לא נפלינו מכל העמים. בתוך הפולמוס העולמי הנוכחי הועלתה על הפרק גם שאלת הזכיות הלאומיות של היהודים. בשעה הרת־עולם זו, כשכל העמים גזולי־המשפט עומדים לפני כסא־ההיסטוריה ישעי־קיבלנה לאומיים בידיהם,—מתכונן גם המדוכא שבעמים לערער על גזילת־לאומיותו ולהגיש את תביעותיו לפני דעת־הקהל העולמית.

לפני המלחמה היתה שאלת הזכיות הלאומיות ליהודים מעין „הלכתא למשיחא", ורק חוגים מצומצמים, שדגלו בשם הלאומיות, הכניסו דרישה זו לתוך תכניתם המפלגתית, ואף הם עשו זאת יותר משום „דרוש וקבל שכר". עכשיו אין זו עוד שאלה מפשטת של תכנית־מפלגה זו או אחרת, אלא דרישת־הרגע של כל שדרות־העם למפלגותיו, החל בלאומיים וכלה במתבוללים למחצה, לשליש ולרביע. ואפילו המלאכים הרעים של המתבוללים הגמורים בעל־כרחם עונים אמן.

לא בכל הארצות, ואף לא בכל ארצות־המלחמה, דורשים עכשיו היהודים זכיות לאומיות. הדרישה הזאת הלאומית והגדרה העצמית מכוונת אך ורק לארצות בעלות אוכלוסין רבי־עמים, לאותן שקוראים בשם „מדינות־לאומים" כגון רוסיה, אוסטריה, טורקיה.

מה הן הזכיות הלאומיות, מהו התוכן הממשי של הגדרה עצמית, מה הם האורגאנים של אבטונומיה לאומית וכדומה באלה שאלות, הקשורות בהתגשמות הזכיות הלאומיות,—דברים אלו עדיין לא נתחוורו ולא נתבררו בקהלנו — למרות הענין הרב, ששאלה זו עוררה בכל חוגי־העם. והדבר המפליא ביותר, הוא — שכמעט נעלם מאת הקהל היהודי, כי ליהודים יש כבר זה מאות בשנים זכיות לאומיות באחת הארצות היותר חשובות בשביל עתידנו הלאומי— בטורקיה, ובתוכה גם בארץ־ישראל. מן שנות המאה החמש עשרה ועד ימינו אלה נהנים היהודים בטורקיה מאבטונומיה לאומית מיוחדת במינה, שלמרות כל מגרעותיה האורגאניות וחוסר־שלמותה, יש לה לגבי העם העברי לא רק ערך מקומי בלבד, אלא ערך כללי, פרינציפיוני. חשיבותן הכללית של זכיותינו הלאומיות בטורקיה נובעת מתוך הפרינציפיון המיוחד, שהונח ביסודן, שלא נתגשם לפי־שעה בשום ארץ, אלא בטורקיה בלבד,—וזהו הפרינציפיון האישי. לא הלשון, לא הטיריטוריה, אלא אישיות האומה, המאורגנת והמקובלת באופן רשמי וחוקי, היא היא נושאת הזכיות. אנו היהודים, שנתברכנו בכמה וכמה שפות ונתפזרנו בכל הארצות, והננו בכל מקומות פזורנו מועט לאומי—אנו יכולים ליהנות מזכיות לאומיות, רק כשהן בנויות לא על יסוד טיריטוריאלי, אף לא על הסימן הלשוני, אלא דוקא על היסוד האישי—על השייכות לגוף האומה העברית, בלא הבדל מקום ולשון.

ולפיכך דבר בעתו יהיה, אם נבוא להרצות כאן, לפני קוראי „התורן", על־דבר מהותן ותכנן של הזכיות הלאומיות, שניתנו לעמנו דוקא בארץ זו, שמיטב תקוותיו הלאומיות קשורות בה.

ב.

טורקיה היא „מדינת לאומים" — ישובה מרכב מהמון גויים, אומות, שבטים, גזעים ובני דתות שונות. בכלל מצטיינת טורקיה בערבוביה, בחוסר אחדות והרמוניה. דומה ארץ זו לצבור טלאים מרובי־גונים, שנתאחו במקרה זה בצד זה, בלא כל קשר פנימי וחבור אורגאני. כעשרים עמים שונים, צאצאי הגזע הארי, השמי, האירני, יושבים בטורקיה, וכל אחד מדבר בלשון אחרת ומתפלל לאל אחר. שלש האמונות הראשיות, הנפוצות במדינה, המושלמית, היהודית והנוצרית, מתפצלות לכמה וכמה כתות. האוכלוסין מפוצלים ומנוגדים בתרבותם, שפתם, מנהגיהם

ומסורתם ההיסטורית. בנדון זה דומה טורקיה לאמריקה. אף כאן אנו מוצאים ערב־עמים, רבוי־לשונות, שפעת־דתות. אבל דמיון זה הוא רק חיצוני. באמריקה, למרות דיר־הפרגר ובליל־הלשונות של קבוץ־הגליות האימיגרנטי — הרי רוח אחד, רוח התרבות האנגלו־זאכסית, שפוך על כל הארץ מן הקצה ועד הקצה, ולשון אחת, הלשון האנגלית, שלטת בכל רחבי המדינה בבית־הספר, באדמיניסטראציה, בעתונות, ברחוב, בשוק, ביחוסים שבין בני העמים השונים ולרוב אף בקרב העמים השונים גופם. הלשונות „הזרות" מצומצמות בחוג הצר של גיטות האימיגראנטים, ונשמעות לרוב רק בפי הדור הראשון של הנודדים, שלא הסתגלו עדיין לשפת הארץ. אף גם בתוך האלמנטים האלה מורגש בכל תקפו הכח המושך האדיר של התרבות השלטת. אפילו בערים, שרוב ישובן הוא של זרים, כגון מילוואקי עם רובה הגרמני, לא טושטשה צורתו של הרוח האמריקאי. להיפך, התרבות הזרה מפסידה מהר את צורתה המקורית ומסגלת לעצמה צורה מקומית, אמריקאית. אמריקה מהתכת בכור־המצרף התרבותי שלה את בליל־העמים השוטף לתוכה ומוציאה מטבע לאומית חדשה, שאינה דומה כלל לאותו „החומר ההיולי", שנשפך לתוכה. ואם עדיין לא השלמה מלאכת־ההתמזגות — אין זאת אלא מפני הזרם הבלתי־פוסק של נודדים חדשים, המעכב בעד גמר הפרוצס של התוך וטמיעה.

לא כן טורקיה. שם אין תרבות מרכזית, שלטת, שתהא מוכשרה להטביע את חותמה על כל החיים הרוחניים של הסביבה. האומה המושלת, אומת הטורקים העותומנים, לא הצליחה במשך שש מאות שנות שלטונה לאצול מרוחה על ארץ־ממשלתה. הלשון הרשמית, הטורקית, אינה אלא שפה לוקאלית, הנשמעת רק אצל הטורקים והשבטים הקרובים להם ובחוג מצומצם של ארמינים. שאר העמים אינם משתמשים בשפה זו, ורובם המכריע אף אינם יודעים אותה. התרבות הטורקית, מלבד שאינה שלטת ומשפיעה, — הנה גם אינה מגעת לגובה תרבותם של אחדים מהעמים המשועבדים, כגון התרבות היונית, הבולגארית. מצבם הקולטורי של בני האומה השלטת אף הוא נופל ממצבם הקולטורי של הרבה מהעמים, הסרים למשמעתה, כגון הארמינים, היהודים, היונים.

באמריקה הרשות בידי כל אדם להשתמש בלשונו כחפצו. מצד החוק אין שום כפיה ואונס לאומי, להוציא את בית־הספר העממי, המחייב את למוד הלשון האנגלית לכל ילדי העמים. ואף־על־פי־כן אנו רואים כאן, שגם הגדולים מזניחים מהר את שפתם הלאומית ומסגלים לעצמם את הדבור האנגלי — רק בתוקף השפעת הסביבה האנגלית־האמריקאית, המושלת פה בלי מצרים. בטורקיה אין השפעה זו כל עיקר, מפני שאין כלל סביבה קולטורית דומה. הטורקים הצטיינו תמיד בחוסר־כשרון להטמיע בתוכם עמים אחרים. עד היכן מגיע חוסר־כשרון ההטמעה של הטורקים — אפשר לשפוט מהעדר התבוללות טורקית בקרב היהודים.

אין כמעט עם בעולם, שיהא מסוגל כל־כך ונוטה להתבוללות כיהודים — עד מדה ידועה, כמובן. לא יהא בזה משום פאראדוכס, אם נגיד, שהקו היותר לאומי, העצמי, המיחד ומציין את תכונת היהודים ומבדילם משאר העמים — היא נטית היהודים וכשרונם להתבולל, או, יותר נכון, להסתגל לשפות ותרבויות זרות. בכל ארץ ומדינה, שהיהודים נתישבו בתוכה, רכשו לעצמם במהירות מפליאה את לשון המקום וסגלו לעצמם את התרבות השלטת. ואין אף ארץ אחת, שהיהודים לא ישתמשו בה, ברב או במעט, בשפה המקומית, — ולא ביחוסיהם את העמים בלבד, אלא גם בינם לבין עצמם, בתור שפת־המשפחה. הזיון זה אנו מוצאים לא רק בארצות בעלות תרבות גבוהה, עשירה ומשוכללה, כמו באיטליה, צרפת, גרמניה — אלא גם בארצות, שתרבותן בינונית, ואפילו בארצות, שתרבותן נמוכה ופרימיטיבית, כגון ערב, מרוקו, פרס. יוצאת מן הכלל הזה רק טורקיה. אין בטורקיה אף בית יהודי אחד, שלשונו המשפחתית, הפנימית, תהא טורקית. בקושטא, איזמיר, אדריאנופל, סאלוניקי, ברוסה ועוד יש הרבה יהודים, השומעים טורקית, אבל משתמשים הם בלשון זו רק ביחוסיהם את הארמינים, הטורקים, היונים וכדומה, — ולעולם אינם מדברים את בניהם טורקית. היהודים היחידים, ש„לשון־האם" שלהם היא טורקית, הם יהודי מדינת קרים, בדרום רוסיה, שקבלו שפה זו מאת שכניהם התתרים.

כחם של הטורקים בכלל היה יפה רק בכבושים ובשלטון מדיני. אפילו במקצוע הכלכלי לא הצטיינו הטורקים מעולם. למרות היתרון הרב, שנתנו להם השררה והממשלה, לא עלה בידי הטורקים להתרומם בסולם הכלכלה אפילו למדרגת העמים המנוצחים. האוכלוסין הטורקים העותומנים לא תפסו עד היום הזה שום מקום ניכר במסחר, בתעשיה ובעולם הכספים, עד כמה שמקצועות אלה מפותחים במדינתם. העם הטורקי היה מחנה של כובשים, שחי על חרבו. כשהיה צריך לפרנסה — היה פושט ידו בגדוד, והעמים המנוצחים היו לו למס עובד. אולם לשבחם של הטורקים צריך להוסיף, שעל־פי רוב התנהגו את המנוצחים בסבלנות, בדרך ובהדרים, שאין דוגמתם בדברי ימי העמים הנוצרים של אותן התקופות. עיקרי החופש הדתי והסבלנות לא נפגעו מעולם על־ידי מושלי טורקיה. כשכבש מחמד השני את קושטא וירש את ממלכת הביצאנטים, עמים רבים נפלו בבת־אחת תחת שבט מלכותו — לא נסה אפילו להעביר את המנוצחים על דתם ולאומיותם ולא התערב בחייהם הפנימיים. בבינה עמוקה של חכם־מדינה גאוני הניח את היסוד לאבטונומיה הרוחנית של העמים הבלתי־מושלימים, הקיימת בטורקיה עד היום הזה, והקדים למעשה את המצאתם התיאורטית החדשה של רודולף שפרינגר ואוטו בויער בארבע מאות וחמשים שנה.

ג.

ביסודן של זכיות העמים בטורקיה, כפי שנתבססו ונתקיימו בימי שלטונו של מחמד פאתח (הכובש) בשנות המאה החמש עשרה, מונח אותו הפרינציפיון האישי של אבטונומיה לאומית, שפתחו ועבדו חכמי־המשפט האוסט־

רים שפרינגר ובויער בחבוריהם העיוניים, ונתקבלה בשנת 1899 להלכה באספת המפלגה הסוציאל־דמוקראטית האוסטרית בברין.

באוסטריה הגיעו, לכל הפחות בשדרות המפלגה הסוציאל־דימוקראטית, לידי הכרת הצורך של מתן אבטונומיה לאומית, אחרי שהנסיון הפתיר שאלת הלאומים על־ידי העברת שלטון־בית הגלילים והפרובינציות השונים לא הביא לידי תוצאות רצויות. האבטונומיה הארצית לא פתרה את השאלה הלאומית, אלא פוררה אותה. במקום שאלה אחת, המקיפה את כל רחבי המדינה, צצו הרבה שאלות, לפי רוב הגלילים האבטונומיים. שלטון־בית גלילי היה משכין את השלום בקרב העמים רק אז, אילו היתה כל אומה מרוכזת כולה בגליל אחד, מבלי כל תערובת של אומה אחרת. האבטונומיה הארצית היתה עולה אז בד בבד עם האבטונומיה הלאומית. האינטרסים המיוחדים של כל עם, מוסדות הצבור, בתי־הספר, זכיות הלשון, הנהגה פנימית, כלכלה לאומית וצרכיה - כל אלה היו ניזונים אז מההנהגה העצמית של הפרובינציה, שבדיעבד היא ההנהגה העצמית של העם. בשוייצריה, במקום ששלש אומות שונות יושבות זו בצד זו, אלא שכל אחת יושבת בעיקר בגליל מיוחד, הגיעו אמנם על־ידי פתרון הרשויות ושלטון־בית רחב של הקאנטונים לידי פתרון מהלט של השאלה הלאומית, והבטיחו לצמיתות את זכות ההגדרה העצמית של כל אחד העמים השווייצריים, אף־על־פי שהחוקה היסודית של מדינות־הברית ההרריות אינה מכירה אפילו בקיומן של אומות נפרדות. נסיונה של אויסטריה לשכך את ריב־הלאומים בממלכתה על־ידי מתן זכיות רחבות להנהגה העצמית המקומית לא עלה יפה, משום שחלוקת הארצות בממלכה זו אינה מתאימה להרכבה האתנית של תושביה. אין לך כמעט אף גליל אחד בארץ זו, שלא יהא נושב מעמים אחדים, ואין לך אף עם אחד, שלא יהא מפוזר בגלילים שונים. על־ידי כך פרצו בתוך תחומי הגלילים האבטונומיים סכסוכים לאומיים חדשים, מפני שבכל מקום נמצא רוב ומועט כנגדו. זכיות הרוב הובטחו — אבל מה תהא תקנתו של המועט, שהרוב עושק את משפטו? ומה יעשה קטע הרוב, כשהוא נלחץ בגליל של רוב לאומי אחר? ועם כעם היהודים, שהוא מועט בכל מקום, מה תהא עליו? והאוכלוסין הנודדים בפנים המדינה ממקום למקום — כלום על־ידי שנוי מקום יפסיד אדם את זכיותיו הלאומיות? כדי לתקן מעוות זה הציעו חכמי־המשפט הסוציאליים — לחדש אבטונומיה לאומית, שתהא נבנית על יסוד אישי, כלומר, לסדר את כל אישי־האומה, בלי הבדל מקום, באגודה לאומית אחת, ואגודה זו תקובל על־ידי הממלכה בתור אישיות משפטית, שיש לה זכיות ידועות לשם ספוק הצרכים הלאומיים המשותפים של חברי־האומה. קבוץ זה שוב לא יהא מוגבל בתחומים יגבוליים גליליים, אלא יכלול את כל האנשים, השייכים לאומה ידועה.

הצעה זו, הידועה בשם אבטונומיה לאומית אישית, נתקיימה בטורקיה לפני 450 שנה— אמנם בצורה שונה, הקשורה בתנאי־החיים המיוחדים ובצביון המיוחד של הממלכה העותומנית — כפי שיבואר בפרק הבא.

לתולדות החיים הרוחניים של היהודים בארצות הברית

מאת

ד"ר מ. וואקסמאן.

ב.

התקופה הראשונה.

התקופה הראשונה של התפתחות חיי־היהוד[...] הרוחניים באמריקה דלה כל־כך במקרים ובמאורעות, [...] כי אפשר לצמצם את השקפתנו עליה במאמר אחד. ה[...] המיוחד שבתקופה זו, הראוי ביותר לשימת־לב, הוא [...] ארכה הבלתי־רגיל. תקופת־הילדות של היהדות האמר[...] קאית הולכת ונמשכת מן שנת 1654, השנה שבה ב[...] הנודדים הראשונים לניו־יורק, עד שנות השלשים ש[...] המאה שעברה — תקופה של מאה ושבעים שנה, הארו[...] יותר מדי בערך אל כל חיי הקבוץ היהודי בארצות־הברי[...] שאינם עולים למעלה ממאתים וששים שנה. את סב[...] החזיון המוזר הזה יש לבקש לא רק בסביבה, אלא [...] בטבעם. עלינו להסתכל בתכונת בני הקבוץ היהודי האמר[...] קאי בדורות הראשונים ולראות, מה מנע את היהדו[...] בארץ הזאת בתקופותיה הראשונות מלהתפתח ולהתג[...] במדה נורמאלית.

התקופה הראשונה בתולדות היהדות האמריקא[...] היתה תקופת ההגמוניה הספרדית. רובם של הנודד[...] הראשונים היו יוצאי יהודי ספרד, והיהדות הראשונה, א[...] יותר נכון, הגלוי הרוחני הראשון שלה היה מהטפו[...] הספרדי. הגלוי הרוחני הזה הצטמצם בחיים הדתיי[...] ותולדות החיים הרוחניים בתקופה הזאת תהיינה איפו[...] רק תולדות קהלות ובתי־כנסיות. ראשית ישוב היהודי[...] בארצות־הברית, כאמור למעלה, היתה בשנת 1654 [...] באותה שנה, בראשית להודש ספטמבר, באו מבראזילי[...] לחוף אמשטרדם החדשה, היא ניו־יורק, באניה „קתרינ[...] הדהויט" עשרים ושבע נפשות יהודים, אנשים, נשי[...] וטף*. כי אלה היו עניים מחוסרי־כל — יודעים א[...] מעובדה זו, כי לא היה להם במה לשלם את שכר הנסיעו[...] וגם אחרי שרב־החובל מכר את חפציהם, עדיין לא הספי[...] מהירם לסלק את השכר, ובמשפט, שהגיש אותו רב־החובו[...] לפני שרי העיר אמשטרדם החדשה, נחרץ, כי שני היהודים[...] דוד ישראל ומשה אמבראזיוס, יאסרו ויושבו בבית [...] בתור ערבון בעד החוב. התעודה המשפטית הזאת הי[...] התעודה ההיסטורית הראשונה, שבה נזכר מקרה בו[...] היהודים לאמריקה. זמן רב היתה מנויה וגמורה מטע[...] ההיסטוריונים, כי קודם לשנה הזאת לא היו יהודי[...] באמשטרדם החדשה. אבל חקירות הדשות הראו, כי עו[...] קודם לכן נמצאו יהודים בעיר הזאת, אם־כי שמותיה[...] לא נודעו לנו. ואולם אם גם נמצאו יהודים בודדי[...] פה ושם — קבוץ יהודי לא היה. עשרים ושבע האנשי[...] האלה הניחו את היסוד להקהלה היהודית הראשונה באר[...]

* Judge Daly: "The Jews in N. America," p. 6; [...]Marken's "Hebrews in America," p. 3. — ** Ibid. [...]p. 7.

הזאת. לא עברו ימים רבים ומספר היהודים באמשטרדם החדשה גדל. על המתישבים הראשונים נתוסף מספר נודדים, שבאו בדרך ישרה מהולאנדיה.

בוא היהודים עורר וכוח אצל פקידי הקולוניה, אם להרשות להם להתישב או לא. שר המושבה סטייוויסנט התנגד להתישבות היהודים, אך ביראו את מנהלי „חברת הודו המערבית", שלהם היתה המושבה שייכת, החליט, שלא לעשות שום דבר על דעת עצמו, ושלח מכתב אל המנהלים ושאל אותם, מה לעשות ביהודים. יהודי ספרד, שמנוסים היו בצרות וגרושים, לא חכו לרשיון ושלחו תיכף ומיד במסחר ידיהם, והודות לכשרונם המסחרי הצליחו, ובמשך זמן קצר כבר היו לבעלי חנויות*. כעבור שנה נתקבלה תשובה מאמשטרדם, כי ירשו ליהודים לשבת ולסחור בארץ ולאחוז באמונתם, ורק תנאי אחד התנו עמהם, שלא יבנו להם בתי־כנסיות, מפני שגם באמשטר־דם הבירה אין להם רשות זו. הפקודה הזאת נתקבלה בחודש יולי, שנת 1655, ונשנתה במכתבים אחרים, שנתקבלו אחרי כן. מני אז והלאה לא היתה עוד שאלת היהודים במושבה החדשה, אבל שאלת היהדות נתעוררה ביחד עם הפקודה הראשונה. איזו צורה קבלו החיים הדתיים במשך שלשים וארבעים השנים הראשונות — קשה לדעת. יש לשער, כי התאספו היהודים בכל שבת בבית אחד מאחיהם ועבדו שם את ה'. אם היתה להם קהלה מסודרה — לא נודע; ידוע רק, כי קנו להם בית־קברות עוד בראשית שנת 1656**, ובודאי היתה להם גם חברה מסודרה להשגיח על בית־הקברות, ואם כן, היתה ההברה הזאת המוסד הצבורי היהודי הראשון באמריקה.

מושבת אמשטרדם החדשה עברה בשנת 1664 לידי האנגלים, ששנו את שמה לניו־יורק. ואולם עם שנוי הממשלה לא בא שום שנוי בחיים הרוחניים של היהודים, כי גם השלטון האנגלי לא הרשה את היהודים לבנות להם בתי־כנסיות. אמנם המצב הזה לא ארך, כי בשנת 1682, בעלות המלך דזיימס על כסא־המלוכה, ניתן חופש־הדת לכל בני אמונות שונות, וכנראה, השתמשו גם היהודים בזה, מפני שברור הדבר, כי בשנת 1695 כבר היה להם בית־כנסת. הכהן יוחנן מילר רשם בשנה ההיא את מפת העיר ניו־יורק, ובה ציין את המקום, ששם עמד בית־הכנסת היהודי.

שם הקהלה היהודית הראשונה היה „שארית ישראל", ועדיין היא קיימת עד היום הזה, והיא — הקהלה הספרדית בניו־יורק. רבניה הראשונים היו שאול בראין ואברהם די־לוסינה; שניהם היו סוחרים, ככל אחיהם, ולא שמשו בכתר הרבנות במובן הרגיל, כי־אם הצטיינו מעט בידיעות היהדות והיו לחזנים, כי זה היה תפקידם האמתי***. מזה אנו למדים, כי החיים הרוחניים בקהלה הספרדית הראשונה בניו־יורק לא היו מצוינים ביותר. אנשים יודעי־תורה מעטים היו ביניהם, וכמספר הזה היו גם יודעי־עברית. השפות המתהלכות ביניהם היו אנגלית וספרדית. בית־כנסת הראוי לשמו טרם היה בעיר, והיהודים התפללו

* Daly, p. 11. — ** Ibid, p. 34 — *** Ibid, p. 29.

בבית שכור. הבנין הראשון, שבתוכו ישב בית־הכנסת, נבנה בשנת 1727, כשבעים וחמש שנה אחרי התישבות היהודים בניו־יורק, ומספר החברים היה אז עשרים. ומני אז הולך ונמשך ספר הזכרונות של הקהלה הזאת בלי הפסק. אם היו להספרדים בימים הראשונים, מלבד חזן, גם שאר משרתים בקודש, כמו שוחט ומורה לתינוקות — דבר זה אינו ידוע. נראה הדבר, כי בתקופה הראשונה היתה מדת־החיים שלהם נהוגה כהלכה, עד כי הניחה את דעתם מעניני החיים הרוחניים. במשך שבעים והמש השנה הראשונות היתה התפלה בבית־הכנסת נוהגת־כהלכותם היהודית. הכרזן היים יהודיים והצטמצמות היהדות בעיקר אחד גרמו, כי נטית ההתבוללות תחדור אל חייהם עוד בראשית הישוב. היחס ביניהם ובין שכניהם הנוצרים היה יחס של ידידות. היהודים התחילו לבקר את הנוצרים לא בבתיהם בלבד, כי־אם גם בבתי־כנסיותיהם. כך מספר הכהן הנריקוס מלינה בשנת 1682, כי כמה יהודים מבקרים את בית־תפלתו בכל יום ראשון לשמוע את דרשותיו*.

אולם גם בתקופה הזאת לא היתה היהדות בארץ החדשה עזובה לגמרה. זעיר פה, זעיר שם נמצאו אנשים יודעי תורה, אם כי נראה, כי לא היו מבני הספרדים. רגילים אנו לחשוב, כי האימיגראציה היהודית מגרמניה לאמריקה התחילה רק בשנות השלשים למאה שעברה; אולם כבר הוכיחו כמה חוקרים, שיהודים גרמנים התישבו בארץ החדשה עוד בראשית שנות המאה השמונה עשרה. במשך השקפתנו נראה, כי מנהלי שתי הקהלות הספרדיות היותר חשובות, זו שבניו־יורק וזו שבפילאדלפיה, היו דוקא יהודים גרמנים. ולא יהודים גרמנים בלבד נמצאו אז, כי־אם גם יהודים פולאנים אחדים כבר נדדו לאמריקה באמצע שנות המאה השבע עשרה והצטיינו בערים החדש במסחר, וגם בצרו להם מעמד בחברה. עד הוא היהודי הידוע חיים סולומון, שפעל הרבה בעד השתחררות ארצות־הברית. הכהן יוחנן שארפ כותב בשנת 1712 כדברים האלה: „אפשר ללמוד את השפה העברית בניו־יורק, מפני שיש שם בית־כנסת יהודי, והרבה אנשים מלומדים בני האומה הזאת, שבאו מפולאניה, גרמניה ואונגאריה נמצאים שם**. הנה כי כן למדים אנו, כי רוב היודעים עברית היו בני הארצות האלה. גם הרב הראשון לעדת הספרדים, שעליו מספרים, כי היה הראשון, שקבל את התואר רב, לא היה ספרדי, כי שמו בנימין וואלף מעיד על מוצאו. ואם כן גם בימים הראשונים כבר מורגשת השפעת אותם הטפוסים היהודיים, שעתידים היו להעשות בוני היהדות בארץ הזאת. אולם ההגמוניה והשלטון עדיין נמצאו בידי היהודים הספרדים, או הפור־טוגיזיים, כמו שנקראו בארץ הזאת. הם היו הראשונים והעשירים והם היו גם הרוב המכריע.

יסוד בית־הכנסת בשנת 1727 הביא, כנראה, רוח חיים בקהלה הספרדית הקטנה אשר בניו־יורק. המרכז הדתי הזה נתן לבני הקהלה את האפשרות לקבוץ את כל

* Dyer Pub. 6, p. 42. — ** Max Kohler in note to Daly's, p. 31.

הכחות המפוזרים. כשלש שנים אחרי כן נוסדה על־יד בית־הכנסת חברה בשם „מציון תצא תורה“, אולם מטרתה לא היתה, כנראה, מתאימה לשמה, כלומר — להרבות את ידיעת התורה, כי־אם לחזק ולשמור על מנהג התפלה הישן. מיום שגורשו היהודים הספרדים מארץ מולדתם והחלו לנוד בכל ארצות תבל, שמו כל מעינם בבית־הכנסת ובתפלה. מחוץ לבית־הכנסת לא היה שום רוח עברי ניכר בחייהם. אולם בבית־הכנסת עצמו שרר הרוח הישן בכל תקפו, ועל הרוח הזה השגיחו בשבע עינים. בית־הכנסת שמש להם מקלט יחיד ומיוחד לחייהם הרוחניים: בו ומסביבו התרכזו כל מוסדותיהם היהודיים, בין החנוכיים ובין החברתיים. הרבה יש בזה מהשפעת הדת הקתולית, והרבה בא מסבות אחרות, שלא כאן המקום לפורטן.

השתדלותם של בני הקהלה לחזק את היהדות ולבססה עשתה פרי, כפי שאפשר לראות מהתפתחות חיי הקהלה. בשנת 1729, כשתי שנים אחרי בנית בית־הכנסת, היו הוצאות הקהלה, שהן היציאות בית־הכנסת, תשעים ואחת ליטראות שטרלינג בערך ארבע מאות וחמשים דולאר; ובשנת 1746, כשבע עשרה שנה אחרי כן, עלו ההוצאות למאתים וששים ושמונה ליטראות (בערך 1340 דולאר). העובדה הזאת מראה, כי רבו פעולותיה של הקהלה ומספר החברים נתרבה. ובאמת נתרבה מספר החברים במשך תשע עשרה השנים האלה במדה יותר גדולה מבשנים הקודמות. מספר החברים בשנה ההיא עלה לחמשים ואחד, תחת אשר בשנת 1727 היה רק עשרים. גם בפעולות הקהלה החלו להתעף; דבר זה יש לראות משכר משרתי הקהלה. להרב או להחזן שלמו בימים הראשונים מעשרים עד שמונים ליטראות שטרלינג לשנה, בתנאי שיהיה גם המורה לתינוקות. בשנים הבאות התחילו לשכור מורה מיוחד בשכר שמונים ליטראות לשנה (בערך 400 דולאר). השמש קבל כארבעים ליטרא לשנה, ובשכר זה הוטלה עליו גם עבודת אפית המצות והספקתן לפקידי הקהל.

מעטים מאד הפרטים, הידועים לנו בנוגע לשיטת החנוך העברי והנהגת בית־הספר בתקופה ההיא. ידוע לנו רק, כי שעות הלמוד היו ארוכות — מן השעה התשיעית עד השתים־עשרה בבוקר ומן השניה עד החמישית אחרי הצהרים. אבל החנוך בבית־הספר הזה לא היה רק עברי, כי־אם גם כללי. בתי־ספר עממיים עדיין לא היו אז, ובית־ספר הקהלה ספק גם את הצורך בידיעות העולם. שכר הלמוד היה גבוה, כשמונה ליטראות לרבע שנה (40 דולאר). עובדה זו מספרת בשבחם של היהודים הספרדים, אבל יש להעיר בזה, כי רוב חברי הקהלה היו עשירים, שחיו בנחת ולא בצער.

הנהגת הקהלה נמסרה, לפי מנהג הספרדים, בידי אנשים אדירים, המנהיגים הקהל, והם היו המושלים בכפה[1]

[1] Max Kohler Pub., vol. 2, p. 77.

וביד רמה. „פרנס“ הקהלה וה„נאמנים“ היו המנהיגים; שמם הרשמי היה „המעמד“ — שם, שנמצא זכרו בתלמוד. לשבחם של אנשי ה„מעמד“ בשנות המאה השבע עשרה יש להגיד, כי הללו השתדלו בכל האמצעים שבידיהם להחזק את רוח היהדות בין החברים. דרכם לא היתה אמנם תמיד דרך־נועם, ולפעמים השתמשו גם בענשים. ככה קוראים אנו בספר הזכרונות של הקהלה, כי המנהיגים קבעו עונש של עשרים ליטרא על כל מי שלא יעלה על הבימה בהקראו לתורה. כמו כן השגיחו המנהיגים בעין פקוחה על הכשרות ועל מנהגי החברים בבתיהם. אם הוטל חשד על אחד מהם, כי עבר על דת ישראל, נקרא לדין לפני אנשי ה„מעמד“, ועליו היה להוכיח את צדקתו. הדברים הגיעו לידי כך, כי בערב ראש שנת תקנ"ח (1758) החליט ה„מעמד“ להוציא מן הקהל את כל העוברים על דת ישראל. אולם, כנראה, למרות כל ההשתדלויות מצדם, עשו החיים את שלהם, ומספר העוברים על דת לא נתמעט, כי־אם, להפך, נתרבה; ההתבוללות החלה לחדור לאט־לאט אל שדרות היהודים הספרדים. היו גם מקרים של נשואי־תערובות. וסוף כל סוף אולצו גם אנשי ה„מעמד“ לכוף את ראשם לפני ההכרח. בשנת 1775, שנת הריבולוציה, שנו את החלטתם והסתפקו רק בהתראה לעוברים על הדת.

בית־הכנסת שמש גם מוסד לעזרה חברתית. במות אחד החברים, קבלה אלמנתו סכום של ארבעים ליטרא בתור תמיכה. הצד החברתי עזר במדה ידועה להשפעת בית־הכנסת על הקבוץ, אולם מן הצד השני צמצם את החיים היהודיים בארץ הזאת. תפקיד העזרה החברתי של בית־הכנסת נקבע באמריקה כעין הלכה לדורות, ועדיין הוא קיים גם בקהלותינו בזמן הזה.

הרבנים, ששמשו בקהלה הספרדית עד סוף שנות המאה השמונה עשרה, מלבד שני הראשונים, שהיו סוחרים בעיקרם, היו ילידי־חוץ. הקהלה הספרדית בתקופה ההיא, בכל הקהלות האימיגראנטיות, גדלה לא רק מבפנים, כי־אם גם מבחוץ; היתה ניזונה על־ידי הוספה של נודדים ספרדים מפורטוגל, מאיי הודו המערבית וביחוד מאנגליה. בכל המקומות האלה היו ישובים ספרדיים עתיקים, ששמשו כעין צנורות משפיעים להקהלות הספרדיות בארץ החדשה. ולכן אנו רואים, כי רבניה המצוינים, כמו מאהאדה ואחריו פירייראַ מינדיס, היו ילידי חוץ. הראשון בא מליסבון והשני מאנגליה. אולם לבסוף זכו להעמיד גם רב משלהם, והוא אחד מן המצוינים בתולדות היהודים בארץ הזאת, הלא הוא גרשם מינדיס סייקסס. הוא נולד בארץ הזאת בשנת 1745 ונתקבל לרב שנים אחדות לפני הריבולוציה. השפעתו אולי יכלה להיות יותר ניכרת, כי הצטיין באישיות כבירה, לולא פרצה הריבולוציה, והוא הוכרח לברוח לפילאדלפיה.

השקפה שבועית

לשאלת הפאספורטים.

השאלה בדבר הכרת הפאס־פורטים של היהודים נתיני ארצות הברית, הנוסעים למדינת רוסיה, על־ידי ממשלת הארץ ההיא, אשר בשעתה, לפני ארבע שנים, הטילה רעש גדול בעולם המדיני והחברתי באמריקה והביאה לידי הפרת ברית המסחר בין שתי הארצות, — שאלה זו, שנשתקעה במשך הזמן האחרון והבריות הסיחו את דעתם ממנה, הועלתה שוב על סדר היום ומעסיקה עכשיו את דעת הקהל והעתונות באמריקה.

להתעוררותה של השאלה גרמה מלחמת־העמים הנוכחית, שרוסיה היא אחת המשתתפות הראשיות בה. לפני פרוץ המלחמה היתה גרמניה, מפני קרבת המקום, ובמדה ידועה גם מפני קרבת הרוח הביורוקראטי־הצבאי, המשותף בכללו לשתי הארצות האלה, המספיקה הראשית מכל מיני סחורה והמרים מעובדים של התעשיה הטכנית לרוסיה. מובן, שלאחרי הכרזת המלחמה הוכרחה רוסיה לבקש לה מרכזי־תעשיה בארצות אחרות בשביל הספקת צרכיה, וביחוד נצרכה היתה לאמריקה, שהיא כעת הממציאה כל מיני כלי נשק וחמרי מלחמה לממשלות־ההסכמה, שגם רוסיה נמנית עליהן, ולפיכך מוכרחה זו לקנות מאמריקה את המכשירים, שהיא זקוקה להם, למרות בטול ברית־המסחר ביניהן.

אולם אף כי ההכרח לא יגונה, בכל זאת גם נעים איננו, וביחוד בנדון זה, שהוא משמש תקלה גם לעניני רוסיה וגם לעניני בעלי ההון האמריקאיים. אלה האחרונים, אף כי בהוה רואים הם שכר רב מהקניות, שקונה הממשלה הרוסית גם באין ברית־מסחר קיימת בין שתי הארצות, — הרי יודעים הם ומבינים היטב, כי שכרם זה אינו אלא לפי־שעה, עד אחרי גמר המלחמה, מפני שבלא ברית־מסחר תמשוך רוסיה את ידה ממסחר אמריקה ותנוע על ארצות אחרות. לפיכך הם שואפים בכל לבב ונפשם להתחדשות ברית־המסחר עם רוסיה. והממשלה הרוסית אף היא מצדה משתוקקת לשרוף מסחרי זה, ולא מאהבתה לאמריקה, כי־אם משנאתה לגרמניה. ושנאת רוסיה לגרמניה הולכת ומתגברת עכשיו מיום ליום. ואם נאמין לדברי העומדים בראש הממשלה הרוסית, הנה אפסה כל תקוה לגרמניה לעמוד שוב בקשרי מסחר עם רוסיה. ואף אם דברים אלה מוגזמים הם, מפני שנאמרו „בעידנא דריתחא“, בכל אופן יעברו ימים רבים גם לאחרי כריתת ברית־השלום, עד שיוטבו היחוסים המסחריים בין שתי הארצות הנלחמות האלה.

בינתים הריחו „קברניטי התעשיה“ באמריקה בחושם המסחרי, כי יש שבר ברוסיה, העלול להיות מקור ברכה למסחרם לימים הבאים, לכן חשבו ומצאו את השעה הזאת שעת־כושר להפיץ ברבים את רעיון התחדשות ברית־המסחר בין רוסיה ואמריקה. נטפלה אליהם גם הממשלה הרוסית, שהתחילה לשלוח „מטיפים“ בחוץ־לארץ ובאמריקה לדבר על לב העם האמריקאי, לעוררו ולהכינו לכך. ה„מטיף“ הראשון היה שליחה הרשמי למחצה, האדון סירומיאטניקוב, ריאקציונר ידוע, מי שהיה עורך ה„ריפיה“ — האורגאן הרשמי של הממשלה הרוסית. סירו־מיאטניקוב זה יצא כמה פעמים בחשובי העתונים האנגליים במאמרים, שמטרתם היתה להוכיח לקהל, כמה גדולה היא הברכה, הנשקפת להתעשיה האמריקאית על־ידי כריתת ברית־מסחר עם רוסיה. בידעו היטב, כי היהודים יהיו המעכבים בדבר, התחיל „להתחכם“ להם, ובמאמר, שהדפיס בעתון אנגלי אחד, הזהיר אותם, ל„טובת“ אחיהם היושבים ברוסיה, כי יחדלו ממעשי־הפרופוגאנדה שלהם נגד הממשלה הרוסית, העלולים, לפי דבריו, להביא רק רע להיהודים הרוסים. אחריו נשמעו עוד כמה קולות מעין זה מפי שליחים רשמיים ובלתי־רשמיים, שכולם נתכוונו לדבר אחד: להכשרת הקרקע בשביל התחדשות ברית־המסחר. האחרון, שנטפל למקהלה זו, הוא האדון פרוטופופוב, סגן נשיא הדומה הרוסית, שעמד בראש דילי־גאציה רוסית, אשר בקרה את העיר לונדון לפני שבועים. „היושבים בדבר ברוסיה על־דבר אמריקה — אמר פרוטו־פופוב בין יתר דבריו — והרבה הזדמניות מצוינות נשקפות עם גמר המלחמה לבעלי ההון האמריקאיים, אשר יבואו ויעבדו את אוצרות הטבע, שרוסיה ברוכה בהם. אין את נפשנו מהיום והלאה לעמוד בקשרי־מסחר עם גרמניה, ומטעם זה יתרבה ויתפתח המסחר בין רוסיה ובין ארצות הברית“.

על הסבה האמתית, אשר גרמה לבטול ברית־המסחר אשר בבטוית תריי במדה מרובה התחדשות אותה הברית — על שאלת הפאספורטים — לא עמדו עדיין בגלוי לא סוכני רוסיה ולא הקאפיטאליסטים האמריקאיים. שני הצדדים האלה חשבו, כנראה, כי אחת מן הממשלות הנוגעות בדבר, או רוסיה או אמריקה, תוותר על שאלה זו, ומפני שהענין הוא הליקאטי ביותר ועורר בשעתו רעש גדול, ראה כל צד נחיצות לעצמו לעבור עליו בשתיקה, בתקוה, כי לאחרי פרופוגאנדה בלתי־פוסקת, שתכשיר את דעת הקהל בשתי הארצות לטובת ברית־מסחר, לא תשמש שאלת הפאספורטים אבן־נגף ומכשול, כדי לעכב בעד כריתת הברית הזאת.

חשבו וטעו. וטעו הפעם אלה, אשר האמינו, כי הותור המקווה יבוא מצד רוסיה. הציר האמריקאי החדש, מר פרנסיס, משתדל כעת לכרות ברית־מסחר חדשה עם רוסיה. אך בעוד הוא עושה כה וכה, והנה קולה של ממשלת רוסיה נשמע הפעם בשאלה זו מתוך דבריו של מי שהיה ראש המיניסטריום הרוסי, קוקובציב, אשר השמיע לפני באי־כח העתונות האמריקאית. רוסיה, לפי דברי קוקובציב, רואה את ענין הפאספורטים כראות אחד עניניה הפנימיים, שאין רשות לשום ממשלה אחרת להתערב בהם. „אני אינני שונא ישראל — אמר קוקוב־ציב בתוך יתר דבריו — מעשי מעידים עלי בנדון זה. חובב אני את אמריקה ומעריץ אותה. יודע אני להעריך

את הסיוע, שהמציאה לנו אמריקה בהקמת התעשיה, בכריית מכרות־פחם שלנו ובהמצאת חמרים שונים לעבודה. אבל אמריקה צריכה לשים אל לבה דבר זה: כי רוסיה אינה יכולה לסדר את עניניה הפנימיים על־פי הוראות־חוץ. רוסיה יכולה לעמוד עם אמריקה רק באותם היחוסים, שבהם היא עומדת עם ממשלות אחרות, ואין אחת מהן יכולה לשלול מרוסיה את הזכות, המיוחדת לה לבדה — לפתור את הפרובלימות הפנימיות שלה".

דברי קוקובציב אלה מבארים למדי את השקפתה של ממשלת רוסיה על שאלת הפאספורטים: לותורים מצדה אין לחכות בשום אופן. אולם היבוא הותור מצד ממשלת אמריקה? זוהי שאלה, שרבים מתחבטים בפתרונה. בשנים הקודמות, שלפני המלחמה, לא היה אף ספק קל מתעורר בלב מי שהוא בנדון זה. הכל ידעו אז, מפני־מה הפירה אמריקה את ברית־המסחר עם רוסיה ומה הם התנאים, אשר עליהם היא עתידה לחדשה. דעת הקהל בארץ הזאת היתה תמיד נגד רוסיה הברברית, וכל מעשה אלמות מצדה נגד היהודים היה מעורר את העם האמריקאי למחות כנגדה. אולם בשנות־המלחמה האלה איתרע מזלנו. רוסיה בעלת־בריתן של צרפת ואנגליה נעשתה גם לשותפתן במלחמת־עולמים זאת. ובזכותן של שתי אלה האחרונות זכתה גם רוסיה בעיני הקהל והעתונות האמריקאיים. „זכות" זו עמדה לה כאן כל־כך, עד שהחשובים שבעתונים האמריקאיים התחילו לפזר לה תהלות ותשבחות, שלא שמעתן עד עכשיו מעתוני ארץ אחרת. „רוסיה הנאורה, הנלחמת בעד החופש, בעד הצדק ובעד האמת" — פזמון מעין זה שרים היום במקהלה כל העתונים האמריקאיים הגדולים, המצדדים בזכותם של בעלי־ההסכמה.

ואין תימה איפוא, שהעתונות הזאת רובה ככולה עברה בשתיקה על כל הפוגרומים, הנבלות והשערוריות, שעוללה רוסיה בשתי השנים האחרונות לעם חרמה — להיהודים. ולא לפלא הוא, כי בימים כאלה מצא און בנפשו האנטישמי סירומיאטניקוב הנזכר לשפוך קיתון של מרירות על היהודים מעל עמודי עתון ליבראלי כ„הטרי־ביון". ולא מקרה בלבד היא, שעתונים חשובים ורציניים, כ„האוטלוק" ו„הארפיר'ס וויקלי" נתנו מקום בעתוניהם לדברי קוריספונדנטים אנטישמיים, שהצדיקו את דין הפוג־רומים על היהודים, בתתם אותם למרגלים ולבוגדים — הכל כמו שנאמר ונשמע בחוגי הממשלה הרוסית, שמהם שאבו את העלילות המחפירות האלה.

אמנם ישנן סבות אחרות שעתידות גם הן לבעלי־ההון האמריקאיים להטות את לב הקהל האמריקאי לכריתת ברית־מסחר חדשה עם רוסיה, ומשום תאות־הבצע נכונים הם להטיף לותור על שאלת־הפאספורטים. „אין ריח רע נודף מממון" — זהו כלל גדול להם, ולפיכך כל האמצעים כשרים בעיניהם להשגת מטרתם. איום האדמי־ניסטראציה בוואשינגטון, שהיא הפוסקת האחרונה בדבר זה, מה תהא דעתה עכשיו? האם תשתעבד לדעת בעלי־ההון ולדעת העתונות, הנתונה ברשותם, או יהא בה די כח מוסרי לעמוד כנגדם ולהגן על עיקרי השווין האזרחי, שאמריקה מתגדרת בו? ידיעות בלתי־רשמיות, המגיעות מאת ה„סטייט דפארטמנט", מבטיחות אמנם, כי ממשלת אמריקה לא תוותר על פרינציפיון זה, ואולם לסמוך על ידיעות כאלה בלבד אי־אפשר. על היהדות באמריקה לעמוד כעת על המשמר ולהגן על זכויותיה, שלא תקופח כהן אף אחת בעטיה של הממשלה הרוסית המתעקשת.

* * *

כמה גדולה היא השנאה לישראל! שנאת רוסיה לגרמניה לא העבירתה על דעתה האנטישמית אפילו כמלוא הנימה, עד שאינה נכונה לותר אף ותור קל בענין הפאס־פורטים, כדי ליהנות על־ידי זה מסחר אמריקה ולגרום תקלה לסחר גרמניה אויבתה. רוח שנאה קיצונית כזה, שמארץ רוסיה מוצאו, מורגש כעת גם בהתיחסות ה„טיימס" הלונדוני ליהודים. עתון זה יצא להאשים כעת את יהודי אונגאריה, שמנצלים הם את העם האונגארי. ה„טיימס" רב את ריב שונאיו האונ־גארים מידי היהודים! — על מה יש כאן להשתומם יותר: על הצביעות והשקר שבעלילות האלה, או על השנאה הנפרזה לישראל, שאינה מונעת את צוררינו מלתבוע אפילו את „עלבונם" של אויביהם בנפש?

יבואו חכמי־הנפש ויעמדו על החזיון הפאטאלוגי הזה, שאין דוגמתו בדברי ימי העמים.

התנועה הלאומית

יסוד הסתדרות עברית.

הרעיון לארגן את הכחות העבריים בארץ הזאת, שאליו התפללו טובי העברים זה כמה, יצא בימים האלה אל הפועל. נוסדה הסתדרות עברית באמריקה.

עד עכשיו היו קיימות אגודות עבריות בודדות, מפוזרות ומפורדות ברחבי המדינה, שכל אחת מהן עובדת את עבודת ההפצה של הלשון העברית וספרותה על־פי דרכה. ואם כי אגודות אלו הביאו ברכה במדה ידועה ללשוננו וספרותה והכשירו את הקרקע בשביל יצירת סביבה עברית, הנה מחוסר מרכז משפיע, אשר יאחד את כולן לשם עבודה כללית ומשותפת, לא נעשו לגורם ניכר בחיים היהודיים. ההסתדרות באה למלא את החסרון הזה.

מכאן ואילך תהיינה האגודות העבריות באמריקה מחוברות בקשר אמיץ אחד על־ידי ההסתדרות הזאת, שתשמש להן מרכז, המאחד את כל הכחות העבריים ומשתפם לשם עבודה כללית, לשם מטרה גדולה אחת.

ההסתדרות עבודתה היא לא הארגון והסדור בלבד, אלא מתכוונת היא גם להכניס תוכן חדש בעבודה העברית.

עד עכשיו הצטמצמה עבודתן של רוב האגודות בדבור העברי, בעריכת נשפים וביוצא באלה. ההסתדרות יש לה מגמה יותר כוללת ומקיפה: הפצת התרבות העברית, הלשון העברית וספרותה, הרעיון העברי והמלה העברית החיה בין שדרות העם הרחבות.

תכנית ההסתדרות כוללת גם את עבודת החנוך העברי: יסוד בתי־ספר, גני־ילדים, בתי־ספר למורים, שעורי־ערב לגדולים, תמיכה בבתי־הספר העבריים המעולים, אגודי התלמידים והתלמידות של מוסדות־החנוך וע״ז.

פרוגראמת ההסתדרות מכילה סעיפים אחרים על־דבר הפצת הספרות והעתונות העבריות וגם על־דבר הכנסת השפעה

העברית בכל ענפי החיים החברתיים היהודיים על־ידי השתתפות אקטיבית בהם.

לעת עתה נכנסו לרשות ההסתדרות האגודות העבריות בניו־יורק: „אחיעבר“, „בני עם חי“ ו„אגודת ארץ־ישראל“. אולם גם האגודות העבריות שבערי השדה נכונות לתת את ידן להסתדרות. הועד הפועל כבר בא במשא־ומתן עמהן בנדון זה, ורבות מהן כבר הביעו את הסכמתן ורצונן להחל בעבודה מתמידה לשם הרעיון הזה.

אולם מלבד עבודתה זו־ עבודת אחוד האגודות הקיימות תעסוק ההסתדרות בארגונם של אלפי העברים, שאינם שייכים לשום אגודה, הנפוצים בכל רחבי הארץ.

עד האסף הועידה העברית הכללית, תתנהל ההסתדרות על־ידי הועד הפועל, שחבריו הם באי־כחן של האגודות העבריות והעסקנים, שעסקו בהנהגת היסוד להסתדרות.

מתוך ועד־הפועל הכללי נבחר ועד פועל מצומצם של תשעה חברים. ואלה הם: א. אוסטרובסקי, נ. אהרונסון, מ. ברנשטיין, ק. ווייטמאן, מ. משחביצקי, י. ז. פרישברג, נ. קאמינצקי, צ. שארפשטיין, ש. שאפירא.

מזכיר ההסתדרות הוא ק. ווייטמאן. הגזבר — נ. אהרנ־סון.

שונות

בתנועת הקונגרס.

הועד המסדר של הקונגרס היהודי שלח את המכתב הבא לכל ראשי ההסתדריות היהודיות הגדולות באירופה, דרום אפריקה, אויסטראליה ואמריקה הדרומית:

„אדון נכבד:

„התנאים, אשר בהם נמצאים עתה מיליוני אחינו יהודי מלחמה־העמים, המתרגשת בעת, גרמו לתנועה של הסתדרות בקרב שלשת מיליוני היהודים באמריקה, כדי שיוכלו להביא עזרה ממשית לאחיהם הנדכאים ולהרים משפלותו את מצב בני עמנו באותן הארצות, שהם נרדפים שם וזכיותיהם משוללות.

„המלחמה, המתרגשת עכשיו, עוררה בעקבת את שאלת זכיותיהם של הלאומים והקבוצות הקטנים. מלאים תקוה הננו, כי הטפול בשאלת הזכיות האלה והבקורת הכללית של העניינים האינטרנאציונאליים, שיבואו אחרי גמר המלחמה הזאת, יעמידו על הפרק את שאלת העם היהודי. אנחנו, יהודי אמריקה, באנו לידי הכרה, כי כדי שיבואו שנויים לטובה בגורל עמנו וכדי שרפואתו מכל פגעיו וצרותיו תהיה שלמה, צריכים אנו בעצמנו להשתתף השתתפות שיש בה ממש בעבודת הגאולה הזאת.

„היהודים באמריקה סדרו את העניינים האלה, המבוססים על יסוד דימוקראטי.

„ראשית — כי כל באי־עולם יכירו בחוות־דעתם של היהודים עצמם, לבור את הדרך, אשר בה תפתר הפרובלימה שלנו.

„שנית — כי דרישות היהודים תבואנה לידי פרסום, כדי שתסבבנה אליהן תשומת־לב ראויה מצד הנאספים במועצות האינטרנאציונאליות.

„שלישית — כי היהודים יביעו באופן זה את החלטתם הנמרצה לקבל על עצמם את האחריות בעד פתרון שאלת היהודים ויהשתתף לתכלית זאת בעצמם בכל הקרבנות, הדרושים לצורך זה.

„רביעית — כי תתקיים הסתדרות תמידית, אשר תתאמץ להוציא לפועל את שאיפות היהודים ואשר תקבל על עצמה את האחריות הפינאנסית, הדרושה להצלחת המפעל.

„הועד המסדר של הקונגרס היהודי באמריקה נוסד במארץ 26, שנת 1916, בועידה, שנקראה בפילאדלפיה, אשר בה השתתפו 367 צירים, באי־כחם של 4,381 הסתדריות, שמספר חבריהן הוא יותר ממיליון. הועד הזה קבל יפוי־כח לארגן את יהודי אמריקה על יסוד דימוקראטי לשם קריאת קונגרס יהודי אמריקאי, שיתאסף, אם לא יבואו שנויים בהחלטה זאת, לא יאוחר מיום הראשון לינואר 1917. בקונגרס זה יבחרו צירים, שינתן להם יפוי־כח לדבר ולעשות בשם יהודי אמרי־קה. גם להתיעץ עם אחינו בשאר הארצות ולהקים יחסים הדדיים ביניהם וינתן להם יפוי־כח מלא.

„ועד שיקרא הקונגרס היהודי האמריקאי, שבו יבחרו באי־כח העם, ניתן יפוי־הכח להועד המסדר לפעל בשם הצבור הגדול, שבחר בו, ולפי־שעה גם בשם הקונגרס היהודי האמרי־קאי. הועד הזה מוכן ומזומן לקבל מועדים ומהסתדריות של יהודים, שיש להם יפוי־כח מאת נבחריהם, הנמצאים בכל ארץ שהיא, כל הצעה, שהם רוצים להציע להיהדות האמרי־קאית, ולהגישם לפני הקונגרס הבא. גם נכון הוא, עד שיתאסף הקונגרס, לאחוז באמצעי הצלה, אם ברצונכם היא, כי היהודים באמריקה יאחזו בהם בלי שום איחור.

„עם כל הדרת הכבוד אנחנו מבקשים אותך להציע את הדברים האלה לפני ההסתדרות או הועד, שאתה עומד בראשם, מקוים אנחנו, שאתה מצדך תעשה ותפעל לפי רוחנו וכונתנו לטובת האינטרסים של העם היהודי.

„בברכת הצלחה במפעלך, ובתקוה לקבל ממך תשובה בהקדם זמן, הננו

בכבוד רב,

לואיס ד. בראנדייס, יושב־הראש“.

* * *

תלמידי בית־הספר „בצלאל“ פטורים מעבודת הצבא.

במכתב, שנתקבל מירושלים, אשר נשלח משם ביום 12 לחודש מאי, מודיעים, כי גימאל פחה, המפקד הראשי של הצבא בארץ־ישראל וסוריה, שחרר מעבודת־הצבא את כל תלמידי בית־הספר „בצלאל“, שהגיעו פרקם לכך. התלמידים האלה ישארו בירושלים ויתעסקו בעבודת יפוי העיר. מתקנים הם כעת את מגדל־דוד, ובדעת הרשות לפתוח שם מוזיאום. העבודה המיוחדה הזאת נעשית בהשגחת הפרופיסור ברוך שץ בשעות מיוחדות לכך, ואינה מפריעה במהלך הלמודים הכללי של התלמידים.

אל הקוראים

מארבעה עשר הגליונות של „התורן" השבועי שיצאו עד עכשיו, הספיקו הקוראים לראות והוכחו, עד כמה מתאמצים אנחנו לעשות את שבועוננו לאורגאן הגון מן המדרגה הראשונה, אשר ישמש מדור לבחירי סופרינו ועסקנינו ומרכז ספרותי אידיאלי, שישפיע מרוחו על נבוני הקוראים העברים.

במשך הזמן הקצר לקיומו של שבועוננו קבלנו כמה מכתבים מטובי הקוראים העברים, המספרים בשבחו של „התורן" ומעידים פה אחד, כי לא היה עדיין בין העתונים היהודיים באמריקה שבועון, שידמה לו בתכנו המשובח, בסגנונו הנעים והמזהיר, בהטון המלא טוב טעם ודעת וכן בהיצוניותו המהודרה, המושכת את הלב.

אולם עם כל דברי החבה והתהלה, שהשמיעו ומשמיעים אותנו קוראינו לפעמים תכופות על מה שאנו מביעים להם את תודתנו מקרב לב—מוכרחים אני להגיד בגלוי, כי למרות כל זאת, רחוק מלבנו הרעיון להיות שבעי רצון מן „התורן" עם כל מעלותיו, שמני כי הקוראים הנבונים. אדיר חפצנו הוא, כי „התורן" יעמוד על אותו הגובה הספרותי האידיאלי היותר אפשרי. ובמדה מרובה תלוי הדבר בידכם, הקוראים! אילו היה כל אחד מכם מספיק לנו רק חותם אחד מבין מכיריכם וידידיכם המבינים עברית — דבר שאינו קשה ביותר — הייתם נותנים לנו את האפשרות להגדיל את כמות „התורן" ולהעשיר את תכנו.

יקבל-נא כל אחד מכם על עצמו את החובה לרכוש במשך חודש ימים לפחות ח ו ת ם א ח ד על „התורן", וגדולה תהיה אז הברכה, שתביאו ל„התורן" ומרובה תהיה קורת-רוחכם מעתוננו — עתונכם זה.

בכבוד רב וברכת התהלה
ה נ ה ג ת „ ה ת ו ר ן".

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. JUNE 9, 1916 No. 15

HATOREN Published Weekly by HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc. (S. Abel, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y). 89-91 DELANCEY ST. NEW YORK Telephone Orchard 5882	מחיר „התורן" לשנה ....$3.00 לחצי שנה ....1.50 לפחות מחצי שנה אין תחתיכה מתקבלת. הכתובת: Hatoren, 89-91 Delancey St., New York	SUBSCRIPTION RATES: ONE YEAR ....$3.00 SIX MONTHS.................... 1.50 SINGLE COPY 7 CENTS Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

תנחומים

מביעים אנו את השתתפותנו בצערו של חברנו הנכבד מר י. ז. פרישברג על האסון הגדול שקרה לו במות בנו בן־ציון.

חברי לשכת „התורן"

אגודת המורים בניו־יורק וסביבותיה מביעה את השתתפותה העמוקה בצערו הגדול של היו"ר י. ז. פרישברג על האסון הגדול שקרה לו במות בנו בן־ציון. המקום ינחמהו בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

מ. סלבקין, מזכיר.

הסתדרות „אחיעבר" מביעה את צערה הגדול לחברה הנאמן מר י. ז. פרישברג למות עליו בן שעשועיו בן־ציון. המקום ינחמהו בתוך אבלי ציון וירושלים.

הועד הפועל.

אנחנו חברי ועד הפועל של ההסתדרות העברית באמריקה מביעים לך, חבר יקר, את עומק צערנו להאסון הנורא שקרה לך במות עליך בנך בן־ציון. המקום ינחם אותך בתוך אבלי ציון וירושלים.

ההסתדרות העברית באמריקה.

ק. וייטמאן, מזכיר.

אגודת „בני עם חי" מביעה את רגשות צערה למר י. ז. פרישברג על מות בנו האהוב.

הועד הפועל.

אל חברנו היקר מר י. ז. פרישברג.

אנו נדהמים מהשמועה על האסון, שקרה לך במות עליך בנך האהוב בן־ציון. תהא־נא השתתפותנו האמתית בצערך מרפא ללבך הנשבר.

א. נ. פרלברג
דניאל פרסקי

מביעים אנו את צערנו הגדול לידידנו מר י. ז. פרישברג על האסון הנורא שקרה לו במות עליו בנו הנחמד בן־ציון.

א. גרוסמאן ורעיתו

נשף עברי ספרותי וזמרתי
לחוג את יובלו הספרותי של

חיים נחמן ביאליק

יערך על־ידי האגודות העבריות בניו־יורק
במוצאי־שבת, 24 לחדש יוני, 1916, בשעה 8
באולם הגדול, אולם קלינטון, רחוב קלינטון מספר 151
הכניסה 15, 25, 50 סנט.

תכנית הנשף במודעות הבאות.

כרטיסים להשיג במערכת „התורן", רחוב דילנסי מספר 89

$125 כרטיסי פיק־ניק רק בעד $5.00

בית־הספר לנערות

183 רחוב מדיסון

עורך את

הפיקניק

השנתי שלו

ביום א, 18 לחודש יוני

בפארק היפה דזשוניפר ל. י.

לחברי אגודות, לאדזשען, סניפים, חברות ואגודות בני עיר אחת יש שעת הכושר להשבית את מצב כספי אגודותיהם או לשלוח תמיכה לקרוביהם הנגועים בארצות המלחמה כשיקנו כרטיסים אצלנו.

כרטיסים בעד $125 מודפסים על שם אגודתם רק בעד $5.

בדבר יותר הפרטים לשאל בלשכת בית־הספר.

אנחנו משתתפים בצערו של ידידנו הנכבד מר י. ז. פרישברג למות בנו האהוב בן־ציון.

א. פרסקי

נ. ירושלמי

י. ליכטרמן

א. טאבאק

במערכת „התורן" יש להשיג את החוברות האלה:

1) „שלילה וסתירה" (הסתכלות)
מאת ש. ב. מקסימובסקי.
המחיר 10 סנטים עם המשלות.

2) „חלום אביב" (אגדה)
מאת ש. ב. מקסימובסקי.
המחיר 5 סנטים עם המשלות.

החוברת השניה מנוקדה וטובה לגדולים ולקטנים.

טוב להשתמש בה בבתי הספר ובתת"ים.

הוצאת „אוקינוס"
יצא לאור

„מזל טוב"

קומדית במערכה אחת מאת

שלום עליכם

תרגום י. ד. ברקוביץ

המחיר 10 סנטים עם המשלות.

למוכרי ספרים ולאגודות עבריות ראבאט הגון.

לפנות אל מערכת „התורן"

!16 ממכר שנתי 16!

כל מגבעת של קש

$1.00

המחיר הורד מ־$1.40, $1.90, $2.40, $3.00

למה לכם לשלם יותר?

היו בטוחים כי המגבעות הן ע"פ האופנה היותר חדשה כמו בראשית הסיזון.

Reiser's Hat Store

128-130 Delancey St.

NEW YORK, N. Y.

VOL. III NEW YORK, JUNE 9, 1916 No. 15

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית ניו־יורק, ח׳ סיון, תרע״ו גליון חמשה עשר

פְּעוּלַּת „הַמִּזְרָחִי״

ההסתדרות האורתודוכסית הציונית „מזרחי" הולכת ונעשית גורם חשוב בחיי היהודים בארץ הזאת. היהדות האורתודוכסית באמריקה, זו שנעקרה מארצות המזרח ובאה לכאן מתוך כונה להמשיך את קיומה בצורתה העתיקה ובאמצעיה הנושנים, לא עצרה כח להחזיק מעמד בתוך החיים החדשים, הרועשים והשוטפים, ודמותה נתמעטה, השפעתה על החיים היהודיים המתהוים בעולם החדש, מועטה מאד. פחותה היא מהשפעתם של ה„ראדיקאלים" מצד אחד ומזו של הרי־פורמיים — בין הריפורמיים השלמים ובין הריפורמיים למחצה — מן הצד השני. אלה האחרונים שפכו את ממשלתם על המוסדות הצבוריים היהודיים והטביעו את חותמם בהם, והם דוחקים את רגלי ה„שכינה" האורתו־דוכסית על כל צעד ושעל. אפילו בתי־הכנסיות — המבצרים האחרונים של היהדות האורתודוכסית — גם בהם נשב רוח ריפורמי, ורבים מהם, ביחוד אלה שבעברי־השדה, פושטים את צורתם הישנה, הטראדיציונית, ומקבלים צורה ריפורמית למחצה, לשליש ולרביע, הכל לפי מנהג המקום ורצון הגבאים וה„רביים".

והאורתודוכסים האמתיים, כלומר — היהודים החרדים, שומרי הדת והמסורה, תש כחם בארץ הזאת. מתאספים הם בכל שנה לועידות ומטכסים עצות, איך להקים את הריסות היהדות הטראדיציונית ואיך לעצור בעד הרעה, שלא תתפשט. ואולם העצות, היועצות מהם, על־פי רוב מכוונות הן לא כלפי פנים, לא כלפי חזוק בנין היהדות ומלואו מ ת ו כ ו, אלא כלפי חוץ — כלפי „בעור הקוצים" בכרמי זרים, במקום שאין להאורתודוכסים אפילו שליטה כל־שהיא. מחרימים הם את בתי־הספר „הלאומיים־הראדיקאליים", פוסלים את משפחות הריפורמיים, נלחמים מלחמת־שפתים נגד הסמינאריום התיאולוגי מיסודו של שכטר ומחליטים עוד מיני „החלטות" כאלה, שאין להן ערך ממשי בחיים ואין רשומן ניכר בין הבריות. וכנגד זה עבודתם החיובית של הרבנים האלה, עבודת בנין היהדות יהודיו מבפנים, מצטמצמת ברובה ב„המצאות" קטנות, שאינן דורשות בינה יתירה ובדות־יצירה גדולים: בעניני כשרות, בבדיקת ציציותיהם של מורים ומלמדים בבתי תלמודי־תורה וישיבות עבריות אלה, הכתובות בספר דברי־הימים של עבודת הרבנים האורתודוכסים בארצות־הברית המאוחדות. ואין תימה איפוא, אם היהדות האורתודוכסית באמריקה, בעטים של מנהיגיה הרוחניים, העומדים מחוץ לזמנם וחוץ למקומם, השפעתה על החיים היהודיים כאילו אינה? כל המתרחק מן החיים והדומה להם החיים מתרחקים ממנו, והרבנים, שתפקידם לעמוד על המצפה ולשמור על היהדות המסורתית, שומרים אותה בסגולות ובקמיעות ובמיני לחשים, שיפים היו רק בשעתם ובמקומם, אבל לא בזמן הזה ובארץ הזאת, במקום שהחיים ד ו ר ס י ם ו ט ו ר פ י ם את פליטת ירושתנו על ימין ועל שמאל. היהדות האורתודוכסית נצרכת פה לתוכן־חיים לאומי־קולטורי, שיפרה אותה ויחזק את רוחה מבפנים; בלעדי זה אין לה כל תקוה להתקיים ולחיות חיים של כבוד בארץ הזאת.

ההסתדרות ה„מזרחי", שנמצאה לה בשנים האחרונות, היא הפותחת לה פתח־תקוה להתקיים ולחדש את ימיה כקדם. ה„מזרחי" הולך ונעשה כח משפיע בחיי היהדות האורתודוכסית באמריקה. כל החי והחפץ חיים שבמחנה האורתודוכסים מתרכז מסביב לדגלו. מכניס הוא תוכן חיים פורים לתוך היהדות המסורתית. משרה הוא בקרבה את רוח התחיה הלאומית ומרים אותה ממדרגה דתית־דוגמאטית מצומצמת למדרגה דתית־תרבותית־לאומית, המקיפה את כל עניני היהודים הרוחניים. ואמנם אין שום ענין עברי, שיש לו ערך דתי, לאומי ותרבותי חשוב, שלא נכתה הסתדרות „המזרחי" לגעת בו במשך ימיה בשנים האחרונות. מלבד עבודתה הציונית,

פרשת השבוע

משתתפת היא השתתפות אקטיבית בתנועת־הקונגרס; מטפלת בשאלות החנוך העברי; מועילה להפצת ידיעת הלשון העברית וספרותה בקרב אנשי־שלומה. ועוד כמה מעשים לאומיים ותרבותיים, הראויים לשמש מופת למפלגות הציוניות האחרות, עושה ההסתדרות הזאת.

הועידה השלישית של „המזרחי", שנקראה בימים האחרונים בשיקאגו, העידה על החיל שעשתה ההסתדרות זו במשך זמן קיומה הקצר באמריקה. מונה היא את מספר אגודותיה למאה ומעלה, מהן חמשים ושלש, שנתוספו לה בשנה שעברה בלבד. ועידה זו קבלה החלטות חשובות בנוגע החנוך העברי, שאם תצאנה לפעולה, עתידות הן להביא ברכה מרובה להתנועה הלאומית. כהן כדאי לציין את ההחלטות בדבר יסוד בית־מדרש למורים ומגידים עבריים. נתקבלו גם רזולוציות חשובות, הנוגעות בישובה של ארץ־ישראל, הפצת הרעיון הציוני וחזוק הדת בין שדרות העם היהודי באמריקה — כל ההחלטות האלה מעידות על רוחב הפרוגראמה של הסתדרות „המזרחי", האומרת להקיף את כל מקצועות החיים הרוחניים של היהדות. ואם רק יעלה בידי „המזרחי" להוציא לפעולה אף מקצת מן הפרוגראמה הזאת, ודאי שיביא תועלת מרובה להיהדות האורתודוכסית באמריקה, הפוחתת והולכת מרפיון כח־היצירה ומחוסר הבנה עליונה בחיים ובגלוייהם. ולא זו בלבד. נצחונו של „המזרחי" בחיי היהדות האורתודוכסית באמריקה יהיה גם נצחונו של הרעיון הלאומי העברי בכלל, שצריך להיות קנינם של כל היהודים לכל מפלגותיהם ושיטותיהם בעניני אמונות ודעות.

הַתְּנוּעָה הָעִבְרִית

מאת

משה הלוי.

א.

העבודה המסורה לשם תחית השפה והתרבות העברית החלה באמריקה לפני ארבע־עשרה שנה בערך, כשנועדו יחד חבר צעירים, אשר נתחנכו על ברכי הספרות העברית החדשה ואשר הרגישו את הצורך לעבוד לטובת הספרות העברית במקום־מושבם החדש, ויסדו את האגודה „מפיצי שפת עבר וספרותה".[*] מן העת ההיא ועד עתה נוסדו אגודות לעשרות בכל הערים המרובות באוכלסי ישראל, ועל־פי רוב קרה הדבר, כי עוד קודם שהיה סיפק בידן להתבסס כראוי ולקבוע לעצמן תכנית־עבודה מסוימה

[*] במאמר הזה אנו פותחים פולמוס של סופרים לבירור השאלה של סדור הכחות העבריים בארץ הזאת. שאלה זו יש לה חשיבות יתירה עתה, כשרעיון של יסוד הסתדרות עברית באמריקה התחיל שוב להעסיק את מחות טובי העברים אצלנו, ו„יום העברים" עתיד להקרא בעוד חודש ימים בפילאדלפיה על־יד ועידת הציוניים הבאה. — בשורת־המאמרים הבאה נתן מקום לכל איש, שיש ברצונו להפיץ אור על השאלה הזאת ושיש בפיו להשמיע דברים של טעם.

ה מ ע ר כ ת.

ומסודרה, המיוסדה על הנסיון ועל הכרת תנאי העבודה, התחילו הכחות מדלדלים, והאגודות הגיעו למצב של התנוונות, הבאה מאפיסות הכח והרצון, ואחרי יסורי גסיסה ממושכה עברו ובטלו מן העולם.

במשך השנים המעטות האלה נעשו גם כן נסיונות שונים ליסד הסתדרות עברית, וכולם לא עלו יפה. עוד בשנת תרס"ה, בימי הועידה השנתית של הפדראציה הציונית האמריקאית בפילאדלפיה, קראה האגודה „מפיצי שפת עבר", על־פי הזמנתה של הפדראציה, לועידה את כל האגודות העבריות בארצות־הברית, במטרה „ליסד הסתדרות עברית כללית ולעבוד בכחות מאוחדים בעד תחית שפתנו". למרות הרושם העמוק, שעשתה הועידה הראשונה על צירי הכנסיה הציונית ועל הקהל העברי בפילאדלפיה, שהשתתף בישיבותיה ומועצותיה, לא הביאה לידי תוצאות מעשיות, מלבד הפרסום לדבור העברי, שהיה חזיון בלתי־רגיל בימים ההם. ההחלטה, שנתקבלה באותה ועידה, להוציא רבעון בלשון העברית, שישמש כלי־מבטא לרעיון התחיה העברית, לא יצאה לפעולה מחוסר אמצעים, וההסתדרות, שנבראה באותו מעמד על רגל אחת, נתבטלה גם היא, מחוסר ענין ומחוסר כחות פועלים בין האגודות שבערי־השדה.

אם נבוא למוד את פעולותיה של התנועה העברית באמריקה על־פי מספר האגודות, שזכו לאריכות־ימים, או על־פי מספר החברים המתמידים, שרכשה לה, או העסקנים העבריים, שהעמידה מקרבה, מוכרחים נהיה לבוא לידי מסקנה, כי עדיין לא עלה הדבר בידינו לברוא בארץ זו תנועה עברית, הראויה לשמה. מה שאנו מסמנים פה בשם „התנועה העברית" הוא — ההתלהבות הרגעית, ההתאמצות מצד יחידים ואגודות בנות־יומן לעשות מעשים פעוטים וקלי־ערך, שאין בהם לא סדר ולא שיטה, לא התמדת הרצון ולא התמכרות הכחות.

האגודות שהתקיימו נסו את כחותיהן בעבודות שונות, כמו: הדבור העברי, הפצת העתונות והספרות, עריכת נשפים, הגיגות וקבלות־פנים לסופרים ועסקנים, שנתגלגלו לאמריקה, השמעת שעורים והרצאות על־דבר נושאים ספרותיים, הצגת מחזות בעברית, תקון החנוך, יסוד שעורי־ערב לגדולים, יסוד בתי־מקרא ובתי־עקד לספרים, יצירת עתונות וספרות עבריות באמריקה, תמיכת שונות למפעלים ספרותיים בארץ־ישראל ובגליה ועוד. מכל המקצועות החשובים האלה, שהתעסקנו בהם פה, הצלחנו רק להעמיד איזו אגודות של דוברי עברית, להגדיל בכמות בלתי־מספיקה את מספר החותמים על העתונים העבריים ולתת תמיכה דלה, בלתי־מתאימה למדת יכלתנו החמרית, למפעלים ספרותיים בארץ־ישראל. בשאר המקצועות לא הביאה עבודתנו שום תוצאות, שרשומן יהא ניכר בהתפתחות העבודה העברית והתקדמותה.

מה היא סבת אי־הצלחתה של התנועה העברית בארץ הזאת? יודעים אנו, כי העבריים הרשמיים שלנו תשובה מן המוכן יש בפיהם. אלה החוזרים בתוך מעגל־הקסמים של התנועה העברית הקיימת עכשיו, המכתלים בהבל־פיהם את מעשיהם ונסיונותיהם של חבריהם שקדמו להם, יענו ויאמרו, כי העובדים הקודמים לא מצו את עומק הרעיון

של התחיה העברית ולא ידעו לכוון את מעשיהם אל המטרה הנשגבה; העבודה העברית נעשתה להם למין „ספורט" ושעשועים על־פי נוסח אמריקה, ויותר שהועילו — קלקלו במעשיהם. ונקיי־הדעת שבין העבריים יתלו את הקולר בתנאי העבודה הקשים, בהמריות הגבה של הסביבה, בחומר האנושי הבלתי־נאות ובחוסר כחות כדרניים. מודים אנו, כי יש קצת אמת בדברי האחרונים, אבל כנגד זה יש להשיג על הדברים האלה ולהקשות: מדוע לא התקדמה ביותר התנועה העברית גם בשאר הארצות, בכיים שהסביבה היא יותר יהודית והחומר האנושי הוא מן המעולה והמשובח?

טעות עיקרית אחת מונחת, לפי דעתנו, ביסודה של התנועה העברית, השוללת ממנה את האפשרות להתקדם ולהעשות לתנועת־עם גדולה ומקיפה.

על שלשה עיקרים התחיה הלאומית עומדת: על תחית העם, על תחית הארץ ועל תחית השפה. בנוגע לשני העיקרים הראשונים אין הדעות מחולקות, כי הנשמתם יכולה לצאת לפעולה רק בארץ־אבות, והחובה, המוטלת על בני־הגולה, היא — להספיק את האמצעים הנחוצים ולהכשיר את התנאים הדרושים לגאולת הארץ ולעורר בלב העם את הרצון לשוב אל הארץ. יותר מזה אין הגולה יכולה לעשות, שהרי אין מי שידרוש, כי ישנו יהודי הגולה את ארחות־חייהם וסדרי־הנהגתם, כדי להתאימם אל החיים החדשים, ההולכים ומתרקמים בארץ־ישראל. ביחוסם של שני העיקרים האלה זה לזה יש קשר הגיוני והתאמה פנימית, כי כשם שאין תחית הארץ אפשרית אלא על־ידי תחית העם, כך אין תחית העם אפשרית אלא על־ידי תחית הארץ. שתי אלה אחוזות ודבוקות זו בזו כשלהבת בגחלת.

אחרת היא התכונה, המסמנת את העיקר השלישי של התחיה הלאומית בגולה. אין תחיה לאומית אפשרית בלא תחית השפה; זוהי הנחה יסודית, שאין להרהר אחריה. מבחינה זו ודאי שמוטלת החובה על כל אלה, העובדים לשם תחית הארץ והעם, כלומר—על כל הציונים, הנאמנים לדגלם, לעבוד גם לשם תחית השפה והתרבות העברית בארץ־ישראל, לתמוך בכספם בבתי־הספר, הקיימים שם, ולשחד מהונם להוצאות הספרותיות ולמוסדות התרבותיים המתקיימים. זוהי הדרישה, היוצאת מתוך העיקר של תחית השפה, במדה שהאחרונה נעשתה לחלק מתכנית התחיה הלאומית השלמה, — ועל אמת זו אין מי שיחלוק.

ואולם היכולים אנו, החפצים בקיומה והתפתחותה של השפה והספרות העברית ג ם ב ג ו ל ה, להסתפק בדרישה זו בלבד, היוצאת מתוך העיקר של תחית השפה? הרשאים אנו להעמיד את כל העבודה המסודרה לשם השפה והתרבות העברית על העיקר של התחיה הלאומית, שנקודת־הכובד שלה היא ארץ־ישראל? האין אנו מצמצמים את כל העבודה שלנו בתחום הצר של העבודה הציונית, העמוסה כבר חובות גדולים וכבדים במקצועות השונים של תחית העם והארץ? עובדה היא, כי משלש האגודות העבריות, המתקיימות כעת בניו־יורק, אחת היא מבני ארץ־ישראל, שבאו לכאן שלא על־מנת להשתקע בארץ, ושתי האגודות האחרות נכנסו אל ההסתדרות

הציונית, כאילו אין כל העבודה העברית אלא סניף לעבודה הציונית.

ובכלל מה פירושה של אותה השאיפה לתחית השפה והתרבות העברית, עד כמה שהיא נוגעת לעבודה בגולה וביטביל הגולה? הארץ והעם נחרבו שניהם לפני אלפים שנה: הארץ נשארה שוממה ועזובה, והעם הסתגל ברוחו ובנפשו אל חיי הגלות וחדל מקוות לגאולה בדרך הטבע, לגאולה בכחות עצמו וברצונו. כל פעולה, המכוונת לטובת ישובה של הארץ, לגאלה מיד זרים, לעבדה ולהפרותה, להקים את הריסותיה ולבנות את חורבנה, נכנסת בגדר העבודה לשם תחית הארץ. כל מעשה, הגורם לעורר את רוח העם, כי ימאס בחיי הגלות, ולחזק בו את הרצון לחיים טבעיים, לחיים לאומיים משוכללים על אדמת ארץ־מולדתו העתיקה — הרי זה נכנס בכלל העבודה של תחית העם. אבל לא כן הן השפה העברית וספרותה. השפה והספרות לא נשתכחו מעולם מן העם. העם הגה בהן בימי עניו ומרודיו בגירי בחבה ובהתמסרות־נפש גדולות כל־כך, שעלו הרבה על האהבה והכבוד, שהראה להן אפילו בימי שלותו המדינית ואשרו הלאומי. מעולם לא פסק בקרב עמנו הכח החיוני של השפה העברית, בתור שפת המחשבה העברית והיצירה הלאומית, ובבחינה זו יתרון רב היה לה בעיניו על כל השפות החיות, שהשתמש בהן בימי גלותו הארוכים.

רק כימי דור אחד חלפו מעת שידיעת השפה וספרותה הולכת ומשתכחת מבני עמנו, וכבר רבו בתוכנו אלה, המתכחשים זה בזהן, המתגאים באי־ידיעתם בעברית והמתהדרים בעם־הארצות שלהם. ואם יארך המצב המעציב הזה עוד כימי דור אחד, יתרבה בישראל באופן מבהיל מספר הבורים ועמי־הארצות, ואין לך דבר מסוכן לעמנו מפורענות זו. באין ידיעת השפה העברית והספרות העברית, אין כל תקוה ללאומיות ישראל וגם ליהדות כולה. יהדות, שאינה מיוסדה על הספר העברי — גלויה המקורי של המחשבה העברית — פסק הקשר בינה ובין היהדות ההיסטורית. וכדי לקדם את פני הסכנה הזאת, הנשקפה ליהדות, הלא צריכים היינו לכוון את כל מעשינו ואת כל אמצעינו כנגדה — צריכים היינו לברוא תנועה גדולה וכבירה, שתלחם נגד עם־הארצות, הפושטת כנגע בנשמת־העם. החובה על כל אדם מישראל, הרואה סכנה בעם־הארצות לקיום היהדות, לשתף את כחותיו בעבודה מסודרת, המכוונה לתכלית אחת גדולה: לבקש עצה ותחבולה, שלא תשכח השפה העברית ולא תפסק המחשבה העברית מלב הדור הבא. ועתידה היתה תנועה כזאת, השואפת לקיים את הספר העברי בבית היהודי ולהחזיר לו את כבודו שנגלה ממנו, לרכוש לה את הלבבות מבין כל יודעי ספר בעמנו.

אבל התנועה העברית שלנו קבעה לה ליסוד את העיקר של תחית השפה ב פ י בנינו, כאילו היה מצבה של שפתנו וספרותה מתוקן ומשוכלל כל־צרכו, ומלבד הדבור העברי המלאכותי ומלבד הלהג הריקני של עריכת נשפים וחגיגות, אין שפתנו חסרה ולא כלום. וכי כל עיקרה של התנועה העברית לא באה אלא כדי למלא את פגימתה של התחיה הלאומית, להספיק לה את העיקר השלישי של

תחית השפה והתרבות, והשפה העברית עצמה, בתור גורם רוחני לקיומנו הלאומי בגולה, אינה ולא כלום? או כלום בשביל שלמותה של תורת התחיה נתפוס את המרובה, את השאיפה שלא ניתנה להתגשם בגולה, ונעלים עין ממה שיש ביכלתנו ובכחותינו לפעול ולעשות?

ומה יעשו אלה, שאינם מודים בציוניות, וכל הרעיון של תחית השפה העברית בגולה זר להם, ואף־על־פי־כן מכירים הם בערכה הרב של השפה העברית בתור השפה הלאומית היחידה, שבה אצורים כל אוצרות הרוח של העם העברי? היש בידינו הרשות להבריחם, כי יספחו בתור חברים לאגודות עבריות, המהוירות בתכנית הציונית והמטפלות בטפוחו של הדבור העברי בארצות־נכר — בעבודה זו, שגם הנבונים והמעשיים שבין הציוניים מודים ואומרים, כי המקום היחידי, המתאים לה, הוא רק ארץ־ישראל? או כלום יש בידינו הרשות להוציאם מקהלנו? והאנשים האלה הלא מספרם רב הוא, והם מכירים כמונו, כי יש צורך גדול, וביחוד בארץ זו, לאחד את כל הכחות העבריים לעבודה, המכוונה להגביר את היסוד העברי ביהדות האמריקאית.

מכירים אנו את ערכם והשיבותם של הדבור העברי, של הנשפים והחגיגות בתור אמצעים לחבב על־ידם את השפה העברית ואת התחיה העברית על הקהל. אבל אין האמצעים האלה ראויים לשמש מגמה לעבודה העברית, וכל שמסתכל בעין בוחנת אל פעולותיהן של האגודות העבריות, שהתקיימו בארצנו, יודע, כי ברוב המקרים הסיחו את דעתן מן המגמה וכרוכותי היו במדה נפרזה אחרי האמצעים, שנעשו להם למטרה בפני עצמה. הללו בזבזו את כל כחותיהן המעטים על הדבור העברי ועל עריכת נשפים וחגיגות וכיוצא באלה. ומפני שלא ידעו לכוון את מעשיהן לצרכי המקום והזמן, לא ראתה התנועה העברית ברכה בעמלה, וגם לא הצליחה לבצר לה מקום בחיים הרוחניים של הקהל העברי.

אם התנועה העברית שואפת להעשות כח משפיע ומפרה במקצוע העבודה לשם טפוח השפה העברית וספרותה, צריכה היא לשחרר את עצמה תחילה מכל הניבים המצלצלים על־דבר „תחית השפה והתרבות העברית". את הגשמתה של שאיפה נשגבה זו יכולים אנו להניח בלב בטוח וברוח שקטה לחברינו בארץ־ישראל ולמוסדות התרבותיים, שיסדו הציוניים. החיים העבריים, המתרקמים בארץ־אבות, והסביבה הספוגה רוח התחיה הלאומית כהן יפה להוציא לפעולה שאיפה זו יותר ממאה אגודות, שחבריהן יושבים באמריקה ומדברים עברית ביניהם לשעה קלה, פעם אחת בשבוע, במקום אספותיהן. אנחנו, בני הגולה, צריכים לרכז את כל כחותינו בעבודה יותר ריאלית, המכונה לקיים את השפה העברית ואת הספר העברי בבית היהודי.

ואל־נא נכנס בוכוחים ובפלפולים על־דבר תוכן הספר ודמותו. הספר העברי אחד הוא בכל הזמנים ובכל התקופות. רק התוכן משתנה לפי רוח העת ולפי צרכי הדור, ומי שמכיר בזמנו ותקופתו — יבחר לו את המתאים לרוחו והנאה לטעמו.

עיר הקדש ויושביה

מאת

י. בן־צבי.

ירושלים.

ב.

חזיון מיוחד במינו מגלה לעינינו הישוב הירושלמי בכללו, שאין דוגמתו בשום מקום אחר בעולם: תערוכה שלמה של עמים, דתות וגזעים, דוגמאות יקרות־ערך מכל הכתות והמפלגות שבעולם, המושלימיות, הנוצריות והיהודיות, עוברות לפנינו כבני־מרון.

רוב המושלימים שבירושלים הם ערביים, ילידי הארץ. המון העם מוצאו מן הפלחים, תושבי הכפרים הסמוכים, שבאו העירה לבקש מחיתם בה, וכאן בססו להם לאט־לאט את דירתם הקבועה. אחדות מהמשפחות העשירות מתיחסות עד היום לבני־לויתו של הכליף עומר, כובש סוריה וארץ־ישראל מידי יורשי רומא. אך גם דם אירופי נוזל בעורקיהם, דם שיירי הפראנקים, נוסעי הצלב, אשר התערבו במושלימים. מלבד אלה, יושבת בירושלים עדה שלמה של ערביים מארצות המערב, כלומר ממרוקו, אלג'יר וטונים, הידועים בשם „מוגראבים" (מערבים). כל אלה הם „חאג'ים", כלומר עולי־רגל, שעלו לעיר־הקודש לשם תפלה במקדש־עומר, שהוא ראשון במעלה בעולם האיסלם, אחרי ערי הקודש שלהם מיכה ומדינה. גם כושים יאתיאופיים, הודים, משיראבים ומטרים עולי־רגל לא יחסרו פה. אך מספר הטורקים הטהורים, באי־כח האומה השלטת, הוא מעט מאד בירושלים ונער יכתבם.

המון הערביים המושלימים עוסק בעבודה פשוטה, בתור פועלים שכירי־יום, סבלים, מחמרים וכדומה. אומנים ובעלי־מלאכה מומחים מועטים בקרבם, וביחוד מעטים ביניהם בנאים, כתתים, אופים ומגגרים, עושי כלי־נשק. לעומת זה רב מספר החנונים הקטנים, המכלים והבשמים, בעלי בתי־הקפה ובתי־המרחצאות וכדומה. ולא רק אנשים, הזקוקים למחיה, נוטים לעסוק בחנונות ובבתי־קפה, אלא לעתים קרובות גם אמידים, בעלי אחוזות ונכסים, בוחרים בעסק זה, כדי לבלות את שעות־הפנאי המרובות להם מאד.

המנוחה, או ה„כיף", היא משאת־נפשו של הערבי, ואין לך שעה, בין ביום ובין בלילה, שלא תמצא בראש כל חוצות עדת ערביים צעירים, וגם זקנים, היושבים בחנויותיהם ובבתי־הקפה; רגליהם מקופלות תחתם, עיניהם המנומנמים חבושים לראשם, בקבוקי נרגילותיהם עם המים אשר הגחלת לפניהם, ענן העשן מסביב להם, והם נתונים ראשם ורובם בעניני הפוליטיקה וסתם שיחת חולין של „תלמידי חכמים". קול הגראמופון אינו פוסק, ולעתים קרובות, כשאין ברשותו של בעל בית־הקפה יותר מ„רקורדה" אחת, נלגל המכונה הולך וחוזר על המנגינה היחידה הזאת יומם ולילה, פעמים אין מספר.

הטורקים המועטים — רובם ככולם ממונים אצל הממשלה בפקידות הצבאית והאזרחית הגבוהה, במשטרה ובבתי־המשפט. שאר הפקידים הנמוכים,

הלבלרים למיניהם, הם ערביים, שידיעתם בשפה הטורקית היא כאין וכאפס. נמצא, כי אף־על־פי שבאופן רשמי אין אבטונומיה לאומית לערביים, למעשה שוררת השפה הערבית כמעט שלטון בלי־מצרים בפקידות האזרחית בארץ־ישראל.

החאג׳ים, או עולי־הרגל, הנזכרים לעיל, עסוקים מטעם השלטון בתור שומרי־לילה לחוצות העיר ושכונותיה, אך בעצם הדבר הם שותפיהם ומתי־סודם של גנבי־ירושלים. דירתם נתונה להם חנם מאת הפקידות הדתית בנכסי ה„ואקוף" (כלומר — ההקדש), ורובם גרים ברובע הסמוך לכותל המערבי שלנו.

תמונה יותר מגוונת ורבת־הצבעים מתגלה לפנינו בקרב הצבור המנומר של ה נ ו צ ר י ם בעיר הקודש. הנוצרים נחלקים לקתוליים ולאינם־קתוליים, ושתי הקבוצות הגדולות הללו נחלקות מצדן לסוגים אחדים, שמספרם מגיע עד שנים־עשר. הכתות הנוצריות השונות שונאות זו את זו ונלחמות זו בזו בסתר ובגלוי. כל אחת ואחת משתדלת לפרוש את רשתה ולהרחיב את השפעתה על סביבותיה, ולתכלית זאת מיסדות הן בתי־כפר ובתי־חנוך בעיר ובכפרים מסביב, בונות מנזרים ומוסדות של צדקה שונים. אולם חוג פעולתן מוגבל מאד: מצד אחד אסור על־פי החוק, ויותר מזה—על־פי המנהג, להעביר מושלימי על דתו ולמשוך אותו אל תחת כנפי הנצרות; ומצד אחר עבודתן של הכתות הנוצריות בקרב היהודים לא נתנה פרי, למרות עמל של עשרות שנים ואמצעים גדולים, שהקדישו לתכלית זאת. ביחוד התחילה הקרקע להשמט מתחת רגליהן בזמן האחרון, משתדלות יותר העבודה הרפואית והחנוכית של הישוב להתקדם גם בירושלים. נמצא, שכר עבודתם של המיסיונרים הנוצרים השונים מצומצמת בינם לבין עצמם: הקתולים משתדלים לרכוש נפשות מהנוהים אחרי דת־יון, אלה האחרונים — מהקתולים, והפרוטסטאנ־טים שואפים להבנות משניהם.

בקרב הקתולים עצמם אתה מוצא „לאטינים" כשרים, מארוניתים (כת מיוחדה, שמרכז ישובה בלבנון), ערבים קתולים ויונים „מאוחדים". כל אלה מדברים ערבית והם כפותים אל הכנסיה הרומית ואל שלטון האפיפיור. אך מלבד אלה ישנן עוד קהלות נוצריות קטנות, ששפת דבורן היא אחרת, כגון: סורים־כשדים, המדברים בשפה הארמית (היהודים קוראים לה שפת־התרגום, מפני שהיא דומה מאד ל„תרגום אונקלס" שלנו), חבשים, קובטים ממצרים, ארמינים וכדומה. הקהלות הללו קטנות הן, אולם כל אחת מהן נחלקת לכתות דתיות שונות. מקצתן שייכות לקבוצה הקתולית, אך רובן אינן כפותות לאפיפיור שברומא, ולכל אחת מהן יש בימה בפני עצמה. ביחוד ניכרת בעיר קהלת ה א ר מ י נ י ם, שמספרם עולה לאלף נפש, והם נודעים בעיר בעשרם, בנכסיהם ובעושר המנזר שלהם. רובם נאמנים לדתם הלאומית, הגריגוריא־נית, אך יש ביניהם גם קתולים וגם פרוטסטאנטים.

רבת־המספר היא קהלת הערביים בעלי דת יון, או האורתודוכסים (פראבוסלאווים), הקרואים „רומים". אך אין שלום בעדה הזאת, מפני שהנהלתה מסורה בידי כמרים יונים, הרודים בצאן מרעיתם במקל וברצועה. בקרב הערבים האורתודוכסים ניכרת נטיה חזקה להשתחרר משלטון הכמרים היונים, או גם לברוא כנסיה לאומית לעצמם, כדרך שעשו בזמנם כל עמי הבאלקאן. פעמים אחדות התחוללה גם תנועה עממית, שגרמה לשפיכות־דם ולהתערבותה של הממשלה הטורקית. כותב־הטורים האלה היה עד לדמונסטראציה גדולה אחת של הערביים האורתודוכסים, שנמשכה כשלשה ימים רצופים.

מצבם החמרי של הנוצרים השונים יפה ממצבם של המושלימים. רבוי המנזרים, הכמריות ושאר המוסדות, הנתמכים על־ידי העולם הנוצרי שבכל ארצות־חוץ, השפיע לטובה על מצבם של הנוצרים תושבי המקום. במנזרים אחדים הנהיגו בתי־מלאכה שונים עם מורים ואומנים מומחים מאירופה, ועל־ידי כך התמחו כמה צעירים נוצרים בעבודות שונות: בחריטת עץ, ברזל, בנגרות, בפתוחי־אבנים וכדומה. סתתי בית־לחם, למשל, נודעים לתהלה בכל הסביבה. גם המסחר הנוצרי התפתח, ובין סוחרי ירושלים הגדולים אתה מוצא הרבה נוצרים מתושבי המקום.

אך את המקום הראשון בירושלים תופס הישוב ה י ה ו ד י, העולה באיכותו ובכמותו על שאר חלקי התושבים גם יחד.

בשום מקום אחר אי־אפשר למצוא שום דמיון לאותה ערבובית הצבעים, הטפוסים והמלבושים, לאותו בלבול הלשונות והמבטאים, שאתה שומע בירושלים על כל צעד ושעל: אכן זה הוא קבוץ גליות אמתי! מסקירה ראשונה נדמה, כי שאין שום יחס וקשר בין הטפוסים השונים הללו, המדברים בשפות זרות ובלתי מובנות בין איש לאחיו, כי אין שום קו כללי, המשותף לכולם. אולם מי שאינו מסתפק בסקירה שטחית יכול להוכח, כי מאחורי המלבוש החיצוני עוברת כחוט־השני הכרה עמוקה של א ח ד ו ת ל א ו מ י ת. הכרה זו לא כבתה לא על־ידי סופות־השלג שבירכתי־צפון ולא על־ידי סערות תימן, וכאן באה לידי גלוי. בירושלים יכולים אנו לראות בחוש את ההבדל העמוק, שבין הדת הנוצרית והיהודית: הראשונה, כשהיא לעצמה, אין בה מן הלאומיות ולא כלום; התפתחותו של כל עם ועם מעמי הנוצרים מבליטה את הנגוד הלאומי בקרב הכנסיה הזאת וגורמת להתפוררותה לפי העמים השונים, הדוגלים בשמה. וכנגדה הדת היהודית משמשת להמחזיקים בה יותר מדת: מקיפה היא קולטורה לאומית שלמה, פרי חיים חברתיים לאומיים, עם הכרה אחדותית חוקים ונורמות חברתיים.

נעבור בטיסה קלה ברחובות־היהודים בירושלים. על־יד התרבוש הטורקי האדום, הרגיל אצל הספרדים, התאזרחו בעיניהם היהודים הקאפילו״ש של סמט עם השטריי־מי״ל, המיוהדים לאשכנזים יוצאי גאליציה ופולאניה. את החאלא״ט רב־הגונים עם האבנט הרחב שאלו האשכנזים מהמזרחים, אך על הקאפילו״ש לא ותרו עד היום. היאר־מולק״ה השחורה, הטראדיציונית (בעברית קוראים לה כפה, או כפת־הראש), קבלה כאן, במזרח, גון לבן. והנה— ענק צועד לקראתך, מטפחת שחורה עם פיף של צמר על

ראשו, והוא מחמר לו אחרי בהמתו — אחרי פרדתו או אחרי חמורו העמוס, או נושא סבל קשה, הקשור בחבלים מ ס ב י ב ל ר א ש ו. וכי תראה את ה„ערבי" הזה עומד לשוחח עם חסיד קארליני, והקשבת לקול המדבר, והנה — עברית צחה בפיו, — אל תתמה על החפץ: יהא לבך סמוך ובטוח, כי ה„ישמעאלי" הזה — אחיך הוא, יליד אור־כשדים, בבל או נינוה (כך קוראים יהודי המזרח לאורפא, בגדד ומיסול). בין היהודים ההולכים יחף, לבושי שק ועטופי עטיפה ישמעאלית, פגשתי אנשים הבקיאים לא רק בתלמוד ובפוסקים, אלא גם בזוהר ובקבלה. ואלמלי באו לאירופה או לאמריקה, היו רבים כמ„רבנינו", ואין צריך לאמר — הרברנדים הרפורמיים שלנו, חייבים לצקת מים על־ידם...

ואף אותם הטשירקאסים, חבושי כובע־שער קויקאזי, מזוינים אשפות־חצים מסביב וחגורי אקדחים וסכינים מהודרים על ירכם — בני עמך הם, יהודי ההרים, שבכרו את הרי יהודה על הרי מולדתם־חורגתם. גם חכמיהם ורבניהם לא המירו את תלבושת־הגבורה על בגדי אירופה.

והנה גם — הבוכארים. בגדי־צבעונים להם, ביחוד — נשיהם: שמלותיהן אדומות, כחולות, לבנות, ורודות. לעתים קרובות אתה פוגש יהודי בוכארי עוטף פרוה בחום הקיץ, כי האנשים האלה עוד לא נשתחררו מאויר הקריר של בוכארה. בריאים הם וחזקים במבנה־גופם, אנשים בעלי־קומה. שפת דבורם היא פרסית. ומנהגיהם מוזרים בעינינו: חרם דרבינו גרשום לא נודע להם, ורבוי הנשים הוא חזיון רגיל אצלם. רוב יהודי בוכארה הם אנשים אמידים, וגם עשירים גדולים ומיליונרים אחדים אתה מוצא בקרבם. רובם הביאו את רכושם מארץ־מולדתם, ובירושלים בנו להם שכונה גדולה, קנו נכסים, ואחדים אחזו במסחר ובהלפנות. פועלים ואומנים אין כמעט ביניהם. רובם רחוקים מתורה ומהשכלה, וידיעת השפה העברית היא חזון יקר בקרבם. הרגש היחידי, שמשך אותם לארץ־ישראל, היה הרגש הדתי בלבד. אולם בזמן האחרון נראו גם בקרב צעירי היהודים הבוכאריים הנצנים הראשונים להכרה לאומית.

שונים מהם תכלית שנוי היהודים יוצאי תימן. בחיצוניותם אין הם מצטיינים לטובה. נמוכים הם וחלשים בגופם, ועול הגלות מורגש בהם יותר מבכל בני־הגולה. אף, לעומת זה, מצטיינים התימנים בתכונותיהם הנפשיות ובראינטליגנטיות הפנימית שבהם. יהודי אירופי, שבא לארץ־ישראל, יכול לטעות ולחשוב את היהודי הקורדי או החלבי לערבי. אולם אי־אפשר הדבר שלא יכיר את היהודי התימני. מראהו החיצוני בלבד מעיד על יהדותו כמאה עדים: פאותיו הארוכות יורדות כצמות דקות על כתפיו, וכל חזות־פניו טפוסית כל־כך, עד כי ודאי הוא, שאילו היה מופיע במלבוש של חסידים זה בחוצות ווארשה או קראקוי, — לא היה מעורר שום חשד, כי הורתו ולידתו לא היו בעיירה קטנה פולנית, אלא בירכתי תימן.

על־פי מלאכתם רובם פועלים ואומנים. ביחוד מומחים הם למלאכת צורפי כסף וזהב, נפחים, סתתים ובנאים; אף יש בהם גם בעלי אומניות אחרות. הוראת חכמינו „יפה תורה עם דרך ארץ" שגורה בפיהם, ולא להלכה בלבד: רובם הם בעלי תורה, הכתובה והמסורה גם יחד, וחכמיהם בקיאים גם בתורת הנסתר. פועל תימני פשוט רגיל להשכים לפני הנץ החמה, כדי לשנות את פרקו בתלמוד או בזוהר לפני תפלתו.

הדבר המענין ביותר אצל התימנים הוא — יחסם אל השפה העברית: אף־על־פי ששפת אמם היא הערבית, שפת עבר שגורה אצלם לא רק בפי הגברים, אלא גם בפי הנשים והטף. חזיון רגיל הוא לשמוע את נשי התימנים, הכובסות לבנים והעושות כל עבודות הבית אצל היהודים האשכנזים, מדברות עברית עם בעליהן. זכורני, לפני שנים אחדות יסדו פועלי־ציון בירושלים שעורי־ערב בשביל אחינו הפרסים והתימנים. השעורים נערכו בבית־תפלה של היהודים הפרסיים, וגבאי בית־הכנסת לא הרשו, כי גברים ונשים ילמדו יחד במקום קדוש. ואז באו הנשים הפרסיות והתימניות להשתדל לפני עורכי השעורים, כי יפתחו שעורי־ערב מיוחדים לנשים בלבד. והא נתקררה דעתן, עד שנתמלאה בקשתן.

מלבד הטפוסים הבולטים הללו, מרובים בעיר הקודש הטפוסים הבינוניים, שאינם בולטים ביותר: כאלה הם המערבים והגרוזיים, הקרימאים והקורדים, הגרים הרוסים והפאלאשים.

י ה ו ד י ה מ ע ר ב, הידועים בערבית בשם מוג־ראבים, קהלתם היא הקהלה השלישית במעלה בין הקהלות היהודיות אשר בירושלים. מוצאם ממערב אפריקה, ושפתם ערבית במבטא המערבי. יש ביניהם בני־אדם אמידים אחדים, אף רובם הם עניים מרודים, המחזירים על הפתחים ומתפרנסים מן הצדקה. היהודים ה ג ר ו ־ ז י י ם, או הגיאורגיים, מוצאם מעבר לקויקאז. רבים מהם הם אנשים אמידים, בהם גם סוחרים וחלפנים עשירים, הסוחרים באריגות וקטיפות. שפת דבורם היא — גרוזית, המשותפה להם ולנוצרים הגרוזיים שבארץ־מולדתם. היהודים הגרוזיים הם היחידים, שאינם משתמשים באותיות עבריות לצורך הכתיבה בשפת־דבורם. בשעה שכל היהודים, המדברים יהודית־אשכנזית, ערבית, פרסית, טטרית וארמית, אינם יודעים שום אלפא־ביתא אחרת לצורך שפתם, מלבד האלפא־ביתא העברית, אין יהודי גרוזיה יודעים אפילו לחתום את שמם באותיות עבריות.

יהודי ק ו ר ד י ס ט א ן הם בריאים בגופם וידועים לתהלה באומץ־רוחם. עוד שנים אחדות לפני הוסד „השומר" בארץ נסו יהודי קורדיסטאן לעסוק בשמירה בירושלים ובשאר הערים. אומנים מומחים אין בהם, אף לעומת זה בוחרים הם דוקא בעבודה קשה, כמו בנאות וסתות־אבנים, סבלות, חמרות וכדומה. שפת דבורם היא זו של שכניהם — שפת ה ת ר ג ו ם.

נדמה, כאלו נתכוון הגורל להשלים את הקולקציה המגוונת הזאת, ולא נתקררה דעתו עד שהביא הנה אכסמ־פלארים יקרי־ערך מיוחדים: אם בטורקיה עצמה אין משפחות יהודיות, ששפת דבורן תהא טורקית, הזמין לנו [illegible]
משנות דור ודור — טורקית. ולא אלה בלבד. מוצא אתה

ביורושלים גם ג ר י ם מרוסיה, הן מכת שומרי־השבת, הן רבים מיהודה ומבנימין, שבאו לארץ הקודש ונעשו שם לגרי־צדק (עם אלה נפגש עוד במושבות). וגם שני פ א ל א־ש י ם שחורים הביא אלינו הד"ר פייטלוביץ לחנכם בירושלים, זכר לעשרת השבטים האובדים והנדחים. במשך זמן קצר סגלו להם הצעירים האלה את השפה העברית,

ולעתים קרובות אפשר לפגוש את אחינו הכושיים בבית המקרא הלאומי מיסודו של הד"ר חזנוביץ יושבים וקוראים עתון עברי, או שומעים הרצאות עבריות על נושאים שונים.

ואולם עיקר הישוב היהודי הוא זה של ה א ש כ נ ז י ם ו ה ס פ ר ד י ם, ועליהם נשוב ונדבר בפרק הבא.

אָבִיב.

תַּם וְנִשְׁלַם תּוֹר הַחֹרֶף,
 וְהַגֶּשֶׁם חָלַף, עָבָר:
הַמִּלְחָמָה הָיְתָה כְּבֵדָה,
 אַךְ סוֹף־סוֹף הָאָבִיב גָּבַר.

זֶה הַבֹּקֶר הֱקִיצוֹתִי—
 וְשִׂמְחָתִי אֵין לְשַׁעֵר:
פַּלְגֵי אוֹרָה, זִמְרַת צִפֳּרִים,
 וְהָרָקִיעַ זַךְ וְטָהוֹר.

דּוּמָם נִכְבְּשָׁה בֶּן־לַיְלָה
 מַלְכוּת־דִּירַת הַתְּקוּפָה:
הַמֶּלֶךְ מִגְדַּל־בָּרָד
 בְּאַדַּרְתּוֹ הַמְכַסִּיפָה...

לְבֵין קַרְחֵי הָרֵי־צָפוֹן,
 לְתוֹךְ אַרְמוֹן כֻּלּוֹ בְּדוֹלַח
נִמְלַט מֶלֶךְ זֶה הַנִּדָּח,
 יוֹשֵׁב בָּדָד שָׁם וּמוֹלֵךְ.

כָּכָה יֵשֵׁב וְיִתְנַמְנֵם,
 וְעַל רֹאשׁוֹ יִרְעַד כִּתְרוֹ,
עַד בּוֹא עֵת—אָז יָקִיץ, יִשְׁאַג,
 אָז יְזַנֵּק מִתּוֹךְ סִתְרוֹ.

וּבֵין כֹּה הָעֵשֶׂב יָרוֹק,
 יַמְבְּהִירִים הַשָּׁמַיִם;
מֶלֶךְ חָדָשׁ בָּא לָעוֹלָם,
 מֶלֶךְ צָעִיר, כְּחָל־עֵינַיִם...

ישראל אפרת.

* * *

הִנְנִי הוֹלֵךְ. רַב הָאֹרַח
לְפָנַי.
כְּבָר מֵאַחֲרַי כָּבָה אוֹר רַךְ
בְּגַן־עֶדְנִי,
עָלָה כּוֹרֵת בְּעָפְאָיו
צְעִירִים.
יַחְטֵט בְּתַפּוּחָיו־זָהָב
אֲשֶׁר־הוֹרִים.

הִנְנִי הוֹלֵךְ. לִפְנֵי מָסָךְ
הוּרָם:
עַל פְּנֵי עַרְבוֹת־חוֹל בְּלִי חָשָׁךְ
יִטְוּוּ קוֹרָם—
מְשִׁי־הַחֶנֶק—עַכָּבִישִׁים
שְׁחוֹרִים.
בְּהֵיכָל נִסְגָּר דַּלֵּי־אִישִׁים
עוֹדָם כּוֹרְעִים.

שַׁעֲרֵי־הֵיכָל אַט נִסְגָּרִים.
דְּמָמָה.
לֹא אֶתְדַּפֵּק עַל הַשְּׁעָרִים!
הֲמוּצַת־דְּמָמָה,
תֵּתַע נַפְשִׁי בְּקִבְרוֹת־תַּאֲוָה
רְחוֹקִים,
שָׁם עוֹד יַעֲלוּ פִּרְחֵי־אַהֲבָה
בְּרָאשִׁים יְרוֹקִים.

פסח גינזבורג.

חַיֵּי אָדָם

מאת שלום־עליכם

תרגום י. ד. ברקוביץ

ו.

חרב בגיעדי:

בעולם הדמיון. — אהבת דוד ויהונתן. — בשר לויתן ושור־הבר. — חיי העולם הבא.

ספורי־הנפלאות של שמואליק היתום הלהיבו את דמיון חברו הצעיר כל־כך, עד כי נעקר מעט־מעט מעולם המציאות והממשות והיה כמרחף כל הימים בעולם אחר, בעולם שכולו טוב. לא בחלום בלבד, אלא גם בהקיץ היה רואה את עצמו בחברת בני־אדם משונים, בין בני מלכים ובנותיהם, בין [illegible] שבויים עשויים בדולח, או בספינה שבויה, המפליגה בים־הקרח, או באי בודד ורחוק, מקום־מושב לפראים אוכלי־אדם, או בגן־עדן התחתון, אשר שם שנים־עשר מעינות מלאים כסף־חי, ושלשה־עשר גנים מצמיחים כרכמין, וכסף וזהב, ואבנים טובות ומרגליות מושלכים שם לרוב, כדומן על־פני השדה; או יש אשר יתרומם פתאום בכח אבן־הקסמים, הנקראת „ישפה", וידאה על כנפי־רוח למעלה־למעלה, אל ענני־שחקים... וכך התעה אותו דמיונו מיום ליום, עד כי חדל לראות דברים כהויתם ולקרוא אותם בשמם הנכון. כל אשר ראו עיניו היה משתנה על־פי דבורו, פושט צורתו הקבועה ולובש צורה משונה, צורת־קסם מעולם־הפלאות. הקורות, המונחות לפניו בחצר בית־אביו זו על־גבי זו, לא קורות הן. מטפס הוא ועומד על־גבן ורואה את עצמו כאילו עומד הוא על אי בודד בלב־ים, הוא בן־המלך, עזוז וגבור, גבור־מלחמה, המרחיק נדוד לכבוש ערים ומדינות ולהדביר עמים תחת רגליו, ואלה האוזים ובני־האוזים, המשוטטים בחצר לפניו אנה ואנה, עבדיו הם, ילידי האי, פראים אוכלי־אדם. והרי הוא מניף מקלו ושופך ממשלתו עליהם: הוא גוזר והם מקיימים, הוא מפקדם כפקד את אנשי־החיל והם נשמעים לפקודתו, ממהרים לעשות רצונו, רצון מלך ושליט.

ורק זו רעה חולה, כי לא בידו בלבד ניתנה פה המלוכה. באי בודד זה יש גבוה מעל גבוה — זו פרומה שתומת־העין. ראתה פרומה, שגבור הרשימות האלה מניף את מקלו על האוזים, עמדה ותפסה בו והורידתו ממרום ממלכתו והקימה בבית שאון ומהומה רבה, שסופם נזיפות וקללות ומכות־לחי נמרצות [illegible] רבו...

בימי הקיץ, עם חום הצהרים, בשעת שקט ודממה רבה, פורש גבורנו לגן אביו, הוגר את הרבו, זו חרב־העץ, שנשתיירה לו מיום ל"ג־בעומר, ויוצא שם למלחמה על אויביו, עושה שמות בעשבים ובצמחים, משמיד ומכלה את היקות הרכים — ומקבל אחר־כך את ענשו כפלים ככל רמאותיו.

ופעמים, בערב מערבי החורף, הוא פורש לקרן־זוית בבית־אבא, מתבודד שם בחשכה, יושב יחידי ומספר בלחש עם הגבירים אנשי־השם, [illegible] של שמואליק הכרי. בבית דממה רבה והשקט ושלוה. ליד התנור יושבות אמו ופרומה שתומת־העין, ששתיהן עסוקות ונתונות למלאכתן: אמו מביאה לידי גמר אריגת הפוזמק, והבתולה פרומה מורטת את הנוצות של האוזים השחוטים. ופתאום, בתוך הדממה הגדולה, קול יוצא מן הזוית האפלה, והקול הולך וחזק:

— מתחת הגג, מתחת הארובה, בואי־בואי, הרוח, בואי ופחי במשברי ים־הקרח, הוציאי־לי ממסגר אסירים— את הספינה הטובעת ואת הכלה היפהפיה, אחוזת־הקסם!...

שתי הנשים כמעט נופלות מתעלפות לארץ מגודל הפחד. וגבורנו — אוי לי אם אספר את אשר הגיע לו אחר־כך...

ואולם יותר מכל ספורי־הנפלאות של חברו שמואליק היתום נהרתו בלב גבור הרשימות האלה ספוריו הנלהבים על־אדות האוצרות, הטמונים במעמקי האדמה — אוצרות כסף וזהב, אבנים טובות ומרגליות, וכל סגולות מלכים, ואבני־הקסמים, שקוראים להן „כדכוד", ואבני־הקסמים, שקוראים להן „ישפה". מכית־זכוכית נוצצת כי מצא בחצר דיה היתה לו, שתהפך בעיניו לאבן־קסמים, ל„כדכוד" ממש. אבן קטנה מאבני המקום כי הרים מעל הארץ — מיד נעץ עיניו בה ובחן אותה ותהה עליה: מי יודע, אם לא „ישפה" היא זו?... והוא מנסה לעשות בה בלהטיו — לשפשף בה בכנף־בגדו הימנית ולקרוא את הפסוק, אשר למדהו שמואליק חברו: „תצא־נא לי ותופיע לי..." סמוך היה לבו ובטוח, כי אחד מאוצרות־הפלא ודאי יפול בחלקו, ואף־על־פי שיתמהמה, יחכה לו בכל יום שיתגלה. דבר המובן מאליו, כי את כל הכסף והזהב יתן אז מתנה גמורה לאביו ולאמו, ולו לעצמו יקח רק את אבני־הקסמים, את אבני־כדכוד ואת אבני־ישפה, לעשות בהן נפלאות. אביו ישכח אז את עצבו ואת רגזו ולא ידאג עוד לעסקיו. ואמו אף היא תעזוב את מלאכתה בחנות ולא תסבול עוד צינה וקרה למן הבוקר ועד הערב. והוא, בנם הקוסם, מה יעשה אז? בכחה של אבן אחת מאבני־ישפה יראה אותם נפלאות, אשר כמוהן לא ראו מעולם גם בחלום. על ראש הר גבוה ונשא יקים להם בין־לילה היכל־תפארת, כולו עשוי בדולח, ויקיפו גן, כולו נטוע כרכמין, ובתוך הגן יפתח להם מעין נפלא, כולו נובע כסף־חי. וכלב זרזיר־מתנים ירבץ ליד השער יומם ולילה לשמור את דרך הגן, ונחשים ועקרבים, שפיפונים וחתולי־בר יתרוצצו אנה ואנה, יתפתלו בירק־דשא ויטפסו על עצי הגן. והוא, בן־המלך בכבודו ובעצמו, יצא בכל בוקר מהיכלו ושק מלא זהב בידו, יתיצב בפתח השער ויחלק נדבות לעניי וורונקה, לעוברים ושבים, יבזבז ממונו לצדקה, לעניי העיר, איש איש כפי זכותו ומפעלו, והכל בעין יפה, כיד המלך...

מי מלל לו אז, כי יבוא יום ושמואליק היתום, חברו הטוב, אשר נפשו קשורה בנפשו, יפרד פתאום מעליו,

יעזבהו וישכחהו — וישכחהו לנצח! דבר זה לא היה יכול להעלות על דעתו כלל. כל־כך למה? משום ששני החברים, שלום בן־נחום בן־זאב ושמואליק היתום, כרתו ברית ביניהם ונשבעו איש לרעהו בנקיטת ציצית, כי בכל מקרה, אשר יקרה אותם בימי חייהם, ובכל מקום, אשר יתגלגלו במרוצת הזמן, — לא תופר בריתם לנצח ואהבת־עולם תהיה ביניהם, כאהבת דוד ויהונתן. ואולם מי נביא ויחוש עתידות, כי רב עדת וורונקה, שהיה אמנם זקן ושבע־ימים, כמעט בן־שמונים, יתבקש פתאום לפמליה של מעלה, ושמואליק היתום יעזוב את העיר הקטנה ויסע יחד עם הרבנית האלמנה אל אחת מדודותיו, היושבת במרחקים, בעיר נכריה ונדחת, אשר גם את שמה לא ידע, ויעלם לעולמים, וזכר לא יהיה לו עוד בין החיים!

אמנם לא במהרה נעשה הדבר הזה ולא ביום אחד עלה הרב על מטתו ונפטר מן העולם. הרב הזקן, שהיה חלוש כל ימיו, איש ידוע־חולי מרוב הצומות והסגופים, שענה בהם את נפשו באונס וברצון — תחילתו באונס וסופו ברצון, — עיף באחרית ימיו ועלה על מטתו ושכב עליה אחוז־שבץ במשך שנה ומעלה, לא אכל ולא שתה ולא נהנה שום דבר מן החיים, אלא עסק בתורה ובתפלה והתאבק עם מלאך־המות. שמואליק ספר לפני חברו ונשבע לו בהן־צדקו, כי בכל יום ויום בין הערבים, בשעה שבין מנחה למעריב, עף אותו „בעל־דבר" ובא ונכנס דרך סדק החלון, מתיצב למראשותיו של הרב והמאכלת בידו, עומד וממתין לו, שמא יפסיק משנתו או יעמוד רגע מתפלתו, — אז יעביר את פי סכינו על צוארו ויעשה לו את כל צרכיו... אבל גם הרב חכם הוא: אינו פוסק פיו מתפלתו אפילו רגע; או שלומד הוא, או מתפלל.

— ומה מראהו?

— של מי?

— של אותו „בעל־דבר".

— מאין לי לדעת זאת?

— הלא אמרת, כי בא הוא אל ביתכם בכל יום, ובודאי ראית אותו בעיניך.

— שוטה שבעולם! איככה אוכל לראות את „בעל־הדבר" — והכל יודעים, אפילו תינוק בעריסה יודע, כי לא יראהו האדם וחי!

— אם כן אפוא, מאין ידעת, כי בא הוא בכל יום אל ביתכם?

— אלא מה הוא עושה, לפי דעתך? יושב בשמים ומחכה עד שיבואו ויקראוהו?

וכשמת הרב, היה אותו היום יום טוב לשני החברים. אנשי וורונקה חלקו לרבם הזקן את הכבוד האחרון וערכו לו הלויה נהדרה כל־כך, שרק רב בעיר קטנה זוכה לכמותה. החנונים סגרו את חנויותיהם, המלמדים שלחו את תלמידיהם, וכל העיר נהרה אחרי המטה ללוות את הנפטר לעולמו.

האחרונים, שחזרו מן בית־הקברות העירה, היו שני החברים הנאהבים והנעימים, דוד ויהונתן. שניהם החזיקו איש ביד רעהו והלכו בלאט, פוסעים פסיעות מתונות, כדי שתהא להם שהות בדרכם לדבר את דבריהם, ואמנם הרבה היה להם לדבר איש באזני רעהו: על פטירתו של הרב ועל כניסתו לחיי העולם הבא, על הפגישה הנהדרה, אשר יפגשוהו ליד שערי גן־עדן, ועל הכבוד הרב, אשר יחלקו לו שם, ומי יהיו הצדיקים והחסידים, אשר יצאו לקראתו לקבל את פניו.

שמואליק ידע את כל זאת. הכל היה גלוי וידוע לפניו—לרבות גם את הנעשה ש ם, מעבר לגבולין, בעולם הבא. ועל הכל דבר ברוח נכונה ובבטחה גמורה, כאילו היה באותו מעמד ובעיניו ראה את כל זאת. מתוך דבריו נתברר, כי הרב הזקן לא מת כל עיקר, אלא נסתלק מעולמנו ועבר לעולם אחר, לעולם שכולו טוב, במקום שמוכנים בשבילו משֵשת ימי בראשית כל מיני מאכל ומשתה משובחים, בשר לויתן ושור־הבר, ויין משומר, ושמן אפרסמון, ושאר מעדני גן־עדן. אכן, מאושר חלקו עתה ויפה גורלו! רק עתה, במיתתו, חייו קרואים חיים! וכי קלה בעיניך ישיבה זו, שהוא יושב עתה בגן־עדן במסיבה אחת עם צדיקי־עולם, עם אברהם, יצחק ויעקב, עם יוסף הצדיק, עם משה ואהרן, עם דוד ושלמה, עם אליהו הנביא, עם הרמב"ם, עם בעל־שם־טוב, עם הריזינאי, זכר צדיק לברכה! — את כולם ידע שמואליק ואת פני כולם צייר בצבעים בהירים, לכל תארם ודמות־דיוקנם, לקומתם וצביונם, כאילו ראה אותם בעיניו: אברהם אבינו — איש זקן, שזקנו הלבן יורד על־פי מדותיו; יצחק — בעל־קומה, ארוך ודק; יעקב אבינו — כפוף וידוע־חולי; יוסף הצדיק — יפה־עינים ויפה־שער; משה רבנו — בעל קומה קצרה, ורק מצחו רחב; אהרן הכהן — זקוף־קומה ומטה־שקדים גדול בידו; דוד המלך — מנגן בכנור; שלמה המלך — עטרת־זהב בראשו; אליהו הנביא — עני והולך יחף; הרמב"ם — לבוש הדר וזקנו עגול; בעל־שם־טוב — יהודי פשוט ומקל פשוט בידו; הריזינאי, זכר צדיק לברכה — יהודי מהודר, לובש מעיל־משי ארוך...

שמואליק הפליא לשחק בצבעי ציוריו כל־כך, עד כי עירר חשק בלב חברו לראות בעיניו את כל יושבי־מרום אלו. נכספה נפשו להמצא במחיצתם, בגן־עדן, לו יום אחד, לטעום שם מסעודתם של צדיקים לו נתח־בשר אחד מבשר לויתן ושור־הבר, לו טפת־יין אחת מן היין המשומר. דמיונם של שני החברים הלהיב את רוחם כל־כך, עד כי כמעט קנאי בהרב הזקן ובחלקו היפה בגן־עדן, שמתענג הוא שם על רב טוב, רואה חיים טובים ונעימים אחרי שנות רעב ומחסור בעולם הזה. וכמעט שכחו השנים, כי זה עתה הורידו את הרב המאושר אל קבר צר ואפל, וסתמו עליו את הגולל, וכסוהו בעפר לח ושחור, ושמואליק עצמו קרא אחריו קדיש־יתום. כי נפטר הרב מעולמו והלך בדרך כל הארץ ערירי, באין בן או בת אחריו — לא עליכם, כל עוברי דרך־החיים.

ז.

הִסְתַּלְקוּתוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵלִיק.

דוד ויהונתן נפרדים איש מעל רעהו לעולמים. — סוד האוצר. — אבדה שאינה חוזרת.

כל אותם שבעת ימי־האבל, שישבה הרבנית לארץ והתאבלה על בעלה הרב, שוטט שמואליק היתום, בודד

ונעזב, בחוצות העיר הקטנה ולא ידע מנוחה בנפשו, כצפור שנדח מקנו. בימי־בדידותו אלה היתה כל תוחלתו לבוא הערב, עת אשר שולחים את התינוקות מבית רבן, — אז יוכל לראות את פני חברו, את שלום בן־נחום בן־זאב, אשר מיום מות הרב נקשרו נפשות שניהם עוד יותר. שני החברים, דוד ויהונתן, הנאהבים והנעימים, הרגישו בנפשם שלא מדעת, כי שעת פרידתם קרובה לבוא. איך יקום ויהיה דבר אשר כזה — לא ידעו ולא חפצו גם להעלות על דעתם. ורק לבם הגיד להם, כי ימי ידידותם ושתים ושלש והיו נדברים איש אל רעהו. ובשעת האחרונות, שעות הערבים האחרונים, ולא זזו איש מעל רעהו אף רגע.

לאשרם, היו הימים ימי קיץ אז. בימי הקיץ לומדים ילדי ישראל בבתי־הספר רק עד הערב, עד שוב העדר מן השדה, ובערב חפשים הם לנפשם. בשעות־החופש האלה היו שני החברים פורשים למקום צנוע בגן־ביתו של נחום בן־זאב, ושם, תחת עץ־אגסים, היו יושבים יחד שעה ושתים ושלש והיו נדברים איש אל רעהו. או בשעת הדחק היו קמים ויוצאים מחוץ לעיר, הרחק־הרחק מעיני בני־אדם, מעבר לבתי־הריחים, במקום שאין מורא של אב ואם, אבל יש לחוש לסכנה אחרת — לסכנת ילדי הגויים וכלביהם...

שם, מעבר לבתי־הריחים, היו שני החברים, שמואליק היתום ושלום בן־נחום בן־זאב, יושבים ומדברים ביניהם לכל אות נפשם. והרבה דברים היה להם לדבר בימים האחרונים ההם. ויותר מכולם לקח את לבם דבר אחד: מ ה י ה י ה א ח ר ־ כ ך ? מה יהיה, לכשיסע שמואליק מפה? כי שמועה שמע שמואליק, כי דודתו הרבנית עומדת לנסוע למרחקים, לאחת הערים בפלך חרסון. בעיר ההיא מתגוררת אחותה, אף היא דודתו של שמואליק, והיא כתבה מכתב להרבנית ובקשה אותה, כי תבוא אליה לשבת עמה. והיה אם תסע הרבנית, ונסע גם שמואליק אתה, כי מה יעשה פה בלעדיה — והוא נער יתום, בידה יגדל בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא?...

דבר המובן מאליו, כי אם יסע מזה, לא לימים רבים יסע, ובכל אופן — לא לנצח יפרד מעל חברו. אחת החליט בנפשו, אותה יקיים: כשיבוא למקום־מגוריו החדש, מיד ישב ללמוד את חכמת הקבלה, וכאשר אך יחקור ויגיע עד תעלומות ה ס ו ד, מיד ישוב הנה, לוורונקה, ויגש אל המלאכה אשר לפניו — לבקש ולמצוא את האוצר. אז ישב בתענית ארבעים יום, יקרא בכל יום ארבעים פרקים מספרי תהלים, יביים הארבעים ואחר יתגנב לצאת בלאט, שלא תראהו שום נפש חיה, ויספור ארבעים כפולים ארבעים, בעמדו על רגל אחת ארבעים רגע בדיוק, לפי הוראת השעון...

— כלום יש לך שעון?

— עכשיו אין לי, אבל אז ימצא לי.

— מאין ימצא לך?

— מאין ימצא לי? אלף ואגנוב מאת אחרים! מה לך, כי תחקרני כל־כך?

שלום מביט אל עיניו של שמואליק. חושש הוא, שמא הכשילו פיו ופגע בחברו בדבר, שאינו לפי רוחו. ואולם אין שמואליק נפגע על־ידי דברי חברו. אין שמואליק פוסק לדבר ולספר את ספוריו על הימים הטובים, הבאים לקראתם, עת אשר שני החברים יגדלו ויבואו באנשים ויקומו לעשות גדולות ונפלאות בוורונקה ויעשירו עושר גדול את כל אנשי העיר, למקטן ועד גדול. הספורים שוטפים מפיו, כשמן־זית זך, נמשכים והולכים, כדבש הטוב. מתוקים הם ונעימים כל־כך, עד כי לא תמלא הנפש לעולם. קשה לשני החברים לקום ממקומם בליל־הקסמים הזה, ליל־הקיץ החם, ולהפרד איש מעל רעהו. ואולם מוכרחים הם לעשות כן, מוכרחים הם ללכת איש לביתו ולמשכבו — שאם לא כן, תהא אחריתם מרה!... ושניהם נפרדים זה מעל זה בלא רצון: „עד יום מחר, עד יום מחר!“

. . . .

עבר יום־מחר אחד ושני ושלישי — ואין שמואליק! היכן הוא? — נסע מן העיר. קם ביחד עם אלמנת הרב הזקן ונסע אל העיר הרחוקה אשר בפלך חרסון. אימתי? הא כיצד? לפתע־פתאום? ואפילו ברכת־הפרידה לא לקח?...

נרעש ונדהם התהלך שלום חברו לשמע הבשורה הנוראה, בודד וגלמוד, כאבן בשדה. נסע ממנו חברו הטוב, היקר והאהוב לנפשו. נסע לבלי שוב עוד! חשך עולמו בעדו: מה לו ומי לו בעולם, אם שמואליק איננו? שממו חייו פתאום: מה לו ומי לו בחיים, אם שמואליק איננו? והנער הבודד והעזוב הרגיש, כי מקור־דמעות חם מתרגש ועולה ומעיק בגרונו, מגרה את אפו ושם מחנק ללבו. ולא נתקררה דעתו עד שפרש לקרן־זוית רחוקה בגן־אביו, תמך ראשו בגדר הדחויה ובכה שם בכי־תמרורים.

* * *

החי עוד עתה באחד המקומות אותו שמואליק הנעים והנחמד, בעל הדמיון הנלהב והלשון הרכה משמן? ואם חי הוא עדיין — מה הוא עתה ומה טיבו: הרב הוא אם מגיד? הסוחר אם חנוני? הסרסור אם סתם עני ואביון? או אפשר נתגלגל אף הוא לארץ־הזהב, והוא עושה פה חיים בעמלו? או אולי כבר גמר מעשהו בעולם הזה והלך למנוחות — לעולם הדמיון הנצחי?...

זכויותינו הלאומיות בטורקיה ובארץ־ישראל

מאת

ד. בן־גוריון.

ד.

כדי שמהותן של זכויות־הלאומים בטורקיה תהא מובנת כל־צרכה, צריך להוסיף, שבארצות־המזרח, וביחוד בטור־קיה, אין הדת והלאומיות מובדלות ומופרשות זו מזו, כמו בארצות־המערב, וביחוד באמריקה. במערב מבחינים בין דת, לאום ומדינה — ואין בין אחד לבין השני ולא כלום. במזרח הבחנה זו אי־אפשרית.

כאן, באמריקה, הרשויות של המדינה והדת נפרדות פירוד גמור ומוחלט. הדת היא רשותו הפרטית של היחיד. אין כאן לא אמונה רשמית ולא כנסיה דתית מאושרת. בני דת אחת רשאים, כמובן, להתאגד לאגודה דתית, כשם שהם רשאים להסתדר למטרות אחרות. אבל אין להסתדרות זו גושפנקה רשמית. המדינה אינה מתערבת ביחוסי־הדת, אינה גובלת תחומי הכנסיה ואינה מבחינה בין בעלי האמונות השונות. החברה המדינית באמריקה כולה חולונית, מבלי כל תערובת דתית. המדינה אין לה לא זכיות ולא חובות כלפי הכנסיה, וכן גם לכנסיה אין כל יחס מיוחד כלפי המדינה. מה שאין כן המצב בטורקיה. המדינה הטורקית אינה הסתדרות ממלכתית בלבד, אלא גם חברה דתית. המושל העותומני, הפדישאה, הוא בעת ובעונה אחת גם נשיא הכנסיה המושלימית, ראש המאמינים, הכליף (בא־כח מחמד). הנימוס, השורר בטורקיה, הוא נימוס האישלם. תורת האישלם, כתורת היהדות, אינה רליגיה במובן הנוצרי האירופי, אלא שיטה חברתית, מדינית, משפטית, הקובעת לא רק את היחוסים שבין אדם למקום, אלא מסדרת את הליכות האדם והחברה, את היחסים שבין אדם לחברו ובין היחיד והצבור, וגם סדרי המדינה, ההנהגה והשלטון נחתכים על־ידה. תורה זו מונחת עד היום הזה ביסוד המשפט העותומני וסדרי־המדינה הטורקית. ולפיכך היתה טורקיה תמיד והיא גם עתה; למרות כל התקונים והחדושים, מדינה תיאוקראטית, מקום, שהדת והממשלה משמשות בה בערבוביה.

וכשם שהמדינה והדת אינן נפרדות זו מזו — כך גם הלאומיות והדת, האומה והכנסיה אחוזות ומשולבות זו בזו, ואין להפריד בין הדבקים. הדת בטורקיה היא סימן מובהק ללאומיות. חלוקת העמים נעשית על־פי שייכותם לדת זו או אחרת. והסתדרות העמים וזכויותיהם — הן לפיכך לאומיות ודתיות כאחת. באבטונומיה, שנתנה לעמים, המומנטים הלאומיים והדתיים מעורבים זה בזה. ולפיכך אנו רואים בטורקיה חזיון משונה זה: זכות ההסתדרות הלאומית ניתנה רק לעמים שאינם מושלימים, כגון יהודים, ארמינים, בולגארים, יונים; לערביים, לקורדים ולשאר בעלי דת האישלם אין כל הסתדרות מיוחדה. „אין לאומיות באישלם“ — קבלו המושלימים לפי המסורת (ה„חדית“) מפי הנביא, וכל מה שיצא מפי מחמד כאילו יצא מפי הגבורה. ובקוראן כתוב מפורש: „כל המושלימים אחים“ — ואין מבחינים בין המאמינים, אם הם בני אומה זו או אחרת. דת האישלם מאחדת את כולם בתוך חברה אחת, בתוך העדה המושלימית העולמית, שהכליף הוא ראשה ובא־כחה.

אלה שאינם מושלימים, שאינם שייכים לחברה המוש־לימית, מפני שאינם מאמינים בתורת הנביא, ה„רעיא“, נחלקים לעמים שונים על־פי דתם וגזעם. ורק לעמים האלה העניקה טורקיה זכויות ופריווילגיות מיוחדות לסדר בעצמם את חייהם הפנימיים בהתאם לעיקרי דתם, מנהגיהם הלאומיים ומסורתם ההיסטורית.

וסכום הזכיות והפריווילגיות, שניתנו לעמים האלה, כולל בתוכו גם ענינים לאומיים וגם ענינים דתיים, ואף ההסתדרות הלאומית, האורגאנים המנהיגים ובאי־כח של הלאום מורכבים מאלמנטים דתיים וחולוניים. לא אצל כל עם שוה החלק של האלמנטים האלה. יש עמים, שהאלמנט החולוני, הלאומי הטהור, גובר על שאר החלקים, כמו האר־מינים, וכנגד זה יש שהאלמנט הדתי מכריע, כגון היונים. הטית הכף כלפי צד זה או שני תלויה בעם גופו. מפני שהקונסטיטוציה של ההנהגה העצמית של העם, אף כי היא נאשרת בתור חוק על־ידי הממשלה, נערכת ומתוכנת על־ידי שליחי העם ובאי־כחו.

זכויות־העמים הללו נשענות על אגרות־השולטנים (כתבי ה„ברת“), שניתנו בזמנים שונים לראשי העמים בשעת התמנותם, וכן גם על מאניפסטים וחוקים, שנתפרסמו בזמנים שונים, והן מובטחות בסעיף 11 של החוקה היסודית של הממלכה העותומנית. אבן־הפנה של כל הפריווילגיות הללו היא הזכות, שניתנה לכל הנתינים שאינם מושלימים, להתאחד בתוך עדה רשמית אחת, המקובלת באופן רשמי במשפט העותומני בשם „מלת“, זאת אומרת: לאום, אומה. בתוך „האומות“ המקובלות תופסת את המקום הראשון האומה היונית, „רום מלתי“, אחריה באה האומה הארמינית. „האומה העברית“ („יהודי מלתי“, או „מלת מוסויה“) תופסת את המקום השלישי.

אלה הן שלש „האומות“ האבטונומיות, שקובלו במשפט העותומני. הזכיות, שניתנו ל„אומות“ אלו, אף כי אינן שוות לגבי כל עם ועם, דומות הן בעיקריהן וסימניהן המובהקים. לכל „אומה“ יש זכות ההנהגה העצמית בכל הענינים הלאומיים הרוחניים, יש לה באי־כח נבחרים, מאושרים ומקוימים כחוק, המדברים בשם האומה ומפקחים על צרכיה. יש לה זכות ההשתתפות במועצות־הממשלה האדמיניסטראטיביות, על־ידי באי־כח העדה, יש לה הזכות להורות את בניה בבתי־ספר מיוחדים ובלשונה הלאומית, כמו כן יש לה זכות הטלת מסים על בני העדה וזכות הקנין והשליטה וההשגחה בנכסים צבוריים, ולאחרונה יש לה הזכות להשפט בעניני משפחה, ובמקצת גם בדיני־ממונות, על־פי חוקי „האומה“ המיוחדים. זכות אחרונה זו מצומצמת אף ורק בסכסוכים שבין שני צדדים, השייכים שניהם לאומה אחת, ובעיקר לאומה היונית.

הזכיות הללו לא נתיחדו לשלש האומות הנזכרות

[illegible]. גם שאר הנתינים העותומנים, שאינם מושלימים, נהנים מאותן הזכויות. ההבדל הוא רק זה, שמלבד היהודים, היונים והארמינים אין עמים אחרים מסודרים בתור „אומה" (מילת), אלא בתור „עדה" (גמעאת). כשהרעיון הלאומי וההכרה הלאומית לא היו עדיין מפותחים כל־צרכם, היו הנתינים הנוצרים מאוחדים ומאוגדים רק לפי הדת [illegible], ולפיכך היו כל בני הדת האורתודוכסית, [illegible] מעמים שונים — יונים, בולגארים, סרבים, קוצו־וואלאחים), כלולים בעדה אחת, ב„אומה היונית". אולם משנתבשלה הכרתם הלאומית של עמי הבאלקאן, נתפרדה חבילה זו, ובמחצית השניה של שנות המאה התשע־עשרה נתבדלו [illegible] שאינם יונים יקיו לעדות בפני עצמן: הבולגארים נפרדו בשנת 1870, הסרבים והרומינים — בשנת 1878. התבדלות זו חלה באותה תקופה, שנתעוררה בטורקיה מגמה חדשה להמעיט ולהפחית את זכויות העמים. וממשלת טורקיה, אף־כי שהכירה בעצמיותן המיוחדה והאבטונומית של הקבוצים [illegible], לא אצלה להם עוד את התואר „אומה", אלא „עדה". אבל בעצם הדבר קבלו גם העדות החדשות אותן הזכויות וההנהות, שניתנו מקודם לשלש ה„אומות".

[illegible] זכויות אלו יתברר לנו מתוך הסקירה הבאה על מצבה המשפטי וזכויותיה של „האומה העברית" בטורקיה.

ה.

מצבם המשפטי של יהודי טורקיה היה במשך מאות־שנים יחיד במינו, ועד תחילת שנות המאה התשע־עשרה לא היתה דוגמתו בשום מדינה אירופית. הממלכה העותו־מנית היתה היחידה בעולם הישן, שלא הבדילה מעולם לרעה את נתיניה היהודים ולא יצרה חוקים מגבילים וסייגים מיוחדים בכונה להציק להם ולהצר את צעדיהם, מלבד זה, שבמאה השמונה־עשרה הוצאו פקודות משונות [illegible] התלבושת היהודית. עיקרי החופש הדתי, הנשענים על פסוק הקוראן: „לא אכראה פי דין" (אין אונס בדת), ניהנו מהם היהודים בטורקיה כמה מאות שנים לפני המהפכה הצרפתית. אמנם עד שהוכרזה הקונסטיטוציה העותומנית בשנת 1876 לא היו היהודים שוים לגמרי בזכויותיהם את בני הדת השלטת. לפי השקפת ה„שריעת" (תורת האיסלם), נחשבים רק „המאמינים" לאזרחים גמורים ואמתים של מדינה מושלימית, מפני שרק עליהם חלים חובות ה„שריעת", ורק הם ניהנים מזכיותיה. „הכופרים" מצוה להלחם בהם, עד שיקבלו עליהם את אמונת „הנביא", או יכנעו לממשלה המושלימית וישלמו מס־הגלגולת, כופר נפשם. ואף אז אינם נחשבים לחברי [illegible] חוסים בצל שלטון האיסלם, ונקראים „זימים" (בתקופה הערבית) או „רעיא" (בתקופה הטור־קית־העותומנית). ה„רעיא" רשאים לחיות על־פי דתם, להתאחז בכל מקום (מלבד מדינת ההג'ז הקדושה עם שני מרכזי־הדת — מיכה ומדינה) ולעסוק בכל מסחר ועבודה. אבל אין להם הזכיות, הנובעות באופן ישר מתוך ה„שריעת" והקשורות בקיום הדתי — כגון לתפוס משרת שופט, לשאת נשק ועוד. גם מוטל עליהם לשלם מס־[illegible], שהיה מתחילה מעין כופר־נפש, ואחר־כך — פדיון עבודת - הצבא, שאינם - מושלימים פטורים הימנה.

אולם כל ההגבלות הללו, שהיו בערך מעטות־המספר ופחותות־הערך, לא היו מכוונות ביחוד נגד היהודים, אלא משותפות, כאמור, לכל העמים שאינם מושלימים, כיהודים כנוצרים. ולא עוד, אלא שהיהודים היו במשך תקופה ארוכה, מימיו של השולטן אורחן גאזי (1326—1359) ועד השולטן מוצטפא השני (1635—1703), זאת אומרת, במשך כל תקופת הצמיחה, הכבושים וההתפשטות של הממלכה העותומנית, תופסים מקום פריוויליגי ומשובח בתוך שאר העמים שאינם מושלימים.

הכבושים העותומנים שמשו בשביל יהודי המזרח מה ששמשה המהפכה הצרפתית וכבושיו של נאפוליון בשביל יהודי המערב. נצחונות המחנה הטורקי הפסיקו את הגזירות, הנגישות והרדיפות, שהיהודים עונו בהן במדינת ביצנץ, כמו בשאר המדינות הנוצריות שבאותו זמן. ומפני זה היו הקהלות העבריות מקדמות בשמחה ובסבר פנים יפות את השולטנים המנצחים. והמושלים הטורקים ידעו להעריך את אמון היהודים ותועלתם בשביל התפתחות מדינתם. עוד בשנות המאה הארבע־עשרה הזמין אורחן גאזי, השני לשולטני טורקיה, את יהודי דמשק וביצנץ לבוא להתאחז בברוסה, שהיתה אז בירת העותומנים. השולטן נתן ליהודים רובע מיוחד, הרשה להם לעסוק במסחר ובעבודה ולרכוש בתים וקרקעות בעיר ובכפר, ובפירמן מיוחד צוה לפטר את פקידי העדה העברית, החכם־באשי, השמש, המלמד, השוחט ושוטרי העדה, מכל המסים. כך התנהגו גם המושלים, שקמו אחר־כך. כשנפלה קושטא בידי הטורקים, באו הרבה יהודים להשתקע בבירה החדשה, וליהודים נמסרו משרות רשמיות חשובות. לראש היהודים, הרב משה קפסלי, נחלק כבוד, כמו לראש היונים, ונקבע לו מקום בדיון המלכותי — המועצה המדינית העליונה של אותו זמן — יחד את ה„שיך איל איסלם" והפטריק היוני. העדות העבריות נדלו ונתרבו על־ידי נדידת יהודי חוץ, מתחילה של יהודי גרמניה ואחר־כך של יהודי ספרד. רבים ממגורשי ספרד מצאו להם מקלט בטורקיה, והשולטן ביזיד השני (1481—1512) צוה לקבל את הגולים בסבר פנים יפות וגזר לענוש בעונש־מות את כל מי שיציק להם ויגע בהם לרעה. גולי־ספרד אלה למדו את הטורקים תעשית אבק־שרפה והתכת כלי־תותח ורכשו לעצמם בידיעותיהם, השכלתם ועשרם עמדה חשובה ורבת־ערך בממלכה. כמעט כל משרות הרופאים, המתורגמנים והתותחנים היו בידיהם. לרגל חשיבותם ויתרונם של יהודי ספרד נתגברה השפעתם גם בקרב היהודים המקומיים, ושפתם הקאסטילאנית נתפשטה בתוך כל היהדות העותו־מנית, ועד היום הזה שפה זו, הידועה בשם „יהודית־ספאניולית", מדוברת בפי יהודי טורקיה האירופית (לרבות בולגאריה, סרביה, סאלוניקי, בוסניה והרציגובינה) ואסיה הקטנה, ובמקצת גם בפי יהודי סוריה וארץ־ישראל.

שנות המאה השש־עשרה, שבהן הגיעה טורקיה למרום גדולתה, היו גם תור־הזהב של היהדות העותומנית. בתקופה זו חיו דון יוסף הנשיא, שנתמנה לדוכס בנכסים, ושלמה האשכנזי, שהיה ציר של טורקיה בווינציה. שני היהודים

האלה מלאו תפקיד מכריע בפוליטיקה הטורקית. העדה העברית היתה בעצם פריחתה. משרות חשובות, עניני המכס וכמעט כל המסחר בים וביבשה היו אז בידי היהודים. השפעתם של היהודים היתה ניכרת בכל המקצועות — בכלכלה, בפוליטיקה ובחיי החברה. אולם בשנות המאה השבע־עשרה בא הקץ למצב פורח זה. הרקבון הפנימי של הממשלה העותומנית, התרופפותה והתנונותה בתקופה זו גרמו גם לירידת היהודים. משובת שרי־הצבא, אי־סדרים הפנימיים, הקנאה והנרגנות בחצרות השולטנים הרעו את מצב היהודים. השרים והפחות, שבידם נמסר רסן־הממשלה, הציקו ליהודים העשירים, ואנשי־הצבא הפרועים היו מבעירים באש את בתיהם ושולחים ידם בבזה. אז הופיעו גם הפקודות ההדשות בדבר התלבושת המיוחדה, שעל היהודים ללבוש. מלבד ההתנונות הכללית, שהשפיעה לרעה על מצב היהודים, גרמה גם התנועה המשיחית של שבתי־צבי, שנתעוררה בימים ההם, לרופף את מעמדם המדיני והכלכלי של היהודים. התנועה המשיחית הסירה את לב הממשלה מעל היהודים, מפני שראתה בתנועה זו לא רק רוח־עועים דתית, אלא מרד במלכות. ובשעת המהומה והמבוכה המשיחית הזניחו היהודים את עסקיהם, מסחרם ומלאכתם, והארמינים והיונים השתמשו בזה, כדי לרשת את מקומם. וגם אחרי שעברה המבוכה לא עלה עוד בידי היהודים לתפוס את מקומם הראשון.

מצבם של היהודים הלך הלוך ורע, עד שבא בתחילת המאה התשע־עשרה הקץ למשטר הרעוע הכללי, ונתבטלה ממשלת היניצרים, ממשלת הצבא הפרוע, שהטיל אימתו ופחדו על כל המדינה, לרבות גם את השולטנים בכבודם ובעצמם.

הצבא הזה, שהיה מציק ליהודים או מגין עליהם, הכל לפי צורך השעה והקאפריזים של מנהליו, נשמד כולו בחוצות קושטא, במאורע הידוע בהיסטוריה הטורקית בשם „המאורע המוצלח". מאורע זה (18 יוני 1826) פתח את תקופת התקונים וההתחדשות של המדינה העותומנית בשנות המאה התשע־עשרה. מאז הוטב גם מצב ה„רעיא", ושולטן עבד אלמג'יד פרסם שני מאניפסטים (חט־שריף של 1839 וחט־הומיון של 1856), שבהם הרחיב את זכיות ה„רעיא" והבטיח לכל נתיניו העותומנים, בלי הבדל דת ולאום, בטחון החיים והרכוש, שויון אזרחי, זכות השרות האזרחית והצבאית, שויון בתשלומי־המס, חירות הדת והחנוך הלאומי והשתתפות במועצה האדמיניסטראטיבית של הערים והגלילים.

השולטן הזה השוה גם את מצבה של „האומה העברית" לשאר האומות שאינן מושלימיות. בא־כח היהודים הצרפתיים, אלברט כהן, קבע אז יחד את הוזיר הגדול רשיד־פחה את הנוסחה היסודית בנוגע למצב היהודים, וזו לשונה: „כ ל ה מ ש פ ט י ם, ה ז כ י ו ת ו ה ה נ ח ו ת, ש נ י ת נ ו ב ע ב ר א ו ש י נ ת נ ו ל ה ב א ל א י ז ו ע ד ה נ ו צ ר י ת ש ה י א, ה ר י ה ם נ ת ו נ י ם ג ם ל י ה ו ד י ם". השולטן עבד אלמג'יד אשר וקיים נוסחה זו והוציאה לפעולה בשעת [illegible] של גיולהאנה". בשעת קריאת המאניפסט הזה, בתשיעי לנובמבר שנת 1839, ניתן מקום־כבוד גם לבא־כח „האומה העברית" ולנכבדי העדה העברית בשורה אחת עם באי־כח האומות הנוצריות.

אחרי עלילת־הדם בדמשק בשנת 1840 פרסם השולטן פירמן מיוחד להגן על היהודים מפני עלילות כאלה. בשויון משפטי גמור זכו היהודים (וגם הנוצרים) רק בשנת 1876. אז הוכרזה הקונסטיטוציה העותומנית הראשונה, והכנוי המעליב „רעיא", המבדיל לרעה את הנתינים שאינם מושלימים, נמחק כליל מתוך ספר־המלים המשפטי של טורקיה. כל הנתינים הושוו בפני החוק, וכולם נקראים מאז בשם „עותומנים", בין שהם מושלימים ובין שאינם מושלימים.

שנויים לטובה חלו גם במצבה המשפטי של „ה א ו מ ה" העברית. עד אז היו עניני העדה העברית יגעים ומסוכסכים. [illegible] הדתיים והחולוניים זעזעו והתישו את כחה של הנהגת העדה ורופפו את אחדות „האומה". בקרב מנהיגי העדה היו פורצים סכסוכים תכופים. [illegible] נסו לתקן ולחדש את המוסדות הצבוריים של „האומה", אולם האדוקים והרבנים התנגדו לזה בכל תוקף, עד שלבסוף התלקחה מלחמה גלויה, שמשכה אליה את עיני הממשלה ו„השער העליון". יהודי [illegible] לאורך „קרן־הזהב", בשעה שספינת השולטן נתקרבה לרובע היהודים שבהאצקוי (פרבר יהודי בקושטא). השולטן קבל מלאכות יהודית, שהתיצבה לפניו לבאר לו את פישר הדבר, ואז הזמין הוזיר הגדול פואד פשה מועצה מיוחדת של נכבדי היהודים, כדי לדון על הסכסוכים הללו ותקנתם.

השער העליון הודיע אז (1863) ליהודים, כי הממשלה רואה נחיצות בדבר, שגם להנהגת האומה העברית, כמו לאומות הנוצריות, תהיה קונסטיטוציה חוקית מאושרת על־ידי הממשלה, ושתי מועצות מיוחדות, אחת רוחנית ואחת גשמית, תקבענה בשביל הנהגת עניני העדה.

ביום כ"ה תמוז שנת 1279 לספירת המושלימים (2 יולי 1863) פקד השולטן באירדה מיוחדת „האומה ועדה של נכבדי האומה, מורכבת מבאי־כח חולונים ורוחניים, שתצטרף לטפל תיכף ומיד בעריכת תקנות יסודיות" בשביל העדה העברית. הרב יעקב גירון נמנה להיות ממלא־מקום החכם־באשי לפי שעה, כדי להחזיר את השלום ולמנות את חברי הועדה.

ועדה זו ערכה בשנת 1864 את הקונסטיטוציה של הנהגת „האומה", והשולטן עבד אל עזיז אשר אותה בחמשי למאי 1865. החוק הזה, הנקרא בשם „התקנות של פקידות החכם" („חכם־האנה ניזאם־נאמה סי") קבע את היסודות של סדרי „האומה העברית" ובחירת מנהיגיה ובאי־כחה, שהם ה ח כ ם ב א ש י, ה מ ו ע צ ה ה כ ל ל י ת, ה ו ע ד ה ג ש מ י ו ה ו ע ד ה ר ו ח נ י. שלשת הועדים נבחרו מאז על־פי התקנות הללו, אולם משרת החכם־באשי היתה נמצאת לרוב בידי ממלא־מקום, שנמנה על־ידי הממשלה, עד שהכרזה בפעם השניה הקונ־סטיטוציה הטורקית בשנת [illegible] האחרון,

משה לוי, הוסר ממשמרתו יחד את השולטן עבד אלחמיד, ובהתאם להתקנות נבחר החכם־באשי הקיים עתה, חיים־נחום, ונתאשר במשמרתו על־ידי אירדה של השולטן, שהוציא על שמו אגרת־מלכות („ברת"). באגרת זו נמנו כל הזכיות והחובות של נושא־המשרה.

אגרת זו, הקונסטיטוציה של ה„חכם־באשי" והמאני־פסטים הנזכרים של השולטן עבד אל־מגיד וההבטחה הקונסטיטוציונית של הסעיף 11 של החוקה היסודית — הם הם האשיות המשפטיות והחוקיות של זכיות „האומה העברית" בטורקיה, שתתבררנה בפרק הבא.

הַשְׁקָפָה שְׁבוּעִית

ועידת ה„קהלה" הניו־יורקית.

בשני נסיונות עיקריים, נסיון הרוח הדימוקראטי ונסיון הרוח הלאומי, נתנכשה ה„קהלה" היהודית הניו־יורקית בועידתה השביעית, אשר נקראה במוצאי־שבת ויום הראשון, שלישי ורביעי לחודש יוני, — ולא עמדה בהם. כי אין הקהלה דימוקראטית — את זה הוכיחו מתנגדיה, וכי אינה לאומית — בזה הודו גם העומדים בראשה.

מספר הצירים, שהשתתפו בועידה הזאת, היה פחות מחצי מספרם בשנה שעברה. לרגלי שאלת־הקונגרס, שהועד־הפועל של הקהלה לא הוציא לפועל את ההוראות, אשר ניתנו לו בועידה של השנה שעברה בנדון זה, וגם כן מפני היחוסים האינטימיים, שבין ה„קהלה" ובין ה„ועד האמריקאי היהודי", אשר היא משועבדת לו, פרשו מן ה„קהלה" רוב ההסתדרויות הלאומיות והאורתודוכסיות. בועידה הזאת נפקד מקומם של האירגון „בני ציון", „פועלי־ציון", ה„מזרחי" ועוד רבות מן ההסתדרויות הלאומיות והאורתודוכסיות, שהשתתפו בועידה הקודמת לה. ההסתדרויות האלה התיאשו, כנראה, מתקותן להנהיג ב„קהלה" תקונים דימוקראטיים ולהשרות עליה רוח לאומי. האופוזיציה היתה הפעם מיעטה במספר החברים וכוללה בקרבה רק את האגודות הציוניות, הנמצאות ברשות הקונסיל הציוני של העיר ניו־יורק, ואת אגודות ה„פער־באנד" של יהודי גאליציה ובוקובינה. רוב הצירים הנוטים ל„קהלה", היו באי־כחן של אגודות האורדנים „ברית אברהם" וה„אינדפנדנט אורדר ברית אברהם".

העדר חלק גדול וחשוב מהאלמנטים האקטיביים שביהדות האמריקאית ניכר היה בכל משך הועידה. הנאומים, אף כי אחדים מהם היו יפים ומסולסלים, לא נכנסו ללבות השומעים (מלבד נאומו של שיף, הנחשב לאפיזוד מיוחד בפני עצמו, שלא נגע בעצם עניני הקהלה). הוכוחים לא היה בהם כדי להלהיב את הנאספים. קרירות משעממת שררה באולם כל זמן הועידה. ה„הן" של הצירים וה„לאו" שלהם היו רפים.

את הועידה פתח נשיא ה„קהלה", הד"ר י. ל. מאגנס. בנאומו הארוך עמד על נחיצותה של „קהלה" יהודית בניו־יורק, עיר, המונה את מספר תושביה היהודים למיליון וחצי בערך, שבאו הנה מכל ארצות תבל והביאו לכאן את מנהגיהם ונמוסיהם השונים; עיר, שיש בה שלשת אלפים וחמש מאות הסתדרויות יהודיות שונות לעניני דת, צדקה, חנוך, השכלה ולענינים חברותיים; עיר, שנמצאים בה מיליוני יהודים למטרות שונות, שמתקיימות בה כל המפלגות השונות שביהדות, — מן הדין הוא, שיתקיים בה מוסד עליון אחד, כה„קהלה", אשר יאחד את כולם לשם עבודת פתרון הפרובלימה היהודית הכללית.

הד"ר מאגנס הטעים בנאומו את נחיצות היסוד הדימוקראטי, שעליו תשען „קהלה" מנומרת ומגוונת כזו, ופנה אל האלמנטים השונים שביהדות האמריקאית להתאחד לשם הטבת מצבו של העם על־ידי ארגון כחותיו.

בישיבה השניה הרצו הפרופיסור פרידלנדר והד"ר בנדרלי על־דבר „לשכת החנוך" שעל־יד הקהלה. הראשון דבר על פעולותיה של הלשכה, והשני — על־דבר תכניותיה ומטרותיה לימים הבאים. לפי הרצאתו של הד"ר בנדרלי, עולה מספר הילדים היהודיים בניו־יורק, שהגיעו פרקם החנוך, לרבע מיליון ילדים, ומספר הילדים הלומדים עברית בכל מוסדות־החנוך, לרבות גם החדרים, לא יעלה למעלה מחמשים אלף. מזה יוצא, כי מאתים אלף ילדים יהודיים בניו־יורק, או ארבע החמישיות ממספרם הכללי, אינם מקבלים שום חנוך עברי באיזו צורה שהיא. ומה יש לעשות עם המחנה הרב הזה של תינוקות בלתי־מחונכים, ההולך וגדל משנה לשנה, — זוהי פרובלימה, המוגשת לפני הקהל היהודי בניו־יורק לטפל בה בלי דחוי ואחור.

אחדים מן הצירים העירו על הדין והחשבון של הד"ר בנדרלי. היו בין הצירים כמה מעסקני תלמודי־התורה, ששפכו את שיחם על המצב הנורא, שבו נמצא החנוך היהודי באמריקה, וקבלו מרה על אגודות האורדנים, הנועלות את הדלת בפני הבאים לבקש עזרה מהן. נשיא האורדן „ברית אברהם" קפץ ממקומו והשמיע, כי ה„קהלה" צריכה לבער אחרי שנוררות ממין זה. אין אגודות האורדן יכולות ליתן ולחזור וליתן לכל הפושט יד. אם ה„קהלה" תבסס את החנוך על יסוד נכון, לא יהיה אז מקום לשנוררות, וממילא גם להתאוננות. אולם ה„קהלה" הניו־יורקית יצאה הפעם את ידי־חובתה לחנוך בהרצאות. שום החלטות מעשיות לא נתקבלו. ושארית החנוך העברי לרבבות ילדי עמנו הולכת ונעשית חמורה מיום ליום.

הדבר היחידי, שהכניס „רוח חיים" בועידה זו, היה נאומו של הפילאנטרופ יעקב שיף, — אף כי נאום זה שלא מן הענין היה. האופוזיציה החליטה באספתה הפרטית יצאת ביקורת ה„קהלה" במאמר נגד דבריו האחרונים של שיף על יהודי רוסיה, אשר השמיע לפני שבועים על הגיגת „המוסד היהודי המרכזי" ואשר הטילו רעש גדול בעולם היהודי ועוררו נגדו את חמת הקהל. התמרמרות העתונות היהודית ודעת הקהל כנגדו היתה נמרצה כל־כך, עד כי חסדיו הפילאנטרופיים המרובים לא

עמדו לו בשעת קלקלה זו. לפי דברי העתונות, האשים מר שיף את יהודי רוסיה ופולאניה, כי מתוך התבדלותם משאר תושבי הארץ באו להם כל צרותיהם.

מנהיגי ה„קהלה", ששיף הוא אחד מעמודיה הראשיים, ביראם את מחאת האופוזיציה, החליטו להביא את שיף אל הועידה ולתת לו את ההזדמנות להגן על כבודו. ושיף בא. בקול רועד מתוך דמעות הגיש את טענותיו לפני הקהל, שקבל את פניו בתרועות חן, והכחיש בנאומו את הדברים, אשר יחסה אליו העתונות בשגגה. מר שיף קרא מעל הגליון את הטופס הסטינוגראפי של נאומו, אשר נשא ב„המוסד היהודי המרכזי", ואשר בשלו היתה כל הסערה. לפי הסטינוגראפיה נראה, כי כך היו דברי שיף בנאומו: „אלמלא נבדלו היהודים ברוסיה ובפולאניה על־ידי התוקים המגבילים אותם בתור עם מיוחד, כי אז לא היו צרותיהם מגיעות לידי מדרגה כזו, שהגיעו אליה, לדאבוננו ולאסוננו". הדברים האלה סורסו על־ידי אחד העתונאים שלא בכונה, ומתוך טעות זו יצא על שיף קצף הקהל. בתוך יתר דבריו השמיע, כי הנאום הזה הוא נאיב־הפרידה שלו, ומעתה תהיינה הציוניות, תנועת־הקונגרס והפוליטיקה היהודית בכלל כספר החתום לפניו, אף כי בתור אדם פרטי ישתדל בכל מאמצי כחו להשתתף בכל עבודה מועילה לעמו ולעבוד לשם השגת זכיות אזרחיות בעד היהודים בכל ארצות המלחמה, ביחוד בפולאניה, רוסיה, רומיניה וארץ־ישראל, מפני שהיהודים האלה עצם מעצמו ובשר מבשרו הם.

הנאום הזה, שנאמר בקול נרגש ויצא מפי עסקן זקן רב־פעלים, פעל פעולה נמרצה על לבות השומעים, וכמעט כולם קמו לכבודו והביעו לו אמון.

שאלת הקונגרס העמידה על הפרק ותור האופוזיציה הגיע להשמיע את דרישותיה. במשך הוכוחים עלתה לה להאופוזיציה להוציא מפי יושב־הראש את ההודאות האלה: א) כי ה„קהלה" סרה למשמעתו של ה„ועד האמריקאי היהודי" בכל הענינים הלאומיים הנוגעים בכלל ישראל, ומשום זה אין שום ערך מעשי לענינים לאומיים, שנושאים ונותנים בהם בועידות ה„קהלה"; ב) כי הוכוחים על־דבר שאלת־הקונגרס בועידת ה„קהלה" הם רק אקאדימיים, הבאים משום „דרוש וקבל שכר", ולמעשה אין להם שום ערך. אולם מפני שאין יושב־הראש רוצה להעמיד את הענין על דעת עצמו, לפיכך הוא פונה אל חברי הועידה, כי יחליטו הם, אם כדאי הדבר לפניהם להוציא זמן על ענין הקונגרס או לא? וסוף דבר היה, כי גם חברי האופוזיציה וגם מצדדי ה„קהלה" רובם ותרו על ה„שכר" שבוכוחים כאלה — ושאלת־הקונגרס הוסרה מעל הפרק.

האופוזיציה ידעה בבירור, כי מקור כל הרעה הוא ה„ועד האמריקאי היהודי", וכל זמן שה„קהלה" תהיה משועבדת לו, אי־אפשר יהיה להביא בה איזו שנויים לטובה, ולכן העבירה את מרכז־הכובד של דרישותיה בדבר הדימוקראטיות והלאומיות לענין השתחררות ה„קהלה" מעול ה„ועד האמריקאי היהודי" ומאפיטרופסותו. והצעה הוצעה מצדה, כי מהיום והלאה תפסיק ה„קהלה" את יחוסיה עם אותו ה„ועד". הצעתה זו נדחתה ברוב־דעות, מבלי שום וכוחים. אז נוכחה האופוזיציה, כי אפסה לה כל תקוה להכנים תקונים ב„קהלה", וקיימה את החלטתה, אשר קבלה באספתה המוקדמת, להבדל מן ה„קהלה". ראדונים יואים דיפבהי ולואי ליפבין מסרו בהודעה לפני הועידה בשם צירי האופוזיציה, כי השתתפות הסתדרויותיהם ב„קהלה" פוסקת מיום והלאה, ושניהם הדגישו בנאומיהם, כי הועד הפועל של ה„קהלה" מעל בשליחותו בענין הקונגרס ולא מלא מה שהוטל עליו מאת בוחריו. מועידה זו נוכחו, כי אין ברצון ה„קהלה" להיות דימוקראטית, ונוח לה להיות רק אסקופה נדרסת ל„ועד האמריקאי היהודי" ודריב־גריים של תקיפים יחידים ואילי־כסף, שכוונתם היא אולי רצויה, אולם את רצונו של העם אינם עושים ואי־אפשר להם לעשותו, מפני שאינם באי־כחו.

הד"ר י. ל. מאגנס הכחיש את האשמה על חוסר־פעולה מצד הועד הפועל לטובת הקונגרס היהודי. הועד הפועל עשה עד כמה שידו מגעת לקרב את לבות חבריו של ה„ועד האמריקאי היהודי" לרעיון הקונגרס, ואם עדיין לא באה ההסכמה הדרושה מצד ה„ועד האמריקאי היהודי", לא בו האשם. צירי האופוזיציה, ששים איש במספר, עזבו את האולם וסלקו את ידיהם מן ה„קהלה". ואף־על־פי־כן, כעבור שעות אחדות, בהגיע תור הנעילה, הביע יושב־הראש את תקותו, כי ועידה זו משמשת התחלה לאחדות אמתית בין יהודי ניו־יורק, בין יהודי אמריקה ובין יהודי כל ארצות תבל.

אשרי המקוה!

שונות

קבוצי היהודים בארצות־אמריקה המרכזית.

בריפובליקות הקטנות של אמריקה המרכזית, או כמו שנוהגים לקרוא אותה בשם „אמריקה הלאטינית", נמצאים פה ושם קבוצי יהודים, שגורלם הטילם לשם מארצות שונות. אמנם מעט הוא עדיין מספר היהודים בארצות הקטנות והנדחות האלה, אולם עכשיו, משנפתחה התעלה הפאנאמית, יש לחוש עתידות גדולות להתפתחותן של מדינות אלו על־ידי זרם אימיגראציה של לאומים שונים, ובתוכם לא יפקד בודאי גם מקומו של האימיגראנט היהודי. ולפיכך כדאי הוא לעמוד על טיבם של הקבוצים היהודים האלה, אשר אולי ישמשו בעתיד הקרוב הריצים לישוב יהודי הדש.

מר ה. סאנדברג, פקיד ממשלת ארצות־הברית, בקר בקיץ שעבר, לרגל שליחותו הרשמית, את הריפובליקות: גואטאמלה, כארטאהינה, הונדוראס, ניקאראגואה, קוסטא־ריקה ופאנאמה ושהה שם ששה חדשים. בתור יהודי מצא מר סאנדברג ענין לעצמו גם בחיי אחיו היהודים, היושבים במדינות האלה, ומה שראה ושמע ביניהם פרסם עכשיו בעתונים. מוסרים אנו בזה תמצית מהרצאתו רבת־הענין.

מצבם החמרי של היהודים במדינות האלה משובח מאד. כולם מוצאים שם את פרנסתם בריות ובדרך כבוד. ביניהם יש המציא הרבה עשירים מופלגים ופינאנסיסטים אדירים. ואף־על־פי שבחיים המדיניים של הארץ אין רשומם ניכר באופן ישר, מפני שכמעט כל המשרות הפיריטיות נתונות בידי ילידי

הארץ, ואין לזרים חלק ונחלה בהן, בכל זאת משמשים הם בעקב מצבם הפינאנסי הכביר גורם חשוב ביצירת החיים הארה ובהתפתחותם.

ובנוגע לחייהם הרוחניים, אפשר לאמר בדרך כלל, כי היהודים מתאמצים שם, עד כמה שידם מגעת, לשמור על עצמותם היהודית, שלא תטשטש ולא תאבד בתוך הסביבה הזרה. ההכרה היהודית נשתמרה בקרבם, למרות היותם רחוקים מרחק רב מן המרכזים היהודיים ולמרות תנאי המקום, הקשים ביותר לחנוך עברי.

רוב היהודים יושבים בערי־הבירה של המדינות האלה, מפני שהאקלים בערי־החוף הוא חם ומחניק מאד, וכנגדן ערי־הבירה רובן בנויות על גובה של חמשת אלפים רגל מעל שטח הים ומוקפות הרים וגבעות מרהיבי־עין, והאויר בהן הוא ממוזג ונוח לתושבים.

בעיר־הבירה גואטימאלה נמצאים כשבעים וחמשה יהודים. חמשים מהם הם באנקירים ובעלי בתי־מסחר גדולים ויתרם, כעשרים וחמשה, הם משרתים ועוזרים בבתי־הבאנקים והחנויות. כמו בכל עיר, שיש בה קבוץ יהודי, נמצא גם בעיר זו פרנס ומנהיג לעדתו הקטנה הזאת. שמו הוא אדולף שטאהל. משפחתו מפורסמת בין יהודי גואטימאלה. המשפחה הזאת באת לגואטימאלה מסאן־פראנציסקו לפני שלשים שנה, ובניה הם הבאנקירים והסוחרים היותר עשירים במדינה הזאת. בית־הבאנק שלהם הוא סוכנה הפינאנסי של הממשלה. היהודים ביתר ערי גואטימאלה הם מיוצאי גרמניה, שבאו לארץ החמה לבקש את אשרם בכונה לחזור אחר־כך לארץ מולדתם, ובינתים נשתקעו שם לרגלי מסחרם ונאחזו בארץ. גם יהודים אחדים מצרפת, טורקיה ואויכטריה אפשר למצוא שם.

רק מתי מספר מן היהודים נושאים להם נשים בארצות החמות האלה, והרוב יושבים פנויים. רבם מהכם יהביא להם נשים לארץ־מגוריהם הרחוקה, שתנאי־החיים בקרבה משונים כל־כך, וסביבה יהודית אין בה. גם החנוך העברי של הבנים הנולדים שם משמש ליהודי המקומות ההם פרובלימה חמורה מאד. אבות המשפחות שביניהם שולחים את בניהם או לאירופה או לארצות־הברית לחנכם שם.

בראש־השנה וביום־הכפורים סוגרים כל היהודים את בתי־מסחרם. מתאספים הם בבית הפרנס ומתפללים שם ב„מנין". בשנה שעברה הביאו אליהם רב מניו־אורלינס, ששמש להם גם חזן, וארבעים גברים התאספו בבית־הכנסת הארעי הזה והתפללו בצבור. הנשים והילדים, שנמצאו בחדר הסמוך, השתתפו גם הם בתפלה. ה„רבי" נשא מדברותיו באנגלית ותרגם את דבריו ללשון הגרמנית. ואז נגשו אל סדר תקיעת־שופר. זו היתה הפעם הראשונה, שקול השופר נשמע בארץ הרחוקה ההיא. הזקנים שבחבורה התרגשו מאד לשמע קול־השופר, שהזכירם את ימי ילדותם הרחוקים, והקטנים והצעירים, ילידי הארץ והנוכיה, הביטו בתמהון על הצרמוניה הדתית המשונה.

בהריפובליקה הסמוכה סאלוואדור נמצאים כששים יהודים, וכמעט כולם יושבים בעיר־הבירה סאן־סאלוואדור. משלח־ידם רובו במסחר ובעניני־כספים. רוב היהודים בעיר הזאת הם ילידי צרפת. נמצאים ביניהם גם יהודים אחדים מיוצאי רוסיה, שבאו לשם מארצות־הברית.

ראש הקולוניה היהודית הזאת הוא מר דוד בלום, יהודי מסאן פראנציסקו, היושב במדינת סאלוואדור זה יותר משלשים שנה. מר בלום זה נחשב לבעל־מיליונים מופלג, והוא הבאנקה מספרם הכללי של היהודים לא יעלה ליותר ממאות אחדות. הקפה בארץ. נחשב הוא לרב־פעלים במדינה.

ביתר הריפובליקות: הונדוראס, ניקאראגוא, וקוסטו־ריקה מספרם הכללי של היהודים לא יעלה ליותר ממאות אחדות. מצבם החמרי טוב, כמצבם של יתר אחיהם יושבי המדינות האלה, ואף הם עוסקים באותם ענפי־הכלכלה. שונה הוא קצת מצבם הרוחני. היהודים בהונדוראס ובניקאראגוא נוטים להתבוללות, ורבים מהם נטמעו כבר בעמי הארצות האלה על־ידי נשואי־תערובות. הברי הקולוניה היהודית הקטנה בקוסטו־ריקה, שהם בניהם של אנוסי ספרד ופורטוגאל, שברחו מחמת המציק, אדוקים בדתם היהודית. היהודים הללו מדקדקים מאד בטהרת המשפחה ומתחתנים רק בבני עמם. כל הקולוניה הזאת נראית כמשפחה גדולה אחת. תושבית חרדים על הדת וסוגרים את חנויותיהם ביום השבת. ילדיהם הקטנים נושאים בצואריהם קמיעות, שעליהם חרות מגן־דוד, או מנורת, או האות שין („שדי"), ואף בני הדור הצעיר, שנתחנכו במצוות מימי ילדותם, שומרים את דתם וממשיכים את המסורת הגדולה, שקבלו מאת אבותיהם, והם מקימים שם ושארית היהדות במדינה הנדחה והרחוקה הזאת.

* * *

נשפי־אבל לזכר שלום־עליכם.

פטירתו של הסופר הגדול־העם שלום־עליכם עוררה רגשי־יגון עמוקים בכל תפוצות ישראל בארצות־הברית וקנדה. בכל הערים והעיירות, אשר יש שם קבוץ של יהודים, נערכים נשפי־אבל לזכר הנפטר הגדול ומתקבלות ריזולוציות של הבעת תנחומים למשפחתו המתאבלת. נשף כזה, שיהיה חשוב מצד תכנו ומצד גדלו הכמותי, יהיה בניו־יורק כתום שלשים ימי האבל, במוצאי־שבת, 17 יוני, באולם קארנגי. הנשף הזה נערך על־ידי ועד „קופת־העם לשם שלום־עליכם". את המנוח הגדול יספידו שם הסופרים והעסקנים הצבוריים האלה: שלום אש, פרץ הירשביין, ד"ר ח. זיטלובסקי, יהואש, אב. כהן, ד"ר שמריה לוין, ד"ר י. ל. מגנס, משה נאדיר, דוד פינסקי, אברהם רייזין, תשר"ק. „אגודת החזנים" תשיר מזמורי תהלים מתאימים והחזן יוסף רייזנבלאט ומקהלתו יקראו את תפלת האזכרה.

— בין טלגרמות־התנחומין הרבות, הבאות מאירופה אל משפחת שלום־עליכם, נתקבלה בשבוע הזה מאת חבורת הסופרים העברים באודיסה הטלגרמה הזאת:

„אודיסה. — מנדלי מוכר־ספרים, ש. פרוג, מ. ספקטור, מ. קלינמאן ואנכי, ביחד עם שאר הסופרים בעירנו, מבכים בכי־תמרורים על מות אהובנו שלום־עליכם, אשר זכרו לא ישכח מלבנו. הבשורה הנוראה דכאה אותנו. כמה גדולה האבדה לכל עם היהודים ולספרותו!

י. ח. רבניצקי".

תקון טעות.

בידיעה על־דבר יסוד הסתדרות עברית באמריקה, שבאה בגליון הקודם, נשמטו על־פי טעות שמות האגודות העבריות האלה בניו־יורק, שנכנסו להסתדרות: „עבריה", „הסתדרות המורים", „אגודת המורים", „אגודת החנוך".

השתמשו בהמצאה החדשה של

Dr. J. Halon's Imperial Perfumed Shaving Powder

להתגלח בלי תער

Odorless Shave Without a Razor

התגלחו באבק־הסממנים הריחני, המגלח את הזקן בלי תער. נקו ומהרו את פניכם בדבר שאין בו שום חשש סכנה ושמותר בהסכמת הרבנים, כמו שכתוב על כל קופסה ביחד עם ההבטחה משום תקלה. תמונת הד"ר האלאן נמצאה על כל קופסה וקופסה של האבק הזה, כמו כן חתימת שמו והטריידמארק. אם כל אלה אינם על הקופסא סימן הוא שהאבק הנמצא בה מזויף הוא.

הוראה איך להתנהג באבק הזה נמצאת בכל קופסה.

לאנשים: קופסה גדולה של האבק הריחני, דיה להתגלח 8—10 פעמים. המחיר 30 סנטים. אבק בלתי־ריחני — להגלח 8—10 פעמים. המחיר 20 סנטים.

בעד המשלוח באחריות להוסיף 15 סנט.

בעד המשלוח לקאנאדה באחריות יש להוסיף עוד 25 סנט.

לנשים: אבק ריחני לגלוח, קופסה ביחד עם „רעמואוער" 60 סנט. בעד המשלוח באחריות עוד 15 סנט. הזמנות ע"י מאָני־אָרדערס או סטעמפס ולא טשעקס.

המכירה לסיטונות ולאחדים. להשיג בכל בתי־תמרקחת. הכתובת:

DR. JACOB HALON, Dept. H, 101 Attorney St. N. Y. City

מולטיגראפינג

(טויפּריימעטע בריעף)

100 לעטערס — — — 95 סענט.
1000 לעטערס — — — — $2.00

קאנטרי ארדערס

איהר ווילט האָבען שעהנע סירקולאַרס מען זאָל עס לעזען און שענקען אויפמערקזאַמקייט, מאַכט עס אין

מולטיגראפינג צוגעשיקט דעם נעקסטען טאָג צו אייך.
פּאַבליק סטענאָגראַפּיע.
איינצעלנע בריעף שנעל.
אדרעסינג

מיר שיקען עס פּאַר אייך אָהן באַדער.

Addressing And Multigraphing Co.,
Public Bank B'ding 89 Delancey St.
ISRAEL MALTIN, Pres.
Tel. Orchard 7680

ALPHA PRESS

UNION PRINTERS

142 Henry St., New York
Telephone Orchard 7748

עבודה משובחה ובזול. הזמנות נתמלאות בדיוק נמרץ.

דר. י. מילר

רופא שנים

9-11 Delancey St. New York City

כל הקונה דבר בשם „התורן" מביא ברכה ל„התורן"!

משלי חכמים

מאמרי חכמת ומוסר, משלים ומליצות, מלוקטים מספרי התלמוד והמדרשים מבוארים ומתורגמים אנגלית מאת

מ. גאלדמאן

הוצאה שנית מתוקנת. 288 עמודים. המחיר $1,25 עם פורטא. מכורך בד הדר מוזהב 1,65 עם המשלוח.

S. BRUCKERMAN, 50 Canal St., New York

במערכת „התורן"

נמצאים למכירה

קומפלקטים שלמים

של „התורן" החדשי שנה א'
(12 חוברות בכרך יפה)

12 חוברות אלו, שהשתתפו בהן טובי הסופרים העברים באמריקה, ארץ־ישראל ואירופה, מצטרפות לקובץ ספרותי בן 500 עמוד, ונשאר בידנו במספר קומפלקטים מצומצם.

מחיר כל קומפלקט דולר אחד.

B. PASTER

סוכן למכונות־תפירה זינגר, אחריות־אש ואחריות החיים של „נויורק לייף אינשורענס קאָמפּ."

הלשכה: 46 Bible House, Astor Pl. & 3rd Ave.
המעון: 184 Norfolk St.
NEW YORK

Phone Franklin 4900

בית מדרשו של

א י ר א ן

183, 185, 187 איסט בראָדוויי.

סניף:

5טע עוו. 116טע סט., סטיים ביינק בילדינג, ניויאָרק;

1,500 תלמידים

מבקרים את שעורי הערב.

36 אינסטרוקטורים של בתי־ספר גבוהים וקולידז'ים מטיפים שם את לקחם.

לאבוראטוריות לפיזיקא, לחימיא ולביאולוגיא.

בית מדרשו של איראן נותן הזדמנות לתלמידים המבקרים אותו לרכוש לעצמם השכלה כללית וכל אותן הידיעות הלמודיות, הנחוצות לכל אדם אינטליגינטי, ולהכין את עצמם להכנס לבתי המדרש הגבוהים, ולהכשיר את עצמם לקבל משרות שונות בממלכת.

המורים היותר מומחים מטיפים שם את לקחם.

שעורים בשפה האנגלית למתחילים.

ד ו ש א ז ע ף א י ר א ן,
פרינציפּאַל.

ד"ר ס. מ. קאמענעץ

רופא שנים מנוסה

139-41 DELANCEY ST.
Cor. Suffolk St. New York

עבודה הגונה במחיר נמוך.

חש במעיו יתרפא

ב„עקס־לאקס"

(ילקוט תרפואות)

„ליפשיץ פּרינטינג קאָ.", 217 איסט בראָדוויי, ניו יאָרק.

התורן

לזכר שלום־עליכם

עתון שבועי

יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. JUNE 16, 1916 No. 16

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(S. Abel, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
69-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 6882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין התתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 69-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

VOL. III | NEW YORK, JUNE 16, 1916 | No. 16

התרן

יוצא לאור על-ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית | ניו-יורק, ט"ו סיון, תרע"ו | גליון ששה עשר

ציון על מצבת קברי

איש יהודי פשוט היה,
ספרים כתב לעם היהודים
לנשיהם ובלשונם—
פה נטמן סופר בעל-חדודים.

כל הימים לצון המר
עלי עולם ועל יצוריו:
כל העולם עשה חיל
רק הוא נמק ביסוריו.

ועת העולם מלא שחוק פיו,
צהל, מחא לו כפים,
בכתה נפשו במסתרים
עד אל עליון בשמים!

שלום-עליכם.

תמונת שלום-עליכם האחרונה.

צַוָּאַת שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם

אבקש לפתוח ולפרסם ביום פטירתי.

שלום־עליכם.

י״א תשרי תרע״ו. ניו־יורק.

היום, מחרת יום־הכפורים, עת תקופת שנה חדשה החלה, ואסון גדול קרה את ביתי — מת בני בכורי מישה (מיכאל) רבינוביץ והוריד אתו אל קברו חלק מחיי, גמרתי בלבי לחזור ולכתוב מחדש את צוואתי, אשר כתבתיה בשנת 1908, בימי חליי בנרווי (איטליה). —

בריא ושלם ומתוך דעה צלולה אני כותב את דברי הצוואה הזאת, ובה י׳ סעיפים:

א) בכל מקום אשר אמות אל ישכיבוני בקברות רמי־המעלה, מיוחסים או גבירים, אלא דוקא בין המוני היהודים בעלי־המלאכה, בתוך עמי. והיתה המצבה אשר יקימו אחרי כן על קברי, לכבוד ולתפארת להקברים הדלים סביבותי, והקברים הדלים יפארו את מצבתי, כאשר כן פארו המוני־העם התמימים והישרים את סופרם בחייו. —

ב) שום שבחים ותארים ומליצות אל יחרתו על מצבתי, זולת שם „שלום־עליכם" מצד אחד וזולת הכתובת היהודית, הרצופה פה, מצד שני. —

ג) שום וכוחים והלוקי־דעות בין חברי, אשר יאמרו להשאיר לי שם־עולם, להקים לי מצבת־זכרון בניו־יורק וכיוצא בזה, אל יעוררו: לא אוכל לנוח בשלום על משכבי, אם חברי ישעו בדברי־רוח. הטובה מכל מצבות־הזכרון תהיה לי זאת, אם יקרא העם בספרי ואם ימצאו בין עשירי עמנו מוקירי־ספרות, אשר יקומו להוציא לאור ולהפיץ ברבים את כתבי, בין אלה הכתובים בלשון יהודית, ובין אלה המתורגמים לשאר לשונות, ויבוא וספרי בידי העם הקורא ובידי בני־משפחתי — לחיות חיי־כבוד. אם לא זכיתי, או לא הייתי כדאי למוקירי־ספרות בחיי, אולי אזכה להם אחרי מותי. נפטר אני מן העולם מתוך אמונה שלמה, כי העם לא יעזוב את יתומי. —

ד) על קברי, ואחר־כך במשך כל השנה, וביום־הפטירה בשנים הבאות יקרא קדיש אחרי בני יחידי, אשר נשאר בחיים, וגם חתני, אם יהא רצונם בכך. ואם לא יהיה הדבר בידם, או לא תהיה שעתם פנויה, או הדבר יהיה נגד השקפתם על עניני אמונה ודת, הרשות בידם לצאת ידי חובתם נגדי, אשר יתאספו כולם, הם ובנותי ונכדי, וגם ידידי אנשי שלומי בתוכם, ויקראו את דברי הצוואה הזאת, וגם יבחרו ספור אחד מספורי־המעשה שלי, מאלה המבדחים ביותר את הדעת, ויקראוהו בכל לשון אשר ישמעו יותר, ומוטב שיזכר שמי ביניהם מתוך שחוק משלא יזכר כלל. —

ה) עניני האמונות והדעות של בני ובני־בני מסורים ללבם. ורק את שורש־גזעם היהודי אבקשם לשמור. אלה מבני, אשר ימאסו בגזעם ויעברו לדת אחרת, והיה הדבר לאות, כי נעקרו משרשם ונשלו מעל משפחתם ומחקו את שמם מצואתי — ואין להם חלק ונחלה בתוך אחיהם. —

ו) כל אשר רכשתי, הן בכסף מזומן — אם מין זה ימצא ברשותי — והן בספרים, אלה אשר נדפסו ואלה אשר בכתובים, הן בלשון יהודית והן בשאר הלשונות, מלבד אלה שתורגמו ללשון עברית, ישייך לאשתי הודיל בת אלימלך, היא אולגה רבינוביץ, ואחרי מותה יעבור לבני חלק כהלק: לבתי חיה אסתר (ארנסטינה) ברקוביץ, לבתי שרה (לאלה) קויפמאן, לבתי נעמי (עמה) רבינוביץ, לבתי מרים (מארוסה) רבינוביץ ולבני נחום (נומה) רבינוביץ. ואשר לכתבי בלשון עברית — הרי הם נתונים למתרגמים האמן, להתני י. ד. ברקוביץ, ולבתו, לנכדתי תמר (תמרה) — והיתה זאת נדוניה לה. הפרי, אשר יביאו המחזות שלי, הן ברוסיה והן באמריקה, הציו יהיה ליורשי והציו יהא מונח על שם נכדתי בילה בת מיכאל ושרה קויפמאן — והיתה זאת נדוניה לה. —

ז) מכל ההכנסות, המגיעות בעד הדפוס, יופרש בשביל הקרן לסופרי ישראל הכותבים יהודית והכותבים עברית, אם תגיע ההכנסה חמשת אלפים רובל לשנה — חמשה אחוזים ממאה, ואם ההכנסה תגדל מחמשת אלפים רובל — יופרשו עשרה אחוזים ממאה (למשל: מ־6,000 רובל — 600, מ־7,000 — 700, מ־8,000 — 800, וכו׳). אם לעת ההיא תתקיים קרן כזאת פה באמריקה, או שם באירופה — תמסר התרומה הזאת להקרן, והקרן תעשה בה לפי תקנותיה. אך אם קרן כזאת לא תהיה אז, או אולי תהיה קרן, אשר לא תתאים לרצוני, האמור בראש הסעיף הזה, תחלק התרומה בין סופרים נצרכים על־ידי יורשי עצמם, לפי הסכמת כולם. —

ח) אם לא יהא סיפק בידי להציג בחיי מצבה על קבר בני מיכאל (מישה) רבינוביץ, שמת זה עתה בקופנהאגן, יעשו זאת יורשי ביד רחבה, וביום־פטירתו מדי שנה בשנה יקרא קדיש אחריו ויחלקו ח״י כתרים צדקה לעניים. —

ט) שאלתי, כי יורשי יסדרו את עניני חייהם בדרך זו, אשר כתבי ומחזותי לא ימכרו לצמיתות, לא פה באמריקה ולא שם באירופה, אלא ישתדלו לחיות על הכנסתם כל הימים, אשר ימצאו ברשותם לפי חוקי המדינה. להוציא, אם תגיע עת כזאת, או ימצא איש שוטה כזה, אשר יואיל לשלם במחיר הזכות סכום גדול

כל־כך, שיספיק לכלכלת המשפחה. אז יועצו היורשים ביניהם, ואם רובם יסכימו, יחלקו את המזומנים ביניהם חלק כחלק, ככתוב בסעיף ו, וקודם כל יפרשו את תרומת עשרת האחוזים לקרן הספרות היהודית, ככתוב בסעיף ז. —

י) שאלתי האחרונה להבאים אחרי ובקשתי לבני: לשמור מכל משמר את האם, לפאר את ימי זקנתה, להמתיק את חייה המרים, לרפא את מחץ לבה השבור, שלא לבכות אחרי, אך להיפך — להזכיר את שמי מתוך שמחה, והעיקר — לחיות בשלום איש עם אחיו, שלא לנטור שנאה זה לזה, לעזור איש את אחיו בשעת הדחק, לזכור לפעמים את בני המשפחה, לרחם את העני, ובימי טובה לשלם את חובותי, אם יהיו כאלה אחרי. בני! יכבד ביניכם שמי היהודי, אשר רבות עמלתי בו, ואלהי השמים יהי בעזרכם. אמן.

שיעב בן מנחם נחום רבינוביץ
שלום־עליכם.

חוזה ההוה

מאת

ד״ר שמריה לוין.

רגילים אצלנו להתאונן על מדת „אבן ואבן" שלנו ביחס לסופרינו. אומרים, כי גורעים אנו מערכם בעודם בחיים ומוסיפים עליו לאחר פטירתם, איננו ממלאים את חובתנו להם, בשעה שהם זקוקים לה, והננו גבורים רק להספיד, ותשלומי חובתנו הם אנחות, דמעות, תהלות ותשבחות מאוחרות. אפשר — יש קורטוב של אמת בהתאוננות הזאת, אבל רק קורטוב ולא יותר. ראשית, אופי הוא החזיון הזה גם בחיי אומות העולם במדה ידועה. ושנית, אל לנו לשכוח, כי הטפוס של הסופר היהודי, החי בעבודתו הספרותית ועל עבודתו הספרותית, חדש הוא אצלנו כמעט, אף בן דורות שנים או שלשה הוא. [illegible] עובר הוא עדיין את מצב ההתהוות, חסר מנהג ומסורה. ושלישית, הדבר הזה מונח בטבע האדם באשר הוא אדם. כל זמן שהנשמה בקרבו איננו חושב על־דבר האורב היושב בחדר, והוא מחמיץ מצוות רבות הבאות לידו ודוחה תשלומין הרבה עד „לאחר החג", ובינתים יוצא האורב ממחבואו ומוהק בכפרי השבונותיו של בן־האדם השוו והקופא על שמרי חיי החול שלו. ורק אז מתעורר בן־האדם ומתחיל להרגיש את האבדה שאינה חוזרת וקורא „חבל על דאבדין ולא משתכחין".

* * *

אך זה נסתם הגולל על הגדול שבסופרינו, ועוד לא הגיעה השעה להקים את שם המת על נחלתו, מפני [illegible] גדולה היא בעולם ברי מצרים, וזמן רב יעבור עד שיבואו האומדנים וימודו אותה לארכה ולרחבה, וזמן עוד יותר רב יעבור עד שירדו לעמקה. חשבו רבים, כי אי־אפשר לבן־תמותה, ולו יהיה הדגול וגדל־הכשרון, להקיף שטח כזה וגם לפלח ולשדד את האדמה, לרדת לגנזי נסתרותיה ולדלות ממעמקיה. הכופר צרר רבים בכנפיו ושט עמהם ממצב למצב וממקום למקום במהירות נפלאה, לפעמים — כמעט בטיסה אחת, ולא היה לה פנאי, לאלה שנמשכו אחריו, לשהות על איזו נקודה קבועה, להדור ולהתבונן לעומק. וחשבו מפני זה, כי כחו של שלום־עליכם הוא לשטחו, כי רק משתטה הוא על החיים ופושט מעליהם את המעיל ואת הכתונת ואומר לכל: הכר־נא למי הכתונת. רבים חשבו כך ונתנו אותו לבקי ב„נגלה" ומנעו ממנו את כבוד ה„נסתר". בדיחות החיים וקלות הסגנון האפילו על עומק הרעיון, המכחול הרוקד והצוהל האהיל על המחשבה טעונת־התוך. והסתכלו רבים בהקליפה [illegible] והסתפקו בזה ואמרו „דיינו", ולא טרחו לרדת לנבכי הספור או הציור והדלות ממנו מה שיש לדלות.

ולדלות יש ויש. ומובטחני, כי ימים יבואו, ואפשר [illegible] לנו „שלום־עליכם", לא רק מספר מצוין, אלא אמן צייר שאין דוגמתו, שספג לתוכו את האור הגנוז שבנשמת העם עם הוד העבר, יסורי ההוה ותקות העתיד שלה — זו הנשמה הגדולה, שכל־כך אהב אותה, כל־כך חבב אותה, כל־כך היה קשור אליה, ורק אליה, בכל נימי נפשו האמנית, אל אורה ואל צלה ואל כל נטיותיה הדקות ואל כל סודותיה ורמזיה. את הנשמה הזאת הכניס לספריו וגנז אותה בהם, ודגלו עליה אהבה; והאהבה הזאת נובעת ומבצבצת ורומזת אלינו מכל ספור וספור, מכל ציור וציור שבספריו, ומשפיעה עלינו כמקור מים חיים על נפש עיפה, ומכניסה זרם של שלוה לתוך רוחנו הנפעם והנדהם, לוחשת על המכה ברוך ונעימות, מרחיקה אותנו מן היאוש הקוסס וגוזרת עלינו לאהוב ולסבול ולקבל גם את היסורים באהבה, אחרי [illegible] מעצם ישותנו...

והוא היה חוזה ההוה. לפעמים השקיע גם הוא את עצמו בנבכי העבר, לפעמים חזה גם הוא עתידות, אבל כל זה עשה רק לפעמים רחוקות, ותיכף חזר אל המציאות ההיה, אל החיים השוטפים, שעוד לא קפאו, אל החיים במרוצתם. והוא אהב אותם, את החיים הזורמים, אהבה שאינה תלויה בדבר, לא בשביל שהם מזנקים מתוך עבר שנקדש, אף לא בשביל שהם משמשים מעבר לעתיד יותר מזהיר, אלא אהב אותם כשהם לעצמם עם כל המומם ושאונם, עניניהם הדלים ודאגותיהם הפעוטות, המצטרפות אחת לאחת ונבלעות בסך־הכל של החיים. אפשר לצרף את העבר, [illegible] כי הוא

נח הוא. אפשר להרחיק מהזון העתיד כל דבר מפריע ונותן טעם לפגם, כי הלא הזון הוא. אבל אי־אפשר לבור את הפסולת מתוך ההוה. את ההוה אפשר לתאר רק על קרבו ועל כרעיו, כמו שהוא. הצייר של ההוה אינו יכול לפסוח על המגרעות ועל הפגימות, לדלג על המגוחך והמכוער שבחיים, אם רק רוצה הוא להעביר לפנינו תמונה שלמה של שטף החיים. ואם בכל זאת עולה בידו להבב עלינו את ההוה — הרי מתנת־אלהים מיוחדת היא, שלא כל צייר זוכה לה.

הוא היה חוזה ההוה — ההוה נכנס בינתים, במיבל, לאוצרו של העבר הסמוך — והסתכל אל המציאות ונשאר נאמן לה עד יומו האחרון. וכשם שהמציאות אינה מתיפה ואינה מתקשטת, כך התרחק גם הצייר שלה, כהן היכלה הנאמן, מהתהדרות ומאבק התהדרות. הוא לא הלך אחרי ניצוצות החיים הבודדים, שיש להם יפעה וברק, כי־אם לקח מלוא חפניו מאסמה של המציאות והעביר לפנינו את כל טובה. ואנו רואים את גבוריו ושומעים את שיחם ואת שיגם ומתפלאים ושואלים: הלא הם אותם האנשים בעצמם, אשר פגשנו על דרכנו לא פעם ולא שתים, הלא הם בני סביבתנו, הלא הם... אנחנו בעצמנו — ומדוע זה לא נהגנו בהם כבוד, מדוע זה לא ראינו את החוט של חן, המתוח עליהם, מדוע לעגנו להם ולא ירדנו לשורש נשמתם, עד שבא הצייר והחיה אותם לפנינו ברוח קסמו? והננו רואים את גבוריו ושומעים את שיחם ואת שיגם, ואנו מתחילים להרגיש מעין בושה פנימית, מעין בושה של חרטה. כי מתחרטים אנו, שזלזלנו בהם ולא התיחסנו אליהם בתשומת־לב הראויה. הצייר הנאמן מחזיר אותנו למוטב.

אם כן, לא רק לקט הצייר, כי־אם גם זרע ונטע. זרע בלבנו את רגש הכבוד ונטע בתוכנו את האהבה הטהורה לבן עמנו הבינוני, הרגיל, השכיח, ישראל־בתני־ידות, הצניעה והיפה.

החדשים האחרונים של שלום־עליכם

מאת

ד״ר א. גינזבורג.

נתודעתי אל שלום־עליכם בששה חדשים לפני מותו.

לא כרופא באתי אליו בפעם הראשונה, כי־אם כאחד מאלפי קוראיו, מכבדיו ומעריציו. חפצתי לראות פנים אל פנים את הסופר־הענק הזה; חפצתי לראות את האיש, אשר בקסמו למד מחדש את עמנו, את העם „בעל־הבכי", למלא שחוק פיו.

הפגישה הראשונה עשתה עלי רושם מדכא. ראיתי לפני איש־מכאובות וידוע־חולי, איש שנזדקן לפני עתו. גופו הקטן והדל, שהיה גל של עצמות ממש, הקמטים הרבים והעמוקים במצחו ובפניו, עור פניו המכורכם, קולו החליש והנמוך — כל אלה העידו, כי חייו תלויים בגם וכי לא רבים הם הימים, אשר יחיה פה אתנו.

שיחתנו על עניינים שונים. הרגשתי, כי הדבור קשה עליו, ולפיכך הפסקתי שיחתנו באמצע. נפרדנו זה מעל זה, והנה בטרם יצאתי מביתו הטה אותי הצדה ואמר לי בלחש:

„אדוני הרוקטור, היודע אתה, כי חולה מסוכן אנכי? בני־ביתי אינם יודעים זאת. אינני רוצה להפחידם, אבל יודע אנכי, כי מחלת סרטן־הקיבה לי".

מחלת סרטן־הקיבה, המחלה אשר בה מת אביו, היתה מפחידה אותו תמיד; חושש היה, כי ירושה היא לו מאביו. ולא ידע האיש, כי רבות הן המחלות, המקננות בקרבו, המסוכנות לחייו לא־פחות מהמחלה ההיא.

כל דברי להסיר מלבו את הרעיון הזה — לא הועילו. הוא באחת: „תבדוק אותי ותוכח, כי אתי הצדק".

רעיון אחד נקר במחי אחרי עזבי את שלום־עליכם בפעם הראשונה: האיש הזה, בעל היסורים הגדולים האלה, הוא הוא בעל־השחוק היותר גדול שיש לנו? כל העולם כולו נהנה משחוקו והוא בעצמו שרוי בצער ובמכאובים. היתכן?

אבל מיד נזכרתי בעיניו, והכל הוברר לי. נפתרה החידה.

עיניו — אלה היו הפלא היותר גדול ב„שלום־עליכם". מעולם לא ראיתי עינים כאלו. העינים הללו, הזהירות והעמיקות, אשר צבע השמים להן, העינים החודרות אל עמקי לבך, העינים הבוחנות והמסתכלות, אשר לכאורה אין כל נסתר לפניהן — העינים הללו היו תמיד שוחקות, תמיד פקוחות לכל, צופות עולם ומלואו, תמיד מלאות גיל החיים ועונג עליון אין קץ גם בשעה שיסורי האיש היו גדולים וכבדים מנשוא. נפשו היתה בריאה ושלמה ושחקה למחלות הגוף ומכאוביו.

עיניו את הכל הגידו, מאום לא הצפינו. בהן נשקפו יחד מבט של ילד תמים וסקירה של זקן שקנה חכמה. העינים האלה לא רגזו, לא קצפו, גם לא לעגו, ורק שחקו שחוק־עדן, שחוק של אצילות־הנפש, שחוק ילד שלא טעם טעם חטא מהול בשחוק של פקח רחמן וסלחן, היודע הכל וסולח הכל. עיניו היו באמת ראי נפשו הגדולה.

* * *

אחרי עבור זמן־מה נקראתי לבוא אל בית שלום־עליכם בתור רופא. אחת מבנותיו חלתה את מחלת דלקת־הריאה. לא הגדתי לאביה את טבע מחלתה, כי יראתי, פן תפעל עליו הידיעה הזאת לרעה.

בעשרה ימים סרתי אז לביתו מדי יום ביומו להשגיח על מצב בתו החולה, ובכל פעם ופעם מצאתי את האב עומד לפני שלחן־הכתיבה שלו הגבוה וכותב; עומד וכותב, כאיש הממהר לגמור איזה דבר גדול ונכבד; עומד וכותב, כש"ץ הגון וראוי, העומד לפני התיבה ומתפלל בדחילו ורחימו את תפלת ה"נעילה". באמנם התפלל אז שלום־עליכם את תפלת נעילתו: הוא כתב בימים ההם את ספרו הגדול „פונ'ם יאריד"...

בסוף החודש דצמבר לשנת 1915 נקראתי עוד

שלום־עליכם על מטת־מותו.

הפעם לביתו. הפעם מצאתי את הסופר בעצמו על מטתו: כחותיו עזבוהו ולא יכול עוד לעמוד לפני השלחן ולכתוב.

בדקתיו. לא מחלה אחת, כי־אם מחלות אחדות מצאתי בהגוף הרופף הזה; הוא היה כעין אינסטיטוט פתלוגי חי:

חלק גדול מריאתו השמאלית נאכל על־ידי מחלת השחפת, ורק חור גדול נשאר במקומו.

הדלת הקטנה (Valve), המפרידה בין המדור העליון ובין המדור התחתון שבלבו משמאל, נתקלקלה ונתכוצה ולא יכלה להסגר כהוגן.

כליותיו היו במצב רעוע, וגם מחלת רבוי־השתן היתה לו.

כל המחלות האלה היו מחלות נושנות, שמצבן מצב כרוני, וכל אחת היתה בה כדי לנתק את פתיל חייו, לכשיתפרצו יחד. ועל כל המחלות הכרוניות האלה באה מחלה חדשה — דלקת שק־הלב.

עוד אז חושש הייתי לחייו. יראתי, כי הגוף החלש הזה לא יוכל לשאת את המחלה החדשה. קראתי את הד"ר הישיש פ ר ו פ י ס ו ר מ א י ר להתיעץ עמו. שנינו באנו לדעה אחת, כי צריך החולה לשמירה מעולה וכי חייו תלויים בשערה.

בארבעה שבועות שכב שלום־עליכם על מטתו, ולאט־לאט שב לאיתנו. השבץ נתמעט, המים שבשק־הלב נבלעו מעט־מעט, היסורים הוקלו, התיאבון חזר לתקונו — והאיש התגבר והבריא. אף כי אנחנו, הרופאים, כמעט שלא קוינו לזה.

במשך השבועות האלה למדתי לדעת ולאהוב את האיש הזה בעל הנפש הגדולה הזאת. לא התרגז ולא התרעם, לא בעט ולא הטיח דברים כלפי מעלה. בסבלנות רבה נשא את אשר הוטל עליו, בדומיה סבל את מכאוביו ובקפדנות יתירה מלא אחרי מצוות הרופאים לכל פרטיהן ודקדוקיהן. ח פ ץ ח י י ם היה אז: רוצה היה לחיות. בכל שארית כחותיו הגופניים והנפשיים, בכל רצונו נלחם את המות — ויכל.

הספרות היתה נִשמת־אפּו ורוח־חייו. שלום־עליכם אָהב את עבודתו הספרותית והתמכר אליה במסירות־נפש ממש, וגם בשכבו על ערש־דוי לא שכח אותה אף רגע.

אנחנו הרופאים אסרנו עליו את הכתיבה ואת [illegible] בלא כתיבה ובלא [illegible] תנו או בתו, קוראים לפניו את העתונים, את החלק הספרותי שבהם — את הספורים, השירים והפיליטונים, והוא היה שומע ונהנה, אם מצאו הדברים חן בעיניו, ומתרגז לפעמים, אם לא ישרו בעיניו. וכאשר רוח לו מעט ממחלתו, התחיל ליצור את יצירותיו: הוא היה אומר ואחד מבני ביתו כותב.

כן, אהבתו להספרות היתה אהבה בלי־מיצרים, אהבה טהורה שאינה תלויה בדבר, אהבה לשמה. אבל לא רק את הספרות, כי־אם גם את הסופרים אהב, דבר שאינו כל־כך רגיל ומצוי במשפחת סופרינו...

הסופרים היו בעיניו כאחים, המשתתפים יחדיו בעבודה קדושה. הוא לא הבחין בין „זקנים" ל„צעירים" — את כולם אָהב, אם רק שמץ כשרון מצא בהם. גם את הפעוטים שבהם, אלה האפרוחים שעוד לא נפקחו עיניהם, אלה הצעירים המנסים לצעוד את צעדם הראשון בספרות, — גם אותם אהב. מי שלא ראה את שמחתו בשעה שקרא איזה ספור טוב, שיר יפה או פיליטון נהמד, אשר לקח את לבו — לא ראה שמחה בימיו.

* * *

אחרי עבור יותר מרבע שנה נקראתי עוד הפעם לבית שלום־עליכם. הפעם חלה הסופר את מחלתו האחרונה.

סימני מחלתו היו מתחילה אי־ברורים כל־כך, עד כי אי־אפשר היה לבוא לידי מסקנה מוחלטת. אָנכי אָמנם חשדתי מראש, כי מצב לבו וכליותיו הוא הגורם העיקרי למחלתו, אבל לא היו לי שום סימנים חותכים להעמיד אותי על דעתי זאת. וכיון שבא הפרופיסור ליבמאן והוה את דעתו, כי רק הזדעזעות העצבים היא, מיד נחה דעתי, והפסקתי לתת להחולה את הסממנים למחלת הלב והכליות.

בינתים הורע מצבו. מה שהפחיד אותי ביותר — היה המצב הנפשי של החולה. הוא חדל להאמין בחייו, חדל לקוות, כי עוד ישוב לאיתנו. „אינה דומה המחלה רזאת למחלותי הקודמות; מרגיש אָנכי, כי אָמנם הפעם, כי המטה אשר עליתי עליה לא ארד ממנה," — אָמר לי כמה פעמים. גם עיניו נשתנו — הועם זהרן, פּנה הוד־החיים שבהן, הועב יפין, והשחוק התמידי שלהן לא היה להן עוד.

[illegible]

והיה [illegible] בעיני, כי אָמנם [illegible]

הוא במחלת סרטן־הקיבה, והאמונה הזאת עוד דכאה יותר את רוחו.

מקורביו ובני משפחתו הזמינו מומחה למחלות־הקיבה, שלא מדעתי ועצתי. **והמומחה ככל המומחים** מצא את אשר בקש. אבל אחרי עבור שלשה ימים נוכח גם הוא, כי ההקאה ושאר סימני מחלת־הקיבה היו רק תוצאות ממחלת כליותיו. הזמינו גַם את הפרופיסורים רודיש וקויפמאן, וכולנו באנו לידי דעה אחת, כי מחלת הכליות היא.

לרפא אותו לא יכולנו, למרות כל עמלנו. עשינו יותר ממה שהיה בכחותינו, אבל כבר נחתך עליו גזר דינו. הכליות חדלו לעבוד את עבודתן להלוטין: במשך ארבעים השעות האחרונות כמעט שלא המיל מים.

אדם חלש כשלום־עליכם, בעל מחלות מסובכות, כמחלת השחפת ומחלת הלב, והעיקר מחלת הלב, אם לאדם כזה נוספת גם מחלת־הכליות, הרי אין כל תקוה לו לשוב לבריאותו, ואפילו בדרך נס.

ואת אשר יגורנו בא לנו — שלום־עליכם מת!

שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם

מאת

ד"ר א. [illegible]

הזוכרים אתם את [illegible] היהודית על־דבר „הגזלן היהודי"? — מעשה ביהודי, שקופחה פרנסתו, וכשכלו כל הקצין, החליט בלבו להעשות גזלן, לפטים מזון. מה עשה? נטל את הטלית והתפלין, הזדיין בקרדום ויצא אל היער „לגזול". השעה היתה מוקדמת, וכאשר הגיע זמן תפלת שהרית, נתעטף בטליתו והתחיל להתפלל [illegible] „שמונה עשרה", עבר סוחר עשיר על־פני היער, והוא יושב בעגלה מלאה כל טוב ואמתחת מלאה כסף תחתיו. נתעורר הגזלן היהודי, ומתוך שלא רצה להפסיק באמצע התפלה, התחיל לבקש את הסוחר ברמזים ובתנועות־יד, שיעמוד רגע ויחכה. כשגמר תפלתו, נזדרז ונגש אל הסוחר, הניף עליו קרדומו ואמר: „או הנפש או הרכוש!" — מתחילה נבהל הסוחר והביט משתומם אל הגזלן המשונה הזה, אבל מיד התאושש ועמד לבאר לו, כי אי־אפשר לו לתת לאיש זר את כספו. שהרי אם יעשה כן, ונהפך והיה גם הוא אביון כמוהו. הגזלן היהודי שמע את הדברים הנכונים האלה והבינם, ומיד שנה את טעמו ואת דרישתו: „אם כן, — אמר, יואל־נא כבוד־מעלתו לתת לי, לכל הפחות, מעט טאבאק להריח!"

הבדיחה הזאת עולה על לבי תמיד, כשמהרהר אני על החיים היהודיים בעבר הקרוב לנו, ובמקצת — גם

בההוה שלנו. מציינת היא באופן בולט את נשמת היהודי, נשמת איש, שתאותו קצרה והשגותיו מועטות, איש של פשרות, של „חצי שלי וחצי שלך", איש, שאינו מתעקש בחיים ואינו אומר בהחלט גמור לא „הן" ולא „לאו".

זה עמנו וזה אופיו, — לפחות, עתה, בדורנו, דור של רגשניות ועצבניות, דור לא־עז, דור של „קנים רצוצים" שמתנענעים לכל גלי הרוח, שכל נשיבה קלה מזעזעתם, — ואף־על־פי־כן אינם נשברים. עושים הם פשרה עם העולם.

דור כזה אינו מסוגל ליצור אמנות מוצקה, ספרות של שייש. השלוה וההתפתחות הטבעית של עם בוראות ספרות עשירה ורבת־גונים. חיים של בהלה ודחיפות מכל העברים — מה בכחם לברוא? האם אפשרי אצלנו האיפוס, האם אפשרית הליריות הטהורה — ספרות, המרחיקה את עינה מחיי יום־יום, חיי־חולין, ושמה מעינה לברוא עולמות חדשים? את זאת אין בכחנו להשיג, כי בכל יום ויום העולם החיצוני דופק על דלתנו, בכל רגע ורגע פורענות מתרגשת ובאה אל ביתנו: איזה דבר נשבר בו, מתפוצץ, נחרב. ואנחנו איננו יודעים, איך ובאיזה אמצעים נתקן את הפגום, נמלא את החסר. ואיך נתיחס איפוא אל החיים? במרירות־נפש? בעצב, ביגון, בכובד־ראש? או בצחוק, בקריאת־ראש, ב„מה־בכך"? או באיזה [illegible] בצחוק מהול בדמעות, ביגון מעורב בבת־צחוק?

האינסטינקט העממי בחר את הדרך השני. האם לא מוזר הדבר, כי ספרותנו היהודית כולה כמעט „צחקנית", הומוריסטית באופן זה או אחר? רב מנדלי הוא הומוריסט על־פי דרכו; פרץ ספר לנו בבת־צחוק נעימה על־דבר עלית הנשמה וירידתה בעצבי. [illegible] השפופרת של הסופרים היהודים, שמתוכה נשקפים חיינו, לרוב אינה זכה ביותר. סופרינו אינם ציירים ואומנים בלבד, אלא גם דרשנים; אינם מספרים בלבד, אלא גם מתנבאים, מציגים אידיאלים לפני העם. והעם—הלא לא ישמע לדבריהם. העם הייך דרכו הוא. לאן? לעתיד פתרונים.

רק סופר אחד היה לנו, סופר יחיד במינו, יחיד בדורו, יחיד גם על־פי אופיו בהספרות הכללית, שהציג לפנינו את חיי העם בטבעיותם, כהויתם, בלא שום דרשות ותטפות, בלא פירושים, בלא הוספה וגרעון, בלא כחל ושרק — חיים כמו שהם. וסופר זה היה שלום־עליכם.

מדי פעם בפעם, כשאני קורא את כתביו של שלום־עליכם, את הכרכים הרבים, שהוציא בחייו, — אני שואל את עצמי בתמיהון: למה זה צוחק אנכי? הלא הוא, שלום־עליכם, לא הגזים, לא הפריז על המדה, לא צייר את החיים באופן הומוריסטי! האם שלום־עליכם בכלל הוא הומוריסט? מה זה הומוריסט.

[illegible] בקרו ביצירות ההומוריסטים של אומות־העולם, הצחקנים היותר ידועים, למן אריסטופאנוס היוני עד מארק טווין האמריקאי. פתחו את ספריהם והתבוננו בהם. ומה תמצאו? מראים הם את החיים, מושגי זמן ידוע או רעיונות נעדרים, באור חדש. מפרידים הם את החבילה של הקוים השונים, והפרדה זו נותנת לכל רעיון או לכל מעשה צבע חדש. מה שהיה לפנים גדול, עמוק — נעשה עתה פעוט ושטחי. ואולם אין הפרדה בלא הגזמה. גם הקטנת דבר הגזמה היא. קחו לכם כל דבר שבעולם, — ולו יהיה הדבר רב־ערך, ולו יהיה קדוש וגדול — הציגו אותו לבדו, או במערכת־דברים זרה לו לחלוטין, — ואז יופיע לפניכם בפנים אחרים, ואתם תראו אותו בעינים אחרות, ותצחקו. סוקראט, למשל, היה אחד האנשים היותר גדולים, שהיו בעולם, אחד מיוצרי המחשבה האנושית [illegible]. ובא אריסטופאנוס ועשהו לצחוק. במה? על־ידי זה שהגזים את [illegible] האנושית והפריד בינו ובין החיים סביבו.

וכאשר רצה הצרפתי רייבלה בשנות המאה השש־עשרה לבטל את התרבות של זמנו, עמד וצייר טפוסים של כמרים נזירים בהגזמה היותר גדולה — ולא החטיא את מטרתו. העולם צחק, והצחוק הביא כליה על התרבות של התקופה.

[illegible] בשעתו וגוגול בזמננו, סוויפט באנגליה ומארק טווין באמריקה,—כולם שאפו לאחת: להראות את האמת מתוך צחוק, לצייר לא את החיים כמו שהם, רק את ה„קאריקאטורה" של החיים. ואלה הרואים, איך צורת האדם הקבועה הולכת ונהפכת לאט־לאט לצורה פאנטאסטית — צוחקים. כשקוראים אתם את ספריו של גוגול, לא יעלה על לבבכם אף חשד כל־שהוא, כי מצייר הוא את המציאות. ה„ריוויזור" או „הנשמות המתות", ה„חוטם" או שאר ספוריו, הנחשבים לקלא־סיים בספרות [illegible] וגם בספרות העולמית, אינם ספורים ריאליסטיים. כל הקורא, ואפילו התמים ביותר, מבין, כי האנשים, אשר תאר גוגול, — חליסטאקוב, טשיטשי־קוב ודומיהם — הם בריאות, שברא הסופר בדמיונו, כעין סימבולים, ולפיכך אין איש, אשר ילך אצל גוגול ללמד את חיי ארץ רוסיה.

ואולם כשתרצו לדעת, כיצד חיו היהודים ברוסיה במשך שלשים השנים האחרונות, כיצד דברו, כיצד התנהגו, כיצד סבלו וכיצד קבלו עליהם את העול, כשתרצו לשמוע את צליל הנשמה היהודית, — לכו אצל שלום־עליכם וקראוהו. קראו ותצחקו. אלא שהצחוק בא כאן כמו מאליו, כלאחר־יד. מרגישים אתם, כי הסופר לא לצחוק בא, לא לקנתר בצחוקו ולא להביע בו את כאבו הכמוס, — כי לא צחקן הוא בטבעו, אלא צייר, ציירה של הישות, של הריאליות. ריאליסט גמור הוא, שאין שני לו בספרותנו. התוכלו לבאר, למשל, מה הם יסודות־הצחוק בציוריו של שלום־עליכם

מעיר כתריאליבקה, במכתביו של מנחם־מנדיל, בספוריו של טוביה החולב, וגומר? האם מעשיהם של אלה מעוררים צחוק. מה הם מעשיהם? מהומה בעד החיים, בעד פת־לחם, ולא יותר. חייהם אין בהם שום מקרים יוצאים מן הכלל. הלא הם חיי השוק, חיי „ישובו של עולם". ולמה־זה צוחקים אנחנו, כשאָנו קוראים עליהם, ולמה־זה מתמרמרים אנחנו, כשאנו רואים את צורתם?

ולפעמים שאלתי את עצמי: אילו דברו „גבוריו" של שלום־עליכם בלשון אחרת, פחות עממית, פחות צחקנית, — אילו דברו כדרך שמדברים „גבוריו" של י. ל. פרץ, — האם גם אָז צחקנו? במלים אחרות: סוד כשרונו של שלום־עליכם איהו? בהלשון, או בהציור? — ואולם על שאלה זו קשה להשיב, מפני שאין להבדיל את החומר מעל הצורה. מנחם־מנדיל, החייט „שמעון־אלי שמע־קולנו", שהלך לקנות עז (בספור „מעשה־כשפים"), טוביה החולב ושאר בריותיו של שלום־עליכם — כולם הם לא רק בוראי „ניב־שפתים" שלהם, כי־אם, במדה ידועה, גם ילדי השפה ועבדי השפה. החייט בעל העז היה מפסיד בלא ספק חלק גדול מצורתו הבולטת, מרקמת־ההומור אשר סביבו, אילו דבר בלשון אחרת ובסגנון אחר, בלא פסוקים מעוקמים ומאמרי חז"ל מסורסים, אבל אָז הן לא היה שוב טפוס מיוחד, שכדאי לציירו, שהרי כל תוכן ספור־המעשה אינו נראה אלא כאניקדוטי בלבד. החייט הזה צ ר י ך היה לדבר בלשון זו, שבה הוא מדבר אצל שלום־עליכם; הכריחו אותו לכך החיים והסביבה, התפתחות התרבות היהודית ברוסיה. ולכן מישמיש הוא לנו יותר מצורה אניקדוטית וארעית — מישמיש הוא טפוס תרבותי, אחד מנושאי הטראדיציה של הזמן שעבר.

להפוך את האניקדוטה, את החדוד העממי של השוק לאמנות, ל„נכסי צאן־ברזל",—זו היתה המיתודה של שלום־עליכם בעבודתו. התבוננו־נא אל ספריו — כמעט כל ספור וציור יסודו במעשה שהיה, באיזו אניקדוטה. יהודי רוסיה הדרומית, ובפרט יושבי פלך קיוב מכירים היטב את ה„אוריגינאלים" של גבורי שלום־עליכם. יודעים הם את מקור מחצבתם, את שיחם וניבם, את דרכיהם, פרנסותיהם, מאמריהם ומאורעות חייהם. אבל האם כתב שלום־עליכם „מן הטבע"? מי שכותב מן הטבע אינו צייר בכלל, אינו סופר, אלא מחקה. ולא זו בלבד. מי שבא לצייר את החיים לא באהדה יתירה, אלא כמשועבד להם לא יוכל לעולם לחדור אל תוכם, וגם את חיצוניותם לא יראה היטב. ואולם שלום־עליכם היה בן־חורין. אמנותו נבעה מתוך ח ו פ ש ו . הוא היה כמעט היחידי בין סופרינו, שהביט על עמנו בעין חפשית, בלא משפט קדום, ולכן היתה לו היכולת לברוא טפוסים היסטוריים מצורות ארעיות ויפים בני־יומם.

קחו, למשל, את ספורו הידוע: „תולדות הריפוב־ליקה היהודית הראשונה". מעשה בשלשה־עשר יהודים, שנקלעו לאי בודד ויסדו שם שלש־עשרה „מדינות־הברית" ונפרדו ללשונות שונות, והיים יהודיים התחילו להתפתח שם בכל אופניהם הידועים לנו, עם יפים וקלקלתם, — עד שנגלה להם הסוד, כי האי הבודד לא אי הוא, אלא חלק אחד ממדינה גדולה, ואָז נשלחו היהודים מגבולות ממלכתם החדשה בכבוד גדול. לפי דעתי, זו היא הסאטירה היותר רחבה על התנועות והמפלגות בעמנו. לא סאטירה עמוקה, כי־אם רחבה, סאטירה של איש בינוני, של אחד העם, של „אדם מן הישוב". העם אינו מכיר בכתות ושיטות. העם מבין רק את השאלות היסודיות והעיקריות של המדיניות. כל העומד מחוץ לשאלות אלה אינו אלא „פוליטיקה" בלבד. והעם הוא הוא הנושא הנצחי של בריותיו של שלום־עליכם, אשר ברא.

אינני זוכר בכל ספוריו שום טפוס בולט של אינ־טליגנט יהודי אמתי, של אדם, העומד למעלה מן הבינוניות. דון קישוט של סירוואנטיס, הטפוסים שברא גוגול נוטים הם, כל אחד על־פי דרכו, מן השורה האמצעית. אבל לא כן הם גבוריו של שלום־עליכם. הללו — לא טובים הם ולא רעים, לא מתנבאים וחוזים ולא מורדים ומבקרים. הם — רק אנשים מן המחנה. צאן מן העדר. ורק שלום־עליכם השרה עליהם מיפיו ומתיקותו, והיו הצאן צ א ן ־ ק ד ש י ם...

לפי חזות־עיני, אין לך ספר בכל הספרות העברית כספר על־אודות טוביה החולב. הטיפוסים של היהודי הכפרי החולב אוצרים בקרבם את כל העצבות והיגון ואת כל הצחוק של דורנו. בספר זה הגיע שלום־עליכם להמדרגה היותר גבוהה של ההומוריסט־בורא, שצחוקו אינו בא לשם בדיחות־החיים בלבד, אלא ה ד ־ ה ח י י ם הוא. ובאמת ובלא הגזמה נאמר: אילו נגנזו כל הספרים האחרים, שנכתבו בספרותנו, ונמחו מאורעות דורנו, ונשאר רק „טוביה החולב", — כי־אָז גם אָז ידע דור אחרון, כיצד חי ומה עשה ומה הרגיש העם היהודי בשנים האחרונות של המאה התשע־עשרה ובראשית המאה הנוכחית. איפוס הוא. ואיפוס יחיד במינו, אוריגינאלי, רחב...

טוביה הוא הפשרן הגדול של עמנו. פשרן בצערו וגם בשמחתו. אינו מפריז על המדה כלום. אינו מגיע לידי קיצוניות. נאמן הוא תמיד למזגו ואופיו היהודי, כאותו „הניגון היהודי" ב[illegible]. גם בשעת יאוש הוא מזהה את המצער הארעית ואומר בבת־צחוק: מילא, גם זה יעבור. הכל יעבור. ואין להתרגש כל־כך. — אפשר, ש„מדת בינוני" זו אינה נעימה לנו לפעמים, אבל הלא זהו הלשד, המזין את כח העם...

ברור הדבר, כי עוד לא הגיעה השָעה לחדור בבריאת עבודה יסודית לתוך יצירתו של שלום־עליכם.

קרובים אָנו אליו ואל זמנו. ואין לנו ה„דיסטאנציה", המרחק הדרוש. עוד חי הדור, אשר תאר; טוביה עוד לא מת, אם כי מת בוראו וצר צורתו. וטוביה לא ימות. אולי ילבש צורה אחרת, חדשה, אבל התוכן ישאר כמו שהיה. וזוהי גדולתו של שלום־עליכם, שגלה בזמנו את הטפוס הנצחי, את ת ו כ ה של נשמת עמנו. גלה— אולי בלא־יודעים, כאמן אמתי. לא בצחוק, לא כהומור־ריסט — הצחוק לא היה העיקר בו. אולי כעבור הרבה שנים לא יצחקו עוד כל־כך על מאמריהם של אנשי שלום־עליכם. לא יצחקו, יען כי לא יטעמו את טעם „המלח" שבהם, כמו שטועמים אותו אנחנו, בני דורו. יאפשר, ששירים־עליכם יעבור אל ההיסטוריה העברית לא כבעל־צחוק רגיל, אלא כהפסיכולוג היותר עמוק, מגלה סודות הנשמה העברית והלב העברי. כי בלא־יודעים ברא לנו ב ת ו כ נ ו טפוס הדש, השפיע טובו על היינו. הוא הקיל מעלינו את העול ואת הכובד של היינו, יען כי הסביר לנו את נשמתנו והאיר את מחשכיה...

מאת
שלום־עליכם

נוּמָה, בְּנִי...

תרגום
י. ה. ברקוביץ

נוּמָה, בְּנִי, נֶחָמָתִי, יִשְׁעִי,
נוּמָה, גּוֹזָלִי!
נוּם, יְחִידִי וְקְדִישִׁי,
נוּמָה, עוֹלָלִי!

עַל עַרְשְׂךָ תֵּבְךְּ גַּבָּה,
תִּבְכֶּה אִמְּךָ פֹּה—
עַל כִּי נַדַּר־הָלַךְ אַבָּא
וְלֹא שָׁב עַד כֹּה.

בְּאַמֶּרִיקָה הַמְּדִינָה—
שָׁם אָבִיךָ, בְּנִי;
עוֹדְךָ יֶלֶד, לֹא תָבִינָה—
נוּמָה, עוֹלָלִי!

זֹאת אַמֶּרִיקָה הַגְּדוֹלָה—
שָׁם הַזָּהָב, בְּנִי;
וְלֹאהֲוִינוּ בְּנֵי־הַגּוֹלָה
כְּגַן־עֵדֶן הִיא.

הִיא תַצְמִיחַ לְךָ גְּלִיסְקָאוֹת
וּכְלֵי־מִילָת, בְּנִי;
פִּתְךָ תֹּאכַל שָׁם בְּחַמְאִית -
נוּמָה, עוֹלָלִי!

אַךְ עֲדַיִן לֹא הִגִּיעָה
שְׁעַת־נִחוּמִים לִי;
כָּלְתָה נַפְשִׁי בְּצִפִּיָּה—
כָּלְתָה, אַיֵּה לִי!...

לְמִכְתָּבָיו עוֹד אֲחַכֶּה
כָּל הַיָּמִים, בְּנִי;
אוּלַי יָהוּם אֵל וְיוֹבֵה
נוּמָה, עוֹלָלִי!

עֶשְׂרִים דּוֹלָר יִשְׁלַח לְנוּ
גַּם תְּמוּנָתוֹ בָּם;
קָרִיא יִקְרָא אָז אוֹתָנוּ
לָבוֹא אֵלָיו שָׁם.

הַכֹּל יָכִין בִּשְׁבִילֵנוּ,
כָּל תְּמִידִית, בְּנִי;
רַגְלִי יֵצֵא לִקְרָאתֵנוּ
נוּמָה, עוֹלָלִי!

וְרִיוִין, יִקְרָא אָז בְּשִׁמְךָ,
יִשַּׁק לְךָ גַּם לִי;
וְאָנֹכִי מֵרֹב שִׂמְחָה
אֶתֵּן קוֹל בִּבְכִי...

הוֹי, עַד מָתַי, הוֹי, עַד אָנָה
אֶשָּׂא נַפְשִׁי, בְּנִי?...
לְעֵת־עַתָּה אֵין תִּקְוָה—
נוּמָה, עוֹלָלִי!...

נוּמָה, בְּנִי, נחמתי, ישעי,
נוּמָה, גּוֹזָלִי!
נוּם, יְחִידִי וְקְדִישִׁי,
נוּמָה, עוֹלָלִי!

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

ה.

מאִיר הַמִּדְוִידִיוְקָאִי.

חבר חדש, יודע נגן, תינוקות של בית רבן מתחפשים ומשחקים משחק של בתי־תיאטראות. — נער עני ויחף, שנתגלגל ועלה לגדולה ונעשה מזמר מפורסם בעולם.

ואולם להתעצב אל לבו ולהתאבל ימים רבים על שמואליק חברו האובד לא הניחו לכותב הרשימות האלה מן השמים. לא היו ימים מועטים עד שראה הקדוש־ברוך־הוא בצערו וזמן לו חבר אחר במקומו.

ומעשה שהיה כך היה: אחרי שנפטר הרב הזקן, נשארה העירה עזובה וסוערה, כספינה שאבד לה קברניטה. מה עשו אנשי העיר? קראו לאסיפה וישבו ודנו וטכסו עצה, ולא נתקררה דעתם עד שנסע אבי ימים־טוב, נחום בן־זאב, לאחת העירות הסמוכות, קראקיטנה, אשר שם נתפרסם ונודע לתהלה בכל הסביבה כולה רב אחד בשם רב חיים המידווידיוקאי. את הרב הזה לקח נחום בן־זאב אחר כבוד והביאו לוורונקה והושיבו על כסא־הרבנות, וכל בני העירה שמחו עליו כמוצאי שלל רב, כי מלבד שהיה רב חיים המידוויד־יוקאי למדן מופלג בתורה וירא־שמים ויודע־נגן, עוד היה עני גדול, ולפיכך מנוהו מטעם הקהל, שיעשה שתי שליחות בבת אחת: שיהא גם מורה הוראה וגם מלמד תורה לבניהם של בעלי־הבתים, ומתוך כך ימצא פרנסתו ברוח ולא בצמצום. ואף־על־פי־כן לא הסיגו חלילה את גבולו של רב זרחל המלמד ולא קפחו פרנסתו. חלילה ליהודים, רחמנים בני רחמנים, להכרית לחם מפי אחיהם האביון! אלא מה עשו? נמנו וגמרו, שיהא רב זרחל משמש בכתרו הקודם ומלמד להתינוקות תנ"ך וחכמת הכתיבה (עברית, ורוסית, ואשכנזית, יצרפתית, ורומית, ושאר לשונות שבעולם, שגם המלמד וגם התלמידים לא היו נזקקים להן ולא ידעו מה טיבן), והרב רב חיים ילמד גמרא את הבחורים הגדולים. ואף כי שלום בן־נחום בן־זאב לא נמנה עוד בימים ההם על הבחורים הגדולים, וקומתו, קומת „זוטא", לא גבהה עדיין אף במעט, מכל מקום הכניסו גם אותו לכתה זו של הבחורים, הלומדים גמרא מפי הרב החדש. הגורם לכך היה רב חיים בעצמו. עמד רב חיים ובחנו וראה ידיעתו בפרשה של חומש עם רש"י, צבט לו בלחיו וקרא עליו: „שובב כהלכה!" ואביו אמר, כי חטא יחטא לפני האלהים, אם ישאיר את השובב הזה גם להבא על התנ"ך היבש בלבד; צריך לנסות את כחו גם בגמרא. „מובטחני, ששובב כמותו יעמיד בנסיון!"

דבר המובן מאליו, שאביו שמע ושמח בלבו. והנער „השובב" עצמו — לא כל־שכן שהיתה שמחתו גדולה. ויותר ששמח על למוד הגמרא, זחה דעתו, שנתכבד לשבת בין התלמידים הגדולים והיות כאחד מהם, ולפיכך הרים ראשו וזקף חוטמו והיה גדול בעיני עצמו מאד!

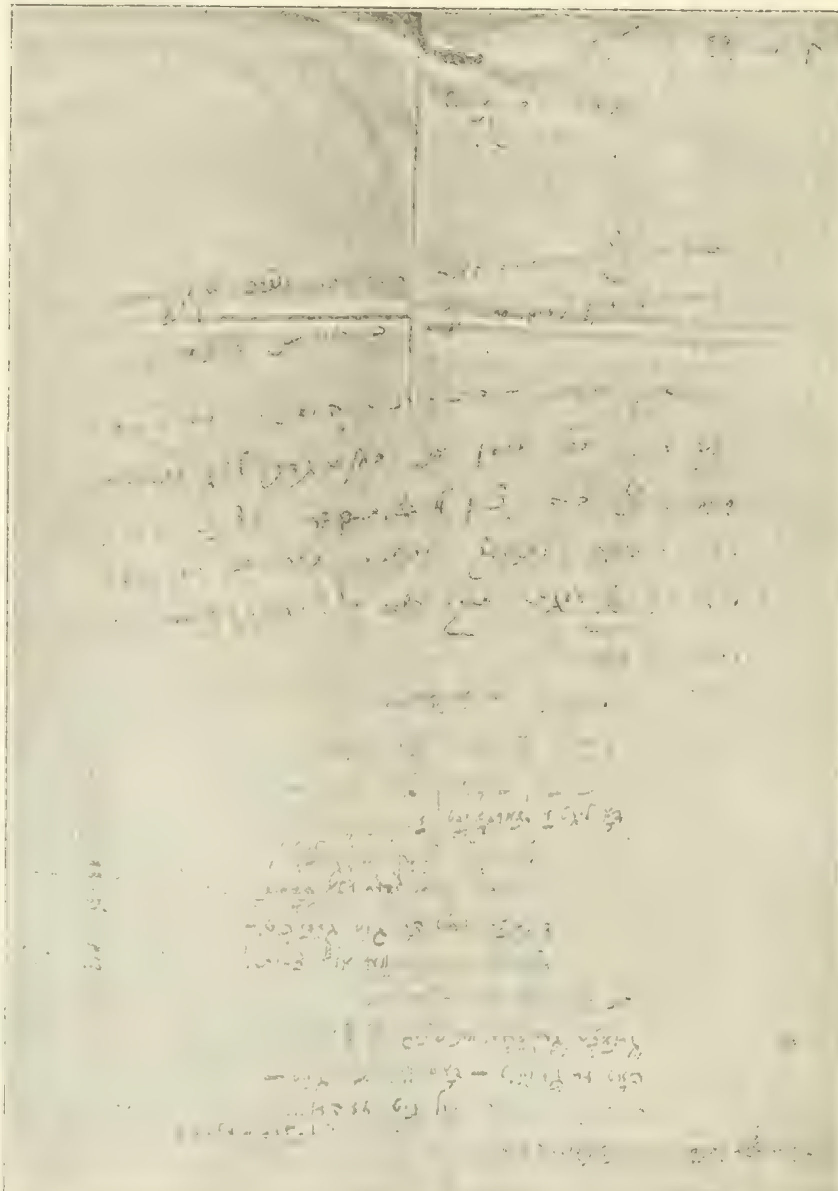
רב חיים המידווידיוקאי לא בגפו בא מעיר ראקיטנה, אלא הביא שני בניו אתו: האחד אברך הגון, אברמיל שמו, שפיקה מחודדת לו בגרגרתו וקולו נעים בתפלה, ולפיכך היה עובר בשבתות לפני התיבה, והשני, מאיר, אף הוא פיקה היתה לו בגרגרתו וקולו קול־נגינה נעים, אבל כנגד זה לא היה כהו יפה בתיר כלל, כמוהו כבול־עץ ממש. עמדו וקראו לו שם: „מאירל־גוי". אמנם שם טוב זה אינו נותן כבוד לבעליה, ואף־על־פי־כן לא בהלו בו חבריו ולא התרחקו ממנו. נער הדש, שבא מעיר ראקיטנה ובן־הרב הוא, אין דוחים אותו בשתי ידים. ולא עוד, אלא שמעלה יתירה היתה לו למאירל זה, שהיה מזמר ושר בשירים בקול נעים מאד. ואולם במקום שאתה מוצא מעלתו של מאירל, שם אתה מוצא גם חסרונו. טבע היה בו כטבע המזמרים הגדולים אנשי־השם: לא היה שר חנם אין כסף. רצונך ליהנות מנגוני שירו תשלם במיטב כספך. כל שיר מחירו פרוטה. ואם אין לך כסף, תצא ידי הובתך גם בתפוח. בשעת הדחק — גם חצי תפוח, או שני שזיפים, או שאר מיני תרגימה ירצו, ובלבד שלא תתאוה להנאת־חנם! אבל בשכר זה היה שר לפני חבריו את שיריו בקול נעים וברגש רב כל־כך, עד כי לא מלאו אזניהם משמוע.

כִּי אֵצֵא הַחוּצָה בְּאִישׁוֹן הַלָּיְלָה,
אֶשָּׂא אֶת־עֵינַי, אַבִּיט לְמָעְלָה,
אָז אַקְשִׁיב בַּדְּמָמָה
קוֹל קוֹרֵא בָרָמָה,
קוֹל קִינִים וָהֶגֶה וָהִי:
„אַלְלַי לִי!..."

כל הנערים עומדים סביבו ומקשיבים, כולם מחרישים ונפעמים, עוצרים נשימתם מרוב מתיקות והמית־הנפש, והוא עצמו — לא כלום! כמיודי כזמיר, המשורר ביער!

ולא זו בלבד. מאירל ידע פרק גם בניגוני התפלות של הימים הנוראים והיה מזמרם כחזן זקן ורגיל. פעמים, כשאביו רב חיים, כרגיל [illegible] הרב, היה יוצא לרגע החוצה, מיד היה מאירל [illegible]

ועושה את מפת השלחן טלית להתעטף בה, עומד ופניו אל הקיר, מנענע את גופו לפניו ולאחריו ונותן קול בנוסח הסליחות: „אל מלך יושב על כסא רחמים!"— וכך הוא קורא והולך במהירות רבה עד שמסיים בקול

תמונת מכתבו של יצ' ב־ערינב בדבר ציון מצבתו בעברית.

רם ובניגון ממושך: ויקרא ־א—ב־ש־ם..." פתאים נכנס הרב:

— מה־זה? וכי אומר אתה לקרוא בגרון ידי־שתגע בעצם היום לעיני חבריך? קרב־נא הנה, משומד. השתטח כאן על הספסל, ודעת טעמו של בטול תורה!...

ומאידל אינו מסרב הרבה, נגש ומשתטח לפני אבי הרב על הספסל ומקבל יסורים מתוך שתיקה.

ולא בנגינה בלבד הצטיין מאירל המירוודיבקאי.

הבריו: היה מתחפש לפניהם, לובש צורות משונות ומשחק כמה וכמה משחקים נאים. „מכירת־יוסף", „יציאת־מצרים", „עשר מכות", „משה רבנו ושני לוחות־הברית" — אלו היו משחקיו, שהיה משחק לפני התינוקות בבית־רבן.

פעמים היה מתחפש ועושה עצמו גזלן: מטה ארוך ביכינו, קופיץ, זה סכין־הבשר של־אמו, על מתניו, תחוב באבנטו של אביו, רגליו יחפות, מכנסיו מופשלים למעלה ועיניו — עיני גזלן ממש. שלום בן־נחום בן־זאב היה עוזר כנגדו, מתחפש בלבושו של יהודי דך ונכלם, עני המחזיר על הפתחים. על שכמו, מתחת לכיעילו, טפול כר קטן, המשמש לו במקום חטוטרת, מגבעתו שמוטה לצד אחד, והרי הוא צולע על ירכו, פושט יד ומבקש נדבה. בהליכתו הוא תועה מדרכו ונכנס ליער. עצי היער — אלו הנערים. תועה העני, הוא שלום בן־נחום בן־זאב, ביער, מגשש בין העצים, עומד כפוף ונדכה, מתבונן לצדדים ומבקש מוצא — והנה פגע בו פתאום מאירל הגזלן. מיד עומד הגזלן ומוציא סכינו מן האבנט, מניפו תחילה על ראש [illegible] לפני שיר נאה, [illegible] יונית.

„דאוואי דיע־ע־נגי! דאוואי דיע־ע־נגי!“ *

בוכה העני העלוב, הוא שלום, בוכה ומתחנן לפני הגזלן, כי יחמול עליו ולא יקח את נפשו ממנו. „אב לא למעני, — אומר היהודי האומלל בדמעות־עינים — עשה למען אשתי ובני, שלא תהיה, הלילה, אשתי אלמנה ובני יתומים“... ואולם הגזלן, הוא מאיר, מקשה את לבו ואוטם אזניו משמוע. עומד הוא עליו בחמת־רצח, אוחז בגרגרתו ומפילו לארץ. אותה שעה נפתחה הדלת והרב נכנס לתוך הבית:

— מניח אני לזה, — אומר הרב ורומז בידו על בנו — שמומר להכעים הוא ואין לו עוד תקנה. ואולם אתה, תכשיט נאה, בנו של נחום בן־זאב, איך הגעת אתה לכך, שהתחברת אל משומד שכמותו לעשות אתו מעשים אשר לא יעשו?...

אין זאת כי נבואה נזרקה אז מפי הרב רב חיים: אמנם כעבור שנים הרבה, לאחר שגדל מאיר בנו ונתפרסם בכל העולם כאחד המזמרים הגדולים בתיאטראות שלהם, לא עמד בנסיון ועשה מעשה ועבר על דת אבותיו... ואף־על־פי־כן חייבים אנחנו לספר בזה גם את מקצת שבחו: במצות כבוד־אב היה זהיר כל [illegible] לכל פרטיה ודקדוקיה. מלבד שקנה בית לאביו הזקן בעיר־מולדתו ראקיטנה [illegible] ישיבתו בכבוד, עוד היה בא אליו בימי הקיץ לבקרו ומביא מתנות לכל בני המשפחה, והרב רב חיים, שלא ידע כלל את המעשה, אשר עשה בנו, כדי לזכות לעטרת מזמר בתיאטראות־המלך, שבע עונג ונחת באחרית ימיו... ואולם נחזור־נא אל ימי־הילדות, עת שמאיר המידווידיוקאי לא ידע עדיין ולא העלה על דעתו, ואפילו בחלומו לא ראה, כי יבוא יום ויתפרסם בעולם [illegible] מ י כ א ל י פ י מ ו ב י ץ מ י ד ו ו י ד י ו ו יהיה נשא על כל לשון.

[illegible]

לא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב

מאת

ד״ר נ ח מ ן ס י ר ק י ן.

אחרי התקופה של התמרמרות וקצף, של שנאת־חנם ורוגז־לב בספרותנו באה התקופה של שלום ואהבה רבה. הרגשה חדשה, אשר לא שערו אבות ההשכלה וההתבוללות, נולדה בהתקופה הזאת, ותהי הכח היוצר של השירה והספור, של החקירה והפובליציסטיקה, של הכרת החיים ושנוי החיים. הרגשה של המילה וחבה יתירה להעם, הרגשה של סליחה ומחילה להעם, של טמיעה והתבוללות בקרב העם ועם העם. והרגשה זו התחילה לאחות את קרעי הדור ולרפא את פצעיו הפנימיים ולגאל את הנשמה העברית משנאתה לעצמיותה, שנאה שבאה ממבוכת ־ נפש ורפיון ־ רוח. בשלום ־ עליכם התגשמה ההרגשה הגואלת הזאת.

שלום־עליכם הוא יוצרה של התקופה המחדשת בספרותנו. לפני שלום־עליכם רעם שיר הקצף וחרון־האף, שיר־התוכחה של נביאי ההתבוללות. בוגרוב ורבינוביץ ברוסית, מנדלי מוכר ־ ספרים ולינצקי ביהודית, ואפילו גורדון וסמולנסקין בעברית הפכו את כנורם לקשת ושלחו את חציהם אל לב כנסת־ישראל הנסערה והשדודה. תמונה משונה ונוראה השתרעה לפניהם, תמונת רחוב־היהודים, המלא יאוש, שעמום, לחץ, בערות, חושך, אי־סדרים ופרעות. קרן של תקוה והתעוררות לא חדרה אל הרחוב הזה, וגם המאור שבתורה הועם ונרה כמעט כבה. ונפש העם התמוגגה מרפיון־רוח, מחסרון בטחון, ממבוכה פנימית ומלחץ משנאיו ומנדיו. אז באו המשכילים, ותחת להצדיק את הרבים הצדיקו את הדין על עמם ועמדו להוכיח את רחוב־היהודים בחמה נסתרת ובהלצה גלויה. פרוע [illegible] אין בו מתום, ורק מיתתו הלאומית תהא כפרתו. מחוץ להתחום יש אורה וצדק והתקדמות וחיים, אבל התחום עצמו עוטה מעטה של חושך, שקר ורקבון. נפרוץ את הגדר ונצא מן האוהל הצר החוצה, ויכנס האור מן החוץ האהלה, ונטהר מטומאתנו בטמיעתנו בקרב עם־הארץ, בתוך הקולטורה והחיים שלו.

כמה מכוערת היא תמונת החיים היהודים בהתחום, כאשר תאר אותה בוגרוב בספורו „כתבי עברי“! שורה [illegible] של רוכלים, נוכרים, זייפנים, שוטים, מבלי־עולם, חסרי נמוס ודרך־ארץ, אשר קללה הם להארץ ולהעם שבקרבה, עוברת לפנינו ומעוררת שחוק הבא מישאט־נפש. וגם רבינוביץ, המחבר של „המנורה“, זה הסופר בעל הנפש הרכה, התם עם עמו, אף הוא רואה ברחוב־היהודים רק אי־סדרים ופרעות, אשר רק העניות [illegible] מכפרים עליהם. מנדלי מתרעם ומתקצף

בכסלון שלו, מוכיח את עמו בלעג שנון, ומרירות יוקדת שפוכה על כל תמונותיו ותיאוריו. אמנם נכמרו נהומיו על כנסת־ישראל, שנמשלה לסוסה, בשביל רוב פורעניותיה ותלאותיה. אבל אשמה הכבדה בגולה, מפני שהולכת היא במחשכים, בדרכים עקלקלות, ומדרכי המדינה, דרכי אורה והשכלה, תמנע רגליה. והנה גם סמולנסקין, נביא התחיה באחרונה, היה בראשונה תועה בדרכיו, וכל גבוריו היו תועים בדרכי החיים, תועים ומתעים, אומללים ואסירי־עוני בעמק־הבכא של רחוב־היהודים, המכוסה בערפל. ו„קוצו של יוד“ של גורדון, זו התוכחה הילדותית של משורר גדול, אשר הלך שבי אחרי השטות הראציונאלית של העת, שלפיה היו המסורה והדין והרב מכשול החיים, הצעיר הלבוש מהלצות, הפורט על הכנור, כדרך כל הארץ, — גבור החיים, ו„האשה העבריה אשר מי ידע חייה“ — קרבן החיים.

אך הנה התעוררה, לרגל התפתחות החיים ברחוב־היהודים, הרגשה של חנינה, של חמלה רבה, של סליחה ומזירה בקרב מישבי העירה, ובערבות ההרגשה הזאת האיר אור חדש על כל הפנות הנדחות, על כל החורים והסדקים ועל כל המבואות האפלים של העירה. בנשמתו של שלום־עליכם מצאה ההרגשה הזאת את גלויה האמיתי. בשכל עליז, שנובע מתוך הבנה עמוקה ואהבה רבה, הביט המשורר החדש על חיי העירה, על טפוסיה, תמימותיה, מנהגיה ומהתלותיה. וכל הטפוסים שנו את אופים וצביונם תחת קרני האור החדש, שנגהו עליהם. שירה חדשה הם שרים יחד עם המשורר, שיר עליז של שחוק גדול, של שחוק מתוך אהבה, שיר גאולה ופדות, הפודה את הנפש מן הזוהמה והעקמומיות, מן הסנורים, מן הקטנות והדלות של קוצר־דעת ובערות.

הנה לפנינו טוביה החולב, זה הטפוס המשונה של כתריאליבקה. לפני בוא שלום־עליכם היה טוביה זה בספרותנו אחד מן הטפוסים המבלים את העולם. סובב־הולך הוא לרגל מסחרו, שרק בדרך מקרה הוא ממין אחד וצבע אחד לו, ואילו בטבעו עלול הוא להשתנות ולהתחלף בכל שעה ושעה ולסחוב את בעליו מעמק הבכא למרום־הרים. והכל בשביל התרמיל המשונה, שההיסטוריה שמה על שכמו של טוביה, תרמיל בן אלפים שנה, המלא קולטורה וקטעים של קולטורה, תרמיל של פגורים, מאמרים, הקירות, פיתרופיה, דרודים, הרגשות, רצון וניצוצי־רצון. וטיבו מתהלך בתרמילו במבואות החיים והוא משתמר ולפלא בעיני כל, ומעורר פחד ותמהון ושויון־נפש ובוז ושאט־נפש. ואחיו בעצמם, עצמו ובשרו, התנכרו לו, שכחו את צור מחצבתם והביטו על טוביה בהתמרמרות ובקצף ובעין לועגת. עד שקם המשורר, ובשכלו העליז הכיר את טוביה המשונה ואת טיבו, ויגלה לנו את כל לבבו ואת כל נפשו, את הדרו, את הריפותו ואת רצונו העתיק, ויפתח לנו את תרמילו הנצחי — ורהובנו נמלא אתמוספירה קולטורית ישנה־חדשה, כמים לים מכסים. אמנם טוביה זה החולב סתירה הוא בהחיים המודרנים, שחותמם פשטות והדרגה, יען כי סולמו של טוביה מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. אבל הסתירה נפתרה על־ידי השכל העליז של המשורר, על־ידי השחוק הגדול של טוביה ושל שלום־עליכם ושל כל המסובין. כי הנה בשעה שהכרנו את אי־ההתאמה במצב והודינו בה בצחוק של רצון, מצאנו את פדות נפשנו.

והנה מנחם־מנדיל, זה הטפוס המצוי של העירה, שיסודו ברוח וסופו ברוח, שאיננו ראוי ומסוגל לשום דבר, ואף־על־פי־כן מתעסק הוא בכל דבר שבעולם, החל בפרקמטיה וכלה בספרות ובשדכנות, עד שהוא מתגולל באדמת מעבר לים באמריקה. העירב של פשטות והדרגה—פעם הוא ירא וחרד מפני מנחם־מנדיל ופעם ממלא שחוק פיו למראהו, הכל לפי מזלו של הטפוס היהודי הזה. מנחם־מנדיל הוא המקור של כמה יצרים רגשיים, מבהלות אי־נבונות, דעות, שגיאות, שנאה־וקנאה, המתרגשות בעולם כנגד היהודי הנצחי. יחד עם הב״יו, טוביה החולב ויתר טפוסי שלום־עליכם, בנה מנחם־מנדיל את קנו בהחורים והסדקים של החברה הכלכלית, ומשם הוא פורש את רשתו ומוציץ את לשד הארץ. כך היתה תמיד דעת העולם על מנחם־מנדיל, והעולם התרגז עליו, והיהודים המודרניים התביישו למראהו. והנה הציץ על מנחם־מנדיל זה השכל העליז של המשורר השוחק, ומנחם־מנדיל חדש קם לפנינו. מנחם־מנדיל המהין, המרהיב־עוז, ההריף, שאינו חת מפני המכשולים, השואף לחדשות, הלועג להעולם ולפשטותו, המעמיד על זכותו הטבעית בהחברה האינ־דיבידואלית, מנחם־מנדיל הכופר בנימוסי דרך־ארץ במשא־ומתן והמתקיים בשביל זה עלי אדמות. ואם סתירה מתגלית אצל מנחם־מנדיל בין הרצון ובין היכולת, ומתוך הכרת הסתירה אנו נדים לו בראש ובנייים מפניו בשאט־נפש, — ובא ההומור, השכל העליז, ופותר את הסתירה. טהור הוא מנחם־מנדיל, יען כי הכיר את עצמו בשחוק גדול, ואשמתו לא אשמת עצמיותו היא, כי־אם אשמת החיים, הטראגידיה של האינדיבידואליות.

וכמו אשר טהר המשורר ברוח אהבתו הרבה ושחוקו הגדול את הטפוסים המשונים של כתריאליבקה מן הזוהמה, אשר טפלו עליהם, יען כי פתח את לבם והריק את נפשם לעיני כל העולם, כן הקדיש את כל מהלכיה של כתריאליבקה ומנהגי החיים שלה, אשר השכינה סרה מעליהם בהעת המודרנית. שבתו של ישראל נעשה בימינו חול, והקדושה שלה נתרוקנה מכל תוכן ומכל אמת. ובא המשורר ופתח את התרמיל בן אלפי השנה, שהתחיל להעיק על כתריאליבקה, והריק

את תכנו מכלי אל כלי, מכלי ההוקה אל כלי השירה,— וראה זה פלא! השבת, והפסח, [illegible] והפורים, ומשלוח־המנות, והמשחקים [illegible] [illegible] ובעל־התקיעות, ול״ג בעומר, [illegible] הקשת של ל״ג בעומר, והחנוכה, ומעות החנוכה, וכל הטפוסים שמסביב להתרמיל — החזנים, והבדחנים, והשדכנים, ושאר כלי־הקודש, — כולם הוארו באור של צדק ושל יופי מצוין. המשורר הפיח את נשמת השירה בהגרמים, והנה הם מזהירים כמרגליות וכאבני־חן בשלל־צבעים של השתוקקות־הנפש, של צער־הנפש ושמחת־הנפש — הנפש הנצרית של ישראל סבא.

המשורר גאל את עמו במתנת שכלו העליז והשיב לו את פדות־נפשו. אחרי שלום־עליכם תפתמנה כל האשמות, הבדויות על כתריאליבקה ויושביה. שיקוק של שכספיר, ה„זשיד" של טורגניוב והאשמה של קאנט [illegible], כי היהודים מוצצים את לשד הארץ — בטלים ומבוטלים מעתה ועד עולם, אחרי אשר שלום־עליכם תאר את כתריאליבקה ותמונותיה בצבעים של אהבה והומור. ולא זו בלבד. כי העולם ישתומם ויתבייש כאשר ישוה את התמונות של שלום־עליכם אל התמונות [illegible] העברית תשאב ממקור שלום־עליכם לא רק מעיני חדוה וגיל, לא רק נחמה ושלום, כ[illegible] גבורה וכבוד, עוז רוח ואומץ־לב.

בתקופה הראשונה של הספרות העברית, כאשר התנגחה כנסת־ישראל [illegible] הראשונה עם הקולטורה [illegible] גזרו והצדיקו את [illegible] לשחורית, וקם המשורר [illegible], בעל השחוק המבהיר, וירגיש בנפשו את אהלי יעקב ואת משכנות ישראל בהרגשה של אהבה רבה, — [illegible] מצוינת נגלתה מנחבואיה. כי חנן הטבע את המשורר בחמלה גדולה ובעין טובה, ולא הביט און ביעקב ולא ראה עמל [illegible].

קרכתריבקה של הכתריאלים

מאת

[illegible]

א.

שלום־עליכם הוא האמן היותר גלוי, מחוור ומפורש שבספרותנו. אין בו שום מקום סתום ונסתר. יצירותיו הן [illegible] נפתחות ונקראות על־ידי כל מי שיודע לקרוא פסוק בכתבנו. וכאן אתה מוצא את

[illegible]: באור תדיר ומצוי, באור המעשים שבכל יום, צפה וסקר את עולמנו מסופו ועד סופו. עינו היתה בכל. כמעט אין לך טפוס והזיון כללי בחיינו, שלא [illegible]. ב„שמואל שמלקים", במקום ששלום־עליכם מספר באירוניה על הגיובלו בלשון נסתר, הוא אומר: „מימיו לא העלה פיל בקופה של מחט. ואף־על־פי־כן, הבה נגיד את שבחו של אדם שלא בפניו: עבודה זו, שהוא הקדיש גבורתו את חייו וכחותיו ולשד־עצמותיו, [illegible] [illegible] ומבחר־נפשו מכל שם, כדבורה זו, הנושאת את דבשה המעט אל כוורת־הדבורים הגדולה. לא היתה אף שעה אחת בחייו, שיעמוד פתאום באמצע הדרך ויקשה קושיה המורה מעין זו: למי הוא עמל? למה הוא מקריב את כל כחותיו לכתריאליבקה וליושביה הכתריאלים?... אלמלא הייתי חושש, שאפגע בכבודו, הייתי מדמה אותו לפרה, המינקת את עגלה מבלי העמיק חקור: טרחה יתירה זו למה לה?"...

שלום־עליכם הוא האמן העברי היותר שלם ותמים ב ה נ א ת י צ י ר ת ו. כח אינסטינקטיבי חי בנפשו, שהבה ברוחו והחפז ליצור. ו„כדבורה זו, [illegible] שאת את דבשה", נשא גם הוא, בלא חשבונות [illegible] והתחכמות יתירה, את דבש־יצירתו. וכעץ־פרי זה היה יונק לשדו מאדמת כתריאליבקה ונושא לה את [illegible] [illegible] אמנותו [illegible] כאשר [illegible] המעין את מימיו. שפעת רשמים, דמויות, טפוסים והזיונות קלטה נפשו; היה מלא וגדוש הסתכליות, רשמי חיים, מאורעות ואנשים, ואת הכל זכר ושמר בלבו, לא אבד אף טפה אחת, והכל הסתנן ברוחו ההרמוני ובטבעו האמנותי, נצרר בתמונות מאירות, בשרטוטים נאמנים וקלים ובמונולוגים נפלאים.

הבלי־לידה ממושכים ומיגעים לא ידע, תחת עול יצירה קשה לא רבץ. קל ומהיר היה ביצירתו—„ששה בכרס אחד", — כי שלטו בו הברכה והשפע. עתרת [illegible] [illegible] אחד [illegible] לצאת ראשונה לאויר העולם. בלבו של האמן הגדול הזה היתה ההרגשה הטבעית, כי חמדה גנוזה בנשמתו, ובקרבו מתרגשים [illegible] [illegible], [illegible], והיה חס על עתו וממהר להריקם אלינו...

„אמר המחבר: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] דים, אתה מוצא מיני [illegible] [illegible] מעולמנו, שפותחים והולכים. כל המצייר נפש ח י ה מישראל, גורם הנאה לדורו; וכל המעמיד ציון לאלה הבריות המסתלקות — כאילו קיים עולם מלא.

---

* כל הלקוטים, המובאים במאמר זה, לקוחים מתוך כתבי שלום־עליכם ה ע ב ר י י ם בתרגומו של י. ד. [illegible]

[illegible]. הבריות היו עומדות לפניך ותובעות תקונן: „ציירנו, כתבנו בספר, למען ידע דור אחרון"... („בין אדם לחבירו").

כתריאליבקה עם בריותיה ופרצופיה, צלליה ואורותיה היתה כאש בעצמותיו ולא נתנה לו מנוח. מצאה בו כתריאלבקה את גואלה משחת, מטמיון, והאיצה בו לקבוע לה זכרון לדורות. והוא, „כוכבה היחידי, נענה לה וגרם הנאה לדורו"... ואין בקרבנו אף סופר אחד, שיוכל להדמות לו בנידון זה. ודאי, שגם רב מנדלי ופרץ קיימו „עולמות מלאים", אלא שאף אחד מהם לא גרם הנאה וקורת־רוח לדורם, כשלום־עליכם.

ב.

גדול הוא שלום־עליכם בהיקפו האמנותי. הוא לא העמיק, אלא הרחיב את יריעת חיינו, לא הרכיב, כי־אם הרבה טפוסים ופרצופים. בריותיו השונות, ויחד עם זה — הדומות זו לזו, אינן [illegible] ומתפתחות הרבה בכתביו: אינן משתנות, אלא נמשכות. כולן אינן אלא המשך מרומאן אחד, שכתריאלבקה שמו; רומאן, שאין בו גבור ראשי, או, יותר נכון, שכתריאליבקה היא גבורו.

הסבא מנדלי רצה לתת לנו את ה„תמצית", את הנקודה היהודית; הוא נתן לנו ראשי־פרקים של הפסיכולוגיה היהודית. ואילו שלום־עליכם נתן לנו את היהודים, ואתם גם את הנקודה היהודית; נתן לנו את הפרקים גופם. דומה הוא רב מנדלי לסוכן־נוסע, הבא ומראה דוגמאות מיהודי־כתריאליבקה, ושלום־עליכם בא אחריו והסחורה גופה — הכתריאלים „על קרבם ועל כרעיהם" — בידו. לפיכך כסלון של מנדלי בנויה אבן על אבן, אריח על־גבי אריח, קו לקו במדה ובמשקולת, בלא חסר ובלא יתיר, וכתריאליבקה של שלום־עליכם פרועה ובת־חורין. מתלבטת על כל הדרכים, אופפת אותך מכל הצדדים ושוהפת בזרמיה הרבים ובשטפה העקלתון. מלאה היא [illegible] ותנועה, מרחשת וצועקת, מרטפת וציבטת, צוהקת ומתלוצצת וגם מתעצבת, והכל בבת־אחת — כדרכה של כתריאליבקה המבולבלת...

שלום־עליכם לא קבץ את נדחי־יהודיו למרכז אחד, לא דברים רצים קוליקטיביים אחד, אלא הוא משרך אחריהם על כל עקלקלותיהם ונגלה אתם בכל אשר ילכו. הדמות הכללית, הטפוס הקולקטיבי יוצא מאליו, בשורה אחרונה, בסך־הכל של הפרצופים והטפוסים הרבים והשונים, אשר העביר לפנינו.

שלום־עליכם לא התנשא על העם ולא עלה לאיזו פסגת־אידיאה להשקיף ממנה על „הנקודה הזעירה בכדור הארץ", אלא כאחד מן העם הלך אחריו, והיה למאספו הנאמן. הוא לא הרחיק את אהלו מיהדות הכתריאלים. הוא תמיד בא בכליהם ובקרבם ובענוה וברעות, כאחד העם, ידבר אל אחיו הכתריאלים. „ידידי הקורא" — זהו הטון הרגיל, ששלום־עליכם פונה בו אל קוראיו. ברוח־נדיבה, בעין טובה וביד רחבה יחלק את אושר־יצירתו את קוראיו. נדמה לפעמים, שעדת כתריאלים נקבצו סביבו בשבת אחרי סעודת־הצהרים, והוא עומד בתוכם, מספר לפניהם בשפתם וכדרכם, מהנאם הנאה רבה, ואף הוא נהנה עמהם...

לפיכך אין גם סגנונו קב ונקי, כזה של רב מנדלי, אך הוא מלא תנועה וחיים. נובע ספורו בשטף חי, שהן עקיצות קונדסית ופקחות שרוי עליו, ובאריכות נעימה מיישבת את הלב, אריכות, הבאה לא מעוני התוכן וקוצר הענין, אלא משפעת היוניות שובבה ומזורזה: אריכות, המוסיפה איזו קלות, רחבות־הלב וזחיחות־הדעת...

—

ג.

השתתפות [illegible] ובטוי מלא מצא לו האופי היהודי בכתבי שלום־עליכם. נראה כאן האופי העברי בכל יפיו וקלקולו, באורו ובצלו. ואין להכחיד: מרובה הצל על האור...

ראשית כל — להג הדברנות. תשעה קבים של שיחה בטלה. פשוק־שפתים וגבוב־דברים סתם. [illegible] מן „פישקה [illegible]", „טביה החולב", „מנחם־מנדיל בעל־החלומות" עד הנשים יכל הבריות הרבות שבכתריאליבקה, — כולם ממטירים מבול של מלים, מלים שאין בהן שום צורך ושאינן מכוונות כלפי שום ענין מעשי, אלא באות למלא את הריקניות שבלב ולהאפיל על רפיון־הרוח.

„הולך ומריק על לב שומעיו את מבול ספוריו, בנחל שוטף, כמעין המתגבר. משל למה הוא דומה? לאותם המכשפים, האוחזים את עיני הבריות בלהטיהם, עומדים ומושכים מתוך פיהם פסי־צבעונים, ההולכים ונמתחים עד אין קץ ואין גבול, הולכים ונגלמים לעיני הרואים ונעשים ערמות־ערמות של פסים" („נסתלקו"). וכערמות־פסים אלו, כך גם מבול הדברים של הכתריאלים אין לו שום ממשיות ואחיזה בחיים, אלא בא לאחוז את האוזן בלבד.

ודאי, שעשעניות המוח העברי, שבלי החי, המתישב בנקל וממהר לעמוד על כל המתרחש סביבו, גורמים לידי דברנות זו, אף יש כאן הרבה גם ממדת־נשים. אותה המדה, הבאה מתוך דלות־המעשים ורפיון־הרצון, מתוך האופי הפאסיבי של המסתכל המושפע והבלתי־משפיע על החיים.

סגולה זו אנו מוצאים גם אצל העמים הסלאווים, ביחוד אצל העם הרוסי. גם בפיותם עשירה בגבורים, שאין כחם אלא בפה. גם ה„רודינים" ימנו על משפחת

הדברנים, שהעיקר אצלם לא המעשה, אלא המדרש הנאה. גם הדברנות, ה„גבורה שבפה", של הרוסים באה להם מתוך חוסר כשרון־המעשה וחולשת הרצון.

השיחה הבטלה של הרוסים, אם כי נבוכה היא לגבי המציאות והעולם החיצוני, הרי עשירה היא כלפי פנים: יש בה, לכל־הפחות, איליוזיה אישית, מעוף־הרוח של הגבור החולם, כי באה היא לספק צורך נפשי פנימי, והרי היא יותר אימוציונית ואינטימית. ואילו הכתריאלים מדיינים ומתבדחים זה עם זה לריק, רק כדי לבלבל את הרוח ולבלות את הזמן.

פועלת כאן בשטף הדבור שלהם אי־המנוחה של הטבע השמי, המנענעת את הידים ומטלטלת את כל הגוף טלטלה בלתי־פוסקת, ולא תרפה גם מן הלשון... אי־המנוחה הזאת, שיש בה מחלוש־הכח, מקצת רגשנות יתרה ברבנית של נשים. אי־המנוחה המזרחית, המתרגשת לא מתוך הרצון היוצר, כי־אם מתוך הרוח הנכאה של ה„עני ממעש", המהפה בשאון המלים על ריקניות חייו. מדה זו אתה מוצא גם אצל בני־גזעינו הערבים, שממעטים בעבודה ומרבים בבטלה ובשיחה, שאינם יודעים איך להעביר את היומם ולהאדיר את כבודם, ויודעים זה מימיהם כי מאין כמוהם להעשיר את שיחותיהם ולהנעים את מדברותיהם.

והלהג האופיי הזה הוא שגרם הרבה גם למגפת הפסוקים, שעברה את כל הכתריאלים. כולם, מנער ועד זקן, מבור ועד בר־אורין, מאיש ועד אישה— כולם בפסוקים ו„במאמר מיללים". כולם לא יפנו ימין ושמאל מבלי שיפסקו פסוקם. ואפילו אלה, שאין להם גם ביותר ב„אותיות הזעירות", משתמשים בשעת הדבור בפסוקי־עם, שחצים יהודית וחצים „תרגום אונקלוס". ה„כמו שנאמר" היה למחלה נפשית, למין פכיון לאומי, שאין לו תקנה. אין לך עונג יותר גדול ליהודי מכתוב, שנאמר בשעתו ובמקומו. ואין לך הוכחה נאמנה לכתריאלי מסמוכים, שאתה דורש ממקרא מפורש. המקרא היה לנשמת־אפה של כתרי־איליבקה, התלכד יחד עם חייה, — ויצאה בריה רוחנית ביטנית, שאין דוגמתה בעולם.

„אי, רב טוביה! — הוא אומר לי — אני לא הספקתי עדיין להשמיעך דבר וחצי־דבר, ואתה כבר פתחת במדרש־תנחומא! אכן, הוא אומר, קשה שיחתו של אדם אתך, רב טוביה, כקריעת ים־סוף ממש! מבול של מדרשים, הוא אומר, אתה מביא לעולם!"...

אי פשר רבנית, הדור ובית כבירה בין קרעי־הקרה, וסכנת־מות מרחפת על ראשו, וכל עצמותיו תרעדנה מפחד, — ובשעה זו הוא מהרהר בפסוק: „צללו כעופרת במים אדירים"...

ואחר הלהג באה העקמימיות שבלב והחריפות היתירה והבלתי־נורמאלית, אשר בדרכי הדבור המשונים והנפתלים של הכתריאלים, בלשון „סגי־נהור" שלהם ובהתממותם מתוך ערמה, ובכל ההיתול שבשפתם הנלוזה. כתריאלי, מעיד שלום־עליכם, אם אינו מאמין לשבועתך, לא יגיד לך את זה בלשון בני־אדם פשוטה „איני מאמין לך", אלא יערים ויתגרה ויענה לך בחן ובנעימות ובבת־צחוק קלה על שפתיו: „בבקשה ממך, למה תטרח טרחה יתירה ותשבע חנם? נאמן אתה לי בלא שבועה"... או דרכי דבור כאלה: „כלתה נפשי אליך,— כלומר, לא אליך כלתה נפשי, אלא אל בתך!" או: „בעת ההיא וטוביה זה עדיין לא בא לעולם; כלומר: היה טוביה, אבל לא טוביה זה, כעין טוביה, אבל לא טוביה ממש."

ואחר כך — הפזיזות. „עמא פזיזא", הבהול במעשיו, האוירי ורועה רוח בחלומותיו. הפזיזות, שכמיה פנים לה. פזיזות האופי, המיקימה מתוכה מנחם־מנדלים הוזים, הרודפים כל ימי חייהם אחרי „עורבא פרח", אחרי חלומות בטלים ודברים שלא היו ולא נבראו. פזיזות, המתגלית באותה הצפיה הסתמית, הריקה, צפיה ל„נס", בתקית־השוא ובתוחלת־הרמיה.

„תקוה טובה זו „לכשירחיב"— אנו קוראים אצל שלום־עליכם — עיני כל הכתריאלים נשואות אליה זה ימים ושנים, מיום עמוד כתריאליבקה על תלה, ועדיין לא הגיעה שעתה להגלות"... („חתונה").

עוד בכתבי מנדלי אנו מוצאים יהודי כסלון, השוכבים פרקדן ואינם ניקפים אצבע ומתברכים בכל טוב וחולמים.

מכאן — פחזות ההחלטה, שאין לה שום יסוד במחשבה תחילה, ולפעמים אינה אלא סתירה לזה, שעלתה במחשבה תחילה במוחו של הכתריאלי. הנה „טוביה החולב" נמלך בנפשו, מחשב מחשבות, כמה עליו לדרוש שכר הובלה מאת הגביר ב„מעשי נסים", והוא אומר בלבו: „שקל אחד —יש לחשוש, שמא אפשר לקבל שנים, יאמר שנים — ודאי יביטו עליו כעל משוגע: שני שקלים על שום מה? ובכן? — „שלשה שקלים!" -- נזרקה מפיו. זהו רוח הספיקו־לאציה, המצפה ל„שמא יארע נס מן השמים". וכל מה שהדבר רחוק יותר מן המציאות, בה במדה הוא מתקבל יותר על לבו של הכתריאלי.

(סוף יבוא)

התרגום העברי של שיר־הערש „נומה, בני" מתאים אל הנוסח המפורסם, שבו מזמרים את השיר במקורו היהודי. — תרגום האפיטאפיה והצואה נעשה בידי י. ה. ברקוביץ.

מביעים אנחנו את צערנו הגדול למר י. ז. פרישברג ורעיתו על האסון הנורא, שקרה אותם במות עליהם, בטל ילדותו, בנם היקר בן-ציון. ירפא המקום את לבם השבור וינחמם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

דוד פרישברג ובני ביתו

תנחומים

אחנו מורי הת"ת החדש דברוקלין מביעים בזה את רגשי השתתפותנו בצערו העמוק של מנהלנו וידידנו החביב מר י. ז. פרישברג לרגלי האסון הנורא אשר קרהו במות עליו פתאומ ילדו הנחמד בן-ציון. ד' ינחמהו מאבלו ולא יוסיף לדאבה עוד.

ז. העללער	נ. ירושלמי
ה. קאמאנאף	א. פערסקי
פ. באשוק	י. ליכטערמאן
א. ל. שווארצבערג	ד. תודוס

משתתף אני בצערו הגדול של ידידי הנכבד י. ז. פרישברג למות בן-שעשועיו. המקום ינחם אותו בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

ד. פלדמן, הרטפורד קאָנג.

מביע אני את צערי הגדול למר פרישברג על אבדן בנו החביב. ינחמהו ד' בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

צבי ווינער,
יושב ראש לאגודת בני עם חי.

לחברה דבורה גפן בבני עם חי.
אני משתתף בצערך הגדול למות אמך מרת שנהמילהגפן. המקום ינחמך בין שאר אבלי ציון וירושלים.

שלמה צבי קנאבלער.

ברכות

אגודת „בני עם חי" מברכת את חברה מר רטנבבסקי לארוסיו עם החברה מרת חיה זקס. יהי רצון כי את חג נשואיהם יחגו בארץ האבות. לזכר ארוסיהם אנו נוטעים שני עצים ביער הרצל.

הועד הפועל.

אני מברך את החבר מר רטנבבסקי לארוסיו עם החברה מרת חיה זקס בהתגשמות כל שאיפותיהם בארצנו.
לזכר ארוסיהם אני נוטע עץ אחד ביער הרצל על שמם.

ישראל צבי ווימוצקי,
סגן יו"ר לבני עם חי.

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. JUNE 23, 1916 No. 17

HATOREN Published Weekly by HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc. (S. Abel, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y). 89-91 DELANCEY ST. NEW YORK Telephone Orchard 5882	מחיר „התורן" לשנה $3.00 לחצי שנה 1.50 לפתות מחצי שנה אין התתימה מתקבלת. הכתובת: Hatoren, 89-91 Delancey St., New York	SUBSCRIPTION RATES: ONE YEAR $3.00 SIX MONTHS 1.50 SINGLE COPY 7 CENTS Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

אל הקוראים

משבעה עשר הגליונות של „התורן" השבועי, שיצאו עד עכשיו, הספיקו הקוראים לראות ולהוכח, עד כמה מתאמצים אנחנו לעשות את שבועננו לאורגאן הגון מן המדרגה הראשונה, אשר ישמש מדור לבחירי סופרינו ועסקנינו ומרכז ספרותי אידיאלי, שישפיע מרוחו על נבוני הקוראים העברים.

במשך הזמן הקצר לקיומו של שבועננו קבלנו כמה מכתבים מטובי הקוראים העברים, המספרים בשבחו של „התורן" ומעידים פה אחד, כי לא היה עדיין בין העתונים היהודיים באמריקה שבועון, שידמה לו בתכנו המשובח, בסגנונו הנעים והמזהיר, בהטון המלא טוב טעם ודעת וכן בחיצוניותו המהודרה, המושכת את הלב.

אולם עם כל דברי החבה והתהלה, שהשמיעו ומשמיעים אותנו קוראינו לפעמים תכופות— על מה שאָנו מביעים להם את תודתנו מקרב לב — מוכרחים אָנו להגיד בגלוי, כי למרות כל זאת, רחוק מלבנו הרעיון להיות שבעי רצון מן „התורן" עם כל מעלותיו, שמנו בו הקוראים הנבונים. אדיר חפצנו הוא, כי „התורן" יעמוד על הגובה הספרותי האידיאלי היותר אפשרי. ובמדה מרובה תלוי הדבר בידכם, הקוראים! אלו היה כל אחד מכם מספיק לנו רק חותם אחד מבין מכריכם וידידיכם המבינים עברית, — דבר שאינו קשה ביותר, — הייתם נותנים לנו את האפשרות להגדיל את כמות „התורן" ולהעשיר את תכנו.

יקבל־נא כל אחד מכם על עצמו את החובה לרכוש במשך חודש ימים לפחות ח ו ת ם א ח ד על „התורן", וגדולה תהיה אָז הברכה, שתביאו ל„התורן" ומרובה תהיה קורת־רוחכם מעתוננו — עתונכם זה.

בכבוד רב ובברכת התחיה,

הנהגת „התורן".

VOL. III　NEW YORK, JUNE 23, 1916　No 17

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית　ניו־יורק, כ"ב סיון, תרע"ו　גליון שבעה עשר

פרשת השבוע

יַהֲדוּת וַאֲמֶרִיקָאִיּוּת.

מעל בימת־הלאומים של שני מוסדות יהודיים, הרחוקים בתעודתם ותפקידם זה מזה תכלית ריחוק, נשמעו בימים האחרונים דברים נמרצים נגד אלה מ„מטיבינו" המפורסמים, שלקחו קרנים לעצמם לנגוח את אחיהם הלאומיים על שאינם חפצים לותר על לאומיותם היהודית ולהחליפה באחרת נאה ממנה — בלאומיות האמריקאית. לכאורה, הרי אין שום יחס בין בית־המדרש לרבנים, הנועד להרביץ את תורת היהדות וחכמת ישראל בין צעיריה התלמידים, המתעתדים להיות רבנים בישראל, ובין ה„עדיוקיישאָנעל עלליענס", מוסד הנועד „לאמרק" את הנודדים היהודים, להפיץ ביניהם את ידיעת לשון הארץ ונמוסיה ולחבב עליהם את רוח הארץ ותרבותה. והנה הורא שני המוסדות האלה זכו, על־ידי נאומיהם החריפים של הפרופיסורים ראפאעל ופרידלנדר, להצטרף יחד למעשה גדול אחד: מהם יצאה הקריאה הנמרצה אל קנאי הפאטריוטיות האמריקאית שלנו: הדלו לכם מסובב בראש־הומיות בתיבת־המנגנים הקולנית והמיגעת ולנגן באזני בני־נכר על הפאטריאטיות הנפרזה שלכם. בתחומנו — תבן אתם מכניסים לעפרים, ומחוץ לתחומנו — אש־התופת אתם מציתים בהאשמותיכם על בני־עמכם.

יפים היו הדברים לשומעיהם ולמקרי העת האחרונה, אבל יפים ביותר הם למקום שנאמרו בו, לשני המוסדות גם יחד, כי אף־על־פי ששונים הם בתעודתם זה מזה מן הקצה אל הקצה, תכונה משותפת להם, המקרבת אותם אחד לחבירו ונותנת להם דמות אחת. בשניהם משתקפות בבהירות יתירה שתי צורותיה של מטבע האמריקאיות, כפי שהטבעה בבית־היציקה של אלה המכונים על עבודת־הקודש — להתאים את היהדות ואת היהודים אל האמרי־קאיות. שניהם מתיחסים אל האמריקאיות לא כאל נמוס מדיני־אזרחי, אלא רואים אותה בעין דת לאומית עליונה, שכל מי שאינו מודה באמתותה וקדושתה אין לו חלק באמריקה. וכלל גדול אמרו: הכל חייבים בכבודה של דת האמריקאיות, הכל — לרבות את היהדות המסורתית, לרבות אפילו את „חכמת־ישראל".

וכי יבוא אדם תם וישאל שאלה תמימה: ילמדונו רבותינו, מה הם החוקים והמשפטים, אשר תצוה אותנו התורה, שנתחדשה בבית־מדרשם של מחוקקי דת האמרי־קאיות מבני ישראל, למען נדע גם אנו את הדרך אשר נלך בה ואת המעשה אשר נעשה? — לא יקבל תשובה ברורה ומפורשה, מלבד זו, הנאמרת בדרך רמז, — כי באה היא לפשט את „העקמומיות" שבלב היהודי, המחזיק בלאומיותו, „להכשירו" אל חובותיו האזרחיות ו„לצרף" את יהדותו.

יתר על כן, מחזיקים הם טובה לעצמם, כי אין דרכם דרך פורצי־גדר ביהדות: אין דומים תקונים, הנעשים ביהדות לשם האמריקאיות, לתקונים, הנעשים בה לשם צרכי החיים והזמן. האחרונים מומם בם ואסורים מחמת חשש ריפורמה, ואילו הראשונים מותרים בלי שום חשש ופקפוק, ומתקניהם ראויים לשבח, מפני — שכך מחייבת דת האמריקאיות. מי שמסרב להכיר ברשותה וביפוי־כחה של האמריקאיות לחולל שנוי ערכים בחיינו, לשפר את המכוער ולקדש את החולין — סותמים את פיו ומשתקים אותו בטענה מכריעה, שאין לעמוד בפניה: מסירותו ודבקותו באמריקאיות מוטלות בספק.

מצד אחד נעשתה האמריקאיות אבן־בוחן לכשרותן של הלאומיות והיהדות המסורה, ומצד השני משמשת היא מקל־חובלים לרדות בו את הנודדים ובניהם שלא בגרו, כי ישנו את ארחות חייהם וישעבדו את נפשם ונשמתם שעבוד גמור אל הרוח השולט בארץ.

זה ימים ושנים, שמתאמצים מזכי־הרבים הללו לכפות עלינו את התורה האמריקאית שלהם, ולפעמים אינם

נרתעים לאחוריהם מלהשתמש בתחומנו ברמזים לא־דקים ביותר, כי־אם לא נשמע בקולם — מרה תהיה אחריתנו. כל טרחתם, שהם טורחים בתחומנו, אינה באה אלא כדי לקדם את פני „הרעה". ה„עדיוקיישאָנעל עללייענס", מוסד זה, המכובז בכל שנה לריק מאה ועשרת אלפים דולאר, לא בא כל עיקרו אלא כדי להניח את דעתם של מטיבינו ולהפיג את פחדם מפני הסכנה, המרחפת על כל היהודים, אם לא יזדרזו הנודדים ובניהם אחריהם ל„התאמרק" יפה על־פי התכנית, שהכינו בשבילם שומרי האמריקאיות. והנה, כשהיו שנים כתקונן, כבשו את קנאתם בלבם והסתפקו ברמזים לבד, אבל כשהתחילו מרגישים בעת האחרונה, כי סרה השפעתם מהם וכל עמלם עולה בתוהו, באו לידי כעס ויצאו והשמיעו ברבים את כל מה שהיה צפון בלבם זה ימים ושנים.

אם היה לתמוה כאן — הרי תמיה זו באה לא על רעותיהם של קנאי האמריקאיות, אלא על אופן בטוין המסוכן. הדעות היו תולדות מוכרחות מן התורה המזויפה של „מניחי האמריקאיות", שהעלו אותה למדרגת דת לאומית. ולהפצתן של הדעות המסוכנות האלה עזרו הרבה שני המוסדות, שמהם יצאה עכשיו המחאה החריפה נגדן: האחד הספיק להן את היסוד הדתי, והשני — את היסוד המעשי.

התחלה יפה כבר נעשתה על־ידי שני הנואמים הנזכרים, ששניהם נתכוונו לדבר אחד. ועכשיו אין לנו אלא לחכות לאלה, שיבואו למלא אחרי דבריהם ולמחות לא רק נגד הרבות המזיקות, אלא לגלות את זיופה של כל התורה האמריקאית, שכופים עלינו, מבלי שאל רשות ממנו.

אהבתנו לאמריקה נאמנה היא לא פחות מאהבתם של המכים בתוף בראש כל חוצות, אבל למדרגת דת לאומית לא נעלנה לעולם. מתגאים אנחנו ביהדותנו, שאינה סובלת „גרי־אריות", ולא כל שכן שאינה יכולה לסבול פ א ט ר י ו ט י ־ א ר י ו ת!"

היוצא והנשארים.

הד"ר פרידנוואלד, נשיא הפדרציה הציונית באמריקה, התפטר בימים האלה מהיות חבר ב„הועד האמריקאי היהודי" ובאר את נימוקי התפטרותו במכתב, אשר שלח אל אותו הועד. המכתב הזה ראוי לתשומת־לב מיוחדה גם מצד כותבו וגם מצד מה שנאמר בו.

מחבר המכתב, הנודע כאחד היהודים החשובים בארץ הזאת, היה אחד ממיסדיו הראשונים של „הועד האמריקאי היהודי" והשתתף בו תמיד השתתפות אקטיבית, ומעשהו האחרון בודאי יהיה לפלא בעיני רבים: אם במשך שנים הרבה יכול היה אדם כמותו, יהודי לאומי ובעל מדות דימוקראטיות מעולות, לעבוד במחיצה אחת עם חבורת המתבוללים של „הועד האמריקאי היהודי", — מה ראה עכשיו, שנפרד מהם? — תשובה מספיקה לשאלה זו משמש מכתבו הנזכר, שמקצתו אנו מביאים בזה.

במכתב־התפטרותו מדבר הד"ר פרידנוואלד בשבחם של מעשי „הועד האמריקאי היהודי" בימי השלום והשלוה, שראה בהם אז עבודה חיובית לטובת העם העברי. „אולם לאחר שפרצה המלחמה נתגלה יותר ויותר לעיני כל, כי הדרכים, אשר בהן הלך הועד עד כה, אינן רצויות בזמן הזה, והועד פסק להיות את אשר אָמר להיות — קבוצה של באי־כח היהודים באמריקה, המביעה את שאיפותיהם, ממלאה את חפצם ועושה את רצונם. הועד אטם את אָזניו משמוע אל דרישות ההמונים היהודיים והתיחס בבטול גמור אל גלוי השקפותיו של העם".

ולהלן נותן הד"ר פרידנוואלד טעם לאיחור התפטרותו עד היום. מקוה היה כל אותה העת, כי סוף־כל־סוף יכיר הועד בצדקת דרישותיו של העם, כמו שהכיר הוא בה על־ידי המגע־והמשא האינטימי שבינו ובין העם. ולפיכך נשאר חבר הועד עד עכשיו, בצפותו לשעת־הכושר, עת אשר יוכל להועיל ברב או במעט לידי הבאת שלום בין שני המחנות המתנגדים. ואולם תקותו זו נכזבה.

והד"ר פרידנוואלד מוסיף ואומר:

„הדרך, שבחר לו הועד, הועילה רק להגדיל את הפירוד בכנסת־ישראל אשר באמריקה. נסתמנו הגבולים, המבדילים בין אותה החבורה, ההיה בתענוגית ומותרות ומתיחסת בשויון־נפש אל מצב אחינו בארצות תבל, ובין ההמונים היהודיים, המרגישים בכל נימי נפשם את אחדותם עם אחיהם הדוויים והסחופים. החבורה הקטנה הזאת סומכת בכל הענינים היהודיים על „הועד האמריקאי היהודי", וכל מה שהוא עושה — עשוי; נכונה היא גם לשלם מס ידוע, ובלבד שהיא עצמה תהיה פטורה מאחריות זאת, שאינה נעימה לה. ואולם ההמונים היהודיים אי־אפשר להם להתיחס בשויון־נפש כזה לענינים, הנוגעים בעצמם, ב ג ו פ ם ו ב נ פ ש ם!... ולפיכך נקעה נפשם מ„הועד האמריקאי היהודי" ופסקה אמונתם בו".

„השאלה כבר נתבררה ונתלבנה כל־צרכה. מצד אחד עומדת לפנינו חבורה קטנה מסודרת, ומצד שני — המונים רבים בלתי־מסודרים, שכאלמים היו כל הימים. ואין אני רואה שום אפשרות בעתיד הקרוב להתאחדותם של שני הצדדים המתנגדים האלה. והנה, כשאני לעצמי, רצוני בזה להרחיק כל צל של ספק: בזכותו של מי אני מצדד. כל אלה, המרגישים בעצמם, שהם חלק מן העם היהודי החי, הסובל והשואף לתחיה, אין להם דרך אחרת אלא להספח אל המחנה, המבקש למצוא את גלויו העצמי בתנועת הקונגרס. כשאני לעצמי, איני מפקפק אף רגע בבהירת הדרך".

הדברים הפשוטים והנמרצים האלה, הנובעים מתוך רגש אנושי ישר ומתוך הכרה יהודית־לאומית עמוקה, דברים אלה, שיצאו מעטו של יהודי מפורסם, אשר שמו הולך לפניו וכבודו גדול בעולם החברתי, והאיש הזה הוא דוקא י ל י ד א מ ר י ק ה, — ראויים היו להשמע גם בזמן שהיו השנים כתקונן; על אחת כמה וכמה ערכם גדול עתה, בימי המבוכה ובלבול הדעות האלה, עת יצאו ממחבואיהם המתבוללים הישנים למיניהם ויתהללו ראיים עלינו בראש כל חוצות ב„אמריקאיותם". בדבריו אלה טפח הד"ר פרידנוואלד, ה י ה ו ד י ה א מ ר י ק א י, על פניהם של אחינו יוצאי גרמאניה, השטופים ב„אמריקאיותן" עד לבלי חוק — עד כדי לבנות את היכלה של זו על חורבן היהדות...

הַתְּנוּעָה הָעִבְרִית

מאת

מ ש ה ה ל ו י.

ב.

עם, המכיר בערכה של תרבותו הלאומית והחפץ בהתפשטותה בין כל שדרותיו, חייב לקבוע תחומים מסוימים בחייו הלאומיים, שלא תנתן רשות הכניסה לתוכם לאלה, הרחוקים מתרבותו. הללו, שאינם יודעים להעריך כראוי את ירושת הדורות, את הנחלה הרוחנית, שבחירי האומה השקיעו בה את מיטב כחותיהם ורוחם, ניטלה מהם הזכות לתפוס מקום חשוב בחיים הצבוריים והחברתיים של עמם. התרבות הלאומית טעונה שמירה מעולה מפני העניים ברוח והריקנים מתורה וספרות, שלא ימעטו את דמותה. ולתכלית זאת יוצר רוח העם גורמים תרבותיים חזקים, ברמות הגבלות ומועקות חברתיות, צבוריות וכלכליות, הכופים את אלה, השואפים להתרומם במצבם החברתי מעל להמון דל־הרוח, כי ישתלמו בידיעות השפה והספרות ובשאר מקצועות התרבות הלאומית, שבהם מתגלה הרוח הלאומי.

ברורות שעברו, כשהכיר עמנו את סוד קיומו, הצפון בתורתו ובספרותו, שמר בקנאות יתירה על תרבותו הלאומית, שלא תשתכח מלב העם. בתוך התנאים הקשים של הסביבה הזרה יצר לו רוח העם גורמים חברתיים וכלכליים, שהשפיעו על כל שדרות העם, כי תתפשט ביניהם ידיעת השפה הלאומית וספרותה. הרגש הדתי בלבד, אלמלא היו שרשיו יונקים מן חיי רחוב־היהודים, לא היה כחו יפה אף בימים ההם, ימי שלטונה המוחלט של הדת בכל פנות החיים היהודיים, לקשר את לב העם אל למוד התורה וידיעתה. בתוך סדרי־החיים, ששלטו אז, אי־אפשר היה, שלא ירגישו עמי־הארץ שבישראל בכל פנה שהיו פונים, כי אי־ידיעתם בתורת עמם וספרותו עומדת להם לשטן בחייהם הצבוריים. מי שלא היה בו ריח תורה, לא היה יכול לצפות, שיתפוס מקום חשוב בחיי העדה, או שיזכה להתמנות של כבוד בבית־הכנסת. בהכנסו לבית־המדרש, ראה ארונות מלאים ספרים, ויהודים יושבים בחבורות והוגים בתורה, לומדים ש"ס, משניות, „עין־יעקב", „חובת־הלבבות" ועוד, ומיד תקפה אותו ההרגשה והבין, כמה עלוב חלקו בחיים וכמה שפל ערכו בעיני הבריות. כשהקשיב לדרשתו של הרב או הדרשן, שהיתה מתובלה בדברי חכמים ובבאורי מקראות סתומים, והוא לא הבינם מקוצר ידיעתו בתורה; או כשהזדמן לשמחה של מצוה או למסבת־רעים וראה את הכבוד הרב, שחולקים הנאספים לתלמידי חכמים, נתמלא לבו צער וחרטה על שלא שקד גם הוא בימי נעוריו על דלתי התורה, ואם בו בעצמו לא היה יכול לתקן את המעוות, גמר בלבו לדאג, לכל הפחות, לחנוכם של בניו, להקנות להם את ידיעת התורה.

ומלבד שמלבם של הריקנים מתורה לא פסקה מעולם ההכרה, כי ריקנותם מעמידה אותם מחוץ למחיצתם של האנשים הנכבדים והחשובים שבעדה, הנה גם ידעו היטב, כי תקון מצבם החמרי והרמת מעמדם החברתי של בני־משפחתם תלויים במדה מרובה בידיעת התורה, אשר ירכשו להם. זכות תורתו עמדה לו לבן־עניים מסתר המדרגה להעבירו אל מעמד חברתי הגון ולבצר לו עמדה כלכלית בטוחה ברב או במעט. מקרים כאלה היו מעשים בכל יום מעבר לאוקינוס, והם ידועים היטב למי שמכיר את חיי היהודים בדורות שעברו.

הגורמים האלה חסרים לחלוטין ביהדות האמריקאית. בכל גלוייה הדתיים, הלאומיים והצבוריים הולכת היהדות בכאן ומתפשרת עם עם־הארצות; מסתגלת היא אל המצב השורר, מבלי להתאמץ כלל לחזק את הגורמים והמניעים, שפעלו בעבר על כל אדם מישראל והעירו בקרבו את התשוקה לדעת את תורת עמו, שפתו וספרותו. גם הטובים והמעולים שבנו, אלה החשים בסכנה, הכרוכה לקיום היהדות בעקב עם־הארצות, המתפשטת בינינו, מתיהבים בחבה וגם ביראת־הכבוד לבורים וגסי־הרוח, העמלים עם הצבור, וממנים, אותם פרנסים ומורי־דרך במוסדות חנוכיים ובבתי־כנסיות. הריקנים שבנו אינם מכירים כלל, כי חסר להם דבר, ועמי־הארץ אינם מרגישים אצלנו, כי יש להתבושש בעם־הארצות. גם רבים מאלה, חדוגלים בשם רעיון התחיה הלאומית ומתגאים בעבודתם הראמית, אינם שומעים בעמקי נפשם את קול מחאת הרגש הלאומי נגד קלות־הראש, שהם מראים לשפה הלאומית וספרותה בחנוכם של בניהם. הללו אינם מצטערים על שאין להם שום ידיעה בעברית, וגם אינם מרגישים שום צורך בה.

לפנים בישראל היה בית־המדרש מבצר איתן לרוח הלאומי, לתורתו וספרותו. יותר משמשמש מקום קבוע לתפלה, שמש מרכז רוחני, שממנו יוצאת תורה לכל בני העדה. כתלי בית־המדרש היו מקושטים בארונות גדולים, המלאים ספרים מכל מקצועות הספרות התלמודית, ולמראה הספרים היתה מתעוררת התשוקה בלב באי בית־המדרש לעיין בספר וללמד איזה דבר הלכה או אגדה. ואילו בבתי־כנסיותינו הגדולים והמפוארים — או שאין ספרים מצויים בהם כלל, או שמיחדים בשבילם חדר צר ואפל בתחתית הבית, מקום, שמלבד נמושות ובטלנים, אשר קנו שביתם בבית־המדרש, אין הרגל מצויה בו, ואין אדם אשר יתן לב להספרים, העומדים שם כמצבות אלמות. וגם הדרשה, הנשמעת במקומות האלה בשבתות ומועדי ישראל, אינה עלולה להעשיר אף במשהו את ידיעותיהם של השומעים. בבתי־התפלה המודרניים, במקום שהנהיגו את הדרשה בשפה האנגלית, נזהרים המטיפים — באלה „דידעי מאי דקאמרי רבנן" הכתוב מדבר — מלהוציא מפיהם פסוק או מאמר־אגדה כצורתו וכלשונו, כדי שלא להטיל אימה יתירה על שומעיהם. מכוונים הם את דבריהם כנגד עמי־הארץ, שאין דעתם נוחה מלמדנותם היתירה של רבותיהם. והרבנים והדרשנים שבבתי־הכנסיות הפשוטים — גם אלה אינם משתמשים בדברי־חכמים באופן, שיהיו שגורים בפי שומעיהם. עושים הם את זאת רק כדי למלא את ריקנות התוכן והמחשבה שבדבריהם.

במצב מקולקל כזה, כשנהרסו המחיצות, המבדילות בין יודעי־ספר ובין עמי־הארץ, ונסתתמו צנורות־ההשפעה, שדרכם היו מקלחים התשוקה והרצון לידיעת התורה והספרות, מוטלה חובה לאומית גדולה על כל מוקירי הספר העברי לסדר את הכחות העבריים, הנפוצים בכל רחבי

הארץ, לעבודה גדולה אחת, שתהא מכוונת לנטוע בקרבנו מחדש את הגורמים, שהשפיעו עלינו בעבר, כי ידיעת השפה והספרות תהא נפוצה בין העם. חובתם היא להשניא על העם את עם־הארצות, לגלות את קלונה הלאומי וכעורה התרבותי, לגרשה מן המוסדות הדתיים, הלאומיים והצבוריים ולהשרות בהם את הרוח העברי, את רוח אהבת התורה, השפה והספרות. בנדון זה צריכה התנועה הלאומית לשמש מופת ודוגמה לנו, העבריים. כשם שהלאומיים שבנו נלחמים באומץ־רוח נגד שאיפת ההתבוללות, המתגלים בחייהם הדתיים והצבוריים של חלקים ידועים מעמנו, כך צריכים העבריים להלחם נגד הנטיה, המתגלית ביהדות האמריקאית להשלים עם עם־הארצות ולהסתגל אליה.

וביחוד צריכה התנועה העברית להלחם בכל תוקף נגד עם־הארצות, ההודרת לתוך התנועה הלאומית ולתוך בתי־הכנסיות. תנועה לאומית, שעבודת השפה והספרות הלאומיות אינה תופסת מקום חשוב בפעולותיה, הרי היא מחללת את שם־הכבוד, שנטלה לעצמה. כלום יש לך עלבון לאומי גדול מזה, שמפארים ומרוממים תמיד את הלאומיות, ועם זה מזלזלים בלמוד השפה העברית, שהיא המישען היחידי לקיומה של הלאומיות? וכי יכולים אנו לצייר לעצמנו בריה משונה כזו אצל האמריקאים העיקריים, — שתהא מחרישה את האזנים בפאטריוטיותה האנגלית ולא תדע לא את שפת האנגליים ולא את ספרותם ותרבותם? ואצלנו הלא רבות הן הבריות המשונות האלה, ודוקא אלו תופסות את המקום היותר חשוב בתנועה הלאומית שלנו.

התנועה העברית צריכה לדרוש בכל תוקף, כי בית־הכנסת ישחרר את עצמו מעם־הארצות, שדבקה בו, כי ישאר נאמן לתפקידו ההיסטורי וישמש לא רק בית־תפלה, אלא גם בית־מדרש, מרכז לתורת ישראל וספרותו. ההשפעה, שניטלה ממנו עתידה לשוב אליו, אם ראשיו ומנהליו ישליטו בו את היסוד הלאומי־הרוחני. הרבה כחות רעננים ופורים, שנתרחקו ממנו בשביל סלוק השכינה העברית, ישובו אליו, אם ישליטו בו את הרוח העברי, ששרר בבית־המדרש באירופה. בית־הכנסת צריך להקציע מקום מרווח בשביל ספרים עבריים מכל מקצועות הספרות העברית, להשמיע נאומים והרצאות על הספרות העתיקה והחדשה (כמובן, זו, שאינה מתנגדת לרוח הדת והמסורת), ולסדר קבוצות וחברות, שתתאספנה לעתים קבועות להגות בתורה וקריאה בספר עברי. ומן הרבנים והדרשנים, העומדים שם על משמרתם, יש לדרוש, כי בנאמם לפני הקהל יתנו אל לב לתבל את דרשותיהם במדרשי־אגדה, הנוחים להתרשם בלב השומעים ולהעשות לקנין העם, ואל ישימו לב לתרעומותיהם של הבורים.

אכן יש להצטער על שלא שמנו לב עדיין אל התפקיד החשוב, שבית־הכנסת יכול למלא בעבודת קיומו של הספר העברי בקרבנו. יכול היה בית־הכנסת לשמש מרכז לאלפי יהודים, שחונכו על ברכי הספרות התלמודית, המבינים עברית והנכונים לשתף את כחותיהם בעבודה עברית. הסביבה של האגודות העבריות, המתקיימות אצלנו, והרוח, השורר בהן, אינן לא לפי טעמם ולא לפי רוחם של האנשים האלה. הסביבה של בית־הכנסת מתאימה יותר להשקפתם. ואם ימצאו לנו העובדים הראויים, אשר ידעו לסדר את העבודה העברית בקרב האנשים האלה, לבאר לפניהם את ערכה הלאומי של הספרות העברית החדשה ומקומה בתרבות העברית של כל הדורות והתקופות, תהיינה תוצאות עבודתנו רחבות ומקיפות יותר. ובדרישות כאלה צריכים אנו לבוא גם לפני מנהלי בתי תלמוד־התורה ושאר המוסדות החנוכיים. בשעות הפנויות מלמוד צריכים הבתים האלה לשמש מרכזים עבריים להעם. הצלחתו של החנוך העברי תהיה במדה מרובה בידיהם של הגדולים אל השפה העברית וספרותה ובהתפשטותו של הספר העברי בין העם.

וצריכים אנו להוציא מעות מלבם של אלה מעסקני החנוך העברי, המתיחסים בקלות־ראש אל חלקי העבודה העברית, שאינם נכנסים לתחומו של החנוך. האנשים התמימים האלה שמים את כל מבטחם בחנוך העברי, בהאמינם, כי תקון החנוך העברי ושכלולו עתידים לשמש תרים בפני עם־הארצות. נניח, כי באורח־פלא יעלה הדבר בידינו לשפר ולתקן את בית־הספר העברי במדה כזו, שיוכל להתחרות עם בית־הספר הכללי בסדריו הטובים ובהכנית־למידיו המתוקנה כל־צרכה. ואילם גם בית־הספר אידיאלי כזה אין כחו יפה, בעקב תנאי הסביבה, להביא לידי תוצאות יותר רצויות מאלה, שאנו רואים לפני עינינו. כל חנוך תרבותי ולאומי מיוסד בעיקרו על צורך ממשי, המורגש בחיי הסביבה, בחיי המשפחה והצבור, ולא על התורה העיונית של בני העלוה המעטים, שאין החיים נשמעים להם. כל שנוי בחנוך צריך איפוא להתאים אל השנויים, שחלו בחיים. החנוך העברי המקולקל, הקיים עכשיו, הוא פרי החיים הרוחניים המקולקלים של היהדות האמריקאית. וכל זמן שהעומדים בראש בתי־הכנסיות יתאמצו לסגל את היהדות הדתית אל רוחם של עמי־הארץ, התומכים בהם, ויזהרו שלא להקניטם בדברים, שאין דעת תומכיהם נוחה מהם; כל זמן שבכל פנות חיינו המשפחתיים והצבוריים תשלט אותה הדעה המחפירה, כי עם־הארץ עשיר קודם לתלמיד־חכם עני, וכי העת החדשה והארץ החדשה השוו את ההדיוטות שבישראל ואת בני־התורה שבישראל לכל עניני הלאומיות — אין כל תקוה, כי יהיו בנינו ליודעי־ספר או כי יאבו לקחת ספר עברי בידם.

גם בתי־הספר הכלליים, שהבקור בהם הוא חובה ולא רשות, והממשלה כופה את ההורים לשלוח את בניהם שמה, לא היה ביכלתם להעמיד דור בעל ידיעות מספיקות בשפתו וספרותו הלאומיות, אילו היה נפסק חנוכם של האזרחים תיכף לסיום למודם בבית־הספר העממי. ידיעתם של חניכי בתי־הספר הכלליים בשפת עמם וספרותו היתה נשארת מצומצמה עד מאד, אף־כי השפה, אשר למדו שם, היא השפה השלטת בבית וברחוב. ולפיכך מתקיימים הרבה מוסדות, שמטרתם היא להרחיב בין הגדולים את ידיעת השפה והספרות, מלבד הקורסים לעם, המתקיימים על־יד האוניברסיטות החשובות, ומלבד בתי־עקד הספרים הרבים, העתונות המעולה, האגודות הספרותיות והדרא־מאטיות, ההרצאות על־דבר הספרות והוצאות־הספרים העירוניות, המפיצות את הספרות הראשית בין העם.

ואם בתי־הספר המתוקנים של עם השליט בארצו אין

כהם יפה להקנות לתלמידיהם ידיעה מספיקה בשפה הלאומית וספרותה, בתי־ספרנו אנו לא כל שכן. מה הם הגורמים, שישפיעו על ההורים, כי יבזבזו את כספם על חנוכם העברי של בניהם, כי יאבדו את זמנם וכחם של בניהם בלמוד שפת עבר וספרותה, אם אין לאלה כל חשיבות בחיי היהדות הממשיים? מה ימריצם, כי ישהו את בניהם בבית־הספר העברי אחרי שכבר למדו שם „דים" — את הקריאה המכנית בסדור, את ה„קדיש", טעמי־הנגינה ופרשיות מקוטעות מן החומש? הרגש הדתי, כפי שהוא בא לידי גלוי בבית־הכנסת, ימצא את ספוקו בידיעות ה„עבריות" האלה, והוא הדין ברגש הלאומי, הנזון מן התנועה הלאומית הדלה והמחשבה הלאומית הלקויה, אשר יצרנו לנו באמריקה. אמנם בעת האחרונה המציאו מתקני החנוך שבינינו אמצעים חדשים להשפיע בהם על ההורים, שלא יזלזלו בחנוכם העברי של בניהם. מאיימים הם על ההורים, כי אם לא ידעו בניהם את השפה העברית, יתרופף הקשר הדתי, המקשרם אל עמם, וכופם לבעט ביהדות הזרה להם ולהטמע בין הגויים. אבל כמה עלוב חנוך זה, הזקוק לאיומים, שהם ימלאו את מקומם של הגורמים הלאומיים והצבוריים בחיי עם! ומלבד זה, הרי לגבי הורים עמי־הארץ מופרכה הנחה זו מעיקרה, ובית־הכנסת היהודי האמריקאי יוכיח.

ומטעם זה יש לחשוב, כי אין התנועה העברית רשאית לבזבז את כחותיה המצומצמים על תקון החנוך העברי בלבד. העיקר הוא שנוי היחס בקרב העם אל עם־הארצות. בלעדי שנוי זה כל הבנין העברי מתמוטט מן המסד עד הטפחות. כשישתנה יחוסו של הקהל אל עם־הארצות, ישתנה מאליו יחוסו גם אל החנוך העברי, ואז ימצאו לו הכחות והאמצעים הדרושים לתקנת החנוך. אם נחזק את הגורמים הדתיים, הלאומיים והצבוריים, המשפיעים על החנוך, נועיל לחנוך העברי הרבה יותר ממה שיועילו לו, בתנאים השוררים, כל התקונים שבעולם.

התנועה העברית צריכה לעורר את לב הקהל, כי יקנה ספרים עבריים. כל בית יהודי לאומי, שאין ספרים עבריים מצויים בו, פתוח הוא מכל עבריו לרוח ההתבוללות. כל הקונה ספרים עבריים גומל חסד עם נפשו ועם בני־ביתו. אין לך גורם, המוכשר ביותר לעורר בלב הקטנים והגדולים את החפץ לדעת את השפה העברית וספרותה, מארון הספרים העבריים, העומד במקום גלוי לעין. הרבה מצעירינו אינם יודעים כלל, כי יש לנו ספרים אחרים חוץ מספרי הסדור והחומש המעוכים והקרועים, המתגוללים בפנת הישבה בבית או בבית תלמוד־התורה. והרבה מאלה שבאו לכאן בימי נעוריהם ותורת רבם בפיהם, שכחו את תורתם ונוספו על מחנה הריקנים, מפני שלא היו ספרים עבריים מצויים בסביבתם.

ספרים עבריים לאלפים אפשר היה למכור באמריקה, אילו היה לנו בית־מסחר ספרים הגון, המתנהל על־ידי אנשים מומחים, שיש להם הבנה בעניני הספרות העברית וידיעה בדרכי המסחר של שוק־הספרים האמריקאי. מוסד כזה, המתקיים לא רק בשביל הריוח בלבד, אלא גם מפני שבעליו מתענינים בהפצתה של הספרות העברית, ברכה רבה צפונה בו גם לבעליו וגם לספרות. מנהליו לא היו יושבים וממתינים עד שידפקו הקונים על דלתי בית־מסחרם, אלא היו מחזרים אחרי הקונים, והרבה דרכים היו מוצאים, איך להכניס קולקציות של ספרים עבריים לבתיהם של יודעי עברית. התנועה העברית צריכה לברוא מוסד כזה.

התנועה העברית צריכה לטפל גם כן ביצירת ספרות עברית באמריקה, ותכלית זאת צריכה היא ליסד חברה להוצאת ספרים עבריים. „החברה להוצאת ספרים יהודיים באנגלית" (Jewish Publication Society) יכולה לשמש דוגמה בנדון זה. ודאי לנו, כי באמריקה לא יקשה הדבר ביותר למצוא כחמשת אלפים איש, שיכניסו לאוצר החברה תרומה שנתית משלשה עד חמשה דולארים, כדי לקבל ממנה תמורתם שורה של ספרים עבריים הגונים. מפעל כזה חשוב הוא מכמה צדדים, וכדאי הדבר שנעמוד עליו בפרק האחרון הבא.

לְאוֹר־הַיָּרֵחַ.

לִי בָקַע הַסַּהַר יָם אַדִּיר
וַיִּתֵּן לִי דֶרֶךְ בַּיָּם:
נְתִיבָה שֶׁל כֶּתֶם וּתְכֵלֶת
מִשְׂתָּרְעָה בַּלֵּיל הַנָּם.
עָלֶיהָ הִפְלִיגָה קַלִּילָה
סִירָתִי הַקְּטַנָּה בַּלָּאט;
כָּמוֹהָ מֶבָּטִי הַהוֹזֶה
בִּנְתִיבַת הַקֶּסֶם לוֹ שָׁט.
מַה עֲמֻקָּה הַדְּמָמָה! יַד־סֵתֶר
שְׁמַעְתִּי אָז טֹוָה בַּפָּז
גַּם אוֹתִי גַּם יָם וְרָקִיעַ
לְחוּט מְשֻׁלָּשׁ בְּמַלְכוּת הָרָז.
וּפִירִשִׁים הַבְּרִי—הִרְגַּשְׁתִּי
בְּרֶטֶט—עָלַי מַעֲטֵה הוֹד;
נִרְדַּמְנוּ גַּם שְׁנֵיהֶם לִלְבָבִי
וּבְנַפְשִׁי מַמְתִּיקִים הֵם סוֹד.
מִמַּעַל לִי רָחֲפוּ כְּרוּבִים,
בֵּרְכוּנִי בְּזֹהַר מָרוֹם;
בְּנוֹת־גַּלִּים מִסָּבִיב אִשְּׁרוּנִי
בְּשֶׁקֶט מֵעֹמֶק־הַתְּהוֹם.
עַל עָב קַל בְּשׁוּלֵי רָקִיעַ
הִתְנַמְנֵם חֲלוֹמִי הַזָּךְ,
יָם מְצַחֵק בְּאֵירִית יִצְלְלִים
פִּתְרוֹנוֹ־לְמֶחֱצָה לִי סָח...

ב. נ. סִילְקִינֶר.

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

ט.

הַחֵטְא וְעָנְשׁוֹ.

תינוקות של בית רבן מרעידים אגסים בגני זרים וסופגים מלקות. — מתחנכים בגנבה. — המאורע בגן הכומר ביום תשעה באָב. — החטא וענשו.

אין כל פלא בדבר, כי שני החברים הללו, מאיר המידוויידיווקאי ושלום בן־נחום בן־זאב, דבקו איש ברעהו לאהבה והיו לנפש אחת. ניכר היה, כי קרבת־נפש מסותרה נרקמת בין לבות שניהם ומחבבת את האחד על השני, כי מין נבואה, מעין זו, שהפילוסופים וחוקרי־הנפש קוראים לה „הרגשה מוקדמת", מדברת אל לב שניהם, כי דרכם בחיים תהיה שונה מן הדרך הישרה והסלולה של שאר חבריהם. ואמנם הרגשתם זו לא נכזבה ונבואתם כמעט נתקיימה: כעבור עשרים שנה, כששני החברים נזדמנו שוב למקום אחד (הדבר היה בעיר שדה־לבן, פלך קיוב, כאשר יראה הקורא להלן), כבר היה האחד מזמר מפורסם בכל המדינה בשם מ י ד ו ו י ד י ו ו, והשני כבר כתב את ספוריו לאחיו היהודים בחתימת שם ש ל ו ם ־ ע ל י כ ם.

ואולם חוזרים אנחנו עוד הפעם אל ימי־ילדותם, בעת שהאחד נקרא עדיין מאיר המידוויידיווקאי, והשני — שלום בן־נחום בן־זאב, ושניהם עדיין התהלכו יחפים בחוצות וורונקה ביחד עם בניהם של שאר בעלי־הבתים החשובים שבעיר. ואָנו חייבים להודות על האמת בגלוי, כי בימים ההם לא הלך לב שני החברים האלה אחר למוד התורה, שרבם רב חיים המידוויידיווקאי הלעיטם בעל־כרחם, ולא הטו אוזן למוסרו בעניני יראת־שמים ויראת־חטא, שהטיף על לבותיהם הצעירים. ענינים אחרים לקחו אז את לבם, ענינים קלים ופשוטים מאלה, כגון: תלישת ענבים, ענבי־שועל, מגני־זרים, או הערעת פרי־בוסר, אגסים ושזיפים, מגנו של בית־אבא. הכל מודים, כי מלאכה כזאת נקיה וקלה יותר ממלאכת למוד הגמרא, והנאתה מרובה מזו של תפלה בכונה או אפילו אמירת תהלים בקול רם.

— הגמרא אינה עז, שדרכה לברוח ולהעלם, ותפלה אינה ענין אלא בין אדם למקום, ואמירת תהלים — זקנים יפים לה!...

כך היה מאיר המידוויידיווקאי מדריך את חברו, את שלום בן־נחום בן־זאב, בדרך־הישר, ומחליף לו את תורת אביו הרב בתורה אחרת: **כיצד מטפסים ועולים** בנשימה אחת על אילן גבוה, **או כיצד מרקדים מלמטה**, קופצים ואוחזים בענף עץ־דובדבנים מלמעלה ומכוונים את הדובדבנים, שיהיו נושרים מאליהם לתוך הפה. אמנם מלאכה זו סכנה כרוכה בה: מדרכו של פרי הדובדבנים להשחיר את פיך ואת שפתיך ואת קצות אצבעותיך, ועל־ידי כך אפשר שיגלה קלונך לעיני בני־אדם. „ובכן? מה בכך? מה יעשו לך בני־אדם? ילקוף — גם זה דבר!"...

ענין המלקות, שספגו הנערים בבית רבם, נעשה להם במשך הימים לחזיון טבעי ורגיל כל־כך, עד כי לא הרגישו עוד בחרפתו כלל — ובכאבו לא כל־שכן! כי מה איכפת לו לנער, אם ילקהו רבו פעם ושתים ברצועתו? „מובטח לו, כי עד יום חתונתו ישכח הדבר וזכר לא יהיה לו"... ורק נער זה, שכבר זכה להיות חתן סמוך לחופתו, ירא מפני המלקות ונזהר מפניה כמפני מלאך־המות: חושש היה, שמא יודע הדבר לכלתו, ולא לכלתו בלבד, אלא לחברותיה הבתולות, ואז תתיצבנה הללו אשה אשה על מפתן בית אביה להראות עליו באצבע ולרנן אחריו בקול: „הנה הולך החתן, שספג את הארבעים!"...

ואולם מאיר לא היה עדיין חתן ואימת הבתולות לא בעתתו, ולפיכך הלך אחרי שרירות לבו והשיא גם את שלום חברו לעשות מעשים אשר לא יעשו: לזלזל בתפלה, לתלוש פירות בגני זרים, להוציא בגנבה מחנות אמו חרובים, סוכריות ודובשנים ושאר מיני תרגימה — לא לגנוב, חלילה, אלא „למשוך ולקחת" — עבירה, שכל נער דש אותה בעקבו, ואין שום עונש צפוי לו בשבילה בעולם הבא...

אפשר, שכל העונות והחטאים האלה, שנעשו במחשך, באין־רואים, היו עוברים על שני החברים בשלום ולא היו גורמים להם שום תקלה, — אלמלא קרה אסון את מאיר המידוויידיווקאי והביא שואה עליו ועל חברו גם יחד.

ומעשה שהיה כך היה. פעם אחת השיאהו יצרו של עלוב־נפש זה לעבור את גדר גנו של הכומר ולתלוש שם אגסים מלוא־חפניו. ראתה אותו בת הכומר בעד החלון. יצא הכומר בכבודו ובעצמו, ואחריו כלבו הנאמן, ומצאהו בקלקלתו ותפס לו בצוארון קפוטתו. התנפל עליו הכלב בחמתו וקרע לו, במחילה מכבודכם, את מכנסיו, והכומר עצמו חטף את כובעו מעל ראשו ושלחהו לנפשו, אל אשר ישאוהו רגליו.

ולא היה האסון נורא כל־כך, אלמלא אירע אותו מאורע ביום תשעה באב! הגיעו בעצמכם: כל יהודי העירה, הם ונשיהם ובניהם, מתהלכים בפוזמקאות, בוכים ומקוננים על חורבן בית־המקדש, וזהו, בנר־תפארתו של הרב רב חיים, מטייל בראש כל חוצות בלא כובע לראשו ובמכנסים קרועים!

פרטי העונש, שהנער עלוב־הנפש הזה קבל בשכרו לאחר אותו מעשה, לא ניתנו להכתב בספר בימינו אלה, ימי שלטון הפרוגרם וההומאניות. ואולם לא זה העיקר. העיקר הוא, כי תיכף לאחר המעשה נגזרה גזירה על שלום בן־נחום בן־זאב מטעם אביו ומטעם בני ביתו, כי לא יוסיף עוד להפגש ולראות את פני חברו זה,

שחלל שם שמים לעיני כומר נוצרי! כדי להפריד בין שני הדבקים האלה, לקחוהו אבותיו מבית־ספרו של הרב רב חיים, וכמוהם עשו גם שאר בעלי־הבתים לבניהם. והגיע הדבר לידי כך, שהרב רב חיים הורס ממעמדו, מעמד המלמדות, ומקור פרנסתו נסתתם. כי לא על רבנות והזנות לבדן יחיה רב בעיר קטנה כוורונקה. ולא היו ימים מועטים, עד שעקר רב חיים את דירתו מעיר־מגוריו החדשה וחזר שוב לראקיטנה, עיר־מגוריו הראשונה. ונשארה וורונקה שוממה ועזובה, באין רב לה.

ואף־על־פי־כן, אל יפול לבבכם. לא ארכו הימים ונחום בן־זאב פשפש ומצא רב חדש לעדתו, מילידי העיר בארישפולי, ושמו שמואל־אליהו, והוא איש צעיר לימים, היודע פרק בהלכה ויודע נגן ומשחק נפלא במשחק האשקוקה. ורק חסרון אחד אתה מוצא בשמואל־אליהו זה: שהוא קנתרן קצת, ומחרחר־ריב בין בעלי־הבתים, ומחניף להם בשעת דחקו, ומרבה שיחה עם נשים צעירות באין איש רואה...

וכך שכל גבור ספורנו זה גם את חברו השני, אשר זמן לו הקדוש־ברוך־הוא בימי ילדותו הראשונים.

חֲבַרְבָּר׳

כלב הבס ובעל־מדות. — צער בעלי־חיים. — גלגולו של בן־אדם. — חבר נאמן.

עוד חבר אחד היה בעת ההיא לכותב הרשימות האלה, חבר שלישי, שזכרו לא נשכח מלבו עד היום. אלמלא חושש הייתי לעלבון כבודם של שני חבריו הקודמים, הייתי אומר, כי חברו זה השלישי היה הטוב והאהוב והנאמן לו מכל חבריו.

חברו זה היה — חברבר.

סבור אני, שעל־פי השם הזה בלבד אפשר להבין, כי חברבר לא היה ילוד־אשה, אלא כלב, כלב פשוט מן השוק, ונקרא חברבר על־שם עורו, שהיה מנומר ומגוון גונים אפורים.

אמרתי כאן: כ ל ב פ ש ו ט מ ן ה ש ו ק — ולא דייקתי בלשוני. לא, חברבר לא היה כלב פשוט, הדומה לשאר אחיו הכלבים מן השוק. אדרבה, חברבר היה כלב מצוין, כלב היוצא מגדר הרגיל, שלא הניח אחריו כמותו. כדי לצייר את דמות־דיוקנו כמות שהיא ולעמוד על אָפיו, חייב אני להקדים ולספר בזה מקצת תולדותיו, ועל־ידי כך תפתר מאליה גם השאלה המפליאה: כיצד נתגלגל ובא כלב לרשותם של יהודים? ...

מעשה שהיה כך היה:

כשבא נחום בן־זאב מעיר מולדתו הגדולה לעירה זו הקטנה לחכור את דואר־הסוסים וקבל ברשותו את החצר ואת האורוות ואת שאר נכסי הדואר ומטלטליו, התלבט באותה חצר גם כלב אחד ושמו חברבר. בימים ההם וחברבר עדיין צעיר היה, כלב קטן ורך בשנים, ואף־על־פי־כן חכמתו כבר האירה פניו. מכל מנהגיו הישרים והליכותיו הצנועות ניכר היה, שכלב זה בר־דעת גמור הוא. את

בינתו היתירה כבר ראו בני־הבית בימים הראשונים, מתוך שקבל על עצמו עול בעליו החדשים ולא מחה כנגדם אפילו בנביחה קלה. ולא זו בלבד, אלא שהיה נוהג כבוד בכל היהודים ומעולם לא חרץ להם לשונו, ובזה נבדל לטובה משאר אחיו הכלבים, שאדם מישראל תועבה להם ואין דעתם סובלתו: כיון שהם רואים קפוטה יהודית ארוכה, מיד תבער בהם חמתם עד להשחית...

דבר המובן מאליו, שלא היה שום מגע ומשא בין חברבר ובין בעליו החדשים, ואפילו אל ביתם לא בא. ודאי לכתחילה רמזו לו בגזר־עץ על ראשו, למען יכיר מקומו ולמען יספר לבניו ולבני־בניו עד דור אחרון, כי אין לכלב להחזיר על פתחי יהודים.

גם בחדר־הבשול לא ניתנה לו דריסת־הרגל. יד פרומה היתה באמצע. פרומה שתומת־העין היחיקה אותו מרשותה בחזקת־היד. פעם אחת — בערב שבת היה מעשה — דנה אותו בקיתון של רותחים וכותה לו את חצי עורו, וכל זה עשתה לא מתוך כעס חלילה, אלא בשובה ונחת, כעושה מעשיה לפי תומה.

הוי על פרומה שתומת־העין! בתולה זו לבה לב־אבן היה! לא הניחה חיים לשום בריה, לא לכלב ולא לחתול. פעם אחת היה מעשה בחתול. תפסה פרומה שתומת־העין את החתול, קשרה אותו לרגל השלחן ועמדה עליה להכותה באלת־המטאטא שבידה באכזריות רבה כל־כך, עד כי צעקת הנפש העלובה עלתה השמימה.

— פרומה יקירתי, חמדתי, נשמת־אפי, למה תעשי זאת? למה תכי את החתול העלובה? הרי נפש חיה לה ומרגישה בכאב! הרי צער בעלי־חיים הוא זה! יראי את האלהים! הרי עתידה את ליתן את הדין!

כך בכה שלום והתחנן לפני הבתולה הרשעה הזאת. ואמנם תחנוניו הועילו מעט לשכך את חמתה. ראתה פרומה ונוכחה, כי אכזריותה כבר עברה חוק, ונתנה את לבה לפיים את החתול המוכה, המתגוללת במכאוביה. מה עשתה? עמדה ופתחה אסוריה ושפכה על ראשה קיתון של צוננים להחיותה ולהשיב את רוחה אל קרבה.

לאחר מעשה נתגלה, כי פרומה צערה את החתול על לא־דבר. נדמה לה לבתולה פתיה זו, כי החתול עשתה מעשה שלא כהוגן וניתנה בצנעה ממאכלי־חלב. זו מנין לה? משום שמצאה את הגרגרנית הזאת (כך קראה תמיד להחתול) בקלקלתה, כשהיא לוקקת שפתיה בלשונה. „למה תלקק חתול את שפתיה פתאום? ודאי דברים בגו"...

הכל היו חשודים בעיניה של פרומה, הכל פסולים לה: סתם החתול — גרגרן, סתם כלב — מזיק, סתם גוי — גנב, סתם תינוק — חזיר... ואולם מוטב שנחזור אל גוף הענין אשר לפנינו — אל ספור מאורעותיו של חברבר.

כלב אחר במקומו, אילו גורש כמוהו בחרפה ובוז גם מן הבית, גם מחדר־הבשול, ודאי היה מיאש את לבו מבית זה ומאנשיו והולך לבקש לו מקום אחר ואנשים אחרים כרוחו. ואולם חברבר לא כך עשה. חברבר מחל על עלבונו. לו גם ידע, כי בנפשו הוא — את החצר הזאת לא יעזוב! פה נולד ופה יוציא את רוחו... ובפרט, שנמצאו לו פה גואלים בין בני בעל־הבית הקטנים, אשר רחמוהו ירחמוהו מאד ולא השניהו כלל בפרומה המשרתת, שהתאמצה להשליך עליו שקוצים ולהבזותו בעיניהם: „אי

לכם, איך לא תבושו ולא תכלמו? הלא דבר טמא הוא זה, טמא ומזיק כאחר! "... אבל מי ישמע לפרומה ומי ישים אליה לב. ולא יהא כלב כחתול? גם החתול דבר טמא הוא, שכל הנוגע בו בידיו, ישכח תוך־כדי־רגע את כל תלמודו, שלמד בבית־רבו, ואף־על־פי־כן כמה פעמים כבר נגעו הקטנים בחתול זו שלהם? ולא נגעו בלבד, אלא — חרפה היא מלספר — גם השתעשעו בה ובחתוליה הקטנים. האכילו אותם דייסה של חלב, פקחו להם את עיניהם המנמנמות, החליקו על גבם, גפפו אותם באהבה וברחמים רבים וגם (למה נכחד את האמת תחת לשוננו?) נשקו להם מנשיקות פיהם — ובכל זאת לא אירעה להם שום תקלה ולא שכחו מתלמודם כלום.

אמת, מה טוב היה חלקו של חברבר ומה יפה היה גורלו בבית חבריו הקטנים! לא כל כלב זוכה לכך! מדשן שלחנם ומימטב העצמות היו מספיקים לו בכל יום, נושאים לו החוצה את החמדה הגנוזה בכיסיהם בזהירות רבה ובסודי־סודות, שלא יראם איש ולא יגלה את הדבר לבני־הבית, שאלמלא כן היתה יוצאת תקלה רבה לשני הצדדים גם יחד, גם להם וגם לחברבר. וחברבר כבר ידע לכון את השעות של פת־שחרית ופת־צהרים ופת־ערבית, והיה עומד בקרן־זוית ימימין להבריו, צופה ומביט בכליון־עינים, אימתי יצאו אליו ויביאו לו את לחם־חוקו. חברבר כלב פקח היה וידע על־פי הנסיון, למי יגש תחילה ואת מי יריח, והיה תוחב בעצמו את ראשו לתוך כיסו של זה.

ולא זו בלבד. חברבר כלב חרוץ היה. כמה נסיונות נסו אותו הקטנים — ועמד בכולם, כמה מיני תעלולים למדו אותו — וידע את כולם. למשל: מניחים לו לחברבר על קצה חוטמו עצם שנתמצתה, או פרוסת־לחם קטנה, ואומרים לו: „נע רוש" — כלומר: אל תגע! (דרך העולם, שמדברים לכלב בלשון יונית) — ויהא לבכם סמוך ובטוח, שיעמוד בלי־נוע, בדרך־ארץ ובסבלנות רבה, וימתין כל אותה השעה, עד שישמע מפיכם את המלה הטובה, אשר אליה כלתה נפשו: „האם" — כלומר: אכול!

חברבר כלב נאמן היה. בערבי החורף, עת שהילדים ישבו כולם בבית־רבם על התורה, כלתה נפש חברבר מחכות להם, וכיון שהגיעה השעה התשיעית, היה מתגלה בכל פעם ליד חלון חדרם, מטפס ומגרד בכפות־רגליו על־פני כפור הזגוגיות, להודיעם, שכבר הגיע זמן לסגור את הספרים ולילך הביתה לפת־ערבית. בעיני הרב היה חברבר נחשב כאורלוגין, להבדיל. „אין זאת — היה אומר לתלמידיו — כי כלבכם זה גלגולו של בן־אדם הוא"... ומיד היו התלמידים עומדים כולם ברשות־רבם, נוטלים בידיהם את פנסי־הנייר המשוחים שומן להאיר להם את הדרך והולכים הביתה שמחים וטובי־לב, פוסעים פסיעה גסה ברחובה של עיר ומזמרים מין זמר של אנשי־צבא, זמר יוני, שבלשוננו העברית יש לתרגמו כך:

אַחַת, שְׁתַּיִם, שָׁלֹשׁ, אַרְבַּע —

אִישׁ לְקַשְׁתּוֹ, אִישׁ לְחַרְבּוֹ,

אִישׁ עַל־דִּגְלוֹ, עַל־מַעֲמָדוֹ,

אִישׁ כּוֹבָעוֹ עַל־קָדְקֳדוֹ!

אִישׁ אַל יֵחַת, אִישׁ אַל יִירָא! —

פִּצְחוּ רִנָּה, פִּצְחוּ שִׁירָה:

מַגָּפַיִם בְּרַגְלֵינוּ,

אֵזוֹר אָזוּר בְּמָתְנֵינוּ;

לֶחֶם לָנוּ בְאַמְתַּחַת,

כְּרוּב וְדַיְסָה בַקַּלַּחַת,

וְקִטְנִיּוֹת, מַאֲכַל־מְלָכִים —

הוֹי, גִּבּוֹרִים, תִּפְשׂוּ רְמָחִים!

וְכִי נִצְמָא, נִשְׁתֶּה מַיִם —

הוֹי, גִּבּוֹרִים, שְׂאוּ רַגְלַיִם!

שִׁלְפוּ חֶרֶב לַמִּלְחָמָה —

תִּרְעַד, תִּרְגַּז הָאֲדָמָה!...

הילדים הולכים ושרים, וחברבר רץ לפניהם, מכשכש בזנבו מתוך רוב שמחה, מקפץ ומדלג, מתהפך ומתגולל בשלג — והכל לשם פרוסות הלחם והעצמות היבשות, שיורי סעודה, שעתיד הוא לקבל מידי הקטנים.

חברבר כלב־שומר היה. בלילות היה קובע מקומו ליד חלון החדר, שבו היו הילדים ישנים, רובץ שם חציו ער וחציו מנמנם ואינו זז ממשמרתו עד אור הבוקר.

הברבר כלב־חבר היה. פעמים, בשעת יגון ועצבות, לאחר ששלום בן־נחום בן־זאב היה מקבל נזיפה מאת בני־הבית, או סופג את חלקו מידי רבו, היה פורש לקרן־זוית אשר בגן, מתרחק מעבר האילנות, הוא וחברבר עמו. שם, כאחורי הגדר הדחויה, על קופה של אשפה, היה מתיחד עם חברו זה, יושב ומהרהר אחרי דרכי בני־האדם ומעשיהם העקומים. אותה שעה היה חברבר רובץ לרגליו, מניח את סנטרו על ברכיו ומציץ לתוך עיניו כבן־אדם ממש, כמתכון לנחמהו ולהפיג את צערו... „למה הוא מציץ אליו ככה? מה הוא חושב עתה עליו? האמנם מבין הוא כל דבר, כאחד האדם, להבדיל? האמנם יש גם נשמה באפו?"... והוא מעלה על דעתו זו שאמר רבו: „אין זאת כי כלבכם גלגולו של בן־אדם הוא". והוא נזכר גם בדברי שלמה המלך אשר בקהלת: „ומותר האדם מן הבהמה אין"... „אם כן, כיון שאין מותר להאדם מן הבהמה, למה זה נולד חברבר כלב, והוא אדם?... כך היה שלום מהרהר ושואל את עצמו, מסתכל ברחמים ובהנינה בפני הכלב, ונראה לו, כי אמנם פני אדם לו, פני בר־דעת ממש, המאזין ומקשיב, חושב ומבין ויודע הכל...

בהמקור בא זמר יוני אחר, והנוסח העברי נכתב על־ידי המתרגם, כמו יתר נוסחאות השירים בכתבי שלום־עליכם העבריים, בהסכמת המחבר המנוח.

קְלַסְתֵּר־פְּנֵיהֶם שֶׁל הַכַּתְרִיאֵלִים

מאת

צ. אוירבוך.

(המשך)

לא רק מנחם־מנדיל בלבד הוא בעל־חלומות, כי־אם כל אנשי שלום־עליכם נחנו בסגולה זו. כולם נושאים עיניהם אל הרים התלוים בשערה ואל מגדלים הפורחים באויר. האם אין כל חייו של טוביה, התעלותו ל„מדרגת" חולב ומאורעות בנותיו בנשואיהן — האם אין אלו „מעשי נסים" מסוגם של מאורעות „מנחם־מנדיל מיהופיץ? הלא בעמקי נשמתו של טוביה חי תמיד החלום האופיי „אלמלי הייתי רוטשילד", וכטוב לבו עליו ישאהו רוחו לחלום ומשוה לפניו, כיצד הוא מתעשר עושר גדול ויוצא במרכבה רתומה לשני סוסים. וב„עורבא פרח" אנו רואים בפירוש, האיך נתפתה טוביה למנחם־מנדיל והניח את מעותיו על קרן הצבי. שם אנו רואים את טוביה החולב — והנה הוא אותו „מנחם־מנדיל בעל־החלומות", אלא שהוא פאסיבי: אין בו אותו המרץ וכח־הפרכוס אשר למנחם־מנדיל. טוביה הריהו מנחם־מנדיל בכח ולא בפועל, מנחם־מנדיל ב„שב ואל תעשה".

ודאי, שמנחם־מנדיל מכיל בקרבו כח היוני רב־הערך. כל האומר, כי בעל־החלומות הזה רק בטלן ו„לא־יצלח" הוא, אינו אלא טועה. ברור הדבר, שבנפשו של מנחם־מנדיל פועלים חפץ־קיום עז ואנרגיה חיונית, שלא תהת ולא תרתיע לאחור מכל פגע ומכל צרה שבעולם. גלה כאן שלום־עליכם את ק ש י ו ת־ה ע ו ר ף המיוחדה במינה של העם העברי, שבה הוא נלחם על קיומו הקשה. קשיות־עורף, אשר תתקיים ברוחו ככח טבעי, כאינסטינקט חזק, ולא תלאה לפרכס ולהתלבט, ולא תרפה ממנו עד נשימתו האחרונה. קשיות־עורף זו—„אם תגרשנה דרך הפתח תחזור דרך החלון". ערה היא בלב הכתריאלי, מוכנה ומזומנה להשתמש ולאחוז בכל מקרה ובכל הזדמנות טובה או רעה.

אמנם המקום והזמן גורמים לו לפעמים להוציא את כחו זה לבטלה. אך יש אשר גם לו תאיר ה„הצלחה" את פניה, ואז הוא מקרב רחוקים — מזרח ומערב, סוחרי ווארשה ולודז עם מאנדזשוריה וחינה, מפליג לאמריקה, מתעלה ונעשה לאחד מאילי־הבורסה, בונה „עולמות" ומחריבם .

קשיות־עורף זו מתאחדת באופן פלאי עם תכונה סותרת לה,לכאורה, עם מורך האופי, המציין את טוביה החולב. מורך זה פירושו — הכנעה רבה בפני החיים. טוביה איננו מתעקש ואינו גוזר: „יקוב הדין את ההר". ממהר הוא לקבל עליו את הרע ולהתפשר עם המצב.

בטוביה החולב נתגשמה אחת מתכונותינו הלאומיות, שעמדה לנו להצילנו מכליון, והיא — תכונת ההסתגלות, שלמדה את הכתריאלי להיות רך כקנה ולהרכין את ראשו בפני כל גל וגל. טוביה הוא איפוא הצורה השניה שבמטבעת מנחם־מנדיל. טוביה אינו נס מן המערכה כמנוצח, אלא מסתגל אל הרעה ו מ ש ל י ם עמה. נתקיימו משאלות לבו — מה טוב ומה נעים; ואם לאו — „עולם כמנהגו נוהג והחי מבקש את פרנסתו ומסיח מלבו את כל יסוריו"...

דורש טוביה את החיים כחומר ומגלה בהם תמיד כמה וכמה פנים, ק"ן טעמים, המזכים את גורלו ומניחים את דעתו.

לפיכך זרים לשלום־עליכם ההתנגשות הדראמתית והסכסוך הטראגי. הכתריאלים, כשהם נתקלים בצר, במפגע, דרכם להזדרז ולמהר לסור הצדה. אין מטבעם להטיח ראשם לכותל, אלא מתחכמים הם ומחפשים אחרי איזה חור וסדק, מתכוצים ומתקפלים, זוחלים ועוברים בעדו את המחיצה.

מכאן גם אותה ההפכפכות של טוביה החולב. דוגמה אחת מהרבה — במקום אחד טוביה אומר: „כי הרי את הבור תכלית שנאה שנאתי! לדידי — ממזר תלמיד־חכם עדיף מחסיד עם־הארץ". ולהלן, כשאיתרע מזלו ובתו נשאה להייט „מוטיל מקבש־ערומים", הרי טוביה זה חוזר מכללו ויודע להתנחם: „אמת, חייט זה עם־הארץ הוא ואינו מבין בטיבן של אותיות מחכימות. אם כן, מה ממני יהלך? וכי כל העולם כולו חייב לעסוק בהלכה ולהרביץ תורה ברבים?"

פרצופיו של שלום־עליכם הכתריאלים הם בלי ספק אבות ה„גבורים" הנזוקים של נומברג וברנר. כי הלא כפשע בין טוביה, המתהפך ומשנה את טעמו לפי המצב השורר, ובין ה„פליגלמאנים", ה„פייערמאנים" ודומיהם. אם אין רצון עצמי חזק לטוביה, הרי הוא נשען על רצון־הדורות ורוכב על כתפי האבות... תרבות־העבר והדת תהיה נר לנתיבו ומוליכה אותו בדרך הסלולה. אך בני דורנו אנו, שפרשו מן התרבות העתיקה ועזבו תורת־אבות, נסתלקו מהם השלמות והקביעות, והיו לבעלי „ולא כלום" ול„פליגלמאנים". הפליגלמאנים וחבריהם הם איפוא יוצאי־חלציהם הטבעיים של הכתריאלים.

הפאסאליות, הטבועה באופיו של הכתריאלי, ההכנעה הגמורה בפני החיים, מתפתחת אצלו ומביאתהו לידי „נירואנה", לידי חלום־האפסות, המיוחד ימישינה במינו. תחת להתאמץ ולהתגבר על התנאים הקשים ולשנותם לטובה, משתדל הכתריאלי לצמצם את צרכיו, לרמות את ההומר העכור, להתפשט את הגשמיות המטרידה ולבטל את החושים הבריאים ואת צרכיהם הטבעיים.

בספור „כחייהם כך מיתתם" מתאר שלום־עליכם את רוחו ומצב־נפשו של כתריאלי רעב, המתענה כל ימיו בצומות. והנה במקום התמרמרות נגד הישבעים והשלוים והתפרצות נגד הרעב המציק לו, או, למצער, קללה וזעם על סדרו של עולם, או סתם י ס ו ר י ־ ר ע ב טבעיים, אנושיים, אנו רואים אותו חולם:

„הוי, אלמלי יכול האדם להגיע למדרגה עליונה, שיחיה ולא יאכל! אבל מה יעשה אדם חי, והאצטומכה תובעת ממנו מזונות!" — כך מדבר חיים חייקין אל נפשו, ומתוך רעבונו הוא בא לידי דברי חקירה ועניני פילוסופיה: — „אצטומכה זו, הוא אומר, תאות־האכילה שבאדם, — היא סבת כל הצרות והפורעניות, המתרגשות ובאות על העולם — — — אבל אלמלי היה האדם פטור מן האכילה, — הוי מה טוב ומה נעים היה אז לכולנו! בני היו יושבים כולם שלוים ושאננים בביתי, אין עוד מלאכה ואין עבודת־פרך, אין שביתות ואין סכנת־נפשית, אין בתי־הרושת ואין קול נוגש... הכל אין! כגן־ערן תהיה הארץ לפנינו..."

לא נגד העוני מתפרץ ה„קטלא־קניא" הזה, אלא נגד „תאות־האכילה", נאזר בכח „הגבורה הכתריאלית", בגבורה זו, שכחה יפה לא לעורר את האדם לכבוש את ה ח י י ם, המתיצבים כצר נגדו, אלא לכבוש א ת ע צ מ ו, את יצרו, עד כדי יציאת־נשמה, להפיס ולשדל את דעת עצמו באידיליה של בית־הקברות, בגן־עדן של ח ד ל ו ן ואפסות, בנירוואנה של „גברא־קטילא"...

וכה עמוקה היא התנונותה של הטבע האנושית בחיים חייקין הכתריאלי, עד שהוא מתחיל ל י ה נ ו ת מסגופיו ו ל ה ת ע נ ג על תעניותיו. הסגוף הולך ונעשה אצלו לא פ ו ל ח ן בלבד, כי־אם גם ע ו נ ג. „מה נעים האדם, כשהוא מתענה שני ימים רצופים בזה אחר זה — אשריהו בעולם הזה וטוב לו לעולם הבא!"...

הסגופים וענויי הגוף הולכים ונעשים אצלו סוף־כל־סוף צורך נפשי אי־טבעי ומתמיה, עד שהוא משתוקק אליהם מתוך תאוה חולנית...

„ — אי, רב חיים! אם כן, הרי להוט אתה אחרי התעניות, כזולל וסובא ממש! המעט לך תעניות בשנה?"

„ — מעט תעניות, מעט מאד! — אומר חיים חייקין".

כמה בלוי־החיים וסרוס הטבע האנושית יש בהתקדשות יבשה ושוממה זו! כמה שרופה ועלובה היא ירד־הנעורה אשר בלב כתריאלי זה, הנצתת באיזו אכסטא־זה של נזירות רעבה ועולה בלהבה, להב־הקש...

כמו כן מצוינת היא כתריאליבקה במדת ה ב ט ל נ ו ת שבה. בטלנות זו פירושה היא קודם־כל: ה ה ת ע נ י נ ו ת ה י ת י ר ה ו ה מ ו פ ר ז ה בדברים, הרחוקים מבינתו ומחייו של הכתריאלי, בדברים, שאין בינו וביניהם שום קשר ריאלי ושום שייכות פנימית.

„ואיך נודע להכתריאלים כל הנעשה במדינת חינה? מה ענינם של תושבי כתריאליבקה אצל חינה? כלום עומדים הם אתה בברית־מסחר? את הטה מקבלים הם מהעיר מוסקבה, ואותו הארג המשונה בעל הצבע הכתום, שקורין ציישונצא בלע"ז, אין הכתריאלים משתמשים בו בימות הקיץ בל־עיקר".

ב„מעשה דרייפוס" יתענינו כולם. מדברים בו ומעלים אותו על לשון, מתמרמרים על סלוף־הצדק, על עוות־הדין כנגדו, ואת העול הנורא, הנעשה להם יום־יום, את העושק, אשר יעשקום על כל מדרך כף־רגליהם, — לא ירגישו. וכמה משונה ומגוחכה היא הדרך, אשר בה הם תופסים את החדשות! זיידיל חתן רב שעיה, הקורא היחידי בעיר, המקבל את „הצפירה", קורא להם את החדשות, והם, הכתריאלים, „דורשים אותן כמין חומר"; הוא מספר להם, והם „מפרכים אותו ומוכיחים לו את טעותו בפניו, מ ש ו ם ש ר ק ל ה ם נ י ת נ ה ב י נ ה י ת י ר ה"...

כשקוראים אתם את „דרייפוס בכתריאליבקה", רואים אתם את הקדחת, שתפסה את העיר כתריאליבקה לרגלי „מעשה רב" זה. כולם „מתהפכים על מטותיהם מצד אל צד. מתגרים מלחמה עם הפשפשים המציקים, ומחכים ומצפים בלב כלה עד שיעלה עמוד השחר ויאור היום", — ואז יחפזו וירוצו אל בית־הפוסטה לשמוע אל החדשות האחרונות על דרייפוס „אחיהם". מרגיש אתה, כמה השכיל שלום־עליכם לגלות לנו בתמונה הזאת את הבטלנות הטפוסית של הכתריאלים, בטלנות המשתמרת בקרבנו בכל מקום בואנו עד היום הזה...

אלה הן אחדות מסגולות־הנפש הרבות של הכתריאלי, אשר כה הצליח שלום־עליכם לגלותן לפנינו.

כל הכתריאלים, כאמור לעיל, הוזים־חולמים. כולם מתנחמים בדברים הקלוטים מן האויר, ב„עורבא פרח", ונושאים עיניהם לאיזה יעור־שוא... אך נפלים הם משאר החולמים הטראגי־קומיים, שיצרה הספרות העולמית, ב ל ה ג ו ב א ר ע י ו ת שבחלומותיהם. דון קישוט של סירוואנטיס הריהו חללו של חלום גדול. תקפה וגדולתה של תקופה שלמה, של תקופת האבירים, שקועים בו. הוד־מלכות יש לשגיונו... על כן יהיה לסמל של האילוזיה הנצחית, או, יותר נכון, של האוואנטורה הנצחית שבלב האדם, אשר תשיאנו להעפיל ולעלות...

ואילו מנחם־מנדיל חולם בלב יבש, מתוך ריקניות ורעות־רוח. חלומו אינו מצית אש־עיניו ואינו מאביר את רוחו. אין מנחם־מנדיל הוזה מתוך הלמות־לב והמית־נפש... יש במרותיו מהבטלה שבחלומות, ולא משירתם. זאת היא אילוזיה נרחת, הנארגת בלב, כקורי־עכביש, הנמתחים בחורבות ובמקומות שוממים... על כן יהיו חלומותיו ס מ ל י ם רק לנו, הכתריאלים, וזרים הם ובלתי־מובנים כלל להעמים האירופיים המתוקנים.

(סוף יבוא.)

זכיותינו הלאמיות בטורקיה ובארץ־ישראל

מאת

ד. בן־גוריון.

(סוף)

ו.

הכרת ישותם וקיומם של היהודים בתור אומה מיוחדת
א יסוד כל היסורות של זכיותינו הלאומיות בטורקיה.
כרה זו מיחדת את מצבם המשפטי של יהודי טורקיה
ובדילה אותו מזה של יהודי שאר הארצות בזמננו. בשום
דינה אחרת עדיין לא הוכרו ולא קובלו הויתנו ועצמיותנו
לאומיות. במשפט הרוסי נתקבלה אמנם מציאותו
ל קבוץ יהודי מיוחד, — אבל רק לשם הגבלת
יותיהם והוצאתם מן הכלל החוקי. באמריקה אין החוק
בחין כל עיקר בין הצבורים הלאומיים השונים ואינו
טפל אלא בחברה האזרחית הכללית, שכל אישיה
שתוו בה לפניו. ורק במדינות־הדרום נעשה איזה הבדל
ונגע לנזעים. במדינת־הלאומים הקלאסית, באויסט־
יה, יש להיהודים, בתור אזרחים, שווי־זכיות, אבל
זוק האויסטרי אינו מודה בקיומה של הלאומיות העברית;
מרות הסעיף 19 של הקונסטיטוציה האויסטרית,
מבטיח לכל עמי־המדינה חופש־התפתחותם ומשוה את
' השפות, המתהלכות בארץ להיות שוררות בבתי־הספר,
הנהגת־המדינה ובחיים הממלכתיים — אין היהודים
הנים משויון לאומי. והא עוד, אלא שכופים אותם באופן
וקי להתכחש לעצמיותם הלאומית ולכפור בלשונם, וכל
ודי, הרושם בשעת הספירה הכללית, כי לשונו יהודית
א — הריהו נענש לשבת במאסר או לשלם קנס, ועל־
י זה אנוסים היהודים לצרף את עצמם לאחד העמים
רים, שלאומיותם מוכרת במדינה זו.

בטורקיה נרשם היהודי תמיד בתור יהודי. על כל
עודה רשמית, כגון תעודת־לידה, תעודת בית־ספר, פאס־
רט וכדומה רושמים בצד השם והמשפחה והעיר וגומר
ן את הסימן הלאומי — השייכות ל„מלת": יהודי או
מוסוי". ואין בפרט אלא מה שבכלל. כשם שהיהודי,
תור יחיד, קיים ביהדותו לפי הנימוס המשפטי והאדמיני־
סטראטיבי — כך גם הצבור היהודי, בתור חטיבה מאוחדת
ויוחדת, מקובל בהנהגת המדינה ומוסדות השלטון,
תרבות והלשון העבריות הובטח להן חופש ההתפתחות
כות החנוך הלאומי בבתי־ספר עצמיים, שניתנה ליהודים
מו לכל האומות.

השפה הרשמית של הממלכה העותומנית היא, כמובן,
טורקית. בלשון זו מתנהל המשא־ומתן המשפטי והאד־
מיניסטראטיבי בכל מוסדות הממשלה — בבתי המחוקקים
בתי הפקידות וההנהגה העצמית של הגלילים והערים.
לשון זו מורים בכל בתי־הספר, המתקיימים על חשבון
ממשלה. מלבד טורקית מלמדים בבתי־ספר אלה גם
רבית ופרסית — שתי הלשונות, התופסות במזרח את
מקום, שהיונית והלאטינית תופסות במערב—ואת השפה
צרפתית, שהיא שפת ההשכלה והמסחר בכל ארץ הקדם.

לשונותיהם של שאר עמי טורקיה אינן נלמדות בבתי־
האולפנה הרשמיים. אולם לכל עם ניתנה הרשות ליסד
בתי־ספר משלו ולהורות שם בשפתו הלאומית. בתי־ספר
אלה, כשתכנית־למודיהם מקבילה לזו של הממשלה, יש
להם כל הזכיות וההנחות של בתי־ספר רשמיים. וכל
תלמיד שגומר, למשל, את חוק־למודיו בגימנאסיה העברית
ביפו, המתקיימת בתור מוסד עותומני, ניהנה מכל הזכיות
של תלמיד ה„אידעדיה" — בית־ספר תיכוני מטעם
הממשלה.

אין המשפט הטורקי מכריז על הלשון העברית, שהיא
לשונם הלאומית של היהודים, כשם שאינו מפרש ומגדיר
את שפתם הלאומית של העמים האחרים. החוק מניח את
קביעת הלשונות להעמים עצמם. בתוך הערבוביה הלשונית,
השוררת בקרב יהודי טורקיה (בטורקיה נזקקים היהודים
ללשונות הערבית, העברית, היהודית־הספרדית, היהודית־
האשכנזית, הארמית, הפרסית, היונית ועוד כתריסר
לשונות אירופיות — ערבוביה זו שוררת ביחוד בארץ־
ישראל) סתימה זו, שסתם החוק בנוגע ללשון, אינה אלא
מעלה. במצבם התרבותי הקיים לא היו היהודים העותו־
מנים מוכשרים לקבל ולקיים את השפה העברית בתור
שפתם היחידה, ושאר הלשונות אינן יכולות אפילו לבוא
בחשבון, לא רק מפני שאינן לשוננו הלאומית, אלא מפני
שאינן משותפות לכל היהודים, היושבים בטורקיה. כל
אחת מן הלשונות, המתהלכות בקרב היהודים העותומנים,
מצומצמת בתחום צר ומסוים, ואינה נשמעת אלא בגליל
מיוחד לעצמה.

רק במקום אחד מזכיר החוק בפירוש את הלשון
העברית. הסעיף 43 בהקונסטיטוציה של ה„חכם־האנה"
דורש, שחברי הועד הגשמי יהיו רצויים לשער
העליון, חביבים על בני אומתם, ואחדים מהם צריכים
לדעת טורקית ועברית.

קיומם של היהודים בתור חטיבה לאומית־דתית
מיוחדת מתגלה בשני אופנים: על־ידי השתתפות באי־
כח העדה העברית במוסדות ההנהגה האדמיניסטראטיבית
הכללית — במועצת־הפקידות (מג'לס־אידרה),
הנלוית למושלי המחוזים, הפלכים והגלילים, ועל־ידי
מוסדות ההנהגה העצמית של „האומה העברית".

מועצת־הפקידות מרכבת מהפקידים העליונים של
הרשות המקומית שבכל עיר ועיר, והיא ממונה לדון את
הפקידים, שמעלו במשרתם ולבקר תלונותיהם של אנשים
פרטיים, הקובלים על מעשי הרשות, וכמו כן מוטל עליה
לערוך ולתכן את תנאי החוזים והאמנות של הממשלה,
להשגיח על גבית־המסים, החכרת מס העשור, נכסי
המדינה וכדומה. במועצה זו משתתפים, מלבד הפקידים
הגבוהים, גם ראשי העדה העברית הרוחניים, יחד את
ראשי העדות של עמים אחרים.

מובן מאליו, שמלבד זאת, משתתפים היהודים, בתור
אזרחים, בשורה אחת את כל העותומנים, בשלטון
הכללי של המדינה על־ידי נבחריהם לבתי־המחוקקים
ומוסדות ההנהגה העצמית של הגלילים (הויליות.

אולם גולת־הכותרת של זכיות היהודים בטורקיה
היא — ההנהגה העצמית של „האומה

ה ע ב ר י ת" ומוסדותיה השונים: פקידות ה„חכם האנה", המועצה הכללית וועדיה.

ז.

„החכם־באשי הוא ראשה של כל האומה העברית המתגוררת בממלכה" — במלים אלו פותח הסעיף הראשון של תקנות „החכם חאנה". החכם־באשי („באש" בטורקית פירושו ראש, חכם־באשי — פירושו החכם הראשי) אינו רב, הפוסק שאלות אסור והיתר ודן דיני ממונות, אלא נשיא־היהודים, המתווך בין „האומה העברית" ובין השער העליון והשלטון העותומני. הוא מפקח על מלוא פקודות הממשלה, הנוגעות ביחוד ליהודים, והוא גם משגיח על מלוא ההחלטות של ועדי „האומה". החכם־באשי הוא בא־כחה של היהדות כלפי הממשלה, אבל אין לו יפוי־הכח להחליט דבר על דעת עצמו, בלי הסכם הועדים הלאומיים ובלי החלטתם הקודמת. ורק בענינים שאין לדחותם ובשעה שאי־אפשר להזמין את הועד לישיבה — רשאי החכם־באשי לעשות מעשה על אחריותו הפרטית, וגם אז מחויב הוא להביא את הדבר לפני „הועד הגשמי" בישיבתו הראשונה ולקבל אשור ותוקף לפעולתו.

החכם־באשי נבחר על־ידי „המועצה הכללית" (מג'לס עמומי), הכוללת שמונים חברים תמידיים, נבחרי יהודי קושטה, וארבעים חברים נוספים, שליחי הקהלות העבריות באדריונופול, באזוניקי, איזמיר, ברוסה, בגדה, אלכסנדריה, קאהירו, יפו וירושלים, המצטרפים למועצה זו רק לשם הבחירות בלבד. בחירת החכם־באשי צריכה לאשור השער העליון. כתום הבחירות מוזמן החכם־באשי החדש לבוא לחכם־חאנה, והריהו נשבע שם בפומבי להיות נאמן לממשלה העותומנית ולאומה העברית ולקונסטיטוציה של החכם־חאנה. השולטן מפרסם אז אירדה (פקודה) מלכותית לקיים את הנבחר במשרתו, ואגרת (ברת) זו נקראת בפומבי בשער העליון במעמד החכם־באשי, שרי־הממשלה ונכברי היהודים. אחר־כך בא החכם־באשי להתיצב בראיון מיוחד לפני השולטן, ופקידי הארמון עורכים לו קבלת־פנים, כמו לציר ממשלה זרה, כשהוא מתקבל בארמון בפעם הראשונה להתמנותו.

משכורתו של החכם־באשי נקצבת על־ידי המועצה הכללית ונפרעת מתוך „הקופה הלאומית". „הקופה הלאומית" כוללת את כל המסים, — מס לגלגולת ומס הבשר והיין ועוד — ש„המועצה הכללית" מטילה בכל שנה על היהודים לשם כלכלת המוסדות של „האומה", בהתאם לפירמן של השולטן.)

המוסד העליון של הנהגת „האומה" הוא — המועצה הכללית (מג'לס עמומי בטורקית). בימי המשטר הישן בטורקיה היתה קושטה השליטה על כל הממלכה, ותושבי עיר־הבירה היו נהנים מהנחות ופריווליגיות מיוחדות. וכשנתחדשה אז הקונסטיטוציה של „האומה העברית", מסרו את בחירת חברי המועצה רק ליהודי קושטה בלבד, אף־על־פי שהמועצה הכללית אינה מנהלת את עניני הקהלה הקושטאית, אלא את עניניה של כל האומה העברית בטורקיה. הקהלות בערי השדה אינן משתתפות במועצה אלא בשעת בחירת החכם־באשי, כאמור לעיל, וגם אז רק במספר קטן של צירים — ארבעים צירים של כל המדינה לעומת שמונים הצירים של קושטא בלבד.

כשנבחר החכם־באשי הנוכחי אחרי המהפכה של הטורקים הצעירים, הבטיח לתקן את המעוות ולהתאים את תקנות „האומה" לרוח העת החדשה ודרישת הדימוק־ראטיות, ולפני שלש־ארבע שנים אמנם הוכנה הצעת חוק יסודית חדשה; אולם מסבות־הזמן עכבו בעד אשורם וקיומם של התקונים, והדבר לא יצא לפעולה עד היום הזה, — ועדיין הסדר הנושן והרעוע עומד בתקפו.

מתוך שמונים חברי המועצה הכללית עשרים הם „חכמים", רבנים, ויתר החברים החילונים, הנבחרים על־ידי האוכלוסין היהודים בקושטה ופרבריה למשך עשר שנה. עשרים החברים הרוחניים נבחרים על־ידי הששים.

המועצה הכללית מתאספת בנשיאות החכם־באשי פעם בשנה, כדי לקבוע את תקציב האומה, לתכן את מהלך עבודת הפקידות של ה„חכם חאנה" ולקבל דין־והשבון על פעולת הועדים, ובשעת הצורך — לבחור, בצרוף ארבעים שליחי הקהלות, חכם־באשי חדש. החלטותיה של המועצה ותכנית־עבודתה מוצאים לפעולה על־ידי שני ועדים מיוחדים, העובדים בקביעות: על־ידי הועד הגשמי (מג'לס גישמני) והועד הרוחני (מג'לס רוחני), הנבחרים על־ידי המועצה מתוך חבריה.

הועד הגשמי כולל תשעה חברים, הנבחרים מתוך ששים החברים החולוניים של המועצה הכללית למשך שתי שנים. הועד הגשמי מטפל בכל הענינים החולוניים והחמריים של האומה העברית: גבית המסים הלאומיים, הנהלת נכסי היתומים וההקדש, קיום הקונסטיטוציה של „החכם־האנה", השגחה על הנהגת הקהלות, פדיון נכסי העדה ומוסדות הצבור היהודיים, עריכת התקציב הלאומי וכלכלתו. ועד זה אחראי בפני המועצה הכללית ומוסר לה בכל שנה דין־וחשבון על מעשיו ופעולותיו והנהלת הכספים.

הועד הרוחני כולל שבעה רבנים, הנמנים על־ידי המועצה הכללית מתוך עשרים החברים הרוחניים. ועד זה משגיח על עניני הדת היהודית ודן דיני נשואין, משפחה, ירושה וצואות שבין בעלי־דין יהודים על־פי חוקי המשפט הדתי העברי. פסקי־הדין של ועד זה יש להם יפוי־כח רשמי, ופקידי הממשלה מחויבים להוציאם לפועל.

בתקנה היסודית של החכם־האנה אין תקנות מיוחדות על־דבר הנהגת הקהלות המקומיות, אך ברוב הקהלות העבריות שורר אותו הסדר של הנהגת „האומה": בראש הקהלה עומד חכם־באשי, נבחר מיהודי המקום ומאושר על־ידי החכם־באשי הראשי שבקושטה ומקוים במשרתו באירדה של השולטן, ואל החכם־באשי נלוים שני ועדים, ועד גשמי ורוחני, המנהלים את עניני העדה המקומית. החכם־באשי הוא בא־כחם של היהודים בפני הרשות המקומית, והוא, או בא־כחו, משתתף מטעם עדתו במועצה האדמיניסטראטיבית (מג'לס־אידרה), כמו שהזכרנו בפרק הקודם.

ח.

מובן, שארץ־ישראל, בתור חלק של ממלכת טורקיה, חלים עליה כל החוקים והמשפטים העותומנים, ויהודי ארץ־ישראל, אלה שהם אזרחים עותומנים, משותפים בחובותיהם וזכיותיהם של יהודי טורקיה. כל זה הוא להלכה. ואילו למעשה יש הבדל רב בין מצבם הלאומי של יהודי ארץ־ישראל ובין זה של שאר יהודי טורקיה.

היהודים בטורקיה קבלו זכיות לאומיות שלא להנאתם. התנונותה התרבותית ודלדולה החמרי של היהדות העותומנית בשתי מאות־השנים האחרונות, חוסר הכרה והוקרה עצמית והעדר רגש לאומי וחוש צבורי מפותח, המציינים את צאצאיהם של גולי ספרד, שנשתקעו בארצות־המזרח— הורידו עד הריוטה התחתונה את ערך הזכיות הלאומיות של יהודי טורקיה. הללו לא ידעו להעריך את מצבם המשובח ולא היו מוכשרים להפיק את התועלת האפשרית מתוך זכיותיהם. פקידות החכם־באשי נהפכה למשרה ריקה, מחוסרת כל ערך צבורי, לאומי ומדיני, המועצה הכללית לא היתה ראויה לתפקידה ולא דאגה לצרכי האומה, מצב בתי־הספר והחנוך היה פרוע ועזוב. בשעה שהיונים או הארמינים היו מקפידים על כל תג ותג של זכיותיהם הלאומיות ונלחמים בעקשנות ובמרץ ובעוז־לב נגד כל נסיון של מיעוט־הדמות והפחתת־הערך של אומתם ומוסדותיה הרשמיים מצד הממשלה הטורקית, בשעה שהעמים הנזכרים, בהשענם על זכיותיהם, פתחו והקימו רשת עבה של בתי־ספר בלשונם הלאומית, טפחו והרחיבו את תרבותם, חזקו ובצרו את מעמדם הלאומי, — באותה שעה היו היהודים מזלזלים בזכיותיהם ולא היו חוששים כלל לטשטוש צורתם הלאומית ומיעוט דמותם הצבורית והמדינית.

במקום בתי־ספר לאומיים, שהרשה להם החוק, נתנו לשליחי „הצרפתים בני דת משה" להפיץ בקרב בניהם זיופה של התרבות הצרפתית, ובתי־הספר של „חברת כל ישראל חברים" הקימו בתוך היהודים שבטורקיה מתבוללים משונים, נושאי התרבות הצרפתית — מין בריה נלעגה ומגוחכה של התבוללות מופשטה, תלושה ומדולדלת, שאין לה כל אחיזה בחיי הארץ ובסביבה המקומית. מובן מאליו, שבתי־הספר הצרפתיים לא הצליחו להפוך את יהודי טורקיה למתבוללים צרפתיים. בסביבה מרובת־הלאומים שבטורקיה אין יהודי יכול להתבולל בצרפתים, אפילו כשהוא רוצה ושואף לכך בכל כחותיו. הסביבה היא סוף כל סוף לא צרפתית, אלא יהודית־יונית־ארמינית־טורקית. להטמע בתוך הטורקים, או אפילו הארמינים והיונים — חושב היהודי לפחיתות־הכבוד לעצמו. את הטורקים הוא מבטל, מפני שהוא עולה עליהם בתרבותו. את היונים והארמינים אינו אוהב ביותר — מפני שהם מתחריו בשדה־המסחר. - אבל גם יהודי איננו — חסר הוא הכרה יהודית ורגש ההוקרה העצמית, שרק חנוך לאומי מוכשר לתת לו. ועל־ידי כך נהפך חניך בית־הספר הצרפתי למין טומטום לאומי, מחוסר גון וצורה; אין לו אפילו הפרצוף הקולטורי המזויף של יהודי מתבולל; פושט הוא כל צורה תרבותית מבהוין ונשאר כלי ריק מבפנים. זהו קלסתר־פניהם של תלמידי האליאנס, שהם הם העומדים בראש היהדות העותומנית.

מה שאין כן, כמובן, בנדון זה הישוב העברי בארץ־ישראל.

רעיון התחיה הלאומית והחנוך העברי, שהם רוח החיה של ישובנו החדש בארץ־המולדת, העמידו את היהדות הצעירה של ארץ־ישראל בראש תנועת ההתחדשות והבלטת עצמיותנו הלאומית. כל המפעלים והקנינים, כל המושבות והמוסדות של יהודי ארץ־ישראל — חותם עברי טבוע עליהם, וסימניה המובהקים של תרבות עצמית, של אופי ייחוד לאומי מבצבצים מתוך כל התחלה חדשה של בנין ועבודה במקצועות החומר והרוח.

בארץ־ישראל רגשיתנו היהודים ביצירות ומפעלים ממשיים את זכות ההגדרה העצמית שלהם יותר ממה שהרשו החוקים והמשפטים העותומניים. כל מה שברא הישוב החדש בארץ־ישראל — בתי־הספר העבריים, מוסד ההנהגה העצמית במושבות, השמוש החי בשפה העברית, השמירה העברית — לא נברא בתוקף הזכיות הרשמיות, שניתנו ליהודים, לפי שרובו של הישוב החדש זרים היו בארץ, זרים במובן האזרחי — נתיני־חוץ — וזרים בידיעת חוקי הממלכה ונמוסה האזרחי והמדיני. בשום מקום אחר אין היהודים נבערים מידיעת לשון המדינה ועיקרי הסדר המשפטי והאדמיניסטראטיבי של הארץ, כמו בארץ־ישראל. רק יחידי־סגולה יודעים שם לכתוב ולקרוא טורקית, ואולי רק שנים ושלשה יודעים פרק בחוקים העותומניים,ורוב המוסדות הצבוריים, שנבראו בארץ, לא היתה להם כל משענת חוקית וקיום משפטי. ורק אי־הסדרים, הרשלנות ושויון־הנפש של הפקידות העותומנית אפשרו את צמיחתם והתבצרותם של קנינינו ומוסדותינו הצבוריים והתרבותיים שבארץ־ישראל.

טורקיה עומדת עכשיו על מפתן תקופה חדשה. עתידה של ארץ־ישראל ושל כל הממלכה העותומנית לוטה בערפל. אין יודע עכשיו, מה ילד יום. אבל דבר אחד ברור: המצב כהויתו, „הסטאטוס־קווה" לא ישאר בטורקיה. אם לא יתהוו שנויים טיריטוריאליים במזרח הקרוב, וטורקיה תצא מתוך מלחמה זו בלי הפסד ארצות, — ודאי ששנויים פנימיים יחולו בהנהגת המדינה הטורקית. עוד לפני הספחה אל המלחמה בטלה טורקיה את זכיות־הזרים (הקאפיטולאציות), שהיו קיימות בקרבה יותר מארבע מאות שנה. הטורקים הצעירים ידועים בהתנגדותם העזה גם לזכיות העמים שבארצם.

עלינו להכון איפוא לקראת העתיד, כדי שנהיה מוכשרים להגן ברגע המכריע על זכיותינו הלאומיות בטורקיה, וביחוד בארץ־ישראל.

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

עורך נכבד :—

בבקשה לתת מקום בתוך עתונך הנכבד למכתב זה :

הפדראציה הציונית בהשתתפות ההסתדרות העברית עורכת יום־העברים בפילאדלפיה בארבעה ליולי, בזמן שצירים יתאספו מכל קצות אמריקה לועידה הציונית השנתית.

ביום זה יתגלה לפני כל היהדות האמריקאית כחה של התנועה העברית באמריקה ויוצעו האמצעים להגדילה, להרחיבה ולהביאה לידי מדרגה של תנועה עממית.

בשביל לערוך יום זה נבחר ועד מיוחד מאת ההסתדריות בנשיאותו של הד"ר שמריה לוין, שלתוכו נכנסו האדונים ש. אבל, י. ד. ברקוביץ, אב. גולדברג, א. א. לובארסקי וד"ר ש. מ. מלמד (מאת ההסתדרות הציונית) ; זאב פרישברג, ק. ווייטמאן, מ. ברנשטיין (מאת ההסתדרות העברית . השתתפו בישיבת הועד הרב ברוך יהודה פישמאן.

באספה הראשונה, שהיתה לועד זה, נקבעה התכנית ליום־העברים :

הד"ר שמריה לוין ירצה מעל בימת הועידה הציונית השנתית על „התנועה העברית ומקומה בתחיה הלאומית". מלבד זה ישאו גם נאום באנגלית על ערכה וחשיבותה של הלשון העברית בתחית האומה.

בערב של אותו יום, יום הרביעי ליולי, תערך אספה פומבית בפילאדלפיה בנשיאותו של הד"ר ש. מ. מלמד, שבה ישתתפו צירי הועידה הציונית, צירי ההסתדריות הציוניות והלאומיות, צירי האגודות העבריות וכל העברים אשר בפילאדלפיה. הד"ר ב. מוסינזון ירצה על תחית השפה העברית, ומר ק. ווייטמאן — על התנועה העברית באמריקה וההסתדרות העברית.

אספה מעשית תערך אחרי כן, שבה ישתתפו צ[...]
הועידה הציונית, באי־כח ההסתדריות הציוניות והלאומי[...]
וצירי האגודות העבריות. באספה זו ידונו על הצעו[...]
הראשונים להרחבת השפה העברית וספרותה באמרי[...]
ועל עניני סדור העבודה העברית.

החובה על כל העברים באמריקה, על כל הציו[...]
המפרגנותיהם, על ההסתדריות הלאומיות, המכירות בער[...]
של השפה העברית לתחית רוחו עמנו, על כל מנהלי ב[...]
הספר העבריים ומוריהם להשתתף ביום־העברים באמרי[...]
ולעשותו התחלה לעבודה עברית מסודרת.

אפני ההשתתפות ביום העברים :

א) שולחים צירים לפילאדלפיה ליום הרביעי ליו[...]
יום־העברים באמריקה.

ב) מסדרים אספות עבריות באותו היום בכל [...]
המדינה.

ג) עורכים אספות לאלה שאינם מבינים עבר[...]
בלשונות אחרות לדון על ערך השפה העברית בתח[...]
האומה. מיסדים במקומות שאפשר אגודות עברי[...]
שעורי־ערב ללשון העברית ולספרותה ומסדרים את הפ[...]
הספר והעתון העבריים.

ד) מביעים רגשי חבה והשתתפות לאספה הפומב[...]
בפילאדלפיה.

עברים ולאומיים, מלאו חובתכם לשפתנו !

בכבוד ובברכת התחיה העברית

בשם הועד המשותף

מ. ברנשטיין, מזכיר[...]

האדריסה (עד שלשים ליוני) : עברים, על־יד הפדר[...]
ציה הציונית.

לטלגראמות : עברים, פילאדלפיה.

הַשְׁקָפָה שְׁבוּעִית

ועידת האורדן „בני ציון".

האורדן „בני ציון", שקרא את ועידתו השמינית ביום הראשון, י־1 יוני, בבאלטימור, הוא הראש והראשון בין האורדנים היהודים הרבים בהשפעתו על מהלך החיים הרוחניים של העם היהודי בארץ הזאת.

האורדן הזה פעל לטובת בסוסו של הרעיון העברי הלאומי באמריקה יותר מכל האורדנים הגדולים רבי־ההשפעה גם יחד. אם ניכרים עכשיו סימני התעוררות לאומית גם בקרב שאר האורדנים, הרי זו לא באה אלא בתוקף ההשפעה, שקבלו מאת האורדן „בני־ציון" ביודעים ובלא יודעים. לפני שמונה שנים, טרם שנוסד האורדן „בני־ציון", היתה עבודת כל האורדנים מצטמצמת רק בעניני העזרה ההדדית של חבריהם, שלכך נוסדו, ויש שהיו מפרישים בועידותיהם גם איזו סכומים לצדקה, ויוצאי בזה ידי־חובתם להצבור ולהכלל. עניני האומה וסגולות רוחה היו כספר החתום לפניהם, ומעולם לא נתנו

את לבם לדברים כאלה, [...]
שקם האורדן „בני־ציון" ופ[...]
לפניהם אופק חדש בדר[...]
ובפעילותיו.

האורדן הזה, אף כי ביס[...]
חמרי הוא, עומד על טה[...]
הציוניות והלאומיות העבר[...]
היסוד החמרי שבו אינו משמש בעיקרו א[...]
אמצעי לחזוק ההסתדרות ולקיומה. ראו מיס[...]
האורדן, שכולם ציוניים ולאומיים היו, כי א[...]
תקוה בארץ חמרית כאמריקה לקיום מתמ[...]
של אגודות ציוניות, אלא אם כן תתבססנה על יס[...]
חמרי, עמדו ויצרו את האורדן „בני־ציון". ואו[...]
ה„חמריות" שבו לא העבירה אותו על דעתו בנוגע לעבוד[...]
הציונית והלאומית, שהיא לו יסוד־מוסד ועיקר העיקר[...]
בכל פעילותיו. לכל עת מצוא מפיץ האורדן את הרע[...]
הציוני והלאומי בין שדרות העם, מטפל בשאלת החנ[...]
העברי, מיסד בתי־ספר עבריים לאומיים ותומך, עד כמ[...]
שידו מגעת, בכל אלה הזקוקים וראויים לתמיכה ; תו[...]

תמיכה מוסרית בלשון העברית וספרותה ומשתדל להפיצן בין חבריו. ועוד כמה מעשים לאומיים ראויים למופת עושה האורדן הזה.

אולם גדולה מעבודתו הישרה הזאת היא פעולתו באופן אי־ישר — השפעתו הלאומית על שאר האורדנים. אם רואים אנו היום הסתדריות ואורדנים גדולים, כ„הסתדרות יהודי גאליציה ובוקובינה“, „הסתדרות יהודי פולאניה ורוסיה“, „אורדן ברית שלום“ ודומיהם מקבלים את פרוגראמת באזל בתכנית עבודתם וקובעים „ימי שקל“ לחבריהם, הרי האורדן „בני־ציון“ פלס את הנתיב לפניהם.

ואמנם ראוי הוא האורדן „בני־ציון“, שישמש במעשיו מופת לשאר ההסתדריות היהודיות בארץ הזאת. מהדין־והחשבון, שנקרא בועידה האחרונה, נראה, כי האורדן הכנים בשנה שעברה עשרים אלף דולאר למוסדות ציוניים. מהם — עשרת אלפים דולאר להקופה הלאומית, תשעה אלפים לקופת הועד הזמני לעניני הציוניות, ואלף דולאר—דמי שקלים. זהו סכום הגון בערך לאורדן, המונה את מספר חבריו רק כארבעת אלפים.

שאלת החנוך העברי תפסה מקום חשוב בועידה הזאת. נתקבלה החלטה, המטילה חובה על כל ה„מחנות“ ליסד בתי־ספר עבריים לאומיים בשביל הילדים וגם יפתחו קורסים לגדולים, הרוצים ללמוד את דברי ימי ישראל ואת הלשון העברית וספרותה.

ישיבה אחת של הועידה היתה כולה מוקדשת לחגיגת יובלו של המשורר ח. נ. ביאליק. נואמים אחדים דברו על ערכו של המשורר. חגיגת יובלו של משורר עברי בועידתו של אורדן חדשה היא בקורות ההסתדרות היהודיות באמריקה, ואף כאן היה האורדן „בני־ציון“ הראשון לדבר, כשם שהיה ראשון לכמה ענינים לאומיים באמריקה; ואפשר שימצאו לו מחקים גם בענין זה, כמו שחקוהו בענינים אחרים. וחקוי כזה בודאי שרצוי הוא.

גם שאלת ישוב ארץ־ישראל עמדה על הפרק בועידת האורדן. הנאספים לא יצאו ידי חובתם בשיחות נאות בלבד, אלא עשו מעשה וחתמו על מניותיה של חברת „גאולה“ על סך של 4,500 דולאר.

הדבר האחד, שהשרה צל על ועידת האורדן, היה הפולמוס על־דבר בחירות ההנהגה. מחלוקת זו לא היתה מחלוקת לשם פרינציפ: מי מן הקאנדידאטים ראוי יותר על־פי כשרונו ומסירותו להאידיאל הציוני להבחר למשרה זו או אחרת, אלא היתה מחלוקת א י ש י ת מתחילתה ועד סופה, ומתוך כך לא נזהרו הצדדים הנלחמים בלשונם וחללו את כבודם ואת כבוד הועידה. ריח של פוליטיקה „אורדנית“ נדף מכל הפולמוס, ובזה אנו מוצאים את עקבות השפעת יתר האורדנים על „בני־ציון“. אבק זה דבק גם בו, וצריך הוא לנערו מעליו בעוד מועד. אורדן אידיאלי כ„בני־ציון“ צריך לשמש מופת לאחרים לא בשאיפותיו הלאומיות בלבד, אלא גם בנמוסיו ובמדותיו, ובזה תלויה במדה מרובה הצלחתו לימים הבאים.

— — —

„ י ו ם ה ע ב ר י ם “.

ההסתדרות הציונית, בהשתתפות ההסתדרות העברית החדשה, שנוסדה לפני שבועות אחדים, תערוך על־יד ועידתה הבאה בפילאדלפיה „יום העבריים“. זהו הצעד הממשי הראשון, שעשתה הפדרציה הציונית לטובת תרבותנו העברית מיום הוסדה. עד עכשיו היו מתאוננים רוב העברים על חוסר פעולה מצד הציוניים הרשמיים לטובת הלשון העברית, שהיא אחד מעיקרי הציוניות. והנה סוף־סוף מצאה לה ההתאוננות הצודקת הזאת אזנים קשובות, וראשי הפדרציה החליטו לעשות מעשה. דבר זה, המראה על התקרבות הציונית הרשמית באמריקה ב פ ו ע ל (בדבורים יפים ובשבחים ללשוננו הלאומית לא קמצה מעולם) אל הרעיון העברי, דיו לשמח את לב כל העברים, שהתפללו אליו זה כמה.

אולם „יום העבריים“ יש לו צד אחר עוד יותר חשוב. יום זה צריך לשמש התחלה לגיום הכחות העבריים בארץ הזאת, לעשותם אגודה אחת. ה„הסתדרות העברית“ החדשה עשתה כבר את ההכנות הראשונות. היא הכניסה כבר ברשותה אחדות מן האגודות העבריות, הקיימות בניו־יורק, וכבר באה בדברים גם עם האגודות שבערי־השדה. אולם המחנה העברי הגדול עדיין מפוזר ומפורד ברחבי המדינה, וצריך הוא סדור וארגון. גדול יהיה „יום העברים“, אם יעשה בו דבר ממשי לשם ארגון העברים האלה. מחובת ההסתדרות העברית היא, לעמוד על המשמר ולהשגיח, שלא להוציא את היום הזה בנאומים יפים לשם דימונסטראציה בלבד, העלולים להפכו ל„יום קטנות“. השעה דורשת פעולות ומעשים, שיקרבונו אל המטרה ויהפכו לנו את כ ל י מ ו ת ה ש נ ה לימים עבריים.

התנועה הלאמית

ה ה כ נ ו ת ל ק ר א ת ה ו ע י ד ה ה צ י ו נ י ת ב פ י ל א ד ל פ י ה .

ההכנות לועידת הציונים בפילאדלפיה, שתפתח ביום 2 יולי ותמשך ארבעה ימים, הולכות ונעשות. ביום הראשון בבקר, יום פתיחת הועידה, תערך לכבוד הצירים תהלוכה גדולה של ילדים, שבה ישתתפו תלמידי בתי־הספר העבריים וחברי הקלובים הירדים אשר בפילאדלפיה. יותר מששת אלפים ילדים יהודים יקחו חלק בהתהלוכה הזאת, וכל אחד מהם ישא בידו דגל ציוני ודגל אמריקאי.

הישיבה הראשונה של הועידה תהיה בתיאטרון שברחוב ברוד, בשעת השניה אחרי הצהרים. בישיבה הזאת ימסרו בא כחי הפדראציה דין־וחשבון על פעולותיהם במשך השנה שעברה.

דבר חדש במינו בועידה זו יהיה „יום העברים“, שיערך ביום השלישי, 4 יולי. אספה גדולה עברית תהיה בארבעה ערב במלון וואלטון. העומד בראש ועד־ההכנות של „יום העברים“ הזה הוא הד"ר שמריה לוין, חבר הועד הפועל הציוני המצומצם. יושב־הראש של האספה יהיה הפרופיסור צבי מאלטר. הד"ר שמריה לוין ינאם על „מקום העברית בתחיה הלאומית של עם ישראל“. והד"ר בן־ציון מוסינזון ידבר על תחית השפה העברית.

ביום השני אחרי הצהרים יתאספו באיכה כל אגודות „אחיזה“ שבאמריקה ימועצה על־דבר הרחבת פעולתן להבא.

ביום ... בערב תהיה אספה פומבית גדולה ב„בית המטרופוליטאן אופרה". הנואמים באספה הזאת יהיו: השופט ל. ד. בראנדייס, ד"ר שמריה לוין, ד"ר בן־ציון מוסינזון, ד"ר שמריהו לוין והשופט ג'וליאן מק.

נשף לכבוד יובלו של ח. נ. ביאליק.

האגודות העבריות בניו־יורק תחוגגה את יובלו הספרותי של המשורר ח. נ. ביאליק על־ידי נשף ספרותי וזמרתי, שיהיה במוצאי־שבת, 21 לחודש ינואר, באולם קלינטון.

המשתתפים בפרוגראמת הנשף הם: הד"ר שמריה לוין, ד"ר בנימין סיסיגזון, צ. ה. מאסליאנסקי וצ. אייזנבך. כל אחד מהם ינאם על ערכו של המשורר בספרות העברית.

שונות

יעידת הכמרים הפרסביטריאניים לטובת הציוניות.

ביעידת הכמרים הפרסביטריאניים, שנקראה בפילאדלפיה בימים האחרונים, הוחלט לשלוח לנשיא ארצות־הברית ווילסון את התזכיר הזה:

„היות, כי העולם הציביליזאציוני מבקש אמצעים להושיע בצרותיהם את עם היהודים;

היות, כי מכירים אנו, כמה קשה הדבר להשכין הארמוניה ורעות בין הגזעים והעמים השונים, הנבדלים אחד מן השני תכלית הבדל;

היות, כי כל אחד מן העמים הרבים יש בידו היכולת להוביה, כי לא הוא היחידי, הלוחץ את היהודים בארצו;

היות, כי שארית היהודים היא פרובלימת־עולם ודורשת פתרון אינטרנאציונאלי;

היות, כי רדיפות היהודים בהרבה חלקי תבל מתרבות וגורמות תקלה לכל האנושיות;

היות, כי היהודים המגורשים מספרד נתקבלו בסבר פנים יפות בטורקיה, והם נוהגים שם מאז עד היום הזה מזכיות הארץ, והתושבים מתיחסים אליהם ברבה ובידידות;

היות, כי בשנת 1891 נשלח תזכיר, שאת העתקתו אנו מצרפים בזה, מאת מ. ע. בלאקסטאון לנשיא ארצות־הברית בימים ההם, בנימין האריסון. שם התזכיר הזה הוא: „מה לעשות בשביל יהודי רוסיה", ותכנו היה: בקשה לממשלת ארצות־הברית לבוא במשא־ומתן עם ממלכות אירופה בדבר קריאת ועידה אינטרנאציונאלית לשם בירור השאלה הזאת;

היות, כי על התזכיר הנזכר חתמו חכמי־מדינה, פילאנטרופים, פינאנסיסטים ותושבי האזרחים היהודיים של הארץ הזאת, — אשר זה יוכל לשמש אות ומופת לנחיצות התכנית הזאת;

היות, כי ה„סטייט דפארטמנט" שם את לבו מן העת ההיא והלאה לעזור ליהודים;

והיות, כי חושבים אנו, כי עם גמר המלחמה הזאת תהיה שעת־הכושר לקרוא לועידה אינטרנאציונאלית של הממשלות התכלית זאת; —

אנחנו, החתומים מטה, מציעים איפוא לפני נשיא ארצות־הברית את התעודה הנזכרה ומבקשים ממנו, כי יתן את לבו לתכנית, שהוצעה בה, וישתמש באמצעים נחוצים ומתאימים, אשר יועילו על הצד־היותר־טוב לתשועתם התכופה של היהודים".

התורבן בערי „תחום המושב".

כארבעה מיליונים יהודים — שתי שלישיות ממספרם הכללי ברוסיה — העברו מרשות רוסיה המנוצחת לרשותה של גרמאניה המנצחת, אשר כבשה את נפות פולאניה, קורלאנדיה והחלק היותר גדול של ליטה — תחום־המושב היהודי ברובו הגדול. ביצד השפיעו שנויי־רשויות זה על מהלך החיים היהודיים בערים הגדולות (הקטנות — רובן נחרבו)? עד במה נגעה המלחמה בחיים הצבוריים של הקהלות הגדולות והחשובות שבמקומות ההם? „הקורספונדנט היהודי" (לשכת ניו־יורקית, הממציאה חדשות לעתונים) קבל בימים האלה מכתב מאת סופרו בביאליסטוק, שבו הוא מתאר את החיים היהודיים בעיר זו, הנמצאת במרכזו של התחום, ואנו מוסרים בזה את תמציתו.

בהיצוניותה לא נשתנתה ביאליסטוק ולא כלום, ולא ניכר כלל, כי אירעו בה מאורעות חשובים ושנויים יסודיים חלו בקרבה. זהו הרושם הראשון, שמקבל הנוסע בדרכו על רחובות העיר הזאת. אולם התושבים הביאליסטוקיים המועטים, שנשארו בעיר, יודעים לספר אחרת. רובם של התושבים עזבו את העיר. מספר גדול מהם נמצא על שדה־המלחמה, על הרבה מהם נגזרה חובת גלות טרם שנכבשה העיר על־ידי הגרמאנים. החלק הגדול של היהודים, היושבים עכשיו בעיר, הם פנים חדשות — פליטי המלחמה מהערים הסמוכות, שנמלטו לביאליסטוק להציל את נפשם. אולם הפליטים האלה לא מלאו את מספר התושבים, שהיה בעיר לפני פרוץ המלחמה, אף כדי החצי. לפני פרוץ המלחמה היה מספרם של תושבי ביאליסטוק 100 אלף נפש, מהם שבעים אלף יהודים, עשרים אלף פולאנים, שמונה אלפים גרמאנים, ושנים־עשר אלף רוסים. כעת לא יעלה מספרם למעלה מחמשים אלף נפש. מספר התושבים שם עכשיו הוא: 33 אלף יהודים, 15 אלף פולאנים, שני אלפים גרמאנים.

בימי שלום ושלוה היו אלפי איש מוצאים את פרנסתם בביאליסטוק בבתי־החרושת לעשית ארג, שמספרם היה חמשים וההון השקוע בהם הגיע לשלשים מיליון רובלים. עכשיו נהרסה התעשיה הזאת בעיר עד היסוד. בתי־התחרושת נחרבו רובם. לפני עזוב הרוסים את העיר החרימו כל דבר, אשר נראה בעיניהם, כי הגרמאנים יכולים להפיק תועלת ממנו.

היסר־לחם מורגש בביאליסטוק כמו בשאר הערים, שנכבשו על־ידי גרמאניה; אולם כנגד זה אין התושבים יכולים להתאונן על חוסר מזון רוחני ודברי שעשועים. את אלה משפיעה עליהם ממשלת גרמאניה ביד רחבה. מבלי היות היכולת בידה לכלכלם בלחם, מספיקה היא להם תיאטראות ובתי־ספר. כל ילד מחויב לבקר את בית־הספר, ולכל אחד מהתושבים ניתנת האפשרות לבקר את התיאטרון לפחות פעם בשבוע. היהודים משתמשים בלשון היהודית המדוברת במוסדותיהם אלה.

ברשותו של מפקד־הצבא בביאליסטוק נפתח שם קלוב ציוני, מקום שם מדיונים ומתוכחים בכל ערב על השאלות, המתרגשות בעולם היהודים והיהדות.

הממשלה יסדה גם עתון רשמי בשפה היהודית המדוברת. לעורך העתון הזה נבחר הסופר העברי א. ש. הרשברג.

מחר! מחר!

במוצאי־שבת, 24 לחדש יוני, 1916, בשעה 8

נשף עברי ספרותי וזמרתי לחוג את יובלו הספרותי של

חיים נחמן ביאליק

יערך על־ידי האגודות העבריות בניו־יורק

באולם הגדול, אולם קלינטון, רחוב קלינטון מספר 151

בהשתתפות הכחות האלה:

נאומים — ד"ר שמריה לוין, ד"ר ב. צ. מוסינזון, צ. ה. מסליאנ־סקי, ד"ר ש. מ. מלמד, ד"ר נ. סירקין, צ. אוירבוך (אלכסנדר).

זמרה — המזמר העברי הידוע ג. אפרת.

נגון — הפסנתרנית הדסה יונג מא"י.

דקלומים — דבורה פישמאן, בתיה רוטברג, דבורה שווארץ.

הכניסה: 15, 25 סנט

כרטיסים להשיג במערכת „התורן", רחוב דילנסי מספר 89; אצל דרוקרמן, רחוב קנל מספר 50 ואצל כרמל וויין קאמפאני, רחוב גרנד קרן עססעקס.

יום העברים! יום העברים!

לאגודות, לבתי ת"ת ולבתי־הספר!

כל היהודים ישתתפו

ב „יום העברים באמריקה"

ביום ג', ג תמוז, תרע"ו [4 לחודש יולי 1916]

כיצד משתתפים ביום העברים:

1) שולחים צירים לאספה הגדולה העברית בפילאדלפיה.
2) עורכים אספות עבריות בכל מקום ומקום.
3) עורכים אספות בשפות אחרות שבהן מבארים את ערכה של התנועה העברית בתחית הלאום.
4) מביעים את ההשתתפות ביום העברים לאספה הגדולה העברית בפילאדלפיה.

האדריסה של יום העברים (לטלגראמות):

עברים, פילאדלפיה.

בית מדרשו של

איראן

183, 185, 187 איסט בראדוויי.

סניף:

5טע עוו. 116טע סט., סטיים בײנק בילדינג, ניוּיארק;

36 אינסטרוקטורים של בתי־ספר גבוהים וקולידז"ים מטיפים שם את לקחם.

לאבוראטוריות לפיזיקא, לחימיא ולביאולוגיא.

שעורים בשפה האנגלית למתחילים.

דזשאזעף איראן,

פרינסיפאל.

העלפט די ליידענדע דורך בלומען! וונטאג דעם 25טען יוני קומט פאר

דער בלומען-טאג

וועלכען די פאלקס־הילף קאנפערענץ האט איינגעארדענט פאר די אידישע קרבנות אין די מלחמה לענדער.

געדענקט די גרויסע נויט פון אונזערע ליידענדע! קומט שליסט זיך אן אלס וואלונטירען צו דעם בלומען־טאג! צאהלט אב אייער חוב צו די ליידענדע דורך בלומען!

פאלקס הילף־קאנפערענץ.

ה. כהן

סוכן לכל מיני אחריות העתיק את משכנו

56-58 Pine St., :: New York

Telephone, John 3303 / 3304

ברכות

מביע אני את ברכתי לידידי היקרים מר שלמה ומרת חנה לאמפארט ליום מלאת שלש־עשרה שנה לבנם יהידם — הוא תלמידי היקר — יוסף מונטאגא.

ב. נ. סילקינר.

ברכה לידידינו הנאמנים

מר ומרת ש. למפרט

ליום היות בנם

יוסף מנטגו

לבר מצות.

ח. א. ויונינה פרידלנד.

מברך אנכי את ידידי דר. בנימין מארקוס בגמרו את בית־הספר לרפואת שנים. יהי רצון שיצליח בדרכו זו לשמחת הוריו וידידיו.

א. רבינוביץ.

אני מברך את החברה חיה זקס ליום ארוסיה עם החבר דוב ראטנובסקי בהתגשמות כל שאיפותיהם בארצנו.

בברכת ציון

משהמאזין.

תנחומים

אנו משתתפים בצערם של ידידנו מר י. ז. פרישברג ורעיתו למות בנם. המקום ינחמם מאבלם.

ח. א. ויונינה פרידלנד.

לידידי היקר סופר ומנהל נכבד מר י. ז. פרישברג.

נדהמתי מהשמועה על האסון הגדול, שקרה אותך, במות עליך בנך היקר והאהוב בן־ציון.

המקום ינחם אותך בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

ר. צ. פעליטץ, מורה ראשי בת"ת דסיראקיוז, נ. י.

Telephone, Intervale, 3324

ד. ד. וואלפסאן

שעות: 8—10 בבוקר

1—3 אחר הצהרים.

6—8 בערב.

830 E. 170 St., New York

„ביתו״—זהו בית-האוכל

הכשר המפורסם של

י. אבראמסון

רחוב איסט בראדוויי מספר 149

כי כל מי שאוכל בריסטוראן זה, הריהו מרגיש בעצמו כאילו נמצא בביתו, יושב ונהנה מן המטעמים, שהכינה לו אשתו. לכן מי האיש, שרעיתו נסעה לנאות־דשא בימי הקיץ החמים האלה, החפץ חיים, חיים שיש בהם אכילה והנאה כאחד, יסור אל הריסטוראן הזה, המצטיין בנקיונו ובמאכליו הטובים והמבריאים. יטעם ויראה, כי דומים הם מאכליו של מר אבראמסון למעדני מלכים.

זכור ואל תשכח את המספר : 149 רחוב איסט בראדוויי

במערכת „התורן" יש להשיג את החוברות האלה:

1) „שלילה וסתירה" (הסתכלות)
מאת ש. ב. מקסימובסקי.
המחיר 10 סנטים עם המשלוח.

2) „חלום אביב" (אגדה)
מאת ש. ב. מקסימובסקי.
המחיר 5 סנטים עם המשלוח.

החוברת השניה מנוקדה וטובה לגדולים ולקטנים.
טוב להשתמש בה בבתי הספר ובתת"ים.

ב. געלפער — ב. וואלף

יוניאן בארבער שאפ

קיינע טיפס

186 העגרי סטריט

נעבען דזשעפערסאן סט. — ניו יארק

בעסטע בעהאנדלונג גאראנטירט

ALPHA PRESS

UNION PRINTERS

142 Henry St., New York

Telephone Orchard 7748

עבודה משובחה ובזול. הזמנות נתמלאות בדיוק נמרץ.

דר. י. מילר

רופא שנים

9-11 Delancey St. — New York City

כתבת ההסתדרות העברית היא:

HISTADRUTH IVRITH
89 DELANCEY STREET

שעורים במתימטיקה

אלגיברא, גיאומטריה,
גיאומטריה אנליטית,
טריגונומטריה, בלכולוס
הכנה מעולה אל בית־הספר „קופר יוניאן".

Jekuthiel Ginsburg

64 W. 113thSt., N. Y. C.

ד"ר מ. מ. קאמענעץ

רופא שנים מנוסה

139-41 DELANCEY ST.

Cor. Suffolk St. New York

עבודה הגונה במחיר נמוך.

B. PASTER

סוכן למכונות־תפירה זינגר, אחריות־אש ואחריות החיים של „נויורק לייף אינשורענס קאמפ."

המעון: 184 Norfolk St.

הלשכה: 46 Bible House, Astor Pl. & 3rd Ave. NEW YORK

Phone Franklin 4900

חש במעיו יתרפא

ב„עקס-לאקס"

(ילקוט תרפואות)

קנקן חדש

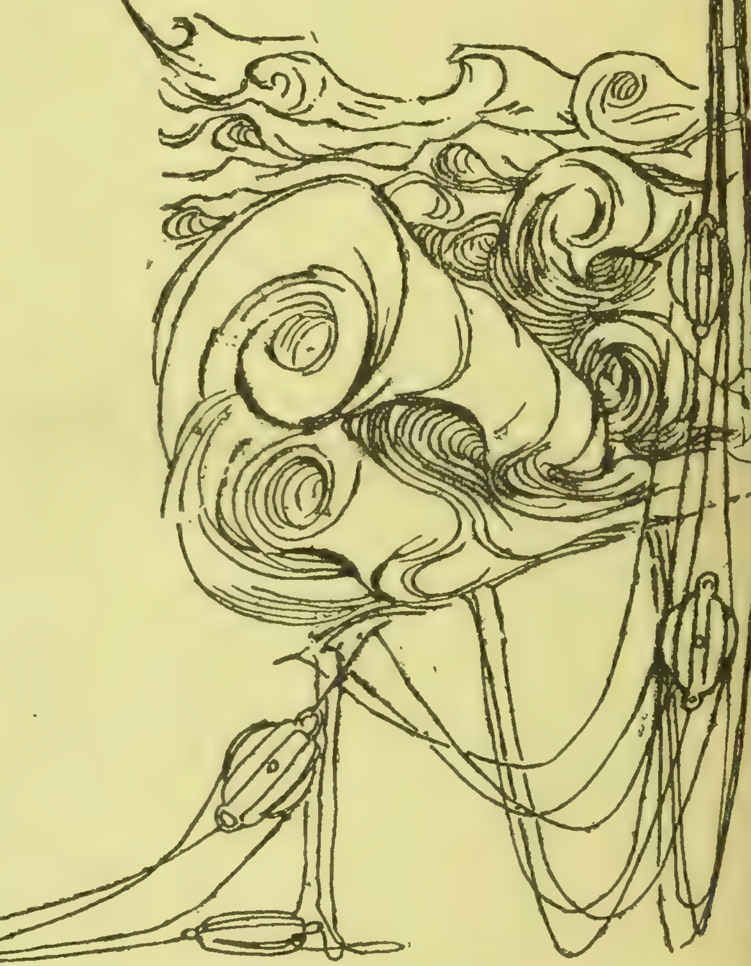

מלא ישן

„ליפשיץ פרינטינג קא.", 217 איסט בראדוויי, ניו יארק.

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. JUNE 30, 1916 No. 18

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
מכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

ב ר כ ו ת

יוסף חיים רבינוביץ   נחמה פרידלאנד

נ ש ו א י ם

ניו־יורק, כ"ד בסיון תרע"ו.

ברכתי נתונה לידידתי העבריה המצוינה מרת נחמה פרידלאנד לנשואיה עם ב"ג מר יוסף חיים רבינוביץ. יהי רצון, שזווגם יעלה יפה, יפה להם ויפה לעבודת תחיתנו.

א. נ. פרלברג.

מברכים אנו את ידידתנו מרת נחמה פרידלאנד לנשואיה עם ב"ג י. רבינוביץ.

ש. עפשטיין ורעיתו.

הריני מברך בברכת מזל טוב את ידידתי, העבריה היקרה, מרת
נחמה פרידלנד
לנשואיה עם ב"ג
יוסף חיים רבינוביץ
ואת ידידי בן א"י, העברי החרוץ
אהרן סאלאנט
לנשואיו עם ב"ג העבריה
רחל ליבמאן
יהי רצון, שימלא ה' את כל משאלות לבם לטובה וראו את עולמם בחייהם!

דניאל פרסקי.

הננו מברכים את ידידנו מר א ה ר ן ס ל נ ט לבואו בברית הנשואין עם בת גילו מרת ר ח ל ל י ב מ ן.

משפחת גלעדי.

אחותנו נחמה! ברוכה תהיי ביום הכנסך בברית הנשואין עם בן גילך יוסף רבינוביץ. יהי רצון, שתצליחו בכל אשר תפנו ותבנו בית נאמן בישראל.

מנחם ושלומית, עוזר ואסתר
ש ל ו ס ב ר ג.

טשאטאנוגא, טיננ.

לאחותנו האהובה נחמה לנשואיה עם ב"ג מר יוסף רבינוביץ ברכה חמה ולבבית.

ח. א. ויונינה פרידלאנד.

לאחותי היקרה נ ח מ ה לנשואיה עם ב"ג מר יוסף רבינוביץ ברכתי מוגשה, ברכת אחות.

אסתר פרידלאנד.

הננו מברכים מעומקא דלבא את הזוג הנחמד מרת נחמה ומר יוסף חיים רבי־נוביץ. יתן ד' לכם בנים עוסקים בתורה ובמצוות בשערי ירושלים.

כברכת ידידיכם

דר. מ. ווקסמן ורעיתו.

מקרב לבי הנני מברך את ידידתי מרת נחמה פרידלאנד ליום חתונתה עם ב"ג מר יוסף רבינוביץ. יהי רצון, שימלאו כל משאלות לבכם לטובה.

אהרן פרנקל.

ברכתי לכם, יוסף ונחמה רבינוביץ, ליום חתונתכם. מאושרים היו!

מ. פיינשטיין.

מקרב לבי מברך אנכי את הצמד הנעים: מרת נחמה פרידלאנד לנשואיה עם יוסף חיים רבינוביץ. יהי רצון, שיחיו בטוב לשמחת הוריהם, מכריהם וידידיהם

כברכת ידידם

א. רבינוביץ.

VOL. III | NEW YORK, JUNE 30, 1916 | No. 18

התורן

יוצא לאור על־ידי חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית | ניו־יורק, כ"ט סיון, תרע"ו | גליון שמונה עשר

לִקְרַאת הַוְּעִידָה הַצִּיּוֹנִית

נ תנסתה הציוניות האמריקאית ועמדה בנסיונה.

את המשפט הזה אנו יכולים להוציא כעת, לפני הועידה השנתית הסמוכה של הפדרציה הציונית ושל „הועד הזמני לעניני הציוניות הכלליים". זה־האחרון נוסד, כידוע, בעקב המהומה, מיד אחרי שפרצה.

והנסיון היה קשה. נדמה לכתחילה כהר.

אין אחד מאתנו היה יכול לנבא מראש, כי בידי הציוניות האמריקאית, שהיתה קודם המלחמה, היינו — לפני שנתים, מועטת אוכלוסין ודלת כחות יוצרים, ותפסה בהסתדרות הציונית העולמית אך את המקום החמשי או את הששי לפי ערך חשיבותה — איש לא היה יכול לנבא מראש, כי יעלה בידה לאסוף תחת דגלה הרבה חברים חדשים כל־כך, להעמיס על שכמה אחריות כבדה כל־כך, להרחיב כל־כך את היקף פעולתה ולצאת אחרי שנתים של נסיונות ושל עבודה אינטנסיבית בנצחון [illegible] פנימית, שעשתה [illegible] מוטל עליה בגזירת הזמן.

והאחריות היתה גדולה. ובלב רועד ומפחד נגשו אל העבודה.

הישוב החדש החל דוקא בחמש השנים האחרונות להתפתח בפסיעות גסות. [illegible] היה, שעבר עברה עליו תקופת ילדותו עם כל המהירות והפרעונות הכרוכות בתקופה זו. [illegible] חי הנושא את עצמו, גדל ומתפתח מעצמו על־פי [illegible] התפתחות הטבעית. נבנו [illegible] מישבות חדשות, בלי שום עזר מן החוץ, בלי שום תמיכה מאיזה צד שהוא. נבנו שכונות חדשות על יד הכרכים הישנים — שכונות לדוגמה, הנם ולמופת. רשת שלמה של בתי־ספר הקיפה את כל הישוב, ונברא המקדש בשביל הדור הצעיר, מקום בטוח לחנוך העברי, טהור ונקי [illegible] של תרבות זרה. נבנה עליה הכרמל המוסד [illegible] ודוקא משלנו, והשתמשו בכח „כיטרא אחרא" שלהם [illegible] את המוסד הזה למטרה זרה, להטיע מטע גלותי על אדמת התחיה, ויד הציונית קצרה [illegible] בה להשליך את [illegible] הזרים, — נמצאו להציונית גואלים חדשים, נאמנים [illegible] אחד, [illegible] עליון ויותר רחב. והמוסד הזה צריך היה לסוכן באבותיו [illegible] הצעיר [illegible] שהבירת בוגדים רצתה להעמיד אותו בסכנה. מדברים אנו על ה א ו נ י ב ר ס י ט ה ה ע ב ר י ת.

לא רבים מאתנו יודעים, כי בשעת מלחמה, [illegible], לא פסקה ההסתדרות הציונית מעבודה היותר [illegible] ולא הסיחה את דעתה ממנה אפילו [illegible] ואפילו לצורך המלחמה. [illegible] הגינה על עצמה ועל מוסדותיה מפני המתקוממים [illegible] את עבודת התחיה. לא רבים מאתנו יודעים, כי דוקא [illegible] את הרעיון, שנארג במשך דור שלם על־דבר אוניברסיטה עברית, כי גאונים, [illegible], השתתפו בעיבוד התכנית, וכי נדיבים, כ„הנדיב", [illegible] קבל על עצמו את הוצאת הרעיון מן הכח אל הפועל בתור משתתף ראשי. לא רבים מאתנו יודעים, כי [illegible] המגרש בשביל המוסד החדש הזה באחד המקומות היותר יפים של הר הזיתים, וכי נבנה היה המוסד

הזה, שהיה צריך להברא, לעמוד בראש הרים בהעיר העתיקה, שהקדושה מרחפת עליה והשכינה שורה בה עוד כיום הזה, ולבשר את בואה של תקופת התחיה החדשה...

וגם המושבות הראשונות, אלה שנוסדו לפני שלשים וחמש או לפני שלשים שנה, בראשית צמיחת הרעיון של „חבת ציון", בחסדי נדיבים ובתמיכתם — גם הן התעוררו לקראת החיים החדשים ופניהן שינו לאט־לאט. מפני שדפיקת החיים החלה גוזה על הצבור ועל היחיד לבלי היות סמוכים על שלחן אחרים, ולו יהיה השלחן מלא דשן, כי־אם לצאת לעמידה ברשות עצמם, ולו יהיה נהוג להסתפק בפת הרבה ובקב של חרובין. זרם חדש, חי ורענן, מלא שמחת עבודה ויהדות יצירה, החל לפעם את הדור הצעיר, והזקנים התחילו ללכת אחרי הבחורים והתנערו גם הם משפלותם ומשעבוד הרוח. פרקו מעליהם את עול האפיטרופסות, מאסו בכבלי־הזהב ובלחם הקלוקל גם יחד — בכבלי־הזהב, המעיקים על הרצון והממיתים כל תנועה להופש, ובלחם הקלוקל, הנקנה בלא עבודה ובלא זעת אפים, בתשעה קבין הכנעה ובתשעה קבין חנופה לפני הממונים והפקידים הגדולים והקטנים. לאט־לאט שינו פני המושבות. הצעירים הדלו מעזיב אתן, והזקנים נקשרו לא אל כסים ההכנסה, כי אם אל השדה, אל הכרם ואל הפרדס, ויברכו על התמורה ועל הגאולה, על פדות הנפש ועל שחרור הרוח. הפרוצס הזה, היציאה משעבוד לגאולה, עדיין לא נגמר, אבל הכל הרגישו בזמן האחרון, כי כבר הגיע לנקודה גבוהה כזו, שאי־אפשר עוד לו לשוב אחורנית. הכל הרגישו, כי עברה כבר הסכנה של הקריאה „נעשה ראש ונשובה מצרימה" — זו הקריאה של רפיון ונכשלות, המלוה כמעט תמיד כל תנועה של שחרור.

ואפילו הישוב הישן, זה הישוב, שקוראים לו כך אך לתפארת הקריאה, או כדי לשבר את האוזן, אשר באמת אין בו משום ישוב כלל, זה הישוב החלש והחור מפני מיעוט הדם, זה כרזוקינים של געגועים מסתוריים, שאין בו שאיפה לחיים, כי־אם יתור על החיים — אפילו זה נעור סוף־סוף מתרדמתו העמוקה, ישנת הדורות עוד לא מתקה לו. הזיזים ואהבי תנומה התבוננו אל החיים החדשים מסביב, ולפעמים נגעה גם בהם הרוח והביאה זרם־חיים חדש לתוך העצמות היבשות. כבר נמצאו צעירים ובינונים לרוב בירושלים הישנה, בטבריה ובצפת, שהחלו להתרפק על החיים החדשים ולבקש הצלה ופדות לנפשם.

ושבט לוי החדש — אלה הצעירים, המורים, הפועלים והשומרים, נחלה לא היתה להם בקרב אחיהם, ובכל זאת הם הם היו המנצחים על העבודה. בני הלוי האלה לא עבדו בבלי־שיר ולא בקשו תרומות ומעשרות, אלא פתחו ושדדו את האדמה, איש־איש במקצוע שלו. אלה הנבו את הדור הצעיר והחזיקו מסביבתו כל עושה מלאכת ה' רמיה. אלה זרעו ונטעו את השדות, הכרמים והפרדסים וחיבבו בעבודתם את בעלי האחוזות, שהביטו מגבוה על העבודה הפשוטה והגסה. ואלה שמו להם למטרה להגן בנפשם על הרכוש של הישוב החדש, לשמור ולנטור, להגן ולהציל בשעת הצורך. הם מלאו את חובתם בחרף־נפש ובבוז לכל סכנה. התאבקו לפעמים עם החזק מהם על פכים קטנים ונהמו על גנבת כל שה, על גזלת כל שור וחמור, — כי ידעו, שאין כבוש והחזקת־מעמד באים מאליהם, כי כל כבוש ויצור מעמד חזק ובטוח מחייב היות בזמן הראשון מוכן לקרבן בעד כל דבר קטן וגדול, קל וחמור.

כך היה הישוב החדש אחרי שלש עשרות השנים הראשונות לקיומו, ואי־אפשר היה, שלא לראות בו את סימני „אתחלתא דגאולה". מורגש היה לכל, כי שירה חדשה מתרקמת, וסימן לה: הנצנים נראו בארץ.

ויוצרי הישוב החדש היו דוקא אחינו מאירופה המזרחית (כמובן, מלבד „הנדיב הידוע", שעד כה לא הערכנו עוד את עבודתו לטובת הישוב ואת חלקו בו באמת־המדה הנכונה). היתה אמנם תנועה ציונית גם במערב, ואמנם אין להקטין את ערכה בתור גורם חשוב בהתפתחות רעיון תחית ישראל בכלל, אבל המערביים השתתפו בהעבודה המעשית בארץ־ישראל רק השתתפות מועטה, ורק בזמן היותר אחרון התחילו גם הציונים המערביים לבוא לידי הכרה, כי כדי להשפיע על דעת העולם ובדי לבוא בהצעות פוליטיות, נחוץ ראשית כל ישוב עברי, נחוצה עבודה, המדברת בעד עצמה, שאינה זקוקה לפירושים ולביאורים. ועוד יותר מהמערביים באירופה היו הציונים של ארצות הברית רחוקים מן העבודה. נוסדו אמנם שתי מושבות חדשות בגליל על ידי יוצאי אמריקה, אבל המיסדים היו באמת בני־המזרח, ששהו זמן־מה באמריקה. ההזקת המוסדות הציוניים, כלכלת בתי־הספר החדשים וכדומה — כל העבודה הזאת היתה מוטלת כמעט רק על שכם ציוני אירופה.

והנה פרצה המלחמה והביאה את היהדות האירופית עד משבר, עד הרס. העולם היהודי, שאין לו אחוזה בקרקע והמרחף תמיד באויר, נהרס בבת־אחת. וכמובן, לקתה גם ההסתדרות הציונית. הישוב החדש בא במצר. אלפי מטפלים בו ואלפי דואגים לקיומו ושלומו שידו ויכלת להמשיך את עבודתם להחזקת הישוב. פסקה ההשפעה והדלו הצנורות לפרנס ולכלכל את המוסדות. ובשעה הראשונה למשבר חשבו רבים, שלא תהיה עוד תקומה להישוב החדש.

ובשעה הזאת נוסד „הועד הזמני לעניני הציונות הכללית". קול קורא אחד, מוזמן על־ידי הטלגרף לאספה שלא מן הסדר, היה די לאסוף את טובי הציונים בארצות־הברית. בפחד וברעדה ובריה

מרחפת בין יאוש ותקוה בלתי־בהירה נגשו אל העבודה. נשמעו הנאומים הראשונים. לא היה שום צורך לברר את מטרת האספה ואת החפזון, שנקראה בו. הכל הבינו. ופתאום, בישיבה הראשונה, כמו יד נעלמה נגעה בהנאספים, עבר בה פחד, הקף כל צל של יאוש ושל אי־בטחון. כל נואם ונואם קורא לשתוף הכחות ולעמידה בפרץ, והנאספים באים לידי התרוממות־הרוח. עת לעשות הגיעה לציוני אמריקה, ועל פני רבים ניכרת מעין שמחה מסותרת: לא היתה עד כה הזדמנות לציוני אמריקה להראות במה כחם גדול. בעת הם היהודים, שלא ניטלה מהם היכולת להגן על הישוב ולהצילו. בודאי יעשו מה שמוטל עליהם.

ובין הנאספים, שהשתתפו בועידה זו, ישב איש אחד, במעט נחבא בקרן־זוית, והוא בא בפעם הראשונה לאספה ציונית. הוא רק האזין והקשיב לדברי הנואמים, ופניו העידו, כי מבקש הוא איזה דבר, מחפש בעמקי נפשו פתרון לאיזו שאלה, המנקרת במוחו.

ובינתים עברו על כל הסעיפים של סדר היום. דברו גם על־דבר התקציב. נתן שטראוס, זה בן סביבת ההתבוללות הגמורה, שניצל ממנה אך בדרך נס ושאחרי בקוריו בארץ־ישראל הרגיש בהחוש הטבעי הבריא שלו את כל גדלו ועמקו של רעיון התחיה, היה הראשון להשתתף בהתקציב בסכום הגון. צריך לגשת לבחירת ועד זמני לעניני הציונות הכללית. שם בראנדייס נשא על כל שפה, והוא נבחר בדעה אחת. הוא יוצא ממחבואו, בקומה זקופה. וניכר, כי יודע הוא את האחריות הגדולה, שהוא נוטל על עצמו, מכיר בהכרה ברורה, כי מעביר הוא קו בין חיי הקודמים ועבודתו הצבורית הקודמת ובין חייו החדשים, שהוא מתחיל כעת.

והעבודה התחילה.

בעת עברו כשנתים מאז נוסד הועד הזמני לעניני הציונות הכללית פה באמריקה. והועד הזמני הזה הדר לכל מקצועות העבודה הציונית, השתדל להקיף אותה מכל צדדיה, מבלי לפסוח על פרטיה וסעיפיה, ומלא את חובתו לה עד שהגיע, עד כי נדמה לנו, שלא נוצר כלל בשעת־חירום, אלא קיים הוא מבראשית, מחיים הראשון ליצירת ההסתדרות הציונית העולמית. בודאי ובודאי יש לזקוף הרבה על חשבונו של המנהיג החדש, העומד בראש הועד. בודאי ובודאי יש לזקוף הרבה על חשבון כשרוני הסדרני המיוחד, על חשבון כח התמדתו בעבודה, שאין דוגמתה, ועל חשבון כח השפעתו על סביביו. אבל נחטא להאמת אם נזקוף את הכל על חשבון היחיד. היחיד הזה מזל מיוחד יש לו: הוא בא בשעת־הכושר. על־ידי עבודה תמידית במשך השנים האחרונות הוכשרה לאט לאט הציונות האמריקאית ובאה לידי גלוי, כשהשעה העמיסה עליה חובה גדולה ומלאת אחריות. השעה הולידה את האיש, והאיש כוון את השעה.

יאמרו: יד המקרה היתה זאת. זהו המשפט השטחי, שמוציאים תמיד אלה, שאינם יכולים או אינם רוצים להכנס לפני ולפנים ההיכל, אשר שם יושבת ההיסטוריה ואורגת את המאורעות שלה. יש השגחה, יש הכרחיות במאורעות, ורק מפני שקצרי־ראות אנו, אין אנו יכולים לראות מראש את בואם.

ההכרח ההיסטורי הוליך בתוך יתר התנועות הלאומיות לשחרור ולחופש גם את תנועת הציונות שלנו. ההכרח הגיה חלק רביעי מעמני הארצות־הברית, ההכרח חייב את ציוני אמריקה לצאת מהפאסיביות שלהם בשעת הסכנה וההכרח יחייבם להקדיש את מבחר כחותיהם להגשמת תחית עמם גם להבא, גם אחרי שהסערה תשוב לדממה: מעלין בקודש ואין מורידין, עולים בשחרור ואין יורדים.

השעה והמצב גזרו על הציונות האמריקאית בשנתים האחרונות לעבודתה להקדיש את כל מעיניה להצלת הישוב. יפה עשתה, כי עשתה כך. ואיש לא יאשימה, כי הסיחה את דעתה מהעבודה התרבותית העברית פה במקומה. אבל אין שום ספק, כי בעת תשתדל למלא גם את הפגימה הזאת, כי תשתדל לרכז ולאסוף תחת דגלה את כל הכחות העובדים על שדה התרבות העברית באמריקה ולהראות את פעולתה גם במקצוע הזה. מותר לעסוק רק בחיי שעה בשעת הסכנה, אבל ההיתר ניתן רק לפי שעה. והמשבר הלא לא לעולם ימשך, החרב הלא לא לעולם תאכל, ולא לעולם ילחמו עמים בעמים. תשובנה שנים לקדמן, ותשוב הציונות לקריאתה להיות עולם, לשחרור בלתי־פגום ותחיה בלתי־לקויה.

והתחלה טובה נעשתה גם במקצוע זה. בהועידה הציונית הסמוכה נוסד גם ליום־עברים, שיהיה מוקדש לשאלות התרבות העברית, והמשתתפות ביום־העברים תהיינה, מלבד הפדרציה הציונית, ההסתדרות העברית החדשה, אגודת „אחיעבר", אגודת המורים העברים ועוד אגודות שונות בניו־יורק ובערי השדה, שעסקו גם עד כה בעבודה עברית תרבותית.

ובשעה שעצב נורא עד לחניקת נשמה תוקף אותנו, ובשעה שאנו פונים על ימין ועל שמאל

ואין קרן־אורה בוקעת אלינו מתוך הערפל המכסה אותנו, עומדים אנו מחכים ומצפים ומכוונים את פנינו למזרח, למזרח שלנו. ומרגישים אנו את החובה המסותרת, המקננת בנפש עמנו, בעמקי מחבואיה, והעבר הגדול שלנו ולעתידנו המבשר והמנחם. רואים אני רבים מהמעולים שבחברה הזורים לעמם בתשובה שלמה, מאי רצין יחשק לעמוד על־יד בוני היכל עתידנו, לעמיד על־ידם ולהשתתף בעבודתם. אמנם יחידים הם לעת עתה, אבל יחידים מכריעים, ויבואו בלי ספק אחריהם גם הרבים. רואים אנו את כל זה ותקותנו מתחזקת בקרבנו, דעתנו מתרהבת, ומתמלאים אנו כחות חדשים לעבודה ולתחיה.

ד"ר שמריה לוין.

התנועה העברית

מאת

משה הלוי.

ג.

השמוש בהרבה לשונות וספריות כבר נעשה לחזיון קבוע בחיינו הגלותיים. כל אדם מישראל, שאין חלקו בין עמי־הארץ, נזקק לשלש שפות וספריות: לספרות העברית, לספרות היהודית ולספרות בשפת המדינה. רבוי־לשונות זה, אמנם, אין ביכלתנו להשתחרר משעבודו ומהשפעתו המזיקה, אבל יש בידנו לקבוע בו תחומים מסוימים, שלא תהא הערבוביה הלשונית גדולה כל־כך ושלא יתפלגו ויתפוררו הכחות המעטים שיש לנו. על עירוב התחומים בספרותנו, בספרות העברית והיהודית, כבר קבלו הסופר ברדיטשבסקי וסופרים עבריים אדרים, ועל קיבלנותיהם הצודקות אין מה להוסיף. אולם מצד אחר יש לקבול הרבה על עירוב תחומים ממין אחר — על עירוב התחומים בספרות העברית המקורית והספרות הישראלית בלשונות זרות. עובדה מעציבה היא, כי הקורא העברי הותיק אינו יכול למצוא בספרותנו החדשה אפילו את ספוקו העברי, ואנוס הוא לנוע על הספרות הישראלית בשפות הלועזיות, כדי לרוות את צמאונו באותם המקצועות, שרק הלשון העברית וספרותה מתאימות ונאות להם.

מי שמתענין בהיסטוריה היהודית, במחקר היהדות, בחקירת כתבי־הקודש וביתר המקצועות, הנקראים בשם הכולל „חכמת־ישראל", לא ימצא את מבוקשו בספרותנו החדשה. מעטים הם הספרים המקוריים, שנכתבו בעברית במקצועות אלה, ועוד פחות מזה הוא מספרם של הסופרים והחכמים, המומחים לאותם המקצועות, אשר יכתבו ויפרסמו את חקירותיהם בעברית. גם הספרים המעטים, שנתפרסמו בעברית, רובם נכתבו ונתפרסמו תחלה בשפה לועזית, ורק אחרי שיצא טיבם בין הקוראים, נתעוררו מחבריהם מעצמם, או בהשפעתו של מוציא־לאור עברי בעל־דעה, לתרגם את חקירותיהם לעברית. אופיי הוא הדבר, כי ההיסטוריון של כנסת־ישראל ברוסיה, החכם שמעון דובנוב, כותב את חקירותיו ההיסטוריות בשפה הרוסית. ורוסיה הלא היא מקום יצירתה ופריחתה של ספרותנו החדשה, והסופר שמעון דובנוב הוא גם בעל־סגנון עברי מעולה.

אמנם יש, שהחוקר ההיסטורי רואה לפעמים צורך ישעי וצורך הענין לפרסם את חקירותיו בשפה, שבה אצורים החומר והתעודות ההיסטוריות, המפיצים אור על קורותיו ותפקידו החשוב של חלק מעמנו, היושב בארץ ידועה. אבל כלום יש צורך בדבר לפרסם בשפה לועזית את תשובותיהם בהלכה של הגאונים, שחיו בבבל לפני מאות בשנים, או את פיוטיהם ושיריהם של משוררי ימי־הבינים? כמה כחות מבזבזים הסופרים והחכמים האלה על תרגומם ובאורם של התשובות והשירים, שלא ניתנו להתרגם כראוי בשפה לועזית! לקוראים, שרכשו להם ידיעה מספיקה בספרותנו העתיקה, אין כל צורך בתרגומים, ולאלה, שאין להם הידיעות הדרושות, לא יועילו התרגומים והבאורים להבין את דברי הגאונים והמשוררים, וגם לא ימצאו חפץ וענין בדברים כמו אלה. תחת להכנים את הירושה הרוחנית, שהיתה גנוזה הרבה שנים בין הגוילים הבלים בעליות בתי־הכנסיות העתיקים, או בין כתבי־היד המאובקים שבבתי־עקד הספרים, לתוך האוצר הרוחני הלאומי של עמנו, לתוך השפה הלאומית, שבה וברוחה נוצרה, נוטלים חכמינו, הבאים להקיץ נרדמים ולדובב שפתי ישנים, וגונזים מחדש את הירושה באוצרו של עם זר, בשפה זרה, המובנה רק לחלק מעמנו. אמנם בית־הגניזה החדש בית־מדות הוא ובנוי לפי טעם העת החדשה, אבל לא לנו הוא הבית, כי־אם לזרים. דומה, כי גאולה כזו אין בה כדי לעשות חסד לא עם המתים ולא עם החיים. מפקפקים אנו, אם המתים הגדולים היו מוצאים קורת־רוח במעשיהם של אלה, הבאים להקים את שמם על נחלתם הרוחנית.

ובכלל, כנגד התועלת הרבה, שמביאה החקירה המדעית של מלומדינו לחכמת ישראל ולהבנת התפתחותה של היהדות, גורמת היא נזק גדול לעצמה ולספרות העברית, ושכרה המדעי יוצא בהפסדה הלאומי. הספרות הלועזית אינה מתעשרת על־ידה אף במשהו, והספרות העברית נ ג ז ל ת על־ידי כך ומדלדלת הרבה. במדה זו הרי עבודתם המדעית של חכמינו בבחינת „זה לא נהנה וזה חסר". אילו התכנסו כל הסופרים והחכמים, העובדים על שדה חכמת־ישראל, לרשות אחת, לרשות שכולה שלנו, היתה ספרותנו הלאומית מתעשרת בכמה מקצועות ספרותיים, החסרים בה בכל עיקר, וגם השפה והסגנון היו מתעשרים הרבה על־ידי הרחבת הגבולים. הקוראים העבריים, המצויים אצל חקירת היהדות, — והכל מודים, כי מפאת ידיעותיו העבריות ומפאת ההכרה הלאומית החיה בלבו מוכשר הקורא העברי ביותר לרדת לעומקן של החקירות בחכמת־ישראל — לא היו מוכרחים אז לבקש את ספוקם בשפות הלועזיות, הזרות להם. בזמננו, אדם מישראל, הרוצה לדעת, מה העלו בחקירתם חכמי ישראל במקצוע ספרותי הקרוב אל לבו, צריך הוא לרכוש לו, נוסף

על שפתו העברית והיהודית, ידיעה מספיקה בשלש שפות לועזיות — אשכנזית, צרפתית ואנגלית. בשלש השפות האלה יוצאים לאור כתבי־עת וספרים, המוקדשים לחקירת היהדות ולחכמת־ישראל, ומי שאינו נזקק לשפות האלה, אף־על־פי שתלמיד־חכם גמור הוא ובקי בספרותנו העתיקה והחדשה, אין ביכלתו לדעת את המסקנות האחרונות, שהגיעו אליהן חכמי ישראל בחקירתם, ואת החדושים, שנתחדשו על־ידם במקצועות השונים של ספרותנו העתיקה.

והרבה קלקלות לספרות העברית כרוכות בעקב המצב הזה. מצד אחד גורם הוא לירידת ערכה של השפה העברית בעיני הקהל, הרואה, כי גם החכמים הגדולים והמפורסמים בעניני היהדות והספרות העברית משתמשים לצרכי חקירותיהם בשפות לועזיות. ובין צעירי התלמידים, שלא שמשו כל צרכם, הולכת ונקבעת האמונה, כי לא ניתנו השפה והספרות העבריות אלא להעשות ענין לחוקרי קדמוניות ולמבקשי „תוארים". ויש מהם הסוברים, כי יכול אדם להעשות למפורסם בחכמתו ותורתו רק בעזרת ספרי־המילים והלכסיקונים הרבים, שעל־פיהם עולה בידו אחרי יגיעת־בשר הרבה לעמוד על משמעותו ופירושו של קטע או כתב־יד עברי, הדרוש לו לרגלי חקירותיו. ומצד השני גורם המצב, כי יקבע יחס מלעיב בין העוסקים בחכמת־ישראל ובין אלה, הקרובים לספרותנו החדשה. רבים מהקוראים העבריים, ביחוד מן הצעירים, הרואים עלבון לאומי בעבודתם של חכמי ישראל בשפות נכריות, מתיחסים בקלות־ראש נפרזה אל מדע היהדות, הרואים אותו מכוון רק כלפי ה„גויים" מבני־ברית ושאינם מבני־ברית. וכנגדם חכמי ישראל רובם מתיחסים בבטול־היש, ולפעמים גם בשנאה גלויה, אל הספרות החדשה, מלעיבים בה ובסופריה ושוללים ממנה את מקומה ההיסטורי בתולדות הספרות העברית והתפתחותה. אהדים מהם לבם אינו מהסס כלל להוציא משפט קשה מעין זה: „דף אחד מכתב־יד קדמון שקול בנגד כל הספרות העברית החדשה".

עד כמה אין מלומדינו רוצים להכיר במקומה וערכה של ספרותנו החדשה בהתפתחות רוח עמנו בכל התקופות והזמנים — תוכיח עובדה זו: על־פי השפעתו של אחד מחכמי ישראל בארץ הזאת נתעורר נדיב יהודי אחד להפריש מהונו סכום של חמשים אלף דולאר לשם הוצאת „הקלאסיים היהודיים"* באנגלית. מהרצאתו של הועד, שנמנה לסדר את עבודת ההוצאה הזאת, למדים אנו, כי הועד הציב לו למטרה בבחירת החומר וסדורו „להראות ברור לכל, כי כשרון היצירה הספרותית וכח המחשבה לא פסקו מבין היהודים עם חתימת כתבי הקודש, אלא התמידו את פעולתם במשך כל הדורות והתגלו בכל מקצועות הספרות". לתכלית זאת קבעו את התכנית הבאה: לחלק את הספרות „היהודית" לשלש־עשרה מחלקות ולהקדיש לכל מחלקה מספר מסוים של ספרים לפי חשיבות הענין. המחלקות, על־פי הסדר, שקבע להן הועד, אלו הן: משנה, תלמוד, מדרש, פוסקים, פילוסופיה, מוסר ומדות, קבלה ותורת הסוד, שירה, דברי הימים, שאלות ותשובות, דרשות, ה„ספרים הגנוזים" (אפוקריפין), מישלים ואגדות־עם. לתוך הקבוצה הזאת נכנס רק החומר הספרותי, שנוצר לפני גמר המאה השמונה־עשרה.

כל עברי, הקרוב לספרותנו הלאומית, בקראו את הרשימה הזאת של המחלקות השונות, תתעורר בלבו מאליה שאלה זו: מדוע לא הקציע הועד מחלקה אחת לספרות העברית החדשה? וכי כל הספרות העברית החדשה אינה כדאית, שיקדישו לה אפילו כרך אחד בתוך עשרים וחמשה הכרכים, שעומד הועד להוציא? למה יגרע חלקה מכמה מקצועות אחרים, שערכם בתור גלוי „כשרון היצירה וכח המחשבה" מוטל בספק? האם אין הספרות העברית החדשה משמשת מופת חי וחותך ביותר, כי כשרון היצירה העברית וכח המחשבה המקורית לא פסקו בין העם היהודי גם בתקופתנו? האמנם בא זה מתוך כונה מסותרה להוכיח לעולם, כי את ירושתנו העשירה קבלנו רק מן הדורות שעברו, והדורות האחרונים לא הוסיפו עליה ולא כלום?

התנועה העברית המסודרה יכולה לפעל הרבה, כי ישתנה לטובה יחוסם של העוסקים בחכמת ישראל אל השפה העברית וספרותה. כבר הגיעה השעה, כי תשתחרר חכמת ישראל מן הטראדיציה, שנקבעה על־ידי אבות חכמי ישראל ומניחיה בגרמניה בתקופת שלטונה של הכפירה הלאומית, בשאפם להראות לעמים, כי יש חכמה „גם" בישראל ובתורתו. בתקופתנו אנו צריכים גם חכמי ישראל, וביחוד הלאומיים שביניהם, למלא את חובתם לספרות העברית, לכתוב את חקירותיהם המדעיות בעברית ולמלא בספרות העברית, כל אחד במקצוע שהתמחה בו, את החסר לה. אמנם עבודה לאומית זו תדרוש מהם להקריב קרבן את פרסומם בין אחינו הגדולים בעלי־ההשפעה, שאינם נזקקים לשפה העברית וסופריה, אבל כנגד זה ימצאו תשלומים מצד אחר — מצד זה, שדבריהם יאספו אל אוצרו הלאומי של עמם. ולא זו בלבד, אלא שימצאו אז להם קוראים רבים מבין שדרות העם, ולא יהיו אנוסים להסתפק בחוג צר ומצומצם של מלומדים, כפי שנוהג הדבר עכשיו. ואולי יש גם לקוות, כי לכשישתנה יחוסם של חכמינו אל הספרות העברית, ימצאו לה גם נדיבים ופטרונים בין העשירים, שיפרישו מכספם להוציא בה קבוצות ושורות של ספרים במקצועות ספרותיים שונים. סוף־כל־סוף הרי אין עשירינו מומחים גדולים לעניני ספרות ולשון, וכשהם נתבעים למפעלים ספרותיים על־ידי אנשים בעלי־השפעה, סומכים הם על האבטוריטט של התובעים ונותנים ביד פתוחה.

אבל עד שימצאו לשפתנו וספרותנו גואלים מקרב העשירים, צריכה היא התנועה העברית לדאג, כי תוסד חברה גדולה להוצאת ספרים עבריים, מעין אותה החברה, שהזכרנו במאמרנו הקודם. חברה כזאת צריכה לכוון את מעשיה אל הצורך המורגש במקצועות השונים של ספרותנו

---

* כאן מקום להעיר, כי הידיעה, שהובאה בעתונים היהודיים, כי אותו נדיב נתן חמשים אלף דולאר לשם הוצאת תרגומים מן הספרות היהודית לאנגלית, אינה נכונה. העתונים היהודיים נכשלו בהעתקותיהם מן העתונות האנגלית, שאינה מבחינה בין עברית ליהודית. בדברנו כאן על „הקלאסיים היהודיים", כונתנו היא לספרי־המופת העבריים, ואחזנו בלשון הועד, הקורא להם בשם „קלאסיים יהודיים".

והזמין את המומחים לכך, להכין ולסדר את הספרים והקבוצות הדרושים. החברה צריכה להיות מיוסדה על השאיפה לקבוע תחומים מסוימים בין הספרות העברית והספרות הישראלית, להרחיב את גבוליה של הספרות העברית במדה כזו, שימצא בה הקורא העברי את ספוקו הרוחני, ולהשפיע על מלומדינו, העוסקים בחכמת־ישראל, כי יכתבו את חקירותיהם המדעיות בעברית, ולא בשפה לועזית. ירגישו־נא הסופרים והקוראים, כי הספרות העברית והישראלית שני תחומים מיוחדים הם, ולא תחום אחד ורשות אחת. יודעי ספר ותלמידי־חכמים נכנסים לתחומה של הספרות העברית; בורים ועמי־הארץ למחצה נכנסים לתחומה של הספרות הישראלית.

בְּמַזָּל מַאְדִים

— גם אלה שירי מלחמה —

מאת
י. אריאל.

א.

בעצם תרועת שברון־מלחמה, בין המין־עם, הוגג נצהון, פקחתי עיני פתאום ואראנו יושב, את המות, על העיר הנכחדה.

על גג בית־התפלה הרם ופרוץ־המגדל יושב הוא, שד־אימים קודר ואלם. עצמות־ברכיו חדלות־הזה רכובות ונטויות על חומות בתים מקורקרים, וכפות־רגליו, דמות קופות־שרצים, אובדות אי־שם במחשך, בין קירות מפוהמות ואבני־הרס ורסיסי־רמונים ואפר. בגרם־שמים מזוקרה גולגלתו בחורת־הסהר, שטוחה ונבובת־עינים ושליטה על הלילה.

במרום הרקיע, מלמול קדקדו, כוכב אָדום ישלהב.

בדממת הלילה קופאות החרבות על אידן, וגויות החללים, אדם ובהמה, נטושות לרקבן ומנקדות פני השדה הרחק, פגר על פגר, סוס ורוכבו, עם כלי־נשק יתומים, צרורות מהולהים, צרורות מבוצים, על שלוליות־דם שחורות ובמעים שפוכים ובאברים מרוסקים.

בקצוי העיר, מערמות־דשן, בין עמודי־פלטה, מפציעות ועולות עוד תמרות־עשן אבלות. ריח־שרפה האויר ספוג וריח־דם שנקרש עם אנקות מדוקרים, על־פי תהום־היהם מפרפרים.

מעבידתי הקשה ורבת־החיל ישב להנפש מעט. ידו היבשה, יד חונק בלי־ידע רחמים, תמוכה בעין הרמשו ההפוך, על להבו הירוק נגרר עוד ונעצר המיין החכליל. משטמת־עילמים ובוז־עולמים במאפל חורי־פניו ובת־צחוק שבעה ובטוחת־נצחון על כל רוחב שניו החשופות.

ב.

השמעת את צריחת הזמן, צריחת נשר רעב על תהומות, מעל ראש עמים ומדינות?

מעקת חצי תנומה התנערו עמים נבהלים, קפצו בעדרי מפלצות־ענק בעלות אלפי־ראשים, בשר יברזל־עשת, ולהט־רעבון־התיפת בעיניהם. נחמו בקול עד־קצה־עוזם ויתנפלו אלה על אלה ונשמת־זועיהם אש ירעל והרבות־צפרניהם אבדן, דמיהם יונקו במעיני־הרים, ירוו שדמות וכרים, שחקים יכתמו.

הביטה, איך התאהזו אלה באלה, התלכדו בשבוך־הנפתולים, מתהעותם נעצו זה בבשר זה והם טורפים אחד את בשר האחד, שכורי־איבה, משוגעי־אכזריות!

הנה נפל עדים מעליהם, מעיל־קשקשי־זהבם נקרע במלחמה, בכל עריתם נגלו עמי־הארץ, בכל הוד־זדונם הקדמון ובכל תיהו־רשעתם - - פריצי חיות־אָדם!

חרפה! — מי קרא: חרפה!? מי בא בחדרי־חדרים וכובש פניו בכפיו? —

התראה, איך יהוג, ירעש בכנפי הזמן, נשר זועם ולוטש־עינים, על ראש חיות־עמים נאבקות, מתבוססות ומתקדשות בדמן?

ג.

בההדך הקטן על גלי הספר העתיק כעל גדות הים הגדול תשב, זקני נאור־הלב, במלים הקדושות נפשך צמאת־אלהים תטבול, על־פני אפיקי־זהרן תשלחנה הרחק מנאות־היבשה ומהמולת־המאויים על היבשה.

אך למה תרים ראשך פתאום, תהפוך פניך ובפחד־אלם בחלון ההיר מבטך יעמיד, בצופה לאָחור?

תרועת הברזל חדרה עד אָזנך, תרועת עוז וקדושה על טבח־העמים, ארץ תזעק בדמיה, קרבנות־אָדם כדומן יזורו, שמים יבולו.

מה ירתע לבבך בשאָט־נצחים למראה! בן לעם שובר־אלילים, תנהום גם תדאַב נפשך על גויים פראים ועריצים, מקריבי בניהם לאל־דמים ברננות.

ובענות־אמונה תשוב ותכוף ראשך על הספר העתיק, עיניך תצהלנה על־פני אותיותיו הנוצצות והמרצדות כגלים, ועל תועפות זקן־שלגך שהות־בטחון.

הוי זקני! איכה תשב ותדום והארץ מלאה רצח?!

אַך אתה תוסיף ותכוף ראשך באנחה קשה, תאסֹף אֹרבות נפשך לטבול ולשוט בים הגדול לפניך, ועל עפעפיך הנוגים והכבדים דמי־תוהלת.

הוי זקני נאור־הלב! עד מתי נשב ככה? עד מתי נוחיל ונדום?!

אלול תרע"ד.

קִינַת אֵם יְהוּדִיָּה.

נְחָלִים שֶׁל דָּמִים וּנְחָלִים שֶׁל דְּמָעוֹת —
אַךְ שִׁבְרִי שֶׁלִּי הוּא;
לֹא אֵדַע, אִם יֵשׁ בְּקָרְבָּנִי, אַךְ אֵדַע,
אֲנִי הִקְרַבְתִּיהוּ.

לִי הָיָה בֵּן יָחִיד, גְּאוֹן־זָהֳרִי הָיָה
יְתוֹמֵךְ שֵׂיבָתִי;
לֹא נִמְצָא כָּמֹהוּ לֵב כָּשֵׁר וְנֶאֱמָן
בְּכָל תֵּבֵל רַבָּתִי.

וַיְהִי לֵיל־הַשַּׁבָּת, וְהוּא קֹדֶשׁ הַשַּׁבָּת,
וַתָּבֹא הַפְּקֻדָּה!

בְּנִי נִלְקַח מִמֶּנִּי, וַאֲנִי בְּשַׁוְעָתִי
נִשְׁאַרְתִּי גַלְמוּדָה.

וְלֹא עָבַר זְמַן רַב וַאֲשֶׁר כֹּה יָגֹרְתִּי
כְּהֶתֶף בָּאָנִי:
בְּנִי נָפַל בַּנּוֹפְלִים, וַאֲנִי עוֹד בַּחַיִּים
לְבַכּוֹת חָרְבָּנִי.

זֶה מֵת לְאַדְמָתוֹ, זֶה מֵת לֶאֱמוּנָתוֹ —
אַךְ אַתָּה, בְּנִי,
הוֹי אַתָּה, יְתוֹמִי, לְשֵׁם מָה מַתָּ אָתָּה?
לְשֵׁם מָה וּלְשֵׁם מִי?!

אייר תרע"ה.

מאת שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום י. ד. ברקוביץ

יא.

סוֹפוֹ שֶׁל חֲבַרְבָּר.

עלילה נתעבת. — מיתה משונה בידי אדם. — מספד מר.

לא אפריז כלל על המדה, אם אומר, כי חברבר כלב חכם היה וידע את לב חבירו ואדונו ואת מחשבותיו הטובות עליו, ולפיכך לא היה הדבר לפלא, כי אהב את מחבר הרשימות האלה יותר מכל חבריו הקטנים, ודבק בו בכל לב ונפש, והיה כרוך אחריו מאד, שומר עקבותיו ושואף צלו כל הימים. ומתוך שהיה חברבר בריה אלמת, שאין הדבור בפיו, היה מגלה את חבתו היתירה לאדונו הקטן על פי דרכו, דרך כלבים — ברקודים משונים ובנביחה צוהלת, שהיה רוקד וצוהל ומילל ומתחבט בקרקע מרוב אושר ונחת. ובעצם הצהלה וההתעוררות, כיון שרמז לו חבירו ואדונו באצבע אחת והוציא פקודה מפיו: „נא מיעסטא" — כלומר: שוב למקומך! — מיד היה חברבר חוזר לנימוסו, משקיע גבו ומכשכש בזנבו אילך ואילך מיתוך הכנעה והולך ושוכב במקומו במנוחה, צופה ואורב בעין אחת אל מעשי מפקדו ותנועותיו.

האהבה המסותרה בין שני אלה, בין העבד ואדונו, היתה נאמנה כל־כך, עד כי כותב הרשימות האלה לא יכול להעלות אז על דעתו, כי יבוא יום וחברבר יסתלק מעולמו ויעלם ממנו לנצח. איכבה יוכל לצייר לעצמו דבר אשר כזה? וכי אפשר הדבר? כלום אדם הוא חברבר, אשר יקום ויעלם פתאום וישכח את איש־חסדו ואת כל הטובה, אשר עשה לו?... כמה פעמים אירע מעשה, כי נסו אכרי הכפר לפתות את חברבר בחלקת־לשונם ולמשכהו אחריהם ממקומם, — ולא היה יום אחד עד שחזר הכלב דחוף ומבוהל, רץ כל עוד נפשו בו ולשונו שלוחה לפניו, קופץ ורוקד כנגד אדוניו, נופל על צואריו ומלקק את כנף־בגדו,

מתחבט בקרקע ונאנק וגועה מרוב רגשותיו כל־כך, עד כי יכול היה הרואה להשבע, כי דמעות נוצצות בעיניו!

ואף־על־פי־כן בא יום־פקודה. בא היום, יום מר ונמהר, ולקחו מאת שלום בן־נחום בן־זאב את מחמל־נפשו, את הברבר הטוב והנאמן, והפרידו בין שניהם — והפרידו לעולמים. לפתע־פתאום היה הדבר. מיתה חטופה נגזרה על הברבר, מיתה משונה ומעליבה כל־כך! וביותר גדל הכאב, כי לא בחטאו מת הכלב, אלא בחטאות אחיו, בעון הדור...

בימי הקיץ אירע המאורע המעציב הזה. בתקופת תמוז. בקיץ ההוא הוציא הקדוש־ברוך־הוא חמה מנרתיקה, והיה החום נורא מאד, וגשמים לא ירדו, ובני־אדם התהלכו בחוצות מתעלפים בלא כח. ולא בני־אדם בלבד, אלא גם כלבים לא ידעו מנוחה, והיו משוטטים בפנות ומבקשים צל בסתר המדרגות להשיב את נפשם. בימים אלו, ימי חום וחרבוני־קיץ, הכלבים מסוכנים ביותר ומעוררים בלהות — גזירה, שמא ישתטו.

ואמנם לא היו ימים מועטים ונפלה הברה בעיר, כי כלב אחד נשתטה ונשך עוד כמה כלבים מכלבי השוק. מיד היתה כל העיר לחרדה. התחילו אנשי העירה לקדם את פני הרעה ולשקוד על תקנתם של התינוקות, החשודים על נשיכת כלב.

תינוקות, שנחשדו על נשיכת כלב, מה תקנתם? נוטלים את כולם ומוליכים אותם אל טרופים הזקן, זה טרופים המכשף, שכל כחו אינו אלא בצפרניו. בצפרנים אלו, הארוכים והחדים, הוא מולק מתחת הלשון את האבעבועות הקטנות, שקוראים „כלבים קטנים". עושה הוא את מלאכתו זאת בחריצות רבה כל־כך, עד כי אין בעל הלשון מרגיש בכאב כלל. אמנם מליקה זו אינה מסוכנה ביותר, ואף־על־פי־כן גם נעימה ביותר איננה. וכי נוח לו לאדם, שיהא גוי זקן נכנס אל פיו בצפרניו הארוכים ומבקש שם „כלבים קטנים" תחת לשונו?...

אחר־כך נתנו בעלי־הבתים את פניהם בכלבים, בכלבי העיר. מה עשו? הביאו ממרחקים שני בריונים מעם הארץ, שנודעו על־פי ברכיהם, מזוינים בדבבים ובאנקליות של ברזל, ושני אלה החלו לעשות במלאכה. ביום אחד הכריעו לטבח כמה עשרות כלבים. הבריונים הללו מומחים היו לאותו דבר מאין כמוהם. בטביעות־עין ראשונה היו מבחינים בין כלב שוטה ובין כלב שאינו שוטה. ואולם מי פלל ומי יכול היה להעלות על דעתו, כי יפול הגורל גם על חברבר נאמן בית אדוניו, על חברבר הטוב והפקח, השוקט והמציניע־לכת?

אמרו: אותם שני הבריונים היו מקבלים את שכרם מן העיר לפי מכסת הכלבים הערופים; וכיון שכך, יש לשער, כי בין העולים לגרדום נמצאו הרבה כלבים נקיים מפשע — והברבר היה הראשון בנופלים...

דבר האסון נתגלה להקטנים לאחר מעשה, כשחזרו בערב מבית־רבם. נכנסו כולם לבית והעמידו קול־זוועות: „הא כיצד? איכה נעשתה הנבלה הזאת? איך הוציאו את חברבר להורג?"...

ממילא מובן, כי טענותיהם עוד הועילו להרחיב את הפרצה, על־ידיהם הנמרצה על בני־בית במכות־ידי־נמרצות: למען ידעו תינוקות של בית־רבן את אשר לפניהם ולא יתנו את לבם לכלבים!... ולא זו בלבד, אלא מסירת הערב אחזו בידיהם והוליכו אותם והביאום עד ספסל רבם: יראה גם הוא וישפוט! — ואולם כל זה כאין הוא וכאפס לעומת הצער הגדול, שהצטערו הקטנים בכל לב על הברבר האומלל, שנספה בלא עת ונפל בלא משפט, כנפול בני־עולה!

ויותר מכל חבריו של חברבר הצטער מספר הזכרונות האלה על מיתתו המשונה של עבדו הנאמן והמר עליו כהמר על היחיד. כמה ימים לאחר המעשה לא בא אוכל אל פיו, כמה לילות לא נתן שנה לעיניו, התהפך על משכבו, בכה במסתרים, רוה כרו בדמעותיו ומאן להתנחם. שלום בן־נחום בן־זאב לא יכול לסלוח לחטאת האנשים הרעים והאכזרים, שאין רחמים בלבם על נפש חיה, כשרה ועלובה, אשר אמנם לשון מדברת לא ניתנה לה, אבל יודעת היא ומרגישה גם שמחה גם צער כאחד האדם. מתוך נדודי־ליל חשב מחשבות הרבה ובקש פתרון לחידה סתומה זו, אשר לא נתנה לו מנוחה: למה נאמן כה הכלב לבני־האדם, בעוד שבני־האדם, להבדיל, מתאכזרים אליו תמיד, וחייו לא נחשבו כלל בעיניהם? — מתוך הרהורים כבדים אלו הוא זוכר פתאום את חברבר ואת מבט עיניו הפקח והבהיר, שרוף ואהבה ומסירות־נפש עד אין קץ נשקפים ממנו, — והוא כובש פניו בכר ובוכה תמרורים מעוצר יאוש ויגון.

קְלַסְתֵּר־פְּנֵיהֶם שֶׁל הַכַּתְרִיאֵלִים

מאת

צ. אוירבוך.

(סוף)

ד.

אילו היה אחר יודע ומכיר את הכתריאלים, כאשר ידעם ידידם שלום־עליכם, היה מתמלא עליהם לעג ומרירות, או בוז מתוך רחמים וחמלה מעליבה. אילו היה אחר צופה וסוקר את כל הנעשה באהלי־יעקב הרעועים ומסתכל במלחמת־קיומם הקשה והמשפילה — מלחמת־הקיום של רמה ותולעה, היה מחרף את מערכותיהם ומקלל את יום־הולדם. כה אירע לאבי הספרות העברית המודרנית, המנדלי מוכר־ספרים, וכה אירע גם לאחד הסופרים הצעירים, לי. ח. ברנר. מנדלי לעג והוכיח מתוך אהבה וחמלה, וברנר, בעל השרטוטים העמוקים והנפתלים, בז ותעב מתוך אהבה וחמלה.

רב הוא המרחק אשר בין מנדלי הברור, הקלאסי, ובין ברנר כבד־הרוח ונלוז־השפה, המתלבט בשבילו, שביל היחיד... כרחוק מזרח ממערב רחוקים שני הסופרים הללו, ואם הזכרתים בנשימה אחת, הרי זה רק בשביל לציין את הצד השוה שבהם — את היחס השלילי לחיים העבריים.

שלום־עליכם הוא היחידי, שנשאר אוהבה ומעריצה של כתריאליבקה, למרות כל התפל והלהג, שנגלו לו בה. מעולם לא הקניטה אותו כתריאליבקה ולא

היתה לו למורת־רוח. עם כל המשונה והמגוחך שבה היתה חביבה עליו, הצחיקה אותו ושעשעה את נפשו.

שלום־עליכם בא למוד את היינו ואמת־המדה הכת־ריאלית בידו. „מיניה וביה" לעג להליכותיה ולדרכי־הייה של כתריאליבקה. לעג להם, כאשר יתלוצצו הכתריאלים בעצמם איש על חברו, כאשר יתלוצץ טוביה על מנחם־מנדיל, על „פלפלת" או על אחר. ראה ראה אותם שלום־עליכם בקטנות־המחין שלהם, אך לא העליבם, לא הוכיחם ולא נתכוון ל ה ת כ ב ד ב ק ל ו נ ם. כדר אתם בכפיפה אחת, כאח וכרע שחק, התבדח ודבר אל אחיו הכתריאלים. צוחק היה, מפני שמצחיקים הם הכתריאלים, מפני שמגוחכים הם בטבע בריתם. לא „כסלון", כרב מנדלי, קרא לעירם, כי־אם „כתריאליבקה". ב„כסלון" יש מן הלעג והגדוף, וב„כת־ריאליבקה" — לעג ופיוס כאחד; יש בה הנאתו וטוב־לבו של המישחק יותר משיש בה בטול ועקיצה.

זה קרב אליו את הלבבות. הקוראים נעשו כה דבוקים אליו וסמוכים לו, עד שנדמה היה, כי שלובי־זרוע יתהלך שלום־עליכם עם „ידידיו הקוראים", והללו מקשיבים לו וגם מספרים לו... מספרים וחוזרים ומקשיבים לדבריו. שלום־עליכם בטל לחלוטין את הריוח אשר בין הסופר והקורא. כי עבד את עבודתו מבחוץ וכולו חי מבפנים...

אך עיקר גוף יצירתו וקסמה המיוחד אתה מוצא ב ר ו ח ־ ה ש ל ו ם, בגודל־הנפש ובטוב־הלב אשר לשלום־עליכם.

אין לך עם בעולם, אשר ינשא וירומם כל־כך את מדת השלום, כעם העברי. אין לך שפה, אשר תשים במלה „שלום" הוראה רחבה, מאירה ורבה, כזאת אשר תעניק לה השפה העברית. אין זאת אומרת, שאין ריב וקטטה ברחובותינו. אדרבה, הקנתור והמחלוקת היו לטבע שני של היהודי. אולם באהבת השלום ב כ ל ל ובהערצתו אין דומה לנו. אולי גם כאן מתגלה אחד מן הנגודים הרבים, אשר באופינו הלאומי. אם כך ואם כך — אולם ברור הדבר, כי העם העברי התברך בשלום עוד משנות קדמונים וראה בו אחד מיסודות קיום העולם. אולי באה לעמנו תכונה זו מהוסר אינסטינקט של עם כובש, מחוסר רוח־לוחם. עם רועה עדרים, הרובץ בנאות־דשא, דרכו לשאוף תמיד ל„מי־מנוחות", לחיים שוקטים על שמריהם. ארץ השמש, השרויה במנוחת־אור של ימים בהירים, ארוכים ושאננים, ברכה את עמה בשלום... המזרח השמשי עורר בלב העם העברי את הכוסף ל נ ח ת ה ח י י ם, ל ה א י ד י ל י ה, ואת השאיפה לתקן עולם במלכות השלום.

ונטיה עברית זו אל השלום מצאה את תקונה בשלום־עליכם. המעיין היטב בכתבי שלום־עליכם יכיר, כי סוף־כל־סוף מרובה בהם המעציב על המשמח. די רק להזכיר את הקטע ב„בת טוביה שנשבתה לבין הגויים", בשעה שצערו של טוביה מגיע למרום קצו, והוא יוצא מגדרו ושופך את מרי־שיחו במלים הפשוטות והנוקבות האלה:

„וכי לכך חייב טוביה להיות היי יהודי שביהודים, לעבוד עבודת פרך כל ימיו, להתענות תחת סבלו, לגדל את בניו ולחנכם, כדי שיעמדו אחר־כך וינשלו ממנו בבת־אחת, כעלה נדף מעץ, וילכו אל אשר ישאם הרוח, ויסערו כמוץ לפני סופה, ויכלו כעשן תחת השמים?... הלא כאדם — כך אני מהרהר בלבי — כן עץ השדה. הנה עץ צומח מן האדמה, אלון בין אלוני היער. ובא איש בעל גרזן, והניף עליו ברזלו, ונפל ענף אחר ענף — היש תקוה לעץ, אם ערירי ישאר באין ענפיו עמו? ואתה, בן־אדם, קח את גרזנך וקום הך בשרשיו פעם אחת ולא תשנה, למען יכרת העץ ויפול מלוא־קומתו, גם הוא וגם גזעו. ולא יהיה לו זכר, ולא יעמוד עץ ערום בין עצי־היער!"...

כך הם רוב ספוריו. בכל אופן — המעולים שבכתביו. „מוטיל בן־פייסי החזן", „ממלכת נשים", ואפילו „מנחם־מנדיל בעל־החלומות" — כולם מצפינים בחובם, מתחת ריש־דוק המקרין על פניהם, נבכי־חיים ומדוי־נפש עמוקים. כולם נוגעים עד הלב ומעוררים רחמים רבים וחמלה עמוקה.

ודוקא הצער האלם, הביישני והצנוע שבחיי־הכתרי־אלים שלו, דוקא זה, שתמימים הם בסבלם ואינם יורדים לסופו של צערם, וכילדים יתהלכו, ישתעשעו בפכיכים ובחדודים, — דוקא זה מגביר את רגש הרחמים ומעמיק את הטראגיות המרעישה אשר בהם.

צער עמוק וסמוי מן העין, מעין אותו „צער בעלי־חיים" שב„חברבר החצרוני" וב„מתיישר", צער המתחנן אליך במבט אלם וקורע את הלב בשעת־עזרה נדחה, הבאה שלא מדעת הבעלים החיים בתומתם. ה צ ע ר ש ב ש ו ג ג — הייתי אומר — הומה לפרקים קרובים מתוך צחוקי־השדים העליזים אשר לשלום־עליכם.

והנה, למרות כל זה, הרי הרושם הכללי והאחרון של כתבי שלום־עליכם הוא עליז ומאיר; מרחיב את הדעת ומבדר את הרוח. כל האתמוספירה של כתביו בהירה ושמחה. האויר המלפף את יצירותיו הוא צלול ונעים, בלי צל של מרה שחורה וקדרות־הרוח.

טועים הם אלה הסוברים, כי פלא זה נעשה בלהטי ההומור בלבד. הלא הומוריסטן גדול היה גם טשיכוב הרוסי, ואף־על־פי־כן לא עלה בידו לפזר את העננים ולגרש את הרוח הרעה, שבעתה את נפשו.

ואם שלום־עליכם הצליח ויצא שלם מעמק־הבכא, ולא כהתה רוחו השמחה, ולא הועם זוהר־הרקיע אשר להומור שלו, — הרי כל זה בא לו ממדת השלום, שנחל מעמו. במיטב־לב ובשלות־הרוח יתיחס אל החיים. כל ימות יצירתו ר ד ף ש ל ו ם. ככתריאלים, שאינם מתלוננים על חייהם ואינם קובלים כלפי מעלה, אלא עומדים ומושכים בעול, כחמור זה המושך במשאו, כך גם ציירם ואמנם שלום־עליכם. מתפייס הוא עם המעשה הרע, הנעשה תחת השמש, ואינו מתריע לא על מנהגו של עולם ולא על מעשי־הבריות. מקבל הוא את חומר הדין, את ה„בעל כרחך אתה חי" באהבה וברצון ואינו דורש במופלא ממנו. נשמע הוא לחפץ הקיום שבו ושמח בחלקו ובעמלו שיעמול תחת השמש. איננו תוהה על ראשונות ואינו מפלל לבאות. אינו בונה עולמות ומחריבם, אלא מסתפק במה שיש לו ועומד וצר צורה לקיים. מתיחס שלום־עליכם אל הנעשה, אל הקיים, כאל דבר שאין לשנותו, כאל גזירת השליט,

שאין להשיבה ואין גם להרהר אהריה. לפעמים, כאשר תתפרץ האנחה מקרב לבו, הרי אין זו באה בכונה תחילה לעורר את הלבבות, אלא מפני שדרכו של החי בכך. עשוי הוא להאנח, כשהלב מתמלא ועובר על גדותיו.

ספור אחד בשם „חתונה" יש בכתבי שלום־עליכם. אופיי הוא הספור הזה עד למאד. בו מספר שלום־עליכם על־אדות בחור ובתולה שאהבו זה את זו ונכנסו לחופה והיו מאושרים ושמחים בחלקם. ספור זה כאילו בא לעורר על כל הטראגידיות של אהבה, שרגילים סופרינו למנות בכתריאליבקה: הנאהבים והנעימים של שלום־עליכם לא נפרדו זה מזה בחזקה על־ידי האב האכזר, אלא נשאו זה לזה דוקא על־ידי השדכן — ההיפך ממה ששנו הטראגי־קנים. רוצה שלום־עליכם להראות, כי גם בכתריאליבקה יש חיים ויש מנוחה של חיים ו א י ד י ל י ה של אושר. שלום־עליכם החזיר את ספרותנו למוטב, למאור שבחיי יום יום, לנחת־החיים, הזורמת ומפלסת לה את דרכה בין כל קלוחי־הרפש ושלוליות־העוני באשר הם שם.

האופטימיות — היא שעמדה לו לשלום - עליכם. אופטימיות זו אינה נובעת מתוך האופי החזק, המלא וגדוש עוז ועצמה. אין זו אופטימיות של גבורים, הבאה מתוך הרצון העז, הממלא את לב האדם אמונה שלמה בכחו ובעוצם־ידו ומבטיח לו את השלטון ואת הנצחון. חדות־חיים זו מקצתה מתוך אופי עליז וקל, ומקצתה מתוך פקחות של יאוש, פקחות של „קהלת", היודעת היטב, כי סוף־סוף „לא ימצא האדם את המעשה אשר עשה האלהים מראש עד סוף", ואין לו אלא „לשמוח ולעשות טוב בחייו"... „בריות דלות ועליזות ושמחת־עולם על ראשן. שמא תאמר: שמחה זו מנין להן? ויש לומר: לא כלום. חייב אדם לשמוח בחלקו ולראות חיים בעולמו". („עיר הכתריאלים").

הרי זו אותה העליזות והאופטימיות שבאניקדוטה הידועה. מעשה בחסיד, שפגע במתנגד אחד, היושב ומתאבל על הכתוב: „אדם יסודו מעפר וסופו לעפר". הפסיקהו החסיד ואמר לו: „שוטה שכמותך! אלמלי נאמר „אדם יסודו מזהב וסופו לעפר", הרי הפסדת, ועליך היה להצטער; אבל עכשיו שמן העפר לוקחת ואל העפר תשוב, ובינתים שתית כוס יי"ש וקנחת בלביבות, — כלום הפסדת דבר בעולמך, שאתה מתאבל ומקונן?"... זוהי עליזות הקבצן ונחמתו, שאינו אובד בעניו. הרי מרגוע זה בא לא מתוך הצדקת החיים, כי־אם מתוך הקלת הרע וזלזולו, לא מתוך חיוב החיים, כי־אם מתוך בטולו של היאוש. רואה דל שמח ועליז זה בלוי־עולם ורעות־רוח גם בעצבות היתירה וביאוש הכבד.

ונפלא הדבר, כי גם החיים הכתריאלים בעצמם מוצאים להם איזה „בכי טוב" לסיים בו, ואוהבים הם להפתיע באמצע הטראגידיה באיזה קוריוז, במקרה מבדח, המפסיק את השראת היגון ומפיג את הרוח הרעה. הנה קטע אחד ממכתביה של שיינה־שיינדיל לבעלה מנחם־מנדיל:

„התדע, מנדיל? בריל בן דודך מנשה הביא עוד הפעם אסון על ראשו: בשבוע שעבר עלה ביתו על המוקד, והוא עצמו נשאר ערום כביום הולדו. ולא עוד, אלא שנתגלגלה לו זכות תיכף למעשה. שונאיו הלשינו עליו, כי ביתו היה בטוח באחריות כפלים מכפי שויו, ולפיכך סימן הוא זה, שהוא עצמו שלח ידיו במלאכה... ולא היו ימים מועטים, עד שתבעוהו לדין. ואולם אף בריל עצמו אינו מרכי־הלבב. הלך והביא עדים, העומדים כולם להשבע, כי בלילה ההוא לא היה בביתו. לפי שעה, עד שיתבררו ויתלבנו הדברים, נתפס למלכות, ובהגיע השמועה לזלאט־קה, נהפכו עליה ציריה וכרעה והמליטה בן זכר. מזל טוב!" („מנחם־מנדיל בעל־החלומות").

„מזל טוב" זה, הבא לפתע פתאום וגומר את הבשורה המעציבה על־דבר גורלו המר של בריל, נאה הוא כל־כך לכתריאלים ולמחברם שלום־עליכם ומציין יפה את רוח העליזות והקלות המיוחדה אשר להם. מתענים הכתריאלים, כושלים ונופלים, ויחד עם זה פרים ורבים, מולידים ומגדלים בנים ונהנים מחייהם, שוהקים וחיים ככל האדם.

שלום־עליכם היה איפוא לא רק היותר יהודי, היותר כתריאלי, כי־אם גם היותר אנושי שבין סופרינו. הוא הראה לנו לא רק את ההעויות המשונות ואת המגוחך, כי־אם גם את האדם שבכתריאלי. את הטבע האנושי עם הרגליו, לקוייו ויתרונותיו, השוים לכל אדם באשר הוא אדם, גלה לנו שלום־עליכם „דוקא בתוך אותה בצה, דוקא באותה חשכה ודוקא באותה דחקות ובאותו עפוש", ששמה כתריאליבקה („שמואל שמלקים"). נר האדם, אשר העלה שלום־עליכם בכתריאליבקה שלו, הוא אשר האיר לנו מתוך יצירתו ועורר בלבנו את האהבה הרבה ואת הרחמים הגדולים לכתריאלים ולעצמינו...

ה.

ביתר שאת מרגישים אנחנו את רוח השלום ואת ההומאניות שבאמן שלום־עליכם בספורי הילדים שלו. כאן נגלה לפנינו בכל הדר טבעו העליז והנוח ובכל זיוו האמנותי. הסופרים העברים, שקדמו לשלום־עליכם, וגם אלה שבאו אחריו, לא ידעו את קסם־הילדות שבילד העברי. הם רק התבוננו ל„חדר", ל„רבי", לכל המכלה את ילדותם של ילדי־ישראל.

שלום־עליכם ג ל ה א ת ה י ל ד ו ת ה ע ב ר י ת. גם אל הילד נגש לא כמורה, לא כמיסר, אלא כחבר, כילד וכבן־גילו. עולם נהדר בחלומותיו, טהור בצערו, נרגב ועליז במשחקיו נפתח לפנינו — עולמו של הילד העברי. ממאורעות מצויים, מילדים רגילים, מ ה ת ח ד י ר שבחיי הילדים שאב שלום־עליכם את תאוריו ותמונותיו והעלה עולם חי, עשיר ונוגה שכזה. ילדים היים, ילדים טבעיים, אנו רואים לפנינו, ילדים עם משחקיהם, הזיותיהם, התחרותם וקנאתם, תאוותיהם, חטאיהם וקדשיהם, — והכל כה ע ב ר י, כתריאלי, ויחד עם זה כה אנושי וילדותי!

„כנופיות של יהודים עומדים ומסיחים ומתרגים בקול. חוזרים על כל חדשות השבוע והשנה ועל כל מאורעות העולם. הילדים אף הם כאן. ילדי ישראל, תינוקות של בית רבן, רצים אילך ואילך, רוקדים ומקפצים כגדיים, משוטטים אנה ואנה, כדגים במים. אשריהם, מה טוב חלקם — בני־חורין הם היום! בודקים הם זה לזה את קפוטותיהם החדשות — של מי ארוכה יותר, מתבוננים אל כובעיהם, כובעי יום־טוב — של מי גדול יותר, ומודדים באצבע את הפאות — של מי קצרה יותר, ובשעת־מעשה

ותנים ומקבלים זה מזה, כמנהג העולם, סטירות ומכות־
חי — והשמחה רבה" („הרגל").

כעולם הגדולים, כשוק, הומה ומלא תנועה ומהומה
ולמם של ילדי ישראל. כי על כן כתריאליים הם ילדינו מכף
גלם ועד קדקדם. מכורכים תורה ומיצוות ומעשים טובים
יום הולדם. ובכל זאת אין הילדות נכנעת מפני העול.
ורשת היא את ספוקה ופורצת דרך „החדר" הצר ו„הרבי"
זעום והנורא אל אויר העולם החפשי ואל האור. כמה
פי ושעשועים לנפשו מוצא הילד העברי בגיטה הכתרי־
לית: „דגל", „כרכר", „ירק לשבועות", „מעות של
נוכה", אגוזי־פסח, משחקי־פורים ותפלות החזנים —
וורה ארוכה של חגים וימים טובים. וכל מועד ומועד
ם תענוגותיו ועניניו המיוחדים. אגב, יחד עם הילדות
אל שלום־עליכם גם את החגים העברים. ספרותנו ידעה
ק את ה„חציו לה'" של החג העברי; את ה„חציו לכם",
ת הרחבת־הדעת, את עונג יום־טוב הפשוט לא ידעה
פרותנו עד שלום־עליכם.

מה נפלא הוא לראות, איך הילד העברי מסגל לרוחו
ת הרתיות החמורה והעצובה שלנו, מאציל עליה הוד־
לומים ושובבות עליזה ומוצא בה נחת־רוח גם לנפשו
רעננה.

„רצוני לזמר—הרי אני תומך סנטרי בידי, מרים קולי
מעלה־למעלה, מסלסל בגרוני ומזמר „כבקרת רועה עדרו"
וסח החזנים. רצוני לשרוק — הרי אני נותן שתי
צבעות לתוך פי ושורק בשפתי שריקה ארוכה וממושכה.
מא רצוני לתקוע בשופר — הרי אני משים כף ידי
שפופרת ותוקע בה תקיעה גדולה" („ירק לשבועות").

ויחד עם זה כמה טבעיים ואנושיים הם ילדי ישראל
ל שלום־עליכם! גם מלבד מקראי־הקודש והמועדים יש
ם רב. נפשם נכספת לשעשועים שונים ומלאה תאוות
שוקות רבות ל„אזמל", ל„כנור", לסדור קטן „כל־בו"
ה ומוזהב, לשדה, לטבע, לנהר, ליער, לתפוחי הגן, לעגל,
לב (עיין „ירק לשבועות", „פלשתים", „שיר־השירים",
יד). וגם האהבה לא זרה להם (לילי ב„שיר־השירים",
דה ב„כתבי מוטיל בן־פייסי החזן" ועוד).

עד כמה השכיל שלום־עליכם לתאר לפנינו את רוח־
לד, מראה ספורו „אשרי, יתום אני". בתארו את גורלו
ת רוחו של היתום, אינו עומד רק על מצבו האומלל
חוץ, על יחס הבריות אליו, אלא על זה, אשר יחוש
ילד בעולמו הפנימי; על המתרחש בקרב נפשו. וכמה
עי ונכון הוא הדבר, שהילדות התמה מוצאת לה נחמה
מהה גם בזה, שהכל מרחמים עליה, והיא מאירה באורה
וב גם את אסונה ומוצאת בה קורת־רוח וקוראת על
מה: „אשרי, יתום אני!"

רק שלום־עליכם יכול היה להתקרב בשפתו וברוחו אל
לדים, כמו שהראה ב„טופילי טוטוריטו" שלו.

שלום־עליכם ידע לתאר לא רק את הקונדסיות ואת
השובבות שבילדות, כי־אם גם את ה ה ג י ג י ו ת
שבילדות. ידע מאין כמוהו את האילוזיה הראשונה של
חיי־הילדות, המשכרת את הלב ומפיזה את הכל בזהב־
חלומותיה. ידע מאין כמוהו לתאר את העולם הצעיר
הרענן עם זיו־הבוקר השקוף שלו, עם אורו הראשון, הצח
והנעים — עולם הילדות, שכולו שיר־השירים... כי הקירה
נפשו של שלום־עליכם אותה חרות־החיים הגדושה, העוברת
על גדותיה, המזומנה רק לילדים.

לפיכך היה כה נלבב, כה לירי ונרגש, בבואו לשיר
על פרחי האהבה הילדותית, על נצני־האהבה באביב־
החיים — ב„שיר־השירים" שלו.

ו.

ואין תימה בדבר. קורבה נפשית עמוקה בין שלום־
עליכם ובין הילדות. לכשתרצו, הרי המעולים שבכתריאלים
שלו י ל ד י ם הם. וכי מה הוא טוביה החולב בתמימותו
ובכל הליכותיו — אם לא ילד גדול? ואפילו בחלומותיו
של מנחם־מנדיל יש הרבה מן התום שבילדות. למרות
פקחיותם ולהגם, תמימים הם הכתריאלים. נוחים להתפתות
ונוחים לרצות כילדים. במזיגה זו של תום־לב, שובבות־
הרוח יחד עם יסורי־הקיום ונפתולי־חיים קשים של אנשים
שבעי עמל ודעת — במזיגה מקורית זו אתה מוצא את
סגולתו של עם הכתריאלים ואת הנוגה החדש, ששפך
שלום־עליכם על חיינו.

אפילו את התורה הזועמת והקפדנית „ילד" והקל את
יהה. בין קמטי־פניה העמוקים והקפאים עבר רוח קלה
יחיפה בת־צחוק שובבה. בפסוקים הנטועים כמסמרות
והמסורבלים קדושה המורה ועתיקה נכנסה רוח־שובבות
מחיה, ואור־נעורים חדש נגה עליהם. טוביה זה, המלא
וגדוש דברי תורה כרמון, יודע היטב, שאין פירושו הנכון
של הכתוב „אמרו לאלהים" — „דברו אל העצים ואל
האבנים", אלא שרוח משובבה נכנסה בו, וזחה עליו דעתו,
יקישיאהו לבו להשתעשע ב„ישישים" ראה והתבדח
ב„פירוש־המלות" שלהם. כי מעשי־קונדס מלאים הומור
רענן הם פירושי־המלות אשר לטוביה.

* * *

שלום־עליכם, בהומור מלא שובבות ילדותית, הומור
טהור, נקי מדופי של לגלוג וקנתור, עם רוח השלום והשלוה
שבו, גלל את הכבדות, שרבצה על חיינו, וחיוניות רעננה
וטהורה, שילדותו של עם וילדותו של אמן גדול נשקו בה,
עלתה והציפה את חיינו. עלתה—והפיחה נשמת־חיים עליזה
ושובבה בלב חלכאי כתריאליבקה ונדכאיה. לזקנים, שבלו
משעמום ומקפאון בעירה המעופשה והנדחת, היה פתאום
א ו ר ח י ל ד י ם; אחרי בלותם היתה להם עדנת־
הנוער, ולכל בית־ישראל היתה ה ר ו ח ה ...

לְתוֹלְדוֹת הַחַיִּים הָרוּחָנִיִּים שֶׁל הַיְּהוּדִים בְּאַרְצוֹת־הַבְּרִית

מאת

ד"ר מ. וואכסמאן.

ג.

הקהלות הראשונות בערי המדינה.

קהלות־היהודים הראשונות, שצמחו בערי ארצות־הברית, מחוץ לניו־יורק, לא היו בנות הישוב היהודי הספרדי הראשון בניו־יורק, אלא ישובים חדשים, שנתיסדו מאליהם, על־ידי רוח הנדידה, שתקף את היהודים הספרדים במשך המחצית השניה של שנות המאה השבע־עשרה ורובן של שנות המאה השמונה־עשרה.

הקהלה היותר עתיקה אחרי קהלת ניו־יורק היא זו שבניופורט במושבה רהאוד - איילאנד. בשנת 1658, כעבור ארבע שנים אחרי בוא הנודדים היהודים הראשונים לאמשטרדם החדשה, באו כחמש־עשרה משפחות יהודים לניופורט והתיישבו שם. ובאותה השנה יסדו קהלה יהודית בשם „ישועת ישראל"*. המושבה רהאוד־איילאנד הצטיינה ברוחה החפשי ובחוקיה הנוחים לכל בני אמונות ודתות שונות, ומתוך כך משכה אליה את הנודדים היהודים, וזה גרם להתפתחות הקהלה היהודית בניופורט. בשנת 1763 כבר הגיע מספר היהודים שם למעלה משבעים משפחות. אולם לא רק בכמות המשפחות הצטיינה קהלת ניופורט, כי־אם גם באיכותן. עיר ניופורט היתה בימים ההם אחת מערי־החוף היותר נכבדות במושבות אנגליה אשר באמריקה הצפונית, ומסחרה היה רב ועצום. בין הסוחרים, שהועילו להפרחת המסחר במושבה, נמצאו הרבה יהודים. ביחוד ידוע הסוחר אהרן לאפיז, בעל הצי המסחרי היותר גדול בימים ההם. מצבם החמרי המשובח של יהודי ניו־פורט גרם, כי גם מצבם הרוחני יתרומם באותה מדה. רבני הקהלה היו אנשים חשובים ומלומדים; ביניהם היו גם ילידי פולאניה**. ביחוד הצטיין רב ספרדי אחד בשם רב יצחק קאריגאל. פעולותיו והשפעתו ידועות לנו מרשימותיו של הדוקטור והפילוסוף האמריקאי עזרא סטיילס, שהיה מנהל בית־המדרש העליון הידוע בשם „יעיל". הרב היהודי והתיאולוג הנוצרי התרועעו זמן רב. סטילס מזכיר תמיד את חברו הרב בכבוד ובחבה. רב יצחק קאריגאל היה היהודי הראשון על אדמת ארצות־הברית, שהניח אחריו זכר ספרותי — אחת מדרשותיו, שדרש בניופורט בשנת 1773, תורגמה לאנגלית ונדפסה בשנה ההיא. הדרשה הזאת היא אולי הציץ הספרותי הראשון, שצמח על אדמת אמריקה. בין שאר רבני הקהלה הניו־פורטית הצטיין גם הרב טורא, אבי הנדיב הידוע יהודה טורא.

ואולם התפתחות הקהלה היהודית בניופורט נפסק[ה] באמצע. בפרוץ הריבולוציה, נתפזרו חברי הקהלה, ובית[־]הכנסת שלהם נסגר ולא נפתח עד אחרי עבור יותר ממא[ה] שנה — לפני שנים אחדות. הבנין עדיין עומד על תל[ו] עד היום הזה, ובית־הכנסת פתוח בשבתות ובמועדים ומתפרנס מקופה מיוחדת, שיסד הנדיב יהודה טורא להחזקתו. אולם להקהלה הספרדית העתיקה לא נשאר ש[ם] וזכר, מלבד זה שבשירו של לונגפילו: „בבית־הקברו[ת] היהודי בניופורט".

זרם האימיגראציה היהודית החל לשטו[ף] אל הדרום בסוף מחציתה הראשונה של המא[ה] השמונה - עשרה. ואולם הזרם הזה נצטמצם א[ך] ורק בערי - החוף. הנודדים הספרדים לא הרח[יקו] מעולם אל תוך הארץ פנימה, והתישבו רק בערי - החוף. בשנת 1733, תיכף לאחר שנוסדה המושבה גיאורגיה, בא[ו] כארבעים יהודים להעיר הראשית במושבה והתיישבו שם ותיכף לבואם יסדו קהלה בשם „מקוה־ישראל". היהודי[ם] האלה הביאו אתם את כל תשמישי־הקדושה, הנחוצים לבית־הכנסת, כמו ספרי־תורה, ספרים ושאר מכשירי הדת. אך למרות ההכנה הקודמת לא הצליחה הקהלה להתבסס וכעבור תשע שנה (בשנת 1742) לא נמצא אף מנין יהודי[ם] במקום ההוא. אמנם בשנת 1773 שבו הרבה מאלה, שעזב[ו] את העיר קודם לכן, ויסדו עוד הפעם את קהלתם*. אול[ם] גם אז לא הצליחה הקהלה הזאת להשפיע על מהלך חי[י] היהודים והיהדות. קהלה יותר חשובה, החשובה מכ[ל] קהלות הדרום בתקופה ההיא, היתה קהלת „בית אלהים" בטשארלסטאון, בדרום קארולינה, שנוסדה בשנת 1750. בי[ן] חברי הקהלה הזאת נמצאו אנשים יודעי תורה וגם יודע[י] עברית. אחד מחברי הקהלה הזאת, בן משפחת שפט[ל] כתב בלשון העברית את תולדות התיסדות קהלתם. החבו[ר] הזה תורגם אחרי כן לאנגלית על־ידי בן־בנו של המחבר. הקהלה בטשארלסטאון הצטיינה גם בזאת, כי היא היתה הראשונה, שהתיצבה על דרך הריפורמה עשרים שנה קוד[ם] שהובאה התנועה הריפורמית לארצות־הברית מגרמניה.

בין קהלות היהודים במזרחה של הארץ אנו פוגשים באח[ת] מן הקהלות הספרדיות היותר חשובות, והיא קהלת „מקוה[־]ישראל" בפילאדלפיה. הקהלה הזאת, הקיימת יותר ממא[ה] וחמשים שנה, השפיעה על מהלך החיים הרוחניים היהודי[ים] באמריקה יותר משאר הקהלות האחרות ביחד. אין ל[ך] תנועה דתית, חברתית, או חנוכית, שהתעוררה במש[ך] מאה וחמשים השנים האלה ביהדות האמריקאית, שש[ל] „מקוה־ישראל" אינו קשור בה, ובמשך השקפתנו עוד נשו[ב] ונדבר עליה. הקהלה הזאת, אם כי ספרדית היא בצורת[ה] כלומר, בנוסח התפלה, באופן הנהגתה ובהברה העברי[ת] הקדמונה, המיוחדת לספרדים, — הנה החומר האנוש[י] שלה הוא כולו אשכנזי; ולא רק בימינו אלה, כי־אם ג[ם] במשך שבעים השנה האחרונות היו חבריה ומנהיגי[ה] אשכנזים, ודבר זה אפשר ששמש גורם רב לפעולותי[ה] החשובות של הקהלה הזאת. יתר על כן, גם בראשי[ת]

* Wiernik, History of the Jews in America, p. 73. — ** Daly, Jews in N. America, p. 77. — Wiernik, Ibid, p. 75.

* Daly, Ibid, p. 64—69.

התיסרותה, בשעה שרוב חברי הקהלה היו ספרדים — גם אז היו לה היהודים האשכנזים השאור שבעיסה, כלומר — המנהיגים, המעוררים והמנהלים. הקהלה הזאת נוסדה בשנת 1747, ואולם בראשית צמיחתה התפללו בבית שכור. רק כשפרצה הריבולוציה והרבה מיהודי ניו־יורק נמלטו לפילאדלפיה, התעוררו יהודי העיר הזאת בהשפעתם של הפליטים ובנו בית־כנסת בשנת 1782. המעורר הראשי לכך היה יצחק מוזים מניו־יורק, יהודי גרמני, כפי ששמו מעיד עליו, והוא גם נבחר להיות הפרנס הראשון. בין מנהלי הקהלה היו הרבה יהודים גרמנים וגם פולאנים, כמו בני משפחת גראץ, חיים סולומון ועוד. יש לציין פה, כי בעת בנית בית־הכנסת שלחה הקהלה מכתב־בקשה אל עדת בני ישראל בסורינאם בדבר תמיכת־כסף, והמכתב היה כתוב ע ב ר י ת. הדבר הזה מראה לנו, כי גם בסוף שנות המאה השמונה־עשרה עדיין היתה השפה העברית החוט המקשר את הקהלות העבריות היותר רחוקות. רבה הראשון של הקהלה „מקוה־ישראל“ בפילאדלפיה היה רשום סייקסאס, מי שהיה קודם לכן רב בקהלת „שארית ישראל“ בניו־יורק. אולם הוא לא נשאר זמן רב בעיר הזאת. תיכף אחרי עבור הריבולוציה שב למשרתו הראשונה. הרבנים, שבאו אחריו, לא הצטיינו ברב או במעט, והשפעתם לא היתה ניכרת. היותר חשוב בין רבני „מקוה־ישראל“ היה יצחק ליעסער, אולם זה שמש בתקופה שלאחריה.

כשאנו מגיעים לגמר התקופה הראשונה — תקופת שלטון „הספרדים“ — בהתפתחותה של היהדות הרוחנית באמריקה ואנו רוצים לסכם את פעולותיה ואת רשומיה ההיסטוריים, אין אנו מוצאים לפנינו אלא תוצאות עציבות מאד. הרכוש הרוחני, שהכניסה התקופה הזאת לתוך האוצר הכללי של היהדות בארצות הברית, הוא דל מאד. רק זעיר פה, זעיר שם אנו מרגישים סימני חיים במשך עשרים השנה הראשונות למאה התשע־עשרה, שהן האחרונות לתקופה ההיא. רק קהלות בודדות הולכות ומתחזקות. ככה רואים אנו את הקהלה „שארית ישראל“ בניו־יורק, הקהלה היותר עתיקה בארץ הזאת, הולכת ומתפתחת ומסעפת את עבודתה, מיסדת חברה של צדקה בשם „חברה חסד ואמת“, בית תלמוד־תורה קבוע בשם „תלמוד־תורה של פולאנים“ על שם המנדב. ובשנת 1818 בנתה הקהלה הזאת בית־כנסת חדש, ובחנוכת־הבית נקרא שיר עברי, שחובר לכבוד המאורע על־ידי הרב דוב פיק (אשכנזי). בעשרות השנים האחרונות של התקופה הזאת אנו פוגשים גם בנצנים ספרותיים. הנסיונות „הספרותיים“ האלה מתאימים, כמובן, אל רוח התקופה, וכולם—במקצוע הספרות הדתית. העבודה הספרותית הראשונה על אדמת ארצות־הברית היא העתקת התפלות לאנגלית, שנעשתה על־ידי יצחק פינטא בשנת 1766. עבודה ספרותית יותר חשובה היא מלונו העברי־האנגלי של דוד לוי, שנדפס בלונדון בשנת 1885 בשלשה כרכים. המחבר הזה, שהיה יושב ארצות־הברית, הדפיס אחרי כן שורה של מכתבים אל שם הפילוסוף האמריקאי תומאס פיין, שבהם הוא דן על התורה כנגד טענותיו של פיין בספרו „תור השכל“ (Age of Reason). גם במושבות־הדרום נמצאו זעיר פה, זעיר שם יהודים חכמים ומשכילים יודעי עברית.

אחר מהם, יעקב שלמה כהן, הדפיס באנגלית בשנת 1817 ספר בשם „יסודות הדת היהודית“, שלפי עדותו הוא העתקה מספר עברי*. אולם אלה הם אך שבלים בודדות, ונסיונותיהם הספרותיים אך ניצוצות יחידים, שכבו עוד בטרם התלקחם. הקבוץ הספרדי הלך ונדלדל לא רק במצבו הרוחני, כי־אם גם בכמותו. מספר הקהלות הלך ונתמעט, ובמדה זו נתמעט גם מספר החברים בקהלות הקיימות.

התנוונותו של הטפוס היהודי הספרדי על אדמת אמריקה הצפונית במשך שתי מאות וחמשים שנה, שעברו עליו מיום בואו לכאן, הוא חזיון היסטורי חשוב, וכדאי לנו לעמוד על אופיו וסבתו. ההתנוונות הזאת מוחלטה היא, כפי שאפשר לראות מהעובדות הבאות. היהודים הספרדים באו לאמריקה בשנת 1656, ועד שנת 1700 בודאי נתרבה מספר משפחותיהם והגיע למאה. מן ראשית שנות המאה השמונה־עשרה עד ימינו אלה עברו יותר ממאתים שנה. יודעים אנו, כי על־פי החוק של הרבוי הטבעי, כל משפחה נכפלת במשך זמן של עשרים וחמש שנה; על־פי החשבון הזה צריך היה מספר היהודים הספרדים בארצות־הברית להיות בערך חמש ועשרים אלף ושש מאות משפחות, או בערך 128,000 נפש. והנה אם קשה לדעת עתה את מספרם הנכון של היהודים הספרדים בארצות־הברית בימינו אלה, הרי בשום אופן לא יעלה למעלה מארבע מאות משפחות, או, לכל היותר, לחמש מאות משפחות (כאן מקום להעיר, כי בבני הספרדים ה ר א ש ו נ י ם הכתוב מדבר, ואילו היהודים „השפאניוליים“, שנדדו הנה במשך עשר או חמש־עשרה השנה האחרונות, אינם באים בחשבון). ואם כן מתעוררת השאלה: לאן נעלמו כל אלה המוני היהודים הספרדים? איפה הם כל יוצאי המשפחות העתיקות? התשובה היא קצרה: התבוללו, לא בין אחיהם האשכנזים, אלא בין הגויים; נטמעו בשכניהם — ואבד זכרם. ניני ונכדי האנוסים, אלה גבורי־הרוח, שמסרו את נפשם על קדושת דתם, ששמרו את התורה למרות כל הסכנות, שהיו צפויות להם, עזבו את דתם העתיקה, שבשבילה נדדו מארץ אל ארץ, ברצונם הטוב, בלא שום הכרח מן החוץ, ונשמטו אחד אחד לעבור אל דת אחרת. החזיון הזה, מלבד שהוא מעציב, מוזר הוא ואומר „דרשני“.

אם נביט על שני טפוסי היהדות העולמית — האשכנזית והספרדית — מנקודת־ראות של מלחמת הקיום וחוק הבחירה הטבעית, אז נבין את סוד ההבדל בקיומם. היהדות האשכנזית היא בת־קיימא, והספרדית מתנוונת והולכת, מפני שהראשונה מלחמתה הקשה והארוכה בעד קיומה הכשירתה לכך; ואילו השניה התפתחה בתנאים אחרים, וחסרה היא אותן הסגולות, המביאות לידי חזוק הרוח והתפתחותו. היהדות האשכנזית התפתחה אמנם בתנאים קשים ומרים, ואולם התנאים האלה לא היו קשים יותר מדאי, כדי להכריע את כף־המאזנים לצד כליון גמור. היו גירושים והריגות, אבל לא גירוש גמור וטבח גמור. מלחמת־הקיום הקשה והארוכה רק הועילה לצרף את רוחה ולפתח את כשרונותיה לחיות ולהתקיים ולהתיצב בכל עוז נגד גלי המים הזידונים. ואילו היהדות הספרדית, באמתו

* Kohut, Early American Jewish Literature, Pub. vol. III.

של דבר, לא נסתה במלחמה כלל. חייה היו או חיי שלוה, או כליון גמור: בתקופות הראשונות, בשבת היהודים הספרדים על אדמת מולדתם, חיו בשלום עם הערבים, ואחר־כך עם הנוצרים, ולפיכך כבוא הסער, שהיה חזק יותר מדאי, לא יכלו לעמוד בפניו, וגאון־רוחם נשבר. וזאת היא הסבה, כי היהדות הספרדית לא יכלה לפתח גם אחר־כך את הכשרונות הנחוצים למלחמת הקיום, ומכאן ירידתה והתנוונותה, ההולכות ונמשכות עד היום. את תוצאות החליפות האלה נראה גם בחייהם הרוחניים: מתחילה גאון והדר, ואחר־כך — עניות ובערות. הספרדים העמידו אמנם אנשים גדולים גם בימי ענים, אולם ההמון שקוע תמיד בבערות והסרון דעת אלהים. הסבה הפנימית לכך היא זו, שכבר הזכרנו במשך דברינו: צמצום החיים הרוחניים רק בבית־הכנסת והעמדת היהדות על עיקר אחר — על התפלה בלבד. היהודים הספרדים, בכל מקום בואם, בין באמריקה, בין בארצות המזרח, דאגו רק לבית־הכנסת, ולא לבית־המדרש, לא פתחו היי־צבור יהודיים ולא

הרבו את ידיעת התורה בין בניהם, ובשביל זה הל
יהתנוונו. נשתני הזמנים, נתרבו הצ־כים הרוחניים, ובי
הכנסת והתפלה בשפה בלתי־מובנת לא עצרו כח למשוך
היהדות את הדור הצעיר, שלבו הלך לקראת החי
ההברותיים הכלליים אשר בסביבה הנכרית, ולפיכך ה
לו באשר הלך לבלי שוב עוד.

נסיון זה, שנתנסתה היהדות הספרדית ו ל א עמ
בו, יכולה לשמש לנו כלל גדול בתולדות היהדות בכל
כל מקום, שאתה רואה צמצומה של היהדות בעיקר אח
סימן הוא לה, כי קרב קצה. יתר על כן, כל מקום, שא
ביהדות אהבת התורה — התורה במובנה הרחב, הכול
את השפה העברית וספרותה בכל מקצועותיה —
תתקיים שם גם יראת־השמים המרומה. יראת־שמ
ש ל א מדעת, יראת־שמים נבערה וריקה, שאין שרש
יונקים ממקור חיותנו, לא תוכל לעולם להחזיק מעמד בק
עם עתיק ומצורף כעמנו — „עם חכם ונבון“.

השקפה שבועית

אספת „ועד השבעים“.

הועד הפועל לקריאת הקונ־גרס היהודי, הידוע בשם „ועד השבעים“, נכנס למועצה ביום 22 יוני לדון בענינים שונים, הנוגעים לתנועת הקונגרס. בין הענינים, שעמדו על הפרק, תפסו מקום בראש השאלות האלה: א) התיחסותו של ועד־הקונגרס לועידה, אשר „הועד האמריקאי היהודי“ אומר לקרוא ביום 16 יולי הבא ואשר הזמין אליה את כל ההסתדריות היהודיות ואת ועד־הקונגרס בכלל; ב) סדור אופן הבחירות לקונגרס היהודי.

ואף כי היחוסים בין „ועד הקונגרס“ ובין „הועד האמריקאי היהודי“ היו קבועים מכבר, בכל זאת עוררה השאלה הזאת את תשומת־לבם של הנאספים, שהתחבטו בה זמן רב, עד שמצאו לה את הפתרון הנאות. להסתבכות השאלה הזאת גרם מעשה, שנעשה על־ידי העומדים בראש האורדן „אינדפנדנט ברית אברהם“, אשר החליטו להשתתף בועידה של „הועד האמריקאי היהודי“. החלטה זו, שנתקבלה על־ידי ראשי הסתדרות יהודית גדולה, המשתתפת השתתפות אקטיבית בתנועת־הקונגרס, עוררה בשעתה התמרמרותם של מצדדי הקונגרס. הללו ראו במעשה זה התירה עמוקה תחת תנועת הקונגרס. גם דעתם של רבים מחברי האורדן הזה עצמו לא היתה נוחה מתכסיסי מנהיגיהם, שעשו מעשה על דעת עצמם ואת פיהם לא שאלו. עכשיו, כשבאו המנהיגים האלה, המראים פנים לכאן ולכאן, למועצה זו, ונשאלו ממבקריהם: למי הם — ל„ועד האמריקאי היהודי“ או לתנועת־הקונ־גרס, עמדו הללו והכחישו בכל תוקף את האשמה, שטפלו עליהם, כי בגדו בתנועת הקונגרס, והתאמצו להוכיח, כי לבם שלם ונאמן עם התנועה הזאת, כמו שהיה בראשית התגלותה, ואם קבלו את הזמנת „הועד האמריקאי היהודי“ להשתתף בועידתו, הרי לא עשו זאת אלא „משום דרכי שלום“, כי קוו לפשר בין שני המחנות, המתנגדים זה לזה.

מדבריהם של מנהיגי האו
דן וגם מהצעת נשיאו ליא
סאנדרס, כי ועד הקונגר
ידחה את הזמנת „הועד הא
ריקאי היהודי“ להשתת
בועידתו, אפשר היה להוצ
מישפט, כי הללו „הרהרו הרטה“ על המעשה הנמהר, א
עשו. ואולם כיצד אפשר לתקן את המעוות הזה?
שאלה זו העסיקה את דעת הנאספים במשך ישיב
המועצה, מפני שהחלטתו של האורדן להשתתף בועי
ה„ועד האמריקאי היהודי“ עומדת בניגוד ישר להחלט
הראשונות, שנתקבלו מקודם במועצה זו. על־פי ההחלט
ההן דחה ועד־הקונגרס את הזמנת ה„ועד האמריק
היהודי“ לקחת חלק בועידתו והטיל את אסור ההשתתפ
בועידה הזאת על כל ההסתדריות, אשר נתנו ידן
תנועת־הקונגרס. את המוצא היחידי מדילימה זו מצ
המועצה בזה — שהביעה את צערה על פחזותו של ה„אי
דפנדנט אורדן ברית אברהם“, ואת תקותה — כי האור
יעלה שוב על סדר־היום שלו את השאלה הזאת ויש
את דעתו עליה.

ואף כי הזמנת ה„ועד האמריקאי היהודי“ להשתת
בועידתו לא נתקבלה, בכל זאת ראתה המועצה צורך בר
לבחור בועד של שלשה, אשר ילך ויבאר לפני הועי
הזאת את השקפתם של מצדדי הקונגרס. חברי הועד ה
לואיס ד. בראנדייס, הוגא פאם וליאון סאנדרס. אם תצל
האמריקאית במשלחתה להוכיח למתנגדי הקונגרס א
אמיתות השקפתם של מצדדי הקונגרס ולהשכין על ידי
את השלום וההארמוניה בין יהודי אמריקה—דבר זה מוט
בספק גדול. אולם כל נסיון, הנעשה לתכלית זאת, ב
אם יצליח או לא, כדאי וראוי הוא שישתמשו בו, למ
ידעו הכל, כי הפרעת־השלום לא באה מצד בעלי־הקונגר
אלא מצד מתנגדיו.

בדבר אופן הבחירות להקונגרס היהודי לא באו הנאספים לידי החלטה מסוימה. שתי תכניות בנדון זה הוצעו לפני המועצה: אחת מאת הד"ר יצחק אייזיק הורוויץ והשניה — מאת יעקב די האאז. התכנית הראשונה אומרת, כי זכות הבחירה תהיה רק ליהודים מאורגנים, כלומר — לאלה, השייכים לאיזו הסתדרות יהודית; ולעומתה דורשת השניה, כי זכות הבחירה תנתן לכל אדם מישראל, בין שהוא מאורגן ובין שאינו מאורגן. שתי התכניות האלה לא נתקבלו, ומטעם המועצה הוטל על ועד־הבחירה להמציא תכנית חדשה, שתשמש פשרה בין שתי אלה.

לאחרי שנקרא דין וחשבון על החיל, שעשתה תנועת־הקונגרס במשך החדשים האחרונים, ואחרי שאושר תקציב של שלשים וחמשה אלף דולאר לששת החדשים הבאים, נסגרה המועצה הזאת, אשר הניעה את תנועת הקונגרס עוד צעדים אחדים קדימה.

המצב הקיים ברוסיה.

בכל פעם, בקום מיניסטר ריאקציוני חדש ברוסיה, מתפללים התושבים היהודים למפלתו, בתקותם, כי הבא אחריו אולי יביא איזו שנויים לטובה; בכל אופן הרי לא יורע המצב על־ידו, מפני שהרעה — כך חושבים הם — הגיעה כבר למרום קצה. אולם לאמתו של דבר „חלופי־גברא" בממשלה הרוסית אינם מעלים, אלא מורידים. וראיה לדבר הוא ראש־המיניסטריום החדש שטורמיר בהתיחסותו ליהודים. רבים חשבו, כי שטורמיר זה, אף־על־פי שריאקציוניר הוא, בכל זאת ישנה מעט מטבעו של המיניסטר הקודם חבוסטוב, שמוניטין יצאו לו בתור צר ואויב ליהודים. והנה באה המציאות והכזיבה את תקותם. לפי דברי העתון „פרידניפרובסקי קראי", היוצא ביקאטרינוסלאוו, ב ט ל שטורמיר את הצעת חבוס־טוב, אשר הציע בשעתו לפני מועצת המיניסטריום להרשות ליהודים להתישב מחוץ „לתחום המושב" ולקבל את הצעתו זו לחוק קבוע. טעמו ונימוקו של שטורמיר לביטול זה הם, כי שעת־הכושר לטפל בשאלת היהודים תהיה רק לאחרי גמר המלחמה.

נבא וידע מה נבא: עסוקים הם „השחורים" בהכנת דעת הקהל ברוסיה לטפל בשאלת היהודים אחרי גמר המלחמה לפי חפצם ורוחם הם. לתכלית זאת הם מפיצים בפה ובכתב עלילות רגיל ובגידה על היהודים. ביהוד משתדלים הם לפלס נתיב בעלילותיהם אלה לתוך הצבא הרוסי. וההטפה הזאת נעשית בגלוי, ודוקא על־ידי פקידי הממשלה הגבוהים והנמוכים. כך, למשל, מודיעים העתונים, כי בעיר פירם אשר ברוסיה הפנימית שאל הגוברנאטור את באי־כח היהודים והנוצרים, שבאו להתיעץ עמו על־דבר נתינת מקום בעיר זו לאלף וחמש מאות מגורשים יהודים, את השאלה ה„תמימה" הזאת: „וכי מה באמת יש לעשות עם ה מ ר ג ל י ם האלה?"...

העסקנים היהודים בפטרבורג, בהרגישם את הסכנה הנשקפה ליהודים מפרופוגאנדה אשר כזאת, פנו בימים האחרונים במכתב־בקשה אל קיסר רוסיה, שישים קץ לתעלולי ה„שחורים" האלה. הפטיציה הזאת קול ענות חלושה נשמע ממנה. תחנונים ידברו שולחיה. מפילים הם את תחינתם לפני הקיסר, כי יחוס על עם עני ואביון וירחמהו. מבטיחים הם בכל היקר והקדוש להם, כי נתינים נאמנים הם היהודים, הנכונים תמיד להקריב את נפשם ומאדם על מזבח אהבת המולדת, וכי אף שקר ענו בהם שונאיהם, שמרגלים ובוגדים הם. ומסיימים כותבי הפטיציה בתקוה, כי גם ליהודים, בתור בנים נאמנים לרוסיה, תנתן האפשרות להלחם בכל האמצעים שבידם נגד השונא המשותף.

אם נשוה את הפטיציות, אשר נשלחו מקהלות יהודיות שונות לפני שתים־עשרה שנה בימי סוויאטופולק־מירסקי, שאז היו היהודים ד ו ר ש י ם את זכיותיהם בגאון ובגודל־נפש, אל הפטיציה הזאת, הבאה ל ה ת ח נ ן על הגנת נפשם וכבודם של היהודים בטון של הכנעה וברוח מדוכא, אז נראה, כמה שונה לרע מצב היהודים ברוסיה ממצבם בימים ההם, שגם אז לא היה מזהיר ביותר.

אולם עם כל הצרות והפורעניות בידי שמים ובידי אדם, שתקפו את אחינו ברוסיה, לא עזבם רוחם העברי הלאומי. וגם בשעה שחרב חרה מונחת על צוארם, עוד ישאם לבם לעסוק בחיי־עולם — בשמירה על התרבות העברית, בטפוחה ובהפרחתה. זה לא כבר יסדו עסקנים עברים אחדים קופה ליצירת ספרות־ילדים בלשון העברית על שם המשורר ח. נ. ביאליק — מנחת־זכרון לחג־יובלו הספרותי, שהוחג בימים האלה, ובמשך שבועות אחדים כבר עלו התרומות לתשעה אלפים רובל. כך מביעים את חבתם ללשון העברית היהודים הסחופים והדוויים ברוסיה החשוכה בימי צרה ותוכחה. והיהודים השאננים, היושבים בארצות השלום והשלוה, בארצות ההוכר והמעשה — באמריקה ובאנגליה — יוצאים ידי הובתם להספרות העברית בכלל וליובלו של ראש משוררינו בפרט בנשפים קלי־ערך, בנאומים ובדקלומים.

שונות

עבודת העזרה לנגועי־המלחמה ברוסיה.

הקהלה היהודית בפטרבורג פרסמת זה לא כבר דין וחשבון מלא־ענין על־דבר סדור עבודת העזרה לנגועי המלחמה. ועדים מרכזיים קיימים בפטרבורג, מוסקבה, קיוב, הארקוב ואודיסה. לועדים האלה יש סניפים במאה והמשים ערים, ומגורשים — במאה וששים ערים ועירות. מלבד אלה, עוסקות בעבודות העזרה הסתדרויות יהודיות אחרות. חברת „מפיצי השכלה" שוקדת על תקנתם הרוחנית של המגורשים. ה„חברה לשמירת הבריאות של ההמונים היהודיים" מספיקה להם עזרה מדיצינית ומיסדת בתי־מחסה לילדיהם. ה„חברה להספקת עבודה לפועלים ועובדי אדמה" פותחת לשכות־עבודה. שלשים לשכות כאלה כבר נפתחו על־ידה, ובמשך שלשה חדשים וחצי פנו אליהן כארבעים אלף איש. ה„חברה לשמירת הבריאות" יסדה שלשים ושלש אמבולאטוריות, שבהן נרפאו שבעים אלף חולים. מלבד אלה, נוסדו על־ידה שבעה עשר בתי־חולים וארבעים ושלשה בתי־מחסה לילדים. בבתי־המחסה האלה מתחנכים ששה אלפים ילדים. בבתי־הספר לבני

המגורשים מקבלים את חנוכם 28,645 ילדים. על-יד ועד העזרה בפטרבורג קיימת לשכת-מודיעין, שתעודתה היא להחליף ידיעות בין קרובי הנודדים השונים, אשר אבדו במהומת הגירושים ולא נודע מקומם. במשך השנה קבלה הלשכה הזאת 45,406 שאלות, ובשלשה עשר אלף מקרים עלה בידה למצוא את המגורשים המבוקשים ולהקים מחדש את החבור בינם ובין קרוביהם.

* * *

חגיגת היובל הספרותי של ח. נ. ביאליק.

יובלו הספרותי של ח. נ. ביאליק הוחג בארץ-ישראל ובכל תפוצות הגולה. ברוסיה יסדו העסקנים העברים קופה ליצירת ספרות לילדים בלשון העברית על שמו של ביאליק. במשך שבועות אחדים הגיע מספר התרומות לקופה זו לתשעה אלפים רובלים.

באמריקה ובאנגליה יצאו העברים את ידי חובתם לעת-עתה בעריכת נשפים לכבוד משוררנו.

האגודות העבריות בניו-יורק הגגו את יובלו של ביאליק במוצאי-שבת, 24 יוני, בנשף ספרותי-זמרתי, שנערך באולם קלינטון. יושב-הראש, מר א. ש. אורלאנס, פתח את הנשף בנאום קצר על ערכו של המשורר בחיים הלאומיים של עמנו. אחריו נשא הד"ר בן-ציון מוסינזון נאום על ביאליק הפייטן הלאומי והציוני. הסופר צ. אוירבוך דבר על ביאליק בתור משורר העבר והעתיד של עמנו. המטיף העממי מר צ. ה. מאסליאנסקי מסר בנאומו פרטים מלאי-ענין על-דבר פגישתו עם ביאליק לפני עשרים וארבע שנה בעיר זיטומיר. הנואם האחרון היה הד"ר שמריה לוין. „גדולתו של ביאליק — אמר הנואם הזה בתוך יתר דבריו — הוא בזה, שהוא מביע את געגועיו הכבירים של העם היהודי, השואף למזרח".

בהתפסקות הקצרית, בין נאום לנאום, שרו וקראו משירי ביאליק. בקריאת השירים השתתפו גם תלמידות בתי-הספר העבריים.

וגם בלונדון, כפי שמודיעים לנו משם, הוחג יובלו של ראש משוררינו באופן דומה. נערך שם על-ידי „המרכז העברי" באולם „בית המדרש לרבנים" נשף ספרותי-זמרתי, שבו נאמו בעברית הנואמים: נחום סוקולוב, ז. זאבוטינסקי וא. סימון.

* * *

האבל על מות שלום-עליכם ברוסיה ובפולניה.

העתונים היהודיים בשפה הרוסית, שנתקבלו פה בימים האלה, מקדישים הרבה מאמרים לזכר המנוח שלום-עליכם. מן הטלגרמות הרבות, שקבלו מערכות העתונים האלה מחברות והסתדרויות יהודיות שונות בערי המדינה, המביעות את צערן על מות הסופר הגדול הזה, אפשר לראות, עד במה גדול הוא היגון, אשר תקף את כל שדרות-העם על הלקח ממנו חביב [illegible]. מערכת השבועון היהודי-הרוסי „נאָווי פוט" יסדה קרן לשמו של שלום-עליכם. תעודת הקרן הקיימת הזאת היא להקציב פרסים בעד מיטב היצירות האמנותיות בלשון היהודית, וגם לשמש קופת-עזר להסופרים היהודיים בשעת הדחק.

בווארשה ובלודז נתקבלה הידיעה המעציבה על מותו של שלום-עליכם ביום 17 מאי. באותו ערב קראה אגודת הסופרים היהודים את חבריה לאספה. בישיבה זו החליטו לערוך תפלת-הזכרה בבית-הכנסת הגדול ואספת-אבל באחד האולמים היותר מרווחים בווארשה. למחרתו, ביום 18 מאי, נערכה אספת-אבל בבית-הספר למסחר של קרינסקי. נאמו מר קרינ-סקי בלשון היהודית, האנדלזאלץ — עברית ומר זיברט — פולאנית.

תלמידי בית-הספר הזה אספו ביניהם סכום של כסף במטרה לנטוע שדרה של עצי-זית ב„יער הרצל" על שם המנוח. גם בגימנאסיה היהודית של פינק נערך באותו ערב נשף-אבל. אגודת „הזמיר" בווארשה החליטה שלא לערוך שום נשף זמרתי וספרותי במשך הודש ימים לאות-אבל, מלבד אספת-עם גדולה, שבה יספידו סופרי ווארשה את המנוח הגדול. אגודה זו החליטה ליסד מוזיאום על שם שלום-עליכם. האגודה הספרותית בפראג (סניף ווארשה) הקציבה פרס בעד היצירה הספרותית היותר טובה, שתכתב על ערכו של שלום-עליכם.

בלודז נערכו אספות-אבל מרובות-עם על-ידי „אגודת הזמיר", „אגודה לדרמה ולמוסיקה", אגודת „חובבי שפת עבר" בהשתתפות הסתדרות הפועלים ו„אגודת [illegible]". האגודה האחרונה החליטה ליסד בית-תמחוי בזול על שם שלום-עליכם.

* * *

פרס בעד תרגום כתבי שלום-עליכם לאנגלית

הועד של „קופת-העם לשם שלום-עליכם" פרסם בימים האלה בעתונים, כי קצב פרס של מאה דולארים בעד התרגום האנגלי המובחר של הספור „תוה" („בת טוביה שנשבתה לבין הגויים" מספורי „טוביה החולב" ביהודית. אלה, אשר יואילו להשתתף בהתחרות ספרותית זו, צריכים לתספיק את תרגומם להועד לא יאוחר מביום הראשון לחודש אבגוסט הבא. המתרגמים צריכים לחתום תחת כתב-ידם איזה סימן או פתגם, ואת שמם ואדריסתם יצרפו לכתב-היד במעטפת סגורה מיוחדת. התרגומים ימסרו מטעם הועד לועד-בקורת מיוחד של סופרים ומומחים לכך, שיוציאו את משפטם, למי מהמשתתפים נתן הפרס.

העדפה בפרס תנתן לעבודת התרגום של מבחר כתבי שלום-עליכם לאנגלית. אנשי הועד, העוסק בענין זה, הם: הד"ר א. גינזבורג, מ. ווינטשבסקי והד"ר י. ל. מאגנס.

האדריסה: שלום-עליכם פאָלקס-פאָנד, 356 סעקאָנד עוו., ניו-יורק סיטי.

הודעה מאת הנהגת „התורן"

מר ד. בהן מסטמפורד יצא לערי פנסילוואניה בשבוע הבא בדבר עניני „התורן". אנו מבקשים מאת קוראינו להיות לו לעזר ברכישת חותמים ומודיעות ל„התורן".

„ליפשיץ פרינטינג קא.״, 217 איסט בראדוויי, ניו יארק.

התורן

עתון שבועי

יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. JULY 7, 1916 No. 19

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין תתתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

סוכני „התורן" ע"פ הא"ב:

פלך אהייא

סינסינטו:
ל. זינוב,
641 Court St.

פלך אילינויז

שיקאגו:
1) יוסף גאלד (שלעמלק"פ)
1306 So. Lawndale Ave.
2) ה. זלאטניק (שלעלק"פ)
2423 W. Division St.
3) ה. וואלערשטיין
1022 W. 12th St.

פלך אינדיאנא

אינדיאנאפולים:
ב. אייזאקס (שלעמלק"פ)
1107 E. Market St.

פלך ג'ארג'יא

מייקון:
Southren News Co.

דיסטריקט אָוו קאלוביא וואשינגטון הבירה

א. אלפר (שלעמלק"פ)
1418 Columbia St. N. W.

###ווירג'ינא

נורפולק וסביבותה:
ד. שווארץ (שלעמלק"פ)
708 Liberty St., Berkley, Va.

וויסקונסין

מילבוקי:
1) הרב שיינפילד (שלעמלק"פ)
2) מ. דובינסקי,
Box O. No. 16

טעננעסי

טשאטאנוגא:
ד. שלאסברג (שלעמלק"פ)
207 Fannin Street

פלך לואיזיאנא

ניו ארליאנס:
ה. בארקאף (שלעמלק"פ)
5422 Magazine St

פלך מאססאטשוסטס

בוסטון:
ב. הירש (שלעמלק"פ)
40 Revere St.

וואסטר:
נ. אפלבוים,
73 Water Street

לין:
מ. גלעם (שלעמלק"פ)
64 Church St.

מולדן:
י. לוין (שלעמלק"פ)
380 Eastern Ave.

פלך מיניסוטא

מיניאפולים:
ד. שוסטר (שלעמלק"פ)
717 Emerson Ave.

פלך מישיגאן

דטרויט:
1) ב. יומשניק ובנו,
455 Hastings St.
2) ד. שולדינגר (שלעמלק"פ)
227 Montcalm St.

פלך מרילאנד

באלטימור:
מ. חומסקי (שלעמלק"פ)
428 N. Bond St.

פלך ניו־דזוירסי

עיר דזוירסי וסביבותיה:
ס. ילין,
45 Cottage St., Jersey City

נוארק:
1) ב. קאראלונסקי (שלעמלק"פ)
64 Morton St.
2) מ. מנדלסון,
152 Prince Street

פלך ניו יורק

אלבאני:
י. הרשברג (שלעמלק"פ)
110 Grand St.

בופלא:
א. א. ליסיצקי (שלעמלק"פ)
242 Hickory St.

טרוי:
א. רפאל,
98 River Street.

ניו־יורק רבתי:
1) ש. דרוקרמן,
50 Canal St.
2) י. א. כהנא־שפירא

סיראקיוז:
א. פעליץ,
939 Grape St.

ראטשסטר:
ש. כץ (שלעמלק"פ)
225 Wilkins St.

פלך פנסילווייניא

פהילדלפיא:
1) ל. גננטר,
522 S. 4a St.
2) א. לעוו,
730 Hoffman St.

פיטסבורג:
ב. צ. הירש,
1622 Centre Ave.

פלך פלורידא

דזיקסונוויל:
טש. לעסינג,
715 Adams St.

פלך קאראליינא הדרומית

טשארלסטון:
ג. ספיבאק,
405 King St.

פלך קאלאראדא

דענבר:
ש. ב. רובין,
2640 West Colfax Ave.

פלך קאליפארניא

לאס אנג'ילאס:
א. קימעלפעלד (שלעמלק"פ)
1404 Central Ave.

סאן פראנציסקא:
א. י. ווילקאמרסון (שלעמלק"פ)
864 Pacific Bldg.

פלך קאנטיקוט

הארטפורד:
ד. נוטמאן (שלעמלק"פ)
67 Bellevue St.

ניו ברייטאן:
ל. ברדין (שלעמלק"פ)
69 Hartford Ave.

ניו הייבין:
ש. ליבמאן (שלעמלק"פ)
469 Oak St.

סטמפורד:
י. ברגר (שלעמלק"פ)
33 Elm St.

קאנאדא

טאראנטא, אנט.:
האחים דבורקין,
64 Elizabeth St.

מונטריאל:
1) י. לאזארוס,
1011 St. Lawrence St.
2) י. עפשטיין (שלעמלק"פ)
1275 St. Urbain St.

ווינפג, מאנ.:
1) י. בן־עזרא (שלעמלק"פ)
339 Manitoba Ave.

פיפלס בוך סטאר,
816 Main St.

בחוץ לארץ

לונדון (אנגליה)
דר. י. זאלקינד (שלעמלק"פ)
6 Commercial Rd.

ברלין (גרמניה)
א. מ. גונצר,
Oranenburger St. 26

על־ידי הסוכנים הנ"ל אפשר לחתום על „התורן" וגם לקנות מהם גליונות בודדים.

VOL. III NEW YORK, JULY 7, 1916 No. 19

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית ניו־יורק, ו' תמוז, תרע"ו גליון תשעה עשר

פרשת השבוע

וְעִידָה שֶׁל מַעֲשִׂים.

הועידה השנתית של הפדרציה הציונית בפילאדלפיה היתה אספה אמריקאית במובן היותר טוב של המלה הזאת: היא היתה ועידה מעשית. מנהלי הציונות באמריקה הבינו, כי השעה הזאת דורשת מעשים ולא מחשבות ופילוסופיה, ונהלו את הועידה לפי צורך השעה. בפעם הראשונה לקיומה של הציונות בארץ זו היתה היכולת ביד מנהליה להודיע את הצבור על סכומים הגונים, שנאספו פה למטרות ציוניות במשך שנה אחת, ובפעם הראשונה היתה היכולת בידם להודיע על סכומים גדולים, אשר יאספו בעתיד למטרות אלו. באספה מעשית כזאת אין מקום לרעיונות הדשים ולפארולות חדשות. הרוחניים שבנו ודאי יצטערו על זה ויהיו מתאוננים רע איש־איש בעירו ובאגודתו. ואולם כל אלה, שיש להם בינה יתירה ויודעים את כחה של המציאות הממשית ושואפים, כי תהיה הציונות גם לגורם ריאלי חשוב בחיינו — אלה ישמחו על רוח המעשיות, שחדרה לתוך הציונות האמריקאית בימים האלה. אין הציונות יכולה לעמוד רק על הרעיון הנאצל בלבד; צריכה היא, ככל תנועה מדינית, גם לבסיס חומרי מוצק. וביחוד גדול ערכו של הצד החומרי בתנועתנו בשעה זו, שעת משבר נורא לעמנו, עת שהכלל, כמו הפרט, דואג ראשית־כל לצרכי־הרגע ועוצם עיניו מהסתכל באופקי העתיד. לא זו השעה לחשוב מחשבות נאצלות ולפלס נתיבות חדשים לרעיון התנועה הלאומית. הפארולה האחת, הקרובה אל הלבבות, היא עתה: עזרה תכופה בלתי־פוסקת להצלת הנפש והרכוש, אשר עשינו לנו בעבר הקרוב בארץ־תקותנו. והציוניים האמריקאיים הבינו את אשר לפניהם וידעו את חובתם — ועשוה.

עוד דבר אחד גרם להועידה הציונית בפילאדלפיה, כי תקבל צורה מעשית בלבד. במשך שתי השנים האחרונות גדלה הציונות באמריקה ונתרחבה יותר מכפי גידולה במשך עשר השנים הקודמות. גדלה כל־כך, עד כי נעשתה גורם כביר בחיי עמנו בארץ הזאת. הציונות היתה פה לעובדה מכריעה בחיים הפוליטיים של אחינו, ודרכה של כל דעה פוליטית, ההולכת ונעשית קנינם של ההמונים הגדולים, לפשוט לאט־לאט את צורתה האידיאליסטית־העיונית ולקבל צורה מעשית. נושאי הרעיון מרגישים את כחם, והכרה זו מוצאת את גלויה בעובדות ממשיות במספרים, בסכומים, במעשים. וכל מי שהסתכל בעין פקוחה בהועידה הפילאדלפית, הכיר בפני המשתתפים בה הבער של בטחון, הבא מתוך הכח הלאומי הפועל. המוטיב הפסיכולוגי הזה גרם הרבה לעשות את היעידה הזאת לאספה של עובדות ומעשים. כמעט כל מענם של הצירים היה נתון לדבר אחד: לשמוע דין־וחשבון על המעשים, שכבר נעשו, והחלטות על המעשים, שעתידים להעשות. „נתתם ונתתנו" — זה היה המוטיב הראשי של הועידה.

ואפילו החלק העיוני היה „מעשי" בעיקרו. על השאלות הקולטוריות — על שאלת הפצת־דרות העברית והעתונות העברית דנו בכובד־ראש של אנשי־מעשה, בלא התלהבות של רואי־חלומות ובלא קטטות וסכסוכים של „שואפים". ואפשר, שגם זה לא ינעם ביותר לכמה מאנשי־הדעת שבקרבנו, אשר יראו בזה מעין חלול־הקודש. ואולם גם אלה יודו לבסוף, כי בהתלהבות ובחלומות בלבד לא נכבוש לנו דרך בחיים השואנים, ומוטב לנו לתפוש מעט בי"ד מלתפוס הרבה בחלום ובחזון־הנפש.

עבודה רבה וכבדה נעשתה על־ידי הועידה הזאת, ועבודה זו, מלבד שתשמיש כח מניע חדש בחיי הציונות האמריקאית מבפנים, עוד תגרום לה לתפוס מעמד הגון בחיים הצבוריים הכלליים של עמנו מבחוץ ולהשפיע השפעה ניכרת על מהלכם. הטענה היותר מכריעה של מתנגדי הציונות בארץ הזאת היתה עד עכשיו מעין זו: „לנו הכח ולנו הפעולה הממשית, ואתם אינכם אלא הדלי־אישים, דלים וריקים". ומעתה תסתתם טענתם: הציונות האמריקאית הולכת וכובשת לה את הדרך המעשית, וכחה מתחזק והולך.

הוּעִידָה הַתְּשַׁע עֶשְׂרֵה שֶׁל צִיּוֹנֵי אֲמֵרִיקָה

(מאת שליחנו המיוחד.)

בשנה זו זכתה פילאדלפיה, ערש החרות האמריקאית, לשמש אכסניה לשליחי־הצבור של רעיון החרות היהודית. וגדולה היתה הזכיה, שזכתה עיר „אהבת־אחים“ זו. במשך הזמן האחרון, אחרי פרוץ המלחמה מעבר לים, התחילה הציוניות האמריקאית להתרומם במעשה למדרגה המתאימה לשאיפותיה. הצורך יוצר את היכולת; והצורך הגדול לקיים את הישוב בארץ־ישראל הכריח את ההסתדרות הציונית בארץ זו להוציא לפעולה את הכחות הטמונים בעמנו ולשעבדם לעבודת־הלאום. ההסתדרות הקטנה, שעד השנים האחרונות הצטמצמה כל עבודתה באספות ובמכירת שקלים, התחילה להתענין ולהשתתף וגם להכריע בכל השאלות, הנוגעות לקיום עם ישראל בארץ־ישראל ובגולה. וההסתדרות הזאת, המביעה את שאיפות־העם היותר רצויות במשך אלפי שנים, מצאה הד־קול חזק בלבות העם והצליחה לפעול במשך שנה והצי פעולות רבות־ערך, אשר אפילו האופטימיסטים לא קוו להן.

ערב הועידה, ישיבת הועד הזמני לעניני הציוניות, תהלוכת תלמידי בתי־הספר.

באופן רשמי נפתחה הועידה ביום א׳, שני לחודש יולי, אבל עוד ימים אחדים קודם לכן כבר הורגשה רוח חגיגית מיוחדת בקרב חוגים הציוניים שבפילאדלפיה. עוד ביום השבת כבר באו הרבה צירים מערים שונות, ומציאותם בעיר היתה ניכרת. אלה מהצירים, שהם רבנים בעדתם, הוזמנו לנאום בבתי־הכנסיות על עניני הציוניות. את הצירים ואת האורחים, שבאו לשם הועידה, אפשר היה להכיר על־פי רוחם היתירה שבפניהם ועל־פי ההתרגשות המיוחדת שבהם — התרגשות זו שקודם החג. הצירים בני עיר אחת או מדינה אחת נתקבצו קבוצות־קבוצות, וכל קבוצה נתבלטה והיתה ניכרת בועידה והשפיע על מרכזה. הפרוזדור של בית־המלון וואלטון, מקום הועידה, הומה מאדם. ציר אל ציר קורא וקבוצה להברתה. אספות קודמות נערכות. נדברים ומתיעצים על אפני עבודת הועידה ועל יחס הצירים אל השאלות, העומדות על הפרק.

במוצאי־שבת נערכה קבלת־פנים נהדרה לכבוד הצירים באולם ה„יאנג מענס היברו אססאסיאיישאן“, והשמחה ארכה עד שעה מאוחרת בלילה.

הועידה נפתחה ביום א׳ בבוקר בישיבת הועד הזמני לעניני הציוניות, ב„הורטיקולטוראל הול“. נשיא הועד, השופט לואיס ד. בראנדייס, פתח את הישיבה במעמדם של מאתים ושלשים צירים. המזכיר של הועד, מר יעקב די־האאז, קרא דין וחשבון. בדין והחשבון הזה הוא מודיע, כי העבודה הציונית הציבורית, שנפרעה בתחילת המלחמה, הולכת ומתגברת שבע בתחילה. אפילו בארצות המלחמה הרבו את העבודה, ובעת עובדים שם באנגליה יתירה מאשר בראשונה. עובדה מעניינת היא, כי בחודש אפריל, שנה זו, הכניסו ציוני אויסטריה לטובת הקרן הקיימת יותר מאשר ציוני שאר הארצות. הועד הזמני קבע לו כלל בעבודתו, שלא יהיה לה אופי של פילאנטרו־פיה, אלא שתשמש עזרה עצמית. ופה הוא מזכיר לשבח את העזרה הרבה, שניתנה לועד על־ידי ממשלת ארצות־הברית, ואת אותות הידידות, שהראתה טורקיה לישוב. דברים קשים ומרים מטיח המזכיר כלפי באי־כח חברת „העזרה“ הגרמנית, אשר הלשינו על הציוניים. על־ידי הועד הזמני נשלחים כעת כאלף דולארים בכל יום לארץ־ישראל וסכומים גדולים לארצות־המלחמה באירופה. הלשכה המיוחדת למשלוח כספים למוסדות של צדקה ולאנשים פרטיים שלחה כבר עשרים וארבעה אלף המהאות. בהדין והחשבון מציין המזכיר את תקוני־הדרכים ובנין מסילות הברזל בארץ־ישראל, שנעשו בזמן האחרון על־ידי הממשלה הטורקית, ואת הטובה הרבה, הצפונה בהם לישוב כולו. אחרי זה הוא עובר אל שאלת הקונגרס ומספר לקהל על־דבר החלק החשוב, אשר הועד הזמני לוקח בו.

במשך השנה התפטר מן הועד הד״ר י. ל. מאגנס, ובמקומו נבחרו השופט יוליאן מיק, פרופיסור פ. פראנק־פורטר ורבי מארטין מאיר. לואיס ד. בראנדייס התפטר ממשרת הנשיאות לאחר שנתמנה שופט בבית־המשפט העליון, ובמקומו נבחר ד״ר סטיפן ס. וויס. בראנדייס נבחר לנשיא־הכבוד. התפטר גם המזכיר ב. פרלשטיין, ובמקומו נבחר יעקב די־האאז.

הגזבר א. ז. לוין־אפשטיין מדבר על מצב הישוב לפני המלחמה ועל מצבו בשעה זו, ומוסר דין וחשבון על הכספים, שעברו על־ידי הועד במשך השנה, מא׳ ביולי 1915 עד י״ט ביוני 1916.

הכנסות.

קרן העזרה (ביחד עם קרן בתי־הספר לד״ר מ. הלר)	$110,804.39
קרן האדמיניסטראציה (הקרן המיוחדת להוצאות ההנהגה)	10,422.08
שקלים מארצות־הברית, מצרים, יון, ארגיר ישנים	11,590.37
עזרה לארץ־ישראל	80,264.18
" לרוסיה	15,524.83
" לאויסטריה	3,276.00
" להארצות הנכבשות (פולניה, ליטה, קור־לאנדיה)	11,414.00
קרן ילדי בתי־הספר	360.04
קרן [illegible] בתי־הספר	9,836.95
הלואה לכורמים ולבעלי הפרדסים של תפוחי־זהב	60,000.00

משלוח כסף למוסדות של צדקה ולאנשים פרטיים

בארץ־ישראל ובשאר מדינות טורקיה.... 315,439.25

משלוח כסף לבני ארץ־ישראל במצרים.......... 12,275.57

" " לרוסיה 12,612.87

" " לאויסטריה 9,100.33

" " לגרמניה 98.35

" " לפולאניה, ליטא וקורלאנדיה,

הנמצאות בידי הגזברים במשך שלשה

חדשים וחצי) 85,504.56

סך־הכל................... $771,523.07

כל ההכנסות מיום שנוסד הועד הזמני......... 1176,491.25

הוצאות.

הוצאות לקופות מקרן־העזרה וקרן האדמיניסטראציה:

בשביל התקציב הציוני בארץ־ישראל: בתי־ספר,

הלשכה הפלשתינאית, „הדסה", „השומר"

ועוד .... $ 64,488.00

„הדסה" באלכסנדריה אשר במצרים.......... 1,050.00

הלשכה הציונית בקושטה 7,500.00

הועד הפועל הציוני....................... 12,300.59

סך־הכל.................. 85,338.59

תמיכה להסתדרויות בארצות־הברית.

לה„פדרציה של ציוני אמריקה" ביחד עם „יהודה

הצעיר" ושלשת העתונים: „דאס אידישע

פאָרק", „מאַקאַביאַן", „יאַנג דזשידיאַ"........ 14,500.00

פרעון חובות ישנים של „דאס אידישע פאָלק".. 3,725.40

ל„אבירי ציון" 2,600.00

לאיגוד „בני־ציון" 500.00

ללשכת „המזרחי" 1,500.00

ל„פועלי ציון" 3,250.00

לה„לשכה של ניו־ענגלאנד".................. 4,999.92

לה„הסתדרות של מדינת אוהאיו"............ 300.00

לה„לשכה היהודית" 500.00

סך־הכל.................. 31,875.32

לתעמולה על־ידי נואמים נוסעים, הדפסת

חוברות וכו' 3,980.70

הוצאות: שכר דירה, מאור, טליפונים, טלג־

ראמות, פיסטה, מכתבות, נסיעות, הדפסה

והוצאות הלשכה המיוחדת למשלוח כספים. 39,658.93

סך־הכל.................. $ 160,853.54

תמיכה.

בארץ־ישראל .... $ 61,511.68

הספקת אוכל לילדי בתי־הספר מקרן נתן שטרוס 10,000.00

ברוסיה 15,524.83

באויסטריה 3,276.00

בפולאניה, ליטה וקורלאנדיה 11,414.00

סך־הכל.................. $101,726.51

הלואות.

לכורמים ולבעלי הפרדסים של תפוחי־הזהב...... $60,000.00

משלוח כספים.

לארץ־ישראל בשביל מוסדות של צדקה ואנשים

פרטיים $315,439.25

לבני ארץ־ישראל במצרים 12,275.57

לרוסיה 12,612.87

לאויסטריה 9,100.33

לגרמניה 98.35

לפולאניה, ליטה וקורלאנדיה 85,504.56

סך־הכל.................. $435,030.93

הכספים שהגיעו לארץ־ישראל.

התקציב הציוני .... $ 64,488.00

תמיכה 61,511.68

הספקת אוכל לילדי בתי־הספר................ 10,000.00

הלואות 60,000.00

משלוח הכספים למוסדות ויחידים 315,439.25

סך־הכל.................. $511,438.93

הדין והחשבון הזה, המעיד על הפעולות הכבירות, שעשה הועד הזמני במשך השנה האחרונה, נתקבל במחיאות כפים סוערות.

אחר־כך הציג יושב־הראש את הכהן הנוצרי וויליאם בליקסטאון, ששלח לפני שבועות אחדים בקשה לנשיא ארצות־הברית ווילסון, כי ישתדל בסוף המלחמה להשיב את ארץ־ישראל לעם ישראל. מר בליקסטאון דבר על השפעתם הכבירה של הנביאים עליו, שהם הם הביאוהו, את הנוצרי, לכך, כי יתן את לבו לגורל עם ישראל ולעתידו המזהיר בארץ־מולדתו העתיקה.

המזכיר מר די־האאז מודיע, כי השופט בראנדייס התפטר וכי הד"ר וויס נבחר יושב־ראש במקומו. יושב־הראש החדש תופס את כסא הנשיאות ומנהל את האספה. בנאומו מביע יושב־הראש החדש את תקותו, כי התפטרותו של מר בראנדייס תהא רק כלפי חוץ, אבל באמת ישאר להיות מנהיג התנועה הציונית בארץ זו, כמו שהיה עד עתה. בדברי־רגש חמים הבטיח יושב־הראש, הד"ר וויס, להקדיש את כל כחותיו לתנועה הציונית, ותיכף לזה הוא מציג לפני הקהל את השופט בראנדייס. הצירים מקבלים את פני המנהיג במחיאת־כפים סוערת. ומר בראנדייס מתחיל נאומו. במשך דבריו הוא מזכיר לשבח את עבודתו הכבירה של מיסד הועד הזמני, את הד"ר שמריה לוין, שהיה הרוח החיה בכל המעשים, אשר נעשו על־ידי הועד.

אחר נאומו של מר בראנדייס נתקבלה ריזולוציה, כי אם יהיה צורך בדבר, יוציא הועד מניות על סך של מיליון דולארים בתורת הלואה בשביל העזרה הכספית, הדרושה בארץ־ישראל.

בשעה שהיתה אספת הועד הזמני הגיעה עד מרום האספה תהלוכת ילדי בתי־הספר העבריים שבפילאדלפיה. מישערים, כי יותר מחמישת אלפים ילדים השתתפו בתהלוכה נהדרה זו, שארכה יותר משתי שעות. הרחוב בראוד, שבו נמצא מקום הועידה, היה מנומר בצבעי תכלת ולבן לאורך קרנות אחדות, וצלילי „התקוה“, יוצאים מכלי־הזמר ומגרונותיהם של אלפי ציוניים, מלאו את חלל כל השכונה.

– –

הישיבה הראשונה של הועידה ביום א׳ אחר הצהרים.

הועידה הציונית כוללת ועידות אחדות: את ועידת הפדרציה הציונית, את ועידת „הדסה“, ואת המועצות של חברי הועדים הפועלים של „הועד הזמני“, האורדר „בני ציון“, „יהודה הצעיר“, „אחוזה“, והתלמידים הציוניים של בתי־הספר העליונים. בכל זאת הראשונה במעלה לכל הועידות האלה היא זו של הפדרציה. כמעט כל הצירים באו לשם ועידה זו, אף כי בעת ובעונה אחת הם משמשים גם צירים לועידות של ההברות האחרות, הישיבות באופן ישר או לא־ישר אל הפדרציה.

האספה הראשונה של ועידת הפדרציה היתה בתיאט־רון של „סאוט בראוד סטריט“ ביום א׳ אחרי הצהרים. עוד כחצי שעה לפני הפתיחה היה התיאטרון מלא מפה אל פה. הכל תלו את עיניהם אל הבימה, מקום מושב המנהיגים וראשי המדברים של התנועה. בכל ועידה באמריקה דרושה אישיות מרכזית אחת, השולחת קוי השפעה אל היריה. ואישיות כזאת מצאו לה שתי הועידות הציוניות האחרונות, החל מועידת בוסטון, בלואיס ד. בראנדייס. לא יפלא איפוא, כי בהראות האיש הדגול הזה, או בהזכר שמו, לא יכול הקהל לכבוש את רגשותיו, רגשות כבוד והערצה, למנהיגו.

ד״ר ש. סוליס־כהן, יושב־הראש של הועד המכין את הועידה, פתח את האספה. בנאום־הפתיחה שלו דן בשאלת הקונגרס וביחס הציוניים וועד־הקונגרס אל „הועד היהודי האמריקאי“. לפי דברי הנואם הזה (שרק מפני הכבוד לא הפסיקוהו, אף־על־פי שקהל הצירים התנגד אליהם מראשם ועד סופם, כפי שהראתה ההחלטה בישיבה אחרת), אפשר לו ליהודי להיות ציוני אדוק ובכל זאת להתנגד לקונגרס ולהיות חבר ל„ועד היהודי האמריקאי“. כל דבריו חזרו מסביב למלה „שלום“, שמתנגדי רעיון הקונגרס מרבים להשתמש בה כל־כך. בכלותו את נאומו, הציג את נשיא הפדרציה הציונית, פרופיסור ה. פרידנוואלד, בתור יושב־ראש האספה. אחרי שיושב־הראש תפס את מקומו, עלה מר לואיס א. לוי, נשיא הקהלה היהודית בפילאדלפיה, לברך את הועידה בשם קהלתו. אחריו קרא יושב־הראש הרצאה מן הכתב, שבה תאר את גידולה של ההסתדרות הציונית במשך שתי השנים האחרונות. מענין זה עבר לדבר בלשון חריפה על הפילאנטרופיות היהודית, הדואגת לטובתנו. פרופיסור פרידנוואלד היה חבר ה„ועד היהודי האמריקאי“, ולפני זמן־מה יצא ממנו, משום שהועד לא מלא את הובותיו ולא עשה את אשר היה צריך ואת אשר היה יכול לעשות בשעה זעומה זו לעמנו, ולא עוד, אלא שגם התיצב כשטן בדרכם של אלה, אשר נסו לעשות דבר מה. הנואם הוכיח, כמה אי־אפשר הדבר „לרדוף שלום“ ולעבוד שכם־אחד עם אלה, הכופרים בקיומנו הלאומי והשוללים ממנו את כל עצמיותנו, מבלי להבלע בקרבם ולשמש בידיהם כלי־שמוש להגשמת שאיפותיהם.

משאלת הקונגרס עבר הנואם לדבר על הבקורת שאינה צודקת, המכוונת כלפי הציוניות מצד מתנגדיה, והכל מפני שאין בארץ זו ספרות ציונית ראויה לשמה, אשר תבאר ותברר לקהל את טיבה של תנועתנו הלאומית. עד עתה טפלנו בהרחבת הציוניות באמריקה; עכשיו הגיעה השעה להתעמק בה. ולתכלית זו הוא מיעץ לחבר אנציקלופידיה ציונית, שתקיף את כל הנוגע לרעיון תחית ישראל על אדמתו.

אחרי נאומו של יושב־הראש נקרא הד״ר דוד די־סולו־פול להזכיר את נשמות החברים, שמתו במשך השנה. בין השמות האלה היו שמותיהם של הוגו צוקרמאן, שמת במיהמיה באויסטריה, ד״ר מושקוביץ, חבר הועד הפועל הציוני, שמת בארץ־ישראל, פרופ. ע. שכטר, שלום־עליכם ועוד עסקנים ציוניים, שמתו בארץ זו, וגם אלה, שמתו על שדות המלחמה בכל הארצות. האספה כבדה את שמות הנפטרים בקימה.

גולת־הכותרת לכל הנאומים בישיבה זו היה נאומו הנפלא של ד״ר שמריה לוין. ד״ר לוין ברך את הועידה בשם הועד הפועל הציוני העולמי ותאר את כל העמל, אשר עמלו חבריו מעבר לים לקיים את ההסתדרות הציונית בשעת הסכנה. רק אומץ־לבם של חבריו באירופה, שעמד להם להמשיך את עבודתם בשעה שהאסור חל על הכל: על הדבור, על הכתב ועל האספה, — רק הוא נתן לו את הכח לעשות את עבודתו פה. „גדולות הן פעולותינו בארץ־ישראל, חשובים הם המוסדות, אשר יסדנו, אבל גדולה והשובה מכולם היא ההסתדרות הציונית, כשהיא לעצמה“. ההסתדרות היא הרכוש היותר גדול שיש לנו, רכוש אשר לא יסולה במיליונים; לא רכוש של דור אחד, כי־אם של הרבה דורות, — ולחברינו באירופה, ששמרו על הרכוש הזה, אנו חייבים תודה כפולה ומכופלת.

מענין ההסתדרות הציונית עבר הנואם אל ענין הקונ־גרס, ובדברים נמרצים הוכיח, כי השלום המדומה, שמתנגדינו „דוגלים“ בשמו, אין לו יסוד. אין השלום שורה במחלוקת של פרינציפים, בשעה שהצד האחד מימין והצד השני משמאל. איך אפשר לנו להתפשר עם מתנגדינו, אם אלה את הכל לקחו ממנו — את יחודנו הלאומי, את שפתנו, את תרבותנו ואת תקוותינו לעתיד, ולא הותירו לנו בלתי־אם חנויות ובגדים למכירה? „הם צריכים לבוא אלינו; אנו איננו יכולים ללכת אליהם. והם בוא יבואו — החיים יכריחו אותם לבוא“. וכאן מדבר הנואם על־דבר תחית הרוח הלאומי במערב אירופה, שהביאה את הדור הצעיר לידי התנכרות לאבותיהם וזקניהם המתבוללים, שזהו הפוכו של הפרוצס, אשר נראה בחיינו לפני שני דורות: אז התנכרו האבות לבניהם מפני כפירתם ביהדות. ושוב מספר הנואם על־דבר

המלחמה — מלחמת השפות — על הר הכרמל, שגם אז נוכחו הציוניים, כי עם מתבוללים אין הם יכולים לעבוד שכם אחד.

מר יוסף בארונדס, נשיא האורדר „בני ציון", מוסר דין־וחשבון קצר על מעשי האורדר ומודיע, כי לאורדר יש כבר כארבעת אלפים חברים מסודרים בתשעים מחנות וכי בשנה שעברה הכניסו חברי האורדר עשרים ושנים אלף דולארים למטרות ציוניות. האורדר דורש מאת מחנותיו ליסד בשכונתם בתי־ספר עבריים, סניפים להסתדרות „הדסה" ו„יהודה הצעיר". האורדר מקבל על עצמו לנהל את בית־הספר הלאומי לנערות בניו־יורק, הנתמך כעת על־ידי אחד המחנות, ולעשותו בית־ספר עברי למופת.

ד"ר רובינסון, נשיא האורדר „ברית שלום", ומר אייזיק ווייס, בא־כח ה„אינדפנדנט אורדר ברית אברהם", ברכו את הועידה בשם הסתדרויותיהם.

מרת ה. סולד, נשיאת ההסתדרות הציונית לנשים „הדסה", מסרה דין־וחשבון על־דבר פעולות „הדסה" והעירה על חוסר רופאים ואמצעי־רפואה בארץ־ישראל בשעה זו, שהמחלות מרובות שם. ד"ר ד. די־סולו־פול, נשיא ההסתדרות „יהודה הצעיר", מסר דין־וחשבון על־דבר פעולות ההסתדרות הזאת.

האספה הפומבית ביום א' בערב.

מנהג נהגו הועידות הציוניות לערוך אספה פומבית גדולה לשם תעמולה, בערב שאחרי היום הראשון לועידה. בשנה זו נערכה האספה ביום א' בערב, בבית ה„מטרופוליטאן אופירה". התיאטרון הנהדר היה מלא מפה אל פה, ואלפי אנשים היו מוכרחים לשוב על עקבם.

יושב־הראש, מר לואיס א. לוי, נשיא קהלת פילאדלפיה, פתח בנאום קצר על המאור שביהדות ובציוניות והציג את הד"ר מאכס הלר מניו־אורליאנס. הד"ר הלר, רב ריפורמי, החולק על הריפורמה, מפני שהיא מתכחשת ליהדות, קם ובקול של מתודה השמיע, כי עזב באותו יום את ועידת הרבנים הריפורמיים, שנקראה בוייילדוואוד אשר בניו־דזשוירסי, ובא לפילאדלפיה למחות נגד הליבראליות שלהם שאינה ליבראלית. בדברים חריפים דבר על כת הריפורמים, שסרה מדרך היהדות ומחטיאה את הרבים. הוא בא אל הועידה לא רק בתור ציר, כי־אם בתור רב, בתור יהודי ובתור איש. אפילו בעדתו ובבית־הכנסת, אשר הוא משמש שם בכתר הרבנות, אין הוא מרגיש את היהודי שבו, רק במקום אחד הכרתו היהודית שלמה — בין ציוניים. וגם בתור אדם הוא מרגיש את עצמו יותר שלם ויותר טבעי בקרב הציוניים.

אחרי הד"ר הלר דבר השופט יוליאן מיק משיקאגו, השופט הזה, שהוא אחד מ„גרי־הצדק" בתנועה הציונית, בחר לו לנושא נאומו את „היהדות והאמריקאיות". התוכן הזה התאים ביותר לאספת ציונית גדולה, משום שהשאלה הזאת עוררה את הלבבות בזמן האחרון. הנואם הודיע, כי אין ברצוננו לדבר אל הציוניים אשר באספה, לפי שטירון עודנו בתנועה, ולכן פונה הוא אל אלה שאינם עוד ציוניים. מתחילה היה חושב את עצמו לאזרח אמריקאי הנאמן לדת היהודים, אבל בהסתכלו בפני העובדות ניכה, כי הגדרה זו אינה נכונה. על כל פנים שטחית היא יותר מדי. בהולדו יהודי, הביא עמו לעולם מסורה של אלפי שנים, ומסורה זו מבדילה בינו ובין בני עמים אחרים ומקרבת אותו אל אחיו היהודים. עם הכרה זו באה הציוניות. וכאן מתעוררת השאלה: איך אפשר לו לאדם להיות ציוני ואזרח אמריקאי כאחד? לפי דעת הנואם, מעסקת שאלה זו רק את זה, שאיננו מכיר בטיבה של אמריקאיות. טעות גדולה טועים אלה, הרואים את אמריקה ככור־התוך להתך את תרבויות כל העמים הבאים הנה ולהוציא מתוך התערובת הזאת תרבות אחת — אנגלו־סאכסונית. בכל הכבוד, אשר הוא רוחש לתרבות זו, ובכל הכרתו בגדולות, אשר פעלה בהתפתחותה של אמריקה, אין הוא מודה, כי התרבות האנגלו־סאכסונית צרה את צורתה הרוחנית של הארץ. כל התרבויות משתתפות במפעל הגדול של יצירת תרבות אמריקאית, ואין ידה של שום תרבות צריכה להיות על העליונה. כל אחת מהן צריכה לתת את הטוב שבה, והתרבות היהודית צריכה לתת את המאור שבה, את המאור שביהדות. וכאן מעיר הנואם על ערבוב המושגים של לאום ומדינה. המדינה היא יחוד פוליטי, אבל הלאום הוא יחוד קולטורי, ומתוך כך יכול אדם להיות אזרח של מדינה אחת בלבד ובן־תרבות של הרבה ארצות. כל אדם שייך לפי מדת השכלתו לאחד או ליותר מאחד מן העמים, שהשתתפו ביצירת התרבות העולמית. ואנחנו היהודים שייכים, על־פי מסורתנו ועל־פי תרבותנו, לראים היהודי. ומכיון שהתרבות היהודית היא תרבותנו, מסוגלים אנו ביותר ללמדה לאחרים ולרכוש בשבילה את המקום הראוי לה בתרבות האמריקאית. משאלת האזרחות והתרבות עובר הנואם לשאלת ארץ־ישראל. פה הוא מראה על החוק היסודי של אמריקה, שעל־פיו הרשות לכל אחד ואחד מבני הארץ להתפטר מאזרחותה של הארץ ולקבל אזרחותה של ארץ אחרת, אם היא מתקבלת על לבו. הוא מעיר על ההחלטות, שקבלו הועידות הפוליטיות לדרוש מאת הממשלה האמריקאית, שלא תכרות ברית שלום עם שום ארץ, שאינה מכירה בזכות האכספאטריאציה, והוא מסיים, כי ציוני הוא משום שהציוניות דרה במחיצה אחת עם האמריקאיות.

פרופיסור ה. פרידנוואלד מדבר על השאלות היהודיות ופתרונן, שהן מוצאות בציוניות.

הכהן הנוצרי וויליאם בליקסטאון מביע את תמהונו על החזיון המוזר, כי נמצאים בקרב עם ישראל יהודים, שאינם ציונים.

הד"ר בן־ציון מוסינזון מדבר על מצבנו המגוחך בגולה, שהופך את הטראגידיה היהודית לקומידיה בעיני אומות העולם. כשאדם מתגבר לעצמו, שוב אינו מסוגל לעורר רגש של סימפאטיה אליו, ומפני זה צוחקים אנו למראה לץ הקרקס אפילו בשעה שהוא מתהפך במכאוביו. ובגורלו של האדם הפרטי כך גורלו של עם שלם. הציוניות היא לא רק שיבה אל היהדות, כי־אם גם שיבה אל האנושיות, שאיפה אנושית לחדול מהיות „רציב" בין העמים.

הד"ר וויס משוה את מצב עמנו למצב עם הבלגים ומראה על הסימפאטיה, שכל העולם חולק לבלגים. הנואם מדבר על־דבר הדיקלאראציה, שיהודי אנגליה חתמו עלית לעבוד ולעמול לשם השגת מקלט בטוח לעמנו בארץ־ישראל בתור גמול לצרותינו ועינויינו במשך אלפי שנים. בסוף נאומו מודיע הד"ר וויס, כי התקציב של הועד הזמני לשנה הבאה עולה למאתים וארבעים

אלף דולארים והשמיע על התרומות. כמאה וששים אלף דולא־רים הובטחו על־ידי אגודות ציוניות במשך של רבע שעה.

הסופרת היהודית האמריקאית הידועה מרי ענטין, שקנתה לה שם גדול בספרה "The Promised Land" דברה בתור אחת ה„גרים" בתנועה הציונית.

ד"ר שמריה לוין דבר על אלה מהמתבוללים, המסכימים לארץ־ישראל, אבל יראים הם מפני הנסיעה לארץ. הציוניות, הוא אומר, אינה מתחילה בארץ־ישראל, כי־אם בגולה.

האחרון בנואמים היה המטיף העממי צ. ה. מאסליאנסקי. הוא הרבה לדבר בשבחו של לואיס ד. בראנדיס, הכוכב החדש, שעלה על שמי היהדות.

האספה נגמרה בשעה מאוחרת בלילה.

יום ב׳, ג׳ לחודש יולי, יום שני לועידה.

ביום ב׳ בבוקר היתה הישיבה המעשית הראשונה של הועידה. גם ישיבה זו היתה ב„הורטיקולטוראל הול". נשיא הפדרציה הציונית, פרופ. ה. פרידנוואלד, פותח את האספה וממנה את מר לואיס ליפסקי יושב־ראש לכל זמן הועידה. נקראות טלגראמות ומכתבים של ברכה, מהם מכתבים מאת הועד הפועל הציוני העולמי, מאת פרופיסור א. ווארבורג, ד"ר א. האנטקה ועוד. נמנים ועדים אלה: לריזולוציות כלליות, לריזולוציות הנוגעות לקרן הקיימת, להעמדת פקידים, לקביעת התקציב, לעבודה בארץ־ישראל, לעבודת ההסתדרות, להספקת עזרה לנגועי המלחמה, לקרן העזרה הציונית ארץ־ישראל, התעמולה עברית והרחבת הרעיון הציוני בקרב הסתדרויות־האחוה („פראטוירנאל ארדערס").

מר מאכס שולמאן, נשיא האורדר „אבירי־ציון", המשמש פדרציה ציונית בערי המערב, מדבר על גידול האורדר שלו ומבטיח, כי גם להבא תעבוד ההסתדרות הזאת שכם אחד עם הפדרציה והועד הזמני.

מר ב. רוזנבלאט מודיע על דבר חברות ה„אחוזה" לקנית קרקעות בארץ־ישראל. ה„אחוזה" תמכה הרבה בקרן העזרה הציונית. סניף ה„אחוזה", „מדינת ציון", רכש במשך המלחמה ששים חברים חדשים. ה„אחוזה" בניו־יורק יש לה כבר ארבעים אלף דולאר, וזו שבשיקאגו יש לה שלשים אלף דולאר.

מר פ. בארניט מודיע, כי החברות של תלמידי בתי־הספר העליונים התקדמו במשך השנה באופן רצוי. מספר החברות נתרבה משלש לאחת־עשרה, וכעת יש להן כבר שלש מאות וחמשים חברים וחברות.

ד"ר לואיס גולדברג מודיע על־דבר התפתחות ההסתדרות הציונית במדינת ווירגיניה.

מרת ה. סולד מודיעה, כי הסתדרות „הדסה" קבלה בקשה מאת לשכת ההסתדרות הציונית בקופינהאגן לסדר פה באמריקה את כל המכשירים, הדרושים לבית־חולים, ולשלוח אותם לארץ־ישראל. מספרת היא, כי רבים מרופאי ארץ־ישראל נקראו לארצות מולדתם תיכף לאחר פרוץ המלחמה, ושני הרופאים המפורסמים ד"ר מושקוביץ וד"ר קרישבסקי מתו בעבודה הקשה, שהועמסה עליהם. ושוב היא מודיעה, כי רבו המחלות המתדבקות בארץ־ישראל, והרופאים אין, וכלי רפואה ומכשירים שונים קשה להשיג. וכדי לשלוח לארץ את כל המכשירים הדרושים, וגם רופאים אחדים, וביחוד רופא מומחה למחלות העינים, דרוש סך של עשרים וחמשה אלף דולאר. את דבריה סיימה בקריאה לעזרה. יושב־הראש ממנה ועד לעבור בין כל הצירים ולקבל מהם הבטחות בשם אגודותיהם לתמוך בהסתדרות „הדסה".

רבי ש. מרגלית מודיע על־דבר התפתחות ההסתדרות הציונית של מדינת אוהאיו.

מר לואיס ליפסקי, יושב־ראש הועד הפועל של הפד־רציה הציונית, מסכם את הדין־והחשבון על פעולות הפד־רציה, שנדפס ונחלק בין הצירים. הדין־והחשבון הזה מדבר על השתתפות האגודות הציוניות בקופות התמיכה לנגועי המלחמה, על השתתפות הפדרציה בתנועת הקונ־גרס ועל יחס הפדרציה אל הסתדרויות־האחוה. מספר האגודות, השייכות לפדרציה, מלבד „יהודה הצעיר", עולה לשלש מאות וארבעים, וכולן מונות כחמשה־עשר אלף חברים. אגודות הפדרציה מכרו 49,529 שקלים עד יום ט"ו לחודש יוני כנגד 20,310 השקלים, שנמכרו בשנה שעברה. לתוך הדין־והחשבון הזה לא נכנסו עדיין סכומי השקלים, שנמכרו על־ידי „אבירי־ציון" ועל־ידי הציונים בניו־יורק, ברוקלין, קליוולאנד ובאלטימור. משערים, כי בשנה זו נמכרו כשבעים אלף שקלים. מהדין־והחשבון נראה, כי העתון „דאס אידישע פאָלק" הפסיד יותר משבעת אלפים דולארים והעתון „מאקאביאן" — אלף שמונה מאות ושמונים דולארים. הדין־והחשבון מציין את הרושם הטוב, אשר עשה „התורן" על קהל הקוראים העברים באמריקה, ומביע תקוה, כי התחיה העברית בארץ זו תפסע פסיעה גדולה קדימה על־ידי עבודת העתון הזה.

מר יעקב די־האאז מודיע על העבודה הציונית בערי ניו־ענגלאנד. הציוניים היושבים בחבל זה של ארצות־הברית, מלבד אלה שבמדינת קוניקטיקוט, אספו יותר משלשים אלף דולאר לטובת קרן־העזרה הציונית.

הועידה נגשת לטפל בשאלת הקונגרס. שאלה זו שמשה נקודת־הכובד של כל הישיבה. רבי ש. מרגלית מקליוו־לאנד מציע בשם הרוב של ועד הריזולוציה בעניני הקונ־גרס לאשר את התכנית, שנתקבלה בועידת הקונגרס בפי־לאדלפיה ולדרוש מאת באי־כח הפדרציה, כי ישתתפו בועד הקונגרס גם להבא. הצעה זו נתמכה על־ידי הצירים במחיאות־כפים סוערות. אחר כך בא מר פראנק שכטר, בנו של המנוח פרופ. שכטר, והציע בשם המעוט של הועד שני חברים, כי הפדרציה הציונית תשתדל בכל כחותיה להביא שלום בין ה„ועד היהודי האמריקאי" ובין ועד הקונגרס, וכי אם לא יבוא השלום הזה, תמשוך הפדרציה את ידיה מועד הקונגרס. נתעוררו וכוחים נלהבים. במשך הוכוחים נשאלה שאלה: מה היא דעת הועד הפועל הציוני העולמי בנוגע לקונגרס? על שאלה זו עונה הד"ר שמריה לוין, כי עד כה נמצא במצב קשה בנוגע לשאלת הקונגרס. הוא קבל הרשאה מחברי הועד הפועל להתיחס אל התנועה כחפצו, והם יקבלו על עצמם את האחריות בעד מעשיו; ואולם הוא לא רצה להשמיע את דעתו עד אשר ידעו חבריו את יחוסו לשאלה זו. אז נאספו חברי הועד הפועל בהאאג וקבלו ריזולוציה זו פה אחד: הועד

הפועל הציוני מברך את התנועה של החברות היהודיות בארצות־הברית ליסד ריפריזינטאציה עממית, שתגיש את דרישותינו לשווי־זכויות ואימיגראציה חפשית לארץ־ישראל ולשאר ארצות לפני כנסית השלום. הועד הפועל מקבל על עצמו לתמוך בדרישות האלה ובחברות, המטפלות בהן.

עד עכשיו, מוסיף הנואם, היה תמים־דעה עם תנועת הקונגרס, אבל לא לקח בה חלק אקטיבי; מכאן ולהבא עליו למלא אחרי פקודת הממשלה הציונית. ענין הקונגרס כבר יצא מגדר שאלה פנימית של יהודי אמריקה ונעשה לקנין כל העם. ובשעה שאחינו מעבר לים צועקים אלינו לעזרה ואומרים, כי הכל אבד להם ואין להם יותר מה להפסיד, — אל־נא יבואו מתנגדינו במסוות על פניהם לדבר על השלום. אל־נא תכסה מלת השלום על המחשבות הקונטרבאנדיות שלהם. כל השתדלויותיהם אינן אלא להניא את ההסתדרות הציונית מהשתתף בקונגרס, ואם כן ישמיעו איפוא דברים ברורים ויפגשו עם מתנגדיהם פנים אל פנים.

הוכוחים ארכו כשעתים. בעד הצעת הרוב דברו אברהם גולדברג, מרת גאטהייל, מ. רוטנברג, יוסף בארונ־דס, ובעד הצעת המעוט דברו פ. שכטר, ל. כהן, ד"ר ש. סולים־כהן, ד"ר יוסף פרידלאנדר. לבסוף העמדה ההצעה על המנין. הצעת המעוט קבלה רק עשר דעות כנגד שלש מאות דעות ומעלה, שניתנו בעד הצעת הרוב. מר ל. כהן מנוארק עולה על הבימה ומודיע בשם המיעוט, כי שני חבריו נכנעים לדעת הרוב, כדי שלא יחשבו, כי אפילו הציונים לא כולם הם תמימי־דעה בענין החשוב הזה. הודעה זו עשתה רושם טוב על כל הנאספים, ומחיאות־הכפים ארכו רגעים אחדים.

ובזה נגמרה הישיבה.

* * *

במשך היום היו ישיבות החברי ה„אהוה", ה„הדסה" ול„אורדר בני־ציון".

בערב נערך מישתה גדול לכבוד הצירים באולם „סקוט־טיש רייט". יותר משמונה מאות איש השתתפו בו. בסוף המישתה נאם ד"ר ש. מ. מלמד על העתונות היהודית ועל יחסה להציוניות.

יום ג', ד' לחודש יולי, יום שלישי לועידה.

הישיבה השלישית של הועידה היתה ביום ג' בבוקר ב„הורטיקולטוראל הול". נקראות טלגראמות של ברכה. מר ברג מברך את הועידה בשם הסתדרות יהודי גאליציה ובוקובינה. נקרא מכתב מאת ד"ר אדגאר ב. פרידנוואלד מבאלטימור, שבו הוא מודיע, כי קבל טלגראמה להופיע אל מישמרתו בקורפוס המדיציני של צבא ארצות־הברית במכסיקה, ולפיכך מוכרח הוא לעזוב את הועידה. ועד־ההרשאות מודיע, כי שלש מאות ועשרים וחמשה צירים באו מישבעים ושבע ערים בשם מאה ושבעים ושבע אגודות הפדרציה. ביחד עם הצירים המיוחדים נמצאים בועידה ארבע מאות וחמישים צירים.

מר י. רובין, מזכיר לישכת הקרן הקיימת באמריקה, מודיע, כי הכנסות הקרן בשנה זו היו כששים אלף דולאר.

ד"ר ב. עפשטיין מברך את הועידה בשם הקרן הקיימת לישראל. הוא מספר, כי במשך השנה שעברה עבר בשלשת רבעי ארצות־הברית והתבונן אל פעולות הציונים וראה, כי בכל מקום היו הציונים ראשי העוסקים בצרכי העזרה לנגועי המלחמה, ובכל זאת הרבו בשנה זו את הכנסות הקרן הקיימת בכדי של עשרת אלפים דולארים. גם באירו־פה הכניסה הקרן הקיימת יותר מאשר אפשר היה לקוות. החיילים היהודים שולחים כסף לקרן מהחפירות בשדות המלחמה. ביחוד מצטיינת ארץ אוסטריה בקבוץ כספים לטובת הקרן.

הועד לריזולוציות בעניני הקרן הקיימת מציע: א) כי הפדרציה תיחד יום אחד בהנוכה ל„יום הדגל" ויום שני סמוך לחג השבועות בשביל „יום הפרחים"; ב) להזהיר באגודות הציוניות שלא לשלוח ילדים מבן שש־עשרה שנה ומטה לאסוף כספים לטובת הקרן; ג) לדרוש מציוני כל עיר ועיר, שיש בה יותר מאגודה ציונית אחת, השייכת אל הפדרציה, כי ימנו ועד מיוחד לעניני הקרן הקיימת לישראל. כל ההצעות מתקבלות.

הועד לארץ־ישראל מודיע, כי באספתו ביום א' החלט ליסד בארץ־ישראל מושבה על־פי תורת ה„מס היחידי".* את כלכלת המושבה הזאת קבלה על עצמה מרת י. פילז מפילאדלפיה. תכנית מפורטת לעבודה תעובד על־ידי ב. א. רוזנבלאט, ש. רוביסון ומיכאל שליט ביחד עם לואיס ד. בראנדייס ומרת פילז.

מתקבלת הצעת הועד לארץ־ישראל ליסד לשכה ארץ־ישראלית של שבעה אנשים. תכלית הלשכה היא לחקור ולדרוש בדבר תנאי העבודה האינדוסטריאלית בארץ־ישראל.

מר מ. שיינקין מדבר על מעשי הציונים באמריקה לטובת קרן העזרה הציונית. קרן זו החזיקה את בתי־הספר בארץ־ישראל, והלמודים לא פסקו שם אפילו בשעה שיפו ותל־אביב היתה שבעת רעבים.

מתקבלת הצעת מר ב. א. רוזנבלאט, כי חלק מההלואה של מיליון הדולארים, שהחליטו לאסוף על־ידי מניות, יוצא על המושבות הקיימות, והשאר יהא מונח לטובת מושבות חדשים בעתיד.

מתקבלות ריזולוציות: א) כי כל ציוני, השייך לחברת־אהוה, ישתדל לאצול עליה מרוח הציוניות; ב) לשלוח מכתב־ברכה לד"ר אדגאר ב. פרידנוואלד, שנקרא למכסיקה; ג) להביע תודה לממשלת ארצות־הברית בעד עזרתה ליהודי ארץ־ישראל; ד) להביע תודה למר הנרי מורגנטוי בעד עבודתו להצלת הישוב; ה) להביע תודה להקאפיטאן דקר של אנית־המלחמה „טנסי", שפעל הרבה לטובת הישוב.

* תורה מפורסמה זו של הנרי גיאורג מיוסדת על החוק של „והארץ לא תמכר לצמיתות". על־פיה מטילה הממשלה רק מס אחד — מס על הקרקעות לפי ערך השכר, שהן מכניסות לבעליהן.

מתקבלות גם כן ריזולוציות אלו של הועד לקרן העזרה:

א) לבקש ולזרז את כל ציוני לתמוך בקרן העזרה תמיכה קבועה; ב) כי ועד העזרה יוציא תעודות בשביל תמיכות שנתיות. והתעודות האלה תנתנה למנדבים אחרי שישלמו את נדבתם השנתית.

* * *

במשך היום היתה ישיבת הועד הזמני. נתפרסם, כי פרופ. י. פרידלאנדר התפטר גם מן הועד הזמני וגם מן ה„ועד היהודי האמריקאי". חדשה זו הפתיעה את החברים. החליטו להחזיר את התפטרותו של מר פרידלאנדר ולבקש ממנו, כי יחזור מדעתו. עוד מועצות חשובות היו במשך היום. במועצת הסטודנטים הרצו ד"ר ב. מוסינזון, פרופ. ריקין והשופט מיק. גם חברות „הדסה" התאספו ונועצו בדבר עבודתן בארץ־ישראל.

יום ד׳, ה׳ לחודש יולי, יום רביעי לועידה.

הישיבה הראשונה בבוקר היתה כולה מוקדשת לעבודה מעשית. במשך הישיבה נתקבלו ריזולוציות, הנמסרות לועד הפועל של הפדרציה להוציאן לפעולה, ואלו הן:

א) למנות ועד של שלשה אנשים, נוסף ליושב־הראש של הועד הפועל ועורך ה„אידישע פאָלק", להשגיח על הנהלת העתון הזה ועל עריכתו.

ב) למנות ועד של שלשה עסקנים עבריים לשם תעמולה עברית. על הועד הזה מוטלת החובה לארגן את כל העבודה העברית בניו־יורק ברוח הציוניות. חברי הועד הזה יהיו חברים לועד הפועל הציוני, ותנתן להם זכות ההצבעה בכל השאלות, הנוגעות לעבודה העברית. הועד הזה חייב למסור מזמן לזמן דין־וחשבון על עבודתו, והדין־והחשבון צריך להכלל בהדין־והחשבון של הפדרציה.

ג) הפדרציה דורשת מכל האגודות, השייכות אליה, שכל אחת תמנה ועד של שלשה אנשים לבוא במגע־ומשא עם הועד העברי בניו־יורק לשם העבודה העברית.

ד) הועידה מציעה לציונים באמריקה לקנות מניות „התורן", להשיג בשבילו חותמים ולעזור להפצתו בכל האמצעים האפשריים. כמו כן מעירה הועידה, כי „העברי", העתון המוקדש לעניני הסתדרות „המזרחי", ראוי לתמיכה.

ה) להביע תודה למר י. רובין, מזכיר לשכת הקרן הקיימת באמריקה, על עבודתו החרוצה.

ו) לתקן את הסעיף בקונסטיטוציה של הפדרציה, הדן בהכנסת אגודות חדשות, ובמקום שמחיר הצארטיר היה חמשה דולארים והתשלום הראשון של המס לגלגולת — עשרה דולארים, יהיה מחיר הצארטיר עשרה דולארים והמס לגלגולת — לפי מספר החברים.

ז) חברי „יהודה הצעיר" יכנסו אל הפדרציה בלא תשלום מחיר הצארטיר.

ח) ליסד דיפארטמנט להשגיח על מכירת השקלים.

ט) להשתדל ליסד הסתדרויות ציוניות כוללות בכל מדינה בארצות־הברית.

י) מחנות האורדר „בני־ציון" ישלחו אל הועידה הציונית ציר אחד מכל מאה חברים, ו„שערי" האורדר „אבירי־ציון" יהא להם שווי זכויות עם אגודות הפדרציה.

מר ה. קאפלאן מוסר דין־וחשבון על־דבר בית־החרושת לברזל שלו בארץ־ישראל. בבית־החרושת הזה נמשכת העבודה עד היום והריוח הוא עשרה אחוזים למאה.

הפקידים האלה נבחרים פה אחד:

לנשיא — פרופ. ה. פרידנוואלד,

ליושב־ראש של הועד הפועל — לואיס ליפסקי,

לגזבר — לואיס רוביסון,

למזכיר נכבד — ב. א. רוזנבלאט.

בשעה השלישית אחר הצהרים נפתחת ישיבת הנעילה. פרופ. ה. פרידנוואלד מנהל את הישיבה.

ריזולוציות אלו מתקבלות:

א) לבקש את הנואמים הנוסעים לערי השדה, כי ישתדלו לענין את שומעיהם ביסוד אגודות „יהודה הצעיר".

ב) לבקש את ועד־הקונגרס להדפיס את המשא־ומתן, שהיה לו עם ההסתדרויות השונות.

ג) להביע תודה למר וויליאם הורנבלויך באלכסנדריה על שרותו הגדולה להפליטים מארץ־ישראל.

ד) לברך את משוררנו הלאומי ח. נ. ביאליק לחג יובלו.

ה) להביע תודה לקהלת פילארלפיה על אותות ידידותה, שהראתה לצירי הועידה.

ו) לבנות בית בניו־יורק לעניני הציוניות.

ז) לסמוך על הועד לקרן העזרה, אשר על־יד הועד הזמני, בכל עבודת התמיכה לנגועי המלחמה, הנעשית על־ידו.

ח) להביע תודה לעתונות היהודית בכלל, חוץ מן ה„פאָרווערטס", ול„אידישע וועלט" בפילארלפיה בפרט על הפרסום הרב, שעשו לועידה.

ט) להביע תודה לעתונות הכללית על הפרסום, שעשתה לועידה.

י) לפרסם בעתונות הציונית לפני כל ועידה את הריזולוציות, אשר ידונו בהן בועידה ואשר אפשר לפרסמן בקהל.

יא) להודיע לאגודות הציוניות את החלטות הועד הפועל.

יב) לבקש מאת הועד הזמני $21,604.99 בשביל הוצאות הפדרציה לשנה הבאה.

לחברי הועד הפועל נבחרו: ש. אבל, טשארלס א. קאוען, אב. גולדברג, ד"ר ש. מ. מלמד, בנימין פרלשטיין, ד"ר מ. ז. רייזין, ב. ג. ריטשארדס, מ. רוטנברג, ל. שטיינהארט.

בנאומי הנעילה השתתפו ד"ר שמריה לוין, הרב ד. א. לוינטהאל, ד"ר ב. עפשטיין, יעקב די־האאז, מאכס שולמאן, אב. גולדברג, ל. ליפסקי, י. זיף, מ. מ. שיינקין, ל. מוצקין, י. בארונדס, ד"ר בן־ציון מוסינזון, ופרופ. ה. פרידנוואלר.

יפה ביחוד היה נאום־הנעילה המצוין של הד"ר שמריה לוין, שיצא מעמקי לב רגש והביא רבים מהצירים לידי דמעות. הצירים ענו על דבריו במחיאת־כפים סוערות ובשיר „התקוה".

בשעה השמינית בערב הודיעו את תוצאות הבחירות לועד הפועל, ובזה נסגרה הועידה התשע־עשרה של ציוני אמריקה.

א. ש. אורלאנס.

יום הָעִבְרִים

(מאת שליחנו המיוחד.)

„יום העברים" הוא חדשה בציוניות האמריקאית. תשע־עשרה שנה עברו על הציוניות בארץ הזאת עד אשר נוכחו העומדים בראשה, כי תהית הארץ בלא תחית השפה אינה שלמה, וצירי הועידה הזאת זכו לאספה אחת, שכולה עברית. „יום העברים" היה ביום ג', ד' לחודש יולי. כל היום התעתדו הצירים לקראת הישיבה העברית; גם אלה, שלא הבינו עברית, התענינו בה.

אל האספה העברית באו צירים מיוחדים מערים שונות. כל חברי הועד הפועל של ההסתדרות העברית באו מניו־יורק.

האספה היתה בערב באולם בית־המלון וואלטון. כל צירי הועידה והרבה אורחים מלאו את האולם הגדול. מר ק. ווייטמאן, מזכיר ההסתדרות העברית, פותח את האספה ומבאר את מטרתה. שתי מטרות לה — אומר הנואם בתוך יתר דבריו — האחת היא לעשות פרסום לתנועה העברית באמריקה, והשניה — להכריז על קיום ההסתדרות העברית, שנוסדה בניו־יורק. הנואם מזמין את מר מ. שיינקין להיות יושב־ראש באספה. מר שיינקין נואם את נאום הפתיחה, ומדבר על הלשון העברית והעבודה העברית ומודיע, כי אספה זו תחלק לשנים: החלק הראשון יהיה עיוני, והחלק השני — מעשי.

מזכיר ההסתדרות מר ברנשטיין קורא טלגראמות של ברכה לעשרות, שנתקבלו מאת אגודות עבריות, בתי־ספר עברים, סופרים ועסקנים בארצות־הברית ובקנדה. הטלגראמות של ראובן בריינין ואליעזר בן־יהודה מתקבלות במחיאות־כפים סוערות.

הנואם הראשון הוא ד"ר בן־ציון מוסינזון. דבריו הנאמרים בהברה הספרדית היפה נוסכים קסם על השומעים. הנואם אומר, כי רק על־ידי התנועה העברית מתקרבים אנו אל חיים טבעיים של עם חפשי בארץ דרור. מדבר הוא על מהותה של תרבות בכלל ותרבות לאומית בפרט, ומראה על ההוט המשולש, — עם, ארץ ושפה — הקובע צורה לתרבות כל עם ועם. בשפה ובתרבות אנו מוצאים תמיד את בבואת הארץ, ששם נוצרו, ומפני זה אין אנו יכולים להרגיש את התנ"ך בארצות הגולה, אף־על־פי שאנו יכולים לדעת אותו. השפעת השפה העברית על יודעיה גורמת, לפי דעת הנואם, להשניא את החיים הגלותיים ולמלא את הנפש געגועים לחיים טבעיים. כדי להלחם עם הסביבה הזרה, צריכים אנו להזין את הילד בתרבות העברית, תרבות בת אלפי שנים, ולא בתרבות דלה בת שלשים שנה, אשר לא תוכל לעמוד בפני הוד רוממותה של התרבות הזרה. והוא מביע את תקותו, כי „יום העברים" וההסתדרות העברית באמריקה ישימו את כל מעיניהם בהכשרת הילד לקראת מלחמת הקיום העברי שלו בגולה, והתנועה העברית תהיה לעמוד־האש בתוך מחנה הציוניים להאיר להם את הדרך.

הד"ר שמריה לוין מדבר על תרבות המזרח, שנעשתה תרבות האנגלית כורח, והוא שואל: הואיל והתרבות המערבית גדולה כל־כך, מפני־מה לקחה לה את אלהיה דוקא מן המזרח? אבל באמת רוצה התרבות הזאת להשתחרר מסבל־הירושה; רוצה היא להשתחרר — ואינה יכולה. אנחנו, יהודי הגולה, אומר הנואם, נזהרים מאד במצות שכחה, אף־על־פי שהיא מצוה התלויה בארץ... האבות שוכחים את תורתם ואינם רוצים לשננה לבניהם. אבל יבוא יום, והבנים יחזרו בתשובה ויתבעו את עלבון התורה מאבותיהם. הנואם מדבר על היהדות האמריקאית, שתנאי־החיים החדשים גרמו לליקוייה. על העברים לעמוד בפרץ. בבואנו לאמריקה לקחנו עמנו מן היהדות ירושה תרבותית של אלפי שנה; ומה אנו מחזירים לה כעת? פרוטות־נחושת. צריכים אנו לשלם לה את חובתנו בעבודה עברית ממשית.

הרב דוב אריה לוינטהאל מברך את האספה העברית בשם קהלת פילאדלפיה; מר יהושע שפריירגן — בשם ה„אורדר בני־ציון"; ד. בן־גוריון — בשם „פועלי־ציון"; והרב מאיר ברלין — בשם „המזרחי".

כתום הנאומים עברה האספה לחלק המעשי. הרצה מר ק. ווייטמאן. המרצה דן בתנועה העברית באמריקה מיום שתברר צורה קבועה. מדבר הוא על הכבישות, שנעשו כבר, ועל ההסתדרות העברית, הנוצרת עכשיו, ומציע את תכנית ההסתדרות.*

מתקבלת החלטה, כי „יום־העברים" מכיר בועד ההסתדרות עד הועידה העברית הבאה. זמן הועידה יקבע על־ידי הועד.

מתוך התרוממות הרוח ושירים עבריים נפטרו הנאספים מן האולם.

א. ש. א.

---

* התכנית הזאת תבוא בגליון הבא של „התורן".

יְחִידִים.

מאת
א. ש. שווארץ

…וְאִם אָנוּ יְחִידִים, הוֹי אַחַי הַבּוֹדֵד,
לֹא שְׂרִידִים אֲנַחְנוּ, לֹא שְׂרִידִים,
שֶׁאִתָּם לַקֶּבֶר הַצַּר וְהָאָפֵל
את חֲלוֹמוֹת חַיֵּיהֶם מוֹרִידִים!

לֹא נוֹבְלִים אֲנַחְנוּ, כִּשְׂרִידֵי הֶעָלִים
בַּבָּצִיר הַקַּר וְהַשּׁוֹמֵם,
הַתְּלוּיִם בְּנֵס עוֹד, וּכְמוּשִׁים הֵם נוֹפְלִים
לְמַגַּע גַּלְגַּלֵּיהַ מִתְרוֹמֵם!

עוֹד מִשָּׂא נַפְשֵׁנוּ חַיְּהִי בְּקִרְבֵּנוּ,
וְעֵינֵנוּ לֶעָתִיד עוֹד תְּלוּיָה;—
יְקַלְּטָה אָזְנֵנוּ מֵאֹפֶל מֶרְחַקֵּי
הֵד פַּעֲמֵי הַיְשׁוּעָה!

וְאִם אָנוּ יְחִידִים, חֲבֵרִי הַנֶּאֱמָן,—
מִי סָלַל לָאָדָם נְתִיבָה?

מִי חָצַב לַדּוֹרוֹת אֶת זְהַב הַחֲלוֹמוֹת
מִנִּקְרוֹת הַנֶּפֶשׁ הַנְּדִיבָה?

מִי זָרַע בְּחֶלְקַת הַחַיִּים הַצְּחִיחָה
גַּרְעִינֵי הָאֱמֶת הַפּוֹרִים,
אִם לֹא רַק יְחִידִים מְחָרְפִים אֶת נַפְשָׁם
יְחִידִים קְדוֹשִׁים, בְּנֵי־חוֹרִים?

נָקוּמָה־נָּא אֵפוֹא, אַל יֵאוּשׁ, אַל מֹרֶךְ
בְּדוֹר שֶׁל עֲבוֹדָה וּגְאוּלָּה!
נִשְׁאָפָה, נִלָּחֲמָה—וְאִם תִּפְעַר תְּהוֹם פִּיהָ,
נִגְשְׁרָהּ—וְנַעַבְרָה הַמְּצוּלָה!

אֲנַחְנוּ הָעָם, וְאִתָּנוּ נְבִיאָיו,
וְקוֹל אֱלֹהֵינוּ הוּא קוֹלָם;—
וְאָנוּ הַנּוֹשְׂאִים אֶת אַבְנֵי־הַפִּנָּה
לְבִנְיַן עֲתִידוֹ שֶׁל עוֹלָם!

חַיֵּי אָדָם

מאת
שלום־עליכם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

יב.

יֵצֶר־הַטּוֹב וְיֵצֶר־הָרָע.

מוסר הגדולים. — הרבה אפיטרופסים לילדי ישראל, ועוזר הרומף אחד מהם.—האם הזקנה מינדי ופירות־השבת.־ כחו של יצר־הטוב וכחו של יצר־הרע.

לשכוח את חברבר ולהסיח את זכרו מלבו לא הניחו הגדולים למחבר הכתבים האלה. על כל מדרך כף־רגלו קנתרו אותו בדברים וזכרו לו עונות ראשונים: „תעמוד לך זכותו של חברבר חברך!"... ודרך־אגב מצאו שעת־הכושר להטיף לו גם מעט מוסר, למען ישמע נער כמותו ויבין — ושב ורפא לו. קשים היו לו דברי־מוסר אלה ממכות־לחי. באמת אמרו: „גדולה נזיפה יותר ממכת־לחי, שמכת־לחי לרגע הוממת ונזיפה לעולם קיימת"... ובפרט, שכאן נתגלגלו לו שתי אלה יחד: גם מכות־לחי וגם דברי־נזיפה. ודברי המוסר והנזיפה באו לו מכל העברים. כל איש, אשר היה אלהים בלבו, ראה חובה לעצמו להטיף מוסר לנער שובב כמותו ולקפחהו בדברים, ודוקא בדברים רכים. דומה, מה ענינו של שמש בית־המדרש אצל נער בן־עשירים, העומד בתפלה? מה איכפת לו, דרך משל, אם נער זה מפסיק תפלתו, תפלת שמונה־עשרה, ומביט בעד החלון החוצה? כסבורים אתם, נער כמותו, המפסיק תפלתו ומביט בעד החלון החוצה, מפנה לבו לבטלה? אם כך אתם סבורים, אינכם אלא טועים. אמנם גדולה תפלת שמונה־עשרה וכבודה במקומה מונח, ואף־על־פי־כן כלום אפשר לו לנער כמותו להעלים עין ממחזה נפלא, כמחזה הכלב והחתול, המנצחים זה את זה במרוצה? והמחזה אמנם מחזה יקר ולוקח־לב. החתול התנפח כולו, רץ כחץ מקשת — והכלב אחריו. החתול מטפס ועולה על הגדר — והכלב אחריו. החתול קופץ מעל הגדר — והכלב אחריו. החתול טס ועולה במזחילה — והכלב אחריו. החתול קופץ מן המזחילה אל הגג, והכלב — עד כאן! נצב הוא, כלב שבכלבים זה, כשוטה, צופה ומביט לפניו, לוקק שפתו בלשונו ונראה כמהרהר בפני עצמו: „אחרי מי אני רודף? אחרי חתול אחד? וכי לכבוד הוא לי הדבר, כי אשכח את ערכי ואת מעמדי, מעמד כלב בעמיו, ואעלה לטפס אחרי בזוי־חיות זה הגגה?"...

— וכי כך עומד נער כמותך בתפלת שמונה־עשרה?—

אומר מלך השמש לבעל־התפלה הקטן ותופס לו בערפו מאחוריו. — הכה, בן סורר ומורה, הכה כמעט רגע, ואספר את הדבר לאביך!...

או, דרך משל, מה איכפת לו לעוזר חרומף, זה עוזר הבלן (לשעבר היה עוזר סנדלר, ועכשיו, כשזקן ותש כחו, הלך ונעשה בלן), אם בניו של נחום בן־זאב מחליקים איש תחתיו על־פני השלג במורד ההר וממעכים את מכנסיהם?— והנה ראה זאת עוזר חרומף, בעמדו על סף בית־המרחץ, ונתן עליהם בקולו החרום והמטומטם:

— „ממזרים! משפיתים! יפנם הרוח באביפם ובאמפם! לוקפים אתם מפנסים פרשים ומביאים פליה עליהם ביום אפר! עוברים על בל תשפית! הנה ארוץ אל הפדר ואגיש את משפטפם לפני רבפם!"

בשביל אלה, שאינם מבינים בלשון חרומי־אף, אנו מתרגמים את הדברים האלה כצורתם: „ממזרים! משחיתים! יכנס הרוח באביכם ובאמכם! לוקחים אתם מכנסים חדשים ומביאים כליה עליהם ביום אחד! עוברים על „בל תשחית"! הנה ארוץ אל החדר ואגיש את משפטכם לפני רבכם! "...

להגיש את משפט הילדים לפני רבם — דבר זה נחשב בימים ההם לא למצוה בלבד, אלא לחוב קדוש, המוטל על כל אדם מישראל לעשותו. כל אדם מישראל יש לו בנים, ואין אדם ערב לעצמו, כי בניו עושים רק את הטוב והישר שלא בפניו, ולפיכך חובה כפולה ומכופלת היא לו להשגיח גם על בניו וגם על בני אחרים, כדי שישגיחו אחרים גם על בניהם וגם על בניו — ונמצא כל העולם כולו זכאי!... ומתוך כך נלוו להם להקטנים על דרכם מדריכים ואפיטרופסים הרבה, שלא חשכו מהם דברי מוסר ותוכחה כל הימים ולא נתנו אותם להרים ראש ולשאף רוח לרוחה אפילו רגע. כזמזום זבובים טורדים, כך זמזם באזניהם מוסר הגדולים למן הבוקר ועד הערב: „זום־זום־זום — כזאת אל תעשה!" „זום־זום־זום — פה אל תעמוד!" זום־זום־זום — לשם אל תלך!"... הכל זמזמו על אזניהם: האב, האם, האחים, האחיות, הרב, המשרתת, הרודים, הדודות, האם הזקנה — ויותר מכולם האם הזקנה מינדי, שראויה היא להכתב בספר.

הסבה מינדי היתה אשה גבוהה ורזה, פרופה ורעולה תמיד, מקפידה על נקיון ועל יראת־שמים, זהירה במצוה קלה כבחמורה. עבודתה היתה להשגיח על בני־בניה, שיהיו כשרים והגונים, שומרי־תורה ומקיימים דת־ישראל כהלכתה. לתכלית זאת היתה רוקקת על ראשי אצבעותיה ומסלסלת להקטנים פאותיהם, גוהנת ומנקה מלבושיהם ומחליקה אותם בידיה, עומדת ומקשיבה אליהם, כשהם מתפללים ומברכים ברכת־המזון וקוראים קריאת־שמע. וכנגד זה הייבים היו נכדיה כולם להכנס אצלה בכל שבת אחר הצהרים לברך אותה ברכת־השבת, לישב לפניה אל שלחנה ישיבת בני־אדם מהוגנים, בעלי נימוס ודרך־ארץ, הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו, לישב ולהמתין, עד שתקום ותוציא אליהם מן הארון ותעניק להם פירות של שבת. אמת, פירות אלו של שבת לא היתה מעניקה להם ביד רחבה, אלא מוציאה ומניחה לפניהם על פכים קטנים, מצוחצחים ונוצצים, תפוח אחד, אפרסק אחד, חרוב אחד, גרוגרת אחת ושלשה צמוקים יבשים; ואולם בשכר זה היתה מטיפה להם מוסר בשעת מעשה עד בלי־די! ומה היה מוסרה? כי חייבים תינוקות לשמוע בקול אביהם ואמם ולעשות אך את הטוב והישר בעיני אלהים ואדם, כי מצווים הם להיות יהודים יראים ושלמים, כי הקדוש־ברוך־הוא מדקדק עם תינוקות של בית־רבן כחוט השערה ונפרע מהם על כל דבר קל שבקלים: על תפלה חטופה ועל בטול־תורה, על הליכה בקומה זקופה ועל כל מעשה־הוללות בחוץ, ואפילו על מחשבה רעה, ואפילו על רבב שנמצא בבגדו של תינוק! והקטנים היו יושבים לפניה ישיבת בני־אדם מהוגנים, בנימוס ובדרך־ארץ, יושבים ומקשיבים למוסרה, ונפשם סולדת, ולבם אינו הולך עוד לא אל התפוח, ולא אל האפרסק, ולא אל החרוב, ולא אל הגרוגרת, ולא אל שלשת הצמוקים היבשים.

ואולם מוסרה של האם הזקנה היה כאין וכאפס לעומת שפע המוסר והתוכחה, שהיה משפיע הרב על תלמידיו בו ביום, בשבת אחר הצהרים, קודם תפלת המנחה, בשעת אמירת פרקי־אבות. כי מי עוד כרבן של תינוקות מומחה לכך, אמן נפלא, היודע לצייר את הגיהנם כמות שהיא, לכל פרטיה ודקדוקיה, עם כל שבעת מדורותיה, ואת מלאך־הדומה האיום והנורא עם כף־הקלע הגדולה אשר לו, שבה הוא קולע את הרשעים הנדונים מסוף העולם ועד סופו? אלפי כתות של שדים ורוחות רעות ומזיקים היה הרב רואה מסביב לתלמידיו, מפנים ומאחור, על כל מדרך כף־רגלם; ולא מסביב בלבד היה רואה אותם, אלא גם בהם בקרבם ובקמטי בגדיהם, ואפילו מתחת לצפרני אצבעותיהם. ומובטח היה לו, כי כל אחד מהם סופו יורש גיהנם, שהרי אם גם נמצא ביניהם נער אחד מצוין, הנזהר מן החטא, שוקד על למודו, מתפלל בכונה ומקיים את כל אשר יצוהו יצרו הטוב, — מי זה לידו יתקע, כי לא חטא במחשבה קלה, כי לא נפתה לבו אחרי יצר־הרע שלא מדעת? ואם לא במחשבה, ודאי שחטא בהלומו, בהרהורי־לילה...

סוף דבר: ראו רחמנים וניכר, כי אין מנוס ומפלט מפני השטן המקטרג, ואין לו לאדם שום תקנה בעולם הזה אלא המות. ואולם, על אפם ועל חמתם, לא הלך לבם בימים ההם אחרי המות כלל, והיו מתאוים דוקא להיות ודוקא להתהולל, והיו להוטים דוקא אחרי צחוק וקלות־ראש ודוקא אחרי אכילת ממתקים, והיו מתכוונים כל ימיהם דוקא לקצר בתפלה ודוקא להרהר בדברים אסורים... וכל זה היה מעשה־ידיו של יצר־הרע, שכמה שלוחים עמדו לו לארוב במסתרים לנפשות תמות ונקיות, לחטוף אותן ולמשכן ברשתו. ונפש תמה ונקיה, כיון שנפלה ברשתו של זה, שוב נעשתה כפופה ונכנעת לו, הולכת אחריו מאליה, כעגל זה לטבח, ועושה את כל חפצו. כי זה חלקו של יצר־הרע וזה מזלו, שהכל נשמעים לו יותר משנשמעים ליצר־הטוב. לא יועילו לאדם כל דברי מוסר ותוכחה. אדרבה, ככל אשר יוסיף יצר־הטוב לשקוד על תקנתם של בני־אדם, כן תגדל השפעתו של יצר־הרע עליהם. ואלמלא חושש הייתי להוציא פאראדוכס מפי, הייתי אומר, כי באין יצר־הטוב לנגדו לא היה יצר־הרע מוצא לעצמו שום עבודה בין החיים...

יג.

גְנֵבָה, מִשְׂחַק־קְלָפִים וּשְׁאָר עֲבֵרוֹת.

הילדים עוזרים לאמם ביום־השוק. — תרים בפני הפורעניות. — קלפים לכבוד חנוכה. — בריל בן־האלמנה מתנכם לגנבה. — סוף גנב לתרבות רעה.

עם בניו הקטנים של נחום בן־זאב התנהג יצר־הרע במדת הדין והאכזריות והיה כורה בור לרגלם על כל פסיעה ופסיעה. המעט לו, למנוול זה, שהיה מדיחם בחלקת־לשונו ומסיתם לזלזל בתפלתם ולקצר אותה לשליש ולרביע, ולבוא אחר־כך ולשקר לפני אמם־זקנתם ולספר לה, כי מוסיפים הם על תפלתם כמה וכמה פרקי תהלים בכל יום, — המעט לו כל זה, הנה גם הכשילם בענינים אחרים, שאינם מהוגנים ביותר, כגון: גנבה, לקקנות, משחק־קלפים ושאר עבירות, שאינן נותנות כבוד לעושיהן. ממילא מובן, כי כל אלה לא באו בבת־אחת, אלא בהדרגה, בזו אחר זו, בכתוב: עבירה גוררת עבירה. וכך היה מעשה:

כבר אמרתי למעלה, כי יהודי העיר וורונקה עיקר פרנסתם בא להם מימי־השוק הגדולים, ימי מקח וממכר לבני־הכפרים, הבאים מן הסביבה אל העיר לקנות את צרכיהם. „ימי־השוק לצבעונין" — כך קראו לימים האלה על־שם מיני הארג וכלי־הצבעונין, שהיו חנונים מישראל מוכרים להאכרים ולנשיהם ובניהם. בימי־השוק האלה היו היהודים עוסקים בפרקמטיה, נושאים ונותנים, הומים וסוערים ומתרגשים לשם פדיון פרוטה, והגויים עושים את שלהם — שולחים ידם בגנבה. ביחוד נתמהו לאותו דבר נשי הגויים; הללו — שום אדם לא היה יכול לעמוד בפניהן ולהשמר מהן! דומה, זה עתה תפסת את האחת בכף והצלת מתוך שרוולה מטפחת גנובה או המניך אדום, העיפות עיניך רגע — והנה משכה השניה ולקחה מאחריך נר של חלב, או חרוב אחד. אם כן, מה תקנתן? — פשפשה חיה־אסתר, אשת נחום בן־זאב, ומצאה עצה: העמידה את ילדיה בחנות, כעין תרים בפני הפורעניות, שיהיו אורבים להקונים בני־הכפרים ומשגיחים עליהם בשבע עינים, לבל יגנבו. ואמנם עמדו הקטנים על משמרתם באמונה והשגיחו השגחה מעולה בשבע עינים: מלבד שהיו ממלאים את כיסיהם באין רואים מכל הבא לידם — חרובים ואגוזים וצמוקי־שזיפים וגרוגרות וצמחי־טאבאק, עוד היו מכוונים שעה יפה, עת שנפנתה אמם אל הקונים לדבר אתם, והיו פושטים על הארגז הירוק, מקום שדמי הפדיון שמורים שם, שולחים ידיהם לתוכו, חוטפים ומעלימים בתוך הכיס שתים ושליש אגורות, אגורות־נחושת קשות, והולכים אחר־כך לבית רבם ומבזבזים שם את ממונם הגנוב למיני מתיקה, ללביבות ותופינים, לשומשמניות וצפיחיות בדבש, לקיטניות מבושלות וזרעוני־דלעים, ובשעת־הכושר — גם למשחק הקלפים.

משחק הקלפים היה בימים ההם מין מחלה מתהלכת בכל בתי־הספר לילדי ישראל, מין מגפה, שפרצה בימי החנוכה ולא פסקה כל ימות החורף. קבלה היא בידינו מימים קדמונים, כי בחנוכה מצוה על כל אדם מישראל לשחק. הכל משחקים בחנוכה, ואפילו קטנים, ואפילו תינוקות של בית רבן — הללו בכרכר, והללו

בקלפים. וזאת לדעת לכל קורא, כי כל מקום שנאמר כא
„קלפים" -- אין כונתני, חלילה, לקלפים ממש, שיצא
מתחת מכבש הדפוס; מדברים אנו פה בקלפים יהודיים
העשויים בידי אדם, באלו שקוראים במקומותינו „קלפי־
למד־אלף". ואף־על־פי־כן אין זה פוחת מערכם ולא כלום
אין בין קלפים נדפסים ובין קלפים עשויים אלא שנו
הדמות בלבד. הצד השוה שבהם, שאלו ואלו לא בא
לעולם אלא כדי לעורר את יצר־הרע ואת תאות־הממון
כיון שהגיעו ימי החנוכה, ניתנה רשות ליצר־הרע של קלפים
לשפוך את ממשלתו על התינוקות ולהכניעם לרצונו. ול
על התינוקות בלבד שפך את ממשלתו, אלא גם על רבם:
אף הוא השתתף עם תלמידיו במשחק הקלפים, ולא עוד
אלא שכל ישעו וחפצו היה לנצח את הקטנים במשח
ולזכות בכל כספם, מעות של חנוכה, שקבלו מאת הוריהם
וקרוביהם. וכלום יש לך עונג גדול מזה, שאתה משח
בקלפים עם רבך ומפסיד את ממונך בשבילו? הרי לעונ
ולכבוד ולשמחה גם יחד יחשב לך הדבר הזה! בכל אופן
מוטב לך שתפסיד ממונך בשביל רבך משתספוג מלקות
מידיו — בזה יודה כל אדם, שבינה יתירה ניתנה לו...

ואולם, כנגד זה, כיון שעברו ימי החנוכה, מיד פסק
עונג יום־טוב ונגזרה גזירת אסור על הקלפים. גזירה יצא
מפי הרב על תלמידיו, לבל יראה ובל ימצא מין זה ש
קלפים בכל גבולותיהם! והנער, אשר לא ישמע אל דבר
הגזירה וירהיב עוז בנפשו לגעת בקלפים, או לדבר בהם
או לו גם להרהר בהם בלבד — אחת דתו לעלות על הספס
ולספוג מלקות...

אין זאת, כי הרב בעצמו היה עבריין בילדותו והי
שטוף בתאות הקלפים גם מחוץ לימי החנוכה. שאלמל
כן, איך היה יכול להעלות על דעתו רעיון משונה אש
כזה?... אם כה ואם כה — ותלמידיו שמעו אל רו
הגזירה והוסיפו לשחק בקלפים כל ימות החורף ביתר שא
וביתר עז. אלמלא חושש הייתי לגלות סוד מן החדר
הייתי אומר, כי עצם המשחק בכל עוזו וחומו התחיל ר
אחרי החנוכה. התלמידים שחקו והפסידו במשחקם א
כל אשר הביאו אתם מבית אביהם — את כל דמי פת־
השחרית ופת־הצהרים, אשר נתנו להם אמותיהם, וא
כל פרוטה של כסף, אשר נשמרה להם בכיסם. וכאש
אפס הכסף ותאות־המשחק עוד לא נמלאה, בקשו ומצא
להם דרכים אחרות ומוצא אחר לכסף: זה פשפש וחט
בקופת־הצדקה של רב מאיר בעל־הנס בנבעול של קש משו
בדונג, ולא נתקררה דעתו עד שהוציא מתוכה והעלה אחת־
אחת את פרוטות־הצדקה, אשר זרקה לשם אמו בכל ער
שבת עם חשכה, קודם הדלקת הנרות; וזה נתגלגלה ל
זכות על־ידי שליחות, אשר שלחוהו הוריו לשוק לקנות א
צרכי הבית, והעלים פרוטות אחדות לצרכי עצמו. והיו ג
אלה, אשר ריוח והצלה עמדו להם ממקום אחר: בחשכת
הלילה, עת הכל ישנים, היו מתגנבים ובאים עד חריטו ש
אביהם, או עד כיסה של אמם, מפשפשים ובודקים בלא
וחופנים מטבעות־נחושת מלוא־חפניהם, ככל אשר ישלח
להם אלהים. וכל זה נעשה מתוך אימה רבה וחלחלת־
מתנים ופחדים גדולים ומסירות־נפש נוראה, וכל הכסף
הגנוב הלך ואבד בענין רע — במשחק קלפי־למד־אלף!

אמת, תורה זו לא מעצמם למדו, אלא מפי מלמדים ומחנכים להועיל, מפי פדגוגים אמנים, ששקדו על תקנתם והדריכו אותם באורח־מישור זה בחכמה ובתבונה רבה. הפדגוגים האלה חבריהם הגדולים היו, היושבים בבית רבם בכתה העליונה. מהם הצטיינו ביותר ועלו בחריצותם שני בחורי־חמד, והם: אליהו בן קיילה, חתן הסמוך לחופתו, והוא צהוב כולו ושעון־כסף בכים אפודתו; והשני לו בריל בן האלמנה, הוא בריל בעל השפתים העבות ובעל השנים החזקות, שהיו מגרמות ברזל בכחן. בריל זה חתימת זקן כבר צמחה לו בימים ההם, וכל זאת באה לו בעטין של הסיגארות, שהיה מעשן לתיאבון. כך העיד בריל על עצמו. „וסימן לדבר — כך היה מוכיח לחבריו — נסו־נא גם אתם לעשן סיגארות, וראיתם, אם לא על פניכם יצמחו זקנים גדולים ועבותים!“... וכדי לחזק את האמונה הזאת בלב חבריו, התחיל לחנכם גם במצוה זו, מצות עשון סיגארות. ולא זו בלבד, אלא קבל על עצמו להראותם גם את הדרך, אשר בה ימצאו את החומר לצרכי עשון, כלומר: למד אותם לגנוב שרשי־טאבאק איש מאביו ואיש מדודו. ממילא מובן, כי את שכר־למודו קבל בריל בשלמות לא בכסף, אלא בשיה־כסף: בשרשי־הטאבאק הגנובים עצמם ובנייר של פאפירוסה.

ושיטה קבועה היתה לו לבריל וכללים קבועים, שעל־פיהם נהג את ממשלתו בין חבריו: הנער, אשר נשמע לפקודתו והביא לו מבית אביו שרשי־טאבאק ונייר של פאפירוסה, נער טוב היה וחבר טוב; והנער הירא ורך־הלבב, אשר לא רצה או לא יכול לשלוח את ידו בגנבה — לזה קרא בריל „שה חרדה וסמרטוט לח“ והוציא אותו מכלל חבריו, וכשעמדה לו זכותו לאותו נער, העניק לו בריל נוספות לשמו גם מכות־לחי יפות ונאמנות. וכל זה נעשה בחשאי ובהסתר־דבר. להתאונן על בריל ולספר את פרשת מעשיו לפני הגדולים — אי־אפשר היה מכל מקום, לפי שכל הפוסל בחברו פוסל בעצמו. ולפיכך לא ראו התלמידים דרך אחרת לפניהם, בלתי־אם ללכת אחרי חברם הגדול ולעשות את כל פקודותיו, וכך הלכו ושקעו אתו מיום ליום במעמקי תהומות. ומי יודע, מה הגיע לעלובי־נפש אלו, אלמלא נכשל בריל במעשה שאינו מהוגן, אשר חבריו הצעירים, התמימים והזכים מפשע, לא הבינוהו אז עדיין כל צרכו. ומעשה שהיה כך היה: פעם אחת, ביום הששי בשבת, תפסוהו לבחור זה, כשהוא עומד מאחורי בית־המרחץ, מחטט בזגוגיות חלונו ומציץ בעין אחת אל הנשים, הרוחצות שם...

הוי־הוי, מה גדול היה הרעש בעירה ביום ההוא! אמו האלמנה נפלה מתעלפת, ואת הבחור עצמו גרשו מבית רבו ולא הניחוהו להכנס לבית־המדרש. ועל חבריו הנערים צוו במפגיע, לבל ירהיבו עוז בנפשם להפגש ולדבר מטוב ועד רע עם „מומר להכעים“ זה. כך קראו לו לאחר אותו מעשה. וכדי להצדיק על עצמו שם־גנאי זה, עמד בריל בן־האלמנה כעבור שנים, לאחר שמתה אמו האלמנה, והמיר את דתו ונעלם מן העיר, ועקבותיו לא נודעו.

אַבּוּ־גוּנְדִי

(מיַלדי הארץ)

מאת

חמדה בן־יהודה.

שיך אבו־גונדי ידוע בארץ־ישראל בקרב היהודים, וגם בין הערביים. עודנו צעיר לימים, טרם מלאו לו שלשים שנה, אך גדול שמו, כשם אחד הישישים. תמיד רואים אותו בא מחיפה דרך ירושלים ונוסע חברונה לעשות שלום בין שני ערביים, אשר יריבו בשביל גבולות אדמתם; או יורד ליריחו, כדי להשלים בין הבידוי מרורך, אשר עשק את הרובין על שפת הירדן בעת מכירת החטים. ובכל פעם עולה בידיו להקים את השלום, כי דבריו נשמעים. ויש אומרים, כי בעיניו אש נסתרה, ודי לו להביט פעם אחת על האיש, אשר הוא רוצה להכניע — והשיג את חפצו.

שיך אבו־גונדי גבה־הקומה, רזה. עיניו שחורות, בוערות, תלתליו שחורים, פניו וידיו וחזהו, המגולה תמיד, שזופי־שמש. שניו לבנות כמרגליות יקרות. חזק הוא כברזל, ותנועותיו קלות וזריזות. דבורו מתוק ומלא בינה. הערביים אומרים עליו, כי הוא יודע כל רז, רואה ואינו נראה, וכי הוא הישר בבני־אדם. טוב־לב הוא ועוזר לכל אדם ואינו עני. נחלה נאה נפלה לו בירושה מאבותיו, ובכל אשר שלח ידיו הצליח. מלבד המנחה, השלוחה אליו מארבע קצות המולדת, יש לו הסוסה היותר מיוחסת בארץ, והוא רוכב מומחה מאין כמוהו במדינה.

שיך אבו־גונדי זה יהודי הוא; וזה אשר ספרו לי עליו מימי ילדותו הראשונים ועד היום הזה.

אביחיל שמו, והוא נולד שלש פעמים. באר אבאר לכם, איך היה הדבר. במושבה אחת ביהודה — את שמה לא אזכור — היה אכר ישר וגבור־חיל, גדעון שמו, ואשתו צפורה היפה והצנועה. ויולד להם בן, ויקראו שמו אביחיל. הבן הזה מיום הולדו היה לשעשועים לאביו ולאמו. יפה־תואר היה הילד, נבון ומלא חיים. אבל „אלהים אוהב את היפים“ — אומרות הזקנות, וטרם החליפו האילנות את הדר לבושם — ואביחיל מת. בכתה צפורה בבכי־תמרורים, אך גדעון נחמה, באמרו: „ה׳ נתן וה׳ לקח — יהי שם ה׳ מבורך“.

כעבור שנה אחת נולד להם בן שני, ויקראו שמו כשם המת, וימלא ביתם גם בפעם הזאת שמחה וששון. אך טרם שקעו השמרים תחת העסים החדש — ואביחיל איננו. בכתה אמו המסכנה, בכה גם אביו ומאנו להתנחם, עד אשר נולד להם כעבור שנה בן שלישי, ויקראו גם את שמו כשם אחיו שקדמוהו. והיה אביחיל זה, שנולד בפעם השלישית, בן־קיימא.

אביו של אביחיל ידע היטב את חיי עם הארץ, ויספרם ויתארם לבנו בכל כח דמיונו. נתחבבו החיים האלה על הילד, ובפרט עשו עליו רושם דברי אביו, אשר פעם אחת, בהחליקו בידו על תלתליו, אמר:

— כשתגדל, בני, תהיה לשיך גדול על כל הערביים מסביב ותשפוט ביניהם ובין אחיך משפט־צדק.

והיה, כשבא אביחיל בחברת בני־גילו, אם יהודים או ערביים, רצה להיות דוקא העומד בראשם, מנהיגם ומדריכם וישופט משפטם. ואם לא רצה ילד פלוני־אלמוני להשמע לפקודתו, ידע אביחיל להטיל עליו ענשים קשים.

פעם הלך אביחיל בחברת ערבי קטן חברו לרחוץ בים, ואחרי השתעשעם בהגלים המסתערים אל החוף, התגלגלו שניהם על החול. אז החל אביחיל להתפאר באזני חברו ולספר לפניו את פרשת גדלו ותפארתו בימים הבאים, כי יהיה שיך לכל הערביים השכנים. ויתקומם הערבי הקטן ויאמר, כי לעולם לא יהיה כדבר הזה, והוא הוא אשר יעציר בידו ולא יתן את הערביים למנותו שיך עליהם.

ויחר מאד לאביחיל על עזות פני חברו, ויקם מלוא־קומתו. עיניו הירוקות [illegible] נדמה כמיצר נחושת אדומה. ויאמר:

— הידעת מי אני?

— יהודי, — השיב הערבי.

— ומה שמי?

— אביחיל, — השיב המתקומם, ועודנו מתגלגל בחול.

— לאמר: אבו־גינדי*.

— אביחיל או אבו־גונדי — אחת היא, ואולם שיך לא תהיה לעולם!

מה אמרת? — שאל אביחיל בזעם.

הערבי הקטן הבין, כי רעה נגד פניו, באשר הכעים את אבו־גינדי, ולכן לא מצא טוב לגופו משתיקה.

— מה דברת? — שאל שוב אביחיל.

חברו שתק.

אז הביט בו אביחיל בעיניו הבוערות ודבר אליו קשות:

— חפור לך קבר.

הערבי הקטן קם כרגע והחל לחפור בחול מבלי דבר דבר, וכאשר עמיקה החפירה עד חצי קומת ילד, אמר לו אביחיל:

— רד אל תיכה.

הילד ירד וישב בתוך החפירה, רגליו מקופלות תחתיו וידיו טמונות מתחת לרגליו, ובעיניו אש השנאה. אז החל אביחיל בחריצות לשפוך חול מסביב להילד, עד אשר כסה את כל גופו והגיע לחזהו. הערבי הקטן לא הוציא הגה מפיו, וגם אביחיל עשה את מלאכתו בלי אומר ודברים. כשהגיעה ערמת החול עד לצוארו של הערבי, שאלהו אביחיל:

— ובכן, מה אמרת קודם?

— אזני לא שמעו את אשר מללו שפתי. — ענהו חברו מן הקבר ושפתיו נתעקמו. — שיך תהיה עלינו!

ואביחיל ענה ואמר:

— זכור איפוא, וידעת לפני מי אתה עומד. ועתה קום ולך מזה.

בעמל רב עלה בידי הילד לצאת מתחת ערמת החול ולברוח מפני מנצחו.

* השם אביחיל בערבית.

אביחיל שב אל ביתו נבוך ונרגז. על שאלת אביו, איפה היה ומדוע אחר לבוא — לא השיב דבר. באוכל, אשר נתנה לפניו אמו, לא נגע. מבט עיניו הבוערות היה שלוח למרחקים.

וישב יצא לאביחיל בין השכנים, כי הוא ילד נרגז־העצבים, ואף־על־פי־כן אהבוהו כל מיודעיו. כשהגיע זמנו ללמוד, הביאו אביו לבית־הספר וימסרהו להמורה ויאמר לו:

— ילד קשה־עורף אך פקח אני מוסר לידיך. עשה בו כטוב וכישר בעיניך.

המורה הכין את עצמו למלחמה בתלמידו זה. אך מה גדול היה תמהונו, כשראה באביחיל תלמיד מקשיב ושוקד על למודיו ואינו גורם לו כל צער. ורק בעת ההפסקות, כששחקו כל הילדים בחצר, היה מגיע לאזני המורה קול הצעקות והקטטות שבין אביחיל והבריו. המריבות פרצו ביניהם בכל פעם, כאשר החל אביחיל להתפאר באזני הבריו, כי לכשיגדל ילך לחיות בין הערביים ויהיה לשיך עליהם, ואז יתמו גנבים מן הארץ ויכלו השודדים על אם הדרך. הילדים לעגו לו ואמרו, כי היה יהיה גם הוא כאחד הדרכים הערביים, המתנפלים על עוברים ושבים בחשכת־ליל.

המורה לא התערב בחייהם של התלמידים מחוץ לכתלי בית־הספר, והסכסוכים נגמרו במכות ומהלומות. יש שהכביד אביחיל את ידו על חבריו, ויש שהכו חבריו אותו מכות אכזריות. וישב אביחיל הביתה מוכה ופצוע ומכוסה כתמים כחולים מכף רגלו ועד ראשו. אך מעולם לא התאונן אביחיל ולא בכה, וגם הוריו לא כהו בו.

כשגדל והיה לנער, לקחהו אביו בלכתו למסעיו בארץ, ותמיד לנו שניהם בכפרים ערביים. וילמד אביחיל את כל דרכי חייהם של עם הארץ וידבר בלשונם כאחד מהם. וכשמת אביו, היה הבן הצעיר והיחיד לראש המשפחה, ויהי כאביו המנוח למתווך ומפשר בין אחיו היהודים ובין השכנים הערביים, ויקראו לו הערביים „שיך איל יהוד“ או „שיך אבו־גונדי“, כי היה חביב עליהם השם המוזר.

ובראות הערביים, כי ברכה באיש הצעיר וכי יודע הוא להשלים ביניהם ובין היהודים בכל סכסוך ובכל ריב־דברים, ויבואו לשאל בעצתו גם בחייהם הפנימיים. וכך יצא שם־תהלתו מכפר לכפר ומחבל לחבל, מיהודה לשומרון והגליל העליון, עד לעבר הירדן, צפונה ונגבה, מזרחה וימה.

וכאשר התלקחה אש המלחמה גם בארצנו, ראינו את אבו־גונדי בהכפרים הערביים רוכב על סוסתו ומברך את הבחורים האמיצים, ההולכים למלא חובתם להמולדת, והזקנים משתחוים לפניו ומנשקים קצה עביאתו*.

* מעיל ערבי.

בַּגּוֹלָה

מאת

ד"ר ב. מוסינזון.

...קול תרועה ורעש־מלחמה. עולם מלא הולך ונהרב, תרבות עשירה בת מאות שנים הולכת ונרמסת ברגלים. דומה, כאילו בא השטן והטיל את ארסו לתוך מחות בני־האדם ושסה אותם איש ברעהו, והוא בעצמו עומד מן הצד ומביט בצחוק־זדון ובשמחה־לאיד לראות, איך הם, מוכי־עורון, הורסים ברגעים את אשר יצרו ובנו במשך דורות.

ומתוך ההרס הכללי הזה בוקעת ועולה אנקה דרישית, אנקת קבוצה קטנה של בונים, המגינים בגופם על מחמד נפשם, העומדים צפופים ורועדים על הפרח הרך, שעלה וישגשג לעיניהם, הפרח, אשר בזעת־אפיהם, בדם־לבבם ובליטד־עצמותיהם טפחיהו ורבידו.

בני עם־עולם הם, ששבו לארץ־אבות, לקומם נשמות ולהחיות את תרבותם העתיקה.

הרחק משאון אירופה והמיתה, על חוף ים־התכלת, תחת כפת השמים העמוקה והבהירה, בין הרי ארץ־אבות ועמקיה בקשו אלה את דרך עמם כולו ואת מנוחת נפשם הם.

הקנאה והשנאה, המעוררות עיני בני האדם וקוראות אותם לדם, להרס ולכליון—מוזרות הן לרוחם. והם עומדים משתאים: ההריסה והאבדון למה הם באים, אם אפשר ונחוץ — כל־כך נחוץ — לבנות, לבנות וליצור?...

אולם הסערה הגיעה גם עדיהם. גלי הדם ומשבריו ירקו את קצפם האדמדם גם על יציר־כפם — על הישוב החדש ומוסדיו — ויסכנוהו. ומרחוק רמזה הגלות לותר, לעזוב את העמדות הכבושות, לבקש מפלט, ויהי גם לזמן, עד יעבור זעם. ומיצרים קרובה כל־כך, ואניות ניתנות חנם, ושם סיר המרק — אם לא סיר הבשר — בטוח... הגלות רמזה, קראה — אבל הם נשארו. קרבו איש אל רעהו, נלחצו איש אל רעהו, בגופם סוככו על יציר־כפם, — ורק אנקה פרצה מעומק לבם.

לא קול ענות חלושה האנקה הזאת. לא הושטת־יד לבקש עזרה. קול זעקת־שבר היא על היקר והקדוש, העומד בסכנה, קריאה לעם על חלום עתידו, העומד להנתק. לו, לעם כולו, הם מוסרים את מלמול התחיה, שנקרו מצור ארץ העבר הגדול שלו. לו הם מוסרים את חזון־לבם ומאויי־רוחם, יחד עם חייהם, עתיד בניהם וכל ישותם—ומחכים...

ואני בתוך הגולה. ומאזין ומקשיב אָנֹכִי להד, אשר יענה לאנקת הישוב מלבות בני הגולה. ורואה אָנֹכי לפעמים כעין התעוררות מיוחדה מכה גלים בתוך הקהל למשמע השם „ארץ־ישראל" — התעוררות לזכרונות קדומים, לתקוות של אלפי שנה, ואולי גם לחלום־נוער... מתרומם החזה, והלב דופק בחזקה, והדמעה נוצצת בעין. כאילו מתעורר השב, הנם את שנת־הגלות, האסיר מנענע כבליו, השרירים נמתחים, הכבלים מצלצלים... מצלצלים — אבל אינם נקרעים!

רק עד כדי נדבה הגונה מתרומם העם. נדבה בחשבון: מה שנתן אתמול, מה שיתן מחר, מה שנתן לכאן, מה שיזכרה ליתן לשם...

אבל לידי הבאת קרבן, לידי מצב־רוח, שמגביה את האדם מעל לעולמו וחשבונותיו הפעוטים, מרומם את הרוח ומעשיר את הנפש ומכשיר את האדם ליהנות — ויהי גם לרגע — מ ז י ו ה ע ו ל ם ה ב א ב ע ו ל ם ה ז ה — לא, לידי הבאת קרבן עוד לא הגיע העם, עוד לא נכשר הדור.

והם — החולמים שם — לקרבן הם מצפים. לקרבן, אשר יציל את הישוב שם, ויטהר את הלבבות פה; אשר יקרב את העם אל גאולתו ואל פדות נ פ ש ו בפעם אחת, מעין „קנין עולם בשעה אחת".

ואני בתוך הגולה. ובמחי עולה זכרון מלחמה אחרת, מלחמה, שהתחוללה שם, בארץ העבר והעתיד, מלחמה בלי שקשוק חרבות וצלצול רמחים — „מלחמת השפות".

חברות יהודיות בחוץ־לארץ הורידו מטר־זהב על ראש הישוב, וטפות הזהב התלכדו והשתזרו והיו לכבלים — כבלי־רוח.

כל חברה באה ושפת ארץ־מושבה בידה ותרבותה — או יותר נכון — היפעה החיצונית של תרבותה — נגררת אחריה.

רך וצעיר היה הישוב, חלש ואין־אונים לדחות מפניו את החברות האלה, אותן ואת חסדיהן גם יחד. גם תמים ומאמין היה — וקוה לשנות הכל לפי רוחו. הישוב החדש בנה בתי־ספר שלו, פתח את השפה העברית, מתוך הרי הארץ ועמקיה, מתוך זוהר קרני שמשה והמית גלי הירדן השתדל להחיות את התרבות הלאומית העתיקה. ובאמצעים האלה אמר למשוך את „מיטיביו" אחריו.

והם גם הם הסבירו לו פנים בשעת הנאתם, והוא האמין, ובתמימיותו כיה הרבה, ועל פשעים רבים כסה באהבה. אבל הגיע הרגע הגדול, שפתרון הליכיו הנעלה קרב לבוא — חלום בית־ספר גבוה בארץ־ישראל. בית־ספר גבוה — מלת־קסם היתה זו לבני הישוב!

אמנם היו פקפוקים בדבר החברה, שרגלה את שמה על המוסד החדש, אבל טובי חולמי התחיה השתתפו בבנין, והאהד — אהוב הישוב ופרקליטו הנאמן — היה הרוח החיה בכל התנועה. חכינו ולבנו פחד ורחב.

אבל מה נורא היה הפתרון! גם פה שפה זרה, תרבות זרה, ועוד יותר מזו — הסתוללות בחלום התחיה: רק למודי הדת והתעמלות נתנו לעברית!

והבונים הנאמנים, בעלי־הרוח, אולצו ללכת, לעזוב את המערכה. נצחו מצוקים — בעלי הכסף — את האראלים — בעלי־הרוח.

אָז כשל כח הסבל — והמלחמה פרצה. לא רק מלחמת השפות היתה פה, לא רק מלחמה בעד מספר השעות ומספר הלמודים, שילמדו בעברית — לא. שני עולמות עמדו פה האחד מול השני. הם ואנחנו. „הם" באו בתור באי־כח ארצות מיישביתידם, להשתמש בבנים בארץ־אבות, כדי להשפיע תרבות עם אחד על העם השני; ו„אנחנו" באנו להחיות תרבית־אבות ירומה ואצילה בשביל בנים חפשים בארץ־החופש. „הם" העמידו כלל: בשביל „אחיהם ברת",

המסכנים והחלכאים, בארצות־הקדם אין דבר, אשר יחשב לרע להם. הכל טוב בשבילם. על הכל הם חייבים להודות; ו„אנחנו" אמרנו: בשביל הדור הראשון לגאולה אין דבר, אשר יחשב ל ט ו ב ולמספיק. את מבחר כחותינו, את לשד עצמותינו נתן להם — ויגדלו. „הם" אמרו: אנחנו נותנים את הכסף, ואל לכם להתערב ולחוות דעה במעשינו; ו„אנחנו" קראנו להם: קחו לכם את הרכוש ולכו, ובנפש בנינו אל תגעו!

והמלחמה פרצה.

כל הישוב השתתף במלחמה. המורים בשעוריהם, הפועלים במעדריהם חצבו את חשפה יחד עם רגבי־עפר מתוך אדמת־הקודש. גם האכרים המתונים זכרו את מלחמתם הם, שנלחמו להסיר מעליהם את כבלי־הזהב של האפיטרופסות — ונלוו גם הם אלינו.

וכאשר יצאה הקריאה: בתי־ספר שלנו בשביל בנינו! — נמיצאו האמיצעים לזה ראשית כל ב א ר ץ.

וזוכר אני אספה אחת בחדר־המורים של הגימנאסיה העברית „הרצליה" ביפו. באו מורי הגימנאסיה, מורי בית־הספר לבנות, אורחים אחרים מהקרובים אל עולם החנוך, וגם מורי ה„עזרה". ברור היה, כי האחרונים צריכים לעזוב את בתי־הספר של ה„עזרה", אבל שאלת „מה נאכל" — עמדה בכל תקפה והעיקה על לב כל הנאספים. „אנחנו נחלק אתם את פתנו!"—קרא אז אחד החברים,— וכאילו מעמסה כבדה הוסרה מעל הלב. נמצאה המלה הגואלת. עד חצי המשכורת נתנו אז רוב המורים מבתי־הספר השונים, אלה המורים, אשר גם במשכורתם השלמה רק בקושי הספיקו את מחית נפשות ביתם. אבל איש לא חקר ולא דרש. וגם מורי ה„עזרה" לא שאלו; על יסוד רעוע זה בנו, קבלו וקיימו.

ועל יסוד זה נבנו בתי־הספר החדשים. בעלי־הבתים בעיר, האכרים במושבות — כולם קבלו את הסיסמה: „אנחנו נחלק את פתנו אתם". הפועלים נדבו ימים של עבודה לטובת בתי־הספר החדשים, והתלמידים חלקו את מנת־פתם הדלה את חבריהם התלמידים בבתי־הספר החדשים.

אז עלה בפעם הראשונה המושג „קרבן לאומי" לפני. אז טעמתי בפעם הראשונה את טעמו של ב ן ע ם ח י, המוצא קורת־רוח ועונג נפשי עמוק גם בשעת־חירום.

באה אחר־כך עזרה מן החוץ. דוקא מאותן הארצות, השותתות דם עכשיו והנאנקות תחת נטל גלותן הכבדה. שמחנו על העזרה הזאת, שמחנו על ההד, שמצאה מלחמת־החופש שלנו בלבות טובי בני־הגולה; אבל פגומה היתה השמחה במדה רבה, כי על־ידי זה נעשה קרבננו מיותר, ואנחנו — הלא בלב שלם הקרבנוהו.

באה המלחמה הנוראה. נשתתקו החיים, אבל בתי־הספר שלנו פתוחים שם. חרפת־רעב, סכנת־חרב — הכל עף ומעופף עדיין מעל לראשיהם של המורים והתלמידים. אבל המית תינוקות של בית רבן נשמעת משם. קול החיים הוא סימן החיים.

— „כל עוד הפעמון מצלצל בחצר הגימנאסיה — הישוב עודנו קיים. יהי מה — וממקומנו לא נזוז!" — אמרה זו היתה נשמעת בכל בוקר בתל־אביב. ובירושלים הקשיבו לפעמונו של בית־הספר למורים שלנו.

עולה ההמיה הזאת מרחוק ומשתפכת באזני, ואני מקשיב לה ומשתקע בחלומות. המית מעיני הוא, המית מקורי — מקור מים חיים.

ואני בתוך הגולה.

שונות

יובלו הספרותי של הד"ר י. ל. קאצנלנסון.

ביום 18 נובמבר הבא תמלאנה שבעים שנה להסופר העברי הידוע י. ל. קאצנלנסון („בוקי בן יגלי"). קבוצת אנשים ממעריצי כשרונו של הסופר הזה החליטו להוציא לכבוד יובלו את כל כתביו המדעיים וזכרונותיו. הסופר הישיש עוסק כעת בסדור כתביו ובעריכתם.

* * *

חגיגת יובלו של ח. נ. ביאליק.

— מדיטרויט כותב אלינו מר מ. מיכלין: אגודת „השחר" ערכה ביום שבעה עשר להודש יוני נשף, שבו חגגו העברים בעיר את יובלו של המשורר ח. נ. ביאליק. מר רפאל בן־דוב נשא נאום בעברית, אחריו דברו הרבי א. מ. הירשמאן באנגלית ומר יוסף הגי — ביהודית.

* * *

פעולות „אגודת ישראל" על שדה־המלחמה.

ההסתדרות האורתודוכסית „אגודת ישראל" בגרמניה משתדלת עד כמה שידה מגעת להספיק את הצרכים הרוחניים של החיילים היהודים, הנמצאים על שדה הקרב. בין שאר הדברים שולחת היא להם מדי שבוע בשבוע חבילות של ספרות. „ספרות" זו רובה כוללת דרשות, הדשית בלדיות ודתיות, תורה־שבכתב יהודית, סדורי־תפלה ובדומה. בימים האחרונים התחילה ההסתדרות להוציא מפקידה לפקידה קובצים בשם „מכתבים מערכות המלחמה", הנערכים על־ידי רבנים ומטיפים מפורסמים. גם ביבליותיקאות מעופפות בשביל החיילים היהודים יסדה. הביבליותיקאות האלה עומדות בהשגחת רבנים, הנמצאים בשדה־המלחמה.

כמה חיילים יהודים בקשו מן האגודה הזאת להספיק להם טליות, תפלין וסדורי־תפלה. „אגודת ישראל" נענתה לבקשתם תיכף. כל חבר מחברי „אגודת ישראל", שמספרם על שדה הקרב מגיע לאלף ויותר, קבל תנ"ך וספרי־קודש אחרים. כל ארבעים הסניפים של „אגודת ישראל" מקדישים את כחם לעבודה הזאת.

הועד המרכזי של „אגודת ישראל" מודיע, כי שלשת הנשיאים של הסניפים במארבורג, האמבורג ופרייבורג נפלו חללים על שדה הקרב.

"New York's Model Preparatory School"

433—Of our Students entered College this Year—433

MANHATTAN SCHOOL

National Theatre Building (1, 2, 3, 4, 5, 7 & 8th Floors)
2nd Ave. and Houston St.
Seven Entire Floors of a Million Dollar Building

LVX SIT — MANHATTAN SCHOOL — ESTABLISHED 1902

בית־הספר מאנהאטאן

מפני עשרה טעמים צריך אדם ללמוד בבית־ספרנו, ואלו הם:

טעם א׳ — פרשת פעולותינו.

ארבע מאות ושלשים ושלשה מתלמידינו נכנסו לקוליג׳ים בשנה שעברה. בקאטאלוג שלנו אָנו מפרסמים את שמות התלמידים האלה ורושמים את כתבותיהם וגם את שמות הקו־ליג׳ים, שעברו לשם.

טעם ב׳ — נסיוננו.

בית־ספרנו נוסד בשנת 1902. במשך של חמש עשרה שנה היינו מכינים תלמידים לבחינות ה„ריג׳ינטס" ול„בחינות הכניסה לקוליג׳" (קאלעדזש ענטרענס עקזאַמיניישאָנס). אלפי תלמידים נכנסו לקוליג׳ים שונים בשל ההכנה הקודמת בבית־ספרנו. רצונך ללמוד — בוא אלינו; יכולים אָנו להתקין אותך על הצד היותר טוב.

טעם ג׳ — מעלות בניננו.

בית־ספרנו תופס שבע דיוטות שלמות בבית הנהדר של ה„נעשאָנאל טעאַטער" — בית, ששויו מיליון דולאר. כל דיוטת — עשרים וארבעה חלונות לה, הפונים או לצד האווי־ניו השניה או לצד רחוב הויסטון.

טעם ד׳ — המכשירים שלנו.

כל המכשירים שלנו הם מודרניים לכל פרטיהם. כל חדר־למוד מתוקן במשיבי־רוח חשמליים, המכוננים בתקרה, וכל אחת משבע הדיוטות מתוקנה על־ידי חברה „דופלעקס פיל־טער קאָ." באמצעים העשויים לסנן את המים, שאָנו שותים, ולצננם. דיוטה שלמה אחת משמשת אולם לאספות — אולם, המכיל בקרבו יותר מארבע מאות מקומות בשביל אספות התלמידים וחגיגותיהם. בלאבּוראטוריות שלנו יש די מכשירים בשביל ארבעים תלמידים, העובדים כולם בבת־אחת.

טעם ה׳ — חבורת המורים שלנו.

שמואל פרידוואלד, מורה המשמש יותר מעשרים שנה, ובבית־הספר „מאנהאטאן" הוא מלמד שלש עשרה שנה.

פרופ. עדווארד פ. מיק׳גלאן, מקודם פּרופיסור להיסטוריה ולספרות הדראמאטית ב„מאנהאטאן קוליג׳", מורה יותר מעשרים שנה.

ד"ר ערנאר א. בעדפארד, ראש הדיפארטמענט לביאולוגיה ב„סטייוויסענט האי סקול", מורה בעל־נסיון בהוראה במשך עשרים וחמש שנה.

פרופ. דזשאָרדזש מ. העיז, ראש הדיפארטמענט למאתי־מאתיקה ב„סיטי קוליג׳".

פרופ. ראָבערט דזש. דערמאָן, מורה המשמש יותר מעשרים וחמש שנה, חבר הפאקולטעט של „סיטי קוליג׳".

פרופ. דזש. ל. טיינען, חבר הפאקולטעט של „סיטי קו־ליג׳".

פרופ. א. ארביט־קאסטא, חבר הפאקולטעט של „סיטי קוליג׳".

פרופ. קורט ע. ריכטער, חבר הדיפארטמענט לשפת אשכנז ב„סיטי קוליג׳".

ד"ר וויקטאָר ע. לעווין, מורה לכימיה ב„קאָלאמביא יוניווערסיטי".

פרופ. עדווארד ר. מאלאני, מקודם בפאקולטעט לאנגלית ב„סיטי קוליג׳" וכעת ב„פארדהאם יוניווערסיטי".

פרופ. פרעדעריק דע פערנאַנדעז, חבר הפאקולטעט של „סט. פרענסיס סייוויער קאלעדזש", מורה המשמש יותר מעשרים שנה.

לעאָ פרידמאן, נשיא בית־הספר „מאנהאטאן" ובית־הספר „ראָאודס", מקודם מורה לפדגוגיה אצל ממשלת ארצות־הברית.

אברהם רובינשטיין, מנהל בית־הספר „מאנהאטאן" ובית־הספר „ראָאודס", מחבר הספר „גיאומטרית־המשור" והספר „שעורים באלגיברה".

כמו כן מלמדים בבית־ספרנו: דזשאָנעט רובינשטיין, אברהם מיללער, יהויכין ראוכער, ד"ר דזשאָזעף ציקאָרעללי, וויליאם דזש. קארני ואפרים בערלינער. כל אחד מהמורים האלה יש לו לכל הפחות נסיון בהוראה במשך עשר שנה, וכל אחד מומחה למקצוע שלו.

טעם ו׳ — אָנו פותחים מחלקות חדשות בכל חדש.

זהו אחד הצעדים היותר חשובים בהתקדמות בית־ספרנו, על־ידי המחלקות החדשות יכול כל תלמיד להתמיד בלמודיו ולראות ברכה בהם. התלמיד המפגר במחלקה שלו אינו מוכרח להניח את הענין, שהוא לומד, עד הזמן החדש, משום שיכול הוא להכנס למחלקה מאוחרת ולהתחיל את הענין מחדש; כל מחלקה חדשת מתחילה במקום שהמחלקה שקדמה לה עמדה לפני חודש.

טעם ז׳ — שכר הלמוד שלנו.

בעד ההכנה לששים מספרים (קאונטס) של ה„ריג׳ינטס" אָנו דורשים מאה דולאר. המחירים שלנו הם נמוכים, אעפ"י שאין אָנו אומרים, כי בית־ספרנו הוא הזול ביותר בנוגע לשכר־למוד. לעולם לא יהא אדם קופץ על „מציאות" בעניני חנוך ולמוד. חנוך זול בתחילתו עולה בדמים מרובים בסופו.

טעם ח׳ — שרותנו.

כל תלמיד מקבל שלשת כרטיסי־שעורים פרטיים לשבוע. כל כרטיס מזכה את התלמיד לשעור פרטי אחד, כדי שיוכל להתמיד בלמודיו ולא יפגר בהם.

טעם ט׳ — רוח בית־הספר.

במשך של חמש־עשרה שנה עמלנו ליצור בבית־ספרנו סביבה ואתמוספירה מיוחדות במינן. משתמשים בספרי־למוד משלנו ומוציאים לאור את החזרות היקרות והמועילות שאָנו נותנים לתלמידינו חנם. שבע שנות עבודה הושקעו בחבור הגיאמטריה של מר רובינשטיין — ספר שהובר לכתחילה לשם תלמידינו.

טעם י׳ — השם הטוב שקנינו.

את בית־ספרנו מכירים כל הקוליג׳ים בתור בית־ספר עליון. אָנו יכולים להזכיר, לדוגמה, את העובדה, כי כאשר החליט „הועד לכניסה לקוליג׳" (קאלעדזש ענטרענס באָארד) לפני זמן־מה לקבוע את הבחינות שלו מחוץ ל„קאלאמביא יוני־ווערסיטי", היה בית־ספרנו הראשון שבחרו בו. דוגמה אחרת: רבים מטובי הקוליג׳ים, כמו: „ברוקלין פאליטעכ־ניק אינסטיטוט", „סיראקיוז יוניווערסיטי" ועוד מכניסים תלמידים, המביאים בידם תעודה מבית־ספרנו, ושוב אין הם נזקקים לבחינות מיוחדות. פרופיסורים בהרבה אוניברסיטות מרוצים לקבל בכסאות הוראה בבית־ספרנו. בחבר מורינו נמצאים שמונה פרופיסורים מ„סיטי קוליג׳". חות דן את כל בית־ספר על־פי המורים שיש בו.

בבית־ספרנו נמצאות מחלקות לעברית בשביל התלמידים, הרוצים להבחן בלמוד זה אצל ה„ריג׳נטס".

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. JULY 14, 1916 NO. 20

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 3882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנת 1.50
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

ב ר כ ו ת

יצחק אלחנן אברבנאל — מרים לעווין

מ א ו ר ש י ם

„בני עם חי" — דוד ולפסון ציון קלוב

נויורק — תמוז א, תתמ"ו לגלות

מעומק לבנו אנו מברכים את חברנו ...עה, החבר יצחק אלחנן אברבנאל ...רושיו עם החברה מרים לעווין. ...מי יתן שירבו כמהו ושיזכה לראות ...מיו את עם ישראל שוכן בטח בארצו. ...לזכר האגודה נוטעת שבעה עצים ביער ...צל.
הועד הפועל של אגודת בני עם חי.

...מברך אני את הזוג החדש ידידי מר ...חק אלחנן אברבנאל, לארושיו עם ...חברה מרים לעווין שיבלו את כל ימי ...יהם באשר ובעשר על אדמת אבותינו. ...לזכר אני נוטע עץ אחד על שמם.
צבי ווינר יו"ר לבני עם חי

...ברכה הנובעת מעומק לבי הנני מברך ...ת חברי יצחק אלחנן אברבנאל לארושיו ...ם החברה מרים לעווין. יהיו חייכם חיי ...שר והצלחה ורצוני להתראות ולעבד ...ד על הרי ציון.
...חברך ישראל־צבי וויסוצקי סגן יו"ר ...ני עם חי.

...ברכת אושר והצלחה לחברי יצחק ...לחנן אברבנאל ליום בואו בברית ...ארוסים עם החברה, מרים לעווין. בנו ...ת ביתכם בארץ האבות. חברך לדעה
אברהם דוד מנדלסון.

...מברך אני את החבר יצחק אלחנן ...ברבנאל, לארושיו עם החברה מרים ...עווין, שיזכה לגאולה ולראות בנחמת ...יון.
פנחס לנדו

...מקרב הלב אני מברך בברכת מז"ט ...ת החבר יצחק אלחנן אברבנאל ליום ...ואו בברית הארוסים עם מרים לעווין.
נ. בוכמאן.

...ני מברך מעומק לבי את חברנו יצחק ...לחנן אברבנאל לכלולתו עם החברה ...רים לעווין. הלואי שינעם לו חייו ...עתה ועד עולם.
ל. זקס

אנו מברכות את החבר יצחק אלחנן אברבנאל לארשו לו את בת־גילו החברה מרים לעווין. התברך בעושר ובכל טוב ומאחלות לך כי תזכה להיות תושב בארץ העברים.
מרים לעווין — רחל סקולער
ושושנה לענסינגער
חברות מ„בני עם חי"

שפע ברכות לידידנו יו"ר בהועד לאסיפות־פומביות החבר יצחק אלחנן אברבנאל לבואו בברית הארוסים עם החברה מרים לעווין.
בנו את ביתכם על הרי יהודה היקרים.
חבריך בהועד לאסיפות־פומביות.
יחזקאל שטרק — והחבר י. קראסואר
לאות שמחה החבר שטרק נוטע עץ אחד על שם הזוג.

ברכה של אושר והצלחה הננו מברכים את חברנו וידידנו, יצחק אלחנן אברבנאל ליום הארשו עם החברה מרים לעווין. אור חדש יופיע על שמי חייכם.
ראובן בושמיץ וי. ו. גלדברג.

אני מברך את חברי מר יצחק אלחנן אברבנאל לכלולתו עם החברה מרים לעווין בהתגשמות שאיפותינו בארץ חמדת אבות.
א. שפיגיל יו"ר מהקרן־קימת של הציון קנסיל דנוירק רבתי

אנו מברכים בברכה חמה את חברנו, יצחק אלחנן אברבנאל ליום ארשו לו את העלמה מרים לעווין.
התברכו באשר ובכל טוב ותזכו לבנות את ביתכם בארץ תחיתנו.
מרים וויינרוב — ודוד ליפשיץ

מעומק לבי הנני מברך את חברי וידידי מר יצחק אלחנן אברבנאל לארוסיו עם בת גילו מרת מרים לעווין.
מי יתן והיו לברכה בישראל.
מ. גולדבלאט.

הנני מברך את חברי בדעה מר יצחק אלחנן אברבנאל לארוסיו עם העלמה מרת מרים לעווין.
מ. סלצר.

VOL. III NEW YORK, JULY 14, 1916 No. 20

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית | ניו־יורק, י"ג תמוז, תרע"ו | גליון עשרים

פרשת השבוע

מִן הַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל.

לא על־ידי התפתחות הדרגית, לא על־ידי עליה ממדרגה למדרגה ומן הקל אל הכבד גדלה ורחבה התנועה הציונית פה במדינה בשנתים ימים האחרונות. בשעת אחריות כבירה זכתה לקפיצת הדרך, והיא מקיפה כעת — ואנו יכולים להוציא משפט כזה מבלי להפריז על המדה, — את החלק היותר רענן, היותר חי והיותר ער שביהדות האמריקאית.

והעובדה הזאת נותנת מקום למתנגדי תנועת השחרור שלנו בכלל לטעות ולחשוב, כי מכיון שאין פה גדול וטפוח טבעי, אלא התפתחות בחפזון, הרי יש לפנינו תנועה התלויה בשעה, ציוניות שהזמן גרם לה. תעבור השעה — ותשוב התנועה לתחומה הצר, שהיתה מקופלת בו לפני המלחמה. זהו חשבונם המוטעה. ומפני זה מזלזלים הם בכבודה של הציוניות האמריקאית ומתיחסים אליה כאל תנועה עוברת. קופצים הם עליה ורוגזים עד לחריקת שנים מדי ראותם, שהיא באה בתביעות לשנות את אופן התיחסותנו העיקרית אל שאלת קיומנו הלאומי, ומדברים רתת עד שכחת הכרת עצמם בהרגישם, כי רוכשת היא לה נפשות חדשות ומתחילה להטביע את חותמה על מהלך חיינו, ורשומה נעשה ניכר יותר מיום ליום.

והחשבון מוטעה הוא, למרות העובדה, שדברנו עליה לעיל. אמת, הציוניות התפשטה פה במהירות נפלאה על־ידי דחיפה מבחוץ, אבל דחיפות כאלה לא הולידו מעולם יש מאין, וכשם שלא ראינו מעשה־נסים בדבר, כשבאה השאיפה הציונית לידי גלוי אחרי הפרעות בשנות השמונים למאה שעברה, כך אין להתפלא על החזיון הטבעי, שהתעוררה היהדות האמריקאית בשעת ההכרח ההיסטורי והרימה את הדגל הציוני. עלולות הן דחיפות כאלה רק להוציא אל הפועל דברים שהיו עד כה בכח, להעלות את הרגש הנרדם מן המדור התחתון של ההכרה הכהה ולתת לו מקום במדור העליון של דעתנו הצלולה. דחיפות כאלה משנות הן איפוא רק את דירתם של רגשותינו.

זאת צריכים לדעת אלה, המקדישים כעת מלחמת־חובה על התנועה הציונית. צריכים הם לחזור מטעותם ומהשקפתם המשובשת על התנועה הלאומית שלנו ולחדול ממלחמה, שלעולם לא תביא אותם לידי נצחון, ולחדול מדבר על דבר שלום ואחדות בשעה שהם למלחמה ופירוד. מי שמבקש שלום באמת, ימצאהו בהרעיון הלאומי, שאין כמוהו יפה לאחד ולאגד את חלקי העם, התועים איש לדרכו ואיש לעברו ללא שאיפה מרכזית. ומי שמוציא את עצמו מן הכלל, הריהו כופר בעיקר. ואין לו שום רשות להתמם ולדבר על־דבר השלום. אנשים כאלה אינם רודפי שלום, כי־אם רודפים את השלום.

אשרי ילדותנו.

אחד החזיונות המשמחים בחיי היהודים בארץ הזאת הוא התגלותו של הצעיר היהודי האמריקאי בתנועה הלאומית. גם בועידת הקונגרס וגם בועידה הציונית האחרונה בפילאדלפיה ניכר היה רשומו.

צעיר זה, שנחשב עד עכשיו לחידה סתומה בעיני הדואגים לעתידות העם העברי בארץ הזאת, אשר לא ידעו מה טיבו ופקפקו בעתיד יהדותו, וממילא גם בעתיד היהדות האמריקאית כולה, שהדור הצעיר הוא משענתה, — צעיר זה הולך ופותר לנו בעצמו את חידתו — חידת מהותו היהודית. את ראשית הפתרון אנו רואים עכשיו בההסתדרויות הלאומיות השונות של בני־נעורינו: „יהודה הצעיר“, „הסתדרות הסטודנטים הציוניים“, „מנורה“, „הדסה“ ועוד הסתדרויות כאלה, שחבריהן וחברותיהן רובם ככולם הם מבני הארץ הזאת, מילידיה וחניכיה.

ולא בחוגים הציוניים והלאומיים בלבד ניכר מקומו של הצעיר היהודי הלאומי, אלא גם בהסתדרויות ובמוסדות, שהשם „לאומיות“ או „ציוניות“ מטיל אימה ופחד על מנהיגיהן, — גם שם כבר נשמע קולו. אלא שבין הראשונים

הוא מושפע ומשפיע כאחד, ואילו בין האחרונים בא הוא על־פי־רוב להשפיע בלבד. ו„ועידת הרבנים הריפורמיים" האחרונה תוכיח. כמעט כל ה צ ע י ר י ם שברבני הועידה הזאת היו ציוניים או לאומיים, ורק בתוקף השפעתם נרחתה ברוב־דעות גדול הצעת אחדי ה„רביים", שהציע, כי הועד, אשר נבחר לבוא בדברים עם ועד־הקונ־גרס על־דבר הישראת שלום במחנה ישראל באמיריקה, ידרוש מהאחרון לוותר על הדרישות הלאומיות שבפרוגראמה שלו. סוד גלוי הוא, כי תלמידי הסמינאריום לרבנים בסינסינאטי, וכן גם תלמידי הסימינאריום התיאולוגי בניו־יורק, רובם ככולם הם ציוניים ולאומיים, אף־על־פי שהעומדים בראש שני בתי־החנוך האלה מתנגדים גמורים הם לציוניות וללאומיות, ומרוחם זה הם משתדלים לאצול על תלמידיהם.

על תגבורת הרעיון הלאומי והתעמקותו בקרב בני־הנעורים באמיריקה שמישה אות ימופת ועידת „יהודה הצעיר", שנקראה ביום א׳, 9 יולי בלונג־ברנטש. בועידה הזאת השתתפו 122 צירים, באי־כח 365 קלובים, המונים את מספר חבריהם לשבעת אלפים איש ומעלה. ההסתדרות הזאת טפלה בהפצת הרעיון הציוני והלאומי בדרכים, המתאימים ביותר לרוח גיל הצעירים האלה, שרובם הם מבני חמש־עשרה עד בני עשרים ואחת. ביחוד השתדלה ההסתדרות לחבב על חבריה את חגי ישראל ומועדיו על־ידי אספות רבות, ערוכות לתכלית זאת בכל עיר ועיר. באספות אלה היו הנואמים מבארים להנאספים את פרשת החגים וערכם. בניו־יורק עצמה היו משתתפים באספות כאלה יותר משלשים וחמשה אלף צעירים וצעירות בכל חג.

אולם מנהיגי „יהודה הצעיר" אינם מן המסתפקים במועט כזה. בועידתם האחרונה החליטו ליסד מחלקה להפצת הלשון העברית וספרותה בקרב בני־הנעורים האמ־ריקאים ולפתוח מחלקה עברית בירחון ההסתדרות, הנקרא בשמה „יהודה הצעיר". שאלת הלשון העברית וספרותה תפסו בועידתם זו מקום חשוב ביותר. ישיבה אחת נערכה כולה בלשון העברית. עובדות אלו מעידות על ערכה ה ה נ ו כ י הגדול של הציוניות לצעירי היהודים בארץ הזאת.

וביחוד גדול ערכו של חנוך צעירים כאלה בדרך זו, שמשלים הוא את פעולתו של בית־הספר העברי או תלמוד־התורה, שבהם מתחנכים הם בימי ילדותם. פותח פתח להם לסביבה עברית ומכינם לקראת החיים היהודיים בשעה ששכלם מפותח והכרתם הולכת ומבשילה. ההכרה הלאומית והרגש הלאומי, אם מכים הם שרשים במחו ובלבו של הצעיר בתקופת־חייו זאת, יש תקוה, כי ישאר עברי נאמן לעמו כל ימי חייו. ואם גדולה היא הברכה, שהתנועה הלאומית מכניסה לתוך הייהם היהודיים של בני־הנעורים האלה, גדולה ממנה תהיה הברכה, שהצעירים האלה עתידים להביא לה. זוהי השפעת־גומלים: התנועה הלאומית מקיימת לנו ב ק ר ב נ ו את הדור הצעיר, והדור הצעיר, המתחנך ברוחה, עתיד לקיים ולטפח את הרעיון הלאומי, להעמיקו ולהרחיבו ו ל ה ח י ו ת ו בכל רעננות עלומיו ובכל כחות־נפשו הצעירים, הפועמים בו.

רוב וּמִעוּט

מאת

ד"ר ש. מ. מלמד.

קצרי־הראות שבקרבנו עומדים ומקוננים: פור התפוררה היהדות האמריקאית לפרורים ולחלקים. כל חלק וחלק של הצבור היהודי הולך בדרכו, שהתוה לו, שלא להשגיח בדרישותיו של הכלל. הלאומיים אומרים: קונגרס על יסוד דימוקראטי; המתבוללים רוצים דוקא בקונפירינ־ציה של השתדלנים המושבעים; מנהלי האורדר „בני־ברית" אינם רוצים לא בקונגרס ולא בקונפירינציה; הסוציאליסטים אינם רוצים בשום דבר. וכל מגמתם היא

„יִזכּוֹר"

כי השאיפות הגדולות, שיש להן ערך היסטורי קבוע, — יעידהן נמנות תנועות החופש והשחרור — אינן מתגשמות ארא ראט־ראט, בפסיעות קטנות, קטנות ביותר לפי קוצר ימיו של בן־תמותה. אמת־המדה של ההיסטוריה שונה היא מזו, המתאימה למושגי בני־חלוף. מקרי דור שלם מספיקים רק פרק אחד לספרה, והדור בעצמו אינו משמש לה אלא חוליה אחת בשרשרת הארוכה של מאורעות ומעשים, הממלאים את חלל הנצח, שקוראים זמן. ודורות אחר דורות עוברים, ודורות אחר דורות נלחמים, עובדים ושואפים, זורעים ונוטעים, עד שגומרת ההיסטוריה תקופה שלמה, עד שהיא מוציאה מתחת ידה דבר מתוקן ומשוכלל. ואז בוא יבוא ה מ א ו ש ר, שמזלו גרם לו והוא נולד בשעה טובה ומוצלחת, ויקצור את תבואת השדה ויהנה מפירות האילן, אשר נטעו אלה שקדמוהו באהבה ובדאגה. ההיסטוריה שומרת על הכלים, היא מגינה על ירושת הדורות ומשלמת בעין טובה לבנים ולבני בנים בעד מעשיהם הטובים ועבודתם הפוריה של האבות.

אבל פה מתעוררת השאלה: מי משניהם מאושר יותר? מי משניהם מוצא קורת־רוח ביותר — האבות או הבנים? אם הזורעים, יוצרי התנועה ומהולליה, היודעים על־פי רוב בעצמם, שבחלקם נפל להיות אך הלוצים, לפנות את הדרך ולהכין אותה בשביל העתיד, או הקוצרים, שדרכם סלולה לפניהם, מסוקלת מאבני־נגף ופנויה מכל מעצור ומכשול? שאלה ישנה היא זאת: מתי מרגיש האמן את אשרו ביותר — בשעת יצירה, בשעה שהוא תקוף חבלי יצירה והוא מתחנן ושופך צקון־לחש, שירד רוח ממרום וישפיע על נפשו ותשרה השכינה במעשי־ידיו, או בשעה שהוא גומר את יצירתו והוא מסתכל בה ונהנה ומברך על המוגמר? המשורר הקדמוני אומר: „הלוך ילך ובכה נושא משך הזרע, בוא יבוא ברנה נושא אלומותיו", — ונראה, לכאורה, שמשורר תקופת התחיה העתיקה נותן את הבכורה לנושא האלומות על הזורע. ובכל זאת מי יודע, אם דמעת הזורע אינה ממלאה את הנפש חדות־יצירה שבמם אחד על שירת הקוצר

להזיק להתנועה הלאומית, — ובינתים המרכז היהודי הולך ונהרס.

פרוצס זה של התפוררות הולך ונמשך מעט שנסתמו פיות הדיפלומאטים באירופה וכלי־התותח לקחו מקומם. יחד עם המלחמה העולמית התלקחה מלחמה גם בעולמנו הקטן. „מלחמת־האזרחים" ביהדות האמריקאית נתנה לגבוריה משני הצדדים פארולות שונות: „ציוניים עליך, ישראל", „מתבוללים עליך, יהודה", „ממשלת־עם", „ממשלה של תקיפים", „פוליטיקה עממית", „ביורוקראטיה של שתדלנים" וכיוצא באלו פארולות יפות. והפארולות האלו גורמות רק להביא אנדרולמוסיה במחותיהם של יהודי אמריקה ומוסיפות ערבוב על אנדרולמוסיה. ובין כה וכה והיהדות האמריקאית, שעיני אחינו האמללים באירופה תלויות אליה, הולכת ונחרבת. תחת לעשות מעשים גדולים אין יהודי אמריקה עושים כלום. אינם קוראים לא לקונגרס ולא לקונפירינציה — אלא מתקוטטים ומדיינים ומנצחים זה את זה בריב־שפתים והועל לא יועילו.

כך מקוננים קצרי־הראות שבנו, שאינם מרחיקים לראות מחוץ לשטח של ארבע אמותיהם.

ואולם האם באמת התפוררה היהדות האמריקאית? האם באמת הולכת היא ונחרבת על־ידי „מלחמת־אזרחים"? והאם באמת עומדות בקרבנו שתי מ פ ל ג ו ת ונלחמות זו בזו? כדי להשיב תשובה ברורה על השאלות האלה, עלינו להתבונן קודם בהנלחמים עצמם, לראות מי הם ומה הוא עצם המחלוקת, המעמידה אותם זה לעומת זה?

היהדות האמריקאית בצורתה הנוכחית מורכבת משני קבוצים שונים: מזה של המערביים, שבאו הנה במחצית הראשונה של שנות המאה התשע־עשרה, ומזה של יהודי־המזרח, שנדדו לאמריקה במשך שלשים השנים האחרונות. הקבוץ המערבי קטן הוא לערך ומספר נפשותיו אינו עולה לרבע מיליון נפש. וכנגדו הקבוץ המזרחי, מצד כמותו, הוא הוא אותה היהדות האמריקאית, שבשמה מדברים גם

אלו וגם אלו. ובכן, מצד אחד עומד קבוץ קטן של רבע מיליון נפש, ומצד שני קבוץ גדול של שלשה מיליונים נפש. כל זמן שרוב מנינה ורוב בנינה של היהדות האמריקאית התפרנס מן הקבוץ המערבי, היתה יהדות אמריקאית אחת, כי יהודי המערב הביאו אתם ממקומות־מולדתם אשר באירופה את מנהגיהם והשקפותיהם על החיים ועל היהדות, והשתדלו להמשיך פה את המסורה היהודית לפי טעמם המערבי — בנו „היכלות" לתפלה, יסדו בתי־חסד, עסקו מעט ב„גבאיות" — כלומר: חיו חיי „ישראליב", ואין פרץ ואין צוחה ואין יושב בימין ה„אופוזיציה" במחנותיהם. אבל הנה החלו פתאום לנוד לאמריקה מאות אלפים מיהודי־המזרח, שהביאו עמהם את מסורתם, מסורת היהדות הצרופה, ובמשך עשרים שנה עלו במספרם על אחיהם המערביים. המזרחיים באו הנה כנודדים עניים, בעירום ובחוסר־כל. והמערביים, שכבר הספיקו להגיע לגדולה והיו רגילים להיות שליטים בכל ענין צבורי, ניתנה להם היכולת להמשיך את שלטונם אפילו אחרי שהיו למיעוט. אמת, אפילו בימי ענים ולחצם לא שמחו הנודדים המזרחיים ביותר על השלטון הזר הזה, אבל בעת הראשונה לא היתה להם תקנה אחרת אלא לקבל את התורה ואת המצוה מ„מעלה־העיר". ואולם במשך זמן קצר הצליחו המזרחיים לבצר את מצבם הכלכלי, הפוליטי, החברתי והשכלי והיו לחלק אורגאני של המדינה, ובתקופה זו נתעוררה התנועה הלאומית ביהדות האמריקאית. התנועה הלאומית הועילה לפקוח את עיני אחינו המזרחיים בארץ הזאת על הלחץ המוסרי, ששלטון המיעוט המערבי לוחץ אותם ושואף להשפיע עליהם ועל בניהם את השקפותיו „הישראליות" שהיא ברצונם. והנה באה גם המלחמה העולמית, מלחמת הלאומים, והעמידה את האומה היהודית לפני שאלות חדשות: היהדות של מזרח־אירופה, סלתה ושמנה של האומה והריזירבואר של כחותיה, מה תהא עליה? המתבוללים בגרמניה, שכני היהדות המזרחית

והמעמר? לא כל הדמעות שוות. לפעמים נובעת מדמעת הזורע שירת־העם הרעננה. זלגה עין הזורע דמעה, ונפלה דמעה על הזרע, וספג השדה אותה לתוכו, ויחד עם הזרע נתגלגלה הדמעה ונבלעה בתוך השבולת; וכשבא הקוצר לאלם את אלומותיו, הרגיש בדמעה, כי בשלה—ובא לידי התרוממות־הרוח, ושר את שירו...

לפני מונח ספר, ספר של דמעות. אזכרה לנשמת החלוצינו, הזורעים והנוטעים, אזכרה לאלה, שבעודם צעירים קמו והיו למפני־דרך. אי־אפשר לגשת אל הספר הזה באמת־המדה של הבקורת השכיחה, מפני שהספר הזה יתפוס מקום מיוחד אצלנו. הספר הזה מצבה היה הוא, או, יותר נכון, ציון חי על מצבת גבורינו העממיים הראשונים. וכשם שכל ציוני המצבות משמשים רק רמז לדברים, מפני שנועדו לא בשביל הרבים, הזרים, כי־אם רק בשביל היחידים, הקרובים, כך גם הספר „יזכור" יותר משהוא מספר — מכסה הוא על כמה תעלומות יקרות, אשר הזר והרחוק לא יחדור אליהן לעולם. רק אלה, שיש להם שייכות נפשית להחיים החדשים, המתרקמים בארץ־

אבות מאז החל להתפתח הישוב החדש, רק אלה, שהתבוננו אל הגבורה החדשה של הצעירים הצנועים, של הרוח החדש, הבוקע ועולה מתוך העבודה הצרופה — רק הם יקראו בספר הזה, בשיטין ובין השיטין, ויראו בו רוית חבר, וישאבו ממנו נחת־רוח וזריזות, תקוה ואמונה, נחת־רוח ממה שנברא, וזריזות לפעולות חדשות, תקוה בעתיד ואמונה בכח היוצר שלנו.

אפשר, שלא קשה כל־כך לאדם להיות גבור לשעה. יש שאפשרות גדולה מתגלית לנגד עינינו, ואין אנו צריכים אלא לקפיצה אחת — והמעשה נעשה. יש שאדם מפנה את דרכו בבת־אחת וקונה את עולמו בשעה אחת. ואולם מה קשה הוא לאדם להיות גבור בתמידות ולהוציא את גבורתו בפעולות שאינן פוסקות, בחיי־חולין שבכל יום ויום. כל שמרכז את גבורתו ומוציא אותה בבת־אחת מעורר השתוממות, המביאה לידי הערצה, והערצה מצד הקהל — זהו כח מניע גדול; לא כן הוא הגבור התמידי. הוא נשאר בסתר המדרגה, וכל רדיפה אחרי הערצה ממנו והלאה, מפני שהגבורה הזאת מצניעה לכת

באירופה, ישתדלו בודאי להביאה תחת עולם. הפולאנים ישלחו לה אולטימאטים: היי לפולאנים או נמשיך את הבויקוט ונכריח אתכם לעזוב את הארץ. והגרמנים מה יאמרו הם? האם ימסרו את היהדות בידי הפולאנים או ישתדלו לגרמן אותה בעזרת יהודיהם המתבוללים? — כל אלה הן שאלות חדשות וחמורות. היהדות האמריקאית; כלומר — היהדות המזרחית באמריקה, שהיא רוב מנינה ורוב בנינה של היהדות האמריקאית, הרגישה את חשיבות הרגע והבינה באופן אינטואיטיבי, כי עכשיו באה השעה לארגן את יהודי אמריקה, שתהא היכולת בידם להביע את דעתם על כל השאלות החמורות האלה ולהשפיע על מהלך הדברים ברוח יהודי־לאומי. גם הפולאנים וגם הגרמנים יודעים, כי היהדות האמריקאית היא גורם פוליטי וכספי חשוב בארצה, וגם אלו ואלו זהוקים לחבה מצד העם האמריקאי. ואם יהדות אמריקאית מאורגנת תשמיע את קולה, ודאי שישגיחו בה ובדעתה. כך מחייב ההגיון הפשוט. יהודי אמריקה, כלומר: המיליונים של גולי מזרח־אירופה, שהביאו אתם מביתם מסורת לאומית, רגש לאומי והשקפות לאומיות, הבינו את ההגיון הזה מבלי התפלסף הרבה, — אבל שאיפה כזאת, אם תתגשם בשם יהודי אמריקה, עלולה להביא כליה על השלטון של המיעוט המערבי, שאינו רוצה כלל בהמשך קיומה של היהדות במזרח בתוך אחדות לאומית.

ובכן, אין כאן לפנינו בקרב היהדות האמריקאית שתי מפלגות, שנלחמות זו בזו, אלא יש לפנינו מצד אחד יהדות אמריקאית של הזמן הזה, כלומר: מיליונים של יהודים, ומצד שני — מיעוט קטן של יהודים מערביים מתבוללים ומתבוללים למחצה, הדואגים רק לשלטונם, שלא ישמט מידיהם. במדינת כמדינת אמריקה, שנוסדה על העיקר הדימוקראטי, רצון הרוב הוא רצון הכלל. זוק הוא ולא יעבור. ואם הרוב עומד על דעתו — על המיעוט להשמע אליו ולמלא את פקודותיו. ומאחר שהמיעוט עוד לא

התרגל להשקפה האמריקאית ואינו רוצה בשום אופן להשתעבד לדעת הרוב ולרצונו, הרי זו לא מלחמה פוליטית, כמו שסוברים רבים, אלא קטטה היא, קטטה ביהדות האמריקאית, מהולקת פעוטה, המתגלית בסכסוכים ובאינ־טריגות ודומיהם. אין זו מלחמת מפלגה אחת בחברתה, אלא התקוממות, שאח אחד קם בכל משפחתו, מרידה גלויה של יחידים נגד הכלל.

נתבונן כעת בעצם הוכוח.

המערביים רואים את שאלת היהודים כשאלה הומא־ניטארית, שאלה של חסד ויושר. כך למדה אותם ההיס־טוריה. כיצד נגאלו יהודי המערב מעבדות לחרות? על־ידי פילוסופית הצדק והיושר של שנות המאה השמונה־עשרה — על־ידי המהפכה הצרפתית, שהיא עד היום הזה המאורע היותר חשוב בתולדות ההתפתחות המוסרית והמדינית של המין האנושי. יהודי המערב לא נלחמו בעד חירותם היהודית, אלא דרשו זכיות אנושיות, ותקופת הצדק והיושר נתנה להם אותן הזכיות שדרשו: יהודי המערב נגאלו בתור יחידים, אבל האומה הישראלית בתור כלל לאומי לא נגאלה. ותוצאת הגאולה הזאת היתה, כי בעת שהיחידים היהודים נהנו מחירותם האינדיבידואלית והיו הוי־אושר בתור יחידים, נשארה היהדות בעבדות והיתה למשל ולשנינה בפי גויי הארץ. אין אני מאשים בזה את יהודי המערב. בשעה שנתעוררה לדרוש זכיות־אדם, לא היתה עדיין תנועה לאומית בעולם, וממילא לא יכלה להיות גם ביהדות. היהודים בני ראשית שנות המאה התשע־עשרה היו בני תקופתם עם כל חסרונותיה ומעלותיה של התקופה ההיא. התקופה ההומאניטארית יכלה לעזור את היהודים רק בתור יחידים, ולא בתור עם. אפשר לעזור את היחיד בנדבה, אבל עם שלם מקבל את עזרתו רק באופן פוליטי. החירות, שקבלו היחידים היהודים מידי הגויים, היתה איפוא נדבה הומאניטארית ולא עזרה פוליטית. ועל יסוד הנדבה ההומאניטארית הזאת, שקבלו מידי אירופה,

ואינה מושכת עליה את עין המסתכל. חלקם של גבורים אלה בין הבינונים והשכיחים.

ולגבורים צנועים באלה מוקדש הספר „יזכור“.

לא בין־לילה נולד הישוב החדש. לא על־ידי קסמים נהפך הרוכל והסוחר והיה לזורע ונוטע. תולדות הישוב החדש לא נכתבו עדיין. אינני מתכוון בדברי אלה להכרונולוגיה של קורות מושבות בודדות או מאורעות בודדים. כונתי להמלחמה ה פ נ י מ י ת, שיוצרי הישוב מוכרחים היו להלחם ב ע צ מ ם, בקרב נפשם פנימה; מתכוון אני לאותו הפרוצס, הנפלא, המשנה והמחדש, שחלוצינו מוכרחים היו לעבור דרכו, עד שהכו שרשיהם בקרקע, אשר זרעוה, שדדוה ונטעוה, עד שהרגישו בנפשם את הקשר, המחבר אל אדמת־מטעם זו ואל הטבע סביבותם.

לא לאדמה שאפו חלוצינו; א ר ץ בקשו להם. האדמה נקנית, ואילו ארץ אינה עומדת למקנה, כלומר: אין הקניה בלבד מספיקה לעשות את קוניה ב ע ל י ם לה. עוד תנאי

אחד דרוש להקונים — ואהבת שמו, אהבת הארץ עד לידי מסירות־נפש... ואת האהבה הגדולה הזאת צריכים לטעת בלבבות, ושנינה היא שמירה מעולה יותר מתבואות השדה ומפרי העץ, עד אשר תכה שרשים עמוקים ותוכל לעמוד אפילו בפני רוח שאינה מצויה. זוהי האהבה הגדולה, שהעם והארץ מתמזגים ומתלכדים בה יחד, עד כי יהיו לתאומים בלתי־נפרדים ובלתי־נחלקים.

מחכים אנו להספר, להיצירה הגדולה אשר תספר לדור על הישוב החדש. והיצירה הגדולה הזאת תברר לנו את האהבה הגדולה, אשר אנחנו נושאים אותה בעמקי נפשנו, מבלי דעת, כי בנו היא. והיצירה הזאת תשמש לנו פירוש והסבר על חיינו, על געגועינו, על שאיפותינו הנצחיות להמזרח המאיר והמזהיר...

קטע, סימן להיצירה הזאת, שעדיין לא נכתבה, מוצאים אנו בספר „יזכור“. מוצאים אנו בו ציונים אחדים על מצבות־הזכרון של ש ו מ ר י נ ו ו פ ו ע ל י נ ו, שנפלו חללים. על משמרתם, משמרת הישוב החדש והרך, נפלו

בנו יהודי המערב בנין שלם — בנו יהדות חדשה וזרה, יהדות הומאניטארית, שתוכנה ריפורמה, תורת „המיסיון" בין העמים, שאלת היהודים בתור שאלה הומאניטארית בלבד וגומר. והנה באה התנועה הלאומית בעולם, וכמובן גם ביהדות, וטפחה על פני היהודים המערביים האלה ועל תורתם. ובאה תורת הלאומיות המדינית ביהדות ולמדה: שאלת היהודים אינה שאלה הומאניטארית בלבד — אינה שאלה הומאניטארית כל־עיקר, אלא דוקא שאלה לאומית ופוליטית, וישראל יגאל באמצעים מדיניים ולאומיים בלבד. המערביים אינם משיגים בשום אופן את התורה הזאת. כל העבר שלהם, כל עמלם ושאיפותיהם, כל מסורותיהם והשקפותיהם על היהדות מתנגדים לתורה כזו: המערביים סוברים עדיין, שאפשר לפתור את שאלת היהודים במזרח אירופה, כמו במערבה, באמצעים הומאני־טאריים — באמצעי שתדלנות, חנינה וחסד — באמצעים אנושיים. ובהיות שהם המצביאים על השתדלנות, מפני שהם בעלי הנסיון מכבר והם הניכי החמלה, היושר והחסד, מן הדין הוא, שבעת משבר כזה ילכו הם לפני העם להורות לו את הדרך, אשר הם עצמם כבר עברו בה לפנים. הפרוג־ראמה שלהם מסוימה: צריך לשחרר את היהודים בתור יחידים. כיון שישחררו את היהודים במזרח אירופה — שוב אין שאלת־יהודים בעולם; והיהדות מה תהא עליה? ומה יהיה גורל הכלל היהודי בעתיד? האם יהיו היהודים לפולאנים בני דת משה, לרוסים בני דת משה או לגרמנים בני דת משה? — שאלות כאלה אינן מטרידות את מחם. ברור הדבר, כי רבים מהשתדלנים המושבעים האלה שואפים לשחרר את היחיד היהודי במזרח אירופה על חשבון הכלל היהודי ועל חשבון קיום האומה — כלומר, כל ישעם וחפצם הוא, כי היהודים במזרח אירופה יתבוללו, ולא יוסיפו עוד לעכב את הגאולה של ההתבוללות במערב.

אבל ההיסטוריה האנושית אינה אכזרית כמוהם. הפה היא על הטפוס היהודי, שטפחה וגדלה בהרבה עמל, ואינה נותנת להתנקש בנפשו. וראיה חיה לדבר — המחאה הנמרצה של היהדות האמריקאית נגד הפוליטיקה של הריסת אומתנו. הפארולה של היהדות האמריקאית היא: קונגרס, כלומר — הסתדרות של הכלל היהודי באמריקה כאחדות לאומית, אשר תדאג לקיום האומה במזרח־אירופה. השאיפה לקונגרס אינה אלא גלויו של רצון האומה להמשיך את קיומה. אין איש ממנהלי התנועה הקונגרסית בטוח, כי שלוחי קונגרס יהודי מאמריקה יתקבלו באופן אופיצי־אלי בקונגרס־השלום וכי ישאו ויתנו עמם כעם באי־כחה של אומה מדינית מסודרת. ואולם אין זה מעלה ואין זה מוריד מהשיבותו של קונגרס יהודי ולא כלום. עיקר חשיבותו של קונגרס יהודי באמריקה הוא זה, שיהא כאן מוסד יהודי קיים, אשר יתן כח ועוז לאומי להיהדות האמ־ריקאית לבער את ההפקר הפוליטי והלאומי, השורר במחננו, ויתן עוז ועצמה ליהדות במזרח־אירופה להמשיך את מלחמת קיומה בתור חטיבה לאומית — ויתקן את המעוות של המהפכה הצרפתית, שעותה בנוגע להשתחררות היהודים. קונגרס יהודי באמריקה יכריז וישוב ויכריז: איננו רוצים באימאנסיפאציה של היחיד היהודי בלבד, אלא גם בשחרורו הלאומי של הכלל היהודי. זהו מובנה האמתי של פארולת היהדות באמריקה בימים האלה.

אבל המערביים שבנו אינם משיגים את מובנה של הפארולה הזאת, ואם משיגים הם אותה — הרי הם יראים מפניה ומשתדלים בכל מאמצי כחם להעבירה מן העולם. היתכן דבר אשר כזה להם? הגיעו בעצמכם: אם היהודים במזרח־אירופה יהיו מקובלים באופן רשמי ככלל לאומי — היהדות המערבית המתבוללת מה תהא עליה? לא־די שמצב כזה יעכב את הגאולה של ההתבוללות, עוד יכריח את המתבוללים המערביים להתיהד שוב — ודבר זה נחשב בעיניהם כאסון, כפורענות, שצריך להלחם נגדה בכל תוקף. ולפיכך רואים אנחנו את היהודים המערביים באמריקה מתאחדים עם מנהלי „העזרה" הגרמנית—„אחיהם לצרה"—

גבורינו אלה התמימים, הרוצים הצנועים והטהורים. לבאורה, הלא שמרו אלה את כרמי היהודים, פרדסיהם, שדותיהם ועדריהם. אבל האם זאת בלבד היתה שמירתם? האם לא שמרו והגינו באותה שעה על דבר יותר נאצל ומרומם? וכי לא שמרו והגינו על הכבוד היהודי הצעיר והרך בזה, שהלכו לקראת כל סכנה בלב שלם וברוח־גבורה, שאין למעלה ממנה?

קובלת שולמית: „בני אמי נחרו בי, שמוני נוטרה את הכרמים, כרמי שלי לא נטרתי". והנה באו אחרי דורות ותקופות של תוחלת וצפית — באו השומרים האלה ושירו לנו שירה חדשה, „שירת דודי לכרמי", ושוב אין מקום לשולמית להשמיע את תלונתה. ובאו בחורי־חמד מבחורי ישראל, שזופי קרני השמש הלוהטת, והם נשאים ברוח לוהטת שבעתים, ברוח האהבה והשאיפה למולדת עמם ולעתידו, — באו ועמדו על המשמר...

ובלילות אפלים פשטו בעמקים, מקום שם ההרים ואפילו על סודותיהם העתיקים — „כולם אחוזי חרב, מלומדי־מלחמה, איש חרבו על ירכו מפחד בלילות". ראשם ורובם כפוף לרעמת הסוס הערבי, המגמא ארץ, וידם פתוחה ל„שלום", לקבלת פניהם של אלה, שמהם צריך להשמר. כל הלילה רכב השומר, שוטט בגיא ובעמק, והנה דמדומי שחר נראו, וקרני־חן של המזרח מרהיבות את עיני הגבור. „שומר, מה מלילה? שומר, מה מליל?" אמר שומר: „אתא בוקר, וגם לילה — ליל יפה באלפי קסמיו וסודותיו".

ויש אשר הלילה שלח יחד עם המון סודותיו הכמוסים גם סוד של עופרת אל לב הרוכב האמיץ, ונפל האביר לארץ, הוא וסודו עמו...

כך זרעו אלה וכך נטעו — חיי גבורה ותקוה נטעו בתוכנו, ומופת יהיו לזורעים ולנוטעים, הבאים אחריהם.

ספר מונח לפני. ספר בכל הספרים: נדפס על נייר, שחור על גבי לבן. אולם מתוך שורותיו בוקע ועולה צבע־ארגמן — צבעה של שמש־המזרח על תכלת הרקיע.

ד"ר שמריה לוין.

ועוברים עמהם שכל־אחד מהם ביהדות המזרחית: מוסרים להם את המיליונים, שנתנו יהודי אמריקה לעזרת אחיהם הנגועים במזרח, להשתמש בהם כטוב בעיניהם ולהזיק על־ידי זה את השפעתם על הממשלה הגרמנית, כדי להזיק לזכיות הלאומיות של יהודי המזרח. והיחידים האלה, המתקוממים נגד רצון הכלל ומשתמשים בכל האמצעים להפר את עצת הכלל — הללו בוכים על „פירוד" היהדות באמריקה ומטיפים ל„שלום" — כלומר, דורשים הם, כי הרוב הגדול והמכריע ישתעבד לדעת המיעוט, שכונתו היא הריסת האומה. האם יש צביעות גדולה כזו? המיעוט המורד עומד במרדו מתוך כונות של בגידה נוראה בהרוב— והוא הוא הדורש לאחדות ולשלום! האם באמת אפשר להניח ברגע, כי שלשה מיליונים יהודים באמריקה, הרוצים בקיומה של האומה העברית, יותרו על דעתם והשקפתם וישתעבדו לרצון של מיעוט, שכונותיו אינן אלא איגו־איסטיות? האם אפשר לשלום שיתקיים, אם הרוב אומר „חיים" — חיי האומה, והמיעוט אומר „מות" — מות האומה?

יש קטטה ומרידה והתקוממות ביהדות האמריקאית, אבל אין בה פירוד. היהדות האמריקאית היא היהדות המזרחית, ואם היהדות הזאת גמרה ללכת בדרך ידועה, על כל היחידים, המונים את עצמם לבניה והמדברים בשמה ולטובתה, ללכת אחריה, מבלי פנות ימין ושמאל משום פניות וכונות איגואיסטיות. האם לא צחוק הוא לדבר על „פירוד" ביהדות, אם שלשה מיליונים יהודים אומרים „הן", ורק מאות אלפים בודדים אומרים „לאו"? וכי זוהי התורה הדימוקראטית, שנתנה אמריקה להישראליים ממערב? האם אפשר להאמריקאים העיקריים לדבר על פירוד במדינה, אם כל הבוחרים יאמרו „הן", ורק מיליון אחד יאמר „לאו"? אם רוב הבוחרים יאמר „הן" — יהיה הרוב הזה המדינה האמריקאית, ועל המיעוט לשמוע ולעשות, כאשר תצוה אותו המדינה. חוק זה לא באמריקה בלבד הוא, אלא בכל מדינה ובכל עם — ורק אנחנו יוצאים מן הכלל.

יקראו השתדלנים שלנו לקונפירינציות ואספות חשאיות להפר את עצת מנהלי התנועה הקונגרסית, ישתמשו בכל האמצעים שאפשר להם להרוס את האומה — הם לא יצליחו, כמו שלא הצליחו הבוגדים בכל אומה ולשון. בחיים המדיניים של כל עם ועם יש כלל אחד: א ח ר י ר ב י ם ל ה ט ו ת. רצונו של הרוב זהו רצונו של הכלל, ומי שמתקומם נגד הכלל—רק מהומה הוא מכניס לחיים והועל לא יועיל כלום לא לעצמו ולא להכלל.

בְּמַזָּל מַאְדִּים

גם אלה שירי מלחמה

מאת

י. א ר י א ל.

וְאוּלָם הַמַּצֵּבוֹת...

זְמַן רַב כְּבָר נִפַּץ אוֹר שֶׁל בֹּקֶר אִלֵּם
אֶל צְלַב־הַפָּז שֶׁל בֵּית־הַתְּפִלָּה, תָּעָה
בֵּין שִׁמְמוֹת־קִרְיָה, חָרְבוֹת בָּתִּים שְׂרוּפֵי־קְרָב,
בְּבַת־צְחוֹק נַעֲוָה שֶׁל שִׁגָּעוֹן הֻכָּה אָחוֹר
מִמְּבוּכַת רְאִי, מִשֶּׁבֶר פַּנְסֵתֵר קַלַּל שָׁחוֹר,
מֵרֶכֶב מַפֹּלֶת־סוּס בְּאֶמְצַע שׁוּק,—עַד נָפְלִי
בִּבְרֵכָה רָפָה לְתוֹךְ טַהַב מְרַתֵּף,
בְּקֶרֶן־זָוִית שָׁם עַל אַרְגָּז מֻצָּע־סְחָבוֹת
גַּל־סְחָבוֹת נָשָׁם · זָע הַגַּל וַיִּתְהַפֵּךְ
וּלְעֵין הָאוֹר פְּנֵי שָׁבָה צְמוּקוֹת נִרְאוּ,
עֵינַיִם כֵּהוֹת נִפְקְחוּ, נִסְגָּרוּ;
הִתְגַּלָּה עַל־יְדֵי חוּם שֶׁל כֶּלֶב כָּחוּשׁ,
עַל בִּטְנוֹ רוֹבֵץ, רֹאשׁוֹ בֵּין רַגְלָיו נָתוּן
וְאָזְנָיו שְׁמוּטוֹת—גַּם הוּא! רַק לִרְגָעִים
כְּמוֹ רֶטֶט־צִנָּה יַחֲלֹף יַעֲבֹר צַלְעָיו.
מִכָּל הָעִיר, מֵאָדָם בָּהּ וָחַי וְרוֹחֵשׁ,
לְמָטַר רִמּוֹנֵי־אֵשׁ וּלְרַעֲמֵי קְנֵי־הַקֶּלַע

עַל נַפְשָׁם נִמְלְטוּ חֲלוּמֵי־זְוָעָה,
לְבַדָּהּ נוֹתְרָה פֹּה · אִישׁ לֹא פָקַד
וְאִישׁ לֹא זָכַר אוֹתָהּ · אַף הִיא אָמְרָה
לִלְבָבָהּ: שְׁמוֹנִים שָׁנָה סֵבֶל־שִׁכְמָהּ,
רַגְלֶיהָ כְּבֵדוֹת, מְאוֹר־עֵינֶיהָ עָשֵׁשׁ,
וּמָה תְּבַקֵּשׁ מוֹתָהּ בַּמֶּרְחַקִּים?
וְאֵיךְ זֶה בַּיִת קָטָן תִּטֹּשׁ, נַחֲלַת־אָבוֹת,
בּוֹ נוֹלְדָה, גָּדְלָה, חָיְתָה כָּל הַיָּמִים,
כַּחֹמֶט בִּקְלִיפָּתוֹ בּוֹ חָיְתָה
וְגַם לִנְגֹּעַ בּוֹ, יוֹם יָבֹא, לֹא חָרְדָה?!
הַכֶּלֶב קָפַץ סָבִיב לָהּ וְנָבַח,
רָץ כֹּה וָכֹה וְשָׁב, לֹא הִרְפָּה מִמֶּנָּה,
וְאַחַר נֶאֱלַם דּוֹם, רַק עֵינָיו בָּהּ נִבָּטוּ,
לִלְטִיפוֹת כַּפָּהּ חֵרֵשׁ עֵינָיו הַנֶּאֱמָנוֹת,
וַיָּנַח לְרַגְלֶיהָ · כֹּה הִתְחַדְּשָׁה בְּרִיתָם
וַתְּחֻזַּק עוֹד בָּאֵיד וּבִבְדִידוּת־יַחַד.
כְּבֹא יְמֵי־הַפְּחָדִים הַנּוֹרָאִים,
הָאֲוִיר שָׁרַק מָוֶת, נָהַם, לָהַט מָוֶת,

הִתְפִּיצְצוּ כּוֹכָבִית בָּתֵּי־אבן
יְלֹהֲבִים פְּרָאִים פָּרְצוּ שְׁחָקִים, אָכְלוּ אֶרֶץ,
יְבִרִיאִים פְּרָאִים טָסוּ, שָׁקְעוּ בֵּין הַלְּהָבִים —
כְּמִי נֵעוֹר תּוֹפֶת וּמִשִּׁבְעָה הָרֵי־גַעַשׁ
אֵשׁ־קְרָבָיו וּמְרֵרָתוֹ הֵקִיא עַל הָאָרֶץ —
וְהֵם, בְּמִקְלָט מַרְתֵּף זֶה, כִּמְעַט נֶחֱנָקִים
מֵעָשָׁן עִקֵּץ וּמֵרֵיחַ־גָפְרִית,
הִצְטַמְצְמוּ לְצִנֵּפָה אַחַת, חִכּוּ קֵצָם.
יַפַּעַם חָל עַל רֹאשָׁם כָּל הָעוֹלָם:
בִּכְנַף הַבַּיִת רִמּוֹן נִתְעָה פָּגַע
וַיְקַרְקֵר כְּנַף הַבַּיִת, פָּרַע גַּגּוֹ.

יָמִים עָבְרוּ, מִי יוֹדֵעַ כַּמָּה?
הַשָּׁבָה שָׁכְחָה אֶת חֶשְׁבּוֹן מוֹעֲדֶיהָ.
כְּבָר הָיְתָה כָּל הָעִיר לִמְעִי־מַפָּלָה
וְאֵשׁ־הַתּוֹפֶת פָּסְקָה כְּבָר, אַךְ כְּלֵי־הַמָּוֶת

חֲלִיפוֹת דִּבְּרוּ עוֹד, הִתְגַּלְגְּלוּ רַעֲמֵיהֶם
מִפֹּה, מִשָּׁם מִכָּל עֲבָרִים יַחַד,
לִפְעָמִים רָחֲקוּ, לִפְעָמִים קָרְבוּ יֶתֶר,
וַיְהִי כְּאִיִּי־חַיִּים יְבֻצֵּי־הַלַּיְלָה
לִשְׁנֵי הַיְצוּרִים הַנִּתָּקִים מִן הָעוֹלָם,
לְקוֹלָם תָּרוּ בֵּין הֶחֳרָבוֹת מִחְיָה לָמוֹ,
לְקוֹלָם נִרְדְּמוּ, הֵקִיצוּ מִתְּנוּמָתָם.
וְיֵשׁ בְּלֵב תְּהוֹם־לַיְלָה עָמֹק הִתְעוֹרְרוּ,
כִּי עָתְקוּ גָּבְרוּ רַעֲמֵי־הָאֲבַדּוֹן.
הַשָּׁבָה יָשְׁבָה עַל יְצוּעָהּ, גַּם הַכֶּלֶב
עַל רַגְלָיו קָם וַיִּנְבַּח בְּקוֹל נִחָר,
לְאֵין־סוֹף הָאוֹפֶל כִּשְׁאָר־כֹּחוֹ נָבַח,
כִּמְחַזֵּק לִבּוֹ מוּל הָאוֹיֵב שָׁם הַנֶּעְלָם
וּמֵשִׁיב קִלְלָתוֹ לוֹ אֶל חֵיקוֹ.

סוף יבוא

חַיֵּי אָדָם

מאת
שלום־עליכם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

יד.

פֵּייגְלִי־אַשְׁמְדָאִי.

הקטנים הוזרים בתשובה. — עונג תשובה והנאתה. — יצר הרע בדמות ריבה נאה. — דגדוגה של מכשפה ונשיקות־פיה.

ואף־על־פי־כן, כל האומר, כי יצר־הרע של ימי־הנעורים היה מנצח על הקטנים כל הימים וידו היתה תמיד על העליונה—אינו אלא טועה. כנגד ימים אלו, ימי עבירה והוללות וקלות־ראש, ברא הקדוש־ברוך־הוא בעולמו ימי תשובה ומעשים טובים—אלו ימי אלול וראש־השנה ויום־הכפורים, ימים שכל היהודים, ואף תינוקות של בית רבן בכלל, יש להם שהות להרבות בתפלה ובתחנונים ולענות בצום נפשם, כדי לשפר מעשיהם לפני קונם, להתרחץ ולהטהר מפשעיהם ולכפר על כל עונותיהם. ולפיכך יש לי הצדקה להחליט כאן ולאמר, כי הקטן שבחבורה, שלום בן־נחום בן־זאב, אף־על־פי שגם הוא נכשל כמה פעמים בדבר עבירה ונהנה מן הגנבה ומן הקלפים ומשאר דברים אסורים, מכל מקום נער חסיד היה, תם וישר וירא־אלהים במאד מאד! כמה פעמים הרהר בתשובה ונדר נדר בלבו, כי כאשר יגדל ויבוא בין הבריות, ישתדל להיות איש בין אנשים וייטיב, אם ירצה השם, את דרכו ויעשה רק את הטוב והישר בעיני אלהים ואדם, ככל אשר תצוהו אמו־זקנתו מינדי, וכל אשר יצוהו רבו, וככל אשר יצוהו כל האנשים הטובים והישרים. . .

ולא זו בלבד. כמה פעמים כבר היה מעשה ואמנם חזר בתשובה בכל לבו, ובכה בתפלתו, וטפח באגרופו על לבו, והתרחק מעל אחיו הגדולים ומעל כל חבריו הרשעים, המדיחים אותו מן הדרך הישרה לדרכים עקלקלות ומפתים אותו לעשות את הרע בעיני אלהים. מעשה כזה אירע לו על־פי רוב בכלות תקופת הקיץ, עם בוא הימים הנוראים, ימי התשובה.

הכל יודעים, כי אין טוב ואין נעים לאדם מאשר יעשה טוב ולא יחטא. ואולם אדם, שנסה פעם אחת בימי חייו לחטוא ולשוב—זה יודה ויאמר, כי אין לך בעולם מדה טובה ויפה ונעימה מזו. כל החוזר בתשובה מתפייס עם הקדוש־ברוך־הוא, כובש את יצרו הרע ומתדבק בשכינה—וכלום יש לך בעולם דבר טוב מפיוס, הבא לאחר רוגז וקטטה? או כלום יש לך דבר נעים מנצחון, הבא לאחר מלחמה ארוכה וכבדה? או כלום יש לך מדרגה גבוהה מזו של אדם המטהר ומתקדש, מתרומם מעל עולם הגשמיות ומתדבק בשכינה? באמת אמרו: במקום שבעלי־תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. כי רק בעל־תשובה יכול להרגיש את עצמו שלם ונקי מכל פגם, עז ומחוזק, מצורף ומזוקק שבעתים, מרוחץ ומלובן ומטוהר, כקטן שנולד. רק הוא יכול להישיר מבטו נגד עיני הבריות—ולבו לא יהרה, ופניו לא יחורו. גדולה תשובה, שמטהרת את הרוח, מצרפת את הלב, מחדשת את הנפש ומרוממת את האדם למעלה־למעלה!

משנכנס אלול וקול השופר נשמע בעירה הקטנה,

נדמה לו לגבור הספורים האלה, כי רואה הוא את יצר־הרע מוטל כפות לפניו, מתאבק בעפר רגליו, מתחנן ומבקש רחמים ממנו, כי לא יפסע פסיעה קשה על ראשו ולא ירמסהו ברגל אכזריה. אכן מה טוב היה חלקו ומה יפה היה גורלו של בעל־התשובה הקטן בימים ההם! ולא כל־שכן בימי ראש־השנה! ולא כל־שכן ביום־הכפורים! הגע בעצמך: מסגף אתה את גופך בסגופי תענית ארוכה וקשה, מענה ומכלה את נפשך ואת בשרך עד מות בענויי רעב וצמא, ועם כל זאת אתה יודע ומכיר, כי עומד אתה במקום גדולים, ויחד עמהם אתה מראה גבורות ונפלאות, מתאפק וכובש את יצרך מערב עד ערב ואינך טועם טעם אכילה ושתיה במשך עשרים וארבע שעות רצופות! את כל המתיקות, את כל החן ואת כל הקסם אשר במצב כזה יוכל לחוש ולדעת רק איש, אשר לבו שלם ותמים עם אלהיו, או איש, אשר היה חסיד וירא־שמים בנעוריו. כי כלום יש עונג דומה לזה, עת אשר אתה יוצא במוצאי יום־כפור מבית־המדרש, ואתה רעב ומעונה ומתעלף, מרוחץ ומטוהר מכל חטאותיך, ונשמתך מצורפת ומזוקקת, ואתה ממהר אל ביתך בלב נכון ובטוח לסעודה, ואתה משוה לעצמך בחזון צפיחית מתוקה, טבולה ביין־שרוף חריף, ואתה חש בדמיונך את ריחה, כריח גן־עדן, וטועם את טעמה, כטעם גן־עדן, ולבך הומה וכלה ומתעטף, ופתאום—עמוד, בן־אדם, הכה כמעט רגע! מה הדבר? יהודים ראו את הלבנה במלואה ועמדו על דרכם לקדשה ולרקוד כנגדה. „אמנם רעבים אנחנו, רבונו של עולם, רעבים ועיפים ומעונים מצומך הגדול, ובכל זאת שמך לא שכחנו — את לבנתך נקדש בשמחה גם עתה!"...

אכן, טוב לאדם היות יהודי שלם ותמים עם אלהיו, וטוב ויפה שבעתים היות בעל־תשובה! ורק זו רעה חולה, כי יצר־הרע, ימח שמו, אף הוא לא ינום ולא יישן. בקש שלום בן־נחום בן־זאב לחזור בתשובה ולישב בשלוה—בא השטן המקטרג וקלקל את השורה. הפעם נדמה לו שטן זה ברמות ריבה אחת, והיא בתולה כפרית, שעיניה ירקרקות וקווצותיה מסולסלות תלתלים, וכולה כמכשפה.

ומעשה שהיה כך היה.

משנכנס אלול והגיעו הימים הנוראים, היו מתכנסים ובאים לעיר וורונקה הקטנה הרבה יהודים מיושבי הכפרים אשר מסביב. יהודים בני־כפר ארו „אנשי יום־טוב" קראו להם במקומות ההם. כל אדם מישראל היה מאסף אל ביתו יהודי אחד מאנשי יום־טוב אלו, אותו ואת אשתו ובניו. גם בבית נחום בן־זאב התאכסן בימים ההם אחד מאנשי יום־טוב, והוא קרוב לו, ממשפחתו, וליפשיץ איש־כפר־הלובוקי שמו. ליפשיץ זה איש חסיד היה, בעל צורה ובעל מצח רחב, כמצחו של חוקר והוגה־דעות, אף־על־פי שבינה יתירה לא ניתנה לו ובין החכמים נפקד מקומו. ואשתו אף היא היתה אשה צנועה והסידה, מתפללת שלש פעמים ביום ומריחה אבקת־טאבאק. בנים לא היו להם, אלא נערה אחת משרתת, פייגיל שמה, והקטנים קראו לה שם אחר: „פייגלי־אשמדאי", מפני שהיתה נערה פוחזה ושובבה, כולה אש אוכלה, וכל דרכיה דרכי נער. כל ימי שבתה בביתם היתה כרוכה אחרי הנערים, נטפלת אליהם וכל

מעשה הוללות ופחזות, משתובבת אתם יחד, מספרת להם ספורי־בדים ומזמרת לפניהם דברי־זמר שונים, רובם משירי הגויים.

פעם אחת—בחול־המועד של סוכות היה מעשה, בליל חם ובהיר—התגנבה הנערה ובאה בלאט אל משכב הנערים (משום כבודם של האורחים בני־הכפר, שהיו ישנים בבית, הציעו להקטנים את משכבם בפרוזדור, על הקרקע), ישבה כנגדם חציה ערומה ופרועת־שער והתחילה מספרת להם ספורי־בדים משונים. הספורים הללו לא היו דומים לאותם ספורי־המעשה הנפלאים, שחברו של שלום, שמואליק בהרב, היה מספר לו בשעתו. אלו היו ספורים על שדים ורוחות רעות ולצים, שמתקלסים בבני־אדם בלילות, מרגיזים אותם ממנוחתם ועושים להם בלהטיהם: מסרסים את בגדיהם, מעבירים את כלי־הבית ממקום למקום, מהפכים את דפי הספרים, מנפצים כלי־זכוכית, מוציאים סירים מן התנור ועושים כמה מעשים, אשר לא יעשו. ועוד ספרה על מכשפים ומכשפות, שכחם רב לעשות גדולות ונפלאות ולהחזיר את העולם לתוהו ובוהו. מכשפה, לכשתרצה, יש בכחה להמית מאה איש ברגדוג אצבעות בלבד...

— ברגדוג? מה טיבו של דגדוג?

— וכי אינכם יודעים, דגדוג מהו? הנה אקום פה ואראה אתכם, כיצד מכשפה מדגדגת!

ופייגלי־אשמדאי עמדה על הנערים בשערותיה הפרועות להראותם, כיצד מכשפה מדגדגת. מתחילה סרבו לה הקטנים וצחקו בכל פה. אחר־כך התחילו להתפתל תחת ידיה ולהשתמט ממנה, לדחפה מעליהם ולהאבק עמה. המלחמה כבדה עליהם כל־כך, עד כי נאחזו בסבך שערותיה הפרועות וקמו כולם כאיש אחד להמטיר עליה מכות ומהלומות נמרצות מכל העברים. פייגיל עשתה עצמה כאילו מגינה על גופה מפני המכים, ואולם ניכר היה, כי מקבלת היא יסורים אלו באהבה, סופגת את המכות ונכספת להן עוד. פניה אדמו והלהיבו. עיניה—עינים ירקרקות ובהירות כעיני החתול—התלקחו והבריקו כנגד אור הלבנה, השופע בעד החלון. וכולה נראתה אז לעיני הנערים כאחת הנשים המכשפות, כמכשפה ממש! ואולם ביותר כלתה אליהם הרעה אחר־כך, כשהמכשפה מכשפה זו את זרועותיה ועמדה להאבק עמהם בכל תוקף, ולא זזה מהם עד שנצחה את כולם והפילה אותם לארץ אחד אחד. ולא זו בלבד, אלא שעמדה על כל אחד ואחד מאתם לחבקו ולאמצו אל לבה ולנשקו מנשיקות פיה אל שפתיו!

לאשרם, אירע מעשה זה קודם הושענא־רבה, לפני גמר החתימה הטובה, ולפיכך עוד היתה להם שהות להרבות בתפלה ובתחנונים לפני הקדוש־ברוך־הוא, כי יכפר להם העון הזה, עון הנשיקות, שנשקו לנקבה באונס, לפי שגלוי וידוע לפניו, כי נקיים הם מחטא וזכים מפשע: לא במזיד עשו זאת, אלא בשוגג!

מאין באה להם הצרה הזאת ברמות פייגלי־אשמדאי? בריה זו מי היא ומה טיבה: הרוח היא? אם שד? או גלגול? או אפשר מעשה שטן הוא זה: השטן, הוא יצר־

הרע, נדמה להם בדמות נקבה, כדי להצעידם למרחפות ולהכשילם בדבר־עבירה—בנשיקות פיה של נערה בתולה?...

טו.

הַמַּזִּיק.

לץ מכת ליצנים עושה מעשים אשר לא יעשו.—חכמתו ובינתו של בן־כפר. — תכסיסי־מלחמה. — המזיק נתפס בכף.—בתולה מופקרת, שחזרה בתשובה לאחר חופתה ונעשתה אשה צדקנית.

מי היא פייגלי־אשמדאי ומה טיבה—דבר זה נתגלה לאחר זמן באורח־פלא, שכדאי הוא להכתב בספר־הזכרונות הזה.

באחד מימות החורף ההוא—בתקופת חנוכה היה מעשה—בא אל נחום בן־זאב קרובו ליפשיץ מכפר הלובוקי ובשורה בפיו: מזיק או לץ מכת ליצנים ומזיקים קבע דירתו אצלו, נשתקע שם ועושה שמות בבית! מתחילה—כך מספר ליפשיץ איש־כפר־הלובוקי—חמד לו המזיק רק לצון והתקלס בהם לשם הנאה בלבד: עלעל בכל לילה את ספרי המשניות, קרע את הסדורים ואת החומשים, הפך בארון את הקערות על פיהן, שבר את הקדירות על האצטבה, השליך לתוך עביט־השופכין את תיק־התפלין ואת המזרח המציור, הפך אל הקיר את פניו של משה מונטיפיורי—וכל זה עשה בהשאי ובזהירות, אף שאון קל לא נשמע. ואולם ברבות הימים, כיון שראה אותו מזיק, שאין מוחים בידו, התחיל עושה מעשהו זר־מעשהו: מריק ומסרס את כיסי הבגדים של כל אחד ואחד, גונב מעות מארגז־השלחן ומעלים את כל הבא לידו, ולא נתקררה דעתו עד שעמד באחד הלילות וקפח את תכשיטיה של בעלת־הבית, את מחרוזת המרגליות שלה, ולא נודע מקומם עד היום הזה!—ולפיכך הריהו בא עכשיו אל קרובו, אל נחום בן־זאב, לשאול עצה מפיו, מה לעשות לצרה הזאת: הילך וימסור מודעה לערכאות שלהם? או יסע לטאלנה אל הרבי שלנו? או אפשר מוטב לו, שיעקור דירתו מכפר הלובוקי למקום אחר?

כששמע נחום בן־זאב את הדברים האלה, מיד שאלהו: „והיכן ישנה אצלכם המשרתת, הבתולה פייגיל? ומה מנהגה של זו עם בעלת־הבית?"... ואולם ליפשיץ איש־כפר־הלובוקי נרתע לאחוריו, כאילו פגעו בכבודו: הא כיצד? ראשית, הרי פייגיל קרובה היא לו, יתומה עניה, שאשתו אספתה לביתה ורוצה להשיאה לאיש ולהפריש לה נדוניה, כמשפט הבנות; ושנית, מה ענין פייגיל לכאן? הכל יודעים, שזו ישנה בחדר־הבשול, מאחורי דלתים סגורות, ושנתה יפה לה כל־כך, עד שאין אדם יכול לעמוד מפני נהרתה!...

— האין לה שם מורע ומכר בכפר?...—שאלהו נחום שוב. כאן כעס ליפשיץ והגביה את קולו:

— מנין לה מודע ומכר בכפר זה, שכולו גויים? או כלום חושש אתה, שפייגיל היא היא המזיק?...

— חס ושלום!—השיב לו נחום בן־זאב בשחוק קל, מלגלג על קרובו התם, המאמין בהבלים, ומתאמץ להוכיח לו בדברים של טעם, כי לצים ומזיקים לא היו ולא נבראו, אלא משל הם, פרי הדמיון בלבד. ואולם ליפשיץ עמד על דעתו ונשבע לו, כי יזכה לשמוע קול שופר של משיח, אם לא באזניו שמע באחד הלילות קול נהימה, כנהימת חיה, וקול חטוט שמיע, כחטוט צפרנים, ולמחר, עם השכמת הבוקר, ראו כל בני־הבית בחדר־הבשול סימנים משונים בחול המפוזר על הקרקע — כעקבות כרעי התרנגול...

ראה נחום בן־זאב עד היכן מגיעה חכמתו של זה, מיד חזר בו והסב את־פני הדבר: מכיון שכך, הרי הדבר צריך עיון! אפשר, שכל זה מעשה לץ הוא באמת. אלא מה? חשקה נפשו לראות את המעשה בעיניו... אם רצונו של ליפשיץ בכך, ישב אתו בעגלתו ויסעו שניהם לכפר הלובוקי, ואז יראה שם בעיניו, מה טיבו של מזיק זה. ולא הוא בלבד יסע אתו, אלא גם אחיו הצעיר, ניסל בן־זאב, אף הוא יצטרף אליהם.

— ניסל זה שלי—הסביר נחום לקרובו—בן־חיל הוא, אברך שכחו במתניו, בלא עין־הרע. וכבר היה מעשה והכה לחי את אחד משרי־השוטרים במקומנו. ולפיכך יש תקוה, כי ישור גם אל מזיק ויוכל... ובכן, נסע שלשתנו?

— בכל הדרת הכבוד!—קפץ ואמר ליפשיץ איש־כפר־הלובוקי בשמחה רבה, ושלשת היהודים עמדו והתעטפו יפה באדרות־דובים גדולות, ישבו בעגלת־החורף הרחבה והמרווחה ונסעו כולם למקומו של ליפשיץ, לכפר הלובוקי.

כשבאו לפנות ערב אל הכפר, קבלו בני־הבית את האורחים ההגונים בסבר פנים יפות, בישרו לכבודם ארוחת־חלב וישבו לספר עמהם כל אותו הלילה במעשי המזיק ועלילותיו.

אחר־כך, כשנכנסה הבתולה פייגיל אל הבית להגיש אל השלחן, הרחיב נחום בן־זאב את הדבור והשמיע דרך־אגב, כי הוא וכל בני־משפחתו מצטיינים מטבע בריתם בשנה עמוקה מאד. תרדמת־אלהים נופלת עליהם בלילה, עד שאין כל תקנה להעירם, ואפילו אם יבואו וישאו אותם על מטותיהם החוצה, ואפילו אם יעמדו ויירו עליהם בכלי־תותח! טבע הוא באדם! ואף־על־פי־כן אין בכך כלום: מפני לץ לא ייראו ואימת מזיק לא תבעתם. אמנם, כשהם יוצאים לדרך, הם לוקחים תמיד כסף אתם, אלא שחכמים הם, הרואים את הנולד, ולפיכך צרור כספם טמון אצלם במקום צנוע, מתחת לכתנותיהם, ומלבד זאת אינם חוששים בכלל לשדים, לרוחות ולמזיקים ודומיהם, שרק פתי יאמין בהם!...

על הדברים האלה ענה ליפשיץ לפי תומו, כי כדאי וישר היה הדבר, אילו קם עליהם המזיק בלילה הזה לעשות להם בלהטיו, למען יקחו מוסר ולא יוסיפו עוד לזלזל במופלא מהם! וכך עבר עליהם הערב בשיחות נעימות אלו, ולא זזו מן השלחן עד שצוו להביא יין לפניהם, ושני האחים עשו את עצמם כאילו נתבסמו קצת והשנה חוטפתם. ואז עלו הכל על משכבותיהם, כבו את הנרות, ושני האורחים ההגונים השמיעו מיד קול נחרה עצומה בזה אחר זה, כל אחד מתגבר על חברו,—עד כי רעדו כותלי הבית לקולם!

ויהי בחצי הלילה—וכל הבית כולו היה לחרדה: נשמע פתאום קול צוחה, ומכות נמרצות, וקללות שנונות בשתי

לשונות, בלשון יהודית ולועזית, וקול נפילת כסאות וספסלים על הקרקע. בעל־הבית ואשתו הקיצו משנתם וקפצו בפחד גדול מעל מטותיהם, הדליקו נר ויצאו אל חדר האורחים—ומחזה־פלאים נגלה לנגד עיניהם: בידיו של נחום בן־זאב שכבה הבתולה פייגיל, כפותת ידים ורגלים, כולה מתמרמרת, מפרכסת בכל מאמצי כחה להשתמט ממנו, ושם, בקרן־זוית, עומד ניסל ונאבק עם חוודור סופר־הכפר, שנשך לו בחמתו את ידיו עד זוב דם. ואולם מתוך סערת המלחמה לא השגיח ניסל בזה, ולא נתקררה דעתו, עד שנצח את אויבו והכריעו לארץ כפר בן־בקר וכפת את ידיו ואת רגליו. וכאשר האיר הבוקר, עמדו והוליכו את שניהם, את הבתולה פייגיל ואת חוודור הסופר, לבית־הפקידות של הכפר. שם העמידו לפני זקני האכרים הין אחר יי"ש, וישבו למשפט ודנו את דינם של שני הנאשמים כך: חוודור, משום שסופר־הכפר הוא, מצווה ועומד להודות על עונו ולהשיב את הגנבה, אשר גנב מבית ליפשיץ במשך ימות החורף בעטיה של הבתולה, ובשביל זה יתנהגו עמו במדת החסד ובמדת הרחמים ויחייבוהו רק עונש מלקות בלבד וישלחוהו לביתו בשלום. ואת הבתולה פייגיל עמדו לשדל בדברים רכים ואמרו לה, כי לידי נכרים לא ימסרוה בשום אופן, אף־על־פי שבתולה מופקרת היא ועונה גדול מנשוא. ובכן גוזרים עליה, כי תודה בעצמה על פשעיה ותגלה את מקום התכשיטים ושאר הכלים הגנובים, ובשכר זה מובטח לה בשבועת־אמונים ובתקיעת־כף, כי יקחוה ויביאוה אל העיר וישיאוה שם לחתן מהוגן ביותר ויערכו לה חתונה נאה ויכניסוה לחופה במקהלת מנגנים ובבגדי־חתונה ובמשתה נהדר, הכל כמנהג בעלי־בתים חשובים— ושום בן־אדם לא ידע את דבר הגנבה, ואפילו עוף השמים לא יוליך את הקול!

וכך היה. בקשו ומצאו להבתולה פייגיל חתן כלבבה, שאין דוגמתו: משה־הירש שמו, והוא חייט, שאומנותו בבגדי נשים. בני משפחת בן־זאב היו מחותניה ושושביניה. לחתונה זו באו כל אנשי העיר, ואף פקידי המקום בתוכם. הכל שמחו שמחה גדולה ושתו יין ושכר הרבה. ויותר מכולם שמחו ניסל בן־זאב ושר־השוטרים: שני אלה יצאו במחול לעיני כל הנשים והיו מרקדים כל אותו הלילה.

לאחר החתונה חזרה פייגיל בתשובה ונעשתה אשה כשרה וצנועה ויראת־אלהים במאד מאד. לא התבוננה אל גבר, ועם בניו של נחום בן־זאב התהלכה כמתנכרה, כאילו מעולם לא ידעה אותם. וכשהיה צורך בעיר לקחת מטפחת אדומה ולהחזיר בה על הפתחים לשם קבוץ נדבות, היתה פייגיל ראשונה למצוה זו. אשה צדקנית היתה זו, גבאית של צדקה לכל פרטיה ודקדוקיה. ואף־על־פי־כן לא עמדה לה צדקתה, והשם „פייגלי־אשמדאי" נשאר לה לזכרון והיה מלוה אותה כל ימי חייה. לקיומו של שם זה דאגו בניו של נחום בן־זאב, ויותר מכולם שמר עליו „זוטא"הקטן, הוא מחבר הרשימות האלה.

עַל הָאָרֶץ וְיִשּׁוּבָהּ

מאת

י. בן־צבי.

ג.

הַחֲלֻקָּה בִּירוּשָׁלַיִם.

כמו שיהודי מן השוק ברוסיה או בגאליציה יודע, שהוא יהודי סתם, ואינו מכיר כלל, שהוא „אשכנזי", כך גם יהודי פשוט בסאלוניקי, באזמיר או בדמשק אינו יודע, שהוא „ספרדי", אלא רואה את עצמו כסתם „ישראל", כמו שהם רגילים לקרוא לעצמם. ההכרה המיוחדה של האשכנזי והספרדי מתחילה רק בשעה, ששני ה„שבטים" הללו מזדמנים למקום אחד ובאים זה עם זה במשא־ומתן ישר.

והחזיון הזה הוא טבעי: כמו שיהודי ווילנה וקראקוי אינם מזדמנים במקומם עם יהודים ספרדים, השונים מהם, כך גם במזרח, ביחוד בערי־הפנים, אין יהודי אירופה מצויים כמעט כל עיקר. כסבור הוא היהודי בכל מקום, מבלי בקש חשבונות רבים, שרק הוא ואחיו הדומים לו הם הטפוס היהודי, ואין אחר זולתו. והוא יוצר לו בדמיונו את טפוסם של שאר היהודים שבעולם כצלמו וכדמותו. ובשעה שהוא פוגש ביהודי ממין אחר, שאינו מכיר בלשונו המדוברת, ביהודית־שפאניולית או ביהודית־אשכנזית, הרי האדם החדש נראה מוזר בעיניו, יהודי ולא יהודי. ומכאן ההתבדלות שבין שני האלמנטים האלה, האשכנזי והספרדי, בהפגשם יחד, שכל אחד מגלה פתאום בחבירו את „אשכנזיותו" או את „ספרדיותו".

ולדאבוננו, חייבים אנו להודות, כי ב י ר ו ש ל י ם מפותחה ההכרה המיוחדה הזאת יותר מדי. אמנם גם בארצות אחרות, במקום שאשכנזים וספרדים יושבים בכפיפה אחת, יש לראות הבדל ניכר בין שתי העדות. אולם ברוב המקומות, ששני האלמנטים דרים בקביעות, אין הבדל זה אלא דבר שבטראדיציה, ההולכת ונעלמת במשך הדורות. כך, למשל, אין כמעט שום הבדל ניכר בין האשכנזים והספרדים שבהולאנדיה, והקהלה האשכנזית הקדמונית שבסאלוניקי נבלעה בקרב העדה הספרדית הצעירה לימים ממנה, ואין בין שתי העדות הללו אלא שנויי נוסחאות בסדור התפלה בלבד. לא כן בערי הקודש: שתי העדות העיקריות שבירושלים נפרדות זו מזו בכמה ענינים טפלים ועיקריים גם יחד. ואף־על־פי שאין לפירוד הזה שום יסוד דתי או לאומי, ואולי דוקא מפני זה, כדאי הוא לשום אליו לב ביותר. ביחוד ראוי הדבר לעיון, מפני שפירוד זה גורם לבזבוז כחות לבטלה, להחלשתה ולהשפלת ערכה של היהדות הארץ־ישראלית כולה.

שתים הן הסבות, שהועילו להרחיק את שתי העדות הללו בירושלים זו מעל זו: ההבדל שבתבונתן וההבדל שבמצבן.

ההיסטוריה המיוחדה עם מאורעותיה המיוחדים במשך שנות מאות, אשר עברו על כל אחד משני „השבטים" הללו, הטביעו את חותמם על שניהם. לא רק שפות מיוחדות,

אלא גם מנהגים מיוחדים ותכונות מיוחדות נתאחזו בהם; יותר נכון, מתוך שרטוטי האופי הלאומי השונים, שציינו את האומה בשבתה על אדמתה, נטל הגורל וטפח קוים שונים אצל כל אחד ואחד משני האלמנטים האלה, ועל־ידי זה נשתנה קצת גם מזגם. האשכנזי הוא יותר עצבי, אבל גם יותר אנרגי בטבעו מהספרדי השקט, שאינו נוח להתרגש ולהתפעל, כמו אחיו היהודי האירופי (יוצא מכלל זה הוא התימני, שעצביותו אולי מרובה מזו של האשכנזי). ואם נכונה היא הדעה, שהיסורים ממרקים את נפש האדם ומצרפים את השכל וכח־ההמצאה — הרי יכולים אנו לבאר את כ ח ־ ה ח ר י פ ו ת של האשכנזי, העולה בלי ספק על זה של הספרדי, ברבוי הצרות והרדיפות, אשר עברו על יהודי אשכנז ורוסיה ופולאניה מימות מסעות־הצלב במערב ועד גזירות חמילניצקי וגונטה שבאוקריינה והפרעות האחרונות שברוסיה. אולם דוקא אותן הסבות, שצרפו ולבנו את אופיו של הפרט — הן שגרמו לטשטוש הרגש הצבורי בקרב היהודים ה„אשכנזיים", לתגבורת האינדי־ווידיאליות ולהעדר הנטיה להסתדרות ולהתארגנות — חסרון זה, המציין כל־כך לרעה את כל הישוב האשכנזי הישן שבארצנו.

וכנגד זה, אנו מוצאים אצל הספרדים את הנטיה הצבורית במדה יותר מרובה, אם כי קיימת היא בצורה פרימיטיבית של הכנעה לאבטוריטטים גבוהים. יחד עם מיעוט העקשנות הפרטית, שלא להשמע להכלל ולהעמיד את עניני הצבור על דעת היחיד, השכיחה בקרב האשכנזים, אנו פוגשים אצלם לפעמים גם עריצות הפרט, שאינה מצויה כל־כך בין האשכנזים, מפני שהספרדי נוטה יותר מהאשכנזי למשמעת, כלומר, נכון הוא גם לקבל מרות וגם להטיל מרות. ההבדל המעמדי, ביחוד ההבדל שבין תלמידי־חכמים ועמי־הארץ, גדול יותר בקרב הספרדים מאשר בעדת האשכנזים: מדת השויון ורגש השויון — ההכרה, כי כל עם ה' קדושים — מפותחה מאד בקרב אלה האחרונים. לעומת זה מצטיינים הספרדים יותר בעזרה הדדית, עזרת איש לרעהו ואיש לבני־משפחתו, בהכנסת־אורחים ובמדת הסבלנות בעניני דעות ואמונות, מה שאין לראות ביישוב האשכנזי הישן, המצטיין בקנאות דתית נפרזה.

על האמור בזה יש להוסיף, כי הספרדים בארץ־הקודש קרובים יותר לתנאי הארץ והמדינה מהאשכנזים. רובם הגדול של הספרדים הם אזרחי עותומניה, כמעט כולם יודעים ערבית, ורבים מהם — גם טורקית. בכלל יש להם יחס יותר קרוב וישר אל עם הארץ, ויד ושם להם בממשלה. לא כן האשכנזים: ברובם הם נתיני ממשלות־חוץ, וישובם בכלל חדש הוא עדיין, בערך. כי רק כ מ א ה שנים עברו מיום שהקהלה האשכנזית נתחדשה בירושלים, אחרי שבטל הישוב האשכנזי בארץ במשך ת ש ע י ם שנה — משנת תפ"א (1721) עד שנת תקע"א (1811). ואף־על־פי שבימינו אלה אין העדה הספרדית (השפאניולית) כוללת יותר מהחלק ה ש מ י נ י של כל הישוב היהודי בירושלים, עדת הספרדים נחשבת לעיקרית. הרב של העדה הזאת נקרא חכם־באשי או ר א ש ו ן ־ ל צ י ו ן, והממשלה מכירה אותו בתור בא־כח רשמי של כל יהודי ירושלים.

אולם התכונות הנזכרות, כשהן לעצמן, אינן מספיקות עדיין לבאר את סבת ההבדל העמוק בין עדות האשכנזים והספרדים, אם לא נכניס בחשבון את ההבדל שבמצבם.

מוסד ה ח ל ו ק ה אינו מיוחד לאשכנזים בלבד, אולם שיטת החלוקה שונה היא: אצל הספרדים אין מקבלים חלוקה אלא החכמים, העוסקים בפועל בעניני דת ודין, פקידי הקהלה השונים, המשמשים בקודש, ומלבד זה — יתומים, אלמנות ועניים המחזירים על הפתחים. באופן זה אין בכל הקהלות הספרדיות שבירושלים, המונות יותר מ ח מ ש ־ ע ש ר ה א ל ף נ פ ש (שמחציתם שפאניוליים, ויתרם נבדלים לעדות מזרחיות אחרות), יותר מ א ל ף מקבלי חלוקה קבועה. ואילו אצל האשכנזים אנו מוצאים את ההיפך הגמור מזה: בין כל האשכנזים, המונים יותר מ־35 אלף נפש, לא ימצאו יותר מ א ר ב ע ת אלפים נפשות, הנמנעים מלקבל חלוקה, והשאר מקבלים, במדה גדולה או קטנה, חלוקה קצובה למספר נפשות ביתם. וכאן מקום להעיר, כי החלוקה האשכנזית הזאת היא אחד הגורמים העיקריים, המבדילים בין האשכנזים והספרדים, המחיצה החיצונית, המפרידה את בית ישראל שבארץ־הקודש לשני מחנות.

ולא רק לשני מחנות. השאיפה המיוחדה לבנות במות בפני עצמן, ביחד עם התקוה הקבצנית לקמץ או להרויח עוד פראנק אחד של חלוקה לגולגולת — השאיפה הזאת גרמה להתפוררותה של העדה האשכנזית ל ת ש ע ה ע ש ר כוללים שונים, שנבדלו אחד אחד בזמנים שונים מתוך הכולל העיקרי, שהיה לפני 60־70 שנה הכולל האשכנזי היחידי. ובהיות שלכל כולל יש לא רק הנהגה בפני עצמו, אלא גם מקור־הכנסה מיוחד, עם רשימת־אדרי־סאות מיוחדה בשביל מכתבי־שנודרות,—אין כולל אחד תלוי בחברו ואין כמעט שום מוסד, אשר יאחד את הכוללים הרבים לעדה אשכנזית אחת. אמנם נעשו איזה נסיונות לאחד את הכוללים המפוררים, אך הנסיונות לא עלו, מפני שדוקא הכוללים היותר עשירים, כגון כולל אונגאריה, אינם רוצים להשתתף במפעלים המשותפים. עד כמה מוזר ומגוחך הוא הפירוד, אנו יכולים לראות מזה, שישנם כוללים גדולים, המונים 3,000־3,500 נפשות (כמו כוללי ווארשה, הורודנה, וואהלין, גאליציה ודומיהם), ולעומתם ישנם כוללים פעוטים עם 100־170 נפשות, כגון כוללי זי־בנברגיה והו"ד („הולאנד־דייטשלאנד"). בני הכוללים הקטנים מקבלים חלוקה שמנה (בני זיבנברגיה 180 פראנק, בני הו"ד 100 פראנק ובני אמריקה 100 דולאר לשנה), ורוב הכוללים המרובים בנפשות — חלוקה זעומה, העולה לפעמים לשלשה או לארבעה רובלים לגלגולת בשנה. מובן, שבני הכוללים העשירים, וביחוד גבאיהם ופקידיהם, אינם רואים את הדבר כ ד א י לפניהם להתאחד עם שאר הכוללים העניים, והם מעכבים בעד זה בכל תוקף. והדברים מגיעים לידי כך, שבני הכוללים העשירים נמנעים גם מ ל ה ת ח ת ן עם בני הכוללים העניים, מיראתם, שמא תתמעט על־ידי זה מנת „חלוקתם".

אולם אם החלוקה כחה גדול לבער כמה אלמנטים בריאים ופורים מכרם ישראל ולהביא לידי התנוונות את

אלה, החיים על התמיכה בתור משמשים בקודש בעדה הספרדית, לארבעים אחוזים, ובאשכנזית — לשתי שלישיות מכל מספרם. ועכשיו המספר הכללי של החיים על החלוקה והתמיכה במדה ניכרת אינו עולה גם לשלישית אחת. שאר התושבים מתפרנסים ממלאכה, מאומנות, ממסחר ומעבודה פשוטה. לפי הספירה, שמביא מר א. רופין לפני 31 שנה (תרנ"ה), עלה מספר המשפחות, החיות על עבודה ואומנות, ל־2576, ומספר המשפחות, המתפרנסות ממסחר והנויות,— ל־1916, ומספר אלה, המתפרנסות על החלוקה,—רק ל־651. וצריך לזכור, כי במשך השנים האלה נתרבה ביחוד הישוב החדש.

פרוגרס כזה אי־אפשר היה לו לבוא. אילו היה הבור צריך להתמיר מחוסרינו. יסוד השכונות החדשות והמוסדות החדשים משך לירושלים אנשים חדשים עם תביעות יותר מפותחות. הבנינים הספיקו עבודה למאות נגרים, נפחים, מסגרים, סתתים, בנאים, עגלונים, מחמרים ופועלים פשוטים. ורבוי הפועלים והפקידים גרם מצדו לרבוי מספר החייטים, הסנדלרים, האופים, החנונים, הרוכלים וגומר. כל זה ביחד הכשיר את הקרקע ל„ירושלים החדשה", כלומר — להחיים הפרודוקטיביים החדשים, ולישוב החדש בכלל, שצמח לא ביום אחד.

יחד עם זה הכשירו חיי העבודה והמסחר את התנאים לשתוף־העבודה בין האשכנזים והספרדים ולגלוי שתוף־האינטרסים היהודים הלאומיים שבין האלמנטים המפורדים השונים. ביחוד התבלטה האחדות הלאומית עם צמיחת הישוב החדש והשפעתו התרבותית בירושלים.

אולם חוטא הייתי לאמת ההיסטורית, אילו עברתי בשתיקה על העובדה, כי דוקא הישוב הישן שבארץ־ישראל הוציא מקרבו את החלוצים הראשונים, אשר פנו לעבודת האדמה. יהודים ירושלמיים היו הראשונים, שקנו את אדמת פתח־תקוה והניחו יסוד למושבה יהודית עוד ארבע שנים לפני תנועת הבילויים ברוסיה. ובזה אנו יכולים לראות את השפעתה הישרה של ארץ־ישראל וטבעה על בעלי־הנפש שבישוב הישן, למרות כל השפעתה המפסידה של שיטת החלוקה, אשר עקרה כל רגש של איניציאטיבה וטמטמה את האנרגיה.

עוד יותר מבירושלים אנו מוצאים את השפעת הישוב הישן על הקולוניזאציה בגליל העליון והתחתון. עוד לפני שמונים שנה אנו מוצאים משפחות יהודיות מצפת, שיש להן אחוזות אדמה בגוש־חלב ובהר־עצמון, שעל־יד כפר־מירון. ולפני שלשים שנה קנו יהודי צפת את אדמת „בני־יהודה", ולקחו חלק הגון בישוב ראש־פנה ושאר מושבות הגליל העליון. גם בשנים האחרונות עשו בני הישוב הישן בירושלים נסיונות אחדים לרכוש להם קרקעות לעבודת אדמה.

אמנם תוצאות חשובות לא ראינו מפעולות הישוב הישן במקצוע זה. ואף־על־פי־כן אין לתלות את כל הקולר בישוב הישן בלבד. אשמים בזה גם הציונים וחובבי־ציון, ששכחו את ירושלים, ועד הזמן האחרון לא נתעוררו מהם לקנות אדמה ולבנות מושבות בקרבתה, ובזה העמיקו

בחותינו החיוניים בארץ־אבותינו,—אין בכחה כלל להבטיח את חייהם וקיומם של בני הישוב הישן כל עיקר. מספר האנשים, שהחלוקה מספיקה להם את מחיתם (בצמצום נורא), אינו מגיע למעלה מ־8,27 למאה, ומספר אלה, שהחלוקה מספיקה מחיתם למחצה, אינו עולה על 6,27 למאה; במלים אחרות: 85 למאה ממקבלי חלוקה אינם מקבלים יותר מחמשים פראנק, או 10 דולאר לנפש, לשנה תמימה*. זאת אומרת: שתי שלישיות מכל תושבי ירושלים היהודים אינן מתפרנסות מן החלוקה, והנאה מועטה זו, שאלפי אנשים נהנים ממנה, יוצא שכרה הפעוט בהפסדה המוסרי והצבורי העצום. ולכן חושב אני, כי רק על־ידי בטול החלוקה ליחידים וקביעת העזרה על בסיס צבורי תוכל לבוא תשועה ראדי־קאלית לאנשי ירושלים גם במובן החמרי וגם במובן המוסרי.

גם עכשיו אנו יכולים לראות את ההבדל שבין החלוקה האישית ובין מוסדות החסד, החנוך והעזרה השונים. על־ידי קופות הבנין וההלואה נבראה האפשרות ליסוד עשרות השכונות היהודיות, המקיפות את העיר וקובעות לה את אופיה היהודי. בתי־החולים היהודיים, שנבנו בעזרתן של חברות חוץ־לארץ ונתמכים על־ידו, ידועים כבתי־החולים היותר משובחים בכל הארץ. על־ידיהם נצלו הרבה יהודים מחסרי המסיתים הנוצרים. ולא זו בלבד, אלא שגם הנוצרים והמושלמים זקוקים מעכשיו לבתי־החולים של היהודים, שאינם נועלים דלתיהם בפני זולים שאינם יהודים. ואולם ביחוד יש לראות את תוצאותיה הרצויות של עבודת־החסד המסודרה בירושלים— בחנוך הילדים. על החנוך המתוקן בהישוב החדש נעמוד בפרטיות בפרקים הבאים, וכאן אין לנו אלא לציין בדרך כלל, כי בין כל יהודי ירושלים אין אף עשרה אחוזים בורים, ובין כל ילדי ישראל שבירושלים אין אף חמשה אחוזים למאה, שאינם מבקרים בית־ספר, חדר או תלמוד־תורה. וכדאי להשוות את החזיון הזה עם המספרים, שנתפרסמו בישיבה האחרונה של קהלת ניו־יורק, כי מרבע מיליון הילדים היהודים שבניו־יורק מספר לומדי עברית אינו מגיע אפילו לעשרים אחוזים.

מלבד התוצאות הישרות של האמצעים הכספיים, הנכנסים לירושלים בתור עזרה למוסדות ובתור חלוקה ליחידים, עצומה היא השפעתם באופן לא־ישר על התפתחותו של הישוב היהודי. שנים־שלשת מיליוני הפראנקים, הזורמים מדי שנה בשנה לעדה היהודית (מלבד מיליוני הפראנקים, הבאים מגויי הארצות בשביל הנוצרים), משמשים בסיס חזק להתפתחות המלאכה והמסחר והרושת־המעשה בעיר־הקודש, שתעשיה מקורית גדולה אין בה.

תמונה בהירה מהשנוי, שנתהוה בירושלים במשך ארבעים השנים האחרונות, יכולים אנו לראות על־פי המספרים הבאים האלה: בשנת תרל"ו עלה מספרם של

---

* במספרים הללו אני סומך על הסופר הירושלמי מר יהושע ברזלי, במאמרו ב„השלח", כרך כ"ד, עמוד 270.

את התהום שבין הישוב הישן בירושלים ובין הישוב החדש שבגליל יפו.

ובמקום שאין התקדמות — ממילא יש נסיגה לאחור. ולפיכך אָנו רואים, שהישובים החקלאיים הבודדים בקרבת ירושלים הולכים ונחרבים. כך בטל עוד לפני שנתים הישוב היהודי ב ר מ ה, בקרבת קבר־שמואל, ונשתכח מן הלב; וכך הולכת ומתגוונת המושבה מ ו צ א. רק בשנה האחרונה נעשו שני נסיונות חדשים בקרבת ירושלים, ב ק א ל נ ד י ה, על דרך שכם, ו ב ד י ו ב, סמוך למוצא. אולם כאן קפץ עלינו רוגזה של המלחמה, אשר הפסיקה את העבודה בראשיתה.

נקוה, שעם גמר המלחמה תתחיל תקופה חדשה גם במקצוע הקולוניזאציה בסביבות הערים, ואור חדש יאיר גם על הישוב הישן בציון.

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

א.

מערכת נכבדה!

בבקשה לפרסם מעל עמודי עתונך את הדברים הבאים יהלן על־אדות „ההסתדרות העברית באמריקה", תעודתה ותכנית פעולותיה:

תעודת ההסתדרות העברית באמריקה, שנוסדה בימים האלה, היא להשליט את התרבות העברית בין היהודים באמריקה ולהכניס את ההשפעה העברית בכל המקצועות הרוחניים של חיינו הצבוריים והמשפחתיים.

לתכלית זאת שואפת ההסתדרות לארגן ולאחד את כל הכחות העברים באמריקה—את האגודות העבריות ואת העברים שאינם חברים באגודות—ולעשותם כח צבורי מאורגן ותקיף, פועל ומשפיע.

מכירים אנו, כי יש צורך בהסתדרות עברית וכי יש גם היכולת, התנאים הנאותים לקיומה ולהתפתחותה.

צ ר י כ י ם אנו להסתדרות, מפני שהחיים הרוחניים והתרבותיים של היהודים באמריקה אינם לפי רוחנו ולפי הכרתנו העברית־הלאומית. ובלבנו מפעם הרצון העז להטביע על החיים הללו את חותמנו אנו, את החותם העברי־הלאומי.

רואים אנו את היהדות האמריקאית והיא לקויה על־ידי שני גורמים: על־ידי רוח הטמיעה וההתבוללות ועל־ידי רוח הבערות.

רוח הטמיעה מנשבת עלינו מן החיים האמריקאים ע צ מ ם, מן הסביבה הנכרית. זהו חזיון טבעי והכרחי, המונח בתנאי־חיינו הלא־טבעיים בכל ארצות גלותנו. רוח הטמיעה באה אלינו גם בכח השפעתם של היהודים המתבוללים מצד אחד ושל הראדיקלים המתבוללים שלנו מצד שני. והרוח הזאת באה כבר ב ד ע ת ו ב מ ת כ ו י ן.

דלים הם כחותינו להלחם ברוח הטמיעה, שמקורה ושרשה הם החיים הנכרים והסביבה הנכרית. רוח זו ילידת הגלות היא, והיא תעבור ותבטל מן העולם, בהכחד אביה מחוללה—הגלות. אולם כחות מרובים יהיו לנו להלחם ברוח הטמיעה, הבאה אלינו ב ד ע ת ו ב ר צ ו ן על־ידי המתבוללים,—אף־על־פי שהמקור ה ר א ש ו ן ו ה ע י ק ר י לרוח זו היא גם כן הגלות—כשיהיו גם לנו, העברים, ה ד ע ת ה ב ר ו ר ה ו ה ר צ ו ן ה ע ז לעמוד על נפשנו העברית ולהגן עליה מפני הרוחות הרעות והכחות המזיקים ההם.

אמנם בשעה ששואפת ההסתדרות העברית להלחם ברעיון הטמיעה ובתנועת הטמיעה, אינה באה ל ח ד ש ואינה גם י ח י ד י ת במעשה זה. כבר קמו לה ליהדות האמריקאית בשנים האחרונות הרבה גואלים לאומיים, שכחם הולך וגדל והשפעתם הולכת ורבה. אלה הם הציוניים והלאומיים למיניהם ולמפלגותיהם. על ההסתדרות העברית רק לתת את ידה להם להשתתף עמהם במלחמת מצוה זו. אולם להסתדרות יש תפקיד מיוחד, תפקיד חדש, שאין בכחה וגם אין ברצונה של שום מפלגה אחרת למלא. תפקיד זה הוא ה מ ל ח מ ה ב ב ע ר ו ת.

צריכים אנו לקרוא מלחמה על עם־הארצות הנוראה, שפשטה בין כל מפלגותינו ומעמדותינו. מלחמה בעם־הארצות, החותרת חתירה עמוקה תחת כל יסודות הויתנו הרוחנית יהתרבותית בארץ זו, בעם־הארצות, העתידה להביא עלינו התנונות מ ו ס ר י ת וכליון לאומי מוחלט.

ההסתדרות נושאת את דגל התורה הישראלית במובנה היותר רחב ומקיף. ההסתדרות שואפת להשיב ל ס פ ר העברי את כבודו הראשון: לתת לו את מקומו הראוי בבית הכנסת, בבית־הספר, בביבליותיקה, במשפחה היהודית, באספה היהודית וכו'.

ההסתדרות שואפת לברוא ס ב י ב ה ע ב ר י ת־ ל א ו מ י ת. סביבה, שתאצר בה את היכולת והתנאים להעמיד לנו „תלמידי־חכמים" עברים, ג ד ו ל י ם־ י ח י ד י ם, שימשיכו את תרבותנו הלאומית המקורית וגם יחרשוה ויפרוה.

אולם ההסתדרות נחוצה לנו לא רק לשם המלחמה ברוח הטמיעה ובבערות בלבד, אלא גם לשם רעיון התחיה והגאולה—הרעיון הציוני. מכירים ומרגישים אנו, כי אי־אפשר לו לרעיוננו זה לתפוס מקום חשוב בחיינו כל־זמן שחסר לו הבסים ה ע ב ר י, כל־זמן שמתלבש הוא בצורות זרות. מכירים ומרגישים אנו גם כן, כי אי־אפשר לו לרעיון זה להוליד ולקיים את האנרגיה המרובה, את הכחות המוסריים והגשמיים העצומים, הדרושים להגשמתו—אם הלב העברי והמח העברי לא יתמידו לחיות ולהתפרנס מ א ו צ ר ת ר ב ו ת נ ו ה ל א ו מ י ת ה מ ק ו ר י ת.

הנסיונות המועטים והדלים, שנעשו עד עכשיו לטובת העבודה העברית באמריקה והצליחו, נותנים לנו את האמונה העמוקה להצליח ב מ ע ש ה ה ר ב ו ה כ ב י ר ה ז ה.

האגודות העבריות, שהתקיימו קיום דל ועלוב ועמדו על הדבור העברי בלבד, גם הן הצליחו לברוא לנו אתמוס־פירה עברית ידועה. האגודות האלה, שלקו במדה מרובה בקהות־דעת, בחוסר שאיפות, בדלות־הרצון והדמיון, הצליחו—עד כמה שלא יראה הדבר לפאראדוכס—להעמיד לנו מאות עברים צעירים, המלאים התמרמרות על הלקויים הללו והעורגים לעבודה עברית מ מ ש י ת ו ח י ה, והרי הם מוכנים ומזומנים להתמכר אליה בכל לבם.

אולם מלבד הצעירים האלה, יש לנו אלפי עברים מחוץ להאגודות העבריות, שבאשמת הדור והסביבה נתרחקו מאתנו, וגם הם נושאים את נפשם לעבודה עברית פוריה. כשתתבסס ההסתדרות, תהא מחזרת אחרי העברים הנדחים האלה, תעורר בקרבם את שאיפותיהם הנרדמות, תחזירם אלינו ותישתפם בעבודתנו הגדולה.

החנוך העברי הלאומי, אם כי מעצורים לו מכל צד, אם כי בעלי השפעה גדולה ומזקת ממעמדות שונים מישתדלים להוליך אותו במקום שהם רוצים, — החנוך הזה הולך וכובש לו לאט־לאט את המקום החשוב ביותר במוסדות החנוך שלנו. הולך הוא ומתבצר בעולמנו שלא מדעת ושלא מרצון מסודר ומאוחד של העברים, ועל אחת כמה וכמה שיפרח ויצליח ויתעלה כשידינו, ידי העברים המאורגנים, תהיינה עוסקות בו.

העתונות העברית הולכת וחודרת אל חיינו הצבוריים ומשפיעה על המשפחה העברית — וכי לא תהא עתונות זו אחד הכחות הגדולים, שיסיעו לעבודתה של ההסתדרות?

עלינו לשים לב גם אל החזיון, הנראה לעינינו בכל ארץ: בה בשעה, שהרעיון הלאומי־הציוני מתחיל מתפשט בין המוני העם, הרי הוא מכשיר את לבם והכרתם לחבה עברית ולעבודה עברית. וכלום איננו רואים את גודל השפעתו של הרעיון הזה על העם היהודי באמריקה בשנים האחרונות?

אלה הם התנאים הנאותים, הנותנים לנו את הבטחון בהצלחת עבודתנו. התנאים האלה קיימים מכבר. אולם אל לנו לשכוח, כי במדה שההסתדרות מתפתחת ומשתכללת, הרי היא מוסיפה לברוא וליצור תנאים חדשים רצויים לעבודתנו העברית.

לפי תעודת ההסתדרות היא מתוה לה את תכנית פעולותיה:

החנוך במובנו היותר מקיף, הפצת הלשון והספרות העברית והדבור העברי, והשתתפות אקטיבית בכל ענפי חיינו הצבוריים.

פעולות החנוך לגדולים וקטנים:

א) תמיכה מוסרית וכספית במוסדות חנוכיים מעולים.

ב) יסוד מוסדות חנוך, כמו: גני ילדים ובתי־ספר וביבליותיקאות, וגם מוסדות לאמנות עברית, כגון אגודות לזמרה, לדקלומים, למשחק על הבימה וכו'.

ג) שעורי־ערב לגדולים.

ד) יסוד אגודות עבריות של תלמידים ותלמידות, שיש להם ידיעה עברית מספקת, וגם סדור האגודות של התלמידים הקיימות מכבר על־ידי עבוד התכניות והעמדת מנהלים וכו'.

ה) בתי־ספר למורים.

ו) השתלמות עצמית באגודות העבריות על־ידי הרצאות, שעורים, וכוחים, הקראות ושיחות.

הפעולות לשם הפצת הספרות העברית:

א) תמיכה בעתונים עברים ובהוצאות עבריות.

ב) הוצאות ספרים והפצת ספרים.

ההשתתפות בענפי חיינו הצבוריים:

א) השתתפות בכל עבודה לאומית, כללית או מקומית, בהוה ובעתיד.

ב) תעמולה בין העם על־ידי אספות פומביות, נשפים, מחזות וכו'.

חברים עברים! בהכירנו, כי עיקרי ההסתדרות העברית קרובים גם ללבכם וגם להכרתכם, הרינו קוראים לכם: תנו את ידכם לנו והשתתפו אתנו בעבודה העברית הגדולה העומדת לפנינו. כי רק בכחות מאורגנים ומשותפים נצליח לבסס את התרבות העברית באמריקה ולהטביע את החותם העברי הלאומי על כל ענפי חיינו הרוחניים והתרבותיים בארץ זו.

בשם הועד הפועל של ההסתדרות העברית באמריקה

ק. ו ו י י ט מ ן, מזכיר.

נ. ב. הכתובת של ההסתדרות היא: 89 דילנסי סטר., ניו־יורק.

ב.

מערכת נכבדה:—

בבקשה לתת מקום בעתונך הנכבד לדברים האלה:—

בעשרים בתמוז, יום שמת בו ב נ י מ י ן ז א ב (ת י א ו ד ו ר) ה ר צ ל, יתאספו במאות ערים ועירות בכל תפוצות הגולה בני־עמנו הנאמנים, ומתוך אהבה והערצה יזכירו את שמו של גדל היהודים שבתקופתנו.

הרצל היה הראשון להכריז בקול רם ובאומץ־לב לעיני כל העולם על הצער היהודי הגדול ועל משאת־נפשנו הנעלה.

באומץ־לב, בלי שום פחד ומורך, הודיע גלוי לכל באי־עולם, כי עיפה נפש היהודי בגלות, ברעות הגלות ובטובותיה, ודרש בשביל העם היהודי את הזכיות הטבעיות, הנחוצות לכל עם, — מ ק ל ט ב ט ו ח בשביל אלה היהודים, שאין ביכלתם או אין ברצונם להשאר בגולה.

ברוח אמיץ, מבלי שים לב ללעגם של יהודים ידועים, עורר הרצל, התמד ועורר, את רצון העם היהודי, שנחלש בגולה, להלחם בעד חרותו העצמית.

עכשיו, כשחורבנו של העם היהודי הוא הגדול בדברי ימיו מיום חורבנו ההיסטורי, מתבררת יותר ויותר אותה האמת, שעליה הקריב הרצל את נפשו ברוח־גבורה.

וכששומעים אנו היום, כי עסקני־מדינה גדולים ועתונים בעלי־השפעה קושרים את גורלה של ארץ־ישראל בעתידו של העם היהודי, — הרי כל זאת מידו של הרצל ומאת ההסתדרות אשר יצר באה לנו.

וכשרואים אנו עכשיו, כיצד נתחבבה ארץ־ישראל על רובו הגדול של עמנו, הרי אנו יודעים ומכירים, עד כמה הדר קולו של הרצל לעמקי הלב היהודי.

והבנים הנאמנים לעמנו, אלה המרגישים בצער היהודי, אלה אשר תקות ישראל היא תקותם — כולם יזכירו ביום הזה את הרצל, ששמו לא ישכח בקרבנו, באהבה ובהערצה.

וביום הזה יתנו כבוד לזכר הרצל על־ידי נדבות, שינדבו להקרן הקיימת לישראל, אשר תעודתה בשנה הזאת היא: להמציא פרנסה ליהודי ארץ־ישראל על־ידי עבודה.

העבודה הזאת, במושבות הקרן ־ הלאומית ובחוותיה, מספיקה חלק הגון מצרכי החיים היותר הכרחיים ליהודים, היושבים בארץ־ישראל.

לשכת הקרן הקיימת לישראל באמריקה.
44 איסט 23 סטריט, ניו־יורק.

נ. ב. — במחיר $1.50 יכול כל איש לנטוע אילן ביער־הרצל, השייך להקרן הקיימת הלאומית, על שמו או על שם קרובו וידידו. כל שנוטע חמשה אילנות מקבל תעודה מיוחדת, עשויה מעשה ידי אמן, יפה להיות נתונה במסגרת.

השקפה שבועית

התעוררות לאומית בקרב יהודי איטליה.

שאננים ושלוים ישבו אלפי היהודים באיטליה, יושבים בדמדומי השקיעה — שקיעת יהדותם — וחולמים את חלום הטמיעה הגמורה בין שאר תושבי הארץ. ופתאום קפץ עליהם רוגזה של היהדות הלאומית, והחלומים נתבלבלו, והייהם השאננים, היי „ניר־וואנה", התחילו מתרגשים...

כי חלומם של היהודים המתגוונים האלה היה קרוב לודאי — מעידה הספירה האחרונה של היהדות האיטלקית. על־פי הספירה הזאת נראה, כי מספר היהודים בארץ ההיא פוחת והולך לא רק בערך יחסי, אלא גם בערך החלטי. מספרם המדויק של היהודים האיטלקים בעת הזאת הוא 34,324, תחת אשר לפני חמש־עשרה שנה (בשנת 1901) היה מספרם 35,617. מצב־הקפאון בספירתו של קבוץ צבורי סימן רע הוא לגידולו הטבעי, ולא כל־שכן כשמצב זה נוטה לגרעון; גרעון שכזה באוכלסי עם פירושו — כליון אטי והדרגי. ואמנם גוססת היתה היהדות באיטליה בשנים האחרונות. זו היתה גסיסה בלא יסורי נפש ובלא פרפורי גוף. היהדות האיטלקית, זו שזכתה את העולם היהודי עוד בראשית שנות המאה התשע־עשרה בסופרים ומשוררים עברים כיצחק שמואל ריגיו ושמואל דוד לוצא־טו, — יהדות זו כבר פרחה נשמתה, ולא נשתייר לה אלא זכר דל והור בארבע אמות של בית־התפלה, ואף זה רק פעם אחת בשנה — ביום הכפורים.

והנה פלא נעשה: סכנת הכליון, הנשקפה ליהודי איטליה, הבעירה ניצוצות־פליטה לאומיים בודדים בלבות אחדים מהטובים שבהם, שהרגש הטבעי עוד לא עומם בקרבם, והללו יסדו לפני שתי שנים את „המפלגה היהודית הלאומית", שתעודתה היא להתקומם נגד שאיפות הטמיעה וההתבוללות של הפרנסים היהודים באיטליה, ובאותה שעה להפיץ את הרעיון הלאומי בין שדרות העם.

המפלגה הזאת עוד מתחילת בריתה מצאה לה מתנגדים נמרצים בין המתבוללים השאננים האלה, אולם התנגדותם התגלתה בראשונה בוכוחים ובדברי־שפתים בלבד. כפי הנראה, נחשבה בעיניהם התנועה „הצעירה" הזאת, שמיצאה מהלכים בין בניהם, כמעשה נערות ריק, שכל־עומת שבא כן ילך. ואולם עכשיו, כשראו, כי הרעיון הלאומי הולך וכובש את הלבבות, שוב לא ינוח לבם, והם קמים להלחם כנגדו בכל תוקף.

המלחמה בין המתבוללים ובין הלאומיים, או, יותר נכון, — בין האבות והבנים, נטושה כעת בכל ערי איטליה החשובות. עיני כל היהודים בארץ ההיא תלויות כעת לבחירות פקידי הקהלה היהודית בעיר פלורנציה. תוצאות הבחירות האלה חשיבותן גדולה לא רק ליהודי העיר ההיא, אלא ליהודי כל איטליה, שבודאי יהיו מושפעים ממנה באופן ישר. עד היום היו הבחירות בקהלות היהודים באי־טליה מתנהלות בלא שאון ובלא רעש מלחמה. הקהל הגדול התיחס בשויון־נפש לכל הפרוצידורה הזאת, וענין הבחירות היה רק ענינם של יחידים מתי־מספר, שהקהל נעדר־ההכרה היה עונה אמן לכל דבריהם ומעשיהם. אולם כשקמה „המפלגה היהודית הלאומית", נשתנו פני הדברים. המפלגה הזאת מעוררת את דעת יהודי איטליה לקראת חיים מחודשים, אשר לא שערום בני החדלון והכליון, ומטיפה להם את הרעיון העברי הלאומי. והבחירות בפלו־רנציה תשמשנה במדה ידועה אבן־בוחן גם לשאר הקהלות היהודיות באיטליה, לדעת עד כמה הצליחו הלאומיים בהכשירת לבבות רחוקים לרעיונם. אופיית וראויה לתשומת־לב היא הדיקלאראציה, שפרסמה המפלגה הלאומית בערב הבחירות האלה:

„רצוננו הוא לבחור לראשי הקהלה שלנו באנשים, שיקבלו על עצמם בתור חובתם הראשונה להפיץ את הרעיון הלאומי בין ההמונים היהודיים באיטליה, אשר כבר נתרחקו ממנו. רוצים אנו לבחור בתור חברי ועד־הקהלה רק באנשים כאלה, שיטעו בלב בנינו אהבה והתמכרות לעמנו, ואמונה ביעודנו הלאומי. מחולקות הן הקהלות היהודיות באיטליה בדעותיהן, ואחרי כל מועצותיהן המשותפות אין בידן להתאחד לשם פעולה משותפת. אנו שואפים איפוא לאחד את כל היהדות האיטלקית. היהדות האיטלקית תעשה חלק של היהדות הכללית השלמה. המו־מנט ההוה ביהדות דורש מאתנו, שנתאחד עם כל היהודים בארצות תבל לשם הגנתנו במשבר הזה".

נצחונה של ה„מפלגה היהודית הלאומית" בבחירות הבאות עדיין מוטל בספק, ואולם דברי הדיקלאראציה הזאת, שנאמרו מתוך גאון לאומי ובנוסח זה, שלא שמעתו אוזן מפי מפלגה יהודית באיטליה זה כמה, מבשרים תקופה חדשה בחיי היהודים בארץ ההיא, ונצחון הרעיון הלאומי, אף־על־פי שיתמהמה, סופו לבוא. הד פעמיו נשמע כבר. גם לואיגי לוצאטו, מי שהיה ראש המיניסטר־יום באיטליה, החל לתת לבו לגורל אחיו ולעתידם בארץ ההיא, במאמר, שפרסם זה לא כבר בהעתון החשוב „קוריירה דילה סירה", אומר חכם־המדינה הזה בתוך יתר דבריו:

„מספר הפרוטסטאנטים מתרבה (באיטליה), ומספר היהודים פוחת והולך. חלק גדול מהיהודים בודאי עבר למחנה הכופרים; חלק אחר מתכחש לאמונתו; אולם אחרי כל אלה צריך מספר היהודים באיטליה להיות יותר גדול מכפי שהוא עתה. מדוע מתכחשים הם לאמונתם? רבים הם היהודים המתביישים ביהדותם. אולם מקוה אנכי, כי לא אהיה היחידי (אף כי רחוק אני על־פי הוכחתי הפנימית מ־ית אבותי) לשוב ליהדותי, כשיהיה צורך להלחם מלחמת הנרדף והעשוק. העם בן־האלמות הזה הציל את חייו על־ידי היסורים והענויים הרבים שסבל; על־ידיהם רכש לו כח־הסבל ועלומי־נצח".

רגש־לאומי עמוק, העומד להתלקח, נשמע מתוך הדברים האלה. ומי יודע, אולי מצא הרעיון הלאומי הד גם בלבו של חכם־המדינה הישיש הזה בלא יודעים? מי יתכן את רוח זרמי האביב. החודרים לפעמים גם ללבבות רחוקים ונעלמים ומעוררים בהם געגועי־עלומים נשכחים?...

התכוננות יהודי אויסטריה לקונגרס יהודי עולמי.

הצלחתה של תנועת־הקונגרס באמריקה עוררה בחוגים יהודיים לאומיים באירופה את הרעיון על־דבר קריאת קונ־גרס יהודי עולמי לאחר גמר המלחמה. ונפלא הדבר, שרעיון זה מצא לו נתיבות ביחוד בקרב יהודי אויסטריה, אלה שיד המלחמה היתה קשה בהם ביותר. היהודים הסחופים יהרודיים האלה, שהיו מטרה לכל פורעניות המלחמה ופגעיה, מוצאים און בנפשם לקרוא בשעה זעומה כזו ועידה בארץ־מושבם, שבה ידונו על־דבר קריאת קונגרס יהודי עולמי. לפי דברי העתון „פאָלקס־בלאַט", היוצא בלודז, יבחרו יהודי אויסטריה בועידה הארצית הזאת באי־כח להקונגרס היהודי העולמי, אם יחליטו, כי ייש אפשרות יהוציאו אל הפועל.

כי ידיעה זו יש לה על מה לסמוך—נראה מקול־הקורא, שפרסם זה לא כבר העסקן הציוני הידוע מר ארולף שטאנד, מי שהיה חבר לבית־הנבחרים באויסטריה. בקול־הקורא הזה הוא אומר:

„כשתגיע השעה, אשר אליה אָנו מחכים זה כמה — שעת כריתת ברית־השלום, יהיו כל העמים מוכנים ומזומנים לקראתה. לא רק העמים הגדולים היושבים על אדמתם וחיים חיי־חופש, אלא גם הלאומים הקטנים והנרדפים כבר התחילו לעורר את דעת־העולם לטובת עניניהם. באי־כח משלהם נשלחו לכל בירות הארצות הנייטראליות. מיסדים הם לשכות־מודיעים; מוציאים עתונים מיוחדים לתכלית עבודתם זאת ומספיקים על־ידי באי־כחם ידיעות והדישות, הנוגעות בעניניהם, לכל העתונים החשובים. בקצרה, משפיעים הם בכתב ובפה על דעת הקהל. הכל יודעים, מה הם שאיפותיהם ומשאלותיהם של הפולאנים, הרותינים, האירלאנדיים והאולבאנים, ואפילו שאיפותיהם של הערביים ויושבי מצרים גלויות וידועות לכל. רק סתומות ואי־ברורות לבאי־עולם הן שאיפות העם היהודי ודרישותיו, ואין לדעת, אם בכלל שואף ודורש הוא דבר.

„מקנאים ומכירים אָנו כאחד בהסתדרויותיהם של העמים האלה. השעה ההיסטורית מצאה בקרבם דור ראוי וכושר. המחלוקות והסכסוכים הפנימיים שבין מפלגה למפלגה חדלו. הקלוב הפולאני, למשל, אינו בעת בא־כחן של קבוצות בודדות בלבד, אלא בא־כחו של כל העם הפו־לאני. כל המפלגות, החל מהקלריקאל־קונסרבאטיבית עד הסוציאליסטית־מארכסיסטית, כולן יש להן בא־כח מישלהן בהקלוב הזה, המשמש סמל לאומה מאוחדת על־ידי רצון אחד. בעיני קנאה אָנו מביטים על היחוסים האלה, ואָנו שואלים את עצמנו: וכי כל־כך טוב חלקנו ונעים גורלנו, עד כי בשעת־זעם אשר כזאת יכולים אָנו לגרום הנאה לעצמנו על־ידי התגודדות למפלגות, לקבוצות ולכתות שונות? שם — אחדות שלמה, ואצלנו — התפרדות; שם — רצון אחד, ואצלנו — סכסוכים; שם — מעשים, ואצלנו — מלים, מלים, מלים...

„כבר הגיעה השעה, שנתעורר גם אָנו מתרדמתנו ולהתחיל במעשים ולגשת ליסוד הסתדרות יהודית עממית, אם חפצים חיים אָנו ואין את נפשנו להשמד בתוך עם".

מר שטאנד עובר אחר־כך לתנועת־הקונגרס באמריקה ואומר, כי מוסר אשר כזה הוא דבר היותר הכרחי לעם בישעה זו. ומסיים הוא בדברים האלה: „הרבה יש לנו להשמיע לעולם; אל־נא נכבוש איפוא את תביעותינו, אל־נא נאחר את השעה. חובתן הקדושה והאלמנטארית של כל המפלגות היהודיות היא להתאחד ולהשתדל בכחות משותפים, כי דברינו ישמעו על־ידי האנשים הראויים במקום הראוי".

תנועת־הקונגרס בימי מלחמה ופורעניות אלה בין יהודי אויסטריה באה ומעידה על הזרע הלאומי הבריא, שנקלט בלבותיהם של אלה. אם היהודים העשירים והשלוים אשר באמריקה אינם רוצים לקיים את היהדות מתוך עושר, באים יהודי אויסטריה וגאליציה העניים, הדוויים והסחופים, ואומרים לקיים אותה מתוך עוני ...

יום הרצל

לעזרת ארץ-ישראל

— יהיה —

ביום הראשון, 23 יולי

כל הצעירים הלואמיים ישתתפו בקבוץ־כספים בשביל קרן־העזרה

כל האגודות הציוניות, אגודות „פועלי־ציון" ו„מזרחי", מתבקשות להספיק מחבריהם מחנה עצום של מתנדבים ליום הזה.

לזכר יום הרצל

אספה פומבית נערכת ע"י ה„ציון קאונסול"

במוצאי-שבת, 22 לחודש יולי

— בשעה 8 —

באולם „קופר יוניון"

הנואמים: ד"ר שמריה לוין, ד"ר ליאון מוצקין, הסופרת מרת מרי ענטין, מרת שושנה בראנדייס (בת השופט לואיס בראנדייס). היושב ראש מר מורים רוטנברג, נשיא ה„ציון קאנסול".

מחיר הכרטיסים: 25, 15, 10 סנטים

להשיג: ציון קאנסול, 44 איסט 23 סטריט, עסטרייך אונגאריש ציוניסטען, 43 איסט 3 סטריט, מרכז הציוניים בברונזביל, 234 סעקמאן סטריט, קלוב „השחר", 251 בוסטון ראוד, ברונקס.

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. JULY 21, 1916 NO. 21

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
מכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

VOL. III NEW YORK, JULY 21, 1916 No. 21

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית | ניו־יורק, כ' תמוז, תרע"ו | גליון עשרים ואחד

פרשת השבוע

עֲבוֹדָה מִיִּרְאָה וַעֲבוֹדָה מֵאַהֲבָה.

בשעה שאנו כותבים את השורות האלה, באה ידיעה באופן רשמי, כי שני הועדים – ועד־הקונגרס וזה של „ועידת ההסתדרויות היהודיות הלאומיות", כלומר: ועדן של אותן ההסתדרויות, שהתנגדו עד כה לקונגרס — הצליחו להשלים בין הפרוג־ראמות של שתי הקבוצות המתנגדות, וכי עתה יש תקוה, שבקרוב ישוב השלום על מכונו והיהדות האמריקאית תתאחד לשם פעולה משותפת.

מה הוא הבסיס, אשר עליו הוכן השלום, למה הסכימו ועל מה התפשרו שתי הקבוצות האלה, השונות זו מזו — דבר זה לא נודע עדיין.

כדי להבין את חשיבותו של הוכוח הארוך, שעורר את הלבבות בעת האחרונה, עלינו להתבונן אל עיקר טענותיהם של המתבוללים, שהתנגדו עד עכשיו לקונגרס. עוד לפני זמן קצר טענו, כי הם באי־כחה של היהדות האמריקאית. עכשיו מודים הם בעל־כרחם, כי הם רק מיעוט קטן, ולפיכך דורשים הם, כי יבטיחו להם זכות של מיעוט: אינם רוצים להיות בטלים ברוב על הקונגרס היהודי, לכשיתקיים. וגדולה מזו: מודים הם, כי הרוב הוא לאומי, וכי הקונגרס יהיה איפוא קונגרס של לאומיים. ומאחר שהם אינם מודים בלאומיות, דורשים הם, כי באי־כחו של הרוב יבטיחו להם לכתחילה, שהקונגרס לא יקבל החלטות כאלה, אשר המיעוט מתנגד להן.

בראשית ימי התעוררות הרעיון הקונגרסי, בשהלאומיים יצאו לדרוש זכיות לאומיות בשביל המיעוטים הלאומיים ברוסיה ופולניה, ערערו עליהם המתבוללים וטענו: אין להמיעוט הלאומי שום צדקה לדרוש זכיות לאומיות מאת הרוב. על המיעוט להשתעבד אל הרוב: אם הרוב הוא רוסי, גם על המיעוט היהודי להיות רוסי, ואם הרוב הוא פולאני — על המיעוט היהודי להיות פולאני. ועתה באים אותם האדונים עצמם, שאינם מכירים בזכותו של המיעוט, ודורשים זכות של מיעוט בשביל עצמם! אמנם, יש הבדל גדול בין מיעוט פארלאמנטארי ובין מיעוט לאומי — וההבדל הזה אינו משמש כלל לטובתם של מתנגדי הלאומיות: להמיעוט הפארלאמנטארי אין שום רשות לדרוש זכיות מיוחדות, מפני שבעניינים פארלאמנטאריים דעת הרוב היא דעת הכלל; מה שאין כאן במיעוט לאומי, — ובפרט אם אינו מיעוט לאומי יחיד במדינה — שהוא בעצמו משמש אחדות אורגאנית מיוחדה עם זכות־קיום מיוחדת. ממילא מובן, כי אילו היו תנאי חיינו כתקונם, לא היינו מוותרים על זכיותינו האלמנטאריות — זכיות הרוב לחוקק חוקים בשביל הכלל; עכשיו, שתנאי־חיינו אינם נורמאליים, רואים הרבה מן הלאומיים חובה לעצמם לוותר מפני צורך השעה ולתת הנחות ידועות ל„המיעוט הפארלאמנטארי" שלנו. ובכן, השאלה היא איפוא: עד כמה אנו נכונים לוותר על זכיותינו?

על השאלה הזאת, שבה מתלבטים אצלנו זה כחצי שנה, דנו שני הועדים הנזכרים.

על הועידה, שנקראה על־ידי „הועד היהודי האמריקאי" ביום הראשון שעבר בבית־המלון „אסטור", לא דנו שוב על עצם שאלת הקונגרס, אלא על שאלת זכיות הקונ־גרס. המתבוללים אינם רוצים, כי יהיה הקונגרס מוסד קיים, גזירה שמא יזיק מצד אחד לקיומו של „הועד היהודי האמריקאי" וישפיע מצד שני על הסוציאליסטים היהודיים להטותם לרוחו הלאומי.

השאלה השניה, שעוררה את הלבבות באותה ועידה, היתה תעודת הקונגרס. המתבוללים חוששים, שמא יטפל הקונגרס בשאלות לאומיות ובשאלת ארץ־ישראל, ומפני

שיודעים הם אל־נכון, כי הרוב יהיה לאומי ויקבל החלטות ציוניות, — לפיכך דרשו, כי יגבילו את זכות הקונגרס בנדון זה למפרע. ואולם הלאומיים ובאי־כחם לא יכלו לתת להם הנחה כזאת, ובפרט אחרי שקבלו מאת הועידה הפילאדלפית מאנדאט מכוים: קונגרס דימוקראטי עם כל הזכיות, שמנו באספה כזאת. ואם תנתן הרשות להמתבוללים לקבוע בהקונגרס את מסמרותיהם בטרם הסתמנה צורתו, הרי לא יהיה ראוי לשמו. אמת, גם המתבוללים נכונים לוותר משלהם: מלבד שהם מסכימים לקונגרס דימוקראטי, נותנים הם לו גם את הרשות לדרוש בשביל יהודי־המזרח זכיות של מיעוט לאומי, — „זכיות של קבוצות" בלשונם — אם המיעוט רוצה בזכיות אלו. אלא שאינם מסכימים בשום אופן, כי יהיה הקונגרס בן־חורין ומושל בדעת עצמו, — וזהו הקוץ שבאליה. בטוחים אנחנו, כי באי־כח היהדות הלאומית באמריקה לא יוותרו על עיקר גדול כזה — אפילו „מפני דרכי שלום".

וה„שלום" בעצמו אף הוא עדיין נותן מקום לפקפק, אם בא הוא מתוך לבב שלם ומתוך רצון תמים לעבוד את עבודת העם בכחות משותפים. קשה להאמין, כי בעלי „הועד היהודי האמריקאי", וביחוד הבריזים החדשים מקרב „האגף השמאלי", אלה שעד עכשיו היתה כונתם רק לקנתר — קשה להאמין, כי נפקחו עיניהם לראות פתאום את אשר לא רצו לראות תמול ושלשום. לכל היותר תהיה עבודתם של המתנגדים בתנועת הקונגרס לא עבודה מאהבה, אלא עבודה מיראה: יראים הם, שאם לא יוותרו לדרישות הרוב, ידחו לחלוטין ממוסד עממי חשוב אשר כזה וישארו מהוץ למחנה, ולפיכך הם אומרים להסתפק ב„הצלה פורתא". מוטב שתהיה להם השפעה כל־שהיא על הקונגרס משלא תהיה להם שום השפעה על מהלך הדברים.

ואולם גם זו לטובה. אם ככה חושבים הם, סימן הוא להם, כי התחילו סוף־כל־סוף להשגיח בהמציאות הפשוטה. וחזקה על המציאות, כי תעשה את שלה: תכריחם לפקוח עינים ולאהוב לא את השלום בלבד, אלא גם את ה א מ ת , ולעבוד את עבודת העם לא מיראה בלבד, אלא גם מאהבה.

בִּשְׁעַת בֶּהָלָה.

המשבר הקשה, שבא בימים האחרונים על בתי תלמוד־התורה בעקב מחלת־השתוק המתדבקת, שפרצה בין ילדי ניו־יורק, צריך לעורר את הלבבות על המצב החמרי הרעוע, שבו נמצאים רובם של מוסדות־החנוך הגדולים והמתוקנים. הבהלה והפחד מפני הסכנה, שגרמו לרבים מההורים להוציא את בניהם מבית־הספר העברי, הבליטה לעיני הקהל את המשבר הכספי, השורר במוסדותינו ההנוכיים זה שנים אחדות, מעת שהחלה בהם עבודת תקון החנוך ושכלולו. הבהלה לא חוללה את המשבר, אלא ה ג ד י ל ה אותו וגרמה, כי יתגלה בכל מוראו בבת־אחת: האותות, המבשרים את בואו, היו ניכרים זה כבר, אלא שהיו חבויים מעיני הקהל.

בימי שלטונו של החנוך המקולקל, כשמשכורת המורים ירדה עד הדיוטה התחתונה, כשבתי תלמוד־התורה היו מרתפים צרים ואפלים, מלאים טחב ורפש, ומספר התלמידים במחלקה הגיע לשבעים נפש ומעלה, התרגל הקהל לנדב לצרכי החנוך רק פרוטות ואסימונים. אפילו אלה, שנדבו סכומים הגונים למוסדות הצדקה והחסד, כשנתנדבו לבית תלמוד־התורה, נתנו נתינתם בעין זעומה, מפני שמיעטים היו צרכי החנוך והשגת המפקחים היתה קצרה. וגם כשהתרבו צרכי החנוך על־ידי התקונים, שנעשו בו, לא נראה שום שנוי ניכר ביחוסם של המנדבים אל מוסדותיו. כמאז כן גם עתה מנדב הקהל רק פרוטות, בין שהמוסד הוא מן הגדולים והמתוקנים, שצרכיו מרובים, ובין שהוא מן הפעוטים והמקולקלים, שצרכיו מועטים.

התקונים, שהובאו בשנים האחרונות לתוך הרבה ממוסדות החנוך, הגדילו את תקציבם, בעוד שמקורות הכנסתם מתמיכת הקהל נשארו במצבם הפרוע והמקולקל. בנינים מפוארים ומרווחים הוקמו על מכונם לא בכסף

עַל חֲלוֹמוֹתָיו וְעַל דְּבָרָיו

(לזכר תיאודור הרצל)

בילדותי שמעתי מספרים על הרב הגדול בעל הש"ך, שהיה רב בעיר ואם בישראל בריסק, והיה מן המקובלים הגדולים, מחשבי הקצין, כי ביום הכפורים שנת ה'ת"ח, לפני תפלת נעילה, נעץ את ראשו לתוך ארון־הקודש, ולא זז משם שעה תמימה. היום פנה, השמש נטה לערוב, כל הקהל עומד, משתאה לדעת את הדבר, אשר יפול בישראל. והנה הוציא הרב את ראשו וצעק מרה: „קויתי לקץ והנה לבם הין!"

שנת־פקודה היתה, אלא שלא נכשר הדור — ובאה גזירת ת"ח הנוראה.

וכמה שנות־פקודה כבר עברו עלינו לרעה. וכמה נשמות טהורות, ניצוצות מנשמת הגואל, כבר ירדו לעולמנו; נצים נתזים מן הלהבת, אלא שאין בכחם להאיר את חשכת הגלות, והם יורדים וכלים בתוך התהום הנורא.

והנשמות האלה מחוללות מפשעינו ואת עונותינו הן נושאות.

וגם הוא היה מחולל מפשעינו ואת עונותינו נשא.

מה גדול ורם היה, בהתיצבו לפנינו, מה נקי וטהור היה, בהרימו את הדגל, כמה התאמץ בכחותיו הענקיים לעמוד על הגובה הדרוש, כמה תקלות עמדו לו על דרכו, בעברו בתובנו ובהפגשו עם המציאות העלובה שלנו, — עד שנשבר הכד על המבוע, והדגל מרבבות ישראל הסתלק בזמני מרם ברעה איתי תבצה הקופאת שלנו.

מסביבה זרה בא אלינו, ואולם מה קרוב היה לכנסת־ישראל בכמה מניצוצות נשמתו! ובזה גדול כחו לעמו, כי הוא בקש, חפר ומצא בתוך נפשו את היהודי שבו. במשך השנים המעטות של חייו העבריים באות אצלו לידי גלוי התכונות היותר

הצבור, אלא בכספן של חברות־האפוטרופסיקה לבתים, והרבית השנתית לבד עולה לאלפי דולאר לשנה, מלבד ההוצאות, הכרוכות בהחזקת הבנינים ובתקונם. במוסדות האלה עלו הרבה גם משכורת המורים, שכר ההנהלה, ההוצאות על ספרי־הלמוד ושאר מכשירי בית־הספר. המפקחים על בתי תלמוד־התורה המתוקנים השתמשו באמצעים שונים להרבות את מספר הפרוטות, שרגילים מנדבינו לבזבז לצרכי החנוך, אבל סוף־כל־סוף נוכחו, כי בנדבות של פרוטות אין כל אפשרות למלא את התקציב, העולה לסכום של עשרות אלפים דולאר. לא נשארה להם דרך אחרת אלא לבוא בדרישה אל ההורים, כי החובה מוטלת עליהם למלא את הגרעון בתקציב, שבא לרגלי התקונים. בהסכם אל דרישה זו עמדו והעלו את תשלומי התלמידים וקצרו את שעות הלמוד של המחלקות, וגם הביאו תקונים שונים בגבית שכר הלמוד באופן זה, שכל אב, שאינו נהנה מן הקצבה, מחויב לשלם בעד חנוך בניו. רק היתומים ובני־העניים, המתפרנסים מן הצדקה, פטורים מן התשלומים, ולחנוכם של אלה תספקנה הנדבות הקטנות, הנאספות בין הקהל.

באופן זה חשבו המפקחים למלא את הגרעון בתקציבם של בתי תלמוד־התורה המתוקנים. כשלא נתמלאה גם תקותם זו, נשמעה ביניהם דרישה להעמיד את המוסדות החנוכיים על העיקר, הנהוג בשוק המסחר, במקום שטיב הסחורה משתנה לפי ערך המחיר, שהקונים נכונים לשלם בעדה. עיקר קבעו במוסדות־החנוך העבריים: במדה שההורים נכונים לשלם בעד חנוך בניהם, באותה מדה יספיק להם בית תלמוד־התורה חנוך עברי.

מצדו המוסרי והחנוכי מסוכן הוא עיקר כזה. מלבד ריח התגרנות הגסה, הנודף ממנו, הרי אין בין העיקר, שנקבע ביסודו של החנוך הישן המקולקל, ובין העיקר, שעליו אומרים המפקחים ליסד את החנוך החדש המתוקן, אלא שנוי נוסח לבד. בעוד שהראשונים התאמצו להתאים את החנוך אל דרישת הקהל, מתאמצים האחרונים להתאימו אל מדת תשלומי ההורים. בנדון זה אין אנו יכולים לצפות, כי חנוכם של הילדים במוסדות המתוקנים ישתנה הרבה לטובה מחנוכם במוסדות המקולקלים. ויתר על כן. עיקר זה, מכיון שנקבע ביחס אל התלמידים, סופו להקבע גם ביחס אל המורים. אם מקנים לתלמידים למודים לפי השכר שהם משלמים, למה איפוא לא יקבלו גם המורים את משכורתם לפי תשלומי התלמידים? ואם פסקו התלמידים לשלם או לבקר את בית־הספר, מן הדין הוא, כי המורים לא יבואו על שכרם. ואמנם רואים אנו, כי בשעת משבר זה כבר ניכרת השפעתו המזיקה של עיקר זה ביחוסם של אחדים מבתי תלמוד־התורה אל מוריהם. מלבד העול הנורא, הנעשה למורה העברי, שעושקים את שכרו הדל, גורם יחס שכזה לדימוראליזציה בכל עניני החנוך. כל מעשה, הנועד לעלוב את המורה, משפיע לרעה על החנוך כולו, ואין לך עלבון גדול מקפוח פרנסתו של המורה, כשקופת המוסד באה עד משבר.

ומצדו המעשי לא יועיל העיקר הנזכר גם לבסס את קיומם החמרי של מוסדות־החנוך הגדולים. שום חנוך צבורי אינו יכול להתקיים על שכר הלמוד בלבד. אם בימי שלטונו של החדר היו ההורים משלמים בעד חנוכם של בניהם, הרי נחשב אז החדר למוסד פרטי, ולא למוסד צבורי. ואולם מכיון שקבל החנוך אופי צבורי־כללי, שוב מתחילים ההורים לזלזל בתשלומי שכר־הלמוד, מפני שסומכים הם על הצבור, כי יתמוך במוסדות החנוך. במקרי שביתה, או משבר כלכלי, או אסון, ובכל זמן שהשעה דחוקה להורים, בית תלמוד־התורה נפגע ראשונה, ובו מתחיל הקמוץ בהוצאות. ומלבד זה, המצב המיוחד, שבו התפתח הישוב היהודי בארץ זו, גרם, כי רבים מההורים הסכינו לסמוך על הנדיבים המפורסמים, שהם יספיקו את צרכיהם של המוסדות הצבוריים, ואין לבם מהסס כלל ליהנות מחסדה של הפילאנטרופיה היהודית. יחד עם הצדקה, שהספיקה הפילאנטרופיה למקבלים, יצרה גם את המקבלים. דעת הקהל נתעוררה במדה מרובה לרגלי המשבר הקשה, היוצא מן הכלל, השורר כעת בכל מוסדות החנוך, ובשעה זו

עיקריות של הנשמה העברית בשלמותה ובלקויה. הנה הוא חובק זרועות עורם, בהוזה העברי; הנה הוא אמיץ ברוחו להלחם מלחמת עמו, כאחד מגבוריו מקדם; הנה נפש היהודי, המפרפרת בכבלי הגולה ומרגישה, כי אין לה מוצא אחר מאשר לקנות את חופשתה בזהב ובכסף; ורי״א יורד מעולמותיו העליונים ומשפיל את עצמו לחזר אחרי בעלי הכיס ולמצוא את החומר הנבזה — והנה הגולה הנצחי, הרובץ תחת משאו; עיפה נפשו להורגים, והוא שואף לרגע של מנוחה — ויהי מה.

היה זמן, שלא הודה הד״ר הרצל בלאומיות העברית. בשנת 1894, בכתבו בקורת על אחד הספרים, הוא אומר: „היהודי הטוב (דניאל) חפץ למצוא את מולדת שבטו ולהשיב שמה את אחיו המפוזרים; אבל הוא יודע היטב, כי אי־אפשר להועיל ליהודים במולדתם ההיסטורית. הלא מעשה ילדות הוא לבקש את מצבה הגיאוגראפי של ארץ זו. ואם אמנם ישובו שמה היהודים, יוכחו ביום המחרת, כי אין שום שייכות ביניהם ובינה. במשך מאות בשנים הכו שרשים במולדות חדשות, חדלו להיות לאום, נבדלו איש מרעהו, ורק על־ידי הלחץ המשותף עדיין דומים הם איש לרעהו באיזו מדה".

במקום אחר הוא מדבר בימים ההם על המושג „לאום" בכלל: „מה זה לאום? קבוצת אנשים, המכירים, שיש ביניהם יחס הדדי, ומקורבים הם על־ידי אויב משותף. האויב עושה אותנו ללאום נגד רצוננו". זהו כבר צעד קדימה; פה לא הוציא את היהודים מן הכלל.

כעבור שנתים—והוא כבר דורש במחברתו „יודענשטאאט", כי יפתרו את שאלת היהודים בתור שאלה לאומית: „לאום אנחנו, עם אחד". בתור גורמי הלאומיות הוא רואה בפעם הזאת לא את האויב המשותף בלבד, כי־אם גם את הרגשות החיוביים: „הרגש הדתי והגעגועים למולדת ימשכו לשם את ההמונים". בנתנו את הערך העיקרי לרגש הדתי, הוא חושב, כי „הרבנים יהיו הראשונים, שיבינו את תכניתו, והם ילכו בראש האגודות, שתעבורנה לארץ החדשה".

מקום המולדת החדשה לא היה קבוע אצלו מראש;

צריכים המנהלים והמפקחים להשמיע את ריבם באזני הקהל, כי המשבר אינו דבר מקרי וארעי, שבא לרגלי הבהלה, אלא מצב קיים ומתמיד הוא בהרבה ממוסדות החנוך הגדולים. וכל זמן שהקהל ינדב רק פרוטות לטובת החנוך, ולא יבחין בין מוסד אחד להשני ובין צרכיהם, אין כל תקוה, כי התקונים, שהובאו בחנוך, יביאו את התוצאות הרצויות.

הֶרְצֵל

מאת

ד״ר שמריה לוין.

בתוך כל עם, ודוקא בתוך המוניו, נטועה איזו סגולה מיוחדת להכיר תיכף את הגדול האמתי. מין הרגשה חדה, מין חוש דק יש לו לבור את הדגול מן הרבבות ולענוד עטרות לראשו. העם בהמוניו אינו בודק במגילת יוחסין. אינו מחטט בהעבר של הגדול ואינו שואל: היכן היית אתמול, במה עסקת שלשום וכדומה. את השאלות ממין זה הוא מניח לבעלי קנאה ולמחפשי מומים, הבאים תמיד באמת־המדה התגרנית שלהם ובהשגותיהם הנכריות, שארכן טפח והחבן זרת ועומק אין להן כלל, והם מעריכים את הכל על־פי כללי האריתמטיקה הנמוכה. העם בהמוניו — שאר־רוח לו. ואם גם שקוע הוא בים של דאגות ואין לו, לפי הנראה, פנאי להסיח את דעתו מצרת היום המעיקה, הריהו מתעורר מיד, כשמרגיש הוא את דפיקת הגדול. אנו מדברים על הגדול במעשים, על מתקני העולם, על מפלסי נתיבות חדשות. רק תנאי אחד דרוש לזה — ה א מ ו נ ה בטוהר המגמה של הגדול וביושר כונתו. והאמונה הזאת אינה נקנית על־ידי מעשים טובים בלבד. מונחת היא בבית־גנזיו של העם ונתנת ב מ ת נ ה לבחיר האומה.

רחוק מעמו, זר לשאיפותיו ונכרי לתקוותיו חי האדם הגדול, והיא יגריע בסביבה זרה, שאין לו אפילו נקודה אחת של מגע לזה העולם, שממנו יצא. בהעיר העליזה והצוהלת, בבירת פראנציה, הוא מבלה את נעוריו, והוא אז בן שלשים לכח. ותהי שיחתו על ארמון הבורבנים, על היכלי העדינות, שמהם יוצאת האינטריגה הדיפלומטית, מקוטרת מור ולבונה ומקושטת על־פי נוסח פאריז, כהעדינות, הטוות אותה. ואין זכר לצער ואין סימן לאבלות. הסופר בעל־הכשרון שמח בחלקו ומקדיש לסביבתו את כח יצירתו.

ופתאום — איזו יד נעלמה נוגעת בו, איזה כח טמיר ונעלם דוחף אותו, והוא נהפך בין־לילה לאיש אחר. חלפה הצהלה, עברה העליזות, והעולם המדומה, שהיה שט בו והושב, כי שלו הוא, אינו מושך אותו עוד אחריו לקראת נחשיו וקסמיו, והוא יוצא ממנו ונכנס לעולם אחר, לעולם מלא יגון וצער.

האם היה זה נִיץ, היוצא מתחת הפטיש? ניץ חדש של הפטיש ההיסטורי, המכה בתמידות, בלא שום הפסקה, על עם עתיק יומין? או איזה זיק ישן היה זה, המתגלגל מדור לדור, מאבות לבנים, ובמצאו חומר רצוי, הוא מבעיר את הבערה, היוצאת ללהב? רבים אמרו, כי מעשה דרייפוס גרם לזה, שהרצל הרחוק יזכור פתאום נשכחות ויתקרב לעמו. וההשערה הזאת מתקבלת על הלב. פראנציה היתה הראשונה, שלא הוציאה את יהודיה מן הכלל בשעת השחרור הגדול, ואין פלא, אם מדינה זו היתה לאלילת הטמיעה וההתבוללות בשביל חלק מעמנו, שבקש את אשרו בעולמות זרים. פראנציה היתה להם לסמל, ובמלחמתם הקיצונית של המתבוללים עם היהדות ההיס־טורית הרימו אותה תמיד על נס, לאמר: כזו ראה וקדש; ותהי פראנציה בידם לכלי־זיין חד ומורט, ותהי להם תשובה על כל שאלה ופירכה, ותהי להם כסות־עינים על כל צרה שלא תבוא. והנה בא מאורע דרייפוס וטפח על פניהם ומחק בבת אחת את כל חשבונותיהם. נפל המבצר האחרון של ההתבוללות, ורבים נמלטו ע ל נ פ ש ם, ובתוכם — כך מבארים רבים — נמצא גם הרצל. ויש

במחברתו „יודענשטאַאט“ הוא מדבר רק על כברת ארץ, אחת היא אם פלשתינה או ארגנטינה. ובאספת הועד הפועל, שהיתה אחרי הרעש של אוגאנדה, הוא אומר: „במשך השנים למדתי הרבה, הכרתי את היהודים... באתי גם לידי הכרה, כי גאולתנו היא רק בארץ־ישראל“.

הרצל לא הכיר בערך השפה העברית בתור גורם לאומי חיובי. במחברתו „יודענשטאַאט“ הוא אומר: „באשר אין אנחנו יכולים לדבר עברית, ידבר־נא כל אחד בלשונו, כמו שעשו בראשית יסוד ממלכת שווייצריה. אנחנו באים לידי הכרה לא על־ידי השפה, כי־אם על־ידי הדת, מורשת אָבות“. בשנים הבאות כבר תמיד במסבות התרבותיים שבארץ־ישראל, ויש לשער, כי לו זכה לראות את תחית השפה בארצנו, היה חוזר גם בזה מדעתו הראשונה.

גורם חדש הכניס הרצל לתוכן הלאומיות העברית — את הדגל העברי. במכתבו להבארון הירש הוא אומר: „שכחתי להגיד לך על־אדות הדגל, שאני חושב להרים. וכי תשאלני בלעג: „דגל? מה זה? מטה וסמרטוט!“ — אַז אענך: לא, אדוני! דגל הוא הרבה יותר מזה. בדגל מוליכים את האנשים לכל מקום שרוצים, ואפילו לארץ, שהבטיחו לתת לאבותינו; בשביל הדגל חיים ושואפים האנשים, וההמונים נכונים למסור את נפשם עליו, אם יחנכו אותם לכך“...

פה מרים הרצל לפנינו את המסך מעל קדשי הקדשים של חזיונותיו וחלומותיו, וכך הוא גומר את מכתבו לאיל־הכסף הזה: „היודע אתה, ממה התרקמה הממלכת הגר־מנית? מחלומות, שירים, הזיות וסרט, שחור, אָדום וצהוב. וזה נעשה בזמן קצר. ביסמארק קטף את הפרי מן העץ, שנטעו בעלי החלומות. כן, — מסיים הרצל את מכתבו — רק ההזיה תופסת את רוח האדם, ומי שאיננו יודע להשתמש בזה, יוכל אולי להיות איש מצוין, ישר ומיושב, יוכל להיות בעל־טיבה גדול, אבל מנהיג לא יהיה וזכר לא ישאר אחריו“.

במקום אחר בכתביו הוא אומר: „החלומות והמעשים

אומרים, כי על־ידי מהפכה פנימית והדרגית, מתוך שאיפה עמוקה לאמתות ולשלמות חזר הרצל בתשובה שלמה לעמו. בעל הנפש המהורה, בעל שאר־הרוח הסתכל בסביבתו ומצא את הריקניות שבה, למרות היות לה ברק ויופי, ובחקרו ובחפשו ובחדרו לתוך המעשים ולתוך היחס שבינו ובינם, בא לידי הכרה, שאין לו אחיזה עיקרית בסביבה, שחי בה, והתחיל לתעות במדבר הגדול והנורא. הלא זהו המדבר, שכל בעל נשמה יתירה עובר אותו, בשעה שהוא עוזב את אליליו ומבקש את אלהיו...

אם על־ידי דחיפה פתאומית מבחוץ, או מתוך הכרה מתמידה מבפנים שב הרצל אל עמו, — ואולם רואים אנו אותו יוצא מן המדבר ומתקרב אלינו בצעדי־ענק. ואף אחד מהגדולים שלנו בדורות האחרונים לא זכה, שיתפרסם שמו במהירות נפלאה כל־כך בכל תפוצות ישראל ושיתחבב כל־כך על כל המון העם, כמו שקרה הדבר את הרצל הזר והרחוק. קמו לו מקטרגים הרבה, קמו לו שונאים בנפש, שבקשו לבטל את השפעתו על־ידי תכסיסי מלחמה בלתי־טהורים, על־ידי בטול ערכו והשפלת כבודו, אבל כל זה לא הועיל — העם, העם בהמוניו התיצב לימינו. ולא רק הציוניים מכבר, חניכי בית־המדרש של סמולנסקין, פינסקר ואחד־העם, שמספרם היה בזמן ההוא רב יותר מכפי שחשבו, — לא רק אלה נתנו לו את ידם מיד אחר קריאתו הראשונה והכתירוהו למנהיג. העם כולו, כל אלה השואפים לשחרור ולתחיה, אם מתוך אמונה, אם מתוך הכרה, — כולם הרגישו, שכוכב חדש דרך על שמי ישראל, ותהי ראשית התיחסותם אליו מלאה הדרת כבוד ויראת רוממות, והרגש הזה הלך הלוך וגדל משנה לשנה ומועידה לועידה.

במה איפוא היה כחו גדול? במה זכה ליחס כזה ולהערצה כזו? את ארץ־ישראל לא הוא גלה, ואת החבה לציון לא הוא נטע בתוך העם. כשפנה לעמו, להחרדים לתחיה בתוכו, מצא כבר הכל מן המוכן, עובדים לאלפים ולרבבות, וגם התחלה ראויה על דרך התגשמותה של התחיה הלאומית מצא. ובכן: במה זכה, שתהיה השפעתו על העם עולה עשרת מונים על השפעת אלה שקדמוהו?

הוא היה הראשון, שפנה בקריאתו הגדולה לא להשבלים הבודדות, לא לבחירי האומה, כי־אם אל העם כולו. הוא האמין באמונה שלמה בכח יצירתו של העם. הוא העביר את נקודת־הכובד של התנועה הציונית מן הפרט אל הכלל. הפרט—כך היתה השקפתו — ככל אשר יהיה מזוין בכחות, חלש הוא לעשות גדולות, והכלל, ככל אשר יהיו כחותיו רפים, עלול הוא לגדולות, אם אך יגיע בהסתדרותו לידי הצטרפות הכחות. מפני זה היתה ראשית עבודתו — הסתדרות. מפני זה הקדיש לעבודה זו את מבחר כחותיו, את לשד רעיונותיו, את חלבו ואת דמו.

בא ויצר את הקונגרס. ובפעם הראשונה נאספו בנים נאמנים לעמם מכל המדינות לשם הצלת העם. הקונגרס הראשון, קבוץ־גליות הראשון — אם גם בזעיר־אנפין — לשם אידיאה עממית, המקפת את כל חלקי העם — זוהי היצירה הראשית של הרצל המחדש.

נסו לקטרג, נסו לאיים, נסו להחרים את בורא הקונ־גרס, וכל זה נעשה בשם אהבת העם, וכל זה נעשה בשם טובת העם. קמו רועי ישראל. האדוקים והמתקנים כרתו ביניהם ברית שלום, כדי להכניע את האויב המשותף לשניהם. התעוררו המתבוללים, אלה האלופים, שהגלות הרכיבה על ראשינו. וכולם ערכו מלחמה על התנועה הלאומית, וכולם גזרו עליה כליון.

ועבר רק דור אחד, והמקטרגים והמאיימים והמחרימים נכנעו. למראית־עין עדיין עומדים הם במרדם, עדיין מתאבקים הם, עדיין נלחמים על נפשם ועל השקפותיהם. אבל כל זה ללא הועיל. בורא הקונגרס הראשון נטע בתוך עמו את הכרת ערכה של הסתדרות לאומית, וכל הרוחות שבעולם לא יזיזו את ההכרה הזאת ממקומה. ומכיון שיסתדר העם על יסוד לאומי, ידע בעצמו מה לרחק ומה לקרב, במה למאוס ובמה לבחור, וישתחרר מאפיטרופסותם של

אינם נבדלים ביותר זה מזה, כמו שנוטים רבים לחשוב. כל מה שבני־אדם עושים, היה קודם לכן חלום ויהיה חלום גם לאחר זמן".

גם בעצם עסקנותו היותר מוחשית, בזמן המשא־והמתן על־אדות כבית אריץ (באל־עריש) הוא כותב לווארבורג: „מהחלומות האלה נארוג שטח אדמה להעמיד עליו את רגלינו".

„בראשית היה הרעיון". — אומר הד"ר הרצל, בדברו על־אדות יסוד הקופה הלאומית. — והוא מזהיר אז את הציוניים, שישמרו, לבל יכנסו לתוך המוסדות אותם „בעלי־המעשה", שאינם עוסקים ב„חלומות".

ההזיות והחלומות, זה הקיטור, העולה מן החמרים הגשמיים ונעשה לכח דוחף ומניע, הם הם שדחפו והניעו את הד"ר הרצל לעבודתו הגדולה. הוא מספר במקום אחד על־דבר אופן עבודתו בעת עריכת ה„יודענשטאאט": „בעמדי, בלכתי, בשכבי, בהוין, בבית, על־יד שלחני, בלילה, בהתעוררי משנתי, — אני מוכרח לכתוב". ובמכתב לאחד מידידיו הוא כותב בזמן ההוא: „זוהי עבודה ענקית, שבראשונה לעגו לי בשבילה, עתה שונאים אותי, ואחר־כך ישלמו לי בכפית־טובה. זה היה, הוה ויהיה. אבל אני עומד על דעתי, ואני עושה את זאת בעצם מתוך נטיה פנימית; אני מוכרח לעשות זאת".

„ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול"... זהו קול משק כנפי המלאכים על ראשי הגאונים בעת שהם משתתפים ביצירת העולמות. תופסים הם אז בנפשם את כלליות הדברים בשלמותם, טרם שיוכלו עוד להשיג בעצמם את הפרטים, המסתעפים מהם.

וכך תפס הרצל בחזון את רעיון הגאולה של היהודים והיהדות, בטרם אשר ידע לבאר לעצמו מה היה לו; וגם אחרי כן נשאר הרבה בלתי מבורר לו לעצמו, רק תפוס ומורגש אצלו באופן שיכול למסור את נפשו על זה.

מזה, שהספיק המנהיג הגדול לאמר דרך־אגב, אנחנו רואים אפס קצה של המהפכה, העתידה לביא בחיי האנושיות על־ידי הגאולה והתמורה, שתבוא בחיי העברים.

של הננסים, שאין להם לא כח ולא מעוף, שאין להם בעולמם אלא מעט רגש של רחמנות ומעט כסף לנדבות.

עוד מעט וחותם ההיסטוריה יהיה טבוע על תקופתו של הרצל. מאמינים אנו, כי בשעת טביעת החותם יהיה העם היהודי מאורגן כבר בשביל עבודה לאומית וידע כבר את דרכו לפניו. אז יכיר עוד יותר את ערכו הגדול של יוצר תקופת ההסתדרות הלאומית של עמנו, של הבונה הענקי, שהניח את אבן הפנה לבנין עדי־עד.

מִן הַצַּד

רשמי הועידה הציונית בפילאדלפיה.

מאת

ד. בן־גוריון.

הרושם הראשון, המתמיה קצת את המסתכל מן הצד, זהו האופי המערבי של התנועה הציונית באמריקה.

בארצות אירופה אנו מבחינים בין שני מיני יהדות ושני טפוסים יהודיים — המזרחי והמערבי. חלוקה זו אינה גיאוגראפית בלבד, אלא גם — ובעיקר—תרבותית. ביהדות מזרחית אנו מתכוונים לרוב מנינו ורוב בנינו של העם העברי — ליהודי רוסיה, גאליציה ורומיניה, שלא נטמעו בסביבה הזרה ולא הפסידו צורתם המיוחדה; לאותם המוני היהודים נושאי התרבות העברית ואידיאלי היהדות, העומדים בלאומיותם, ממשיכים את ארג המסכת ההיסטו־רית של העם העברי ויוצרים קנינים וערכים לאומיים הדשים.

וכנגדם ביהדות מערבית אנו מתכוונים ליהודי גרמניה, צרפת, אנגליה ואיטליה, שנדלדלו מגוף האומה העברית ונקלטו, לכל־הפחות למראית־עין, בתוך הסביבה הזרה ותרבותה, — לאותם היהודים, שיהדותם נתרוקנה מתוכנה הלאומי ונשמתה ההיסטורית פרחה ממנה, ולא נשתייר להם אלא צירימוניה דתית יבשה, מגוהצת וריקה, וכל יחסם לעם העברי עומד אך ורק על גמילות־חסדים והושטת־עזרה ל„אחיהם־ברית", הנענים והנרדפים בארצות־המזרח.

כאן, באמריקה, נקבצו שתי הגליות האלו, המזרחית והמערבית. זרם הנדידה העביר לעולם החדש רבבות ומיליונים של יהודים מכל הארצות והזמין לפונדק אחד את יוצאי המזרח והמערב. אבל באכסניה החדשה לא נתמזגו שני העולמות המיוחדים האלה, ועדיין הנגוד וההבדל שבין יהודי המזרח ויהודי המערב עומדים בתקפם, אף־על־פי שאלו ואלו דרים פה בכפיפה מדינית אחת.

התנועה הציונית, פרי הרוח הלאומי והשאיפית ההיס־טוריות של היהדות המזרחית, צריכה היתה איפוא במדינה זו, כפי שמחייב ההגיון, להתרכז בעיקר בקרב השדרות של יהודי המזרח. ומי ששהה רק שנה אחרונה זו באמריקה והתבונן אל חיי היהודים פה, מן הנמנע היה לו לבלי לראות את החיל הרב, שעשה הרעיון הציוני בקרב ההמונים היהודיים שוכני־הגיטה, שעדיין לא נתאמרקו ולא החליפו את שפתם היהודית—כלומר: בקרב היהודים „הירוקים", שהם הם יוצאי המזרח. אין לך שם מפורסם ומלא־קסם כל־כך, המסוגל לעורר את לב היהודי בעת האחרונה, כהשם „ארץ־ישראל". אפילו השם „קונגרס" בעצמו — זה, שלא ירד כל השנה כולה מעמודי העתונות היהודית ומסדר־היום של רוב האספות היהודיות בארצות־הברית — אפילו השם המפורש הזה לא יכול לעורר בקרב ההמונים אותה ההתענינות ואותה ההתרגשות הפנימית, כהזכרת המלים „מולדת עברית בארץ־ישראל". הרעיון הארץ־ישראלי היה

כשדבר על־אדות הטובים שבאומות, הרוצים לעזור לציוניות, אמר, כי רוצים הם לא רק לתת מולדת להמוני־אדם תועים ואומללים, כי־אם גם „להפיץ תרבות, להיטיב את המצב בארץ חרבה, להרבות בזה את האושר האנושי ואת המדות האנושיות". בקונגרס השלישי אמר: „אנחנו חפצים לברוא לא רק חברה חדשה, כי־אם חברה יותר טובה". הוא דבר גבוהה־גבוהה על עתידות העם העברי בנאומו ה„מנורה", וביחוד השתמש בספרו „אלטניילאנד" לתאר את סדרי החיים העבריים הצבוריים בעתיד המקויה. שם הדריק כל־כך ללבת באמרתו „אדם, היה אחי", עד שנתן מקום למבקריו להאשימו בותירים על הלאומיות העברית.

והלא את האמת עלינו להגיד, כי רבים שואפים לגאולה לא רק לשם הצלה מצרות הגולה, ואף לא לשם קיום האומה סתם, כי־אם גם לשם תקון נשמת עמנו יתקין העולם בכלל. רבים מרגישים, כי גאולה צריכה רביא רעיים, תקון אישי וחברתי, ועל כן חפצים הם ומקוים, כי הגאולה הזאת תבוא על־ידי

עמם, שישוב לחיות חיים טבעיים בארצו. הרעיון המשיחי הזה חפף על הד"ר הרצל וענד זר־תפארת לראשו בשעות יצירתו.

* * *

מגיעים אנו להטראגידיה האיומה שבחייו. הרעיון היותר נשגב, שעודד אותו, לא היה יכול לצאת אל הפועל בלא האמצעים היותר חמריים, — ומה לכהן בבית־הקברות? בן־מלך זה קללה רבצה עליו, שיתרפס מזמן לזמן לפני עבדים נרצעים.

בראשונה דבר עמהם בגאה ובגאון; וכשענהו תבארון הירש שלא באופן המתאים, הגיד לו את מחשבת־לבו ואמונתו: „אני אשיג הלואה לאומית של עשרה מיליארדים מארק". הוא חשב את העבודה הזאת לקלה ביותר. במכתבו לאחד מידידיו בזמן ההוא הריהו כותב: „בודאי יתגלגל הדבר כך, שאני אפתיע את העולם ב„מעשה שנעשה", ואחר־כך אשאל: מי ילך עמדי?"

בשנה זו לרעיון עממי במלוא משמעותו של המושג הזה. כל שדרות העם, בלא הבדל מעמד — פועלים, רוכלים ואנשי־מעשה — כולם התקרבו אל השאיפה הציונית והכשרו לקחת חלק בתנועה הציונית ובעבודתה.

אולם בועידה הפילאדלפית כמעט שנפקד מקום באי־כחם של ההמונים האלה. עובדה זו בודאי שהיא מעידה על רפיונה של התנועה הציונית המאורגנת. נראה, שמנהלי התנועה ועסקני ההסתדרות עדיין לא מצאו — או לא בקשו — את הדרך אל שדרות־העם הרחבות, ולא עמלו כראוי להכניס את ההמונים, שנשתקעו באמריקה בעשרות השנים האחרונות, לתוך ההסתדרות הציונית, אף־על־פי שהרעיון הציוני כבר פלס לו נתיב — כמעט מאליו — בתוך לבות העם. וזהו, בלא ספק, מקום־התורפה של התנועה הציונית באמריקה.

אולם כנגד זה הוכיחה ועידה זו את תקיפותה וחיוניותה של התניעה הציונית בקרב חוגי היהדות „המערבית". בועידה הפילאדלפית נתבלט, שהתנועה הציונית באמרי־קה — למצער, התנועה המאורגנת — עומדת בעיקר על היהודים ש„נתאמרקו", ילידי המקום או חניכי התרבות האמריקאית. רוב הצירים וראשי המדברים בועידה — מלבד העסקנים־האורחים, שנזדמנו כאן במקרה, לרגל המלחמה, — היו אנשים, שמכבר סגלו לעצמם את הדבור האנגלי, או ישנתחנכו מילדותם בקולטורה האמריקאית.

ואם הציוניות היתה באמריקה לכח צבורי כביר, שרשומו ניכר בכל פנות־החיים של היהדות האמריקאית,— וכל מי שהתבונן בזמן האחרון בעין פקוחה אל החיים היהודיים פה אינו יכול לפקפק באמתותה של עובדה זו — הרי דבר זה מראה, עד כמה נתרחבה התנועה בקרב היהודים „המערביים", שלפי שעה השפעתם מכרעת בכל עניני הצבור העברי שבאמריקה.

והועידה הפילאדלפית לא רק שהוכיחה, כי התנועה הציונית נתפשטה ו נ ת ר ח ב ה בתוך חוגי היהודים „המערביים", אלא גם גלתה לעין כל, כי הבנתם הציונית של אלה נ ת ע מ ק ה ונזדככה במדה מרובה כל־כך, שאי־אפשר היה לפלל מראש.

הציונים המזרחיים רגילים להתיחס בחשד ובבטול לציוניותם של יהודי המערב, מפני שציוניות זו היא לרוב לא מטרה לעצמם, פרי הכרתם הלאומית וצורך נפשי פנימי, הנובע מתוך שאיפה לחיים עצמיים, לשלמות לאומית ויצירה לאומית, — אלא אמצעי להיטיב את מצב אחיהם הסובלים, פרי רגש החמלה וההשתתפות בצערם של אחרים.

והנה אם היהודים המערביים הם כאן המושלים בכפה הציונית, האוצלים מרוחם על כל מהלך העבודה, הרי אפשר היה לחכות, כי התנועה הציונית לא תהא פה אלא מין פילאנטרופיה לאומית; ובאה הועידה הפילאדלפית והעידה, כי ציוניותם של היהודים האלה, שגדלו ונתחנכו במדינה חפשית ולא טעמו מעולם טעם גלות, אינה ציוניות של חסר כל־עיקר, והכרתם הלאומית אינה חורת־פנים ומחוסרת־דם, אלא יש כאן צורך פנימי עז ויחס נפשי עמוק לדבר, שהם עושים; יש כאן תביעת הרגש הלאומי, שאינו מוצא ספוקו אלא בעבודת־בנין במולדת־האומה.

רואים אָנו פה הופעה ציונית חדשה, שאין דוגמתה בארץ אחרת: היהודי האמריקאי, שלא חש מעולם שום מועקה דתית ולאומית, שלא נפגע מישום מישטמה צבורית ולא הבדל לרעה על היותו יהודי, יהודי הנהנה מלוא־זכיות ושויון גמור בארץ היותר חפשית ודימוקראטית—מה הביא

הוא ידע מראש, כי לא כל העם ילך עמדו. אחריו ילכו רק אלה, שאינם רוצים או שאינם יכולים להתבולל בין העמים. ואולם די היה לו גם באלה, ובטוח היה, כי זה יהיה רוב העם, ההמון הגדול.

העובדות דברו בשפה אחרת. במקומות הגבוהים קבלו אותו בסבר פנים יפות, ולפעמים דברו גם על עצם הענין; אבל, כנראה, בקיצו ממנו הוכחות, כי יש בידו אמצעים לקבל את מה שיתנו לו. השאלה הארורה: מי יתן ראשונה — היא שעמדה לשטן בדרך. יש שבמשך ימים — מספר הוא — נקלע פעמים ושלש כבכף־הקלע ממזרח־אירופה למערבה — ואין עוזר. הדרישות כבר נתמעטו מ„פעלקער־רעכטליך" ל„עפענט־ליך־רעכטליך", ומזה — ל„רעכטליך" וצארטיר סתם, אבל גם לזה דרושים אמצעים. וגם מדת האמצעים כבר נתמעטה מעשרה מיליארדים לארבעים מיליונים מארק. פנה אל המון העם, וזה נתן יותר מכפי הרגיל עד עתה, אבל הנתינה לא הגיעה לרבע הסכום הדרוש.

בזמן ההוא הריתו שופך את לבו לפני רעהו הטוב:

„עיף אני במרוצתי. בני־בליעל, שהכסף בידם, לא רצו גם לשמוע את דברי. אם לא אמטיר גפרית ואש, לא תתרככנה האבנים האלה".

„הנשמע כזאת? בעוד חמשים שנה יטביעו ברוק את קברי האנשים האלה, כשיודע, כי כמעט שגמרתי עם... (רמז לעבדול חמיד) ולא יכולתי להשיג את הכסף הנבזה. כמובן, אין אָנו יכולים להביע ברבים את צערנו, כדי שלא תודע חולשתנו ל... ואני צריך להחזיק בו, להשתמש בזמן, להוציא מים מסלע וזהב מרפש".

„יותר נעים היה לי להחליט היום להוציא קול קורא לאמר: שמעו, יהודים! אני, העתונאי הדל, הבאתי את הדבר במשך חמש שנים לידי כך, שבאתי בדברים באופן ישר עם... עשיתי מה שהיה תלוי בי, ועוד יותר מזה, ואולם אתם עוזבים אותי לנפשי. אָמנם חבורה טובה אתם, יקחכם אופל! אינני דואג יותר לכל זה".

אותו לידי הציוניות — לציוניות, שאין בה משום רחמנות ופילאנטרופיה, אלא הכרה לאומית ושאיפת שחרור לאומי?

אין כאן, כמובן, המוטיבים הנפשיים והצבוריים, הממלאים את תוכן ההכרה הציונית של היהודי המזרחי — אין כאן רגשות הצער והכאב והעלבון הלאומי של עם נודד, עלוב, גזול־משפט, מחוסר־ישע, רגשות הגעגועים ההיסטוריים ותקוות הגאולה והאחרית, מורשת החנוך העברי בחדר ובישיבה.

אין כאן אפילו המוטיבים של „בעל־תשובה" מערבי, ששב לעמו מתוך פגיעתם הרעה של המשטמה האנטישמית ויחסי־האיבה מצד הצבור שאינו יהודי לבני־עמו, אשר הכזיבו את תוחלתו, תוחלת ההתבוללות, וגלו לפניו את זיופה ואי־אפשרותה של ההתבוללות. בעל־התשובה המערבי, כשהוא חוזר לעמו ומכיר ביהדותו הלאומית, הריהו עוזב באותה שעה את העם הזר, שנטמנה מקודם בטעות על בניו; החזירה למחנה העברי קשורה איפוא ביציאה מן המחנה הזר.

„בעלי־התשובה" האמריקאים, אנשים כבראנדייס או מיק, ששבו לעם העברי, לא נכזבה תוחלתם בעולם האמריקאי ולא נתרופף הקשר הפנימי, המחבר אותם לעם האמריקאי. בשום מדינה אין אהבת־המולדת של היהודים נאמנה כל־כך ונעדרת זיוף נפשי, כאהבת היהודים לאמריקה. כשיהודי אמריקאי, שגדל ונתחנך כאן, מכריז על אמריקאיותו — אין בזה משום חובה בלבד, או משום התכשרות בעיני האדון — אלא יש בזה הבעת הרגש הפנימי והטבעי של אדם, שהארץ יקרה ואהובה לו. וכשיהודים אלה שבים לעם העברי, אין הם צריכים לעזוב את המחנה הזר: נשארים הם אמריקאים גמורים כבתחילה, אלא שמכירים הם באותה שעה, שהם חלק מן העם העברי, עצם מעצמיו ובשר מבשרו.

וציוניותם של יהודים אלה אינה נזונה מן הלחץ, הרדיפות והיסורים של העם העברי. לכל היותר, הלחץ יוכל לשמש להם רק נימוק הגיוני, אך לא מוטיב נפשי, פנימי.

בציוניות האמריקאית עולה ובוקעת נעימה חדשה, שאולי רק בארץ חפשית ודימוקראטית זו יכלה למצוא את בטויה השלם וההארמוני. היהודים החפשים, שנתחנכו בתוך הדימוקראטיה היותר שלמה בעולם, שספגו לתוכם את רעיון השויון יחד את חלב אמם, באו אל הציוניות מתוך הכרת הצורך האלמנטארי, היסודי, שאינו נזקק לשום טעמים ואמתלאות אחרים, — מתוך השואת מצבו של עמם למצבם של כל העמים החפשים, היושבים בארצם. חוסר שויון במצב אומתם — טעם זה בלבד מספיק לציוניותם של אנשים כבראנדייס, שרעיון־השויון הוא שורש הכרתם. אין הם שרויים בגלות, אין הם נפגעים מהמשטמה האנטישמית — אולם בנים הם לעם, שאינו עומד במדרגה אחת את כל העמים, עם שאינו יושב בארצו ואינו עומד ברשות עצמו — ומשום זה הם ציוניים. הציוניות — השאיפה של העם העברי להתערות במולדתו ולחיות חיים של חופש והתפתחות עצמית — היא לגביהם מסקנה ישרה של רעיונות החרות, השויון והדימוקראטיות, שנתחנכו בהם בארץ זו. ומשום זה הם מרבים כל־כך לדבר — ומדברים הם את זאת מתוך הכרה פנימית עמוקה על אמריקאיותם וציוניותם, המשלימות ומשלימות זו את זו.

„ואולם אינני יכול להרשות לעצמי מעשה שכזה. מוכרח אני לשאת הלאה את משאי"...

והוא נושא הלאה את משאו בסבלנות ובתקוה. בעוד שנה אנו מוצאים במכתבו לבנו יחידו, והנה הוא מביע רצון על שזה הקטן עושה חיל בלמודו בשפה הטורקית: סימן לאמונתו, כי יהיה צורך לבנו להמשיך את עבודת אביו.

התקוות נכזבות באפס מעשה, והצרות מתרבות: פרעות וגזירות על כל היהודים ורדיפות מיוחדות על הציונים במקום אשר רוב אחינו יושבים. הוא רק שמה — אולי יוכל להועיל ברב או במעט. כמובן, אין כחו גדול במערת־פריצים זו והוא רק מוסיף שבר על שברון לבו הכואב.

כאור מתעה באה הצעת אוגאנדה, כמעט שנכשל הארי הפצוע ונפל לתוך הבור הכרוי לפניו. לאשרו קפץ בעתו לאחוריו ונשאר בגבולות מחשבתו הגדולה, לחיות לא יכול עוד, כי „נפשו, שספגה לתוכה את מלוא הצער העולמי של עמו האומלל, היתה כולה לפצע אחד זב דם". בשעות האחרונות לפני מותו אמר לאחד מידידיו: „מסור שלום לארץ־ישראל, את דמי שפכתי בשביל עמי".

„והיה כי יפקוד אלהים אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם".

* * *

עוד נשארו ארבע שנים עד שנת 1920 של „אלטנוילאנד". במשך השנים האלה ובזמן הזה אולי נוכל להוציא אל הפועל חלק הגון מתכניתו של המנהיג הגדול בחוף הים, בכרמל ובסביבות ים כנרת. אין הדבר יוצא מגדר האפשרות הטבעית, ומלבד שאנו מחויבים לעשות למען עמנו ולמען ארצנו, הנה למען המנהיג הגדול מחויבים אנחנו לעשות את הדבר הגדול הזה, כדי שתתקיים נבואתו הגדולה.

כי — „אם תרצו, אין זו אגדה".

מ. שינקין.

בְּמַזָּל מַאְדִּים

— גם אלה שירי מלחמה —

מאת

י. אריאל.

וְאוּלָם הַמַּצֵּבוֹת···

סוף

אַךְ בּוֹקֶר זֶה—דְּמָמָה · כְּבָר זֶה יָמִים
הִתְמוֹגְגוּ הַיְרִיּוֹת בַּמֶּרְחַקִּים
וּכְאִלּוּ גָּוְעוּ שָׁם, וּכְבָר בַּלַּיְלָה
וּלְאוֹר הַבּוֹקֶר שָׁמְעָה מָה הַשָּׁבָה
כְּמִתּוֹךְ שְׁנַת וְלֹא שָׁמְעָה · פִּתְאוֹם
הִתְנַעֲרָה, הִקְשִׁיבָה יִתְהַלֵּךְ:
דְּמָמָה! — לֹא עוֹד אֲרָכָה כֹּה זֶה־כַּמָּה
וְלֹא עוֹד זָרָה כָּכָה הַדְּמָמָה···
הַכֶּלֶב, אַף הוּא נָשָׂא רֹאשׁוֹ, סִמֵּר אָזְנָיו
וַיַּעֲמֵד עֵינָיו הָכֵן עַל הַשָּׁבָה ·
זוּ קָמָה, רָחֲצָה, עָלְתָה מִן הַמַּרְתֵּף
וְהַכֶּלֶב מֵאַחֲרֶיהָ · נוֹגַהּ חָדָשׁ
עִם רוּחַ חָדָשׁ יַחַד חָבְטוּ בְּפָנֶיהָ
וַתַּעֲצֹר רֶגַע דוֹם, עַל מַקְלָהּ כְּפוּפָה ·
וְאַחַר עָרְכָה פְּעָמֶיהָ כְּמִשְׁפָּטָהּ
אֶל בֵּית־הַתְּפִלָּה, נִצָּב עוֹד בִּגְאוֹת־קָדְשׁוֹ
מִנֶּגֶד, אֶפֶס קְצֵה־מִגְדָּלוֹ הָרוּס
וְרַק שִׁמְשׁוֹתָיו נִתְּצוּ עַד אֶחָת ·
צוֹעֶדֶת הִיא וְהַכֶּלֶב הֵרִים קוֹלוֹ
וַיָּרָץ מִלְּפָנֶיהָ רוּץ וְרָגוֹן וְנָבֹחַ;
שׁוּב עָצְרָה, הֶאֱהִילָה עַל עֵינֶיהָ—
וְהִנֵּה אִישׁ לִקְרָאתָהּ בָּא, מְשַׁנֶּה הִלּוּךְ,
בְּלִי כּוֹבַע לוֹ וְצַוָּארוֹן־מְעִילוֹ זָקוּף,
כְּשֶׁדֶּמֶה לְאַחַר קְצִיר פָּנָיו, לֹא־גֻלָּחוּ,
בִּקְפֹא הַיֵּאוּשׁ עַל עֲזוּבַת הַנֶּעֱצוּצִים;
כְּמְטַיֵּל בָּא הוּא, פּוֹנֶה כֹּה וָכֹה, מִסְתַּכֵּל—
וּמְחַיֵּךְ; לוֹטֵשׁ עֵינָיו אֶל הֶחֳרָבוֹת סָבִיב—
וּמְחַיֵּךְ; מוֹשִׁיט אֶצְבַּע אֶל רֹאשׁ בֵּית־הַתְּפִלָּה
וּמְחַיֵּךְ לוֹ לְעַצְמוֹ בַּהֲנָאָה···

הוּא קָרַב, נִבְהַל עָמַד עַל הַשָּׁבָה,
וַיִּצְחַק פִּתְאוֹם צְחוֹק שֶׁל עָרְמָה טְמִירָה
וַיֹּאמַר: „הִנֵּה קֵץ!
קֵץ הַמִּלְחָמָה בָּא וְשָׁלוֹם עַל אֵירוֹפָּה—
שָׁלוֹם הַמָּוֶת···
הָעַמִּים רָצְחוּ זֶה אֶת זֶה, עַד אַחֲרוֹן אִישׁ זָבָחוּ,
וּנְטוּשִׁים הֵם פְּגָרִים עַל־פְּנֵי כָל אֵירוֹפָּה···
בֵּין חָרְבוֹת מִשְׁכְּנוֹתָם הֵם מֻשְׁלָכִים,
בֵּין גַּנֵּי־פְאֵר, שְׂדוֹת־תְּנוּבָה, סוּסְסוּ שְׁאִיָּה,
עִם כְּלֵיהֶם, פְּרִי־עֲמָלָם, שֶׁחָתָה עֶבְרָתָם—
הֲלֹא אֶת הַכֹּל בְּעֶבְרָתָם הִכּוּ חֵרֶם···״
וְכִמְנַצֵּחַ סָקַר תִּלֵּי־הַמַּשּׁוּאוֹת
הָאִישׁ—וַיִּדֹּם: שָׁהָה וַיִּתְבּוֹנֵן
אֶל בֵּית־הַתְּפִלָּה, מְדָדוֹ מְלֹא־קוֹמָתוֹ, לָחַשׁ:
„וְאוּלָם הַמַּצֵּבוֹת···״ וְעוֹד הַפַּעַם נָדַם ·
אָז יוֹסִיף כְּבַד־רֹאשׁ וּבְפָנָיו שֵׁד מִתְפַּתֵּל:
„כָּל בָּתֵּי שְׁבִיּוֹת־יוֹפִי, מַעֲשֵׂי־אָמָן,
כָּל בָּתֵּי מִקְדְּשֵׁי־אֵל, מוֹרֶשֶׁת־אָבוֹת—
עַל אֵלֶּה,
הוֹ, עַל כָּל אֵלֶּה
הֵן שָׁמְרוּ מִכָּל מִשְׁמָר הַנִּלְחָמִים—
לִהְיוֹתָם מַצֵּבוֹת־גָּאוֹן עַל קִבְרֵיהֶם
וּלְעָמְדָם עֵדוּת־עוֹלָם לִפְנֵי כּוֹכְבֵי־שְׁחָקִים
וְלִפְנֵי חַיּוֹת טוֹרְפוֹת עַל אֲדָמָה
לְרוּחַ אָדָם, שֶׁאַף מַעְלָה מָעְלָה,
לְמִשְׁפָּט וְלַצֶּדֶק, מְלֵא תָמִיד
לֵב עַם וָעָם, וּלְאַהֲבַת הָרֵעַ,
כִּי פָּרְחָה, שִׂגְשְׂגָה, עָבְתָה־שֹׁרֶשׁ,
וַתְּשַׁלַּח שָׂרִיגֶיהָ עַל־פְּנֵי כָל הָאָרֶץ—
זוֹ אַהֲבַת הָרֵעַ···״

כָּכָה דִּבֵּר
וַיִּצֶץ דוֹם, וְעֵינָיו קָרוֹת וַעֲגוּלוֹת,
בִּפְנֵי הַשָּׁבָה, נִדְהָמָה עַד־מָוֶת—
וּפִתְאוֹם צָחַק צְחוֹק שֶׁהַצָּנִי מִמְּלֹא־גָרוֹן···

סיון תרע״ה.

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

טז.

מִשְׁפַּחַת בֶּן־זְאֵב.

שלשה אחים. — שלשה טפוסים שונים. רב פיני בן־זאב — חסיד. — מתן־שכרו של עוסק עם הצבור. — כיצד מרקדין „על מנורות".

אביו של גבור הספורים האלה, נחום בן־זאב, שני אחים היו לו, בני אביו ואמו: האחד פיני בן־זאב והשני ניסל בן־זאב, שכבר הזכרנוהו למעלה. ונפלא היה הדבר, כי כל אחד משלשת האחים הללו היה טפוס מיוחד בפני עצמו, שטבעו שונה משל אחיו תכלית שנוי. הבכור, נחום בן־זאב, היה, כמו שידוע לנו מן הפרקים הקודמים, הפילו־סוף שבמשפחה, אדם שנתמזגו בו כמה תכונות בבת־אחת: חסיד ומשכיל, חוקר והוגה־דעות ובעל־תפלה נאה, יודע־תורה והובב לשון ומליצה, ובטבעו — איש צנוע ומסתתר, שדרכו בהרהורים ובמרה שחורה. השני, פיני בן־זאב — חסיד נלהב וירא־שמים מאין כמוהו, שציציות טליתו הקטנה נושרות לו מחיקו; יהודי מהודר — כלומר: בעל פנים יפות ובעל זקן יפה ובעל עינים יפות ושוחקות, ובטבעו איש חי ונרגש, זריז ומזורז, עוסק כל ימיו עם הצבור ומתערב בעניני הקהל, משמש מוהל לברית־מילה, לא על מנת לקבל פרס, חלילה, אלא לשם שמחת־מצוה בלבד, וכולו עסוק וטרוד תמיד, דחוף ומבוהל, נותן דעתו ולבו על עסקי אחרים, עסקים שבין אדם לחבירו, דיני ממונות וירושות, סכסוכים ומשפטים, פשרות והשלשות, עסקי אלמנות ויתומים ועניים סתם. ומלבד זאת, הרי יש גבאות בבית־הכנסת ובבית־המדרש, התמנות ב„חברה קדישא" וב„חברת־משניות" וב„חברת־תהלים", שאין אדם כמותו בן־חורין להפטר מהן. חוששני, שכל עסקי־קהל אלו היו חשובים ויקרים בעיניו מעסקי עצמו ומעניני פרנסתו, שמהם לחמו נמצא. ולא עוד, אלא ששכר מצוותיו ומעשיו הטובים היה יוצא כנגד הפסד עסקיו הרעים. אבל אין בכך כלום. אדרבה, גדולה מצוה, שהפסד־ממון בצדה, וכל הקובל ומהרהר על זה, מבטל את ערכה ופוחת משכרה, המוכן ומזומן לו לעולם הבא.

פיני בן־זאב ידע ערכה של מצוה ושכרה הנכון ולא זלזל בהם מעולם. למשל, פעם אחת היה מעשה ונתגלגלה לו זכות על־ידי אחד מעסקי־קהל אלו, והביא את ראשו בסבך ענין שאינו מהוגן, וכמעט היה בכל רע. ומעשה שהיה כך היה: כשהגיע זמן חכירת בי־הדואר מידי הממשלה, היו הממונים מכריזים בעירה על המקח, ויהודים היו באים להתחרות ולנצח זה את זה בהעלאת השער, הכל כמנהג המדינה בימים ההם. וכדי שלא יפקיעו את השער עד הריוטה העליונה ולא יביאו את עסק בי־הדואר לידי הפסד, פשפשו בני־אדם נבונים ויודעי־דבר ומצאו עצה. וזה דבר העצה: האיש, הרוצה להקים בידו את בי־הדואר לחכירה, מצווה ועומד להפריש סכום כסף מסוים ולחלקו לאחר אישור החכירה בין חבריו המתחרים, שלא יבואו אלה להפך עמו בהררה זו ולקלקל את השורה. וכדי שלא יהיו מערערים ומפקפקים משני הצדדים, נהגו להשליש את המעות עד בוא יום פקודתן במקום נאמן. ואיזהו מקומן של מעות אלו, הנאמן ביותר? הוה אומר: אצל פיני בן־זאב. וכך עשו. עמדו והשלישו את הכסף בידיו, והלכו מביתו אל מקום ההתחרות ונגשו אל המלאכה. נמלך בעל הפקדון ועשה מעשה וסלק למראית־עין את ידיו מן ההתחרות והלך וקבל מידי פיני בן זאב את כסף פקדונו בחזרה, ורק אחר־כך הזר שוב למקומו ובא בעקיפין עם חבריו המתחרים, ולא זז משם, עד שהרחיקם אחד־אחד מן העסק, ובי־הדואר קם בידו לחכירה. ממילא מובן, שבעלי־הדבר נתעוררו כולם על העושק ומסרו את דינם למלכות. באו ותפסו לו לאותו בן־אדם, שנתן את הכסף, ובאו ותפסו גם לזה, אשר בידו הפקד הכסף: עמוה, בן־אדם, וענה, במחילת כבודך, מה היה מעשה? עמד פיני בן־זאב וסח להם לפי־תומו את כל הדברים כהויתם. דנו את דינו כמשפט נותן יד למועלים בכסף המלוכה. עמדה לו זכותו והחליפו לו עונש בית־האסורים בעונש כסף בלבד.

שמא סבורים אתם, כי לאחר אותו מעשה לקח מוסר והזיר עצמו מעסקי הקהל? אם כך אתם סבורים, אינכם אלא טועים. כך היה בידו: עסקיו ועסקי אחרים עסקי אחרים קודמים. להניח את עניניו בבית או בשוק ולרוץ, למשל, לברית־מילה — דבר זה מעשה רגיל היה לו, ממעשים בכל יום. הרי חובתו היא זאת, חובת מוהל בישראל. ולא כל־שכן, כשקרה מקרהו להכניס יתומה עניה לחופה ולרקד עם המחותנים העניים כל אותו הלילה עד אור הבוקר — מצוה כזאת, כשבאה לידו, היה שמח עליה, כמוצא שלל רב!

וכיון שנתגלגלו הדברים והגיעו לעניני רקוד, שוב קשה לי להתאפק ולעבור בשתיקה על כשרונו המיוחד של פיני בן־זאב לאותו ענין גופו — לענין הרקוד. אכן פלא הוא ויהי לפלא: מאין בא לו, ליהודי חסיד ויריא־שמים כמותו, כשרון זה לרקד ולהפליא את עין הרואים במחולות יפים ונהדרים? אכן, מה נהדר היה המראה, עת יצא פיני בן־זאב לרקד לפני החתן והכלה וכל המחותנים את רקודי „החסיד", או „הקוזאק", או „היוני" — אשרי עין ראתה זאת!

— הסו כולכם! הנה יצא רב פיני בן־זאב לחול את מחול „החסיד"!

— פנו דרך מסביב! רב פיני בן־זאב יוצא במחול „הקוזאק"!

— נשים, סורנה הצדה! רב פיני בן־זאב יראנו את מחול „היוני"!

כל הקהל משתתק, סר הצדה ומפנה דרך. ופיני בן־זאב יוצא לעיני המחותנים והמחותנות במחול „החסיד", עג עוגה במחול „הקוזאק" או מראה נפלאות במחול

„היוני", והנאספים סביבו עומדים צפופים ונהגים, ועיניהם לא תשבענה מראות.

וכל שהיתה החתונה עניה יותר, כן גדלה השמחה יותר. כלומר: כל שהיו המחותנים עניים יותר, כן גדלה התלהבותו של פיני בן־זאב ברקודיו וכן רבו נפלאותיו, אשר עשה ברגליו לעיניהם, נפלאות גדולות ונצורות, שלא ראתה עין אדם מעולם! והכל לשם מצוה, כדי לשמח חתן וכלה. אשרי עין ראתה את פיני בן־זאב מרקד לפני הכלה „על מנורות", שהנרות דולקים בהן, או יוצא במחול לעיני הקהל „על־גבי זכוכית של אספקלריה", ורגליו קלות כל־כך, והלוכו הדור כל־כך, עד כי יכול היה לנצח את אחד המשחקים הגדולים אנשי־השם! וכך היה פיני בן־זאב מרקד לפני הכלה: קפוטתו פשוטה מעליו, ציציות טליתו הקטנה נושרות מחיקו, שרוולי כתנתו מופשלים לאחוריהם, מכנסיו תקועים במגפיו, כמנהג החסידים הראשונים, ורגליו קלות מעל הקרקע, מרפרפות, נוגעות ואינן נוגעות, וראשו זקוף כלפי מעלה, ועיניו עצומות, וכל פניו אומרות התפעלות רבה, התרוממות־הנפש, התפשטות הגשמיות, כאדם המתעלה בתפלתו. והמנגנים בכלי־זמר מנגנים ניגון יהודי, והקהל מוחא כף כנגד המרקד, והעגול מסביב הולך ומתרחב, הולך וגדל, והמרקד עצמו — כולו עיון נלהב ודבקות עליונה, מדלג על המנורות עם הנרות הדולקים, מרחף עליהן מתוך צמצום כל החושים, מתוך התפעלות קדושה, מתוך התרוממות־הנפש, שאין למעלה ממנה — לא דקוד היה זה, לא מחול פשוט, אלא מעין עבודת־הבורא, עבודת יהידי הכיד לאלהיו. ואני תוהה ושואל שוב את עצמי: יהודי חסיד זה וירא־שמים — מנין לו אומנות נפלאה זו של מחולות? ממי למד את התורה הזרה הזאת? מי היה רבו בימים ההם?

ואולם הרבינו שיחה על עניני רקודים ומחולות, עד כי שכחנו את האח השלישי, את ניסל בן־זאב, אשר עליו ידובר בפרק הבא.

חג־יובלו של ח. נ. ביאליק בלונדון

(מאת סופרנו המיוחד א. בן־מנחם)

לפני ימים אחדים חגגו חובבי עברית בלונדון את יובלו של ח. נ. ביאליק. יושב ראש של החגיגה היה מר נחום סוקולוב, והנואם הראשי היה מר זאבוטינסקי, מי שתרגם את שירי ביאליק לרוסית.

האולם הגדול של בית־המדרש לרבנים היה מלא מפה אל פה, ורבים לא יכלו להכנס מרוב הלחץ.

מר סוקולוב פתח את החגיגה בנאום קצר והעיר, שמיגון לשמחה ומאפלה לאור גדול נקבצנו הנה יחד. היגון והאפלה הוא מותו של שלום־עליכם, והאור הגדול הוא ביאליק בעל היובל. תודה לאל, כי לא אלמן עוד ישראל, ובתקופה נוראה כזאת, תקופת צרות ושעבוד, תקופת הרס ודם, זכינו לכך, שבימינו נולד אחד המשוררים הגדולים, הראוי לעמוד בשורה הראשונה של משוררי דורו. למרות כל צרותינו הנוראות, עדיין יש לנו להקת סופרים ומשוררים גדולים וקהל רב של קוראים. עדה היא האספה הזאת, שהיא רק אחת המבעות של השלשלת הגדולה, שלשלת יודעי עברית וקוראיה,—כי השכינה, המדברת מגרונו של ביאליק, מוצאת לה הד אצל העם העברי. גם עכשיו, בשעת פורעניות ומאורעות גדולים, לא שכחנו את הצלילים הלירים, צלילי חיי נשמות, הרעדים ומפרכסים בכל שיר ושיר של משוררנו הענק.

אחרי שהציג מר סוקולוב את מר זאבוטינסקי לפני הקהל, נאם זה האחרון את נאומו, שרק את תמציתו אני מוסר פה בקצרה.

החזיון ביאליק — פתח מר זאבוטינסקי — הוא כולו חידה גדולה ונפלאה, אבל הנקודה היותר מפליאה בחזיון זה היא שתיקתו של ביאליק בתקופה האחרונה.

מה היא סבת שתיקתו? מה בקש ומצא? מדוע נתיאש ונשתתק?

בשביל להבין את זה, נחוץ לסקור על התקופות היותר חשובות של בת שירתו.

שלש תקופות עברו על ביאליק. התקופה הראשונה היתה תקופת הדמעה.

וכל המדוה, כל הכאב,
הצרורים בנשמתי,
יקיצו עמי, ומלב
ישתפכו בדמעתי.

ביאליק יצא אל רחובנו, ראה בענינו, ראה את היאוש הנורא מסביב בלי שביב אור, בלי שמץ של תקוה:

מה אבל היער! הוא אלם, הוא מהריש במות;
כאילו לא פלח גם שבט אור אחד לבבו;
אליניו וברושיו ערומים ישתוקו וחלומם — צלמות,
כמו חדלו מקוות לאביב וקיצם לא יבוא.
ועיני המשורר התחילו זולגות דמעות.

בשירו „ואם ישאל המלאך" הוא נותן לנו כעין פרוגראמה של בת שירתו:

שנים היו השירים: על עב קטנה ובתירה,
עלי קרן הזהב יעלי דמעה מזהירת.

בשיר היסטורי זה הוא מצייר לנו את נפשו:

ובצהרי יום קיץ בדד שחק שם ילד,
ילד עזוב לנפשו, רך ויחיד וחולם —
ואני היא הידה, מראבי.

— — — — — — — —

ודמעה זכה ותמה אז על לחיו רעדה,
ותזדעזע הקרן ונשמתי צנחה —
ותשתקע בדמעה...

בהסתכלו בעולמנו בתקופה ההיא, השתמש ביאליק במלה אחת בלתי־נעימה מאד ובלתי־נעימה שבעתים לאזני אנשי המזרח, אבל מלה זו התאימה מאד למצבנו. המלה היא—כלב.

בכלב, ידידי, ככלב ממעניו,
ברחתי השדה.

או:

חיי כלב אסיר בשלשלת,
הוי, ארורים אתם, חיים בלי תוחלת.

התקופה השניה בשירת ביאליק היתה תקופת מרד עברי. תקופת מרד היתה אז לא רק לבת שירתו, אלא גם בדייני.

ברחוב היהודים נראו סימני תחיה. התחילו התנועה הציונית ותנועת החופש ברוסיה. היה צמאון לצאת גם מהגיטה הרוחנית, והעם התחיל תועה בדרכים חדשים להתפתחות הרוח. ביאליק בא אָז בשירי הטבע שלו ובשירי אהבה:

העינים הרעבות האלה, שבכה התבענה,
השפתים הצמאות האלה, השואלות: נשקנו!
העפרים העורגים האלה, הקוראים: תפשנו!
חמודותיך הצפונות, ששבעת כשאול לא תדענה!
יצר לועזי מפרפר מכל שורת ושורה של שיר זה.

אז שר גם „שירי־עם" שלו, המלאים אושר וזוהר, אז שר את שירי ציון שלו, מלאי עוז וחופש:

הוי, בני המכבים!
העמידו את עמכם, הקימו הדור,
השפו אור! חשפו אור!

ואז שר לנו את שיר „מתי מדבר", שאין דומה לגדלו ויפיו בספרותנו ואין דומה לרוח ה מ ר ד, המפרפר מכל מלה ומלה בשיר זה:

אנחנו גבורים!
דור אחרון לשעבוד וראשון לגאולה אנחנו!
ידנו לבדה, ידנו החזקת
את כובד העול מעל צוארנו פרקת!

עד ביאליק לא העיז משורר עברי למרוד באלהים כמוהו:

על אַף השמים וחמתם
הננו ועלינו!
בסערה!
הננו ועלינו!
אם אסף האל מעמנו את ידיו
וארונו ממקומו לא ימוש —
נעל נא איפוא בלעדיו!

ותקופה שלישית באה אחרי כן — תקופת ה י א ו ש.

גם פה יש סבה צבורית. באו ימי קישינוב השחורים, פרצה המלחמה בין היהודים והפולאנים, וברחוב־היהודים נראו סימני ירידה. ביאליק פקח את עיניו וראה — חלום!

הכוכבים רמו אותי,
היה חלום — אך גם הוא עבר.

אחרי שירו „מתי מדבר", הקורא להעפיל ההרה, בא עם „משא נמירוב" שלו. עם ישראל לא עמד במבחן. באמת גדולה היתה חרפת קישינוב מצרת קישינוב. הרי לכם בני המכבים:

מנוסת עכברים נסו ומחבוא־פשפשים התחבאו,
וימותו מות כ ל ב י ם שם באשר נמצאו.

המלה הנוראה כ ל ב מצלצלת עוד הפעם בשיריו ושבה לפיו שנית.

קישינוב דכאה את רוחו. הוא הביט עוד הפעם ברחוב־היהודים ובקש סימני תחית אמתית ולא מצא. היה איזה צמאון לתחיה, איזה רעבון לתחיה, אבל תחיה לא היתה מעולם. התעטף שחורים:

דבר נפל בינינו ואין יודע מה נפל,
ואין רואה ואין מגיד,
אם זרות זרחה לנו השמש ואם שקעה —
ואם שקעה לעולמים.
וגדול התוהו מסביב ונורא מסביב תהוהי,
ואפס מפלט.

המשורר הסתכל וראה, שבל אותן המלים היפ[...]
ותמצלצלות מלים בלבד הן, מן השפה ולחוץ. הנפש מוב[...]
בעבדות ושפלות כבתחילה. והוא קורא בחמתו:

הנה הם הולכים, הנבלים, הנה הם באים,
והתפלה אשר למדתם על לשונם.

ה מ ר ד, שאליו התפלל, לא בא. נקצצו הכנפים, נכז[...]
כל התקוות:

ומחית במחי־יד אחת את קורי העכביש,
ותארוג לך מהם שיר־תחיה וחזון־ישועה,
משא־שוא ותרמית־אזנים.

והוא חורק את שניו ולוחש:

עם אובד, עם נבל, עם אובד...

הוא מכזיב הכל, מכזיב גם את שירי אהבה שלו:

אומרים: אהבה יש בעולם;
מה זאת אהבה?

ובקללה על שפתיו הוא עוזב את המחנה:

ונאסף הוד ממעונכם ואהלכם ירושש,
והיה לזועה ולשממון.

וביאליק נשתתק.

ביאליק סגר את מעין שירתו והלך לו, אבל בטח לא ע[...]
אותנו לנצח. — כך סיים מר זאבוטינסקי. — ביאליק היה ל[...]
עתה ל„שכיר יום" ב„מוריה" ופועל בשביל הדור הבא. ואו[...]
עוד שוב ישוב אלינו. עודנו צעיר, בריא בגו ורוח, מלא חש[...]
דעת, צמאון וחכמה; הוא לומד, עובד, מתפתח, ויום יב[...]
והוא יעלה שוב על המצפה ויפתח לנו את מעינו, ושיר[...]
הדשים לא שערנו נקשיב ונשמע. המשבר הוא רק זמני, כ[...]
שזמניות הן צרותינו הנוראות. ישתנו סדרי החיים, ישת[...]
גם רוח המשורר, והוא ישוב אלינו מלא עצמה, הוד וה[...]
שבעתים.

אחרי הנאום שרו ודקלמו שירי ביאליק ושירי צי[...]
החגיגה עלתה יפה מאד.

לְתוֹלְדוֹת הַזְּרָמִים בַּשִּׁירָה הָעִבְרִית

מאת

ד"ר בן־ציון הלפר.

כשנתבונן היטב בתקופות השונות שבכל ספר[...]
וספרות, נמצא, שההבדל העיקרי ביניהן הוא הסגנ[...]
וכמובן, משתמש אני במלה „סגנון" במשמעותה הרחב[...]
הכוללת גם את ההרצאה. הנשמה האנושית אחת ה[...]
בהתגלויותיה השונות בכל זמן ובכל מקום. נימי־הנפ[...]
שבכל בני־תמותה אריגות ונבוכות באופן אחד, והש[...]
המתחולל בהן לפעמים קרובות הוא תוצאת הסבי[...]
והתנאים החיצוניים. ומשום שהספרות בכל צבעיה וגונ[...]
היא כלי־מבטאה היותר הגון של המחשבה, צריכה ה[...]
להיות גם כן בלא שנויים פנימיים אמתיים. הגרי[...]
הספרותי שבתקופות הרומאנטיות והריאליות אחר הו[...]
וההבדל ביניהן הוא אופן ההרצאה. לא נפריז על המד[...]

נחליט, שגם בתקופות הנחשבות ליותר מקוריות לא מעה מלה חדשה, שלא שערוה הקדמונים. היסודות ולמיים שבכל ספרות וספרות נמצאים בכתבי־הקודש נה, בספרות הבבלית והאשורית ובשיריהם של הערביים, הוד באלה שקדמו לתקופות מחמד. הרבה אמתות עית יש בדבריו של סמולנסקין, כשהשוה ב„שמחת ף“ שלו את האמליט ופויסט, היצירות היותר גאוניות הספריות החדשות, לאיוב וקהלת. הקורא בשירים רביים ימצא לפעמים מאד קרובות שורות, שבהן טמונים יונות עמוקים, ששמשו חומר, שלא מדעת, כמובן, צרים גאוניים של התקופות המודרניות. המשורר הערבי יע את הרעיון בשורות אחדות, והיוצר המודרני בורא לם חדש בצורת ספור או מחזה. ברם, מנקודת־ההשקפה ולמית, המתרוממת מעל לצורה החיצונית, שניהם ליחו לבטא רעיון אחד. מנקודת־השקפה כזו מוכרחים ו לפשוט את הלבוש החיצוני ולהסתכל בנשמה רטילאית. והרי כאן גלגול נשמות במובן חדש.

הדברים הללו מתבארים בבהירות יתירה, כשנבוא ציב את הגבולות בשירה העברית שלאחר כתבי־הקודש. רי ימי ישראל מלאים פרצות רבות, שאין לנו מהן מושג ון, וכל חוקר וחוקר גודר את הפרצות לפי דעתו וממלא החסר לפי הגות־רוחו. והוא הדין גם בהתפתחות רותנו. חוליות רבות חסרות לנו בשלשלת הארוכה של קופות השונות. קבצים של שירים עממיים עתיקים אבדו נזכרו בכתבי־הקודש, כגון „ספר הישר“, ו„ספר חמות ה׳“. בספר מלכים א׳, פרק ח׳, י״ג, מוסיף תרגום בעים את המלים: „הלא היא כתובה בספר השיר“. ואם לה „השיר“ לא נשתבשה מן המלה „הישר“, יש להוכית, היה גם כן „ספר השיר“. לא מן הנמנע הוא, שגם קופות המשנה והגמרא היו לנו משוררים; אולם משום העם היה שקוע ראשו ורובו בהלכה, לא שם לבו להם, פיכך נשתכחו. בכל זאת נמצאים מאמרים אחדים למוד, שיש להם צורה שירית. גרץ בספרו „לקט שנים“ אסף אחדים מהם.

בכל אופן משוררים, שאומנותם בכך, הופיעו בשנות אה השביעית או השמינית לספירת הנוצרים. את קופה הזאת אפשר לציין בשם „התקופה הקלירית“, ום שקליר היה היותר גדול והיותר מפורסם שבמשוררים, הפייטנים ההם. ועד שנות המאה העשירית נמשכה קופה הזאת. הגאון ר׳ סעדיה בן יוסף, שהיה מן חרונים של קבוצת המשוררים ההם, תאר ב„ספר גרון“ שלו את תכונתם של המובחרים שבהם. רוב פר הזה אבד במשך הימים, ורק דפים אחדים נשארו לפליטה. בהקדמה הערבית נזכרו הפייטנים יוסי בן י, ינאי, אלעזר, יהושע ופינחס. מתשובות רב מבשר וי על רב סעדיה נראה, שהאחרון השתמש גם בשיריו של נהרואני. כונתו בודאי לניסי אלנהרואני. ראיתי בכתב־ פיוטים אחדים מאת המשורר הזה, והם מצטיינים קות הרגשתם. מכל זה נראה עד כמה גדלה השפעתם המשוררים הללו על העם, שהרי מן המעט, שנשאר לנו ליטה על־פי מקרה, נוכל לדון על הכמות הגדולה, שאבדה ו.

אחר־כך הופיעו צפרים חדשות, ושירה חדשה בפיהן. משמואל הנגיד ואבן־גבירול מתחלת תקופה חדשה בספרותנו השירית. אין צורך לדון כאן על הערך הספרותי של הפייטנים השונים. דבר זה תלוי בטעם. ישנם מבקרים רבים, המחליטים, שאלעזר ברבי קליר היה כשרון פיוטי יאיני, אף על־פי שבספרותנו החדשה מתיחסים אליו ברגשי בוז. כשהמשורר י. ל. גורדון מתאר את התקונים, שנבור שירו „שני יוסף בן שמעון“ חולם עליהם, הוא אומר:

> במחזור הגיה פיוטי הפייטנים,
> ולפטפוטי הקליר לא נשא פנים,
> וימירם בשירי הספרדים הנשגבים.

בכלל נעשה הסגנון של „אץ קוצץ“ למשל ולשנינה.

אם נשאל את עצמנו: מה הוא ההבדל העיקרי שבין שתי התקופות הללו? — נשיב מיד, מבלי חשוב הרבה, שסגנונם של הפייטנים הראשונים הוא נגד חוקי הלשון העברית וצורם הוא את האוזן בצלצולו הגרוע, המתנהל בכבדות, בעת שהמשוררים שבשנות המאה האחת־עשרה כותבים עברית מקראית יפה ומדויקה. שנוי הסגנון שבשתי התקופות בולט כל־כך, עד שנקל להכיר את הפייטנים השונים, השייכים להן. הדברים הללו ברורים וידועים לכל, ואין שום נחיצות להאריך בהם. אולם החזיון הזה דורש באור. מה היתה הסבה, שגרמה את השנוי הפתאומי הזה? טעות היא לחשוב, שיש כאן גורם גיאוגראפי, כלומר, שהקליר וההולכים בעקבותיו חיו בארץ־ישראל והשפעו מאת השירה הסורסית, החסרה יופי אמתי, בעת שהמשוררים הספרדים למדו את צחות־לשונם מאת הערביים, המצטיינים ביופי סגנונם ובבהירות הרצאתם. הדעה הזאת מופרכת מעיקרה. שהרי יוסף אבן־אביתור, שחי בספרד בשנות המאה העשירית, כתב את פיוטיו בסגנונו של קליר, והוא בכל אופן ידע היטב את השפה הערבית והיה בקי בספרותה. לפי עדותו של אברהם אבן־דוד ב„ספר הקבלה“ שלו, תרגם אבן־אביתור את התלמוד לערבית. מזה נראה ברור, שאין כאן גורם גיאוגראפי, אלא התפתחות זמנית.

רוב החוקרים מצאו פתרון לחזיון הזה בהתפתחות ידיעת הדקדוק, אחרי שר׳ דוד בן יהודה חיוג ור׳ יונה אבן־גנאח כתבו את ספריהם, ובררו את חוקי הלשון העברית. צריך להודות, שבבקירה הראשונה נראית ההשערה הזאת כאמתית, משום שהשנוי בסגנון השירי חל באותה התקופה, שלמוד הדקדוק העברי נתפרסם בין העם כולו ונעשה חביב עליו מאד. בכל התקופות השונות בספרות ישראל אין לך תקופה, שבה פרחה חכמת הלשון, כמו בתקופה ההיא. סעדיה, מנחם בן־סרוק, חיוג ואבן־גנאח הנם גם עתה לנו לעינים בחקירת לשוננו, וההתקדמות במקצוע זה לא פסעה פסיעות גדולות מן העת ההיא, למרות השתתפותם של המלומדים הנוצרים, המתפארים, שחוללו מהפכות. רוב ה„חדושים“ היפים כבר נתחדשו בימים ההם.

אולם כשנעמיק לחקור בשאלה הזאת, נמצא, שהתשובה שטחית יותר מדאי, והחזיון לא יוכל להתבאר על־ידה. ראשית, יש נגדה פרכה כללית, משום שאין ידיעת השפה תלויה בידיעת הדקדוק. בן־אדם יוכל לדבר ולכתוב בשפתו,

אף־על־פי שאין לו הכרה ברורה מחוקיה. הדקדוק הוא הפילוסופיה של השפה, וכשם שאין בן־אדם צריך לדעת את פילוסופית החיים, כדי לחיות, כך אין לו צורך בידיעת הדקדוק, כדי לדבר ולכתוב. אילו היה מוכרח לשוות תמיד לנגדו את כללי הדקדוק, לא היה ממהר לדבר ולכתוב באופן הדרוש. הנביאים בודאי לא היו בקיאים בכלליו של חיוג, ולא היה להם שום מושג ממציאות הדקדוק. כלום נפגמה שפתם מהוסר ידיעה זו? גם אלעזר ברבי קליר וההולכים בעקבותיו מראים ידיעה עמוקה ברוח השפה העברית ובקיאות נפלאה בספרות המקראית והמדרשית. בין הפייטנים, השייכים לתקופה ההיא, היו גם כן אנשים כרב סעדיה גאון, שהיה בקי בדקדוק המדעי, עד שאברהם אבן־עזרא ב„מאזנים" שלו מכנה אותו „ראש המדברים בכל מקום".

נוסף לפרכה הזאת יש עובדה אחרת, הסותרת לחלוטין את ההשקפה ההיא. אילו היתה ידיעת הדקדוק הגורם לשנוי הסגנון, צריך היה הסגנון הצח והמדויק להמשך לעולם, שהרי אחרי חיוג ואבן־גנאח יש לנו שלשלת ארוכה בלתי־פוסקת של מדקדקים, שכתבו את ספריהם עברית, וספריהם אלה נתפרסמו ונעשו קנינה של כל האומה. איך נוכל לבאר על־פי הדעה הזאת את החזיון המוזר, כי קמו אחרי כן פייטנים אחרים והחזירו את סגנון הקליר לישנו? בידי הפייטנים הצרפתים והאשכנזים היתה הברירה לכתוב בסגנונו של קליר, או בסגנונם של אבן־גבירול ויהודה הלוי, — מדוע איפוא בחרו דוקא בראשון? מכיון שהדרך הישרה היתה לפניהם, מדוע מאסו בה והלכו בארחות עקלקלות? ברור הדבר, שאנו צריכים לבקש את הגורם לשנוי הסגנון השירי בתקופות הללו מחוץ לידיעת הדקדוק.

צריך להעיר כאן, שההשקפה הזאת אינה חדשה לגמרה, משום ששטחית היא ונראית לעין כל, משכה אליה גם את תשומת־לבם של הקדמונים. המשורר והמבקר השנון ר' משה אבן־עזרא בספרו הערבי על השירה העברית* היה הראשון, כפי שידוע לנו עד עכשיו, שהציע את הדעה הזאת. בפרק החמישי של הספר הזה משתדל המחבר לבאר את החזיון, שבני־ספרד עולים על יתר בני־הגולה בשיריהם הנעימים. ההנחה הזאת ברורה מאד למחבר, ועליו רק למצוא את הסבות, שגרמו לה. במשך דבריו הוא אומר (אני מוסר כאן בתרגום עברי את התמצית מדפים אחדים של כתב־היד, המונח כעת באוכספורד; תחת ידי העתקה, שהעתקתי בעצמי): „אלהים גלה להם (כלומר, ליהודי ספרד) את סודות הלשון העברית ודקדוקה, כמו שעמד עליהם אבו זכריה יחיי בן דוד אלפאסי המכונה חיוג. על־ידו נתגלו דברים רבים, שלא שערום הקודמים לו. אז נזדרזו רבים לבקש חכמה ודעת, ולמדו את חכמת השיר, וכתבו שירים נעימים. הם הקיצו מתרדמתם, וראו את מה שהצליח המדקדק לברוא". אחרי שהוא מתאר בשורות אחדות את פעולותיהם של דונש בן לבראט, מנחם בן סרוק, יוסף בן אביתור, יצחק אבן־גיקטלה ואחרים, הוא

* ספר זה אני מכין לדפוס בצירוף מבוא, הערות ותרגום אנגלי.

מגיע אל שמואל הנגיד, ומקדיש לו כחמשה דפים. ל
דעתו, שמואל הנגיד הוא ראש משוררי ישראל, ולו מע
יתירה גם על אבן־גבירול (יהודה הלוי היה בן־דורו הצע
של משה אבן־עזרא, ולפיכך לא נזכר בפרק הזה). ב
אופן, אפשר לראות, שמשה אבן־עזרא מיחס את פריח
השירה העברית בספרד בימים ההם לידיעתם המדוי
בחכמת הלשון העברית אחרי שנתפרסמו ספריו של חי

השקפה כזאת היתה נראית כצודקת בימים ההם, מש
שמושגם של הקדמונים על השירה היתה שונה ממושג
אנו. עדיין זוכרים אנו את „המשוררים" שבתקופ
המאספים. כל מי שהיה „בעל־תנ"ך" צריכה היתה ר
השירה לשרות עליו מאליה. כתיבת שירים היתה סי
מובהק לבקיאות בכתבי־הקודש. הרעיונות הפיוטיים ל
היו מעלים ולא מורידים, העיקר היה — צחות הלש
והמושג הזה שורר בעצם תקפו בימי הבינים, כשהיהוד
עמדו תחת השפעתם של הערביים. אף־על־פי שלמשורר
הערביים יש רוח פיוטי טבעי, בכל זאת יזכה לש
„משורר" רק זה, שידע ללטש את שיריו. עד כמה השו
הרעיון הזה בין הערביים, אפשר לדון מפתגמים אחדי
אבן־אלמקפע היה מן החוקרים הלשוניים היותר מצוינ
בין הערביים. הוא כתב ספרים רבים בחקירת הלשון וק
לו שם־עולם בתרגמו לערבית את הספר „כלילה ודמנה
שהוא קובץ ספורים ומשלים לבדפי ההודי. פלא גדול ה
למעריציו הרבים של אבן־אלמקפע, שלא כתב מעולם א
חרוז אחד. פעם אחת שאל אותו אחד ממקורביו: מד
לא יכתוב שירים? וכמבקר אמתי ענה: „השירים העול
על רעיוני אינם מוצאים חן בעיני, ואלה שימצאו חן בעי
אינם עולים על רעיוני". ממבקר אחר נשאלה או
השאלה, והוא השיב: „הריני כאבן־השחיזה: אני משח
ואיני חותך". בכלל היו המבקרים הערביים דנים
המשוררים השונים לא על־פי יפים הפנימי, אלא על־
סגנונם. ולפיכך יש להם כלל ידוע, שהמשוררים שיש
במדבר עולים הרבה על חבריהם שגרו בערים, מש
שלראשונים יש סגנון מלוטש וצח.

אולם בימינו אלה כבר השתחררנו מהשקפות כאל
מעריצים אנו את השיר לא בשביל הדרוו וקשוטו החיצו
אף־על־פי שאין להסיח את דעתנו מן הדבר הזה, א
בשביל יפיו הפנימי. לבד זה, אין הסגנון תלוי בידיע
הדקדוק, כאשר העירותי למעלה. הסגנון היפה הוא תוצא
הכחות הנפשיים של כל איש ואיש, ואין כחותיו השכלי
משפיעים עליו במדה ניכרת. קשה, ואפשר לאמר, ש
הנמנע הוא לאדם לרכוש לו סגנון יפה על־ידי למוד כלל
ידועים, כמו שאין ביכלתו להיות למשורר על־ידי רכיש
חוקי השירה לכל פרטיה ודקדוקיה. מתנות כאלה ניתנ
לו לאדם קודם שיצא לאויר העולם, וכיון שראה אור־הח
הריהו בנרון זה ככלי שלם, שאי־אפשר לשנותו אף במשה
לא לחנם היו אומרים, שהסגנון הוא האדם.

סוף יבוא

השקפה שבועית

התחלה טובה.

התקוה, שתלו רבים בועידה, שנקראה על־ידי „הועד האמריקאי היהודי“ ו„ועד הפועלים הלאומי“ ביום א׳, 13 יולי, בניו־יורק, כי תבוא לידי הסכם עם „ועד־הקונגרס“ בענין שאלת הקונגרס היהודי, כדי לאחד את כל הכחות לפעולה משותפת לטובת אחינו מעבר לים בועידת־העמים הבאה, תקוה זו לא נתקיימה אמנם עדיין, אולם סימנים מובהקים לדבר יש, כי סוף השלום המקווה לבוא. הועידה עצמה לא הביאה עדיין את השלום, ורק ק ר ב ה אותו הרבה. מעשיה והחלטותיה, שרוח־השלום היה שורה בהם, פתחו פתח רחב לאפשרות של התאחדות עם „ועד הקונגרס“.

הריזולוציות, שנתקבלו בועידה הזאת, אינן מקיפות את כל השאלות, הנכללות בפרוגראמה של ועידת־הקונגרס בפילאדלפיה, ואולם מסמרות לא נקבעו בהן, ואם יראה הועד־הפועל צורך בדבר, למען השלום והאחדות, לשנות את הריזולוציות האלה או להוסיף עליהן, הרשות בידו לקרוא לתכלית זאת ועידה שניה.

הריזולוציות, שנתקבלו בועידה זו, אלו הן:

1) הועידה שואפת להביא ראשית־כל את יהודי אמריקה, ואחר־כך את יהודי כל הארצות, לידי פעולה משותפת אחת, כדי להשיג זכיות מלאות בשביל היהודים בכל ארצות תבל ולבטל את כל החוקים, המבדילים אותם לרעה מיתר העמים. מובן, שהפראזה „זכיות מלאות“ כוללת זכיות אזרחיות, מדיניות ודתיות, בתוספת אותן הזכיות, שיש לקבוצות מיוחדות בכל ארץ, אשר הממשלה מכירה בהן, ואשר צריכות להנתן גם ליהודים, אם רצונם בכך.

2) מפני שכל היהודים תמימי דעה הם בעיקרי ההחיטר הנזכרת, מביעה הועידה הזאת רצון לקריאת קונגרס יהודי במטרה יחידה לאחוז באמצעים, המתאימים להתגשמותה של השאיפה הזאת.

3) הועידה ממלאה את ידי הועד הפועל, שיבחר על־ידיה, לעבוד בעד התגשמותן של השאיפות, שהובעו בסעיף ראשון, ולתכלית זאת נותנת היא לו יפוי־כח לבוא במשא־ומתן ולעבוד שכם אחד עם יתר ההסתדריות של יהודי אמריקה, העובדות למטרה זו. כן היא נותנת לו יפוי־כח בכל מה שנוגע להכנות הדרושות לקריאת קונגרס של יהודי אמריקה, וכן בכל מה שנוגע לקביעת זמנו, מקומו, אפני בחירת הצירים וסדורו של הקונגרס בכלל.

4) מובן באופן ברור, כי כל מה שנכלל בהריזולוציות האלה אינו נוגע באבטונומיה של איזו הסתדרות לאומית קיימת.

הריזולוציות האלה, המשמשות רק הוראה דרוית בהפרוגראמה של ועידת־הקונגרס, לא יכלה להניח את דעתם של חברי מלאכות־השלום, שנשלחו מטעם ועד־הקונגרס לועידה הזאת. הוראה במקצת זו (אף־על־פי שראש הועד לריזולוציות, הד"ר י. ל. מאגנס, התאמץ לבארה ולפרשה כהוראה גמורה, שאין בינה ובין „פרוגראמת־פילאדלפיה“ ולא כלום) נראתה להם בלתי־מספיקה, כדי להביא על־ידה את ההתאחדות הדרושה. ראש המלאכות, השופט לואיס ד. בראנדייס, עמד וברר לפני קהל הנאספים את ההבדל שבין פרוגראמת־פילאדלפיה ובין זו, שנתקבלה בועידה הזאת. ראשית, פרוגראמת־פילאדלפיה מ ק י פ ה ביותר. כוללת היא בתוכה סעיפים על־דבר ההתפתחות היהודית בארץ־ישראל בכל המקצועות, על־דבר הקונגרס בתור מוסד מתמיד בחיי היהודים בארץ הזאת, וכמו כן קובעת היא זמן לקריאתו של הקונגרס — דברים החסרים לחלוטין בפרוגראמה, שנתקבלה בועידה הזאת. ומלבד זאת, יש ריזולוציה חשובה אחת, הנבדלת הבדל עיקרי גם ברשינה וגם במיבנה מההחלטה הדומה לה, שנתקבלה בועידת־פילאדלפיה. בפרוגראמת הועידה הזאת נאמר בריזולוציה זו „זכיות של קבוצות“, ואילו בהפרוגראמה של ועידת הקונגרס נאמר „זכיות לאומיות“. ומפני שחברי המלאכות משועבדים הם להחלטות, שנתקבלו בועידת־הקונגרס, ואין הרשות בידם לשנותן או לגרוע מהן על דעת־עצמם, לכן אינו רואה שום אפשרות להתאחדות על־פי החלטות הועידה הזאת.

הדברים האלה, שיצאו מפי בראנדייס, לפי עדות עצמו, רק לשם „בירור המצב“, ולא על־מנת לקנתר או לשם פרופאגאנדה, עוררו עליו חמת צירים אחדים, ובתוכם גם של השופט מאיר זולצברגר והד"ר י. ל. מאגנס.

שאר הנואמים ממתנגדי הקונגרס, אף כי רוב דבריהם נשמעו בנחת, התאוננו על הקרבנות הגדולים, שהם מקריבים על מזבח „האחדות“. אוסקאר שטרויס, גולד־פוגל, הד"ר שולמאן והד"ר פיליפסון ודומיהם הטעימו וחזרו והטעימו בנאומיהם, כי אין דעתם נוחה מקריאת קונגרס בכלל; הדרך הישנה, דרך השתדלנות, נראית בעיניהם ישרה ומועילה יותר, ואם סוף־כל־סוף הסכימו לקונגרס יהודי, הרי לא עשו זאת אלא מפני האחדות והשלום. אבל עד כאן הרהיקו ללכת; להרחיק יותר אי־אפשר עוד להם. ולכן מציעים הם לקבל את הריזולוציות כמו שהן מבלי שום שנויים והוספות. נשמעו באותה ישיבה גם קולות בודדים לשנות את הריזולוציות ולהתאימן להחלטות ועידת־הקונגרס, אולם קולות אלה נשתתקו, והריזולוציות נתקבלו במלואן, כמו שהוצעו על־ידי הועד הממונה עליהן.

רק בישיבה האחרונה של הועידה, כששקטו הרוחות הנסערות והנרגזות, מיצאו אחדים מבין המתונים ורודפי־השלום שבצירים און בנפשם להציע הצעות לטובת השלום. אחדים הציעו לשנות את הריזולוציות, ואחדים — לבחור בועד, שיבוא במשא־ומתן עם ועד־הקונגרס על־דבר ההתאחדות. סוף דבר היה, כי שתי ההצעות האלה נמסרו להועד־הפועל של עשרים והמשה, שבחירתו נמסרה כולה לידי היושב־ראש של הועידה, מר לואיס מארשאל.

והועד הזה עשה את הצעד הממשי הראשון לקראת השלום. למחרת יום „ועידת ההסתדריות היהודיות

„-יאיימיית" (זה שמה הרשמי עכשיו) בחר מתוך חבריו חמישה באי־כח שישלחם לאספת „ועד־הקונגרס" לבוא במשא־ומתן על־דבר השלום. חמשת צירי־השלום האלה, והם: ה. קוטלר, השופט יוליאן מיק, רבי שולמאן, יעקב מזל והד"ר פ. רוזינבלאט, הדגישו בנאומיהם לפני האספה הנזכרה את הצורך בוותור משני הצדדים, כדי להגיע לידי תוצאות רצויות. ביחוד הטעים את נחיצות הפשרנות והוותור משני הצדדים השופט יוליאן מיק. שליח־השלום הזה אָמר בתוך יתר דבריו, כי אף־על־פי שבתור ציוני היה רוצה, כי הדרישות הציונים והקונגרסיסטים תעמודנה במילואן על סדר־היום של הקונגרס הבא, אולם מפני שהקונגרס צריך להיות בא־כחן של כל מפלגות ישראל, לכן, כדי לאחד את כולן לשם פעולה משותפת, המוצא היחידי הוא, שכל צד יוותר חלק מדרישותיו.

ועד הקונגרס ענה מצדו גם כן במעשה ובחר בועד של שבעה לבוא בדברים עם הועד של חמשת באי־הכח של „ועידת ההסתדרויות היהודיות הלאומיות" על־דבר תנאי השלום. חברי ועד השבעה הם: השופט הוגא פאם, יעקב גרוסברג, מ. כץ, אברהם שמר, לואיס ליפסקי ויוסף בארונדס. שני הועדים האלה נכנסו לישיבות אחדות, ואחרי משא־ומתן ארוך באו לידי הסכם גמור ברוב הענינים, הנוגעים לשאלת הקונגרס היהודי.

ההסכם ההדדי הזה עדיין צריך לאישורם של הועדים הפועלים משני הצדדים, שבידם לקבלו ובידם לדחותו. אולם כמעט שאין שום ספק, שהאישור המקווה בוא יבוא. ואז אולי יהדהו הרוחות והברקים של מלחמת פולמוס, שאכלה את כל מרצנו בעת האחרונה, ותתחיל העבודה עצמה, אשר בשלה היה כל הסער הזה...

מאחורי הפרגוד.

ובה בשעה שמתנגדי הלאומיות נוטים להתפשר עם התנועה הלאומית, והשלום קרוב לבוא, קם שטן לאחד ממנהיגי התנועה הלאומית באמריקה — לבראנדיים — ממקום אחר, ממקום שהוא „נייטראלי" למראית־עין, אלא שנייטראליותו מעוררת חשד הפעם...

ה„טיימס" הניו־יורקי, שבעליו הם יהודים מתבוללים, יצא ללמד קטיגוריה על לואיס ד. בראנדיים על השתתפותו בתנועת הקונגרס היהודי.

במאמר ראשי, שנדפס בגליון העתון הזה מיום 18 יולי בשם "Out of Place" (חוץ למקומו), אומר ה„טיימס": „מנהג מקובל הוא אצל שופטי בית־המשפט העליון של ארצות־הברית, כי תיכף כשהם מתמנים למשרתם, מושכים הם את ידם מעבודות צבוריות ומדיניות, ולא רק כדי שיהא סיפק בידם להקדיש את כל זמנם ותשומת־לבם לחובתם הרשמית, אלא גם כדי להמנע ממחלוקות וסכסוכים, העלולים להשפיע במדה ידועה על דעתם — דעת השופט, הצריכה להיות חפשית מנטיה לאיזו צד שהוא".

דברים אלה נראים בהשקפה ראשונה ככתובים על־ידי בן־אדם, המשגיח לפי תומו על שופטי הארץ ומחוקקיה, לבל יעשו, חלילה, את מלאכתם רמיה. ולכן איננו יכול להתבונן בטעותו של מר בראנדיים ומשיא לו עצה טובה: „כי עתה אחרי שכבר מלא את שליחותו, אשר הטיל עליו ועד הקונ־גרס, יסלק מהיום והלאה את ידיו ממנו ובעתיד ישאיר לאחרים ענינים גורמי־סכסוך כאלה". אולם המתבונן היטב בין השיטין, ירגיש תיכף את ריח־המלשינות הנודף מהן, כלומר: צאו וראו, איך בן־אדם זה מזניח את חובותיו, חובות שופט בית המשפט העליון של ארצות־הברית, ועוסק בדברי פולמוס עם מתנגדיו! ויהיו־נא ברורים וגלויים לעיני המתבונן גם טעמו ונימוקו האמתיים של המאמר הזה. המאמר הזה ערוך קודם־כל נגד בראנ־דייס היהודי הציוני. כקוץ מכאיב הוא בראנ־דייס הציוני בעיני היהודים המתבוללים. וכדי להנות מן המסילה מתנגד כביר שכזה, אין הללו נמנעים להשתמש בדברים, שקצתם הם מלשינות כלפי־חוץ וקצתם „עצה טובה" לבראנדיים עצמו: אם חכם הוא, ידע את אשר לפניו...

גם זה תכסיס מתכסיסי־מלחמה. אלא שתכסיסים אלה נאים ביותר לאותם הגבורים, מלומדי מלחמה, היורים מאחורי הפרגוד...

שונות

יהודי נמנה לציר ממשלת ארצות־הברית בטורקיה.

הנשיא ווילסון מנה את הפרקליט אברהם י. עלקוס לציר ממשלת ארצות־הברית בטורקיה. מנויו של עלקוס צריך עוד לאישורו של הסינאט, ואולם כמעט שאין שום ספק בדבר, כי האישור הדרוש בוא יבוא.

מר עלקוס הוא הציר היהודי הרביעי, שממשלת ארצות־הברית שולחת לבירת טורקיה בתור בא־כחה במדינה ההיא.

השלשה שקדמוהו הם: סיימון הירש, אוסקאר שטרויס והנרי מורגנטהוי. כשלשת הצירים הקודמים, ידוע הוא מר עלקוס כאדם, העוסק עם הצבור ולוקח חלק בעניני הכלל. חבר הוא להרבה חברות של צדקה יהודיות, ובאחדות מהן משתתף הוא השתתפות אקטיבית. בתור פרקליט שמו הולך לפניו כאחד הפרקליטים הגדולים בארץ.

השקפותיו על היהדות הלאומית אינן ידועות בקהל. מעולם לא נשמעו ממנו דברי חבה או התנגדות אליה, וכנראה, מתיחס הוא אליה בשויון־נפש גמור. רק במקרה אחד, כשהוזמן לפני חדשים אחדים לנאום ביחד עם חברו ה. מורגנטהוי באספת יהודים ספרדים, הביע את תמהונו וצערו על בלבול־הלשונות, השורר אצלם, והוכיחם על פניהם על שאינם משתמשים בלשון העברית היפה, המאחדת את כל היהודים ועושה אותם לחטיבה אחת.

יום הרצל

לעזרת ארץ-ישראל

— יהיה —

ביום הראשון, 23 יולי

כל הצעירים הלאומיים ישתתפו בקבוץ־כספים בשביל קרן־העזרה

כל האגודות הציוניות, אגודות „פועלי־ציון" ו„מזרחי", מתבקשות להספיק מחבריהם מחנה עצים של מתנדבים ליום הזה.

לזכר יום הרצל

אספה פומבית נערכת ע"י ה„ציון קאונכול"

במוצאי-שבת, 22 לחודש יולי

— בשעה 8 —

באולם „קופר יוניון"

הנואמים: ד"ר שמריה לוין, ד"ר ליאון מוצקין, הסופרת מרת מרי ענטין, מרת שושנה בראנדיים (בת השופט לואיס בראנדיים). היושב ראש מר מורים רוטנברג, נשיא ה„ציון קאנסול".

מחיר הכרטיסים: 25, 15, 10 סנטים

להשיג: ציון קאָנסול, 44 איסט 23 סטריט, עסטרייך אונגאַריש ציוניסטען, 43 איסט 3 סטריט, מרכז הציוניים בברונזביל, 234 סעקמאן סטריט, קלוב „השחר", 251 בוסטון ראוד, ברונקס.

ברכת מזל-טוב

אנחנו, חברי אגודת „אהל שם", שולחים ברכה על־ידי „התורן", ברכת מזל־טוב, לנשיאנו ש. ב. מקסימון ורעיתו, על הבן שנולד להם ושנקרא שמו בישראל סעדיה.

יהי רצון, שיגדלוהו ויחנכוהו לעברי נאמן ולפאר ולגאון להוריו ולעמו.

מורה מבוקש

לה„היברו עדיוקיישונאל אליאנס" בגרי, אינד., דרוש מורה מודרני, פדגוג טוב, צעיר, שיוכל לנהל בית־ספר של 70-80 ילדים בעזרת מורה־עוזר. השטה עברית בעברית או עברית באנגלית. רק אלה המבינים חכמת הפדגוגיה וראויים לאותה אצטלא יפנו עם תעודותיהם על־פי הכתובת:

M. Levy, Pres. of H. E. A.
650 Washington St. Gary, Ind.

הצעיר שיקובל בתור מורה, יקבל דמי הוצאת נסיעתו.

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. JULY 28, 1916 NO. 22

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין תחתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

סוכני „התורן" לעריהם:

פלך אהייא

סינסינטו:
ה. זיניב,
641 Court St.

פלך אילינויז

שיקאגו:
1) יוסף נאלד (שלעמלק"פ)
1133 So. Albany Ave.
2) ה. זלאטניק (שלעלק"פ)
2423 W. Division St.
3) ה. וואלערשטיין
1022 W. 12th St.

פלך אינדיאנא

אינדיאנאפולים:
ב. אייזאקס (שלעמלק"פ)
1107 E. Market St.

פלך ג'ארג'יא

מייקון:
Southren News Co.

דיסטריקט אָוו קָלומביא
וואשינגטון הבירה
א. אלפר (שלעמלק"פ)
1418 Columbia St. N. W.

ווירג'ינא

נורפולק וסביבותיה:
ד. שווארץ (שלעמלק"פ)
708 Liberty St., Berkley, Va.

וויסקונסין

מילבוקי:
1) הרב שיינפילד (שלעמלק"פ)
2) מ. דובינסקי,
Box O. No. 16

טעננעסי

טשאטאנוגא:
ד. שלאסברג (שלעמלק"פ)
207 Fannin Street

פלך לואיזיאנא

ניו ארליאנס:
ה. בארקאף (שלעמלק"פ)
5422 Magazine St

פלך מאסאטשוזטס:

בוסטון:
ב. הירש (שלעמלק"פ)
40 Revere St.

וואסטר:
נ. אפלבוים,
73 Water Street

לין:
מ. נלעם (שלעמלק"פ)
64 Church St.

מולדן:
י. לוין (שלעמלק"פ)
380 Eastern Ave.

פלך מיניסוטא

מיניאפולים:
ד. שוסטר (שלעמלק"פ)
717 Emerson Ave.

פלך מישיגאן

דטרויט:
1) ב. יוטשניק ובנו,
455 Hastings St.
2) ד. שולדינגר (שלעמלק"פ)
227 Montcalm St.

פלך מרילאנד

באלטימור:
מ. חומסקי (שלעמלק"פ)
428 N. Bond St.

פלך ניו־דזווירסי

עיר דזווירסי וסביבותיה:
ס. ילין,
45 Cottage St., Jersey City

נוארק:
1) ב. קאראלונסקי (שלעמלק"פ)
64 Morton St.
2) מ. מנדלסון,
152 Prince Street

פלך ניו יורק

אלבאני:
י. הרשברג (שלעמלק"פ)
110 Grand St.

בופלא:
א. א. ליסיצקי (שלעמלק"פ)
242 Hickory St.

טרוי:
א. רפאל,
98 River Street.

ניו־יורק רבתי:
1) ש. דרוקרמן,
50 Canal St.

סיראקיוז:
א. פעליץ,
939 Grape St.

ראטשסטר:
ש. כץ (שלעמלק"פ)
225 Wilkins St.

פלך פנסילווייניא

פילאדלפיה:
1) ל. ננגטר,
522 S. 4a St.
2) א. לעוו,
730 Hoffman St.

פיטסבורג:
ב. צ. הירש,
1622 Centre Ave.

פלך פלורידא

דזיקסונוויל:
טש. לעסינג,
715 Adams St.

פלך קאראליינא הדרומית

טשארלסטון:
ג. ספיבאק,
405 King St.

פלך קאלאראדא

דענבר:
ש. ב. רובין,
2640 West Colfax Ave.

פלך קאליפארניא

לאס אנג'ילאס:
א. קימעלפעלד (שלעמלק"פ)
1404 Central Ave.

סאן פראנציסקא:
א. י. ווילקאמרסון (שלעמלק"פ)
864 Pacific Bldg.

פלך קאנטיקוט

הארטפורד:
ד. גוטמאן (שלעמלק"פ)
67 Bellevue St.

ניו בריטיין:
ל. ברדין (שלעמלק"פ)
69 Hartford Ave.

ניו הייבין:
ל. ניידיטש (שלעמלק"פ)
45 Day Street

סטמפורד:
י. ברגר (שלעמלק"פ)
33 Elm St.

קאנאדא

טאראנטא, אנט.:
האחים דבורקין,
64 Elizabeth St.

מונטריאל:
1) י. לאזארוס,
1011 St. Lawrence St.
2) י. עפשטיין (שלעמלק"פ)
1275 St. Urbain St.

ווינפג, מאנ.:
1) נח מזרחי (שלעמלק"פ)
436 Stella Street
2) פיפלס בוך סטאר,
816 Main St.

בחוץ לארץ

לונדון (אנגליה)
דר. י. זאלקינר (שלעמלק"פ)
6 Commercial Rd.

ברלין (גרמניה)
א. מ. גונצר,
Oranenburger St. 26

על־ידי הסוכנים הנ"ל אפשר לחתום על „התורן" וגם לקנות מחם גליונות בודדים.

VOL. III NEW YORK, JULY 28, 1916 No. 22

התורן

יוצא לאור על-ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית ניו-יורק, כ"ז תמוז, תרע"ו גליון עשרים ושנים

פרשת השבוע

ישרת-לבם של הפולנים.

עבודת האגיטאציה של אחינו באירופה לטובת שווי-זכיותיהם של יהודי-המזרח עשתה סוף-כל-סוף רושם גם על הפולאנים, עד שהחליטו לצאת בגלוי-דעת ולפרסם ברבים את מחשבותיהם, שהם חושבים על עתידות היהודים בפולאניה. בהדיקלאראציה, שהוציאו באי-כחו של הועד הלאומי הפולאני בשווייצריה, הם מבטיחים ליהודים שווי-זכיות במדה זו, הניתנת לאחיהם בארצות המערב, אלא תנאי קודם למעשה הם מתנים עמהם, כי מנהלי היהודים יסמכו בנדון זה על ישרת-לבם של הפולאנים עצמם ולא יסתייעו בעזרתה של שום מדינה אחרת, שתבוא להתערב לטובת היהודים ב„עניניה הפנימיים" של פולאניה החדשה.

טענות ממין זה היינו שומעים עד עכשיו ממקום אחר, המוכן לפורעניות — מרומיניה. כשהיו באים יהודי רומיניה לקבול לפני אירופה על הממשלה הרומינית, המציקה להם עד מות, היו הרומינים עונים: „אוי ואבוי לכם, אם תביאו מדינה אחרת להתערב בענינינו הפנימיים לטובתכם!" וכך טוענים גם הרוסים בשעת הצורך.

לאשרנו, אין מצבה של פולאניה קבוע עדיין כמצבה של רומיניה או של רוסיה, ועדיין אין בכחה לכפות על היהודים את „תנאיה" ואזהרותיה בחזקת-היד. שאלת פולאניה עומדת אמנם להפתר, אך עדיין לא נפתרה. הפולאנים יודעים, כי שאלת פולאניה אינה שאלה של פולאנים בלבד, לפי שיחד עמהם יושבים בארצם גם עמים אחרים, הדורשים את זכיותיהם הלאומיות. ואולם שואפים הם, כי תהיה פולאניה רק לפולאנים, והם משתדלים להשפיע על הממשלות, אשר בידן הוטל פתרון שאלת פולאניה, כי גורל העמים הזרים, היושבים בארצם, ימסר בידם, והם יעשו בו כטוב בעיניהם.

ואנחנו הלא יודעים מכבר את שיטתם של הפולאנים בנדון זה ומה הוא „הפתרון", שיש בדעתם לתת לשאלת עמי-הנכר בארצם. מי שאינו רוצה להתבולל ביניהם ולהיות פולאני גמור — אין לו חלק ונחלה בפולאניה ואין לו תקנה אלא לעזוב את הארץ.

דעה זו נשמעת בגלוי מפי מנהלי „הדימוקראטיה העממית" זה עשר שנים, ודעה זו אנו שומעים מפיהם גם היום. תנועת הבויקוט והרדיפות נגד היהודים, שנתעוררה בכל תקפה במשך חמש השנים האחרונות, רק מטרה אחת היתה לה: להכריח את היהודים לצאת מן הארץ, כדי שתשאר פולאניה רק לפולאנים בלבד. ותנועת הבויקוט הזן עומדת בתקפה עד היום הזה. בכל מקום, שיד הפולאנים משגת, רודפים הם את היהודים בלא חמלה גם עתה, ואלמלא הסדר החדש, שהונהג בפולאניה לפי-שעה על-ידי הכובשים, — מי יודע, מה הגיע שם לאחינו ההוויים ודמיענים. העובדות הרוו ידועות לכל מי השם לבו למצב-הענינים ההוה באותה מדינה. ומלבד זאת, הלא זוכרים אנו עדיין את הליכותיהם של הפולאנים עם אחינו האמללים במקומות הקרב. זוכרים אנו עדיין את המסירות הנתעבות ואת הרמזים ואת קריצות-העינים מצד ה„שכנים" הטובים האלה, שגרמו לשחיטות והריגות יגירישים ביהודים-היהודים בפולאניה. אשר כמוהם לא היו גם בימי-הבינים האפלים. אם יש עם בעולם, אשר הראה לנו בעת צרה שנאה כבושה בכל ארסה המפעפע, אשר התנפל עלינו מאחרינו בחשכת-ליל, כרוצח ונבל, והרג ולא חמל, וגנב והמס ושם בכליו את רכושו הדל של עם עני ומעונה ביסורי-מות; אם יש עם בעולם, שהראה לנו את כל אכזריותו הנמוכה, את כל חמתו הפרועה, חמת חית-היער, ברגע של צרה ויגון, של משבר וכליה. אם יש עם כזה בעולם, — הלא עם הפולאנים הוא זה. ואם יש עם בעולם, שאין לו הצדקה להביט אלינו פנים אל פנים, — הלא רק עם הפולאנים הוא זה.

ובני העם הזה באים עכשיו ודורשים ממנו, כי נאמין להם ונמסור גורלנו בידם ונסמוך על ישרת לבם הטוב!

יודעים אנחנו, כי אם יהיו הפולאנים לאדוני הארץ ואנחנו מוכרחים נהיה לסמוך על טוב לבם — רע ומר יהיה גורלנו. הפולאנים למדו את תורתם המדינית בנוגע ליהודים בבית־מדרשה של רוסיה; ואחרי שהפולאנים הם שוביניסטים גדולים מרבותיהם הרוסים ויצרם הרע גדול— [illegible] ציב ויעשו את כל מה שבכחם להגשימה בחיים: שליש מן היהודים יצא מן הארץ, שליש יתבולל ושליש יגוע ויכלה...

יאם רוצים אנו להפר את עצת הפולאנים הרעה בעוד מועד, — אין לנו דרך אחרת בלתי־אם לכוון את כל פעולתנו להשגת שווי זכיות לאומיות בשביל אחינו בפו־לאניה. אין הפולאנים רשאים להיות אדוני היהודים ולעשות בהם, כאדם העושה בתוך שלו.

היהדות הפולאנית היא מרכזה של היהדות המזרחית, כשם שהיהדות המזרחית היא מרכז האומה היהודית, — ואם לא נציל את היהדות הפולאנית מידי הפולאנים, המתנכלים אל נפשה ואומרים להרסה הריסה עולמית, — את נפש היהדות כולה אנו קובעים. שאלת היהדות, יבתוכה גם שאלת היהדות הפולאנית, צריכה להפתר על־ידי היהודים עצמם, ולא על־ידי זרים, ולא כל־שכן על־ידי צר ואויב, ישדרכו להזיק ולהרע.

וזאת צריכה להיות תשובתנו על הדיקלאראציה של [illegible]

לְשָׁעָה וּלְדוֹרוֹת.

הסכנה של נעילת הדלתות, המרחפת על פני מוסדות החנוך, והתוצאות הנוראות [illegible] החמרי של המורים, עוררה את מנהלי בתי תלמוד־התורה הגדולים לצאת בעתונים בגלוי־דעת, המכוון להרגיע את רוחם של ההורים הנבהלים, וגם להזכירם את חובתם, המוטלת עליהם בשעה קשה זו, לשלם במלואו את שכר הלמוד, המגיע מהם. אגודת הרבנים האורתודוכסים אף היא ידעה הפעם לכוון את דבריה לצרכי השעה ויצאה בקול קורא אל הקהל לעוררו על חובתו אל המורים לשלם את משכורתם בשלימות. ולהוסיף חזוק לדברי המנהלים [illegible] באי־כחם של שלשים ושנים בתי תלמוד־התורה, ביחד עם חברי „הכתדרות המורים" ו„אגודת [illegible]ם", והחליטו, כי לא יקפחו את שכר המורים וגם [illegible] [illegible].

הדרישות הצודקות האלה, אם תמיצאנה להן מסלות ללב הקהל, יהיה כחן יפה להביא הרוחה זמנית למוסדות החנוך, למעט את מוראו של המשבר, אבל אין ביכלתן להביא תקון קיים ומתמיד במצב החמרי הרעוע, שבו נמצאים בתי תלמוד־התורה גם כשהשנים הן כתקונן. ואם בשעת משבר אין לזלזל בחשיבותה של הצלה זמנית, הרי כנגד זה אין להעלים עין מהמצב המקולקל, הגורם, כי מוסדות החנוך יהיו צפויים תמיד למשבר. ושעה זו מוצאים אנו למוכשרה ביותר למעשים, היוצאים מגדר הוראת שעה וצורך הרגע, למעשים, שיש בהם כדי להעמיד את מוסדות החנוך על בסיס חמרי יותר בטוח ואיתן.

מצד אחד עורר המשבר את הרצון לעבודה משותפה בין כמה מוסדות־חנוך, השונים זה מזה בתכונתם ובסדר־הלמודים, הנהוג בהם. העובדה, כי באי־כחם של שלשים ושנים מוסדות יכנסו למחיצה אחת ויבואו לכלל דעה אחת, להוציא לפועל את החלטות האספה,—העובדה הזאת [illegible] ברכה בפני עצמה בתור הזיון בלתי־רגיל בחיי בתי תלמוד־התורה. בימים שעברו לא היו המפקחים רואים כל צורך לעצמם להכנס לישיבות, כדי לדון יחד על תקון מצבם החמרי של המוסדות, העומדים ברשותם. הכל היה פשוט וברור כל־כך בעיניהם, עד שלא הרגישו שום צורך בנסיונותיהם ובסיועם של חבריהם. המזכיר היה יושב על פנקסו, הגובים היו מחזירים כל אחד בשכונתו ומנקשים [illegible] טים בהשתתפותם של מקהלות וחזנים מפורסמים, הקהל היה נותן את פרוטותיו, ובהגיע שעת משבר, היו מפטרים את המורים ועושקים את שכרם — ואין פוצה פה ומדבר דבר. עכשיו, בדור של עבודה צבורית מסודרת, יש תקוה, כי גם העסקנים של מקצוע החנוך, המקצוע ה פ ר ו ע ביותר אצלנו, — אף הם ישנו את שיטתם ואת אפני פעולתם הישנים.

ומצד שני רואים אנו, כי הרעיון ליסד פדרציה של מוסדות החסד והצדקה היהודיים הולך ורוכש לו את הלבבות גם בניו־יורק, שהרבה שנים התנגדו מוסדותיה הגדולים לרעיון אשר כזה. רק לפני שבע שנים סרבו ששה מוסדות גדולים בניו־יורק [illegible] מיליון דולאר, [illegible] שיפריש בשבילם נדיב יהודי, בתנאי, כי יתאחדו וייסדו פדרציה. עכשיו השתנו הענינים, וכפי הנשמע, עתיד רעיון הפדרציה לצאת לפעולה בקרוב. מפני תכונתה הפי־לאנטרופית של הפדרציה, אין היא מכניסה לתוך תחומה את מוסדות החנוך. אולם מוסדות החנוך צריכים לצאת בעקבות מוסדות החסד והצדקה וליסד לעצמם פדרציה של בתי תלמוד־התורה. [illegible] החסד והצדקה הגדולים והמפורסמים, שהכנסתם של אחדים מהם עולה למאת־אלף דולאר ומעלה, ולרבים מהם יש קרן קיימת הגונה, — אם אלה מוצאים, כי על־ידי קופה כללית תתרבה הכנסתם מתרומות החברים ומנדבות ועזבונות, — לא־כל־שכן שיסוד ה נ ו כ י ת כללית עתיד להגדיל את הכנסתם של מוסדות החנוך. במצב הקיים אין האמידים והעשירים משתתפים כלל בתמיכתם של מוסדות החנוך. בתי תלמוד־התורה נמצאים בשכונות העניות, הרחק ממקום מושבם של האמידים והעשירים, ומפני שכל שכונה יש לה מוסדות חנוכיים משלה, מביטים העשירים עליהם כעל מוסדות דתיים, הבאים לספק את צרכיהם של דרי השכונה, שאין [illegible]. אבל [illegible] כל המוסדות האלה וייסדו קופה חנוכית כללית, תקבל העבודה אופי צבורי כללי, ואז ירגישו גם הגרים מחוץ

לשכונה זו או אחרת את חובתם לתרום תרומה שנתית לצרכי החנוך.

והדוגמה מזו. לעתים תכופות שומעים אָנו, כי באה מגרעת בקופה, והמוסד בא עד משבר, והמפקחים פונים אָז אל הקהל בבקשה, כי יחיש לעזרתם. אבל אין הקהל יודע מאום על־דבר תקציבו של המוסד, הפונה לעזרתו: בכמה עולה לו חנוכו של כל תלמיד לשנה, מה הם מקורות הכנסותיו התדיריים, מה הן הוצאותיו ובאיזה דרך אפשר להעמידו על בסיס חמרי בטוח, שלא יהיה זקוק מפקידה לפקידה להשמיע על הנדבות? בשנים האחרונות טפלנו הרבה בהבאת תקונים בתכנית הלמודים ובוכוחים סוערים על־דבר השיטות השונות, ורק את תקון מצבם ה ח מ ר י של בתי תלמוד־התורה שכחנו ולא עשינו כלום לבסוסו. והנה עתה, בשעת משבר, באים המפקחים ומרימים קול־זועה, כי קיומם של מוסדות־החנוך נמצא בסכנה, והקהל הנבון עומד ותוהה ושואל: מדוע אין המפקחים הללו באים בהצעות מסוימות להביא ת ק ו נ י ם ע י ק ר י י ם במקצוע זה, כדי שלא יהיו מוכרחים בשעת סכנה להחזיר על הפתחים ולבקש נדבות?

הגיעה השעה, כי יתאחדו כל מוסדות־החנוך וייסדו קופה כללית לצרכיהם. יבואו־נא אל הקהל במספרים מדויקים ובהצעות מסוימות, המיוסדות על הנסיון ועל החקירה והדרישה במצבו החמרי של החנוך, ואָז יבוא גם הקהל לסייע בידם לתקן את המצב תקון קיים ומתמיד.

לְחֶשְׁבּוֹנָהּ שֶׁל הַוְּעִידָה הַצִּיּוֹנִית

מאת

ד נ י א ל פ ר ס ק י.

הועידה הציונית התשע עשרה לא הצטיינה, כחברתה הקודמת, בברקה החיצוני. לא הטילה רעש מבפנים ולא התכוונה לעורר את הלבבות מבחוץ. אולם כנגד זה היתה ועידה רבת־ערך. היא הכריזה על בגרותה של התנועה הציונית באמריקה והתערותה בתוך תנאי המקום. היא סמנה את התעמקותו והתרחבותו של הרעיון הציוני בארץ הזאת. ובלא חשש של הפלגה אפשר להניח, כי עמה מתחלת תקופה חדשה וחשובה בהתפתחות הרעיון הלאומי באמריקה.

ראשית כל: הרכבת הדעות במחננו ליחוד שלם.

שני זרמים עיקריים זורמים בתוך המפלגה הציונית האמריקאית: מ ז ר ח י ו מ ע ר ב י. אין זו חלוקה גיאו־גרפית, אלא קולטורית. שתי השקפות־עולם הן. המזרחיים צופים בציוניות ורואים בה את תחיתנו הלאומית המלאה והגמורה בכל גלוייה התרבותיים, המדיניים והכלכליים. הם מבקשים בה תקון גם לגופו ולנשמתו של העם וגם ל נ פ ש ם ו ל ע צ מ ם ה ם. שואפים הם לשחרר את עינינו מגלותו החיצונית ו ה פ נ י מ י ת והתקנהו ברוח ע ב ר י מקורי.

לעומתם יש אלה, ומערביים הם, החוזים בציוניות תנועת ישע לרוע מעמדנו החברתי בגויים. הם אינם מוצאים בה פרות אלא לאחיהם הנענים והנרדפים — לאחיהם, ולא להם גופם; הם גופם בנים נאמנים לארצות־מולדתם. הכרתם הלאומית רפויה והבנתם הציונית שטחית: כן [illegible].

שני זרמים אלו, המצויים גם בתנועתנו שבאירופה, ובקונגרסים הציוניים היו באים תמיד לידי גלוי והתנגשות, — שולטים פה בכל עזוזם והריפותם, שוטפים להם זה בצד הברו, כל אחד נושא עליו חותם מיוחד ואופי ניכר ובולט. מלחמה תכופה ומתמידה היתה ביניהם כל הימים בשל הפרינציפים, המעשים וההנהגה של המפלגה הציונית. מלחמה זו הפריעה הרבה את העבודה ועצרה בעד התקדמות התנועה. היתה כאן התאמצות להשפיע זה על זה, אך ללא הועיל. כל צד — לא עלתה בידו להכריע את משנהו לחלוטין ולהטביע עליו את מטבעו. „לחלוטין" — כי ל כ א ו ר ה נדמה היה, שצד אחד, זה של ה„מערביים", ידו על העליונה, הואיל ומושכות ההסתדרות היו מסורות לרשותו. אבל [illegible] [illegible]: בעיני צד זה רובם ככולם תושבי הארץ הם, ילידי אמריקה, בשעה שבעלי הצד השני אינם אלא גרים, שהגיעו לכאן ממדינות רוסיה, גאליציה וכו'. וכהם של מי עדיף בעניני שלטון והנהגה, בפרט בראשית הזרמנם: של תושבים או של גרים? —

בועידה זו ראינו, כי שני הזרמים המתנגדים הולכים ומשלימים, באופן שבקרוב יתמזגו יחד. מעין סינטיזה עתידה להברא, זו שתכלול בתוכה כאחת הרכבה צרופה של שני היסודות הללו. סינטיזה זו, שתמצה את הגרעיני ואת העידית שבשניהם, צביון מיוחד ומקורי יהא נתון עליה, ושמו: ציוניות אמריקאית. יסוד אחד, יסוד המזרחיים, יאציל מהתלהבותו הלאומית, מהתמכרותו האידיאלית ומ ע ב ר י ו ת ו המשומרת; ויסוד שני, יביא המערביים, יפריש מהבנתו הפוליטית, מכשרון המעשה אשר לו ומתפיסתו המרובה. זווג זה יעלה יפה— יפה לגוף הציוני העולמי, ויפה להלקו האמריקאי; הוא יוסיף גוון חדש לשלל־הצבעים הנהדר של רעיון הגאולה.

מכילא מובן, כי לא לפתע קם והיה החזיון הזה, החזיון מזוג היסודות. הפרוצס התחיל להתרחש בשנים האחרונות, אלא שהמאורעות הגדולים קרבו את התגלותו. הועילה לזה ההתקרבות היתירה בין הציוניים לבין עצמם, שבאה בכונה להזק את העבודה ולהחיש עזרה ליהודי ארץ ישראל ושאר ארצות המלחמה; היא הועילה לישר את חלוקי־הדעות שבין אדם להברו ולהפוך להם לב אחד ושלם,

מכוון לאידיאל הגדול של התקומה הלאומית. גרמה לזה העובדה, כי כחות ציוניים חדשים מ ק ר ב ה ע ם לא נוספו הנה מחוץ לארץ, ולפיכך היה באפשרותם של הכחות המצויים כאן מכבר להצרף יחדיו בכור הנסיונות המשותפים, להתגבש ולקבל לאט־לאט צורה אחת; ומתוך כך הספיקה השעה וניתנה היכולת לבעלי שני הזרמים להסתכל זה בתוך עולמו של זה ולקבל זה מזה את כל הנאה והכשר. ויותר ממה שקבלו המזרחיים מן המערביים, קבלו המערביים מן המזרחיים. והדבר מסתבר ממילא. כי סוף־סוף חרי תכונותיו המיוחדות של הזרם המערבי אינן אלא ענינים חיצוניים, ארעיים, טכסיסיים, — בשעה שסגולותיו של הזרם השני קבועות ויסודיות ונוגעות ב נ ש מ ת הרעיון הציוני. השפעת־גומלין היתה כאן, והשפיע יותר מי שהיה לו מ ה להשפיע יותר.

ובזה צפון עיקר ערכה של הועידה התשע־עשרה. מיד, עוד בראשית הפתיחה, ככר הרגשנו ברוח החדשה, שנכנסה בתנועתנו האמריקאית עקב השפעת־הגומלין הנזכרת. רוח זו — פירושה: התעמקות הציוניות. פרופ. ה. פרידנוואלד, נשיא הפדרציה הציונית באמריקה, אמר בתוך שאר דבריו: „הציוניות אינה ישוב ארץ ישראל בלבד. — — — מערערים עלינו על השתתפותנו האקטי־בית בתנועת הקונגרס. אך טעות בידם. הציוניות גדולה יותר מעבודת קולוניזאציה גרידה. כל מה שיש לו קשר אל עתידות עם ישראל, הרי בגדר ציוניות הוא, וחובת ציוניים לעסוק בזה. עם מתנגדינו אין אנו יכולים לעבוד שכם אחד, כי בעיניהם אין עם ישראל קיים כלל“. הרב הריפורמי, ד"ר מרדכי הלר, דבר בטון של גאון ציוני באספת־העם בפילאדלפיה. הלא כה הם דבריו: „אפילו בבית־הכנסת שלי אין אני מרגיש את היהודי שבי. רק במקום אחד הכרתי היהודית שלמה — בין הציוניים. וגם בתור אדם אני מרגיש את עצמו יותר שלם ויותר טבעי בקרב ציוניים. הכח המוסרי הגבוה מעל גבוה אני מוצא ברעיון הציוני“. דברים אלו יורדים ונוקבים עד תהומו של רעיון התחיה שלנו, ומעידים הם על שנוי־הדעות שחל כאן בזמן האחרון. גם השופט יוליאן מיק, טירון במחננו, העיר, „כי בהולדו יהודי, הביא עמו לעולם מסורת אלפי שנים, ומסורת זו מבדילה בינו ובין בני עמים אחרים ומקרבת אותו אל אחיו היהודים. עם הכרה זו באה הציוניות“. רעיונות אלה וכאלה, שנשמעו מעל בימות הועידה הזאת, חרשים הם במדינתנו ומוכיחים נאמנה, כי בהשגתם הציונית מתקרבים בעלי הזרם המערבי, ילידי אמריקה, אל מהלך־רעיונותיהם ואל עולם־הרגשותיהם של בעלי הזרם המזרחי, כפי הבטוי, שמצאו האחרונים בכתביהם של אחד־העם ומיטב סופרינו החדשים.

את בגרות הרעיון הציוני יש לראות גם בזה, כי בועידה זו, שלא כדרך כל הועידות, לא נגעו כל־עיקר בשאלה הריקה וחסרת־הטעם: אם פאטריוט אמריקאי יכול להיות ציוני טוב? (השופט מיק דן בנדון זה מצד אחר — מצד היחס ההדדי שבין המדינה והלאום). בכל אספת־עם וועידה, בכל נאום ומאמר היו הציונים ה א מ ר י ק א י ם מתנצלים תמיד בכל לשון של התנצלות, כדי להראות ולהוכיח בראיית ובפלפולים, כי אדרבה ואדרבה: אין כציונים פאטריוטים לאמריקה! אלא מפני מה הם ציונים? — שכן טובת אמריקה דורשת. „עבדות בתוך חרות“ זו לא היה לה זכר בועידה הזאת, ואין לך סימן יפה מזה.

ולא רק במחשבה, אלא גם במעשה ראינו את שנוי־הערכין. זאת היא הפעם הראשונה, שהתרבות העברית לוקחת חלק כל־כך חשוב בועידה ציונית אמריקאית. „יום העברים“, שנתיחד לו מקום בישיבה רשמית של הועידה, הריזולוציות, שנתקבלו בדבר „הועד העברי“, בדבר העתונות העברית ובדבר יובלו של ביאליק — ריזולוציות שתוצאנה הפעם אל הפועל, — כל אלה סימנים מובהקים הם, שהתחילו מנהלי תנועתנו כאן להבין, כי בלא שפה עברית אין תחיה לאומית אפשרית, וכי חייבים הציוניים לעבוד בשביל לשוננו ותרבותנו אף בגלות. ומקומה של העברית הורגש לא רק בישיבות הפדרציה גופה, כי אם גם בועידותיהם של סניפיה: ההסתדרויות „הדסה“, „בני ציון“, „יהודה הצעיר“, „אגודת הסטודנטים הציונים“ וכו'. זאת היא הכרה, שחדרה עתה אל לבה ומוחה של תנועתנו, ועל זה יש לברך.

כמו־כן הוכיחה לנו ועידה זו, כי חזק ה ב ט ח ו ן הציוני, חזקה הכרת־הערך העצמית הציונית. דבר זה הרגשנו בעיקר, כשהגיעה השעה לעבור בענין הקונגרס. הציונים ראו את עצמם איתנים ועזים בתור ראשי־המדברים של העם. לא היו עוד אותו הפקפוק, אותו ההסוס, אותה נטית־הפנים לכאן ולכאן ואותו הפחד הנסתר, שמצאנו בועידה שלפני זו. והיטיבו אשר עשו ראשי הועידה, כי הרשו לדבר רק לאלה המתנגדים לקונ־גרס. והמתנגדים אמנם אזרו את כל כחותיהם וכשרונותיהם, כדי להשפיע את דעותיהם על הצירים. והצירים, בטוחים בכבוד ובאמונים באמתם, החליטו ברוב (מלבד המישה־ששה) בכל תוקף־רצונם לאשר את התכנית, שנתקבלה בועידת־הקונגרס הפילאדלפית.

בכלל יש לציין, כי בועידה זו היו הצירים מטפוס יותר משכיל ויותר בעל־אחריות מאשר בועידות הקודמות. הם הכניסו אידיאליות וחום נפשי בכל הועידה והתיחסו ברצינות אמיתית אל כל השאלות, שעמדו על הפרק. ניכר היה, כי הדברים נוגעים עד נפשם. והרושם הכללי, שעשו צירי הועידה, הוא — כי הולכת ונבראת לנו באמרי־קה אינטליגנציה ציונית, מין זה, שחסרונו היה כל־כך מורגש עד עתה ושעכב את ההתפתחות הנורמאלית של רעיון הגאולה הלאומית. על טיב הצירים ועצמיותם תעיד

גם העבודה, כי רק ע ש ר ה מהם הצביעו בשעת הבחירות בעד כל הרשימה של הועד להעמדת פקידים. ואל יהי הדבר הזה קל בעיניך! אי אתה מוצא שעה יפה לעמוד על אָפים של צירים בועידות משעת הבחירות! כאן אתה רואה, אם בעלי רצון ו„בחירה חפשית" הם ועומדים על דעתם, אם לא. וגם זה הזיון חדש הוא אצלנו.

ראויים להרשם בזה שני מומנטים נהדרים בועידה זו. כונתי אל נאומי־הפרידה של ד"ר שמריה לוין וד"ר ליאון מוצקין. שניהם הרימו קצת את המסך מעל רעיון הגאולה והרשו לנו להציץ רגע ב„לפני ולפנים" שלו. הם נגעו במה שמתחת למפתן ההכרה הציונית. ד"ר לוין אמר: „אני שואל אתכם: מה הייתם עושים בלא הציוניות? מה דמות היתה אז לחייכם הפרטיים? הלא דלים וריקים הייתם זולתה! הציוניות הן נאלה תחילה אתכם בתור יחידים, בתור אנשים. היא הן נתנה לכם את אשרכם הפרטי. — — — ואני לא יפול לבי, מדי ראותי את העשירים מתקוממים לציוניות. ע ש י ר א נ כ י מ כ ו ל ם!" — וד"ר מוצקין אמר: „אני איני מקנא בעמים, שיש להם ככר הכל. הם אינם יכולים עוד להרגיש את הטעם הנפלא לראות בעצם עיניהם את ראשית פריחת ארצם, לשונם ועמם. זהו הגדול שבתענוגים, ורק אנו, הציוניים, מרגישים בו".

אפס עם כל זה אין אָנו רשאים לחפא על הפגימות, שהורגשו בועידה זו, כדי שנוכל לתקנן בועידות הבאות. נוהגים בכל הועידות השונות לפתוח וכוח חפשי רחב ובקורת גלויה לאחר מתן הדין־והחשבון של ועד־ההנהגה, ובזה מספיקים בידי הצירים לגלות את המומים ולהראות את הדרך לתקנתם. יודעים המנהיגים, כי עתידים הם ליתן את הדין על כל אשר עשו ואשר לא עשו. ואולם בועידותינו הציוניות שבכאן לא הונהג עדיין המנהג המתוקן הזה. להבא עלינו לדרוש, כי ישיבה מיוחדת תהא מוקדשת בכל ועידה לבקורת מפורטת וחפשית על הדין־והחשבון של הועד־הפועל. תקון זה נחוץ הוא, ורבים מן הציוניים מרגישים בחסרונו.

עוד פגימה אחת: חוסר תוכן רוחני לועידה. מלבד צדה המעשי, צריכה עוד הועידה השנתית לשמש מורד־האויר של התנועה. חייבת היא להשמיע, מלבד החלטתה, גם את ד ע ת ה על כל השאלות היהודיות, העומדות על הפרק, אותן שיש להן מגע כל־שהוא אל אידיאלנו. יחוסיה אל הפרובלימות, המנסרות בעולמנו, קובעת המפלגה מעל במת ועידתה. אין, כמובן, לצפות פמנה, כי תשמיע מלה חדשה — דבר יקר בזמננו; אך אפשר ואפשר, כי זו תדגיש מלה ישנה ותוסיף לה טעם חדש, גוון חדש. הצירים מבקשים לשמוע מן הועידה לא רק על מעשים בלבד; רוצים הם גם לקבל ממנה דחיפה חדשה לעבודה, מקור רענן של התלהבות, למצוא בה פתרון ברור לכל השאלות הציוניות והלאומיות, המעסיקות את מחם. כך נוהגים בקונגרסים הציוניים. ועלינו איפוא לעשות גם בועידותינו כך. צריך להעמיד מרצים מומחים, שירצו על הענינים הצבוריים והקולטוריים, העומדים על סדר היום. הוכוחים, שיתעוררו אחרי ההרצאות מצד בעלי הזרמים השונים, יבררו יפה את השקפותיהם, אשר מתוכן תצאנה ה מ ס ק נ ו ת ה מ ע ש י ו ת. הנה, למשל, בועידה הנוכחית מן הראוי היה לערוך הרצאה מיוחדת על שאלת החנוך העברי. שני הזרמים הקיצוניים, „פועלי ציון" ו„מזרחי", כבר קבעו את יחוסם בועידותיהם לשאלה חשובה זו. רק המפלגה הציונית ה כ ל ל י ת לא הביעה עדיין את יחסה ואת השקפתה עליה. והציוניים — איש איש עושה בעבודה לאומית זו כרצונו וכהכרתו הפרטית. אמנם מתחילה דמינו, כי בועידה הזאת יבוא שנוי לטובה בנדון זה. בתכנית הועידה נרשמה הרצאה מאת ד"ר שמריה לוין על „השפה העברית וערכה לתחיתנו הלאומית", אך מחמת איזו סבה נשארה הרצאה זו על־גבי הנייר בלבד. חובתנו היא לדרוש, כי בועידות הבאות תתוקן קלקלה זו.

באחרונה עלינו עוד לצרף לכל האמור מלים אחדות בנוגע למצב ההסתדרות הציונית בארץ הזאת. הועידה השמונה עשרה בבוסטון הרימה, פתאום ובהיסח־הדעת, את תנועתנו למדרגה גבוהה מאד. זו ראתה את עצמה יום אחד גדולה והזקה, רחבה ורבת־השפעה, ולא האמינה למראה־עיניה. מקום היה אז לחשוש, כי הכח והגדולה כל־עומת שבאו כן ילכו במהרה. יראנו, כי הבנין כבר מדי ליסודו הרפה. יראנו, כי הכלי מפואר ותוכו אינו מלא. עכשיו נוכחנו, כי יסוד מוצק לגדול הזה. מאז ועד עתה, במשך השנה האחרונה, הוסיפו ההכרה, הרגש והפעולה הציוניים להתגבר עוד יותר. סימן, שזוהי התפתחות טבעית. הנסיון פסק מהיות עוד נסיון—עובדה היא, עובדה קיימת ומתמידת: הציוניות באמריקה מתקדמת והולכת. והועידה התשע עשרה הוכיחה!

פַּן וְסִירִינְכְּס

מאת
ישראל אפרת.

פְּנֵי אֵל פַּן כִּפְנֵי אֲנָשִׁים,
אַךְ עַל מִצְחוֹ יֵשׁ קְרָנַיִם —
קַרְנֵי עִזִּים אוֹ שֶׁל תְּיָשִׁים,
וּכְשֶׁל תְּיָשִׁים לוֹ רַגְלַיִם·
פַּן אֵל שָׂדוֹת, אֵל יְעָרִים,
אֵל הָרוֹעִים, הָעֲדָרִים·

פַּעַם טִיֵּל פַּן בַּיַּעַר,
יַעַר־קְדוּמִים, סְבוּךְ עֲנָפִים,
מְפִּי־רַעַם, כְּפוּפֵי־סַעַר·
פִּתְאוֹם שָׁמַע רִשְׁרוּשׁ טְרָפִים, —
פָּקַח עַיִן, וּבִתְמִיָּה
רָאָה סִירִינְכְּס הַיְפֵהפִיָּה·

רָאָה סִירִינְכְּס, נִימְפַת־יַעַר,
צַחַת־עוֹר, אַךְ עֵינָהּ שְׁחוֹרָה;
שָׁחוֹר לָהּ גַּם אֲשֶׁר שֵׂעָר,
יוֹרֵד, מַאֲפִיל לְבֹנֶת עוֹרָהּ; —
שׁוּר! עַל חָזָהּ שְׁנֵי בְנֵי־יוֹנִים
שֶׁפִּי בַּאֲפֵלָתוֹ חוֹנִים·

פָּתַח פִּיו וַיְדַבֵּר רַכּוֹת:
„אַל נָא תִירְאִי, בִּתִּי, גְּשִׁי,
רְאִי! שְׂעִירוֹת רַגְלַי, דַּקּוֹת,
וְקַרְנַיִם יֵשׁ עַל רֹאשִׁי,
קוֹלִי עָרֵב, דְּמוּתִי נָאוָה“...
כָּכָה דִּבֵּר עַל לְבָבָהּ·

כָּכָה דִּבֵּר יִתְחַנֵּן·
אוּלָם סִירִינְכְּס הִתְחַלְחֲלָה,
יָבֹל גֵּוָהּ רַעַד רַעֲנָן·
רֶגַע עָמְדָה, אַךְ בְּאֵימָה
—יֵיט־קַל נָשְׂאָה אֶת רַגְלֶיהָ,
וְאֵל פַּן — הוּא רָץ אַחֲרֶיהָ·

בַּעֲמָקִים וּבֶהָרִים
עָפָה סִירִינְכְּס הַיְפֵהפִיָּה;
בִּיעָרִים וּבְכָרִים
עָפָה הִיא תְעוּפַת־פְּלִיאָה,
שַׂעֲרָהּ נִשָּׂא עַל הָרוּחוֹת;
פַּן — הוּא רָץ בִּזְרוֹעוֹת פְּתוּחוֹת...

מַהֵר־מַהֵר סִירִינְכְּס עָפָה,
עַד עַל שְׂפַת יְאוֹר עָמָדָה·
— פַּן עָלַיִךְ, נִימְפָה יָפָה!
כִּמְעַט־קָט — וְאַתְּ נִלְכָּדָה·
זְרוֹעוֹת פַּן אוֹ נִבְכֵי מַיִם —
בַּחֲרִי אַחַת מִן הַשְּׁתַּיִם!

נוּגָה עָמְדָה זֹה וַתִּקְרָא:
„הוֹשִׁיעִינִי, בַּת־מַעְיָנוֹת,
מִכַּף אוֹיֵב, אֲשֶׁר נִקְרָה
לִי עַל דַּרְכִּי בֵּין אִילָנוֹת·
אֵלַי חֵיקֵךְ הַכְנִיסִינִי,
מִיָּד אֵל חוֹמֵד זֶה בַּסִּינִי“...

עוֹד עוֹמֶדֶת הִיא בִתְפִלָּה
לִפְנֵי יְאוֹר, עָלֵי גְדוֹתָיו —
וְאֵל פַּן בִּתְרוּעַת גִּילָה
קָפַץ, הוֹשִׁיט אֶת זְרוֹעוֹתָיו...
אַךְ הִיא נֶעֶלְמָה בְּעוֹד מוֹעֵד —
שׁוּר! בִּמְקוֹמָהּ אַגְמוֹן רוֹעֵד·

זָעַק זְעָקָה גְדוֹלָה, מָרָה
פַּעַם אַחַת — זַעֲקַת־שֶׁבֶר;
עָמַד נִדְהָם, כִּי נִסְעָרָה
הָיְתָה נַפְשׁוֹ, נֶפֶשׁ גֶּבֶר·
כָּכָה עָמַד אֵל פַּן שׁוֹמֵם
רִגְעֵי־מִסְפָּר עָמַד דּוֹמֵם·

אָז הִתְעוֹרֵר פַּן יֹאחַז
אֶת הָאַגְמוֹן וְהִפִּיל:
[illegible]
עֶשֶׂת חָלִיל, וּבְחָלִילִי
הֵעֵרָה נַפְשִׁי הַנִּפְצָעָה,
פְּצִיעַת נִימְפָה יָפַת־רֹעָה.

[illegible]אִיר שֶׁמֶשׁ עַל הֶהָרִים
יִתְעֶה פַּן שָׁם הוּא יְצַלִּי:
אוֹ יִתְפַּרֵד גַּם בְּיְעָרִים,
יִשְׁפֹּךְ נַפְשִׁי בַּחֲלִילוֹ:
„אֵיךְ, נִימְפָה יָפָה, אֵיךְ?
נֶפֶשׁ פַּן יוֹצֵאת אֵלֶיךָ.

חַיֵּי אָדָם

מאת שלום־עליכם — תרגום י. ה. ברקוביץ

י״.

[illegible]

הדוד ניסל שמח ומשמח את הרבים. — ראש־המדברים [illegible] למלכות". — אשתו הודיל—צרה בנגדו.—מעשו [illegible] של שר־הפנים.—הדוד ניסל מבטל גזירת ומתח[illegible] חובת גזות. — ניצון [illegible].

אם שני האחים הגדולים, נחום ופיני בני־זאב, היו חסידים ואנשי־מעשה, הנה אחיהם הצעיר, ניסל בן־זאב, או, כמו שנקרא בימים האחרונים על־שם משפחתו, נ י ס ל ר ב י נ ו ב י ץ, היה איש עליז יקל־דעת, עוסק בהויות העולם ומעורב עם הבריות, ולפיכך היה חביב על המשפחה יותר מכולם. גם בלבושו התנכר הדוד ניסל מאחיו והיה נוהג סלסול בעצמו, כמנהג ה„אשכנזים" ביימים ההם: לובש קפוטה, שברק מאחוריה, מקצר בפאות, יוצא בכתונת [illegible] פי־כן כל האומר, כי ניסל בן־זאב היה מזלזל בהסידות ונוהג קלות־ראש בדת ישראל — אינו אלא טועה. גם הוא היה חסיד כאחיו, ירא־אלהים ושומר מצוה, אלא שלא היה מתהדר בזה על הבריות ולא היה עושה יראתו עטרה להתגדל בה. בבית־הכנסת, למשל, היה מקומו במזרח, במקום שיושבים שאר בעלי־בתים השובים, ואף־על־פי־כן בשעת קריאת־התורה היה הולך ויושב בפלוש ישיבת בתי־כנסיות של עמי־הארץ, אוחז בידו חומש עם „ביאור" ומספר לפני העומדים סביבו ספורי־נפלאות על רב משהלי וויינשטיין, ועל רב משה מונטיפיורי, וגם על רוטשילד. [illegible] והיה רגיל בדברי־זמר ואוהב צחוק כל הימים, צוחק בעצמו ומצחיק את האחרים. ביותר צחקו לדבריו הנשים והבתולות — הללו היו גועות בצחוק לרצונו. במה לקח את לב הנשים כל־כך — קשה לדעת. ואולם די היה לניסל בן־זאב להקהיל קהלה באחת החצרות ולפתוח בדרוש — וצחוק הנשים כבר עלה השמימה.

ולא זו בלבד. ניסל בן־זאב ידע גם לשמח את הבריות [illegible]כין שמחה, להתהולל ולרקד ולבדח את דעת הקהל בכל מיני שחוק והוללות, ובימיו לא היתה אפילו התונה אחת בעיר, שלא היה הוא ראש־המדברים בה. כשרון מיוחד ניתן לו להחיות לב נדכאים, לדובב שפתי שתקנים, להצהיל פני אבלים ולמשוך אחריו בעלי מרה שחורה, שיצאו אתו במחול. ההבדל בינו ובין אחיו הבכור פיני היה זה, שפיני ידע לרקד בעצמו, וניסל — להרקיד את אחרים. כך היה מנהגו במשתה־חתנים, בשמחת־תורה, בפורים, בברית־מילה ובפדיון־הבן. הכל היו שותים אתו יין, [illegible]ם אתו דברי־זמר ויוצאים לרקד אתו במחולת־[illegible] ל[illegible]בם בוין היו שני אלה, ניסל רבינוביץ ושר־השוטרים, מחליפים את כובעיהם זה בזה — והשמחה גדלה שבעתים.

[illegible]כלל היה ניסל בן־זאב מקורב אצל פקידי הרשות ומתהלך אתם כאחד מהם. ולפיכך היה רואה את עצמו כאב ופטרון לכל בני העיר ונוהג ממשלתו ביד רמה. כי מלבד כל מעלותיו הטובות, המנויות לעיל, עוד ניתנה לו לשון־למודים, פה מפיק מרגליות, והיה מדבר בשפת [illegible] ביוני מלידה ומבטן. ולא אחיו היהודים בלבד, אלא גם הגויים היו מקדימים לפתחו, נשמעים לדבריו [illegible]לקים כבוד לו: „חאדים דא מיסעליא; ווין אי דילא סקאזשע, אי טשארקא הורילקא בודע" *...

[illegible]עסוק עם הצבור — זה היה משוש־דרכו תמיד, כמוהו כפיני אחיו. כל ימיו היה דן עם התקיפים ובא במשפט [illegible] בין לצרכי עצמו ובין לצרכי אחרים, ונדמה לו, כי אין כמוהו בקי בדיני המלוכה, שכל החוקים והמשפטים גלויים וידועים לפניו. וכי קל בעיניכם אדם זה, המדבר בלשון לועזית, כמדבר בלשון־אמו, מתהלך עם פקידי הרשות כאחד מהם, מכה לחי את זקן־הערה בשעת הצורך, שותה יין בבית־מרזחו עם שר־המחוז ומנשק את שר־השוטרים, כנשק איש את אחיו!...

*לכו ונלכה עד ניסל: הוא גם דברים של טעם ישמיענו, [illegible]

חי ומת בשם טוב והניח אחריו עושר ונכסים. כל בניו ובני־בניו נאחזו במדינת קנדה, וטוב חלקם ויפה גורלם. והרודה הוריל? — זו עודנה חיה, אלא שאלהים יסר אותה לעת זקנתה ולקח ממנה את מאור־עיניה. עורת היא ואינה רואה עוד כלום — ואף־על־פי־כן עדיין לא סר כחה מעליה, והיא נוהגת את ממשלתה ביד רמה עד היום הזה.

כדין להשלים את תמונתו של הרוד ניסל ולתאר את דמות־דיוקנו כמות שהיא, צריך אני להוסיף פה עוד קו אחד על קוי תכונתו, והוא — כי אדם זה ניצוץ של משורר בעל־רגש היה. אוהב היה לשיר שירים, משלו ומשל אחרים. בשעה שהיה חבוש בבית־האסורים חבר שיר על עצמו בלשון יהודית, על־פי סדר אלף־בית. וגם ניגון חבר לאותו שיר — ניגון יפה מאד, שלקח לב שומעיו. ואולם כשרון זה הלך לטמיון, כרוב הכשרונות בעמנו בימים ההם!...

אִמָּה גְאוֹנִית

מאת

א ב . ג ו ל ד ב ר ג .

א.

ה ג א ו ן ו ב ע ל ־ ה כ ש ר ו ן .

גאוניות או גניאליות מה היא? בהגדרת מלה זו התקשו רבים; ראשונים ואחרונים ישבו על המדוכה והעלו בידם חרס.

והנה, לכאורה, אם קשה להגדיר את המלה „גאוניות“, הרי אי־אפשר לנו להחליט, מי הוא גאון, מי הוא האיש, הראוי שיהא עטור בעטרת הגאוניות; ואף־על־פי־כן אין כל ספק, שיש לנו מושג כל־שהוא בדבר הגאון. ברגיל אנו קוראים „גאון“ לאיש, שגלה אמתיות חדשות במדע, בפילוסופיה או באמנות, לאיש, שכבש דרכים חדשות, הצית אורות, חשף נסתרות, — בבחינת „שר עם אלהים ויוכל לו“; מדברים אנו על הגאון כעל איש, שנחן בנשמה גבוהה, נאצלה, במעוף ודמיון, בבחינת „רוכב על במתי שחקים“. מציירים אנו לעצמנו את הגאון כאיש חפשי לרוחו ונפשו, הפורץ גדר והולך, המתיר מוסרות המסורה ומשמש בטראדיציה לטובתו ולהנאתו, מקפל אותה תחתיו, עומד עליה ומתנשא אל־על. בקצרה, הגאון הוא בורא, שותף למעשי־בראשית, או, לפי הגדרתו המוצלחת של סן ביב (Saint Beuve) : „הגאון הוא מלך, היוצר את עמו“. וגם זאת אנו יודעים, שיש למתוח קו־מבדיל בין הגאון ובין בעל־הכשרון. אמנם גם הגאון נחן בכשרון, אבל כשרונו הוא יותר מפותח ומשוכלל, יותר מקיף, כולל ועמוק. לגאון יש מה שקוראים „הויש ששי“, שאין לבעל־הכשרון כל חלק בו. בנהוג, בעל־הכשרון מקופל במעי ההוה, אינו מתנשא מעל שטחו, אינו יוצא מתוך ארבע אמות של הויתו — סקירתו מוגבלת בזמן ובמקום. לא כן הגאון. במבטו החד הוא סוקר מראשית עולם עד סופו, באספקלריה המאירה, שהוא מזוין בה, הוא משיג עתידות ורואה מה שלפנים מן הקלעים. הגאון הוא הצורף, היוצק את הדינרים והאדרכמונים, ובעל הכשרון הוא רק השלחני, המרצה אותם.

לדבר בלשונו של הפייטן האמריקאי דזימס רוסל לואיל: אין איש, אשר יוכל לאמר לנו בדיוק, מה היא גאוניות, ועם זה מן הנמנע, שיש אדם בעולם, שלא ידע על־דבר מציאותה וכחה. ינסה הכשרון להשתרע ולהתכווץ כנפשו שבעו, — המגנטיות תחסר לו בכל אופן. עצמיו וגידיו יגדלו, אבל הכנפים תחסרנה. הכשרון מתדבק אל האדמה בכל תוקף, אבל גם ליצוריו היותר שלמים יש רגל אחת עשויה חומר. הגאון שותף למעשי־בראשית כל־כך, עד ששקיעת החמה תראה כעין קטע מדאנטה, ואם תקרא את שכספיר ופניך אל הים, יגאו חרוזיו וישאו בקורת רמה על האוקינוס. הכשרון יכול לרכוש לו ידידים, אבל רק הגאוניות יכולה להעניק את יצירותיה בכח האלהי, יקנות אהבה ויראת־הרוממות. אין ההתלהבות יכולה להצמד לדבר שאינו בעצמו לחום־רשף. ולא יעמיד איש תלמידים, אם יחסר לנפשו כשרון של שקידה אימפולסי־בית לשבת על ספסל התלמידים... מפני עין־הגאוניות יקרע צעיף עולם הרוחות לגזרים, למען הראות לה את מלאכי הטוב והרע, העומדים עליה תמיד ודוחקים זה את זה. עדיין לא אירע, שבעל כשרון יזרוק את קסתו בפני השד“ *.

והנה אף־על־פי שהכל יודעים על־דבר מציאותה של הגאוניות, הרי מפליא הוא הדבר, עד כמה הדעות מחולקות, כשעוברים מהלכה למעשה ובאים להחליט על גאוניותו של מי שהוא. מעטים הם אלו, שזכו, כי כל העולם יכיר בגאוניותם. בדרך כלל אנו רואים, כי זה, שאחדים קוראים לו גאון ורואים בו „מלאך אלהים על פני אדמות“, — בעיני אחרים הוא בעל כשרון בינוני ולא יותר. ולפעמים יארע, שסופר, אמן או איש מדעי ימלא את עולמו של דורו, המאמין בו, כי הוא אחד מבני־העליה, מבני־אלמות, ומעריץ אותו ומתאבק בעפר רגליו, — ובא הדור השני או השלישי ויכפור בגדולתו וינפץ את מכון עמדתו וימצא זהבו מעורב סיגים, אמתותו מזויפת ואמת־המדה, המכוונת לו, בלתי־צודקת. (למשל: ביירון בספרות האנ־גלית, וולטר והוגו בספרות הצרפתית.)

ויש שכוכב חדש מתגלה במרום השמים ומפיץ את אורו בשפע, ואף־על־פי־כן אין בני־הדור מרגישים בו כראוי. ותועה הכוכב כמה דורות ולא יגלה עד שיבוא הדור, שהוא ראוי לו, ויגלה אותו וילך לאורו ויהנה מזיוו (למשל: שפינוזה, שנתגלה כמאה שנה אחרי מותו).

בין המועטים בשילשלת הגאונים, שזכו להודאת הכל, הוא בלי ספק החוזה שכספיר. פסל דמותו העמד בכל ההיכלות, וכל העולם הנאור משתחוה לו. ואמנם מי לנו גדול משכספיר, איש מרובה־גונים זה — פייטן, חוזה, חוקר, הוגה־דעות, היורד לסוף דעתם של החיים וממצה את עומקם, איש שבכל תכונותיו המרובות הגיע עד תכליתן, איש שהופעתו מעוררת תמהון וגלויו גלוי כח אלוהי, — ובכל זאת אף הוא מצא מתנגדו. בדורנו יצא

---

* עיין המסה שלו The Life of Edgar A. Poe, הבאה גם בתור הקדמה לחבוריו של פו.

טולסטוי וזרק אבן בהיכלו. לפי דעת טולסטוי, אין שכספיר עולה על כשרון בינוני. בודאי שטעות בידי האמן הרוסי הגדול, שגגה היא, שיצאה מלפני השליט, אבל הרי טולסטוי בא מזוין בהוכחותיו עם אמת־המדה תחת בית־שחיו. אם טולסטוי דבר — מי לא ישמע? כי הנה אם יש עדיין לפקפק בגדולתו של טולסטוי בתור פילוסוף והוגה, הרי למעלה מכל ספק הם אמנותו וטוב טעמו האסטטי. טולסטוי הוא, בלא ספק, אמן גדול, צייר נפלא, ואפילו אם נגיד, שאינו יודע להבדיל [illegible] הרי י ר ג י ש בלי תפונה מה נכנס בגדר האמנות ומה לא. ובודאי שאמן מסוגו של טולסטוי ידע להבדיל בטעמו המפותח בין גאוניות ובין בינוניות. והנה עובדה היא, כי טולסטוי אינו מודה בגאוניותו של שכספיר.

ובנדון זה מענין עוד דבר אחד. כידוע, היתה אנגליה הראשונה מהוץ לגבולי ארצו, שהכירה את טולסטוי לאמן גדול, וחבה יתירה נודעת לו לטולסטוי מאת העם האנגלי, וכל זאת באה לו בודאי מפאת קורבת הרוח שבינו ובין העם האנגלי, ואף־על־פי־כן אין זה מונע אותו מלכפור בגדלותו של שכספיר, גאון העם הבריטי, נזר ראשו ועמוד־אורו במשך דורות ודורות.

והרי דוגמה אחרת. לכאורה, אין כל מקום לפקפק בגאוניותו של שפינוזה. היקף־שכלו, גודל הבנתו, שיטתו [illegible] שבכם את השיטה הפנתיאיסטית־מונותיאיסטית, עוד היה הראשון אחרי פילון, שהכניס בתור אחד מיסודותיה של הפילוסופיה את המוסריות ופשר בין החוקיות והגזירה ובין הבחירה החפשית והרצון. והנה לא די שהוא נשאר כמעט זר לדורו ולא זכה לפרסום הראוי אלא כמה עשרות שנים אחרי מותו, כי־אם גם יצאו עליו עוררים מכמה צדדים. אלה המצויים אף במקצת אצל הפילוסופיה יודעים, כי יש רבים, המחליטים, ששפינוזה לקח בהקפה מאת דיקארד את השיטה המתימטית ואת האופן ההגיוני, ורק הרחיב מעט את דעותיו של האחרון. האם רק טעות היא בידי אלה, המחליטים כך? בודאי שטעות בידם, אבל הלא העובדה, כי יש רבים, המנסים להמעיט את דמותו של הפילוסוף היהודי, מוכיחה, כי אין בנדון זה יסודות חזקים, כי אף גאוניות כזו של שפינוזה, שהאמינו בה משוררים ופילוסופים, כלסינג וגיתה, עדיין נמצאו מהרהרים אחריה, עדיין יש חלוקי־דעות לגביה, עדיין [illegible]

ולא עוד, אלא שגם אנו, היהודים, בינינו לבין עצמנו מנסים להוכיח, כי שפינוזה קשט את עצמו בנוצות־הקבלה, כי הוא רק תקן ואזן את החומר, שהיה מונח מוכן לפניו, לא חומר היולי, אלא חומר של צורה ידועה.*

והנה עמנואל קאנט — אין הגרמנים מפקפקים, שהוא הגאון היותר גדול במחקר ודעה. „יחיד הוא ואין יחיד כיחודו". שליט השכל, התבונה והעיון, עמוק, היורד עד [illegible] הנעלם, שנהירין היו לו שבילי הדעת כשבילי קניגסבורג וכל קמט של העיון לא נעלם ממנו — זוהי אמונת [illegible]ם. אבל מה שונה מאמונה זו הוא יחוסם של האנגלים אליו. לפי דעתם של האחרונים, ששאב קאנט את [illegible] מביקון, מניח אשיות הפוזיטיביזמוס. וראיה הם מביאים, כי קאנט בעצמו הודה, כי יום העיר אותו מהרדמתו הדוגמתית (פרוליגומינה) וכי ה„בקורת של התבונה הטהורה" הושפעה מן „הספקות היומיים". (בקורת של התבונה המעשית), ומחליטים, כי „העצם כשהוא לעצמו", ה„דינג אן זיך", היכוד העיקרי של שיטתו אינו באמת אלא הרעיון הסקפטי של יום, המטיל ספק ביכלתו של [illegible], והמפקפק בכח ההבחנה של חושינו להוציא משפט ברור על מהותם; וקאנט אינו בזה אלא מפשר בין יום וביקון *. כי בה בשעה שיום, אחרי מצאו את החושים פגומים ולקויים ואת השכל מוגבל ומצומצם, הוא ממאן להאמין במשפטם כל עיקר, וביקון מתיחס בפקפקנות, בחוסר אמון רק אל השכל הנאצל, להשכל ה„אפריורי"—שהוא בבחינת: „הלכה קודם למעשה", אבל תומך הוא בנסיון ומאמין אמונה שלמה בפסק הלכה מאומת על־ידי מעשה, — בשעה [illegible] בא קאנט ומפשר בין שתי הדעות הללו. הסיסמה של „אהוז בזה וגם מזה אל תנח ידך", מדת פשרנות זו הרי אי־אפשר לחשבה למדה גאונית. כי קאנט מה הוא אומר? יחד עם יום הוא מפקפק במשפטם של החושים, ביכלתם לגלות את מהות העצם כמו שהיא, אבל באותה שעה עצמה הוא מחליט, כי אין כל רשות לשטן הפקפקנות להתערב בענינינו המעשיים, מפני שאם נתן רשות למשחית, לא נניח חיים לכל בריה. החושים הם לו קו־המדה של החיים והמדע, הרן היחידי במלכת המעשים, וממשפטו אין לפנות ימין או שמאל. ובזה הרי הוא מתקרב אל ביקון, אלא שהוא מניח פנה יתומה להשכל להתגבר בה — העולם המופשט. ועומדת הבקורת האנגלית ושואלת: גאוניותו של קאנט במה נתבטאה? תאמר: בקטיגוריות? אבל מה הן הקטיגוריות, אם לא לולים ותאים, שבהם השכל והחושים נתונים, סיגים וגדרים, המעכבים את הפשט? אם כן, ספקו של יום בכח השכל והחושים כולל גם את זה. כי גם יום מדבר על חולשתו לראות בשלשלת של מאורעות, שבאו „זה אחר זה", את בחינת סבה ומסובב, פועל ונפעל, „זה מתוך זה". ולפי דעתו של יום השקפה זו אינה אלא תוצאת ההרגל לשבץ את הכל במסגרת הזמן והמקום. ואם כן, רמז גם על זה. וחדושו של קאנט מה הוא? ואמנם קוראים אנו בבקורת האנגלית של הפילוסופיה, כי „קאנט לא חדש כלום" ולא העשיר את מקצוע הפילוסופיה ברעיונות חדשים **.

* עיין מאמרו של דוד ניומארק: „קרשקש ושפינוזה" ב„עתיד" ספר שני; ועיין מאמרו של דוד כהנא: „ברוך שפינוזה" ב„השלח" כרך כ"ה עמ. 111.

* עיין בהיסטוריה של פילוסופיה של לויס (Lewes), חלק שני עמוד 483, ובספרו: „הפרובלימות של חיים ושכל", חלק ראשון עמוד 453.

** עיין, למשל, The Persistent Problems of Philosophy (Calkins), פרק The Critical Philosophy of Kant, דף 197.

והוא הדין בנוגע לקונט (Comte) הפראנצי. ידוע הוא, כי קונט חושב את עצמו לכהן גדול בהיכל המחשבה, למחוקק ועמקן, המפענח נעלמים ומרים את המסך, והפראנצים מסכימים לדעתו. הם חושבים אותו לגאון, בשעה שהפרופיסור הכסלי (Huxley) [illegible], שאין לך דבר בתורתו של קונט, שלא נשנה בבית־מדרשו של יום. אלא מה חדש? חדש את הקלאסיפיקאציה של המדעים. אמנם הכל מודים, שידיעותיו היו רחבות ומרובות, שהיה בקי בכל מכמני המדע, אבל כנגדם באים אחרים ומחליטים, כי לא היה עמקן, אלא רפרף על הפרובלימות היותר עמוקות וסבוכות ולא חדר לתוכן ולא השיג את היקפן. והשאלה היא: עם מי הצדק?

ועוד זאת. כידוע, יש קורבה גדולה בין תורתו של קונט ובין זו של ספנסר. לפי דעת הפראנצים, הלך ספנסר לאורו של קונט. ובאים חסידי ספנסר ומכריזים, שאין אף קורטוב של אמת בהחלטה זו. לפי השקפתם של אלה האחרונים, ספנסר גאון הוא, מפני שהוא היה הראשון, שגלה את חוק ההתפתחות וההדרגה בחיי החברה, והוא הקדים בזה אפילו את דארווין, שגלה את החוק הזה בביאולוגיה. אבל לא הכל מסכימים לדעה זו.

המאמינים בגאוניותו של קונט באים וטענותיהם בידיהם. הם אומרים, כי חוק זה, שעליו זכותו של ספנסר דוגלת, נבלע כבר בקלאסיפיקאציה של קונט, שמיין את המדע לששה סוגים על הסדר: א) תשבורת, ב) תכונה, ג) פיזיקה, ד) כימיה, ה) ביאולוגיה, ו) סוציאולוגיה. קונט בחר בסדר זה והציג את החשבון קודם לתכונה והקדים את התכונה לפיזיקה, וכן הלאה, כי עובר הוא מן הבלתי־מורכב למרכב. כלומר: החשבון אינו מרכב כל־כך כהתכונה, שמן הנמנע הוא להבינה בלא ידיעת חכמת החשבון, והתכונה אינה מורכבת [illegible], שהיא־היותר מרכבה מכולם. לפי דעת קונט, התפתח אף המדע בהסכם לחוק ההדרגה והשתלשלה מן הקל אל הכבד. ובכן חוק של התפתחות זה אם „בפירוש לא איתמר, מכללא איתמר“, וקונט הקדים אף בזה את ספנסר. ונחלקו בזה חכמי פראנציה ואנגליה: אלו קושרים כתר גאון לקונט, ואלו — לספנסר *.

וכה יכולנו להאריך את הרשימה, אבל די במה שהזכרנו, כדי להוכח, כי מלת „גאון“ עוד לא הוברר מכל הצדדים, ועדיין לא נמתחה רצועת־ההבדל, לדעת מי הוא גאון ומי — בעל־כשרון. [illegible]

וקודם שאנו נגשים אל עיקר השאלה, על־דבר גאוניותה של אומתנו, רוצים אנו להעיר בזה עוד על דבר אחד.

יודעים אנו, שלהלכה יש הבדל בין כשרון לגאון, אף־על־פי שלמעשה, כשאנו באים להחליט בדבר גאוניותו של מי שהוא, אנו מוצאים קושי גדול בזה. אבל עוד לא קבענו: הבדל זה מה טיבו? כלומר: הבדל זה כמותי או איכותי הוא? השונה תכונתו של הגאון מתכונת בעל־הכשרון שנוי עצמי, מהותי, או רק שנוי מספרי? קאנט חושב, שהגאון נבדל מן האדם הפשוט שנוי עצמי, מהותי ואיכותי, אבל מצד השני הרי ידועה היא הדעה של די־קארד, שכל־ענינים איכותיים יכולים להתבטא באופן כמותי. יודעים אנו גם־כן מתוך הכימיה, שלפעמים הוספת אטם כימי אחד, נופך אחד לקב אטמים דומים לו, משנה את טבע הדבר. עוד פיתאגורוס שנה, שהמספר הוא יסוד היקום וצבאו וסוד ההארמוניה. דיקארד היה כרוך בזה אחרי רבו הגדול. מובן הוא, שאם אנו מקבלים את דעותיו עד תכליתן, שוב אין מקום להבדל זה בין כמות לאיכות כל עיקר. ואמנם אין אני בא לקבוע מסמרות בנדון זה; כונתי רק להראות, עד כמה עמוקה שאלה זו ומסובכה, וכי מתוך השקפה ידועה הגאון אינו אלא בעל־כשרון מגודל, והדבר צריך עיון.

(עוד יבוא).

* עיין Outlines of Cosmic philosophy (Fiske), חלק א, בפרק Anthropomorphism and Cosmism.

התולדות הזרמים בשירה העברית

מאת

ד"ר בן־ציון הלפר.

סוף

מכל זה מוכח, שאי־אפשר לנו להסתפק בפתרון הנזכר לשאלה הזאת, ומוכרחים אנו לבאר את ההופעה הזאת באופן אחר לגמרו. לפי דעתי, נמצא את התשובה הנכונה, כשנברר לעצמנו את מהות הסגנון. אין פה המקום להאריך בשאלה זו, ואפשר שעוד אשוב לדון עליה במאמר מיוחד. לפי־שעה נסתפק בשרטוטים כלליים.

על השאלה: מדוע מלים ידועות עושות רושם אדיר על השומע או הקורא יותר ממלים אחרות, השוות להן בהוראה, — כבר דנו חוקרי הלשון וחכמי הפסיכולוגיה. [illegible] ספנסר במאמרו The Philosophy of Style (מסותיו של ספנסר, כרך שני, צד 333, והלאה) משתדל לתת פתרון לשאלה זו בנוגע לשפה האנגלית. לפי דבריו, יש הדגשה יתירה למלים הסאכסוניות בשפה האנגלית, משום שהן קשורות בזכרונות הילדות. הילד האנגלי מתרגל אל המלים הללו קודם שידע את המלים הלאטיניות שבשפתו; וכשנגדל תשפוכנה עליו קסם בלא שום הכרה מצדו. וכנגד זה ישנן מלים לאטיניות ידועות, שתעשינה רושם אדיר מפאת גדלן. משום שיש להן הברות רבות, יוכל המבטא אותן להדגישן יותר ויותר. דבריו אלה מיוסדים על ההנחה, שלכל מלה ומלה יש ערך פנימי קיים, שאינו משתנה לעולם; שהרי אם הרושם, שהמלה עושה על השומע או על הקורא, תלוי בגדלה או במוצאה, שוב אין מקום לשנוי כלל. ופה מונחת טעותו העיקרית של ספנסר. אין מלה אחת עושה רושם שוה על שני אנשים משדרות שונות של העם. המפלגות הנמוכות מתפעלות יותר ממלים לאטיניות. הן מביעות את רגשי הערצתן לאדם, המתבל את דבורו ב„מלים זריות“, בלתי־מובנות להן כל־צרכן. ולהפך, המלים הסאכסוניות חביבות ביותר על המלומדים, המשתמשים על־פי רוב במלים לאטיניות למושגים מפשטים. ובעובדה הזאת נוכל למצוא את הפתרון לשאלה,

שאנו דנים בה. הרגל מחליש את הרושם. קשה לנו לראות את הזרות או את היופי, הצפון בדבר, שהרגלנו בו זמן רב, ולהפך, כל חדש מקסים אותנו. החדוש שבכל ענין וענין מושך אליו את תשומת־לבנו. לפיכך המלומד, שהרגל רוב ימיו במלים לאטיניות, לא יתפעל מהן כלום, ודוקא אותן המלים עושות רושם אדיר על האדם הפשוט. ולעומת זה המלים הסאכסוניות, השגורות תדיר בפי ההמון, אבד חנן בעיני השדרות הנמוכות, ומקסימות הן את השדרות העליונות.

כיוצא בזה אנו מוצאים בלשון העברית. הקריטריון בנוגע לסגנון משתנה בספרותנו לפעמים תכופות ביותר. הצעירים שבנו, שנתחנכו בספרות היותר מודרנית, מבכרים את המלים „עדיין", „עכשיו", „שמא" על „עוד", „עתה", „פן". במלים הנרדפות הללו אין יתרון פנימי לאחת על חברתה. שתיהן מביעות בדיוק מושג אחד. ואל־נא נשכח, שהסופרים של הדור הקודם, שכתבו על „טהרת הקודש", היו מבכרים את המלים „עוד" „עתה", „פן" על „עדיין", „עכשיו", „שמא", בעת שהרבנים, שלא הקפידו על לשונם, היו משתמשים במלים התלמודיות האלה. על־פי ההנחה, שהנחנו לנו, מתבאר החזיון הזה באופן פשוט. כשמשתמשים זמן רב באיזו מלה שהיא, הרי היא נעשית לחולין ופוסקת מלעשות רושם על הקורא או על השומע. והסופרים, הרוצים להסב אליהם את תשומת־לבם של העם, משתדלים להרגיש את דבריהם על־ידי מלים בלתי־רגילות. אחר־כך, בעבור זמן־מה, תפגשנה המלים הבלתי־רגילות הללו לפעמים מאד תכופות בכתב ובדבור, והרושם שלהן יחליש ביותר; בינתים נעשות המלים הרגילות של הדורות הקודמים ליקרות־המציאות. ואז יקומו סופרים חדשים ויחזירו את העטרה לישנה. וכך חוזר חלילה. ועל־פי הדרך הזה הולך הטעם בסגנון הלוך והשתנות, ומה שהיה יפה אתמול נעשה לזרא היום, ומה שהוא גרוע היום יעשה מובחר למחר.

ובאופן הזה אפשר לנו לבאר את התפתחות השירה העברית בימי הבינים. במשך מאות שנים היו כתבי־הקודש ביחוד המזמורים, שגורים בפי העם, ומרוב השמוש בהם נחלש רישמם. מי שקרא „פסוקי דזמרה" פעמים אין מספר קשה לו לכוון את לבו לתוכנם העשיר, ואינו מתפעל מיפים. לא ישמיע לאזניו את המלים שהוא מוציא מפיו, והכל נעשה „מצות אנשים מלומדה". ואז קמו בשנות המאה השביעית לספירת הנוצרים משוררים חדשים, שהשתדלו להכניס את הרוח של המזמורים לגוף חדש. להתחרות עם רוח החן, השפוך על פני המזמורים, לא יכלו, ומצאו את תקונם בבריאת מלים חדשות. ו„היצירות" החדשות הללו לא היו שונות במדה גדולה מן הישנות. לברוא מלים חדשות לחלוטין לא העיזו, שהרי השפה כבר חדלה לחיות בדבור, ולא היתה מוכשרת להתפתח באופן טבעי. על־פי רוב עשו שנויים קלים או גדולים במלים הישנות, ועל־ידי זה נראו כחדשות. המלה „תהלה" היתה רגילה יותר מדי, ופסקה מלעשות רושם, לפיכך שנו אותה ועשוה „תחל". צריך להעיר, שהקליר וההולכים בעקבותיו לא היו משתמשים במשקל הערבי, ולא היתה להם שום נחיצות לשנות את המלים בשביל המשקל. וזה יוכיח, שהשנויים נעשו להגביר את הרושם. הם השתמשו גם כן במלים תלמודיות. ולעובדה הזאת היו שני טעמים. מעוט המלים שבכתבי־הקודש לא הספיק להם לבטא את כל רעיונותיהם. נוסף לזה היו המלים התלמודיות בלתי־ידועות למדי, והשתמשו בהן להדגיש את דבריהם. לאט־לאט הכניסו בשיריהם מלים רבות הרשות. המלה „מטיף" נעשתה ל„טופף", ואחר־כך גזרו ממנה מלים אחרות. השפה נתרחבה ונתעשרה, אף־על־פי שההרחבה היתה נגד חוקי הלשון. ועל זה אין להתפלא או לקבול. גם בשפות החיות אין ההתפתחות מתנהגת בהתאמה לחוקים ההגיוניים. מלים רבות נולדו על־ידי חוסר הבנה. בלשון המשנה אנו מוצאים את המלים „תרם", „התחיל", „כדור", תחת „הרים", „החל", „דור". אמת הדבר, שחוקרים כגייגר סוברים, שיש להוכיח מן המלים הללו, שהשפה העברית כבר היתה מתה בימים ההם. אולם ברור בכל אופן, שה„שגיאות" הללו נתעכלו בשפה. גם בכתבי־הקודש נמצאים שרשים, שנוצרו ב„טעות". המלה „נבל" היתה בראשונה הנפעל של „בל" (אפס), ונעשתה אחר־כך לשורש מיוחד. כיוצא בזה יש לנו „עטה" ו„יעט" (ישעיה, ס"א, י'), „קלל" ו„קלה" ועוד שרשים רבים.

עברו מאות שנים, ומספר הפייטנים מן הסוג הזה נתרבה. יוסי בן יוסי, ינאי, אלעזר הקליר, פינחס ראש הישיבה, ניסי אלנהרואני, סעדיה גאון ויוסף בן אביתור העשירו את ספרותנו הפיוטית עושר רב, אף־על־פי שרק חלק קטן משיריהם נשאר לנו לפליטה. בינתים פג הקסם מן המלים המחודשות, שנעשו לישנות, והמלים בצורתן התנכ"ית נעשו לבלתי־רגילות. כמובן, בני־אדם בינונים אינם מוכשרים להיות מהפכים ולברוא תקופות חדשות. השירה העברית נמשכה זמן־מה בצורתה הישנה, עד שקמו שמואל הנגיד ושלמה אבן־גבירול והחזירו את הסגנון התנכ"י לישנו. דבריהם נתקבלו בהתלהבות מאת בני־דורם, ובעקבותיהם יצאו משוררים רבים, ואחדים מהם הם היותר מצוינים במשוררי הגולה. התקופה הזאת זכתה לגאוני השירה העברית. אבן־גבירול, משה אבן־עזרא ויהודה הלוי הם שלשת הכוכבים היותר מזהירים בספרותנו השירית של ימי הבינים. עוד דבר אחד חדשו המשוררים הללו. עד ימיהם היו שירי ישראל שירי קודש. רק את שיר ה' שרו על אדמת־נכר, או על אדמת־הקודש, ואל דברי חול לא ערב לבם לגשת. הם קנאו לקדושת השפה וקיימו במלואם את דברי הנביא „אל תשמח ישראל אל גיל כעמים". אולם המשוררים בשנות המאה האחת־עשרה נסו את כחם גם בשירי חול, והקו את המשוררים הערביים ושרו על האהבה, על היין ועל הטבע. יש להעיר, ששירי החול שלהם עולים הרבה על פיוטיהם. הם השתמשו בעברית תנכ"ית, והכניסו רעיונות חדשים לתוך הכלי הישן, וזה הוא חדושם. אולם בפיוטיהם יש על־פי רוב פסוקים ושברי־פסוקים. נקח, למשל, את פיוטו של אברהם אבן־עזרא „צמאה נפשי לאלהים". תוכנו יפה מאד, ולוקח הוא את לבנו בקסמו. אך כשנעיין בו היטב, נמצא, שהדברים המקסימים לקוחים מכתבי־הקודש. הסליחות של

משה אבן־עזרא אינן מתרוממות לאותו הגובה הפיוטי של שירי החול שלו. גייגר צדק במדה ידועה, שהקטין את ערכו של המשורר הזה. הוא דן אותו על־פי סליחותיו, שהן גרועות מן המעולות שבתקופה הקודמת. הרוב הגדול של שירי החול שלו טמונים עדיין בכתבי־יד באוכספורד ובבית־עקד הספרים של הבארון גינצבורג. אילו ראה אותם גייגר, כי־אז נוכח, שהמבקרים העברים שבימי הבינים, כיהודה בן שלמה אלחריזי ואחרים, לא הפריזו על מדת שבחיו של משה אבן־עזרא. לא לחנם כתב לו יהודה הלוי שירי־תהלה. בסליחותיו לא יכול לחדש הרבה. התוכן והלבוש צריכים היו להיות עתיקים. בכל זאת לבני דורו, שעדיין לא התרגלו במדה מספקת לסגנון התנכ"י, נראו הסליחות כחדשות, וכנו את משה אבן־עזרא בשם „הסלח", כלומר: מחבר סליחות. גם שירי־הקודש של אבן־גבירול ויהודה הלוי לא ישוו ביפים לשירי־החול שלהם. יוצא מן הכלל הזה „כתר מלכות" לאבן־גבירול, שהספרדים קבעוהו בתפלת ערב יום־הכפורים. המחבר בעצמו מעיד על מחברתו זו, שהיא עולה על כל שירי־הקודש שלו. בהקדמתו הוא אומר:

> שמתיה על ראש מהללי,
>
> וקראתיה כתר מלכות.

אולם ספק גדול הוא, אם נוכל למנות את המחברת הזאת בין שירי־הקודש. המחבר מבאר „בקצרה אך לא באריכות" את הפילוסופיה המיסטית שלו, ואין מחברתו זו דומה לפיוט במובנו הידוע. אין בה לא משקל ולא חרוז קבוע. צורתה החיצונית היא פרוזה בחרוזים, מה שהערביים קוראים „סגע", כלומר: „המית יונה". דומה היא למחברותיו המיסטיות של הפילוסוף הערבי הגדול אבן־סינא. „כתר מלכות" לאבן־גבירול עולה על מחברותיו של אבן־סינא, מיפני שהראשון מקסים אותנו ברוח הפיוטי, השפוך על פני הפילוסופיה שלו. הצד היהודי שבמחברת הזאת הוא התהלה לאלהים בראשיתה והודוי שבסופה. המשורר מתאר את פחיתות ערכו של בן־תמותה ומבקש לו מפלט באלהים. כמה יופי מיסטי יש בדבריו אל האלהים „וממך בך אנוסה"!

כשמלאה סאתה של התקופה ההיא, והסגנון התנכ"י נעשה לרגיל יותר מדי, ופסק מלהלהיב את הלבבות, קמו פייטנים בצרפת ואשכנז וחזרו לסגנונו של קליר. התקופה ההיא לא היתה פוריה ביותר, והפייטנים הללו אינם מצטיינים במקוריות מיוחדה. כמעט כל חדושם הוא, שכתבו בסגנון, שנראה כחדש בימים ההם. בראשית התקופה ההיא נעתק המרכז הרוחני של עמנו מספרד לצרפת ואשכנז, וזה נתן מקום לחוקרים לחשוב, שיש כאן גורם גיאוגראפי. אולם מכל האמור למעלה נוכח, שאין שום נחיצות לסתור את ההשערה הזאת, המלאה גם נגודים פנימיים.

את מהלך ההתפתחות שבשירה נראה גם בספרותנו החדשה. מן שנות המאה הארבע־עשרה עד סוף שנות המאה השמונה־עשרה נכתבו שירים מעטים. ומיעוט הידוע לנו אין גוון מיוחד. אחדים מהם נכתבו בסגנון מעורב מעברית וארמית. ויתר נגאלה ומשוררי הזמן לא השפיעו על העם במדה ניכרת. ולפיכך לא נטעה הרבה, אם נחל למנות את תחית השירה העברית ממשה חיים לוצאטו ונפתלי הירץ וויזל. שניהם כתבו בסגנון תנכ"י. יודעים אנו את רגשי ההערצה, שבני דורם הרגישו ל„מליצים" הללו, ביחוד לאחרון, אף־על־פי שנופל הוא בכשרון פיוטי מלוצאטו. לבנזון, האב והבן, גוטלובר ואחרים, שייכים לתקופה ההיא. גורדון זכה לראות את סוף התקופה ההיא, והוא בעצמו היה המתחיל בתקופה החדשה, שאנו עומדים בה. מנהג הוא אצלנו עכשיו להקטין את ערכו של יל"ג. אולם עלינו להעריך אותו על־פי השפעתו על בני דורו. בימי הבינים היו אומרים: „האדם בן שעתו" (ספר שעשועים, מהדורת דודסון, פרק ז', שורה רל"א). כולנו מרמים, שרק לנו הטעם הספרותי האמתי, ושוכחים אנו, שהקריטריון משתנה מדור לדור. גם ביאליק בנערותו היה כרוך אחרי יל"ג, כמו שנוכל לראות משירו „אל האריה המת", שנדפס ב„הפרדס" ולא זכה להכנס בקובץ שיריו. במדה ידועה הכשיר יל"ג את הקרקע לתקופה החדשה, שעדיין לא הגיעה למרום התפתחותה.

תולדות השירה העברית עדיין לא נכתבו. יש לנו רשימות ביבליאוגראפיות של פיוטים ופייטנים, של משוררים ושיריהם. מה שהסר לנו — הוא ספר, שיבאר את אופן ההתפתחות של השלשלת הארוכה מיוסי בן יוסי עד המשוררים הצעירים של דורנו ושיפיץ אור על כל חוליה וחוליה. כשיקום סופר למלאות את החסרון הזה, מאמין אני, שיכתוב את ספרו על־פי הקוים שרשמתי.

השקפה שבועית

למצב היהודים ברומיניה.

הפתגם „צרות אחרונות משכחות את הראשונות" נתאמת כולו בהתיחסות העתונות ודעת הקהל בשתי השנים האחרונות לשאלת היהודים ברומיניה. הצרות והפורעניות הנוראות, שתקפו את היהודים, היושבים בארצות־המלחמה, רכזו את תשומת־לבם של ההמונים היהודיים רק בגורלם של אחינו אלה, והסיחו מדעתם את גורל היהודים ברומיניה, כי על כן ארץ נייטראלית היא זו וצרותיהם של יהודי הארץ הזאת ישנות הן ואין בכחן עתה לעורר את הלבבות.

אולם כדי להכין את דעת העולם הנאור לקראת שאלת היהודים ברומיניה, כי תעמד על הפרק בועידת־העמים הבאה בתוך שאלת שאר הלאומים הנרדפים לארצותיהם, מן הראוי הוא, שהקהל היהודי יתן את לבו לשאלה זו ביותר. בירור מצבם החמרי של היהודים ברומיניה הוא דבר הנחוץ גם כלפי חוץ וגם כלפי פנים.

מצב היהודים ההוה ברומיניה לא היה כמוהו לרוע גם בשנים, ששם רומיניה הלך לפניה בתור ארץ אנטישמית רשמית. לרגלי הרדיפות התכופות והבלתי־פוסקות של

הממשלה הרומינית מספר היהודים בארץ ההיא הולך ופוחת במדה בלתי־מצויה. על־פי הספירה הרשמית האחרונה, שנתפרסמה זה לא כבר, היה מספר היהודים בארץ ההיא בשנת 1912 קרוב למאתים וארבעים אלף נפש, תחת אשר בשנת 1899 הגיע מספרם ל־269,000 בערך. לפי החשבון הזה נתמעט מספר היהודים ברומיניה במשך שלש־עשרה שנה בעשרים ותשעה אלף נפש. מובן, שהגרעון ביחס לרבוי מספרם של תושבי הארץ הוא גדול ביותר. על־פי החשבון הזה היה מספר היהודים ברומיניה בשנת 1899 ארבעה אחוזים לכל מאה, ובשנת 1912 ירד עד לשלשה לכל מאה, או במלים אחרות: מספר היהודים ברומיניה נתמעט במשך הזמן הנזכר לעומת מספרם של יתר התושבים בעשרים וחמשה פרוצנט! ואם נצרף למספרים אלה את העובדה, כי מספר מקרי הלידה בין היהודים גדול הוא מזה שבין שכניהם הנוצרים, ומספר מקרי התמותה פחות משל אלה, — אז נוכל לשער את כמות הגרעון הזה! את המוצא לגרעון הזה יש לבקש באימיגראציה היהודית, הזורמת מן הארץ ההיא בלי הפסק. אין מדינה, המוציאה מקרבה אימיגראנטים יהודיים [illegible]. במשך השנים הנזכרות יצאו את רומיניה כמאת אלף יהודים. כל יהודי, שאין לו נכסי־קרקע ובתים ורכושו מספיק לו להוצאות הדרך, הריהו בחזקת נודד וסופו לעזוב את רומיניה. הנשארים הם רק האמידים והעשירים המעטים, שאין ברצונם להפקיר את רכושם, או מבני דלת העם המרובים, שאין ידם משגת לקנות כרטיס־נסיעה.

ואין תימה בדבר. על־פי החוק הרומיני נחשבים היהודים ילידי הארץ לזרים, ולא עוד אלא בתור תושבי המדינה — תושבים ולא א ז ר ח י ם — אסור להם לבקש חסות בשעת הצורך אצל ממשלה אחרת.

על־פי החוק הרומיני הזה יוצא איפוא, כי היהודי הוא חדל־אישים, בלא ארץ ובלא מולדת, ואין לו חלק ונחלה בזכויות־אדם. ב„פרינציפ" חוקי זה עולה רומיניה [illegible] היהודים גם על ממשלת רוסיה. ביתר החוקים, המגבילים את זכיות היהודים: בתחום מושב, בנורמה מוגבלת של תלמידים יהודים, [illegible] כאלה דומות שתי הארצות האלה ברב או במעט.

התחלה טובה לעורר מחדש את דעת העולם הגדול על מצב היהודים ברומיניה נעשתה בימים האחרונים על־ידי חבורת יהודים בעלי־השפעה בשווייצריה. היהודים האלה, שרובם הם יוצאי רומיניה, יסדו הסתדרות בשם „חברת יהודי רומיניה, שהתישבו בשווייצריה". מטרת ההסתדרות הזאת היא — השתחררות יהודי רומיניה. מקומו של הועד המרכזי של ההסתדרות הזאת הוא בגיניבה. הועד הזה אומר ליסד הסתדריות כאלה בכל המרכזים היהודיים הגדולים באירופה ובאמריקה.

ההסתדרות הזאת הצליחה לענין בשאלת היהודים ברומיניה [illegible]. ביחוד מטפלת בשאלה זו העתונות בשווייצריה. בעתון הגדול „נייע ציריכער צייטונג" נתפרסם מאמר רב־ענין ומלא־תוכן על הפוליטיקה הנוכחית של ממשלת רומיניה [illegible]

היהודים. מפני חשיבותו של המאמר אנו מביאים בזה מקצתו:

„כל עסקני־המדינה ברומיניה מתאמצים להסיח מדעתם את השאלה הזאת (שאלת היהודים) גם לאחרי שתגמר המלחמה, כמו שהתנהגו עד עכשיו. אולם לא על־נקלה יעלה דבר זה בידם, וביחוד — אם יתגשם חלומם [illegible]בר ראסיה (רומיניה גדולה) מאוחדה. במקרה כזה [illegible] כבוש טראנסילבאניה) יתוסף על מאתים וארבעים אלף היהודים, היושבים כבר ברומיניה, מספר גדול של יהודים, שנהנו עד עכשיו מזכיות שוות. כי לא בנקל יעלה הדבר בידיהם לשלול מאת האזרחים החדשים האלה את זכיותיהם, שהורגלו בהן, — בזה יוכרח להודות גם האנטישמי הגדול ביותר שבין הרומינים. בשנת 1913 הוכרחה הממשלה הרומינית להכיר בהופעתם הקודמת של יהודי בולגאריה, שנכנסו אז לרשותה (על־ידי העברת מחוזות אחדים מרשות בולגאריה לרשות רומיניה). ההכרה בזכיותיהם של יהודי טראנסילבאניה „תחדד" את שאלת־היהודים ביותר. אם ברומיניה החדשה יוצרו על־ידי זה שני סוגים של יהודים, כי אז דרישות היהודים ילידי [illegible], שהיו בה מאות בשנים ושפכו את דמם עליה, וצעקותיהם על העול הנעשה להם תזעזענה את העולם הנאור".

[illegible] כי המספר הרומיני המפורסם, ראדו רוזיטי, הזהיר בממשלת רומיניה שלא לצאת במלחמה נגד רוסיה, יען כי במקרה כבוש ביסיראביה יגדל מספר האזרחים היהודיים מאשר במקרה כבוש טראנסילבאניה.

מחבר המאמר מסיים, כי התנהגותה המחפירה של ממשלת רומיניה עם נתיניה היהודים גורמת לה לעצמה הרבה תקלה, ומנבא הוא, כי אם לא תשנה את התנהגותה זו לטובה גם ברבות מספר היהודים בארצה על־ידי הנפות [illegible], שהיא מקוה לרכוש עם גמר המלחמה, אז נכונים לה ימים רעים. [illegible] מביע את תקותו, כי רומיניה תרחיב את זכיות היהודים בארצה לא על־ידי לחץ חיצוני, [illegible] עצמה.

כי תשועת היהודים ברומיניה לא תבוא מהכרח פנימי [illegible] על זה תוכלנה להעיד תקוותיהם הנכזבות של אחיהם הקרובים — יהודי רוסיה. גם ממשלת רוסיה, הרודפת את תושביה היהודים, יודעת ומבינה, כי שיטתה זאת היא הרב־פיפיות: גורמת היא רעה גם ליהודים וגם לעצמה; ובכל־זאת הולכת היא לשיטתה זו, משום שהשנאה לישראל איננה פרי השכל, אלא פרי ה ב ע ר ו ת. השתחררות היהודים ברוסיה ורומיניה לא תבוא על־ידי צורך אוטיליטארי מבפנים, אלא דוקא על־ידי לחץ חיצוני. אם תקוותיהם של הלאומים הנרדפים, שתולים בועידת־השלום הבאה, תתקיימנה, ובתוך שאר העמים יבוא גם עם היהודים על זכיותיו ועל חופשתו, — אז ת ז כ ר ח נ ה רוסיה ורומיניה על־ידי הממשלות האחרות לתת ליהודים, היושבים בארצותיהן, זכיות שוות; ואולם מרצונן הטוב לא תעשינה זאת לעולם.

מנקודת־השקפה זו עבודת הבירור והלבון של מצב היהודים בארצות שונות היתה תמיד חשובה והועילה, ברב

או במעט, לפקוח את עיני העולם הגדול על מצבם האמתי של היהודים, ולפעמים גרמה גם לידי מעשה. והשיבות מיוחדה יש לה בימי מ א ו ר ע ו ת ־ ע ו ל ם א ל ה, עת שכל עלובי־עולם מתעוררים לתבוע את עלבונם מידי תקיפים מרב.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

„הועד המחלק המאוחד" (הממונה על חלוקת העזרה לנגועי המלחמה) החליט באספתו האחרונה לשלוח לארצות הכבושות באירופה מלאכות, שתעודתה תהיה לחקור את מצב נגועי המלחמה ולסדר את חלוקת הכספים. לרוסיה נסע לתכלית זאת הד"ר י. ל. מאגנס, ולפולאניה, נוסף להד"ר מאגנס, יסעו מר בוגין מסינסינאטי, מר ביליקוב מקאנזאס סיטי ומר ש. אבל מניו־יורק.

— הועד המרכזי לעזרת נגועי־המלחמה בפטרבורג החליט לפתוח קופת־מלוה רקנית בריטיאבת בשביל היהודים המגורשים, שבדעתם להתפרנס מיגיע כפיהם. בגוי בן הרחוב ידעו ליהודים המגורשים במקומות מושבותיהם החדשים ביחוד בחרשתנות ובקנית מכשירי־קודש.

הסתדרות המורים העברים בוארשה הגישה לשר־הפלך הגרמני ולראש העיר הפולאני, הנסיך ליובומירסקי, תזכיר על־דבר מצבם של מוסדות־החנוך העברים בעיר ההיא. התזכיר היה מנוי מפיפים אחדים, המדברים על האמצעים, הנחוצים לקיומם ולהתפתחותם של המוסדות האלה.

— בביאליסטוק בטל „ועד האזרחים", שהיה קיים עד עכשיו, ובמקומו נוסד ועד פועל של שמונה אזרחים. ארבעה מחברי הועד הם יהודים.

בוארשה נוסדה הסתדרות בשם „אגודת האורתו־דוכסים" לעבודה מדינית ותרבותית על־פי רוח הדת והמסורת. ההסתדרות הזאת רכשה במשך שני השבועות הראשונים לקיומה יותר מחמשה אלפים חברים. גם בני הנעורים האורתודוכסים בוארשה מסתדרים לאגודות ולחברות. בני האמידים יסדו אגודת בשם „תבונה", שמטרתה היא — הפצת התרבות העברית בין הבריות. הפועלים האורתודוכסים יסדו אגודה בשם „צעירי יהודה". אגודה זו יש לה קלוב משלה, גם ביבליו־תיקה והדר־מקרא.

— בלמברג נוסדה חברה לעזרת היתומים היהודיים, שאבותיהם נפלו חללים על שדה־הקרב, או מתו מסבות־מלחמה אחרות. נציב גאליציה, הבארון דילר, הבטיח לתמוך בחברה הזאת מקופת הממשלה.

— הממשלה האנגלית שלחה כשליש מאות יהודים מפליטי ארץ־ישראל במצרים, שלא רצו או לא יכלו לקבל עליהם את עול העבודה בצבא, לאי קפריסין. שם ישארו בתור שבויים עד גמר המלחמה.

פקידים גרמנים רבים בנפות פולניה וליטה, הבאים במגע את היהודים, התחילו ללמוד את הלשון היהודית המדוברת. אחד המו"לים המפורסמים, הארטלבן בלייפציג, הוציא לתכלית זאת ספר־למוד של הלשון היהודית בשביל גרמנים. מחבר הספר הוא ס. בירנבוים. במשך שני השבועות הראשונים לצאתו נמכר הספר הזה בשלש מהדורות.

הַתְּנוּעָה הַלְאֻמִּית

אספות עם לזכר הרצל.

ביום מלאת שתים־עשרה שנה למות הרצל נערכו בכל רחבי ארצות־הברית אספות־עם לזכרו של המנהיג המנוח. מכל האספות האלה הצטיינה ביחוד זו, שנערכה במוצאי־שבת, 22 יולי, בניו־יורק, באולם „קופר יוניון". כשלשה אלפים איש השתתפו בה, ובשביל מאות האנשים, שלא יכלו להכנס אל תאולם פנימה, מחוסר מקום, נערכה אספה תחת כפת השמים.

הנואם הראשי באספה הזאת היה הד"ר שמריה לוין. תוכן נאומו היה: המפלגה והתנועה. הנואם עמד על החזיון, שדוקא בימים האלה, עת שההסתדרות הציונית נחלשה, והישוב בארץ־ישראל לא יכול להתפתח לרגלי המלחמה, הוציאו מתנגדי התנועה הלאומית כלי־נשק, שהעלו חלודה מרוב יושן, כמו אלה שהיו בידי ישארת העברים, וחרדים בהם בהציוניות, תחת אשר בשנים הקודמות עברו על הציוניות בבטול או בשחוק בהעתונות היהודית שלהם. החזיון המוזר מתבאר בזה, שלא את ההסתדרות הציונית הם יראים, אלא את התנועה הציונית. התנועה הציונית רחבה דוקא בימי המלחמה האלה, וסופה חדור לכל שדרות היהודות. ותנועת הקונגרס היהודי, שהיא ילידת הרעיון הציוני, תוכיח. ומפני שקצרה ידם של המתנגדים להלחם בתנועה, לכן הסבו את פני המלחמה נגד ההסתדרות. וכאן עובר הנואם לטענותיהם של אלה, הטוענים נגד ההסתדרות הציונית והישוב בארץ ישראל, מבקרן אחת אחת ומראה על הסתירות ועל הצדדים המגוחכים שבהן.

הנאום הזה, אף כי רובו לא היה מענין היום, עשה רושם נמרץ על קהל שומעיו.

דברו עוד הד"ר ליאון מוצקין והסופרת מרי ענטין. הראשון דבר על הרצל איש־החזון ובעל השאיפות הברורות, והאחרונה — על הרצל, שהכניס תוכן חדש ונעלה ליהדות ועשה את קיומה אפשרי גם מחוץ לחומת הגיטה.

* * *

יסוד אגודה עברית חדשה בשיקאגו.

מר מ. אברמס משיקאגו כותב אלינו: נוסדה פה אגודה עברית חדשה בשם „אוהל שם", שמטרתה היא: הפצת שפתנו הלאומית וספרותה. פקידי האגודה הם: מר ש. ב. מקסימון, נשיא, הד"ר א. לוינסון, סגן, י. גולד, גזבר, י פרוחובניק, מזכיר ומר מ. אברמס, סופר.

בשיקאגו קיימת עוד אגודה עברית אחת בשם „שוחרי שפת עבר". אגודה זו מונה את שנות קיומה שלשים שנה ויותר. האגודה הזאת יש לה בית וביבליותיקה משלה. אולם עם כל זה אין בה רוח היים, מפני שחבריה ברובם הם מן הדור הישן ורובם זקנים ויתורכים. החברים האלה רצו להמשיך את עבודתם עם העברים הצעירים, אולם לא נמצאו ביניהם די אנשים, שיקבלו עליהם את האחריות הדרושה. האגודה החדשה „אוהל שם" מטרתה היא למשוך אליה את חברות הצעירים שבמחנה העברים. אם יצליח בידי חבריה לעשותם לאגודה אחת, יש תקוה, כי מהם תבנה גם חברת „שוחרי שפת עבר".

שונות

התפטרותו של בראנדייס מעבודת־הצבור.

השופט לואיס ד. בראנדייס התפטר מהיות חבר בועד־הקונ־גרס וועד־העזרה לנגועי המלחמה. סבת התפטרותו, לפי הידיעה הרשמית, היא: שמפני חובותיו המדיניות אין שעתו מספיקה לו להשתתף בעבודה צבורית. אולם, כפי שמחליטים יודעי דבר, גרמה להתפטרות הזאת התנהגותם של אנשים אחדים ב„ועידת ההסתדרויות הלאומיות", שפגעו במשך הועידה בכבודו של בראנדייס. פגיעת כבודו של שופט בית־המשפט העליון הטילה רעש בעתונות האנגלית, שדרשה ממנו, לבל יתערב עוד בענינים הגורמים לידי פולמוס וסכסוכים. יציאתו משני הועדים הנזכרים אין לה, כמובן, שום שייכות ליחוסיו של בראנדייס אל ההסתדרות הציונית, שלא ישתנו גם להבא.

* * *

למצב הקיים בארץ־ישראל.

הידיעות האחרונות, שנתקבלו מארץ־ישראל, יש בהן כדי לשמח ולצער כאחד את אלה, שהישוב בארץ קרוב ללבם. הדבר המשמח הוא השנוי־לטובה, שבא ביחסה של הממשלה הטורקית אל יהודי הארץ.

אחד העתונאים בא בשיחה עם סגן הנשיא של בית־הנבחרים הטורקי, הוסיין דזאוויד ביי, והלה הלל מאד את גבורת רוחם של אנשי הצבא היהודים על שדה־הקרב, וגם דבר בשבחם של כל האזרחים היהודים בטורקיה על נטיותיהן הפאטריוטיות ועל קרבנותיהם הגדולים, שהם מקריבים לטובת ארץ־המולדת. החשד, שחשדו בהקולוניסטים היהודים בארץ ישראל, כי יש להם שאיפות סיפאראטיסטיות, בטל עכשיו, אחרי שרוב היהודים בטורקיה קבלו עליהם את הנתינות העותומאנית. „יודעים אנו, — אמר מר הוסיין דזאוויד ביי בתוך שאר דבריו — כי המושבות היהודיות בארץ ישראל הביאו ברכה רבה למדינתנו. בימי המלחמה האלה הספיקו המושבות צרכי אוכל להצבא שלנו, החונה בסוריה. יש לראות מראש, כי לאחר גמר המלחמה יבואו יהודים רבים מהארצות, אשר הם נרדפים שם, להתישב בנפות אסיה שבטורקיה. אנחנו נביט בעין יפה על אומיגראציה כזו. טורקיה שמשה תמיד ארץ־מקלט להיהודים הנעים והנרדפים; אנטישמיות במובן האירופי לא מצאה מעולם מקום בתוכנו. הממשלה העותומא־נית, אחרי שנוכחה עכשיו במסירותם הנאמנה של נתיניה היהודיים אליה, תקבל בזרועות פתוחות את האמיגראנטים היהודיים, אשר יבואו להתישב ולהתאחז בארצה, כי ברכה בהם להתפתחות עבודת האדמה והתעשיה".

בומר גרמאני אחד בשם שלר, יליד ארץ־ישראל ועורך עתון בשם „דער באטע אוים ציון", כותב בעתונו זה, כי הממשלה הטורקית בטלה עכשיו את כל החוקים וההגבלות נגד התישבות היהודים בארץ־ישראל. בעתונו זה מצייר מר שלר את החיים בירושלים בימי המלחמה האלה. „ירושלים — הוא כותב — נעשתה עכשיו מרכז צבאי חשוב. העיר ופרבריה מלאים אנשי־צבא. אורחות גמלים, עגלות צידה וכלי־נשק משביל הצבא, נכנסות ויוצאות מכל העברים. תנועה והמולה אשר כזאת לא ראתה ירושלים מימות מסע הצלב. ארץ־ישראל, כבשנים קדמוניות, נעשתה עכשיו למרכז המתווך בין ארצות המזרח שבסביבותיה".

לעומת זה הולך המצב הכלכלי הלוך ורע מיום ליום, ועם זה הורע גם מצב בריאותם של התושבים, שבמדה מרובה הוא תלוי בתנאים הכלכליים. יוקר צרכי־אוכל הגיע למעלה־ראש. מאה קילו קמח, שמחירם הרגיל הוא שלשים פראנק, עולה בעת רשבעים פראנק. מחיר הסוכר עלה פי־עשרה. גם מחיר השקדים עלה פי־שנים. מצב בעלי נטיעות־השקדים במושבות היהודים השתבח הרבה לרגלי זה. ביחוד מורגש חסרון צרכי־רפואה שונים. החינין, שהוא צורך־רפואה הכרחי למחלת המאלאריה, השכיחה בארץ, אפס כלה, ואי־אפשר להשיגו. לפי דברי ה„טיימס" הלונדוני, פרצה בימים האחרונים בארץ־ישראל מגפת הטיפוס, המפילה הרבה חללים בין התושבים. הממשלה הטורקית אחזה בכל האמצעים הנחוצים כנגד התפשטותה.

אולם עם כל הפגעים והפורעניות, שלקתה בהם ארץ־ישראל בשתי שנות־המלחמה, לא פסקה שם עבודת החנוך העברי. כמעט כל בתי־הספר בערים ובמושבות פתוחים והתלמודים נמשכים בהם, כאילו לא אירע שום דבר מחוץ לכתליהם. אמנם לרגלי יציאת הרבה ילדים מן הארץ נפחת מספר התלמידים באחדים מבתי־הספר, אולם בהמשך הלמודים לא באו שום הפסקות. כפי שמודיעים מירושלים, מתכונן הד"ר אריה ביהם להוציא בקרוב עתון מדיציני בלשון העברית.

* * *

אורח מארץ־ישראל.

לאחרי נסיעה ארוכה של נדודים וטלטולים הגיע לניו־יורק מארץ־ישראל הסופר העברי והעסקן הידוע מר ישראל בלקינד. מר בלקינד הוא אחד החלוצים הראשונים של הישוב החדש בארץ־ישראל. ביחד עם יתר חבריו הבילויים עלה לארץ־ישראל עוד בשנת תרמ"א, והרבה פעל לתחיתה. נודע הוא בתור אחד הפדגוגים הראשונים, שהניחו את אבן הפנה ליסוד בית־הספר המודרני בארץ־ישראל. וידוע הוא גם כן בתור מיסד בית־הספר לעבודת־ האדמה „קרית־ספר". מר בלקינד עזב את ארץ־ישראל בימי הפורים שעברו.

* * *

משלוח עזרה מדיצינית לארץ־ישראל.

כידוע, החליטה הועידה הציונית האחרונה בפילאדלפיה לשלוח אכספדיציה של רופאים ואחיות רחמניות עם מכשירי רפואה לארץ־ישראל, כדי לבער את המחלות, השוררות שם בעת. והנה לפי הודעתו הרשמית של הועד הזמני לעניני הציוניות, נעשתה כבר התחלה בענין זה. מר יעקב די־האאז, מזכיר הועד הזמני, ומר יוליוס פייזר התראו עם סגנו של מזכיר הממשלה מר פולק, והלה הבטיחם, כי ממשלת ארצות־הברית תעשה מצדה כל מה שבכחה, כדי להשיג בהקדם האפשרי את הרשיון הדרוש לתכלית זאת מממשלות הארצות הנלחמות.

הועד המרכזי של הסתדרות „הדסה" עושה בינתים את כל ההכנות הדרושות למשלוח האכספדיציה, שמספר חבריה יהיה שנים־עשר: עשרה רופאים ושתי אחיות רחמניות.

ברכות

ברכתי שלוחה להסופר מר ש. ב. מקסימון ולרעיתו, על בן הנולד להם בגדא טבא.

מי יתן והיה ר' סעדיה הגאון — בתורה... סעדיה — לשותים בצמא את דבריו... עטרת משפחתו ותפארת גזע מחצבתו...

א. ל. גרוסמאן.

ניו־יורק.

הריני מברך בברכת מזל-טוב את ידידי אהרן סלנט לנשואיו עם רחל ליבמן. יהי רצון, שזווגם יעלה יפה.

פינחס ל. פפיש.

לחברי אהרן סלנט לנשואיו עם ב"ג מרת רחל ליבמן ברכה אחת אפים.

אליעזר מר־חיים.

מקרב לבי הנני מברך את ידידי מר אהרן סלנט לנשיאיו עם מרת רחל ליבמן.

י. מ. ילין.

הנני מברכת את חברי מר אהרן סלנט לנשואיו עם ב"ג רחל ליבמן. יהי רצון, שימלאו כל משאלות לבם לטובה.

חיה סטבסקי.

לחברנו אהרן סלנט לנשואיו עם ב"ג מרת רחל ליבמן הננו מאחלים כל טוב.

צבי ורבקה מעהר.

הריני מברך את חברי מר אהרן סלנט לנשואיו עם ב"ג רחל ליבמן. יהי רצון, שתמלאנה כל משאלות לבם במהרה.

משה סלווקין.

הריני מברך את ידידי מר אהרן סלנט לנשואיו עם ב"ג רחל ליבמן ואת ידידתי מרת נחמה פרידלנד לנשואיה עם ב"ג יוסף חיים רבינוביץ.

אל בנה, אל בנה ביתם במהרה בקרוב על הרי יהודה.

פינחס מזיא.

בברכת מזל־טוב

מברך אני את חברי וידידי מר יצחק אלחנן אברבנאל לארוסיו עם החברה מרים לווין. אברך אותם, כי יבנו את ביתם על הרי יהודה.

ש. לרמן.

ברכתי, ברכת מזל טוב, נתונה מקרב לב לחברי החביב, הסופר העברי ש. ב. מקסימון בשיקאגה, להולדת בנו סעדיה. יהי רצון, שיחנכהו לתורה, לחופה ולמעשים טובים!

ד נ י א ל פ ר ס ק י.

חברנו הנכבד מר ישראל צבי ויסוצקי מניו־יורק, חבר אגודת „בני עם חי", נוסע לשיקאגו להתישב שם. מר ויסוצקי לקח עליו להיות סוכן „התורן" שלא על־מנת לקבל פרס, ולכן מבקשים אנו את חברינו בשיקאגו להיות לו לעזר ברכיישת חותמים ומודעות בשביל „התורן".

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. AUGUST 4, 1916 NO. 23

HATOREN Published Weekly by HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc. (Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y). 89-91 DELANCEY ST. NEW YORK Telephone Orchard 5882	מחיר „התורן" לשנה .... $3.00 לחצי שנה .... 1.50 לפחות מחצי שנה אין תתחימה מתקבלת. הכתובת: Hatoren, 89-91 Delancey St., New York	SUBSCRIPTION RATES: ONE YEAR .... $3.00 SIX MONTHS .... 1.50 SINGLE COPY 7 CENTS Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

סוכני „התורן" לעריהם:

פלך אהייא

סינסינטו:
ה. זינוב,
641 Court St.

פלך אילינויז

שיקאגו:
1) יוסף נאלר (שלעמלק"פ)
1133 So. Albany Ave.
2) ה. זלאטניק (שלעלק"פ)
2423 W. Division St.
3) ה. וואלערשטיין
1022 W. 12th St.

פלך אינדיאנא

אינדיאנאפולים:
ב. אייזאקס (שלעמלק"פ)
1107 E. Market St.

פלך ג'ארג'יא

מייקון:
Southren News Co.

דיסטריקט אָוו קולומביא וואשינגטון הבירה

א. אלפר (שלעמלק"פ)
1418 Columbia St. N. W.

ווירג'ינא

נורפולק וסביבותיה:
ד. שווארץ (שלעמלק"פ)
708 Liberty St., Berkley, Va.

וויסקונסין

מילבוקי:
1) הרב שיינפילד (שלעמלק"פ)
2) מ. דובינסקי,
Box O. No. 16

טעננעסי

טשאטאנוגא:
ד. שלאסברג (שלעמלק"פ)
207 Fannin Street

פלך לואיזיאנא

ניו ארליאנס:
ה. בארקאף (שלעמלק"פ)
5422 Magazine St

פלך מאסאטשוזטס:

בוסטון:
ב. הירש (שלעמלק"פ)
40 Revere St.

וואסטר:
נ. אפלבוים,
73 Water Street

לין:
מ. נלעם (שלעמלק"פ)
64 Church St.

מולדן:
י. לוין (שלעמלק"פ)
380 Eastern Ave.

פלך מיניסוטא

מיניאפולים:
ד. שוכטר (שלעמלק"פ)
717 Emerson Ave.

פלך מישיגאן

דטרויט:
1) ב. יומשניק ובנו,
455 Hastings St.
2) ד. שולדיננר (שלעמלק"פ)
227 Montcalm St.

פלך מרילאנד

באלטימור:
מ. חומסקי (שלעמלק"פ)
428 N. Bond St.

פלך ניו־דזוירסי

עיר דזוירסי וסביבותיה:
ס. ילין,
45 Cottage St., Jersey City

נוארק:
1) ב. קאראלונסקי (שלעמלק"פ)
64 Morton St.
2) מ. מנדלסון,
152 Prince Street

פלך ניו יורק

אלבאני:
י. הרשברג (שלעמלק"פ)
110 Grand St.

בופלא:
א. א. ליסיצקי (שלעמלק"פ)
242 Hickory St.

טרוי:
א. רפאל,
98 River Street.

ניו־יורק רבתי:
1) ש. דרוקרמן,
50 Canal St.

סיראקיוז:
א. פעליץ,
939 Grape St.

ראטשסטר:
ש. כץ (שלעמלק"פ)
225 Wilkins St.

פלך פנסילווייניא

פילאדלפיה:
1) ל. גננטר,
522 S. 4a St.
2) א. לעוו,
730 Hoffman St.

פיטסבורג:
ב. צ. הירש,
1622 Centre Ave.

פלך פלורידא

דזיקסונוויל:
טש. לעסינג,
715 Adams St.

פלך קאראליינא הדרומית

טשארלסטון:
ג. ספיבאק,
405 King St.

פלך קאלאראדא

דענבר:
ש. ב. רובין,
2640 West Colfax Ave.

פלך קאליפארניא

לאס אנג'ילאס:
א. קימעלפעלד (שלעמלק"פ)
1404 Central Ave.

סאן פראנציסקא:
א. י. ווילקאמרסון (שלעמלק"פ)
864 Pacific Bldg.

פלך קאנטיקוט

הארטפורד:
ד. נוטמאן (שלעמלק"פ)
67 Bellevue St.

ניו בריטיין:
ל. ברדין (שלעמלק"פ)
69 Hartford Ave.

ניו הייבין:
ל. ניידיטש (שלעמלק"פ)
45 Day Street

סטמפורד:
י. ברגר (שלעמלק"פ)
33 Elm St.

קאנאדא

טאראנטא, אנט.:
האחים דבורקין,
64 Elizabeth St.

מונטריאל:
1) י. לאזארוס,
1011 St. Lawrence St.
2) י. עפשטיין (שלעמלק"פ)
1275 St. Urbain St.

וויניפג, מאנ.:
1) נח מזרחי (שלעמלק"פ)
436 Stella Street
2) פיפלס בוך סטאר,
816 Main St.

בחוץ לארץ

לונדון (אנגליה)
דר. י. זאלקינד (שלעמלק"פ)
6 Commercial Rd.

ברלין (גרמניה)
א. מ. גונצר,
Oranenburger St. 26

על־ידי הסוכנים הנ"ל אפשר לחתום על „התורן" וגם לקנות מהם גליונות בודדים.

VOL. III NEW YORK, AUGUST 4, 1916 No. 23

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ל. ברקוביץ

שנה שלישית | ניו־יורק, ה׳ אב, תרע״ו | גליון עשרים ושלשה

פרשת השבוע

עזרה עממית
יאנאה עממית

במוצאי־שבת וביום הראשון יתאספו צירי האגודות והחברות השונות שבניו־יורק לשמוע דין וחשבון על פעולותיה של „הועידה לעזרה העממית" במשך השנה הראשונה לקיומה. סדר היום של הועידה, כפי שנתפרסם בעתונים היהודים, כולל את הסעיפים האלה: א) משא ומתן על־דבר הדין וחשבון של העבודה בשנה שעברה; ב) עבוד תכניות לעבודה בעתיד; ג) בחירת צירים. מקוים אנו, כי אחרי הנסיונות, שקנו להם במשך שנת העבודה שעברה, ידעו הצירים המשתתפים בועידה זו לכוון את מועצותיהם והחלטותיהם לא רק למדת העזרה הדרושה לקיום רבבות נפשות מישראל, הנמקים בארצות המלחמה ברעב ובמחסור, אלא גם למדת הרגש העממי והלאומי, המפעם בלבות השדרות הרחבות מבני עמנו, שבשמן ובתוכן פועלת „הועידה לעזרה העממית". ולידי הכרת חובתה במדה כזו תגיע הועידה רק אז, אם לא יסתפקו הצירים רק בזה, שידונו על־דבר כמות העזרה בעבר ועל בקשת האמצעים להגדילה בעתיד, אלא ימתחו בקורת קשה וחריפה על אופן מעשיה של „הועידה לעזרה העממית" ועל הרוח השולט בה, המתנגדים נגוד עיקרי לרוח העממי, לרוחם של נותני העזרה ולרוחם של אחינו הנגועים מעבר לים, הזקוקים לעזרתה של הועידה.

הרבה תקוות טובות תלינו במטרתה הרצויה ובפעולותיה של „הועידה לעזרה העממית". כסבורים היינו, כי בריה העממיות, שישלט בכל מעשיה, יהא כחה יפה להשפיע על כל עבודת העזרה ולשנות שנוי נמרץ את יחוסם של יהודי אמריקה אל אחיהם הסובלים בארצות המלחמה. ועדי העזרה, שנוסדו בראשית המלחמה — „ועד העזרה המרכזי", מיסודה של האורתודוכסיה הרשמית, ו„ועד העזרה היהודי־האמריקאי", מיסודם של יהודי־המערב העשירים, לא הניחו את דעתו של הקהל הגדול, שהרגיש, כי האסון הלאומי הנורא בשעת־חירום זו דורש בכל תוקף, כי עבודת העזרה תהיה מיוסדה לא רק על רגש החמלה והרחמים לאחים הנתונים בצרה ובשביה, אלא גם על הרגש הלאומי, על הכרת החובה הלאומית הכבירה, המוטלה על חלק מהעם ביחוסו אל העם כולו. בית־הכנסת היהודי והפילאנטרופיה היהודית אין סיפק בידם להציל בנדבותיהם המקריות מאות האלפים מאחינו מסכנת הכליון, המרחפת מעל לראשם, אם לא תתעורר היהדות האמריקאית לכל שדרותיה ומפלגותיה לקבוע את העזרה לנגועי המלחמה לחובה עממית רבת־אחריות, שאין להסיח את הדעת ממנה אפילו לשעה קלה. ובנדון זה צריכה היתה „הועידה לעזרה העממית" לשמש מופת לועדי העזרה האחרים, שקדמו לה בעבודתם. עזרה עממית פירושה — עזרה, שחלק מן העם מביא בשעת אסון לאומי לצרכי העם כולו. אם עזרתם של יחידים, של נדיבים או של בתי־כנסיות, חותם של צדקה טבוע עליה ותלויה היא במדת הרחמים של היחיד, הנה עזרה הבאה מן העם, או מחלק מסוים שלו, לא נדבה היא, אלא חוב לאומי, שחלקי העם פורעים להעם כולו. הטבע מדייב. כי בשעת צרה לאומית ישלם כל מי שידו מגעת מס הגלגולת. כך נוהג כל קבוץ מדיני מתוקן, וכך צריכים גם אנו לנהג. וכשעבודת העזרה נובעת מתוך הכרת חובה לאומית ועממית, אין כל מקום בה לסכסוכי המעמדות וחכוכי המפלגות. הכל שוים בהצלת העם ובמלוא חובתם אליו. „כל קרבן ירצה, כל מתת נאמנה — אין בודקין בשעת הסכנה!"

ואמנם בראשית עבודתה התיחס הקהל בחבה גדולה ובאמון גמור אל „הועידה לעזרה העממית". הציונים והלאומיים, שהיו מן הראשונים להרגיש בנחיצותה של הועידה, עבדו במדוצה אחת עם מנהיגי הפועלים הקיצוניים, היודעים כמתנגדי הלאומיות, ולא ראו כל צורך לנהג במדת היתרות הנגיד במרבים באלה. בשיבידות

מתנגדים משתפים את כחותיהם בעבודה צבורית כללית. הלאומיים והציוניים לא התאמצו כלל לתפוס את מושכות ההנהגה בידם, או, לכל הפחות, לבחור באי־כח משלהם, שיגינו בשעת הצורך על עניניהם המפלגתיים. וכך היה ראוי ונכון לעשות. לשם העבודה העממית הגדולה מחויבת היתה כל מפלגה לוותר על עניניה המיוחדים. כל מי שהרצון היה בו לעבוד לשם הצלת העם, יבוא ויעבוד, ואין בודקים אחריו ואחרי יחוסיו המפלגתיים. והעובדים באו במספר רב, והיו רגעים נהדרים, שבהם התגלה רצון העם בכל עוזוו וזהרו. „יום התג" ו„יום היהודים" ישארו לזכרון בלב רבים מאתנו, שראו בעיניהם, כמה גדול כח האהבה וההתמכרות להעם, שהלהיב את לבותיהם של המתנדבים הצעירים.

אבל הקיצוניים, שנכנסו לתוך ועד ההנהגה של „הועידה לעזרה העממית", לא יכלו לעמוד ימים רבים בנסיון. רק בעת הראשונה כבשו את רוחם, ואולם אחר־כך, כשהרגישו, כי הממשלה נכונה בידם, חזרו לסורם וגלו את כל עמידתם המוסרית הדלה והריקה. בתחילה הכניסו לתוך עניני העזרה העממית את חשבונותיהם המפלגתיים עם הציוניים, ובשם העזרה יצאו בהתנפלויות גסות על הציוניים ועל עבודת העזרה בארץ־ישראל. בועד הממונה על חלוקת העזרה לנגועי המלחמה השתמשו באי־כח הועידה בדעותיהם להכריע את הכף לצדם של המתבוללים. לאחרים מהקיצוניים נעשה כל הענין של עבודת העזרה מדרס לשאיפותיהם להתקרב אל חברי „ועד המחלק המאוחד" העשירים והתקיפים, כדי להתאחד עמהם במלחמתם נגד הגשמתו של רעיון הקונגרס. בימים האחרונים התגלתה הכנופיה, השולטת בעניני הועידה, בכל מערומיה המוסריים: כשהתאספה הועידה בשבוע שעבר לבחור חבר למלאכות, ההולכת לארצית המלחמה, השתמשה החבורה הזאת, המושלת מעצמה, בתכסיסים שאינם נאים ביותר לבחור שליח משלה, בן־אדם רחוק מעניני היהודים והיהדות, מתבולל, המתהלל בכל עת מצוא, כי ענינים יהודיים מיוחדים אינם כלל במציאות אצלו. סופר יהודי מפורסם ועסקן מנוסה, שנמנה לחבר המלאכות מטעם הלאומיים, נוצח בבחירות, מפני שחשוד הוא על הלאומיות בעיני החבורה הנבערה ואין דעתה נוחה מכינו.

המקרים האחרונים פקחו את עיני הקהל לראות את האונאה הצבורית במעשיהם של אלה, המשתמשים בשם „הועידה לעזרה העממית" למטרותיהם המפלגתיות ועניניהם הפעוטים. עזרה עממית אין כאן, אלא אונאה עממית ועלבון עממי. העם אינו רוצה להעשות שותף לתעתועיהם של אלה, הכופרים בקיומו והמתיחסים בשנאה גלויה, שנאת עמי־הארץ, לכל הנובע ממקורו ולכל הקשור בעתידו. ואם הועידה, שתקרא במוצאי־שבת זו, לא תקדם את פני הרעה בעוד מועד, — חרפה תהיה זאת להצבור היהודי באמריקה, אות־קלון לדלותו החברתית, שמפקיר הוא עבודת־עם גדולה וקדושה כזאת ל„מנהיגים" קטנים אלה, הזוכים בהנהגה מן ההפקר.

שְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מַר עֶלְקוּס.

בשמונה עשר לחודש זה יצא מר אברהם עלקוס, הציר האמריקאי החדש בטורקיה, לקונסטאנטינופול למלא מקומו של מר מורגנטהוי. סוד גלוי הוא לרבים, כי מר עלקוס נמנה להיות ציר ארצות־הברית בטורקיה לא בשביל שהוא דיפלומאט גדול, ואף לא בשביל עשרו וגדולתו, אלא בשביל שיהודי הוא — אמנם יהודי פקח. — ויש לנו איפוא הצדקה לראות את תפקידו של הציר החדש בבירת עותו־מאניה לא בתור אמריקאי בלבד, אלא גם בתור יהודי.

השליחות הדיפלומאטית של ארצות־הברית בטורקיה ניתנה כעין מתנה ליהודים. אחרי עבודתם של שטרויס ומורגנטהוי בתור צירים אמריקאים בקונסטאנטינופול ואחרי שנמנה עכשיו מר עלקוס במקומו של מורגנטהוי, נראה הדבר, כאילו מסורה היא זו בידי ממשלת ארצות־הברית לשלוח יהודי בתור אמבאסאדור אמריקאי לטורקיה.

אם מסורה היא זאת — ערכה רב מאד, וכדאית היא שנעמוד על טיבה.

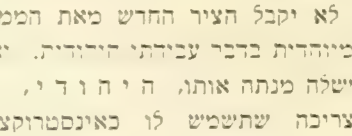
מבחינה פורמאלית הרי מתנה זו, שהממשלה האמרי־קאית מעניקה להיהודים, אינה באה לכתחילה אלא כאות־תודה, שאחת המפלגות המדיניות מראה להבריה היהודים על פעולתם לטובת אותה המפלגה, ובדיעבד — גם הארת־פנים לכל יהודי אמריקה. אוסקאר שטרויס, שהיה אחד הבריחים התיכונים במפלגה הריפובליקאית, ואחר־כך — במפלגה הפרוגרסיבית, נמנה על־ידי רוזוולט וטאפט — על־ידי שני נשיאים ריפובליקאים — להיות ציר אמריקה בקונסטאנטינופול, ואחר־כך נקרא להיות חבר הקאבינט. מר מורגנטהוי, שעזר הרבה לעליתה של המפלגה הדימוק־ראטית, נמנה אף הוא להיות ציר בטורקיה מטעם הנשיא הדימוקראטי. והוא הדין במר עלקוס, שהוא אחד המנהלים של המפלגה הדימוקראטית. ואולם באמת יש לראות גם טעמים פסיכולוגיים ופוליטיים אחרים במעשה זה של הממשלה האמריקאית. טורקיה היא הארץ היחידית, שנכונה לקבל בחצר־מלכותה דיפלומאט יהודי, ולא עוד, אלא שיש רגלים לדבר, כי מכברת היא דיפלומאט יהודי על־פני דיפלומאט נוצרי. דיפלומאט יהודי בקונסטאנטי־נופול עלול לפעמים להצליח יותר מדיפלומאט שאינו יהודי, וכל מדינה, ששולחת ציר יהודי לסטאמבול, עתידה שתבוא על שכרה לא מבחינה מוסרית בלבד, אלא גם מבחינה חמרית־פוליטית. ודבר זה לא נעלם מעיני הממשלה האמריקאית. יודעת היא, כי צירה היהודי יוכל לחדור אל חיי־המזרח ולעמוד על אופים יותר מציר שאינו יהודי, ואגב רואה היא הזדמנות לעצמה להביע את רגשות

בטחונה באזרחיה היהודים על מסירותם הנאמנה לארץ, ולפיכך כשהיא שולחת את צירה היהודי לקונסטאנטינופול, הרי היא מטעימה בזה את יהדותו בכונה מיוחדת.

אבל, לצערנו, אין הצירים היהודים יודעים או אינם רוצים להשתמש בכח זה, שניתן להם, לטובת היהודים והיהדות. אוסקאר שטרויס, למשל, בהיותו ציר אמריקה בטורקיה, לא נתן לבו כלל על ענינים יהודיים, ותחת זאת התענין ביותר ב„שאלת המיסיונרים“ — ענין „קרוב“ ללב איש יהודי לענות בו... מר מורגנטהוי אמנם השתתף כבר בכל לבו בעבודה יהודית ופעל הרבה לטובת אחיו בארצות ממשלת השלטן, וביחוד עזר הרבה בשעת חירום לאחינו בארץ־ישראל, ואולם כל מה שעשה לא עשה מתוך הכרה יהודית־לאומית, אלא כפילאנטרופ ועושה־חסד, ולפיכך היתה עבודתו היהודית רק עבודה לשעה, ככל עבודה של צדקה וחסד.

הציר החדש, מר עלקוס, אף הוא איננו יהודי בעל הכרה יהודית־לאומית ברורה ובעל עיקרים יהודיים, אלא שיחסו אל היהדות נראה רציני יותר וברור יותר מיחסם של חבריו הקודמים לו, ולפיכך יש לנו הצדקה לקוות, כי עבודתו היהודית בטורקיה תהיה סיסטמתית ופוריה יותר מזו של הצירים הקודמים. מר עלקוס אמנם אינו ציוני, אבל גם מתנגד לציוניות איננו. וכנגד זה נותן הוא לבו אל שאלת היהודים במזרח הקרוב והוא נכון לעבוד לטובתם עד היכן שתגיע רשותו לעבוד. אומר הוא גם לתת לב לשאלת אחינו בארץ־ישראל, כגון שאלת האימיגראציה, קנית אדמה וגומר.

הממשלה האמריקאית, בשלחה ציר יהודי לקונסטאנטינופול, ה ט ע י מ ה במעשה זה את יהדותו של צירה, ואין צריך לאמר, שנתנה לו רשות להשאר יהודי גם על כסא־הדיפלומאטים שלו. והעם האמריקאי ודאי שלא יבקר את הציר היהודי ולא יהרהר אחרי מדותיו, אם יתן את לבו גם על שאלות עמו ויבקש דרך לפתרונן במקום שידו מגעת. ובכן, אין מצבו של הציר היהודי קשה כל־כך, כמו שנוטים רבים לחשוב. אמנם, בצאתו עתה בשליחותו, לא יקבל הציר החדש מאת הממשלה אינסטרוקציות מיוחדות בדבר עבודתו היהודית. ואולם עובדה זו, כי הממשלה מנתה אותו, ה י ה ו ד י, להיות צירה בטורקיה, צריכה שתשמש לו כאינסטרוקציה יהודית ברורה, שניתנה לו מאת נשיא ארצות־הברית, ואנו אין לנו אלא לברך אותו, כי יבין את האינסטרוקציה הזאת לכל עמקה וחשיבותה.

חִזָּיוֹן לְמוֹפֵת

מאת

ד"ר שמריה לוין.

עובדה היא, שחיי היהודים בגרמניה היו נהתכים בדורות האחרונים על־פי תכניתה של ההתבוללות הקיצונית. בראש הקהלות הגדולות והחשובות, שיש להן השפעה על מהלך החיים והתפתחותם, עמדו אנשים בעלי שיטה שלילית בכל שאלה, קלה כחמורה, הנוגעת להקיום היהודי הלאומי, והאנשים האלה, פרנסי הדור, לא השגיחו במקובל ולא חסו על המסורה והשתדלו למחוק במזיד כל דבר, שיש לו איזה זכר ללאומיות יהודית. היה להם רצון גמור ומוחלט להסיר מעל דרכם כל קיר מבדיל וכל חיץ בין היהדות ובין הלאום השליט ולהבלע בתוך עתיד מישותף, ובתמימותם האמינו באמונה שלמה באפשרות הגשמתה של השאיפה הזאת. האמינו באמונה שלמה, שאין שום צורך בהתבוללות דו־צדדית, כי די רק בהתקרבות מצד אחד, בוותורים מצד אחד, והלאום השליט, למרות כל התנגדותו לקבל לתוכו אלמנטים זרים, יהיה מוכרח סוף־סוף לענות אמן בעל־כרחו ולתת את הסכמתו אחרי גמר הענין. וכדי לקרב את הקץ, יסדו אגודות להלחם בהזרמים האנטישמיים שבדבר, והעמידו בראש האגודות אנשים מפורסמים מן העולם הזה, בעלי דעות חפשיות, המתיחסים בלא משפטים מוקדמים לכל ה „א מ ו נ ו ת“ השונות, והשבו, כי השפעתם של ה י ח י ד י ם האלה, שאינם יהודים, תהיה דיה להכריע את האנטישמיות ולהעביר אותה מן העולם — ושלום על ישראל.

אבל פה בא מכשול חדש וקם להם, להמנהיגים האלה, לשטן על דרכם. המכשול הזה בא לא מתוך התנגדות פנימית של היהדות הגרמנית בעצמה, אף לא מתוך הכח הדוחה של האומה השלטת. דוקא מן החוץ בא, ובראשית הופיעו לא שמו אליו המנהיגים לב כלל, מפני שלא הכירו את חשיבותו, וסבורים היו, כי יש לפסוח עליו, כשם שמדלגים על כל מעצור קטן־ערך; אבל במשך הזמן נוכחו גם הם לדעת, שלא על־נקלה יעלה בידם לבטל אותו.

מדבר אני בהשפעתם של תלמידי מזרח אירופה, מבקרי האוניברסיטאות בגרמניה, על התפתחותה של היהדות הגרמנית. על החזיון הזה, הראוי, שיקדישו לו פרק מיוחד בתולדות תנועתנו הלאומית החדשה, עוד לא עמדו ועוד לא בארו אותו, ואני רוצה להקדיש לו דברים אחדים.

גם עוד לפני שנות התשעים למאה שעברה היה מספר הגון של תלמידים ממזרח אירופה, ביחוד מנפות רוסיה ופולאניה, מבקר את האוניברסיטאות בגרמניה. אבל להצעירים האלה לא היתה שום שייכות אל חיי היהודים בגרמניה ולא הכניסו לתוכם שום דבר משלהם. הצעירים

האלה, למרות מספרם ההגון, חיו חיי בודדים. לכל אחד מהם היו שאיפותיו הבודדות, שלא יצאו מתחומי שאיפות הפרט. כל אחד מהם היה עסוק בלמודיו ובבקשת מקור לכלכלתו. והצעירים הבודדים האלה לא התחברו לשם איזו עבודה לאומית. ברובם היו מבני העניים, שהרגישו את הצמאון למדע בשנות בגרותם ושאי־אפשר היה להם לקבל תעודת־בגרות בארצם ולהכנס שם לבית־מדרש עליון, אף־על־פי שלא היו עוד חומרות, סייגים והגבלות בנוגע להצעירים היהודים. והאוניברסיטאות בגרמניה היו אז פתוחות לכל מי שרוצה להכנס, אם אף יליד חוץ־לארץ הוא, ואיש לא שאל אותו, אם מוכשר הוא על־פי ידיעותיו לשמוע את לקחו בבית־מדרש עליון. מפני זה התיחסו אליהם התלמידים היהודים ילידי הארץ בשויון־נפש גמור והביטו עליהם מגבוה, ובסתר לבבם התביישו מפני דאיהרים הבלתי־קרואים, הבאים ומזכירים להם דברים שנשכחו — את היהדות המזרחית. היו אָמנם צעירים ממזרח אירופה גם מסוג אחר — אלה שבכרו אוניברסיטה מחוץ למדינתם על בתי־המדרש בארצם מפני נימוקים פוליטיים, אבל הצעירים היהודים האלה היו רק יהודים על־פי שמם, ושום קשר לא היה בינם ובין עמם. אדרבה, הם כסו על מקורם היהודי בכל מיני תחבולות שבעולם והשתדלו להמנות בין הרוסים והפולאנים ה„ט ה ו ר י ם". התנכרו ולא רצו שיכירום. כמובן, לא היה מקום בשביל איזה יחס משותף והשפעה הדדית בין הצעירים מסוג זה ובין התלמידים היהודים הגרמנים.

התמונה הזאת מתחילה להשתנות בשנות התשעים. לרגל הגזירות האחרונות ברוסיה נשארו חמישים אחוזים מהצעירים היהודים, שגמרו בית־ספר תיכוני ותעודת־בגרות בידם, מבלי אפשרות להמשיך את השתלמותם במדעים בארצם. שערי בתי־הספר העליונים ננעלו לפניהם, ולא היתה להם דרך אחרת, כי־אם לנער את אבק ארצם מכפות רגליהם וללכת לנוד ולנוע למרחקים; והאוניברסיטאות שבחוץ־לארץ ההלו בבת־אחת להמלא תלמידים „רוסים" ו„פולאנים", שבאמת לא היו לא רוסים ולא פולאנים, כי־אם צעירים יהודים, עשוקי זכיות בארץ מולדתם.

ובין הצעירים החדשים האלה נמצאו כבר יחידים, אם גם לא במספר עצום, בני תרבות לאומית ובני השקפה לאומית מסוימת. צעירים, שכבר נמנו בתור חברים בהאגודות הלאומיות בארצם ושהיה להם כבר איזה נסיון במלחמתם את ההתבוללות. מספר היחידים האלה הלך הלוך ורב מזמן לזמן ומשנה לשנה, עד כי נבראו התנאים בשביל יסוד אגודות לאומיות במרכזי אירופה המערבית. (יוצאת מן הכלל היא אגודת „קדימה" הווינאית, שאָמנם גם היא נוסדה על־ידי צעירים מן המזרח בהשפעתו של פרץ סמולנסקין, אלא שקדמה בזמן לאגודות אלו.)

בראשית צמיחת האגודות האלה על יסוד הבסיס הלאומי היתה השפעתן אך מוגבלת, מפני שהצעירים הלאומיים, בהיותם רחוקים מהתרבות הגרמנית הכללית ומחיי היהדות הגרמנית, לא הרהיבו עוז בנפשם להבקיע אל היהדות הגרמנית ולשנות את פניה. הם האמינו, כמו שכולנו חשבנו לפני עשרות בשנים, כי להיהדות המערבית אין עוד שום תקנה, כי זו לא תשתתף עוד לעולם בתנועה לאומית, — ולכן היתה מלחמתם מכוונת רק כלפי המתבוללים מבפנים, כלומר: כלפי חבריהם יוצאי רוסיה ופולאניה.

ההסתדרות הציונית לא נבראה עדיין בזמן ההוא, ול„חובבי ציון" הצעירים לא היתה תכנית של עבודה ממשית, ותהי התקופה ההיא תקופה של וכוחים, של מלחמת־דברים בלבד, ובכל זאת היתה מיאת ענין ורבת תוצאות. כמדומני, שדוקא בזמן ההוא הונח היסוד של ההסתדרות הציונית העתידה. כמעט כל אלה, העומדים כעת בראש התנועה הלאומית שלנו עברו דרך האגודות האלה, השתתפו בשכלולן וקבלו השפעה דרך צנורותיהן. הדור הצעיר היהודי נחלק אז לשני מחנות, ועל כל צעיר וצעיר חדש התנפלו ממש משני הצדדים. זה מושך לכאן וזה מושך לכאן, ובלבד שלא תשאר נפש יהודית תלויה ועומדת על פרשת דרכים. וזהו העיקר.

אבל לאט־לאט יצאה המלחמה מתהומיה הצרים ועברה את גבול המזרח. לאט־לאט התקרבו הצעירים הלאומיים, ילידי מזרח־אירופה, אל חיי היהדות הגרמנית ורכשו להם נפשות מקרבה, ביחוד מקרב צעיריה, עד כי אחרי עבור שנים אחדות לקיומה של האגודה הלאומית המזרחית נוסדה כבר בבירת גרמניה אגודה יהודית־גרמנית לאומית.

וזו היתה ההתחלה.

וכעבור עשרים שנה אָנו רואים כבר בגרמניה את חלקו הגדול של הדור היהודי הצעיר עומד לימין התנועה הלאומית, משתתף בה, ולפעמים גם נוטל בה חלק בראש.

הנה כי כן קם מכשול חדש וחזק, שאי־אפשר עוד להסירו ולבטלו, למנהיגיה של היהדות הגרמנית. וכעת יש להם כבר מלחמה פנימית, מלחמת החדש את הישן מ ש ל ה ם.

והחזיון הזה, שנגעתי בו אך בקצה העט, צריך לשמש דוגמה גם בארץ הזאת לכל אלה, המתפארים לבטל את תנועת התחיה, בהתנפלם על ה ז ר י ם, הבאים ומכניסים חומר מפוצץ, לפי השקפתם הם, לתוך חייהם השקטים והשלוים. יהכו־נא מעט ויוכחו לדעת, כי דוקא הדור הצעיר מ ש ל ה ם, שהורתו ולידתו „בקדושה", יתקומם נגדם ונגד שיטתם בכל חום הנוער שלו.

צְלָלִים.

מאת
אפרים א. ליסיצקי

בַּלַּיְלָה הַתְּשִׁיעִי, כִּי יָלִיט
אֹר כָּהֶל הֶהָרִים הַגְּבוֹהִים,
וּלְשַׁחַר לִטְרֹף בִּכְפָרִים
כִּי יֵצְאוּ כִּיבָבָה הַצְּבוֹעִים, —

מִתְּכִין מְחִלּוֹת וְנִקְרוֹת
יָגִיחוּ אָז צְלָלִים אֲפוּרִים,
מַעְפִּילִים עֲלוֹת עַל הֶהָרִים,
עֲרוּכִים בְּמַעַרְכוֹת־טוּרִים.

מַבְרִיקִים שִׁרְיוֹנִים, קוֹבָעִים,
מְצַחְצְחִים כִּידוֹנִים, חֲרָבוֹת,
וּלְאַפְסֵי מֶרְחַקִּים מִתְגַּלְגְּלִים
קוֹל־שׁוֹפָר וַעֲנוֹת תְּרוּעַת־קְרָבוֹת:

„מִקְּבָרִים נוֹשָׁנִים עָלִינוּ
וַנָּרֶק אֶת חֶרֶב הַגְּאוּלָּה,
הִיהָדָה בַּחֲרוֹן לְפוֹתֵינוּ
יִבְכּוּ נַפְשׁוֹתֵינוּ רְעוּלָה.

„עַד יַךְ יַם־הַקֶּדֶם אֶת גַּלָּיו
אֶל סַלְעֵי הַחוֹף הַמּוּצָקִים,
יְסוֹפֵף הַיְשִׁימוֹן תַּעֲנֹג
בְּעֵינֵי־חוֹל פְּנֵי־הַשְּׁחָקִים —

„וּבְרוּם־גַּאֲוָתוֹ הַחֶרְמוֹן
יְבַתֵּק אֶת לֵב הָעֲנָנִים —
גַּם שֶׁבַע לוֹ נָפֹל—אָז נָקוּם!
נִבְקִיעַ מִקְּבָרִים נוֹשָׁנִים…

„נָגִיחַ מִמְּחִלּוֹת וְנִקְרוֹת,
נְאִפְדֵי נְקָמוֹת יְקַנְאוֹת,
יַסְעֲרַת־הַקְּרָב כִּי סְחָפַתְנוּ —
הִתְיַצֵּב נֶגְדֵּנוּ מִי יָעֹז!

„וְאִם לָסוּף בַּקְּרָב לָנוּ מְנָה
אֵל זוֹעֵם—אֶת עַמּוֹ כִּי עָזַב—
נִשְׁבַּעְנוּ: הַצּוּרִים הַלָּלוּ,
הַלְּבָנוֹן הַלָּז וַאֲרָזָיו —

„מִנַּאֲקוֹת חַלְלֵי אוֹיֵב
יִמּוֹטוּ וְיִגַּר יְסוֹדָם!
וְתִכֹּלֶת אֲפִיקֵי הַיַּרְדֵּן
מִדָּמָם תֵּהָפֵךְ לְאוֹדֶם!····———"

חֲרֵדִים וּתְמֵהִים מִתְבּוֹנְנִים
הֲרָרִים וְצוּרִים נִזְעָמִים;
מִסְתַּתֵּר הַסַּהַר בְּאֹפֶק,
בֵּין שׁוּלֵי עֲנָנִים מַאְדִּימִים.

עִם שַׁחַר—וְחָרְדוּ הַצְּלָלִים
אֶל סִתְרֵי־מַחֲבוֹאָם וְנָפוֹצוּ,
וּכְטִפּוֹת שֶׁל דְּמָעוֹת מִתְנוֹצְצִים
רְסִיסִים שֶׁל טַל עַל נַעֲצוּצִים…

חַיֵּי אָדָם

מאת
שלום-עליכם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

יח.

פִּינִלִי בֶּן־שִׁימְלִי נוֹסֵעַ לְאוֹדֶיסָה.

עיר וורונקה מרכז הבריאה ובית משפחת בני־זאב היכל מרכים. „שימלי־פריץ" יהודי, המדבר עם אחיו היהודים בלשון יונית ונוהג בביתו מנהג פריצים. — עוקר דירתו לאודיסה ומספר את כבודו של אפרתי. — בנו פינלי בקי בהויות העולם. — מעשה בקיטנית אחת. — סעודת־הפרידה. — מרכז־הבריאה מדלדל והנו סר מעליו.

בימים ההם, ימי הילדות הרחוקים, נראה לו לגבור הרשימות האלה, כאשר כן יראה בודאי לכל ילד מילדי היהודים, כי עירתו הקטנה מרכז הבריאה היא, בה טבור הארץ, והיהודים היושבים בעירה כולם בחירי־עליון הם, בני עם־סגולה, שרק לכבודם ולהנאתם ברא הקדוש־ברוך־הוא את עולמו; וממילא מובן, כי בראש בחירי־עליון אלו, במקום המכובד ביותר, עומדים בני־משפחתו, משפחת בני־זאב, וגבוה מעל גבוה, שמנה וסלתה של כל המשפחה, הראש והראשון שבה, הוא אביו, נחום בן־זאב, היושב ראשונה בבית־הכנסת, אל כותל־המזרח, ליד רב העיר, במקום הסמוך לארון־הקודש, וכל היהודים מקדמים את פניו בברכת יום־טוב, וכל בעלי־הבתים החשובים מתכנסים אל ביתו במוצאי־שבתות לסעודת מלוי־מלכה, אוכלים ושותים, מזמרים ושמחים כל הלילה עד אור הבוקר. ברור היה לו, כי אין משפחה נאה כמשפחתו. אין בית עשיר כביתו. אין אדם גדול כאביו. אין אשה צדקנית כאמו־זקנתו מינדי. אין יהודי חסיד כדודו פיני. אין איש שמח ועליז כדודו ניסל. ומדי ראותו את אביו בשבתות וימים טובים בכל גובה־קומתו, כולו הדור בלבושו, לבוש־המשי, ובאבנטו, האבנט הרחב, ובמגבעתו, המגבעת הנאפוליונית אשר לראשו, או את אמו הקטנה והחרוצה, את חיה־אסתר אשת נחום בן־זאב, כשהיא פורשת את ידיה הענוגות והלבנות למעלה בערב שבת בין השמשות ומברכת על הנרות במנורות־הכסף הגדולות והנכבדות, או את אמו־זקנתו מינדי הגבוהה והרזה, הלבושה נקיים, כשהיא מגישה טענותיה לפני רבונו של עולם בלשון מדברת גדולות, או את דודו ניסל התקיף, כשהוא מדבר צחות בלשון המדינה, כיוני מלידה ומבטן, — היה לבו מתמלא רגשות גאון ואושר עד אין קץ, והיה נותן שבח והודיה להקדוש־ברוך־הוא על החסד הגדול, שעשה עמו, כי הבדילהו לטובה מכל חבריו הנערים וזכהו להיות אחד מבני המשפחה המצוינת הזאת, אשר כמעוז ומבצר היתה לו, כמצודה נשגבה, כהיכל־מלכים כמעט.

ופתאום עברה הרוח, וזעו עמודי המבצר, התמוטט היכל־המלכים ונטה לנפול, וכל החן והקסם, השפוכים על העירה הקטנה, סרו מעליה בבת־אחת ונרדפו כעשן תחת השמים. הגבור הצעיר שמע ונוכח, כי עיר קטנה זו, שבה הוא יושב, אינה חמדת הערים ולא בה טבור הארץ; כי עולמו של הקדוש־ברוך־הוא גדול ורחב מאד, ויש בו כמה וכמה ערים גדולות וטובות מוורונקה, ויש בו כמה וכמה יהודים עשירים ונכבדים מאביו ומבני משפחתו. ואת כל זאת שמע מפי עד נאמן ביותר — מפי חברו החדש פינלי בן־שימלי, שבו הכתוב מדבר בפרק הזה.

מלבד בני משפחת בני־זאב, שנמנו על העשירים, ישב בוורונקה הקטנה עוד בעל־בית חשוב אחד, אף הוא עשיר, יהודי בעל־כרס, מוצק ומאושש, נחמד ונעים לבריות, בעל סבר פנים יפות ובעל פה מישונה, שהיה נראה מעוקם קצת. שם האיש הזה היה שימלי, ואנשי העיר קראו לו „שימלי־פריץ" — על־שם ידו הרחבה, שבה היה נוהג את ביתו, כאחד הפריצים העשירים. את כל כספו היה מוציא לצרכי חייו, וכשלא היה לו כסף, הלך ולוה מאחרים ולקח בהקפה וחי והתענג על רוב טוב, הוא ובני־ביתו.

בעיר היה מוחזק אפיקורס, לפי שהיה כופר ברבני החסידים, מלעיג על דברי צדיקים ומופתיהם, מזלזל בכמה מנהגי ישראל ואומר עליהם, שאינם אלא מנהגי חסידים שוטים. וכנגד זה היתה ידו פתוחה תמיד לעני וביתו פתוח לרוחה, והיה עושה סעודות בימות החול, מלבב לביבות וקורא לכל אנשי העירה, לקטן וגדול, לאכול אתו ולשמוח.

מכל בני משפחת בני־זאב אהב את הדוד ניסל והיה דומה לו בכמה בחינות: כמוהו לבש, אף הוא קפוטה סדוקה, כמוהו קצר בפאות וכמוהו דבר תמיד בלשון יונית, ואפילו אל אחיו היהודים. על כל המעלות המשובחות, שמנו אנשי העירה בשימלי־פריץ, יש להוסיף גם את זו, שהיה מפליא לכתוב בכתב יפה ומסולסל מאין כמוהו! יש אומרים: אטר היה — כלומר, שהיה כותב בידו השמאלית, ובידוע, שכל האטרים כתב־ידם יפה ביותר. בביתו היה תמיד כאורח והיה בא רק לימות החגים. וכיון שעבר החג, מיד היה עוזב את העירה הקטנה ונוסע לאחד המקומות הרחוקים ואינו חוזר משם אלא לחג שלאחריו, מביא ומעניק לבני־ביתו מתנות הרבה כל־כך, עד כי הפליא את כל בני העיר והיה לשיחה בפיהם ימים רבים!

פעם אחת — בתקופת חג הפסח היה מעשה — שב שימלי־פריץ ממסעיו והוציא קול בעיר, כי עוקר הוא דירתו מכאן לאחת הערים הרחוקות. לאן? למרחקים! לקצוי תבל! לאודיסה בכבודה ובעצמה! כל־כך למה? טעמו ונימוקו עמו: „רק בהמה, הוא אומר, תחמור רבצה בבצה המסואבה הזאת, בעיר הנרחת — רק בהמה, ולא אדם! אילו, הוא אומר, בעיר אודיסה הייתם — וידעתם, לכל הפחות, כי לזאת יקרא עיר! כי־אז, הוא אומר, ראיתם, לכל הפחות, תבל ומלואה, ובני־אדם ראיתם, ובתי־חומה, ובתי־מרזח! ואוצרות חטים, הוא אומר, ראיתם שם, לכל הפחות, ובית־מכהרו של אפרתי ועבקיו הרבים והעצומים ומעמד

משרתיו ! והזהב הרב, הוא אומר, המתגולל שם מדי יום ביומו, אילו עלה בחלקכם, לכל הפחות, לשליש ולרביע — ימצא לכם !"...

ממילא מובן, שאנשי העירה שמעו את דברי שימלי בפיות פעורים ולא חדלו מהתפלא על עשרו של אפרתי ועל בית־מסחרו ועל עסקיו הרבים והעצומים ועל מעמד משרתיו ועל הזהב הרב, המתגולל שם מדי יום ביומו. אלא שכל זה עשו בפני שימלי, ואילו שלא בפניו עמדו כולם וצחקו על חלומותיו ועל דבריו ועשוהו ללעג ולקלס, אותו ואת אפרתי ואת בית־מסחרו גם יחד ! ויותר מכולם התקלס בו שמואל־אליהו, הוא שמואל־אליהו הרב והשוחט החדש, שזה מקרוב בא אלינו, אברך צעיר ופקח, לץ ועז־פנים במאד מאד. הוא היה אומר : „ירוק תירקו בפניו של שימלי זה ! כל דבריו, מתחילתם ועד סופם, אינם אלא בדותה ! ראשית, אינו נוסע כלל לשום מקום; ושנית, לא לאודיסה נוסע הוא, אלא למקום הקרוב יותר — לרזישציב ; ושלישית, עוקר הוא דירתו מכאן לא מפני יהודי העירה, שבהמה הם לו, אלא מפני הפריצים, שחב להם את ראשו, ואפילו שערותיו אינן שלו — פושט הוא את הרגל !"...

אולם אם כה ואם כה, אם לאודיסה ואם לרזישציב, אם מפני אנשי העירה, שבהמה הם לו, ואם מפני הפריצים, שחב להם את ראשו ופשט את הרגל, — ושימלי־פריץ לא התמהמה הרבה. תיכף לאחר הפסח עמד ומכר את הפרות ואת העגלים בלא מחיר, חלק את כלי־ביתו בחצי־חנם, הלביש את כל בניו מלבושים חדשים מכף רגלם ועד קדקדם — את הנערות שמלות לבנות, ואת הנערים מעילים קצרים, תפורים בידי ישראל החייט, — הכל כמנהג אודי־סה ; ולהרבות השאון בעיר, שיהיו הכל מדברים בו ובנסיעתו, פקד שימלי על הני אשתו, כי תעשה סעודה גדולה ותלבב לביבות לכל אנשי העירה, אשר קרא אל ביתו ליום הפרידה.

דבר המובן מאליו, שאנשי העירה לא סרבו גם בפעם הזאת ובאו כולם אל סעודת־הלביבות, וראשון לבאים היה דוקא שמואל־אליהו הרב והשוחט החדש, שצחק על בעל־הבית שלא בפניו וספר בגנותו לעיני כל הקהל, וכאן, בפניו, התהפך כולו, כשכש לו בזנבו והחניף לו כל־כך, עד כי נקעה מעליו נפש כל רואיו !

ביחד עם הגדולים באו אל הסעודה, אשר עשה שימלי־פריץ, גם הקטנים. ואולם הקטנים מחלו על כבודם — לשבת אל השלחן בנימוס ובדרך־ארץ, כמנהג הגדולים, ובחרו לעמוד בחוץ, ליד העגלות וכילותיהן, לראות את מעשה טעינת הכלים והבישתם לדרך. שם מצא שלום בן־נחום בן־זאב גם את הצעיר בבני שימלי, את פינלי חברו, נער בעל פנים זועפים ודואגים עם עינים עגולות וגדולות, ופרש אתו לאחת הפנות ועמד לספר עמו על מאורעות היום.

בימים ההם, ופינלי בן שימלי היה הטוב שבחברי גבור הרשימות האלה, האהוב לו ביותר. ואהוב אהב אותו על חכמתו ובינתו היתירה ועל ידיעותיו המופלגות בהויות־העולם. לפי שפינלי זה, מלבד ששמע כמה וכמה דברים מפליאים על הערים הגדולות וחיי יושביהן מפי אביו שימלי, אף הוא עצמו כבר זכה ונתגלגל פעם אחת לעיר גדולה, לפריאסלאוו הסמוכה, וראה שם בעיניו נפלאות רבות. ולמה זכה פינלי כל־כך ונתגלגל לעיר גדולה? משום מעשה שהיה, מעשה בקיטנית אחת, שראוי הוא להכתב בספר.

ומעשה שהיה כך היה.

פינלי זה נער בעל־מחשבות היה, הדורש תמיד במופלא ממנו, מעמיק לכל דבר, בודק בו ומפשפש וחוקר עד תכליתו. למשל, ראה פינלי שעון וקרינולינה, מיד שאל : מרוע השעון ה ו ל ך והקרינולינה ע ו מ ד ת ? ולא נתקררה דעתו עד שגזר את הקרינולינה של אמו במספרים ואת שעונו של אביו הפריד לחלקיו ולגלגליו — וקבל את ענשו כפלים גם מידי אביו וגם מידי אמו. ואולם פינלי קבל יסורים באהבה ומוסר לא לקח.

פעם אחת בערב שבת היו בוררים קיטניות בביתם. נתן פינלי את דעתו על הקיטניות, שעגולות הן. נטל אחת בידו ועיין בה ותמה עליה תמיה גדולה : קיטנית זו מפני־מה עגולה היא ולא מרובעת ? וכך היה עומד ותוהה עליה, עד שנגמר בלבו לעשות בה מעשה. עמד והכנים את הקיטנית לתוך אזנו האחת, לנסותה ולראות, אם תצא מאליה מתוך האוזן השניה.

לכאורה, הרי כונתו היתה לטובה: מתאוה היה לראות קיטנית עגולה זו, כשהיא נכנסת לאוזן אחת ויוצאת מן האוזן שכנגדה. אבל כונתו הטובה אלהים חשבה לרעה. אותה קיטנית, כיון שנכנסה לתוך אזנו, שוב לא רצתה לצאת כלל, לא מכאן ולא מכאן ! בא פינלי לבית־רבו. עמדו כל הנערים לפשפש באזנו ולהוציא מתוכה את הקיטנית, זה מחטט באצבעו הקטנה וזה בשוט של מטאטא — ולא עלתה בידם. חזר פינלי אל ביתו לסעודת־הצהרים. ראתה אמו, שהתינוק מושך ידו מן הסעודה. אמרה לו : פינלי, למה לא תאכל ולמה נפלו פניך ? ולא הניחה לו עד שהודה לפניה על מעשהו. שמעה אמו את דבר הקיטנית — ונתחלחלה. מה עשתה ? עמדה תחילה וחלקה לו סטירות יפות ונאמנות, למען ידע נער כמותו ויחכם באחריתו, ולא ישעה עוד בקיטניות ! ותיכף לזה תפסה לו בידו והוליכה אותו והביאתו עד ספסל רבו, שיוסיף לו אף הוא מלקות על מלקותיה. ורק אחר־כך השכיבוהו על המטה, והרב עם הרבנית וכל השכנים והשכנות עמדו עליו ליצוק מים לתוך אזנו האחת ולחטט בשפודי־ברזל בתוך השניה. „הגידה, פינלי, לכל הפחות, לאיזו אוזן תקעת את הקיטנית ?" — ואולם פינלי מחריש ואינו מגיד כלום. נראה, כי מגודל הבהלה שכח פינלי עצמו, לאיזו משתי אזניו הכנים את הקיטנית ומאיזו משתיהן צריכה היתה לצאת. אמנם, השכל הישר מחייב, כי הקיטנית ודאי נכנסה לתוך האוזן הימנית. זו מנין לנו ? „משום שטבע האדם בכך : עשוי אדם למשמש תמיד בידו הימנית". כך הורה רבו. עמדה אשתו הרבנית ובטלה את הנחתו : „מה יתן לי השכל הישר ומה יוסיף לי טבע האדם — והשפוד שבידי על־כרחו ממשמש את הקיטנית בתוך אזנו השמאלית של התינוק !" „אם כן, — אומר לה הרב — הגידי־נא לי, אם לא תרעי לך, החכמה בנשים, איזו הדרך באה קיטנית זו

לתוך האוזן השמאלית?" ענתה הרבנית ואמרה: „דבר זה לא אותי תשאל, אלא אותה". „את מי?" „את הקיטנית".

וסוף מעשה היה, כי נטלו את פינלי זה והוליכוהו בראש נפיה אל הרופא אשר בעיר פריאסלאוו הגדולה, ושם — כך מספר פינלי עצמו — הביאו צבת ופרקו את אזנו חוליות־חוליות והוציאו מתוכה את הקיטנית, ולא קיטנית סתם, אלא קיטנית הראויה להתכבד, גדולה וירוקה, כולה כפורחת, עם שרשים ופטורי־ציצים. כל העירה היתה אז כמרקחה. הכל דברו בקיטנית. בריל חתנה הצעיר של רחל האלמנה, אברך בעל חוטם עקום, הלובש כל ימיו גלימה ירוקה עם פיפין של צמר, עמד ברחובה של עיר והוכיח לכל הקהל, כי אלמלא הקדימו להוציא את הקיטנית מתוך אזנו של הנער בעוד מועד, ודאי שזו היתה הולכת וגדלה יום מיום ליום, הולכת ומשגשגת ושולחת שרשים, עד שהיתה מצמיחה מתוכה כמה וכמה קיטניות — כדי נטיעה שלמה! שמע ניסל בן־זאב את הדברים האלה ולא יכול עוד להתאפק. (הדור ניסל היה שונא את השוטים, ואגב טינה היתה בלבו על חתנה של רחל האלמנה, שהסיג את גבולו והעמיד בית־מרזח כנגד בית־מרזחו.) אמר לו:

— הגידה לי, בריל שאהבה נפשי, והבינני את החידה הסתומה הזאת: היכן פשפשה חותנתך, רחל האלמנה, ומצאה לבתה דבר שבצנעה כמותך?...

הגברים והנערים, שהיו באותו מעמד, נתנו את קולם בצחוק גדול, והנשים מהרו לברוח ולהמלט על נפשן.

נסיעתו זו אל העיר הגדולה הספיקה לו לפינלי בן־שימלי כמה וכמה ספורים נפלאים, שהיה יושב ומספר לאחר המעשה במסיבת הקטנים, ומתוך כך נתחבב על חבריו ונתעלה בעיניהם למעלה־למעלה. ויותר מכולם אהב מחבר הרשימות האלה לשמוע את ספוריו של פינלי וכבר אותו בלבו מאד. וכי קל בעיניכם נער כמותו, שהיה בעצמו בעיר הגדולה וראה בעיניו בתי־חומה גבוהים ועצומים, התומכים שמים בגגותיהם! ולא זו בלבד, אלא שראה שם גם בתי־מסגד נפלאים, שכפותיהם מצופות זהב טהור, וגם כמרים עם צלמי־זהב ראה, ואבטיחים ורלעים הרבה לאין מספר, ותלי־תלים של תפוחים ואנסים, המתגלגלים על הקרקע ואין מאסף אותם. ואנשי־צבא עוברים בסך, ועוד כמה גדולות ונפלאות! ומן היום ההוא והלאה דבק בפינלי זה ובחר בו מכל הנערים, ואהבתם של שני אלה גדלה כל־כך, עד כי היו לנפש אחת, ויד האחד לא זזה מתוך ידו של השני. ולפיכך קשה היתה פרידתו של פינלי על שלום בן־נחום בן־זאב שבעתים. ויותר שקנא בפינלי, שנוסע הוא למרחקים, לאודיסה הגדולה והנפלאה, והוא, שלום, נשאר כאן, בעירה הקטנה והשוממה, התעצב אל לבו על חברו, כי הולך הוא ממנו ולא ישוב, ומי יודע אם יראנו עוד?...

כשבא שלום בפעם האחרונה להפרד מעל חברו זה, מצאהו עומד בחצר בית־אביו במעילו הקצר, משגיח על העגלות, הטעונות כלים ומטלטלין, וידיו נתונות לו בכיסי מכנסיו, כזקן ורגיל. וכאן עמדו שני החברים, האחד לבוש בגדי יום־טוב, שמח וטוב־לב, והשני לבוש בגדי חול, עצב ומר־נפש, ופתחו בשיחה. פינלי התחיל לזלזל בכבוד העיר וורונקה ולהלעיב באנשיה. — „מה וורונקה ומה ערכה? כאין וכאפס היא! פנה נדחת, מדבר־שממה, כפר קטן, גרועה מכפר! ואנשיה? כלום גם אלה קרואים אדם? כמותם כאין! קבצנים עלובים, עניים ואביונים! עשיר אחד מעשירי אודיסה, כמו אפרתי, למשל, שקול כנגד כל יהודי וורונקה עם כל עשיריה גם יחד!"...

אחר־כך עמד פינלי להתפאר לפני חברו העלוב ולהתהלך בגדולות ובנפלאות: ראשית, הרי הוא כבר כבן־כרך ממש, כולו לבוש קצרים, כאודיסאי מלידה ומבטן; ושנית, כלום קלה בעיניך נסיעה זו בכילה עם קשקוש פעמונים ושעטת פרסות סוסים, אשר תחרד הארץ תחת רגליהם! ועל כולם — מה תגדל השמחה ומה תרבה התכונה, כשיכנסו אחר־כך לכרך אודיסה! כל גדולי העיר ונכבדיה יצאו לקראתם בהמון לקבל את פניהם בכבוד גדול, באוזים צלויים וביין־דובדבנים עז ומתוק, ואף אפרתי יהיה בין הבאים...

— מי הוא זה ואיזה הוא אפרתי? — שואלו שלום חברו.

— אינך יודע, מי הוא אפרתי? — משיב לו פינלי כזקן ורגיל. — אפרתי הלא קרובנו הוא, שאר־בשרנו, ממשפחת אמי. גביר הוא, אדיר הוא, בעל מיליונים רבים! הלא אמרתי לך כבר, כי הכסף, המונח אצל אפרתי בכיס אחד, שקול כנגד כספם וזהבם של כל יהודי העיר הזאת ועשיריה! רצונך לדעת עד היכן מגיע עשרו של אפרתי — הבט אל מרכבתו. להודיעך, כי מרכבתו רתומה לששה סוסים ורץ עובר לפניו. ולבוש אפרתי מכף רגלו ועד קדקדו בגדי משי ואטלס, ושתי אדרות־חורף לו: האחת מעורות דובים והשניה מעורות שועלים. ומאכלו בימות החול רק חלת־סולת מכורכמת ורק אוזים צלויים, ומשתהו בכל יום יין־דובדבנים מתוק והריף...

— ומה תעשו אתם שם? — שואל שלום את חברו בקנאה רבה ובולע את רוקו לשמע האוזים הצלויים ויין־הדובדבנים המתוק והחריף.

— מה נעשה אנחנו שם? יפה שאלת! — משיב לו פינלי בעוז ובבטחה, כאדם היודע את אשר לפניו. — וכי מה עושים כל היהודים באודיסה? ומה עושה אפרתי? מה אפרתי מחזיק שם אוצרות חטים, אף אבי יחזיק אוצרות חטים. מה אפרתי יש לו שם בית־מסחר ועסקים ומשרתים, אף אבי יהיה לו בית־מסחר ועסקים ומשרתים. וכסף — כסף הלא מתגולל שם בראש כל חוצות. כל הרוצה להרויח, בא ומרויח. וכי קלה אודיסה בעיניך?...

ופינלי עמד לספר להברו את כל גדלו ועשרו של אפרתי ואת כל יפיה וכבודה של אודיסה, שגדולה היא מכל הערים הגדולות והמפורסמות. עיר וורונקה זו הקטנה משולה נגדה כגרגיר־חול נגד ההר, כטפה נגד הים, כזבוב בפני אדם!

הדברים האלה נאמרו בפשטות רבה ובבטחה גדולה כל־כך, עד כי אפשר היה להאמין, כי פינלי עצמו היה שם ובעיניו ראה את כל זאת. חברו עמד ממולו, הקשיב בפה פעור, שתה בצמא את דבריו וקנא בו קנאה גדולה. ורק דבר אחד היה תמוה קצת בעיניו, ולא נחה דעתו, עד ששאל את פתרונו מאת פינלי: מאחר שאודיסה עיר

חמודות היא ואפרתי בעל־המיליונים קרובם הוא, — מדוע איפוא החרישו עד כה? מדוע לא נסעו לשם זה כבר?... על שאלה זו השיב פינלי מיד, מבלי חשוב מחשבות רבות:

— שוטה שבעולם! שאמרתי לך קרוב — סבור אתה, כי קרוב ממש הוא לנו? דוד, או שאר־בשר, או מחותן? לא היו דברים מעולם! לא קרוב ולא גואל הוא לנו, ואפילו שני בשלישי איננו. אלא מה? שניהם, כלומר אפרתי ואבי, בני עיר אחת הם, בני עיר מיזיריצקה. אם אבי בת עיר מיזיריצקה היא, ואבי אפרתי, כפי שאומרים, אף הוא היה יליד עיר מיזיריצקה...

אמנם תשובתו של פינלי לא היתה תשובה מספיקה על שאלת חברו, ואף־על־פי־כן דיה היתה, שתתקבל על הלב. וכך עמדו שני החברים וספרו כל אותה השעה בנפלאות העיר אודיסה ובמוצאו של אפרתי מעיר מיזיריצקה, עד כי לא השגיחו ולא ראו, כי כבר עבר הבוקר וכבר תמה סעודת־הלביבות, והקרואים התחילו יוצאים מן הבית זוגות זוגות, כולם פניהם אדומים קצת ומזיעים ועיניהם שוחקות. והנה כבר הגיעה שעת הפרידה, והכל נדחקו אל העגלות הטעונות, עומדים ומברכים את הנוסעים ברכות מאליפות, מחבקים ומנשקים להם כאוהבים נאמנים. וביותר הרבה לנשק שמואל־אליהו החזן והשוחט, שכל אותה השעה היתה שפתו העליונה משתיבבת באופן משונה, כמבקשת לצחוק. הלה לא חדל מלברך את הנוסעים ומלנענע את ידו של שימלי, ובקש אותו כמה פעמים, כי יעשה עמדו חסד ואמת ויפרוש בגינו בשלום אודיסה כולה, ובשלום מצבת ה„דיוק", העומדת שם בראש הומיות, וגם בשלום אפרתי — למען השם אל־נא ישכח לפרוש בשלומו של אפרתי בידידות רבה!...

— היו שלום, ממזרים! — פנה שימלי מתוך הכילה וקרא אל כל הקהל יונית בסבר פנים יפות. — היו שלום! אל תזכירו את שמי לרעה! ויהי רצון, שתזכו כולכם להחלץ אחד אחד מתוך הבצה המסואבת הזאת! סע ולך!

— סע ולך! — קרא אחריו גם פינלי, בעמדו אף הוא בתוך הכילה וידיו נתונות בכיסי מכנסיו. עומד ומביט על שלום חברו כגבור מנצח. עוד רגע — והעגלות נרתעו ממקומן.

וכשנעלמו העגלות מן העין והשאירו אחריהן באויר ענני־אבק מתאבכים, עמד שמואל־אליהו השוחט, הניח ידיו על כרסו ונתן את קולו בצחוק רם כל־כך, עד כי התנודד כולו וכרע לארץ.

ברגע ההוא תעב גבור הרשימות האלה בלבו את שמואל־אליהו זה ושנא אותו תכלית שנאה על צחוקו ועל נפתוליו. הוא עצמו—לבו לא הלך אז אחרי צחוק. אדרבה, בקש שלום לבכות. צר היה לו על חברו, שהלך ממנו לבלי שוב עוד, וגדולה היתה קנאתו בו, שנוסע הוא לאודיסה, לעיר זו הגדולה והיפה כל־כך! ואולם ביותר עגמה נפשו על עירו הקטנה, וורונקה עיר־שעשועיו, שסר פתאום חנה מעליה, פנה זיוה, פנה הדרה לעולמים. אכן בצה מסואבת היא זאת, והוא לא ידע! לבו בכה בחשאי, והוא פונה ללכת לבית־רבו אבל ומר־נפש.

אֻמָּה גְאוֹנִית

מאת

א ב. ג ו ל ד ב ר ג.

ב.

גדולי־הרוח העברים.

והנה עד שאנו מתחבטים בהגדרת המלים „גאוניות" ו„גאון" ביחס לפרטים, ליחידים, אין אנו נוגעים עדיין בעצם שאלתנו—שאלת הגדרתה של **אומה גאונית.** אמנם מדרכם של המלומדים, כשהם מדברים על דבר גאוניותה של איזו אומה, שלא להעריך את האומה בכללה כעצם מסוים ובלתי־נפרד, אלא מעריכים את גאוניה. לאומה, שהקימה גאונים רבים, הם קוראים „אומה גאונית", ואומה, שאלה אין לה, מקילים בערכה. אבל הלא שיטה זו פרימיטיבית ונושנה מאד. היו ימים, שהאמינו, כי „אין בכלל אלא מה שבפרט", וחשבו, שכדי להבין את מהותו של איזה קבוץ, די להבין את פרטיו, והקבוץ מובן מאליו. אבל הנה באה הסוציאולוגיה וסתרה דעה זו. על־פי הדעה החדשה, הכלל, אף־על־פי שהוא הולך ומצטרף מפרטים, עם כל זה בריה חדשה הוא, המשונה הרבה מסכום פרטיה. וחוזר אני על ודאות מדעית, אם אומר, כי האומה אינה קונגלורומט של יחידים נפרדים, של אטמים, וחייה אינם נכללים בחיי היחידים, אלא חטיבה מיוחדת היא, העומדת בתוקף חוקים מסוימים, השוררים בקרבה. כשם שהאדם הוא נפרד ושונה מאלה האטמים, שנכנסים בגופו, אף האומה כך. אף היא שונה מאלה היחידים, המתרוצצים בקרבה.

ואם הדבר הוא כך, הלא ברי הוא, שיש הבדל בין גאוניותה של האומה ובין זו של היחידים הגדולים, שהקימה, אף־על־פי שהגאונים הם חלק האומה. האומה היא פרשה בפני עצמה, ואם באים אנו להוציא משפט על גאוניותה, לא די בזה, שאנו מכניסים בחשבון את גאוניה, אלא מחויבים אנו אף להעריך את האומה בכללה, כלומר, צריכים אנו להתחקות על שרשי האומה, לבדוק את קורותיה ולראות, אם היא בכללה גלתה איזו אמתות, הראתה דרכי־חיים חדשים, בראה השקפת־עולם חדשה, שהיו לעזר להאנושיות, לכח מניע בדרך התקדמותה, בהרחבת חוג־מבטה, בהעשרת סכום רעיונותיה ובהרמת המסך מעל הנסתר והנעלם.

כי לו נניח, שההבדל בין בעל־הכשרון והגאון הוא הבדל איכותי, ולו נניח, שלאומה ידועה אין כל גאונים ואין לה פילוסופים ממדרגה הראשונה; אבל הלא אפשר, כי אותה אומה העמידה כמה גדולים ממדרגה השניה, אשר בצירופם אחד לאחד השיגו יותר ממה שהיה משיג אף הגאון הגדול ביותר. „לא ראה נביא מה שראתה שפחה על הים", כי בשעה זו נגלו מצפונות והשעה גרמה. והנה לו נניח, כי אומה זו או אחרת לא העמידה מתוכה ענקים; אבל הלא ידוע, שננס על־גבי ענק רואה יותר מן הענק עצמו, והוא הדין אם מרכיבים ננס על־גבי ננס, האחד על השני, כעין פיראמידה, עד שישיגו את מדתו של הענק

ויגבהו ממנו, ואז הלא אפשר, שהננס יתפוס בעינו מרחק יותר רחב מן הענק. במלים יותר פשוטות: אם אנשים רבים ממידה בינונית יגעים ומעשירים את אוצר הקולטורה במעשיהם שלהם, ואחר־כך באים אחרים וממשיכים את העבודה, והאומה בכללה שומרת על הקנינים ומוסרת אותם באמונה מדור לדור, — הלא אפשר לשער, כי הקנינים בצרופם יעלו לחשבון יותר גדול מאלו, שגאון אחד או חבר גאונים היה יוצר.

דיה ידיעה קלה בהיסטוריה להוכח, כי תנועות גדולות באו לעמים, ששנו את קלסתר פני המערכה על־ידי הכח הקולקטיבי, בלא אמצעות גאונים. בתור משל: תנועת הריפורמאציה באנגליה, שהיתה תנועת הרבים. והנה תנועת שהרור זו, אף־על־פי שלא עמד בראשה איש פוליטי גדול, פטיש החזק ובעל דמיון נלהב כלוטהר, נתפשטה בכל זאת בין העם, אשר נלחם נגד ממשלת הכנסיה הרומית ונצחה. אומה, שזכתה לתנועות כאלו, חייה נעשים עמוקים ומשוכללים, מגוונים ועשירים; ועם זה, אילו היינו באים ושואלים אותה: איה הן גדוליך, שגרמו לשנוי חשוב וניכר זה בחייך? — היתה באה במבוכה.

דוגמה הותכת וראיה ברורה לעלבונה של אומה והקלת ערכה על־ידי מלומדים — היא האומה הישראלית. רבים הם המלומדים, המחליטים, כי מפני שאומתנו לא הוציאה מתוכה, לפי דעתם, די מספר גאונים, לפיכך אין אומתנו אומה גאונית. אמנם אין אני נכון להסכים בלל, כי אומתנו לא העמידה די גאונים. לדידי, היה הלל הזקן בעל תכונות יותר עמוקות ובעל נפש יותר מקורית מסוקראטוס, שמפליגים כל־כך בשבחו בספרות הגויים. ואין זה אשמתו של הלל, שלא היה לו תלמיד מובהק כאפלטון להקים לו ניר ולפתח את גרעיני דעותיו לתורה שלמה ומקיפה. לדידי, אבן גבירול גאון פילוסופי מקורי הוא, ורבי יהודה הלוי לא רק גאון פילוסופי, אלא גם ראש הפייטנים. לדידי, הרמב"ם לא רק לוגיקון גאוני הוא, אלא פילוסוף מקורי, שהעשיר את אוצר הפילוסופיה בדעות חדשות, עד שגדולי המחשבה ומיסדי הסכולאסטיקה, כאלברטוס מגנוס וטהומאס אקווינאס, שתו ממקורו והניחו את דעותיו ביסוד תורתם, ופילוסוף עמקן כלייבניץ הודה, שיש ללמוד הרבה מתוך הספר הזה, הנקרא „מורה־נבוכים". לדידי, היינה הריהו „גולת הכותרת" של השירה העולמית, ועוד לא קם איש כמוהו, שיכלול בתוכו כל־כך הרבה תכונות מתנגדות זו לזו, אשר יתמזגו לאישיות נפלאה אחת. בוא וראה: למרות התנפלויותיו של היינה על עם הגרמני ושנאתו הגלויה אליו, שבודאי פגעו פגיעה עמוקה ברגש גאותו של העם הזה, ולמרות השתדלותם של כמה מצורריגו להשניא את הפייטן על העם האשכנזי, בכל זה הביב הוא עליו מאד, והעם שוקד על שיריו, וכל צמא־אהבה שותה ממעינו הזך והצלול. ואף העם האנגלי, המפורסם בצניעותו ובכובד־ראשו, לא יכול להשתחרר מהשפעתו של היינה. שירי היינה תורגמו לאנגלית, אף־על־פי שיש לו להעם האנגלי שירה עשירה ונפלאת במינה משלו ואף־על־פי שידוע העם הזה בקמצנותו היתירה בכל מה שנוגע לתרגומים מספריות אחרות, וחובבי השירה באנגליה רגילים אצל היינה ושוקדים עליו, וכל המבקרים הגדולים מדברים עליו ומפליגים בשבחו.

ודאי הוא, ששונאינו בנפש לא יסכימו לדעות אלו. לדידם, אבן גבירול היא פילוסוף ממידה בינונית, אף־על־פי ש„מקור חיים" שלו (Fons Vitae) היה למקור חיים לפילוסופיה בכל הדורות. לדידם, הרמב"ם הוא רק כשרון מסדר, איש ההולך בעקבות אריסטו, אשר לא חדש משלו כלום. שפינוזה — רק על־פי הדחק יסכימו לגאוניותו, אבל לא יתנו גם לו את רשות־הכניסה לפנתיאון של גאוני־הדעה. באמת אמרו: „השנאה מקלקלת את השורה". ולדאבוננו, אף אנו כה ירדנו בעיני עצמנו, עד כי חיים אנו בנדון זה מפי אחרים ומקבלים בלי כל מחאה את פסקי־דינם של מתנגדינו על גדולינו. בשעה שכל העמים מגדילים את יוצריהם ומקלסים אותם ועושים להם פרסום רב, ואפילו לאלה מהם, שגדולתם עדיין צריכה עיון גדול, בשעה זו אנו עוברים בשתיקה על כמה מגדולינו, שכה ענקים להם באמת.

ועוד על קו אחד עלי להראות: על ענות־רוחם של גדולינו בעצמם, העוברת כל גבול, עד שנכנסת היא בתחום בטול ערך עצמם. טבע גדולינו הוא — לתלות את עצמם באילנות אחרים, להרכיב את תורתם בתורת אחרים ולהקטין את ערך עצמם. הרמב"ם מתכוץ בשריונו של אריסטו. הרמבמ"ן מתעטף בטליתו של וולף, שלא היתה תכלת בלל. שלמה מיימון נלחם בקאנט ובזבז עליו את כחותיו. רבי נחמן קרוכמאל חסה בצלו של הגל, והרמאן כהן העשיר את תורתו של קאנט, כלומר: הבליע את עצמיותו בתורתו של קאנט, ותחת להיות רב בחר באצטלה של תלמיד. הופעה זו צריכה למוד. כמדומני, אותה תשובה הידועה, המספקת לנו לכמה שאלות, מתרצת גם קושיה זו: הגלות בעוכרינו! גדולינו מרגישים מעין התבטלות מפני גדולי העמים, המושלים בכפת החיים הרי־איים. אבל זוהי פרשה בפני עצמה, הזקוקה לביאור רחב. ואין כאן המקום להאריך.

אין כל ספק בדבר, כי החושבים האלה, שתלו את עצמם באחרים, לא היו רק הולכים בעקבות זרים, אלא גם כובשי דרכים חדשים, אשר לא שערום האחרים, יוצרים, הקובעים ברכה לעצמם. פילון האלכסנדרוני, הידוע בתור תלמידו של אפלטון ויוצר הניאו־אפלטוניות, יצר באמת שיטה חדשה. פתח כמה גרעיני־מחשבה והוציא מהם פרי חדש. פילון הניח את אבן־הפנה לבנין המיסטיציזמוס ובצר את אדני המוסריות בפילוסופיה היונית, מוסריות זו, שהיתה פורחת באויר ולא קנתה לה זכות־אזרח אף בפילוסופיה של אפלטון, שיותר מכל הפילוסופים היונים העפיל לעלות על ההר המוסרי *. ושלמה מיימון היה חוקר גדול, פילוסוף עמוק, שאינו נופל בערכו, על פי עדותו של

---

* עיין „הפילוסופיה היונית" של אדוארד צילליר, דף 325, שאף־על־פי שבכל הרצאתו על מהות שיטתו של פילון הוא קורא לו תלמיד אפלטון, בסוף הפרק הוא מודה, „שנסיונו (של פילון) להתרומם ממעל ההגיון הצלול לא היה ידוע בפילוסופית היונים".

הוגרסון, מקאנט. ואף קאנט עצמו, שעינו, כידוע, היתה צרה בחבריו לפילוסופיה, הודה עם כל זה, שמיימון הבין אותו כראוי וכי בקרתו יש לה על מה לסמוך. ובכל זאת עוברים אנו בשתיקה גם על פילון וגם על מיימון. מתוך חסרון גאוה לאומית אנו משגיחים בזבוביהם של אחרים, בשעה שאין אנו רואים את הפיל שלנו.

היוצא לנו הוא, כי יש לנו די־גאונים, יותר מכפי מספרנו בין הגויים. ואם בנזר־הקולטורה שלנו מתנוססות אבני־חן אלה, — מדבר אני בתקופה שלאחרי הנבואה — כהלל, פילון, אבן גבירול, הרמב"ם, הלוי, רלב"ג, שפינוזה, מיימון, היינה, ריקארדו, הס, מארכס, לאסאל, ביקונספילד, צונץ, גייגר, גרץ, הבעל־שם־טוב, הברצלבי, ועוד כאלה, — אין לנו להתבייש כלל בפני עמים אחרים.

אמנם כמה מלומדים מאומות העולם אינם מודים בגאוניותם של אלו. לפי דעתם, לא גאונים הם, אלא אנשים בעלי־כשרון. נניח, שהצדק אתם. ואולם כאן לא על טיבם של הגאונים אנו דנים, אלא על טיבה של האומה הישראלית עצמה. הגאונית היא האומה שלנו או לא? הנלתה אופקים חדשים, שבלתם היה העולם חסר אור רב, או לא? ועל שאלה זו אין להשיב ב מ ד ת הגאונים היחידים של אומתנו. כי באמת שאלה זו — שאלת ה מ ד ה של גאונינו — נוגעת רק לנו ולעצמנו, ואנו נפתור אותה כפי ראות עינינו ואור לבנו. כל הענין הזה הוא בבחינת „ענין פנימי“, שאין לעמים אחרים להתערב בו. אם רוצים הם להוציא משפט על תכונת האומה, יעבירו תחת שבט הבקורת את ה א ו מ ה ע צ מ ה, וכל הפלפול בדבר כשרון וגאוניות, וכל דקדוקי־העניות ואמת־המדה הזועמה בנוגע לטיב גאונינו — יוסרו כליל מעל הפרק.

(עוד יבוא.)

פְלֵיטַת שִׁירִים עַתִּיקִים

מאת

פרופיסור ישראל דודזון.

במאמרו „התנועה העברית“, שהופיע ב„התרן“ לפני שבועות אחדים, התמרמר הסופר מר משה הלוי על חכמי ישראל, הכותבים דבריהם לועזית, ואמנם צדקה תלונתו. אבל במי האשם?

אין הצדק אתו, באמרו, שחכמי ישראל כותבים חקירותיהם לועזית, מפני שהם מבקשים פרסום בין אחינו הגדולים בעלי־ההשפעה. אחינו הגדולים, לדאבון נפשנו, אינם קוראים מאומה בחכמת ישראל בכל לשון שהיא כתובה, והשפעתם אינה ולא כלום.

לדעתי, הסבה העקרית היא, כי אין לחכמי ישראל שום אורגן עברי מוקדש לחכמת ישראל לבדה. חיים אנו בזמן, שלכל חכמה וחכמה יש מדור בפני עצמה, ונפש היפה תקוץ באותו הסדר, שמכתבי־העתים מדור העבר היו רגילים בו, שהיו מביאים ראשו של מאמר מחקרי בעקבה של הודעה על־דבר שריפה בעיר פלונית, וקול ענונה מבקשת את בעלה היה יוצא מיד אחרי באורים בתנ"ך, וידיעות מחוץ לארץ היו מעורבבות עם חידות הראב"ע, וכדומה. אצלי אין כל ספק, שאם יבוא איש בעל טעם וייסד מכתב־עת עברי, מוקדש לחכמת ישראל, שהרבה מחכמינו ישתתפו עמו. לדוגמה הנני מזכיר פה אחדים מעתונים כאלה, שהיו בכבר הימים, הלא הם: „בית תלמוד“, „הגרן“, „החלוץ“, „כרם חמד“, ועוד, ועוד.

ואם יבוא איש וישאלנו: מדוע כותבים חכמינו את ספריהם לועזית? —אלחש לו סוד כמוס, כי הסבה האמתית היא, שרבים מהם אינם רגילים אצל הלשון העברית, וקשה עליהם הסגנון העברי. ובאמת אי־אפשר לנו להוציא דינם לחובה. אנחנו, החיים בגלות, החושבים כל מחשבותינו לועזית, כשאנחנו באים לכתוב עברית, הננו מבלי משים מתרגמים מהשבותינו עברית. לו היינו בסביבה עברית, לו היתה שיחת־חולין של תלמידי־חכמים בעברית, כי אז היתה גם שיחתם של קודש בעברית.

עוד דבור אחד פלט קולמוסו של הסופר הנ"ל, שאי־אפשר לעבור עליו בשתיקה. במשך דבריו הוא אומר, שלבם של אחדים מחכמי ישראל „אינו מהסס כלל להוציא משפט קשה מעין זה: „דף אחד מכתב־יד קדמון שקול כנגד כל הספרות העברית החדשה“. הדברים האלה סתומים, ואפשר להם להביא שנאת־חנם בלבב חובבי שפתנו וספרותנו. הכל תלוי בטבעו של כתב־היד, טרם נשימו בכף־מאזנים. אין איש, שיחשוב, כי שיריו של ביאליק גרועים משירי קדמונינו, וכמו כן אין איש, שישים תהלה במחקרי שד"ל, רנ"ק ושי"ר, הכתובים עברית. אבל אין כל ספק, שהדף הראשון מספר בן־סירא, שבא לאור עולם, שקול כנגד כל שירי אהבה ושירי האביב והחורף של דור ההשכלה, ואולי נוכל להוסיף עליהם גם את השירים, שנכתבו לכבוד השפה העברית.* אבל באמת מסופקני, אם הסופר הנכבד שמע באזניו משפט כזה יוצא מפי חכם. כמדומה לי, שהשמיע בזה רק מה שלבו חש, כי „אפשר לאחדים מחכמי ישראל, שיוציאו משפט כזה. לעומת זה באזני שמעתי אחד מצעירי הדור, בהצטדקו על חסרון ידיעותיו בתנ"ך, אומר: „אנו אין לנו דבר עם התנ"ך, אני מדברים עברית“ ובהברה, שהציה אשכנזית והציה ספרדית!

את הדברים המעטים האלה ראיתי להקדים כעין מסירת מודעה, שכשאני לעצמי, אין דעתי נוחה מערבוב דברים, ומכתב־עת עממי להוד ומחקרי להוד, ולפי דעתי, אין מקום לפיוטים עתיקים בעתון שבועי. אבל חש אני בי, שמצד השני יש מקום לחלוק על מדה זו ולאמר, שאם אתה בא לחכות עד שיוסד מכתב־עת מיוחד לחכמת ישראל, יכלו הימים ותקותך לא תבוא.

---

* הדעה הזאת, כמובן, דעת יחיד היא. אין צריך לאמר, כי המערכת, וכמוה גם רבים מן הקוראים, הרואים בשירה העברית של דור ההשכלה, ואפילו ב„מליצה“ שלה, ת ז ו נ ת ר ו ח ו ה פ י ו ט י ת ש ל ד ו ר ש ל ם, — לא יסכימו לדעתו הקיצונית של הפרופיסור הנכבד.

ה ע ר ת ה מ ע ר כ ת.

א. שיר ציון רפיוני אלמוני.

השיר הזה מצאתי בכתב־יד בריטיש מוזיאום, סימן 5557 אר., כתוב על שני דפים של קלף. שם מחברו וזמנו אי־אפשר לדעת, אבל אין כל ספק, כי מעשה ידי קדמון הוא. שני הדפים הם שריד מספר שלם, ואולי היה דיואן של שירים, כי לפני השיר שלפנינו היה עוד שיר אחר, שסיים כדברים האלה:

„תשמיד גאות מתקוממים, תשמיע דברים טובים דברים נחומים", ואחריו עוד שיר אחר, המתחיל: „עניה סוערה ספדי והרחיבי קרחתך. אל תתני פוגת לך אל תדום בת עינך", והוא נוסד על סדר תשר"ק עד אות סמ"ך.

(דף א, עמוד א)

אל תקראו לי ציון
קראו לי ציון
כי צורי זנחני
ושמני לבזיון.

אל תקראו לי ריבה *
קראו לי רוה
כי שדי מאסני
ושירתי חרבה.

אל תקראו לי שרה **
קראו לי מרה
כי אלי עזבני
ותפארתי הוסרה.

(דף א, ע"ב)

אל תקראו לי גדולה
קראו לי שכולה
כי בני יצאוני
ומהם אני אמללה.

אל תקראו לי חומה
קראו לי שמה
כי שדי השימני
ושירתי דוממה.

אל תקראו לי קריה
קראו לי ציה
כי צורי גרעני
כאויב לי הוא היה. ***

אל תקראו לי אם בנים
קראו לי נוה־תנים
כי עליון נתנני
כמו הרים גבנונים.

אל תקראו לי עיר מלכות
קראו לי עיר בכות
כי אלי חיללני
ועד אן אין לי ארכות.

אל תקראו לי ארמון בר
קראו לי מדבר
כי שדי השמידני *
יאויב עלי גבר.

אל תאמרו קרית חנה
קראו לי אלמנה
כי שדי הוגני **
ושמני לשנינה.

אל תקראו עיר הלולים
קראו במת ערלים
כי צור נטשני
ביד מתהללים באלילים.

אל תאמרו עיר ארמוני
קראו עיר תימני
כי עזבני
[illegible] שכחני.

אמרו לו הלא נמת ציון לא אזנחך
גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך.

* מפני החרוז נקדתי רֹבה ולא רַבה, והוא מלשון רבה קשת (בראשית כ"א, כ). ואולי צ"ל ריבא, כלומר: אל תקראי לי נערה. תרגום ירושלמי של והיה הנערה אשר אמר אליה (בראשית כ"ד, י"ד) ותהא ריבא די אימר לה. — ** מלשון עשיתי לי שרים ושרות (קהלת ב, ח). — *** כן הוא בכ"י, ונ"ר שהוא מיותר.

* בכ"י השמומי, ואין לו מובן.— ** כן הוא בכ"י, והוא מלשון הגה ברוחו הקשה (ישעיה כ"ז, ח) ויותר נכון הֹגני, כמו עשני מעשת.

לְתוֹלְדוֹת הַחַיִּים הָרוּחָנִיִּים שֶׁל הַיְּהוּדִים בְּאַרְצוֹת־הַבְּרִית

מאת
ד"ר מ. וואכסמאן.

ד.

התקופה השניה.

אין בכלל אלא מה שבפרט, ואין בחיי הצבור יותר ממה שיש בחיי היחיד. כשם שאין לקבוע תחומים מסוימים בחיי האדם הפרטי ולאמר: עד כאן תקופת הילדות, ומכאן ואילך בדיוק מתחילה תקופת הבחרות, — מפני שתקופות מתמזגות זו בזו, וחיי אדם אינם חבור מתימתי של תקופות שונות, אלא חטיבה אחת, המתגלית בפנים שונים, — כך אין לגבול גבולין בחיי הצבור ולהחליט: עד כאן נגמר פרשה זו, ומכאן ואילך מתחילה פרשה חדשה בחיי הכלל. ואם, למרות כל אלה, אנו מחלקים את החיים לתקופות, הרי אין חלוק זה מחלטי, אלא יחוסי. חרושה של תקופה, ביחוד בחיים הרוחניים של הצבור, יותר שהוא מציין את מהותם ותכנם של החיים — מציין הוא נוון או טון חדש, שנתוסף להחיים האלה. לא המטרה משתנית, כי־אם האמצעים מתחדשים.

מתוך הנחה זו קשה יהיה לקבוע בדיוק את ה̈זעת, שבה התחילה התקופה החדשה בחיי היהדות האמריקאית. יש חוקרים, המאחרים את התחלתה עד לסוף שנות הארבעים של המאה שעברה, ויש המקדמים אותה לראשית שנות השלשים. והכל משום שה„חדוש" לא ברעש היתה דרכו ולא בבת־אחת בא, אלא לאט־לאט חדר לתוך החיים, במתינות ובהדרגה, וכמעט לא ניכר בבואו. ועוד גם זאת: בני התקופה הראשונה לא נרתעו מפני החדשים הבאים ולא פנו להם את מקומם, אלא הרבה מהם נשארו על עמדתם גם בתקופה השניה וחיו ופעלו בתוכה, והשפעתם אולי היתה מרובה, לכל הפחות בראשית התקופה, מזו של בני התקופה החדשה, אף־על־פי שלא היתה עוד נ י כ ר ת כל־כך. רק ההנהלה עברה לידי אחרים, לידי אלה החדשים מקרוב באו. והשנוי הזה הוא התאור הראשי, המציין את התקופה השניה. התקופה הזאת היא תקופת ההגמוניה של יהודי המערב.

חשיבותה של התקופה השניה היא לא בכמותה, אלא באיכותה. תקופה זו נמשכה רק כששים שנה, או פחות מזה; אולם אם באים אנו לסכם את ערכה ופעולתה, רואים אנו, כי ביחס אל התקופה הראשונה היא רבת־פעלים, והיא שהטביעה את חותמה על היהדות האמריקאית. ולא עוד, אלא שלמרות התנגדותנו אל רוח התקופה ההיא, עדיין השפעתה ניכרת בחיינו, וזמן רב עוד יעבור עד אשר ימחו עקבות ההשפעה הזאת. נושאי היהדות האמריקאית בתקופה ההיא, כאמור, היו בני המערב, כלומר, הטפוס היהודי האשכנזי. אולם צורתם הרוחנית של בני הטפוס הזה לא תמיד היתה צורה זו, הידועה לנו בימינו אלה. היהודים האשכנזים עברו מדרגות ידועות של התפתחות, ובזה נבדלו לטובה מיטפוס היהודי הספרדי, העומד זה מאות בשנים במצבו הרוחני ההניט.

בכלל אפשר לחלק את הטפוס היהודי המערבי באמריקה לשלש שדרות, הנבדלות זו מזו לא רק באופין, אלא גם בזמן התישבותן. הרבה מבני השדרה הראשונה של יהודי המערב באו לאמריקה הצפונית עוד קודם הריבולוציה, והרבה באו אחריה או בראשית שנות המאה התשע־עשרה. ממכתב בקשה, ששלחו יהודי ארצות אשכנז אל הקונגרס האמריקאי בשנת 1783, שבו הם מבקשים רשות לבוא ולהתישב בריפובליקה החדשה, יודעים אנו, כי עוד בימים ההם היו עיניהם של רבים מיהודי אשכנז נשואות אל ארץ־ההופש הזאת *. ואחדים מהם אמנם הצליחו לבוא הנה ולהתאזרח וגם לעשות עושר. העובדה, כי המשפחות גראץ, לוי, סימפסון, מוזים ועוד היו בין מנהלי היהדות האמריקאית בראשית שנות המאה התשע־עשרה, מעידה על מצבם הכלכלי והרוחני של יהודי אשכנז בימים ההם. נצחונות נאפוליון באירופה שחררו לזמן־מה את יהודי אשכנז מעול גזירות ימי־הבינים, שהעיקו עליהם בעת ההיא, ודבר זה גרם, כי הנדידה תפסק לזמן ידוע. אולם אחרי כריתת ברית־השלום של שנת 1815 שבו הסדרים הישנים בגרמניה לתקונם, ויחד עמהם נתחדשו גם הגזירות וההגבלות נגד היהודים. ואז התחילה תנועת יציאה חדשה לאמריקה בסוף שנות העשרים, שנמשכה כעשר שנים ויותר. רוב הנודדים המערביים היו ממדינות באוואריה ובאדן, מפני שבשתי המדינות האלה שרר עדיין החוק הברברי של ימי־הבינים, שהגביל את הנשואים בין היהודים. הרבה זוגות של מאורשים, שלא יכלו להנשא מישום החוק, יצאו לאמריקה והתיישבו שם. והנודדים האלה הם הם בני השדרה השניה.

השדרה השלישית, שהחלה להתישב באמריקה משנת 1848, הצטיינה בכמות ובמדה ידועה גם באיכות. מספר הנודדים המערביים, שבאו הנה מן השנה ההיא עד שנות הששים, היה גדול בערך ממספר כל הנודדים היהודים האשכנזים, שהתישבו בארץ זו עד הזמן ההוא.

שונות היו השדרות האלה של יהודי המערב גם באופין ובצורתן הרוחנית. רוב יהודי המערב של השדרה הראשונה, כלומר, אלה שבאו הנה עד שנות העשרים של המאה שעברה, הצטיינו בשאר־רוח ויותר דעת ונסיון. על מעלת־רוחם דיה שתוכיח עובדה זו, כי העיזו להיות הראשונים לנוד למדינה רחוקה, אשר רק את שמה שמעו ואשר הדרך אליה היתה מסוכנת והרבה מכשולים נמצאו בה. כדי להוציא דבר זה לפעולה דרוש אומץ־רוח מיוחד — אומץ־רוח של חלוצים. והאומץ הזה הוא שעזר להם גם בבסום חייהם בארץ החדשה. עוד בראשית בואם היו האימיגראנטים האלה למנהלי היהדות הספרדית. אולם כעבור זמן־מה החלו ליסד קהלות משלהם. כך נוסדו בראשית המאה התשע־עשרה הקהלה „רודפי שלום" בפילאדלפיה — הקהלה האשכנזית הראשונה על אדמת ארצות הברית — וקהלות קטנות אחדות במדינת פנסילוואניה.

* Kayserling, pub. 6, p. 6.

הנודדים המערביים בני השדרה השניה היו יהודים פשוטים, שברחו מארץ־מולדתם מחמת המציק והביאו משם לאמריקה את יהדותם האורתודוכסית ביחד עם בני ביתם וכלי תשמישם. והיהודים הפשוטים ההם היו מיסדי רוב הקהלות האמריקאיות, הנודעות היום לקהלות ריפורמיות. הנודדים בני השדרה השלישית היו מעורבים: מהם היו אנשים מצוינים ברוח ובכשרון־דעת, ומהם — אנשים פשוטים. אולם בכלל הצטיינה השדרה הזאת בזה, שהטביעה את חותמה על התקופה השניה וקבעה לה את איפיה וצביונה.

מי ומי היו בוני היהדות המערבית באמריקה? מה היתה צורתו הרוחנית של הקבוץ היהודי הזה? הנודדים המערביים של שנות העשרים והשלשים היו במדה ידועה בחינת „זעיר אנפין" של הקבוץ היהודי באשכנז בימים ההם. היהדות האשכנזית במחצית הראשונה של שנות המאה התשע־עשרה היתה כבר במצב הירידה. ידיעת התורה נתמעטה בקרבה, וגם האמונה החלה להתרופף. אולם לידי ירידה גמורה לא הגיעה עדיין. יודעי תורה עדיין היו מצויים במדינות אשכנז, החיים היהודיים עדיין היו נוהגים כסדרם והסביבה היהודית — לא סביבה דתית בלבד, אלא גם חברתית — עדיין היתה קיימת. הנודדים הראשונים, שבאו הנה משם, הביאו אתם את היהדות האשכנזית עם כל מעלותיה וחסרונותיה, המבדילים אותה מן היהדות הספרדית. מספר היהודים הספרדים, שהתישבו בארץ הזאת, היה מוגבל, ומצבם החמרי של אחיהם בשאר ארצות על־פי רוב היה יפה, ולא היה להם שום צורך לנוד הנה, וזה גרם, כי היהדות הספרדית הגיעה בזמן קצר לנקודת־עמידה ולא יכלה להתפתח. לא היה לה מקור חי, — זרם נודדים — אשר ממנו תשאב כחות חיוניים להמרכז החדש, והמעינות אשר מחוץ לארץ — המרכזים הישנים של היהדות הספרדית — אף הם דללו וחרבו. לא כן יהודי המערב. להם היתה האפשרות להתגדל ולהתפתח על חשבון היהדות האשכנזית באירופה. היהדות האשכנזית באמריקה ראתה את עצמה זמן רב כקולוניה של היהדות בגרמניה. הקשר הזה בין יהודי המערב באמריקה ובין מרכזי היהודים באירופה גרם הרבה להתחזקות היהדות המערבית פה. גם בידיעתם את התורה נבדלו הנודדים המערביים הראשונים מאחיהם הספרדים: ידיעת התורה, אם כי לא היתה נפוצה ביניהם ביותר, אבל היתה מצויה. ביחד עם שאר הנודדים באו גם רבנים ויודעי עברית, שידעו את היהדות המסורתית במקורה. די יהיה להגיד, כי בראשית שנות הארבעים נמצאו בניו־יורק ובבאלטימור ובכמה ערים אחרות מעדי השדה אנשים, שעסקו בחדושי־תורה באותו הסגנון ובאותו הדרך של רבני אירופה *.

ביחוד נבדלו היהודים האשכנזים מאת אחיהם הספרדים באפני פרנסתם ובמשלח־ידם. היהודים הספרדים גם בימי עניים לא שכחו, כי הם עשירים, שירדו מנכסיהם, ולכן גם בבואם הנה בעירום ובחוסר־כל, לא שלחו ידיהם במסחר הקטן, אף השתדלו להיות המתווכים בין סוחרי ארצות שונות, ועל־ידי קשורי־המשפחה שלהם (כמעט רוב היהודים הספרדים, גם באירופה וגם באמריקה, גרו בערי־החוף) הצליחו במקצוע זה. זאת היא אחת הסבות, שגרמו, כי הספרדים לא חדרו מעולם אל תוך הארץ פנימה. ואילו האשכנזים החזיקו בארץ החדשה את משלח־ידם הישן, והוא — הרוכלות. כמעט רוב הנודדים האשכנזים היו פה לרוכלים. הזמן והמקום היו מוכשרים לכך. שטח האדמה של ארצות־הברית גדול יותר מדי, והישוב בימים ההם היה מפוזר, מספר הערים היה מועט, אמצעי ההובלה היו פרי־מיטיביים. ובזמן כזה ובמקום כזה היה הרוכל אחד משלוחי הציוויליזאציה, שהיה מתקבל בסבר פנים יפות בעירות ובכפרים. אופן מסחרם זה גרם, כי היהודים האשכנזים יתפזרו לכל מדינות אמריקה, בערים ובעירות. ואמנם לא עבר זמן רב ומספר הקהלות היהודיות באמריקה נתרבה פי עשרה. במשך עשרים שנה נוסדו קהלות יהודיות בכל הערים הפנימיות של מדינות ניו־יורק וניו־דזוירסי, בבאלטימור, בבוסטון וגם בהרבה מערי המדינות של אמצע המערב, כמו אוהאיו ואינדיאנאפולים. מן שנת 1825 עד שנת 1860 — בתקופה של שלשים וחמש שנה — נוסדו יותר מעשרים קהלות יהודיות *. וכעשר נוסדו רק בניו־יורק לבדה. הרבה גרם לזה היחוס החברתי של היהודים האשכנזים בינם לבין עצמם. היהודים האלה לא שכחו גם בארץ־מגוריהם החדשה את סביבתם היהודית, וזכרון החיים היהודיים, כפי שהם בצורתם בארצות אירופה, הזק היה בלבם, ובהיותם נכרים ונדחים בעירה או בכפר, התאמצו להתאחד לקהלה ולא חסו על עמל וכסף לכונן את קהלתם ולסעדה.

תוצאות הגורמים האלה היו, כי לא עבר זמן רב וחיים יהודיים החלו להתרקם בארץ החדשה. ברבות מספר הקהלות נולדה דרישה למשרתי הקהלות, המשמשים בקודש, כמו שוחטים, חזנים ורבנים, ודרישה זו הביאה לארץ החדשה זרם של נודדים גם מטפוס זה, והאנשים האלה השפיעו מרוחם על הקהלות החדשות ואצלו עליהן מדמיתן ומצביונן של הקהלות היהודיות האשכנזיות אשר באירופה. כל הקהלות נאמנות היו להיהדות המסורתית, ובתי־הכנסיות התנהגו על־פי המנהג והנוסח המקובל. אולם החיים הרוחניים לא הצטמצמו רק בין כתלי בתי־הכנסיות. במרכזים הגדולים החלו להתפתח גם חיים צבוריים. נוסדו חברות לצדקה והנוך, וגם נעשו נסיונות ספרותיים, וביחוד נתרבו האגודות, שמטרתן היתה לפתח את החיים הצבוריים בין הנודדים. האגודות האלה היו השרשים, שמהם עלו ושגשגו אחרי־כן האורדרים הגדולים, שהשפעתם על חיינו בארץ הזאת גדולה עד היום הזה.

* עיין בכרך ד' וה' של העתון החדשי "Occident" שירה של שאלות ותשובות, כתיבות עבריות, בדבר אתרוגי אמריקה.

* Kohler Max, pub. 9, p. 88.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— השביתה בתעשית ההיטנות לבגדי נשים בנוי־יורק, שארכה ארבעה־עשר שבועות, נגמרה בפשרה. הבעלים מלאו אהדות מדרישותיהם העיקריות של הפועלים. חוזה חדש בין שני הצדדים נכתב ביום ד', 2 אוגוסט, באספה, שבה השתתפו באי־כחם של הבעלים ושל הפועלים. החוזה הזה עדיין צריך לאשורם של הפועלים עצמם, אבל כמעט שאין ספק בדבר, כי הפעם יבוא האישור הזה, ורבבות הפועלים ישובו לעבודתם.

— מר אדולף קרויז, נשיא האורדן „בני ברית", הודיע, כי ההסתדרות הזאת נכונה לתת את ידה לתנועת הקונגרס, אם השלום המקווה בין „ועד הקונגרס" ובין „ועד ההסתדריות הלאומיות" יתקיים בפועל. עד עכשיו עמדה ההסתדרות הזאת מרחוק לכל התנועה ולא נטתה לשום צד. ל„נייטראליותה" המשונה הזאת גרמו הפולמוס והסכסוכים שבין הועדים הנזכרים בדבר השאלה הזאת. אולם עכשיו, שכבר הורחקו המעצורים האלה, שנתה ההסתדרות הזאת את השקפתה על ענין הקונגרס.

— בפטרבורג נקראה בימים האחרונים ועידה של עסקנים צבוריים, העוסקים עם „חברת מפיצי השכלה". השאלה, שתפסה מקום בראש בועידה זו, היתה שאלת יסוד בתי־ספר ומוסדות־חנוך בשביל ילדי המגורשים מתחום המלחמה. השאלה בדבר התמיכה בחדרים מהטפוס הישן עוררה ובוחים סוערים. המצדדים בתמיכה זו ספרו, כי הרבה הורים דורשים, שבניהם יתחנכו דוקא בחדרים מן הטפוס הישן, ובשום אופן אינם מסכימים לשלוח את ילדיהם לבתי־ספר, או גם לחדרים מתוקנים. אחרי משא־ומתן אריך החלט לבסוף לתמוך גם בחדרים הנזכרים, בתנאי, שבעליהם ינהיגו בהם את התקונים הסאניטאריים וההיגייניים, הדרושים לפי החוק.

משאלה זו עברו הנאספים לשאלת הלשונות בבתי־הספר. ריב־הלשונות: איזו לשון תהא השלטת, הלשון עברית או היהודית המדוברת—התלקח בכל עוז, והנאספים לא יכלו לבוא בנדון זה לידי החלטה. וסוף דבר היה, כי השאלה נמסרה לקומיסיה מיוחדת לעיין בה יפה מכל צדדיה, ואת מסקנותיה תביא הקומיסיה לפני הועידה הבאה.

בועידה זו הודיעו ראשי החברה, כי בהארקוב נפתחו בימים האחרונים קורסים מיוחדים למורים עברים.

— בקרב האחרון על־יד העיר אדיאגה נלקחו בשבי על־ידי האיטלקים מספר גדול של אנשי־צבא יהודיים מקישטה, שעבדו בחיל טורקיה. הקהלה היהודית במילאנה משתדלת להספיק את צרכיהם, וגם השפיעה על הרשות הצבאית האיטלקית, שתבדילם לטובה משאר השבויים הטורקיים, שהאיטלקים מדקדקים עמהם בכל חומר הדין, ולפעמים גם מחוץ לשורת הדין, לרגלי המפלות האחרונות, שנחל חיל איטליה בטריפולים.

— לפי דברי העתון „רוסקאיע סלאוואָ", קבל הגוביר־טור טריפוב, הנציב החדש של בוקובינה, שנכבשה זה לא כבר על־ידי הרוסים, פקידה מהשלטון הראשי בפטרבורג להתנהג בחסד ובויושר עם תושבי הערים הנכבשות. ולהתיעץ עם באי־כחם בכל דבר הנוגע לעזרת הנגועים ישרא קפת זכיות שים ראים ידת.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

ועידת ציוני סקאנדינאוויה.

בימים האחרונים היתה בקופנהאגן ועידה לציוני מדינות סקאנדינאוויה. השתתפו בה צירים של האגודות הציוניות בארצות דאניה, שוועדיה ונורוועגיה. גם אורחים רבים באו ראות בפתיחת הועידה הזאת. נשאו נאומי־ברכה הד"ר פרנקל, פרופיסור דוד סימונסין, הד"ר אביגדור יעקבסון (בשם הועד הפועל הציוני המצומצם, ד"ר לוריא (בשם העתונות הציונית ברוסיה) והד"ר ברנשטיין, מזכיר הלשכה של ההסתדרות הציונית, שבזמן המלחמה העברה מברלין לקופנהאגן.

הפרופיסור סימונסין הטעים בנאומו, כי אף־על־פי שהוא עצמו אינו ציוני, בכל זאת מרגיש הוא קירבת־נפש להועידה הזאת. את אחיו הוא מבקש, ומוצא הוא אותם בועידה אשר בזאת.

הד"ר ברנשטיין דבר על־דבר הציונות וגאולת היהודים.

ישיבה אחת של הועידה נערכה בדלתים סגורות. בישיבה זו מסר הד"ר יעקבסון דין־וחשבון מפורט על פעולותיה של ההנהגה הציונית בימי המלחמה. אחרי וכוחים סוערים נתקבלה הרזולוציה, המביעה אמון להנהגה הציונית.

תוכן הרזולוציה הזאת הוא:

„הועידה הזאת, בהביעה מתוך שביעת־רצון את העבודה המדינית של ההנהגה, הנעשית בדרך נייטראלית וציונית, מביעה אמון מלא להנהגה ומקוה, כי גם להבא תמשיך את העבודה המדינית באופן זה, וגם תרחיב את פעולותיה בארצות שונות, והלשכה של הסתדרות הציונית בקופנהאגן תתגדל ותתחזק על־ידי הוספת כחות חדשים".

נתקבלו עוד החלטות, הנוגעות לעבודה הציונית בסקאנ־דינאוויה בפרט ולעבודה לאומית עולמית בכלל. מן האחרונות יש לציין את שתי הרזולוציות האלה:

א) „הועידה מביעה את ברכתה לשאיפות היהדות האמרי־קאית לערוך קונגרס יהודי ומצפה בבטחון גמור, כי תהיה האפשרות בידי יהודי אמריקה באופן זה להעמיד על הפרק בועידת־השלום הבאה את כל שאלות־החיים של העם היהודי".

ב) „הועידה דורשת מאת „הועד הפועל המצומצם" לעשות את ההכנות המוקדמות, הנחוצות בשביל סדור האמיגראציה, שתבוא לאחרי גמר המלחמה, ולשתף לעבודתו זו גם את ההסתדריות האחרות. כן מטילה הועידה חובה על ההסתדרות הציונית בסקאנדינאוויה לטפל בשאלה זו, כדי לעשות את ההכנות הדרושות בשביל סדור האמיגראציה, שתזרום דרך ארצותיהם".

את נאום הנעילה נשא הד"ר יעקבסון, חבר הועד הפועל הציוני המצומצם. בנאומו התעכב הנואם על צורך האחדות והעבודה בשעה זו — שני תנאים מוכרחים לגידולה של ההסתדרות הציונית ולהחזוקה. „לפני שנים אחדות — אמר הד"ר יעקבסון בתוך שאר דבריו — באתי בדברים עם בא־כחה של ממשלה אדירה, שהבין, כי מדינתו תוכל להפיק תועלת מאת התנועה הציונית. גם אנו מצדנו ראינו, עד כמה חשובה תהיה לתנועתנו תמיכתו של ענין מדיני בזה. אבל כמת נבהל ונשתומם אותו העסקן, בשמעו מפי, כי מספר שוקלי השקלים

מגיע רק למאה ועשרים אלף. בעולם המדיני מתחשבים רק עם מספרים. מה יושיעונו הדברים, אשר נשמיע תמיד, כי כל העם היהודי הוגה סימפאטיה לשאיפותנו, — אם העולם הגדול רוצה דוקא במעשים ובמספרים? לפיכך צריכת הסיסמה שלנו להיות: עבודה בשביל העם — חזוקה של ההסתדרות הציונית. זוהי הקרקע המדינית, שעליה אנו מבססים את שאיפותנו, כי תביאנו אל הנצחון המקווה".

* * *

מ ח י י ה א ג ו ד ו ת.

— במיניאפּוליס, מיננ. נוסדה אגודה עברית בשם „תרבות". האגודה הזאת נתנה את ידה אל ההסתדרות העברית באמריקה. פקידיה הם: ד"ר גורדון, נשיא, מ. אבן, סגן, צבי שוסטר, מזכיר, מ. ציפרמאן, גזבר, מ. פרויאיר ומ. אויר־לימשר, חברי ועד הפועל.

— אגודת „אחיעבר" בניו־יורק תתאסף במוצאי־שבת, 5 אוגוסט, בשעה השמינית בערב, באולם בית־הספר „יבנה", 201 איסט ברודוויי. הד"ר ל. קופילוביץ ינאם. תוכן נאומו: „מה מבטיחה לנו הציוניות".

— „התרבות העברית והסוציאליות" — על הנושא הזה ירצה ד. בן־גוריון ביום הששי, 4 אוגוסט, בשעה 8,30 בערב בסניף השלישי של „פועלי ציון", בבית 206 איסט ברודוויי.

— אגודת „דוברי עברית מזרחי" תתאסף ביום הראשון, ז' אב (6 באוגוסט), בשעה השמינית בערב, באולם „עדת בני ישראל", 214 איסט ברודוויי.

שונות:

ל מ צ ב ה ק י ו ם ב פ ו ל א נ י ה.

מיום שכבשו הגרמנים את פולאניה הכניסו הרבה תקונים מדיניים וחברתיים בחיי התושבים שם. בהרבה ערים הונהג על־ידם שלטון־בית, שעל־פיו הזכות לכל אזרח לבחור בפקידי העיר השונים. בתי־ספר חדשים נבנו, ומספר התלמידים בהם הולך ורב. בהאוניברסיטה בווארשה מתלמדים עתה סטודנטים במספר יותר רב מאשר בימי השלום והשלוה. טרם שכבשו הגרמנים את פולאניה היה מצב הבריאות של התושבים, לרגלי התנאים ההיגיניים הרעים, גרוע ביותר. מחלות שונות היו מתהלכות בקרב העם והפילו הרבה חללים. ראשית מעשה הגרמנים, בכבשם את פולאניה, היתה לטהר את הארץ ולנקותה מן החלאה והזוהמה. לתכלית זאת הנהיגו בהרבה ערים את התקונים הסאניטאריים וההיגייניים הנחוצים. על־ידי האמצעים האלה עלה בידי הרשות הגרמנית להשבית את החליריע ויתר המגפות מן הארץ.

הרשות הגרמנית אינה מבדילה בין עם לעם, והיהודים נהנים מכל הזכיות, כמו שאר תושבי הארץ. כל ההגבלות והגזירות, שהיו קיימות בימי השלטון הרוסי, בטלו עכשיו. ילדי היהודים מתקבלים בבתי־הספר בלא שום „נורמה פרו־צנטית". כמו כן ניתנה הזכות ליהודים לבחור ולהבחר בפקידות הערים וגם לשאת משרות שונות בפקידות הממשלה.

כי היהודים בפולאניה משתמשים בזכיותיהם אלה — תוכיח העובדה הבאה.

בקרוב תהיינה בווארשה בחירות פקידים להשלטון העירוני. בהעתון הרשמי של הגיניראל־גוברנאטור נדפסה פקודה רשמית, כי זכות הבחירה ניתנה רק לאלה, שנולדו בפולאניה, או שהתישבו בה שלש שנים לפני פרוץ המלחמה, או שיש להם אחוזת־בית בווארשה וסביבותיה. והנה, כפי הידיעות, הבאות משם, היהודים הם היותר אקטיביים בעניני הבחירות האלה. רוב תושבי ווארשה הנוצרים אינם מוצאים חפץ וענין בבחירות, ורק מעטים מהם רשמו את שמותיהם ברשימת־הבחירות, וכל התאמצות העתונות לעורר את דעת הקהל אל ענין זה היתה לשוא. וכנגדם נותנים היהודים את לבם ביותר לבחירות אלו. חושבים הם ליסד ועד יהודי מיוחד לתכלית זאת. המתבוללים החליטו באחת מאספותיהם להשתתף בבחירות הבאות רק בתור אזרחים פולאניים ושלא ליסד שום ועדים יהודיים. אולם מפני היותם המעטים, לא תהא דעתם מכריעה במהלך הבחירות, והחלטתם זו מעידה רק על שאיפות ההתבוללות שלהם. מספרם הגדול של יהודי ווארשה, שעל־פי הספירה האחרונה עולה הוא ל־352,351, או בערך ארבעים אחוזים ממספר התושבים הכללי, נותן תקוה, כי על־ידי התאמצות כבירה יעלה בידם לבחור בקאנדידאטים משלהם, לפי רוחם וחפצם.

גם בנפות פולאניה, שנכבשו על־ידי צבאות אוסטריה־אונגאריה, חלו שנויים מדיניים וחברתיים עצומים. אולם התיחסותה של הרשות האוסטרית ליהודים גרועה מזו של הגר־מנית. מפני טעמים בלתי־ידועים לא ראה השלטון האויסטרי עד עכשיו צורך בדבר לבטל את החוקים הישנים של רוסיה, המגבילים את זכיות היהודים. ואם נותן הוא ליהודים איזו זכיות, אינו עושה זאת אלא לפנים משורת הדינים האלה. הנציב הראישון, ששלחה ממשלת אויסטריה אל הנפות הנכבשות בפו־לאניה, היה הבארון פון דילר. זה התנהג עם היהודים בכל חומר הדין. אך לשמחת התושבים היהודיים לא האריך ימים במשרתו זו, ותחתיו נמנה נציב אחר בשם קארל קוק. הנציב החדש מסביר פנים אל התושבים היהודיים ומתנהג עמהם בצדק וביושר. את כל האחוזות, שנעזבו מבעליהן בסביבות העיר חלם, החכיר להיהודים לעבדן ולשמרן. בימי מצוקה כלכלית כזו לא יכלה הרשות האויסטרית להשאיר את האחוזות האלה שוממות ועזובות, והמוצא היחידי לזה היה — למסור אותן ברשות חוכרים יהודים, עד שישובו לאחרי גמר המלחמה לידי בעליהן.

לרגלי המלחמה הופחת מספר התושבים באופן ניכר בכל הערים והעירות בפולאניה. יוצאת מן הכלל היא העיר לוב־לין. שם נתרבה מספר התושבים כמעט כפלים. לפני פרוץ המלחמה היה מספר תושבי לובלין כששים אלף נפש, ועל־פי הספירה, שנעשתה בראשון ליוני שנה זו, מגיע מספר תושבי העיר הזאת ל־113,360. הרבוי הזה בא על־ידי הפליטים הרבים מהעירות והכפרים הסמוכים, שנמלטו ללובלין בימי החירום לבקש בה מקלט, ונשארו בה עד היום.

צאתך לשלום!

חברי הדירקטוריום של „התורן" מברכים את חברם מר ש. אבל, מי שהיה נשיא הדירקטוריום, לרגלו נסיעתו לאירופה בתור חבר המלאכות של ועד העזרה. יהי רצון שיצליח במשלחתו ויהי צאתו ובואו לשלום.

א. ש. אירלאנס	ש. למפרט
י. גורדון	דר. מ. מלמד
א. א. לובארסקי	דר. א. ש. שווארץ
דר. ש. לוין	דר. י. שטרויס
דר. מ. לוין	ב. שלוין
י. שפריירגן	

מברכים אנו את ידידנו מר ש. אבל לנסיעתו לאירופה בעניני נגועי המלחמה. אנו מאחלים אותך שתצליח בכל דרכיך ותחזינה עינינו בשובך לאמריקה בשלום.

חברי לשכת „התורן".

מברך אני את ידידי מר ש. ב. מקסימון ואת רעיתו להולדת בנם סעדיה.

ב. נ. סיקקינר

לידידי הסופר החביב מר ש. ב. מקסימון, מזל טוב!

והיה בנך זה, סעדיה, לגדול בישראל; וכל רואו יאמר כי ברכה בו.

א. נ. פרלברג

מזל טוב!

לידידים העברים הנאמנים:

מר. אהרון סלנט

ומרת רחל ליבמן

לנשואיהם

מי יתן והיה ביתכם לברכה בישראל.

א. נ. פרלברג

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. AUGUST 11. 1916 NO. 24

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין התחימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

יצא לאור החלק החמישי מספר

אוצר השמות

אשר בכתבי הקודש.

מחירו:

דולר אחד, ולחותמי „התורן“ 75ס.

החלק הששי המכיל בקרבו ערכי אות מ. נמסר לדפוס.

נמצאים עוד תחת יד המחבר עקזעמ־פּלארים מכל החלקים הקודמים, ומחיר כל החמשה חלקים ביחד $3.75 עם המשלוח.

להשיגם אצל המחבר:

A. H. ROSENBERG
130 Henry St. New York City

מיין מיליטער-דיענסט אין רוסלאנד.

א טאג בוך פון א אידישען סאָלדאט.

א גענויע בעשרייבונג פון דעם לעבען פון די סאָלדאטען פון די מיליטערישע אָרדנונגען און לעהרע און פון די ספּעציעלע צרות וואס די אידישע סאָלדאטען ליידען. פיין געבונדען.

פרייז מיט פּאָרטא 40 סענט.

A. KIMENFELD
1404 Central Ave. Los Angeles, Cal.

מורה עבריה.

דרושה מורה עבריה לביה"ס בהאמילטון, קנדה, למתחילים. השיטה היא עברית בעברית וגם ב„אידיש“. עליה לדעת לנהל „גן ילדים“. וכמובן עליה לדעת גם מעט אנגלית. העבודה היא עד חמש שעות ליום. המשכרת הגונה. רק מורות מנוסות תואלנה לפנות על פי הכתובת:

THE HAMILTON HEBREW INSTITUTE
58 Vine St., Hamilton, Ont., Canada.

מורה מבוקש

לה„היברו עדיוקיישונאל אליאנס“ בגרי, אינד., דרוש מורה מודרני, פדגוג טוב, צעיר, שיוכל לנהל בית־ספר של 70-80 ילדים בעזרת מורה־עוזר. השטה עברית בעברית או עברית באנגלית. רק אלה המבינים חכמת הפדגוגיה וראויים לאותה אצטלא יפנו עם תעודותיהם על־פי הכתובת:

M. Levy, Pres. of H. E. A.
650 Washington St. Gary, Ind.

הצעיר שיקובל בתור מורה, יקבל דמי הוצאת נסיעתו.

בית כריכת הספרים

— של —

פירסט וסאקס

225 רחוב דיוויזשאָן

הזמנות מתקבלות בניוירק ומסביבותיה.

המחירים נוחים וקלים. העבודה נעשית על צד היותר טוב.

גלויה אחת מביאה את שליחנו לבתיכם.

B. PASTER

סוכן למכונות־תפירה זיננר, אחריות־אש ואחריות החיים של „נויורק לייף אינשורענס קאָמפּ.“

המעון: 184 Norfolk St.

הלשכה: 46 Bible House, Astor Pl. & 3rd Ave.

NEW YORK

Phone Franklin 4909

ד"ר ס. מ. קאמענעץ

רופא שנים מנוסה

139-41 DELANCEY ST.
Cor. Suffolk St. New York

עבודה הגונה במחיר נמוך.

בית מדרשו של

איראן

183, 185, 187 איסט בראָדוויי.

סניף:

5טע עוו. 116טע סט., סטייט ביינק בילדינג, ניויאָרק;

36 אינסטרוקטורים של בתי־ספר גבוהים וקולידז''ים מטיפים שם את לקחם.

לאבוראטוריות לפיזיקא, לחימיא ולביאולוגיא.

שעורים בשפה האנגלית למתחילים.

דזשאָזעף איראָן,
פּרינסיפּאַל.

ה. כהן

סוכן לכל מיני אחריות

העתיק את משכנו

56-58 Pine St., :: New York
Telephone, John 3303 / 3304

ALPHA PRESS
UNION PRINTERS
142 Henry St., New York
Telephone Orchard 7748

עבודה משובחה ובזול. הזמנות נתמלאות בדיוק נמרץ.

חש במעיו יתרפא

ב„עקס־לאַקס“

VOL. III NEW YORK, AUGUST 11, 1916 No. 24

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית ניו־יורק, י"ב אב, תרע"ו גליון עשרים וארבעה

מתקבלת החתימה על „התורן"
למחצית־השנה השניה
(ספטמבר 1916 — מארץ 1917)

עם הגליון העשרים וששה תתם מחצית השנה הראשונה לקיומי של „התורן" השבועי. כל אלה מן הקוראים, שחתמו על „התורן" לחצי שנה, מתבקשים איפוא להזדרז ולחדש את חתימתם, כדי שלא יבוא עכוב במשלוח הגליונות הבאים אליהם.

בגשתנו הפעם למחצית־השנה השניה של הוצאת „התורן", חושבים אנו למותר להרבות דברים על טיבו של עתוננו ועל ערכו לקהל הקוראים העברים באמריקה. למותר הוא בעינינו גם להבטיח הבטחות להבא. גליונות „התורן" של הצי־השנה הראשון לקיומי מדברים בעדם. ודרך התפתחותו של עתוננו העברי במשך החדשים הראשונים להופעתו מחזקת את האמונה בלבנו, כי לאט־לאט, בעבודה משותפת של טובי הסופרים העברים וטובי הקוראים העברים אשר בארץ הזאת, יעלה בידינו להגיע אל מטרתנו, אשר התוינו לנו בראשית עבודתנו: לקיים באמריקה עתון עברי לאומי הגון, המשמש כלי־מבטא לרעיון התחיה העברית ומרכז ספרותי לנבוני הקוראים העברים, בעלי הטעם הטוב והרגש הישר.

רק דבר אחד אנו רואים בזה צורך לעצמנו להטעים, ואת הדבר הזה אנו משמיעים הפעם מתוך שביעת־רצון מיוחדה: במחצית־שנתו הראשונה של „התורן" השבועי נוכחנו בעצמנו ועלה בידנו להוכיח גם את קהל הקוראים העברים לדעת, **כי יש מקום ויש צורך ויש גם יכולת רבה והרחבה לעתונות עברית מהוגנת, שתתקיים בארץ הזאת.** גליונות „התורן", בתכנם הספרותי המנופה וכתבניתם החיצונית המשובחת, שיצאו עד כה תמידים כסדרם מדי שבוע בשבוע, הוציאו את עתוננו מכלל נ ס י ו ן, כהנסיונות שקדמו לו, ועשוהו ע ו ב ד ה — עובדה חיה וניכרת במהלך חיינו הלאומיים בארץ הזאת ובהתפתחותם. ערים נאמנים הם קוראי „התורן", ועדות הן תשומת־לבם וחבתם היתירה אליו, ההולכות ורבות מיום ליום.

ובקוראי „התורן" אנו שמים את מבטחנו גם להבא. ידע־נא כל אחד מקוראינו, המוקיר בכל לב את הלשון העברית וספרותה והחפץ בכל לב בקיום עתוננו העברי ובשכלולו לימים הבאים, כי לא עלינו בלבד המלאכה לעשות, כי שותף הוא לנו בעבודה הגדולה והנכבדה הזאת — עבודת הנטיעה של גרעיני המחשבה העברית בלב בנינו באמריקה. ידעו־נא קוראינו ויתנו אל לבם, כי כמוהם רבים הם היודעים עברית בארץ הזאת, המפוזרים ומפורדים בין אוכלוסי אחינו לאלפים ולרבבות, ועל כל אחד מהם החובה מוטלת לסייע בידינו ולקיים נפשות אלו מישראל להלשון העברית ולהרוח העברי על־ידי העתון העברי. אדיר חפצנו הוא, כי יגיע העתון העברי, נושא רעיון התחיה העברית, לכל בית בישראל, אשר הלשון העברית עדיין לא נשתכחה כמנו, ויהא זה מקבץ נדחים ומעורר נרדמים לקראת עבודת־הרוח של העם במקורו הראשון.

והדבר הזה בידכם הוא, הקוראים, לעשותו!

פרשת השבוע

בלאים.

בגליון הקודם באה הערתנו על האונאה העממית, שיוצאת ההיכנו רצבוריים מיתוך „הועידה לעזרה העממית" באשמת מנהיגיה, שאינם הגונים לאותה אצטלה, והבענו תקוה, כי האספה השנתית של המוסד הזה תתן את דעתה לתקן את המעוות.

לצערנו, תקוה זו לא באה אלא לשליש ולרביע, ואף המעט לא בדרך רצויה בא. וביותר יגדל הצער, כי בפעם הזאת גם יד אחדים מן העסקנים הלאומיים היתה באמצע לקלקל את השורה.

מטרה כפולה היתה לפני הצירים הציוניים והלאומיים בועידה הזאת: א) לתקן את מה שעוה ועד המאה ועשרה — הועד הפועל של המוסד הזה, שהיה עד עכשיו; ב) לארגן את המוסד העממי הזה מחדש על יסודות לאומיים. את המטרה הזאת יכולים היו הציוניים להשיג הפעם בשלמות, מפני שהרוב המכריע של האספה ביד האיש יתנגד התנגדות גמורה להאדמיניסטראציה הקודמת, לרוחה ולמעשיה; והנה בא „מלאך השלום", זה המלאך קל־הרכב וקל־ההעת, המתהלך בימים האחרונים ברחוב־היהודים על בהונות רגליו ומשלים ומפשר ומתווך בין רחוקים ומקרב כותל אחד למשנהו, וערבב את הפרשיות ופתה אחדים מן העסקנים הציוניים להתחבר עם מתנגדיהם ואויביהם ולעשות „קנוניה פוליטית" עמהם לשם שלטון משותף במוסד. וסוף דבר היה, כי הנצחון, שנחלו הציוניים בועידה זו, עדיין מוטל בספק. כי אם אמנם ניתנה מחצית המקומות בועד החדש ללאומיים, הנה קשה לאדם מן הישוב לתאר לעצמו את מהלך העבודה העממית בעתיד, כשתהא העבודה הזאת נדחפת על־ידי שני כחות קיצוניים אלה, המתנגדים זה לזה וסותרים זה את זה. האם לא תשמיש אהדות משונה זו התחלת פרק חדש של מחלוקת פעוטה ופולמוס דל ולגלוג של עמי־הארץ על עמודי עתונה של אותה הכת המתנגדת, אשר משוש־דרכה תמיד לשפוך לעג־נבערים על הרעיון הלאומי בפרט ועל כל רעיון נאצל ביהדות בכלל?

ועוד גם זאת: הנצחון המדומה, שנחלו אנשי־שלומנו, עלה להם בקרבן מוסרי מוחש, שהקריבו מדעת על מזבח „השלום והאחדות". הצירים הלאומיים, שבאו אל הועידה, באו אליה מתוך כונה תחילה לערער על בחירתו של אותו השליח, ההולך לארצות־המלחמה בתור בא־כחה של „הועידה לעזרה עממית" — כלומר: בתור בא־כחם של המוני היהודים באמריקה. דעתו של הצבור היהודי הלאומי שבכאן היא, כי אותו בן־אדם, עם השקפתו הדלה והריקה על היהדות, יכול לשמש לכל היותר בא־כחה של אותה הכת, אשר על־ידיה נבחר לשליחותו, ובשום אופן אין לו הרשות לבוא ולדבר אל אחינו מעבר לים בשם היהדות האמריקאית, שקצר כח־השגתו מדעתה ומהבין את תעודתה ושאיפותיה ויחוסה אל היהדות הכללית. והנה באו המפשרים והמוותרים ומחלו על כבוד הצבור והסכימו להתנאי „העיקרי" של הכת המתנגדת, שלא לעורר את השאלה בדבר אותו „שליח־הצבור" ולהעביר עליה בשתיקה יפה, — והכל מפני השלום ומפני עסק־השותפות המשונה, שהפסדו המוסרי נראה לכל עין רואה, ושכרו — מי ישורנו?

ומי יודע, מה עוד יביא לנו מלאך־השלום בכנפיו — זה המלאך קל־הדעת ורך־הלבב, המתהלך בתוכנו בעת האחרונה, כמחלה מתהלכת, משלים ומפשר ומקרב כותל אחד למשנהו וזורע שדנו כלאים...

לָמָה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם...

מעולם לא נתגלתה עבדותם המוסרית של הפרנסים היהודים באנגליה בכל קלונה, כמו בימי המלחמה האלה. עבדותם זו, שמצאו לה עכשיו טלית של „פאטריוטיות" להתעטף בה, העבירה אותם על השכל הישר ועל הרגש האנושי כל־כך, עד שנכונים הם להסגיר את אחיהם יוצאי רוסיה ופולאניה לממשלת רוסיה לעשות בהם כטוב בעיניה, אם ימאנו לעבוד בצבא האנגלי.

מחפירה היתה התיחסותם של ה„נוטאבלים" האלה ליהודי גאליציה, היושבים באנגליה, בראשית המלחמה, עת אשר הממשלה האנגלית דנה את דינם, דין אזרחי ארץ הנלחמת כנגדה, להאסר בתור שבויי מלחמה, אם לא ימצא מי מאזרחי אנגליה העיקריים, שיערוב בעדם. פרנסי הקהלה היהודית בלונדון הצדיקו על אחיהם אלה את הדין הקשה הזה משום „דינא דמלכותא דינא". איש מהם לא עמד להם בעת צרתם ולא ערב בעד התנהגותם, והכל — משום „למה יאמרו הגויים"; גזירה, שמא יעורר רגש האחוה לאחים חשד בעיני השכנים העיקריים ותטיל צל על טוהר פאטריוטיותם של האנגלים בני־דת־משה.

אולם ביותר נתגלתה עבדותם „הפאטריוטית" של האנשים היראים ורכי־הלבב האלה עתה, מתוך התיחסותם לאחיהם יהודי רוסיה, היושבים באנגליה. הפרנסים האלה תומכים באופן רשמי בהצעת הכת המיליטאריסטית, המושלת עכשיו בכפה, להכריח את יהודי רוסיה לעבוד בצבא האנגלי, או להשיבם בעל־כרחם לרוסיה. מסירת־מודעה רשמית זו בשם היהודים נשמעה מעל בימת הפאר־לאמנט האנגלי בשבוע שעבר מפי מיניסטר־הפנים היהודי, הרברט שמואל, שהביאה בראיה מוכיחה, כי הצעה זו כולה מיוסדת על הצדק ועל היושר.

והכל — משום „למה יאמרו הגויים".

והגויים עצמם, — אלה, אשר לתוך עיניהם מציצים היהודים האמללים האלה, כאשר יציץ הכלב הנאמן לתוך עיני ארוניו, — מה אומרים הם?

הגויים התמימים הבינו את הצדק ואת היושר באופן אחר ויצאו להגן על יהודי רוסיה הנרדפים מפגיעתם הרעה של — אחיהם „הפאטריוטים". טובי האנגלים העיקריים התעוררו על העול שבהצעה אשר כזאת, וקול מחאתם נשמע גם מעל בימת הפארלאמנט ובית־הלורדים וגם מעל עמודי העתונות. חברי הבית התחתון, מוריל וטראוויליאן, השמיעו נאומים חריפים נגד המיניסטר היהודי שמואל על תמכו בהצעה מחפירה אשר כזאת בתור יהודי. בבית העליון יצא במחאה הלורד לורבורן: „אילו הייתי יהודי, — אמר אותו לורד— כי־אז נוח היה לי לקצץ את ידי מלחתום על הצעה, האומרת להסגיר את יהודי רוסיה לממשלת הארץ ההיא".

גם אחרים מן העתונים החשובים שבאנגליה יצאו לריב את ריב יהודי רוסיה מידי אחיהם האזרחים, אנשי הצדק והיושר. ביחוד חריפים דברי העתון „נאטיאן" על מיניסטר־הפנים שמואל. „טעות היא בידי המיניסטר הזה, — כך נאמר באותו עתון — בהאמינו, כי העם האנ־גלי יחזיק לו טובה על שמתנכר הוא לאחיו בעת צרתם. אנגליה מכבדת את היהודים הנאמנים לעמם ולגזעם, ובוז תבוז לאלה, העוזבים את המחנה. אל ייראה מר שמואל ואל יחרד, פן תפסלהו התקרבותו אל אחיו היהודים מכהונתו, כהונת המיניסטר אשר לו. אדרבה, התיחסותו אליהם שלא בצדק ושלא ביושר עלולה יותר להטיל מום בה"...

כך אומרים הגויים.

בְּצֵל הַמָּוֶת

מאת

א. ב י י ל י ן.

לזכר נשמת שלום־עליכם.

א.

ה מ ש ח ק.

הוא היה משחק גאון, ברוך־עליון ואהוב הבריות.

כשהיה מופיע על הבימה, היה התיאטרון המלא מפה אל פה רועש ממצהלות חבה והבעת כבוד, ורגליו טובעות בשלל צבעי פרחים, נושרים מכל עברים.

את המות היה מתאר בשחקו, ואין דומה לו בתפקיד זה. את פרפורי הגסיסה היה משוה, את כל מוראותיה של פרידת נשמה מגוף, בשעה שהיא מפרכסת, דועכת וגועת.

כאחוז־קסם היה הקהל עוצר נשימתו, מקשיב ומלוה את תנועותיו של המשחק, וקור היה מרעיד את אברי הרואים. ויש שהיו מרגישים במשק כנף־סתר, כנף־צלמות, המנפנפת ומתיצבת מעל הבימה, ובהיכל התיאטרון, השקוע באופל, מרחפת ואורבת עין־מסתורין, עין־מות, ויחד עם קהל המסתכלים מתלהבת היא ממשחקו של האמן הגדול.

שעה רבה אחרי תום החזיון היה הרושם קיים, וצער מתוק היה לופת כל נשמה.

ורק פעם אחת, כשגמר האמן את חזון המות, והוילון הורד, היה רושם המשחק רפה מאד.

התחיל קהל הרואים לרנן אחריו:

— מה היה לו פתאום? — קרא האחד.

— הזקין האיש! — התרעם השני.

— פג כשרונו! — הסכימו רבים.

„לא רגש ולא לב", — רשם הרציצנזנט בפנקסו, בהאזינו לדעת הקהל.

— — — ומעבר לוילון שכב האמן הגדול על רצפת

מַזָּלָם שֶׁל מִתְבּוֹלְלִים.

בימים האחרונים הורע מזלם של המתבוללים היהודים מבני המדינות. גם הפלוטוקראטים והפרולטאריים שלנו הוכו „בבית מאהביהם“. הראשונים קבלו נזיפה מאת הליבראלים הישרים באנגליה, שבעטו בפאטריוטיותם היתרה, הנובע מהתנכרות לאחיהם היהודים הנרדפים. והאחרונים „נעלבו“ על־ידי חבריהם הסוציאליסטים הנכרים, שקמו עתה וערערו בבת־אחת את היסוד, אשר עליו נשענת „תורתם“, תורת הטמיעה ושלילת הלאומיות היהודית. ידיעה, שנתקבלה מהאאג, אומרת, כי ועידת הסוציאליסטים הנייטראליים, שנקראה שם בשבוע שעבר, הכירה בצדקת הדרישות האבטונומיות של כל הלאומים הנרדפים, ובתוכם גם של העם היהודי, וביחוד — של המיעוט היהודי, היושב בפולאניה. ההחלטה הזאת מאשרת להלכה ולמעשה את הלאומיות היהודית — דבר, שהסוציאליסטים המתבוללים מבין היהודים כופרים בו. הללו, כשותפיהם לטמיעה מקרב הפלוטוקראטיה היהודית, עומדים וטוענים בכל עת מצוא, כי אין לאומיות לישראל, וממילא שאין לו צורך בזכיות לאומיות ובשאר הצרכים הלאומיים, המיוחדים לעם באשר הוא עם.

בקיץ שעבר, באספה הידועה להטבת היחוסים בין הפולאנים ובין היהודים, שנקראה בניו־יורק באולם „קופר־יוניון“, בטלו הסוציאליסטים היהודים המתבוללים את הלאומיות היהודית והשמיטו את שאלת זכיותיה מעל סדר היום, ובאו עתה חבריהם הנכרים בועידת האאג וקיימוה — האין זה אות מאותות הזמן, שצריכים למוד?

מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה וְהָרֶגֶשׁ הַצִּבּוּרִי

מאת

מ ש ה ה ל ו י.

מתוך יחוסה של העתונות היהודית אל שאלת הפדרציה של מוסדות הצדקה, המעסיקה את המוחות בעת האחרונה, אפשר לעמוד על מדת התפתחותו של הרגש הצבורי בלב רבים מאלה, שתפקידם הוא להשפיע על דעת הקהל. העתונות דנה על רעיון הפדרציה מנקודת־הראות של עבודת הצדקה במדה שהיא נוגעת למנדבים ולמוסדות, הנהנים מן הנדבות, ומבחינה זו הוציאה את משפטה של הפדרציה לזכות או לחובה, או, יותר נכון, גם לזכות וגם לחובה. כל המשא והמתן נצטמצם בעתונותנו בחוג הצר של התועלת או הנזק, שעתידה הגשמתו של הרעיון להביא למוסדות צדקה ידועים. על האופי הצבורי של השאלה לא עמדה העתונות כלל. והרי ספוק צרכיהם של מוסדות הצדקה אינו ענין, המיוחד רק למנדבים ולמוסדות בלבד, אלא משותף הוא לכל הצבור כולו, מפני שכל הצבור חייב בתמיכתם ובספוק צרכיהם. כל מעשה, הנועד להבליט את האופי הצבורי שבמוסדות הצדקה, גדולה חשיבותו בתור גלוי הרגש הצבורי, ההולך ומתגבר בלב עסקני הצדקה.

בתוך צבור מסודר ממלא כל מוסד של צדקה צורך מיוחד בחיי הצבור, ולפיכך תמיכתו של כל מוסד ומוסד היא חובת הצבור כולו. כל מוסד מקבל את תמיכתו לפי ערכו ולפי צרכיו, ואין האחד מתיחס בצרות עין וקנאה אל הברו. בסקירה אחת מכיר היחיד את צרכי הצבור הרבים, ולפיהם מפריש הוא את חלקו לספוקם. כשצרכי הצבור מתרבים, רואה היחיד חובה לעצמו להגדיל לפי יכלתו את תרומתו, ואם אינו מתעורר לכך על דעת עצמו, דעת הצבור כופה אותו על הצדקה. במקום שחיי הצבור מסודרים ומשוכללים כל־צרכם, באה מאליה התאמה

הבימה בלי רוח חיים. הפעם דעכו חיין באמת, בהציגו חזונו, חזון־המות.

ב.

ה צ ו ע נ י ת.

ביום אביב, בשעת שקיעה, היה הדבר.

בהרהורי־קודש קפא תבל מול שמש מתבוססת בדמה, גוססת בדממה.

בדממה ובהרהורי־קודש ישבנו, להקת צעירים, בשדה, על רפידת דשא, והסתכלנו במראה הגדול הזה.

פתאום נגלתה לפנינו צוענית זקנה. איש לא ראה אותה בגשתה. כאילו מן האדמה צמחה בין־רגע, ונורא היה מראיה בתוך היופי הגדול והנוגה מסביב. פניה היו בלים וקודרים, בעיניה הכבות ובקמטיה העמוקים צלמות התלונן; שערותיה הלבנות היו פרועות, הפקר לרוח.

מי יושיט יד, ואנחש הבאות! — קראה.

ריבה אחת מחבורתנו הושיטה יד זכה, ענוגה, לתוך היד הרועדת והמצומקת של הצוענית.

אחד הצעירים, שישב על יד הריבה, השיב את ידה וקרא:

— חדלי לך! מי פתי יאמין בהבלים כאלה?

הצוענית זקפה מבטה בפני הצעיר. גצי אש זרה הוצתו בעיניה הכבות.

— הבלים אתה אומר? הנני להראות את כוחכם, כי אנחש את האמת. הבה לי את ידך! — פקדה על הצעיר.

סבבנו אותו והאצנו בו להושיט יד. אחזנו בו ונגד רצונו תתבנו את כפו לתוך כפה.

היא הסתכלה רגע. אצבע דלה ושחורה תעתה על גידי כפו האמיצה.

— כעת היה יעלו עשבים על קברך! — קראה ותעלם.

כעבור זמן קצר שבנו יחד מהלויתו של אותו הצעיר, והנה פתאום נגלתה לפנינו אותה הצוענית. כאילו מן האדמה צמחה.

— הבה יד ואנחש לך עתידות! — צותה עלי.

אצבע דלה, כבבעול נרקב, עברה רגע על כפי המושטה.

— כעת היה יעלו פרחים על קברך! — קראה ותעלם.

ידועה בין מדת יכלתו ומדת צרכיו של הצבור: במדה שמתרבים צרכיו הצבוריים, באותה מדה מתרבה יכלתו הצבורית. העיקר הוא — לקבוע מדה נכונה, אשר על־פיה יכירו את גודל הצרכים והכרחיותם, ועל־פיה יעריכו את הסיוע החמרי והמוסרי, המוטל על בעלי היכולת שבין הצבור לספק את צרכיו.

עבודת הצדקה היהודית, כפי שהתנהלה עד עכשיו בניו־יורק, לא היתה טבועה בחותם הצבוריות, אלא בחותמה של הפילאנטרופיה, שאינה מכוונת את מעשיה לא למדת יכלתו של הצבור ולא למדת צרכיו ומשאלות־לבו. האופי הצבורי של המוסדות התגלה רק בזה, ששעריהם היו פתוחים לרוחה לאלה, הנזקקים לעזרתו של הצבור, אבל הצבור עצמו לא הרגיש בחובה, המוטלת עליו, לכלכל את המוסדות. על־פי רוב נתנו התומכים את נדבותיהם להמוסדות לא מתוך הכרת חובתם הצבורית, אלא מתוך רגש הרחמים והחמלה לאחיהם העניים, או מפני שלא יכלו לסרב לבקשותיהם התכופות של המנהלים. בהרבה מקרים תלוי ספוק צרכיו של המוסד במעמדם המסחרי והחברתי של מנהליו ומנהיגיו. אם העומדים בראשו הם אנשים המפורסמים בעשרם והשפעתם החברתית רבה, נמצא המוסד במצב חמרי מעולה. במקום שמתקיימים שנים־שלשה מוסדות, העובדים במקצוע אחד, יקרה לפעמים, כי האחד, שמזלו גרם, כי מנהלים עשירים ובעלי־השפעה יעמדו בראשו, ניתנה לו האפשרות להתרחב ולהשתכלל כל־צרכו, בעוד שהאחרים מוכרחים להלחם מלחמה קשה על קיומם. וכן יקרה לעתים תכופות, כי מוסד אחד מתפתח על חשבונם של מוסדות אחרים. כך הוא טבעם של המנדבים והתיחסותם למוסדות שבצדקה. מוסד, שמנהליו הם מן הגדולים והמפורסמים, סימן זה לו, כי עולה הוא בחשיבותו על שאר המוסדות, והמנדבים נענים לבקשת מנהליו בחפץ־לב וביד פתוחה. המוסד שיש לו מנה והוא רוצה מאתים, תאותו מתמלאה על־נקלה, בעוד שזה, שגם מנה אין לו, קופתו ריקה תמיד, וצרכיו היותר הכרחיים אינם מתמלאים אלא אחרי עמל רב. במצב כזה אי־אפשר, שלא ישלטו קנאה ותחרות ביחוסיהם של מוסדות־הצדקה בינם לבין עצמם.

מושג ברור ונכון על־דבר צרכי הצבור הרבים והשונים ואופן ספוקם חסר לרוב המכריע של המנדבים, ולפיכך אין יחוסם אל המוסדות, הנתמכים על־ידם, יחוס קבוע, אלא יחוס מקרי וארעי. נתבעים הם מעסקנים שונים לתמוך במוסד זה או אחר, ואינם יכולים לפטרם בנדבה קטנה, ולכן נותנים הם את נדבתם לפי חשיבותם של התובעים, או לפי אומד־הדעת, כי נדבה כזו נאה לכבוד מעמדם המסחרי והחברתי. ואין הם מעלים על לבם בשעת נתינתם, כי בעיר מושבם מתקיימים גם מוסדות אחרים, הראויים לתמיכה במדה לא־פחותה מהמוסד שנתבעו לו, וכי מטעם זה צריכים הם לקצוב את תמיכתם לכל מוסדות הצדקה לא לפי כבודו של התובע או הנתבע, אלא לפי תכנית מסוימה — לפי מה שמגיע לחלקו של המוסד מהסכום הכללי, שהם מבזבזים לצדקה צבורית בכלל. תמיכה כזו, המביאה בחשבון את צרכיהם של כל המוסדות והנערכה על־פי הצרכים האלה, מיוסדת על העיקר של החובה הצבורית, ומתוך כך מיוסדת היא גם על הצדק והמשפט. אבל אם אין לנותנים מושג ברור, מה הם צרכי הצבור ואיך מוצאים הם את ספוקם, — הכרת החובה הצבורית מנין?

ומאחר שאין הצבור מכיר בהכרה ברורה את צרכיו ואופן ספוקם, אין לפעולותיו על שדה הצדקה והחסד תכנית מסוימה. יחידים מתעסקים על דעת עצמם ביצירתם של המוסדות, והם דואגים לכלכלתם ותמיכתם. ויש שהרוח המניע בפעולותיהם של המיסדים והעסקנים הוא לא טובת הצבור ותקונו, אלא פניות צדדיות ומגמות אישיות, שיש בהן יותר מקורטוב של הנאה פרטית. בשתי השנים האחרונות התחיל מוסד קטן ובלתי־חשוב בניו־יורק מטריד את הקהל בהודעותיו המשונות והצעקניות, כי אלמלא הוא, שעמד להציל את ילדי העברים, היו בנינו

החבורה סבבה אותי. נגעו כפים בשכמי והחליקו ומתק־נועם הרעיפו שפתיהם:

— מי פתי יאמין בפטפוטי הבל של צוענית זקנה?

ומדוע יגוע מני־אז קול צחוקם, בהכנסי למחיצתם? מדוע כה מלאים רוך מבטיהם ופעמיהם באהלי מדודות, כדורכות בקודש רגליהם? מדוע?

ומה הקדיר מצח אהובתי, ויצוריה מה יחריד בזרועותי? מי הצית תוגה בעיניה, המציצות כדומעות במסתרים, ולהט נשיקותיה מי כבה?

שלמה ניום ליום כה יהור פרצופי בראי, וצלי, הוי צלי— שלמה כה ידל על הקיר?

ג.

ה ח ב צ ל ת ה א ח ר ו נ ה.

בוקר־בוקר היתה מוכרת־הפרחים נגשת עד סף ביתו וסלה בידה ומיחלת עד שיצא ויקנה ממנה חבצלת לבנה.

שמח ורענן היה מופיע לפניה, כשהוא נוהם בפני עצמו קטע של איזה פזמון, ומקבל מידה את החבצלת.

אז היה סר אל אהובתו, תוחב את החבצלת בזהב תלתליה, או נועצה במעילה, בין תאמי־צדיה.

* * *

בוקר־בוקר היתה מוכרת־הפרחים נגשת עד סף ביתו ומיחלת, עורגת ואוהבת.

כנשוק טבעת־קדושין היתה נושקת את המטבע, שהושיט לה בידו, ואושר קרן בפניה, כשידה הרועדת נוגעת לפרקים באצבעותיו, כנוגעת במיתר עדין.

אך הוא לא ראה, הוא לא ידע.

הוא לא ראה את יסורי הלב, המפרפר פצוע־אהבה, את נפשה השרופה בלבת־חשקה. לא ראה את הפנים, ההולכים ומלבינים, כלובן החבצלת. היא לא ידע, שרסיסי הטל בגרון חבצלתו מהולים בדמעות לבה האוהב, הכלה.

הוא לא ראה, הוא לא ידע.

* * *

בוקר־בוקר היתה מוכרת־הפרחים נגשת עד סף ביתו.

נמכרים לעקר. בנדבה של דולארים אחרים למוסד זה יכול בן־אדם מן השוק להעשות בין־לילה למפורסם, לזכות ל„באנקיט" על חשבון המוסד, שתמך בו, ולהתפרסם בעתונים היהודיים, הוא ואשתו וזרעו, כעסקני הכלל ופרנסי הדור. ואין המנהל ה„זריז" של המוסד הזה מצמצם את חוג פעולותיו לניו־יורק וסביבותיה לבד. בזריזותו היתירה עמד וקשר למוסדו כתר של מוסד „לאומי", ושלח „משולח" מפורסם גם לערי המדינה. והמוסד הזה אינו היחידי, המתאמץ לתפוס את לב המנדבים במעשים זרים וגסים כאלה.

אלמלא הניח הצבור את עבודת הצדקה בידי יחידים ויצר הסתדרות צבורית, שתפקידה יהיה לפקח על כל מוסדות הצדקה, לספק את צרכיהם וליצור מוסדות חדשים, שמורגש צורך בהם, לא היתה כל אפשרות לבני־אדם שאינם מהוגנים ליטול לעצמם את העטרה של מצדיקי הרבים ולהשתמש בה לצרכם ולהנאתם. הסתדרות כזו היתה מספיקה לצבור ידיעות נכונות ומדויקות על־דבר צרכי המוסדות הצבוריים, ולפיהם היתה מתאמצת להתאים את מדת יכלתו של הצבור. ויכלתו של צבור מרובה באוכלוסים, כזה הנמצא בניו־יורק, בלתי־מוגבלה היא, אלא שאין מוסדות־הצדקה הקיימים יודעים איך להשתמש בה. ממיליון היהודים ומעלה, הנמצאים בניו־יורק, משתתפים רק כעשרים ושלשה אלף בתמיכתם של המוסדות הגדולים. על־ידי עבודה מסודרה אפשר היה להכפיל במשך שנים אחדות את מספר המנדבים. אפשר היה להשפיע על רבים מהמנדבים, כי יגדילו את נדבותיהם השנתיות. במצב הקיים אין המנדב הטרוד בעסקיו יודע, מה הוא הסכום הכללי, שהוא מכנים מדי שנה בשנה למוסדות הצדקה השונים, ואם מתאים הוא למדת יכלתו החמרית ולמדת צרכיהם של המוסדות הנתמכים. הבקשות התכופות של המוסדות ונתינותיו הקטנות, הבאות תכופות מזמן לזמן, משאירות בלבו את הרושם, כי בכללן מצטרפות נדבותיו במשך השנה לסכום גדול — גדול יותר מכפי שידו משגת. אבל אילו עמדו והמציאו לו חשבון מדויק מכל הכספים, שהוא מבזבז לצדקה במשך השנה, היה רואה לתמהונו, כי הסכום הכללי פחות הוא הרבה מכפי ששער ומכפי יכלתו לתת.

העובדה, כי קבוץ הכספים לצרכי המוסדות אינו מתנהג על־פי תכנית מסוימה, אלא כל מוסד קובע לו את התכנית הישרה בעיניו, — עובדה זו גורמת, כי הרבה אנשים מבעלי היכולת משתמטים לחלוטין מלהשתתף בתמיכתם של מוסדות הצדקה. רק מעטים מתעוררים על דעת עצמם לקול הרגש האנושי והצבורי, המפעם בלבם, לנדב מכספם לצרכי הצדקה. הרוב המכריע זקוק להשפעה מן החוץ, כי יתעורר למלא את חובתו הצבורית. וישנם גם כאלה, שבדברים או בכתבי־בקשה קשה להשפיע עליהם; לאלה אין דרך אחרת אלא לכפות אותם על הצדקה באמצעי־כפיה חברתיים וצבוריים. ורק הסתדרות כללית של מוסדות־הצדקה כחה יפה להשפיע על המשתמטים, ובמקום שיש צורך — גם להשתמש אצלם באמצעי־כפיה. את בקשתו של מוסד בודד יכולים הם לדחות באמתלה, כי נותנים הם למוסדות אחרים. אבל אין הם יכולים להשתמש באמתלה זו, כשיש הסתדרות כללית, התובעת בשביל כל המוסדות. הסתדרות כזאת מפרסמת את רשימת המנדבים ואת הסכום, שמכנים כל אחד לקופת הצדקה הכללית. כל מי, ששמו אינו רשום ברשימת המנדבים, בידוע, כי אינו משתתף במעשה הצדקה. ואין לך אדם, שאינו עומד ביחוסים מסחריים וחברתיים עם אחרים מהמנדבים, ובעל־כרחו יתבייש מפניהם, אם לא יבוא גם שמו ביניהם. בעל־כרחו יפריש אז את נדבתו, אם אינו רוצה להתבזות על מכריו. ולא נדבה סתם, כדי לצאת ידי חובתו, אלא נדבה זו, הנאה למעמדו המסחרי. במצב כזה אין המפקחים על קבוץ הכסף מסתפקים בנדבות סתם; מעריכים הם תחילה, על־פי ידיעות שונות, את מעמדו המסחרי ויכלתו החמרית של המנדב, ולפיהם קובעים הם ומטילים עליו את נדבתו השנתית.

פעם יצא כדרכו, הושיט ידו לקבל את החבצלת — ואיננה.

רקע רגל בכעס. איפה ישיג עכשיו חבצלת בשביל אהובתו, והוא ממהר אליה כל־כך?

בעודו מביט הנה והנה, עבר לפניו ארון־מתים וזר חבצלות לבנות מפאר אותו.

נשמטת חבצלת מעל הארון ותפול לרגליו.

החבצלת האחרונה של מוכרת־הפרחים.

ד.

ה ס ו ס י ם.

בהלשכה של מרכבות לחתונות נעדר סוס אחד. פנו ללשכה של הלויות והביאו משם סוס אחר במקומו.

סוס־ההלויות נרתם במרכבה יחד עם סוס של הלשכה לחתונות, ושניהם הובילו לכפר הסמוך זוג חדש, ששב מתופתו: חתן בן ששים שנה וכלה בת עשרים.

בלילה לנו שני הסוסים יחד בחצרו של החתן.

הסוס של ההלויות התקרב אל שכנו, נלחץ אליו, הניח ראשו על צוארו, הרחיב נחיריו וגשם את ריח עורו, מהול בריח של פרחים ובשמים של כלות צעירות, רעננות.

מלא פחד ומורא עמד סוס החתונות ושאף לתוכו ריחו של חברו, ריח רקב־קברים, וברטט הציץ לאור הלבנה לתוך עיניו וראה בבואת מות.

ממחרת הבוקר נפרדו הסוסים זה מזה. סוס החתונות שב אל לשכתו, והשני נרתם שוב לארון־המתים.

האחד שכח את השני.

ורק כשנקפו ימים וסוס־ההלויות הובא שוב אל אותו הכפר להוביל את האשה הצעירה לבית־עולמה, נעורו בתוכו הדי געגועים נושנים ומטושטשים, ונחיריו הריחו שוב מעין ריח של פרחים ובשמים של כלות צעירות, רעננות.

– התרבותם של המנדבים, מלבד שהיא מביאה תועלת חמרית למוסדות הצדקה, יש לה השיבות צבורית מיוחדה. בתוך תנאי חיינו המיוחדים נתרבו בינינו יהודים כאלה, ששייכותם אל הצבור היהודי מתגלית רק בזה, שהם משתתפים בתמיכתם של מוסדות צדקה ידועים. אלה מבעלי היכולת, שאינם שמים לב אפילו למוסדות הצדקה, נתרופף הקשר שבינם ובין הצבור, וסופם שהם מתרחקים להלוטין מהענינים היהודיים המיוחדים. מעשה הצדקה משמש איפוא אצלנו יותר מעבודה פילאנטרופית. כל המעמיד את עבודת הצדקה היהודית על הרגש הפילאנ־טרופי בלבד, אינו מכיר את התכונה המיוחדה, המציינת את עבודת הצדקה של היהודים ומבדילה בינה ובין עבודת הצדקה של האזרחים הנוצרים. להם אין כל צורך להטביע את מעשה הצדקה בחותם הצבוריות. הרגש הצבורי שלהם שופע דרך הרבה צנורות אחרים. החיים האזרחיים והמדיניים מטביעים את חותם הצבוריות על כל התושבים. ענין אזרחי ומדיני הוא ממילא גם ענין צבורי, ויחוסיו של היחיד אל הצבור מתגלים בכל ארחות חייו, מעשיו ומנהגיו. ואולם אצלנו מצטמצמים כל חיינו הצבוריים במוסדות המיוחדים, שאנו מיסדים לספק את צרכי הצבור, וכל הפורש מן הצבור ואינו נושא משאו — הרי הוא כפורש מן החיים היהודיים. ועל הצבור מוטלת איפוא החובה לשמור על היחיד, שלא יהיה פורש ממנו ומעניניו.

מטעמים אלו חושבים אָנו את יסודה של הפדרציה למעשה צבורי רב הערך. מלבד התקונים הרבים, שתכנים זו לתוך הנהגתם הפנימית של מוסדות הצדקה, תטביע על מעשה הצדקה את האופי הצבורי, החסר לו עכשיו. העובדה, כי מוסדות הצדקה הגדולים והעשירים הסכימו להתאחד עם המוסדות הקטנים והעניים מהם, מעידה על התגברות הרגש הצבורי בלבב עסקני הצדקה שלנו. ההתנגדות אל הפדרציה באה עד עכשיו על־פי רוב דוקא מן המוסדות הגדולים והעשירים. המוסדות, שקיומם קשה — במוסדות הראויים לשמם הכתוב מדבר — הכירו זה כבר את התועלת החמרית, שתביא להם הפדרציה, ורק המוסדות העשירים היו הוששים, שמא תקפח הפדרציה את הכנסתם הגדולה. כשנתעורר רעיון הפדרציה בשיקאגו בשנת תר"ם (והפדרציה חוללה שם באמת נפלאות: היא הגדילה את הכנסתם של מוסדות הצדקה במשך חמש עשרה השנה לקיומה ממאת אלף דולאר בשנת תר"ם לשש מאות אלף דולאר בשנה זו), התנגד לו בתחילה מוסד עשיר אחד, אשר חזו לו אָז עתידות, כי במשך עשרים שנה תגדל הקרן הקיימת שלו על־ידי הנדבות הגדולות, שמפרישים לו, במדה כזו, שהרבית השנתית בלבד תספיק לו לכל צרכיו. אבל לבסוף הרגישו גם מנהלי המוסד הזה, כי יסוד הפדרציה הוא ענין צבורי, וההובה מוטלת עליהם שלא לפרוש מן הצבור. וגם בניו־יורק פגש רעיון הפדרציה לפני שמונה שנים את ההתנגדות היותר נמרצה מצד שני מוסדות עשירים, שלא הפצו להתאחד עם האחרים, מיראה, שמא תתמעט הכנסתם. עכשיו ניכרת גם בהם השפעתו של הרגש הצבורי, הדורש, כי מעשה הצדקה יתנהל על־פי תכנית מסוימה וכי תשלט התאמה ידועה בין מדת יכלתו של הצבור ובין מדת צרכיו.

בְּמַזַּל מַאְדִּים

— גם אלה שירי מלחמה —

מאת

י. אריאל

הַדְּרַקּוֹן.

—

כִּמְרַדְּפֵי אַלְפֵי מַלְאֲכֵי־חַבָּלָה אָצוּ
בְּנֵי־אָדָם, נָעוּ פֹּה וָשָׁם וַיְבַקְשׁוּ מִפְלָט
מֵרִיק־חַיֵּיהֶם. בֵּין מְצָרֵי חוֹמוֹת־אֶבֶן
הִתְלַבְּטוּ בְּתוֹךְ רַעַשׁ יַם גַּלְגַּלֵּי־בַרְזֶל,
בְּלֹא אֵל, בְּלֹא שֶׁמֶשׁ־דְּרוֹר, מִתַּחַת לִשְׁמֵי־שֵׂיבָה
מְהַלְּכֵי עָבִים תָּמִיד וַעֲשַׁן־תָּמִיד,
וַיְבַזְבְּזוּ אֶת בְּשָׂרָם וְאֶת נַפְשָׁם
וַיְשַׁחֲתוּ יְמֵיהֶם וְלֵילוֹתָם
בִּיגִיעַ־שָׁוְא, בְּמִשְׂחֲקֵי־אֱוִיל וּבְשִׁעֲמוּם
וּבְלַהֲטֵי אֱמוּנָה לֹא־אֱמוּנָה.

וַיִּזְקְנוּ בְּלֹא־עֵת בְּנֵי־אִישׁ, מְשׁוֹשָׂם כָּזָב,
וַיְהִי שֻׁלְחָנָם מַאֲכַל זִבְחֵי־מֵתִים
וְיֵין מִשְׁתֵּהֶם כְּמֵי־מְרוֹרוֹת מָהוּל,
וְאֵד־נִשְׁמָתָם עָלָה וַיִּתְפַּשֵּׁט,
אֵד־קֶטֶב לַח, עַל כָּל הַיְקוּם כִּמְאֵרָה יָרַד—
וַתֶּאֱבַל אֶרֶץ וַתֵּאָכֵל שְׁמָמָה
וְתַחַת כָּל עֵץ־פְּרִי יָצִיץ הָרָקָב וָהֵל...

וַיָּבֹא הַדְּרַקּוֹן. מַחְשֶׁרֶת עָבִים כְּבֵדוֹת
בַּחֲזִיז וָרַעַם בָּא. בְּאַרְבַּע רַגְלָיו,
עֲקוּמוֹת־קְצָרוֹת, גְּדוֹלוֹת־צִפָּרְנַיִם,
עַל־גַּפֵּי מְרוֹמֵי־אֶרֶץ נִשְׁעַן, עוֹר־קַשְׂקַשָּׂיו
כְּשִׁרְיָה נוֹצֵץ קַר וּבְאֵלֶם סוֹד־בַּלָּהוֹת,

וּשְׁלשָׁה רָאשִׁים לוֹ, אַרְבָּעָה — לֹא, חֲמִשָּׁה
וָעוֹד, כָּל רֹאשׁ פְּעוּר־לוֹעַ פּוֹלֵט הֶבֶל־שְׂרֵפָה,
שׁוֹלֵחַ לָשׁוֹן שְׁרוּקָה, שְׁסוּעָה וְשׁוֹקֶקֶת
בֵּין מַלְתְּעוֹת־אֶרֶס, לְבָרֵךְ עֵינֵי־גָפְרִית
לְטוּשׁוֹת, פּוֹלְחוֹת, מוֹשְׁכוֹת כֹּל אֲלֵיהֶן
בְּכֹחַ כּוֹבֵשׁ־כֹּל··· וַתֶּחֱרַד הָאֲדָמָה
וְעַל מֶרְחֲבֵי מְדִינוֹת נָפַל צֵל־מוּעָקָה,
צֵל גּוּף עֲנַק־הָאֵימִים, רָגְזוּ גוֹיִם
וְצִבְאוֹת צְבָאוֹת נָדְדוּ בְּנֵי־אָדָם,
הֲמוּמֵי־בְעָתָה, קְסוּמֵי מַבַּט הַמִּפְלֶצֶת,
עַל כָּרְחָם נִגְרְרוּ, בְּלִי הָמֵשׁ עֵינָם
וְשֶׁמֶץ־נֹגַהּ מֶנּוּ גַּם בְּעֵינָם
גַּם עַל שִׂפְתֵיהֶם, נֹגַהּ צְחוֹק־שִׁגָּעוֹן,
הִתְרַחֵב, הוֹסִיף זֹהַר כָּל שֶׁקָּרְבוּ
אֶל לוֹעַ הַמִּפְלֶצֶת —
וַיְהִי לְצָהֳלָה וּלְרִנַּת־עוֹז בְּפִיהֶם···

וּכְכָה רִנְּנוּ מְטֹרְפֵי־דַעַת: „אֵל!
אֵל גָּדוֹל עַתִּיק נִגְלָה לָנוּ,
בִּגְאוֹן אֵימַת וּבְהַדְרַת־הוֹד הוֹפִיעַ·
הֲלֹא כְשִׁרְצֵי־עָפָר כֵּן חָפַרְנוּ
בֶּעָפָר תָּמִיד, לֹא רָאִינוּ עוֹלָם
וּמִפְּנֵי אוֹר הָעוֹלָם הִסְתַּתַּרְנוּ·
אֵל נַעֲרָץ! נַעַבְדָה לוֹ, נַקְרִיבָה לוֹ קָרְבָּנוֹת!
מִתְּפֵל־חַיֵּינוּ בָּא לְגָאֳלֵנוּ —
אוֹתָנוּ, אֶת בָּנֵינוּ לוֹ נַקְרִיבָה!
אִם לִחְיוֹת לֹא יָדַעְנוּ, נֵדַע לָמוּת···
לְאֵל־הַפְּלָאוֹת מוֹת בְּנֵי־חוֹרִין נָמוּת!“

וּבְשִׁיר וּתְרוּעַת־פְּרָאִים קָפְצוּ וַיִּתְמַכְּרוּ
לְשִׁנֵּי הַדְּרָקוֹן, הַטּוֹרֵף בָּם לְתַאֲוָה,
בּוֹלֵעַ, זוֹלֵל, נוֹשֵׁךְ בָּם וְזוֹרֵק;
וַיִּז דַּם אָדָם רַב וַיִּשְׁטֹף עַל אֲדָמָה
וַהֲמוֹן הַשִּׁיר כְּשַׁוְעַת הַקָּרְבָּנוֹת נִבְלַל···

וְלֹא הָיָה קֵץ לַקָּרְבָּן, קֵץ לַדָּם הַשּׁוֹטֵף,
לֹא יָדְעָה שָׂבְעָה בֶּטֶן הַמִּפְלֶצֶת,
וַתִּגְדַּל עוֹד וַתִּכְבַּד עוֹד בְּלִי־מַעְצוֹר,
הָאָרֶץ נֶאֱנְקָה מִתַּחַת נֵטֶל־סִבְלָהּ
וְעָרִים, כְּפָרִים נִשְׁחֲקוּ לְחוֹל וּלְחָצָץ,
וְהִיא — כָּל רֹאשׁ לְעֶבְרוֹ זָע וּמְשׁוֹטֵט
מְגֹאָל־דָּם, הַפֶּה, אַף שׁוֹחֵר טֶרֶף טָרֶף·
וְהָעֵינַיִם, עֵינֵי־גָפְרִית, קוֹרְאוֹת, פּוֹקְדוֹת
וְתוֹבְעוֹת עוֹד וָעוֹד:
כָּל נֵתַח טוֹב וְשָׁמֵן הָבוּ לִי!
כָּל בָּחוּר קַל וָרַךְ, כָּל גֶּבֶר בְּבִשְׁלָיו,
וְגַם מִפְּרִי־הָאָסִיף הָבוּ לִי! —
וְאָבוֹת נָהֲרוּ עִם בְּנֵיהֶם, רֹן וְנָהוֹר
אֶל פִּי הַחַיָּה הָרַעַבְתָנִית.
וְאִמּוֹת, נָשִׁים, כַּלּוֹת בְּתוֹךְ כְּאֵב וְדִמְעוֹת
הִתְאַפְּקוּ עַל הַדָּם וְעָנוּ אֶת הָרִנָּה···
וַיַּשְׁק הַדָּם אֶת הָאֲדָמָה הַשּׁוֹמֵמָה
וּפִרְחֵי הַבְּלוֹלִים־רַיִּים בְּצִבְעֵי הַבְּלוֹלִים־רַיִּים
וְנִצֵּי־עֵין בְּשִׂפְתֵי־שָׁנִי הַזּוֹרְחוֹת
וְיַרְקוֹת, כְּתַמְרֵי־רֶצַח לָמוֹ —
וַיְהִי הַיְקוּם פּוֹרֵחַ דָּם וַיְחִי בְדָמוֹ,
וְעַל פָּנָיו נֹגַהּ־הַשִּׁגָּעוֹן···

מאת שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום י. ד. ברקוביץ

יט.

מִשְׁנֶה מָקוֹם — מִשְׁנֶה מַזָּל.

בני העירה מתקנאים בשימלי־פריץ ומתהלכים בגדולות ובנפלאות. — פירושה של „פרנסה לקויה". — „הירשל בעל הסין" מקפח את מעשי שותפו ומציגהו בכלי ריק. — עקירה ממקום למקום ותכריכיה של הסבה מינדי.

מה היה הגורם לכך — אין מחבר הרשימות האלה יודע לספר; ורק אחת יודע הוא, כי שימלי־פריץ היה לבני העירה למופת: תיכף ליציאתו התחילו גם שאר בעלי־הבתים החשובים שבעיר לשאת את נפשם אל עולמו של הקדוש־ברוך־הוא וההתהלך בגדולות ובנפלאות מהם. המאמר הידוע: „משנה מקום — משנה מזל" היה שגור אז על כל לשון. ורבים לא הסתפקו במאמר בלבד, אלא קמו ועשו מעשה: הכינו את עצמם לצאת אל הערים הגדולות של האפרכיה. הללו יוצאים לבארישפולי, הללו לרזישציב, והללו לוואסילקוב ולטאלנה ולשאר המקומות הסמוכים.

גם על נחום בן־זאב שמעו בניו הקטנים שמועה עוברת בסוד־סודות, כי עוקר הוא בקרוב את דירתו מכאן וחוזר אל העיר הגדולה, אל פריאסלאוו, אשר משם בא לשבת פה לפני שנים רבות, בעוד בניו עוללים ויונקים. וגם את הסוד הזה סיימו במאמר הידוע: „משנה מקום — משנה מזל"...

בימים ההם נחשבה העיר פריאסלאוו בעיני הקטנים בכרך מכרכי הים, כעיר־הבירה, כפאריז במעט. וכי קלה זו בעיניכם? הלא זאת היא העיר המהוללה, אשר שם היה פינלי בן־שימלי ובה ראה את כל הגדולות והנצורות! ולא זו בלבד. שם, בעיר הגדולה ההיא, יושבים זקני משפחתם, משפחת אביהם. שם יושבת גם הדודה חנה ובניה. וכולם, כפי הנשמע, מתענגים שם על כל טוב. עשירים הם, בלא עין־הרע. בתיהם בנויים לתפארה ומצופים גגות של פחים. אכן אינה דומה עירה קטנה לעיר גדולה — הפרנסה מצויה רק בכרכים! — כך היו מסיחים בפני עצמם הגדולים, והקטנים הטו אוזן להקשיב ולשמוע, ולבם פחד ורחב מתוך שמחה וצער גם יחד. שמחו על התקוה, הנשקפת להם, לנסוע למרחקים ולדור בעיר גדולה, ואולם צר היה להם גם על העירה הקטנה והנעימה, ערש־ילדותם, שתשאר עזובה מאין יושב.

„הוי על בית־המדרש הישן! — כך היה שלום הקטן מהרהר בפני עצמו בימים ההם. — בית־מדרש ישן זה מה תהא עליו, כשכל היהודים יצאו את העיר ויעזבוהו? מי יבוא להתפלל בו ומי ישב על ספסליו? וההר, ההר הטוב הזה, הנשקף מאחרי בית־המדרש הישן, מה תהא עליו? ובית־המרחץ, להבדיל, — האמנם ריק ושומם יעמוד על תלו? והנוויותיהם של ישראל? והאוצר? האמנם ילך לטמיון אוצר יקר זה, הטמון במעמקי האדמה לטובתם של היהודים זה שנים רבות? האמנם חרוב תחרב העיר?...

אף־כי נזהרו הגדולים מפני הילדים ונתכונו שלא לדבר על עסקי הבית בקול רם, בכל זאת גם אליהם גונב דבר. כמה פעמים שמעו הקטנים מאחורי הפרגוד הברות מקוטעות: „השנים אינן כתקונן"... „הפרנסה לקויה"... וכיוצא באלו. מה טיבה של פרנסה זו, ומי הוא המלקה אותה ועושה אותה „לקויה" — דבר זה לא נתברר להם עדיין כל־צרכו, אלא מעקימת פניהם של הגדולים ניכר היה, כי רע המעשה, כי הענינים יגעים מאד... אביהם, נחום בן־זאב, שהיה כל ימיו בעל מרה שחורה, כפוף תחת עול־החיים, עכשיו קדרו פניו שבעתים וקומתו נכפפה יותר. על מצחו הגבוה והלבן נתרבו הקמטים מיום ליום, נתרבו ונתעמקו. בכל ערב וערב היה בא עם אחיו הצעיר, עם הדוד ניסל, להסגר חדר בחדר, שניהם יושבים שם ומעשנים פאפירוסות ומתלחשים ומסתירים סוד...

אמנם כן. גלוי היה לכל עין רואה, כי נאספה שמחה מבית נחום בן־זאב, כי סערה מתרגשת לבוא. וכבר הגיע הדבר לידי כך, שבחורף האחרון, במוצאי־שבתות, חדלו לעשות בביתו סעודות מלוי־מלכה לכל בני העיר. אמנם ביום שמחת־תורה האחרון עוד נתכנסו יהודים בביתו ושמחו ושתו יין, והדוד ניסל אמר להתהולל כפעם בפעם, החליף את כובעו בכובע שר־השוטרים ויצא לרקד עמו על הגג,—ואולם לא זאת היתה השמחה ולא אלה היו הרקודים אשר בימים הטובים! אפילו הדודה הודיל — גם זו ניטל עוקצה ממנה ורוחה הסוער לא היה לה עוד. כל המשפחה כאילו נזדעזעה כולה. ורק הזקנה מינדי עדיין לא נכנעה ועדיין עמדה בגדלותה, כאלון עתיק זה, ששרשיו מרובים ואינו חושש לסערה. כמו תמיד, נהגה גם עכשיו קפדנות יתירה בהליכותיה עם הבריות. כמו תמיד, השגיחה גם עכשיו על בגדיה וכלי־ביתה, שיהיו נקיים ומצוחצחים, בלא רבב כל־שהוא. ורק פירות־השבת כבר נדמו הפעם, כאילו פג טעמם וריחם נמר. התפוחים הרקיבו קצת ונעשו באושים, האגוזים תוכם נחר, הגרוגרות התחילו מתליעים... ואף־על־פי שהסבה מינדה התפללה גם עכשיו מתוך קרבן־המנחה הגדול והמהודר אשר לה שלש פעמים ביום, מתנועעת ואומרת תפלתה בקול רם, כדרך הגברים, זוקפת עיניה כלפי מעלה ונראית כמגישה טענותיה לפני הקדוש־ברוך־הוא,—מכל מקום ראו הקטנים עין בעין, שאינה דומה תפלתה עתה לתפלתה בימים הטובים: לא זה הרגש ולא זה החום ולא זה העוז בקולה ובתנועותיה! אין זאת, כי דבר־סתר מתרחש בקרב משפחת בני־זאב, כי סוד כמוס תוסס תוכה ומציק לה...

וכך נמשך הדבר כל אותו החורף, עד שנמלאה הסאה והאמת צפה ועלתה למעלה, כשמן על־פני המים. נתגלה פתאום בעיר, כי שותפו של נחום בן־זאב במעשי חכירת הקרקעות, יהודי מסורבל כדוב ובעל חוטם אדום (הירשל היה שמו, ומפני שלא היה יכול לבטא את השין הימנית כהלכתה כנוהו „הירשל בעל־הסין"), סבבו בכחש כל העת,

גנב ועשק את חלקו והציגו ככלי ריק. ולא עוד, אלא שלבסוף עיכר והפקיע מידו בסתר את חכירת הקרקעות. שמעו בני העיר את הדבר הזה והרימו קול־זועות: „הא כיצד? נבלה נעשתה בישראל! למה אתם יושבים ומחשים? תבעוהו לדין, קחוהו אל הרב, העמידוהו למשפט אנשי העיר!" — ואולם כשתבעו את הירסל בעל־הסין לדין והעמידוהו למשפט אנשי העיר, פנה להם עורף והשמיע אותם דברי־גסות מגונים כל־כך (ודוקא בשין השמאלית, כדרכו תמיד), עד שחרפה היא לבן־אדם מן הישוב להעלותם על הלשון...

— השמעתם דברי חצוף ועז־פנים כמותו?! — טען ניסל בן־זאב ברגש, נענע את ידיו בשעת מעשה, עשן פפירוסות גדולות ועבות ונשבע באפו, כי לא יקרא שמו בישראל ניסל, אם ינוח ואם ישקוט עד אשר יחייב למלכות את ראשו של בן־בליעל זה וישלחהו לארץ־גזרה, לכל הפחות, לעשרים וחמש שנה!

— מה החלום הזה אשר חלמת? למה לך ארץ גזרה? ומנין לך עשרים וחמש שנה? — כך הניח נחום בן־זאב את דעתו של אחיו הצעיר בשחוק מר, שחוק שלאחר יאוש, ולא חדל אף הוא מלעשן פפירוסות גדולות ועבות. — הפכו לי את הקערה על־פיה, ואין לי עכשיו תקנה אלא לחזור ולילך לפריאסלאוו.

הדברים האלה היו ברורים וגלויים אפילו לבינתם של הקטנים, אף כי דבר אחד לא נתחוור להם עדיין: באיזו „קערה" מדברים כאן? וכיצד הפכו אותה על־פיה? לגשת אל אביהם ולשאל את פיו — לא העיזו. אין זה מנהג דרך־ארץ, שיהיו בנים מקפחים את אביהם בשאלות כאלה. ורק ראה ראו, כי אביהם מתהלך קודר ושחוח בלחץ־יגונו ונאנח אנחות עמוקות. כל אנחה ואנחה היתה שוברת את הלב.

— אתם תשארו פה לכל ימות הקיץ, כדי שלא תבטלו באמצע הזמן מתלמוד־תורה, ולעת חג הסוכות, אם ירצה השם, נשלח עגלה ונקח גם אתכם אלינו.

כך הודיע נחום בן־זאב את בניו באחד מימות הקיץ, ואל ביתם קרבו ועמדו שתי עגלות מחופות כילות — אותן העגלות, שעמדו לפני ביתו של שימלי־פריץ בשעתו. התחילו לחבוש את כלי־הבית והמטלטלין ולהפרד מעל בני העירה. ואולם גם החבישה וגם הפרידה לא היו דומות לאלו של שימלי־פריץ — השמחה וסעודת־הלביבות היו נעדרות כאן. יגון קודר העיק על הלבבות, וכל פנים הפיקו עצב. הכל השתתפו בצערה של המשפחה הזאת. „אוי לעינים שכך רואות את רב נחום בן־זאב!" — כך נדו בני העירה לאבי המשפחה שלא בפניו והניעו אחריו ראש.

וביותר גדל הצער למראה הזקנה מינדי, שנעקרה לעת זקנתה משרשה ונתחייבה חובת גלות ונדודים. מי שלא ראה את הסבה מינדי בשעת חבישת ארגזה, לא ראה מחזה מעורר תוגה מימיו. ואולם הקטנים אף כאן מצאו מקום להתגדר בו: גדולה היתה שמחתם, כי אנה המקרה לידם להציץ פעם אחת לתוך ארגזה הנפלא של אמם־זקנתם ולהסתכל בכל מה שיש בו. ואמנם רבות ראו עיניהם שם. מלבד המטפחות המגוהצות, מטפחות־המשי, שהזקנה החליקה אותן בידיה והניחתן אחת־אחת בין דפי קרבן־המנחה הגדול, ומלבד בגדיה החמודים, בגדי יום־טוב עשויים משי, ועטיפותיה הנפלאות, עטיפות־סמט רחבות, ששרווליהן קצרים וזנבות של סנאיות תלויים להן מפנים ומאחור — מלבד כל החמדה הגנוזה הזאת, עוד ראו בעיניהם במעמקי הארגז, בקרן־זוית הבויה, צרור גדול של בד לבן. זה היה „רכושה" של הזקנה, אשר רכשה לה בימים הטובים, בד לתכריכים, שהכינה לעצמה לשעת הצורך — גזירה, ש מ א תמות לאחר מאה ועשרים שנה, ולא תצטרך לחסד בניה... את הדבר הזה ידעו הכל. ואף־על־פי־כן לא נמנעו הקטנים לגשת אל הזקנה ולשאל את פיה בגלוי: למה לה כל הבד הלבן הזה?... ראש השואלים היה דוקא הקטן שבחבורה, הקטן בקומה והגדול בעניני שחוק והוללות, הוא הוא כותב הזכרונות האלה. ואולם הזקנה השיבה לו כגמולו בדברי מוסר ותוכחה והבטיחה אותו הבטחה נאמנה, כי תגיש את משפטו לפני אביו, למען ידע גם הוא את דרכי בנו העקלקלות. זה ימים רבים, אומרת היא, עברתה שמורה להלץ הקטן זה. יודעת היא גם יודעת, אומרת היא, כי עבריין זה מתקלס בה מאחריה ומחקה את כל תנועותיה, כיצד היא מתפללת וכיצד היא מברכת ברכת־המזון. ואת כל זאת תספר לאביו, את הכל תפקוד לו ביום פקדה!...

ואולם כשבא הדבר לידי מעשה, שכחה הזקנה את הבטחתה. אדרבה, כשהגיעה שעת הפרידה, עמדה זו לנשק לכל נכדיה, כנשק אם רחמניה לבניה, ובכתה הרבה בכי. ואחר־כך, כשישבה בעגלה והכל היה מוכן לנסיעה, פנתה וקראה אל הקטנים וברכה אותם בפעם האחרונה:

— היו שלום, בני! יהי רצון, שתזכו כולכם לילך אחר מטתי...

ברכה משונה!

שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם הַסּוֹפֵר הָעִבְרִי

מאת

א. ר. מ ל א כ י.

שלום־עליכם הסופר ה ע ב ר י קדם שנים אחדות לשלום־עליכם הסופר ה י ה ו ד י. בשעה ששלום־עליכם כתב את מאמרו הראשון לא חלם עוד, שיהיה סופר בלשון היהודית המדוברת, ועל אחת כמה וכמה — אחד מיוצריה ועמודיה התיכונים של הספרות היהודית העממית. זה היה עוד קודם שהדפיס את „האזמל" („דאס מעסעריל") ו„מעשה־ילדות" („קינדער־שפיעל") שלו, שמיד בצאתם לאור משכו עליהם את עיני המבקרים המבינים, וביחוד — את עיני ד ו ב נ ו ב, שפרסם ב„וואסחאד" בחתימת שם „קריטיקוס" מאמר־תהלה לסופר הצעיר וחזה לו עתידות טובות. מאמרו הראשון של שלום־עליכם (איני חושב בזה את המכתבים והקוריספונדנציות הקטנות, שכתב שלום־עליכם בנערותו מעיר־מולדתו) נדפס ב„המליץ", ונכתב דוקא — על „שאלת־המלמדים" בישראל, אחת השאלות „הנלהבות", שהעסיקה אז כמעט את רוב הסופרים

העברים — הבחורים ואברכי־המשי — חוץ מהמלמדים עצמם. אבל שונה היה המאמר הזה, שכתב אותו ש ל ו ם ר ב י נ ו ב י ץ, זה שעתיד היה להתגלות בעוד שנתים כ ש ל ו ם ־ ע ל י כ ם, ונבדל מיתר המאמרים מסוג זה. לא בלשון מדברת־גדולות, לא בפראזות ומליצות נלהבות, כי־אם בדברים פשוטים ותמימים בא זה, שחתם: „הצעיר באלפי יהודא שלום ראבינאָוויטש, רב מטעם הממשלה בעיר לובני“. הסופר הצעיר הרגיש, כי שאלה זו כבר טפלו בה יותר מדי, ולכן מתנצל הוא בראשית דבריו לפני ה„קורא המשכיל“: „שאלה היא — ושאלה זמנית נכבדה מאד! אם קטן הדבר בעיני אחדים, גדול הוא לכל אוהב עמו ודתו. וכל איש מישראל, אשר אהבת־הלאם נגעה עד נפשו, ידע ויבין, כי השאלה הזאת צריכה עיון הרבה, ופתרונה לאלהים“.

שאלה זו היה בה באמת כדי לעורר את הלבבות בימים ההם. הממשלה אמרה לבטל את ה„חדרים“ ולפתוח במקומם בתי־ספר משלה. רוב ה„משכילים“ והסופרים העברים פגשו את ההצעה הזאת בהתלהבות יתירה, בתקוה, כי בקרוב יפטרו מההנוך הרע של המלמדים והחדרים, ה„פרוע לשמצה“.

והנה יצא שלום רבינוביץ להגן דוקא על החדרים והמלמדים ולהוכיח, כי „לבטל את החדרים והמלמדים לגמרי עוד לא בא מועד“, ו„אין אנו רשאים לבטל המלמדים וחדריהם לגמרי, כי עמודי־הדת נשענים עליהם, ולא תשתכח תורה מישראל חס ושלום“. ו„עלינו לדעת, כי עוד רבים בקרבנו לא יבקרו בתי־ספר אלו, כי צמאה נפשם „לתורה ולתעודה“, אל „התלמוד ונושאי כליו“, ותורת ד׳ תמימה משיבת־נפשם, ומאלה הבתים לא יצאו לנו רבנים מורי־הוראה בישראל“.

הסופר הצעיר אמנם ידע לפני מי הוא עומד, ומעין אימה נפלה עליו למראה הסופרים והחכמים, אשר כל הארץ מלאה תהלתם, ואשר יכולים לשרוף אותו בהבל־פיהם, אם יתנגד לדבריהם, ומיד הוא פונה בהתנצלות לפניהם: „אין את נפשי להעביר תחת שבט־הבקורת את כל הדברים האמורים עד הנה, מעת יצא השר ה׳ פ א ־ ל י א ק א ו ו לתקן מצב החנוך בישראל, מפי הסופרים המצוינים בעמני, ובתוכם דברי ה׳ א ר ז במאמרו היקר „צער גדול בנים“, ואף בקצה עטי אגע בהם או במקצתם“. אבל לאט־לאט והוא מבאר להם דוקא את יתרון החנוך הישן על החדש, למרות כל מגרעותיו וחסרונותיו, והאור הצפון בו לקיום עמנו. ואחרי הציעו הצעות שונות להטבת מצב החנוך, ובעיקר — „לבלי לבטל את החדרים והמלמדים, ולהיפך לאשרם ולאמצם להגדיל תורה ולהאדירה“, כי „ ה ד ת היא אבן־הראשה לכל למוד ולכל חכמה ובה תלוי קיום האומה הישראלית“, הוא מסיים את מאמרו בהתלהבות: „עתה באה העת לעשות תקונים גם בעניני החנוך בעמנו, כי הוא מקור היהדות ומרכז לכל השאלות המסתעפות „בשאלת היהודים“, וכאשר יתוקן מצבנו הרוחני, ישונה לטוב גם מצבנו המוסרי והחומרי; נקומה־נא אנחנו בעצמנו לעשות סדרים ישרים בהחדרים ותקונים־מועילים להמלמדים לטובת

צאצאינו, אז גם הממשלה הרוממה תעזור על ידינו. ואם אין אנו לנו מי לנו? “ —

המאמר הזה נדפס ב„המליץ“, ט׳ א ד ר ת ר מ ״ ב — ל פ נ י ש ל ש י ם ו א ר ב ע ש נ ה. שלום־עליכם היה אז כבן עשרים ושלש. זה היה מיד אחרי „ימי־הרעם“, אחרי הפרעות של שנת 1881, בעת „שרוח הלאומי החל לפעם בקרב בני עמנו — ויבינו, כי בא מועד לבנות הריסותינו“, ושלום רבינוביץ, שהיה אחד מטובי הצעירים, בעל נפש זכה ורוח נלהבת, ראה, כמובן, חובה גם לעצמו „להוסיף קצת שמן על המדורה“, לנגוע גם הוא בהשאלות השונות, שעמדו אז על־הפרק, ולחוות את דעתו עליהן. ואולי אהבתו הרבה להעם היא שגרמה לו לכתוב את מאמרו זה, כמו שהביאה אותו אחר־כך לכתוב את דבריו בלשון העם המדוברת, בשעה ששפה זו עמדה עדיין בשפל־המדרגה, והחרפה היתה ל„משכיל“ עברי, ובפרט למי שנשא את נפשו לגדולות — לטפל בה.

רק את המאמר הזה ועוד מכתבים קצרים אחדים והצעות אחדות, „הנוגעות אל הכלל“, אנו פוגשים בגליונות „המליץ“ בימים ההם, ששם „שלום ראבינאָוויטש“ חתום עליהם. ובמקום זה נתפרסם עד מהרה השם „שלום־עליכם“ בכמה ספורים וציורים, מאמרים ושירים, שנדפסו בגליונות ה„פאָלקסבלאַט“ היהודי, שהוציא צדרבוים בעל „המליץ“, ובקונטרסים מיוחדים, והשם הזה נתחבב מיד על קהל הקוראים, וכשרונו של הסופר הצעיר גבר ופרץ כמעין נובע.

כשהתחיל שלום־עליכם לכתוב יהודית, לא עזב גם את הספרות העברית ולא הזניחה. אדרבה, קרוב היה שלום־עליכם להספרות העברית קירבה נפשית כל ימי חייו, ואהבתו אליה היתה עזה אולי יותר מאהבתם של כמה סופרים עברים, שהצטיינו בשנאתם להשפה היהודית ובמלחמתם בה. שלום־עליכם לא התרחק מעל הספרות העברית גם כשהיה להסופר היהודי היותר מפורסם, העמוד אשר הספרות היהודית נשענת עליו. הוא הוסיף לכתוב עברית גם אז, ועבודתו בלשון העברית העשירה את ספרותנו בהרבה יצירות יפות, שעד היום לא הועם זהרן. והשפעתו הישרה של שלום־עליכם על כמה מן המספרים העברים ניכרת עד היום הזה.

באמת לא היתה אז, כשהחל שלום־עליכם לכתוב בשפה המדוברת בפי העם, „שאלת־לשונות“ כלל במציאות. צדרבוים, למשל, שלא היה כלל מחובבי ה„זארגון“, הוציא בכל זאת, ביחד עם „המליץ“, גם עתון יהודי, את ה„פאָלקסבלאַט“, והסופרים שעבדו אתו אז במהיצה אחת, העניקו מעטם גם ל„המליץ“ העברי וגם לה„פאָלקסבלאַט“ היהודי, אם כי לעבודתם בהאחרון התיחסו בבטול קל, כמו שתלמידי־חכמים מתיחסים ל„שיחות־חולין“ שלהם. (יל״ג, שכתב אחדים משיריו גם בלשון היהודית והוציא אותם אחר־כך בחוברת מיוחדה, אמנם כנה אותם בשם „שיחת־חולין“). וכן גם שלום־עליכם, שנחשב אז בשביל ציוריו ופיליטוניו המצוינים לאחד מעמודי ה„פאָלקסבלאַט“, הדפיס גם ב„המליץ“, בהיותו קרוב ברוחו לעורכו יל״ג, ציורים ופיליטונים בעברית, שאז, בשעת דלדול לספרות היפה, היו חזיון חשוב בספרותנו העברית.

הציורים האלה, שרובם נכתבו עברית במקורם ולא נכתבו יהודית כלל, הצטיינו בהסתכלות ריאלית בהירה, בסגנון רענן ושוטף, בעקיצה שנונה ובלגלוג מר. בציוריו אלה, שאחרים מהם נשאו עליהם את השם הכללי „ת מ ו נ ו ת ו צ ל ל י ם מ ח י י ה י ה ו ד י ם ב כ א ז ע פ ע ו ו ק א", רואים אנו כמו מתוך אספקלריה, אמנם אספקלריה מטושטשת קצת, את מי שעתיד לכתוב את חיי היהודים בכתריאליבקה. הרבה השפיע עליו יל"ג, ביחוד בהחדוד והסאטירה העוקצת. גדל המשוררים העברים בזמן ההוא הבב למאד את שלום-עליכם, שראה בו כשרון רענן ומזהיר, שכמוהו לא היה בספרותנו. ומפני שבעניין השפה היהודית — „לשוב וללמוד לתועי־רוח לשון עלגים אין בינה, לשון אשר היא כעיר פרוצה אין חומה, בלי דקדוק וכללים וסיגים בנתוח המלות ויושר הכתיבה" — לא היה יל"ג תמים־דעה אתו, ולא נמנע מלהביע לו זאת בגלוי *, לכן השפיע על שלום-עליכם, שיעסוק גם בהספרות העברית, ולא נמנע מלהעיר אותו לפעמים על שגיאות שונות, שמצא בכתביו, ולאמץ את רוחו.

בספרו „מדוי היהודים במזפבקה" אין אנו מוצאים עדיין את ההומור הבריא של יהודי כתריאליבקה, את הפשטות והתמימות של „טוביה החולב". לא ההומוריסטן הוא שלום-עליכם בציוריו אלה, כי ־ אם בסאטירה חדה ועוקצת, בלעג שנון יתאר את צעירי מזפבקה: את הבחורים ה„משכילים" וה„פילוסופים" המתחכמים. „מ ז פ ב ק ה היא הקופה של זבל ויושביה הם קבוץ של תולעים, היהודים מנקרים בתוכה ומבקשים שם פרנסתם. כה בלו ימיהם שבת־תולעים גם יחד מיום שנוסדה על ארץ קק"ם ונעשו אגודות־אגודות; נוע התנועעה הקופה, ותולעים — אלה מציצים מן החרכים ואלה יוצאים מחוריהם. לא ידענו מה היה להם ומה כל החרדה הזאת? אם חוסר הזבל, מקור פרנסתם, הבריחם מבית־תענוגיהם, או בהלה מבחוץ באה והרגיזה את מנוחתם, או כל אלה כתומים יחד באו עליהם? בטלטלת תולעים זו הגיח מחורו תולעת־יעקב אחד ושמו ד ן, ואחריו נמשך ש מ ח ה ־ פ י נ ח ס רעהו". ככה יתאר שלום-עליכם את „בחורי־ישראל" שבמזפבקה, ומספר (בפיליטונו „דון קישוט ממזפבקה", ב„פרדס", כרך א') את „קורות נסיעתם הרחוקה, כל מה שראו ושמעו ופעלו וחדשו, ואת כל התלאה אשר מצאתם בדרך". הרבה מעקיצתו של מנדלי יש בפיליטונים אלה. הלא לא לחנם שלום-עליכם הוא נכדו ה ר א ש ו ן של הסבא רב מנדלי שיחיה.

מזפבקה, ככתריאליבקה, גם היא עולם־מיוחד בפני עצמה. עיר ואם בישראל זו, „נהר ר פ ש ו ן סביב לה. ומי הנהר הזה בהשקט ובמנוחה יעמדו, לא יהמו ולא יחמרו גליו, ושלום לו מעולם ועד עולם; גם יער צומח למאזפעווקא עם עצי ברושים, אך הרחק מעיר וחוצה לה, ולא כל אזרחיה יזכו לשבוע עונג בצל היער הנחמד אשר לה. אחינו בני ישראל, המתגוררים פה מדור־דור, יודעים היטב, כי מהם והלאה מעט יער שכולו מחמדים, אך מדשנו לא ישבעו, כי רב מהם הדרך מאד, ולכן ישב איש „תחת־גפנו" ואיש „תחת־תאנתו" ויתענגו על רוב־טוב מטיט ומרפש חוצותיה. ומחיי אחינו בעיר הזאת הנני נותן לפני הקורא „ת מ ו נ ו ת ו צ ל ל י ם" בספורים אחרים קצרים, אותיות־פורחות; ואנכי לא עשיתי מהם בנין גדול ורחב־ידים, כאשר אני עושה בשפתנו המדוברת, כי אמרתי: הלא לפני קוראים עברים אני דורש היום, קוראים שכולם מבקרים, ולכן אתן את מעשי־ידי עדר־עדר לבדו, והיה אם יבוא המבקר אל המחנה האחת והכהו, והיה המחנה הנשאר לפליטה". בהקדמה זו הוא מציג לפנינו את יהודי מזפבקה וחייהם.

הימים ההם, סוף שנת תרמ"ח וראשית שנת תרמ"ט, ימים טובים היו לספרות העברית. כשרונות חדשים, כחות פריים ורעננים, נגהו. ב ר י י נ י ן ב„גסיסת־הסופר" שלו, ט ב י ו ב, ב ן ־ ד ו ד ו ל ו ו י נ ס ק י במאמריהם ופיליטוניהם, ב ר ד י צ ב ס ק י, ב ן ־ א ב י ג ד ו ר בציוריהם — כולם בני התקופה הזאת הם. א ח ד ־ ה ע ם השמיע אז את „לא זו הדרך" שלו. ושלום-עליכם — כשרונו אז כמעין המתגבר. כמעט שלא היה גליון של „המליץ", אשר דבריו לא באו שם. ספורים שונים כתב אז, שהמצויינים שבהם: „אוריתא בגלותא", „גמר חתימה טובה", שנדפס ב„בית־עקד" של ש"י איש הורוויץ, „שימעלע", שנדפס ב„האסיף" החמשי של סוקולוב. בספור זה האחרון נתן לנו שלום-עליכם תמונה מראשית יצירת התיאטרון היהודי ומחיי המשחקים היהודים הראשונים, אשר אחר־כך ציירם לנו בפרטות יתירה, לכל הליכות חייהם, בספורו הגדול „ב ל א נ ז ע נ ד ע ש ט ע ר ע ן".

לתקופת היצירה העברית ה מ ק ו ר י ת של שלום־עליכם יש להזכיר גם את שירת הפיליטונים „קבורת־סופרים", שנכתבו בשותפות על־ידי ש ל ו ם ־ ע ל י כ ם וי. ח. ר ב נ י צ ק י בצורת מכתבים בין א ל ד ד למ י ד ד, על־אדות הספרות העברית והיהודית. מכתבים אלה, שנדפסו בתחילה ב„המליץ" ונמשכה ב„פרדס" של רבניצקי ובלוחות „אחיאסף", אין דוגמתם בספרותנו העברית של הימים ההם בעקיצתם השנונה ובסגנונם החי, הרענן והשוטף. על המכתבים האלה כדאי היה לדבר באריכות ולעמוד על אופיו של שלום-עליכם בתור מ ב ק ר בכלל.

ובימים ההם נגש שלום־עליכם להוציא לפעולה רעיון גדול, שהגה בלבו מאז החל לכתוב יהודית, והוא — הוצאת ה„ביבליותיקה" שלו. המאסף הזה, שהיה המאסף הספרותי הראשון בספרות היהודית, עורר מעין „סנסא־ציה" בעתונות העברית. שלום־עליכם פרסם בעתונים העברים מודעה על־אדות מאספו, ופנה לכל הסופרים העברים והיהודיים, שימציאו לו חומר ספרותי הגון. ובסוף מודעתו „הפתיע" את קהל הסופרים העברים, כי נ כ ו ן ה ו א ל ש ל ם ש כ ר ־ ס ו פ ר י ם גדול בערך להימים ההם — ע ש ר י ם ק ו פ י ק ו ת ה ש ו ר ה!

מודעה זו עוררה התמרמרות עזה בין הסופרים העברים. שראו בה נצחון לשפה היהודית, והוקיעו את עון שלום־עליכם, כי מתנקש הוא בזה בשפה העברית ובספרותה.

* אגרות יל"ג, כרך שני, מכתב תנ"א ע' 310.

ומתוך כך נתעורר בעתונות פולמוס חריף בדבר שאלת־השפות: זו היתה הפעם הראשונה, ששאלה זו קבלה צביון מסוים על עמודי העתונות העברית. בין מאמרי הפולמוס ההם הצטיין ביחוד המאמר ל„שאלת־השפה", שתחתיו היה חתום: א. ל. לעווינסקי מגארנאסטאַ־יעווקא. השם הזה חדש היה בספרות, ורק „קנאת השפה העברית" דחפה את לווינסקי לצאת אל הקהל מעל עמודי „המליץ".

דברי לווינסקי נכתבו ברגש נמרץ. בקנאות רבה נלחם הסופר המתחיל בה„זארגוניסטים", וביחוד שפך המתו על שלום־עליכם, שמסית ומדיח הוא מעל הספרות העברית את טובי סופריה על־ידי שכר־הסופרים, שהבטיח להם — עשרים קופיקות השורה!

מאמרו של לווינסקי גרר אחריו ב„המליץ" תשובה מאת רבניצקי, שהפך גם הוא „בזכות ספרות העם", ומאת שלום־עליכם בעצמו, שמצא את מאמרו של הסופר המתחיל הזה יותר טוב מכל המאמרים, שנכתבו בנוגע לשאלה זו, וראה את דבריו ראויים „לבחנם ולהביאם בכור בקורת נאמנה, יען כי הסופר ההוא ידבר ברגש נמרץ ודבריו בוקעים ועולים מקירות־לבו — חזון יקר מאד במאמרים מעין זה".

בתשובתו זו הביע שלום־עליכם כמעט את כל השקפתו בימים ההם על ערכה של השפה היהודית לעמנו, ולא כמתנגד להשפה העברית אָנו רואים אותו: „בחייהם של רוב העמים, או כמעט כל העמים בכל הארצות, ראה נראה בזמן הזה תנועה אחת חדשה כבירת־כח ורבת־העלילה, אשר שפכה את רוחה גם על עמנו, היא התנועה הלאומית. ותחית הזשארגאָן בימינו אלה, מלבד חין ערכה בהיות השפה שפת־העם, שפה המדוברת בפיו, מלבד זאת, עוד יגלו ויראו על־ידה מעלות ההרגש הלאומי, המפעם בקרבנו. רחוק ממני לחשוב את תחית השפה הזשארגאנית „כגואל ומושיע" לעמנו, אבל כל שופט מישרים יודה לי, כי תחית הזשארגאָן היא לנו לאות ולמופת נאמן, כי רוח העם יעלה במעלות, והחיל אשר תעשה השפה הזאת יבוא ויעיד, כי אין אנחנו כותבים למתי־מעט יחידי־סגולה, אף לכל העם כולו, והעם הזה יבין לרענו; השקפותינו ודעותינו תמצאנה מסילות בלבב אחינו, ומה לנו עוד? ומי יודע אולי עוד כמה מעלות טובות לזשארגאָן בנוגע לעמנו? "

„איך שיהיה, הן זאת יודה כל איש, כי נחוץ לבקש תחבולה, כי המון העם יבין לשכל משכיליו, נחוץ שימצא צנור, אשר דרך בו יריקו המשכילים ונבוני־מדע את מעלות־רוחם אל העם, והעם יבינם ומשפע דעותיהם יינק. התחבולה הזאת והצנור הזה היא השפה הזשארגאנית, השפה המדוברת והמובנת לכל העם, בעת אשר שפת־עבר היא רק סגולת־יחידים, ומה גם ברורנו זה המלומד, בעת הזאת, אשר להמוננו דרושים מנהלים ומורי־דרך, למען יאירו לפניהם את החשכה ויישירו את מחשבותיהם ורגשותיהם לבל יאבדו דרך; בעת הזאת, אשר כל משכיל בעל־לשון ובעל־נפש מרגשת בצרת־עמו יבקש לו שומעים להריק עליהם את רוחו ויגלה להם את מחשבותיו עליהם, והשומעים גם הם יבקשו למו איש־לשון, אשר לא ידבר אלימו רמות נשגבות, כ"א יסבירם את דעותיו וירעיף עלימו תנחומותיו ועצותיו בלישנא דמשתמע — איזו דרך ישרה נבור לנו עוד, אם לא זו המובילה אותנו ישר אל מטרתנו? " —

ובנוגע לרסיפרים, אשר על־ידי שכר־הסופרים הם עוברים אל המחנה השני: „האמנם יחשוב ה' לעווינסקי למשפט, כי אין עצה ואין תחבולה אחרת למשוך סופר הגון לספר הגון, בלתי אם נראה לו צורת־מטבע ונספור לידו את הפרוטות אחת ואחת? "... „כבר באה העת לחברינו הסופרים לדעת ולהבין, כי הקשר השורר בין הספרות וסופריה, הכח המושך בין המולי"ם ועוזריהם יוכל להיות מרום ונעלה יותר מ„שכר־השורות", וכי יוכל להמצא ביניהם קשר כשר וטהור, קשר רוחני, אשר אגודתו לא על ריח־הפרוטות נוסד, כאשר יחשוב ה' לעווינסקי במעות".

זו היתה תשובתו הגלויה של שלום־עליכם, שבה הביע את דעתו בנוגע להשפה היהודית ושמתוכה רואים אָנו אותו לא בתור „אידישיסט" ומתנגד להשפה העברית, כי־אם בתור יהודי לאומי, האומר לקרב על־ידי השפה המדוברת את כל העם להמוניו אל מקורו הלאומי.

שלום־עליכם היה מסור כל ימיו לספרות העברית ולסופריה, ושמח תמיד על שכלולה, ולבו היה ער ואָזנו היתה פתוחה לכל הד, שיצא מקרבה. לא היה כמעט דבר, שנכתב בספרות העברית, שלא קרא, ולא היה כשרון חדש מקורי, שנתגלה בספרותנו, שלא חזק את ידיו ועודד את רוחו. מימיו לא הבדיל בין כפרית „יהודית" ל„עברית" שתיהן היו יקרות לו כאחת. ולא עוד, אלא שיש לשער, כי חבה יתירה נודעה ממנו להלשון העברית — „לשון העבר והעתיד" שלנו, כמו שהוא קורא לה בהקדמתו לתרגום כתביו העבריים.

אָמנם, כשהחלה העתונות היהודית לצמוח ובלעה את העתונות העברית, עזב שלום־עליכם לאט־לאט את הספרות העברית, ורק לפרקים רחוקים נראו יצירותיו בה. אבל כנגד זה עודד את האחרים לתרגם את יצירותיו לעברית, וחלום־חייו בעת האחרונה היה — לראות את כל כתביו מתורגמים ללשוננו הלאומית. „והעליתם את עצמותי מזה אתכם" — כך כתב בנדון זה, בחלותו לפני שמונה שנים את מחלתו ברוסיה. וחלומו זה נתקיים. עוד בחייו ראה שלום־עליכם חמשה כרכים מכתביו מתורגמים לעברית. בתרגומים אלו רואים אָנו את נצחונה של השפה העברית, שיכלה לקלוט לתוכה את יצירותיו היהודיות של שלום־עליכם, אשר רבים הביטו על־זה כעל־דבר „היוצא מגדר הטבע". תרגומים אלו, שתיכף לצאתם נתחבבו והיו לקנין הקהל העברי, לא רק שנשתמרה בהם רוחו של שלום־עליכם וזהרו לא הועם, עוד מוסיפים הם לוית־חן ליצירותיו של האמן הגדול, שחזר למקורו הראשון, המקור, אשר ממנו שאב את גאון־רוחו ואת נשמתו הגדולה.

— —

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

מערכת נכבדה:—

בבקשה לתת מקום בעתונך הנכבד בשביל הקול הקורא הזה אל העברים באמריקה:

דברים נכבדים!

בודאי ידוע לכם, כי אחת המטרות של ההסתדרות העברית באמריקה היא לארגן ולאחד את העברים בארץ הזאת. ההסתדרות מכירה, כי לטובתה והצלחתה של העבודה העברית הקשה והמרובה, שיש לנו בארץ זו, צריכים אנו ל כ ל הכחות העברים המאוחדים והמשותפים. לתכלית זאת עוסקת עתה ההסתדרות באחודן של האגודות הקיימות וביסוד אגודות חדשות. היא פונה אל המזכירים של האגודות, מציעה לפניהם להעמיד את שאלת ההסתדרות באספותיהן ולהחליט את החלטתן.

במקומות, שאין אגודות, פונה היא אל העברים הידועים לה, מעוררת אותם ליסד אגודה במקום מושבם, ותומכת אותם בהצעותיה גם בנוגע לאופן היסוד והארגון, גם בנוגע להפעולות העבריות, שיש להם לפעול.

באופן כזה הצליחה ההסתדרות לספוח אליה את האגודות העבריות שברוב הכרכים וליסד גם אגודות חדשות.

אולם מוצאים אנו בארץ זו כמה וכמה ערים, שיש בהן מספר הגון של ע ב ר י ם, ואלו היו מ א ו ח ד י ם, היו יכולים לעשות ולפעול הרבה לטובת התנועה העברית. ההסתדרות רוצה לבוא במשא ומתן עם העברים האלה, אבל אינה יודעת את הדרך להגיע אליהם. ולפיכך היא פונה אליהם בקריאתה: ה ת א ח ד ו ב ע צ מ כ ם!

יתעוררו־נא שנים־שלשה עברים בעיר כזו ויהיו ל ו ע ד מ י ס ד. בישיבתם הראשונה ידונו בדבר תנאי עיר־מושבם, אם יש מקום בה לעבודה עברית, ויערכו רשימה של העברים הידועים להם. אחרי כן יקראו לאספה את העברים האלה, והאגודה העברית תוסד.

אם יש להעברים האלה, חברי ועד המיסד, שאלות בדבר היסוד והארגון והעבודה העברית בכלל, יפנו אל לשכת ההסתדרות, 91 רחוב דילנסי, ניו־יורק.

בשם הועד הפועל של ההסתדרות העברית

בברכת התחיה העברית

ק. ווייטמן, מזכיר.

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹרָעוֹת

„ועידת העזרה העממית" נקראה בניו־יורק ביום החמישי וביום הששי באבגוסט. השתתפו בה 664 צירים באי־כח של ה־11 הסתדריות שונות. הישיבה הראשונה הוקדשה כולה לבחירת פקידי הועידה. אופן הבחירות האלה, שסודר מראש על־פי הסכמה הדדית בין אחדים מעסקני הציוניים ובין אחדים ממנהיגי הסוציאליסטים המתבוללים, עורר אי־רצון רב בין הנאספים. והישיבה הראשונה נסגרה מתוך שאון ומהומה של מהאה.

בישיבה השניה נקרא דין וחשבון על־דבר פעולת ה„ועידה לעזרה עממית" במשך השנה הראשונה לקיומה. על פי הדין והחשבון של הגזבר נראה, כי סכום הכסף, שנקבץ על־ידי המוסד הזה לטובת נגועי המלחמה במשך השנה, עולה ל־633 אלף דולאר.

למרות אי־הסדרים והמהומה, שהתחוללו באספה בעטים של ה„פוליטיקאים", הספיקה הועידה לעשות גם מעשים חשובים אחדים, שהעמידו את המוסד הזה על יסודות חדשים, כפי שמעידות ההחלטות האלה, שנתקבלו בה:

א) עבודת העזרה לנגועי המלחמה איננה עבודה של צדקה ואינה משמשת עזרה ליחידים בלבד, אלא עבודה היסטורית גדולה היא בשביל כל העם היהודי בימים הרעים האלה. חובתם הקדושה של יהודי אמריקה היא להמציא עזר וישע לאחיהם מעבר לים לא במובן חמרי צר, אלא לתת להם גם את האפשרות להמשיך את קיומם הרוחני והקולטורי לפי המושג המקובל אצלם. העזרה, שאנו מושיטים להם, תעודתה היא לא רק להקל את יסוריי הרגע, אלא גם להניח את היסוד להקמת החיים היהודיים בעתיד על יסודות בריאים.

ב) הועידה מחליטה, כי ה„ועד המחלק המאוחד" יפר את יחוסיו עם ה„הילפספעראיין" בברלין ועם ה„אליאנס" בפאריז, ולא יוסיף לשלוח את כסף העזרה על־ידם.

ג) הועידה מסכימה להצעת ועד־העזרה לקרוא ועידה ארצית מכל ועדי־העזרה. בועידה הזאת ישתתפו מאה וחמשים צירים, מהם — מאה מערי המדינה וחמשים — מניו־יורק.

חמשים הצירים של ניו־יורק נבחרו באותו מעמד מתוך חברי הועידה, חצים ציוניים לאומיים וחצים ממהנה מנהיגי הפועלים המתבוללים. הועד הקודם של מאה ועשרה איש בטל, וחמשים הנבחרים משמשים במקומו ועד־פועל עד הקרא הועידה הארצית.

— מיפו נתקבלה ידיעה טלגרפית, כי לרגלי מגפת החלירע, השוררת שם, נסגרו כל בתי־הספר העבריים.

על־פי הידיעות האחרונות הגיע מספר תלמידי הגימנאסיה העברית ביפו ל־446, ומספר המורים — ל־27. במקום המורים, שנתחייבו מטעם הרשות הטורקית חובת גלות מן הארץ, נמנו המורים החדשים האלה: הפרקליט ווינר — ללמודי השפה הטורקית, הסופר י. ח. ברנר — ללשון העברית וספרותה, י. פרדמאן (ר' בנימין) — ללשון הגרמנית וספרותה ומר יעקב־סון — ללמודי התלמוד.

עומדים לצאת בקרוב ספרי־למוד שונים בלשון העברית לחשבון, למדע ולקורות הספרות. הספרים האלה חוברו על־ידי מורי הגימנאסיה. הפקיד העליון של הממשלה לעניני חנוך גימאל ביי בקר את הגימנאסיה והביע את שביעת־רצונו על הלמודים ועל פעולותיה הטובות של הגימנאסיה לטובת החנוך.

— בקונגרס של העמים הנרדפים, שהתאסף בציריך אשר בשוייצאריה, השתתף בתור בא־כח הקבוצות היהודיות הציוניות מר אברסון מג׳יניבה. הציר היהודי יצא בנאום נלהב לתאר את מצבם הנורא של יהודי רוסיה לרגלי הרדיפות, שהממשלה הרוסית רודפת אותם. בתוך שאר דבריו נגע הנואם בשאלת היהודים בפולאניה ופנה אל הצירים הפולאנים, שהיו באותו מעמד, ועוררם להשפיע על העם הפולאני, לבל יפריע בעד נתינת זכיות לאומיות ליהודי פולאניה, בשתגיע השעה לכך.

— ה„טאגעבלאטט“ בברלין פרסם פקודה, שהוציא המיניסטריום לעניני העדות, שבה נאמר, כי אסור למנות יהודים בתור מורים בבתי־הספר הכלליים. רק בימי הירום ובשעה, שאין קאנדידאט נוצרי למשרה אשר בזאת, אפשר ל„הקיל“ בנדון זה.

— הרבה עירות וכפרים מסביבות העיר דובנה, מקום שם מתרגש קרב נורא בין צבאות הרוסים והאוסטריים, נחרבו, ורבים מתושביהם הומתו. בהעיר דובנה עצמה נהרסו הרבה בתים על־ידי היריות שאינן פוסקות. מתחת מפולת בית אחד הוצאו שלשה עשר הרוגים. גם בית־הכנסת ובית־הקברות היהודיים נהרסו כליל.

— במשך שנת 1915 התגיירו ברוסיה 35 נוצרים.

— בריאו־די־זשאנירה, בירת בראזיליה, התחיל לצאת עתון יהודי חדש בעריכתם של דוד י. פרץ ואלבארה די קאסטילה. האחרון הוא נוצרי.

— בית־עקד הספרים הלאומי בירושלים („בית נאמן“) פתוח כל ימי המלחמה, ומספר מבקריו גדול. בשנת 1915 בקרו את הביבליותיקה הזאת 22,018 איש מכל שדרות העם.

הַתְּנוּעָה הַלְאֻמִּית

לקראת הועידה העשירית של פועלי־ציון.

מבוסטון כותבים אלינו:

בעירנו תערך הועידה העשירית של הסתדרות „פועלי־ציון“. הועידה תפתח במוצאי־שבת, 14 אוקטובר, ותמשך עד השמונה עשר בחודש זה. במשך הימים האלה תהיינה אחת־עשרה ישיבות, אספת־עם, נשף ספרותי ובאנקט בשביל הצירים.

אגודות „פועלי־ציון“ במדינת מאסס, בהכנסן לישיבה בתשיעי ליולי בעיר ווסטר, יסדו קרן של ארבע מאות דולארים להוצאות הועידה. שתי האגודות הקיימות בבוסטון בחרו בועד פועל של שלשים וחמשה חברים, שעליו לערוך ולסדר את כל עבודות הועידה באופן היותר רצוי.

הועד המסדר כבר נגש לעשות את ההכנות השונות.

ראשי הועד הם: א. המלין, יושב־ראש, ס. קופר, סופר, ש. קנדל, מזכיר, ש. גולדמאן, מזכיר הכספים, ור. דייוויסון, גזבר.

לפני שבועות בקר אותנו מזכיר הועד המרכזי, אהרנרייך, ובאספה אחת, שהיתה בהשתתפותו, נערכה תכנית הועידה. תכנית זו מקיפה הרבה ענינים.

הועד לדפוס: א. המלין, י. שטיינבוים, א. רישיש.

* * *

ועידה לאגודות „חובבי שפת עבר“ ברוסיה.

בפטרבורג תקרא בימים האלה ועידה של כל אגודות „חובבי שפת עבר“. בועידה זו ישתתפו באי־כח האגודות שבפטרבורג, מוסקבה וערי המדינה. מלבד אלה, יקחו חלק בועידה סופרים ומורים עברים מפורסמים. עד עכשיו הבטיחו להרצות על נושאים ספרותיים והנוכיים הסופרים והעסקנים האלה: ח. נ. ביאליק, ד״ר י. ל. קצנלסון, ד״ר יוסף מוהי־ליבר, ס. פרסיץ, הלל זלאטופולסקי ועוד.

מקום חשוב בועידה תתפוס השאלה על־דבר יסוד בתי־ספר והדרים מתוקנים בהשגחת הסתדרות „חובבי שפת עבר“, אשר לשון־הלמודים בהם תהיה הלשון העברית.

* * *

הכנסות הקרן הלאומית.

במשך הודש יוני עלו הכנסותיה של הקרן הקיימת לישראל לסך 93,122 פראנק. ההכנסות נתקבלו מהארצות האלה: אמריקה הצפונית — 27,963 פראנק; אוסטריה — 18,329 פראנק; ארגנטינה — 10,640 פראנק; גרמניה — 10,089 פראנק; רוסיה — 9,294 פראנק; רומיניה — 3,160 פראנק; בלגיה — 1,107 פראנק; בראזיליה—211 פראנק; דנמארק—460 פראנק; הולאנדיה — 7,309 פראנק; אנגליה — 943 פראנק; אוסטראליה — 388 פראנק; ארץ יון — 1,414 פראנק; שוויידיה — 215 פראנק; שווייצאריה — 847 פראנק; הארצות הסלאביות הדרומיות — 553 פראנק.

הכנסותיה של הקרן הלאומית במחצית השנה הראשונה של שנת 1916 עלו ל־348,538 פראנק, תחת אשר במחצית הראשונה של שנת 1915 עלו רק ל־261,530 פראנק.

* * *

הציוניות בטריפוליס.

בטריפולים שבאפריקה הצפונית נוסדה הסתדרות ציונית בשם „ציון“. נשיא ההסתדרות הוא הד״ר אליהו נחשי.

* * *

מחיי האגודות.

— באספת „אהיעבר“, ניו־יורק, שהיתה במוצאי־שבת, 5 אבגוסט, דנו החברים בדבר עבודת האגודה בעתיד הקרוב. החלטות שונות נתקבלו. מהן יש לציין את ההחלטות האלה: להוציא ספרים וחוברות בלשון העברית והוברות למטרת פרו־

פוגאנדה בלשון היהודית המדוברת, ולהוציא „לוח אחיעבר“, קובץ ספרותי, שיכיל כשלש מאות עמודים חומר לקריאה, במתכונת „לוח אחיאסף“.

אגודת „דוברי עברית מזרחי“, בניו־יורק, התאספה ביום הראשון, ה׳ אב. האספה מלאה את ידי הועד הפועל להגיש תוכן לעבודת עריכת הקורסים העבריים בשביל החברים.

האספה הבאה תהיה ביום הראשון, י״ד אב, בשעה השמינית וחצי בערב, באולם „עדת בני ישראל“, 211 איסט־ברודוויי. הרב י. ל. פישמאן ינאם על הנושא: „חג חמשה עשר באב בתולדות ישראל“.

— האגודה „אהל שם“ בשיקאגו חגגה בשבוע שעבר ברוב פאר את יובלו של המשורר הלאומי ח. נ. ביאליק.

ויושב־הראש מר מ. אברמס פתח את הנשף בנאום קצר על ערך היובל הזה לעמנו. הנואם הראשי היה הסופר מר ש. ב. מקסימון. בנאום יפה השכיל להעריך את יסוד התפלה שבשירת ביאליק. אחריו דבר מר ל. הורוויץ על ערכה של שירת ביאליק.

שונות

ה ו צ א ת ־ ס פ ר י ם ע ב ר י ת ח ד ש ה.

בעריכת המשורר ח. נ. ביאליק נוסדה באודיסה הוצאת־ספרים חדשה בשם „ספרי“, שתעודתה היא להוציא ספרים פופולאריים בלשון העברית לעם ולבני הנעורים. עד עכשיו יצאו חוברות אחדות, פרי־עטם של הסופרים האלה: מ. בן אליעזר, יעקב רבינוביץ, ש. קריפין, אלישבע רבינוביץ. עוד חוברות נמצאות תחת מכבש הדפוס ובקרוב תצאנה לאור.

* * *

ל מ צ ב ש ו ק ־ ה ס פ ר י ם ה ע ב ר י ב ר ו ס י ה.

המלחמה פגעה בספרות אירופה כולה, ואולם פגיעתה בספרות העברית והיהודית רעה ביותר. על מיעוט הוצאת ספרים בלשון עברית ויהודית ברוסיה במשך זמן המלחמה מעידים המספרים האלה, שנתפרסמו זה לא כבר על־ידי בית־הפקידות הראשי לעניני הדפוס: בשנת 1915 יצאו ברוסיה 111 ספרים ועתונים עבריים, ובלשון היהודית המדברת — 52, תחת אשר בשנת 1914 הופיעו 129 ספרים ועתונים בעברית, ו־343 בלשון היהודית המדברת.

המספרים הסתומים האלה אינם מדברים כלום על ט י ב ם של הספרים האלה, שיצאו במשך זמן המלחמה. ויש לשער, כי רובם ככולם אינם נכנסים בגדר של ס פ ר ו ת, שהוצאתה קשה עתה ברוסיה מטעם הצנזורה הצבאית.

* * *

ל ה מ צ ב ב ב י א ל י ס ט ו ק.

מיום שנכבשה ביאליסטוק על־ידי הגרמנים נתאשרו שמה על־ידי הרשות הגרמנית הרבה הסתדרויות, אגודות וחברות. בין אלה כדאי לציין את תשע־עשרה החברות היהודיות להספקת צרכי אוכל. החברות האלה מונות את מספר חבריהן 25,123, כולן מאוחדות על־ידי הסתדרות כללית בשם „המחלקה הביאליסטוקאית להספקת צרכי אוכל“. כל צרכי האוכל נקנים על־ידה ואחרי כן הם נחלקים לכל האגודות לפי מספר חבריהן.

— בהתיאטרון „פאלאס“ ערכה ההסתדרות הציונית הביאליסטוקאית אספת־אבל גדולה לזכר שלום־עליכם. התיאטרון היה מלא מפה אל פה ורבים לא יכלו להכנס מאפס מקום. בכל בתי־התפלה בעיר נערכו תפלות אזכרה לזכר הסופר המנוח. אגודת „חובבי שפת עבר“ כבדה את זכר שלום־עליכם באספת־אבל מיוחדה, שקראה לשמו.

* * *

ה ר י ס ת ה ג י ט ה ה י ה ו ד י ת ב א מ ש ט ר ד ם.

הגיטה היהודית העתיקה באמשטרדם, שהיתה קיימת יותר משלש מאות שנה, נדונה מטעם ממשלת העיר ההיא להריסה. הגיטה הזאת היא אחת השכונות היותר צפופות ודלות בחלק העיר אמשטרדם, הנקרא „אי אוילנבורג“. ואף־על־פי־כן, למרות העניות, המנוולת אותה, היה מצב הבריאות של תושביה מצוין — חזיון, שהפליא את לבות חוקרי ההיגיינה. מקרי התמותה בחלק העיר ההוא היו משלשה עשר עד ששה עשר לאלף, תחת אשר ביתר חלקי העיר מספרם מגיע לעשרים וארבעה לכל אלף. וכנגד זה גדול היה מספר מקרי הלידה בגיטה הזאת, שהגיע משלשים ושלשה עד שלשים ותשעה לכל אלף. הרבוי הבלתי־מצוי הזה רשימו לא היה ניכר בהגיטה עצמה. רבים מבניה היו יוצאים אותה בכל שנה ושנה. קצתם התבוללו בין עם הארץ וקצתם התעלו לגדולה חברתית והעתיקו את דירתם לחלקי העיר האחרים. אולם מרכז החיים היהודיים נשאר בין כתלי הגיטה. עד היום היו קיימים בה עשרה בתי־תפלה, ומספר היהודים, היושבים בקרבה, הגיע לאלפים.

הודעה מאת הנהלת „התורן"

סוכננו מר דוד גוטמאן, אחד מטובי חברינו המשכילים שבהארטפורד, יבקר את ערי מדינת קונטיקוט בדבר עניני „התורן".

סוכננו מר א. י. גולדשטיין מנויורק יבקר את ערי מדינת רהוד־איילאנד בדבר עניני „התורן".

מר מ. ברמאן בקליוולאנד, אוהיא, הוא בא־כחנו בקליוולאנד ובסביבותיה.

מבקשים אנו את קוראי „התורן" וחובבי השפה העברית וספרותה, היושבים במקומות הללו, להיות להם לעזר ברכישת חותמים ומודעות בשביל „התורן".

אל הסוכנים.

מבקשים אנו את סוכנינו להשוות את השבונותיהם אתנו ולמהר בהחתמת חתומיהם למחצית־השנה השניה, למען לא יהיה מעצור במשלוח הגליונות להם בעתם.

ה ה נ ה ל ה.

כתובת סוכננו מר ישראל ה. ויסוצקי בשיקאגו היא:

3526 West 13 Pl.

Chicago, Ill.

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. AUGUST 18, 1916 NO. 25

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מתקבלת החתימה על „התורן"

למחצית־השנה השניה

(ספטמבר 1916 — מארץ 1917)

עם הגליון העשרים וששה תתם מחצית השנה הראשונה לקיומו של „התורן" השבועי. כל אחד מן הקוראים, שהתתמו על „התורן" לחצי שנה, מתבקשים איפוא להזדרז ולחדש את התימתם, כדי שלא יבוא עכוב במשלוח הגליונות הבאים אליהם.

בגשתנו הפעם למחצית־השנה השניה של הוצאת „התורן", חושבים אנו למותר להרבות דברים על טיבו של עתוננו ועל ערכו לקהל הקוראים העברים באמריקה. למותר הוא בעינינו גם להבטיח הבטחות להבא. גליונות „התורן" של חצי־השנה הראשון לקיומו מדברים בעדם. ודרך התפתחותו של עתוננו העברי במשך החדשים הראשונים להופעתו מחזקת את האמונה בלבנו, כי לאט־לאט, בעבודה משותפת של טובי הסופרים העברים וטובי הקוראים העברים אשר בארץ הזאת, יעלה בידינו להגיע אל מטרתנו, אשר התוינו לנו בראשית עבודתנו: לקיים באמריקה עתון עברי לאומי הגון, המשמש כלי־מבטא לרעיון התחיה העברית ומרכז ספרותי לנבוני הקוראים העברים, בעלי הטעם הטוב והרגש הישר.

רק דבר אחד אנו רואים בזה צורך לעצמנו להטעים, ואת הדבר הזה אנו משמיעים הפעם מתוך שביעת־רצון מיוחדה: במחצית־שנתו הראשונה של „התורן" השבועי נוכחנו בעצמנו ועלה בידנו להוכיח גם את קהל הקוראים העברים לדעת, כי יש מקום ויש צורך ויש גם יכולת רבה ורחבה לעתונות עברית מהוגנת, שתתקיים בארץ הזאת. גליונות „התורן", בתכנם הספרותי המנופה ובתבניתם החיצונית המישובהת, שיצאו עד כה תמידים כסדרם מדי שבוע בשבוע, הוציאו את עתוננו מכלל נסיון, כהנסיונות שקדמו לו, ועשוהו עובדה — עובדה חיה וניכרת במהלך חיינו הלאומיים בארץ הזאת ובהתפתחותם. עדים נאמנים הם קוראי „התורן", ועדות הן תשומת־לבם וחבתם היתירה אליו, ההולכות ורבות מיום ליום.

ובקוראי „התורן" אנו שמים את מבטחנו גם להבא. ידע־נא כל אחד מקוראינו, המוקיר בכל לב את הלשון העברית וספרותה והחפץ בכל לב בקיום עתוננו העברי ובשכלולו לימים הבאים, כי לא עלינו בלבד המלאכה לעשות, כי שותף הוא לנו בעבודה הגדולה והנכבדה הזאת — עבודת הנטיעה של גרעיני המחשבה העברית בלב בנינו באמריקה. ידעו־נא קוראינו ויתנו אל לבם, כי כמוהם רבים הם היודעים עברית בארץ הזאת, המפוזרים ומפורדים בין אוכלוסי אחינו לאלפים ולרבבות, ועל כל אחד מהם החובה מוטלת לסייע בידינו ולקיים נפשות אלו מישראל להלשון העברית ולהרוח העברי על־ידי העתון העברי. אדיר חפצנו הוא, כי יגיע העתון העברי, נושא רעיון התחיה העברית, לכל בית בישראל, אשר הלשון העברית עדיין לא נשתכחה ממנו, ויהא זה מקבץ נדחים ומעורר נרדמים לקראת עבודת־הרוח של חעם במקורו הראשון.

והדבר הזה בידכם הוא, הקוראים, לעשותו!

חתמו על „התורן" והחתימו עליו את כל מכריכם, היודעים עברית! ותהי־נא זאת עזרתכם המשותפת לעבודתנו, אשר תתן בידינו את היכולת לשפר ולשכלל את עתוננו העברי יותר ויותר, עד הביאנו אותו לידי השלמות הרצויה, לידי הנובה הספרותי האידיאלי, אשר אליו אנו נושאים את נפשנו.

עד עכשיו השתתפו ב„התורן" הסופרים האלה:

אביתמר י., אבנר י., אוירבוך צ., אורלאנס א. ש., אלכסנדר צ., אפרת ישראל, אריאל י., ארנסט ב., אש שלום, בבלי הלל, ביילין א., בן־גוריון ד., בן־יהודה חמדה, בן־מנחם א., בן־צבי י., ברק י. ד., ברקוביץ י. ד., גולדברג אב., גינזבורג א. ד"ר, גינזבורג פסח, דודזון ישראל פרופ., דוליצקי מ. מ., דמניץ א., הלוי משה, הלפר בן־ציון ד"ר, הירשביין פרץ, וואכסמאן מ. ד"ר, וויטמאן ק., זרובבל, לובארסקי אברהם אליהו, לוין שמריה ד"ר, ליסיצקי אפרים א., מוסינזון ב. ד"ר, מלאכי א. ר., מלמד ש. מ. ד"ר, מקסימון ש. ב., סילקינר ב. נ., סירקין נחמן ד"ר, סלושץ נחום ד"ר, פרישברג י. ז., פרנקל א., פרסקי דניאל, קוראלניק א. ד"ר, שווארץ א. ש., שווארץ י. י., שוער אברהם, שיינקין מ., שלמוני ה., שלום־עליכם, שניאור ז. ועוד.

מחיר „התורן":

לשנה $3.00; לחצי שנה $1.50. לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.

החותמים מחוץ־לארץ צריכים להוסיף 50 סנט לשנה דמי משלוח.

הכתובת למשלוח כספים:

HATOREN, 89-91 DELANCEY ST., NEW YORK

VOL. III NEW YORK, AUGUST 18, 1916 No. 25

התרן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית · ניו־יורק, י"ט אב, תרע"ו · גליון עשרים וחמשה

פרשת השבוע

שָׁלוֹם, שָׁלוֹם—וְאֵין שָׁלוֹם.

אחרי שתי שנים רצופות של מלחמה נגד תנועת הקונ־גרס היהודי באמריקה, שערכו המתבוללים הניו־יורקיים ממעלה־העיר וממורד־העיר, בא השלום על מכונו בצורת חוזה, שנעשה בין באי־כחם של שני הועדים — „הועד של הקונגרס" ו„הועד של ההסתדריות הלאומיות". אוהבי השלום והאחדות בודאי ישמחו לקראת „הבשורה הטובה" הזאת ויברכו איש את רעהו על „אחוד־הכחות" בכנסת־ישראל שבאמריקה. אבל באמת אין לנו עדיין על מה לשמוח, לפי ששלום זה אין תוכו כברו ואינו בא אלא לאחוז את עיני הצבור הגדול ולהרגיע רק לפי־שעה את הרוחות הסוערות בקרבו.

בהחוזה האמור מתחייבים שני הועדים, שלא לטפל בקונגרס בשאלות לאומיות, דתיות ואיקונומיות, ואפילו לא בשאלת האימיגראציה ושאלת העזרה לנגועי המלחמה. להקונגרס תנתן הרשות לעסוק רק בשאלת שווי־הזכיות של אותם היהודים, שאין להם עדיין שווי־זכיות בארצות־מגוריהם, — כלומר: הקונגרס יעסוק בפרופוגאנדה לטובת שווי־זכיות, אחרי שלא יהיה לו שום אמצעי להכריח את הממשלות בענין זה.

הצירים של הקונגרס היהודי יתאספו פעם ושתים, ישמעו הרצאות על מצב היהודים במדינה זו או אחרת, יקבלו „החלטות", ישובו איש לביתו — והכל יהיה כשהיה: „הועד היהודי האמריקאי" יחזור לעסוק בפוליטיקה של שתדלנות, וכמוהו תעשינה גם שאר החברות היהודיות. כי כך נאמר בהחוזה מפורש: כל חברה וחברה יש לה אבטונומיה שלה בהקונגרס, וכל חברה וחברה הרשות נתונה לה להמשיך את עבודתה הפוליטית ברוחה תיכף כשיסגר הקונגרס.

ביתר בירור: הקונגרס אינו עומד ברשות עצמו, אינו סוביריני, ותכנית עבודתו מצטמצמת לכתחילה באופן זה, שלא תהיה לו רשות לטפל בשום שאלה הדשה, אם שאלה כזאת תתעורר ותעלה על הפרק ביום פתיחתו. והמצב אף הוא ברור ונראה לכל עין פקוחה: ראתה הבירת המתבוללים ממעלה־העיר, שאין בכחה לעצור בעד תנועת הקונגרס מבחוץ, והחליטה להספח אל התנועה הזאת, כדי להמיתה מיתת־חניקה מבפנים — ודבר זה אָמנם הצליח בידה.

כל מי שבינה יתירה לו יבין, כי הלאומיים לא היו מבזבזים במשך שתי שנים רצופות את כחם ומרצם בשביל קונגרס בעל־מום שכזה — קונגרס יהודי, שיאסור את הדבור על כל ענין, הנוגע ל נ פ ש היהדות, קונגרס, שיהיה באמת רק אספה אחת של יהודים, הבאים לדרוש בינם לבין עצמם בשבח שווי־זכיות לאחיהם העשוקים. רעיון הקונגרס היהודי באמריקה מצא לו עד עתה מהלכים בין כל שדרות העם רק מפני שהעם תלה בו תקוות גדולות וראה אותו כראות כח מניע גדול בחיינו הלאומיים. קונ־גרס יהודי באמריקה צריך היה לשמש לכל לראש דימונ־סטראציה יהודית כבירה; צריך היה לפלס דרך חדשה להפוליטיקה הלאומית שלנו ולתת פארולה חדשה להעוסקים בפתרון שאלת היהודים; וצריך היה לבסוף לשים קץ להפוליטיקה הפעוטה של שתדלנות וגבאיות, שנמסרה בידי בני־אדם, שאין להם שום מגע ומשא עם העם היהודי ואין להם שום ידיעה והבנה בחיי היהודים והיהדות.

והנה כל התקוות הנעימות האלה נכזבו על־ידי ה„שלום". הקונגרס, כפי שמציירים אותו עתה בעלי־השלום, לא ישמש עוד דימונסטראציה יהודית ולא יפגע אף במלוא הנימה בהפוליטיקה של שתדלנות, אלא יהיה מין אספה עממית בצורה חדשה, אספה, „שהיום עודנה ומחר איננה" — מבלי שתעשה שום רושם לא על הצבור האמריקאי הגדול ולא על הקהל היהודי. כדי לעורר את דעת הקהל האמריקאי על הגבלת זכיותיהם של היהודים ברוסיה וברומיניה, לא היינו צריכים לחולל תנועה עממית

כזאת, מפני שכל העולם כולו יודע ומבין, כי יהודי אמריקה וראי רוצים בשחרור אחיהם בארצות־המזרח ודורשים אי־מאנסיפאציה בשבילם. אילו התאספו באי־כחן של האור־גאניזאציות היהודיות בניו־יורק לשם דימונסטראציה ארעית, כדי להזכיר את הצבור האמריקאי, כי יהודי רוסיה ורומיניה הם משוללי־זכיות, היו יוצאים גם בזה ידי חובתם הפירמאלית. ובכן איפוא, הקונגרס למה הוא בא? ומה ערך יש עתה לכל אותו גבוב הדברים והמליצות על „די־מוקראטיה", „בחירות", „באי־כח העם" — אם לבאי־כח העם האלה לא תנתן רשות לפתוח פה ולהביע את כל אשר בלבם על השאלות התמורות, התוססות ומתרגשות בקרב העם?

הועד של הקונגרס, בהתמו על החוזה הנזכר, לא הועיל לתנועת הקונגרס ולא גרם טובה להתנועה הלאומית באמ־ריקה, אלא הזיק לשתיהן. הוא מסר את התנועה בידי אנשים, שמתחילה היתה כונתם להזיק מבחוץ, ועכשיו תהא להם האפשרות להזיק מבפנים. על־פי החוזה יש הרשות לכל אחד משני הועדים לשלוח שבעים צירים להועד הקונגרסי החדש. הרבה מחברי הועד הקודם של הקונגרס אינם בני ניו־יורק, וספק הוא, אם יספיקו לבוא לכל אספה, בעוד שכמעט כל חברי „הועד של ההסתדרויות הלאומיות" כלומר — המתבוללים — יושבים בניו־יורק. ואפשר לראות מראש, שהמתבוללים יהיו תמיד הרוב והם יקחו בידם את עבודת ההנהגה, כלומר — הם יסדרו את הקונגרס היהודי. ומכיון שכך, יש מקום לחוש, כי כל ענין הקונגרס יצטמק וידל בידי אלה כל־כך, עד כי לא יוכר עוד מראהו לכל אלה, שציירוהו תחילה ברמיונם כבא־כחה של כנסת־ישראל באמריקה.

רק תקוה אחת נשקפת עתה לתנועת הקונגרס, והיא — הריפירינדום, שיעשה בקרב ההסתדרויות היהודיות הגדולות, אשר השתתפו בהיעידה הפילאדלפית. יש לקוות, כי דעת הקהל, שתתגלה בריפירינדום זה, תכריח את רודפי השלום לחזור מהחלטתם ולבלי למסור את התנועה העממית הגדולה הזאת לשתי קבוצות של מתבוללים, שדרכם ביהדות היא רק לסתור ולא לבנות.

מִקֹּצֶר־רוּחַ

לעתים תכיפות באים המורים העבריים בקובלנה על מוסדות החנוך, כי מפקחיהם מודדים להם באמת־המדה, המיוחדת בשוק־העבודה, במקרים שהיחס בין נותני־העבודה ובין הפועלים אינו מיוסד לא על הרגש האנושי ולא על המוסר, אלא על התקיפות והעריצות בלבד. המורים מתאוננים מרה וטוענים טענת־צדק, כי המפקחים התקיפים מיבעים ברגל־גאוה על ראשיהם, כופים עליהם את עול־שלטונם ודורשים מהם, כי יקבלו מרותם בעל־כרחם ויתרפסו לפניהם. ברצותם מורידים הם את שכר המורה עד הדיוטה התחתונה, והמורה ובני־ביתו מתפרנסים בדוחק וחיים חיי צער, וברצותם מפטרים הם את המורה מכהונתו וקובעים את נפשו ונפשות בני משפחתו.

ואם המפקחים מרשים לעצמם להכניס לתוך מוסדות־החנוך את הנמוסים, המקובלים אצל נותני־העבודה בשוק, — מדוע איפוא לא ירשו לעצמם גם המורים לצאת בעקבות הפועלים וליסד „יוניון" של בני־אומנותם, שתגן עליהם מפני תקיפותם ועריצותם של המפקחים? במקום לבוא בקובלנות, שאינן מועילות הרבה, הלא מוטב להם להשתמש בנשק זה, המוכן בבית־אוצרן של אגודות הפועלים, ולהכריח בו את המפקחים, כי לא יפחיתו משכרם הקציב, שתרבע ה„יוניון", ולכפות על מוכרות החנוך תנאי־עבודה יותר נוחים ויותר רצויים! ואמנם החליטו חברי „אגודת המורים" באספתם בשבוע שעבר לשנות את צורתה של אגודתם ולעשותה אגודת „פועלים", העוסקים במלאכת ההוראה העברית. השאלה, אם תכנס האגודה החדשה לתוך ההסתדרות הכללית של הפועלים היהודים בניו־יורק ו„געווערקשאַפטען" בלע"ז — לא נפתרה עדיין באותו מעמד ונדחתה לאספה אחרת.

אין את נפשנו לנבא פה עתידות ולהגיד, כי אגודה כזאת לא תתקיים לאורך־ימים, ובמשך ימי קיומה המעטים לא לבד שתשלול את האפשרות לתקן אף במשהו את מצבו הרעוע של המורה העברי, אלא גם תגרום, כי המפקחים יכבידו את ידם ויגבירו את שלטונם על המורה. ודאי לנו, כי כך יהיה המצב. אבל רוצים אנו לנגוע כאן בדבר זה מצדו המוסרי והצבורי. מצבו החמרי של המורה נוגע אל לבנו רק במדה זו, שהמצב הזה משפיע על תכונתו המוסרית ואפיו הצבורי של המורה, ואם נכון הוא המורה בשביל תקון מצבו החמרי להקריב קרבן את רגשותיו המוסריים והצבוריים, ניטלה ממנו הזכות המוסרית לשמש מורה ומחנך לדור הבא. יסוד ה„יוניון" מראה, כי בלבם של אחדים מהמורים קהה הרגש המוסרי והצבורי.

באופן היותר רצוי קובעת אגודת־הפועלים יחס של שלום מזוין בין נותני־העבודה ובין הפועלים. היחס הזה אינו נובע מתוך רגשות הלב והרצון הטוב, אלא מתוך אינטרסים כלכליים: הפועל — הרשות בידו לתעב בכל נפשו את בית־העבודה ובעליו, ובלבד שלא יתרשל במלאכתו ויוציאנה בכמות הדרושה. והוא הדין בנותן העבודה: הרשות נתונה לו לשטום את הפועל ולבזותו בלבו, ובלבד שישלם לו את משכורתו בשלמות ולא יעבידנו בפרך. בין שני המעמדות האלה שלום מזוין אפשרי הוא. דעת הקהל אינה מתענינת לדעת, מי משניהם צדק בריבו, וגם אין שני הצדדים אחראים בפני דעת הקהל, מלבד במקרים היוצאים מן הכלל. אבל דעת־הקהל מתענינת הרבה ביחס שבין המורים והמפקחים, ושניהם אחראים בפניה. המורה צריך להיות מסור בכל לבבו ונפשו אל עניני החנוך ואל המוסד, שהוא מכהן בו. טעות היא להאמין, כי עניני החנוך להוד ועניני המוסד להוד. שני אלה אחוזים ודבוקים זה בזה, ואי־אפשר להפריד ביניהם. ואם יהוסו של המורה אל המפקחים, ומתוך כך גם אל המוסד, יהיה יחס של שלום מזוין, ערכן של עבודת המורה והתמכרותו אל עניני החנוך מוטל בספק.

מי שתפקידו הוא לטעת את ההכרה המוסרית בלב הדור הבא, לגלות לפניו את הכחות הרוחניים, שהחיו את עמו, למרות העריצות וכח־הזרוע שהתנקשו בנפשו, מוכרח להאמין בעצמו בנצחונו של הכח הרוחני והמוסרי. אם

המפקחים נוהגים עמו שלא כשורה, צריך הוא להשתמש בכל האמצעים המוסריים והרוחניים להשפיע עליהם, כי ייטיבו את דרכם, אבל אל יעשה כמעשה המקולקלים שבין המפקחים. המורה צריך לעורר את דעת הקהל על העול הנעשה לו, ודעת הקהל תכריח את המפקחים לתקן את מעשיהם. הסתדרות של מורים יכולה לפעל בנדון זה הרבה, יותר ממה שתפעל ה„יוניון". אם אין לטובים שבין המורים הכח המוסרי להשפיע על חבריהם, כי יוציאו לפעולה את החלטותיה של ההסתדרות, מאין ימצא להם הכח להשפיע על חבריהם על־ידי ה„יוניון"? הישתמשו במעשי־אלמות ובכח־הזרוע לתת תוקף להחלטותיהם? הפועלים אינם מפותחים כל־צרכם, כדי שההשפעה המוסרית תוכל להיות כח מניע במעשיהם, אבל המורים העבריים — האם אין כחה של השפעה מוסרית יפה לקשרם אל ההסתדרות ולפעל עליהם, כי יוציאו לפעולה את תכניותיה והחלטותיה?

ובכלל, מה ענין המורים העבריים אצל אגודת־הפועלים? אגודת־הפועלים מקומה יכירנה בחיים, כשאינ־טרסים מפלגתיים באים לידי התנגשות, כשהחלוקה שבין הרכוש והעבודה אינה שוה, כשיש ריוח לנותני העבודה; אבל איזה אינטרסים מפלגתיים יש בעבודת החניך ולמי מכנים הוא ריוח? ועוד זאת: היגזרו חברי ה„יוניון" גזירה, כי כל מי שאינו חבר לאגודתם אין לו הרשות לשמש מורה במוסד חנוכי? בעבודת הרוח — וההוראה הלא היא עבודת הרוח והלב, ולא מלאכת כפים ושפתים — אי־אפשר לשים מועקות ולהציב גבולים. כל מי שראוי הוא מפאת ידיעותיו, תכונתו המוסרית והאישית לעסוק בהוראה — יבוא ויעסוק, ואין לשום אגודה רשות לחסום את הדרך לפניו. הישתמשו המורים בשביתות? והילדים מה חטאו? וכי דוקא על המפקחים מוטלת החובה לספק חנוך עברי לילדי ישראל?

רוצים אנו להאמין, כי הטובים שבין המורים יעמדו מעצמם על טעותם, וכי רק המשבר הקשה, שבא על החנוך העברי, עכר את רוחם והעבירם על דעתם לעשות זר־מעשיהם. אין אספה נתפסת על התרגזותה.

בְּעִיטָה „דִיפְּלוֹמַטִית".

בה בשעה שהעתונות בחוץ־לארץ מלאה בשורות טובות, השאובות מ„מקורות נאמנים", על־דבר ישועות וזכיות שונות, שנכונה הממשלה הרוסית לזכות בהן בקרוב את יהודי ארצה, באותה שעה באה הממשלה עצמה ועשתה מעשה: נעלה את שערי ארצה בפני אחד היהודים החשובים מילידי אמריקה, ההולך לשם בשליחותה של היהדות האמריקאית. מאונה של הממשלה הרוסית לתת את רשות־הכניסה לארצה להד"ר י. ל. מאגנס, שלוח ועד־העזרה האמריקאי, שמטרת משלחתו היא לעשות טוב וחסד עם נתיניה היהודים נגועי־המלחמה — מראה בעליל, עד כמה אפשר לסמוך על הידיעות הנזכרות. והלא דברים קל וחומר: אם ליהודי חוץ־לארץ, היכולים לתבוע את עלבונם ממנה על־ידי ממשלות ארצותיהן, לא שנתה רוסיה מדרכה הישנה ולא כלום, — ליהודי ארצה לא כל־שכן. להם, ליהודי רוסיה, הרי לית דין ולית דיין, שיריב את ריבם. ומרצונה הטוב אין ממשלת רוסיה נוהגת לוותר „מישרים".

ואם דוקא בימים האלה מצאו להן מהלכים בעתונות האמריקאית שמועות שונות על־דבר הטבת יחוסי הממשלה הרוסית ליהודים, הרי רק יד סוכניה כאן באמצע—הסוכנים הממונים להפיץ שמועות אלה ברבים, כדי לאחוז את עיני הקהל בחוץ־לארץ ולפיים את אילי הכסף היהודיים עכשיו, בשעה שהיא זקוקה להם. שמועות מעין אלו כבר נתפשטו לא־אחת על־ידי סוכניה עושי רצונה על־דבר התחדשות ברית־המסחר עם אמריקה, ובכל פעם נכזבו „המקורות הנאמנים" האלה. מאורע מאגנס חשוב הוא עכשיו לתכן על־ידו את מצב־הרוחות ה א מ ת י, השורר בימים האלה בספירות הממשלה הרוסית בנוגע ליהודים.

כך היא דרכה של ה„דיפלומאטיה" הרוסית, שאינה מתחכמת ביותר ואינה מבקשת חשבונות רבים, אלא עושה מעשיה לפי השפעת הרגע. היד האחת בונה והשניה סותרת. דומה „דיפלומאטיה" זו לאותה הפרה, העומדת על הקיתון ומניחה לבני־אדם להחליב אותה; ורק מכיון שנתמלא הקיתון חלב, מיד היא חוזרת ובועטת בו והופכת אותו על־פיו...

אֻמָּה גְאוֹנִית

מאת

א ב. ג ו ל ד ב ר ג.

ג.

י צ י ר ו ת ־ ה ר ו ח ש ל ה א ו מ ה ה ע ב ר י ת.

ובכן, אנו עוברים אל השאלה העיקרית:

האם יצרה אומתנו, מבלי הביא בחשבון את סכום גאוניה שהוציאה, ערכים חשובים, האם השפה אמתיות גדולות, כתתה דרכים חדשים, השיאה משואות על הרי־החיים והעמידה סולמות, המובילים לשיא השמים, או לא?

קורות ימי חיינו, בין בזמן שהיינו חיים על ארצנו בתור עם חפשי לרוחו, ובין בזמן שהיינו נקלעים בכף־הקלע ונתונים בעול השעבוד, — נותנות תשובה ברורה ומלאה על שאלה זו.

אומתנו היא אומה גאונית, צבור, שבמשך הדורות העשיר את תרבות העולם בקנינים חשובי־ערך, פטר זרמים, שהפרו את המחשבה האנושית והרוו את הרגש הכללי, קרע חלונות בעולם המסתורין והרים את הצעיף, המכסה על תהלוכות המערכה.

אומתנו למה היא דומה? לאילן גדול, ששרשיו המרובים יונקים מקרקע דשן; ורוה ופארותיו מתפשטות למלוא רוחב־הארץ, וצלן חופף על התרבות האנושית.

„בראשית היה הדבר". קודם כל בראנו שפה, ששמשה יסוד לכל השפות האירופיות. רגילים היינו להתיחס אל השפה, כאל גוף, שאין בו רוח־חיים, כאל כלי־שמוש בלבד.

אבל בזמן האחרון בא שנוי בהשקפה זו. עכשיו כבר התחילו לראות את השפה כבעל־חי, שנחן בנשמה מיוחדת, ב„חלק אלוה ממעל".

„אין לשון דומה ללשון לא בתוכה ולא בברה, ואת אשר ישים ה' בפי אדם בלשון זו לא ישימהו שוה בשוה בלשון אחרת. מה שעושה את הלשון לשון מיוחדת אין זה רק הבטוי והצלצול או צרופי המלין והתוכן, כי־אם (גם) תבונתה... הלשון היא לא לבוש לדבר כולל ולמושג כולל ומשותף לכל, כי־אם חלק מעצם הדבר והמושג". (מ. י. ברדיטשבסקי, ב„שירה ולשון").

ואמנם מדברים אנו עכשיו לא רק על האנאטומיה של הלשון, לא רק על נתוח גופה ואבריה, אלא עוסקים אנו גם באסטטיקה שלה, בהגיונה ובריתמוס הפנימי שלה, כלומר — ברקמת־נשמתה. כח־יצירה גאוני הראה העם העברי בבריאת השפה העברית, שכל־כך הרבה יופי והגיון, חן ואומץ, ריתמוס ומעוף, עומק וגודל, אור ותום קלוטים בה. לא לחנם השמיעו בלשנים גדולים בעלי־טעם, כהרדר, רינאן ורייכלין, את תהלתה.

הרדר — הרדר זה, שלא היה כלל וכלל מאוהבינו — אומר: „העברים דומים לילדים, הרוצים לאמר הכל בהבעה אחת. הם מביעים לפעמים במלה אחת דבר, שעלינו להשתמש לזה בחמש או שש מלים. אצלנו הברות בלא טעמי־הנגינה צולעות ואין להן טעם לפני המובן העיקרי או אחריו, ואצל העברים בורא המובן העיקרי יחד עם ההברות שלפניו ושלאחריו רעיון אחד שלם בהארמוניה תמימה".

ורינאן אומר: „השפה הערבית, שמבחינות שונות, ובפרט מבחינת עשרה, תחשב לאוצר כל המדה למשפחתה, אינה בכל זאת, לפי דעת רובי הבלשנים, הסאנסקריט של השפות השמיות. התואר הזה של שפה מקורית ושלמה נאה רק לשפה העברית. במיעוט הכמות ורוב האיכות שבעמקה של השפה העברית העתיקה מונח כל הטוב, הנמצא בעשרה של השפה הערבית. המשפט העברי הוא מעשה־ידי־אמן בנתוחו ההגיוני, ונפלא הוא, שעל כל פביעה יפביעה יופיעו לנו ניצוצות מאירים ומסבירים, שמקומם הוא רק בשפות המפותחות ביותר".

ויוהאן רייכלין, שהיה בלשן וסופר מצוין בשפה הלא־טינית, אומר: „שפת־העברים פשוטה, תמימה, קדושה, קצרה ואדירה. אלהים מדבר בה עם אנשים באופן ישר, ואנשים נדברים אל מלאכי־אלהים פנים אל פנים, באין מליץ בינותם, כאשר ידבר איש אל רעהו".

ושפתנו העברית היא שהשפיעה מרוחה על כל השפות האירופיות, ודרך צנורות אלו עברה השפעתה אל הקול־טורה האירופית. הביבליאה, שזכתה להיות הספר הראישון להתרגם מלשון ללשון, השפיעה קודם על מבנה הלשון היונית וגזרתה, ואחר־כך — על הלשון הרומית, שגם בה תורגם התנ"ך, ועליו שקרו כל־כך כל הכהנים למיניהם במשך כמה דורות, ובדרך זו היתה רוח השפה הביבלית מסתננת וחודרת לכל הלשונות האירופיות עוד קודם שתורגם בהן התנ"ך. והשפעה זו, שמתחילה באה בעקיפין, שטפה אחר־כך בדרך ישרה. הביבליאה תורגמה לאנגלית ולגרמנית ולשאר לשונות אירופה, וכך נמלאו עורקיהן של לשונות אלה דם עברי שלא מדעת בעליהן. על כל צעד ושעל אנו נתקלים בלשונות אירופה במבטאים, ניבים ומושגים, הלקוחים משפתנו. מבטאים, שתכנם הסתכלות־עולם, ה ס ת כ ל ו ת ־ ע ו ל מ נ ו, ומושגים נאצלים ונשגבים. כל הפתוס של שפתם מידנו בא להם.

ומי היה הגאון, שברא את השפה העברית? הוה אומר: האומה.

והכל מודים, שאנחנו נתנו לעולם את המונותיאיזמוס. המונותיאיזמוס אינו רק אמונה חדשה, ואינו גם כן — כפי שמחליט האנטישמי צמברלין, ההולך בזה לשיטת רבו רינאן — מינימום של רגש רליגיוזי, מין איקונומיה באלהות, כלומר: במקום אלהים רבים בא האחד. אלא המו־נותיאיזמוס העברי משמעו מהפכה שלמה באופן המחשבה האנושית ושחרור המין האנושי; טבעת־המיפת להדור בה לגנזי־נסתרות של הבריאה, לפיד המאיר את אופל החיים והמראה דרך בנבכי הלאבירינטוס שלהם והמשמש פתרון לשאלת כל השאלות — שאלת הקיום.

המונותיאיזמוס העברי הוא בנין־אב למוסר, להופש ולקדושה. האל העברי לא רק יחיד ביחודו, אלא גם אל קדוש, חפשי ומוסרי, שכל דרכיו טוהר וחופש, אמת וצדק, וחוב גדול מוטל על האדם, שנברא בצלמו ובדמותו, להדמות אליו: „קדושים תהיו, כי קדוש אני".

על־ידי אמונת הנוצריות והאיסלאם, שצמחו משרשי היהדות, נתפשטו מושגי המונותיאיזמוס בכל העולם כולו. בשתיהן, גם בנוצריות וגם באיסלאם, נתערבבו אמנם יסודות זרים רבים בנגוד לרוח היהדות, אבל היסוד העיקרי של האמונות האלו היא היהדות, שעדיין טעמה עומד בהן עד היום הזה.

עמנו נתן לעולם את הנבואה. מדבר אני פה לא רק על הנבואה בתור הופעה מוסרית, כי־אם גם בתור חזיון פיוטי ואמנותי. הופעה זו היא כולה עברית ואין דוגמתה בין העמים. מה היא נבואה? הרבה נכתב על הענין הזה ועדיין הוא סתום. ידעו, כי הנבואה היא מעין „סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה", אבל נעלם היה הדבר זמן רב, כי הביבליאה היא גם הספר הפיוטי היותר גדול. שנים ויובלות עברו והעמים, שקבלו השפעה מכתבי־הקודש, לא רק השפעה מוסרית, אלא גם השפעה פיוטית ואסתי־טית, לא עמדו על סוד זה. ורק בזמן האחרון בדקו ומצאו, כי התנ"ך הוא מלא פניני־שירה ושטוף זוהר פיוטי, כי „לבת איש אוכלה" זו משובצת במסגרת־ספיר.

נוצרה עכשיו ספרות גדולה על הביבליאה ודנים על ערכו של כל נביא ונביא. מרימים ערכו של נביא זה ומשפילים ערכו של נביא אחר. ואולם הכל מודים, כי הנבואה, כשהיא לעצמה, היא יצירה גאונית. אמנם לא על־ידי גאון אחד נבראה, אלא על־ידי חבר אנשים, שאפשר שיש ביניהם גם בינונים. אבל הכל מודים, כי הנבואה העשירה את האנושיות ברעיונות היותר יפים והשיבים, הכניסה זרם קדושה אל החולין שבחיים, קצרה את המרחק בין השמים והארץ, רקמה את הרעיון המשיחי הכולל, את מושג ההיסטוריה הכללית, את הכמיהה לעתיד מזהיר, ומכונה בנין־אב לכל התנועות, העוסקות

בתקון העולם במלכות שדי, וממנה נתיבות להציוויליזא־ציה העולמית.

בראנו חיים מדיניים ובית־דין משלנו, שהעולם הנאור מתחיל להכיר בערכם אף עתה. לא הוכרחנו לשקוד על קודכס רומא, כדי לפתח אצלנו חוקיות ומדיניות. לא רק נביאים קיצוניים, השוחים נגד זרם החיים, היו לנו, כי־אם גם מחוקקים, בעלי־הלכה, אשר בלכתם עם הזרם, הם מטים אותו כחפצם וסוגרים אותו במסגרתם.

ציצרון התפאר בקונסטיטוציה של רומא, שנוסדה לא על־ידי הגאוניות של היחיד, אלא על־ידי הכלל. הקונסטי־טוציה העברית שלנו אָמנם עיקריה ניתנו לנו על־ידי מחוקק גאוני, ואף־על־פי־כן ברור הדבר, כי בכללה היא פרי התפתחות העם; חכמי העם העברי ורבניו, מנהיגיו ומאשריו חוללוה.

על גדולתו של החוק העברי ועל ההבדל העיקרי שבינו ובין החוק הרומאי, שנוסד על הפרינציפיון של „כל דאלים גבר", כבר עמד הרדר. לפי דברי הרדר, הצטיין בית־הדין העברי בזה, שקבע את שלטון החוק במקום שלטון המחוקקים, את שמירת הדין מדעתו ורצונו של האדם, הנובעת מתוך פקחות־החיים ואהבת־הבריות, במקום כפית הדין על הצבור בשלשלת ובכבלי־ברזל.

המשפט העברי לא היה מעולם פרי השלטון המדיני, אלא נולד מתוך צרכי־החיים של העם, מתוך הרגשת הטוב והמועיל, הערה בלבו ושאינה פוסקת להתפתח עד היום. המשפט העברי הוא יצירה עממית גדולה וחשובה, שרב טוב צפון בה לעתידות האנושיות כולה, אם תנתן לה האפשרות להתגשם בחיי־העתיד של העם העברי.

בראנו מיסטיקה מיוהדה, שהשפעתה על האנושיות היתה רבה. למרות דברי הראציונאליים משלהם ומשלנו, כי אין העם העברי מסוגל למסתורין, וכי המיסטיקה שלנו היא כולה מטע זר, שנסח מקרקע אחר ונטע בתוכנו, אבל לא הכה שרשים ולא התאקלם,—הרי באמת המיסטיקה היא יצירה עברית בת־קדומים. עוד בתנ"ך אָנו מוצאים רמזים מיסטיים. לא רק בספר „דניאל", שהוא רווי־מסתורין, אלא אף ביחזקאל אָנו רואים, שהמיסטיקה היתה שלטת בין העברים בתקופה שקודם החורבן. האסיים והחסידים הראשונים היו כתות מיסטיות, ששנו את כל סדרי חייהם תכלית שנוי על־פי תורת המיסטיקה. בתלמוד ובאגדה פזורים מאמרים רבים, המראים על הזרם המיסטי, שהיה שוטף והולך במעיני־היהדות. בתלמוד מדובר באריכות על „סתרי־תורה", „מעשי בראשית" ו„מעשה מרכבה" ועל „פרדס", וכל זה מראה למדי, עד כמה היתה המיסטיקה נפוצה בין טובי העם, עד כי נחשבה לחלק לגיטימי של היהדות, שאמנם לא כל הרוצה ליטול יבוא ויטול. הכנה קודמת נחוצה וגם זכות מיוחדת, ולא הכל זוכים.

שנינו: „ארבעה שנכנסו לפרדס: בן־עזאי ובן־זומא, אחר ורבי עקיבא. בן־עזאי הציץ ומת, בן־זומא הציץ ונפגע, אחר קצץ בנטיעות, רבי עקיבא עלה בשלום וירד בשלום" (חגיגה י"ד). ורבי עקיבא הלא לעמוד התיכון של היהדות נחשב!

ובמקום אחר: „תרגום של תורה... יונתן בן־עוזיאל אמרו מפי חגי, זכריה ומלאכי. באותה שעה נזדעזעה ארץ־ישראל ארבע מאות פרסה. יצאה בת־קול ואָמרה: מי הוא זה, שגלה סתרי לבני־אדם? עמד יונתן בן־עוזיאל על רגליו ואָמר: אני הוא, שגליתי את סתרך לבני אדם..." (מגילה ג'). יונתן בן־עוזיאל היה בודאי מיסטיקון, ויחסו לו כח טמיר גדול, עד שאָמרו עליו, כי „בשעה שהיה יושב ועוסק בתורה — כל עוף שפורח עליו מיד נשרף" (סוכה כ"ח).

ועוד מצאנו: „מהיכן נבראת האורה? אמר לו: נתעטף הקדוש־ברוך־הוא בטלית לבנה והבהיק זיו־הדרו מסוף העולם ועד סופו" (ב"ר פ. ג).

מאמרים כאלה נמצאים הרבה בשני התלמודים, באגדות, ילקוטים ומדרשים.

ולא זו בלבד, אלא בשעה שיצרנו מיסטיקה בארצנו, שהיתה כמעט קנין ה ר ב י ם, עד כי אין לדעת, מי היה העומד בראשה ומי הוא הראשון, שהביאה לעולם, — בשעה זו חי באלכסנדריה של מצרים היהודי פילון, שהניח אבן־שתיה למיסטיקה חדשה בעולם היוני. ואף כי שמוצאים במיסטיקה שלו יסוד זר, בכללה היתה דומה לזו, שנרקמה בשעתו בארץ־ישראל. על־ידי פילון הזדככה המיסטיקה היונית, נצרפה מסיגיה ונתעלתה למדרגת פילוסופיה, לתורה שבלב, לאינטואיציה, המפכה מתהום הנשמה וממעמקיה, שאינה באה בנגוד להגיון, אלא עולה היא למעלה ממנו. ההגיון זוחל על גחונו וקצוץ־כנפים הוא להתרומם מעלה־מעלה עד במתי־ערבות. והמיסטיקה בת־כנפים היא ומשוטטת מסוף העולם ועד סופו, יורדת שאול ומתנשאה לגבהי שחקים, ומראה לו לאדם מה למעלה ומה למטה, מה לפנים ומה לאחור.

אָמנם רבים ממלומדי הגויים מיחסים את כל דעותיו המיסטיות של פילון לתורה היונית, אבל אין להשערה זו כל יסוד. די להשוות את דעותיו של פילון להמאמרים הרומים, הנמצאים בתלמוד ומדרש, כדי להוכח, שאלו ואלו נובעים ממעין אחד, מעין יהודי טהור.

המיסטיקה העברית השפיעה על אומות העולם דרך כמה צנורות. ראשית, על־ידי ישו, שהיה יליד ארץ־ישראל וחבר לכת האסיים, וכל דבריו על „מלכות שמים" הם הד דעות האסיים, וגם נרשמו בנוסח עברי בשלשת הספרים של השליחים. ושנית, על־ידי פילון, שדעותיו נמסרו על־ידי השליח יוחנן, וגם על־ידי פוילוס. פילון השפיע על המיסטיציזמוס הנוצרי גם באופן ישר.

מי יצר את המיסטיקה העברית? בחוץ לארץ אָנו יכולים להראות על מחולליה. לא כן בארץ־ישראל. שם היתה המיסטיקה יצירת־הרבים, אילן שצמח מקרקע האומה. היו כתות מיסטיות ואנשים בעלי מסתורין ונשמה יתירה בקרב העם, והדעות האלה נזדככו וקבלו צורה מסוימה בספר חנוך, ביחזקאל, חגי, דניאל ובמדרשים רבים.

מפני סבות שונות נשקע המיסטיציזמוס העברי במשך כמה דורות, וכשנתגלה אחר־כך מתוך נפש האומה, נתגלה ופרץ בכל עוזו וזהרו. מי היה מחברו של „ספר היצירה", ספר־סתרים נפלא זה? נצר הוא מאילן המסתורין, שהיה גדל עוד בזמן שבית המקדש היה קיים. ספר זה נולד

בקרושה, על אדמת־קודש ובמעטה־קודש—בעברית. ואחרי „ספר היצירה" נתגלה „הזוהר", מעין, שממנו שתו לרויה כל הצמאים לנעלם. מיחסים את ה„זוהר" ואת כל תורת הקבלה לימים קדמונים, לזמן התלמוד, ואולי עוד לזמן, שקדם לו. והקבלה, שממנה נסתעפה ונתפשטה הדעה הפאנטיאיסטית, ודאי שהיא יצירה עברית מקורית, פרי רוחה של האומה העברית.

בראנו את הלירריקה והפתוס. מעריצי־יון מעלים את הפלאסטיקה על הלירריקה, שהיא, לפי דעתם, יצירה יותר נשגבה ונאצלה מהלירריקה. אמנם עדיין יש לחלוק על החלטה זו. הן כולם מודים, כי המוסיקה היא האמנות היותר גבוהה, המדרגה העליונה בסולם האמנות, כי רק על־ידה אנו משיגים את הרעיונות היותר עמוקים, היותר נעלמים ומורכבים, את ההרגשות הכמוסות במסתרי נפש האדם, את סבך הרגשות הכהים שמתחת למפתן ההכרה, שאין למחנו בהם כל תפיסה, את האין־סופיות שבעולם, את השכל הנעלם מכל רעיון. ומה היא מוסיקה, אם לא לירריקה זכה, השתפכות הנפש על גדותיה? ואם כן, הליריקה היא גולת־הכותרת של האמנות. ולירריקה זו היהודים יצרו אותה, והם הם נושאיה בספרות העמים עד היום הזה.

ולא זו בלבד. היהודים הכניסו בדורות האחרונים זרם לירי אף באותם המקצועות של האמנות, הנחשבים על סוג הפלאסטיקה, כמו החטוב, הפסול והציור. שורת האמנים, שהעמיד העם היהודי בעת האחרונה, כאיזראעלס, אנטוקולסקי, ליברמאן, אורי, לויטאן ועוד, הנבדלים כל־כך איש מאחיו בכשרונותיהם, — הצד השוה שבהם הוא, שכולם הוסיפו גוון חדש לאמנות, גוון יהודי מיוחד, שאין לו בטוי אלא אחד: ל י ר י ו ת *.

יצרנו מוסיקה משלנו, מוסיקה יהודית, וזכינו את העולם באמנים גדולים במקצוע זה, כמאיר־בר, הלוי, מנדלסון, אופינבאך, רובינשטיין, סן־סן, גולדמארק ועוד.

יצרנו את ה נ י ג ו ן ה ע ב ר י, שאין כמוהו לעצבות ולמתיקות, לגעגועי־הנפש וכמיהת־הנשמה, ניגון, שכולו מואר באור רליגיוזי נעלה. נדדנו ממקום למקום ולמדנו לשיר את שירי כל העמים, ונגוניהם שגורים בפינו, אבל עם זה את שירנו אנו לא שכחנו. ה ח ז נ ו ת היא יצירה עממית גדולה, שלא ידענו לשמרה כהוגן מפני רוח הטמיעה המזקת, והרי היא הולכת ונשכחת מאתנו; אבל ברי הוא, שכמה מרגליות טובות נצברו באוצר הזה **.

יצירה חשובה, שעמנו יצר בעת האחרונה, היא החסידות, המעידה על שפעת־כחותינו ועתרת־כשרונותינו גם בגולה. השכינה לא נסתלקה מעמנו מעולם, מקורות היצירה שלו לא דללו, ואף עתה לא נס לחו ולא כהה כח היוצר שלו.

החסידות היא שיטה פילוסופית ופיוטית כאחת, הסתכלות־בעולם עמוקה, היורדת אל תהום הדברים, המעבירה לפניה את כל ההופעות והמאורעות, את החי והמדבר, את הדומם והצומח, וקובעת יחוסים בין האדם ואלהיו. החסידות, זו שפוחתת והולכת עתה מן העולם בדמי ימיה, מישאירה אחריה עזבון ספרותי גדול, שממנו סופרינו שואבים ועתידים לשאב ימים רבים.

---

* * *

יַקִּירָה, כַּל נַפִּיל גּוֹרָלוֹת
וְאַף לֹא לְאוֹתוֹת נִשְׁאָלָה—
רְאִי: אַהֲבָתֵנוּ מְאֻשָּׁרִים
בְּחַסְדָּם הָאֵלִים מִלְמָעְלָה.

לְהַג־אוֹר קְרָאִי יְהִצִּי
זוֹ נֹגַהּ הָאָרֶץ וּמְלֹאָהּ—
וּזְרוּעָה הָאוֹרָה לְלִבֵּךְ
וְשָׁטוּף לְבָבִי נְגֹהָה.

מַה שּׁוֹפְעִים הֵם עִנְּבֵי הַגֶּפֶן,
בַּעֲסִיסָם בַּשֶּׁמֶשׁ מַזְהִירִים!
כְּמֵיהֶם רְווּיוֹת שְׂפָתֵינוּ:
יֵשׁ עֲסִיס בִּלְבָבִית צְעִירִים.

נִשְׂבָּעָה אֶת עִנְּבֵי הַגֶּפֶן,
אַף נְרַוֶּה נְשִׁיקוֹת־שְׂפָתַיִם:
אָז נָשִׁיר, נְחוֹלֵל עִם שֶׁמֶשׁ
שִׁכּוֹרֵי תַּעֲנוּגֵי הַחַיִּים.

עִם עֶרֶב אֶשָּׂאֵךְ עֲיֵפָה
אֶל מַחֲבֹא הַחֹרֶשׁ הַלּוֹאֵט:
שָׁם שִׂמְחָה תֶּאֱנַחִי מֵאַהֲבָה,
כְּאַנְחַת הַלַּיִל הַלּוֹהֵט...

ב. נ. סירקין.

---

* עיין מאמרו המצוין של מארטין בובר, הבא בתור הקדמה לספר Juedische Kuenstler, Juedischer Verlag, Berlin.

** עיין מאמרו של פינחס מינקובסקי „שירי־עם", „השלות", כרך ה', עמוד 215. ועיין פ. מינקובסקי: Die Entwiklung der Synagogaler Liturgie, עמוד 50—51.

מאת שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום י. ד. ברקוביץ

כ.

נִתְפָּרְדָה הַחֲבִילָה.

שמואל־אליהו משחק באשקוקה. — בני־העיר באים לקחת פרידה. — עקימת־פניהן של נשים צדקניות. — צער הקטנים ונחמתם.

לא היה יום קשה, יום צער ואבל, להגדולים, כיום שבו צא נחום בן־זאב מן העיר הקטנה, ולא היה יום שמחה עונג להקטנים, כאותו היום עצמו. יום שמחה ועונג על־ שום מה?—ראשית, על־שום שפטרו אותם מן החדר ופרקו ועליהם עול־תורה; ושנית, מי הוא האיש, אשר ישאהו בו להצטער ולהתאבל בשעה גדולה כזאת, עת שהוא רואה מבונה רבה ונהדרה לנגד עיניו: נושאים וחובשים כלים מטלטלין, מעתיקים ארונות ממקומם, מסיעים ארגזים, מצלצלים בכוסות, בכפות ובמזלגות, מתרוצצים אָנֶה וָאָנָה, אוכלים בעמידה ובחפזון, כדרך שאוכלים את שיירי החמץ ערב פסח, וכל הבית כולו — כמהלך על גלגלים, כנשא על נפי־רוח. והנה כבר קרבו ובאו העגלות, הן וכילותיהן. הנה כבר באו בעלי־הבתים שבעיר, הם ונשיהם ובניהם, קחת ברכת־הפרידה מאת הנוסעים ולהשיב להם ברכה פולה ומכופלת לדרכם, — הכל כמנהג העירות בישראל.

ראשון לבאים היה האברך שמואל־אליהו, הוא שמואל־ ליהו הרב והשוחט של הקהלה. שמואל־אליהו זה אורח צוי הוא בבית משפחת בן־זאב. בא הוא מדי יום ביומו. יהודי כשר, השומר עת תפלתו בכל יום, כן שומר הוא ת שעת משחק האשקוקה, שהוא משחק יום־יום עם נחום ן־זאב. משחק האשקוקה עונג הוא לו. ולזכות במשחק ה אצל נחום בן־זאב — לאושר יחשב בעיניו. טבע משונה תה מוצא בשמואל־אליהו זה: הפסיד במשחק — צועק וא; זכה במשחק — שוב הוא צועק. ואולם רק לעתים חוקות זוכה הוא. דרכו על־פי רוב להפסיד. וכשהוא פסיד, מיד הוא מרים קול־זועות, כי טעות היתה בידו, י לא זו הדרך, אשר בה נתכון לילך לכתחילה, כי אילו לך בדרך הישרה, אשר בה אמר לילך מתחילה, ודאי לו, הצד שכנגד היה יוצא מן המלחמה וידיו על ראשו!...

הדוד ניסל, כשהיה יושב מן הצד ומעיין במשחקם ל שני אלה, המנצחים זה את זה על־גבי הטבלה, היה תרגז כולו. שאל את שמואל־אליהו, אמר לו: „מה לך, י נזעקת?" ואולם אָחיו נחום לא רגז מעולם, אלא היה שב ושומע בנחת את צעקתו של שמואל־אליהו ואת ענותיו, שוחק אל זקנו בחשאי ומוסיף לעיין בטבלה אשר פניו. האם חיה־אסתר התמרמרה: בשעה אשר כזאת, עה אחת קודם הנסיעה, יושבים ומשחקים באשקוקה? ק זאת הפעם האחרונה, חיה־אסתר, ברוכה תהיי בעדי! אי־נא גם ראי: הנה אתם יוצאים מכאן, והחבילה תפרדת, ואין איש נשאר פה אתנו — עם מי איפוא אשחק אשקוקה? "

כך מתחנן שמואל־אליהו החזן, והוא מרים את כובעו מעל מצחו, נותן עיניו שוב בטבלה, ומיד הוא מתחיל להתרגש ולצעוק, כי לא זו הדרך וכי לא כך היתה כונתו לילך תחילה. ונחום בן־זאב יושב כנגדו ושוחק ומעיין בטבלה ומניח לו לשנות את דרכו ולילך כחפצו.

ואולם אין המשחק הולך למישרים הפעם. בכל רגע ורגע באות פנים חדשות לקחת את ברכת הפרידה מאת הנוסעים. זה יוצא וזה נכנס. דבר המובן מאליו, שאין בעל־הבית יכול לזלזל בכבוד אורחיו הבאים, ועל־כרחו מפסיק הוא משחקו, כשנכנס אצלו שכן טוב, כרב אייזיק, וקם ויוצא לקראתו. אָמנם רב אייזיק זה זקן־תישיש לו, וכשהוא מתפלל, הריהו מתפלל בקול דק, כקול העז בנעותה, אבל כנגד זה חסיד הוא מחסידי ליבאוויץ ויהודי כשר מאין כמוהו. או הנה נכנס, למשל, זה האיש דן. דן אברך הוא עדיין, בעל שער לבן. כלומר: שערו צהוב, ההופך לבן — ממין שער זה, שעינו כעין הפשתן. דן שתקן הוא מטבע בריתו, אינו מדבר עם שום איש. ורק עכשיו, כשנחום בן־זאב יוצא את העיר, ניתן לו פה לדבר. גם הוא חשקה נפשו, הוא אומר, לנסוע מכאן, אבל אינו יודע לאָן— לכל הרוחות! ולא עוד, הוא אומר, אלא שחשקה נפשו למכור את נחלתו, אבל אינו יודע למי — לכל הרוחות!... שמואל־אליהו נותן עיניו בו ועושהו גל של עצמות. ואולם דן אינו משגיח בו ובעיניו ומוסיף לגבב דברים ולסיים כל ענין וענין בקללה סתומה: „לכל הרוחות!" אָכן פה לו לדן והוא מדבר — ואיש לא ידע עד היום! אך הנה באים אחרים, ודן משתתק ומפנה להם מקומו. הכל באים, אנשים ונשים. מתחילה באים האנשים, ואחר־כך הנשים. הנשים — חוטמיהן נבטים למטה ופניהן מביעים צער ודאגה. מקצתן בוכות. אשה אחת הביאה בסינרה מיני מתיקה להקטנים. אשה צדקנית, תבוא עליה ברכה!...

ביחוד גדול היה צערן של שתי הנשים, שנכנסו לחופה בבית הזה, בית משפחת בן־זאב. הלא הן פרומה שתומת־ העין ופייגלי אשמדאי. שתי אלה עמדו בקרן־זוית ומחו דמעות עיניהן וגרפו את חוטמיהן ועקמו את פניהן מתוך בכי משונה כל־כך, עד כי הלץ הקטן שלום לא יכול עוד להתאפק ועמד מאחריהן לחקות את כל תנועותיהן כמות שהן, את עפעוף עיניהן ואת גריפת חוטמיהן ואת עקימת פניהן המשונה, וכל חבורת הקטנים נתנה את קולה בצחוק גדול. מיד התחילה חקירה ודרישה: „מה הצחוק הזה ומה פירושו?" האם חיה־אסתר, אשה רגזנית מטבעה, שמתוך טרדת הנסיעה היתה נסערת ונרגשת עוד יותר, הניחה את מלאכתה בבית ועמדה לכלות את כל חמתה ואת כל מרת־נפשה בבניה. רצונה היה לחקור ולדעת: „מה הצחוק הזה פתאום? ומה השמחה הזאת?"... באה פרומה שתומת־העין להיות עזר כנגדה ואמרה, כי נכונה היא לילך ולהשבע בנקיטת חפץ, כי כל זה בא מאת הלץ הקטן הזה, העבריין, המעול וחומץ, הזולל והסובא, המופקר,

הפושע מבטן, הבן הסורר והמורה, החוטא והמחטיא את הרבים... בשמות־הכבוד האלה נתכונה, כמובן, למחבר הזכרונות האלה, שעמד אותה שעה מן הצד עמידת כבשה תמה ונקיה וחפה מפשע, כאילו לא בו נגעו הדברים. דברי פרומה שתומת־העין, שנאמרו ברגש, היו ניכרים כדברי־אמת, והחוטא הקטן כמעט היה בכל רע, אלמלא מהרה הסבה מינדי לעמוד בפרץ ולהציל את נכדה מחרפת מכות־לחי. ראתה הסבה מינדי, כי סכנה צפויה לראש הלץ הקטן, פתחה ואמרה אל כל הקהל:

— בני! מנהג נהגו אצלנו מקדמונים: בני־אדם, שעקרו מקומם ועומדים לצאת לדרך, מצוה עליהם לישב קודם הנסיעה ישיבה קלה לרגע אחד...

הסבה מינדי ישבה על הספה העזובה והשוממה, הספה הישנה, שאחרי בלותה לא רצה שום אדם לקנותה, ולהעבירה ממקום למקום לא היה כדאי, — וכל הקהל ישב אף הוא אחריה. רגע אחד היתה דממה בבית העזוב, דממה רבה כל־כך, עד כי נשמע קול הזבוב בעופפה. ואחרי הדממה — קול רעש גדול ומהומה ונשיקות וברכות מאליפות. והנה כבר הוכנו העגלות לנסיעה. ועוד הפעם ברכות: „היו שלום!" — „צאתכם ובואכם לשלום!" ועוד הפעם מחית עינים וגריפת חוטמים ועקימת פנים משונה של נשים, המבקשות לבכות. רבונו של עולם! לב מי יעמוד בקרבו לבלתי חקות את הנשים הצדקניות האלה בשעת עקימת פניהן ויעידת סנטריהן השמנים, המשולשים, ועפעוף עיניהן הרומעות?!... הנשים האלה עם תנועותיהן המשונות מבלבלות את הדעת ואינן נותנות להסתכל יפה בפני הנוסעים. ואף־על־פי־כן במסתרים יגון מתגנב, צער אלם תוסס וכמו אבן־מעמסה מעיקה על הלב. גדולה הרחמנות על האב, על האם, גדולה הרחמנות על הסבה מינדי. הנה נושאים את ארגזה הישן, הארגז המחושק ברזל. שם מונחים ת כ ר י כ י ה... הלב מתעטף פתאום, מפרכס ומבקש לבכות. וביחוד יהמה הלב למראה הדוד ניסל, העומד בקרן־זוית ומוחה אף הוא את דמעות עיניו באין רואים... הגם הדוד ניסל בבוכים? היתכן?... האב קורא להקטנים, לכל אחד ואחד מהם, מוציא מחריטו מטבעות־כסף. האם — אף היא עושה כן. והסבה מינדי — זו הכינה מבעוד בוקר מעות קטנות, כרוכות בנייר, לכל אחד ואחד מנכדיה הקטנים. אחת לאחת תצטרפנה המטבעות האלה והיו לסכום הגון! אך למה עדיין עומדות העגלות במקומן? ברוך המקום, ברוך הוא — העגלות כבר זזו מן החצר. האופנים מתגלגלים. כל הקהל נדחק פתאום למקום אחד: „צאתכם לשלום! השם יצליח דרככם!" מתוך הכילה מציצה הסבה מינדי, כרוצה להביט עוד פעם, זאת הפעם האחרונה, על המקום, אשר עזבה לעולם, לבלי שוב עוד אליו... ושוב מתכווץ הלב ומתעטף ברגש חם של רחמים רבים, ואולם הרגש הזה בין־רגע היה ובין־רגע כבה — הקטנים ממששים כיסם ורוצים לעמוד על מספר מעותיהם...

* * *

אחרי הרעש והמהומה וצלצול פעמוני העגלות באה דממה דקה. העגלות נעלמו והשאירו במקומן עמודי־אבק מתאבכים, ריח של זפת ושממון משונה. הקהל נפוץ למשפחותיו, זה לכאן וזה לכאן, כולם מחרישים ושוממים. הדוד ניסל נעלם פתאום — לא נודע, לאן פנה. נשתייר רק אחד — הוא שמואל־אליהו החזן. הלה עמד במקומו שעה ארוכה, עומד ומביט אחרי העגלות, המתרחקות והולכות, מאהיל בידו על עיניו, כמאהיל מפני אור החמה. אחר־כך התאושש, שחק שחוק מר ואמר לעצמו:

— נתפרדה החבילה. מתפזרים הם וזוחלים איש לעברו, כתולעים הללו...

עמד ורקק, ופנה והלך לדרכו.

שְׁלשָׁה

(מעולמות נשכחים).

מאת

א ב ר ה ם ש ו ע ר.

א.

ספורים ואגדות שונים היו מתהלכים בעירתנו על בית־הקברות הישן שלנו, ולפיכך היה מושך תמיד את לבי אליו. סקרנותי התרה לגלות את הסודות והרזים, הצפונים תחת המצבות הישנות, אשר עשבים ואזוב עלו עליהן. בכל עת־מצוא הייתי אוהב להתהלך בתוך הקברים העתיקים, קורא את המצבות המטושטשות, ודמיוני היה משחק לפני.

ביחוד העירו את כח־דמיוני שלשה קברים בודדים, שעמדו כמין „סגול" זה בצד זה, מרוחקים משאר שורות הקברים.

בימים שמהלכים בבית־הקברות, כגון בתשעה באב ובימי התשובה, הייתי פורש מן הצבור ויושב תחת האלון הנחר, שעמד ממול הקברים האלה, יושב וקורא את הכתבות שעל מצבותיהם. הייתי קורא אותן וחוזר וקורא, עד שהיו שגורות על־פי כבתבן וכלשונן.

וכל מה שהרביתי לקרוא את נוסחאות המצבות האלה, וכל מה שהתאמצתי לחדור אל כונתן הטמירה, כן גדלה סקרנותי יותר ויותר.

על המצבה, שעמדה מצד ימין, קראתי אחרי עיון רב את הדברים האלה:

הֲצַב פֹּה קֶבֶר

לְמֵירִם בְּעַם גֶּבֶר

ר' נחים בר' צבי נחתים...

...צַדִּיק עֹשֶׂה צְדָקוֹת...

יתר הדברים היו מטושטשים כל־כך, עד שאי־אפשר היה לקרוא אותם בשום אופן.

על המצבה, שעמדה משמאל, היה כתוב:

צִיּוּן לְנֶפֶשׁ הַחַיִּים:

פ"נ הָרַב הַגָּאוֹן רַבֵּנוּ יְחִיאֵל בְּהָרַב"ז

שֶׁשִּׁמֵּשׁ בְּכֶתֶר הָרַבָּנוּת בִּקְהִלָּתֵנוּ אַרְבָּעִים

שָׁנָה וְאַחַת: יָצְאָה נִשְׁמָתוֹ הַטְּהוֹרָה בְּיוֹם...

יותר לא יכולתי לקרוא, כי מצבת־האבן הכבדה שקעה מרוב ימים באדמה יחד עם הכתוב עליה.

הקבר השלישי עמד ממול שני הקברים האלה, בריוח שבין שניהם, מורחק מעט מהם, כנקודה השלישית שבסגול. המצבה על הקבר הזה היתה אף היא של אבן, כמצבות שני הקברים הראשונים, אלא שלא היתה ישנה כל־כך כמותן. ניכר היה, שכמה שנים אחרי מותו של המנוח הוקמה המצבה הזאת. והדברים, הכתובים על המצבה, סתומים ונפלאים, ובקראי אותם, גדל תמהוני מאד מאד.
וזהו נוסח המצבה:

אִם כִּי נָפַלְתָּ — קַמְתָּ,
מִשְׂגַּבֵּי סֶלַע קִנְּךָ שַׂמְתָּ·
לִפְנֵי מוֹתְךָ מוֹדֶה קָרָאתָ
וּבְטַהֲרָה נִשְׁמָתְךָ עָלָתָה·
מְעַטִים הָיוּ יָמֶיךָ
וּבְשָׁעָה אַחַת קָנִיתָ עוֹלָמֶךָ·

יום מותו והשנה וגם שמו של הנפטר היו, כפי הנראה, „נמלצים" בתוך השיר, כמנהג הימים ההם. יהאותיות, המציינות את שם הנפטר, את היום ושנת מיתתו, בוראי היו מגוונות בגוון אחר, שונה משאר האותיות. אולם עכשיו, כשהכל נמחק ונטשטש, אי־אפשר היה לי למצוא, מי ומה היה אותו האיש.

בנוסח המשונה של המצבה, בדברים המוזרים, המרמזים ואינם מגלים, כמו „נפלת — קמת", „מודה קראת", „בשעה אחת קנית עולמך" — היה כדי להלהיב את הדמיון כל־כך, עד כי נפשי יצאה בקראי את זה.

נסיתי לשאל את פי הזקנים, אבל הם שלחוני אל סבי. „הלא סב לך, היו אומרים, לך אצלו, ויספר לך. הסב שלך יודע הכל... כל רז לא נעלם ממנו... אולם כלום אין לך שוב עבודה אחרת אלא זו? מה לנער בבית־הקברות לקרוא מצבות עתיקות, שנושנו מרוב ימים?"...

אבל לא בנקל עלה הדבר בידי להציל דבר מפי הסב. „אין לי פנאי — היה אומר — לדברים של מה־בכך. ימי, בני, ספורים, והמלאכה מרובה, ובעל־הבית קורא"...

והנה שמע אלהים אל תפלת הנער, וביום אחד מצאתי את סבי מפסיק משנתו ודעתו זחוחה עליו. הפצרתי בו, עד שנתרצה לי. ישבתי ממולו על הכסא, והסב יושב כפעם בפעם על הספה הרכה והרחבה, חציו יושב וחציו שוכב, מעשן מקטרתו הארוכה ומתחיל לספר.

ב.

— היו יהודים בימים ההם, בני, אשר לא הניחו אחריהם כמותם.

נער קטן הייתי אז, פעוט, כשנפטר רב נחומצי נחתום. כך כנו אותו בלשון־הקודש.

רב נחומצי היה אופה. לחם אפה למכירה. מזה התפרנס הוא ובני ביתו בריוח ולא בצמצום.

וכשמת רב נחום, ערכו לו לויה... לויה גדולה היתה: הרחוב היה מלא אדם מפה לפה. כל החנויות היו סגורות. בעלי המלאכה פסקו ממלאכתם. מלמדי תינוקות שלחו את תלמידיהם. כל העיר כולה הלכה אחר מטתו של רב נחום.

אמרו להספידו, ועכב רב יחיאלקה, זכר צדיק לברכה. אמר: ההספד הוא כנגד מדותיו של רב נחום.

עניו היה רב נחום, נחבא אל הכלים.

אבל לויה עשו לו — תינוק בעריסה לא נשאר. בכו וספדו לו.

וכאשר חזר העולם מבית־הקברות והכל עמדו לרחץ ידיהם ולספר בשבחו של הנפטר, השגיחו רבים באותה ריבה, כשהיא מתגנבת ורצה בארחות עקלקלות, סחור־סחור, עד הגיעה לבית־החיים ועומדת ליד הקבר החדש. התנפלה על הקבר וצעקה מרה: אבא! אבא!

זרה ונכריה היתה לו — ו„אבא" קראה אותו. הכל שנאו אותה, נדוה, קללוה, ירקו ממש אל פניה, והיא נועזה לקרוא „אבא" על קברו של אותו צדיק. הלא דבר הוא!

ואולם לפי שעה אין היא מענינו. לפי שעה מסיחים אנו ברב נחום. אחר־כך עוד נשוב ונדבר עליה.

ורב נחום, כפי שכבר ספרתי לך, היה אופה. עשיר לא היה, אבל גם לא עני. היה לו בית משלו, גן קטן, פרה חולבת. גם זוזים אחדים במזומנים.

ועמל ויגע היה רב נחום יומם ולילה: בלילה היה אופה לחם וביום מוכרו.

ובעל־צדקה היה. בעל „מתן־בסתר". איש לא ידע את מעשי־הצדקה שלו, ואף הוא עצמו כמעט לא ידע ולא רצה לדעת, למי הוא נותן. בכל אופן היה משתדל, כי המקבל לא ידע את שם הנותן לו. וגם אלה, שידעו והכירו את היד הנותנת, היו מקבלים באהבה את מתנותיו, כי רב נחום ידע את חכמת הנתינה.

ואל תהא חכמה זו קלה בעיניך!

„ותפק לרעב נפשך", אמר הנביא, — חייב אדם להכניס את הנשמה בצדקה... ורב נחום ידע לקיים את מצות הנביא כהלכתה.

חכם ובעל־הרגשה היה. מומחה רב בהלכות נתינה. והכל — משום שלבו היה לב־זהב, לב עברי.

ויהודי פשוט היה. רק תהלים היה אומר. אבל כמה גדולה היתה אמירה זו! את כל נשמתו הכשרה היה מכניס לתוך אמירת התהלים.

וניגון היה לו, ומתיקות... הלב היה מתמוגג לשמע אמירת התהלים של רב נחום.

ואהב רב נחום את התהלים — כל תענוגו בחיים היה.

אולם מכיון שהגיע הדבר לענין של צדקה, שכח רב נחום את הכל, את כל העולם כולו — אפילו את התהלים!

ג.

ובעל־צדקה היה רב נחום לא משום שרדף אחר הכבוד או משום פניה אחרת, וגם לא בשביל „עולם־הבא". ולא עוד, אלא אפילו לא בשביל לקיים מצות הצדקה.

אילו אָמרו לו לרב נחום, כי אָסור מן התורה ליתן צדקה לעניים, וכי הקדוש־ברוך־הוא לא ירצה במעשה־הצדקה, — היה הוא בודאי הראשון מעוברי רצונו.

כשהגיעה שנת „היקרות" הידועה, נדלדלו רבים גם מהעשירים והאמידים בעירתנו. לא כל־שכן בני דלת העם, החנונים הקטנים ובעלי־המלאכות — הללו מתו ברעב ממש!

אָז נגש רב נחום אל עבודתו.

חדל רב נחום לאמר תהלים... גם תפלתו נעשתה טרופה. כמעט שלא התפלל כל עיקר. בבוקר היה מפשיל טליתו על כתפו, „מודד" את התפלין לראשו — ופטר את תפלתו.

לא היה לו פנאי לרב נחום להתעסק בענינים, הצריכים לנפשו הוא.

כל היום אפה לחם, ובלילה, באין רואים, היה נושא אותו.

רב נחום ידע — לאָן ולמי...

רק בשעה מאוחרת, עם חצות, היה שב אל ביתו, ומיד היה נגש אל מלאכת האפיה.

ואשתו היתה באת עמו בטרוניה ובטענות: „גזלן אתה! גוזל את ילדיך הרכים והקטנים. לוקח את מעט הכסף, שקבצת על־יד בטורח ובעמל רב כל־כך ובמסירות־נפש — ומחלק לאחרים! את נפשך אתה קובע! בעוד שנים או שלשה חדשים, ב„תכלית" כזאת, נהיה גם אָנו כאחד מהם — עניים ואביונים מחוסרי לחם"...

— הרואה את? — היה רב נחום משיב לה בנחת־קולו, כדרכו תמיד, — אנחנו — עלינו עוד לחכות שנים או שלשה חדשים עד שנרעב ללחם, והם הרי רעבים ע ת ה, כיום הזה...

הלכה אשתו אל הרב רב יחיאל לתנות לפניו צרתה ולבקש ממנו, כי ירחם עליה ועל בניה, תשע הנפשות.

ביום השבת קודם התפלה שחר רב יחיאל למוסר את אוזן רב נחום, וגם אחרי התפלה טייל עמו ארוכות וקצרות והוכיח אותו על מעשי־פזורונו. הביא לו ראיות מן התורה ומן הגמרא הקדושה, שאָסור לו לאדם מישראל לבזבז את ממונו יותר מדי לצדקה, וכל העושה זאת מתחייב בנפשו ובנפש בניו, וצדקתו אינה רצויה.

שמע רב נחום את דבריו, ופניו הפיקו יגון וצער גדול, ודמעות נתלו בעיניו התמימות.

— רבי! — אָמר בקול־נכאים. — יודע אני ומכיר, כי עובר אני עבירה חמורה. אבל מה אעשה? הלא רעבים הם, רבי, ילדיהם מבקשים לחם — ואין. לי יש... יש, ברוך השם, לחם. התפלל נא, רבי, בעדי, אולי ישמע אלהים תפלתך ויסלח לעֲוני הרב.

כבש רב יחיאל את ראשו הלבן בקרקע וחשב בלבבו: „מי יתן ורבו בעלי־עבירה כמותו בישראל!"

ד.

בימים ההם, שנים אחדות קודם שנת היקרות, בא לשבת בעירנו זוג צעיר אחד, איש ואשתו ובנם הקטן, ילד בן שלש. איש לא ידע מאין באו, וזמן רב לא ידעו גם מי הם ומה מעשיהם.

לא בבית־המדרש ולא בבית־הכנסת או במנין של החסידים לא נראו אפילו פעם אחת, וגם ב„תיפלה" שלהם, להבדיל, לא ראם איש מעולם.

כי יהודים הם — דבר זה נודע לנו בדרך מקרה. וכך היה מעשה:

בחורים אחדים מישיבתו של רב יחיאל חדלו פתאום להגות בתורה, חדלו גם להתפלל... נתחמצו.

בדקו ומצאו, כי תחת ללמוד את הגמרא הקדושה קוראים הם ספרים חיצונים, „מתלמדים", עוסקים בשפות אשכנז ורוסית וגם בלשון־הקודש, בדקדוק ובעוד ספרי פסול, — בקצור: סרו מן הדרך. ודוקא הבחורים המצוינים שבישיבה, המתמידים, העלויים — „הראשים הטובים".

ומן הדרך הישרה התעום, כאשר נודע הדבר מפי עדים נאמנים, עדי ראיה, — אותו האיש ואשתו, אותו הזוג הזר והמוזר.

פרנסתו של אותו האיש היתה כתיבת בקשות, פרושניו"ת — מין אדבוקאט היה. בימים ההם לא ידעו עוד היהודים את שפת הגויים, וגם לכתוב כהוגן אדריסה לא ידע איש, והיו פונים בענינים כאלה אליו, ומזה מצא את לחמו בריוח.

ואולם כשנודע בעיר המעשה, שהוא עושה עם הבחורים, שהוא מסית ומדיח אותם מדרך־הישר, התחילו לשנוא אותו ולרדפהו עד חרמה, ואין צריך לאמר, שחדלו לבוא אליו בכתיבת בקשות ובשאר הענינים, שמהם לחמו נמצא.

ויותר שרדפוהו בני העיר והתרחקו ממנו — התרחק הוא מהם, עד כי נעשה לבסוף לשונא לישראל.

התחילו מרננים אחריו בעירה, כי עוד מעט ויצא הוא ואשתו מן הכלל — ימירו דתם, רחמנא לצלן.

ומי יודע, אולי באמת היה במחשבתם לעשות את הדבר הזה, לולא קם להם רב נחום נחתום ולא נתן למוט רגליהם.

באותה שנת היקרות היה הדבר, בערב יום חורף קר. בחנותו של רב נחום שררה אָז אפלולית של בין־השמשות, והנה נפתחה הדלת ונכנסה אליו אשה צעירה אחת.

נכנסה מתגנבת, מתנכרת, ובהתבוננה כה וכה, לראות אם אין איש אחר בחנות, מלבד רב נחום, הוציאה מתחת מטפחתה הגדולה ארגז קטן, פתחה אותו והוציאה מתוכו טבעת־זהב קטנה ודקה, הושיטה אותה לרב נחום ואמרה בלחש, כמגלה סוד: „תן לי לחם... כמה לחם תתן בעד הטבעת הזאת? הטבעת טובה... של זהב... של זהב טהור היא... גם האבן אבן טובה"...

הדבור היה בלשון רוסית.

השפיל רב נחום עיניו למטה, כדי שלא להביט בפניה. לבו הרגש אמר לו, שאין מסתכלין בפני אדם בשעה כזו. הוא ידע את קוניו.

והיא עדיין עומדת ומחכה. העינים נטויות אל הקרקע. היד אוחזת בטבעת ורועדת.

— בתי, — ענה אותה רב נחום יהודית בקולו הרך — אינני סוחר־זהב. מסחרי — לחם. אופה אָנכי, נחום הנחתום. כל הרוצה בלחם בא אלי ונוטל... חייב הוא

חת... התביני, בתי? יהודים אנחנו, אחים כולנו. לום יש להתבייש בפני האח? השנה הזאת, בתי, שנה זה וכבדה מאד. ולפיכך אני נותן את לחמי בהקפה. חרי הוא בכך — הכל בהקפה. תמיד בהקפה. כאשר חיב ה', יסלקו לי הכל את חובותיהם. כולם יסלקו. ר־כך. כולם נאמנים עלי. אבל לעת עתה — צריכים לקחת. ואף את, בתי... השם ירחם...

אמרו עליו על רב נחום, שהיה קולו קול נפלא, חודר וך הלב ולתוך הנשמה ומהמם ומלטף.

גם לבות־אבן, לבותיהם של אומללים וקשי־יום, היה ול הזה מרכך וממוגג.

נשאה אותה ריבה את עיניה אל רב נחום. עינים ולות, גדולות. עיני ילד תמים. הכל היו מתפלאים: נים כ ש ר ו ת כאלו — ו ט ר פ ה כזו!

בעיניה נוצצו דמעות.

— הנך אומר: „השם ירחם“,—ענתה חרש יהודית,— ל הלא בודאי יודע גם אתה, כי רחוק אלהים ממנו... חנו עשינו את הרע בעיניו.

— בתי, — ענה רב נחום רתת, בברכו את הלחם יר, — חנון ורחום ה'. „ורחמיו על כל מעשיו“ — אומרים בתהלים. ועתה את, בתי, הגידי־נא לי, איה ום מגורך?

מאותו ערב ואילך נוסף לרב נחום „קונה“ חדש. בכל ויום היה נושא אל הזוג המנודה לא לחם בלבד, כי־אם בשר, הכל, יין. ופעמים היה מביא גם רופא וקינה יאות.

מעוני ומבדידות, משנאת הבריות ורדיפותיהן חלה יש. מחלתו היתה אנושה — מחלת השחפת.

האומללה נשאה הכל בדומיה. על זרועותיה ילד בן שלש, א מחכה לשני, שיבוא במהרה. האיש חולה מסוכן, ית אין להם, אין כל, רק בדידות נוראה. ובחוץ — רבה נאה מסביב, רבים מבטי הזעם והמשטמה...

בקשה האשה עבודה, — ולא מצאה. הכל פנו עורף והאשה ענוגה ורכה, ולעבודה לא הורגלה בנעוריה, ת אביה.

עמדה ומכרה כל מה שאפשר היה למכור, נתנה בעבוט מה שאפשר היה לעבוט, והגיע הדבר עד החפץ חרון — טבעתה הקטנה. את הטבעת הזאת נתן בחירה ביום שנשבעו ביניהם אהבת עולם.

יקרה היתה לה הטבעת הזאת, אף כי לא היתה שוה עט כלום: חוט של זהב דק ואבן קטנה בו.

איש לא רצה לקנות מידה את הטבעת הזאת. הנוצרים, דיה ומכיריה, לקחו ממנה בחצי־חנם את כל הדברים, צאו בהם חפץ, ואת הטבעת הדקה מאנו לקחת.

החליטה ללכת אל היהודי — תקותה האחרונה.

על־אדות רב נחום לקחה אזנה שמץ. ואף־על־פי־כן ושת היתה, כי יהודי כמותו לא יאבה גם להביט בפניה, ניף עין לחומלה עליה. הלא גרועה מ„גויה“ היא — עט משומדת!

אכן רואה היא עתה עין בעין, כי ישנם גם יהודים ים בין אחיה השנואים!

— קוליא, מצאתי יהודי... הוי, קוליא, אילו ראית איזה יהודים ישנם עדיין במקום הזה — מלאכים ממש!

בבשורה זו נכנסה אל ביתה, בשובה בפעם הראשונה מבית רב נחום וככר־הלחם תחת מטפחתה.

(סוף יבוא.)

עַל הָאָרֶץ וְיִשּׁוּבָהּ

מאת

י. ב ן ־ צ ב י.

ה.

הישוב החדש בירושלים.

קשה היתה לידתו של הישוב החדש בירושלים העתיקה מצמיחתו ופריחתו במושבות ובערים החדשות, הרחוקות מהשפעת החלוקה, ועד היום הזה לא יוכל להתחרות עם הישוב ביפו והמושבות.

אמנם, עוד לפני עשרות בשנים נעשו הנסיונות הראשונים לחדוש ישובה של עיר־הקודש. עוד בתחילת עליתם של הבילויים הראשונים נסחפו מתי־מספר מן העולים החדשים לירושלים, ושם נשתקעו בה בקביעות. עוד אז נשמעו התרעומות הראשונות על החלוקה ושיטתה המפסידה, ועוד אז הוצעו הצעות שונות „לתקנתה של ירושלים“. אולם מפני שהעליה ההיא ארעית היתה, לא העלו עמהם העולים החדשים שום רעיון חדש, כמו שעשו המתישבים במושבות, ורשומם כמעט לא ניכר באפני חיי העיר. וכאן קרה הזיון, הרגיל במקרים כאלה: במקום להשפיע על הסביבה, השפעו אלה ממנה, נבלעו בתוכה, ובמשך שנים אחדות לא נודעו כי באו אל קרבה. השאיפה הנלהבת, שהיתה בלב אחדים מהם לתקן את סדרי ירושלים, נרעכה בלא־עת. אחרים, שהיו מ ר א ש י ה ל ו ח מ י ם בעד ההשכלה וחופש־הדעות, בעד רעיון העבודה והתקונים בחיים הצבוריים, הסתגלו אל המצב כל־כך, עד שנעשו שותפים למחזיקי הסדר הרעוע שבירושלים, לעמודי ה„משטר הקיים“. למשל, אחד מאלה, שנרדפו בשעתם, עמד אחר־כך בראש מוסד שנוררי ידוע ונהל עתון אורתודוכסי, שהטיף נגד הלאומיים בגלל אפיקורסותם, ונגד הפועלים — בגלל רוח הריבולוציונריות שלהם. עוד אחד, סופר יהודי מכובד, ש ה ו ח ר ם בשעתו על־ידי בית־הדין הירושלמי, חתם לפני שנים אחדות בידו, יחד עם בתי־הדין של עיר־הקודש, על חרם ידוע נגד פועלים, שתבעו תביעותיהם האיקונומיות מנותני־עבודתם ולא רצו לבטל את אגודתם, כחפץ בעליהם.

בסביבה שכזו קשה היה לגרעיני ישוב בריא שיקלטו. ואף־על־פי־כן אך טעות תהיה בידינו, אם נטיל את כל האשמה על השפעת הסביבה בלבד. חלק גדול מהאשמה מוטל בראש ההסתדריות, הציונית ושל חובבי־ציון, שלא צפו מראשית אחרית ולא דאגו ליצירת י ש ו ב ח ק ל א י ע ב ר י ב ק ר ב ת י ר ו ש ל י ם.

מפני הטעמים הנזכרים נתאחרו פעמי הגאולה בירושלים. נתאחרו — אך לא נעלמו: סוף־סוף נראו עקבותיה גם בעיר־הקודש. הגרעינים הראשונים, שנטעו על־ידי יחידים וכחות בודדים, נקלטו, אם כי בקושי רב, ונתנו נצנים — הנצנים כבר נראו לכל עין רואה.

קשה לקבוע בדיוק, מתי התחיל הישוב החדש בירושלים. זמן רב היה הפרוצס של יצירה טמיר ונעלם. לא בפעם אחת פרץ, אלא לאט־לאט התגלו תוצאותיו. בבקרי בפעם הראשונה, לפני שתים עשרה שנה, את ירושלים, לא מצאתי בה כמעט סימן לירושלים זו החדשה, הידועה לכל מבקריה עכשיו. מלבד עתון לאומי יחידי, בודד במועדו, מלבד אגודה קטנה של „צעירי ירושלים“, שהיתה מתאספת לישיבותיה בחשאי (לא ממוראה של מלכות, אלא מפחד טפסרי החלוקה ואמרכליה), ומלבד חמש או שש משפחות של מורים עברים, שהשתמשו בשפה העברית בקביעות, — לא נשאר בזכרוני מאותם הימים שום רושם של „תחיה“ עברית.

לעומת זאת זוכר אני את הספורים הנוראים על חברת „מחפשי־הטאים“, שהבריה, בעלי הזרוע, היו מעמידים משמרות בערבי שבתות עם חשכה על יד שער המלך ועושים בקורת לעוברי שער יפו, שלא יטלטלו משא בכיסם.

רק זמן קצר עבר — ומה נפלא השנוי שחולל: במשך שתים־עשרה השנה האחרונות נפתח סניף הבאנק העברי, עם מוסדות ההלואה המחוברים אליו, נוסד „בצלאל“ עם מאות פועלים ועשרות תלמידים, נברא בית־מרכז עממי־לאומי, בית־העם, נוצרו בתי־ספר חדשים, החל מרשת שלמה של גני־ילדים לתינוקות וכלה בגימנסיה העברית, בשעורים העליונים לגננות, בסמינריאות למורים ובשעורי־ערב עממיים. עתונים עברים חדשים נוסדו, השבועונים נהפכו ליומיים, הירחונים — לשבועונים, ורעיונות חדשים זרמו לתוך העיר הנצחית: הציוניות, שהיתה לפני זמן מה בחזקת „טריפה“ יותר מאנארחיות וני־הילסמוס, — מצאה לה ככר פורה בירושלים. המוני הפועלים התחילו להתענין בפרובלימות לאומיות וסוציא־ליות. הסתדריות חדשות, אגודות חדשות, אגודות „המכבי“ ואגודות להתעמלות, אגודות לטיול וחברות מדעיות — כל אלה צצו בזו אחר זו.

לא פחות מזה נכבד השנוי העצום, שבא בקרב הישוב הירושלמי מבפנים. המוסדות החדשים, שהכניסו עמהם פנים חדשות, פעלו כמו גל של אלקטרון, המפריד בין הדבקים ומקרב את האלמנטים הנפרדים. בעלי־הבתים הירושלמיים נקשרו בקשרי־מסחר עם הבאנק, צעירי הישוב הישן נהרו לעשרות ולמאות לבתי העבודה והמלאכה החדשים שנוסדו. לאט־לאט נבראו יחסים יותר קרובים בין בני הדור הצעיר של הישוב הישן ובין אלה של החדש. כלם התחילו להתענין בשפה העברית ובספרות החדשה, ובתי־הספר, שהיו ריקים עד עכשיו מילדי האשכנזים, והגנים — נמלאו מאות ואלפי ילדים עד אפס מקום. לא ייעילו עוד החרמות והשמתות הישנות, אף־על־פי שרידי בתרבן עומדית...

במה מתבארת איפוא סבת השפעתו של הישוב החדש על ירושלים בזמן האחרון?

הישוב החדש בא בתור קבוץ שלם. יותר מזה — בתור קבוץ, הנושא רעיון חדש ומגלה כחות חדשים. הוא הכניס את רעיון העבודה וחיי־המעשה בנגוד לשיטת החלוקה, השנוררות והבטלה, השוררת בירושלים מדור־דור; הכניס את הרעיון הצבורי במקום הערבוביה והעזובה בעניני הצבור, ואת הרעיון הלאומי במקום הקנאות הדתית.

וגדולה מזו: הישוב החדש הביא לא רק רעיונות חדשים, כי־אם גם שיטה חדשה. הוא בא בדוגמה ובמשל, הלכה למעשה. ומפני שלא היה תלוי, במובן החמרי, בדעת הישוב הישן ובמנהיגיו, משך אליו רבים מאלה, אשר נפשם נקעה זה כבר מלחם הקלוקל של החלוקה, אך לא העיזו לפרוק מעליהם את עולו עד עת מצוא.

הבאנק הציוני פנה אל רגש המסחר, הנטוע בלב כל יהודי, ועזר לרבים מבני המעמד הבינוני, החנונים ואנשי המסחר, לבצר עמדתם ועורר את כשרון המעשה והמסחר שבהם. אילו הראה הבאנק אנרגיה יותר מרובה, או אילו היו ברשותו אמצעים יותר רחבים, — היה מספיק לפעול פי־עשרה. אך אין זה הפעם מעניני לבקר את פעולת המוסדות, לשבחם או לגנותם. רצוני רק להסביר בקוים אחדים את פעולתם הכלכלית והצבורית. וכאן המקום לציין, שמלחמה תמידית היתה במוסד זה בין הכחות המקומיים, שדרשו את הרחבת פעולתו, והכחות המרכזיים, שצמצמו את חוג עבודתו.

לא פחות מזה השפיע במובן הכלכלי, ויותר מזה במובן הצבורי — המוסד „בצלאל“, שנוצר בעמלו ובמרצו של הפרופיסור ב. שץ. לא כאן המקום לדון בשאלה, אם קיים „בצלאל“ את התקוות, שתלו בוניו בו, או לא. אך נעלה הוא מעל כל ספק, כי „בצלאל“ הכניס זרם־חיים חדש לירושלים. עצם קיומו של מוסד יהודי, העומד על עבודה, מוסד, שנתן יכולת למאות אנשים להשתחרר מחיי בטלה ועול החלוקה — עצם העובדה הזאת פעל פעולה עצומה מאד.

כדאי להזכיר בזה עובדה אחת אופיית ביותר. כשנוסד „בצלאל“, עלה בלב בעלי־החלוקה לעשות למוסד הזה, כדרך שעושים בירושלים לכל מוסד חדש, המתנגד לאשיות החלוקה. ביחוד יצא הקצף מאת הקנאים על הפסלים שבהיכל־האומנות ועל האנדרטה של משיח, מעשי ידי הפסל גליצנשטיין. והגיעו הדברים לידי כך, ששמשי בית־דין נשלחו ל„בצלאל“ לעשות חקירה ודרישה בנדון זה. אולם למרות הראיות הברורות (האנדרטה עומדת בגנת „בצלאל“ קבל עם ועדה), ידוע הדבר, כי הרב המנוח ר' שמואל סלאנט התנגד בכל תוקף להכרזת החרם על „בצלאל“ ומצא בו צד היתר, והכל—שלא לקפח פרנסה מישראל.

המוסדות הראשונים האלה הכניסו כחות חדשים ורעננים לירושלים וגרמו להתעוררות הכחות הישנים, הנרדמים. בזמן קצר נבראו מוסדות חנוך חדשים, ושעורי־

ערב לעברית נמלאו תלמידים מבני הישוב הישן, ספרדים, אשכנזים ומזרחים, אנשים ונשים. המדרשה ירושלמית (הגימנאסיה), השניה במעלה לאחותה שביפו, וסדה בעיר־החלוקה בכחות משלה, בלא עזרה וסיוע מצד מוסדות שבחוץ לארץ. בית־העם נעשה מרכז צבורי חשוב הרצאות, לנשפים, לקריאה ולכל ענין כללי ולאומי, ואף־ל־פי שגם עליו עברה כוס התרעלה, וחרם הוטל עליו ועל בקריו (כמדומני, לרגלי איזו מחלה, שפרצה בירושלים, באה, כמובן, בתור עונש מן השמים על האפיקורסות, מקננת בבית־העם), בכל זאת הוסיף המוסד לשמש אבן־ואבת לצעירי הדור הישן, שהיו מתכנסים שם בצנעה באין־רואים.

בשום מקום אחר אי־אפשר להרגיש כל־כך בנצחונה ל השפה העברית, כמו בירושלים. והסבה מובנה: שום מקום אחר אין הצורך בשפה הלאומית מורגש כל־ך בכל העם, כמו בעיר זו, המצוינה בקבוץ־הגליות שבה. וץ מזה, כבר הראיתי במקום אחר, מה נפוצה ידיעת תורה בירושלים, מה רב מספר בתי תלמוד־התורה ובתי־אולפנה השונים. עד עכשיו לא השתמשו בכח הטמיר זה, עד שבאו בני הישוב החדש והוציאוהו לפעולה ביד זקה. ומכיון שפרץ כח זה ונתגלה, שוב עשה טבעי, ועכשיו אין מי שיוכל לעכב בעדו. שוא מתאוננים פה ושם קיצוני־החסידים על חלול־קודש שבדבור העברי, שצריך לשמש רק לעניני קודש. עברית הולכת ונעשית יותר ויותר לשפת הדבור של הודי ירושלים. מקומה יכירנה גם באספות פומביות רחובות־קריה, גם על־גבי שלטי בתי־המסחר, גם בשוק ברחובות. העגלון על דוכנו ומצחצח־הנעלים על שרפרפו עיינים לעתים קרובות בעתון עברי, ואפילו הסבלים יחפים, העוברים ברחובות עיר, מחרפים זה את זה לשון־הקודש...

מענינות הן האגודות לשם התעמלות ובריות־הגוף, מו „המכבי" ואחרות. הטיולים מחוץ לעיר נעשו דבר רגיל. במשך מאות בשנים ישבו היהודים כלואים חומות הגיטה הצרה, מרוחקים ומובדלים מטבעה של ארץ, „ארץ חמדה טובה וברכה". מלבד הקברים הקדושים, גון קבר רחל על דרך בית־לחם, מערת המכפלה, קברי סנהדרין ודומיהם, — היתה כל הארץ כגן נעול לפניהם. ש זקנים, שמשתבחים, כי מימיהם לא דרכו רגליהם חוץ חומות ירושלים.

והנה באו צעירים חדשים. ברגליהם, ברגליהם ממש, יו עולים לחגים ולמועדים מהמושבות לירושלים, ומשם— יריחו ולירדן, לחברון ולים המלח. אחדים הרחיקו ללכת גלי לשכם ולחרבות שמרון, למצדה ולעין־גדי. כל ספורים הנפרזים על סכנות הדרך ועל התנפליות ערביים — לא עצרו בהם. והתנועה הזאת הלהיבה את מיון צעירי ירושלים. רבים מהדור הצעיר התחילו לחקות ת מעשי הצעירים החדשים. וכאן נגלה להם פתאום, י „ארץ־הקודש" אינה נגבלת ב„מחנה־יהודה" או „משכנות־שאננים", כי קדושתה חופפת גם על נחל־כרית ואדי־קלת) ועל מדבר־תקוע, על סלעי־ביתר ועל עמק אילון, וכי עוד לא זזה שכינה גם מקרב הרי יהודה וגבעות אפרים...

ואז התחילו רבים להרגיש, יחד עם החדשים, את הקשר הפנימי, שבינם ובין איתני הטבע. והתקרבות אל הטבע השפיעה על הרגש הלאומי יותר ממאות ספורים והרצאות. ומעט־מעט התעוררה השאיפה לברוא בקרבת ירושלים ישובים יותר בריאים, הקרובים יותר אל חיק הטבע. דוגמתה של יפו עוררה את ההצעה ליסד „תל־אביב" ירושלמי, וכבר הוקצב לזה גם מקום בקרבת תחנת מסילת־הברזל, על דרך בית לחם יהודה. ועל־פי איניציא־טיבה של עסקנים ואגודות מקומיות אחדות נעשתה מצד „חובבי ציון" והציוניים התחלה טובה ליסוד שתי מושבות בקרבת העיר, קאלנדיה על דרך שכם, ודילב סמוך למוצא.

אילו הקדימו שנים אחדות בעבודה הזאת, כי־אז אולי היתה לנו כבר בפנה הזאת נקודה בצורה. ואולי לא היתה ירושלים מרגישה כל־כך אפילו בשעת חירום זו במשבר הנורא, אילו היו מסביב לה מושבות וכפרים יהודים, המספיקים לה תבואה, חלב, בשר וירקות. ולא זו בלבד, אלא גם המנוסה מירושלים בשעת חירום לא היתה אז מרובה כל־כך; וראיה לדבר — מיעוט היציאה מהמושבות. ותהא לנו, לפחות, השגיאה הזאת אות ומופת לעתיד.

תקון טעות. — בגליון ב', במאמרו של י. בן־צבי „על הארץ וישובה", עמוד 13, שורה 5, במקום „כך בטל עוד לפני שנתים הישוב היהודי ברמה" — צ"ל: „כך בטל הישוב היהודי ברמה".

שם, שורה 9, במקום „ובדיוב" — צ"ל: „ובדילב".

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

א.

מערכת נכבדה:—

בבקשה לתת מקום בעתונך הנכבד לדברים הבאים להלן, שבהם אנו פונים לתלמידי מר ישראל בלקינד.

חברים!

חג לנו עתה בעירנו — מורנו הנכבד והידוע לכולנו, מר ישראל בלקינד, נמצא עתה בתוך קהלתנו. כולנו יודעים ומכירים ומוקירים את עבודתו לטובת החנוך של דור הצעיר בארץ־ישראל. זה שלשים וארבע שנה אשר הוא עומד על המשמר ועובד את עבודתו בלי לאות ובלי הרף, ועתה כתת את רגליו ועבר בזמן המלחמה מרחק גדול ובא הנה למצוא את האמצעים, הנחוצים לו לגמור את עבודתו אשר החל: לשכלל את בית־הספר לעבודת האדמה הידוע בשם „קרית ספר" ולהדפיס את הספרים, אשר חבר. עוד זוכרים אנחנו את הספרים האלה, כי בהם למדנו ומהם שאבנו את ידיעותינו הראשונות בכתיבת־הארץ, בחשבון ובדברי ימי העמים, וחושבים אנחנו, כי הדפסת הספרים

האלה וגמירתם תביא תועלת רבה לבני הנעורים בארץ־ישראל ובגולה.

אף כי בטוחים אנחנו, כי רבים מגדולי עמנו בארץ הזאת יענו לקול קריאת מורנו היקר לנו, בכל זאת חושבים אנחנו לחובה להיות הראשונים לעזור לו במפעלו הגדול, והננו קוראים בזה לכל חברינו, תלמידי האדון ישראל בלקינד אשר באמריקה, וגם לכל הציוניים, אשר שמו לא מוזר להם, להשתתף אתנו בהעבודה הזאת.

נאסוף את הסכומים הנחוצים לו לעבודתו, ובטוחים אנדנו בזה, כי נעשה דבר טוב ומועיל לעמנו ולארצנו.

בחרנו לעת־עתה ועד זמני, אשר מרכזו יהיה בבית אחד מתלמידיו הראשונים, וכל אשר יהיה ביכלתנו לעשות ולעזור לו בעבודה הקדושה הזאת עלינו החובה לעשות.

כ"ט תמוז אתתמ"ז לגלותנו.

ד"ר פאול לוטינגר, יושב־ראש זמני.
מתתיהו מילשטיין, מזכיר.
הלל לוטינגר, גזבר.

לינא מילנר, דניאל לוטינגר, משה קליינרט, יוסף יונג, אברהם יונג, הדסה יונג, ה. קליינרט, ר. לוין־אפשטיין, חנה מילשטיין, מ. סגל, מאיר רבינוביץ, פ. פ. רבינוביץ, רבקה רבינוביץ, ליאון היפנים.

ב.

מערכת נכבדה:—

בבקשה לתת מקום בעתונך הנכבר לדברים הבאים.

בעיר אזאקיה אשר באי קורסיקו יושבים כעת כשבע מאות יהודים יהודים בערך. כולם הם מן הגולים, שהגלו מארץ־ישראל בזמן המלחמה על־ידי הרשות הטורקית, ובהיותם נתינים צרפתים הובאו לאי קורסיקו. הרשות הצרפתית בכאן דואגת להם ולרבים היא מספיקה גם את צרכיהם. אולם חלק גדול מהם מוצא את פרנסתו על־ידי עבודה. בכלל אפשר לאמר, כי מצבם החמרי של הנודדים האלה ביחס לפליטי המלחמה שביתר הארצות לא־רע הוא. אך כנגד זה מצבם הרוחני הוא בשפל המדרגה. נמצאים בכאן כמאתים ילדים וילדות מבני הנודדים, שקבלו חנוך עברי הגון בגני־הילדים ובבתי־הספר אשר בארץ־ישראל. אך מיום שבאו לכאן התחילה תורתם העברית להשתכח מהם מעט מעט. אין פה בית־ספר עברי, ובני־הנעורים מתחנכים ללא תורה וללא ידיעה עברית. אמנם, חברת „כל ישראל חברים" הואילה ברוב חסדה למנות מורה דתי, שילמד דת ועברית לילדי ישראל בבית־הספר הכללי, אשר יסדה פה הממשלה הצרפתית זה לא כבר, אולם מורה זה מלמד את כל שלש המחלקות שתחת־ידו רק שתי שעות ביום, ובודאי שלמוד כזה איננו מספיק. מלבד זה חסרים פה ספרי־למוד בלשון העברית. הישוב היהודי בקורסיקו חדש הוא, וספרים עבריים אינם מצויים כאן כל עיקר, ולהביא ספרים אתנו לא היתה שום יכולת, מפני שהרשות הטורקית, בגרשה אותנו, אסרה עלינו להוציא שום דבר מן הארץ. לכן מבקשים אנו את המערכת הנכבדה להעיר את תשומת־לבם של יהודי אמריקה על מצבנו בנכר, אולי יתעוררו אחינו להחיש עזרה רוחנית לבני ארץ־ישראל הגולים והנדחים. שתי בקשות לנו אל הקהל העברי באמריקה:

א) כי ישלחו אלינו ספרי למוד וקריאה בלשון העברית לקטנים ולגדולים.

ב) תואיל־נא אחת מחברות־החנוך היהודיות שבאמריקה להקציב לפחות מאה פראנק (כעשרים דולאר) לחודש בשביל מורה עברי לבנינו.

תקותנו חזקה, כי אחינו העברים באמריקה יתנו לב לבקשתנו ויעזרו לנו לבל ידח ממנו נדח ולבל תשכח הלשון העברית מפי בנינו הגולים.

ברגשות כבוד
יעקב משה טולידאנו, ראש הקהל.

כ"ח תמוז תרע"ו.

האדריסה:

J. M. Toledano,
13 Cour Napoleon Ajaccio (Corse). France.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— הממשלה הרוסית לא נתנה רשות־הכניסה לארצה להד"ר י. ל. מאגנס, בא־כח ועד־העזרה היהודי האמריקאי לנגועי המלחמה. כשעזב הד"ר מאגנס את ניו־יורק ללכת לרוסיה, קבל מאת ה„סטייט דיפארטמנט" בוואשינגטון את הפאספורט שלו וגם מכתבי־המלצה לאחדים מרבי המדינה שברוסיה. גם הקונסול הרוסי בניו־יורק אשר את הפאספורט שלו. אבל כל אלה לא עמדו לו. עוד בבואו לשטוקהולם, הודיע לו בא־כחה של הממשלה הרוסית, כי בשום אופן לא תנתן לו רשות־הכניסה לרוסיה. הד"ר מאגנס שב לקופנהאגן ומסר את הדבר הזה לציר ממשלת ארצות־הברית. הלה בא בדברים עם ה„סטייט דפארטמנט" בוואשינגטון, וסוף דבר לא נודע עדיין.

— השופט לואיס ד. בראנדייס, שנמנה על־ידי הנשיא ווילסון להיות חבר הקומיסיה, אשר תפשר את הסכסוכים בין ארצות־הברית ובין מכסיקה, התפטר מהתמנות זו. במכתבו, ששלח אל הנשיא ווילסון, מודה לו בראנדייס על הכבוד, שחלק לו, ואולם ביחד עם זה הוא מודיעו, כי הובותיו בתור שופט בבית־המשפט העליון מעכבות בידו לקבל משרה זו.

— לפי הודעת ה„ועד המחלק המאוחד", נקבץ באמריקה עד עכשיו סכום של 5,677,807 דולארים לטובת נגועי המלחמה היהודים.

— ועד הקונגרס התאסף ביום 10 אבגוסט לדון על־דבר תנאי השלום בתנועת הקונגרס בינו ובין „ועידת ההסתדרויות הלאומיות היהודיות". אחרי וכוחים סוערים החלט לקבל את התנאים, שהוצעו על־ידי הועד המיוחד לכך. ההסכם הזה זקוק הוא עדיין לאישורן של כל הסתדרויות הקונגרס על־ידי ריפרינדום.

באופן רשמי לא נתפרסמו עדיין פרטי ההסכם, אולם ממקורות נאמנים מודיעים כי התנאים העיקריים הם:

א) ועד הקונגרס, הידוע בשם „ועד השבעים", יצרף אליו עוד שבעים חברים מ„ועידת ההסתדרויות הלאומיות", והועד המשותף הזה של מאה וארבעים חבר יקרא את הקונגרס הבא.

ב) בקונגרס תעמדנה על הפרק שאלת שווי־זכיותיהם של היהודים בכל הארצות וגם שאלת מתן זכיות של קבוצות באותן הארצות, שזכיות כאלה קיימות שם, אם זה הוא רצונם של היהודים, היושבים בהן. הקונגרס הוא המחליט בדבר מציאותו של רצון כזה. ג) הקונגרס לא יטפל בשאלות תיאוריות, הנוגעות בהשקפות ידועות על היהודים והיהדות.

בהחלטה האחרונה התכוונו המציעים להשמיט את שאלת הלאומיות והציוניות מסדר־היום של הקונגרס הבא. ועד־הקונגרס הוכרח לוותר למען השלום גם על שאלת עזרה ממשית לנגועי המלחמה, שמתחילה הציע, כי הקונגרס יטפל בה. גם עוד הנחות עיקריות אחרות עשה הועד הזה להצד שכנגדו למען השלום.

—בשבוע שעבר נערך על־ידי אחדים מבאי־כח העתונות היהודית בניו־יורק משתה־פרידה לכבוד הציר החדש של ארצות־הברית בטורקיה, מר אברהם עלקוס. בנאומיהם העירו אחדים מן הנאספים את תשומת־לבו של הציר על התנאים הקשים, שבהם נתון בעת הישוב היהודי בארץ־ישראל, והביעו את תקותם, כי מר עלקוס יתן את לבו אל המצב הזה. מר עלקוס השיב על זה, כי אף־על־פי שאיננו ציוני, בכל זאת גורל היהודים בארץ־ישראל קרוב ללבו, ונכון הוא לעשות בשבילם עד כמה שידו מגעת. את חובותיו במשרתו החדשה ימלא גם בתור אמריקאי וגם בתור יהודי.

— בברלין מת ביום 2 אבגוסט ההיסטוריון היהודי המפורסם מארטין פיליפסון. המנוח חבר הרבה ספרים במקצוע קורות העמים השונים. חבורו האחרון הוא היסטוריה מפורטת של קורות היהדות בתקופות החדשות. פיליפסון השתתף השתתפות אקטיבית בהרבה ענינים, הנוגעים ליהדות בגרמניה.

— נתקבלה ידיעה טלגראפית, כי יהודי למברג התחילו לעזוב את העיר בהמונים. פחד הרוסים, ההולכים ומתקרבים אל העיר, נפל עליהם, וכל מי שהיכולת בידו בורח משם. רבים מהם בקשו להם מפלט בערי אונגאריה, אולם הפקידים האונגאריים מדקדקים עמהם בכל חומר הדין ונועלים בפניהם את השערים. מצב האומללים האלה נורא. הפליטים קבלו על אכזריות זו לפני הממשלה האוסטרית, אולם זו לא נענתה להם.

— הרשות הווינאית אסרה על יהודי גאליציה את הכניסה לעיר־הבירה האוסטרית. הטעם הרשמי לאסור זה הוא, כי ווינה מלאה מכבר פליטי גאליציה עד אפס מקום להחדשים.

—בבוגורודסק, הסמוכה למוסקבה, יסדו היהודים המגורשים, המתגוררים שם, ישיבה לבחורים לומדים. מספר התלמידים במוסד הזה עולה לשלשים וחמשה. לראש הישיבה נמנה הרב בורשטיין מטוראגאן. הלשון השלטת שם היא הלשון העברית. גם למודי־חול ולמוד הלשון הרוסית תופסים מקום חשוב בתכנית־הלמודים. באותה עיר יסדו בני הנעורים הלאומיים חדר מתוקן, שמספר תלמידיו עולה לארבעים.

— מתשעים חברי מועצת העיר, שנבחרו בימים האחרונים בווארשה, נמצאים תשעה־עשר יהודים. בין תשעה־עשר הנבחרים היהודיים האלה נמצאים שבעה ציוניים, שלשה אורתודוכסים, ששה מתבוללים ושלשה בלתי־מפלגתיים.

התנועה הלאמית

ציוני אויסטריה בדבר קולטורה אבטונומית ליהודי פולאניה.

הועד הפועל של ההסתדרות הציונית באויסטריה פרסם בעתונות את ההחלטות האלה, שנתקבלו באחת מישיבותיו בנוגע לדרישות הלאומיות של יהודי פולאניה.

א) דורשים אנו, כי ליהודי פולאניה תנתן אבטונומיה שלמה בכל מה שנוגע להנהלת בתי־ספרים ולסדורם.

ב) דורשים אנו, כי להלשון העברית והלשון היהודית המדוברת תנתנה הזכיות המגיעות לתן במלואן.

הועד הפועל הזה הוציא גלוי־דעת, שבו הוא מברר בפרטות את יחוסו לשאלה הזאת. „לזכיות מדיניות ואזרחיות אין שום ערך, — נאמר בגלוי־דעת זה — בשעה שיש כפיה קולטורית או לאומית מצד עם אחד על השני. הארץ לא תוכל להתפתח באופן רצוי והיחוסים שבין היהודים והפולאנים והרשות האויסטרית לא יוטבו, כל זמן שלא תהיה הזכות בידי היהודים להשתמש בלשונם כחפצם ולחנך את בני־הנעורים שלהם ברוחם הלאומי.

* * *

מחיי האגודות.

— בנורפולק, ווירגיניה, נוסדה אגודה עברית בשם „אגודת אחיעבר דנורפולק". הפקידים הם: ד. שוואריץ, יושב־ראש, ש. יואל, מזכיר, מר קאנטר, גזבר. חברי הועד הפועל הם: ד"ר ל. גולדברג, יעקב זאבס ומ. א. כהן.

— אגודת „אחיעבר", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, כ' אב, באולם בית־הספר „יבנה", 201 איסט ברודוויי, בשעה השמינית בערב. על הפרק: הוצאת „לוח אחיעבר" ועוד ענינים חשובים.

— לאגודת „בני עם חי", ניו־יורק תהיה אספה בבית־הספר העממי 63, רחוב רביעי, קרן אווניו א, במוצאי־שבת, כ' אב, בשעה השמינית בערב. מביני עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „דוברי עברית מזרחי" תתאסף ביום הראשון, כ"א אב, בשעה השמינית בערב, באולם „עדת בני ישראל", 214 איסט ברודוויי. על הפרק עומדים ענינים חשובים. החברים וגם אורחים מתבקשים לבוא.

— מבופאלו, נ. י., כותב אלינו מר א. ה. פריס:

בישיבה מיוחדת, שהשתתפו בה באי־כח האגודות המקומיות „אוהבי ציון", „פועלי־ציון", „בני־ציון" ו„מזרחי", החלט לערוך שבוע של תעמולה וקבוץ כספים לטובת „קרן־העזרה" הציונית. ועדים מיוחדים יבקרו את בית איש ואיש וישמיעו על התרומות. „שבוע התעמולה" יהיה בתחלת ימי ספטמבר.

חברי הועד הכללי הם: הרב נחמן צבי עבין, יושב־ראש, רבי מ. דרוב, סגן יושב־ראש, א. ה. פריס, מזכיר, ה. הריטאן, גזבר. חברי הועד הפועל הם: ליסיצקי, מילר, כהן, רוסלנדר, טורנוב, דוזוריץ, סילוורמאן, פייגין, שאנצר, מוזס.

שונות

הסוציאליסטים ודרישותיהם הלאומיות של יהודי פולאניה.

לא רק הסוציאליסטים של הארצות הנייטראליות התחילו להודות במציאות יהודית לאומית ולהכיר בצדקת דרישותיו הלאומיות של העם היהודי (עיין „התורן", גליון כ"ד, בדבר התחרשית, שקיימו וקבלו עליהם הסוציאליסטים להלכה ולמעשה בועידתם האחרונה בהאאג), אלא גם סוציאליסטים מפורסמים בעלי־השפעה בארצות הנלחמות באו לכלל דעה זו, ואת דעתם זאת הם מפיצים ברבים, בתקוה, שתביא לידי תוצאות רצויות. השקפתו של גוסטאוו הרווה, עורך העתון „הומאניטה" יאחד מראשי המדברים שבין הראדיקאלים בפראנציה, על הלאומיות היהודית ועל הציוניות ידועה כבר לקוראים העברים. והנה קם עתה אחד מבעלי ההשפעה שבין הסוציאליסטים בפראנציה, מר מאוריס מוטיט, חבר הפארלאמנט והבר הועד לענינים חיצוניים, ובמאמר, שנתפרסם בשמו בעתון היהודי הצרפתי "Renaissance Juive", נאמרו הדברים האלה: „אם יש בידי הציוניים די־אמצעים ליסד מושבות וליצור מרכז לאומי בארץ־ישראל, מן הראוי הוא, כי גם הקיצוניים שבין ראדיקאלי העולם יתיחסו בחבה ובסימפאטיה לשאיפותיהם אלה".

ובאויסטריה עמד לתבוע את עלבונם הלאומי של היהודים מידי הפולאנים מר פרנסטורפר, מנהיג הסוציאליסטים בארץ ההיא וסגן־נשיא ברייכסטאג האויסטרי. מר פרנסטורפר פרסם מאמר בעתון „פאָלנישע בלאטטער" — אורגאן לעניני הפולאנים — לצדד בזכות הלאומיות היהודית. בתוך שאר דברי המאמר הזה, המלא ענין, כתוב לאמר: „אלה מן השוביניסטים הפולאנים האנטישמיים, הרוצים להטמיע את היהודים בעל־כרחם, לא רק ששאיפותיהם אלה אינן מוסריות, אלא גם מעשיות אינן ועלולות רק להמיט סכנה עליהם. ברצונם של האנשים האלה לדחות את פתרונה של שאלת היהודים לעתיד הרחוק. אולם פתרון שכזה תלוי גם ברצונם של היהודים עצמם, וראשית־כל צריכה לבוא הסכמתם על הצעה שכזו. היהודים מחוברים ומאוחדים לא רק על־ידי רגשות לאומיים, אלא גם על־ידי הענינים המשותפים שבקהלותיהם ובעדותיהם. יחידים בין היהודים מתימרים אמנם להיות פולאנים, אולם התמונים היהודיים מדגישים בכל ארחות חייהם את עצמותם היהודית. כשם שאולת היא לחשוב את היהודים לגרמנים משום דבורם היהודי, כך אי־אפשר לאמר עליהם שהם פולאנים. גם למותר הוא להרבות בתיאוריות שונות על־דבר המושג „לאום", מפני שמן המפורסמות שאינן צריכות ראיה היא העובדה, כי היהודים חיים חיי־לאום מיוחדים. ואם עובדה זו מתנגדת אל התיאוריה — סימן רע הוא להתיאוריה. המציאות היא תמיד חזקה מן התיאוריה, ובשאיזה סכסוך מתרגש ועומד בין התורה והמעשה, סימן הוא, כי התורה — תורת שקר היא.

„אמנם הפולאנים טוענים, כי עתידים הם לזכות את ישראל בזכיות שוות, אבל כל זה לא יספיק. הפולאנים צריכים להתרומם גם לידי הבנה פוליטית ולמלא גם את דרישותיהם של היהודים בדבר זכיות קולטוריות. בעת קיימים בפולאניה מוסדות־חנוך יהודיים, שהלשונות המתהלכות בהם הן גרמנית, יהודית ופולאנית. הדרישה היחידה, שהפולאנים יכולים לדרוש מאת היהודים, היא — כי ינהיגו בבתי־הספר האלה גם את הלשון הפולאנית בתור מקצוע למוד. היהודים מצדם בודאי לא יתנגדו לדרישה הזאת, אבל את שאר הענינים צריכים להשאיר להשתלשלות המקרים. אם הלשון היהודית המדוברת היא שפה הגונה או גרועה — זהו ענין, הנוגע רק ליהודים עצמם. גם בין היהודים שוררים חלוקי־דעות בנוגע ללשון זו: רבים הם מעריציה ורבים הם גם מתנגדיה. על־ידי השואת זכויותיהם של היהודים תגדל גם פאטריוטיותם לפולאניה. בנוגע לשאר הענינים — לעתיד פתרונים.

„מצדד אני בכל תוקף בפתרון שאלת היהודים בפולאניה מפני הטעמים האלה. ראשית, יבוא על־ידי זה הקץ לרדיפת יהודי המזרח, לכל הפחות, בפולאניה; ושנית, רצוני הוא, כי הממלכה הפולאנית החדשה לא תהא גורמת לסכנות חדשות, מפני שאם לא ישיגו היהודים בפולאניה זכיות מלאות, אז תגדל ותתרבה התאוננותם, ובמצב שכזה ממונים בהתאוננות כזו גרעיני כליון חדש להממלכה הפולאנית".

עד כאן דברי פרנסטורפר. מעמדו המדיני הרם והשפעתו הכבירה על דעת הקהל נותנים לדבריו אלה חשיבות מיוחדה. ואמנם פעלו הדברים האלה. הפולאנים מהרו להשיב על דבריו בהאורגאן הגרמני שלהם „פאָלען". בתשובתם זו הם אומרים, כי זכיות קולטוריות לא יתנו ליהודים לא משום טעמים תיאוריים, אלא גם מפני טעמים מעשיים. המציאות, כך הם טוענים, היא נגד הלאומיות היהודית והקולטורה היהודית, וללכת בקרי עם המציאות אין את נפשם.

א. נ. פרלברג	גאולה זילברמן (בספית)
נארשו	
מוצאי־שבת נחמו, תרע"ו, ניו־יורק	
ניו־יורק	צפת (ארץ־ישראל)

ישא ברכה מאתנו, מורנו היקר, מר א. נ. פרלברג, ליום בואך בברית האירושין עם העלמה גאולה כבספית. יהי רצון, שתזכו לראות בגאולת עמנו וארצנו.

אגודת ר' יהודה הלוי
(בית־ספר ראמי לנערות).

ברכה מעמק לבי לידידי מר אהרן כאלאנט לנשואיו עם העלמה מרת רחל ליבמאן.

ב. דיקשטיין.

מעומק לבי אני מברך בברכת מזל־טוב את כל בני ביתו של הרב הר' אפרים זלמן הײלפרן דפה דענוועה, קאלא. לארושת בתם המהוללה מרת פראדיל תחיה עם בן גילה הצעיר מר נתן אטנער מני־יורק, שיתברכו באושר והצלחה, ושיזכו לגאולה ולראות בנחמת ציון וירושלים.

שלמה ברוך רובין.

דענוועה, קאלא.

הודעה מאת הנהלת „התורן”

מר י. כהנא־שפירא, מי שהיה סוכן „התורן”, חדל להיות בא־כחנו ואין לו שום התקשרות עם „התורן” יותר. ואנו מבקשים איפוא את חותמינו, שלא ליתן לו שום כסף על חשבון „התורן” מהיום והלאה.

מר כהנא־שפירא מתבקש בזה להשיב את פנקסי־השוברות, שנשארו עוד בידו, ולהשוות את חשבונותיו עם „התורן”.

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. AUGUST 25, 1916 NO. 2

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
$3.00 .... לשנה
1.50 .... לחצי שנה
לפחות מחצי שנה אין התחימות מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

VOL. III NEW YORK, AUGUST 25, 1916 No. 26

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית | ניו־יורק, כ"ו אב, תרע"ו | גליון עשרים וששה

מתקבלת החתימה על „התורן"
למחצית־השנה השניה
(ספטמבר 1916 — מארץ 1917)

הגליון הזה הוא ה א ח ר ו ן למחצית השנה הראשונה של הוצאת „התורן" השבועי. כל אלה מן הקוראים, שחתמו על „התורן" לחצי שנה, מתבקשים איפוא להזדרז ולחדש את התימתם, כדי שלא יבוא עכוב במשלוח הגליונות הבאים אליהם.

בגשתנו הפעם למחצית־השנה השניה של הוצאת „התורן", חושבים אנו למותר להרבות דברים על טיבו של עתוננו ועל ערכו לקהל הקוראים העברים באמריקה. למותר הוא בעינינו גם להבטיח הבטחות להבא. גליונות „התורן" של חצי־השנה הראשון לקיומו מדברים בעדם. ודרך התפתחותו של עתוננו העברי במשך החדשים הראשונים להופעתו מחזקת את האמונה בלבנו, כי לאט־לאט, בעבודה משותפת של טובי הסופרים העברים וטובי הקוראים העברים אשר בארץ הזאת, יעלה בידינו להגיע אל מטרתנו, אשר התוינו לנו בראשית עבודתנו: לקיים באמריקה עתון עברי לאומי הגון, המשמש כלי־מבטא לרעיון התחיה העברית ומרכז ספרותי לנבוני הקוראים העברים, בעלי הטעם הטוב והרגש הישר.

רק דבר אחד אנו רואים בזה צורך לעצמנו להטעים, ואת הדבר הזה אנו משמיעים הפעם מתוך שביעת־רצון מיוחדה: במחצית־שנתו הראשונה של „התורן" השבועי נוכחנו בעצמנו ועלה בידנו להוכיח גם את קהל הקוראים העברים לדעת, כי יש מקום ויש צורך ויש גם יכולת רבה ורחבה לעתינות עברית מהוגנת, שתתקיים בארץ הזאת. גליונות „התורן", בתכנם הספרותי המנופה ובתבניתם החיצונית המשובחת, שיצאו עד כה תמידים כסדרם מדי שבוע בשבוע, הוציאו את עתוננו מכלל נ ס י ו ן, כהנסיונות שקדמו לו, ועשוהו ע ו ב ד ה — עובדה חיה וניכרת במהלך חיינו הלאומיים בארץ הזאת ובהתפתחותם. עדים נאמנים הם קוראי „התורן", ועדות הן תשומת־לבם וחבתם היתירה אליו, ההולכות ורבות מיום ליום.

ובקוראי „התורן" אנו שמים את מבטחנו גם להבא. ידע־נא כל אחד מקוראינו, המוקיר בכל לב את הלשון העברית וספרותה והחפץ בכל לב בקיום עתוננו העברי ובשכלולו לימים הבאים, כי לא עלינו בלבד המלאכה לעשות, כי שותף הוא לנו בעבודה הגדולה והנכבדה הזאת — עבודת הנטיעה של גרעיני המחשבה העברית בלב בנינו באמריקה. ידעו־נא קוראינו ויתנו אל לבם, כי כמוהם רבים הם היודעים עברית בארץ הזאת, המפוזרים ומפורדים בין אוכלוסי אחינו לאלפים ולרבבות, ועל כל אחד מהם החובה מוטלת לסייע בידינו ולקיים נפשות אלו מישראל להלשון העברית ולהרוח העברי על־ידי העתון העברי. אדיר חפצנו הוא, כי יגיע העתון העברי, נושא רעיון התחיה העברית, לכל בית בישראל, אשר הלשון העברית עדיין לא נשתכחה מימנו, ויהא זה מקבץ נדחים ומעורר נרדמים לקראת עבודת־הרוח של העם במקורו הראשון.

והדבר הזה בידכם הוא, הקוראים, לעשותו!

פרשת השבוע

עַל בִּעוּר חָמֵץ.

רק כשבוע ימים עבר מעת שנעשה החוזה בין שני הצדדים בדבר הקונגרס, וכבר רואים אנו תנועה גדולה הולכת ומתעוררת בקרב הצבור נגד החוזה הזה ונגד הנסיון להוריד את הקונגרס של יהודי אמריקה למדרגת קונפרנציה של „שתדלנים מושבעים". מבאלטימור, פיטסבורג, בוסטון ומעוד קהלות חשובות בערי־השדה באות ידיעות, כי הועדים הפרובינ־ציאליים, העוסקים עם תנועת הקונגרס, גמרו כמעט פה־אחד להכריח את הפוליטיקאים של ועד־הקונגרס בניו־יורק לבטל את החוזה ולהמשיך את המלחמה בעד קריאת קונ־גרס יהודי, שיהיה ראוי לשמו. גם בניו־יורק רואים אנו תנועה כזאת מתרגשת והולכת בקרב שדרות הקהל הגדול. מפלגת „פועלי־ציון" יצאה בקול־קורא אל הצבור למחות נגד החוזה הזה שאינו מהוגן. בקרוב יקראו בניו־יורק לאספה עממית גדולה, שתשמש דימונסטראציה של מחאה נגד מטילי־המים בשאיפות־העם. גם אורגאניזאציות אחרות, כמו „אגודת־הפועלים הלאומית", „המזרחי" וקבוצה גדולה של ציוניים, אומרות לצאת במחאתן. ידוע גם כן, כי מנהלי המפלגה הציונית, כמו השופט בראנדייס, ד"ר פרידנוואלד, ד"ר סטיפן וויס ומר לוין־אפשטיין, אף הם מתנגדים אל החוזה הזה, הממעט את דמות הקונגרס ונוטל נשמתו ממנו.

עכשיו שוב אין כל ספק בדבר, כי החוזה עתיד להתבטל והמלחמה בין שני הכחות המתנגדים תתלקח מחדש ולא תשקוט עוד עד שינצח הרוב את המיעוט. ואולם בטרם שיגשו מנהלי תנועת־הקונגרס אל עבודתם מחדש, עליהם להרחיק מעל התנועה קבוצה קטנה של „פוליטיקאים" בנוסח אמרי־קה, שהכניסו את כל האנדרולמוסיה הזאת לתוך עבודת־העם. עובדה ידועה היא עתה, כי רק חמשה־עשר חברים של „ועד־השבעים" הסכימו להחוזה, וכי גם בין המישה־עשר אלה נמצאו תמימים אחדים, שעשו מה שעשו לא מדעת עצמם, אלא משום שסבורים היו, כי כך היא דעתם של ראשי־המנהלים. בועד־השבעים נמצאו שרכנים־פוליטיקאים אחדים, שהכניסו ראשם בעבי הקורה הזאת וגרמו לזווג זה, שאינו עולה יפה, לא משום כונות צבוריות טובות וגם לא למען „השלום", שבשמו הם דוגלים, אלא משום כונות פרטיות ופניות פעוטות בלבד — וזה גרם לכל המהפכה בתנועת־העם רבת־האחריות הזאת! האלמנטים האלה הם תמיד בקרב להעבודה הצבורית שלנו, ואם לא נרחיקם בעוד מועד ממחננו — מי יודע, לידי איזו טראגיקומידיה עוד יביאו הללו את עבודת עמם, עם עני ודווי?...

הלא רק שחוק מכאיב־לב הוא: זה לנו שתי שנים כמעט, שטובי העם מתחבטים בשאלת הקונגרס היהודי — שאלה כבירה זו, שעיני כל ישראל מכל הארצות נשואות לפתרונה — ועדיין אנו עומדים במקום אחד, ועדיין העגינים יגעים והדרכים סבוכות והפתרון רחוק. והכל

משום מה? משום ששועלים קטנים מרקדים בתוכנו, מחבלים כל חלקה טובה, מפריעים בעד כל שאיפה טובה וברורה וממיתים כל רגש טוב ובריא, שניעור ומתלקח בלב העם. האם אפשר לו לצבור מסודר ומתוקן, המביט בעינים פקוחות על דרכי חייו, לתת למפלצת כזאת, ש ה י א תהיה ההולכת לפניו ומראה לו את הדרך? האם אפשר לו לעם עתיק ושבע נסיונות מרים כעמנו, השואף לבנות את בנין עתידו על יסודות בריאים ומוצקים, כי א ל ה יהיו מניחי אבני־הפנה אצלו?

המצוה הראשונה, שמצווים כעת מנהלי תנועת־הקונ־גרס הישרים, בגשתם אל עבודתם מחדש, היא — על בעור חמץ!

הוֹרָאַת בַּעַל־דִּין.

הדיקלאראציה, שהוציא נבחר־הקונגרס הסוציאליסטי בוואשינגטון, היהודי מאיר לונדון, להודיע, כי הוא רק בא־כחה של המפלגה הסוציאליסטית וכי אי־אפשר לו לקבל מאנדאט מאת קבוצה של יהודים, או להגן על אינטרסים יהודיים מיוחדים בקונגרס של ארצות־הברית, — עשתה רושם מוזר אפילו על כמה מבוחריו ומעריציו.

רוב בוחריו של מר לונדון אינם סוציאליסטים דוקא, ובחרו בו רק מפני שהתנגדו לבחירתו של הקאנדידאט הדימוקראטי, שלא היתה דעתם נוחה ממנו. הללו בחרו במאיר לונדון מפני שאינו מכת ה„פוליטיקאים" הידועים וגם מפני שראו בו לא סוציאליסט בלבד, אלא אף יהודי. הבוחרים היהודים במורד העיר ניו־יורק בוחרים אמנם את ציריהם לקונגרס כאזרחים אמריקאים; אולם בהיות להם גם אינטרסים יהודיים מיוחדים, שאינם מתנגדים להאינט־רסים האמריקאים שלהם, יש להם הצדקה לדרוש מבא־כחם, כי יתן את לבו אל האינטרסים הללו, ובפרט שאין הם מתנגדים אל השקפותיו הסוציאליסטיות של הנבחר. ואם בא עכשיו הנבחר של היהודים בגלוי־דעת לפניהם, כי אין ברצונו להשגיח באינטרסיהם המיוחדים, הרי זה דומה כטופח על פניהם ומכזיב את תקותם ה מ י ו ח ד ת, שתלו בו בשעת הבחירות.

הן לו גם לא נבחר מר לונדון על־ידי אזרחים יהודים, גם אז לא היה נאה והגון לו לזלזל בכבוד אחיו היהודים ולסלק ידיו מעניניהם בשעה שהוא נתבע להם. אין זו מדת דרך־ארץ, שיהא אדם בעל־נימוס מכריז בראש כל חוצות, כי דבר אין לו עם משפחתו וכי עניניה זרים לו. עכשיו, שנבחר ר ק על־ידי יהודים, מן הדין הוא שיראה את עצמו כשליח הצבור היהודי וישים לב לעניני הצבור הזה.

מקוים אנחנו, כי מר לונדון ימצא די עוז ואומץ בלבו לחזור על הדיקלאראציה שלו פעם שניה, כשתגיע שעת הבחירות, כדי שידעו הבוחרים ויבינו — את מי הם שולחים אל הקונגרס. ומקוים אנחנו גם כן, כי הבוחרים היהודים ידעו מעתה ויבינו, כי סוציאליסט ב ל ב ד אינו מספיק עדיין להיות שליח־הצבור של רחוב־היהודים; כי הנבחר היהודי אי־אפשר לו שלא יהיה י ה ו ד י, אי־אפשר לו שיסלק את ידיו ממשפחתו ויהא מזלזל בעניניה. תקותנו זאת הולכת ומתחזקת ביחוד בעת האחרונה, עת שגם הסוציאליסטים אשר ברחוב־היהודים התחילו להרגיש את יהדותם, והרגש הלאומי הולך וכובש ביניהם את הלבבות יותר ויותר.

תְּשׁוּבָה לְטוֹעֵן.

להלן, במחלקת „המכתבים אל המערכת", ימצא הקורא את דברי אחד המורים, הטוען כנגד השקפתנו השלילית על רצונם של המורים העברים להספח אל אגודת־הפועלים, שהבענו בגליון „התורן" הקודם. נותנים אנו מקום על עמודי „התורן" לדבריו של מר פרלברג, שנתמחה כאחד מטובי המורים בניו־יורק, ויחד עם זה אנו מביעים את צערנו, שאותה חבורת המורים העברים, הרואה את תקונה ביוניון, לא העמידה מתוכה טוען יותר מנוסה, אשר יהיה כחו יפה לא רק לעמוד על עיקר השקפתו של מתנגדו, אלא גם לברר לעצמו ולאחרים את עיקרי ה ש ק פ ת ו ה ו א ואמתותה. כל בעל הגיון ובעל שכל ישר, שיתן את לבו לעיין בשאלה זו ובטענותיו של מר פרלברג, ימצא, כי בא הוא כאן לעורר על דברינו שלא ממין הטענה.

אין מטרתנו בזה להכנס בעבי הפולמוס ולטפל עוד הפעם בפרטי השאלה הזאת. בהערתנו זאת מתכונים אנחנו רק לבאר את השקפתנו על הענין הזה ביתר באור, כדי ששאר המורים, אשר יואילו לדון בשאלה זו על עמודי עתוננו, לא יבואו אף הם לכלל טעות, כמו שאירע להטוען הראשון.

וזה אשר אנו רוצים לבאר כאן. מתנגדים אנו לרעיון התחברות המורים העברים אל אגודת־הפועלים לא משום שמצדדים אנו בזכותם של המפקחים על החנוך העברי בארץ הזאת, שהם „נותני עבודתם" של המורים העברים. שום מורה עברי, ואפילו זה, ש„הכרתו המפלגתית" התלקחה עתה בקרבו, לא יחשוד במה שאין בנו. מתנגדים אנו לרעיון זה — דוקא משום שמצדדים אנו ב ז כ ו ת ו ש ל ה מ ו ר ה ה ע ב ר י, משום שרואים אנו את כל הענין הזה ר ח ו ק מ ש כ ר ח מ ר י ל ה מ ו ר ה וקרוב ל ה פ ס ד ר ו ח נ י ל ה ח נ ו ך ה ע ב ר י. רואים אנו את כל המלחמה הזאת, שהמורים העברים אומרים לערוך נגד „תקיפי" החנוך העברי, כמלחמה בריחים של רוח, שעתידה להביא להלוחמים אמיצי־הלב רק מפח־נפש בלבד. ולא עוד, אלא שיש רגלים לדבר, כי מלחמה זו תערער את יסודות החנוך העברי — בנין רעוע זה, הבנוי כולו בארץ הזאת על־גבי עפר תחוח. ועל „נצחון" כזה הן לא יתפלל שום חסיד מחסידי ה„יוניון של מורים". ומכאן תשובה להטוען, המתרעם עלינו, שאנו מעיזים לפשפש במוסריותם של המורים העברים. חוזרים אנו פה על רעיוננו ביתר בהירות: מי האיש קל־הדעת בקרב המורים העברים, אשר לבו לא יהסס בו, ש מ א יערער את בנין החנוך העברי והרעוע בשביל הספקת תביעותיו — ו ל ו ג ם ת ב י ע ו ת י ו ה צ ו ד ק ו ת — אידיאליותו בתור מורה עברי מוטלת בספק היא.

ואולם יותר מזו כ[illegible] בספק נצחונם של המורים
במלחמה „כלכלית" [illegible] אשר כזאת. כלום אפשר לפועלים
להכריז שביתה במל[illegible] „זכה זו, שאין דורש לה עדיין בשוק
ושבעליה אינם יודע[illegible] [illegible]רים אפילו להעריך את ערכה כראוי?
ומה יעשו „הפועלי[illegible] [illegible]ויו", אם הבעלים עצמם יכריזו שביתה
כנגדם ויסלקו את י[illegible] דיהם מכל הענין כולו? הלא המורים
בעצמם מודים, כי [illegible] מפקחיהם גסים ועמי־הארץ הם, ועם־
הארץ ודאי שחש[illegible] [illegible]ד הוא גם על מעשה כזה. ומה איפוא
יהיה פרי ה[illegible] [illegible]נצחון?...

השאלה שאלה חמורה היא מאד, ולא מתוך קלות־דעת וסערת־הרוחות תפתר. נכונים אנו לעשות כעצת כותב המכתב האמור ולהציע לפני נבוני המורים לבוא ולברר את השאלה הזאת על עמודי „התורן". ורק בבקשה מהם: אל ינהגו מנהג חברם הראשון ואל יבואו אלינו כבאי עיר מבוקעה — בקול תרועת מלחמה ובקול צלצול חרבות. לא אנו האויב ולא הם השמים מצור עלינו.

מוטב שישתמשו בנשק ההגיון והשכל הישר — ואז יתבררו ויתלבנו הדברים.

ההסתדרות העברית

מאת

ק. ותיק.

א.

אין ההסתדרות העברית באה אלא לחדש שני דברים במהלכה של התנועה העברית באמריקה. החדוש האחד הוא — ההסתדרות בעצמה, יצירתה וקיומה. עד עכשיו היתה התנועה העברית בלתי־מסודרת. הכחות העברים היו מפוזרים ומפורדים. מכאן ולהבא תהא התנועה הזאת מתנהלת על־ידי הכחות העבריים המשותפים והמאוחדים. החדוש השני הוא — הרחבת התוכן של העבודה העברית. עד עכשיו היה תוכן העבודה העברית צר ומוגבל, מפני שכל העבודה היתה מכוונת רק כלפי פנים, כלפי העברים עצמם; ולא כלפי כל העברים או רובם, אלא כלפי אותם העברים, שהיו חברי האגודות העבריות. מכאן ולהבא תכוון התנועה העברית את פעולותיה גם כלפי חוץ, וזה יגרום להרחבת תוכן עבודתה. ביתר דיוק: התנועה העברית תעשה לתנועה צבורית־עממית.

היש בכחה להיות לתנועה כזאת? היש ביד התרבות העברית לאצול מרוחה על המוני היהודים באמריקה או, לכל הפחות, על חלק הגון מהם?

יש שכופרים בזה. מחליטים הם, כי היהודים באמריקה נשקעו כל־כך במ"ט שערי טמיעה ועם־הארצות, עד שאין בכח שום תנועה עברית תרבותית להחלצם מהם. לאשרה של התנועה העברית מעטים הם בקרב העברים בעלי־היאוש האלה. רוב העברים, וביחוד אותם העברים, שבאים במגע ומשא עם המוני העם ועומדים על צרכיו התרבותיים, מאמינים ומכירים, כי העבודה העברית באמריקה עתידות גדולות נשקפות לה. אמנם גם עיני העברים האלה פקוחות לראות את ירידתם התרבותית־העברית של היהודים באמריקה; גם הם מודים, כי הרוחות הרעות והמזיקות, רוח הטמיעה ורוח הבערות, שולטות במדה מרובה בין המוני עמנו בארץ זו. אולם אין ההוראה הזאת מעכבת בעד אמונתם, כי אפשר לשנות ולתקן את המצב על־ידי עבודה צבורית מאורגנת לתכלית זאת. ולא רק שאין ההוראה הזאת מעכבת בעד אמונתם, אלא מעוררת היא בהם שאיפה עצומה ואנרגיה מרובה להלחם במצב הזה ולבער אחריו, ומתוך הכרתם, כי כל אנרגיה צבורית מישותפת, המכוונת למטרה ברורה אחת, סופה שתצליח, — הרי הם מאמינים, כי גם עבודתם הם, עבודת הפצת התרבות העברית והשלטת הרוח העברי־הלאומי בקרב שדרות עמנו באמריקה, עתידה לשאת פרי.

אולם לא רק רצון ושאיפה יש להם להעברים המאורגנים פה. הסגולות האלה לבדן אינן מספיקות להתחלת עבודה רבת־אחריות כזו. הכרה ברורה יש להעברים הללו, כי התנאים החיצוניים כבר הוכשרו לעבודה עברית פוריה. מכירים הם, כי הרעיון הלאומי הולך וכובש את הלבבות, למרות כל המעצורים, העומדים על דרכו. רואים הם, כי החנוך העברי המתוקן הולך ומתבצר לאט־לאט, אף־על־פי שרוב האנשים, העומדים בראשו, עדיין מתנגדים לו ונלחמים בו. רואים הם גם כן, כי בכל מקום, שיד הלאומיות מגיעה, הרי היא מוצאה לה סוף סוף את בטויה המלא בעברית. והם לומדים קל־וחומר: ומה בשעה שלא היתה תנועה עברית מסודרת בארץ הזאת, בשעה שהתנועה העברית נצטמצמה פה בתוך ארבע אמותיה של האספה העברית — הלך הרעיון העברי הלאומי והצליח, — עכשיו, שנוצרה תנועה כזאת והוכשרה הקרקע לעבודה מסודרת, — על אחת כמה וכמה.

לתנועה העברית ישנן בפועל זכיות כאלה, שאין לשאר התנועות הלאומיות שבקרבנו. נקח־נא, למשל, את התנועה הציונית. התנועה הציונית בתכנה ושאיפותיה עממית היא. מדברת היא בשם הרותו של כל העם כולו, והיא פונה, לפי זה, אל כל העם כולו. ואף־על־פי־כן עדיין לא עלתה לה להיות לתנועה עממית באמת, המקיפה את כל שדרות עמנו ומפלגותיו. החרדים האדוקים מתנגדים לה מטעמם ונמוקם הם, וה„יהודים" המתבוללים — מטעמם ונמוקם הם. לא כן היא התנועה העברית. זו מטיפה לספר העברי, להשכלה עברית, לחנוך עברי. כלום ימצאו מתנגדים פרינציפיאליים בין החרדים לדרישותנו אלה? כלום אין היהודים החרדים בוכים באהליהם על התורה, ההולכת ומשתכחת מבנינו ובנותינו באמריקה, על ההפקרות והבערות, המתפשטות בין הדור הצעיר? וה„יהודים" המתבוללים — אלה הכופרים בעתידותינו הלאומיות — כלום אין הם קושרים כתרים ל„שפה הקדושה", ל„שפת הנביאים", לשפת „העבר המזהיר" שלנו? אמנם יחסנו אנו אל הלשון העברית שונה תכלית שנוי מיחסם של המעמדות ההם. ומה בכך? האם מפני זה לא יתמכו בנו, בשעה שנבוא אליהם בדרישתנו לעזור לנו בהפצת התורה והספרות?

אם יש צורך בראיה אחרת, המחזקת את האמונה בהצלחת העבודה העברית, — נקח־נא את תנועת ה„אידי־

שיזם" באמריקה. התנועה הזאת היא מולדת־חוץ, שנסחפה הנה בציצית ראשה מעבר לים על־ידי פליטי שרידי ה„בונד". אין היא באה לספק את צרכי ההמונים היהודיים ב א מ ר י ק ה משום מעמד ומפלגה. ההמון, הרוצה ללמד את בניו תורה, יודע, כי „תורה" פירושה—ע ב ר י ת. אין שכלו משיג את הלמוד של „עברי־טייטש", וככל אשר ישתדלו רבני האידישיזם לפסוק הלכה, כי יש לנו „תרבות יהודית", — אין ההלכה הזאת מתקבלת על לבותיהם של האבות. רובם של הסוציאליסטים היהודים, מאלה שקוראים להם נענאַסע"ן, אף הם אין דעתם נוחה ביותר מהאידישיזם. ויהודי־המערב המתבוללים—הללו הרי יוצאים בכל שעת־הכושר להתנפל על הלשון היהודית, והם מתפללים שבע ביום לכליונה. (הטעמים מקורם ברוח הטמיעה של היהודים האלה, ואין צריך לאמר, כי לנו, העברים, אין טעמים אלו רצויים כלל וכלל; ואולם לא על הטעמים של התנגדותם אָנו דנים פה, אלא על העובדה בעצמה ותוצאותיה). בקצרה, הכל יודעים, כי אין למוד הלשון היהודית נובע מתוך הצרכים הרוחניים של העם; ואף־על־פי־כן הולכים האידישיסטים מכל המינים ופותחים בתי־ספר בשנים האחרונות בכל רחבי הארץ — ומצליחים. במה אפשר לבאר את החזיון הזה? הוה אומר: בשאיפתם העצומה של האידישיסטים ובהאנרגיה הרבה שלהם, המתגברת על כל המכשולים, העומדים להם על דרכם. ומה נענה אנחנו, העברים, אחריהם? הלא העם לאלפיו ורבבותיו שולח את בניו לבתי־ספר ע ב ר י י ם מאָז ומעולם; ואפילו כאן, בארץ הבערות העברית, בונה הוא מוסדות־חנוך עבריים, העולים לאלפים ולרבבות. כלום אי־אפשר לנו להשתמש ב צ ו ר ך ה ח י ו ה פ ו ע ל הזה לטובת תרבותנו הלאומית־המקורית? כלום אין התנועה העברית באמריקה יכולה להאיר את הצרכים הכהים והעמומים, שיש בלב ההמון בחנוך ל א ו מ י, באורה של התרבות העברית?

נודה־נא על האמת ולא נבוש. את החנוך העברי הזנחנו. מסרנו אותו בידי „פרזידנטים" בורים. את המורה העברי הפקרנו. בודד, מבויש ונעלב עומד הוא בבית־הספר העברי, ובכחותיו הדלים עליו להלחם עם „נותני לחמו" בעד עברית מעטה ודלה. ובאותה שעה מתכנסים העברים לאספותיהם ומתוכחים על דברים של מה־בכך ויוצאים בכוחותיהם אלה ידי־חובתם ל„עבודת התרבות העברית".

ומצבה של הספרות העברית באמריקה מהו? יודעים אָנו, כי יש לנו בארץ הזאת רבבות עברים, שנתחנכו על הספרות העברית, שקלטו אל קרבם את רוחה, השקפותיה ושאיפותיה. יודעים אָנו גם כן, כי רבים מן העברים האלה אנשים אמידים הם ויש ביכלתם לכלכל ספרות עברית הגונה, ואפשר שיכלתם גדולה מזו של העברים בשאר הארצות, שעליהם אָמנם הספרות העברית קיימת. ואף־על־פי־כן — מדוע נעלם מקומם של העברים האלה בחיינו הרוחניים? מדוע קשה כל־כך קיומו של עתון עברי באמריקה וזקוק הוא דוקא לקרבנותיהם של הסופרים? האם באמת הצליחה „אמריקה" לטשטש את כל צורתם העברית־הלאומית של ה ה מ ו נ י ם העברים האלה? האם באמת השכיחו העברים האלה ב ז ד ו ן את הלשון העברית והספרות העברית מלבם?

לא. אמריקה רק ה ט ר י ד ה אותם מחיי עולם. אמריקה בלבלה את דעתם, טרפה את נשמתם וגזלה מהם את רוב שעותיהם הפנויות. אפשר, שאמריקה מ ע ט ה בלבם את רגש חבתם ללשון העברית וספרותה, אבל לא הכחידה אותו כליל. כלום אי־אפשר להשיב אלינו את הנדחים האלה? כלום אין למצוא את הדרך להגיע אליהם ולהפיץ ביניהם את העתונים העברים ואת הספר העברי? אפשר ואפשר. אולם אין עבודה קשה זו יכולה להעשות על־ידי יחידים. העבודה הזאת תצליח רק אָז, כשתעשה על־פי שיטה מסוימה ועל־ידי הכחות העברים המאורגנים והמאוחדים, כלומר: על־ידי ההסתדרות העברית.

ועוד דבר אחד באה ההסתדרות העברית לחדש בתנועה העברית, והוא — ההשתתפות בצרכי צבור ב כ ל ל. הרבה מתנגדים לעבודה זו מטעמים פרינציפיאליים. יש שמתיראים מפני פזור הכחות. „תפשת מרובה לא תפשת". אולם כל מי שעמד על דרכי חיינו הצבוריים בארץ זו יכיר ויודה, כי אין כל תקוה לאיזו חברה בעלת אידיאלים מסוימים להצליח בהפצת רעיונה ה י א, בשעה שאין היא לוקחת חלק בעבודות הצבור ב כ ל ל. רואים אָנו עד כמה משתדלות כל המפלגות וההסתדרויות להשמיע את קולן בכל השאלות הצבוריות, שאין להן שום יחס ישר אל מטרותיהן ושאיפותיהן הן. מדוע נהיה אנחנו, העברים, הפרושים והנזירים שבמחנה? כלום אין צרכי העם ואינטרסיו השונים קרובים ללבנו, כמו אל לבות שאר החברות? אם יש, למשל, שאלת הקונגרס בעולמנו, — מדוע לא ישתתף בעבודה זו גם המחנה העברי המסודר? וכי משום שאָנו עוסקים בחיי עולם אין אָנו רשאים לפנות את לבנו גם לחיי שעה?

תמצית דברינו: ההסתדרות העברית עושה את התנועה העברית לתנועה צ ב ו ר י ת־ע מ מ י ת על־ידי פעולותיה בחנוך העברי, בעבודת הספרות העברית והפצתה ובהשתתפותה בכל מקצועות חיינו „הלאומיים־החברתיים. מה הם פרטי העבודות האלה? איך ובמה היא אומרת להוציא אותן אל הפועל? את התשובות על שאלות אלו אשתדל לתת במאמרי הבאים.

* * *

סַחַף אוֹר אֶת גְּבוּלוֹת זָרִים,
אַךְ סַף גְּבוּלִי קַו לֹא הִכָּה;
זָרְחָה שֶׁמֶשׁ עַל הֶהָרִים—
אַךְ לֹא נִרְאֲתָה בַּבִּקְעָה...

חֶרְוַת־אָבִיב עוֹלָם מִלְּאָה,
וּבְעָלְמִי—תּוּגַת־בָּצִיר;
לְכָל לֵבָב מַעְיַן־תְּפִלָּה—
אַךְ בִּלְבָבִי עָלָה חָצִיר.

בְּפִנָּתִי אֵשֵׁב דָּוֶה.
אֶשְׁאַל: אֵלִי, פִּתְרוֹן תְּנָה לִי—
אוֹר וְשִׁיר עוֹלָמְךָ רָוֶה,
וּמַדּוּעַ חָשַׁךְ אָהֳלִי?

שׁוֹתְקִים שְׁחָקִים. נֶחְבָּא קוֹלָם.
אַךְ לִי נִדְמֶה אֶשְׁמַע לַעֲגָם:
קָרְאוּ אֵלִים חַג בָּעוֹלָם—
לֹא נִקְרֵאתָ אֱלֵי חַגָּם...

הלל בבלי.

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

כא.

גרְגְלִי־גַּנָּב

משה השוחט — איש צדיק תמים. — גרגלי — נער משולח, ששפתו העליונה מבוקעת. — תורת הגנבה. — בושת גנב, שנמצא בגנבתו. — הדוד ניסל מעמיד את מחבר הרשימות בנסיון. — מות הרב, משה השוחט.

דבר המובן מאליו, שנחום בן־זאב לא עזב את בניו הקטנים בעירה, כהפקר ברשות הרבים. קודם יציאתו מן העיר בקש אביהם מלמד הגון, שיהא להם גם אפיטרופס ומדריך כאחד. כלומר: מלבד שילמדו תורה מפיו, יהיו סמוכים גם על שלחנו ונתונים תחת השגחתו. ואמנם מצא אביהם איש כלבבו. המלמד, הוא גם האפיטרופס והמשגיח, שהעמיד להם, היה אדם מהוגן ביותר, יחיד ומיוחד במינו, משה השוחט שמו, והוא בנו של השוחט הזקן, עליו השלום.

משה השוחט היה אברך יקר מאד, נחמד ונעים לבריות, בר־אורין ובר־אבהן, מופלג בתורה ובקי בתנ"ך ומושלם בכל המעלות. ורק חסרון אחד נמצא בו, שהיה איש ידוע־חולי ובעל נפש רכה יותר מדי, בעל מזג טוב מאין כמוהו. בהליכותיו עם התלמידים בחר לעצמו דרך חרשה, שלא כדרכי המלמדים האחרים: מימיו לא כהה בהם ולא הניף שוט עליהם, אלא בשובה ונחת התהלך אתם, בדברים רכים ונעימים, שכמוהם לא שמעו ובאלה לא נסו מעולם. ודרכו זו היא שהיתה בעוכריו: המעט כי תלמידיו התהלכו לפניו כבני־חורין גמורים, שאין בעלים להם, עוד גנבו את דעתו ורמו אותו שבע פעמים ביום, נראים לו בפניו כתמימים וישרים ומצניעי־לכת ועושים שלא בפניו מעשים אשר לא יעשו. ואחר־כך, כשלקה רבם במחלת השחפת ועלה על המטה, אשר ממנה לא ירד עוד, הותרה הרצועה כולה והיתה להם הרוחה: פרקו מעליהם עול תורה ועול דרך־ארץ, זלזלו בתפלת שחרית וערבית, שוטטו כל היום ברחובה של עיר בטלים ועזובים לנפשם, מאפס מעשה ומאין עין צופיה עליהם, וסופם — שנתחברו אל גרגלי־גנב, נער יתום ומשולח, יחף ולבוש־קרעים, שעיניו בוערות ושפתו העליונה מבוקעת—בר־נש מפורסם בעירה. מתחילה היה שמו גרשון, ורק אמו, שרה־פייגה המבשלת, הוא אומר, באהבתה אותו, שנתה את שמו וקראה לו „גרגלי". ואת השם „גנב", הוא אומר, קבל במתנה מאת אֲבִיו־חורגו, יוסף־מאיר חוטב־העצים, אף־על־פי שבימים ההם, הוא אומר, עדיין נקי היה מעון ולא שלח עוד את ידיו בגנבה. לולא, הוא אומר, כנוהו בשם גנב, לא היה נעשה גנב לעולם. עכשיו, הוא אומר, שכולם קמו עליו, על אפם ועל חמתם יהיה גנב ויגנוב את כל אשר להם — יכנס הרוח באבי אבות אבותיהם!...

כך התפאר גרגלי־גנב בלשון מדברת גדולות. כזקן ורגיל, לפני שלום בן־נחום בן־זאב, אשר הביט בתמהון אל הנער הנפלא הזה ואל עיניו הפקחות ואל שפתו המבוקעת והעריץ אותו בלבו מאד. את ברית־אהבתו עם גרגלי כרת שלום בבית רבו משה השוחט, שבכל ימות השבוע היה מלמד וביום החמישי בשבת חזר ונעשה שוחט. בין הנשים והבתולות, הצובאות ביום החמישי על פתח בית השוחט ועופות בידיהן, היה בא גם גרגלי־גנב ובידו עוף, אשר שלחה אמו המבשלת לשחוט. שם, במעמד המשרתות, היה גרגלי זה מראה את כחו וגבורתו, משנה את טעמו ומתהולל לעיניהן ועושה מיני העויות משונות כל־כך, עד כי כל הנשים קללוהו קללות נמרצות וגעו בצחוק לעומתו. „אל הנער הזה התפללתי!" — כך אָמר שלום בן־נחום בן־זאב בלבו ובקש קרבתו של גרגלי והתחבר אליו, ושוב לא זזה יד האחד מתוך ידו של השני. ממילא מובן, שהברית הזאת נתקיימה בין שניהם בצנעה ובסוד, שלא יראם איש,

לא הרב ולא הדוד ניסל, שאלמלא כן היתה אחריתם מרה מאד!

באמת אמרו: מים גנובים ימתקו. לא היו לו לכותב הזכרונות האלה ימים טובים כימים ההם, אשר התהלך עם גרגלי־גנב. מין מתיקות יתירה נהנה מחברותו של נער פרוע זה, אשר להזדמן ולדבר אתו יכול היה דוקא בערב עם חשכה, בין מנחה למעריב, ודוקא בסמטה אפלה, במקום הסמוי מעין רואים. שם היה נפגש אתו יום־יום, מדבר עמו דברים אחדים על רגל אחת ונחפז לתקוע לתוך כפו את כל מה שהעלה בידו: אם פרוסת־נחושת, ואם מיני מתיקה, ואם פרוסת־לחם יבשה — גרגלי היה מקבל הכל בשמחה רבה, ולא, חלילה, כמקבל מתן בסתר, המכיר טובה לאיש־חסדו, אלא חוטף ואוכל, חוטף ובולע כל מה שנותנים לו, מתפתל בשעת מעשה בכל אברי גופו ומעקם את שפתו המבוקעה עקימה משונה כל־כך, עד שאין אדם יכול לעמוד בפניו מתוך צחוק!

זה היה חברם החדש של בני נחום בן־זאב, והוא שהתעה אותם מן הדרך הישרה ללכת בדרכים עקלקלות והחטיאם בכמה וכמה עבירות: למד אותם להונות את רבם, לזלזל בתפלתם, לדבר שקר, לשלוח בגנבה את ידם ולתור כל הימים אחרי שרירות־לבם.

נאמר כאן „גנבה". ואולם כדי להוציא טעות מלב הקורא, חייב אני להקדים ולפרש, כי גנבה זו לא היתה, חס ושלום, גנבה ממש, כגנבתו של גוי. הרי ילדי יהודים היו וידעו מקרא מלא בעשרת הדברות: „ל א ת ג נ ו ב!" אלא במה הכתוב מדבר? בגנבת תפוחים. ולא מתוך גני זרים גנבו, חלילה. הרי בני בעלי־בתים היו, ומי־זה הנער, אשר ישליך את נפשו מנגד לטפס על גדר גבוהה ולקפוץ לתוך גנם של אחרים, במקום ששומר אורב בשבע עינים וכלב רובץ לפתח סוכתו, כולו מוכן ומזומן לדרוס את כל הקרב? אלא מה היו עושים? בא גרגלי־גנב ולמדם לגנוב תפוחים דוקא מן השוק, ודוקא מתוך שחוק ושעשועים בלבד, שלא לעבור כלל על „לא תגנוב". הא כיצד? הטו אוזן ותשמעו.

כבר ספרתי למעלה במקום אחר, כי היום הראשון בשבת יום־השוק היה בעירה הקטנה. יום שבו החנונים היהודים מוציאים למכירה אל השוק כל מיני סחורה וצרכי אוכל־נפש. הימים ימי קיץ. עת בכורי תפוחים וענבים הגיעה. כבר פנה יום ושקעה שמש. הנשים עדיין עומדות על משמרתן, ליד סחורתן, המסודרת על שלחנות או על הקרקע, מסיחות בפירות, שנעשו יפים בשנה זו, עוברות מענין זה לענינים אחרים: לעצירת גשמים ולאבק חוצות ולפרעושים, שאין מנוס ואין מפלט מהם... בעליהן אינם פה: הללו נחפזו אל בית־המדרש להתפלל מנחה ומעריב על רגל אחת. אותה שעה שעת־הכושר היא להקטנים. כולם עושים אגודה אחת ויוצאים אל השוק לצוד ציד. כולם יחפים ומזוינים במקלות. כל מקל מסמר בקצהו, מסמר כפוף ומעוקם כעין וו. אחד מהם — גרגלי־גנב — הוא הסוס, ההולך בראש, והשאר, בני־לויתו, כרוכים אחריו בזה אחר זה, אוחזים ברסנו, דופקים אותו מאחוריו, שורקים לו בפיהם ומזרזים אותו בקול תרועה: „הלאה, הלאה!" כיון שבאו אצל ערמת תפוחים או אגסים, מיד גרגלי עוצר את כל בני החבורה, עומד ומפקד עליהם בקול: „הורידו המקלות!" — ותוך כדי דבור כולם שולחים את מקלותיהם לקרקע, מפשפשים במסמרותיהם הכפופים בערמת התפוחים ומעלים כל אחד את חלקו. ומפני שענני אבק מתאבכים באויר מחמת ריצתם של בני־החבורה, אין הנשים העלובות משגיחות כלל בתפוחים הבודדים, שנדרדרו מן הערמה ונתעלמו מן העין. וכך רצים הקטנים ממקום הסכנה מהלך רב, עד שגרגלי כורע ומשתטח על הקרקע, ואחריו — כל בני־החבורה, והם חולקים ביניהם את „השלל", אשר הביאו — את התפוחים הגנובים. הללו תוחבים אותם לתוך כיסם, והללו בולעים אותם בעודם בכפם — והשמחה גדולה מאד. ולא על התפוחים הגנובים הם שמחים כל־כך, אלא על כל המעשה הרב הזה, שיש בו כדי לבדח את הדעת ולרומם את הנפש למעלה־למעלה.

גרגלי־גנב היה בטבעו נער שמח ועליז, האוהב רק שחוק וקלות־ראש, אף־על־פי שטובה עדיין לא ראה בחייו. כל ימיו היה צפוי לחרפות ובוז. כל מוצאיו הכוהו. יתום עזוב ומשולח, יחף ולבוש־קרעים — מי יחוס ומי יחמול עליו? ובפרט, שהכל יודעים, כי גנב הוא! מלך השמש תפסו פעם אחת בבית־המדרש ובידו סדור שנעלם, והאשה רורה־בתיה, זו שאופה עוגות ותופינים למכירה, מששה ומצאה תחת כנף מעילו חצי עוגת־סולת אפויה בשמן — אמור מעתה: כלום אינו ראוי זה, שיעשוהו גל של עצמות? ולא זו בלבד. פה היה לו לגרגלי־גנב — אש וגפרית תחת לשונו! את הכל היה מגנה בפיו, את הכל היה פוגע בחרב־לשונו, את הכל היה עושה כעפר לדוש: את הרב ואת הרבנית, את השוחט ואת החזן, את השמש ואת בעלי־הבתים החשובים — ואת העשירים יותר מכולם! את כל אחד היה פוסל, בודק ומוצא בו מום, לכל אחד היה מכנה שם של גנאי, הנאה לו — איש לא נקה מלשונו! ומפני שהוא עצמו היה נער משולח ונעזב לנפשו, שאין בעלים לו ואין אימת אחרים עליו, היה מתקלס תמיד בבני העיר, מכעיסם והולך עמם בקרי, משרבב את רגלו היחפה לפני עוברים ושבים, נותנה כמין מגרפה לפני רגליהם, כדי שיכשלו בה וישתטחו מלוא־קומתם על הקרקע. דבר זה מצא דוקא חן בעיני שלום הקטן, ואהבתו לגרגלי־גנב הלכה וגדלה מיום ליום, עד כי נכון היה לתת את נפשו תחת נפש חברו. כדי למשוך את לב גרגלי אחריו, השתדל להיטיב עמו ולגרום לו הנאה בכל אשר יכול: היה מספיק לו בגנבה פרוסות לחם משלחנה של אשת־השוחט, ופעמים היה גונב מן הקופסה ומעלים בכיסו גם חתיכות סוכר, לבשתו ולחרפתו... ואולם מכל אלה אהב גרגלי ביותר את הפאפירוסות: את כל אשר לו היה נותן בעד פאפירוסה אחת! אבל מאין יקח לו שלום פאפירוסות — ורבו חולה ואינו מעשן, ואביו איננו פה? עמד גרגלי והשיא לו עצה, שיהיה מצוי ביותר אצל דודו ניסל ומבקרו בכל יום — הרי זה מעשן כל ימיו טאבאק משובח, מובחר מן המובחר!

עצה טובה זו נתקבלה על הלב. הדוד ניסל נפש רחבה היתה לו, וקופסת הטאבאק אשר לו היתה פתוחה תמיד

לכל. קופסה זו היתה עומדת על הכרכוב, מתחת לאספקלריה, וכל הרוצה לעשן היה בא ומעשן. אם כן, למה יגרע חלקו של שלום? הרי בן־אחיו הוא, עצמו ובשרו! — כך הסביר לו גרגלי בדרך הגיון. ומאותו יום ואילך היה שלום הקטן מקדים לפתחו של דודו ניסל, עד שנעשה רגיל אצל קופסתו, שולח ידו לתוכה בכל יום, מעלה מדי פעם בפעם מלוא קומצו טאבאק, ממהר ושם בכיסו. ומי יודע, אם היה סודו זה מתגלה בעולם, אלמלא נתגלגלה לו תקלה על־ידי דודתו הודיל (דוקא על־ידיה, ולא על־ידי אחר!). פעם אחת נכנסה דודתו הודיל לחדר בעלה ומצאה את הגנב הקטן בשעת קלקלתו. רגע נורא היה לו הרגע ההוא! כסבור היה, כי בא קצו, כי העולם חוזר לתוהו ובוהו. כל יסורי גיהנם וכל מצרי שאול כאין היו בעיניו. כל ארבע מיתות בית־דין לא יכלו למרק את עונו. אדרבה, נדמה לו אותה שעה, כי כל אשר יגדל ענשו וכל אשר ימהר לבוא, כן ייטב וכן ירוח לו. וכך היה עומד בבשתו, כבושת גנב, עומד ומצפה לגזר־דינו. ואולם הוא לא נענש כלל. במקומו נענש דודו ניסל — ולפיכך גדלו יסוריו שבעתים. הדודה הודיל פתחה פיה נגד בעלה, עמדה לקפח אותו בדברים ותלתה את כל הקולר במשפחתו: „טבע משפחתו בכך—אמרה—: משפחה שכולה גנבים!“ הדוד ניסל שמע את הדברים האלה ופניו נתכרכמו. עמד על בן־אחיו הקטן לחקרו ולהציק לו, כי יודה על פשעו ויגלה לו את כל האמת: בשביל מי טרח כל־כך להוציא טאבאק מקופסתו? זה ימים רבים, הוא אומר, מרגיש הוא, כי פלוני מוציא טאבאק מקופסתו, אלא שעד עכשיו העלים עין והחריש. עכשיו, הוא אומר, רוצה הוא לדעת הכל! הדוד ניסל לקח את החוטא הקטן אליו והעמידו בין ברכיו, החליק לו על לחייו ושדלו בדברים רכים והציע לפניו אחת משתי אלה: או כי יגלה לו את שם האיש, אשר בשבילו הוציא טאבאק מתוך קופסתו, או כי הוא, הדוד ניסל עצמו, ישב תיכף ומיד ויכתוב מכתב לאחיו נחום ויודיעהו, כי בנו גנב הוא. הפושע הקטן עמד ושמע את דברי דודו בלב קרוע ומורתת, ונפשו יצאה בדברו. צייר צייר לעצמו את פני אביו הקודרים ואת יגונו העמוק ואת אנחותיו המרות, וכבר נכון היה להודות על פשעו ולגלות את כל האמת. ואולם מיד שב וזכר את חברו הנסתר, את גרגלי־גנב אהוב־נפשו, ואת כל העונש הצפוי לו, לכשיודע הדבר, כי הוא אשם בכל זאת. הלא כל העיר תהום עליו. מתחילה ייסרוהו בשוטים ויכוהו מכות־רצח, ואחר־כך יפשטו בגדיו מעליו ויציגוהו אל עמוד־הקלון, או אולי גם יוליכוהו ערום ברחובה של עיר, כדי שהכל יהיו צופים בחרפתו, גם הנערים וגם הנערות... לא, כדבר הזה לא יעשה כל עוד רוחו בו! לא היתה לו עצה אחרת, בלתי־אם לשקר לדודו ולאמר לו, כי הוא הוא האשם, כי גנב ולקח טאבאק מקופסת דודו לצורך עצמו, שמתאוה היה לעשן. ואולם התשובה הזאת לא נתקבלה על הלב, ולא נתקררה דעתו של הדוד ניסל עד שהעמידהו בנסיון. מה עשה? עמד וכרך לו פאפירוסה גדולה, הצית אש בה, נתן אותה לתוך פי הקטן וצוה עליו לעמוד לעיני כל בני הבית ולשאוף את עשנה אל קרבו, כדרך המעשנים הגדולים, ואז יראה ויוכח, אם אמת דבר או לא.

דרך אחרת לא היתה לפני שלום. על־כרחו קבל עליו את רוע־הגזירה ועמד בנסיון: לא־די ששאף את עשן הפאפירוסה אל קרבו כהלכה, עוד אמר להראות את כחו וגבורתו לעיני כל הרואים ולהוציא את העשן מתוך נחירי אפו — כזקן ורגיל. ואולם פה היתה תבוסתו שלמה. לא הספיק להעיף עין — ושעול עז תקפהו והחריד את גופו כל־כך, עד כי בני־הבית נבהלו כולם ועמדו לזרוק מים על פניו, לטלטלהו ולטפוח על גבו ולהשיב את רוחו אליו. מתוך המהומה והחרדה שכחו כמעט את דבר הגנבה. ואנב אירע נס אותה שעה — כלומר, לא נס אירע, אלא אסון: אנשים באו פתאום אל הדוד ניסל וקראו לו, כי ימהר וילך אתם, לפי שמשה השוחט גוסס. כל בני העיר כבר נאספו ובאו שם...

בשורה זו היתה להפושע הקטן כמכה על מכתו, והמכה האחרונה גדלה שבעתים מן הראשונה. מכל מלמדיו אהב ביותר את רבו זה, את משה השוחט. כמלאך־אלהים היה בעיניו. ורק עכשיו, כשנושאי המטה נטלוהו על כתפיהם מכוסה־שחורים וכל בני העיר הלכו ללוותו לעולמו, וגם תלמידיו בתוכם, זכרו הקטנים את רבם היקר ואת לבו הטוב ואת כל אשר הרגיזוהו תמיד והמרו את רוחו—ומקור דמעותיהם נפתח. ספדו לו ומררו עליו בבכי, כהמר על אחיהם.

יותר מכולם ספד שלום לרבו ובכה אותו, כולו מתמוגג ברמעות. זכר שלום את חטאותיו, אשר חטא לפני רבו העלוב כל הימים. הלא משה השוחט התברך בו תמיד, כי הטוב שבתלמידיו הוא, הטוב והישר מכולם, והעמידהו למופת להם. והוא מה? לא בכל יום חמישי ידע את פרקו, ורק גנב את לב רבו והתהפך לפניו, התחפש והעמיד את פניו כיודע הכל, התנענע על הגמרא, שורר בקול, סובב אצבעו באויר, לסמא את עיניו ולהשלות את נפשו — רמהו, רמהו, רמהו! ולא זו בלבד. כמה פעמים עשה תפלתו פלסתר, וכמה פעמים לא התפלל כלל, לא מנחה ולא מעריב, אלא שוטט בחוצות העיר עם גרגלי־גנב, התגרה בכלבי הגויים, גנב תפוחים מן השוק. כאן, ב ע ו ל ם ה ז ה, לא ידע רבו את כל זאת, ואילו ספרו לו, ודאי לא היה מאמין לשמועה. אבל שם, ב ע ו ל ם ־ ה א מ ת, הלא הכל גלוי וידוע לפניו — הכל, הכל, הכל! ...

שְׁלֹשָׁה

(מעולמות נשכחים).

מאת

אברהם שוער.

(סוף)

ה.

היה אחד הלילות שלפני חג הפורים. שלג רב ורך
פל ורפד את פני הארץ במרבדים לבנים. רוח מלא טחב
רקבון נשב — הרקבון של ימי החורף האחרונים, טרם
בוא האביב.

רב נחום ישב בחדר־התנור על הספסל, כשהוא נשען
צת בראשו על שק של קמח, ונמנם.

בימים האחרונים היה הנמנום הזה משמש לו במקום
ינה.

עבודה רבה מוטלת עליו, עבודה קשה וכבדה מאד:
עירה נתוספו על הרעבים — חולים.

המחלות, בני, בנות הרעב הן, המלוות אותו תמיד
אחריו. מאחרות הן מעט לבוא אחרי אביהן הרעב, אך
וא תבאנה תמיד.

בימים ההם, וגם הבריאים נדדו בחוצות, נעו כצללים—
חר היקרות ואימת חליים רעים הציצו מתוך עיניהם.
לא היה לו פנאי לרב נחום לישון בשעת־חירום כזאת.
ב מי ינוח וישקוט בימי בהלה? ולבו של רב נחום לא
ל־שכן!

הלחם כבר הורד אל התנור, ושתי עריבות של עיסה
פוחה עמדו הכן. כשיוציא את הפת הנאפה מן התנור,
סיף עצים על האש ויגש אל העריבות.

ועד אשר יאפה הלחם — „חוטף" רב נחום שינה קלה.

פתאום הקיץ, התעורר וקם על רגליו. עומד רגע,
יניו פתוחות לרוחה, אזניו נטויות והוא מקשיב קשב —
ב קשב...

דומה, כאילו רואה רב נחום דבר ושומע דבר מתוך
דממה.

— הנני... הנני הולך... הנני הולך! — מתאושש
ב נחום פתאום ועונה בקול.

— לאן, נחום? בשם אלהי ישראל! לאן אתה הולך?
ל מי אתה מדבר?

כך קראה אשתו, והיא יוצאת מחדר־המטות כולה רועדת,
בהלת למראה. אבל מיד נוכחה, כי בעלה איננו שומע
אומה, איננו רואה כלום מכל אשר מסביב לו. פניו
וערים, מוארים כולם באור מוזר. עיניו מלאות דמעות,
מעות־פנינים, והוא מדבר מיני דברים לעצמו, כמשוגע
מראה עיניו.

— הא? אליו? אל היהודי? אל היהודי?... אלי,
לי! אל טוב ורחום וחנון!... הנני הולך... הנני רץ...
ל היהודי... אל היהודי אני הולך!

שפתותיו לחשו, עיניו אורו, בערו כשני כוכבים,
ודמעות גדולות התגלגלו על לחייו הצנימות והנופלות —
דמעה אחר דמעה.

כרוח פרץ מתוך הבית ונעלם בחשכת הלילה.

ו.

עוד כחלחל היה הבוקר, אך הנץ היום — ורב נחום
שב אל ביתו.

רטוב כולו מכף רגלו עד קדקדו, רסיסי שלג נוצצים
בפאותיו ובזקנו, ופניו מאירים ושמחים מתוך שמחה של
חג, מתוך עינים צוהלות. והוא פונה אל אשתו, מוציא
מתחת לבגדיו חתיכת בד לבן, מכורך בנייר כחול ומקושר
שתי וערב בפתיל אדמדם, מוציא ואומר:

— שרה, קחי־נא את זאת... מהרי ולכי אל מלכה־
מיכלה הגבאית ותפרתן תכריכים... תכריכים בשביל
יהודי — כן, בשביל יהודי כשר. הוא מת כיהודי נאמן,
כבן־ישראל אמתי, ככל בני ישראל. ואני הולך בינתים אל
החברה לדבר על־אדות קרקע...

השמיע את דבריו ומהר ויצא בחפזון את הבית.

אבל שם, בחדר־הקהל של „חברה קדישא", היתה רוח
אחרת ותכונה אחרת.

כששמעו בני החברה מפי רב נחום, שהאפיקורס מת,
קראו כולם פה אחד, כאילו נדברו זה עם זה מקודם:
„כן יאבדו!"

רטט עבר בכל גופו של רב נחום, עד כי רגז תחתיו.
„אסור לדבר ככה! — קרא, והוא כולו מרתת. — חטא
גדול אתם חוטאים הפעם! מבזים אתם את המת!"

רב אליקום־גץ, עליו השלום, היה אז הגבאי הראשון
ב„חברה קדישא". למדן מופלג היה ועשיר מופלג. אבל—
אל־נא תחשב לו זאת בעולם־האמת — בעל־גאוה גדול היה
ואכזרי מטבעו — אביר לב היה. תמיד התגנדר בלמדנותו,
ביחוסו ובעשרו והביט מגבוה על העניים ועל בעלי־
המלאכה. יהודי פשוט כרב נחום, שמלאכתו מלאכת
נחתום וכל למדנותו אינה אלא אמירת תהלים בלבד —
מה נחשב הוא בעיניו?

הצליף רב אליקום־גץ מבט של בוז על רב נחום ולא
כבדהו אפילו בתשובה. ולהגבאי השני, רב הרצל איש
שרה־חוה, עליו השלום, פנה ואמר כמו דרך־אגב: צריך
לקברו מאחורי הגדר... קבורת חמור יקבר.

— רב אליקום־גץ! — קרא רב נחום שלא כדרכו,
שהיה מעביר תמיד על מדותיו. — רב אליקום־גץ! דע
לך, כי יש דיין בלעדיך. והדיין ההוא דן יחידי הוא —
רק הוא יודע את מי לקרב ואת מי לרחק! בוחן לבבות
הוא, רב אליקום־גץ, ולא בוחן מחות... בוחן לבבות... אין
לו חפץ דוקא בלמדנים... ואף כי אתה חנך יהודי למדן
ואני עם־הארץ — לא אתן אני, אני לא אתן לבזות את
המת!...

אדיר וחזק ומלא גבורה היה קולו של רב נחום בשעה
ההיא.

— אני הנני פה הגבאי הראשון, — קרא רב אליקום־
גץ, עליו השלום, וחמתו בערה בו, — ומי יאמר לי „מה
תעשה"? אין לי מקומות בשביל פושעי ישראל!

פני רב נחום הצנומים נצתו באש לוהטת.

— שמעו־נא אלי, גבאים, וישמעו כל החברים של החברה הקדושה! — לא דבר אלא צעק רב נחום: — שמעו־נא אלי, יהודים כולכם! את קברי אני נותן להנפטר! בעד קברי שלמתי בכסף מלא — כולכם יודעים את זאת: הלא זה נכתב בפנקס, כאשר צריך היה הקהל להוסיף קרקע לבית־הקברות החדש ולתקן את הגדר. והנה עתה אני נותן את הקרקע שלי בשביל הנפטר! ולקבור אותו קבורת חמור מאחורי הגדר לא אתן! אני לא אתן — אני נחום הנחתום... אין אתם יודעים... כולכם אינכם יורעים, מה זה יהודי!...

הכל ידעו את רב נחום נחתום ואת טבעו, שאינו חומר לצון בדברו, ובודאי יקיים את דבריו, ולכן קפצו כל בני החברה כנשוכי נחש, עמדו על רגליהם וקראו:

— מה הוא מדבר? מה טעמם של הדברים: „אני נותן את הקרקע שלי“? — ואצל הקרקע שלך לא נמכר שום קרקע לאחר? הלא בשורה זו, ששם קנית את הקרקע שלך, קנו קרקע להם עוד יהודים כשרים אחרים, ולאחר מאה ועשרים שנה מוכרחים יהיו לשכב בשכונתו של המסית והמדיח... של המומר להכעים... של הפושע בישראל... של... של... והכל משום מה? משום שבעל־מח גדול כנחום הנחתום רוצה בכך! הידעתם, אם שמעתם: מי הוא זה נחום הנחתום? רוצה הוא לגמול חסדים!... מוחלים אנו לך, רב נחום נחתום, על כל הכבוד הזה... גם לנו יש קצת דעה ברבר!

בקצור, דנו ודנו, רבו והתקוטטו... רגזו וצחקו ושפכו לעג על ראש רב נחום, עד אשר נמרו ללכת עמו „לדין־תורה“ אל הרב: כאשר יפסוק הרב רב יחיאל — כן יקום וכן יהיה.

כששמע רב יחיאל את טענותיהם של בעלי החברה, קרא אליו את רב נחום אל חדרו, ובהיותם שניהם לבדם בחדר, אמר לו:

— הלא תגיד לי, רב נחום, קושט דברי אמת, אל תכחד ממני דבר: איכה באת אליו? השלחו לקרוא לך? ומה דבר הנפטר לפני מותו? ההתודה? ההיה לו, לכל הפחות, הרהור־תשובה?

— רבי, — אמר רב נחום — הוא לא התודה... הוא לא רצה לאמר ודוי... אבל הוא אמר „מודה אני“.

— „מודה אני“? איני מבין כלום... אין אני מבין מה אתה סח, רב נחום!

— את אשר רבי שומע... — ופתאום אדמו פניו של רב נחום, ובלחישה, מתוך התלהבות כבושה, אמר:

— רבי, ק ר א ו א ו ת י א ל י ו... צוו עלי ללכת אל ה י ה ו ד י... בזו הלשון אמרו לי: ל ך א ל ה י ה ו ד י... ואני יודע, כי אליו נתכוונו...

רבי, הוא היה תועה... הוא עשה רע בחפצו לעשות טוב.

ואנחנו כולנו, תחת לקרב אותו — הרחקנוהו.

קראנו אותו „מדיח“, ואנחנו בעצמנו דחינו אותו, גרשנוהו מהסתפח בנחלת ה'.

הוא הודה לפני, כי בימים האחרונים הרגיש שנאה עצומה לכלל ישראל, שנא תכלית שנאה את כל דבר השייך להיהדות ולהיהודים.

ונכון היה כבר לצאת מן הכלל, הוא ואשתו ובנו — לצאת וללכת אליהם. אבל ברכת „מודה אני“ עכבה בידו. לא נתנה אותו לעשות את הדבר הנורא הזה.

אמו היתה אומרת עמו בבוקר־בבוקר ברכת „מודה אני“.

בן שש שנים היה, כשמתה עליו אמו.

אביו נתן לו אם חורגת, אשה צדקנית ויראת־אלהים, אבל רעת־הלב מאד.

אביו היה למדן גדול, מופלג ויירא־שמים, אבל יהודי קפדן היה. בעל גאוה. התגאה בלמדנותו.

כל ימיו גודל בין יהודים יראי־שמים, בין יהודים לומדים, — אבל „יהודים טובים“, אמר, לא ראה ולא ידע מעודו.

במזל רע נולד.

מכל הטוב, שידע וזכר בימי חייו, היתה אמו ונשיקת „מודה אני“ שלה.

אחרי ברכת „מודה אני“ היתה נושקת לו.

אל הנשיקה הזאת ערגה נפשו. תמיד זכר אותה והתגעגע עליה. וכאשר זכר את נשיקת אמו, זכר גם את ברכת „מודה אני“, הכרוכה בה.

וזה עכב בעד יציאתו לשמד, חס ושלום.

רעד היה עובר בכל בשרו, אמר, כשהיה חושב על המרת דתו: כלום אפשר לו להחליף את „המודה אני“ של אמו ב„פאטירה“?...

כשבאתי אליו, מצאתי את אשתו מתלבשת ומוכנה ללכת אלי לקרוא לי. כל היום שלח אותה אלי, אבל עלובת־נפש זו יראה ללכת ביום ברחוב־היהודים, ובלילה קשה היה לה להטריחני.

— רב נחום, — אמר אלי יהודית (זו היתה הפעם הראשונה, שדבר עמי יהודית; תמיד היה מדבר רק רוסית). — רב נחום, אתה השיבות אותי אל אלהי ישראל ואל עמי.

הנני מת יהודי.

מעולם לא דמיתי למות יהודי.

הברכה „מודה אני“ של אמי עשתה זאת.

אמר־נא עמי „מודה אני“.

ובמקום ודוי אמרתי עמו „מודה אני“. כשהגעתי אל הכתוב: „שחזרת בי נשמתי“, הביט אלי בפנים מאירים ואמר יהודית:

„דו האסט אומגעקעהרט צו מיר מיין נשמה“.

— מינה, — קרא לאשתו — מינה, הלא ידעת, שברכת „מודה אני“ קוראים כשקמים, לא כשהולכים לשכב — מינה, אל־נא תבכי... הנה גם אני קם עתה... קם אני לתחיה על־ידי מיתתי... לו חייתי, כי אז מתי... הנני מת יהודי... אמי, אמי! בואי, רחמניה... בואי... אמרי־נא עמי... מודה אני... מודה...

— רבי! אלה היו דבריו האחרונים. הוא גוע, בהשענו על ידי, על זרועותי... והם רוצים לקבור אותו קבורת חמור!...

ורב נחום בכה בקול, כנער קטן.

כשרב יחיאל היה מספר את הדברים האלה, היה מוסיף מיד ואומר: „שמואל הנביא לא ידע, כי ה׳ קורא לו. כך תמים היה אז שמואל... האלהים אוהב את התמימים, קורא להם, והם אינם יודעים, מי הוא הקורא... האלהים שולח אותם, והם אינם מבינים... רק את התמימים שולח אלהים... כי הם מלאכיו, משרתיו עושי רצונו...“

ופסק־דין יצא מאת הרב רב יחיאל, כי אסור לקבור את המת קבורת חמור. אם אנשי החברה אינם מסכימים לקברו בקרקעו של רב נחום, מחויבים הם לתת להבר־מנן מקום־קבורה חדש, לא בין השורות הישנות.

וכך היה.

כששתמו את הגולל, אמר רב נחום קדיש עם היתום הקטן בן השלש.

הרב רב יחיאל, זכר צדיק לברכה, אשר הלך אל הלויה, היה כל אותה העת בבית־הקברות, השגיח בטהרתו של המת ולא זז משם עד אשר עשו לו את כל צרכיו, כדת וכדין, וקברוהו כאחד היהודים. וכששמע את רב נחום אומר קדיש, והילד הקטן עונה אחריו בקולו הרך מלה במלה, בכה ואמר:

— יש קונה עולמו בשעה אחת.

וכאשר תמה הקבורה והמתעסקים היו מוכנים לילך מבית־הקברות, עמד רב נחום וקרא:

— רבותי! מוסר אני לכם את הקרקע שלי בשורה פלונית, ותחת זאת אני מבקש מכם, כי לאחר מאה ועשרים שנה תקברוני בשורה החדשה הזאת, אצל היהודי הזה, אשר בא היום אל קבר ישראל...

וכשנסתלק הרב רב יחיאל, בקש לפני מותו להשכיבהו בשכונתו של רב נחום נחתום. וזהו הסגול, אשר ראית, בני.

ואחרי אשר קברו את הרב רב יחיאל נמנו וגמרו, שלא לקבור שום איש בקרבת הסגול הזה, משום מעשה שהיה. ואולם אותו מעשה אינו ענין לכאן.

אֵלִיָּה מֶטְשְׁנִיקוֹב

מאת

ד״ר א. לוינסון.

את חכמי המדע של העולם יש לחלק לשני סוגים: לאלה העוסקים בהשאלות היסודיות של החיים ולאלה המתענינים רק בהשאלות הרגילות של המדע. רובם של חכמי המדע בימינו הם מן הסוג השני. רק לעתים רחוקות יקרה בימינו, שיקום איש ויתרומם מעל הפרובלימות הרגילות של המדע ויחדור אל עמקי השאלות, שאחרים יראים לנגוע בהן — אל השאלות העיקריות, העומדות ברומו של עולם, אל סוד החיים ממש. אנשים כאלה מכניסים מין ר ו מ א נ ט י ו ת אל המדע, מרימים אותו למדרגה גבוהה ועושים אותו כעין „אמצעי“ להפילוסופיה של החיים, להלק מן החיים עצמם.

רומאנטי ממין זה, לדעתי, היה אליה מטשניקוב, שמת לא־כבר בפאריז.

מטשניקוב היה גדול בעולם המדע. בזה אין לפקפק. עבודתו בשדה הבאקטיריולוגיה ובמיקרוסקופיה של הדם מעידה על זה. אבל ביחד עם זה, שהיה הכם־מדע גדול, היה גם רומאנטי גדול, שנגע בשאלות היותר מסובבות של החיים.

בעיקרו היה מטשניקוב זואולוג. התעסק ברומשים וזוחלים. ומתוך קורבתו אל בעלי החיים השונים בא אל האדם ואל שאלות החיים שלו.

כמו רוב ההמצאות, שנתגלו בעולם, באה גם המצאתו הראשונה והעיקרית של מטשניקוב על־פי מקרה. אלא שהוא היה מוכשר להבין את המקרה, כשנזדמן לידו, לברר את הסוד הטמון בו, בשעה שאחרים לא היו ראויים לכך. בהתענינו במרוץ הדם של פרעוש־המים, ראה מטשניקוב, כי התאים הלבנים של הדם (לוקוציטים) מכלים את המיק־רובים, הנמצאים בדם, וכשהזר והתבונן, ראה, כי התאים האלה נודדים ממקום למקום ורודפים את המיקרובים לכלותם. גלוי זה גרם להמצאתו הראשונה, והיא — כי התאים הלבנים של הדם עבודתם היא לכלות את האויבים של הגוף, הם המיקרובים, ומטשניקוב קרא להם בשם „החיילים של הדם“ או „פגוסיטים“, כלומר: אוכלים. מני־אז התענין בדם האדם ומצא, כי התאים הלבנים של דם האדם מתאספים לכל מקום, שיש בו איזו אינפקציה בגוף, ונלחמים עם המיקרובים. ומזה בא לידי החלטה, כי אדמימות זו, שרואים בקרבות מורסה, משמשת סימן טוב; אות הוא, כי החיילים של הדם נלחמים עם האויב. המצאתו זו נלתה פנה חדשה באופקי חכמת־הרפואה. רבוי ה„לוקוציטים“ נעשה סימן טוב לחולה ולאמצעי הרי־אגנוזה. ההמצאה הזאת הועילה גם כן להבנת המחלות האינפקציוניות. הרבה עובדות נתגלו והרבה תיאוריות נבנו על יסודה של זו.

ההמצאה הזאת הביאה את מטשניקוב ביחס קרוב אל מחלות האדם, עד שהתחיל, בעבור ימים, להתענין בשאלה הנצחית: מה הוא סוד קוצר־חייו של האדם? מדוע לא יוכל האדם להאריך ימים על הארץ? כי אופטימיסט היה מטשניקוב, והאמין במדע, ואדיר חפצו היה להאריך את ימי האדם על־ידי המדע, וקוה, כי על־ידי נסיונות המדע יעלה בידו למצוא פתרון להשאלה הגדולה הזאת.

המצא את הסוד? ובכלל, כלום אפשר לו לאדם למצוא פתרון לסוד אשר כזה? האפשר לו לאדם לעבור על האכסיומה של „ימי שנותינו שבעים שנה“? — ודאי הוא, שסוד זה נשאר בחביון תעלומותיו גם אחרי מטשניקוב. ובכל זאת עלינו להתיחס אל האיש הזה ביראת־הכבוד על העיזו „להטות דברים כלפי מעלה“ ולבוא בחקר שדי, אשר אחרים לפניו לא העיזו לעשות כמוהו. כי רק האופטימיות של מטשניקוב מצד אחד והרומאנטיות שלו מצד שני הכשירו אותו לנסיון גדול כזה. אחרי עבודה של שנים הרבה בא לידי החלטה, כי הסבה היותר עיקרית של קוצר חיי האדם בזמננו הם בני מעיו הארוכים של האדם. בני־המעים, לפי דעתו, מיותרים הם ומשמשים מקום־כניסה למיקרובים שונים, האוכלים את גוף האדם. ולא רק את

הסבה מצא — לפי דעתו, מצא גם תקנה לזה. מטשניקוב חשב, כי הבאצילוס „בולגריקוס", המיקרוב המשמש להחמיץ את החלב, יכול להלחם נגד המיקרובים השונים, הנמצאים בבני־המעים הארוכים. ביחוד נגד הבאצילוס „קולון", ואין לנו איפוא אלא להכניס לתוך גופנו מיליו־נים של באצילים „בולגריקום", הנמצאים בנסיוב החלב, ואָז מובטח לנו, כי נאריך ימים על־פני האדמה.

החיים באו וטפחו על פניו של מטשניקוב. הבאצילים „בולגריקום" אינם הרפואה הבדוקה לאריכות־ימים, ולדאבון לבם של אניני־הדעת נעשו הבאצילים האלה קרדום לחפור בו בידי רמאים, בידי אלה, שאָמרו להתעשר על־ידי המצאה זו. ואף־על־פי־כן אין זו ממעטת את ערכו של מטשניקוב, שהקדיש שנים רבות לעבודתו זו. מטשני־קוב נתכון אל האמת, ה א מ ת ש ל ו, והאמין בה. הוא בקש לפתור את סוד החיים הקצרים וקוה להאריכם. תהיתו על השאלות העיקריות האלה הביאה אותו לידי חקר בשאלות פילוסופיות של חיי האדם, לידי שאלות „הטוב והרע", האופטימיות והפסימיות.

כמטשניקוב אופטימי הוא לכל פרטיו. אהבת החיים אינסטינקט הוא באדם, כמו שהוא בכל בעלי־החיים. אבל לפי שיטתו הולך האינסטינקט הזה ו מ ת פ ת ח באדם, ועל־פי רוב אינו בא לידי מדרגת ההשתלמות עד אשר יגיע האדם לשנות השלשים וחמשה או הארבעים. את החזיון הסתום, שעל־פי רוב רק צעירים מאבדים את עצמם לדעת, מבאר מטשניקוב בזה, שאינסטינקט־החיים אינו מפותח בהם עוד. ומטעם זה הפסימיות נראית לרוב באנשים צעירים, ולא באלה, שהגיעו לשנות הארבעים ומעלה. עובר הוא על ספרי הפסימיסטים, כביירון, ליאו־פארדי, שופנהויער, הארטמאַן ועוד, ומראה, כי רובם נכתבו בהיות המחברים צעירים לימים, וכי אחרי שהגיעו לשנות העמידה חזרו ממה שכתבו בשנות נעוריהם. ושואל מטשניקוב: מדוע לא אבד שופנהויער את עצמו לדעת אחרי אשר גמר את ספרו נגד החיים? הוא שואל והוא מתרץ: יען כי בגמרו את ספרו, כבר התפתחה אצלו אהבת־החיים. והוא מביא את דברי מיבוס, המבקר היותר גדול של שופנהויער, המעיר, כי בספריו האחרונים נהפך שופנהויער והיה לאופטימיסט.

ראיה יותר מוכיחה להתיאוריה של „התפתחות האינ־סטינקט" מוצא ממשניקוב בהפסימיסט־האופטימיסט ג י ט ה. פסימיסט זה, שחבר את „יסורי ווירטיר", אשר מאות אנשים אבדו את עצמם לדעת לאחר קריאה בספר הזה, הוא כתב גם את „פויסט", המלא פסימיות ואופטי־מיות כאחת, והוא גם שכתב שירים מלאים חשק־החיים. ממשניקוב רואה בספרי גיטה את חיי המחבר בעצמו. ו ו י ר ט י ר הוא גיטה, וגם פ ו י ס ט הוא גיטה, אלא ש„יסורי ווירטיר" נכתבו בימי־עלומיו של גיטה, בשעה שנלחמו בקרבו תאוות החיים עם ההרגשות הפילוסופיות ובשעה שאהבתו לשארלוטה היפה נכזבה; בימים ההם רצה גיטה לאבד את עצמו לדעת, ובימים ההם כתב גם את החלק הראשון של „פויסט". ואולם לא אָרכו הימים וחיי גיטה חזרו לתקונם ונעשו יותר נורמאליים.

גיטה אָהב עוד פעם וראה גם עונג בחיים. ואָז כתב את החלק השני של „פויסט" וכמה שירים אופטימיים.

כך הולך מטשניקוב ומבאר את הפסימיות של האדם הצעיר. בטוח הוא, כי כאשר יעבור איש על התקופה הפסימית שבהייו, תקופת ישנות העלומים והבחרות, יהפך לאופטימי ויאהב את החיים.

מטשניקוב עצמו אָהב את החיים, אבל לא את החיים הגשמיים דוקא, כי־אם את הרוחניות שבחיים. תמיד עמד על שרה־המלחמה של המדע וביחד עם חבריו חכמי־המדע אשר בהאינסטיטוט לפאסטיר בפאריז נלחם את מלחמת האדם עם מלאכי־המות השונים, עם הבאקטיריות למיניהן. תמיד עמד על המשמר להקל את יסורי האדם ולהמעיט את תחלואיו, אשר מהם לו למות תוצאות. ולא זו בלבד, אלא שאָהב גם את החופש. בספריו ניכרת אהבה רבה אל החופש בכלל, רגש רחמנות לנלחצים ונעזבים.

אפשר, שמטשניקוב הרחיק מעט ללכת באמונתו, אשר האמין, כי ביד המדע לשנות סדרי־עולם וביד החכמה לחדש נעורים לזקנה ולתרץ בזה את כל שאלות החיים. אבל חייבים אנחנו לכבדו ולהוקיר את שמו על חפצו הגדול, על אומץ־לבו, על התעמקותו בשאלות החיים, על שתבל את המדע ברומאנטיות נשגבה, הנושאת את רוח־האדם למעלה־למעלה.

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

א.

על היוניון למורים.

עורך נכבד:—

באחד ממאמריך הראשיים „מקוצר רוח", בגליון כ"ה של „התורן", הנך מביע את התנגדותך ליסוד יוניון של מורים, ואחרי התמרמרות קשה והטפת־מוסר כלפי המורים הנך מתנחם לבסוף, שצעד זה נעשה מתוך התרגזות לרגלי המשבר הקשה, אבל אתה רוצה להאמין, „כי הטובים שבין המורים יעמדו מעצמם על טעותם". והנה כותב הטורים האלה, בתור אחד מאלה, שלקחו חלק באספה ההיא, בא בזה להבטיחך, אדוני העורך, כי לא כך היה מעשה: אדרבה, הכל נעשה באותה אספה מתוך דעה צלולה ומתוך הכרת „ההכרח ההיסטורי", אם נשתמש בלשון הסוציא־ליסטים, שחשודים אָנו עכשיו בהתקרבות אליהם.

ועוד אבטיחך, ארוני, כי אם אמנם נחוצה לנו מאד תמיכת העתונות, ובפרט העתונות העברית, בכל זאת אם זו תעמוד לנו כצר, תחת לעמוד לימיננו, לא יהא בכחה, או בכח מי שהוא, לעצור בידינו מלעשות אותו הדבר, שהוא לנו עונג־ההצלה היחידי, לפי תנאי המקום כאן באמריקה.

להכרה זו באו זה כבר כל אלה, שעל ההוראה פרנסתם, אלא שהמשבר קרב את הוצאתה אל הפועל.

ננתח־נא איפוא את עצם טענותיך. בדברים אחרים הננו כמעט תמימי־דעים. במאמרך אתה מורה, כי „טוענים

אָנו טענת־צדק, שהמפקחים התקיפים פוסעים ברגל־גאוה על ראשינו" ו„שהמפקחים מרשים לעצמם להכנים לתוך מוסדות־החנוך את הנמוסים המקובלים אצל נותני העבודה בשוק". כמו כן מודים אנחנו לך במקצת גם בטענתך: „איזו אינטרסים מפלגתיים יש בעבודת החנוך ולמי הוא מכנים ריוח?"

אבל אָנו מוסיפים ואומרים: אילו היתה הצרה רק בזה, שהחנוך אינו מכנים ריוח, — אפשר לא באה צעקתנו; אך מה נעשה — והחנוך במצבו עכשיו, תחת להביא ריוח חומרי למי שהוא, הוא מביא היזק רוחני, והיזק כפול — הפסד לאומי, וגם כן יחס של הפקרות לחייהם של אותם האנשים, שקבלו עליהם עול עבודה לאומית רבת־אחריות כזו. מרגישים אנחנו, כי יחד עם החנוך העברי הרי אָנו כאן בבחינת תינוק שנשבה בין עמי־הארץ, החוטאים בשוגג, או בין תקיפים שונים, שכל אחד מהם הוא מין בארון עם הקאפריזים המיוחדים שלו. אָנו באים לא רק להיטיב את מצבנו הרע, אלא גם למצוא פרות לנפשנו ממצב, שכיעורו גדול מרעתו, כי עבודתנו במצבה עתה, מלבד המחסור והעוני, שהיא גורמת למשפחתנו, אָנו באים על־ידה בבית־הספר גופו לידי בזיון ויאוש בשאיפותינו הלאומיות ולידי אפיסות הרצון להוסיף ולעבוד עוד.

ואלה הם האינטרסים המפלגתיים שלנו.

אָנו מודים קצת גם כן בהטענה: „מה ענין המורים אצל אגודת הפועלים"? אבל על זה לא קבלנו עדיין שום החלטה מסוימת. בכל אופן, כבודנו יקר בעינינו, ואם רק נחליט להתאחד עם אגודת הפועלים, אָז תהיה בודאי ההתאחדות על תנאים כאלה, שכחנו המוסרי יכריע על כחות ההרס וגסות־הרוח, השוררים בין הפועלים שלנו.

בנוגע ליתר הטענות — הרי הן פשוט מתמיהות.

במאמרך כתוב, ש„יסוד היוניון מראה, כי בלבם של אחדים מן המורים קהה הרגש המוסרי והצבורי". בטוי חריף זה הוא יותר מאשמה. לא אחדים מן המורים, אלא כל האספה הסכימה פה־אחד ליוניון, ובאספה ההיא היו טובי המורים שבניו־יורק; יוצא איפוא, שכל אלה, טובי הכשרונות שבנו, הם פחותי המוסר שבמורים!

ועוד יש לשאלך.

מכיר אתה באותו מאמר, שמצבו של המורה נוגע אל לבך במדה, שהמצב משפיע על תכונתו המוסרית ואפיו הצבורי. דבריך אלה צודקים, אלא שתיכף לזה בא כתוב שני: „ואם נכון הוא המורה בשביל תקון מצבו החמרי להקריב קרבן את רגשותיו המוסריים והצבוריים, ניטלה ממנו הזכות המוסרית לשמש מורה ומחנך לדור הבא". מלבד הסתירה שיש בדבריך אלה (? — המערכת.), הרי חששך זה הוא פשוט מתמיה. מאין העקביות ההגיונית הזאת? וכי אי־אפשר לה לאיזו מפלגה שהיא בחברה לתקן את מצבה החמרי אלא על חשבון רגשותיה המוסריים והצבוריים? והמורים האנגלים, שדנו באספתם האחרונה גם כן בשאלת היוניון, — הגם הם חשודים בבגידה באידי־אלי החנוך? והסופרים האמריקאים, עם רוזוולט בראשם, הבאים במשא ומתן עם גומפרס להכנס תחת חסותו של הא. פ. א. ל., — האם גם הם קהה הרגש המוסרי והצבורי בלבם? בכל אופן, המורים העברים צריכים להיות האחרונים, הזקוקים להטפת מוסר בנוגע לקרבנות. המורה המאורגן בארץ־ישראל עדיין גדולים הם קרבנותיו, והמורה, אשר יכנס כאן ליוניון, גם הוא נכון להקריב קרבנות, ובודאי יקריבם, אלא שאָנו רוצים להביא סדר בקרבנות־צבור אלה. אָנו רוצים, שהמורה האידיאליסטן יחדל להיות תמיד ק ר ב ן־ע ו ל ה בשביל העם, כי יחדל להקריב את עצמו כליל על חלבו ודמו ועל נעוריו ולהיות צפוי לרעב לעת זקנתו, ככלות כחותיו; רוצים אָנו גם כן, כי המורה הבינוני, הממלא את חובותיו באמונה, יחדל להיות שעיר לעזאזל על־ידי עקימת חטמו של מפקח גס או מנהל נרגז.

אָנו מעמידים אותך איפוא, אדוני, עוד הפעם על דבריך הצודקים ושואלים: אם באמת מצבו החמרי של המורה משפיע על תכונתו המוסרית, — האם יש רשות למי שהוא להזיק לחובותיו המוסריים של המורה על־ידי התירה מתחת הבסיס החמרי של חייו? וכי אפשר, שהמורה יהיה „מסור בכל לבבו אל עניני החנוך ועניני המוסד שהוא מכהן בו", אם הוא ומשפחתו רעבים ללחם, או בכל אופן, אם פרנסתו תלויה לו מנגד, אם היא — כפי מבטאך במקום אחר — בבחינת „היום עודנה ומחר איננה"?

לפי דעתנו, כל צעיר עברי בעל־כשרונות, שהסב לבו מכל חלומותיו על עתידו והקדיש את עצמו להוראה, — בזה בלבד כבר הראה את דמות־דיוקנו הרוחנית, ואין הצדקה לשום איש לגשת אליו ולדרוש ממנו קרבנות גדולים מאלה, שהוא בעצמו מקריב לרצונו. אפילו מן המורה היותר אידיאליסטן אין לנו רשות לדרוש, כי יבזבז את מיטב כחותיו בנעוריו, כדי שישאר עלוב־החיים ככלות כחו.

אָמנם מישיא אח.ז. עצה טובה למורה העברי „להאמין בנצחונו של הכח הרוחני והמוסרי" ותולה תקוות גדולות ב„דעת הקהל". אולם, אדוני, ממשלה כבירה זו, ששמה „דעת הקהל", אין אָנו, המורים העברים, יודעים את מקומה, היכן הוא? אפשר שדעת־קהל זו מוציאה את תקנותיה ואת גזירותיה על שאר עניני חיינו, — אבל בעניננו אָנו, בענין ההוראה העברית, עדיין לא ראינוה ואת קולה לא שמענו. מחפשים אָנו אותה בנרות זה עידן ועידנים, ובפרט עכשיו, בשעת המשבר, מחפשים לשוא — צפונה היא עדיין בחביון העתיד. אילו נגלתה לנו, בודאי ובודאי שהיינו משתמשים בה.

עוד טענה אחת אתה טוען נגדנו: מהיכן יברא לנו הכח המכריח להוציא אל הפועל את החלטותינו? אם במעשי־אלמות ובכח־הזרוע, אם בכח הסתדרות המורים, שלא יכלה להשפיע על חבריה עד כה?

אולם, אדוני, הנח את כל ספקותיך אלה ואת כל שאלת כחותינו לנו לבדנו.

אתנו יש כח אדיר אחד, והוא — כח הצדק שבדרישותינו. הכח הזה נתחזק עכשיו על־ידי ההכרח ובא זמנו לצאת לאור־עולם ולפעול.

בסוף דברי אני מביע את תקותי, כי אתה, אדוני העורך, תפתח אנקיטה בענין זה בין המורים, ואָז תוכח, עד

כמה הטובים שבמורים אינם רוצים כלל „לעמוד על טעותם", אלא להפך: אין אף אחד מהם שלא ירצה להעמיד אותך על טעות השקפתך. או אז יש תקוה, כי תחת שנבוא אנו להצטדק על עמודי „התורן", עוד יעמוד עתוננו זה בראש קושרי המלחמה לטובת עניננו.

ברגשות כבוד

א. נ. פרלברו

ב.

יובלו של הד"ר ד. ניימארק.

ארוני העורך:—

בבקשה לתת בעתונך החשוב מקום לדברים האלה.

בחורש אבגוסט שנה זו מלאו חמשים שנה להחכם דוד ניימארק אשר בסינסינאטי. השנה הזאת היא גם שנת השלשים לעבודתו הספרותית, כי מאמרו הראשון הופיע ב„מחזיקי הדת" לשנת 1886 („דברים של טעם", גליון ו'). הד"ר ניימארק הוא בלי ספק אחד מעמודי־התיכון של הספרות העברית, ביחוד במקצוע חכמת־ישראל החדשה. חושב אני, כי שלשים שנה של עבודה בספרות העברית הן תקופה נכבדה, ועל המשכילים בארץ הזאת לתת פומבי למאורע זה, ועל־ידו גם למקצוע הספרות המיוחד, שבו מתעסק הד"ר ניימארק.

ברגשות כבוד

ש. פ. מנדלסון.

נואַרק, נ. דזש., כ"ג אב.

ג.

טעות חכם.

עורך נכבד:—

בבקשה לתת מקום על עמודי עתונך הנכבד לטורים האלה.

במאמרו „פליטת שירים עתיקים", ב„התורן" גליון כ"ג, הואיל הפרופיסור ישראל דורזון לתקן ב„שיר ציון" מלים אחדות, שקשה לעמוד על פשוטן. והנה רוצה אני בזה להעיר את הפרופיסור הנכבד, שהמלה „הוגני" אינה צריכה תקון כלל. לפי דעתי, שרשה של המלה הזאת אינו „הגה", כמו שסובר הפרופיסור, כי־אם „יגה", ועניגו יסר, הכאב או העצב (השם הוא: יגון וגם תוגה), כמו „הוגה ה' על רב פשעיה" (איכה א', ה').

ברגשות כבוד

יעקב אריאל.

פארג', נ. ד.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— ההצעה הידועה בדבר הגבלת האימיגראציה היתה לענין לענות בו בשבוע זה בסינאט האמריקאי בוואשינגטון. כידוע, ההחלטה האספה המוקדמת של הסינאטורים הדימוקראטיים, שנקראה ביום 31 יולי, לדחות את העמדת הצעה זו על סדר־היום של הסינאט עד דצמבר הבא, כדי שלא לגרום תקלה לווילסין ולהמפלגה הדימוקראטית בבחירות הבאות. החלטתם זו הוטלה בתור חובה על כל חברי מפלגתם. והנה נמצאו עשרה סינאטורים דימוקראטיים, אשר לא נשמעו להחלטה הזאת וביחד עם מתנגדיהם הסינאטורים הריפובליקאניים התאמצו להעמידה על הפרק ע"ד בססיה הזאת. והפצם זה עלה בידם, בהיות שהם רוב מכריע, אולם באחרונה הזרו חמשה סינאטורים מדעתם, וההצעה נדחתה שוב עד דצמבר הבא. הנשיא ווילסון הודיע לאחדים ממקורביו, כי גם בפעם הבאה עתיד הוא לבטל את ההצעה הזאת, כמו שעשה בפעם הקודמת.

— מספר היהודים בעיר דיטרויט אשר במדינת מישיגאן התרבה במשך שש השנים האחרונות במאה וששים וששה אחוזים. מספרם בשנת 1910 היה שלשים אלף, ובשנה זו כבר הגיע לשמונים אלף.

— „הועד המחלק המאוחד" פרסם דין־וחשבון על־דבר משלות הכספים לטובת נגועי המלחמה. מהדין־וחשבון הזה נראה, כי מעשרים באינואר 1915 עד החמשה־עשר לאבגוסט 1916 נשלח לכל ארצות המלחמה סכום של 4,891,613 דולאר. על־פי הארצות נחלקו הסכומים באופן זה: לטובת נגועי־המלחמה ברוסיה 1,800,000 דולאר; לאלה שבפולאניה, הנמצאת ברשות גרמאניה — 1,454,500 דולאר; לטובת נגועי־המלחמה באויסטריה־אונגאריה (גאליציה בכלל) — 1,065,000 דולאר; לפליטי המלחמה באלכסנדריה של מצרים — 21,000 דולאר; להסטודנטים היהודים בערי שווייצאריה — 5,000 דולאר; ליהודי ארץ־ישראל (בזה נכללו גם הוצאות האניה „וואול־קאן") — 403,788 דולאר; ליהודי יון וטורקיה (מלבד ארץ־ישראל)—132,325 דולאר; ליהודי טוניס, אלגיר ומארוקו—5,000; למשפחות הנגודדים היהודיים בפראנציה — 5,000 דולאר.

— בלונג־ברנטש אשר בניו־דזשורסי מת ביום 20 אבגוסט המיליונר היהודי המפורסם דזיימס זליגמאן. המנוח בא לארץ הזאת בשנת 1839 בעודו נער כבן חמש־עשרה שנה, הרבה יגיעות יגע עד שמצא את דרכו בחיים. אולם במשך הימים שחק לו מזלו, והתחיל להצליח בכל אשר פנה, ועלה מעלה־מעלה עד שהיה לבעל מיליונים רבים ואחד היהודים היותר עשירים בארצות־הברית. בית־הבאנק, שהמנוח עמד בראשו, הוא אחד הבאנקים המפורסמים בעולם. הוא השתתף בהרבה מוסדות חסד וצדקה וגם לקח חלק אַקטיבי בעניגים הצבורים וההונגיים של עדתו — עדת היהודים הריפורמים העשירים. במשך עשרים שנה רצופות שמש נשיא בבית־הכנסת „היכל עמנואל". בן תשעים ושלש שנה היה במותו והניח אחריו בנים ובני־בנים, ששמם הולך לפניהם בעולם הממון, אולם העושר בינם ובין העולם היהודי רופף מאד.

— בארץ־ישראל הונח יסוד למושבה חדשה בגליל. המיסדים הם עשרים פועלים יהודיים, שקנו מאת חברת יק"א

על־פי תנאים נותים מאד אדמה בסביבת המושבה ראש פנה. עד עכשיו נמצאה האדמה הזאת ברשותם של תוכרים ערביים. נסיון ליסד מושבה חדשה בימי המלחמה האלה — סימן טוב הוא לאומץ־לבם וגבורת־רוחם של המתנה הנשאר בארץ־ישראל.

— הידיעה על־דבר מותו של שלום־עליכם עוררה אבל גדול בין יהודי ארץ־ישראל. למרות המחלות השונות, המתהלכות בארץ, נקראה בירושלים אספת־עם גדולה לשמו של הסופר המנוח. באספת־אבל זו השתתפו אלפי יהודים מכל שדרות העם. נשאו נאומים הסופרים והעסקנים הצבוריים: דוד ילין, ד"ר אריה ביהאם, ק. ל. סילמאן, א. מ. ברוכוב, ישראל איתן, א. מ. ליפשיץ וי. זומא.

— ביפו נוסדה אגודה, שתעודתה היא לתמוך במשפחות חעניות, שבעליהן או מפרנסיהן נקראו למלחמה. לתכלית זאת יסדה האגודה בית־תמחוי, המספיק ארוחות־חנם לבני המשפחות האלה.

— הרשות הטורקית בארץ־ישראל מנתה אגרונומים ומהנדסים יהודיים אחדים למשרות־ממשלה שונות. האגרונום קרויזה נמנה להיות המפקח על עבוד השדות השוממים והעזובים. האגרונום אהרנזון מזכרון־יעקב עומד בראש הקו־מיסיה של הממשלה, שתעודתה היא להלחם בארבה ולבערו מן הארץ. האינזיניר ווילבושביץ, שכבר קנה לו שם בעבודת שכלולם של רחובות העיר יפו, נקרא מטעם הממשלה לדמשק לעבוד שם במקצוע זה. אחיו של ווילבושביץ מתעסק בעבודה זו בירושלים. כמעט כל הרופאים היהודים נקראו לשרת בצבא.

— עד כמה נורא המצב האיקונומי של תושבי פולאניה, אפשר לראות מהתרבות מקרי התמותה בין היהודים במשך שתי השנים האחרונות. במשך שנת 1913 היו בווארשה 5815 הלויות יהודיות, בשנת 1914 — 8149 ובמשך ארבעת החדשים של שנת 1916 עלה מספר הלויות היהודיות ל־3079.

— בווארשה נקראה בימים האחרונים כנסיה של רופאים. השתתפו בה כאלפים רופאים, שיותר מחצים היו יהודים. הרופאים היהודיים נתנו את לבם להחיים היהודיים בווארשה ובקרו את המוסדות היהודיים השונים, הקיימים שם.

— בווארשה היתה ועידה של באי־כח האגודות היהודיות להתעמלות. במשך השנה שעברה נוסדו אגודות ממין זה בכל ערי פולאניה הגדולות. מיסדיהן והעוסקים עמן הם על־פי־רוב בני־הנעורים הציוניים והלאומיים. בועידה זו הונח היסוד להסתדרות כללית, שתאחד ותארגן את כל האגודות האלה לעבוד לשם מטרה משותפת. ריב הלשונות התעורר גם בועידה זו. גרמה לה השאלה: באיזו לשון יופיע האורגאן של ההסתדרות? אחרי וכוחים רבים החלט, כי האורגאן יצא בשתי הלשונות: גם בעברית וגם ביהודית המדוברת.

— יהודים רבים בלודז פנו אל השלטון הגרמאני בבקשה להרשות להם לעזוב את פולאניה וללכת לאמריקה או לארץ נייטראלית אחרת. המבקשים הם אנשים זקנים ונשים, שיש להם קרובים במדינת הים. מקוים הם, שהרשות תענה לבקשתם, מפני שהאיסור על היציאה מן הארץ בא מפני טעמים צבאיים: גזירה, שמא יתוספו גם היוצאים על שונאי גרמאניה להלחם בה.

— העתונים הרוסים מודיעים על־דבר פעולותיה של קופת־המלוה בפטרבורג לטובת נגועי־המלחמה במשך השנה הראשונה לקיומה. במשך הזמן הזה הלותה הקופה הזאת רבע מיליון רובל בסכומים קטנים לאומנים ובעלי־מלאכה נגועי־המלחמה בשביל קנית כלי־מלאכה, ועל־ידי זה נתנה להם היכולת למצוא את פרנסתם מעמלם ומיגיע כפם. חוג עבודתה של קופת־המלוה הזאת הצטמצם עד עכשיו בשבעים וחמשה מקומות, אולם הנסיונות שהצליחו עוררו את מיסדי הקופה להרחיב את חוג פעולתם למקומות רבים אחרים, ששם נמצאים נגועי־המלחמה.

— קבוצת עברים ממעריצי שמו של שלום־עליכם, שעליהם נמנים העסקנים הציוניים הידועים א. פודלישבסקי וי. ל. גולדברג, יסדה קופה להוצאת ספריו של שלום־עליכם בלשונות, שבהן כתב הסופר המנוח.

— הממשלה האויסטרית הרשתה להיהודים להשתמש בלשון היהודית בחליפת מכתביהם בכל הגפות, הנמצאות עכשיו ברשותה. להשגת רשיון זה גרמו ההסתדריות היהודיות הלאומיות באויסטריה, שמחו בשעתן בכל תוקף נגד האיסור בשמוש הלשון היהודית.

— הרשות הגרמנית בפולאניה אסרה על הסופר האנטישמי הידוע נימויביבסקי להקריא הרצאות ולישאת נאומים, מפני שבנאומיו אלה הוא מעורר את ההמון הפולאני נגד היהודים.

— מפני יוקר הנעלים הנורא ניתן הרשיון לכל תלמידי מוסדות החנוך שבגאליציה לבוא לבתי־הספר יחפים.

— מנהיג הקאדטים, הפרופיסור מיליוקוב, הודיע לבא־כחה של ה„יונייטעד פרעסס", כי בחודש נובמבר הבא תוכנס הצעה בדומה הממלכית לבטל את תחום המושב היהודי ולהסיר את ההגבלות הקיימות בשביל היהודים בבתי־הספר של הממשלה ובמקצועות האומנות והמלאכה. לפי דברי מיליוקוב, תתמוכנה בהצעה זו כל המפלגות הפרוגרסיביות בדומה, ומקוה הוא, שתתקבל ברוב דעות גדול. הפרופיסור מיליוקוב שב זה לא־כבר ממסעותיו בארצות אנגליה, פראנציה ואיטליה. בהיותו בארצות האלה, בא בדברים עם בני משפחת רוטשילד ועם עוד יהודים מפורסמים ובעלי־השפעה, ובישיבת הדומה הבאה יפרסם את תוכן שיחתו עמם. הרושם הכללי, שעשתה עליו דעת־הקהל באירופה בנוגע לרוסיה, הוא, כי רוסיה גורמת רעה לעצמה ולבעלות־בריתה על־ידי התיחסותה הרעה להיהודים. משום זה מלא־תקוה הוא, כי הממשלה הרוסית לא תתנגד להצעה הנזכרת.

— מיניסטר־הפנים באנגליה, היהודי הרברט שמואל, הודיע, כי שאלת עבודת יהודי רוסיה בצבא האנגלי תפתר על־ידי הפארלאמנט האנגלי, שיקרא ביום 10 אוקטובר הבא. הפאר־לאמנט יחליט גם כן, אם יש להרשות ליהודי רוסיה לעזוב את אנגליה וללכת לארצות נייטראליות.

— בתי־המדרש לרבנים בערי פלורינציה וליבורנה שבאיטליה התאחדו. מכאן ולהבא יהיה קיים רק המוסד שבפלורינציה. לידי ההתאחדות הזאת גרם המשבר הכספי, השורר בעת האחרונה בקהלות היהודיות האיטלקיות לרגלי המלחמה.

התנועה הלאמית

התנועה נגד ברית־השלום בשאלת־הקונגרס.

בחוגים ידועים של הציונים והלאומיים מורגשת תנועה בבירה נגד ברית־השלום, שנכרתה בין „ועד־הקונגרס" ו„ועד ההסתדרויות הלאומיות". אין דעתם של הלאומיים נוחה מהוויתורים הפרינציפיאריים, שעשה „ועד־הקונגרס", ויוצאים הם בהטפה גלויה נגד החוזה הזה, בתקוה, כי הרפירינדום, הנערך עתה בין ההסתדרויות הראומיות, שהשתתפו בועידת־הקונגרס בפילאדלפיה, יבטל אותו.

הראשונים לצאת נגד ברית־השלום הזאת היו „פועלי־ציון". הועד המרכזי של הסתדרותם פרסם בהעתון „אידישער קעמפּ־פער" קול־קורא אל כל העם היהודי. בקול־הקורא הזה מביע הועד בדברים חריפים את מחאתו הנמרצה נגד שלום שכזה, והוא מעורר את ההמונים היהודיים לחוות את דעתם נגדו.

בעת מתכוננים „פועלי־ציון" לערוך שורה של אספות־עם בכל עיר ועיר באמריקה, כדי להפיץ את דעתם זו ברבים. האספה הראשונה לתכלית זאת תקרא ביום השלישי הבא (29 אבגוסט) באולם קופר יוניון. באספה זו ינאמו: ד"ר זוט־לובסקי, פינחס רוטנברג, ב. צוקרמאן, ל. חזנוביץ ועוד.

הסתדרות „פועלי־ציון" אינה היחידה בנדון זה. גם בקרב הציונים הכלליים מתרגשת תסיסה כזאת. ואגודות ציוניות אחדות הביעו כבר בגלוי את התנגדותן להחוזה. „אגודת ציוני אוסטריה־אונגאריה" בניו־יורק פרסמה את ההחלטה הזאת:

„אנחנו, ציוני אוסטריה־אונגאריה, מביעים את התמרמרותנו על החלטת־השלום של „ועד־הקונגרס". ועד זה לא התנהג על־פי ההחלטות וההוראות של הועידה הפילאדלפית. דורשים אנו מאת כל הצירים, שהשתתפו בועידה הפילאדלפית, לחוות את דעתם נגד שלום שכזה, המתנגד לעניניו הלאומיים של העם היהודי".

מאת אגודת „ארץ־ישראל", ניו־יורק, קבלנו את גלוי־הדעת הזה:

„המועצה של „אגודת ארץ־ישראל", שנבחרה באספת המחאה הגדולה במוצאי־שבת, אור לב"א מנחם אב, מפרסמת גלוי־דעת זה:

באספתה דנה האגודה על־אדות הפשרה בתנועת־הקונגרס, שנעשתה בין ועד־הקונגרס מצד אחד ובין ועד ההסתדרויות המרכזיות מצד שני. האגודה, בהכירה, כי הפשרה הזאת שוללת מאת הקונגרס היהודי גם את היסוד הדימוקראטי וגם את היסוד הלאומי, ועל־ידי זה סותרת היא את עצם הרעיון של הקונגרס היהודי ומורידה אותו למדרגה של אספה מקרית, שאינה יכולה בשום אופן להיות באת־כח היהדות האמריקאית החליטה:

א) למחות בכל תוקף נגד הוויתורים על פרינציפי הלאומיות והדימוקראטיות, שנעשו מצד ועד־הקונגרס.

ב) להשתתף עם ועד מפלגת „פועלי־ציון" ועם יתר ההסתדרויות והאגודות, המתנגדות לפשרה הזאת.

ג) לפנות לאגודות הציוניות בבקשה לדרוש מאת ההנהגה הציונית, שתשתדל בכל כח השפעתה לבטל את חוזה־השלום.

שונות

פולמוס ספרותי בדבר ישוב ארץ־ישראל.

השאלה על־דבר אפשרות קולוניזאציה יהודית במדה גדולה בארץ־ישראל התעוררה בימים האחרונים על עמודי העתונות הכללית בגרמניה. הגורם לזה היה הפרופיסור אלפרד פיליפסון, אחיו של מארטין פיליפסון, שמת זה לא כבר. באחיו המת כן גם אלפרד פיליפסון מתנגד לציוניות, ובמאמר, שהדפיס על־דבר הגיאוגראפיה של ארץ־ישראל בה„בערלינער טאגעבלאטט", התאמץ להוכיח, כי אין די מקום בארץ־ישראל בשביל ישוב גדול ומרובה באוכלוסים, ומזה יוצא, כמובן, כי הציוניות משוללת יסוד ואינת אלא אוטופיה בלבד. על המאמר הזה יצא להשיב מעל עמודיו אותו העתון הפרופיסור אוטו ווארבורג, ראש ההסתדרות הציונית העולמית. הפרופיסור ווארבורג במאמרו מוכיח את טעותו של פיליפסון בענין הזה, ובראיות חותכות מראה הוא, כי יש עוד די מקום בארץ־ישראל למיליוני אנשים להתישב בה.

אולם את התשובה היותר ראויה על מאמרו הנזכר קבל פיליפסון מאת הפרופיסור באלאד, הנחשב למומחה היותר גדול בגרמניה לעניני סטאטיסטיקה. הפרופיסור באלאד פרסם מאמר על הנושא הזה בעתון החשוב „אייראפּייאישע שטאאטס־ אונ ווירטשאפטס־ציישונג". המאמר נכתב ברוח בקורת מדעית אוביקטיבית. במספרים מדויקים מראה הפרופיסור הזה, עד כמה לא צדקו דבריו של הפרופיסור פיליפסון. לפי דעתו של הפרופיסור באלאד, יש עוד מקום בארץ־ישראל ל ש ש ה מ י ל י ו ן איש, ועל־פי חקירותיו המדעיות בא הוא לידי מסקנה, כי בסכום של שלשה וחצי מיליארד מארק אפשר להוציא לפועל תכנית־קולוניזאציה כזאת.

* * *

הלורד קרומר בדבר פתרון שאלת־היהודים.

הלורד קרומר, מי שהיה נציב מצרים, פרסם מאמר בהעתון האנגלי החשוב „ספיקטאטור", שבו הוא אומר, כי שאלת היהודים צריכה להפתר על־ידי פעולה משותפת של הממשלות האירופיות. בסוף מאמרו מביע הוא את תקותו, כי לאחר גמר המלחמה העולמית ימצא פתרון להשאלה הזאת בשיבת היהודים בתור עם חפשי לארצם ההיסטורית.

* * *

בשבח הציונות.

העסקן הדאני המדיני הידוע כריסטיאנסין פרסם בהעתונות הדנמארקית מאמר, שבו הוא מדבר על־דבר המצב המעציב, שבו נתון העם היהודי. במאמרו זו הוא מוכיח, כי מן הראוי היה, שהממשלות האדירות תתאמצנה למצוא פתרון נאות לשאלה המכאיבה הזאת. מביע הוא את דעתו, כי הפתרון היותר רצוי לשאלה זו הוא ליסד מדינה יהודית בארץ־ישראל כדי שהיהודים יחיו שם חיים נורמאליים ככל העמים.

ברכות

א. נ. פרלברג — גאולה זילברמן (כספית)

נארשו

מוצאי־שבת נחמו, תרע"ו, ניו־יורק

ניו־יורק — צפת (ארץ־ישראל)

מברך אני את אחי היקר א. נ. פרלברג לארושיו עם בת גילו מרת גאולה כספית. יהי רצון שיחיו חיי אושר ונחת ויהיו לברכה בישראל.

זלמן פרלברג

מברך אני את אחי היקר א. נ. פרלברג לארושיו עם מרת גאולה כספית. הלואי שיחיו חיים נעימים ושלוים, חיים של שלום ואושר בכל ימי חייכם.

דבורה פרלברג

חיים צלחים ונעימים לידידנו מר א. נ. פרלברג לארושיו עם ב"ג מרת גאולה כספית. יהי רצון, שיתגשמו כל אידי־אליהם בארץ חמדתנו.

משפחת פרידלנד.

ברכת נפשנו למר א. נ. פרלברג לארושיו עם בת גילו מרת גאולה כספית. יהיו חייכם נעימים.

נחמה ויוסף רבינוביץ.

מברך אני את ידידי מר א. נ. פרלברג לארושיו עם העלמה מרת גאולה כספית בברכה של אושר, עושר וכבוד.

ש. שונרמאן,
מפקח „בית הספר העממי".

הסתדרות „אחיעבר" מברכת ברכת מזל־טוב את סגן־נשיאה א. נ. פרלברג לארושיו את העלמה, גאולה סילברמאן. יהי רצון שיראה באָשרו בארץ תקותינו־תקותיו.

הסתדרות „אחיעבר", נויורק.

למורנו הנעלה, העברי המצוין
מר א. נ. פרלברג
לארושיו עם העלמה
מרת גאולה כספית
ברכה

בית הספר הלאומי — 183 רחוב מדיסון, נויורק.

ברכה חמה ולבבית לידידינו מר א. נ. פרלברג ומרת גאולה כספית לאירושיהם. הלואי ותזכו לראות בכל טוב.

ח. א. פרידלאנד ורעיתו יונינה.

אברך את ידידי היקר מר א. נ. פרלברג לארושיו עם העלמה מרת גאולה סילברמאן.
יתן לכם ד' מטל השמים ומשמני הארץ, אמן.

ל. רובינשטיין.

מזל טוב, גדא טבא לחברי מר א. נ. פרלברג ולגאולה כספית ארושתו.

משה פיינשטיין.

אני מברך את החתן
פרלברג אבא נתן,
ואת כלתו בת־הסגולה
מרת זילברמאן גאולה,
כי חייהם המשותפים
נעימים יהיו ויפים!

נויורק. — דניאל פרסקי.

מברכים אנו את ידידנו מר א. נ. פרלברג ומרת גאולה כספית לארושיהם ומאחלים להם כל טוב.

ש. עפשטיין ורעיתו.

וזאת הברכה הנעימה: ברכת כהנים העתיקה!... להנארשים מר א. נ. פרלברג ולבת גילו מרת גאולה כספית נתונה.

מידידו א. ל. גרוסמאן ומשפחתו.

שאו ברכת מזל־טוב מאתי, ידידי היקרים, מר א. נ. פרלברג ומרת גאולה כספית לבואכם בברית־האירושין. יהי רצון, שתחוגו את ברית־הנשואין שלכם תחת חופת־תכלתם של שמי ארץ ישראל הבהירים והטהורים, ותבנו את ביתכם על הרי יהודה, במהרה בימינו בקרוב.

א. פרנקל.

היה ברוך ידידי וחברי א. נ. פרלברג לרגל בואך בברית האירושין את בחירתך גאולה סילברמאן.
יהי רצון שתראו בהתגשמות אידי־אליכם בארץ האָבות והבנים.

א. ש. אורלאנס.

לידידנו מר א. נ. פרלברג לארושיו עם העלמה מרת גאולה כספית ברכתנו נתונה.
מי יתן וביתכם יהיה בית עברי נאמן.

יקותיאל גינזבורג
שמעון גינזבורג

לא. נ. פרלברג לארושיו עם בת גילו גאולה זילברמאן — ברכת מזל טוב.

י. אפרת

אָנו מברכים את חברנו א. נ. פרלברג לארושיו עם ב"ג גאולה זילברמאן. יצו ה' את הברכה בכל מעשי ידיהם!

אברהם ואסתר שפייזהנדלר.

מברך אני את הסופר הנכבד מר א. נ. פרלברג לארושיו.
יתברך מאלהי הברכות ויזכה לעלות לציון ברנה.

אברהם שוער

ברכות

ברכה חמה להצמד הנעים מר א. נ. פרלברג ובת גילו מרת גאולה סילברמאן, בבואם בברית הארושין.

יהי רצון שיחזור אחריה עד בית יהודיה ומיקור מחצבתה ויבנו שם ביתם על אדמת אבותם.

א. רבינוביץ.

ברכה מקרב לבבי אני שולח לחברי ברעה מר א. נ. פרלברג וכלתו גאולה כספית.

יתן לכם ד' חיים של אושר ועושר, חיים עבריים שלמים.

אליהו פרסקי.

למכירי היקרים מר א. נ. פרלברג ומרת גאולה כספית ברכתי נתונה לארושיהם.

מי יתן ויחוגו את חתונתם בשרות הגליל.

אליעזר מר־חיים

מברך אני את ידידי הנכבד מר א. נ. פרלברג לארושיו עם העלמה מרת גאולה זילברמאן.

יהי רצון שיבנו את ביתם בארץ אבותינו.

מאיר סלצר.

מזל טוב לידידים העברים הנאמנים מר א. נ. פרלברג ומרת גאולה כספית לארושיהם.

מי יתן והיה ביתכם לברכה בישראל.

בליי ושולמית

בכל לבבי הנני מברך את ידידי מר א. נ. פרלברג לארושיו עם מרת גאולה כספית.

הלואי שיצליחו בחייהם ואך טוב ואך אושר ישריו בביתם סלה.

דוד שיינמארק

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

—

VOL. III. SEPTEMBER 1, 1916 NO. 2

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין התחימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

VOL. III NEW YORK, SEPTEMBER 1, 1916 No. 27

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית נוי־יורק, ג' אלול, תרע"ו גליון עשרים ושבעה

פרשת השבוע

חזות קשה.

אחרי שהיתה רומיניה פוסחת על שתי הסעפים במשך שתי שנים, גמרה עכשיו להשתתף במלחמה על צד רוסיה, להלחם באוסטריה ואונגאריה ולכבוש את טראנסילוואניה.

בטראנסילוואניה חיים הרבה יהודים, הנהנים תחת חסותה של אונגאריה מכל זכיות האזרחים. אם תכבוש רומיניה את טראנסילוואניה, ויהודי המחוזות האלה יעברו לרשותה, יהפכו מיד ויעשו „גרים" בארץ־מולדתם, כלומר: רומיניה תשלול מהם את שווי־זכיותיהם בתור אזרחי הארץ. כך עשתה רומיניה לפני שלש שנים, כשכבשה את סיליסטריה. כל זמן שהבולגארים משלו בארץ, נהנו היהודים מכל זכיות האזרחים, ומכיון שנעשו נתיני רומיניה, נשללו מהם הזכיות האלה בין־לילה. כל השתדלותה של הדיפלומאטיה הבולגארית להכריח את רומיניה, שלא תוריד את יהודי סיליסטריה למדרגת „יהודיה", שאין להם אצלה זכיות־אדם, — לא הועילה כלום. במשך עשרים וארבע שעות נהפכו אזרחים ונעשו גרים בארצם. כך עשתה רומיניה גם ליהודי דוברודשה, שעברו תחת „חסותה". „מסורה" היא זו בידי ממשלת רומיניה — והמסורה הזאת אינה מבשרת טובה ליהודי טראנסילוואניה, אם עתידה ארץ זו לעבור לרשותה של ממשלת־הזדון.

אָמנם לפי־שעה לא כבשה עדיין רומיניה את טראנסילוואניה, אבל כנגד זה בודאי כבר הספיקה „להחם" את לבות המונה, וההמון הפרוע ברומיניה רגיל מכבר להביע את רגשותיו החמים לארץ־המולדת באופן מיוחד—בפרעות ביהודים. כשהתלקח השוביניזם הרומיני אחרי מלחמות הבאלקאנים, וצבא רומיניה התנפל על בולגאריה, היתה ראשית מעשהו של ההמון הרומיני לכלות את חמתו ביהודים. מה יהיה איפוא גורלם של יהודי רומיניה עכשיו?

רומיניה אינה מדינה אי־רופית, אלא באלקאנית, כלומר: אסיאטית למחצה. ועכשיו, בשעת מלחמה, אין לה שום מגע ומשא עם אירופה, כי הלא סגורה היא מכל העברים, חוץ מעבר רוסיה. בזמן שהיו שנים כתקונן אי־אפשר היה לרומיניה לפרוע פרעות ביהודים, מבלי שיודע הדבר לאירופה. ואולם עתה הלא הותרה הרצועה, ורומיניה תוכל לפתור את שאלת „יהודיה" על־פי המיתודה הישנה שלה, ואפילו עוף השמים לא יוליך את הקול, כי רוסיה הרשמית, חברתה של רומיניה, ודאי שלא תמהר עתה להודיע לעולם מכל הנעשה בצנעה בפנים ארץ רומיניה, — וזוהי הסכנה החדשה, הצפויה עתה ליהודי הארץ ההיא.

דבר המובן מאליו, כי השתתפותה של רומיניה במלחמה תביא על יהודי ארצה, מלבד האסון הכללי, עוד משבר איקונומי מיוחד. כל היהודים, מבני שמונה־עשרה ועד בני חמשים וחמש, יקראו לצבא ויעזבו את משפחותיהם בעירום ובחוסר־כל. הממשלה הרומינית ודאי שלא תדאג למשפחות הייליה היהודים, אחרי שיהודי רומיניה „גרים" הם בארצה, כלומר — אין להם זכיות אזרח ואינם נהנים מזכיותיהם של שאר תושבי רומיניה. ומי איפוא ידאג עתה להמשפחות האמללות האלה? יהודי גרמניה ואויסטריה אינם יכולים לבוא להם לעזר, ויהודי רוסיה — ידם תקצר עתה לעזור אפילו ליהודי גאליציה, שבאו תחת ממשלת ארצם.

נשארה איפוא רק קבוצה יהודית אחת, שביכלתה לעזור לאחיה ברומיניה, והיא — יהודי אמריקה.

היהודים ברומיניה נמצאים עתה בסכנה, ועל אחיהם באמריקה להחיש להם, מלבד עזרה חמרית, גם עזרה פו־ליטית: צריכים הם לבקש מאת הממשלה האמריקאית,

כי תשים עינה להשגיח על יהודי רומיניה. אם הממשלה הרומינית תדע, כי הקונסולים האמריקאים נותנים לבם על מצבם של יהודי רומיניה בשעה זו, תשתדל לעצור בעד „רגשות“ המוניה ביחסם להיהודים, לפי שגם רומיניה אינה רוצה לעורר כנגדה את דעת־הקהל באמריקה. והממשלה האמריקאית ודאי לא תמנע להשתמש בשעת־כושר זו, כדי להראות עוד הפעם לעולם את היחוסים הטובים, השוררים בינה ובין אזרחיה היהודים.

יובְלוֹ שֶׁל חָכָם.

הקהל העברי בכל מקום שהוא צריך היה בימים האלה לחוג חג ספרותי עברי גדול, ורק מפני המשבר הנורא, שבא על עמנו לרגלי המלחמה, אי־אפשר יהיה לנו לעשות להג הזה אותה הפומבי, שהוא ראוי לה.

להפרופיסור ד ו ד נ י י מ א ר ק מלאו בימים האלה שלשים שנה מיום שהחל לעבוד בספרותנו העברית את עבודתו המדעית.

כל משכיל עברי, המצוי אצל ספרותנו, מכבד ומוקיר את המלומד הגדול הזה, שהעשיר את ספרות ישראל בספריו ומסותיו הפילוסופיים ויצר כמעט טרמינולוגיה פילוסופית־מודרנית בלשון העברית. דוד ניימארק הוא אחד המעטים בין חכמי ישראל של הדור החדש, ששאף כל ימיו להחיות את המחשבה הפילוסופית בקרב היהודים ולהמשיך את המסורה הפילוסופית בישראל, שהולכת ונמשכת מימי הרמב“ם. ואמנם הצליח בידו הדבר הזה במדה מרובה. אם יש עתה בקרבנו עדה פילוסופית קטנה, המתענינת במחשבה העיונית, עלינו להודות על זה לדוד ניימארק, שהתגבר על „החקירה“ של הדור הישן ועזר לבנות ספרות פילוסופית־מדעית בעברית. חוץ לזה גרם הרבה לפחת רוח חיים בחכמת־ישראל בגרמניה, וספרו על תולדות הפילוסופיה היהודית, שיצא לאור לפני שנים מועטות, נתקבל כאחד הספרים היותר מצוינים במקצוע חכמת־ישראל, שנכתבו במשך חמשים השנה האחרונות. בספרו זה נתן לחכמי אומות־העולם את האפשרות להתבונן אל המחשבה הפילוסופית העברית ורכש להגאון הפילוסופי העברי זכות־אזרח בהפילוסופיה העולמית.

כל אלה הם מעשים היסטוריים כבירים, שנותנים כבוד לעושם ומפנים לו מקום הגון בספרות העברית ותרבותה.

דוד ניימארק העשיר עוד את המחשבה העברית במאמריו הפילוסופיים הרבים, שנדפסו במשך עשרים וחמש השנים האחרונות במכתבי־העת העברים ושלמדו את הקורא העברי לעמוד על חזיונות שונים בהיסטוריה מנקודת־ראות פילוסופית. להמאמרים האלה יש ערך היסטורי ופילוסופי כאחד.

מיום שנכנס דוד ניימארק לכהן בכהונת פרופיסור בבית־מדרש הרבנים אשר בסינסינטי, השתדל להכניס את הרוח העברי לתוך המוסד הזה ולהעמיד דור של רבנים חכמים. העבודה הזאת קשה ביותר, מפני רוח ההתבוללות, שמצאה לה קן בבית־המדרש הזה, ומפני המסורת שאינה־עברית, המכבידה עליו וחונקת בו כל רעיון עברי בריא. דוד ניימארק, שהוא יהודי לאומי ולוחם מטבעו, התגבר על כמה מכשולים, שעמדו על דרכו מבית ומבחוץ, ועלה בידו להכניס ריח של יהדות לתוך המוסד הזה. כמובן, אי־אפשר היה לו להפוך את כל הקערה על־פיה. אבל אין שום ספק, שהצליח לחבב על תלמידיו את המחשבה העברית, ויש שהצליח עוד יותר — לטעת בלבותיהם אהבה עמוקה להתרבות העברית. וגם זה מעשה היסטורי גדול. רק ההיסטוריון שעתיד לבוא, אשר יכתוב את תולדות התפתחותה הרוחנית של היהדות האמריקאית, יוכל להעריך כל־צרכם את מעשיו ופעולותיו של דוד ניי־מארק בבית־המדרש בסינסינטי, שהיה קודם לכן מרכז ההתבוללות הקיצונית והכפירה הלאומית.

מצטערים אנחנו, כי יובלו של החכם הזה חל בעת־צרה לעמנו, והקהל הגדול העברי בכל ארצות פזורינו לא יוכל להביע לסופרו את רגשי תודתו על כל מה שפעל במשך שנות עבודתו על שדה הספרות העברית ותכמת־ישראל. ואולם בטוחים אנחנו, כי גם בארץ הזאת ימצאו די משכילים עברים, נבונים והוגי־דעה, אשר יחד עמנו ירחש לבם תודה רבה להסופר רב־הפעלים הזה ביום יובלו ויברכו אותו, כי יהיה לו העוז והכח להמשיך גם לימים הבאים את עבודתו הגדולה והפוריה, הנותנת כבוד לו ולעמו.

מִשֶּׁנִּכְנַס אֱלוּל.

אין לך שעה, שבה מתגלה הצבור היהודי באמריקה בכל קלקלתו הדתית ועמדתו הצבורית הדלה והפרועה, כמו בעונת ההתעוררות, התוקפת את המוני היהודים לפני הימים הנוראים. משמגיע אלול ויהודי ארץ זו, השקועים בכל ימות השנה בחמריות הגסה של הסביבה, נבעתים מאימת יום־הדין, הממשמש ובא, מזדעזעת היהדות האמי־ריקאית מים עד ים, וקול שאונה והמונה בוקע ועולה עד לב השמים. יהודים מתכוננים לקראת אביהם שבשמים, מפשפשים במעשיהם ומפנים את לבם להשפעה דתית ורוחנית, היוצאת מבית־אלהים — מבית־התפלה היהודי. הנפש הנדחת, שכל השנה היא מרוחקת מעמה ומאלהיה, מבקשת את תקונה, כמהה להטהר מהזוהמה, שדבקה בה במשך השנה, להצרף ולהתאחד עם נפש האומה, עם רוח העם, שיצר את החגים ואת התפלות. אבל באשמת הצבור [illegible] המקוללים אין התעוררות משאירה שום רושם ניכר לא בחיי היחיד ולא בחיי הצבור. חוץ מהשפע

החמרי, שהיא מביאה לקבלנים דתיים ולבריות היפות, העושות סחורה ביהדות, אין היא מביאה שום תועלת רוחנית ליהדות ולצבור היהודי. הנפש העורגת והמלאה געגועים דתיים ולאומיים אינה יכולה למצוא את ספוקה בבית־התפלה הארעי ובסדר העבודה, הנהוג בו. החולין והכעור הרוחני, הגסות וקלות־הדעת, שהסביבה טובעת בהם, חודרים גם לתוך בית־התפלה ושופכים את ממשלתם שם. והנפש, המשתוקקת להתעלות ולהתרומם לשעה קלה מעל לחיי־החול ורגשות־החול, נתונה באוירו המחניק של בית־התפלה, כבשלשלאות של ברזל, שאין להשתחרר מהן.

הרגש ההוא והיהודי, המתגבר בעונת הימים הנוראים, היה יכול לשמש מקור־ברכה ליהדות בארץ זו, אילו הכיר הצבור בחובה, המוטלת עליו, וידע להשתמש בשעת ההתעוררות לצרכי היהדות הרבים והגדולים. כמה מרץ וכחות מבזבזים עסקנינו הצבוריים, כדי לכנס למחיצה אחת שנים או שלשת אלפים יהודים לשם ענין יהודי כללי. שבועות שלמים מבלים העסקנים בהכנות אל אספת־העם, מזמינים נואמים מפורסמים, המושכים את לב הקהל, מפיצים מכתבים חוזרים וכרוזים בין הקהל ומפרסמים מודעות ארוכות בעתונים. ואחרי כל הטורח הרב, שטורחים עסקנינו, עולה בידם לכנס רק את אלה המעטים, שהענינים היהודיים קרובים תמיד אל לבם, והם משתתפים בפועל, גם מבלי שיעוררו אותם מבחוץ, בעבודות צבוריות וכלליות. וכנגד זה מתכנסים על דעת עצמם בימי החגים יהודים לאלפים ולרבבות, הרחוקים כל ימות השנה מענינים יהודיים ומהשפעה יהודית, ואין מי שיתן את לבו לדרוש, במה מוצאים הללו את ספוקם הרוחני בימים הקדושים האלה. אין מי שידאג, כי ההמונים היהודיים, המתאספים בבתי־התפלה ובבתי־הכנסת והמתאוים לשמוע מלה חיה וגואלת, המלהיבה את הלב ומרוממת את הנפש, — כי הללו ימצאו את מבוקשם ולא יעזבו את בית־אלהים במפח־נפש ובלב ריק ומלא שעמום.

רבים הם היהודים, השובתים מעסקיהם ומבקרים את בית־התפלה לא מפני שלבם מרתת ממוראו של יום־הדין, אלא מפני שמרגישים הם, כי־אם יעשו חול גם את הימים האלה, שנתקדשו בתוך האומה בקדושה דתית שאין למעלה ממנה, ינתק בלבם הפתיל האחרון, המקשרם אל היהדות ואל עמם. הם באים לבית־התפלה בתקוה, כי שם יתחזק הקשר הרופף שבינם ובין עמם וכי הניצוץ היהודי, העומם בלבם, יתלקח ויאיר באור חגיגי, באור של קדושה ושלוה רוחנית. וצריך היה הצבור לשקוד על תקנתם של האנשים האלה, לקרבם בשתי ידים אל היהדות ולהגביר בלבם את השפעתה. צריך היה לסדר בשבילם בתי־תפלה ארעיים, המסוגלים לעורר בלבם רגשי כבוד וחבה ליהדות. בתי־תפלה, המצטיינים בסדריהם הטובים וברוח־הקדושה, השורה עליהם. ומעל הבמה צריכים היו להשמיע לפניהם דרשות ונאומים על היהדות ותקוותיה בעתיד, על שאיפותיו של העם העברי ועל צרכיו. ראש־השנה ויום־הכפורים יכולים היו לשמש לנו ליום זכרון לאומי, ליום, שהיחיד מעלה על לבו את חובתו ליהדות ואת חובתו לצבור היהודי.

ואנחנו הנחנו את ספוק צרכיהם הרוחניים של ההמונים היהודים בימים היותר קדושים בידי אנשים מן השוק, העושים סחורה בדברים שבקדושה. הללו מסדרים את בתי־התפלה הארעיים וממנים למפקחים על עבודת־אלהים אנשים, שאין להם כל רשות מוסרית להתעסק בענינים רוחניים, אנשים, שכל רכושם הרוחני הוא חוצפתם היתירה, גסותם וצביעותם הדתית. ההתעוררות הדתית העמידה לנו מחנה גדול של קבלנים דתיים, המתפרנסים בריוח כל השנה מהכנסותיהם של בתי־התפלה, שהם מיסדים לימים הנוראים. עשרות אלפי דולאר מבזבזים ההמונים היהודיים על בתי־התפלה הארעיים, וכל הכסף הרב הזה, שאפשר היה לספק בו את צרכיהם של הרבה מוסדות דתיים וחנוכיים, יורד לכיסם של אנשים פרטיים, העוטים חרפה במעשיהם המגונים על היהדות ועל הצבור היהודי באמריקה.

קובלים אנו על ההמונים היהודיים, שהולכים הם ומתרחקים מעניני היהדות. אבל כלום עשינו איזה דבר לקרבם אל היהדות, להבינם את היהדות, למען ידעו, מה הן שאיפותיה ותקוותיה ומה הן החובות, המוטלות עליהם? גם כשהם באים באלפיהם וברבבותיהם ולבם פתוח כפתחו של אולם, אין אנו פותחים להם פתח כחורו של מחט: מפקירים אנו אותם בידי גסים ובורים, המבזים עליהם את היהדות וממיתים את פליטת הרגש היהודי שבלבם.

זְכֻיּוֹת שֶׁל קְבוּצָה וּזְכֻיּוֹת לְאֻמִּיּוֹת

מאת

ד"ר ש. מ. מלמד.

אחרי שנכרתה ברית „השלום" בין באי־כחם של הלאומיים ובין אלה של המתבוללים בענין הקונגרס של יהודי אמריקה, התלקחה שוב מלחמה בין שני הצדדים. המלחמה אינה נערכת כעת בעד הקונגרס עצמו, אלא באה היא בעקב השאלה העיקרית: מה ידרוש הקונגרס בשביל יהודי ארצות־המזרח — זכיות לאומיות או „זכיות של קבוצה"? כידוע, הסכימו באי־כחם של המתבוללים לקריאת הקונגרס בתנאי, שקונגרס זה ידרוש רק זכיות של קבוצה. נגד הסכמה כזאת מתקוממים עתה הלאומיים ומוחים בכל תוקף. רוצים הם, כי הקונגרס ידרוש דוקא זכיות לאומיות.

לאיש, העומד מן החוץ ומתבונן אל המלחמה הזאת, יראה הדבר, כאילו נלחמים פה לא בעד פרינציפים, אלא— בעד מלים בלבד. כי איזה הבדל יש בין זכיות לאומיות ובין זכיות של קבוצה? אבל האמת היא, כי אילו ידעו הלאומיים את מובנן האמתי של „זכיות, הניתנות לקבוצה", היתה סערת־לבם נגד מתנגדיהם גדולה עוד יותר. ניכר הדבר, כי גם הלאומיים בעצמם אינם יודעים עדיין אל

נכון את ההבדל שבין שני מיני הזכיות האלה, ורק חושם הלאומי הבריא מגיד להם, כי זכיות של קבוצה א י נ ן ז כ י ו ת ש ל מ ו ת, ומרגישים הם, כי הקונגרס יעטה חרפה על כל העם היהודי, אם ידרוש זכיות כאלה בשביל יהודי ארצות־המזרח.

מה הן איפוא זכיות של קבוצה ומה טיבן ?

בלשון החוק האינטרנאציונאלי לא נמצא מושג כזה כלל. רק בשפת הסוציולוגיה אפשר למצוא אותו. הסוציו־לוגים מדברים על קבוצית אירגוניות ועל זכיותיהן של קבוצות כאלו. אפשר להשתמש בהמלה „קבוצה" במובן זה של „מעמד", ולפעמים בא הבטוי „קבוצה" במקום „מפלגה". מדברים, למשל, על קבוצות פארלאמנטאריות וכדומה. ממילא מובן, כי המתבוללים שלנו אינם משתמשים במושגים „קבוצה" ו„זכיות של קבוצה" במובן הסוציולוגי, ואחרי שבמערכת־המלים של החוק האינטרנא־ציונאלי לא נמצא בטוי כזה, — למה איפוא מכוונים המתבוללים ?

אם המושג „זכיות של קבוצה" אינו נמצא בהטרמי־נולוגיה של החוק האינטרנאציונאלי, ודאי הדבר, שאין זכיות כאלה בחיים — כלומר : בחייהם של עמי אירופה. באירופה חיים עמים גדולים וקטנים, ובין העמים הקטנים נמצאים כאלה, שאינם נהנים מזכיות לאומיות, או נהנים מהן במדה פחותה כל־כך, עד שאינם יכולים לפתח על־ידיהן את כל כשרונותיהם הלאומיים ; ואולם „קבוצות לאומיות" אינן אלא בארצות רוסיה, רומיניה וגם בשוויי־צריה, והקבוצות האלה אינן נהנות משום זכיות, כי עומדות הן מחוץ להחוק הקונסטיטוציוני, מפני שמביטים עליהן כעל קבוצות, ולא כעל עמים, — ולפיכך אין להן חלק ונחלה במדינה ובחברה הלאומית. הצוענים, למשל, הם קבוצה. אבל להצוענים אין שום זכיות כלל, וגם אין להם חובות מדיניות ואזרחיות — אינם נקראים לצבא ואין להם הרשות להשתתף בחיים המדיניים והאזרחיים של הצבור. בהקאנטון גרויבינדן אשר בשווייצאריה חי שבט קטן פרא, העומד מחוץ להחוק, מפני שנחשב לקבוצה — כלומר : לחברה של פראים. להשבט הזה ניתנו „זכיות" ידועות, כמו : הרשות לחיות ביערים, לצוד ציד בלא רשיון מיוחד וכיוצא באלו, — אבל אין לו הרשות לרכוש נכסי בית ושדה, לנוד מתחום־מושבו למקומות אחרים ולהשתתף בחיים האזרחיים והמדיניים. מזכיות כאלה נהנים גם הצוענים ברומיניה ואינגאריה, וגם איזה שבטים בטורקיה. בקיצור : ה„קבוצות" אינן מתקבלות במדינה כגוף חברתי וחיות הן מחוץ לחוקי הקונסטיטוציה של המדינה. יש להן זכות החירות — אבל רק חירות של פראים...

במובן ידוע נהנים גם יהודי רוסיה מזכיות כאלה. אמנם יהודי רוסיה אינם עומדים מחוץ להקונסטיטוציה הרוסית, לפי שיש להם הרשות להשתתף בחיים המדיניים במובן ידוע — לבחור ולהבחר לדומה, לשלוח את בניהם לצבא (זוהי חובה וזכות כאחת) וכדומה ; אבל מבחינת מצבם האזרחי הכללי הרי זכיותיהם אינן עולות על זכיות הצוענים. רק היהודים והצוענים מחויבים עדיין לקחת פאספורטים בכל שנה ושנה, כשהם רוצים לנוע ממקום למקום. האזרחים האחרים, בלא הבדל דת ולאום, מקבלים פאספורט אחד לכל ימי חייהם, ועל־פיו הם נוסעים לכל מקום שהם רוצים. אלה הן „זכיות הקבוצות" ברוסיה ; פירושן הוא : ש ל י ל ת ה ז כ י ו ת ה א ז ר ח י ו ת ו ה מ ד י נ י ו ת.

ואחרי שהיהודים ברוסיה, ובמובן ידוע — גם יהודי רומיניה, נהנים כבר מזכיות אלו של קבוצות, אפשר לשער את הרושם, אשר תעשה בעולם דרישת הקונגרס של יהודי אמריקה לתת ליהודי המזרח „זכיות של קבוצה". הממשלה הרוסית תשיב מיד בענוה ובתום : הלא יהודי רוסיה נהנים זה־כבר מזכיות כאלה, ומה לכם עוד ?

מה שאין כן בזכיות לאומיות. אם זכיות של קבוצות שוללות את הזכיות האזרחיות, הרי זכיות לאומיות מ ח י י ב ו ת אותן. כשאנו אומרים: „זכיות לאומיות"— אנו כוללים בהן גם את זכיות־האזרח של כל יחיד ויחיד וגם את הזכיות המיוחדות של כל הקבוצה.

בנוגע לזכיות לאומיות עלינו להבדיל בין זכיות שוות לכל הלאומים, כאלו שבשווייצאריה, בין זכיות בלתי־שוות, כאלו שבאויסטריה ואינגאריה, ובין זכיות לאומיות, שניתנות בצורת זכיות דתיות, כאלו שבטורקיה. השיטה של הזכיות הלאומיות בשווייצאריה, הנתונות במדה שוה לשלשת העמים, היושבים בתוכה, יסודה בהקונסטיטוציה של המדינה גופה, ואין להממשלה המרכזית בברן שום רשות להתערב בעניניהם הלאומיים של עמיה. רק בענינים היצוניים ובעניני הצבא ומסילות־הברזל על כל שלשת העמים לשמוע לפקודותיו של הפארלאמנט הפידיראלי. שונה מזו היא שיטת הזכיות הלאומיות, ששוררת באויס־טריה ואונגאריה. שם אין זכיות העמים הקטנים משמשות חלק אורגאני של הקונסטיטוציה, אלא מתנה הן, שנותנת המדינה לעמיה השונים, ומתנה הלא אפשר לחזור ולשלול מידי המקבל... המדינה האויסטרית יכולה להתקיים, אפילו אם תשלול את הזכיות הלאומיות מאת הפולאנים בגאליציה ומאת הטשיחים בביהמיה, והמדינה האונגארית יכולה להתקיים, גם כשתשלול מהקרואטים את זכיותיהם הלאומיות ; אבל אם תנסה הממשלה המרכזית בשווייצא־ריה, שהיא בעיקר ממשלה אשכנזית (אחרי שהאשכנזים הם הרוב בשווייצאריה), לשלול מהצרפתים ומהאיטלקים את זכיותיהם הלאומיות, תתפרד החבילה של הפידיראציה, הקונסטיטוציה תתבטל ובמקומה תבוא אנדרולמוסיה ואנארכיה.

מובן מאליו, שאין אנחנו יכולים לדרוש בשביל יהודי המזרח זכיות לאומיות כאלו, הנהוגות בשווייצאריה, ואפילו לא זכיות כאלו, שנהנים העמים השונים בארץ ממשלתם של בני־האבסבורג, לפי שזכיות לאומיות כאלו ניתנות רק לעם זה, שרובו בפלכים ידועים או בתחומים ידועים הוא המכריע — ואנחנו אין לנו רוב כזה אפילו בפולאניה.

ואל לנו לדרוש בשביל אחינו במזרח גם זכיות לאומיות־דתיות מעין אלו, שנתנה טורקיה להרבה עמים ולאומים בארצה: זכיות כאלו לא יהיה להן שום ערך, אם לב הממשלה המרכזית לא יהיה טוב ליהודים. והארמינים יוכיחו. הממשלה הטורקית מכירה את הארמינים כ„אומה" מיוחדת, ואף־על־פי־כן אין זה מונע ממנה מלהתהלך את הארמינים, כמו שמתהלכת רוסיה את היהודים. הזכיות הלאומיות, הנתונות לעמי טורקיה, אינן זכיות מ ד י נ י ו ת, אלא דתיות־תרבותיות. ראש הדת של כל עם ועם בטורקיה הוא בעת ובעונה אחת גם בא־כחו המדיני של עמו. על זכיות „לאומיות" כאלה אין לסמוך בימים האלה.

מה איפוא רוצים אנחנו ועל מה נוסדו דרישותינו הלאומיות במזרח?

מפני שאנחנו הננו אחדות לאומית, אחדות תרבותית ואחדות דתית, הרי אופן חיינו שונה תכלית שנוי מאופן חייהם של העמים סביבותינו, ואחרי שרוצים אנו להמשיך את אופן חיינו זה גם בעתיד, דורשים אנחנו, כי המדינה תתן לו יסוד ליגאלי. אם על יסוד זה אנו תומכים את דרישותינו, מובן הדבר מאליו, שאין אנחנו יכולים לבוא ולדרוש זכיות לאומיות־מדיניות, כאלו הנתונות לעמי שווייצאריה או לעמי אויסטריה ואונגאריה, לפי שהעמים האלה באים בדרישותיהם לא רק משום שעמים שונים הם, אלא משום שהם רוב מכריע במקום אחד. אנחנו יש לנו הצדקה לדרוש א ב ט ו נ ו מ י ה ד ת י ת ו ת ר ב ו ת י ת (בתי־כנסיות, בתי־ספר, בתי־מוזיאות, מוסדות מדעיים לאומיים ודומיהם) ו ק ו ר י ה ל א ו מ י ת, כדי שנהיה בטוחים, כי יהיו לנו באי־כח בבית־הנבחרים, שיגינו על עניננו הלאומיים. בלא קוריה לאומית אפשר, כי ליהודי פולאניה לא יהיה אפילו חבר אחד בהפארלאמנט הפולאני, ואז יוכל הרוב בבית־הנבחרים לשלול ממנו את הזכיות הדתיות והתרבותיות, שניתנו לנו. אבל כשתהיה לנו קוריה לאומית, מקומם של באי־כחנו בבית־הנבחרים יהיה בטוח ואיתן. אם נמצאים בפולאניה חמישה־עשר אחוזים אזרחים יהודים, יהיה גם בפארלאמנט הפולאני חמשה־עשר נבחרים יהודים. ומספר יחסי כזה של באי־כח יהודים בבית־הנבחרים הפולאני יפריע את הממשלה הפולאנית, ואפילו את הפארלאמנט הפולאני, לשלול ממנו את זכיותינו האזרחיות והתרבותיות, כדרך שעושים עתה הפולאנים בגאליציה, לפי שהפארלאמנט הפולאני, ככל פארלאמנט אחר שבשאר המדינות, לא יתקיים על מפלגה אחת, אלא על הרבה מפלגות, והפרופורציה היהודית תחשב לקבוצה הגונה, אשר תוכל לבוא במשא־ומתן עם שאר הקבוצות הפארלאמנטאריות, — ובאופן כזה אי־אפשר יהיה להממשלה הפולאנית לעשות ביהודים, כאדם העושה בתוך שלו.

מכל האמור למעלה רואים אנו, כי הכרוז „זכיות של קבוצה" יצא מתוך חבורה של עמי־הארץ, שאינם יודעים מה הם סחים. אין כונתם אמנם להוריד את אחינו בארצות־המזרח למצבם של הצוענים או הסאמויידים ברוסיה, אבל שנאתם להלאומיות העברית העבירתם על דעתם וגרמה להם להוציא פארולה מסוכנה כזאת, מבלי להבין את תוכנה.

אי־אפשר לנו לדרוש בשביל אחינו זכיות לאומיות שוות, כאותן, שניתנו להעמים בשווייצאריה, אי־אפשר לנו גם לדרוש זכיות בלתי־שוות, כאותן, שנהנים העמים במדינות בית־האבסבורג; ואולם „זכיות של קבוצות" א ס ו ר לנו לדרוש, כי בדרישה כזאת אנו ממיטים שואה על ראש אחינו במזרח.

אנחנו, היהודים, הננו תמיד יוצאים מן הכלל וגם בשאלת זכיותינו הלאומיות הרי אנו יוצאים מן הכלל. מצבנו בין הגויים שונה הוא ממצבם של שאר אומה ולשון, ולפיכך עלינו לברוא תמיד כללים חדשים בכל מקום, שאנו באים לתקן את חיינו ולסדר אותם מחדש. ואולם חייבים אנחנו להיות זהירים בבריאת הכללים החדשים האלה, שלא יפגעו בצרכינו הלאומיים ובכבודנו הלאומי. צריכים הם להתאים אל מטרתנו ואל שאיפותינו. ומטרתנו עתה היא — לתקן את חיינו ולא לקלקל!

קַבָּלַת שַׁבָּת.

מאת
א. ש. שווארץ.

··· נְמֹגִים כְּבָר עִקְּבוֹת־הַפָּז שֶׁל הַשְּׁקִיעָה;
מִסָּבִיב — אַפְלוּלִית וּדְמָמָה נִשְׂגָּבָה.
עַל שְׂפַת הָעֲנָנִים, בִּלְבָבָם הַנִּשָּׂא,
גַּחֶלֶת אַחֲרוֹנָה לְהוֹשִׁית יִכְבֶּה.

מְרַחֲפִים חֲלוֹמוֹת בַּחֲלָלוֹ שֶׁל עוֹלָם,
מְרַחֲפִים בֶּהָרִים בְּנֵי־אֵדִים לְבָנִים···
מִתְעַטְּפִים בְּטַלִּית שֶׁל תְּכֵלֶת, מִתְכַּנְּסִים
לִתְפִלַּת הָעֶרֶב שָׁם יַעַר אֳרָנִים.

כִּרְצוּעָה שֶׁל כֶּסֶף שָׁם נִמְתַּח הַנָּהָר
וְהוּא כְּבַד מִתְנוּמָה, יִזַּל מַעֲדַנִּית.
מַרְכִּינוֹת עַל חֲפָיו הַיְרֻקִּים רָאשֵׁיהֶן,
הַפְּלָאִים טַל־עֶרֶב, עֲרָבוֹת רַעֲנַנּוֹת.

וְהוֹלֵךְ מִתְבַּשֵּׂם רֵיחַ הָאֲוִיר
לַחְלוּחִית הַמַּיִם וּבֹשֶׂם הַיַּעַר,
וְרֵיחָם שֶׁל פִּרְחֵי־הַבָּר הַמְּנֻמָּרִים,
הָעוֹלִים עַל חֲפֵי הַנָּהָר.

וְהוֹלְכִים וְסוֹפְגִים אֶת שַׁלְוַת הָעֶרֶב
מִסָּבִיב הַבָּתִּים הַקְּטַנִּים, הַנְּמוּכִים:
מִשְׁתַּפְּכִים נַחְשׁוֹלֵי הַבֹּשֶׂם לְתוֹכָם
בְּעַד הַחַלּוֹנוֹת הַפְּתוּחִים.

וּבְעַד הַחַלּוֹנוֹת, בִּצְנִיעוּת שֶׁל קְדוּשָּׁה,
מְנַצְנְצִים נֵרוֹת־הַשַּׁבָּת יְזָוִים
אֶת זְהָבָם הָעֹנֶג, אֶת זִיוָם הַשַּׁאֲנָן
בְּאֹפֶל הָעֶרֶב, בְּרֶשֶׁת הַצְּלָלִים.

וְאֵי־מִזֶּה שִׁירַת הַשַּׁבָּת מִתְנַשְּׂאָה
וּבָאָה מֵרָחוֹק, חֲרִישִׁית, עֲדִינָה,
כְּזֶרֶם־סְתָרִים בֶּהָרִים, הַמְּפַכֶּה
וְנוֹשֵׂא אֶת גַּלָּיו הַקְּטַנִּים בְּרִנָּה.

וּמְלֵאָה הַשִּׁירָה: עֶצֶב נְעִימָה,
וְשַׁלְוַת־עוֹלָמִים, וְרוֹךְ־הַדִּמְדּוּמִים,
וְכִלְיוֹן־הַקֹּדֶשׁ שֶׁל נֶפֶשׁ מַאֲמִינָה,
הַמְּשַׁבְּרָה אֶת כַּבְלֵי־הַחוֹלִין הַזְּעוּמִים.

וְהוֹלְכָה וּגְדֵלָה מִסָּבִיב הַשַּׁלְוָה,
וְהוֹלְכָה מִתְעַמְּקָה אַפְלוּלִית־הַנֶּשֶׁף.
הַיְקוּם עוֹמֵד דּוֹמֵם, הַיְקוּם מַטֶּה אָזְנוֹ
וּמַקְשִׁיב לְשִׁירַת הַשַּׁבָּת רַב־קֶשֶׁב···

מִסָּבִיב: שַׁבָּתוֹן וּמְנוּחָה יְקָרָה־יְשָׁנָה,
וְסוֹדוֹת עֲמֻקִּים, וּפְלָאִים וּדְמָמָה···
וְיוֹרְדִים מַלְאֲכֵי־הַשָּׁלוֹם וּפוֹרְשִׂים
אֶת כַּנְפֵי־הַמֶּשִׁי עֲלֵי הָאֲדָמָה!

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

כב.

מֵאִיר־וֶוֶלְוֶול בַּעַל־עֲגָלָה וְסוּסָיו.

הדוד ניסל מתהולל ועושה מעשה־ילדות עם ילדים. — כילתו של מאיר־וולוול ושלשת סוסיו. — „חכימא", „רקדן" ו„יחסנית". — בעל־העגלה מספר את קורות־חייו.

מקץ ימות החמה (בחוץ עדיין עמד החום בעצם תקפו, ורק ריח קל של אלול כבר נדף מסביב) באה מן העיר הגדולה, מפריאסלאוו, עגלה רתומה לשלשה סוסים וקרבה ועמדה לפני ביתו של הדוד ניסל. בעל־העגלה, יהודי דברן ואוהב־שיחה, ששמו מאיר־וולוול, התיר את אבנטו מעליו והוציא ממקום צנוע, מאחד מכיסי בגדיו הרחוקים והעמוקים, מכתב חתום, שלוח מאת נחום בן־זאב לאחיו ניסל רבינוביץ. במכתב היה כתוב לאמר: ראשית, כי שולחים עגלה ושלשה סוסים בשביל הקטנים; ושנית, כי שולחים בידי בעל־העגלה שלשה זוגות נעלים לרגליהם; ושלישית, כי שולחים להם צרכי אוכל־נפש: עוגות־סולת, ביצים שלוקות ואגסים — צידה לדרך לשני ימים. וחוץ לזה הוספה הסבה מינדי נופך משלה: שמיכה חמה וסודר של צמר ישן לעטף את הילדים — גזירה, שמא תחטפם צינה בלילה או שמא ירדו גשמים בדרך. ואת בעל־העגלה צוו, כי יושיב את הילדים, למען השם, ביום השני בבוקר, תיכף לאחר תפלת שחרית, ויעמוד ללון אתם בעיר באריש־פולי, ואז יבואו, אם ירצה השם, בשלום למחוז־חפצם מכיחרת יום צאתם בערב, לעת תפלת המנחה.

כלום יש בכח עט־אנוש לתאר את שמחתם של הקטנים, בני נחום בן־זאב, עת שמסרו להם את תוכן המכתב, ויחד עם זה — גם את שלשת זוגות המנפים? אושר זה, שנפל להם ממרומים בהיסח־הדעת, אושר משולש היה, ולא ידעו על מה ישמחו קודם: על המנפים החדשים? או על נסיעה זו, שעתידים הם לנסוע שני ימים רצופים בכילה רתומה לשלשה סוסים? או על העיר פריאסלאוו הגדולה והנפלאה, כרך זה מכרכי הים, אשר מחרתים יזכו להכנס לתוכו ולראות בעיניהם את כל חמודותיו?

— קרבו הנה, שקצים ורמשים, זרע מרעים, בנים משחיתים, בואו ושבו פה על הספסל ונסו לנעול את המנפים החדשים האלה לרגליכם! — כך פקד עליהם דודם ניסל בקול חונג ועמד והעניק לכל אחד מהם דרך־אגב סטירה אחת של שתי אצבעות — לזה בחוטמו, לזה באזנו ולזה מתחת לסנטרו.

הדוד ניסל היה מחבב את הילדים, בין שהיו ילדיו ובין שהיו ילדי אחרים — כולם היו שוים בעיניו. ולפיכך כל סטירה, שבאה מידיו, היו הקטנים מקבלים באהבה, וחביבים היו יסוריה עליהם, אפילו אם הרגישו בה במשך חצי שעה רצופה. נאמנים פצעי אהוב, ואפילו מכת לחי שלו למתנה תחשב. ואהוב אהבוהו הילדים על מזגו הטוב והעליז, כי היה הדוד ניסל כמעט היחידי בין בני משפחתם, שמעולם לא כהה בם ולא הוכיחם על פניהם ולא העיר למוסר אזנם. ולא עוד, אלא שמעולם לא נתן לבו להשגיח עליהם ולדקדק עמהם בלמודם ובתפלתם, כדרך שהיו נוהגים עמם שאר הגדולים. אדרבה, כשנזדמן לחברת ילדים שובבים, השתובב גם הוא כאחד מהם ואהב להתהולל יחד עמהם מתוך שחוק וקלות־ראש, להתגנב ולגשת אתם בחבורה אל אחד היהודים, שחטפתו שינה בשבתו ישיבת עם־הארץ בבית־המדרש, ולשלשל לו לתוך חוטמו מלוא־הקומץ אבקת־טאבאק ולברכו אחר־כך במקהלה „לבריאות־הגוף ולאריכות־ימים", כשזה היה מתעורר פתאום נרעש ונפחד והיה מתחיל להתעטש. ואין צריך לאמר ביום שמחת־תורה — ביום ההוא היה הדוד ניסל משנה את טעמו, מתהולל ועושה מעשה־ילדות יותר מכל הנערים הפוחזים שבעיר: היה משקה יין שרוף את גדליה השכור והיה עוזר על־ידי הקטנים לסגור אותו בחדר מיוחד ולקשור שם את ידו קשור היטב בחבל ארוך אל הפעמון, מתוך כונה תחילה, שכאשר יתעורר גדליה ויקיץ מיינו ויאמר להשיב את ידו, יתחיל הפעמון לצלצל מאליו, כמו בשעת שרפה, ואז יחרדו כל אנשי העיר איש מביתו ואיש ממשכבו, וירוצו דחופים ומבוהלים אל מקום הקלקלה בקול מהומה ובקול צעקה: „ביתו של מי בוער? איה מקום השרפה?"...

ולפיכך נקל לכל איש להבין, כמה קשה היתה לבני־החבורה פרידתם מעל דודם זה! בשעת הפרידה נחמם הדוד ניסל והפיס את דעתם בדברים טובים ובטפיחה נמרצה על שכמם: „אל תעצבו, חבר לצים, ואל יפול לבבכם — עוד נתראה פנים, אם ירצה השם! גם אני לא אשאר פה לאורך־ימים!"...

לאחר שנעלו הקטנים את המנפים החדשים לרגליהם ולאחר שהזינו בהם את עיניהם להנאתם, יצאו להתבונן אל הכילה ואל שלשת הסוסים ולהתודע דרך־אגב אל בעל־העגלה, אשר בידו נמסר גורלם ועליו הוטל להוליכם מכאן ולהביאם אל העיר הגדולה.

הכילה — כילה כהלכה, ואין בינה ובין שאר הכילות של בעלי־העגלות ולא כלום. מחופה היא מלמעלה עב־כסות אפור, מטולא טלאי על־גבי טלאי, ורפודה מבפנים שחת ומחצלת של קנים. דומה, שהישיבה יפה בה וגורמת תענוג לכל נוסעיה. ואולם טעמו של תענוג זה הרגישו הנוסעים הקטנים אחר־כך, ביום השני לנסיעתם, כששכבו באותה כילה למעצבה, מעונים וכואבים מטלטולי העגלה וחשים בכל עצמותיהם. עד כאן פרשת הכילה. והסוסים — הללו ראויים להכתב בספר כל אחד בפני עצמו, לפי שכל אחד משלשת הסוסים האלה (אמנם כך קרא להם מאיר־וולוול בעליהם בלשון־הקודש: „סוסים") בריה בפני

עצמה היה וכל אחד הצטיין על־פי דרכו, באפיו וסגולותיו, המיוחדים לו.

פותחים אנו בסוס התיכון, כלומר — בזה, המהלך באמצע. מאיר־וולוול קרא לו בשם „חכימא". ולמה נקרא שמו „חכימא" דוקא? אפשר, על־שם שכלו ובינתו היתירה, מפני שחכימא פירושו — ח כ ם . אף־כי אב בחכמה לא היה, אבל כנגד זה היה אב בשנים, כלומר — זקן היה ושבע־ימים. דבר זה ניכר היה מעקימת לסתותיו הבלות ומלפלוף עיניו הכהות ומקרחת זנבו המדולדל וממראה עצמותיו החדות והבולטות, שהיו מזדקרות ונראות בשעת ריצתו מתוך ירכו הרחבה. ואף־על־פי־כן, למרות זקנתו המופלגת, היה חכימא זה נושא לבדו את כל טרחה ומשאה של העגלה, לפי ששני חבריו, הרתומים אליו מימינו ומשמאלו, עשו את מלאכתם, מלאכת־סוסים, רמיה. הללו רק נ ר א י ם היו כמושכים בעול.

שני הסוסים האלה אף הם נקראו בשמות. לאחד קראו בשם „רקדן", משום שהלוכו היה הלוך משונה, מתוך רקוד. היה מהלך ומרקד תמיד. כל ארבע רגליו היו מרקדות. ולא מרקדות כולן יחד, אלא כל אחת מרקדת בפני עצמה, שלא בהסכמת חברותיה. ולפיכך לא היה רקודו זה מביא ברכה לעולם — לא לעצמו ולא לאחרים. ראשית, היה מפריע את חברו חכימא מעבודתו הנאמנה ומכשילו בדרך־הלוכו. ושנית, היה מנדנד את העגלה ומטלטל אותה טלטלה רבה כל־כך, עד כי זעזע את נשמת הנוסעים עד היסוד. אמנם מאיר־וולוול היה מלמדו דרך ארץ ומשתדל תמיד להעמידו על טעותו: „הא לך — וידעת, כיצד מרקדין!" — היה אומר לו בנחת־לשונו ומשבר לו את האוזן פעם במגלב שבידו ופעם בשוט של המגלב. בכל הדרך כולה לא חדל מהכותו ומהעיר למוסר אזנו. ואולם כל זה לא הועיל ולא כלום. רקדן לא לקח מוסר ולא חדל מרקד. אדרבה, ככל אשר הציק לו מאיר־וולוול בשוטו וככל אשר הרבה עליו מוסרו, כן הוסיף רקדן להכעיסו וללכת עמו בקרי, וכאשר קצרה רוחו ביותר, בעט כנגד בעליו בשתי רגליו האחרונות, כנוזף ואומר: „הא לך זאת, אם רצונך בכך!"... קומתו של רקדן קומה קטנה היתה, קטנה יותר מזו של חכימא, ואולם מעקימת פניו ניכר היה, שפקח הוא במאד מאד וחכמתו גדולה משל חברו שבעתים. יש רגלים לדבר, כי מאיר־וולוול לא הפליג בשבחו, שהללו בפניו ואמר, כי רקדן זה מוצאו מן „הסוסים המפורסמים אשר בעולם", ורק מפני ששלטה עין־הרע ברגליו נתחייב חובת גלות ונתגלגל לידי בעל־עגלה יהודי, המלמד אותו פרק בהלכות סוסים ומדריכו בשוט עד היום הזה.

אבל כנגד זה היה מאיר־וולוול נוהג כבוד בסוסו השלישי, ולא היה פוגע בו אלא פגיעה קלה בקצה השוט, ואף זו — רק לעתים רחוקות, כדי שלא לבייש את האחרים. זו היתה סוסה קטנה, שמנת־בשר ובעלת רגלים שעירות, אשר מאיר־וולוול קרא לה בשם „יחסנית" — על־שם מוצאה, שהיה מגזע היחס. לפנים, בימי נעוריה, — כך ספר מאיר־וולוול לחבורת נוסעיו הקטנים בדרך — היתה זו סוסתו של כומר. אלא כיצד נתגלגלה והגיעה לידו?

משום מעשה שהיה. ואולם קשה עתה לחזור ולספר מעשה זה לכל פרטיו ודקדוקיו. ראשית, משום שמעשה זה קרה ונהיה בשכבר־הימים, ומי הוא האיש, אשר יעמוד בו כח־זכרונו לזכור נשכחות כאלה? ושנית, משום שמפי מאיר־וולוול עצמו יצאו הדברים בשעתם טרופים ומסובכים כל־כך, עד שאי־אפשר היה אז לעמוד על תוכנם הברור. ורק דבר אחד ברור הצילו אז הקטנים מכל דברי מאיר־וולוול המסובכים, והוא — כי יחסנית זו גנובה היא אתו. כלומר: לא הוא, חלילה, גנב אותה; אחרים גנבוה מאורות הכומר ומכרוה לו בחצי־חנם, ובשעה שקנה אותה מידיהם לא חש ולא ידע, הלואי לא ידע צער ודלות כל ימיו, כי סוסה זו גנובה היא. כי אילו ידע, שגנובה היא ומאורותו של כומר היא באה, לא היה נוגע בה אפילו באצבע קטנה, ואפילו אם היו נותנים לו מלוא ביתו כסף וזהב — כסף וזהב ממש! ולא מפני שאיש צדיק תמים הוא בדרורותיו ומתירא לשלוח יד בסוס גנוב. מה איכפת לו, אם פלוני גנב הוא? אם גנב אתה, מובטח לך, כי ילקו א ו ת ך בעולם־האמת. אלא מפני מה לא היה קונה סוסה גנובה? כיפני שזהיר הוא ברשות ובורח מפני שוטר ומפני פקיד כמפני האש! אינו רוצה להביא את צוארו בסבך סכסוכים עם הפוליציה... והיה מעשה ונכשל על־פי מקרה בענין אחד שאינו מהוגן, באסון, בעלילות־דברים. שונאיו בעלי־העגלות נתנו מכשול לרגליו וכמעט הביאו שואה על ראשו — יד יענקל בול־עץ היתה באמצע. יכנס הרוח במצנפת אביו!...

וכאן פותח מאיר־וולוול במעשה ארוך שלא מן הענין, ואחרי המעשה בא מעשה שני, ואחרי השני בא השלישי— ומכל ספורי־המעשה האלה מתגלה ועולה חשד עצום, כי מאיר־וולוול זה אינו זהיר כלל ברשות, וכבר הביא לא־אחת את צוארו בסבך סכסוכים עם הפוליציה...

ואולם במקום שאתה מוצא גנותו של מאיר־וולוול, שם אתה מוצא גם את שבחו. מעלה היתה בו, — כמו שנאמר לעיל — שהיה דברן מטבעו ואוהב־שיחה, ובזה לקח את לב הנוסעים הצעירים והיה להם לעונג ולשעשועים בכל עת דרכם מוורונקה עד באריספולי ומבאריספולי עד פריאס־לאו. תשעה קבין שיחה נטל לעצמו ולא פסק פיו מדבר אפילו רגע אחד. הרבה דברים נתגלו להם להקטנים משיחותיו של זה — את כל אשר קרהו בחייו, מיום היותו נער יתום, המחמר אחר סוסיו של יענקל בול־עץ, ועד שיצא מרשותו של זה ונעשה בעל־עגלה בפני עצמו, ואת כל אשר רדפהו אחר־כך יענקל בול־עץ וכרה בור לרגליו, ואת אשר סבוהו גם סבבוהו כל בעלי־העגלות יחד לרדת לחייו — והוא עמד כנגד כולם! וגם על אשתו ספר, כי לפנים, בעודה בבתוליה בבית־אביה, יפה היתה, יפת־תואר ויפת־מראה, והוא היה שואף צלה, הולך אחריה אל כל אשר תלך, כעגל אחרי הפרה, נכון לתת את נפשו כפרתה. כמעט היה בכל רע וכמעט טרף את נפשו בכפו — כל־כך גדול היה חנה של יפהפיה זו! עכשיו, אילו חזר ונעשה בחור, לא היה רוצה גם להביט אל פניה; ואולם אז עדיין תם היה, בחור שוטה, בחזקת ולד...

את פירושה של המלה „ולד“ לא הבינו הקטנים כל־
יכם; ורק כשחזר מאיר־וולוול והתחיל לספר להם את
רות חייו לאחר חתונתו ואת דבר ה„ולדות“, אשר
מידה לו אשתו מדי שנה בשנה: כי בטרם מלאה שנה
מימה מיום שנכנסו לחופה העמידה לו אשתו ולד אחד,
עבור שנה — ולד שני, ואחר־כך — ולד שלישי ורביעי
מישי — או־אז עמדו הקטנים על כונת דבריו.

כשנגמר מאיר־וולוול לספר את קורות־חייו, עבר לקורות
יו של יענקל בול־עץ ולמאורעותיהם של שאר חבריו
לי־העגלות. וכך היה הולך וקורא בשמותיהם, מונה את
פר סוסיהם, מציין את מעלותיהם וחסרונותיהם ומעריך
, ערכם לפי סגולותיהם הטבעיות: סוסיו של פלוני
ואים „סוסים“, מפני ש ס ו ס י ם הם; ואילו סוסיו
אלמוני אינם אלא נבלות, פגרים מתים, עור ועצמות
בר...

מענין של בעלי־עגלות עבר מאיר־וולוול לענין של
חרי־סוסים וצוענים וגנבים ו„נביאים“. מה בין גנב
ביא“? שהגנב — כך הסביר מאיר־וולוול לחבורת
טנים, השומעים לקחו, — מריץ את הסוס מאורות
ליו, וה„נביא“ מנבא ומראה לבעל הסוס את מקום
בה, היכן הוא. ולפיכך חייב אדם לבקש קרבתו של
נביא“ יותר משל הגנבים. לפי שכחו של „נביא“ יפה
חו של גנב. „נביא“ אחד שקול כנגד ששים גנבים...

אמנם כן. הרבה חרושים נתחדשו להם להנוסעים
טנים על־ידי מאיר־וולוול בעל־העגלה והרבה דברים
רו מפיו במשך שני ימי נסיעתם אתו בדרך — דברים
לה, אשר לא היו לומדים מפי אחרים במשך שתי שנים
פות.

ועכשיו, אחרי שכבר התודענו אל בעל־העגלה ואל
תו ושלשת סוסיו, אנו נוטלים רשות לעצמנו לחזור
ע אחד אל העיר וורונקה ולספר את פרשת הפרידה:
ד נפרד גבור הרשימות האלה מעיר־ילדותו הקטנה
עה שעזב אותה ויצא ממנה לעולמים.

מְשׁוֹרֵר הָאֻמָּה

מאת

א. א. קאבאק.

א.

ריאליזם בריא — ומיסטיציזם עמוק. אלה הם שני
ם יסודיים, שעוברים דרך כל שירתו של ח. נ. ביאליק.
קוים אלה, לכאורה, רחוקים זה מזה, לכאורה, סותרים
את זה, ובדיעבד — מתמזגים לסינטזה נפלאה של
יה אחת גדולה. שניות זו, שאנו מוצאים בשירת ביא־
הרי נשמת האומה כולה מצוינת בה, ואולי זאת היא
ג הסבות, שאומתנו בחרה בו להיות לה משורר־סגולה
רה לו כתרים לראשו.

לפני עשרים וחמש שנה עוד היתה השירה העברית
מצמה בדלת אמות של אידיאות נושנות וזמירות
קות. דומה היה, שהכל כבר הושר בה, שהכל כבר
הוגד בה. המאושרים, שבאו ראשונה, דללו מן הלב עד
תומו, וכח לא היה לאחרונים לסול מסילות חדשות, לחשוף
מאחרי הערפל אופקים חדשים. משורר הלך ומשורר בא—
והמוטיבים הישנים והנגונים העתיקים חזרו ונשנו עד
לשובע, עד לגועל־נפש. אותה האכסטאזה לפני איתני־
הטבע שבפרקים ידועים בספר תהלים, אותו ריח קציר־
החטים וחום צהרים של קיץ על שדמות יהודה שבספר רות
נשתמרו בספרותנו, כפרחים אלו, שנתיבשו בין דפי ספר
לזכרון. פרחים חביבים, מזכרת חביבה לשעות־אושר
רחוקות, אבל פרחים יבשים, שלא ישובו לאבם. כפשע
היה בין השירה העברית ובין התנונות גמורה מחוסר
תנועה, מאפס אויר, ממיעוט דם... ופתאום — הופיע
ה ו א ! אחד היחידים גמולי מזוהר, עתיקי משמש,
ותפלתו בפיו:

> אילו שבע שמשות, אל, במרום תלית —
> נפשי סובאת־האור לא יכולת רוית —
> רבה אורים, אל נאור, הב אור !

כרוח־פרצים בא אל הספרות ובבטחת „ברוך־שמש
ולמוד־סער“ פתח ברעש דלתים וחלונות, ומיד — ורוח
תזזית הלפה אותה. מיד —

> היתה רוח אחרת... גבהו שמי השמים
> ויגלו מרחקים בהירים, רחבי ידים —

המטיר עליה מבול של ריחות השדה, היער, הברכות... דן
אותה ברותחין של צהרי־קיץ, בזיקי די־נור של צפריריו,—
ורטט עבר את ספרותנו לרחבה ולעמקה. כשפעת קלגסים
פשטו בה פתאום הנגונים החדשים, ירדה עליה בהמון
עתרת הצבעים, המראות והנגוהות, וכאילו את כל השירה
העברית הקיפה פתאום הזעקה:

> אלהים ! שטפתני האורה !...

שירים, כמו „צפרירים“, „זוהר“, „משירי החורף“
„הברכה“ וכו׳ לא יכלו לעבור על־פני ספרותנו, מבלי
לזעזע אותה עד וזיסוד. האם חרוזים כמו אלה:

> אז נפול בכבר, בטל אורות נתבוסס, —
> הכר הזהיר פתאום באלפי נגוהות
> ויקרן הדשא באירים רבואות,
> ובשבע עינים כל ברקן התגוסס.
> וקרן אל הוד כל נעצוץ תתנפץ
> ולציצת־פז דקה ורדודה נחלקת,
> ופתאום ממלכת הזוהר נגערה,
> כנוע ספירים ושמשות בכברה —
> סנורים לעין...

האם חרוזים כמו אלה אין בכחם לגרש בבת־אחת את צללי
בין־השמשות מספרותנו, למחוק את קורי־העכביש ואת
הבלי־השנה, שנמתחו על העינים?... לכאורה, מה ראתה
עין הקורא העברי בתמונה זו? א ו ר ו ת, א ל פ י
נ ג ו ה ו ת, ר ב ו א ו ת א ו ר י ם, ש ב ע ע י נ י ם,
א ב נ י ־ ב ר ק ת, ק ר נ י ם, צ י צ ו ת ־ פ ז,
ס פ י ר י ם, ש מ ש ו ת... אין כאן המון של צבעים
וגוונים שונים, שעושים רושם בשפעתם, בחלופיהם,
במזיגותיהם, בסדרם. יש פה רק אור אחד, שהתפוצץ לכמה

עם החושך המתוקה ואיומה כאחת בתוך באר עמוקה ובת־קולו וצלמו שם"... דפיקת השעון, חריקת המשור ועוד, ועוד —

כולמו המדתי ויהיו לי רעים —
והכיבים מכולם צפרירי־האורה.

רעים אלה נשבעו אמונתם לו לא רק לימי־הילדות. ביאליק זכר את בריתם ושמר חסד־נעוריהם כל ימיו. ביאליק אוהב לפעמים להתעכב יותר מדי על אילו מומנטים ומאריך ומפרט בתאוריהם. אין זה בא מתוך דקדוקי־עניות, מתוך דייקנות יבשה, אלא מתוך אהבה לכל הנברא, מתוך שנפשו דבקה בכל מה שאזנו סופגת ועינו קולטת. זאת היא האהבה, שמלהיבה את חרוזיו ומהממת אותם. חמימות־נפש זו תופסת את הקורא בלבו ומפייסתו על הלאות, הבאה לפעמים מחמת האריכות. המשטמה סוגרת לבו של אדם, האהבה פותחתו. הצער שותק, השמחה היא קולנית. אותה החורשה, שצצה פתאום על כפור חלונו בבוקר־חורף אחד; אותו האגם בצהרים של קיץ עם זוג הסירות על שפתו, עם הכובסת „החשופה, המנפצת כבסים", עם הדייג המושה מן המים רשת דקה רוססת והיה כ„בוחש סיר זוהר בכשפים ומסנן מרק זהב לבדולח הקערה ויזו גם ארצה נטפים־רשפים" („צפרירים"); אותן רוחות־הבוקר הרכות, הקלות, הנוהות, „שנופלות על־פי קן ומזעזעות שלא מדעת נוצתו של אפרוח רך וישן" („הברכה"); אותה הנוצה, שנשרה מן הנשר הממריא לשחקי־המדבר, ונאהזה דרך נפילה בחודו של רומח אחד הנפילים הנרדמים („מתי מדבר"), — כלום אפשר לו לאדם לראות ולהתבונן אל כל גלה, מבלי שיעריך את כל חשיבותם המחלטה? כלום אפשר לו לאדם לצייר את כל זה בלא אהבה אל כל חזיון מחזיונות התבל, אל כל קרן־אור ופסת־צל, אל כל קול ובת־קול?...

אל תבקשו ב„ברכה" ובחורשה שלה סמלים, כוונות ורמזים. היא פשוטה, כמו הטבע כולה. יד המשורר לא הטילה עליה כל יריעה, שמגלה טפח ומכסה טפחים. ה„ברכה" גלויה וידועה לנו עם כל רחש־החיים שלה, עם כל חלופי גווניה. אכן יש לה מעמקים, יש לה אולי סודות. אבל לטבע עצמה, לטבע כולה, זו התמה והפשוטה, האם אין לה „לפני ולפנים", שהאדם משנות דור ודור כורע ומשתחוה על מפתן שעריו, מבלי שיזכה להכנס פנימה? האם אין אנו מרגישים, שבריאה פשוטה ותמה זו נושאת בלבה אשמני־רז, ולכן מורא־הוד לה, גם בצחקה צחוק ילד תמים, בזרוח עליה השמש אחר מטרות־עוז? אל־נא נתפלא איפוא, אם החורשה וה„ברכה" אשר בקרבה, על כערותיהן, חלומותיהן, אירן וצלליהן, על שתיקתן והמיתן, נשמת חיים להן; אל־נא נתפלא, אם אנו שומעים את נשמת המשורר מרחפת עליהן עם רוחות־הבוקר מעל לצמרות הברושים, מנצנצת ומתנענעת מעל לפארותיהם הסרוחות, מתחלקה ומנשבת על־פני יריעת־האור של הברכה, עולה ומקטרת את ארי־החלב בבוקר בבוקר... זאת היא רוח היוצר, שאנו מרגישים. גם האדם הראשון שמע את קול אלהים מתהלך בגן־עדנו לרוח היום. היוצר חי בתוך יצירתו, ונשמתו פועמת בעורקיה. על מדרגה גבוהה

וככמיה ניצוצות. הוץ מהברקת והספיר אין הבדל גווני, איכותי בין נגוהות, אורים, קרנים, שמשיות וכדומה. הכמות (אלפים, רבבות) אינה מוסיפה כלום, אינה מקילה על הדמיון, כי־אם מכבידה עליו. הארמוניה של צבעים קוסמת את הנפש ומעדנה, צבע אחד ושלם, כמו לובן השלג על הערבה, מרגיעה את העין. אולם תוהו־ובוהו של אורות לאלפים ולרבבות מסמא את העין ואינו מענג אותה, מדכא את הדמיון בשפע ואינו מלהיב אותו. וזהו אותו הרושם עצמו, שספרותנו דלת־הדם, רפוית־התנועה ואחוזת־התנומה היתה זקוקה לו. צריך היה לזעזעה, לעורר את חושיה. ככנופית צעירים עליזי־חיים, שכורי־תענוגותיהם, שפרצו פתאום בהמולת־גיל ובצחוק־הפקר אל תוך מנזר, שבאפלולית־הדממה שלו נעו כצללים נזירים סבים שקועים בתפילה, בצום ובהזיה, — כך פרצו אלינו פתאום הקריאות הצלולות והחזקות מעוצר און ותשוקת־חיים:

הפקר, הפקר! — הוי, הרכב!
שא גם אותי — צלת ודאה!

— — — — — — —

בלבי שוקק צנור חיים,
שוקק ואומר: יש לי רב.
הוי, הנח למרה שחורה! —
ראה, מה ייף הזיו הקר!
נדלוק נחטוף כוס החיים
טרם יקדמנו זר!

בפואימות הזוהר („זוהר", צפרירים"), בהמנון האיל, השירירים והאגרוף הקפוץ („שירי החורף") פועם דופקה של הבריאה עצמה, הומה ריתמוס המשברים של נשימת תבל. כשהרגשת החיים תוססת ומעלה קצף, כיין משובח זה, ששוטף ועובר על גדותיו, הרי אין זה און שמור רק לבעליו בעין־קנאה ובלב צר. אדרבה, „צר לו בחזה ומחשב הרוס את קירות הלב מהתאפק ועוז". ה„אני" טובל בבריאה ורוצה להתמזג עם אטומי העולם, עם קווי־השמש, עם פתותי־השלג וצללי האילנות.

...הוי, רכב!
כנשר אל מרחב אין סוף ולמרחקיו!...
למקום שתתאדם הלחי ויסוער
כמוץ לפני סופה העוז והנוער!
ובארץ לא עובד בה, רחבה ובהירה,
כאפר תפזר־נא עצמה בבירה...

ביאליק אינו מתפעל מן הטבע, כי־אם מזדווג בה בעצם מעצמיה, אינו אוהב אותה, כי־אם דבק בה דביקות יהודית, דביקות של חסיד. הוא לוגם מן האור ומששון־החיים לגימות גסות ועמוקות עד לידי עלוע, עד לידי התפשטות הגשמיות, או, יותר נכון, עד לידי הזדווגות גמורה עם גשמיות זו של תבל ומלואה.

באחד משיריו, באחת ממגילות־האור שלו, מספר ביא־ליק על ילדותו והולך ומונה את חבריו, שעמם היה מתרועע. הם היו כל עוף, כל אילן, פני הסהר הצנוע, עלטת המרתף, שריקת השער, „כל קרן פז מתוחה אל עיניו משמש, מנר או מרסיסי כוס גביש", פנת קורי עכביש ו„תערובת האור

האמן השלם בסוביקטיביותו והשולט בטבע וטובע
חותמו; אולם עליון עליו האמן, המתפשט את סוב־
ביותו ושומר רק את האינדיבידואליות שלו, משובצת
הטבע, כהרהור בין הרהורי־האיתנים שלה, כרגש בין
־בראשית שלה... לפאנטיאיסם איסתיטי־אמנותי כזה
ביאליק הריאליסטן, ולכן כשאנו קוראים יצירות כעין
כה", יש שאנו מרגישים כאילו היינו מרכינים את
אל לב הטבע עצמה ומונים דפיקותיו...

ב.

בצפורת־קיץ זו, שמתלבטת באישון־לילה על־גבי
ת חלון־אור, מבלי יכולת להכנס פנימה, כך נצמדת
ה הריאליסטית אל צורות החיים החיצוניות, שחושינו
ם להן, מבלי שגם תבקש לחדור לפנים מקליפתם,
ם את הגרעין, את המהות של החזיונות. ההסתכלות
ליסטית מרפרפת רק על שטח הפינומנים. אילו היה
יק ריאליסטן בלבד, היה מאבד חלק חשוב מעולמו,
מפסיד הרבה ממקוריותו. אולם ביצירתו של ביאליק
יתר מהשגה אמנותית של הריאליות. יחד עם החוש
א של המציאות אנו מוצאים בה אותה החרדה
מית, שמעכבת בעד הנפש למצוא ספוקה במציאות
ותה עריגת־הלב אל מה שמעבר לתחומה הצר, שאנו
ים אצל כל המשוררים הגדולים, שהיו מעולם. זאת
עריגת־הלב, שמציתה בעיניהם להבת־מסתורין עגומה,
טכת אותנו בעבותות־פלאים אל עברי פי תהומות
תם, המשחירות מבעד לערפלי כסף שירתם.
באחת מפואימותיו היותר יפות, ב„ברכה", מספר
יק, שהיה אוהב לטייל יחידי בחורשה, לשבת על שפת
ה ולהיות צופה בחידת שני העולמות, זה הממשי,
ה מסביבו, וזה, שהיה משתקף במי הברכה, „מבלי
מי משניהם קודם", ואז —

ולבבי צמא תעלומה רבה, קדושה
אז הולך ומתמלא דמי תוחלת — — —
— — — — — — ומצפה
לגלוי שכינה קרובה או לגלוי אליהו,
ובעוד קשובה אזני ומיחלת,
ובמאוויי־קדשו לבי יחיל, יכלה, יגוע —
ובת־קול אל מסתתר
תתפוצץ פתאום מן הדממה:
„איכה? !"

מא „תעלומה רבה וקדושה" היה למשורר בילדותו,
זה לא חדל מהיות לו גם כל ימיו. כך דרכה של
מה, שנשק לה אלהים", לבקש כל ימיה על אדמות את
ה, את הנביא או את גלוי השכינה. כל ימיה לא ידמו
ות הטמירים והפלאים מקרוא לה. הקולות האלה
מרחקים, מאותם החופים הרחוקים, שיש שהם
־ואינם־נראים לעינים החולמות מבעד לערפלי־
תם של הערבים, מאותם האופקים המכושפים, שאולי
בחיים רמז יגונב לנו מהם מתוך פלאי־האש של אחת
יעות... יש נשמות קלות־דעת, טפשיות, שכחניות,
להן להקשר אל חיי האדמות ולדבוק בהם, מפני

ששכחו את מולדתן, ויש נשמות עמוקות, נוגות, שצלילי
איזו מולדת רחוקה ונעלמה אינם פוסקים מפעום בתוכן,
שיש להן געגועים אל מולדת זו, וכגרות הן תועות והולכות
בעולמנו. אפלטון איש־האלהים ספר לנו על נשמות אלו
ב„פידון" שלו דברי אמת בני אל־מות. ומשוררנו, אשר
שמע בילדותו בת־קול אל מסתתר קורא אליו „איכה?",
מספר ב„עם דמדומי החמה" על איים רחוקים ועולמות
גבוהים, שראה בחלומות ושעשו אותו לגר תחת השמים
וחייו — לגיהנם. הוא מתאונן שם:

המה איי הזהב זו צמאנו אליהם
כאל ארץ מולדת;
שכל כוכבי הליל רמזו לנו עליהם
באור קרן רועדת,
ועליהם נשארנו בלי רע ועמית
כשני פרחים בציה;
כשני אובדים המבקשים אבדה עולמית
על פני ארץ נכריה.

אך מנת־גורלם של בני־תמותה היא רק לחלום את חלום
איי־הזהב ההם, והמציאות כל־כך רחוקה מהם, ונשר לעבור
אליהם אין. ומכאן אותו היגון בלי שם, אותו כליון־הנפש
בלי מרגוע, מכאן אותה ההסתכלות המיסטית בעולם.
האימוציות הללו, הגעגועים המיסטיים האלה אל מה „שלא
מעלמא הדין" מצאו את בטוים העז והיפה בשירים, כמו
„הכניסיני", „איך?", „עם דמדומי חמה" והמקומות היותר
נפשיים ש„במגילת־האש". אלה הם שירי אהבה, תפלה
וכלית־הנפש אל איזו „את" שוכנת־ערפל, טמירה וסודית,
שהיא „יחידת חייו ושכינת מאוייו", זו הנסתרה והנעלמה,
אשר „עוד לא ידע מי ומה היא ושמה על שפתיו רעד"...
בחרוזיהן המילודיים והנפשיים של זמירות־החשק אלו הומה
וסוערת תאוה אל איזו שכינה, „שפרחה דמותה לפניו
מתוך כל הרהוריו ותעל פתאום מנפשו כתבנית אשה ובת־
אלהים, והוא לא ידע איככה ומתי רוקמה בנפשו התבנית
ההיא"... הלא זאת היא אילת־השחר, שאותה אהב כל־כך
העלם הבהיר אשר ב„מגילת האש", הלא זאת היא אילת־
השחר, השולחת מאז־מעולם את שרביט זהבה אל יחידי־
סגולה וקוראה להם. וכל אשר אורה נגע בלבם נפלאים
יהיו מכל אחיהם, אור־בוקר בהיר וטהור אבל נעלה וקר
יזרח בעיניהם. בתוך המולת־החיים השוקקים מסביב להם,
אשר לא תגע בהם, בתוך הסערות המתחוללות, אשר
תעבורנה מהם והלאה, כגרים ונכרים מתהלכים הם ועיניהם
נשואות השמימה לבקש את מולדתם — את איי־הזהב
שלהם... „בשחר בשחר, כצאת אנשי הפלאות היחידים
הגדולים ויתומי העולם לתעית בדד בתוך
ערפלי הערבות ולסול בכף פעמיהם את השבילים הראשונים
אל ראשי ההרים — ויצאה היא היחידה והרזית כמוהם
וקדמה את עיניהם באורה הצנוע, וברכה אחת לה תמיד,
ורמז אחד לעפעפה: טהר! טהר! טהר! וכנסה את
נפשות כולם מאשר הם שם אל נקודת־זוהר אחת, נקודת־
השחר" („מגילת־האש").

(עוד יבוא.)

בין הזמנים

(רשימה ביבליוגראפית).

מאת

י. אבנר.

תשורה יקרה שלחה לנו ארץ־ישראל ברמות „בין־הזמנים", מאסף ספרותי־חברתי חדש, שיצא לאור על־ידי מפלגת פועלי־ציון שבארץ ונדפס בצפת.

קובץ זה אינו אלא המשך לשורת המאספים „בין־המצרים", שהתחילו להופיע בארץ־ישראל אחרי סגירת „האחדות" והוחרמו בשעתם על־ידי הממשלה העותומאנית מפני המינות הציונית שבהם; עכשיו יצא המאסף החדש ברשיון הצנזורה הצבאית בירושלים, וכמו חבריו, שקדמו לו, לא הגיע אלינו אלא באכסמפלאר אחד.

חלק המאמרים הפובליציסטיים של המאסף אינו עשיר ביותר, ואף־על־פי־כן אין זה גורע מערכו כלום. המאסף מכיל בקרבו אוצר שלם של עובדות וידיעות מענינות, המגלות לפנינו כמו באספקלריה את כל מה שמתרחש ונעשה כעת בארצנו, את כל השאלות והפרובלימות, המתרגשות ומתחדשות בחיי ישובנו בשעת החירום.

המאסף הזה לא נועד בשביל חוץ לארץ. הקוריספונ־דנציות מן המושבות והערים, התופסות כמעט מחצית הספר, דנות על שאלות־המשק הרגילות, על הזריעה והחרישה, הזבול והדישה, על אופן סדור הקבוצות של הפועלים ואופן סדורה של העזרה הצבורית. הבקורת, המכוונה כלפי הנהלת העדות והעזרה האמריקאית וכדומה, לא נאמרה בדרך הכלל, אלא משתדלת היא לרדת לעומקו של דבר בכונה גלויה להשפיע למעשה. בהצרות הנוראות, שבאו כתומן על הישוב, כגון פגעי המלחמה והריקוויזיציה, הרעב והמחלות, הארבה והגזם והרדיפות מצד הממשלה (ביחוד בימים הראשונים) נגד הציוניות — בכל התלאות הללו נוגעים סופרי המאסף רק דרך אגב, בחשבם למותר לחזור על המפורסמות. וכנגד זה, מתוך קריאה במאסף, הולכת ומתחזקת בלבנו לאט־לאט הכרה ברורה, כי החיים בארץ־ישראל, הרוחניים והחמריים, לא פסקו בשום אופן. האכרים מוסיפים לעבוד את עבודתם, בעלי־המלאכה והסוחרים עוסקים באומנותם ובמשלח־ידם, הפועלים שבמושבות מיסדים קבוצות חדשות, בונים ישובים חדשים, חורשים וזורעים וקוצרים, החיים הצבוריים מפכים בהרבה מושבות ובכמה ערים בזרמם הרגיל, המורים מוסיפים ללמד, והתינוקות—ללמוד. עובדה זו, שלמרות כל הצרות, אשר פגעו בישוב, — אלה שבאו בידי אדם ואלה שבאו בידי שמים — עלה בידי הישוב להתגבר ולהתרומם מעל לפגעי הרגע ולעסוק בישובו של עולם, — עובדה זו מראה לנו את כל כחה של ארץ־ישראל ואת גבורתו של הישוב היהודי; ורוח גבורה זו יש בה כדי לעורר את הלב יותר מכמה תמונות מבהילות מהאסון הנורא שבארצות המלחמה במזרח־אירופה.

החלק הראשון של המאסף מוקדש לבירור שאלות כלליות. במאמרו הראשי, „שנה של משבר", מעביר לפנינו מר א ש ו ן תמונה שלמה ממצב הישוב לכל חלקיו ומגלה את הפרובלימות הכלליות, שעמדו לפניו בשנת־המלחמה הראשונה. בצדק הוא מדגיש את ערך סדור כחותיו הפנימיים של ישובנו בארץ, שעל־ידיו התגבר בקרב הצבור רגש האמון בעבודתו העצמית, ועל־ידיו נזהר הצבור במדה ידועה מדימוראליזאציה, ששנת־משבר כזו יכולה היתה להכנים בו. הסופרת ר. י נ א י ת מנסה במאמרה הגדול „העבודה והעובדת" לתת ציור היסטורי על תפקידה של האשה בחיים הכלכליים ובעבודה. אחרי סקירה על מצב האשה במשק העתיק, ברומא, ביון ובישראל, היא באה לידי החלטה, שאי־השויון הצבורי בין שני המינים מקורו בהבדל שבין מקצועות־העבודה של הגבר ובין חוג־העבודה של האשה, שהורחקה בדרך התפתחות החיים ממקצועות־העבודה היותר אחראים וירדה למדרגת „עוזרת". בסוף המאמר עוברת המחברת אל מצב האשה העברית בתור עובדת בישוב החדש וערכה בתחיתנו הלאומית ומותחת קו של בקורת נמרצה על הגבלת תפקידה של הפועלת במקצוע צר — בעבודות הבית וכדומה.

על החיים הצבוריים וחיי העבודה בירושלים מספרים לנו בעלי המאמרים „לסדור הקהלה בירושלים" (י ש ר א ל י) ו„מעניני העבודה בירושלים" (מר—ס). המאמר האחרון מענין ביותר, מפני שהוא מספר לנו את התוצאות המפליאות, שהשיגו הפועלים בירושלים בכחות עצמם בעזרת סכום מצער של 8,200 פראנק והצליחו להספיק עבודה למאות פועלים (בסך־הכל 5,740 ימי עבודה).

חמר לא־פחות מענין אנו מוצאים במאמרו הקצר של מר נ. ה ר ר י „לשאלת הקבוצות", המתאר לפנינו תמונה בהירה על מצב הקואופראטיבות של הפועלים וקבוצות־העבודה השונות. המאמר נשען על יסוד הנסיונות של קבוצות־הפועלים לפני המשבר ובשעת המשבר ומברר את השאלות העיקריות, העומדות לפני קבוצות הפועלים שבארץ, כגון: כיצד צריך לסדר את הקבוצות למיניהן, מה הם השנויים שהקבוצות עלולות להכנים בחיי הפועלים הרוחניים והחמריים, וכדומה. ראויים היו שני המאמרים הללו (על העבודה בירושלים ועל הקבוצות), שיפורסמו גם באמריקה בצורתם, כי מהם אנו למדים, שהפועלים העברים בארץ־ישראל אינם רואים תפקידם בעולמם רק ב„שמירה" על רכושנו הלאומי בארץ, אלא גם ממשיכים הם את הארג עובדים ויוצרים ונלחמים בכל תוקף נגד סכנת הדימורא־ליזאציה המיסרית, הנשקפת להישוב מהתמיכה האמרי־קאית, בצורה זו, שרוצים לטבוע עליה אחדים ממורשי אמריקה בארץ־ישראל — לא פחות מאשר הם נלחמים נגד הסכנה החיצונית.

המאמר על „בתי־הספר העברים בשנה הראשונה למשבר" (מאת א. ל. ב ר ־ ח י י א) בצירוף לוחות המספרים על בתי־הספר, הנתמכים על־ידי ועד החנוך ועל ידי „חובבי ציון", מצייר לנו תמונה בהירה על מצב בתי הספר היהודיים. אותם בתי־הספר, הנתמכים על־ידי „חברת כל ישראל חברים" הצרפתית ו„עזרה" הגרמנית

ברצותם לעשות „איקונומיה", פטרו את ה מ ו ר י ם ה ע ב ר י ם וסגרו את גני־הילדים (כי הלמוד בגנים הוא רק בעברית), ועכשיו מצמצמים למודיהם בצרפתית וגרמנית. לעומת זה בית־הספר של „חובבי ציון" ושל יק"א ל א צ מ צ מ ו כלל את התקציב. בתי־הספר העברים, העומדים תחת השגחת „ועד החנוך", היו מוכרחים אף הם לצמצם את התקציב על חשבון שכר המורים, ואת התקציב ה מ צ ו מ צ ם הזה לקח עליו הועד הזמני שבאמריקה. רק בעזרת הצמצום הזה הצליח בידי חבר המורים שבארץ, שהתרצו להסתפק בחצי או בשליש משכורתם, להמשיך את הלמודים בכל בתי־הספר, לנערים ולנערות, בגנים, בגימנאסיות, ב„בצלאל", בבית־הספר הריאלי, בבתי תלמוד־התורה לספרדים וכו', המוסיפים להתקיים בשעת המשבר כבתחילה. בין רשימת בתי־הספר העברים, הנתמכים על־ידי „חובבי־ציון" ועל־ידי הועד הציוני הזמני באמריקה, שמספרם מגיע לארבעים אחד, אנו מוצאים לא רק את שמות בתי־הספר בירושלים, ביפו, בחיפה וברוב המושבות, אלא גם בתי־ספר אחדים בפנות נדחות בארץ, כמו בצפת, בעזה ובכפר פקיעין.

מלבד המאמרים הנזכרים באות במאסף עוד שתי רשימות קצרות: „לתולדות התנועה הלאומית" ו„על המכולת". הרשימה האחרונה ראויה לתשומת־לב מיוחדה באמריקה, מפני שהיא נוגעת במזון, שנשלח מכאן בספינת ה„וולקאן" לטובת יהודי ארץ־ישראל. רבים מהפועלים והאומנים שבירושלים ובשאר מקומות מאנו ליהנות מהמזון, הניתן להם בתור צדקה. הם דרשו במקום זה, שיקדישו את המכולת, או, לפחות, את רובה בתור תשלומין בעד ע ב ו ד ה פ ר ו ד ו ק ט י ב י ת; אך שומע לא היה להם ולדרישתם בין שליחי אמריקה, שבאו עם אנית המכולת. „לנו יש אינסטרוקציות מאמריקה לחלק את המכולת בתור צדקה, — ואין אנו רוצים באחרת", — טענו השליחים ולא הבינו, ששכרה של העזרה החמרית יצא בהפסד הדימוראליזאציה המוסרית — בזה, שהוכנסה „חלוקה" חדשה לארץ, במקום שאפשר היה להביא תועלת אמתית. ומן הראוי היה, שעסקנינו ובאי־כחנו ב„הועד המחלק המאוחד" ישימו לב לדבר להבא, לבלי תת אינ־סטרוקציות מפסידות ומזיקות כאלה לבאי־כחם.

החלק השני של „בין־הזמנים", התופס כמעט חצי המאסף, מוקדש לקוריספונדנציות מכל הערים והמושבות, המלאות עובדות מעניינות מכל הנעשה והנשמע בארץ. אין זו סטאטיסטיקה יבשה. כל מי שיקרא בעיון את ה„קוריספונדנציות" האלה ימצא בהן יותר ממה שאפשר למצוא בעשרות מאמרים, המלאים פראזות גבוהות על הישוב ועל תחיתנו הלאומית בארץ. כאן עוברות לפנינו כמו ח י ו ת כל המושבות והחוות, הערים והקבוצות, כל אחת בפני עצמה, כל אחת עם אפיה ותכונותיה, שאלותיה ותקוותיה המיוחדות לה: חיפה, זכרון יעקב ובנותיה בכבור ב ש מ ר ו ן, צפת, מטלה ויסוד־המעלה ב ג ל י ל ה ע ל י ו ן, טבריה, כנרת, מלחמיה, מגדל וכפר־תבור ב ג ל י ל ה ת ח ת ו ן, ירושלים, יפו, פתח תקוה, ראשון־לציון, נס ציונה, באר־יעקב, רחובות, גדרה, מקוה־ישראל, חולדה וכפר־סבא — ב י ה ו ד ה.

המאסף עושה רושם יפה בפשטותו ובצורתו הצנועה. אין בו פראזות רמות ודבורים מפוצצים, אין בו קול ענות גבורה, אך אין בו גם קול ענות חלושה, אותו היאוש ה ג נ ד ר נ ק י, המצוי בשדרות ידועות בארצנו. כל מאמריו מכוונים „אל הענין" — נושאיו הם העבודה הפשוטה, האדמה, הקבוצות, בתי־הספר וחיי־הצבור, וכל הפרובלימות החמורות, הקשורות בהן, נדונות בו מתוך כובד־ראש גמור. כח חזק פנימי מפעם מתוך קובץ המאמרים האלה, בטחון בכחות הישוב ובכחות האומה כולה, וזה הוא מה שמעלה את המנחה הצנועה, שהגיעה אלינו מארץ־ישראל, למדרגה מאד נעלה.

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

עורך נכבד: —

בבקשה להדפיס על עמודי „התורן" גלוי־דעת זה של „המזרחי" בדבר שאלת הקונגרס היהודי:

בתשובה על שאלותיהם של רבים מחברי אגודותינו ושאר חברים לדעה בדבר יחוסו של „המזרחי" אל שאלת הקונגרס עתה, אחרי תנאי השלום הידועים, ובדבר התשובה הראויה להם להשיב על הריפירינדום, שנשלח בענין הזה מאת ועד הקונגרס, — מודיעה לשכת „המזרחי" את דעתה:

משעה שנולדה השאלה בדבר קריאת קונגרס יהודי במדינה זאת עמד „המזרחי" בשורה הראשונה של העובדים להוציא את דבר הקונגרס לפעולות. בועד הזמני, שנוסד לעשות תעמולה לדעה זו בין כל שדרות עמנו, גם בהאספות המקומיות והגליליות וגם בהועידה המוקדמת בפילאדלפיה, ניכרת היתה ההשפעה של „המזרחי" על כל המעשים והפעולות, שהיו מכוונים, כדי לגשם בפועל את השאיפה הנזכרת, ובכל אותה העת השתדל „המזרחי" יחד עם כל אלה, שהבינו את ערכו של קונגרס זה לעת כזאת, — לתת להקונגרס העתיד להיות א ו פ י ל א ו מ י, כ ד י ש ה ד ר י ש ו ת ה ל א ו מ י ו ת תתבלטנה בסדר־היום של הקונגרס בכל רחבן והיקפן, ושיהיה הקונגרס נקרא ע ל י ס ו ד ב ח י ר ה כ ל ל י ת, כדי שתהיינה דרישותיו מתבטאות על ידי העם כולו.

ואמנם בשמחה ובשביעת־רצון מיוחדה קבל „המזרחי" את ההחלטות, שנתקבלו בפילאדלפיה ושכולן הן מתאימות ומכוונות להדרישות העיקריות והראשיות הנזכרות, ויחד עם כל אלה הנאמנים בברית הקונגרס הכין „המזרחי" את עצמו ואת חבריו לדעה לעזור להוציא את דבר הקונגרס לפעולות באופן מתאים לשאיפותינו. גם הועידה הכללית השלישית של „המזרחי" בשיקאגו הביעה את דעתה גלוי ומפורש, כי „מכירה היא את הערך הרב של קונגרס יהודי כללי בארץ זו בימים האלה בשביל השגת שווי זכיות דתיות, מדיניות ולאומיות לעמנו בכל הארצות י ח ד ע ם א פ ש ר ו ת ש ל ה ת י ש ב ו ת ג ל ו י ה ב א ר ץ ־ ה ק ו ד ש", ועל יסוד ההכרה הזאת החליטה הועידה הזאת והדגישה, „כי כל חברינו צריכים להמשיך

את השתתפותם בעבודת ההכנה של הקונגרס על יסוד בהירות כלליות", ובטוח היה „המזרחי", שכל אותם החברים, שנבחרו מטעם הועידה הפילאדלפית, כדי להמשיך את עבודת ההכנה בשביל הקונגרס, — ידעו לעמוד בכל תוקף על אותן הדעות וההשקפות, שמצאו להן בטוי גמור ומפורש בהועידה ההיא, וכי יהיו זהירים על־פי ההרשאות, שניתנו להם מאת בוחריהם בפילאדלפיה, לשמור ולהגן על הפרינציפים העיקריים, הלאומיים והדימוקרטיים של הקונגרס, אותם העיקרים, שבלעדיהם אי־אפשר כלל שיהיה להקונגרס אותו הצביון הלאומי והכללי שאנחנו מבקשים.

ואולם לדאבון לבות כל אלה, החפצים בקריאת קונגרס יהודי כללי ולאומי במדינה זאת, הודיעו עתה חברי הועד הפועל, שנבחרו בפילאדלפיה להמשיך את עבודת ההכנה לקונגרס, כי למען השלום החליטו לוותר על כמה סעיפים, שנדברו והותנו בועידה הפילאדלפית, ובניהם גם על הפרינציפים העיקריים והיסודיים, והתפשרו עם מתנגדיהם בתנאי, כי בקונגרס זה, העתיד להיות, לא ידובר מפורש על דבר דרישות לאומיות וגם לא על־דבר התפתחות היהודים בארץ־ישראל, אלא ידרשו רק שווי־זכיות בארץ ישראל, כמו ביתר הארצות. כמו כן ויתרו על הסעיף של בחירה כללית והסכימו לתת את זכות הבחירה גם להסתדרויות שונות. ועל הכל החליטו מראש, לבלתי הרשות להעלות על שלחן הקונגרס דברים היוצאים מגבול הסכמתם הקודמת, ובזה נטלו מאת הצירים, שישתתפו בקונגרס זה, את חופש הדבור, הניתן בכל עת ובכל זמן לנבחרי־העם.

ועל כן מביעה הלשכה המרכזית של „המזרחי" את דעתה לפני כל חברי אגודותיה, יחד עם כל אלה החברים הקרובים לרוחה ולדעותיה, שהשתתפו בהועידה הפילאדל־פית, ומעירה אותם, כי בשעה שידונו על תוכן הריפירינדום ועל־אדות תנאי השלום, ידעו, כי התנאים האלה מתנגדים נגוד גמור להחלטות הועידה הכללית של „המזרחי" בנוגע לשאלת הקונגרס ומתנגדים הם גם להחלטות של הועידה הפי־לאדלפית והוראותיה.

יזכרו־נא חברינו את כל זאת, בבוא לירם הריפירינדום, ועל־פי ההכרה הזאת יחוו את דעתם על תנאי השלום הנזכרים.

לשכת המזרחי:

מאיר ברלין, יושב ראש;

ד"ר י. א. בלוסטון, מזכיר נכבד.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— ועד העזרה לנגועי המלחמה בבאקו החליט להפריש מתכנסותיו עשרה אחוזים לטובת יהודי ארץ־ישראל. ועד זה מכניס לקופתו בעשרת אלפים רובל להודש, ועל־פי החשבון הזה יעלה בחלקם של יהודי ארץ־ישראל אלף רובל לכל חודש.

— סגן הקונסול האמריקאי בירושלים, היהודי אדלמאן, נמנה לקונסול בדמשק.

— מר אוסקאר שטרויס קבל מכתב מאת ציר פראנציה בוואשינגטון, יוליוס זוסיראנד, שבו הוא מודיעו, כי ממשלתו הרשתה להכניס לארץ־ישראל את צרכי הרפואה, אשר נשלחו זה לא־כבר מאמריקה לבתי־התחולים היהודיים ביפו ובירושלים. צרכי־הרפואה האלה, שמחירם עולה לשמונה עשר אלף דולאר, נשלחו לפני זמן־מה על־ידי ה„ועד המחלק המאוחד", אולם בדרך נתעכבו על־ידי אניות פראנציה, השמות מצור על חופי סוריה וארץ־ישראל. אך הודות להשתדלויותיהם הנמרצות של שטרויס, שיף ומורגנטהוי, נתקבל הרשיון הנזכר.

— היהודים הספרדים במכסיקה סיטי (בירת מכסיקה) יסדו ועד לעזרת נגועי המלחמה. בראש הועד עומד סיניור ספיר.

— יהודי אחד מקיוב בשם גנטנר נדב מאה אלף רובל בעד הפוליטכניקום היהודי, שיוסד בקרוב בעיר יקטרינוסלאב.

— הד"ר יוסף מוהליבר, מי שהיה רב מטעם הממשלה בביאליסטוק, נוסע כעת בערי רוסיה ומאסף תרומות לטובת סמינאריון למורים עברים, שיפתח בקרוב באודיסה. רבים מעשירי היהודים הפרישו נדבות הגונות לתכלית זאת.

— שתי פקודות, שפרסם השלטון האויסטרי בחלק פולאניה, הנמצא ברשותו, מעידות על התיחסותו האנטישמית לתושבים היהודיים. בפקודה הראשונה נאמר: „מפני שיהודים מפיצים בשביל מטרות ספיקולאציוניות שמועות מבהילות על־דבר תנועות הצבא, לכן מודיע השלטון הקיסרי, כי כל מי שיתפס בעון־אשמה שכזה, יענש קשה, ועל הקהלה היהודית יוטל מס של עשרים וחמשה אלפים כתרים דמי־עונש". בפקודה השניה מאשים השלטון את היהודים בהפרת תוקי־הגבולים, והוא מאיים על עוברי החוק בעונש קשה.

— בישיבת־הפתיחה של מועצת העיר ווארשה הביעו חברי המועצה הציוניים, ה. פארבשטיין ווזיידמאן, בשם ההסתדרות הציונית בפולאניה, כי נכונה היא לעזור בהגשמת האידיאלים של העם הפולאני, בתקוה, כי גם הפולאנים יכירו בזכיותיו המדיניות, הלאומיות והקולטוריות של העם היהודי.

לכבוד פתיחת המועצה נערכה חגיגה בבית־הכנסת שברחוב טלומאצקי. אל בית־הכנסת באו, בתוך יתר הבאים, באי־כחם של העם הפולאני, הנסיכים ליובומירסקי וראדזיוויל, והד"ר ברודזנאנסקי. הד"ר שמואל פוזנאנסקי נשא נאום על ערכו הגדול של השלום, שהוקם בין מנהיגי העם היהודי והפולאני, והביע את תקותו, כי השלום בין שני העמים יארך לטוב לשניהם.

מפני כבודם של חברי המועצה היהודיים החליטה המועצה בווארשה, שלא להתאסף בשבת ובמועדים היהודיים.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

אספת־המחאה נגד ברית־שלום.

ביום 29 אבגוסט קראו „פועלי ציון" בניו־יורק, באולם „קופר יוניון", אספת־עם גדולה למחית נגד הוזה־השלום, שנעשה בין ועד־הקונגרס ובין „ועד ההסתדריות הלאומיות" בדבר הקונגרס היהודי. קהל גדול מלא את האולם.

יושב־הראש, מר. ב. צוקרמאן, דבר בנאום הפתיחה שלו על־דבר הכוונות הזרות במעשיהם של „הועד היהודי האמריקאי" ויתר המתבוללים, אשר התאמצו בכל כחם להשמיט מעל סדר־היום את הסעיפים היותר חשובים של פרוגראמת הועידה הפילאדלפית, ואשר הפצם זה עלה בידם רק הודות לתמיכתם של חברי ועד הקונגרס, שהמירו את כל הפרינציפים הלאומיים בשלום.

הנואם השני, מר. ברוכוב, בקר בקורת חריפה את סעיף החוזה, שבו ידובר על־דבר „זכיות של קבוצות" במקום זכיות לאומיות.

לפי דעתו, יש בדרישת „זכיות של קבוצות" לשים את העם היהודי ללעג ולקלס בעיני הגויים. הללו לא יוכלו לעמוד על פירושן של המלים האלה, שנתחדשו בבית־מדרשם של היהודים המתבוללים באמריקה. העם היהודי, ביתר העמים, צריך לדרוש זכיות לאומיות. החוזה הזה יכול איפוא רק להמיט אסון על העם היהודי.

אחריו דבר הד"ר יצחק אייזיק הורוויץ. בנאומו הראה, עד כמה אינם מסוגלים ראשי „הועד האמריקאי היהודי" להבחין בין המושגים לאום ומדינה, התנגדותם להלאומיות היהודית באה לא רק מתוך התנכרות לעמם, אלא גם מאי־ידיעה. לאום ומדינה שמות נרדפים הם אצלם, בעת שבמובן האירופי הם שני מושגים שונים. סכנה גדולה היא לעניני היהודים והיהדות בארצות מזרח־אירופה למסור את הקונגרס בידים כאלה.

ד"ר חיים זיטלובסקי ברר בנאומו את כל סעיפי החוזה והוכיח, עד כמה חותרים הם חתירה תחת היסוד הדימוקראטי והלאומי שברעיון הקונגרס. נאם גם מר. חזנוביץ.

נקראה אחר־כך ריזולוציה, הדורשת מאת כל ציירי הועידה הפילאדלפית לדחות את החוזה הזה. כל הנאספים (מלבד שנים) הביעו את הסכמתם להריזולוציה הזאת מתוך עמידה. באותו מעמד נאסף מאת הנאספים סכום מסוים לאמצעי המשבת המלחמה נגד ברית השלום.

שׁוֹנוֹת

החיים הרוחניים של היהודים באלכסנדריה של מצרים.

מאלכסנדריה של מצרים כותב אלינו מר מ. פוליק:

„התנאים המדיניים, שמצרים נתונה בהם, מספיקים בידי העמים השונים, היושבים בה, להיות חיים עצמיים ולאומיים משלהם. ואמנם משתמשים הלאומים בהזדמנות זו, וכל אחד מהם דואג לקיום תרבותו ושומר על צביונו הלאומי: מדבר בלשונו, מיסד בתי־ספר, שהשפה השלטת בהם היא שפתו, מוציא עתונים וספרים בלשונו הלאומית ומטפח את כל סגולות רוחו, עד כמה שידו מגעת.

במצרים אתה מוצא קהלות ועדות לאומיות של יונים, איטלקים, אנגלים, צרפתים, גרמאנים, סורים ואפילו של ילידי האי מאלטה. כל הקבוצים הלאומיים האלה עושים את מצרים לארץ אינטרנאציונאלית במלוא המובן המעולה של המלים האלה. כל העמים חיים פה בשלום ובשלוה זה בצד זה, ואין אחד מחריד ומכלים את השני, ואין שום צורך לעמים אלו לוותר על לאומיותם או לטשטש את צורתם ולמעט את דמותם האינדיוידואלית. הממשלה המצרית מכירה בזכות קיומו הלאומי של כל עם מן העמים האלה להלכה ולמעשה. דורשת היא מהם רק, שיהיו לויאליים לשלטון הארץ.

יוצא מכלל העמים האלה היה העם היהודי, היושב בארץ הזאת, המונה את מספר נפשותיו לחמשים אלף בערך. היהודים לא נחשבו עד זמן פרוץ המלחמה ללאום מיוחד. כל יהודי היה נמנה על לאום הארץ, שממנה יצא. באופן רשמי לא היו כאן יהודים, אלא גרמאנים, אויסטרים, צרפתים, אנגלים, רוסים, כך ראתה אותם הממשלה המצרית. ואשמים בזה היו היהודים המתבוללים התקיפים, שעלו לעושר ולגדולה, הללו עבבו בידי הממשלה, שתאשר את העם היהודי בתור לאום מיוחד. יהודים עשירים ובעלי־השפעה כהאטאטי־פחה, האררי־פחה, מוסרי־ביי ודומיהם אינם רואים את תקנת עולמם של היהודים כאן אלא בהתבוללות וטמיעה. ועל „תקנה" זו שקדו כל הימים והצליחו כלפי חוץ (מכפנים חיים פה ההמונים היהודיים חיים לאומיים, אם־כי רובם מחוסרי הכרה לאומית הם) — כלפי הרשות המצרית, שהושפעה מהם ומאנה להכיר במציאות לאום יהודי.

אולם באה המלחמה ובטלה את האילוזיות של המתבוללים, היושבים על סיר הבשר במצרים, וחלומם, חלום הטמיעה, התנדף. בא היום הרביעי באבגוסט, שנת 1914, יום שבו היכרזה המלחמה העולמית — והיהודים התקיפים והעשירים, שהתכחשו ליהדותם והתגדרו בפאטריוטיותם הגרמאנית והאויסטרית נגזרה עליהם גזירת גלות בתור נתיני הארצות, הנלחמות נגד מצרים. ואולם כאן באה הממשלה האנגלו־מצרית הליבראלית ועשתה מעשה והכירה את היהודים, היושבים בבאן, בתור **קבוץ לאומי מיוחד לויאלי**, ביתר הקבוצים הלאומיים, שדבר אין לו עם הסות ארץ אחרת. באופן זה נצלו כל היהודים נתיני אויסטריה וגרמאניה, ובתוכם גם המתבוללים, מגלות או משביה, **בזכות הלאומיות היהודית!**

אולם, כנראה, לא לקחו המתבוללים מוסר. עדיין לשיטתם הם הולכים: מרביצים הם תורות זרות ותרביות נכריות בין בני־הנעורים היהודיים פה. כל מוסדות־החנוך הגדולים, הקיימים פה, נמצאים בידם ברשותם ובהשפעתם. שלשה בתי־הספר היהודיים, הנמצאים פה, הם: אחד מיסודה של חברת „כל ישראל חברים", אחד מיסוד הקהלה היהודית ואחד — מיסודו של הבארון מנשה. ואף כי תכנית למוד הלשונות שונה היא בכל בית־ספר, הנה הצד השוה שבכולם הוא — רוח ההתבוללות, השורה בהם. בבתי־הספר האלה מרבים ללמד צרפתית, איטלקית ואנגלית — אך לא עברית. את חובת למוד הלשון העברית יוצאים התלמידים בקריאה מיכאנית של פסוקי תפלות ופרשת השבוע, שה„חכם" מלעיטם בעל־כרחם. והוא הדין בלמוד היסטוריה. ללמוד ההיסטוריות של כל עמי־הנכר

מקדישים הרבה זמן, ואת למוד ההיסטוריה העברית מוציאים בשעה קלה אחת.

מנהלי בתי־הספר הנזכרים מתאמצים לשרש כל רגש לאומי מלבות התלמידים. מנהל בית־הספר של ה„אליאנס", למשל, נותן לתלמידיו חופשה דוקא בימי הפגרא של הנוצרים. ומנהל בית־הספר של הקהלה שופך בוז על הציונים והלאומיים גם באזני תלמידיו וגם בעתון הרשמי של הקהלה, שהוא עורכו.

במשך שתי השנים האחרונות ניכר שנוי לטובה במצבם הרוחני של ההמונים היהודיים באלכסנדריה, הודות להשפעת הנודדים, שבאו לכאן מארץ־ישראל. הנודדים האלה הכניסו זרם־חיים חדש לתוך הייהם הריהניים של היהודים במצרים. אולם על־דבר פעולותיהם והשפעתם עוד אשוב ואדבר בפרטות במכתבי הבא".

* * *

עבודת התרבות העברית ברוסיה.

מעולם לא בא הכת היוני, המפעם את כנסת ישראל שברוסיה, לידי גלוי נהדר, כבימים הרעים האלה. שתי שנות המלחמה עקרו משרשו חלק גדול של היהדות הרוסית. קהלות יהודיות רמאית נהרסו ונחרבו ויהודים למאות אלפים נהרסו ממעמדם, יצרות ופורענויות שונות בידי אדם ובידי שמים באו עליהם תכופות — ובכל זאת לא עזבם רוחם ולא תש כחם הלאומי. הידיעות, המתקבלות כעת מרוסיה, מספרות על־דבר יסוד מוסדות יהודיים חדשים, על־דבר סדור קהלות ועדות יהודיות במקומות הזרים, אשר הגלו שם; ומספרות הן גם־כן על־דבר יסוד חברות ואגודות קולטוריות במספר רב. כל הפעולות האלה משמשות סימנים מובהקים על הכחות הפורים הטמירים, התוססים בקרב היהדות הרוסית.

ביחוד מפליאה עבודתם המתמידה של יהודי רוסיה לטובת הלשון העברית וספרותה, שלא פסקה גם בימים הרעים האלה. קול־קורא אחד בהעתון „יעווריעיסקאיא זשיזן" ליסוד הוצאת־ספרים בלשון העברית לילדים לזכר חג יובלו של המשורר ביאליק די היה להכניס במשך שני חדשים עשרים אלף רובל. וסכומי הכסף, הנכנסים לקופה הזאת, עדיין הולכים ומתרבים. העתונות העברית ברוסיה נפסקה, כידוע, בעטיה של הצנזורה הצבאית הרוסית. אבל אוהבי הספרות העברית לא ינוחו ולא ישקטו. במקום עתון, שהוצאתו זקוקה לרשיון מיוחד, אשר אי־אפשר היה להשיגו עד עכשיו, מוציאים שם קובצים ספרותיים עבריים מפקידה לפקידה. כל קובץ וקובץ נושא שם אחר. הקובצים האלה יוצאים בעריכת בן־ציון כץ ודנים בכל שאלות הזמן. שם הקובץ האחרון הוא „קול העם". השתתפו בו: הד"ר יוסף קלוזנר, ש. רוזנפלד, י. גרינבוים, ד"ר י. ל. קאצנלנסון, „רב מרדכי'לה" ועוד.

כמו כן מודיעים, כי במוסקבה התכוננו חובבי הלשון העברית להוציא שבועון עברי בשם „התחיה", ובועידה הציונית, שהיתה שם בימים האחרונים, נמצא מיצינאט עברי אחד מעיר טשרניגוב, שנדב לתכלית זאת עשרת אלפים רובל — דמי כלכלת העתון במשך השנה הראשונה. בתור עורך העתון הזמינו את הסופר א. דרויאנוב, מי שהיה עורך „העולם".

אולם בינתים בא עכוב בהוצאת הדבר לפעולה מצד הצנזורה הצבאית. ואף־על־פי־כן מקוים עדיין עסקני מוסקבה, כי סוף סוף יעלה בידם להוציא את „התחיה", והעברים ברוסיה יזכו בקרוב לאורגאן ספרותי משלהם.

הוצאת־הספרים לילדים „ספרי" באודיסה, שכבר הזכרנוה באחד הגליונות הקודמים, הוציאה כבר עשר חוברות מנוקדות בלשון העברית. החוברות האלה נפוצות במספר רב בכל בתי־הספר העבריים ברוסיה.

* * *

אהרן רוזנפלד.

ביום העשרים והמשה ליוני מת בעיר באכמוט שברוסיה הסופר העברי אהרן רוזנפלד. המנוח היה ידוע כסופר עברי בעל סגנון משובח. הוא השתתף ב„המליץ" בחתימת שמו וגם בחתימת שם „אבנר", וגם היה אחד מחברי המערכת של „היום", שיצא על־ידי הד"ר י. ל. קאנטור. ביחוד קנה לו שם בספרות העברית בספרו „גן שעשועים" — ספר מקרא ולמוד לבני־הנעורים. ספר זה היה ראשון במינו בספרותנו ההנוכית, והשפעתו על בני דורו היתה רבה מאד.

במשך עשרות השנים האחרונות כמעט שלא נשמע קולו בספרותנו. הוא נתקבל רב מטעם הממשלה בעיר באכמוט ושם נשתקע בעבודת הקהלה היהודית.

לפי דברי העתונים ברוסיה עזב אחריו עזבון ספרותי של שני ספרים בכתב־יד, אחד הוא בקורת על הספר „בן סירא" במקורו העברי והשני מכיל זכרונות חייו.

בן שבעים שנה היה במותו.

שלום לעפרו!

* * *

מחיי האגודות.

— אספה תהיה לאגודת „אחיעבר", ניו־יורק, במוצאי־שבת, 2 ספטמבר, באולם בית הספר „יבנה", 201 איסט ברוד־וויי. הד"ר מ. וואכסמאן ירצה על „המחשבה העברית". מביני עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „עבריה", ברונזוויל, תתאסף במוצאי־שבת, ד' אלול, בשעה השמינית וחצי בערב. על הפרק: א) משא ומתן בעניני האגודה, ב) הרצאה מאת החבר י. רודבסקי על „השלום בקינגרס ותוצאותיו בעתיד", ג) ובוחים, ד) שירה.

— אגודת „דוברי עברית מזרחי", ניו־יורק, תתאסף ביום א', ה' אלול, 3 ספטמבר, בשעה השמינית בערב, באולם „עדת בני ישראל", 214 איסט־ברודווי. ענינים השובים עומדים על הפרק.

— בבאלטימור נוסדה אגודה עברית בשם „מוקירו עברית". פקידיה הם: י. זאכס נשיא, רדמן סגן, כהן מזכיר, רייך גזבר. הד"ר זיידעל, זאַר, חומסקי, ביוסיזן, זאַק, כהן הם חברי הועד הפועל. האגודה נכונה לתת את ידה להסתדרות העברית.

ב ר כ ו ת

שפע ברכות לידידי וחברי נח מזרחי לבואו בברית הנשואים עם מרים גולדין. אני מאחל לכם, שתזכו להיות תושבים בארץ ישראל.

י ש ר א ל   א ב ן.

מקרב הלב אני מברך את חברי נח מזרחי לבואו בברית הנשואים עם מרת מרים גולדין.

ט ש ר ט ק ו ב.

ברכה והצלחה יחולו על ראש חברי נח מזרחי לנשואיו עם ב"ג מרת מרים גול־דין.

י.   ט ש ר נ י א ק.

מעמקא דלבא הנני מברך את ידידי נ ח   מ ז ר ח י   ו א ת   מ ר י ם   ג ו ל־ד י ן   ליום הכנסם בברית הנשואים. יהי רצון שתבנו את ביתכם באושר והצלחה על הרי יהודה.

א ר י   ג ו ל.

ברכה הנובעת מעומק לבי הנני מברך את חברי וידידי נח מזרחי ליום בואו בברית הנשואים עם מרים גולדין. יהיו חייכם חיי אושר והצלחה, ורצוני להתראות ולעבוד יחד על הרי ציון.

א ב ר ה ם   ש ו ב י נ ס ק י.

ברכה חמה ולבבית לידידי היקר מר א. נ. פרלברג לארושיו עם העלמה מרת סגולה כספית.

יהי רצון, שבמהרה בקרוב יבנו את ביתם על הרי יהודה.

ה ל ל   א ר ו נ ו ף.

ברכתנו שלוחה לידידנו העברי א. נ. פרלברג לארושיו עם ב"ג גאולה זילבר־מאן. יהי רצון, שתקופת־חייהם הבאה עליהם תהיה לטובה, לאושר ולהצלחה!

שושנה וצבי שרפשטיין.

ברכתי לחברי ברעה, מר א. נ. פרלברג, לארושיו עם העלמה גאולה כספית.

יהי רצון, שתשבעו רצון.

י ה ו ד ה   ל י כ ט ר מ א ן.

מברך אני את חברי וידידי היקר, מר א. נ. פרלברג לארושיו עם ב"ג מרת גאולה כספית.

יהי רצון, שבימיך ובימינו גאולה תהיה לך וגאולה תהיה לארץ אבותינו.

ק.   נ.   ש פ ר.

מברכות אנו את מורנו היקר מר א. נ. פרלברג ומרת גאולה כספית לאירושיהם.

הלואי שיזכה לדרך לנו את דרך ארצנו כפי שדרך לנו את שבילי שפתנו.

ההוט המשולש — ש. ח. ר. מולוטין.

בברכה הנובעת מעמקא דלבא מברך אנכי את ידידי א. נ. פרלברג לארושיו עם העלמה גאולה כספית. יהי רצון, שתזכו לבנות את ביתכם בארץ חמדתנו במהרה בקרוב.

מ. סלאבקין.

ברכה חמה לבבית למורי הנכבד א. נ. פרלברג ליום בואו בברית האירושין את העלמה גאולה כספית.

שושנה לוין.

אנו מברכות את ידידנו ומורנו היקר מר א. נ. פרלברג בברכת מזל־טוב לארושיו עם העלמה גאולה כספית.

יהי רצון, שימלא ד' את כל משאלות לבכם לטובה.

חמדה גירשוביץ.
צפורה פינירמן.
אסתר פרושנסקי.

קנקן חדש

מלא ישן

ברכות לראש-השנה ב„התורן"

„התורן" יתן מקום על עמודיו לברכות ל„ראש-השנה".
מחיר כל ברכה 50 סנטים. הברכות צריכות להמצא ביד המערכת לא יאוחר משבוע קודם החג.

חברינו וסוכנינו בכל מקום שהם מבוקשים לגשת לעבודת קבוץ הברכות ולשלחן אלינו בהקדם היותר אפשרי.

ברכו את ידידיכם, מכיריכם ואת כל הקרובים לכם ע"י „התורן"!

בית כריכת הספרים

— של —

פירסט וסאקס

225 רחוב דיוויזשאַן

הזמנות מתקבלות מנויורק ומסביבותיה.

המחירים נוחים וקלים. העבודה נעשית על צד היותר טוב.

גלויה אחת מביאה את שליחנו לבתיכם.

בית מדרשו של

א י ר א ן

183, 185, 187 איסט בראָדוויי.

ס נ י ף:
5טע עוו. 116טע סט., סטייס בייגק בילדינג, ניויארק;

36 אינסטרוקטורים של בתי-ספר גבוהים וקולידז'ים מטיפים שם את לקחם.

לאבוראטוריות לפיזיקא, לחימיא ולביאולוגיא.

שעורים בשפה האנגלית למתחילים.

ד ז ש א ז ע ף א י ר א ן,
פרינסיפאל.

גאליציאנער-בוקאווינער פערבאנד

— פעראַנשטאַלטעט א גרויסען —

זומערגאַרטען פעסט מיט קאָנצערט טהעאטער-פארשטעלונג מואווינג-פּיקטשורס און באַזאַר

וועלכער וועט פּארקומען

אין הארלעם ריווער פארק און קאסינא

127טע סטריט און סעקאָנד עוועניו

און וועט דויערן

פון מאנטאג דעם 4טען סעפּטעמבער, אנגעהויבען [לייבאר דעי] ביז שבת דעם 9טען סעפּטעמבער

י ע ד ע ן א ב ע נ ד.

דאָס פּראָגראַם איז זעהר רייכהאַלטיג. די בעסטע שוישפּיעלער פון דער אידישער און ענגלישער ביהנע וועלען זיך בעטייליגען און די גרעסטע רעדנער וועלען אין די אבענדען אדרעסירען.

טיקעטס צו בעקומען אין אָפיס פונ'ם „פערבאנד". 82 סעקאָנד עוועניו.

התורן

עתון שבועי

יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. SEPTEMBER 8, 1916 NO. 28

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן“
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין התחתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

VOL. III NEW YORK, SEPTEMBER 8, 1916 No. 28

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית ניו־יורק, י' אלול, תרע"ו גליון עשרים ושמונה

פרשת השבוע

„פִילַנְתרוֹפִּיָה".

בפקודה, שהוציאה הממשלה האנגלית בימים האלה, היא מזמינה את כל „הרוסים", היושבים בארצה, לבוא ולהתנדב למלחמה. הזמנה זו בעצם אינה אלא צווי, ופירושה הוא — כי כל יהודי רוסיה, היושבים באנגליה, מחויבים לבוא ולהתיצב במערכות המלחמה ולשמש מטרה לכלי־התותח של הגרמנים, אף־על־פי שנתיני אנגליה, המתגוררים ברוסיה, שמספרם כעת אינו קטן כלל, אינם מחויבים להספח אל הצבא הרוסי, ואף־על־פי שהחוק האינטרנאציונאלי אוסר על הממשלות להכריח את הגרים, היושבים בארצן, להשתתף במלחמותיהן הלאומיות. הפקודה הזאת יש בכחה להביא כליה על הקולוניה של יהודי־המזרח באנגליה, כשם שבאה כליה על הקולוניה היהודית המזרחית בפאריז, שבניה נלקחו למלחמה והוצאו להורג בחזקת היד.

הסופר הלונדוני של העתון הניו־יורקי „איווינינג פּאֹסט" כבר העיר על החזיון המשונה, שהיהודים המתאנ־גלים, כלומר: ראשי הקבוצה הקטנה ובעלת־ההשפעה של המתבוללים באנגליה, לא רק שאינם מוחים נגד עוות־הדין של הממשלה האנגלית, הנוטלת רשות לעצמה להכריח גרים להלחם מלחמת ארצה, אלא גם תומכים בידה. ומוזר הדבר, כי דוקא מיניסטר יהודי, מר הרברט שמואל, היה הראשון, שיצא ללמד סנגוריה על הממשלה האנגלית. גלוי וידוע לרבים, כי רק הוא אשם במעשה־כפיה זה, שהממשלה האנגלית נוהגת עתה עם יהודי רוסיה. גלוי וידוע גם כן, כי בעת שפוליטיקאים ליבראליים, כמו קינג, מוריל וטריוויליאן יצאו במחאה נגד העול הזה, באותה שעה ישבו בבית התחתון ששה־עשר נבחרים יהודים ושתקו שתיקה יפה!

אין ברעתנו לצאת כאן בטענות נגד מעשיה של הממשלה האנגלית. חיים אנחנו עכשיו בזמן של מלחמה עולמית—מלחמה זו, שקפחה את החוק האינטרנאציונאלי, המיתה את רגש היושר הכללי וחללה את כל מה שהיה קדוש באירופה. העמים האירופיים עומדים עתה מחוץ לחוק ומחוץ להיושר הכללי, ואין לנו הצדקה לדרוש מהם בשבילנו את זה, שאין להם בשביל עצמם. בתקופה זו של „כל דאלים גבר" אין שואלים לצדק ואין דורשים ליושר, ורק לצחוק נהיה בעינינו ובעיני אחרים, אם נבוא עתה לפני הממשלה האנגלית בטענות מוסריות. הממשלה האנגלית יודעת בעצמה, כי אין לה הרשות המוסרית והליגאלית להכריח את יהודי רוסיה, המבקשים חסות בארצה, לשפוך את דמם בעד ארץ זו, שטרם הכירוה כראוי וטרם הספיקו להתאזרח בה, — ואף־על־פי־כן הרי היא עושה מה שעושה, מפני שיש לה הכח והעוז למעשיה ומפני שאין לנו הכח והעוז לעמוד על נפשנו.

אחרת היא התיחסיתנו אל היהודים „המתאנגלים", התומכים במעשה־העול הזה, רק כדי להראות בחוץ את פאטריוטיזמם היתירה, העוברת חוק, ורק כדי להפטר מה„פולאקים" שנואי־נפשם, שמעכבים את גאולת ההתבוללות. זה עשר שנה, שהיהודים המתאנגלים האלה מבקשים עצה להפטר מיהודי־המזרח, היושבים בקרבם, ומשתמשים לתכלית זאת באמצעים שונים. ומדי פעם בפעם באים זרים, אנגלים טהורים מלידה ומבטן, וטופחים על פניהם. לפני חמש שנה, למשל, הציעו „פטרוני" היהדות האנגלית האלה לפני הממשלה, כי תקבע חוק, אשר יחייב את השוחטים היהודים לקבל „סמיכה" מיושב ראש הועד של צירי הקהלות, מר אלכסנדר, מנהלה של ההתבוללות באנגליה — אדם, שאין לו שום שייכות לדת ישראל. בזה נתכוונו המתבוללים להביא את הקהלות של יהודי־המזרח תחת עולם. ואולם הממשלה האנגלית לא הסכימה להצעה זו. אחרי כן נסו המנהיגים האלה לפרוש את ממשלתם על החדרים ובתי תלמוד־התורה — ושוב לא הצליחו. בכל פעם ופעם, כשאלה באים להתנקש

בראבטינגמייה הדתית והחנוכית, שייש להם ליהודי המזרח באנגליה, הם מוצאים להם סיוע ותמיכה רק בקרב הנבחרים ה י ה ו ד י ם, היושבים בפארלאמנט האנגלי; ואילו הנבחרים שאינם יהודים קמים תמיד כנגדם לשמור על ההרות הדתית, הקדושה באנגליה מאז ומקדם.

ואולם בפעם הזאת הגדילו „אצילי בני־ישראל" אלה לעשות ועברו את כל הגבולים בהתיחסותם המחפירה לאחיהם העלובים. בפעם הזאת אין להם עוד עסק לא בסמיכה לשוחטים ולא בעניני חדרים ובתי־ספר, אלא — בעשרים אלף יהודים צעירים, שנמלטו אליהם לבקש הסותם מחמת הפוגרומים, והם, אנשי החסד והרחמים, לקחו את אחיהם עשוקי־המשפט ומשוללי־המחסה האלה והביאו איתם קרבן למולך... זה כחה של ה„פילאנתרופיה" היהודית המתבוללת!

מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ.

זה ימים ושנים, שהמפלגות והקבוצות הישונות שביהדות האמריקאית מדיינות ומתנגחות זו עם זו בשם הדעות וההשקפות השונות, וכל אחת מתאמצת לקפח את חברתה בטענות וראיות, המיוסדות על ההגיון ועל המסקנות העיוניות, היוצאות מתבנת קורות עמנו ותתפתחות ריחו. אילם בכל כבסוכי המפלגות ודברי־ריבן אין אתה מוצא עירובי תחומים אלא לעתים רחוקות. כל מפלגה מכירה את תפקידה המיוחד ומטפלת רק בענינים, שנתמחתה להן. כל אחת מהן קובעת לה תחום מסוים לפעולותיה, ואין היא נכנסת לתחומן של מפלגות אחרות אלא כשמקרים מיוחדים מכריחים אותה להגן על עניניה היא. הישרים והמנומסים שבין חברי המפלגה, אף־על־פי שהכרה ממלאה את לבם, כי רק למפלגתם ניתנה תורת־אמת וכי רק בזכותם תבוא גאולה שלמה ליהודים וליהדות, מכירים בשווי־זכיותיהן של שאר המפלגות, מתיחסים בכבוד הראוי אל מתנגדיהם ואינם דורשים, כי תנתנה להם ולמפלגתם זכיות מיוחדות. אף מפלגה אחת לא מלאה לבה להשמיע, ביחוסה אל המפלגות האחרות, כי עולה היא עליהן בחשיבותה וערכה וכי צריכות הן להביט עליה ביראת־הרוממות. גם האולטרא־אורתודוכסיה, זו שאינה יכולה להשלים עם המציאות, שמביטה על חברי המפלגות השונות כעל אנשים מישראל, הפורצים גדר ופורקים עול, — אף היא לא עמד רוחה בה להשמיע, כי עומדת היא למעלה מכל המפלגות וכי כולן חייבות לקבל את מרותה. אין היא מתערבת בעניני אחרים אלא במקום שיש סכנה לקיום הדת, וגם אז מסתפקת היא באזהרות ואסורים בשם הדת.

והנה בעת האחרונה נתברכה היהדות בארץ זו במפלגה חדשה, השואפת להכנים לתחום פעולותיה את היהדות כ ו ל ה — בכל גלוייה הדתיים, הלאומיים והצבוריים. על כל הזיונות חיינו מחוה היא את דעתה, שופטת ומבקרת ברישון מדברת גדולות ובוראות גמירה, כאילו היו דבריה יוצאים מפי הגבורה. בענותנותה הגדולה מכרזת היא על עצמה, כי נושאת היא את דגל „היהדות השלמה והנאמנה" וכי חבריה הם „טובי העם" ו„בחירי האומה". בתמימותם היתירה מאמינים האנשים האלה, כי מאחרי שכורכים הם עניני הדת ועניני הלאומיות יחד, מגלים הם במעשה זה שלהם מקוריות במדרגה בלתי־מצויה, והרשות בידי מנהיגיהם לדבר, התמיד ודבר, בשם „אנחנו המקוריים". וקבוצה כזו, המפלגה בשבחם של חבריה, הרואה אותם בתור אנשי־הסגולה ובני־העליה, הבוטחת במקוריותה והנוטלת לעצמה את התפקיד הקשה לשמור על „היהדות הנאמנה והשלמה", — אין דרכה להתיחס בכבוד אל מפלגות וקבוצות אחרות, או להכיר בשווי־זכיותיהן. שואפת היא לשפוך את רוחה וממשלתה על כל חלקי היהדות לא בכח ההגיון ולא בתוקף הדעות והרעיונות, שנתחדשו בבית־מדרשה, אלא בתוקף השם, שנטלה לעצמה. בעקב ההרכבה המשונה, שהיא מרכיבה מין בשאינו מינו, מערבת היא את התחומים ונדחקת לתחומן של המפלגות האחרות, מתערבת בענינים ודברים, שאין לה אף מושג קל מהם, ומרימה קול שאון, כי הכל חייבים לקבל את מרותה, מפני ששומרת היא על „היהדות השלמה". וכל „שלמותה" של יהדות זו מתגלית רק בזה, שאין מנהיגיה מכירים את מקומם ואת כסאם ה א ח ד, המיוחד להם, ורוצים לשבת על כ ל ה כ ס א ו ת בבת־אחת.

גם בין חברי המפלגות האחרות ישנם יהודים רבים, שמסירותם אל עניני היהדות לא פחות נאמנה היא ממסירותם של אלה, התוקעים ומריעים על מקוריותה ושלמותה של יהדותם, אלא שהאחרים יודעים ומכירים, שאין לערב מין בשאינו מינו, כי בשעה שעוסקים בלאומיות — מן הראוי הוא שלא להבליט באותו מעמד את עניני הדת, ובשעה שעוסקים בדת — אין להטיל לתוכה את עניני הלאומיות. יודעים הם, כי כל המכנים שאלות כאלה מחוץ למקומן, ערבוביה הוא מכנים לתוך חיי הצבור.

וערוב מין בשאינו מינו רואים אנו גם במעשה חבר האנשים המדופלמים, שהתאספו לפני ימים אחדים ויסדו את „אגודת האקאדימיים היהודיים". זה כבר הורגש הצורך בארץ זו לכנס למחיצה אחת את כל החכמים והסופרים, העוסקים בחקירת היהדות ובחכמת ישראל. עוד לפני שנים אחדות העיר הפרופיסור פרידלנדר על נחיצותה של חברה למדע היהדות, שתרכז מסביבה את הכמי ישראל שבארץ זו, המפוררים זה מזה והנפוצים במקומות שונים. המיוחדים הניצרים, העוסקים בחקירת כתבי־הקודש ובספרות הישנה, יש להם שתי חברות כאלה. והנה באו אנשים, שאין ביניהם אף אחד, שנתמחה באיזה מקצוע מחכמת היהדות, ונטלו לעצמם את השם המצלצל של „אגודת האקאדימיים היהודיים שבאמריקה", וקבעו בספרי־התקנות שלהם לעיקר שאין לשנותו את הסעיף, האומר, כי כל אלה, החפצים להתחבר אליהם, מוכרחים לשמור את מצוותיה ומנהגיה של היהדות המסורה. ואין אנו יודעים, על מה יש להתפלא יותר: אם על צרות־השקפתם של אלה, המכנים את עצמם בשם „האקאדימיים היהודיים שבאמריקה", או על תמימותם היתירה של אנשים „מדופלמים" אלה, האומרים לבדוק אחרי כל הבא

אל אגודתם לעזור להתפתחותו והתקדמותו של מדע־היהדות ולראות, אם נאמן לבו עם היהדות האורתודוכסית. דומה, במקום לבדוק את החברים בדברים המסורים אל הלב, יותר ראוי היה לבדוק אותם, אם יש להם, מלבד הדיפלומה ומלבד יראת־שמים, גם ידיעת בית־רבם בתורת היהדות.

וגדולה מזו. איך מרשים לעצמם אנשים, המדקדקים בשמירת המצות והדבקים ביהדות האורתודוכסית, להשתמש בשם ה„אקאדימיים היהודים שבאמריקה"? באמריקה הלא בודאי ימצאו כמה אקאדימיים, המתגאים ביהדותם, — ואף־על־פי־כן אין דעתם נוחה מאגודה כזו. כלום אין האנשים הכשרים האלה מרגישים, כי יש בשם זה משום אונאת־הדעת? ובכלל, מה ענין של יראת־שמים לדיפלומה של הגויים? האם אומרים הם להשתבח בעיר, כי גם בין האקאדימיים נמצאים יהודים, הדבקים ביהדות האורתודוכסית? הקהל הנבון יודע את ערכם של מופתים נפלאים כאלה.

אין לשער מראש לאיזה אבסורדים יכולים להגיע בני־אדם אלו, הכורכים יחד יראת־שמים, השכלה ומודרניות. חביבה היתה עלינו האורתודוכסיה הפשוטה והתמה, שלא התחכמה ולא התפשטה; ואילו האורתודוכסיה החדשה - כל כחה אינו אלא לערב מין בשאינו מינו ולבלבל את המהות.

הַנִּצָּנִים הָרִאשׁוֹנִים.

הועידה הרביעית של ה„נאציאָנאלער ארבייטער פערבאנד", שנקראה בימים האלה בדיטרויט אשר במישיגאן, משמשת עדות נאמנה על השנוי לטובה, המתחולל כעת בעולם היהודי הראדיקאלי שבאמריקה. הרעיון הלאומי, שהיה עד עכשיו נחלתם של בני המעמד הבינוני בישראל, הולך וכובש גם את לבות המוני הפועלים בארץ הזאת — דבר, שלפני שנים אחדות לא פללו אליו אפילו האופטימיסטים שבנו.

לא רחוקים הם הימים, עת שהכנויים ראדיקאל ומתבולל עדיין נחשבו לשמות נרדפים. כך ראו הראדיקאלים את עצמם וכך ראתה אותם החברה היהודית מסביב. כל ראדיקאל, שנזרקה בו „מינות" ציונית או לאומית, הרי נכתם עונו ונחשב כחוטא נגד הפרוגרס, נגד האנושיות ונגד הציוויליזאציה כולה.

והנה נשתנו הזמנים. יהודי לאומי וראדיקאלי גם יחד — חזיון זה הוא עתה מחזיונות שבכל יום, המתקבל אפילו על דעתו של הקוסמופוליט היותר אדוק ואינו מעורר שוב שום חשד גם בעיני יהודי קונסרוואטיבי. לשנוי ההשקפה הזאת ברחוב־היהודים באמריקה גרמה במדה מרובה קבוצה קטנה של צעירים לאומיים ראדיקאליים ממפלגת „פועלי־ציון", שהביא לארץ הזאת זרם האימיג־ראציה אחרי פרעות קישינוב הידועות. הצעירים האלה הבינו את תכני הלאומיות והראדיקאליות באופן אחר מישהבינו אותם חבריהם הקודמים, שבאו לאמריקה בראשית שנות השמונים ונושנו פה בתלמודם הקוסמופוליטי, שהעלה חלודה מרוב ימים. הצעירים האלה לא ראו שום ניגוד וסתירה בין לאומיות וראדיקאליות; אדרבה, הם ראו את שתי אלה כנובעות זו מזו ומשלימות האחת את השנית. הם היו הראשונים, שהראו להפועל ואיש־ההמון היהודי באמריקה את המאור שביהדות הלאומית.

מצער היתה ראשיתה של הסתדרות „פועלי־ציון" בארץ הזאת: רק איזו מנינים של צעירים נתנו את ידם אליה בעת הוסדה לפני שלש־עשרה שנה. ואולם לאט־לאט גדלה ורחבה, עד שהיתה למפלגה, המונה את מספר חבריה לאלפים ותופסת מקום חשוב בעולם הציוני, והשפעתה הולכת וגדלה מיום ליום בקרב הפועלים המאורגנים.

אולם עם כל החיל הרב, שעשתה הסתדרות „פועלי־ציון" במשך שנות קיומה, לא הצליחה עדיין לתפוס את המקום הראוי לה בחיי ההמונים היהודים. הללו—מלחמת־חייהם קשה ורוחם קצרה, ואין לבם הולך אחרי תיאוריות נאצלות. והנה במקום שקצרה היתה יד מפלגת „פועלי־ציון" לכבוש את לבות ההמונים היהודיים כאן — באה לעזור לה אחותה הצעירה, הסתדרות־האחוה של ה„נאציאָנאלער ארבייטער פערבאנד". גידולו המהיר של האורדן הזה והתפתחותו במשך זמן קצר מראים בעליל, כי עתידות גדולות נכונות להרעיון הלאומי בקרב הפועלים היהודים באמריקה. במשך ארבע שנות קיומו רכש לו האורדן הזה כחמשת אלפים חברים. והרבוי של החברים, כפי שמעידים המספרים, הולך וגדל משנה לשנה.

ערכו של ה„פערבאנד" בחיים הלאומיים של המוני ישראל באמריקה גדול מאד. הראדיקאליזם הזול התאמץ לבער אחרי התוכן היהודי, הרוחני והמוסרי, של חיי ההמונים היהודים בארץ הזאת, ותוכן חדש למלא את מקום החסר לא נתן להם. והתוצאות הן, כי את מקום החנוך היהודי, הבית היהודי ויתר הקנינים הלאומיים, שהיו מצויים אצל ההמונים האלה בארצות־מולדתם הישנות, ירשו הבערות, ההפקרות והציניזם הגס. הרעיון הלאומי בא עכשיו לרפא את ההרס הרוחני בחיי הפועלים היהודים. כך רואים אנו, כי ה„נאציאָנאלער ארבייטער פערבאנד" מיסד בתי־ספר לקטנים ושעורי־ערב לגדולים, שעברית ויהודית ודברי ימי ישראל הם מקצועות־הלמוד הראשיים בהם. אמנם מבחינה לאומית־עברית עדיין יש למנות בשיטת החנוך כמה חסרונות ומגרעות. אולם לא חנוך זה, בשהוא לעצמו, עיקר כאן, אלא הנמוקים, שגרמו לו, והנמוקים האלה בודאי שהם רצויים ונובעים מרגש לאומי ישר. וכל מי שכונתו רצויה — סופו שיהיו גם מעשיו רצויים.

הַהִסְתַּדְּרוּת הָעִבְרִית

מאת

ק. ו ת י ק.

ב.

אחת העבודות העיקריות של ההסתדרות היא העבודה לשם החנוך העברי. הצורך בעבודה זו מורגש אצלנו מכבר. ההסתדרות, שהיא קבוץ מסודר ומאוחד לשם התרבות ה ע ב ר י ת, מושבעת ועומדת מראשית יצירתה והויתה לעסוק בעבודת החנוך, שהוא היסוד והשורש של כ ל עבודה תרבותית.

אפשר לה להסתדרות עברית להסיח דעת מהחנוך העברי רק באותן הארצות, שהרוחות הזרות לא פגעו עוד לרעה בחיים היהודיים המקוריים, והחנוך העברי נשתמר עדיין בתכנו ה ע ב ר י, אם בצורה דתית או לאומית. בארצות האלה אפשר להם להעברים המסודרים לעסוק רק בצרכי הספרות העברית, ואת החנוך העברי—לעזוב בידי ההורים, בידי אגודות המורים או בידי שאר החברות הלאומיות. אולם באמריקה, שהחנוך העברי מקולקל ופרוע וריק מכל תוכן עברי, שבראשו עומדים עסקנים בורים ומחוסרים כל שאיפה עברית לאומית,—חטא גדול היתה חוטאת ההסתדרות העברית, לולא שמה לב למצב החנוך ולולא השתדלה לתקנו ולשפרו.

אמנם מרבים אנו העברים להראות על הקלקולים המרובים שבחנוך היהודי באמריקה. מדברים אנו השכם ודבר, כי טוב לו לחנוך זה שלא נברא משנברא, והדברים השליליים האלה אמנם הראו את פעולתם החיובית בשנים האחרונות במדה ידועה. אולם כלום אפשר לנו להסתפק רק בטענות ובקריאות־תגר? או כלום אפשר לנו לצאת ידי חובתנו בעצות טובות ובהצעות מחוכמות. איך לתקן ולשנות את המצב, בשעה ש ב פ ו ע ל איננו נוקפים אף באצבע קטנה לתקונים ושנויים? היכולים אנו לעמוד מנגד ולתת לאחרים, המתנגדים לרוחנו והשקפותינו, לפרוש על החנוך את ממשלתם ולהוליכהו למקום שהם רוצים? ואפילו אם נעסוק בהתמדה ובחשק בשאר העבודות העבריות, כגון יסוד אגודות עבריות, תמיכה בעתונים ובספרות, תעמולה בין העם וכו', — כלום נצליח על־ידי זה להטביע את חותמה של התרבות העברית על חיינו ב ע ת י ד, אם נזניח את רבבות בנינו ובנותינו ונתן ידם להתחנך רק ברוח התרבות הזרה ולהיות מושפעים מהסביבה הזרה?

עומדים אנו לפני בתי־הכנסיות הרבים והמהודרים, שיש לנו בכל רחבי הארץ הזאת, תמהים ושואלים: למי היהודים החרדים האלה עמלים? למה השקיעו מיליונים בבנינים היפים האלה, אם בניהם ובנותיהם אינם יודעים צורת אלפא־ביתא עברית והם מונעים את רגליהם מהבתים האלה אפילו בימי השבתות והמועדים? האם אי־אפשר לנו, העברים, לשאל את השאלה הזאת גם את עצמנו: למי אנו עמלים, כשאנו משתדלים ליצור ולקיים תנועה עברית וספרות עברית ודבור עברי, אם רואים אנו שהדור הבא אחרינו זר הוא לנו ולרוחנו וללשוננו ולכל היקר והקדוש לנו?

באמת, אפילו אם היו לנו באמריקה בתי־ספר עברים ב כ ל שכונה יהודית, כמו שיש לנו ברוסיה ובגאליציה, ואפילו אם היו האנשים העומדים בראש המוסדות האלה ראויים לכך על־פי תכונתם האידיאלית ועל־פי הרוח הדתי־לאומי, המפעם בלבם,—גם אז היתה עלינו, העברים, החובה להשתתף בחנוך. כי הרי לא רק חובבי התרבות העברית אנחנו, אלא גם לאומיים וציוניים. רוצים אנו להנחיל לבנינו לא רק את י ד י ע ו ת היהדות, אלא גם להוליד ולקיים בקרבם את הרצון ל ה ל ח ם בעד קיומה של היהדות. רוצים אנו להקנות להם לא רק רגשי כבוד ל ה ע ב ר הגדול שלנו, אלא גם — את השאיפות והמאויים העצומים ל ה ע ת י ד המקווה. וכשנעמוד על בתי־הספר העברים בארץ זו, על אלה, שיש בהם מאותו רוח ה ת ו ר ה ו ה ד ת, שאנו מוצאים אצל המוסדות החנוכיים מטפוס כזה בארצות אחרות (הישיבות, למשל), — כלום רואים אנו בהם את הרוח העברי הלאומי־הציוני?

הבתים האלה נותנים י ד י ע ו ת עבריות לחניכיהם. אולם ידיעות עבריות לבדן היו מספיקות בעולמנו הישן. התלמיד העברי היה אז תמים ושלם כרבו. הוא לא הרבה לשאל שאלות לטעם קיומנו ולתכלית קיומנו, ואם שאל, היתה דעתו מתקררת על ידי תשובותיו של רבו, כי אין היסורים באים עלינו אלא למרק את עונותינו וכדומה. אולם פה, באמריקה, כשרואה הבן את בוז הזידונים לעמו, כשרואה הוא את השנאה הכבושה בלב עם הארץ אל היהודי, ובמחו עולות שאלות מרות על חייו הוא ועל חיי ישראל (ומי שמצוי אצל בני־הנעורים העברים באמריקה יודע, כמה מעסיקה אותם שאלת־היהודים), — אין בכח התשובות האלה להניח את דעתו של השואל. ועל העברים, הדואגים לחנוך הבנים, החובה איפוא לבא ולהיות לעזר לבני־הנעורים שלנו בבירור פתרון היהדות ושאלת קיומה בעתיד. ביתר בירור: עלינו להעמיד את בית־הספר העברי על היסוד הלאומי והציוני. ומי יכול וראוי לעשות את הדבר הזה, אם לא המחנה העברי המסודר, ההסתדרות העברית?

באמת, לא היה צריך להרבות בראיות והוכחות על הצורך הגדול, שיש להסתדרות לעסוק בחנוך. אולם במחננו נשמעות מדי פעם בפעם, גם בפה וגם בכתב, דעות מתנגדות לזה. יש שחוששים, כי עתידה ההסתדרות העברית להעשות מתוך כך לאגודת־מורים. ויש שמתיראים מפני הקושי הגדול שבדבר. „שאלת החנוך באמריקה — אומרים הם — היא שאלה סבוכה מאד. הרבה נסיונות נעשו לפתרונה, ולא עלו יפה. ולמה לה להסתדרות לנגוע בפצע מכאיב כזה?"

אולם באמת אין כל מקום לחשש ויראה. ה„לאומיים הראדיקלים" והאידישיסטים למיניהם עוסקים בחנוך על־פי דרכם הם, ואינם יראים מפני הקושי שבתפקידם. ה„יהודים" בני־המערב לחברותיהם מטביעים את חותמם על החנוך העברי דרך צנורות שונים משלהם, ואינם

שואלים שאלות כלל וכלל, ואינם חוששים לשום דבר. — ולמה נתירא אנחנו לעסוק בחנוך ילדינו על־פי דרכנו ורוחנו אנו? וכי משום שבעבודתנו אנו יעזור לנו המורה העברי — הפסדנו? והלא זאת היא משאת־נפשנו: שהמורה העברי יראה, כי אינו בודד ועזוב בשדה החנוך, כי תנועה מסודרת עומדת ומסייעת לו, ואז יפנה את כל לבו ודעתו אל ההוראה העברית ויעלה אותה אל מדרגת השלמות העליונה.

מה הם פרטי העבודות של החנוך העברי? וכיצד אפשר להוציאם אל הפועל?

בראש וראשונה צריכה ההסתדרות לשמור על ההון המועט והדל, שכבר רכשו להם העברים במקצוע החנוך. ביתר דיוק: האגודות העבריות שבכל רחבי הארץ צריכות לתמוך תמיכה חמרית ורוחנית בבתי־הספר המעולים, הקיימים מכבר. הן צריכות להכריז על בתי־הספר האלה מדי פעם בפעם, לספר בשבחם ולהציגם למופת לאחרים. הן צריכות לערוך לטובתם ולחזוקם אספות ונשפים, לעורר את העברים האמידים ואת החברות הלאומיות לתמוך בהם בממונם. להאגודות העבריות ש ב כ ר כ י ם , שיש להן הרבה צרכים וענינים אחרים, צריכה העבודה הזאת להיות ח ל ק פעולותיהן. א ו ל ם ל ה א ג ו ד ו ת ב ע ר י ה ש ד ה צ ר י כ ה ע ב ו ד ת ־ ה ח נ ו ך ל ה י ו ת ה י ס ו ד ו ה ע י ק ר ש ל כ ל פ ע ו ל ו ת י ה ן. על כל החברים להקדיש את מבחר כחותיהם ושעותיהם הפנויות לתמיכתו ושכלולו של בית־הספר המתוקן שבשכונתם. אם אין להם בית־ספר כזה — עליהם להשתדל לתקן את בית־הספר המקולקל, או ליסד בית־ספר חדש מתוקן. בדברי אלה איני מתכוון לאמר, כי תעודת ההסתדרות היא להיות השלטת ה י ח י ד ה בבית־הספר העברי. אם את בית־הספר מבקרים, למשל, בני יהודים אדוקים, הרוצים להעמיד את החנוך על התורה והמצוות, א ס ו ר ל ה להסתדרות להעבירם על דעתם זו. ההסתדרות צריכה רק להגן על ה פ ר י נ צ י פ ה ע ב ר י ה ל א ו מ י , להשגיח על הלמודים העבריים, שלא יקופחו. וכן, למשל, אם יש יכולת להעברים להשפיע ברוחם העברי על בית־ספר ראדיקאלי, אין להם להלחם בראדיקאליזם, אלא להשליט בו, בבית־הספר הראדיקאלי, את הלמודים העבריים. בהנהגה כזו תוכל ההסתדרות לשמור על עצמה מהסבך בסבך הדעות וההשקפות השונות, השולטות בעולמנו על החנוך העברי.

העבודה החשובה השניה במקצוע החנוך היא — יסוד אגודות עבריות של תלמידים ותלמידות. ועד החנוך של ההסתדרות עורך תכניות ומעמיד מנהלים בשביל האגודות האלה, ועל־ידי זה אוצלת ההסתדרות העברית מרוחה על בני־הנעורים שלנו לא רק בזמן שהם עומדים עדיין ברשותו של בית־הספר, אלא גם בשעה שהם הולכים ומתרחקים ממנו. על תוצאותיה של העבודה החשובה הזאת לטובת הרעיון הלאומי והתרבות העברית באמריקה אין לי, כמדומה לי, כל צורך להאריך. די לי להזכיר את פעולותיו של „יהודה הצעיר“, שהוא הסתדרות ציונית א נ ג ל י ת , — וערכה של הסתדרות כזאת ב ע ב ר י ת יתגלה ויתבלט אלינו מאליו.

אולם אין עבודת החנוך של ההסתדרות מכוונת רק לקטנים. עליה להפיץ את ידיעת הלשון והספרות העברית גם בין הגדולים. לתכלית זאת היא פותחת שעורי־ערב לגדולים. היא באה בראשונה במשא ומתן עם כל האגודות והחברות הלאומיות והציוניות, „פועלי־ציון“, „נאצ. אר־בייטער פערבאנד“ ועוד. שלבות הבריהן כבר הוכשרו לעבודה עברית, וכששעורים העברים כבר נוסדו ועומדים על בסים כלכלי נאמן, הרי היא מפרסמת על קיום השעורים בעתונים ובאספות ומשתדלת לעורר את הצורך בלמודים העברים גם בלבות הצעירים, העומדים מרחוק להתנועה הלאומית. בהיות שהעבודה הזאת היא הקלה ביותר, הרי ההסתדרות מתחילה את פעולתה ב ה. אולם במדה שכח ההסתדרות ילך ויגדל והשפעתה תלך ותרבה, בה במדה תוסיף לעסוק בעבודות יותר קשות, כיסוד בית־ספר למורים עברים — מוסד, שחסרונו מורגש מאד באמריקה.

העבודות המנויות כאן, מלבד הערך העצמי שיש להן, תועלתן מרובה גם לקיומה של האגודה העברית, העוסקת בהן. הרבה אגודות עבריות עברו ובטלו מן העולם מחוסר עבודה ממשית. הרבה מהן הולכות ומתנונות גם עכשיו מסבה זו. הבטלה באגודה מביאה לידי שיחות תפלות וליצנות וקלות־ראש וגם לידי שעמום — המחלה היותר מסוכנה לגופה של חברה. אולם על־ידי התאחדותן של האגודות ועבודתן עבודה ממשית משותפת — בהכרח הוא, שיזורום בהן זרם חי ורענן, אשר יחיין ויקיימן ויעורר בלב כל חבר רגש של כבוד וחבה לאגודתו.

בסוף מאמרי זה עלי לעמוד עוד על סעיף אחד מתכנית הפעולות של החנוך, והוא — ההשתלמות של החברים. זוהי עבודה לא לשם הקהל הגדול, אלא עבודה פנימית בין החברים העברים עצמם.

לכאורה, היתה האגודה העברית עומדת ב ע י ק ר גם עד עכשיו על העבודה הזאת: על הרצאות, שיחות, וכוחים ועוד. אולם על כל הדברים האלה היה טבוע חותם של עראיות. מעולם לא הובלטה מטרה ברורה אחת, שתשפוך את אורה על כל מהלך העבודה הזאת באגודות, ומטעם זה לא היו סדר ושיטה קבועה בחומר ההרצאות ובנושאיהן. ההרצאות באו רק כדי שלא להוציא את האספה ריקה, והמרצים התיחסו מתוך כך לדברי עצמם יחס קל ומזלזל, וככה התיחסו אליהם גם השומעים. ועד החנוך של ההסתדרות צריך להעמיד מטרה ברורה להעבודה הזאת, והיא: ה ה ש ת ל מ ו ת ב ת ר ב ו ת נ ו ו ב ל ש ו נ נ ו. לפי המטרה הזאת יביא הועד שיטה וסדרים באותו החומר, המשמש אמצעי לה, זאת אומרת: הועד יערוך תכניות של הרצאות ושיחות ודומיהן על־פי שיטה מסוימה וקבועה וימסור אותן למרצים ולראשי־המדברים, שהם מומחים לדבר. נקח־נא, למשל, את התנ"ך. כמה מאתנו רכשו להם ידיעה הגונה בספר הזה לפי החקירות המדעיות של הזמן האחרון? אמנם בנדון זה אין העברים אשמים, אלא הספרות העברית, הדלה מאד באותו מקצוע. ואם רבי לא שנה, חייא מניין? אולם אם אין לנו היכולת לשאב ידיעות על התנ"ך מספרותנו

אָנוּ, נלך אצל כפריות הגויים ונתרגם מהן, או נעמיד לנו מרצים מאותם העברים, המומחים למקצוע זה.

והוא הדין בנוגע לתלמוד, לספרות ימי הבינים, לספרותנו החדשה, לתורת הסגנון ועוד. בדרך כזו ילמד חבר האגודה העברית לא לדבר עברית בלבד, אלא יקנה לו גם ידיעות בספר העברי. והסביבה העברית, מקום מקלט המחשבה העברית, שאליה אנו מתפללים זה כמה, לא תהיה עוד חזון־לב בלבד, אלא עובדה חיה וקיימת.

עִם שְׁקִיעָה

מאת
ישראל אפרת

I

סִירָתִי שָׁטָה אַט עַל־פְּנֵי הַבְּרֵכָה,
מוּקֶפֶת חוֹרְשָׁה דוֹמְמָה, קוֹדֶרֶת;
יָפָתִי יוֹשְׁבָה נֶגְדִּי וּמְשׁוֹרֶרֶת.
בַּמַּעֲרָב יוֹרְדָה חַמָּה וְרוֹעֲכָה.

וְהִס! שְׁעַת דּוּמִיַּת־רָז הִגִּיעָה.
וְחֶרֶשׁ גּוֹעִים צְלִילֵי שִׁיר הַנָּאִיָּה;
וְנִדְמֶה: אֶשְׁמַע עוֹד הֲמִית לְבָבָהּ.
בִּנְגִינַת־קֶסֶם בְּחֲלִים־דּוּמִיָּה.

II

אֹר כֵּהֶה פָּרוּשׂ עַל הַיְקוּם הַשּׁוֹקֵט,
וּפִתְאוֹם זָרַק לַפִּיד בֵּין הֶעָבִים.
הָעוֹלָם נִמְלָא זֹהַר, זִיו לֶהָבִים —
וּרְאֵה: שָׁמַיִם עוֹלִים עַל הַמּוֹקֵד.

גַּן נָפַל גַּם בַּבְּרֵכָה יְהַצִּיתֶהָ,
גַּן נֶאֱצַל מִן הַשְּׂרֵפָה הָעֶלְיוֹנָה;
יָפָתִי — הִיא לְאֵשׁ־הַפְּרִימִים פִּנָּה,
וַאֲנִי לְאֵשׁ הַבְּרֵכָה בְּתַחְתִּיתֶהָ...

III

אֵשׁ לוֹהֶטָה מִלְּמַטָּה וּמִמָּרוֹם,
לְבַד בְּתָוֶךְ שׁוֹקְטִים שְׁנֵי לְבָבוֹת.
וְחָשׁ אֲנִי: הָעוֹלָם כּוּר־שַׁלְהָבוֹת —
וְהַב־אַהֲבָה נִצְרָף בּוֹ מִסִּגִים זָרִים.

הַכִּבְשָׁן דּוֹעֵךְ אַט. אַט בָּא לֵיל־פְּלָאִים.
בְּיַם הַתְּכֵלֶת טוֹבֵל כּוֹכָב צָעִיר,
בִּדְמִי הַלֵּב זוֹרֵחַ כֶּתֶם טָהוֹר.
הַגַּלִּים לוֹחֲשִׁים וַחֲלוֹמוֹת דָּאִים. —

הרי״ו קטסקיל.

חַיֵּי אָדָם

מאת
שלום־עליכם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

כג.

שָׁלוֹם לָךְ, וורונקה!

גבור הרשימות לוקח פרידה מאת עיר־ילדותו. — חלומות והזיות על־דבר האוצר. — גרגלי־גנב מקבל מתן בסתר — זוג נעלים ישנות. — עלבונו של המקבל והרהורי־חרטה של הנותן.

ככל אשר קצה נפש בני נחום בן־זאב בעירתם הקטנה בעת האחרונה וככל אשר הועיל פינלי בן־שימלי להבזותה בעיניהם, אותה ואת אנשיה הדלים ואת הליכותיהם הנלעגות, — כן גדל חנה בעיניהם ביום האחרון, יום צאתם ממנה ללכת אל העיר הגדולה, וכן יקרה להם שבעתים, וצר, צר היה להם להפרד מעל חמדת־ילדותם זאת.

כאדם, שלוקח פרידה מאת בעל־חיים הדומה לו, מאת חברו וידידו הנאמן, כך נפרד שלום בן־נחום בן־זאב מעל עיר־ילדותו הקטנה ומכל אשר בה — החל בחצר בית־אביו ובגנו ובאילנותיו, שכבר עברו עכשיו מרשותם לרשות זרים, וכלה בהר הגביה, אשר מעבר לבית־המדרש העתיק,

ובכר הנרחב, אשר מאחרי העיר — מכל המקומות היקרים, אשר בהם בלה את ימי־ילדותו הטובים עם חבריו הנאמנים, למן שמואליק היתום ועד חברו האחרון — גרגלי־גנב.

ביחוד גדלה סערת־לבו, כשקרב ובא לאותו המקום, אשר שם היה טמון, לפי עדותו הנאמנה של שמואליק, האוצר הטוב. כאחוז־קסם, יחיל ומצפה, עמד שם בדממת־קודש, עומד בבדידות ומתרגש ומפנה את לבו הסוער להמון מהשבות והרהורים, חזיונות ותלומות בהקיץ: מה יהיה גורלו של האוצר הזה, שמא, חס ושלום, יתגלגל ויפול בידיו של אינו־יהודי?... אבל כלום אפשר להעלות על הדעת, כי האוצר העתיק יתגלה לנכרי, למי שאינו בן־ברית? — דבר זה רק איש אחד יודע, רק הוא ולא אחר. שמואליק הוא האיש... אולם איפה הוא שמואליק עתה? איה מקומו? האם יזכה עוד בזמן מן הזמנים להפגש עמו ולראות את פניו? — כשיפגשו שניהם יחד בזמן מן הזמנים, ודאי לו, כי ראשית מעשיהם תהיה — לבוא שניהם יחד לעיר הקטנה הזאת ולהשקיף עוד הפעם על כל המקומות החביבים, אשר בהם עברו ימי־ילדותם הטובים והרחוקים... ואחר־כך יאזרו שניהם את מתניהם ויגשו בכל תוקף אל המלאכה אשר לפניהם — לבקש ולמצוא את האוצר. מתחילה יצום אחד ארבעים יום, ואחר־כך יצום השני ארבעים יום, וכתום ימי הצום ואמירת התהלים לשניהם, יגשו בלב בטוח וברוח נכונה לבקש את האוצר בשדה. וכאשר ימצאו את האוצר, ישבו שניהם על הארץ ויחלקוהו ביניהם לחצאין, חלק כחלק — הוי, מה גדול יהיה היום ההוא ומה גדולה תהיה השמחה! את החלק הגדול מכל החלקים יקבל, כמובן, האב, נחום בן־זאב. אחריו יבוא על חלקו הדוד ניסל — אף הוא ראוי למנה יפה. ואחריו יבואו הדוד פיני ושאר הקרובים ובני־המשפחה — איש מהם לא יגרע חלקו באוצר. ואולם חלק הגון מן האוצר יופרש בעין יפה גם לזרים, שאינם מבני המשפחה — לעניי העיר וורונקה ולכל המשמשים בקודש. למשל: אשתו של משה השוחט, עליו השלום, אלמנה עלובה ועוטיה זו, שנשארה בעירום ובחוסר־כל, זקוקה לנתינה הגונה, כדי שלא תצטרך להנשא לבעל פעם שנית ותחדל לכתת רגליה בהערים הסמוכות, לדפוק שם על דלתות קרוביה העניים, אשר אין להם כדי מזון סעודה אחת גם לעצמם. ושתי הנשים הצדקניות, פרומה שתומת־העין ופייגלי־אשמדאי, אף־כי צדקתן אינה עומדת להן, מכל מקום גם שכרן לא יקופח: עתידים בעליהן לקבל מנה יפה כל־כך, שכמותה לא ראו מימיהם אפילו בחלום. והאשה רודה־בתיה, זקנה זו, שאופה עוגות ותופינים למכירה ומפרנסת בידיה הצבות והכואבות משפחה גדולה, ודאי שהגיעה שעתה זה כבר לנוח מעט ולהחליף כח לעת זקנתה. ומלך השמש, וגדליה השכור — כלום אינם קרואים אדם? או, למשל, שמואל־אליהו החזן עומד וקובל כל הימים, כי צר לו המקום שישב בוורונקה, כי חננו אלהים קול־נגינה אדיר וחזק, העולה על קולותיהם של כל החזנים הגדולים אנשי־השם, ורק זו רעה חולה, שאין לו כלי־זין לשמש בו, אין לו תוים לנגינה. — ולפיכך מן הראוי הוא להספיק בידו תוים לנגינה, ויסתתמו טענותיו. לא נשאר איפוא אלא אחד — הוא גרגלי־גנב. מה לעשות לנער הזה, כי יעזוב את דרכו הרעה ויחדל לשלוח את ידו בגנבה? ראשית כל, צריך יהיה לדבר על לב אמו המבשלת, כי תחדל לבשל בבית זרים. ולאביו־חורגו, חוטב־העצים, יקנו בית וגן ויימלאו לו מלוא כיסיו כסף ונחושת וישמיעוהו בגלוי, כי לא למענו, למען חוטב־העצים, עושים את כל זאת, אלא למען גרגלי בנו־חורגו — כדי שיחדל מהכותו חנם ומלקרוא לו בשם גנב...

בתוך הרהורים וחלומות אלו מתגלה פתאום גרגלי גנב בכבודו ובעצמו. כולו פרוע, יחף ולבוש־קרעים, כדרכו תמיד.

— איזה הדרך באת לכאן?

— ואתה?...

שניהם נדברים איש לרעהו ופונים ללכת. שלום מודיע את חברו, כי נוסע הוא היום. גרגלי יודע את זאת. כבר שמע את הדבר וכבר ראה בעיניו את הכילה ואת שלשת הסוסים.

— כבר ראית? ומה תאמר עליהם?

— על מי?

— על הסוסים.

— מה אומר ומה אדבר? סוסים הם...

— והכילה מה היא בעיניך?

— כילה היא...

ניכר, שדעתו של גרגלי אינה זחוחה עליו היום ואין רוחו נכונה בקרבו. חברו מתכוון לפייסו ולשמח את לבו.

— היודע אתה? זה עתה הייתי עומד והושב עליך מחשבות, והנה באת פתאום באמצע...

— האמנם? ומה הן המחשבות, אשר חשבת עלי, דרך משל?

— חשבתי עליך... זכור זכרתיך עם האוצר...

— עם איזה אוצר?

שלום בא בין המצרים: האם יגיד לו את דבר האוצר, או לא יגיד? גרגלי חוזר על שאלתו: „איזה אוצר?" אכן אין דרך אחרת — צריך הוא להגיד לו. ושלום עומד ומספר לחברו את פרשת האוצר. גרגלי שומע בעיון וחוקר את חברו: „ואיה מקומו של אוצר זה?" לבו של שלום מהסס: האם יגיד לו, או לא יגיד? בעיניו של גרגלי אש מתלקחת: „וכי ירא אתה, שמא אחטוף מידך?" שלום מהרהר חרטה על כל המעשה, והוא מדבר אל חברו בלשון זו, שהגדולים מדברים אל הקטנים, כאשר דבר א ל י ו לפנים פינלי בן־שימלי חברו:

— שוטה שבעולם! אפילו אם אגיד לך את מקום האוצר, כלום תעצור כח להגיע לשם? הלא אינך יודע את השם המפורש ואינך בקי בחכמת הקבלה; ומלבד זאת, חייב אדם להתענות ארבעים יום בזה אחר זה, וכאשר יבוא היום הארבעים ואחד...

— וכאשר יבוא היום הארבעים ואחד — או־אז תהיה שוטה! — מפסיקו גרגלי באמצע ומעיף תוך כדי דבור את עיניו על מגפיו החדשים של חברו. נראה, כי הללו מצאו חן בעיניו.

— חדשים?...

חברו עומד כנגדו מבויש קצת: נועל הוא לרגליו מנעלים חדשים ומבהיקים, ורגלי גרגלי יחפות הן! לבו רחש דבר טוב, והוא פונה ואומר אל גרגלי:

— אם רצונך בכך, בוא עמי אל בית הדוד ניסל, ואתן לך שם מתנה...

— מתנה תתן לי? טוב ויפה! — מתפיים גרגלי אל חברו, ושניהם פוסעים פסיעה גסה וממהרים אל בית הדוד ניסל. כשבאו אל בית הדוד ניסל, מצאו שם חבורת אנשים, בהם קרובים וידידים, ששמעו את דבר העגלה, אשר שלח נחום בן־זאב לקחת את ילדיו, ובאו בהמון לברך את הנוסעים הקטנים לדרכם ולמסור על־ידיהם פרישת שלום להוריהם.

בין שאר בני החבורה נמצאו גם שתי הנשים הצדקניות, פרומה שתומת־העין ופייגלי־אשמדאי, שבאו לפי־שעה בגפן, באין בעליהן אתן. אחר־כך יבואו גם בעליהן לקחת פרידה מאת הקטנים ולדרוש בשלום הגדולים. הכל מתבוננים אל הילדים ברגש של כבוד ודרך־ארץ: בני־אדם אלו נוסעים לכרך גדול — לפריאס־לאוו! הכל מחניפים להם, מבקשים קרבתם ומדברים אליהם בלשון מנומסת זו, שמדברים אל הגדולים. משיאים להם עצות לדרך, כיצד יסעו והיכן יעמדו ללון בבאריש־פולי. הדוד ניסל מעניק לכל אחד מהם, כדרכו תמיד, סטירה חטופה על חוטמו או מתחת לסנטרו ושואל אותם, אם יזכרוהו לפעמים ויכתבו לו מכתבים? בודאי ובודאי שיזכרוהו ויכתבו לו מכתבים! מובטח לו, שיכתבו לו בכל שבוע ושבוע, פעמים בשבוע, בכל יום ויום!... שמואל־אליהו החזן עומד ומבקש מהם, כי יפרשו בגינו בשלום אביהם רב נחום, וכך יאמרו לו: מיום שיצא הוא, רב נחום, מן העיר לא שחק הוא, שמואל־אליהו, באשקוקה אפילו פעם אחת, ואפילו בטבלה לא נגע, כי וורונקה עיר שוממה היא, חורבה ממש! הדודה הודיל אף היא שנתה את טעמה היום. טובה היא ורכה כרונג, דבש וחלב תחת לשונה. הדודה הודיל אמרה בפני כל עם ועדה, כי קצרה דעתה מהבין דרך משונה זו של בני־אדם, המשלחים את ילדיהם לדרך רעבים וצמאים! וכי אומרים הם לכלכל את נפשם שני ימים ולילה אחד בעוגות, בביצים שלוקות ובאנגסים? כלום זוהי צידה לפי הטף? הלא עתידים התינוקות לגוע ברעב! והדודה הודיל עמדה לחבוש בתוך כליהם של הקטנים צידה לדרכם מכל אשר מצאה ידה: קדירה קטנה אחת שומן, צנצנת קטנה מלאה מרקחת מתוקה, שנשתיירה לה, כפי הנראה, מימות הקיץ שעבר, וגם מעט שלק של פירות, שברוב הימים נחמץ כל־כך, עד שכל הטועם ממנו רואה את מלאך־המות בעיניו!

בשעה שהדודה הודיל טפלה לעיני כל הנאספים בהספקת צרכיהם של הנוסעים הקטנים, והניסעים עצמם עסוקים היו בקבלת ברכות־הפרידה ופרישות־השלום, — באותה שעה עצמה נפלה תגרה קטנה בין פרומה שתומת־העין ובין גרגלי־גנב. ראתה פרומה את גרגלי עומד אף הוא בין העומדים, מיד העיפה עליו את עינה העורת ושאלה את פייגלי־אשמדאי בקול רם: „מה לגנב זה בכאן?"... לא המתין גרגלי עד שתענה פייגלי־אשמדאי את חלקה ופנה אליה ושאל אף הוא בקול רם: „מה לעורת זו בכאן?" — ומי יודע, מה היה סופה של מלחמת־שפתים זו, אלמלא מהר שלום לעמוד בפרץ ולהרחיק את גרגלי ממקום הסכנה. גבור הרשימות האלה נגש אל חברו ואחז בכנף בגדו ויצא אתו אל חצר בית־דודו (ביום גדול כזה הכל מותר, ואפילו להתרועע עם גרגלי־גנב בפרהסיה).

— אמרתי לך קודם, שיש לי מתנה בשבילך? הא לך!...

ושלום בן־נחום בן־זאב, כולו נהנה ממעשה־הצדקה שהוא עושה, הוציא מתחת כנף בגדו את מגפיו הישנים ומסרם במתנה לידי חברו גרגלי־גנב. ואולם גרגלי, כפי הנראה, קוה למתנה אחרת, ולא למגפים ישנים. ומלבד זאת היה לבו סוער על החרפה, אשר גרמה לו פרומה העורת, ועל אשר העלים חברו ממנו את מקום האוצר, ובכלל לא היתה דעתו זחוחה עליו כל אותו היום. עמד וקבל את המגפים מידי חברו מבלי דבר דבר, ורק תיכף לזה זרק אותם בחמתו ממנו והלאה, ומיד מהר ויצא מן החצר ופנה וברח על־נפשו — ואיננו.

— — — — —

מאורע פחות וקל־הערך — אבל כמה צער ויסורים גרם לכותב הרשימות האלה! בריחתו של גרגלי עכרה את שעת פרידתו מעל עיר־ילדותו הקטנה ומסכה טפה מרה לתוך מתיקות נסיעתו — הנסיעה הראשונה, הגדולה, הנאה והרחוקה. ככל אשר התאמץ אחר־כך לגרש מעל פניו את התמונה הקודרת והמדכאה של חברו העלוב, כן באה והתיצבה לפניו בכל בהירותה להדאיב את לבו ולעכור את רוחו: „ביישת, ביישת את חברך המסכן!"...

העגלה כבר עברה על־פני השוק, כבר הרחיקה מן החניות, מן הבתים, מבית־הקברות של היהודים וגם מקברות הגויים, להבדיל; והנה כבר עברה גם את הגשר וגם את השדה — נעלמה וורונקה ואיננה עוד! אותה שעה הרגיש פתאום גבור הרשימות האלה מעין מועקה בגרונו, ורגש חם של רחמים רבים להעירה הקטנה שטף ועבר את כל לבו, ונדמה לו, כאילו עירה זו נשארה עתה יתומה עזובה, עוטיה ושוממה... הרגש הזה יחד עם רגשות הצער והחרטה על עלבונו של גרגלי המסו את לבו והעלו דמעות בעיניו. אז הפך את ראשו אל צד הכילה, כדי שלא יראוהו אחיו בקלקלתו, מחה דמעה עצורה בעיניו ולבו הנסער המה ורחש בלאט דברי שלום ואהבה לעיר־חמדתו הקטנה בפעם האחרונה: „שלום, שלום לך, וורונקה, שלום עד בלי־די!"...

מירושלים וְעד יָפו

(משורת המאמרים „על הארץ וישובה").

מאת

י. בן־צבי.

מיום שנסללה מסילת־הברזל החדשה בין יפו לירושלים, נתקרבה ירושלים אל חוף הים עד כדי מהלך של ארבע שעות. עכשיו יכול סוחר ירושלמי לרדת בבוקר ליפו, ואם תספיק לו שעתו לגמור את עסקיו, יוכל לחזור באותו היום לירושלים ללון בביתו. אולם מי שרוצה ליהנות מהדר טבעם של הרי־יהודה מקרוב, מוטב לו שיוותר על תענוגי מסילת־הברזל הצרפתית ויאחז בדרך־המלך. אמנם המסע בעגלה הולך ונמשך עשר או שתים־עשרה שעות, וגם דרך־המלך עצמה אינה מתוקנה בתכלית השלמות, ויש בה משום יגיעת בשר. אך לעומת זה יוכל הנוסע בדרך־המלך לשבוע מזיו הסביבה, לשאף מלוא־חזהו מאויר־ההרים הזך והנקי ולשאב מליא הפניו ממימי המעינות החיים, המפכים פה ושם.

הנה זז הקרון, היוצא מירושלים ליפו, ממקומו ופנה לדרכו. הנה נעלמו הבתים האחרונים של „מחנה־יהודה", בית־החולים היפה „שערי צדק", מושב־הזקנים ובית־חולי־הרוח לנשים. מצד שמאל מתפתלים שבילים צרים: האחד מוביל לכפר הנוצרי עין־כרם, הוא בית־הכרם, הנזכר בירמיהו, והשביל השני יורד דרך ההרים ומגיע למושב יהודי חדש — אל גבעת־שאול. ושני המקומות האלה, בית הכרם וגבעת שאול, חביבים על בני ירושלים בתור מקומות של טיול יפים לימי החופש.

גבעת־שאול אינה מושבה ואינה כפר. אין זו אלא שכונה קטנה ופשוטה, שנבנתה על־ידי אנשים פרטיים, לא לשם אידיאל, אלא פשוט לשם עסק. ואולם הדבר הזה, כשהוא לעצמו, מענין: כי רק בתקופת־הישוב החדשה יכול היה להולד רעיון כזה בלב אנשים מן השוק לבנות מושב יהודי מחוץ לעיר לשם עסק. אמנם בין המתנחלים הראשונים בגבעת־שאול היו מי שרצו לתת אופי הקלאי או חקלאי למחצה למושב הפעוט הזה: לנטוע גנות קטנות לשם גידול ירקות ולגדל עופות ובהמה דקה. אך המפעל התנהל בכבדות. רוב המתישבים היו עניים, מקצתם בעלי־מלאכה ומקצתם „פרושים", מחובשי בית המדרש. גם ישיבה ידועה הונבה שם. אילו הצליח המושב הזה, היה יכול לשמש התחלה רבת־ערך לישוב חצי־חקלאי בסביבות ירושלים. והבל, שלא הושם לב כראוי מצד הסתדרויותינו, הממונות לכך, אל המושב הקטן הזה, שנשאר נעזב לנפשו.

העגלה, הרתומה לשלשה סוסים, עוברת הלאה בדרך־המלך. והמסילה מתפתלת כנחש־עקלתון, סובבת והולכת בין ההרים, סובבת ויורדת מטה־מטה. מצד שמאל מתרוממות גבעות גבוהות, ומימין מישתרעת תהום רבה; בתחתית הגיא ובשפוע ההרים נראים צריפים ובתים, שנתגבבו זה בצד זה — הלא הוא הישוב הערבי היותר גדול שבסביבה: הכפר ליפתא. חוקרינו רואים בו את מי־נפתוח, הנזכר בגבול בנימין. פלחי הכפר הזה עשירים הם, שנבנו מחורבנה של ירושלים, ורוב הקרקעות בסביבות העיר להם הן. כנראה, עוד לפני דורות אחדים, בשעה שהעיר היתה כמעט עזובה מיושביה, לרגלי המלחמות והמהומות הפנימיות שלא פסקו בקרבה, זכו בני הכפר הזה מן ההפקר ונאחזו בקרקעות אלו, מאין מוחה נגדם. ומשעה שישוב העיר התחיל לצמוח מחדש, התחילו בני־ליפתא למכור מאדמתם ליהודים בכסף מלא; אך עד היום עדיין יש לאכרי ליפתא חלק ונחלה בקרב ירושלים.

הקרון עובר על־פני ליפתא. מרחוק, מפאת צפון, מתנוססת המצפה עם מקדש ישמעאלי ומנארה בצדו. קדוש הוא המקום הזה ליהודים ולישמעאלים גם יחד, כי שם קברו של שמואל הנביא — „נביא סמואיל" בפי תושבי הסביבה. לעתים ידועות באים היהודים להשתטח על הקבר הזה ולהתפלל עליו. לפני שנים אחדות נסו ליסד שם ישוב של תימנים, אך הנסיון לא עלה עד היום הזה.

אחר נסיעה של שעה והצי מגיעים התיירים ל„מוצא" או „קולוניה"—הוא אחד הכפרים היותר עתיקים, שמקומם ברור ומקובל. עוד בספר יהושע אָנו מוצאים את השם „מוצה" סמוך למצפה וערי גבעון, ובזמן הבית השני היו מביאים משם ערבות לשמחת בית־השואבה. אחר חורבן בית־המקדש העמידו בו הרומאים מצב של צבא, וזהו אחד משלשת או ארבעת המקומות, שהרומאים הושיבו בהם אכרים משלהם — את אנשי־הצבא הזקנים, שתם זמן עבודתם בצבא, והם שהסבו את השם „מוצא" ל„קולוניה" ברומית. עכשיו נמצאת כאן המושבה היהודית היחידה, הראויה לשם זה, שבסביבות עיר־הקודש.

אדמת מוצא נקנתה על־ידי יהודים ירושלמיים עוד לפני ששים שנה, אולם הישוב התחיל בה רק לפני עשרים שנה (בשנת תרנ"ה).

במשך עשרים השנים הראשונות התפתחה אָמנם המושבה הצעירה: מספר אכריה נתרבה, עד שהגיע ביחד עם בני־ביתם לתשעים נפש. רובם ככולם עוסקים במטעות שונים — בענבים, זיתים, שקדים וכדומה, כי לעבודת זריעה אין בה מקום. יש מהם מעבדים יין ושמן, וגם בית־הבד ויקב קטן חצוב בה. אחדים מגדלים בהמות להספיק חלב לירושלים. נדמה היה, כי עוד מעט והמושבה תשתכלל ותכה שרשים, ככל יתר מושבות ישראל בארץ. אך מזלה הרע של ירושלים חל גם על מוצא, וצמיחת המושבה נתעכבה באמצע. רוב אכריה יצאוה אחד אחד, ורק משפחותיהם עם צעירי בניהם נשארו; וגם זו לטובה: אות נאמן הוא, שעוד לא אבדה תקות אבות המשפחה, שנדדו לכרכי הים ולמדינות רחוקות, לשוב לארץ אחוזתם. עכשיו באה מוצא עד מצב של משבר. עיקר הסבה הוא— מיעוט האמצעים של אכריה ומיעוט ההתענינות מצד אגודות הישוב אל סביבות ירושלים.

בזמן האחרון נעשתה מוצא למקום של טיול לישוב החדש בירושלים. ביחוד גרם לזה „ארזו של הרצל", הנמצא בחלקת אחד האכרים של המושבה. בכל חמשה־עשר בשבט ינהרו המונים־המונים מבני הדור הצעיר לסייר

את ה„ארז", שנטע המנהיג המנוח בעצם ידיו. כל בתי־הספר הירושלמיים מתאחדים ביום זה, ותלמידיהם ותלמידותיהם יוצאים למאות ולאלפים, בהמון חוגג ובסדר נכון, אל מוצא, וכאן חוגגים בשמחה את חג האילנות. התינוקות נוטעים בידיהם הרכות שתילי עצים, המורים מבארים להם את פרשת החג, הצעירים מקיימים שמחה של מצוה בשעשועים שונים, והר־קרומים, הד הרי יהודה, עונה בצהלה לעומתם.

בתי המושבה היהודית עומדים משני עברי דרך־המלך. באחד הבתים ישנה כעין אכסניה לעוברי־אורח, המתעכבים כאן שעה קלה. על־יד המושבה מפכים מעינות מים, וכולה טובעת בעצים, וסמוך לה, הרחק מעט מדרך־המלך, מתנוסס הכפר הערבי „קולוניה".

מתהומה של מוצא יוצאים הנוסעים ונכנסים לתחום ה ג ב ע ו נ י ם. דרך־המלך עולה ויורדת חליפות, והנה ק ר י ת ־ י ע ר י ם לנגד עיניהם! עכשיו נשתנה שמה במקצת: בערבית קוראים לה ק ר י ת ־ ע נ ב או, על־שם בעליה, ק ר י ת א ב ו ־ ע ו ש. ומימין, על ראש הגבעה, מתנוססות חרבות ה„כפירה" — השם העתיק נשאר כצורתו עד היום הזה. ומרחוק — הכפר הקטן ג ב ע ו ן, המשתטח כשטיח־צבעונים לרגלי הר המצפה (בערבית קוראים לו ג י ב), ועל־ידו ב א ר ו ת או ביריא. השמות הקדמונים האלה מעבירים את התייר העברי לעולם אחר, לעולם קדמון, שחלף ועבר, אך שרידיו עוד חיים וקיימים לעינינו, והם מגלים לפנינו את העבר בכל הודו והדרו ומפיחים בו רוח־חיים.

ומשמאל מתנוססים רוכסי ההרים, הרי בנימין, המעלימים ומסתירים מעיני הנוסעים סודות קדומים: שם, מאחורי שרשרת־ההרים, נחבאת בין הרי־עד וסלעי־מגור העיר ב י ת ר, עיר־גבורים, שהיתה המחסה האחרון להעם, ששאף עדיין להשיב אליו את חירותו בחרבו ובקשתו. מדרך־המלך אי־אפשר לראות את הרבות מבצר בר־כוכבא; אפס קצתה נראית מחלון הרכבת של מסילת־הברזל, העוברת על־פני התחנה הקטנה „בתיר".

מקרית־יערים עוברת הדרך בין חורשת עצים גדולה ויורדת בין שני טורי־הרים. המקום בודד ורחוק מישוב בני־אדם. הסלעים ערומים מבלי חתימת דשא ומלאים נקיקים, מערות וגיאיות. מקום זה מוכן מששת ימי בראשית לפורעניות של עוברי דרכים ולמחית הלסטים, הלא הם פרחי הבידויים, עזי־הנפש שבפלחים, וביחוד — החג'ים, קדושי־עליון, המקיימים מצות עלית־רגל וצריכים לפרנסה. פושטים הם בגדוד, עומדים על פרשת־דרכים לפשט את בגדי העוברים ושבים ולהריק את כיסיהם — ומזה להם נמצא בריוח ולא בצמצום. אולם הנוסעים בשיירה אין להם מה לפחד: הגנבים אינם מלסטמים אלא את המהלכים יחידים בדרך, שאין להם העוז להתיצב כנגדם.

מקרית־יערים מגיעים הנוסעים לבב־אלואד, כלומר לשער־העמקים. פה הוא הגבול הטבעי להרי יהודה. מכאן ואילך הולכת ומשתרעת עד חוף הים ארץ־מישור, א ר ץ פ ל ש ת.

אחרי מנוחה של שעה קלה זז הקרון ממקומו, וכעבור שעות אחדות הוא בא לרמלה. עוד בחצי הדרך נראה מרחוק מגדל רמלה, שריד בניניהם של נוסעי־הצלב בימי־הבינים. צלצול הפעמון של שעון המגדל, הדופק בכל רבע שעה, נשמע בנחת. רמלה היא העיר הערבית היותר חשובה שבין ירושלים ויפו. ביחוד גדול ערכה בשבילנו בתור מרכז עירוני, הסמוך למושבות יהודה: לרחובות וראשון, חולדה ועקרון, כפר אוריה וערטוף, הקרובים לה. העיר עומדת על אם שתי הדרכים, המחברות את ירושלים עם עיר־החוף, הסמוכה לה, וערך גדול נכון לה בעתיד. אך, לצערנו, עוד לא הושם לב כראוי לעתידותיה של רמלה, והישוב היהודי שבה מצער ודל. קשה להגביל בדיוק את מספר תושביה, שהוא בין עשרה ובין חמשה־עשר אלף נפש, מהם תשעים אחוזים למאה מושלמים, השאר נוצרים ומיעוטם יהודים.

מרמלה ועד יפו הדרך ישרה ונוחה. אחרי פרדסי רמלה, המשתרעים הרחק מאחרי העיר, מתחילים שדות בית־דגון וצריפין. מצד ימין נראות מרחוק חורשות־הזית, הסמוכות ללוד: שם גדל יער הרצל, על־יד חות בן־שמן; שם חצר החוה המרווחה, שנבנתה מתחילתה לשם „קרית־ספר", זה המוסד, שנועד לחנך בו את יתומי קישינוב. סמוך לחוה — שכונת תימני־בצלאל, וקרוב לה — בית־הבד לעשית שמן־זית. אך עצי הכפרים הערביים הסמוכים מסתירים מנגד עיני התיירים את החוה ואת החורשה עם בית־החרושת גם יחד. לעומת זאת יכולים הם לראות בעיניהם מן הדרך את שדות „ראשון לציון" ואת כרמיה, המתנוססים על הגבעה, ואת בניני „נחלת־יהודה" הצעירה. ושם, לצד הים, מצהיב חול החוף, המתנשא כגלים מרחוק. אך הסוסים מרגישים כבר בקרבת יפו, והם רצים בצהלה, שלא להתעכב אף רגע. כפרים ערביים עם צריפיהם הקטנים עוברים לפני העין: בית־דגון, צריפין, צפריה ויזור. והנה גם שערי „מקוה־ישראל" וכתובת צרפתית עליהם. החוה העברית הראשונה בארץ אבות מוקפה שדרות עצי אקליפטוס וברושים מסביב, ונראית היא בין כפרי הפלחים עם בתיהם, בתי־חמר קטנים, המלאים אשפה וזבל, כנאות־דשא במדבר. במקום הזה, על־יד השער של החוה העברית, נפגש תיאודור הרצל עם ווילהלם קיסר, מלך גרמניה, כשעבר זה בארץ־ישראל.

בין שדרות פרדסים, הנטועים תפוחי־זהב, תמרים, רמונים ושאר עצי־פרי, המושקים במי־בארות וברכות־מים, — בין גני חמד אלו, העוטרים את יפו מסביב, עוברת דרך־המלך. ארחות של פלחים ובידויים, כפריים ועירוניים, פרשים רוכבי סוסים, פרדות וחמורים, ארחות גמלים, עגלות יהודיות והמון הולכי רגל, יחפים ונעולים נעלי עור ועץ ולבושים בבגדים בהירי־גוונים למיניהם — נוהרים והולכים מן הסביבה אל יפו העיר. ביחוד נהדר המראה בשעת הבוקר. הכל ממהרים אז להגיע לכרך עד שיאור היום ועד שתכה השמש על ראשם.

מְשׁוֹרֵר הָאֻמָּה

מאת

א. א. קאבאק.

(המשך)

את האימוציות המיסטיות של נפש שואלת „המון אהבה, המון אהבה", לוהטת מחשק אל מקורה, סולדת מכבלי החיים הממשיים, — את האימוציות של נפש זו היתה ספרות המקובלים והמיסטיקאים הקתוליים מבטאה תמיד בצורות אירוטיות. אין זה חזיון ע ר א י של תקופה ידועה, של אנשים ידועים. זהו חזיון טבעי, אנושי־כללי, ששרשיו קבועים עמוק־עמוק בתחתיות נפשו של האדם. השתוף הקיים בין האכסטאזה הריליגיוזית ובין האירוטיזם הוא פרק מענין של הפאתאלוגיה. ואף כי יהיה הדבר מפליא, נכון הוא בכל זאת, שמאת הקתוליות הנזירית באה האשה למלוך בספרות החלונית של אירופה. מן המיסטיקאים עבר היסוד האירוטי אל הרומאנטיקאים. המקובלים היהודים היו נוהגים להשתמש בציורים לקוחים מישיר־השירים להאידיאות האירוטיות שלהם. על־פי הרוב היתה הכלה „אורייתא", או „כנסת־ישראל", ו„הדודה נואלה" היה הקדוש־ברוך־הוא. ויש שהיו מהפכים את הסדר. התפלות והזמירות, שבהן שופכים הדוד והכלה את לבם, סוערות מחשק ומתעצומות געגועים... גם בשירי ביאליק אתה מוצא את ה„דוד" וה„כלה". גם הוא מתפלל על „גאולה" לפני „שכינתו"... אהבתו היא אהבה של תפלה, אהבה של „עבודה".

את היי לי אל ומלאך,
לך אתפלל ואעבדך — — —
— — — — — — —
דמעת־לילי, ראש־אנהותי,
הולם־לבי, נשמת־אפי,
גם האחרון בחלומותי —
אלה יהיו קרבנותי
לך אקריבה עד בוא יומי („מכתב קטן").

הוא מאמין באיזה כוכב, בכוכבו שלו המיוחד לו, הזורח לשמו, השולח אליו שרביט־זהבו, השולח אליו נחמות ובשורות טובות לעתים בצרה. לפעמים קרובות מאד אתה שומע אותו מדבר על כוכבו.

נפל כוכב מרקיע,
האמינה — לא שלך הוא...
עוד שלך קבוע איתן
ובמשבצתו יזרח שמה;
שא עיניך — הנה שם הוא
קורץ, רומז לך נחמה... („ים הדממה").

ובמקום אחר הוא מתפלל אל כוכבו:

האר אפוא, כוכב, נפשי הנואשה
מעבודה זרה ומגלות קשה,
הארך נא אורך, האר באפלה, —
הנני והלכתי, הנני ואיחלה... („כוכב נדח").

אף הוא מאמין, כמו הרומאנטיקאים, בפאטאליות שבאהבה. נשמתו ונשמתה נפגשו כבר בעולם אחר, בתקופה אחרת, לפני דורות קדומים. הוא אוהב לחזור על הרעיון הזה: „ויש אשר נדמה לי והנה נטעך אלהים בלבבי מאז מעולם ומשכבר הימים על אחד הכוכבים, או בחלום קדומים עברתי עליך ותקראיני בשמי" („מגילת האש").

המילודיות הללו, המלאות חן, רוך ויופי נוגה של השתפכות־הנפש, מגיעות אצל ביאליק לנקודה גבוהה של ליריזם, שלמעלה ממנה לא הצליח להתנשא בשום מקום. השירים־המנגינות האלה הם היותר שלמים בצורתם. במקום שביאליק הוא ריאליסטן הוא שוכח את הצניעות האמנותית. הוא שופך את כ ל לבו. ודומה תדיר, שלבו נוקפו, שמא עוד לא את כ ל אשר עם לבו הגיד, שמא לא את כ ל הצבעים הריק, תחת אשר ברוב השירים הקטנים והליריים שלו הוא יודע, שסייג לאמנות — שתיקה. והוא יודע לשתוק. אותה השתיקה המלאה זמר. כמיתר של כנור, בפגוע בו אצבע, כך רועדת וצוללת נשמה עורגת ונוהה בשיר הקטן והנפלא „איך?" ולכן הוא כל־כך מילודי ועדין. אך תחל לקרוא את השורות הראשונות:

ממקום שאת נסתרת שם, יחידת־חיי
ושכינת־מאויי, —
הגלי־נא ומהרי בואי, בואי
אלי מחבואי —

אך תחל לקרוא, ומיד רוח של תפלה תנוח עליך ונפשך תתעטף. ותעלה פתאום על לבך מנגינת־טרף, שלקחה אזנך בשכבר־הימים, בעברך בערוב־יום על פני בית־תפלה פתוח.

ובעוד יש גאולה לי — צאי וגאלי
ומלכי על גורלי.

ואותה נגינת התפלה של בין־הערבים מתלבטת ומפרפרת בין החרוזים השקטים והעגומים ומסעירת את הנפש.

השראה זו של תפלה וכוסף־נפש אל „יחידת החיים ושכינת המאויים", ששר עליה ביאליק בנוסחאות וואריא־ציות שונות, מצאה בטוי בהיר ביותר בודויו של העלם הבהיר אשר ב„מגילת־האש". הרבה חטא המשורר ב„מגילה" זו חטאי־אמנות. הוא עג בה עוגות מלאות חן ויופי, שאינן נכנסות זו בתוך זו, אלא הן נוגעות ומשתלבות אשה בחברתה, באופן שאתה מוצא בה מ ר כ ז י ם ואי־אתה מוצא בה את ה מ ר כ ז האחד והיחידי. מעלת הטון, גובה הקול בפואימה זו, מן השורה הראשונה עד האחרונה, אחד ושוה הוא. לו יהא הטון בעל הטימבר היותר עז, היותר ערב, אבל חדגונותו תלאה את העצבים, תחליש את כח הקשב. השירה, כמו המוסיקה, דורשת עליה וירידה, רום ותחת. אצל ביאליק — רק רום, רק גובה. רוח הקורא תקצר מהכיל את האכסטאזה, את ההתפעלות העליונה, את התרוממות־הנפש בהמשך של עשרים וארבעה דפים גדולים. נפשו תיעף ותמהר לעזבהו... מלבד יתר המגרעות, דין שתי אלה, כדי לפגום כל יצירה אמנותית. לכן אין הפואימה מלהיבה אותנו בכללותה, בשלמותה הפגומה. אולם כל פרק לבדו, כל פרשה כשהיא

לעצמה כמה הם לוקחים את לבנו באש העצורה בשורותיהם, ברטט העמוק והקדוש, רטט של תפלה, המחיה כל מלה. והשפה? אותה השירה האלהית שבשפת המגילה! כמה שמשתדלים אצלנו למשוך את שפתנו אל שוק־החיים של יום יום, בכל זאת כל זמן שהעם לא ישתמש בה לחיי־שעה, לעניני־חול, לא יפוג ממנה ריח של ס פ ר, ריח של קדושה, וממילא לא תחדל מהשרות עלינו רוח של חג (ואין אנו מצטערים על זה כלל וכלל!). ואם אנו קוראים פרשיות כאלו של „מגילת־האש", הלא בכחה לעורר בנו אימוציות אסטטיות חזקות, ככחה של איזו סימפוניה נפלאה. ביאליק נתן ב„מגילת־האש" את המאכּ־סימום, שהשפה העברית יכולה לתת. לא כל אדם זוכה לקבל מהשפה כל מה שיש ביכלתה לתת. לביאליק פתחה השפה את כל מכמניה, והוא שולט בהם כנגיד וכמצוה. ביאליק השיב לשפתנו את עדנת תור־הזהב הרחוק שלה. ודורות יעברו, עד שיקום לנו משורר חדש ויגלה בה יפעה חדשה ויחשוף בה מטמונים חדשים, אשר לא ידענום עד כה...

את נפשו הערה המשורר ב„מגילת־האש". זאת היא מגילת געגועיו ותוגתו, תולדות אהבתו וכאבו. כשאתם קוראים על איש השיבה, ההולך קדורנית וזועף, הנזיר וקדוש אלהים, אשר חמל על העלם הבהיר „ויטעהו בסתר אהליו ויורהו מדרכיו, ויעבידהו לאלהיו ויזר נפשו מכל חמדה וילמדהו להביט שמימה. ואת כל ציצי עלומיו קטף אחד אחד וישאם לאלהיו ויקדש את ראשי מאוייו לשמים ויהיו ימותיו צומות ולילותיו תפילות... פניו דלו ומצחו חור מיום ליום..." — כשאתם קוראים את כל זאת, האם לא יעלו על לבכם כמה וכמה חרוזים מן „המתמיד" ומיתר שירי בית־המדרש שלו? ואם אתם יודעים את סערות הנפש והזועות הפנימיות, שעברו על ביאליק הצעיר, בהיותו בחור עם בחורי הישיבה בוואלוזין, את נדריו, צומותיו וסגופיו, והבינותם כמה וכמה תמונות ב„מגילה" הזאת, כי מבשרו חזה אותן... הזוכרים אתם את התלונה המרה של העלם אחרי שהשיב את תלתלו האחרון, את בר־נדרו, לאלהים? „ועתה ראי גם ראי, התל התלו בי השמים ובכחש אכזרי סבבוני, את נעורי, את הכל לקחו ממני ומאומה לא נתנו לי כפרם". כלום אין התלונות והדויים הלוהטים האלה מציצים כעין בת־קיר לאותה המילודיה הערבה והעצובה, שנגמרת בחרוזים האלה:

הכוכבים רמזו איתי: ..
היה חלום — אך גם הוא עבר.
עתה אין לי כלום בעולם —
אין לי דבר.

או: „ואולם אלף מעינות חיים שוקקו בלבבי ונפשי שאלה המון אהבה, המון אהבה. ותפרח דמותך לפני מתוך כל הרהורי ותעל פתאום מנפשי כתבנית אשה ובת־אלהים, ואני לא ידעתי איככה ומתי רוקמה בנפשי התבנית ההיא... ויש אשר נדמה לי והנה נטעך אלהים בלבבי מאז מעולם, ומשכבר הימים על אחד הכוכבים או בחלום קדומים עברתי עליך ותקראיני בשמי. ויהי זכרך חרות לנגד עיני כאש לבנה, וארח את ריחך הניחוח גם מחידות ילדותי הרחוקה, ומחלומותיה האלמים בת קולך שמעתי. יומם בלכתי ועיני נשואות שמימה גששתי כעור את צלך סביבי ובנדודי הלילה בקשתיך על משכבי... — —

ואני שוכב על מטתי בעלטה כולי בוער באש אהבה — — — — ועיני בוכיה ושני נושכות ושפתי לוחשות ברעד־חשק תפלות חטאת לאל חיי אני..." — האם לא שמעתם שועת־נפש זו בוקעת ועולה מ„איך?"?

ואני לא ידעתי מי ומה את —
ושמך על שפתי רעד,
וכרצפת־אש בלילות על משכבי
בערת בלבבי.

— — — — — — —

וכל היום בין אותיות הגמרא,
בקרן אור, בדמות עב ברה,
בזכה מתפלותי ובטהר־הרהורי,
בנעים־הגיוני ובגדל־יסורי,
לא בקשה נפשי כי־אם הגלותך —
רק אותך, אותך, אותך...

(סוף יבוא)

לְתוֹלְדוֹת הַחַיִּים הָרוּחָנִיִּים שֶׁל הַיְּהוּדִים בְּאַרְצוֹת־הַבְּרִית

מאת

ד"ר מ. וואכסמאן.

ה.

תנועת התקונים בדת.

כשהחלו החיים היהודיים בארצות־הברית להתרקם ולקבל צורה מסוימה, החלו גם התנועות הרוחניות בחיים האלה להתבלט ולקבל גוון ידוע. התנועה היותר חשובה בחיים הרוחניים של יהודי אמריקה, זו שבמשך שלשים שנה כמעט שנתה תכלית שנוי את מהלך־רוחה של היהדות האמריקאית בימים ההם ושרשומה עדיין ניכר למדי גם בימינו אלה, היא תנועת התקונים בדת או, כפי שהיא נודעת בשמה בחיים, תנועת הריפורמה.

רגילים חוקרי תולדות ישראל באמריקה להביט על התנועה הזאת כעל ילידת־חוץ, שהובאה הנה ביחד עם הנודדים היהודים מארצות־המערב, והם מדביקים עליה את החותם „נעשה בגרמניה". אמנם הרבה מן האמת יש במשפט זה, אך לא כל האמת. אין כל ספק בדבר, כי תנועת הריפורמה לא היתה מתפשטה כל־כך באמריקה ולא היתה נעשית בחיי היהודים פה גורם רב־ההשפעה כל־כך, לולא הביא המקרה את זרם הנודדים האשכנזים בשנות הארבעים והחמשים, שכבר אז, לכל הפחות חלק ידוע מהם, היו מושפעים על־ידי התנועה הזאת בגרמניה. אין לכחד גם כן, כי כמעט כל מנהיגי התנועה הזאת בארצות־הברית, אלה שסדרוה וקבעו את טבעה ותכנה, היו ילידי ארצות־המערב: כל אלה הן עובדות היסטוריות, שאין לפקפק באמתותן. אולם, למרות כל זאת, אין לשלול מתנועה זו את מקוריותה ואופיה האמריקאים. לא רק שהורתה ולידתה היו בקהלה ספרדית אמריקאית, שחבריה

היו ילידי הארץ הזאת, אלא שגם תנאי המקום והחיים האמריקאים המיוחדים השפיעו הרבה על גידולה, כלומר — על מהירות התפשטותה וקיצוניותה.

הנסיון הראשון ליסד קהלה ריפורמית על אדמת אמריקה נעשה בקהלה הספרדית בטשארלסטאון אשר בדרום קארולינה עוד בשנת 1825. קבוצה של חברי הקהלה, שבראשה עמדו אברהם מאיז, יצחק הארבי, אחד הסופרים האמריקאים המצוינים שבדור ההוא, ומשה נונים קארבלה, הגישה תזכיר אל חברי „המעמד" מנהלי הקהלה, שבו דרשה, כי המעמד ינהיג תקונים בסדר התפלה ובמנהגי בית־הכנסת, אשר יתאימו לרוח הזמן והמקום. אופיים הם דבריהם של המתקנים הראשונים האלה: „אי־אפשר לנו להסכים בשום אופן,—הם אומרים עם התזכיר ההוא— כי סדר תפלה כזה ומנהגים כאלה, העלולים להחשיך את מאור השכל, ישמשו דוגמה של עבודת־אלהים לבנינו הבאים אחרינו. דורשים אנו במפגיע, כי סדר תפלה כזה, המפריע את הדור החדש מעבודת־אלהים שכלית, ישתנה". התקונים, שהציעו באותו תזכיר, היו: לקרוא חלק מן התפלות העבריות באנגלית, להנהיג, כי אחד מן החברים ידרוש באנגלית בעת התפלה, ולבסוף — לקצר את סדר התפלה ולהשמיט כמה מן התפלות, שאינן חשובות ביותר. עד כמה שאפשר לראות מדרישותיהם, לא היו אלה חמורות ביותר. אולם דעתם של חברי „המעמד", כנראה, לא היתה נוחה מחדושים אלו, והשיבו את בקשת המתקנים ריקם. קבוצת המתקנים נפרדה אז מעל הקהלה ויסדה לה בית־כנסת מתוקן לפי רוחה. בסדור־התפלה, שהוציאו לאור חברי הקהלה המתוקנה, וביחוד בהקדמה ובעיקרי האמונה, הנספחים ל„סדור" זה, אפשר לראות את הרוח, שהיה סבת התנועה ומחוללה. בהקדמה לקובץ התפלות האנגליות מספרים העורכים, — הם הם שלשת מנהלי התנועה, הנזכרים לעיל, — כי מגמתם היא לצרף את האמונה היהודית ולטהר אותה מהחוקיות הרבנית ולהעמידה על יסודות השכל והמחשבה, ולתכלית זאת בררו רק את אלה עיקרי האמונה, שאי־אפשר לפקפק בהם מצד הבקורת השכלית. בעיקרים האלה נכללו: מציאות הבורא ואחדותו, שכר ועונש והשארת־הנפש. מלבד הרבה פראזות מוסריות, שאין להן שום ערך בתור עיקרים דתיים. וכנגד זה אין בהם שום זכר לאמונת המשיח ותחית־המתים *.

כפי שאפשר לראות מדברים אלה, הרבה דמיון יש בין מליצותיהם של המתקנים הראשונים באמריקה ובין התכניות של מחוללי התנועה הריפורמית באמריקה אחר־כך. אולם אין שום יסוד להחליט, כי המתקנים הראשונים רק חקו את מעשה אחיהם בגרמניה. אמנם אמת הדבר, כי בתזכירם הם מביאים דברים מעתון גרמני יהודי, המדבר בשבח ה„היכל ההאמבורגי", אבל דבר זה אינו מוכיח עדיין כלום. הרוח, שחולל את התנועה, הוא רוח „ההארה", ששרר אז בין השדרות העליונות בחברה, באירופה וגם באמריקה. הדיאיזם, שמטרתו היתה לצרף את

* B. Elsas in Amer. Heb., Dec. 6, 1906.

האמונה הנוצרית ולהתאימה אל יסודות המדע והמחשבה ולהעמידה על עיקרים אוניברסאליים מוסריים, היה אז מודה מתהלכת בספירות העליונות בחברה האמריקאית, שעדיין היו נתונות אז תחת השפעת ספרי תומאס פיין ודזיפירסון, ומכאן עבר וחדר גם לתוך השדרות הנאורות של החברה היהודית. צרף לזה חסרון חנוך עברי וסביבה עברית, התרחקות הדור החדש מן היהדות, ואז נבין את סבתן ומקורן של דרישות התקונים בדת. האנשים התמימים ההם בודאי כונתם היתה לטובה — לקרב את בניהם אל האמונה „הצרופה"; אבל טעו מחסרון ידיעה ב ע י ק ר י היהדות והטעו גם את האחרים.

לעומת זה יש לציין בתנועת־התקונים הראשונה באמריקה את חסרון ההתנגדות להיסוד הלאומי שביהדות. אמנם גם הם השמיטו מעיקרי הדת את האמונה בביאת המשיח; אבל הם עשו זאת רק מחוסר אמונה, ולא מהתנגדות ללאומיות עברית. להריפורמים האשכנזים היתה השמטת היסוד הלאומי מדת ישראל לעיקר חשוב, מפני שאחת הסבות, שגרמו להריפורמה בגרמניה, היתה התקוה להשיג שווי־זכיות על־ידי מיעוט דמותם העצמית. ולכן עמדו והכריזו ברבים, כי „אשכנזים בני דת משה" הם, ולא, חלילה, בני לאום יהודי. ואילו להיהודים האמריקאים לא היתה שום נחיצות בזה, ולכן איננו מוצאים אצלם את הכפירה בלאומיות ישראל. ומי יודע מה קרה את תנועת הריפורמה הזאת, לולא באו אחרים ממנהיגי הריפורמה בגרמניה לכאן ושנו את צורתה של התנועה על־פי דרכם ורוחם.

הנסיון הראשון לא הצליח. כעבור חמש שנים נתבטלה הקהלה הריפורמית הראשונה. אולם גרעיני הריפורמה סוף־סוף עשו פרי. הבערות וההתרחקות מן היהדות המקורית עשו את שלהן. כעבור עשר שנים אחרי שהושבה ריקם בקשת החברים מאת הקהלה הטשארלסטאונית להנהיג תקונים בסדר התפלה, הנהיגה אותה הקהלה עצמה, בלא שום השפעה מן הצד, תקונים בסדר תפלתה ובמנהגי בתי־הכנסת שלה. ולא זו בלבד, אלא בהשפעתו של אחד מרבניה, פוזנאנסקי שמו, והוא יהודי גרמני, שהיה קודם שוחט בניו־יורק, צעדה הקהלה קדימה על דרך הריפורמה. לא עברו שנים רבות — וקול עוגב ומקהלת עלמות משוררות נשמעו בהיכל „בית־אלהים" בטשארלסטאון, ולאט־לאט הצליח בידי פוזנאנסקי זה, שהיה, כנראה, תלמידם של הריפורמים באשכנז, להכנים לקהלה זו את כל הפרוגראמה הקיצונית של הריפורמה, היינו: תפלה בגלוי־הראש, בטול יום־טוב שני של גליות והשמטת התפלות הלאומיות מסדור־התפלה.

הנה כי כן „זכתה" העיר טשארלסטאון להיות הראשונה בקהלות הריפורמים *.

זרם הנדידה של יהודי־המערב, שהחל להתגבר בראשית שנות הארבעים, הביא ביחד עם אלפי היהודים הפשוטים גם הרבה בני־עליה, כלומר: אנשים בעלי השכלה ומדע,

* עיין הירחון "Occident", כרך עשירי, עמוד 226 והלאה.

שכולם היו מושפעים בעת ההיא מרוח הריפורמה, ששרר אז בקרב הספירות העליונות של יהודי המערב. הנודדים האלה, אחרי שישבו פה שנים אחדות ובססו את מצבם הכלכלי, החלו לשים לבם אל המצב הרוחני ולהוציא לפועל את מגמתם מאז — את הריפורמה הדתית. ככה נוסדו במשך שנים אחדות בערים שונות באמריקה הרבה קבוצות, שנשאו את השם „אגודות ריפורמיות". האגודות האלה שמשו יסוד לכמה קהלות ריפורמיות, המתקיימות עד היום הזה וידועות כעמודי הריפורמה באמריקה, כמו: „הר־סיני" בבאלטימור, „עמנואל" בניו־יורק ו„כנסת ישראל" בפילאדלפיה *. כל חברי האגודות, ואחרי כן — הקהלות היו ילידי חוץ, מן הנודדים המערביים, ותכניתם וצורתם הפנימיות של בתי־הכנסיות האלה היו טבועות בחותם גרמני. ה„היכלות" נבנו בצורתם ובטעמם של ה„טמפ־לים" ב„ארץ־האבות", וזמן רב שררה השפה הגרמנית שלטון גמור בבתי־הכנסיות האלה, ורק לאט־לאט נדחתה מפני האנגלית. לשבחם של מיסדי הריפורמה האלה צריך להגיד, כי לא תמיד היתה כונתם רק להרוס. בהקדמה לתקנות החברה שלהם אומרים מיסדי הקהלה „סיני" בשי־קאגו, כי מגמתם היא להנהיג תקונים, ראשית, כדי להגן על יהדותם של בני הקהלה מהמאטיריאליות, ההולכת ומתפשטת ביניהם, ושנית, כדי להכנים את יסוד השכל והאמת בעבודת האלהים, ושלישית — ליסד בית־ספר עברי, לחנך בו את הילדים ברוח היהדות. עד כמה טעו המיסדים האלה — גלוי וידוע עתה לכל אלה, שבקרו את ההיכל המפואר „סיני" בשיקאגו, שהוא בית־מדרשו המפורסם של הירש.

כל אלה הנסיונות היו מתחילה רק מעשים בודדים של קבוצות ידועות. לא היה עדיין שום קשר וחבור בין הקהלות הריפורמיות, לא היתה שום שיטה ותכנית, שתאחד את כל האברים האלה לגוף אחד. אולם החסרון הזה נתמלא גם הוא לאט־לאט. במשך חמש־עשרה שנה, מן שנת 1845 עד שנת 1860, באו לארצות־הברית מספר אנשים, שהיו במהרה למנהיגי התנועה. הם הם, שנתנו לה צורה ותוכן ושקבעו את טבעה. ביניהם נמצאו הרבה, שהיו בשעתם מנהלי התנועה הריפורמית באשכנז, כמו שמואל אדלר, אביו של הפרופיסור פליכס אדלר, ראש החברה „תרבות המוסר", שנקרא לכהן ב„היכל עמנואל" בניו־יורק; שמואל הירש, אביו של הד"ר אמיל הירש משי־קאגו, שהיה אחד מהריפורמיים הקיצוניים באשכנז; ועל כולם היה הצעיר שבחבורה, יצחק מאיר וויים. זה האחרון היה הראשון בין הבאים לאמריקה. אמנם שנים אחדות קודם לזה בא לארץ החדשה הד"ר לילינטהאל, זה שהיה שליח ההשכלה של ניקולאי הראשון ברוסיה, ונעשה כאן לאחד ממנהלי התנועה הריפורמית. אף לילינטהאל היה איש ירא ורך־הלבב, ובימים הראשונים לבואו, כשנתמנה רב־הכולל לקהלות האשכנזים בניו־יורק, שם את מסוה־־הצביעות על פניו והתנהג כאירתודוכס גמור, ורק אחרי שוויים הרים את דגל הריפורמה ביד רמה ועשה אותה לתנועה כבירה, נטפל אליו גם לילינטהאל והיה לו לעזר.

וויים זה היה בעל אישיות חזקה, שהטביע את חותמו על תקופה שלמה. ולא לחנם קוראים לו מעריציו „אבי הרי־פורמה באמריקה". אם הוא לא מיסדה היה — היה מסדרה, זה שהפיח רוח־חיים בה ועשאה תנועה גדולה ובעלת השפעה בחיים.

עשרים וחמש השנה, מן שנת 1846, שנת בוא וויים לארצות־הברית, עד שנת 1870, היו שנות תסיסה לתנועת הריפורמה בארץ זו. במשך הזמן הזה הזדככה השקפתה ונתברר מבטה על היהדות. הריפורמה האמי־ריקאית, כפי שהוקבעה בתכניתה הרשמית, שנתקבלה באספה הפילאדלפית בשנת 1869, ואחרי כן נשנתה בקצת הוספות באספה הפיטסבורגית בשנת 1885, היא מהטפוס האשכנזי הקיצוני. הסבה לזה היא, כי הרבה ממנהליה, ביחוד אלה, שבאו הנה בתקופה המאוחרה, כמו הירש, איינהורן וקוהלר, באו לכאן אחרי שהתנועה הגיעה באשכנז למרום קיצוניותה והביאו אתם את „המלה האחרונה" של הריפורמה. בהחלטות של האספות האמריקאיות אין כל חדוש. הללו אינן אלא בת־קול של האספות בברונסוויק, אוגסבורג ודומיהן בגרמניה. את השקפתה הפילוסופית אפשר לצמצם בשורות אחדות: תוכה ותמציתה של היהדות הן ההשקפות המוסריות שבדברי הנביאים, והשאר — החוקים והמצוות המעשיות — אינם אלא קליפה, שאפשר לזרקה מבלי להפסיד את התוך. התלמוד, או, יותר נכון, הרבניות, לא הביא טובה להיהדות, אלא הפסיד את ערכה, ולכן איננו יכול להחשב לאמת־המדה בחיי היהודים, והם צריכים איפוא לשוב אל תורת הנביאים. כלל עיקרי קבע ראש התנועה וויים בשיטת הריפורמה: בכל מקום, שהיי הציוויליזאציה מתנגדים לחוקים והמצוות, — האחרונים נדחים מפני הראשונים. המלחמה בחוקיות הרבנית, כפי מבטאם, נעשה אצל הרי־פורמיים לעיקר גדול, שהמנהלים הרגישו בדרשותיהם ומאמריהם. מענין הוא מצד תמימותו היתירה קטע מדרשתו של הד"ר שמואל אדלר, שדרש בחג הפסח שנת 1857 ב„היכל עמנואל": „עומדים אנחנו, — אמר הד"ר אדלר — כמו אבותנו לפנים, בין מצרים ובין הים; מאחרינו המצרים של ימי הבינים ומלפנינו — הים של החוקיות התלמודית. עלינו, כמשה לפנים, להרים את מטה ההתקדמות ולבקוע את הים הזה" *. לא פחות מזו היתה התנגדותם של המתקנים האלה, יוצאי ארץ אשכנז, להיסוד הלאומי שביהדות — יסוד זה, שהמתקנים ה א מ ־ ר י ק א י ם לא נלחמו בו בכלל. תלמידי אשכנז אלה הרגישו מדי פעם בפעם את האוניברסאליות של היהדות, את ההתאזרחות היהודית, עד כי עיקר זה נעשה במשך הזמן לעמוד התוך בתנועה. מתוך התלהבותם היתירה שכחו אלה, כי נמצאים הם באמריקה, במקום שהיהודים נהנים משווי־זכיות, מבלי שידרוש איש מהם לבטל בשבילן את עצמותם הלאומית.

אולם לא בפעם אחת באו המנהלים להשקפה קיצונית כזאת. ביחוד יש לראות „התפתחות" אטית, או אולי יותר טוב לקרא לזה „זהירות", — בוויים עצמו. וויים זה,

* Philipson, History of Reform Movement, p. 468.

* Sinai, vol. 2, p. 534.

שהסכים להחלטת האספה הפיטסבורגית, כי אפילו דעת התורה איננה נחשבת לדעה חותכת בחיינו, כתב בעצמו בשנת 1849 את הדברים האלה: „הנני ריפורמי, אבל סומך אני על ה ה ל כ ה בתור בסיס למשפטי, ומעולם לא הסכמתי לאיזה תקון שהוא כנגד הדין“ *. זמן רב השתדל וייס, בהיותו רב באלבאני, לאחד את היהדות האמריקאית ולנהלה בדרך ריפורמה ממוצעת, ולתכלית זאת קרא לאספה הקליוולאנדית בשנת 1856, שהשתתפו בה גם צירי הקונסרוואטיבים. והחלטותיה של אותה אספה היו לא לפי רוח הריפורמים. האספה החליטה, כי הביבליה היא התגלות אלהית, וכי התלמוד הוא הפירוש ההגיוני של התורה, וכי חוקי התורה צריכים להיות נשמרים על־פי הבאור התלמודי. ההחלטות האלה עוררו מחאה בקרב המתקנים, והקרע ביהדות האמריקאית לא נתאחה, אלא נתרחב. בין כה וכה נתרבו הקהלות הרי־פורמיות הקיצוניות והלכו הלוך והתחזק. האספה השניה בשנת 1869, שנקראה בפילאדלפיה, קבעה, כאמור, את הפרוגראמה הרשמית של התנועה וקבלה את ההחלטות האלה: תעודת המשיחיות היא לאחד את כל בני האדם באמונת האחדות; חורבן הארץ היה לא עונש, אלא אמצעי בידי ההשגחה האלהית, כדי לפזר את ישראל בין האומות ולקרבו לתעודתו; ההבדל בין כהנים לישראלים צריך להכחד; האמונה בתחית המתים אין לה יסוד; השפה העברית אין לה ערך דתי, ולכן צריך להחליפה ברוב התפלות באנגלית; אופן הגט על־פי דיני ישראל שלא לצורך הוא וצריך להתבטל. באספה הפיטסבורגית חזרו על כל ההחלטות האלה והוסיפו עליהן עוד אחת: לבטל את דיני מאכלות אסורות בין של התורה ובין של התלמוד, והכריזו עוד הפעם בגלוי, כי היהודים הם כתה דתית ולא עם, וגם הביעו את דעתם, כי רק החוקים המוסריים של התורה קיימים, אבל לא המצוות המעשיות. באספה הזאת הגיעה הריפורמה למרום שליליותה. מני־אז והלאה עברו כמה שנים. הרבה שנויים לטובה חלו ביהדות האמריקאית, והשפעת השנויים האלה ניכרת גם במחנה המתקנים, שיש לראות אצלם מעין תנועת התקרבות ליהדות. אולם ההשקפה הרשמית של הריפורמה לא נשתנתה עדיין.

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹורָעוֹת

ביום א׳, 3 ספטמבר, נקראה בדיטרויט אשר במישיגאן הועידה הרביעית של ה„נאַציאָנאַלער אַרבייטער פערבאַנד“. את נאום־הפתיחה נשא מר אברונין, שנבחר ליושב־ראש של הישיבה הראשונה. המזכיר מר מ. בראון הקריא דין־וחשבון על פעולות האגודה. מן הדין־וחשבון הזה נראה, כי מספר חברי האגודה עולה לחמשה אלפים בערך ומספר סניפיה — למאה וחמשה. על התפתחותה המהירה של האגודה מעידים המספרים האלה: בשנה שעברה נתרבה מספר חבריה באלף וחמש מאות, תחת אשר בשנה הקודמת לה עלה רבוי החברים רק לשבע מאות. ה„פערבאַנד“ דאג לא רק למצבם החמרי של חבריו, אלא גם להתפתחותם הרוחנית. לתכלית זאת ערך מפקידה לפקידה אספות ונשפים ספרותיים. לטובת קופות ומוסדות שונים אספה האגודה הזאת בשנה שעברה יותר מעשרת אלפים דולאר.

אחרי קריאת הדין־וחשבון בא למלא אחרי דברי המזכיר סגן־הנשיא של האגודה, מר גולדשטיין, שעמד ביחוד על פעולות ה„פערבאַנד“ בשדה החנוך. בתי־הספר הלאומיים־הראדיקאליים, שבהם מתלמדים יותר מארבעת אלפים ילדים, נתמכים ברובם על־ידי הסניפים. בערים רבות יסד ה„פער־באַנד“ אגודות ללמוד דברי־ימי ישראל והספרות היהודית והעברית.

בצהרים נערכה בשכונת היהודית שבעיר תהלוכה גדולה, שהשתתפו בה כשלשת אלפים איש. בתי הרחובות, ששם עברה התהלוכה, היו מקושטים בדגלי ציון ואמריקה. בערב היתה אספת־עם גדולה באולם הגדול „ארקאדיה“. יושב־הראש של האספה היה מר האשין. הנואמים — הפרופיסור יצחק איז־זיק הירוויץ, ד. בן־גוריון ועוד — דברו נגד חוזה־השלום בתנועת הקונגרס.

בישיבות הועידה של יום השלישי נתקבלה החלטה למחות נגד ועד־הקונגרס על הסכמתו לברית־השלום ולדרוש ממנו ומכל הצירים, אשר לקחו חלק בהועידה הפילאדלפית, לבטל את תברית הזאת. נתקבלו ריזולוציות שונות בנוגע לעזרת נגועי־המלחמה. הועידה גלתה את דעתה, כי עזרה ממשית לנגועי־המלחמה תבוא על־ידי יסוד הלואה לאומית. החלט ליסד שעורי־ערב לגדולים ללמודי הלשונות העברית והיהודית ודברי ימי ישראל.

לפקידי ה„פערבאַנד“ נבחרו: הפרופיסור יצחק איזיק הורוויץ, נשיא; יהושע גורדון, סגן; דוד פינסקי, גזבר; מ. בראון, מזכיר.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

ועידת „פועלי־ציון“ ברוסיה.

העתונים היהודיים מרוסיה, שנתקבלו בשבוע זה, מידיעים על־דבר ועידה של „פועלי־ציון“, אשר נקראה בארץ ההיא. מקום הועידה ומספר המשתתפים בה לא ניתנו להתפרסם. כפי הנראה, היתה ועידה זו חשאית ואי־ליגאלית. נתפרסמו רק ההחלטות שנתקבלו בה, ואלו הן:

א) להטיף להמוני העם הגדולים, כי הפתרון היהודי לשאלת היהודים אפשרי היא רק בארץ־ישראל.

ב) להגדיל את אמצעיה של קופת הפועלים בארץ־ישראל.

ג) (הסעיף השלישי לא הורשה להתפרסם מטעם הצנזורה).

ד) להטיף בעד רעיון של קונגרס יהודי כללי.

ה) להשתתף בהסתדרות־העזרה השונות, אשר נוסדו בימים האחרונים ברוסיה ואשר מטרתן היא לתמוך בחומר וברוח בההמונים היהודיים.

ו) הריזולוציה, שנתקבלה בועידה הווינאית בשנת תרס"ט, בתקפה עומדת, והיא — כי בכל בתי־הספר היהודיים העממיים שפת הלמוד תהא הלשון היהודית, והלשון העברית תהא מקצוע־למוד.

* “Occident,” 1849.

שונות

אנקיטה בדבר גורלו של העם היהודי.

העתון היהודי בלשון האיטלקית „ישראל" פנה לאחדים מתשבי היהודים באיטליה ובשאר ארצות בשאלות אחדות, הנוגעות לקיום העם היהודי ולגורלו לאחרי המלחמה. השאלות האלה על־פי סדרן הן: אם המשבר הקשה, שבו נתונים כעת העם היהודי ותרבותו, מעמיד בסכנה את קיומם? ואם יצא העם היהודי בשלום מכור הרעות והתלאות, שמצאוהו עתה, מה צריכות להיות שאיפותיו לעתיד הקרוב? איזוהי הדרך הישרה, שיבור לו העם היהודי להשגת מטרתו?

הד"ר מאכס נורדוי, היושב כעת במאדריד, השיב את הדברים האלה:

„בודאי שאין שום הגזמה בדברי אלה, האומרים, כי העם היהודי נתון במשבר קשה. אולם עמנו כבר נתנסה נסיונות יותר קשים ומרים ועמד בהם, ואין שום ספק, כי יעמוד גם בנסיון ההוה. עם ישראל צריך לבקש מחדש ולמצוא את ה„אני" שלו, את נפשו ואת רוחו, ורק אז יעלה בידו להציל מתהום הכליון את אוצרות־נפשו וסגולות־רוחו — פרי עמל שלשת אלפים שנה. לתכלית זאת דרוש, כי לפחות חלק אחד של העם היהודי יתישב בארץ־ישראל ויחיה שם חיים חפשיים. כדי להוציא לפועל את השאיפה הזאת, צריך לארגן ולאחד את כל היהודים. העם היהודי צריך לרכז את כחותיו הגדולים, המפוזרים והמפורדים, כדי להשמיע את דרישותיו בועידת העמים הבאה על־ידי באי־כח ראויים והגונים, וגם כדי לרכוש אמצעים מספיקים בשביל אותם היהודים, שדרכם מובילה אותם לארץ־אבותיהם ההיסטורית, הרוצים להתחיות על־ידי יצירות פרודוקטיביות".

הד"ר שמואל צבי מרגלית, ראש הרבנים בפלורנציה, אומר בתשובתו: „למרות המצב הנורא, אין להתיאש. אין בשום כח תיצוני לחתוך את דיננו של עם ישראל לכליה. קיומו של העם היהודי נצחי היא, כחוקי הטבע. גם המשבר הזה, כהקודמים לו, יעבור. ויש כבר סימנים מוכיחים, כי המשבר עבור יעבור. כבר נראה בעליל, כי הכחות הטמירים, החיוניים והפורים, שעמנו נחן בהם, באים לידי גלוי. זהו חזיון, החוזר ונשנה בכל המומנטים החשובים של דברי־ימינו".

„את השאיפה לעתיד הקרוב, כמו תכליתו הקיצונית של העם היהודי, אנו מוצאים בדברי הנביאים: מרכז יהודי לאומי ותרבותי איתן ומוצק בארץ־ישראל, מבוסס על יסוד התורה ומובטח על־ידי משפט גלוי. המוני היהודים בארצות הגולה צריכים להלחם בעד הכרת זכיותיהם האזרחיות, הדתיות, המדיניות והלאומיות. האמצעים לתכלית זאת הם: קונגרס יהודי עולמי, שידרוש בגלוי ובכל תוקף את השתחררותו הגמורה של העם היהודי תיכף ובלי איחור".

העתון העברי היהודי ריקירדו ריקי מעיר טורין כותב את הדברים האלה:

„איני יכול להעלות אף לרגע על דעתי, כי קיומו של עם ישראל הוא בסכנה: נצח ישראל לא יכזב. הפרוגראמה של העם היהודי צריכה להיות: חופש ושויון להיהודים בכל הארצות, ואבטונומיה לאומית ליהודים בארץ־ישראל. מחויבים אנחנו לעבוד עם יתר העמים, שבקרבם אנו יושבים, לטובת ההתקדמות האנושית, ואולם באותה שעה עצמה צריכים אנו להכריז בגלוי על האינדיווידיאליות הרוחנית שלנו".

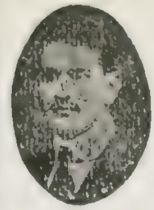
„האמצעים להשגת המטרה הם: ריפריזינטאציה יהודית בועידת־העמים הבאה. מלבד זה צריכים לקרב את יהודי הארצות השונות על־ידי קשר קולטורי אמיץ. ודבר זה אפשרי הוא, אם כל היהודים לארצות מגוריהם יגבירו את פעולותיהם על שדה החנוך העברי וטפוחה של התרבות העברית".

מלאים תוכן וענין הם ביחוד דבריו של הרופא המפורסם, הפרופיסור אברהם סילוואק:

„המלחמה הזאת בעיקרה היא תולדות סבות כלכליות, אולם בתכונתה ובאופיה היא אינטרנאציונאלית. הוי על אלה, השופכים את דמם על שדות־הקרב וגמול לא ידרשו בשעת המלחמה ולאחרי גמר המלחמה! בעת הרת־עולם זו יוטל גורלו של עם ישראל, כגורלם של כל הלאומים המשועבדים. אני—אין לבי מהסס הרבה. בלבות כולנו, היהודים, הזקנים והצעירים, יוקדת אש־תמיד של נשמת עמנו, אשר כל מיני פוגרומים, פורעניות ופגעים רעים וגלות מרה לא יכבוה. גם בימינו אלה מורגשת שאיפה כבירה של כל היהודים לפעולות משותפות, וזה משמש לנו אות ומופת, כי העם העברי עוד יקום לתחיה וכבימי קדם יהיה מורה דרך הרוח לכל עמי תבל. ארץ־ישראל, שהיתה מאז ומעולם לב העם היהודי, תהפך למעין ברוך ה', שממנו ישאבו כחות גופניים ורוחניים כל העיפים והיגעים. הרבה מאתנו בודאי ישארו בגולה. אולם לא כתלי הגיטות ישמשו לנו מהיום ההוא והלאה תריס בפני ההתבוללות. אנחנו לא נתבולל בגויים ולא נטמע בתוכם, מפני שנצטיין מיתר העמים בחיינו החבריתיים, המיסריים והמדעיים, שמקורם היא בהפרינציפים הטראדיציונאליים שלנו, הקבועים בדמנו ובלשד עצמותינו. חובה גדולה מוטלת עלינו עכשיו, והיא: להודיע לכל באי־עולם ולבנינו את ארחות־חיינו בעבר ובהוה, את ספרותנו, אמנותנו, דתנו ואת כל מקצועות המדע והפוליטיקה, שיהודים טפלו בהם. ידעו כל באי עולם את מכאובינו ויסורינו, שסבלנו במשך דורות שלמים ושאנו סובלים גם היום. אז אולי יתנו את לבם לגורל היהודי הנצחי, שבו תלוי גורל האנושיות. כי לא יוכל העולם לראות בנצחון הצדק והחופש, כל זמן שהעם העברי לא יקום לתחיה".

מלבד הדעות האלה, המיוסדות ברוח ההשקפה הלאומית הציונית, נשמעו גם דעות אחרות, הרואות את זכות קיומו של עם ישראל ב„תעודתו" ההיסטורית, המיוסדת על השקפת היהדות הריפורמית. דעות כאלה השמיעו הסינאטור היהודי ציאפירי אלכסנדרא וההיסטוריון רפאל אוטילנגי.

B. PASTER

סוכן למכונות־תפירה זינגר, אחריות־אש ואחריות החיים של „נויורק לייף אינשורענס קאמפ.״

המעון: 184 Norfolk St.

הלשכה: 46 Bible House Astor Pl. & 3rd Ave.

NEW YORK

Phone Franklin 4900

והיו עיניך רואות את תמונתך

עשויה מעשי ידי אמן

B. Lipschitz, Photographer

273 E. HOUSTON ST., NEW YORK.

יצאו לו מוניטין בתור צלם אמן, שלא רבים כמותו. מר ליפשיץ הוא הצלם של סופרי ישראל וחכמיו באמריקה.

מר ליפשיץ תקן והרחיב ושכלל את הצלמניה שלו, והכל כדי להרחיב את דעתם של מבקריו, שרובם הם אניני הדעת בעלי טעם טוב ונפש יפה.

במערכת „התורן״

נמצאים למכירה

קומפלקטים שלמים

של „התורן״ החדשי שנה א׳

(12 חוברות בכרך יפה)

12 חוברות אלו, שהשתתפו בהן טובי הסופרים העברים באמריקה, ארץ־ישראל ואירופה, מצטרפות לקובץ ספרותי בן 500 עמוד, ונשאר בידנו במספר קומפלקטים מצומצם.

מחיר כל קומפלקט דולר אחד.

ברכות לראש-השנה ב„התורן״

„התורן״ יתן מקום על עמודיו לברכות ל„ראש־השנה״. מחיר כל ברכה 50 סנטים. הברכות צריכות להמצא ביד המערכת לא יאוחר משבוע קודם החג.

חברינו וסוכנינו בכל מקום שהם מבוקשים לגשת לעבודת קבוץ הברכות ולשלחן אלינו בהקדם היותר אפשרי.

ברכו את ידידיכם, מכיריכם ואת כל הקרובים לכם ע״י „התורן״!

ALPHA PRESS

UNION PRINTERS

142 Henry St., New York

Telephone Orchard 7748

עבודה משובחה ובזול. הזמנות נתמלאות בדיוק נמרץ.

בית מדרשו של

א י ר א ן

183, 185, 187 איסט בראדוויי.

סניף:

5טע עוו. 116מע סט., סטיים בייגק בילדינג, ניויארק;

36 אינסטרוקטורים של בתי־ספר גבוהים וקולידז׳׳ים מטיפים שם את לקחם.

לאבוראטוריות לפיזיקא, לחימיא ולביאולוגיא.

שעורים בשפה האנגלית למתחילים.

דזשאזעף איראן, פרינסיפאל.

בית כריכת הספרים

— של —

פירסט וסאקס

225 רחוב דיוויזשאן

הזמנות מתקבלות מנויורק ומסביבותיה.

המחירים נוחים וקלים. העבודה נעשית על צד היותר טוב.

גלויה אחת מביאה את שליחנו לבתיכם.

יצא לאור החלק החמישי מספר

אוצר השמות

אשר בכתבי הקודש.

מחירו:

דולר אחד, ולחותמי „התורן״ 75ס.

החלק הששי המכיל בקרבו ערכי אות מ. נמסר לדפוס.

נמצאים עוד תחת יד המחבר עקזעמ־פליארים מכל החלקים הקודמים, ומחיר כל החמשה חלקים ביחד $3.75 עם המשלוח.

להשיגם אצל המחבר:

A. H. ROSENBERG

130 Henry St. New York City

חש במעיו יתרפא

ב„עקס-לאקס״

(ילקוט תרפואות)

ד״ר מ. מ. קאמענעץ

רופא שנים מנסה

139-41 DELANCEY ST.

Cor. Suffolk St. New York

עבודה הגונה במחיר נמוך.

ליפשיטץ פרינטינג קא., 217 איסט בראדוויי, ניו יארק

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. SEPTEMBER 15, 1916 NO. 29

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין תתחימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

מכירה של ספרי השכלה יקרי המציאות

אצל המו"ס הידוע

ר' פינחס פריעדמאן

172 RIVINGTON ST. **NEW YORK**

אברבנאל, על נביאים ראשונים ואחרונים, שני כרכים $8.50
אוצר השרשים, בן זאב, ג חלקים, ווין 1816 — — — 3.50
אוצר השרשים, בן זאב, ג חלקים, לעטערים — — — 5.50
אוצר החכמה והמדע, צ. ראבינאוויץ:
ספר ראשון: תולדות האש והמים,
ספר שני: ההרכבה וההפרדה, חכמת החימיה,
ספר שלישי: המנוחה והתנועה, יסודי חכמת
המכאניק וחכמת השמע עם שש מאות וחמש
תמונות — — — — — — — — — 6.00
אוהל משה, אייזיק גראבער — — — — — 1.00
אוצר השרשים ואוצר הלשון, בארבע חוברות, מבי"ט 1.00
אגרות צפון, י"ט מכתבים ע"ד היהדות, ש. ר. הירש .65
אהלי שם, הכולל חקירות בלמודי שפת עבר, י. ב. לע־
ווענזאהן — — — — — — — — .50
אוצר השמות, קונקורדנציא, י. ל. שוסלאוויין — — 1.50
בחינת הקבלה, שמואל ריגיא — — — — — 2.00
בינה לעתים, מספרי הקראים בחשבונות התכונה החדשה,
כזזוב — — — — — — — — — 1.50
גן נעול, נפתלי ה. וויזל — — — — — — 1.75
ספר המאור, י. ל. זאסניץ — — — — — 1.00
התרשיש לר' מ. ב. גינצבורג, הוא ספר הענק — — .75
המסלות לבן חיל העדלומי, אליעזר ליפמאן — — 1.00
השלח, שנה ראשונה, 584 עמודים — — — — 2.00
המדות לאריסטוטולוס, דפוס ראשון — — — — 4.00
הערוך, לאנדה, ה' חלקים — — — — — 5.50
המכלל, רדק, נאום ד. בן יוסף בן קמחי הספרדי — 2.00
המדות, ספר מוסר השכל, נפתלי הירץ וויזל — — .75
הכוזרי עם ג פירושים, ר' יהודה הלוי — — — ...
חקר אלוה, ספינוזה, הוצאת דר. רובין — — — 5.00
חכמת השעור, סלאנימסקי — — — — — 1.50
חזוק אמונה, ר' יצחק בר' אברהם, העתקת דייטש — 1.75
חוקי חיים, יעקב חיים הכהן ירוסלאוו, על חכמת
הדקדוק — — — — — — — — .75
חובות הלבבות הקטן, אבן תבון, ליופציג, 1846 — 1.00
יסוד העיבור, סלאנימסקי — — — — — .50
יריעת שלמה, ביאור על שמות נרדפים — — — 2.50
יסוד עולם, עיבור, קדוש החודש, ר' יצחק הישראלי — 5.00
כל שירי יהודה ליב גארדון — — — — — 1.50
כור לזהב, ב' חלקים, י. א. שערעשעווסקי — — 10.00
כל אגדות ישראל, י. ב. לבנר, ג' חלקים, — — 2.25
לוחות המגבילים, נחמן לינדער מדובנא, על חכמת
אלגברת, מדידה, — — — — — — — 1.50

מעשה טוביה הרופא, כל החלקים, — — — — — 1.75
מכלל יופי, על תנ"ך, עם תוספות לקט שכחה, ר' יעקב
אבנדאנה, אמשטרדם, ש' צ"ח — — — — — 7.50
משפטי המגבולים, אלגברה, צבי הכהן ראבינאוויץ — 1.75
מקל נעם, עם מקל חובלים, קומפלעט סעט, שירי עם
בעברית ובלשון המדוברת, וואלף עהרענקראנץ
זבארזער — — — — — — — — — 5.00
מערב עד ערב, שני חלקים, מרדכי בן הלל הכהן — 2.25
מראות אלהים, פילוסופיה אלהות, דר. פ.א.ל. בינקוביץ 1.50
מורה נבוכים, עם ג' פירושים מהרמב"ם — — — ...
מורה נבוכים בהעתקה האנגלית, פרופ. פרידלנדר — 2.00
באור לספר מורה נבוכים מאת ר' משה הנרבוני, ווין,
1852 — — — — — — — — — 1.50
נחמד ונעים על חכמת התכונה וקדוש החודש ומציאת
הכוכבים, דוד גנז — — — — — — — 2.25
ספר הזכרונות, ד. ר. נאטאנזאהן — — — — .60
ספר ינחונו לשלשה תרגומים מר' אנמנון — — — 1.00
ספר האגרה, ביאליק, ג' כרכים, על ניר ריגאל ובכרך
מהודר — — — — — — — — — 5.50
עולם כמנהגו, יהודא ליב גארדון — — — — 1.00
עתים לבינה, על העברינות, י. קלונימוס קליין — 1.50
עשרה מאמרות, מנחם עזריה מפאנו — — — — 5.00
עץ הדעת, דר. שלמה רובין — — — — — 1.25
פעדאן, ספר השארת הנפש, מ. מענדעלזאהן — — .60
פרקי משה, ספר הרפואות מהרמב"ם — — — — 1.25
פראנק ועדתו, אלכסנדר קרויזהאר — — — — .75
ליקוטי פרחים מספרי חכמי ישראל, סעדיה גאון,
יהודה הלוי, רמב"ם, הרד"ק ועוד — — — ...
קבץ על יד, ספר האסיף, דברים עתיקים מכתבי יד
על־ידי חברת מקיצי נרדמים ברלין, ג' כרכים 10.00
קנאת האמת, שיחה בעולם הנשמות בין הרמב"ם ובין
בעל מרכבת המשנה — — — — — — 1.50
רשפים, ערוך על־ידי דוד פרישמן, שני כרכים (מכורך) 2.50
שלש עשרה יסודי התורה מהרמב"ם, שנת 1791 — 1.00
שלטי הגבורים, מאת אברהם רופא במנטובה, שנת „שבע" 12.00

אלה הם רק מקצת מן המקצת מן הספרים, הנמצאים אצלי למכירה, מלבד ש"סים מכל המינים, טורים, רמב"ם, פוסקים ראשונים ואחרונים ושדי חמד כל החלקים, כל מיני משניות ועין יעקב, מפרשים, טליתים מכל המינים, תפילין, אתרוגים, לולבים והדסים וגם ספרי תורות.

VOL. III NEW YORK, SEPTEMBER 15, 1916 No. 29

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית ניו־יורק, י״ז אלול, תרע״ו גליון עשרים ותשעה

פרשת השבוע

מורה דרך האמה

הכל תלוי במזל -- ואפילו המחשבה העיונית.

יש שאדם בעל מחשבות גדולות ועמוקות הוגה דעה אישית - פרטית, שאינה מתקבלת בעולם אלא כמחשבת היחיד; ויש כנגדו הושב מחשבה של כל הקבוץ, של האומה כולה, ומחשבה זו הולכת ונעשית הלק אורגאני של המחשבה הלאומית הכללית — של המוח הלאומי. הוגה־דעות כזה אשרי מזלו.

המחשבה של „אחד העם" אינה של אישיות פרטית, אלא של כל האומה העברית, מפני ש„אחד העם" שואב את רעיונו מן המקורות הראשונים של האומה העברית — של רצונה ושכלה. מחשבתו היא מחשבה קוליקטיווית, וזהו סוד גבורתה. רק יחידי־סגולה זכו להיות באי־כחה של המחשבה הלאומית, ולהיות המרכז של המחשבה הלאומית -- כבוד גדול כזה חולקת ההיסטוריה להאישיות הגדולה רק לעתים רחוקות מאד.

זה שלשים שנה ומעלה עומד „אחד העם" על המצפה לשמור את גורל עמו ולהראות לו את הדרך, אשר ילך בה. במשך שלשים השנה האלה עזר לברוא ספרות עברית חדשה והכנים לתוכה את הטוב שבאירופאיות, הועיל לצרף את המחשבה העברית ויצר בה מיתודה חדשה, מיתודה של „קב ונקי", יצר סגנון עברי מדעי־הגיוני, שנתקבל ביודעים ובלא יודעים על כל הדור הצעיר של הסופרים העברים, וגשר גשרים בין המחשבה העברית ובין המחשבה האירופאית. „אחד העם", שהוא המרכז של המחשבה **העברית ובחירה של הספרות העברית**, הוא גם האירופאי הגדול בקרבנו. אלפי מוקיריו ומעריציו מכבדים אותו, מפני שרואים בו את הגשמת העבריות השלמה; ואילו יש לנו הצדקה לכבד את הוגה־הדעות העברי הזה גם בתור הומאניסט גדול. ואפשר שגדולתו של „אחד העם" היא בסינתיזה הנפלאה הזאת: שהאדם השלם והאירופאי השלם מצא בו את העברי העתיק השלם — מסוגו של רבן יוחנן בן־זכאי. על־ידי שיטתו של המרכז הרוחני בארץ־ישראל היה „אחד העם" הממשיך של המסורת העברית העתיקה, שהיא מחשבה אינטילקטואלית. ההיסטוריה של הפילוסופיה העברית תדון על „אחד העם", כבעל פילוסוף, המבכר את השכל על הרצון. אמנם רבים ממעריציו רואים אותו גם כרואות בעל־רצון גדול; ואולם עובדה זו, ש„אחד העם" עומד אצלנו כממשיך המסורת העברית העתיקה, עושה אותו בעולמנו להעמוד הימני של שלטון־השכל.

„אחד העם" הוא אחד המעטים בין סופרי בני הדורנו, הנכון תמיד להלהם על דעותיו ואמונותיו - להלהם אפילו נגד גדולי הרוח והמעשה בעולמנו. במלחמתו עם הרצל ושיטתו התגלה כלוהם אמיץ־לב, שאינו חת מפני כל. אלה, שהיו עדים למלחמה הזאת, הבינו להעריך את עוזו הרוחני וכחו המוסרי של „אחד העם". בשעה שהתלקחה המלחמה, כבר היה הרצל האישיות היותר פופולארית ברחוב־היהודים. כל העם, למקטן ועד גדול, העריץ אותו וראה בו הזות עממית נפלאה, ואפילו מתנגדיו כבדוהו כבוד גדול. ובשעה זו, שהרצל הגיע למרום גדולתו, יצא „אחד העם" נגד שיטתו ונגד כל המחזיקים בה. רק אדם גדול, בעל אמונה עמוקה, מסוגל למעשה כזה - ואדם כזה היה „אחד העם" תמיד, מיום שנתגלה בחיינו.

לא פה המקום ולא לנו הרשות לדבר על פעולתו המיוחדת של „אחד העם" בענין הסתדרות התנועה הלאומית ועל השתתפותו בתנועה הזאת. רק לחבריו הקרובים אליו יש הרשות לכך. רק הם יודעים את ערך נסיונותיו המעשיים בעבודת התנועה הלאומית בעשר השנים הראשונות להתגלותו בתוכנו. אנו אין לנו פה אלא לדבר על מקומו של „אחד העם", שהוא תופס בשדה המחשבה העברית.

את פעולתו הספרותית והפילוסופית של „אחד העם" אפשר להבין רק מתוך המשך חזיון „וואלוזין" בחיינו הרוחניים. מוואלוזין יצאה ההשכלה העברית החדשה, מפני שוואלוזין עצמה לא נבראה אלא על־ידי באי־כחה של המחשבה העברית השכלית — על־ידי הגאון מווילנה ותלמידיו. בית־מדרשה של וואלוזין בער אחרי הפלפול והכניס תחתיו את המיתודה של הפשטות והסדר ההגיוני. הוא צרף את המח העברי והרחיק ממנו את כל הפסולת של הסכולאסטיקה הבלתי־פוריה. בית־מדרשו של וואלוזין קבע מיתודה ברורה, ובמיתודה זו השתמשו אפילו אלה התלמידים, שיצאו ממנו לבלי שוב עוד והחליפו את הספרות התלמודית והרבנית בספרות העברית החדשה. והנה בא „אחד העם" וסיים את הפרוצס הוואלוזיני ועשאהו שלם ומתוקן. הוא מסך לתוך המיתודה של וואלוזין חומר מזוקק שבעתים — חומר אירופאי, ועל־ידי זה הרים את הספרות העברית לידי גובה של ספרות אירופאית צרופה — אף־על־פי שהספרות העברית החדשה, הנזונה מרוחו של „אחד העם", היא יותר עברית־לאומית מזו, שקדמה לה במשך שני דורות.

כאחד המחזיקים בשלטון השכל (למרות לבו הרגש והער לכל תנועה בחיים), הלך „אחד העם" לאורו של הפילוסוף הגרמני הגל. הדבר הזה לא מקרה הוא. הגל וחברו פיכטה הם הפילוסופים של הלאומיות, אלא שהגל נותן את משפט הבכורה למדינה הלאומית ופיכטה מבכר את הקבוץ הלאומי על המדינה. יהודי אחר, פרדינאנד לאסאל, ברא סינתיזה מתורתם של הגל ופיכטה; ואולם להעברי הלאומי „אחד העם" לא היה צורך לבקש תורה מפיו של פיכטה, כי מה שנמצא בתורתו של פיכטה נמצא ב נ ש מ ת ו של „אחד העם" — האהבה לאומתו והאמונה בעתידות אומתו.

כמובן, אין להחליט, כי „אחד העם" הוא „הגליאני טהור" — הולך הוא גם לאורם של פילוסופים גאוניים אחרים, ואחד מהם הוא הרברט ספנסר. גם הסוציולוגיה הצרפתית המודרנית עם המוטיבים האסתיטיים שלה השפיעו על רוחו ודעותיו. ועל־ידי קרבת־רוחו זו עם ההוגים האירופאיים הגדולים הכניס „אחד העם" לתוך הספרות העברית את החומר היותר בריא והיותר יפה של הספרות האירופאית וגשר גשרים בין המחשבה העברית והאירופאית, כמו שעשה כן הרמב"ם בשעתו.

בפעולותיו הלאומיות והספרותיות קנה לו „אחד העם" שם־עולם בדברי ימי עמנו, וכל זמן שהספרות העברית תתקיים ותוסיף לארוג את חוטה במסכת המחשבה האנושית — יזכר שמו בקרבנו בכבוד ובאהבה. ויום־הולדת הששים של חושב אומתנו והוגה־דעותיה, שהוא יום חגה של כל האומה העברית, אין לנו אלא לברך אותו ואותנו, כי נזכה ליהנות מאורו ומפרי מחשבתו הצרופה והמזוקקה עוד עשרות רבות בשנים.

אַחֲרֵי הָרֶפֶרֶנְדוּם.

כל מי שתכן את מצב־הרוחות של המוני היהודים באמריקה לא יתפלא על תוצאות הרפרנדום, שנשלח לכל צירי הועידה הפילאדלפית בדבר „חוזה־השלום" בתנועת הקונגרס היהודי. מה שהיה ברור קודם הרפרנדום נתברר עכשיו שבעתים, והוא: כי ההמונים הגדולים רוצים בקונגרס יהודי עממי חפשי, ומתנגדים הם לכל פשרה, העלולה לשלול מהקונגרס את טבעו הדימוקראטי ואת חירותו הלאומית. טענותיהם של „רודפי השלום", כי הרוב של המתנגדים לשלום היה קטן בערך, ובזה הם מתכוונים למעט את חשיבותו של הרפרנדום, — אינן טענות. עובדה ידועה לרבים היא, כי בין אלה, שענו על הרפרנדום לטובת השלום, היו רבים, שעשו כך, מפני שלבם היה מהסס בהאחריות הרבה, שהטילו עליהם בפתרון שאלה חמורה כזאת, ולא רצו להיות הגורמים ל„מחלוקת"; ואולם בסתר לבם התנגדו אף הם לשלום, ועכשיו, בדיעבד, הם שמחים בגלוי על תוצאות הרפרנדום ועל קביעת צורתו הלאומית והדימוקראטית של הקונגרס היהודי על־ידי הרוב.

ואולם עתה, אחרי שכבר נודעה דעת הרוב, מתעוררת שוב השאלה החמורה: מה לעשות? יש רגלים לדבר, כי הצד שכנגד יסרב לקבל את דעתו של הרוב, לפי שבעיניהם יהודיים אין דרכם של היהודים המתבוללים שלנו להנהיג מנהג דימוקראטים אמיריקאים ולהטות אחרי רבים. ומאחר שרעיון של קונגרס יהודי חפשי אינו מתקבל על דעתם בשום אופן, ורצון העם כאין הוא בעיניהם, הרי קרוב לודאי הוא, כי אלה יזלזלו גם בתוצאות הרפרנדום ויאמרו להמשיך את הפוליטיקה הקודמת שלהם, — ובכן מה יענה ועד הקונגרס אחריהם? האם יגש אל המלאכה לקרוא לכל יהודי אמריקה, כי ישלחו צירים לקונגרס יהודי חפשי, שיערך על יסודות לאומיים ודימוקראטיים, או ינסה עוד הפעם לטחון קמח טחון ולבוא בדברים עם הצד שכנגד? וגדולה מזו: היש עתה העוז והאומץ הרוחני בידי הועד הקיים להמשיך את עבודת הקונגרס כהלכתה, כלומר: לרוחם של הלאומיים מתנגדי־הפשרות — אחרי שועד זה עצמו „נתחמין" על־ידי עסק־השלום ורוחו נעכרה ומצבו הצבורי והמוסרי התרופף?

על שתי השאלות האלה יש תשובה אחת. אלה מהצירים, שענו על הרפרנדום בהתנגדות לשלום, חייבים עתה לבוא לעזרת הועד של הקונגרס ולהמשיך את העבודה החיובית. כל אחד מהצירים האלה צריך לשים אל לבו, כי אסור לו לעת כזאת לצאת ידי חובתו לעבודת־העם הגדולה רק בסתירה בלבד — כי הסתירה אינה אלא הקדמה לבנין, ולבנין הזה הוא נקרא הפעם. ועל מנהלי תנועת הקונגרס החובה מוטלת עכשיו לארגן את הצירים הלאומיים ולחלק את העבודה ביניהם בכל מקום שהם. בלא האיני־ציאטיבה של „בעלי הלאו" ועבודתם האקטיבית נשקפת סכנה לענין הקונגרס, שיבטל לגמרו, או ימסר כולו

בידי ממעטי דמותו. — ומה איפוא הועילו עסקנים ברפ־רנדום?

גורלו של הקונגרס היהודי תלוי עתה רק בכשרונם, כ ש ר ו ן ־ ה מ ע ש ה, של מנהלי התנועה העממית הזאת. הרפרנדום ברר מה שהיה ברור למדי גם קודם לכן: כי הקהל היהודי הגדול באמריקה יודע את ערך השעה הגדולה הזאת. יקומו־נא איפוא מנהלי הקהל היהודי ועסקניו ויוכיחו, כי לא לחנם מסרה ההיסטוריה בידיהם בשעה הגדולה תפקיד גדול כזה — כי ראויים הם לשעתם ולתפקידם!

אַחַד הָעָם

(ליום מלאת לו ששים שנה)

מאת

ד"ר שמריה לוין.

רבים כתבו על „אחד העם" ורבים תלו עצמם באילן גדול זה. אבל חושב אני, כי כל מה שנאמר ונכתב עד כה על „אחד העם" אינו אלא התחלה, וחושב אני עוד, כי יעבור עוד זמן־מה ויחדלו מ ק ר ו א את מאמריו ומסותיו של „אחד העם" ויתחילו ל ל מ ו ד אותם. הסגנון הקל, המלוטש והחריף של „אחד העם" גרם לזה, שהרבה מאלה, הקוראים את דבריו, אינם מתעכבים בשטף קריאתם על עמקות הרעיון, הרצוף בתוכם, ומפסידים על־ידי כך הרבה. ומקוה אני עוד, כי אביר הסופרים שבדור עוד יחזור על כל מה שאמר ויהנה אותנו ביצירה, שתהא בעין מאסף להשקפותיו ומחשבותיו על העבר שלנו ועל עתידנו.

א.

אשר גינצברג בחר לו את הכנוי הספרותי „אחד העם", ובהשם הזה נתפרסם והיה לגדול בספרותנו ובעולמנו היהודי. השם „אחד העם", במובנו הרגיל והשכיח, מסמן את המושג של בינוניות, ואי־אפשר להניח, כי הסופר הגדול בחר לו שם צנוע כזה בשביל בריחתו מפני הגאוה. ענוותנות יתירה בעד אישיות כזו של אחד העם יש בה משום אבק־גאוה, ויודעים אנו למדי, שהתרחקותו של אחד העם מפני הגאוה עולה גם על בריחתו מפני הכבוד. נראה לי איפוא, כי החוקר והוגה דעות הכנים להשם „אחד העם" כונה יותר עמוקה. אחד העם לדידו — פירושו אינו אחד מ ן העם, אלא אחד, שהעם, או, יותר נכון, ר ע י ו ן ה ע ם עומד במרכז עולמו, שולט במחשבותיו ומושל בכל מעשיו. רואה אני צורך לעצמי להעיר בזה, כי איני משתמש כאן בהשם „עם" במובן העממיות, כלומר: במובן הדימוקרא־טיה, בניגוד להאריסטוקראטיה, אלא במובן של א ח ד ו ת ל א ו מ י ת מוצקה ומקיפה את כל חלקי העם, בניגוד להיחיד וגם להקבוצות, המפלגות והמעמדות, שהעם מורכב מהם.

ובהשם „אחד העם" רצה הסופר והעסקן להתוות, ראשית כל, לו ולעצמו את הדרך ילך בה, ובעקבותיו — להתלמידים ההולכים אחריו, כשיעלה בידו להעמיד תלמידים.

ובאמרי, כי „אחד העם" העמיד את רעיון העם—ולא את הרעיון העממי — בתור נקודה מרכזית לכל מחשבותיו ומעשיו, איני מתכוון להגיד בדברי אלה את שבחו של הסופר והעסקן הרגול, שעבד עבודת עמו באמונה כל־כך עמוקה ובהתמכרות כל־כך טהורה. לא זהו העיקר בגדולתו של „אחד העם". מתכוון אני להראות בזה על המומנט היותר חשוב, שבשבילו תופס „אחד העם" בעולמנו מקום מיוחד בתור ח ו ק ר ו מ ד ר י ך. ואת המומנט הזה צריכים אנו לבקש בהמיתודה של „אחד העם", כלומר — בהאופן המיראה, א י ך הוא נגש לשאלת קיומנו הלאומי.

המדע נקנה בשתי דרכים: או שבוחרים בהפשוט בתור נקודת־מוצא, והולכים ומצרפים פשוט לפשוט עד שמגיעים אל המרכב. או בוחרים בדרך הפוכה: לוקחים את המרכב ומפרידים אותו ליסודותיו עד שמגיעים אל הפשוט. באופן הראשון אנו עוסקים בציור, באופן השני — בנתוח. באופן הראשון יש לנו עסק בהתפתחותן של ההופעות מן הקל אל הכבד, באופן השני אנו ה ו ז ר י ם מן הקומה העליונה אל התחתונה.

אמנם רבים חשבו, שתוצאות המחקר אינן תלויות בהמיתודה של החוקר. האמינו, כי בעצם הדבר אין הבדל מאיזה צד או מאיזו נקודה נגש החוקר לענינו — מלמעלה אי מלמטה, מפנים אי מאחור. האמת — והלא היא היא המטרה היחידה של המחקר — צריכה להיות פתוחה מכל עבריה. אולם השקפה כזאת אינה צודקת. המיתודה עושה הרבה. עלולה היא לסייע לגלוי האמת או להיות מעכבת בעדו, מפני שבמעשי מרכבה חשוב לדעת מה למעלה ומה למטה, מה לפנים ומה לאחור, והמיתודה — היא המפתח.

ובאמת רואים אנו, כי כל זמן שחוקרי הטבע השתמשו בהמיתודה הסינתטית בלבד לחקירותיהם המדעיות, היו מגלים רק אצבע וטפח ביחס לפסיעותיהם הגסות, שפסעו אחרי שעזבו את המיתודה החד־צדדית והתחילו להשתמש גם בהמיתודה האנאליטית. חוקרי הטבע החדשים אינם הולכים עוד מהפשוט אל המרכב, אלא להיפך, ומגלים הם הדשות ונצורות, שהיו נשארות מכוסות בעדם לעולם, לולא הרשו בהמיתודה השניה. מגלים הם, כי הפשוט אינו פשוט לגמרו, כמו שהוא נראה לפי מבטנו הראשון. התא הבודד, שהורד על־ידי המיתודה הסינתטית כמעט למדרגת יסוד בלתי־נפרד עוד, נתעלה לגדולה ולחשיבות על־ידי המיתודה האנאליטית, והננו רואים בו ע ו ל ם ק ט ן ש ל ם בפני עצמו. והחוקרים באו לידי מסקנה, שהתא הבודד מופיע לעינינו בפשטותו רק מקוצר תפיסתנו, התלויה בדלות כשרונותינו להשיג את הדק ואת הדק מן הדק. נוצרנו באופן כזה, שיכולים אנו לתפוס או לצייר לעצמנו את הטפות הבודדות בים הגדול, אבל קצרה השגתנו מראות את הים בטפה.

והנה אם מדע הטבע התקדם בצעדי־ענק מתוך השתמשותם של החוקרים בהמיתודה האנאליטית, יכולים אנו לאמר, כי הענף הרך של תורת הלאומיות נושע תשועת־עולמים רק על־ידי ההשתמשות בהשיטה הזאת. אפשר להחליט בלי שום הפרזה, כי אלמלא היינו עומדים עד היום בהמיתודה הסינתיטית, כי אז כעורים היינו מגששים באפלה, והיינו נלאים למצוא את הפתח אפילו בנוגע להמעשים והתופעות, המתרחשים בסביבתנו ובקרבתנו. לעולם לא יבאר לנו היחיד את הקבוץ, והקבוצה או המפלגה לעולם לא יפנו את הדרך להשגה הנכונה של עם או לאום. כשם שאי־אפשר לנו, למשל, להשיג את צבע הים על־ידי הסתכלותנו בצבע הטפות הבודדות, כך לא נבין את טבעו של העם על־ידי הסתכלותנו וחדירתנו לתוך נשמתם של יחידים בודדים.

ולא רק את הקבוץ אי־אפשר לנו להשיג על־ידי היחיד. גם את היחיד בעצמו לא נבין לעולם, אם נפריש אותו מהקבוץ בתור בריה עומדת ברשות עצמה, מפני שהיחיד אינו יחיד לגמרו. בתור תוצאה של התפתחות היסטורית הרי הוא חלק מן השלם; לא אלמנט, אלא חלק מרכב מכל היסודות של השלם. עוד יותר מזה — הריהו עולם קטן בפני עצמו.

יש פתגם: רצונך שתכיר את המשורר — לך לארצו ולמולדתו. השם ארץ או מולדת אינו מכוון כאן לארץ ושמים בלבד. מובנו הוא יותר רחב ומקיף גם את העם ואת נשמתו. המשורר ככל אמן אינו יוצר מעצמו. מעבד הוא רק מה שספג לתוכו מנשמת העם. והוא הדין בכל חושב והוגה דעות, והוא, באמת, הדין אפילו בכל אדם בינוני. רצונך בכלל להכיר את האדם — לך לארצו ולמולדתו. הכר את העבר שלו, את גזעו ואת מחצבתו.

בעיקר הדבר אין שום הבדל, אם היחיד נושא בהכרתו את גזעו ואת מחצבתו, או לא. אין זה ענין להעובדה האובייקטיבית של הירושה ההיסטורית, שכל אחד מאתנו נושא בקרבו. ובהתכחשנו לה, הרי אין זאת מצדנו אלא תמימות יתירה. הזר, העומד מן הצד, סוקר ורואה את סבל ירושתנו, ואנחנו מורידים את עצמנו על־ידי הנהגה כזו לבחינת נעלבים, העושים את עצמם כאילו אינם מרגישים את עלבונם.

„אחד העם" היה הראשון, שעזב לגמרה את המיתודה הסינתיטית ואחז בהמיתודה האנאליטית בכל חקירותיו במקצוע הלאומיות העברית, והיה למיסד השקפת־עולם שלמה בלא לקויים וגם למדריך ומנהיג.

בתור חוקר יכירנו מקומו בשורה הראשונה של מיסדי השקפת־העולם הלאומית היותר עמיקים. במובן זה נוכל להשוותו עם גראדובסקי, וולאדימיר סולוביוב, פוטיבניא, מאסארזשיק וכדומה. הלאום איננו מושג מפשט בשבילו והחופש הלאומי אינו אמצעי בשביל אשרו של היחיד. להיפך, יש ערך וזכות הקיום להיחיד רק עד כמה שהוא נמצא בהתאמה עם קיומו של הכלל הלאומי. וכי יקרה סכסוך בין עניני היחיד ובין אינטרסי הלאום, אז אין „אחד העם" נוטה לפשרות. היחיד צריך לשעבד ת מ י ד את רצונו ואינטרסיו לרצון העם ואינטרסיו. ואם היחיד אינו ממלא את התפקיד הזה, הריהו לקוי ופגום. אי־אפשר לו לאדם להיות שלם ברוחו וליהנות מהשלום הפנימי, בשעה שהוא תלוש משרשו, שממנו הוא יונק. ומאחרי שאין במציאות יחיד, שיתפרנס על חשבון עצמו, לפיכך אולת היא מצד היחיד לחשוב את עצמו בתור בן־חורין, בעל בחירה חפשית, מבלי להתחשב עם העולם, שהוא נתון בתוכו, ועם סבל־הירושה, שהוא נושא בקרבו. אולת היא לא רק מצד דרישת ה י ו ש ר, כי־אם גם מצד תביעת השכל הצרוף.

נתלש היחיד מגזעו, פורק מעליו עול הירושה ובורח, בחשבו בתמימותו, כי מעתה יוקל וירוח לו, בעוד שבאמת פרק מעליו עול אחד ונתן את צוארו בעול יותר קשה. קודם הבריחה מצא ניגוד בין ה„אני" שלו ובין ה„אני" הזר, הרגיש את מועקת הסביבה הזרה; אולם בפנים נפשו אפשר היה לו לפחות להרגיש את עצמו בתור בן־חורין, הלוחם ונאבק על קיומו. כעת נעשה עבד לעצמו. למראית עין — חירות חיצונית, ומבפנים — עבדות עולמית. החיים אינם מפכים עוד על־פי כחות טבעיים של נושא החיים, אלא מתוך לחץ ודחק, מתוך שאיפה לחקוי. חקוי במקום יצירה חפשית, מסוה תמידי במקום פנים גלויות.

אף אחד מסופרינו לא ירד לעומקה של ההתבוללות, כמו שעשה זאת „אחד העם" במסותיו הרבות, שלא יפסידו את ערכן גם בדורות הבאים, כל זמן שלא יפסק זרם ההתבוללות בחיינו וכל זמן שימצאו בקרבנו יחידים וקבוצות שלמות, שיבקשו את אשרם על־ידי מנוסה מן המערכה ובגידה לאומית. „אחד העם" היה הראשון, שהסביר לנו את ערכה האמתי של החירות המזויפת, את המחזה המתעה, שקליפתו חירות ותוכו עבדות — את ה„עבדות בתוך חירות". הוא היה הראשון, שקבע באומץ־לב ובגאון לאומי את ההשקפה, שאין להחליף ולהמיר את עבדותו של היהודי המזרחי בחירותו של היהודי המערבי. הרעיון הזה נראה לפאראדוכסאלי גם עכשיו, אבל מכיל הוא בקרבו אמת מרה בשביל כל אלה, שלא שוחדו מהברק החיצוני של חירות יהודית מדומה בארצות־המערב.

ב.

„אחד העם" נחשב למיסדה של הציוניות הרוחנית, כלומר: למיסדה של אותה ההשקפה, האומרת, כי הכח המניע של הרעיון הציוני בעיקרו צפון ברצונו הלאומי של העם היהודי ליצור בשבילו מרכז ר ו ח נ י בארץ־ישראל. שיטה זו גרמה, כי רבים יהיו מעריציו של „אחד העם" ומרובים מאלה יהיו מתנגדיו. מעריציו ברובם הם מן שדרות האינטיליגנציה ה ע ב ר י ת, שהציוניות היא בעדה אך פורמולה חדשה של הרעיון המזרחי ההיסטורי העתיק. מתנגדיו של „אחד העם" הם ממחנות הציוניות החדישית, שעל־פי רוב הינכי על ספריות זרות ומסורות נכריות. הציוניות רכשה את לבותיהם בעיקרה ברעיון המדיני שבה. מובן, שנמצאים גם יוצאים מן הכלל. יודעים אני מצד אחד בין מתנגדי „אחד העם" סופרים בלי־גבולים

ז"ל. ומצד שני יש ל„אחד העם" הרבה מעריצים בין בני־הנעורים שבמערב־אירופה, שגם לקרוא את כתביו במקורם לא ידעו. אולם בכל זאת, חושב אני, כי לא שגיתי, בסמני את מעריציו ומתנגדיו של „אחד העם" על־פי היחס שלהם להתרבות העברית.

מתנגדי „אחד העם" אין דעתם נוחה הימנו. מתאוננים הם, כי בעבודתו הספרותית מפריע הוא את התפתחותה של התנועה הציונית. בא הוא תמיד בבקורת חריפה ואכזרית ומבטל כמה אילוזיות. ותנועת־עם, כך טוענים הם, אי־אפשר לה בלא אילוזיות. די לנו, אם המציאות המרה והאכזרית בעצמה מבטלת כמה מהן. ועוד הם קובלים עליו, שלפעמים הוא נותן גם חרב בידי מתנגדי הציוניות, המיתשמישים בטענותיו במלחמתם נגד הציוניות. ועוד טענה אחת להם: „אחד העם" ממעט את דמותו של הרעיון הציוני בזה, שהוא מצמצמו במסגרת צרה של מרכז רוחני, או, במלים אחרות, יוצר הוא ציוניות חד־צדדית, מקצץ את כנפיו של הרעיון הציוני ואינו נותן לו להתרחב ולשפוף את ממשלתו על כל מקצועות החיים של קיומנו הלאומי.

אינני רוצה לקחת עלי תפקיד של מגין ומליץ על „אחד העם". אף למותר הוא להגן על אישיות כבירה כזאת. רצוני הוא רק להעיר דברים אחדים על הדעה, שנשתרשה בלב רבים, כי „אחד העם" ממעט את דמותו ומקטין את ערכו של הרעיון הציוני בזה, שהוא מטעים וחוזר ומטעים את נחיצותו של מרכז רוחני להעם היהודי בארץ־ישראל. מתעכב אני ביחוד על טענה זו, מפני שמאמין אנכי, כי מתנגדי „אחד העם", במתכוון או שלא במתכוון, טועים בה טעות גסה.

אילו היו לפנינו שתי אפשריות שונות: או מקלט בטוח בארץ־ישראל בלא מרכז רוחני, או מרכז רוחני בלא מקלט בטוח, אז אולי היו צודקים בטענותיהם מתנגדיו של „אחד העם". אז אולי מוטב היה להקדיש את כל כחותינו ליצירת המקלט הבטוח, והמרכז הרוחני היה נברא ממילא. אולם במציאות אין מקום לשתי אפשריות כאלה. יש מקום אולי לאפשרות הראשונה. יכולים אנו אולי להעלות על הדעת יצירת ישוב עברי גדול בארץ־ישראל, ואפילו עם זכיות אבטונומיות בצדו, אבל ללא מרכז רוחני. אולם האפשרות השניה מופרכת היא מעיקרה. לצייר לעצמנו מרכז רוחני בארץ־ישראל בשעה שהאדמה נחרשת על־ידי זרים והסביבה העברית אינה השלטת — מחזה כזה אינו אלא מקסם־כזב, מפני שהוא תלוי באויר ואין לו אחיזה במציאות.

השאלה, שאנו דנים עליה בזה, היא בעיקרה שאלה עיונית. „אחד העם" רצה, ראשית כל, למצוא את הכח ה מ נ י ע של הרעיון הציוני, ומצא, כי מונח הוא לא בשאיפתו של עם ישראל לחירות כלכלית, ואף לא בשאיפתו לחירות מדינית, כי־אם באי־האפשרות למלא את תפקידו בתור עם יוצר־ובורא בסביבה נכריה, ולוא גם יהנה שווי־זכיות מחלט. אפשר להסכים להשקפתו זו של „אחד העם" או לא, — בכל אופן נובעת ממנה ציוניות יותר עמוקה ויותר עזה מהציוניות, המיוסדת על הרדיפות ועל הלחץ הכלכלי.

אולם האמת ניתנה להאמר, כי גם ערך מעשי יש לשאלה זו. „אחד העם" איננו רק חוקר והוגה דעות. גם איש־מעשה הוא, היודע את המציאות היהודית, המביא בחשבון את סכום כחותינו הלאומיים והמתחשב לא רק עם הצורך, כי־אם גם עם היכולת. ודוקא כאיש־המעשה שאל את עצמו: איך אפשר לנו, אם נמוד את כחותינו ואמצעינו, להתקרב באבוד זמן היותר מועט למטרתנו? ודוקא כאיש־המעשה חקר ודרש ומצא, כי על־ידי עבודה תרבותית א י נ ט נ ס י ב י ת בארץ־ישראל יכולים אנו לקרב את הגאולה, ומפני זה דרש, שעבודתנו התרבותית לא־די שתהא מקבילה לפעולותינו הישוביות, אלא שתקדים אותן עד כמה שאפשר. אמנם מעולם לא עלתה על דעתו לדרוש, שתבנה העבודה התרבותית מהתרשלותנו במקצוע הישובי. הוא רק הביא בחשבון את סכום הכחות, שאנו יכולים להוציא על הישוב, ובא לידי מסקנה, כי צריכים אנו להזדרז במקום שאין מעצורים, והעבודה התרבותית לא תמצא כל־כך הרבה מפריעים בעדה, וביכלתה ליצור בשבילנו את נקודות־המשען הנחוצות, הן במובן התבצרותנו בארץ עצמה והן במובן השפעת הישוב החדש על ארצות־הגולה.

ומי שיודע את קורות התפתחותו של הישוב החדש ואת תולדות התפשטותו של הרעיון הציוני דוקא בארצות השחרור, ומי שיודע, כיצד ובמה נתקרבו הרחוקים אל הרעיון הציוני — צריך יהיה להודות, כי אף אחד מדברני האומה לא השפיע במדה כל־כך מרובה על הדור החדש הלאומי שלנו, כ„אחד העם" הסופר, המורה והמדריך, הן בחקירותיו, שנתקבלו בתור יסוד מוסד להשקפה הלאומית העברית, והן בשומו את המרכז הרוחני לראש־פנתה של הציוניות — מרכז, שהרוח העברי יתפתח בו בלי גדרים וסייגים וישפיע ויאצול מהודו על היהדות בשאר חלקי תבל.

מי ימנה ומי יספור את תלמידיו הרבים, שהקים הסופר הגאוני הזה! רבים מהם שותים את מימיו בצמא ומברכים בגלוי את בעל המעין. ועוד רבים מהם קוראים את דבריו ושוברים בהם את צמאם, מבלי להודות, ממעין מי שתו. אחת היא —, ובלבד שיתגבר המעין ויכנים לתוכנו זרם של מחשבות צלולות ודעות ברורות.

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

כב.

הַנְּסִיעָה.

בבילתו של מאיר־וולוול בעל־עגלה. — מחשבות והרהורים פילוסופיים. — בארישפולי — מקום־חניה בדרך. — אכסניה, שבעליה כולם חוטמנים. — המשכב על־גבי הקרקע. — גבור הרשימות לוקח פרידה מעיר־ילדותו הקטנה לעולמים.

רק האיש, אשר גודל כל ימי ילדותו בעירה קטנה ויצא אחר־כך בפעם הראשונה לאויר עולמו של הקדוש־ברוך־הוא, — רק הוא יבין וירגיש את כל האושר הרב ואת כל העונג הנפלא ואת כל הרחבת־הנפש, אשר הרגישו הנוסעים הקטנים במשך זמן נסיעתם הראשונה, הנסיעה הגדולה והנפלאה. מתחילה היה לבם גס בקרבם כל־כך מתוך רוב שמחה ומתוך אושר והרחבת־הדעת, עד כי לא ידעו את נפשם ולא ידעו את המעשה אשר יעשו ואת המקום אשר ישבו בו בבילה. ישבו מסובין, כדרך שהיה יושב אביהם על מטת־ההסב עם סדור פסח, או נתנו ידיהם בכיסי מכנסיהם והשתטחו להנאתם לכל אורך העגלה על מצע השחת, או עמדו כולם יחד ותפסו בחשוקי הבילה ונתלו בהם בידיהם. ואולם הדבר הזה לא מצא חן בעיני מנהיגם מאיר־וולוול בעל־העגלה; ואף כי זה נטה חסדו להם במשך זמן הנסיעה וספר עמהם ספורי בעלי־עגלה בשובה ונחת, מכל מקום לא נמנע לגעור בהם בנזיפה ולאיים עליהם בכל חומר־הדין, כי אם ירהיבו עוז בנפשם לגעת בבילה ולפרק את חשוקיה, מובטח להם, שיפרק את כל חוליותיהם וישפוך להם את בני־מעיהם החוצה. כדברים האלה הגיד להם מאיר־וולוול בשובה ונחת, כמנהגו, ומיד שרק לסוסיו, הצליף עליהם במגלבו ונסע הלאה לדרכו.

כל מי שזוכר את טעמה של הנסיעה הראשונה יזכור וידע את כל המראות הנהדרים ואת כל ההרגשות הנפלאות, אשר ראה ואשר הרגיש בשעות הגדולות ההן: את קפיצת הדרך, הקופצת ומהלכת אחורנית, ואת ריצת האדמה, הרצה ונעלמת מתחת רגלי הסוסים ואופני העגלה, ואת כל היקום, הטס ומרחף מסביב, ואת ריח נצני הדשא האחרון בהיות האסיף, ואת ריח הענף של עץ בודד בשדה, שנתקלה בו העגלה בשטף מרוצתה, ואת ריח האויר הצח והרענן, הבא וחודר אל אפך ואל גרונך ואל תחת צוארון כתנתך ומצנן ומעדן ומשיב את נפשך כולה ומטעימך אחד מששים בגן־עדן. אותה שעה אתה חש בנפשך, כי כנפים צמחו לך פתאום, ככנפי צפור, ואתה מתאוה לעוף, וכי רגש חדש, אשר לא ידעת עד כה, פקד את לבך, ואתה מתאוה לשיר, וכי טוב ויפה ונעים לך בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא עד אין קץ ואין גבול! הנה כבר עברת ועזבת מאחריך את כל הבתים, ואת הגשר הקטן, המתוח על־פני הנחל, ואת הכר הנרחב, המשתרע מאחריו, ואת בית־הקברות, הנשקף במצבותיו הרעועות, ואתה טס ועובר הלאה, הלאה, ואתה רואה מרחוק דמות „הנפילים המתים", העומדים בודדים על תלם ומנענעים ידיהם באויר למעלה ולמטה, למעלה ולמטה, ולבך חרד ומתעטף בפחד למראיהם. ואולם אך קרבת אליהם — והנה ראית ונוכחת, כי הטעך דמיונך — כי אין אלו אלא ריחים של רוח, הם ואגפיהם החוזרים. והנה כבר נעלמו גם הם מעיניך, ואין אתה רואה עוד לפניך דבר, בלתי־אם שמים וארץ, ארץ ושמים. ואתה מתאוה לקום פתאום ולקפוץ מתוך העגלה, או לא כן — אלא לפרש ידיך באויר, כאשר יפרש השוחה לשחות, ולעוף בטיסה אחת מתוך העגלה ולשוט אל ים־התכלת הזה, זה הים הגדול ורחב־הידים, שאין לו ראשית ואין לו תכלית. וכמו מאליהם עולים רעיונות שונים בלבך ומתאהדים כולם והיו לרעיון אחד: מה קטן וחדל האדם בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא ומה גדול ונשגב הבורא, אשר ברא ועשה את העולם הגדול והנאה הזה! ומתוך רעיונות אלו אתה נאחז בסבך חלומות נעימים והזיות מתוקות ומתחיל לנמנם... ואולם הנה בוקעת ועולה לנגד עיניך עגלה גדולה, מרתיעה ובאה עם שני שורים גרולים בעלי קרנים גדולות, ובן־כפר יחף מחמר לצדם וכובע גדול חבוש לראשו, ומאיר־וולוול מקדם את פני הגוי הזה בברכת הדיוט משונה, שהציה לועזית וחציה יהודית: „ברוך אתה בבואך, בן־ארם, יתן לך אלהים מטל השמים, לצבות בטן ולנפיל מכנסים"... הגוי אינו יודע את פירושם של דברי היהודי, אם נאמרו לברכה או לקללה, ולפיכך הוא עומד רגע נבוך ומבולבל; אחר־כך הוא מנענע בראשו, מבליע בחוטמו דברי תודה כלפי בעל־העגלה ועובר עם שוריו לדרכו, והקטנים עונים אחריו בצחוק גדול. מאיר־וולוול, שכל אותה השעה לא נגלתה על שפתיו אפילו בת־צחוק קלה, הופך את ראשו אל נוסעיו הצעירים: „לצחוק מה זה עושה, ממזרים?" אכן לץ הוא האיש הזה, שד משחת — עדיין מתמם הוא ושואל: לצחוק מה זה עושה!... וכך עובר כל היום כולו, היום הראשון לנסיעתם הגדולה והנפלאה בסוף הקיץ.

הימים האחרונים האלה לימי הקיץ — כמה נאים הם! השדות ערומים והישופים, מקצתם נחרשו מחדש ורובם מתגלים במערומיהם; הדגן כבר נאסף מהם, ורק זעיר פה זעיר שם עוד יראה פרח בודד, ספיח שבלים, ציץ נובל. בגני־הירק של בני עם־הארץ עדיין מוריקים האבטיחים והמלפפונות, שטרם הגיעה שעת בכוריהם, והדלעים הארוכות עדיין יונקות את לשדן מן האדמה. החמניות הגבוהים עדיין זוקפים קומתם בגאון כלפי החמה ומרימים על נס את מצנפותיהם הצהובות והנהדרות, המרהיבות עין ביפין ובזהרן. ואוירו של עולם עדיין מלא זבובים ויתושים למיניהם, הסובבים ומזמזמים אנה ואנה, וכל מיני חסיל וצרצר, המקפצים

ומצרצרים מבין הגבעולים הקצורים, וכל מיני פרפרים וחפושיות, הפורחים ומפרפרים באויר הזך, טובלים ומתעדנים בזוהר הרקיע. וריח השדה נודף ומגיע לאפך, והעולם כולו מסביב גדול ורחב עד אין סוף, והשמים ממעל צחים ובהירים ופתוחים עד אין קץ, ועוד הפעם עולה רעיון בלבך, כי קטן האדם וחדל הוא בפני העולם הגדול הזה, וכי רק האלהים, האל הגדול, הגבור והנורא, אשר מ ל ו א כ ל ה א ר ץ כ ב ו ד ו, — רק הוא האחד ראוי להכין כסאו בתוכו ולפרוש ממשלתו עליו, כי לו נאה, כי לו יאה...

— טפסו ורדו מעל העגלה, זרע מרעים! — פוקד מאיר־וולוול על הנוסעים הקטנים. — כבר באנו לבארישפולי. פה יעמדו הסוסים ללון, ומחר בבוקר, אם ירצה השם, כלחוך השור, נחמר הלאה לדרכנו.

בארישפולי — עיר חדשה. או לא כן — מוטב שנאמר: כפר חדש, כפר גדול. כמוה כוורונקה לכל דבר. הבתים בתי וורונקה, ואף האנשים אנשי וורונקה, אלא שחוטמיהם חוטמים אחרים. אם שחוק המקרה היה פה, או הטבע חמד לצון לו במקום הזה — ואולם הקטנים תמהו לראות, כי גם הפונדקי, בעל האכסניה, אשר שם עמדו ללון, וגם אשתו הפונדקית, וגם ארבע בנותיהם הבוגרות — כולם חוטמניים היו, כלומר: בעלי חוטמים ארוכים וסולדים. ואם מעט להם בשלהם — זמן להם הקדוש־ברוך־הוא נערה משרתת, שחוטמה ארוך מחוטמי כולם. כששמע הפונדקי ארוך־החוטם מפי בעל־העגלה, מי הם האכסנאים הקטנים האלה ומי אביהם, מיד יצא לקראתם לקדם פניהם בכבוד, נתן להם שלום, צוה את המשרתת החוטמנית, כי תכין לכבודם את המיחם, רמז לאשתו הפונדקית החוטמנית, כי תגיש לשלחן מיני תרגימה וקנות של חמין ופקד על בנותיו החוטמניות, כי תנעלנה תיכף ומיד נעלים לרגליהן — להודיעך, שהללו יחפות היו.

אל הנערות היחפות האלה התודעו הנוסעים הצעירים אחר־כך ונעשו קרובים להן. הנערות עמדו לחקור את פי הנערים מתוך כוסף רב על־אדות מקום־מגוריהם הישן, אשר משם יצאו, ועל־אדות המקום החדש, אשר לשם הם נוסעים עתה, ומה שם כל אחד ואחד מהם, ומה העיר בארישפולי בעיניהם — את הכל נכספו לדעת, ואפילו את שנותיו של כל אחד ואחד. ולא נתקררה דעתן, עד שעמדו יחד עם הנערים האורחים לטעום מן השלק הנחמץ, שלק זה של שזיפים, שהעניקה הדודה הודיל להנוסעים הקטנים לדרכם, וצחוקם של בני־החבורה עלה עד לב השמים.

אחר־כך עמדו לשחק יחד את משחק „הסנורים“ — משחק זה, שהמשתתפים בו קושרים מטפחת לעיניו של אחד מהם ושולחים אותו בחדר לתפוס בידו את כל אשר ימצא. בנותיו של הפונדקי התלהבו מתוך משחקן עד מאד, וכאשר אנה המקרה לידן לתפוס את אחד הנערים, עמדו לחבקו ולאמצו אל לבן כל־כך, עד כי עלוב־נפש זה כמעט לא נותרה נשמה בו.

כשהגיע הלילה, השכיבו את האכסנאים הצעירים על הקרקע, על־גבי מצע של שחת, וכדי שלא לבייש אותם, הראתה להם הפונדקית ארוכת־החוטם, כי באותו החדר עצמו, בקרן־זוית שכנגד, ערוך משכב לבנותיה, הישנות אף הן על הקרקע. — „ואף־על־פי־כן גדלו פה ונתבגרו, בלא עין־הרע“. כך סיימה בעלת־הבית את דבריה לפני האורחים הקטנים וגרפה כנגדם את חוטמה הארוך. בני־החבורה נכונים היו לקבל את המשכב הזה, המוצע להם על הקרקע, באהבה ובעונג רב, אלמלא היו מתביישים להתפשט את בגדיהם בפני הבתולות. והבתולות — הללו לא התביישו כלל בפני האכסנאים הצעירים, אלא נזדרזו ופשטו את מעיליהן על־נקלה. ואחר־כך, כשנשארו עומדות יחפות והשופות־צואר, רק שמלותיהן על מתניהן, פרעו את שערות ראשיהן והתחילו קורצות ורומזות זו לזו, מעיפות עין על הנערים המבויישים וצוחקות צחוק גדול כולן יחד.

— הסו שם! — פקד בעל־הבית ובא וכבה את העששית הגדולה, התלויה בתקרה. ואולם גם מתוך החשכה נשמע צחוק כבוש ורשרוש של שחת מתוך שתי החבורות, השוכבות זו כנגד זו, כל אחת בקרן־זוית שלה. ואולם הצחוק לא ארך הרבה. לא היו רגעים מועטים — ותרדמה עזה, תרדמת־נעורים תמימה, נפלה על שתי החבורות הצעירות מזה ומזה וקשרה את עיניהם התמימות בחבלי שנה עמוקה, שנת־נעורים תמימה, בריאה ומתוקה.

ברכות־השחר, שקרא בעל־הבית עם בוקר בניגון הידוע, העירו את הקטנים משנתם ובשרו להם, כי כבר האיר היום וכבר הגיעה השעה לנסוע לפריאסלאוו. המילה האחרונה הזאת היתה כאש־צרבת ללבם ומלאה אותו שמחה ואושר־עדנים. מאיר־וולוול קפל את הטלית והתפלין ועור פניו קרן בשעת מעשה, כפני צדיק. אחר־כך הלך לרתום את הסוסים, והנוסעים הקטנים הולכים בעקבותיו. שם עמד להטיף את מוסר־לשונו לשלשת סוסיו — לחכימא, לרקדן וליחסנית, וחלק משוטו לכל אחד ואחד מהם כגמולו. ואולם מנה אחת אפים קבל רקדן מידו, למען ידע זה ויבין ולא יוסיף עוד לרקד באין מנגנים ומחותנים לפניו...

שמש־הבוקר הפיצה את זהרה על הארץ, וכל החצר כולה רחצה בכתם־פז, ורסיסי הטל נוצצו מכל מקום ומכל קרן־זוית כפנינים ואבני־חן. אפילו קופת הזבל, שנצברה במשך ימות הקיץ, ואפשר שנשתיירה עוד מימות הקיץ הקודם, — אף זו היתה זרועה קוי זהב טהור. והתרנגול עם חבורת תרנגלותיו, שנקרו כאן באשפה, — הללו הוארו כולם, עד הקטנה בנוצותיהם, בברק הזהב הטוב והכתם. קרקורם עם שחר היה רך וענוג, כאור שמש־הבוקר, ונקורם באשפה וכל שיחם ושיגם החשאי — טוהר הבוקר וחנו ועדנתו היו שפוכים עליהם. וכאשר עלה התרנגול הצהוב על ראש הקופה וזקף את ראשו כלפי מעלה ועצם את עיניו בכונה וקרא את קריאתו הנאה, הארוכה והמסולסלה, כקריאת חזן צעיר, המסלסל גרונו ושופך לבו לפני אלהיו, — אותה שעה נראה העולם מסביב עם הבוקר הטלול והצח, עם האויר הזך והבהיר, החודר לכל החורים והסדקים, ועם זהב־השמש היקר, השפוך בכל פנה, מתוך חן מיוחד, מתוך יופי מזוקק שבעתים, וגדולתו של הקדוש־ברוך־הוא, אשר ברא את כל אלה, הורגשה ביתר שאת ויתר עז. וגבור הרשימות האלה התאוה פתאום בכל לבו לתת שבח והודיה

לבורא העולם הנאה הזה — לא, חלילה, לעמוד לפניו בתפלת שחרית השגורה, כמו שעשו הפונדקי הבארישפולי ומאיר־וולוול בעל־העגלה — חס ושלום! אחרי תפלה כזאת לא הלך עוד לבו. נכסוף נכסף אותה שעה לתפלה אחרת, תפלה צנועה וחשאית, לתפלה שבלב, הנובעת מעמקי הנפש ונשפכת בדומיה, באין אומר ודברים.

— טפסו ועלו לעגלה, זרע מרעים! עוד דרך יום אחד לפנינו! — כך זרז מאיר־וולוול את נוסעיו הקטנים, סלק את מחיר התבן והמספוא לסוסיו ולקח פרידה מאת בעלי האכסניה. אף הקטנים נפרדו בשלום מעל בני משפחת החוטמנים, עלו וישבו בכילה, ורגש חדש של עדנה ומתיקות והרחבת־הנפש תקף את לבם מכל העברים, כשזזה העגלה ממקומה ועברה את בארישפולי ויצאה שוב לאויר העולם הגדול והרחב, לאויר של שדות וגנים, של יערים וחול־הרים, של שמים וארץ, ארץ ושמים. ורק לאט־לאט קהה הרגש הזה ונתחלף באחר. לאט־לאט בא השעמום ותקף את לבם. ויש אשר נדמה, כי השמים כבר רבים הם יותר מראי. ויש אשר נדמה, כי עיפה כבר הנפש בכל אלה. ולא בשמים עיפה הנפש כל־כך, אלא בנסיעה הארוכה הזאת. ולא בנסיעה עצמה, אלא במאיר־וולוול בעל־העגלה ובשיחותיו ובספוריו. ומלבד זאת, גרמה לכך טלטלת העגלה, אשר טלטלה את הנוסעים הקטנים הנה והנה ודכדכה את נפשם והממה את ראשם והכתה את עיניהם בסנורים, עד כי לא ראו ולא שמעו עוד דבר, מלבד קפיצת העגלה ושקשוק האופנים: שק־שק־שק־שק! ונדמה להם, כי שקשוק זה יארך עד אין קץ ועד אין תכלית ולא יחדל עוד לעולם. ובסתר נפשם נכספו כבר לרדת מעל העגלה והתגעגעו על האדמה, ועל בית־אבא, שנשאר מאחריהם, ועל עיר־ילדותם הקטנה, שנעלמה ונשכחה מהם — נעלמה ונשכחה לעולמים. וגבור הרשימות האלה פרש מאחיו והתישב בקרן־זוית בכילתו של מאיר־וולוול, נשתקע שם בהרהורי עצב וגעגועים, ולבו רוחש במסתרים עוד הפעם ועוד הפעם דברי אהבה וגעגועים ורחמים רבים לעיר־ילדותו הקטנה והעזובה:

— שלום, שלום לך, וורונקה — הקטנה, החמודה, העניה...

משורר האמה

מאת

א. א. קאבאק.

(סוף)

שני הקוים היסודיים — הריאליזם והמיסטיציזם, — העוברים דרך מסכת־היצירה של ביאליק, הם הם שעשו אותו למשורר היהודי ביותר, למשורר לאומי. מפני שכל הנשמה היהודית לא נוצרה אלא משני היסודות האלה. כי מה היא היהדות כולה, אם לא ההפך הגמור מן הנוצריות, כלומר: אופטימיזם, דביקות בחיי העולם הזה, עבודת הבורא מתוך שמחה; ויחד עם זה אתה מוצא ביהדות גם מזיגה של נזירות, מדה הגונה של פרישות מן העולם הזה. הכרת הערך הפוזיטיבי של חיי העולם הזה על־ידי תורת־מוסר בנויה על העיקר התועלתי („למען יאריכו ימיך") מצד אחד, ומצד שני — אותו הצער העולמי, יגון החיים בעולמנו, שבעלי ה„תהלים" הביעו בכח עצום כל־כך, אותה ההתאוננות התדירית של הנפש החרדה והעורגת למקורה, שמתלבטת בגופה כמו צפור בכלוב, כיונת אלם רחוקים, כאיל תערג על אפיקי מים („אלהים! צמאה לך נפשי, כמה לך בשרי, בארץ ציה, עיף אין מים!"). ומהו התלמוד, אם לא מזיגת שני היסודות המתנגדים האלה: ה ה ל כ ה היבשה, ההלכה הקרה והדייקנית, המטפלת בחיי שעה, ו ה א ג ד ה, זו הרקמה הנפלאה של שיר ודמיון. קחו את כל אחד מגדולי ישראל ועיינו באופן המחשבה שלו, התבוננו אל נשמת היצירה שלו — ותמצאו בהכרח, שאינה אחת, שאינה שלמה, פשוטה. תמיד יש בה איזו שניות, איזו התרוצצות של שני עולמות, „שמיא וארעא דנשקי אהדדי", מלחמת השר של מעלה עם השר של מטה, האמונה המיסטית האצילה והריאליזם הראציו־נאליסטי היבש. הנה שפינוזה, המח היהודי היותר מקורי, הפילוסוף היותר גדול ו ה י ו ת ר י ה ו ד י, שקם לנו מיום היותנו, — כלום אין אתם מוצאים ב„אתיקה" שלו מצד אחד מתמטיקה קרה ויבשה, בניני־אב, הנחות, גזירות־שוות ומסקנות ערוכות בצורה יבשה, קרה, מצומצמה ודייקנית, ומצד שני — אותו המיסטיציזם של אהבת־הבורא העמוקה, האהבה אל הבריאה, השאיפה להזדווג ולהתמזג עם תבל כולה; אהבה זו, שאינה תלויה בדעת השכל, שכיפרת בתעניגות, בתאוות ובכל מה שנושא בכלי הגוף, זו האהבה בת־החורין, שנובעת מן המקור העליון של הנפש, ששם אין תאוה ואין חשבון, ששם רק אמונה והתעוררות נאצלה. או צאו והתבוננו אל חיינו הפשוטים, אל חיי יום יום של היהודי. לכאורה, הלא עצבות של חול נוראה שורה על כל החיים האלה, המרוקנים מדאגות פרנסה, מלהיטה אחרי מסחר, אחרי עסק. ד„תכלית" היא, לכאורה, האידיאל היחידי, השולט במח ובלב. ואף־על־פי־כן — מי תכן את הלב היהודי! מי שראה בית־מרזח יהודי בליטה בעבר הקרוב, עוד יזכור את ההדר הגדול המיוחד, המלא עזוז וצהלה וצוהלי־שכורים על היין וסחי ומאוס בכל; אבל יחד עם זה יזכור גם כן את הפנה הצנועה והחבויה בבית ההוא, הפנה הטהורה והמאירה, שלא הגיעו לשם קולות השכורים וזיהמתם. על הדהונית יריעות הבנית, על הרצפה הצחה חול צהוב, מפה לבנה על ארון־המגורות, ואור זרוע באויר. בארון היה גנוז ספר־תורה, שהיו מוציאים אותו לקרוא בשבתות ומועדים, בשעת תפלת ה„מנין". הנה הלב היהודי! כולו מלא ערפלי־בצה, ערפלים כבדים ואפורים של דאגות פרנסה, של חשבונות, של „קומבינאציות" ועסקים של „תכלית", של היה. ובתוך בצת־היל זו יש גם פנת־סתרים, פנת־אור: שם שוכנים געגועים לאיזו ארץ רחוקה, שלא ראה אותה המוזג מימיו, ואמונה שלמה במשיח נעלם, „שאף־על־פי שיתמהמה בכל־זאת יחכה לו בכל יום שיבוא". אמונה נאצלה, א י ד י א ל י ת, בלב האדם היותר מעשי, בלב „בעל־התכלית"!

זאת היא אחת הסבות, שביאליק מצא על־נקלה נתיבות אל לב העם. העם הרגיש באופן אינסטינקטיבי בתוך שירתו את האלמנטים הקרובים אליו, אל נשמתו.

ג.

לפרובלימות חיינו הלאומיים הפנימיים הקדיש ביא־ ליק מערכת של שירים, שקוראים להם „שירי נבואה". הרבה רעש הקימו מסביב לשירים האלה. אלה, שאין להם אזנים אלא לקול תוף ולתרועת חצוצרה, ואלה, אשר כח אין להם להחלץ מאיבתם ומאהבתם, גם בבואם לשפוט את האמנות והיופי, ובשרירות־לב ידברו על כל דבר שיר וחזון, הקימו ראשונה את השאון. ועוד מלאם לבם לענוד לראש משוררנו עטרת נ ב י א. ה„נעימה הגבוהה" של שירים בפרוזה אלה, מליהם החזקות והמפוצצות הממו את האנשים ההם; הבנגון הנבואי והצורות המקראיות הכו במיתרים רומאנטיים בנפשותיהם, גנבו את לבם, כי בנעוריהם למדו האנשים ההם את התנ"ך ובאזניהם עוד טרם גועו בנות־קול של רעמים וברקים. הללו הוכו בסנורים על־ידי הקוי מצוין. הביאליק יש כשרון מיוחד לחקות. הנה גם חקה באופן מזהיר את ש י ר י ־ ה ע ם וידע למסור בעברית את כל קמטיה, את כל נימיה וסימני רוחה המיוחדים של היצירה העממית־הזארגונית. גם השירים „דבר", „אכן גם זה מוסר אלהים" ודומיהם עושים אילוזית של „כה אמר ה'"... ואולם הנבואה היא יצירה מקורית, שעלתה לעמנו רק פעם, ושום מהדורה חדשה ומתוקנה לא תשוה לה בערכה. בן־מלך מקולל זה, שירד מנכסיו והריהו מחזיר על הפתחים ואינו נלאה להכריז על יחוסו הקדמון,—מגילות עתיקות יש לו בתרמילו, תעודות־ מוצאו, כתבי־אצילות. דברי הנביאים — אחת המגילות ההן. אמנם עתיקות הן, מטושטש הכתב ועין הקורא לא תרוץ בהן תמיד. אבל מי הוא, אשר יבוא לחלל את הקודש ויאמר להוציא אותן במהדורה מודרנית, על נייר ריגאל ובאותיות „מאירות עינים"? אם תסמכו את ידיכם על ביאליק והיה לכם ל„נביא" — מי לידיכם יתקע, אם לא תקום מהר להקת נביאים, בני־נביאים, נביאים קטנים ופחות מקטנים, אשר ידברו גם הם בשם ה'? אכן צדק פרישמאן. לא נביא הוא ביאליק — עריף הוא מנביא: אמן הוא, ורק אמן. לחיי עולם הבא יזכה ביאליק לא בשירי הנבואה שלו הרועמים והזועמים, כי־אם בתריסר שיריו הליריים הקטנים, הצנועים ביגונם וביפים הנצחי. הם לא ימושו מפינו ומפי זרענו.

בשירי ה„נבואה", כמו בכל שירי ביאליק, אנו נתקלים בעובדה אחת, שמגלה לנו טפח אחד מבית־היוצר של שירתו. אידיאה באה אל לבו של המשורר, כפתק שנפל מן הרקיע. היא צומחת וגדלה מאליה. המשורר אינו מחכה עד גמלה ואינו דולה אותה מלבו בבת־אחת על־ידי שיר אחד, כפרי בשל זה, שנושר מאילנו מאליו פעם אחת. הוא מתפרנס מן האידיאה שלו קמעה־קמעה. בעקבות השירה הראשונה באים צלילים ובנות־צלילים, ואחרי הרעיון הראשון משתיירים עוד פרורי־רעיונות ושיורי־ הגיונות. המשורר חוזר וחוזר עליהם, אינו פוסק מהטט ומנקר בהם, ולא תנוח דעתו עליו עד שיבער אחריהם עד תומם, עד שתונגר המלה האחרונה, שאחריה אין עוד כלום. כך הם „שירי הזוהר", כך הם שירי האהבה א ל י ה, כך הם שירי ב י ת ־ ה מ ד ר ש וכך הם גם שירי ה„נבואה". אידיאה אחת צמחה בלבו ולא נתנה לו מרגוע: ההתנונות הרוחנית של האומה, שכול ועזבון כללים, דלדול הכחות ורפיון הנשמה להתנער, להזדעזע, להתנשא ולהתחדש לחיים חדשים. אל הרעיון הזה הוא חוזר והוזר בשירים שונים, עד שאי־אפשר כבר להוסיף אפילו מלה אחת חדשה על זה, שהוגד והושר בנדון זה על־ידי ביאליק. שמע ביאליק לעצת החוש העממי היהודי, המעמיק לשבת בנפשו, וסגל לו להבעת הרעיון הזה את סגנונם, את אופן בטוים של הנביאים. הוא מצא את הטון המתאים — את הזעם והחרון. והשתמש פעם בתמונות ריאליות ממשיות, המהממות את הקורא בבהירותן האכזרית, כמו:

> את הניצוץ מלבבך זרה, ויהי למו להצית
> גלום־הקטרת אשר בפיהם
> ולהאיר על שחוק־הזדון, האורב כגנב תחת שפמם,
> ועל הצדיה אשר בעיניהם,
> ומחית במתי־יד אחת את קורי־העכביש,
> אשר נמתחו לגימי־כניר בלבבך,
> ותארג לך מהם שיר־תחיה וחזון־ישועה,
> משא שוא ותרמית עינים,
> וזריתם לרוח, ותעו קרועים וצחורים בחלל העולם
> ביום צח באחרית קיץ,
> אשר לא ימצא חוט־כסף את אחיו וקור את רעהו,
> וביום סגריר הראשון יאבדו.

ופעם הוא מדבר ברמזים, בתמונות רחוקות ומפשטות, בסמלים, שמפילים התיתם על הקורא באפלתם ובאימת הטראגית, שמורגשת מבעד לערפליהם, מבלי שיראוה ויבינוה, כמו בסוף השיר „אכן גם זה מוסר אלהים":

> ובאתם אל ההורבה להתפלל ולא תוכלו... וגומר.

חוששני, שמא יגלו בדברי פנים שלא כהלכה. אין רצוני לאמר, שביאליק בשירת ה„נבואה" שלו ירד עד למדרגת חקוי בלבד. ביאליק הוא אמן גדול יותר מדי, שתתקרר דעתו במלאכת החקוי בלבד, וכנגד זה ע ב ר י הוא יותר מדי, ואי־אפשר שלא יתלהב בו, לו לרגעים, אותו הניצוץ הקדמון, הניצוץ הנבואי, שעוממ ולוחש בתחתית נפש העם. אולם את הניצוץ הזה אל נא תבקשו במקום שהוא מחקה את הנביאים, כי־אם במקום שהוא יודע להשקיף על צרות הלאום מנקודת־הראות האוניברסאלית. שאלת היהודים אינה שאלת חלק ידוע מעמנו במדינה ידועה ובתקופה היסטורית ידועה, כי־אם שאלת הצדק העולמי בכלל, שאלת הטוב המחלט, היושר המחלט. אין כאן עול מדיני ואנושי בארץ זו או אחרת כלפי ישראל, כי־אם עול נצחי עולמי, אשר לא יכוסה ולא יכופר כל עוד לא יעמדו למשפט הרשעה והזדון, הרומסים אותנו ברגל גאוה, כל עוד לא ינקם נקמת דם עמנו השפוך. ה א מ ת לא תכון לעד, ומוסדות הצדק יתמוטטו לעולם, אם לעם ישראל לא יגמל גמול האמת והצדק. את המלים היותר מפוצצות, היותר לוהטות בזעם וחרון הוא מוצא בנפשו

להביע את הרעיון הזה (שיר זעום־העפעפים ב„מגילת־האש", „ידעתי בליל ערפל", „על השחיטה").

ה.

יפה אמר אחד הסופרים על ביאליק, שהוא המוהי־קאני האחרון של ישיבת וואלוזין. ביאליק לא פרש מישיבת וואלוזין. הוא שריד ממשפחת אצילים גדולה, שנדלדלה, שירדה מנכסיה ונסתאבה. מסביבו אימת העזיבה והבדידות. כמו ברצועות שחורות אסורה נפשו בצללי העבר, ובעיניו יגון השקיעה, שקיעת עולם גוסס. כל נפש מיסטית כרוכה אחרי הרחוק והמעורפל. אולם אצל ביאליק אין אלה געגועים רומאנטיים בלבד לעבר רחוק, שכבר בטל מן העולם, לצורות עתיקות ולתכנים עתיקים. יש לו יותר מזה: יש לו צער על ההוה, הכופר בעבר. במקום ששרשי החיים יונקים מאדמת המולדת, במקום שיש התפתחות פנימית וטבעית, שם אין עבר מת ואין הוה נברא מאין, כעין מעשה־בראשית. להוה יש שרשים בעבר, לעבר יש השארת־הנפש בהוה ובעתיד. כמה וכמה גלגולים יש לנפש הלאומית; פושטת היא צורה ולובשת צורה, אבל תמיד אחת היא. בין יצירת ראבלה ויצירתו של מופאסאן יש הבדל של שלש מאות שנה, אבל אותה הרוח הגאלית שמחיה את משליו של הראשון, שורה גם בספוריו הקצרים של האחרון. בחיינו אנו, התלויים באויר ובכל רוח מצויה, אין קשר פנימי ועמוק בין העבר וההוה. אין ההוה תולדה הכרחית, טבעית, איבולוציונית מן העבר. אינו „יוצא חלציו", כי־אם בנין חדש על משואותיו. כעמוד־שיש זה, שנצל לבדו מן ההרס והבערה, והריהו מתנוסס, רם ונשא, מתוך ערמות הדשן ועיי ההרבות בתומתו הצחה, בגזרתו האצילה והגאה, כך עומד ביאליק ל ב ד ו ע ל ס ף ב י ת ה מ ד ר ש, שהיה תמיד „מחבא רוח איתן, מקלט לעם עולמים", שאבותינו שאבו ממנו „מחשבה פוריה, הגיון רענן, לב שלם ובטוח עת תכשל הברך". מי אינו זוכר את הקריאה הפתיטית הזאת:

הפה בית־היוצר לנשמת האומה?
הפה מקור דמיה, הנוטעים בה חיי
עולמים, השופעים בה אשה וחומה?
הפה אדיריה — מאורות עתידים,
היוצרים את רוחה על האבנים? —
כי מה הם הקולות ומה הלפידים,
הנושאים הנפש עד לב השמים!
מי צפן הקסמים בגוילים הבלים,
מי נתן הכח לאמרות עבשות,
להציב להבות מלבבות הדלים
ולהתז ניצוצות מעינים עיששות?

אולם כל זה כבר היה; כל אלה ה„לפידים", ה„ניצוצות" ו„הלהבות" כבר כבו, כל אלה ה„אדירים" הלכו מבלי שוב עוד... ה„מתמידים" היו לאכסטרנים, החדרים והישיבות היו ל„חדרים מתוקנים" ול„ישיבות מתוקנות", שעדיין לא גדלו לא „מאורות" ולא „אדירים", כי־אם דור ריק מתורה ובור מידיעת היהדות, דור פוחז ומבקש „תכליתים". אותה האמונה האמיצה והעמוקה באלהי ישראל ובגאוה פרטו לפרוטות... וכשהנפש סולדת מהיבושת בלבבות צעירינו, כשצנה אוחזת אותנו מהרוח, המנשבת ביניהם, וממראה עיניהם העיפות ומבת־צחוקו של קהלת שעל שפתיהם, — אז מבלי־משים עולה על הלב זכרון השכינה, „שכבר נתגרשה מכל הזויות", ונדמה לך, שאתה שומע אותה קובלת ומתאוננת, „כעין סיום של קינה עתיקה מאד וכעין תפלה, בקשה וחרדה כאחת":

כולם נשא הרוח, כולם סחף האור,
ואותר לבדי, לבדי...

איזה ליריזם טראגי נוקב ויורד עד תהום הנפש בשיר הקטן „לבדי"! אימת העזובה, שממון השכול והאלמון הומים בכל אחת משירותיו הקצרות. השיר הקטן הזה, המלא יאוש קודר ודכיון־נפש על היקר והקדוש, שהלך לעולמו מבלי שוב, הוא יותר חזק ועמוק, יותר יפה ושלם מבחינתו האמנותית מהשיר הגדול, המלא תרועת הנצחון וקול ענות־הגבורה: „על סף בית המדרש". ואף־על־פי־כן דוקא השיר האחרון הוא יותר מפורסם בעם ויותר חביב עליו: מפני שהוא מכה בנימים היותר עמוקות והיותר אינטימיות שבלב העם. למרות ההפקרות הדתית, השולטת ברחובנו, עוד לא זנח העם את אלהיו ועוד לבו תמים עמו. קריאת „שמע ישראל", צוחת־נשמה זו, שפרצה אל לב השמים מתוך מוקדי־אש והרעידה דממת־מחשכים תחת כפת מרתפי האינקוויזיציות, — לא נדמתה אף עתה. שוב שמענוה על שדי־הקטל ברוסיה ובגאליציה. העם לא ישכח עד עולם למשורר את חסדו ויכיר לו טובה בעד הרוזים יהודיים, כעין אלה:

אמנם יכול לי אויבי, כלי ריק הציגני —
אך הצלתי אלהי — ואלהים הצילני!...

ככה ישיר משורר, שלא רק לשונו היא עברית, כי־אם גם נשמתו עברית היא; ככה ישיר משורר, שבתוך עמו הוא יושב, שקשור הוא אליו בכמה וכמה נימים מנפשו, שמתוך כנירו אנו מקשיבים הד הלמות־לב העם.

נגענו במרוצת דברינו בכמה מומנטים בשירתו של ביאליק, שגרמו לו להיות חביב העם וסגולת משורריו. סגנונו הוא אחד המומנטים האלה היותר חשובים. בסגנונו הוא ריאליסטן גמור. צבעיו הם מועטים אבל בולטים, בהירים וחיים, תמונותיו הן ממשיות, ריאליות, הקרובות ומובנות לכל אדם על־ידי פשטותן ושכיחותן. סגנונו הוא ריאלי, מובן ופשוט, למרות עשירותו ושופעתו, אפילו בשעה שהוא משתמש בציורים שאולים מספרות המקובלים. למשל, אם הוא אומר: „ומלמעלה יד־סתרים שוזרה חוטי־פז וקושרה לראש היום ע ש ר ה כ ת ר י ם" („משירי החרף"), או „כתרים אקשור לראשך מתפלותי", — לא יתקשה הקורא, המצוי אצל הספרות, לצייר לו את הכתרים האלה לראש היום או העלמה. זאת היא תמונה ריאלית ושכיחה לגבי הקורא העברי, כמו שמובנה וריאלית תהיה בעיניו תמונה זו של השלג הצח: „והשלג בשלש עשרה נפות מנופה", — ולא יעלה על דעתו לתמוה על המספרים ע ש ר ה ו ש ל ש ע ש ר ה.

* * *

שירתו של ביאליק היא היצירה היותר מזהירה של כנסת־ישראל בזמן האחרון. ובחגגנו את יובלו של משוררנו, יש את לבי לברך בברכת החג עוד אמן שני, את האמן הנצחי, שאינו פוסק ליצור מתוך צער ויסורים, — את עמנו.

לוזאנה, 1916.

סַלוֹנִיקִי הַיְהוּדִית

מאת

י. בן־צבי.

א.

המאורעות האחרונים בארץ יון מעלים על סדר־חיינו שאלה חדשה וישנה, שנשכחה מלבנו. מתוך סערת המלחמה בעד זכיותינו האנושיות, האזרחיות והלאומיות בכל ארצות תפוצותינו, הסחנו דעתנו מפנה זו שבמזרח הקרוב, הראויה לתפוס אחד המקומות הראשיים בין דרישותינו הלאומיות בגולה — את סאלוניקי היהודית.

אך מעטים הם בקרבנו אנשים, הנותנים את לבם לדעת את העיר הזאת ואת חיי תושביה היהודים ולהתענין בטראגידיה העמוקה של יהודי סאלוניקי. לפני שנות מאות באו פליטי האינקוויזיציה הספרדית לסאלוניקי ובכשרונותיהם הרימו את העיר משפל מדרגתה ובנוה בנין לדורות והעינה למעלת עיר־המסחר הראשית במזרח הקרוב. הגולים האלה קבעו לעיר צורה תרבותית חדשה והרימו את המצב החמרי של כל הסביבה, ועד היום הזה לא נמחקה צורתה התרבותית היהודית המיוחדה, המציינת אותה מכל שאר ערי־החוף של הים התיכון.

כבושה של סאלוניקי על־ידי יון היה לפתע־פתאום. בלא עמל ובלא שפך־דם אספוה היונים, כאסוף ביצים עזובות. ותיכף אחרי ספוחה של העיר אל מדינת יון התחילו היונים החדשים ללחץ ולהעיק על כל התושבים המקומיים: מסים חדשים כבדים מנשוא הוטלו עליהם, תשלומי־המכס על הסחורה היוצאת והבאה הוכפלו בערך עצום, היונים הציפו את העיר ברבבות אימיגראנטים חדשים מכל קצות יון, שזרמו לעיר הנכבשה להתחרות בתושביה בכל מקצועות המסחר והרושת־המעשה. ובשעה שתושבי העיר פונים אל הממשלה החדשה, כי תשים לב לאינטרסי המסחר המקומי, התעשיה והחיים הכלכליים המקומיים, הצפויים לכל רע מהמת היוקר ורבוי המסים, — נותנת זו את תשובתה בלעג גלוי: אם סדרינו החדשים לא מצאו חן בעיניכם, הרי אתם רשאים לקחת את צרורכם וללכת מכאן לכל מקום אשר תאוה נפשכם! מובן מאליו, שהדברים הללו מכוונים בעיקר ליהודים ולשאר התושבים, שאינם יונים, כלומר — ל ר ו ב התושבים.

אך מה היא סאלוניקי ומה הוא ערכם של היהודים בקרבה?

סאלוניקי היא עיר־נמל מצוינה בים התיכון, המשמשת זה מאות בשנים מרכז מסחרי, כמו ווניציה, אזמיר ואלכסנדריה של מצרים, שעמהן עמדה בקשר מסחרי תמיד. תקופות שונות עברו על סאלוניקי, של עליה ושל ירידה, אולם למן המחצית השניה של שנות המאה התשע־עשרה הלך מצבה הלוך וטוב. סלילת ענפי מסילת־הברזל, שחברו את העיר עם מוקדון, אלבאניה, מדינות הבאלקאנים, ווינה וכל אירופה כולה; תקון הנמל ושכלולו בטעם אירופי והתפתחותם של מוסדות הקרדיט — כל אלה גרמו לצמיחת מסחרה ולשגשוגה הכלכלי של העיר העתיקה הזאת. במשך אחת־עשרה שנה (משנת 1900 ועד שנת 1911) הוכפלו בה האכספורט והאימפורט של הסחורות: הראשון עלה מחמשה ועשרים עד ארבעים מיליון, והאחרון מן 57 עד 120 מיליון פראנק. חלק שביעי ממסחרה החיצוני הכולל של טורקיה עבר דרך סאלוניקי, ובהשוותנו אותו למסחר ארצות הבאלקאנים, יעלה הסך הכולל עד 60 למאה ביחס לכל מסחרה החיצוני של ארץ יון, עד 67 למאה ביחס למסחר בולגאריה ובד בבד עם כל מסחרה החיצוני של סרביה.

המספרים המועטים הללו נותנים לנו מושג משהו על ערכה המסחרי של העיר הזאת במזרח הקרוב.

הסבות, שגרמו לעליתה של סאלוניקי למדרגה זו, שתים הן: אפיו של הישוב היהודי ותנאיה המדיניים המיוחדים של טורקיה.

היהודים הם רוב מנין ורוב בנין בסאלוניקי. לפי חשבונו של מר פ. ריזאל בספרו „העיר המיועדה" *, עולה מספר היהודים בסאלוניקי לחמשים וששה אחוזים מכל תושביה, כלומר: יותר מתשעים אלף איש (המספר הכללי של תושבי סאלוניקי מגיע עד 170,000 איש), מלבד עדת ה„דונמה" (כת שבתי־צבי), שגם מספרה עולה, לפי דבריו, מחמש־עשרה עד שמונה־עשרה אלף נפש. ויהודי סאלו־ניקי, המצטיינים במשך שנות מאות בכשרונותיהם המסחריים, בהריצותם, במרצם וברוח של איניציאטיבה במקצוע הכלכלי ועומדים בקשרי־המסחר עם אחיהם בווי־ניציה, באוסטריה ובהולאנדיה ועוד, — הם שהרימו את העיר למצבה הרם. עיר טורקית מצערה היתה, כשבאו אליה מגורשי ספרד, אולם הם הבינו את עתידה הצפון לה וקבעו בה מרכז פעולתם והעלוה למדרגת עיר־מסחר עולמית עד היום הזה.

הגורם השני הוא, כאמור, מצבה המיוחד של העיר בתור עיר עותומאנית, שהופש־המסחר מובטח לה בתוקף הקאפיטולאציות (החוזים העתיקים, שכרתו מלכי עותומניה עם הממשלות בעלות בריתן). בכח הקאפיטולאציות הללו לא יכלה הממשלה הטורקית להפקיע את מכסי הגבולין, או להטיל מסים נוספים על הסחורות הנכנסות והיוצאות, מלבד המכס הקטן הקיים, בלא הסכמת שאר הממשלות. מצד אחד הפריע מצב זה בעד התפתחותה הטבעית של התעשיה, במקום שהיו התנאים מוכשרים לכך. אולם

* La Ville Convoitée Salonique. — P. Rizal, Paris, 1914.

בשנים האחרונות נתמעט הישוב היהודי לרגלי היציאה שאינה פוסקת מתוך העיר, שהתחילה מראשית ימי שלטונה של מלכות יון.

הפסד זה יצא לעתים קרובות בשבר התפתחותן המסחרית של ערי־המחוז.

קריעתה של סאלוניקי מאת טורקיה, שעמדה תחת שלטונה קרוב לחמש מאות שנה, והספחה על יון הזעירה גרמו לשתי תוצאות שליליות כאחת: כל אותם המחוזות הסמוכים של טורקיה האירופית, כגון מוקדון, אלבניה, אפירוס וכו', שעמדו בכפיפה אחת עם סאלוניקי תחת שלטון עותומניה, נקרעו פתאום מסאלוניקי גם במובן האיקונומי. סאלוניקי נלחצה מכל עבריה בצבת של מכסי־הגבולין על כל הסחורות העוברות ויוצאות. בין־לילה חדלה סאלוניקי להיות נמל משותף לכל הגלילים והארצות, המשתרעים מאחריה, וכל אלה התחילו לבקש להם נמלים אחרים: בולגאריה שמה פניה לקאוואלה, סרביה נתנה עינה בים האדריאתי, וכמוה ראו וכן עשו אלבניה ומונטיניגרה. יחד עם זה הרגישו אז הממשלות הבאלקאניות את עצמן בנות־חורין, שאינן כפותות בכבלי הקאפיטולאציות, ועמדו ובטלו אותן בהעברת הקולמוס, וקבעו לרצונן מסים ומכסים חדשים על כל הסחורות הנכנסות והיוצאות. מובן מאליו, שיון הצטיינה בזה יותר מכולן, אלא שהצדיקה את מעשיה בתיאוריה יפה של הגנת התעשיה הלאומית — שיטת הפרוטקציוניזם בלע"ז. תושבי סאלוניקי הבינו את סכנת החורבן, הנשקפה לעיר משיטה זו. אפילו הסוחרים היונים הבינו את זאת, וכולם השתדלו להוכיח לממשלה היונית, כי אין בסאלוניקי שום תעשיה יונית, הזקוקה לחסות והגנה. אולם שומע לא היה להם, והטעם מובן למדי: הממשלה היונית יודעת בעצמה, שכל הפוליטיקה החדשה הזאת אין לה יסוד איקונומי לאומי, וכל כונתה אינה אלא להעשיר את אוצר המלכות בדרך היותר מהירה וקלה, ונוח לה בזה, אפילו אם יגרום הדבר לחורבנה ולהריסותה של סאלוניקי.

מובן מאליו, שבני סאלוניקי מרגישים היטב את הסכנה, הנשקפה לעירם, ובזה אין הבדל בין היהודים ובין שכניהם היונים והמושלמים. טובי התושבים אינם מעלימים, שרק מוצא ראדיקאלי אחד ישנו, שיוכל לפתור את שאלת סאלוניקי באופן היותר מתאים, והוא — לעשות את סאלוניקי לנמל נייטראלי וחפשי, בהשגחתן ובערבותן של ממשלות אירופה. אולם יותר משאר התושבים סובלים מחמת השלטון היוני החדש והפוליטיקה שלו — היהודים. כל זמן שהעיר היתה תחת השלטון הטורקי נהנו בה היהודים מכל הזכיות האזרחיות והלאומיות. בית־הדין היהודי, הממונה לא רק על ענינים דתיים, אלא גם על עניני משפחה ודיני ממונות, זכות ה„גאבילא", כלומר: מכס־הבשר ומכס־הגבינה, המוסדות הקולטוריים וכל הסתדרותה הלאומית של העדה — כל אלה נתנו לקהלה היהודית תוקף מיוחד במשך מאות שנות קיומה. אמנם גם בזמן האחרון, כשעברה העיר לשלטון יון, לא העיזו המנצחים לשנות מטבע המסורת ולא נגעו בזכיות האומה היהודית בסאלוניקי. אולם מורגש היה, שהיהודים עומדים על עברי הר־געש ושמצבם עלול להשתנות בכל רגע, כי שום ערובה לא ניתנה ידם לקיום זכיותיהם להבא.

מובן מאליו, שיהודי סאלוניקי שואפים בכל לבם, כי זכיותיהם הלאומיות, לא רק האזרחיות והמדיניות, יאושרו על־ידי ממשלת יון או שאר הממשלות, שגורל סאלוניקי יהיה תלוי בידן. אולם עכשיו, בהיותם נתונים מול פני המלחמה, הרי זה מן הנכנע, שירימו את קולם ויביעו את דרישתם, המיוסדת על זכותם ההיסטורית והאיקונומית, זכות בוניה של סאלוניקי ורוב מנינה של העיר.

„אין חבוש מתיר עצמו מבית־האסורים", ולכן לא יפלא איפוא, שלא היהודים הסאלוניקאים בעצמם היו הפותחים בדרישה זו, אלא אחיהם האימיגראנטים, הנמצאים באמריקה. בגליון האחרון של אחד העתונים הספרדים, היוצאים בניו־יורק, באה קריאה ליהודים להתחיל בפעולה מישותפת לטובת היהודים בסאלוניקי והגנת זכיותיהם, והקריאה הזאת מביעה, כנראה, את דעתם של רבים מטובי אחינו בסאלוניקי, שאינם יכולים עתה לדבר בעדם במקום שהם.

לפי דרישה זו, צריכה סאלוניקי להיות גליל נייטראלי, וליהודים בסאלוניקי צריכות להיות מובטחות זכיותיהם הלאומיות השלמות.

בנוגע לנייטראליותה של סאלוניקי העיר עם אזור קטן מסביב לה — יש בזה צורך איקונומי כללי עצום. על־ידי נייטראליזאציה של נמל זה תמצא לה אירופה, ביחוד אירופה המרכזית, נמל יותר קרוב לסואיץ ולפורט־סעיד. ולא עוד, אלא שסאלוניקי היא השער הטבעי של כל הבאלקאנים, הפתוח אל המזרח הקרוב. כל יבולן ותוצאותיהן הטבעיות של ארצות סרביה, אלבניה, מוקדון, בולגאריה, רומיניה וכו' יוכלו לחדור בעדו לאסיה הקטנה, לסוריה ולמצרים. אולם אם בצורך האיקונומי שבדבר הרגישו רבים אחרי ספוחה של העיר על מלכות יון, — הרי הצורך בנייטראליזאציה מדינית אינטרנאציונאלית התבשל דוקא עכשיו, בשעת כבושה של סאלוניקי בלי סערת מלחמה על־ידי צבאות ממשלות ההסכמה. סאלוניקי נתונה למעשה לא בידי יון, אלא בידי צבאות אנגליה וצרפת, ועכשיו נספחו עליהם גם גדודי איטליה ורוסיה. זהו מעשה שנעשה. והעובדה הפוליטית הזאת מחייבת תוצאות ידועות. אחת התוצאות הללו היא, למשל, קריאת תושבי סאלוניקי היהודים לצבא, שהוכרזה עתה מצד הכחות, שיש להם תוקף בעיר, והאסור על היהודים הראויים לעבודת הצבא לעזוב את העיר, — וכל זה בא למרות ההבטחה הרשמית, שניתנה מצד ממשלת יון, כי במלחמה הזאת יהיו יהודי סאלוניקי פטורים מחובת הצבא.

העיקר הוא, שבמקרים כאלה אין „אדון־המצב" ממהר להסתלק ברצונו הטוב מיתרונות מצבו. הדוגמאות רבות לזה ישנן בדברי הימים המדיניים של יובל־השנים האחרון. כך עשתה רוסיה לידידתה רומיניה במלחמת טורקיה האחרונה, כך עשתה אנגליה לטורקיה ביחס למצרים, שהיתה נחשבת עד הזמן האחרון לחלק מהממשלה העותומנית, אלא שהיא אחוזה „אחיזה לפי שעה" (אוקופאציה בלע"ז) בידי אנגליה, וכך עשתה גם איטליה לרודס ולשאר איי הארחיפלגוס, שאף־על־פי שהתחייבה בפירוש להחזירם לטורקיה תיכף ומיד (על־פי חוזה־השלום בינה ובין טור־

קיה, שנכרת בשווייץ), — הרי היא אוחזת בהם למעשה עד היום הזה.

מכאן אפשר להניח, שגם בסאלוניקי לא תמהרנה אנגליה וצרפת ובעלות־בריתן להוציא את צבאותיהן מן העיר והגליל בלא טעמים מספיקים. וטעמים כאלה אינם נראים. אדרבה, ישנם טעמים חזקים נגד זה: החשש, שמא יקדמו אותם שונאיהם, בעלי הברית המרובעת, או שמא תמליך יון בזמן מן הזמנים ונוספה על אויביהם, וכיוצא בזה. המפריע היחידי, שיוכל לעכב בעד ארצות־ההסכמה להתבצר בסאלוניקי אחרי המלחמה יוכל להיות מפריע פנימי, כלומר: שממשלות הארצות הללו בעצמן לא תבאנה לידי הסכמה ביניהן, למי מהן תשאר העיר לנחלה. ביחוד תסתבך שאלה זו עכשיו, מכיון שגם לאי־טליה ולרוסיה תהיינה תביעות ידועות על סאלוניקי.

וכאן יכול להיות מקום להצעה מדינית חדשה, שתוכל לספק את כל הצדדים המתנגחים ולהביא ברכה לתושבי העיר ולכל ארצות הבאלקאנים. ההצעה הזאת היא: **לתת לסאלוניקי אבטונומיה מדינית, שתעמוד תחת אפיטרופסותן וערבותן של ממשלות אירופה.**

על ערכם המיוחד של יהודי סאלוניקי והשפעתם על התפתחות העיר ופריחתה, וכמו כן על ערכה המיוחד של סאלוניקי ההפשית בשביל תושביה היהודים—נדבר במאמר הבא.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— בישיבת ועד־הקונגרס, שהיתה ביום 11 ספטמבר, נתפרסמו תוצאות הרפרנדום בדבר היזה־השלום בתנועת־הקונ־גרס. משלש מאות וששים ושבעה צירים, שהשתתפו בועידה הפילאדלפית, שלחו את תשובותיהם במאתים וחמשים. רובם ענו בשלילה על הסעיפים א׳ וב׳ שבחוזה הנזכר. הסעיף א׳ דן בפרוגראמת הקונגרס, שממנה נשמטו, בעקב הפשרה הידועה, המלים „זכיות לאומיות" ובמקומן נקבעו המלים „זכיות של קבוצה". הסעיף ב׳ דן על־דבר אופני־הבחירה, שעל־פיהם ניטלה מן הקונגרס תכונתו הדימוקראטית. התנגדות רוב הצירים אל שני הסעיפים האלה מבטלת את ברית־השלום. אולם היחוסים עם הצד שכנגד לא נפסקו עדיין. באותה ישיבה נבחר ועד של שבעה, שעליו למסור דין וחשבון על תוצאות הרפרנדום לועד ההסתדרויות הלאומיות ולהשפיע עליו לקבל את הפרוגראמה של הועידה הפילאדלפית.

— קטיגור הממשלה במדינת גיאורגיה יוז דורסי, שנתפרסם בשנאתו לישראל במשפט ליאו פראנק, עומד כעת על הבחירות במדינה ההיא למשרת שר־הפלך. דורסי זה פרסם עתה גלוי־דעת לאזרחי מדינת גיאורגיה, שבו הוא מנאץ את כל יהודי אמריקה ומעליל עליהם, כי יסדו קופת־סתרים להלחם כנגדו וביחד עם סליטון, מי שהיה שר פלך גיאורגיה, הם עושים כל מה שבכחם לנצחו בבחירות הבאות. האנטישמי הזה נוגע גם בענין הקונגרס היהודי ומסבירו על־פי דרכו. לפי דעתו, כל ענין הקונגרס לא נוצר על־ידי היהודים אלא להלחם בשונאיהם, ואחד מראשי העומדים בתנועת־הקונגרס הוא — לואיס מארשאל, מי שהיה פרקליטו של פראנק. עד כמה בקי זה בעניני היהודים הפנימיים יש לראות מדבריו, כי הקונגרס היהודי כבר נקרא בחודש יוני שעבר בעיר ניו־יורק...

— על־פי הדין וחשבון, שפרסם ה„ועד המחלק המאוחד" ביום [illegible] בספטמבר, נאסף עד עתה מיהודי ארצות־הברית על־ידי שרש הסתדרויות־העזרה הקיימות סכום 5,777,093 דולארים לטובת נגועי המלחמה.

— ועידת הסתדרויות הפועלים האנגלים, שנקראת בבירמינגהאם אשר באנגליה, קבלה באחת מישיבותיה את ההחלטות האלה בנוגע להיהודים: ראשית, כי הממשלה האנגלית תדרוש מאת בעלות־בריתה (קרי: רוסיה) וגם מהארצות הניטראליות לתת להיהודים היושבים בארצותיהן זכיות שוות. שנית, לדרוש מאת ועידת־העמים הבאה, שתקרא לאחרי גמר המלחמה, לתת ליהודים זכיות שוות. את ההחלטה הכפולה הזאת יש לפרש באופן זה: הממשלה האנגלית צריכה להשפיע על בעלות־בריתה לטובת זכיות היהודים בין שתקרא ועידת־העמים ובין שלא תקרא, ואם תקרא ועידה כזאת, אז תציע ממשלת אנגליה להעמיד את הדרישות האלה על הפרק.

— במוסקבה נוסדה חברה עברית בשם „הבימה", שמטרתה להציג מחזות בלשון העברית. מיסדיה הם: הרב לעדת ישראל במוסקבה יעקב מאזה, אברהם פודלישבסקי, א. י. הורוויץ, נ. ד. צמח ועוד. חברת „הבימה" אומרת לפתוח בקרוב קורסים מיוחדים לצעירים בעלי ידיעה עברית ובעלי כשרון דראמטי.

— בוואַרשה נקראה ועידה של מורים יהודים. בועידה זו השתתפו ששים צירים, באי־כח של שש מאות מורים. אחרי ויכוחים ארוכים החלט ליסד הסתדרות של מורים יהודים על יסוד עזרה הדדית.

— בחודש אוקטובר הבא יפתח ביקאטרינוסלאב הפוליטכניקום היהודי. בזמן הראשון לפתיחתו תהיינה קיימות שתי מחלקות, אחת ללמודי האיקונומיה הפוליטית ואחת — ללמודים טכניים. מפני שקשה להשיג פרופיסורים יהודים למקצועות האלה, יתקבלו בהפוליטכניקום גם פרופיסורים שאינם־יהודים.

— כמאה נודדים יהודים מרוסיה הגיעו בשבוע שעבר לעיר סיאטל, אשר במדינת וואשינגטון. הנודדים האלה הרבה צרות ותלאות מצאום על דרכם לאמריקה. הם נסעו דרך ארצות סינה ויאפוניה. מהארץ האחרונה הפליגו באניה „טאמבא מארו", שהביאתם להעיר הנזכרת. רובם הם אנשים אינטליגנטיים, שעסקו בארץ־מולדתם במסחר או בפרופיסיות החפשיות. סניף „הכנסת אורחים" שבסיאטל מטפל בהם ומספיק להם את צרכיהם, עד אשר יעלה בידם למצוא את קרוביהם בארץ הזאת.

— „אגודת היהודים הרומינים באמריקה" החליטה לקרוא ועידה של כל הסתדרויות יהודי רומיניה בארץ הזאת ביום

17 ספטמבר. בועידה הזאת תעמודנה על הפרק השאלות בדבר הושטת עזרה ליהודי רומיניה נגועי המלחמה ושיוין זכויותיהם המדיניות והאזרחיות.

— הסתדרות „מגן דוד האדום" במילאנה אשר באיטליה שלחה להחילים היהודים, הנמצאים על שדה הקרב, ארבעת אלפים סדורי־תפלה יחיברית ציוניות לקריאה.

התנועה הלאמית

ועידת ציוני אפריקה הדרומית.

ביוהאניסבורג נקראה לפני זמן־מה הועידה הששית של ציוני אפריקה הדרומית. השתתפו בה כמאה צירים מכל ערי אפריקה. יושב־הראש מר אברהמס הרצה על־דבר מצב התסתדרות הציונית ופעליתיה בימי המלחמה. מקום השוב בועידה זו תפסה שאלת חנוך הדור הצעיר. לתכלית זאת החלט להוציא ספרי חנוך ולמוד בלשון העברית ולהכנים תקונים במוסדות־התנוך הקיימים.

הועידה הביעה את צערה ורגשי התמרמרותה על החזיון המעציב של רבוי נשואי־תערובות בין יהודי אפריקה.

נתקבלה פה אחד ההחלטה הזאת: להתאמץ בכל הכחות להשיג זכיות שוות ליהודים בכל הארצות ולהוציא לפועל את הפרוגראמה הציונית.

המשתתפים בועידה דנו על־דבר המצב הנוכחי בארץ־ישראל, ואחרי ויכוחים ארוכים החליטו ליסד קופה של ארבעת אלפים ליטרא־שטרלינג לעזרת הישוב בארץ־ישראל. כחמש מאות ליטראות נאספו ימים אחדים אחרי סגירת הועידה.

* * *

הכנסות הקרן הקימת לישראל.

הלשכה האמריקאית של הקרן הקימת לישראל מבקשת אותנו לפרסם את המספרים האלה — סכום הכנסותיה במשך חדשי יוני יולי:

נדבות כלליות — — — —	8205,89 דולאר
קופסאות — — — — —	" 1959,92
נדבות לנטיעת עצים	" 1026,17
ספר־הזהב — — — — —	" 438,40
תיים — — — — — —	" 416,39
דונאמים של קרקעות — —	" 394,46
נדבות שנתיות — — — —	" 21,00
בתים לתימנים — — — —	" 13,24
טלגראמות — — — — —	" 1,10
סך־הכל —	" 12476,57

שונות

הצלת חפצים היסטוריים עתיקים.

בעקב הפורעניות הנוראות, שתקפו את כנסת־ישראל ברוסיה במשך שתי שנות המלחמה, אבדו וירדו לטמיון הרבה חפצים היסטוריים עתיקים יקרי־המציאות וחשובי־הערך. שרידי קדמוניות אלה בדמות פנקסי הקהלות, ספרי־תורה עתיקים, ספרים וקמיעים ותכשיטים אמנותיים שונים, שנשתמרו במשך תקופות רבות ונמסרו מדור לדור כתור זכרונות של קדושה היסטוריים, רובם נגנבו על־ידי חילות רוסיה והתושבים הנוצרים בעת גירוש היהודים ממקומות מושבותיהם על־ידי השלטונים הצבאיים, או שנשרפו ונשחתו בעת חורבן העירות הרבות בתחום המושב.

בידי „החברה ההיסטורית האתנוגראפית" בפטרבורג עלה לאסוף ולהבטיח מסכנת־כליון את החלק המועט של האוצרות ההיסטוריים האלה, שניצל מתוך ההפכה. הקהלה היהודית בפטרבורג הקציעה לשמירת החפצים האלה, הנמצאים בהשגחת החברה הזאת, מקום בטוח. החפצים ימצאו ברשות החברה עד לאחרי גמר המלחמה, ואחר־כך יושבו לבעליהם.

בהרבה עמל עלתה להחברה הזאת הבאת החפצים האלה לפטרבורג. שליחים מיוחדים משלה נסעו להערים והעירות שבתחום המושב, כדי להציל מה שאפשר היה להציל. בהרבה ערים ועירות, שלא ניתנה לשם רשית הכניסה מטעמים צבאיים, באו השליחים האלה בדברים על־ידי חליפת־מכתבים עם הרבנים וראשי הקהלות והעדות והתיעצו עמם מה לעשות לשמירתם של האוצרות האלה.

ברשית החברה נמצאים בעת האוצרות ההיסטוריים של הערים והעירות האלה: וואלוזין, מיר, בריסק, קיברין, ראדושקוביץ, קולין, ליאכוביטש, טורין, אידיה, פוניוויזש, קורנין, ליבידיווה, סטולין, דוליגנבו ועוד. הסופר ש. אנ—סקי הצליח להציל בשנה שעברה את קשוטי בתי־הכנסיות שבעיר לוצק ומסרם לידי החברה לשמירה. בהשתדלותם ובתמיכתם של עסקני־צבור ונדיבים אחדים ממוסקבה עלה בידי שלית ה„חברה ההיסטורית־האתנוגראפית" להציל את הביבליותיקאות של ישיבות וואלוזין ומיר ולהביאן לפטרבורג. החברה שומרת גם על ביבליותיקאות של קהלות יהודיות אחרות ושל כמה אנשים פרטיים.

* * *

מצב המגורשים היהודיים בסיביר.

כידוע, הגלתה הממשלה הרוסית הרבה מיהודי תחום־המושב וגם מיהודי גאליציה, שנלקחו בשבי, לסיביר. מפני הצנזורה הצבאית הקשה אי־אפשר היה עד עכשיו להשיג ידיעות מדויקות ותכיפות על־דבר גורלם של המגורשים האלה. אבל גם הידיעות המקוטעות, שמדפיסים בעת האחרונה העתונים ברוסיה על מצבם של האומללים האלה, יש בהן כדי להחריד את הלבבות. המגורשים יושבים ברובם בכפרים בין המון־עם רוסי, אשר רבים מהם לא ישמעו גם את לשונו. אמצעים חמריים לספק את צרכיהם המינימאליים אין להם. התמיכה הדלה, שהממשלה הרוסית היתה מקציבה להם בימים הראשונים

לבואם במקומות מושבותיהם החדשים, אף היא פסקה, ולהגדיל את סאת צרותיהם התפרצו ביניהם מחלות שונות, וברוב הכפרים אין רופאים, וכדי ללכת העירה — צריכים הם לרשיון מיוחד — דבר שקשה מאד להשיגו ולא רבים זוכים לקבלו.

רבים מועדי־העזרה רצו לשלוח את באי־כחם למקומות הנדחים האלה, אבל הפוליציה הרוסית עכבה בידם. כמעט כל המגורשים הולכים ערומים ויחפים. ניזונים מן הפירורים ומן השיריים, שניצרים נדיבי לב מפרישים יהם לפעמים מלחמם. אין כל פלא איפוא, אם במצב שכזה התרבו מקרי המחלות והתמותה ביניהם במדה גדולה כל־כך, עד שאין ביניהם משפחה, שאין בה מת או חולה. כל השתדלויותיהם המרובות של העסקנים היהודים לפני הממשלה הרוסית להקל את מצבם של המגורשים לא נשאו פרי.

* * *

מחיי האגודות.

— אגודת „העברי הצעיר" בפילאדלפיה תערוך נשף־ביאליק ביום 24 לחודש אוקטובר באולם „מיוזיקאל־פונד", רחוב השמיני, קרן לוקוסט. בנשף זה ישתתפו הד"ר נ. סירקין, המנגן פלאטון ברונוף ועוד. כרטיסים לנשף הזה אפשר להשיג בכל יום ראשון בערב ב„בית־ציון", 1514 דרום, רחוב שש.

אגודת „אחיעבר", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, 16 ספטמבר, באולם בית־הספר „יבנה", בשעה השמינית בערב. החבר י. ז. פרישברג ירצה על „נביאו של הרעיון הלאומי". מביני עברית מתבקשים לבוא.

אגודת „עבריה", ברונזוויל, תתאסף במוצאי־שבת, י"ח אלול, בשעה השמינית וחצי בערב, במרכז הציוניים 234 רחוב סקמאן. מביני עברית מתבקשים לבוא.

הגליון הבא יצא בערב ראש השנה, תרע"ז, ויהיה גליון כפול.
מחיר הגליון הכפול 10 סנט.

ברכות

מרים וויינריב

דוד ליפשיין

מאורשים

1916 ניו־יורק

להצמד החדש—החברה מרים וויינרוב והחבר דוד ליפשיץ ברכה ליום בואם בברית הארושין, שיחיו באושר ועושר ויבלו בטוב ובנעימים ימיהם על אדמת אבותינו.

ועד הפועל של אגודת „בני עם חי".

לזכרון אגודתנו ניטעת 12 עצים ביער הרצל

ברכה חמה הנני שולח להחברה מרים וויינרוב והחבר דוד ליפשיין ליום בואם בברית הארושין ביום כ"א מנחם אב ואחל להצמד הנחמד אושר והצלחה רבה לכל ימי חייהם.

א. ד. מנדלסון.

מעמק לבי הנני מברך את החברה מרים וויינרוב והחבר דוד ליפשיץ ליום בואם בברית האירוסין שהיה ביום כ"א מנחם־אב, א.תתמ"ה. תהי דרכם סוגה בשושנים ויזכו לראות בנחמת ציון.

צ ב י   ו ו י נ ע ר.

לאות ברכה הריני נוטע עץ אחד על שמם ביער הרצל.

למר א. נ. פריברג לאירושיו את העלמה מרת גאולה סילברמן.

יף, מורה מציין ודבר נאמן, מחבריך - חברי ועד הסתדרות המורים — ברכה זאת מוגשה: מעשיך יקרבוך להתגשמות מאויך!

עקיבא פליישמן (נשיא), אפרים אסטרובסקי (מזכיר), נ. אהרנסון, א. ל. גרוסמן, ז. הלר, א.ז. הירשפלד, ק. וויטמן, מ. סלבקין, י. ז. פרישברג, ד. פרסקי ומ. קמנגב.

הקונה דבר בשם „התורן" מביא ברכה ל„התורן"

דרושים מורים.

בית־הספר בהייוורהיל, מאס. המתקיים זה שליש שנים, מבקש מורים טובים, פדגוגים מצוינים, היודעים היטב את שליש השפות הללו: עברית, אנגלית ואת השפה המדוברת. השכר עד 75 דולארים לחודש. הוצאות אינן מושבות. לפנות על־פי הכתובת:

J. LITZERMAN
17 Proctor Street
Haverhill, Mass.

דרוש מורה.

בית־הספר דפורטלאנד, אוריגון, מבקש מורה, שיודע היטב את השפות העברית והאנגלית.

לפנות בתעודות אל:

CARL A. PRESS
Second and Woods Sts.
Portland, Ore.

חליפת-בגדים או אדרת

MAJESTIC $10.00
MAJESTIC SPECIAL $12.50
MASCOT $15.00

אחראים אנחנו בעד כל בגד הנעשה אצלנו על־ידי הזמנה שישביע את רצון נושאו בכל האופנים — הן מטיב העבודה והן מצד האופנה.

אנחנו עושים כל הזמנה על־פי מדת האיש, תפור על־ידי חבורת חייטים מצוינים הנמצאים תמיד אצלנו.

אם המזמין איננו שובע רצון — הכסף מושב לו.

MAJESTIC TAILORING CO.
of New York
88 University Place
24-26 East 12th Street
81-83 Delancey St., cor. Orchard St.

יצא לאור החלק החמישי מספר

אוצר השמות

אשר בכתבי הקודש.

מחירו:

דולר אחד, ולחותמי „התורן" 75ס.

החלק הששי המכיל בקרבו ערכי אות מ. נמסר לדפוס.

נמצאים עוד תחת יד המחבר עקזעמפליארים מכל החלקים הקודמים, ומחיר כל החמשה חלקים ביחד $3.75 עם המשלוח.

להשיגם אצל המחבר:

A. H. ROSENBERG
130 Henry St. New York City

B. PASTER

סוכן למכונות־תפירה זינגר. אחריות־אש ואחריות החיים של „נויורק לייף אינשורענס קאמפ."

המעון: 184 Norfolk St.

הלשכה: 46 Bible House, Astor Pl. & 3rd Ave.

NEW YORK

Phone Franklin 4900

ALPHA PRESS

UNION PRINTERS

142 Henry St., New York
Telephone Orchard 7748

עבודה משובחה ובזול. הזמנות נתמלאות בדיוק נמרץ.

כל העברים והעבריות נפגשים יחד

בבית האיכל למאכלי חלב המפואר

שעבר תחת הנהלתו של חברנו מר

מ. גודמאן

300 רחוב גרענד נויורק

במערכת „התורן"

נמצאים למכירה

קומפלקטים שלמים

של „התורן" החדשי שנה א'
(12 חוברות בכרך יפה)

12 חוברות אלו, שהשתתפו בהן טובי הסופרים העברים באמריקה, ארץ־ישראל ואירופה, מצטרפות לקובץ ספרותי בן 500 עמוד, ונשאר בידנו במספר קומפלקטים מצומצם.

מחיר כל קומפלקט דולר אחד.

מחלקות חדשות נפתחות ביום ב' 18 לחודש ספטמבר, 1916

בית־הספר מאנהאטאן

בבית „התיאטרון הלאומי", ברחוב הויסטון, מול העווענױ השניה. נויורק

מפני עשרה טעמים צריך אדם ללמוד בבית־ספרנו, ואלו הם:

טעם א' — פרשת פעולותינו.

ארבע מאות ושלשים ושלשה מתלמידינו נכנסו לקוליג'ים בשנה שעברה. בקאטאלוג שלנו אָנו מפרסמים את שמות התלמידים האלה ורושמים את כתבותיהם וגם את שמות הקוליג'ים, שעברו לשם.

טעם ב' — נסיוננו.

בית־ספרנו נוסד בשנת 1902. במשך של חמש עשרה שנה היינו מכינים תלמידים לבחינות ה„ריג'ינטס" ול„בחינות הכניסה לקוליג'" (קאָלעדזש ענטרענס עקזאַמינײשאָנס).

טעם ג' — מעלות בנינו.

בית־ספרנו תופס שבע דיוטות שלמות בבית הנהדר של ה„נעשאָנאַל טעאַטער".

טעם ד' — המכשירים שלנו.

כל המכשירים שלנו הם מודרניים לכל פרטיהם. בלאבוראטוריות שלנו יש די מכשירים בשביל ארבעים תלמידים, העובדים כולם בבת־אחת.

טעם ה' — חבורת המורים שלנו.

SAMUEL FRIEDWALD
מורה המשמש יותר מעשרים ושבע שנה.

PROFESSOR EDWARD P. McGLONE
מקודם פרופיסור להיסטוריה ולספרות הדראמאטית ב„מאנהאטאן קוליג'".

DR. EDGAR A. BEDFORD
ראש הדיפארטמנט לביאולוגיה ב„סטײװיסנט האי סקול".

PROFESSOR A. du PONT COLEMAN
PROFESSOR GEORGE M. HAYES
PROFESSOR ROBERT J. DAMON
PROFESSOR JAMES I. CONWAY
PROFESSOR JOSEPH L. TYNAN
PROFESSOR A. ARBIB-COSTA
PROFESSOR KURT E. RICHTER
PROFESSOR WILLIAM OTIS
PROFESSOR ELLIS A. JOHNSON
PROFESSOR EDWARD MALLONEY
PROFESSOR WILLIAM F. GEOGHAN
} חברי הפאקולטיט של „סיטי קוליג'".

PROFESSOR F. de FERNANDEZ
חבר הפאקולטיט של „סט. פרענסיס קאָלעדזש".

DR. VICTOR E. LEVINE
מורה ב„קאָלאָמביא יוניװערסיטי".

LEO FREEDMAN
נשיא בית־הספר „מאנהאטאן" ובית־הספר „ראָודס". מקודם מורה לפדגוגיה אצל ממשלת ארצות־הברית.

ABRAHAM RUBINSTEIN
מנהל בית־הספר „מאנהאטאן" ובית־הספר „ראָודס" משנת 1909. מחבר הספר „גיאומטרית־המישור" והספר „שעורים באלגיברה".

טעם ו' — אָנו פותחים מחלקות חדשות בכל חדש.

זהו אחד הצעדים היותר השובים בהתקדמות בית־ספרנו, על־ידי המחלקות החדשות יכול כל תלמיד להתמיד בלמודיו ולראות ברכה בהם. התלמיד המפגר במחלקה שלו אינו מוכרח להניח את הענין, שהוא לומד, עד הזמן החדש, משום שיכול הוא להכנס למחלקה מאוחרת ולהתחיל את הענין מחדש; כל מחלקה חדשה מתחילה במקום שהמחלקה שקדמה לה עמדה לפני חודש.

טעם ז' — שכר הלמוד שלנו.

בעד ההכנה לששים מספרים (קאונטס) של ה„ריג'ינטס" אָנו דורשים מאה דולאר. המחירים שלנו הם נמוכים, אעפ"י שאין אָנו אומרים, כי בית־ספרנו הוא הזול ביותר בנוגע לשכר־למוד. לעולם לא יהא אדם קופץ על „מציאות" בעניני חנוך ולמוד. חנוך זול בתחילתו עולה בדמים מרובים בסופו.

טעם ח' — שרותנו.

כל תלמיד מקבל שלשה ברטיסי־שעורים פרטיים לשבוע. כל כרטיס מזכה את התלמיד לשעור פרטי אחד, כדי שיוכל להתמיד בלמודיו ולא יפגר בהם.

טעם ט' — רוח בית־הספר.

במשך של חמש־עשרה שנה עמלנו ליצור בבית־ספרנו סביבה ואתמוספירה מיוחדות במינן. משתמשים בספרי־למוד משלנו ומוציאים לאור את החזרות היקרות והמועילות שאָנו נותנים לתלמידינו חנם. שבע שנות עבודה הושקעו בחבור הגיאמטריה של מר רובינשטיין — ספר שחובר לכתחילה לשם תלמידינו.

טעם י' — השם הטוב שקנינו.

את בית־ספרנו מכירים כל הקוליג'ים בתור בית־ספר עליון. פרופיסורים בהרבה אוניברסיטות מרוצים לקבל כסאות הוראה בבית־ספרנו. בחבר מורינו נמצאים שמונה פרופיסורים מ„סיטי קוליג'". הוה דן את כל בית־ספר על־פי המורים שיש בו.

בבית־ספרנו נמצאות מחלקות לעברית בשביל התלמידים, הרוצים להבחן בלמוד זה אצל ה„ריג'נטס".

"New York's Model Preparatory School"

433—Of our Students entered College last Year—433

MANHATTAN SCHOOL

National Theatre Building (1, 2, 3, 4, 5, 7 & 8th Floors)
2nd Ave. & Houston St.
Seven Entire Floors of a Million Dollar Building

MANHATTAN SCHOOL · LVX SIT · ESTABLISHED 1902

ליפשיטץ פרינטינג קאָ., 217 איסט בראָדוױי, ניו יאָרק

התורן

גליון כפול לראש השנה

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. SEPTEMBER 22, 1916 NO. 3

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין חתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 10 סנטים

VOL. III NEW YORK, SEPTEMBER 22, 1916 No. 30

הַתּוֹרֶן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית ניו־יורק כ"ד אלול, תרע"ו גליון שלשים

„התורן" מברך ברכת שנה טובה את סופריו, קוראיו וכל הקרובים אליו.

פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ

אֵין מַתִּירִין לְהִתְפַּלֵּל עִם הָעֲבַרְיָנִים.

כשאנו עוברים על החובות הרבות והשונות, המוטלות על כל יחיד ויחיד של החברה האנושית המודרנית, מתעוררת מאליה שאלה אחת חמורה.

היו ימים, והדת היתה השולטת בחיי החברה. היא היתה המניע הראשי של החיים, ועל־פיה היה נחתך היחס שבין היחיד ובין הצבור, בין הפרט ובין הכלל. הכנסיה שעבדה את היחיד ובכח שלטונה הכניסה את צוארו בעול חוקים, משפטים ומצוות, ולא הבדילה בין סוגי החובות. אחת היא — אם נובעות החובות מהיחס שבין אדם למקום, או מהיחס שבין אדם לחברו, או, לאחרונה — מהיחס שבין היחיד להקבוץ. הכנסיה הקיפה בחומת־ברזל את החיים מכל עבריהם, פקדה, צותה וגזרה על היחיד ועל הקבוץ, והכל היה נכנע לפניה. הפמליה של מטה היתה אך בבואתה של הפמליה של מעלה, והעבריינים היו נענשים בכל חומר הדין. מי שהיה מורד בעמו — היה מורד גם באלהיו ומורד גם במלכות, ולא היתה לו שום אפשרות להפטר מעונש.

כשנהרסה התיאוקראטיה, והשלטון נחלק בין שתי רשויות, בין הכנסיה ובין המלכות, השתדלו לסמן את התחומין שביניהן, שלא תהא מלכות אחת נוגעת בחברתה. היהדות העתיקה לא הסכימה לשום חלוקה בין הרשויות, אבל „הברית החדשה" באה וקבעה הלכה: „תן לאלהים אשר לאלהים ולקיסר אשר לקיסר". ומן היום ההוא התלקחה המלחמה העזה שבין הכנסיה ובין המלכות בדבר הגבולין ועירובי התחומין, מלחמה, העוברת כחוט השני בכל התקופות של ימי־הבינים ואשר לא פסקה עד היום הזה. פעם נצחה הכנסיה, ופעם נצחה המלכות. אמנם, אם כך ואם כך היו תוצאות המלחמה — היחיד עבר רק מרשות לרשות. החליף אדון באדון, אבל לפריקת־עול לא בא העולם, וכשפרק עול, פגעו בו או קנאים או שוטרים. היחיד היה מושבע ועומד להשאר בתוך עמו.

במה דברים אמורים — כשיש להקבוץ הלאומי כח שלטוני, הנובע או ממלכות־השמים או ממלכות־הארץ; אבל כשעם שלם עובר מרשות לרשות, מרשות עצמו לרשות זרים, הריהו מפסיד את שלטונו על היחיד, ואנוס הוא לשלוט עליו רק בכח המוסרי שלו בלבד, והכח המוסרי הרי חל רק על אסטניסים, רק על בעלי הרגשה דקה, ומי שנפשו גסה ואין לה חלק בהכלל ואינה דואגת לשלום הכלל, הריהו נעשה מיד בן־חורין לעשות כל מה שלבו חפץ ולהיות פטור מכל המצוות וההתחייבויות, שהכלל מטיל על היחיד.

ובמצב כזה נמצא עמנו כמעט במשך כל ימי גלותו. בתור יוצא מן הכלל אפשר לסמן רק תקופות אחדות, כשהמלכות הזרה נתנה להכנסיה היהודית זכיות מיוחדות לשלוט בכהן על היחיד. המלכות הזרה עשתה זאת משום הנאת עצמה, וכשעברה הנחיצות בנתינת זכיות כאלה להכנסיה היהודית, עמדה אותה המלכות ובטלה אותן. ויצאה מזה חירות גמורה, כמעט חירות אנארכיסטית, בשביל היחיד היהודי בנוגע להיחס שבינו ובין הקבוץ הלאומי שלו. כל יחיד ויחיד יש לו אפשרות למרוד בעמו, יש לו אפשרות גם להלשין על עמו, ללמד עליו קטיגוריה, מבלי לירוא מעונש כל שהוא. בתור שופט ודיין נשארו רק הכח המוסרי של היהדות המפשטת ודעת־הקהל, ולהנאמנים לעמם אין דרך אחרת, כי־אם להתיר על דעת המקום ועל דעת הקהל להתפלל אפילו עם העבריינים.

ופה מתעוררת השאלה החמורה: האם באמת אין כל עצה ותחבולה גם כעת לפני עם של הרבה מיליונים נפש, ולו גם עם מפוזר ומפורד במדינות שונות ובדלי תבל שונים, להתאגד באופן כזה, שתהא לו היכולת לכוף הר כגיגית על היחיד, הפורש מן הצבור, ולהכניע

אותו, למען ירגיש וידע, כי אף אם אבר מדולדל הוא ואין לו נחלה חיובית בתוך עמו, — אסור לו, לכל הפחות, לפגוע בעמו בפרהסיה?

המלחמה דכאה את נפשנו, ואין אנו שמים לבנו כראוי אל כל הנעשה במחננו במדינות השונות. אבל אילו הסתכלנו בהמעשים, הנעשים במחננו, היינו נרתעים ונרעשים מפני המסירות הלאומיות, שהתרבו אצלנו בזמן האחרון. קמים יהודים ביהודים ומגנים אותם ונותנים את שם ישראל לחרפות, ואין דורש ואין תובע את עלבון האומה, וכולנו איננו מבינים, כי המחריבים האלה, היוצאים מקרבנו, שקולים כנגד כל מקטרגינו ומשטינינו הנכרים, וכי מוכנים אנו לפורעניות, אם לא נקום בעוד מועד להלחם ולבער את הרע מקרבנו.

קבלה היא בידינו, כי על עבירות שבין אדם לחברו אין יום־הכפורים מכפר, עד שילך העולב וירצה את חברו. על אחת כמה וכמה שאין יום־כפורים לעבירות שבין אדם לעמו. אין כפורים להעבריינים, המחללים את כבוד עמם ומתפארים עוד בעשותם כן. ואין כפורים להדור, הרואה את פני הרעה ומחשה.

שִׁיבַת סְפָרַד.

קבוצה של סופרים ופוליטיקאים מפורסמים בספרד, וביניהם הסינאטור פולידו, העמל זה חמש־עשרה שנה בענין שיבת היהודים לספרד, שלחה מכתב אל הממשלה הצרפתית, שבו היא מביעה לה תודה על החסד, אשר הראתה את יהודי עותומניה מיוצאי ספרד, שנשארו במדינת צרפת אחרי פרוץ המלחמה בינה ובין טורקיה. הממשלה הצרפתית, תחת לאסור את הגרים האלה כשבויי־מלחמה, כמו שעשתה לשאר נתיני הארצות, הנלחמות בה, הרשתה להם להתגורר בארצה כבני־חורין גם עכשיו, כמו לפני פרוץ המלחמה. המכתב הזה אין לו אמנם חשיבות פוליטית יתירה, אבל יש לו חשיבות היסטורית, שכדאי לעמוד עליה.

באי־כחה של ספרד הנאורה, שחתמו על המכתב, אומרים בתוך שאר דבריהם, כי רואים הם את ניניהם של גולי ספרד כאזרחים ספרדים החיים בחוץ־לארץ, וכי גורל האנשים האלה קרוב ללבם. כשהוציא המלך פירדינאנד את פקודת הגירוש על שלש מאות אלף יהודים, לא פלל ולא ראה בחלומו, כי כעבור ארבע מאות ועשרים וחמש שנה יקום דור בספרד „הקדושה“, אשר יכריז על בני־בניהם של „הכופרים“ המגורשים כעל חלק מן העם הספרדי, וכי אחרי עבור חמשה־עשר דורות תוסד קתדרה לחכמת ישראל וללמודי התלמוד באוניברסיטה הקתולית במאדריד. השנוי, שבא עתה בספרד ביחס להיהודים, הוא, לכאורה, אחד החזיונות היותר משונים בהיסטוריה. השנוי הזה לא התרחש במשך ארבע מאות שנה, אלא בא במשך מאה אחת, כי עוד לפני מאה שנה היו תופסים את היהודים בספרד לאינקוויזיציה ומתהלכים עמהם בכל חומר הדין. כשבא נאפוליון לספרד, היתה ראשית מעשהו לבטל את האינקוויזיציה ולשחרר את המדינה מעול שלטונה של האפיפיוריות הרומאית. לפני מאה שנה עוד

הביטו הספרדים על פירדינאנד ואיזאבילה כעל משיחי ההיסטוריה הספרדית, וכיום הזה הם באים להודות להממשלה הצרפתית על החסד, שהיא נוטה לבניהם של גולי ספרד...

כיצד בא השנוי הרב הזה?

כשהתחילו הליבראלים בצרפת לפני עשרים שנה לדרוש מאת הממשלה להוריד את הכנסיה הקתולית עד מדרגת מוסד פרטי ולשחרר את הריפובליקה הצרפתית משלטון הישועים, התעוררו גם הפורטוגיזים ובאו בדרישה כזאת לפני ממשלתם. במשך שנים מועטות התפשטה התנועה הזאת — תנועת השחרור מעול הדת — בכל חלקי צרפת ופורטוגאליה, וספרד, שהיתה עד העת ההיא מרכז האפיפיוריות של ימי־הבינים, הושפעה אף היא מתנועה זו. אין זה מקרה איפוא, כי בה בעת, שהורגשה בספרד השפעתה של התנועה האנטי־קליריקאלית בצרפת ופורטו־גאליה, יצא הסינאטור הספרדי פולידו, שהוא מלומד ידוע, בספרו המפורסם „עספאנאלעס סינא פאטריא“ (ספרדים בלא ארץ־מולדת). בספר הזה מספר המחבר בשבחם של היהודים גולי ספרד, כי שמרו בארצות־גלותם את מסורותיהם הספרדיות ואת שפתם הספרדית ונשארו ספרדים גמורים בכל דרכי־חייהם ומנהגיהם. והוא מזכיר לבני ארצו את העול, שנעשה ליהודי ספרד אלה לפני ארבע מאות שנה, ומעורר, כי יזמינו את הגולים והנרחים האלה לשוב לארץ־אבותיהם. הספר ההוא היה הנסיון הראשון לשנוי הערכין ההיסטוריים בארץ ספרד. כל האומר בעת ההיא: „שיבת היהודים לספרד“ — התכוון בזה גם למלחמה על הישועים, על האינקוויזיציה ועל האפיפיוריות של ימי־הבינים, שמשלו אז עדיין בעם הספרדי ממשלה בלי־מצרים. מטעמים פוליטיים לא יכלו אז עדיין הכחות הנאורים שבספרד לצאת במלחמה גלויה נגד הקליריקאליזם (להוציא את האנארכיסטים, שרצו להפוך את הקערה על־פיה בבת־אחת), ולפיכך התחכמו ויצאו בסניגוריה על היהודים, כלומר: התחילו להלחם בהמסקנות של הקליריקאליזם — השנאה לישראל. ובאותה מדה שנתפשטה התנועה ה„פילושמית“ בארץ פירדינאנד ואיזאבילה, בה במדה נתפשטה שם גם התנועה נגד הקלי־ריקאליזם.

זהו מקורה התרבותי של תנועת שיבת היהודים הספרדים לספרד. וכל זמן שהתנועה הזאת שאבה רק ממקורות תרבותיים, הצטמצמה במחיצת חבורה קטנה של סופרים, אמנים ואנשי־המדע. ואולם עכשיו הולכת התנועה הזאת ומתפתחת ולובשת צורה של תנועה עממית — מפני שבמשך הזמן נמצאו לה גם מקורות פולי־טיים וציוויליזאטוריים. הפוליטיקה הספרדית של עשרת־השנים האחרונה מגלה נטיה להאימפריאליזם. במשך השנים האלה כבשו הספרדים חלק גדול של מארוקו, והם אומרים לשפוך ממשלתם שם. כשבאו הכובשים הספרדים למארוקו, מצאו שם יהודים ספרדים, שהם המתווכים בין ילידי־הארץ הפראים ובין האירופאים. הספרדים הרגישו מיד בהתועלת הרבה, שהיהודים האלה יכולים להביא להקולוניזאציה הספרדית, והתחילו להסביר פנים ליוצאי־ספרד אלו. הממשלה הספרדית הוציאה פקודה לבנות בתי־

כנסיות ליהודי מארוקו, שבאו תחת חסותה, ולתמוך בהם עד כמה שאפשר. העתונות הספרדית, התומכת בפוליטיקה הקולוניאלית, התחילה לתת לב אל שאלת יהודי מארוקו, ומתוך שאלה זו באה לעיין בשאלת היהודים בכלל ולהתיחס בחבה אל התנועה של שיבת היהודים הספרדים לארץ־מולדתם, כמו שיצר אותה בשעתו הסינאטור פולידו. פתיחת קתדרה עברית באוניברסיטה המאדרידית היתה רק אחד האמצעים, שבהם משתמשת הממשלה הספרדית למשוך אל ארצה את היהודים הספרדים.

ומה יאמרו היהודים? — אפשר, שמספר מצומצם של יהודים ספרדים יתרצו לשוב לארץ אבותיהם המגורשים; אבל ספק הוא, אם ארץ ספרד תוכל עתה לשמש מקום־מקלט להמוני היהודים הספרדים. הממשלה הספרדית, למרות יחוסי־חבתה ליהודים, עדיין לא ראתה צורך לעצמה לבטל את החוקים העתיקים, שנקבעו בימי־הבינים נגד היהודים. כל־זמן שהחוקים ההם לא נתבטלו, נשקפת סכנה ליהודים בספרד. אין לדעת מראש את הרוחות הבאות. הן אפשר הדבר, כי אחרי־כן, כשיתבצר קבוץ יהודי הגון בספרד, יקום „מלך חדש אשר לא ידע את יוסף“, או תתעורר תנועה אנטישמית צבורית בצורה מודרנית — וכל החלומות הסנטימנטאליים יכלו כעשן. אל לנו לשכוח, כי אפילו האינקוויזיציה הספרדית לא בטלה עדיין בתור מוסד. מוסד האינקוויזיציה עומד וקיים עד היום הזה, והארכיבישוף של טולידו נושא גם עכשיו את התואר „האינקוויזיטור הגדול“. אמנם, גם באנגליה לא בטלו עדיין החוקים של ימי־הבינים נגד היהודים באופן רשמי. ואולם באנגליה הולכים אחר המסורה, ואם יש במדינה זו מסורה של אימאנסיפאציה יהודית — הרי כחה ככח החוק. ואילו בספרד אין משגיחים במסורה, אלא בחוק הרשמי, וכל זמן שהחוק נגד היהודים לא בטל, לא בטל גם כחו.

ולא זו בלבד. בשאלה זו יש גם צד מוסרי, שיש בו כדי לעכב בעד שיבת היהודים לספרד. הצד המוסרי הזה הוא — הכבוד הלאומי. האם אפשר לו ליהודי למחות במחי יד אחת את כל אשר חקקה בלבו ההיסטוריה העברית באותיות איש ודם על־אדות הארץ הזאת? אמנם שאלה זו מסורה כולה ללבו של היחיד. אולם מפקפקים אנו, אם ימצאו בין היהודים הספרדים הרבה יחידים, בין אלה, ש ר ג ש ה כ ב ו ד ה ל א ו מ י ע ו ד ח י ב ק ר ב ם, אשר לבם לא יהסס ולא יחרד, בדרוך כף־רגלם על אדמת ארץ ספרד...

„בית־ציון“

הועידה לרבע שנה של באי־כח האגודות הציוניות שבניו־יורק העלתה מתהום הנשיה את ההצעה לבנות „בית־ציון“ בניו־יורק, וכפי שאפשר לשער, יהיה גורלה של הצעה זו גם עתה כגורלה בועידות שקדמו לה. מזל מיוחד נפל בחלקה של ההצעה הזאת: שוקעת ועולה היא חליפות לפי התמורות והשנויים, המתהוים במהלך העבודה הציונית בניו־יורק. עוד לפני אחת־עשרה שנה בערך התעוררה תנועה בין ציוני המקום ליסד מרכז ציוני בעיר הזאת, וגם נאסף אז לצורך זה סכום הגון. אבל בינתים

היו שנויים בועד ההנהגה לעניני הציוניות המקומיים, ומתוך זה רפתה העבודה, הכסף נשאר מונח בבית־הבאנק וההצעה נדחתה לימים יותר טובים. ומני אז מתעורר הרעיון של יסוד מרכז ציוני מזמן לזמן, ואחרי נסיונות קלושים ובלתי־מוצלחים מסיחים באי־כח האגודות את דעתם ממנו לזמן ידוע. במדה ידועה יכול הרעיון הזה לשמש קנה־מדה למוד בו את עליותיה וירידותיה של העבודה הציונית בניו־יורק במשך אחת־עשרה השנים האחרונות. כשמתרבות האגודות והרצון לעבודה מתגבר בין חבריהן, מתבלט הצורך במרכז ציוני, והועד המקומי נזכר בכסף, המונח בבית־הבאנק, ומתחיל מטפל בהגשמתו של הרעיון. אולם עד שיהיה ספק בידי הועד לעשות איזה דבר מוחש לטובת הקמת המוסד, מגיעים לעבודה הציונית המקומית ימי הירידה וההתנוונות; החברים הפועלים יוצאים את הועד, ובמקומם באים אחרים, שחסר להם הרצון לעבודה, האגודות מתרופפות והבריהן מתרפים בעבודתם, והרעיון יורד שוב לתהום הנשיה.

למרות העובדה, שהציוניים בניו־יורק עולים הרבה על חבריהם בערי־השדה באיכותם ובכמותם, בעומק הבנתם הלאומית ובהתמכרותם אל רעיון התחיה הלאומית, הרי בנוגע לפעולות ומעשים, המכוונים להגביר את ההשפעה הציונית על החיים היהודיים בארץ זו, לא הגיעו הציוניים הניו־יורקיים למדרגת חבריהם שבערי השדה. הציוניים הפרובינציאליים יכולים להראות על כמה מוסדות, שנוצרו על־ידיהם ובהשתתפיתם בתור ציוניים, בעוד שהניו־יורקיים לא יסדו אף מוסד אחד, שיעמוד תחת השפעתה הבלתי־אמצעית של הציוניות. בערי השדה אין הציוניים מסיחים את דעתם מעניני הצבור ומצרכי המקום, והם מתאמצים להכנים את ההשפעה הציונית לתוך המוסדות החנוכיים והדתיים. אבל בעיר המטרופולית, שממנה יוצאת ההשפעה הציונית לכל רחבי הארץ, מסתפקים ציוניה בעריכת אספות־תעמולה ובעבודה המעשית של קבוץ כספים לצרכי הציוניות, ורק לעתים רחוקות מתעורר בלבם הצורך לברוא דבר של קיימא, וגם אז אין צורך זה יוצא מגדר הלכה לעתיד לבוא.

רבים מציוני ניו־יורק תולים את הקולר בתנאי המקום. בעיר הזאת, המרובה באוכלסין, מפוזרים הציוניים בחלקי־העיר השונים, ורק במקרים מיוחדים אפשר לכנס אותם למחיצה אחת, ומשום זה ניטלה האפשרות מהם ליסד מוסדות משלהם או להשרות את השפעתם על מוסדותיהם של אחרים. אמנם יש להודות, כי הפזור מפריע בעד העבודה, ואף־על־פי־כן אינו יכול להחשב לטעם מספיק. כי הרי רואים אנו, שסבה זו אינה מעכבת בידי המפלגות הציוניות הראדיקאליות, שיכלתן מצומצמה ומספר חבריהן מעט הוא בערך לעומת שאר הציוניים, מליסד בעיר זו מוסדות, הטבועים ברוחן. במקום שהפזור גדול, הרי אין לך עבודה יותר מועילה ונחוצה מהקמתו של מוסד מרכזי, אשר ירכז סביבו, ולו גם במקרים מיוחדים, את הנפוצים והמפוזרים.

לא בתנאי המקום החיצוניים תלוי הקולר, אלא באופן העבודה ובהומר האנושי, שממנו מורכבת הציוניות המקומית. העסקנים הציוניים שמחוץ לניו־יורק הם על־פי רוב אנשים מתונים ומיושבים, שכבר נאחזו בארץ

ורכשו להם מעמד בחיים. יושבים הם ישיבת־קבע במקומם, נושאים בעול הצבור ומשתתפים בפועל בכל עניני העדה. העבודה הצבורית נעשית אצלם חלק מן התכנית הציונית, המספיקה להם את ההשקפה הלאומית, את הכח המניע למעשיהם. ולכן טבועה עבודתם הצבורית בחותמה של הציוניות. אמנם האנשים האלה אינם נוחים להתלהב לכל מאורע קל, שנפל בתנועה הלאומית, אבל כנגד זה אין דעתם מתקררת עד שיביאו לידי גמר את אשר החלו.

לא כן הוא המצב בניו־יורק המטרופולית, מקום מושבן של ההסתדרויות הציוניות. העסקנים המתונים והמנוסים אינם משתתפים בההנהגה הציונית המקומית. אלה, שעברו עליהם שנים אחדות בעבודה ציונית בעיר, מתחילים להרגיש, כי הגיעה שעתם להבחר לחברי הועד הפועל של ההסתדרות הציונית הכללית, להעשות למנהיגיה של הציוניות הכללית. ומכיון שזכה אדם להתמנות פעם אחת לחבר הועד הפועל, שוב אין למעלה הימנו ופטור הוא מכל עבודה, שיש לה תכונה מקומית. וגם כשמוכרח הוא, מהמת התרשלותו במלוא חובתו, להניח את משרתו הכבודה לאחר, אין דרכו לשוב אל העבודה המקומית „הפעוטה", אלא משמש הוא נוי ציוני, מין דיקוראציה לקשט בה את הכסאות על בימת הנואמים באספות־פומבי

או בהגיגות ציוניות. וכך הולכות ומתרוקנות האגודות מחברים מתמידים ובעלי־נסיון, וכל העבודה נתונה בידי אנשים, שאמנם גדולה התלהבותם הציונית, אבל מדת יכלתם מוגבלה היא. הללו כחם יפה לערוך מזמן לזמן אספות־תעמולה ולקבץ נדבות לטובת המוסדות הציוניים, אבל אין כחם יפה ליסד מוסדות משלהם או להשפיע על הענינים הצבוריים.

ובשעה שכל התנועות, שהתפשטו ברהוב־היהודים, מכירות בערכם הרב של מוסדות מרכזיים, שמסביבם מתכנסים טובי הכחות הפועלים שבתנועה ומהם יוצאת השפעה לכל המחזיקים בדעותיהן, — הניחה התנועה הלאומית שלנו את הקמת המרכז בידי אגודות אחדות, שאינן בנות־קיימא, ובידי ועד־האגודות, שהכחות הפועלים המעטים, הנמצאים בקרבו, נשמטים ממנו אחד־אחד. ובעיר גדולה כניו־יורק אין אף מקום אחד, אשר אפשר יהיה לכנס לתוכו אותם הלאומיים והציוניים, הרוצים לבלות שעה קלה בסביבה לאומית, לקרוא עתון ציוני או לעיין בספר עברי. אלה החפצים לדעת את המתרחש והנעשה בעולם הציוני והעברי מוכרחים לנוע על בתי־עקר הספרים, הרחוקים מהשכונה היהודית ושדבר אין להם עם עניני העם העברי ורוחו.

שְׁנַת תַּרְעָו בַּהִסְטוֹרְיָה הַיִּשְׂרְאֵלִית

מאת
ש. מ. מ.

א.

ההיסטוריה הישראלית היא בעצם היסטוריה של פורעניות וגזירות רעות, המתרגשות ובאות על עם ישראל, ולא היסטוריה של פעולות ומעשים כבירים, כזו של עמים אחרים, היושבים על אדמתם ונהנים מחירות לאומית ושלטון לאומי. ההיסטוריה של שאר אומות העולם יש לה גיאוגראפיה, ואילו אנחנו אין לנו אלא היסטוריה בלבד. ולפיכך דברי ימינו הם בבחינת „נפעלים" : מכים אותנו, מגרשים אותנו ממקום למקום, חותכים את גורלנו לשבט או לחסד — אנחנו תמיד הסובלים, וההיסטוריה שלנו תמיד פאסיבית. ולפיכך דומות התקופות בדברי ימינו האחת לחברתה. כל שנה דומה להקודמת לה. ואם יש איזה הבדל בין תקופה לתקופה ובין שנה לחברתה, הרי זה רק הבדל כמותי, ולא איכותי.

בשנת תרע"ה נדמה לנו, כאילו התאחדו כל הכחות של ההיסטוריה האנושית נגדנו להכריתנו מארץ־החיים. כל הדור הצעיר של האומה בארצות המלחמה הובל לטבח, הזקנים, הנשים והטף גורשו ממקומותיהם בארצות המזרח ונדלדלו מחמת המציק, הקהלות נחרבו ונשרפו — כל הקאטאסטרופה הנוראה של גזירת ת"ח עם כל בלהותיה חזרה ונשנתה לעינינו ביתר אכזריות. בשנת תרע"ו אמנם רפתה „כוס־היגונים" מעט, ואולם הפורעניות והעגויים טרם חדלו. אמנם הגירושים כמעט פסקו, נסתלקה גם ממשלת־דירין מפולאניה ונתחלפה באחרת. אבל [illegible]

הצעיר של האומה בארצות אירופה, אסיה ואפריקה עדיין עומד על שדה־קטל ושופך דמו במלחמת־זרים, ובמקום הפרעות והרציחות בפולאניה וליטה באה מפלצת הרעב והקור בכל איומיה. ובכן, ההבדל בין שנת תרע"ה לשנת תרע"ו בהיסטוריה הישראלית אינו אלא כמותי : בשנת תרע"ה נתרבו הפורעניות ובשנת תרע"ו נתמעטו.

השתלשלות המלחמה במזרח־אירופה במשך השנה האחרונה השפיעה הרבה על מצב אחינו במזרח. הרוסים גורשו מפולאניה, ליטה וקורלאנדיה — כלומר : מחלק גדול של „תחום־המושב" היהודי, ובמקומם באו הגרמנים. אמנם, גם הגרמנים אינם מצטיינים באהבתם לישראל, אבל כנגד זה מצטיינים הם באהבתם לסדר ומשטר. שיטת־הפרעות היא נגד שיטת־הסדרים הגרמנית. תחת שלטון הרוסים אמנם לא רעבו יהודי פולאניה וליטה ללחם, אבל חייהם היו תלויים להם תמיד מנגד. תחת שלטון־הסדרים של הגרמנים סובלים היהודים בארצות האלה רעב ומחסור, אבל כנגד זה חייהם בטוחים מפורעניות ונגישות, המדכאות את הנפש ומכלות את הרוח.

כך הוא מצבם של יהודי ליטה ופולאניה, החוסים עתה תחת שלטון הגרמנים. ואולם שונה מזה הוא מצבם של אחינו באותם הפלכים הפולאניים, שעברו לרשותה של אויסטריה. אמנם גם שם בטלו הפרעות, אבל מאחר שהפולאנים באויסטריה משמשים גורם פוליטי חשוב במדינה זו, הרי הממשלה האויסטרית מכוונת את כל

מעשיה ויחוסיה ליהודי פולאניה לפי רוחם של הפולאנים ורגשותיהם השוביניסטיים. ומטעם זה לא ראתה הממשלה האויסטרית צורך לעצמה לבטל את חוקי־ההגבלה ליהודים, שנשארו לה בירושה מאת הממשלה הרוסית, במצאה לה אמתלה לכך, כי אין לה הצדקה לשנות את החוקים האלה ברב או במעט, מפני שבאופן רשמי עדיין שייכים הפלכים האלה לרוסיה. מצבם האזרחי של היהודים במקומות האלה אינו נעים ביותר, אבל כנגד זה מצבם החמרי משובח יותר מזה של יהודי פולאניה, העומדים תחת שלטון הגרמנים. יהודי הפלכים, שעברו לרשותה של אויסטריה, אינם רעבים ללחם, כמו אחיהם בווארשה, לודז ושאר הערים, שנכבשו על־ידי צבא גרמניה.

* * *

המצב ברוסיה לא נשתנה כל־עיקר. הממשלה הרוסית, לא־די שאינה משגיחה בשנויים הגדולים, שחוללה המלחמה בממלכתה, ואינה שמה לב להתרגזותם של הליבראלים באנגליה ובצרפת נגד שלטונה הדיספוטי, אלא שאוזרת היא חילים ומכינה את עצמה בכל האמצעים לדכא כל נסיון מבפנים ומבחוץ, שמטרתו להביא תקונים בחיי המדינה, ובפרט בתנאי החיים של העמים הזרים. דומת־הממלכה רפת־אונים היא לשנות את פני הדברים, אפילו לכשתרצה. ואולם בנוגע להטבת מצבם של היהודים אין הדומה יודעת עדיין בעצמה את הדרך, אשר תלך בה. לפי שעה אין להיהודים ברוסיה להתנחם אחרי הצרות הנוראות, שעברו עליהם בשנה שעברה, אלא בדרשות בודדות, שבהן מפייסים אותם לפעמים מיליוקוב וחבריו. הדורשים נאה מעל בימת הדומה. תנחומין אחרים אין להם. ה„הנחות“, שנתנה להם הממשלה הרוסית ברחמיה הרבים בימי־ההירום, עת שגורשו באכזריות נוראה ממקומות־מולדתם, עדיין תלויות באויר, ומאות אלפי היהודים המגורשים, שנדהו ונפזרו לכל קצוי רוסיה הגדולה, אינם חיים במקומותיהם החדשים כאזרחים בני־חורין, אלא זקוקים הם בכל יום ויום לחסדי השוטרים והפקידים הנמוכים — הכל כמנהג המדינה. אמנם מצבם החמרי אינו רע ביותר: רבים מהם מצאו לעצמם עבודה ופרנסה במקומות החדשים. הצריכים לסוחרים ובעלי־מלאכה חרוצים. ואולם מצבם הרוחני והנפשי אינו בטוח כלל: אימת הגירושים לא סרה מעליהם גם במקומות האלה.

לא טוב מזה הוא מצבם של יהודי רוסיה, שנשארו במקומותיהם. להאגיטאציה האנטישמית, שהיתה מתנהלת עד עכשיו על־ידי בעלי המאה השחורה ושלטון־הממשלה, נוספה עתה ההסתה כנגד היהודים גם מצד השלטון הצבאי, המעליל עליהם עלילות בקרב החיילים ומעורר כנגדם את חמת ההמונים החשוכים. ולא זו בלבד, אלא שרעל השנאה ליהודים התחיל לחדור בעת האחרונה, לרגלי התתלהבות הפאטריוטית, גם ללבות האינטליגנציה הרוסית, שעד עכשיו, בהיותה עומדת כצר נגד הממשלה, היתה נכונה תמיד להגן על היהודים מפני ממשלה זו, ואילו עכשיו, בזמן „יחוד הלבבות“, השלימה גם עם הממשלה וגם עם השנאה ליהודים. אפשר כמעט להחליט, כי מלבד הראדיקאלים וקבוצת סופרים ידועים בפטרבורג ומוס־קבה — „טובי אנשי רוסיה“ — אין עתה בחברה הרוסית אף מפלגה אחת, אשר יהא לה הרצון הפנימי והעוז הרוחני להרים את קולה לטובת מיליוני היהודים הדוויים והסחופים ולהגן עליהם מפני עושקיהם ורודפיהם.

אולם באותה מדה, שהמצב האזרחי של היהודים הרוסים הולך הלוך ורע, בה במדה מתחזקת בקרבם ההכרה הלאומית. דבר זה יש לאמר גם על שאר הקבוצים היהודיים במזרח אירופה, ובפרט — על הקבוץ היהודי בפולאניה. עובדה היא, כי בעת ספירת התושבים בפו־לאניה, שנערכה בשנה שעברה על־ידי השלטון הגרמני, ציינו תשעים וחמשה אחוזים מיהודי פולאניה את לאומיותם ב י ה ו ד י ת, ורק מיעוט בלתי־ניכר של חמשה אחוזים ציין את עצמו בפולאנית. גם נצחון הלאומיים במהומת השפות, שנתעוררה בפולאניה, מעיד על תגבורת התנועה הלאומית בקרב אחינו אלה.

ברוסיה אי־אפשר לתנועה הלאומית העברית, שתתפתח בכל גלוייה, לפי שהממשלה הרוסית רודפת את אחינו הלאומיים ומדכאה כל תנועת־חיים בקרבם. ואולם מעשה־העזרה של יהודי רוסיה, השאיפות הספרותיות, המתרגשות בקרב יהודי פטרבורג ומוסקבה, מהלך העתונות היהודית בלשון הרוסית ועוד הזיונות השובבים אחרים משמשים עדות נאמנה על ההכרה הלאומית החיה, המפעמת בכל תוקף בלבות אחינו יושבי רוסיה גם בעת צרה זו.

* * *

בעת שהיהדות הרוסית נחלקה על־ידי המלחמה לשני חלקים — ליהדות פולאנית־ליטאית תחת השלטון הגרמני וליהדות רוסית תחת השלטון הרוסי, נחרבה היהדות הבאלקאנית חורבן גמור, וכמעט אין תקוה, כי תקום מהריסותיה. באחדות מארצות הבאלקאן, כמו בסרביה, מוקדון ואלבאניה, נהרסו הקבוצים היהודיים עד היסוד. היהודים בבולגאריה שלחו את מבחר בניהם לשדה־קטל, והיהודים בסאלוניקי — מצבם הכלכלי נדלדל, מקור פרנסתם — הנמל הסאלוניקי — ניטל מהם לצרכי הצבא, והם עצמם יושבים תפוסים בעירם כשבויי־מלחמה. ואם תבוא עתה מלכות יון להשתתף אף היא במלחמה, יהיה גורלם של יהודי סאלוניקי כגורל אחיהם בבולגאריה ובסר־ביה.

בחודש האחרון לשנה שעברה נכנסה גם רומיניה למלחמה — ומיד הגיע משם קול ענות פרעות ביהודים. יהודי רומיניה, אף כי אינם נחשבים כאזרחים בארץ־מולדתם, מחויבים לשאת בעול החובות של כל אזרחי רו־מיניה. צעיריהם נשלחו למערכות־המלחמה, והזקנים, הנשים והטף חיים כעת במקומות־מושבם בחסד ההמון הרומיני הפרוע. ומי יודע, מה יגיע ליהודי רומיניה, אם צבא ארצם יוסיף להנגף במלחמה, כמו שנגף בימים הראשונים?

* * *

גם היהודים באפריקה הצפונית, כמו באלגיר, טונים ומארוקו, באו עד משבר לרגלי המלחמה העולמית. היהודים האלה אין להם זכות אזרחים במדינותיהם, אלא נחשבים הם כגרים, חוץ מיהודי אלגיר, שקבלו שווי־זכיות מאת

ממשלת צרפת בהשתדלותו של כרמיה. ואולם מזלם של אחינו אלה דומה למזלם של יהודי רומיניה: למרות היותם „גרים" משוללי זכיות בארצותיהם, מוכרחים הם להשתתף במלחמה ביחד עם האזרחים בעלי הזכיות. ממספר היהודים השבויים של הארצות האלה, שנפלו בידי הגרמנים, יש לשער, כי כל הצעירים של יהודי מארוקו וטונים נקראו למלחמה. על יהודי טריפולים, שאף הם נמנים על הקבוץ היהודי באפריקה הצפונית, עברה הכוס בכל מרירותה. אין לדעת עתה, אם עוד נשאר שריד ליהודי טריפולים, כי הערביים, שמרדו בשלטון איטליה, ודאי עשו את נקמתם הראשונה ביהודים, שנהנו עד עכשיו מחסותה של איטליה. ומה שאירע ליהודי טריפולים אירע גם ליהודי פרס. האחרונים היו צפויים לחסד הקוזאקים הרוסים מצד אחד ולחסותם של הפרסים הפראים מצד שני. חברת ה„אליאנס", שעזרה עד כה ליהודי פרס, קצרה ידה הפעם לעשות דבר להצלתם, מפני שממשלת צרפת אינה מסוגלת עכשיו להתערב ב„עניני רוסיה הפנימיים" — אף בפרס.

* * *

רק קבוץ יהודי אחד בעולם „נתעשר" על־ידי המלחמה, והקבוץ הזה הוא — כנסת־ישראל באמריקה. ולא בחומר נתעשרה היהדות האמריקאית. מבחינה כלכלית פעלה המלחמה לרע גם על היהדות באמריקה, וביחוד — על המוני היהודים המזרחיים שבארץ זו, שעם פרוץ המלחמה באירופה כמעט באו עד משבר. היהדות האמריקאית נתעשרה על־ידי המלחמה העולמית בהכרה מוסרית־לאומית. היא הושפעה על־ידי התנועה הלאומית, השוררת כעת בעולם כולו, ומתוך כך זכרה את עצמה וזכרה גם את חובותיה להקבוצים היהודיים מעבר לים. היהדות האמריקאית היא כעת הקבוץ היהודי היותר גדול במדינה הנייטראלית היותר גרולה, ומצבה זה המיוחד מחייב אותה לקחת בידיה את ההנהלה של כל עניני העם היהודי בתקופה הגדולה הזאת. הכרה זו, התוססת בנפש המוני היהודים בארץ הזאת, יצרה את תנועת הקונגרס, שהיא בעצם תנועה לאומית־דימוקראטית ואינה באה אלא כנסיון להעמיד את עבודת היהדות האמריקאית על בסיס דימוקראטי ולאומי. הועידה הפילאדלפית, שהחליטה לקרוא קונגרס יהודי באמריקה על יסודות דימוקראטיים, שמשה בטוי חזק להשאיפה הלאומית והדימוקראטית הזאת. הועידה הזאת עשתה רושם עז גם על היהודים המתבוללים, שהתנגדו קודם לכן לקונגרס יהודי, מפני שראו בו חתירה תחת שלטונם האבטוקראטי. ואולם היהדות הלאומית באמריקה, שעודנה צעירה בערך ובלתי־מנוסה ביותר, לא ידעה להשתמש בכחותיה כראוי ולהכניע את המתבוללים לרוחה הנמרץ. וכנגד זה השתמשו המתבוללים, שהם עסקנים צבוריים בעלי־נסיון, בכשרונותיהם „הדיפלומאטיים" לקבל הנחות מסוימות בענין הקונגרס מבאי־כחם של הלאומיים ולהכנים על־ידי זה ערבוביה רבה לתוך התנועה כולה. ואולם תוצאות הרפרנדום, שערכה ועידת ההסתדרות של הקונגרס, הוכיחו, כי הרעיון הזה הכה שרשים עמוקים בלב העם ובאי־כחו. במשך השנה שעברה כבר נעשו איזו הכנות לקריאת הקונגרס, ויש לקוות, כי בשנה הבאה תצא הגשמתו לפועל.

יחד עם התנועה הלאומית בקרב יהודי אמריקה גדלה גם התנועה הציונית. הועידה השנתית של ציוני אמריקה, שנקראה בפילאדלפיה, היתה עדות נאמנה לגידולה ולהתפתחותה של התנועה הציונית בארץ הזאת. מספר הציוניים באמריקה גדל בשלשים אחוזים לעומת מספרם בשנה הקודמת, ומספר השוקלים הוכפל פי־שנים. גם ההכנסות של הקרן הקיימת לישראל ושל שאר המוסדות הציוניים גדלו, וה„ועד הזמני לעניני הציוניות" הצליח לאסוף במשך השנה סכום גדול להצלת הישוב החדש בארץ־ישראל.

לרגל התגברותה של התנועה הלאומית באמריקה התפתחה גם העתונות היהודית באמריקה — ודוקא העתונות הלאומית. במשך השנה נוסדו בניו־יורק שני השבועונים העברים, „העברי" ו„התורן", נתחדש האורגאן של מפלגת „פועלי־ציון", „דער אידישער קעמפפער", נוסד השבועון „אמעריקאן דזשואיש כרוניקל", שהוא כעת כלי־מבטאה של היהדות הלאומית בשפה האנגלית, והופיעו עוד שבועונים שונים באנגלית בערי־השדה, כמו בדיטרויט, בבוסטון ובדי־מוינים. חזיון זה של התפתחות העתונות הלאומית משמח ביותר, מפני שמראה הוא לנו את גידולה הרוחני של היהדות האמריקאית הצעירה בימים הבאים, שמתוך העתונות עתידה היא להתקרב אל הספר — א ל ה ס פ ר ה ע ב ר י.

היהדות האמריקאית הצטיינה במשך השנה הזאת גם בעבודתה לטובת היהודים נגועי המלחמה. במשך השנה אספו ועדי־העזרה פי־שלשה לעומת ההכנסות של השנה הקודמת. היהדות האמריקאית הכירה הפעם, כי לא שאלה פילאנתרופית עומדת פה לפניה, אלא שאלה של עזרה לאומית. הנותנים לא נדבו ללחם, אלא שלמו את חובם הלאומי לאחיהם הנגועים. ולא ללחם בלבד נתנו, אלא לבתי־ספר וספרים, לחזוקם של קהלות ומוסדות רוחניים ודתיים.

* * *

אם כל היהודים בארצות־הגולה הראו במשך השנה השניה של המלחמה אותות רצון לחיים יהודיים ושאיפה להתגבר על הצרות והמכשולים, שזמן להם הגורל ההיסטורי, — הנה הראתה היהדות בארץ־ישראל אותות גבורה ואומץ־לב מיוחדים במינם בימים הנוראים האלה. בכדי ספדו הסופדים על „החורבן השלישי". הקבוץ היהודי בארץ־ישראל, ובפרט הישוב החדש — ל א נ ח ר ב, אף־על־פי שסבל הרבה לרגלי המלחמה. מצבו איתן, לשמחת לב כל החרדים עליו והדואגים לקיומו. המהומה, שהתחוללה בארץ עם כניסת טורקיה למלחמה, שבה במהרה לדממה. אלה מבני הארץ, שקבלו על עצמם את נתינות עותומניה, נשארו במקומם וממשיכים את עבודתם כמקדם. היחס בין השלטון הטורקי בארץ־ישראל ובין היהודים הוטב. אמנם מצבם החמרי של בני הישוב נפגע בעקב המלחמה, ואף־על־פי־כן טוב הוא משששערו רבים. העבודה בשדות ובכרמים נמשכת והולכת, ועבודת החנוך בבתי־הספר אף היא לא נפסקה. כל העובדות האלה מוכיחות לנו, כי הישוב החדש בארץ־ישראל כבר שלח שרשיו בארץ והתערה באזרח רענן, וכל הרוחות שבעולם שוב לא יזיזו אותו ממקומו.

הַתְּנוּעָה הָעִבְרִית בִּשְׁנַת תַּרְעַ"ו

עד שלא שקעה שמשה של התנועה העברית בעולם הישן — בארץ־ישראל ובארצות מזרח־אירופה, זרחה בעולם החדש—באמריקה. לידי מסקנה כזו בא כל אחד, המתבונן אל מצב התנועה העברית בשנת תרע"ו. אמנם מסקנה כזו, מבחינת הפרספקטיבה לעתיד, אפשר שלא תעמוד בפני הבקורת: גם השקיעה ש ם וגם הזריחה פ ה רק ז מ נ י ו ת הן וסופן לעבור ולחלוף ביחד עם התנאים החיצוניים, שגרמו להן, ומצב התנועה העברית ישוב לקדמותו, כמו שהיה לפני פרוץ המלחמה; אולם אָנו, בבואנו להשקיף על מצב התנועה העברית בשנה שעברה, אין לנו לנגד עינינו אלא העובדות של ההוה.

* * *

המשבר הקשה, שבו היתה נתונה התנועה העברית בארץ־ישראל וברוסיה בשנת תרע"ו, התחיל עוד בסופה של שנת תרע"ד — בעת פרוץ המלחמה, ובמשך שתי השנים האחרונות, שנות תרע"ה ותרע"ו, הרחיב־העמיק את החורבן והעזובה בתנועתנו העברית, ביחוד — בארץ רוסיה, לרגלי הפורעניות הנוראות, שבאו שם על עמנו.

בשנת תרע"ה היו מופיעים עוד בארץ־ישראל השבועונים „הפועל הצעיר" ו„האחדות" והירחון „חקלאי". כל העתונים האלה נפסקו על־פי גזירת השלטון הצבאי, ועורכיהם נתחייבו חובת גלות מן הארץ. מכל העתונים העברים, שהיו יוצאים בארץ־ישראל לפני פרוץ המלחמה, נשאר קיים בשנת תרע"ו רק אחד, והוא העתון היומי „החרות" בירושלים, המופיע בחצי תבניתו הקודמת. אולם, למרות ידה הקשה של הצנזורה הצבאית, עלה בידי חבר סופרים שונים מ„המחנה הנשאר" להוציא מפקידה לפקידה במקום העתונים הנפסקים קובצים, הדנים בשאלות, העומדות כעת על הפרק בחיי היהודים בארץ־ישראל — קובץ, קובץ ושמו המיוחד. עד עכשיו יצאו הקובצים: „בין המצרים", „בשעה זו" (שתי חוברות — השניה מוקדשת כולה ליובלו של ח. נ. ביאליק) ו„בין הזמנים". מלבד הקובצים האלה, הופיע בהוצאת א. מ. לונץ לוח ארץ־ישראל כפול (לשנות תרע"ה ותרע"ו). על־פי הידיעות, שהגיעו לכאן לפני שבועות אחדים מארץ־ישראל, עומדים היו לצאת שם ספרי־למוד עברים לחשבון, למדע ולקורות הספרות, שחוברו בידי מורי הגימנאסיה העברית בתל־אביב. כמו כן הודיעו, כי הד"ר אריה ביהם מתכונן להוציא עתון מדיציני בלשון העברית. מפני קושי־החבור עם ארץ־ישראל אי־אפשר עדיין לדעת, אם כל התכניות הטובות האלה הוצאו כבר לפועל. אולם התכניות האלה ב ז מ ן ה ז ה חשובות, כ ש ה ן ל ע צ מ ן: משמשות הן אותות נאמנים על אומץ־רוחם ומרצם של מחשבי תכניות אלה.

ואמנם רק הודות לגבורי הרוח האלה, שקבלו עליהם את יסורי הזמן ופגעיו באהבה והמשיכו את עבודתם לעמם ולארצם בתנאים היותר קשים ומרים, נשאר ניר לתרבות העברית בארץ־ישראל ברמות החנוך העברי. עם כל הפגעים והפורעניות, שלקתה בהם ארץ־ישראל בשתי שנות המלחמה, לא פסקה שם עבודת החנוך העברי. כמעט כל בתי־הספר בערים ובמושבות פתוחים, והלמודים מתנהלים בהם, כבימי השלום והשלוה. הפסקה זמנית קצרה בלמודים באה רק מסבת מחלה מדבקת, שפשטה בקיץ זה בארץ, אבל תיכף כשעברה המחלה, נפתחו בתי־הספר האלה מחדש. לרגלי יציאת הרבה ילדים מן הארץ נתמעט אמנם מספר התלמידים במוסדות החנוך השונים, אולם על עצם מהלך הלמודים לא פעלה היציאה הזאת לרעה. המורים, שנשארו בארץ, עומדים על משמרתם וממלאים את חובתם באמונה ובחבה יתירה בשעה קשה זו ביתר שאת וביתר עז. מכירים הם באחריות הגדולה, שהטילה עליהם השעה הזאת, ומראים במעשיהם, כי ראויים הם לשאתה.

* * *

ברוסיה נהרסו כל הבימות הספרותיות העבריות עוד בשנת תרע"ה. מקצתן („העולם" ו„הזמן") נחרבו מחוסר אמצעים כספיים, ומקצתן („השִלח" ו„הצפירה")—בתוקף ידה הקשה של הצנזורה הצבאית, שהפסיקה את כל מכתבי־העת בלשון העברית ובלשון היהודית המדוברת. מכל העתונים הנזכרים קמה לתחיה בשנת תרע"ו רק „הצפירה", שזכותה עמדה לה להופיע בווארשה, הנמצאת כעת ברשותם של הגרמנים. „הצפירה" יוצאת בעריכתם של יצחק ניסנבוים וע. נ. פרנק ובהשתתפותם הקבועה של יצחק קצנלסון, הד"ר ש. פוזנאנסקי, ש. ל. גורדון ועוד. וכנגד זה קשה היה להסופרים העברים, הנמצאים ברוסיה הפנימית, להשיג רשיון להוצאת עתונים עברים, ולא היתה לפניהם דרך אחרת אלא להוציא במקומם קובצים מיוחדים בשמות שונים, העוסקים בשאלות הזמן. הקובצים האלה יוצאים במוסקבה בעריכת בן־ציון כץ ובהשתתפותם הקבועה של הד"ר יוסף קלוזנר והד"ר י. ל. קצנלסון.

הוצאות־הספרים העבריות „מוריה" באודיסה, „תושיה" ו„אחיאסף" בווארשה, ועוד הוצאות שונות לספרי למוד וחנוך, אף כי קיימות הן, עמדו במשך שתי השנים האחרונות על נקודת־הקפאון. שום ספר חדש לא יצא על־ידיהן לא בשנת תרע"ה ולא בשנת תרע"ו. פגיעת המלחמה היתה קשה בהן, וקיומן כשהוא לעצמו בימים קשים כאלה הוא מן הדברים המפליאים. אמנם על־ידי הוצאת „מוריה" באודיסה יצאו במשך הזמן הנזכר ספרים חשובים, כמו „שירים ופואימות" של ז. שניאור, כתבי ג. שופמאן והכרך החמישי של כתבי שלום־עליכם בעברית („ימים טובים") — ספרים רבי־ערך, שרשומם היה ניכר בעולם ספרותנו, אילו היו הימים כתקונם. אולם הספרים האלה נמסרו לדפוס בזמן ש ל פ נ י פרוץ המלחמה, ויציאתם בשעת־חירום הוא רק ד ב ר ש ב מ ק ר ה, שאיש לא פלל אליו. ואמנם מיום צאת הספרים האלה לא הוציאה „מוריה" שום ספר עברי חדש.

ואם התנועה העברית ברוסיה נתמעטה דמותה בימי המלחמה האלה בעקב סבות חיצוניות, הנה הרוח הלאומי־העברי של יהודי רוסיה נתגלה בכל עוזו והדרו דוקא בימי הרעה האלה. בכל מקום, שגלו רבבות המגורשים היהודים, גלתה השכינה העברית־הלאומית עמם. במקומות מושבותיהם החדשים יסדו להם היהודים ישיבות ובתי־

כפר עבריים. במקומות אחרים נוסדו קורסים ללימוד הלשון העברית וספרותה גם לגדולים. בחארקוב פתחה חברת „מפיצי השכלה" קורסים למורים עברים. בייקאטרינו־סלאוו עומד להוסד בקרוב סמינאריון למורים עברים. במוסקבה נוסדה אגודה דרמתית עברית בשם „הבימה", שתעודתה להציג מזמן לזמן דראמות עבריות. ולא רק בערי רוסיה הפנימית מתרגשת תסיסה קולטורית־עברית בין היהודים, אלא גם בערי פולאניה, הנמצאות עכשיו ברשותה של גרמניה. גם שם עוסקים היהודים ב„חיי עולם": מיסדים בתי־כפר ללימוד הלשון העברית וספרותה לקטנים ולגדולים; הולכות ומסתדרות אגודות שונות להפצת התרבות העברית. בווארשה, למשל, נפתחו קורסים למורים עבריים, במקום שבהם הלמודים (ורבות גם למודי־הטבע) נלמדים רק בלשון העברית. בלודז נפתחה גימנאסיה עברית, שבראשה עומד המשורר העברי יעקב כהן. ועד כמה גדולה היא התענינותם של יהודי רוסיה בחנוך העברי של הדור הצעיר, תוכיח העובדה, כי בשעת פורעניות זו, עת שהכל הולך ומתמוטט, הולך ונחרב, נוסדה הוצאת ספרים עברים למקרא לבני־הנעורים בשם „ספרי", וכבר יצאה על־ידי ההוצאה הזאת שורה של ספרים מנוקדים. מלבד הוצאה זו, נגשו הציוניים והלאומיים ליסד הוצאת־ספרים גדולה, הדומה לה, על שם המשורר ח. נ. ביאליק לכבוד חג יובלו הספרותי. במשך זמן קצר נאסף למטרה זו עשרים אלף רובל ויותר, ועוד מרבה העם להרים לקופה הזאת.

העולם העברי ברוסיה ובשאר ארצות תבל חגג בשנת תרע"ו את חגי־היובל של שלשת בחירי סופריו. לזקן המספרים העברים, מנדלי מוכר ספרים, מלאו בחורף שעבר שמונים שנה מיום הולדתו. חג יובלו של „הסבא" הוחג באופן צנוע וחשאי במסיבת בני משפחתו וידידיו היותר קרובים. בחודש ניסן שעבר מלאו עשרים וחמש שנה מיום שפרסם ח. נ. ביאליק את שירו הראשון „אל הצפור". מאורע זה, למרות השעה הזעומה, הפנה אליו את תשומת־לבו של הקהל הגדול, והעתונות העברית והלועזית בארצות שונות הקדישה לו הרבה מאמרים. חג־יובלו הספרותי של ח. נ. ביאליק הוחג על־ידי הקהל העברי בכל תפוצות הגולה ובארץ־ישראל. ציוני רוסיה יסדו לכבוד המאורע הזה את הקופה הנזכרת למעלה על שמו של המשורר. לגדול החושבים העברים „אחד העם", היושב כעת בלונדון, מלאו זה לא כבר ששים שנה מיום הולדתו, ויובלו מעורר עתה ענין רב בחוגי העברים והלאומיים בכל הארצות.

* * *

התנועה העברית באמריקה נבנתה בשנה האחרונה מחרבנה של התנועה הזאת בארץ־ישראל ובאירופה. הארץ הזאת משמשת בזמן ההוה אכסניה להרבה סופרים עברים ועסקנים לאומיים מארץ־ישראל ומאירופה, שהמאורעות מעבר לים הטילום לכאן. הסופרים והעסקנים האלה השפיעו שפע של ברכה על התפתחות הרעיון באמריקה. ידיעות השפעתם ולפעולותיהם זכתה אמריקה בשנה שעברה לשני עתונים עברים, היוצאים כסדרם, מדי שבוע בשבוע: „העברי" ו„התורן". בעזרת אחדים מהם נוסדה גם כן „ההסתדרות העברית באמריקה".

ההסתדרות הזאת, אף כי מונה היא רק ירחים אחדים לקיומה, בכל זאת הצליחה כבר להכניס לרשותה שמונה־עשרה אגודות עבריות, מהן תשע בניו־יורק ותשע בערי־המדינה. ההסתדרות העברית עבדה תכנית של עבודה לימי החורף הבאים, כמו יסוד אגודות לקטנים (תלמידי בתי הספר), יסוד שעורי־ערב לגדולים, הטפה בפה ובכתב בין ההמונים הגדולים ועוד. שעורי הערב עומדים להפתח בקרוב. ההסתדרות אומרת לקרוא את ועידתה הראשונה בימים הראשונים לחודש טבת הבא.

הפדרציה הציונית באמריקה, זו שהתיחסה אל הרעיון העברי עד עכשיו רק ב„חבה" בלבד, אף היא עשתה מ ע ש ה בשנה זו לטובתו: על־יד הועידה שלה בפילא־דלפיה קראה גם ל„יום־עברים". ה„יום" הזה אמנם לא הצליח ביותר, ומסבות שונות נהפך היה ל„יום־קטנות"; אולם לא המעשה עיקר כאן, אלא הכונה, והכונה בודאי שהיתה רצויה.

את גידולה של התנועה העברית והתפתחותה בזמן האחרון באמריקה אי־אפשר עדיין לזקוף על חשבונו של הרגש הלאומי, שהתחיל לעורר את לב הקהל הגדול בשנה האחרונה. הקהל עומד עדיין מרחוק להרעיון העברי. וראיה לדבר: כי די היה לרוח שאינה מצויה — מחלת השתוק, שפרצה בין הילדים בקיץ שעבר—שתזעזע את כל בנין החנוך העברי באמריקה ותקפח את פרנסתם של המורים והמחנכים העברים. ורבים מן המורים העברים, בראותם את עצמם ברע, לא מצאו תקון יותר נאה למצבם הרחוק מיסוד „יוניון" — מסוגם של יוניוני הפועלים שבארץ. דבר ה„יוניון" אמנם לא יצא לפועל ועדיין הוא תלוי באויר; אולם התנאים, המביאים את המורה העברי לבקש תקנה למצבו הנורא באמצעים כאלה, הרחוקים משכר וקרובים להפסד, — מעידים עדות ברורה על יחס־ההפקר של הקהל הגדול לשאלה נכבדה כזאת, כשאלת חנוך בניו.

ולא רק הקהל להמוניו, אלא גם הרבה מן הציוניים ומן הלאומיים, שביניהם נמצאים יודעי עברית אמידים ובעלי־יכולת, אף הם מתיחסים עדיין יחס של אינדיפרנ־טיות אל העבודה העברית בארץ הזאת. הנושאים את כובד העול של העבודה הלאומית הזאת הם לעת־עתה רק י ח י ד י ם, ואף אלו רובם עדיין אורחים באמריקה.

בתוך קבוצת היחידים האלה נולדה בימים האחרונים שאיפה ליסד פה הוצאת־ספרים עברית במקום הוצאות־הספרים העבריות ברוסיה ובארץ־ישראל, שפסקה פעולתן לרגלי המלחמה. היעצרו הבודדים האלה כח, למרות רצונם הטוב ומרצם העז, לקיים את כל מה שנברא על־ידיהם וגם ליצור יצירות חדשות, באין עוזר ותומך בידם מבין העברים בעלי־היכולת בארץ־הזאת? או אפשר יארע נס וסוף כל סוף יצליח בידם לפלס נתיב להרעיון העברי בין השדרות האלה, והתנועה העברית תחדל להיות נחלתם של יחידים ותעשה נחלתם של הרבים — דבר שאליו אנו מתפללים?

רק לעתיד פתרונים.

א. פ.

חֻרְשָׁה.

מאת
אפרים א. ליסיצקי

יֶשְׁנָהּ חֻרְשָׁה אַחַת,
עַל מוֹרַד־הַר צִימַחַת,
וְחַבּוּיָה בְּתוֹךְ צִלָּהּ
הִיא נִרְאֵית כְּמַאֲפֵילָה
עַל תַּעֲלוּמָה כְּמוּסָה,
שֶׁנִּמְסְרָה לִרְשׁוּתָהּ,
וְצֻוְּתָה לְהַסְתִּירָהּ
מִשְׁמֶרֶת־סוֹד בִּדְבִירָהּ...
בְּהָנֵץ יוֹם וּבִגְוֹעוֹ,
בִּשְׁפוֹךְ הַשֶּׁמֶשׁ זְהָבוֹ
עַל מַחְלְפוֹת צַמַּרְתָּהּ,
וְעַטֶּרֶת־פָּז מְעַטַּרְתָּהּ;
וּבְלֵילוֹת־זִיו, הַסַּהַר
עַל חֻרְשָׁה זוּ כִּי יַעַר
זַהֲרוּרָיו הַחֲוַרְוָרִים,
וּלְרֹאשָׁהּ יִקְשׁוֹר כְּתָרִים,—
מְאוּם אֵין הִיא מַרְגִּישָׁה:
עֲצוּבָה וּמַחֲרִישָׁה
עוֹמֶדֶת לָהּ, מְסוּרָה
לַחֲלוֹמָהּ יְהַרְהִירָהּ...

* * *

בְּאֶמְצַע הַחֻרְשָׁה, בֵּין סְלָעִים מְסֻגָּר,
יֵשׁ נַחַל—לְמוֹרָד הוּא מֻגָּר.

מִשְׁתַּקְשְׁקִים גַּלָּיו בְּשִׁקְשׁוּק עַלִּיזִים,
כִּילָדִים שׁוֹבָבִים וּפְזִיזִים.

מְדַלְּגִים עַל זִיזֵי חַלָּמִישׁ וּמְקַפְּצִים —
וּלְרִבְבֵי רְסִיסִים מִתְנַפְּצִים.

מִתְגַּלְגְּלִים גְּלְגּוּלִים עַל חַלּוּקֵי־אֲבָנִים
בְּצַהֲלַת־גִּיל וּרְנָנִים.

מְזַנְּקִים עַל פִּגְרֵי גְזָעִים אֲמֻצִּים,
לְמִכְשׁוֹל בְּדַרְכָּם נְעוּצִים.

וַעֲיֵפֵי־מְשׁוּבָה לָעֵמֶק מַחֲלִיקִים,
וּפְנֵיהֶם מֵאֹשֶׁר מַבְהִיקִים.

* * *

כָּל גַּל וָגַל אַךְ נִפְגַּע בָּהּ —
יֶהֱמֶה;
יָחֹשׁ בָּהּ, יִשַּׁק לָהּ
בִּרְעָדָה...
אַךְ הֵצִיץ בָּהּ, בִּדְמוּתָהּ זוּ
הַקּוֹסֶמֶת—
וְעָמֹק תּוֹךְ לִבּוֹ אָז
הוּא חוֹתְמָהּ...

* * *

אַךְ שׁוֹטְפִים וְעוֹבְרִים הַגַּלִּים, נֶחְפָּזִים
לְמֶרְחַק־הָרָזִים:
אֶל נוֹפִים נֶעֱלָמִים, נִמְשָׁכִים עַל־כָּרְחָם,
הֵם לוֹפְתִים אֶת אָרְחָם;
וּבְקַצְוֵי־הָאוֹפֶק הֵם הוֹלְכִים וּרְחוֹקִים—
וְשׁוֹקְעִים, וְשׁוֹקְעִים...

וְזִכְרוֹן הַחֻרְשָׁה, וּדְמוּת זוּ הַנַּעֲלָה,
כַּחֲלוֹם חֶזְיוֹן־לַיְלָה,
מִתְנַדְּפִים מִלִּבָּם בְּשֶׁטֶף־מְרוּצָתָם—
נִשְׁכָּחָה אַהֲבָתָם:
וּבְחֻרְשִׁית אַחֶרֶת מִתְעַלְּסִים בַּאֲהָבִים
הַגַּלִּים הַנָּאִים...

* * *

עֲצוּבָה וְזוֹעֶפֶת עוֹמְדָה וּפוֹרְשָׂה
כַּפֶּיהָ—הַחֻרְשָׁה.

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

כה.

בַּמָּקוֹם הֶחָדָשׁ

כניסתם של בני־החבורה לכרך. — הפגישה בחשכת־הלילה. — אכסניה בלא אכסנאים. — עלבון־נפשם של הקטנים ותקותם הנכזבה. — ירידתו של האב ולחץ־יגונו.

לאחר שני ימים של טלטול ונדודים בכילתו של מאיר־וולוול בעל־העגלה באה סוף כל סוף גאולתם של הנוסעים הקטנים: מתוך חשכת הלילה נצנצו לעיניהם אורות קטנים מהבהבים — סימן לישוב בני־אדם. זו היתה העיר פריאסלאוו הגדולה, אשר אליה התפללו כל־כך. בקול רעש אופנים וקישקוש פעמונים קרבה עגלתו של מאיר־וולוול ועמדה לפני שער של חצר אפלה, שעל מזוזותיו היו תלויים מכאן ומכאן פנס כהה ועשן ומטאטא מדולדל של שחת — סמל של אכסניה וצבוניה.

כי פרנסתו של אביהם בעיר הגדולה תהיה באכסניה — לדבר הזה לא פללו הקטנים מעולם וראו בו עלבון לביתם. הא כיצד? וכי אפשר הדבר, כי אביהם נחום בן־זאב יצא לקדם פני עוברים ושבים ליד ביתו? ואמם חיה־אסתר תבשל ארוחות־הצהרים לאורחים? והסבה מינדי תעמוד לעת זקנתה לשרתם? ירידה גדולה מזו ובזיון גדול מזה קשה היה להם לצייר ברמיונם. ואמנם הרבה הצטער אחר־כך גבור הרשימות האלה, זה בעל־החלומות הקטן, אשר מעודו נשא את נפשו לימי־טובה ולאוצרות גנוזים; במסתרים בכתה נפשו ומאנה להתנחם על כי עזבו אבותיו את וורונקה הקטנה, הטובה והחמודה, ובאו לשבת במקום הזה, מקום עניות ודלות וחוסר־כל. וביותר גדלה מבוכתו וגדל תמהון־נפשו על תקוות הגדולים, אשר תלו בעיר הגדולה הזאת עוד בימי שבתם בוורונקה, ועל חלומותיהם ועל דבריהם: „משנה מקום — משנה מזל“. וכי זה הוא המזל החדש והטוב, אשר ערגו אליו כל־כך והתברכו בו כל הימים?...

— טפסו ורדו מעל העגלה, כת־ליצנים, כבר באנו בשלום! — כך בשר להם מאיר־וולוול את הבשורה הטובה לאחר שעצר את סוסיו בשריקת „טפררו“ ארוכה ליד מעקה בית־האכסניה.

עיפים ומדוכאים מעמל הדרך, רעבים וצמאים, יצאו בני־החבורה אחד אחד מתוך הכילה ועמדו לזקוף גבם ולהחליץ עצמותיהם. לא היו רגעים מועטים עד שנפתחה דלת הבית ועל המעקה האפל נראו בזו אחר זו דמויות של בני־אדם, שמתוך חשכת הלילה אי־אפשר היה להכירם אלא בקולם ובתנועותיהם. הדמות הראשונה היתה גבוהה ורחבה — דמות־דיוקנה של הזקנה מינדי. זו הוציאה את ראשה הכבד בעד הפתח וקראה: „אה, ברוך השם, הנה כבר באו!“ הדמות השניה היתה קטנה וזריזה — דמותה של האם חיה־אסתר. זו פנתה כה וכה, נרגשת ונחפזת, והיתה כשואלת את פי השלישי, ההולך אחריה: „כבר באו?“ — „כבר באו!“ — השיבה לה הדמות השלישית, דמות ארוכה ודקה. זה היה אביהם, רב נחום בן־זאב, שכאן, בעיר הגדולה, כבר שנו את שמו וקראוהו רב נחום רבינוביץ.

הפגישה הזאת בחשכת הלילה, שפגשו האבות את בניהם האורחים הקטנים, לא היתה בה כדי לעורר את הלבבות ביותר. אמנם נשקו לכל אחד ואחד מהם, ואולם הנשיקות הללו חטופות היו, בלא חום ובלא רגש. אחר־כך שאלו אותם: „מה שלומכם?“ מה יש להשיב על שאלה סתומה כזאת? „לא כלום“... רק הזקנה מינדי היתה האחת, אשר נתנה את לבה לדאג להאורחים הקטנים, שמא רעבים הם. „הרעבים אתם?“ בודאי רעבים הם! „היש את נפשכם לאכול דבר?“ בודאי יש את נפשם לאכול! „מנחה ומעריב התפללתם?“ בודאי ובודאי התפללו מנחה ומעריב!...

האם נזדרזה ויצאה אל חדר־המבשלים להכין אוכל לפי האורחים הקטנים, והאב עמד בינתים לבחנם ולתהות על קנקנם, אם למדו תורה הרבה במשך הזמן הזה. בודאי למדו תורה הרבה! שוקדים היו על תלמודם למן הבוקר ועד הערב!... ואולם למה מבלבלים הללו את מחם בחצי הלילה בדברים של מה־בכך? מוטב היה, אילו הניחו להם בפעם הזאת להשיב את רוחם מעמל הדרך ולהתבונן על כל סביבותיהם במקום החדש הזה ובבית החדש!

והקטנים מטים את ראשם לכאן ולכאן מתוך סקרנות מרובה, מציצים ומתבוננים על כל סביבותיהם. רואים הם לפניהם בית גדול ושומם, לא תואר ולא הדר לו, ורק חדרים רבים בו, חדרים גדולים וקטנים, כולם מובדלים זה מזה במחיצות־קרשים דקות. החדרים הרבים הללו נועדו לשם אכסנאים — ואף אכסנאי אחד לא נמצא בהם. החדר הגדול שבאמצע הבית היה עשוי טרקלין. כשנכנסו הקטנים לטרקלין, הכירו שם את כל כלי־ביתם הישנים, שהיו להם בעירה הקטנה: את השלחן העגול והאדום, המוצב על שלשת כרעיו, את הדרגש הישן, המחופה קליפה מגוונת, שמסבו נתמעך ונדלדל מרוב ימים, את האספקלריה העגולה והאדומה, ששתי ידים מהוטבות פרושות עליה מלמעלה, כידי כהן בעלותו לדוכן, ואת ארון־הזכוכית, שמתוכו נשקפו עתה רק קערות־הקוניה המגוונות, מנורת־הכסף של חנוכה וגביע־הכסף העתיק, העשוי כמראה תפוח־בראש ענף, שעלים סובבים לו. את שאר כלי־הכסף המוזהבים, את הגביעים והכוסות הגדולים עם הקטנים, את הסכינים והכפות והמזלגות, לא מצאו עוד. לאן נעלמו כל אלה? רק לאחר זמן נודע להם, כי כל כלי־הכסף היה בידי [illegible]

המרגליות אשר לה, ניתנו במשכון לאחר מעשירי העיר הגדולה — ולא נגאלו עוד עד עולם!

— לכו ורחצו ידיכם! — אומרת להם הסבה מינדי לאחר שנכנסה אמם והביאה להם מחדר־המבשלים את ארוחת־הערב — ארוחה דלה ורזה מאד: דייסה צוננת, שהוחמה קצת על המחבת, ובה פולים בודדים, שנשתיירו מבעוד יום. ובדייסה הזאת עליהם ללפת את הפת — לחם־נקודים יבש. האם עצמה עומדת ובוצעת להם את הלחם בסכין וחולקת ממנו לכל אחד ואחד את חלקו. מנהג זה חדש הוא בביתם, שכמוהו לא היה מעולם — מנהג של קבצנים!... והאב עדיין יושב מימולם ומציק להם בבחינותיו, לראות ולהוכח, עד היכן הגיעו בלמוד התנ"ך. ניכר, שדעתו נוחה מבניו. הקטנים הרחיקו ללכת בתלמודם. ויותר מכולם הרחיק שלום הקטן. הלה כחו רב לו בתנ"ך, ולא עוד, אלא כמה וכמה פרקים מספר ישעיה שגורים לו על־פיו!

— רב להם הפעם, ילכו־נא לישון! — אומרת האם, והיא נגשת אל השלחן, נוטלת את שיירי הלחם, שמה אותם בארון וסוגרת את הארון על מסגר. גם המנהג הזה זר ומוזר היה בעיני הקטנים ולא ידעוהו מקודם בוורונקה הקטנה. אכן מנהג מכוער הוא ביותר!...

אין לדעת, מאין באה עליהם הרוח הנכאה בלילה ההוא: אם מפני הדרך הארוכה והקשה, שפרכה את הגוף וזעזעה את הנפש, או אפשר מפני הפגישה הזעומה, שבני־הבית פגשו אותם שלא בסבר פנים יפות? אם כה ואם כה — ולבם של הקטנים היה נעכר מאד. לא הבית השומם הזה ולא העיר הגדולה הזאת, אשר אליה ערגו כל־כך, לא הפיקו רצון מהם. רבות קוו למצוא פה — וכלום לא מצאו. עלובים ונבוכים תעו בהדרים הריקים והאפלים, כבני־אדם שלוקחה מהם פתאום כל חמדת־חייהם, ולא נחה דעתם, עד שצוו עליהם הגדולים לקרוא קריאת־שמע ולעלות על משכבם.

בשכבו אחר־כך על הקרקע, על שקי־תבן, שהוצעו לכל הילדים יחד בחדר גדול, אפל וריק, אשר כלי־בית לא נמצאו בו כלל — מין חדר מפולש בין הטרקלין ובין חדר־המבשלים, — התהפך גבור הרשימות האלה עת רבה על משכבו ולא יכול לישון. כמה וכמה מחשבות הטרידו את מחו, כמה שאלות לא נתנו מנוחה לנפשו: מדוע גדול החושך פה ורבה העצבות כל־כך? מדוע פני הכל קודרים וזועפים פה? מדוע פגשו אותם הגדולים בעצב ודאגה? מה ראתה אמו, שהתחילה לקמץ כל־כך ולחשוך לחם מפי ילדיה? ועל כל השאלות האלה רחפה לפניו שאלה אחת גדולה, הכוללת את כולן יחד: מה־זה היה לאביו, כי נדכא ונכפף כל־כך והזקין בלא עת, עד כי ידאב הלב למראה פניו הקמוטים והמכורכמים? האמנם כל זה אינו אלא מפני „הפרנסה הלקויה"? הלא זה הדבר, אשר שמע תמיד מפי כל היהודים בהיותו עוד בעירה הקטנה: פרנסה! פרנסה! מה הוא איפוא טיבה של פרנסה זו, שכל היהודים מתפללים אליה כל־כך, מעלים אותה על ראש שמחתם בשבתות ובימים טובים, מברכים בה זה את זה, כשהם שותים לחיים, מזכירים את שמה ונאנחים תמיד? פרנסה פירושה ממון — דבר זה גלוי וידוע לו. וממון מאין יוקח? את הממון מרויחים, או מוצאים. מוצאים אוצר, למשל...

וכיון שהוא מגיע לידי אוצר, מיד הוא נזכר בחברו היקר, בשמואליק היתום, ובספורי־נפלאותיו הנלהבים על אוצרות כסף וזהב, אבנים טובות ומרגליות, המצויים לרוב בגן־עדן התחתון. והוא נזכר שוב באותו האוצר הטוב, הטמון בעירה הקטנה, מאחורי בית־המדרש הישן, מימים קדמונים, מימי חמלניצקי... והוא מצטער בכל לבו על עירתו הקטנה והנחמדה, אשר אולי לא ישוב עוד לראותה עד עולם. וביותר צר לו, כי בכל ימי שבתו בעירה בלה את זמנו לבטלה ולא עשה דבר, כדי לבקש את האוצר ולמצאהו. הן לפי דברי חברו שמואליק, אין לך מלאכה קלה כמלאכה זו: אינך צריך אלא לצום ארבעים יום בזה אחר זה, אומר בכל יום ארבעים פרקים מפרקי תהלים, וביום הארבעים ואחד אתה כופל את מספר הפרקים ואומרם ארבעים פעם ארבעים, חוזר בכל פעם ומתחיל מראשית התהלים, ובלילה אתה מתגנב לצאת את העיר באין רואים, פונה לאחורי בית־המדרש הישן ועובר את ההר, ושם אתה עומד ארבעים רגע על רגל אחת ומכוון ארבעים כונות, ואחר־כך אתה סופר ארבעים פעם, קופץ בשעת מעשה ארבעים קפיצות על רגל אחת, — ואם אתה עושה כן, ואם אינך טועה לא בספירות ולא בקפיצות ולא בכונות, מובטח לך, שמיד יתגלה האוצר לפניך, ולא אוצר אחד, אלא כמה וכמה אוצרות, תלי־תלים של כסף וזהב, אבנים טובות ומרגליות, וכל סגולות מלכים, ואבני־חן, שקוראים להן „כדכוד", ואבני־חן, שקוראים להן „ישפה", אשר כח מיוחד להן להאיר בחשכה, להפוך שחור ללבן, להשביע רעבים, להשיב זקנים לנעוריהם, להחזיר נשמות לפגרים מתים. משפשף אתה באבן זו — ומיד אתה נשא אל־על, מתרומם אל מרום־הרקיע, רוכב בערבות ומהלך על כנפי־רוח, וכל אשר תאמר נפשך ימצא לך, וכל אשר תשאלנה עיניך ינתן לך. אין לך אלא לשפשף באבן הטובה ולאמר: „ימצא לי וינתן לי דבר פלוני ופלוני"...

מתוך מחשבות ודמיונות אלו הוא נרדם על משכבו, והוא רואה בחלומו כמה וכמה אוצרות, תלי־תלים של כסף וזהב, אבנים טובות ומרגליות. והנה גם חברו שמואליק בא אליו בחלומו, חברו שמואליק הנעים והנחמד בפניו הטובים ובשערותיו המבהיקות, המשוחות בשמן. נדמה לו, כי שומע הוא את קולו, קול רך וצרוד, כשהוא מדבר אליו דברי אהבה ונחומים, כזקן וגדול ממנו, משדלו ומפייסו ברחמים רבים: „אל תתעצב, שלום יקירי, ואל יפול רוחך. הנה הבאתי לך מתנה — אבן אחת משתי האבנים הטובות. בחר לך אחת משתי אלה: או את האבן היקרה, שקוראים שמה „ישפה", או את אבן־החן, שקוראים שמה „כדכוד"... שלום מפקפק ואינו יודע, באיזו משתי האבנים יבחר. אינו זוכר, איזו משתי האבנים האלה טובה יותר — זו שקוראים „ישפה", או זו שקוראים „כדכוד"? עוד הוא עומד וחושב ופוסח על שתי הסעפים, והנה — אי־מזה בא לקראתם גרגלי־גנב, קופץ כנגדם, חוטף את

האבן מידי שמואליק, שולח לשון לעומתם ונעלם. ופינלי בן־שימלי — מאין בא זה לכאן? — עומד מן הצד, נותן ידיו בכיסי מכנסיו וצוחק בכל פה. „מה לך, פינלי, כי תצחק?" — „על דודתך הודיל ועל שלק של פירות החמוץ שלה, חה־חה־חה!"...

— עורו, התעוררו, קומו־נא! אין להעירם משנתם! צריך לפנות את הבית, צריך לבשל את ארוחת־הצהרים — והם ישנים כולם! תרדמת־אלהים נפלה עליהם! — קובלת עליהם אמם הקטנה, כולה טרודה ועסוקה, זריזה וחרוצה, שוקדת על מלאכתה בבית ובחדר־המבשלים יחידית, מאין עוזר לה.

— אי־אַ־נו, תפלה, תפלה! — רומזת להם הזקנה מינדי בלשון־הקודש, אוחזת בידיה את קרבן־המנחה הגדול, מהפכת בו דף אחר דף ואומרת תפלתה בכונה רבה, שלא להפסיק אפילו רגע.

— התפללו ואחר תלכו אל דודתכם חנה ואל דודכם פיני לתת שלום לבני המשפחה, והבית־רבכם תתהילו ללכת, אם ירצה השם, אחר השבת.

כך מוסיף אהריהן האב בקול רך, והוא מתהלך בבית לאטו, כשהוא לבוש גלימה משונה, קצרה ועבה, רפודה מתחתה עורות־חתולים, אף־על־פי שהימים ימי קיץ והחום עדיין עומד בחוץ. קומתו של האב כפופה כולה, פניו זועפים, בין אצבעותיו פאפירוסה עבה. מתהלך הוא אחת הנה ואחת הנה, שואף לתיאבון את עשן הפאפירוסה ונאנח בשעת מעשה אנחות עמוקות, השוברות לבם של הקטנים. דומה, כאלו נתמעט אביהם ונעשה קטן משהיה, קטן וזקן... והם מתאוים למהר ולברוח מן הבית, למהר ולהמלט החוצה, לראות את העיר, להתודע אל בני משפחתם.

כו.

בבית הדודה חנה.

בני־כפר שנכנסו לכרך. הקטנים מתודעים אל בני משפחתם. — הדודה חנה ובניה. — גבור הרשימות מראה את כחו וגבורתו בתנ"ך.

ככל אשר נראתה העיר הגדולה להקטנים בלילה כעיר נדחת, אפלה ושוממה, כן הזהירה למחר בבוקר בכל שפעת סגולותיה וכן גדל חנה בעיניהם, בני וורונקה הקטנה, אשר לא חדלו להתפלא למראיה על כל מדרך כף־רגלם. ואמנם עד עכשיו לא ראו עדיין פלאים כאלה, אשר ראו היום בעיניהם בעיר הנפלאה הזאת. מעולם לא ראו בתים, שגגותיהם מצופים פחים או רעפים, ורחובות, שמדרכות־עץ להם משני עבריהם, וחלונות, שתריסים מגוונים להם מבחוץ — ירוקים, כחולים ואדומים, וחנויות, שבנויות הן לבנים ואבן ודלתותיהן עשויות ברזל. הכל היה יפה ונהדר פה. השוק עם שאונו והמונו, בתי־המסגד הגבוהים והמפוארים, בתי־הכנסיות ובתי־המדרשות, להבדיל, ואפילו האנשים, המתרוצצים אנה ואנה — כולם נראו להם גדולים ונשגבים, נקיים ומבהיקים, חדשים ומפליאים כל־כך, עד כי לא שבעו עיניהם מראות ולא מלאו אזניהם משמוע! אכן רק אמת ספר לפניהם פינלי בן־שימלי על העיר הזאת ולא הפליג בשבחה אפילו במקצת. ולא עוד, אלא שפינלי לא ספר להם אף את החצי, לפי שלא ראה את כל אשר ראו הם ולא שמע את כל אשר שמעו הם פה ביום הזה.

כהולכים על גלגלים, כך החליקו הקטנים ברגליהם על־פני מדרכות־העץ, בלכתם עם אביהם אל בני־משפחתו להתודע אליהם ולתת שלום להם. כדרך העולם, הלך אביהם בראש, כמנהיג לכל המחנה, והקטנים היו כרוכים אחריו והולכים בעקבותיו. ומפני כבודו של האב לא יכלו להתעכב על כל פסיעה ופסיעה, כדי להסתכל יפה ולהזין עיניהם בכל המראות הנפלאים, אשר ראו מסביב.

לאחר שהגיעו אל חצר רחבה ועברו דרך אכסדרה גדולה ומאירה, העשויה זכוכית, נכנסו לבית גדול ומרווח, בית־עשירים יפה ומתוקן, עם רצפה מצוחצחה, ספות וכסאות מחופים פלוסין, אספקלריות גבוהות, המגיעות עד התקרה, ארונות מחוטבים, מנורות־גביש, התלויות ויורדות מן הספון, נברשות־נחושת על הקירות — דירה נאה, ארמון לכל דבר!

זה היה ביתה של דודתם חנה, בית משונה מאד: בית שאין לו אב (דודתם חנה אשה אלמנה היתה). ומפני שלא היה בבית מוראו של אב, לא שמעו הילדים לא בקול אמם ולא בקול רבם ולא נשאו פני איש. כל אחד היה עושה את הישר בעיניו, וכולם יחד היו מתקוטטים תמיד איש עם אחיו, מקנתרים זה את זה במיני כנויים משונים ושמות של גנאי, נכנסים איש לתוך דברי חברו, מדברים כולם בבת־אחת, צוחקים בקול רם, הומים ורועשים כל־כך, עד כי חרשה כל אוזן משמוע.

הדודה חנה היתה אשה גדולה, בעלת־קומה ובעלת־צורה, נורגת הישיבות בעצמה, שואפת טאבאק מתוך קופסת־כסף קטנה וכל מראיה מראה מטרונית. כפי הנראה, יפת־תואר היתה בימי־נעוריה. על זה העידו בנותיה, שכולן היו יפות מאד. כיון שנכנסו הקטנים לתוך הבית, נתעוררו הכל ויצאו לקראתם, ומיד היה שאון והמולה ודבור שאינו פוסק סביבם. הכל נדחקו אליהם, הסתכלו בהם, מישכו אותם זה לכאן וזה לכאן, וכולם יחד התרגשו ודברו בבת־אחת והקיפו את אבי הילדים בשאלות:

— הנה הנם! האלה הם האורחים הקטנים בני־הכפר? מי הוא זה? ומה שמו של זה? ואיה הקטן, שקוראים לו זוטא? האמנם זה הוא? קרב־נא הנה, זוטא הקטן, אל תתבייש! ראו־נא גם ראו את פני זוטא זה — מה האדימו פניו, חה־חה־חה!

— לא, אל תסתכל בפניו, אלא בלחייו! ראו־נא את לחייו של זה!

— לחייו? לא לחיים הן, אלא אפרסקים, חה־חה־חה! עולל־טפוחים נאה!

— לפני מי דומים פניו של עולל־טפוחים זה ?

— עולל־טפוחים, למה תעמוד מרחוק? קרב־נא הנה! הא לך שלום! שלום עליכם, עולל־טפוחים!

ובאותו מעמד נתחלף לו לכותב הרשימות שמו „זוטא" בשם חדש, שכנו לו בני הדודה חנה: „עולל־טפוחים". ואולם השם הזה כל־עומת שבא כן הלך. שמעו בני החבורה מפי אביו, כי עולל־טפוחים זה הוא הטוב שבנערים, שכל התנ"ך כמעט שגור על־פיו (לא יכול נחום רבינוביץ לכבוש את יצרו והתפאר לפני קרוביו בסגולות בנו), מיד עמדו כולם ושנו לו את שמו החדש בשם אחר: „בעל־תנ"ך.

— מזגו־נא לבעל־התנ"ך כוס חמים!

— לא! מוטב שתתנו לו תפוח ואגס — יאכל בעל־התנ"ך ויהנה מפירות המקום!

— הסו כולכם! היודעים אתם, מה עלה על דעתי? ילכו־נא ויקראו הנה את האחים אברמלי. יבחנוהו ויראו, עד כמה גדול כחו של זה בתנ"ך!

— אמת, אמת! את האחים אברמלי קראו הנה! שא־נא רגליך, קבצן, מהר וקרא להאחים אברמלי!

— במה זכית בעיני כל־כך, כי אלך אנכי? לך אתה, מלחך־פנכה, שאתה הגדול!

— וכי בשביל שאני הגדול, לא תעצור כח ברגליך ללכת?

— וכי בשביל שאני הקטן, אני מצווה ועומד לשמשך?

— מה תאמרו לאותו קבצן?

— מה תאמרו לאותו מלחך־פנכה?

— האלם ודום, קבצן שכמותך, פן אשלח את ידי ואפגע בחוטמך!

— נסה־נא ופגע, מלחך־פנכה שכמותך, אם בעל־נפש אתה, ונראה, יד־מי תהיה על העליונה!

ושני בעלי־הדבר, הקבצן, נער בן־שבע, בעל חוטם עבה ועינים שחורות, ומלחך־הפנכה, נער בן־עשר, זריז ומזורז, שפניו פני נערה ועיניו כחולות, התיצבו איש כנגד אחיו כאויבים, זה חולץ נעלו ומניפה וזה חוטף כסא ומרימו, שניהם ערוכים לקרב, כשני תרנגולים הללו, המוכנים ומזומנים לנקר זה את עיניו של זה. ומי יודע, מה היתה אחרית הריב, לולא מהרו הגדולים והתערבו בדבר, עשו שלום בין שני הצדדים ופייסו את כל אחד מהם בסטירה יפה ונאמנה. ולא זזו משם עד שהחליטו לשלוח אל האחים אברמלי את הנערה המשרתת.

לבסוף באו האחים אברמלי. האחים הללו כולם בחורים גדולים היו, מהם חתומי־זקן, והם קרובים להדודה חנה קרבת־משפחה מצד בעלה, יושבים אתה בשכונה אחת, ממול חצרה. אביהם, יצחק־יעקב, היה עשיר שירד מנכסיו, יהודי שפרקו נאה וזקנו מהודר ועגיל־כסף תלוי לו באזנו האחת. כל ימיו היה בא במשפט עם שרי־המלוכה. מעולם לא הביט אל פני איש וכמעט לא דבר עם איש דבר, אלא היה מחייך תמיד בפני עצמו מתוך כונה מיוחדת, כאדם המחייך ואומר: „מה ארבר וארבה שיחה עמכם — ואתם כולכם כבהמות נמשלתם?"

הגדול שבחבורה, אברמלי (שעל שמו קראו גם את שאר אחיו בשם „האחים אברמלי", אף כי שמות אחרים היו להם), היה מכובד על בני משפחתו יותר מכל אחיו, נחשב בעיניהם כמושלם ויודע הכל, והוא שעמד הפעם לבחון את בעל־התנ"ך הקטן, הבא מן העירה, ולנסות את כחו. ואמנם עמד הקטן בנסיון ולא הכזיב את תקותו של אביו. ועוד גדולה מזו הראה: המעט כי ידע לתרגם כצורתם את כל פסוקי התנ"ך, אשר שאלוהו, הנה עוד הוסיף חכמה וכשרון לכוון לבעל־פה לעיני כל העומדים סביבו את מקומה של כל מלה ומלה בכתובים ובפרקים. אביו עמד ושמע, נהנה נחת מבנו הקטן, כולו רוחץ בעדנים ודעתו מתרחבת. פניו הבהיקו, הקמטים העמוקים על מיצחו נתפשטו וכל קומתו הכפופה כאילו נזדקפה ונתיישרה. ובעל־התנ"ך הקטן אף הוא שמח בלבו. ויותר ששמח על כבודו וגדולתו, זחה דעתו למראה אביו הזועף והדואג תמיד, כי הפעם נתגלגלה לו על־ידו הנאה, כעין שלומים על יסורי החיים וצער הפרנסה הלקויה.

— יתנו־נא לבעל־התנ"ך עוד תפוח אחד ועוד אגס אחד ואגוזים הרבה! — כך פקדו בנותיה היפות של הדודה חנה. ומאותו יום ואילך היה השם „בעל־תנ"ך" מלוה תמיד את גבור הרשימות האלה בכל פנה שהיה פונה. ולא בני־משפחתו בלבד כנו אותו בשם זה, אלא גם חבריו בבית־רבו ונערי־השוק בבית־המדרש הציקו לו בלעגם וקראו לו בכל פעם רק בשם זה: „בעל־התנ"ך בן־הכפר". ואפילו הגדולים לא נתנו לו מנוחה. כל איש, אשר חננו אלהים פה ולשון, היה תופס לו באזנו ושואלו: „הגידה לי, בעל־תנ"ך קטן, היכן מצינו בתנ"ך כתוב פלוני ופלוני?"

וכבר געלה נפשו את כל הענין הזה!

קְדֵרַת אֶרֶז

(מספורי הארץ).

מאת

המדר בן־יהודה.

היה היה ביהודה ערבי זקן, חג אבו־יוסף שמו, והיה האיש עשיר מופלג ורמאי גדול. את יומו היה מתחיל בגנבה. קם בבוקר השכם ובלבוש־ליל, גלוי־ראש ויחף־רגלים, היה עובר חיש על פתחי השכנים לראות, אולי שכחו דבר־מה בחצרם, ואגב היה לוקט ברשות היחיד וברשות־הרבים את כל הבא אל ידו: גזרי עץ, פחם, כסא שבור, ספסל צולע, חבל המתוח בחצר וכל דבר, אשר נשכח מבעליו מחוץ לבית. את כל השלל הזה היה סוגר בחדרי חדריו ולא שעה אל טענות שכניו ואל תלונותיהם. הג אבו־יוסף היה עונה להם רק אחת: איני יודע כלום.

כשעלה השמש, היה מנהגו לקדם פני הפלחים, הבאים מן הכפר למכור פרי אדמתם, עוף כנף, פחם ועץ. יראו הפלחים מפגישה זו, אך לא היתה להם דרך להמלט מידיו: אל כל מקום אשר פנו, היה חג אבו־יוסף יוצא לקראתם, מוליכם אל ביתו ולוקח מהם בלא מחיר את הביצים, הענבים, התאנים, הפלפלים והקשואים; בלקחו מהם פחם ועץ, הונה אותם במשקל, ובקנותו תרנגלות, העלים מעיני המוכרים אחת או שתים. וכשהיו הפלחים מרימים קול זעקה על האונאה ועל האסימונות והמטבעות המחוקות, אשר נתן להם מחיר סחורתם, היה החג מכה אותם מכות אכזריות ולא הרפה מהם, עד שנשקו הפלחים את ידו והלכו לדרכם.

אחרי המעשים הטובים האלה היה חג אבו־יוסף רוחץ את ידיו ואת רגליו ופונה לתפלה: יושב על השטיח, הפרוש לפניו, ורגליו מקופלות תחתיו ושתי כפות ידיו מול פניו, מתפלל בכונה ומשתחוה אפים ארצה. אחרי התפלה היה אוכל פת־שחרית: פרוסת לחם, זיתים טבולים בשמן, תאנים אחדות, ושותה כוס קטנה קהוה שחורה ומרה. ואחרי הסעודה היה לובש מלבושי־כבוד, כורך את הלפה* הלבנה סביב תרבושו האדום, רוכב על אתונו ונוסע העירה, ומשרתו הנער רץ אחריו כל הדרך.

ובמשך היום היה מרמה את אחיו הערביים ואת מיודעיו היהודים על ימין ועל שמאל, והיתה אימת חג אבו־יוסף על הסביבה כולה, ויראו בני־האדם לבוא אתו ברין ודברים, כי היה תקיף גדול.

ויהי היום וחג אבו־יוסף בא בריב ובכסוך עם שכנו ובעל־מצרו היהודי, יעקב שמו, כי הסיג החג את גבול אדמתו של היהודי העני כדי ארבע אמות ובנה עליו גדר לחצרו. ויחר מאד ליהודי וירב אתו בחזקה ויאמר בכל מרת־נפשו לבעל־מצרו העשיר:

— יא חג! עשיר ותקיף אתה, ואין לאל ידי לבוא אתך במשפט; אבל דע לך, כי יש שופט עליון במרום, שאין לפניו לא משוא־פנים ולא מקח־שוחד. יבוא יומך ואז תשפט קשה — כאחד האביונים תגוע ברעב לעיני כל אלה, העשוקים והגזולים על־ידיך!

גמר היהודי את דבריו ונעלם בתוך ביתו הקטן, ואבו־יוסף צחק והגע הריש:

— אם אני אגוע ברעב—איני יודע עוד. אך מוסה* בנך, שברח מביתך ללמוד חכמה, — זה בודאי כבר מת ברעב ואיננו. האף אין זאת, אחי יעקב, חה־חה־חה?

* * *

עברו שנים, וחדשות רבות ושנויים גדולים נעשו בארץ: יהודים עשירים ותקיפים התישבו בה וחיו חיי אושר וכבוד על־יד אחיהם הערביים. סחרו יחדיו, נשאו ונתנו במקח וממכר של קרקעות ובתים, צאן ובקר. גם נטעו וזרעו את האדמה, ויהודה, שהיתה עד כה כמדבר־שממה, נהפכה לגן־עדן. ונודע הדבר, כי יש דין ומשפט בקרב היהודים, ויבואו גם הערביים להשפט במשפט שכניהם החדשים, ולא היה עוד מקום לעושק וגזל.

אך בעיני חג אבו־יוסף הזקן היו הימים האלה ימים רעים, „אשר כמוהם לא היו לרוע", ולא יכול לראות בצרקתם של „אלה המלאכים המתהלכים על הארץ", כי מנעו ממנו לגנוב ולגזול, כמנהגו עד כה, ואיש לא בא עוד במשא ומתן אתו. גם הפלחים העיזו פנים כנגדו, כי כשל כחו, ולבסוף חלה את מחלתו האחרונה. בתחילה הרגיש מכאובים במעיו, ואחרי־כן החל להקיא כל מאכל, שבא אל פיו, ונחלש ונזדעזע כולו, והיה שוכב כל הימים על משכבו. וכבר הביא אליו את כל המלחשים והמכשפים, והם ענוהו בצום ובתפלות, בפדיונות וכפרות, עד כי ראה החג, כי לחשיהם וכשופיהם הבל ולהקיל מכאוביו לא הועילו, ויגרשם בחרפה מביתו. וידברו מיודעיו על לבו להביא רופא ממין החדש, את חכים** מוסה אבן־יעקב שכנו, שהוא מילידי הארץ ומבין את לשון הערביים. בתחילה סרב הזקן; ידוע ידע, כי שכניו אינם אוהבים אותו ואינם דורשים טובתו. אך סוף־כל־סוף התרצה, ובבוא הרופא הצעיר, החל להללו בפניו ולפזר לו המון תהלות ותשבחות, גם שאל לשלום אביו הזקן חוגה יעקב, אשר אהב כאח, ובשלום אמו החרוצה, ואחרי־כן שפך לפניו את כל מרי לבו על יסוריו, אשר ישא בלא עון וחטאת.

הרופא התמים בדק את החולה מכל צד והאזין להלינותיו ואמר ביאוש:

— יא חג! מחלתך אנושה. סרטן שמה ואין תרופה לה. טוב טוב יהיה לך, אם תמנע כל אוכל מפיך.

כאשר שמע החג את הדברים האלה, קפץ ממשכבו, זנק אל הרופא כחיה טורפת ואמר לחנקו, וקרא בזעמו:

— יהודי חצוף ועז־פנים! מי אתה, כי באת להתקלס בי? הסרטנים נמצאים במים חיים, ולא במעי אדם

* מצנפת.

* משה. — ** רופא.

סרוחים. ואיך זה נועזת לגזור עלי כליה ברעב? ! צא מביתי!

בזרועותיו החזקות תפס הרופא בחולה החלש והשכיבהו על משכבו. העיף עליו מבט של חמלה ויצא את הבית.

ומרגע זה לא חדל החג הזקן לילל ולבכות, כי מן השמים באה עליו הרעה בעקב עונותיו הרבים. ויצו להתפלל בעדו בכל בתי־המסגד עד לפנים בית־המקדש. ואולם יסוריו גדלו מיום ליום, והוא מתגלגל במכאוביו על משכבו וצועק ומילל:

— אוי לו לחג אבו־יוסף, שנגזרה עליו מיתת־רעב!

כל בני הבית התרחקו ממנו, כי לא יכלו עוד לשאת את הסחי והזוהמה סביבו, ורק שפחה אחת זקנה, רחמה שמה, נשארה נאמנה אתו ותטפל בו ותהפכהו מצד אל צד, ותביא לפניו כל אוכל אשר דרש; ואולם החג הזקן ירא לנפשו ולא טעם מאומה.

ויהי היום ויצו הזקן את רחמה שפחתו, כי תלך ותקרא אליו את שכנו היהודי, את אבן־מוסה בעל־מיצרו. ולא רצה היהודי לבוא אליו. ותבוא השפחה שנית ותבך לפניו ותשק את אבני רצפת חצרו של היהודי ותקרע בצפרניה את לחייה עד זוב דם. ולא יכול עוד יעקב הזקן לראות בצערה של השפחה הנאמנה, וילך אחריה.

רק כשלש שנים לא ראה יעקב את החג אבו־יוסף — ומה נבהל עתה, בראותו אותו צנום ומצומק, ומכל גופו האיתן הכיר בו רק את עיניו הזועמות, שהביטו אליו בפעם הזאת בתחנונים. אז פתח החג את פיו וקרא בקול רפה ומצפצף:

— יא חוגה יעקב! זה כמה לא זכיתי לראות פניך! מה אומר ומה אדבר? הרי קללתך אשר קללתני נתקיימה: חג אבו־יוסף גוע ברעב! ועתה, כשם שידעת לקללני, הלא תדע גם לרחמני! הלא איש טוב עתה, יעקב. ראה, השבעתיך בחיי בנך מוסה: חוסה, אחי, והסירה קללתך מעלי. רק עוד פעם אחת בחיי אני מתאוה לאכול לשובע!

שמע יעקב הזקן את דברי שכנו, ונכמרו רחמיו עליו ואמר לו:

— יא חג! בידך הדבר לעשותו.

— כיצד, אחי? — שאל החג ביאוש.

— עשה דבר טוב, — השיב יעקב בנחת — אשר יעיר רחמיו של הקדוש־ברוך־הוא עליך.

— הה! — ענה החג ואמר בשברון־מתנים. — מה לא עשיתי עוד! הלא את כל המכשפים והמלחשים קראתי אלי וצויתי להתפלל בכל בתי־המסגד עד לפנים בית־המקדש ולקרוא את הקוראן לפני יומם ולילה — ויסורי לא חדלו אף לשעה קלה!

— את הונך, אשר רכשת לך בעושק וגזל, — אמר היהודי, — צוה לחלק לעניים.

פני הערבי הזקן נתעקמו והשחירו לשמע העצה היעוצה לו. ואולם כעבור רגעים מעטים נענע בראשו להיהודי לאות הסכמה ורצון. אז ראתה רחמה ונוכחה, כי כבר בא קצו של אדונה, ותצא ותקרא לכל בני המשפחה ולשכנים.

החצר נמלאה כולה שכנים, ערביים ויהודים, אשר שמעו, כי החג אבו־יוסף גוסס. ויבואו גם השיכים ונכבדי העיר. והחג החולה חלק בפני כל עם ועדה את הונו העצום לבניו, לנכדיו ולניניו. גם את נשיו ואת עבדיו ושפחותיו זכר. אף את החלק היותר גדול צוה לחלק בין עניי העיר, ליהודים וערביים גם יחד.

אז עמד יעקב בעל־מיצרו ואמר אל השפחה:

— רחמה בתי, לכי ובשלי לאדונך קדרה מלאה אורז שמן וטוב, והביאי אותה לפניו.

פני החג הזעומים הלבינו והתרככו לשמע הדבר הזה, ובת־צחוק של רצון האירה עליהם. כל הנאספים עמדו וחכו על־יד משכבו עד בוא רחמה וקדרת האורז בידיה.

בני החג הרימוהו מעל משכבו והשיכים תמכוהו. ויבא החג את שתי ידיו לתוך הקדרה ויקח באצבעותיו מן האורז וימלא את פיו, ויאכל לתיאבון את כל אשר נמצא בקדרה, ויגרד בצפרניו את הקיפה, וילקק את השומן מעל אצבעותיו, וכטעם דבש מתקה לו סעודתו האחרונה הזאת, ובעיניו נוצצות דמעות גיל.

אחרי גמר הסעודה צוה להביא מים צוננים וישת לרויה וירחץ את ידיו ואת רגליו ויתפלל בצבור. ובכלותו להתפלל יצאה נשמתו המעונה.

ועד היום הזה יספרו ביהודה את דברי הנס בקדרת האורז.

הַשָּׁלֵם

(רשמי אישיותו של „אחד העם“).

מאת

זלמן איצים.

לפני עשרים ושלש שנה היה הדבר.

ימים אחדים אחרי בואי מעיר־מולדתי הקטנה לאו־דיסה הייתי בועד חברת „חובבי ציון“, ושם פגשתי לראשונה את „אחד העם“.

למרות היותו אז צעיר עדיין, זה אך החל לכתוב ולהדפיס מאמריו, בכל זאת כבר היה אז איש שלם ומושלם בכל אותן המעלות התרומיות, היקרות בערכן ובמציאותן אצל שאר בני־האדם, שבהן ידוע הוא עתה בהעולם העברי וגם מחוצה לו.

היהודי והאדם שבו היו כבר אז שלמים, בריאים ומוצקים, כמעט בלא שום פגם ובלא חסרון. טלית שכולה תכלת, נקיה משעטנז.

ראשו הגדול ומצחו הרחב והגבוה למאד, שהם גדולים מכפי מדת גופו הזקוף, הדק והרזה, ומבטי עיניו העמוקות והפקחות, העידו והוכיחו לכל, כי איש מורם מעם הוא ברצינותו, בחכמתו, בדעותיו ומחשבותיו הצרופות והנאצלות, ובתלמיד־חכם ותיק, מתון ומנוסה, כבר היה דן אז בכובד־ראש, בהתבוננות יתירה ובעיון עמוק על כל דבר, המענין אותו בחיים, ובפרט בחיים הרוחניים והציבוריים.

כבר אז היה שכלו חריף למאד, מבטו — רחב, עיונו — עמוק, דעתו ומחשבתו — ברורות, ושפתו כה צחה ונעימה, ודבורו כה יפה, עד שלקח את לבות כל אלה, שהיו קרובים אליו וכרוכים אחריו.

אחד העם.

כיוצאי מהורים עשירים וממשפחת חסידים ויוחסים פעל הרבה על נשמתו, הליכותיו ואפילו על פניו.

מכירים אתם בו תמיד את בעל־הגאון העברי עם כל תהליכותיו ותנועותיו האציליות, האריסטוקראטיות.

ומדבר הוא כחוקר והוגה־דעות, בשלוה ובמנוחה, בבינה יתירה ובטוב טעם ודעת, במדה ובמישרים, בעיון ובמתינות אפילו על־אודות שאלות בוערות, המעוררות ומרעישות את העצבים. וכל מלה ומלה, היוצאת מפיו, ספורה ומנויה, עגולה ויפה — ממש מרגלית טובה.

על פניו שוכן תמיד ערפל דק, ועל כן נחמדה ונעימה היא ביותר אותה בת־הצחוק העגומה, המאירה את פניו בכל עת שהוא מתחיל לדבר, או כשהוא שומע את האחרים מדברים על־אודות ענינים, המושכים את לבו.

ויש בו איזה כח חזק פלאי, שמושך ומקרב אליו את כל הנפגש עמו. מושך הוא אליו את כל הבאים בארבע אמותיו, והכל נכנעים מפניו ונשמעים לו, והוא מושל עליהם בכחו הפלאי, ורוחו מרחף על כל אלה, הנמצאים בסביבתו, ואפילו על מתנגדיו הקיצוניים ביותר.

ואותו הכח הפלאי אפשר היה להכיר בו עוד אז, כשהיה עדיין אברך צעיר.

עוד אז, בטרם נודע להקהל העברי הגדול, בבואו בחברת הסופרים והמשכילים העברים הזקנים, שבעת ההיא היו מפורסמים יותר ממנו, — עוד אז ניכרה והובלטה אישיותו הנפלאה, שהיתה תמיד מתנשאת ועולה מתוך אותה החברה המצוינת, שבה נמצא.

הכח המושך שבו עורר כבר אז את כל הקרב אליו לשום אליו לב, להתחקות על דרכיו ומנהגיו, להתבונן אליו ולהרהר עליו.

אלה היודעים אותו רק על־פי ספריו ומאמריו יטעו ויחשבו, כי גם הוא, ככל יתר חכמינו וסופרינו, הלך ועבר את הדרך הקשה והארוכה של האיבולוציה הרוחנית, כי גם הוא צריך היה לעבור מדרגות רבות עד הגיעו אל אותה המדרגה הגבוהה, שעליה הוא עומד עתה.

אבל מקורביו, שידעו אותו פנים אל פנים ונמצאו בסביבתו מאז כתב את מאמרו הראשון „לא זו הדרך“, יודעים, כי אשר בן ישעיה גינצברג היה עוד בראשיתו, בטרם כתב את מאמרו הראשון, אותו „אחד העם“, שעכשיו הוא כה ידוע ומפורסם, ובפרט בין קוראיו ומכבדיו.

את שיטתו, או יותר טוב לאמר: את היסוד לשיטתו הניח כבר אז, בהיותו עדיין צעיר, „אברך משי“, וכל יתר פעולתו הספרותית, כל מה שכתב מאז עד הזמן האחרון, אינו אלא פירוש לשיטתו, כלומר: ברורו והסברתו של אותו הדבר, שהיה מובן אז רק ליחידי־סגולה.

עם כל היותו רחוק בזמן ובדעה מאבי החסידות, הבעל־שם־טוב, עם כל התנגדותו של הגיונו הקר והנמרץ אל ההתלהבות החמה והשירית של הבעל־שם־טוב ועם כל עמקה של התהום הרבה, המבדילה בין דעותיו החפשיות של הראשון להאמונה בלי סוף ותכלית של האחרון, — עם כל זאת מוצא אני בחיי שניהם ופעולתם מומנטים רבים, הדומים זה לזה ביותר.

ביחוד דומים הם שני המורים הגדולים האלה בהתגלותם הפתאומית, שגם במקרה הראשון וגם במקרה האחרון עוררה מהפכה בחיינו הרוחניים.

בלא שום מודעות והכנות גלויות נתגלה הבעל־שם־טוב לפני העולם היהודי בשיטתו החדשה, **ואת שיטתו**

זאת באר וברר תמיד, מבלי עשות בה שום שנויים ותקונים והוספות עד נשימתו האחרונה.

וכזה היה גם גורלו של „אחד העם" ושיטתו.

ועוד מומנטים רבים אני מוצא בחייהם ובפעולתם של שני גאוני הרוח האלה, ועל כן אין פלא בדבר, אם נמצאו גם ל„אחד העם" חסידים ותלמידים נלהבים, כמו להבעל־שם־טוב.

כאמור, הכרתי את „אחד העם" עוד בראשית פעולתו, בעת שהיה עדיין בבחינת „נסתר", טרם „שנתגלה" לכל העולם העברי בתור „אחד העם".

ראיתיו פעמים רבות במעונו, בחברת בני ביתו, במסבת רעיו, ידידיו ומכבדיו; ראיתיו כמה פעמים בעת כתבו אחדים מכתביו; פגשתיו בשעת טיולו מדי יום ביומו אחרי הצהרים ברחובות אודיסה; ראיתיו על אספות שונות, גדולות וקטנות, של „חובבי ציון", של האגודה הלאומית וחברת „מפיצי השכלה" באודיסה, שבהן היה תמיד מן הנואמים הראשונים; שמעתי את נאומיו, או יותר טוב לאמר: את שעוריו, שקרא בכל המקומות הנזכרים, בהקלוב „ביסידה" ובבית־כנסת הציונים „יבנה", — ותמיד התבוננתי ושמתי לבי לא רק לדבריו עצמם, כי־אם גם לאותה הפעולה ולאותו הרושם, שעשו דבריו על שומעיהם, ובראותי, כיצד הכל נמשכים אחריו, מטים אזניהם ומקשיבים בעצירת נשימה ובפיות פעורים לכל הגה, לכל דבור ומאמר, היוצאים מפיו, ובראותי איך הכל סובבים אותו, מתקרבים אליו וחפצים ממש להדבק בו, אמרתי עם לבי, כי לו היה „אחד העם" הולך באותה ה„דרך הישרה" של משפחתו המיוחסת, כי־אז היה בלא שום ספק „יהודי טוב", כלומר: אחד הצדיקים היותר גדולים ומפורסמים, ואלפי חסידים ומעריצים היו נוהים אחריו.

על כל ענין ועל כל חזיון בחיינו יש לו ל„אחד העם" דעה מיוחדת שלו, דעה מקורית, ועם כל זאת הוא איש טהור, איש־אמת ישר וצדיק ביחוסו אל מתנגדיו, ואפילו היותר קיצוניים; ונפלא הדבר, כי מכבד הוא את מתנגדיו, הטהורים והישרים, יותר מתלמידיו ומכבדיו.

די היה לראות אותו ביחד עם ההיסטוריון שמעון דובנוב, או הסבא רב מנדלי מוכר ספרים, או לשמוע אותו, כשהוא עונה את מתנגדיו הנמרצים בחברת „מפיצי השכלה" ודומיהם, כדי להוכח באמתותה של העובדה הנזכרת.

ועם היותו מעורב עם הבריות ומושך אחריו את הכל, עם אהבתו לשוח בחוצות העיר ההומים מאדם ועם היותו רחוק מאד מבת־השירה, — בכל זאת אוהב הוא לגור דוקא הרחק משאון העיר והמונה ולהיות קרוב אל הטבע, ומבכר הוא את הבדידות על חיי הכרך.

ביחוד אוהב הוא את הבדידות בעת שהוא מכין עצמו לכתוב ובעת כתבו את דבריו.

ימים אחדים, בטרם ישב אל שלחן עבודתו לכתוב, הוא כולו עסוק במחשבה והגיון על־אדות השאלה, המעניינת אותו. בימים האלה הוא נמנע להתראות ולהפגש עם אנשים, ואפילו עם ידידיו ומקורביו. את האורחים, הבאים לביתו בימים ההם, הוא מקבל רק לעתים רחוקות, ובני־ביתו יודעים לענות לכל איש, הבא לראות אותו, רק דבר אחד:

— אשר בן ישעיה איננו בביתו!

כותב הוא את כתביו על־פי רוב בלילה, ובמקרה כזה הוא בא להסגר בחדר־עבודתו, שבו נמצאת גם הביבליותיקה הגדולה שלו, ושם הוא עובד את עבודתו עד שעה מאוחרת בלילה, ולפעמים גם עד הבוקר.

ההכנות להכתיבה והכתיבה עצמה עולות לו בכבדות ובעמל רב ופועלות על בריאותו לרעה כל־כך, עד כי בנגמרו את עבודתו הוא מרגיש את עצמו חלש והחש בראשו, יען כי כל רעיון או הגיון, שהוא מעלה על הכתב, הוא בוחנו ושוקלו והושב עליו פעמים רבות.

„אחד העם" אוהב את הסדר והנקיון, דבר הניכר תיכף לכל הבא אל הדר עבודתו. וביחוד הוא אוהב את הסדר והנקיון בעת כתבו.

„אחד העם" שונא ונמנע לדבר על־אדות כתביו ופרי־עטו, וכשמדברים לפניו על יצירותיו, הוא שומע אמנם בסבלנות, אבל משתדל הוא תמיד להטות את השיחה לענין אחר.

בסוף רשימתי צריך אני לציין את כח זכרונו הנפלא:

כח הזכרון שלו מפותח וגדול באופן גאוני כל־כך, עד שהוא זוכר עוד עתה את תוכנם של הרבה מספרי החסידות, שקרא בנערותו. ויש ש„אחד העם" יודע לקרוא בעל־פה פרקים שלמים מהם.

הַמַּחֲשָׁבָה הַהִיסְטוֹרִית בַּיַּהֲדוּת הָעַתִּיקָה

מאת

ד"ר ש. מ. מלמד.

א.

בכל דור ודור קמו חכמים בבית־מדרשה של התרבות האירופאית ללמד קטיגוריה על היהדות העתיקה, לבטלה, להשניאה ולהבאיש את ריחה בעיני האנושיות. אבל בשום תקופה לא גברה כל־כך השאיפה בקרב חכמי המדע לגרש אותנו מן ההיסטוריה ולשלול ממנו את מקומנו בתרבות הכללית, כמו בתקופה זו, שאנו חיים בה. אחת „הסגולות" היותר בולטות של החכמה האירופאית בזמן הזה היא השנאה לתרבות העברית והשאיפה לבטלה. אחרי משאו המפורסם של פרידריך דיליטש על „ביבל ובבל", שבו נסה להוכיח, כי כל היהדות העתיקה אינה אלא העתקה בלתי־אוריגינאלית של התרבות האשורית, יצא הקיסר ווילהלם השני במכתבו לאחד מגדולי המלוכה בגרמניה, שבו החליט, כי כדאי הדבר להפחית מעט את הודה ותפארתה של היהדות. אחר דיליטש קם הויסטון סטיוארט טשמברליין בהחלטתו המפורסמת, כי ישעיהו הנביא היה רק פטפטן פייטני. ואז קם סומבארט להראות, שהביבליה היא באמת הביבליה של הקאפיטאליזם. ואחרי סומבארט באו עוד הרבה חוקרים מפורסמים בהנחותיהם, כי המחשבה העיונית של היהדות העתיקה היא קלת־הערך,

או אין לה ערך כלל. בקיצור: בשנים האחרונות התאזרחה השאיפה בספרות המדעית באירופה, ובפרט בגרמניה, לבטל את המחשבה העיונית של היהדות ולהעמידה כחזיון בלתי־מקורי ובלתי־חשוב בתולדות הרוח האנושי. לפני שנה וחצי פרסם הכם גרמני, מיהליס, פרופיסור לפילוסופיה באוניברסיטה הפרייבורגית, ספר גדול על הפילוסופיה של ההיסטוריה *, שבמשך זמן קצר יצאו לו מוניטין בעולם המדעי. בספר הזה עובר המחבר על כל שיטות הפילוסופיה של ההיסטוריה מימים קדמונים עד ימינו אלה. בפרקים רבים מדבר מיהלים על המחשבה ההיסטורית של היונים, של הרומאים, של הגרמנים ושל עמים אחרים, ועובר בשתיקה גמורה על המחשבה ההיס־טורית ביהדות העתיקה, כאילו לא היתה ולא נבראה כלל. הסדר שלו הוא זה: יון, רומא והנצרות. מה היה בתקופה שבין היוונות והנצרות — איך נוצרה המחשבה הנוצרית עם המחשבה ההיסטורית שלה, שאין בה באמת כלום מפילוסופיה של היסטוריה, אלא שיטה בלתי־מקורית של מיתפיזיקה ומיסטיציזם — על זה עובר מיהלים בשתיקה. ספרו של מיהלים יכול לשמש כעין דוגמה לכל הספרים ממין זה. בכונה, או שלא בכונה, עוברים הם בשתיקה על היהדות, כאילו אפשר היה לצייר את הארכיטקטורה ואת התמצית של התרבות האירופאית בלא היהדות.

כשעוברים בשתיקה על המיתפיזיקה שביהדות העתיקה, או על הערך הדתי והמוסרי שלה, אפשר עדיין למצוא אמתלה למעשה זה: החכמים הנוצרים אינם רואים שום צורך וענין לרכז על המקורות, שממנה שאבה הנצרות. אבל כשבאים חוקרים רציניים לבטל את המחשבה ההיסטורית של היהדות העתיקה, כאילו אין לה שום שייכות להנצרות — אין לנו לבאר את החזיון המשונה הזה אלא בהשאיפה הכללית, שהתגברה בבית־מדרשו של המדע האירופאי, לשלול ממנו לחלוטין את מקומנו בהיס־טוריה האנושית. המחשבה ההיסטורית והכרה ההיסטורית בולטות מהיהדות העתיקה יותר משהן נראות מהיוונות. שום תרבות עתיקה אחרת לא היתה כל־כך היסטורית בהשגותיה, במוטיבים שלה ובהשקפותיה, כהיהדות העתיקה. אותו מיהלים, שמקדיש פרקים שלמים בספרו להמחשבה ההיסטורית של היוונות, מודה בעצמו, כי להיונים לא היה שום חוש היסטורי ** וכי הם לא השיגו כלל את המקרים בחיי החברה האנושית מנקודת־ראות היסטורית. ה„בראשית" היונית ודאי שהיא בלתי־היסטו־רית — אלילים ואלילות. היונים הקדמונים ידעו רק את שבטיהם, בעת שבספר הראשון של הביבליה אנו מוצאים כבר נסיון של היסטוריה אנושית — גיניאולוגיה כללית של ההיסטוריה. כהיונים הקדמונים, היו גם ההודים הקדמונים — אף הם עם גאוני — משוללים כל מחשבה

וחכרה היסטורית. ואף־על־פי־כן באים הכמים ומקדישים פרקים שלמים וספרים שלמים להפילוסופיה של דברי ימי היונים וההודים, ועל המחשבה ההיסטורית של היהדות העתיקה עוברים בשתיקה!

הצעירים שבנו סוברים, כי החזיון הזה חזיון עובר הוא ואינו אלא פרי האנטישמיות התרבותית של שנות המאה התשע־עשרה. ההנחה זו אין שום יסוד בעובדות. הדיאיסטים האנגלים של שנות המאה השמונה־עשרה בטלו את היהדות והשפילו את כבודה, וולטייר וחבריו בצרפת תארו את המחשבה העיונית של היהדות כברבריות תרבותית, והפילוסוף הגאוני עמנואל קאנט, שהיה קרוב כל־כך להמחשבה המוסרית של היהדות, חקה את מעשה בני דורו באנגליה ובצרפת. ההשתלשלות ההיסטורית של היהדות המודרנית במערב גרמה לזה, שאפילו הרבה מצעירינו, שגודלו על התרבות האירופאית, פרי יצירתם של גדולי שנות המאה השמונה־עשרה, התרגלו אף הם להביט על ערכה העיוני של היהדות, כמו שמביטים הגויים מסביב להם. וזוהי הסכנה, הנשקפת לנו מהתפשטות ה„תורה" האירופאית הזאת. כל הפראזאולוגיה של המתבוללים הקיצוניים שלנו בכל מקום שהם — שרשה ומקורה בהשקפות המשונות והאנטישמיות של גדולי התרבות האירופאית על היהדות העתיקה. הרבה מזה, שטוענים כעת „חכמי סינסינטי", אינו אלא חקוי מגוחך לטענותיהם של וולטייר וחבריו.

אמת היסטורית היא, שאפילו הרבה מן הלאומיים שבנו, המתברכים בלבם, כי מוקירים הם את מוסר היהדות, מביטים בקלות־ראש על המחשבה העיונית הכללית של היהדות העתיקה, — הרוב מהם אינם יודעים, או אינם רוצים לדעת, כי ביהדות העתיקה נצורות השקפת־עולם עמוקה ומחשבה היסטורית עמיקה, שהן כחד כחנו וגבורתנו והן שקובעות את מקומנו בתרבות הכללית. מתוך עובדה פשוטה אחת יכולים אנו ללמוד על גודל ערכה של המחשבה ההיסטורית ביהדות העתיקה ועל המוטיבים ההיסטוריים שלה. היהדות העתיקה אינה תורת הטבע והפילוסופיה של הטבע, מפני שהיהודי העתיק, בנגוד גמור להיוני, לא התבונן בטבע הביאולוגית כלל *, וממילא מובן, שהיהדות לא השפיעה כלל על תורת הטבע. ואחרי שהשפיעה בכל זאת השפעה רבה על ההשתלשלות ההיס־טורית של התרבות האירופאית, בהיותה המניע האחד לכך, באין תרבות עתיקה זולתה, ודאי שאצרה בקרבה שפעת מוטיבים היסטוריים ומחשבה היסטורית. כל אחד מאתנו יודע, כי היהדות העתיקה, בצורה זו, שנתגלתה בהביבליה, עזרה ליצירתן של השפה האנגלית והגרמנית. האמת היא, כי השפה הגרמנית נוצרה רק בעזרת הביבליה ותרגומה על־ידי מארטין לותיר, כי לפני לותיר לא היתה שפה גרמנית במציאות, אלא דיאלקטים שונים של שבטים גרמנים. אבל מעטים הם האנשים, שנתנו את לבם אל העובדה, כי הביבליה, מלבד שעזרה ליצירתה של השפה הגרמנית המודרנית, עזרה גם ליצירתה של האומה הגרמנית

* Lehrbuch der Geschichtsphilosophie von Dr. Georg Mehlis, Berlin, Verlag von Julius Springer, 1915. 727 עמודים.

** „Und so ist die ganze Weltanschaung des Griechentums vollkommen unhistorisch. Seine Grosse und Schwache liegt in den Negation des Geschichtlichen". Mehlis, Ibid, 354 עמוד.

* עיין בספרי הגרמני Psychologie der Judischen Geister, Cap. III.

המאוחדת, כי רק על־ידי עבודתו הכבירה של מארטין לותיר נתאחדו כל השבטים הגרמנים לאומה אחת עם רצון לאומי אחד. אי־אפשר לנו לשער כלל את ההיסטוריה של גרמניה המאוחדת בלא תרגומה של הביבליה על־ידי מאר־טין לותיר*. כיצד יכולה תרבות עתיקה להשפיע כל־כך על מהלך ההיסטוריה האירופאית, אם היא — אותה התרבות העתיקה — אינה בעצמה אוצר של הכרות היסטו־ריות ומוטיבים היסטוריים?

ב.

המוטיבים ההיסטוריים של הביבליה אינם ניכרים רק מתוך זה, שההיסטוריון העברי הקדמון, כלומר: מספר המקרים והמאורעות שבביבליה, עומד מעל להמקרים ומספר את ספורו באובייקטיביות נפלאה, שאין דוגמתה בשום היסטוריוגראפיה שבעולם. אלא גם בזה, שהוא מכנים חומר אנושי כללי לתוך ספורו — לתוך אופן הספור, — מבלי שיחטא נגד האמת ההיסטורית. על־ידי זה מתרומם ההיסטוריון הביבלי לכותב תולדותיו של גורל המין האנושי. רק קטני־ההשגה רואים בחומר ההיסטורי של כתבי־הקודש דברי־הימים של עם אחד, היסטוריה לוקאלית. להרבה עמים קטנים יש היסטוריוגראפיה מצוינת, ואף־על־פי־כן לא היתה ההיסטוריה שלהם לגורם תרבותי כללי, כמו כתבי־הקודש. החומר ההיסטורי של הביבליה מצטיין דוקא בזה, שאינו לוקאלי ואינו מצומצם בעם אחד, אף־על־פי שהאובייקט הפורמאלי שלו הוא רק עם ישראל. ההיסטוריה הביבלית היא דברי ימי העבר והעתיד האנושי גם יחד — ההיסטוריה של הגלגל החוזר הנצחי בעולם האנושי. זהו סוד כחה. ואם נתבונן בעובדה זו, שהעברים של תקופת הביבליה הצטיינו בסובייקטיביות קיצונית, היו „עם קשה עורף“, שלא יכלו בשום אופן להשתעבד לרצון הכלל ולא אבו להכנע אפילו תחת עולו של האל הגדול, הגבור והנורא ותחת חוקו, חוק־הברזל, — יגדל שבעתים תמהוננו על האובייקטיביות הכללית, שבולטת מתוך ההיסטוריה הביב־לית. חידה היא עד היום: כיצד בא עם סובייקטיבי, כעם העברים, ליצור היסטוריה אובייקטיבית כזאת? ואותה האובייקטיביות — החומר האנושי הכללי בספור הביבלי — עשה את כתבי־הקודש לספרה של כל האנושיות כולה — לספר הספרים. אותה האובייקטיביות של ההיס־טוריה הביבלית פעלה על כל גאוני הרוח והמחשבה, ובפרט על גאוני האמנות. כשנתפעל הצייר מאיזה ספור ביבלי ובא לתאר אתו בצבעיו, הרי עשה זאת לא מפני שהחומר הפורמאלי של הספור מצא חן בעיניו, אלא משום שהחיים, הבולטים מן הספור, לקחו את נפשו. לבו הרגש והער ליופי ולתום בחיים נתמלא רגשי התפעלות והערצה למראה התמימות האנושית של הספור הביבלי. ומי לנו קרוב לאמת־החיים מהאמן הגדול, בעל החושים המפותחים, הנענה בכל נימי נפשו על כל תנועה קטנה, על כל צבע ועל כל קול מקולות הטבע? מי מעמיק לשאב מן המקורות הראשונים של החיים, כהאמן? היחס הקרוב של הציירים הגדולים אל ההיסטוריה הביבלית היה לי תמיד אות חי ומופת חותך, שיש בהביבליה יותר אובייקטיביות — כלומר: חומר אנושי־כללי — משישנה בכל ההיסטוריה שבעולם. אם יש אמת בעולם, אינה נמצאת לא במדע ולא בפוליטיקה, אלא דוקא באמנות — והאמנות לכל מיניה מצאה ותמצא תמיד בהיסטוריה הביבלית קרקע לעבוד בה.

היונים, כההודים העתיקים, היו מישוללים כל רגש היסטורי, מפני שלא היתה להם הכרה אנושית כללית. המושגים „אנושיות“, „מין אנושי“ ודומיהם היו מוזרים לרוחם. לדבר הזה גרמו המיתולוגיה והפוליתיאיזם. אלהיהם אלהי השבט היו, אלהי הגזע או הקבוצה החברתית והמעמדית. ואהרי שהאל הוא גם סמל המוסר, היה המושג המוסרי של העמים האלה מוגבל ומצומצם. בלא הכרה אנושית כללית ובלא מושג מוסרי כללי אי־אפשר להיסטוריה כללית שתתפתח, ולא כל־שכן שאי־אפשר להיסטוריה אובייקטיבית שתתפתח. לפיכך מצא הסובייקטיביזם של העם היוני גלוי בהיסטוריו־גראפיה היונית. היסטוריוגראפיה כללית ואובייקטיבית צריכה לקחת לה לנושא את המין האנושי. ועד כמה היה מוזר המושג האנושי לרוח היונים, אפשר לראות מהסתדרותה הכלכלית של הפולים (המשטר העירוני המדיני) היוני ומהשקפותיו של אריסטו על משפט וצדק בין העמים — על מלחמה ושלום. אריסטו רואה את המלחמה כמין ספורט, כמין ציד־עמים. את המושג „ברברוס“ ביונית אי־אפשר לתרגם במושג „פרא“. מובנה של המלה „ברברוס“ הוא „אינו־יוני“. האנושיות נחלקה לשני חלקים — ליונים ולברברים, ודינם של ברברים כדין בהמות, שמותר לעשות בהם, כאדם העושה בתוך שלו. ובמקום שמדברים גדולי היונות (חוץ מסוקראטס ואפלטון) על צדק ויושר, מתכוונים הם רק לצדק ויושר ביון. מובן מאליו, שאחרי שלא היה להיונים החומר הפורמאלי להיסטוריה כללית, כלומר: המושג של המין האנושי — „אל אחד בראנו, אב אחד לכולנו“ — לא יכלו לברוא היסטוריה כללית.

היהדות העתיקה לא יצרה לא פילוסופיה, ולא אמנות, ולא מדע אנאליטי; אבל לעומת זאת יצרה היסטוריו־גראפיה נפלאה, מפני שהיה לה החומר הפורמאלי להוציא יצירה כזאת — מפני שהעברים העתיקים נחנו בהכרה האנושית. באי־כח היהדות העתיקה כוונו תמיד להמין האנושי, כמו שכוונו תמיד להמוסר הכללי. אלהי ישראל, מיום שנתגלה לעם ישראל, היה תמיד אל עליון, קונה שמים וארץ — וכאשר גדל העם, גדל גם אלהיו והיה לאלהי האנושיות כולה. לפני אלהי ישראל לא עמד שבט אחד, או גזע אחד, אלא כל המין האנושי, ואלהי המין האנושי אינו דורש טוב וצדק רק ביהודה, אלא דורש הוא את הטוב הכללי ואת המוסר הכללי, שאינם מצומצמים בגבולות העם והגזע. שתי ההכרות האלה, — ההכרה המו־

* עיין מאמרו הגדול של ההיסטוריון הגרמני הידוע א. פ. פריטש על מארטין לותיר ב—Herzog's Realencyclo-padie fuer die protestantische Theologie. ועיין גם ספרו של פ. טשיך: Luther als Schoepfer der neuhoch-deutschen Sprache, Hamburg, 1883. S. 24: „Wohl hat Luther's Reformation ein neues gewaltiges Bin-demittel fuer die deutsche Nation geschaffen—die neuhochdeutsche Sprache“.

נותיאיסטית וההכרה המוסרית הכללית, כמו שמחייבת אותן ה ד ע ת של האל הרחום והחנון, המרחם על כל בריותיו, עזרו ליצירת ההכרה ההיסטורית ביהדות העתיקה.

ההיסטוריה היא חכמה ולא מדע — ואפילו במקום שהיא, לכאורה, מדע, כמו בהיסטוריוגראפיה המודרנית, היא מדע רק לחצי ולשליש—כלומר: מדע פראגמנטארי. חוקר הטבע עומד מול מציאות שלמה ומתבונן אליה, ואילו ההיסטוריה אינה מציאות שלמה, כהטבע. לא רק שהחזיון ההיסטורי אינו חוזר לעולם בצורה אחת, אלא אפילו אותו החזיון ההיסטורי, שבו מסתכל ההיסטוריון, אינו אובייקט מדעי, כהחזיון בחיי הטבע. לזה יש עוד להוסיף, שאין ראשית להיסטוריה האנושית. על כמה תקופות של חיי המין האנושי אין לנו שום ידיעות, וכמה חזיונות אי־אפשר לנו להסביר מחוסר מיתודות מדעיות. מאות רבות בשנים עברו עד שהצליחה ההיסטוריוגראפיה למצוא את הדרכים, אשר על־פיהן אפשר לנו להסביר את חיי העבר. גם הגאון ההיסטורי העברי פגש על דרכו את כל הפגעים והמכשולים האלה — אבל הוא התגבר עליהם באופן נפלא. עבודתו הראשונה היתה לגבול גבולות ראשונים בשדה ההיסטוריה. הוא ברא לו „ראשית דברים". כל ראשית אינה אלא השערה, היפותיזה, ואפילו ה„בראשית" של הטבע, כמו שמשערים אותה חוקרי הטבע, היא רק היפו־תיזה, או מיתודה — נקודת־ראות, שמתוכה אפשר להבין חזיונות ידועים. אם ההיפותיזה של „בראשית" מותרת בתורת הטבע, למה איפוא תהיה אסורה בהיסטוריה — בתורת הרוח? ההיסטוריון העברי העתיק יכול היה להגביל את שדה ההיסטוריה בעבר, מפני שהשיג את המאורעות והמקרים שבחיים לא מנקודת־ראות לוקאלית מצומצמת, אלא מבחינת הנצח, כסימבול של הגלגל החוזר בעולם. הגבלת ההיסטוריה בעבר, כלומר: ההשערה של „בראשית", נתנה רשות להיסטוריון העברי ל ג ש ת א ל ה ה י ס ־ ט ו ר י ה כ א ל מ צ י א ו ת ש ל מ ה, שאפשר להביט בה מכל העברים ולקבוע בה עיקרים; והמיתודה הזאת גרמה לו, שיתחיל תיכף בהיסטוריה אוניברסאלית. תולדותיהם של בני שם, חם ויפת משמשות פרק ראשון להיסטוריה אוניברסאלית בעולם. ההיפותיזה של „בראשית" היתה להיסטוריון העברי כעין גבעה, שממנה יכול היה להשקיף על החיים ועל תנועותיהם ולכתוב אותם בספר. ומתוך שהתבונן אל החיים מנקודת־ראות של הנצח, הצליח לכתוב את ההיסטוריה של העבר ושל העתיד גם יחד וקבע עיקרים וכללים היסטוריים לכל הדורות הבאים.

סַלוֹנִיקִי הַיְּהוּדִית

מאת

י. ב ן ־ צ ב י.

ב.

לפני שנת 1492 היתה סאלוניקי עיר יונית־טורקית קטנה עם ישוב יהודי מצומצם מיוצאי ארצות אשכנז, איטליה ויון. אולם גרוש ספרד הביא פתאום רבבות יהודים חדשים למדינת עותומניה, שהסבירה להם פנים, הבטיחה להם לשמור על זכויותיהם ונתנה להם הרשות להתישב במלוא רוחב ארצה. ואחת הערים, שאוו להם הגולים למושב, היתה עיר־החוף סאלוניקי.

ישובה של סאלוניקי הלך הלוך וגדל על־ידי שטף האמיגראציה, שהביא עמו בלי הרף פליטים חדשים, הנמלטים מחמת האינקוויזיציה, מאנוסי ספרד ופורטוגאל, וסתם יהודים ממקומות שונים, והזרם הזה לא חדל גם אחרי שנת רנ"ב, במשך מאתים שנה בערך.

האימיגראנטים החדשים, שעלו בתרבותם ובמצבם החברתי על היהודים ילידי המקום, הטביעו את חותם היהדות הספרדית על כל היהדות הטורקית (ביחוד בטור־קיה האירופית ובאנאטוליה). במשך דורות אחדים התבוללו היהודים המקומיים בקרב האימיגראנטים, קבלו את לשונם המדוברת, את הספאניולית, והחזיקו בנמוסיהם, והיהדות הסאלוניקית נעשתה חטיבה אחת, בעלת גוון אחד.

יהודי ספרד הצטיינו בנסיונם הרב, אשר רכשו להם בנסיעותיהם ובטלטוליהם בים וביבשה, בפקחותם, ביושר־לבם ובכח הסתדרותם הפנימית. הם עמדו בקשרי־מסחר וביחסי־ידידות עם אחיהם בווינציאה, באמשטרדם ובכל ערי ה„האנזה". ולפיכך עלה בידם להרים את סאלוניקי למעלת עיר־הראש במסחר המזרח הקרוב ולכבוש לעצמם עמדה תקיפה בקרבה.

בין שאר המעלות, המציינות את יהודי ספרד, צריך למנות גם את כשרונם לסדר את חייהם הפנימיים, וכמו כן — את המשמעת והמסירות להאבטוריטט של רבניהם ומנהיגיהם בעניני דת וצבור. רבים מחכמי הספרדים בטורקיה קנו להם שם לא רק בידיעותיהם בתורה, אלא גם בחכמה ובמדעים, ואחדים הצטיינו בתור חכמי־מדינה ועסקנים פוליטיים. הממשלה הטורקית מצדה לא התערבה בחיי־העדה הפנימיים ונתנה ליהודים בפועל אבטונומיה פנימית רחבה. בתי־הדין היהודים היה כחם יפה, כמו שהזכרנו, לא רק בעניני דת ודין, אלא גם בדברים שבין אדם לחברו, בדיני ממונות ובעניני משפחה. לשם ספוק צרכיהם הלאומיים והדתיים היו בידי העדה מקורות הכנסה קבועים ורשות להטיל מסים מיוחדים על חבריה. עדת סאלוניקי נודעה לתהלה בכל הארצות בהכנסת־אורחיה, בבתי־הוליה ובתמיכתה לעניים. ישיבותיה, בתי־ספרה, בתי־העקד ובתי־הדפוס שלה זכו לשם גדול. מכל הארצות נהרו אליה צעירים רבים לשמוע לקח מפי רבניה וחכמיה. ועד היום הזה קשה למצוא עיר, המרובה במוסדות של צבור ועזרה יהודיים, כמו סאלוניקי, ועדה יהודית, העשירה בנכסים ועזבונות לשם צדקה, כמו עדת סאלוניקי, שזכתה בצדק להקרא בקרב היהודים „עיר ואם בישראל".

תקופת פריחתה של סאלוניקי בכלל, וסאלוניקי היהודית בפרט, נמשכה כמאתים שנה, עד זמן המלחמות, שפרצו בין טורקיה ובין הריפובליקה המושלת בימים ווינציאה. המלחמות הללו גרמו לירידתה של סאלוניקי ולעליתה של אזמיר עם היהודים היונים, שנבנו מהרבנים של יהודי סאלוניקי. ורק בחצי שנות המאה התשע עשרה ותחילת שנות המאה העשרים שבה סאלוניקי לפריחתה וזכתה שוב לעליה גדולה, כמו שראינו בפרק הקודם.

עוד מאורע חשוב קרה בעצם התקופה הנזכרה, והוא— התסיסה המשיחית, שהתעוררה בקרב יהודי טורקיה אחרי גזרות שנת ת"ח באוקראינה וקבלה צורה מסוימה בתנועת שבתי־צבי. המשבר, שעבר על התנועה המשיחית הזאת, גרם לתוצאות נוראות לכל היהדות העותומנית ונעשה אחת הסבות העיקריות לירידתה והתנונותה של כנסת ישראל בטורקיה. ביחוד נפגעו על־ידי תוצאות המשבר יהודי סאלוניקי, שבה התרכזו תלמידי שבתי־צבי בסוף ימיו. עבירתו של שבתי־צבי לדת האיסלאם פעלה פעולה מרהימה על חסידיו, שהאמינו בו אמונת־אלהים, ורבים מהם נמהרו ועשו כמוהו. ומפני שבין מעריצי שבתי־צבי נמנו מאות אנשים, מהם עשירי העדה וגם חכמים אחרים, פגע כל המאורע הזה — יציאתה של קהלה שלמה מכלל ישראל — פגיעה קשה ומכאיבה בכל עדת סאלוניקי. ואולם אל מצב הכת הזאת, המיוחדה במינה, עוד נשוב.

לפי דבריו של מר פ. ריזאל, הנשען על פנקסי העדה, הגיע מספר היהודים בסאלוניקי בעת האחרונה לתשעים אלף נפש ומעלה; עכשיו התמעטו היהודים במספרם. השפה המדוברת בפי כל יהודי סאלוניקי היא השפה הספאניולית, שהביאו עמהם מספרד. ועל דעתם של בני המון העם שבסאלוניקי, המדברים ספאניולית כל ימיהם, לא יעלה אפילו לחשוב, כי מיליוני היהודים, הדרים מחוץ לטורקיה, מדברים בלשון אחרת ולא ב„גודיזמו" — כמו שהם קוראים לשפתם המדוברת. בשפה זו מופיעים רוב עתוני היהודים בסאלוניקי, כמו „איל־ליביראל", „איל־אבי־ניר", העתון הסוציאליסטי „אוואנטי" ועוד. ואף־על־פי שבאופן רשמי לא היתה הממשלה הטורקית מכירה בשפה זו — למעשה היתה מתחשבת עמה והיתה מפרסמת את המודעות הרשמיות, מלבד בשפות הטורקית והיונית — גם בשפה הספאניולית (באותיות עבריות). וזכורני, כשעמד על הבחירות לבית־המורשים הטורקי ד מ י ט ר י ו ו ל א ח ו ב (סוציאליסט בולגארי, שהצטיין בידידותו ליהודים ולציוניות), — היה נושא את נאומיו אל היהודים בשפתם המדוברת, בספאניולית. העובדה הזאת מוכיחה, עד כמה מוכרחים העמים האחרים שבסאלוניקי להתחשב עם היהודים בחיים הצבוריים.

מי שלא ראה את סאלוניקי העיר בשבת או ביום חג יהודי, לא ראה יד ישראל בגולה בתקפה. עוד מערב שבת, כשעה לפני שקיעת החמה, נפסק כל החבור בין המון האניות, העוגנות במי הנמל. בבת־אחת מתחילים פתאום כל הספנים היהודים, הממלאים בסירותיהם ובספינותיהם את הנמל, לחתור אל היבשה, אוספים מפרשיהם, משוטיהם וכל כלי־חרמם. ה א נ י ו ת ה א י ר ו פ י ו ת מ ו כ ר ח ו ת ל ה ש ג י ח ב ש ב ת ה י ה ו ד י ת ולכוון את שעת בואן לחוף סאלוניקי וצאתן ממנה, שלא תחול ביום השבת או ביום מועד יהודי, ואפילו חברת האניות הרוסיות מוכרחה להתחשב, על אפה ועל חמתה, עם יהודי סאלוניקי.

יחד עם הספנים שבים למנוחתם ולנויהם הדייגים היהודים, היוצאים לחפש מחיה בים, וגם הסבלים, פועלי החוף והעגלונים, שרובם ככולם מזרע ישראל, שובתים מעבודתם, וכל הנמל מתכונן לקבל פני שבת.

נעים לאדם מישראל לעבור ביום השבת בקרב חוצות סאלוניקי השקטות. תנועת העגלות והסוסים נפסקת כמעט, והרחובות מלאים המון מטיילים ומטיילות, בגדי אירופה מעורבים עם מלבושי־המזרח ושמלות־צבעונים. ביחוד הומה מאדם הרחוב היפה, המשתרע לאורך הנמל. כל החנויות ובתי־המסחר סגורים על מסגר, אף לעומת זה פתוחים בתי האוכל והקפה, המלאים מבקרים. ונפלא הדבר, שדוקא יהודי סאלוניקי, שאינם מקפידים ביותר על אבות־מלאכה ותולדותיהם, אם רק יש בהם משום „עונג־שבת" (בבתי־הקפה משחקים בקוביה ומעשנים סיגארות בגלוי, ואין המון העם רואה בזה חלול שבת), — דוקא יהודי העיר הזאת ז ה י ר י ם מ א ד ב כ ב ו ד ה ש ב ת ובשמירתו בתור מוסד צבורי — ל נ ו ח ב ו מ ע ב ו ד ה ו מ כ ל מ ס ח ר. את ההפך מזה אנו רואים ביהודי אמריקה, הזהירים במצות שבת באהליהם, ומחללים אותו על־פי הרוב בפרהסיה — בחייהם האי־קינומיים, בעבודה ובמסחר. ביחסם של יהודי סאלוניקי אל השבת מורגשת תקיפות ב ת ו ר צ ב ו ר, המשפיע על החיים הכלכליים והחברתיים ומניח חותמו הלאומי על החיים הכלליים.

בכלל, בחיי המסחר, התעשיה והקרדיט בסאלוניקי יד ישראל רוממה. הרחובות היותר עשירים ויפים מלאים בתי־מסחר ובאנקים, השייכים ליהודים. הארמונות היותר יפים, בתי החרושת והטחנות והמוסדות הצבוריים היותר מפוארים — ליהודים הם. השכונה היותר יפה שבעיר, המלאה גנים ועצים נחמדים, שייכת לעשירי היהודים. בתי־הספר, בתי־הצדקה, בתי־החולים היהודיים הם היותר חשובים, והשפעתם של הקלובים והעתונים היהודים על החיים הצבוריים והתרבותיים שבסאלוניקי ניכרת ביותר.

בזמן האחרון התחילה בעיר תנועת־הפועלים. הראשונים להסתדר היו היהודים, שיצרו שיטה שלמה של אגודות פועלים לאומניותיהם. בעקבות היהודים יצאו גם הפועלים של שאר העמים: הבולגארים, היונים, הטורקים; אך הפועלים היהודים הם המכריעים.

תנועת התחיה הלאומית לא פסחה גם על יהודי סא־לוניקי. עוד בתחילת ימי הציוניות נמצאו בעיר אחדים, שנתנו לבם אל התנועה הזאת. ואחד מעורכי העתונים שבסאלוניקי (מר דוד פלורנטין) עובד כל הזמן בלי הרף לטובת הרעיון הציוני ונלחם נגד כהני ההתבוללות ומשרתיה. הפדגוג העברי המצוין, מר יצחק אפשטיין, שעמד שנים אחדות בראש תלמוד־התורה בסאלוניקי, הפליא לעשות להרמת קרן השפה העברית בין הדור הצעיר, יסד בעיר גנים לילדים והשפיע לטובה על בני־הנעורים. תנועה חדשה התחילה מנשבת, קלובים לאומיים ואגודות לעברית נוסדו בעיר, ומקצת מהצעירים נסעו לשמוע לקח בבית־הספר למורים בירושלים, ואחרים מציוני סאלוניקי התחילו לחשוב מחשבות לעלות לארץ־ישראל לשם עבודה ומסחר, אך מאורעות המלחמה עכבו בידם.

כת שבתי־צבי שבסאלוניקי, שהזכרנוה בראשית מאמרנו, ידועה בקרב הטורקים בשם „דונמה", כלומר: מומרים. בני הכת הזאת קוראים לעצמם „מאמינים" (או „מאמינא"), ובפי היהודים הם נקראים „מינים" סתם.

כת זו משונה היא מכל שאר הכתות הדתיות, שעמדו בישראל בזה, שהיא נ ס ת ר ת. למראית־עין קבלה העדה הזאת את דת האיסלאם במלואה, את האמונה במחמד, את חמישת התפלות, את צום הרמדאן, את העליה למיכה ואת כל חגי האיסלאם. אך בסתר לבם נשארו נאמנים לשבתי־צבי, „משיח אלהי יעקב", ולהעיקרים המיוחדים, שהשאיר להם בצואתו, ואת דתם הפנימית הזאת מקיימים הם בהסתר ומוסרים אותה לבניהם זה מאתים וחמשים שנה. בנגוד ל ק ר א י ם, שקבעו ביסוד אמונתם את התורה הכתובה ופטרו את עצמם מכל התורה המסורה, ולהפך מ ה ש מ ר ו נ י ם, שהצטמצמו עוד יותר והעמידו את דתם על תורת משה בלבד, — הניחו להם ה ש ב ת א י ם ביסודם את „תורת הנסתר", את ספר ה ז ו ה ר, המיוחס גם מצדם לרבי שמעון בן יוחאי, ובטלו את כל התורה הנגלית—את המקרא והתלמוד גם יחד. חכמי ה„מאמינים" לומדים את ספר הזוהר במקורו הארמי, ועמי־הארץ, שאינם בקיאים בקריאה עברית, קוראים אותו מתוך העתקה צרפתית, המצויה בידם.

אף־על־פי שהחיה הפנימיים של הכת הזאת כמוסים ונעלמים מעין רואה, בכל זאת ירגיש בהם המרגיש טרא־גידיה עמוקה. במשך מאתים וחמשים שנה שמרה הכת על נקיונה הגזעי, ועל־פי מוצאם נשארו ה„מאמינים" עד היום הזה יהודים טהורים, כמעט בלא שום תערובת זרה, כי אין הם מתחתנים אלא בינם לבין עצמם. על־פי חייהם דומים הם לאנוסי־ספרד הקדמוניים: כלפי חוץ הרי הם מושלימים לכל דבר. כמו לכל המושלימים, יש גם להם בתי־מסגד לתפלה, יום הששי קדוש הוא להם, והם עושים את שבתם היהודית חול, שפת דבורם בבית וברחוב היא טורקית. אך למרות כל זאת אין לך מושלימי, אשר לא ידע את ההבדל שביניהם ובין המושלימים העיקריים. כי לא רק בחייהם הפרטיים, בטוהרת משפחתם, במעינותיהם בתוך שכונתם המיוחדה, בשוקיהם המיוחדים להם נבדלים הם מיתר המושלימים, — אלא גם בכל חייהם הדתיים והצבוריים. בתי־המסגד המיוחדים של ה„דונמה" מיוחדים להם לעצמם, וזר לא יבוא בקהלם, וגם הכהנים והחזנים ושאר המשרתים בקודש — מיוחדים להם. חייהם של בני ה„דונמה" חיים כפולים הם עד היום הזה: ה„קאדי"ם שלהם (השופטים על־פי דת האיסלאם) הם בעת ובעונה אחת בעין בית־דין נסתר על־פי דת היהודים. ולא עוד, אלא שלעתים נזקקים ראשי ה„דונמה" לשאלת חכם מחכמי היהודים, כמובן, בצנעה. הנשואין נעשים אצלם באופן רשמי על־פי נמוסי האיסלאם, אולם אין הנשואין הללו תופסים עד שלא יאושרו שנית בקדושין, המסודרים בסתר כדת משה וישראל. הטורקים מספרים עליהם, כי אף־על־פי שהם פותחים את חנויותיהם בשבת, אין הם נענים לקוניהם בשבת אלא כאילו כפאם שד. מלבד שמותיהם המושלימים, יש להם עוד שמות עברים נסתרים, שבהם הם משתמשים בינם לבין עצמם בסתר אהליהם. [illegible] להזדמן בבית שבתאי אחד בסאלוניקי [illegible] עם בתו הקטנה. שם הילדה היה פאטמה, שם מושלימי רגיל, ובו קראו לה חברותיה ברחוב. כשקרא לה אביה פתאום: ר ו ת, הפנתה תיכף את ראשה. כך מתרגלים השבתאים עוד משחר טל ילדותם לחיים של שניות.

השפה הספאניולית נכרתה כמעט מפיהם, ורק בתפלותיהם ובההיישיתיהם עדיין נשאר לה זכר מעט, על־יד השפה העברית־הארמית, שבה הם משתמשים בפולחנם ובמיסתורין הדתיים שלהם. אלא שסביבת יהודי סאלוניקי השפיעה עליהם, לבל תשכח מהם השפה הזאת לגמרה. בין חכמיהם ישנם גם יודעי עברית וארמית, המתענינים לדעת כל דבר, שנכתב עליהם בספרות ישראל.

עדת ה„דונמה" נחלקת לשלש כתות מיוחדות, שאינן מתערבות זו בזו ועוינות אשה את אחותה: האזמירלים, הקירידים ומצדרי עותמן בבא (או תרבושלים). אולם לגבי העולם החיצוני הרי הן כעדה אחת.

מספרם של בני ה„דונמה" הוא מחמשה עשר עד שמונה עשר אלף נפש. סאלוניקי היא העיר היחידית בעולם, שיש להם בה עדה מסודרת; אולם שבתאים בודדים נמצאים גם בשאר ערי טורקיה, ביחוד בקושטה ובאדריאנופול. ובטוחים הם בני ה„דונמה", כי עד היום הזה יש להם עדיין בני־ברית, שבתאים נסתרים, גם בערי אירופה ואמריקה. רוב בני ה„דונמה" בסאלוניקי הם אנשים אמידים, ומקצתם גם עשירים. יש בהם אומנים ורוכלים, אך עניים אין בהם אף אחד, מפני שמדת העזרה בינם לבין עצמם חוב קדוש היא להם. בין בני ה„דונמה" יש גם אנשים בעלי־השכלה, גם פרופיסורים באוניברסי־טאות טורקיות, גם אופיצירים ועסקנים מדיניים מצוינים, כמו, למשל, גאויד־בי ואחרים.

יחס האיבה החריפה, שהיה ביניהם ובין היהודים, נחלש מעט־מעט, אך לידידות ולקורבה מיוחדה אין מקום בין שתי העדות, מפני ששתיהן פועלות במקצוע כלכלי אחד, „ואין אומן אוהב את בן־אומנותו". וכנגד זה נבדלים הם בני ה„דונמה" מהטורקים בכל, ובהקרע סאלוניקי מעל עותומניה, נחליש הקשר הזה עוד יותר. בקרב השבתאים עצמם, שרגש הדתי הנלהב, אשר אחד וחבר אותם בראשיתם, רפה בזמננו, — מורגשות שאיפות שונות: יש הרוצים לעזוב את הדת הנסתרת ולהיות למושלימים גמורים, וכנגדם נתעוררה בקרב אחדים מהם השאיפה לשוב ולהתקרב אל צור מחצבתם — אל היהודים. ומעשה באחד מצעירי השבתאים, שעלה לארץ־ישראל, למד שם עברית ונעשה מורה לטורקית בגימנאסיה העברית ביפו.

אמנם אין עדיין לדבר על־דבר תשובתם של השבתאים אל היהדות, אולם אין כל ספק, שבסאלוניקי החפשית יועיל האלמנט הזה לתת לעיר אופי יותר יהודי; ויש להעיר בזה, שמנינם של השבתאים מגיע עד כדי 11 למאה מכל ישובה של סאלוניקי, ובנינם האיכותי והשפעתם גדולים עוד יותר מזה.

יתר תושבי סאלוניקי הם יונים (18 אחוזים), טורקים (9 אחוזים), בולגארים (4 אחוזים) וארמינים וסרבים ושאר עמים (2 אחוזים). מובן, כי מיום שנכנסה סאלוניקי לרשותה של מלכות יון גדלה השפעתם של היונים בעיר הזאת ומספרם הוכפל בה פי־שנים.

שאלת „סאלוניקי החפשית" היא, בלא שום ספק,

שאלה כללית, המעוררת את דעתם של כל תושבי העיר במדה שוה. אולם ערכה וחשיבותה של סאלוניקי גדולים ביותר להיהודים, מפני שעיר זו נבנתה על־ידי יהודים, והם רוב מנינה ורוב בנינה עד היום, ובסאלוניקי ההפשית יוכלו היהודים לא רק לשמור על זכויותיהם הלאומיות, המסורות בידם במשך ארבע מאות שנים רצופות, אלא גם להתפתח במובן הכלכלי, התרבותי והמדיני, בתור קבוץ ל א ו מ י מודרני, בין יתר עמי סאלוניקי.

ת ק ו ן ט ע ו ת: בפרק הקודם של „סאלוניקי היהודית" נפלו במקרה שתי שגיאות: בעמוד 11, שורה 12, כתוב: „120 מיליון פראנק", וצריך להיות: „120 מיליון לירה טורקית", ובעמוד 12, שורה 18, צריך להיות במקום „קאוואלה" השם: „„דרה־אגאטש".

ההסתדרות העברית

מאת

ק. ותיק.

ג.

בדבר העבודה לשם החנוך העברי, שעליה דברתי בפרוטרוט במאמרי הקודם, נחלקות הדעות בין העברים, אם יש צורך להסתדרות לעסוק בה או לא. אולם בדבר העבודה לטובת הספרות העברית והפצתה בין העם אין בינינו שום חלוקי־דעות. הכל מודים בצורך הגדול, שיש לנו בעבודה הזאת, ויש שמוסיפים ואומרים, כי אילו לא נבראה ההסתדרות אלא לשם הדבר הזה בלבד — דיינו.

השאלה העומדת לפנינו היא רק בדבר היכולת והאמצעים: מה העבודה הזאת לנו ואיך צריכים אָנו לעשותה? כיצד אפשר לנו להשיב אל הספר העברי ואל העתון העברי את המוני העברים באמריקה, שהתחנכו עליהם מימי נעוריהם, ופה באמריקה נתרחקו מהם, וכיצד אפשר לנו להעמיד ולקיים קוראים עברים ח ד ש י ם?

השאלה בדבר ה י כ ו ל ת לעסוק בעבודה זו קשה וחמורה היא מהשאלה בדבר הצורך והצד הפרינציפיאלי שבדבר זה. ואם לא נשתדל להתוות לנו איזו דרך, שבה תלך העבודה החשובה הזאת — הרי תהיה כל התנועה העברית באמריקה מחוסרת בסיס, וכל עמלנו יהיה לריק ולהבל. החנוך העברי, למשל, החנוך לקטנים וגדולים, יש לו טעם והגיון רק אָז, אם העבודה והטפול בו יהיו מוארים באור המטרה, שאליה הוא מכוון בעיקר: להעמיד לנו קוראים עברים או „תלמידי חכמים" עברים. בתי־הספר הנמוכים שלנו מוצאים זכות לקיומם וטעם לקיומם בשעה שהם מכשירים ומתקינים את חניכיהם להכנס אל טרקלינו של „היכל הספרות העברית", שהוא ממלא בגולה את מקומו של בית־הספר ה ג ב ו ה שלנו.

אין אני מרשה לעצמי לאמר, כי הדרכים שאציע פה הם הדרכים היותר נאותים למטרה. יודע אני, כי כשתתבסס ההסתדרות ותעשה כח די יפיעל, תמצא כבר בעצמה את הדרכים השונים לכל מטרותיה, כדרכה של כל מפלגה חיה בעלת תוכן רב ועשיר. אולם סבורני, כי טוב לה להסתדרות ב ר א ש י ת י צ י ר ת ה לברר לעצמה בקוים כוללים לא רק את תעודותיה ומטרותיה, אלא גם את האמצעים והדרכים, המובילים אל התעודות והמטרות הללו.

העבודה לשם הספרות פירושה: הוצאת ספרים והפצת עתונים וספרים. הדרך הראשון להעבודה הזאת היא, לדעתי, להטיל חובה על כל חברי ההסתדרות, בין שהם חברים באגודות ובין שהם חברים יחידים, ל ה ח ת ו ם על עתון עברי אחד, לכל הפחות. והחובה הזאת צריכה להיות לא רק חובה מוסרית, אלא ח ו ק י ת. ביתר בירור: אסור לה להאגודה העברית להכנים אל תוכה או לקיים בתוכה חבר, שאינו חותם על עתון עברי. יהי־א ה ו ת ם ולא קורא. ועל האגודה להקפיד על הדבר הזה, כשם שהיא מקפידה על תשלום המס ועל שאר החובות ההוקיות, שהיא מטילה על חבריה. תקנה כזו לא רק שבאה ליצור ולקיים תנאים כלכליים נוחים להעתונות העברית, — אם כי מטרה זו לעצמה גדולה וחשובה עד מאד — אלא ליצור ולפתח בלב כל חבר עברי את ההכרה, כי כל זמן שאינו תומך את הספרות העברית ב מ מ ו נ ו, אינו ממלא את חובתו העברית בשלמות, אפילו אם הוא מהעשרה הראשונים לכל אספה עברית ומדבר רק בלשון־הקודש.

האגודה העברית צריכה לשוות לנגדה תמיד את המאמר הידוע „קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים" וחייבת להתנהג על־פיו בכל מעשיה. ובשעה שהיא באה לעשות תעמולה ב י ן ה ע ם לטובת הספרות והעתונות העברית, צריכה היא בראש וראשונה לדרוש מאת חבריה, שימלאו את חובתם העברית. עד עכשיו לא היה בכח האגודה להטיל חובה כזאת על חבריה, כי בכלל לא הטילה האגודה שום חובות על חבריה. אולם מכיון שנוצרה ההסתדרות, ואחת תעודותיה היא להנהיג מ ש מ ע ת מ פ ל ג ת י ת בין כל החבריה, אותה המשמעת, שבלעדיה אי־אפשר לו לשום קבוץ מסודר להתקיים, — מובטחים אנו, שהחובה לתמוך את העתונות בממון תתמלא באופן היותר טוב.

לאחר שעלה בידי ההסתדרות ל„קשט את עצמה", הרי היא מקבלת על עצמה ל„קשט אחרים", זאת אומרת: לחזר אחרי העברים הנרדהים, העברים שאינם שייכים להסתדרות. העבודה הזאת היא יותר קשה, אבל אפשר להעמיד גם אותה על יסודות בטוחים ברב או במעט. ההסתדרות פונה, למשל, אל האגודות והחברות הלאומיות והציוניות, אוספת ידיעות על־דבר חבריהן ה ע ב ר י ם ונגשת לעבודת התעמולה בין העברים הללו לטובת העתונות העברית. אמנם לא הרי הציוניים העבריים באמריקה כהרי חבריהם ברוסיה. ברוסיה אָנו רואים, כי אפילו בישנות חירום ופורעניות אלו נאספים סכומים הגונים לטובת הוצאת ספרים עברים. (למשל: הקופה על שם ח. נ. ביאליק להוצאת ספרות־ילדים, שכבר נאסף לטובתה בקיץ הזה יותר מעשרים אלף רובל.) פה באמריקה רואים הרבה עברים ציוניים את עצמם בני חורין מתמיכה כספית בכפיתני ויוצאים ידי חובתם כנגדה

בזה, שמדברים בשבחה בדרשותיהם וחוגגים את יובלי סופריה באספית רטנית יהדית. אולם, כמו שכבר הזכרתי במאמרי הראשון, אי־אפשר לתלות את הקולר בצוארי העברים עצמם, אלא בתנאים ובסביבה, וביחוד בחוסר מעוררים לזה. כי הלא יודעים אנו, כי מעולם לא עסקה ההסתדרות הציונית בעבודה לטובת תרבותנו בין חבריה. על ההסתדרות העברית איפוא לעשות את העבודה הזאת לא רק בין חבריה היא, אלא גם לעורר את הרצון העברי הנרדם בלב העברים, העומדים מחוצה לה.

קושי גדול בעבודת הספרות מוצאים אנחנו, כשאנו באים להפיץ אותה בין הקהל העברי שאיננו מאורגן, בין העברים המפוזרים והמפורדים, וביחוד קשה עבודה זו בכרכים. ואף־על־פי־כן אין העבודה הזאת קשה במדה שאי־אפשר לעשותה. אפשר לנו, העברים המסודרים, לפנות, למשל, אל־ההורים, השולחים את בניהם לבתי־הספר העברים. היהודים הללו, מכיון שמלמדים את בניהם תורה, חזקה עליהם, ש ל ב ם לב עברי. מסופקים אנו רק בנוגע ל י ד י ע ו ת י ה ם העבריות. אבל אם ההסתדרות תבוא במשא ומתן עם המורים והמנהלים של בתי־הספר, תוכל על־ידיהם ובעזרתם להתקשר עם ההורים האלה ולעמוד על טיבם ולקרב את יודעי־הספר שביניהם אל העתונות העברית. והוא הדין בנוגע לשאר העברים הרחוקים מהתנועה העברית. גם אליהם אפשר להגיע על־ידי חברותיהם ואורדניהם ועל־ידי בתי־הכנסת ואספות פומביות ועוד.

מאחר שהארכתי קצת בפרטי העבודה לטובת הפצת ה ע ת ו נ ו ת העברית, אין לי שום צורך לדבר על הוצאת ס פ ר י ם עברים והפצתם. נמצא נא בראשונה את הקורא של העתון העברי, תרחיב נא ההסתדרות את חוג פעולתיה בין הקהל הגדול לטובת תרבותנו בכלל, וממילא יונח היסוד להוצאת ספרים עברים והפצתם בארץ הזאת. ואף־על־פי־כן אין ההסתדרות רשאית לדחות את העבודה הזאת לאחר שתראה פרי בעבודתה לטובת העתונות. ביחוד עליה לעסוק בהוצאת ספרים לתלמידים ולבני הנעורים, שהצורך בהם גדול עתה מאד מאד, מאחר שנפסק הקשר הספרותי בינינו ובין רוסיה.

מתוך כל הדברים האמורים בזה נראה, כי עבודת הספרות של ההסתדרות גדולה וקשה מאד. בעלי היאוש וקטני־האמנה שבקרבנו יפקפקו, אם יהיה בכח ההסתדרות לעסוק בה. אולם שוכחים האנשים האלה כלל גדול בחיי כל חברה מסודרת: במדה שהיא מרבה לעשות ולפעול, בה במדה היא הולכת ומתחזקת ורוכשת לה כחות רעננים והדשים, ובאותה המדה הולכת ורבה השפעתה על הקהל. אולם חברה, שמסתפקת במועט ומחזיקה בפתגם „תפסת מרובה לא תפסת", סופה שהיא הולכת ומתנונת, והשפעתה דלה ומעטה לא רק על הצבור הגדול, אלא גם על חבריה עצמם. ראיה לדבר היא האגודה העברית, המתקיימת אצלנו. אגודה זו מצטמצמת רק בחוגה הצר, עומדת בעיקר על שיחות נאות ונשפים — וכלום יש לה איזו השפעה על עולמנו היהודי הגדול? כלום הושבים אותה בתוך כל התנועות הצבוריות והמוסדות הצבוריים שיש לנו?

אמנם אין לנו לשעשע את דמיוננו בחזיונות־קסם, כי נצליח לברוא כאן באמריקה חיים ע ב ר י י ם שלמים, כי השפעתנו העברית תקף ותתפשט בכל מקצועות חיינו הרוחניים והתרבותיים. יודעים אנו ומכירים, כי חיים כאלה אפשר להם להתגשם רק בארץ־ישראל, במקום, שאין תרבות זרה מקיפה אותנו ובמקום, שגם החיים הכלכליים נוצרים בידינו וחותמנו טבוע עליהם. אולם אם אי־אפשר להם להעברים המסודרים באמריקה לברוא חיים עברים ש ל מ י ם בארץ זו, הרי חובה עליהם לברוא, לכל הפחות, ס ב י ב ה עברית כל־שהיא. אם אין היכולת בידינו להיות הכח הצבורי ה י ח י ד י בחיינו כאן, נהיה נא, לכל הפחות, א ח ד הכחות הפועלים והמשפיעים, כהציוניים, כהראדיקאלים, כהיהודים המערביים.

ולא זו בלבד. בתוך כל תנועה ומוסד הרי אנו העברים השאור שבעיסה. בציוניות, בלאומיות, בעניני החנוך ועוד. אולם עבודתנו הצבורית אינה נזקפת על חשבון התנועה העברית המסודרת. אנחנו פועלים ועושים בתור עברים י ח י ד י ם, — אם כן איפוא מדוע לא יראו מעשינו בקהל בתור תוצאה של המחנה העברי המסודר והמאוחד?

והשעה היא שעת הכושר לזה. מצב אחינו בארצות המלחמה השבית את מנוחת היהודים באמריקה וזעזע את לבותיהם השאננים והשבעים רצון. לא רק רגשי החמלה, שהם מרגישים לאחיהם המוכים והדוויים, הביאום לידי מצב־נפש כזה, אלא גם צרכים ומאויים ל א ו מ י י ם התחילו תוססים בהם בעצמם. אמנם הדרישות, שבהן מתגלים הצרכים האלה, נוגעות לעת־עתה רק להעם העברי בכלל. לפי שעה דואגים הם רק לנפש א ח י ה ם. על נפשם ה ם לא עמדו עדיין. את הריקניות והשממון שבקרבה לא ראו עדיין. את הלקויים והפגימות שבחייהם אינם משיגים עדיין. ואולם אי־אפשר לדרוש מהם דברים כאלה עתה, בשעה שכל עיני עמנו בארצות הגולה נשואות אליהם לעזרה והם גופם רואים את עצמם כבחירי האומה, כנדיבים ועשירי־הרוח. תעבור־נא שנת החירום והפורענות. היהדות העולמית תתחיל לשוב למנוחתה, ואז יראו היהודים באמריקה את עמידתם היהודית הרוחנית—מה דלה וריקה היא... הנשמה העברית שבקרבם תתחיל לבקש את תקונה — ובמה תמצא את התקון הזה, אם לא בתרבותנו המקורית, התרבות העברית?

ולקראת הימים הבאים האלה אנו צריכים לכוון את מעשיו ופעולותיו של המחנה העברי המסודר.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— שתי הסתדריות של יהודי רומיניה באמריקה, „אגודת יהודי רומיניה" וה„ליגה של יהודי רומיניה", קראו את ועידותיהן ביום א', י"ט אלול, לדון על מצב אחיהם בארץ־מולדתם, העלול עתה להשתנות בעקב המלחמה.

ההסתדרות „אגודת יהודי רומיניה" התאספה באולם „ברודווי סנטראל". השתתפו בועידתה ששים צירים. ההחלטות שנתקבלו בה אלו הן:

א) „אגודת יהודי רומינית" תיסד ועד מרכזי לשם [illegible] ליהודים [illegible] ברומינית. תועד

המרכזי הזה ייסד סניפים בכל ערי המדינה; בי היושב־ראש של הועידה ימנה ועד פועל, שיקרא לועידה לאומית את כל יהודי רומיניה, היושבים בארץ הזאת. הועידה הלאומית הזאת תקרא עד יום 15 דצמבר, 1916, ותעודתה תהיה לדון בענין שווי־זכויותיהם האזרחיות והמדיניות של יהודי רומיניה; ג) למנות ועד לעניני האימיגראציה, שתעודתו תהיה לטפל בנודדים היהודים מרומיניה, שיבואו לחופי הארץ הזאת אחרי גמר המלחמה; ד) למנות ברומיניה ועד מחשובי היהודים ורבניהם, אשר לידו ימסרו כל הכספים, הנקבצים באמריקה, והועד הזה יחלקם בין היהודים נגועי המלחמה בארץ ההיא.

ה„ליגה של יהודי רומיניה" התאספה באולם בית־הכנסת „שערי שמים". בועידת ההסתדרות הזאת נתקבלו החלטות, הדומות ברב או במעט להחלטותיה של ועידת „אגודת יהודי רומיניה". ועידת הליגה הצטיינה רק בזה, שבה נעשה נסיון להשרות שלום בין יהודי רומיניה, היושבים באמריקה, ולאחדם לפעולה משותפת. לתכלית זאת בחרה הועידה מקרבה ועד של שבעה, שעליו לבוא בדברים עם „אגודת יהודי רומיניה" בענין הזה.

— „ועד־הפועלים הלאומי", בא־כחם של המתבוללים, בדומו באחת מישיבותיו על תוצאות הרפרנדום בתנועת־הקונגרס, החליט להפסיק לחלוטין את יחוסיו עם „ועד־הקונגרס" ולגשת לעבודת „שחרור היהודים" על־פי דרכו ושיטתו הישנה.

— מברלין ומסטוקהולם נתקבלו ידיעות טלגרפיות, האומרות, כי בהרבה ערים ברומיניה פרצו פרעות נגד היהודים. על־ידי הפרעות נפגעו ביחוד הקהלות היהודיות בערים האלה: בוקארסט, יאסי, באטושאן, גאלאץ, בראאילה, איזמאאילה וקראיוב. עד־ראיה, שברח מבוקארסט, מספר, כי בפרעות, שנעשו בעיר ההיא, נהרגו שלשה יהודים וכמה מהם נפצעו. מסדרי הפרעות היו השוטרים הרומינים בהשתתפותם של שוטרי־חרש מרוסיה, שנשלחו לערי רומיניה „לשמור שם על הסדר". ההמונים הפורעים פרצו אל בתי היהודים, עשקו ותמסו בגלוי ושמו בכליהם מכל מה שמצאה ידם, והפוליציה עוד עזרת על־ידם. בכל הערים היו היהודים חסרי־אונים לעמוד על נפשם ולהגן על כבודם ורכושם, מפני שכמעט כל הצעירים נמצאים עכשיו על שדה־הקרב ושופכים את דמם בעד „ארץ־מולדתם".

— בקיוב עמדו לדין עשרים ואחד נוצרים, שנאשמו בעריכת פרעות נגד היהודים בירח אבגוסט לשנה שעברה בכפר ווישיטאשליק, פלך פודוליה. רק שבעה מהם הוכרו חייבים וקבלו עונשים קלים בערך (אחד מהם נדון לששה ירחים של מאסר, וששה — לארבעה ירחים של מאסר); שאר הפורעים יצאו כולם זכאים.

— בקרוב יתחיל לצאת בברלין ירחון חדש, מוקדש לעניני היהודים והיהדות, בשם „נייע אידישע מאנאטס־העפטע". עורכיו יהיו: הפילוסוף היהודי המפורסם הרמן כהן, יועץ המשפטים פוכס, הפרופיסור פראנץ אופנהיימר והד"ר אדולף פרידמאן. הצד המעניין שבהוצאה זו היא, כי שני העורכים הראשונים ידועים בתור מתנגדים נמרצים לציוניות, ושני האחרונים הם עסקנים ציוניים מפורסמים.

— התחברה היהודית לשמירת הבריאות של נגועי המלחמה ברוסיה פתחה שני בתי־סאנאטוריאות להולי־שחפת בייוופאטוריה ואלוסטה אשר בקרים. מספר חולי־השחפת, המתרפאים בבתי־הסאנאטוריאות האלה, התרבה במשך זמן קצר במדה מרובה כל־כך, עד כי הועד של בתי־המרפא האלה מוכרח היה לפרסם בעתונים, שמפני חוסר מקום אי־אפשר לקבל בהם חולים חדשים. רבוי מחלות־השחפת בין נגועי־המלחמה בא בעקב המצב הכלכלי והסאניטארי הנורא, שבו הם נתונים.

— הועד המרכזי בברלין לעזרת נגועי המלחמה שלח לווארשה מלאכות מיוחדה ליסד שם תחנה מרכזית להספקת צרכי־אוכל לתושבים היהודים במחיר הזול היותר אפשרי. התחנה הזאת תשתדל להביא גם צרכי־אוכל מגרמניה. חברי המלאכות הזאת הם: הד"ר מאכס כהן, ד"ר אדולף פרידמאן והפרופיסור זאבירנהיים. בינתים עולה יוקר צרכי־האוכל בפולאניה מיום ליום. מחיר ליטרא לחם בצנסטוכוב עולה קרוב לשני מארקים. צרכי־אוכל הכרחיים אחרים כמעט שאינם במציאות כלל בהרבה ערים.

— היהודים בווארשה פנו בבקשה אל שר־הפלך הצבאי, כי ימנה שוטרים ופקידים יהודים אחדים בפוליציה הווארשאית, מפני שהפקידים, המשמשים בעת בפוליציה, אינם מבינים את הלשון היהודית המדוברת, ומהם יש באלה, שהתיחסותם ליהודים בכלל רעה היא מאד. בלשכתו של שר־הפלך משמש רק יהודי אחד, והוא חבר הרייכסטאג הידוע ד"ר לודוויג האאז. מר האאז ממונה על ענינים יהודיים מיוחדים.

שונות

ספרד ויהוסה ליהודים.

בשנים האחרונות נתפרסמו כמה פעמים שמועות וידיעות שונות על־דבר מחשבתה הטובה של הממשלה הספרדית על היהודים, וביחוד על נינו אותם היהודים הספרדים, אשר ישבו לפנים בארצה וגורשו משם. אולם מחשבותיה הטובות של ממשלת ספרד לא נתגלו עד עכשיו בעובדות ומעשים. ורק בימים האחרונים התחילה הממשלה הספרדית להראות את כונתה הטובה ליהודים בפועל. המעשה החשוב הראשון בהתקרבותה ליהודים היה פתיחת מחלקה עברית בהאוניברסיטה במאדריד, שבראשה העמד המלומד היהודי המפורסם אברהם שלום יהודה מירושלים. פתיחת מחלקת ללמודים עבריים במוסד החנוך היותר חשוב בספרד והתמנותו של יהודי ספרדי למשרה רבת־ערך כזו עשו בשעתן רושם יפה בעולם היהודי, והעתונות היהודית הרבתה לדבר במאורע זה. וביחוד גדל הרושם אחר־כך, כשנודע הדבר, כי אלפונסו מלך ספרד קבל לראיון ארוך את המלומד היהודי הזה והרבה שיחה עמו על־דבר מצבם של היהודים הספרדים בארצות פזוריהם ונתן את לבו לגורלם.

והנה עתה, אחרי עבור חדשים אחדים מיום שנתפרסם המאורע הנזכר, בא מאורע חדש, המראה, עד כמה מתיחסת ספרד בחבה וברצון ליהודים הספרדים.

עם פרוץ המלחמה בין טורקיה וצרפת ויותר ממדכות־האמנה היה מספר היהודים הספרדים, נתיני עותומניה, היושבים בפראנציה, כשנים־עשר אלף. בתור נתיני ממשלה אויבת לצרפת, הנלחמת נגדה, יצא משפטם של היהודים האלה מלפני הממשלה הצרפתית להגרש מן הארץ, או להאסר כשבויי־מלחמה. אולם כאן בא לעזרתם ציר ספרד בצרפת. הציר הזה דרש מאת ממשלת צרפת, כי תוציא מכלל „אויביה" את היהודים האלה, מפני שאינם טורקים, אלא „ספרדים על־פי לשונם ומנהגיהם". כל העתונות הספרדית תמכה בדרישות הציר בכל תוקף, ואחרי משא־ומתן של שנה ומחצה נענתה סוף־סוף הממשלה הצרפתית לדרישה הזאת והרשתה להיהודים הספרדים להשאר בצרפת באין מחריד ומכלים אותם.

הנחה זו מצד ממשלת צרפת ליהודים הספרדים עשתה רושם במדינת ספרד, והעומדים בראש האינטליגנציה הספרדית שלחו את מכתב־התודה הזה לראש המיניסטריון הצרפתי מר בריאן:

„בקורת־רוח מיוחדה קראנו בעתונים את הידיעה, כי ממשלת צרפת, למרות היותה במצב־מלחמה עם הממשלה העותו־מנית, נמנעה מלהשתמש בחוקי־כפיה כל שהם נגד היהודים הספרדים, נתיני עותומניה, שבאו לגור בצרפת, בהאמינם במדת „הכנסת־אורחים", שבה מצטיין העם הצרפתי. ואמונתם זו לא נכזבה. גם בעת הזאת מרשה להם ממשלת צרפת לשבת בארצה.

„אמנם יודעים אָנו, כי צרפת לא השתמשה באמצעי־כפיה גם נגד נתיני הממשלות האחרות, הנלחמות כנגדה, אולם חבה יתירה נודעה ממנה להיהודים הספרדים, מי שהיו אזרחי ארצנו מלפנים.

„הזמן הארוך, שעבר מיום עזוב היהודים את ארצנו, לא השכיח את ספרד מלב בניה אלה, ואת בניה אלה — מלב ספרד. הלשון המתהלכת ביניהם ספרדית היא גם עתה, מתגאים הם בשמם „ספרדים" ומנהגי ארצנו ונמוסיה נהוגים ביניהם גם היום. רואים אָנו אותם כראות אברים מדולדלים מגוף העם הספרדי, החיים בנכר.

„נדיבות־רוחה של ממשלת צרפת אליהם נוגעת עד הלב ומשמשת ראיה נאמנה לאידיאליותו של העם הצרפתי הגדול — דבר, שהאמנו בו זה כבר.

„מבקשים אָנו אותך איפוא למסור את רחשי תודתנו לאותו המיניסטר, או המיניסטרים, שעצרו בעד גזירות הגירוש והרדיפות על אחינו הספרדים, ואנחנו רואים במעשה־נדיבות זה שלכם כאילו גמלתם חסד ואמת אתנו הספרדים".

על האדריסה הזאת חתמו את שמותיהם הרבה מגדולי המדע ורבי המדינה, כמו ד"ר אַנזיל פולידו, סגן־נשיא הסינאט, פרץ גולדאס, הנחשב לגדול הסופרים בלשון הקאסטיליאנית, הסינא־טור פרופיסור רפאל אלטאמירה, הדיפלומאט מיגואל מאיה ועוד רבים מעורכי העתונים, הסופרים והאמנים המפורסמים.

* * *

ה ת נ ו ע ה ב א י ט ל י ה ל פ ת ר ו ן ש א ל ת ה י ה ו ד י ם .

הטראגידיה היהודית, שנתגלתה עתה בכל מוראיה במלחמת־העמים, משכה אליה את תשומת־לבם של הרבה מן הטובים והישרים שבין הנוצרים באירופה, אשר התחילו בימים האחרונים להתענין בשאלת היהודים ולבקש לה פתרונים. קולות של יחידים בעלי־השפעה וגם של הסתדרויות כבר נשמעו בפראנ־ציה ובאנגליה בדבר פתרון השאלה הזאת עם גמר המלחמה. אולם הקולות האלה היו בודדים ומקוטעים, ולכן לא היתה פעולתם על דעת הקהל מתמידה וקיימת. והנה מה שלא עלה עדיין בידי אוהבי ישראל בארצות הנזכרות לפעול לטובת השאלה הזאת הצליח בידי חבריהם באיטליה, העובדים גם־כן לתכלית זאת. הללו חוללו בארצם תנועה כבירה בקרב הצבור האיטלקי ויסדו הסתדרות גדולה, שמטרתה לעבוד לשם פתרון שאלת היהודים. להסתדרות זו יש סניפים בכל ערי איטליה. עד כמה עושים הסניפים האלה את עבודתם באמונה, יש לראות מתוך הקול־הקורא, שהוציאו חברי הסניף „פרא עברעאי אפ־רעססי" („בעד היהודים הנרדפים") שבפלורנציה אל העם האיטלקי. ואלה דבריהם:

„גם במומנט התוה של שפיכות דם אדם ותגבורת השנאה בין עם לעם קול האנושיות צועק אלינו לריב ריב קדוש וצודק, ריב עם מעונה באכזריות נוראה — ריב העם היהודי.

„הועד „פרא עברעאי אפרעססי" בפלורנציה מונה בין חבריו אנשים בעלי דתות ושאיפות שונות, ותעודתו היא לעורר את דעתם של כל אזרחי איטליה, מבלי הבדל לאיזו מפלגה הם שייכים, על עוות־הדין ועל סלוף הצדק והמשפט בהתיחסותן של ארצות ידועות במזרח־אירופה לתושביהן היהודים. דורשים אָנו, כי איטליה, הנלחמת בעד הצדק, תשמיע את קולה לטובת האומללים האלה, בבוא שעת־הכושר, בעת הקרא ועידת־העמים הבאה.

„ראשית פעולתו של ועדנו היתה להכין חוברת, המכילה בקרבה שורה של עובדות אוביקטיביות, אשר, לצערנו, התיחס הקהל אליהן בבטול מפני חוסר־ידיעה. כדי שהחוברת הזאת תהיה ספר־שמוש מן המדרגה הראשונה, שיש בכחה לפעול על דעת־הקהל, צריכים אָנו להפיץ אותה ברבבות אכסמפלארים בין כל שדרות העם. עבודה כזו דורשת סכומים גדולים של כמה אלפי לירות, אולם הועד, המפרסם את הקול־הקורא הזה בשם האנושיות, בטוח, כי לא ימצא שום קושי לקבוץ את הסכום הזה במשך ימים אחדים, לטובתם של מיליוני אנשים, הנרדפים על לא־דבר".

על הקול־הקורא הזה חתמו את שמותיהם: ראש הועד, הסינאטור הנוצרי פרופיסור גואידה מאצאני, וחברי הועד, הפרופיסורים: דזאוואני קאלה, דזשוליה די גאטר, אירמינ־דזולדה פיסטלי, הפרקלוסים: ארפינגו פארציפיצי, אידגא־רה לוזינגדה, פירדינאנדה טורזשים, הכהנים הנוצרים: ג. גרילי, איגנאציה ריווירה, והמזכירים: הד"ר אינצה באנ־ווינטורה והד"ר אלבירטה אוליוטס.

הקול־הקורא הזה נפוץ בכל רחבי המדינה והגיע עד להפירות הצבא האיטלקי בשדה־הקרב. העתונאי האיטלקי הידוע מאריה אלירסי, המשמש עתה קאפיטאן בחיל איטליה, בקראו את הקול־הקורא הזה באחת החפירות, שלח להועד הנזכר מכתב מלא ענין בצירוף נדבה הגונה. במכתבו מתנצל הסופר על אשר לא שם את לבו עד עכשיו לשאלת היהודים. „סבור הייתי, — הוא אומר בתוך שאר דבריו — כי היהודים צריכים להסתפק בשווי־זכיותיהם בלבד, ואין להם שום צורך בארץ מיוחדה להם. בעת בא שנוי בהשקפתי על פתרון שאלת היהודים. עם־הארץ הייתי בעניני היהודים. והקול־הקורא שלכם פקח את עיני לראות את היהודים באור אחר לגמרו.

„דעתי עתה היא, כי היהודים צריכים בראש וראשונה לארגן את כל כחותיהם לשם פתרון שאלתם. הנסיון מראה, כי כל עם יוכל להיטיב את גורלו רק בשעה שהוא קונה את תופשתו בפעולות ומעשים, בחכמה ודעת ובדם... אם רגש לאומי מקנן בלבות היהודים, כי־אז צריכים העשירים והחכמים הרואים את הנולד שביניהם לפנות לכל ממשלות אירופה, כי תמצאנה את הפתרון היותר מעשי לשאלת היהודים. וחושב אני, כי השעה הזאת שעת־כושר היא לכך".

בין השמות, החתומים על הקול־הקורא הנזכר לעיל, נמצא גם שמו של הכהן הנוצרי איגנאציה ריווירה. כהן זה הוא אחד מאותם „חסידי אומות העולם", המאמינים בתחית עם ישראל בארצו ההיסטורית.

כשנשאל מאת עתון יהודי בלשון האיטלקית לחוות את דעתו על גורלו של העם היהודי בעתיד הקרוב, השיב הכהן את הדברים האלה:

„העם היהודי נתון בעת במשבר קשה. משבר זה נוגע גם ללבותיהם של יהודי איטליה, בהיותם חלק מן האומה היהודית. בקרוב יגיע המשבר למרום קצו, ואז יוחלט גורלו של העם היהודי בעתיד. היהודים באיטליה היו יכולים לפעול הרבה בענין זה, אילו התאחדו. יש רק דרך אחת להבטיח את עתידו הנורמאלי של העם היהודי בתור לאום, והיא: ליצור להם מקלט בטוח בארץ־ישראל.

„אלה מיהודי איטליה, הרוצים להיות נאמנים לעמם ולכל קניניו, אין להם דרך אחרת להגשמת אידיאליהם אלא ביצירת מרכז חפשי בארץ אבותיהם. מאמין אני באמונה שלמה, כי הדבר הזה יקוים, ומהכה אני לזה בקוצר־רוח, מפני שמרכז יהודי יביא ברכה לכל האנושיות. אולם, כדי שרעיון זה, המיבהה להתגשם בהשתלשלות המקרים, יתקיים בקרוב, צריך להטיף לו בכל האמצעים, השכם והטף, בכל מקום ובכל עת ובכל שעה. חובתם של יהודי איטליה בעת היא להתאחד לשם פעולה משותפת. אם אין רצונם בכך — אז גם בלעדיהם יושע ישראל. אולם בהגיע תור הגאולה, יבישו ויכלמו היהודים האיגואיסטים האלה, קטני־האמנה וחלשי־הרצון, על שלא השתתפו בבנין עתידם. שעת הגאולה, שנבאו עליה נביאי ישראל, קרובה לבוא".

ברכות לראש השנה

בשנה טובה

הנני מברך את ידידי וחברי בעבודה הקרובים והרחוקים

שמריה הלוי לוין.

אברהם אליהו לוברסקי ובניו

מברכים את אוהביהם ואהוביהם בכל אתר ואתר בשנה טובה.

את כל האגודות העבריות ואת כל העברים העוסקים באמונה בצרכי שפתנו ותרבותנו הננו מברכים בשנה טובה ופוריה, בשנת גאולה לשכינתנו העברית ובשנת התמלאות כל משאלותינו הלאומיות.

הועד הפועל של ההסתדרות העברית באמריקה.

91-89 דילנסי סטריט, ניו־יורק

שנה טובה לכל קרובי ומיודעי באשר הם שם

ד"ר י. א. פינק

פאססייק, נ. י.

ברכת שנה טובה לרחוק ולקרוב.

י. ד. ברקוביץ

אני מברך מעומק לבי ברכת ראש השנה את כל חברי המשתתפים בעבודת התחיה ואת כל אחינו בכל אתר ואתר, העובדים לטובת הישוב העברי בארץ העברים.

דר. יצחק שטרוים.

אני מברך ברכת שנה טובה את חברי המערכת של „התורן", את חברי העברים בכל אתר ואתר ואת כל אלה, העוסקים באמונה לטובת התחיה העברית.

דר. ש. מ. מלמד.

ברכת שנה טובה לכל ידידי ומיודעי, המשתתפים בעבודת תחית העם, השפה והארץ.

ש. אבל

את ועד הדירקטוריום של „התורן", עורכו וסופריו וכל המסייעים בידיהם אני מברך בשנה של עבודה פוריה ומוצלחת.

משה הלוי.

ברכות לראש השנה
הסתדרות „אחיעבר"

הסתדרות „אחיעבר" מברכת את הבריה, את העתונים „התורן" ו„העברי" ואת סופריהם ואת קוראיהם, את האגודות העבריות והציוניות, ואת כל העוסקים בעבודת התחיה העברית בשנה של עבודה פוריה — עבודה שתקרב את הגאולה.
הסתדרות „אחיעבר", ניו־יורק.

ברכת שנה טובה בכל הפרטים לבני משפחתי, להברי „אחיעבר", לעורך „התורן" וסופריו ותומכיו, לעורך ה„אמריקאן דזשואיש קרוניקל" ומוציאיו ולכל ההולמים והלוחמים את מלחמת תחיתנו הלאומית, באשר הם שם.
א. ש. אורלנס.

אני מברך את חברי ב„אחיעבר", ב„הסתדרות העברית", ב„הסתדרות המורים" ואת אחינו בני ישראל בכל אתר ואתר בשנה טובה ומוצלחת.
ד. שיינמארק.

את כל חברינו העברים, ביחוד את חברינו בהסתדרות „אחיעבר" ו„דגל ציון" בברונזוויל, את מערכת „התורן" ואת כל המתעסקים בהפצת הספרות העברית ותחית האומה הננו מברכים בשנה טובה ופוריה.
אברהם שפייזהנדלר ורעיתו.

הנני מברך לשנה החדשה את ידידי וחברי העברים, וביחוד את הסתדרות „אחיעבר" בשנה של עבודה פוריה.
דר. ל. קופילוביץ.

את כל מכרי, ידידי ובני משפחתי, וביחוד את חברי ב„אחיעבר" ואת כל חובבי שפתנו, הנני מברך בשנה טובה.
פ. גינצבורג.

את כל קרובינו ומיודעינו, הדוגלים בשם ציון ושפתה, הננו מברכים בשנה טובה ומאושרה.
ח. א. פרידלנד ורעיתו.

את משפחתי ואת ידידי, ובפרט את חברי בהסתדרות „אחיעבר", אני מברך בשנה טובה ומבורכה.
פ. מזיא.

מברכים אנו את הורינו, קרובינו וידידינו בשנה טובה ומאושרה.
ש. עפשטיין ורעיתו.

שנה טובה ונעימה לקרובינו וידידינו העברים ולשכנינו האחים גינזבורג.
א. דמניץ ורעיתו.

מהעיר די־מאינס אנו שולחים את ברכתנו החמה להורינו, קרובינו וידידינו בכל אתר ואתר. יהי רצון שהשנה הבאה תהי שנת גאולה לעמנו.
א. פרסקי, נ. ירושלמי.

את כל חברי וידידי הקרובים והרחוקים וביחוד את חברי בה„הסתדרות העברית" ובמפלגת „פועלי־ציון" הנני מברך בשנת ברכה והצלחה בכל מעשי ידיהם.
ק. ווייטמאן.

מברכים אנו בשנה טובה ומוצלחת את כל חברינו וחברותינו ב„אחיעבר" ואת כל העוסקים בתחית אומתנו ושפתנו.
צבי שרפשטיין ורעיתו.

ברכה מעומק הלב הנני שולח לכל אחי באשר הם שם לראשית השנה החדשה, וביחוד לכל אלה העוסקים בעבודת התחיה העברית באמונה.
י. ז. פריישברג.

אני מברך את כל היהודים בשנה טובה.
י. ליכטרמן.

לכל חברי העברים שבכל האגודות וההסתדרויות ברכת שנה טובה מוצלחת.
מ. סלבקין.

אני מברך בשנת ברכה והצלחה וחיים טובים את ידידי צבי עלקין, מרדכי ראבינאוויץ, אדם ראזענבערג, שלמה גראסמאן, אברהם דוד קאנטאראוויץ, את חברי „אחיעבר" ואת כל העברים די בכל אתר ואתר.
יצחק יעקב אדלער.

אני מברך בברכת שנה טובה את קרובי וידידי, את חברי ב„אחיעבר", את העסקנים המחזיקים במוסד „הכנסת אורחים" ואת כל העובדים בתנועה העברית.
הלל אראנאוו.

לשנה טובה ומתוקה הנני מברך את חברי וידידי, וביחוד את הסתדרות „אחיעבר" ואת שבועוננו „התורן" וכל העמלים לטובתו.
מ. מנדלבלאט.

הנני מברך את כל חברי לדעה וביחוד את חברי הסתדרות „אחיעבר" ומערכת „התורן" בשנה טובה ופוריה.
פ. טריפמאן.

הנני מברך את בני משפחתי, את כל מכירי, וביחוד את חברי ב„אחיעבר", בשנה טובה ומוצלחת.
ג. עפשטיין.

ברכת שנה טובה ופוריה לבני משפחתי, חברי בהסתדרות „אחיעבר" ובמערכת „התורן" ואת כל העובדים בעד הפצת שפתנו וספרותנו.
מ. זיסקינד.

ברכות לראש השנה
הסתדרות „אחיעבר"

בכתיבה וחתימה טובה אנו מברכים ת אבותינו, קרובינו, ידידינו, את ברינו בהסתדרות „אחיעבר", את התורן" והמטפלים בו באהבה, ואת כל ציונים וחובבי שפתנו באמת. תהא שנה הבאה שנת ישועה ונחמה לכלל פרט!

צבי ורבקה מעהר.

אנו מברכות את ידידינו, את החברות ת החברים בהסתדרות „אחיעבר" ואת הציונים והעברים שבכל אתר ואתר.

האחיות רודארפער.

ברכת שנה טובה לחברי וידידי קרובים והרחוקים.

ב"נ סילקינר.

את בני משפחתי, את שארתי א ל ט ה ר ס ק י בשיקגה, את תלמידי, את ברי בהסתדרות „אחיעבר" ב„הסתדרות עברית" ו„הסתדרות המורים", את עורך התורן", סופריו וקוראיו, את רעי ומכרי ת כל העברים הנאמנים באשר הם שם, ני מברך בשנה טובה ומעוטרת, שנת לום ודובא שנת בנין ספרותנו וקוממות יסותינו!

יורק דניאל פרסקי

אנו מתאחדים בברכה לכל קרובינו כירינו בארץ ובגולה. תכלה שנה ללותיה — תחל שנה וברכותיה.

יצחק ישראל פילצר, בירות, סוריה.
קלמן אריה פילצר, וואשינגטון, ד. ק.
אברהם פילצר, סטרלינג, אילל.
חיים מרדכי פילצר, פנסאקולה, פלא.

ברכה חמה הנני שולח לאבי, אחי אחיותי, ידידי ולכל חברי „השחר" בדי־רויט, מיש., חברת „התורן", „הסתדרות ברית" ולכל העוסקים בתחית עמנו. ני מברך אותם בשנה טובה ומוצלחת. הא השנה הזאת לנו שנת גאולה וסוף רותינו.

טרויט, מיש. צבי שולדינגר.

את משפחתי ואת ידידי ואת חברי עברים בכל אתר ואתר אני מברך בשנה יבה ומבורכה.

ל. ש פ ר.

הננו מברכים את כל קרובינו וידידינו, וביחוד את חברי „הסתדרות אחיעבר", „ציוני אויסטריה ואונגאריה", „מחנה דוד ולפסון א. ב. צ.", „אחוזה א' דניו־יורק" ו„בית־הספר העממי דמדיסון", בשנה טובה ופוריה. מי יתן והיתה השנה הזאת שנת גאולה וישועה לעמנו ולארצנו.

שמואל ונחמה יודענפריינד.

מעומק לבי הנני מברך את בני משפחתי, חברי ב„אחיעבר" ואת כל אחי העברים. יהי רצון שנזכה לשנת גאולה וישועה, לשנת אפס דמים.

ק. שאפיר.

שנה טובה ומבורכה לחברי בדעה ב„אחיעבר", ב„פועלי ציון", „בהסתדרות העברית" וביתר ההסתדרויות. תהי השנה הבאה שנת ברכה בעבודה ופוריה במעשים.

מ. משהביצקי

בשנה טובה ופוריה הנני מברך את הורי היקרים, אחי ואחיותי, קרובי ובני משפחתי באשר הם שם, את כל האגודות העבריות ואת כל פליטי עמנו בארצות גלותם. ישים ד' קץ לצרותיהם ותאיר גם להם שמש ההצלחה.

אליהו רבינוביץ

אברך בשנה טובה ומאושרה, שנת חיים גאולה וישועה, את אמי היקרה, חברי וידידי בא"י, את אחי החביבים, חביב ויוסף על שדי הקטל במזרח, חברי באגודות „ארץ־ישראל", „השחר", חברי ומורי ותלמידי „בית־הספר העברי הלאומי בברונקס", את כל העברים והציונים בברונקס ואת מערכת והנהלת „התורן".

ישראל יקותיאלי (זוסמנוביץ).

תהי שנה זו,
שנת גאולה ותקומה;
תכלה אנחת „אוי"
משפחתי כל האומה.

בקריאת: האח!
יקדמך כל אח,
ואשה את אחותה —
בהחל השנה ובכלותה.

פילאדלפיה, תרע"ז יעקב צוזמר.

לכל משפחתנו וידידינו, לכל אלה שהגישו לנו את ברכתם לארושינו, לכל חברינו העברים ב„אחיעבר", „הסתדרות המורים", „הסתדרות עברית", „בית הספר הלאומי ברחוב מדיסון" ובמערכת „התורן"—ברכה לשנה החדשה: ימלא ה' את משאלותיהם על עצמם ועל עמם לטובה.

גאולה זיגברמן וא. נ. פרלברג

הנני מברך את בני משפחתי, וביחוד את חברי ב„אחיעבר", במערכת „התורן" וב„ציוני אויסטריה־אונגאריה" בשנה טובה ומוצלחת.

מ. ניומאן.

ברכת שנה טובה לכל ידידינו ולכל העוסקים בתחית עמנו ושפתנו.

ברוך ובת־שבע גרבלסקי

נושא אני את ברכתי, ברכת שנה טובה ומוצלחת, לחברי במערכת „התורן" לחברי באגודת „אחיעבר" ולכל ידידי ומכרי העברים והציונים באשר הם שם.

א ה ר ן פ ר נ ק ל

שנת ברכה והצלחה לכל החובבים והקוראים עברית, לכל החברים החולמים גאולת עמם, ולכל ידידינו בפילאדלפיה ובכל אתר ואתר.

האחים זלמן ונחום ספיוואק.
(ספיוואק בראס.)
פילאדלפיה, 731 ארטש סט.

ברכתי לשנה החדשה שלוחה לכל קוראי עברית, חובביה ותומכיה, לכל הבחורים הנושאים בלבבם את חלום התחיה, לכל ידידי ומכירי בניו־יורק ובפילאדלפיה בכלל ולכל קוראי ה„טאג" בפרט.

דוד ב. טירקעל.

פילאדלפיה. מנהל ה„טאג" בפילאדלפיה.

ברכות לראש השנה

אגודת „דוברי עברית מזרחי" מברכת לראש השנה את ההסתדרות „מזרחי", ראשיה, מנהליה, את כל האגודות העבריות וכל החברים לדעה ולמעשה, שנזכה לראות בהרמת קרן ישראל, בגאולת הארץ ותחית השפה.

ש. כ. מרגלית, יושב ראש
י. קופמאן, מזכיר

אנו מברכות את כל הציונים
בשנה טובה,
חיים רעננים
ועבודה פוריה.

בליי ושולמית.

את מערכת „התורן", את הסופרים העברים ואת כל העברים די בכל אתר ואתר מברכת בשנה טובה.

אגודת „העברי הצעיר"
בפילאדלפיה.

אגודת „אחיעבר" בעיר טורונטא, קאנאדא, מברכת את כל חבריה ואת כל מוקירי שפת עבר בשנת שלום וברכה ועבודה פוריה להפצת השפה הלאומית.

ועד הפועל
242 Simcoe St.

אנו מאחלים שנה טובה וברוכה, שנה שתביא שלום בעולם ולעם־עולם, לכל קרובינו ומכירינו בארץ ישראל ובגלות, וישבו בנים לגבולם.

בן ציון נאטהאנזאהן ורעיתו
76 Oxford St., Toronto, Canada

ברכה חמה ולבבית לחברי האהובים מרים וויינרוב והוד ליפשיץ לאירושיהם. אברך אותם, שיבנו את ביתם על הרי יהודה.

ש. לרמן.

מברך אני את חברי ב„אחיעבר" וב„בני עם חי" ואת כל מכירי וידידי באשר הם שם בברכת שנה טובה ומבורכה

מאיר סלצר

לשנה החדשה אני מברך את כל האגודות העבריות והציוניות בכלל ואת אגודת „בני עם חי" בפרט, בעבודה פוריה ומוצלחת.

אריה זאכס

בשנה טובה ומתוקה אני מברך את קרובי, ידידי ומכרי בתוך כל כלל ישראל.

יהי רצון שיהא שלום שורה במעוננו!

יצחק פערלצווייג.

הננו מברכים את כל ידידינו המבינים עברית בשנה טובה ומאושרת.

דר. שלמה וו. בורשטיין
אשתו פרידא בורשטיין
ובנו מכבי יחזקאל בורשטיין

ברכת חיים של אושר ותענוגים על התגשמות מאווייכם וסכוייכם הנני מאחל לכם, חברי המורים, חברי וחברותי של אגודת „עבריה" ואגודת „התרבות", ולכל ידידי ומכרי בכלל.

צבי שוסטר.
מיניאפולים

הריני מברך בשנה טובה ומאושרת את כל חברי הציונים בכל אתר ואתר.

אשר קרמר
חבר לאגודת „אהבת ציון".
וואשינגטון הבירה.

את כל חברי הציונים הריני מברך בשנת עושר ואושר ובשנת גאולה וישועה.

דוב אלפר
חבר לאגודת „אהבת ציון"
וואשינגטון הבירה

אנחנו, חברים ל„אהבת ציון" בוואשינגטון הבירה, מברכים בשנה טובה ומוצלחת את כל חברינו הציונים בכל אתר ואתר. מי יתן והשנה הזאת תהיה שנת גאולת עמנו, ארצנו ושפתנו.

דוד צבי אלפר.
יעקב הופנברג.

לראשית השנה אני שולח ברכה להורי היקרים ולאחי ואחיותי. ישרו בביתם עושר והצלחה, גיל ותענוגות עד בלי די.

ליב זאקס.

מעומק לבי הנני מברך בשנה טובה ומאושרה את חברי ב„בני עם חי" ואת מכירי ומכירותי בכל אתר ואתר.

נתן בוכמאן

מודיעים אנו לכל קרובינו וידידינו על הולדת לנו ת א ו מ י ם, בן ובת. הבן יכנס בבריתו של אברהם אבינו ביום הראשון לראש־השנה.

ש. ערדברג ורעיתו
1905 Douglas St., Brooklyn, N. Y.

אברך בשנה טובה ומוצלחת את אחי ורעיתו, את אחיותי וב"ב, את כל קרובי, מיודעי וחברי באגודת „בני עם חי" ובתוכם גם את חברי לשכת „התורן".

ש. ל ר מ א ן.

לשנה החדשה! אושר, בריאות ומוסיקה!

וויקטראָלאס וגראַפאָנאָלאס

ממחיר $15.00 ועד $200.00

רק 50 סנטים בכל שבוע

בלי דמי קדימה

— גם —

רעקארדס

ביהודית ובאנגלית

*גם מבחר גדול של ר ע ק אָ ר ד ס צ י ו נ י י ם, כמו „שם במקום הארזים", „איך דעם פריפעטשאָק", „זאָג־זשע רבינו", „ציון, ציון, דאָס הייליגע לאַנד", „צוריק נאָך ציון" ומאות רעקארדס אחרים.

שום תעודת - המלצה או גאראנטיה לא צריך

קנו במקום בטוח

אנחנו נמצאים במסחר הזה יותר מעשרים שנה ואלפי הקונים שלנו הם הם הממליצים שלנו.

הזמנות מערי השדה מתמלאות בדיוק נמרץ.

בקשו ממנו את הקאטאלוגים שלנו.

Greater New York Phonograph Company

308 Grand Street, New York — Tel. Orchard 3425

תכלה שנה ומלחמותיה | תחל שנה וברכותיה

סוחר־יינות הידוע

ר' יוסף אגרעס

Telephone Orchard 4621 | 71 רחוב עססעקס

מברך את כל קוניו והבאים עמו במשא־ומתן בברכת

שנה טובה ומתוקה

בין כל הברכות, שהשנה החדשה תביא לנו איה"ש, תכינו לכם גם מעט מן המשקה הידוע שלנו של

ברענדים, קאניאקס ויין

כדי לקדש עליהם, כי כל המינים של המשקאות שלנו באמת ראויים לברכה.

על המחירים הקטנים שלנו נגיד: „יהללך זר ולא פיך". דבר זה ידוע בכל העולם.

כמו בשנים הקודמות, כמו כן בשנה זו אנו נותנים לכל אחד את

הקאמבינײשאנס

שלנו הידועות.

בקשו את ה„לוח" שלנו, שבו נמצאת רשימת המחירים וגם על־דבר הקאמבינײשאנס.

גם בשנה זו, כמו בשנה שעברה, אנו נותנים שנים אחוזים מכל המכירה, מיום 15 לספטמבר ועד סוף אוקטובר, ל„קופת העזרה" לטובת אחינו האומללים בארצות הדמים.

בית־המסחר של חפצי כסף, סטרלינג גודס, קאט גלעס, חפצי ראדזשערס בראס ועוד

— של —

ל. לוריא ובנו

100 איסט בראדוויי | ניו־יורק

מברך את קוניו ואת כל הבאים אתו בברית מסחר וידידות ובתוכם את כל ישראל

בכתיבה וחתימה טובה

למה לכם לשלם יותר?

נסו נא את המגבעות שלנו, עשויות עפ"י האופנה החדשה בכל המינים.

בת $1.90 טובה כמו בת $3.00

ובת $1.40 שוה $2.00

REISER'S HAT STORE

128-130 Delancey Street

New York, N. Y.

לשנה טובה תכתבו

הצלמניה של

מ. מ. פרומקין

87-85 אווענין בי | ניו־יורק

ידועה לכל היהודים במלאכתה המפוארה ובמחירה הזול. כל המצטלם אצל פרומקין מובטח לו, שתמונתו תזהיר כזוהר הרקיע.

את ברכתנו לשנה החדשה אנו שולחים בזה לכל ידידינו ולכל אלפי בתי ישראל, שקנו ממנו כלי־בית לשמוש ולנוי במעונותיהם, וביחד עם זה אנחנו מביעים להם את תודתנו על התיחסותם ברצון טוב ובאמון לבית מסחרנו במדה כל־כך מרובה.

פה, בארץ היפה והחמודה, מקום יסדנו לנו מקלט בטוח וחפשי תחת חסותו של הדגל האמריקאי, גם פה, הננו נזכרים מתוך יגון עמוק ורגשי צער באחינו הדוויים והסחופים בארצות־המלחמה.

מי יתן, והיתה השנה החדשה שנת גאולה וישועה להעם היהודי בכל ארצות פזוריו.

ברגשי כבוד

דייטש בראָס.

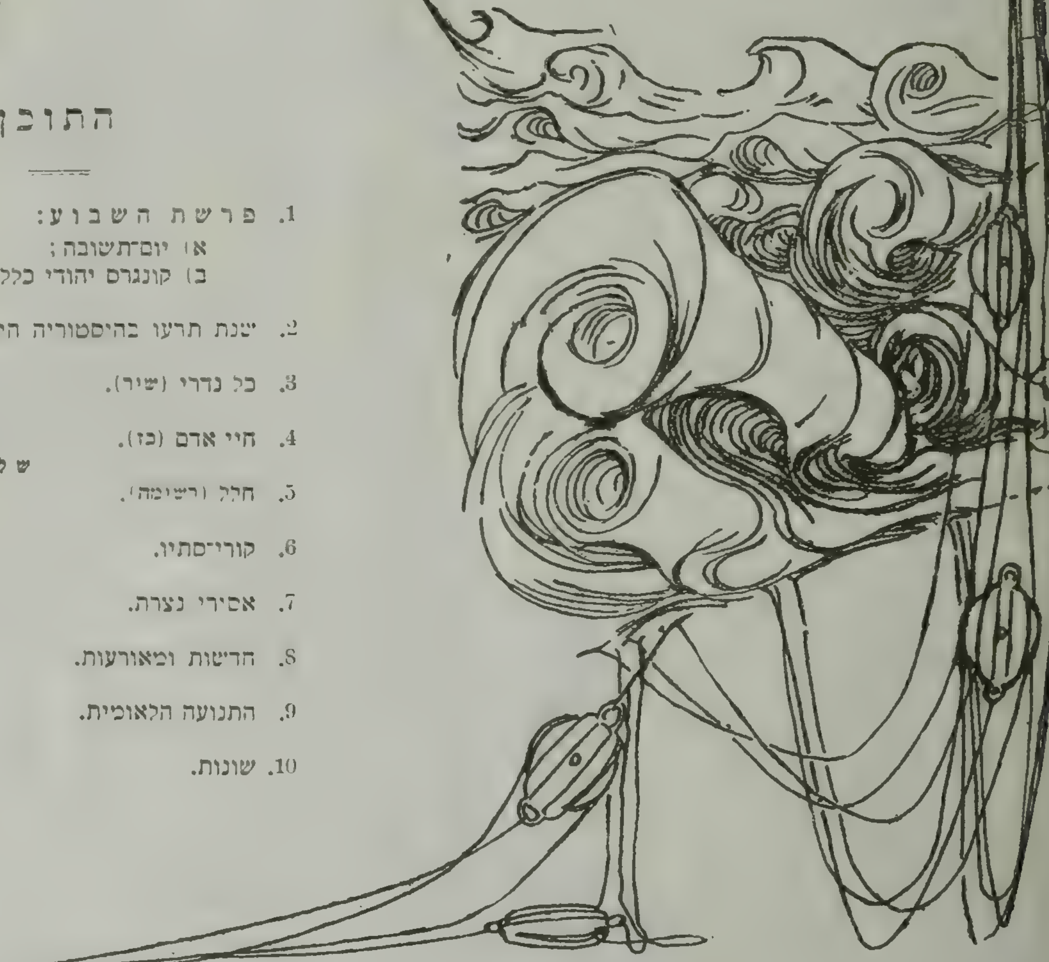
דאון־טאון סטאָר: 58־60 עווע. איי, קאָר. 4טע סטריט.

אפ־טאון סטאָר: 2265־67 דריטע עווע. און 23טע סטריט.

ליפשיטץ פרינטינג קאָ., 217 איסט בראָדוויי, ניו יאָרק

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. OCTOBER 6, 1916 NO. 31

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5862

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין תתמימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

ברכות לראש השנה

ברכת שנה טובה ומאושרה תחול על ראש אחי הבכור, אשר גם לו משפט האב, אברהם נחמיה למפרם, עם ביתו זו אשתו וכל הנלווים לו.

כעתירת אחיו — חתנו, בתו ונכדיו

שלמה, חנה, יוסף־מאנטאגו וצביה למפרם.

תכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה לכל קרובינו, מיודעינו ומכירינו כברכת מוקיריהם ומכבדיהם.

שלמה וחנה למפרט.

ברכה כלולה ושלמה לכל אוהבי שפתנו, ספרותנו וארצנו, הכואבים על שממותם והשואפים לתחיתם, וביחוד למנהלי ופקידי „התורן", חותמי מניותיו ומוכתביו.

ש ל מ ה ל מ פ ר ם.

ברכת שנה מוצלחה לחברי ועד הדירק־טוריום של „התורן", לעורך „התורן" ולכל אלה העוסקים בתחית עמנו, ארצו ושפתו.

ד"ר א. ש. שווארץ.

בשנה טובה הנני מברך את ידידי וחברי.

יהושע גורדון.

ברכת שנה טובה לידידי ומכירי בכל האגודות העבריות והציוניות ובכל מקום.

מ. בלושטיין.

לשנה החדשה, אנו מברכים את מורנו הסופר הנכבד מר י. ז. פרישברג, בעבודה פוריה במקצועות החנוך והספרות

יעקב הופר, יהודה ליכטרמן

מי שהיו תלמידי שעוריו

בהוראה העברית.

מברכים אנו את חברינו ב„בני עם חי" וב„דוד וואלפסון קלוב" ואת יתר מכירינו בשנה טובה ומתוקה.

י. א. אבארבנאל

מרים לעווין

אנו מברכים את חברינו ומכרינו העברים בשנת ברכה ובגאולה שלמה.

פינחס, שלומית וימימה פפיש.

בגמר חתימה טובה מברכים אנחנו את החברים מ„בני עם חי" ואת כל עם ישראל.

דוד ליפשיץ.

ליאון וויינרוב.

מברכים אנחנו בברכת השנה את כל ידידינו ומכרינו הרחוקים והקרובים ואת כל האוהבים את שפתנו וספרותנו.

האחים קרענגיל, שיקגה.

ברכתי הנובעת מקרב לבתי לחברותי וחברי מאגודתי, אגודת „בני עם חי". לשנה הבאה נחוג כלנו חג לאומנו בארצנו.

שיקאגו. ישראל צבי וויסוצקי

בברכת שנה טובה ומאושרה הנני מברך את הצמד הנעים, חברתי היקרה לאה רגינסקי וחברי סיגי. לבואם בברית האירושין.

שיקאגו. יוסף גולד.

מברך אני את משפחת ראזען, את ידידי מר באלניק ואת חברי ב„פועלי ציון" בשנה טובה ומאושרה.

מיניאפולים, מינ. אברהם בלאך.

מברך אני את חברי א. שפירא, מ. טשעלסי ואת חברי „פועלי ציון" במיל־בוקי בשנת הצלחה וברכה בכל.

מיניאפולים, מינ. אברהם בלאך.

בשנה טובה ומוצלחת שנת עבודה פוריה לטובת הרעיון העברי בכלל ולטובת השפה והספרות העברית בפרט, הננו מברכים את חברי „השחר" בדיט־רויט את „ההסתדרות" ו„אחיעבר" ואת כל העברים בכל אתר ואתר ותביא נא השנה הבאה יחד עם הגאולה לעמנו גם את הגאולה לשפתנו ולספרותנו העתיקה.

דיטרויט. האחים חיים ודוד הורוויץ.

הריני שולח ברכות לבביות מאליפות לכל קרובי, מיודעי וחברי הציונים והעברים באשר הם שם. יהא רעוא שתעלה לנו שנה זו יפה יפה בכל מקצעות עבודתנו הקדושה ושיתגשמו כל מאויינו במלואם.

באלטימור, מד. ז. חומסקי.

ברכה לקרובינו וידידינו ולכל הציונים הנאמנים המסורים לתרבותנו העברית ולשאיפותינו הלאומיות.

באלטימור, מד. י. קורלאנד ורעיתו.

הרינו מברכים בברכות חמות את העובדים החרוצים על שדה התחיה והעמלים בעד רעיוננו הקדוש: ד"ר שמריה לוין, ד"ר ש. מ. מלמד, הנשיא של „בני ציון" מר יוסף בארונדס ורעיתו, מר יהושע שפריירנן ומר אב. גולדברג ורעיתו.

באלטימור, מד. י. קורלאנד ורעיתו.

מברכים אנחנו ברב אושר ועבודה פוריה את הסופרים העברים הצעירים, בוני ספרותנו ותרבותנו העברית באמ־ריקה: ד"ר מ. וואכסמאן, אפרים א. ליסיצקי, הלל בבלי, דניאל פרסקי, אב. גולדברג ומנהל „התורן" ש. עפשטיין.

באלטימור, מד. י. קורלאנד ורעיתו.

הננו מברכים את כל קרובינו, מיודעינו וחברינו ומאחלים להם שנה טובה ומוצלחת. יהי רצון שתהא שנה זו אחרונה לפורעניות וראשונה לנחמה.

באלטימור, מד. נ. סעוועדז ורעיתו.

הרינו מאחלים שנה טובה ומאושרה לכל קרובינו, ידידינו וחברינו בהאגודות הציוניות והעבריות. הלואי שנזכה לראות בהתגשמות אידיאלינו בשנה זו.

באלטימור, מד.

דוד ליבער ורחל רודבלאם.

רב ברכות אני שולח מעומק לבי לכל מיודעי והברי ב„הגאולה" ובשאר האגודות הציוניות. הלואי שתתקימנה תקוותינו בשנה זו.

באלטימור, מד. א. וועלדער.

ברכתי שלוחה לחברי ב„גאולה" ולכל מכירי באשר הם שם. הלואי שהשנה הבאה תהיה שלום וברכה לנו ולכל ישראל, אמן.

באלטימור, מד. ה. גראסמאן.

מברך אני את חברי „גאולה" ואת כל העברים הנאמנים באשר הם שם בברכת שנה טובה.

באלטימור, מד. ד. זאכם.

VOL. III NEW YORK, OCTOBER 6, 1916 No. 31

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית ניו־יורק, ט׳ תשרי, תרע״ז גליון שלשים ואחד

פרשת השבוע

יום־תשובה.

כלל גדול הוא: אין אדם שב, אלא למה שהיה קרוב בלבבו ובמחשבותיו ונתרחק ממנו שלא ברצונו, בהכרח המקרים והמאורעות. אין התשובה באה אלא מתוך כליון־הנפש וגעגועים פנימיים על מה שהיה חביב ויקר לנו, על מה שנתרשם בעומק הכרתנו והויתנו. מי שמימיו לא היה קרוב ברוחו ובנפשו אל הדת, אינו יכול לשוב אליה. התקרבותו של אדם כזה אל הדת אינה יכולה לבוא על־ידי התשובה, אלא על־ידי מהפכה רוחנית, על־ידי שנוי נמרץ וכביר במהלך רוחו והשקפותיו על העולם והחיים. התשובה כחה יפה לישובב מסילות נישמות, אבל לא לסול מסילות חדשות. יכולה היא רק לחזק את הקשר הדתי, שנתרופף בעקב התרחקותו של האדם ממצוות הדת וחוקיה, אבל אין ביכלתה לחולל מהפכה ברוחו של האדם ולברוא אותו בריאה חדשה.

בדורות שעברו, כשכל חיי עמנו התרכזו בתוך תחומה של הדת, שמשו לנו הימים שבין כסה לעשור ימי תשובה, ימים שבהם היו שבים אל הדת כל אלה, שעונותיהם הרחיקום מעליה וממצוותיה. מי שתקפה עליו ההרגשה, כי נפגמה נפשו על ידי החטא, כי עונותיו חוצצים בינו ובין בוראו, היה מבקש למלא את הפגימות שבנפשו, להרוס את המחיצה, המפסיקה בינו ובין אלהיו, להתפיים עמו ולשוב אליו בלבב שלם. בדורות ההם ידענו רק דרך־תשובה אחת — התשובה אל הדת. בימים ההם עוד אפשר היה להיהודי להתרחק מאלהיו, אבל לא להתרחק מן הצבור היהודי, או מן העם היהודי. יהודי, מכיון שעבר עבירה, נעשתה מחיצה בינו ובין אלהיו, אבל כדי להתרחק מעמו מוכרח היה להתפרץ מחוץ לתחום היהודי, והעולם שמחוץ לתחום היה סגור ומסוגר בפניו. כשם שאין ביכלתו של אדם מן הישוב להתרחק מחיי החברה והמדינה, כך לא היה ביכלתו של היהודי להתרחק מחיי עמו.

באו החיים בתקופתנו החדשה והורו לנו הלכה למעשה דרך־תשובה אחרת— התשובה אל העם היהודי. השנויים הכבירים, שנתהוו בחיינו, גרמו מצד אחד, כי נקודת־הכובד של חיינו תעתק מהחיים הדתיים אל החיים הלאומיים, ומצד השני גרמו, כי רבים מבני־עמנו יתרחקו לא רק מן הדת, אלא גם מן הצבור היהודי ומן העם היהודי. היהודים האלה, כשהם שבים ביום־התשובה הגדול אל בית־התפלה, יותר משהם מכוונים את לבם אל אביהם שבשמים, מכוונים הם את לבם אל עמם ותקוותיו. אל אביהם שבשמים אין הם יכולים לשוב בלב תמים, מפני שמעולם לא היו קרובים אליו בנפשם ובלבבם. שבים הם אל העם, שיצאו ממנו, אשר למרות התרחקותם מצרכיו ומתקוותיו, קשורים הם אליו בהרבה נימים נפשיות וזכרונות היסטוריים. הרגש הלאומי הטבעי, המקנן בלבו של כל אדם, כופה אותם לשוב אל עמם ותקוותיו יום אחד בשנה, יום הנקבע לתשובה מדורות קדומים, והתשובה אל עמם מדזירתם גם כן אל דת אבותיהם, שבה הם רואים את אחד הגלויים היותר חשובים של חיי עמם ולאומיותו.

יאילו הרגישו הלאומיים שבנו, אלה שדרכם להבחין בין החגים, הרשומים במאורעות לאומיים, ובין אלה, שמקורם הוא ברגש הדתי, — אילו הרגישו בערכו הלאומי הגדול של יום־תשובה לאומי, לא היו רבים מהם, ביחוד הקיצוניים שביניהם, מזלזלים בחשיבותו הלאומית של יום־הכפורים. הזכרונות הלאומיים, שמעוררים בלבנו החגים, הקשורים במאורעות העבר המזהיר, יפים הם להלהיב את הדמיון, לרומם את הרוח ולעורר בנו רגשי גאון לאומי, אבל אין בהם כדי להביא אותנו לידי הרגשת ההוה המדכא, לידי הרגשת צערנו הלאומי ומילוא חובתנו אל הכלל היהודי, לידי חשבון־הנפש. הדורש השראת־רוח מייהדת, צריפה ומזוקקה. ובמצב־רוח נאצל כזה מעמיד איתני יום־התשובה, שאמנם אינו קשור במאורעות־קדומים,

אבל כנגד זה יונקים שרשיו מחיי הנפש הישראלית וצרכיה, מאוייה וגעגועיה.

דור דור וחטאיו, דור דור ודרכי־תשובתו. התשובה צריכה להתאים אל תכונת החטא. ואם דרך־התשובה, שמורים לנו מנהיגיה של היהדות הדתית, אינה מתאימה בתקופה האחרונה עם השקפותינו על החטא, אל־נא נמנע מלשוב ביום־התשובה הגדול אל עמנו ותקוותיו. מי שמת בקרבו הרגש האחרון הזה, רגש התשובה, ואין לבו הולך עוד לא אחרי דת אבותיו ולא אחרי חיי עמו ותקוותיו, — נתק הקשר שבינו ובין היהדות.

קֺנְגְרֶס יְהוּדִי כְּלָלִי.

עדיין לא נגמרו הסכסוכים וחלוקי־הדעות ביהדות האמריקאית בדבר קריאת קונגרס יהודי אמריקאי והנה כבר באה הצעה חדשה מעבר לים: לקרוא קונגרס יהודי כללי, כלומר — קונגרס של כל היהודים מכל ארצות תבל. הרעיון הזה אינו חדש ביותר. באמת, הרי היה תיאודור הרצל הראשון לקרוא לקונגרס כזה, אלא שבני דורו לא היו עדיין מוכשרים לכך ולא הבינו את כונתו כל־צרכה, ותחת הקונגרס היהודי הכללי נוצר קונגרס ציוני — קונגרס מפלגתי. אחרי הרצל באו יהודים אחרים בארצות שונות בהצעות ממין זה, ועד היום הזה עדיין חולמים רבים בתוכנו את חלום הקונגרס היהודי הכללי, שיבוא להכריז לעולם על קיומה של האומה העברית. ההצעה לקרוא עתה, או תיכף לגמר המלחמה, קונגרס יהודי כללי אינה לפי־שעה אלא אוטופיה נאה, מפני שהמפריעים בעד הרעיון הזה יהיו מרובים על המחזיקים בו. חוגים רבים מישדרות עמנו שקועים עדיין ביון ההתבוללות ורואים את רעיון האחדות של האומה הישראלית כרעיון נפסד, שיש בו כדי להזיק לכל הויתם והשקפת־עולמם התפלה—ודוקא החוגים האלה מסודרים ומזוינים בכל אמצעי המלחמה. אם קונגרס של יהודי אמריקה עם תכנית־עבודה מצומצמת פוגש על דרכו מכשולים רבים כל־כך, על אחת כמה וכמה קשה יהיה עתה, לפי מצב הענינים בשעת מלחמה עולמית, לסדר קונגרס יהודי כללי.

ואף־על־פי־כן, למרות ריח האוטופיות, הנודף מהצעה זו, אין לנו להתיחס אליה מתוך קלות־ראש, לפי שאין לדעת מה ילד יום: מה שנראה לנו היום כחלום — אפשר שיראה לנו מחר כמציאות. העובדה, כי רעיון זה של קונגרס יהודי כללי בא דוקא מן המערב, כלומר: ממקום צמיחתה וגידולה של ההתבוללות, — העובדה הזאת, כשהיא לעצמה, יש בה כדי לעורר אמונה בלב, כי גרעיני הרעיון הלאומי — ר ע י ו ן ה א ח ד ו ת ה ל א ו מ י ת — לא נזרעו על צחיח־סלע גם מחוץ למחנה. אמנם יהודי המערב באים אל רעיון הקונגרס היהודי לא מתוך אותה הכונה ולא לשם אותה המטרה, המעוררות את לבות הלאומיים. גם כונתם וגם מטרתם מצומצמות הן: להיטיב את מצב אחיהם בארצות עושקיהם וגוזלי־מישפטם. ואולם הרצון להתאחד לתכלית זאת עם כל חלקי העם לארצותיהם ולמפלגותיהם ולעבוד את העבודה הזאת ע ל ד ע ת כ ל ה ע ם — הרצון הזה בלבד עתיד לחולל נפלאות בחיי עמנו בעתיד.

שְׁנַת תַּרְעָו בַּהִסְטוֹרְיָה הַיִּשְׂרְאֵלִית

מאת
ש. מ. מ.

ב.

על היהדות המערבית באו שנויים גדולים ורבי־הערך במשך השנה האחרונה. הערבוביה הרוחנית, ששררה ביהדות המערבית בשנה הראשונה של המלחמה, חלפה כולה בשנה השניה של המלחמה, ועל מקומה באו השקפות ברורות ותנאים ברורים, שישמשו לנו בסיס להעבודה הלאומית שלנו בעתיד.

העובדה ההיסטורית היותר בולטת בחיי אחינו במערב בשנה שעברה היא—התגברותה של ההתבוללות הקיצונית. המתבוללים הכירו, כי המלחמה הועילה הרבה להתגברות הלאומיות ולהתפשטותה בכל שדרות העם. בגידולה של הלאומיות ראו תיכף סכנה למצבם הפוליטי בחיי עמנו וסכנה להתבוללות בכלל. האימה, שהטילה עליהם הצלחתה של הלאומיות, גדלה כל־כך, עד כי לא נמנעו לאחוז באמצעים של בגידה ומסירה, כדי לעצור בעד „הסכנה“ — סכנה של תחית היהדות. הקבוצה היותר חזקה של המתבוללים — הקבוצה הגרמנית, הקרובה ביותר ליהדות המזרחית — היתה הראשונה להחזיק באמצעים המחפירים של בגידה ומסירה, כדי להבטיח את קיומה בעתיד.

בחדשים הראשונים של שנת תרע"ו יצאו באי־כחה של הקבוצה הזאת בתעמולה פומבית נגד נדידת היהודים המזרחיים לגרמניה. הפארולה שלהם היתה: „גרענצ־שפעערע“ — כלומר: סגירת הגבול בפני יהודי המזרח. כדי להצדיק את התעמולה הזאת, יצא ההיסטוריון הגרמני־היהודי מארטין פיליפסון בשורה של מאמרים בה„אללגעמיינע ציייטונג דעס יודענטומס“, כלי־מבטאם של „הגרמנים בני דת־משה“, והשתדל להוכיח, כי יהודי פולאניה הם פראים גמורים וכי אין־שוה לגרמניה להרשות להם להתישב בתוכה. במאמרי־השטנה האלה הרחיק כל־כך, עד כי נתן את יהודי פולאניה לפני היהדות הגרמנית והעם הגרמני למשחתי־המדות — אנשים בלי תרבות ובלי רגש של מוסר, הבורה של פושעים, המוכרים את בנותיהם לבושת... המאמרים האלה עוררו בשעתם מהומה ורעש בקרב הצבור היהודי הגרמני, ואפילו רבים מהמתבוללים יצאו במחאה נגד מלשינות מכוערה כזו. וכנגדם האנטישמיים בגרמניה שמחו לקראת „האמת“ של הפרופיסור היהודי, ועד היום הזה הם משתמשים בטענותיו של ההיסטוריון היהודי הזה, כשהם באים ללמד קטיגוריה על היהדות המזרחית. ואלה

ממנהלי היהדות המתבוללת בגרמניה, שלא מחו בגלוי נגד פיליפסון, הודו לדבריו ונספחו אחרי כן על החבורה של הקיצוניים להלחם ביהדות המזרחית — זו שהיתה נסערת ונדהמת כולה מאסון המלחמה ופגעיה. בין חברי הקבוצה הזאת נמצאו גם אחדים מראשי חברת „העזרה" הגרמנית, שיש להם השפעה ידועה בחוגי הממשלה בברלין. אחרי ש„העזרה" בעצמה לא יכלה להשתתף ב„מלחמה" כזו, מפני שרוב חבריה אינם מתבוללים, או מתבוללים הם רק לשליש ולרביע, יסדו אלה העומדים בראש „העזרה" ועד פוליטי מיוחד, שבאופן רשמי דבר אין לו עם „העזרה". מטרתו של אותו הועד הוא לעסוק בפוליטיקה היהודית במזרח — כלומר: לנהל את המלחמה נגד יהודי פולאניה וליטה ולהשפיע על הממשלה הגרמנית, כי תקבע חוקים מגבילים נגד היהודים, היושבים במדינות האלה. חברי הועד הפוליטי הזה הם גם חברים להועד, העוסק בחלוקת כסף־העזרה, הנשלח מיהודי אמריקה לאחיהם נגועי המלחמה בפולאניה. ויחס האיבה של הגרמנים בני דת־משה ל„אחיהם" הפולאנים ניכר היה גם בחלוקת המיליונים, שנמסרו להם על־ידי יהודי אמריקה. כשנודע באמריקה, כ י צ ד מחלקים ה„שליחים" הנאמנים האלה את כסף־העזרה בין אחיהם הנענים, הרעבים ללחם, שלשמם נאסף ונשלח הכסף, — התעוררה דעת־הקהל היהודית במדינה הזאת נגד העול הנורא, והתעוררותם זו הכריחה את ועד־החלוקה המאוחד בניו־יורק, כי יחדל משלוח את כסף־העזרה על־ידי המתבוללים בברלין. כל העובדה הזאת מסמנת ביותר את הרקבון המוסרי הנורא של ההתבוללות היהודית באירופה.

למורת־רוחם של המתבוללים לא השגיחה הממשלה הגרמנית בדרישותיהם בדבר סגירת הגבולין, והכניסה לארצה כשלשים אלף בעלי־מלאכות יהודיים מפולאניה, המוצאים עתה פרנסתם בכמה ענפים של התעשיה הגרמנית. אין להחליט, כמובן, שהממשלה הגרמנית עשתה זאת מאהבתה ליהודים. היא קראה את יהודי פולאניה לארצה משום שנצטרכה להם, ולא חששה אפילו לה„מדות המשחתות" שלהם ולא דאגה כלל, שמא יחתרו היהודים הללו חתירה תחת כסא־הכבוד של ההתבוללות היהודית בגרמניה. מנקודת־ראות פוליטית היתה כל התעמולה של המתבוללים בגרמניה נגד יהודי המזרח — טפשות בלבד. כאנשי־מדינה הלא היה להם לדעת, שאם תראה הממשלה הגרמנית תועלת לעניניה ביהודי פולאניה, ודאי שהרשה להם להתישב בארצה, ואם לא יהיה צורך בהם — כלומר: אם לא יהיה מקום בשבילם בהתעשיה הגרמנית, — תנעול דלת בפניהם גם בלא השתדלות „אחיהם", כמו שתעשה כן להאיטלקים או לבני עם אחר. נמצא, שכל שקידתם היתירה של הגרמנים בני דת־משה בענין זה היתה לשוא ולא הועילה אלא לגלות את קלונם ואת שפלותם המוסרית לעיני העולם.

וכנגד זה השפיעה השנה השניה של המלחמה לטובה על ה ד ו ר ה צ ע י ר שביהדות הגרמנית. במקרה, או מתוך כונה ידועה של הממשלה, נשלחו רוב החיילים היהודים אל מערכות המלחמה אשר במזרח. רוב החיילים היהודים בצבא הגרמני, שנלוו אל המנצחים בפולאניה, באו בפעם הראשונה במגע ומשא בלתי־אמצעי עם יהודי פו־לאניה — והכירו בהם את אחיהם, את עצמם ובשרם. עד כמה גדול היה הרושם, שעשתה הפגישה הזאת בין אחים על יהודי גרמניה, — אפשר לראות מהמכתבים הרבים של החיילים היהודים הגרמנים, שנדפסו בעתונים היהודים בגרמניה. על־ידי הפגישה הזאת שבו מאות צעירים לעמם, אחרי שהיו כבר שקועים במצולת ההתבוללות. בפולאניה באה להם ההכרה, כי היהודים אינם רק בני דת אחת, אלא שהם עם, החי חיים לאומיים מיוחדים וזקוק לתנאים לאומיים מיוחדים. על־ידי פגישת־אחים זו נתעשרה היהדות הגרמנית בהכרה לאומית, ואין כל ספק בדבר, כי אחרי המלחמה, כשישובו החיילים היהודים בגרמניה לעבודה של שלום, תהיה ההשקפה הלאומית ההשקפה השולטת ביהדות הגרמנית, וההתבוללות תצטמצם ותדלדל במחיצה של חבורה קטנה, המחזיקה בנושנות.

בין שני הקצוות של הציוניים והמתבוללים בגרמניה עומדת כעת מפלגה קטנה אחרת, האומרת לתווך ביניהם. מנהיגי הקבוצה הזאת הם הציוניים הפוליטיים שאינם לאומיים, כמו פראנץ אופנהיימר ואדולף פרידמאן, ושוללי הציוניות הלאומיים — כלומר: אלה האנשים, האומרים, שאין עם יהודי פוליטי בעולם, אבל יש שבט יהודי, שעליו להמשיך את קיומו כאחדות שבטית, — שמנהליהם הם הפילוסוף הגדול הרמאן כהן והפרקליט המפורסם ד"ר פוכס, מי שהיה בא־כחה של חברת ה„אליאנס" הפאריזית בברלין. כלי־מבטאה של הקבוצה הזאת הוא ה„נייע אידי־שע מאָנאטסהעפטע", שתכניתו היא: אחדות השבט היהודי ואחדות הדת היהודית. בזמן הזה, זמן שלטון הקיצוניות, אין לקוות, כי ההשקפה הזאת תתפשט בין היהדות הגרמנית, אבל אחרי שרוב מנהליה יצאו להם מוניטין לפני המלחמה כמתבוללים גמורים, יש לה לקבוצה זו עכשיו ערך מיוחד, כאחד מ„אותות הזמן".

* * *

גם בארצות האחרות של המערב אנו רואים אותה הופעת המקרים, כמו בגרמניה. מעבר מזה עומדים המתבוללים הקיצוניים ועושים מעשה בגידה בעמם, מעבר השני עומדים הציוניים עם דרישותיהם הלאומיות, וביניהם עומדת חבורה קטנה, המתכוונת לתווך ביניהם — אבל אינה מצליחה בעבודתה. בין האורגאניזאציה הלאומית הדימוקראטית של יהודי המזרח באנגליה ובין הועד של צירי הקהלות, שהוא מרכז ההתבוללות, עומדים אנשים כלוסיין וולף וליאופולד רוטשילד ומתאמצים בכל כחם לאחות את הקרעים, שנתגלו ביהדות האנגלית לרגלי הבגידה של המתבוללים הקיצוניים. לוסיין וולף, שהיה לפנים העמוד התיכון של ההתבוללות באנגליה ושונא מסוכן להציוניות, נעשה כעת טוענם ופרקליטם של היהודים הלאומיים באנגליה, והוא מותח בקורת על מעשה הממשלה האנגלית, האומרת להכריח את יהודי רוסיה, המתגוררים באנגליה, להכנס לצבא. לוסיין וולף אינו עומד בדד בעבודת הסניגוריה על יהודי רוסיה ובהשקפתו הלאומית, שגלה זה עתה בלבו, אבל לחבריו ולמסייעיו אין אותה ההשפעה על החוגים הרשמיים באנגליה, כמו שישנה לקבוצת המתבוללים, ואין איפוא כל תקוה, כי יצליח בתפקידו החדש.

ובעת שהיהדות האנגלית נקרעה לגזרים על־ידי מעשה

הבגידה של המתבוללים. מצאה לה הציוניות באנגליה מסילות בחוגים פוליטיים נוצרים. הקאבינט האנגלי עסק כמה פעמים בשאלת היהודים מנקודת־ראות לאומית־פולי־טית, והלורד קרומר, מי שהיה משנה־למלך במצרים והיה ידוע כמתנגד להציוניות, הביע זה לא־כבר את דעתו לטובת הציוניות ובשבחה. וכנגד הלורד קרומר הנוצרי, המצדד בזכות הציוניות, נתגלה מתנגד לציוניות בקרב רבי־המלוכה ה י ה ו ד י י ם באנגליה — הלא הוא מר מונטאגיו, חבר הקאבינט האנגלי ובנו של הלורד סווייטלינג. כשיבוא ההיסטוריון היהודי לכתוב בספר את המקרים והמאורעות של שנת תרע"ו ולתאר את האישים ההיסטוריים השונים, שפעלו על מהלך הענינים בחיי עמנו, ימצא, כי אדווין מונטאגיו, בנו של מנהל האורתודוכסיה היהודית באנגליה, היה הבוגד היותר גדול, שקם לנו במשך המאה האחרונה.

ההסתדרות הציונית האנגלית נפגעה על־ידי המלחמה יותר מכל קבוצה ציונית אחרת שבעולם. פגיעה זו היתה פגיעה ב כ ב ו ד ה, שגרם לה אחד ממנהליה, מר יוסף כהן, בהספחו לאלה המתבוללים, האומרים להכריח את גולי רוסיה באנגליה להכנס לצבא באנגליה. ואולם התנועה הציונית גברה והתפשטה בשנה זו גם באנגליה, ביחוד — בין ההמונים בוואיטשפל. וגם הספרות הציונית באנגליה נתעשרה במשך השנה שעברה בספרים וקובצים רבי־הערך, שעתידים להשפיע לא רק על היהודים האנגלים, העומדים מחוץ למחנה, אלא גם על הצבור האנגלי הכללי. ביחוד יש להזכיר פה את הקובץ החשוב, שיצא לאור בעריכת מר הארי זאכר, מנהלם של הציוניים הצעירים. כל המסות, שנתפרסמו בהקובץ הזה, נאספו ונערכו בטוב טעם, ורושמם על הקורא גדול וחזק.

* * *

באוסטריה ואונגאריה עוד לא נתברר מצב הענינים הפוליטיים בחיי עמנו מפני השנויים האחרונים, שבאו במדינה כולה לרגלי המלחמה. אלפי יהודי גאליציה, שכבר שבו להערים והעירות אשר ברחו משם אחרי בוא הרוסים, מוכרחים עתה שוב לברוח מחמת המציק. ויהודי אוסטריה ואונגאריה עסוקים עתה בהספקת הצלה ועזרה מהירה להנגועים, ואין להם שהות להגדיר ולברר את היחס שלהם אל השאלות הגדולות, העומדות לפניהם בעתיד הקרוב. ואף־על־פי־כן, למרות הערבוביה, השוררת עכשיו במדינת בית־האבסבורג, אפשר לראות גם שם סימני חיים חדשים בקרב המוני היהודים, וכנגדם — סימני רקבון בין המתבוללים. ה„ישראליים" בווינה ובבודאפשט, כחבריהם המתבוללים בכל מקום, הראו לא־אחת אותות שנאה ואכזריות לאחיהם הנסים מחמת הקוזאקים. והפרקליטים ה„ישראליים" בווינה לא בושו לבוא בבקשה לפני הממשלה האויסטרית, כי לא תרשה להפרקליטים היהודים מגאליציה להתישב בווינה ו„להסיג את גבולם" במקצוע הפרקליטות. אפילו בענין עבודת העזרה לטובת נגועי המלחמה בגאליציה לא עשו המתבוללים את חובתם, ולולא באה הממשלה האויסטרית לעזור להאומללים, בהוציאה עליהם מאוצרה מאות מיליונים כתרים, היו כולם מתים ברעב ובקור. הממשלה האויסטרית היתה הממשלה האחת בעולם, שהוציאה סכום עצום לעזור ליהודיה העניים, קרבנות המלחמה.

אחינו הלאומיים באוסטריה לא הזניחו את העבודה הלאומית־הפוליטית אפילו במשך ימי המשבר. היהודים הלאומיים באוסטריה הבינו, כי אחרי גמר המלחמה ישוב הסדר הישן באוסטריה למקומו, ושונאי ישראל בודאי לא ינוחו ולא ישקטו גם אז. לפיכך ראו הלאומיים חובה לעצמם לסדר את כחותיהם בעוד מועד. ראשית מעשיהם היתה ליסד ועד עממי גדול, שישמש מרכז מאחד להעבודה היהודית הלאומית בארץ. המרכז הזה עובד זה יותר מחצי שנה עבודה שאינה פוסקת לטובת הסתדרות הכחות היהודים באוסטריה, ולפי הידיעות, הבאות הנה מווינה בזמן האחרון, מצליחים הלאומיים בעבודתם.

במשך השנה האחרונה התפטר הרב הכולל בווינה, הד"ר גידימאן, ממשרתו, מפני שתש כחו לעמוד על משמרתו בימי המשבר האלה. הד"ר גידימאן הוא כעת הישיש של חכמת ישראל במערב והאחרון לחבורת־החכמים הגדולה מבני דורו של גרץ. ספריו הרבים, ובפרט ספרו המפורסם „התורה והחיים בימי הבינים", עשו לו שם עולם בכפרותנו המדעית. אבל למרות חכמתו המרובה לא היתה השפעתו מרובה על מהלך החיים היהודים באוסטריה, מפני שהיה מצדד בזכותם של המתבוללים, אף־על־פי שאי־אפשר לחשוב אותו כמתבולל.

* * *

בצרפת לא השפיעה המלחמה כלום על חיי היהודים הרוחניים. רק קבוצה קטנה של סופרים וחכמים נוצרים מתענינים כעת בשאלת היהודים. אבל כנגד זה חוללה המלחמה שנויים כבירים בקרב היהדות האיטלקית. תנועת התחיה, שהתחילה להתרגש ביהדות האיטלקית לפני שנים אחדות, התקדמה והתפתחה במדה מרובה במשך השנה האחרונה, והאורגאניזאציה „פרו קוזה עבראיקה", שהיא בעיקר הסתדרות לאומית, הולכת וכובשת את הלבבות באיטליה. הדור הצעיר עומד כעת כולו תחת ההשפעה של הדעה הלאומית, והוא משפיע מצדו גם על הדור הישן. היהדות האיטלקית היא עתה יותר יהודית משהיתה לפני חמשים שנה. קודם שנכנסה איטליה למלחמה התענינו יהודי איטליה בגורל אחיהם ברוסיה. עכשיו אי־אפשר להם להמשיך את העבודה הזאת, ואפשר שמטעם זה התחילו לשום לב ביותר אל השאלה הציונית.

* * *

לרגלי המלחמה נוצר מרכז יהודי חדש בארצות סקאנ־דינאוויה. רוב היהודים, שהתישבו במדינות האלה, הם מגולי רוסיה. היהודים האלה יכדו במקומות החדשים חברות ציוניות וחיים שם חיים יהודיים. כעת יש לנו אפילו פדרציה ציונית בסקאנדינאוויה, וגם עתונות יהודית.

כך פעלה המלחמה גם לטובה וגם לרעה על החיים הפנימיים שלנו: המלחמה הועילה להתגברותה של התנועה הלאומית בקרב שדרות העם הרחבות בכל הארצות; אבל יחד עם זה גרמה גם להסתדרותה של ההתבוללות ולמלחמתה של זו בלאומיים. המלחמה הזאת — מלחמת הרקבון ביהדות על הפריחה — תמשך אפילו אחרי גמר מלחמת־הלאומים הגדולה, ואין כל ספק, שהמנצחים יהיו אלה, המודים בעתידה של אומתנו, ולא אלה, האומרים לכרות קבר לעצמם בעודנו חי ומלא השק־החיים.

כָּל נִדְרֵי

מאת
הלל בבלי

כָּל נִדְרֵי וֶאֱסָרֵי··· שִׁיר, כֻּלָּם נִזְעָקוּ.
כָּל כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹלָה—
בָּם יָשִׁישׁ שְׂבַע־שָׁנִים וְצָעִיר עוּל־יָמִים,
אַף שַׁוְעַת הַיְלָדִים פֹּה עוֹלָה.
לֹא הוּרַם הַדֶּגֶל וַחֲצוֹצְרָה לֹא תָקְעָה,
לֹא דָפְקָה עַל שַׁעֲרֵי הַלְּבָבוֹת—
לֹא־קְרוּאִים—וּבָאוּ, לֹא־דְרוּשִׁים—וְנַעֲנוּ
לְקוֹל אֵל הַהוֹמֶה בֶּחֳרָבוֹת.
הֵם בָּאוּ—מֵאַיִן? הַבִּיטָה בִּפְנֵיהֶם
וְהַכֵּר אִם תֵּדַע אֶת שְׁבִילָם.
כָּל שִׂרְטוּט, כָּל קֶמֶט יְגַל־לְךָ קוֹרוֹתָם,
כָּל רֶטֶט—אִי נִתְקַל צֵל־צַלְמָם.
הֵם שָׁבִים.—וּרְאֵה־נָא מָה רַבּוּ הַדְּרָכִים,
מַה־שּׁוֹנִים הַנְּתִיבוֹת עִבְרִי!—
זֶה פָּרַשׁ לַנֵּכָר, כִּי חָשַׁךְ לוֹ גְבוּלוֹ
וּתְהוֹמֵי־עֲבָרוֹ לִי צָרוּ;
זֶה עִרְבֵּב הַתְּחוּמִים, תְּחוּם עַם וּמוֹלֶדֶת,
לֹא הֶאֱמִין בָּאֵל, אַךְ בִּלְבָבוֹ;
זֶה הֵקִים מִזְבְּחוֹת לָאֵל וְלַבַּעַל,
וְזֶה—אַךְ לְעֵגֶל־זְהָבוֹ.
פֹּה תָּעוּ וְרָעוּ בִּשְׂדוֹת אֲחֵרִים
עַד לֵיל זֶה, לֵיל־קֹדֶשׁ, הִגִּיעַ———
כָּל נִדְרֵי וֶאֱסָרֵי··· מִי לָחַשׁ הַמִּלָּה?
מַה פֶּתַע נִשְׁמָתָם הֵנִיעַ?
כָּל נִדְרֵי וֶאֱסָרֵי··· וּמָה הֵם הַנְּדָרִים,
שֶׁבָּאוּ לְשַׁלֵּם לַעֲדָתָם?
מִי נָסַךְ עֲלֵיהֶם יְגוֹן־בֵּין־עַרְבַּיִם?
מִי זָכַר לָהֶם אֶת חַטָּאתָם?

כָּל נִדְרֵי וֶאֱסָרֵי··· הֵם חוֹזְרִים בִּתְשׁוּבָה
וְשׁוֹפְכִים אֶת נַפְשָׁם בִּתְחִנָּה;
מְחַטְּאִים לְבָבָם וּמְגָרְפִים עֵינָם
בּוֹרֵם שִׂיא גִּלֵּי הַנְּגִינָה.
נִתְעָרְבְבוּ תְחוּמִים, נִטַּשְׁטְשׁוּ גְבוּלִים—
עַם נִדָּח לְלֹא גְבוּל וּמוֹלֶדֶת;
אַךְ פִּנָּה עוֹד נוֹתְרָה—עוֹד מִקְדַּשׁ־אֵל קַיָּם,
זֶה מִקְדָּשׁ שֶׁל שְׁכִינָה בּוֹדֶדֶת···
מִשְׁתַּפְּכִים הַקּוֹלוֹת, מִתְמַלְּטִים הַצְּלִילִים
מִבָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבוֹקְעִים.
כֹּה נוֹגָה זִמְרָתָם, זוֹ הֶמְיַת מַנְגִּינָה
בְּזָהֳרֵי־הָעֶרֶב הַשּׁוֹקְעִים.

— — — — — — — — —

כָּל נִדְרֵי וֶאֱסָרֵי··· עַם עַתִּיק וּמְעֻנֶּה
יְתַנֶּה גוֹרָלוֹ וְיִבְכֶּה,
תּוֹבֵעַ עֶלְבּוֹנוֹ וּמְבַקֵּשׁ פִּתְרוֹנִים
לְחִידַת עֲתִידוֹ הַמְחַכֶּה.
וְנִדְמֶה, לְךָ נִדְמֶה: הַתְּפִלָּה הַלָּזוּ
וְאוֹתָהּ נְגִינַת־הַפְּלָאִים—
יְגוֹן אַלְפֵי שָׁנִים בָּהּ עָצוּר וְתוֹסֵס
יְחֶזְיוֹן הַיָּמִים הַבָּאִים···

בופלו, תרע"ו.

חַיֵּי אָדָם

מאת שלום־עליכם

תרגום י. ד. ברקוביץ

כז.

בְּבֵית הַדּוֹד פִּינִי.

בית של חסידות ויראת־שמים. — מה בין נחום בן־זאב לבין פיני בן־זאב. — התנ"ך נותן טעם לפגם. — גבור הרשימות האלה מפליא את עין בוחניו בכתב־ידו. — זכותו של רב זרחל.

לא כן היה מראה ביתו של הדוד פיני. הבית היה אחר והאנשים — אחרים. בית, שריח חסידות ויראת־שמים נודף הימנו, עם ספרים הרבה, ספרי ש"ס ופוסקים, ועם נר־הבדלה אָרוך של שעוה, עשוי מעשה־מקלעת של צבעים שונים. והאנשים אף הם הצטיינו במראיהם ובמדותיהם. הדוד פיני עצמו היה יהודי חסיד, שפרקו נאה וזקנו מגודל וציציות טליתו הקטנה נושרות לו מחיקו, גבאי בבית־הכנסת של החסידים ומוהל מפורסם בעיר, שלא הניח יום אחד בלא ברית־מילה, בוכה תמיד על גלות השכינה וקובל על צעירי הדור, הפורקים מעצמם עול תורה ויראת־שמים. אביהם של הקטנים נחום בן־זאב ודודם פיני בן־זאב שני אחים היו, שניהם יראים ושלמים, שניהם חסידי טאלנה— ואולם מה שונה היה טבעם ומה רחוקים היו דרכיהם! האחד היה חסיד וירא־שמים בפני עצמו, והשני — מתחסד בפני אחרים. האחד לובש את טליתו הקטנה מתחת לבגדיו, והשני מוציאה לחוץ, מאריכה עד הברכים וטופח בציציותיה ברשות הרבים. האחד מתפלל תפלתו בלחש, רק אלהים הוא השומע, והשני מגביה את קולו, הומה ורועש, למען ישמע כל העם. וכטבעו של הדוד פיני כן היה גם טבע בניו. כולם כוונו את חסידותם כלפי חוץ, כולם הפריזו על המדה. הבנים היו לבושים קפוטות ארוכות עד קרסוליהם, וארבע הכנפות אשר להם חשופות לעין כל. הבנות — כלות צנועות וחסודות, מורידות מטפחותיהן עד העינים, נזהרות שלא להסתכל בפני זכרים, ואף־על־פי־כן, כשהן רואות פני גבר, מיד פניהן מאדימים כדם ופיהן משתרבב מתוך צחוק משונה, שאין לו טעם ואין לו פתרון. הדודה תמה, אשה שעפעפי־עיניה לבנים, אף היא היתה צנועה וכשרה ויראת־אלהים במאד מאד, ולידה אמה הזקנה — שתיהן דומות זו לזו, כשתי טפות מים הללו, עד שקשה היה להבחין ביניהן, מי מהן האם ומי הבת, אלמלא היתה הזקנה מנענעת ראשה מזוקן, כמסרבת ואומרת: לא, לא.

כאן, בבית הזה, לא התפאר עוד נחום רבינוביץ בבנו בעל־התנ"ך. בעיניהם של בני־אדם אלו לא נחשב התנ"ך כלל. אדרבה, התנ"ך נותן טעם לפגם. כל הלומד תנ"ך נקרא אפיקורס. לפיכך מצא אבי הקטנים ענין אחר להתגדר בו. עמד והשתבח בכתב־ידם של בניו. בניו — אָמר — כולם אומנים נפלאים הם בחכמת הכתיבה, שאין דומה להם בכל העולם.

— זה הקטן — רמז על מספר הזכרונות האלה, על בעל התנ"ך — יד כותבת לו, המפליאה את העין! כתבא רבא!

— יוקח־נא עט ודיו הנה! — גזר הדוד פיני על בני־ביתו וחשף את שתי זרועותיו, כאילו הוא עצמו היה מוכן ומזומן לקום ולעשות במלאכה. — עט ודיו יביאו־נא אלי תיכף ומיד! ננסה־נא ונראה, במה גדול כחו של כתבא רבא זה! אבל מהרו, אל תעמודו!

אף־על־פי שגזירתו של הדוד פיני היתה כגזירה, היוצאת מפי השליט, ואף־על־פי שבניו כולם, הבחורים וגם הבתולות, נפוצו מיד לכל פנות הבית לחפש ולהביא עט ודיו, — מכל מקום לא הביאו כלום. בכל הבית כולו לא נמצא לא עט ולא דיו.

עמד הדוד פיני ופקודה יצאה מפיו: „יהי עט!" — וכל בניו ובנותיו פרצו דחופים ומבוהלים החוצה, כפי הנראה, אל בתי השכנים, ולא היו רגעים מועטים עד שחזרו משם ועט ודיו בידיהם. בקשו בני הדוד פיני לעמוד בשלוה — והנה צרה חדשה: אין נייר. „פסת נייר!" — טענו בני־הבית ברגש זה אל זה, נענעו את ידיהם לאויר, משמשו את כל כיסיהם. הנשמע כדבר הזה, אשר לא יראה ולא ימצא סימן של נייר בביתו של אדם מישראל? אבל לשוא היו טענותיהם: נייר לא נראה ולא נמצא!

— חכו כמעט רגע — מצאתי עצה! יקום־נא ויכתוב כאן, על סדורי הקטן!

עצה טובה זו, המתקבלת על הלב, השמיע בנו הצעיר של הדוד פיני, איציל שמו, והוא נער משונה במראהו, שראשו מחודד למעלה.

— קום וכתוב! — צוה נחום רבינוביץ על בנו בעל־התנ"ך.

— מה אכתוב?

— כתוב כל אשר תחפוץ.

לאחר שטבל את העט בדיו, עמד בעל־התנ"ך, או הכתבא הרבא, רגע תפוש־מחשבות: לצערו ולמורת־רוחו לא היה לו מה לכתוב. אף רעיון אחד לא עלה במחו! בני־ביתו של הדוד פיני, שהקיפוהו כולם והתבוננו אליו, עומדים ומצפים לראות, כיה יהיו נפלאותיו. ודאי כבר חשבו עליו ככל העולה על רוחם. ואפשר שכבר שמחו לאידו בלבם? ואולם כשנגהן שוב אל השלחן וראה את הסדור, המונח לפניו, מיד נזכר מקרא מלא, שכל נער מישראל נוהג לכתוב על ספרים וסדורי־תפלות; עמד וחשף את זרועו, עג בעטו עוגה באויר, טבל את העט שוב בדיו, וכעבור רגעים אחדים יצא מתחת ידו מאמר זה ככתבו וכלשונו:

„אף־על־פי שאסרו חכמים לכתוב על הספר, אלא משום סימן בעלמא מותר: שמא יבוא פלוני, רב חיים או רב אפרים, ויראה בעינים, ויקח בידים, וישא על כפים. קל ברגלים, עד קצה השמים"...

ואולם כתובת זו לא היתה אלא מעין הקדמה. גוף הענין בא אחריה בלשון זו:

„זה הסדור שייך.
למי שייך?
למי ששייך שייך.
פּאַרט * למי שייך?
למי שקנה.
מי קנה?
מי שקנה קנה.
פּאַרט מי קנה?
מי שנתן מעות.
מי נתן מעות?
מי שנתן נתן.
פּאַרט מי נתן?
מי שיש לו.
למי יש מעות?
למי שיש יש.
פּאַרט למי יש?
למי שהוא נגיד.
מי נגיד?
מי שהוא נגיד נגיד.
פּאַרט מי נגיד?

הנגיד ה"ה הבחור מוהרר יצחק בהרב הנגיד המפורסם מוהרר פינחס, נרו יאיר ויזרח, כצאת השמש מן המזרח"...

קשה לתאר את הרושם הכביר, שעשתה כתיבתו זו על העומדים סביבו וצופים במחזה — הן מצד הלשון והן מצד הכתב. ביחוד הפליא הכתב את עין הרואים. גבור הרשימות האלה הזדיין בשקידה יתירה והשתדל עד היכן שידו מגעת, שלא לבייש, חלילה, את אביו בפני קרוביו. לתכלית זאת ברר לו כתב מהודר ודק מן הדק, אותיות זעירות ועגולות, כמרגליות הללו, שאינן נראות לעין אלא מתוך זכוכית מגדלת. אותה שעה עמדה לו זכותו של רבו רב זרחל מוורונקה, שממנו קבל בירושה את חכמת הכתיבה התמה. רבו רב זרחל העמיד בשעתו תלמידים הרבה בעירתו הקטנה, כמעט דור שלם של אומני־הכתיבה, שכולם נפוצו לכל ארבע רוחות העולם וכולם מראים נפלאות בכתב־ידם המצוין עד היום הזה. זכרה־לו, אלהים, לטובה!

חָלָל

(רשימה).

מאת

ש. ע ר ד ב ר ג.

בעירה לא היה יואל נחשב בכלל „בני־אדם". לא שמו אליו לב ולא השגיחו בהויתו.

בכל יום ויום היה משכים עם הנץ־החמה, יושב לו אל שלחן־הסנדלרים על הספסל הנמוך, מטפל בחוטים ובזפת ועושה את מלאכתו בשקידה ובחריצות עד חצות הלילה — מתקן נעלים.

כשהיו להם לבני העירה נעלים או מנפים, שצריכים תקנה, היו נכנסים אליו בחפזון באין אומר ודברים, ויש שהיו שוכחים לאמר אפילו „בוקר טוב". אף הוא היה שותק ואינו מדבר כלום, אלא מניח את הפטיש מידו, לוקח את המנף או את הנעל, בוחן ובודק אותו, כשהוא נוהם אגב בדיקה ומביע בהוטמו ניגון מניגוני החזן, משרה את הסוליה במים ומתחיל לנקות את הנעל, מקריבה אל פיו ומלחך אותה בלשונו. לעמוד על המקח ולהתנות תנאים מקודם לא היה איש צריך: הכל ידעו, כי בריה כשרה ותמה זו לא תרבה במחיר עבודתה אפילו כדי פרוטה אחת יתירה.

בבית־הכנסת היה מקומו אצל הדלת, במעמד שאר הקבצנים והעניים שבעירה. ורק פעם אחת בשנה, משמחת־תורה לשמחת־תורה, ביום שכל אדם מישראל, ואפילו תינוק של בית־רבו, עולה לתורה, היו הנבאים והמשמשים בקודש מכבדים גם אותו ב„עליה".

וכששמע את שמו קרוא לעלות לתורה, נבוך כולו. עיניו התחילו רצות הנה והנה מתוך מבוכה, וברגלים כושלות עלה על הבימה ונגש אל הספר, כולו ירא וחרד, שמא חלילה יכשל בלשונו. וכשגמר את הברכה האחרונה, שאף רוח לרוחה, ובצעדים בטוחים ובזחיחות־הדעת, כגבור השב מן המערכה, פסע לו אל מקומו, כשבת־צחוק קלה של אושר וקורת־רוח מרחפת על פניו.

אביו של יואל, שלמה־תם, אף הוא לא היה חלקו בין היחסנים ובעלי־הצורה שבעירה. הוא היה חציו סבל וחציו גנן.

בימות החורף היה עומד מן הבוקר עד הערב בקרן השוק וצרור חבלים, כלי־תשמישו, בידו, וכל חנוני היה קורא לו בשעת הצורך לפרוק את הסחורה, שהיו מביאים מן הכרך.

ובאביב, מיד אחרי חג הפסח, היה חוכר את הגן של הרוקח, גן ירקות ואילנות־פירות אחדים, עושה לו שם סוכה של נצרים, מרפד אותה בתבן, יושב שם יומם ולילה ונוטר את הגן.

עבודת השמירה ביום לא הטרידה אותו כל־כך, והיה מנמנם עם צהרי־קיץ בסוכתו האפלה. ורק בלילה לא נח לבו ולא מצא מרגוע מאימת השקצים, „בני־עשו", שהיו מתגנבים ומטפסים בגדר הנמוכה, יורדים לתוך הגן ועושים שמות בירקותיו ובפירותיו.

ופעם אחת — ויואל עדיין ילד קטן אז — התלקחה בלילה מלחמה קשה בין הגנן ובין השקצים. כשהאיר היום, נפוצו השקצים והלכו להם, ושלמה־תם נתכנס לתוך הסוכה האפלה לנמנם בה כחום היום. וכאשר באה אשתו אל הגן ובידה להם־חוקו, שהיא מביאה לו מדי יום ביומו, — מצאה אותו מוטל לפני פתח הסוכה מתגולל בדמו.

אימת־מות נפלה על העירה. התחילה חקירה ודרישה. השוטר היהידי שבעירה לקח את הרובה, שהוא משתמש בו רק בשעת סכנה, והתחיל הולך מבית לבית, בודק ומריח ומחפש. אולם כל עמלו היה לשוא. הרוצח לא נמצא.

העירה נחמה את האלמנה וקצבה לה תמיכה שבועית. אולם כעבור השבועות הראשונים קצה נפש בני העירה

---

* ואף־על־פי־כן.

בדבר יפטריה בעשרים וחמשה רובלים, שאספו בשבילה בבת־אחת. בכסף הזה קנתה לה ירקות ופירות, שמכרה על־יד הבאר לעוברים ושבים, ומזה נמצא לחמה.

את היתום הקטן מסרו לתלמוד־תורה. מתחילה נתנו אנשי העירה עיניהם עליו. כל אחד ואחד ראה חובה לעצמו להשגיח עליו ועל הליכותיו. אולם כשראו, שבן האלמנה לא יהיה מורה־הוראה בישראל, — מח אטום היה לו וזכרון של חתול — למדו אותו ברכות־הנהנין, תפלת קדיש והנחת־תפלין, והוציאוהו מתלמוד־התורה ומסרוהו ליורלי הסנדלר.

פעמים בכל יום, בבוקר ובערב, היה יואל הקטן יוצא אל אמו לעזור לה, מביא את הסלים אל הבאר ומחזירם הביתה, ובשכר זה קבל ממנה תפוח מאותם התפוחים, שהתחילו להרקיב ונסתאבו.

חמש שנים ישב היתום אל שלחנו של יורלי הסנדלר, עד כי עמד סוף כל סוף על תורת רבו ולמד להטליא נעל ולהדביק סוליה לעקבה.

ובקיץ הששי, לאחר שגמר את חוק־למודו, התחיל לקבל תשלומין. את שכרו היה מביא אל אמו ומוסר בידה לפקדון. בינתים גדל וגבה וכתפיו רחבו מאד. וכשהגיעה שעתו לצבא, לא השגיחו בו, שיתום הוא ויחיד לאמו, ומסרוהו לעבודת ארבע שנים.

כשחזר מקין ארבע שנים אל העירה, שוב לא מצא את אמו בין החיים. מיד הלך אל ארונו ורבו בסנדלרות, אל יורלי, לבש את הסינר, ישב על הספסל הנמוך ושב להכות בקורנס כבתחילה.

ואז התחילו הבריות מתלחשות בעירה, שיואל היתום „חתן עשיר" הוא — יש כסף לבחור זה: מאתים רובל תפורים לו בכתנתו.

ליבוש כושי, יהודי סמרטוטר בעל פנים שחורים, שהיה מחזיר על הכפרים וקונה סמרטוטים וגרוטאות של ברזל, אב לשבע בנות, בריאות ובעלות־בשר, ששרתו כולן אצל בעלי־בתים אמידים שבעירה, התחיל לקרב אותו בשתי ידים, הזמין אותו אל ביתו לאחר שינה של שבת, כבד אותו בכוס טה ומיני מתיקה, וליתר חבה שירו לו מסעודת הבוקר נתח קיבה ממולאה. יואל ירד לסוף דעתו של הכושי. אולם הוא קפץ את פיו, לא שאל ולא אמר כלום, אלא ישב וזרק מבטים מן הצד על הבת הבכירה ושמר את הדבר.

כשנודע הדבר לאטיל הסנדלרית, היתה עינה צרה בבת הסמרטוטר, שבחלקה יפול כל ההון העצום, התפור בכתנתו של פועל בעלה.

— ובכן, יואל, — נטפלה אליו בדברי־כבושין — שוב אין לך מקום אהר לשבת בשבת אלא אצל ליבוש כושי ובנותיו „הרקות"? או אפשר אין סעודת־שבת שלי מספיקה לך, ואתה צריך להחזיר על שלחן אחרים?...

הבחור השפיל את עיניו לארץ, שתק ולא ענה כלום, ורק פניו הסמיקו.

אולם יורלי הסנדלר, אדם נוח מטבעו, רך־לב ותמים אחרי כל ענין, שיש בו משום ריח של „משקה", עמד להגן על פועלו ופתח ואמר אל אשתו:

— מה עון מצאת בחתן זה שלנו? ראי־נא אף ראי: הרי כבר הגיע פרקו, ברוך השם, וכבר ראוי הוא לאשה לכל הדעות! ראי־נא, כמה הסמיקו פניו של זה...

דבריו הרכים והנוחים של בעל־הבית עשו עליו רושם נעים. זרם של שמחה שטף את לבו. פניו התחילו לוהטים ומחייכים מתוך אושר וגיל. ותיכף לזה, במוצאי שבת, בא מבית הסמרטוטר והזמין את בעל־הבית ובעלת־הבית ל„קבלת־קנין".

אחרי החתונה שכר לו יואל היתום עלית־קיר קטנה, הכניס לתוכה שתי מטות, שלחן וכסאות ונעשה סנדלר בפני עצמו.

אהבה עזה, עמוקה וטהורה אהב את אשתו. וכשנתעברה, לא נתן אותה לעבוד בבית שום עבודה קשה. בכל בוקר ובוקר, בשעה שהיתה ישנה עדיין, השכים אל השוק והביא לה מכל טוב הביתה. וכשראה את הדלי הולך ומתרוקן, זרק את העבודה, מהר אל הבאר והביא מים. ואת כל זאת היה עושה באין אומר ודברים, ורק בת־צחוק של אושר ובושה היתה מאירה את פניו.

וכאשר ילדה לו אשתו בן, לא היה קץ לאשרו ולשמחתו. פעמים רבות ביום זרק את הנעל באמצע העבודה, נגש אל העריסה, אשר התינוק שוכב בה, הציץ בפניו, חטפהו מתוך העריסה, נטלהו על זרועותיו והתחיל מרקד עמו על־פני הבית מבלי דבר דבר, ורק עיניו נוצצות מעוצר אהבה וגיל ואושר אין סוף. ורק כשלא היה איש בבית, נפתח פיו ונשמע קולו:

— הריהו מחייך! — היה אומר בקול צוהל, כשהוא עומד מעל לעריסת התינוק וגוחן אליו. — מחייך הוא! חי נפשי, מחייך הוא!... שלמהלי, אוהב אתה את אבא? אוהב?... הלא אני אבא שלך... אבא!...

הילד הביט אל פני אביו, הגוחן אליו לעריסה, באמון רב ושלח את ידיו הקטנות ותחב את צפרניו הרכים בפניו השעירים של זה. נחשול חם של אהבה וגיל עבר בכל גופו של האב. עמד והוציא את התינוק מתוך העריסה, לחץ אותו אל לבו, נתן את ידיו הקטנות אל פיו, וככלב נאמן התחיל מלקק ונושק את כל אבריו.

אולם מלבד שעשועיו עם הילד ביחידות היתה דרכו תמיד בשתיקה ובהרהורים, ואפילו מפני אשתו היה בוש לפצות פה ולדבר דבר. וכך עברו עליו שנה אחרי שנה בעלית־הקיר הקטנה — שנות שלוה ואושר ועבודת נעלים בלות וגידול בנים קטנים, אשר ילדה לו אשתו, באין מחריד ובאין מכלים דבר, עד שפרצה המלחמה.

בשבת אחרי הצהרים היה הדבר. יואל שכב על מטתו וישן שינה של שבת. פתאום העירה אותו אשתו משנתו ואמרה:

— יואל, יואל, רד־נא וצא החוצה וראה, למה מתופפים שם?

אז ירד יואל ויצא החוצה וראה קהל רב עומד אצל הבאר. התחיל לבו פועם והולם מתוך אימה: שמוע שמע בימים האחרונים את בני העירה מסיחים, כי מלחמה קרובה לפרוץ. האמנם אלה הם אותות המלחמה?...

— מחר, בעשר שעות בבוקר, מצווים ועומדים כל אלה שעברו בצבא לבוא אל הגמינה! — עמד סופר הגמינה והכריז.

פני יואל חורו כסיד. אכן אמת נכון הדבר! ברגלים כושלות התחיל מהלך מאיש לאיש, מציץ לעיניהם ושואל: מה? מה?

— מלחמה!... — ענה אותו כל אחד ואחד בקול עצוב ובפנים קודרים.

הוא חש, כאילו נקטעו רגליו, ובלב מלא כאב יוקד נגרר ושב הביתה.

בפנים מלאים חרדת־מות ובעינים נבוכות עמד לפני אשתו וילדיו ולא יכול להוציא אף הגה מפיו. צנח על הספסל, נענע בראשו אילך ואילך, ישב ושתק.

— ובכן, מה מתופפים? — שאלה אשתו.

הוא רצה לענות אותה, לספר, לשאל עצה. אולם כשהרים את עיניו וראה את מבוכת פניה וראה את פני התינוק, המוטל בחיקה, דבק לשדה ויונק, התחילו הדמעות חונקות את גרונו, דמו פרץ לתוך מחו, עיניו קמו בחוריהן. קם ונגש אל המטה, נפל והשתטח עליה, כבש את פניו בכר. אשתו נבעתה, הניחה אצלו את הילד ויצאה החוצה. הילד זחל אליו והתחיל מצחק עמו, תופס באזנו ומושך אותה ומפטפט אליו בלשונו. אז הרים את ראשו להסתכל בו, ובראותו את הילד מקפץ כנגדו ומחייך, מלאו עיניו דמעות מכאב עמוק ודומם. לבו נתכווץ בקרבו. ולא יכול עוד להתאפק, הפך את פניו מן הילד, נלחץ אל הקיר ונהם כחיה פצועה...

— אויה! יואל! בעלי! — פרצה אשתו לתוך הבית, כשהיא צווחת מרה ומורטת את שערות ראשה. צנחה ממולו על הספסל וגעתה בבכי.

כל הלילה היתה עלית־הקיר לחרדה. האשה התיפחה, ספקה את כפיה, צועקת ומיללת. והוא התחבט בבית הנה והנה כמשוגע, רץ החוצה, שב הביתה ושוב רץ החוצה, ובפיו אין מלה, רק נהימה יוצאת מגרונו, כנהימת הכלב הבוכה...

למחר, ביום הראשון בבוקר, היה השוק הומה מאדם. התנועה רבה. אכרים צעירים לבושים בגדי־חול, שסודרי־צמר חמים קשורים לצואריהם, מתהלכים כתוהים אילך ואילך, ומאחריהם נגררות נשיהן האכרות בעינים אדומות וצבות מבכי, נושאות את החבילות ואת הארגזים. ומשני עברי הרחוב עומדות עגלות גבוהות, מוצעות תבן, מוכנות להוביל את הפקודים אל עיר־המחוז. החניות סגורות, בתי־המרזח נעולים. כל הפנים אבלים וקודרים. ופעמון המנזר מצלצל בקול נוגה ועונה להמית הלבבות. קורא הוא את האכרים לבוא להתפלל את תפלתם האחרונה... בפנים רציניים, מלאים פחד ויראה, מסירים האכרים את כובעיהם, מצטלבים שתי וערב ובראשים מורדים לארץ נכנסים חרש לתוך המנזר.

ומקצה הרחוב השני נמשכת ובאה קבוצה אחרת של אנשים. הולכים הם ובוכים בקול קורע לב. היהודים הם, שנוהרים לבית־הכנסת להפרד מן התורה הקדושה.

נדהמים ונבוכים, כהולכים לקראת המות, פוסעים צעירי העדה, פוסעים ומתקרבים לבית־הכנסת. ופסיעתם פסיעה משונה, כאוחזים בעקלתון דרכם. ומאחרי הצעירים נגררים האבות והילדים — אנשים, נשים וטף, הולכים ובוכים בקול. הכל בוכים, הכל נאנחים, ורק יואל הסנדלר הוא האחד, ההולך ושותק. עיניו יבשו ולבו היה לאבן, ואף פניו דומים לאבן.

פתאום צוח יואל צוחה משונה, זנק מתוך העדה והתחיל רץ בכל כחו אל בית־הכנסת, רץ והופך פניו אל שאר בני החבורה, מנענע לעומתם באגרופו, כקורא להם ומאיים כאחד.

הוא קפץ לתוך בית־הכנסת, נגש עד ארון־הקודש, פתח את דלתו, כבש את ראשו בין ספרי־התורה וצעק שם צעקה גדולה, כפר עקוד לפני השחיטה.

עמד והטיח את ראשו בקיר הארון, וקול־זעקתו היבש והצרוד הלך בתוך הבית הריק, כקול משוגע, מלא אימה וזועה.

וכך היה עומד וצועק באין אומר ודברים, עד כי מלא בית־הכנסת המון בני־אדם, שהתיצבו בפתח חרדים ורועדים ותמהים איש אל רעהו. ואז נשתתק לאט־לאט וצנח ונפל לארץ, כמשא כבד.

לבו נתפקע מגודל הכאב.

קוּרֵי־סְתָיו

מאת

צ. א ו י ר ב ו ך.

הימים ימי־סתיו. חוטים צחורים דקים נרקמים באויר, נתלים בינות העצים ונדפים עם כל רוח מצויה. ונמשך לבך אחרי יגון השלכת ונרגז על־ידי רקמת־השוא של קורי־הסתיו. ערבוביה בלתי־נוחה בהם. מקצת מטוהר השלכת והרבה מהבל קורי־העכביש. החוטים הנפתלים, האי־ממשיים, מזכירים את היצור החלש — את העכביש, עם כל הצדיה שברשתו, הצדיה הבאה מחוסר צפרנים ומתלעות...

וקורי־סתיו אלו, ברכותם המתמגמגת, הבאה מחוסר־אונים, עולים על מחשבתי לרגלי מאמרו האחרון של הד"ר קוראלניק על־דבר „אחד העם".

הד"ר קוראלניק, המופיע אלינו תמיד מבמת־אירופא, הבא תמיד כציר שלוח אלינו, „יושבי־חושך", מאיזו ממשלה אדירה, — אפני דבורו והלוכו כאילו יתלוננו ויקבלו בעדו: ראו, מה עלתה לו לבן־מלך זה, שבעונותינו הרבים אתרע מזלו וגלה מעל „שלחן־הגבוה" לתוך אכסניה עניה ודלה זו של הספרות היהודית. דוקטור זה, עם כל שפע ה„תביעות העליונות", עם אמת־המדה „הגדולה", שהוא בא להנחילנו, אינו אלא בעל פוזה ידועה, המושך עליו את עין הרואה בלהטיו המרומים, בעל השלפוחיות של בורית המגוונות, המתפקעות על שפתיו טרם שהספיק

המתבונן להתבונן אליהן כראוי... כל כתיבתו של אדם זה אינה אלא ק ו ר י ־ ס ת י ו.

בכל ישלח את ידו, אין אף ענין אחד, שלא יגע בו, והכל כשרים וראויים לעטו. משכספיר עד רוזוולט, מ„אחד העם" עד איזה שיך מאלגיר — כל׳ האנשים המדיניים, האמנים, הסופרים, העסקנים, וכל הארצות וכל האקלי־מים — הכל ידוע, הכל מחוור ומובן לו. עינו משוטטת בכל והרגשתו תופסת את הכל. את הכל ראה והרגיש, את הכל הבין והעריך, רק דבר אחד קטן חסר לו בתוך ה„שיטה המקובצת" החיה הזאת — ע צ מ י ו ת .

כפרפר זה, כן הסתובב תמיד מסביב לכל הדברים שראה, אך לקרוב ולחדור לתוכם — מעולם לא קרב. כעד־ראיה פאסיבי נשאר ביחס לכל הדברים שראה ושנה: שום דבר ל א ע כ ל, כי חסרה אצטומכה לאדם זה. את הכל תפס בחוטמו, ב ח ו ש ־ ה ר י ח המפותח אצלו.

את הררי־אל ותהומות־תפתה עבר בטיסה קלה, בנפנפו בנוצות־האפרות שלו; הסיק שמים וירד שאולה — ואף שערה אחת לא נפלה ממנו...

ת ל ו ש הוא הדוקטור הנכבד הזה, וזה ענשו. אין לו שום אחיזה ושורש כל־שהוא בשום ספירה של החיים הרוחניים. כל־בוני"ק לפי עצם טבעו; מ ר פ ר ף על־פי מהותו.

כל נוצותיו האירופאיות המבהיקות אינן יכולות לחפות על הריקניות הפנימית, על הקרירות הנפשית, שבהן האדם הזה נגש אל הכל. כל „הכחל והסרק" של סגנון־הפרחים אשר לו אינם יכולים להסתיר את המבט האפור אשר לעיניו. הרוח המפעמו — „שמן זית זך", הנוזל בעורקיו במקום דם, ושכינתו — המילאנכוליה הרפה, החיצונית, הקפואה כפוזה ישנה ומקובלת, הבאה במקום הרצון ה ח י , במקום פרפורי־נפש אמתיים והתנגשות־היצרים הסוערה. ינפנף בכנפיו, תפוהות הצי־טאטות השונות והרבות, יקשקש בחרבות־הנייר שלו, יגלה בכל הדרם את צבעי־הקשת אשר לשלפוחיות־הבורית שלו — תוכו ישאר נבוב וריק, חללו הפנימי לעולם לא ימלא.

ובאין שורש — אין כובד ומשקל לכל אשר יצא מעטו של הדוקטור הזה. חסר לו אותו ההד העמום, שיש לדברי הסופר, החוצב ממעמקי נפשו, אותה האפלולית שבסגנון, שיש לכל מי שנכנס לתוך המחשכים ומאיר את זויותיהם ומביא לידי גלוי והבעה סתרי־נפש ורחשי־לב. קולו צלול תמיד, כקול המדבר מתוך החלל הריק... אין אף זכר בדבריו לאותו „התוהו־ובוהו" שלפני היצירה, לפני הגלות אור ההכרה וההבעה. „החומר החי" אין לו. כי משתמש הוא ב„פאבריקאטים" מוכנים ומזומנים. קרות הפראזה וצלילה הנוח יעמדו לו. לא אבנים יבנה את בניניו, כביכול, כי־אם קיש מגיזן... בקרות תפיסתו ומזגו יסתובב מסביב למגדלי־הרוח אשר ב„אירופה", ומשם ישלח אלינו נשיקות באויר...

דומה הוא לקנקן, שמלמעלה קצף היין רותח, אך היין עצמו חסר בו.

וכמה מגוחך הוא המקטרג המושבע הזה, בבואו אלינו כנגס הרוכב על־גבי ענקי הספרות האירופאית, ובשם דיקארט, הגל ופיכטה לא ירשה לשום אדם מישראל להרים את ראשו ולזקוף את קומתו. הוא נכוה בגחלתם של גאוני התרבות האירופאית, ורטט ירטט תמיד: „הוי, הזהר־נא! השמר ושמור את נפשך! דיקארט, אריסטו, הגל וקאנט לפניך!"

כהרב־דימיקוקוס תהיה מימעל לראשו הספרות האירו־פאית ואימתה לא תתן לו מנוח.

ולפעמים הוא עושה אותו הרושם המגוחך של בן־עירה, ששהה זמן־מה בעיר הגדולה, וכשחזר משם, לא פסק מללעוג ומלפסול את כל החי והקיים בעירה: ש ם , בכרך, החיים אחרים והדברים אחרים. ש ם הכל כה גדול ונשגב ויפה!

תארו בנפשכם, אם יבוא בן סרביה ויתחיל לבטל את כל אשר הוא רואה בארץ־מולדתו: את מוסדות־הממשלה ואת סדרי־החיים — והכל משום שלגבי אנגליה או גרמניה כל אלה פחותים ונקלים, — הלא למדבר־ראמות, לפטפטן ריק ומגוחך יחשב האיש הזה!

הד"ר קורלאניק בא למוד את סופרינו ואת כחותינו באמת־המדה של העמים הגדולים והמתוקנים שבאירופה. ביאליק איננו משורר גדול, מפני שהיינה עלה עליו. אינו עמוק ורחב, מפני שפלוני ואלמוני ש ם עמקו ורחבו ממנו. מוחל אני לו על אי־הבנתו, על מדת השטחיות שלו בתפיסתו את ביאליק בכלל. מוחל אני לו על זה, שלא הבין את גודל פשטותו, את חן פיוטו, את יפעת תומתו ומקוריותו של גדל משוררינו זה. מרגיז הוא אדם זה ביחוד בדרכו הנלעגה: שהוא בא וחבילה של השואות ורשימה ארוכה של משוררים זרים בידו. מיד מותח הוא את כל יוצר מישראל על ספסל הסופרים והספרים הזרים, שמלא בהם את כרסו, ועל פיהם יחרץ משפטם. את הערך העצמי, האינדיווידואלי, שאין להשוותו לשום ערך אחר זולתו, לא ידע. ובכלל לא בא זה אלא לשם הארה ממרום על יושבי־חושך מלמטה. בא הוא רק לגלות לנו מתוך עניותנו, כי יש לו „מבינות" רבה בעושר — בעשרם של אחרים... אילו היה בא אדם לנתח את בילינסקי, המבקר הרוסי, או את מיכאילובסקי, ולהוכיח, כי רעיון זה לקח בהקפה מהגל ורעיון זה מפילוסוף אחר, וכי בכלל לא הרחיב את הגבולים ולא חדש כלום, וכי על כן אין תפקידו חשוב ואין ערכו רב בספרות הרוסית, — ודאי שנבוני־דבר היו בזים לאותו עמקן ולעמקנותו.

כי לא האמת ההגיונית החדשה היא העיקר, אלא הכח הנפשי חשוב ומכריע בספרות הרוסית, כמו בכל ספרות אחרת. לא עצם המחשבות, כי־אם צ ר כ י ־ ה מ ח ש ב ה היותר גבוהים, שעורר אדם כבילינסקי בספרות הרוסית, הם שהקנו לו את עולמו. אפשר, שמחשבה זו או אחרת לקוחה בהקפה מאחרים, או יכולה היא להבטל מאליה — העיקר הוא, שבילינסקי הרים את המחשבה הרוסית והוציאה מיקרן־זוית נדחת לרשות־הרבים של המחשבה האנושית.

כי בשביל להפרות את הספרות ואת חיי־הרוח של העם, צריך שיבוא אדם בעל־עצמיות, א י ש י ו ת, שחננה האלהים בסוד הצרוף. אישיות, המעידה בקרקע התרבות הלאומית ולבה פתוח לזרמים החדשים. אישיות, אשר

תרע לחבר ביצירה אורגאנית חדשה את יסודות התרבות העתיקה עם היסודות החדשים של המחשבה האנושית. ומרכיב נטיעות חדשות בתרבותנו הוא גם „אחד העם“. לפיכך העטרה „חושב לאומי“ הולמת את ראשו.

יהודים מלאים רעיונות והמצאות כרמון ישנם לרוב ברחובנו, ואולי גם הד"ר קוראלניק הוא אחד מהם. אך הללו — כקיקיון של יונה נוצצים ונובלים בין־לילה, וכעב ימחה שמם מזכרון הדורות.

„אחד העם“ היה לאחד מיחידי הסגולה, שזכה להשליט את מחשבותיו על בני־דורו, ונקבע בתולדות ספרותנו כעמוד התיכון של תקופה ידועה.

„אחד העם“ ידע להעמיד את עצמו במרכז המחשבה העברית — על פרשת הדרכים של חיינו. יכולים אתם להפליג או למעט בשבחו — אך מוכרחים אתם לעמוד עליו. וכאן אתה מוצא את כחו האיתני, היסודי, של „אחד העם“.

„אחד העם“ היה הראשון, שהרים את המחשבה העברית לידי גובה של „פרובלימות“. לפניו — כמובן, בספרות העברית של הדורות האחרונים אני מדבר — היו רק מבארים, מתוכחים וסתם „מלמדים להועיל“. הוא היה ההוגה הראשון במעלה בספרות העברית.

הוא בא, וענן־הכבוד של המחשבה האנושית הצרופה עלה עמו על ספרותנו. כאל מקדש נכנס „אחד העם“ אל היכל־הספרות. יראת הרוממות — רוממות המחשבה והצבור — שרויה על כל אשר יצא מתחת עטו, למן המאמר הראשון עד האחרון.

אולי תמימה היא ביותר אמונתו של „אחד העם“ ב„צדק המחלט“ וב„אמת המחלטה“; אך לעומת זאת כמה ריליגיוזיות, כמה מן הרצון המוסרי והכוסף העליון צפונים באמונה תמה זו, העולה עד לאין ערוך על כל הספקנות וה„דקות“ וקורי־הסתיו היפים של הקוראלניקים ודומיהם.

„אחד העם“ הוא קודם כל אישיות מוסרית, אישיות, שיש לה רצון שליט ומכריע. ועל כן מלבו ולמעלה גבוה הוא מחבריו הסופרים העברים, שכולם אנשי־הרגע, משולים כקצף על פני המים.

אולי היכלו של „אחד העם“ בנוי לפי שיטה נושנה ואין הקרקע מוכשרת עתה ליסודו. איני בא להגן על שיטתו. זרה היא לרוחי. איני מוצא בה ספוק בשבילי. אך יחד עם תלמידיו חייבים אנו כולנו להודות: יש אלהים במקדש הזה.

וכדאי לציין פה, איך העריך את „אחד העם“ סופר עברי אחר, המתנגד לשיטתו לא פחות מהקוראלניקים וחבריהם, אלא שיש בו מהיסודיות והשרשיות, שלבו דן ומעריך כל חזיון לא על־פי „השמות“ של הספרות האירו־פאית, כי־אם על־פי הרגשתו האינטואיטיבית העמוקה והדקה. מיכה יוסף ברדיטצבסקי, שהיה אויבו היותר עז של „אחד העם“ בספרותנו, הניח פעם אחת את חרבו מידו והעריך את מתנגדו בתור אישיות מצוינה, בתור חושב ויוצר בספרותנו.

מיכה יוסף ברדיטצבסקי, כאדם בעל נפש גדולה ובעל רוח יתירה, לא יכול שלא להרגיש את טוהר הרוח, את יפעת הרצון הכביר, המניע בכל עבודתו הספרותית של „אחד העם“. הוא ידע להעריך את תקיפות־הנפש, את רגש־האחריות הגדול בעד כל קיום האומה, המציינים את „אחד העם“ משאר הסופרים העברים. הוא הבין, כי „אחד העם“ כולו משועבד למשאת־נפשו, עומד תמיד על משמרתו ושומר על „הניצוץ האחרון“. הוא ידע לעמוד ולהבין את ה„כולו קודש“ שב„אחד העם“. כי כמוהו כביאליק — שניהם ראו אותו מבפנים. לא בעיני הגל ופיכטה, או בעיני „הספר האחרון שקרא“ ראה אותו בר־דיטצבסקי, כי־אם מלפני ולפנים של הספרות העברית...

גץ אחד מלבת־אשו של „אחד העם“ יש בכחו לשרוף את כל הקש והגבבא המגוונים של הקוראלניקים ודומיהם. טפה אחת של מי השלח מיצירתו של „אחד העם“, יצירה זכה ותמציתית, מסוגלת להרוות את שדה־ספרותנו יותר מתשעה קבים מלאים „מים פושרים“ של „יפי־הרוח“ האלה, הבאים אל רשותנו מקושטים ומפורכסים במיני סדקית וזכוכית צבעונית של אחרים.

„אחד העם“, בעל התכונה האיתנית, היסודית, זה שהיה לאחד מעובדי־אדמתה של ספרותנו ומוציאי לחמה, וקוראלניק, הלקקן, המרפרף בלהטיו, הנוגע ואינו נוגע, הפרפר הקל, המתדפק בינות לספרים העבים ורוקם את קורי־הסתיו שלו, — ודאי שרחוקים הם זה מזה, כרחוק מזרח ממערב. ואין להתפלא כלל וכלל, אם זה לא מצא ב„אחד העם“ כלום, מלבד שאינו דומה לפיכטה ולהגל.

ואף־על־פי־כן יש כאן מקום לשאול את הדוקטור הנכבד שאלה אחת קטנה: האמנם לא מצא לו שעה אחרת, יותר מוכשרת לגלות לנו את עומק דרישותיו ואת רוחב דעתו האירופאית, משעה זו — עת שאָנו באים לחוג את חג יובלו של ביאליק ואת יום מלאת ששים שנה ל„אחד העם“? ילמדונו רבותינו האסתיטים: האם גם בזה יש מן האירופאיות ומיפי־הרוח?

אָכן טוב היה עושה הדוקטור האירופאי הנכבד הזה, אילו קצר אצלנו באירופאיות ובפיכטה ובהגל והאריך מעט במדות דרך־ארץ ואנושיות!

אֲסִירֵי נַצְּרֶת

(מזכרונות הארץ).

מאת

י. אבנר.

אחרי הקונגרס העשירי בבאסיליה חזרתי מאירופה הביתה. התחנה הראשונה לארץ־ישראל היתה חיפה, וכאן השליכה האניה את עגנה על־יד העיר, בצל הרי הכרמל, העוטפים אילנות. אָמנם מהר מהרתי לביתי ירושלימה, אולם כלום אפשר לעבור על־פני חיפה מבלי לרדת העירה, להתראות עם ידידים ומכרים, לשמוע מפיהם הדישות ולהודיעם מהנעשה בחוץ־לארץ, ודרך־אגב — לסור לשנים־שלשה ימים לגליל התחתון?

וכך עשיתי. ירדתי העירה. הדשות מיוחדות לא שמעתי — בשורות טובות מן הגליל עוד לא הגיעו. משפטם של שומרי מרחביה עורנו נמשך והולך, הדברים יגעים ואין איש יודע, מתי יבוא סופו. ובינתים יושבים האסירים כלואים במאסר בנצרת.

גמרתי בלבי לנסוע למרחביה, ומשם לסור לנצרת, להתראות עם חברי האסורים.

בבוקר השכם יוצאת הרכבת מחיפה, בשעה החמישית או הששית. ובהגיעי למחרת היום לתחנת מסילת־הברזל בשעה הקבועה, מצאתי שם אחדים מידידי הפועלים מקבוצת מרחביה. סחורות שונות קנו הללו בעיר, ועכשיו ממהרים הם לביתם, לעבודת היום. אנו נכנסים יחדיו לעגלה אחת ומשוחחים על יבול השנה, על חיי הקבוצה, על שאר הקבוצות והמושבות שבגליל, על הפועלים בכלל. באופן טבעי מתגלגלת שיחתנו ועוברת אל „המשפט“, אל השומרים התפוסים, היושבים זה כהצי שנה בבית־האסורים. אגב שיחה מציצים אנו מבעד לחלון הרכבת. השדות ערומים מאין חתימת־דשא, כי כבר כלה קציר, עבר קיץ. רק ערמות של „דורה“ (אורז תירס) מתרוממות זעיר פה זעיר שם בגרנות הערביים, ולעתים רחוקות נראה רועה מנהל עדר של כבשים. מרחוק מלבינים ומתנוצצים לאור קרני השמש צריפי ע כ ו ומגדליה העתיקים. והנה גם נחל־קדומים, נ ח ל ק י ש ו ן לפנינו, הציו הרב ויבש מחום הקיץ. והנה באנו כבר ל ע מ ק י ז ר ע א ל. עוברים אנו על־פני תל שמאם ומשוחחים על קניות־אדמה חדשות בגליל הזה. פתאום — והנה פרש רוכב לנגדנו מרחוק. נשא הוא כעל כנפי רוח, ומלבושו „עביה“, ועטיפת ראשו כפיה שחורה, ופיה של צמר עליה. רובה נאה לו על גבו, ופי הרובה למטה; אשפת־עור חגורה לו באלכסון על חזהו, והצי־עופרת תקועים בה, ו„כנור“ קשור לו בצדו, הוא ה„נגאן“ — אקדוח מהסוג היותר משובח, — נתון בתוך תיק של עץ.

הפרש הולך ומתקרב אלינו, וכבר הגיע עד הרכבת. עכשיו אין עוד ספק, כי „משלנו“ הוא. אמנם כן, אין זה אלא מ א י ר ח ז נ ו ב י ץ עם בת־צחוקו הנעימה על שפתיו. קריאות שלום צהלו בעמק. הערביים, היושבים אתנו ברכבת, מביטים בתמהון קל: אכן פרש יהודי זה! חוג שמירתו של מאיר סמוך למקום הזה, וקרב לראות, אם אין ברכבת מי מ„אנשי שלומנו“. אגב נסיעה אנו מחליפים עמו דברים, ואולם הרכבת עוברת את הפרש, והוא נעלם מעינינו. על־יד מרחביה אנו פוגשים את פועלי המושבה בעבודתם בשדה. פניהם בריאים, שזופי השמש, ושריריהם בולטים מבעד לכתנותיהם. מכיון שראו את הרכבת, עמדו לרגע מעבודתם, הניפו מגבעותיהם, ושוב נשמעו קריאות ברכה. גם שכנינו הערביים, הנוסעים עמנו ברכבת, מציצים מבעד לחלון. אין החזיון הזה מפליאם, כי כבר התרגלו אל הרעיון, כי יש כאן כפרים יהודים עם פועלים יהודים. לעתים קרובות מדברים הם ביניהם על היהודים ועל קניות אדמה. אחדים מהם מעירים בכונה, בזרקם מבטי־הניפה עלינו, כי בשיבתאי היהודים, יוטב לכל יושבי הארץ. אך מי ידע את המחשבות, הצפונות בלבם?

* * *

אחר הצהרים יצאתי יחד עם חבר אחד ממרחביה בעגלה לנצרת.

עיר מולדת הנצרות היא עכשיו עירה ערבית קטנה, השוכנת בין הרי הגליל התחתון. עמידתה של נצרת יפה להלל. כבחצי־גורן עגולה השתטחה על ההרים, ובתיה הלבנים נראים בקני־צפרים דבוקים אל הסלעים. כל העיר כולה כאילו טובלת בדשא ועצי־חמד, המצלים על רחובות עיר־האבנים בצל משיב־נפש.

אולם ככל אשר תקרב אל העיר, כן תפסיד נצרת את רוב חנה וקסמה. חוצותיה הצרים מגואלים, מלאים רפש ואשפה — דבר הרגיל בעירות הערביות; ורע מן הרפש הוא האבק הנורא, האוכל את העינים, אוטם את האזנים ובא וחודר אל השער והבגדים. בקושי רב תוכל עגלה להבקיע לה דרך בשוקים הצרים והמעוקלים. לעתים קרובות מוכרחים הנוסעים בעגלה להטריח רוכל ערבי, שהשתטח בהרחבת־הדעת עם צרור סחורתו על־פני רוחב השוק. משמגיעה העגלה, ממהר הרוכל לאסוף את קומץ מרכולתו ומיני הסדקית שלו הצדה עד שיעברו הנוסעים, ואז ישוב שנית להשתרע ברשות־הרבים עם סחורתו, כמו בבית הורתו.

הגענו ל„שעריה“ — בית־הממשלה המרכזי שבעיר. פה מקומם של כל המוסדות החשובים: בית־פקידות השוטרים, בית־המשפט, גנזי־הממשלה וגם — בית־הסוהר. זאנדארם טורקי, סומא בעינו האחת, יושב לו על־יד השער על־גבי שרפרף קטן, טס של קפה טורקי, שחור משחור, עומד על־ידו, וקנה מקופל של „נרגילה“ תחוב בפיו. הזאנ־דארם הזקן יושב ומתחמם בקרני השמש הלוהט, כשהוא שואף לתיאבון מעשן הנרגילה ולוגם מפקידה לפקידה מן הקפה. באמצע החצר, על מחצלת של קנים, סרוחים למעצבה עוד שנים שלשה חיילים או בלשים, עוטפי עביות.

שום קושי להכנס לבית־האסורים לא פגשנו. להפך, כששמע הזאנדארם, כי רוצים אנו לבקר את האסירים היהודים, נזדרז והטריח את עצמו ללוות אותנו. לבו הגיד לו, כי כאן יבוא על שכרו. יצא בראש, ואנו נגררים אחריו.

קשקש המנעול, והדלת נפתחה. בחדר שוררת אפלולית. החלונות מסוגים בשבכת־ברזל, הכפה מלמעלה עגולה כקשת. מחצלת גדולה שטוחה על־גבי הקרקע, ועל־יד הכתלים מזרנים מקופלים. על־גבי המחצלת יושבים חברינו — האסירים. דבר־מה הכה בנימי הלב. קשה להבחין באפלה את הפנים, וביחוד אחרי אור השמש המעור עינים שבחוץ.

האסירים הכירונו מיד, ומעט מעט הכרנום גם אנו. הנה הם כולם: א. ש., אחד האנשים היותר משכילים, העומדים בראש הפועלים בארצנו. לפני עשר שנים עזב את משרתו, משרה אינטליגנטית, ובא לארץ לעבוד בתור פועל פשוט. כל עתותיו אחרי עבודת־יומו הקשה מסורות לעניני הצבור. אף כאן, בחשכת התפיסה, אינו מוציא זמנו לבטלה: ספרים וחוברות יעטרוהו מכל עבר, ונראה, שבקורנו הפסיק אותו מעצם משנתו.

והנה גם י—ל, גבור מרחביה, שגרם לכל „המשפט". בהיותו יליד הארץ ובן־אכרים, עבד י—ל זמן־מה בתור אכר באחת ממושבות הגליל העליון. אך לא ארכו ימי אכרותו. נפשו הנלהבה בחלה בחיי שקט ושלוה, והוא עזב את נחלתו והמיר את אתו ומחרשתו ברובה וסוס. י—ל הוא אחד הפרשים היותר מהירים ואחד מטובי מושכי־קשת. שמו ואומץ־לבו היו עד מהרה לתהלה בפי כל השכנים הערביים שבסביבה, המרבים לספר נפלאות על גבורותיו ולקלסו בשירי־שבח.

טפוס מיוחד במינו הוא ר. ק. ממוצאו מגרי־רוסיה, שהתאחזו בין אכרי הגליל. אך הוא בעצמו כבר נולד ונתחנך בארץ. על־פי דבורו העברי והיהודי אי־אפשר כמעט להכירו, כי מוצאו סלאווי, אלמלא רשומי־פניו ושערותיו הבהירות, המגלים במקצת את הסוד. אבותיו נתיהדו לשם דת ישראל, והוא — לידתו וחנוכו כבר היו ביהדות.

והנה גם י. נ. רחוק מפה, בירכתי תימן נולד, ובירושלים נתחנך בקרב עדתו. אך הוא בחר את דרכו במושבות היהודיות החדשות — דרך העבודה והשמירה. זוכר אני את י. נ. בירושלים, כשהיה עוד נער מנערי התימנים, עטוף גלימה ואזור אֵזור במתניו. אחר־כך ישב עמדי ביפו ושמע לקח מפי. עכשיו קשה להכירו. מוצק ורחב־כתפים, שלא כדרך התימנים דלי־הגוף, פניו שזופים קצת מהשמש; ודומה הוא יותר לבחור מבחורי ביסאראביה הגברתנים מאשר לילידי תימן הכחושים והחלשים. י. נ. הוא אחד השומרים המצוינים, ושמו יזכר עם כבוש מרחביה.

כל בני החבורה היו פרועי שער ומגודלי זקן, וניכר היה, כי השעמום תקף עליהם בכלא הצר. אמנם הכסף קונה כאן את הכל: אכילה, שתיה, סיגארות ועתונים; וגם אדם מיוחד העמידו להם לסייד את הכתלים ולשפשף את הרצפה המגואלה. אך עצם הישיבה במאסר קשה מנשוא: בחורים בריאים בעצם עלומיהם כלואים כצפרים בכלוב צר ואפל. אחדים מהם כבר נשואים, ועזבו את נשיהם במרחביה. והעיקר — איך אפשר לשבת בחבוק־ידים בשעה זו, עת שהעבודה רותחת, שאנשים כל־כך נחוצים! ומי יודע, עד מתי יארכו ימי תפיסתם?

אמנם על גורלם לא הרבו לדבר. אדרבה, אדם מן הצד יכול היה לדמות בנפשו, כי דעתם של האסירים נוחה ממצבם. שיחתנו נסבה על ענינים כלליים — על הקונגרס הציוני, על ועידת פועלי־ציון, על מרחביה ועתידותיה, על הגליל התחתון ועל עמק יזרעאל.

באותה שעה שכחנו כמעט את המקום, אשר בו אָנו יושבים. נגוזו שבכות־הברזל, ושערי־החומה עם הזאנדארם העור נעלמו מעינינו. הרחק מנצרת רחף דמיוננו, חפשים וגאים נשאנו על כנפי־רוח על־פני עמק יזרעאל, בין הרי הגליל ועמקיו, מעבר לגבולי המקום והזמן. עמק אחר חזתה עיננו במעוף־הדמיון: עמק מלא חוות וכפרים עברים, עוטף שדות־בר עברים, נכנע לידים עבריות, צוהל ועונה לבת־קולה של שירה עברית...

אך הנה בא הזאנדארם הזקן, ושטף דמיוננו נפסק באמצע. הזקן עומד ורומז, כי ראיוננו תם. משחדים אותו בכסף, ותיכף הוא נעשה רך כדונג. אך שיחתנו כבר נפגמה, האש כבתה, הכתלים מעיקים. ומלבד זאת, הרי השעה כבר מאוחרת, ואָנו צריכים לחזור הביתה. אָנו נפרדים מאחינו: „להתראות! להתראות בקרוב!"

אני יוצא מבית־האסורים. חברי בן־לויתי צריך להשאר עוד בנצרת עם העגלה. מיד אָנו מתירים אחד הסוסים מן העגלה, משיגים אוכף, ואני חוגר את האקדוח ואשפת־החצים על מתני ועולה על הסוס. הצלפתי על גבו, ומיד אני נישא בריצה ויוצא מתוך החיצות הצרופשים, מחוץ לעיר, אל דרך המלך.

השעה היא מאוחרה. החמה שוקעת ימה, וכבר אפשר להסתכל ישר בפניה. צריך למהר, כי הסביבה אינה בטוחה ביותר: רבים הבריונים, הסובבים פה.

דפקתי שנית בסוסי. מהרי נצרת מתגלה העמק בכל הדרו. בגדיים נשאים תלים וגבעות ומישכים, נמשכים עד אין קץ. שם, מרחוק, בקצה העמק, נראה ח ר מ ו ן ה ק ט ן, הוא גבעת־המורה, ולעומתו—ה ר י ה ג ל ב ו ע, וצללי שאול ויהונתן מרחפים באפלה. מיצד שמאל מתרומם הבודד הגדול, הלא הוא ה ר ה ת ב ו ר, מחוטב תבנית הצי־כדור והומי היערי הפוכה על־פיה.

רחב הוא עמק יזרעאל, ונדמה, שהוא שומם וריק. רק העין החדה יכולה להבחין בראש הגבעות כדמות קני־נמלים; אלה הם צריפי הערביים, הנערמים כערמות זה על־גבי זה. האמנם זה הוא העמק הגדול, המהולל מימי קדם, אסם כל הארץ, שהיה מונה בסביבתו מאות של כפרים?

אָכן עמק יזרעאל הוא זה — הוא ולא אחר, ואלה הם הרי־עד, גבעות־עולם, אשר יעטרוהו מסביב. במקום מאות הכפרים נשארו בו עשרות, והכל שומם בו ונעזב. שום מכונות, שום מוסדות אירופיים לא יזכרו ולא יפקדו פה. שיטת העבודה עתיקה, כמו העמק עצמו: הבתים, המכשירים ודרכי העבודה דומים לאלה, ששררו פה לפני אלפים שנה. שמם הוא העמק ונעזב. ונדמה, כאילו מחכה הוא ל ב ע ל י ו ה ר א ש ו נ י ם, מחכה ומאמין, שאף־על־פי שיתמהמהו — בוא יבואו.

צל שחור כסה את העמק. שני פרשים ערביים עטופי שחורים צצו לנגדי פתאום, ורוביהם על גבם. כמו שלא במתכוין גליתי את ה„כנור", התלוי בצדי, כדי שירגישו הללו במציאותו. ואמנם לא נעלם הדבר מעיניהם. החלפנו ברכות שלום זה עם זה, כנהוג בין עוברי דרכים, ולוינו איש את אחיו במבטי חשד...

אך הנה שדות מרחביה נראים מרחוק. המושבה עצמה לא נגלתה עדיין, כי גבעה קטנה חוצצת ביני ובינה, אך אפשר כבר להכיר את שדותינו, שדות היהודים.

ומחשבות עולות על לבי: זה רק לפני שנה באתי רגלי מירושלים אל המקום הזה. פני העמק היו כאָז כן עתה: התבור והגלבוע, החרמון הקטן והקישון. אך מה זרה ונכריה היתה אָז הסביבה! אף שעל־אדמה אחד, אף פנה אחת משלנו לא היו בו. בכפר ערבי לנתי עם בני־לויתי. ושמועות שונות כבר עברו אָז בין הערביים, כי הנה יהודים באים, וכבר קנו כפר שלם, ועוד מעט ויקנו

את כל העמק. ברגש מיוחד חכו לבוא היהודים, אשר לא ראום ולא ידעום עד כה, בסקרנות ובאי־אמון כאחד.

עכשיו כבר באו היהודים הראשונים. עוד רחוק הדבר מהיות העמק יהודי, אולם כבר חן מיוחד מתוח עליו. כאילו נשתנה העמק שנוי גמור: כל־כך קרוב ויקר נעשה ללב.

ושוב אני נזכר בימי מרחביה הראשונים. הצריפים הערביים המזוהמים, הקרקע המרופשה, הכתלים והתקרות השחורים והמפוחמים, המלאים אבק ורמשים משונים; העבודה הקשה ולילות־הנדודים של השמירה בצינה ובגשמי־זעף, הפחד בלילות מחץ־פתאום ושנאת השכנים וקנאת בני הסביבה...

וזכר אותם החברים, שמסרו את חייהם והופשם על המושבה הראשונה אשר בעמק, עולה לפני; אלה התפוסים בבית־הסוהר הצר שבנצרת, ואלה שלא ישובו עוד לראות אור. ונזכר אני בשיחתנו ובאותם הגעגועים העזים ובאותה העריגה הגדולה הביתה — אל עמק יזרעאל.

ולפני מתגלה ומתהוור פתאום רז זה — סוד היצירה של בית־מולדת.

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹרָעוֹת

— התנועה ליצור הסתדרות מרכזית לכל חברות־הצדקה השונות בניו־יורק הולכת ומצליחה. רבות הן החברות, שכבר נתנו את ידן להתסתדרות הזאת, ורבות הבטיחו להספח אליה בעתיד הקרוב. ההסתדרות המרכזית הזאת תקרא בשם „הפדרציה של מוסדות הצדקה בניו־יורק". העומדים בראש התנועה כבר נגשו לעבודה, ובמשך עשרת הימים הראשונים עלה בידם לאסוף לקופתה סכום של ארבע מאות אלף דולארים. מקוים הם, כי עד היום הראשון לדצמבר הבא יאספו את שני מיליוני הדולאר, הדרושים להם על־פי התכנית, שקבעו להם. הסכום הזה יחלק במשך השנה הבאה בין כל חברות־הצדקה, הנמנות על ההסתדרות הזאת.

— שר־השוטרים בניו־יורק, מר וואודס, שחרר את כל השוטרים היהודים מעבודתם בימי ראש השנה ויום־הכפורים.

— הסטודנטים היהודים שבאוניברסיטת־הארווארד אשר בקיימבריג'ש של מאסס הובררו לרשום את שמותיהם לעונת הלמודים הבאה בימי ראש־השנה. אלה, שמפני קדושת החג לא רצו למלא אחרי הפקודה הזאת, הפסידו שנה שלמה של למוד באוניברסיטה זו. ועד של אנשים בעלי־השפעה מקרב יהודי בוסטון משתדל כעת לטובתם של הסטודנטים האלה, שלא יפסידו מזכויותיהם. תוצאות ההשתדלות אינן ידועות עדיין.

— טלגראמה מפטרוגראד מאת סופרה של ה„אססאשיאייטעד פרעסס" מודיעה על־דבר הנחות שונות, שנתנה הממשלה הרוסית ליהודים בחנוך בניהם במוסדות הממשלה. על־פי הידיעה הזאת הרשתה ממשלת רוסיה לקבל יהודים בכל האוניברסיטות שבארצה למעלה מן הנורמה הקבועה. בהאוניברסיטה הפטרוגראדית נמצאים כעת סטודנטים יהודים יותר מאחד־עשר אחוזים, ובאינסטיטוט לנשים באותה עיר נמצאים שנים־עשר אחוזים מבנות ישראל. לפי דברי אותו סופר, נתנה הממשלה רשיון ליהודים במקומות אחדים לפתוח גימנאסיות ופוליטכניקום משלהם (הכונה היא בודאי להפוליטכניקום, העומד להפתח בקרוב בייקאטרינוסלאוו).

לעומת הבשורות הטובות האלה אנו קוראים בעתון „יעווריעיסקאיא זשיזן", שנתקבל בשבוע זה מרוסיה, כי לאלף הקאנדידאטים היהודים, הרוצים להכנס להפוליטכניקים הקיובי, ניתנו רק ששה מקומות פנויים, ואף אלה אינם ניתנים בנקל, אלא בתנאי, שהתלמידים היהודים יביאו אתם תעודה על גמירת הק־למודים בבית־מדרש גבוה אחר!

— בחארקוב עומדת להפתח בקרוב גימנאסיה יהודית, שמלבד הלמודים הכלליים יתפסו בה מקום חשוב גם הלמודים העבריים: הלשון העברית וספרותה, קורות היהודים ועוד.

— בסוף הקיץ הזה מלאו עשרים וחמש שנה לעבודתו הספרותית של הסופר והעסקן הספרותי הידוע א. ל. בן־אביגדור, המפורסם בתור מיסד היצאת־הספרים „תושיה". „הצפירה" ושאר העתונים היהודיים בווארשה ובלודז הקדישו את מאמריהם לכבוד בעל־היובל.

— מורי בית־הספר „תפארת ירושלים" בירושלים ערכו, לרגלי המחלות המתהלכות בעת בארץ־ישראל, שורת של הרצאות בדבר שמירת הבריאות. ההרצאות האלה מושכות אליהן קהל גדול גם מתושבי ירושלים החרדים.

— נשיא הסמינאריון לרבנים בבודאפשט, ד"ר פראנק מיציי, פקד, כי מהיום והלאה יוטפו כל הלמודים היהודיים במוסד ההוא רק בלשון העברית, ושפת הדבור בשעות הלמוד האלה תהיה רק השפה העברית. הפקודה הזאת, שיצאה מאת יהודי, שנחשב עד עתה למתבולל, הפליאה את יהודי אונגאריה, בין הלאומיים ובין שאינם לאומיים.

— הגינעראלשטאב הרומיני הוציא פקודה, שלא למנות חיילים יהודים בתור סופרים בלשכות הצבאיות, וגם שלא להעסיקם בתור משרתים בתחנות הצבאיות.

— הממשלה האויסטרית נתנה רשיון ליסוד הסתדרות כללית של הקהלות היהודיות בארצה. תעודת ההסתדרות הזאת היא: ליסד סימינאריאות למורים ולרבנים, לתמוך בקהלות היהודיות העניות ולעמוד על המשמר בכל דבר, הנוגע לאינטרסי היהודים באויסטריה. ההסתדרות הזאת עתידה ליסד שמונה סניפים בערי המדינה, מהם — אחד בלמברג ואחד בקראקוי. שמה הרשמי של ההסתדרות הזאת הוא „רייכספערבאנד".

— הגינעראלשטאב הגרמאני הוציא פקודה לשחרר מעבודה את כל שבויי המלחמה היהודיים ביום הראשון של ראש השנה, ביום הכפורים, ביום הראשון של סוכות ובשמחת־תורה, ובמקום שאפשר — לשחרר אותם מעבודה קשה גם בשאר ימי החג.

— חברי המועצה היהודיים של העיר ווארשה פנו אל הבריהם הנוצרים במוסד זה בשתי דרישות: א) שלא לקרוא את אספות המועצה בימי שבת ומועד, ב) להקציב לצרכי החנוך העברי בווארשה סכום של עשרים אלף רובל. דרישתם הראשונה נמצאה, והשניה — נדחתה.

— בטריפוליס אשר באפריקה הצפונית (הנמצאת ברשות הממשלה האיטלקית) יסדו יהודי העיר אגודה להפצת הספרות הישראלית.

התנועה הלאמית

פעולותיה של ההסתדרות העברית באמריקה.

מזכירה של ההסתדרות העברית, מר ק. ווייסמאן, מבקש אותנו להדפיס את הדברים האלה:

„ההסתדרות העברית, שנוסדה בל"ג בעומר שנה זו, הצליחה במשך ירחי קיומה המועטים להכניס לרשותה שמונה עשרה אגודות עבריות, מהן קיומות תשע בניו־יורק וסביבותיה, ויתרן — בערים שונות ברחבי המדינה; האגודות העבריות בניו־יורק, שנתנו את ידן אל ההסתדרות העברית, הן: „אחיעבר", „אגודת ארץ־ישראל", „בני עם חי", „עבריה", „תרבותנו", „מפיצי שפת עבר", „אגודת המורים", „הסתדרות המורים", „אגודת פועלי־ציון עברית"; ואלו שבערי המדינה הן: „העברי הצעיר" בפילאדלפיה, „אגודת המורים" בבוסטון, „מוקירי עברית" בבאלטימור, „תרבות" במיניאפולים, „השחר" בדיטרויט, „אחיעבר" בנורפולק־ווירגיניה ואגודות עבריות בהארטפורד, וואטרבורי וסאן־פראנציסקו. מלבד זה בא המזכיר בעת בחליפת מכתבים עם אגודות אחדות, העומדות להספח אל ההסתדרות העברית. אחדות מן האגודות הנזכרות, כמו „תרבותנו", „אגודת פועלי ציון עברית" ועוד אגודות חדשות אחדות נוסדו על־ידי ההסתדרות.

הועד הפועל של ההסתדרות פונה בכל עת מצוא אל ההסתדריות הלאומיות בפה ובכתב ומעורר בלב חבריהן את הצורך ללמוד הלשון העברית וספרותה. על־ידי תעמולה זו הכשיר את הקרקע לשעורי־ערב לגדולים, שיפתחו בקרוב. הרבה פעל הועד על הועידה של ה„נאציאנאלער ארבייטער פערבאנד", שנקראה זה לא כבר בדיטרויט, לתמוך בשעורים האלה.

ועד החנוך, שעל־יד ההסתדרות העברית, נגש כבר לעבודתו. מטפל הוא בעת ביסוד אגודות עבריות לקטנים ועורך שורה של הרצאות בשביל האגודות לגדולים על־פי סדר ידוע, ועתיד הוא להספיק לאגודות גם את המרצים המומחים לנושאים השונים.

בעת עומדות לפני הועד הפועל עבודות גדולות וחשובות, והן: א) לארגן את העברים אנשי־השם ובעלי־ההשפעה, שמפני סבות שונות אי־אפשר להם לעבוד לשם הרעיון העברי בתוך האגודות. ב) לקרוא את הועידה העברית, שתהיה בימים הראשונים לחודש טבת הבא.

אין ועדי ההסתדרות מתברכים בלבם, כי הגדילו לעשות. אולם בשימנו אל לבנו, כי כל התחלות קשות, והשבועות הראשונים ליסוד ההסתדרות היו שבועות של הכנה בלבד, וגם אם נביא בחשבון את ימי הקיץ הרעים האלה, — אפשר להם לאמר, כי עשו ופעלו יותר מכפי כחותיהם.

בגשתנו ליסוד ההסתדרות, היה הלב נוקף מספקות. שאלה מרה היתה מנקרת במחנו: אם מסוגלים העברים לארגון ולאחוד? עתה, לפני הועידה העברית, חלפו הספקות האלה. מן המכתבים, שמתקבלים מערי השדה, גם ממזכירי האגודות וגם מעברים יחידים, ניכרת חבה עזה ועמוקה לשפתנו ולתרבותנו ושאיפה רבה לעבודה, והחבה הזאת והשאיפה הזאת נותנות תקוה בלבנו, כי עבודתנו תלך ותתפתח ותמשוך אליה את כל אלפי הכחות העברים, שהיו עד עכשיו מפוזרים ומפורדים בארץ הזאת מאפס מטרה מאחדת ומאפס מרכז לאומי עברי".

* * *

אגודות „חובבי שפת עבר" ברוסיה.

אגודות „חובבי שפת עבר" ברוסיה התחילו בימים האחרונים לחדש את עבודתן — עבודת הלשון העברית וספרותה, שנפסקה בשתי השנים האחרונות לרגלי המלחמה. בכל עיר ועיר בפנים המדינה מורגשת עכשיו תסיסה בין סניפי ההסתדרות ההיא לעשות ולפעל דברים ממשיים לטובת החנוך העברי. רוב בתי־הספר וגני הילדים, שנפתחו זה לא כבר בערי רוסיה הפנימית, מיסודם של „חובבי שפת עבר" הם. העתונים היהודיים, שנתקבלו בשבוע זה מרוסיה, מודיעים על־דבר פעולותיהן אלה של אגודות „חובבי שפת עבר" בארץ ההיא:

במוסקבה יפתח סניף „חובבי שפת עבר" בקרוב גן־ילדים בעל שתי מחלקות.

ביקאטרינוסלאוו נוסדו בתחילת ספטמבר על־ידי „חובבי שפת עבר" קורסים עברים לגדולים. בעיר ההיא עומדים להפתח שעורי־ערב בלשון העברית לחניכי תלמוד־התורה, שגמרו את למודם במוסד ההוא ורוצים להשתלם בלמודיהם העבריים.

בסמולינסק החליט סניף „חובבי שפת עבר" לפתוח בית־ספר וגן־ילדים, וגם ליסד קורסים בלשון העברית לגדולים. כל מקצועות הלמוד, בין היהודיים ובין הכלליים, במוסדות האלה יהיו אך ורק בלשון העברית.

בסאראטוב תומכים „חובבי שפת עבר" בגן־הילדים, המתקיים שם זה כשנה. בגן הזה מתחנכים כעת כארבעים ילדים מבני חמש עד שבע. הודות להשפעתם של „חובבי שפת עבר", נעשתה הלשון העברית בעת האחרונה הלשון המתהלכת במוסד ההוא. התקציב הגן עולה לשלשת אלפים רובל לשנה.

בוילנה (פלך אורלוב) פתחה חברת „חובבי שפת עבר", בהשתתפות ועד־העזרה לנגועי המלחמה, בית־ספר עברי, שהשפה העברית היא השלטת בו.

בסנובסק (פלך טשרניגוב) נפתח על־ידי חברת „חובבי שפת עבר" בית־ספר עברי בסוף ירח אבגוסט שעבר. גן־ילדים מיסודה של החברה הזאת קיים שם זה מכבר.

כמו כן מודיעים על־דבר יסוד סניפים הדשים להסתדרות „חובבי שפת עבר" בכמה ערים בפנים רוסיה, אשר לשם גלו היהודים המגורשים מנפות ליטה ופולאניה.

\- - -

עתון עברי שבועי ברוסיה.

ממקור נאמן מודיעים לנו, כי מחודש חשון הבא יתחיל לצאת במוסקבה עתון עברי שבועי בשם „העם". העתון הזה יערך על־ידי הסופר הציוני הידוע ד"ר י. מ. גליקסון, מי שהיה מזכיר בועד „חובבי ציון" באודיסה.

* * *

הכנסותיה של הקרן הקיימת לישראל.

הלשכה הראשית של הקרן הקיימת לישראל בהאאג מבקשת אותנו לפרסם את הדברים האלה:

הכנסות הקרן הלאומית בחודש אבגוסט עלו ל־103,931

פראנק. התרומות נתקבלו מהארצות האלה: מאמריקה הצפונית 32,001 פראנק; מאויסטריה (הנפות הנכבשות בכלל) -29,222 פראנק; מגרמניה (הנפות הנכבשות בכלל) — 11,170 פראנק; מארגנטינה — 9,513 פראנק; מאונגאריה — 3,562 פראנק; מהולאנדיה — 3,226 פראנק; מאנגליה — 2,981 פראנק; מבולגאריה—2,891 פראנק; מרומיניה—2,415 פראנק; מאפריקה הדרומית — 1,020 פראנק; מסינגאפור (הודו) - 1,001 פראנק; מהארצות הסלאוויות הדרומיות — 936 פראנק; מפורטוגאל — 926 פראנק; מחינה - 891 פראנק; מניו־זילאנד — 517 פראנק; ממצרים - 471 פראנק; מבלגיה — 452 פראנק; מרוסיה — 400 פראנק; מאיטליה — 327 פראנק.

* * *

מחיי האגודות.

מר אהרן טאבאק כותב אלינו:

אגודת „תרבותנו“, אחת האגודות החדשות, שנוסדו על־ידי ההסתדרות העברית, שמה לה לעיקר מטרתה את הפצת הרעיון העברי בין המוני העם. לתכלית זאת החליטה לערוך מפקידה לפקידה נשפים ואספות פומביות בכל חלקי העיר, שבהם יגאמו הנואמים לעם בעברית, בלשון היהודית המדוברת וגם בלשון האנגלית.

הנסיון הראשון נעשה על־ידי האגודה במוצאי־שבת, י"ח אלול, בברוקלין בדמות אספה תחת כפת השמים. והנסיון הצליח במדה מרובה, שלא פללו עורכי האספה. קהל שומעים גדול נאסף מסביב להנואמים והקשיב בעיון רב לדבריהם.

הראשון לנואמים היה מר ש. שפירא, שהוכיח את העם על שהתחיל להתרחק ממורשת אבות ולבחור בדרכי עם־הארצות והטמיעה. הנואם השני, מר הופר, דבר עברית. אחריו דבר מר ק. ווייטמאן בלשון היהודית המדוברת על ערכה של התרבות העברית בחיינו. הנואם האחרון, מר קליין, מתלמידי ישיבת רב יעקב יוסף, נאם באנגלית.

האספה הפומבית הזאת עשתה רושם נמרץ על קהל הנאספים ועל גרי השכונה, אשר שם נערכה.

שונות

ד"ר בנימין שרשבסקי.

באודיסה מת ביום 14 אבגוסט שעבר הסופר העברי, הד"ר בנימין שרשבסקי. שמו של המנוח אינו ידוע ביותר להקוראים העברים של הזמן ההוה, מפני שבמשך ימי חייו לא העשיר הד"ר שרשבסקי את הספרות העברית בספרים הרבה: ספר קטן מדעי אחד ומאמרי־מדע אחדים במאספים עברים שונים — זהו כל העזבון הספרותי, שהשאיר אחריו. אבל באוצר כתביו הדל הזה הביא המחבר המנוח ברכה רבה לספרותנו. ספרו הקטן „ששה סדרי מדע“, שבשכלולו ובלטושו עמל הסופר המנוח בעשרים וחמש שנה, יש בו, לפי דעת אחדים מגדולי הסופרים העברים, משום בנוי חדש להסגנון העברי. סגנונו של הספר הזה, סגנון־המשנה הטהור, מצורף ומזוקק ומנופה בשבע נפות, מועט המחזיק את המרובה. הזווג ההאר־מוני של צמצום ושל בהירות ודיוק, שבו הצטיין סגנונו העברי של הד"ר שרשבסקי, מעמידו בין טובי בעלי־הסגנון העברים שלנו. הספר „ששה סדרי מדע“, שמבחינה לשונית הוא שלם ומתוקן ומשנתו קב ונקי, יכול לשמש מופת לכל העוסקים בשפה העברית למטרות מדעיות.

הד"ר שרשבסקי נודע גם בתור מתרגם „דברי ימי ישראל“ לגרץ ו„ההיסטוריה היהודית החדשה“ לפיליפסון ללשון הרוסית.

הסופר המנוח התרועע עם גדולי הסופרים העברים באודי־סה, שבחברתם היה נמצא תמיד. הקהלה היהודית באודיסה חלקה לו את הכבוד האחרון וערכה את התלויה על חשבונה. בן ששים היה במותו.

שלום לעפרו.

* * *

מספר היהודים בארצות תבל.

הלשכה לסטאטיסטיקה היהודית בהולאנדיה הוציאה זה לא כבר ספר על דבר מספר היהודים בארצות שונות. לפי מסקנות הספר הזה, עולה מספר היהודים בכל ארצות תבל ל־13,800,000 נפש. מהם יושבים באירופה 10,600,000, באמ־ריקה — 2,420,000, באפריקה — 413,000, באסיה — 356,000 ובאויסטראליה — 10,500.

המספרים האלה, אף כי חוברו על־ידי לשכה סטאטיסטית, נראים לאינם מדויקים כל עיקר. ביחוד לא־נכון מספר היהודים באמריקה. עוד לפני שתי שנים חשב ומצא הסטא־טיסטיקן הידוע דזשייקובס, כי מספר היהודים בארצות־הברית בלבד עלה בראשון ליולי, 1914, ל־2,933,374. (עיין בה„דזשואיש יעיר בוק“ לשנת תרע"ה, עמוד 358). אם נצרף למספר הזה את הרבוי הטבעי של שתי השנים האחרונות, העולה לפחות למאה אלף בכל שנה, נמצא, כי מספר היהודים בארצות הברית בלבד עולה כעת לשלשה מליון ומעלה. חוץ מזה יושבים כמאה אלף יהודים ומעלה בקנדה, ומספר כזה בערך נמצא בארגנטינה, ועוד רבבות אחדות יהודים מפוזרים ומפורדים בהריפובליקות הקטנות באמריקה, כמו: מכסיקה, בראזיליה, טשילי ועוד. דורשי רשומות, בהביאם את כל המספרים האלה בחשבון, ימצאו, כי ההבדל בין המספרים, המובאים בספר הנזכר, ובין המספר הנכון של תושבי אמריקה היהודיים יעלה למליון שלם.

אנו מברכים את חברי מערכת „התורן" את קוראי „התורן" וכל העברים הטובים והנאמנים בשנה טובה ומוצלחת.

י. נחמן.
י. טוויר.
ד"ר י. אפלמאן.
א. ווייסמאן.
רעוו. ס. הינדרין.
מ. אימרמאן.

סקנקטדי, נ. י.

הסתדרות „אחיעבר" מברכת את חברה הסופר ש. ערדברג ליום הולד לו תאומים, בן ובת.

יהי רצון שיגדלו ויהיו לגאון ולתפארת להוריהם ולעמם.

הסתדרות „אחיעבר", ניו־יורק.

אברך את ידידי מר א. נ. פרקברג לארושיו עם העלמה סגולה כספית.

יתן להם ד' כל טוב.

מ. בלושטיין.

ברכה לבבית לידידנו פנחס מזיא לאירוסיו.

פינחס ושלמית פפיש

מר. ראָזענבלאַט פאַר קאָנגרעס

די ציוניסטען און פריינד פון בערנאַרד א. ראָזענבלאַט וועט פרעהען צו וויסען דאָס ער איז נאָמינירט געוואָרען פאַר מעמבער אוו קאָנגרעס פון דעם 20טען קאָנגרעשיאָנאַל דיסטריקט וועלכער נעהמט אריין אויך די האַרלעם דיסטריקטען.

מר. ראָזענבלאַט איז א פראָמינענטער ציוניסט. ער איז זעקס יאָהר געווען האָנאָרארי סעקרעטערי פון דער פעדערייישאָן אוו אמעריקאַן זייאָניסטס און איז יעצט דער טשערמאַן פון דער פאַ־לעסטינא קאָמיטע פון די פּראָוויזאָרישע קאָמיטע.

מר. ראָזענבלאַט איז געווען דער יעניגער, וועלכער האָט פעראינטערעסירט מיסיס פעלס אין דער ציוניסטישער בעוועגונג, זאָ דאָס זי האָט ערקלעהרט אז זי גיט א גרויסע סומע געלד פאַר א סינגל טעקס קאָלאָניע אין ארץ ישראל. מען רעכענט דאָס די גרינדונג פון אזא קאָלאָניע קען ניט קאָסטען וועניגער ווי א מיליאָן דאָלאַר.

מר. ראָזענבלאַט איז דער פערפאַסער פון א בוך "דהי סאָשיאַל קאָמאָנוועלטה", וועלכער איז שטאַרק געלויבט געוואָרען פון לואיס ד. בראַנדעיס, סעמועל אונטערמייער, בען ב. לינדסי, איז־ראַעל זאַנגוויל און אנדערע פראָמינענטע פערזאָנען. ער איז א לאָיער, א גענענדיגטער פון קאָלומביא יוניווערסיטי און האָט א "מאַסטער או ארטס" טיטעל.

התורן

עתון שבועי

יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. OCTOBER 11, 1916 NO. 32

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנת 1.50
לפחות מחצי שנה אין התחמה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

VOL. III NEW YORK, OCTOBER 11, 1916 No. 32

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

חעורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית | ניו־יורק, י״ד תשרי, תרע״ז | גליון שלשים ושנים

פרשת השבוע

לקראת עבודה חיובית.

אחרי משא־ומתן קצר בין שני הועדים, באי־כחה של תנועת־הקונגרס, נעשה חוזה חדש בדבר קריאת הקונגרס של יהודי אמריקה. בחוזה הזה מתחייבים שני הצדדים לקרוא את הקונגרס על יסודות דימוקראטיים ולקבוע בתכנית עבודתו עיקר, המדבר על הדרישה של „זכיות־עם“ בשביל היהודים באותן הארצות, שבהן נהנים גם עמי־הנכר האחרים מזכיות כאלה.

לכאורה, אין בין החוזה הראשון, שנדחה מטעם הרפ־רנדום, ובין החוזה האחרון הזה אלא שנוי נוסחאות בלבד. בחוזה הראשון דבר הכתוב על „זכיות של קבוצות“, שבעלי־הקונגרס הלאומיים לא יכלו לעמוד כראוי על משמעותו של מושג סתום זה וראו בו סכנה להשאיפה הלאומית העיקרית, העתידה להתגלות בקונגרס היהודי. עכשיו באו בעלי הצד שכנגד ועשו הנחה להלאומיים והחליפו את הכתוב „זכיות של קבוצות“ בפראזה אחרת, שאינה מדברת בפירוש על „זכיות לאומיות“, אלא מסבירה אותן ואת הכונה הצפונה בהן. לוותר ותור שלם לדרישת הרוב לא נתנם לבם של מתנגדי הלאומיות, העומדים אף עכשיו במרדם נגד שאיפות העם ותקוותיו.

ואף־על־פי־כן, גם זו לטובה. המלחמה, שהיתה נטושה במשך ימים רבים בין הרוב העממי־הלאומי ובין המיעוט של „המנהיגים“ ממעלה־העיר, אמנם הועילה מצד אחד לעורר את הרוחות בקרב המוני־העם הגדולים לקראת רעיון הקונגרס ולהכריח מצד שני את מתנגדיו העקשים, המושלים מעצמם, להכנע מעט־מעט מפני רצון העם ולקבל מרותו; ואולם כנגד זה העלתה המלחמה הזאת גם אבק לא־מעט ברחוב היהודים והועילה להסיח את דעת העובדים מגוף הענין ומעצם העבודה— מבירור תכניתו ושאיפותיו של הקונגרס היהודי כלפי פנים ומהכנות עבודתו למקצועותיו השונים, שאי־אפשר להן להסתדר ולהעשות אלא מתוך דעה צלולה ומיושבת. עכשיו יש תקוה, כי הרוחות ישקטו לאט־לאט, ובמקום הפולמוס הסוער וסכסוכי־המפלגות, האוכלים את מבחר כחות התנועה, תבוא העבודה החיובית, הפוריה — עבודת הסדור והבניה של הקונגרס היהודי.

ואת העבודה הזאת צריכה האופוזיציה, באת־כח הלאומיים, לקחת עתה בידיה. האופוזיציה הלאומית, מלבד שחובתה היא כעת לעמוד הכן על המשמר ולעבוד עבודת־משנה להפצת רעיון הקונגרס בין המוני העם ולהשלטת העיקרים הלאומיים בקרבם, ומלבד שצריכה היא לגשת מיד לעבודת תעמולה עצומה לבחירות הצירים, כדי להבטיח לעצמה רוב מכריע בקונגרס הבא, — חובה כפולה ומכופלת עליה להתחיל תיכף בעיקר העבודה — בסדור תכנית הקונגרס ובירור עצם שאלותיה לכל סעיפיהן. כל הצלחתה של תנועת הקונגרס תלויה עתה בפעולות ומעשים חיוביים של האופוזיציה. אם תראה האופוזיציה, שכחה יפה לא בפולמוס בלבד, אלא שהכחות, התוססים בקרבה, כחות פורים הם, והמטרות, שהתותה לעצמה, מטרות ברורות הן, והעבודה הלאומית החיובית, אשר בשמה היא דוגלת ואליה היא שואפת, הולכת ומתגלית בצורה מסוימה, הולכת ונעשית, — מובטח לה, שלב העם ינהה אחריה וידה תהיה על העליונה. ואז אפשר, שגם מלאך רע, היושב שוקט ובוטח במבצרו ומלגלג בגלוי ל„השאיפות המפשטות“ של „עם עני ואביון“, — אפשר שגם הוא יכיר בכח־האיתנים של רצון־העם ועל־כרחו יענה אמן...

ש. פרוג.

מאת מערכת „אונזער לעבען“ באודיסה קבלנו על־ידי הטלגראף את הבשורה המעציבה, כי נפטר שם המשורר העברי המפורסם שמעון שמואל פרוג.

במותו של פרוג אבד לשירה העברית בלשון היהודית המדוברת ובלשון הרוסית אחד מגדולי יוצריה. פרוג היה המשורר הראשון בזמן ובמעלה בשתי השפות האלה, שהשכיל לתנות את ענות העם היהודי בגולה ולבכות את צרותיו בסגנון פיוטי נהדר ונשגב, ששמש מופת למשוררים יהודים רבים, אשר באו אחריו והושפעו משירתו. אולם לא מקונן בלבד היה המשורר המנוח, אלא גם מוכיח ומנחם. בתוכחתו לעמו בחר לו את דרך הסאטירה השנונה ובנחמתו — את „שירי ציון“ הידועים שלו. חלק חשוב משירתו הקדיש ש. פרוג להאגדה העברית. שירי האגדה שלו מצטיינים בעזוז הסגנון, ברוך הדמיון ובהדר השיבה, החופפת עליהם. אהבתו אל האגדה העברית הניעה אותו לפני שנים אחדות לתרגם ללשון הרוסית את „ספר האגדה“ מסדרום של ביאליק ורבניצקי.

מוסרים אנו בזה בקצור את תולדותיו של המשורר הנפטר.

שמעון שמואל פרוג נולד בשנת תר"ך להורים עניים במושבה היהודית הקטנה בוברובי־קוט, אשר בפלך חרסון. עד השנה השש־עשרה בלה הנער שמעון שמואל בכפר. את חנוכו העברי קבל בבית־רבו מסוג החדרים הישנים, מקום שם רכש לו ידיעה הגונה בתנ"ך ובגמרא ובשאר למודי־קודש. את ראשית השכלתו הכללית קנה בבית־הספר של הכפר. בשעותיו הפנויות היה הנער עוזר להוריו בעבודת השדה והגן. ריח הטבע הבריאה והפשוטה, שספג לתוכו בימי ילדותו ונערותו, היה מורגש אחר־כך בהרבה משיריו.

במלאת לו שש־עשרה שנה עזב פרוג את כפר־מולדתו ובא לעיר־הפלך חרסון. בעיר ההיא השיג משרה בתור מזכיר בלשכת הרב מטעם הממשלה. בימים ההם כבר החל לכתוב שירים בשפת המדינה. במקרה התודע בחרסון אל אחד העתונאים הרוסים, שראה ברכה בנער הזה, וקרבהו אליו ועודד את רוחו להשתלם בדרכו, דרך הפואיזיה הרוסית.

את שירו הראשון הדפיס פרוג בשנת תר"ם בהעתון היהודי־הרוסי „ראזסוויעט“, שיצא בפטרבורג. השיר הזה עשה בשעתו רושם נמרץ על האינטליגנציה היהודית־הרוסית, וחשובי היהודים בפטרבורג הזמינו אז את המשורר לבוא ולהתישב בעיר־הבירה. בפטרבורג התחיל פרוג להשתתף בקביעות בעתונים רוסים שונים. עד שנת תרמ"ח עבד רק בשדה הספרות הרוסית, ומאז והלאה התחיל לכתוב גם בלשון היהודית המדוברת והשתתף בשיריו ובפיליטוניו בהעתונים והמאספים היהודיים „פאלקסבלאט“, „פאלקס־ביבליאטעק“ של שלום־עליכם, „הויז־פריינד“ של ספקטור, „יוד“, „פריינד“, „היינט“ ועוד. כתביו בלשון הרוסית יצאו לפני שתים־עשרה שנה בששה כרכים, וכתביו בלשון היהודית המדוברת נדפסו בשני כרכים. עבודתו הספרותית של פרוג היתה פוריה ובלתי־פוסקת, כמעין הנובע. רק בשתי השנים האחרונות, כשתש כחו מתוך מחלת־כליות אנושה, שדבקה בו, מיעט בכתיבה. וכנראה, הצעידתהו המחלה הזאת אלי קבר.

פרוג זכה לראות בחייו את רוב שיריו מתורגמים (על־ידי יעקב קאפלאן) ללשון העברית.

בתור „משורר לגויים“ ופרוג כתב גם הרבה שירים על־פי מוטיבים רוסיים) לא הצליח פרוג למצוא לו מסילות בקרב האינטליגנציה הרוסית העיקרית, אף כי נחשב בזמנו בין טובי המשוררים הרוסים ושמו נזכר בכבוד בתולדות הספרות הרוסית של הדור החולף. ואולם בתור משורר עברי לאומי קנה לו המשורר המנוח שם־עולם בספרותנו הלירית, שם, אשר יקבע לדורות בהפאנתיאון של גדולי הרוח והרגש שלנו ואשר זכרו לא יסוף מקרבנו.

אֲנָשִׁים וּמְאוֹרָעוֹת

א.

בַּמָּדוֹר הַתַּחְתּוֹן.

ברוך שהחיני.

אחרי כמה שנים של נדידות ספרותיות — מקוריספונדינציות למאמרים ראשיים, ממסות עיוניות למאמרי־חקירה וממאמרים, הנכתבים על־פי הוראת הלב, למאמרים, הנכתבים על־פי פקודת העורך וכונותיו הדיפלומאטיות, — אני חוזר לאהלי הספרותי השוקט והצנוע, להמדור התחתון, להפיליטון העברי שמתחת לקו. רוצה אני לנוח מעט מהעבודה הקשה ומרגזי ועמלי בימים האחרונים. עיף אני מן המלחמה הארוכה והמיגעת — כמובן, במלחמה ש ל נ ו הכתוב מדבר — ומן המחלוקת השוממה על־דבר הקונגרס היהודי; בחלתי כבר בחרב־הבטול של „המבטל הלאומי“ הדוקטור קוראלניק, זו חרב־העין, שתערה עשוי ציטאטות מחלידות וטבולה היא בחומץ מבושם מן המין הזול, ואפילו חכמתו ובינתו של „אב“ כהן, זה המטייל בהיכל הספרות האירופאית בלא מעיל עליון, במנהג האמריקאים בתומו של קיץ, ו„שורק“ אל פניו של וויליאם שכספיר — אפילו חכמה ובינה זו כבר היו לי לזרא. פונה אני עורף לכל אותם הדברים הרמים והנשאים ומבקש לי מנוחה גופנית ורוחנית בפיליטון העברי. כי אין לך מלאכה יותר נקיה ויותר קלה מלישב במדור התחתון של עתון עברי ולכתוב פיליטון עברי. אינך צריך לא לצילינדר של דיפלומאטים — כמובן, בדיפלומאטים ש ל נ ו הכתוב מדבר — ולא ללשון של מתינות וזהירות, לשון זו, שאתה אוחז בה תמיד מיראה מדבר, שמא תקנתר את האוזים — באוזים ש ל נ ו הכתוב מדבר, — ואינך זקוק אפילו לאותו החמר ולאותן הלבנים, שמהם נבנה הפיליטון: לקצת הומור וסאטירה. כי בוא וראה, מה בין פיליטוניסט עברי לבין פיליטוניסט של שאר אומות העולם: שהפיליטוניסט ש ל ה ם, המשמש א צ ל ם במדור התחתון, צריך להתחכם ולהתפתל, לעקם את התיים ואת הכתובים, לבור לעצמו דרך שאינה ישרה, דרך־העקיפין, ולעשות

שִׁמְעוֹן שְׁמוּאֵל פְרוּג*

מאת
ראובן ברײנין

הנה גם פרוג הלך מאתנו.

ר. וו. אמרסון אומר במקום אחד: „לידתו של משורר הוא המאורע היותר חשוב בקורות הדורות“.

מיתתו של משורר היא מאורע לא פחות חשוב. ואם בכל אומה ולשון כך, על אחת כמה וכמה בקרב אומתנו אנו, אומה עניה ביצירות וכשרונות ממדרגה ראשונה, המוקדשים רק לה.

מבחר כשרונותיו הרעננים וכחותיו המלאים נתן המשורר פרוג להשפה הרוסית, בעוד אשר לבו ונפשו היו נתונים תמיד להשפה העברית, אשר אהבה אהבת נצח. באחרית שנותיו כתב לעמו כמעט רק יהודית.

ושלישיות זו גרמה להתפוצצות כחותיו הנפשיים.

בת־שירתו, ביחוד בתקופת יצירתו הראשונה, שאבה כחותיה, קבמיה הרבים, דמיונותיה וחזיונותיה הנשגבים ממקור כתבי־הקודש, משפת הנביאים והחוזים. בתור סופר ומשורר בשפה היהודית שאב את כחותיו וצבעיו מהמציאות, משוק־החיים, שהיו קרובים לו. הוא ידע וגם הרגיש את קודש־הקדשים של האומה העברית וגם את החולין שבחולין אשר לה.

ובטיסה קלה אחת עבר מזה לזה.

פרוג היה חציו מקונן וחציו מהתל ומבדח. בתור מקונן היה „בעל־בכי“, אחד מניני ירמיה, אשר ממקור דמעותיו שאב אף הוא, אך דמעותיו היו נוצצות כספירים וכל צבעי־הקשת נשתברו בהן. אנחתו של פרוג המשורר היתה עברית וגם יהודית, אנחה שוברת את הגוף, נוקבת ויורדת עד תהום־הנפש. בשיריו המעולים, מן התקופה הראשונה, הננו שומעים את הד אנחתה של אומה שלמה, שנגלתה מעל שלחן אביה, אנחת בן־מלך שניתן בשבי, אנחת אסיר צמא לחופש, אנחת יושב בניא־צלמות, השואף לאור. ובאנחתו של המשורר המנוח הננו שומעים תמיד את הד היאוש והד התקוה הלאומית והאנושית גם יחד.

בתור סופר ומשורר בשפה היהודית היה מרבה להשתמש בסאטירה שנונה, בבריחות קלה וגם בליצנות זולה. במקצוע זה יצא מחררו הספרותי של לינצקי, אף אחרי כן התרחק מעליו.

ככוכב מאיר עלה פרוג בשנת העשרים לימי חייו על שמי הספרות הרוסית־היהודית ומהרה נתפרסם שמו גם בהספרות הרוסית הכללית. טובי הירחונים הרוסיים (כמו „המבשר האירופי“ בפטרבורג ו„המחשבה הרוסית“ במוס־קבה) נתנו מקום לשיריו בראש. אחרי אשר יצא בשנת תרמ"ה הקובץ הראשון של שיריו וחזיונותיו פזרו לו

* את משפטי על־אדות פרוג המשורר בשפת הרוסית ערכתי, לפני ט"ו שנה, במאמר מיוחד, שנספח לקובץ שיריו בתרגומם העברי. ואת דעתי על־אדות תכונת שירתו בשפה היהודית הויתי בהקדמתי לקובץ שיריו בשפה זו, שהוציאום לאור, לפני שש שנים, באמריקה, בשלשה חלקים.

במאמרי הנוכחי לא הבאתי אף שורה אחת, אף משפט אחד, מהדברים, שכבר כתבתי על המשורר המנוח לפני שנים רבות.

מאמרי זה, שנכתב בשביל „התורן“, הוא פרי הרושם הראשון, שעשתה עלי הידיעה המעציבה על מות משוררנו.

— ר. ב.

בלהטיו לפני הקורא, עד שהוא מביאו לידי צחוק וקלות־ראש; ואילו הפיליטוניסט של נ ו בא ונוטל מן המוכן, בא ושואב מלוא־דליו מן המקור הראשון — מן החיים עצמם. הפילי־טוניסט היהודי אינו צריך אלא להתבונן אל חיי רחוב־היהודים ואל תהפוכותיו ולרשום בספר בעט־עופרת את כל מה שהוא רואה ושומע — דברים כהויתם, בלא כחל וסרק ובלא התחכמות בל־שהיא, — והפיליטון יצא מאליו. הפיליטון העברי אינו אלא קוריספונדינציה בינונית. ובזה הבדילנו הקדוש־ברוך־הוא משאר אומות העולם. החיים האמריקאיים — אלה הם בבחינת מאמר ראשי בעתון, המוקדש לעניני מסחר ואינדוסט־ריה; החיים הצרפתיים — שירה לירית: שמי־תכלת, אויר צח, יין משובח ואשה יפה בכל אלה; החיים הגרמניים — ספר מדעי עב־הכרס, ברור ומדויק עד כדי שעמום, מוגה ומתוקן לפי המסקנות האחרונות של המדע; החיים הרוסיים — רו־מאן זול בטעם ההמון: גנבות גדולות, שוחד, אינטריגות של ראספוטין, שכרות, פרעות וביוצא באלו; וכנגדם החיים היהודיים שלנו — כולם הם בבחינת פיליטון סאטירי, מין „אספקלריה עקומה“, המשוה לכל דבר צורה טראגיקומית: פרצופים משונים ותנועות משונות, „פוליטיקה קטנה“ של פניות ובונות וצרופים ויחודים, שרק מלאבי־השרת, המשמשים בקודש לפני ולפנים, נזקקים להם, העדר עיקרים קבועים והכרות מסוימות, פאנטאסיה של אפיקורסים ואפיקורסות של כסילים, מעט הגזמה ומעט בטלנות ומעט ערמומיות, ועל כולם — שטחיות, שטחיות שאין למעלה הימנה. לפיכך כל קוריספונ־דינט תמים, המסית את דברי חיינו לפי־תומו, הריהו כפיליטו־ניסט לכל דבר. ורק זו רעה חולה, שהקוריספונדינטים וכותבי־המאמרים אצלנו אינם תמימים כל־כך ואינם מסיחים את דבריהם לפי־תומם, אלא זהירים הם בלשונם, שומרים על עטם, שלא יפלוט, חלילה, טפת־דיו מרה ביותר, מציצים בעיניים שואלות אל פני העורך או ראש־המפלגה או ראש־התנועה, לדעת, אם כ ד א י ונכון הדבר לגלות מעט את פני הלוט־הלוט מעל בצת־חיינו ולהסיר מעט את הירוקה שעל־פני המים— „מים שלנו“...

כן, חביבי, עיף, עיף אני מעט ממלאכתי המכובדה,

המבקרים הרוסים המפורסמים תהלות ותשבחות, כי ראו לו עתידות גדולות.

יחיד ומיוחד במינו היה פרוג היהודי בהיכל השירה הרוסית. חבריו היהודים היו רחוקים מעמם וממשאת־נפשו, מנענועיו, שאיפותיו ותקוותיו, כמו שהיו חרשים לאנחתו ממעמקים. נאדסון, שהיה מזרע היהודים (קרבה גזעית ורוחנית אנו מוצאים בין שירתו ובין שירת פרוג), לא ידע ולא זכר את עם־מחצבתו. מינסקי המשורר השתיק, הכחיד בכונה את היהודי שבו ויתנכר לעמו. גם יתר הסופרים המצוינים, שנתנה היהדות ברוסיה לספרות הארץ, כמו וואלינסקי, פנו בימים ההם עורף לאחיהם. ורק פרוג נתגלה אלינו משירו הראשון כמשורר עברי כותב רוסית. כל אחד משיריו, בימי בחרותו, העיר רגשי־אהבה לעמנו ורגשי גאון לאומי בקרב צעירינו, שחונכו על ברכי הספרות הרוסית, כמו שהעירו רגשי־חמלה ורגשי־יושר בלב המשכילים הרוסים הגמורים.

ענות עמנו, חזיונות נביאינו, אגדותינו היפות והפיוטיות משנות־קדם היה הנושא של רוב שיריו בשפה הרוסית.

בשנות חייו האחרונות תרגם פרוג לרוסית את „ספר האגדה" של ביאליק ורבניצקי, והתרגום מצוין בשפתו ובהרגשתו.

פרוג היה בעיקרו משורר לירי, אך לא נפשו היחידה השתפכה בשיריו, כי־אם נפש עמו הנענה והנרכה.

פרוג בעצמו מציין תכונת שיריו מתקופת יצירתו הראשונה: „הרבה בנות־קול למיתרי כנורי, אך שירו אחד". ושירו זה, שהיה כולו קודש לעמו, היה מלא עוז ונועם, היה צלול ושקוף כבדולח. בתיו, סוגריו והחרוזיו היו זורמים ושוטפים, קלים ופזיזים, יוצאים מן הלב ונכנסים אל הלב. רוחו היה רוח חוזינו ושפתו הרוסית היתה מלאה חן ויופי, כי למד בבית־מדרשם של פושקין, לירמונטוב וניקראסוב.

כשרונו הפיוטי של פרוג נדמה בדרך התפתחותו להבניה והגזרה של הפיראמידה המצרית, אשר יסודה רחב ומוצק והיא הולכת ונעשית צרה וחדה בראשה. כשרונו זה היה כאילן, ששרשיו מרובים ועמוקים וענפיו הסמוכים לגזעם דשנים, ירוקים ורעננים, אולם בה במדה שהם מתרוממים מעל השורש ומתרחקים מעל גזעם, באותה מדה הם הולכים ונעשים חורים, יבשים ורזים, כי נס כחם וליחם המקורי.

בתור משורר היה פרוג בן עשרים לכח, בן שלשים לבינה, וכיון שעברו עליו ארבעים, כבר תש כחו ורפו כנפי דמיונו.

בימי עלומיו עטרו את ראשו בזר־דפנים של משורר לאומי, ועטרה זו היתה הולמתו, אולם ברבות השנים נשרו העלים הירוקים והרעננים מזרו זה אחד אחד וראשו נעשה כמעט קרח. ובבואו בימי זקנתו להיכל־השירה, היה אנוס להשתמש בפאה נכרית.

בעלי הכשרונות בכלל נפרדים לשני גזעים. האחד מהם מקמץ, על־פי טבעו, באשו, אש הקודש, מקמץ ביתרונות רוחו, והוא הולך ומתפתח מעט מעט. ברבות השנים אורו הולך ומוסיף. בתחילה רק שביב, רק ניצוץ, ולבסוף — להבה. וכל מה שבני הגזע הזה מזקינים, מעין שירתם הולך ומתגבר, כשרונותיהם הולכים ומתחזקים, מתרחבים ומתעמקים, כי אין הזקנה שולטת עליהם. לגזע הזה התיחש המנוח שלום־עליכם ומתיחש מנדלי החי.

ובני הגזע השני הזקנה קופצת עליהם בטרם עתה. בימי עלומיהם כשרונם מתלקח בלהבה, ובהגיעם לשנות־העמידה, כל עוד הזיק האחרון, שריד משביב־יה, מתהבהב בהם, ובמקום אש טבעית וחום הנעורים תבוא אש קרה ועשויה.

בת־שירתו של פרוג היתה בימי עלומיו ותרנית, פזרנית כבת־מלכה. שרביט־קסם היה בידה, וכל אשר

„האחראית", אשר במדור העליון, ובחפץ־לב אני מסיר מעל ראשי את צילינדר־הדיפלומאטים של כותב המאמרים הראשיים, פושט מעל ידי את „כסיות־המשי", שבהן אני מצוות ועומד לשמש במחלקת הפולמוס, ואני נפטר מאת פני עורכי ומאת פני ראש־מפלגתי גם יחד ויורד אל המדור התחתון שמתחת לקו לנוח קצת ולשאף רוח לרווחה. כ א ן בן־חורין אני לנפשי לדבר עם קוראי, כאשר ידבר איש אל רעהו. כאן אין העורך הקפדן עומד למליץ ביני וביניהם. כאן אני רשאי לקרוא את התינוקות בשמותיהם האמתים. שם, במחלקת המאמרים „הרציניים", למשל, אני מחויב לעמוד לפני הד"ר קוראלניק בנימוס ובדרך־ארץ, לכוון קידה לפני הוד־אצילות־ציטאטותיו ולאמר לו בשפת־חנף: „אדוני הדוקטור הנכבד". ואילו כאן אני נגש אל הדוקטור היהודי־האשכנזי־היוני־המאלורוסי הזה, אוחז בפשטות ב„דש" של צווארון בגדו, כאשר יאחז יהודי בחברו, ואומר לו בלא שום הקדמות ובלא שום ציטאטות: חביבי, הן מי כמוך יודע, כי ב ש ב י ל ך אין „דופק" בעולם כלל — כלומר: אפילו קאנט והגל וקונ־

פוציוס והרבי משאלנה, להבדיל, כולם בקליפת השום בעיניך, לפי שאין אדם מכבד אלא את זה שהוא י ו ד ע, ואין אדם יודע אלא את זה שהוא א ו ה ב ו מ א מ י ן ב ו. ואדם, שנכרתה מלבו האהבה והאמונה גם יחד ולא נשתייר לו בנפשו אלא מעט חמץ נוקשה, שעברו עליו כמה וכמה פסחים, — מה תקנתו? ואדם, שמכל חיי־העולם לא בחר לעצמו אלא קצת חיי־שעה, ולקט לו לתרמילו, תרמיל־הקבצנים, מעט לקט ושכחה ופאה משדות זרים, ו ב ה ם הוא יוצא ללמד „תועים בינה", — אדם כזה מה תקנתו?...

או נקח־נא לנו, למשל, את העתונים אשר ברחוב־היהודים שלנו. העתונים הללו, אף כי הם עצמם, כחיי היהודים בכלל, אינם אלא פיליטון ארוך מתחילתם ועד סופם, בכל זאת כדאי היה לי לדרוש אותם כמין חומר גם במחלקה הרצינית, במקום המאמרים הראשיים, במקום שהוטל עלי לדון בכובד־ראש על שאר צרות ופורעניות, המתרגשות ובאות על ישראל. ואף־על־פי־כן אני נזהר מלעשות כך — משום טעמים מספיקים: משום „הנימוס" ומשום „הסולידאריות" ומשום כמה וכמה טעמים

נגעה בו. לו גם רק נגיעה קלה, נהפך לאבני־שוהם נוצצות ומבריקות בכל הצבעים והגוונים, או לפרחים חיים ורעננים. אך שנות אשרה ופריתה לא ארכו. חנה וקסמה המיוחדים נגוזו ועברו ממנה עוד בטרם תעלה על כסא־המלוכה לשפוך את ממשלתה על דורות ולאומים. שרביט־הקסם נהפך לעט־סופרים, לקרדום לחפור בו, האמן נעשה לאומן ולפעמים לבעל־מלאכה ספרותי. כנורו של פרוג לא היה עוד מנגן מאליו. אָנוס היה המשורר בחסד אלהים, הדר־גאונה של היהדות הרוסית בימי עלומיו, להפוך את החרוזים לזוזים, את טל־השמים — לפרי־האדמה.

אשמה בזה היתה כל הסביבה היהודית שלנו, כל הקהל העברי. בעון הדור נאסף המשורר, גועה נשמתו היתירה עוד בטרם שהובל גופו לקברות. פרוג היה אחד הקרבנות הרבים של הקרירות הלאומית בנוגע לבחיריה, נשוקי־יה.

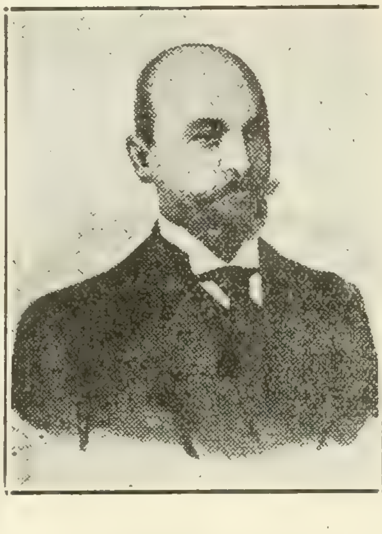
התהלות אשר פזרו המבקרים לפרוג, אחרי הוציאו לאור את הקובץ הראשון משיריו, עוררו קנאה ושנאה בלב חבריו המשוררים והסופרים הרוסים וגם היהודים. החלו להמעיט דמותו המוסרית ולבטל ישותו הפיוטית.

צרות־העין היתה לוחשת:

„איך, בן כפר זה, נער עברי, בנו של אכר עני, שבא במקלו ותרמילו לבירת רוסיה ועוד לא נער את אבק נעליו כראוי, והנה כבר נטל גדולה לעצמו בכח כשרונו. עוד מעט והיהודי הזה, שגם בבתי־מדרשיהם לא למד, ידחוק את רגלי חבריו המשוררים הרוסים, ומי יודע, אם גם לא יערב את לבו לשים על ראשו את כתר המלכות בהיכל השירה הרוסית!

עינים גדולות לקנאת־סופרים ולב שפן לה.

והיה כאשר הוציא פרוג את החלק השני מקובץ שיריו, הראתה לו הבקורת הרוסית פנים זועפים: כפרו בכשרונו הפיוטי, קפחו את שכרו הראוי לו, ולא יכלו עוד המבקרים להצפין בלבבם את הקנאה והשנאה להמשורר היהודי, המושל בשפתו של לירמונטוב.

ש. פרוג.

אָז החלה תקופה חדשה בחיי המשורר: תקופת הירידה. רגלו האחת בהיכל השירה ורגלו השניה במערת הכתבנים, במדור התחתון של העתונים הרוסים, הנועדים לישוערים ועגלונים.

פרוג לקק לא־מעט מדבשה של שירת היינה, ויבלע בנעימה גם את עוקציה, ואולי היה בו גם ניצוץ מנשמתו של אותו משורר, — ובהיותו בקי ורגיל בחרוזים, ששטפו מעטו כמו מאליהם, עשה מהם מטעמים קלים וערבים להחיך הגס של השדרות הנמוכות אשר להעם הרוסי.

וכה החליף פרוג את מטבעת־הזהב בפרוטות נחושת ובדיל, את התקויים לסאטירת היינה הוריד להדיוטא התחתונה.

פרוג היה לעובד ולעוזר גם בהעתונים היהודים אשר בשפה הרוסית. הוא כתב בהם רשימות הטופות, פיליטונים וציורים שטחיים, שהצטיינו, בכל זאת, בשפה קלה ונעימה, בסאטירה עוקצת ורומזת על עניני־היום ופגעי־השעה. וקורטוב של לבונה לא חסר בכל מה שכתב בעד הקוראים מבני עמו.

אחרים, דקים־מן־הדקים, שאין אדם תופסם אלא אם כן זכה בעצמו לשאת על ראשו את עולו של צילינדר־הדיפלומאטים. ואולם כאן, במדור התחתון, הרי אני בן־תורין גמור להתנהג עמהם במדת הצדק ובמדת האמת, וחוששני — הוי, חושש אני מאד! — כי בפני מדת הצדק ומדת האמת לא יוכלו אלה עמוד!

או נקח־נא כמה וכמה מן הבריות הנאות ואברכי־הטשי ברחובנו, אלה היושבים אצלנו על המסכת ואורגים את ארג התנועות העממיות והתחיות הלאומיות והקונגרסים הדיטוק־ראטיים. הארג הזה, כפי שהוא יוצא מתחת ידם של אנשי־המשי האלה, איננו עוד משי טהור, אלא יש בו משום „משי ופשתים יחדיו", — ואף־על־פי־כן במדור העליון, במחלקה „הדיפלומאטית", לא ניתנה רשות לעטך לנגוע בענין זה, פן תהיה בעיני אחרים, ולפעמים גם בעיני עצמך, כהורס אל הקודש. רק כאן, במדור התחתון, אתה נוטל את הרשות לעצמך לפשפש קצת באותו משי, להסתכל בו לעין השמש ולהצטער צער גדול על החששים והפקפוקים, האוכלים כעש את לבך...

„אמת ערומה" בזאת, וביוצא בזאת, יכול אני לגלות לעולם רק כאן, באתמוספירה חפשית זו, מתחת לקו. ועוד דברים רבים נכונים בפי להשמיעך, חביבי. עוד יש לי, למשל, לספר לך במקום הזה על רבנים ומורי־הוראה בישראל — כמובן, לא בהרבנים היראים והשלמים הכתוב מדבר, אלא באותו מין ה„רבנים", שיצאו מאת הפאבריקה הסינסינטית ו„תעודה" חשובה ונעלה בידם: לעשות מעשה לץ־הקרקס ולקבל שכר כמיניסטר. יכול הייתי לספר כאן על דרשותיהם הרמות והנשאות, אשר דרשו לפני צאן־מרעיתם בימים הנוראים האחרונים האלה — ימי חירום לכנסת־ישראל הדוויה. ואולם דבר זה איננו ענין לכאן—מוטב שתתנהו ענין במחלקת העתונים, המדברת על בתי וודוויולים וקרקסאות. ואפשר, כשתהא שעת־הכושר לכך, עוד נשוב ונטפל גם בחומר וודוויולי זה בפיליטונים הבאים.

עוד חזון למועד, חביבי.

הדוד מרדכי.

אולם בכתבו רוסית לרוסים, בזבז את כשרונו, את מתנת־אלהיו, כנואש, בלי רחם ובלי נתינת דין וחשבון לנפשו.

בימי ירידתו כתב פרוג בשפה הרוסית גם שירי ציון. ואילו כתבם אחר, היה נוחל כבוד, ואולי גם עושה לו שם, אך זה היה פרוג במהדורה חדשה, גרועה ורפויה מהראשונה, המקורית. מכנורו של פרוג, אשר שר לנו בימי עלומיו שיריו התנכיים ושירי האגדה, חכו, בהתעורר העם לתחיה, לשמוע קולות אחרים, חכו לשירה חדשה, יותר רוממה ויותר נאדרה. אולם שמשון זה, גבורה של שירתנו הלאומית בשפה הרוסית, סר כחו הראשון מעליו, כי גם לו היתה דלילה, דלילה כפשוטה וכדרושה.

* * *

כשחר עלה פרוג על שמי שירתנו הלאומית, והנה השחר, שבשר יום חדש וגדול לאומתנו, היה לכוכב נדח ממסילתו, לכוכב תועה וגוע. אולם קהל הקוראים היהודים עוד זכרו לו את הימים הראשונים, אשר בהם היה מלך השירה העברית בשפה הרוסית, בעוד אשר היה נסיך רוחם של משכילינו הלאומיים בשנות השמונים של המאה שעברה לספירתם, בעוד אשר שיריו היו שגורים בפי בני־נעורינו, האמונים על הספרות הרוסית, — זכרו לו את חסד נעוריו וישאוהו על כפים, בהגלותו בקהל. אולם משזרחה שמשם של ביאליק ושל ז. שניאור על שמי שירתנו, שקעה שמשו של פרוג. מתחילה היה כנגרם כלבנה בפני החמה, ולבסוף היתה גם הלבנה פגומה ולקויה.

* * *

מלא תקוות, חלומות ודמיונות נשגבים בא פרוג העלם הצעיר מכפרו אל תדמור הצפונית. בכפרו, בפלך חרסון, ששם נולד ושם גדל, ספג אל קרבו, בהיותו אמון בחיק הטבע, את ריח האדמה, את הד השירה העברית העתיקה אשר בכתבי־הקודש ואת רוחם של חוזינו.

עם רכושו הפנימי הזה, שלם בגופו וברוחו, בא פרוג לבירת רוסיה, לפטרבורג. בחבה יתירה קבלו בפטרבורג את פני העלם הנפלא, בן־הכפר, בחוגם של הסופרים הרוסים ושל האינטליגנציה היהודית. מתחילה קבל מהבירה הרוסית רק את הטוב, רק את האור, אולם מעט־מעט הובישה הבירה את לשד־חייו ותעיב את אורו הפנימי, אשר הביא אתו מנוה־שאנן, בשבתו בין אחיו הפשוטים, העובדים את האדמה.

חמרי הרקבון, התוססים בהסביבה הספרותית של פטרבורג, דבקו בגופו וגם ברוחו, שלא היו, כפי הנראה, בנויים מהומר מוצק יתר מדי.

לא עברו שנים רבות ופרוג הרגיש את עצמו בהבירה הצפונית הקרה כתלוש מעל אדמתו וכנטע זר. מני אז תקפו געגועיו על דרום רוסיה עשירת־הטבע, נכספה נפשו לסביבה יהודית, כי הרגיש בכל יום את חסרון הנגיעה הישרה, הקרובה והתכופה, בחיי העם הפשוטים והתמימים.

כצל התנודד פרוג ברחובות הבירה ההומיה, שבור ורצוץ בגופו וברוחו. יתר מדי שאף אל קרבו את האויר הנשחת של הרידאקציות השונות ושל חוגים ידועים מקרב האינטליגנציה הרוסית והיהודית.

בעשרים השנה האחרונות לחייו היה המשורר עוזב לפרקים את הבירה הצפונית ונוסע לזמן־מה לדרום רוסיה לעורר את גופו ורוחו, עד אשר השתקע לאחרונה באודיסה.

פרוג היה מטבעו דרומי, והאקלים הקר, הטבעי והמוסרי, של הבירה הרוסית לא היה מסוגל כלל לחיי גופו ונשמתו.

* * *

ובימי ירידתו, כאשר הריק בפטרבורג את אוצרות כחותיו הגופניים והרוחניים, אשר הביא אתו מלוא־חפנים מכפרו, בימי יאושו, ואולי גם ימי חרטה ותשובה, שב להספרות היהודית, ללשון העם המדוברת. מתחילה באונס, וסופו — ברצון.

את השפה הרוסית ירש מגדולי משורריהם. מן המוכן לקח וישלוט שלטון רב רק במה שלקח בהקפה מאחרים, אולם בשפה היהודית הדלה היה יוצר. כמעט שברא יש מאין.

להשירה העברית בשפה הרוסית הקדיש פרוג את מבחר כחותיו וכשרונותיו, את חום נעוריו ואת אש נשמתו, בעוד שהיתה תמימה ושלמה. אולם להשירה היהודית בשפה היהודית נתן את נפשו הפצועה והקרועה, שהיתה מלאה רעל הסאטירה העוקצת ומכאבת. לפעמים היה גם בשפה היהודית תנים לבכות ענותנו. אולם יותר משהיה חוזה ומקונן בשפת־העם המדוברת היה לץ, מהתל ולפעמים גם קצת ברחן.

שפתו היהודית היא עממית, עשירה ודשנה וחרוזיו בה שוטפים, זורמים, פזיזים, צוהלים ומצלצלים. גם מבין שורות שיריו וציוריו בשפה היהודית נוצצות ומבריקות לפעמים אבני־חן ובולטים עוקצים חדים, כי יודע היה מקרוב ידיעה עמוקה את חיי הגלות שלנו, את המאור ואת המרירות שבהם. יודע היה את כל הטפוסים וגם את צללי־האדם למיניהם אשר בתחום־המושב.

* * *

מתגעגע היה פרוג על העבר שלנו, על תקופת החוזים, שואף היה לגאולת עמנו בתוך הגאולה האנושית הכללית, מקוה היה ל„אחרית הימים" של ישעיה. אולם חסר היה לו ההוה של העם היהודי. הוא שמע רק את הרעמים בחיי גלותנו, הוא ראה רק את הפרעות, אשר עשו בקרבנו אויבינו בנפש, מחוץ ומבית, הוא ראה רק את התוהו ובוהו בחיינו, אולם לא הכיר ולא הרגיש כראוי את החיים החדשים, המתרקמים בתוך הערבוביה, את העולם העברי החדש, הצומח על משואות־הישן. האידיאלים החדשים של הדור העברי, המתעורר לתחיה, ציון החדשה והרצון החדש נגעו בנפשו העיפה רק נגיעה קלה ועוברת ולא חדרו לתוכה פנימה.

* * *

פרוג מת — ובמותו זכרוהו והספידוהו מעט. ומחר, כנהוג אצלנו, ישכחוהו. אולם אנחנו, בני־דורו, לא נשכחהו.

עוד מצלצלת באזני, כאילו קראתיה היום בבוקר, צואתו הפיוטית של י. ל. גורדון לפרוג, המתחלת:

עָלֶה נָבֵל אָנֹכִי — אַתָּה צִיץ פֹּרֵחַ,
יָבֵשׁ כַּחֶרֶשׂ כֹּחִי — אַתָּה מָלֵא לֵחַ;
יוֹמִי יָפְנֶה לַעֲרֹב, זְמוֹתַי נִתָּקוּ —
כָּךְ חָזוֹן וָנוֹעַר נִפְגָּשׁוּ, נָשָׁקוּ.

ל"א שנה עברו מן היום אשר בו נכתבו חרוזי יל"ג המובאים, והנה גם הציץ הפורח, גם החזון והנוער ירדו קברה.

אולם אנחנו, בני דורו, זוכרים את פרוג של ימי־נעוריו ושל ימי־נעורינו אנו. לנו היה אז משורר מלא לח וכח.

עוד לא עבר ולא יעבור רוח־הקסם, ששפך עלינו בימי נצני הרעיון הלאומי. והד שירתו הראשונה יאלם בנו רק עם גויעת נשמתנו וגופנו אנו.

אמתיות חדשות, גלויי־נפש חדשים ופתרונים לחידת־חיינו לא נבקש אמנם בשירי פרוג, אולם בהם צרור חלק מנשמתנו הלאומית, חלק מנשמתנו אנו. וזה די לנו.

אילו כתב פרוג רק את שירו „הכוס", שהוריד בה את פנינת דמעתו היותר מזהירה, גם אז היה ראוי, שיציבו לו מצבת־זכרון בהיכל שירתנו הלאומית ובלבנו ונפשנו אנו.

פרוג הלך מאתנו למנוחות, אך אותנו לא עזב לאנחות, כי שחר השירה העברית כבר עלה...

נויורק, י"א תשרי תרע"ז.

שִׁירִים

מאת
ה. א. פרידלאנד

א.

נְגֹהוֹת.

טַל הַבֹּקֶר עַל פִּי וְעַל רָאשִׁים,
קָסְמָה בְּבוֹאַת זָהֳרוֹ;
נִתְּרוּ פַּרְפָּרִים וּלְבָבוֹת בַּגִּנָּה,
שִׁכּוֹרֵי הַבֹּקֶר וִיקָרוֹ.

פִּתְאוֹם נִצְנַצְתְּ לִי כְּלֹבֶן לְבִישֵׁךְ
בֵּין תַּלְמֵי הַוְּרָדִים בַּגִּנָּה,
כְּמַלְאַךְ־הַטֹּהַר הוֹפַעַתְּ לְעֵינַי,
כִּכְלִילַת נְגֹהוֹת מַקְרִינָה.

וַתְּמַלֵּא נִשְׁמָתִי מֵאוֹר וּמִלֹּבֶן
וּמַכַּת זָהֳרִים נְמוֹגָה,
וּבְאָבְדֵךְ לְפֶתַע מֵעֵינַי — הָיִית לִי
כְּנֹגַהּ שֶׁנִּבְלַע בְּנֹגַהּ...

ב.

לַדֶּרֶךְ.

עוֹד תּוֹהָה אַתְּ, רוֹעֶדֶת אַתְּ,
כְּאַיָּלָה רַכָּה, תְּמִימָה,
שֶׁרוֹאָה אֶרֶץ זָרָה לָהּ
וְאֵין אֲחוֹתָהּ עִמָּהּ.
אַתְּ מַחֲשָׁה וּמַבִּיטָה בִּי
כִּכְאֵב וְחֵשֶׁר אִלֵּם,
שֶׁלָּחֲצוּ אֶת לִבֵּךְ כֹּה,
וְלִבֵּךְ לֹא יְכִילֵם.

אַל תִּרְעֲדִי, הִתְרַפְּקִי דוֹם, —
אֲנַחְנוּ רַכִּים, רַכִּים;
דַּרְכֵּנוּ קָשָׁה, זָרָה הִיא
וְאֹבְדָה בַּמֶּרְחַקִּים.

אַךְ לִבִּי אִתֵּךְ, יִשְׁמְרֵךְ,
בַּנֵּכָר נֵלֵךְ צְמוּדִים;
מִמּוֹרְדֵי הָרִים נֵרֵד אַט,
כִּשְׁנֵי בְנֵי־יוֹנִים פְּחוּדִים.

וְכָל רוֹאֵנוּ, וְנִגְעֲרוּ בוֹ
הַתְּמִימוּת וְהָרֹךְ,
וְהָלַךְ דוֹם וְהִרְהֵר עוֹד
כִּשְׁנֵי אֶל עוֹבְרֵי אֹרַח...

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

כח.

בֵּין הַזְּמַנִּים.

עונג בין־הזמנים. — ארנולד החצרוני. — חברים חדשים. — גימיזא המלמד וקריאתו בתורה. — בני־הכפר מראים את כשרונם והריצותם לעיני בני־הכרך.

ב י ן ה ז מ נ י ם — מי יבין ומי יחוש את כל העונג הנפלא ואת כל החן והקסם, הצפונים בימי־הטובה האלה, חוץ מילדי היהודים, תינוקות של בית־רבם? ע ו נ ת ־ ה ח ו פ ש, י מ י ה ו ו א ק א צ י ה, ח ד ש י ה ק א ־ נ י ק ו ל י ן — אף אלו מלות, המהלכות מאותו שורש ופירושן אחד; אבל אין שום דמיון כלל בין ימי־החופש של ילדי אומות־העולם ובין הימים הטובים והיקרים, שזמן הקדוש־ברוך־הוא בחסדו לילדי ישראל בסופו של קיץ — בתקופת בין הזמנים!

ילד מילדי הגויים, שחזר מבית־ספרו, מהאסכולה שלו, לבלות בנעימים את עונת־החופש בבית־אביו, הרי אינו מוצא לנפשו שום עונג חדש בחלופי הזמן והמקום: גם שם, בבית־ספרו, במקום המוכן לתורה, היה בן־חורין גמור לרדוף תענוגות כל הימים, לעסוק בעניני שחוק והוללות, להתרוצץ ולהשתובב בהוץ עם חבריו, לרקד ולקפץ להנאתו במשך כל השנה כולה עד בלי־די; ואפשר שהיה שקוד להשתובב ולהתהולל יותר משהיה שקוד ללמוד תורתו — ואף־על־פי־כן לא הביט איש און במעשיו ואיש לא כהה בו. ואילו הילד היהודי, תינוק עלוב של בית־רבו — זה הרי חזקה עליו מצות אבותיו ומלמדיו להיות עמל בתורה כל השנה כולה, שלא להפסיק משנתו ושלא לפנות לבו לבטלה אפילו רגע אחד, אלא להיות סגור באהלה של תורה למן הבוקר ועד הערב. להיות יושב ולומד, יושב ולומד, יושב ולומד. ופתאום הציצה לו השמש מבין העבים — שעת בין־הזמנים הגיעה! ששה שבועות רצופים, למן חצי אלול ועד סוף תשרי, פטור הוא מבית־רבו, חפשי מעול תורה, נעזב ומשולח לנפשו לעשות ברחובות ובשוקים כטוב בעיניו, באין השגחת הגדולים ואימתם עליו — כלום יש לך עונג גדול מזה? ולא עוד, אלא שבינתים חלים גם ימי החגים הגדולים — הימים הנוראים, ימי הסוכות ויום שמחת־תורה, שאין כמוהו לשמחה, לעונג ולשעשועים בכל הימים הטובים שבעולם!

וגדולה שבעתים היתה התעוררותם וחדות־לבם של גבורינו הקטנים, ילדי וורונקה הקטנה, שכל העונג הנפלא הזה, עונג בין־הזמנים, נתגלגל להם דוקא בימים הראשונים לבואם למקום החדש הזה, לכרך פריאסלאוו. הגיעו בעצמכם: כמה חדשות ונצורות וכמה המדות גנוזות צפונות להם בעיר החדשה הזאת ובימים הטובים האלה! ראשית כל, צריכים הם לראות את חמדת העיר ולהתבונן אל יפי רחובותיה. הרי כמעט לא ראו עדיין את פריאס־לאוו ולא עמדו על טיבה. מלבד ביתה של הדודה חנה וביתו של הדוד פיני ומלבד בית־המדרש הגדול ובית־הכנסת הקר, במקום שמתפלל צלאל החזן, לא אנה המקרה לידי בני־וורונקה לראות כלום. עוד הרבה מקומות והרבה רחובות וסימטאות מוכנים בשבילם, מחכים ומצפים להם, שיבואו לסיירם. יש נהר א ל ט י צ ה ויש נהר ט ר ו ־ ב י י ל ה, ויש גם הגשר הארוך. ומעבר לגשר אתה מוצא מקום חדש, שרגל הקטנים עוד לא דרכה שם מעולם. פ ר ב ר ־ ה ח צ ר ו ת שמו, ובלשון עברית יקרא לו ח צ ר ו ן. חצרון — מקום בפני עצמו הוא, עיר מיוחדת, ואף־על־פי־כן מתיחסת היא על פריאסלאוו וכרוכה אחריה, כבת הכרוכה אחרי אמה. „ארנולד החצרוני“ מוצאו מחצרון ויושב שם יישיבת־קבע. ארנולד זה נכנס לפעמים קרובות אצל נחום רבינוביץ לבקרו, ושניהם מישתעשעים בשיחה נאה, מדברים גבוהה־גבוהה על הרמב“ם, על הכוזרי, על ברוך שפינוזה, על משה מנדלסון ועוד על כמה וכמה אנשי־שם בארץ, ששמותיהם כבר נשכחו מלבו של כותב הרשימות האלה, מלבד שמו של אחד, שם משונה ביותר, שנחרת בזכרונו לעולמים: ד ר פ ר... „ארנולד זה אדם מלומד הוא מאין כמוהו!“ — כך מעיד עליו האב נחום, והוא מרוממו ומנשאו למעלה־למעלה. — אלמלא היה ארנולד יהודי, מובטחני בו, שהיה מגיע למעלת קטיגור של בית־דין“. למה קטיגור של בית־דין דוקא? ולמה לא יוכל יהודי להגיע למעלה כזו? — דבר זה לא היה מחוור עדיין להנער שלום, ולא יכול להשיגו ולעמוד עליו כל־צרכו. מכל אותה התורה, המפורסמת עכשיו בעולם בשם ת ו ר ת ה א נ ט י ־ ש מ י ו ת, ומכל אותה השנאה, שהמליצים קוראים לה ש נ א ת ־ ע ו ל ם ל ע ם ־ ע ו ל ם, ידע גבורנו הצעיר בימים ההם רק אחת: כ ל ב י ם. כלומר — שנאת־חנם של כלבי הגויים לילדי היהודים. תורה זו למד על־בוריה מפי הנסיון, עוד בהיותו בוורונקה הקטנה...

קשר־ידידות זה שבין ארנולד החצרוני ובין נחום רבי־נוביץ, שהלך וחזק במשך הימים, עמד לו אחר־כך לכותב הזכרונות האלה להוציאו מעולמו הקטן והצנוע ולהכניסהו לעולם הגדול והרחב — לעולם ההשכלה והדעת, ולפיכך עוד נשוב ונפגש בו בהמשך רשימותינו. לפי־שעה הימים ימי בין־הזמנים וערב יום טוב ממשמש ובא. עת לצאת לרחובה של עיר, להתבונן אל חברים חדשים ולהתודע דרך־אגב גם אל נערי השוק.

בין החברים החדשים, בני בעלי־הבתים החשובים, שזמן הקדוש־ברוך־הוא לילדי וורונקה, תופס מקום בראש משה בן יצחק־אבינדור, נער צהוב־פנים, המסלסל בשערו, מתהלך עם חבריו בגאה ובגאון וכל עצמותיו תאמרנה: א נ י ו א פ ס י ע ו ד. ליצני הדור היו מרננים אחריו ואומרים, כי נזהר הוא מבוא בדברים גם עם עצמו, מפני

שלא לכבוד הוא לו... ואמנם יש לו לבחור זה על מה שיסמוך. ראשית, בית יש לאביו, הבנוי לתפארה ומעקה לבן לו. ושנית, מוצא אתה בביתו של יצחק־אביגדור שעונות הרבה, שעונות גדולים וקטנים, שעונות עד אין מספר. כשאתה נכנס לביתו עם צהרים, בשעה השתים־עשרה, עת שהשעונות מתחילים פועמים — תחרשנה אזניך לקולם. יצחק־אביגדור זה עצמו יהודי משונה הוא. בא הוא בטרוניה עם כל העולם כולו ועיניו מזרות אימה, כעיני־נזלן. כל נערי בית־המדרש חלים וזעים מפניו.

חברם השני, הבא אחרי משה בן יצחק־אביגדור, זיאמה קורצקי שמו — נער שחצן מעזי־הפנים שבדור, חרוץ ואדום־לחי, הנוהג מנהג יהירות עם חבריו ומתגאה על כולם, והכל מפני שאביו „גלוח" הוא — כלומר: גוזז את פאת זקנו, מכהן בכהונת עורך־דין בפטרבורג וחובש לחוטמו משקפים משונים, שקוראים פינסנ"ה. זיאמה זה למד את כל נערי העיר לשחות בנהר, להחליק על־גבי הקרח ועוד כמה וכמה ענינים, שלא כל ילדי היהודים נזקקים להם.

ואחרי זיאמה בא ישראל בן בנדיצקי, נער לבן־פנים, רך וחרד, ואחריו — חייטיל רודרמאן, בן מלמד, בעל פנים מגושמים, אברהם זולוטושקין, נער שחור כבושי, ואחריהם — בני משפחת מירפירט ובני משפחת ליפסקי, נערים מגוהצים, שמגפים מבהיקים לרגליהם. עם הנערים האלה לא כל אדם זוכה לדבר או להתרועע, כי מי הוא הנער, הנועל בימות החול מגפים נאים־ומבהיקים, כמגפיהם? ואחריהם באים בני משפחת קאנאוויר — בנים משחיתים, שדרכם להזיק, לטפל בכלבים ולענות נפשות חתולים. עם אלה לא רצה שלום להתהלך, וכנגדם בחר בנערים אחרים — במוטיל סריבנה, בחור שפאותיו ארוכות והוא מנגן עלי כנור, או באליהו בן דודי, נער זריז ומזורז, כולו אש אוכלה, הממלא תמיד שחוק פיו, וכיוצא באלו. עם הנערים האלה מתפלל שלום בבית־מדרש אחד, כולם מעיינים במחזור אחד ועושים יחד בלהטיהם: מחקים את תנועותיו של רפאל השמש, כשהוא מציץ מעל הבימה בעין אחת ומזמר בקול: „שמונה־עשר זהובים מחיר כהן!" מחקים את זאב קורצקי, כשהוא שורק בחוטמו. את בוני קאנאוויר, כשהוא מריח אבקת־טאבאק ונראה כלועס. את יצחק־אביגדור, כשהוא מניע בכתפיו. את שלום ווילנסקי, כשהוא מחליק בידו על זקנו ומכעבע בחוטמו. אכן יש, ברוך השם, יהודים רבים בבית־המדרש, המעוררים שחוק בדרכם ובתנועותיהם. די להם בגרמיזא המלמד בלבד, כשהוא קורא בתורה לפני הקהל. אל גרמיזא המלמד התבונן שלום בן נחום רבינוביץ ולמד את כל תנועותיו במשך שתי שבתות ועמד לחקות אותו לכל פרטיו ודקדוקיו, כשהוא מתחיל לנענע את גופו על רגל אחת, מעקם את פניו הנקודים, מגלה את שניו הצהובות, זוקף את צווארו הארוך, מעביר את חוטמו המחודד באויר מלמעלה למטה ופותח בקול מסולסל, היוצא מן הגרון: „ר א ה נ ת ת י ל פ נ י ך ה י ו ם א ת ה ח י י ם ו א ת ה ט ו ב ו א ת ה מ ו ת ו א ת ה ר ע..." כל אלה, שראו את שלום בן נחום מחקה את גרמיזא המלמד ואת קריאתו בתורה, געו בצחוק והודו כולם פה אחד, כי אכן גרמיזא הוא זה,

גרמיזא כמות שהוא, בצלמו וברמותו! ואולם כשהגיעה השמועה לאזני גרמיזא עצמו, כי זה הנער שלום מחקה אותו, לא היה הדבר לרצון לפניו. ולא נתקררה דעתו עד שהלך אל נחום רבינוביץ ובא אל ביתו וספר לו את כל המעשה, כי הוא, גרמיזא, שמע שמועה, שבן יש לו לרב נחום, המחקה אותו בקריאתו בתורה. דברי המלמד עשו רושם. נחום רבינוביץ הבטיחו, כי יחקור וידרוש את בניו, לכשישובו הביתה. הבנים שבו הביתה, והחקירה החלה. נבא האב וידע, כי יד שלום באמצע.

— קרב־נא הנה, שלום. הגידה לי, כיצד אתה מחקה את גרמיזא המלמד, כשהוא קורא בתורה?

— כיצד אני מחקה אותו? כך אני עושה.

ושלום נזדרז תוך־כדי־דבור ועמד להתנועע על רגל אחת, מעקם את פניו, כדרך גרמיזא, מגלה את שניו, זוקף את צווארו, מעביר את חוטמו באויר מלמעלה למטה ומתחיל בקול משונה, היוצא מן הגרון: „ר א ה נ ת ת י ל פ נ י ך ה י ו ם א ת ה ח י י ם..."

מימיו לא ראה שלום את אביו צוחק כל־כך, כמו שצחק ביום ההוא. מרוב צחוק לא יכול להשיב רוחו. ולאחר שחדל לצחוק ולהשתעל ומחה את דמעות עיניו, פנה נחום רבינוביץ ואמר אל בניו:

— הרואים אתם איפוא את פרי הבטלה של בין־הזמנים? הבטלה מביאה אתכם לידי פחזות והוללות ומשיאתכם לרדוף רוח ולעשות מעשים אשר לא יעשו — לחקות את תנועות גרמיזא המלמד בקריאתו בתורה! (כאן לא יכול האב להתאפק, הרכין ראשו והסתיר את פניו השוחקים במטפחתו.) ולכן ידוע תדעו, כי לא לעולם חופש! תיכף לאחר הסוכות, אם ירצה השם, אמסור אתכם שוב לידי מלמד, לתת עליכם עול תורה ועול דרך־ארץ. חסל תור בין־הזמנים!

מכיון שכך, הרי אסור להקטנים להחמיץ את השעה, את שעת־הכושר המעטה, שנשארה לפניהם, והם חייבים למהר ולשתות את כוס־התענוגות של ימי־החופש עד תומה!

ובני־החבורה יצאו לרחובה של עיר ונתנו את פניהם להשתובב ולרדוף רוח עד כמה שידם מגעת. התחברו אל כל נער פוחז ומשולח, לא הבדילו בין קטן לגדול, התרועעו עם כל אחד ואחד והתהוללו לכל אות־נפשם, בקרואי־הצבא הללו טרם שהגיע יום־פקודתם. בני וורונקה הקטנה הוכיחו לבני פריאסלאוו הגדולה באותות ובמופתים, כי אף־על־פי שבני־כפר הם, בכל זאת יודעים הם כמה וכמה דברים, שנעלמו מבני־הכרך וכספר החתום הם להם. למשל, בני פריאסלאוו לא ידעו ולא שמעו מעולם, כי לשמו של כל נער ונער אפשר לצרף חרוזים בלשון־הקודש. כל שם ושם — וחרוזו בצדו, כגון: א פ ר י ם — אפרים כפים, בלא מכנסים, יושב במים, ארץ מצרים. י ה ו ד ה — יהודה כפורה, כלה חסורה, יושב בסעודה, ארץ חמודה. נ ת ן — נתן כפתן, קול שמחה וששון, יושב כחתן, ארץ כנעתן. א ש ר — אשר כפשר, טריפה וכשר, יושב בששר, ארץ כנשר. י ו א ל — יואל כפועל, המלאך הגואל, יושב

ושואל, ארץ כנועל... וכך אתה הולך וחורז חרוזים לשם כל אחד ואחד, לכל נער, אשר יעלה על לבך.

ולא זו בלבד, אלא שאין בני הכרך יודעים אפילו לדבר בלשון מפורסמת, הנקראת ל ש ו ן ־ ת ש ר ק. למשל, אומרים לו לנער: א ה כ ל ו ב ק ל כ מ ת ־ ח ל י — ופירושו הוא: „הא לך וקבל מכת־לחי". ה מ ש ר ו מ ש ו ר ת א ח ו מ ט ך — „השמר ושמור את חוטמך". מתוך עינים עצומות אפשר היה לו לשלום לעמוד ולדבר בלשון נפלאה זו שעה ארוכה, עד בוש. וכלום יש לך עונג רוחני גדול מזה? לכשתרצה, יכול אתה לדבר בפני כל אדם, ואפילו בפני גדול, דברי קנתור ולגלוג, ככל העולה על רוחך וזה יעמוד כגולם נגדך ולא יחוש ולא ירגיש כלום. ועוד טבע אחד משונה אתה מוצא בנערי פריאסלאוו אלה, שמניחים הם לכומר לעבור על פניהם מבלי פגוע בו אפילו פגיעה קלה. נערי וורונקה לא כך היו נוהגים. כיון שפגעו בכומר, כשהוא עובר לתומו ברחובה של עיר, מיד היו יוצאים כולם חוצה, מתיצבים מרחוק ומרננים אחריו במקהלה: „עלה שעיר, קל ומהיר! ארוך־הצמה, גדל־הרעמה! לי כף אחת, לך בור־שחת! לי קערה, לך כל צרה! לי קדירה, לך מארה! לי איפה, לך מגפה!..." נערי פריאסלאוו מזהירים ואומרים, שכאן, בעיר הגדולה, אסור לרנן אחרי כומר, כי כל הפוגע בכומר — אחריתו מרה. חרוש נפלא הוא זה בעיני נערי וורונקה; האמנם יש לירוא גם מפני כומר? אמת, לא טוב לאדם, שנזדמן לו כומר על דרכו, שפגיעתו רעה; אבל לירוא מפניו?... אכן עיר גדולה ויפה היא פריאסלאוו מאין כמוה, ואף־על־פי־כן טובה ממנה וורונקה הקטנה. שם, בוורונקה, גדולה היתה השמחה ורבה היתה התכונה שבעתים בתקופת בין־הזמנים. כך הרהרו ילדי וורונקה בפני עצמם, ובכל זאת התפללו בלבם, כי הימים האלה, ימי בין־הזמנים, יארכו להם גם פה, בפריאסלאוו, יארכו וימשכו עד אין קץ.

הַמַּחֲשָׁבָה הַהִיסְטוֹרִית בַּיַּהֲדוּת הָעַתִּיקָה

מאת

ד"ר ש. מ. מלמד.

ג.

בשתי מדות ההיסטוריה נדרשת: במדת החיים האנושיים ובמדת הטבע הביאולוגית. מי שמתבונן אל ההיסטוריה רק מנקודת־הראות של הטבע ונלגלה החוזר עלול תמיד להעלים את החיים מעיניו, או למצוא בחיים מה שאין בהם: חוקים של הטבע. כך אירע להיונים העתיקים ולהפילוסופיה של ההיסטוריה המודרנית, שלקחה לה את הטבע לנקודת־המוצא. התמימות הקוסמולוגית של היהדות העתיקה הצילה אותה מסכנה זו. תחת להקיש מהטבע על ההיסטוריה, הקישה היהדות מההיסטוריה על הטבע והכניסה לתוכה תקוות מוסריות־היסטוריות — „וגר זאב עם כבש". זוהי, כמובן, קיצוניות של יחידים. השאיפה הכללית היתה — למצוא עיקרי ההיסטוריה בהיסטוריה גופה. בימינו כלל ידוע הוא, שאין משתמשים ביוריספרוד־דנציה במיתודות של מתימטיקה ושאין משתמשים בתורת הספרות בהוקים של פיזיקה; אבל בימים הקדמונים עוד לא ידעו בני־האדם לגבול גבולין בין המחשבה המפשטת ובין העובדה הטבעית ולמצוא את המיתודה ואת העיקר של ההכרה רק בגבולי אותה המחשבה, שבה התעמק החוקר. עד כמה פעלו לרעה טשטוש הגבולין וערבוב המיתודות ביון העתיקה ועד כמה פגמו את ההבנה ההיס־טורית שלהם, — אפשר לראות מזה, שהיונים הקדמונים ערבבו תמיד קוסמולוגיה בהיסטוריה, כמו שכמה היסטור־יונים מודרנים מערבבים עכשיו ביאולוגיה בהיסטוריה.

אם אפשר למצוא איזו מחשבה היסטורית ביון העתיקה, הרי תמצא זו רק בקוסמולוגיה היונית. והקוסמו־לוגיה הזאת נחלקת לשתי שיטות: לשיטת האצילות ולזו של ההתפתחות. מחזיקי שיטת האצילות עשו את ה„בראשית" לתקופת־הזהב. בראשית היה הטוב והיפה, ובאותה מדה שאנו מתרחקים מ„בראשית" זו — בה במדה אנו מתקרבים אל הרע ואל הכיעור — לתקופת־הברזל, לחושך, לערבוביה ולאנדרולמוסיה. מהלך־הדברים הזה הוא כעין גזירה, שאי־אפשר לבטלה. פה מתחילים הבכי והרוק־השנים של הפסימיסטים. אבל גם השיטה של ההתפתחות, כמו שהורה אותה הירוקליטוס ויתר גדולי המחשבה היונית, נצטמצמה בהקוסמולוגיה בלבד. יש התפתחות, אלא שההתפתחות הזאת היא באמת רק שנוי של תקופה. החיים הם גלגל חוזר נצחי, שהולך וסובב בדרך ידועה. אמנם, הכל מתנועע, אבל רק בתוקף חוקים, שנקבעו מראשית הבריאה. אפילו האלהות מתנועעת על־פי חוקי הגזירה העולמית. בקיצור, העיקר הסטאטי (העמידה של הדברים) והעיקר הדינאמי (התנועה של הדברים) בקוסמולוגיה היונית אינם מוליכים לידי הכרה היסטורית. ממשלת ההיסטוריה אינה ממשלה של חוקים, אלא ממשלה של חופש — ממשלת המוסר; ומי שאומר „חוק ולא יעבור" בכל מקום, אפילו בחיים ההיסטוריים, פוגם את ההיסטוריה או מכחיש את מציאותה. מי שמודה בשלטון החוק בממשלת ההיסטוריה, מודה בגזירה העולמית וגורם להתהוות הטראגידיה, אבל יחד עם זה — גם להסנ־טימנטאליזם. ההשקפה הקוסמולוגית של היונים בראה את שאלת החטא והאשמה, כמו שמצאה אחר כך את גלויה בנצרות — ושאלת החטא הביאה עד האינקוויזיציה.

המחשבה העברית העתיקה, שהיתה בלתי־קוסמולוגית, התפתחה באופן אחר לגמרי. היא ראתה את ממשלת החופש בעולם, את ממשלת ההיסטוריה, שאינה משועבדת לגזירה עולמית ולחוק עולמי. אירופה, שהחזיקה במסורה היונית, עברה על החזיון הנפלא הזה ולא היתה מוכשרת להשיג את המוטיבים ההיסטוריים של המחשבה העברית. ומפני שתלמידי התרבות האירופאית לא הכירו את המוטיבים ההיסטוריים של המחשבה העברית, לא הכירו גם את המוטיבים המוסריים והדתיים שלה. זה שלשת אלפים שנה, שאנחנו אומרים „חירות", והם אומרים „גזירה" — ובתנאים כאלה איך אפשר, כי נבין איש את שפת רעהו?

אבל מה ענין חירות לגזירה אצל היסטוריה? איה פה סמיכות־הפרשיות? — השאלה הזאת תראה כתמימה ביותר, מפני שעל יסודות תורת הגזירה והחירות מתרוממים שני עולמות שונים — שתי השקפות שונות על החיים, המראות לההיסטוריון את הדרך שילך בה, ואשר הן בעצמן אינן אלא שתי תורות עולמיות שונות זו מזו, וממילא גם תורות היסטוריות.

נתבונן־נא אל המסקנות של התורות האלה: גזירה וחירות.

כל הדתות הגדולות, שנתפשטו בעולם, ובפרט הדתות המשיחיות, מתחילות בשאלת הכרת החטא. עצם השאלה היא זאת: בראשית הדברים נגזרה גזירת החוק העולמי. הכל בא בהכרח החוק, ועל ההכרח הזה אי־אפשר להתגבר. איך שנבאר לנו את החזיונות בעולם, אם על־ידי ממשלת אלוה יוצר, שאינו מבטל את חוקיו, או על־ידי פאטום בורא, שמושל על האלהים, על הבריות והדברים גם יחד, אם על־ידי הרכבה ידועה של כחות הטבע, או על־ידי הרכבה של אטומים, כמו שהורה דימוקריט, — תמיד ילוה רעיון הגזירה את המחשבה של סדר־החוקים, השורר בעולם. מכיון שחושבים אנחנו על־דבר הגזירה, שוב לא נוכל לעצום עינינו מראות, כי יש בעולם טוב ורע, זכות ואשמה. מראשית הקיום משתלשל הכל כפי שנועד מראש, והאדם עם כל כשרונותיו, סגולותיו ותנועותיו, מעשיו ויצירותיו אינו אלא כעין מכונה, שתנועתה מוגבלת ואינה יכולה להתגבר על חוקי התנועה, שניתנו לה מראשית הדברים. בכן, איך יתגבר האדם על הרע ועל האשמה? השאלה הקשה הזאת מקורה בהשגה הקוסמולוגית של החיים, כמו שנוצרה ביון, ואין זה מקרה, כי בשאלה זו דנו הטראגיקים היונים, שהושפעו על־ידי הפילוסופיה היונית, חכמי הודו, סופרי הנצרות והפאטרולוגיה של ימי הבינים וכל גדולי המחשבה הפילוסופית — ולא פתרוה. הבראהמיניזם והבודיזם, שהשפיעו על הנצרות יותר משאנו משערים, החליטו, כי אין פתרון להשאלה הזאת. היונים לא פתרוה מאורות הכנסיה הנוצרית אף הם פסקו, שאי־אפשר לפתור אותה. גם האיסלאם ענה על אפשרות פתרונה של השאלה הזאת בשלילה והעמיד את ה„קוסמט" לכלל. הנסיונות התוצאות של תורת־הטבע המודרנית, ובפרט הנסיונות של תורת הירושה הביאולוגית הראו, כי הדיטירמיניזם הוא אמת חיובית וכי בטבע הכל הולך ומשתלם על־ידי הכרח טבעי. ובכן, השאלה של כבוש הרע וזכותו של הטוב במקומה עומדת. אם הכל הולך ומשתלם רק על־ידי ההכרח, — האם יש לנו איפוא הצדקה לענוש את הרשע ולתת שכר להצדיק? — ואיפה הוא המקור של המוסר? השאלה הזאת היתה גם כן לנקודת־מוצא להתנועה הריפורמית החדשה בתורת המשפטים. אם ירש הפושע את הנטיות לפשע מאבותיו ואם אינו יכול להתגבר על הנטיות האלה, שבאו לו בירושה, — כלום יש לנו הצדקה לענוש אותו?

איך לצאת מן המצר? הנוצרים בקשו תקנות, המציאו תרופות שונות, סגופים וענויים וכל מיני פורעניות להגוף, כדי להציל את הנשמה, יסדו אינקוויזיציות לזכות את הנפש ולנצח את השטן, ועד היום הזה השאלה של הצלת הנפש מנקרת במחם ולא תתן להם מנוחה. למרות כל האמצעים האלה ולמרות התאמצות הכנסיה הנוצרית וכהניה, לא יכלו להשאלה הזאת כלל. תורתו של אבגוס־טינוס הקדוש, מחוללה של האינקוויזיציה, המלמדת, כי כל אדם נדון בחסד אלהים בעודו ברחם אמו לזכות או לחובה,—נעשתה ההשקפה המקובלת של הכנסיה הנוצרית, וגם מתקני־הדת הגדולים, כמארטין לותיר וקאלווין, החזיקו בתורה הברברית הזאת. אפילו הגאון של הפילוסופיה המודרנית, עמנואל קאנט, לא יכול להשתחרר לגמרו מתורתו של אבגוסטינוס ורבו וויקטורינוס, כי הרי אם הדבר כשהוא לעצמו (das ding an sich) משפיע על החזיונות והבריות, — איך אפשר שיתהוה מוסר אמתי, המחייב את המושג של אחריות וחופש הרצון? כמובן, יש כאן מקום לשאול: מאחר שכל אדם נולד צדיק או רשע, — למה לנו איפוא כל האינקוויזיציות והאמצעים הטובים לזקק את הנשמה? ולמה כל השאיפות להצילה מאבדון, אם כבר, יצאה גזירה? אבל אין מקשין על ההגיון של תורת הדת הנוצרית.

מנקודת־הראות של התורה הזאת אין היסטוריה בעולם כלל, אלא יש התפתחות הפוכה של פרוצס החיים — יש רק שנוי, אבל לא התקדמות; ואפילו ההמון בצרפת משיג, כי שנוי בלבד אינו התפתחות, ופתגם שגור בפיו: „Le changement ne change rien" — כלומר: השנוי בכלל אינו משנה כלום. אבל היסטוריה אינה רק שורה של שנויים ידועים, שבאים תמיד בהכרח הגזירה העולמית, כמו ששערה הקוסמולוגיה היונית והתיאולוגיה הנוצרית, אלא פרוצס של השתלשלות והתפתחות, שהולך ובורא, הולך ויוצר — ומוציא תמיד את החדש מ ת ו ך הישן.

היהדות העתיקה לא התרכזה מעולם ברעיון „הצלת הנפש" וזכוי הנשמה, לא יסדה אינקוויזיציה להציל נשמות של פושעים, שנולדו בפשעם, ולא חפצה מעולם במות המת, כי־אם בשובו מדרכו הרעה, מפני שמצאה פתרון לשאלה החמורה, המנקרת במחם של גדולי הדתות המשיחיות: איך להתגבר על החטא ועל הרע.

ההשקפה הביבלית על טבעו המוסרי של האדם היא פסימיסטית בעיקר. הקדוש־ברוך־הוא בעצמו נחם בראשונה על אשר ברא את האדם, ואפילו אחרי המבול נאמר: „כי יצר לב האדם רע מנעוריו", והרבה מבאי־כחה של היהדות התלמודית נטו גם כן להאמין בגזירה: „א י ן א ד ם נ ו ק ף א צ ב ע ו מ ל מ ט ה א ל א א ם כ ן נ ג ז ר ע ל י ו מ ל מ ע ל ה". אם הדיטירמיניזם במקומו עומד, — איך יתגבר הרשע על רשעתו? איך יזכו החוטאים? התשובה, שנתנה היהדות העתיקה על השאלה הזאת, היא מקורית ויחידה במינה כאחת. על־פי ההשקפה העברית העתיקה, אלהים בעצמו חפשי הוא ועומד ממעל לגזירותיו, כלומר: יכול הוא להשתחרר מגזירותיו ואינו זקוק להן, כשם שזקוקה התנועה להמכונה, — ומסוגל הוא אפילו לבטל אותן, כי הוא בעצמו בן־חורין. ההכרה הזאת היא היסוד של המיתאפיזיקה העברית, וכל הפוגע בה כפוגע ביהדות; ואחרי ששפינוזה התנגד לההכרה הזאת וראה את האלהים תלוי ברעת החוק, החרימו אותו — והחרימו אותו בצדק... על־פי ההשקפה של המיתאפיזיקה

הנוצרית, ששואבת ממקורות יוונים והודים, אין האלהים יכול לבטל את גזירותיו, משום שאינו בן־חורין. מן הנאמר: „ולא אוסיף עוד להכות את־כל־חי כאשר עשיתי“, או „נחמתי כי עשיתים“, — נראה, כי האלהים, כפי שהשיגה אותו המיתאפיזיקה העברית, אינו מין התאבנות של עיקרים וגזירות, אלא עומד הוא ממעל לגזירותיו. ובמקום שיש חירות, יש יכולת התנועה ויכולת ההתפתחות. בראשונה נאמר: „אמחה את האדם אשר בראתי מעל־פני האדמה“, או „קץ כל בשר בא לפני“, ואחר־כך נאמר: „לא אוסיף עוד להכות את־כל־חי כאשר עשיתי“. כן הולך גם האלהים ו„משנה את דעתו“, כלומר: מבטל את גזירתו ומתפתח כביכול (אין התפתחות בלא שנוי). בזה הביעה הביבליה את המושג של התפתחות בצורתה המיתאפיזית היותר נעלה. במשך השתלשלותה של המחשבה העברית העתיקה רכש לו רעיון ההתפתחות זכות אזרח גם בממשלת־הדברים — כלומר: בהיסטוריה.

אלהים בן־חורין, כמו שהשיגה אותו היהדות העתיקה, היה לא רק למקור המוסר, אלא גם למוטיב היסטורי כביר, מפני שחירותו של האלהים בטלה את הגזירה העולמית, ועל־ידי בטול הגזירה היו המקרים של החיים לשורה של השתלשלות היסטורית. חירותו של אל ישראל יצרה גם את האשקוטולוגיה העברית — חזון דניאל, „והיה באחרית הימים“ וכיוצא באלו. היא יצרה התקדמות מוסרית בלי סוף — התקדמות, שמשפיעה לטובה גם על הטבע הרעה. האשקוטולוגיה העברית העתיקה היא שיר־השירים של העתיד. ולעומת שיר־השירים הזה של העתיד עומד המיתוס היוני ומביט ל א ח ו ר ומקונן: הטוב כבר היה, ועתה אנו הולכים ומתקרבים אל הרע, אל הכיעור, אל החטא; והיה באחרית הימים ישוב הרע למשול בעולם, האנדרולמוסיה תרים קולה, הסדרים יהזרו לתוהו ובוהו, הצורות תטשטשנה וכל הערכין יהיו כלא היו. בקיצור: המחשבה ההיסטורית העברית מחייבת את העתיד, את ההתקדמות ואת האופטימיות, בעת שהקוסמולוגיזם והמיתוס היוני מחייבים רק את העבר, אבל אין לפניהם לא עתיד ולא התקדמות.

האדם היוני השיג את ההוקיות, השוררת בכל, אבל ההשגה הזאת שללה ממנו את כח ההבנה בחיי החברה האנושית, ואותה ההשגה של החוק העולמי, או הגזירה העולמית, מלאה את נפשו מוטיבים טראגיים. אם הכל הולך אחרי החוק העולמי והגזירה העולמית, איזו תועלת יש בחיים? מה היא מטרת החיים — למה ולאן? את השאלה הזאת שאלו כל הטראגיקים היונים, והשאלה הזאת העסיקה את כל המחות ביונות. אבל הפרובלימה הזאת, כפי שהגדירו אותה היונים, היתה כבר טראגית, כשהיא לעצמה, משום שאי־אפשר לתת לה פתרון.

צורה אחרת לבשה הפרובלימה הזאת ביהודה העתיקה. גם העברי העתיק עמד לפני השאלה הזאת, אלא שהצליח לפתור אותה. את הפתרון מצא בחירותו של האלהים.

אלהי ישראל אינו דיספוט, שאין ברצונו להעביר את רוע גזירותיו, ואינו הולך אחרי שרירות לבו — מפני שכל עצמו הוא עצם השכל והמוסר. ולפי שמדותיו הן שכל ומוסר, הריהו דורש גם מבני־האדם את אלה. „יצר לב האדם רע מנעוריו“ — זוהי אמת חיובית: כל־זמן שהשכל לא נתפתח או לא תפס עדיין את מקומו, יש מקום רק לשלטון הרע, ההכרח הטבעי, החוק העולמי, שעומד מחוץ לטוב ורע; ואילו על־ידי השכל תגדל הבחירה, ואם יש לך בחירה, אפשר לך לתקן את מעשיך. המעשה שבא מתוך המדרש — זהו המוסר האמתי, שיש בכחו להעביר את רוע הגזירה ולהפך רשע לצדיק. להאדם, שהוא בריה שכלית, תתגלגל הזכות על־ידי הטוב. על־ידי המעשים הטובים והמוסר, והם ידחו את החטא, הם יעבירו את רוע הגזירה, כלומר: את ההכרח הטבעי.

ביון היה רק אדם אחד, שענה בחיוב על השאלה: אם אפשר לקחת מוסר — לרכוש את המוסר על־ידי השכל. אבל האדם הזה — סוקראטס — היה מוכרח לשתות את כוס הרעל, כי חטא חטא נגד המחשבה היונית. ביהודה נעשתה ההשקפה של אפשרות תיקון הנשמה על־ידי המעשה הטוב לקנין האומה, עד שבאו לידי החלטה, כי אפילו את המחשבה הטובה הקרוש־ברוך־הוא מצרף למעשה. להצלת הנפש יש רק אמצעי אחד — המעשה הטוב, ורק במובן זה נאמר: „מעשיך יקרבוך, מעשיך ירחיקוך“. זהו האמצעי היחידי להתגבר על הרע בעולם ולתקן את הנשמה.

ונפלא הדבר, כי הגאון הגרמני גיטה, שעסק כל ימי חייו בשאלה זו, בא לבסוף לאותה המסקנה, שאליה באה המחשבה העברית.

מתחילה מתאונן הוא ב„פויסט“:

Ihr fuehrt in's Leben uns hinein,
Ihr lasst den armen schuldig werden,
Dann ueberlasst Ihr ihn der Pein,
Denn alle Schuld raecht sich auf Erden.

ועל הקינה הזאת באה הנחמה:

Wer immer strebend sich bemueht
Den koennen wir erloesen.

כך השיג גם גיטה, כי רק מעשיו הטובים של האדם ושאיפותיו לקיים את הטוב יש בהם כדי לזכות אותו ולהציל את נשמתו מחטא ואשמה.

בזה ששחררה המחשבה העברית את היחיד מן הסבל הכבד של החטא המקורי, בהראותה לו את הדרך לתקנה, הרימה את האדם למרום הערך והכבוד ונתנה לחייו תועלת ותכלית. האדם אינו חזיון עובר בלא מטרה ובלא תכלית, כמו הקוסמולוגיזם והמיתוס בצורותיו השונות, אלא כל אדם הוא עולם בפני עצמו עם תכנית מסוימה ומטרה בחיים, והמטרה הזאת היא: קדימה, אל הצדק והאמת, היושר והחסד — התקרבות לאלהים, שהוא עצם השכל והמוסר. זוהי מטרה גדולה ונהדרה, שנותנת ערכין לחיים. מטרה כזו ממלאה את לבו של האדם שאיפות גדולות ונותנת לו עוז ועצמה להתנועע קדימה, לשאוף שאיפות רמות, לחלום חלומות גדולים ולעשות מעשים כבירים. ומטרת היחיד היא גם מטרת הכלל: קדימה — התפתחות עד אין קץ, עד האלהות, עד השכל והמוסר, האמת והצדק. ולפיכך נאמר תמיד: „והיה באחרית הימים“ — הרע הוא בעבר והטוב הוא בעתיד. כך מחייבת ההשקפה האיבולוציוניסטית־המוסרית של היהדות העתיקה, בעת שההשקפה

האימאנאציונית (האצילית) מחייבת את הטוב בעבר ואת הרע בעתיד, מחייבת את הטראגיזם ואת הפסימיות.

בשעה שהאנושיות נחלקה לשני חלקים — להמון של חוטאים ופושעים ולעדה קטנה של צדיקים וזכאים, כמו שהורו אבגוסטינוס הקדוש וחבריו, נעדר מן היחיד כל ערך. הבראהמיניזם, למשל, שענה על השאלה בדבר האפשרות להתגבר על הרע ועל תקון הנשמה בשלילה, הראה לכל חיד ויחיד את מקומו במעמד ידוע, שבו עליו להשאר כל מי חייו, עד בוא יומו האחרון, ופוילוס הורה, כי על האדם להשאר במקום שמצא אותו האלהים; ובכן, בשביל הגזירה הקדומה נעשה היחיד לתפוס במאסר. בעקבות התורה הזאת הלכו כל אבות הכנסיה הנוצרית. איך תוכל הקבוצה לנוע, אם נגזר על היחיד מראש להשאר במקום אחד כל ימי חייו? ואולם המחשבה העברית, שפתרה את שאלת הנזירה על־ידי חירות האלהית העולמית, התבוננה על היחיד כמו אל הכלל ודאגה ל„נפש אחת כי תחטא". בפרקים הראשונים של הביבליה אנו מוצאים כבר את הרמז על הערך, שניתן להיחיד הצדיק, שבכחו לגלגל זכות על הרשעים. על השאלה: „האף תספה צדיק עם רשע?" באה התשובה: „אם אמצא בסדום חמשים צדיקים בתוך העיר ונשאתי לכל המקום בעבורם". ולבסוף נאמר: „לא אשחית בעבור העשרה" כך נתנה היהדות העתיקה ערך כבוד להיחיד בשביל מעשיו הטובים, שלא רק שקונה הוא בעצמו את עולמו על־ידיהם, אלא שמגלגל הוא עוד זכות לאחרים. ובמובן זה דרשו האחרונים: „הקדוש־ברוך־הוא גוזר וצדיק מבטל". לאינדיווידואליזם דתי, מוסרי והיס־טורי כזה לא התרוממה שום תרבות שבעולם. אמנם גם בבית־מדרשה של יון העתיקה דנו עליו. הסופיסטים היונים, ובראשם אנכסוגרס, פסקו, שהאישיות היא המדה של כל הדברים — האישיות היא הכח המניע הראשון בחיים, והפולים היוני הושתת על יסוד אינדיווידואליסטי. אבל האינדיווידואליזם, כמו שהשיגה אותו היונות העתיקה, עמד נגד הכלל, בעת שהאינדיווידואליזם העברי, כמו שהשיגה אותו היהדות העתיקה, לא רק שלא התנגד להכלל, אלא עוד היה לו לעזר. בשלום, שהביאה היהדות העתיקה בין האישיות ובין הכלל, אני רואה את היצירה היותר גאונית של המחשבה ההיסטורית ביהדות.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— שני הצדדים בתנועת הקונגרס — „ועד הקונגרס" ו„ועד ההסתדריות הלאומיות" — כרתו מחדש ברית־שלום ביניהם בועידתם המשותפת, שנקראה בניו־יורק ביום 2 אוקטובר.

תנאי החוזה החדש הם:

א) לשנות את הסעיף של החוזה הישן, שבו מדובר על זכיות של קבוצות", באופן זה:

„בכל הארצות, שהעמים השונים, היושבים בהן, נהגים בזכיות מיוחדות, או יש להם היכולת להשיגן, צריכות להנתן זכיות כאלה גם להאזרחים היהודים, אם יבואו לדרוש אותן. הקונגרס צריך להחליט, אם דרישת זכיות כאלה קיימת בין היהודים".

ב) לתקן את הסעיף של החוזה הישן, שבו מדובר על־דבר בחירת צירים, באופן זה:

„שבעים וחמשה אחוזים מן המספר הכללי של הצירים יבחרו בהתאמה להחלטות הועידה הפילאדלפית; עשרים וחמשה האחוזים האחרים יבחרו מקרב ההסתדריות הלאומיות".

ג) השאלה של קוממות הריסות הקהלות היהודיות בארצות המלחמה תמסר להועד הפועל של מאה וארבעים, שתעודתו היא לקרוא גם את הקונגרס.

יתר השאלות, כמו שאלת הקונגרס בתור מוסד קבוע ומתמיד בחיי היהודים באמריקה, שאלת האימיגראציה ועוד שאלות אחרות, שהעסיקו בשעתן את המוחות והלבבות בעת הקרא הועידה הפילאדלפית, — כל אלה הוסרו מעל תכנית הקונגרס, ואין לו הרשות לטפל בהן.

ההסכם הזה, שהוא מעין פשרה חדשה בין שני הצדדים הנלחמים, נזקק עדיין לאישורם של צירי הועידה הפילאדל־פית. מקוים, כי בפעם הזאת תהיינה תוצאות הרפרנדום לטובת אישורו של החוזה החדש הזה.

— מאודיסה נתקבלה ידיעה טלגראפית, כי הגיניראל־שטאב הרוסי הוציא פקודה לגרש את כל היהודים, היושבים במחוז איזמאיל, פלך בסרבית. משערים את מספר היהודים, שגזירה זו תפגע בהם, למאת אלף נפש ויותר.

— מטעם הרשות הגרמנית נוסדה בווארשה קומיסיה של רבנים ומורים מפורסמים, שתעודתה היא לבחון את המלמדים בידיעותיהם העבריות והפדגוגיות. כל מלמד, שלא תמצא בידו תעודה רשמית מאת הקומיסיה ההיא, יאסר עליו לעסוק בהוראה.

— ברשות השלטון הגרמני נפתחו בווילנה קורסים מיוחדים לצעירים, הרוצים להשתלם במקצוע ההוראה העברית. זמן הלמוד בקורסים האלה הוא רק שלשה חדשים, אולם התלמידים, המתקבלים בהם, צריכים להבחן תחילה בידיעותיהם העבריות והכלליות, אם מספיקות הן למטרה זו.

— העתון „פרעמדענבלאטט", היוצא בווינה, מודיע על־דבר פרעות נוראות, שערכו החילים הרוסים בארמיניה נגד התושבים המושלמים והיהודים. אלפי אנשים, נשים וטף נהרגו על־ידי הפורעים באכזריות נוראה. לפי הידיעות, הבאות באותו עתון, המיתו הפורעים בעיר היטקאר בלבד כשלש מאות יהודים.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

הועידה העשירית של „פועלי־ציון".

בבוסטון של מאסס תקרא בשבוע הבא הועידה העשירית של „פועלי ציון". הועידה תפתח ביום 14 אוקטובר ותמשך עד שמונה־עשר לחודש זה.

בין העניינים, שיתפסו מקום בועידה הזאת, חשובות ביחוד השאלות האלה: א) שאלות החנוך; ב) הקונגרס היהודי באמריקה; ג) ההסתדרות העולמית של „פועלי ציון";

ד) יסוד אגודות „פועלי ציון" לבני־הנעורים; ה) ארץ־ישראל והמוסדות הציוניים.

* * *

התנועה הציונית בארצות שונות.

אף כי ההסתדרויות הציוניות בארצות המלחמה נפגעו קשה בעקב התנאים השוררים שם, בכל זאת התנועה הציונית לא רפתה בהן. מזמן לזמן מתקבלות ידיעות על־דבר תגבורת הרגש הציוני והלאומי והתפשטותו בין כל שדרות העם.

המספרים, שפרסמה הלשכה הראשית של הקרן הקימת לישראל, הנמצאת עכשיו בהאאג, מהכנסותיה להודש אבגוסט שעבר, מעידים על זה עדות נאמנה. תרומותיהם של יהודי אוסטריה־אונגאריה, שפגיעת המלחמה היתה קשה בהם יותר מביהודי שאר ארצות המלחמה, עלו על תרומותיהם של יהודי אמריקה הצפונית העשירים, השלוים והשקטים. הראשונים תרמו במשך חודש אבגוסט שעבר לטובת הקרן הלאומית סכום שלשים ושלשת אלפים פראנק בערך, והאחרונים — שלשים ושנים אלף פראנק. ולא התרומות כשהן לעצמן מעוררות כל־כך את הלב, אלא התנאים והאופנים, שבהם מפרישים נגועי המלחמה מהונם להקרן הלאומית. באוסטריה, למשל, נהגו החיילים היהודים מנהג ביניהם לנדר סכום ידוע לקרן הלאומית לפני צאתם לקרב. סכומי נדרים באלה, שנכנסו ללשכת הקרן הלאומית באוסטריה, עולים כבר לארבעה עשר אלף כתרים. לטובת „תרומות המלחמה" (קופה להושיב היילים יהודים, שהשתתפו במלחמה, על אדמת ארץ־ישראל) נקבץ על־ידי ציוני אוסטריה סכום של שתי מאות אלף כתר. בעת אסרה הממשלה האוסטרית את קבוץ הכספים למטרה זו. וטעמה ונימוקה הם: כל הכספים הנקבצים לטובת היילי אוסטריה אסור להוציאם מחוץ לגבול המדינה ההיא.

גם בערי פולאניה, הנמצאות ברשותן של גרמאניה ואוסטריה, התחילה התנועה הציונית להראות סימני פעולה אינטנסיבית בכל מקצועות החיים הלאומיים של היהודים.

הציונים ב ב ל ג י ה אף הם חדשו את פעולתם הציונית אחרי הפסקה ארוכה, שגרמו לה תנאי המלחמה. ביחוד ניכרת פעולתם של ציוני בלגיה, שגלו להולאנדיה. הללו, בהשתתפות „הליגה הציונית של ארץ־השפלה", ערכו „שבוע ציוני" בהולאנדיה. מיום העשרים לחודש אבגוסט ועד יום העשרים וחמשה בו נסעו קבוצות של סטודנטים ועסקנים ציוניים בכל ערי הולאנדיה וערכו אספות בכל עיר ועיר, שיש בה ישוב יהודי. המטיפים האלה הלכו מבית לבית והזמינו את היהודים היושבים בהם לבוא לאספות הציוניות. הציונים הוציאו לתכלית התטפה הזאת חוברת מיוחדה בשם „השומר היהודי", שנפוץ בכל שדרות העם היהודי בהולאנדיה במספר עשרים אלף אכסמפלארים. על־ידי הפרופאגאנדה הזאת הצליחו הציונים לרכוש הרבה נפשות להרעיון הציוני בקרב היהודים ההולאנדיים. „השבוע הציוני" עלה יפה גם במובן החמרי. נקבץ סכום הגון לטובת הקרן הלאומית.

מאמשטרדם מודיעים לנו, כי שם נוסדה אגודה עברית בשם „בני קדם". האגודה הזאת מונה יותר ממאה חברים, שרובם הם פליטי ארץ־ישראל. מטרתה היא להפיץ את השפה העברית וספרותה בין יהודי הולאנדיה.

* * *

שבועון עברי באנגליה.

הד"ר י. מ. זאלקינד מלונדון כותב אלינו, כי בחודש זה יתחיל לצאת שם בעריכתו שבועון עברי בשם „הקול היהודי".

שונות

קופת „תרומות המלחמה".

כידוע, נוסדה בימים האחרונים באוסטריה קופה בשם „תרומות המלחמה", שתעודתה היא להושיב בארץ־ישראל את החיילים היהודים, אשר ישובו משדה־הקרב ויהיה את נפשם להתנחל בתור אכרים על אדמת ארץ־אבותיהם. כיצד חושבים ציוני אוסטריה להוציא לפועל את הרעיון הזה? על השאלה הזאת משיב בפרטות סופרו של „הקוריספונדנט היהודי", שאת תמצית דבריו אנו מוסרים בזה.

במכתבו אומר הסופר, כי בעת עומדת להוסד באוסטריה חברה בשם „עסטרייכיש־אונגאריש־יידישע אנזידלונגס־געזעל־שאפט". החברה הזאת ראשית עבודתה תהיה להוציא לפועל את תכניתה של קופת „תרומות המלחמה". מיסדי הקופה הזאת, המשמשת סניף להקרן הלאומית באוסטריה, אומרים להכניס לעבודת הקרן הלאומית צביון מיוחד לרגלי מאורעות־המלחמה. רוצים הם לעשות לטובת החיילים נגועי־המלחמה בארצות מזרח־אירופה איזה דבר ממשי, כמתוקנים שבאומות העולם. טובי האזרחים באנגליה, בגרמניה ובאוסטריה חשבו מחשבות עוד בתחילת ימי המלחמה על גורלם של החיילים, אשר ישובו משדה־הקרב אחרי גמר המלחמה, ולא מצאו דרך אחרת להבטיח את קיומם של אלה אלא על־ידי התנחלותם על הקרקע בתור אכרים וגננים. לעיני מיסדי הקופה הנזכרה עומדת איפוא מטרה כפולה: להקל את מצב החיילים היהודים נגועי־המלחמה בארצות מזרח־אירופה על־ידי התנחלותם על הקרקע ולבנות מחורבן־עולם זה, עד כמה שאפשר, את הישוב היהודי בארץ־ישראל.

עד עכשיו היתה הקופה של „תרומות המלחמה" ענין רק לציוני אוסטריה־אונגאריה בלבד. הם יסדוה והם הכניסו במשך השנה הראשונה לקיומה במאתים אלף כתרים לטובתה. בין תורמי התרומות ישנם זחילים במספר רב, הנמצאים על שדה־הקטל. אולם עכשיו התחליטה לשכת הקרן הלאומית לפנות בקול־קורא ליהודי כל הארצות, שיתמכו בקופה ההיא. הקופה של „תרומות המלחמה", בהפרישה סכומי כסף לטובת ההתישבות בארץ־ישראל, לא תבחין בין יהודי ארץ וארץ, ולכן יש לה הצדקה לדרוש מאת יהודי כל הארצות, כי יקחו חלק בה. מלבד זה, נזקקה עתה הקופה הזאת לסכומים מארצות אחרות, מפני שהממשלה האוסטרית הוציאה בימים האחרונים פקודה לאסור קבוץ כספים, שיוצאו מחוץ לגבולות ארצה. על־פי הפקודה הזאת נפסקה בבת־אחת עבודת קבוץ הכספים של שלשים הסתדרויות שונות באוסטריה, ובתוכן פסקה גם פעולת הקופה הנזכרת. אסור זה מטיל חובה כפולה על יהודי שאר הארצות לבוא לעזרת המוסד הזה.

בדבר תכניתה של הקופה מודיע הסופר את הפרטים האלה. על־פי הצעתו של האינזיניר־האגרונום הידוע יעקב אטינ־גר, שעסק כמה שנים בעבודת הקולוניזאציה ברוסיה, ארגנטי־

נה וארץ־ישראל, על הקרן הקיימת לישראל להספיק בכספי „תרומות המלחמה" קרקעות למתנחלים. האדמה לא תמכר למתנחלים לצמיתות, אלא תמסר להם בתורת חכירה. בעלת־הקרקעות היא הקרן־הלאומית. את שאר האמצעים, הנחוצים לבנין בתים ולקנית מכשירים ובהמות, — חלק מהם צריכים להספיק המתנחלים בעצמם וחלק מהם ינתן להם על־ידי חברת־הישוב האויסטרית, הנזכרת למעלה.

את תכנית המושבה הראשונה, שתוסד תיכף לגמר המלחמה ותשמש מופת להמושבות הבאות, מציירים ככה:

המושבה תעמוד על בסיס של „משק מעורב", כלומר: יושביה יתעסקו גם בזרעים, גם בנטיעות וגם בגדול ירקות ועופות ועוד. עד כמה שאפשר, צריכה המושבה להיות סמוכה לעיר גדולה, כדי שכל הפרודוקטים ימכרו על־נקלה. במושבה יהיה מקום למאה משפחות למצער. מהן — שבעים משפחות מארצות מזרח־אירופה, שבעליהן התעסקו בעבודת־האדמה בארצות־מגוריהם הישנות. המשפחות האלה מכניסות שלשת אלפים פראנק כל אחת, ומחויבות הן לשלוח חבר ממשפחתן לשהות בארץ־ישראל למצער שנתים ימים, כדי ללמוד ולדעת את תנאי הארץ ואת אופני העבודה השונים. אחרי כן תהיה האפשרות לכל המשפחה לבוא להמושבה ולהתנחל בה. שאר שלשים המשפחות תלקחנה מקרב הפועלים בארץ־ישראל. לפועלים האלה או שלא יהיה צורך להבנים כסף מזומן בכלל, או שדי יהיה לכל אחד בסכום קטן של 150 או 200 פראנק. הקופה ליסוד בתים מספיקה להם ששים אלף פראנק לבנין שלשים בתים. הפועלים האלה ישמשו האלמנט היותר חשוב בזמן הראשון ליסוד המושבה.

יסוד מושבה מטפוס זה טעון עשרת אלפים דונאם קרקע בערך. יש לקוות, כי אחרי המלחמה ירד מחיר הקרקעות, ואפשר יהיה לקנות שטח כזה בסכום של מיליון פראנק. לפי חשבוננו של אטינגר, יעלו ההוצאות האחרות, כמו קנית בהמות ומכשירים, לשבע מאות או שמונה מאות אלף פראנק. את הסכום לקנית הקרקע תספיק הקופה „תרומות המלחמה". שבעים המשפחות ממזרח־אירופה יכניסו כולן יחד מאתים ועשרה אלף פראנק. ששים אלף פראנק לצורך בנין בתים לפועלים תפריש הקופה המיוחדה לתכלית זאת. את יתר הסכומים הדרושים אפשר ללוות בתנאים נוחים מחברות־הישוב היהודיות. את ההוצאות הצבוריות והקולטוריות של המושבה במשך עשר השנים הראשונות לקיומה, שתעלינה בערך לרבע מיליון פראנק, יספיקו ההסתדרות הלאומית וההסתדרות הציונית בראשון.

ליסוד המושבה הראשונה יגשו אחרי גמר המלחמה, לכשימצא המיליון הראשון בקופה הזאת.

* * *

ראובן בריינין בניו־יורק.

הסופר ראובן בריינין, אחרי שהיתו בחמש שנים במונטריאל אשר בקנדה, שב לניו־יורק, והוא אומר להשתקע פה עם ביתו. במשך ימי שבתו בקנדה כתב מר בריינין כמה ספרים חשובים בלשון העברית, ובעת יש בדעתו להוציאם לאור. ישיבתו הקבועה של סופרנו בניו־יורק תביא ברכה לחוגי העברים של העיר הזאת, ויש לקוות, כי מעכשיו תהיינה עתותיו כולן נתונות להיצירה בלשון העברית.

* * *

מחיי האגודות.

— אגודות „יהודה שטיינברג" ו„ד"ר הרצל" בניו־יורק עורכות נשף עברי דרמתי ביום ב׳, 16 אוקטובר (ג׳ לחול־המועד סוכות), באולם קלינטון, 151 רחוב קלינטון. כל הכנסת הנשף תוקדש לטובת בית־עקד־הספרים העברי של האגודות האלה.

— אגודת „אחיעבר", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, 14 אוקטובר, באולם בית־הספר „יבנה", 201 איסט ברודוויי. החבר דניאל פרסקי ירצה על „עבודתנו העברית בעתיד". מביני עברית מתבקשים לבוא.

— מר יוסף גולד משיקאגו כותב אלינו, כי בעיר ההיא נוסדה אגודה עברית של „פועלי ציון". מספר חברי האגודה הזאת מגיע לעשרים ושנים. האגודה הזאת פונה בבקשה אל כל הפועלים חלאומיים, המבינים עברית, להספח אליה בתור חברים.

מפני ימי החג יצא גליון „התורן" הבא ביום הששי, ד׳ תשרי, 27 אוקטובר.

Statement of the ownership, management, circulation, etc., required by the Act of Congress of August 24, 1912, of HATOREN, published weekly, at New York, N. Y., for October 1, 1916; State of New York, County of New York.

Before me, a Commissioner of Deeds in and for the City aforesaid, personally appeared Saul Epstein, who, having been duly sworn according to law, deposes and says that he is the Business Manager of the Hatoren, and that the following is, to the best of his knowledge and belief, a true statement of the ownership, management (and if a daily paper, the circulation), etc., of the aforesaid publication for the date shown in the above caption, required by the Act of August 24, 1912, embodied in section 443, Postal Laws and Regulations, printed on the reverse of this form, to wit:

1. That the names and addresses of the publisher, editor, managing editor, and business managers are: Publisher, Hatoren Publishing Ass'n, Inc., 89 Delancey St., New York, N. Y.; Editor, I. D. Berkowitz, 927 Fox St., New York; Managing Editor, I. D. Berkowitz, 927 Fox St., New York; Business Manager, Saul Epstein, 1029 Kelley St., New York.

2. That the owners are: Hatoren Publishing Association, 89 Delancey St., New York, N. Y.; I. Goldberg, 171 E. Broadway, New York; Provisional Committee for Zionist Affairs, 44 E. 23rd St., New York; Sol Lamport, 265 Central Park West, New York; Shmarya Levin, 610 W. 116th St., New York; Maphitze Sphat Eber, c. o. Dr. M. Levin, 1915 Daly Ave., New York; Dr. S. M. Melamed, 608 W. 139th St., New York; Dr. I. Straus, Aeolian Hall, 42nd St., New York.

3. That the known bondholders, mortgagees, and other security holders owning or holding 1 per cent. or more of total amount of bonds, mortgages, or other securities are: None.

4. That the two paragraphs next above, giving the names of the owners, stockholders, and security holders, if any, contain not only the list of stockholders and security holders as they appear upon the books of the company but also, in caseswhere the stockholder or security holder appears upon the books of the company as trustee or in any other fiduciary relation, the name of the person or corporation for whom such trustee is acting, is given; also that the said two paragraphs contain statements embracing affiant's full knowledge and belief as to the circumstances and conditions under which stockholders and security holders who do not appear upon the books of the company as trustees, hold stock and securities in a capacity other than that of a bona fide owner; and this affiant has no reason to believe that any other person, association, or corporation has any interest direct or indirect in the said stock, bonds, or other securities than as so stated by him.

SAUL EPSTEIN, Business Manager.

Sworn to and subscribed before me this 27th day of September, 1916.

(Seal) RALPH HONIG, Commissioner of Deeds,
(My commission expires April 11, 1918.)

דבר בעתו

„התורן" משמש מרכז לטובי המורים העברים ולכל העוסקים עם החניך העברי. מודעה ב„התורן" של מורים, המבקשים משרה, או של מפקחי בתי־ספר, המבקשים מורים מומחים, תביא להמודיעים את מבוקשם על־נקלה.

הנהגת „התורן".

בברכת השנה אברך את אמי, אחי ואחיותי בארצות פזוריהם וכל קרובי, וביחוד את אחי מר יוסף ריבלין, אשתו ובנו, מר ש. זלמן, בתו וכב"ב; וכן כל חברי אגודת „ארץ־ישראל". יתן ד' ושנתנו זו תהי שנת הצלחה פוריה על שדה לאומיותנו.

משה ריבלין.

מר ה. מאגנוס ורעיתו
מרת אידא מאגנוס
270 סאראטוגא עוו., ברוקלין
מברכים את כל מכיריהם וקרוביהם בברכת שנה טובה ומוצלחה.

מברך אני את כל אחי־הציונים דבוסטון, ניו־יורק ושיקאגו ואת כל קרובי ומיודעי בברכת שנה טובה ומוצלחה.

מאיר אבראמס, שיקאגו.

הוצאת „סיני"

יצא לאור:

א] „חזמן הראשון" ב] „הזמן השני"

מאת ח. א. גולדין.

אמנם נמצאות בידינו מיתודות רבות למען תינוקות של רבן, ובכל זאת אי אפשר למורה מומחה להורות קורס שלם בעברית ע"פ סריה שלמה של מיתודות הדרגיות. ביחוד אי אפשר להכין את התלמידים להבנת כתבי הקדש מפני שהטנ־דננציה של רב המיתודות היא להכין את התלמידים להבנת הספרות החדשה.

מטרת הוצאת „סיני" היא לתת סריה שלמה של ספרי חנוך ולמוד הנועדים להורות את השפה העברית מראשיתה עד הרכשת ידיעה הגונה בלשון, בכדי להבין את התנ"ך במקורו.

לעת עתה הופיעו ע"י ההוצאה הנ"ל ספר „הזמן הראשון" ו„הזמן השני". ה ז מ ן ה ש ל י ש י כ ב ר מ ו כ ן ל ד פ ו ס.

היתרונות שבספרים הנ"ל רבים הם ולא כאן המקום לפרטם; המורה המנוסה ימצאם על נקלה וידע לערך את ערכם האמתי.

מחיר „הזמן הראשון" 15 סנטים.
מחיר „הזמן השני" 18 סנטים.

ראבאט הגון למורים, לבתי ספר ולבתי „תלמוד תורה".

לפנות אל:

Sinai Publishing Co., 299 Broadway, New York

או אל:

S. Druckerman, 50 Canal St., New York

ה ע ר ה. בבתי מסחר הנ"ל נמצאים למכירה מ ש נ ת ב ב א מ צ י ע א מתורגם ומבאר אנגלית מאת ח. א. גולדין. מחיר הספר דולאר אחד. עם המשלח 1.10 דול.

ל מ ה ל כ ם ל ש ל ם י ו ת ר?

נסו נא את המגבעות שלנו, עשויות עפ"י האופנה החדשה בכל המינים.

בת $1.90 טיבה כמו בת $3.00
ובת $1.40 שויה $2.00

REISER'S HAT STORE

128-130 Delancey Street

New York, N. Y.

B. PASTER

סוכן למכונות־תפירה זיננר, אחריות־אש ואחריות החיים של „נויורק לייף אינשורענס קאמפ."

הלשכה: **46 Bible House Astor Pl. & 3rd Ave.**

המעון: **184 Norfolk St**

NEW YORK

Phone Franklin 4900

ד"ר מ. מ. קאמענעץ

רופא שנים מנוסה

39-41 DELANCEY ST.

Cor. Suffolk St. New York

עבודה הגונה במחיר נמוך.

בית מדרשו של

א י ר א ן

183, 185, 187 איסט בראדוויי.

ס נ י פ:

5מע עוו. 116מע סט., סטייט ביינק בילדינג, ניויארק;

36 אינסטרוקטורים של בתי־ספר גבוהים וקולידז"ים מטיפים שם את לקחם.

לאבוראטוריות לפיזיקא, לחימיא ולביאולוגיא.

שעורים בשפה האנגלית למתחילים.

ד ז ש א ז ע ף א י ר א ן,
פרינסיפאל.

הוצאת „ס פ ר א" בוסטון

יצא לאור ונמצא למכירה הספר

„שחרית"

ספר למוד הלשון העברית לשנה הראשונה.

— מאת —

ב. הירש, מ. מ. תומרוב ושכנא שטיין

הספר ש ח ר י ת מכיל תרגילים וספורים מקוריים, כתובים בסגנון קל ומלבב, ערוכים בהדרגה מן הקל אל הכבד ומתאימים להבנתם של התינוקות.

הספר ש ח ר י ת התוה לו דרך חדשה בחלוקת השמות, הפעלים והתארים במדה פרופורציונלית באופן שמתחלת למודו ירכש לו הילד חלק מתאים מכל חלקי הדבר.

הספר ש ח ר י ת הוא כעין פרוזדור אל החומש. לתכלית זו נכנסו בו ספורים מספורי התורה, כתובים בשפה ילדותית.

הספר ש ח ר י ת מכיל בקרבו תוי זמרה בשביל שירים אחדים שבאו בו.

הספר ש ח ר י ת יתן את היכלת למורים להקנות לתלמידיהם דבור עברי חי וטבעי בדרך נוחה וקלה, במשך זמן קצר.

מחיר הספר 25 סענט. מכורך 30 סענט. לבתי ספר ולמו"ם הנחה הגונה.

הכתבת:

.. SAPHRO PUBLISHING CO. ..
5 Lowell St., Boston, Mass.

חש במעיו יתרפא

ב„עקס-לאקס"

(ילקוט תרפואות)

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. OCTOBER 27. 1916 No. 33

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

VOL. III | NEW YORK, OCTOBER 27, 1916 | No. 33

התרן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

חעורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית | ניו־יורק, ל׳ תשרי, תרע״ז | גליון שלשים ושלשה

פרשת השבוע

בֵּין שְׁנֵי מַגְנִיטִים.

בין ההחלטות המרובות, שנתקבלו בועידה האחרונה של „פועלי־ציון“, נמצאת החלטה אחת מגוונת, שיש בה כדי להסב עליה את עינו של העברי באמריקה. בהחלטה זו מתחייבים „פועלי־ציון“ שבארץ זו מצד אחד לתמוך בתנועת התרבות העברית ולפחת בה רוח דימוקראטי ופרוגרסיבי, ומצד שני — לתמוך בתנועת „התרבות היהודית“ (כלומר: ה א י ד י ש י ס ט י ת), שהיא תנועה דימוקראטית ופרוגרסיבית „מאליה“.

ובכן, מכאן אָנו למדים שני דברים: ראשית, כי תנועת התרבות העברית, כשהיא לעצמה, תנועה עלובה היא, הזקוקה לרחמי „פועלי־ציון“ ולנדיבות־רוחם, שיבואו לפרוש עליה את כנפם הדימוקראטית והפרוגרסיבית, לעשותה כשרה ורצויה לכל אדם דימוקראטי ופרוגרסיבי מן השוק. ושנית, כי התנועה האידישיסטית היא, ברוך השם, תנועה הגונה ופרוגרסיבית מ א ל י ה, ואינה זקוקה חלילה לשום רחמים ולשום סיוע פרוגרסיבי מצד „פועלי־ציון“; אדרבה, לכבוד יחשב ל„פועלי־ציון“, אם גם להם ינתן מקום בין שאר האלמנטים הדימוקראטיים והפרוגרסיביים אשר ברחוב־היהודים להקריב את תמיכתם הדלה על מזבח התנועה הדימוקראטית והפרוגרסיבית הזאת.

האם מחכמה עשו הפעם „פועלי־ציון“, שהחליטו את החלטתם בדבר הלשון העברית ותרבותה בנוסח זה ובדברים אלו? האם מתוך רגש תמים ויחס יָשר — רגש ויחס, הנובעים מן הלב — נגשו הפעם לטפל בועידתם בלשוננו הלאומית ותרבותה?

דומה, שהפעם ל א מחכמה עשו האנשים התמימים האלה, והרגש והיחס שלהם אל השאלה המדוברת לא היו תמימים וישרים ביותר. דומה, שהפעם התפתלו קצת, נהגו מנהג דיפלומאטים בלתי־מנוסים, הביטו לאחוריהם, פסחו על שתי הסעיפים, נענעו ראשיהם לכאן ולכאן, קרצו עין על ימין ועל שמאל -- ומתוך המבוכה הפנימית הזאת, ומתוך הרגש הפגום הזה יצאה ההחלטה המשונה, האומרת „דרשני“.

יודעים אָנו, כי במשך השנים האחרונות נתעשרה מפלגת „פועלי־ציון“ באמריקה בכחות חדשים, הבאים מחוץ למחנה, ב„גרי־צדק“ — ועושר זה שמור לרעתה. הגרים האלה, הבאים אלינו בימים האחרונים מן החוץ, קשים קצת לישראל, ואין דעתו של כל יהודי מן הישוב סובלתם. הגרים האלה אינם חוזרים אלינו כבעלי־תשובה, המבקשים אצלנו את דרך־התשובה, אינם נכנסים לרשותנו, כדרכם של גרים, בפיק־ברכים וברוח נמוכה ובלב צמא ושוקק לשתות ממעינינו, ממעיני־הישועה. הגרים שלנו בזמן הזה נכנסים אלינו בשלות־רוח ובתקיפות־נפש ובגודל־לבב, כעשירים הנכנסים לאוהל־דלים: רגליהם רגל ישרה, קומתם קומה זקופה, והם פוסעים אצלנו פסיעה גסה, ורוחם נכונה, והעוז בעיניהם, והשלטון בקולם. באים הם לא לקבל השפעה, אלא להשפיע. באים הם ותלמודם הישן תחת בית־שחים. ומפני שזרים הם לרוחנו ורוחנו זרה להם, ומפני שתורתנו עלובה בעיניהם, ולא מ פ י ה הם רוצים לחיות ולא א צ ל נ ו הם רוצים ללמוד, אלא כל כונתם היא לאצול מרוחם ע ל י נ ו וללמד א ו ת נ ו בינה — הרי הם דולחים את טוהר מעיננו ופוגמים את תומת רעיוננו ומערבבים את התחומים ומרבים את המבוכה בחיינו...

ויש לחוש, כי גם במקרה הזה, במקרה „פועלי־ציון“ והחלטתם האמורה בועידה האחרונה, יד הגרים האלה היתה בהם לפגום את תומתם.

כי מי הם „פועלי־ציון“, אם לא צעירי האינטליגנטים והפועלים היהודים, ואפשר ה ט ו ב י ם שבצעירינו, אשר לקחו להם את רעיון התחיה הלאומית והתמכרו אליו בכל לב ונפש ועשו אותו לפתרון שאלת חייהם, אשר על־

פיו יחיו ועל־פיו ישאפו לטובה ובו יחזו חזות־הכל — חזות עתידם ועתידות עמם? והאנשים הטובים האלה, היהודים הצעירים האלה, רענני־הלב ואמיצי־הרוח וישרי־הרגש, אם לשיטתם הם הולכים ואל ה ש ל מ ו ת הם נושאים את נפשם, — האם כ ך צריך היה להתבטא יחסם הפנימי אל התרבות העברית שלנו, אשר בלתה אין לנו לעת־עתה כלום, אשר בלעדיה כל רעיוננו הלאומי מחוסר סמל וצביון וכל שאיפתנו הלאומית ערומה וריקה— ערומה מבחוץ וריקה מבפנים? האם ברמות עלובה ומגוהכה כזאת, ברמות „פילאנתרופיה קטנה“ של בע׳ צדקה עניים, הם אומרים להביא את קרבנם הדל לתרבות הלאומית — תמיכה קטנה מן הצד בתנאי גדול קודם למעשה, כי תרבות זו צריכה לקשוט עצמה תחילה ולהעשות בשבילם פרוגרסיבית ודימוקראטית? ואם לא תעשה א ר ץ ־ י ש ר א ל פרוגרסיבית ודימוקראטית — האם תקע נפשם ממנה? וכי לא הם הם, המתברכים בלבם להיות הראשונים בין העובדים והבונים את עתידנו הלאומי, בלא שום תנאים למפרע? והלא היחס שלנו אל ארץ־ישראל והתרבות העברית — הנר והשלהבת של עתידנו — צריך להיות אחד: יחס של החי אל מקור חיותו. לא יחס של תומכים ומשפיעים מרחוק, אלא יחס של קרובים, המבקשים שפע ויניקה לעצמם, לשלמות נופם ונשמתם.

אָכן כדאי יהיה להם ל„פועלי־ציון“ לפשפש עוד הפעם ביחסם אל התרבות העברית ולתת את לבם אל התורה הפשוטה הזאת, הנובעת מן הרגש הפשוט, בבואם להחליט החלטות בועידתם הבאה, האחת־עשרה. או אפשר כבר כפופים הם כל־כך לה„סוציאליות“ של רחוב־היהודים ונכנעים כל־כך למרותם של „הגרים“, שבאו אליהם לעשות סדרים בקרבם, עד שאין להם עוד תקנה אלא להתלבט בין שני מגניטים, להביט לצדדין, להתפתל לכאן ולכאן ולצאת ידי חובתם גם לרשות זו וגם לרשות שכנגדה?...

טִיבָתָם של גַבָּאֵי־צְדָקָה.

הרעיון הציוני, ההולך וכובש בעת האחרונה את לבות אחינו באירופה יותר ויותר ומעסיק גם את מחות הנוצרים, המבקשים פתרון לשאלת היהודים, נגע סוף־כל־סוף גם בחומת־הברזל של אצילי בני־ישראל באנגליה. לפי הודעת העתונים, דנו באספה האחרונה של „ועד שליחי הקהלות הישראליות“ בלונדון בשאלת ארץ־ישראל, ופטרוני היהדות האנגלית נמנו וגמרו פה אחד לדרוש מאת אספת־העמים הבאה בשביל היהודים יושבי ארץ־ישראל גם שווי־זכיות וגם זכיות אבטונומיות לקהלותיהם.

לכאורה, אפשר היה להאופטימיסטים לברך ברכת „שהחינו“ ולראות במאורע בלתי־רגיל זה, היוצא מגדר הטבע, מעין עקבות־המשיח. ואולם אין מזל לישראל. בא „מאורע“ אחר בסוף האספה וקלקל את השורה. אחדים מיהאספים, הקרובים להציוניות, ראו שעת־הכושר לעצמם להרחיב את הדבור על הענין הנדון ולנגוע נגיעה קלה וזהירה בעיקר — בשאלת הציוניות, ולא עלתה בידם. השם „ציוניות“ הרגיז את הנוטאבלים היהודים מכסאות־כבודם והעלה חמתם. עמדו והשתיקו את עזי־הנפש וגערו בהם בנזיפה והזהירו אותם אזהרת גדולים ונדיבים, כי אם יתנהגו הציוניים ב„נימוס ובדרך ארץ“ ולא יבואו להרגיז את מנוחתם בציוניות ולאומיות — רק טובה תצמח להם באחרית הימים: מובטח להם, כי הם, גבירי ישראל ואדיריו, ישתדלו להוסיף על זכיותיהם של יהודי ארץ־ישראל כהנה וכהנה.

כך מוסרים העתונים את דבר המאורע, ונראה, שהדבר קרוב לאמת. נראה, כי טובה ר ב ה לא תצמח עוד לנו ממקור־אכזב זה עד העולם.

בשעה גדולה זו, שעת תסיסת־הרוחות באירופה, עת אשר אפילו הזרים והנכרים התחילו לשים לב אל גורלו הנצחי של עם עתיק ונדח ולחזות לו את חזון הגאולה והתחיה, — בשעה זו נשארו ראשי ישראל ומנהיגיו אלה כמו שהיו קודם לכן: גבאי־צדקה קטנים, שמיטב חלומם— נדבה לעניי עמם, וחזון־רוחם — פרוטות־נחושת לקבצנים. למעשה רב ממעשה החסד והצדקה לא ישאם לבם. וכל המעיז פנים כנגדם ותובע ומתהלך בגדולות מאלה — משתיקים אותו בקול־נגידים וגוערים בו בנזיפה, כמנהג הגבאים מאז ומעולם.

ולא כעס ורוגז מעוררים היהודים הקטנים האלה. מעוררים הם רגשות אחרים בלב: רגשות חמלה ורחמים רבים.

לא מ ה ם תבוא תשועת ישראל.

חֶשְׁבּוֹן־הַנֶּפֶשׁ

מאת

ח י י ם ט ש ר נ ו ב י ץ.

א.

הגיעה השעה של חשבון נפש האומה. הדלדול של העם, ההולך ומתגלה לעינינו, שהוא בלי ספק אחד מן הדלדולים היותר איומים מזמן החורבן, יש בו כדי לעורר מחשבות בלב כל אדם מישראל. בשעת־חירום כזו אסור לשום אדם מישראל לעמוד על דם האומה ולראותה דוויה וסחופה, כספינה המטורפת בים, ולאמר: שלום עלי נפשי. כל יחיד מחויב עכשיו לחשוב חשבונו של עולם היהדות ולדעת, מה היהדות דורשת ממנו. לספקנים ולפוסחים על שתי הסעיפים אין מקום.

אי־אפשר לאומה שלמה לסמוך על הנס, על הצרות, שהן יקיימו אותה, או על זכות־אָבות. אָמנם עמנו מלומד בנסים וגדול כחה של זכות־אָבות, כלומר: של הכח החיוני ההיסטורי שלנו, ההולך ונמסר מאבות לבנים, מדור לדור; אבל אף להכח היותר חזק יש שיעור בזמן ובמקום. ואם הראשונים אמרו: תמה זכות־אָבות, אָנו — על אחת כמה וכמה.

זה כמה דורות, שאין אָנו מתקיימים אלא בזכות זו. אין אָנו מכניסים כחות חדשים לאוצר האומה, אלא הולכים ויורדים לשד עצמנו וליח עצמנו וממעטים חלבנו ודמנו. ואם באופן כזה נמשיך את קיומנו, נלך ונדלדל ונהיה

כאבר המדולדל באומות, בלא טעם לחיינו ובלא טעם למותנו.

מי שרוצה בקיום היהדות מחויב להתקיים לא בזכות אבותיו, אלא בזכות עצמו, לא כנושא סבל „הירושה", אלא כעשיר ובעל־נכסים, שיש סיפק בידו להוריש בעצמו איזה רכוש לאומי לדורותיו. לא כפאראזיט, שחי על חשבון אחרים, על סכום לשד חיות האומה בעבר, אלא כפועל, שמרויח שכרו וזוכה קיומו היהודי לא מן ההפקר, אלא בשכר פעולתו. מי שאינו מוסיף על רכוש הדורות שעברו ממעט ממנו, ונוח לו שלא בא לעולם.

ואם תמצא לאמר: הצרות יקיימו אותנו? אוי לו לדור, שאין לו להשען אלא על צרות ורדיפות. אבותינו היו מ ח ב ב י ן את הצרות. היסורים היו להם סם־מזור ותרופה. בהדת מצאו תירוץ מספיק ליסוריהם, וידעו לשם־מה באו ולשם־מה הלכו. ומפני כך קבלו עליהם את היסורים באהבה, ולא עוד אלא שמצאו בהם איזה תענוג נעלם, מסתורי, איזה עונג רוחני, כי ראו בהצרות הכרה היסטורי וחיובי, ועל־ידי הכרת זה נתחזק כח־הסבל שלהם וגבורה נתוספה בהם.

ואנחנו? האם יש בנו כח ל ח ב ב עלינו את הצרות? דיינו בכח־הסבל שיש לנו. אף אנחנו מקבלים את היסורים, אבל לא מתוך אהבה, אלא מתוך תרעומת וקנתור כלפי מעלה, ויסורים שאינם של אהבה, שאין העם מבין למה ולשם־מה באו, — יסורים כאלו רעתם ודאי וטובתם ספק, שהם שוברים את הגוף ומדכדכים את הנפש.

כותב ספר דברי־הימים מכפר בפשטות, כי כשהטאו ישראל, שלח אלהים עליהם צרות ופורענויות של אויב וחרב ורעב, וכשלקו, חזרו בתשובה וזכרו את אלהי אבותם. ואף הוא זכר להם בריתו והושיעם מצרתם, וכך חוזר חלילה. כך הוא מהלך ההיסטוריה שלנו, כפי שמציירה כותב דברי־הימים, המאמין בהשגחה האלהית. פילוסופיה זו של ההיסטוריה אומרת כך: אין יסורים בלא חטא — כלל הוא ליחיד ולאומה. ואין נפרעים מן האומה אלא־אם־כן נפרעים מן אלהיה תחילה, כלומר: מתנטיה הרוחנית המוחלטת, המיוחדת לאומה זו וממהלכה ההיסטורי. כשאומה נוטה משבילה ההיסטורי, היא מתחלת להיות תועה בין הדרכים, ומכיון שהיא תועה, היא נכשלת, וכשהיא נכשלת, היא מחויבת לקבל עונש עד שתחזור לדרכה ולשבילה, המיוחד לה מששת ימי בראשית, או, בלשון הקדמונים, — לאלהי אבותיה. ואמנם יש בהבנה זו של סבות המאורעות אמת היסטורית אף לשאינם מאמינים, שכותבי דברי־הימים עמדו עליה. חזיון תמידי היה חוזר ונשנה בישראל, שאחרי פורענויות בא העם לידי חזוק־הכחות והתרוממות־הרוח, משום שהאמין, כי היסורים באו עליו מן השמים, בתור עונש או כדי להעמידו בנסיון. והתחיל העם לפשפש במעשיו ולשוב לאלהי אבותיו, כי על־ידי נפילתו הרגיש בכשלון בחו ובהרגשתו, ועל־ידי הרגשה והכרה זו עצמה כבר נתחזק רוחו והגיע למדרגה של עלית הנשמה הלאומית. ומפני שלאחר הפורענויות עלה העם למדרגה של מוסר לאומי יותר גבוהה מזו שעמד עליה קודם הפורענויות, לפיכך האמין בצדק, שקבל עונש על חטאותיו.

על־ידי האמונה העמוקה של האומה הישראלית לא עברו עליה שום פורענויות בלי חשבון הנפש, וחשבון זה הוא שהעמידה לקיום ולא נתן לה לנפול נפילה גמורה, שאין אחריה תקומה. ואין הירידה המוסרית של העם מתחלת אלא משעה שהוא חדל לחשוב מחשבות על הסבות והמאורעות שפגעו בו, ואין הוא רואה אותם אלא במקרה בלבד; כי אם אין טעם ליסוריו, אין טעם גם לחייו.

לא באתי להצדיק את הדין על ישראל ואינני אומר: „אשמנו מכל עם, בושנו מכל דור"; וגם אין מתכליתי לבאר את סבות החיצונות של הצרות האחרונות. חיים אנחנו עדיין בתוך המאורעות, ואי־אפשר לנו עוד להבינם ולעמוד על סבותיהם; אבל לפוטרם בהתירוץ הישן: „את אשר יאהב ה' יוכיח", וכי הצדיק מקבל עונשו בעולם הזה — אי־אפשר גם כן. דור שהוא צדיק בעיניו — אומלל היא, כדור שמשים עצמו רשע. ה„צדקות" המדומה יש בה כדי להעביר את האומה על הרעת יותר מן הרשעות המדומה. הראשונים, שהיו רשעים בעיניהם, היו מלאים חרטה והיו חוזרים בתשובה, והאחרונים, שהם צדיקים בעיניהם, מלמדים זכות על מעשיהם ונועלים בפני עצמם את דרכי התשובה. על הראשונים נאמר: אל תהי רשע בפני עצמך, ועל האחרונים נאמר: אל תצדק הרבה. האמת היא, שלא אבותנו היו רשעים ולא אנחנו צדיקים, שסובלים עונות אחרים. לא להצדיק את המאורעות ולא להייבם אנו יכולים, אלא ל ה ב י ן את היחוסים שבינם לבינינו אנו צריכים, כי לעם חי יש יחס וחבור אל החיים. אפשר שהפגעים, שעוברים עלינו, אינם נובעים לא מצדקותנו ולא מרשעותנו, אלא מחויבי־המציאות הם מעצם טבעם. כלל הוא: כל מהלה שעוברת בעולם פוגעת בהחלשים והבישלים תחילה, ואנחנו, בשביל שהננו החלשים והנחשלים שבכל האומות, לפיכך פגעה בנו מדת־הדין ביותר, ומשום כך חובתנו היא לדעת ולהכיר את חולשתנו, כי הכרת המחלה — חצי תרופה.

הדלדול הנוכחי יעשה בלי ספק רושם בולט וניכר בההיסטוריה שלנו, רושם של מהפכה פנימית, שממנה תוצאות לתקופה חדשה. הצרות, שעוברות עלינו עכשיו, אינן צרות עוברות, צרות שיש דוגמתן בכל דור ודור, אלא צרות, שהעם מונה אחריהן חשבון שנותיו ותקופותיו. צרות, שמשנות קלסתר־פניו של המהלך הרגיל. ברור לי, שהדורות הבאים עתידים להעביר בין הזמנים שקודם תקופתנו ובין אלו שלאחר תקופתנו; כשם שאנו מבדילים בין היהדות שקודם החורבן ובין זו שלאחר החורבן, בין היהדות שקודם גלות־ספרד ובין היהדות שלאחר גלות־ספרד, כך יהיו מבדילים לעתיד בין היהדות שקודם המלחמה העולמית ובין היהדות שלאחר המלחמה. ומי יודע, איזה „שנוי־ערכין" יבוא בכל מהלך החיים שלנו ולאן הצרות הללו מובילות אותנו? לתחיה או לדלדול? לגן־עדן או לגיהנם? ומשום כך, מכיון שהגענו לפרשת דרכים, אנו מחויבים להרהר במעשינו ולחשוב מחשבתו של עולמנו, שמא באמת סרנו מן המסילה ההיסטורית שלנו, ועלינו לחפש את דרך־החיים.

בְּחַצְרוֹת אֵל נֵכָר

מאת
הלל בבלי.

הֵם כּוֹרְעִים יוֹם־יוֹם וּמִשְׁתַּחֲוִים לַבְּקָרִים
וְנוֹשְׂאִים כַּפֵּיהֶם בִּתְחִנָּה;
מִצְטַלְּבִים בִּרְעָדָה וּמוֹדִים עַל עָוֹן
בְּלִוְיַת קוֹל שִׁיר וּמַנְגִּינָה.

הַס. תְּפִלָּה חֲרִישִׁית מְפַכָּה בַּמִּסְגָּר
מֵעִמְקֵי לְבָבוֹת קְתוֹלִים;
כֹּה נוּגָה הַתְּפִלָּה! וּמְלֵאֵי־נַעְגּוּעִים
הֵם צְלִילֵי־הָעוּגָב הָעוֹלִים.

כֹּה תִשְׁפּוֹךְ הָעַלְמָה אֶת נַפְשָׁהּ בַּלֵּילוֹת
עַל דּוֹדָהּ, בְּחִיר־לִבָּהּ עֲגָבָהּ;
כֹּה יַעֲרֹג בֵּן יָתוֹם לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ,
כִּי צַר לוֹ בָאָרֶץ הָרְחָבָה.

מִתְלַכְּדִים לְבָבוֹת בְּהִמְנוֹן חֲרִישִׁי
לְרוּחַ בֶּן־אֵל שָׁב לִתְחִיָּה;
מִצְטָרְפִים לְצִלְלֵי־הָעוּגָב הַנּוּגִים
בְּתַחֲנוּן: „הָהּ אַוֵּה מַרְיָה!"

יִשְׂפְּתוֹתֵי־פִי כֹּהֵן שְׁחוֹר־בְּגָדִים, קְשׁוּט־צְלָבִים—
הֵן נָעוֹת בִּתְפִלַּת־כַּוָּנָה:
אֵל רַחוּם, נָא הוֹאֵל וְהַשְׁרֵה שְׁכִינָתְךָ
בְּלִבּוֹת עֲדָתְךָ נֶאֱמָנָה!

* * *

וְנִרְחָק אָנֹכִי בְּזָוִית לְאִטִּי,
שׁוֹמֵעַ לִדְפִיקוֹת־לְבָבִי:
מַה־לָּךְ כִּי בָאתָ בְּחַצְרוֹת אֵל נֵכָר,
הַאֵין בְּךָ כֹּהֵן אוֹ נָבִיא?

לִי נִדְמֶה: כִּי תוֹלוֹת מַהוּנוֹת־הַקֹּדֶשׁ
מִבֶּטֶן וְצִיפִּית בִּרְעָדָה:
פֶּן אָסִיר אֶת מַסֵּכָה־הַקְּדוֹשָׁה מֵעֲלֵיהֶן
יִאֲגַּלֶּה צְעִיף־הָאַגָּדָה...

וּצְלִילֵי־הָעוּגָב, לִי נִדְמֶה, יַשְׁמִיעוּ:
מִי פָתַח לַכּוֹפֵר הַשְּׁעָרִים?
וְלִבִּי כִּי מֻכֶּה וְנוֹהֵם בַּמִּסְתָּר:
וּמַה־לָּךְ כִּי בָאתָ בֵּין זָרִים?...

בופלו, נ. י.

חַיֵּי אָדָם

מאת
שלום־עליכם
תרגום
י. ד. ברקוביץ

כט.

מְלַמְּדִים וּמוֹרִים.

רב אהרן התודורובי—מלמד בעל־הגזמה.—רשימה של מלמדים ומורים שונים. — „רב מוגיש דחיק־עצמות".—התלמידים מפסיקים משנתם ומפנים לבם למשחק הקלפים.

הימים שבין הזמנים טרם חלפו, ימי החגים עוד עמדו בעצם תקפם, ונחום רבינוביץ כבר התחיל לבקש מלמד לבניו ולא ידע מנוחה בנפשו. שונים היו המלמדים בעיר הגדולה. כל אחד ואחד מעלותיו מרובות, אבל גם חסרונותיו אינם מועטים. ראשון במעלה היה גרמיזא המלמד, הוא גרמיזא, המפליא לקרוא בתורה; ואולם פסול נמצא בו, שהקטנים זלזלו בו ופגעו בכבודו, כמסופר למעלה. כל מלמד, שתינוקות אינם נזהרים בכבודו ומעיזים פנים כנגדו — סימן רע הוא לו. המלמד השני, הבא אחריו, היה רב אהרן החודורובי—אמן פרגוג ומלמד להועיל. אבל כנגד זה טבע משונה נמצא בו, שהיה בעל־הגזמה מאין כמוהו. נוהג היה לפנות לבו מתלמודו ולספר לפני

תלמידיו ספורים משונים שלא היו ולא נבראו, מאורעות ומעשים מימים קדמונים, שיסודתם בדמיון מגזם ואין דעת אדם מן הישוב סובלתם. למשל: מעשה באביו־זקנו, שהיה גברתן מצוין, גבור מגבורי ישראל, שלא ידע פחד מימיו. פעם אחת היה מהלך יחידי בדרך, בליל־חורף, על־פני־היער. פרצו שנים עשר זאבים מתוך היער והתחילו רצים אחרי עגלת־החורף שלו. קפץ זקנו מעל עגלתו, תפס להזאבים בזנבותיהם, תחב את ידו לתוך לועם ועמד והפכם אחד־אחד עד תומם, עורם מבפנים וקרביהם מבחוץ!

ושוב מעשה באביו־זקנו, שכחו וגבורתו עמדו לו להציל מסכנה עיר מלאה יהודים. פעם אחת, ביום הראשון בשבת, התכנסו ובאו הרבה גויים ליום־השוק בעיר. שתו הגויים לשכרה ויצאו להכות ביהודים. נמלך אביו־זקנו, והוא עומד אז בעצם תפלתו, השליך מעליו את הטלית והתפלין, ברר לעצמו את הגדול שבכל הגויים, איוואן פו־פירילא שמו, תפס לו בשתי רגליו ועמד להכות בגופו הגדול של איוואן זה על ראשי הגויים חבריו — על ימין ועל שמאל. התחילו הגויים נופלים בזה אחר זה, כשבלים מאחרי הקוצר. לאחר שהפיל את כל הגויים כולם עד אחד, הרפה מאיוואן ואמר לו: „עכשיו חפשי אתה לביתך, ואני אלך ואגמור תפלתי...“

ומלבד שהיה זקנו גבור עשוי לבלי־חת, עוד היה פזור־נפש מאין כמוהו, שדרכו תמיד בהרהורים וברעיונות. כשהיה שוקע בהרהורים,—כך מספר רב אהרן החודורובי על אביו־זקנו — היה מסיח דעתו מכל העולם כולו ולא ידע בין ימינו לשמאלו. פעם אחת היה מטייל בביתו תפוש־מחשבות. היה מהלך ומהלך ומהלך. פתאום עמד והביט לפניו — והנה רגליו עומדות על השלחן!...

מלמד כזה היה רב אהרן החודורובי וזה דרכו כל הימים. אחריו באה חבורה שלמה של מלמדים, מהם רב יהושע המלמד, מאיר־הירש המלמד, יקיר־שמחה המלמד, המלמד הקוידינובי ומגדיל העבה. ואולם כל אחד ממלמדים אלו נמצא בו טעם לפגם: מי שהיה בעל־גמרא — לא היה בעל־תנ"ך, ומי שהיה בקי בתנ"ך — לא הצטיין בלמוד הגמרא. אחד היה מגדיל העבה, שנכללו בו כל המעלות יחד; אבל כנגד זה פשפשו ומצאו בו חסרון, שהוא מכה את הילדים, הכה ופצוע. תינוקות של בית־רבם, כשמזכירים לפניהם את שם „מגדיל העבה“, רעדה תאחזם. אמנם גם מוניש המלמד, שנקרא „רב מוניש דחיק־עצמות“, אינו מונע ידיו מלחי תלמידיו, ואולם מוניש מכה כאדם מן הישוב. ואילו חברו, מגדיל העבה, מכה בעברתו, דורס ומכה עד כדי יציאת־נשמה ממש. ובאחד משני המלמדים האלה נתן נחום רבינוביץ את עינו והבטיח את בניו, כי יקחהו להם, אם ירצה השם, ללמדם תורה.

ובכן, מלמד־תורה כבר הובטח להם. כלום הם חסרים עכשיו אלא ידיעת כתב ולשון. היכן ילמדו הילדים את חכמת הכתיבה? אמנם חכמה זו של כתיבה תמה בלשון עברית כבר קבלו מידי מלמדם להועיל בוורונקה הקטנה, מידי רב זרחל. אבל הכתיבה הרוסית מה תהא עליה? ולא הכתיבה עיקר, אלא ה ל ש ו ן — מפי מי ילמדו הקטנים את לשון־המדינה? בא ידידם ונאמן־ביתם, הוא ארנולד החצרוני, הנזכר למעלה, והשיא עצה לנחום רבינו־ביץ, כי יקח את הקטנים ויוליכם כולם להאסכולה היהודית, שנקבעה מטעם הממשלה ללמד את ילדי ישראל לשון־הגויים. באסכולה זו הלמוד מתוקן והשכר מועט. שמעה הסבה מינדי וסכלה את עצתו. עמדה ומסרה מודעה בבית, כי כל זמן שהנשמה בקרבה ישארו נכדיה י ה ו ד י ם. התחילו לפשפש במורים. נח בוסיל מורה טוב הוא, אבל כנגד זה חותנו בעל־עגלה. איצי הלבלר, המלמד כתיבה תמה על־פי ספר־האגרות, כחו יפה בכתב, אבל אין כחו יפה בלשון. וכנגדו אחיו אברהם הלבלר תש כחו גם בכתב וגם בלשון. אם כן, מה תקנתם של הקטנים? נמנו וגמרו, כי אין טוב להם מרב מוניש המלמד. רב מוניש זה הוא מלמד, שכמה מעלות טובות בו: בעל־תנ"ך הוא ויודע פרק בחכמת הדקדוק, מעמיק בלמוד הגמרא ומפליא לכתוב בלשון רוסית מאין כמוהו. אמת, אין רב מוניש יודע מ ה הוא כותב, וכשהוא כותב — אינו זהיר בחוקי הגראמאטיקה; ואף־על־פי־כן אין בכך כלום. הילדים רכים עדיין מהוניע את מחם בגראמאטיקה ובשאר חכמות חיצוניות. מוטב שילמדו תחילה דקדוק לשון־עבר. דקדוק וגראמאטיקה — דקדוק קודם. אלא מה? תאמר: מוניש המלמד מכה את תלמידיו? — לא בו האשם, אלא בתלמידיו. ישקדו הילדים על תלמודם — ולא יכו אותם. וכי ראית מימיך מלמד מכה את ילדיו חנם? ואמנם אחר־כך, כששהו הקטנים ימים אחדים בבית רבם החדש, ראו עין בעין, כי אמת נ כ ו ן הדבר. מוניש המלמד לא הלך בדרכי שאר מלמדי־תינוקות בישראל, המכים או מלקים את תלמידיהם על כל חטא ועון. מין עצם היתה מזדקרת לו מאגודל ימינו, עצם קשה ובולטת, שבה היה נפרע מתלמידיו בשעת קלקלתם. עצם זו, שפגעה בך מאחוריך, בצד ובכתף, או שנדחקה בך בפניך, בלחי ומתחת לאוזן,— הרי טעמת טעמת אחד מששים בגיהנם. זה כחה של אותה עצם! ואמנם על־שם עצם זו נקרא בעיר „רב מוניש דחיק־עצמות“.

הנער שלום השתדל עד היכן שידו מגעת להשתמט מפגיעתה הרעה של „עצם“ מלמדו. ואפשר שהיה הדבר עולה בידו, מפני שהיה נמנה על טובי התלמידים, היודעים את פרקם בגמרא, כשמגיע היום החמישי בשבת, ואם אינם יודעים, הרי הם נ ר א י ם כיודעים. ואין צריך לאמר בתנ"ך — התנ"ך היה כולו שגור על־פיו. וגם בחכמת הכתיבה התמה לא היה מן הנחשלים. אבל כנגד זה לא היה זהיר ביותר בעניני שחוק והוללות — כאן מוכרח היה להתקל ב„עצם“ רבו ומדריכו, שטעמה שמור בזכרונו עד היום הזה. ואולם נחום רבינוביץ לא השגיח ב„עצם“ המלמד, אלא בקש ומצא בו חסרון אחר. נתגלה, כי רב מוניש דחיק־עצמות אינו רגיל־כלל אצל דקדוק ואינו מוצא בו את ידיו ואת רגליו. כששאלו אותו: „רב מוניש, איה איפוא פיך? למה אינך מלמד את התינוקות חכמת הדקדוק?“ — חמד לצון לו ואמר: „גם לזאת חכמה יקרא! דקדוק — רקדוק — שמינדרוק בלע"ז!“... הדבר הזה העלה את חמתו של נחום רבינוביץ, וכשהגיע הזמן השני, הפקיע את ילדיו מידי רב מוניש דחיק־עצמות ומסרם למלמד אחר.

אותו מלמד כבר היה מדקדק נפלא וידע את ספר „המסלול" בעל־פה. ואף־על־פי־כן גם בו נמצא פסול: רודף היה כל ימיו אחרי עסקי הקהל והיה מעורב ביותר עם הבריות. בכל יום ויום היה מוצא לעצמו ענין חדש לענות בו: אם חתונה ואם ברית־מילה, אם פדיון־הבן ואם בר־מצוה, אם גט־פטורין ואם חליצה, או סתם עסקים ודין־ודברים וסכסוכים ופשרות שבין אדם לחברו. ואולם במקום שמצאו הגדולים גנותו של המלמד החדש, שם מצאו הקטנים את שבחו: בעיני התלמידים היה רבם כמלאך־אלהים ובית־ספרם — כגן־עדן. פטורים היו מעול תורה והפשים לנפשם לשחק בכל משחק אשר יחפצו, ואפילו במשחק הקלפים. בקלפים ממש הכתוב מדבר, ולא בקלפי „למד־אלף", כאותם שהיו נהוגים בוורונקה הקטנה. חלילה! המשחקים משונים היו, שרק חבושי בית־האסורים נזקקים להם. והקלפים עצמם אף הם היו דומים במראיהם לאותם הקלפים, שחבושי בית־האסורים משתמשים בהם: מזוהמים, משומנים ומעוכים, שתפחו מרוב שמוש. ואף־על־פי־כן היו הנערים מפסידים על־ידיהם ממון רב. את כל רכושם, דמי ארוחות הבוקר והצהרים, וכל מטבע שנזדמנה לידם — השקיעו במשחק הקלפים.

הזוכים במשחק היו תמיד הנערים הגדולים, כגון זיאמה קורצקי, הנזכר למעלה, והדומים לו. בחור נאה זה הדיח את חבריו הקטנים מן הדרך הישרה והוציא את כולם לתרבות רעה. שלש מדות טובות למד זיאמה קורצקי את חבריו, ואלו הן: א) איש בקול אביו ואמו אל תשמעו; ב) את רבכם תשנאו; ג) את אלהים אל תיראו.

והמעט להם להנערים הגדולים, שהפקיעו מידי חבריהם הקטנים את כל כספם והציגום ככלי ריק, עוד חמדו לצון עליהם וצחקו על משבתם לאחר המעשה. קוביוסטוסים מומחים, שאומנותם בקלפים, אינם נוהגים לעשות כך... ואף־על־פי־כן, כל האומר, שפרנסתם של בחורים אלו פרנסה נקיה וקלה היתה — אינו אלא טועה. אף הם לא ראו טובה הרבה בעסק זה של קלפים. ראשית, מצווים היו ועומדים לשחד מכספם את אשת רבם, שלא תלך ותספר לפני בעלה, כי תלמידיו משחקים בקוביה. ושנית, בן היה לו לרבם ופייביל שמו, שקראו לו „שפתותים", על־שם שפתו העבה, — ובן־פורת זה גזל את מנוחתם של המשחקים והציק להם עד מות. לא מצאו להם תקנה אלא להחניף ל„שפתותים" אלו, לקנות את לבן ולפייסן פעם בארוחת־הבוקר, פעם במיני מתיקה ופעם באגוזים. ביחוד חמדה נפש ה„שפתותים" באגוזים. מי שלא ראה את ה„שפתותים", כשהן מפצעות אגוזים, לא ראה מחזה מעורר גועל־נפש מימיו. ואולם מה יעשו התלמידים — ודרך אחרת אין לפניהם. ואם תלכנה ה„שפתותים" האלה ותספרנה לפני רבם, כי תלמידיו משחקים בקלפים, — הייטב להם?

מכל המלמדים והמורים ומכל דרכי הלמוד האלה לא שבע נחום רבינוביץ נחת הרבה. מדי שבת בשבתו היה מעמיד את בניו לבחינה, לראות עד היכן הגיעו בתלמודם, והיה מנענע בראשו ונאנח. האב התברך בלבו, כי בניו אינם דומים לבניהם של שאר בעלי־הבתים, וביחוד שם את מבטחו בכותב הזכרונות האלה, בבעל־התנ"ך, כי נוצר לגדולות מאלה. „מה תהא תכליתך? — שאל את בנו בפנים זועפים. — עד מתי תהא מתפרנס מן הלחם הקלוקל הזה, הניתן לפי הטף? הן כבר גדלת ונתבגרת, ולא־רחוק הוא היום אשר תעשה בר־מצוה, אם ירצה השם, — ואפילו להשמיע דבר כצורתו לא תדע!"... ונחום רבינוביץ התחיל לשקוד על תקנת בניו ולבקש להם מלמד כלבבו, ולא נתקררה דעתו עד שמצא את מבוקשו.

הָאוֹצָר

(רשימה).

מאת

ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן.

אבי־זקני, שלמה, היה קברן ועני מרודא כל ימי חייו. מלאכת הקברנות לא הספיקה לבני־ביתו את צרכיהם אף בצמצום. מספר המתים בעירנו היה מעט מאד, למרות אשר יושביה היהודים עברו על כל חוקי תורת־הבריאות ולמרות אשר האמינו בחיי העולם הבא. תחית־המתים היתה בעיניהם מן הוראיות ומן המושכלות הראשונים. ולא ידעו גם לא שמעו מימיהם, כי יש בעולם גם מיני יהודים, המטילים ספק בדבר זה. אולם למרות אמונתם החזקה בחיי הנצח, היו שוהים ומתמהמהים בעולם החולף והנפסד הזה, ולא היו ממהרים ונחפזים כלל לעבור לעולם שכולו טוב לחיות היי־עד. חכמים גדולים לא היו אמנם בעירנו, אבל גם שוטה אחד, המאבד את עצמו לדעת, לא נמצא בה מיום הוסדה.

ואין כל פלא איפוא, אם ידי זקני לא היו עסוקות ביותר, כי הוא היה מקבר רק את אלה המתים, אשר הנוצה, שהניחו מתחת לנחיריהם, העידה, כי אין עוד בהם כל רוח חיים, אבל את האנשים אשר כל עוד נשמתם בם ורק על־פי עניותם או מחלתם הממושכה נחשבים הם כמתים, — אותם לא הוביל לקבורה. אבי־זקני הוליד בנים רבים, מבלי שים לב לחוקי מאלטוס, אשר גם את שמו לא שמע ואת תורתו לא ידע.

אמי־זקנתי, דבורה, האשה הקטנה, הרזה והדלה, שהיתה חולנית כל ימיה, היניקה בנים גם בהיותה קרובה לשנת החמשים. עם כל ילד חדש, שנולד על ברכיה, נולדה גם תקוה חדשה בלבה, כי לרגליו יסור המזל אל ביתה, תבואנה גם הברכה וההצלחה; ואם כי האורחים האלה התעכבו עוד בדרך ורגלם לא צעדה עוד על סף־ביתה, בכל זאת היתה מאושרה בפרי־בטנה ותחשוב את כל אחד מילדיה למתנה טובה מאת אלהים. וגם כאשר סגר אלהים את רחם־בשרה, לא סגר את רחם־דמיונה ותלד עוד תקוות חדשות: בגדול הילדים יגדל עמהם גם מזלם. ותשמח בילדי־רוחה, כאשר שמחה בילדי־בטנה.

וזקני ידע, כי יש לו סגולה יקרה ודבורה שמה, וידאג לה ולהילדים אשר ילדה לו כמעט בכל שנה. וזקני, מלבד שהיה קברן, היה גם חוצב־מצבות לישני־עפר, ובאשר כי שתי הפרנסות האלה, שהיו בלתי מתמידות בעירנו, גם

יחד לא נתנו די לחם לבני־ביתו, שכל את ידיו לעבוד עבודות שונות, וכל עבודותיו לא הצילו את ילדיו מחרפת־רעב ומהתהלך בחוץ כמעט יחפים ובלי לבוש שלם.

ואת אבי־זקני זה קראו בני־עירו בשם „שלמה בעל־האוצרות". את הכנוי „בעל־האוצרות", שהיה בו לעג לרש, נתנו לו על־שום מאורע ידוע. ואת המאורע הזה הנני חפץ לספר.

ילד כבן שמונה או תשע שנים הייתי אז. ויהי באחד מימות החורף, ביום טוב למלמדים, התאספה בבית הורי חבורת ילדים. שחקנו בשחוק שאין בו לא חלוץ־עצמות, לא קלות־ראש ולא שעשועים מבדחי־לב, כי־אם יגיעת המח וחדוד השכל. נסינו זה את זה בחידות, בחריפות ובבקיאות. כל אחד מבני החבורה הקטנה הרים את קולו לקנטר או לנצח את רעהו בעקיפיו. הרבינו מהומה ומבוכה בבית, וזאת העלתה עלינו את חמת אמנו, שהשה באותו יום בראשה, ותגרש את כולנו.

— אנה עלי ללכת? — שאלתי את פי אמי בלי חמדה.

— לך אל בית הסבא ותשחק שם עם ילדיו. רב לך, בני, לחוד חידות ולהראות כחך בתורה. לך אל דודיך הקטנים, ואתם תבלה את היום בלי שאון ורעש ובלי אשר תוגיע את מחך החלש.

בית זקני, אשר עמד על־יד שער בית־העולם, שגדרו היתה פרוצה והרוסה, היה קטן ונמוך ודמות חורבה לו, ולולא המזוזה שעל פתח הבית לא היה איש מבדיל בינו ובין הקברים, הקרובים לו. המעבר מן החיים אל המתים לא נגלה כמעט לעין זר.

אמנם גם בית אבי לא היה ארמון־שרים, כי־אם אוהל־דלים, אבל בעיני אני היה כהיכל־תפארה לעומת בית זקני, שנראה מחוץ כגבשושית־חמר ומבית כמעי־מפלה. בבית שרר החושך גם בצהרים, בזרוח השמש בחוץ, כי שני החלונות הקטנים והצרים היו סתומים וחתומים בסמרטוטים, ושברי הזכוכית שבהם מכוסים רגבי קרח ושלג. הקירות השפלים והעקומים היו רטובים בבית ומכוסים בתמי־רקבון. דודי הקטנים היו כולם חורים והלשים, כצמחים שלא ראו מעולם אור־השמש. והיה בבואי שמה, שכנה עלי, אף שהייתי מטבעי ילד עליז, רוח עצבות, כי חשתי את קרבת מעון המות ונשימתו של מלאך־הדומה.

דודי הקטנים, אשר גם הם נשארו בביתם מפני יומא דפגרא זה, שמחו לקראתי.

— באתי אליכם, ילדים, לבלות יום־חופש זה במשחק.

— בודאי, — קראו הילדים בשמחה חורת, — נשחק ותיכף נתחיל.

— אני אהיה קברן, — קרא הילד הגדול שבחבורה זו.

— אני אהיה מת, — קרא דודי היותר קטן ויפוז מרוב גיל.

— ואנחנו נהיה השמשים של ה„חברה קדישא", — קראו יתר הילדים.

הילד הפעוט שכב על קרקע הבית בפשוט ידיו ורגליו הצנומות ויעצום את עיניו השקועות בחוריהן ויהי כמת גמור. פניו הכחושים, שלא היה בהם קורט דם, וכל גויתו הקטנה, שלא היתה אלא שלד יבש, אשר כסוה בסינר שחור, לא נתנו כל אות־חיים. אחד הילדים לקח קדירה, הניח בה חרסי־אדמה ויצלצל בהם ויקרא בקול־צרוד: „צדקה תציל ממות!" השמשים הקטנים טפלו במת ועשו את עצמם כאילו הם מחפשים אחרי משכון בעד דמי הקבורה. גם קול יללה הרימו הילדים, כאנשי בית־אבל, המספידים את המת המוטל לפניהם.

המשחק תם. עיף הייתי, וכראות זקנתי את פני העגומים, העבירה את כף־ידה, צומת־גידים מכוסה עור מקומט, על חלקת צוארי.

— הנך, ילדי, בודאי כבר רעב, האין זאת? — שאלתני בקול, שנשמע בו חמלה וגם יאוש מר.

לא עניתי דבר. בושתי להודות על האמת. בתומתי האמנתי, כי הרעב הוא ממדתם של הזוללים וסובאים, שאצלם האכילה היא העיקר ולא נטילת הידים וברכת־המזון.

ושתיקתי הפעם היתה בעיני זקנתי כהוראה גמורה, שרעב אנכי. וצניעותי בעניני אכילה מצאה, כפי הנראה, חן בעיניה, כי היא חבקתני ותשקני בשפתיה, שהיו קרות כקרח.

ובראותי את צערה של הסבתא, כי אין לה במה להשקיט את רעבוני, התחמקתי מזרועותיה ואגש אל ארון־הספרים.

— טוב הדבר אשר אתה עושה, — אמרה לי זקנתי באנחה,—קרא, ילדי, בספר עד אשר יבוא הסבא ואז, אם השתכר דבר־מה, תאכל אתנו פת ערבית.

והזקנה מלמלה בלחש: „הוי, ילד אומלל, כל היום לא בא אוכל אל פיו. שרוי הוא בתענית, ואני מה אתן לו, כלום יש דבר־מה בביתי?"

— גם אנחנו עוד לא אכלנו היום. — נשמעו קולות דקים ורועדים מעל קרקע הבית, שהיה מחוספס כפור.

— אתם, שובבים, כבר הורגלתם בכך,—ענתה הזקנה בקול של נזיפה בפנותה לילדיה,—וגם גמרא אין אתם לומדים. הוא — עלי היתה כונתה — כבר לומד גמרא ולא לומד ברעב כמוכם.

ואני חפשתי ב„ארון־הספרים". שני קרשים בלתי־מהוקצעים, שהיו מרובקים בקיר, נקראו בבית זקני בשם „ארון". הסבא היה הוגה בספריו בכל שעה שהיתה פנויה לו מעבודה, ולהם הקדיש את השבתות והמועדים, כי הם היו חיי־רוחו, גאותו ונשמתו.

אתם, בני הדור החדש, לא תבינו ולא תרגישו מה היו הספרים לאבותינו, בכמה עמל ובכמה קרבנות קנו אותם ובאיזה רגש של קדושה ושל התרוממות־הנפש התיחסו אל כל הכתוב והמודפס באותיות מרובעות, אם בעברית או גם ביהודית המדוברת!

זקני היה מתפאר, כי זכה לקבר בידיו ממש לא רק אחדים מגדולי הרבנים, כי אם גם „שמות" קדושים, כלומר: ספרים קרועים ובלויים, שעשו להם לויה ברוב פאר והדר.

רוב הספרים, שמצאתי על הקרשים, היו סתומים וחתומים לפני. מהם היו ספרי קבלה ומהם אשר לא ידעתי מה כתוב בם. אני רק אחת ידעתי אז, כי בכל

הספרים האלה יש תורה ויש הכמה עמוקה מני־ים, כי כולם קדושים ומצוה גדולה ללמוד בהם.

מכל הספרים האלה ברותי לי אחד לקריאה. עוד היום זוכר אני בדיוק גדול כל הנוגע לתבניתו של הספר ההוא. הוא היה מכורך בתכריך־בד שחור ושולי גליונותיו היו מעוכים. על השער היה כתוב „ספר הישר" באותיות מסולסלות. על הנייר החלק שבראש הספר נרשמו מאורעות שונים מחיי זקני בכתב ירו. עלי הספר היו דקים ומלאים כתמים ירוקים, ובכל דף שורות שלמות או מלים ספורות מטושטשות. בזהירות יתירה פתחתי את הספר, שכבר משמשו בו ידי דורות אחדים, לקרוא בו.

— אל תקרע, ילדי, את הספר!—הזהירתני הזקנה.— אל תקמט, חלילה, את גליונותיו ואל תגאלם, כי הסבא מקפיד והוא כועס, אם...

— אל תתיראי, סבתא, — הרגעתי את רוחה, — הן לא נולם אנכי כי אעשה זאת. יודע אני להחזיק ספר בידי. קורא אני בספרים שונים מאשר לאבי, ומעולם לא קלקלתי אף אחד מהם.

זקנתי הדליקה מנורה קטנה ותציגה על התנור ותקרא: „בואו, ילדי, הנה, כי הקור גדול בבית". צפופים ודחוקים ישבו גם שכבו הילדים על התנור דומם, כאילו קפא הדם בעורקיהם. זאת היתה הדומיה הכהה של המחסור. זקנתי ישבה מכווצה בפאת התנור וגופה הדל לא תפס כמעט מקום.

העניות בימינו, וביחוד בערים הגדולות, היא עניות הומיה וסואנת ברעש, עניות תובעת בפה ובאגרוף את חלקה בחיים. כיום הננו רואים עניים, היודעים ומכירים את מקור ענים ודלותם, והם מתקוממים ומתפרצים, נעלבים ועולבים, סובלים ומתמרמרים ושואפים למשטרו של עולם חדש, לסדרי צדק ויושר. העניות בימינו יודעת גם שנאה, קנאה ונקמה. לא כן היתה העניות, שראיתי בבית זקני. זאת היתה עניות ביישנית, שתקנית, בלי טענות ומענות, עניות, המצדקת עליה את הדין, נעלבת ואינה עולבת, שומעת חרפתה ואינה משיבה. עניותם של אבותינו היתה מלומדת בצרות וסבלנית מאין כמוה. אולם הדלות היהודית של הימים ההם לא חסרה גאוה פנימית, ולפעמים קרובות היתה עשירה וכבירה בחיי־הרוח, בתקוות ונחמות לעתיד לבוא.

בחשק נמרץ קראתי את הספורים ב„ספר הישר" וכמעט שלא הרגשתי, מרוב התפעלות, את רעבוני. דודי הקטנים הקשיבו דומים לכל אומר, לכל הגה, היוצא מפי, ועיניהם הבריקו מרוב שמחה. הסברתי והטעמתי להם כל דבור ודבור, והוספתי על המסופר בספר נופך משל דמיוני אני. קורא יקר, אתה קורא כיום בספר והמחבר הוא בעיניך אדם פשוט, אנוש כערכך או עוד פחות מערכך, על כן הנך מראה באצבע, כי פה נכשל הסופר בלשונו, שם טעה בהגיונו, פה לקו דבריו ביתיר, ושם — בחסר, פה אין טעם ושם אין רעיון. אנכי לא הייתי אז חכם כמוך היום, על כן בלעתי את כל המעשיות, שמצאתי בספר, בהתפעלות עצומה. קריאתי היתה תמה ושלמה, כי האמנתי בכל המסופר ולא עלה על לבי אף צל של חשד או של פקפוק קל בהספורים הנפלאים, בכל המופתים והנסים...

ופתאום נפתחה הדלת ואבי זקני נכנס הביתה. הוא הניח דבר־מה על הספסל. הילדים התעוררו מעט ממקומם וירימו ראשם, כאילו חפצו לראות בעיניהם מתוך האפלולית ששררה בבית את ככר הלחם, אשר הכו לקראתו כל היום.

— מה הנחת על הספסל? הבאת לחם? — שאלה זקנתי בקול שנשמע בו תקוה.

— ילד מת הבאתי. אחמם מעט את ידי ואלך לכרות לו קבר.

הילדים הורידו את ראשם. אנחות חרישות, גם קול בכיה דקה הגיחו מקרבם.

— מה יאכלו הילדים? — שאלה הזקנה.

— אמנם שאלה קשה היא. — ענה הסבא. — בשום אופן לא יכולתי למצוא היום מקום להשתכר פרוטות אחדות די קנות ככר לחם. כתותי את רגלי מן הבוקר עד הערב לבקש עבודה — ואין. נסיתי לגבות את החובות הישנים — ואין פורע. ברוך לא נתן לי אף אגורת־נחושת בעד הקבר, שכריתי לפני שנה לדודו, אשר ירש את כספו. גם הגביר לא רצה עוד לשלם בעד קבורת ילדו. דחני בקש, בלך ושוב. או האהיה כנושה לחנה האלמנה בעד קבורתם של שלשת ילדיה? הלא לה בעצמה אין לחם בבית.

זקנתי נאנחה במר נפשה, ותדום.

— למה זה תאנחי, דבורה? — וקול זקני היה רך ומלא חמלה.

— איך לא אאנח, אם זה ימים רבים לא היה לך אף מת אחד, שתבוא על שכר קבורתו. כל מתיך הם עניים, אשר לא ישאירו אחריהם גם דמי קבורתם. ואיך לא אאנח, אם הילדים רעבים ללחם, אם גם חובותי עצמו משערות ראשי: מחוה שאלתי קב תפוחי אדמה, מרבקה — כד קמח, מלאה — שלש כפות מלח ומרחל — ככר לחם. ואל אלהים יודע, מתי אוכל לפרוע חובותי אלה, אשר־יגזלו את שנתי בלילות. ומר מכל, כי ב„זמן" הזה לא נתנו עוד שכר למוד בעד ילדינו אף פרוטה אחת, והמלמדים עניים מרודים הם וגם בביתם אין לחם. כן, שכחתי להגיד לך, כי גם נכדנו סובל עמנו היום רעב בביתנו. ילד רך כמוהו...

בשמעי, כי רעבוני הוסיף יגון על יגון אמי־זקנתי, צפצפתי מעל התנור דברים מקוטעים: „חלילה... אינני רעב כלל... אין לי כל תיאבון לאכילה"...

זקני נגש אלי ויחבקני וינשקני ויפן אלי בתנחומיו: „גם פת לחם יבש לא השתכרתי היום, כן רצה אלהים. אין לחם. ומה בכך —ואין. הבורא נוהג את עולמו בחסד וברחמים. הוא יודע מה שהוא עושה, ואנחנו מה כי נתלונן עליו? עוד קטן הנך, ילדי, והעולם פתוח לפניך. מובטחני בך, שתהיה רב גדול בישראל, ואז לא תדע מחסור".

אבי־זקני היה אוהב לדבר עמדי בדברים העומדים ברומו של עולם. הוא היה אומר: הילד הלומד גמרא ומבין קושיותיהם של התוספות והמהרש"א, הוא ירד לעומקה של כל שיחה, אפילו אם יש בה חקירה הריפה בענין הנהגת העולם והשגחת הבורא.

זקני לבש את אדרתו הסדוקה והקרועה ויקח את המעדר, ובטרם צאתו קרא אלי, בהחליקו את לחיי בידו הקפואה: „חכה נא, ילדי, עד אשר אכרה קבר להילד המת. בשובי מבית־העלמין אנסה את כחך בגמרא. אראה, אם ראית באמת סימן ברכה בלמודיך גם בזמן הזה, כאשר התפאר לפני מלמדך“.

— נסני, אבי, גם אני. גם אנכי קורא היטב בסדור והנני יורע את כל הברכות על פה! — התחנן הילד הקטן, שהתחפש ביום כמת.

— ואני לומד כבר רש"י.

— ואני כבר לומד נביאים!

— רבי אומר, כי עוד מעט וילמד גם אתי גמרא! — השמיעו דודי הקטנים את קולם.

— אני אלך לבית־העולם, ואת, דבורה, לכי להחנונית ובקשי, כי תתן לך בהקפה ככר לחם ומעט סוכר. מחר אבוא על שכרי בעד קבורת ילד זה ותתן גם לה מעט כסף.

זקנתי יצאה אל שכנתה החנונית, ופני הילדים האירו משמחה, כי צל תקוה חלף בבית. הילד המת, המוטל על הספסל, היה בעיני הילדים החיים כמלאך קטן מבשר ימי־שובע אחרים.

אחרי אשר כרה זקני את הקבר שב הביתה.

— מי הוא זה הילד המת? — שאלתי את הסבא.

— שלמה בן חנן.

נבהלתי. הילד הזה היה בן־גילי ועמיתי. לפעמים היינו מתחרים בפתרון חידות או מקומות קשים ב„אבן־עזרא“.

זקני הסיר את השמיכה השחורה מעל פני הילד המת, למען יקחנו בשולי אדרתו וישאהו לקברו. הסתכלתי בפני המת הקטן. בן־גילי נראה בעיני כישן. עיניו היו סגורות, פניו צהים ומנוחה נכונה חופפת עליהם.

הרגשתי כאב חד ודוקר בלבי. עיני נמלאו דמעות. הלא לפני שבוע ימים שחקתי את הילד הזה, והוא צחק בקול רם והרבה לצון. חדתי לו חידה ולא ידע פתרונה. עתה לא ארע אני את פתרון החידה, המוצעת לפני בפני חברי המת. מה הוא המות? איך ימות ילד רענן, אשר עוד אתמול היה חי כמוני היום? הנם אני אמות וישאוני בשולי הבגד מאחורי בית זקני ויקברוני שם באדמה קרה בחשכת הלילה?

לשוא איגע היום את מחי להעלות בזכרוני את שאלותי ומחשבותי על המות בצורתן האמתית אז, כי כבר התנדפו ממחי, בחלקי הרבבתו אז, שגם הם כבר חלפו ואינם.

(סוף יבוא).

שַׁעֲרֵי צִיּוֹן

(משורת המאמרים „על הארץ ויֹשבה“).

מאת

י. בן־צבי.

רק בתקופה מאוחרה נעשתה יפו שער המבוא הראשי לציון. בשנות־קדם ובימי־הבינים היו נכנסים לארץ־ישראל לא דרך חוף יפו, אלא דרך ארץ מצרים ביבשה, או מצד סוריה וגליל הלבנון. אמנם, עוד בתקופה קדמונית אנו מוצאים את יפו בתור עיר־החוף. אך על־פי הרוב היה ערכה טפל לגבי אחיותיה הגדולות בזמנן — ציר וצידון, עכו ועזה.

בכלל, הצטיין גורלה של יפו בחליפות ותמורות, כגורל רוב ערי ארץ־ישראל. עוד בימי המצרים הקדמונים, לפני כבוש הארץ בידי בני־ישראל, אנו מוצאים את יפו בבנינה. כבר אז היתה העיר מהוללה בפרדסיה. מאות שנים היתה העיר בידי הפלשתים, וגם הכנענים משלו בה. בימי שלמה המלך היו מביאים ברפסדות לנמלה של יפו עצי הלבנון לבנין הבית, ובזמנו של ירבעם בן יואש היו אניות־תרשיש סרות ליפו. בדורו של זרובבל היתה יפו נמל לירושלים, אך אנשי צור שפכו את ממשלתם על העיר, ועקבותיהם נודעו בכתבות מצבות־האבן, שנתגלו לפני זמן־מה על יד יפו, החרותות בכתב כנעני־עברי ובדיאלקט עברי. אשמנעזור בנה בה היכל, ומלכי בית־תלמי חקקו בה מטבעות. יונתן ושמעון החשמונאים כבשו אותה ובצרוה לעיר־נמל, וישוב יהודי היה בתוכה, בהם דייגים ומלחים ויורדי הים באניות. בפעם האחרונה היתה יפו שייכת ליהודים בתקופה שלפני החורבן. אחרי־כן באה העיר חליפות בידי הרומאים, כליפי עומיה ובית־עבאס, נוסעי הצלב ומושלי מצרים, ונאפוליון הראשון צר עליה ולכדה. פעמים אחדות נהרסה העיר עד היסוד, וישובה נתבטל, עד שנבנתה מחדש. ימי ישובה האחרון הם פחות ממאתים שנה. אך עוד לפני מאה שנה היה חוף־ים זה נתון בידי שודדי־ים, שהתבצרו כאן והטילו אימתם על כל הסביבה.

עוד בשנת 1834 היתה יפו מבצר קטן עם מצב אנשי־צבא במספר מצומצם. ובהגיע אנית מסחר לחופה, היו אנשי־הצבא מודיעים את זה לתגרי לוד ולסוחרי רמלה, שישבו בערים הללו עם משפחותיהם, כי ביפו פחדו לשבת מחמת הלסטים. מובן, שגם היהודים התרחקו מיפו מפני אותן הסבות, ובבקוריו הראשונים, שבקר משה מונטיפיורי את הארץ, לא מצא ביפו אף יהודי אחד.

עליתה של יפו התחילה אחרי שוב הארץ אל טורקיה, אחרי ששקטה מרידת מחמד עלי פחה, וביחוד אחרי מלחמת קרים. התבצרותו של השלטון העותומני והכרזת ה„חטי־הומיון“ יצרו את הערובה הראשונה לבטחון הנפש והרכוש בעיר הזאת. מלבד זאת, התחילו אנשי אירופה לבקר את ארץ־ישראל, מקצתם כדי לסייר את ארץ־הקודש מטעמים דתיים, ומקצתם בתור אנשי־המדע — לחקור את הארץ ואת עתיקותיה. אולם היו גם כאלה, שעלו לארץ להתאחז בה.

ראוי לציין, שבין החוקרים ואנשי־המדע הראשונים היה גם רב יהודי, ר' יהוסף שווארץ, שהקדיש את כל זמנו לבצור הישוב ולמחקר הגיאוגראפי וההיסטורי של ארצנו. ואולם זה היה יוצא מן הכלל. העולים הראשונים על־מנת להתישב בארץ היו רובם ככולם נוצרים, ודוקא בני אמריקה, הלא הם בעלי כת ה„מינורים“, שהתישבו בירושלים ובסביבות יפו. האמריקאים הראשונים לא ראו ברכה בעבודתם, וכעבור זמן־מה מטה ידם והחליטו למכור את אדמתם אשר בסביבות יפו.

לעזרתם בא משה מונטיפיורי, שקנה מידם את חלקתם ונטע עליה את הפרדס היהודי הראשון, הוא פרדס מונטיפיורי.

אחרי האמריקאים היפיעו הגרמנים והרוסים. אלה האחרונים קבעו להם משכן בירושלים, אך הגרמנים „בני־ההיכל" שמו בניהם אל עבודת האדמה. סמוך ליפו יסדו להם שתי מושבות; אחת מהן רכשו מידי האמריקאים, ועכשיו, כשהתרחבה העיר ועברה את גבוליה הראשונים, נבלעה מושבה זו בתוך העיר והוקפה רחובות ובתים מסביב.

כך התחילה פריחתה של יפו, שנעשתה פרוזדור לארץ־ישראל. לפני שבעים שנה היו בה כששת אלפים נפש, מהן שלשים נפש מישראל. לפני עשר שנים ערך מר ז. סמילאנסקי ספירה מפורטת ויצאו לו כששת אלפים יהודים. המספר הכולל של התושבים היה אז כארבעים אלף נפש. אך לפני המלחמה השבו בערך עשרת אלפים יהודים, ומעט יותר מזה נוצרים, והשאר מושלימים — בסך־הכל חמשים אלף נפש. מתוך המספרים האלה בלבד אפשר ללמוד שני דברים: ראשית, כי הישוב הכולל של יפו מתרבה משנה לשנה בערך המתקדם, ושנית, כי רבוי מספרם וערכם היחסי של היהודים הולך וגדל ועולה על רבוי־האוכלוסין הכללי.

פרנסתם של בני יפו מצויה להם בעיקר מן הים ומן הפרדסים. מיום שנגדעה זרועם של בריונים על מי ים־התיכון, נהפכו בני־בניהם לדייגים ולספנים מן הישוב. אולם מי שחננו הטבע בטביעות־עין יפה ירגיש אף עתה בהליכותיהם, במנהגם ובתנועותיהם של ספני יפו את דם אבותיהם הפירטים, הרותח בקרבם... מקצתם שולחים מפרש ומעבירים סחורה באניות־תורן, העוברות בין יפו ושאר ערי החוף ובין מצרים, אך רובם מוצאים את לחמם בסירותיהם הקטנות, שבהן יעבירו אנשים וסחורות מן האניות הגדולות אל החוף ומן החוף אל האניות. כי, למרות מצבה המוצלח של העיר ופריחת מסחרה משנה לשנה, אין לה עדיין נמל מתוקן כל עיקר. רוכסי צוקים וסלעי־מגור מבצבצים סמוך לחוף מתוך גלי הים, הסוערים יומם ולילה בלי הרף, ושום אניה לא תוכל להתקרב אל החוף, אלא מוכרחה לעמוד ברחוק־מקום של מיל או שנים. כל האניות נזקקות איפוא לספני יפו, מלומדי הים מילדותם, היודעים כל מוצא ומבוא בין הסלעים. הם היחידים, העוברים ושבים בינות ל„סצילה וחריבדה", העוטרות את החוף, הם הממונים על הורדת הסחורה והאנשים ועל הובלת יבול הארץ אל האניות. במובן ידוע נמצא כל האכספורט והאימפורט בהשגחתם וברשותם של הספנים. וזכירני, כשעמדה אוסטריה־אונגריה אחרי פרוץ המהפכה העותומנית וספחה אליה בחוזק־היד את מדינות בוסניה והרציגובינה, הוכרז מצד העותומנים הנלהבים חרם על כל סחורות אוסטריה, ואז די היה להפאטריוטים לארגן את הספנים והסבלים, היורדים אל האניות, שיסרבו להוריד סחורות מאניות אוסטריה, כדי להגשים את הבויקוט בפועל. וכדאי להעיר, כי האימפורט הכללי ליפו עלה בשנת 1913 לששה מיליון ליטרא ומעלה, והחלק החשוב ממנו עלה על חלקה של אוסטריה.

תקון נמל אירופי ביפו הוא לא רק צורך הכרחי לצמיחתה הכלכלית ולפריחתה המסחרית של העיר, כי־אם גם אמצעי להשתחרר מעול ספני יפו.

המקור השני למחיתם של בני יפו הוא — פרדסיה המהוללים של העיר. יפו — פרדסים סביב לה משלשת עבריה, כחצי־גורן עגולה. ריח תפוחי־הזהב נשא למרחוק על הים, ובעונת פריחתם מרגישים הנוסעים באניות את הריח החריף והמשכר, העולה מפרדסי יפו, במרחק שעות אחרות מן העיר. תפוחי־הזהב היפואיים מצטיינים לא רק בריחם, כי־אם גם ביפים, ברעננותם ובטוב־טעמם, ושמם יצא לתהלה בכל הארצות. קליפתם העבה שומרתם להגן עליהם בשעת הובלתם לארצות רחוקות, וכבר כבשו להם התפוחים הללו שוקים רחוקים, כמו בדרום־רוסיה, באנגליה, וגם לאוסטראליה הגיעו. בשנת 1913 הוצאו דרך יפו יותר ממיליון וחמש מאות אלף תבות של תפוחי־זהב, והאכספורט הזה עולה וגדל משנה לשנה.

צמיחתה המהירה של יפו הטביעה את חותמה על כל אפיה ותכונתה של העיר. דרומה של יפו הוא אותה העיר העתיקה, שעוד לפני עשרות שנים היתה סגורה בתוך חומותיה, בשערי־בריחיה. העיר הישנה נשארה בעינה עד היום, עם שוקיה, המקורים כפות לבנות, ובנינים בנויים על־גבן, עם מבואותיה המפולשים, העולים מדרגות מדרגות. הרחובות הללו סמוכים לנמל, וכל הנכנס ליפו מצד הים נאחז פתאום בתוך הלאבירינט של מבואות־עקלתון אפלולים וטחובים, שאור קרני השמש לא יחדור אליהם לעולם. רעש הסבלים, הספנים, החנונים והקונים ממלא את חלל האויר, והחמורים והגמלים, הרובצים באמצע הרחוב, עוצרים לעתים קרובות בעד תנועת האנשים.

רושם טוב מזה עושה הרחוב הראשי, הנמשך והולך מן הקסרקטין וה„שעריה" עד המושבה הגרמנית. משני עבריו מתרוממים בתי מלאכה ומסחר, בנויים בטעם אירופאי, השייכים על־פי הרוב ליהודים. הרחוב הזה עצמו נקי ומתוקן יותר מרחובות העיר הישנה. עגלות אירופאיות עוברות ושבות בו, וקרונות מחברים את המרכז המסחרי הזה עם תל־אביב.

רושם עז ויפה עושה השכונה החדשה תל־אביב על כל רואיה. כנאות דשא במדבר מופיעה פנת־החמד זו מתוך הערבוביה של הרחובות האפלים והמרופשים בחוצותיה הישרים והמרוצפים, באילנותיה, המקשטים את צדי־הדרכים, בגנת־החמה, הנטועה באמצע הרחוב הראשי שלה, ועל הכל — בנקיונה ובסדר הנעים, השורר בכל. במרכז השכונה הזאת מתנוסס בכל יפיו מקדש מעט—הגימנאסיה העברית, הבנויה בטעם עברי־קדמון. כנופית התלמידים והתלמידות, המטיילים בשעות החופש ברחוב שלפני הבנין וברחובות הסמוכים לו, ממלאים את האויר בדבורם העברי הצוהל ובחדות נעורים, וכל זה שופך על כל השכונה רוח־עלומים ועליזות מיוחדה.

אמנם אך גוזמה היא בפי אלה, המחליטים, שתל־אביב כולה אינה קיימת אלא בזכותה של הגימנאסיה העברית; אך אין ספק בדבר, כי המוסד הזה הוא אחד מעמודי־התוך, שבנין תל־אביב נשען עליהם. האמת היא, ששכונה יהודית מיוחדה היתה צורך פנימי ליהודי יפו, אשר היו

תלויים ברעת בעלי־הבתים הערביים ומוכרחים היו להלחץ ולהדחק בחוצות הערביים. מה עשו? במקום להסתגל לתנאי החיים והשכונות של הערביים, עמדו ויצרו יצירה חדשה, שיכולה לשמש סמל ומופת גם לשאר בני הארץ. וזכורני, קודם שנבנתה תל־אביב היתה שכונת הגרמנים, שקנו מידי האמריקאים, הפנה היותר חמודה ביפו. בימי שבת ומועד היו בחורינו ובתולותינו, הרוצים לשאף אויר צח לפחות אחת בשבוע, יורדים לגן הגרמנים, והללו לא נמנעו לעתים קרובות מלנעול את השער בפני היהודים. אולם עכשיו נקמו היהודים מהגרמנים נקמה יפה: בכל יום חג ומועד באים הגרמנים, וגם גדולי הערביים, לטייל ברחובות תל אביב וליהנות מנקיונה ומיפיה של השכונה היהודית.

שקטה היא השכונה ושלוה. אין בה בתי־מסחר, עשן פאבריקאות לא יעיב את שמיה, שמי־התכלת, ונלגלי מכונות לא ירגיזו את חלל אוירה ואת עצבי תושביה. נוה שאנן היא למשפחות, שפרנסתן בחלק העיר השני. הבאנק היהודי, בתי־הספר הגדולים, בית־החולים, התחכמוני, הקלוב לפועלים וכל שאר המוסדות הם מחוץ לשכונה, ורק המשרד הציוני, בית־העקד לספרים וגן־ילדים נמצאים בקרבה. רבוי האינטליגנציה ומיעוט אנשי־עבודה הטביעו על השכונה חותם אריסטוקראטי וגרמו להזיונות שליליים אחרים. עצם התרכזותם של כל האינטליגנטים ובעלי אומניות הפשיות בפנה אחת, מחוץ למשכנות ההמון, בנה כעין חיץ בינם ובין המוני העם, שאינם יכולים במוחם לעקור דירתם מהשכונות המרופשות ולעבור לשכונה הלאומית הנקיה. וכל מי, שחיי הפועלים, האומנים והחנונים שב„נוה־צדק" וב„נוה־שלום" קרובים לו, יודע עד כמה סובל הישוב היהודי הרחב ביפו מחוסר כחות משכילים, אשר יתנו לבם אל דרישותיו וצרכיו. רבה העזובה, השוררת בחייו הצבוריים, וגדול הוא ההבדל שבין חיי היהודים ב„נוה־צדק" ובין חיי תל־אביב המהודרים לא־פחות מההבדל שבין חוצות הערביים המרופשים והנאלחים ובין רחובות תל־אביב המודרנית. והלא רובו המכריע של הישוב היהודי ביפו דר מחוץ לתל־אביב. כמו כן ראוי לציין את הספיקולאציות, הנעשות בבנינים, והאמרת יוקר שכר־הדירות בתל־אביב, העולה בה לפרקים על שכר־הדירות בווינה ובברלין. ומסבה זו נשארה השכונה כגן נעול לתשעים אחוזים מהישוב היהודי ביפו.

אך למרות כל חסרונותיה, משמשת תל־אביב לפאר ולגאון לכל יהודי יפו. עצם יצירתה של השכונה הזאת עודדה את רוח היהודים בקרבה ושמשה גורם עצום ליסוד חברות חדשות, שיצאו בעקבותיה, ובזמן האחרון ראינו בעלי־מלאכה, חנונים ופועלים מתאגדים לאגודות במטרה ליסד שכונות מודרניות בתבנית תל־אביב, בזעיר־אנפין. אך יותר מזה ראוי לתשומת־לב אותו הכשרון להסתדרות ולהנהגה עירונית, שנתגלה בקרב היהודים ביצירת תל־אביב.

עבוד התכנית המצוינת של השכונה, סדור היחסים בין האזרחים, הנהגת עניני הצבור בלא התערבות זרה, הפקוח על הסדרים ועל הנקיון, פתרון שאלת השמירה בהשתתפותם של כל דיירי השכונה, יסוד חנות קואופיראַ־

אלא לצבור היהודי בכללו. דוגמת יפו עוררה כבר את קנאת היהודים בחיפה ובירושלים, וגם שם התחילו בני הישוב החדש מתכוננים לצאת בעקבות יפו, ואף בני־הארץ חושבים לחקות את מעשי היהודים.

בכלל, מורגש ביפו ערכם של היהודים יותר מכפי מספרם. חלק גדול מהיהודים עוסקים במשא ובמתן עם התושבים ועם המושבות. ישנם סוחרים אמידים וסוכנים לחברות ולבתי־מסחר אירופאיים, והיהודים תופסים מקום חשוב ב„אימפורט". באכספורט עסוקים היהודים במקצוע היין, השקדים ותפוחי־הזהב. מלבד זאת, נמצאים כל בתי־החרושת הגדולים שבעיר, חוץ מבתי־החרושת של הנר־מנים, בידי היהודים. גם רובם של בעלי־המלאכה והפועלים המומחים יהודים הם. חגי ישראל וימי השבתות ניכרים ברחובות. כל בתי־המסחר והמלאכה, מבלי יוצא מן הכלל, סגורים בימים האלה, והמסחר שברחוב הראשי חדל. גם הפלחים הערביים אינם באים ביום שבת ומועד אל העיר וקובעים את ימי־השוק לימות החול. וגם בימות החול ניכר רשומם של היהודים על החיים בעיר. רוב השלטים והמודעות נדפסים בעברית, לרבות מודעות רשמיות של הממשלה ומודעות בתי־התיאטראות והקינימאטוגראפים. לבתי הקינימאטוגראפים נתחדש שם מיוחד בארץ־ישראל „ראינוע".

מלבד שעוסקים יהודי יפו במסחר והרושת־המעשה, ארזו רבים מהם בעסק בתי־המלון והאכסניות, בתי־האוכל והמשתה, שצמחו והתפתחו לרגלי צמיחתן של המושבות וזרם העליה לארץ־ישראל.

מקום מיוחד בחיים הכלכליים של הארץ תופס הבאנק היהודי, שמרכזו הוא ביפו. הבאנק היהודי הוא אחד המוסדות האיקונומיים החשובים בכל הארץ, ורשומו ניכר לא רק בחיי יפו, אלא גם במושבות, ולא בקרב היהודים בלבד, אלא גם בכל הישוב הכללי. על ערכו של הבאנק בתחילת המשבר האחרון כבר דברתי במקום אחר, וכאן די לי לציין, כי הבאנק היה המוסד הראשון, שמצא אמצעי לעצור בעד המהומה הכלכלית ולשכך במדה ידועה את הסער בראשיתו.

העדה היהודית ביפו מצטיינת בחושה הצבורי יותר משאר העדות אשר ביתר ערי ארץ־ישראל. עניני העדה מסודרים בה יותר מבשאר קהלות, וכל „שבטי ישראל" כולם מאוחדים בה לעדה אחת: האשכנזים והספרדים, המערביים, התימנים והמזרחיים גם יחד, והכם־באשי אחד ומועצת־עדה אחת בראשם. גם בעניני החנוך, העזרה העצמית ומוסדות התרבות עולה יפו על שאר העדות. בית־העקד לספרים אשר ביפו מסודר ומתוקן הרבה יותר מבית־העקד הלאומי בירושלים, העולה עליו אמנם ברבוי ספרים. גני־הילדים, בית תלמוד התורה והמלאכה, בית־החולים „שער־ציון", חברות המלוה ושאר מוסדות העזרה העצמית שביפו משמשים מופת לשאר הערים. קלוב־הפועלים, המרכז לבעלי־המלאכה ולשכת־העבודה מיסודם של „פועלי ציון" מרכזים סביבם את אנשי העבודה וממציאים להם עזר על־ידי עבודה, וגם מזון רוחני. על־יד הקלוב מתקיים בית־מזון זול. „המולדת", „החנוך" ו„הפועל הצעיר", המופיעים ביפו, מרכזים סביבותם את האינטליגנציה

בצדק זכתה יפו לתואר־הכבוד „שערי־ציון", שניתן לה. אולם יפו איננה רק שער לציון, אלא גם עיר־המרכז לישוב החדש. ושתי סבות גרמו לזה בעיקר: ראשית, נעשה הישוב החדש ביפו לגורם חזק מכריע רק מפני מיעוטו וחולשתו של הישוב הישן בעיר הזאת. כי נקל לברוא חדשות מלשנות נושנות. ושנית, גרם לזה מצבה המיוחד של יפו בתור עיר הנמל ביהודה. מצבה זה הועיל לה לרכוז מוסדות הישוב דוקא בקרבה, שהיא מרכז הכניסה, ולא בירושלים, הגדולה ממנה והעולה עליה במובן הפוליטי. ויפו נעשתה מרכז לחמש־עשרה מושבות וחוות ביהודה, הקשורות עמה בקשר ישובי ותרבותי, משפיעות עליה ומקבלות ממנה השפעה חוזרת.

רְשׁוּת־הַיָּחִיד וּרְשׁוּת־הָרַבִּים

(רשמי הועידה העשירית של פועלי־ציון).

מאת

ש ל מ ה ג ו ל ד נ ב ר ג.

„הועידה העשירית שלנו — אמר מר ברוכוב בנאום־הפתיחה שלו לועידת „פועלי־ציון" בבוסטון — צריכה להיות ועידה של שלום; מטרתה להסיר את הסתירה בין האיכות והכמות שלנו, לסכם את הדרכים ולהיות ו ע י ד ה ש ל ה א ר מ ו נ י ה". נבואתו זו לא נתקיימה.

את ח ס ר ו ן ההארמוניה אפשר היה להרגיש עוד בערב הראשון, ערב הפתיחה, שהפך ועידת מפלגה, הבאה להעריך את עבודתה בעבר ולהתוות את דרכה בעתיד, לדימונסטראציה כלפי חוץ עם דרשות ישנות וכלליות, שאין בהן מישום עניני־היום במפלגה וצרכי־השעה באומה. למחר, ביום הראשון, עוד הורע המצב, ויותר שנמשכה האספה, התרבה אי־הסדר ועבר לפעמים לערבוביה גמורה.

סדר־היום, שנקבע ונתפרסם על־ידי הועד המרכזי, היה משתנה בכל יום ויום, על השאלות העומדות על הפרק דנו בסירוגין. מתחילים ואינם גומרים, גומרים ושוב מתחילים בענין שנגמר. בכל זמן האספה הורגש חסרונה של יד תיכונה, המנהלת את הענינים, אם יד של יחיד או של קבוצה קטנה, שנוצרה לכתחילה לתכלית זאת; הועידה התנהגה על־פי נטיותיו ופניותיו של אותו הרוב, שנמצא במקרה באותו יום באולם, ואין כל פלא בדבר, אם ביום האחרון — הנוסף לאותם ארבעת הימים, שנקבעו מראש — הודיע היושב ראש מר צוקרמאן, „כי לכאורה כל סדר־היום של הועידה עדיין עומד על הפרק, והועידה כמעט שלא עשתה עוד כלום".

משתים־עשרה הרצאות, שהיו צריכות להאיר את כל השאלות, שהמפלגה אמרה לעסוק בהן, שש לא נקראו כלל, וגם אותן שנקראו לא היו מיוסדות ועיוניות, אלא שמשו באור רחב ביותר להחלטות הכרוכות בהן, שהן היו העיקר וההרצאות, כשהן לעצמן, טפלות להן. ההחלטות בעצמן יצאו מבית־היוצר, מהקומיסיה לריזולוציות, רק ביום האחרון לועידה ובאו כחתף על הצירים, שהיו מקבלים אותן בזו אחר זו, בלא וכוחים הרבה, מקוצר זמן ורפיון הכחות, שהלכו לבטלה במשך הישיבות המרובות עם רוב שיחן ומעוט עבודתן.

הועידה נחלקה לשתי רשויות מיוחדות, שכל אחת לא רק שעסקה בשלה, אלא היתה מיוחדת במינה. הרוב הגדול של הצירים מערי השדה ביחד עם האורחים מארץ־ישראל עסק בצרכי המפלגה ובשאלותיה, שהן עיקר לה בתור מפלגה, כמו: שאלת הכספים, שאלת עתון־המפלגה, עבודת הלשכה בארץ־ישראל, הקרן של הפועלים וגומר. וכנגדו מספר קטן של צירים, מהם רוב מנהלי התנועה ברוסיה ואמריקה, התבצר בחדר־הריזולוציות ועסק באותן השאלות, הנוגעות להצבור הישראלי הכללי, כמו: שאלת הקונגרס היהודי, העזרה לנגועי־המלחמה, האמיגראציה, שאלת ארץ־ישראל במובנה הרחב.

העומדים מן הצד אפשר שראו בפירוד זה, שגרם לכל הערבוביה, ששררה בועידה, דבר שבמקרה והטילו את כל הקולר על מנהלי התנועה בלבד. אבל מי שהעמיק להתבונן אל מצב הדברים נוכח, שאין התחלקותה של הועידה לשתי רשויות דבר שבמקרה, אלא זהו פרי התפתחותה של כל התנועה בעבר ובהוה. מפלגת פועלי־ציון, שבתורתה באה להשלים בין הציוניות והסוציאליות ובעבודתה היא רוצה להגין על צרכיו של אותו הפועל העברי בארץ־ישראל ובגולה, שהכרתו היא ההכרה הלאומית־הציונית, צעדה קדימה בעשר שנות קיומה וממפלגה קטנה של אינטליגנטים, העוסקים לשם שמים, „להגדיל תורה ולהאדיר" בכל השאלות, העומדות ברום עולמנו, היא הולכת ונעשית מפלגה של פועלים, האומרים להתארגן על סמך דרישות־חיים ידועות, הנובעות מצרכיו המיוחדים של הפועל העברי. שעת־המעבר במחנה לא נגמרה עוד. בתורתם מתנגשות עוד שתי הנשמות, היהודית והכללית, ולא באו עוד לידי התמזגות שלמה והארמונית, וגם בעבודתם מתנגשים חלוקי־דעות כמעט בנוגע לכל שאלה ושאלה, ורק לפעמים עולה בידם למצוא בתורה או בעבודה אותו הקו המשותף והברור, המראה על השלמות העתידה לבוא.

המפלגה איננה שוב מפלגה של אינטליגנטים בלבד; כבר נכנס הפועל העברי לשדרותיה, והוא הולך ונעשה רוב מנינה, אף השליט בה הוא עוד האינטליגנט, שהוד תורתו בעבר חופף עליו, והוא רוב בנינה. בהתנגשות זו של שני הכחות האלה, של האינטליגנט העברי בעל־התורה, המחבק זרועות־עולם, ובין הפועל, בעל־העבודה, המכיר את צרכיו וחפץ להגין עליהם, מונח סוד הטראגידיה של מפלגה קטנה זו, שהיא עשירה כל־כך בדעות, בזרמים, בנטיות ופניות, בסכסוכים ודברי־ריב. שני המחנות מבינים היטב את עצם תוכנו של המעבר, שהמפלגה מוכרחת לעשותו, אם חפצה היא להכנס אל החיים, לצאת אל הרחוב היהודי, להלחם ולנצח. המעבר הזה, שלפניו עומדים עכשיו „פועלי ציון", הוא מעבר מהסתדרות של דעות להסתדרות של מעשים.

הסתדרות של דעות — דבר אין לה עם המציאות ואפשריותיה מוגבלות. היא מרקיעה שחקים, רואה חזון־העתיד, והעיקר לה — התורה העיונית, שהכל בה. הסתדרות של מעשים עומדת על הארץ, מכירה את ההוה וצרכיו,

עוסקת בעבודה, והעיקר לה — מרת יכלתה העצמית המצומצמת. מבינים שני האלמנטים את הכרחיותו של המעבר העתיד לבוא, אך שונה הוא יחוסם אליו ברגע זה, ואת בטויו מצא בועידה זו, שהבליטה את הטראגיקה הפנימית של המפלגה. על האינטליגנט, הסופר והמנהיג קשה ההתכווצות לתוך הגבולים הצרים של המפלגה כקריעת ים - סוף, והוא מוסיף לעבוד בחדר הריזולוציות, יוצר סיסמאות בשביל כל העם העברי, דואג דאגת המחר הרחוק ורואה את עצמו אפיטרופס לכל אותן השאלות, העומדות מחוץ לגבולי מפלגתו; קרוב הוא עדיין לאותה הפוליטיקה של בית-המדרש, שנהל מקודם. וכנגדו הפועל הממשי, או האינטליגנט הבא מארץ-ישראל, מי שהיה פועל, — ההוה ושאלותיו התכופות עיקר הן לו, ועליהם הוא דן תמיד. קבוץ זה בורא יש מאין, מעבד תכניות בשביל מפלגתו, מתענין בכל דבר קל שבקלים, הנוגע לצרכיה ולעניניה, אוחז בשתי ידיו בהיום הקרוב, מתגעגע ליצירה ממשית בגבולי יכלתו הריאלית, שהוא מכירה הכרה עמוקה. ומתוך השקפה זו נעמוד על טיב הועידה, שאבד חנה מעיני המסתכל מן הצד, שבא וראה את הנעשה לפניו מבחוץ ולא הבין את המתרחש מבפנים. ובזה אפשר לבאר גם אותו החזיון המוזר, שקהל הצירים התענין רק בשאלות המפלגה הצרות, בהן עסק כל ימי האספה, חקר ודרש בכל פרוטה ופרוטה, ולפעמים היה מגדיש את הסאה בחטוטו ונקורו, ודוקא את הריזולוציות הגדולות, המרעישות, שנערכו כלפי חוץ, קבל כמעט בלא וכוחים, מפני „שהן דברים בעלמא. ומי הוא האיש, אשר יתנגד להן ? " (מבטאו של אחד הצירים).

הועידה העשירית של „פועלי-ציון" היתה עשירה בהחלטות מכל המינים בנוגע לכל השאלות, שתלמיד ותיק יכול לחדש, וכמובן שלא חסרה בה החלטה גם בשאלת-השפות שלנו. חוששים היו האינטליגנטים המנהיגים, שמא חלילה לא ידע הצבור היהודי את יחוסם לשאלת הלשון העברית, שהיתה חסרה בסדר-היום, באו והורו דעה גם בשאלה זו — בריזולוציה בלבד.

הועידה החליטה „להחזיק בתנועה העברית-הקולטורית ולהכנים לתוכה רוח דימוקראטי ופרוגרסיבי, לתמוך גם בהתנועה היהודית, שהיא תנועה פרוגרסיבית ודימוקראטית בפני עצמה". ריזולוציה מנומרת זו שני אבות חוללוה. את המחצית הראשונה הכנים אחד ממצדדי ה„אידיש", מר ענטין, וטעם נתן לדבר, „שהתנועה העברית התחילה לקבל כבר אופי עברי-בטלני". ואת המחצית השנית הוסיף חברו מר ברוכוב. החלטה „פקחית" זו נתקבלה ברוב-דעות גדול, ועלובה זו היתה, כמדומה לי, ההחלטה היחידה, שחברה את שתי הרשויות, רשות היחיד של האינטליגנט היהודי ורשות הרבים של הפועל העברי.

שאלה זו היתה היחידה, שקהל הצירים לא עמד בה על מרום גבהו ותעודתו; בכל יתר השאלות עבד הרוב באמונה ומתוך כובד-ראש, המראים על הבנתו העמוקה של הפועל העברי, הקם לתחיה להלחם בעד קיומו הלאומי.

הדין-וחשבון של הועד המרכזי מראה לנו את גידולה של המפלגה, שיש לה כבר כשלשת אלפים חברים מאורגנים וצירים פי-שנים משהיו בועידות הקודמות. הדין-וחשבון של הועד הפלשתינאי מוכיח על מסירות-נפשו של הפועל העברי, על החום והזוהר, שהכניסו בני-העם לעבודה הלאומית.

אם לההחלטות המרובות, שנוצרו כלפי חוץ, אין ערך ריאלי, ראויות הן ההחלטות על-דבר „השומר", „הקרן של הפועלים", „החלוץ", „אחוה" ודומיהן, שבשבילן נדון לכף-זכות ועידה רגילה זו, שנקראה בשעה בלתי-רגילה לעמנו, בשעת בין-המצרים.

ואולם עיקר חשיבותה של הועידה העשירית של „פועלי-ציון" הוא לא בהחלטותיה, כי אם בזה, שהבליטה והדגישה את סימני המעבר של המפלגה מן התורה אל העבודה, בזה, שהראתה את עצמה בתור האגף השמאלי של הציונות, הקשור ומחובר באלפי קשרים ריאליים עם אותה הארץ, שהפועל העברי כבר חרף את נפשו עליה לא אחת ושתים. הועידה העשירית מצאה את הכח החזק והישר, שאנחנו נזקקים לו בשעה קשה זו — את הפועל העברי השלם בנפשו, אשר יוציא את התנועה מרשות היחיד של האינטליגנט העברי לרשות הרבים של העם העברי — וזאת תהלתה.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— „הועד הזמני לעניני הציוניות" מתעתד לשלוח לארץ-ישראל אכספדיציה של עשרה רופאים וחמש אחיות רחמניות עם מכשירי-רפואה שונים, כדי לבער אחרי מגפת המחלות, המתהלכות כעת בארץ. עם הקבוצה הזאת יסע גם בא-כח מיוחד מאת הועד, שישגיח על כל עניני העזרה המדיצינית הזאת. האכספדיציה תפליג באנית-הממשלה, הנשלחת מאמריקה להספיק צרכי-אוכל לתושבי סוריה וארמיניה. ה„סטייט דיפארטמנט" בוואשינגטון כבר נתן את ההסכמה הדרושה, בתנאי, שגם ממשלות אנגליה, צרפת וטורקיה תסכמנה לזה. מקוים, שגם רשיון הממשלות האלה יבוא, ודבר האכספדיציה יצא לפועל בקרוב.

העזרה המדיצינית, הנשלחת בעת לארץ-ישראל, עיני כל בני הישוב נשואות אליה. רוב הרופאים המקומיים נמצאים על שדה-הקרב. אחדים, שנשארו בארץ, מתו מרוב התאמצות ומעבודה קשה ומסוכנת. מכשירי-הרפואה אפסו זה כבר. והאכספדיציה הזאת היא עוגן-ההצלה היחידי להחולים המרובים שבארץ.

התסתדרות הציונית לנשים „הדסה" קבלה עליה את כל ההוצאות הכרוכות בענין זה, שתעלינה לעשרים וחמשה אלף דולאר. חלק מסוים מן הסך הזה כבר נמצא ברשותה, ואת השאר היא מקוה לאסוף מתרומותיהם של אלה, המתענינים בגורל אחיהם בארץ-ישראל. תרומות ונדבות לתכלית זאת תשלחנה על שם „הועד הזמני לעניני הציוניות", 44 איסט 23 סטריט, בשביל „הדסה".

— הפילאנטרופ הידוע מר נתן שטרויס הרים תרומה חדשה של חמשים אלף דולאר לקופת העזרה לנגועי-המלחמה. במכתבו לראש ועד העזרה, מר פליכס ווארבורג, אומר מר

שטרוים, כי עכשיו היא השעה הראויה לחדש את עבודת העזרה, מאחר שמצב הנגועים עדיין רע, כמו שהיה בתחילת המלחמה, ומאמין היא, כי רבים מיהודי אמריקה יעשו כמוהו וירבו להרים את תרומותיהם לקופה הזאת.

— שאלת־היהודים בגרמניה, שסערת המלחמה השכיחה את מציאותה לזמן־מה, נתעוררה שוב ונעשתה ענין לענות בו לאויבי היהודים ולמגיניהם. להתעוררותה גרמה הצעה אחת, שהכניסה „המפלגה העממית הפרוגרסיבית" להרייכסטאג, והיא: לערוך מפקד לכל בני הדתות השונות, המשתתפים בחברות, המספיקות צרכי־אוכל לעם והידועות בשם „קריעגס־געזעלשאפטען". טעמה ונמוקה של ה„מפלגה" הם: להגן על החברות האלה ולהוכיח לעם, כי הללו אינן משמשות מקלט ליהודים, המשתמטים מעבודת־הצבא — אשמה, הנזרקת נגדן מדי פעם בפעם. נגד ההצעה הזאת יצאו העתונים הראדיקא־ליים והליבראליים. ה„טאגעבלאטט" הברליני אומר, כי אם יש צורך בספירת היהודים, צריך להביא בחשבון לא רק את אלה, שמלאכתם היא מלאכת־שלום, אלא גם את אלה, שהתנדבו לצאת למלחמה בעד ארצם ומולדתם. ה„פאסישע ציטונג" מעירה, כי אם ימצאו משתמטים מעבודת־הצבא בין החברות הנזכרות, בין שהם יהודים ובין שאינם יהודים, ישולחו תיכף לשדה־הקרב; והיא מזהירה שלא ללכת בדרכי הרוסים. למרות ההתנגדות הנמרצה מצד העתונות הליבראלית ומצד הממשלה, נתקבלה ההצעה הזאת בהרייכסטאג ברוב דעות.

— שמונה־עשר אברים מהמושבה „חדרה" בארץ־ישראל נאשמו על־ידי הרשות הטורקית בהריגת טשירקים, תושב אחד הכפרים הסמוכים, והעמדו לדין. חמשה מן הנאשמים נדונו למאסר, משתי שנים ומחצה עד שבע שנים, ויתרם יצאו זכאים.

— ידיעה מקושטה אומרת, כי מצב המורים והתלמידים של הגימנאסיה היפואית והסמינאריון הירושלמי, שנקראו לצבא ומקבלים את חנוכם הצבאי בבית־הספר לאופיצירים, הוא טוב בערך. לחמם ניתן מאת הממשלה ביד רחבה. מלבד זה, הרשות בידם לקנות להם כל צרכיהם. יחס השלטון אליהם טוב. כארבעים מתלמידי הגימנאסיה ועשרים וחמשה מתלמידי הסימינאריון נכנסו לבית־הספר הצבאי בבאלבק בתור מתנדבים.

— באספה החדשית האחרונה של ה„באארד אף דעפיו־טיס" (באי־כח ההסתדרויות של יהודי אנגליה), שהיתה בלונ־דון, הוצעה תכנית בדבר דרישות היהודים באספת־העמים הבאה, שתקרא אחרי גמר המלחמה. התכנית הזאת כוללת גם סעיף על שווי־זכיותיהם של היהודים בארץ־ישראל ועל זכיות מיוחדות בשביל הקהלות המסודרות. שאלת ארץ־ישראל גררה גם שאלת הציוניות והלאומיות העברית. בעלי־ההשפעה שבועד: היושב־ראש אלכסנדר, הלורד ליאופולד רוטשילד והסופר לוסיין וולף עכבו בעד האספה מלקבל החלטה כל־שהיא בשאלה הזאת, גזירה, שמא תגרום ההחלטה לפירוד־הלבבות. בנאומיהם הדגישו אלה, כי מלוא הדרישות היהודיות תלוי במדה מרובה באחדותם של היהודים ולא בפירודם. במשך דבריהם לא שכחו האדונים האלה להטיף מוסר לציוניים, כי יתנהגו ב„נימוס" וב„דרך ארץ", שלא להרגיז את המתבוללים ממיניהם על־ידי הטפה לאומית. אם הם עושים כן, מובטח להם, שזכיות היהודים בארץ־ישראל תגדלנה ותרבינה...

— ברשיון הממשלה הרוסית הונהגה תכנית־למודים עברית בגימנאסיה הפרטית של קולין בקישינוב. הלמודים העבריים באים במקום הגרמנים, שבטלו מראשית המלחמה.

— הסופר השווידי המפורסם סוון הדין סייר בזמן האחרון את ארץ־ישראל ונתן את לבו להתפתחות הישוב העברי. הוא בקר מושבות יהודיות אחדות וגם את השכונה היהודית „תל אביב", ובכל מקום נתקבל בפנים מסבירות מאת ראשי היהודים. הסופר שמח בהודע לו, כי אחדים מספריו תורגמו ללשון העברית.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

הועידה העשירית של „פועלי ציון" באמריקה.

הועידה העשירית של הסתדרות „פועלי־ציון", אשר נקראה בבוסטון של מאסס, נפתחה במוצאי־שבת, 14 אוקטובר, וארכה חמשה ימים. לקחו בה חלק 105 צירים באי־כח של שבעים ושלש אגודות, מלבד אורחים למאות, הרוחשים חבה להסתדרות זו. ביום הראשון בערב היתה אספת־פומבי גדולה באולם פורד, שבה השתתפו באלף וחמש מאות איש. נאמו באספה הזאת הד"ר בן־ציון מוסינזון, שברך את הועידה בשם הועד הפועל של ההסתדרות הציונית העולמית ובשם ה„ועד הזמני לעניני הציוניות", אלכסנדר האשין, זרובבל, חזנוביץ ועוד.

באחת ישיבות הועידה מסר מזכיר הועד הפועל, מר אהרנ־רייך, דין וחשבון על מצבה החוה של ההסתדרות ופעולותיה בשנה שעברה. הסתדרות „פועלי־ציון" מונה בעת כשלשת אלפים חברים, המאורגנים בשבעים ושלש אגודות בארצות־הברית ובקנדה. בשנה שעברה נתוספו 700 חברים. מלבד זה, קיימות שלשים אגודות של „פועלי־ציון" לבני־הנעורים, שמספר חבריהן עולה לאלף.

מר בונטשיק, מזכיר הועד הפלשתינאי, קרא דין־וחשבון על פעולות הועד הזה בשנה שעברה. לטובת המוסדות בארץ־ישראל נאספו על־ידיו עשרים ושלשה אלף דולאר, ולטובת נגועי־המלחמה — שלשים וארבעה אלף.

מר חזנוביץ הרצה על מצב ההסתדרות העולמית של „פועלי־ציון" בשעה זו. הלשכה בהאאג באה בחליפת־מכתבים תמידית עם „פועלי־ציון" שבארצות־המלחמה השונות; מוציאה היא עתון לאינפורמאציה בלשון היהודית המדברת בשם „די אידישע ארבייטער־קארעספאנדענץ"; מספיקה היא דברים שבספרית להתיילים היהודים, הנתונים בשביה באויסטריה ובגרמניה, ועוד מעשים כאלה וכאלה עשתה. במשך דבריו האשים המרצה את אגודת ה„בונד" בפולאניה, שמשתמשת היא בכספי העזרה לנגועי־המלחמה, הנמצאים ברשותה, לטובת עניניה המפלגתיים.

נשמעו עוד הרצאות על נושאים שונים, שמהן יש לציין ביחוד את הרצאתו של י. בן־צבי על ה„אחוזות" ועל ה„חורש" הסתדרויות העוסקות בישוב ארץ־ישראל.

מן ההחלטות הרבות, שנתקבלו בועידה זו, כדאי להזכיר ביחוד את אלה: א) להתעסק בעניני האימיגראציה היהודית

לאמריקה ולהטיף ליצירת מוסד כלכלי־יהודי לתכלית זאת; ב) לעבוד לשם יצירת מוסד פינאנסי תחת חסותו של הדגל האמריקאי, שתעודתו תהיה עזרה ממשית להקמת ההרוסות של היהודים לאחרי גמר המלחמה; ג) לרכוש בשנת העבודה הבאה סכום של שלשים אלף דולאר למוסדות הלאומיים בארץ־ישראל; ד) להטיף לקונגרס יהודי קבוע ומתמיד באמריקה; ה) לתמוך בתנועת התרבות העברית באמריקה ולהכניס לתוכה רוח פרוגרסיבי ודימוקראטי ולהפיץ גם את התרבות בלשון היהודית באמריקה.

כל ההחלטות האלה נתקבלו כמעט פה אחד.

שונות

הסטודנטים היהודים באמריקה.

הסטודנטים היהודים בארצות אירופה היו תמיד נושא חשוב ורב־ענין לחקירותיהם של סופרי־הזמן ודורשי־רשומות בעמנו. מדי פעם בפעם פוגשים היינו בעתונות היהודית באירופה ספירות סטאטיסטיות מחיי הצעירים היהודים, המתלמדים באוניברסיטות בארצות רוסיה, גרמניה, שוויץ־צריה, אוסטריה ועוד. מפקידה לפקידה היו נערכות גם אנקיטות בנוגע להשקפותיהם של הסטודנטים האלה על עניני היהודים והיהדות. המספרים והאנקיטות האלה שמשו חומר בידי הסופרים להסיק מהם מסקנות על התפתחות החיים הלאומיים והרוחניים של העם היהודי בהוה ובעתיד. מי שבקי בקורות התנועות והתסיסות השונות, התיוביות והשליליות, שהתחוללו בעולם היהודי בעשירות השנים האחרונות, יודע, כי הסטודנטים היו תמיד מראשי מחולליהן ובת מכריע בהן, למרות מספרם המועט ביחס להשדרות האחרות בישראל. רשומם היה מורגש וניכר בכל רעיון, שלבש צורת של הסתדרות. הסטודנטים הצעירים, בהתלהבות־הנעורים שלהם, באש־הקודש של האידיאליות, העצורה בנפשם, בשאיפתם הגדולה לרענן, לבריא ונשגב בחיים, וביחוד — בהתמכרותם הנאמנה אל האידיאל עד לידי מסירות־נפש, היו מכניסים לכל תנועה זרמי־חיים חדשים והיו מוסיפים עליה גוונים מיוחדים משלהם. והם שעמדו לכל תנועה, שלא תקפא ולא תתנוון, אין לך תנועה בישראל מימות הבילוי"ים עד ימינו אלה, שהסטו־דנטים לא היו בה השאור שבעיסה. רבים מגדולי העסקנים הציונים והלאומיים, החיים אתנו היום, כמו אוסישקין, ד"ר טשלינוב, ד"ר מאזה, ד"ר נ. בירנבוים, ד"ר מארמוריק ועוד— ראשית עבודתם לעמם התגלתה בתוך כתלי האוניברסיטות, שבהן קנו את השכלתם. למי שמעמיק חקור בהלך־רוחם של בני־הנעורים המתלמדים באירופה אין דבר זה מקרה בלבד, אלא הזיון מתמיד, ההולך ונשנה במשך הדורות האחרונים.

שונה הוא מצבם המוסרי של הסטודנטים היהודים באמ־ריקה. הללו מעולם לא השפיעו ולא השתדלו להשפיע על מהלך החיים הרוחניים של היהודים בארץ הזאת. רובם — כל מעינם הוא אך ורק הקאריירה; תכלית יותר רוממה ויותר נאצלה מכבוש „מעמד" חמרי בחיים אין לנגד עיניהם, בשבתם על ספסל בית־המדרש. משום זה הם־פורשים מן הצבור ואינם משתתפים בשום תנועה חברתית אידיאלית, שיש בה מתקון העולם היהודי או מתקון העולם הכללי. היהודים, היוצאים מן הכלל, רובם בני־אירופה, שאיש־איש מהם הביא את אידי־אלו מארץ־מולדתו הישנה. אידיאליותם של אלה מעכבת בידם במדה ידועת מלהסתגל לתנאי החיים של הסטודנטים במובן האמריקאי: להיות שטופים בספורט כמוהם, להתנהג על־פי הנימוסים שלהם — „הפרטיות", המרחיקים ומבדילים אותם מעל שאר הסטודנטים ילידי אמריקה. ואין פלא איפוא, אם בתנאים כאלה, בהיותם גם **י ח י ד י ם** וגם **ב ו ד ד י ם**, הם נעדרי־יכולת וחסרי־השפעה לעשות ולפעול דבר־מה לטובת איזה אידיאל או רעיון נאצל בין חבריהם, הסטודנטים היהודיים מילידי הארץ.

מצב כזה גרם, כי בין כל שדרות העם היהודי, המטביעות את חותמן על מהלך החיים היהודיים בארץ הזאת, נפקד מקומם של הסטודנטים היהודיים. דומה, כאילו אין הללו שותפים למחשבת החוט ההיסטורי, וכבר פסק הקשר בינם ובין עמם.

העדרו של הסטודנט היהודי בחיים היהודיים השפיע לרעה על כל מקצועות־הפעולה של ההסתדריות היהודיות השונות בארץ הזאת. חסרון אינטליגנציה יהודית היה מורגש בכולן. גם היותר אידיאליסטיות שבהן, כמו האגודות הציוניות, בהן החיוני פגום מחוסר כחות אינטליגנטיים אלה.

ורק בעתים־ידוע השנים האחרונות התחילו להראות סימני תסיסה לאומית גם בקרב הסטודנטים היהודים באמריקה. הרעיון הלאומי, שהדר לתוך פנות כל העם במשך הזמן האחרון, כבש גם את לבותיהם של הרבה מהצעירים, המתלמדים באוני־ברסיטות. ה„כבוש" הזה מצא את גלויו בדמות שתי הסתדריות של סטודנטים יהודים, שנוסדו במשך השנים האחרונות, והן: הסתדרות ה„מנורה" (נוסדה ביאנואר 1913) והסתדרות הסטו־דנטים הציוניים (נוסדה ביולי 1916). הראשונה — מטרתה היא להפיץ ידיעת היהדות ואידיאלים יהודיים באופן אוב־ייקטיבי, והאחרונה, כמו ששמה מעיד עליה, עומדת על טהרת הציוניות.

ההסתדריות האלה, אף כי מטרתן ברורה לפניהן, בכל זאת צורתן לא נסתמנה עדיין. עדיין הן בהזקת נטועים רבים, ואי־אפשר עוד לעמוד על טיב השפעתן על החיים היהודיים. אולם סימנים של גידול והתפתחות כבר ניכרים בהן—וסימנים אלה נותנים תקוה, כי עתידן נכון לפניהן. על אודות ההסתדריות האלה ופעולותיהן עד כה עוד נשוב ונדבר בפרטות. אולם בזה רוצים אָנו להעיר על מעשה רב־ערך, שעשתה הסתדרות „מנורה", והוא — עריכת סטאטיסטיקה של הסטו־דנטים היהודים, המתלמדים באוניברסיטות השונות בארצות־הברית.

הסטאטיסטיקה הזאת, בתור נסיון ראשון, איננה שלמה עדיין. אי־אפשר היה להשיג את הידיעות הדרושות מכל האו־ניברסיטות שבארץ, שמספרן עולה לחמש מאות. מטעם זה יכוּנו דורשי הרשומות את עבודת החקירה והדרישה שלהן בשבעים וחמש האוניברסיטות הראשיות שבארצות־הברית. ומפני שרוב היהודים באמריקה יושבים בכרכים, אפשר להגיד בבטחה, כי ברשימה הזאת נכלל הרוב הגדול של הסטודנטים היהודים.

הרבה מהאוניברסיטות לא יכלו להספיק ידיעות מדויקות בדבר הסטודנטים היהודים המבקרים אותן, ועורכי הסטאטיס־טיקה קבעו את מספריהם על־פי השמות היהודיים, או אלה

הנראים כיהודיים, אשר בספרי־הרשומות של מוסדות־החנוך האלה. מהספירה הזאת נראה, כי בשנת־הלמודים 1915 — 1916 נרשמו בשבעים וחמש האוניברסיטות 144,353 סטודנטים, מהם — 9,749 יהודים. האוניברסיטות, שמספר היהודים גדול בהן ביותר, הן: „קולומביה" בניו־יורק, שמספרם עולה שם ל־1204 או 15,7 ביחס להמספר הכללי; „ברוקלין פולי־טכניק אינסטיטוט" — 209 או 27,5; „ניו־יורק יוניברסיטי" — 176 או 20,9; „טמפל יוניברסיטי" בפילאדלפיה — 684 או 18,5; „פנסילוואניה" בפילאדלפיה — 564 או 7,0; „קורנל" באיתאקה — 435 או 8,0; „הונטר" בניו־יורק — 457 או 28,7; „נורתוויסטירן" באיוואנסטון של אילינויז (פרבר שיקאגו) — 273 או 6,0; „דזון הופקינס" בבאלטימור — 100 או 15,3; „יואל" בניו־הייוון — 165 או 5,0; „הארווארד" בקיימברידז — 407 או 7,7.

אולם אם המספרים של דורשי־הרשומות האלה נראים נכונים במקום שמדובר על שבעים וחמש האוניברסיטות הגדולות, הרי אינם נכונים כלל בנוגע למספר היהודים ב כ ל האוניברסיטות בארצות־הברית. לפי דבריהם, עולה מספר היהודים בכל מוסדות־החנוך האלה לעשרת אלפים בערך, או 2,8 ביחס להמספר הכללי של הסטודנטים, המגיע לשלש מאות וחמשים אלף (על־פי הסטאטיסטיקה של ה„וורלד אלמאנאך"). לפי החשבון הזה יוצא (אחרי נכיון 9,749 מ־10,000 — מספר הסטודנטים היהודים בכל האוניברסיטות, ואחרי נכיון 144,353 מ־350,000 — מספר הסטודנטים הכללי), כי מספר היהודים בין 205,647 הסטודנטים שבאוניברסיטות „הקטנות" עולה רק ל־251 — מספר מתמיה, שאין ההגיון הישר סובל. ביחוד יגדל התמהון, בשימנו אל לבנו, כי אוניברסיטות חשובות, כמו אלה שבשיקאגו ובמילבוקי ועוד, אשר מספר היהודים המתלמדים בהן רב הוא לפי הערך, לא נכללו ברשימת השבעים וחמש.

הגורם הראשי לשיטה זו: לשער את מספר הסטודנטים היהודים פחות משהוא במציאות — הם הסטודנטים היהודים הרבים, המתכחשים לעמם. בדבר זה הרגישו לפי תומם המזכירים הנוצרים של אוניברסיטות אחדות, כפי שמעידים מכתביהם להסתדרות „מנורה". אחד מהם כותב: „שימו אל לבכם, כי רק חמשים מהסטודנטים שלנו מתיחסים על הדת העברית, אם הורשה לי להשתמש במבטא זה; אולם, לפי דעתי, מספר בני הגזע היהודי גדול הרבה יותר. יודע אני בבירור, כי בהאוניברסיטה ישנם כמה יהודים, שאינם רוצים להגיד את דתם".

ומזכירה של אוניברסיטה גדולה אחרת כותב: „בנוגע למספר הסטודנטים היהודים קשה לדבר בבטיחות יתירה, נמצא, כי אחדים מהם אינם רוצים בשום אופן להודיע דבר על־אודו[ת] מוצאם, ואי־אפשר לשער השערות רק על יסוד השמות בלבד. מ־2,600 הסטודנטים, הרשומים בספרי האוניברסיטה, לא הגיד[ו] את דתם 157, ורובם, בהשקפה הראשונה, נראים ליהודים".

ואמנם צדקו המזכירים. יש יהודים רבים גם בין אלה שאינם מתביישים בגזעם ובלאומיותם, ששמותיהם הם ש[מות] אמריקאים טהורים. השמות: ווילסון, דזונסון, פירסון, ריטשארדס, מארשאל ועוד הם כעת נחלתם של יהודים. ו... שמות, המשותפים גם ליהודים ולאינם־יהודים, כמו: גורדון, רובינסון, בראון, סמיטה, מילר וכיוצא באלו.

אולם למרות כל הפגומים והלקויים שבספירה הזאת, אפש[ר] על־ידה לשער, לכל הפחות, השערות ולבוא לידי מושג כל שהוא על קיומם של בני־הנעורים היהודים באוניברסיטות — דב[ר] שאי־אפשר היה עד עכשיו, טרם שנעשה הנסיון הראשו[ן] במקצוע זה.

מ ת י י ה א ג ו ד ו ת.

— אגודת „אחיעבר", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, 28 אוקטובר, באולם בית־הספר „יבנה", 201 איסט ברודוויי, ע[ל] הפרק: בחירות פקידים. כל החברים מחויבים לבוא.

— מר יוסף גולדבלאט, מזכיר אגודת „בני עם חי", ניו־יורק, כותב אלינו:

האספה הכללית של אגודת „בני עם חי" נקראה במוצאי־שבת וביום הראשון, 20 ו־21 אוקטובר. מן הדין־וחשבו[ן] נראה, כי במשך ששת הירחים האחרונים מכרה האגוד[ה] באספותיה הפומביות 127 שקלים וכאלף וחמש מאות תוברו[ת] ציוניות. ב„יום הפרחים" אספו חברי האגודה חמש מאו[ת] שלשים וששה דולאר לטובת הקרן הקיימת לישראל. מלבד זה אספו החברים במקרים שונים 46 דולאר לטובת אותה הקר[ן] וקבצו תרומות לנטיעת 46 עצים ביער הרצל. לקופת „קר[ן] הצלה" הכניסה האגודה מאה ושלשים דולאר. כל הכספים שנקבצו על־ידה במשך הזמן הנזכר לטובת המוסדות הציוניים עולים ל־784,30 דולאר.

מלבד פעולותיה הציוניות, פעלה האגודה הרבה לטוב[ת] הרעיון העברי על־ידי עריכת אספות ונשפים ותמיכה בעתונו[ת] העברית.

למחצית השנה הבאה נבחרו הפקידים האלה: יושב־ראש א. ד. מנדלסון, סגן י. ליכטרמאן, מזכיר הפרוטוקולים יוסף גולדבלאט, מזכרת הכספים דבורה לנסינגר, גזבר ש. לרמאן.

האספה הבאה תהיה במוצאי־שבת, 28 אוקטובר, באולם בית־הספר העממי 43. מביני עברית מתבקשים לבוא.

חברנו מר ישראל קורלאנד הוא בא־כחנו בבאלטימור ובסביבותיה ובוואשינגטון ובסביבותיה.

מבקשים אנו את חברינו להיות לו לעזר בעבודתו לטובת „התורן”.

הנהגת „התורן”.

מעמקא דלבא הנני מברך במזל טוב את מכירתי המשכלת א י ד א ט ע ־ פ ע ר לארוסיה עם מר ה א ר ר י ס פ ו י ן. הלואי שהקשר לא ינתק לעולם. זאת היא ברכת מכירם

ו. ג ר ו ב ע ר.

והיו עיניך רואות את תמונתך

עשויה מעשי ידי אמן

B. Lipschitz, Photographer

273 E. HOUSTON ST , NEW YORK.

יצאו לו מוניטין בתור צלם אמן, שלא רבים כמותו. מר ליפשיץ הוא הצלם של סופרי ישראל וחכמיו באמריקה.

מר ליפשיץ תקן והרחיב ושכלל את הצלמניה שלו, והכל כדי להרחיב את דעתם של מבקריו, שרובם הם אניני הדעת בעלי טעם טוב ונפש יפה.

הוצאת „סיני"

יצא לאור:

א] „הזמן הראשון" ב] „הזמן השני"

מאת ח. א. גולרין.

אמנם נמצאות בידינו מיתודות רבות למען תינוקות של רבן, ובכל זאת אי אפשר למורה מומחה להורות קורס שלם בעברית ע"פ סריה שלמה של מיתודות הדרגיות. ביחוד אי אפשר להכין את התלמידים להבנת כתבי הקדש מפני שהטנ־דנציה של רוב המיתודות היא להכין את התלמידים להבנת הספרות החדשה.

מטרת הוצאת „סיני" היא לתת סריה שלמה של ספרי חנוך ולמוד הנועדים להורות את השפה העברית מראשיתה עד הרכשת ידיעה הגונה בלשון, בכדי להבין את התנ"ך במקורו.

לעת עתה היפיעו ע"י ההוצאה הנ"ל ספר „הזמן הראשון" ו„הזמן השני". ה ז מ ן ה ש ל י ש י כ ב ר מ ו כ ן ל ד פ ו ס.

היתרונות שבספרים הנ"ל רבים הם ולא כאן המקום לפרטם; המורה המנוסה ימצאם על נקלה וידע לערך את ערכם האמתי.

מחיר „הזמן הראשון" 15 סנטים.

מחיר „הזמן השני" 18 סנטים.

ראבאט הגון למורים, לבתי ספר ולבתי „תלמוד תורה".

לפנות אל:

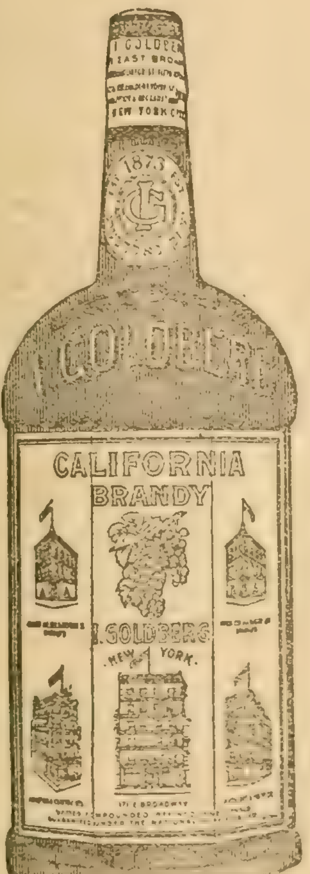
Sinai Publishing Co., 299 Broadway, New York

או אל:

S. Druckerman, 50 Canal St., New York

ה ע ר ה. בבתי מסחר הנ"ל נמצאים למכירה מ ש נ ת כ ב א מ צ י ע א מתורגם ומבאר אנגלית מאת ח. א. גולדין. מחיר הספר דולאר אחד. עם המשלח 1.10 דול.

קנקן חדש

מלא ישן

התורן

עתון שבועי

יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. — NOVEMBER 3, 1916 — No. 34

HATOREN Published Weekly by HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc. (Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y). 89-91 DELANCEY ST. NEW YORK Telephone Orchard 5882	מחיר „התורן" לשנה .... $3.00 להצי שנה .... 1.50 לפחות מחצי שנה אין התחימה מתקבלת. הכתובת: Hatoren, 89-91 Delancey St., New York	SUBSCRIPTION RATES: ONE YEAR .... $3.00 SIX MONTHS .... 1.50 SINGLE COPY 7 CENTS Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

אנחנו מודיעים לכל שארינו וידידינו הקרובים והרחוקים שנולדה לנו במז"ט בת ונקרא שמה בישראל מ ר י ם.

ישעיהו וצביה טשערניחובסקי.

ספרינגפלד, מאסס.

מזל טוב לכם ידידי, ישעיהו וצביה טשרניחובסקי, להלדת בתכם היקרה. מי יתן והביאה לכם נחומים בעד כל הצער שידעתם עד כה.

א. נ. פרלברג.

VOL. III NEW YORK, NOVEMBER 3, 1916 No. 34

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנת שלישית ניו־יורק, ז' חשון, תרע"ז גליון שלשים וארבעה

פרשת השבוע

מנת־חלקנו בבחירות.

התעמולה להבחירות הכלליות בארצות־הברית, שהגיעה בימים האחרונים למרום קצה, כחפה בשטפה גם את רחוב־היהודים, וביום השלישי הבא יוציאו הבוחרים היהודים את דינם של אותם הקאנדידאטים, העומדים להבחר בתור באי־כחם.

אמריקה היא אחת משלש המדינות בעולם, שבהן המוני היהודים לוקחים חלק בבחירות למיסדות־המחוקקים בתור יהודים, כלומר, שהשתתפותם בבחירות מקבלת צביון „יהודי" ברב או במעט. באמריקה, כמו ברוסיה ובגאליציה, מכירות המפלגות המדיניות, כי יש ליהודים הצדקה לשלוח להפארלאמנט צירים משלהם, מפני שהמוני הבוחרים היהודים חיים בכפיפה לאומית מיוחדת ויש להם ענינים לאומיים בפני עצמם, שאינם מתנגדים כלל לעניני המדינה הכלליים.

בכל מקום, שיהודי רוסיה וגאליציה רואים יכולת לעצמם לשלוח אל בתי־המחוקקים צירים משלהם, הם מכוונים את כל כח השפעתם לבחור בצירים כאלה, אשר הכרתם יהודית־לאומית היא ורגשם רגש יהודי לאומי. בדומת־הממלכה הראשונה של רוסיה ישבו כמה צירים בעלי הכרה ציונית ולאומית. וגם בפארלאמנט האויסטרי נמצאו צירים ציוניים. הדיפוטאטים היהודים, היושבים כעת בדומת־הממלכה הרביעית, אף־על־פי שאינם לאומיים רשמיים, מכוונים את כל עבודתם להגן על האינטרסים היהודים מנקודת־ראות לאומית. מכירים הם, כי חוץ משאלת היהודים יש עוד שאלת היהדות בעולמנו, ועל־פי הכרה זו הם משמיעים את קולם היהודי, כשהם רואים את השעה מוכשרת לכך. בקיצור: בהפארלאמנטים האירופאיים יושבים לפעמים יהודים בתור באי־כח של העם היהודי.

גם בפארלאמנט האמריקאי, בקונגרס, נמצאים כמה צירים יהודים, אלא שרוב הצירים האלה לא נבחרו על־ידי רוב יהודי, ואין אלה ניתנים את לבם לשאלות יהודיות כלל, או מתענינים בהן רק מנקודת־ראות הומאניטארית־כללית. ואפילו אם הציר היהודי של הקונגרס נבחר על־ידי רוב יהודי, אין הוא רואה את עצמו כבא־כחם של בוחריו היהודים, אלא— לכל לראש — כבא־כחה של המפלגה המדינית הכללית, אשר בשמה הוא דוגל.

לפני שתי שנים נבחר בפעם הראשונה במחוז העיר ניו־יורק ציר יהודי לקונגרס לא רק בתור חבר של מפלגה— המפלגה הסוציאליסטית, — אלא גם בתור אדם, הקרוב להמוני היהודים, שבאו לכאן מאירופה המזרחית. הציר הזה הוא בעצמו יהודי ממזרח־אירופה וצרכי ההמונים היהודים, היושבים במחוז העיר, ידועים לו. לא מענייננו היא לדון כאן, אם הצליח הציר הזה בשלידותו בתור אדם מדיני או בתור שליח המפלגה הסוציאליסטית, — אבל אין שום ספק בדבר, כי בתור שליח היהודים לא עשה כלום, מפני שראה את עצמו בקונגרס רק כסוציאליסט בלבד. ואולם הציר הזה, שהוא עתה גם אחד הקאנדידאטים להבחירות הקרובות, יש בו־די ישרת־לב להודות בגלוי, כי אינו בא־כחם של היהודים, אלא שליח הסוציאליסטים הוא, וכי בשאלת היהודים יוכל להתענין רק מבחינה סוציאליסטית בלבד, ובוחריו יודעים איפוא בבירור, מי הוא העומד לפניהם ומה טיבו. ואולי שאר הקאנדידאטים היהודים - חוץ מאחד, שידוע כעסקן ציוני — באים בעבי־ענן של הבטחות גדולות ליהודים ויוצאים בפרוגראמית „יהודיות", בעת שבאמת אין להם שום יחס פנימי להשאלות העיקריות של היהודים והיהדות, כמו שנתגלו בשאיפותיהם של הדורות האלה. היהודים־הפוליטיקאים האלה יש להם רק כונה אחת ושאיפה אחת: להיות חברי הקונגרס, ואין להם לא הרצון ולא הכשרון לצאת כסניגורי העם היהודי. וכאן אנו רואים את עניותה המיסרית של היהדות האמריקאית. כל יהודי, שאומנותו

ב„פּוליטיקניות", הרוצה לעלות לגדולה, בא ומשתמש בתגא של היהדות, בא ומתעטף בטלית שכולה תכלת לצרכי עצמו ולצרכי מפלגתו, והקהל עומד ומביט מרחוק על כל התכונה הזאת כעל משחק הקרקס, ואין ממנו מוחה נגד הציניזם הזה — נגד חלול־הקודש.

ולמותר הוא להגיד, כי דוקא בזמן הזה צריכים אנו יבאי־כח א מ ת י ם משלנו בהקונגרס האמריקאי. אמריקה, שהיא המדינה הנייטראלית היותר גדולה ובעלת־ההשפעה, אמריקה עם המוניה היהודים הרבים תוכל לעשות הרבה ולהועיל הרבה לפתרונן של השאלות היהודיות בעתיד הקרוב. הקונגרס האמריקאי אינו נותן לבו מ א ל י ו על צרכי העם היהודי ושאיפותיו ותקוותיו, אבל נכון הוא להתענין בשאלות האלה, אם יבואו חבריו היהודים לפקוח את עיניו עליהן ולהראותו את דרך פתרונן. הממשלה האמריקאית הראתה במשך שתי השנים האחרונות, כי נכונה היא לבוא לעזרת היהודים, אם המבקשים יודעים מה לבקש. וכלום יש לנו יסוד לקוות, כי אלה היהודים־הפוליטיקאים, שכל כונותיהם כונות־חול ושאיפתם שאיפה קטנה, פרטית, וצרכי העם היהודי רחוקים מלבם, — האם אפשר לנו לקוות, כי מ ה ם יבוא עזרנו? עומדים הם וטוענים: אימיגראציה! — כלומר, שתפקידם בקונגרס יהיה לעמוד על המשמר ולהגן על חופש האימיגראציה, שלא תנעול אמריקה דלת בפני הנודדים הבאים. זוהי כל „הפרוגראמה היהודית" שלהם. ואם לא תהיה אימיגראציה כלל — מה תהא תקנתם? הרי אין הדבר ודאי עדיין, כי אחרי המלחמה מ ו כ ר ח ת לבוא נדידת־יהודים גדולה מארצות־המלחמה לאמריקה. הרי אפשר, שהתנאים הכלכליים והמדיניים במזרח־אירופה ישתנו לטובה, והיהודים לא יהיו מוכרחים כלל לעזוב את ארצות־מגוריהם. אם כן, מה תהיה אז עבודתם היהודית של „שליחי־הצבור" האלה בקונגרס?

העובדה, כי בקונגרס האמריקאי נמצאים כמה וכמה יהודים — אינה אלא ענין לתינוקות ולתמימים להתגנדר בו. לא הרבוי עיקר — מרבוי אנשי־הקונגרס היהודים לא יושע ישראל, אם יהודים אלו לא ילכו אל הקונגרס מתוך הכרה פנימית ברורה, כי מוטלת עליהם חובה יהודית מיוחדת מטעם עמם וצרכיו ושאיפותיו. בפארלאמנט האנגלי נמצאים שבעה־עשר יהודים, בפארלאמנט האונגא־רי יושבים כעשרים יהודים, בהפארלאמנטים של גרמניה, איטליה, אויסטריה וצרפת יושבים כמה וכמה דיפּוטאטים יהודים — אבל מה עושים הללו לטובת עמם? לא כלום. ואפשר, שנוח היה לה להיהדות, אילו ל א נבחרו יהודים אלו להפארלאמנטים מישנבחרו, מפני שמפריעים הם את הדיפּוטאטים שאינם יהודים לשים לב לגורל עמנו. הדיפּוטאטים היהודים יראים לנגוע בשאלות עמם — משום „למה יאמרו הגויים"; וכשרואים הפארלאמנטאריים שאינם יהודים את חבריהם היהודים עוברים בשתיקה על השאלות הנוגעות לעם היהודים, לעצמם ולבשרם, הרי הם מוצאים רשות לעצמם לשתוק אף הם. — ונמצאה שאלת היהודים קרחת מכאן וקרחת מכאן.

הרבה קאנדידאטים יהודים יש לנו עכשיו בין אלה, העומדים לבחירות בארצות־הברית — אבל מה יושיעונו אלה? כל אחד ואחד מהם הולך בשם אלהיו הקטנים ובשם צרכיו הפעוטים, ושם א ל ה י נ ו , אלהי ע מ נ ו , לא נודע להם. וכשילכו מאתנו אל הקונגרס, לא ישאירו לנו אחריהם בלתי־אם האבק הרב, אשר העלו ברחובנו, בהאבקם יחד איש עם אחיו, ובלתי־אם שיירי־קרעי המודעות הגדולות והצעקניות, אשר שקצו בהם את כותלי בתי מוסדותינו...

כַּהֲה שֶׁל הַיַּהֲדוּת הָאֲמֵרִיקָאִית.

העובדות המעטות, שאנו באים לציין להלן, עובדות קטנות הן ובאות מקרן־זוית מוצנעת מן העין ומרוחקת מן הלב, מפנה נדחת; ואף־על־פי־כן אנו מעוררים עליהן בכל תוקף את דעת הקורא בעל־הנפש, אשר שעתו פנויה עדיין לשמוע ולהבין דבר בתוך שאונה והמונה של היהדות האמריקאית שלנו.

הפנה הנדחת — זוהי פנת בתי־החנוך העברים שלנו בניו־יורק, והעובדות — הן עובדות מעציבות מאד, שיש בהן כדי לרפות כל ידים ולהשרות רוח נכאה על כל אופ־טימיסט זחוח־דעת, הרואה ביהדות האמריקאית את חזון עתידם של המוני ישראל ומקלט לפליטת רוחנו.

העובדות עובדות קטנות הן, ואפשר למסור אותן בשתים ושלש שורות: רובם של בתי תלמוד־התורה בניו־יורק הגדולה — ובהטובים והמשובחים שבהם הכתוב מדבר — הולכים ומדלדלים מיום ליום, הולכים ופוחתים, ולא נשארה תקנה לגבאיהם ולמפקחיהם אלא לקצץ במורים ובשכרם ובשעות־הלמודים ולהמעיט את דמותם של בתי־החנוך האלה עד כמה שידם, יד גבאים ומפקחים חרוצים, מגעת.

הקרבן הראשון, קרבן עולה תמימה, על מזבח „החנוך" העברי היה, כמובן, המורה. המורה העברי, שגם בימי הטובה, כשהחנוך העברי שמש בארץ הזאת עטרה לכל עושה־עושר להתעטר בו, לא ראה טובה הרבה, — עכשיו נעשה הפקר לבעליו הגבאים והמפקחים, המתעללים בו ובכבודו באכזריות שאננים וגסי־הרוח. כשמורה עברי בא בימים האלה לקבל משרה בתלמוד־תורה, אין שואלים אותו לתורתו ולידיעותיו העבריות ולכשרונו בפדגוגיה, אלא שואלים אותו — לאשתו ולבניו. אם בעל אשה ובנים הוא — לא ירצה להגבאים, מפני שבעל אשה ובנים צריך לפרנס את אשתו ובניו, והגבאים והמפקחים החרוצים אינם רוצים לקבל על עצמם „עול כבד" כזה—לשלם שכר־למוד למלמדי תינוקות. לא נשאר איפוא מקום בבתי תלמוד־התורה אלא לבחורים פנויים: הללו לא ימותו ברעב, גם אם יאכלו לחם רק פעם אחת לשני ימים, ואף זה — לקוח בהקפה...

הקרבן השני, שהקריבו הגבאים על מזבחם ברוח נכונה ובנפש שלוה, הוא הלמוד העברי עצמו, שפחתו את שעותיו והמיעטו את חלבו ודמו. במקום ללמד את ילדי ישראל תורה ולשון שעה אחת וחצי ליום, שאף זו אינה מספיקה אלא כדי למוד „הספר הראשון אחר האלף־בית", תקנו המתקנים עתה למנות את עת הלמוד בתלמוד־התורה

על־פי ה ר ג ע י ם — חמשים רגעים לכל מחלקה. ובלמוד כזה הם אומרים להקים את היהדות באמריקה ולהניח אחריהם דור של יהודים!

בראשית פרוץ המלחמה התברכו רבים מאנשי־הרוח ובעלי־החלומות שלנו בלבם, כי עתה הגיעה שעתה של היהדות האמריקאית להראות את כחה וגבורתה לעיני אחותה אשר במזרח, כי גזירה היא מטעם ההיסטוריה העברית, שאמריקה תעשה מרכז ליהדות העולמית ולקניני־רוחה, אשר יעברו אליה מארצות העוני והחושך, כי בה „ישרש יעקב ויפרח ישראל". ומה אָנו רואים כיום הזה? בארצות העוני והחושך, הצרה והמצוקה, הרדיפות והגירושים, חושכים היהודים מלחמם ובונים בתי־ספר ומיסדים ישיבות ומקיימים את התורה ואת רוח היהדות לבניהם מעוני ומחוסר־כל; וכאן, בארץ השלוה והברכה, בארץ „האפשריות הגדולות" — קצרה ידה של היהדות לדאג לעצמה דאגת־מחר ולהחזיק לעצמה אפילו את קיומה העלוב והדל, שהיה לה. כל כחה וגבורתה — לגזול את שכר המורה העלוב, שאין גואלים לו, לגזול את פרוסת לחמו מפיו, כדי להספיק לדור אחרון למור דל ומדולדל של קריאת „קדיש" אחריה...

חֶשְׁבּוֹן־הַנֶּפֶשׁ

מאת

ח י י ם ט ש ר נ ו ב י ץ.

ב.

זה כמה שנים ששאלת מהות היהדות ותכלית קיומה התחילה להיות עולה על הפרק אצל הרבה משלנו. תסיסת שאלה זו עצמה סימן זקנה וחולשה היא לנו. הבריא ברוחו ובגופו אינו שואל למהות חיותו וקיומו. מכיר הוא בכחו ומרגיש, שהוא חי ומתקיים, ודיה לו הכרה זו. ורק משהוא מתחיל להיות מתנוון והולך וזקנה קופצת עליו, הוא מתחיל לשאול שאלות: מה היא מהות קיומו ולמה ולשם־מה הוא מתקיים?

אין מתכלית מאמרי כאן לתת תשובה על שאלת מהות היהדות; איני בא אלא להראות על הדרכים ההכרחיים לקיומה של האומה, כמציאות היסטורית, ועד כמה מעשינו מכוונים לכך.

מהות היהדות, כמהות של כל ישות ועצם, אי־אפשר להכיר אלא על־פי הלבושים והצורות, שהיא מתלבשת בהם. המהות עצמה נשארת בהסתר, טמירה ונעלמה, כנשמה, המתפשטת בכל הגוף, שהיא היא הכח המחיה והמהוה את העצם, אבל היא רואה ואינה נראית. הכח הרוחני של האומה הישראלית, הממלאה וסובבה, אותו הכח העליון, המחיה אותה והדוחפה לקיום, זהו עיקר המהות, שהתלבשה בצורות שונות על־ידי החליפות התמידיות של ההיסטוריה, פשטה צורה ולבשה צורה,— הכל לפי צורך זמנה והכרח קיומה לשעה. לכל אחת מהצורות הללו, עד כמה שהיה בהן צורך בשעתן, היתה זכות־הקיום; יש שהיתה בהן זכות־הקיום לדורות ויש — לשעה. מי שאינו מסתכל במהות עצמה, אלא בדמות־דיוקנה, טועה ומדמה צורה ליוצרה, ומקבל את קלסתר־פניה של האומה, באותה הדמות שנתגלתה לעיניו, לעיקר ועושה את הגלויים האחרים טפל. ויש שעובדים לאחת מן הצורות ההיסטוריות, שהתגלמה בה היהדות בזמן מן הזמנים, אף־על־פי שלא נבראה אלא לשעתה ולמקומה, ולא באה ללמד על הכלל. אמנם כל צורה, מכיון שהתלבשה בה המהות פעם אחת, נחקקה כבר בכסא־הכבוד של האומה, ועשתה רושם קבוע בנפשה, שלא יבטל עולמית, לפי שאין כל רושם שנרשם פעם אחת בנפש האומה, כמו בנפש האיש הפרטי, הולך לאבוד ולבטלה. ולא עוד, אלא שיכולה היא הצורה ההיא, שנתגלתה לשעה, להעמיד בזמן מן הזמנים תולדות ולעשות פירות לאחר הרבה דורות, בבחינת גלגול נשמה, לאחר שכבר נשכחה צורתה מן החיים, ואין אדם יודע, הולדות הללו מאין באו ומי אביהן שהולידן, והרי הם כגרגרי־זרע של הספיחים, שהרוח נושאם למקום רחוק ומשרישם בקרקע והם עושים פירות לאחר זמן מרובה, מבלי שטרח אדם בהם לחרוש ולזרוע.

אבל מי שבא לעמוד על אופיו של עיקר המהות ולרדת לפנים סבת קיומה, מחויב לקבל את החזיונות המתמידים שלה עם בל גלגוליהם וחלופיהם ההיסטוריים; צריך הוא לראות את המהות בצורה זו, שהשתלשלה והתפתחה עם כל גווניה וצבעיה, בכל זמן קיומה. ולפיכך אין לנו רשות להעמיד את היהדות על צורה אחת, איזו שהיא, שבה התבלט קיומה בזמן מן הזמנים, אלא על הצורות הללו, שהיו מתמידות אצלה תדיר ושנשמת האומה לא פסקה מלהתגלות בהן ומלהתלבש בהן אפילו שעה אחת, ורק על־ידי כך נבדיל בין הגלויים היסודיים של האומה, הגלויים לדורות, שהנשמה תלויה בהם, ובין גלויים זמניים וטפלים, שלא נבראו אלא לשעה ולא היה להם אלא קיום עובר.

למשל, בהמהלך ההיסטורי של האומה הישראלית אנו מוצאים בזמן מן הזמנים, שהעם היה נוטה לרבוי אלהיות ולהגשמה ועבד לבעל ולעשתרות ולכל צבא־השמים; וכי בשביל כך יבוא אדם לאמר, שיש ביהדות נטיה לפולי־תיאיזם, ולהכחיש, שהיהדות הוא חזיון מונותיאיסטי? בעל־כרחך אתה אומר, שהחזיון של עבודה זרה, שנתגלה בזמן קדום, היה נטיה לצדדין מן הדרך הישר ומן המהלך הטבעי של האומה הישראלית, ולא היה זה אלא חזיון עובר, שהיו לו סבות זמניות, ושאין להביא ממנו ראיה.

כיוצא בזה, לא יבוא אדם להחליט על סמך רשימות היסטוריות, המעידות, כי היהודים שהלכו מארץ־ישראל לחוץ־לארץ לאחר החורבן, ומקצתם גם בזמן הבית, היו משכירים את עצמם לעבודת־הצבא של המלכויות, והיו עוסקים במלחמות, — כי להיהודים יש נטיה למלחמה ולכבישת ארצות וכי הם בכלל עם של מלחמה — דבר, המתנגד לכל המציאות ההיסטורית של האומה. לפי שאין להביא ראיה על מהות ונטיה של אומה אלא מן הגלויים, שהם מתמידים אצלה ביותר ושאינם פוסקים מלהיות בולטים ונראים לכל עין רואה אפילו שעה אחת.

ולפיכך, לכשנסתכל בהחזיונות המתמידים של האומה, שבהם התגלם כח קיומה בכל תקופות ההיסטוריה שלה

וגלגולי מאורעותיה, כדי שעל־פיהם אפשר יהיה לצמצם מהותה העיקרית שלה, נמצא, שאופיה של אומה זו היא לשאוף אחרי הרוחניות המוחלטת שבחיים בעולם הזה ולהכשיר את עצמה ואת כל באי־עולם להתביעות המוסריות שבחיים, כדי „לתקן עולם במלכות שדי". שאיפה רוחנית זו היא מציאות הכרחית מתוך השקפת היהדות על העולם והחיים. האומה הישראלית הכירה עדיין בילדותה את בוראה ואת הרוחניות המוחלטת השולטת בעולם. ומתוך שהאמונה בחיי העולם הבא ושכר ועונש של היחיד לאחר המות לא נשתרשה אצל האומה בילדותה, לפיכך קבעה מדור לשכינה כאן, בעולמנו זה, והשאיפה הרוחנית של העם מצאה בטויה דוקא בחיים,— ולא דחתה, כעמים אחרים, את השכר והעונש של הפרט ושל הכלל לעולם־המות, לעולם הבא. שכר מצוה—מצוה, וגדול העובד מאהבה מעובד מיראה — אלו העבדים, המשמשים את הרב על־מנת לקבל פרס. ה' נוצר חסד לאלפים ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו. ההיסטוריה היא היא שעתידה לנקום מן הרשעים ולשלם שכר טוב לצדיקים. והכל בעולם הזה. שאלת הרע והטוב, הצדיק והרשע, שכר ועונש, ההשגחה ומסתריה — הכל מחויב לבקש פתרון וספוק בעולם הזה. כי עולמנו הוא עולם קיים, עולם שנאמר בו „כי טוב", וצריכים אנחנו לבקש ספוקנו הרוחני בו ולא בעולם שמאחרי החיים, עולם הנעלם והנסתר. ורק כשנחלש הכח המוסרי והרוחני של העם, כשהחיים לא נתנו ספוק מוסרי והרע התגבר על הטוב, בקשו ומצאו ספוקם בעולם שכולו טוב ובעולם שכולו ארוך — בעולם הבא.

בקשת הרוחניות המוחלטת בעולם הזה, שהיתה מתמדת אצל עם ישראל, מצאה בטויה בשתי מלים: „תורה וגאולה".

התורה, הכח החיוני והמניע של העם, היתה לתכלית בפני עצמה, שעליה נאמר „והגית בה יומם ולילה". לא בתורה זו, שמביאה לידי קיום המצוות, כדי „לשמור ולעשות", הכתוב מדבר, אלא בתורה לשמה, „שבה נסתכל וברא את העולם", שעל־ידה מכיר היהודי את החכמה האלהית ואת הבינה שבחיים, ושעל־ידה בא בהתקשרות ישרה עם הבורא כביכול, „שיושב ושונה כנגדו". תורה זו, שיש בה קורת־רוח של חיי העולם הזה בעולם הבא, באה לתת להיהודי תשובה על תביעות החיים ומסתוריהם, למלאות את החלל הריק של העולם ולתת תוכן להחיים, כי היא היא התכלית הרוחנית של עולמנו.

השאיפה המתמדת של העם היתה — „כל בניך למודי ה'". בית־המדרש לא היה בית־הספר, אלא בית החיים של העם, שבו מצא מנוס ומפלט מן הרע שבחיים וספוק נפשי על כל צרותיו, וכל „מנוול" שפגע בו — משכו לבית־המדרש. ספר־התורה הזה לא מש מפינו ומפי בנינו כל ימי חיינו, כי התורה, שהיא הכרה והשקפת־עולם, היא הותם היהדות ועיקר תטיבתה.

הגאולה התבלטה בהאמונה המשיחית. אמונה זו, תהיה אישית או כללית, היא כולה רוחנית, ולא ארצית־חלונית. וראיה לדבר, שהרי היא שלטה בישראל גם בזמן שהיו שרויים על אדמתם. חזון הגאולה התפתח אצל הנביאים, כתקוה לגאולת העולם השפל מן הרע המוחלט ולממשלת הצדק והיושר המוחלט. גאולה זו עתידה להיות עולמית, אנושית־כללית, שעתידה להעביר ממשלת־זדון מן הארץ ולגרש את הקליפות וממלכת החושך והטומאה. עם החזון של היהדות הטהורה, שעתידה להתפשט בכל העולם כולו, יבוא יום ה', יום שכולו טוב ומנוחה לחיי העולמים, יום של אהבה ואחוה ורעות ושלום־אמת. אמונה זו, שהלכה ונתגלגלה בכל משך ההיסטוריה שלנו בתמונות שונות, — זוהי ההשקפה המוסרית של היהדות על הצדק העולמי, והיא שנתנה ליהודי ספוק נפשי בהוה, תירוץ על יסוריו ועינוייו וכח לחייו בעתיד. כל יהודי נשא בקרבו את האידיאל הזה, והביט על עצמו כעל בן־הנביאים, בבטחון גמור, שלו העתיד העולמי, היום האחרון.

במרכזה של אמונה זו עמדה ארץ־ישראל, מפני שבה צריך להתגשם אותו החזון, שעליו דברו הנביאים. משם בא, שם עמדה ערש הנביאים ולשם ישוב. הר ה', שאליו ינהרו עמים רבים, צריך להיות בית אלהי יעקב. ארץ־ישראל היתה ותהיה צנור של השפעה, של חיות ולחלוחית, בשביל כל האומה. כל היצירות, שיצרה האומה בגלות, לא יצרה אלא בזכותה של ארץ־ישראל בעבר ובכחה לעתיד, משום שהחיים הרוחניים שם היו כל־כך מקוריים וכל־כך דשנים ורעננים, עד שהספיקו להזין את כל הגולה במשך אלפים שנה ולמלא את כל חללה.

אבל השאיפה המוסרית של היהדות, רחפה למעלה מהארץ, שהיא לא שמשה אלא כן ובסיס להראשונה, כמנורה לאור. וכשסרה האומה מדרכה ההיסטורי, דרך־הנביאים, כשאבדה את סגולותיה הלאומיות וחדלה לשמור את הקנינים המיוחדים שלה, פלטה אותה הארץ, כי באין אור, אין צורך במנורה.

ומה אנו רואים עכשיו? שאיפה זו של חזון ישראל לעתיד, ששמשה מאור היהדות בכל משך ההיסטוריה שלנו, משעה שהתחילה להתגשם בחיים, נעשית חומר להגשמה גסה ופרחה נשמתה. ארץ־ישראל נעשית שאיפה ארצית חלונית. הציוניות עמידתה נעשית קלה וריקה מכל שאיפה מוסרית יהודית ומכל ההזיות הלאומיים, ומטבע העוברת שלה היא — „נהיה ככל הגוים בית־ישראל". האידיאל של הצעירים הוא — „מונטיניגרה", שצריכים אנו לרשת אותה בחרבנו ובקשתנו. האם לזה חכינו אלפים שנה? וכי בשביל זה סבלו אבותינו כל־כך הרבה עינויים ועברו באש ובמים על קדושת השם, כדי להיות ממלכה שפלה כמונטנגרה והדומה לה, תלויה ברצונות חפשים של אלמים ותקיפים, שמטילים גורל על עמים ועל מדינות?

לא! ארץ־ישראל היא לנו בשביל קיום היהדות, ולא שקיום היהדות והיהודים הוא בשביל הארץ. שאלת ארץ־ישראל היא שאלת היהדות, ולא שאלת היהודים, ולארץ ישראל בלי רוח ישראל אין מקום, כי תקיא הארץ אותנו, בטמאנו אותה בשאיפותינו החומריות. בכל מקום שאתה מוצא הגשמה, אתה מוצא עבודה זרה בצרה. היהדות אינה סובלת הגשמה. אלהיה של אומה זו רוחני הוא ושאיפותיו רוחניות. וכל החולק על זה — כחולק על השכינה ועל עצם מהות היהדות בגילוי היסטורי.

הנביאים, שאין כמוהם, שחדרו כל־כך לתוך אמתיות הסבות של השתלשלות ההיסטוריה, כבר עמדו והכריזו על סבת נפילת האומה ואמרו: „על מה אבדה הארץ? על עזבם את תורתי“. לא אמרו, שלא היו לנו דיפלומא־טים מחוכמים, אסטרטגים מצוינים, כלי־תותח וחיילים חזקים וגבורים, אלא — „על עזבם את ת ו ר ת י“, על דלדול הכחות הרוחניים של העם, על שסרו מדרכם ומיעודם ההיסטורי. הם ידעו היטב, כי כחו וגבורתו של העם בשלום ובמלחמה היא לא הדיפלומאטיות ולא האסטרט־גיות, אלא הרוח הפנימי שלו, ורוח זה — הוא שממציא להעם את כל המכשירים, הנחוצים לו לקיומו, בין בשעת שלום, בין בשעת מלחמה. ומה כשהיינו בארץ, אי אפשר היה לנו עוד להתקיים בה משעה שפרחה נשמתנו והעם סר מיעודו ההיסטורי ומדרך הנביאים, — עכשיו בגולה, כשלא נשארה לנו אלא ה ש א י פ ה לשוב לארץ אבותינו, על אחת כמה וכמה, ששאיפה זו צריכה להיות כולה ברוח היהדות, בין בתכליתה ובין במטרותיה. השאיפה לארץ־ישראל היתה וצריכה תמיד להיות שאיפה עליונה, דתית־מוסרית, שאיפה נבואית־רוחנית, ולא שאיפה ארצית־מדינית בלבד, באיזו תמונה שהיא. עם, שאין לו חזיונות נעלים לעתיד ושאינו מאמין בתעודתו הרוחנית — אי־אפשר לו להתקיים הרבה, וכל מה שאידיאליו יותר גבוהים ויותר רחוקים מלהתגשם — יותר הוא מאריך ימים. ואפשר, שזהו סוד כח הקיום של עם ישראל ואריכות ימיו — בשביל שהיו לו נביאים, שחזו לו עתידות לימים רחוקים מאד.

מי שאינו מודה בקיום האומה הישראלית כחזיון רוחני ואינו רואה את קיומה אלא כקבוץ עממי בלבד, המתקיים על אותם היסודות, שכל אומות העולם מתקיימות עליהם, אין לו חלק ונחלה בהאידיאל הישראלי. קיום ישראל בגולה מעיד כמאה עדים על היסוד הרוחני שבו. השאיפה הרוחנית המוחלטת של האומה הופיעה בכל גלגוליה ההיסטוריים, וזוהי זכות קיומה. כל כח רוחני אצילי שבעולם יש לו אחיזה ותקיפות בחיים, שהוא מבטל ומגרש את כחות הטומאה והקליפות, ואף הכחות היותר שפלים וגסים מתבטלים ממנו ויראים מפניו. קיום האומה הישראלית, ככח רוחני אצילי, היה מיבן אצל אומות העולם אף להיותר תקיפות שבהן. לא חדלו אָמנם מלהתנגד לנו, רדפונו, ברחו ממנו כמפני צל, אבל יראו ממנו. ידעו, שזהו איזה כח רוחני נעלם, המרחף בעולם, השקול כנגד אלפי אלפים כחות גסים גשמיים, ושאי־אפשר בשום אופן לכבוש אותו. ומשנחלש הכח הרוחני בישראל, חדלו האומות לא רק לירוא ממנו, אלא להבין אותנו, משום שאינן יודעות, לשם מה בריה מרודלדלת זו מתקיימת בעולם ומה תכלית ישותה? כי אם לכח—להם הכח, ואם לגבורה — מה אנו ומה גבורתנו? ולא עוד, אלא שעל כח רוחני אין אדם שואל מהו תכלית קיומו. קיום רוחני — תכלית מובנת היא בפני עצמה. מה שאין כן כח חומרי וגופני, שאין לו קיום של תכלית בפני עצמו, ואי־אפשר לו להיות אלא מטרה להומר אחר שלמעלה ממנו.

להיהדות בתור פרובלימה חומרית עממית בלבד אין מקום בעולם, לא בשבילנו ולא בשביל אחרים, ואין בה תכלית להתקיים.

ה ע ר ת ה מ ע ר כ ת. — לא מצאנו רשות לעצמנו לנעול דלת בפני סופר ותיק ונכבד, כמר חיים טשרנוביץ, שדעתו במקצועות אחרים חשובה ומכרעת, אף כי השקפתנו על הענין הנדון שונה היא מהשקפתו מן הקצה אל הקצה. — באחד הגליונות הבאים ימצא הקורא תשובה מספיקה על השגותיו של מר טשרנוביץ על הציוניות „הארצית“ מאת אחד מסופרינו.

בְּאֶרֶץ־נוֹד

מתנת־פרידה להלל בבלי.

מאת
אפרים א. ליסיצקי

I.

מְנַפְנְפִים כּוֹבָעִים, מִטְפָּחוֹת,
הוֹלֶכֶת הַסְּפִינָה וּרְחוֹקָה,
וּשְׁרִיקַת־הַפְּרֵדָה הַצְּרוּדָה
מִתְלַבְּטָה בַּמֶּרְחָק וּנְמוֹגָה.

הִתְפַּלֵּץ הַלֵּב נְשׁוּךְ־מַכְאוֹב,
שָׁם מַחֲנָק בַּגָּרוֹן גַּל־דִּמְעָה —
חֲמַצַת־דָּם שֶׁמֶשׁ גּוֹוַעַת,
כַּף־עָב בְּפַאֲת־יָם הָאֲדִימָה.

נָשָׂאתִי אֶת בְּשָׂרִי בְּשִׁנַּי,
וּלְבָבִי בְּדָמוֹ הִתְבּוֹסֵס —
עֲרָפִלִּים אֲפוּרִים הִבְלִיעוּ
אֶת זִיו־הַדְּמְדּוּמִים הַגּוֹסֵס…

II.

אֲפְלוּלִית הַנֶּשֶׁף פּוֹרֶשֶׂת
עַל תְּכֵלֶת־הַמַּיִם אֶת כְּנָפָהּ —
צִוִּיתִי לִלְבָבִי כִּי יִדּוֹם,
וְנַפְשִׁי בְּצַעֲרָהּ קָפְאָה.

מְלַטֵּף הָרוּחַ הַגַּלִּים
וְלַחֲשֵׁי־רָז לָהֶם יִלְאָט —
הָרוּחַ! הֲמַרְפֵּא בִּכְנָפְךָ,
אִם צֳרִי לְלִבִּי מִגִּלְעָד?

מִטְרַקְלִין הַמִּכְסֶה שֶׁטְּפָנִי
יַם צִלְצְלֵי־גִיל שֶׁל מַנְגִּינָה —
עֲרִירִי וְזָעֵף כְּאֶבֶן
צָנַחְתִּי בְּיַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה...

III.

„קוּם נִרְדָּם, הָקִיצָה!" — הַמַּלָּח!
לֹא נָבִיא בּוֹרֵחַ מִצָּוּ־אֵל —
בּוֹרֵחַ אֲנִי מִגּוֹרָלִי,
מִצִּלְלֵי אָהֳלֵי הָאֵבֶל.

אֲנִי בֶּן עַם גּוֹלֶה וְנִדָּח!
רַק אֶחָד בָּעוֹלָם לִי — צִלִּי.
חֶמְדּוֹת־הַחַיִּים לֹא לִי הֵן,
מְנָת־חֶבְלִי — רַק מַקְלִי, תַּרְמִילִי.

— „לְאָן?" — חִידַת־פְּלָאִים זוֹ פִּתְרוּ —
הוֹי, פִּתְרוּ לַנּוֹדֵד הָעִבְרִי:
אֵי מָקוֹם בָּעוֹלָם הַגָּדוֹל,
אֵי פִּנָּה בָהּ יִכְרוּ לִי קִבְרִי?...

IV.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! הִקְצֵיתָ
לִבְרִיָּה וּבְרִיָּה אֶת זְבוּלָהּ —
וּמָקוֹם שֶׁל אַרְבַּע בָּאַמָּה
אֵין בַּעֲדִי בְּתֵבֵל זוֹ כֻּלָּהּ!

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! עַל קוֹצִים
הִשְׁפַּעְתָּ אֶת אוֹרְךָ וּמְטָרְךָ —
וְנַפְשִׁי, שׁוֹקֶקֶת לַחַיִּים,
כּוֹמֶשֶׁת בְּטֶרֶם עוֹד פָּרְחָה!

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! יַם־אַהֲבָה
בִּלְבָבִי יֶהֱמֶה, יָז גַּלָּיו
עַל עֵצִים וַאֲבָנִים — וּלְבָבִי
חָרוּךְ, צִמְאוֹן־אַהֲבָה הִתְעַלֵּף...

V.

כְּעוֹלָה מִתְּהוֹם, מִן הָרַחֲצָה,
הִזְרִיחָה הַלְּבָנָה הַבָּרָה,
וּנְתִיבָה שֶׁל זֹהַר מְחֻסְפָּס
עַל חֶשְׁרַת הַמַּיִם הִשְׂתָּרְעָה.

כַּאֲבֵלִים לְאַחַר תַּנְחוּמִים
הַגַּלִּים הַנּוּגִים מַצְהִירִים,
וְזוֹלְפִים עַל פִּצְעֵי לְבָבִי
שַׁבְרִירֵי הַזֹּהַר הַקְּרִירִים.

הַתּוּלָה בְּעַרְפִלֵּי־תְכֵלֶת
רוֹעֶדֶת כְּנַף שְׁכִינַת־הַצַּעַר,
מַשִּׁיכָה רוֹךְ שַׁלְוַת־יְגוֹנִים,
כְּדְמָמָה לְאַחַר הַסַּעַר...

מאת שלום-עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום י. ד. ברקוביץ

ל.

מְלַמֵּד-גְּמָרָא.

משה-דוד רודרמאן — מלמד ליטאי. — חלוצי „ההשכלה“ בעיר פריאסלאוו — שערוריה על ראש בית-הנזירים של הנוצרים. — בני העיר עומדים בפרץ, והדוד פיני סוער ורוגז.

זה היה מלמד ליטאי, ושמו משה-דוד רודרמאן. יהודי חלוש וכפוף-גב ומכעבע כל ימיו, שגבות-עיניו שחורות ועבותות. וכנגד זה למדן מופלג היה, בעל-תנ"ך מצוין ובעל-דקדוק מפורסם, שאין דומה לו. ולא עוד, אלא שיהודי חסיד היה, ירא ושלם באמת. מי מלל לו ליהודי שכמותו, שגם בו יפשפשו וימצאו פגם! ולא פגם קטן וסמוי מן העין, אלא פגם גדול וניכר, שהיה לשיחה בפי כל בני העיר. פגם-משפחה היה זה. רב משה-דוד רודרמאן, אף-על-פי שהיה חסיד וירא-שמים, לא מנע את בנו מן ההגיון ומסרו לאסכולה שלהם, לבית-הספר של המחוז, ללמדו חכמות הגויים. בית-ספר זה של המחוז רק שני תלמידים יהודים למדו בו בימים ההם: שמעון בן משה-דוד המלמד, בחור, שחתימת זקן שחור התחילה צומחת לו קודם זמנו, וחיים תמרקין, בנו של עורך-הדין תמרקין, בחור קצר-קומה ועבה, שעיניו קטנות וחוטמו מעוקם, והוא לובש כתונת מעל למכנסיו, כדרך השקצים, משחק עם נערי הגויים בכדור, אינו הולך לבית-הכנסת אלא ביום-הכפורים ומעשן בסתר סיגארות עבות.

שני אלה היו החלוצים הראשונים, כביכול, צפרי-הדרור, המבשרים את תקופת ההשכלה בפריאסלאוו, שני ילדי היהודים היחידים בבית-ספר שכולו שקצים, מילדי הגויים. מתחילה הביטו השקצים על שני „היהודונים“ הללו, כמו שמביטים על ילדי הפראים, על בריות משונות, הבאות מעולם אחר. אחר-כך נדברו כולם יחד והשכיבו את „היהודונים“ על הקרקע, בחצר בית-הספר של המחוז, ומשחו להם את שפתיהם בשומן החזיר. ורק אז עשו שלום עמהם וכרתו ברית ביניהם ונעשו כולם חברים נאמנים. בימים ההם וילדי הגויים עוד כשרים ותמימים היו, נפשם לא הוטמאה עדיין בשנאת-הבריות, טעם פרעות ביהודים לא טעמו עוד וארס האנטישמיות טרם פגע בהם להרעיל את נשמתם. מכיון שהשכיבו את „היהודון“ על הקרקע ומשחו את שפתיו בשומן החזיר ועשו שפטים בו, שוב נתקררה דעתם והכל מחול לו, ואפילו אם „הירשקא“ שמו, הריהו כחבר לכל דבר...

הידיעה, כי נחום בן-זאב מסר את בניו לבית-ספרו של משה-דוד רודרמאן, היתה לשיחה בפי בני-המשפחה. כששמע הדוד פיני, כי נחום אחיו שולח את ילדיו ללמוד תורה מפי מלמד ליטאי זה, נכנס אצלו להוכיחו והעמיד קול-זועות: „אשריך ואשרי בניך, שבקשת ומצאת להם מלמד הגון!“ — טען הדוד פיני ברגש ונענע את ידיו לאויר. — „לא די, שאותו ליטאי מלמד את תלמידיו דקדוק ולשון, שאלו לעצמם דברי מינות וכפירה הם, הנה עוד עמד ומסר את בנו לבין הגויים, לבית-הספר של המחוז, מקום המוכן לשמד!“

ואולם נחום בן-זאב צחק לדברי אחיו הקנאי והסביר לו בדברים של טעם, כי דקדוק ולשון רחוקים מדברי מינות וכפירה, כרחוק בית-הספר של המחוז משמד...

— הנה נחיה ונראה בעינינו, דברי מי צודקים...

כפי הנראה, רצה הקדוש-ברוך-הוא לגרום נחת-רוח להדוד פיני, לפיכך לא היו ימים מועטים עד שנתקיימו דבריו ונבואתו באה. ומעשה שהיה כך היה:

פעם אחת — ביום השבת היה מעשה — נפלה הברה בעיר, כי שני הנערים היהודים, הלומדים בבית-הספר של המחוז, שמעון רודרמאן וחיים תמרקין, מסרו את עצמם לשמד. ממילא מובן, שמתחילה לא האמין איש לשמועה: „ודאי הולכי-בטל ומפיחי-קריה בדו מלבם את הדבר הזה!“ ואולם בו ביום, בשבת אחר הצהרים, היתה כל העיר לחרדה: המוני יהודים, זקנים עם נערים, רצו ברחובה של עיר דחופים ומבוהלים אל מקום בית-הנזירים. כל-כך למה? „רצונכם לראות מחזה יפה? לכו ונלכה אל בית-הנזירים. שני העבריינים, תלמידי האסכולה, טפסו ועלו על ראש בית-המסגד, והרי הם עומדים שם בגלוי-הראש ומתגאלים בפתבגם, אוכלים בפרהסיה, לעיני כל העם, לחם משוח בשומן של חזיר!“...

הבהלה והמהומה גדלו כל-כך, עד כי איש לא התפלא ואיש לא שם על-לב לשאול את השאלה הפשוטה הזאת: מאחר ששני אלה עומדים מלמעלה, על ראש גג בית-הנזירים הגבוה, וכל הקהל עומד מלמטה, — כלום אפשר לראות את הלחם, אשר הם אוכלים שם, אם משוח הוא דוקא בשומן של חזיר, או אפשר בחמאה, או בדבש?... אם כה ואם כה, ולב אנשי העיר היה נסער מאד. ולא על בנו של תמרקין התעצבו כל-כך: בן-פורת זה עוד מבטן אמו יצא משומד. כי למה יהיה טוב מאביו, מתמרקין הזקן בכבודו ובעצמו, שאף הוא ודאי אינו זהיר כל-כך במצוות ואינו בורח מפני החטא? אלא על מי יצא כל הקצף? — על שמעון רודרמאן, בן המלמד. הרי אביו של זה, רב משה-דוד רודרמאן, יהודי ירא ושלם הוא, נאמן לעמו ולאלהיו, ולא עוד, אלא שמלמד-גמרא הוא, הטוב שבמלמדים, — וכלום תראה העיר את בנו יוצא לשמד ותעמוד מנגד ותחריש?...

בעצם המהומה נתגלה, כי בין הנאספים מסביב לבית-הנזירים ישנם יהודים רבים, אשר ידעו מתחילה, כי כך יהיה סופו של דבר. מאין ידעו את כל זאת? שכלם ואצטגנינות שלהם עמדו להם לראות מראש את השתלשלות הדברים וגלגוליהם. אסור לאדם מישראל בימים האלה ללכת עם בניו בקרי! „מה-נפשך: אם מסרתם את בניכם לאסכולה שלהם, הרי מתחילה הסכמתם

לכך, שבניכם ינזרו לבושת ויהיו גויים, ולמה איפוא אתם מטילים עליהם עול מצוות ודורשים מהם במפגיע, כי ילבשו ארבע כנפות דוקא? ואם קרה מקרה לא־טהור וצדיקי־עולם אלה לא נזהרו פעם אחת בתפלת המנחה,— כלום יש לכם הצדקה לכפות עליהם הר כגיגית ולהכותם מכות־רצח במקל, כדרך שמכים את הכלבים?"...

כך טענו בעלי־הבתים החשובים, וכל העיר היתה כמרקחה. התערבו ברבר שבעת טובי העדה ותקיפיה, כל אלה, אשר יד ושם להם אצל אדוני הרשות ופקידיה, וטכסו עצה והשתדלו עד היכן שידם מגעת לעצור בעד הרעה בעוד מועד. ויותר מכולם עסק וטרח הדוד פיני. הלה חשף את זרועותיו, פזר לרוח את זקנו הארוך, התרוצץ בעיר רצוא ושוב, מבוהל ומזיע, שכח מאכול לחמו, ולא נתקררה דעתו עד שעלה בידו לשחרר את שני העבריינים מבית־הנזירים ולהוציאם מן השמד.

וסוף דבר היה, כי אחד משני בחורים אלו, חיים המרקין, אמנם המיר את דתו לאחר זמן, כעבור שנים אחדות; ואת שמעון רודרמאן לקחו אחר־כבוד ושלחוהו לזיטומיר, אל בית־מדרש הרבנים, ללמוד שם על חשבון המלוכה, וכתום זמן־למודיו, נמנה בעזרת השם לרב מטעם הממשלה באחת העירות הקטנות, הסמוכות לפריאס־לאוו, - בלובני.

— ובכן, אמור מעתה: דברי מי נתקיימו? עכשיו נחה דעתי. סמוך לבי ובטוח, כי מכאן ולהבא לא תוסיף עוד לשלוח את ילדיך למלמד ליטאי זה!

כך אמר הדוד פיני לנחום אחיו, ומריסי עיניו ניכר היה, כי דעתו זחה ביותר, משום כמה טעמים: ראשית, משום שעלה בידו להציל שני בחורי־ישראל מחרפת השמד; שנית, משום שבני־אחיו לא יוסיפו עוד ללמוד תורה מפי מלמד ליטאי ובעל־דקדוק, אשר בנו מתחנך עם ילדי הגויים בבתי־ספרם; ושלישית, משום שנתקיימו דבריו, כי כל המלמד את בנו בבתי־ספרם דומה כמי שמוסרו בידיו לשמד...

ואולם הדוד פיני טעה הפעם: אחיו נחום עמד גם עתה על דעתו ולא רצה בשום אופן להוציא את בניו מידי מלמד מובהק ופדגוג אמן, כמיש־ה־דיד רודרמאן.

— מה חטא עלוב־נפש זה, כי אוסיף לו יגון על יגונו?—עמד נחום רבינוביץ להמליץ על המלמד המסכן בפני אחיו הקנאי. — המעט ממנו, כי בנו עברהו והעטה חרפה על ראשו, — הנה עוד בוא נבוא אנחנו לקפח את חייו ולשבור לו מטה־לחם?

הדוד פיני שמע את דברי אחיו ונענע את ראשו כנגדו בלעג מר, כאדם האומר: „הלואי שאתבדה; אבל חושש אני, שבדרכים עקלקלות אלו את נפש ילדיך אתה קובע!"... אחר־כך קם ממקומו, פנה ללכת באין אומר ודברים, נשק את המזוזה וסגר אחריו את הדלת בחרי־אף.

הָאוֹצָר

(רשימה).

מאת

ראובן בריינין.

(סוף).

זקני לקח את הילד המת בשולי אדרתו הבלויה ויהי נכון לשאתו אל הקבר, שכרה לו.

— אל תשאהו, זקני, התחננתי, בליל קר כזה, חוס־נא עליו...

— והמתים אינם יודעים מאומה, — הלא למדת, בני, תנ"ך.

— אני אלך אתך, אבי, ואעזור לך במלאכתך, — התחנן אחד מידודי הקטנים.

— השאר בביתך, אין לי כל חפץ בך.

זקני יצא בדומיה.

רגעים אחדים שמענו את חריקת נעליו על־פני הקרח שבבית־העולם.

כעבור שעה מועטה שבה זקנתי ובסינרה בכר לחם ופתותי־סוכר, ופני החזיון שונו בבית. הילדים התנפלו על ככר הלחם בצהלה ורנה. זה חתך בסכין מגבו, וזה נקר באצבעותיו מתוכו, זה פצל בו פצלים גסים, וזה קרע מעליו קרומו. היצורים הקטנים והכחושים האלה התאוו תאוה מוזרה: לחיות דוקא. הם אמנם לא פחדו מפני המות, שכנם הטוב, ולפעמים גם המלאך הגואל אותם מרעב ומקור, אך בשום אופן לא רצו להנשא בכנפיו השחורות.

זקנתי הסיקה את התנור להחם מים, למען ישתה הזקן כוס חמים, בשובו מעבודתו הקשה בבית־החיים. לרגעים התאנחה בזכרה, כי הזקן עושה את מלאכתו בליל קר כזה.

הילדים אכלו ויתהוללו וישתובבו, אחד המרבה ואחד הממעיט, אך אני לא נגעתי בפת הלחם, שנתנה לי זקנתי. מחי הרף התיגע בפתרון השאלה: המות מה הוא? אם גם סופי למות, היום או מחר, אם גם אותי יקברו במעבה האדמה — אכילה זו למה היא באה ולמה לי כל המעשיות האלה שב„ספר הישר"?

— מדוע הנך ענום ולא תטעם מאומה מן הלחם אשר לפניך? — שאלתני זקנתי בקול רוה יגון ואנחה.

— אין דבר. אינני רעב ואינני, חלילה, עצוב כלל.— ומחי לא חדל מחשוב מחשבות ומשאול שאלות. בתומתי האמנתי, כי אמצא בשעה זו פתרון גמור לחידת המות. הלא פתרתי חידות שונות, אשר הציעו לפני ילדים כבירים ממני לימים.

— בלי ספק — קראה זקנתי — הפיל עליך הילד המת אימה. אל תירא, בני. המתים, גם הגדולים, גם התקיפים בחייהם, לא יעשו מאומה, כי פרחה נשמתם...

גויתי התכווצה מפחד וחרדה, אשר לא עזבוני מרגע ראותי את בן־גילי מוטל כבול־עץ, בלי נשמת חיים, ואין גם מרחם עליו.

הילדים שחקו ולעגו לפחדי.

— אני אחבק ואנשק את המת ולא אירא מפניו, — קרא האחד.

— ואני אישן עם המת במטה אחת ושנתי תערב עלי, — הבטיח השני.

— ואני אישן עמו גם בקבר ולא אחרה, — התהלל השלישי.

— הסו, שוטים, ואל תצמידו אולת! — גערה זקנתי.

עוד הילדים מתחרים באומץ־לבם, וזקני שב כפוף־קומה מבית־העולם. אצבעות ידיו היו כפתילי־קרח, זקנו כולו קפאון ושניו צוללות מקור.

— פנו מקום, ילדים, — קרא זקני, — התקרבו זה אל זה ואעלה גם אני על התנור ויחם לי.

הוא נטל את ידיו, וזקנתי הגישה לו, בעלותו על התנור, פת לחם וכוס חמים. השקוי הזה החיה את רוחו וישמח לבבו.

— איזו מסכת אתה לומד בזמן הזה? — שאלני זקני בקול חרוה.

— בבא מציעא.

— דבורה, תני לי את הספר הארוך, העומד בקצה השורה הראשונה מימין ב„ארון־הספרים".

אחד הילדים קפץ מעל התנור ויקח מעל הקרשים את הגמרא ויושיטה לזקני.

זקני נסני בעשרה נסיונות. על כל דף ודף מצא שאלות ותמיהות חמורות ומסובכות, ואני השיבותי לו בנגון־הגמרא על כל ענין וענין, סוגיא וסוגיא. פני זקני הפיקו רצון רב וישקני ויקרא: „מובטחני בך, ילד מחמדי, כי תהיה גאון בישראל".

לשמע הדברים האלה נהרו פני זקנתי המעוננים, והקמטים שבהם התפשטו מעט. דודי הקטנים הביטו אלי ביראת־הכבוד, כאל יצור נעלה מהם.

— זקני, מה חפצתי להיות גאון, גאון גדול, בישראל.

— תהיה, אם ירצה השם.

ובאותו רגע סר מעלי פחד המות.

יללת הרוח, ההומה בין האילנות שבמשכן־הנצח, נשמעה גם בבית. נדמה לי, כי שומע אנכי בכיתו של בן־גילי, שקברוהו לפני שעה.

— זקני, האם ימותו גם הגאונים? — בטוח הייתי, כי זקני יודע הכל.

— סוף כל אדם למות.

— ומה ביניהם ובין יתר האדם? — הוספתי לשאול.

— אמנם גם הגאונים מתים, אבל ספריהם חיים לעד.

— לעד? אבל, זקני, הלא גם את הספרים הישנים והקרועים הנך מקבר בבית־העולם שלך?

— אל תרבה, בני, לשאול, כי לא מחכמה עשית זאת. תגדל ותהיה גאון בישראל, אז תדע הרבה יותר מאשר אוכל לבאר לך כיום.

לא הוספתי עוד לשאול את פי זקני. אולם השאלות הללו התרוצצו במחי ולא יכולתי לישון בלילה. בטני וגם מחי היו רעבים.

המנורה הקטנה כבתה. הילדים ישנים ומשמיעים קול נחרה. רק לבי אני היה ער, ובמחי מנקר דבר־מה, מנקר עמוק־עמוק בהרטום דק, נוקב ויורד עד תהום נפשי הרכה... והנה בתוך דומית־הלילה חדרה לאזני לחישתו של זקני: „...אין כל ספק, כי הצרפתים, אשר עברו דרך עירנו בשנת תקע"ב, טמנו שקים מלאים זהב בבית־עולם שלי... לפני עשרים שנה חפרתי קבר ואמצא בין רגבי האדמה שתי מטבעות של זהב, זהב ממש. אות הוא, כי סמוך לקבר ההוא טמון אוצר... אינני מסופק כלל, כי שם מונחים קבורים באדמה שקים מלאים שקלי־זהב... הנני לרדת מעל מטתי, אלך אל בית־העולם, אבקש את הקבר ההוא, אחפור בסמוך לו, אחפור ואמצא את האוצר..."

— דבורה, האם ישנה את?

— ומה לך?

— עוד מעט וסוף יבוא לעניותנו...

— האם רפאיך יקומו וישלמו לך דמי קבורתם, או מלאכי־מרום ימטירו לך שקלי־זהב?

— זהו סודי. אך ידוע תדעי, דבורה, כי ישועתנו קרובה לבוא ומחר יהיה האות.

— יודעת אנכי, שלמה, זה עשרים שנה את תקוותיך הכוזבות ואת מגדליך, אשר תבנה ברוח... יודעת אנכי, כי בכל עת אשר תקפה עלינו יד המחסור לקחת את המעדר ותלך לבקש את האוצר המדומה, ובכל פעם היית בטוח, כי תמצאהו...

— הפעם בודאי אמצאהו, ואז...

— האם בליל קר כזה תלך לבקש את האוצר, שלא היה ולא נברא? האם השתגעת?

— אלך, דבורה, ולבי אומר לי, כי הפעם אצליח...

— אל תשגה, שלמה, בחלומות והבלים. למה לנו אוצר, הלא אלהים חננו בילדים ונכדים, אשר סגולות־מלכים לא ישוו בהם... אוצרות, אוצרות... רק שגעון הוא. די לי אם תמצא ידך לשלם חובותינו. למה לי אוצר? אתה הנך אוצרי.

„היא ישנה, קרא הזקן, אלכה לי"...

זקני הדליק את העששית. לאורה הפגום ראיתי פניו, שהיו חורים כשיד; בעיניו התנוצצה אש זרה, והוא כולו רועד. בעיני חמלה מהולה בתקוה מסותרת הביט אל ילדיו הישנים, שנרדמו לגל עצמות צבורית תחת מכסה של בלואי־סחבות, וילבש את אדרתו.

עוד עתה רואה אנכי בעיני רוחי את פני זקני בשעה שהלך לבקש את האוצר. הנני משוה בדמיוני, כי אש זרה כזאת בערה גם בעיני החוקרים של שנות הבינים בשעה שהאמינו, כי קרובים הם לגלות את „אבן־החכמים" או את סודה של יצירת הזהב.

זקני פתח את הדלת בלאט ויצא החוצה. מתחת אדרתו הסתיר את המעדר. הלילה היה ליל חושך ואפלה, ובבית נשמעה סערת־רוח בין ענפי העצים, המסובלים פתותי־קרח וערמות־שלג. כל בני הבית ישנו, רק עפעפי עוד לא נסגרו. רוחי פעמה בי בחזקה. חרדה גדולה נפלה עלי, בהעלותי על לבבי, כי זקני עומד בשעה זו יחידי בלילה וחופר בקברים. רערו עצמותי וצלמי בלהות רחפו מול עיני. ובאזני נשמע קול לחישה דקה, קול בן־גילי המת: מצא־נא את חידתי! היש לך פתרונים?

עבר ליל. האיר השחר. זקני שב מבית־החיים. ראיתי, כי הוא מטפס ועולה על התנור. אנחות חרישות ותכופות התפרצו ממעמקי חזהו, שעול חזק הרעיד את כל גויתו ושפתיו נעות. הטיתי אזני ואשמע את דבריו המקוטעים, אשר דבר עם נפשו: „...את האוצר לא מצאתי... חבל, לא זהב נוצץ גליתי... זה שחטפתי בידי היו עצמות יבשות, גלגולת־מת... אולם מדוע השלכתי מידי את הדבר הנוצץ?... אוצר מצאתי ובידי שלחתיו מעל פני... מידי השתמט, התחמק האוצר... הה, ראשי, צדי... מחטים דוקרים שם...

זקנתי התעוררה משנתה לשמע האנחות ותקם על רגליה הרזות והעיפות.

— מה לך, שלמה, מה יכאב לך, מדוע אתה נאנח? אויה לי...

— מצאתי את האוצר...

— למה תדבר הבל...

זקנתי משְשה את ראשו של הזקן, התבוננה על עיניו המזורות זועה וצעקה איומה התפרצה מלבבה.

— דבורה, למה זה תצעקי? האינך רואה את שקלי־הזהב, המתגוללים על קרקע הבית? אספי אותם אל שקים... מהרי, לבל יתעלם האוצר מן העין.

זקנתי הרימה קול־בוכים, והילדים אשר שכבו על שקי־תבן נעורו משנתם לקול זעקתה.

— שישו ושמחו, בני! — קרא זקני בקול נחר. — לא עוד תרעבו ללחם, לא עוד תלכו יחף... אוצר מצאתי... אספו, לקטו את שקלי־הזהב, הפזורים לרגליכם, אל תתמהמהו...

— אביכם חולה מסוכן הוא. התפללו לאלהים, כי ירפאהו, כי יחוס עלינו. — וזקנתי ספקה כפיה.

הילדים הרימו קול־בוכים וצעקה, וגם אני עמהם.

הזעקה הרגיזה את זקני ויקרא בכח ובקול רועד:

— לקטו, אספו את שקלי־הזהב, המתגוללים על הקרקע ערמות־ערמות... הן רק למענכם, ילדים, הפשתי את האוצר, לכם כל העושר הזה...

לקול הבכיה התאספו השכנים והשכנות אל הבית.

— מה לך, שלמה, כי כה שונו פניך ולמה תדבר תהפוכות? — שאלו כולם פה אחד.

— שכני, אחי ורעי, למה תעמדו מרחוק, לקטו את שקלי־הזהב ושימו בכליכם! הביאו שקים! הזהב יהיה די לבני ביתי וגם לבני ביתכם... הן לא רק למעני בקשתי את האוצר, כי אם גם למענכם... מי כמוני יודע את עניכם... הלא במותכם לא תשאירו אחריכם גם דמי קבורה.

השכנים החיים התלחשו מעט ויחליטו לבקש את השכנים המתים, אשר זקני גמל להם החסד האחרון, כי יהיו לו למליצי־יושר לפני אלהי מרום...

עברו ימים אחדים, וזקני קם מחליו. אינני יודע, אם תחנתם של שכניו המתים לפני אלהי־הרוחות הועילה לו להקימו על רגליו, או עמודי גויתו היו מוצקים וגם העוני וגם המחלה לא יכלו הפילם.

ובהתהלך זקני בחוץ, הוסיפו לו בני עירנו שם־לואי ויכנוהו: „שלמה בעל־האוצרות".

עד יום מותו לא חדל זקני לבקש את האוצר בין הקברים. ולא לבד שלא מצא את האוצר אשר בקש, כי אם עוד טמן שם אוצר יקר, אשר כל זהב־הצרפתים לא ישוה בו.

האוצר היקר הזה היה — זקנתי דבורה.

בלי אוצר הצרפתים האריך זקני ימיו שבעים שנה ויקם דור רביעי. אולם בלי אוצרו האמתי, היא זקנתי, לא היה יכול לחיות אף שבוע אחד, כי שנים שלשה ימים אחרי מותה הובל גם הקברן לקבורות בבית־העולם שלו.

שִׁמְעוֹן פְּרוּג

מאת

נחום סוקולוב.

גם אם התוהו־ובוהו, שקדם לבריאת העולם, היה רק כח טמיר וסומא, הלא היה כח. וגם מי שאיננו נכשל במינות של „קדמות העולם", צריך להודות, שהתוהו־ובוהו היה דבר־מה, על כל פנים מה שכנו חוקרינו עם אריסטו בשם „חומר היולי", באשר כי בו כבר היו גרעיני־הזרע של מה שעמד להבראות, אלא שהיו במצב של בוסר וערבוביה.

כי „רוח אלהים", או כמו שדרשו: „כסא־הכבוד של הקדוש־ברוך־הוא", כבר היתה, באותו מעמד של תוהו־ובוהו, „מרחפת על־פני המים", או, כמו שדרשו, „מרפרף באויר".

ובין ה„תוהו־ובוהו" והעולם שבא לגמר־בריאתו, תקופות ארוכות של צמיחה, פריחה, התפתחות, התבגרות, השתלמות־הצורה נמשכות והולכות. קראו להם ימי בריאת העולם, או פ ר ק י ם של יצירה, חפשו אותם בתוך הרמזים של רזיאל, שלמד את אדם הראשון, או בתוך הרכבת האברים ותבניתם בגוף של ראם, שמפקח מעליו גל של דורות לאין מספר — היו תקופות של הבנה, הקרמה, העברה, ופרוטה ופרוטה נצטרפו לחשבון, ומטפה לטפה נתמלא ההין.

תוהו־ובוהו כזה הוא — גלותנו, ותקופתנו היא תקופה־באמצע, בין מה שכבר נחרב ובין מה שעדיין לא נבנה. בטבעה של תקופה שכזו מונחים געגועים. על כל צעד אתה פוגע בשואפים, ועוד יותר — בחולמים. בני אדם חורי־פנים, עטופי־יגון, כאילו היו האברים האחרונים. הענפים האחרונים של גזעם. מהלכים ברוך ועדינות של צללים. תקופה שכזו היא בינית, נוגה, נכאה, אבל יש לה כנפים של כרוב־תינוק, צניעות של חבצלת, שעדיין לא הגיעה לעונת פריחתה. חנה הוא מין חן בפני עצמו, מלכותה—עדיין לא יותר ממה שיש בתוך זיתים, שעתידים לחבוט מתוכן שמן זך למשיחת מלכים, והיא יפה, למרות, או ב ז כ ו ת א פ ש ר ו ת גרידא זו.

יש לה היופי העדין של אבלות, אותו וילון שהרחר, דק, שקוף, שמרפרף מעל לפנים לבנים ומלבינים עוד יותר. כל אבלות עוסקת במה שכבר עבר, לפיכך היא אוירית.

השעור היותר גדול של מה שיש לה מן העולם החומרי הוא: קבר, מצבה, חורבה; וגם אלה כלום הם ה ת ו כ ן שלה? לכל היותר הם משמשים לה בית־אחיזה, י ד, נקודה. התוכן האמתי של אבלות הוא „מרפרף באויר". אין בה ברזל־עשת של מחאה, אלא אריגת־אנחות של קינה. לא תשמע בה הד הלמות פטישים על סדנים, לא צהצוח־חרבות, אפילו לא צלצול־אזיקים, או קשקוש־עצמות, כמו ב„דאנס מאקאבר". ה„דאנס מאקאבר" כבר יצא מכלל קינה ונתגשם, מפני שהוא מאיים. ומה שהוא מאיים, כבר הוא יותר מן יפה: כבר הוא נשגב. ככה הם „מתי מדבר" של ביאליק. זו היא תקופה אחרת. אין כאן חורון; יש אדמימות, יש ממשיות! כנפי־יונה היכן הן? הרי תופס אותך ענק בין בהנו ואצבעו — את כולך, כצביטת טאבאק, ועצמותיך נקשן. כבר יש לו על מה לעמוד, קרקע מוכן, בלתי מוכן, רעיון של קרקע. לפיכך הוא כל כך כביר.

פרוג היה משורר — התוהו־ובוהו קודם לקרקע. אין לו שום יסוד לעמוד עליו — לא יסוד של מושגים עבריים, לאומיים, ממוחיים, דשנים, נובעים מן הבארות שחצבו ראשונים, וגם לא בסיס של עממיות מן השוק, שהולכת ומתחרדת. אין לו אפילו לשונו שלו. צריך יהודי זה לשיר ולקונן ברוסית. אמן הוא ביהודית, אמן בלי ספק; יש לו מלים פשוטות, שהן נפלאות בפשטותן, ונפלאות שהן פשוטות; אבל אם הרגשתך דקה, אתה מרגיש, שגם זה הוא זכרון, ולכל היותר — דבר שהולך לו, שהולך ונמוג מתוך יופי. כשאתה מעריך, זו לעומת זו, את היהודית המעולה והמפולפלת של פרוג וזו, שהיא פחותה ממנה בכל הבחינות, של האחרון שבסופרי יהודית, אתה מוצא, שליהודית הפרוגית כבר היתה „עלית נשמה", כבר גם היא נעשתה „עבר". אין צבעה צבע־יהודית, אלא הצבע החווריין של עור פני אדם מתחת למים.

יפיה של שירה שכזו הוא מעין יפיה של חבצלת־המים; אי־ממשית כענן, כקול־נגינה, כקטורת שמתפשטת בתוך אויר שקט ופושר. היא מאירה ושטה לה. אתה מתבונן ומשתאה! הויה זו, מהיכן היא חיה? מין יופי, רקימה של נימין, גוף, עם שווי־משקל שלו בחלקיו, והארמוניה אלהית בצבעיו וצבעי צבעיו, והוא צומח והולך, כל כח לא יעצרהו, משול כיום, שאין לעצור את אשמורת בקרו מלהביא לאשמורת הסמוכה לה — ובריה זו היא כל כך בודדה, כמו אי גלמוד, וכל מה שאתה יכול לראות בתור שורש, הרי זה רק גבעולים דקים והרהורים־של־עלים פעוטים, שנים־שלשה בראש גבעול. זהו כל היסוד, כל ה„צנורות"! ויונק־לו בעל־אברים זה את חומרו הגס שהוא מעבר, ועושה פלאים של צבעים וריחות מתוך מים, שאתה עם כל חכמותיך ומכונותיך לא תוכל להוציא מהם דבר, אף לא כנף־עלה.

לחבצלת־מים זו דמיתיך, שירת פרוג. אותה לבנוניות ואותה חשאיות. שירה זו, גם בשעה שהיתה נובעת ושופעת, היתה חשאית ורכה. חבצלת זו שטה וחולמת לה על־פני מים בנשף. שירה זו שטה ומקוננת ומלהישת. מאין היא באה? מקולוניה של יהודים עובדי אדמה בדרום רוסיה, מן גיטה, שהובלה מעירה לשדה. שם למד לדעת, שאילנות מלבלבים ושהמים הם מראה תכלת, והלך וקלט לתוך עצמו את ההרגשה של יפי הטבע, ולמד גם בחדר פורתא, וזוכר קמעה „גירסא דינקותא". ואחר־כך נכנס לפני ולפנים באפלטין של השירה הרוסית, ונשתכלל ונתעדן, וכמעט עלה לגבהותו של אותו „פרנס", ונתקבל ונתחבב על הקהל ה„רחב", ותהי לפלא, שיהודי צעיר, שלא הביא עמו בתרמילו כלום, זולתי מכתב־מסע, שלא הספיק לזכות־הישיבה בפטרבורג, ואולי גם זוג של תפלין, לא די שהתחיל אומר שירה ברוסית, אלא התחיל מתחרה — עד כמה שבן־אדם צנוע זה מוכשר היה לכך — עם הגדולים, והיו שעות, שבני־אדם חשבו, כי זה עומד לנהוג בנשיאות.

ידעתי בני־אדם, ששמחו על זה, כדי „לעשות נקמה בגויים". אמנם, באותו מעמד, שהננו נתונים בו, באותו מעמד, שפרוג בעצמו היה מוטל בו — הוא שמש, באופן רשמי, משרת לאחד מבעלי הזכיות, כדי להכשיר את ישיבתו — צריך היה, שזה יעשה עוד גם משורר־מוכתר של רוסיה. אח, נצחון זה, והפלאה זו! — ואמנם אינני יודע, כ מ ה גרשו את פרוג מפטרבורג; אבל זוכרני, שהיינו מתעדנים על ספורי־מעשיות הללו. פרוג היה לא רק משורר, אלא גם אותו „משורר רוסי", שמשמש עבד של עורך דין ושבכל לילה מגרשים אותו מפטרבורג. הרי תפקיד מיוחד של משורר לשמש נושא שכזה.

אבל הסכנה עברה — לא סכנת הגירוש, כי־אם הסכנה, שיהודי זה יעשה פושקין חדש. סכנת הגירוש, אף־על־פי שהיה בה הרבה מן הגוזמה והמעשיות, שה„עולם" אהב, בעיקרה לא זזה ממקומה. זוכרני, כי לפני הרבה שנים היה בפטרבורג, בשלטון לעניני הדפוס, פקיד אחד מן התקיפים, רוסי מזרע הפולאנים (מין משובח!), מיצר לעתונות ולספרות בחומרות וגזירות, וכאשר ענו את פרוג בדבר זכות הישיבה, נזקק לאפיטרופסותו של פקיד זה, שימליץ עליו, אבל לא ידעהו, ולסמוך עליו אי־אפשר היה, כי היה אותו רוסי־פולאני צורר גדול ונורא, ולשחרו יכול היה פרוג רק בשיר. הלך וכתב אליו שיר־בדיחות, ונתגדר אותו ארון, ובמשך כל היום, ועוד מספר ימים ושבועות אחר־כך, לא פסק צחוק מפיהם של הפקידים, כי נמסרו העתקות השיר ממדור למדור ומיד ליד, ורוע גזר הדין נקרע. ואמנם ישנם רבים שמחליטים, כי אילו עבר פרוג כולו להיכל השירה הרוסית, ולא נמשכה אחריו השלשלת היהודית, ואילו לא הציקהו מעמדו לפזר כחותיו לעתונים, אף היה גונזם ושומרם כיין המשומר בנתו, אזי היה לפוש־קין חדש. אמנם הקושי להוכיח בטולן של השערות שכאלה איננו נופל מן הקושי להוכיח את אמתותן.

זו היא עובדה, שחוץ מן הזהב הטהור, שנתן לנו פרוג בכרכים של שיריו הרוסים על חיינו היהודיים, זרה מלוא חפניו את הונו השירי הרוסי על החיים הרוסיים במשך שנות־מספר ברשות הרבים של איזה „פעטערב. ליסטאָק" או „גאזעטא", כמשורר שיר־של־יום, שהדבר הזה הוא כל־כך מעציב, כמו שצייר גדול היה נזקק לצייר שלטים, או צוער (טנור) גדול — לשיר בחצרות. ה„פרנס" בעצמו אפילו ברוסיה איננו מפרנס, ופרוג יכול היה רק — או

לברח קצת על החיים הרוסיים, או לבכות על החיים היהודיים.

ולבכות על החיים היהודיים יכול היה פרוג רק מעל עמודי ה„וואסחאָד", — אני משתמש בשם הזה בעד כל העתונים של המין ההוא — שעסק בכך. זה הוא עולם מיוחד, תכנית מיוחדת, חוששני: אפילו לשון מיוחדת. „שאלת היהודים" ו„רדיפות היהודים", ויהודים לימין, ויהודים לשמאל; אין שום דבר בעולם זולתי יהודים, וליהודים אין שום דבר בלתי אם שרודפים אותם, או ממליצים עליהם, שלא ירדפו אותם. 90 פרוצנט כתוב כלפי חוץ, בעד מי שאיננו קורא. 10 פרוצנט עניני־פנים כתובים גם־כן באופן זה, כאילו היו בשביל חוץ. אין זו קטינוריה. כולנו כותבים ככה בעתונים מעין זה, בלשון שאיננה שלנו. לא רק כשאדם כותב, גם כשהוא קורא עתון שכזה, כסדר, במשך שנים, הרי הוא ענק של סבלנות, ושכרו — סכנה שישתטה באופן מיוחד, כלומר, שיתחיל לדבר בלשון מיוחדת ולהסתכל מתוך שפופרת מיוחדת...

פרוג הכנים לכאן זרם חדש, רובו של דמעות, מעוטו של צחוק. אפילו בינינו היהודים, המומחים לדמעות, יכול היה פרוג להצטיין. בכה בכה זה כשמים דולפים בלילות ארוכים של סתיו. בכה בעד כל האמות, בעד כל הילדים, בעד כל האלמנות והיתומים. בכה על הגירושים, וברמז — על הפוגרומים. לפעמים, ברק מתרוצץ מתוך העננים ושורק ורץ בכח, וכסבורים אנו: מהפכה — לא! שגיאה! גומר בקינה. אולי מפני המבקר, אולי מפני צורך הסנגוריה? אבל כן הוא. צריך היה לשפוך יותר אש לתוך הדמעות; אבל אז לא היתה זאת חבצלת־מים, לא היתה קינה, כי־אם חצוצרת זעם ונקם.

ונעשה לו המקום צר בתחום הסניגוריה. רוצה אדם לדבר דרך־חירות, לא בלשון שאולה מאחרים, אלא בלשונו שלו, והוא שר יהודית, שר ומספר, מספר ושר. נהמה חרישית, הימנון של צפרים, שחוק של פרחים! כוכביו של פרוג נדלקים אצל הנרות בבתים קטנים של יהודים ישרים ועניים, והוא כל־כך שקט ושוה! בכל היופי של פרוג יש איזו עיפות חורת, איזו מנוחה, שיש בה מעט מבית־עלמין ומעט משדה אשר זה נחרש. מדבר אליך מזג־טוב, שעומד בין החרב והעומד להבנות, ויש לו כונות יקרות, ויש בו טהרה פנימית, אבל עדיין הוא ערב חג. הוא מרגיש, שהעירה, או יותר מדויק: הקולוניה, שהוא מחבב, הולכת למות. הוא רואה את הערב־שמשה, והערב־שמשה זה משתקף בו בעצמו בניצוצות של חמלה. מלה זו מסתגלת יותר מכל חברותיה להיות מעין חותם לכל שירתו של פרוג: חמלה לא רק הקינות, אפילו הצחוק של פרוג. כלום יש בו דבר דוקר, מרעיש, מהרס? לא! אפילו מתוך שנינותיו מסתכלת מדת הרחמים.

רחמו, רחמו על עמי, או רחמו, רחמו על עצמכם — זה הוא מה שאני חושב כתור כח טמיר בתוך התוהו־ובוהו, שממנו עולמנו החדש הולך ונברא. רחמים על מה שעבר, פנים של אבלות, ומה שעתיד לבוא — עדיין הוא כקור־זיהר תועה, כשביבי־נוגה זירח מרחיק והוזר ונעלם והיה חושך. וזה הוא מה שמעורר חביבות ורחמים, שאין להם

יסוד זולתי בתוך עצמם, והם תלויים באויר ומרפרפי[ם]
ככסא־הכבוד. אין זה חלק שלם ומבוכר של התחיה, אב[ל]
בתוך חומר היולי זה יש גרעיני זרע של מה שעומ[ד]
להבראות.

הוא היה מלאך, שיניקתו מן ח ס ד, ולא מ[ן]
ג ב ו ר ה. לפיכך יכול היה להתחבב, לעשות רוש[ם]
נעים, מלבב, מעורר מעט, אך לא מרעיש, לא כ„פטי[ש]
יפוצץ סלע". זה הכלל: כח המושך בין שני הפכי[ם]
הוא גדול משהוא בין דברים דומים. אנחנו עם שבע־חסו[ד]
רוה־דמעות, מפוח של אנחות, מערה של עצבות, ומ[י]
שמביא לנו עוד חסד, עוד חביבות ורכרכות, הר[י]
הוא כמכנים תבן לעפריים. הבו לנו מטרות אבני־אלגבי[ש]
וגפרית בוערה, האכילונו גחלי־רתמים, השקונו ארס ש[ל]
עכנאי! שקרו לנו גבורה, מפני שהננו נפלאים ונכאי[ם]
ורופפים כל־כך! ברו לנו חזיזים ורעמים ובלהות־צלמו[ת]
כזבו לנו עזות, חזו לנו סופות וסערות, לנו, העלולי[ם]
להצטנן אפילו מרוח מצויה, שמנשבת מאשנב פתוח
יותר שהננו פעוטות ותולעי האסקופות, אנו משתוקקי[ם]
ל ח ל ו ם, שהננו איזה מין „כלבין דחציפין", עזי־נפש
פריצי־גוי; יותר שהננו בעצם טבענו ענוגים ורכי[ם]
ומתוקים, חלב ודבש, אנו נוטים להתפעל מכל חיקוי ש[ל]
חמת־תנינים, מכל דמיון של התנשאות ותאוה לוהטת, [...]
נם יהיו משאות־שוא ומדוחים ונאדות נפוחים — א[...]
צמאים למחשבה מפתה זו --"Mundus v u l t decipi„

יש מלאכי אמת של גבורה, מרי, נקם, שנשמת[ם]
בוערת כלפיד וברקיהם יהלכו מתוך תהום־די־נור. א[...]
קולם הוא קול ענות־גבורה, קול רעם בגלגל וסער ביו[ם]
סופה, אשר ב„רעש ורגז יגמא ארץ" — זה הוא דב[ר]
שבטבע. הם שרים מה שיש בקרבם, כאשר תשיר הצפו[ר]
שאיננה חושבת, שאיננה יכולה לחשוב מה היא שרו[...]
שאיננה יכולה לשיר שירה אחרת, מפני שהיא שרה א[ת]
עצמה. משורר שכזה, להפך, אם יחקה קול אשר יהג[ה]
לב שקט, זמרת נחת, המית נועם וענוה ושלום וחסד, א[...]
י צ נ י ע את עזותו — זייפן יהיה. הוא צ ר י ך לשי[ר]
שיר של זעם, והוא גם חי שיר של זעם. זאת ראינו בע[...]
המלחמה הנוכחית. קראו את הפואימות של משורר[י]
צרפת הצעירה, שהלכו לקרב! שירתם להטה כאוד
השמש בצהרים, עת השמש בגבורתה — לפני המלחמה
הם היו השכוים, שעוררו את הנבורה הצרפתית, או לו תו[...]
זאת ה„שוביניות" הצרפתית, לפני המלחמה: האבירו[ת]
האלמות, העזוז המבריק, ההידור הגאותני היפה ש[...]
התרנגול ה„גאלי", ההשמליות המבריקה של סיראנו [...]
ברזיראק, אותו שרפיאל יפה, נוקם, גא, יהיר, גבר־בגוברי[ן]
שנפצע ואיננו נכנע, שנדקר ולא יאנש, ושיכול לנפול [...]
בתפארת־נפש שכזו, היא הארמונית לפי דרכה. אין ב[...]
שום דבר מעושה. היא מתיחדת יחוד שלם עם כח אמת[...]
שיש בעצמו של גזע.

אם יש יסוד שכזה גם בנפש העברית? בטוח אנ[י]
שיש. הוא גנוז וקבור בעמקי תהום הנשמה, בין שברי[...]
בין גזרים, בין חרסי העבר הקדמון, תחת אבני־צלמו[ת]
מקודם למתן אותה התורה, ש„דרכיה דרכי נועם ונתיבותי[ה]

שלום", או אפילו לאחר מתן התורה, לצד אותה התורה, במקום שהיא בקרבנו לא רק קדשים, אלא גם חולין, אפילו בתוך הקדשים בעצמם לא רק „אשרי תמימי דרך", אלא גם „שפוך חמתך", ולא רק רבן גמליאל הזקן, אלא גם רבי עקיבא, נפש־רשפים, שאיננה עוטפת שחרות ככנפי עורב ואיננה לובשת קדרות כאהלי־קדר, אך הגורה חמות וחוצבת להבות. היתכן, ש ל א יהי שמץ יסוד שכזה? אין דבר הולך לאבוד בטבע, אלא פושט צורה ולובש צורה, והטבע איננו זז ממקומו. אולי החל כהה, אולי עומם, — אבל מתחת לאפר רשפים ירוצצו, ברוח, והיו לאש־פלדות. בפרקים ידועים יבקעו מעינות תהום רבה זו, ונגולה האבן מעל פי הבאר העמוקה. בתקופות ידועות שדים שצמקו, בוקות ומבולקות, מרגישות שסלון של רעננות־בראשית חודרת, רוצעת לתוכן בשפודין נוזלים של ליחות־צמיחה, בניצוצות של סמא־דחייא, בכידודי־אש־נוער, בחצים שנונים, וגם ראש פתנים אכזר. חרב לה' ולישראל!

חביב הוא הריון שכזה, וחבה יתירה לו כשהוא כשר, רצוני לאמר, כשהוא בא ממקור עצמי, הריון־בית. התחיה העברית! ההתנערות, ההתנשאות מן החנמל של ההכנעה הגלותית אל ההשמל של חופש עצמי, של צמצום כל הכחות, היגיעות, הכונות בתוך התאמצות אדירה, ענקית אחת! התאמצות אחת, ואם לא — יקחנו אופל! די! לא נוסיף להסחב ולנפול, לנפול ולהסחב! לעזאזל כל החשבונות ו„דרכי השלום" — נסיון־יה אחד! נעלה בסערה, ננשא בלהבות! „מבשרים" של רוח־גבורה שכזו, „נצנים" — נראו. וכבר ישנם מחשבי־תכלית, נקרנים ונקרנים, שמקשים לשאול: מה לנו לעשות אליבא מאן דאמר הכא? מה לנו לעשות? כ י צ ד נעלה בסערה? כ י צ ד ננשא בלהבות? הנפוצץ את ראשינו אל הסלעים? בשאלות שכאלה יש פתיות־פירתא, ו„בקשת תועליות", ונסיון הוצאת הלכה למעשה מתוך דברים שאינם דברי הלכה, אלא דברי אגדה. והיות הדברים האלה דברי אגדה, כלום משפילה היא את ע ר כ ם; להפך, היא מ ר ו מ מ ת את ערכם, מפני שהאגדה איננה מורה ד י ן, אלא היא מחזקת את ה נ פ ש, ומתוך כך — כל הדינים שאדם עשוי לקיים, וכל המעשה אשר יעשה, יהיו יותר יפים וטהורים ושלמים. הרי זה כאילו ישאלו: ריכארד וואגניר, שחזק את המו־סיקה הגרמנית, כיצד נפסוק הלכה מתוך משנתו בדבר בחירות כלליות או מוגבלות? עורבא פרח! מוסיקה איננה שלחן־ערוך לשאלות שכאלה, ממנה תוצאות לרוח כללית, להשגה כללית, שמתגשמת והולכת במעשים לאין סוף. היו לנו ענוה, פחד, צדוק־הדין, רפיון, ערפלי־יגון, זהירות רועדת, קומה כפופה, רכות של שעוה, קטנות של אזוב, שתיקה של אבן, תרדמה של אשמנים — די! בואי הרוח ופחי בנו תאוה, הבעירי בנו אש, הרתיחי את דמנו, זקפי את קומתנו, קרעי את תחבושת פצעינו, דלי מתוכנו צעקות, זעזעי את תהומותינו אשר קפאו, עשי אותנו לצעירים סוערים, לא ממורטים וממושכים, אך מעפילים. שים נפש בכף, שנא ותעב את השנוא ואת הנתעב, זעום וקנא ונקום, שאוף לכבוד גבורים וליקר תפארת אדם! אם תהיה בנו רוח כזאת, לא מעשה אחד נעשה, אך כל המעשים אשר נעשה איש איש למענהו ולמען עמו שונים יהיו בעצם תכונתם מכל המעשים אשר אנו עושים עתה,— זאת הרוח הזאת יכולה הספרות, וביתר שאת ה ש י ר ה, להערות עלינו.

וזה הוא הדבר, אשר החלה לעשות תקופתנו זאת. ואמנם כצל אחרי אור, נגררת אחרי השירה האמתית של זעם ומהאה — השירה המהקה קולות ולפידים, מפני שהשעה משחקת להם. הוי, כמה (כמו שאומר שילליר הזקן) „שחופי שחפת, שאינם יכולים לעמוד על רגליהם, קוראים פרק על ה כ ח ומורים הלכה בהרקולים והאני־באל!"

פרוג לא רעה בשדה אחר זה. הוא היה משורר החסד והרוך, מעט אשר היתה כפתו רעננה עד אחרית עבודתו. חסר היה את אכסטאזות (התפשטות הגשמיות) הענקיות, וחקה לא חקה אותן. הוא היה משורר חיי־הבית היהודיים והאגדות התלמודיות הנחמדות (בסוף ימיו הפליא לתרגם הרבה מן האגדות, והולכים אצלו צמודים, בלי שנוי ותמורה, בלי תוספת ובלי מגרעת, הגוף וההעתקה, ויצאו לאור על־ידי „מוריה" לתועלת הרבים באמת). הוא הציב לו יד ויעש לו שם־עולם לא יכרת בתרגום האגדה „הכוס", ובכיוצא בזה, שהספיק חומר־מקרא לכל הערבים והנשפים, בעד יודעי פרק בדיקלאמאציה, לדור של צעירים וצעירות, משהתחילו חוזרים בתשובה אל עמם. רוחו של מלאך־האגדה הזה היתה מרחפת על אלפי אספות וכנופיות של גימנאסיונים וסטודנטים ורורסיסטיות, ושכינתו, בת־קול של שירת האגדה, מדברת מתוך גרונם. במשך תקופה ידועה היה הוא מלך על כל בני־הנעורים, בלא תגא, אך בכלילת־ורדים של משורר העם ובלבוש־מלכות דתלג חור. לפנים היה ניקראסוב שליט בלי גבול, באה האגדה ונכנסה למחיצתו, וכמובן, בשביל זה, צריכה היתה לצאת מן ה„עין־יעקב" ולהתרסות. ולעולם העברה היא סכנה. הוי, בוקא דאטמא דשף מדוכתיה! הוי, גלות השכינה! הקול היותר רך ועדין מתהפך לקול מחצצים, הברה־בעלמא של תמימות נוחה יוצאת כנגדי מקולס, פילא שמעיילים בקופא דמחטא כפיל — כלום אתם יודעים את התרגומים מעברית או ארמית־תלמודית? דרושה לזאת יד רכה, כמעט יד אם, ורק משורר כשר לתרגם שירים. פתוחי־חותם הללו של משורר בחסד עליון ניכרים באגדות של העתקת פרוג, וזאת היתה, במתכוון או שלא במתכוון, השפעה מיהרת. אותן האגדות בעצמן נעתקו לגרמנית, לצרפתית, לאנגלית— היכן נכנסו לטרקלין של אספות? נשארו בתוך ספרים בקבורת־כבוד! לא נכנסו לא אלה של ווינשה ולא אלה של פינדטר, נכנסו אלה של פרוג, מפני שהוא לא היה דרשן ולא חוקר, כי־אם משורר מוכתר מכל משכיות־החמדה של שירה חדשה, משופרא של דור, סופר שטל אורות טלו ואמרותיו טהורות וחביבות על בני הדור.

וככה היה פרוג בשיריו היהודיים: צנוע, רך, אמת הגה חכו. ידוע לא ידע והרגש לא הרגיש את הגבורה של יאוש או את הגבורה של תחיה, אך ידוע ידע את האב הזקן, הפורש את ידיו לברך, ואת האם הנוגה והעצובה, ואת העיר הקטנה, ששם משחקים מלאכי־שלום ודופקים

לבבות טהורים, ואת העובר היהודי („געזונד זאָלען זיין די הענד מיט מאָזאָליעס — די שטערן, פון וועלכע עס גיסט זיך דער שוויים"), ואת הילד היהודי התמים, וגם את הפקחות היהודית של השוק, ואת צרות הגירוש והרדיפה ותהום המושב, שהם סוף כל סוף רוב חיי היהודים ההוים, ובמקצועות האלה — כל היכא דגלי דרעיה נפיל נהורא, ונהורא זה — שירת פרוג, טל כנגד לבן, לא נשגבה, כי־אם טובה, לא מרעישה, כי־אם נוחה כיונה.

ובא הקץ, ולא נגמר ההימנון. נפסק. נופץ הכנור הנעים. ומלוה אני את שמעון פרוג במה ששירתו היתה עשירה בהן ביותר — בדמעות מקרב לב כואב.

אוסף מכתבי שלום־עליכם

(גלוי־דברים).

בתוך העזבון הספרותי הגדול, שהניח אחריו הותני המנוח שלום־עליכם, נמצא חלק אחד מפרי־רוחו, המפוזר ומפורד בכל תפוצות־ישראל, בארצות שונות ובידי בני־אָדם שונים. החלק הזה הוא — מכתביו הרבים של שלום־עליכם, מכתבים על־דבר הספרות ומכתבים על ענינים פרטיים, אשר כתב במשך ימי חייו לאנשים שונים — לחבריו הסופרים והאמנים, לידידיו ומכיריו ולישאר בני־אדם מרחוב־היהודים. כל מי שהחליף מכתבים עם הסופר המנוח יודע, כי מכתביו של שלום־עליכם הם יצירות מיוחדות במינן, מעשי ידי־אמן, אשר חלק להם הסופר חלק מנפשו ומרוחו וטבע בהם את הותם־כשרונו המיוחד ואת מזגו המיוחד. המכתבים האלה, מלבד שיש להם ערך ספרותי וביוגראפי רב, עתידים לשמש אוצר היסטורי־תרבותי רב־הערך להורות הבאים. ובאָמרנו עתה לאסוף את כל המכתבים האלה ולסדרם יחד, כדי להכינם להוצאה מיוהדת, מוגהה וערוכה בידי עורכים אחראים ומכובדת על־פי סדר כרונולוגי, — אני פונה בזה בבקשה בשם אלמנת שלום־עליכם ויורשיו, לכל אותם האנשים, אשר קבלו בימיהם מכתבים מאת הסופר המנוח, בין בלשון עברית, בין ביהודית המדוברת ובין ברוסית, כי יואילו להמציא לידינו את המכתבים האלה, ב ט ו ח י ם ב א ח ר י ו ת, על־פי האדריסה, הרשומה למטה. אלה מבעלי־המכתבים, אשר יביעו את חפצם לקבל בחזרה את גוף המכתבים, יקבלוהו מידינו תיכף לאחר שתעשה העתקתם. ובנגדם אלה, אשר יואילו למכור את האוריגינאל ליורשי שלום־עליכם, על־מנת שיהא שמור אצלם בארכיון בתוך שאר כתביו וחפציו של הסופר המנות, יקבלו תודה מיוחדה מאת המשפחה.

צריך אני להעיר בזה, כי מכתבי שלום־עליכם, קודם שימסרו לדפוס, יהיו מוגהים ונערכים בזהירות יתירה ובבינה תהילה, שאותם המקומות או המבטאים בתוכם, אשר יש בהם כדי לפגוע פגיעה כל־שהיא בבני־אדם החיים אתנו, — ישמטו מהם לחלוטין או יבואו ס ת ו מ י ם, שלא להזכיר שם איש. מובטח להם לבעלי־המכתבים, כי עורכי ההוצאה יעשו את מלאכתם מתוך אהריות רבה ומתוך כונה קודמת, שלא לגרום צער כל־שהוא לשום בן־אדם.

ושוב מתבקשים בעלי־המכתבים לצרף להמכתבים, הנישלחים על־ידיהם, את הערותיהם וביאוריהם, במקום שיש צורך לפרש את הסתום או להפיץ אור על כל התוכן. מן הראוי, שהערות אלו תרשמנה על נייר מיוחד, ולא בשולי גוף המכתבים.

בתקותי, כי כל אלה, שיש ברשותם מכתבים מאת שלום־עליכם, ידעו להעריך כראוי את חשיבות הענין הזה ולא ימנעו מהענות לבקשתנו, אני שולח להם תודה למפרע בשם מרת שלום־עליכם ובשם כל משפחתנו.

י. ד. ב ר ק ו ב י ץ.

ניו־יורק, כ"ח תשרי תרע"ז.

האדריסה למשלוח המכתבים:

MRS. O. RABINOWITZ (Sholom-Aleichem)

927 Fox Street, Bronx, N. Y.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— „הועד הזמני לעניני הציוניות" באחת מישיבותיו האחרונות קצב סכום של חמשים אלף דולאר להחזקת בתי־הספר בארץ־ישראל במשך השנה הבאה.

— לטובת נגועי־המלחמה באירופה ובארץ־ישראל נאסף עד עכשיו באמריקה על־ידי שלשת ועדי העזרה סכום של 6,055,251 דולאר. עם שיבת הד"ר י. ל. מאגנים מפולאניה אומר ה„ועד המחלק המאוחד" לחדש את עבודת העזרה, שרפתה מעט בימים האחרונים, ביתר מרץ ותוקף. לתכלית זאת יקרא בקרוב אספת־עם גדולה ב„אולם קארנגי", ושם ירצה הד"ר י. ל. מאגנים על־דבר מצב היהודים הנידכים בפולאניה ובליטה.

— השלטון הגרמני בפולאניה אומר להכנים תקונים יצוניים ב„חדרים" ובבתי תלמוד־התורה במדינה ההיא. בערים אחדות כבר צוו המלמדים על־ידי האינספקטורים של בתי־הספר הגרמנים לקבל ולשמור את התקנות האלה: א) אסור לחזר אחרי תלמידים; אבות הילדים, אם רצונם למסור את בניהם למלמד, ימסרו אותם בלי שום פתוי מצד האחרון. ב) שכר הלמוד יקבע לפי גיל התלמידים. ג) אסור לפתוח בלמודים לפני השעה השמינית בבוקר. ד) ילדים מבני שש עד שמונה לא ילמדו יותר מעשרים וארבע שעות בשבוע, מבני שמונה עד עשר — עשרים ושמונה שעות בשבוע, מבני עשר ומעלה — שלשים ושתים שעות בשבוע. ה) הפסקות אחדות ביום בין שעות־הלמוד הן חובה בכל החדרים. ו) שעות מיוחדות תקבענה ללמודי התלמוד, תנ"ך, פולאנית, חשבון ושאר המקצועות הנלמדים.

המלמדים התחייבו להכנים את כל התקונים האלה לחדריהם, אולם דעתם של היהודים האורתודוכסים בפולאניה אינה נוחה מהם.

— „הועד הסטאטיסטי לעניני היהודים" בפטרבורג יסד ברשיון הממשלה הרוסית קומיסיה מיוחדת, שתאסוף מספרים מכל ההיזקות, שגרמה המלחמה ליהודים ברוסיה.

— עסקני צבור מפורסמים ברוסיה חושבים ליסד באחת מערי המדינה ההיא אוניברסיטה ללמודי הרפואה. ההשתדלות לפני מיניסטריון־ההשכלה לפתוח אותה באודיסה לא הביאה פרי, מפני שבעיר ההיא כבר קיימים שני מוסדות למקצוע זה. אולם העסקנים האלה מקוים, שסוף־סוף ישיגו את הרשיון הדרוש מאת הממשלה ליסוד האוניברסיטה הזאת בעיר אחרת. הכסף הדרוש להתגשמות המפעל הזה הובטח מאת היהודים העשירים במוסקבה ופטרבורג.

— האוניברסיטה שבפראנקפורט על נהר מיין החליטה לפתוח מחלקה מיוחדת ללמוד הלשון העברית וספרותה. העומדים בראש האוניברסיטה באו בדברים עם המלומד היהודי א. ש. יהודה במאדריד והציעו לפניו, כי יקבל משרת פרופיסור לעברית במוסד הזה. תשובתו של מר יהודה לא נתקבלה עדיין.

התנועה הלאמית

החלטות „ההסתדרות העברית".

מזכיר ה„הסתדרות העברית", מר ק. ווייטמאן, מבקש אותנו לפרסם את הדברים האלה:

באספתו של הועד־הפועל המצומצם של „ההסתדרות העברית", שנקראה ביום ו', ראש חודש חשון, נתקבלו ההחלטות האלה:

א) לקרוא את הועידה הראשונה של „ההסתדרות העברית" בימי ד', ה', ו' טבת תרע"ז, שני ימים לאחרי חג החנוכה.

ב) לקבל את הצעתו של מ. שיינקין להעמיד, תיכף לבואו לאמריקה, את מר יוסף אהרונוביץ, עורך „הפועל הצעיר", לנואם וסדרן של ההסתדרות.

ג) הכח המכריע בכל עבודות ההסתדרות יהיה נתון בידי הועד הפועל המצומצם, וכל החלטותיו בכל ענין וענין לא תהיינה זקוקות לאשורו של הועד הפועל הגדול.

ד) הועד הפועל, אף כי איננו רואה צורך לעצמו לפתוח לשכת־מודיעין מיוחדה למורים, בכל־זאת מוצא הוא לנחוץ לענות על הדרישות למורים, המתקבלות על־ידו. הענין הזה נמסר לידי החברים: ווייטמאן, פרישברג ואהרונסון.

ה) להספיק מדי חודש בחדשו ידיעות בדבר התנועה העברית אל העתונים הלאומיים בשלש הלשונות (עברית, זארגונית ואנגלית).

ו) לעזור להעברים באלינטון, פא. ולהעברים בראזיריה, ארגנטינה, שפנו אל ההסתדרות בבקשותיהם, להסתדר לאגודות.

ז) לעורר את ועד החנוך לגשת תיכף לעריכת תכנית מפורטת בדבר יסוד אגודות עבריות של תלמידי בתי־הספר ולשתף לעבודתו זו גם את ועד החנוך של הסתדרות „יהודה הצעיר".

ושוב מודיע מזכיר ההסתדרות, כי האגודה העברית „עבריה" בסאן־פראנציסקו, שנוסדה לא כבר, מונה כבר ארבעים חברים. ראשית עבודתה היתה לפתוח שעורי־ערב לגדולים ולמנות בהם מורים עברים מומחים, הראויים לתפקידם.

* * *

ועידת ציוני פולאניה.

בווארשה נקראה בימים האחרונים ועידה לכל ציוני פולאניה, הנמצאת ברשותה של הממשלה הגרמנית. השתתפו בועידה זו ששים וששה צירים מחמשים ושש ערים שונות. הועידה נפתחה באולם „מרכז" וארכה ארבעה ימים. מן הדין והחשבון נראה, כי התנועה הציונית בפולאניה עושה חיל, למרות התנאים הקשים של חיי היהודים שם. ביחוד מצטיינות בפעולתן הציונית הערים: וולאצלאוויק, טומאשוב, לוביטש וקוטנה. מלא־ענין הוא ביחוד הדין והחשבון של העבודה הציונית בווארשה, שנקרא על־ידי העסקן הידוע ה. פארבשטיין: במשך שמונה חדשים נמכרו בווארשה שקלים בסך 2000 רובלים ולטובת הקרן הקיימת הלאומית נקבץ במשך הזמן ההוא סך של שלשת אלפים רובלים. הציונים יסדו בעיר ההיא אחד־עשר בתי־ספר עבריים, והתלמידים, המתלמדים בהם, הספיקו כבר לעשות חיל רב בידיעותיהם העבריות. על־ידי התעמולה הציונית הוכרחו המתבוללים לסגור את בית־ספרם ברחוב קרוליבסקי, שבו היו מתחנכים כארבע מאות ילדים. בל"ג בעומר שעבר ערכו הציוניים תהלוכה של שלשת אלפים ילדים מתלמידי בתי־ספרם. התלמידים שרו שירים עבריים על־פני חוצות, והדימונסטראציה הזאת עשתה רושם יפה על התושבים. בכ' תמוז, יום פטירתו של הרצל, נערכו אספות־אבל, שבהן השתתפו אלפי יהודים מכל פנות העם.

* * *

„להופש ולעבודה".

בשם זה נוסדה לא כבר בווארשה הסתדרות ציונית, שמטרתה היא להכשיר צעירים יהודיים להתישב בארץ־ישראל בתור פועלים ועובדי־אדמה. אחד מסעיפי הפרוגראמה של הסתדרות זאת הוא — להקנות ידיעות לאלה, שבדעתם לנסוע לארץ־ישראל אחרי גמר המלחמה, על תנאי החיים והעבודה שם. כל אלה, הנכנסים בתור חברים להסתדרות, מתחייבים להקדיש את עצמם לעבודה בארץ־ישראל לפחות במשך חמש שנים. ההסתדרות פנתה בענין הזה בקול־קורא לכל צעירי היהודים בפולאניה ובליטה. העומדים בראשה הם: הפרקליט אולשוואנגר, צמח ה. ווייצמאן.

שונות

אחרי מטתו של פרוג.

העתונים היהודיים בלשון הרוסית, שנתקבלו בשבוע זה, מוקדשים ברובם לזכר המשורר ש. פרוג. מותו של ש. פרוג השרה אבל ותוגה בכל שדרות העם היהודי. מערכות העתונים היהודיים והכלליים מקבלות טלגראמות של השתתפות בצער מכל קצוי מדינת רוסיה. מוסרים אנו בזה פרטים אחדים מימיו האחרונים של פרוג ומהלויתו.

מחלת־הכליות, אשר בה מת המשורר, נמשכה שבע שנים. במשך שנות החלי באו חליפות במצבו. לטובה ולרעה. ואולם גם בגבור עליו המחלה, והוא שומע אז את כנפי מלאך־המות

משיקות עליו, — לא אָמַר נואש. חפץ־החיים הכריע את אויבי המות. הוא האמין בכחות נפשו וקוה להאריך ימים. ועוד כארבעה ימים לפני מותו, בהיותו מתאבק כבר עם מר־המות בשארית כחותיו, גלה לפני אחד מידידיו המקורבים בשפה רפה את מחשבתו על־דבר נסיעה לקרים — אולי ירוח ורפא לו שם.

מעטים ורעים היו ימי שבת פרוג באודיסה. מחלתו הפריעתהו הרבה מעבודתו הספרותית, שממנה לחמו נמצא. אבל גם בשנות־חייו האחרונות לא סרה ממנו רוח־הקודש של היצירה. במשך הזמן ההוא תרגם בשני כרכים את „ספר האגדה" של ביאליק ורבניצקי, גם מהדורה הדשה משיריו הוציא; אולם כל אלה הספיקו לפרנסו רק בצמצום. בשנת 1914 התחיל פרוג להדפיס את זכרונות חייו בהעתון „מאָמענט", היוצא בווארשה. ואולם עם פרוץ המלחמה פסק העתון לצאת, ופרוג היה בכל רע, אלמלא חש לעזרתו „ועד של חברת הספרות והמדע העברים" באודיסה וקנה ממנו את כתביו, שלא נדפסו עדיין (שלשה כרכים: שנים בלשון הרוסית ואחד בלשון היהודית המדוברת). מצבו החומרי של פרוג הוטב על־ידי זה. אולם בינתים בא אסון נורא ודכא את רוח המשורר לגמרו: בקיץ שנת 1915 מתה עליו בשנת השלש־עשרה לימי חייה בתו היחידה.

בחודש פברואר שעבר עלה פרוג על המטה, אשר לא ירד עוד ממנה. ונפלא הדבר, כי דוקא בחדשים האחרונים האלה לחייו, כשתקפוהו יסורים נוראים, התחיל ליצור ולכתוב שירים בלשון העברית, אשר היה מחבבה וידע אותה ידיעה הגונה גם קודם לכן. ארבעים שירים עברים כתב פרוג בימיו האחרונים. בין אלה נמצא שיר אחד ארוך לילדים בשם „בגני". השיר הזה מחולק לעשרים שירים קטנים מיוחדים; אולם הקשר המרכזי המחברם עושה אותם לחטיבה פיוטית שלמה אחת.

על־דבר ימי חייו האחרונים של פרוג, וכן על־דבר נסיונו החדש של המשורר לכתוב שירים בעברית, אחרי עבדו בשלשים ושש שנה על שדה הספרות הרוסית והיהודית, מספר ח. נ. ביאליק את הדברים האלה:

„עוד ביום הששי הכיר אותי, אף כי היה מוטל אָז בחום הקדחת. המלה, שהיתה שגורה בפיו בימים האחרונים והיה חוזר עליה בכמה פעמים, היתה „ארץ־ישראל". עוד מימי שחרותו היה תנים לבכות ענות העם היהודי. ועם יגונו זה הלך מאתנו לעולם שכולו טוב...

„לפני חדשים אחדים נסה פרוג את כחו הספרותי בלשון העברית. הוא כתב שני שירים, אחד בשם „החלום" והשני מוקדש לאמו. בשירו הראשון מנבא המשורר חזות־נקמה לכל העמים על הרע, שגמלו ליהודים במשך דורות רבים. ואת ה„נקמה" הזאת הוא מוצא בפריחתה הנהדרה של התרבות העברית בין העם היהודי, היושב בארצו באין מחריד ומכלים! „כך נקם העם העברי את נקמתו!" — במלים האלה מסיים המשורר את שירתו. בשיר השני הוא מדבר על אמו, אשר שמה שמור בזכרונו גם בדמדומי חייו, עת שכל השמות האחרים הולכים ונשכחים ממנו, הולכים ונעלמים בערפל.

„כשהביא אלי רבניצקי את השירים האלה, — מספר ביא־ליק — לא הכרתי בטביעות־עין ראשונה את כותבם, מפני שהכתב לא היה כתב־ידו של פרוג, אלא של המעתיק. ואף־על־פי־כן מצאתי מיד, כי פרוג הוא מחברם. מובן, שאין להעמיד את השירים האלה, שהם בבחינת „נסיונות־העט" בלשון העברית, בתור יצירות מן המדרגה הראשונה. בכל־זאת מושכים הם את הלב, והקורא ימצא בם ענין רב. מלבד זה חבר המשורר מחזות אחדים לילדים בעברית, שיצאו לאור בקרוב על־ידי „החברה הספרותית העברית" המקומית.

„רואה אני בנסיונותיו האחרונים של פרוג לכתוב בערוב ימי חייו בשפת אבותינו מעין הזיון סימבולי. הגיך הכיבי־ליה הזה כתב כל ימי חייו רוסית וסיים בזה, שעבר לאותה הלשון, אשר פעמה את רוחו והשפיעה על יצירותיו היפות בלשון הרוסית. ומי יודע — אילו האריך פרוג ימים, אפשר שהוא בעצמו היה מכנים את יצירותיו לאוצר לשון אבותינו!"

הלויתו של פרוג היתה נהדרה מאד. אחרי ארונו הלכו רבבות אנשים מכל שדרות העם ומפלגותיו, מהם אלפי סטו־דנטים ותלמידי בתי־הספר וזנמוכים והתיכונים. גם הרבה דיפוטאציות מחברות שונות לקחו חלק בהלויה זו. נושאי־המטה היו הסופרים והעסקנים הצבוריים: דוד פרישמאן, ח. נ. ביאליק, י. ח. רבניצקי, ד"ר יוסף קלוזנר, מ. אוסיש־קין, מ. ספקטור ועוד. לפני הארון הלכו תלמידי בתי־הספר העבריים עם מוריהם ומורותיהם.

בבית־הקברות לא הספידו את המשורר המנוח — מאימת הצנזורה הצבאית. שתיקת־אבל ודומית־יגון לקחו מקומם של ההספדים. את קברו של הנפטר כרו ליד קבריהם של משה ליב לילינבלום וא. ל. לווינסקי.

חבורת הסופרים באודיסה החליטה ליסד קופה לעניני הנוך על־שם פרוג.

* * *

מחיי האגודות.

— במוצאי־שבת, 28 אוקטובר, היתה אספת־בחירות לאגודת „אחיעבר" בניו־יורק. נבחרו לפקידים החברים האלה: צבי שארפשטיין, נשיא; א. פרנקל ול. קורנפלד, סגנים; בן־ציון כהן, מזכיר הכספים; פסח גינזבורג, מזכיר הפרוטו־קולים; י. ז. פרישברג, גזבר; ש. ליכטרמאן, מפקח על הסדר. לחברי הועד־הפועל נבחרו: א. ש. אורלאנס, ש. גול־דנברג, ד"ר ש. מ. מלמד, מ. סלאבקין וא. רבינוביץ. צירים להקונסיל הציוני הם: ש. גולדנברג וצ. שארפשטיין.

האספה הבאה תהיה במוצאי־שבת, 4 נובמבר, באולם בית־הספר „יבנה", 201 איסט־ברודביי. מר ש. גולדנברג ירצה על „הועידה העשירית של פועלי־ציון". מביני עברית מתבקשים לבוא.

— אגידת „מוקירי עברית" בבאלטימור יסדה שעורי־ערב לגדולים, הרוצים ללמוד את הלשון העברית וספרותה.

— בניו־יורק קיימת אגודה ציונית מיסודם של היהודים הספרדים בשם „מכבי". האגודה הזאת עובדת במרץ לטובת הפצתו של הרעיון הציוני בין אחינו הספרדים, והשפעתה הולכת ומתגברת מיום ליום בחוגי היהודים האלה. מראשית ימי התורף התחילה האגודה לערוך אספות־עם, שבהן נושאים נאומים ידועים הרצאות ונאומים על נושאים עברים וציוניים. בליל יום הראשון הבא בערב ינאם מר שמעון ש. גנסים על „הנביא ישעיהו ואידיאליו".

ברכה חמה לידידתנו יעטא יודנפריינד לארושיה עם מר שמואל וויזן.

ש. עפשטיין ורעיתו.

יעטא יודנפריינד
לארושיה עם מר
שמואל וויזן
יתן ד' לכם ברכה עד בלי די!
א. רבינוביץ.

ברכת „מזל טוב" מעומק הלב ליעטא יודנפריינד לארושיה עם מר שמואל וויזן.

א. ש. אורלאנס ואחיותיו.

דבר בעתו

„התורן" משמש מרכז לטובי המורים העברים ולכל העוסקים עם החנוך העברי. מודעה ב„התורן" של מורים, המבקשים משרה, או של מפקחי בתי־ספר, המבקשים מורים מומחים, תביא להמודיעים את מבוקשם על־נקלה.

הנהגת „התורן".

ליפשיטץ פרינטינג קאָ., 217 איסט בראָדוויי, ניו יאָרק

התורן

עתון שבועי

יוצא בכל יום ששי

VOL. III. NOVEMBER 10. 1916 No. 35

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין תתחימה מתקבלת.
תכתובת:
Hatoren. 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

הוצאת „שילה".

חספר

„היסטוריה לילדים"

מאת

צבי שרפשטיין

הופיע במהדורה חדשה ומתוקנת.

המהדורה הראשונה נמכרה כולה במשך ירחים מועטים. ה„היס־טוריה לילדים" נתקבלה בכל בתי־הספר והת"תים הכי משובחים באמריקה, וכל המנהלים והמורים מעידים, **שמעולם לא התענינו הילדים בספורי החריסטומאתיות, כשם שהם מתענינים באגדות הנחמדות הללו ושרכושם הלשוני של התלמידים, הלומדים על־פי ספר זה, הולך ומתעשר מאליו, בלי טרחה יתירה.**

השפה, שבה נכתבו הספורים והאגדות, קלה מאד. תרגיל, דבור וכתב באים אחר כל פרק. הספר מתאים לשנות הלמוד השנית — השלישית.

המחיר ליחידים 40 סנט, לבתי־ספר — ראבאט הגון. לפנות אל:

Zwi Scharfstein, 1156 Eastern Parkway, Brooklyn, N. Y.

נמצא למכירה גם אצל ש. דרוקרמאן, 50 רחוב קאנאל, ניו־יורק, ובבית מערכת „התורן".

הוצאת „סיני"

יצא לאור:

א] „הזמן הראשון"   ב] „הזמן השני"

מאת ח. א. גולדין.

מטרת הוצאת „סיני" היא לתת סריה שלמה של ספרי חנוך ולמוד הנועדים להורות את השפה העברית מראשיתה עד הרכשת ידיעה הגונה בלשון, בכדי להבין את התנ"ך במקורו.

לעת עתה הופיעו ע"י ההוצאה הנ"ל ספר „הזמן הראשון" ו„הזמן השני". ה ז מ ן ה ש ל י ש י כ ב ר מ ו כ ן ל ד פ ו ס.

היתרונות שבספרים הנ"ל רבים הם ולא כאן המקום לפרטם; המורה המנוסה ימצאם על נקלה וידע לערך את ערכם האמתי.

מחיר „הזמן הראשון" 15 סנטים.

מחיר „הזמן השני" 18 סנטים.

ראבאט הגון למורים, לבתי ספר ולבתי „תלמוד תורה".

לפנות אל:

Sinai Publishing Co., 299 Broadway, New York

או אל:

S. Druckerman, 50 Canal St., New York

מעומק לבנו אנו מברכים את מר לוי בן מאיר פייגנברג עם בת־גילו נעמי בת שלום־עליכם לבואם בברית הנשואין.

יצחק ובתיה ליאנס.

מורה עברי יבוקש

דרוש מורה לבית־הספר העברי דהא־מילטון בקנדה, שיהיה מומחה להוראת עברית בעברית ובהשפה המדוברת וגם שידע מעט השפה האנגלית. המשכרת הגונה.

החפץ במשרת מורה זו יפנה מיד בכתב על־פי הכתובת דלמטה:

UNITED HEBREW ASS'N
58 Vine Street
Hamilton, Ont. **Canada**

ברכת מזל־טוב לידידתי מרת יטה יודנפריינד לארושיה עם ב"ג מר שמואל וויזן.

א. נ. פרלברג.

הריני מברך ברכת מזל־טוב את ידידתי, הציונית י ט ה י ו ד נ פ ר י י נ ד לארוסיה עם ב"ג מר שמואל וויזן. יהי ה' אלהיהם עמהם ויעלו!

דניאל פרסקי.

אבאנירט זיך אויף דעם

פובליציסטיש - ליטעראַרישען וואָכענבלאַט

„דער קאָלאָניסט"

רעדאַגירט פון ז. ברכות.

אַבאָנעמענטס - פרייז: יעהרליך — $6.50

6 מאָנאַט — $3.25

פאַר אויסלאַנד מיט $1.50 מעהר.

אַדרעסס:

E L   C O L O N O
Semanario
EST. DOMINGUEZ, E. R.
Argentine.

VOL. III NEW YORK, NOVEMBER 10, 1916 No. 35

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית | ניו־יורק י״ד חשון, תרע״ז | גליון שלשים וחמשה

פרשת השבוע

גְאֻלַּת פּוֹלַנְיָה.

מהורבנן של ממלכות אי־רופה האדירות, השטופות כולן במלחמת־העמים הנוראה, תבנה אחת הממלכות הקטנות והנחרבות זה־כבר, ממלכת עם מדוכא ומשועבד, אשר איש לא האמין עוד לראות בבנינה: לפי הידיעות, הבאות בשבוע זה מאירו־פה, נתפרסמה חופשתה של פולאניה בתור ממלכה עומדת ברשות עצמה על־ידי מאניפסטים מיוחדים מאת קיסרי גרמניה ואויסטריה־אונגאריה. יחד עם זאת נתפרסמה גם חופשתה של גאליציה בתור ממשלה אבטונומית תחת שלטונה העליון של אויסטריה. אמנם חופשה זו ניתנה לה לפולאניה לא מידי מושליה הקודמים, אלא מידי כובשיה, וניתנה בשעת מלחמה, בטרם שבאה עליה ההסכמה האינטרנאציונאלית, שאינה יכולה להשמע אלא באספת־העמים הבאה; ואף־על־פי־כן גדולה תהיה השמחה בפולאניה השדודה לקראת אפשרות הגאולה והתקומה, שיצאה עכשיו מכלל רעיון וחזון־לב וקבלה בתוקף המאניפסט של שתי ממלכות כבירות צורה פולי־טית ממשית.

וצריכים היינו גם אנחנו, היהודים, בתוך שאר בני־האדם ישרי הלב והרגש, להשתתף בשמחתה של „פולאניה הבנויה" ולברך אותה בכל לב לקראת החדשות והנצורות, הנקשפות לה בעתיד הקרוב. כי מי עוד כמונו, היהודים, יודע להוקיר רגשות עם שדוד וגזול, שהתפלל במשך דורות אל כבודו הראשון ושאף וחלם והערה את כל נפשו בחזון תקומתו הלאומית, עד שזכה לבסוף לראות את מישאת־נפשו הולכת ומתגשמת בהייב וגזילתו הלאומית מושבת לו? מי עוד כמונו, היהודים הלאומיים, נושאי רעיון התקומה העברית בקרב עמנו והולמי הלום שיבתו, יודע את הרגשות המרהיבים האלה? וצריכים היינו איפוא להיות הראשונים בין נושאי הברכה לעם הפולאנים לימי התחלת גאולתו ושיבת כבודו, אלמלא — טעם המרירות, שהשאיר העם הזה בקרב נפשנו ביחסיתו הזועמה וצרת־העין אלינו במשך השנים האחרונות — התיחסות עם סחוף ומדולדל ומושפל לשכנו, הסחוף והמדולדל והמושפל יותר ממנו. ארס שנאתו הצוררת ונקמתו קטנת־המחין — ארס הבויקוט במיליוני היהודים תושבי פולאניה, שהוציא העם הזה מרוחו הפוחז והנמהר, — ארס זה עדיין תוסס בקרבנו בכל מרירותו ועוקצו לא ניטל עדיין. הפולאנים עצמם עדיין לא הראו אותות־חרטה, ואפילו בימי הרעה האחרונים, ימי המלחמה המשכלת, עת אשר כוס־הפורעניות עברה עליהם יחד עם התושבים היהודים, לא השתדלו כלל להרף ולהאיר מעט את פניהם הנזעמים לשכניהם־בצרה ולא השתדלו כלל למחות את חטאתם, הטאת־שאול, שחטאו נגדם. אדרבה, בני העם נדיב־הלב ואציל־הנפש הזה עוד עמדו על דם שכניהם ומיודעיהם ממאות בשנים וצהקו לאידם צהוק־שאננים. ואם נבוא עתה לשמוח בשמחתם ולברך אותם ליום טוב שלהם—הלא רק כחנפים. נהיה גם בעינינו וגם בעיניהם, כמדברים בלב ולב, כמב־כים את היד, החולקת לנו זה עשר שנים רק חרפה ומכאובים ומשטמה כבושה, היד המכאיבה לנו ביותר, מפני שלא יד עריצים היא, אלא יד חלשים וגזולים ומדוכאים כמונו...

לא, כחנפים לא נהיה. מדה זו אינה בקרבנו. יודעים אנו לאהוב את אוהבינו, ואפילו את אלה, הנראים לנו כאוהבים. יודעים אנו גם להפריז על מדת אהבתנו לאלה המסבירים פנים לנו. ואולם לאהוב את שונאינו הגלויים ולשמוח בשמחתם ולחוג את חגם — מדה זו לא מטבענו הוא. דבר זה לא צונו גם אל.

והחג הלא כולו שלהם הוא. לנו, היהודים, אין בו אפילו חלק כל־שהוא. המושלים האדירים, שזכרו את ענות פולאניה השדודה ואומרים עתה להשיב את שבותה, שכחו את ענות נפשם של מיליוני היהודים,

המתלבטים במדינה הזאת טרופים ובזויים, ללא חסד אלהים וללא מבט עין טובה ותוננת של אנשים, ולא זכרו לעודד את רוחם אפילו ב„הבטחה“ טובה, להלהיב את דמיונם אפילו במלה אחת מבשרת ומנחמת. שכחו, כי בעת אשר תקרא פולאניה הקמה לתחיה להראות את כחה ואת כבודה על שדה־המערכה, ודאי יסחפו עמה גם צעירי עם היהודים, ובתוך דם הקרבנות הרבים, אשר יעלו על מזבח כבודה של „מלכות פולאניה המחודשת“, ישטוף גם דם ישראל — דם עולה תמימה... שכחו את כל זאת ולא שמו אל לב לתת שלומים לדם התמימים האלה אפילו בתקוה קלה, אפילו בהזכרת השם בלבד. את המעשה הפחות והנקלה הזה הניחו להפולאנים עצמם: חזקה על בעלי היושר והצדק האלה, שלא יקפחו שכר כל בריה וידעו בעצמם למצוא דרך לפתרון „הסכסוכים הפנימיים“ הפחותים האלה שבינם ובין שכניהם הנדכאים, המסתפקים במועט.

והיושר והצדק של בעלי־היושר האלה — הוי, לבנו מהסס בו! עדיין תוססת בלב מרירות הארס, ארס השנאה העורת והמשטמה הכבושה, שהטיל בנו העם הגאיוני והנמהר וקטן־המחין הזה בשעת דחקו ועניו—היא גם שעת דחקנו ועניינו.

ואפשר יעשה נס לעם הזה — אפשר מתוך שמחתו הגדולה ומתוך חופשתו הלאומית ומתוך הרחבת־דעתו יהפוך לו אלהים לב אחר — לב רחב ונבון יותר, המבין ומרגיש גם את גורלם של אחרים ואת כבודם של אחרים ואת נשמתם של אחרים?

גם זה אפשר. ואולם אוי להם לאלה, שסומכים את חייהם ואת עתידם על הנס..

תְּמוּנַת־בַּלָּהוֹת.

הדין והחשבון על מצבם הנורא של היהודים בליטה ובפולאניה, שמסר הד"ר י. ל. מאגנים לפני באי־כחם של ועדי־העזרה לנגועי־המלחמה, אשר בשמם הלך אל הארצות ההן לסדר שם את עבודת העזרה, נקרא כמגילת־פגעים, העולה במוראותיה על כל המגילות ממין זה, שנשארו לזכרון בההיסטוריה הישראלית מימי הצרה והמצוקה. לא מגילה היא זאת, אלא תמונת־בלהות, שלוקחה מעצם המציאות בלא כחל ושרק, ויש בה כדי לסמר את שער ראש המסתכל בה ולהקפיא את דמו בעורקיו.

תמונת־בלהות — עם שלם של מיליוני בני־אדם גוע ברעב, ברעב ממש, הולך וכלה מיום ליום מרפיון כחותיו האחרונים, מתהלך כצל על חורבות חייו, שמחר תעשינה קברותיו. ורע מזה: העם הגוע כבר רפו ידיו כל־כך, עד כי חדל מהאמין בכחות עצמו וכבר חדל להאבק עם מר־המות. אינו מוחה עוד, אינו מתמרמר, אינו מתפלל ליום מחר. כבו העינים, כבתה התקוה בלב ומת חשק־החיים. הרעב, האכזרי והנורא בכל מלאכי־המות, כבש תחת שלטונו המדכא את הגוף ואת הנפש גם יחד...

על תמונת־בלהות זו, שמסר לנו עד־הראיה, אין להוסיף אף קו אחד, אין לגבב אף צבע מעט מן המעט. תעמוד־נא התמונה הזאת כמות שהיא, איומה ואלמת, — תעמוד ותתבע את עלבונה באין אומר ודברים.

מ י ד י נ ו תתבע את עלבונה — מידינו, היהודים השאננים באמריקה, האחים השבעים, השוקטים על לחמנו ועל יינינו, מידינו, „הדורים העשירים“, היושבים ספונים בבתינו וקוראים בהשקט ובבטחה את העתונים ומבקשים בהם בעינים שוקטות ושלוות אחרי „חדשות מענינות“ מארצות המהפכה העולמית הנפלאה — מארצות הרעב והמות.

מ י ד י נ ו תתבע את עלבונה — מידינו, בעלי־הצדקה הרחמנים, הסומכים בעניני „טשאריטי“ כאלה על הועדים העשויים לכך ומחכים איש בסתר אהלו השאנן והבטוח לקופסות הצדקה, כי תתחלנה לצלצל — ואז נקום אנחנו בבטן מלאה ובלב ריק ונשים איש את ידו אל כיסו ונוציא בעצלות ובהיסח־הדעת איש את פרוטתו הזעומה— את החלק העשירי ואת החלק המאה מזה, שבנינו ובנותינו הקטנים מוציאים בכל שבוע למיני מתיקה ולמחזות־הקסם, המתרגשים על־גבי הבד הלבן.

לנגד עינינו תעמוד תמונת־הבלהות, אשר מסר לנו עד־הראיה, ומידינו תתבע את עלבונה באין אומר ודברים.

ואם לא יתפלץ לבנו למראיה ולא יחרד עד היסוד — אות יהיה לנו, כי בנו היתה יד ה ש ו ב ע יותר משהיתה יד ה ר ע ב באחינו הרחוקים־הקרובים: אות יהיה לנו, כי השובע עשה שמות לא בגופנו — ב נ פ ש נ ו עשה שמות.

את הגוף הותיר לנו. רק את הגוף...

בְּדִיקַת הַחֶשְׁבּוֹן

מאת

ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן.

א.

הסופר והחוקר התלמודי הנכבד מר חיים טשרנוביץ עשה את „חשבון הנפש“ של האומה העברית (ב„התורן“, גליונות ל"ג ול"ד). בשים לב קראנו את חשבונו זה. ברעתנו את חריפותו ובקיאותו של הסופר הנזכר בספרותנו העתיקה ובדברי ימי אומתנו, אפשר היה לקוות, כי נמצא ב„חשבונו“ איזה רעיון חדש או, לכל הפחות, צל של רעיון מקורי, הד של רגש רענן, אם לא הסתכלות עמוקה במעמקי נפישה של האומה העברית בשעה גדולה זו.

קויתי לשוא. את אשר בקשתי לא מצאתי.

וזאת אשר מצאתי: בחשבונו, שעשה מר טשרנוביץ לנפישה של האומה העברית, מרובה החסור על החבור וכפל המלים על חלוק הדעות.

עוד זאת: לא את חשבונה של נפש האומה העברית עשה מר טשרנוביץ, כי־אם את חשבונו הוא עם הציוניות או הציונים, אשר ברדה מלבו.

שם הסופר טשרנוביץ, הידוע לקהל הקוראים העברים ממחקריו המצוינים בספרות התלמודית, מחייב אותנו

להתעכב קצת יותר על הנתוח של חשבונו לחלקיו ופרטיו, למען הוכיח, כי טעה בעצמו וממילא הטעה את הרבים.

מר טשרנוביץ מחליט ואומר: „אי־אפשר לאומה שלמה לסמוך על הנס, על הצרות, שהן יקיימו אותה, או על זכות־אבות. אמנם עמנו מלומד בנסים וגדול כחה של זכות־אבות, כלומר: של הכח החיוני ההיסטורי שלנו, ההולך ונמסר מאבות לבנים, מדור לדור; אבל אף להכח היותר חזק יש שיעור בזמן ובמקום. ואם הראשונים אמרו: תמה זכות־אבות, אנו — על אחת כמה וכמה".

להחלטתו זו הננו מסכימים בכל לבנו. אבל הסופר בעצמו סותר, במרוצת דבריו, את משפטו זה והוא בא לידי מסקנה מהופכת מהנחתו הראשונה והבאות אחריה, כאשר נראה להלן.

למען נוכח, כי השורה האחרונה של החשבון האמור בלתי־צודקת והיא מלאה שגיאות, נשים לב ליתר הנחותיו ומשפטיו, שמהם הורכב החשבון.

מר ט. מוסיף ואומר: „כי שרוצה בקיים הידדית מחויב להתקיים לא בזכות אבותיו, אלא בזכות עצמו, לא כנושא סבל „הירושה", אלא כעשיר ובעל נכסים, שיש סיפק בידו להוריש בעצמו איזה רכוש לאומי לדורותיו. לא כפאראזיט, שחי על חשבון אחרים, על סכום (?) לשד חיות האומה בעבר, אלא כפועל, שמרויח שכרו וזוכה קיומו היהודי לא מן ההפקר, אלא בשכר פעולתו. מי שאינו מוסיף על רכוש הדורות שעברו ממעט ממנו, ונוח לו שלא בא לעולם".

אמנם לא חדשים הם הדברים, וכבר נאמרו בצורה יותר יפה, אך אמתים הם. יש להרחיבם ולהעמיקם, אך אין לגרוע מהם.

והסופר מאריך את חשבונו להוכיח, כי אין לנו להשען על צרות ורדיפות, כי אבותינו היו מחבבים את הצרות וגם מצאו בהן איזה תענוג נעלם, מסתורי, כי ראו בהן הכרח היסטורי וחיובי, ואנחנו „מקבלים את היסורים, אבל לא מתוך אהבה, אלא מתוך תרעומת וקנתור כלפי מעלה". גם משפטו זה, שמסרתיו בקצור, יכולים אנו לקבל בנכיון איזה בטויים ואחרי הגהה קטנה.

אחרי מעט פלפול על הפורעניות והמאורעות, שפגעו בנו — פלפול המפריע קצת את מהלך החשבון — מגיע הסופר לנקודת־משפט גבוהה: „לא להצדיק את המאורעות ולא לחייבם אנו יכולים, אלא להבין את היחוסים שבינם לבינינו אנו צריכים, כי לעם חי יש יחס וחבור אל החיים. אפשר שהפגעים, שעוברים עלינו, אינם נובעים לא מצדקותנו ולא מרשעותנו, אלא מחויבי המציאות הם מעצם טבעם".

נקודת־השקפה זו ראויה אמנם לחוקר הדורות, אבל הוא בעצמו מבטלה בהמשך מאמרו.

ועוד הפעם דברי אמת פשוטה, שאין להרהר אחריה, אמת שאינה מתרוממת מעל מישור הבינוניות, אמת שאינה מחדשת ואינה מוסיפה כלום, כי־אם מעכבת את עשית החשבון: „הצרות, שעוברות עלינו עכשיו, אינן צרות עוברות, צרות שיש דוגמתן בכל דור ודור, אלא צרות, שהעם מונה אחריהן חשבון שנותיו ותקופותיו, צרות, שמשנות את קלסתר פניו של המהלך הרגיל..."

ופה מגיע בעל „חשבון־הנפש", אחרי הקדמותיו והנחותיו, לסבת מאמרו: „ומישום כך, מכיון שהגענו לפרשת דרכים, אנו מחויבים להרהר במעשינו ולחשוב מחשבתו של עולמנו, שמא באמת סרנו מן המסילה ההיס־טורית שלנו, ועלינו לחפש את דרך החיים".

עתה נראה כיצד מבקש מר טשרנוביץ את „דרך החיים", וכיצד הוא עושה את חשבון־נפשה של האומה העברית.

רהיטת מאמרו של הסופר הנזכר היא ממושכה מעט יותר מדי, כי הוא מכנים אל חשבונו ענינים שאינם נוגעים בו ישר. בפתחו של הפרק השני, מן המאמר שאנו דנים עליו, מתמהמה הסופר ומתלבט בחקירה, או בזו, שנראית כעין חקירה, על־דבר מהות היהדות. ולמרות שהוא מקדים ואומר: „אין מתכלית מאמרי כאן לתת תשובה על שאלת מהות היהדות", לא עלתה בידו להתאפק ולהסתפק בניבים והנחות, המצויים לרוב בדרשותיהם של מטיפינו באשכנז מדור שעבר, וזכה אותנו עם כל זאת בתשובה על השאלה: „מהות היהדות מהי?"

מהות היהדות היא, לפי מסקנתו של מר טשרנוביץ, „בקשת הרוחניות המוחלטת בעולם הזה". ואת בטויה מצא בשתי מלים: „תורה וגאולה".

אין מטרתי במאמרי זה להכנס עם מר טשרנוביץ בוכוחים וחקירות על־אדות מהותה של היהדות, אף כי נקל היה הדבר להרוס את משפטיו בנידון זה.

רק בדרך אגב הואלתי להזכיר את הסופר הנכבד את השקפתם של חוקרי היהדות הידועים, אשר מצאו את מהותה גלויה ומפורשה בתורה עצמה, בפסוק „למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ד' ל ע ש ו ת צ ד ק ה ו מ ש פ ט" (בראשית י"ח, י"ט) — השקפה, שהיא מתנגדת מן הקצה אל הקצה להשקפתו של מר טשר־נוביץ ורוחניותו הדקה שבדקה.

מטרת מאמרי היא רק לבדוק את חשבונו של הסופר, ופה אנו מגיעים לשורתו האחרונה, להסך־הכולל: „הגאולה התבלטה באמונה המשיחית. אמונה זו, תהיה אישית או כללית, היא כולה רוחנית, ולא ארצית חלונית".

ומר טשרנוביץ עושה, לבסוף, את חשבון נפשה של האומה העברית (כמדומני, שלא נשגה אם נאמר: „חשבון בלי דעת בעליו"): „ומה אנו רואים עכשיו? שאיפה זו של חזון ישראל לעתיד, ששמשה מאור היהדות בכל משך ההיסטוריה שלנו, משעה שהתחילה להתגשם בחיים, נעשית חומר להגשמה גסה ופרחה נשמתה. ארץ־ישראל נעשית שאיפה ארצית חלונית. הציוניות עמידתה נעשית קלה וריקה מכל שאיפה מוסרית יהודית ומכל החזיונות הלאומיים, ומטבע העוברת שלה היא—„נהיה ככל הגויים בית ישראל". האידיאל של הצעירים הוא „מונטיניגרה", שצריכים אנו לרשת אותה בחרבנו ובקשתנו".

משפט קשה ובלתי־צודק כזה לא הוציאו על הציוניות בכלל אף מתנגדיה ואויביה היותר קצוניים מיום הגלותה בקהל.

ותמה אני על מר טשרנוביץ, שהוא אחד מנקיי־הדעת וסופר שיש בלבו רגש־האחריות בעד הדברים שהוא כותב: איך העיז להוציא לעז על הציוניות בכלל, איך טפל עליה דבה ואשמות, שהן מכחישות ומזייפות את המציאות?

ישמיע־נא הסופר הנכבד לאזניו את הדברים הנוראים, שהוציא מעטו: „הציוניות עמידתה נעשית קלה וריקה מכל שאיפה מוסרית יהודית ומכל החזיונות הלאומיים".

לא „חשבון־הנפש" הוא, כי־אם כתב־פלסתר על הציוניות, נשמת־נשמתה של האומה העברית.

הננו שואלים את בעל החשבון: וכי אתה סובר, שהציוניים ברוחו של „אחד־העם", כי „המזרחיים", כי „פועלי ציון" וכל אלה הלאומיים והרוחניים שבמחנה זו, וכי אתה סובר, שלכל אלה אין אידיאל אחר מלבד זה, „כי נהיה ככל הגויים", וכי באמת ריקים הם מכל שאיפה מוסרית יהודית ומכל החזיונות הלאומיים?

האם אין הדבר גלוי וידוע למר טשרנוביץ, כי בעלי הרוח שבנו תלו את כל חזיונותיהם הלאומיים וכל שאיפותיהם לתחית האומה דוקא בהציוניות, וכי היא עצמה בכל מהותה וישותה אינה אלא „שאיפה מוסרית יהודית"?

כמדומה לנו, שאין אף אחד בין הציוניים הצעירים, לאיזו מפלגה ולאיזה סוג שיטה, אשר יחשב על אלה, שהאידיאל שלהם הוא — „מונטיניגרה, שצריכים אנו לרשת אותה בחרבנו ובקשתנו".

ואם הדברים הקשים מכוונים כלפי זאבוטינסקי וחבריו הצעירים, שהם רק מתי־מספר, — גם אז אין הם צודקים ואינם אלא דבה נוראה, כי גם זאבוטינסקי וחבריו המעטים, אם בכלל יש לו חברים־לדעה, לא השפילו מעולם את האידיאל הציוני למין „מונטיניגרה", וגם הם אינם שואפים כלל לרשת את ארצנו רק בחרבנו ובקשתנו. שוטים והדיוטים כאלה אין במחננו. ושלא בצדק עשו בעת האחרונה גם את זאבוטינסקי למין מפלצת ציונית, וראוי היה זה האחרון, כי יתיחסו אליו ביתר תשומת־לב וכי לא יטפלו עליו חטאים, שלא חטא.

כל העומד כיום בשורות הציוניים שואף מדעתו ושלא מדעתו, שואף בגלוי ובסתר, להצלתו ולהרמתו של רוח ישראל, ואינו יכול להיות נקי וריק מאותם האידיאלים האנושיים והעבריים, שמר טשרנוביץ היה להם למליץ־יושר — מהאידיאלים הגבוהים של צדק ויושר.

הציוניים בכללם יודעים ומכירים, שבלי מרכז ציוני, שבלי שאיפה ציונית, בכח ובפועל, בלי דגל התחיה הלאומית אין תקוה גם להאידיאל הישן שלנו, להאידיאל של הנביאים.

ולולא השאיפה המוסרית היהודית ולולא החזיונות הלאומיים לא היו נותנים את ידם להרעיון הציוני.

מקודם בדה מר טשרנוביץ מלבו איזו ציוניות „מונ־טיניגרית" — ציוניות שאינה כלל לא במציאות ולא בדמיון — למען יוכל לפנות אליה בדברי־מוסר, שהוא חושבם לרמים ונשגבים, כאלה: „האם לזה חכינו אלפים שנה? וכי בשביל זה סבלו אבותינו כל־כך הרבה ענויים ועברו באש ובמים על קדושת השם, כדי להיות ממלכה שפלה כמונטיניגרה והדומה לה, תלויה ברצונות חפשים של אלמים ותקיפים, שמטילים גורל על עמים ועל מדינות?"

אמנם גם את המוסר הזה כבר שמענו מפי „אחד־העם" בסגנון יותר יפה, בשעה ובענין יותר מכוונים לזה.

אכן אין אנחנו נואשים ואיננו מסופקים בתקפו של רוח ישראל, כמו טשרנוביץ, שרואה בכל פנה שהוא פונה רק את דלדול כחותינו הרוחניים ואפיסתם המוחלטת, מבלי לראות גם את ניצוצות־האור, המתלקחים במקומות שונים, ומבלי הרגיש את תוספת הכחות המוסריים והרוחניים בפנות שונות של חיינו; אולם עם כל זה, יודעים אנו, הציוניים, כי היהדות הגלותית לא תפרח ולא תגיע למדרגתה העליונה, גם אם יהיו לה מגינים כמר טשרנוביץ וכל אלה „הרוחניים" בנוסח אשכנז של הדור החולף, אם לא תהיה לה יניקה תמידית ובלתי נפסקת מהצנורות של ארץ־ישראל ממשית, חיה ופורחת, אם לא תהיה מושפעת מהתרבות המקורית והשרשית אשר תתחדש שם.

מר טשרנוביץ מבטל את הציוניות של עכשיו בבטול גמור בחדא מחתא, כאילו יש בעולם רק ציוניות אחת, בעלת צורה אחת, בעלת תוכן אחד וגון אחד, והיא אותה הציוניות המצוירת בדמיונו המבהיל בצבעים נוראים, או, נאמר, ציוניות חסרת כל צבע, כל טעם ורוח — צ י ו נ י ו ת מ ו נ ט י נ י ג ר י ת.

אולם הציוניות הלא לא שיטה, לא השקפת־עולם מצומצמת ולא מגמה מסוימה של מפלגה או של כת אחת בישראל היא.

הציוניות, בהוראתה הנכונה והרחבה, של עכשיו היא סכום כל כחות התחיה, כל כחות הקדמה וכל כחות השאיפה אשר ביהדות ובעם ישראל. וכל אחד מן הציונים רואה ומוצא בה את חזון־לבו ומשאת־נפשו, כמו שכל אחד היהודים מוצא ביהדות מה שהוא מבקש, מה שיש ביכלתו להשיג ומה שהוא מוכשר ומסוגל למצוא, הכל לפי מדרגת השכלתו, כשרונותיו, חנוכו ומזגו וכדומה.

אין יהדות אחת בעולם ואין ציוניות אחת בעולם.

נניח־נא לרגע, כי נקבל את הציוניות, שמר טשרנו־ביץ חפץ בה, כתורה שלמה, כהלכה למשה מסיני, אז, הננו שואלים, מה תהיינה התולדות ומה יהיו המעשים והשנויים הממשיים שהיא, ציוניות זו, מחייבת וגוזרת?

אבל מקודם נשתדל־נא להבין ולהשיג ציוניותו הרוחנית שברוחנית של מר טשרנוביץ.

הוא אומר: „עם שאין לו חזיונות נעלים לעתיד ושאינו מאמין בתעודתו הרוחנית — אי־אפשר לו להתקיים הרבה".

אמת הוא הדבר. אבל הציוניים של עכשיו הם הם אלה, שיש להם חזיונות נעלים לעתיד. לולא זאת—לא היה איש מאתנו ציוני.

אבל גם עוקץ, ועוקץ חד ומכאיב, יש בדבר. מר טשר־נוביץ מוסיף: „וכל מה שאידיאליו יותר גבוהים ויותר רחוקים מלהתגשם — יותר הוא מאריך ימים. ואפשר, שזהו סוד כח הקיום של עם ישראל ואריכות ימיו — בשביל שהיו לו נביאים, שחזו לו עתידות לימים רחוקים מאד". ובזה גלה לנו הסופר את סוד ציוניותו, והיא היא הציוניות של „ירושלים של מעלה". ושלא מדעתו הוא כמעט מתקרב אל הציוניות הרוחנית של ד"ר א. ילינק וכל אלה, שהטיפו באשכנז, לפני דורות אחדים, בזהירות ובמליצות יפות את תורת ההתבוללות והטמיעה בעמים.

עד כמה סותרים דברי מר טשרנוביץ עצמו אלו את אלו וכמה נגודים יש בהם, עד היכן מגיעה ציוניותו הרוחנית ומה הן התולדות המחויבות ממנה — זאת נראה בפרק הבא.

אִמָּא

אִמִּי, הַיְחִידָה בַּתֵּבֵל!

אַתְּ בַּת־יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרָה!

אֵי חֲרוּזַת־פְּנִינִים לִי אֶדְלֶה,

וְּו אֶל צַוָּארֵךְ אֶקְשׁוֹרָה?

אֵי אֶבֶן טוֹבָה לִי אֶכְרֶה,

הוֹסֵף וְּו תוּכַל אֶל זָהֳרֵךְ?

נִיבֵי־הַפְּלָאִים אֵי אֶחְצֹב,

אִתָּךְ בָּם אוּכַל אֲבָרֵךְ?

לְזֹהַר עֵינַיִךְ הַצְּנוּעוֹת

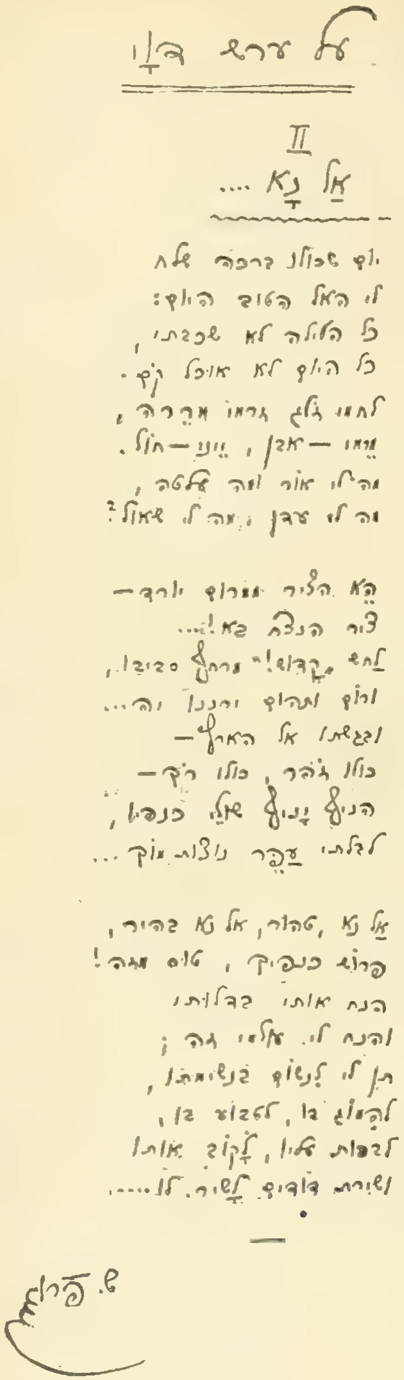
כָּל אַבְנֵי־חֵן הֵן תִּכְהֶינָה.

נִיבִים נֶחְמָדִים מֵ„אִמָּא" —

הֵמָּה לֹא נוֹצְרוּ עֲדֶנָה!

פסח גינזבורג.

הָאַבְטוֹגְרָף שֶׁל שׁ. פְרוּג

על ערש דוָי

II

אַל נָא ....

ש. פרוג

(השיר הזה, שהוא אחד משיריו האחרונים של הפייטן ש. פרוג, אשר כתב לפני מותו בעברית, לקוח מכתב־ידו של המנוח מתוך הגליון האחרון של העתון הציוני „יעווריעיסקאיא זשיזן", שקבלנו בשבוע הזה ממוסקבה. — המערכת.)

חַיֵּי אָדָם

מאת
שלום־עליכם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

לא.

הַחֶדֶר בַּיָּמִים הָהֵם.

מֹשה־דוד רודרמאן המלמד ופרנסות ביתו. — התלמידים עוזרים על־יד רבם ועל־יד אשתו הרבנית במלאכת הבית. — תמונת החדר בימים ההם. — הרב מברך על פרי העץ ועל פרי האדמה, והתלמידים עונים אָמן. — הרב משחית מוסרו על אוזן לא־שומעת. — החדר ועולמו של הקדוש־ברוך־הוא.

ואף־על־פי־כן לא השגיח נחום רבינוביץ בדברי אָחיו הקנאי וברוגזו ולא הוציא את בניו מחדרו של המלמד המשכיל והחרוץ רודרמאן גם לאחר מעשה בנו. אדרבה, חבה יתירה הראהו הפעם והשאיר אצלו את בניו גם להזמן השני וגם להזמן השלישי — והכל. היו שבעים רצון: הרב נהנה מתלמידיו, התלמידים נהנו מרבם, והאָב ראה נחת גם בתלמידים וגם ברבם.

יותר מכולם נהנו התלמידים עצמם. הקדוש־ברוך־הוא ראה בענים וזמן להם מלמד נפלא בעל מזג רך, שאינו מכה את הילדים כלל. אינו יורע צורת שוט ורצועה. מימיו לא הרים יד על תלמידיו ולא פגע בהם, אלא אם כן נמצא לו נער, אשר הציק לו מאד, או אשר זלזל בתפלתו, או אשר מחו מח אָטום היה וראשו עליו כחבית פקוקה, — או־אָז לא שלט עוד רב משה־דוד רודרמאן ברוחו, השכיב את הבחור על־גבי הספסל, הסיר מעל ראשו את כפתו, כפה של פלוסין רכה, הצליף בה על־גבו אחת ושתים, נוגע ואינו נוגע, כדי לצאת ידי חובתו — ושלח אותו לנפשו.

ועוד מעלה טובה אחת נמצאה ברודרמאן המלמד, שהיתה לו בביתו אבן־ריחים — מין מכונה העשויה לטחון גריסים. מכונה זו גלגל ויד היו לה, ומלמעלה מונח לפניה שק מלא כוסמין ופיו פתוח למטה. כשהיו מחזירים את הגלגל, היו הכוסמין מדרדרות ונשפכות קמעה־קמעה לתוך בית־קבול מיוחד. מתוך בית־הקבול היו חוזרות ונופלות על האבן. האבן היתה שוחקת וטוחנת את הכוסמין יפה־יפה, מסירה קליפתן מעליהן ועושה אותן גריסים. ולמכונה זו קראו „אבן־ריחים".

דבר המובן מאליו, שכל כחה של אבן־הריחים לא היה אלא בגלגלה החוזר. יותר שאתה מחזיר את הגלגל — הגריסים נישפכים יותר. ועל מלאכה נקיה וקלה זו, מלאכת חזירת הגלגל, נמצאו קופצים הרבה. כל התלמידים כמעט נמשכו אחרי המלאכה הזאת וחמדו אותה בלבם. כל אחד רוצה היה להיות לעזר לרבו העני, שאינו יכול לחיות על המלמדות לבדה והוא זקוק לפרנסות אחרות מן הצד: ה ו א טוחן גריסים, ו ה י א אופה דובשנים. שמא סבורים אתם, שאפית דובשנים אינה צריכה לפועלים ועוזרים? אם כך אתם סבורים, אינכם אלא טועים. גם אפית הדובשנים מלאכה היא, ואף בה מצאו הילדים מקום להתגדר בו ולהביא תועלת לבעליה. ולא בשעת האפיה, אלא בשעת הטפיחה. עיסה של דובשנים, העשויה קמח־דגן ודבש, טפיחה יפה לה. טופחים אותה בשתי ידים, טופחים שעה ארוכה, עד שהיא נמתחת והולכת, כראוי לעיסה של דבש. ומי עוד כדאי והגון למלאכת הטפיחה, כתלמידים של בית־רבם? ולפיכך היו הנערים קופצים עליה, כולם מתחרים זה עם זה, מנצחים זה את זה ומתנגחים איש עם רעהו בשבילה. כל אחד מזדרז להראות את כחו וגבורתו בטפיחה, כל אחד מתאוה להיות הראשון במלאכה — וכל הקודם זכה.

ואל יתפלא הקורא בלבו לאמר: וכי זוהי עבודה הגונה לתלמידים של בית־רבם — לטחון גריסים ולטפוח דובשנים? לא חדש הוא הדבר במקומנו ואין בו משום פלא כלל. בוורונקה הקטנה נסו התלמידים בבתי־רבותיהם במלאכות פחותות מאלו. למשל, בבית רבם רב זרחל ובבתי שאר מלמדיהם היו ילדי נחום בן־זאב רגילים לטייט את הרצפה בכל ערב שבת, או היו מתכבדים בנשיאת הקיתון של שופכין, שהיו נושאים אותו החוצה במוט בשנים, או היו מתמידים בשאיבת מים מבאר־הגויים, ולפעמים היו מתחנכים גם בגידול תינוקו של הרב, שהיו מנענעים את עריסתו על־פי גורל. ואין צריך לאמר, שהיו שמחים אלי־גיל, כשזכו לשאת עוף אל השוחט לשחיטה. לכבוד נחשב בעיני הקטנים להיות לעזר על־יד אשת רבם במריטת העוף או לעשות כל מלאכה בבית, ובלבד שיהיו פטורים מעול תורה. המלאכה הקשה ביותר, שנראתה להילדים כמשא לעיפה, היתה מלאכת־הקודש— למוד התורה בחדר. וכיון שהגענו לכאן, רואה אני חובה לעצמי לתאר בזה את תמונת החדר ואת מראהו בימים ההם, למען ידעו הדורות הבאים אחרינו את המקום, אשר בו נתחנכו אבותיהם ואבות־אבותיהם להיות יהודים כשרים ותמימים.

הבית — בית־אכרים קטן ורעוע, העומד בנס ונוטה לנפול. כל רוח שאינה מצויה באה ועוקרתו והופכתו על־פניו. יש שגגו מכוסה תבן, ויש שאין לו שום גג כלל, והוא נראה לעין המסתכל כעומד בגלוי־ראש, בלא כובע. חלון קטן אחד לו, ואם ירבה מספר חלונותיו—והיו שנים. במקום הזגוגית השבורה מודבק נייר, ויש שחללה סתום בכר קטן. קרקע הבית מטויט, כלומר: משוח בחמר, ולכבוד שבתות וימים טובים נוהגים לרבץ אותו בחול אדמדם. את המקום היותר גדול בחדר תופסים התנור והכירים והריוח שבין התנור והכירים. על הכירים ישן הרב, ועל התנור ישנים בניו. סמוך לכותל עומדת מטה מוצעת — מטת הרבנית היא, ועליה מוטלים זה על־גבי זה כרים וכסתות הרבה, גדולים וקטנים, המגיעים עד התקרה. שם, על אותה מטה מוצעת, על סדין לבן, מתוח עלה של אטריות. פעמים אתה מוצא שם עוגות וכעכים (אם אשת הרב עוסקת באפיתן של אלו), ופעמים—תינוק

מוטל (אם אשת הרב לא עמדה עדיין מלדת). מתחת לתנור מוקצה מקום ללול. שם מגדלת הרבנית עופות למכירה. ליד הכותל המעוקם והכרסתן עומד ארון, שבו שמורים הלחם, הכדים, הסירים והפכים הקטנים. על הארון עומדים כלי הברזל והנחושת: מחבת ומכתש, כברה ונפה, פארור ומגרדת, ושאר כלים למיניהם, וגם חבילה של זרדין בתוכם. ליד הדלת והמזוזה, סמוך למבוא, מעבר מזה — יעים ומגרפות, ומעבר מזה — קיתון של שופכין מלא על כל גדותיו. פה גם מקום עביט־המים, עביט־העץ, הדולף תמיד, ומקום האלונטית, המשמשת לקנות ידים, הלחה תמיד. באמצע הבית שלחן ארוך עומד, ומשני עבריו שני ספסלים ארוכים — כאן מקום החדר עצמו וכאן מרביץ הרב תורה לילדי ישראל. הכל צועקים. הרב צועק, והתלמידים עונים לעומתו בקול. ילדי הרב, המשחקים על־גבי התנור, צועקים אף הם, וכנגדם צועקת אמם הרבנית, גוערת בהם בנזיפה, שלא יצעקו, ומשתיקה אותם בקול. העופות אשר בלול, מתחת לתנור, מקעקעים. יד החתול באמצע: החתול השוקט והחלק, הזהיר והצנוע, הנחבא אל הכלים, קפץ בהשאי מעל התנור, התגנב ונכנס לאט לתוך הלול והחריד את העופות מרבצם — תפחנה עצמותיו!

כך היה מראה החדר בוורונקה בימים ההם. לא נאה ממנו היתה תבנית החדר בעיר הגדולה, בפריאסלאיו. אף זה לא הצטיין לא ביפיו הפנימי ולא בהידורו החיצוני. המלמד בפריאסלאוו, כחבריו בוורונקה, אף הוא היה מרביץ תורה לתלמידיו בחדר צר ואפל, כשהוא לבוש בימות החורף גלימה של מוכין וכפת־פלוסין על ראשו, ובימות החמה — רק חלוקו לעורו, חלוק לבן עם שרולים רחבים, וארבע כנפות מלמעלה. בימות החורף, אחר שינה של צהרים, היה שותה להנאתו במקום תה — מין חמין מכורכמים, מתובלים בפרחי עץ התרזה, ובימות החמה היה יוצא ידי חובת שתיה במים צוננים, שהיה מסננם דרך אחד משרולי חלוקו הרחבים, מברך עליהם תחילה בכונה עצומה ברכת „שהכל נהיה בדברו", והתלמידים עונים אחריו אמן. ואם קרה המקרה ואחד הנערים הביא פרי־עץ מן השוק, היה הרב מברך בקול רם „בורא פרי העץ", והתלמידים היו עונים אמן. או יש שהיה נער מביא אל בית־רבו קשוא ירוק מקשואי גן אביו, ועמד הרב וקלף בסכינו את קליפת הקשוא בזהירות יתירה וברך עליו „בורא פרי האדמה", והתלמידים היו עונים אחריו אמן.

חביבים היו כל הדברים האלה על הקטנים, ובלבד שיהיו פטורים מעול תורה. יפה היתה להם שעה אחת של בטול־תורה מכל חיי העולם הבא. הלמוד היה להם לזרא וכבר יצא מאפם. כל היום לא ידעו דבר בבית־רבם כי־אם הלמוד, אשר הם לומדים. למן הבוקר ועד הערב היו יושבים ולומדים. ובימות החורף היו מאחרים שבת ולומדים גם בלילה, משכימים קום ולומדים גם עם שחר. ואפילו ביום השבת בצהרים היו מצווים ללמוד. ואם לא למדו, היו מצווים לישב צפופים אל השלחן, לשמוע ולהקשיב אל מוסר הרב ותוכחתו.

מוסרו של הרב — זה היה פרי דמיון נלהב ועשיר, שאין דומה לו אלא בספורי „אלף לילה ואחד". מתוך תוכחת הרב ומוסר שפתיו היו התלמידים רואים עין בעין את העולם הבא עם כל פרטיו ודקדוקיו, היו מרגישים את קרבת המות, טועמים טעם „חבוט־הקבר", מקשיבים ושומעים את פסיעותיו של מלאך־הדומה, הפוסע וקרב אליהם בחשאי, פותח את סגור־בטנם, מוציא משם את בני־מעיהם וזורקם בכעס אל פניהם: „רשע, מה שמך?"... ואחר־כך באים שני מלאכי־חבלה, נוטלים אותם בציצית־ראשם וקולעים אותם בכף־הקלע מסוף העולם ועד סופו. ואם לא נזהר אדם בלשונו והוציא בחייו דבר־שקר מפיו — אחת דתו להתלות בלשונו על כלונס, כדרך שתולים בשר באטליז. ואם שכח אדם פעם אחת בחייו לקיים מצות נטילת־ידים בבוקר, מעמידים לו שני מחבלים לקרוע ממנו את צפרני אצבעותיו בצבת, העשויה לכך. ואם נטל אדם את צפרניו בערב שבת והשמיט שלא במתכון צפורן אחד על הקרקע, דנים את דינו לרדת שוב לעולם־השקר ולבקש שם את הצפורן האובד עד אשר ימצאהו.

כל זה אינו אלא שכר עבירות קלות, שאדם דש אותן בעקביו. ושכרן של עבירות קשות וחמורות מהו? למשל, אדם שזלזל בתפלתו — מה דינו? או אדם שעבר על קריאת־שמע בשעתה? או שנכשל במחשבה רעה, בהרהורים רעים ובחלומות שאינם הגונים? אדם כזה — אוי לו בעולם הבא! ש ם אין רחמים בדין! תשובה, תפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה רק ב ה, בעולם ה ז ה, ואילו ש ם, בעולם ה ב א, אין כחן של אלה יפה כלל ואין לו לחוטא תקנה עולמית! „שם חלקכם בין שאר הרשעים, ודינכם באש, ביורה רותחת — בגיהנם, שקצים, בגיהנם מקומכם!"...

כך מסיים הרב את דברי מוסרו, והתלמידים יושבים ומקשיבים בעיון, כולם נפעמים ונרגשים, ועיניהם זולגות דמעות, והם מהרהרים חרטה על כל עונותיהם, חוזרים בתשובה בכל לבם ונודרים נדר להיות מכאן ולהבא יראים ושלמים ולעשות רק את הטוב בעיני אלהים ואדם. ואולם אך קם הרב מלפני השלחן והתלמידים קמו אחריו — והנה היתה הרוחה: מיד נשכח המוסר ונשכחו הנדרים והאסרים. העולם הבא עם יסורי הגיהנם ומלאכי־החבלה — כולם נעלמו ועברו, כצל עובר, כחלום חזיון־לילה, והקטנים שבו לעשות את הרע כבתחילה וללכת איש אחרי שרירות לבו החוטא: זלזלו בתפלת שחרית, לא נזהרו בתפלת מנחה, עלו על משכבם בלא קריאת־שמע. מה להם תפלה ומה להם נטילת־ידים — אם עולמו של הקדוש־ברוך־הוא פתוח כולו לפניהם, והחמה מאירה בחוץ בזהב־אורה, והצללים מטפסים וזוחלים על־פני הכתלים, מרמזים להם וקוראים: „ההוצה, ההוצה צא, ילד־שעשועים! פה טוב ויפה ונחמד! כל הארץ כולה לפניך היא! קפיצה אחת כי תקפוץ — ובאת עד הגשר. עוד קפיצה אחת — ורגליך עומדות מעבר לגשר, במקום שנחל מפכה, ומים הומים, ודשא מוריק, ופרח מצהיב, ועוף פורח, וחסיל מקפץ"...

והשדה הירוק, המכורכם ציצים ופרחים, אף הוא רומז וקורא לך, כי אליו, אליו תבוא — להתנפל אל חיקו הרך והמבושם ולהתגולל בעשביו הרכים והמבושמים... ובעוד אתה עומד והושב דרכך כה וכה—והנה אביך בא לקראתך, או אמך, או אחיך הבכור, או אחותך הקטנה ממך: „כבר התפללת? קום ולך אל החדר — אל החדר לך, בן סורר ומורה !...

הַמְּעֻוָּת

(ספור).

מאת

א ב ר ה ם ש ו ע ר.

א.

פקידי הבאנק הנודע „נ. נ. ושותפיו", מנהליו, סופריו ומשרתיו השונים, הקטנים עם הגדולים, התלחשו מאז הבוקר, התחרשו. גם כשישבו איש איש אל שלחנו ולעבודתו, היו קורצים עין זה לזה, ממוללים באצבעותיהם, מתפלאים ותמהים.

מר אפרת, הדירקטור הראשון שבבאנק, יושב מאז הבוקר על מקומו, אל שלחנו המיוחד לו, סר וזעף. אינו מדבר, אינו עובר משלחן אל שלחן, כדרכו תמיד, אינו נכנס עם איש בדברים, אינו מתלוצץ, אינו מתפלסף.

ומה שנפלא ביותר — אינו מפקד ומצוה. כשהוא נותן איזו פקודה, הרי היא קצרה, לא־ברורה, ואי־אפשר לרדת לסוף דעתו.

פניו נפלו, כמשו, זקנו. אפרת „הזקן־הצעיר" הזה, המלא חדות־החיים, השמח ועליז תמיד, אשר אין אומר לו בלא חדוה, אין דבור — בלא הלצה, — הוא יושב עצוב ומדיכא!

והפקידים מביטים עליו מן הצד, כמתגנבים, מעיפים עין אל עברו—ופונים זה לזה מעל כסאותיהם ומתלחשים: „מה קרה? מעולם לא ראינוהו בכך!"

— אפשר עזבתהו השחרחורת? — שאל הלץ שבחבורה. אולם שומעיו לא שמו לב להלצתו זו; ידוע ידעו היטב, כי את מר אפרת אין „השחרחרות" ודומיהן עוזבות, ואילו קרה כזאת, לא היה מר אפרת נותן לב על זה: כמה „שחרחרות" ישנן בניו־יורק הגדולה!

— היה לי היום דבר אליו, — סח אחד העוזרים, — ענין חשוב... דברתי אליו, בארתי, שאלתי... הוא הביט אלי, נענע בראשו על כל דבר ודבר ולא ענה כלום, — עד שבסוף נוכחתי, כי הוא אינו רואה איש לפניו ואינו שומע כלל מה שמדברים אליו. מחשבותיו ממנו והלאה... זה לי חמש שנים בבית הזה, וכזאת לא ראיתי פה מעולם!

— חמש שנים! — ענה חברו לעומתו. — גוזמא נקט!... ואנהנו, ידידי היקר, עומדים ועובדים פה, במקום הזה, יותר מעשר שנה; הרבה מלח כבר אכלנו כאן, הרבה מים כבר שתינו כאן — ולא ראינוהו במצב משונה אשר כזה! לא פני אפרת הם אלה!

ומר אפרת ישב אותה שעה על כסאו הרחב והרך, נשען בלחיו על כף־ידו המעודנה והמעוננה. סיגארה כבויה תחובה לו בין אצבע לאמה, והוא יושב שקוע, צולל במחשבותיו, ומרשומי פניו ניכר, שהמחשבות כבדות מאד, כבדות ומדכאות.

כבן חמשים ומעלה הוא האיש. הוא עצמו היה אוהב להתפאר במספר ההגון הזה של שנות חייו. אולם אלמלא העיד בעצמו על זאת, אפשר היה לחשבהו לבן ארבעים, או גם פחות מזה — כל כך חזק, רענן, זריז ומלא חיים היה.

גבה־הקומה, רחב־הכתפים ואיש־הגרם, מיצק והסין כאלון. שריריו מפותחים, כשריריו של אתליט. בעל פנים יפים, נוחים ורצינים כאחד, אשר ההכמה מאירה אותם. מצחו רחב, גבוה, חטמו גבנוני, נשרי ויהיר, שפתיו עבות מעט, אדומות, תאוניות. וכשהוא מדבר או צוחק, נחשפות שניו הישרות — לבנות, גדולות וחדות; שנים טורפות... סנטרו מחודד קצת וגלוח תמיד יפה־יפה. אודם ורוד, רענן ועגוג, משחק בלחייו המארכות. אבל היפה והמצוין בפניו הן עיניו. אי־אפשר לראות את העינים הללו, מבלי שים לב אליהן, מבלי לזכור אותן ימים ושבועות. עינים נפלאות הן. איש לא עמד על גונן: יש שהן אפורות־כהות, ויש שהן הופכות שחור, כשחור הלילה. רגע הן נדלקות, בוערות, שורפות, ורגע— והנה כבו פתאום, כאילו נחבאו בחוריהן, ירדו ונעלמו בתהום עמוקה.

עיניו היו מ ה פ נ ז ו ת.

וכשרונות מצוינים היו לו. בעל מרץ ורצון כביר, חרוץ ושקדן ועובד מאהבה. הוא אהב לעבוד, ועל כן השכיל בכל דרכיו והגדיל לעשות. את הבאנק הזה העמיד כמעט הוא לבדו על בסיסו הקיים והנאמן. הוא היה הראש והראשון בו, וכל העסקים נחתכים על פיו.

אבל גם מחולשות לא היה נקי, ככל אדם. ואחת מחולשותיו היתה — התאמצותו היתירה להראות כאמרי־קאי מלידה ומבטן, כ„יאנקי" גמור לכל פרטיו ודקדוקיו. פעמים רבות הגיע הדבר עד לידי גחוך, — והוא, בעל־הרגש בכל דבר, לא היה מרגיש בזה. בדבורו, בלבושו גם באכילתו היה משתדל להיות אמריקאי. ופקידי הבאנק ועוזריו ספרו עליו בבת־צחוק, כי בשעה שנפשו עורגת לדגים ממולאים, מפולפלים ועשויים בטעם היהודים, הוא אוכל דוקא דגים מבושלים על ראשם ועל קרבם, בלא מלח ופלפלין ובצלים, כדרך שמבשלים האמריקאים, אוכל ומתעב, אוכל ומצטער...

אבל כנגד חולשתו זו היתה בו גם מעלה אחת גדולה. במסחרו ובעסקיו לא היתה ניכרת אותה קטנות־המח, אותה החריפות הפעוטה, שיש להם לרוב הסוחרים היהודים שהביאוה אתם מארצות־הגולה וגיטותיהן. במסחריו ובעסקיו היו מורגשים אותה רחבת־הלב, האומץ והגאון האמריקאי ביחד עם החריפות והעמיקות ועם מעוף־הדמיון המיוחד של הסוחר היהודי. ולכן היה שמו נכבד והלך לפניו בעולם המסחר הגדול.

מתוך חפצו הגדול לחקות, להשתוות ולהדמות להאמריקאים, — נעשה לאיש־הספורט, התענין בכל ג

המשחקים ושעשועי־הגוף לסעיפיהם ולסעיפי סעיפיהם. הרבה משעותיו הפנויות היה מקדיש להם. הוא התמכר להטינים, להפוט־בול, ולפעמים היה יוצא גם לצוד ציד חיה ועוף, או לדיג — אף כי הציד היה למרות רוחו, ולא העסיקהו כלל.

המשחקים האלה אמצו את גופו, הקשוהו ועשוהו חסין, מוצק. לא ידע כל רפיון וחולשה, לא חש שום מיחוש או כאב. בהיותו תמיד מלא חדות־החיים, העריץ את הכח, את האון, ושנא את החלשים. אבל יותר מכולם שנא את הזקנים בלי עת. הזקנה היתה מעוררת בקרבו שאט־נפש. הוא היה אומר, כי בשעה שירגיש בעצמו, כי תש כחו והזקנה קופצת עליו, ישים קץ לחייו. „או חיים או מיתה!" — היה פתגמו הרגיל. — „בן חמשים ומעלה אנכי היום, — היה מוסיף אחרי פתגמו זה — ואין אני מרגיש בי שום עיפות, חולשה או רפיון בכל הפונקציות שבגוף ובנפש. הרי אני כבן שלשים לכח, והכל לי — מפני שאין אני מניח לזקנה שתקפוץ עלי — כן, אין אני מניח!"

ואמנם אהב מר אפרת את החיים. הוא השתדל לקחת מן החיים וליהנות מהם עד כמה שידו מגעת. לא היה מונע את עצמו מכל תענוג, לא היה מחסר את נפשו מכל עדני־החיים. ביותר להוט היה אחרי הפלירט. זה היה הראש והראשון בתענוגיו ומנעמי־חייו. הוא רדף אחריו, בקש אותו, נמשך אחריו בכל לבו הצמא והשוקק. בחלקי העיר השונים היו לו תמיד עסקי עגבים ונשים אהובות, שהיה מתענין בהן, נוסע אליהן, פעם אל האחת ופעם אל השניה. וכולן היו אהובות לו, כולן חמודות; כל אחת משכה את לבו בחנה ובקסמה, המיוחדים לה לבדה. חוש־היופי היה חד ומפותח בו מאד, ובכל אחת מ„חמדות־נפשו" היה מוצא חוט של חסד, שהיה מקשר אותו אליה. ולפעמים לא היופי היה העיקר — כי־אם הרגש, שהוא הנהו הכובש הגדול, המנצח על עלמות ונשים יפות, ואין אשה, העומדת בפני הכח הגדול שבעיניו, בפני ההוד שבגבר כמוהו, המשוכלל והמפואר בכל יצורי גוו. וכל מה שקשה היה לו לנצח, כן היתה מתגברת ומתלקחת בו התאוה, כן הלכה ובערה בו אש־החשק לנצח ולהכריע. ובשעה כזאת היתה פגיעתו מסוכנת...

בשעת התגלות־הלב היו רעיו ומיודעיו, כולם בעלי־בתים חשובים, מעירים אותו על הנהגתו המוזרה הזאת, שלא נאה לאיש כמוהו, בעל בעמיו, וביחוד לבא־בימים כמוהו, להתעסק בדברי־שטות ומעשי־נערות כאלה,—והוא היה עונה אותם בלצון, כי איננו מבין, איך מתירים בני־האדם לאנשים באים בימים לאכול ולשתות? „אם אוכל ליהנות מן החיים אפילו שעה אחת קודם מיתתי, לא אמנע את עצמי מזה".

בביתו היה בעל טוב לאשתו ואב טוב לבניו. את דורה אשתו אהב באמת וכבד אותה מאד. בכל דבר הקשה והחשוב בעסקיו היה נמלך עמה והיה הולך אחרי עצתה. את בניו אהב והוקירם וחנך אותם על־פי רוחו — להיות עומדים ברשות עצמם. ועל כן שנא מאד את הפרנסות „הפרופיסיונאליות". האדם צריך לעמוד ברשות עצמו, ולא להיות תלוי בדעת אחרים. לפנים היה אפשר דבר כזה לאכר, עובד־האדמה, ועכשיו — להסוחר. ולכן, כשהיו בניו גומרים את למודם בבית־הספר הגבוה, היה שולח אותם לעבוד באחד מבתי־המסחר של מכריו ואנשי־בריתו, כדי שילמדו אל דרכי המסחר ואפניו — ומצאו אחרי־כן את דרכם בחיים בכח עצמם, בלא סיוע מצדו.

עכשיו כל בניו ובנותיו עומדים ברשות עצמם וכמעט כולם מבוססים. כל אחד מצא לו את דרכו ובנה את ביתו. נשארו רק הוא ואשתו, „זקן וזקנה", ולואים בן־זקוניהם, צעיר בן עשרים ושלש, העובד בבית־מסחר חשוב אחד בניו־יורק ומקבל שכר הגון.

ודורה גם היא אוהבת אותו ומסורה אליו בכל נפשה. ואף כי גם לאזנה היו מגיעות „שמועות" שונות על דרכי בעלה, לא היתה שמה אליהן לב. יש לה לדורה השקפה מיוחדת בענין זה. מבטת היא על תעלולי הגברים „מבין להאצבעות", ובענינים כאלה היא תולה את כל הקולר בצואר הנשים. כל גבר, לפי דעתה, קל־הדעת הוא ונוח להתפתות, והנשים מצודדות אותם בקסמיהן. ועל כן האשה, שנכשלה בגבר, מתחייבת בנפשה ואסונה בראשה.

* * *

כשהגיעה השעה הראשונה, הלכו פקידי הבאנק והעוזרים השונים אל בית־המזון הסמוך לאכול סעודת הצהרים. למר אפרת ולמר רבינוביץ, ראש רואי־החשבונות, היו מביאים את סעודתם אל הבאנק. חדר מיוחד היה להם, שבו היו סועדים.

בשעת הסעודה דרכו של מר אפרת לדבר עם מר רבינוביץ ארוכות וקצרות על כל השאלות והענינים, החדשות והשמועות, המנסרים בעולם. אוהב היה להתפלסף קצת, להתוכח. מר רבינוביץ היה נכבד בעיניו משום ידיעותיו הרבות בתלמוד ובקיאותו הגדולה בחכמת ישראל. כי גם מר אפרת עצמו למד בימי נעוריו בבית־ישיבה, ו„גירסא דינקותא" הביבה עליו.

אבל ביום הזה ישב מר אפרת דומם, שקוע במחשבותיו, וכמעט שלא נגע באוכל, העומד לפניו. לשוא השתדל רואה־החשבונות למשכהו בדברים, להשיח אותו, לבררו. ספר לו מחדשות היום, נסה גם לבדח את דעתו באיזו אניקדוטה — לשוא! מר אפרת ישב דומם, מדוכא ומשומם. נשתתק גם מר רבינוביץ.

בחדר הקטן שררה דומיה כבדה. מר רבינוביץ סעד סעודתו שלא לתיאבון, ומר אפרת לא אכל כלום, אלא ישב מחריש ומשמים. כך עברו רגעים מספר.

פתאום גחן מר אפרת מעל השלחן אל עברו של מר רבינוביץ, היושב ממולו, ופתח ואמר בקול צרוד ונחר, כמדבר בקול זר, בקול שאינו שלו:

— הגידה נא לי, מר רבינוביץ... שאלה יש לי לשאלך. כלומר: לא שאלה, אלא דין... דין בדת ישראל... בתלמוד...

משתומם הביט עליו מר רבינוביץ. פניו של המדבר אליו הפיקו צער ויאוש. נראה היה, שאיזה סוד מעיק עליו, מציק לו ומטריד את מנוחתו, והוא מקוה ומצפה ברגע זה, שהוא, רבינוביץ, יחלצהו ממצוקת־נפשו.

גם מר אפרת ישב נבוך ומבולבל. עברו כמה רגעים של שתיקה כבדה.

— מה דעתך על התלמוד בכלל, מר רבינוביץ? — פתח שוב מר אפרת בקולו הזר. — האם התלמוד הוא באמת ספר... ספר נכבד? כלומר... האפשר לסמוך עליו? האפשר?...

— התלמוד מקובל בעולם כספר נכבד מאד.

— „ספר נכבד" אתה אומר... המ... הזוכר אתה... פעם אחת נדברנו שנינו על־אדות... לא, טעות היא בידי— לא עמך, מר רבינוביץ... דברתי עם אדם אחר... בדבר התלמוד דברנו...

ושוב שתיקה כבדה, מעיקה.

— מר רבינוביץ, שמע נא... — לחש פתאום מר אפרת, הקריב את כסאו אל בן־שיחתו וישב אצלו. עיניו בערו באש זרה, סנטרו החד רטט ועורק כחול דק נזדעזע ורקד על רקתו. — שמע נא, ידידי... איך היא דעתו של התלמוד בנדון... בנדון אשר כזה: אדם כי יחטא את אשת רעהו וילדה — הולד של מי? — צריך אני, ידידי, לדעת זאת... קושט אמרי־אמת... מה דעתם של חכמי התלמוד בנדון זה?

— על־פי התלמוד... — פתח מר רבינוביץ מתוך מבוכה מהולה בסקרנות רבה.

— לא „על־פי התלמוד", כי־אם ד ב ר י התלמוד... דברים ברורים ומפורשים, כצורתם... אמור־נא לי, ידידי, את דברי החכמים, אם אתה זוכרם, כלשונם הם — כ ל ש ו נ ם...

— הלשון בגמרא, כמדומה לי, כך היא: „רוב ה... התוצאות אחר הבעל"—ענה מר רבינוביץ ומבוכתו גדלה.

— כך... כך... ובכן, רובן אחר הבעל... כך כתוב מפורש בתלמוד, כתוב מפורש... — דבר מר אפרת לנפשו, כאדם, שראה פתאום עוגן־הצלה לעצמו. — והתלמוד— רצוני לאמר, בעלי התלמוד היו אנשים חכמים, בעלי שכל בריא והגיון ישר, וגם אנשי־מעשה... האין זאת, מר רבינוביץ?

— מה?

— כונתי... חכמי התלמוד אמרו את זאת... כלומר: האם רק מימרא בעלמא היתה זאת, או להורות ניתנה? למשל, אם היה בא לפניהם דין כזה... למשל, בדבר ירושה...

— את האמת אגיד לך, מר אפרת, כי לא אוכל לענותך דבר ברור בענין זה. הרי זה ימים רבים, ברוך השם, שלא פתחתי גמרא לעיין בה. ואולם, לדעתי, זוהי הלכה למעשה. כלומר, על־פי דין זה נוהגים בחיים. אם רצונך בכך, אעיין עוד הערב בגמרא. יש לי ש"ס בביתי.

— תודה, מר רבינוביץ! — קרא אפרת ופניו נהרו. ובכן, בחיים נוהגים כך... אכן, גם אותו זקן אמר כך... ובכן, אמת נכון הדבר... תודה לך, ידידי!

והוא תפש בשתי ידיו של רואה־החשבונות ולחץ אותן מתוך הכרת טובה.

כשעמדו שניהם על־יד פתח חדרם לצאת אל אולם העבודה, לחץ אפרת שוב את יד רבינוביץ ולחש: תודה, מר רבינוביץ, תודה!

ושוב ישבו הפקידים בהבאנק איש איש אל שלחנו, העטים היריקו, מכונות־הכתיבה מקשקשות, איש איש עסוק בעבודתו. מר אפרת יושב גם הוא על כסאו, אל שלחנו, יושב בהרחבה ופניו נוחים, טובים. נשען הוא קצת על ידות הכסא, הסיגארה בפיו, והוא מעלה עשנה עגילים־עגילים קטנים, מביט על העגילים הללו, העולים ומתמוגגים, מתאבכים זה בזה ומתנדפים ואינם—וכמוהם מחשבותיו הקודמות, המחשבות הכבדות, מתנדפות ומתמוגגות, ופניו נוהרים, קמטיו מתפשטים, והצער חלף־הלך, בטל ואינו — מה טוב לו עתה! מה רוח לו אחרי חלום־הבלהות! משא כבד נגול מעל לבו, משא נורא מאד.

הנער המשרת מסר לו צרור מכתבים, שנתקבל עם הפוסטה השניה. כשהתחיל מר אפרת לסדר את המכתבים אחד אל אחד, נתגלתה מבין המעטפות השונות מעטפה אחת ורודה וקטנה, מעטפה ריחנית. הוא הכיר מיד את כתבה וריחה... בחיוך של עונג טמיר לקח את המכתב בידו, קרע את המעטפה והתחיל לקרוא בעיון בגליון הכחול. קרא — וצחוק קל מרפרף על פניו, עיניו נוצצות. „עם דמדומי־החמה הראשונים, בין השדרות מחכות אנחנו לך, אני וחברתנו הפילוסופית"...— קרא מעל המכתב הקטן, ופניו התרכבו ואורו.

הוא הצית גפרור, שם בלאט את הגליון הכחול על האש, שרפו במתינות, אסף את אפרו וזרקו אל המאפרה של ברזלת, העומדת לפניו על השלחן. לאחר שעשה זאת, העתיק מעליו ברחיפת־יד קלה את צרור המכתבים הגדול, המונח לפניו, תמך את עצמו על ידות הכסא, העלה עשן, התפנק ולבו מהרהר: „השחרחורת החביבה"...

ומרחוק, בחדר־העבודה הגדול, עומדים אחדים מאנשי הבאנק, מתבוננים אל מעשה הדירקטור ואל כל תנועותיו ומחייכים בהסתר פנים, מרמזים זה לזה: ראו נא גם ראו— הנה שבה רוחו אליו — וחיה...

והלץ שבחבורה עובר משלחן אל שלחן, הולך ולוחש על אזניו של כל אחד ואחד מחבריו: „העננים נתפזרו, השמש יצא... הוא אשר אמרתי: בקשו את האשה... הראיתם את המעטפה הורודה? הכרתיה... ראו־נא גם ראו את פניו המאירות, את עיניו הדולקות...חדש נעוריו... הלא אמרתי לכם: יד השחרחורת באמצע"...

(עוד יבוא.)

שִׁמְעוֹן פְּרוּג

מאת

נ ח ו ם ס ו ק ו ל ו ב.

ב.

הפרקים המיוסדים על ענינים לקוחים מכתבי־הקודש מלאים חן וחסד. השיר "Magna Charta" (בשעת קריאת התנ"ך) הוא מנא דדהבא; „דוד וגלית" הוא מעשה־אמנות; השיר „לפני הסער" (על מתתיהו כהן גדול) כתוב במצב־נפש של התעוררות במדרגה גבוהה; השיר „לזורעים" (לקולוניסטים בארץ־ישראל בתקופת הבת־ציון) ראוי הוא, שכולנו נשיר אותו כהימנון במקהלה; הש׳ „נס" (מוקדש לקונגרס הציוני הראשון) מקשקש כפעמ השיר „אוצר־ספרים" (מוקדש לד"ר חזנוביץ) הוא

של „אודה", כתובה בשעור נאה ובמדת הסתפקות אומנותית; הסדרה „אגדות המזרח" היא מצוינת בהרגשת חן־המקום, וישנם שם פרקים מלאים ליח וכח, ריח ואויר; השיר „יולדת השבעה" משמיע אקורדים עמוקים של קידוש־השם היהודי, כמו כנור, שאצבע־אלהים פורטת עליו, והשיר „רבי אמנון" הוא דראמה, שיש בה תנועה, חיים, בשר ודם, וכגון זה הוא גם השיר „בני קורח". שירי־הטבע של פרוג על האביב ועל השדה והאָחו והגיא נודפים באפרסמון, ובהם ניכר משורר שנולד בכפר. השירים האלה אינם מאותו מין ציורי־טבע מצויים בספרותנו, שיש בהם פקחות של עירוני יהודי, שהוא מצוי מעט אצל סוסים של בעלי־עגלה, ומכיר את תיש־הקהל, ואת התרנגולים והתרנגלות אולי מתוך „כפרות", ואת הפרה ההולבת, ובתוך „תחום־מושב" זה של טבע מתזת בת־שירתו בהמצאות וחדודין — לא! טבעיותו של פרוג היא כפרית, ואולי זאת היא המתנה היותר יקרה, שנתנה לנו הקולוניזאציה האכרית היהודית של רוסיה. אָמנם אין כאן טבע א ד י ר, אין כאן לא „תמוז" בוכה באופן מבהיל— יאושו של הטבע הנובל — ולא „חמון" צוהל מתוך רקיע לוהט, ולא דיוניזוס ובקכוס, עטרת שכורי אלילים עם כל כת דילהון; יש טבע שקוע מעט במחשבות, ביישן קצת, מגלה טפח ומכסה טפחים, דחילא ורחימא פורתא, אבל זה ה ו א טבע, והשירים המוקדשים לו אינם אמיצים, עשירים, שופעים, כאלו של הדיוניזי דנן, טשרניחובסקי— יש בהם רק כמיהה, ערינה, כמעט חפצתי לאמר: ת ח י נ ה עגותנית, וחם קרבנות־אביונים, כתורים ובני־יונה. זה הכלל: אדירות, עזות של קדושה, בחינת „צדיק גוזר והקדוש־ברוך־הוא מקיים", שליטה על הטבע — אין בפרוג, אבל יש בו אמת ופשטות ושרטוט־חן של אמן.

כדי להעריך את שירתו של פרוג בהערכה מדויקת, צריך הייתי לעבור על ספריו ולחדש בזכרוני את הרשמים, שעשו בי אָז בעת קראי אותם, אבל הריני כותב מזכרוני, בלי היות לפני איזה ספר מספריו, ובכל זאת, כמדומני, שאינני טועה בעיקר מישנה, כשאני מהליט, שקביצת שיריו עושה רושם, כשדה שבלי־ח ט י ם תחת רוח נוחה מנשבת. אין שם לא ארזים ולא אלונים, אלא חטים, מיני מזונות יותר ממיני בשמים, ואפילו הפרחים הרבים, שאתה מוצא ביניהם הם כאותם פרחי־תכלת, ניצוצות של קדושה ותפארת ומחשבות של מוסר, שמנמרים ופורשים וילון זך של הסידות תמימה ושקטה על שדה של הטים. והשבלים היותר מלאות הן הן סוף־סוף אותן שיונקות מן התנ"ך והמדרשים והקושרות מעדנות את הישן ואת החדש, או מההיסטוריה שלנו בדורות־הבינים. יש במקצוע האחרון הזה — אינני זוכר היכן הוא — שיר מכונה בשם „וכוח", מבוסס על הוכוחים של פומבי בין היהודים והקתולים באספמיא, שהוא ראוי לשמש מופת להבנת רוח המקום ההוא, וזוכר אני את השיר הזה מן הדיקלאמאציות, שהוא חזק כראי מוצק, ואם אין בו הקלילות הגאונית והבדיחה הפורחת, שיש בשיר נקוב בשם זה אצל היינה — בהרגשת־היהדות הוא טוב ממנו.

וזוכרני, שלפני הרבה שנים דברתי עם פרוג על־אדות עבוד שירי המארטירולוגיה שלנו משנת ת"ח, אשר לה הקדיש מורדוביציב את הזיונו, שהיה סוף־סוף חזיון גוי, ואשר ראויה היא לכך, שמשורר יהודי כפרוג יעבדנה בהרגשתו היהודית ובאותה קרבה אמנותית בלתי־אמצעית, שהיתה לו אל ה„זאפּאָראָזשיע", אל גדות הדניפּר וסביבותיו! אותם הקוזאקים ששכלו שם, אותה הערבה הגדולה ואותם הקדושים שלנו, שפשטו צוארם להריגה וטביחה, המנורות הטהורות, שנשמותיהן הלבנבנות יצאו ב„אחד" מתוך מוקדי־אש, ובתי־הכנסיות, קדשי־קדשים, שנעשו לאורוות סוסים ופרשים! מי כפרוג מוכשר היה לכך לעטר את ראשי קדושינו ההם? אבל לא עלתה בידו לעבד הומר יקר זה.

„ריבה אחת בעדי־עדיים, נשבתה לריק איש הבינים, בקשה מאתו שיקדשנה בצהרים, בעבר הנהר במחולת מחנים, על־ידי כומר הרובץ בין המשפתים, כאשר הוליכה בנשר במצלתים, קפצה ונטבעה כעופרת במים, שלא יחולל בה שם שמים".

הזוכרים אתם שיר זה? כלום אני יודע „באלאדה" יפה ממנה ומשובחת ממנה באומץ וקצור. היא נכתבה ונשנתה בספרות־הסליחות של ת"ח, ופרוג נסה לעבד חומר זה, ולא עלתה בידו. תחת „באלאדה" קצרה יצא שיר ספורי אָרוך, ששמעתיו גם כן בדיקלאמאציות, ואינני יודע, אם הוכנס לתוך קובץ שיריו.

ברם, הנקודה התיכונה של שיריו היא בספרות העתיקה האגדית. הוא לא היה היסטוריון כל־צרכו, כדי לעכל את החומר ההיסטורי המאוחר, הטעון חקירה וכניסה לפני ולפנים בידיעת הארצות וכפריהן ומדינותיהן, וסגנונו הדיראקטי או הלירי לא נסתגל לבאלאדה. לעומת זה, צריכים אָנו להכיר את הערך הגדול, שיש לעבודה, שעבד את האגדות. זה לא היה עבוד של מגיד־מישרים, כי־אם של משורר יהודי. הוא פנה וחזר ופנה אל הספרים ההם לא מתוך אדיקות דתית, אלא מתוך הרגשתו, שבאותם הספרים העתיקים קבעו והניחו אבותינו למשמרת את היותר טוב, שהיה בקרבם, והיו מגלים בהם את אופן הסתכלותם בעולם ובבריות, ואת הפתרון שנתנו לחידת ההויה ותכלית החיים, שהרי הספרים ההם כוללים את הפילוסופיה שלנו, את המוסר שלנו, כלומר — את לבנו.

וכשאני אומר, שפרוג התאמץ לעמוד ולהתקיים ביהדותו, הריני רוצה, שהקורא יבין, שפירושם של דברים הללו הוא עמוק יותר מהפשט הפשוט. אין זאת אומרת, שבן־אדם זה לא סר מעמו, אבל זאת אומרת, שאמן זה בתור אמן וסופר לא סח מעמו, שהתאמץ להסתכל בעינים של יהודי, לחשוב במח של יהודי, להרגיש בלב של יהודי, בהסכם עם ההרגל והטעם, שירש מן המסורת ומבית־אבות. הוא לא עשה, בגדר זה, שום הנחה.

מפני שישנם הרבה אמנים וסופרים מן היהודים, שישראלים הם עינים של גוי, מח של גוי, לב של גוי, ומשמשים בכלים שאולים הללו, ומתלמדים ומתרגלים בכך, ובאחריתם הרגל זה נעשה אצלם טבע.

פרוג נשאר נאמן לעמו, מפני שהיה נאמן לעצמו. אתה רואה זאת בשיריו, אתה רואה זאת בספוריו, שיהותיו ורשמיו. הרי הוא בא מן הקולוניות היהודיות בפלך דרומי־מערבי שברוסיה: נהר־

טוב, שדה־מנוחה, יפה־נהר ועוד: ואף־על־פי שאינני בקי בפרטי תולדותיו (כמדומני, שלא היה בהן הרבה מן ההרפתקאות והחליפות והתמורות), בטוח אני, שמינקותו ומעריסתו השתדלו אביו ואמו, בלי חוס על שום יגיעה ועמל, לטעת בו את כל מדותיהם הטובות ולהכין ולעצב וליצור את נפשו הרכה כעין עמוד זך ולבן, צופה למרום, מצחק לסער, בלתי נכפף לשום כח. מתוך שיריו מכירים אָנו חבה יתירה לאמו.

הוא אָהב את הנפשות הפשוטות והתמימות: את ישראל משה, שהיה חסיד אדוק של נאפוליון הראשון, את גרשון המלמד העליז, המבדח את דעת המסובין בכל „שמחה", את „לאה־מגיד", שמטיפה מגידות לנשים מתוך ה„צאינה וראינה", את רבי פינחס בעל־תוקע, שאיננו מותר על חזקת תקיעתו גם לפני יציאת נשמתו, את ליזר ריש־דוכנא, הממונה על תינוקות של בית רבן ונושא אותם החדרה „כנשוא את השה" („בעראנטשיק"), את יוסיל מכבי ואת שלמה הגבור בין הקולוניסטים. הרי זו פנה קטנה ותמימה, מין „יונתי בחגוי הסלע", שירת־רועה, מה שקוראים „פסטורלה", או בלישנא דאמא: „א כבקרת'יל", או — מה שהיונים היו קוראים אידוליון (ובלשונות אירופה: אידילה), כלומר: זמירתא זוטרתא, שיר־אהבים או שיר־רועים קטן. הרי זה עולם יהודי קטן, שהתלקט מפליטי ליטה, מילידי רוסיה הקטנה, באותן הקו־לוניות של פלכי ייקאטרינוסלאוו וחרסון. כסבור אתה, שהיהודים הללו, מכיון שנעקרו ממקומותיהם, תעקר נשמתם וצורתם תמחה? לא! תטושטש מעט, תורכב פורתא יותר משהיתה מורכבת, אבל לא תמחה. תוים, תגין, נקודות, פסקי־טעמים חדשים יתוספו, ישתטחו, יתרפדו על פני השטח, אבל השכבה היסודית, מה שהאגרונום קורא: הקרקע שמתחת לשטח הנראה, אותו שגורם לצמיחה, אותו שמכריע, אם זהו קרקע טוב או לא — שכבה זו עומדת וקיימת. שנוי מקום לא ישנה את האופי העיקרי של בריות הללו ושאיפותיהן. בני־אדם הללו הם תמציתיים כל־כך, עד שהם ישנו את המקום, והמקום לא ישנה אותם. המושבה, הגורן והאורוה, השור והעגל, השדה וכלי־המחרשה מתמזגים עם הדרו של גרשון ועם ה„בינאפאַרטי" הזקן ישראל משה, נושא הדגל של ה„אניקדוטה" בית־המדרשית בנאות־שדה של רחבי פלך ייקאטרינוסלאוו. בכדי הרבה להם ניקולאי הראשון מוהר ומתן של „רשיונות מיוחדים", כמו שהיו אומרים: לחבב עליהם את עבודת האדמה, וכמו שבאמת היה חושב: לעשיתם לרוסים גמורים. הרי לפניך הרוסי הגמור ר' פינחס בעל תוקע, הרי לפניך ליזר ויוסיל, „מוזשיקים" כהלכה — האין זאת?

ככה מצחק הדבר הקיים צחוק גדול ועמוק על הדבר המקרי, שנאבק עמו וחשב לעקור את כולו, מצחק ומכבע, מכבע ומצחק: פתי, לא תוכל לי! עצמתי ממך! אתה והרבה שכמותך לא יוכלו לי! תרדפני, תדכאני, תשפיע עלי טובות — לריק אתה עמל!

אמרתי זאת לפרוג במסבה אחת בפטרבורג לפני הרבה שנים, והוא צחק ומחה: „לא התכוונתי לזה כלל וכלל" — אמר; ואני מאמין לו. בודאי שלא נתכוון. אילו נתכוון, אפשר שלא היה זה שוה כלום. אבל זהו בבחינת „מאליו יקרא", ולפיכך יש לזה ערך גבוה. מי שרוצה לעמוד על בוריו של דבר זה, ילך ויקרא את הקובץ. אני זוכר את הדברים לא מתוך הקובץ, אלא ממה שקראתי במדה שנדפסו בתור־פיליטונים — וכמעט לא היה דבר מדברי פרוג, ביחוד בשנים שעברו, שהנחתי בלי קרוא אותם — ורושם זה נחקק בקרבי, הלוך והעמיק יותר ויותר. קראתי את הציורים מהקולוניות שברוסיה בשימת־לב מיוחדת, כדי להעשיר מעט את עניות דעתי במסכתא זו. אינני יודע כל צרכי את היהודים הקולוניסטים ברוסיה. עשיתי שם רק בקור אחד בישנות השמונים, וכתבתי איזה רשמים משלי ב„מסע ברוסיה הפנימית" ב„הצפירה", אבל ידיעותי קטועות ולקויות ב„חסורי מהסרא", מפני שבקור אחד רחוק מכדי הספקה. יודע אני את השברים והקטעים של קולוניות בפולין, ברוסיה — ניזון הייתי רק מספרים ועתונים (ניקיטין ואחרים), אבל הספורים ההיסטוריים והסטאטיסטיקה של יק"א או של אחרים הם תורה יבשה. צריך היה המקצוע הזה לאָמן, וברוך השם, שזכה לאמן, שתפיש את מהותו וצמצם את שכינתו וקבע אותו בכסא־הכבוד של ספרות. הרי זה תקון נשמה.

(סוף יבוא).

רְשִׁימוֹת בִּיבְּלִיוֹגְרָפִיּוֹת

שַׁחֲרִית.

ספר למוד הלשון העברית לשנה הראשונה מאת מ. תומרוב, ב. הירש ושבנא שטיין. — הוצאת „ספרא", בוסטון, שנת תרע"ו.

חסרון גדול בספרי־למוד למתחילים מורגש אצלנו מכבר, ואין לך מורה עברי ראוי לשמו, שלא ירבה להתאונן על החסרון הזה. אָמנם ספרי־למוד רבים היו באים אלינו מאירופה לפני פרוץ המלחמה, אולם רוב הספרים האלה, מלבד שאין בלשונם ותכנם כדי להתאים אל תנאי החנוך העברי באמריקה, הרי הם לקויים מצד עצמם.

המגרעת העיקרית, המשותפת לרוב הספרים מהמין הזה, היא הצירוף של למוד הקריאה והלשון ביחד. הולכים הם המחברים של הספרים האלה בדרכם של מחברי הגויים. אולם שוכחים הם מחברי ספרי־הלמוד העברים, כי מה שלהם מותר ומועיל אָסור ומזיק לנו. הילד המתחיל בבית־הספר הכללי שפתו בפיו בטרם שהוא בא ללמוד את הקריאה בספר. האותיות, שהוא רואה בעיניו, משמשות לו רק סמלים וסימנים להקולות, שהוא מוציא מפיו ושומע באָזניו מכבר. מה שאין כן הילד העברי בבית־הספר העברי: הוא צריך ללמוד לא רק את קריאת האותיות, אלא גם את הדבור העברי (בבית־הספר המתוקן הכתוב מדבר), לא רק את צירוף המלים, אלא גם את פירושן. לפיכך, כשמכריחים אותו לעשות עבודה כפולה — עבודת הקריאה והלשון — בעת ובעונה אחת, הריהו נכשל ומפגר גם בזו וגם בזו. עד כמה מזיק דרך־הוראה כזאת ללמוד העברי פה, באמריקה,

שהאָבות מקפידים על קריאת ה„עברי“, והלמודים העבריים רק טפלים בעיניהם — יעיד כל מורה בעל־נסיון.

מחברי ה„שחרית“ עמדו על התקלה הזאת והתנו תנאי קודם למעשה: ילמד־נא הילד תחילה את הקריאה באופן מ י כ א נ י (וידיעה זו נקנית במשך שלשה או ארבעה חדשים), וכשיגיע לספר־למוד הלשון, תהיה לו רק עבודה אחת: ללמוד את הלשון. הדרך הזאת אָמנם אינה חדשה אצלנו. בה הלכנו בכל הדורות. בראשונה למדנו את הסדור, ואחר־כך התחלנו ללמוד חומש. אולם לפי תנאינו בגולה דרך זו היא היותר מועילה והיותר מתאימה לתנאי חנוכם העברי של בנינו.

עוד מעלה אחת טובה יש לשיטה מקובלת ופשוטה זו, שאין המלים והמשפטים משועבדים אל האותיות הנלמדות. הספר „שפת ילדים“, למשל, שהוא ספר־הלמוד היותר נפוץ בבתי־הספר העברים באמריקה, מצרף את המלים והמשפטים לפי האותיות, הידועות לתלמיד. מובן הדבר, כי על־פי הצירוף הזה נמצא טעם לפגם ב ח ו מ ר הקריאה. וצודקים הם מחברי ה„שחרית“, באָמרם בהקדמתם, כי משפטים מעין „גר העגלון גלגל גלגל והרג עגל“ הורגים לא רק את העגל, אלא גם את תשוקתו של הילד ללמוד הלשון העברית“... בספר המונח לפנינו אין חסרון כזה. המחברים אינם משעבדים את ח ו מ ר הקריאה לאותיות ידועות, וממילא יש אפשרות בידם לתת חומר מענין ומלבב.

ובאמת אָנו רואים, כי השעורים הראשונים מיוסדים על השיחות הקלות, הנהוגות בין המורים והתלמידים המתחילים, ולאט לאט הולכים השעורים ומקיפים נושאים יותר כלליים. בין כל השעורים יש קשר והדרגה מן הקל אל הכבד, והמלים הולכות ונשנות במשפטים ובספורים שונים — דבר, שקשה למצוא דוגמתו בהרבה ספרי־למוד למתחילים. והמשפטים בעצמם פשוטים, נוחים וקצרים, ומבלי כל קושי ויגיעה יתירה עובר מהם הילד אל הספורים.

גם החלק הספורי שבספר מענין. ספורים מעין „שלום אומר שלום“, „חברים טובים“, „הילד והמשקפים“, „השובב והצפור“ ודומיהם מושכים את לב הילד לא רק בקלותם ובפשטותם, אלא גם בצד המבדח או המעציב שבתכנם. כמו כן ספורי־התורה הראשונים, הבאים בסוף הספר, כתובים בסגנון קל.

כמובן, לא נקי גם הספר הזה מטעיות. בשעור השלישי, למשל, נמצאת כבר המלה „הנה“, שבכלל אינה ניתנת להתבאר באופן ישר, אלא היא אחת המלים, הנקנות על־ידי הילד ש ל א מ ד ע ת. לקוּ בחסרונות כמה מן התמונות, כגון התמונה „משפחה“, שהאב והאם והבן והבת כולם שקועים בקריאת ספרים ופניהם כה עגומים וכה רצינים, כאילו כל „סבל־הגלות“ מעיק על שכמם... כלום לא יפה היה לצייר תמונת בני משפחה, בהיותם יושבים מסובין לסעודה או משחקים וצוחקים? או תמונות ההייט והסנדלר: מדוע התיראו המחברים להציגם לעיני הילד גלויי־ראש, כמו שאנו רואים אותם בשעת עבודתם באמריקה, ולא לחבוש לראשם כפות של טורקים?... או, למשל, התמונה „בית“: הבית מוקף עצים, וקשה לדעת, מהו העיקר פה: הבית או הגן?

יש גם להעיר את המחברים על השגיאות בנקוד, המצויות בספר, וגם על כמה שגיאות ב ר ו ח הלשון העברית, שמחברי ספרי־למוד צריכים להזהר מהן ביותר. ואולם אם לא נשים לב להטעיות המעטות פה ושם, ששום ספר־למוד אינו נקי מהם במהדורתו הראשונה, — אפשר לנו להחליט, כי הספר הזה, שהוא הנסיון הראשון של מורים עברים באמריקה לילדי אמריקה, לא רק שמתאים הוא לתנאי החנוך בארץ זו, אלא גם יש בו כדי לשמש אחד הספרים המשובחים, שיש לנו במקצוע זה ב כ ל ל. וכשנוסיף לזה את בהירות התמונות ויפין, את הנייר המשובח וההדפסה המהודרה, את הקצב והמדה שבספורים, — אפשר לנו בצדק לברך עליו ברכת „שהחיינו“.

ק. וויטמאן.

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

על ההחלטות האחרונות של ההסתדרות העברית.

עורך נכבד:—

בבקשה לתת בעתונך החשוב מקום להדברים, הבאים להלן:

ההסתדרות העברית באמריקה היא המרכז העברי, שכל העברים בארץ הזאת פונים אליו בשעה זו. אָמנם ההסתדרות לא עשתה עדיין מעשים, אשר יצדיקו את התקוות, אשר העברים תולים בה; אבל בשעה זו, שעת סדור הכחות ברחוב־היהודים, יש אמונה רבה בלב כל אדם מישראל, אמונה עורת, אפשר לומר, להסתדרות בכלל, וההסתדרות העברית החדשה מקבלת את חלק־האמונה, המכוון כלפי הזרם העברי שבתנועה הלאומית.

ההסתדרות העברית לא רק שקבלה על עצמה תפקיד גדול וקשה, תפקיד של השראת השכינה העברית בקרב המוני העם, אלא הבטיחה עוד לסול דרכים חדשים, כדי להגיע אל מטרתה. ומה אָנו רואים? הועד הפועל של ההסתדרות התאסף לאחר הפסקה של שבועות אחדים והחליט: „שהכח המכריע בכל עבודות ההסתדרות יהיה מסור בידי הועד הפועל המצומצם, ולא בידי הועד הפועל הגדול, כמו שהיה עד עתה. זאת אומרת, כי שום החלטה אינה זקוקה לאשורו של הועד הפועל הגדול“. ובאופן „דימוקראטי“ שכזה רוצים „בעלי“ ההסתדרות לארגן את כל העברים באמריקה ו„ללכת אל העם“.

בטעם, אשר ההסתדרות נותנת להחלטה זו, אינה בושה להגיד, כי אספותיו של הועד הגדול אינן יכולות להיות תכופות, ולפיכך העבודה מתעכבת. ולכן מוסיפים ה„בעלים“ להחליט, כי „אספות הועד הפועל הגדול תהיינה פעם בשנים או שלשה הדשים, וכל כחו לא יהיה אלא בבדיקת המעשים“ — כלומר: בקריאת תגר בעלמא.

„בעלי" ההסתדרות, אף־על־פי שכונתם טובה, אין כונתם רצויה. אם הועד הפועל המצומצם אינו יכול לענין את הועד הפועל הגדול, הכולל רק עשרים חברים בערך, שהם צירי האגודות, ב א ו פ ן העבודה שלו, כדי להביאם לאספות — אין הועד הזה מוכשר לתפקידו.

הועד הפועל המצומצם טועה טעות גמורה, אם הוא חושב, כי האגודות, אשר מהן צריכה ההסתדרות להבנות, תתיחסנה אליה ברצינות, אם הוא ישלול מהן את זכות הדעה בעבודה, אשר לשמה הן מתקיימות. חסרון ההגיון והטעמים בהחלטה היה מורגש בודאי גם לאלה, שהצביעו בעדה, אבל הללו לא הכירו עד היכן יכולה החלטה כזאת להזיק להסתדרות. אמנם כולנו, כל העברים במשמע, רוצים בקיום ההסתדרות, אבל רוצים אנו בקיום כזה, שיתן כבוד לתנועה העברית.

דבר אחד, כנראה, עומד, וגם יעמוד להבא, לשטן בדרך התפתחותה של ההסתדרות העברית באמריקה, והוא: בסוסה החמרי! לולא היתה ההסתדרות בלתי־תלויה במס האגודות, כי אז לא היתה בועטת בהן. ומפני כך אפשר גם לבאר את החזיון המתמיה, כי אין ההסתדרות זריזה בגבית המס לגלגולת מן האגודות. ההסתדרות מחזיקה, כפי הנראה, ביחסה להאגודות בפתגם הידוע: „לא מעוקצך ולא מדובשך".

אבל ידעו־נא „בעלי" ההסתדרות, כי תמיכה חדשית של מוסד ציוני יש בו אולי כדי להחזיק ל ש כ ה של הסתדרות עברית, אבל אין בה כדי לקיים את ה ה ס ת ד ר ו ת ע צ מ ה. אם ההסתדרות לא תביא בחשבון את דעת העברים המאורגנים באגודות, לא יחזיק הקומץ, הבא להשתרר, מעמד בתנועה העברית, וסוף ההסתדרות הזאת לא יהיה נעים ביותר.

יזכרו־נא האדונים האלה את רוח ה„דיקטאטוריות", אשר רצו להכניס אל „יום העברים" בפילאדלפיה, ואת אשר עלה בידם. העברי, בין שהוא מאורגן ובין שאינו מאורגן, לא יקבל הוראות מועד, הרוצה לדון יחידי, בה בשעה, שהוא נבחר אך ורק ל ש מ ש את אלה שבחרו בו.

ועוד דבר אני רוצה להעיר בנוגע להחלטת אספת הועד על־אדות לשכת המודיעין למורים, שלעת עתה אין הועד רואה נחיצות בדבר לפתיח אותה. החלטה זו, אף־על־פי שהיא תמימה כשהיא לעצמה, מגלה היא כונה מסותרת, שועד ההסתדרות רוצה לרשת את מקום הסתדרות המורים. אין הסתדרות המורים הקיימת מרוצה לנו — לא מפני מעשיה, אלא מפני ח ס ר ו ן המעשים אשר בה, — אבל לועד ההסתדרות אין שום רשות מוסרית לבוא בשעה זו, עת אשר המורה העברי נמצא במצב של יאוש, ולהשתדל לסתום את הגולל על הסתדרותו. הסתדרות המורים היא אגודה, הקיימת זה כחמש שנים, ובשעתה תלו גם בה תקוות רבות וגדולות, ועל ועד ההסתדרות העברית לא לקבור את הסתדרות המורים, כי־אם לעודדה ולהחיותה. תסתפק־נא ההסתדרות העברית בעבודה המיוחדת אשר לה, ואל יהיה התיאבון שלה יותר גדול מכפי שעור כח עכולה. כל אשר תחפוץ ההסתדרות העברית להרוס לא יחשב לה לבנין, וביחוד צריכה היא ל ע ז ו ר להסתדרות המורים ולא ל ב ל ו ע אותה.

אם ההסתדרות העברית רוצה לתפוס את המקום הראוי לה, תפשפש נא איפוא בהחלטותיה, העלולות להרחיק ממנה את כל אחד, אשר הרעיון העברי קרוב אל לבו, ואז אפשר, שתפעול איזה דבר. העיקר — אל־נא תבוא ההסתדרות למשול בתנועה העברית, כי־אם לעבור אותה ולשמרה.

ניו־יורק, ט' חשון, תרע"ז.

ברגשות כבוד

א. ש. א ו ר ל א נ ס.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

—בבחירות האחרונות, שנערכו ביום השלישי, 8 נובמבר, בכל רחבי ארצות הברית, נבחרו יהודים במספר מסוים למשרות רשמיות. ביוטאה נבחר על־ידי מפלגת הדימוקראטים היהודי סיימון בומבירגיר לשר המדינה ההיא. גם באידאה נבחר מחדש לשר המדינה היהודי מוזים אלכסנדר. גם בומבירגיר וגם אלכסנדר שניהם יהודים ילידי גרמניה הם, שבאו לאמרי־קה בשנות בגרותם. חריצותם וכשרונם עמדו להם לעלות למדרגה גבוהה בחיים המדיניים של הארץ הזאת. בקונגרס של ארצות־הברית בוואשינגטון נמצאים עכשיו חמשה נבחרים יהודים, ואלו הם: מאיר לונדון (סוציאליסט, נבחר מחדש בניו־יורק), אדולף שבת, שיקאגו, סגל, ניו יורק, י. כהן, סאן־פראנציסקו, וי. בכרך מאטלאנטיק סיטי. לבית־המחוקקים של מדינת ניו־יורק נבחרו תשעה עשר יהודים, מהם: שלשה סינאטורים וששה עשר חברי־המועצה (אסמבלי־מן).

— באספת „ועד הקונגרס", שנקראת ביום החמשי, 2 נו־בימבר, נתפרסמו תוצאות הרפירנדום בדבר חוזה־השלום החדש, שנעשה בינו ובין „ועד ההסתדרויות הלאומיות". מכל הצירים, שהשתתפו בועידת־הקונגרס בפילאדלפיה, חוו את דעתם בענין הזה 221; מהם 217 בעד קבלת החוזה ורק 4 כנגד. השלום בתנועת־הקונגרס הוא איפוא דבר מוחלט, ומפני זה החליטו חברי „ועד הקונגרס", שהיו באותו מעמד, לגשת תיכף לעבודה, אשר תקרב את הוצאתו של רעיון הקונגרס לפועל בהקדם היותר אפשרי.

— בבואינס־איירים של ארגנטינה נקראת ועידה של הקולוניסטים היהודים בארץ ההיא. בועידה הזאת דנו הצירים על מצבם הכלכלי והקולטורי של המושבות, וכן על־דבר היחס שבין חברת היק"א והקולוניסטים, שהורע בזמן האחרון. נשמעו תלונות, כי היק"א התחילה לדקדק עם הקולוניסטים, שאין ידם משגת להכניס את פרעונם לקופתה, בכל חומר הדין, ואינה שמה לב להתנאים, שבהם נמצאים בעלי־חובות כאלה. אחדים מהצירים מתחו בקורת קשה על בתי־הספר היהודיים במושבות מיסודה של החברה הזאת. שיטת החנוך העברי הנהיגה בהם, לקויה יפגימה. המורה העברי אינו עומד ברשות

עצמו, אלא משועבד הוא למורה תלשון הספרדית, שהוא השליט העליון בבית־הספר. באחדים מבתי־הספר המנהלים והמורים הראשיים הם נוצרים.

לשם תקון המצב הפרוע הזה קבלה הועידה החלטות מסוימות אחדות, ובחרה מקרב הצירים דיפוטאציה, אשר תמסור את דרישות הקולוניסטים להדירקציה של היק"א בארגנטינה. האחרונה מאנה למלא את הדרישות האלה, וטעמה ונמוקה, כי נשמעת היא רק לפקידות ההנהגה המרכזית שבפאריז. הקולוניסטים החליטו לפנות בדרישותיהם אל המוסד המרכזי הזה אשר בבירת צרפת.

— בפטרבורג נקראה ועידה של באי־כח ועדי־העזרה לנגועי המלחמת בערי־השדה, שבה השתתפו גם חברי הועד המרכזי שבעיר־הבירה. מטרת הועידה היתה לארגן על יסודות הדשים את הועד המרכזי בפטרבורג. הועד הזה, הנחשב למוסד מרכזי עליון, שכל ועדי־העזרה האחרים ברוסיה כפופים לו, והוא גם המדבר בשמם ובשם כל נגועי־המלחמה אל הממשלה ואל ההסתדרויות היהודיות בחוץ־לארץ, ודרך רשיתו עוברים כל מיליוני הכספים, הנאספים לטובת הנגועים, — ועד זה הוא מיסודם של יחידים. אנשים אחדים יסדוהו והם עמדו בראשו ועשו בו כטוב בעיניהם. כל חבריו לא נבחרו על־ידי שום אגודה, הסתדרות או מוסד, רק מלכו מעצמם.

דעתם של הציונים ויתר האלמנטים הדימוקראטיים שביהדות הרוסית לא היתה נוחה מסדר ומהנהגה שכאלה, והם התחילו לדרוש, כי בכל עניני העזרה תהא נשמעת גם דעתם של ועדי־העזרה אשר בערי השדה, העומדים במגע ומשא תמידי עם נגועי־המלחמה, וגם דעתם של נגועי־המלחמה עצמם על־ידי באי־כח משלהם, שיבחרו אל הועד המרכזי.

הועד המרכזי בפטרבורג נענה סוף־סוף לדרישות הצודקות האלה, והסכים לקריאת הועידה הזאת. שנויים חשובים בהאדמיניסטראציה לא עשתה הועידה. עכבו בדבר החברים הישנים של הועד המרכזי. אלה טענו, כי אחראים הם לפני הממשלה בעד כל הכספים, שנאספו לטובת נגועי המלחמה, ומשום זה מוכרחים הם להשאר חברי הועד גם להבא. התקון היחידי שהצליחה הועידה להכניס בועד הוא — הוספת חברים אחדים באי־כחם של ועדי־העזרה שבערי השדה. אבל מספרם של החברים הנבחרים החדשים האלה פחות הוא ממספר החברים הישנים, ודעתם של האחרונים תהיה מכרעת בכל הענינים.

התמרמרות גדולה עוררה בחוגי הציוניים החלטת הועידה לפסול בזכותה של הסתדרות „חובבי שפת עבר“ לבחור בבא־כח משלה לועד המרכזי. המתבוללים שבחברי הועידה טענו, כי אין ל„חובבי שפת עבר“ שום דבר עם עבודת העזרה לנגועי המלחמה. אבל הלאומיים הוכיחו, כי „חובבי שפת עבר“ מטפלים בחנוכם העברי של ילדי המגורשים ומיסדים להם בתי־ספר—דברים, שיש להם יחס ישר עם עבודת־העזרה לנגועי המלחמה. אולם כל דבריהם לא הועילו, והמתבוללים נצחו.

הועידה הזאת לא הניחה לא את דעתם של הציוניים ולא את דעתם של יתר האלמנטים הדימוקראטיים והראדיקאליים שביהדות הרוסית. בולם נוטים להאמין, כי הועד יוכרח לקרוא בעתיד הקרוב ועידה שניה, שתכנים את התקונים הדרושים בעבודת העזרה ברוסיה.

— בווארשה מת העסקן הפדגוגי קרינסקי, בעל הוצאת „האור“, שעסקה ברובה בהדפסת ספרי חנוך עברים. המנוח היה דירקטור לשני בתי־ספר עברים בווארשה לידיעת המסחר. בבתי־ספר אלו תפסו הלשון העברית וספרותה מקום חשוב. המנוח העמיד הרבה תלמידים יודעי־עברית ונאמנים לקניני רוחו של עמנו.

על־פי פקידתו של מיניסטר המלחמה ברוסיה נשתחררו מעבודת־הצבא כל הרבנים האורתודוכסים.

התְּנוּעָה הַלְאֻמִּית

פעולותיה של הסתדרות „חובבי שפת עבר“ ברוסיה.

הועד המרכזי של „חובבי שפת עבר“ קבל רשיון מאת הממשלה הרוסית ליסד באודיסה אינסטיטוט למורים. המוסד הזה יפתח בחודש דצמבר הבא. רוב המקצועות יהיו נלמדים בלשון העברית. כדי שתהא יכולת בידי התלמידים להקדיש את כל זמנם ללמודים, תנתן לכל אחד מהם תמיכה של חמש מאות רובל לשנה — סכום שיספיק את צרכיהם. בראש האינסטיטוט הזה יעמוד הד"ר יוסף מזהיליבר.

-- במוסקבה נפתח מחדש בראשית ימי אוקטובר גן־הילדים מיסודם של „חובבי שפת עבר“. מתחנכים בו כעת 54 ילדים. מר י. אלטרמאן, מי שהיה מנהל גן־הילדים העברי המפורסם בווארשה, הוזמן להיות מנהלו.

סניף „חובבי שפת עבר“ בניזני־נובגורוד יסד בעיר ההיא בית־ספר עברי וגן־ילדים על ידו. בהם מקבלים חנוך עברי לאומי שתי מאות ועשרים וחמשה ילד. בפרבר קאנאווינה פתח אותו סניף גן־ילדים עברי, שבו מתחנכים שבעים וחמשה מבניהם של המגורשים.

— „חובבי שפת עבר“ בניקולאיוב יסדו גן־ילדים על־יד בית־הספר העברי, הקיים זה כחמש עשרה שנה. השפה המתהלכת בשני מוסדות־החנוך האלה היא הלשון העברית. מספר התלמידים בבית־הספר ובגן הילדים עולה לשתי מאות. האגודה הזאת חושבת לפתוח בקרוב בית־עקד וחדר־מקרא עבריים, וכבר פנתה בהשתדלות בענין הזה אל השלטון המקומי, שיתן לה את הרשיון הדרוש.

— בדזאנקה (פלך טבריה) הכניס סניף „חובבי שפת עבר“ לרשותו את בית־הספר וגן־הילדים שבעירה ההיא, והגדיל ושכלל את תכנית־הלמודים בהם. מתלמדים בהם שמונים ילדים. תקציב המוסדות האלה לשנה עולה לחמשה אלף רובל.

— סניף „חובבי שפת עבר“ בחארקוב החליט לפתוח בקרוב גן־ילדים עברי ושעורי־ערב ללשון העברית ולדברי ימי ישראל לגדולים.

— בחודש אבגוסט נפתחו סניפים של „חובבי שפת עבר“ בערים: פולטאבה, צרניגוב, בטארודוב, פאבלוגראד, קרמנצוג וייבפאטוריה.

שונות

המצב ההוה של יהודי פולאניה וליטה.

הד"ר י. ל. מאגנס, שנשלח מטעם „הועד המחלק המאוחד" לאירופה לשם חקירת מצבם של נגועי־המלחמה, שב בשבוע שעבר לניו־יורק, ובמעמדם של באי־כח ועדי־העזרה השונים ועסקני־צבור מפורסמים הרצה ביום הראשון, 5 נובמבר, על־דבר המצב ההוה של יהודי פולאניה וליטה, הנמצאות עכשיו ברשות השלטון הרמני. מפני השיבות ההרצאה אנו מוסרים בזה קטעים אחדים ממנה.

„התושבים היהודים בפולאניה וליטה — אמר הד"ר מאגנס בתוך שאר דבריו — קבלוני בשמחה ובהבעת־תודה עמוקה. הגדתי להם גלוי ומפורש, כי אינני בא־כח של חלק אחד מהיהדות האמריקאית, אלא בתור שלית „הועד המחלק המאוחד" הרי אני בא־כחה של יהדות מאוחדה. בבטחה אני מהליט ואומר, כי הכספים, שנקבצו פה לטובת נגועי־המלחמה, הצילו ממות ברעב אלפי יהודים. בכספנו לא הספיק להיטיב את המצב כולו, אבל בודאי שהועיל ברב או במעט להקלה כל שהיא. והמצב נורא הוא מאד. אם תמשך המלחמה עוד שנה, עוד יורע משהוא עכשיו; ואם קץ המלחמה לא יבוא בעוד שתים או שלש או ארבע שנים, ירא אנכי, כי רק שארית קטנה תותר מהעם היהודי במקומות ההם. עם שלם מתגונן ונפוחת, גוסס והולך. כחותיו עוזבים אותו מחודש לחודש ומיום ליום, והפרוצס הזה של גסיסה ממושכה צנוע הוא: אין בו משום אפקטים דרמתיים; זוהי טראגידיה הרישית.

„בכל מקום שהיתי פונה — הוסיף הד"ר מאגנס לספר — הייתי רואה עניות נוראה, עם שלם גוע ברעב. אלפי אנשים עומדים בשורה, עומדים ומחכים עד בוש, עד הגיע תורם לקבל את ארוחתם הדלה — ארוחת מרק של גריסים ופת־לחם עם מים חמים, הניתנת להם מאת בתי־התמחוי פעם אחת ביום. מיליון וחמש מאות אלף יהודים בארה אינם יודעים, מאין יביא לחמם ביום המחר. כולם לבושים קרעים והולכים יחף. בעיני ראיתי ילדים לעשרות מזו־רעב ונפוחי־כפן, שלא בא אוכל אל פיהם ימים רבים. כשלוקחו לבית־החולים ומזון ניתן להם, סרה מהם תמחלה ושבו לאיתנם. כדי להשקיט את רעבון הפעוטות, מניחים אותם הוריהם לישון עד שעה מאוחרת בצהרים ומשכיבים אותם בשעה מוקדמת בערב, ובאופן זה הם מוציאים את יומם באכילת ארוחה אחת.

„אופיים מאד לתאורו של המצב הם דבריו של הרב מאוש־מיאני, הסמוכה לוילנה: „בשעה שהיינו ברשות השלטון הרוסי — אמר לי הרב הזה — אכלנו לחם ובשר לשובע, גם בגדים ללבוש לא חסרנו, אולם כנגד זה שררו בכל תקפן מחלות החלירע והטיפוס, שעשו שמות בקרבנו ותפילו הרבה חללים; ועכשיו, כשאנו נמצאים ברשות השלטון הגרמני, אפסו כל צרכי־אוכל ובגדים ללבוש אין, אבל כנגד זה חדלו גם המחלות ונתמעטו במדה מרובה מקרי־המות. אולם מי יודע — אפשר, שהמצב הקודם היה נוח משהוא עכשיו..." ואמנם מיום שכבשו הגרמנים את הנפות האלה והכניסו שם תקונים סאני־טאריים והיגייניים, פחתו מקרי־התמותה, אבל האנשים החיים תועים בצררים וריצד־חייהם הולך וכלה מיום ליום.

„מצב התושבים שאינם־יהודים הוא גם כן ברע, אבל מצבם של היהודים רע שבעתים. הראשונים מחוברים אל הקרקע, והאחרונים אין להם שים אחיזה בחיים. מעמד השדרה הבינונית בישראל נהרס לגמרו. המסחר שבת, והפועלים מחוסרי־עבודה הם. ארובות־העשן השובתות מעל בתי־החרושת הגדולים במרכז־התעשיה לודז, הסגורים על מסגר, משמשות עדים אלמים להחרס והחורבן, שגרמה המלחמה למסחר ותעשיה בפולאניה.

„אפאטיה נוראה תקפה את התושבים היהודים. אין בוכה ואין מתאבל. הצרות המרובות והתכופות הביאו לידי קהות הרגש. אחינו ואחיותינו מעבר לים אינם מרגישים כבר ברפיון כחותיהם, וכבר אבדה אמונתם לימים טובים מאלה. אמריקה היא תקותם היחידה בענים הנורא הזה — קו־אור אחד בחשכת לילם הארוך. בכל מקום בואי, בהודע לתושבים, כי מאמריקה אנכי, סבבוני אנשים ונשים, קטן וגדול, וכל אחד מהם אדריסה בידו: למי בעל, למי אב, למי בן, למי אח, ולמי קרוב וגואל באמריקה. ותפלה אחת נשאת על כל לשון: לזכות ולבוא לארץ הברוכה הזאת. „אמריקה" — מלת־קסם היא להם וכל מעינם בה. מאמין אנכי, כי הכרה זו, שדואגים אנחנו לגורלם ומטפלים בעזרתם ואיננו מסיחים את דעתנו מהם, הכרה זו, כשהיא לעצמה, מקילה מעליהם את עול יסוריהם הכבד".

בחלק השני של הרצאתו מסר הד"ר י. ל. מאגנס דין וחשבון על פעולות ועדי־העזרה השונים בפולאניה ובליטה ואופן סדור העבודה שם. המרצה שבח מאד את פעולותיו של הועד המרכזי בגרמאניה ואמר, כי אך שקר טפלו עליו מתנגדיו, שהוא משתמש בכספי העזרה לשם מטרות של „גרמא־ניזאציה", או שהוא בעד סגירת גבולות גרמניה ליהודי פולאניה וליטה; אדרבה, בעזרתו הובאו כמה אלפי פועלים יהודים מהנפות האלה לגרמאניה, והם מוצאים שם את פרנסתם על־ידי עבודה ויגיעת־כפים. הועד הזה מונה גם ארבעה חברים ציונים, והם: הפרופיסור אוטו ווארבורג, הפרופי־סור פראנץ אופינהיימר, הד"ר הילדסהיימר ומ. כהן.

* * *

מחיי האגודות.

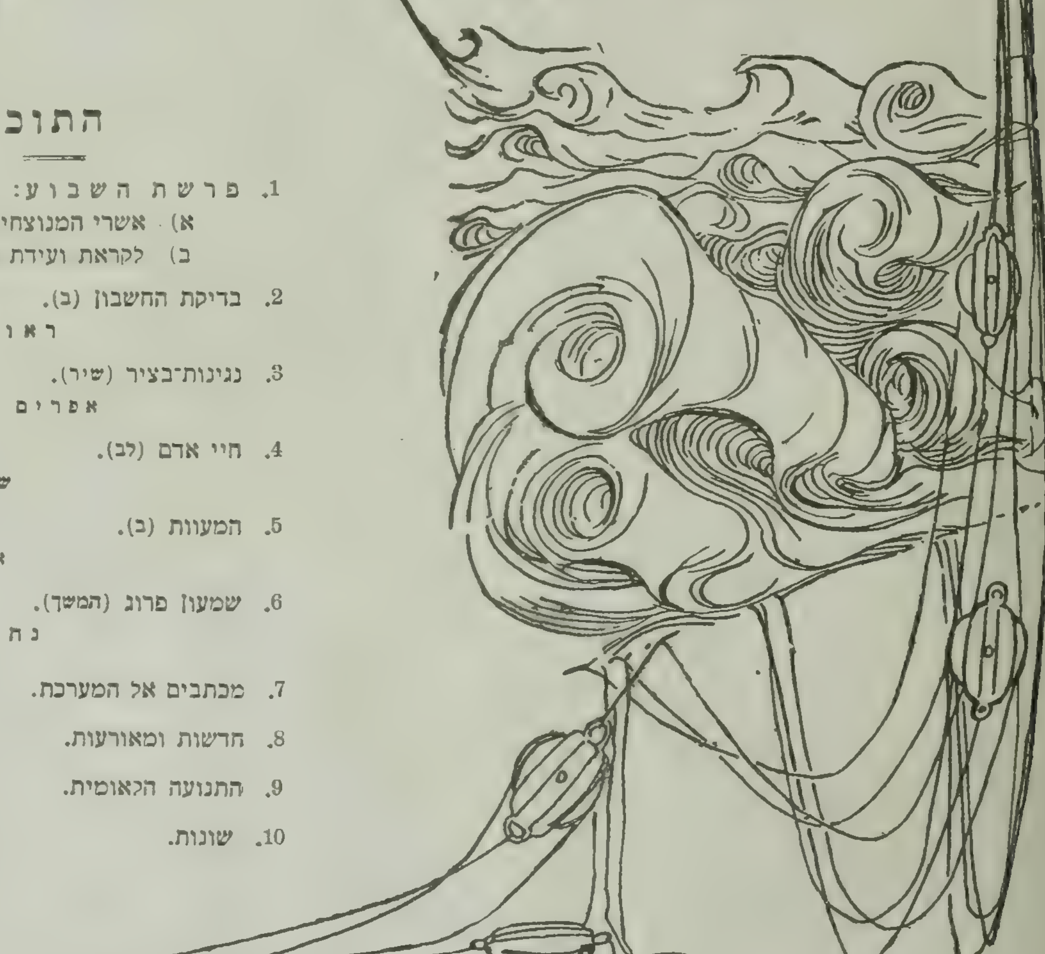
— במוצאי־שבת, 11 נובמבר, יערך באולם הגדול של „הכנסת־אורחים", 229 איסט ברודוויי, נשף־מלואים לפקידי־אגודת „אחיעבר" החדשים. הממלא ידי הפקידים יהיה הסופר ראובן בריינין. תכנית־הנשף כוללת גם נאומים, דיקלאמאציות, שירים ועוד. הכניסה חפשית לכל מביני עברית.

— אגודת „בני עם חי" עורכת במוצאי־שבת, 11 נובמבר, בחדר „גן הילדים" של בית־הספר העממי 63, אספה חברותית. הפרוגראמה: דקלומים, שירים, מנגינה והצגת טפוסים שונים מיושבי הגיטה. כל מביני עברית מתבקשים לבוא.

ליפשיטץ פרינטינג קאָ., 217 איסט בראָדוויי, ניו יארק

התרן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. NOVEMBER 17. 1916 No. 36

HATOREN Published Weekly by HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc. (Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y). 89-91 DELANCEY ST. NEW YORK Telephone Orchard 5882	מחיר „התורן" לשנה .... $3.00 לחצי שנה .... 1.50 לפחות מחצי שנה אין התחימה מתקבלת. הכתובת: Hatoren, 89-91 Delancey St., New York	SUBSCRIPTION RATES: ONE YEAR .... $3.00 SIX MONTHS .... 1.50 SINGLE COPY 7 CENTS Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

VOL. III NEW YORK, NOVEMBER 17, 1916 No. 36

התרן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית | ניו־יורק, כ״א חשון, תרע״ז | גליון שלשים וששה

פרשת השבוע

אַשְׁרֵי הַמְנַצְּחִים.

הועידה העשירית של „הועד היהודי האמריקאי", שנקראה בשבוע זה בניו־יורק, מסמנת שנויים לטובה בהתיחסותם של „אצילי בני־ישראל" אלה לעבודת העם היהודי ולבירור שאלותיו וצרכיו. עד עכשיו היה הועד הזה רואה את עצמו כשליט עליון וכדן יחידי בכל ענין צבורי, הנוגע להמוני העם, וכל מה שעשה לא עשה אלא על דעת עצמו בלבד; את פי העם, אשר בשבילו נוסד והתקיים ובשמו דבר כלפי פנים וכלפי חוץ, לא שאל מעולם. את עבודתו ראה לא כעבודה צבורית חיה, שבה המשפיעים והמושפעים מתמזגים לכח יוצר אחד, אלא כעבודת צדקה וחסד, שבה המשפיעים עומדים ומפקדים מלמעלה והמושפעים פורשים ידיהם מלמטה. ועוד יתרה עשה: כשהביא המשבר ההיסטורי ההוה לידי גלוי עז את רצון העם הכמוס, השואף בכל חושיו הבריאים לעבודה עצמית ולשתוף כחותיו בפתרון גורלו לימים הבאים, — כשנתגלתה תנועת הקונגרס בעולמנו, — קם „הועד היהודי האמריקאי" בחמתו, המתנגדים, וגזר שתיקה מסביב, ואמר לדכא את רצון העם המתפרץ מפניו, וגרם למלחמה ארוכה וקשה ביהדות האמריקאית, שהחליטה לחתור חתירה עמוקה תחת כסא־הכבוד של המעטים — כסא של ממשלת־יחיד יהודית. פרשת המלחמה הזאת הלא היא כתובה פנים ואחור על עמודי עתונינו במשך שתי השנים האחרונות, ויש שכבר היתה לרבים לזרא בלהגם המטריד ובעקשנותם הריקה והבלתי־פוריה של שני הצדדים גם יחד: של הגאיונים המעטים מצד אחד, העומדים בתוך עבודת־העם החיה והסוערה כספינכס מוצק ואלם, ושל באי־כח העם הנרגשים, המתמרמרים אל הספינכס הזה ואומרים לזעזעו ממקום רבצו ולהחיותו ברוח פיהם ובאש נשמתם העממית ולמשכו לתוך המחנה, למען יהיה להם למגן ולמחסה בשעת הצורך... אמנם כונתם של האחרונים היתה טובה, ואולם כתוך הכונה הטובה הזאת נשתכח לפעמים עיקר העבודה, אשר בשבילו התלקחה כל המלחמה.

והנה רואים אנו הפעם, כי עקשנותם של קושרי המלחמה מצד העם לא היתה לריק. המהפכה ביהדות האמריקאית הביאה סוף־כל־סוף פרי ישוה לה: הספינכס נזדעזע והתחיל לזוז ממקומו!

הריחות החדשות, שהתחילו מנשבות ב„ועד היהודי האמריקאי", הורגשו בו עוד בקיץ שעבר, אחרי שנבעו בו פרצים ניכרים מבפנים: טובי חבריו ומיסדיו, כמו הד״ר ה. פרידנוואלד, הפרופיסור פראנקפורטר והפרופיסור ישראל פרידלנדר, לא יכלו עוד נשוא את רוח הועד הגאיוני, המבטל מפני רצונו התקיף רצון עם שלם המוני, ועזבוהו. התפטרותם של החברים הותיקים האלה עשתה, כפי הנראה, רושם ניכר. הועד התחיל לפשפש במעשיו ולפתוח פתח „יתהינים דימוקראטיים": להגדיל את מספר חבריו, לקרוא לועידה משותפת ביחד עם באי־כח הפועלים לשם שחרורם של היהודים בארצות עושקיהם ולפתוח את דלתות הועידה הזאת לקהל ולעתונות. הספקנים לא אבו אמנם להאמין אז, כי מעשיהם ה„דימוקראטיים" של התקיפים האלה מעידים על כונותיהם הפנימיות, שהן הולכות ומשתנות לטובה. החשדנים נוטים היו יותר לראות בשנוי המהלך תכסיס־מלחמה חדש של אסטרטגים פקחים ומנוסים, תכסיס דק מן הדק.

עכשיו באה הועידה השנתית העשירית של „הועד היהודי האמריקאי" והוכיחה באופן גלוי וברור, כי מלחמת־המפלגות ביהדות האמריקאית לא היתה לשוא: כי שני הזרמים הקיצוניים הולכים ומתקרבים זה לזה לצורך השעה הגדולה, ויש תקוה לעבודה עממית משותפת. הועד של גבירי ישראל ועושי צדקתו ראה את עצמו מנוצח והשלים סוף־כל־סוף בפומבי עם רעיון הקונגרס היהודי — פרי רצון העם ושאיפתו בימים האחרונים.

הועידה העשירית של הועד הזה היתה הראשונה, שדלתיה היו פתוחות לבאי־כח העתונות, והקהל היהודי הגדול שמע איפוא בפעם הראשונה את כל הנעשה והמדובר במועצת „מנהיגיו", הדואגים לו. והפעם שמע הקהל מפי אלה זמירות חדשות והרגיש, כי רוח אחרת היתה אתם.

הצעתו של מר יעקב שיף, מי שהיה בין המתנגדים הנמרצים לקונגרס יהודי, כי הועד לא יחליט דבר על דעת עצמו ביסוד „לשכה לענינים חיצוניים“, אשר תבוא בדברים עם מנהיגי היהדות באירופה, עד אם ימלך תחילה בענין זה עם ועד־הקונגרס, — הצעה זו, שנתקבלה פה אחד מאת כל הנאספים, מעידה עדות נאמנה על הרוח החדשה, שפרצה ומצאה דרך לה גם בעד חומת־הברזל של אצילי בני־ישראל.

נצח הזרם הגדול את הקטן ממנו, או — יותר נכון: נצח הזרם החי והשוטף ביהדות את הבצה העומדת, הקופאת על גדותיה — ואשרי המנוצחים!

לִקְרַאת וְעִידַת הָעֶזְרָה הָעַמָּמִית.

ביום הראשון הבא תפתח בבוסטון הועידה הכללית הראשונה של „הסתדרות העזרה העממית“. ההסתדרות הזאת, שהיא אחת משלש ההסתדריות באמריקה, העוסקות בקבוץ כספים לעזרת נגועי־המלחמה, עממית היא בעיקרה וביסודה: באי־כח העם לכל מפלגותיו יסדוה והעם לכל מפלגותיו משתתף בתרומותיו לקופתה. הסתדרות זו, המתנשאה על שתי אחיותיה האחרות ברוחה העממי, מן הדין הוא, שתהא ראויה לשמה זה: כל מעשיה ופעולותיה צריכים להיות מכוונים לפי רוח כל העם ורצונו, ולא לפי רוחם ורצונם של יחידים או מפלגות בודדות. ואמנם כך היתה בראשית ימי הוסדה: השתתפו בה, בפעולותיה ובהנהגתה, באי־כח כל המפלגות היהודיות בארץ הזאת — ציוניים, לאומיים, סוציאליים, ואיש מהם לא ערב את לבו לערבב את עניני מפלגתו בעניני המוסד העממי הזה, העומד למעלה מכל מפלגה. ובזה מתבאר סוד הצלחתה בשנה הראשונה לקיומה. כל הלבבות שאיפה אחת פעמה בקרבם: להקל את גורלם הנורא של אחינו ואחיותינו בארצות המלחמה, לעודד את רוחם הנדכא ולהראות להם בימים הרעים האלה, כי עמם אנחנו בצרה.

אולם ברבות הימים התחילה קנאת המפלגות לסכסך את העובדים איש באחיו ולהטיל את ארסה בעבודה העממית הזאת. כת ידועה, שהיתה רחוקה עד הימים האחרונים מכל ענין יהודי ספיציפי, ולא עוד, אלא שהיתה מתגרדת בכל עת מצוא בהתרחקותה מן היהדות, — כת זו אמרה לשפוך על המוסד העממי הגדול את ממשלת מפלגתה ולקשטהו בנוצותיה, למען יקרא שמה — ורק שמה בלבד — עליו. שאיפה זרה זו גרמה לשנאת־חנם ולפרוד־הלבבות בין העובדים. נתעוררו „האינסטינקטים המפלגתיים“ -- והשאיפית הראשונות, הטהורות והצלולות, נדלחו. אמנם נמצאו גואלים להמוסד העממי הזה, שהתחכמו להצילו מסכנה במין „קנוניה פוליטית“, שנעשתה בין אחרים מהציוניים ובין בעלי אותה הכת, שלקחה בידיה את רסן הממשלה,—ואולם לא על „הסכמות פוליטיקאניות“ יעמוד מוסד כזה, שמטרתו לחדור עד לב העם ולזעזע את כל נימיו לקראת עבודת ההצלה הגדולה. התכסיסים של בעלי הפוליטיקה למפלגותיהם לא הטיבו להמצב הרעוע של העזרה העממית, אלא עוד הרעו לו. המוני העם ראו בכל הענין הזה עסק פרטי של יחידים בעלי אמביציות פרטיות — ונפשם נקעה ממנו. וכך ירדה עבודת ההצלה של העם מטה, מטה.

זוהי בקיצור ההיסטוריה המעציבה של מוסד־העזרה העממי, שראשיתו היתה נהדרה כל־כך, ואחריתו — מי ישורנה? ועל השתלשלותם של המעשים האלה ותוצאותיהם המעציבות צריכים לעמוד עתה בעלי הועידה הבאה.

הועידה הכללית, הנקראת כעת בבוסטון, צריכה לתקן את המעוות, שעוותו בעלי המפלגות בניו־יורק. הועידה הזאת צריכה להשיב להסתדרות את כבודה הראשון, שחמסו ממנה הפוליטיקאים השונים לצרכי מפלגתם, — צריכה היא להשיב לה את כבוד העממיות. אל לשום מפלגה, תהיה מה שתהיה, להטביע את חותמה על עבודת העזרה, שקודש היא לכל העם. הסתדרות הזאת נוצרה לשם הספקת עזרה מהירה לאחים, ולא כאן הוא המקום לסכסוכי מפלגות ולהרמת דגלים ולקלוח זרמים שונים. לא כאן הוא המקום אפילו לכריתת ברית־שלום ולעשית חוזים וליצירת הסכמה בין מפלגות שונות, הצירורות אישה לאחותה.

ההסכמה צריכה להיות גדולה מזו: לא הסכמה, הנובעת מצרכי מפלגה אחת וחברתה, אלא הסכמה כללית, הבאה מאליה, המובנת מאליה, הנובעת ממקור אחד טהור וצלול, ממקור לב העם — ממקור העם כולו!

בְּדִיקַת הַחֶשְׁבּוֹן

מאת

ראובן ברייני ן.

ב.

תקות היהדות, שמר טשרנוביץ הוא אחד ממוריה ומחוקריה, היא, לפי חשבונו, מין מליצה יפה, דבר רוחני שברוחני, דמיון רחוק והזיה פיוטית, ממש כמו אצל נביאי ההתבוללות — קשה להתאפק מהשואה זו, המתבקשת מעצמה,—אשר כתשו את היהדות במכתשת התקונים הדק היטב, עד כי היתה לאבק פורח ממלא את חללו של העולם.

הקצוות נוגעות זו בזו: מר טשרנוביץ, בא־כחה של היהדות המסורתית, היהדות העתיקה, והמטיפים של היהדות „החדישה“ נפגשים בנקודה אחת: בנקודה מתה, שממנה והלאה אין היהדות יכולה לזוז חיה ממקומה.

במלים אחרות: נפגשים הם בציון של מעלה.

את ה„אני מאמין“ של מר טשרנוביץ אנו מוצאים במליצותיו אלה: „הגאולה התבלטה בהאמונה המשיחית. אמונה זו, תהיה אישית או כללית, היא כולה רוחנית, ולא ארצית־חלונית. וראיה לדבר, שהרי היא שלטה בישראל גם בזמן שהיו שרויים על אדמתם. חזון הגאולה התפתח אצל הנביאים כתקוה לגאולת העולם השפל מן הרע המוחלט ולממשלת הצדק והיושר המוחלט. גאולה זו עתידה להיות עולמית, אנושית־כללית, שעתידה להעביר ממשלת זדון מן הארץ ולגרש את הקליפות (מליצה מירכבה מניסח התפלה לימים נוראים ומלשון המקובלים!) וממלכת החושך והטומאה. עם החזון של היהדות הטהורה, שעתידה להתפשט בכל העולם כולו, יבוא יום ה׳, יום

שכולו טוב ומנוחה לחיי העולמים, יום של אהבה ואחוה ורעות ושלום אמת. אמונה זו, שהלכה ונתגלגלה בכל משך ההיסטוריה שלנו בתמונות שונות, — זוהי ההשקפה המוסרית של היהדות על הצדק העולמי, והיא שנתנה ליהודי ספוק נפשי בהוה, תירוץ על יסוריו ועינוייו וכח לחייו בעתיד. כל יהודי (?) נשא בקרבו את האידיאל הזה, והביט על עצמו כעל בן־הנביאים (כי היהודי הביט על עצמו כעל „בן־מלך" — אנו יודעים מפתגמם של חכמינו: „כל בני ישראל בני־מלכים הם". אולם שכל יהודי הביט על עצמו כעל בן־הנביאים — זאת אנו שומעים בפעם הראשונה. והרי שגור בפיהם: „לא נביא אנכי ולא בן נביא"!), בבטחון גמור, שלו העתיד העולמי, היום האחרון".

המליצות הנפוחות האלה היו לסוס־עץ למטיפים ורבנים ממין ידוע, אשר ירכבו עליו, בדמותם, כי נשאים הם על כנפי־נשרים.

אולם אם נתרגם את כל המליצות הארוכות האלה ללשון בני־אדם פשוטה, אז תהיה משמעותן הקצרה כך: גאולת ישראל היא ב„שב ואל תעשה", עד אשר יבוא היום האחרון, העתיד העולמי...

זאת ולא יותר.

ואנו הלא יודעים את ההפך: הנביאים נבאו על שיבת־ציון וקבוץ־נדחים ממש, על ציון של מטה ועל גאולת הגוף עם הנפש. וחכמינו אמרו: „אין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד".

הרי לפניך משיחיות במובנה היותר פשוט והיותר אנושי: שחרור גמור משעבוד מלכיות וחיי־חופש על ארץ אבות ובנים.

גם רבים מחכמי ישראל הגדולים שאחרי חתימת התלמוד, וביחוד הרמב"ם, פירשו את האמונה בימות המשיח במובן פשוט וגלוי זה.

מר ט. מוצא את ההשקפה המוסרית של היהדות על הצדק העולמי בחזון הגאולה, שהתפתח אצל הנביאים, „בתקוה לגאולת העולם השפל מן הרע המוחלט ולממשלת הצדק והיושר המוחלט".

ואנו שואלים את הסופר הנכבד: האם גאולה אנושית־כללית זו איננה גם ההשקפה המוסרית של השתפנים, הסוציאליים, מבני כל אומות העולם? ובכל זאת הלא אין אלה האחרונים יושבים בחבוק־ידים ומחכים ליום האחרון, ליום של אהבה ואחוה ורעות ושלום אמת, שיבוא מאליו.

הלא מר ט. מודה בעצמו, כי זה כמה דורות, שאין אנו מכניסים כחות חדשים לאוצר האומה, ואם באופן כזה נמשיך את קיומנו, נלך ונדלדל „ונהיה כאבר המדולדל באומות, בלא טעם לחיינו ובלא טעם למותנו". הוא גם מודה, כי „אי־אפשר לאומה שלמה לסמוך על הנס". ובכן, ילמדנו רבנו: איך זה תתפשט היהדות בכל העולם כולו ואיך זה יבוא לנו היום הגדול, אם נבטל בתכלית הבטול את „השאיפה הארצית החלונית", כלומר: את ציון הממשית ואת תנועתה החיה?

לא אבייש את פני הסופר המלומד לשנן לו את האלפא־ביתא של הציוניות. אבל אשאלהו: האם איננו מודה ביסודותיה העיקריים של הציוניות, כי כל־זמן אשר נהיה החלשים בין הגויים התקיפים, כל־זמן אשר נהיה המועטים בין שכנינו העמים, כל־זמן אשר לא יהיה חלק גדול מאומתנו יושב על אדמתו ועומד ברשות עצמו, נהיה משועבדים לקולטורות זרות ורוחנו הלאומי, עם כל חסנו, יהיה מדוכא, וגם העמים הקטנים יתיחסו אלינו בבוז גלוי או מסותר? אם עבודתנו הלאומית לא תהיה ממשית, עבודה, שמלבד שהיא רוחנית ומוסרית היא גם ארצית חלונית, — הלא אז יעזבו אותנו בנינו ויבקשו עבודה חיה וממשית בשדות אחרים, ואז תהיינה שאיפותינו לממשלת היושר והצדק המוחלט רק הזיות של עם עני וחלש, של אומה מסכנה וחולמת, חולמת ואינה לוחמת.

חשבונו של מר ט. מלא סתירות. הפה שאסר עלינו את „השאיפה הארצית־החלונית" הוא הפה שהתיר לנו את ארץ־ישראל, באמרו: „במרכזה של אמונה זו עמדה ארץ־ישראל, מפני שבה צריך להתגשם אותו החזון, שעליו דברו הנביאים... ארץ־ישראל היתה ותהיה צנור של השפעה, של חיות ולחלוחית, בשביל כל האומה".

אבל תוך כדי דבורו הוא תוהה על האחרונות ושוב הוא אומר: „אבל השאיפה המוסרית של היהדות רחפה למעלה מהארץ..." ועוד הפעם הוא מתאונן: „ארץ־ישראל נעשית שאיפה ארצית־חלונית".

ואם מר ט. מודה בעצמו, כי חזון נביאינו צריך להתגשם בארץ־ישראל, אם כן נשאלהו: איך זה נבוא לציון בלי תנועה ארצית־חלונית? הלא כבר כשל כח־הסבל לחכות עד היום האחרון, שבו, אולי, תכלה הנשמה העברית האחרונה מן הגוף העברי.

אילו היתה הציוניות של עכשיו באמת רק שאיפה ארצית־חלונית בלבד, גם אז אין זה נגד רוח היהדות ואי־דיאליה, כי הלא מפורש כתוב בתורה: „וגם אני שמעתי את נאקת בני־ישראל, אשר מצרים מעבידים אותם... והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם..." (שמות ו', ה—ו).

מזה הלא אנו רואים ברור, כי הגאולה לא באה אלא בשביל להציל את העברים „מתחת סבלות מצרים", בשביל שחרורם משעבוד קשה, כי רק שם, בארץ אשר נשבע לאבותם, יהיו לעם והוא יהיה להם לאלהים.

ומר ט. פוסק: „לא! ארץ־ישראל היא לנו בשביל קיום היהדות... שאלת ארץ־ישראל היא שאלת היהדות, ולא שאלת היהודים".

זוהי „אחד־העמיות" בלי יפיה, בלי עמקה ובלי מקוריותה.

ואנו אומרים: אם תהיה לנו ארץ־ישראל, אז תהיה גם יהדות. יבוא לארץ־ישראל כל יהודי בשם מה שיבוא, אם אך יש לו כשרון־המעשה, אם אך יש ברצונו לשנות ערכי חיי הגלות, — והדורות הבאים יהיו יהודים בצביונם הטבעי וברוחם המקורי, אם אך יהיו משוחררים משעבוד מלכיות ומעולה של תרבות זרה. הארץ, הסביבה, החיים ברשות עצמם וזכרונות העבר הרחוק והמזהיר יחיו

ויפריחו את היהדות, בהוראתה העליונה, ויקשרו את חוט המסורה, שנפסק בארצות־הגולה.

מר טשרנוביץ אינו מפרש ומבאר בשום מקום ממאמרו הנזכר, באיזו יהדות הוא בוחר ולאיזו מצורותיה הוא שואף. שתי נפשות שוכנות בקרבו: אחת — אור־תודוכסית, תיאולוגית, ואחת — מודרנית, חלונית. אולם גם היהודי החדש שבו מדבר בלשון התיאולוגים. ושניות זו ניכרת במאמרו מראשו ועד סופו.

וגם אָנו לא נפרש, באיזו יהדות אָנו בוחרים. כי רק דבר אחד ברור לנו: אם יהיו לנו יהודים חפשים מעול הגלות, שהם חיים בארצם, מדברים בלשונם ועוסקים בעבודה פוריה ומתפרנסים בתנאים טבעיים, כי אָז תהיה לנו, כתולדה מוכרחת, גם יהדות חיה: יצירתו המקורית והחפשית של רוח העם העברית; ולא תהיה עוד היהדות רסוקה בכל חוליותיה ומטולאה טלאי על־גבי טלאי, ולא תהיה עוד היהדות יונקת מתחומים זרים, שדה תרבותנו לא יהיה עוד זרוע כלאים ורוחנו לא ילבש בגדי שעטנז.

זכורני, כי הירצל הגיד לי פעם אחת כדברים האלה:

הנני מודה, שאין אני יודע אָמנם כיום מה טיבה ומה מהותה של התרבות העברית, שאתם הציוניים הקולטוריים שואפים אליה. אך אחת אני יודע: אם נהיה בארץ־ישראל, אָז תהיה לנו גם תרבות עברית. וכל אשר יבראו בני עמנו בארץ אבותיהם, אם יהיו שם במספר הגון, יהיה טבוע בחותם היהדות המקורית. שפתם, מנהגיהם, חוקיהם ונמוסיהם, משטרי הכלכלה, החברה והמדינה, בניניהם ומוסדותיהם הצבוריים — הכל, הכל תהיה יצירה עברית, כי אחרת לא יוכל היות. אולם אם נשאר בגולה מפוזרים ומפורדים בין העמים, אָז הקולטורה שאתם רוצים בה תשאר רק מליצה יפה וחפץ רם, לא יותר.

וגם בזאת אָנו, הציוניים של עכשיו, בטוחים, שאם נשב במספר רב על אדמתנו והשלטון יהיה בידינו, אָז נברא תנאי מדינה וחברה, ואָז נפתור את שאלות העבודה והרכוש באופן יותר קרוב ויותר מתאים לממשלת הצדק והיושר המוחלט — חזון נביאינו.

עיקר מהותה של היהדות: חיים ממשיים ומלאים על יסוד רוחני ומוסרי, וחיים רוחניים ומוסריים על יסוד ממשי ומוצק.

היהדות המקורית שאפה לברוא ממלכת כהנים וגוי קדוש בתוך חיי החולין, בתוך חיי המציאות הממשית של יום יום עם כל חזיונותיה ותולדותיה.

אם לא נציב את סולם התפתחותנו ותרבותנו על ארץ מוצקה, לא יגיע ראשו השמימה.

וזוהי אמנם הציוניות של עכשיו: תנועה ארצית־חלונית על יסוד רוחני ומוסרי.

לולא היסוד הרוחני והמוסרי, לולא היסוד הלאומי והתרבותי של הציוניות, לא היה איש מאתנו נותן ידו, כחו וזמנו לתנועה זו.

שאיפתם העיקרית של כל הציוניים למפלגותיהם, סיעותיהם ומעמדותיהם היא השאיפה, ביודעים ובלא יודעים, לשחרור מחיי הגלות, מחיי שעבוד הרוח ושעבוד התרבות, היא השאיפה למקור האומה ושרשה.

והראיה: כל אלה המתנדבים להשאיפות האחרונות והאומרים או החושבים בלבבם: „נהיה ככל הגויים", — אלה מתנדבים הם בכלל להתנועה הציוניות בכל חזיונותיה וצורותיה.

וברוך המקום, שיש לה להתנועה הציונית בימינו יסוד ארצי־חלוני, לולא זאת הלא היינו כחולמים וכרועי־רוח, מבלי כל תקוה לגאולה ממשית.

ציוניות בלי ציון היא רק המצאת הגולה, ולא של עם המתעורר לתחיה.

לפי דעתי, יש לשמוח על זה, שהציוניות של עכשיו אינה רק רוחנית ודמיונית של בעלי הזיה, של חסרי רצון פועל ושל נעדרי כשרון־המעשה, אלא שהיא גם שאיפה ארצית־חלונית, שיש לה יסוד ובסיס קיים.

ציון של מעלה, ציון של אחרית־הימים, ציון על־פי סוד ורמז יש, אולי, להשיג על־ידי דמיונות ופלפולים, על־ידי באורי מקראות, פסוקים מנביאים ומראי־מקומות מחז"ל וממקובלים, אך ציון של מטה, ציון על דרך הפשט הפשוט בודאי שאין להשיג על־ידי אמצעים כאלה.

בלי „שאיפה ארצית־חלונית" לא השיבו עוד לעם את ארצו הנגזלה מידו. ולולא השאיפה הממשית, השאיפה הארצית־החלונית, לא היתה הציוניות יכולה למשוך אליה את טובי כחותינו הלאומיים ואת כשרונותינו הרעננים.

וגם אלה צעירי ציון המעטים, הקוראים: „נהיה ככל הגויים!" — אין כונתם, הגלויה או הנסתרה, בקריאתם אלא זו: שאם נהיה ככל הגויים, היושבים על אדמתם ושיש להם שפה, תרבות ושלטון משלהם, אָז עוד נעלה על הגויים ותרבותם, ואם לא נהיה ככל הגויים, אָז הלא הננו עוד פחותים מהם, כי משועבדים ונכנעים אָנו להם.

כל־זמן אשר הציוניות לא היתה גם „שאיפה ארצית־חלונית", כי־אם מין תקוה לגאולה עולמית, אנושית־כללית בלבד; כל־זמן אשר השאיפה לארץ אבותינו היתה רק „שאיפה עליונה, דתית־מוסרית, שאיפה נבואית־רוחנית", התרחקו טובי בנינו מעלינו או גם בגדו בנו, כי לא נעשה בגולה שום דבר ממשי מצד אלה המטיפים את „השאיפה העליונה" לתחית הכחות הרוחניים והמוסריים בקרב עמנו, ושם, בציון של מטה, לא נתיסדה אף קולוניה אחת, ואיש מהם גם לא השב להחיות את השפה והספרות העברית. והמליצות על־דבר היהדות הטהורה, העתידה להתפשט בכל העולם כולו, פרחו באויר, ולא היו אלא כעין לעג מר להיהדות במצבה האמתי. המליצות האלה היו כעין חזיון מלוה להיהדות הבורסאית, ששרה את ה„מה יפית" בנוסחה החדשה, ליהדות שנתרוקנה מתוכה ופשטה גם צורתה העתיקה, להיהדות השלילית, אשר כל תקותה היתה, כי מלאכותה תהא נעשית על־ידי אחרים, אשר להם השלטון והכח...

מורי היהדות, המתנגדים להציוניות של עכשיו, משום שבדקוה ופסול מצאו בה: „השאיפה הארצית־החלונית"— הם, בכל מליצותיהם, „לא יבנו את הגליל". אולם הציוניים, היודעים את ערכה המיוחד של השאיפה הארצית־החלונית בנוגע לגאולת העם העברי ורוחו, — הם יודעים היטב, כי המעשים הממשיים בארץ אבותינו יולידו ויפריחו גם אידיאלים רמים, ששם ימצאו להם גם לוחמים ומגשימים.

לו רק נבוא לציון של מטה, כי אז, ורק אז, יקומו ויתחיה האידיאלים הרחוקים של היהדות הטהורה, של ממשלת הצדק והיושר המוחלט, כי האידיאלים של היהדות הנבואית צמחו בארץ־ישראל עצמה, בשבת ישראל על אדמתה. ובזה הלא גם מר טשרנוביץ בעצמו מודה.

בסוף מאמרו „חשבון־הנפש" אומר מר טשרנוביץ: „קיום האומה הישראלית, ככח רוחני אצילי, היה מובן אצל אומות העולם אף להיותר תקיפות שבהן. לא חדלו אמנם מלהתנגד לנו, רדפונו, ברחו ממנו כמפני צל, אבל יראו ממנו(?). ידעו, שזהו איזה כח רוחני נעלם, המרחף בעולם, השקול כנגד אלפי אלפים כחות נסים גשמיים, ושאי־אפשר בשום אופן לכבוש אותו".

„רדפונו, ברחו ממנו כמפני צל, אבל יראו ממנו" — איזו יראה יש כאן? רק שחוק עושה לנו הסופר באמרו, כי העמים יראו מפנינו, יען ידעו, שכחנו הרוחני שקול כנגד אלפי אלפים כחות נסים.

למי מכפר מר ט. „מעשיות־בבא" כאלה! לא רק האומות היותר תקיפות, כי־אם גם היותר קטנות וחלשות דרכו עלינו ברגל גאוה, ולא רק שלא יראו מפנינו, מפני כחנו הרוחני, כי־אם גם בוז בזו לנו ולרוחנו, כי היינו תמיד בעיניהם כנודדים וכאוכלי יגיע־זרים. ואיך זה יראו מפנינו, אם ידעו, שדי להם להרכיב לראשנו פקיד אכזר, לו גם מהקטנים ופחותי־הערך, כי ידכא את רוחנו ויעשה, בהעברת־קולמוס אחת, שמות בעבודתנו התרבותית. והלה אומר: הם, העמים התקיפים, ידעו, שאי־אפשר בשום אופן לכבוש אותנו.

כמה מן האונאה העצמית יש בזה!

שלא כידעתו ושלא ברצונו היה מר טשרנוביץ למזייף הפרק של „מצב ישראל בעמים", הכתוב בספר דברי ימי עולם, וכל זה למען הוכיח, כי מיום שנחלש הכח הרוחני בישראל, והכל בעטיה של הציוניות, חדלו האומות לא רק לירוא מפנינו, אלא גם להבין אותנו, „משום שאינן יודעות לשם מה בריה מדולדלת זו (האומה העברית) מתקיימת בעולם ומה תכלית ישותה?"

לראשונה: לא אמת הוא הדבר, שהציוניות גרמה להחלשת הכח הרוחני בישראל. אדרבה, מיום שהחלה העבודה הציונית, עבודת התחיה בישראל, נתגברו הכחות הרוחניים והמוסריים בישראל, כי העבודה הציונית, בכל סעיפיה, עוררה את הכח הרוחני והמוסרי גם בקרב המפלגות והחבורות המתנגדות לה. ושנית: לא נכון הדבר, כי העמים חדלו גם להבין אותנו מיום שנתגברה בנו השאיפה הארצית־החלונית. אנו אומרים ההפך: רק עתה ההלו העמים, גם אותם שהתיחסו אלינו בבוז, להבין אותנו ולדעת לשם מה אנו מתקיימים בעולם ומה תכלית ישותנו.

מר טשרנוביץ מסיים את מאמרו הנזכר בלשון של פוסק אחרון: „להיהדות בתור פרובלימה חומרית עממית בלבד אין מקום בעולם, לא בשבילנו ולא בשביל אחרים, ואין בה תכלית להתקיים".

לנגד מי ולנגד מה מכוונים הדברים האחרונים? פתח פתוח מצא הסופר לפניו והוא מתפרץ בו.

אין בין הציוניים הנבונים אף אחד, אף בין אלה העומדים בשורה האחרונה, אשר „היהדות היא בעיניו רק פרובלימה חומרית עממית בלבד", ובשופטנים אין אנו עוסקים.

ישנם יהודים המאמינים, כי התורה וקיום מצוותיה לא ניתנו אלא בשביל להאכילם בעולם הבא מהלויתן ומשור־הבר ולהשקותם מיין המשומר. הבשביל יהודים כאלה נגזור, חלילה, על היהדות ותירתה, שאינן אלא פרובלימה חומרית ואין להן מקום בעולם?

יש עוד למצוא פגימות ולקויים אחרים ב„חשבון־הנפש" של מר טשרנוביץ, אך כבר נתארכו הדברים יתר מדי.

נִגּוּנוֹת־בָּצִיר

I.

כִּרְאִי שֶׁל פָּז בְּזִיו הַשְּׁקִיעָה נָח
הָאֲוִיר הַזַּךְ,
מְנַדְנֵד וּמְשַׁדֵּל אֶת כָּל גַּל
בְּלַחַשׁ קַל.
לְכוּר־נַעֲנוּעִים אֶל אֲשֶׁר לֹא כָאן
עַל חָפּוֹ נָח הַגַּן;
נִצָּתוֹ נֶחְמְסָה, וַתִּקְרַח יַד
הַבָּצִיר בּוֹ כָּל בַּד.
זִיו נָשַׁק זִיו יִיגַּע דָּם בְּדָם...
בְּלִיל־דָּם הַיּוֹם לִגְוֹעַ תָּם;
יִיקְרַן כָּל הָעוֹלָם בְּאֹדֶם זָר —
שְׁלַל שְׁבִי הַקַּיִץ בִּידֵי צָר...

II.

יְגוֹן־עַרְבַּיִם עִם יְגוֹן־שַׁלֶּכֶת
בַּחֲלַל הָעוֹלָם אוֹרְגִים אֶת מַסֶּכֶת
קוּרֵיהֶם הַטְּמִירִים,
לֹא־תְפוּשִׂים וְלֹא־נִרְאִים.
נְשִׁיבַת רֵיחַ־סְתָרִים קַלָּה, רַכָּה,
מְזַעְזְעָה בְּקוֹל הֶמְיָה דַקָּה
וּבְרַעַד־נַעֲנוּעִים
הַקּוּרִים הַחֲבוּיִים.
בַּחֲלַל הָעוֹלָם, בּוֹדֵדָה, יְתוֹמָה,
מַנְגִּינַת־צַעַר רוֹטְטָה וְהוֹמָה
עַל תּוֹר־הַזִּיו שֶׁכָּלָה,
עַל יֹפִי זֶה שֶׁבָּלָה...

אפרים א. ליסיצקי.

מאת שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום י. ד. ברקוביץ

לב.

דְּרָשָׁה שֶׁל בַּר־מִצְוָה.

חידת־פלאים. — בני־הבית מתכוננים לכבוד בר־המצוה, והסבה מינדי מנצחת על העבודה. — בר־המצוה דורש נאה ומפליא את כל השומעים. — טפוסים של בעלי־בתים חשובים בפריאסלאוו. — דמעות אם.

אם נבוא לחקור ולהתבונן אל שיטת־הלמודים המישנה ואל אפני־החנוך הפרועים, שהחזיקו בהם אותם מיני המלמדים באותו מין החדר בימים ההם, המתוארים בפרקים הקודמים, ואם נשים אל לב את פרנסותיהן של נשי המלמדים ומלאכת ביתן, שהתלמידים היו מפנים להן את כל לבם ושוקדים עליהן באמונה ובהתמדה נפלאה, כפועלים שכירי־יום, ואם נוסיף לכל אלה את הפקודות והחובות השונות, שהיו מוטלות על הקטנים בכל יום במצות אביהם ואמם, אחיהם ואחיותיהם הגדולים, לעשות כל מלאכה בבית וללכת בכל שליחות בחוץ, ואם לא נעלים עין גם מתעלוליהם של הקטנים ומכל מעשי הוללות ופחזות, שעשו על דעת עצמם, למן הרחיצה בנהר בימות החמה ועד משחק הקלפים והכפתורים בימות החורף, למן הריצה הפרועה ברחובה של עיר ועד מעשה שובבות והפרעת־סדרים בבית־המדרש, — אם נשים לב לכל אלה, הרי כחידה תהיה זאת בעינינו, חידת־פלאים: מאין באה להם לילדי נחום רבינוביץ ידיעת התורה, אשר בה הצטיינו תמיד נגד שאר חבריהם? אמנם חייב אני להודות כאן על האמת, כי סוד אחד היה גלוי להקטנים ההם, סוד צפון וכמוס, שלא ניתן להגלות אלא ליחידי־סגולה, והוא — סוד אחיזת־העינים. ידוע ידעו את המלאכה הזאת, מלאכת הרמאות ואחיזת עיני הגדולים, מאין כמוהם. את הכל רמו ואת דעת הכל גנבו: את דעת המלמד בחדר, את דעת האב בבית, את דעת בעלי־הבתים בבית־המדרש, ואפילו את הרב, שהיו באים אל ביתו להבחן בלמודיהם פעמים בשנה — גם אותו הוליכו שולל. אבל גם כדי לרמות את הבריות ולאחוז את עיניהן צריך אדם לידיעה ממשית כל־שהיא, ולו גם ידיעה מעטה — ומאין לקחו את הידיעה המעטה הזאת? מאין, למשל, שאב כותב הזכרונות האלה כח ועצמה לגנוב את דעתם של יהודים רבים, אשר נאספו ובאו מכל פנות העיר אל בית אביו לשמוע אל דרשתו, דרשת בר־המצוה, ביום מלאת לו שלש־עשרה שנה? זוכר הוא אל־נכון, כי מכל הדרשה המסובכת והמפולפלת, אשר למדהו רבו ושנן לו שבועות אחרים קודם החג, יום גדולתו ושמחת־לבו, לא הבין מאומה ולא מצא בה את ידיו ואת רגליו — ואף־על־פי־כן המתה כל העיר לשמעה. כל האבות קלאו באביו, וכל האמות הללוהו והתברכו בו אשה פתח ביתה.

אכן חג גדול ונהדר היה היום ההוא לבית נחום רבינוביץ. בעבודת החג הזה ובהכנתו עסקו ידים הרבה. והמנצחת על כל העבודה היתה האם־הזקנה מינדי, שלבשה ביום ההוא את בגדי יום־טוב החמודים אשר אתה בארגז וחבשה לראשה את הצניף היקר אשר לה ונהגה ממשלתה ביד רמה, כשליט עליון, שהכל מצווים ועומדים לעשות פקודתו. בלעדיה לא הרים איש את ידו ואת רגלו, ועל־פיה נחתכו כל הענינים ונפתרו כל השאלות: את מי מאנשי העיר יזמינו לסעודה ואת מי מהקרואים יושיבו בראש, אילו קערות יגישו אל השלחן בתחילה ואילו — לבסוף, אילו מאכלים יאכלו ואילו משקאות ישתו. ובשעת־מעשה באה בריב עם כל בני־הבית, בכולם שלחה גערתה, ואפילו את פני בר־המצוה בכבודו ובעצמו לא נשאה בשעת־הירוס וגערה בו בנזיפה, כי במקום שיושבים אנשים ישתדל להיות איש: לא ישוך את שפתיו, לא יצחק ולא יצחיק את האחרים — בקיצור, לא יהא נער שובב, ההולך אחרי שרירות לבו.

— מאחר שרחמנו הקדוש־ברוך־הוא ברוב חסדיו והחינו והגיענו ליום הזה, יום שנעשית בר־מצוה, שפר־נא, לכל הפחות, את מעשיך והשתדל להיות איש! — כך הוכיחה את בעל־השמחה על פניו, רקקה תוך־כדי־דבור על אצבעות ידיה ועמדה להחליק לו את שיורי פאותיו — יתר הפליטה, אשר הצילה מידי נחום בנה בחוזק־יד. בקש נחום רבינוביץ זה־כבר לגוז לבניו את פאותיהם — ועכבה הסבה מינדי בידו:

— אחרי מותי, — אמרה לו — כשעיני לא תראינה זאת, תהא הרשות בידך לעשות את בניך גויים. ואולם עכשיו, כל זמן שהנשמה בקרבי, עדיין רוצה אני לראות צלם אלהים בפניהם...

מלבד הקהל הרב, שנקרא לבית נחום רבינוביץ מבית־הכנסת תיכף לאחר התפלה, התאספו ובאו כל בני־המשפחה: הדודה חנה ובניה, הדוד פיני ובניו ושאר הקרובים והידידים. בין הבאים, כמובן מאליו, היה אף המלמד רב משה־דוד רודרמאן, לבוש קפוטת־השבת הרחבה וכובע של פלוסין מדולדל, שניטל צבעו ממנו, על ראשו.

פני המלמד היו מדוכאים ושוממים, וכולו נתכווץ ונצטמצם בקרן־זוית רחוקה, במקום שאינו נראה לעין. מיום שנכשל בנו באותו ענין שאינו מהוגן ורצה לעשות מעשה בבית־מקלט הנזירים, נפל רוחו בקרבו ולבו נעכר. כל הימים התהלך כצל, בפנים קודרים וזועפים. ואף כאן, במקום שמחה והתעוררות־הלבבות, כמעט לא דבר עם איש, לא נגע לא ביין־הקידוש ולא במיני הממתקים, אלא ישב משמים בקרן־זוית, פרוש ומרוחק מן הבריות, כפוף ומדוכא, הרכין את ראשו מדי פעם בפעם אל שרוולי קפוטתו הרחבים וכעבע שם בלאט.

ואולם הנה הגיעה השעה, שעת הבחינה הגדולה. בר־המצוה צריך היה לעלות על השלחן ולהתחיל בדרשתו — והמלמד רב משה־דוד רודרמאן נתעורר פתאום ונתרגש:

גבו הכפוף נתמתח ונתישר, גבות־עיניו השחורות והעבותות נזדקפו ועיניו החדות ננעצו ודבקו בפני תלמידו. בוהן ידו התרה מאליה חתירה אחת באויר מלמטה למעלה, כמקל זה ביד המנצח בנגינות, — והאות ניתן לבר־המצוה להתחיל בדרשה.

והתלמיד, בר־המצוה הנפעם והנרגש, כשעלה על השלחן ועמד מעל לראשי המסובים וראה את עיניהם, התלויות אליו ומחכות לאמרי־פיו, כמעט נפל על פניו מגודל הפחד. עיניו חשכו, ברכיו פקו, לשונו יבשה ודבקה אל חכו וכל חושיו נתבלבלו. דומה היה כמהלך על־גבי הקרח. עוד מעט יבקע הקרח מתחת רגליו — והוא וכל הקהל עמו ירדו תהומות. ואולם רק רגע אחר ארכה מבוכתו זאת. ברגע השני, למראה מבטי עיניו של רבו וחתירת בוהן ידו, התחזק ורוחו שב אליו. וכיון שפתח בדרשה, מיד פנה חרדת לבו ואימת־הצבור לא בעתתו עוד. מחו נעשה צלול, קולו הלך וחזק, והוא גופו היה כהולך לבטח דרכו, כפוסע על־פני גשר של ברזל. מרגע לרגע התלהב יותר, עד כי חש חום נפלא בכל אבריו, מין מתיקות נעימה, אשר כמוה לא חש מעולם, והדרשה שטפה מפיו למישרים, כשמן הטוב, השוטף ונמשך מפי הצלוחית...

ואף־על־פי שכל אותה השעה, אשר עמד בר־המצוה על השלחן וסובב אצבעו באויר אחרי בוהן ידו של רבו, היו כל חושיו נתונים לדרשה, בכל זאת לא נרע עיניו גם מן המסובים, היושבים מסביב ומקשיבים לדבריו. התבונן אליהם מדי פעם בפעם וראה את עיניהם ואת סבר פניהם עם כל תנועותיהם והעויותיהם. דבר לא נעלם מעיניו. הנה יצחק־אבינדור, המניע בכתפיו ועיניו מזרות אימה, כעיני גזלן. הנה הזקן יהושע סריבנה — אומרים עליו, כי בן מאה שנה הוא היום. לשונו מתנועעת בפיו כענבל של פעמון, כי פיו ריק ושנים אין לו. הנה ברקא בנו — אף הוא זקן ושבע־ימים. עיניו עצומות וראשו מוטה הצדה. הנה אשר ניידים, שהכל קוראים לו „מאשר שמנה קפוטתו", מפני שאדם שמן הוא, רחב־הגרם ועב־הכרס. קפוטת־המשי המבהיקה מתפקעת על כתפיו הרחבות, ושער ראשו וזקנו לבן כולו. והנה יוסי פרוכשטיין, שבפיו שנים תותבות גדולות, ולעיניו משקפים נוצצים, וזקנו קצר וקלוש — יהודי שנתמחה אפיקורס בעיר, משחק עם נחום רבינוביץ באשקוקה וקורא ספרים חיצוניים, כגון „מסתרי פאריז", „שבילי עולם" ודומיהם. ליד יוסי זה יושב אחיו הצעיר, מיכאל פרוכשטיין, אברך חרוץ ופקח, הכופר בעיקר ומבטל את כל העולם בהבל־פיו, מתיר להמשרתת הנכרית לכבות את הנר בליל שבת ומתרועע כל ימיו עם בני־אדם קטני־אמנה, כמשה ברגר ובוני קאנאוויר, שהכל יודעים, כי בימי־נעוריהם יו הללו מעלימים עין ומניחים להספר לתקן להם את פאת זקנם... גם ישראל ברדיצקי היה בתוך הבאים. לפנים קראו לו „ישראל כלי־זמר"; ואולם עכשיו בנה לו בית, קנה מקום בבית־המדרש, סרק את זקנו הרחב, השחור והנוצץ, והרי הוא בעל בעמיו. ואף־על־פי שגם עתה אינו נמנע מלנגן בחתונה של עשירים, לא יעיז איש לקרוא לו בשם „כלי־זמר", ואפילו שלא בפניו. ואמנם יהודי נכבד הוא ומנהגו כמנהג בעלי־בתים חשובים. כשהוא צוחק, כל שניו נחשפות—שנים קטנות, קלושות, לבנות. ואפילו את רפאל השמש ראה בר־המצוה בין המסובים. רפאל זה עמד חציו כפוף, כולו מאזין ומקשיב לדרשתו של בר־המצוה. מרשומי פניו הצנומים וחוטמו המעוקם נדמה היה, כי עוד מעט יטפח בידו על השלחן ויקרא בנוסח זה של מכירת עליות בשבת: „עש—רה זהו—בים מחיר כהן!"...

את כל המסובים ואת כל תנועותיהם ואת עקימת פניהם ראה בר־המצוה, ואפילו את פני חבריו ראה — אלה הנערים הפוחזים, אשר מתחילה נתכוונו להצחיקהו ברמיזות עינים ולהטותו מן הדרך, ואחר־כך עמדו כולם בלי־נוע, פוערים פיהם, מחרישים ומשתאים ומקנאים בו...

ואולם יותר מכולם נראו לו אותה שעה פניו של דודו פיני.

מתוך ישיבה זו, שישב בראש השלחן, במקום המכובד ביותר, לבוש קפוטת־משי יפה, חגור אבנט־משי רחב ומגבעת כחולה של סמט על ראשו, הביט הדוד פיני אל בר־המצוה הדורש בעין אחת, מלמטה למעלה, ושחק בפני עצמו אל זקנו הארוך שחוק פקח, כאדם האומר: „אמנם רואים אנחנו עין בעין, כי שובב זה נאה דורש הוא — את האמת אין לכחד... אבל אם מתפלל הוא בכל יום? אם אינו מזלזל בנטילת־ידים? אם קורא הוא קריאת־שמע קודם השינה? אם אינו נושא משא ביום השבת?— דבר זה עדיין מוטל בספק!"...

וכנגדו ראה בר־המצוה את אביו, והנה קרן עור פניו ואור חדש הופיע עליהם. ניכר היה, כי אין אדם מאושר בעולם יותר ממנו. קומתו נזדקפה, ראשו הורם, שפתיו נעו אחרי תנועות שפתיו של בנו הדורש, פניו הבהיקו ורחצו בעדנים ועיניו הציצו פעם על הקהל, פעם על אחיו פיני, פעם על הרב משה־דוד רודרמאן ופעם על אם בר־המצוה.

והאם, חיה־אסתר הקטנה? — זו עמדה בענוה ובדרך־ארץ מרחוק, במקום ששאר הנשים עומדות, חבושה מטפחת־המשי של שבת, כולה נרגשה ונפעמה, נאנחת בחשאי, מפרקת את כל אצבעותיה בבת־אחת, ושני אגלי־דמעה, כשני פנינים מזהירים, ירדו מעל לחייה והתנוצצו באור השמש על פניה המאושרים — פנים לבנים וצעירים, שקומטו בלא־עת.

מה היו הדמעות האלה? האם דמעות של אושר, דמעות נחת וערנים? או דמעות יגון עמוק על צוק־העתים, על פגעי החיים ותלאותיהם, על כבוד ביתה כי ירד? או אפשר לחש קול נעלם וחשאי ללבה, לב אם, כי בנה זה, בר־המצוה הקטן, העומד עכשיו נרגש ונלהב ודורש בקול רם וצלול את דרשתו הנאה לפני עדת היהודים, עתיד בזמן קרוב, בזמן קרוב מאד, לעמוד על קברה ולאמר קדיש אחרי נשמתה?

מי יחדור עד צפוני לב אם ומי יבין את דמעותיה?...

הַמְּעוֹת

(ספור).

מאת

א ב ר ה ם ש ו ע ר.

ב.

אבותיו של אפרת גרו בעיר לוצינובקה, עירה לא־גדולה בתחום־המושב ברוסיה, העומדת על הגבול של שני פלכים: פלך פסקוב מעבר מזה וליפלאנדיה מעבר מזה. שני הפלכים האלה מרובי יערות הם, ויושבי המקום — סוחרי עצים. כמה משפחות עשו עושר במסחר הזה, ושמם נודע בריגה ובפסקוב. אחד מסוחרי־יערות אלה היה אביו של אפרת, רב מיכל ביריזינר, שנקרא כך על־שם כפר גדול אחד על הגבול הפסקובי, שאבותיו של רב מיכל גרו שם מלפנים. — ורק לאחר שעשה עושר ונתפרסם בין הסוחרים, התחילו לקרוא לו רב מיכל אפרת, בשם־מישפחתו.

רב מיכל היה איש גבה־הקומה, בעל־בשר וכרסני; היה גם יודע־ספר הגון, יחסן וחסיד גדול, ממקורביו של „הצדיק". מדי שנה בשנה היה נוסע לימים הנוראים „אליו" והיה מסתופף בחצרו כל עשרת ימי־התשובה. רחב־הלב היה, וידו פתוחה לכל, — ועל זה כבדוהו החסידים מאד.

אך בביתו לא היה איש מצליח. אשתו היתה אָמנם מיוחסת גדולה, בתו של הרב רב אלתרל, שהיה מנכבדיו של „הזקן" בעצמו; אבל כנגד זה היתה אשה חולנית, כחושה ולא־יפה. ארבע פעמים הפילה בזו אחר זו, ורק אחרי הרפתקאות רבות ואחרי טפול מרובה ברופאים ורפואות ונסיעות להרוץ־לאריץ, אחרי נתינת פדיונות וקבלת ברכות והבטחות „מפיו", ילדה לאחרונה את אלתר בנם, ועמדה מלדת.

ועל־כן לא אָהב רב מיכל להתעכב הרבה בביתו ובעירתו. תמיד היה עושה בדרך: ביערותיו עבד שכם־אחד עם מנהלי עסקיו ועוזריו, או שהיה יושב בריגה ובפסקוב. אבל כשהיה בביתו, היה אוהב להראות את כבוד־עשרו, תקפו וגבורתו. היה מתערב בעניני הקהל, היה מיעץ, מסדר, סותר מה שאחרים בונים ובונה מעצמו ומעמיד על דעתו בכל ענין.

בימי שבת ומועד, כשהיה בא אל „המנין", היה אוהב להתלבש, כמו שהיו מתלבשים בימים הטובים ההם: קפוטה ארוכה של אטל"ס מרשרש ומבריק, המגיעה עד קרסוליו, חגורה של משי רחבה על מתניו, ועל ראשו — מצנפת של צבל גבוהה ויפה; וכך היה עומד לו בהרחבת־הדעת במקומו אשר במזרח, אצל ארון־הקודש, היה מתפלל בכונה ובניגון — מתלהב ומכה כף אל כף... ובשעת חזרת הש"ץ היה עומד חציו פונה אל הקהל וחציו — אל עמודו, שסדורו של „הרב" פתוח עליו, שני אגודליו תחובים לו מתחת לחגורתו, הטלית עם העטרה הגדולה צונחת מעל כתפיו ומישתרבבת לארץ, והוא מביט מגבוה, מעיף את עיניו האפורות והחדות על כל הקהל כולו ועונה בנחת ובניגון ממושך: „ברוך הוא וברוך שמו — אָמן"... וזקנו הלבן והרחב, המסורק יפה, מתפזר על חזהו, פניו מבהיקים, זחוחים וגאים... והכל מביטים עליו ביראת־הכבוד.

ואותו רב מיכל, כיון שבא ליער — נשתנה כולו והיה איש אחר: מגפים ארוכים ורחבים לרגליו, והוא לבוש אדרת־כבשים קצרה, חגורה בחגורת־צמר ארומה מלמטה מבטנו, כי כן יחגרו האכרים בשעת העבודה; על ראשו כובע בעל „אזנים", בידו האחת קנה־המידה, בשניה — המפתח. הולך הוא בלוית פ י ט ר שומר־היער, או בלוית אחד מעוזריו — צועד בשלג העמוק זריז ומזורז, קופץ מעץ אל עץ, מודד, מפתח בזהירות פתוח ראשי־תבותיו מ. א. על הקורות הכרותות; רץ וממהר מאכר אל אכר, מפועל אל פועל. את זה הוא מחרף ובזה הוא גוער בנזיפה, לזה מראה, כיצד מנסרים עץ, ולזה — כיצד כופילים אותו משרשו. על האחד הוא מרים את ידו ומאיים עליו להכותו, ואת השני הוא מנבל באביו ובאמו, כרגיל ומנוסה... פניו אדומים כדם, עיניו מאזרות זיקות וקולו הולך מסוף היער ועד סופו. הרוח מבדר את זקנו הלבן, השלג יורד עליו, גבות עיניו ושמורותיהן נגלדות בקרח. והוא הולך והולך, מזדרז ורָץ, ממהר, מצוה, מפקד. וכך עובר עליו כל היום, מאור הבוקר עד שקיעת החמה. לערב ישב לנוח על אחד הגזעים הכרותים, לפניו בוערת מדורה קטנה בשלג, והוא מחמם את ידיו הקופאות. מסביב לו עומדים השומרים והעוזרים, והוא מסדר להם את עבודת היום של מחר. ופתאום יעיף עין לשמים, יפנה לצדדין. בוחר הוא מקום לעצמו על־יד אילן אחד, עומד ומתנועע... מתפלל מנחה חטופה.

בכפר, בבית־מגוריו הסמוך ליער, עודנו יושב באדרתו הקצרה כשעה אל עבודתו, עושה חשבונות, כותב מכתבים, משלם לשכירי היום את שכר פעולתם. אחרי־כן יושיט את רגליו לפיטר, וזה חולץ מעל רגליו את מגפיו, פושט מעליו את אדרתו ומביא לו את גלימת־השינה הקלה והרחבה להתעטף בה. בעוד רגעים אחדים — והמיחם הרותח עומד באמצע השלחן, ומסביב לו — בקבוק של סמירנוב, מחרוזות של כעכים, ככר־לחם, דגים מלוחים... וכמו מתחת לארץ מתגלים אורחיו התמידים: הכומר איוואן וזקן־הכפר מיכאילו פרוקופוב. שותים תה, טועמים מן הבקבוק החריף של סמירנוב; מוזגים כוס אחת ושניה ושלישית... הפיות נפתחים ושיחה עזה והמה מתחלת. על הכל ידובר. וראש המדברים הוא מיכל. דן הוא בחום ובעוז־נפש על עניני ה„צ'ירקוב"* וסדריה, כאילו היה שם גבאי ובעל־הבית נכבד, מדבר עם פרוקופוב על עניני הכפר וחסרונותיו, והכל מחוור לו. את הכל הוא יודע, כאילו נגעו הדברים לו ולנפשו. הכוסות מתמלאות ומתרוקנות בזו אחרי זו; הפנים מצהיבים, העינים הלחות מתנוצצות... לבו של הכומר מתרכך כל־כך, עד שהוא נמשך מעל לשלחן אל ידידו מיכל לנשק לו: „איש טוב אתה, מיכל אברמיץ, נכבד, ידען... יודע אתה

* בית־תפלה ליפאבי־כלאבים.

הרבה... הרבה... כל התורה כולה... כמעט שאין להכיר בך, כי ז י ד אתה... לא, אינך זיד... אינך... בחיי ראשי, מיכל אברמיץ! הרי לך צלב קדוש!" — והכומר מצטלב שתי וערב ועיניו מתמלאות דמע... רב מיכל שומע את כל זאת ופניו נוהרים. ופרוקופוב אף מוסיף משלו ואומר: „מיכל אברמיץ, האמינה לי, אחי, ישנם משלומי אמונתנו, שאינם מגיעים לקרסוליך! ומי יתן את כל העם הזה תחת ידי, ובחרנו בך ל„זימסקי"* במקום הנבל הזה, תקולל אמו, במקום ארצימוביץ! חי נפשי!"... ורב מיכל שומע ונהנה, לבו רוחץ בעדנים, וטוב לו, ונעים לו.

השעה העשירית בלילה. הלך לו הכומר איוואן, כשהוא מתרונן כיינו: „מה מהולל"... ופרוקופוב יוצא אף הוא מתנודד על רגליו. בחוץ מתחוללת סופת־שלג. הכפר ישן. על השלחן מהבהב הנר, ובזוית נוצצת עששית אדומה לפני האיקונין. נשתתק המיחם. הבקבוק עומד ריק, שתי כוסות מונחות על צדן ואחת עומדת שתויה למחצה. שיורי אוכל, נתחי כעך ופרורי לחם מתגוללים על השלחן. מן התנור המוסק הפתוח נודף הבל חם, ונהמת הסופה בארובה, כאילו מוסיפה על החום ועל הרגשת העונג... רב מיכל יושב נשען אל השלחן. עיניו נסגרות מאליהן. ראשו כבד עליו, מסתובב קצת... יודע רב מיכל, שהוא מבוסם ונהנה מזה. והנה נפתחת הדלת — נכנסה מאריה יחפה, עוטה מטפחת לכתפיה העגולות. רב מיכל מתעורר פתאום, מרים ראשו, מביט עליה בעינים טרופות. דבר־מה מנצנץ במחו העמום... עוד רגע — ומאריה מתחמקת ממנו, מחייכת, כתאמצת להסיר מעליה את ידו האמיצה, החובקת אותה.

ובריגה ובפסקוב היה רב מיכל אירופאי לכל פרטיו. היה מתלבש כסוחר, מתאכסן בבתי־מלון עשירים ומפורסמים; היה נוהג שררה בכל ונהנה מן החיים. היה מבקר בתי תיאטראות וקרקסאות, ויותר מכולם — את הבאליט.

והנה הגיעו ימי התשובה... כמעט מחצי אלול עד יום הכפורים הוא מסתופף בחצרו של הצדיק. וחשוב ומכובד הוא גם שם. שם איננו רב מיכל אפרת, כי־אם „מיכל אלתרס", על שם חותנו רב אלתרל. הגבאים והשמשים נותנים כבוד לו, מכריזים עליו ובכל מקום בואו מפנים לו מקום. ו„הוא שיחיה" בכבודו ובעצמו מקרב אותו, מושיבו לימינו... ופעם השמיע בקהל חסידיו, שאם מוכרח הוא לקיים את „רבי מכבד עשירים", יהי רצון, שהעשירים יהיו כמיכל אלתרס. ורב מיכל יושב אצל הרבי, המצנפת חבושה לראשו, הקפוטה של אטל"ס מרשרשת. והוא נהנה מאד, מרגיש את עצמו כולו טהור, נקי, זך...

ויש שהוא יושב ב„השטיבל" בין השמשות. מסביב לו כנופיה של חסידים, ממקורבי הצדיק. ביניהם הירש חסיד, פרצל חצוף, בריל בטלן — הכל כאן. משיחים בעניני תשובה, אהבה, יראה. מדברים ב„מדרגות". עוברים מענין לענין. ופתאום מניח פרצל חצוף את ידו על שכמו של רב מיכל, מנענע בראשו ואומר: „הוי, מיכל! לא טובה השמועה, ששמעתי עליך! לא טובה... לא כך היה צריך להתנהג אחד מחביבי רבנו שיחיה"... רב מיכל מתאדם כולו, דמו פורץ אל פניו, והוא עומד נכלם ומתבייש, כתינוק שנמצא בשעת קלקלתו. אז יקום הירש חסיד, יהודי כחוש ודל־בשר, בעל עינים גדולות וחולמות, ואומר בנחת־קולו: „לא לכם, רבותי, לדון את מיכל אלתרס. בעל דו־פרצופין הוא מיכל שלנו. שתי נשמות לו, שתי בחינות... יש שהוא בבחינת „חבור עצבים אפרים" — הנח לו אז... ויש שהוא בבחינת „הבן יקיר לי", ואז — „מדי דברי בו, זכור אזכרנו"... מיכל שלנו, רבותי, נשבה בין העכו"ם, נהנה הוא משלחנו של אחאב; אולם עכשיו שלנו הוא, אחינו הוא, אחד ממקורביו"... ורב מיכל שומע ופניו נוהרים. מביט הוא בפני הירש חסיד, כתינוק זה, שנמצא לו דוד או גואל והלץ אותו מן המיצר והצילו מחרפת מלקות.

וכדי לפיים את פרצל חצוף, שולח רב מיכל להביא מעט משקה. החסידים יושבים מסביב לשלחן וטועמים. ומתחילה שיחת־חולין של חסידים ותלמידי־חכמים. מספרים זה לזה „על־אדותיו", על מנהגיו, תהלוכותיו „בימים ההם". מדברים על „האוהל", מזכירים דרך־אגב, שצריך הוא לתקון, — ורב מיכל שומע ונודר בלבו לתקן את האוהל. ומתחיל אחד מן החבורה לזמר זמר נאה, ומלא הזמר דבקות עצומה ומתיקות עליונה. ומתגעגע הלב בקרב רב מיכל, מתגעגע על עולם אחר, טמיר, נעלם— על חיים אחרים, קדושים, טהורים... והנה נלוה עוד אחד להמזמר, ועוד שלישי. והנה כל הכנופיה מזמרת זמר מלא כלות־הנפש, התדבקות והתעוררות. מזמרים בנחת, הרש־חרש... העינים או שהן עצומות או שהן תלויות למעלה. ורב מיכל יושב בתוך החבורה המזמרת, מתמוגג מרוך, מזוך. מרגיש הוא, שהטומאה סרה מעליו, הזוהמה ניטלת ממנו. ולבו בוכה בקרבו, בוכה מרוב חסד וחנינה, ממתיקות, מעונג של קדושה: „הוי, רבונו של עולם! — חושב הוא אז. — מה טוב יום אחד בחצריך!"... ונזכרים לו פתאום מעשיו הגסים והמכוערים, והלב מהסס פתאום ונרתע וחרד מפחד, ודמעות עולות אל גרונו והונקות. „טמא, טמא ופגום הוא בתוך בני־אדם עניים וקדושים אלה, הטהורים והשלמים בנפשם!" והוא פונה לקרן־זוית ובוכה... בוכה בקול רם, בוכה כתינוק... הללו שרים ברגש, והוא בוכה...

עשרת ימי־התשובה עוברים, ורב מיכל נוסע אל עסקיו ויערותיו. ושוב הוא אותו מיכל אפרת, כמו שהיה — התקיף, השורר, השותה יי"ש עם האכרים, הרב ומתפייס אתם; אותו רב מיכל, המטיל מרות בתוך ביתו, בעירתו, הנהנה, כשהוא רואה, כי הכל יראים אותו, חונפים לו, כורעים ונכנעים לפניו.

אהב רב מיכל רק את אלתר בנו. ואלתר זה אז כבן ארבע עשרה שנה. יודע „בבא קמא" ו„בבא מציעא" על

---

* שר־המחוז בכפרי רוסיה.

בורין ומתחיל עכשיו „בבא בתרא". עד השנה השתים עשרה למד בלוצינובקה מפי המלמדים היותר חשובים שבעיר, וזה כשנתים שהוא לומד בליכובקה, עירה קטנה, בישיבתו של רב פייטל החריף. מתגורר הנער בבית רבו ואוכל על שלחנו, כי שיינקה, אשתו של רב פייטל, קרובה היא לאמו, והיא חשוכת־בנים, ולפיכך אוהבת היא את אלתר מאד, מאמצת אותו כבן לה: חופפת ראשו, סורקת, רוחצת אותו. ולא חסר הנער עמה דבר.

ואהב רב מיכל את בנו אלתר יותר משאוהב אב את בנו יחידו. ראה בו את דמות־דיוקנו ואת כל הסימנים, הטובים והרעים, שמנה בעצמו—ולבו פחד ורחב למראהו. ובסתר לבו הצטער צער גדול על שימי נעוריו של בנו היחיד עוברים עליו בכותלי בית־המדרש. וכשעמד על צערו זה, הכהו לבו על הרהורי־חטא אלו...

ופעם אחת, כשבא אלתר לחג הפסח לבית אביו, היו פניו דלים וכחושים כל־כך, עד כי אמר רב מיכל בתחילה לבלתי שלוח אותו שוב אל הישיבה. אולם הנער התחיל להתחנן ולבקש, שלא יבטלוהו מן התורה, לפי שרוצה הוא לסיים את שלש ה„בבות", לכל הפחות... אז לקח אותו רב מיכל אל היער רק עד חג השבועות לשאף רוח צח ולהחליף כח. — ואחרי־כן ישוב אל ישיבתו ואל למודיו.

בימים הראשונים היה אלתר יושב משמים ביער. הכפר, האכרים, האכרות, הפועלים, העוזרים — הכל היה זר ומוזר לו. נפשו כלתה אל חבריו בהישיבה, אל הויות אביי ורבא, אל פלפוליו של רב פייטל. ובבוקר־בבוקר, כשהיה רב מיכל קם וממהר ללכת היערה, היה מוצא את אלתר יושב וגוחן אל הגמרא הקטנה, שלקח עמו, יושב ולומד בניגון עצוב, ממושך.

רב מיכל הצטער על זה. הוא אינו רוצה כלל, שבנו יהיה רב, או חסיד... אמנם רוצה הוא, שבנו יהיה למדן, אבל לא מפולפל כרב פייטל, או חסיד כרב הירש — ישמרהו אלהים! אלתר צריך להיות סוחר ובעל בעמיו, מושלם, משכיל... סוחר גדול יהיה, מפורסם, נוהג עסקיו ברמה... ומדוע לא יתחיל עתה, בימי נעוריו, ליהנות מן החיים? האם יהיה חלש וחולני כאמו, חס ושלום? האם יתהלך כצל בין החיים?...

והוא מביט על בנו, המעמיק כל־כך ב„סוגיה חמורה", ומתמלא רחמים עליו. והפיץ הוא להרחיקהו מן הספר, לקחת אותו עמו אל היער — אל האכרים, אל הבחורים והבתולות אשר בכפר...

ורב מיכל בעצמו נרתע מפני המחשבה הנוראה, שנצנצה במחו — מחשבת־פגול...

ואולם כשהוא חוזר ומביט על בנו, המזמר בחשאי בניגון הגמרא: „א־א־אמר רבא", — מיד הוא שב להרהוריו: „האם כ ז ה יהיה בנו?... לא, א ל ת ר א פ ר ת יהיה סוחר, סוחר גדול ומפורסם! האפרתים אינם רבנים, כלי־קודש"...

והוא מביט על הנער, גדל־הקומה ,ורחב־הכתפים כמוהו: פניו כל־כך יפים, עזים. עיניו — שתי גחלי־אש... והנער הזה יהיה חסיד, עניו... „חסידאק"... רב או ראש־ישיבה... לא ידע מנעמי־החיים, לא יתענג על כל אותו ההוד והיופי שבעולם היפה הזה?

ואז התחיל כמעט בעל־כרחו להוליך את הנער אל כל מקום, שהלך הוא — אל היער, אל השדה. שט עמו בסירת־דוגה קטנה על־פני הנהר להראות לו את הרפסדות הגדולות, הטעונות קורות ועצים. היה מוליך אותו אל המקומות, שישם מתקבצים הבחורים והבתולות של האכרים ומשחקים ומזמרים, יוצאים במחולת־המחנים. וכעבור שבועות אחדים והנער התחיל להתענין בכל הדברים האלה. מצאו חן בעיניו הכר והאחו, האילנות המלבלבים, הנהר, היער... עולם חדש נגלה לעיניו. עולם שונה ומשונה מזה, שבלה בו כל ימיו עד עתה. עולם של רית שדות ופרחים, של צפרים, של אנשים בריאים וחזקים, שאינם יודעים כלום מכל מה שהוא יודע, שאינם מתענינים במה שהוא מתענין — ובכל זאת חיים הם ונהנים הנאה מרובה מחייהם. ובין בני־אדם אלה ראה והרגיש פתאום מין זה של נשים—נשי הגויים, בתולות אדומות, חסינות... אז התחיל להתבונן אל אביו — והנה איש אחר הוא פה... אינו כלל אותו היהודי, בעל־הבית החשוב, הלובש קפוטה של אטל"ס ארוכה, היושב במזרח אצל ארון־הקודש. אינו כלל רב מיכל אפרת — „פוני" אמתי הוא פה בלשונו ובצביונו ובכל הליכותיו; „מיכל אברמיין", „בעל־גוף" בריא וחסין, המריק אל קרבו כוס גדולה של יי"ש ואינו טועם אחריה אפילו פרוסת לחם קטנה, — כמוהו כגוי לכל דבר!...

ולאט לאט נפקחו עיני הנער וראה כמה וכמה דברים, אשר מעולם לא ראה אותם אף בחלומו. מין שנוי ערכין ראה מסביב לו, אף כי עדיין לא השיג את כל זה בשכלו הרך. ואולם תומתו הלכה ונפגמה מיום ליום כמו מאליה.

ופעם אחת, אחר יום של עבודה מרובה ביער, כששב אביו לביתו אשר בכפר, נכנסו אליו מיודעיו, הכומר אי־וואן ומיכאילו פרוקופוב. ישבו וסחו, אכלו הרבה ושתו עוד יותר. אלתר הלך לישון בחדר הקטן, אשר רק יריעת־בד פרושה על פתחו ודלת אין לו. קולותיהם של המסובים בחדר אביו לא נתנוהו לישון. שכב והביט לפניו. היריעה היתה שקופה, והכל היה נראה לעיניו לאור העששית, העומדת על השלחן. זמן רב שכב דומם ופניו אל החדר הגדול, עד שחטפתו שינה ונשתקע ברמדומי הרהורים רחוקים, קלים ונעימים. ופתאום הקיץ והתפלא על הדממה הרבה שבחדר אביו. כפי הנראה, כבר הלכו להם הכומר וזקן־הכפר. אביו ישב נשען אל השלחן, תומך ראשו ביד ימינו. השעה היתה מאוחרה. נשמעה קריאת התרנגול הראשון בכפר. ובעוד הנער הוזה שוכב על משכבו, והנה מראה משונה מבהילהו מבעד יריעת־הבד השקופה. רואה הוא כמו בערפל את מאריה נכנסת חרש לחדר אביו, והיא יחפה וכמעט ערומה, רק מטפחת אפורה לכתפיה. נגשת היא אל אביו, מניחה את ידה הערומה על צוארו... האב נמשך אחריה וקם ממקומה, מצליף מבט אל עבר היריעה ומתגנב לצאת אחריה מן הבית...

(עוד יבוא.)

שִׁמְעוֹן פְרוּג

מאת

נחום סוקולוב.

(המשך.)

זהו דבר קשה מאד. אמנות! היא דורשת מבעליה לקבוע ולגשם במלאכת־מחשבת־חרש־וחושב את אשר הרגיש ובחן ונסה בעומק נפשו, את אשר סבל וחש וחי. ולזה דרושות שתי סגולות יקרות־המציאות, שזווגן עולה יפה, אבל קשה כקריעת ים־סוף: הרגשה דקה ועמוקה, דופק־חיים איתן ואמיץ יותר משהוא בין בני־אדם פשוטים, וידיעה ויכולת של יצירה. אמנות איננה רשאית לצלם בכלי, במכונה; היא צריכה לצייר ביד, ברוח עצמי; איננה רשאית לטחון קימחא טחינא ולהפך כעני בחררה; חייבת היא להביא בכל פעם מילתא חדתא, לא להתכוון לחדש, אלא לחדש מאליה, דרך אגב; איננה רשאית לדרוש ולדרוש, מלאכת־פה או מלאכת קולמס, כרוז צעקני, השתפכות, השתטחות, „פילם סינסאציוני", שמאחז את העין רגע בצבעים ציוחים כברוכיא ובגוזמאות, שמגמתן ניכרת בבליטות מחוצפת והדיוטית, אלא צריכה להיות מרודה, לא במחוגה חיצונית, אלא מתוך חוש דק פנימי, מתוך תרבות פנימית, מעודנת שבמעודנת, שאיננה נותנת לחטוא, שמעכבת את הדיסונאנס השורט. אחת היא מה הצייר מצייר, תבנית אדם או יפה־נוף, פרחים או חורבות, בצבע־שמנים, או בצבעים מהולים במים, או בפחם או בעפרון, ואחת היא מה הסופר כותב, הזיון או בקורת, ספור או משל, — הכל דורש טעם, מדה, חן, חידוש, נפש, יחידות, מקוריות ידועה.

ובבחינה זו היה פרוג אמן. מי שיש לו חוש מבחין, יכיר את פרוג, גם אם ארבע אותיות הללו של שמו לא תהיינה חתומות למטה. הלשון איננה עושה כלום, הענין איננו עושה כלום, התבנית איננה עושה כלום: רוסית או יהודית, ציור קולוניה או „יולדת השבעה", שיר או פיליטון, נדפס בעתון או בספר מיוחד (הבחנה אחרונה זו, בכלל, היא שטחית ומקרית) — לעולם אתה מוצא אמן מרגיש, נפש רכה, נוחה, פיוטית באופן מיוחד, באופי עצמי ואישי, ויד ענוגה, קלה, חמה. אתה מכיר אותו, כמו שאתה מכיר כתב ידו של אדם.

והוא גם י כ ו ל. אמרי אינשי: השירה, האמנות הן כשרון, מתת־אלהים, טבע, הכנה מבראשית. ודאי שבודאי! האמנות איננה הפקר, ואיננה מותרת לכל אדם שבשוק, ואיננה נקנית על־ידי עבודה לבד. אבל הרצון לבדו והכונה לבדה — אינם מספיקים. ר צ ה דוד משה מיצקון כמיכה יוסף לבנזון, ו ר צ ה שמ"ר כשלום־עליכם, ובטוח אני, ש ה כ ו נ ו ת, למשל, של דירוליד, לא היו פחותות מ כ ו נ ו ת י ו של וויקטור הוגו, — אף־על־פי־כן לא נעשה מיצקון לבנזון, ולא שמ"ר — שלום־עליכם, ולא דירוליד — וויקטור הוגו, מפני שלא היו י כ ו ל י ם. והיכולת היא צירוף העבודה עם הרוח. צריך אדם להיות מחונן, מבורך, משוח, אבל צריך גם ללמוד ולעבוד, לעבוד וללמוד הרבה מאד. ההכנה הטבעית לבדה איננה מספיקה, שהרי יש הכנה טבעית מבראשית, וצריך היה האמן בסוף ימיו להיות דומה אל מה שהיה בתחילת עבודתו, ובכל זאת איננו דומה! פרוג של שנות השמונים הוא מתחיל, ממשש, מבקש; של שנות התשעים — שליט ושר. אין אדם משים עצמו משורר ואמן, אבל מפתח ומכבר את עצמו, אם יש בו הכנה עיקרית. איננו בורא את עצמו יש מאין, אבל הוא יוצר את עצמו יש מיש, ומוסיף והולך, וקונה שלימות.

וכשהאמן הוא שלם, אז יש לו פקודה ושליחות בעולם, שאיננה נתונה לא לפילוסוף ולא לפדגוג ולא לכהן דתי, ולא פחותה היא משלהם. הוא דולה ומוציא מהחיים את החן ואת הטעם שיש בהם, ומחזיר להם תמצית זו, ביופי ובטהרה, באמנותו. הוא מוציא לחם רוחני מן הארץ הגשמית. הרי הוא בא אצל מאורעות־היום ומסתכל בהם, אבל הוא רואה יותר משרואה מי שמסתכל בהם בעינים תרוטות. הוא רואה אותם בעין־הבדולח שלו, אותם ואת הקשור והחבור שביניהם, אותם ואת אשר קדם להם ואת אשר יבוא אחריהם. ואז, כשהוא מספר, כיצד הם משתקפים בתוך עינו, אז עובדות מפוזרות הללו מתחברות למראה שלם, ואנחנו, בני־אדם פשוטים, מדולדלי־ההסתכלות, כמיי־שטחיות, אנו העלולים לתעות ולהסתבך בפרטים נפרדים, הננו נוהגים בידו כולנו יחד להסתכל כמו שהוא גוזר עלינו, כמו שהוא מלמד אותנו להסתכל, באופן אחד, שהוא מסגל ל ו. באופן זה הוא, האמן, מכנים בינינו — לא אחוה גמורה, כי זה הוא דבר שאי־אפשר, אבל שותפות־ההרגשה, קצרה, נפלאה, בלי מטרה מסוימת, וככה הוא מוסיף על השיעור של טוב ושמחה המצויים בעולם. מטרתו — לתת השקפות נאחדות על החיים והטבע, ולאחד את הבריות על־ידי השקפות הללו להרגיש הרגשה כללית, שמרוממת את הנפש מעל למה שהוא פרטי ומקרי, ומסייעה לגלות את החיים במלואם ושפעתם.

באופן זה נתן לנו פרוג את הנשמה של הקולוניות היהודיות, כמו שנתן לנו קומפרט את נשמת פרוג היהודית בתקופה ידועה, ואהרן ברנשטיין — את נשמת העירה היהודית של דוכסיות פוזנה, וליוואנדה — את נשמת העירה הליטאית, המתמשכלת בתקופת אלכסנדר השני — בשפות אירופיות, בלי מנות את סופרינו שלנו, בעברית או ביהודית.

וכלום אני רוצה להגדיש את הסאה מתוך אבלות של שעה. חלילה להספד לקלקל את מדת הבקורת. פרוג לא היה קומפרט ולא אהרן ברנשטיין ולא ליוואנדה. קומפרט כמעט יחיד הוא במרגליותיו. הריני שונא את מגמת־ההתבוללות שיש במקצתן, אבל הנני כפוף ונכנע בפני ההוד של אמנות שיש במיניאטורות מסולסלות הללו, שכל אחת ואחת מהן היא, בקטנותה ובשלימותה, אב־מלאכה אמנותי. ה„קדיש"! ה„טרענדעלי"! ואהרן ברנשטיין כמעט שאיננו מובן לאלה מבינינו, שמכירים רק את העיירות של פודול ושל פולין, ושמתפעלים רק מהפרצופים והבטויים הידועים להם, אבל אין זו עושה כלום. היו גם פרצופים ובטויים וחכמות והמצאות והחרודים ויסורים והתולים ומאורעות של יהודים במדינות אחרות, ומי

שמכיר אותם, הוא מצחק ובוכה ומתפעל ומתרגש מ„פייגעלע דער מגיד" ומ„מענדיל גבור" לא פחות משאָנו מתרגשים מאלה הידועים לנו, וגדולה, גדולה מאד מדת האמת והאמנות, הלצון והחן שיש ליצירותיו של ברנשטיין. הננו מוגבלים יותר מדי הגבלה פרובינציאלית, ואופק־השקפתנו וידיעת ספרותנו הם צרים יותר מדי. ובנוגע לספורים, גדול הוא ליוואנדה מפרוג. עם כל המגרעות, הכרוכות אחרי ליוואנדה — מגמיות יתירה, קורטוב של רהיטוריקה, סנטימנטאליות עשויה — יש כשרון גדול של ארדיכלות. הוא בנה ספורים, ואם יש קירי־עכביש בזויית ההדרים, אבל יש בנינים אמיצים, שוים, עומדים על שתותיהם וקיימים מן המסד עד הטפחות. וכשרונו של פרוג לא הספיק לגמור בנינים כאלה. כחו הספיק לנטוע אוהל, להקים סוכה, אך לא לבנות בית. רסיסים, שביבים, ניצוצות, כידודין — אבל לא אָח מבוערת. בחור בחרתי במפעל שלם ותמים, שיחבר כמו במדורת־אש אחת את כל נשמת היהודים־הקולוניסטים, — חזיון אחד, וחתום בחותם אל־מות, מצבה אחת— של נייר, וחזקה ומתמידה יותר מהפיראמידין, מין „אדון תדיאוש", אשר בו קבע מיצקיביטש את נפש פולין מהתקופה של נאפוליון הראשון בבנין עדי עד, או „הרמאן ודורותיאה" אשר בו שם גיתה את נפש יושבי גדות־הרהיין בזמן ההוא. אבל אין בחירה, ועלינו לקבל בחן את המתנה היפה שקבלנו בחסד המשורר.

ואולם בתכונה אחת גבוה הוא פרוג מעל לקומפרט וברנשטיין וליוואנדה: בקשור הנפשי, הפנימי, העמוק שבין הנשוא והנושא, בין המתואר והמתאר, בין החוזה והנפש אשר הוא מתאר. אין כאן שום מחיצה ושום ריוח בין הדבקים. פרוג א י נ נ ו א פ י ט ר ו פ ס. כמעט בכל הספורים מחיי יהודי־הישוב, שכתבו יהודים בשפות אחרות, דוקר אותי קוץ אחד שהוא תחוב, בשטח או בעימק, בכולם. זהו דבר שאינני מוצא בישום ספרות אחרת, ודבר זה מעורר בי געול ותעוב ומחאה אפילו לספורים המעולים שבמעולים. האפיטרופסות! היכן אתה מוצא בספרות אחרת אפיטרופסות? אם מיצקיביטש מתאר את הפולאנים, או דודה את הצרפתים, — הריהו מתאר את עצמו. הוא איננו כלל וכלל, בחסדו הגדול, מליץ־יושר, או ברחמיו הגדולים — רחום וחנון. הוא איננו משמש להם מתורגמן ואיננו מעמיד את עצמו על איזו בימה מחוץ להם, ואיננו רומז או מלחש לקורא: ראה, בריות הללו, חושב אתה שהן פחותות, לא! אין הן פחותות כל־כך! בריות הללו — פלאי פלאים! — יודעות לאהוב ולהתאוות, לטרוח ולעבוד, לחיות ולמות לפי דרכן! הוא איננו עומד מחוץ ומדבר על־דבר פנים, אלא עומד בפנים ומדבר בפנים. הוא איננו דן את בריותיו דרך Genre, כמדבר על־דבר איזה מין מיוחד שישנו בעולם, שהרי הוא הוא בעצמו אותו המין. התיחסות משונה שכזו אתה מוצא רק בספרותנו היפה בשפות אחרות. הרי זה גלגול מן המוכס, שהיה בתקופת ניקולאי, ומן המשכיל שבתקופה שראהריה. זו היא הדרדית זוטרתא ומגוהכת. היה המוכס מגלח את סנטרו, ומגדל שני צדעי זקן, ואוכל בלי כשרות ומדבר בלשון רוסיה, והושב שעל־ידי כך הוא לחוד ויהודי־הישוב לחוד. היה המשכיל משנה בגדיו ומקלס את ההשכלה ומתבל את שיחתו במלים של שילר, וסובר, שהוא והם אינם מצטרפים, ואיננו יודע, שהם אולי פקחים יותר ממנו וטובים ממנו ושלמים ממנו. שנוי הלשון גרם לפרוד פנימי, ועל־כל־פנים — לעשית רושם של פירוד. הוא בעצמו כותב אשכנזית־נוצרית, והם, בעונותינו הרבים, — ממשלים (Mauscheln). הוא נותן בפיהם פתגמים של משלנותא זו, ומצחק. למה הוא מצחק? לא מתוך חכמה, אלא מתוך איזו רגילות, איזו טפשות גאותנית. כשהוא משים לתוך פיהם מלה כמו "Nebbich„ או כמו "Meschugge„ הלצה קלה מעותת את זויות פיו, אותה ההלצה, שכל קאריקאטורה גורמת לה. הלשון היהודית נראית לו כקאריקאטורה של לשון. אבל הוא איננו, חס ושלום, אכזר — להפך, הוא מתחסד עם בריותיו, הוא מגין עליהן. הוא מראה, שאף־על־פי־כן יש בהן פקחות ירועה, יושר ידוע. כסבור אתה, שמי שאומר „נעבביך", או מי שבגדיו ארוכים — אותה אומה משונה שם ב„גהעטטא" איננה בכלל בני־אדם, בא הוא ומראה לך, שיש בה גם מדות טובות! אתה קורא זאת בין השיטין, אתה שומע הטעמה זו לפנים מן הנגון, ואם בעל־נפש אתה, יצרך תוקפך לצעוק: לימא לן מר, מאן הוא מר בעצמיה? האין מר בעצמו אותו „יענקיל", אותו „מענדיל גבור"? והאמנם זה הוא הבדל עיקרי, שאותו יהודי בספורך משתמש במלה „מעששוגגע", ומר קורא לזה „וואהנזיננינג"? ועל מי מ נ י ן מר? ומה הוא ההבדל בין „אותה אומה" של ה„גהעטטא" ובין מעלת כבודו הרם? כלום זו היא גנדרנות ריקה, התנפחות, למה אתה מוציא את עצמך מן הכלל? ספר כספר בני־אדם על עצמם, שמדברים בעדם!

זה הוא הדבר, שאין אָנו מוצאים אצל פרוג, והיא תהלתו. הוא הוא בעצמו פינחס בעל תוקע וישראל משה וליזר ושלמה. הוא מדבר מתוכם, ולא מחוץ להם. נפשו מרוקמת ומאורגת עם העיירות הקטנות והצרות, עם הסימטאות העכורות, עם בית־המדרש והחדר־אם. הוא היטיב כל־כך לכתוב את הדברים האלה ברוסית מעולה, מפני שלא רק ידע יהודית מעולה, אלא גם השתמש בה, לא בתור מעשה־פלא, לא להראות שהוא יכול גם זאת, אלא דרך חירות, ובחבה גדולה. הוא היה עממי מתחילת ברייתו הספרותית, והלך ונעשה עממי יותר ויותר ברבות ימיו ועבודתו. הוט של חן זה משוך על ספוריו, והוא הוא שמגדיל את ערכם מערך היצירות היותר גדולות שבמקצוע זה.

(סוף יבוא).

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

תשובה למר א. ש. אורלאנס.

עורך נכבד:

בשם הועד הפועל המצומצם של ההסתדרות העברית אני מבקשך לתת מקום בעתונך הנכבד לדברים האלה:

מר א. ש. אורלאנס יצא בגליון ל"ה של „התורן" לקרוא תגר על אחדות מהחלטות הועד הפועל המצומצם של ההסתדרות העברית. מבלי התעכב ביותר על הטענות עצמן, הנראות כצודקות והגיוניות מאד למי שאינו בקי בטיב עניני ההסתדרות, — אני פונה בשאלתי אל הטוען: מפני מה הזדרז לפרסם את טענותיו בדפוס בטרם שפנה אל הועד עצמו והשתדל להעמידו על טעותו? הלא מר אורלאנס איננו עומד מחוץ לועד ההסתדרות. הלא הוא אחד מחברי הועד הפועל הגדול ויודע איפוא, כי אי־אפשר לה לשום החלטת הועד המצומצם לצאת אל הפועל טרם שנתאשרה על־ידי הועד הפועל הגדול. כלום חסרה לו הסבלנות לחכות לאספת הועד הפועל הגדול, ששם תעלינה ההחלטות האלה על הפרק, והחברים יחוו את דעתם עליהן בחיוב או בשלילה? או אולי חשב מר אורלאנס, שבהאספה הזאת יגזלו ממנו את רשות־הדבור ולא יתנו לו להגן על דעותיו ולהוכיח את צדקתן גם לשאר החברים? — הלא אז גם אז היו גליונות „התורן" פתוחים לפניו והוא היה יכול להגיד מה שהגיד? או אולי חושב מר אורלאנס, כי כ ב ר ב ט ל הועד המצומצם את הועד הגדול, ולחברי הועד האחרון ננעלו כל השערים, ואין עוד מקום לערעוריהם ולמחאותיהם אלא בדפוס?

אמנם משתדל הוא הטוען להכנים בלב הקוראים את הרושם, כי באמת חברי הועד הנם „בעלי" ההסתדרות, וכי כל שאיפתם ומגמתם להכנים רוח „דיקטאטוריות" בכל העבודה ו„לבלוע" את הכל. אולם אם יעלה בידי חברנו הנכבד להתעות את קהל ה ק ו ר א י ם ב„זעקות־חמס" כאלה — הלא את עיני החברים הקרובים להסתדרות לא ינקר.

„הועד אינו מוכשר לתפקידו"—מחליט מר אורלאנס. אמת ויציב. אולם מי בחר בועד הזה, אם לא מר אור־לאנס וחבריו? ולמי הרשות לבטלו ולבחור אחר במקומו, אם לא למר אורלאנס וחבריו? מי שולל מאת מר אור־לאנס את הרשות לבוא לאספות ו ל ד ב ר ד ב ר י ם ג ל ו י י ם ו נ מ ר צ י ם ב פ נ י ה ו ע ד, כי אינו מוכשר לתפקידו? וכי דרך ישרה היא זו, שבחר לו הטוען לזרוק אבנים בועד מאחורי הגדר? וכי לא כונה להזיק להתנועה הצעירה הזאת, שעלתה בבמה עמל ויגיעה, נשקפת מתוך הדברים, כי „לולא היתה ההסתדרות בלתי־תלויה בכיס האגודות, כי אז לא היתה בועטת בהן"?

מי כמר אורלאנס יודע, עד כמה משתדלים חברי הועד לעשות את ההסתדרות לתנועה צבורית, העומדת על א ג ו ד ו ת, ולא על ודולים וכנויי תואר וכבוד?

בנוגע להחלטת הועד לענות על הדרישות למורים, ה ב א ו ת אליו, רואה מר אורלאנס „כונה מסותרת": לבלוע את הסתדרות המורים. האם אין בדברים אלו סתירה גלויה לטענתו של הטוען? הא כיצד: אנחנו מודיעים בפירוש, כ י א י ן א נ ו ר ו צ י ם בלשכת־מודיען למורים. והלה בא ומאשימנו, כי אנו רוצים בה! ואיזה עול יש בזה, אם נענה על הדרישות, ה ב א ו ת א ל י נ ו? להפדרציה הציונית מותר, למערכות העבריות והיהודיות מותר, לבתי־הספר מותר. ו ל ה ה ס ת ד ר ו ת ה ע ב ר י ת אסור להציע מורה, כשפונים אליה בדרישות!

מר אורלאנס מבכה את מצב המורה העברי, המלא יאוש, ומתמרמר נגד ההסתדרות העברית, הרוצה „לקביר את הסתדרות המורים" — האם יש בזה משום אמת המציאות? שארפשטיין ופריישברג, אהרנסון ואוסטרוב־סקי, שהם גם חברי ההסתדרות של המורים וגם חברי ועד ההסתדרות העברית, — הללו אין לבם דואב כלל לחבריהם המורים, ומר אורלאנס הוא העומד לימינה של הסתדרות המורים ותובע עלבונה!

חוזר אני על הדברים. אם מר אורלאנס מתנגד להועד ולפעולותיו, או הוכר פעולותיו, יצא־נא נגדו בדברים ברורים וגלויים וישתדל־נא להשפיע מדעתו על חברינו לועדיהם השונים. אולם אל יבוא בעקיצות ואיומים ורמזים. יבקר — אבל אל יחטט ואל ינקר. יעמוד־נא על ה נ ג ל ו י ו ה נ ר א ה בועד ההסתדרות, ואל יחפש „כונות מסותרות". מי שרואה רק „כונות מסותרות", הרי הוא חשוד בעצמו ב„כונת מסותרות".

בכבוד ובברכת התחיה העברית

ק. וויטמאן,

מזכיר ההסתדרות העברית באמריקה.

ניו־יורק, י"ח חשון, תרע"ז.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— במלון „אסטור" בניו־יורק נקראה ביום הראשון, 12 נובמבר, הועידה השנתית העשירית של „הועד היהודי האמ־ריקאי". בועידה הזאת לקחו חלק חברי הועד מכל קצוי ארצות־הברית. רשות־הכניסה ניתנה הפעם גם לעתונאים, דבר שהיה בגזירת איסור בכל הועידות הקודמות של הועד הזה.

היושב ראש בועידה היה נשיא הועד, לואיס מארשאל. בנאום־הפתיחה מסר מר מארשאל דין־וחשבון על עבודת הועד בשנה שעברה, על סכסוכיו עם „ועד הקונגרס" ועל השלום, שהוקם לבסוף בין כל יתר המפלגות ביהדות האמריקאית לשם קריאת קונגרס יהודי. הנואם הראה גם על פעולות הועד במלחמתו נגד הגבלת האימיגראציה; בהגשת פטיציה להאפיפיור ברומא, בעבוד התזכיר על שלילת זכויותיהם של היהודים ובפרסום ה„ספר השחור", שנפוץ בעשרים וחמשה אלף אכסמפ־לארים, וכיוצא באלו.

אחריו מסר הד"ר י. ל. מאגנס דין־וחשבון על פעולותיה של ה„קהלה" הניו־יורקית בשנה שעברה. ה„קהלה" עסוקה

עכשיו בתקנת תנוכן העברי של בנות ישראל בניו־יורק, וכבר יש לה קופה מיוחדה לתכלית זאת, שליסודה ישמש העזבון הגדול, שהניחה אחריה פלורינס מארשאל.

בישיבה השניה דנו הנאספים על חובתם של יהודי אמריקה בשעה זו לאחיהם בארצות־המלחמה. הפותח בוכוחים היה הרב לעדת הפורטוגזים בניו־יורק, ד"ר פריירה מנדס, ששאל: מהו תפקידה של היהדות האמריקאית בשעת המשבר הקשה הזה לעם ישראל? על שאלה זו השיב הד"ר י. ל. מאג־נס, ששב זה לא־כבר מנסיעתו בארצות־אירופה, כי עיני כל ישראל בכל ארצות־פזוריתם נשואות כעת לעזרת היהודים באמריקה. על היהודים האמריקאים מוטלת איפוא החובה להתאחד ולצאת לישע אחיהם ולהציל לא רק את גופם, אלא גם את נפשם ורוחם.

מר אוסקאר שטרוים הציע, כי „הועד היהודי האמריקאי" ייסד „ועד לעניגים חיצוניים", שתעודתו תהיה לבוא בדברים עם כל הועדים בארצות־המלחמה ובארצות הניטראליות, המטפלים בשאלת שחרור היהודים לאחרי גמר המלחמה. ההצעה הזאת גררה אחריה וכוחים נלהבים. ענין רב עוררו בנדון זה דבריו של הפילאנטרופ יעקב שיף. מר שיף הודיע, כי אף־על־פי שהוא מסכים לעיקר ההצעה, בכל־זאת מתנגד הוא לקבלתה בטרם שימלך „הועד היהודי האמריקאי" בענין זה עם „ועד הקונגרס". אם ההצעה הזאת תתקבל מבלי דעת האחרון, יגרום הדבר לפירוד־לבבות חדש. רבים יחשדו אז ב„ועד היהודי האמריקאי", כי הוא דן יחידי, כי איננו מתחשב עם דעת הקהל וכל מגמתו היא לתתור תחת מוסד הקונגרס, שמסביבו התאחדה והתרכזה עכשיו היהדות האמריקאית לכל מפלגותיה. מר אוסקאר שטרוים הודה לדברי מר שיף, והנאספים החליטו פה אחד למסור את הענין לועד מיוחד, שיבוא לתכלית זאת בדברים עם „ועד הקונגרס".

לשנה הבאה נבחרו הפקידים האלה: לנשיא — מר לוּ־אים מארשאל, לסגני הנשיא — השופט מאק וי. רוזינוואלד, לגזבר — יצחק ברנהיים.

— ביום הראשון, 12 נובמבר, נקראה בבית ה„עדיוקיי־שאנאל אליינס" ועידה של ההסתדריות היהודיות השונות במזרחה של העיר ניו־יורק. מטרת הועידה — לארגן את עבודת העזרה לנגועי־המלחמה בחלק העיר הזה. עד עכשיו היתה מטפלת שם בקבוץ־הכספים הלשכה הראשית של „ועידת העזרה העממית". אולם מפני החובות המרובות, המוטלות עליה בתור באת־הכח הראשית של סניפי־העזרה השונים במדינה כולה, אי־אפשר היה לה לרכז את עיקר עבודתה ברובע אחד, וחסרון ועד מיוחד במזרחה של העיר היה מורגש מכבר. בועידה הזאת השתתפו תשעים וששה צירים. נבחר ועד פועל של עשרים וחמשה, שעליו לארגן את עבודת־העזרה במזרח ניו־יורק ולהעמידה על שיטה נכונה ומתוקנה.

— בפטרבורג נקראה אספה כללית לחברת „מפיצי השכלה", שבה הקריא המזכיר מר קאמינצקי הרצאה על פעולותיה של החברה בזמן האחרון. בימים האחרונים שקדה החברה ביחוד על תקנת חנוכם של ילדי נגועי־המלחמה. היא יסדה בשבילם בתי־ספר בפלכי מינסק, מוהילוב, פודוליה ופולטאבה. רוב בתי־הספר נפתחו במקומות, שקודם לכן לא נמצאו בהם שום מוסדות־חנוך לילדי ישראל. מספר בתי־הספר, הנמצאים ברשות החברה הזאת, עולה ל־260, ובהם מקבלים חנוך כעשרים וחמשה אלף תלמידים מבני המגורשים. הוצאותיהם של בתי־הספר האלה, הקיימים ב־159 מקומות, עלו במשך שמונת החדשים האחרונים לחצי מיליון רובל.

בסוף הרצאתו העיר המזכיר, כי האמצעים לכלכלת בתי־הספר האלה מצומצמים הם מאד. מורגש גם חסרון במורים לבתי־הספר האלה, מפני שהלק גדול מהם נקרא לעבודת־הצבא.

— מקאירה של מצרים נתקבלה ידיעה, כי הגיניראל־קונ־סול הרוסי הוציא כרוז לכל הנתינים הרוסים, מבני 18 עד בני 45 שנה, היושבים בארץ ההיא, להספח לצבא האנגלי. הפּוליציה במצרים עזרת על־יד הקונסול ומוציאה לפועל את פקודותיו בכל חומר הדין. רוב ה„רוסים", היושבים במצרים, הם יהודים מפליטי ארץ־ישראל.

— מספר הסטודנטים היהודים בהאוניברסיטה הווארשאית עולה על פי הספירה האחרונה ל־527, או למעלה מחמשים אחוזים מן המספר הכללי, המגיע ל־1039. ביחוד גדול מספרם של היהודים בהפאקולטט המדיציני, ששם הוא עולה לשבעים פרוצנט. מהסטודנטים היהודים רשמו בתור לשון־אמם: פולאנית—353, יהודית המדוברת—114, עברית—56, גרמנית — 2, רוסית — 2.

— לרגלי הבחירות למועצות הערים בחלק פולאניה, הנמצא ברשותה של הממשלה האוסטרית, נערך מפקד־עם בערים הגדולות. מהספירה החדשה הזאת נראה, כי מספר היהודים בלובלין עולה לארבעים ושבעה אלף, או 47 אחוזים לעומת המספר הכללי של התושבים; בראדום — עשרים וחמשה אלף, או 45 אחוזים; בילץ — שלשה עשר אלף, או 37 אחוזים; בפטריקוב — ששה עשר אלף, או 38 אחוזים; ביתר הערים והעירות עולה מספר היהודים משלשים וחמשה עד חמשים אחוזים לעומת מספר התושבים הכללי.

— מלונדון נתקבלה ידיעה טלגראפית, כי ממשלת אוסט־ריה עתידה לזכות את קהלות תושביה היהודים באבטונומיה דתית. טרם שנגשה הממשלה לעבוד התכנית הזאת, ערכה אנקיטת בין קהלות היהודים בענין הזה. האלמנטים הראיכיים, האורתודוכסיים והראדיקאליים הביעו את דעתם בעד התכנית הזאת, רק המתבוללים „בני דת משה" חוו את דעתם כנגדה.

התנועה הלאמית

הכנסותיה של הקרן הקיימת לישראל

הלשכה הראשית של הקרן הקיימת לישראל בהאאג פרסמה את סכומי הכנסותיה מחודש יאנואר עד השלשים לספטמבר, 1916. על־פי החשבון הזה נראה, כי הסך הכולל של הכנסותיה במשך תשעת החדשים האלה עלה ל־622,000 פראנק, תחת אשר במשך הירחים הנזכרים בשנת 1915 עלה סכום ההכנסות רק ל־401, 412 פראנק.

סכום הכנסותיה של הקרן הלאומית לחודש ספטמבר שעבר מגיע ל־65,330 פראנק. השתתפו בתרומותיהן הארצות האלה: אוסטריה (לרבות גם הנפות הנכבשות, שהשתתפו בסכום של 474 פראנק) — 18,138 פראנק; גרמניה (הנפות הנכבשות, שהרימו סכום של 1122 פראנק, בכלל) — 17,809 פראנק; ארצות־הברית שבאמריקה — 14,884 פראנק; קנדה — 4458 פראנק; אפריקה הדרומית — 2809 פראנק; הולאנדיה — 1405 פראנק; רוסיה — 1215 פראנק; בולגאריה — 850 פראנק; אנגליה — 800 פראנק; הארצות הסלאוויות הדרומיות — 750 פראנק; שווייצאריה — 690 פראנק; דנמארק — 491 פראנק; ארץ יון — 444 פראנק; מזרח אסיה — 296 פראנק; מצרים — 290 פראנק.

מלבד הסכומים האלה, נתקבל בחודש ספטמבר שעבר סכום של 2827 פראנק לטובת הקרן הקואופיראטיבית, שחלקו היותר גדול (2685 פראנק) נקבץ בהולאנדיה.

* * *

החלטות „המזרחי".

בועידת מנהיגי הסתדרות „מזרחי", שנקראה בשבוע שעבר בדיטרויט של מישיגאן, נתקבלו ההחלטות האלה: ליסד בניו־יורק סמינריום למורים עברים; לחוג ברוב פאר והדר את יום המלא חמש־עשרה שנה להוסדה של ההסתדרות; להמשיך ביתר מרץ את העבודה לטובת המוסדות בארץ־ישראל ולארגן את האלמנטים הדתיים־הלאומיים באמריקה לשם השתתפות בתנועת־תקונגרס.

שונות

מזכרונותיו של הד"ר ג. קצנלסון על דוד וולפסון.

הד"ר נ. קצנלסון, נשיא הקולוניאל־באנק היהודי, פרסם בהעתון הציוני „יעווריעסקאיא זשיזן" פרק מזכרונותיו על דוד וולפסון. הזכרונות האלה, הכתובים בידי אחד מידידיו היותר קרובים של המנהיג הציוני המנוח, אשר ידו לא זזה מתוך ידו, מלבד שהם משמשים תאור נאמן לאופיו ולקלסתר־פניו הרוחניים של וולפסון, עוד רב ערכם ביחוד בזה, שהם מגלים לנו פרק כמוס מלא־ענין בדברי ימי הציוניות המדינית ומפיצים אור על משאם־ומתנם הדיפלומאטי של המנהיגים הציוניים עם ממשלת טורקיה בימי משול השולטן עבדול חמיד.

מוסרים אנו בזה את תמצית זכרונותיו של הד"ר קצנלסון על־דבר נסיעתו הראשונה ביחד עם וולפסון לקושטא:

„נסיעתנו לקושטה ביחד — מספר הד"ר קצנלסון — היתה רק דבר שבמקרה, מפני שתעודותינו בנסיעה זו היו שונות. אנכי נסעתי לפתות בקושטה סניף להקולוניאל־באנק היהודי, כמו שהוטל עלי מטעם הקונגרס השמיני בהאאג, ומטרת נסיעתו של וולפסון היתה לבוא בדברים עם השלטונים הטורקיים בדבר העמדת הישוב היהודי בארץ־ישראל על יסודות ליגאליים. מובן, שלבסוף נטשטשו הגבולים, שגבלנו לעבודותינו, ושנינו עסקנו ביחד גם בענין הראשון וגם בהענין השני. בדרכנו נפגשנו בבודאפשט. בעיר ההיא בקרנו את הפרופיסור וואמברי, שהיה מפורסם למומחה בעניני המזרח הקרוב, ויהשפעתו על טורקיה בימים ההם היתה כבירה. שעות אחדות התוכחנו עמו בעניני היהודים והיהדות, וכמעט שהגיעו הדברים לידי מריבה גלויה בינינו. אולם דברי הפולמוס החריפים לא עכבו בידי וואמברי לעמוד לנו בהשפעתו הכבירה לטובת ענינגו. הוא הספיק לנו כמה מכתבי־המלצה, ועצה אחת השיא לנו: שלא לסור משיטת הרצל ושלא לגשת לשום תכנית של עבודה, כל־זמן שלא נהיה בטוחים ביסודה המוצק והנאמן. זהירות יתירה דרושה לכל מפעל על קרקע המזרח המתנודד. מהלך הדברים הוכיח, כי הצדק היה אמנם אתו.

„בכל דרכנו הארוכה מבודאפשט עד קושטה הרבינו לדבר על תעודותינו, ובכל שיחה ושיחה היו הדברים מתגלגלים על הרצל, על נסיעותיו לקושטה, לפטרבורג, לארץ־ישראל ועוד. הרבה מומנטים נשגבים נתגלו בהנסיעות האלה של הרצל, ותבל, שעד היום הזה לא נתפרסמו בקהל. יש קטע אחד משיחתו של הרצל עם השולטן, שהיה יכול לשמש מופת לכל הכריסטומא־טיות בתור דוגמה של פקחות ופיוטיות בנוסח עברי משובח.

„וולפסון ניכר היה בשעת נסיעתו בהתיחסותו לבריות. שלא כדרך שאר בני־אדם, אשר האיגואיזם שלהם בא לידי גלוי על־פי־רוב בדרך, היה וולפסון דואג תמיד רק לשלום חבריו, הנוסעים עמו, ואת עצמו היה מזיר מכל מותרות. כשהעירותי לו על דרכו זו, השיב לי: „ומה בכך? לנו, הגודלים העתיקים משנות אלפים, לא קשה כל־כך להתרגל באומנות שכזו". בנגד זה, בבואנו לקושטה, מצאנו מוכנים לפנינו במלון „פירו פאלאס" חדרים נהדרים ומרווחים מן המדרגה הראשונה. דעתי אני לא היתה נוחה ממותרות שכאלה ומחיתי בנגד זה, באמרי, כי הרצל בשעתו, כשבא לפטרבורג, התאכסן בחדר פשוט של „המלון האירופאי", וזה לא עכב בעד הרבה מרבי־המלוכה להשכים לפתחו. אולם וולפסון לא נשמע לי. „אין הנדון דומה לראיה, — ענה ואמר אלי — אין מביאין ראיה מהרצל. הרצל אדם גדול היה, ויכול היה להרשות לעצמו פשטות שכזו; זהרו לא הועם על־ידיה. אדרבה, במצב של פשטות התבלטה אישיותו הגדולה והבהיקה ביותר. בנגד זה, אנו, האנשים קטני־הערך, הגהוץ החיצוני הוא לנו גורם חשוב בהשפעתנו על הבריות, ומוכרחים אנו להשתמש בו, ביחוד באן, בארץ־המזרח".

„בקושטה התראינו עם יהודי בעל־השפעה אחד, ויחד עמו עבדנו את תכנית־עבודתנו הבאה. בתכנית הזאת נכללו השתדליות: בדבר העמדת הישוב היהודי בארץ־ישראל על יסוד ליגאלי, בטול כל החוקים המגבילים, השגת זכיות של אבטונומיה לקהלות היהודיות ועוד זכיות כאלה, ואחרון אחרון השוב: למכור לכל קולוניסט שתי מאות דונאמים אדמה מאדמת הממשלה מעבר הירדן במחיר חמשה פראנק הדו־נאם — כל קניה וקניה במחיר אלף פראנק, והבאנק היהודי יתחייב לשלם את הכסף במזומנים. השולטן הסכים לעיקרי ההצעה הזאת, שהוצעה על־ידי וולפסון, והשאלה העיקרית, שעמדה לפנינו, היתה רק עבוד הפרטים: סכום דמי־הקדימה וכו'. בעבוד הפרטים המשפטיים והפורמאליים עסקו כל אותו זמן יהודים נשואי־פנים, עורכי־דין ורבים מפקידי־המלוכה. השפה המתווכת בינינו ובין יהודי קושטה היתה הלשון העברית, בהיותה השפה היחידה, המובנת גם לנו וגם להם. הועידות היו נערכות בחדרינו, במלון שהתאכסנו. היהודים הטורקים בתרבושיהם האדומים היו משתטחים להנאתם על

המרבדים, כמנהג הארץ, היו מעשנים סיגאריתיהם, מרבים לשתות קהוה ושותקים שתיקה ארוכה... כנגד המנהג המקובל באספות ציוניות להגביל את זמן הנואמים, הוכרח הפעם וולפסון, היושב־ראש באספה הזאת, להשתמש בתכסיס הפוך, כדי להוציא מלים מפי האנשים האלה.

„התכנית עובדה יפה לכל פרטיה ודקדוקיה, וכאן מתחילה פרשה בלתי־פוסקת של נסיעות לאילדיז־קיוסק. דומני, שלא היה אף מיניסטר אחד ממיניסטרי הממשלה ומזכיר אחד ממזכירי השולטן, שלא התראינו עמו. עם אחדים מהם נפגשנו פעמים אחדות. לנו, האירופאיים, היו הנסיעות התכופות האלה למשא וביחוד עיפה נפשנו מרוב הנימוסים המזרחיים, הקידות וההשתחויות, התשבחות והקומפלימנטים ההדדיים. לפעמים היינו מוכרחים לשתות תריסר כוסות של קהוה עד שהיינו מגיעים אל עצם הענין, וכשהגיע כבר הענין למדרגה של משא־ומתן, היו פני הדברים משתנים לתמונה אשר כזאת: וולפסון מכניס את הענין בסגנון בהיר ומדויק. במקום תשובה על דבריו — שתיקה של רגעים אחדים, ואחרי־כן תבטה מן הצד אל החלונות ואל הדלתות לראות, אם אין אזנים להם ואין בן־אדם עומד מאחריהם... אחר־כך עוד הפעם מבול של פראזות על חבה וסימפאטיה להעם היהודי. אדמה יתנו חנם רק מחבה וסימפאטיה, ואין צורך כלל בכסף נמאס. ופתאום — והנה שונו הדברים, ואנו שומעים מפיהם על־אדות סך נפרז ואגדי, שעלינו להביא לגנזי הממשלה תמורת כל הטובות האלה. וולפסון התיחס לכל הדברים בהערת־ערך ראויה ובתכסיס מצוין. הוא עמד בנסיונו זה, שארך כארבעה שבועות. טוב־לבו וההומור שלו עמדו לו כל הזמן. הוא האמין בכל ההבטחות הטובות האלה, שהבטיחוהו.

„העבודה הסיזיפית הזאת הוכיחה לנו מהרה, כי לשוא תהיינה נסיעותינו לקושטה; במקום הזה נחוץ לנו בא־כח תמידי בצורת מוסד קבוע. סוף־סוף, אחרי עמל רב, עלה בידנו להוציא לפועל את תעודתנו השניה—לפתות סניף להקולוניאל־באנק בקושטה. המאורע הזה הרנין מאד את לב וולפסון, ולא היה קץ לשמחתו. רק פעם אחת ראיתי אותו במצב־רוח מרומם שכזה. זה היה ביום פתיחת הבאנק הקולוניאלי שלנו בלונדון. בהבאנק הזה ובסניפיו חזה וולפסון את הכח הראשי, המניע את גלגלי ההסתדרות הציונית. בשעה שהיו מראים לו על מעוט האמצעים של המוסדות הפינאנסיים האלה, לעומת המטרות שהציבו להם, היה רגיל להשיב: „והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגא מאד".

„כשהיה וולפסון נפנה לפעמים רחוקות שעות אחדות מעבודתו המרובה, היה מוליכני בעיר, כאדם, שנהירין לו שבילי קושטה, מטיל עמי ארוכות וקצרות ברחובותיה ומראה לי את כל תמודותיה. אולם על־פי רוב היינו מטיילים ברובע העיר היהודי, שיושביו הם מדלת העם. בשכונת „חאסקיוי" התעכבנו על־יד „חדר" אחד ונכנסנו לתוכו. התמונה של החדר הזה היתה נוראה. לפנינו עמד זקן רעב למחצה, והוא אוכל אז לתיאבון את „ארוחתו" — פת־לחם חרבה וענבים באושים אחדים, ובאותה שעה הוא מלמד תורה לקומץ נערים מגוארים, ערומים־למחצה, המביטים בעיני־קנאה אל מורם ה„רעבתן" הזה. מבהילה היתה התמונה הזאת. אולם בכל־זאת נרעשתי לראות את הפעולה הנמרצה, שפעלה זו על וולפסון. פניו היו חורים כסיד, ובקול רועד פנה אלי ואמר:

„התמונה הזאת מזכירתני את בית אבא. גם לאבי היה „חדר", שבמראהו לא עלה הרבה על זה שלפנינו". ו„חדר" צר ואפל שכזה הוציא מתוכו אדם גדול כדוד וולפסון! בהעיפי עין על קומץ הילדים אשר לפנינו, נזכרתי במאמר חז"ל: „הזהרו בבני עניים, שמהם תצא תורה". מי יודע—אפשר, שהחדר הזה עוד יקים לנו וולפסון חדש?"

* * *

חדשות ספרותיות.

— נערך לדפוס ויצא בקרוב ברוסיה מאסף ספרותי בלשון העברית, המוקדש ל„אחד העם", למלאת ששים שנה להולדתו. במאסף הזה משתתפים הסופרים: ח. נ. ביאליק, ד"ר יוסף קלוזנר, א. דרויאנוב, י. ח. רבניצקי, ד"ר מ. גליקסון, ח. גרינברג ועוד.

— באודיסה נוסד ועד להוצאת כתביו של ש. פרוג בשלש לשונות: עברית, רוסית ויהודית המדוברת. חברי הועד הזה, ח. נ. ביאליק, מ. אוסישקין, ג. ווינשטיין, ד"ר ג. הימלפארב וה. אוסיפוביץ, פנו בקול־קורא אל הקהל העברי, כי ירים את תרומותיו לתכלית זאת. בקול־הקורא הזה נאמר, כי מלבד כתביו של פרוג אומר הועד להוציא ספרים בעלי תוכן לאומי וחנוכי לבני־הנעורים בלשון הרוסית גם משל סופרים אחרים. הרשימה הראשונה של התרומות כוללת סכום 3650 רובל.

* * *

מחיי האגודות.

— מר י. קוזמינסקי מבופאלה כותב אלינו:

„בעירנו נוסדה אגודה עברית בשם „עבריה". החברים מתאספים בכל מוצאי־שבת בשעה התשיעית באולם „תלמוד־התורה".

נבחרו לפקידים החברים האלה: מר א. פריס (הלל בברי), נשיא; מר יעקבסון, סגן; מר י. קוזמינסקי, מזכיר; מר גינזבורג, גזבר. חברי ועד הפועל הם: מר דיימונד, מר גולדהארט, מר וויינשנקר, מר ז. סינגר, מר ד. ברקון. מביני עברית מתבקשים לבוא לאספותינו ולתת ידם לאגודתנו".

אגודת „אהיעבר", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, 18 נובמבר, באולם בית־הספר „יבנה", 201 איסט ברודוויי. מר ח. א. פרידלאנד ירצה על „המשוררים העברים באמריקה". מביני עברית מתבקשים לבוא.

אגודת „בני עם חי", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, 18 נובמבר, בבית־הספר העממי 63, רחוב הרביעי קרן אווינו א. מר מנדלסון ירצה על „משיחי השקר בישראל". הכניסה חפשית לכל מביני עברית.

— במוצאי־שבת, 18 נובמבר, בשעה השמינית בערב ירצה מר י. ז. פרישברג באספת „דוברי עברית מזרחי" על הנושא: „חנוך דתי ולאומי". האספה נערכת באולם „עדת בני ישראל", 214 איסט ברודוויי. ביום הראשון, 19 נובמבר, תהיה לאגודה אספת־חברים. כל החברים מחויבים לבוא. הכניסה למביני עברית בישיבת האספות חפשית.

אגודת „עבריה", ברונזוויל, תתאסף במוצאי־שבת, 18 נובמבר, בשעה השביעית בערב, במרכז־הציונים, 296 רחוב סקמאן. מר מרדכי כץ ירצה על „ביאליק ויל"ג". מביני עברית מתבקשים לבוא.

דרוש מנהל

דרוש מנהל מומחה ורגיל להתלמוד־תורה דבאלטימור בבית־הספר הזה לומדים אלף תלמידים ובו עשרים מורים.

הראויים יפנו רק בכתב על־פי הכתובת דלמטה:

DR. S. SCHUFFER

2566 McCullough St. Baltimore, Md.

הוצאת „ס פ ר א" בוסטון

יצא לאור ונמצא למכירה הספר

,,שחרית"

ספר למוד הלשון העברית לשנה הראשונה

— מאת —

ב. הירש, מ. מ. תומרוב ושכנא שטיין

הספר ש ח ר י ת מכיל תרגילים ספורים מקוריים, כתובים בסגנון קל מלבב, ערוכים בהדרגה מן הקל אל כבד ומתאימים להבנתם של התינוקות.

הספר ש ח ר י ת התוה לו דרך דשה בחלוקת השמות, הפעלים התארים במדה פרופורציונלית באופן מתחלת למודו ירכש לו הילד חלק תאים מכל חלקי הדבר.

הספר ש ח ר י ת הוא כעין פרוזדור ל החומש. לתכלית זו נכנסו בו ספורים מספורי התורה, כתובים בשפה ילדותית.

הספר ש ח ר י ת מכיל בקרבו תוי זמרה בשביל שירים אחדים שבאו בו.

הספר ש ח ר י ת יתן את היכלת למורים להקנות לתלמידיהם דבור עברי חי וטבעי בדרך נוחה וקלה, במשך זמן קצר.

מחיר הספר 25 סענט. מכורך 30 סענט. לבתי ספר ולמו"ם הנחה הגונה.

הכתבת:

.. SAPHRO PUBLISHING CO. ..

62 Chambers St. Boston, Mas[s.]

והיו עיניך רואות את תמונתך

עשויה מעשי ידי אמן

B. Lipschitz, Photographer

273 E. HOUSTON ST., NEW YORK.

יצאו לו מוניטין בתור צלם אמן, שלא רבים כמותו. מר ליפשיץ הוא הצלם של סופרי ישראל וחכמיו באמריקה.

מר ליפשיץ תקן והרחיב ושכלל את הצלמניה שלו, והכל כדי להרחיב את דעתם של מבקריו, שרובם הם אניני הדעת בעלי טעם טוב ונפש יפה.

B. PASTER

סוכן למכונות־תפירה זינגר. אחריות־אש ואהריות החיים של „ניוּיורק לייף אינשורענס קאמפ."

המעון:	הלשכה:
184 Norfolk St.	46 Bible House
	Astor Pl. & 3rd Ave.

NEW YORK

Phone Franklin 4900

ד"ר מ. מ. קאמענעץ

רופא שנים מנוסה

39-41 DELANCEY ST.

Cor. Suffolk St. New York

עבודה הגונה במחיר נמוך.

במערכת „התורן"

נמצאים למכירה

קומפלקטים שלמים

של „התורן" החדשי שנה א'

(12 חוברות בכרך יפה)

12 חוברות זגה, שהשתתפו בהן טובי הסופרים העברים באמריקה, ארץ־ישראל ואירופה, מצטרפות לקובץ ספרותי בן 500 עמוד. ונשאר בידנו במספר קומפלקטים מצומצם.

מחיר כל קומפלקט דולר אחד.

דבר בעתו

„התורן" משמש מרכז לטובי המורים העברים ולכל העוסקים עם החנוך העברי. מודעה ב„התורן" של מורים, המבקשים משרה, או של מפקחי בתי־ספר, המבקשים מורים מומחים, תביא להמודיעים את מבוקשם על־נקלה.

הנהגת „התורן".

חש במעיו יתרפא

ב„עקס־לאקס"

(ילקוט תרפואות)

הנשף הציוני השנתי

יערך

ביום א׳, 19 לחודש נובמבר, 1916

באולם „סנטראל אפּ־רא האוז״

רחוב 69 קרן העווניו השלישית.

„תהלוכה ציונית״ מכל האגודות והחברות הציוניות שבניוירק וסביבותיה עם דגליהן.

ראש הנואמים: ד״ר. סטיפן ס. ווייז.

חמשים אחוזים מכל הריוח מוקדשים לבתי הספר הלאומיים ברחוב מדיסון וברונקס.

הכניסה 25 סנטים.

כרטיסים להשיג במקומות האלה:

1. ציון קונסיל, 44 איסט 23 סט.
2. עסטרייך אונגארישע ציוניסטען, 44 איסט 3טע סט.
3. דוד וואָלפזאָן ציון קלוב, 23 איסט בראָדוויי.
4. „השחר״, 1258 באסטאן ראוד, בראָנקס.

השעורים למורים

בהנהלת מנהל „בית־הספר זרבבל״ י. ז. פרישבּרג.

מחזור חדש (חמשי) נפתח לעונת החרף.

השעורים העמידו מורים מובהקים, שמקומם בין המורים המצוינים.

הרבה מבתי־הספר המודרניים דורשים אחרי תלמידי השעורים.

מתקבלים אנשים ונשים היודעים ידיעה הגונה את השפה העברית.

השעורים מתנהלים בשפה העברית.

Zerubbabel Hebrew School, 22 W. 114th Street

New York City

Telephone Harlem 3691

איזהו חכם? הגורם קורת־רוח והנאה לעצמו ולאחרים.

הוויקטרולה והריקורדות שלה בכל הלשונות הן אמצעים טובים לגרום הנאה לבריות.

INTERNATIONAL PHONOGRAPH CO.

196 E. Houston St., near Orchard St.

101 Essex St., near Delancey St.

NEW YORK, N. Y.

הנני קונה ספרים

חדשים וישנים, בכסף מלא אשלם כל שוים. גם ספרי זארגון הראויים לבוא בקהל ישראל גם כן אקנה.

פנחס פריעדמאן

מוכר ספרים וספרי תורות

172 RIVINGTON ST., NEW YORK

מתקבלת החתימה על העתון העברי

ה ש ב ו ע י

התורן

יוצא לאור בניו־יורק מיום 3 לחודש מארץ בהשתתפות טובי הסופרים העברים באמריקה ובאירופה.

מחיר „התורן״:

לשנה $3.00; לחצי שנה $1.50.

לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.

כל קוראי עברית והעוסקים עם „התורן״ לעריהם מתבקשים לשלוח אלינו את חתימתם ואת חתימת מכריהם, כדי שיקבלו את גליונות עתוננו בזמנם.

הכתובת לכל עניני „התורן״:

HATOREN

89-91 Delancey Street, N. Y.

המחאות של באנקים (טשעקס) והמחאות של פוסטה (מאָני אָרדערס) על־שם גזברנו, מר אברהם אליהו לובארסקי.

הוצאת „אוקינוס״

יצא לאור

„מזל טוב״

קומדיה במערכה אחת מאת

שלום עליכם

תרגום י. ד. ברקוביץ

המחיר 10 סנטים עם המשלוח.

למוכרי ספרים ולאגודות עבריות ראבאט הגון.

לפנות אל מערכת „התורן״

אנחנו מודיעים לכל שארינו וידידינו הקרובים והרחוקים, כי נולד לנו בן במזל־טוב ונקרא שמו ל י א ו ן.

מרדכי ופעגני צעטשיק.

1058 רחוב השלישי, מילבוקי, וויס.

ליפשיטץ פרינטינג קאָ., 817 איסט בראָדוויי, ניו יאָרק

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. NOVEMBER 24, 1916 No. 37

HATOREN Published Weekly by HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc. (Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y). 89-91 DELANCEY ST. NEW YORK Telephone Orchard 5882	מחיר „התורן" לשנה .... $3.00 לחצי שנה .... 1.50 לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת. הכתובת: Hatoren, 89-91 Delancey St., New York	SUBSCRIPTION RATES: ONE YEAR .... $3.00 SIX MONTHS .... 1.50 SINGLE COPY 7 CENTS Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

VOL. III NEW YORK, NOVEMBER 24, 1916 No. 37

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית | ניו־יורק, כ"ח חשון, תרע"ז | גליון שלשים ושבעה

פרשת השבוע

לעג לרש.

בעוד אנו מטפלים פה, באמריקה, בדאגתנו היתירה לאחינו מעבר לים, מתנגחים בשאלת קריאת קונגרס, מנצחים זה את זה בפולמוס־מפלגות, מוגיעים את מחנו לדעת, איזוהי הדרך הישרה יותר ליהודי ארצות־המזרח — אם דרך של „זכיות לאומיות" או דרך של „זכיות הקבוצה", — והנה באו כובשי פולאניה והכריעו בינינו באופן בלתי־צפוי, בהכריזם על המתנה, ש ה ם נותנים ליהודים בארץ ההיא: מתנת אבטונומיה דתית.

אָמנם מתנה זו הוכרזה ליהודי פולאניה לא מאת מושלי הארץ, אלא מאת כובשיה, והוכרזה בשעת מלחמה, — ואולם דוקא מפני שניתנת היא להם בשעת־חירום, עת שהנותנים מתאמצים להתראות לעיני העולם כפזרנים, כבעלי רוח נדיבה ויד פתוחה, — דוקא לעת כזאת יש במתנה זעומה זו כדי לעורר מחשבות־עצב בלב.

אחרי ההכרזה הנהדרה, שהוכרזה מדינת פולאניה על־ידי כובשיה לממלכה עומדת ברשות עצמה, זכרו גם את מיליוני היהודים, החיים בארץ הזאת עשוקים וגזולים ורצוצי־משפט, ופייסו גם אותם במיני תרגימה — ב„חופש דתי".

חופש דתי — בשנות המאה העשרים! אבטונומיה דתית — בתקופה, שכבוד הדת הולך ויורד לסתר המדרגה, שתוכה של הדת נחר, שזהרה הפנימי הועם, ולא נשארה לה אלא קליפה טפלה מבחוץ, ברק־דמיה, אדרת־כחש לכסות על מערומיה. אבטונומיה דתית — לדור, המעמיד את כל ישועתו על הלאומיות ועל גלוייה. האין במתנה כזאת מישום לעג לרש? יודעים הם הנותנים נדיבי־הלב, כי גם אנחנו בין הפושטים יד, העומדים ומצפים לשלומים חלף הדם הרב, אשר שפכו לנו בימי המלחמה הנוראה הזאת, חלף העלבון והעושק והגזל, אשר גרמו לנו בארצות־החושך זה שנים רבות; וכדי להראות איתנו את נדיבות־ידיהם, כי ה ם אינם נוהגים מנהג הראשונים, כי ה ם אינם מקפחים אפילו שכר בריות כמונו, עמדו ונתנו לנו—את אשר ל א בקשנו, את אשר לא מנעו ממנו אפילו האדונים הרשים, ואפילו בימים הרעים ביותר...

איננו יודעים עדיין את פרטי האבטונומיה הדתית, הניתנת לאחינו בפולאניה מאת מושליהם החדשים; איננו יודעים גם את הרושם, אשר עשתה המתנה הזאת על אחינו אלה — על נבוני־הלב ובעלי־ההכרה שבהם. ואולם יודעים אנחנו, כי בקרב ההמונים היהודים באמריקה, בקרב נבוני־הלב ובעלי־ההכרה ש ב נ ו, תעורר הבשורה הזאת מבוכה ותמהון: האל ז א ת התפללנו? האם בשל זאת היה כל הסער בקרבנו?...

ואם יש לנו עוד מקום להתנחם ולקוות לגדולות מאלה הלא הוא זה: כי מתנה זו, שניתנה לאחינו בפולאניה, אינה אלא מתנה לפי שעה, לפי שעת החירום, וניתנה שלא על דעת המקבלים. עדיין לא השמענו לעולם את ישועתנו בתור ע ם ועדיין לא פרשנו לעולם את תביעותינו בתור ע ם. אָמנם גם אנחנו עומדים בין שאר עשוקי־עולם וגזולי־עולם, ואולם עמידתנו לפי שעה דלים וריקים, הרדים ואלמים, כפושטי־יד, כקבצני־עולם. ה ד ב ו ר אין בפינו— הדבור, הבא מתוך הכרה ברורה ועמוקה, כי רוצים אָנו לחיות ולהתקיים כעם בין העמים, כי יש לנו חלק ביניהם ב ע ו ל ם ה ז ה. את כל כחנו בדבור אָנו מכלים לריק בינינו לבין עצמנו, בריב־משפחה ובמלחמת־בית, ואין בנו די עוז ידי אומץ־לב לכוין את כשרון־המלחמה הזה ואת שפעת הדים והאנרגיה האלה, העצורים בנפשנו, כ ל פ י ה ח ו ץ — כלפי התוכן גורל עתידנו...

ותשמיש־נא לנו המתנה הזעומה הזאת, שניתנה עתה לאחינו בפולאניה בהיסח הדעת, ב ה י ס ח ד ע ת נ ו

מ ן ה מ צ י א ו ת, כמזכרת־עון על שתי השנים האחרונות, שעברו עלינו פה בפלפולים ריקים ובטלים ובלהג השאננים. אולי נראה עתה ונוכח, כי בזה ששוננים אנחנו איש לעומת רעהו את ברק־מחנו ובזה שמנצחים אנחנו איש את רעהו בחרב־לשוננו — לא נגיע לידי תכליתנו הלאומית לעולם. אם עם חי אנחנו ושאיפות חיות וברורות מתרגשות בקרבנו — נצא אל המערכה ונבריז עדיין רעים ברישין בריה, יאר נהיה ברשים וכנקלים, העומדים ומחכים למתנת חסד של פירורים, ובקבלם את הפירורים האלה, הם פורשים לקרן־זוית, ממשמשים בלא רצון במתנה הנתונה, תוהים עליה, ותלונה היישית עיברת על שפתיהם...

כך היא דרכו של הרש וזה הוא שכרו. הרש אינו מקוה לגדולות מאלה, אינו זוכה לגדולות מאלה. מקבל הוא את הראוי לו — לעג לרש.

הַלְּוָאָה לְאֻמִּית.

רעיונו של הד"ר י. ל. מאגנס בדבר יסוד הלואה לאומית גדולה להקים בעזרתה את הריסות הקהלות־היהודיות בארצות־המלחמה אינו חדש בעיקרו: עוד בשנה הראשונה לפרוץ המלחמה העולמית הביע הד"ר שמריה לוין את הרעיון הזה בבהירות ובפרטות יתירה. רעיון זה, כמו שנאמר על־ידי מחוללו הראשון, לא היה בו שום נטיה לאיזה זרם מיוחד או מפלגה מיוחדת בישראל, אלא בא מתוך כונה גלויה וישרה למצוא דרך תקנה ממשית לחורבן עמנו הנורא; ואף־על־פי־כן, כשנתפרסם בשעתו בקהל, נמצאו לו מתנגדים במחנה המתבוללים גם מצד שמאל וגם מצד ימין: הללו הביעו את התנגדותם בגלוי, והללו עברו עליו בשתיקה דימונסטראטיבית. עכשיו הוטב מזלו של הרעיון הזה: גם אלה וגם אלה דורשים בשבחו וחוזים לו עתידות.

מובן, שאין אנו נוטים כלל להאמין, כי במשך שתי השנים האלה באה „מהפכה" בהשקפתם של מתנגדי הלאומיות העברית על עצם הרעיון הזה. נוטים אנו יותר להאמין, כי גם אז, בצאת הרעיון ממקור לאומי־ציוני, לא טחו עיניהם של אלה מראות את ערכו הגדול ואת נחיצותו הרבה של מפעל עממי כזה בימי המשבר האלה, ורק יצר־לבם „המתבולל" לא נתנם להודות על אמת, היוצאת ממקור ז ר להם, ואפילו אם האמת הזאת גדולה וחשובה היא ונוגעת בנפש העם. ואפשר מחכמה עשה הפעם הד"ר י. ל. מאגנס, שנזהר בשעת פרסום הרעיון הזה ולא הזכיר את מקור־מחצבתו: גזירה, שמא יבולע לרעיון על־ידי כך.

ומובן גם כן, שאין כונתנו כלל להביע בזה צער או ־תמרמרות על כי רעיון ההלואה הלאומית יבוא לידי גלויו — אם עתיד הוא להתגשם בכלל — לא בתוך חוגי הלאומיים דוקא. גלוי וידוע לנו, כי החוגים הלאומיים שלנו באמריקה אין ביכלתם עדיין להוציא אל הפועל בכחות עצמם מפעל עממי ענקי כזה בכל היקפו הרחב, שהוא ראוי לו. מפעל כזה צריך לרכז סביבו את כל העם ־כל שדרותיו, ולכל לראש — את העשירים ואת אדירי־הממון. ולאסוננו, ישנם עדיין רבים בעמנו, המביטים על התנועה הציונית ועל מפעליה כעל תנועת מ פ ל ג ה ביִשראל ומפעלי מפלגה, ולא כעל תנועת־עם, ששרשיה יונקים מנשמת העם כולו ופארותיה שלוחות לעתידו של העם כולו. ההכרה העממית האמתית, שאינה אלא הכרת ה ת ח י ה הלאומית, עדיין מנמנמת בלב המוני עמנו תחת שכבת חיי־החולין שלו ואינה ניעורה אלא מעט־מעט, לסירוגין, ורק לקראת הרגשות קטנות בנות־יומן ולקראת פעולות קטנות של פרוטות. עדיין לא חרד לב העם פעם אחת עד היסוד ולא התנער כולו להטהר ולהתחדש ולהכיר את עצמו בבת־אחת.

ומטעם זה צריכים אנו לשמוח על כל רעיון גדול ועל כל מפעל עממי, היוצא מגדר הרגיל של פילאנתרופיה קטנה לשעה, של עבודה צבורית בת־יומה, כשהם מוצאים להם מסילות מחוץ לחוגנו הלאומי. מתוך עבודה גדולה לטובת העם יבואו אלה סוף כל סוף לחשב את דרך חיי העם ונטית רוחו ותכלית קיומו.

וגדול יהיה ערכה של ההלואה הלאומית ליהדות האמריקאית גם מצד אחר: עתידה זו שתשמש לה אבן־בוחן, להכיר על־פיה את זכות השתתפותה ומנת־חלקה ביהדות העולמית. אם לא הועיל לה להיהדות האמרי־קאית כשרון־רוחה לברוא בתוכה מרכז יהודי תרבותי במקום המרכז הישן, ההולך וחרב במזרח־אירופה — לו יעמוד לה, לכל הפחות, כ ש ר ו ן ־ ה מ ע ש ה שלה לבנות את חרבות המרכז הישן ולקומם הריסותיו.

לו רק את המעט הזה תעשה — וקנתה לה את זכותה ואת מקומה בתוך היהדות העולמית!

טַל רוֹעֵי־הָרוּחַ

מאת

צ. א ו י ר ב ו ך.

א.

כשם שיש לכל אדם, ואפילו להיותר מושלם ומשוכלל, מדה אחת מגונה, „חולשה" ידועה, מין „שגעון לדבר אחד", כך אתה מוצא בכל ספרות וספרות מקום־קלקלה, חולשה ידועה, נטיה מופרזה לדבר אחד, לצד אחד מגונה.

חולשתה של הספרות העברית, מקום־קלקלתה הוא בלא ספק שיחה ושיגה הרב על־דבר מהות היהדות.

כל אחד ואחד, לפי נטית־רוחו, מחשב חשבונות ימצרף צירופים בתרבות היהדות ובתרבות האירופאית, מזווג לו בשתיהן זווגים שונים וקובע לו עיקרים ביהדות. כופה הוא הר כגיגית על ספרותנו הנושנה ומכנים לתוכה את כל אשר העלה על המזלג מהקולטורה האירופאית.

אמנם מדה זו לטלא על היהדות מטליות שונות, הלקוחות מהמדע והפילוסופיה, וליצור מחומר מעורב זה אותה הדמות, אשר ידרוש המהלך האחרון של ההשכלה הזרה, — מדה זו עתיקה היא בספרותנו.

מרב סעדיה גאון עד „אחד העם" דשו בערוגה זו ונלו ביהדות עיקרים „נצחיים" שונים למיניהם. כל דור ודור

משתדל להפך את הקיקיון של זמנו לאילן ודול וקיים לעד, ל„מהות היהדות". ונתלה בו.

דור בא ודור הולך, הזמנים משתנים—ואתם משתנית „מהות היהדות", ו„נצח" מתחלף ב„נצח".

אבל בדורות הקודמים, שחיו מפי האמונה והדת, היתה במדה זו הרבה מהטבעיות ומצורך־השעה. מלחמת הדת והדעת אנושית־כללית היא, ורבים הם נפתוליה בתולדות האמונות והדתות הכלליות. ודאי קבלה מלחמה זו אצל העם העברי צורה אחרת מאשר אצל עמים אחרים, בהיות לה לא רק אופי דתי, כי־אם גם לאומי. מלבד הטעמים המובנים והידועים, גרם לידי כך מצב זה, שההשכלה, שהתנגשה עם הקבלה הדתית, היתה תמיד ילידת־חוץ, תולדת חיי העמים הזרים. ההשכלה באה לתוך אהלי־שם לא רק כאויבת הדת, כי־אם כמתנקשת בכל קדשי האומה.

לפיכך כשנתרבו הזרמים הזרים, שחדרו לתוך אהלי יעקב וגזלו את מנוחות תמימותם הדתית, קמו מאורי ישראל וחגרו את שארית כחותיהם להשלים בין הדת העברית והדעת הזרה ולהציל מכליון את אמונת עמם. ומפני שהדת על־פי טבעה דוגמתית היא, היו מניניה משתדלים תמיד לקבוע איזה ר ע י ו ן עיקרי, ליצור איזו סובסטאנציה ולשימה לקרן הקיימת של היהדות.

נטיה זו אל הדוגמה, אל העיקר המחלט, נשארה גם בדורות האחרונים, שכבר פרקו מעליהם עול האמונה והדת. סבל־ירושה זה, שהיה מועיל וטבעי בשעתו, הרי הוא מעיק ובלתי־טבעי בזמננו אנו.

יודעים אנו היום, כי ישראל ואורייתא ל א חד הוא. ועוד יותר מזה אנו יודעים: כי אורייתא גופה קרועה היא. פרשיות־פרשיות ניתנה. דור דור ופרשת־תורתו. ומהלך רב יבדיל בין פרשה לפרשה. בארצות שונות ובתנאים שונים נשנו ונאמרו פרקי היצירה הלאומית שלנו. רבים מהם הורתם במקום זה ולידתם במקום אחר. וכל העבודה הזאת לסרס את המדע ולעקם את הכתובים, להעלות פיל בקופה של מחט, כדי לתפוס את הרוח העיקרי הנצחי של לאומיותנו, המתהלך לו בצורותיו השונות — אינה אלא עבודה לשוא ויגיעה לריק.

הקוסם הראשון של להטי המיתפיזיקה היהדותית הזאת היה „אחד העם". ואחריו באו רבים וקטנים ממנו והתנפלו על ה„שמות" והעלו אבק עד אין קץ. ומה שרע מזה — האחרונים הכניסו שעמום רב לספרות העברית החדשה. כי בפיו של „אחד העם" היתה תורה זו חדשה ומענינת. תוקף רצונו הגדול לרומם את ערך קנינינו הלאומיים וזוהר כשרונו חפו על התוכן המעושה והבלתי־טבעי. אישיותו הצרופה והשלמה האצילה עדנה וחן־עלומים על פניה הקמוטים של התורה הבלה הזאת. מתחת לקוץ ודרדר של התיאוריה המלאכותית הזאת השתרע שדה ירוק — נפשו של אחד־העם.

אך בידי מעלי־הגרה של „האחד־העמיות" סר מתורה זו הנה האישי, נסתלק כבודה הרב ונשאר רק תוכנה הרזה והמעיק. קול צרוד של מקשקשים בפרוטת־נחושת בקופסה ריקה עולה מכל המאמרים והמסות על־דבר „נצח־ישראל", וכל הסוגיות המסורבלות בחכמת־ישראל על־דבר מהות היהדות היו לנו לזרא, ל ח ז ו ן־ה ש ע מ ו ם בספרותנו.

ב.

ב„בנין־הקלפים" הזה, הנקרא „תעודת היהדות", בא שוב אלינו בשעת־חירום זו מר חיים טשרנוביץ במאמרו „השבון־הנפש", בגליונות „התורן" ל"ג ל"ה.

מתחיל הוא במלים הסטיריאוטיפיות של היושבים על מדוכת „התעודה": כי „זה כמה שנים, ששאלת מהות היהדות ותכלית קיומה התחילה להיות עולה על הפרק אצל הרבה משלנו". ובצדן אותה ההערה, המלוה תמיד את הנוסח הזה, — כלומר: ששאלה זו עצמה סימן זקנה והולשה היא לנו ושרק מתוך זקנה וחולשה אנו מתחילים לשאול מה היא מהות עמנו ולשם מה הוא מתקיים?

בזה יש הרבה מן המגוחך וההפרזה. מי הם הרבים, אשר החלו בשנים האחרונות לדרוש ב„מהות היהדות"? העם, ברוב מנינו ובנינו, איננו שואל את השאלה המוזרה הזאת. כי עצם השאלה היא ענין רק לתיאולוגים ולבעלי הכמת־היהדות. רובה של האינטליגנציה העברית או שהוא מושך בקרון העברי, או שהוא פורש והולך לחיים אחרים ילתרבות אחרת.

בין אלה שנשארו ובין אלה שהלכו לא נתנו מעולם את לבם לשאל את שאלת מהות היהדות. אלה שנשארו— נשארו באמונתם לרגשם הטבעי הלאומי, ואלה שעזבו את המחנה — נהו אחרי העושר והשלוה שבחיים הזרים והמאושרים. השאלה על־דבר „מהות היהדות" יש לה שייכות להולכים ולנשארים אתנו, כמו שיש לה שייכות להשאלה על־דבר מ ה ו ת ה ח י י ם לבני־אדם בכלל. פילוסופיה זו היא ענין רב אולי ל ת י א ו ל ו ג י ם, אך בסוד בני־אדם, החיים ופועלים לפי נטיותיהם הבלתי־אמצעיות, — לא יחד כבודה.

ובכלל, מי מבקש סימני זקנה והתנונות? האם צריכים אנו להביא הוכחות דקות ומסופקות כאלה, כי אצלנו אין הכל הולך למישרים, כי אין עמנו „בקו הבריאות והשלום"? הלא אחרי המהומה והמבוכה מבפנים, אחרי הדלדול וההרס מבחוץ, אחרי הירידה הנוראה, שירד עמנו בכל גלויי החיים — כלום זקוקים אנו לראיות „פילוסופיות" כאלה להעיד על החולשה והרפיון שלנו?

וכל הפילוסופיה כולה על־דבר „המהות" — כלום יש לה יסודות ממשיים, שתסמוך עליהם? — הנה בא מר טשרנוביץ ופוסק אצלנו, כי „בהמהלך ההיסטורי של האומה הישראלית אנו מוצאים בזמן מן הזמנים, שהעם היה נוטה לרבוי אלהיות ולהגשמה ועבד לבעל ולעשתרות ולכל צבא השמים; וכי בשביל כך יבוא אדם לאמר, שיש ביהדות נטיה לפוליתיאיזם, ולהכחיש, שהיהדות היא חזיון מונותיאיסטי? בעל־כרחך אתה אומר, שהחזיון של עבודה זרה, שנתגלה בזמן קדום, היה נטיה לצדדין מן הדרך הישר ומן המהלך הטבעי של האומה הישראלית, ולא היה זה אלא חזיון עובר, שהיו לו סבות זמניות ושאין להביא ממנו ראיה". ובכן יצא מזה, שאפילו בזמן הקדום ההוא, בראשית ימי ההיסטוריה העברית, כבר היה צפין בתוכ

„המיניטיאיזם", או „רשאיפה להתקניות מהירות". יעבודה זרה היתה מקרה יוצא מן הכלל. זאת אומרת, כי רוחנו ניתן לנו מסיני, כי עומד הוא מוכן ומזומן אצלנו מששת ימי בראשית, כי רוח העם בא לעולם עוד קודם שבא העם בעצמו? והרי זה אינו אלא אבסורד. הלא בהכרח עלינו להכיר, שגם עצם ה„מהות" הולך ומתהוה במשך של דורות, אינו יורד מן השמים, אלא הולך ומתפתח, וממילא מובן, שגם ה„מהות", עיקר חטיבתה של היהדות, תלויה במקום ובזמן לא פחות מהצורות השונות, שבהן היא מתגלית. ומדוע איפוא זכה דוקא „העיקר" לאורך־ימים? או יותר נכונה תהיה השאלה: במה נעשתה תכונה אחת לעיקר והשניה לצורה?

אילוזיה זו של „מהות לאומית" ישנה גם אצל אומות העולם. כי הרי גם האדם היחיד זקוק במדה ידועה לאונאה עצמית בחייו, כדי שיסתייע בה במלחמת קיומו הקשה. אבל דוקא ימינו אלו באו וטפחו על פני התורה השובינים־טית הזאת וסתרוה. הנה באים האנגלים ומוכיחים, שהעם האנגלי יקדיש מטבעו להיות לאור־גויים, לקרוא דרור לעמים, ואילו הגרמנים — מתחילת בריתם עריצים ולסטים הם. והגרמנים באים לעומתם ומוכיחים בהוכחות־ברזל, שהאנגלים הם עם של כנענים ורוכלים ושודדיים על־פי עצם מהותם וטבעם וכי כל ההיסטוריה שלהם אינה אלא שאיפה מתמדת לעושר, הבא מחורבנם של עמים אחרים. ואפילו הרוסים לא ימנעו מלהוכיח, שהגזע הסלאווי הופקד מטעם ההיסטוריה לגאול את העולם ולשחרר את העמים. גם הם רואים את עצמם כמושיעים וכגואלים.

האין זה מראה בעליל, כי אין בכל התורות האלה שום יסוד, כי כל אומה ואומה כותבת על נייר חלק זה את תעודתה בעולם לפי שרירות־לבה וזדון־רוחה?

הפילוסופיה הזאת של „התעודה הלאומית" נולדת או מתוך שפעת־אונים ומרוב טובה, או מתוך חוסר־אונים וכשלון־החיים. עם כי יגדל ויפרוץ, והוא הולך ומכביד את אכפו על עמים קטנים וחלשים ממנו, זקוק לרעיון „עם סגולה", „בחיר ההיסטוריה והתרבות", כדי להצדיק את מעשי־האלמות שלו. ולהפך, יש אשר עם נכשל במלחמתו עם אויביו העצומים ממנו, או במלחמתו נגד קלקול חייו הפנימיים, ומחוסר־אונים לנצח את המציאות הוא נמלט על נפשו להתנחם ב„התעודה הלאומית".

אך יש הבדל גדול בין דורשי „תעודות" אצלנו ובין אלה שאצל אומות העולם. הלא איש מבעלי־התעודות של אומות העולם לא בוא ויאמר, שבני־עמו יעזבו את עבודתם לטובת הארץ והמדינה ויצפו לחסדי „הרוח הלאומי". הגרמנים לא חדלו מלבנות ספינות ומלבצר את מוסדותיהם החומריים, לא פסקו אף רגע מלטפל בעניניהם החלוניים־הארציים. הם גם לא שאלו בעבודתם בהאורים והתומים של „אלהי האומה". הללו עושים מה שדורשים מהם צרכי השעה, ואחריהם יבואו ההוגים והמלהגים השונים, וישכילו לגלות במעשיהם את הרוח הגרמני או האנגלי „הנצחי" ולגלות את הקשר שבין מעשי האבות ומעשי רבנים.

„התעודה הלאומית" אינה אלא דרשה נאה, הבאה לענג את האהבה העצמית של העם.

אולם דרשני התעודה שלנו באים אלינו בטרוניה ודרישים מאתנו, שהתנועה הציונית תלך לאור מליצותיהם בעבודתה המעשית, אף־על־פי שקשה לאדם מן הישוב, שאינו רגיל בהלכות „מהות החיים וישותם", להבין, מה הן סוף־סוף הדרישות המוחשיות של האנשים האלה. מה דורש מאתנו, למשל, מר חיים טשרנוביץ? כי נעזוב את כל המדע והאמנות, אשר רכשנו לנו באירופה בעמל וביגיעה רבה, ונשוב אל הישיבות לנוע על הויות אביי ורבא? או כי כולנו, בנערינו ובזקנינו, וגם אלה מאתנו, שהדת כבר נכרתה מלבם, נשוב להתפלל שלש פעמים ביום?

ואולם עד כמה שאי־אפשר לנו לדעת מה הן דרישותיו של מר טשרנוביץ למעשה, ברור הדבר, כי הסופר הנכבד הזה דורש ותובע מאתנו דבר־מה. מאמרו אינו רק „שיר העתיד", אלא מעין אזהרה להדור הזה, מעין „לא זו הדרך"...

(סוף יבוא.)

צְחוֹק הַיָּם

מאת
א. ש. שווארץ

...רְאוּ, הַיָּם הַגָּדוֹל מְצַחֵק לוֹ הַלַּיְלָה:
קְלוּחֵי־כֶסֶף דַּקִּים זוֹרֵק הוּא לְמָעְלָה,
וּלְנֶגֶד הַיָּרֵחַ אַבְקַת מַרְגָּלִיּוֹת
וּמִבֵּית־שֹׁהַם פּוֹלֵט הוּא מֵאַלְפֵי פִיּוֹת...

וּמִתְעַנֵּג וּמֵרִיחַ, כְּכֶלֶב חָנֵף,
יְלַחֵךְ רַגְלֵי סְלָעָיו וְיִכְנַף,
וְנוֹשֵׁק אֶת לְבַב הַצּוּר הַקַּר בְּרָצוֹן...
וּפִתְאוֹם — יַחְמִיד לוֹ הַשֹּׁבָב לָצוֹן

וְשׁוֹפֵךְ הוּא עַל רֹאשׁ הַצּוּרִים הַנֶּאְדָּרִים
קִתּוֹנוֹת מַיִם וּנְסֹרֶת שֶׁל מִשְׁבָּרִים,
וּמַתְרִיד אוֹתָם מִקִּדְּהָם עַד הָרִימָם,
וּמַפְסִיק שְׁנָתָם וּמְבַטֵּל אֶת חֲלוֹמָם...

מִבִּטְנוֹ הַפּוֹרִיָּה, מִמַּעֲמַקִּים,
מְפַלֵּט הוּא לִרְגָעִים עֶדְרֵי גַּלִּים זַכִּים,
כְּעֵדֶר שֶׁל רְחֵלִים מִן הָרַחְצָה עוֹלִים,
וּמַצִּיג אוֹתָם, אֶת הַקְּטַנִּים עִם הַגְּדוֹלִים.

וּמְשַׁלְּחָם, כִּמְפַקֵּד, אֶל הַחוֹף הַנִּשָּׂא
וְאֶל הַכֵּפִים שָׁם לְהֶרֶס וּלְמִיתָה.
וְהוּא, הָאָב הָאַכְזָר, הַמְאַבֵּד בָּנָיו,
מִסְתַּכֵּל בָּם מֵרָחוֹק, וּבַת־צְחוֹק עַל פָּנָיו...

וְיֵשׁ שֶׁרֶגַע הוּא מִתְעַדֵּן וּמִתַּמֵּם:
מַשְׁקִיעַ גַּלֵּי־עֻזּוֹ וּמַבְלִיעַ רַעֲמָם;
כִּבְרוֹק שֶׁל כֶּסֶף רַךְ מְצַפֶּה הוּא אֶת קִמְטָיו
וּמַפְקִיר נַפְשׁוֹ אֶל הַסַּהַר וּלְהָטָיו...

וּכְאִלּוּ בָרִאשׁוֹנָה מֵעֲמַל־נְצָחִים
מְשׁוֹבֵב הוּא אֶת נַפְשׁוֹ בְּחַצְרוֹתָיו הַמְרֻוָּחִים.
וּבְרִשְׁתּוֹת־נֹגַהּ סְבוּכִית צוֹדֶה הוּא חֲלוֹמִית
מֵאֲוִיר הַשָּׁמַיִם וּמִגִּנְזֵי תְהוֹמוֹת.

וְרֶגַע נִדְמֶה: קָפָא הָאוֹקְיָנוֹס, קָפָא,
וַיְהִי לְגוּשׁ שֶׁל בְּדֹלַח מַזְהִיר, קַר וְיָפֶה;
וְאִתּוֹ יַחַד קָפְאוּ גַּם נַרְתִּיקֵי־פְנִינָיו,
וַהֲרָרֵי אַלְמֻגָּיו, דְּגָתִי יְדִידֵי־פִנָּיו...

וּפִתְאֹם קָץ הוּא בְּשַׁלְוָתוֹ זוֹ הַקָּרָה,
מִזְדַּעְזֵעַ הָעֲנָק וְקוֹרֵא הוּא לַסְּעָרָה.
קוֹרֵעַ מֵעַל פָּנָיו צְעִיף נְגֹהוֹת זַכִּים
וּמְכַתֵּת בְּדֹלַח אֵין־הַקֵּץ לִרְסִיסִים דַּקִּים.

וְקָם אָז שָׁאוֹן וְעִרְבּוּבְיָה עַל הַמַּיִם,
יְצוּרֵי־רֶצֶף גְּבֹהִים, יְצוּרֵי־מִין פְּרָאִים,
בִּצְחוֹקוֹ יִבְרָא לוֹ הַיָּם מִבֹּהוּ־מֵימָיו —
וְשָׁב הוּא וּמַחֲרִיבָם וּמְהַלֵּךְ אֵימָיו...

חַיֵּי אָדָם

מאת שלום־עליכם

תרגום י. ד. ברקוביץ

לג.

הַבָּחוּר.

גבור הרישימות מתחנך בהנחת תפלין. - - מדברים נכבדות באחיו הבכור הירשל. — מחותן ופגע רע בצדו. — בחינות בעזרת בת־קול מאחורי הפרגוד. — פרק בדקדוק. — תיק של תפלין, שעון של כסף וכלה נאה.

—עכשיו כבר נעשית בחור בעזרת השם יתברך. חדל להיות לך אורח כנערים, בא הקץ למעשה ילדות, בא הקץ להוללות ופחזות. כבר הגיעה שעתך להיות איש בין אנשים, יהודי כשר כשאר היהודים. כי לא יארכו הימים, ובעוד אתה פונה כה וכה — והנה אתה חתן!...

אלה הדברים, דברי מוסר ודרך־ארץ, אשר הטיפו הגדולים על אוזן בר־המצוה הקטן ממחרת השבת לאחר הדרשה הנפלאה, ורבו רב משה־דוד עמד לחנכו במצות הנחת תפלין ולהורותו את כל המעשה אשר יעשה. קשר לזרועו השמאלית תפלין של־יד והדק אותה ברצועה הדק היטב, עד כי אצבעות ידו תפחו והפכו כחול. וכנגד זה היתה הטוטפת הגדולה של־ראש תלויה בנס, צונחת בכל רגע לבין עיניו של המתחנך הצעיר, או נשמטת לצד אזנו וגורמת לו טרחה יתירה. הרבה יגיעות יגע בר־המצוה לעמוד במקומו עמידה ישרה, שלא לנטות לכאן ולכאן, ומתוך כונה יתירה זו התירא להזיז יד או רגל, ולא יכול להביט אפילו אל חבריו הקטנים, אשר הקיפוהו מסביב ועמדו להתבונן אליו מתוך סקרנות רבה ולראותו, כשהוא מניח תפלין בפעם הראשונה. והאמת ניתנה להאמר, שאלמלא חבריו השובבים הללו, שעמדו מנגד, היה בר־המצוה מתפלל בפעם הזאת בלבב שלם ובכונה עצומה ובאהבה רבה. כל התכונה הזאת של הנחת תפלין בצבור מצאה חן בעיניו וגרמה לו נחת־רוח הרבה: נהנה מפירוש המלות של פסוקי „וארשתיך" ונהנה מריח־ניחוח זה, הנודף מעור הרצועות הרעננות; נהנה מדברי הגדולים, האומרים עליו, כי בחור הוא, ונהנה מזה, שמצרפים אותו ביחד עם שאר בני־אדם למנין. משמע, שכבר זכה להיות איש בין אנשים, יהודי כשאר היהודים. אפילו רפאל השמש, זה רפאל השמש, הפוזל בעין אחת, אף הוא שנה את טעמו ואת הליכותיו עמו ומביט עליו עתה ברגשות דרך־ארץ. וחבריו הקטנים ממנו לא כל־שכן. הללו מביטים אליו מלמטה למעלה ומקנאים בו קנאה גדולה, כמו שקנא הוא בהירשל אחיו הבכור בשעתו, כשנעשה זה בר־מצוה. ולא על שנעשה בר־מצוה קנא אז באחיו, אלא על שנעשה חתן תיכף לבר־מצוה, והכלה רקמה לו תיק של תפלין, והמחותן נתן לו במתנה שעון של כסף. שני הדברים האלה, כלומר — דבר העשות אחיו הירשל לחתן ודבר השעון של כסף, אשר נתן לו מחותנו בעת ההיא, ראויים להכתב בספר לזכרון.

הירשל זה נער מיוחד במינו היה, יפה־מראה ומסלסל בלבושו, כלומר, שהיה נוהג נקיון בבגדיו וזהיר מאבק קל ומרבב כל־שהוא. וכנגד זה לא היה כחו יפה בתורה, וגם

חשקו לא היה רב ביותר. ואף־על־פי־כן היתה זכות אבותיו מסייעתו, שבן נחום רבינוביץ הוא, ובהגיע עתו, עת־דודים, דפקו השדכנים על פתח אביו ודברו בו נכבדות והציעו לפניו שדוכים יפים והגונים. ולא היו ימים מועטים עד שבא מחותן ממרחקים. מיואסילקוב העיר. יהודי שפרקו נאה וזקנו שחור; ולא יחידי בא המחותן, אלא הוא ובוחן עמו — אברך צהוב־זקן, חרוץ ומשכיל, בעל תנ"ך ויודע פרק בלשון־הקודש. אלא שטרחן היה ופגע רע מטבע ברייתו, בוחן ובודק עד התהום ומציק לאדם עד מות. ראשית כל עמד הבוחן הזה להראות לעיני המחותנים את כל הידיעות הרבות, אשר הוא יודע. מה עשה? התחיל לפלפל עם רבו של החתן, לענות את נפשו ולנצח אותו בחכמת דקדוק ולשון. כל מה שאמר הרב, בא זה ופרכו מיד והוכיח לו משוגתו על פניו. אחר־כך תפס לו להמלמד העלוב ודרש ממנו, כי יגיד לו, למה נאמר ב„קהלת" זבובי מות יבאיש, בלשון יחיד, ולא נאמר יבאישו, בלשון רבים. אמר לו הרב: „אלא מעתה, למה נאמר באותו ספר „קהלת" עצמו וזכור את בוראיך, בלשון רבים, ולא נאמר וזכור את בוראך, בלשון יחיד?"... מיד הסב האברך החרוץ את פני המלחמה ויצא לקראת המלמד ממקום אחר, אשר לא פלל איש, מן הצד: „אם כן, הגידה לי איפוא, בבקשה ממך, אם בעל־נפש אתה: היכן מצינו כתוב ויתהלכו מגוי אל גוי?" נתבלבל המלמד ונכלם קצת ואמר: „הרי כתוב זה מצינו בתפלת שחרית, ב„הודו לה' קראו בשמו"... ואולם תשובה זו לא הניחה דעתו של האברך הטרחן: „מכיון שכך, ילמדנו רבנו, היכן כתוב הודו לה' קראו בשמו?" נתבלבל המלמד עוד יותר וענה מתוך מבוכה רבה: „כתוב זה מקומו בודאי באחד מפרקי תהלים?"... כאן לא יכול עוד האברך הצהוב להתאפק ונתן את קולו בצחוק: „במחילת כבודך, רבי ומורי! כתוב זה מקומו לא באחד מפרקי תהלים בלבד, אלא פעם אחת אמנם מצינו אותו בתהלים, ואולם עוד פעם אתה מוצא אותו, בעונותינו הרבים, דוקא בדברי הימים!"...

הדבר הזה הכריע את המלמד העלוב תחתיו. טפות זעה בצבצו בפניו, וכולו כחלום־רעם. „נפתל הוא האברך הזה, דרך־עקלתון דרכו!" — כך אמר לפני תלמידיו ומחה את זעת פניו בכנף קפוטתו. — אם בדרך הזאת הוא אומר ללכת גם עם החתן — אין תקוה טובה נשקפת להחתן והשדוך בטל מאליו"... ומפני שגם המלמד גופו התפלל אל השדוך הזה, ולא אל השדוך עצמו נשא את נפשו, אלא אל כסף־השדכנות, הכרוך בו, לפיכך לא נתקררה דעתו עד שבקש ומצא עצה. מה עשה? הלך והמתיק סוד עם אחי החתן הקטן, עם שלום תלמידו, כי יבוא זה להחבא מאחורי הדופן של הדרגש הרחב, העומד בטרקלין, ועל הדרגש עצמו הושיב את החתן. אחר־כך באו המחותנים וישבו כולם מסביב לשלחן האדום, המוצב על שלשת כרעיו, והאברך הצהוב חשף את זרועותיו ועמד לענות את החתן בכור המבחן. בין כה וכה ואם החתן ערכה את השלחן, הביאה יין ומיני תרגימה, כולה בטוחה, כפי הנראה, כי בנה לא יכשל בבחינות, והכל על מקומו יבוא בשלום. „הגידה לי, שאהבה נפשי, היכן מצינו כתוב לפיד בוז לעשתות שאנן נכון למועדי רגל?" — „באיוב!" — נשמעה בת־קול יוצאת מאחורי הפרגוד של הדרגש הרחב. „באיוב!" — ענה החתן בקול אדיר וחזק, כהולך לבטח דרכו. „אמת דברת — באיוב. האם לא תדע לך איפוא, היפה בבנים, היכן מצינו בתנ"ך מלה אחרת, ששרשה דומה לשורש עשתות?" — בודק ובוחן שוב האברך הצהוב ופניו מאירים. „ביום ההוא אבדו עשתנותיו, בתהלים!" — מצפצף קול דק מאחורי הדופן, והחתן עונה אחריו מלה במלה בבטחה רבה. „יפה דרשת! אם כן, כבר כלינו מעשינו בתנ"ך. — אומר האברך הבוחן ומעיף עין על השלחן, במקום שחיה־אסתר הקטנה מטפלת בסדור מיני המתיקה והמרקחת לאורחים. — עתה, בני, נפנה מעט על שמאל ונשים אל הדקדוק פנינו. הבה נעיין בדבר ונחקור לדעת את המלה אבדו: מה הוא הפועל שלה? ומה הוא הבנין? ומה הוא הגוף? ומה הוא המספר? ומה הוא הזמן?" — מיד צפצף שלום הקטן מאחורי הדרגש, ואחיו החתן עונה אחריו בקול: „אבדו — פועל עומד, בנין קל, גוף נסתר, מספר רבים, זמן עבר; ונטית הפועל היא: אבדתי, אבדת, אבדת, אבד, אבדה, אבדנו, אבדתם, אבדתן..."

— דיינו, דיינו, דיינו! — קרא האברך הצהוב בפנים מבהיקים, משפשף ידיו זו בזו ומביט על השלחן הערוך, ובפנותו אל המחותן המאושר מצד הכלה, אמר לו: „מזל טוב לך, מחותן, סימן טוב ומזל טוב! הלא עיניך הרואות, כי בחור זה מלא ונדוש הוא, כלי שלם ומפואר. אם כן איפוא, נלך ונסעד לבנו במיני מזונות?"...

האם גלוי וידוע היה דבר הקנוניה הזאת גם לאבי החתן ולאמו, או סוד כמוס היה רק בין השלשה, בין החתן ורבו ואחיו הקטן, או אפשר גם יד האברך הבוחן היתה באמצע?—דבר זה לא ניתן להגלות לשום איש עד העולם. אם כה ואם כה — ושני הצדדים שבעי־רצון היו, מפני שכל אחד ראה את העסק טוב ויפה לפניו...

עכשיו נעבור אל פרשת דברי השעון, האמור למעלה. דבר המובן מאליו, כי תיכף לאחר הבחינות נסעה אם החתן לראות את הכלה. והכלה מצאה חן בעיניה — „טובת־שכל היא". מיד קראו משתה וכתבו תנאים ושברו קערות, כמנהג ישראל, והמחותן מצד הכלה קנה מתנה להחתן — שעון של כסף. כמספר הרגעים בשעה, כן היה מספר הפעמים, אשר הוציא החתן את שעונו מכיסו להביט בו. צדקה עשו בני־הבית עם החתן, כששאלוהו למספר השעות בשעונו. והחתן שמר את שעונו מכל משמר, כבבת־עינו נצרהו. בלילה, קודם שעלה על משכבו, לא היה יכול למצוא מקום בטוח לשעונו, אשר יניחהו שם. וביום השבת, לפני לכתו לבית־הכנסת, היה מהלך עם שעונו בכל חדרי הבית, בודק ומחפש בכל הארונות והארגזים, מבקש פנת־סתר למחמד־לבו והרד עליו ויירא יראה גדולה, שמא יבואו גנבים ויגנבוהו...

ויהי היום — וחתן זה, שהיה נוהג סלסול בעצמו ומקפיד ביותר על הנקיון, אמר לנער אבק ממלבושו החדש. ובימים ההם היו בניהם של בעלי־בתים חשובים לובשים בגדים, העשויים ארג שעיר משובח, ומטבעו של ארג שעיר זה, שהוא כספוג, הסופג אבק רב. ומקל היה לו להחתן, מקל מיוחד במינו, העשוי קנה רך ונוח להכפף. מה עשה? תלה את מלבושו בחוץ, על דופן המעקה, ועמד לטפוח עליו במקלו הרך, כדי להוציא אבקו ממנו — טפוח היטב, היטב טפוח, בכל כחו ועוצם־ידו. קטרג השטן בשעת הסכנה, והבחור העלוב שכח, כי שעון יש לו בכיס מלבושו. עוד רגע — והחתן האומלל ידע את כל אשר עשה לשעונו. מכל חמדת־לבו לא נשאר לו בכיסו אלא זכר לחורבן: מכיתת זכוכית, שברי קוניה, שיורי כסף וגלגלים קטנים הרבה. אז נשא החתן את קולו ובכה בכי־תמרורים. לשוא נחמוהו הגדולים בכל מיני תנחומין, לשוא דברו על נפשו והבטיחוהו, כי יקנו לו שעון אחר טוב מן הראשון — החתן מאן להתנחם ומרר בבכי.

גם בר־המצוה הקטן שלום ראה את עצמו בעת ההיא כבחור ממין הבחורים האלה והתהלך בגדולות ובנפלאות. שלשה דברים חמדה נפשו בימים ההם, ואלו הם: תיק של תפלין מהודר, שעון של כסף וכלה נאה. הכלה נצטיירה בדמיונו רק בדמות בת־מלכה נהדרה, יפה כחמה, ברה כלבנה — אחת מאותן היפהפיות הנפלאות, שחברו שמואליק היתום הרבה כל־כך לספר בשבחן. דמותה הנעלה, עוטה קרני־אור, ברורה וידועה היתה לו כל־כך, עד כי הגה בה תמיד וראה אותה כמה פעמים בחלום. ופעם אחת, לאחר שנעשה בר־מצוה, נתגלתה לו גם בהקיץ — ואז דבק לאהוב אותה בכל לבו אהבה עזה וקדושה, כאשר יסופר בפרק הבא.

הַמְעֻוָּת

(ספור).

מאת

א ב ר ה ם ש ו ע ר.

ג.

אחר חג הסוכות שלח רב מיכל את אלתר שוב לליכובקה. „תסיים רק את מסכת בבא בתרא, ואז אשוב אקחך אל היער". — נחם רב מיכל את אלתר בנו. — „בחור שכמותך צריך לדעת את כל שלש „הבבות"...

רב פייטל לא הכיר את הנער — כל־כך גדל, חזק. ושיינקה אשתו, כשראתה אותו, קראה: „בחור גדול, בלא עין־הרע, חתן!... האמנם אוכל עכשיו לסרוק את שערותיך, לטפל בך?"... ופניה אדמו מאד, בהביטה עליו. מהרה וכסתה את ראשה במטפחת, שצנחה על שכמה.

והנער היה אמנם לאחר. הוא הרגיש מין שאט בנפש אל הגמרא, אל הפלפולים, ורב פייטל וחבריו בישיבה עוררו תעוב בקרבו. בלי חמדה היה הולך אל השעור, יושב על הספסל והגמרא לפניו ושומע את השעור בקוצר־רוח. כל הפלפולים ונפתולי־ההגיון, שכל־כך אהב זה לא־כבר, עוררו עתה בקרבו שעמום ותהיה: מה לו אצלם ולמה הם לו?... בהלך־נפשו נשאו לפני עיניו היער הגדול, האילנות הגבוהים, האכרים, הבתולות היפות, הנאבקות עם הבחורים וקול צהלתן הולך בשדה... ודמו היה קולה בעורקיו מתוך רתיחה עזה. וצר נעשה לו חדר הישיבה, וקשה הספסל, אשר הוא יושב עליו — למרחב, למרחב שאף הנער, אל השדות הגדולים, המכוסים שלג לבן, אל הבחורים ההולכים בטל, אל הבתולות, המטיילות ברחוב, עוטפות מטפחותיהן החמות ולחייהן מאדימות...

והאשה האחת בכל ליכובקה, הקרובה אליו, היתה הרבנית, שיינקה. רק אותה ידע, ראה בכל יום, בא בקרבתה תמיד. ושיינקה אשה יפה היתה, בעלת עינים גדולות ושחורות, בעלת פנים יפים ועגולים. ובת־צחוק של נפש טובה ורחמניה היתה מרחפת תמיד על שפתיה האדומות. ואז התחיל הנער להתעכב יותר בבית. תמיד היה מוצא לו איזו אמתלה לבלתי לכת אל הישיבה. היה מתחטא לפניה, מבקשה, שתסרוק לו את שערותיו, כמו שהיתה עושה לפנים; אבל זו היתה מאדימה כולה, היתה משתמטת ממנו, מתרחקת.

ואז היה שוכב פרקדן על הספה הקטנה, שעמדה אצל הקיר בחדר הגדול האחד, ששמש חדר־האוכל, מעיין, כביכול, באיזה ספר ועיניו מתבוננות אליה, אל הרבנית, נמשכות אחרי כל תנועותיה ובוחנות אותה במבט עמוק, לוהט. או יש שהוא מטה אוזן לשמוע את שירתה, שהיא שרה חרש. וקולה מה ערב לו! שרה שיינקה את שירתה התמידית בקול חשאי ועמוק, היוצא מן הלב: „בליל, ברמי, כשדולקים כוכבים, בוא־נא, דודי — אלי תבוא..." ונדמה לו, שבשירתה זו היא מתכוונת אליו וקוראה אותו אליה. וכי אפשר הדבר, שאין זו יודעת, כי ה י א כל מגמתו ביום ובלילה, כי בה כל מחשבותיו והרהוריו?...

— הוי, אלתר! — קראה שיינקה פעם אחת. — למה תביט ככה עלי? הלאכלני אתה אומר?

— ומה כי אביט? — שאל הנער בקול נחר.

— עיניך משונות הן, קודחות... אל־נא, אלתר! לא טוב הדבר... הלא נער אתה... אסור להסתכל כך... באשה...

— שבי־נא אצלי! — התחנן הנער. — שבי רק רגע אחד, רק כמעט־קט... הלא את היית כאם לי, טובה, רחמניה... ומדוע חדלת פתאום לחוף את ראשי, לסרוק את שערותי? הלא קרובה את לי...

— אל לך, אלתר... אסור, יקירי... אסור... אמנם קרובה אני לאמך שתחיה, אבל הרי אתה כבר נער גדול... כמעט חתן... מוטב שתלמד הרבה ותשים לבך אל הגמרא יותר... הוי, אלתר, בעת האחרונה עזבת את הגמרא לחלוטין. מה זה היה לך? איזו הרוח אשר עברה עליך?...

ומאז התחילה שיינקה להתרחק ממנו עוד יותר. השתדלה לבלתי השאר עמו יחידה בבית. הנער הרגיש בזה, — וגעגועיו גדלו ועצמו.

ופעם אחת אירע דבר היוצא מגדר הרגיל. ואירע הדבר ימים אחדים לפני חג הפורים. באויר הורגשו נשימותיו של האביב הבא. אלתר שכב על הספה פרקדן, כדרכו, ושיינקה ישבה אצל התנור הקטן הבוער ועשתה

במיאכת־ידה, כולה מחוכמת ואדומה כאיש דתניר, ויושבת ושרה חרש את שירתה העגומה בקולה הערב והלבבי: „בליל, בליל, בדמי... אבא נסע העירה, אמא ישנה... בואה, דודי...“

רטט עבר בכל יצורי גוו של הנער. קלוח של דם רותח הכה אל לבו. נראתה לו פתאום מבעד הערפל דמות־דיוקנו של אביו שם, ביער, בהמשכו בלילה אחרי מאריה חשופת־הכתף... מחו הועם ונתבלבל, וכל כלי־הבית התחילו מסתובבים בסערה... והנה הוא עומד אצל אשת רבו, נועץ בה את עיניו הטרופות. אף היא מביטה בו כתמהה, כמחכה... עוד רגע — והאשה מפרפרת בזרועותיו אובדת, נרהמת... ואולם רק רגע היה—ופתאום התאוששה, דחפה אותו בכל כחה מעליה, נרתעה ממנו בשאט בנפש, כמי שנרתעים מן הזוהמה והשקיץ, וצעקה בקול נרגש: „שקיץ! עוד בלילה הזה תסע אל אבותיך!“...

* * *

כשחזר אלתר אל אבותיו, הודיע לאביו בהחלט, כי אין עוד את נפשו לילך אל הישיבה וכי רוצה הוא לעזור לו בעסק. רב מיכל שמח על זה בלבו: הרי אלתר כבר בן שש עשרה שנה, עלם גדול, וכבר הגיעה שעתו לדעת גם הויות העילם.

בכל עוז נפשו וחום מזגו התמכר הנער אל עולם המסחר. העסק בעצמו לקח את כל לבו: החופש, המרחב... ומאד ענגה את נפשו השררות. נהנה למראה הפועלים, העוזרים, ושכירי־היום, המכבדים אותו כבוד גדול, חונפים לו ונכנעים לפניו. האכרים קראו לו „פאניטש“, והבתולות חמדוהו בלבן, התארמו וצחקו בראותן אותו.

אחרי עבור הדשים, ואלתר הסכין כל־כך אל העסק, עד כי נעשה „יד־ימינו“ של אביו. רב מיכל הביט עליו ולבו פחד ורחב מנחת. תקוותיו התחילו להתקיים. הבחור מגלה כשרונות מצוינים במסחר. עושה הוא את הכל ביד בטוחה, בכובד־ראש ובמחשבה עמוקה קודם למעשה, כסוחר זקן ורגיל. „תעבור שנה, שנתים, — השב רב מיכל — ואמסור את כל עסקי בידיו, ואני אפנה אז „אליו יש׳היה“... הגיעה כבר העת לשום לב גם לנשמה“.

אולם לא זכה רב מיכל לכך.

עוד באותו הקיץ, מיד אחרי חג השבועות, מיתה אישתו, ואף עברו ימי השבעה, באה טלגראמה מריגה, כי בסערה הגדולה, שהתחוללה על הדינה, נשברה המלכודה, העוצרת בעד הקירות י־רעציב. וכל כהורתו נסתחפה בים. רב מיכל נפל ארצה מלוא קומתו, ולהרופא, שנקרא אליו, לא היה אלא לאשר את מיתתו החטופה.

נשאר אלתר גלמוד, בלא אב ואם. העסקים היו סבוכים ונפתלים כל־כך, עד כי לא מצא הנער בהם את ידיו ואת רגליו. כל כספו וכספם של אחרים ירדו לטמיון. כשבאו הנושים, לא מצאו כלום. עמדו ומכרו את נחלת הבית והגן, שהניח אחריו רב מיכל, והנער יצא נקי מכל העושר והכבוד של בית־אביו.

והימים היו אז ימי האמיגראציה הגדולה לאמריקה, אחרי הפרעות בשנות השמונים למאה שעברה. אלפי אנשים עזבו את מקומות מולדתם ונסעו אל הארץ הרחוקה מעבר לים — אל הארץ רבת האגדות הנפלאות, ארץ האפשריות הגדולות והמרהיבות. בזרם הגדול הזה נגרף גם אלתר אפרת.

ד.

בשעה הרביעית יצא מר אפרת מהבאנק. ישב באבטומובילו היפה וצוה על הרכב לנסוע אל הגלב. פניו קומטו מעט, וצריך היה לעשות להם מאסאז. מבית הגלב נסע אל מעון־הקיץ שלו אשר בסוויט־גארדין — נאות־דשא על שפת הים בסביבות ניו־יורק.

הימים אז ימי ראשית ספטמבר. ביום להטה השמש, ואולם עכשיו, לעת ערב, כשהשמש עומדת בשפולי הרקיע, מורגשת חריפות קרירה באויר. רוח צחה נושבת. הדרך מתפתל ועובר בין רוכסי הרים וגבנונים, מכוסים יערים קטנים. עלי האילנות נתמעטו, הצהיבו, האדימו. כל הדרך מכוסה עלים כמושים, מרשרשים — נושרים הם חרש מן האילנות, מסתובבים קצת באויר ונופלים לארץ, מבלי השמיע אושה קלה כל־שהיא. לפאתי ים שוקעת השמש; קרניה האחרונות מזהיבות את ראשי האילנות, הצוקים והכפים, ושפולי הרקיע מתאדמים, כאילו נתכה עליהם נחושת מהותכה.

ולפאתי קדים, הרחק בשמים, הופיעו שני פסי־שחור רחבים וארוכים, מדובקים זה בזה בתוך ומפורדים בשתי קצותיהם, כמספרים גדולים ושחורים. — ובמקום הריוח נדלקים בזה אחרי זה כוכבים קטנים, ירוקים, אדמדמים, כתומים, כחלהלים. והנה עולה וצף מאחורי היער ירח־כסף — ממורק, טהור, זך...

ריח חריף של עשבים ופרחי־יער טלולים מלא את כל האויר. משדה רחוק מביא הרוח את הריח הנעים של חציר מתיבש. נשמע משק של זרם קטן נעלם, היורד ונופל מבין הסלעים והכפים שם, במעבה היער. זוג צפרים טסות... חוצות הן את האויר וכנפיהן משיקות בחשאי, כבאות מעולם התעלומות...

מר אפרת צוה להרכב, שלא ימהר. האבטומוביל נעצר קצת במרוצתו והתחיל הולך לאט. ואפרת יושב בזוית המרכבה, נשען על הכר הרך, יושב ומהרהר.

ונזכרים לו ימי חייו, והזכרונות כל־כך שונים. עולים הם, מתבוללים במחו, מסתבכים זה בזה, מקבלים צורות ותמונות שונות. רואה הוא אותם כמו בחלום חזיון לילה. האבטומוביל מנענעהו, מישנהו.

וקמים לפניו ימי־חייו כהים, מטושטשים, כמראות החלום, כסיליאטים רחוקים, נראים ולא־נראים, ניכרים ולא־ניכרים... הנה עירתו הקטנה בליטה הרחוקה... עולה לפניו דמות־דיוקנו של אביו, רב מיכל אפרת סוחר־היערות, התקיף בדעתו, בעל הרעה הרחבה. זוכר הוא את מעלותיו ואת חסרונותיו — את ההולשות שלו... הנה גם אמו החולנית, הנרחה, המתהלכת כצל. שומע הוא את פסיעותיה האטיות, כאילו יראה היא להעיר את מי שהוא... מתהלכת בביתה זרה ומוזרה... והנה רבו הראשון, רב חיים ליב הגבן, ואחר־כך באים עוד מלמדים שונים. והנה הישיבה, רב פייטל, שיינקה אישתו... אדמינית כתפיה, כבכורה בסוף קיץ... והנה היער, הרפסדות, הכפר, הבחורים,

הבתולות... והנה מתה אמו, ואחר־כך — היום הנורא, יום מיתתו הפתאומית של אביו. שתי מיתות אלו באו עליו כל־כך תכופות, בזו אחר זו, כמאיימות ומבשרות רעה... מעין פאסאליזם הוא רואה בזה... ואחר־כך — נסיעתו לאמריקה... הימים הראשונים וצרותיהם ותלאותיהם... נפטר הוא בדמיונו מימים אלו, ימי השפל, ועובר בבת־אחת לימי העליה, תחילת הפריחה והשגשוג. לזכרונם של אלה הוא נהנה ביותר. אם באמריקה משתבחים בני־אדם בזה, שעשו בעצמם את עשרם ואָשרם, — הרי הוא אחד מהם, ולא מן האחרונים. אינו חייב תודה לשום בריה. את הכל לקח בעצמו, ברוחו הכביר ובחריצותו.

עכשיו הוא הדירקטור הראשי והאקטיבי בבאנק מפורסם בעיר־המסחר הגדולה בכל העולם. דבריו נשמעים במקומות היותר גבוהים. עתונים מדפיסים את תמונתו, ריפורטירים באים לשאל את חות־דעתו בענינים חשובים מאד בעולם התעשיה. רבנים אורתודוכסים מקדימים לפתחו ורבנים מתוקנים משתדלים לספחהו אל „היכלותיהם". בניו ובנותיו — מעמדם איתן בחיים, ואפילו לואים בנו הקטן, הסמוך עוד על שלחנו, גם הוא מכהן במשרה כבודה ובטוחה באחת הפירמות החשובות בניו־יורק, מקבל שכר הגון וצפוי לעתידות גדולות.

וביותר נעימה לו ההכרה, שהוא עצמו אינו מזדקן כלל, לא בגופו ולא ברוחו. מחו חריף ודעתו צלולה, כמו שהיו לפני עשרים שנה. גופו חזק, מוצק ורענן, כאילו היה בן שלשים או ארבעים. אין איש מרגיש בו את בן החמשים ומעלה — אפילו „הן" אינן מרגישות... סובבות הן ומחזרות אחריו, מבקשות קרבתו בכל לב, בכל חום נעוריהן... ולא מפני עשרו הן כרוכות אחריו — דבר זה ידוע לו למדי. מבקשות הן את אהבתו, מפני שאינן מוצאות אותה בכל עוזה ואשה אצל בעליהן, שנזדקנו בלא עת. והוא נזכר בזו „הפילוסופית", שהיה מטפל בה לפני איזה זמן. אשה צעירה ונבונה, ששנתה הרבה וקראה הרבה, יפה ובעלת־חן. עלובה זו כולה לוהטת באשו... והנה „השחרחורת" הזאת. כלום יש בדרכיה רק משום „פלירט" של נשים עשירות ומופקרות? לא! זוהי אהבה עזה ונאמנת, אשר לא תדע כל גבול — כמעט האהבה הראשונה...

וצפים ועולים לפניו פניה של אותה השחרחורת באפלולית בין השמשות — הפנים הנאים, השזופים, השחרחורים ומלאי החן והחמדה. עיניה השחורות, הקודחות והעמוקות... אליה הוא נוסע עכשיו. קוראת היא לו, ממתינה לו. „עם דמדומי החמה הראשונים"...

והוא מעמיק לחשוב, תוהה על הראשונות ושואל את עצמו לפתרון הפלא הגדול הזה: מה מצאו בו כל אלה, שכולן עורגות אחריו כל־כך, שואפות צלו, מתמכרות אליו בכל לב ונפש ונשרפות באשו? האמנם עיניו הן הגורמות לכך? אָכן כח נורא יש בעיניו... עוד שיינקה יראה אותן, והוא עוד נער קטן בימים ההם. ומני אז — כמה חללות כבר הפיל! אין זכר עוד להן...

את כולן כבר שכח... איך יזכור איש את פרחי השדה, הנקטפים ונמללים לאחר־יד?

והאמנם שכח את כולן, א ת כ ו ל ן? לא, יש אחת, אשר לא שכח ולא ישכחנה עד העולם... כמפלצת־חייו תעמוד תמיד לנגד עיניו, כחלום־בלהות, כמזכרת עון, כמצבה חיה לחטאת כבדה, חטאת־שאול, אשר חטא...

זה יותר משמונה־עשרה שנה היה הדבר — וגם יום אחד לא עבר עליו מני אז, שלא יזכרנה. זוכר הוא אותה, כמו שזוכרים את יום המיתה, זוכר בכל יום ומשכיח את זכרונה מלבו בחזקת היד, בעל כרחו.

מעוות נורא עשה, מעוות, שאין לתקון, שאין לשכוח. כחרבו של דימוקלוס תלוי הוא מעל לראשו. נוגע ולא נוגע — אך יבוא יום...

אָמנם קש מצא לאחוז בו, קנה רצוץ להשען עליו: אותו המאמר בגמרא, אשר ידע אותו זה כבר ושמע אותו מפי הרב הזקן, והיום הטעימו והסבירו רואה־החשבונות רבינוביץ. אָמנם מאמין הוא בתלמוד, ח פ ץ הוא להאמין בו... ובכל זאת לבו מהסס וחרד בכל רגע: קש... קש הוא זה. שבולת בודדה לטובע בין משברי ים זועף...

היום בבוקר, טרם נסעו לניו־יורק, בשעת ארוחת־הבוקר, בשרה אותו דורה אשתו, כי לואים „בנם הקטן" כבר מצא לו עלמה כלבבו. בחירתו היא בתם היחידה של מכריהם לפני כמה שנים, בת משפחת רפופורט, פלורנס שמה.

כחלום־רעם היה לשמע הבשורה המשונה הזאת.

מתפלא הוא עתה בעצמו על כחו הגדול לשלוט ברוחו ולכבוש את רגשותיו. הוא ענה את אשתו בנחת עשויה ובקול עמום ועצור מפחד לבו, כי לדעתו לואים עודנו צעיר לימים מאד, וטוב ונכון היה לפניו, אילו יכלה דורה להניעהו לפי שעה משדוך.

— להפך, — ענתה דורה — שמחה אני מאד על הדבר הזה. לואים הוא בחור יפה ומלא חיים. בן עשרים ושלש הוא כבר, וכמוהו כאָביו — הוסיפה בצחוק קל — דם רותח... גם כסף הוא מרויח למדי, אינו נזקק עוד לנו... וניו־יורק עיירה לא קטנה היא — אפשר למצוא בה גם „חברים הגונים"... ועל כן טוב ויפה לו, שמצא לו נערה הגונה... בבית דורה ראה אותה — הלא יודע אתה, כי אחי מרת רפפורט שותף הוא לאותה הפירמה, אשר לואים עובד שם. גם אני ראיתי אותה. פלורנס היא עלמה טובה, יפה, ומה שנכבד בעיני — תמימה. הלא יודע אתה את אמה: כאמה — בתה. וסילביה רפפורט היתה אשה יקרה באמת...

השמש שקעה. האדמומית השפוכה על קצה הרקיע לפאתי ים נעלמה כולה. השמים — כפה עמוקה של סמ"ט שחור, מישובצת כוכבי זהב הרבה, ובתוך עומד ירח־כסף. הכל נדם. היער, הכפים, הסלעים נטשטשו. מסביב חשרת־שחור. אופני האבטומוביל מתגלגלים חרש על גבי החול התחוח של הדרך.

ומר אפרת עדיין יושב נשען אל זוית מרכבתו, יושב ומהרהר... והרהורין רבים, רבים וכבדים.

(עוד יבוא.)

הֶנְרִיךְ סֶנְקִיבִין

(שרטוטים).

מאת

ראובן בריינין.

בשבוע זה מת הסופר הפולאני הנריך סנקיביץ בשנת השבעים ואחת לימי חייו.

לא להספידו ולא לספר תולדותיו באתי הפעם, כי־אם לדבר דברים אחדים על־אדות ערך כשרונו הספרותי.

שני מיני מבקרים ישנם באירופה ובאמריקה בנוגע להערכת יצירתו של הסופר הפולני.

אלה מהם מחליטים ואומרים, כי סנקיביץ הוא אחד המספרים והסופרים היותר גדולים והיותר מצוינים בספרות הפולאנית. ואלה מן המבקרים, ומהם גם ידועים לתהלה, נמנו וגמרו, כי סנקיביץ הוא הוא המספר היותר גדול והיותר מצוין בספרות הפולאנית.

הראשונים מדברים על־אדות כשרונו של סנקיביץ, והאחרונים — על־אדות גאוניותו.

המרחק בין הכשרון להגאוניות הוא מהלך של ת"ק פרסא, ותהום עמוק ורחב מפריד ביניהם. ההבדל בין הכשרון ובין הגאוניות הוא לא כמותי, כי אם איכותי, והוא מוטבע מעצם ברייתם.

גאוני־הרוח מעטים הם גם בספרות הכללית. הטבע מקמץ מאד בבריאת מין זה, ואשרי הדור שזכה לאחדים מהם.

האם היה סנקיביץ באמת אחד מגאוני־הרוח ומגדולי־הדור, ובשביל זה הושיט לו העם הפולני את שרביט־המלוכה בספרותו?

ושאלתי זו באה לא מסקרנות פשוטה, כי־אם מהחפץ לחדור למסתרי בית־המטוה של העולם הקולטורי, ששם נארגים לפעמים קרובות בגדי־מלוכה לסופרים, לאמנים ולמושלים גם מקירי־עכביש.

* * *

היו ימים, ימי בחרותי, אשר גם אני הייתי אחד ממעריצי סנקיביץ המספר והצייר, ולא ידעתי מדה בהערצתי. הסופר הפולני נגע בנימים דקות גם ברוחי, רוח העברי. אהבתו העזה והנמרצה לעם הפולני שדוד־החופש הלהיבה את אהבתי לעמי שדוד השדודים, העבד לעבדים.

אולם ברבות השנים, כשנתבשל בי טעמי הספרותי יותר וכשהתחדדה הרגשתי התרבותית, נצטננה התלהבותי זאת. חדלתי להעריץ את סנקיביץ.

ושנוי זה בא בי אחרי חזרי, בשנים האחרונות, עוד הפעם על מבחרי ספוריו וציוריו של הסופר הפולני. עתה הועם זיום בעיני, פנו הודם והדרם.

תהיתי על קנקנו הספרותי של סנקיביץ ואמצא בו יין־דבש או יין־צמוקים. קויתי לענבים — והם מעטים מאד בגתו וגם בכרמו.

סנקיביץ חנף לחכם של בני עמו, ביחוד של אציליו, אשר מצאו טעם מיוחד במיץ המתוק. אולם חכי הספרותי בוחל במתיקות יתרה, ביין מהול במי־דבש. וכשהנני שותה יין־נסך, הנני אוהב לשתות יין ממש, מן המובחר. ואת זה לא מצאתי בקנקנו של סנקיביץ.

הפולנים הפליגו תמיד בשבחיו של הסופר המת יותר מדי ויעטרו לו בחייו עטרה שאינה הולמתו. והתהלות הרבות והמגוזמות שפזרו הפולנים, ביחוד „הפריצים" והמיוחסים שבהם, לסנקיביץ השפיעו במדה מרובה גם על המבקרים באירופה ואמריקה לרומם את ערכו הספרותי יתר על המדה.

בכלל מומחים ודיפלומאטים מצוינים הם הפולנים לעשית פרסום גדול לבעלי הכשרונות שלהם, כי על־ידי זה מתנשא גם ערכם בכל העולם. ואוי לו למבקר, אשר יהין להגיד מעט אמת בפניהם, כי נוקמים ונוטרים הם הפולנים וסופריהם.

ומעשה גיאורג בראנדים יוכיח. כי כאשר פרסם זה האחרון את ספרו על־דבר פולניה, שריה, גדוליה, סופריה ואמניה, והקטיר להם קטורת דקה, כי גלה בהם רק כשרונות ויתרונות ואת נשיהם ובנותיהם רומם על כל לשון, — אז העמידו הפולאנים פנים, כאילו שוכחים הם, או מעולם לא ידעו, כי בראנדים הוא יהודי ושמו האמתי: משה כהן. אז היה „המבקר הדני" גדול־הדור וגאון־הרוח. אולם אך ערב זה האחרון לספר לדור על־דבר הבלבולים הרעים והנוראים, שבדו הפולנים על היהודים בשעת מלחמה זו, אך נסה לגלות טפח מהשערוריות האלה, והנה זה הגדול בראנדים היה לקטן, לחסר־כשרון ולאחד המנוולים, הדני היה ליהודי, והפולנים שפכו את כל חמתם על ראשו.

הפה שאמר, כי הפולאנים הם מלח הארץ, סולת האומות, הוא פה מפיק מרגליות, ואותו הפה עצמו, שבקש להגן על עמו הנרדף והנענה — פה דובר נבלה הוא.

* * *

בספוריו וציוריו הראשונים תאר סנקיביץ את חיי האכרים ומורי־הכפר. ממקצוע זה עבר אל הרומאן ההיסטורי. בספוריו ההיסטוריים פאר את גבורי פולאניה העתיקה. ממקצוע האחרון שב אל ההוה, אל הרומאנים הפסיכולוגיים והחברתיים, בתארו בהם את הפולנים של העת החדשה, את המשכילים המפונקים והמעונגים, את בעלי החלומות והשאיפות מבלי כח־המעשה, את הבורגנים העסקנים, את הסביבה של „הפריצים", בעלי האחוזות הגדולים והקטנים שבהם, ואת נודדי־הרוח, את התלושים מעל אדמתם ואת הנטועים עליה. מחיי ההוה הסב סנקיביץ מבטו אל העבר הרחוק, לתקופת צמיחתה של הנצרות והמעונים עליה, אל התקופה, אשר על חורבות רומא נולד כח חדש.

ובכל מה שסנקיביץ מתאר, גם בציוריו המלאים אמנות, מבצבץ ועולה הקתולי האדוק. לכאורה, מבקש סופר זה את האמת, ובשביל זה הוא פונה אל הישיבה העתיקה, אל בני דורות קדומים, אל האדם של שנות

הבינים ואל הדור החדש, בני זמנו ותקופתו, בהתאמצו לחדור למסתרי הנפש ולמצפוני הלב.

אולם אמת זו, שהמספר מבקש בקורות הדורות ובחליפות הזמנים, ידועה היא לו מראש ומזומנה באוצרות רוחו מכבר. אמת עלובה זו טבועה היא בחותמה של הקתוליות וברוחה המיוחד של האומה הפולנית.

סנקיביץ עשה סייג לכשרונו הפיוטי והספורי ולעולם לא התפרץ מגדריו. סובב־סובב הולך רוחו של הסופר הפולני בעוגה, אשר עג לו ועמד בתוכה, ועל עקבותיו הוא שב.

המהומה והמבוכה העצומה של חיי האדם בכל הדורות, הערפליות של האידיאלים המטושטשים בזמננו, הפחד העמום מפני העתיד, ההתאוננות וההתלוננות הנצחית של הנפש הנכאה, גסיסתה של האמונה העתיקה והאמונה הרפויה בהאידיאלים החדשים, — כל הנושאים האלה נותנים ענין לספוריו של סנקיביץ.

סנקיביץ מאחד בציוריו את הריאליות הפכחית ואת ההתלהבות של המטיף והלוחם בעד המוסר והצדק. הוא מוזג את הציור האמנותי ואת התאור החי של הטבע והאדם עם חוש המדה והמשקל בהרגשת היופי, והוא מתרחק מן הכעור של המספרים הטבעיים — נאטוראליס־טים — והפסימיות שלהם.

וגם אם יתאר תמונות מחיי־המציאות האפורים של יום־יום, וגם אם יבליט את פרצופו של האדם המנוול והנשחת על ידי הסביבה, שומר הוא את תפקידו של כהן־היופי ומדקדק בחוקי האמנות המקובלה.

„אמנות מקובלה" — כמדומה לי, שבשם זה יכולים אָנו לציין את מהות יצירתו הספרותית של סנקיביץ. אמנותו אינה מקורית, אינה יצירה חפשית, אבל קבלה היא בידו. הוא הלך ללמוד בבית־מדרשם של טובי המספרים הרוסים, ביחוד למד אצל טורגניוב ובבית־מדרשם של טובי המספרים הפולאנים.

היקף של אמנותו אמנם רחב, אך גבוליה ומצריה מפוּמנים יתר מדי. ועוד זאת: יש לאמנותי הספרותית והפיוטית רוחב, אך אין לה עומק. סנקיביץ מרפרף על־פני שאלות החברה, אך רוחו אינו נוקב ויורד עד תהום הדברים.

סנקיביץ מקדיש בספוריו מקום רב לחזיונות היופי והאהבה, במובן היותר רחב, ומתאמץ הוא להתחרות במקצוע זה עם מופאסאן, אך גם לקרסוליו לא יגיע. בציוריו הריאליים, הלקוחים מן המציאות, מתחרה סנקיביץ עם ליאו טולסטוי ועמיל זולה, אך דוקא בהתחרותו זאת הננו רואים את הגמד בפני הענקים.

למעלה מעשרה טפחים לא התרוממה שכינתו הספרותית של סנקיביץ גם בימיו היותר טובים.

לנקודת־הגובה שלה הגיעה יצירתו של סנקיביץ בספוריו ההיסטוריים, „באש ובחרב", „המבול" ו„פאן וולאדיעווסקי". הספורים הללו אינם אלא כעין חוט המשולש. נושא הספור הראשון לקוח מתקופת מלחמת הפולאנים עם הקוזאקים. הרומאן השני „המבול" מוקדש למלחמת פולאניה עם השווידים, והשלישי מוקדש למלחמת הפולאנים עם הטורקים והטאטארים.

הנטיה הכללית של טרילוגיה זו היא לאומית פולאנית. ולא נכתבה אלא להרמת רוח הפולנים, להראותם ולהוכיח להם, כי בהתקופה היותר איומה הציל הרוח הפאטריוטי את פולאניה העתיקה מכליון.

הספורים הנזכרים כוללים בקרבם השקפה על כל ההיסטוריה של הפולאנים בשנות המאה השבע עשרה למספרם, והשקפה זו התאמצה להיות רוחנית, חברתית ומדינית. התקופה ההיא, ימי חמלניצקי (הידועים בדברי ימינו בשם גזרות ת"ח ות"ט), היתה תקופה של מלחמות ומרידות בפולאניה, מבית ומחוץ, תקופה של רציחות, הריגות ושרפות, תקופה של ירידת הרוח ואנחות נדכאים ומעונים, של בגידות וחשדים, של קנאת המושלים איש ברעהו ושל נקמות איומות. אלה הן שלש מערכות של טראגידיה נוראה אחת.

ומצוין הוא הדבר, שסנקיביץ עבר בספוריו הנזכרים בשתיקה גמורה על גזירותיו, הריגותיו ורציחותיו של חמיל־ניצקי ביהודי פולאניה — הריגות ורציחות, שחיטות ונבלות, שלא נשמעו כמוהן גם בין העמים הפראים והיותר אכזרים, בעוד אשר המספר לא שכח לתאר ביד אמן את היערות הנרדמים, את ערבותיה של פולאניה, את חופי הוויסלה הפראים.

את פרסומו היותר גדול באירופה ובאמריקה רכש לו סנקיביץ על־ידי הרומאן שלו „קווא וואדיס". בספורו הגדול הזה תאר את תקופת נירון קיסר, את המאורעות של שנת הששים וארבע למספרם: שרפתה של עיר־העולם רומא, ואת הענויים, אשר סבלו הנוצרים הראשונים, את גסיסתה של הגויות וחבלי הלידה של האמונה החדשה, את הפגישה האיומה בין העולם הישן והחדש.

ר־ומאן הזה הוא כולו כעין שיר של הללויה להנצרות, ובשביל זה זכה להיות מתורגם ליותר משלשים שפות.

המחזות האיומים והתמונות הנוראות של „קווא וואדיס" ונצחון הנוצרים החלשים והמעטים על החזקים והרבים משכו את לב הקוראים באירופה ובאמריקה. הרומאן הזה כאילו נוצר בעצם וראשונה בשביל צללי־התמונות שעל הבד הלבן בראי־נוע (תמונות הקינומאטו־גראף). הקהל הגדול, השואף לרשמים חזקים, המרגיזים את העצבים, מצא לו ספוק ברומאן הנזכר.

בין הספורים, אשר כתב סנקיביץ מחיי ההוה, מצטיין הרומאן שלו „באפס יסוד" (בעז דאגמאטא). ספור זה כתוב בתבנית של ספר יומי. הגבור הוא ליאון פלושובסקי, „גאון בלי תיק של משרה". אבותיו הם מטפוס פיט־שורין של לירמונטוב, רודין של טורגניוב ו„התלמיד" של פאול בורגה, והוא איש בלי רצון ובלי עיקרים בחיים, נוטה למחשבות, מעריץ את היופי, ממהר להתרגש מכל דבר קל, רודף אחרי תענוגי־השכל ושעשועי־הדמיון, אך בלתי מסוגל למעשים ופעולות, ולא גם לרגש עמוק.

בנפשו של הגבור מתלקחת המלחמה בין הרעיון וכשרון־המעשה, בין השכל והרגש, בין האידיאה והמציאות.

בגבור זה מתאר המספר את הטפוס הגוע של הדיקאדנט, של המפונק השכלי, של האציל הרוחני, אשר נפשו קרועה. המספר מתח דין קשה על הדור החדש, המתקוממים נגד הדור הישן, על בן־זמננו, שאין בכחו לברוא מוסר חדש, אחרי אשר געלה נפשו את המוסר הישן, שאין ביכלתו לגלות ארץ חדשה, והוא נופל מנוצח על פרשת דרכים.

בספורו „משפחת הפולאניצקים“ משלים סנקיביץ עם החיים. ברומאן זה מצויר חלק מן החברה הפולנית האינ־טליגנטית, של „הפריצים“ המיוחסים מהטפוס הישן ושל מפלגת הבורגנים, האזרחים החדשים, יורשי האצילים, שירדו מנכסיהם. גבור הספור הוא איש בעל רצון חזק ובעל השכלה בינונית, אדם מצוי ושכיח, בנה של תקופת־המעבר.

ברומאן זה אנו פוגשים בטפוסים שונים מהאינטלי־גנציה הפולאנית: פרופיסור שהיא מקנאי המדע, סוחר הציר אשכנזי והציר סלאווי, משורר ועורך־דין עסקן ויודע ליהנות מן החיים, נשים עגבניות וטפוסה של אם מצוינה, שהיא גם רעיה נאמנה ועקרת־הבית.

בשני הספרים האחרונים רצה סנקיביץ להתרומם למדרגת מספר אמן קוסמופוליטי, התופס מקום בספרות העולמית, אך פולאניותו היתירה והנלהבה היא המעכבת.

שִׁמְעוֹן פְּרוּג

מאת

נ ח ו ם ס ו ק ו ל ו ב.

(סוף).

ג.

נתחבטו בעלי־תריסין של אמנות ונחלקו אבות חכמת־היופי בהתרת השאלה, אם בתמונת־טבע או ציור־נוף, שהאומות קוראין לו פייזאז, מתערטלת מנרתיקה וזורחת לעינינו חמה של גאוניות, או הוא רק מעשה שרף הוצב להבות אש מלאכותית? מאליו מובן, שהשאלה הזאת נוגעת אל כל מיני תאור, בין שהוא נעשה בידי יודע בינה לעטים ויודע פרק בשיר, בין שהוא נערך בידי נעים־זמירות, שמצרף ערכי־קולות ונותן תבל בנעימה, או במכחול של צייר, שמפתחות ההארמוניות של צבעים וגוונים בידו, בעפרון ופחם של רושם, המבטא את הרגשתו שחור על־גבי־לבן, קו־לקו ושרטוטים ותגים של צורה, או בהרט המסתת של פסל־יוצר, המביע את הגות־רוחו על־ידי צורה בולטת, שהוא מוציא מן הרומם. המכירים אנו ביצירות הללו גאון־אמן, שמשרה עלינו את שכינת גאוניותו ומכניס לתוכנו חלק מנפשו הוא, או כלום צורה שכזו, מתוך שהיא רק הקוי של הטבע, איננה אלא דוגמת עבודתו של אדם, אשר רק כבעל־מלאכה הוא, בקי במלים, בהרוזים, בצבעים, שיגע כמה יגיעות וכרכר כמה כרכורים לצרפם ולמזגם באופן נאות ומתאים אל המטרה שהציב לו, אשר גבורתו במומחיות של א ו מ ן (לאפוקי מ א מ ן), ושפתו או כלי־זמרו או מכחולו וחרטו מושלים לו?

אם נביא את השאלה הזאת בכור הבחינה ובפלס השכל, לבחנה ולשקלה על קו משפט ההגיון, לא יכבד ממנו הדבר לפתור את המבוכות ואת הספקות באופן קל מאד ולקבוע הלכה ו„שמעתתא כיומא דאיסתנא צלולה“. אין אָנו צריכים אלא לחפש ולתור, אם יש לו למי שמתאר לנו את הצורה — בתוך אותה הצורה — קלסתר־פנים שלו, נשמתו ורוחו הוא, או במלים שונות — אם מתגלה ומופיעה לעינינו אישיותו ועצמיותו, מהותו ואופן הרגשתו והסתכלותו של בעל־הצורה, או לא. נקוט כלל זה בידך: כל ציור־נוף, אשר בו אתה רואה את הניצוץ המיוחד של יוצרו, פרצופו ואופיו, טעמו ונטית־רוחו, הוא פרי־אמן ויצירת־מופת ודיוקן של ערך, ולהפך, כל צורה, אפילו מדויקת שבמדויקת ועשירה ושופעת באמצעים, אבל צנומת־מקוריות ושדופת־עצמיות, נעדרת חותם פנימי של יוצרה וחסרת־אישיות, איננה י צ י ר ה אלא מ ע ש ה, איננה א מ נ ו ת אלא א ו מ נ ו ת, לוא גם תהיה אב־מלאכה ומשופרא דשופרי של אומנות. מעשה שכזה הוא מעשה מכונה וכלי ודפוס, והוא כגוף בלי נשמה.

ה„מה“ איננו ולא כלום; ה„איך“ הוא הכל באמנות. אחת היא, אם האמן מצייר לנו צורת אדם אחד או כנופיה של בני־אדם, או איזו תמונת־נופש (אידילה) של טבע גרידא, חלקת אדמה ביום סתיו או ביום אביב: לעולם הוא מצייר לנו, כיצד מראה זה משתקף בתוך עיניו הוא, וזה הוא הדבר אשר אָנו חפצים לדעת, מפני שכל מראה משתקף בעיניו של אדם באופן מיוחד לו, ובעיניו של אמן באופן מיוחד־שבמיוחד, הואיל שהוא אמן. הרי זו השקפה דלה ופעוטה, שאמנות, למשל, יהודית, היא רק זו, שמציירת לנו יהודים מצוינים בבגדיהם, כשהם מטפלים במעשים יהודיים, שצווחים ככרוכיא: הרי בני־אדם הללו ומעשים הללו של יהודים! זה הוא ע נ י ן, ככל ענין אחר, שניתן להצטייר, ופשיטא, שהענין הזה הוא קרוב יותר אל הרואה היהודי, ועל אחת כמה וכמה, שאמן יהודי הוא מסוגל יותר לפלח ולבקוע אל עמקו ולתפוס יותר את תמצית מהותו. אבל אחרי כל אלה, זהו רק ענין, ואמנות אמתית לא ניתנה להצטמצם בגדרי תחומיו של ענין זה או אחר. האמנות היא חפשית, וזה הוא רום־מעלתה וגאון־תפארתה, ו„כל נדרי ואסרי“ מתנגדים לטבעה של אמנות ולעצם איכותה, שניתנה להאמר בפתגם: „אל אשר יהיה רוח האמן ללכת שמה ילך“. וכי שמע אדם מעולם, שהאמנות הצרפתית, הגרמנית או האי־טלקית תהא זקוקה ומשועבדת רק ל ע נ י נ י ם המיוחדים לאותן האומות? צרפתית, גרמנית או איטלקית היא האמנות לא בבחינת ה ע נ י נ י ם, שהיא משוררת או מזמרת או מציירת, אלא בבחינת התגלות שכיות לבבות החרשים והיוצרים של אותן אומות באיזו תכונה מיוחדת, שמצוינתם ושמבדילתם הבדל בלתי־מכוון, ולא כל אחד ואחד מהם, אלא את כ ל ל ו ת ם ו ק ב ו צ ם מכל כ ל ל ו ת ו ק ב ו ץ זולתם. בטוח אני, שעצמיות כזאת גנוזה וספונה ב כ ח גם בקרב האמנים היהודים, וכלום הם

צריכים להתכונן ולהתארגן לכך ולאמר: הננו מוכנים ומזומנים לעשות אמנות יהודית. „צפרי־דרור“ הללו, האמנים האמתים, לא „יקבלו מרות“, ואם יקבלו מרות, מעלת אמנותם היא פחותה. ייצרו, יוציאו מן הכח אל ה פ ו ע ל, יעבדו את עבודתם באין מעצור, בלי חקוי, יהיו נאמנים לעצמם, ואז — לא בכל פרט ופרט, אלא ב כ ל ל ו ת, ניכר יהיה, לא ימלט, להיכן נוטה רוחם וטעמם של ר ו ב אמני אותה אומה, או של המעטים אנשי־הרוח המצוינים, שספגו לתוך עצמם את רוח האומה, וכבולעים אותה כך פולטים אותה ביצירותיהם.

בגדר זו כל הענינים שוים, ואין מדת האישיות והעצמיות פחותה בציור־נוף של ליביטאן או בשיר־נוף של פרוג משהיו אלה מתארים את הענין היותר אישי או לאומי. צריך להבין, שהאמן או המשורר — בחרוזים או בלא חרוזים, אם רק רוח־השיר שורה עליו — נוטל איזה דבר ומחזירו, „מישקל שקיל ומיהב יהיב“, והיצירה אשר בה הוא מחזירו היא מזיגה ותערובה של אותו דבר עם רוחו וטעמו הוא. בציורי־ או שירי־נוף הטבע מתחבר ומתקשר מעדנות קשר עמוק ופנימי עם רוחו של האמן, ביחס משותף של משפיע ומקבל, ומתוך קשר זה מתהוה, מתרקמת ועולה אותה שבינה מיוחדת, השורה על יצירתם. שהיא לא רק מרחיבה את לב הרואה ומאירה את עיניו בגלל היותה דומה אל הטבע, כלומר אל העצם המצויר, אלא עוד יותר: בגלל היותה דומה אל יוצרה, מפני שהטבע הולך אל אשר יהיה רוח האמן ללכת, ורק אמן שכזה מלוך ימלוך עלינו. לא הדיוק עושה את האמנות, אלא כח המדמה עושה את האמנות, וכח המדמה הוא אישי. האמנות פותחת ב„אנכי“ ומסיימת ב„אנכי“. ציור־הטבע הוא ציור הרושם, שהטבע עושה על האמן. הלילה, הפרחים, הרוח המנשבת הם לילו ופרחיו ורוחו של האמן, כמו שהוא רואה אותם בעין הבדולח אשר לו. עין זו, בלי יגיעות יתירות, כמעט מאליה, חופשת מצפונים, הודרת הדרים, נוקבת ויורדת עד תהום ותופסת את סודו של דבר, ואחת היא של איזה דבר — של חי או צומח או דומם. מדוע כן הוא? לא משום שיש לו לאמן יחס מיוחד ומסוים רק לאותו פרט, גזר, תג, קוצו של טבע שצייר, אלא משום שיש לו יחס מיוחד אל כל הטבע. כשהוא נותן חיים ונשמה לחלקת־יער או למיכל־מים, הוא נותן לנו פרי־אמן ויצירת־מופת לא בכח אותה החלקה ואותו הפלג, כי־אם בגלל אשר הוא מרגיש את הטבע כולו בהרגשה דקה, מעודנת, עמוקה, בגלל אשר כל קו וכל נדנוד של טבע מרעיד איזה נים בלבו ומוציא ממנו קול או מצטלם בו ומבהיק לעינינו את זיוו באור הגנוז לאמנים.

מי שכתב ב„יעווריסקאיא ניעדיעליא“ מאמר על פרוג עשה בו „סימנים“ ליהדותו ולרוסיותו! משיר פרוג על הירדן, מוכח, שרוח יהודית נוססה בו, ומשיר על הדניפר, ברי לו לבעל־המאמר, שהמשורר היה אז בבחינת רוסי. אם גיאוגראפיה היא זו — נקבל, ואם לבקורת אמנותית — טעות ושטחיות. הרי החלפת ה ע נ י ן ב ר ו ח, ה נ ו ש א ב נ ש ו א. בתור ענין, ודאי שהירדן היא ענין יהודי והדניפר ענין רוסי, אבל אין הדברים הולכים אחרי הענין, אלא אחרי הטעם. אם ישיר ביאליק על הדניפר ופושקין על הירדן, שירו של ביאליק יהיה יהודי, ושירו של פושקין—רוסי, מפני שלענין בעצמו יש רק ערך צדדי, והעיקר הוא אופן־ההסתכלות. שירי־זהב היותר מעולים של מיצקיביטש הם שירי קרים—יכי קרים היא פולין? והאמנם שירי־קרים הם פחותים ברוח פיראני־ראומי, בשביל שענינם ריא קרים, ולא פולין? „לורילייי“ של היינה היא בודאי גרמניות־שבגר־מניות; אתה שומע בו את משק־הכנפים של האגדה הגרמנית, אתה טובל בנהר־קדומים של גרמניה, ב„אבא ריינוס“ — אבל זה הוא רק החומר, ולעומת זה — הרוך־רעניג, ההור, כמעט האוירי, הנגינה המיתוקה, הערפלית, המישי הזך, הפורח, של שירה זו, שהיא מלחשת ומפנקת ומסלסלת — כל זה הוא של נפש יהודית, אשר בה מפכות הארמוניות טמירות עם חן והסד משלה וקסם וזוהר וקלות ועפיפה משלה.

לא, פרוג לא היה קוזאק של ה„זאפאראזשיע“, ונשמתו לא חוצבה מן המקום, שמשם חוצבה נשמת שבטשינקו; וכשאתה קורא את שירו על הדניפר בחוש חד ודק, אתה מכיר היטב את ההבדל העמוק בינו ובין משוררי רוסיה הקטנה או הגדולה. הרי זה בחור יהודי, שלמד לכתוב רוסית ושסגל לעצמו את כל אמצעי הלשון ההיא באותה מתת־ההסתגלות, שיהודי מצטיין בה; והוא יוצא בבגדים הללו, והם עשויים כמדו. אבל ה„מנא“ הרוסי נתון על „גברא“ יהודאי. מרגיש הוא את הערבה ה„זאפורוזית“ ואת הדניפר, מפני שעשו עליו רושם, אבל הוא מרגיש אותם באופן מיוחד לו. המשורר הארייי הוא יותר חזק, יותר מתיז על־פני המראות, יותר מזין את עיניו, יותר עולה בענפים, יותר נ ו ש א, והמשורר היהודי הוא יותר צנוע, יותר הודר, יותר סינתיזי, כלומר: מחבר ומאחר את הקרעים ואת השברים ושואף אל אחדות מוחלטת, יותר נ ש ו א, כלומר: יותר הוא בעצמו. לפיכך מצטיינים היהודים במוסיקה ובשירה יותר מבמקצועות אחרים של אמנות. השירה היהודית היא במדה היותר גדולה שירת־נפש, לירקה. לירי הוא היהודי אפילו באפיקה ואפילו בדראמה, מפני שנתפתחה בו יותר מבזולתו מדת היחידות, האינדיווידואליות. היהודי הוא פסיכולוג אפילו בשירי־טבע; הוא רואה את הטבע, ואפילו בשהוא מתאר אותו, הוא מבקש לבוא עד קצו ולהגיע עד תכליתו ולהציץ בפרדסי הנעלם.

חדשות ומאורעות

ועידת „העזרה העממית" בבוסטון נפתחה במוצאי־שבת, 18 נובמבר, באולם „פורד", וארכה עד היום השלישי. בועידה לקחו חלק מאה ושלשים צירים משלשים וחמש ערים בארצות־הברית. שתי הישיבות הראשונות היו מוקדשות לנאומי הצירים ולבחירת פקידי הועידה. בישיבה השלישית הרצה מר לואיס ליפסקי על פעולות האדמיניסטראציה של „העזרה העממית". „ההנהלה החדשה — אמר המרצה בתוך שאר דבריו — תקנה ושכללה הרבה את כל מה שעותת ההנהלה הקודמת לה. אמנם הרבה דברים צריכים תקון עדיין, אולם אל להסיח מן הדעת את התנאים הקשים, שבהם עבד הועד. מנדבות של פרוטות אסף במשך ימי קיומו כשבע מאות אלף דולאר לטובת נגועי־המלחמה".

אחריו קרא מר מ. רוטנברג דין־וחשבון על פעולות „הועד המחלק המאוחד". הועד הזה, מיום הוסדו עד עכשיו, שלח לארצות־המלחמה את הסכומים האלה: לרוסיה — שני מיליון וחמשים אלף דולאר; לפולאניה — מיליון שש מאות חמשים וארבעה אלף וחמש מאות דולאר; לגאליציה — מיליון מאה תשעים וחמשה אלף דולאר; לארץ־ישראל ארבע מאות תשעים ואחד אלף מאתים ושמונים דולאר; לטורקיה וארץ יון — מאה שלשים ושמונה אלף ושלש מאות ועשרים וחמשה דולאר; לנגועי־המלחמה בטוניס, אלג'יר ואפריקה הצפונית — חמשה אלף דולאר; לנודדים היהודים, פליטי ארצות שונות בפראנציה — חמשה אלף דולאר; לסטודנטים היהודים בשווייציה — חמשה אלף דולאר. הסך הכולל של כל הסכומים האלה הוא — ארבעה מיליון חמש מאות ארבעים וארבעה אלף ומאה וארבעה דולאר. בראשית ימי הוסדו — אומר המרצה — מצא הועד קושי במשלוחת הכסף, אולם עכשיו הוסרו כל המכשולים, וכספים נשלחים לכל חלקי תבל.

הסופר שלום אש מלא אחרי דברי רוטנברג והודיע, כי „הועד המחלק המאוחד" שוקד לא רק על תקנתם החמרית של נגועי־המלחמה, אלא גם על תקנתם הרוחנית. בעזרתו מתקיימים בארצות־המלחמה בתי־ספר, שבהם מתלמדים כעשרים וחמשה אלף ילדים מבני נגועי־המלחמה.

בו בערב נערכה אספת־עם גדולה באולם „סימפוניה". השתתפו בה כחמשת אלפים איש מכל שדרות העם ומפלגותיו. היושב־ראש באספה היה הפרקליט לוריה. הנואמים היו: לואיס ליפסקי, מ. רוטנברג, שלום אש, יואל ענטין ומאיר לונדון. האחרון הטיח בנאומו דברים גסים כלפי הלאומיים, שעוררו התמרמרות והתרגזות בין הנאספים. הנואמים השמיעו על התרומות לנגועי־המלחמה. סכומי הכסף, שהובטחו מהסתדרויות שונות ומאנשים פרטיים, עולים לחמשים אלף דולאר.

בין ההחלטות השונות, שנתקבלו בועידה הזאת, יש לציין ביחוד את אלה: א) להשתדל לפני הנשיא ווילסון, כי יכריז „יום יהודים" שני; ב) להטיל חובה מוסרית על כל התאגדיות היהודיות להקדיש, לפחות, הכנסת מחזה אחד בשנה לטובת נגועי־המלחמה; ג) לדרוש מאת ועד המאה וארבעים, הוא „ועד־הקונגרס" המחודש, כי יעמיד על סדר־היום של הקונגרס גם את השאלה בדבר הלואה לאומית, שתכליתה לקומם את הקהלות היהודיות ההרוסות לאחרי גמר המלחמה.

לפקידי הועד החדש נבחרו: מאיר לונדון, נשיא; לואיס ליפסקי ואב כהן, סגנים. חברי הועד האדמיניסטראטיבי הם: ב. צוקרמאן, מ. רוטנברג, שלום אש, פינחס רוטנברג, מ. גיליס, אב. גולדברג, ד"ר גיימאן, ד"ר אהרונוביץ, יואל ענטין, א. אלן, ר. יוסקין, י. מילך, י. ישורון, מ. לולב.

הועידה נסגרה ביום השני בערב בנאומיהם של לואיס ליפסקי, פינחס רוטנברג, מאיר לונדון, שלום אש ועוד, שהדגישו את נחיצות השלום והאחדות בעבודת־עם כזאת.

— הד"ר י. ל. מאגנס פרסם ברבים תכנית על־דבר הלואה לאומית גדולה לקומם על־ידה את הריסות היהודים בארצות־המלחמה. התכנית הזאת לא עובדה עדיין בפרטיה, אולם העיקרים, המונחים ביסודה, הם, כי ההלואה תעשה בלא מקח רבית או ערובות מן הלווים. הערובה להשבת ההלואה מ ו ס ר י ת היא. כשרונות העם היהודי למסחר ויושר לבו הם הערובה היותר נאמנה, כי ההלואה תשולם ברובה. לפי דעת הד"ר מאגנס, אפשר יהיה לגשת לעזרת הישוב בארץ־ישראל בהלואה הזאת עוד לפני גמר המלחמה, מפני שפגיעתה בארץ ההיא לא היתה רעה כל־כך, כמו בשאר הארצות. בין תומכי ההצעה הזאת נמצאים יהודים חשובים בעלי־השפעה, כלואיס מארשאל, שמואל אונטרמאיר ואחרים.

— בשבוע שעבר הגיעו לחוף ניו־יורק באניה „ניו־אמשטרדאם" כשלש מאות יהודים מליטה ופולאניה. מאתים מהם הם יוצאי העיר ביאליסטוק והסביבה.

— ידיעה טלגראפית, שנתקבלה מהאאג במערכת העתון „אמעריקאן דזשואיש קראניקל", אומרת, כי השלטונים הגרמנים הרשו לסוג ידוע של תושבי פולאניה וליטה לעזוב את הארץ. ארבע מאות יהודים מפולאניה וליטה השתמשו כבר ברשיון זה, והם נמצאים כעת בהולאנדיה על דרכם לאמריקה. מפליגים הם באניה „רינדאם", ההולכת לניו־יורק.

— סיום המחזור הרביעי של בתי־הספר לנערות מיסודה של „לשכת החנוך", אשר על־יד קהלת ניו־יורק, הוחג ביום א', 19 נובמבר. מחמשת אלפי תלמידות, המקבלות את חנוכן בבתי־ספר אלה, גמרו את חוק־לימודן 382. בזמן החגיגה נאמו הפרופיסור ישראל פרידלנדר, מר לואיס מארשאל, הד"ר י. ל. מאגנס ואחרים. כל הנואמים דברו על ערכו הגדול של החנוך העברי לבנות ישראל בארץ הזאת. אחדות מן התלמידות המסיימות נשאו נאומים, דקלמו ושרו שירים בעברית, יהודית ואנגלית.

סוף־סוף נזכרה הממשלה הגרמנית גם בתושבים היהודים של מדינת פולאניה וזכתה אותם מעין אבטונומיה דתית. הגיניראל־גוברנאטור הווארשאי פון בסלר פרסם בשבוע שעבר דיקלאראציה, שבה נאמר, כי הממשלה הגרמנית מכירה בזכיות היהודים ליצור הסתדרויות דתיות, אשר תנהלנה את עניני העדית והקהלות לפי רצונן ורוחן. על־פי התכנית, המפורשה בפקודה ההיא, סדור הקהלות יהיה באופן הזה: עניני הקהלות הגדולות יהיו נחתכים על־ידי מועצה של צירים נבחרים מבתי־הכנסיות השונים, וגם על־ידי ועד אדמיניסטראטיבי, שיבחר מקרב הצירים. בחירתם של צירי בתי־הכנסיות

תהיה על־פי שיטה פרופורציונאלית בעלת שני סוגים. על הסוג הראשון נמנים בעלי השכלה עברית וכללית גבוהה ועל הסוג השני — יתר חברי העדה. השלטון בקהלות הקטנות ימסר ליד ועד מקומי בן ארבעה חברים, הנבחרים על־פי רוב דעות, ואליהם יספח בתור חבר גם רב העדה. ועדי הקהלות השונות יטפלו בכל החיים הרוחניים והחברתיים של עדותיהן: כמו חנוך הבנים, מעשי־הצדקה, יסוד בתי־כנסיות ובתי־מדרשות לתורה ולתפלה. הרשות בידם להטיל על התושבים מסים לצורך זה, כפי ראית עיניהם, ולאשר חברות ואגודות שונות.

ועדי הקהלות השונות בוחרים במועצה מרכזית. המועצה המרכזית הזאת היא המוסד היותר עליון בכל הענינים הדתיים והרוחניים של יהודי פולאניה ודעתה מכרעת בכל שאלה ושאלה. הרשות בידי המועצה הזאת לעבד שיטה שלמה ומתוקנה של חנוך לבני־הנעורים היהודיים בפולאניה. מלבד זה יבוריה היא לטפל ביסוד ישיבות וסמינאריות למורים ולרבנים.

על־פי ידיעת הסוכנות הרשמית של ממשלת גרמניה, נתקבל מתן־האבטונומיה בכל חוגי היהודים בפולאניה בשמחה וברצון רב.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

בחוגי הסטודנטים האומיים בבאלטימור.

אגודת הסטודנטים „מנורה“ בבאלטימור יסדה שני מיני קורסים לחבריה ללמודי הספרות העברית החדשה. קורס אחד מוקדש ללמוד הספרות היפה ממאפו ואילך, והשני — לפובליציסטיקה, למדע ולבקורת, החל מ„על פרשת דרכים“ ל„אחד העם“. הפאקולטט ללמודים השמיים של האוניברסיטה „דזון הופקינס“ באותה העיר פנה להאגודה בהצעה, כי הקורסים האלה יכנסו לרשותו, והוא מבטיח, כי כל המתלמדים ישיגו מאת האוניברסיטה את אותות־ההצטיינות, שהם ראויים להם, כמו שמקבלים התלמידים במקצועות של שאר לשון וספרות, אשר יש להם מקום באוניברסיטה זו. מובן, שהאגודה הסכימה בחפץ־לב להצעה הזאת.

באותה העיר נקראה ביום א', 12 נובמבר שעבר, אספה גדולה של „אגודת הסטודנטים הציוניים“. השתתפו בה במספר הגון בני־הנעורים, המתלמדים בהאוניברסיטות ובהקוליג'ים השונים בבאלטימור. מלבד אלה, לקחו בה חלק רבים מן האינטליגנציה היהודית בבאלטימור, המתיחסים בחבה לאגודה הזאת. באספה זו הרצה מר סימון „על היהדות והלאומיות“. הוכוחים, שגררה אחריה ההרצאה הזאת, עוררה ענין רב בין הנאספים. בין המתוכחים היו הד"ר ת. פרידנוואלד, נשיא הפדרציה הציונית האמריקאית, יעיד עסקנים ציוניים ולאומיים חשובים.

שונות

מצבם של יהודי רומיניה בזמן המלחמה.

אין אף ארץ אחת בין ארצות־המלחמה, אשר מצב היהודים בה סתום ומעורפל כל־כך, כמו ברומיניה. למרות חומר הצנזורה הצבאית על עתונים ומכתבים בארצות־המלחמה, מתקבלות ידיעות תכופות מרוסיה, אוסטריה, גרמניה, צרפת, אנגליה, ארץ־ישראל ועוד. ואם הידיעות שבכתב ושבדפוס אינן מספיקות לבירור המצב בארצות ההן, באים וממלאים את החסר הדברים שבעל־פה מעדי־ראיה שונים: מפריטים, עתונאים ושליחי־עזרה ודומיהם. באופן זה, נעשה המצב ההוה של היהודים בכל הארצות הנזכרות ברור ומחוור למדי.

יוצאת מן הכלל היא רומיניה. הארץ הקטנה הזאת סגורה ומסוגרת עתה על־ידי אויביה כמעט מכל העברים. הגבול היחידי, שנשאר פתוח לפניה הוא גבול רוסיה. החבור בין יהודי הארצות הגיטראליות ובין יהודי רומיניה קשה הוא אפוא מאד. אין יוצא ואין בא מעתונאים או משליחי־עזרה, וגם פליטים כמעט שאינם. ועתונות ליהודים אינה במציאות כלל במדינה ההיא. כל התנאים האלה ביחד מאפילים על מצבם ההוה של יהודי רומיניה כל־כך, עד כי עד עכשיו לא היו לנו שום ידיעות ברורות על גורל אחינו בארץ ההיא. אמנם בראשית פרוץ המלחמה הגיעו ידיעות מקוטעות ממקורות גרמניים על פרעות, שפרצו שם בכמה ערים, ואולם תיכף לזה באה הכחשה ממקור אחר — מן הצד שכנגד. „חדשות“ ממין זה אינן מפיצות אור על מצב־הדברים האמתי, אלא מאפילים עליו ביותר. ולפיכך מענין הוא מכתב, שנתקבל מבוקארסט, בירת רומיניה, מאת סופרו של ה„קוריספונדנט היהודי“. המכתב הזה, ששולחו בעצמו אינו מאמין, כי יגיע למחוז־חפצו, לא שלטה בו על־פי מקרה עינו של הצנזור ונתקבל כמו שהוא.

בראשית מכתבו מדבר הכותב על התקוות, שתלו רבים מיהודי רומיניה בממשלתם בראשית פרוץ המלחמה. היהודים קוו, כי עם הכרזת המלחמה, בבוא ממשלת רומיניה לדבר על „מלחמת הצדק והיושר בעד שחרור בניה מעולן של אוסטריה ובולגאריה“, יארע נס וגם היהודים יזכרו לטובה. אולם התקוות האלה לא באו. ולא עוד, אלא שהאנטישמיים הרומיניים מצאו שעת־הכושר להתנפל על היהודים ולהעליל עליהם עלילות שונות. מנהיגי האנטישמיים הרומיניים קוצה ויארגה הרגישו, כי ימי המהומה והמבוכה האלה, עת שהלבבות נרגשים והרוחות סוערים, מסוגלים ביותר להטפה אנטישמית בין ההמונים הישובים. והשתמשו בהזדמנות זו, שבאה לידם. „בו ביום, — מספר הכותב — שכמה אלפי אמות יהודיות בבוקארסט, גאלאץ, יאסי ויתר ערי רומיניה היו מבכות את גורל בניהן, אשר יצאו לשפוך את דמם על שדות־הקטל בטראנסילוואניה ודוברודזיה, באותו יום יצא העתון „נעאמזאל ראמאנעזע“, כלי־מבטאם הרשמי של האנטישמיים, נגד היהודים בדברים האלה: „היהודים פיעים הם מטבעם. ההיילים היהודיים, העובדים בצבא, הם מרגרים ערומים ומסיתים הם את אנשי־הצבא נגד מצביאיהם. יראים הם את שדה־הקרב, בהעבכרים את הרשרוש היותר קל. הם אינם צובאים, בהנוצרים,

על תתנות־הצבא ואין את נפשם להגן על ארץ־המולדת כיתר האזרחים".

על התיחסותם של השלטונים הצבאיים לקרואי־הצבא מקרב היהודים מספר הקוריספונדנט את הדברים האלה:

„ביחס לקרואי־הצבא מקרב היהודים עברו השלטונים כל דיק וגבול. אף כי בחודש הראשון לפרוץ המלחמה לא נקרא עדיין חיל־המלואים, בכל־זאת ראו השלטונים צורך לגייס את כל היהודים, בין שהם מוכשרים לצבא ובין שאינם מוכשרים. הריקרוטים היהודים בדיקת־רופא לא חלה עליהם. חולים, חלשים ובעלי־מומים הכל כשרים ללכת בקרב. כך פסקה הרשות הצבאית הרומינית. ועוד הוסיפה, כי כל התאוננות מצד חיל יהודי על מצב בריאותו הרפה תחשב לפשע, וענשו הוא — להשלח אל השורה הראשונה של שדה־הקטל ונשק לא ינתן לו.

„האופיצירים ויתר הפקידים הגבוהים והנמוכים בצבא מעליבים את החיילים היהודים באופן היותר גס. דרשות ונאומים אנטישמיים הם הזיין מצוי בכל גדוד וגדוד. גם מהכות בגלוי את החיילים היהודיים אין הפקידים האלה נמנעים.

„בשבועות הראשונים לפרוץ המלחמה עורר בנו תמהון המספר הקטן של הנפצעים היהודיים. במעט כל קרבנות־המלחמה משל החיילים היהודים נרשמים בתור „נעלמים", היינו: בתור שבויים. אחר־כך נודע לנו, כי יד האנטישמיים היתה ברשימה הזאת. מגדילים הם בכונה את מספרם של היהודים שנשבו, כדי להוכיח, שהיהודים נכנעים להאויב מרצונם הטוב. אולם העובדה, כי רק מספר מועט של יהודים נמצא בין הפצועים, השבים משדה־הקרב, מתבארת בזה: ר ו ב ה ח י י ל י ם ה י ה ו ד י י ם, ה נ פ צ ע י ם ע ל ש ד ה־ה ק ר ב, א י ן ש ו ם ע ז ר ת מ ד י צ י־נ י ת מ ו ש ט ת ל ה ם, ו מ ת ב ו ס ס י ם ה ם ב ד מ ם ע ד צ א ת נ פ ש ם. חיילים יהודים אחדים, ששחק להם „מזלם" ושבו משדה־הקרב בעלי־מומים, מספרים, כי בקרב על־יד העיר טוטראקאן נ ש א ר ו מ א ו ת י ה ו ד י ם נ פ צ ע י ם מ ו ט ל י ם ע ל ש ד ה־ה ק ט ל כ ל ע ו ד נ פ ש ם ב ם, באין מאסף אותם מקרב הסאניטארים הנוצרים, שמאנו לשאת אותם לבתי־החולים הסמוכים.

„אם בדרך מקרה, היוצא מן הכלל, יארע לחיל יהודי נפצע, שיתגלגל לאיזה בית־חולים, מפני שעל־פי טעות ראו אותו כרומיני, גם אז תהיו תלואים לו מנגד. הנתוחים, הנעשים בחיילים היהודים, נעשים כלאחר־יד, בלא שימת־הלב הראויה מצד הרופאים והמשגיחים בבתי־החולים. וחיל יהודי שכזה, כיון שהוטב מצבו במעט, אף כי חלש ורפה־אונים הוא עדיין, הריהו בחזקת „מוכשר", ודינו לשוב לשדה־הקרב. ויש אשר הבריהם החיילים הנוצרים מלשינים עליהם, כי בכונה הטילו מומים בעצמם, כדי להשתחרר מעבודת־הצבא, ואז יעמדו החיילים היהודים האלה לפני בית־הדין הצבאי על שדה־הקרב, והלה דן את דינם למיתה בלא פקפוקים יתירים.

„אחרי שכבשו חילות רומיניה בימי המלחמה הראשונים את העיר ה ר מ א נ ש ט א ד ט אשר בטראנסילוואניה, נדונו הרבה חיילים יהודיים למיתה על־ידי יריה, מפני שנמתח עליהם חשד, כי התיחסו בידידות ליהודים, תושבי העיר ההיא.

„ואם שערוריות כאלה, הנעשות ביהודים מצד השלטונים הצבאיים, הם מעשים בכל יום בימי המלחמה האלה, נקל להבין, כי הרשות האזרחית, שהצטיינה תמיד בשנאתה לישראל, בודאי לא שנתה מדרכה הרעה; אדרבה, היא מצאה לה עכשיו שעת־כושר להשתרר על היהודים בכל שרירות לבה: בטוחה היא כי קולם לא ישמע בחוץ, ואם ישמע — יהיה כקול קורא במדבר. בתי היהודים וחנויותיהם הם עכשיו מדרס לפקידים הרומינים, העושים בהם, כאדם העושה בתוך שלו, ונהגים מן ההפקר. אמנם הריקוויזיציות האלה נעשות לטובת הצבא הנלחם, אלא שעל בתי הנוצרים וחנויותיהם הם פוסחים ואינם נוגעים בהם לרעה.

„את פעולת המלחמה על יהוסי הרומינים להיהודים אפשר לסכם בדברים הקצרים האלה: לפני פרוץ המלחמה נחשבו היהודים ל„זרים", ועכשיו הם כ א ו י ב י ם בעיניהם של התושבים העיקריים".

מ ח י י ה א ג ו ד ו ת.

— אגודת „אחיעבר", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, 25 נובמבר, באולם בית־הספר „יבנה", 201 איסט ברודוויי. מר א. פרנקל ירצה „על הדת ומקומה ביהדות". מביני עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „בני עם חי", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, 25 נובמבר, בבית־הספר העממי 63, רחוב רביעי, קרן אווינוּ א'. על הפרק עומדים ענינים חשובים.

— הסופר ראובן בריינין ירצה באספת „אגודת דוברי עברית מזרחי", ניו־יורק, על „העם והשפה". האספה תערך ביום הראשון, א' כסלו (26 נובמבר), בשעה השמינית בערב. הכניסה חפשית לכל מביני עברית.

— מר ב. טאבאק, מזכיר אגודת „תרבותנו" בברוקלין, כותב אלינו:

„אגודתנו יסדה שעורי־ערב ללמודי הלשון העברית וספרותה לגדולים. לעת־עתה נפתחו שלש מחלקות: למתחילים, לבינונים ולמשתלמים בספרות העברית. הקורסים נמצאים בהשגחתם של פדגוגים מומחים. כל אלה, הרוצים להרשם בתור שומעים, יפנו אל מר קאמינוף, 76 גרייהם אווינוּ, בכל יום ראשון בערב, או בכל מוצאי־שבת ובכל יום ג' בבית 63 טומפקינס אווינוּ.

אספת אגודתנו תהיה ביום א', 26 נובמבר, בחדר „פועלי־ציון", 76 גרייהם אווינוּ. מר בן־גוריון ירצה על „שאלת ארץ־ישראל בקונגרס היהודי".

באספת „הסתדרות המורים היהודים" ירצה מר אלכסנדר דושקין, ששב זה לא־כבר מבקורו בפולאניה וליטה, על „היחס שבין תנאי החנוך של יהודי פולאניה לתנאיהם המדיניים". האספה תערך ביום הראשון, 26 נובמבר, ב„האינסטיטוט היהודי המרכזי", 125 רחוב השמונים וחמשה, מזרח. המתענינים בחנוך היהודי מתבקשים לבוא.

אגודת „ארץ ישראל", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, כ"ט חשון (25 נובמבר), בשעה השמינית בערב, באולם „פרי סינאגוג", 155 רחוב קלינטון. מר מ. שיינקין ירצה על „העבודה בעד הארץ".

Why you should read The Maccabaean

THE ONLY JEWISH NATIONAL MONTHLY

The Official Organ of The Zionist Organization

THE MACCABAEAN IS THE SYMPOSIUM OF THE JEWISH NATIONAL IDEA.

If you want to be au' courant with Jewish events you must read THE MACCABAEAN, for the Maccabaean represents not only the immediate interest of the Zionist movement, but the general interest of Jewry. The Maccabaean deals with the healthy, onward march of the Jewish People, as a whole. Its editorial department is the most trenchant, independent and thoughtful in English Jewish Journalism.

SUBSCRIBE TO IT NOW.

Subscription price is only $1.00 for the year.

SPECIAL OFFER

The Maccabaean offers a beautiful Herzl **Bust,** (price $3.25) absolutely free to any one who will secure 10 paid up subscribers to The Maccobaean.

Subscriptions may be sent in two instalments, and upon receipt of the first five subscriptions, the Bust will be sent.

GET TO WORK RIGHT NOW

Cut out this coupon and mail it to-day.

SUBSCRIPTION BLANK

THE MACCABAEAN MAGAZINE

44 E. 23rd St., New York

Date..........191

Gentlemen:—

Kindly place my name on your subscription list for one year, for which I enclose one dollar ($1.00). Foreign and Canada $1.25.

Name ....

.... Street

.... City

State ....

PLEASE WRITE PLAINLY

THE MACCABAEAN MAGAZINE

44 East 23rd Street New York City, N. Y.

אל חותמי „התורן" וסוכניו.

מעוררים אָנו את כל חברינו, העוסקים עם „התורן" בעריהם, כי יזדרזו לגבות מאת הותמינו את כסף-ההתימה, המגיע מהם, ולהמציאו לידי ההנהלה במוקדם היותר אפשרי. החו־מים, שכסף-חתימתם לא בא עדיין לידי גובינה, מתבקשים בזה, שלא יתרשלו בסלוק חובם לעתונם העברי. ידעו-נא, כי כסף-ההתימה צריך להשתלם למפרע, ועתון עברי, שהוצאותיו מרובות על הכנסותיו, אינו נתון בהקפה ימים רבים.

הנהלת „התורן".

ליטשיץ פרינטינג קא., 217 א. בראדוויי, נ. י.

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. DECEMBER 1, 1916 No. 38

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"

לשנה	$3.00
לחצי שנה	1.50

לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.

הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:

ONE YEAR	$3.00
SIX MONTHS	1.50

SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

VOL. III | NEW YORK, DECEMBER 1, 1916 | No. 38

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

חעורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית | ניו־יורק, ו' כסלו, תרע"ז | גליון שלשים ושמונה

פרשת השבוע

לֹא הֵם וְלֹא עֶזְרָתָם.

באספה הפומבית, שנערכה בבוסטון מטעם הועידה של „העזרה העממית", השמיע חבר הקונגרס מאיר לונדון את דברי המוסר האלה לאחיו היהודים: „רב לכם לשקר ולאחוז את העינים בעברכם הלאומי ובעתידכם הלאומי. כאן, באמריקה, השגנו את הכל. בבית־הדין האמריקאי אנו רואים שופט יהודי ועורך־דין יהודי, שוטר יהודי וגם גנב יהודי. אחינו מעבר לים נתונים עתה בצרה, ואנו מספיקים עזרה להם — זוהי כל העבודה שלנו".

הדברים המחוכמים הללו נאמרו כלפי הצירים, שעמדו על הערך הלאומי של עבודת העזרה באמריקה והטעימו את הרעיון הפשוט והאנושי, כי אין נותנים תמיכה של „צדקה" לעם שלם, כי עזרתנו צריכה להיות חובת בנים לעמם — כי אין אנו גומלים חסד עם אחינו הנגיעים, אלא ממלאים את חובתנו ל ע צ מ נ ו. ונגד הדעה הישרה והפשוטה הזאת התקומם נבחר הפיעלים היהודים, באי־כח בקונגרס האמריקאי. רוחו „הקוסמופוליטי" של מר לונדון לא ירד לסופה של הדעה, האומרת, כי העזרה העממית צריכה לנבוע לא מרגש רחמים של פילאנתרופים שאננים, כי־אם מתוך הכרה נוראה, המחרידה את כל עצמותנו, מתוך ההכרה, כי חלק גדול מישראל הולך ונגדע, הולך ונמחה מאתנו. זה, שקבל עליו את התפקיד לדבר בשם המוני העם היהודי באמריקה, אינו חש באחריות הגדולה, ששעה זו, שעת הרת־עולם, מטילה עלינו — האחריות בעד גורלו של רוב מנינו ורוב בנינו של העם העברי מעבר לים. את כל אשר הבין והכיר הקהל הגדול, שהתאסף לשמוע את המלה המעוררת מפי ראשיו ומנהיגיו, לא זכה להבין ולהשיג חבר הקונגרס מאיר לונדון.

ולא זו בלבד. חסר האיש הזה מעט רגש של נימוס ומעט רגש של דרך־ארץ, כדי לדבר לפני אספת־עם על ענין עממי בלשון יותר נקיה ויותר נאצלה מלשון זו, שבה משתמשים בחוץ באספה של חייטים ש ו ב ת י ם. הוסר הנימוס גרם לו גם כן, כי בבואו לדבר בלשון גסה על קדשי האומה, הזרים לו, לא נזהר גם בכבוד המפעל, אשר בשמו הוא מדבר ולשמו הוא עובד, והוריד אותו למדרגה נמוכה מאד — למדרגה של עזרת־פרוטה, של קופסת־צדקה לעניים.

מאיר לונדון איננו חזיון פרטי ומקרי בחיינו, אלא חזיון כללי ומתמיד, חזיון חיינו המקולקלים ברחוב־היהודים באמריקה. בא היא מהיג הראדיקאלים המזויפים של רחובנו, שהעלו את הלידת ההתקדמות הזולה על לבות ההמונים היהודים — חלודה זו, האוכלת כעש את מטוה נפש־העם, שנשתמר במשך דורות בקרבנו. ה„ראדיקאלים" הללו פרקו מעליהם את עול החיים הלאומיים והפקירו בקלות־ראש של וואנדאלים, שלא מדעת בעלים, את כל רכושנו הלאומי — את כל ירושת האבות. רואים הם את עצמם כילידי החוץ, כאסופים מן החוץ, בלי שם ומולדת ומסורת־אבות, — ו כ כ ה הוא בעיניהם גם כל העם וכל כבודו. אין הללו מבינים. אין הללו מ ס ו ג ל י ם להבין, מה־זה עם ומה־זה כבוד־בית ומה־זה כבוד־משפחה. ועונם הגדול מנשוא הוא, כי נדחקים הם דוקא להתערב בעניני העם ובעניני הבית ובעניני המשפחה. וכשבאים הם להתערב בעניני העם ולדבר את דבריהם לפני העם — הרי הם רואים אותו כראות מחנה של פועלים, הנשמעים למרותם, שהם הפקר ורגשותיהם הפקר לרוח פיו של הדימאגוג, העומד על גביהם ומטה אותם כרצונו במלים מפוצצות. הקלוטות מן הרחוב... ולפיכך גם לשונם וסגנונם, גם תנועותיהם והליכותיהם אתנו רחוקים ממדת האצילות וההבנה העליונה. ולפיכך כל נגיעה קלה, שהם נוגעים בהויינו, פוגעת בכבודנו, בחושנו האסתיטי, ממעטת

דמותנו הלאומית הנעלה ומשקצת את ערך עצמנו. כי אם א ל ה מנהיגים לנו ומרימים את קולם מעל קולנו, מעל קול ה א ו מ ה — מי אנחנו ומה ערכנו?

וגדולה רעתם של האנשים האלה ברחוב־היהודים באמריקה שבעתים. בני־אדם, שהשקפתם דלה ומצומצמת כהשקפתו של מר לונדון, הם חזיון נפרץ גם בקרב היהודים יושבי אירופה. ואולם שם יש, לכל הפחות, לאדונים כאלה רגש של כבוד לעצמם וכובד־ראש ויחס גלוי וברור, יחס י ש ר, לאחרים. שם לא ירשו האדונים האלה לעצמם להשתעשע בשעת הצורך ב„דרישות לאומיות". שם אין פוליטיקה גבוהה מעל הפוליטיקה של ההתבוללות הגלויה שלהם, ולפיכך אין שם מקום לקלות־ראש ולגנבת־דעת ולהסברת־פנים ללאומיים בשעת הדחק ולהסכמה מתוך בת־צחוק של ערמומית לדרישותיו של הצד שכנגד — על־מנת לשוב, „לכשירחיב", ולפנות עורף ולבוז לאותן הדרישות בבוז של עמי־הארץ. שם אין עירובי־תחומין. שם הגבולים ניכרים, וכל אחד עומד הכן במחיצתו, איש על מחנהו ואיש על דגלו. שם אין מקום לחזיון מעציב כזה, אשר יבוא בן־אדם, הבז לעמו ולעברו וכופר בעתידו, ויתיצב בראש מפעל עממי גדול, שתפקידו לדאג לקיום העם ועתידו.

ולפיכך לא מר לונדון והכרוכים אחריו — לא הם ולא הפקרות השקפתם חשובים בעינינו הפעם. הללו אין בהם אפילו כדי לעורר התרגזות בלב. ילידי־חוץ הם, והדבר האחד, הצריך לגופם, הוא — חנוך של בית, הדרכה בדרך־ארץ ובנימוסי־משפחה. מרגיז ביותר ומעציב ביותר הוא יחס הועידה כולה אל המקרה הנזכר לעיל. הועידה של „העזרה העממית", מלבד שלא גערה בנזיפה במר לונדון על עזות דבריו, עוד חזרה ובחרה בו לנשיא ההסתדרות של העזרה העממית.

אמנם ידועים הם הנימוקים, אשר עכבו בידי הרבה מהצירים להביע את מחאתם. יראו האנשים, פן יזיק פירוד־הלבבות לעצם עבודת העזרה, ולפיכך הבליגו על התמרמרותם ועברו על המאורע המחפיר הזה בשתיקה יפה. ואולם עובדה זו, שמחאת הצירים יכולה היתה יהביא לידי פירוד־הלבבות ולהזיק לעבודת־העם הגדולה, עובדה זו, כשהיא לעצמה, מעציבה ומעליבה עד למאד. ולא זו בלבד. ישנם דברים בחיי עם, העומדים למעלה מכל נימוקים וכונות, יהיו מה שיהיו. ישנן מצוות וחובות בחיי עם, שהן בבחינת „יהרג ואל יעבור", — ואחד מהם הוא כ ב ו ד ה ע ם. כבוד העם גבוה מעל גבוה הוא, ואין שום מפלגה רשאית למחול על עלבונו.

בזה, שבחרה הועידה בלונדון אחרי שנאץ את כבוד עמו, כאילו קבלה על עצמה את האחריות בעד דבריו. כי הרי עתה דבריו מתפרסמים בקהל לא כדברי „הנבחר היהודי בקונגרס האמריקאי", אלא כדברי נשיא ההסתדרות היהודית של העזרה העממית.

אילו היה מר לונדון משמיע את דברי הגסות האלה לא בקרב הנותנים, כי־אם בקרב אחינו המעונים מעבר לים, בקרב ה מ ק ב ל י ם, — בטוחים אנו, שהללו היו יודעים להשיב לו תשובה כהלכה על עלבון כבודם. הללו

היו מסלקים ידיהם בשאט־נפש מפרוטות־הנחושת, אש[…] במחירם רוצה אדם זה לקנות לו את הרשות לזלזל בעבר[…] ובעתידם הלאומי. הללו היו יודעים לספר לו, כי אפי[…] עתה, בשעת רעב ועינוי מות נוראים, חוגרים הם א[…] שארית כחותיהם להגן על קדשי האומה. גם בשעת חירו[…] זו יודעים הם ליצור מוסדות של תרבות וחנוך עברי, כ[…] להציל מכליון את הדור הבא — את העתיד הלאומי. ואחי[…] אלה, אשר בגבורת־רוח נפלאה הם נלחמים גם עתה בע[…] קניניהם הלאומיים, היו נרתעים בבוז מעל פני אנשי־חס[…] כאלה. במחיר פרוטות של „עזרה מהירה" לא היו מרשי[…] למי שהוא לנגוע בקדשיהם.

רק תשובה אחת יכולים היו אחינו מעבר לים להשי[…] על דברי מחרפיהם, המקילים בכבודם: לא הם ול[…] עזרתם!

עַל רוֹעֵי־הָרוּחַ

מאת

צ. אוירבוך.

ס״ת.

ג.

התיאולוגים שלנו מגדישים את הסאה ומפריזים ע[…] ערכם של הקנינים הלאומיים. מערבבים הם את המוש[…] א ו פ י ל א ו מ י עם המושג ת ע ו ד ה ל א ו מ י ת[…]

אומה אומה ואופיה. ישנן, בלי ספק, מדות ידועו[…] ונטיות נפשיות מיוחדות, שהנן סגולותיה של אומה ז[…] ומבדילות אותה מיתר האומות שבעולם.

האופי הלאומי הוא כח סמוי מן העין, הפועל בלא[…] יודעים בתרבות־העם. מרובים הם גורמיו, נפלאים ונעלמים[…] דרכיו. האמנות הציורית האיטלקית מימות ה„רינ[…] סאנס" והמוסיקה האיטלקית ודאי טבועות הן בחות[…] לאומי בהיר ומיוחד, למרות זה, שהיו לנחלתם של כל עמי[…] אירופה. ניכר הוא האופי הלאומי ומסוים בה במדה[…] שמסוים הוא קול האדם; והרושם הכללי של קלסתר[…] פני אדם אף הוא לא ניתן להתבטא ולהסתמן בהגדרו[…] הגיוניות שונות או בנוסחאות תיאוריטיות שונות. חי הוא[…] בהכרתנו כישות ציורית, ולא כמושג תורני הגיוני. אי[…] אפשר למסור לנו את ה„לפני ולפנים" של האדם־היחיד[…] של האישיות, על־ידי מושגים הגיוניים מפשטים, על־ידי[…] הגדרות מפשטות. סוד האופי, „נשמת־הנשמה", הרי הוא[…] בחינת „יושב בסתר", ולא ניתן להגלות אלא על־ידי צלם[…] ודמות — על־ידי גלויי האמנות. האמנות — שפת[…] האדם הישרה והבלתי־אמצעית — רק היא יכולה לגלות[…] לנו טפח מתעלומת האופי האנושי. המחשבה התיאור[…] טית, המפשטה ממעטת את הדמות. והלא בזה הוא ערכ[…] האנושי הרב של האמנות. יש בה ההארה הפנימית, המגל[…] את אמת־החיים הכמוסה, שלא ניתנה להחנט בנלמי[…] המחשבה המפשטת והמדעית. האופי הלאומי יש לו גלוי[…] אמנותי — הייתי אומר — ולא מדעי. חי הוא בין השיטו[…]

שבתנ"ך נראה כספירי הראשונים התמימים, המלאים זוהר־שמש שקט וחן של פשטות וילדות, יותר מאשר באופי היהודי ממאמרי־בקורת על התקופה התנ"כית. הי הוא ומורגש יותר בכתבי מנדלי מוכר ספרים, שלום־עליכם ופרץ מאשר בחקירותיו של הרנ"ק, הרמאן כהן ו„אחד העם" על־דבר מהות היהדות וטיבה. ובעיקר אין האופי הלאומי נעשה בבינה תחילה. בא הוא מאליו. אין אפיטרופסות למקוריות. מגוחך יהיה אותו בן־אדם, אשר יהגה לו מראש את „מקוריותו" ותמיד יחרד עליה. עושה האדם את מלאכתו, מלאכת חייו—ומקוריותו באה מאליה. מתת־הטבע היא ובאה בהיסח־הדעת.

האופי הלאומי, אם אינו מופרע על־ידי עכובים היצוניים, מתגלה מאליו בחיי העם וביצירותיו. הקבלה הלאומית האמתית, המפרה, נבלעת בחלבו ובדמו של העם ופועלת בלא יודעים. אינה זקוקה למחזיקים ותומכים בה לשמה. בעלי המסירות הלאומית, המפתחים אותה ומגדלים אותה בכונה ובמחשבה תחילה, הרי הם מביאים לעולם דבר מלאכותי ומעושה. הקבלה הלאומית החיה אינה דורשת מאתנו, שנגרר את „העצמות היבשות" של בקעת העבר ושכבי הימים הקשים והגוויות המספרות בבית־הקברות. קבלה זו היא בחינת „אם אלהים הוא יריב לו". אם עדיין חיה היא בנבכי־הנפש וטרם נסחה מלב העם — מצבה בטוח. עלה לא יבול, גם אם לא יורידו עליה עובדי־הלאומיות את גשמי הברכה התיאולוגית שלהם. לא בשמי הפילוסופיה הלאומית היא וגם לא בנבכי־העבר תקנן. בחיי־שעה של העם, החי בתומתו, ובהויות־החיים, המתחדשות ומתחלפות, יוסד עוזה. הקנינים הלאומיים, שמתוכם יראה אלינו המעט ממסתרי האופי הלאומי, יקרים ודביקים עלינו. יקרים הם וחביבים עלינו — מפני שלנו הם. יקרים הם לנו לא מפני ערכם העצמי והמחלט, אלא מפני קרבותם, מפני שייכותם אלינו. מוקיר אני את קניני הלאומיים לא מפני שהם הנם היותר שלמים ומשוכללים שבקניני התרבות האנושית. אלא מפני ש ל י הם. אוהב אני את עצמי לא מפני שאני מחזיק את עצמי לאדם היותר טוב ומפואר שבעולם, אלא מפני שטבעי, טבע האדם, הוא בכך. יודע אני ספרויות אחרות, שעולות הן לאין ערוך על הספרות העברית, ובכל־זאת יקרה לי וקרובה אלי הספרות העברית יותר מכל ספרות שבעולם. אם נבוא לערוך את תרבותנו באמת־המדה של התרבות הכללית ה מ ו ד ר נ י ת, וודאי שאנחנו, היהודים המודרניים, נמצא אצל עמים מתורבתים אחרים קניני־רוח הרבה יותר חשובים מקנינינו הלאומיים. אך דרכו של החי להיות קרוב לעצמו, ולפיכך מכבר אני את קניני הלאומיים.

אולם אסור לבלבל את המושגים ולפאר ולרומם לשוא את הלאומיות. עניני אהבה להוד ו ה ע ר כ ה לחוד. אם מותר לי לאהוב את עצמי יותר מחברי, אין זאת אומרת, ששעלי גם להתנשא לשוא על כל בני האדם. אם מותר לי לאהוב את קניני הלאומיים ולעבוד לטובתם ולשכלולם. אין זאת אומרת, ששעלי גם להפריז על ערכם ולישאת את פניהם ב ה ע ר כ ת י. זהו סלוף הדין.

לעבר וליצירותיו יש ערך לאומי, אך אין לו ערך עולמי ונצחי. הלאומיות היא ה ו פ ע ה, ולא ה ש ק פ ת ־ ע ו ל ם. „שלשלת־הזהב" היא תכשיט נאה, שיש בו כדי להרחיב את ההכרה הלאומית, אך אינה כבלים לאסור בהם את ידינו ורגלינו. אל נרגיז רפאים ממנוחתם ואל נדרוש מפי „אוב וידעוני" של העבר הלאומי את הדרך, אשר נלך בה. צרכי החיים החדשים והממשיים הם אשר יורו לנו את הדרך אל העתיד. אנו מתגאים בתרבותנו העתיקה, אבל אין אנו משועבדים אליה. אין אנו רצועים אל „סף בית־המדרש" והבויים תחת כנפי השכינה, המנהמת אלינו מתוך הורבות העבר.

בחזיון נהדר של העבר, שעלינו להוקירו, אך לא כ א ל י ל, שעלינו ל ע ב ד ו, הנם בעינינו הקנינים הלאומיים. בני־חורין אנו. פתרון לחידות־החיים ולשאלות שבין אדם למקום יחפש לו כל אחד ואחד בלבו הוא, ולא יבוא לקבלו מוכן ומזומן בשבילו מששת ימי בראשית על־ידי „שלחן הערוך" של הקדמונים. כל המושיב את רוח־אומתו בפמליה של מעלה וקובעה עליונה מעל לרוח כל האדם — אינו אלא בראי או מרמה את עצמו. ומדה זו של ה ר ה ב ה ל א ו מ י מנוחכת היא ביותר אצלנו, היהודים. הרהב הלאומי של הגרמנים, האנגלים והצרפתים הוא אי־נעים וקשה מנשוא, אך אינו מגוחך. רבים למדי כבושיהם בתרבות האנושית וגדולים ונצורים מפעליהם מללעוג להם. אך אם אנחנו, שוכני בתי־חמר ויושבי אהלים רעועים ודלים של הגיטה היהודית בכל תפוצותינו, — אם אנחנו מתנפחים, ממליכים את יהדותנו על עולם ומלואו ומתמלאים כבוד ויקר לעצמנו, — הרי זה מגוחך מאד ויש בזה משום לעג לרש.

ד.

אך מה שמרגיז ביותר — היא „עטרת־הקוצים" של הרוח, אשר לא ילאו האנשים הטובים האלה מלפאר בה את ראשנו. כבר היתה לנו לזרא. הנה בא עתה, בשעת הירום זו, מר טשרנוביץ ו„לוחות" הרוחניות בידו. שוב אותה הקריאה אל הרוח, אותו הבטול של הכח והחומר בפי המלמד העני והרעב של שלום־עליכם, הנושא את נפשו לחיים שאין בהם אכילה ושתיה, אלא התפשטות הגשמיות ממלכות־השמים בלבד. שיב איתך ההתהלכות־בשיא, שאנו מאסנו בכח ובחיל וחיים רק על ה„רוח" — כאילו לנו, המעטים, החלשים וההלכאים, ניתנה הבחירה : דרך העוז והשלטון ודרך הרוח, — ובחרנו ברוח.

כבר הגיעה השעה, שנחדל לזרות מלח על פצעינו. מאות בשנים התגלגלנו במהירות הרוח, בלא אויר ואור־שמש, ומלאנו את אסמי־היהדות בגווילים, שאין בהם טפה של ליח־האדמה ורעננות־החיים. וכי מה הן הטובה והברכה, שהנחיל לנו הרוח הזה? אולי מתגעגעים אתם אל המוסר הסגפני, היבש והזועם, שלקה בו גופנו המתענה והצנום? או נושאים אתם את נפשכם ללהג הספרים ואבק בתי־מדרשות ושממונם, שסגרו עלינו ויכסו ממנו את עין השמש? אל אותו הרוח, שירפק אותנו ללמדנים

גדורים וחיבורים קטנים, הרבה־ערבית בדמיונם ויחזו [illegible] עפר בגופם, למתקני־עולם בתפלותיהם ולנסים מקול עלה נדף בדייהם?

רק אחד היה בין סופרינו, שעמד על מכשול זה. מיכה יוסף ברדיצבסקי בבחרותו ידע לקבול נגד חטאת התולדה העברית. הוא הבין, כי במקום להתגולל בעפר העבר ולהתפלל לצלליו, מוטב שנפתח את החלונות ויבוא מעט אויר צח ואור־שמש לאהלינו.

רק בין כותלי בית־מדרשה של הרוחניות יכולה למצוא לה מקום דעה מוזרה כזו של מר טשרנוביץ, האומר: „כל מה שאידיאליו יותר גבוהים, יותר רחוקים מלהתגשם — יותר הוא (העם — צ. א.) מאריך ימים. ואפשר שזהו סוד כח הקיום של עם ישראל ואריכות ימיו — בשביל שהיו לנו נביאים, שחזו לו עתידות לימים רחוקים מאד". משל למה הדבר דומה? לאדם המנחם בתולה זקנה בזה, שכל מה שתוסיף להמתין ולצפות לחתנה, כן תוסיף להעשיר ולשפר את חלומה ואת תקות־חייה לבחיר־לבה...

בשביל אנשי־המעשה ובעלי־הרצון מעטה היא התקוה, האילוזיה בלבד; דוחקים הם את השעה ורוצים ושואפים בכל ישותם להגיע למהוז־חפצם. אך בעלי־הדרש, הרוכבים בעננֵי הרוח — אלו, להפך, אינם דוחקים את הקץ ואין להם כל ענין ישר אל המציאות החלונית והשפלה. העיקר הוא אצלם — „הרוח", האפשרות לחלום ולהזות על „ימות המשיח" הנהדרים. אדרבה, כל מה שיתמהמה הקץ וכל מה שיחסר מן המציאות, כן יתן וכן יוסיף טובה וברכה [illegible]...

כנאד הנפוח של ה„רוחניות" רוצים הם לשבור את רעבונו ואת צמאונו של העם החי.

ה.

באים הם בעלי התעודה האמיתית [illegible] על ההיסטוריה האנושית:

„האם לזה הכינו אלפים שנה? — שואל מר טשרנוביץ במאמרו הנזכר. — וכי בשביל זה סבלו אבותינו כל־כך הרבה ענויים ועברו באש ובמים על קדושת השם, כדי להיות ממלכה שפלה, כמונטיניגרה והדומה לה, תלויה ברצונות הפשים של אלמים ותקיפים, שמטילים גורל על עמים ועל מדינות?"

ובכן? הרשו־נא ונשאל אתכם, רבותי: מי התם על השטר שלכם, שאתם מגישים למנהיגו של עולם? מי ערב לנו או לאבותינו בעד איזה פרעון וגמול על ענוייהם ויסוריהם? ואולי תואילו נא ותגידו לנו, מי יפרע לכל העולם כולו בעד כל החללים, בעד כל הדם הרב, אשר נשפך ואשר עוד ישפך? ממה־נפשך: אם יש דין ודיין בעולם, הרי כשיגיע יום־השילומים לעולם כולו, בוא נבוא גם אנו על שכרנו; ואם לאו — נהיה ככל העמים, ובכל דור ודור נעורר את שאלות־איוב אלו, ורק הפתי, כמאמרו של היינה, יחכה למענה...

אגב, מדוע בחר לו הסופר הנכבד הזה את מונטיניגרה דוקא, כסמל שאיפתנו הציונית? מדוע דוקא אלה, שמושבעים ועומדים על „אתה בחרתנו", שאינם פוסקים מלרומם ולגדל את סגולותינו,—מדוע דוקא אלה מסתפקים במועט ורואים את חזון עתידנו מתוך שפופרת צרה ודלה? האם אין בהם די עוז ואומץ־לב, האם אין בהם די כח ר ו ח נ י להלום על־דבר מדינה עברית, כבלגיה, שווייצאריה, דאניה, או מדינה ק ו ל ט ו ר י ת קטנה אחרת? אמנם תלויים נהיה ברצונות אלמים ותקיפים של העמים הגדולים, — אבל אימתי היינו בלתי־תלויים ברצונות אחרים? כשם שלא הגענו לפנים למדרגת אשור, בבל ורומא, כך לא נגיע גם היום למדרגת אנגליה או גרמניה. ומה בכך? אם אינני יכול להיות גבור כשמשון, צדיק כמשה רבינו וחכם כשלמה המלך, — כלום אבד סברי ובטל סכויי ואין עלי אלא לאבד את עצמי לדעת?

אולם אם מר טשרנוביץ משתמש ב„מונטיניגרה" בתור סמל הארציות והחלוניות, בניגוד ל„שאיפה המתמדת לרוחניות מחלטת", אז נבוא אנחנו ונגיד לו בפה מלא: מוטב לנו במונטיניגרה ש ל מ ט ה מבירושלים ש ל מ ע ל ה; מוטב לנו בעם שתול על אדמתו חפשי ובלתי־תלוי בדעת אחרים, המסדר את חייו לפי נטית רוחו הטבעי ויוצר לו תרבות משלו עד כמה שידו מגעת, מלהיות „עם נבחר", הנרדף מכל רוח מצויה ומרכין את רוחו בפני כל גל וגל, עם שאינו שייך לא לעצמו ולא לאחרים, קרח מכאן וקרח מכאן, עם שכל כחו וגבורתו לשאת עינים עששות אל „ירושלים של מעלה".

עם, היושב על ארצו ומוציא את לחמו בזיעת אפיו, בונה בידיו את ביתו וכובש בזה עוד נקודה אחת בשביל התרבות, — הריהו מפרה עולמו של הקדוש־ברוך־הוא ומביא ברכה לו ולעולם. ומוטב לנו להיות עם של עובדי־אדמה ורועי־בקר מלהיות עם של ר ו ע י ־ ר ו ח. אלפי שברי־לוחות של „רוחניות מחלטת" בעד אמה אחת של א ד מ ת ־ מ ו ל ד ת!

* * *

במשך דורות ודורות שתו אבותינו ולעו ממזרקי הרוח. במשך דורות ודורות בלו את מבחר ימיהם ביגיעת־הבשר ובעמל הסיזיפי של יבנה־וואלוזין והפסידו הרבה מצלמם ומדמותם האנושיים. במשך דורות ודורות אנו שואפים להיות כ א ל ה י ם, עד כי הדלנו להיות כאנשים...

רוצים אנו לגול מעלינו את סבל הירושה הזאת. רוצים אנו למרק את החלודה הזאת מנפשנו. כל־זמן שהלב חומד ודם חי נוזל בעורקינו אנו רוצים בכל גלויי־החיים. הציוניות היא מרד נגד ל ה ג ה ר ו ח, שעשה בנו שמות. במקום תורה — עבודה; במקום ספר — מעדר. ובמקום תעודה — א ו י ר ר ע נ ן ו א ו ר ־ ש מ ש.

השיבו את האדם היהודי אל הטבע, הבו לו אויר ואור — וסוף הרוח לבוא. אז יגלה רוח נאמן, הארמוני וטבעי; לא הרוח ההנוט בארון־הספרים, הנשא על כתפי הדרשנים ובעלי המליצה היהודית, כי־אם הרוח החי, הנושא את עצמו, הניזון מן ההוה, הרוח, שחיי־עולם וחיי־שעה מתמזגים בו יחד, אותו הרוח, המתעורר ופועל גדולות בלב עם חי וחפשי, היונק חיותו מתוך שרשי ה א ד מ ה ־ אדמת ארץ האבות והבנים.

עַל נְהַר הוּדְסוֹן

מאת
שמעון גינצבורג.

I.

בֹּקֶר יוֹם כֵּהֶה.
מִטַּל כְּלוּיָתָן נְהַר הוּדְסוֹן הַגֵּאֶה;
גַּלָּיו, סְנַפִּירָיו הַקְּטַנִּים, מַבְהִילִים
וְקָדְמָה הֵם שָׁטִים, מַכְחִילִים־מַאְפִּילִים...
נִשָּׂא מֵעֵבֶר לַנָּהָר, בְּרֹאשׁ הָרִים,
מִגְּבוּל הָאֹפֶק קִיר שְׁחוֹרִים יְעָרִים.
תְּלוּיָה מֵעַל כִּפַּת־שַׁחַק מְעֻרְפֶּלֶת,
כְּמוֹ גִּגִּית־זְכוּכִית אֲפוּרָה מֻטֶּלֶת
עַל רֹאשׁ הָעוֹלָם, לְהָפְכוֹ בֵּית־סֹהַר.
רֵיחַ־יָם רַעֲנָן בְּמֶרְחַב אֵין־זֹהַר.

וְקוֹל שְׁאוֹן הַכְּרַךְ בָּא מֵעֵבֶר מִזֶּה;
הֵקִיץ וְיוֹדֵעַ שִׁיר־חַיָּיו עַל־פֶּה:
שִׁיר בָּתֵּי־חֲרֹשֶׁת עֲנָקִיִּים, שָׁם
מְשַׁקְּעִים הֲמוֹנִים כָּל טוּב אֲשֶׁר בָּם,
אוֹרָם וּצְחוֹקָם, מִיּוֹם אֱלֵי יוֹם,
יְהִי לַעֲבָדִים שֶׁשָּׁכְחוּ חֲלוֹם...
שִׁיר שֶׁל עֲבוֹדָה וּתְנוּעָה וּשְׁאוֹן
חַיִּים שֶׁל מַעֲשֶׂה, שִׁיר מְכוֹנוֹת־אוֹן
מְנַפְּרוֹת בְּרוּמוֹ שֶׁל כְּרַךְ בְּאָזְנֵי עַם
טָפֵל לָהֶן, מְכוֹנוֹת בְּשַׂר־וָדָם.

הוֹמָם לִי אֵשֵׁב, מֵאַחֲרֵי הַקִּרְיָה,
לִפְנֵי הַיְאוֹר, וְאַחֲרָיו—מֶרְחַבְיָה וְנִיר־יָה...
בְּחֶבְיוֹן הַיְּעָרוֹת שָׁם וַדַּאי מַעְיָנוֹת,
רְבָבוֹת הִשְׁתַּקְּפוּ שָׁם שְׁמָשׁוֹת וּלְבָנוֹת.
בָּאֵלֶּה הַיְּעָרוֹת עוֹד הוֹדִיִּים צָדוּ—
לִבְנֵי־עוֹר אָז עוֹד בָּאָרֶץ לֹא רָדוּ—
וְשִׁירַת אִישׁ הוֹדִי בָּם וַדַּאי נִשְׁמָרָה,
יִבְרְאִי־מַעְיָן בְּבִיאָתִי נִשְׁאָרָה,
בְּבָרְעוֹ בַּמַּאֲרָב וּבְמָתְחוֹ הַקֶּשֶׁת
מִיל פְּנֵי אֵל לָבָן, בָּא אַרְצוֹ לָרֶשֶׁת...

וְעַתָּה—שִׁיר הוֹדִי וְחַיֵּי חֲלוֹם גָּזוּ.
בָּרְאוּ הַיְּעָרוֹת בְּקַרְדֻּמּוֹת עַם עָז,
בָּנוּ הַכְּפָרִים, הֶעָרִים, הַכְּרַכִּים;
בַּרְזֶל הוֹצִיאוּ מִמַּעֲבֵה מַחְשַׁכִּים,
יָרְדוּ בִּסְפִינוֹת הָאָרֶץ לִסְחוֹר...
שִׁיר! כְּאֵשֶׁת קִיטוֹר שָׁם רָפְשָׁה הַיְאוֹר:
סְפִינָה עוֹבֶרֶת מֵחוֹף אֱלֵי חוֹף,
עִיבְּרָה הַקִּיְּימָה, הוֹלֶכֶת לְאֵבוֹף
יְבוּל, בְּרָכַת־כְּפָרִים, לְהָבִיא לָעִיר,
עִם בְּנֵי אִכָּרִים—לִהְיוֹת בְּשַׂר כַּבִּיר...

הוֹמָם לִי אֵשֵׁב, מֵאַחֲרֵי הַקִּרְיָה,
לִפְנֵי הַיְאוֹר, וְאַחֲרָיו—מֶרְחַבְיָה וְנִיר־יָה.
כָּהָה הַיּוֹם, וְנַפְשִׁי כָּהָה כָּמֹהוּ.
מְהַרְהֵרָה דוּם מִתּוֹךְ תֹּהוּ־וָבֹהוּ:
חַיֵּי אֵל לָבָן—הֲלָאֵלֶּה נַעֲגֹן?
חַיִּים בְּלִי שִׁירָה, חַיִּים בְּלִי נִגּוּן,
הֲיֵשׁ־שֶׁלְּהוּל אַחַר עֲבוֹדַת הַפֶּה,
בְּאֵין אַמַּת־דֶּשֶׁא לָעַיִן לְמָזוֹן,
בַּה נִפֹּל כִּצִיצִים בְּקִיטוֹר הַשָּׁחוֹר
עִם חֲלוֹמוֹתֵינוּ—וְאֵין לָשׁוּב אָחוֹר!...

שִׁירָה! הַסְּפִינָה כְּבָר שָׁבָה לַחוֹף.
נַחַם מִמֶּשֶׁךְ—וְלַחֲלוֹמִי בָּא סוֹף
„עוּף!—נְאֻם הַשְּׁרִיקָה—עוּף, חוֹלֵם חֲלוֹם!
כְּלוּם כְּבָר עָשִׂיתָ אֶת חֹק הַחַיִּים?
עַבֵּר עָלֶיךָ בַּהֲוָיוֹת הַזְּמַן,
חֲלוֹמוֹת וְשִׁירִים—מַה בֶּצַע יֵשׁ כָּאן?
צֵא וּבְיִשּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם עֲסוֹק!...”
יִכְאֲבוּ נִימֵי לִבִּי, בִּשְׁרוֹק
הֲלוֹל־חִילוּן זֶה, וְנַפְשִׁי יָדְעָה מְאֹד:
גֵּר אֲנִי, חוֹלֵם, פֹּה, גֵּר בְּאֶרֶץ־נוֹד...

חַיֵּי אָדָם

מאת
שלום־עליכם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

יד.

הָאַהֲבָה הָרִאשׁוֹנָה.

השולמית אשר בשיר־השירים. — בת־ישראל מטיילת עם אופי־צירים בראש כל חוצות. — המאושר בבחורים. — קשה כשאול קנאה. — שריקת נעלים ולשון צרפתית. — כנור ופסנתר. — פצעי אוהב. — גבור הרשימות נושא את נפשו בעולם ההלומות והדמיון.

אילמלא נפגשו שניהם אחרי־כך כמה פעמים בחייהם, אפשר היה לו לכותב הזכרונות האלה להשלות עתה את נפשו, כי אותה הנערה, אשר לקחה שבי את לבו בשנת הארבע עשרה לימי חייו, לא היתה אלא פרי הדמיון בלבד, הזון לבו הצעיר, חלום ילדותו הרחוקה. רוזה היה שמה, ומעולם לא ראה אותה הולכת יחידית ברחובה של עיר. תמיד היתה מטיילת בחברת בני־לויה — בחברת בחורים נאים מבחורי ישראל, כולם בני העשירים ובעלי־הבתים החשובים שבעיר, ביניהם גם צעירי הנוצרים, אופיצירים ופקידי הרשות, אשר סבוה כדבורים, היו כרוכים אחריה וישואפים צרה. כי תצא בת־ישראל לטייל עם אופיציר רוסי בראש כל הוצות — חדוש נפלא זה בלבד היה בו כדי לעורר את הלבבות ולעשות את העיר כמרקחה. לא כל נערה מבנות היהודים יכולה ליטול לעצמה רשות זו, ולא לכל נערה יכופר העון הזה. רק רוזה בלבד רשאית לעשות כן. רק היא האחת, שהכל מותר לה, הכל מחול לה, מפני שמצוינת היא מכל בנות העיר, מפני שהיא הנערה האחת בעיר, הפורטת על הפסנתר, הנערה האחת בעיר, המדברת צרפתית — ומדברת היא דוקא בקול רם, וצוהקת בקול רם. וכי מי ידמה ומי ישוה לה לרוזה?... ולא עוד, אלא שזכות אָביה מסייעתה. אָביה הוא אחד היהודים העשירים שבעיר, אריסטוקראט ונשוא־פנים. יש אומרים, כי בימי נעוריו היה גלוח. עכשיו, משהזקין ושערו הפך לבן, התחיל מגדל את זקנו, הרכיב משקפים על הוטמו ועשה פימות מתחת לעיניו — מיני קפלים של עור, שמראיהם מראה כיס רטנים. פימות אלו קבלה ממנו בירושה גם בתו רוזה, והן מתאימות כל־כך לעיניה הכחולות והיפות, לגבות־עיניה הרכות כמשי וכפופות כעין הרשת, והוטמה המיוחד בתבנית היפה היהודי־יוני, לזיו פניה הלבנים והצהים ולכל דמותה הקטנה והנחמדה, דמות בת־מלך ביפיה, אשר משכה אחריה בחבלי־קסם את לב הנער התמים ובעל־החלומות, שירם בן־נחום בן־זאב, ולבבה אותו באחת מעיניה, עיני השולמית אשר בשיר־השירים, כי ידבק אחריה ויאהב אותה אהבה תמה וצרופה, אהבה עזה וראשונה, אהבה ראשונה של נער בר־מצוה תם וזך.

אָכן שולמית היא זאת, השולמית אשר בשיר־השירים. כי מי עוד כשולמית, אשר לה עינים יפות וכחולות ובהירות כרקיע, כעין השמים הטהורה? ומי עוד כשולמית, אשר מדי העיפה את עיניה העמוקות והמרהיבות להביט עליך — וחדר מבטה לתוך מעמקי נשמתך ועורר בנפשך המון רגשות ומאויים אשר לא ידעת עד כה, רגשות אושר ועדנים אין קץ ויסורים עמוקים מני תהום?... והבט הביטה על שלום, כפי שיש לשער, רק פעם אחת, לכל היותר — שתי פעמים, ואף זה עשתה שלא בכונה, אלא דרך־אגב, בעברה ברחובה של עיר עם חבורת בני־לויתה, וביניהם אחד המאושר מכולם ושמו חיים פרוכשטיין. חיים זה בנו של יוסי פרוכשטיין היה, רך ויחיד לפני אָביו, והוא קצר־הרגלים מטבע בריתו, קצר־הרגלים וארוך־החוטם, ועל הוטמו — חטטים אדומים, ושניו שנים גדולות ביותר, גדולות ונוראות. אבל כנגד זה היה הדור בלבושו, מגוהץ ומסולסל, כחתן היוצא לחופתו. מנפיו מבהיקים ושורקים בדרך פסיעתם, ולהם עקבות גבוהים מאד, כדי שיראה לעין הרואים כגבה־הקומה. אפודתו צחה ולבנה, כלובן השלג. שערותיו סרוקות יפה לכאן ולכאן והפסק באמצעותן, והן משוחות בשמן־המור ומבושמות בכל מיני בשמים, שריחם הולך למרחוק. זה היה המאושר מכל הבחורים, המחזרים אחרי רוזה, ובו בחרה העיר לשימהו התן לה. ולמה בחרה העיר בו דוקא? משום שבנו של יוסי פרוכשטיין הוא, ויוסי פרוכשטיין עשיר היא — יביא בן־עשירים ויקח בת־עשירים. ולא זו בלבד, אלא שחיים פרוכשטיין הוא הבחור האחד בין בחורי העיר פריאסלאוו, המדבר צחות בלשון צרפתית; ה ו א מדבר צרפתית ו ה י א מדברת צרפתית — כלום יש לך זווג יפה מזה? ועוד צד שוה אחד מצאו בני העיר בשניהם: ש ה י א פורטת על הפסנתר ו ה ו א מנגן על הכנור, וכששני אלה עומדים לנגן יחד, לא תמלא אֹזנך משמוע ולא תלאינה רגליך מעמיד על־יד החלון כל הלילה כולו. שלום כבר נכסה לא־אחת לעמוד בחוץ, על־יד החלון הפתוח של רוזה, לעמוד עד בוש בערבי הקיץ ולשמוע אל הקולות הערבים והנפלאים, אשר הוציאה רוזה דיפה באצבעותיה היפות והענוגות מתוך הפסנתר הגדול, השדיר והמבהיק, עם המנענעים הלבנים, ואל צלילי הנגינה המתוקה והנפלאה, אשר הוציא חיים פרוכשטיין קצר־הרגלים מתוך הנימים הדקות של כנורו הקטן והכרסתן. הוי, מה השתוחחה נפשו ומה נסערה ברגעים ההם! הוא התענג והצטער כאחד, ברך וקלל בלבו גם יחד. התענג על הנגינות הערבות, על קולות־האלהים הנפלאים, המשתפכים בעד החלון החוצה, והצטער צער גדול, שלא הוא מנגן עם רוזה, אלא אחר. ברך את הידים המפליאות להוציא מתוך כלי־הזמר הדוממים צלילים ערבים ומרהיבים כאלה. וקלל את יום הולדו, יום שראה אור־החיים בביתו של נחום רבינוביץ, ולא בבית יוסי פרוכשטיין. למה הבדיל

אותו אלהים לרעה מחיים פרוכשטיין זה — שחיים פרוכ־שטיין בן־עשירים הוא, מתענג על כל טוב ורואה חיים בעולמו, והוא, שלום, כל ימיו צרות ומכאובים? המעט לו, כי מנעו אבותיו ממנו מגפים מגוהצים ושורקים עם עקבות גבוהים, — הנה נעליו אשר לרגליו כבר בלו, סוליהן כבר נמחו, עקבותיהן נתעקמו. וכי יבוא היום ויגיד, כי הפין הוא במגפים מגוהצים, מיד ישאלוהו: על מה ולמה? וכי ירהיב עוז בנפשו לבקש לו מגפים שורקים, סופו מקבל נזיפה ומכות־לחי...

הוי, מה טוב היה חלקו עתה ומה נעים היה גורלו, אילו נמצא לו אוצר! אותו האוצר הטוב, אשר חברו הוורונקאי, שמיאליק היתום, היה מרבה לספר עליו ספירים נפלאים כה־כך. ואולם כל זה אינו אלא הבל הבלים, חלומות־שוא ומדוחים. נסים לא יעשו בארץ יאוצרות עיד אינם. כלומר, יש אוצר אחד בוורונקה, אך קשה למצוא אותו — טמון וסמוי הוא מעין כל בריה. ככל אשר ירבו בני־האדם לבקשו, כן יוסיף זה להתרחק ולהתעמק במעבה האדמה ולהתעלם מעיניהם... ושלום עלוב־הנפש קלל בלבו את יומו, כי נולד בבית משפחת רבינוביץ המיוחסת, ולא זכה לראות אור בבית עשירים, כבית משפחת פרוכשטיין. ויותר שהעלה טינה על בית אביו הרגיש שנאה בלבו אל חיים פרוכשטיין, אליו ואל רגליו הקצרות ואל חוטמו הארוך, הזרוע חטטים אדומים. שנאה עזה וכבושה — על שברך אלהים אותו, את קצר הרגלים הלזה, בשלשת הדברים גם יחד: בשריקת נעלים. בלשון צרפתית ובניגון עלי כנור.

ושלום האומלל נדר נדר בלבבו ונשבע והעיד עדים נאמנים — את הירח ואת הכוכבים אשר על־פני השמים, ואת צלילי הנגינה הערבים והנפלאים, את קולות־האלהים, הנישאים ומשתפכים דרך החלון הפתוח החוצה, כי לא ינוח ולא ישקוט עד אם ילמד גם הוא לנגן על הכנור, כמו שמנגן חיים פרוכשטיין, ואולי עוד יעלה עליו בנגינתו עשרת מונים, וכי לא תתקרר דעתו עד אם ילמד לדבר צחות בלשון צרפתית, כמו שמדבר חיים פרוכ־שטיין, ואולי עוד ינצח אותו בעזרת השם גם בזה, — ואז יבוא אליה, אל רוזה היפה, יכנס אל ביתה ויאמר לה בלשון הכתוב בשיר־השירים: „ש ו ב י ש ו ב י , ה ש ו ל מ י ת — שאי־נא עיניך, רוזה, וראי, הטי אזנך ושמעי את אשר אנגן לפניך על הכנור"... והוא יעמוד לפניה עמידה ישרה, כמנגן מנוסה ומומחה, יעביר את הקשתנית על־גבי הנימים הדקות אחת ושתים, ושולמית היפה תטה ראשה להקשיב ולא תאמין למשמע אזניה. אז תשאלהו: „מאין לך כל זאת?" — והוא יענה אותה: „מעצמי". וחיים פרוכשטיין יעמוד מרחוק נרעש ונפעם, מחריש ומשתאה ומקנא בו קנאה גדולה, ולא יוכל עוד להתאפק ויגש אל רוזה וילחש לה דבר בלשון צרפתית, — או־אז יכנס שלום לתוך דבריהם, יפסיק את חיים קצר־הרגלים באמצע ויאמר לו אף הוא בלשון צרפתית: „לאט לך, רב חיים, בלשונך הצרפתית, כי מבין אני כל דבור ודבור!" אז ישתומם חיים עוד יותר, ורוזה השולמית תשאל את שלום: „הגם לדבר צרפתית אתה יודע? מאין?" — ושלום יענה אותה שוב: „מעצמי". אז תקום רוזה ותאחז את שלום בידו ותאמר לו: „לכה ונלכה". ושניהם, הוא ורוזה, יצאו לטייל יחדיו ברחובות העיר פריאסלאוו ולדבר יחדיו בלשון צרפתית, וכל חבורת הבחורים, וגם חיים קצר־הרגלים בתוכם, הולכת אחריהם. אז תהום כל העיר לקראתם, הכל יראו עליהם באצבע, הכל ישאלו זה את זה: „מי הם שני אלה? מי הוא הזוג המאושר הזה?" הללו שואלים והללו משיבים: „וכי אינכם יודעים, מי הם אלה? הלא זאת רוזה היפה בבנות, היא ובחירה רצתה נפשה בו!" — „ומי הוא איפוא בחירה?" „וכי אינכם יודעים, מי הוא? בחירה הלא היא בעל־דתנ"ך ידכתבא הרבא דמפירסם מיורינקה, שלום בן־נחום בן־זאב, שלום רבינוביץ"... ושלום שומע את כל זאת, אלא שהוא מעמיד פנים כאילו אינו שומע כלום. והוא מוסיף והולך יחד עם רוזה בחירתו, שניהם אחוזים זה בזה, שניהם שלובי־זרוע. והוא רואה את עיניה הכחולות והיפות, המביטות אליו באהבה וצוחקות. והוא מרגיש את כף־ידה הקטנה והענוגה והחמה בתוך ידו. והוא מקשיב אל הולם לבו, הפועם בחזקה: טיק־טאק, טיק־טאק. ונעליו אשר לרגליו אף הן השמיעו פתאום קול שריקה כמו מאליהן: שריק־שרק, שריק־שרק. וגם זה, גם שריקת הנעלים, גדול ונפלא בעיניו מכל הנסים והנפלאות, שנעשו לו בימים האלה. הגע בעצמך: לנגן על הכנור ולדבר צרפתית אפשר היה לו ללמוד. יומם ולילה שקד על התורה הזאת עד אשר ידע אותה. אבל נעליו, נעליו הבלות — מי נתן להן פה לשרוק? האמנם גם שריקת הנעלים באה בדרך נס? או אפשר רק נדמה נדמה לו, כי שומע הוא קול שריקת הנעלים? — והוא דוחק ודוחק את סולי נעליו בשתי רגליו, דוחקן בכל כחו — ומקבל מיד סטירה יפה מידי אחיו הבכור, הישן עמו במטה אחת: „למה אתה בועט ברגליך, כאהר הסייחים?" והוא מקיץ משנתו, פוקח את עיניו ומביט על סביבותיו — האמנם לא היה כל זה אלא חלום?...

והוא אינו פוסק מהרהר בחלומו זה הנפלא. והוא אינו פוסק מלחלום חלומות גם בהקיץ. ומתמזגים אצלו מראות החלום והמציאות גם יחד, וחזיונות הדמיון עם מקרי היום משמשים לפניו בערבוביה... וכך עוברים ימים רבים, והוא איננו יודע מספר לימים העוברים — עד אשר יבוא פתאום הלך לעיר פריאסלאוו, אורח איום ונורא. כחתף בא האורח, ידרכו בסיפה וסער, והוא נושא בכנפיו מות ואבדון, פורץ אל בתי העיר ומחריבם ועושה שמות בהם ואינו פוסח גם על בית רבינוביץ. עם בוא האורח נעלמה דמות־דיוקנה של רוזה השולמית, נעלמה גם אהבתו הנפלאה אליה — כחלום חזיון לילה, כדמיון פורח, כיום אתמול כי עבר...

האורח — זה היה החלירע.

הַמְעֻוָּת

ספור.

מאת

א ב ר ה ם ש ו ע ר.

ה.

לפני שמונה־עשרה שנה היה הדבר. בימים ההם רגיל היה להשוות בדמיונו את עניני חייו ומאורעותיהם לאיזה ספור מכתבי־הקודש. רוחו הנלהב נשאהו תמיד אל על, לחזיונות נעלים ונשגבים. את חייו בתקופה ההיא הקיש לחייהם של בני דור־המדבר, וכך היה מונה: הבאנק שלו, עסקיו, מסחריו — אלה הם המן, השליו; ביתו, דורה אשתו, בניו ובנותיו — אלה הם המשכן, המזבח, המנורה הטהורה ושלחן־הפנים; ובינתים — רקודיו מסביב לעגל, הצמדו לבעל־פעור, הליכותיו עם בנות מואב... ואולם כל החלומות וההרהורים האלה לא באו אלא מתוך הרחבת־הדעת. חייו שטפו אז למישרים, ושום צל לא העיב אותם. טובים ונוחים היו החיים ההם, כבוקר לא־עבות באחד מימי האביב — עד אשר התודעו אל הזוג הנחמד, מר רפפורט ואשתו.

בנשף של צדקה אחד נפגשו. הוא, מר רפפורט, איש צעיר כבן עשרים וחמש, חרוץ ועסקן במקצועו—מקצוע של סוכן־נוסע לאחת הפירמות הגדולות בניו־יורק. עבודתו היתה תמיד בדרך, ושבתו בביתו רק מעט, ואפילו כשהיה הוזר מדרכו, היה מבלה את רוב הימים בבית־המסחר. מטבעו היה רפפורט זה אדם רך ונוח לבריות. ורק דרכו היתה דרך אותם האנשים, אשר ברדפם אחרי דבר אחד שוכחים הם את הכל, שוכחים גם את חייהם וחיי הקרובים להם. דורה, אשתו של אפרת, כנתהו אז בשם „דבש וחלב". על שום מה? — אין אפרת זוכר עתה, אבל יודע הוא, כי השם הזה נאה היה ומתאים לו ביותר. סילביה, אשתו של רפפורט, עשתה על אפרת בפגישה הראשון להפגשם רושם הזק מאד. שום אשה לפניה לא הרהיבה אותו, לא לקחה עוד את לבו כמוה. אותו הזוך וטוהר־הנפש, אותה התמימות והצניעות, שהפפו על פניה העדינים ועל כל הליכותיה, הקסימוהו. עיניה — רואה הוא אותן גם עתה; צריך הוא רק לעצום את עיניו רגע— והוא רואה אותן. עינים גדולות, פקוחות, תמהות, כמהות... יבהירות העינים האלה כהולות כשמי אביב בבוקר בהיר, כפרחי־הגן בשדה־הדשא בתקופת תמוז. שבע שנים עברו אז מיום התונתה עם רפפורט ובנים לא היו לה עוד, ועל כן עמדו טעמה ותומתה בה, תומתה של אשה, שנשאה זה עתה — אותו התום הפגום קצת, המגרה כל־כך, המעלה הרהורים שונים, מתירים ויהיפים...

ודורה אשתו דבקה במכרתה החדשה לאהוב אותה. היתה כרוכה אחריה תמיד, מבקשת קרבתה, מזמינה אותה אל ביתה ומבקרת אותה בביתה בכל עת מצוא ושעת־הכושר. דורה זו, שתמיד היתה טינה בלבה לנשים, המבקרות אותם בביתם, שהיתה עוינת אותן וחושדת בהן, — בסילביה לא היתה מקנאה כלל. אדרבה, תמיד דברה טובות עליה באזני בעלה.

כשבאו ימי הקיץ, ודורה עם הילדים נסעו לנאות־דשא בהרים, ומשפחת רפפורט נשארה בעיר עד חצי חודש אבגוסט, מפני שרק בחודש ההוא ניתנה לו חופשה, — בקשה דורה את מרת רפפורט לקבל את בעלה בביתה בתור דייר למשך זמן ידוע, כי מר אפרת לא יכול אז לעזוב את הבאנק, אשר היה עדיין בתחילת יסודו ועסקיו עודם סבוכים. הרפפורטים נאותו לדבר הזה בחפץ־לב, ואפרת בא להתישב בביתם.

ואז נעשה המעוות.

הוא התחיל בכונה גלויה לפרוש רשת לרגלי בעלת־ביתו הצעירה והגלמודה, כדי ללכוד אותה. כן, הוא עשה את כל זאת בכונה למפרע. אף עתה, כשהוא מעלה על לבו את כל המאורע לכל פרטיו, אינו מוצא לעצמו שום צ־וק למעשהו זה. זו לא היתה אהבה, וגם תאוה לא היתה. כל הענין היה לו אז כעין ספורט. הפץ היה לנסות את כחו, את הכח הגדול שבעיניו להפנז, לנצח, להכריע... רוצה היה לראות, אם כחו יפה לא רק לגבי הנשים קלות־הדעת, לגבי הנפשות הפורחות, — אלא גם לגבי זו התמימה, הכשרה, הצנועה... לגבי זו, האוהבת כל־כך את בעלה, המסורה לו בכל לבה.

רוח רעה נכנסה אז ללבו ולא נתנה לו מנוחה.

שעת־הכושר היתה תמיד. רפפורט לא היה אז בביתו, וסילביה יושבת כל הימים הארוכים בבית, משתעמת, קוראה רומאנים, תופרת, רוקמת, — מחכה ומצפה לשוב בעלה.

ואז התחיל לקחת אותה בערב בערב אל בתי התיאט־ראות היהודיים, ולפעמים גם אל בית האופירה והבאר־ליט. ובוחר היה לקחת אותה דוקא אל מיני המחזות, שאינם טהורים וצנועים ביותר, אל מיני הוודיוילים, שלא ניתנו לראות אלא לגדולים בלבד. והרשת, הפרושה לרגלי האשה התמימה, גדלה ונסתבכה מיום ליום...

במהרה התחיל להכיר בה את הסימנים המובהקים, הידועים לו כל־כך — לו, לגבור־הציד... חשודה היתה בעיניו בהאודם הזר, שהיה מכרכם את פניה בשובו מן הבאנק, בהרטט הקל, שהרגיש בידה הענוגה, בהשפלת עיניה מדי דברו אתה, ואחרי כן — בהתחמקותה מפניו, בהתאמצותה לבלתי הותר עמו יחידה בבית. והדבר הגיע לידי כך, שהתחילה להזמין אל ביתה בערב את שכנותיה, הנשים הזרות לה, הגרות עמה בבית אחד.

כל זה היה סימן טוב לו, שהציד עולה יפה.

ופעם אחת, אחרי עבור שני שבועות מיום שבא לגור בביתה, אמרה לו, כי טוב היה לו ולהם, אילו בקש לו דירה אחרת. לשם התול אמרה זאת, — ואולם מתוך רטט־קולה הכיר, שלא לחנם מזורה הרשת...

בערב־קיץ חם אחד ושניהם לבדם בבית. היילונות, המורדים על החלונות הפתוחים, היו כמסומרים. אף רוח

קל לא נשב, אף נדנוד כל־שהוא. בבית שררה אפלולית נעימה. בקרן־זוית רחוקה דלקה תחת זכוכית כהה מנורת־אלקטרון אחת. סילביה ישבה בנדנדה, לבושה שמלת־משי צחורה וקלה, יושבת ומנדנדת עצמה בלאט. אפרת ישב ממולה ברחוק־מקום קצת והביט עליה בעיניו החודרות. היא ישבה דומם, באין אומר ודברים, ורק לפעמים היתה מעיפה עליו מבט חשאי, טמיר — ומיד היתה מורידה את עיניה, בהרגישה את מבטו החד, התלוי אליה.

„מר אפרת, — נשמע פתאום קול־לחשה, — הסב־נא את עיניך מנגדי"...

קולה כאילו נחנק בגרונה. הוא הרגיש את הרטט, העובר בכל יצורי גופה. „כלום עושה אני לבעלת־ביתי הקטנה רעה בעיני?" — שאל אותה בבת־צחוק רכה ומתגנבת. „קודחות הן, בוערות כנרות של שבת... מה מצאת בי, כי ככה תביט עלי?" — שאלה בשחוק מעושה. ופתאום קמה ובפסיעות ממהרות פנתה ללכת אל חדרה. אך הוא מהר וקפץ כנגדה, סך את דרכה והחזיק בה בשתי ידיה: „אל תתחמקי, קטנה!" — קרא רתת. וכשעמדה לפניו כולה נרגשת ורועדת, אחז בה פתאום, הפנה אליו את ראשה היפה ונשק לה בעל־כרחה.

ומני אז התחילה להתחמק מִמֶּנוּ יותר ויותר. השתדלה לבלתי הותר עמו יחידה בבית, חדלה לטייל אתו בגנים וללכת עמו אל בתי־התיאטראות. ואולם הוא קבל את כל זאת באהבה. בטוח היה, כי זו כבר נפלה ברשתו, ואין לו אלא להכות לשעת־הכושר הראשונה.

בליל מוצאי־שבת היה הדבר. עוד בבוקר, בטרם ילך אל הבאנק, הודיעה אותו, כי בערב הזה לא תהיה בביתה. בשעה מאוחרה מאד תשוב. הולכת היא לבקר את אחד מבני משפחתה. מרשומי פניה הכיר, כי בכונה אמרה לו זאת, לבל ימהר לבוא הביתה, בחשבה, כי בין כה וכה ישוב אישה מדרכו. אבל באותו הערב לא היה לו מה לעשות ולאן ללכת, — ובשעה העשירית בא הביתה. כשפתח במפתחו את הדלת, הגיע לאזניו רשרוש קל של שמלה וצעדים רכים מתרחקים. בבית היה חושך, ואולם כשעמד במסדרון ראה אור בחדר בעלת־הבית וראה את דלת החדר נסגרת חרש.

— הוי, רמאית! — קרא אפרת בצחוק צוהל ונגש עד חדרה. — כזבנית קטנה! הנני אליך, שובבה...

— אל־נא, מר אפרת... הרף־נא...

ואולם תחנוניה אלה עוד הוסיפו להלהיב אותו ולרתח את דמו. כזאב אל טרפו פרץ אל החדר וחבקה בזרועותיו האמיצות. היא פרפרה בידיו, כשיה חרדה ואובדת: „אל נא, מר אפרת... חוסה, רחם עלי... חדל, יקירי, חביבי, לא עכשיו... הלא הוא יבוא עוד הלילה, מאכס יבוא"...

דמעות פרצו מעיניה.

הוא הרפה ממנה נרגז ונסער, ובאחזו בידה הרכה והענוגה, לחץ אותה כבצבת וקרא בקול מצוה וסוער: — „אבל מתי? אמרי, עד אנה אשא את נפשי?" — קולו היה נחר ושערות ראשו רטובות. — אמרי... לא ארפה ממך עד שתאמרי!"

— מחר, יקירי, מחר... — לחשה כנגדו, כולה רועדת, נכנעת.

מבלי הוציא עוד הגה מפיו, עזב אותה לנפשה ומהר לצאת החוצה.

„שלי היא! — חשב, בשאפו את אויר הלילה הצונן. — כולה שלי"...

למחר בבוקר בא מאכס. נפגשו כרעים טובים. במשך דבריהם הביע לו מאכס תודה על שהוא מטפל כאן באשתו בימי בדידותה בעיר. „עסקי הארורים! — התאונן מאכס. — אין לי פנאי גם לדבר את אשתי העלובה דברים אחרים כראוי וכנכון"... „דבש וחלב!" — חשב אפרת בהביטו עליו והרגיש פתאום בלבו משטמה עזה אל האיש הזה.

כל אותו היום לא דברה אליו סילביה מטוב ועד רע. כשהיו מבטיהם נפגשים זה בזה, היתה משפילה תיכף את עיניה.

כל היום התרפקה על בעלה, התחטאה לפניו, כתינוק זה, המפחד מאיזה דבר. כצל הלכה אחריו ולא זזה אף רגע ממנו.

אפרת ראה והתבונן אל כל הליכותיה אלה, לא גרע עין ממנה, ארב לה, הביט אחריה. הוא ראה, כמה מתענה היא, והרגיש בצרות נפשה, ביסוריה. הוא ראה את פחדה מפני יום המחר... הוא ראה את כל זאת ודעתו זחה עליו ביותר. במין אכזריות משונה התבונן אל כל זאת והתענג...

בלילה ההוא, ליל יום הראשון, נדדה שנתו. כל הלילה התהפך על משכבו, כולו נרגש ומורתח. כל זעזוע קל, כל הגה, כל נשימה בחדר הזוג הצעיר לא נעלם ממנו. כזאב אורב במסתרים חכה לשעה הרביעית. בשעה הרביעית צריך היה מאכס לקום ולנסוע לדרכו, לרגל ענין נחוץ.

דמדומי החמה הראשונים הזהיבו את השמשות העליונות בחלון, ומאכס כבר יצא מחדרו, צועד לאט בחדר־האוכל, הסמוך לחדר אפרת. אחריו נשמעו פסיעותיה של סילביה — פסיעות קלות, חשאיות בסנדלים רכים. אפרת צנח בחשאי מעל מטתו, גחן אל הסדק בדלת חדרו והציץ... האשה הצעירה היתה לבושה קימונה כחלחלה. שערותיה הזהבהבות והרכות היו מפוזרות על צוארה החטוף ועל כתפיה העגולות. היא עמדה ליד הכסא, אשר עליו ישב בעלה, והתרפקה עליו. והוא יושב ושותה את הקהוה ומביט אל השעון, המונח לפניו על השלחן. השעה דחוקה לו כל־כך... אשתו מתרפקת עליו, מתחטאת, לוחשת לו באזניו, מתחננת: „מאכס חביב, אל תסע היום... איני חפצה... אל תסע... בבקשה ממך, עוד שעה השאר, עוד חצי שעה... חכה עד אור היום"... אפרת רואה את הצחוק התמים, האוילי, המרחף על פניו של מאכס, הנסוכים שינה. „אך זאת פתיה קטנה! — אשה לעולם אשה היא... הלא יודעת את, שצריך אני לנסוע, מחויב, מוכרח. אסור לי להשאר פה אפילו רגע אחד. ומה יתן ומה יוסיף לך, אם אתעכב עוד שעה אחת? אך פתיה קטנה את!"...

כמה צער ויאוש היה אז בפניה, וכמה יסורים! — אולם את כל אלה ראה הוא, הכיר והבין הוא, — מאכסם התמים לא ראה ולא הבין כלום.

„מנוול, טפש, הדיוט!" — חרף אותו אפרת בכל לבו וקמץ את אגרופו כנגדו מאחורי הדלת.

כעבור רגעים קם מאכסם מעל הכסא, לקח את אמתחתו, נשק את אשתו נשיקה קלה וחטופה על מצחה, פתח את הדלת ויצא.

סילביה נשארה עזובה, עומדת מעוטפת בקימונה שלה, קופאת במקומה ופניה אל דלת חדרו של אפרת — עומדת ומבטת מבלי נוע, כאילה זו, שעיני הצפעוני נטויות עליה. ואפרת עודנו עומד בחדרו מאחורי הדלת ומביט עליה דרך הסדק. והיה אז רגע אחד ובלבו התעורר כעין רגש של רחמים עליה: „אולי יחדל מכל המשחק המסוכן הזה?"... אך באותו רגע הרימה סילביה את שתי ידיה אל ראשה לאט־לאט, כחולמת. שרוולי הקימונה הרחבים הופשלו, ולעיניו הבריקו לאור קרני שמש־הבוקר זרועותיה הורודות, היפות, החשופות עד לבית־השחי—וקלוה דם רותח הכה על לבו. בעינים טרופות יצא לקראתה. פשט אליה את זרועותיו. והיא, בלי כל התנגדות, כתמרה רכה זו, הנופלת מתחת להכאתו של הגרזן, צנחה־נפלה תחתיה.

בבית שררה דומיה רבה, כאילו גוע כל החי בו. קרני השמש מלאו את החדרים. הררו דרך הוילונות המורדים, פזזו על השלחן, על הרצפה. טפסו וזחלו על הדלתות הסגורות. מחוץ הגיעו, כמו מעולם רחוק, הדי שעטות סוסים, המון גלגלים, מרוץ מרכבות...

כשהתגנב אחר־כך ויצא בחשאי מן הבית, התעכב רגע מאחורי הדלת לשמוע ולהקשיב. הגיעה לאזניו בכיה חנוקה, חשאית... קול אשה מבכה על עולמה, שהחשך עליה ברגע אחד.

אפרת מהר ירד מעל המדרגות, והבכיה החשאית מצלצלת באזניו כרעם של תופים ומצלתים. נדמה לו, שבני־אדם רצים אחריו, רודפים אחריו להשיגו ולהחזירו על עקבותיו. על פרשת הרחובות עמד רגע, שאף רוח והתבונן אל כל העברים. ברחוב זה אך החלה תנועת הבוקר. חלבן עבר על פניו, והוא מוציא מעגלתו בקבוקי חלב מלאים, נערב באדר המדרגות, הוזר ויוצא מישם ובידו בקבוקים ריקים. לפני אחד הבתים נראה נער, מן הנערים המשרתים בחנויות של מכולת, והוא מוביל בעגלת־יד חבילות שונות, רץ, אץ... עולה לבתים עם החבילות, עולה ויורד, יורד ועולה... בקרן הרחוב, אצל הצנור, עומד מנקה־הרחובות לבוש לבנים, מקטורת קצרה בפיו, והוא מזלח את המרצפת. קלוח של מים מתנשא כחצי עגול ומבריק לנגד קרני השמש הראשונות, כזרם של כסף מהותך. רוח בוקר קריר מנשב.

אפרת עמד רגע והתבונן, מבלי דעת את נפשו. בקש לו איזה מקום נסתר לשבת, לנוח. נראה לו גן קטן מרחוק — ופנה ללכת שמה.

בגן ישב על אחד הספסלים בפנה נסתרה, תחת אילן ענף מרשרש. רגעים אחדים היה מחו ריק מכל מחשבה, ופתאום כאילו התעורר והתאושש. רעיון הלף את מחו, כחיץ חולף, כברק, אשר יבריק בחשכת הלילה.

הוא עשה דבר מגונה... מגונה מאד. מעוות שאין לו תיקון לעולם... לא, גם זה לא נכון... האין מלה אחרת לכנות בה את המעשה, אשר עשה זה עתה? מלה נבונה, אמתית, מתאימה?... והוא מרגיש: כי נמצאה המלה... פורחת היא לפניו, נשאת באוירו של הבוקר הבהיר והשוקט הזה.

הוא נרתע כולו, פלצות אחזתו. מ א נ ס!

הוא פנה לכאן ולכאן. נדמה לו, שאחד נסתר קרא מאחריו את המלה הנוראה הזאת, קרא בקול: מ א נ ס!

כאותו נחש הקדמוני התגנב אל תוך גן־העדן של אנשים כשרים ותמימים וגנב את דעתם — גנב וטמא ושקץ וחלל! שבר לרסיסים, הרס ולא חמל חיים טובים ונעימים. טמא את הטוהר, את הקדושה... חלל כל קודש!

„כאשר יקום איש על רעהו ורצהו נפש כן הוא הדבר הזה"... הלא כך כתוב בתורה, אשר למד בימי ילדותו, בהיותו עוד רך וטהור ותמים.

כנשוך־נחש קפץ ממקומו ורץ... וברוצו, רדפה אחריו אותה הבכיה החשאית, החנוקה... קול אשה מבכה על עולמה, שהחשך עליה פתאם ברגע אחד.

(עוד יבוא.)

מוֹשְׁבוֹת יְהוּדָה

משורת המאמרים „על הארץ ויושביה".

מאת

י. ב ן ־ צ ב י.

שיבת ציון היא לנו, קודם כל, חזרה אל אדמתנו, על־מנת לעבדה ולשאב ממנה מחיה, אחרי שנעקרנו מתוכה לפני שנות מאות. שאיפה זו פעמה בלב טובי האומה עוד זמן רב לפני שקבלה הציוניות תכנית מסוימת וצורה של הסתדרות קבועה. עוד עשרות שנים לפני עלית חלוצי ביל״ו הובע רעיון הישוב על אדמת ארץ־ישראל על־ידי משה מונטיפיורי, ר' צבי קאלישר ואחדים מתושבי ארץ־ישראל עצמה. הרעיון ראה ברכה, ובקרוב תמלאנה חמשים שנה מיום הוסד „מקוה ישראל", החוה היהודית הראשונה בארץ־ישראל.

י ה ו ד ה משכה אליה את לב העולים יותר משאר חלקי ארץ־ישראל. באופן טבעי התחילה ההתישבות על הקרקע בקרבת יפו, מרכז הערים החדשות ושער־המבוא לארץ־ישראל.

אדמת יהודה, שנעשתה כבסיס להקולוניזציה העברית, היא ה ש פ ל ה, חלקת־מישור, המשתרעת מחוף ים־התיכון עד הרי־יהודה ומישרון ועד ארץ־הנגב. גבעות קטנות מתנשאות בשפלה, ונחלים רבים עוברים. אולם רובם של הנחלים מלאים על גדותיהם רק בימות הגשמים

מתיבשים בחום הקיץ. אדמת החוף מלאה חומר וחול, הנערמים לעתים ונעשים גבעות שלמות. אולם הפרדסים היפים וגני־החמה, המקיפים את יפו וממלאים את כל הסביבה, מעידים על קרקעה, שאינה זבורית.

רוב המושבות התרכזו בשפלה מסביב ליפו, ורק שתים־שלש מהן נמצאות בהרי־יהודה. בכלל אנו מונים עכשיו ביהודה כעשרים ושתים מושבות, אחוזות וחוות עם ישוב של שבעת אלפים וחמש מאות נפש, כלומר: קרוב לחצי מספרן של כל המושבות בארצנו ויותר ממחצית ישובנו החקלאי.

שלש תקופות של צמיחה עברו על מושבותינו ביהודה. התקופה הראשונה התחילה בהתישבות של אידיאליסטים ונגמרה בתמיכתו של הבארון רוטשילד, שהביאה אמנם הצלה חמרית, אולם יחד עם זה גרמה גם תקלה מוסרית למקבליה. תקופה זו נמשכה כשש שנים, עד תרמ"ד, ובה נוסדו חמש מושבות יהודה הראשונות: פתח־תקוה, ראשון־לציון, ודי־אלחנין ונס־ציונה, עקרון, גדרה.

אחרי הפסקה קצרה, שבה נקנו קרקעות חדשות, אך לא נעבדו, התחילה תקופת הבנין השניה, שנמשכה גם היא שש שנים, עד שנת תרנ"ו. תקופה זו הוסיפה עוד ארבע מושבות חדשות ביהודה — את קסטיניה בדרום, את מוצא על יד ירושלים, את הר־טוב (ערטוף) בהרי יהודה ואת רחובות. כל המושבות הללו נוסדו על־ידי חברות ואיניציאטיבה של יחידים, ולא נכנסו כלל לגדר ישותו של הבארון רוטשילד.

אחרי זמן־מה בא המשבר בפעולת הפקידות של רוטשילד, שרצה למשוך את ידיו מכל התפקיד הקשה, אשר נטל עליו. אולם הוא לא הסתלק לגמרו מן העבודה, אלא מסר את הנהלת המושבות, שעמדו ברשותו לידי פקידות יק"א. האגודה הזאת קבלה עליה את ההנהלה, אולם שיטה אחרת קבעה לה בעבודתה. במקום המטעים שמה לבה אל משק הפלחה (התבואות) וחדלה ליסד מושבות חדשות למטעים. במשך עשר שנים לא נוסדו בכל יהודה שום מושבות, עד שהתחילה פעולתם ההדשה של הציוניים וחובבי־ציון. התקופה השלישית הזאת נמשכה עד הזמן האחרון, עד הספח טורקיה אל המלחמה. במשך תקופה קצרה זו של תשע שנים הוכפל מספר המושבות והאחוזות הישנות התבצרו והתפתחו. מאלפים וחמש מאות נפש, שמנו מושבות יהודה בסוף התקופה השניה, עלה הישוב החקלאי עד שבעת אלפים וחמש מאות, ובמקום 62,000 דונאם קרקע מונות הן עכשיו 121,000 דונאם.

רוב החוות והמושבות של תקופה זו נוסדו על־ידי חובבי־ציון והציוניים במטרה מיוחדה לפתור את הפרובלימה של עבודה עברית, של ישוב לאומי, של תרבות לאומית וכדומה. לתכלית זאת ניסדו החוות הלאומיות בן־שמן על־יד לוד ובחולדה, מושבות הפועלים עין־גנים, באר־יעקב ונחלת־יהודה, שכונות התימנים ואחוזות [illegible] קלנדיה, שטרם נעבדו. פעולת הציוניים לא נגמרה ביסוד החוות הנזכרות: מלבד הפועלים, שכיננו בעצמם, שימשו גורם עצום להתישבותם של יחידים וחברות

במושבות הקיימות וליסוד חוות חדשות, כמו כפר־אוריה ירוחמיה והית גולדברג בהר־טוב. ואפילו חברת יק"א התחילה בזמן האחרון להתענין בקנית קרקעות חדשות ביהודה.

אפשר לציין קו אופיי אחד, המבדיל את תקופת ההתישבות האחרונה מהראשונות. החלוצים הראשונים נטו קו, והאחרונים לא עברו כמעט על הגבולים ולא יצאו מתחום הגדר, שגדרו ראשונים לקולוניזאציה ביהודה. תפקיד אחר הציגו להם האחרונים: לקרב את המושבות המפוזרות על־ידי קנית קרקעות ויסוד מושבים חדשים בין המושבות הישנות. ועוד מטרה אחת היתה לפניהם — לתקן את הסרוגות שיטת ההתישבות, הנהוגה בידי הבארון, יק"א והמתנחלים הפרטיים, ולפתור את שאלת העבודה העברית והמשק העברי באופן יותר מתאים. עד כמה הצליח חפץ זה בידי חברות הישוב ובידי עסקני הארץ — נראה בפרקים הבאים. כאן עלי לציין, שהמטרה הראשונה הושגה במדה ידועה, מושבות רבות, שהיו רחוקות זו מזו, התאחדו כמעט על ידי גאולת הרצועות, שהפסיקו ביניהן, ונעשו לטריטוריה יהודית קטנה. התרכזות זו הביאה לא רק לידי התבצרות המושבות הקיימות, אלא גם לבירור פרובלימות חשובות לעמקן. אולם מצד שני גרמה מגמה זו גם לתוצאות שליליות. אילו פרצה הקולוניזאציה מזרחה — אל סביבות ירושלים וחברון, נגבה — אל סביבות עזה ובאר שבע, וצפונה — אל הרי אפרים הצפוניים, היתה האיניציאטיבה הפרטית וגם הצבורית מוצאת לה אופקים יותר רחבים לפעולתה והקרקע יותר משובחה ופוריה לגידוליה. הנסיון כבר הוכיח לנו למדי, כי ישנן שאלות רבות, שנקל לפתרן על־ידי בנין חדש מאשר בדרך תקון הסדר הישן המקולקל, שהשתרש ונעשה לטבע שני. דוגמה חיה משפיעה יותר מתעמולת דברים. כך היה, למשל, בשאלת העבודה העברית, שנפתרה מעיקרה בחוות הלאומיות ועל־ידי הקבוצות־הפועלים, בזמן שפתרונה במושבות הישנות עודנו תלוי באויר.

על־ידי תכונתה המיוחדה של ההתישבות ביהודה מתבארת העובדה, שכל המושבות הגדולות הן פרי העליה הראשונה. בראשן באה, בלי שום ספק, פתח־תקוה, המהוללת בפרדסיה ובכרמיה היפים, העצים בגדלם וביבולם על כל פרדסי הסביבה. פתח־תקוה עולה על יתר מושבות יהודה לא רק בעשרה, בשטחה, בישובה ובמספר פועליה, כי־אם גם במהירות צמיחתה והתפתחותה האיקונומית על יסוד איניציאטיבה פרטית. ראשון־לציון היא השניה על־פי מספר תושביה, אולם רחובות עולה עליה בשטח אדמתה ובהתפתחות האיניציאטיבה הפרטית בהרבה. בזמן האחרון מכרה הממשלה לאנשי ראשון־לציון את אדמת־החול אשר על שפת הים, ואם בני ראשון יזהרו בה ויעבדוה כראוי, אז יגדל שטח המושבה גם על שטח פתח־תקוה.

שאר המושבות הן יותר קטנות בשטחן ומועטות באוכלוסיהן. אך את ערכן לגבי הישוב ועתידותיו אי־

אפשר לקבוע במספרים: מקצתן עומדות על המטעים, כמו ודי־אלחנין, מיצא יבאר־יעקב, ומקצתן עומדות בעיקר על הפלחה, כמו עקרון, קסטיניה והר־טוב, והשאר — על משק מעורב. מושבות הפלחה הנזכרות הן מהראשונות ביהודה, ואילו הצליחו יותר בזמנן, כי אז אפשר שמשק יהודה היה מקבל צורה אחרת.

גם החוות הלאומיות הראשונות שבארץ־ישראל נוסדו ביהודה: בבן־שמן על־יד העיירה לוד ובחולדה, הסמוכה למסילת־הברזל יפו—ירושלים. החוות הללו סללו את הדרך לפתרון שאלת העבודה בידים עבריות. מלבד זאת, הראתה הנהלת הקרן הקיימת עוד דוגמה אחרת, במסרה עבוד קרקעות לקבוצות־פועלים. ביהודה מסרה הנהלת הקרן הקיימת להפועלים את כפר־אוריה בדיסרד, וממנה ראה וכן עשה הפקיד של רוחמה, אשר העסיק קבוצת פועלים באחוזה החדשה הזאת בנגב־יהודה.

נסיונות שונים נעשו ביהודה על־ידי חובבי ציון. מתחילה נסתה אגודה זו להושיב את הפועלים, ועזרה לשכלול הפועלים מהדור הישן בודי־אלחנין, בגדרה ובקסטיניה. אך חברת חובבי־ציון עם אמצעיה המצומצמים לא יכלה, כמובן, להתחרות עם חברות הישוב הגדולות והעשירות ממנה. סוף־סוף באה לידי הכרה, שאין זה מתפקידה לבנות מושבות של אכרים, והתחילה להתענין יותר בשכלול הפועלים על־ידי יסוד שכונות ומושבים סמוכים למושבות הקיימות, אשר בהן יוכל הפועל למצוא לו עבודה לעת־הצורך. ושני נסיונות חשובים נעשו על־ידי חובבי־ציון: באר־יעקב על יד ראשון־לציון, ועין־גנים סמוך לפתח־תקוה. בשני הנסיונות האלה נתכוונו למטרה אחת, אולם למעשה נגשו לפתרון השאלה בדרכים שונות, ובשתיהן החטיאו את המטרה. באר־יעקב נהפכה למושבה קטנה, שאין בינה ובין יתר המושבות הזעירות ולא כלום. עתידה של באר־יעקב איננו מבוסס, אולם אם גם תתגבר על כל המעצורים, סופה להיות מושבה רגילה, מבלי שתוכל לפתור אף במעט את שאלת הפועלים, אשר לשם זה נוסדה. עין־גנים, הסמוכה לפתח־תקוה, היא כבר נסיון יותר מוצלח. אך גם טפוסה של עין־גנים איננו מתאים די־צרכו לפתרון שאלת פועלי המושבות.

בזמן האחרון נעשו נסיונות חדשים לבנות מושבי פועלים על־יד המושבות הגדולות, כמו נחלת־יהודה על־יד ראשון־לציון ושכונות פועלים אחרות על־יד פתח־תקוה, חדרה ועוד. מצד הקרן הקיימת באה האיניציאטיבה לבנות שכונות לתימנים, ושכונות כאלו כבר נבנו על־יד פתח־תקוה, רחובות, ראשון־לציון ובשמרון.

חברת יק"א מצדה לא עשתה בעשר השנים האחרונות כמעט כלום להתקדמותו של הישוב ביהודה ויצאה ידי־חובתה בהשגחה על המושבות בלבד, בהקלת חייהן על־ידי הריאות והמיכה למיכרות־צבור אחדים, ובגבית חובותיהם של האכרים לאוצר הבארון. אולם בשנים האחרונות, יחד עם התפתחותן העצמית של מושבות יהודה וצמיחת החוות הלאומיות, נראו אותות לטובה גם בקרב יק"א. קרקעות חדשות נקנו על־ידי פקידות היק"א ביהודה — דבר, שלא נשמע בארץ־ישראל מיום עבור מושבות הבא־רון לרשות החברה הנזכרה. פקיד חדש נמנה בארץ־ישראל, אדם הידוע ביחסו החיובי לעבודה עברית. הפקיד החדש התחיל להשתמש בפועלים יהודים ומסר עבודות שונות לקבוצת „אחיד". ואמילא פרצה המלחמה, היינו בלא ספק עדים להתחדשות פעולת היק"א במקצוע הקולוניזאציה ביהודה.

הנסיונות השונים מוכיחים לנו אמנם, כי עוד לא נקבעה שיטה אחת שלמה ומסוימת להתישבות מצד חברות־ההתישבות הלאומיות. אולם אין זה פלא. וכי היכן מצינו, ששיטה קבועה תברא על־נקלה ובזמן קצר בקולוניזאציה חדשה? עמים יותר חזקים ומלומדי־נסיון ממנו, המזיינים באמצעים יותר גדולים, עמלו במשך שנות מאות לרשת את מזרחה ואת צפונה של אפריקה, ועדיין לא עלתה בידם, ועוד הם מחליפים לעתים את שיטת פעולתם.

אך מצד שני מראה לנו עצם הנסיונות בעליל, כי שאלות־הישוב היותר חשובות — שאלת העבודה, שאלת המשק, הרכוש ושיטת העבודה הקולוניזאציונית — הולכות ומתבררות, הולכות ונפתרות ונקבעות הלכה למעשה. האינטרס המתמיד והרצון התקיף משמש לנו ערובה נכונה, כי תקופת־הישוב העתידה לבוא, אשר תשען על יסוד התוצאות של הנסיונות הקודמים, תעלה על התקופות הראשונות הן ברוהב חוג־פעולתה והן בעומק שרשיה.

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

עורך נכבד:—

הרשני־נא לענות מעל עמודי עתונך החשוב למזכיר ההסתדרות העברית, התובע ממני תשובה.

הזדרזתי לשלוח ל„התורן" את תלונתי על הועד הפועל המצומצם של ההסתדרות ד ו ק א מפני שאני חבר הועד הפועל הגדול, שלא נקרא לאספה זה זמן רב, ומפני שהועד המצומצם ראה נחיצות לעצמו לפרסם את החלטותיו בעתונים טרם הוכחו, אם דבריו כשרים לפני חברי הועד הגדול אם לא. על חוסר אחריות שכזו, אני חושב, יש צורך להעיר את תשומת לבם של העברים המסודרים.

וזה — בנוגע להסתדרות המורים. המורים, אשר מר ווייטמאן מזכיר במכתבו, אמנם טובי המורים העברים בנויורק הם, אבל שמותיהם הטובים בתור מורים אינם מעידים עדיין, כי עמלים הם לשם קיום הסתדרות המורים.

לסוף רוצה אני להעיר, כי צר לי מאד, שמזכיר ההסתדרות מ מ ה ר לחשוד בי ב„כונות זרות". מי יתן והיתה ההסתדרות העברית הסתדרות חיה ופועלת, ש י ה א ב ה כדי להכנים כונות זרות ללב מי שהוא מן העברים. המציאות הדלה מכריחה אותי לחשוב, ל ד א ב ו נ י, כי אדם צריך להיות ב ע ל ־ ד מ י ו ן גדול, כדי שיוכל לחשוד במי שהוא ב„כונות זרות" בנוגע להסתדרות העברית.

בכבוד ובברכת התחיה,

א. ש. א ו ר ל א נ ס.

ניו־יורק, כ"ד חשון, תרע"ז.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— הפדראציה של הפועלים באמריקה (אמעריקאן פעדעריישאן אָוו לייבאָר") בועידתה השנתית, שנקראה בשבוע שעבר בבאלטימור, קבלה פה־אחד החלטה „לדרוש את בטול כל החוקים, המגבילים את זכיותיו המדיניות, הראומיות והאזרחיות של העם היהודי בכל הארצות".

— סכומי התרומות, שנקבצו בארצות־הברית לטובת נגועי־המלחמה היהודים באירופה ובארץ־ישראל, עולים 6,373,322 דולאר.

— באספה האחרונה של ה„ועד המחלק המאוחד" החלט לשלוח את הסכומים האלה לארצות־המלחמה: לרומיניה ארבעים אלף דולאר; לבולגאריה — ששת אלפים דולאר; לגאליציה — מאה וחמשים אלף דולאר; לספרד (בשביל פליטי המלחמה מטורקיה) ארבעת אלפים דולאר; לטורקיה ארץ־ישראל אינה נכנסת לחשבון זה) — שבעים וחמשה אלף דולאר.

— הכנסותיה של „הפדרציה העברית הצדקה בניו־יורק" הגיעו עד עכשיו למליון וארבע מאות אלף דולאר. העומדים בראש הפדראציה מקוים, שיעלה בידם להכנים לקופתה עד גמר השנה עוד שש מאות אלף דולאר. הסכום הזה דרוש להשלים את שני המליון — תקציב ההסתדרות הזאת לשנה הבאה.

— בימים האלה מלאו שמונים שנה להולדתו של העסקן הצבורי המפורסם מר סימון וולף. לכבוד המאורע הזה נערך ביום ג', 25 נובמבר, מסבה נהדרה במלון „סאווא" שבניו־יורק. הרבה מחשובי היהודים באמריקה, וביניהם גם יעקב שיף, הד"ר י. ל. מאגנס ועוד, השתתפו בשמחה זו. ראש היובל הוגשה מאת חברת „הכנסת אורחים" מנחת־זכרון — תנ"ך מכורך יפה, ועל ה„שער" שלו חרותות באותיות זהב המלים „ואהבת את הגר". על נאומי הברכה, שנשאו לכבודו הרבה מן הנאספים, ענה חתן היובל, כי כל עזרה, הבאה לאימיגראנטים היהודיים, גורמת לו הרבה נחת וקורת־רוח. מבקש הוא את הקהל לשום לב ביותר לגורל אחיהם בארצות־המלחמה — האימיגראנטים העתידים — ולדאוג להם. אמריקה היא להם עיגן־ההצלה היחידי. המצב ההוה של היהודים באמריקה נותן תקוה בלבו, כי עוד יבוא יום ויהודי יהיה נשיא הריפובליקה הגדולה הזאת.

מר סימון וולף הוא יליד גרמאניה. בהיותו נער בן עשר הובא לאמריקה. במשך ימי שבתו בארץ הזאת השתדל ופעל הרבה לטובת היהודים הנודדים. השפעתו הגדולה בחוגי הממשלה (הוא התרועע עם כל נשיאי ארצות הברית מימות לינקולן) עמדה לו תמיד בהשתדלותיו המרובות. מספרים עליו, כי על־ידיו נצלו יותר ממאה אלף אימיגראנטים יהודים מדינה של „אלים איילאנד" — להשלח בחזרה.

לרגלי הסכסוכים הפנימיים ברוסיה בין הממשלה ובין נבחרי הדומה הודח ממשמרתו ראש־המיניסטריום שטירמיר ועל מקומו בא אלכסנדר טריפוב. הליבראלים ברוסיה מביעים את שמחתם על מנויו של המיניסטר החדש, מפני שרואים בהתמנותו נצחון לעצמם. ואולם אם יש לחם גם ליהודי רוסיה לשמוח על „חליפי גברא" אלה — אין ידעת. המיניסטר החדש טריפוב לא הצטיין עד עכשיו, במשרותיו הקודמות, באהבה יתירה ליהודים.

— באספה האחרונה של „הועד המרכזי לעזרה" בפטרבורג נתפרסם מספר היהודים נגועי־המלחמה, הנמצאים בערים האלה: בפטרבורג — 154,616, במוסקבה — 31,363, בקיוב — 23,532. הסך הכולל של נגועי־המלחמה הרשומים בועדי שלש הערים האלה עולה איפוא ל־217,511. מהם מקבלים תמיכה 176,101, או 83 אחוזים. מובן, שהסטאטיסטיקה הזאת אינה שלמה, מפני שהרבה מנגועי־המלחמה לא רשמו את שמותיהם כלל.

חברת „מפיצי השכלה" ברוסיה החליטה לפתוח ביקטרינוסלאב קורסים למורים עברים.

מראשית ימי המלחמה עד כ"ט חודש אבגוסט שנת 1916 זכו שלשה עשר אלף יהודים בצבא האוסטרי־אונגארי ראותות־הצטיינות שונים. שתי שלישיות של אותות־ההצטיינות נפלו בחלקם של החילים הפשוטים, ויתרם — בחלקם של האופיצירים ופקידים גבוהים אחרים. הרשימה הזאת אינה שלמה, מפני שבה לא נכללו אלה היהודים, שזכו לאותות־הצטיינות בעד עבודתם לטובת „הצלב האדום" ובמקצועות אחרים לטובת ארץ־מולדתם.

הקהלה היהודית בברלין השתתפה בהלואה החמשית של ממשלת גרמניה בסכום של מיליון מארק. עד עכשיו העניקה הקהלה הזאת מקופתה להלואות־המלחמה סכום של ששה מיליון ושלש מאות אלף מארק.

— בישיבת הועד הראשי של הרייכסטאג הגרמאני, שהיתה ביום 27 נובימבר, העמדה על הפרק השאלה בדבר העסקת יהודי פולאניה במקצועות התעשיה השונים בגרמאניה. מספר היהודים בפולאניה הוא ארבעה עשר אחוזים ממספר התושבים הכללי. ומאות אלפים מהם מחוסרי עבודה ואין להם במה להתפרנס. לפיכך חושבת הממשלה הגרמאנית, כי צדקה תעשה עם היהודים האלה, אם תכריח אותם לעבוד במקצועות התעשיה השונים בארצה. הממשלה אומרת לסדר את הפועלים היהודים לקבוצות מיוחדות, כדי שיוכלו לשמור את דתם ומנהגיהם ומנהגיהם בצבור. אומרים, שהיהודים הגרמנים העיקריים מסכימים להצעת ממשלתם ונכונים הם לתמוך בה.

מלונדון נתקבלה ידיעה טלגרפית, כי כל סניפי הבאנק האנגלו־פלשתינאי בארץ־ישראל נפתחו מחדש ברשיון הממשלה הטורקית. השלטונים הטורקים שחררו מעבודת הצבא את מורי הגימנאסיה העברית ביפו ותלמידי בית־הספר „בצלאל" בירושלים. מי שהיה העורך האחראי של „הפועל הצעיר", מר צ. בשדן, נדון על־ידי בית־הדין לשתי שנים של מאסר ולתשלום קנס של חמשים לירא.

הַתְּנוּעָה הַלְאֻמִּית

חגיגת יום־הולדת הששים של ברנדיס.

בחודש זה נמלאו ששים שנה לראש ה. ברנדיס. מכבדיו ומעריציו של העסקן הציוני הזה חגגו את יובלו בקבוץ תרומות להקמת מוסד, אשר שם בעל־היובל יקרא עליו. עד

עכשיו הרימו את תרומותיהם בתשעת אלפים איש בארבעים ושלש מדינות אמריקה. שמות התורמים וסכומי התרומות נרשמו לזכרון באלבום מיוחד לזה, העשוי מלאכת־מחשבת.

מנחת־הזכרון הוגשה לבראנדייס ביום א׳, 26 נובמבר, בלשכת „הועד הזמני לעניני הציוניות" במעמדם של מאה איש ויותר מחשובי הציוניים והלאומיים באמריקה. מגיש המנחה היה הד"ר סטיפן ווייס, היושב־ראש של „הועד הזמני לעניני הציונית". נשאו נאומי־ברכה: הפרופיסור ה. פרידנוואלד, נשיא הפדרציה הציונית, פרופיסור ר. גוטהייל, השופט יוליאן מאק, יעקב די־האאז והנריטה סולד. כולם הדגישו בנאומיהם את פעולותיו הגדולות של בעל־היובל לטובת התנועה הציונית והלאומית באמריקה ובכל ארצות תבל.

מר בראנדייס ענה על הברכות בנאום, שבו אמר בתוך שאר הדברים, כי אי־אפשר לו לתאר במלים את הערך הרם והנשא של האידיאל הציוני לו, לנפשו ולרוחו, מיום שעמד עליו, ואף־כי באופן רשמי איננו יכול להמשיך את פעולתו בתוך ההסתדרות, בכל־זאת כאז כן עתה קרוב הרעיון הציוני ללבו. מר בראנדייס הוסיף ואמר, כי בכל דברי ימי ישראל בגולה לא היתה שעת־כושר רבה כל־כך להוציא לפועל את האידיאלים הלאומיים של עמנו ושאיפותיו, כמו בימינו אלה.

* * *

בית־הספר הלאומי בניו־יורק ופעולותיו.

ביום א׳, 26 נובמבר, היה נשף־מלואים לפקידים החדשים של בית־הספר הלאומי שברחוב מדיסון 183. מר יוסף בארונדס מלא את ידי הפקידים. נשאו נאומים לכבוד המאורע: הד"ר דראבמאן, הרב מאיר ברלין, השופט א. רוזאלסקי, הד"ר ש. מ. מלמד, מר למפרט, מר צ. ה. מאסליאנסקי ועוד. כל הנואמים דברו על ערכו הגדול של בית־הספר הלאומי לחנוך העברי בארץ הזאת. כולם דברו בשבחו של המוסד התנוכי הזה, הראוי לשמש מופת ליתר בתי־הספר באמריקה בשיטת־הלמודים המתוקנת והמשוכללת, הנהוגה בו, וברוח העברי־הלאומי, השורה בתוכו.

בית־הספר הלאומי מתקיים זה כשבע שנים. מתלמדים בו כעת יותר מחמש מאות נערות ונערים. שיטת־הלמודים, הנהוגה בכל מחלקותיו, היא עברית־בעברית. תכנית־הלמודים כוללת: תורת הלשון, הספרות (העתיקה והחדשה), היסטוריה ועוד מקצועות־למוד שונים. ראשיתו של בית־הספר היתה מצער: צעירים עברים אידיאליסטים אחדים, המסורים לרעיון החנוך העברי וראים בו את תקות ישראל באמריקה, יסדוהו. הרבה יגיעות יגעו והרבה קרבנות הקריבו בנסיונם החדש על שדה החנוך העברי באמריקה — ועמדו בו. למרות התנאים הקשים השונים, למרות היסור אמצעים חמריים ושיווי־נפש מצד הקהל הגדול, שטיבו של חנוך כזה היה מוזר לו, לא נרתעו לאחוריהם, המשיכו את עבודתם והתגברו על כל המכשולים. אשר היו מונחים על דרכם. בית־הספר הלאומי הספיק כבר להוציא במשך שנות קיומו המעטות מספר מסוים של תלמידות ותלמידים, היודעים את הלשון העברית וספרותה על־בוריין ומסורים אליהן בכל לב. החיל הרוחני והמוסרי הרב, שעשה המוסד הזה, משך אליו בזמן האחרון

גם אחדים מבעלי־היכולת ובעלי־ההשפעה שבין יהודי ני[ו]־
יורק, אשר מצאו בו חפץ וענין בתור נסיון מוצלח לפתר[ון]
שאלת חנוך בנות־ישראל בניו־יורק. הללו התחילו לשום [לב]
לעניני החמרי. והם אומרים לבנות בקרוב בנין נהדר לבי[ת־]
הספר הזה.

הפקידים החדשים של בית־הספר הם: השופט א. רוזאלסק[י,]
נשיא הכבוד; מר שמואל גייטוב, נשיא; מר יוסף בארונד[ס,]
מר צ. ה. מאסליאנסקי ומר יוסף מארקוס, סגנים; מר לוא[י]
סירוט, גזבר, מר בן־ציון בארונדס, מזכיר הפרוטוקולים, ומ[ר]
י. תקלמאן, מזכיר הכספים.

* * *

למוד הלשון העברית בבתי־הספר התיכונים בשיקאגו.

על־פי הצעת מר ה. ליפסקי, חבר ועד־החנוך של הע[יר]
שיקאגו, כלל מר שופ, המפקח על בתי־הספר בעיר ההיא, א[ת]
הלשון העברית בתור אחד המקצועות בתכנית־הלמודים ש[ל]
בתי־הספר התיכונים. לומדי הלשון העברית יקבלו אותו[ת]
התצטיינות, שניתנים ללומדי שאר לשונות קלאסיות. מר שו[פ]
כבר קבע יום מיוחד של בחינות לקבלת מורים עברים.

* * *

הכנסות הקרן הלאומית בארצות־הברית.

לקופת הלשכה האמריקאית של הקרן הקיימת לישרא[ל]
נכנסו במשך חודש אוקטובר שעבר הסכומים האלה:
נדבות כלליות 1138.95; קופסאות 701.30; תוי הקר[ן]
הלאומית 577.69; תרומות עצים 413.71; תרומות הדו[...]
נאם 181.16; ספר הזהב 170.30; נדבות שנתיות 5.00[...]
סך־הכל — 3,186.09 דולאר.

שונות

האבטונומיה של יהודי אויסטריה.

בעתוני חוץ־לארץ, שנתקבלו בשבוע זה, אנו מוצאי[ם]
פרטים מעניינים על האבטונומיה, שממשלת אויסטריה מתכוננ[ת]
לזכות בה את היהודים בארצה. מתוך הפרטים האלה אנ[ו]
למדים, כי האבטונומיה הזאת דומה לזו, שניתנה ליהודי פו[ל]־
ניה מאת הממשלה הגרמנית.

האבטונומיה ליהודי אויסטריה נתפרסמה בתור „תכנית[...]
חוקים לסדור העניינים הלאומיים של הקהלות היהודיו[ת]
הדתיות". לתכלית זאת מתיסדת הסתדרות כללית של יהוד[י]
המדינה ההיא. ההסתדרות מתבססת ונוצרת באופן הזה:
הקהלות היהודיות לגליליותיהן בוחרות מקרבן צירים, שעליה[ם]
ליסד „ועדים גליליים". מספר הועדים האלה לכל מדינ[ת]
אויסטריה היא שמונה ומקומות־ישיבתם הם: ווינה, טריי[סט,]
טשרנוביץ, למברג, קראקוי, פראג, ברין וטרופוי. צירי הועדים
האלה בוחרים מקרבם ועד בן חמשים, הנקרא „ועד ממלכתי",
ומקרבו נבחרת המועצה העליונה, שהיא המוסד העליון לכל
עניני היהודים והיהדות באויסטריה.

שלש ההסתדרויות האלה: הועד הגלילי, הועד הממלכתי והמועצה העליונה, המחוברות ותלויות אחת בחברתה, מנהלות את עניני היהודים והיהדות באוסטריה בתור קבוצה דתית, אף־כי בשאלות דתיות עיקריות אין להן להתערב. כל ההסתדרויות האלה יש להן הרשות בגבולות זכויותיהן להוציא את פקודותיהן בכח השלטון, שניתן בידן, כפי ראות עיניהן.

הועד הגלילי דן ומחליט את כל הענינים של בחירות הקהלות, המשפטים, תקציבי העדות, ומשגיח על כל מהלך החיים בחבריה ובצבור, שיהא מתוקן ומסודר. בענינים מקומיים כאלה הועד הגלילי הוא הפוסק האחרון, אבל אין לו שום רשות להתערב בשאלות, הנוגעות לדת עצמה.

הועד הממלכתי דן ומחליט בענינים יותר כלליים, הנוגעים ל כ ל יהודי הארץ. הרשות בידי ועד זה לעבד תכנית־למודים אחת בשביל סמינאריות לרבנים, למורים ולמשרתים בקודש; להקציב להם פנסיות מסוימות לעת זקנתם; לדאוג לזכויותיהם של היהודים במדינה, שלא תקופחנה, — ואם יקרה מקרה של קפוח־זכיות, משתמש הוא בזכות הניתנת לו לקבול לפני שלטוני הממשלה. את הסעיף האחרון הזה, הנמסר מלה במלה, כמו שנכתב בתכנית־החוקים, אפשר לפרש, כי הזכות בידי הועד הממלכתי לריב את ריב היהודים מידי האנטישמיים באופן ישר וליגאלי.

המועצה העליונה באה במשא־ומתן ישר עם הממשלה על־דבר תמיכות שונות לקהלות ולמוסדות, והיא הפוסקת האחרונה בכל קובלנה, המתקבלת על פסק דינו של הועד הממלכתי.

כל קהלה בת מאה חברים־משלמים בוחרת ציר אחד לועד הגלילי. קהלות קטנות, שאין בהן מספר חברים שכזה, הרשות בידן להתחבר לקבוצה בת מאה ולשלוח ציר מקרבן.

בכל ועד גלילי יהיה מקום גם לרב אחד, הנחשב לחבר בלא שום בחירה. הרבנים־החברים הם מתושבי הערים, ששם הם מקומות ישיבת הועדים. הועד הגלילי בוינה, למשל, מצרף בתור חבר את הרב של העיר ההיא, וכן גם בנוגע לשאר הועדים הגליליים בטריוסט, למברג, קראקוי ועוד.

להועד הממלכתי יספחו שמונה רבנים בתור חברים. הרבנים שבועדים הגליליים יש להם הזכות להבחר גם לועד הממלכתי. במועצה העליונה יספח רק רב אחד בתור חבר, והוא הרב של עדת ישראל בווינה.

מצב גולי־גאליציה בשבי רוסיה.

אחרי השתדלויות מרובות, שהשתדלו באיכות ממשלות ניטראליות, נשתחררו משבים ושבו לארץ־מולדתם אחדים מאלפי הגולים, אשר הגלו מגאליציה בתור „ערובות“ על־ידי צבא רוסיה בחודש יוני 1915. בין השבים נמצא גם הד"ר שליכר, מי שהיה סגן־הנשיא לעדת ישראל בלמברג. מתוך ההרצאה, שקרא הד"ר שליכר תיכף לשובו לפני ועד המיניסטריום לענינים חיצוניים באוסטריה, וכן על־פי ידיעות ממקורות אחרים — מתברר מצבם האמתי של גולי גאליציה ברוסיה, שעד עכשיו היה סתום ומעורפל.

מספרם של הגולים בדיוק לא נודע, אולם משערים, כי מגיע הוא לשלשים אלף ומעלה. בין הגולים נמצאים אנשים ונשים, זקנים וטף, בהם אברים וכהני־הדת, עורכי דין ורופאים, שתי שלישיות מהם יהודים הם, הגירושים נעשו

בכלל על יסוד הפקודה הידועה, שהוציא בשעתו הנסיך הגדול ניקולאי ניקולאיביץ לגרש את היהודים מתחום־המלחמה ולקחת ערובות מבעלי־הבתים החשובים ונשואי־הפנים שבעדות: פרנסים, רבנים, עסקני־צבור וכדומיהם. השרטונים, שהוציאו לפועל את הפקודה, הגדישו את הסאה ולא הבחינו הרבה במעמדם החברתי של המגורשים. כל יהודי, שבא לידם, היה בחזקת „משכון“. הממשלה הרוסית בעצמה נרעשה מרוב „המשכנות“ האלה ולא ידעה מתחילה מה לעשות בהם. בסוף שנת 1916 בחרה הממשלה הרוסית בקומיסיה, שתפקידה היה לחקור את התנאים, אשר גרמו לידי גירוש המון רב כזה. הקומיסיה הזאת, אחרי עבודה רבה של חקירות ודרישות, מצאה, כי אלפי מגורשים יושבים בבתי־האסירים השונים על לא־דבר. כל אלה נעקרו ממקומם ונאסרו רק על ידי שרירות לבו של איזה פקיד עליון או נמוך.

התלאות, שמצאו את הגולים בדרכם לרוסיה, נוראות הן. שבועות וחדשים שלמים עונו בדרך הזאת. רבים מהם הוכרחו ללכת רגלי בקור ובגשמים ובסופות־שלג. גם רעב סבלו כל העת. מאכלם היהודי — לחם וטה — ניתן להם במדה זעומה מאד. את מנוחתם היו מוצאים בבתי־הסוהר הרוסים השונים, שהתנאים הסאניטאריים בהם הם במדרגה היותר שפלה.

הגולים התחלקו לפלוגות. כל פלוגה ופלוגה בת מאה איש ויותר. משמר של קוזאקים היה מלוה את כל אחת מהן על דרכה לסיביריה. רק מעטות מהן זכו להשאר ברוסיה האירופאית. בהגיע הגולים לתחנות המיועדות להם, היו נמסרים להשגחת הפוליציה המקומית, שהתיחסה אליהם על־פי־רוב בשנאה ובשאט־נפש. הממשלה הרוסית אינה שמה לב לגורל האומללים האלה. אינה דואגת למזונותיהם ואינה מספיקה להם בגדים לכסות את בשרם גם בימי החורף היותר קרים. אמנם בפלכים אחדים מחלקת הרשות לכל גולה קופיקות אחדות ליום, אבל ברוב הפלכים אין אפילו עזרה זעומה בזו מושטת להם. הועד היהודי לעזרה, עם כל רצונו הטוב, אינו יכול להמציא עזרה אלא לאלה ה„מאושרים“ מן הגולים, הנמצאים ברוסיה האירופאית; אבל לאלה, שגורלם הטילם לסיביריה, — והם הרוב — לא תוכל עזרתו להגיע.

לפני זמן־מה התחילה הממשלה האוסטרית לשום לב ביותר לגורל נתיניה אלה, הנתונים בצרה ובשביה קשה. בעזרת המלאכות הדיפלומאטית האמריקאית נוסדו ועדים אחדים לעזרת שבויי אוסטריה אלה אשר ברוסיה. באופן ממוצע היה כל אחד מן הגולים מקבל מן הועדים תמיכה של שמונה רובל לחודש. אבל גם הפעם נפלה התמיכה הזאת על־פי־רוב בחלקם של אלה, היושבים ברוסיה האירופאית; ואלה שבסיביריה, הגועים מרעב ומקור, לא נהנו ממנה אף במשהו.

אחרי ששמע הועד במיניסטריום לענינים החיצוניים את ההרצאה של הד"ר שליכר, החליט להגדיל את תקציב התמיכה לנתיני אוסטריה ברוסיה משלש מאות אלף לחצי מיליון רובל לחודש. מלבד זה הקציב להם סכום של רבע מיליון רובל לקנית בגדים. הועד הזה החליט גם כן להגדיל את מספר ועדי־העזרה על־יד הקונסולים האמריקאים ולהשתדל, כי העזרה תגיע גם להגולים בסיביריה. התמיכה, שתנתן מהיום והלאה להגולים האלה, היא חמשה עשר רובל בחודש לכל איש.

ישראל זנגביל על־אודות ח. נ. ביאליק.

— בלונדון נערכה לפני זמן־מה אספת־עם גדולה לכבוד חג יובלו הספרותי של ח. נ. ביאליק. היושב־ראש באספה הזאת היה הסופר המפורסם ישראל זנגביל. „מתגאה אני בחלקי — אמר זנגביל בנאום־הפתיחה שלו —שנפל לי לשבת ראש באספה לכביד משורר כביאליק. הגיגת יובלים ספרותיים מנהג יפה הוא, אף כי אנגליה מזלזלת בו. רק הודות להאיני־ציאטיבה והעמל של היהודי פרופיסיר גילאנץ, בשתיף עזרתם של יהודים מצוינים אחרים, הגג העם האנגלי בשנה הזאת את יובלו הספרותי של גדול משורריו שכספיר. כעת חוגגים אָנו, היהודים, את יום מלאת עשרים וחמש שנה מיום שנתפרסם שירו הראשון של ביאליק „אל הצפור". אָמנם צפור־דרור אחת, אומר המשל, לא תביא את האביב בכנפיה, אולם בנדון זה שלפנינו יצרה צפור אחת ספרות שלמה. מלבד ביא־ליק, נתברכה השירה העברית המודרנית ביוצרים ואמנים גדולים, כטשרניחובסקי ושניאור הצעיר. אין אני בא כעת לחרוץ משפט, מי מן המשוררים האחרונים האלה הוא הגדול ביותר, אולם אין ספק בדבר, שביאליק הוא משורר האומה".

מר זנגביל התעכב במשך דבריו על „מגילת האש" ו„שירי הזעם". ב„עיר ההרגה" נאמר, כי „קרא ד' לאביב ולטבח גם יחד". המשורר בימינו אלה, ימי הטביחות הנוראות, יש לו מקום לקבול במדה יותר מרובה על ד' ותנהגתו. אולם תשובת ד' היא, כי הוא אָמנם ברא את האביב, והטבח — האדם גרם לו. ושוב דבר זנגביל על ביאליק בתור משורר הטבע, שיחיד הוא ומיוחד במינו. שירי־הטבע שלו יכולים להדמות בערכם ליצירות הטבע שבתנ"ך. בקראו זה לא־כבר את מאמריהם של גורקי, אנדריאוב ועוד סופרים רוסים על־דבר ביאליק, פחד ורחב לבו למראה ההערצה הגדולה, שבה מעריצים הסופרים הרוסים האלה את ביאליק. כולם מודים, שחרפה וכלימת־נצח גורמת להם רוסיה בהתיחסותה המדפירה לעם, אשר הוציא איש כזה מקרבו. הסופרים הרוסים הגדולים האלה יודעים את ביאליק רק מתרגומו הרוסי, שנעשה בידי זאבוטינסקי.

* * *

יסוד חברת „השכלה" בפטרבורג.

ביום 17 איקטובר שעבר ניסדה בפטרבורג חברה להפצת התרבות העברית בשם „השכלה". מיסדי ההסתדרות הזאת הם: י. א. בלום, מ. י. לאזארסון וי. ס. אקון.

על־פי תקנות החברה, שאושרו על־ידי הממשלה הרוסית, הרשות בידה לפתוח מוסדות־חנוך שונים לעם, לגדולים ולקטנים, בכל רחבי מדינת רוסיה. על המוסדות האלה נמנים: גני־ילדים, חדרים מתוקנים, בתי־ספר, שעורים ללמודים עבריים וכלליים, אוניברסיטות עממיות, קורסים קבועים וזמניים למורים עברים, בתי־עקד וחדרי־מקרא. מלבד זה, הרשות בידה לערוך הרצאות, נשפים ספרותיים וטיולים מדעיים.

* * *

הדשות ספרותיות.

בפטרבורג נוסדה חברה בערת מניות להוצאת ספרים בלשון העברית. ההון היסודי של החברה הזאת הוא שלש מאות אלף רובל. אחד ממיסדי ההוצאה נכון להשקיע בה מאה אלף רובל ויותר.

— ה„חברה לספרות ואמנות" בפטרבורג תוציא בקרוב מאסף ספרותי בלשון היהודית המדוברת לזכר שלום־עליכם. במאסף הזה יבואו הפרקים הראשונים מהאבטוביאוגראפיה („היי אדם") של שלום־עליכם, מכתבי שלום־עליכם להסופר י. ח. רבניצקי (גם המכתבים האלה יש להם ערך אבטוביאוגראפי), זכרונות על־דבר הסופר המנוח מאת ש. דובנוב ועוד מאמרי ספרות ובקורת על כתביו של שלום־עליכם.

— בקרוב יתחיל לצאת בווארשה עתון אורתודוכסי בלשון העברית. בימים הראשונים לקיומו יופיע בכל שבוע, ואם הנסיון הזה יצליח, יהפך לעתון יומי. הרשיון הדרוש להוצאה הזאת כבר נתקבל מאת השלטון הגרמני.

* * *

מחיי האגודות.

מר ש. פ. מנדלסון מסינסינאטי כותב אלינו:

בעירנו נוסדה אגודה להפצת לשוננו הלאומית וספרותה בשם „חובבי עברית". באספה הראשונה, שנקראה ביום 19 לחדש נובמבר, ערכה האגודה ספר־תקנות ובחרה בפקידים האלה: ש. פ. מנדלסון, יושב־ראש; נ. מיללר, סגן; י. זאב, מזכיר; י. מארקוס, גזבר. האגודה מונה עכשיו כעשרים חברים, רובם מתלמידי בית־המדרש לרבנים הריפורמיים. האגודה מתאספת פעמים בחודש בחדרי בית־התפלה של הד"ר קאפלאן, אשר ברחוב רידינג ראוד. האגודה אומרת לתת ידה בקרוב אל ההסתדרות העברית באמריקה.

— אגודת „אחיעבר", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, 2 דצמבר, באולם בית־הספר „יבנה", 201 איסט ברודווי. על הפרק עומדים ענינים חשובים. כל החברים מחויבים לבוא.

— אגודת „בני עם חי", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, 2 דצמבר, באולם בית הספר העממי 63. מר ישראל בלקינד ירצה „על הבירויים". האספה תפתח בשעה השמינית. כל מביני עברית מתבקשים לבוא.

— לאגודת „עבריה", ברונזוויל, תהא אספה כללית במוצאי־שבת, 2 דצמבר, במרכז הציונים 296 רחוב סקמאן. האספה תפתח בשעה השביעית בערב. על הסדר בחירות פקידים. כל החברים מחויבים לבוא.

— בעיר רוציסטיר ישא הד"ר שמריה לוין הרצאה „על הדת היהודית בתור השקפת עולם" בבית־הכנסת ברחוב ליאו־פולד. האספה תערך ביום 6 דצמבר הבא על־ידי ההסתדרות הציונית של העיר ההיא.

אל חותמי „התורן” וסוכניו.

מעוררים אָנו את כל חברינו, העוסקים עם „התורן” בעריהם, כי יזדרזו לגבות מאת חותמינו את כסף-החתימה, המגיע מהם, ולהמציאו לידי ההנהלה במוקדם היותר אפשרי. החותמים, שכסף-חתימתם לא בא עדיין לידי גובינה, מתבקשים בזה, שלא יתרשלו בסלוק חובם לעתונם העברי. ידעו-נא, כי כסף-החתימה צריך להשתלם למפרע, ועתון עברי, שהוצאותיו מרובות על הכנסותיו, אינו נתון בהקפה ימים רבים.

הנהלת „התורן”.

פינחס מזיא — רבקה שרייבער

נשואים

א׳ חשון, תרע״ז — ניובורג, נ. י.

ברכת מזל־טוב לכם, ידידינו, פינחס מזא ובת גילו רבקה שרייבער. יהי ביתכם ברוך מעתה ועד עולם.

יונינה וה. א. פרידלאנר.

ברכתי לחברי פינחס מזא ולבת גילו רבקה שרייבער לנשואיהם.

מ. פיינשטיין.

ליפשיץ פרינטינג קאָ., 217 א. בראָדוויי, נ. י.

התורן

עתון שבועי

יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. — DECEMBER 8. 1916 — No. 3[illegible]

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין התחימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

אל חותמי „התורן" וסוכניו.

מעוררים אָנו את כל חברינו, העוסקים עם „התורן" בעריהם, כי יזדרזו לגבות מאת חותמינו את כסף-החתימה, המגיע מהם, ולהמציאו לידי ההנהלה במוקדם היותר אפשרי. החותמים, שכסף-חתימתם לא בא עדיין לידי גוביינה, מתבקשים בזה, שלא יתרשלו בסלוק חובם לעתונם העברי. ידעו-נא, כי כסף-החתימה צריך להשתלם למפרע, ועתון עברי, שהוצאותיו מרובות על הכנסותיו, אינו נתון בהקפה ימים רבים.

הנהלת „התורן".

Why you should read The Maccabaean

THE ONLY JEWISH NATIONAL MONTHLY

The Official Organ of The Zionist Organization

THE MACCABAEAN IS THE SYMPOSIUM OF THE JEWISH NATIONAL IDEA.

If you want to be au' courant with Jewish events you must read THE MACCABAEAN, for the Maccabaean represents not only the immediate interest of the Zionist movement, but the general interest of Jewry. The Maccabaean deals with the healthy, onward march of the Jewish People, as a whole. Its editorial department is the most trenchant, independent and thoughtful in English Jewish Journalism.

SUBSCRIBE TO IT NOW.

Subscription price is only $1.00 for the year.

SPECIAL OFFER

The Maccabaean offers a beautiful Herzl Bust, (price $3.25) absolutely free to any one who will secure 10 paid up subscribers to The Maccobaean.

Subscriptions may be sent in two instalments, and upon receipt of the first five subscriptions, the Bust will be sent.

GET TO WORK RIGHT NOW

Cut out this coupon and mail it to-day.

SUBSCRIPTION BLANK

THE MACCABAEAN MAGAZINE

44 E. 23rd St., New York

Date..........191

Gentlemen:—

Kindly place my name on your subscription list for one year, for which I enclose one dollar ($1.00). Foreign and Canada $1.25.

Name ....

.... Street

.... City

State ....

PLEASE WRITE PLAINLY

THE MACCABAEAN MAGAZINE

44 East 23rd Street New York City, N. Y.

VOL. III NEW YORK, DECEMBER 8, 1916 No. 39

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית — ניו־יורק, י״ג כסלו, תרע״ז — גליון שלשים ותשעה

לִתְחִיָּה אוֹ לְכִלָּיוֹן

השנויים המדיניים, שנתהוו בפולאניה במשך השבועות האחרונים, עוררו את דעתם של היהודים, יושבי הארץ ההיא, והביאו תקוה גם בלבם לימים טובים מאלה, שהיו להם עד עתה. אמנם העם הפולאני לא הצטיין בשנים האחרונות במדת היושר והצדק בהליכותיו עם העם היהודי, היושב בקרבו, ואולם שנאה זו של הפולאנים ליהודים יותר שהיתה טבעית ושרשית — פאתאלוגית היתה, פרי התנאים הבלתי־נורמאליים של הפולאנים עצמם. הנרדף נעשה לרודף, בראותו לפניו מעטים וחלשים ממנו. ויש לקוות, כי כשיעברו התנאים הבלתי־נורמאליים מפולאניה, ישוב העם הפולאני לאיתנו המוסרי ויעזוב את יחוסיו המחפירים להעם היהודי, היושב עמו בארצו. ולפיכך חייבים אנחנו להתיחס בתשומת־לב מיוחדת להמאורעות הגדולים, המתרחשים עתה במדינה זו. הלא סוף־כל־סוף חיים בפולאניה מיליוני יהודים, וגורלם ועתידם קשורים בגורל העם הפולאני ועתידו.

תקומתה המדינית של פולאניה מעוררת אותנו לחשוב, כי השנויים הכבירים באירופה, שעיני כל העמים הנדכאים צפויות אליהם עכשיו, לא יבואו דוקא לאחר גמר המלחמה, אלא יכולים הם להתגשם לאט־לאט גם במשך המלחמה. אמנם אין לדעת עדיין, ביד מי יוטל הכח המכריע בפתרון גורל העמים הקטנים, ואולם די להם להעמים הללו, שנפתח להם עתה פתח־תקוה לגאולתם ולמשאת־נפשם — הדבר הזה בלבד יש בו כדי לעודדם ולחזק את רוחם לקראת הבאות. ומטעם זה כל האומר עתה, כי עבודת הפוליטיקה היהודית צריכה להתחיל דוקא לאחר גמר המלחמה, וכי לפי־שעה אין לנו אלא לשבת בחבוק־ידים ולראות מה יעשה הזמן לנו — הריהו כמשתמט מחובתו הישרה והתכופה לעמו בימים האלה.

פרשת השבוע

מפני סבות גיאוגרפיות אין היהדות האמריקאית יכולה להשפיע באופן בלתי־אמצעי על מהלך הדברים בנוגע ליהודי מזרח־אירופה, אלא כיכרחת היא להשתמש לתכלית זאת בסוכנים ובמתווכים ידועים. המתווכים בין באי־כח היהדות האמריקאית ובין יהודי מזרח־אירופה הם, לפי־שעה, ראשי „העזרה“ הגרמאנית, שהם גם מנהיגי תנועת הטמיעה והכפירה הלאומית בישראל. ואם רואה הממשלה הגרמאנית, כי שלשת מיליוני היהודים באמריקה לא מצאו להם אנשי־בינים אלא אלה, מן הדין הוא, שתראה גם היא איתם כראות ראשי היהדות ומנהיגיה, ורק על־פי הוראתם תבוא לחתוך את גורלם של יהודי־המזרח, הנמצאים עתה ברשותה.

לפני שבועות אחדים זכה השלטון הגרמאני בווארשה את כנסת־ישראל בפולאניה במתנה — הכריז להם מעין אבטונומיה דתית. מה טיבה ותכונתה של המתנה הזאת — אין לדעת עדיין. אפשר, שאין זו אלא מין שלטון של „קהל“ במהדורה חדשה, ואפשר, שאבטונומיה דתית זו כוללת גם זכיות של אבטונומיה תרבותית. לעת־עתה יש לו לאותו הכרוז ערך להלכה בלבד. ערכו למעשה יתגלה רק אחר־כך, כשאבטונומיה זו תתחיל להתגשם בחיים. הכל תלוי בכשרון־רוחה של היהדות הפולאנית, ובעיקר — בחפצם הטוב של יהודי גרמאניה לכוון את עזרתם להיהדות הפולאנית לפי נטית רוחה. הקונסטיטוציה היותר ליבראלית אינה שוה כלום, אם העם בעצמו אינו רוצה או אינו יודע לעשותה מוסד חי ומועיל. יודעים אנו את היהדות הפולאנית ואת הכחות הרוחניים הכבירים, המפעמים אותה בשנים האחרונות לקראת תחיה לאומית. אילו היה טובם בידם, כי עתה ודאי השכילו יהודי פולאניה להוציא מהמתנה הזעומה, הניתנת להם, ברכה רבה להם ליהודיותיהם. ואולם, לאסונם, הקים להם אלהים מושיעים

ומתווכים מקרב אחיהם „הגדולים“ בגרמאניה, מקרב אלה המתכחשים לעמם וכופרים בעתידו, והללו יד ושם להם בממשלה הגרמאנית ודעתם נשמעת שם ביותר, — ואם מפיהם תהיה היהדות הפולאנית חיה, אין לה כל תקוה מהחופש, הניתן לה עתה. היהודים הגרמנים „בני דת משה“ ודאי ישתדלו למעט את דמותה של האבטונומיה הדתית ולעשותה מין „קונסיסטוריה סינאגוגאלית“, כזו שהתקיימה בצרפת, או כזו שמתקיימת עד היום באלזאס ובווירטמברג. ואם כ ז א ת תהיה המתנה, הנתונה ליהודי פולאניה, סופה של כנסת ישראל במדינה ההיא — התנוונות וכליון.

ועל המכשול הזה, המונח לרגלי יהודי פולאניה, צריכה עתה היהדות האמריקאית לעמוד. היהדות האמריקאית חייבת לשים אל לבה, כי בבחרה בימי החירום האלה את סניגורי הטמיעה והכפירה הלאומית בגרמאניה להיות לה למתווכים בינה ובין אחינו במזרח־אירופה — נתנה חרב בידם להלחם נגד אחינו אלה, המסורים עתה לרשותם, ונגד כל הקדוש והיקר להם. מסייעת היא שלא מדעת בידי עוברי עבירה בסתר ובגלוי — ועל זה עתידה היהדות האמריקאית ליתן את הדין לפני כסא ההיסטוריה העברית.

הָעוֹמְדִים עַל הַקַּרְקַע.

הועידה של האכרים היהודים באמריקה, שנקראה בשבוע שעבר בניו־יורק, היה בה כדי להרחיב את דעתו של כל אדם מישראל, הרואה בשיבת עמנו אל הקרקע אחד מעיקרי תחיתנו הלאומית. אחרי הנסיונות הרבים והקשים, שנתנסו בהם החקלאים היהודים בארץ הזאת וכמעט נואשו לעמוד בהם, ואחרי דברי התלונה והמרירות, שהיו מגיעים אלינו, יושבי הכרכים, מדי פעם בפעם מן הפנות המעטות והנדחות, אשר שם זורעים בדמעה יהודים בודדים אל צחיח־סלע, — זכינו הפעם לשמוע קול דברים אחרים — קול הקוצרים ברנה. האכרים היהודים רואים בשנים האחרונות ברכה בעמלם והולכים מחיל אל חיל — זהו הרושם הכללי, שהשאירה בלב הקהל ועידת האכרים האחרונה. ולא רושם של דברים היה זה, אלא רושם של עובדות, שנאמרו בשפת־מספרים פשוטה וברורה: כך וכך ההכנסה, כך וכך ההוצאה, והנה החשבון לפניכם, ואתם הסיקו ממנו את המסקנות הנכונות. ואין לך דבר, העומד בפני השפה הפשוטה והיבשה הזאת — שפת המספרים!

יצירת מפלגה של אכרים יהודים הוא אחד התנאים היותר הכרחיים לתקון מצבו האנושי של עמנו בכל ארץ אשר הוא שם. האכר הוא יסוד עולמו של כל עם ועם—וזהי אכסיומה מקובלת, שאין להרחיב עליה את הדבור. ממשלות הארצות המתוקנות מפזרות אוצרות כסף להחזיק על הקרקע את ההמונים הגדולים. עושות הן כל מיני הנחות והקלות לאלה מנתיניהן, הרוצים לעבוד את האדמה ולשמרה: נותנות אדמה בחנם, מלוות את האכרים בשעת דחקם כסף לקנית זריעה, קובעות פרסים להמצטיינים בעבודתם ועושות כל מה שביכלתן לשפר ולהנעים את חייהם — והכל כדי לקרבם לעבודת האדמה ולחבבה עליהם. ויותר שהעם הוא מתוקן ומשוכלל — יותר יודע הוא להעריך את חשיבותו הגדולה של האלמנט החקלאי לו ולארצו.

מתוך השקפה כזאת באו טובי העם בקרבנו עוד לפני עשרות בשנים לידי הכרה, כי אין לך אמצעי יותר חשוב לתקון עולמנו אנו מזה של התישבות חלק ידוע של העם היהודי על הקרקע. אמנם שונים הם הטעמים והנימוקים של מטיפי הרעיון הזה: רב יצחק־בר לוינסון בשעתו ראה בו מעין אמצעי להשגת זכיות שוות; הבארון הירש וההולכים בעקבותיו הביטו על זה כעל מעשה פילאנטרופי רב־ערך וגדל־תוצאות; הציוניים רואים בזה את אבן־הפנה לבנין עתידו של עם ישראל בארץ־אבותיו — אולם הצד השוה שבהם, שכולם מצאו דיאגנוזה אחת לרפיון כחנו, והיא — חוסר מפלגה של אכרים.

מהלך מאורעות־העולם הגדולים של ימינו הביא לידי גלוי בהיר ביותר את אמתותה של ההשקפה הזאת. עובדה היא, שהמלחמה העולמית פגיעתה לא היתה קשה כל־כך במפלגה החקלאית, כמו בשאר המפלגות: האחרונות רובן נהרסו עד היסוד, בעוד שהראשונה מחזיקה מעמד, ואשרי מי שנכנה עליה בימים האלה.

את חשיבותו של אלמנט חקלאי בתוכנו רואים גם אנו, היהודים, מתוך מצב אחינו בארץ־ישראל בשעת־חירום זו, שלמרות העניות הנוראה, השוררת שם, מספיקות המושבות היהודיות לחם לתושבים היהודים (עיין בגליון זה „פעולותיה של הקרן הלאומית בארץ־ישראל“). אמנם, מספיקות הן רק לחם־צר, שאין בו כדי להשביע את כל הנפשות הרעבות, הנושאות אליו עין, אולם יש בו כדי להקל את המצב הנורא הקלה כל־שהיא. בכל אופן, אלמלא הלחם, הבא מיבול המושבות היהודיות, היה גורל אחינו בארץ־ישראל רע עוד יותר מזה שבפולאניה, ומי יודע אם היה נשאר שם ושארית לכל מפעלינו בארץ־ישראל. אלמלא הישוב החקלאי, המשמש בנין נהדר בפני עצמו ויסוד מוסד לכל מפעל חשוב הנעשה בארץ.

כחו החיוני של הישוב החקלאי בארץ־ישראל, שנתגלה ביחוד בימי הרעה האלה, מטפח על פני כל אלה המקילים בערכה של הקולוניזאציה היהודית והמתיאשים מאפשרות התגשמותה. כל מי שבקי בקורות הקולוניזאציה היהודית ונסיונותיה השונים, יודה ויאמר, כי גם אותם הנסיונות, שלא עלו יפה — ב ת ו ה ו לא עלו. ההון הרב, שהשקיעו הנדיבים בישוב היהודי בארץ־ישראל ובזה שבארגנטינה, לא ירד לטמיון, והאנרגיה המרובה, שהקדשה גם לזה וגם לזה, נשאה פרי ישוה לה. שני המרכזים הישוביים האלה מעמדם איתן ובטוח, והם מוסיפים חיל משנה לשנה. מספר היהודים, המתפרנסים מעבודת־האדמה בארץ־ישראל, עולה כעת לחמשה־עשר אלף נפש, וזה שבארגנטינה — לעשרים אלף בערך, ומבחינה לאומית הלא אי־אפשר לשער את כל גודל־ערכם!

גם הנסיונות הקשים והבלתי־מוצלחים במקצוע הקולו־ניזאציה באמריקה מימות „עם עולם“ עד ימינו אלה—לא לשוא באו. החלוצים הראשונים השביחו את הקרקע בחלבם ובדמם והכשירוה לבאים אחריהם. אָמנם גם עכשיו אין דרך הקולוניזאציה היהודית פה סוגה בשושנים, אבל אין שום ספק, שהרבה מן המכשולים הראשונים כבר הוסרו ואינם. אכרי היהודים באמריקה יש להם מאחריהם עבר עשיר של נסיונות, ומי שרוצה עכשיו להתישב על הקרקע, יבוא וילמד מהם.

הועידה השמינית של החקלאים היהודים באמריקה גלתה אופקים חדשים לעתידו של רעיון יצירת מפלגה חקלאית יהודית בארץ הזאת. ואם מפלגה כזאת תברא ותכונן בקרבנו — אין ערוך להברכה הרבה, אשר תביא להכרה העצמית של העם היהודי באמריקה. כי מלשד האדמה ומריח השדה יפרח עם.

הַתְּסִיסָה הָרוּחָנִית בְּיַהֲדוּת הָרוּסִית

מאת

ש ל מ ה ג ו ל ד נ ב ר ג.

א.

מצב־הרוחות ברוסיה קודם המלחמה לא היה משמח ביותר.

שאלת־השפות שלנו, שהיתה הגורם הראשון בראשית המלחמה לאותה התסיסה הרוחנית, שהתרגשה בקרב היהדות הרוסית בשנה השניה למלחמה, שמשה זמן רב קודם לכן ענין של דעות, שמתוכחים עליו בספרות ובנשפי־ספרות, מרבים בדבור ויוצאים בזה ידי חובת המעשה. שני המחנות, המחנה הגדול של העברים והמחנה הקטן של ה„אידישיסטים“, היו חונים בירחוניהם ובחברותיהם על רגליהם ומנפנפים בהם כל אחד נגד חברו; כל אחד התאמר, שהוא בורא ויוצר חדשות, ולא ראה, שעומד הוא במחיצתו הישנה ומדבר לפני קהל שומעיו הישנים, הנמצאים מכבר בארבע אמות צרות של תחומו המוגבל. מחוץ לכתלי האולם לא היתה השפעתם ניכרת ביותר, מפני שההמון הגדול, הרחוב היהודי, היה רחוק גם משניהם: לא רק ד ב ו ר ם העברי של „חובבי שפת עבר“ לא הגיע אליו, אלא אפילו ש א ו נ ם של מגיני ה„אידיש“ לא נכנס לאָזניו, ומכל שכן ללבו. מתוך סערת המלחמה — מלחמת־שפתים — הלכו ונשתכחו גם בספרות גופה עיקרי הריב, אותם העיקרים, שגרמו להתבדלותם של שני המחנות, שהראשון, מחנה העבריים, חפץ לבנות את ההוה על נסיונות העבר ותקוות העתיד, והשני, מחנה האידישיסטים, — כופר בערכו של העבר ואיננו מאמין גם בזוהר העתיד, והוא מתאמץ להעמים על העם את גזר־דינם של חיי יום יום עם אורם וצלם. הפלפול והחדוד בהלכות השפות, כשהם לעצמם, נעשו עיקר, ובהם הגו כל הימים גם אלה וגם אלה. שני המחנות התרחקו מן החיים, ולאט־לאט באה ערבוביה בכל השאלות, הנובעות משאלת השפות, ובעיקר באה הערבוביה בשאלת החנוך: העבריים והאידישיסטים נתחלקו בנונע להלכה זו לכמה רשויות, שלכל אחת גוון מיוחד, דרישות שונות ואפני־עבודה שונים. במחנה העבריים — זאבוטינסקי וזלאטופולסקי חפצים בבית־ספר עממי, ששפת כ ל הלמודים תהיה בו העברית, גורדון ושיפמאן דורשים רק ע ב ר י ת בעברית, קלוזנר וגליקסון דורשים עברית ב כ ל ל ש ו ן, ובלבד שתנתן היכולת להתלמיד לדעת את השפה עד הבנה יקריאה בספרותנו. וכנגדם, במחנה האידישיסטים, גדלה הערבוביה עוד יותר: ניגר וחבריו טוענים, שהם נגד שפת עבר ב ב י ת ־ ה ס פ ר ה ע מ מ י, ואילו בבתי־ספר תיכונים הם בעד פרוגראמה עברית מלאה; נירנברג וסיעתו מתנגדים לשפת עבר ב כ ל ב ת י ־ ה ס פ ר, ואפילו ללמוד התורה הם מתנגדים, והלל צייטלין עומד ודורש ללמוד את התורה, ולא את השפה, דוקא בבית־הספר העממי ודוקא ביהודית... בחיים נתערבבו התחומים עוד יותר: הציוניים, ואפילו הטובים שבהם, אינם קנאים גדולים כל־כך לעברית ויוצאים ידי חובתם בחנוך בניהם בהשעה הזועומה של המורה הפרטי, והאידישיסטים מסתפקים בקב חרובין של הקריאה והכתיבה ביהודית בבית־הספר העממי, שהיו נוספות על למוד שתי השפות העיקריות, הרוסית והעברית. החנוך העברי והכללי היה פרוע ועזוב; כל אחד, פרט או כלל, עוסק בו כאדם העושה בתוך שלו, בונה לו במה לעצמו ונעשה בה לכהן, המשרת בקודש.

ומצב הספרות אף הוא לא טוב ממצב החנוך אז. שתי הספרויות, העברית והיהודית, תלויות בנס; ספרים יוצאים לעתים רחוקות ובמספר מצומצם; הירחונים והשבועונים נזקקים לעזרת הנדיבים ולקהל החסידים, העוזרים במלאכה בזמן החתימה. ודומה במצב זה „די אידישע וועלט“ של ניגר, שהיא מדברת בשפת כל העם,

ל„השלח" של קלוזנר, שנועד בשביל בחירי העם. שני העתונים היומיים העברים, „הצפירה" בווארשה ו„הד הזמן" בווילנה, חיים חיי עוני ומחסור, ובכל יום בת־קול יוצאת ומכרזת על גסיסתם הארוכה. והעתונים היהודיים מוכרחים בשביל פרנסה להטות אוזן לקול השוק, המונו ושאונו, והם הולכים ומסתאבים, ונוח להם שלא נבראו משנבראו.

והנה באה המלחמה ושנתה את פני הדברים, הכניסה חיים לתוך שני המחנות גם יחד, הפכה את שאלת השפות לשאלת השפה בחנוך השראלי, ואת שאלת החנוך הפכה לשאלת התרבות שלנו, לשאלת קיום היהדות בהוה ובעתיד, ו א ת ה ש א ל ו ת ה א ל ה ה ע מ י ד ה ל א ב פ נ י ה ע ס ק נ י ם, ה ע מ ל י ם ע ם ה צ ב ו ר, כ י ־ א ם ב פ נ י ה צ ב ו ר ע צ מ ו.

המחנה האידישיסטי התעורר ראשונה. עד המלחמה היה המחנה מרובה הגוונים: אחדים, רוב הסופרים בלשון יהודית, נכנסו לרשותו, מפני טעמים ספרותיים (הלשון החיה, הדיוק הנכון, הגוון העממי), אחרים — מטעמים פוליטיים (החנוך הפוליטי של העם, היכולת להסתמן בתור אומה בעלת שפה לאומית, השלטת השפה בבתי־המשפט בעתיד ואפשרותם של מוסדות עממיים פוליטיים), ורבים מהמורים הכלליים והיהודיים בבית־הספר העממי — מטעמים תרבותיים־פדגוגיים (הקלת ההתפתחות הכללית של הילד, דרישות החנוך המודרני, מעוט זמן הלמוד של בני ההמון). כל המחנה מרובה־הגוונים היה מחולק בדעות לא רק בנוגע לעתיד, אלא גם בנוגע לדרישות היום. הנצחונות הראשונים של הגרמנים העירו אותם מחלומותיהם היפים, שהיו שקועים בהם מקודם, והכניסו אותם אל המציאות הגסה, שמוכרחים היו למצוא בה את עמדתם המיוחדה, כדי שלא ישטפו אותם גלי הזמן הסוער בחזקה. כל המחנה הריח ריח סכנה להתרבות של האידיש, סכנה, העתידה לבוא בנצחונותיה של חרב־הגרמנים, שהיא סוללת את הדרך ב„תחום־המושב" בפני הקולטורה האשכנזית העשירה. בזכרונותיהם של אנ—סקי וקאציזני על י. ל. פרץ, שנדפסו במאסף ה„אידישע וועלט", אתה קורא, כי פרץ, שהיה רבם של האידישיסטים, השמיע את חששו בימים האחרונים, שמא תספח פולאניה לגרמניה, ואז ילכו יהודי המקום בעקבות היהודים האשכנזים, והאידיש, בהשפעתה של הקולטורה האשכנזית, יבטל ויעבור מן העולם. אחריו החזיקו בדעה זו, פרשוה, בארוה והוציאו ממנה את המסקנות הראויות חבריו של ניגר, שיסדו בראשית המלחמה בווילנה את השבועון „די וואך".

שבועון זה יצא בגלוי בעד רוסיה, ואפילו לאחר שנתגלו מעשיהם היפים של הרוסים בקרב יהודי גאליציה, עוד עמד בה„וואך" הווילנאי המשורר דניאל טשארני ושר בשירים לכבוד אותו היהודי, שהלך בקרב ולקח עמו את ארבעת בניו להגן על המולדת. הסכנה הזאת, סכנת הקולטורה האשכנזית, הצפויה לאידיש, אחרי אותה, הבריחה אותם לפשפש בתורתם ולבקש את התרים בפני הפורעניות; הם בקשו ומצאו אותה הדרישה, שגרמה אחרי כן להתנגשות שני המחנות על שדה העבודה הצבורית, והיא: כ ב ו ש ו ש ל ב י ת ־ ה ס פ ר ל מ ת ח י ל י ם, ה נ ו ע ד ל ח נ ו ך ה ע ם, ב ע ד ה ש פ ה ה י ה ו ד י ת, ש ב ה נ ל מ ד י ם כ ל ה ל מ ו ד י ם (חוץ מהשפה הרוסית ודברי ימי רוסיה, שהם מוכרחים להלמד ברוסית), ה נ ח ו צ י ם ל ה י ל ד ה ע ב ר י ב ת ו ר א ז ר ח י ה ו ד י...

הרבה גורמים חדשים עזרו על ידם ביצירת הסיסמה החדשה, ובעיקר גרם לה החוק מיום 1 יולי 1914. חוק זה, שנתקבל ברומה, המרשה לכל העמים הזרים, היושבים ברוסיה, לפתוח בתי־ספר, שבהם תהיה שפת־האם של הילדים שפת כל הלמודים (חוץ מהשפה הרוסית ודברי ימי רוסיה), הוציא את השאלה מגדר הדרישה והאפשרות והעמיד אותה על היכולת והנחיצות; שאלת בית־הספר העממי עוברת בתוקף החוק משאלת העתיד הרחוק לשאלת ההוה, שהכל מעמידים אותה על הסדר. לחוק אשר כזה חכו האידישיסטים בכליון־עינים, מפני שהוא אשר את בתי־הספר ביהודית, שיסדו למופת באופן אי־ליגאלי בקיוב ובווילנה והיו קיימים בחסד הנדבות של בעלי בריתם, ונתן להם את היכולת להתחיל בדרישת בנין של בתי־ספר עממיים על היסוד החדש.

מתחילה היו מוכרחים, מחסרון אמצעים, מחסרון הכחות ובעיקר — מחסרון האובייקט לחנוך, להסתפק במיעוט זה, שעמד בנס ונלחם עוד על קיומו. והנה באה השנה השניה של המלחמה וגאלה את הרעיון האידישיסטי. הגירושים והרדיפות נתנו להם קודם כל את האובייקט לחנוך — את הילד העברי, שהוא עובר בתוקף המאורעות ממעציבים מרשות האב, שהיה עוסק בחנוכו על־פי הבנתו ורצונו, לרשות הצבור, הדואג עתה לכל מחסוריו של הנודד העברי וגם לחנוך ילדיו. האמצעים, הנחוצים לפתיחת בתי־הספר העממיים בכל רחבי המדינה, שהגולים היהודים הגלו לשם, באים מקופת הקהל ומקופת הממשלה, ושאלת האמצעים נפתרת מאליה, לטובתם ולקורת־רוחם של העוסקים בהם. ואז נראו במחנה האידישיסטים גם פנים חדשות מאותם הצעירים, שהצרות האיומות עוררו אותם לעבודת העזרה בשביל הנודדים, שכבר קבלה צורת עבודה לאומית מאורגנת. הצעירים האלה, הניכי הקולטורה הרוסית, הם במחנה האידישיסטים בבחינת רחוקים שנתקרבו. אחרים מהם נואשו מהקולטורה הרוסית, שנהפכה להם רועץ, ובחרו ב„אידיש" בתור סימבול העממיות, שנשמתם היתה זקוקה לה בשעה קשה זו; אחרים עוד האמינו בהתרבות האירופאית וראו בהאידיש את הטפל לגבי העיקר, את הפרוזדור להיכל האירופאיות. כל אחד ראה בה„אידיש" את חזון־לבו, אבל את כולם אחדה העבודה לטובת בית־הספר העממי. המחנה האידישיסטי התחיל לעסוק בעבודה, להכנים את אנשיו לתוך הועדים, העוסקים בחנוך ישיבלי, לתוך ועדי העזרה, התחיל להלחם בעד השיטה החדשה באותם בתי־הספר, הנמצאים תחת השפעת העבריים, ולדחוק שם את רגלי השפה העברית, ובבתי־

הספר, הנמצאים ברשותם, הוציא אותה לחלוטין. המחנה הזה התחיל לארגן את כחותיו, והוא הולך מחיל אל חיל ומתעתד למלחמת־תנופה על המחנה העברי.

שונה מזה היה המצב בהמחנה העברי.

המחנה העברי, המנומר בנושאים, היה תמיד מאוחד באותם הסנטימנטים, העושים את הסוחר העברי, את המורה העברי ואת האינטליגנט העברי לחטיבה אחת, ליהודי לאומי־ציוני. יחוסו של המחנה העברי להמלחמה היה נייטראלי במובן זה, שהוא לא ראה בהתרבות האשכנזית סכנה מיוחדת להעברית, סכנה יותר גדולה מהתרבות הרוסית, שבמחשבתו ובמעשיו ידע לפעמים להתגבר עליה. אבל המלחמה, כשהיא לעצמה, השפיעה על מחנה העברים השפעה עצומה ובלבלה את המחות בקרבו. דוקא המחנה העברי, שהיה מכריז על מעוט־אמונתו בהיושר האירופאי, נרתע לאחוריו מעבודה זו, שהעמים היותר מפותחים שוכחים את תורתו — תורתם ובאים בשנות המאה העשרים להתיר את הקשר הגרדי של הפוליטיקה האירופאית בהנפת הגרזן הקדמוני. המלחמה האירופאית היתה בעיני המחנה העברי המרד הגדול, שמרדה אירופה ברוח ישראל סבא, שאת תורתו קבלה לפנים, לא ירדה לסוף דעתה, נלחמה עמה מאות בשנים וסוף־סוף יכלה לה... איזו הרגשה מסתורית שררה במחנה, איזו צפיה חרדה, שביחד עם חורבנה של תורת־ישראל יבוא גם חורבנו של ישראל, סמל התורה. הגרושים והרדיפות ברוסיה, המאירעית האיומים בגאליציה הרחיבו והעמיקו את הפצע בלב העם. מתיאש ומבולבל היה תועה המחנה העברי על חרבות התורה והאומה, לבו נתרוקן ומחו יבש, והוא כולו מתכווץ בארבע אמות של העזרה המהירה, של עבודת השעה. העברים היו בין הראשונים, שבאו לעזרת הנודדים והמגורשים, אבל בלא מחשבה תחילה באו, בלא דרישות, הנובעות מאיזו פרוגראמה, בלא כונות יתירות.

הסכנה, שרחפה על חלק גדול מהאומה, חזקה עוד יותר את עיקרי דעותיהם של העבריים, שהתרבות העברית היתה להם התרים מבפנים בפני כל הפורעניות, המתרגשות לבוא על העם מבחוץ, ושאלת החנוך של הילדים הן נפתרה אצלם בעיון זה כבר. כחותיהם נתרבו עתה על־ידי אותם האנשים, שעזבו בזמן השלום את הצבור ושאלותיו ועסקו בעניני ביתם הפרטי. בשעת־חירום זו שבו לגבול העברים הרבה מבעלי־הבתים, הסוחרים והאינטליגנטים, שבצעירותם עמדו במחיצתם, והם עתה להם בבחינת קרובים שנתרחקו. מזוינים בידיעותיהם העבריות ובלבם הרגש, נכנסו האנשים האלה לתוך עבודת־העם, ששאלת החנוך לקחה בה מקום גדול, ונזדעזעו לדרישות ה„אידישיסטים“, שלא היו הפעם נאה דורשים בלבד, אלא גם נאה מקיימים ומגרשים לאט־לאט את העברית מכתלי בתי־ספריהם. בסתר לבבם היו נרתעים מחלול הקודש, שבשעת־חירום לאומה ולתורתה באים אפיטרופסי הרחוב ומניפים את ידיהם על שפת התורה, המתגוללת קרועה בראש חוצות, אבל בגלוי לא חפצו במלחמה ובקשו את דרכי השלום, מפני שיראו מפני פירוד־הדעות, שיגרום לפירוד־הלבבות וירפה את ידי הצעירים החרשים, העוסקים בעבודת העזרה המהירה.

עוד שני המחנות הקיצוניים מתכוננים למלחמה — ולמחיצת העבודה של החנוך וההשכלה, שהיו עוסקים בה ה„חברות לשמירת הבריאות של העם היהודי“, או „חברות העזרה לנגועי־המלחמה“, נכנסה „חברת מפיצי השכלה בין היהודים ברוסיה“, שהחנוך העברי היה תמיד עיקר עבודתה. החברה הזאת, שעם ספוחן של ליטה ופולאניה לאשכנז בקיץ 1915 אבדה לה השפעתה על כל בתי־הספר בפלכים הללו, נזקקת היתה לעבודה זו, המתאימה לרוחה ולמטרתה, ושחק לה גם המקרה בזה, שכספי הועד של הנסיכה הגדולה טאטיאנה ניקולאיובנה, הנועדים בשביל ילדי המגורשים היהודים, נמסרו לידה והיא נעשתה משגיחה על הלוקתם והוצאותיהם בועדי החנוך המיוחדים. הפוליטיקה של החברה הזאת בעניני החנוך היתה לאומית־פשרנית, נוטה לכאן ולכאן, מחזיקה בכלל „אלו ואלו דברי אלהים חיים“. הועד המרכזי של החברה נכנס בעובי הקורה של העבודה, והוא שולח ממונים על החנוך, החפצים לרכז את כל העבודה ברשות החברה, המטיפה באופן אופיציאלי לאחוד שתי הקצוות, ובאופן אי־אופיציאלי — בנטיה יתירה לאידיש. בכח הכסף, הנמצא בידה, היא מכרעת את הכף לטובת הפרוגראמה הישנה שלה, שגם בשעת השלום לא היתה משביעה רצון, ובפרט בשעת־חירום, כשמהלך הרוחות נשתנה ודעת הקהל דורשת שנויים בפרוגראמה זו, שנוצרה בזמן שהשפה הרוסית היתה השלטת בבית־הספר העברי העממי ובה היו נלמדים כל הלמודים, לרבות גם העברים. העבריים לא היו מאורגנים, ולפיכך נעשו האידישיסטים לראשי־המדברים בחברה זו, הפורשת את רשתה על החנוך העברי.

כך היה מצב הדברים בסוף השנה הראשונה של המלחמה. השנה השניה של המלחמה מתחילה בשתי הועידות החשובות של יהודי רוסיה: הועידה החשאית של הציוניים במוסקבה באוקטובר 1915 והועידה הפומבית של „מפיצי השכלה“ בפברואר 1916, ששמשו מאורעות רבי־ערך במהלך התסיסה הרוחנית ביהדות הרוסית, הועילו לארגון הישן ולגלוי החדש בה והבליטו את הקוים היסודיים של כל התסיסה כולה.

אולם על מאורעות השנה השניה נדבר בפרק השני.

עַל נְהַר הוּדְסוֹן

מאת
שִׁמְעוֹן גִּינְצְבּוּרג.

II.

אִשְׁכְּבָה וְאֶחְשְׁבָה חֶשְׁבּוֹן עוֹלָמִי:
אֵי עוֹלָם לִי, עָלָיו הָטְבַּע חוֹתָמִי?
עוֹלָם כּוֹ נַפְשִׁי וְאַהֲבָתִי הִשְׁקַעְתִּי,
מִבְחַר גַּעְגּוּעַי וַחֲלוֹמוֹת שְׂפָתַי?...
מַה לִּי פֹּה, בְּעוֹלַם־חוֹל? מַה לִּי וּמִי לִי?
כְּלוּם פֹּה לֹא יָצְרוּ אֲבוֹתַי בִּשְׁבִילִי,
הַכֹּל אֲחֵרִים הֵכִינוּ, אֲחֵרִים;
בְּנֵיהֶם טוּב־אֶרֶץ יִירָשׁוּ, וְהַזָּרִים —
זַרֵי־אַלְמָוֶת — לְזֵכֶר אֲבוֹתָם,
יוֹצְרֵי־הַחַיִּים, הַגְּדוֹלִים מֵאִתָּם...

וַאֲנִי, אָנֹכִי וְעַמִּי? פֹּה נֵחַ,
וְנִקְטֹף מֵעֵץ לֹא גִדַּלְנוּ הַפְּרִי...
פְּרִי מְכַסֶּה פִּיחַ, שִׁכְבַת קִלְלַת חוֹל,
מְחִירוֹ נָתַנּוּ הַנֶּפֶשׁ — הַכֹּל...
חֲלוֹמוֹת נְשָׁרִים, אֶל נְבִיאֵי הַלְאֻמִּים,
נִתְּנוּ אֶל בֵּית־הָעֲרָבוֹנוֹת כַּיּוֹם...
כּוּשִׁי עִם כַּלְבּוֹ דוֹם עָבַר עָלַי,
עִבְרִיָּה אַשְׁכְּנַזִּית עִם יַלְדָּהּ אַזַי.
אֶחָד הַגּוֹרָל לְכֻלָּנוּ בָעִיר:
עַמִּי, גַּם אַתָּה הַבָּשָׂר בַּכִּיר!

וְהִנֵּה אַדִּירָה מַבְקִיעָה לָהּ סְפִינָה
דַּרְכָּהּ לְמֶרְחַקִּים. בִּצְעָדֶיהָ עֲדִינָה
סִירוֹת מִסָּבִיב לָהּ שָׁטוֹת, דּוֹם בּוֹקְעוֹת
שְׁבִילָן־רְצוּעָתָן, וְהֵן כַּתִּינוֹקוֹת.
וְהִיא כָּעֲנָק. תְּרָנֶיהָ כֵּן עוֹמְדִים,
צוֹפִים לְשֵׁיט סִירוֹת וְעִירוֹת, כְּחוֹמְדִים
מִשְׂחַק יְלָדוֹת, וַחֲלוֹמָם יַחֲלוֹמוּ:
מֶרְחַק אוֹקְיָנוֹס, שָׁם גַּלִּים יְרוֹמוּ,
נְסִיךְ־סַעַר רָכוּב שָׁם בְּהוֹד שֶׁל סַכָּנָה
עַל גַּב מִשְׁבָּרִים, בַּעֲטֶרֶת לְבָנָה...

הָגָה בִי לִבִּי אָז: אַרְצִי לֹא זוֹ,
וְאִם חוֹף לְבָנֶיהָ, מְנוּחָתִי לֹא פֹה.
סְפִינָה סְפִינָתִי! קָחֵינִי וּשְׂאִי
בְּדֶרֶךְ תַּחְתִּיִּים, יְהִי סַעַר — יְהִי!...
נַפְשִׁי — לֹא יֶעֱרַב לָהּ חוֹף מוּכָן בְּיַד
זָר. לִי וּלְעַמִּי פִּי אֵל אֲבִי־עַד
צִוָּה חוֹף אַחֵר, וְאִם חוּצָץ אוֹקְיָנוֹס
בַּעֲדוֹ — יֶעֱרַב הוֹד שֶׁל סַכָּנוֹת
לְנַפְשִׁי בְּכַף גַּלָּיו, עַד בְּעַרְפִלֵּי אֵין־סוֹף,
כְּבִרְכַּת אוֹר־שַׁבָּת, יִרְמֹז בָּרוּךְ הַחוֹף...

ניו־יורק, 1910.

חַיֵּי אָדָם

מאת שלום־עליכם · תרגום י. ד. ברקוביץ

לה.

הַחֲלִירָע.

המגפה. — „חברת הממרקים“. — האם חיה־אסתר רואה חלום רע ונופלת למשכב. — הסבה מינדי עומדת בפרץ, מעוררת זכות־אָבות ודורשת ברופאים. מות האם. —הדוד פיני גוזר על הבכיה. — „שבת היא מלזעוק“.

ראשית התגלותו של האורח האיום בעיר היתה בתחילת ימי הקיץ, תיכף לאחר הפסח, וצעדיו הראשונים היו בשובה ונחת, כאילו דרך־אגב; ורק אחר־כך, לתקופת חג השבועות, אחרי שהבשילו הפירות בגנים וענבי־שועל ירוקים נמכרו בשוק בזול, כמעט בחצי־חנם, הסתער זה בכל חמת־רוחו והתחיל להלך אימים ולעשות שמות בעיר, ואָז התחילו אנשי העיר לדבר בו יותר ויותר ולהשמיע את המלים הנוראות: „מגפה“, „מחלה מתהלכת“, „חלירע“. כשהיו מוציאים מפיהם את המלה „חלירע“, היו נפנים לצדדין ורוקקים, — ודבר זה הפיל אימה ופחד על כל העיר.

דבר המובן מאליו, שהפחד נפל רק על הגדולים, ואילו הקטנים, תינוקות של בית־רבם, מצאו בענין הזה קורת־רוח לעצמם, וימי המגפה כמעט ימים טובים היו להם. אמותיהם התחילו להשגיח השגחה מעולה על מאכלם ומשתהם, התחילו למשש להם פעמים בכל יום, ערב ובוקר, את ראשיהם, צוו עליהם בכל עת־מצוא להראות את לשונם, ולבסוף עמדו וסגרו את כל בתי־הספר שבעיר, ואת התלמידים שלחו לחפשי — עד אשר יראה אלהים וירחם, עד אשר תעצר המגפה ותלך כל־עומת שבאה. ואולם המגפה לא נעצרה במהרה ולא הלכה כל־עומת שבאה; אדרבה, מיום ליום התגברה חיילים והוסיפה לעשות שמות בעיר ולהפיל חללים על ימין ועל שמאל. לא היה בית בישראל, אשר לא פגע בו מלאך־המות. לא היה יום, שלא נערכו בו כמה וכמה הלויות של מתים. והפחד הלך וגדל מיום ליום, וכל העיר היתה לחרדה.

ואף־על־פי כן לא נואשו אנשי העיר ולא טמנו ידיהם בצלחת. ראשי העדה קראו לאספות, נכנסו לישיבות, ישבו ודנו וטכסו עצה, מה לעשות ואיך לעצור בעד המגפה. ולא זזו משם עד שתקנו כמה תקנות ומצאו כמה סגולות ורפואות בדוקות, היפות לחלירע, ובראשן — את סגולת המרוק. מרוק זה מהו? — פלוני שהתחיל חש במעיו ונחשד על החלירע, מיד נכנסו אצלו בני־אדם הממונים לכך, השכיבו אותו על מטתו, מתחו את כל אברי גופו ועמדו עליו למרק ולשפשף את בשרו. ואמנם הועילו טובי העדה בתקנתם: רבים נצלו ממות בעמל כפיהם של הממרקים וקמו ועמדו על רגליהם אחרי חלותם.

על „חברת הממרקים“, שנוצרה בימים ההם, נמנו כל בעלי־הבתים החשובים שבעיר. העיר עצמה נחלקה אָז לרבעים: ריבע רובע וממרקיו המיוחדים לו, והממרקים — כולם בני־חיל וגבורי־לב, מתהלכים ברחובה של עיר בקומה זקופה וברוח נכון, פוסעים פסיעה גסה, כולם זריזים, נחפזים כל היום איש לרובעו, מוכנים ומזומנים להפקיר את חייהם ולמסור את נפשם על פקוח נפשות אחרים. כותב הזכרונות האלה כבר אָז בלבו כבוד גדול את האנשים הנפלאים ההם וראה אותם כראות פני מלאכי־אלהים. הגע בעצמך: בני־אדם אלה עשויים לבלי חת ואין כל פחד לנגד עיניהם. אינם יראים לא את החלירע ולא את המות. אדרבה, נדברים הם איש לרעהו בשחוק וקלות־ראש, מחזקים ומאמצים בדבוריהם זה את זה, מזדמנים כולם למקום אחד, שותים „לחיים“ ומברכים איש את אָחיו על הכוס, כי „הלואי ירחם הקדוש־ברוך־הוא על העיר — ותעצר המגפה“...

ממילא מובן, כי גם בני משפחת רבינוביץ היו בין הממרקים. בכל ערב וערב, כשהיה נחום רבינוביץ חוזר מרובע־העיר, המסור לרשותו, היה מרבה לספר חדשות: כמה בני־אדם חלו היום בעיר, כמה מהם מורקו, כמה חיו אחרי המרוק וכמה מתו. אותה שעה היו בני־הבית מתאספים סביבו, עומדים כולם ומביטים עליו ברגשות כבוד והערצה, מקשיבים לספוריו ביראה ופחד, מחרישים ומשתאים... והאם, חיה־אסתר הקטנה — זו היתה מפרקת אצבעותיה מתוך צער, מביטה על חבורת ילדיה בראנה רבה ומדברת אל נפשה כנואשת: „הלואי, שלא יכרך, הס ושלום, האסון אחריו ולא יבוא בעקבותיו אל הבית“... שמע נחום בעלה וצחק לה ואָמר: „חלירע אין לו רגלים. אינו בא לביתו של אדם מאליו, אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה“...

ואולם על חיה־אסתר הקטנה הכריזו, כפי הנראה, מלמעלה. פעם אחת קמה בבוקר וספרה לפני חמותה, לפני הסבה מינדי, את דבר החלום המוזר, אשר ראתה בלילה. בחלומה — והנה ערב שבת עם חשכה בביתה, והיא עומדת להדליק את הנרות ולברך עליהם. פתאום נפתחת הדלת ואל הבית באה פרומה־שרה הכספית, זו שמתה לפני שבוע במגפה, והיא מתיצבת מאחריה, נופחת בנרות־השבת: פחי! — ומכבה אותם... כששמעה הסבה מינדי את דבר החלום המוזר, מלאה שחוק פיה ופתרה אותו לטובה. ואולם מרשמי פניהן של הנשים ניכר היה, כי לב שתיהן מלא פחד מסותר. אחר־כך עלתה האם חיה־אסתר על מטתה וצותה להביא אליה את המראה, הסתכלה במראה ואָמרה אל הסבה מינדי: „חמותי, לא טוב הדבר! הביטי וראי את צפרני“... הסבה מינדי העמידה שוב פנים שוחקות ושלחה את כל חלומותיה הרעים אל ראש שונאיה, ומיד יצאה ושלחה בחישאי את הבנים הגדולים לבקש ולהביא את אביהם, אשר הלך לרגל עבודתו למרק את החולים ברובע שלו. ומבלי חכות לבנה, חשפה הסבה מינדי את זרועותיה ועמדה לשפות בתנור סירים גדולים מלאים מים, ולא חשכה כל עמל מנפשה להציל את החולה.

הבהילה להביא גם את הדוקטור קוזאצקובסקי, הטוב שברופאי העיר. הדוקטור קוזאצקובסקי נוצרי הוא, אדם מסורבל בבשר ופניו אדומים. יהודים מימחים מעידים עליו ואומרים, כי בריא הוא בגופו כל־כך, עד כי מובטח לו, שלא ימות על מטתו כאחד האדם, אלא נשמתו תצא פתאום בדרך־הלוכו. ואף־על־פי שהדוקטור קוזאצקובסקי הוא הטוב שברופאים, לא נמנעה הסבה מינדי מלהביא גם את יעקב הרופא. מעלה יתירה לו ליעקב הרופא, שיהודי הוא, ונקל לבוא אתו בדברים ולשמוע את לשונו. יעקב הרופא אמנם איננו דוקטור, אלא רופא בלבד, ואף־על־פי־כן אין בינו ובין הדוקטור ולא כלום. לובש הוא עטיפה לכתפיו כדוקטור, ומגבעת ברורית כדוקטור, ומרכיב משקפים להוטמו כדוקטור, וכותב פתקאות של רפואה כדוקטור, וקורא בלשון לאטינית כדוקטור, ואף כסף הוא מקבל, כקבל הדוקטור. כלומר: כשנותנים לו מטבע לתוך ידו, הריהו מקבל אותה בעל־כרחו, כמי שכפאו שד, ממשמש את המטבע בכיסו, בוחן ומוצא תמיד את ערך שויה. וראיה לדבר: אם מטבע פחותה היא, הריהו מחזירה מיד לבעליה ומצוה, כי יתנו לו תחתיה מטבע אהרת, גדולה ממנה. ועושה הוא את כל זאת בנימוס ובסבר פנים יפות, מתוך בת־צחוק נעימה, מחליק בשעת מעשה על שערותיו הארוכות ומתקן את משקפיו על חוטמו.

עמו, עם יעקב הרופא, באה הסבה מינדי להסגר בחדרה, אחרי אשר גרשה משם את הילדים הקטנים החוצה, והתיעצה עמו חרש שעה ארוכה, עד אשר בא נחום בנה. וכשבא נחום בנה נרעש ונפחד, התנפלה עליו הסבה מינדי בחמת־רוחה ולא נתנתו אפילו להתנצל לפניה ולהשיב אותה דבר... אכן, מי שלא ראה בימים ההם את הסבה מינדי בשלטונה, לא ראה אשת־חיל מימיו. מטפחתה אשר לראשה, מטפחת־המשי הירוקה, הזרועה תפוחי־כסף וקשורה בשתי קצותיה לאחוריה, שרוולי שמלתה, שמלת־הצמר של צבע השוקולאד, המופשלים על זרועותיה, הסינר השחור, סינר־אטלס, המכסה על שמלתה, ידיה הרחוצות למשעי — כל אלה שוו לפניה הקשים והמקומטים מזוקן לוית הוד וגבורה מיוחדת. דומה, כאילו עקרה הזקנה וסרחה כאן במשתה של חתונה, ולא בחולה מסוכנת, האחוזה חלירע ומתאבקת עם מר־המות. נראה היה, כאילו לא האם חיה־אסתר מתאבקת פה עם המות, אלא היא, הזקנה מינדי, עומדת בפרץ ועורכת מלחמה בעדה נגד מלאך־המות, שמשק כנפיו השחורות והרעות כבר נשמע בחלל הבית. רק לאוזן ישמע, ולעינים לא יראה עוד. הקטנים אינם יודעים עדיין, מה הוא הדבר, הנעשה פה לעיניהם, אך מרגישים הם, כי דבר גדול הולך ומתרחש לפניהם, סוד גדול וכמוס. פניה הקשים והמקומטים של הסבה מינדי כאילו אומרים: „ה מ ו ת ב א ל ק ח ת א ת ה א ם מ ע ל ה ב נ י ם, א ך א נ י ל א א ת נ ה ו ב ע ז ר ת ה ש ם ל ג ש ת א ל י ה !"... ואם הסבה מינדי החליטה דבר — מדברה לא תשוב. נאמנת היא בהחלטותיה! פעם אחת, כשנכנס הדוקטור אצל החולה לבקרה, והוא נבוך כולו ונואש, — דבר זה ניכר היה מפניו האדומים, שהאדימו אז עוד יותר — קראה הסבה מינדי ואספה אליה את כל הילדים, העמידה כולם בשורה אחת, בזה אחר זה, הבכור (אברך, שכבר צמחה לו חתימת־זקן) כבכורתו והצעיר (תינוקת, שעדיין לא מלאה לה שנתה) כצעירתו, והיא עצמה התיצבה בראש כולם. — וכשיצא הדוקטור מחדר החולה, התנפלה לרגליו, נשקה לו את ידיו ורמזה על חבורת הילדים, העומדים לפניו מחרישים ותוהים: „הביטה, ארון, וראה, כמה תולעים, כמה יתומים קטנים תניח אחריה החולה, אם תגיע שעתה, חלילה! הביטה וראה — אלה הצאן מה חטאו? חוס ורחם על עוללים ויונקים, על תולעים אלה, ואל תתן נפש רכה לגוע בלא עתה!"...

הדברים המעטים האלה נגעו, כפי הנראה, גם עד לב הדוקטור קוזאצקובסקי. הלה פרש את ידיו לאויר מתוך יאוש: „מה יעשה עוד לחולה ולא עשה לה? הן אדם הוא ולא אל. לא אותו תבקש, אלא את היושב שם!"... ובדברו רמז באצבעו כלפי מעלה, כלומר: לאלהים.

מכיון שכך — שוב אין לה צורך בהדוקטור, שיהא למליץ בעדה! את הדרך, אשר בה תבוא עד האלהים, יודעת הזקנה בעצמה. כבר היתה בבית־הכנסת, אספה שם מנין של יהודים והושיבה אותם לפני השלחן לקרוא תהלים יום ולילה אחד. כבר השתטחה על קברי אבות ועוררה רפאים בזעקתה. הא כיצד? אשה כאשת נחום בנה כלום תעזוב את בעלה אלמן ואת בניה יתומים? אשה כשרה וצנועה כחיה־אסתר כלתה כלום תמות בעצם ימי עלומיה? העל זאת תתאפק ותחריש? „לא, רבונו של עולם! לא כמדת בשר ודם מדתך! הלא אל טוב אתה, אל חנון ורחום. השופט כל הארץ לא יעשה משפט?"...

לא הועילו לה להזקנה טענותיה. אמנם אלהים אל טוב הוא וחנון ורחום, ואולם המטה, אשר עלתה עליה חיה־אסתר הקטנה, לא ירדה עוד ממנה. חיה־אסתר מתה. בבוקר יום השבת, עת שכל היהודים התפללו בבית־הכנסת, יצאה נשמתה.

מתה? — זאת היתה הפעם השניה להקטנים, אחרי מות רבם משה השוחט, שהרגישו את מר־המות לכל עומקו יותר משהבינו אותו — ומה גדול היה שבר־לבם, ומה עמוק היה הכאב! אמנם אמם לא היתה רכה ונוחה ביותר. מעולם לא פנקה ולא סלסלה אותם ולא השפיעה עליהם רוב טובה, כאשר תעשינה שאר האמהות. אמנם אמם לא מנעה מהם גם מכות־לחי ומהלומות וסטירות בצד ובכתף— „למען ייראו ילדים ויבושו ולא יהיו גרגרנים, הלהוטים כל ימיהם אחרי גרונם ואינם יודעם שבעה לעולם! למען יעזבו ילדים את דרכיהם הרעים ואת טבעם המגונה ולא יוסיפו עוד להתלבט למן הבוקר ועד הערב במקום שגדולים עומדים! למען ידעו ילדים עת לכל חפץ ויבלמו פיהם ולא יחשפו שניהם לכל רואה לצהול כל היום צהלת סוסים!"... הגזירה האחרונה היתה גזירה על הצחוק: שלא ימלאו הילדים צחוק פיהם. והילדים לא קבלו על עצמם את רוע הגזירה והוסיפו לצחוק כפעם בפעם. כי איך יתאפקו ולא יצחקו — והצחוק פורץ מאליו?... וצחוק זה, שתחילתו בשמחה ובהוללות, סופו היה במכות־לחי ובתלישת־אוזן, שספגו לרוב מידי אמם — מידיה הקטנות והאמיצות, שפגיעתן היתה עושה רושם...

ואולם עכשיו שכחו הקטנים את כל זאת. שכחו את המכות, אשר הוכו בידי אמם, ולא זכרו עוד אלא את רחמיה, רחמי־אם. זכרו, שהאם היתה שולחת בכל בוקר את ידה לתוך כיסה, ממשמשת בו ומבקשת פרוטת־נחושת לכל אחד מילדיה. זכרו, שהאם היתה משקה אותם תולענא בכל ראש־חודש — סגולה נגד תולעים שבמעים. זכרו, שהאם היתה הופכת משכבם בחלים, מיצרת ודואגת, מטפלת בהם ואינה זזה ממטתם. זכרו את מגע ידה הקטנה של האם, שהיתה ממשמשת בראש הילד החולה, בודקת ברופקו, מחליקה לחייו. זכרו, שהאם היתה תופרת להם מלבושים חדשים בכל ערב יום־טוב וחופפת ראשיהם בכל ערב שבת. זכרו את ליל סדור פסח ואת צחוק אמם, אשר צחקה אז בכל לב למראה הילדים השכורים מיין ארבע הכוסות. ועוד כמה וכמה דברים טובים זכרו עתה הקטנים, כבשו את פניהם בכר, כל אחד על משכבו בבדידות, ובכו והתמוגגו ברמעות.

וביותר גדל בכי הילדים, כאשר ראו את אביהם, אביהם הגדול, בוכה וכאשר שמעו את הזקנה מינדי סופדת לאמם ומעוררת קינה עליה, טוענת לפני הקדוש־ברוך־הוא בניגון, בקוראת מעל ספר־התחינות, ובאה עמו בטרוניה: „למה לא לקח אותה, את הזקנה, במקום כלתה הצעירה, דליה רכה וענוגה, אם עוללים ויונקים, תולעים הרבה אלו, בלא עין־הרע?"... הרמיון המוזר, שאמם־זקנתם מדמה אותם לתולעים, מעורר בלב הילדים שלא ברצונם צחוק קל ברגעים המרים האלה, והם תוהים בפני עצמם: למה נמשלו ל ת ו ל ע י ם דוקא?...

ופתאום קמה המולה בבית ונשמע קול־דברים. מתוך העומדים צפופים ליד הדלת והמזוזה נתגלה הדוד פיני, הוא ושני בניו עמו, שבאו מבית־הכנסת הישן, אשר שם התפללו. הדוד פיני היה נרעש ונרגש. פנה כה וכה, ראה את בני הבית סופדים ובוכים, עמד והרים קולו על אחיו ועל אמו הזקנה וגער בהם בנזיפה:

— מה זאת? ביום השבת קראתם לבכי ולמספד? רשעים! גזלנים! מה המעשה אשר אתם עושים? וכי נטרפה דעתכם עליכם? או שמא שכחתם, כי שבת לנו היום, שבת־קודש? שבת היא מלזעוק!... נחום, מה־זאת תעשה? עתיד אתה ליתן את הדין! אסור לבכות, אסור לספוד! שבת היא מלזעוק!...

והדוד פיני עצמו פנה מיד הצדה, הפך ראשו אל הכותל ועמד לטפל שם בחוטמו ולגרפו ברעש, ותוך כדי רגע העיף עין על המקום, אשר שם שכבה הנפטרת מכוסה שחורים. אז מהר ומחה במטפחתו את עיניו, כדי שלא יראו את הדמעות הזולגות מהן, התאושש והעמיד פנים מתוך קפדנות יתירה ופנה שוב אל אחיו, אלא שקולו היה רך ורועד הפעם:

— אל־נא, נחום! די, די לך, נחום! עתיד אתה ליתן את הדין! חייך, נחום, הלא שבת היום, שבת־קור...

הדוד פיני לא יכול לבטא את המלה „קודש", כי הדמעות שמו מחנק לגרונו. ולא יכול עוד להתאפק, נגש אל השלחן, כבש את ראשו בידו השמאלית, כדרך שעושים בשעת אמירת „תחנון", וגעה בבכי כילד קטן, בוכה וקורא בקול דק ומשונה: „חיה־אסתר! חיה־אסתר!"...

הַמְּעֻוָּת

(ספור)

מאת

א ב ר ה ם ש ו ע ר.

ו.

ליל־נדודים נורא היה לו הלילה שאחרי המאורע ההוא. לפניו עברו כל ימי־חייו, מעשיו הטובים והרעים. ושוב נזכר באותה ההשואה, שהשוה את ימי חייו לחיי בני דור־המדבר, ונוראה היתה ההשואה, נוראה ומשונה, כמעט פאטאלית.

בשרו נעשה חרודין, שערות ראשו סמרו, והוא הרגיש בסמורן. הנה הם, חזיונות דור־המדבר: המן, השליו... מעבר מזה המשכן, קודש־הקדשים, ומעבר מזה — העגל והמחולות, הפעור והמואביות... והנה החזיון האחרון — קברות־התאוה...

וימים רבים אחרי כן לא מצא לנפשו מנוח אף רגע. איזה משא כבד, משא לעיפה הכביד עליו, הטריד את נפשו וגזל את מנוחתו. תמיד התהלך שקוע בהרהוריו הכבדים, המרגיזים.

הוא בקש תקנה למעוות, אשר עשה. בקש בלילות־דמי, בשכבו על מטתו בחדרו האפל, כולו מדוכא ומעונה ממחשבות מרגיזות והרהורים כבדים, שאינם מניחים לו לישון. האם אין כל תקנה? האובד הוא לנצח? ונזכרו לו אז הספורים הרבים, ששמע בילדותו על־דבר בעלי התשובה השונים, על סגופיהם... מה טוב היה להם, להמאמינים, שמצאו נוחם לנפשם באלהי הרחמים והסליחות...

אילו קרה מקרה כזה את אביו, כי־עתה היה נוסע ל„הצדיק שיחיה". אולם אל מי יסע הוא? אל מי יפנה בצרת־נפשו הגדולה? מי לו ומה לו בעולם הגדול הזה? הלא את אלהיו, את אלהי אבותיו, כבר זנח ונפשו רחקה מדרכיו...

ופעם אחת בעברו לפני מוכר ספרים עברים, נכנס וקנה לו סדור, טלית ותפלין.

אולם את הסדור לא פתח אפילו פעם אחת, בטלית לא התעטף ובתפלין לא נגע. איזו בושה בלתי־מובנה לו מנעתהו מעשות כדבר הזה. ומה נכספה וכלתה נפשו אז להתפלל! מה ערגה נפשו לשפוך את שיחה לפני אלהים קדוש ונסתר!

ובליל־נדודים נורא אחד הוציא את אקדחו היפה והמבריק, הדליק שני נרות והעמידם לפניו על המדף של המראה. עוד רגע, כהרף־עין — והכל ישכח, יאבד לנצח.

„הבאופן אשר כזה יתוקן המעוות? — נצנצה פתאום מחשבה במחו. — לו גם אמות הפעם, — האתקן במותי את אשר קלקלתי בחיי? המעוות הלא ישאר כמו שהיה"...

ואז הניח את האקדה על השלחן, כבה את הנרות וישב על קצה המטה.

בחדר שרר חושך. רק מן הרחוב הבקיע דרך החלון נוגה פנס־האלקטרון והפיץ איר כהה והור על סביבותיו. הוא ישב דומם, מבלי נוע, שעה ארוכה. „לא, — המה בהרבו הלב — לא, כך אי־אפשר... אי־אפשר... טוב המות מחיים נוראים כאלה, חיים של מוסר־כליות אכזרי. אמיתה! אמותה! אשים קץ לחיי!“...

ימות... והם? דורה ובניה הקטנים במה חטאו? הוא יקל, ישליך מעליו את משא־חייו, הוא ימות — וטוב, ורוח לו... והם? אלה הצאן, דורה אשתו הטובה, האוהבת אותו ומסורה אליו כל־כך, ובניו הקטנים, החפים מפשע,— במה חטאו הם, כי ימיט עליהם רעה כזאת ויעזבם כספינה מטורפת בלב ים סוער?

אמנם חטא, חטאת־שאול חטא, — ואולם בשבילם חייב הוא לחיות, חייב להתענות במוסר־כליותיו עד יומו האחרון!

והחיים, מכיון שהתחיל לחשוב עליהם, קמו לפניו בכל זיום וחמדתם, ולבו הורתח מרוב געגועים ויסורים עמוקים. האמנם אפסה לו כל תקוה? האמנם הוא החוטא היחידי בעולם, שאין לו תקנה אלא מיתה? האם אין עוד כמוהו בין האנשים רע ומשחת־המדות? הן אפשר... אפשר, שאיננו כל־כך רע? אולי דוקא אותו הנוחם הנורא, האוכל את לבו זה ימים רבים ולא ירפהו אף רגע, — אפשר סימן טוב הוא לו, שלא עופלה עוד נפשו בקרבו? ומה עשה, לכאורה? — הרי יש שהאדם שוכח את עצמו ומניח להחיה שבקרבו להתפרץ ולצאת... ולא זו בלבד... הרי אפשר... הרי עקרה היא... שבע שנים שהתה עם בעלה ולא ילדה...

המעות אינו נורא כל־כך, כמו שנראה לו מראש... ישכח הכל... הכל ישכח ברבות הימים... גם היא תשכח... כלום הוא צריך אלא להתרחק ממנה, מבעלה, מביתם... לשכוח ולהשכיח!

וכמו אור חדש ירד עליו מלמעלה והגיה את חשכו, וכמו חיים חדשים ועולם חדש, מטוהר ומזוקק שבעתים, נגלה לעיניו.

הוא נגש אל החלון, פתח אותו, הוציא את ראשו החוצה ושאף מלוא ריאתו את האויר הטחוב, אויר ליל קריר.

ושוב לפתו חייו את ארחות דרכם. אפרת התנפל בכל רוחו הסוער אל שטף החיים הסואנים — אל עסקי הבאנק, עניני הצבור ומשחקי הספורט. עכשיו היו לו החיים האלה גם כוס של שכרון, של שכחה. העסקים הרבים והטרדות המרובות היו לו כאותה הכאת הקורנס להשתיק את יתושו, המנקר במחו.

בימי אבגוסט האחרונים חזרו דורה ובניו ממעון־הקיץ בהרים, ואחרי ימים אחדים הלכה דורה לבקר את בית רפפורט. כשבא אפרת לעת ערב אל ביתו, ספרה לו דורה חדשות: מרת רפפורט הרה זה כשני חדשים.

נדהם ונפעם עמד אפרת. רטט עבר בכל בשרו. הוא הרגיש, שעוד מעט יצנח ויפול לארץ. בקושי גדול התאפק, הבליג על סערת נפשו, צנח בכבדות על הכסא וישב דומם, מבלי ענות דבר.

ודורה אינה מרגישה כלום. הולכת היא אל חדר־הבשול, מביאה משם כוס טה, מציגת לפניו, ומתוך טפול זה היא מוסיפה ומספרת:

- ומה שנפלא ביותר, אדולף, הוא זה, שסילביה אינה שמחה כלל... רק הוא... הוא — לשמחתו אין גבול! מרקד הוא, מקפץ מרוב שמחה. לו ראית, אדולף, את תנועותיו המגוחכות של „דבש וחלב“ זה! הוי, מה נלעג הוא! מה נלעג הוא!

— היא אינה שמחה? — שאל אפרת בקול נחר. — מדוע?

— מדוע? — שכחן אתה, חביבי! הוי, שכחנים הנכם כולכם, הגברים! האינך זוכר, כי גם אני הייתי עצובה ומלאה חששים בפעם הראשונה? דרכן של כל המבכירות בכך. מאמינות הן, כי נשים מתות בשעת לידתן.

ושוב התחילו לאפרת לילות־נדודים. שבע שנים לא ילדה, שבע שנים רצופות היתה בחזקת עקרה, עד אשר בא המעות, המעות הנורא...

ובלילה־בלילה היה חושב מחשבות ומתפלל ומקוה, שמא עוד תפיל, שמא תלד ולד מת... ואפשר... מי יודע, אם הוא הגורם בדבר? אפשר מקרה הוא זה? הלא כבר קרה כדבר הזה כמה פעמים, כי תלד אשה לבעלה כעבור שנים רבות אחרי חתונתם?...

ואז עלה התלמוד בזכרונו. נדמה לו, כי בתלמוד יש מקום אחד, המדבר על ענין שכזה. והוא מעביר במחשבתו את כל אשר למד בילדותו בגמרא, והוא מבקש וחוקר ומתאמץ להחיות נשכחות בזכרונו. חפץ הוא לצאת מן המיצר הזה, לו גם דרך פתח צר כחורה של מחט...

כן, ברור לו, כי בתלמוד יש מקום שכזה. אבל מי יגיד לו זאת בפירוש? הלא זה־כמה שנים, שלא ראה בעיניו לא רק את התלמוד, אלא גם ספר עברי בכלל!

מה רחוק הוא מכל אלה! מה התרחק מעמו, מתורתו, ממדותיו הטובות... מה טוב היה לו עכשיו, בשעת קלקלתו, בשעת צרה כזאת, אילו הושיטו לו יד־עזרה להשען עליה!

ואז נזכר לו אחד הרבנים, אשר ידע אותו, כי איש צדיק הוא, תם וישר, רב, שנשאר „ירוק“ כמו ביום שירד מעל מכסה הספינה: אינו נותן הכשרים, אינו קופץ בראש הצבור, אינו „מכה בתוף“, אינו מחמיר או מקיל, — רב כזה, שליצני האורתודוכסים אומרים עליו, כי מוטב היה, אילו נשאר ש ם, בביתו, מעבר לים...

הרב הזה היה ידוע לו זה כבר. בימי פטירתם של אביו ואמו היה מבקש לו מנין של יהודים כשרים להתפלל עמם בצבור. דעתו לא היתה נוחה מכל אותם „המנינים“, שרובם מצטרפים מבני־אדם מן השוק, מבורים ועמי־הארץ, שתפלתם פרנסתם. הראו לו על המנין של הרב הירוק, ומני אז היה בא אל בית הרב הזה פעמים בשנה, ובכל פעם היה מרבה שיחה עמו ונהנה מתום־לבו ומיושר השקפתו על עניני החיים.

אל בית הרב הזה נכנס למחר.

במשך השנה, אשר לא ראה אפרת את הרב הזקן, הזקין זה עוד יותר. פניו קומטו ונתכמשו, ורק אור עיניו כאילו עוד גדל. אצילות מיוחדה רחפה על פני הזקן העדינים. אפרת הביט על הפנים המאירים והטובים האלה, על השקט והמנוחה הנכונה שבעיניו וחשב: אולי זו היא ר ו ח ־ ה ק ו ד ש, שהרבה כל־כך לשמוע עליה בימי ילדותו? ובחשבו כך, התגנבה איזו יראה בלבו, מין יראת־הרוממות: אפשר צופה הזקן ורואה צפוני לב אדם?... ורגש של בושה מלא אותו. הרגיש, כי פניו אדמו פתאום, כי בוש הוא להביט בפני האיש, אשר בא להונות אותו, לגנוב את דעתו, להוציא מפיו דרך־אגב את הדבר הנחוץ לו לכסות על חטאתו הנוראה... „מוטב היה לספר לו את הכל, — נצנץ רעיון במחו — להתודות לפניו בגלוי ולבקש ממנו דרך־תשובה“...

אבל הוא לא ספר כלום להרב הזקן ולא התודה לפניו על חטאתו. לאט־לאט, כמו מאליה, שטפה השיחה ביניהם, עברה מדבר אל דבר ומענין לענין, — עד כי נסבה לאחרונה על היהדות ומוסרה, ואפרת — כמעט מבלי כונה למפרע, אלא מפני שהשאלה העסיקה אותו בימים האחרונים מאד, — הסב את השיחה אל מנהג הודוי, שהנוצרים נוהגים להתודות לפני הכהן ורואים בזה אחד מעיקרי דתם. „מדוע אין מנהג או דין כזה אצלנו? — שאל אפרת, מבלי־הביט אל פני הרב הזקן. — יש שהלב מלא כל־כך ועון כבר מנשוא מעיק עליו... מה טוב היה להראות לפני הכהן, לפני הרב, את הנגע שבלב... הלא היו מראים לפנים לכהן את הנגע בבית! מה טוב היה לנפש המנוגעת לשמוע מפי הכהן יוצא מפורש: „טהור“, או לו גם „טמא“, — ואז היה הדבר ברור ומחוור לחוטא המתענה... הלא הספק נורא הוא, נורא מאד!“...

רגעים אחדים הביט הרב על המדבר בעיניו הטובות והנוחות — הבית דומם, בלא אומר ודברים, ורק צל קל כאילו חלף על פניו. אחרי־כן פתח ואמר, וקולו היה רך, כקול אם רחמניה, המדברת אל ילדה, המוטל חולה על ברכיה: „עם ישראל, ידידי, הוא גוי קדוש, ממלכת כהנים. כל אדם מישראל, המאמין באלהיו, הוא בעצמו כהן לאל עליון, ואין לו צורך בכהן אחר זולתו. האיש הישראלי מתודה לפני אלהיו, כי קרוב לו אלהים בפיו ובלבבו. הלא כך יאמר גם הפייטן: „יחביאנו בצל ידו, תחת כנפי השכינה“,—ואת זה, החבוי תחת כנפי השכינה, „חון יחון, כי יבחון“, ואפילו את „הלב העקוב להכינה“. כי „אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח?“ ה ם בורחים אל כהניהם, — אבל הכהן אדם ולא אל... אם יכביד דבר על הלב, אם יציק ואם יעיק — לא אל הכהן תלך, אלא לך, בן־אדם, להחבא ב צ ל י ד ו, ת ח ת כ נ פ י ה ש כ י נ ה תמצא את המנוחה הנכונה: היא, השכינה, מקבלת פני כל אדם — כולם אהובים לה, כולם רצויים לה, כולם רחומים, — ואפילו אם „עקוב הלב“...

— אבל, רבי, — אמר מר אפרת וקולו רעד, — יש דברים... יש מעוות, שאי־אפשר לתקן... יש מעוות... — וקולו נחבא פתאום בגרונו.

רגעים אחדים שררה דומיה. הרב הזקן השפיל את עיניו למטה ולא הביט בפני איש־שיחתו. לבו הנדיב והעדין הרגיש, שאין להסתכל עתה בפני האיש, היושב נגדו. אחרי כן פנה אליו ואמר בקול מלא רחמים ורוך:

— ידידי, אי־אפשר לו לאדם לדעת עד כמה גדולה עוותתו. יש שהאדם נכשל, — אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא — והוא רואה את קלקולו גדול ונורא יותר מדאי; כסבור הוא, שהחריב עולמות ואין לו עוד תקנה, והוא נופל לתוך יאוש — וזוהי מדרגה פחותה מאד... אסור, ידידי, אסור לאדם מישראל להתיאש מן הרחמים... „אפילו חרב חדה מונחת על צוארו“ — כתוב בספרינו...

— אבל, רבי... — פתח שוב אפרת ונשתתק פתאום. לבו דפק בחזקה ופניו האדימו כדם. רגעים אחדים החרישו שניהם. ואולם בפעם הזאת הישיר הרב הזקן את מבטיו לעומת הדובר אליו — מבטים רכים ומעודדים, שטוב־לב וסליחה ומחילה ורחמים רבים נשקפים מהם. המבטים האלה הרגיעו בבת־אחת את רוחו הנסער של אפרת, והוא התחיל לדבר בלחש, אבל בלב נכון ובטוח:

— עצם המעשה הוא כך, רבי... באתי אליך בדבר שאלה... בדבר־דין בגמרא... הענין מעסיק את מחי בימים האלה... אפשר לאמר — הענין ענין נחוץ... כלומר: ענין קרוב לי... ענין של ולד המוטל בספק... כלומר: אין לדעת, של מי הוא הולד... של הבעל או של... של החוטא? מה כתוב בגמרא בדבר מקרה כזה?

לאחר שגמר אפרת את הדברים האלה, הרגיש, כי זעה כסתה את כל פניו.

רגע היתה דומיה מעיקה בבית. אפרת הביט מול פני הרב הזקן, היושב דומם אל שלחנו, משפיל עיניו אל המטפחת האדומה ואל קופסת־הטאבאק הקטנה, המונחות לפניו על הספר הסגור, וממשמש בהן בידיו. נראה היה הזקן, כאילו קפא במקומו. ואולם כעבור רגע הוציא הרב אנחה קלה מלבו ואמר אף הוא בלחש, כאדם המדבר אל נפשו:

— תורתנו הקדושה אינה מחמירה אפילו בענינים חמורים כאלה... כחה דהתירא עדיף... בגמרא נאמר מפורש, שרוב הולדות הולכים אחרי הבעל.

* * *

מאותו יום ואילך לא ראה עוד אפרת את פני הרב הזקן עד יום מותו. רק פעמים בשנה, בימי פטירת אביו ואמו, היה שולח לו על־ידי הפוסטה מתן בסתר והיה חוקר ודורש בצנעה למצבו ולחייו. וכשנפטר הרב, השתתף אפרת בהלוית המת והיה בין המנדבים הראשונים להחזקת משפחתו.

ומנוחתו של אפרת שבה אליו. ספקו נפתר לטובה, וחייו לפתו ארחות דרכם. הוא התמכר בכל חום לבו הסוער אל עסקיו ואל תענוגותיו ושתה לבל אות־נפשו מכוס החיים. הכל הלך למישרים, ובשנים האחרונות כמעט שכח את כל המאורע, אשר החריד את נפשו בעת הראשונה. ממשפחת בית רפפורט התרחק בכונה והרחיק מעליה גם את דורה אשתו, במצאו אמתלה, כי נגעלה נפשו ברפפורט הטפש, כי אין חפצו לטפל בבני־אדם חסרי רגש

ונעדרי כשרון כאלה... וכך עברו עליו חייו בנעימים וידע את האהבה לכל תענוגותיה, עד בוא הבוקר הזה, עת אשר ספרה לו דורה אשתו את החדשה המוזרה והמתמיהה הזאת — החדשה הנוראה...

ואולם הלא גם רואה־החשבונות רבינוביץ הרגיע את רוחו, בחזרו על אותו המאמר בתלמוד ככתבו וכלשונו. והלא הוא, אפרת, יהודי הוא ומפי התלמוד הוא חי — ח י י ב הוא לחיות מפי התלמוד... ובכן, הרי הכל כשר וישר...

ואף־על־פי־כן לא ידע לבו מנוחה גם עתה. חרד הלב ומצפה לרעה...

בית יביא.

מְשׁוֹרֵר־נָבִיא

(לבקורו של ראבינדראנאט טאגור באמריקה.)

מאת

ראובן בריינין.

א.

ראבינדראנאט טאגור —

עד לפני שלש שנים היה השם הזה בלתי־ידוע כלל גם לעולם הספרותי באירופה ובאמריקה.

טאגור כתב שירים, משלים ואגדות בשפה הבינגאלית, אחת הלשונות המתהלכות בצפונית־מזרחית של הודו. ומי מבני ארצות־המערב נטפל לדברים, הכתובים בשפה מגומגמה ורחוקה של שבט נכנע?

גם השמות של ראשי המשוררים והסופרים הסקאנדי־נאביים כמו קיירקיגאארד ויעקבסון, איבסן ובירנסון, או גם שמותיהם של המצוינים בסופרי אשכנז ומשורריה החדשים, כמו שטירנר, סטפן גיאורג, הופטמאן, דעהמעל ורי־כארד דיהמל ביתי־מפורסמים גם היום בצרפת ובארץ החדשה.

והסופרים והמשוררים הגדולים של העמים הקטנים מוזרים הם לגמרי בכל אירופה ואמריקה.

אם העם גדול, חילו כביר, תעשיתו ומסחרו עצומים, אז גם סופריו, אם מצוינים הם בארצם, יכובדו מחוץ לגבול מדינתם, והעולם מפריז על ערכם האמתי.

מפלתו הצבאית של העם היא גם מפלתה של ספרותו בעיני העולם. העם המנצח על שדה־המערכה הוא מנצח בכל.

* * *

לפני שלש שנים נתפרסם שם ראבינדראנאט טאגור בבוקר לא־עבות אחד בכל העולם הספרותי.

סבת הפרסום הפתאומי והמבהיל: בשנת 1913 למספרם זכו את המשורר הבינגאלי בפרס של נובל. ופה יש להעיר: במוסד הספרותי והמדעי של נובל בשטוק־הולם, בשווידיה, [illegible].

ובכל פעם שהעומדים בראש המוסד האמור מחלקים את הפרסים של כבוד (שעולים, דרך־אגב, לסכומים הגונים גם במזומנים) לאמני־העט ולבחירי המדע, מתחשבים הם עם היחוסים המדיניים ועם צרופי המאורעות החשובים בעולם העלילות.

לא חשיבותו וערכו האמתי של המשורר או הסופר, כשהם לעצמם, מכריעים את הכף בשעת חלוקת הפרסים במוסדו של נובל, כי־אם טעמים ונימוקים מיוחדים, מהם מדיניים ומהם אישיים, שלפעמים קרובות אין להם שום שייכות לא לספרות ולא למדע.

העומדים בראש המוסד של נובל אוחזים בכלל זה: אין מעליבים את העמים הגדולים ורבי־ההשפעה ואת משורריהם, שהשעה משחקת להם.

על כן שער המשוררים והסופרים עולה ויורד ולוחות־ערכם הולכים ומשתנים לפי השנויים, החלים בעולם־המדינות.

הפרסים — בשביל ההצטיינות בספרות באופן אמנותי ואידיאלי, — אשר חלק המוסד הנקרא על שם ממציא הדינאמיט נובל עד שנת 1913, זכו בהם משוררים ודראמא־טורגים נודעים באירופה. הזוכים בפרס היו כולם עשירים, שעברו עליהם שנות־העמידה או גם הגיעו לימי זקנה ושיבה.

אמנם רצונו האחרון של נובל היה — כפי שהביע את רצונו זה בצואתו — לתמוך על־ידי הסכומים העצומים של הפרסים בידי בעלי הכשרונות הצעירים והעניים, בידי אלה, שלא נתפרסמו עוד בעולם, אבל כשרונותיהם הפורים והמצוינים מבטיחים הרבה, לבל יתנוולו במחסורם ובמלחמתם, מלחמת־הקיום.

אולם ההון העצום של ארבעים מיליון, אשר הניח אחריו נובל לשם הפרחת השירה, המדע ורעיון השלום בעולם, — הרבית של ההון הזה מתחלקת לא לפי כונתה הפשוטה של צואת השכיב מרע, כי־אם לפי כונותיהם הגלויות, ועוד יותר הנסתרות, של האפיטרופסים, הממונים על הירושה הגדולה (כן היתה גם גורלה של צואת הבארון הירש וירושתו הלאומית הגדולה).

אולם לפני שלש שנים זכו בפרס־נובל, שרבים מגדולי הספרות וזקניה באירופה מיחלים לו בכל שנה (רק אחד היה בין הגדולים והזקנים האלה, שלא רצה בשום אופן לקבל פרס זה, שהציעו לפניו, והוא — ליאו טולסטוי) — לפני שלש שנים זכו בפרס זה משורר בלתי־נודע ברבים, ושמו — ראבינדראנאט טאגור.

פתאום גלו שמש חדשה על שמי־השירה.

יש לשער, כי ראשי המוסד של נובל לא התפשרו אז ביניהם בדבר המשורר, שהיה ראוי באותה שנה לקבלת פרס זה, ועל־כן הסכימו כולם לתתו למשורר רחוק ומוזר, לבל ינצח צד אחד במוסד. ויש אומרים—והם אלה, הבקיאים במסתרי המוסד של נובל, הנארגים לפנים מן הקלעים, — כי רבי־הממשלה באנגליה רמזו רמיזה גסה למי שדרוש, כי יתנו את הפרס להמשורר של הודו. למי העוז והשלטון — לו גם הדעה וגם היכולת להתערב, על־ידי תחבולות שונות, גם בדברים כמו אלה. זה היה מזלו של טאגור.

ואף זכה זה האחרון בפרס, ושמו יצא לתהלה בכל העולם. הדביקו לו, לטאגור, פתקא. נתנו לו, להמזרחי, הסכמת־המערב. נזר שמו על ראשו, והמשורר הצנוע לא סרב.

בהיותי בשנת 1908 בשטוקהולם, בקרתי את המוסד היפה של נובל בלוית המנוח פרופ. גוטהייל קליין, ושנינו השתדלנו, כי יכניסו גם את הסופרים והמשוררים העברים בין המיועדים לקבלת הפרס, אם יהיו ראויים לזה. ראשי המוסד הבטיחו לנו, כי אמנם כן יעשו.

אז הודעתי דבר זה בהעתונים היהודים והצעתי לפני סופרינו ומשוררינו, כי ישלחו את כתביהם הנדפסים להספריה של מוסד נובל.

ראוי להעיר, כי בין ראשי המוסד של נובל ישנם ביניהם גם פרופיסור יהודי, ווארבורג. אין איש יודע עברית או יהודית. ובכלל אין הם מתחשבים עם הכותבים בשפת־החוזים, ומה גם בשפתנו המדוברת.

בהתפרסם שם טאגור כזוכה בפרס נובל, הביע כותב־הטורים האלה את דעתו באחד ממאמריו, כי ביאליק היה, על־פי היושר הספרותי ועל־פי ההערכה הפיוטית, ראוי הרבה יותר לפרס של נובל, כי גדול וגבוה הוא משוררנו העברי מעל המשורר הבינגאלי במה שנוגע לכח הבטוי, למרץ ההרגשה ולמקוריות היצירה.

* * *

ושם ראבינדראנאט טאגור, שהיה ידוע — גם אחרי אשר תרגם את רובי שיריו וחזיונותיו מבינגאלית לאנגלית — עד לפני שלש שנים רק לחוג קטן ומצומצם של מורי הספרות באוניברסיטות אחדות, נתפרסם אחרי קבלת הפרס בכל העולם הקולטורי. ואז החלו לתרגם את פרי רוחו המזרחי להשפות המערביות השונות.

במה זכה טאגור והתפרסם בזמן קצר כזה באירופה וגם באמריקה? במה זכה להיות גבור־היום?

פרסומו המהיר של טאגור נותן לנו מפתח להדרי־הרוח של דור ההוה.

בתור משורר וחוזה־חזיונות עומד טאגור נמוך ממשוררינו הגדולים בעברית או ביהודית.

אולם מלבד שטאגור הוא משורר, אמנם בינוני, הנהו גם פילוסוף דתי. אמנם גם בתור פילוסוף איננו מן הגדולים, ולא גם מן הבינונים, כי לא חדש מעצמו כלום, אבל, כפי שאומרים, הנהו מזרע־המלוכה, ובכל אופן — בן משפחה עשירה ומיוחסה בהודו.

נוסף לזה הוא גם לוחם נמרץ על חופש שבטו, הוא גם מטיף למוסר, מנהיג רוחני ודורש במסורת־המזרח, חוקר־ההיסטוריה, מזמר ומחבר נגינות ונעימות לשירים, מוציא־לאור חרוץ (הוא הוציא לאור ארבעה מכתבי־עתי), מחנך־הדור ובעל־צדקה.

ועל כל אלה הוא גבר יפה (יש אומרים: המשוררים בחסד אלהים נולדים יפים), מלא חן המזרח וקסמו ובעל קול נעים, ועושה רושם גם בשיחתו המצויה וגם בנאמי מעל הבימה.

הסכום: אישיות מענינת, אישיות מלאה הוד המזרח וחלומותיו, אישיות רבת הצבעים והגוונים, ואישיות זו מתעטפת בתגא מזרחית. גופו לובש משי וגם רעיונותיו לובשים משי, משי דק ורך, אטון דמיוני של בני־אדם.

לא המשורר טאגור זכה בפרס, לא המשורר שבו משך אליו את הלבבות באירופה, ועתה — גם באמריקה, כי־אם האדם שבו, האדם המושלם ורב־הצדדים. לא שיריו והזיונותיו, כשהם לעצמם, שקוראיהם גם כיום לא רבים הם, צדו את הנפשות, כי־אם הקסם המיוחד, השופע מאישיותו, ועוד יותר — הדברים הנפלאים, המסופרים עליו בדפים, האמת, ועוד יותר — האגדה שבהם.

* * *

עוד אתמול היה טאגור מפורסם רק בתוך שבטו, שם בהודו, והיום — כבר עטרה אותו הבקורת — זאת הזונה הצפופה, העוגבת בכל פעם על זרים — באירופה, ואחריה נמשכה העתונות באמריקה, בשם „משורר־נביא“. ואיש מן המבקרים לא בדק הרבה, כמה מן הנביאות וכמה מן השירה יש בו.

נביא — זה כנוי מזרחי, זה שם מצלצל באזני בני־המערב. משוררים יש לנו לרוב בכל הארצות והמדינות, אולם טאגור זה הוא גם נביא, נביא לגויים.

היו אשר עטרו בשם „נביא זמננו“ גם את ביאליק שלנו—ובכל אופן ראוי הוא לשם זה הרבה יותר מטאגור— והנה בא דוד פרישמאן והתמרמר על זה והסיר עטרה זו מעל ראש משוררנו.

בני הקולטורה המערבית, המודרנית, מרגישים בסתר־לבם שאיפה להמזרח, לארץ הפלאים והסודות, לערש התרבות העתיקה. בלבב נושאי עולה של התרבות המערבית יש גם געגועים כמוסים על המוזר והבלתי־מצוי. יש בזה פיקאנטיות מיוחדה, מעוררת את העצבים העיפים.

וראבינדראנאט טאגור היה עתה גם באמריקה לסמל חי של השירה והקולטורה המזרחית הנכספה.

אמריקה הספרותית מהרה את אירופה. בבוא טאגור אחרי קבלו פרסו של נובל, ללונדון, עשו לו הסופרים והאמנים משתה ויקבלוהו בכבוד רב. רבים מן הבאים אל המשתה נשקו את רגליו של המשורר הבינגאלי, נשקו את שולי מעילו, מעיל־המשי הרחב, וכרעו לפניו כלפני אליל חדש. זה היה חג־המזרח וזו היתה מין עבודה זרה בצירה חדשה.

לפני חדשים אחדים עשה טאגור נסיעה ליאפוניה. הטיף שם נגד הלאומיות הזוללה ונגד התרבות המערבית. היאפונים הפקחים, שיש להם רצון חזק לממשלה כבירה ושאיפה עצומה להקולטורה הטכנית של המערב, הודו [illegible], כי דברי טאגור מלאים פיוט וקסם־המזרח, [illegible]: רחוקים מן המציאות והמעשים החיים.

* * *

מיאפוניה בא טאגור לאמריקה.

ועשירי ניו־יורק, מלכי הנחושת, הפחם, הכסף והזהב ובעלי בתי־החרושת של מכשירי־המלחמה, באו במספר רב לאולם קארניגה לשמוע מוסרו של המשורר הבינגאלי, אשר הטיח דברים קשים כלפי מלכותה של המכונה ונגד [illegible]

ונינוה האמריקאית שמעה ב„חרדת־קודש" את דברי יונה הנביא החדש. וגם אדירי ניו־יורק, שהם רחוקים כל־כך מתורת המזרח ומ„מוסר־העברים", — גם הם בחרו בשם נביא להמטיף המזרחי. זה מענין יותר. מחיר כרטיס־הכניסה שוה יותר.

„נביא" — זהו איש, לפי הפירוש האמריקאי, שאינו מן הישוב, שיש להתענג, אחרי ארוחה דשנה וסיגארה האוואנית, על דבריו היפים, למען עשות אחרי־כן בחיים את ההפך.

התורה המזרחית והמוסר המזרחי, שהשמיע טאגור באולם קארניגה, לא חדשים הם. כבר אצורים הם בכתבי־קדשנו. אין לגרוע ואין להוסיף עליהם. אפשר רק לטשטש את פניהם.

וגם הפילוסופיה של טאגור, הכלולה בהצווי: „ובחרת בחיים!" — לא חדשה היא לנו. כבר הובעה בתורתנו בקצור יותר נמרץ.

והעתונאים האמריקאים, הקופצים על שכר שורותיהם, העמידו פניהם, כאילו שמעו מפי ההודי תורה חדשה.

באחת מן השיחות הספרותיות הבאות הנני לעשות השואה ולהעביר קו מבדיל בין שירי ח. נ. ביאליק ובין שירי טאגור.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— באספה משותפת של באי־כח „ועד הקונגרס" ושל „ההסתדריות הלאומיות" החלט לקרוא את האספה הכללית הראשונה של „ועד המאה וארבעים", הוא ועד־הקונגרס המאוחד, ביום 25 דצמבר, במלון אסטור. באספה הזאת יקבע זמן קריאת הקונגרס היהודי ויבחר ועד־מכין מיוחד, שתעודתו תהיה לטפל בכל הענינים הטכניים של הקונגרס.

— במעמדם של שבעים וארבעה צירים נפתחה ביום הרביעי, 29 נובמבר, באולם „אדיוקיישאנאל אליאנס", בניו־יורק, הועידה השמינית של האכרים היהודים באמריקה. מהדין־וחשבון, שקרא המזכיר מר פינקוס, נראה, כי ה„פדרציה של האכרים היהודים באמריקה" יש לה חמשים ושמונה סניפים במדינות האלה: בניו־יורק — 21, קוניקטיקוט — 17, ניו־דזשוירסי — 12, מאסאטשוזיטס — 2 ובמדינות פנסילווניה, דילאואיר, מישיגאן, אוהייו, מונטאנה, ווייאומינג — סניף אחד בכל אחת מהן. חמשה מן הסניפים נתוספו במשך השנה האחרונה. מספר חברי הפדרציה עולה עתה ל־1286. הרצאותיהם של רבים מן הצירים על מצב האכרים היהודים במדינותיהם היו משמחות מאד. כולם הודיעו, כי השנה הזאת היתה שנת שפע וברכה ומצב האכרים השתבח במדה מרובה. מלאים ענין היו דבריו של הציר ס. גרודין מהייטסטאון של ניו־דזשוירסי. לפי דבריו, הרויחו האכרים במדינת ניו־דזשוירסי סכומים עצומים מיבולים.

ביום השני של הועידה דנו הנאספים על יחוסם להחברה החקלאית מיסודת של הבארון הירש. צירים אחדים מתחו בקורת חריפה על מעשיה של החברה הזאת והציעו לפני הועידה, שהפדרציה לא תקבל שום תמיכה ממנה. על־ידי זה ישתחררו האכרים מאפיטרופסותה. ההצעה הזאת נמסרה להועד הפועל לעשות בה כטוב בעיניו. הציר ה. גולדברג פנה אל הנאספים בנאום, שבו עורר לראות את רעיון התקלאות היהודית כראות אידיאל רם ונשא, ומחויבים הם להתאמץ בכל כחותיהם להפיצו ברבים.

הדין־וחשבון, שקרא מזכיר הבאנק החקלאי, מר וולף, עורר ענין רב בין הנאספים. הבאנק הזה מונה 171 בעלי־מניות, שקנו 191 מניות בעלות מאה דולאר. הון הבאנק עולה כעת לעשרים וחמשה אלף דולאר בערך. הבאנק נמצא בהשגחת מדינת ניו־יורק. לבעלי המניות ניתן ריות של ארבעה אחוזים למאה.

בישיבה האחרונה של הועידה החלט לקבוץ בין האכרים היהודים לטובת נגועי־המלחמה סכום של עשרת אלפים דולאר, וגם לשלוח צירים להקונגרס היהודי הבא.

— למרות התופש, שהוכרז לפולאניה מטעם שלטוני גרמאניה ואויסטריה, לא הוטבו יחוסי הפולאנים ליהודים אף במעט. ביחוד מורגשת פעולת האנטישמיים הפולאנים בחלק המדינה, הנמצא ברשות השלטון האויסטרי. בלובלין קראו הפולאנים לאספת־עם, ושם החליטו, כי המפלגות הפולאניות לא תבאנה בשום פשרות עם היהודים במה שנוגע לבחירות, או במלים אחרות: בהיות הפולאנים הרוב, צריכים הם לעכב בעד בחירת כל קאנדידאט יהודי למועצת־העיר. ועוד יתרה מזה עשו: חדשו את הבויקוט האיקונומי הישן שלהם נגד היהודים, והם מאיימים בבויקוט פוליטי על הפולאנים הליבראליים, המעסיקים פועלים יהודים.

המפלגות היהודיות השונות באויסטריה נכנסו למועצה בעיר קראקוי ובאו לידי הסכמה בדבר סדור עניני הקהלות על־פי האבטונומיה, שניתנה להיהודים במדינת אויסטריה.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

ה ו ע י ד ה ה ר א ש ו נ ה ש ל ה ה ס ת ד ר ו ת ה ע ב ר י ת ב א מ ר י ק ה.

הועידה הראשונה של ההסתדרות העברית באמריקה תהיה בימי 10, 11, 12 לחודש פבריואר תרע"ז. תכנית־הועידה תתפרסם באחד הגליונות הבאים.

* * *

ה ו פ ע ת ה ש ב ו ע ו ן „ה ע ם" ב מ ו ס ק ב ה.

ממוסקבה נתקבלה ידיעה, כי השבועון העברי „העם" התחיל לצאת בחודש נובמבר שעבר. במערכת „העם" משתתפים בקביעות הסופרים: ד"ר מ. גליקסון, בן־ציון כץ, י. גרינבוים ות. גרינברג. בזה אנו מוסרים את הקול־הקורא, שבו פנו העסקנים העבריים ד"ר יחיאל צלינוב, אברהם פודלישבסקי וי. ניידיץ אל הקהל העברי בדבר הוצאת העתון העברי:

„יותר משנה עברה מיום שיצאה הגזירה על העתונות העברית. הסערה הגדולה היתה גם בחיינו הרוחניים לזעזע את יסודותיהם. אחד הצנורות המעטים, שהיה מפרה את המחשבה הלאומית, מחזק את הרגש הלאומי ומחשל את הרצון הלאומי, נסתם. נקרעה „שלשלת־הקבלה" של היצירה הלאומית,

נפסק הקשר החי והמחיה שבין הצבור ובין סופריו־דבריו, ודומיה קשה ומדכאה היתה נחלתנו בשעה ההיסטורית הגדולה, שלא היתה דוגמתה מיום שיצאנו בגולה.

דומיה זו היתה לנו לא תקלה ארעית ועוברת, אלא צרה וסכנה לאומית. אם כל אומה ואומה ספרותה ועתונותה מעמידות אותה על ה מ ג מ ו ת ה פ נ י מ י ו ת שבחייה ועל ת ע ו ד ו ת י ה ה ל א ו מ י ו ת — אומה, שרוב יסודות־החיים הלאומיים וצורות־החיים הלאומיות נוטלו ממנה זה כבר ואין לה שיור אלא קניניה הרוחניים, ודאי שספרותה הלאומית נעשית לה דבר שהנשמה תלויה בו.

דבר זה הרגישו כל הלכבות הערים מן הרגע הראשון ואילך. אף בשעה זו, שעת הצרות הגדולות והצרכים הגדולים, לא יכלו להסיח דעת מן הסכנה הלאומית והחרפה הלאומית, חרפת אומה בלי לשון. עסקני הצבור והספרות יכולים להעיד, שהצבור לא השלים במנוחה למצב מעליב זה. יום־יום פני אליהם מעברים שונים בבקשות ובדרישות, שישתדלו לתקן את הקלקלה.

והנה סוף־סוף הגיעה השעה להענות לדרישה זו. בסיפה של השתדלות מרובה וטרחה יתירה אנו יכולים לבשר היום לקהל העברי, שאנו יוצאים ל ח ד ש א ת ה ע ת ו נ ו ת ה ע ב ר י ת. בעוד שבועות מעטים יהיה לנו שבועון פובּ־ליציסטי־ספרותי, ששם „העם" יקרא עליו. ארג־הדוריות, שנפסק לשעה, ישוב ויטוה מחדש. „העם" ישמש מדור ליצירה העברית ויעיד על רצוננו הלאומי שלא נשבת ועל הכרתנו הלאומית שלא לקתה.

ואנו פונים אל הצבור העברי בבקשה ובדרישה, שיבוא לעזרתנו ויסייע לנו בעבודת־הבנין החשובה, שהטלנו על עצמנו. אנחנו את שלנו עשינו. נענינו לצורך השעה ולדרישות הצבור ויצרנו במה למחשבה העברית וליצירה העברית. עכשיו יעשה נא הצבור את שלו, ישכלל נא ויחזק יסודותיה של במה זו, שלפי שעה עדיין היא י ח י ד ה לנו. קיומו של „העם" בטוח על כל פנים. ואולם חובה מוטלת על עסקנינו לדאג לכך, שהאורגן העברי היחידי שלנו לא יהא תלוי ב ת מ י כ ת ם ש ל י ח י ד י ם, אלא יתקיים ב ר צ ו ן הצבור; לא די לנו ב ק י ו מ ו של אורגן זה, אלא צריכים אנו לעשותו כ ח י ו צ ר ו מ פ ר ה בחיי הצבור. ולפיכך צריך שימצא „העם" בביתו של כל אדם מישראל, שעדיין יש מקום בלבו לצער לאומי ולתקוה לאומית. כאורגן יחידי בלשוננו הלאומית יטפח „העם" טפוח מעולה את מקצועות ה ס פ ר ו ת ה י פ ה ו ה ב ק ו ר ת. ולפיכך ראוי ואפשר לתת לו מהלכים גם בתוך אותם הקוראים, שמקצועות אלה חביבים עליהם ביותר.

יבואו־נא העסקנים ואנשי־המעשה לעזרתנו! יסייעו־נא לנו במפעל הלאומי החשוב, שהשעה צריכה לו.

שעת החורבן וההריסה היא גם שעת התקומה ובנין לנו. הרגע הגדול מטיל עלינו חובות גדולים. נשתדל־נא למלאותם בלב תמים ובידים חרוצות".

שונות

י. ב. לבנר

בעיר לוגאנסק אשר ברוסיה מת בשנת החמשים וחמש לימי חייו הסופר העברי י. ב. לבנר. המנוח היה ידוע בתור מחבר ספרי קריאה לילדי ישראל. במקצוע זה קנה לו שם ביחוד בספרו הגדול „כל אגדות ישראל", שנמכר בכמה וכמה מהדורות ונמצא בכל בית בישראל, אשר שם הילדים לומדים וקוראים עברית. בשנת תרס"ה ערך בווילנה על־יד „הזמן" היומי עתון לילדים בשם „החיים והטבע", ואחרי שנפסקה הוצאתו של העתון הזה, עבר לעיר לוגאנסק לכהן במשרת רב מטעם הממשלה והוציא שם עתון שבועי לילדים בשם „הפרחים".

יהי זכרו ברוך!

*

פ ע ו ל ו ת י ה ש ל ה ק ר ן ה ל א ו מ י ת ב א ר ץ ־ י ש ר א ל.

הרשות הראשית של הקרן הקימת לישראל בהאאג פרסמה דין־וחשבון על פעולותיה בארץ־ישראל בשתי שנות המלחמה.

הדין־וחשבון מתחיל בסקירה כללית על השפעתה הרעה של המלחמה על מהלך החיים בארץ־ישראל ועל האמצעים להקל את המשבר, שאחזה בהם הקרן הלאומית, ביחד עם שאר המוסדות הלאומיים, כמו הבאנק האנגלי־פלשתינאי, אגודות המושבות, ועדי הקהלות וכו'.

„המלחמה — נאמר בהדין־וחשבון — הפסיקה באמצע התגשמותן הרבה מתכניות־העבודה של הקרן הלאומית. התברות הקואופיראטיביות היו בעצם פריחתן: יער־הרצל צריך היה לעבור מתקופה האדמיניסטראטיבית שלו לתקופה של עמידה ברשות עצמו, הנושאת פירות; ישובים הדשים ופועלים. סמוכים למושבות אחדות, היו במצב של התהוות. והנה באה המלחמה — וכל העבודות האלה לא נשלמו. לעת כזאת מוכרחת היתה הקרן הלאומית לרכז את פעולותיה בשלשה המקצועות האלה: לשמור על הקיים, ליצור תנאי עבודה ולכלכל את התישבים בצרכי־אוכל.

„הקרן הלאומית התאמצה בכל כחותיה לשמור קודם־כל על כל מה שנוצר בארץ על־ידה עד עכשיו. משק מודרני דומה לאורגאניזם חי, שעכוב גידוליו והתפתחותו גורם להתנוונותו ולכליונו. מלבד זאת, חובה ישרה היתה מוטלת על הקרן הלאומית להמשיך את חיי־המשק בתוותיה הלאומיות, לפי שבמשק הזה תושקעו במשך שבע שנים רצופות נסיונות רבי־ערך לישוב בכלל. הנסיונות האלה, לכשיעלו יפה, עלולים להנהיג שיטה מתוקנה ומשוכללה במשק הכפרי ובכהם יהיה למשוך את לב יושבי הערים לעבודת האדמה ולהנהגה עצמית.

„אולם ערכם של מפעלי הקרן הלאומית חשוב לא רק לעתיד בלבד. הוות הקרן הלאומית, אף־על־פי שמספר שנות־קיומן מועט הוא עדיין, הספיקו בכל־זאת להעשות גורם חשוב בחיים האיקונומיים של ארץ־ישראל. בהן מתפרנסים על־ידי עבודה

מאות עובדי־אדמה, ומשמשות הן מקור פרנסה להרבה בעלי־מלאכה, הדרים בערים הגדולות הסמוכות. החוות האלה מעסיקות עשרים וחמשה אחוזים ממספר הכללי של עובדי האדמה היהודים, אף־על־פי ששטח אדמתן הוא רק אחוז אחד משטח הקרקעות, הנמצאות ברשות היהודים בארץ־ישראל. פעולותיה של הקרן הלאומית אינן מצטמצמות רק בגבולות העבודה הזאת. למאות פועלים יהודים (רובם תימנים) ניתנה היכולת להשאר בארץ על־ידי בתי־הפועלים, שבנתה בשבילם הקרן־תלאומית במושבות, ושטחי־האדמה הקטנים, שהחכירה להם לעבדם, לשמרם ולהתפרנס מהם. לרגלי האמצעים האלה הופחת מספר הולכי בטל בין הפועלים היהודים והיציאה מן הארץ גם היא נתמעטה. מהלך העבודה בכל החוות הלאומיות נמשך בבימי השלום והשלוה.

„הקרן הלאומית השתתפה ביחד עם קרן־הפועלים והפונד האמריקאי בהספקת עבודה לבעלי־מלאכה בערים ובמושבות. לתכלית זאת מהרה בבנין הבתים לפועלים בגליל התחתון, וגם העסיקה הרבה פועלים בהשבחת קרקעותיה: בסקול אבנים, יבוש הבצות וסלילת דרכים.

„המשבר הקשה הוכיח לכל אחד, עד כמה גדול כחו של המשק מיסודה של הקרן הלאומית להספיק צרכי־אוכל להתושבים היהודים בארץ־ישראל. מספר עובדי־האדמה היהודים בארץ־ישראל אמנם גדול הוא בערך יחסי ממספרם בשאר ארצות תבל. (חמשה עשר אחוזים בערך מיהודי ארץ־ישראל יושבים בקולוניות). אולם רוב היהודים יושבי־ערים הן. וגם הרבה מהקולוניסטים, שהונם שקוע באדמת מטעים, פרנסתם תלויה בשוקי החוץ־לארץ, ואין אדמתם מספיקה להם לחם די צורך עצמם. לאשרם של התושבים היהודים בא להם לעזרה בעת המשבר הקשה הזה המשק הקואופיראטיבי של הקרן הלאומית. החברות הקואופיראטיביות, בהשתתפות מושבות אחדות בגליל, הועילו הרבה לכלכלתם של התושבים היהודים. ומה שחשוב ביותר — הן עצרו בעד הפקעת־שערים מלאכותית של ספיקולאנטים ולא נתנו ליוקר הלחם להתגבר. בידינו עלה להוציא לפועל את תכניות־העבודה בעניני המשק, כמו שהתוינו לנו מראש.

„במשך שנת תרע"ה הספיקו החברות הקואופיראטיביות הבאות להלן תבואה בכמות זו: מזרע — 229,665 קילוגראם; דגניה — 192,500; מרחביה — 95,800; כנרת—26,100; חטין — 12,800. בסך־הכל 556,865 קילוגראם.

„באי־כח הקרן הלאומית בארץ־ישראל דואגים כעת ביחוד לגדול ירקות על אדמת החוות. גם כל המושבות היהודיות מרבות לטפל במקצוע זה בימי המלחמה האלה. מענין הוא, כי לתכלית זאת של גדול ירקות נוסדו חברות קואופיראטיביות אחדות של פ ו ע ל ו ת. הקרן הלאומית תמכה בהן עד עכשיו בסכום של ששת אלפים פראנק; חלק מן הסכום הזה ניתן להם בתורת קרדיט, והשאר בתורת פרסים להגננות המצטיינות. הקרן הלאומית הוציאה מקופתה יותר ממאה אלף פראנק לצרכי העזרה ממין זה.

„במשך שתי שנות המלחמה עלו הוצאותיה הכלליות של הקרן הקיימת הלאומית בארץ־ישראל (בזה נכללות גם העבודה בחוותיה והתמיכה במוסדות שונים) לשבע מאות אלף פראנק ויותר.

מ ח י י ה א ג ו ד ו ת.

אגודת „אהיעבר", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, 9 דצמבר, באולם בית־הספר „יבנה", 201 איסט ברודוויי. הד"ר ש. מ. מלמד ירצה על „הפוליטיקה הלאומית אחרי המלחמה". מביני עברית מתבקשים לבוא.

— מר שלמה גולדנברג ירצה באספת „בני עם חי" על הנושא „ציוניות עממית". האספה תהיה במוצאי־שבת, 9 דצמבר, בבית־הספר העממי 63, ותפתח בשעה השמינית בדיוק. מביני עברית מתבקשים לבוא.

— המטיף הלאומי מר צ. ה. מאסליאנסקי ירצה אצל אגודת „דוברי עברית מזרחי" במוצאי־שבת, י"ד כסליו, בשעה השמינית בערב, באולם „ישיבת ר' יצחק אלחנן", 9 רחוב מונטגומרי. תוכן ההרצאה: קאלישר והס. מביני עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „עבריה", ברונזוויל, תתאסף במוצאי־שבת, בשעה השביעית וחצי בערב, במרכז הציונים, 296 רחוב סקמאן.

— מר מיבלין, מזכיר אגודת „השחר" בדיטרויט של מישיגאן, כותב אלינו:

אגודת „השחר" פתחה שעורים ללמודי הלשון העברית וספרותה לגדולים. כל הרוצה להמנות בין שומעי השעורים האלה, יפנה בכל יום א' משעה החמשית עד השמינית בערב אל לשכתנו בבית תלמוד־התורה.

אל הקוראים והסוכנים.

יזכרו־נא קוראינו וסוכנינו לעריהם, כי „התורן", המגיע לידם בכל שבוע ומקשרם עם שפת עמנו וספרותו, עיקר קיומו תלוי בכסף החתימה, וכל המרבה את חותמיו ופורע את כסף החתימה בזמנו, מקיים את „התורן" ונעשה שותף לחבורה, העמלה ביצירת במה עברית הגונה באמריקה.

החותמים, שלא סלקו עדיין את דמי החתימה, יתנו את לבם לזה ולא יוסיפו לדחות את זמן הפרעון.

הוצאת „ס פ ר א" בוסטון
יצא לאור ונמצא למכירה הספר

„ש ח ר י ת"

ספר למוד הלשון העברית לשנה הראשונה
— מאת —
ב. הירש, מ. מ. תומרוב ושכנא שטיין

הספר ש ח ר י ת מכיל תרגילים וספורים מקוריים, כתובים בסגנון קל ומלבב, ערוכים בהדרגה מן הקל אל הכבד ומתאימים להבנתם של התינוקות.
הספר ש ח ר י ת התוה לו דרך חדשה בחלוקת השמות, הפעלים והתארים במדה פרופורציונלית באופן שמתחלת למודו ירכש לו הילד חלק מתאים מכל חלקי הדבר.
הספר ש ח ר י ת הוא כעין פרוזדור אל החומש. לתכלית זו נכנסו בו ספורים מספורי התורה, כתובים בשפה ילדותית.
הספר ש ח ר י ת מכיל בקרבו תוי זמרה בשביל שירים אחדים שבאו בו.
הספר ש ח ר י ת יתן את היכלת למורים להקנות לתלמידיהם דבור עברי חי וטבעי בדרך נוחה וקלה, במשך זמן קצר.
מחיר הספר 25 סענט. מכורך 30 סענט. לבתי ספר ולמו"ס הנחה הגונה.

הכתבת:
.. SAPHRO PUBLISHING CO. ..
62 Chambers St. Boston, Mass.

הנני קונה ספרים

חדשים וישנים, בכסף מלא אשלם כל שוים. גם ספרי זארגון הראויים לבוא בקהל ישראל גם כן אקנה.

פנחס פריעדמאן

מוכר ספרים וספרי תירות

172 RIVINGTON ST., NEW YORK

איזהו חכם? הגורם קורת־רוח והנאה לעצמו ולאחרים.
הוויקטרולה והריקורדות שלה בכל הלשונות הן אמצעים טובים לגרום הנאה לבריות.

INTERNATIONAL PHONOGRAPH CO.
196 E. Houston St., near Orchard St.
101 Essex St., near Delancey St.
NEW YORK, N. Y.

ד"ר מ. מ. קאמענעץ

רופא שנים מנוסה

139-41 DELANCEY ST.
Cor. Suffolk St. New York
עבודה הגונה במחיר נמוך.

חש במעיו יתרפא

ב„עקם-לאקם"

(ילקום הרפואות)

יוזט

רוקח'ס כשר פראדוקטען

צו בעקומען אין אלע גראָסערים

רוקח'ס כשר סקאָורינג פוידער
רוקח'ס כשר סאלאד אויל
רוקח'ס פיור בינען האָניג
רוקח'ס פיור קאָקאָ

אם לא עכשיו אימתי

דבר השוה לכל נפש משכלת, ללומדים ולחוקרים, למשכילים, לחסידים, לפילו־סופים ולנבוני מדע ולכל יודעי ספר בפרט, הידעתם מה הוא? זה הוא הספר הענקי, אוצר ישראל, בעשרה כרכים, ומשנהו אוצר מדרשים, בשני כרכים, להחכם המשכיל מר אייזענשטיין אשר נמצא אצלי למכירה על תנאים נאותים מאד, היינו: מי שיקנה אצלי הספרים הנ"ל הן במזומן והן בפרעון לשיעורין, הנני נותן להקונה בתור פרי־מיה את הספר יקר־הערך א ו צ ר ה ש מ ו ת הח' בכריכה יפה ומהודרה להמשכיל המלומד מר א. ה. ראזענבערג, חנם אין כסף.

מהרו וקנו, כי כמעט נמכרו ורק מעט מזער נשארו עוד למכירה וכל הקודם זכה.

נ. ב. בבית מסחרי אפשר להשיג כל מיני ספרים ללומדים ולמשכילים, כמו: חומשים תורה תמימה, יורה דעה, עין יעקב, משניות תפארת שלום, ש' ותשובות, ש"ס דפוס ווילנה וגם ספרי דרוש והשכלה.

וכל הקודם זכה!

A. KATZNELENBOGEN
187 Division Street
New York

דבר בעתו

„התורן" משמש מרכז לטובי המורים העברים ולכל העוסקים עם החנוך העברי. מודעה ב„התורן" של מורים, המבקשים משרה, או של מפקחי בתי־ספר, המבקשים מורים מומחים, תביא להמודיעים את מבוקשם על־נקלה.

הנהגת „התורן".

מורה עברי יבוקש!

דרוש מורה בעד שלש שעות ליום לתלמוד תורה דמונטריאול, רחוב סיינט אורביין, שיהיה מומחה בהוראת השפה העברית, גם שידע פחות או יותר את השפה האנגלית.

המשכורת מארבעים דולאר לחודש.
הראוי למשרה זו יפנה על־פי הכתובת:

H. LOZINSKI
141-143 Saint Urbain Street
Montreal, Canada

הנני מברך את הזוג הנחמד מר פ. מזיא ובת גילו מרת רבקה שרייבער לנשואיהם. יהי רצון:
אך שקט אך שלוה מנת חלקכם בחיים
בצל השלום תשבו שאננים
למנעימות ויפי חלד אך תכרו אזנים
ועד זקנה ושיבה דשנים רעננים.

דר. ב. מארקוס.

אל פינחס מזיא לנשואיו עם העבריה רבקה שרייבר.
יהי רצון שחייך הבאים עליך יהיו חיים של טובה, חיים של ברכה, חיים שיש בהם מאויים לאומיים ועבודה עברית!

כמשאלת חברך

דניאל פרסקי.

ברכתי נתונה מעמקי לבי לידידי היקר מר פינחס מזיא לנשואיו את בת־גילו מרת רבקה שרייבר.

תהי דרכם בחיים צלחה וכל משאלותיהם תמלאינה לטובה.

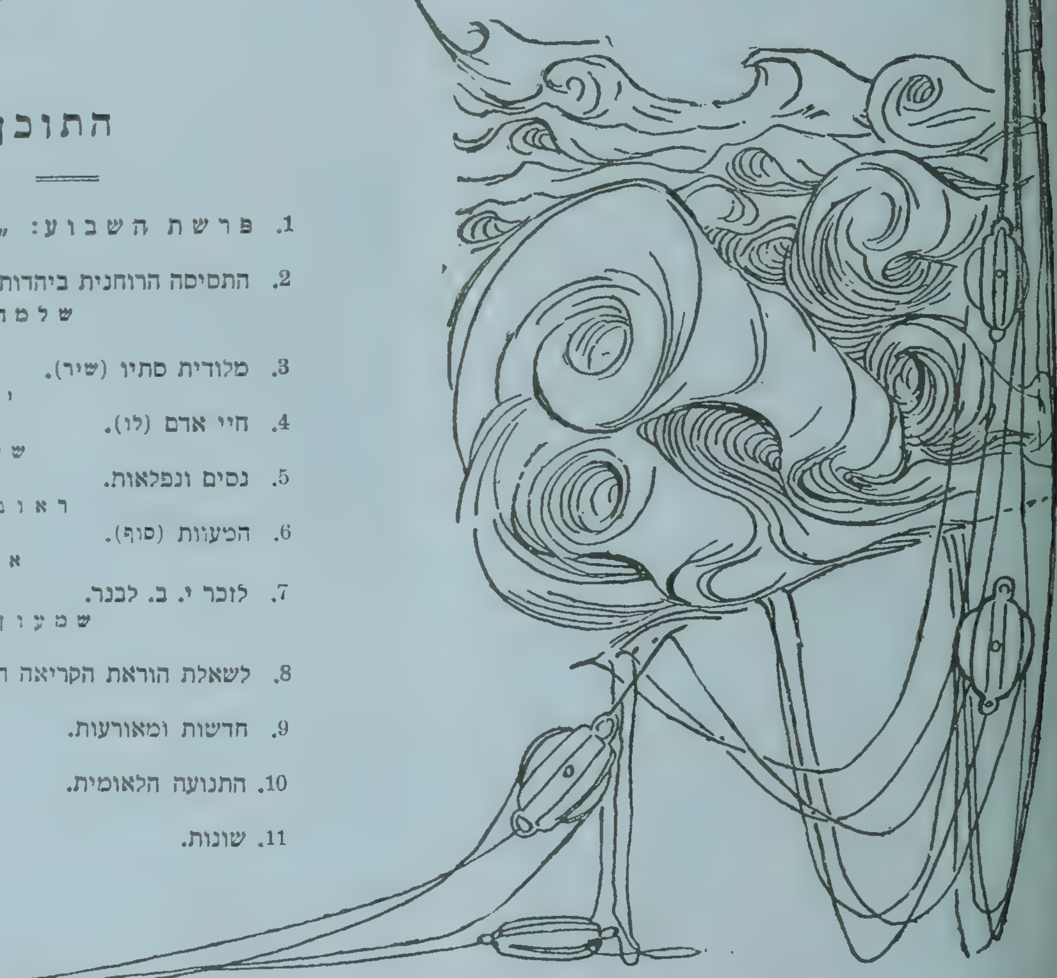
א. פ ר נ ק ל.

ברכה חמה ולבבית לחברי מר פ. מזיא לנשואיו עם בת גילו מרת רבקה שרייבר. יהי רצון שתחיו חיים נעימים כל חייכם!

א. רבינוביץ.

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. DECEMBER 15, 1916 No. 40

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן“
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין התחימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

אל חותמי „התורן" וסוכניו.

מעוררים אָנו את כל חברינו, העוסקים עם „התורן" בעריהם, כי יזדרזו לגבות מאת חותמינו את כסף-החתימה, המגיע מהם, ולהמציאו לידי ההנהלה במוקדם היותר אפשרי. החותמים, שכסף-חתימתם לא בא עדיין לידי גובינה, מתבקשים בזה, שלא יתרשלו בסלוק חובם לעתונם העברי. ידעו-נא, כי כסף-החתימה צריך להשתלם למפרע, ועתון עברי, שהוצאותיו מרובות על הכנסותיו, אינו נתון בהקפה ימים רבים.

הנהלת „התורן".

הסתדרות „אחיעבר" שולחת את ברכתה הנאמנה לחברה ולאחד ממיסדיה הראשונים, העברי הנלהב והשקוד פינחס מזיא לנשואיו עם ב"ג העבריה רבקה שרייבער. לוא יהיו חייו המחודשים ברוכי־אור ורוויי־נחת, שיש בהם כדי ספוק נפשי ולאומי!

הסתדרות „אחיעבר", ניו־יורק.

ברכת אושר למר פינחס מזיא לנשואיו עם רבקה שרייבר.

י. ליכטרמן.

מברך אני את ידידי מר פינחס מזיא לנשואיו את רבקה שרייבר.

יזכה לראות בנחמת ציון וירושלים וישועת ישראל.

אברהם שוער.

מברכים אנחנו בברכת אושר את חברנו פינחס מזיא לנשואיו עם בת־גילו רבקה שרייבר.

האחים גינזבורג.

אני נושא ברכה לבבית לחברי פינחס מזיא לנשואיו עם בת־גילו העלמה המשכילה רבקה שרייבר. יהי רצון, שיקוים בך מאמר החכם: „מצא אשה מצא טוב" ואך טוב וחסד ירדפוך כל ימי חייך.

משה סלבקין.

ברכת מזל טוב מעומק הלב לחברי פינחס מזיא לנשואיו את רבקה שרייבער.

א. ש. אורלאנס.

מזל טוב ידידינו פינחס מזיא עם בת־גילו רבקה שרייבר.

יהי רצון, שתבנו את ביתכם באושר והצלחה בארץ חמדתנו.

צבי, רבקה ותקוה מעהר.

מעמק לבנו אנחנו, חברי „השחר", מברכים את החברה בתיה אייבראמס ואת החבר חיים הורוויץ ליום כלולתם. יחיו ברב טוב וימשיכו לעבוד בעד תחית העם.

אגודת „השחר", דיטרויט, מיש.

לכם, החברים חיים הורוויץ ובתיה אייבראמס, שולחים אָנו את ברכתנו ליום כלולתכם.

הצליחו בכל מעשי ידיכם.

צבי שולדינגער.
מיכל מיכלין.

בקשה

אלכסנדר שפיגלמאן מבקש את כל אחד, שיודע את מי מאחיו: פינחס, מקאָוועל וואהלין; אליעזר מסאקאלאווקא, גאליציה; וברוך שפיגלמאן מכנרת, ארץ־ישראל, להודיעם, כי אבינו יוסף מת יום ב', ה' תשרי, תרע"ז, בקלעוואן, וואהלין.

A. SPIEGELMAN
1537 Broadway Gary, Ind.

VOL. III NEW YORK, DECEMBER 15, 1916 No. 40

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית ניו־יורק, כ' כסלו, תרע"ז גליון ארבעים

פרשת השבוע

„אַחֵינוּ הָאֻמְלָלִים."

מנהג נהגו אצלנו במדינה זו בשנות החירום האלה: כשאָנו באים לדבר בצבור או בעתונות על־אדות אחינו בארצות מזרח־אירופה, ביחוד על כנסת ישראל שברוסיה, הרי אָנו בוררים לעצמנו לשון של פילאנתרופים בעלי־רגש, טון של רחמנים בני רחמנים, ואומרים: „אחינו האומללים". כלומר: הם, הגזולים והרצוצים והנרדפים, אומללים הם וזקוקים לכל מיני עזרה מצדנו. ואנחנו, בשריים והשאננים, החוסים בצל המשפט ונהנים מזכיות אדם, — אנחנו, ברוך השם, המאושרים בני־הסגולה, והייבים אָנו איפוא לרחם עליהם ולהחיש להם כל מיני עזרה עד כמה שידנו הפילאנתרופית מגעת. ורגש־הרחמנות הזה לאחינו האומללים מעבר לים גדל בלבנו כל־כך, עד כי נמצאו אנשים נלהבים וטובי־לב בקרבנו, אשר אמרו לדאג לעליבי־נפש אלה, הנאובדים והנרדחים, לא רק את דאגת ל ח מ ם, אלא גם את דאגת נ ש מ ת ם. המקוננים שבנו עוררו בכי ומספד על היהדות הרוסית וחזו לה חזות קשה — חזות של ירידה מוסרית וכליון רוחני ואפיסות כל הכחות הנפשיים. ואנשי הצדקה והחסד שבנו לבשו רוח נדיבות והתחילו לעורר את דעת הקהל היהודי באמריקה לקראת עבודה גדולה ונהדרה, שעלולה לחולל מהפכה בכל ההיסטוריה הישראלית: לקראת העברת המרכז התרבותי של היהדות מארצות־המזרח של אירופה לארצות־הברית של אמריקה. וכך היה דרך ההגיון של האנשים הנלבבים האלה: היהדות הרוסית דוויה וסחופה עתה, מתבוססת בדמיה וכבר כשל כח־הסבל שלה; בתי־ספרה ובתי־מדרשה נהרסו עד היסוד, בתי־תפלתה וישיבותיה נחרבו, ספרותה ועתונותה נפסקו ונדמו וכל חייה הרוחניים נדלדלו והיו כלא היו; האם לא מן היושר הוא איפוא, כי נקום אנחנו, בני היהדות האמריקאית הצעירה והשאננה, היושבים לבטח ולישובע בארץ־מגורינו החדשה, ונקבל על שכמנו את הטורח הנעים של המרכז התרבותי לעם ישראל? נבנה אנחנו פה בתי־כנסיות ובתי־מדרשות, נפתח אנחנו בתי־ספר וישיבות, ניצור אנחנו ספרות לאומית ועתונות לאומית — ונהיה אנחנו השאור שבעיסה, שמנה וסלתה של הגולה. הלא שלשה מיליונים אָנו בארץ הזאת, וכחות כמוסים, כחות־עלומים כבירים, תוססים בקרבנו!...

ויש שמהרו עוד ללכת אצלנו בדמיונם הסוער וגזרו: „מרכז־היהדות ברוסיה מת — יחי מרכז־היהדות באמריקה!"

כמובן, כל זה רק ממקור טהור בא — ממקור רגש הרחמים והחנינה לאחינו האומללים, האובדים שם, מעבר לים, בענים הנורא, החמרי והרוחני. ויש שברגש־הרחמנות הזה נתערבה גם שמינית שבשמינית של רגש הבושה: הלא לחרפה תחשב לנו, אם אנחנו, השאננים והשבעים, נעמוד מנגד ונראה את ספינת עמנו נטרפת בים ולא נקוף אצבע קטנה להצלתה!

והנה — ברוך המקום, שטעות היתה בידנו. דאגתנו לקיומה של היהדות הרוסית ולהצלת כחותיה הרוחניים מכליון — דאגת־חנם היתה.

הקוראים את מאמרו של מר גולדנברג על „התסיסה הרוחנית ביהדות הרוסית", ההולך ונדפס בגליונות „התורן" האחרונים, והקוראים את הידיעות התכיפות, הבאות מדי שבוע בשבוע מרוסיה, על מהלך עבודת התרבות העברית בארץ ההיא, יעמדו מאליהם על טעות זו. עד שאָנו נרגנים פה בעתונינו ובאספותינו, מטכסים עצות ומבקשים תחבולות ל ה צ ל ת היהדות הרוסית, הטובעת ביון־מצולה, עומדים „אחינו האומללים" ברוסיה, ביון המצולה, ועובדים שם עבודה רבה ומבוערת ל ב נ י ן היהדות ולבצור תרבותה במקומות החדשים, אשר הגלו שמה. עד שאָנו יושבים פה ומקוננים על בתי־הספר הנהרסים ועל התורה המשתכחת ועל הספרות כי נכרתה בעצם ימי גידולה, עומד שם הצבור היהודי — לא מתנדבים בודדים

ולא יחידי־סגולה, אלא ה צ ב ו ר כ ו ל ו ל ה מ ו נ י ו — ושוקד על החנוך העברי של הדור הצעיר, בונה בתי־ספר וישיבות, פותח גני־ילדים בכל הפנות הרחיקות והנדחות, מוציא ספרי קריאה ולמוד, מיסד חברות לספרות ולמדע, יוצר קופות ספרותיות על שם סופריו ומשורריו, תומך בידי היציאות הספרותיות הקיימות להחזקת מעמדן, מוציא עתונים ומאספים לספרות — וכל העבודה הגדולה הזאת, כל ע ב ו ד ת ־ ה ר ו ח הכבירה הזאת נעשית בתוך התנאים היותר קשים מבית ומחוץ, בשעת חירום ומשבר, בסביבה חדשה וזרה, בעוד צללי הפחד של יום אתמול לא סרו מאחריהם...

האין „אחינו האומללים" האלה ראויים לרגשי כבוד והערצה בימים האלה?

ולא זו בלבד. האין אנחנו — אנחנו המאושרים, השאננים והשלוים, היושבים פה לבטח איש על לחמו ואיש על „זכויותיו האזרחיות" — האין אנו ראוים לרגשי ר ח מ י ם לעומתם?...

אנחנו, היהודים המאושרים באמריקה — רק קול התוף, הקורא לצאת ולהתראות בראש כל חוצות, יעוררנו. רק קול צלצול קופסות־הצדקה בקהל רב ימשוך את לבנו. רק הרגש הקטן והדל של הפילאנתרופיה, של נתינת הצדקה ב צ ב ו ר, של הושטת העזרה ל א ח ר י ם, ינעם לנו. אנחנו, הגאיונים, קטני־המחין מאתמול וגדולי־הכיס היום, כל העונג הרוחני שלנו הוא — להתהלך בתוך היהדות העולמית זקופי־קומה ורמי־עין ולהתפאר נגדה־נא לכל אחינו העשוקים והדוויים, כי ב נ ו עזרתם, כי כתפים רחבות לנו לשאת את כל טרחם ומשאם. ובתומתנו הרבה ובהתנפחותנו הריקה כלפי חוץ אין אנו חשים ואין אנו מרגישים, כי כלפי פנים, כ ל פ י ח י י נ ו א נ ו, הלשים אנחנו מהם, עניים אנחנו מהקהלה היהודית היותר עניה שברוסיה. אין אנו חשים, כי החנוך העברי של בנינו פרוע ועזוב לשמצה, כי בתי־הספר ובתי תלמוד־התורה שלנו מתקיימים בעוני ובחוסר־כל. אין אנו חשים בחרפה הגדולה, כי כנסת ישראל, המונה מספר אוכלוסיה שלשה מיליונים, חיה וקיימת פה בדלות לאומית ובבערות לאומית, שאין כמוהן בשום אומה ולשון, מבלי הרגיש שום צורך בהוצאת־ספרים עברית משלה וביצירה עברית משלה, ואף לא בביבליותיקאות ובתי־מקרא משלה. אין אנו חשים ואין אנו מעלים על דעתנו, כי כל העבודה הלאומית בצורתה המקורית — ה ע ב ו ד ה ה ע ב ר י ת — מתקיימת בארץ הגדולה הזאת רק בכחות דלים ובודדים של מורים אחדים וצעירים נלהבים אחרים. אין אנו מרגישים את כל החרפה הזאת, מפני שקטנות־המחין של אתמול נשארה לנו גם היום, מפני ש„דודים עשירים" אנו כלפי חוץ ועניי־הרוח כלפי פנים, מפני שכל כחנו הוא בפילאנתרופיה לאחרים, וכל משאת־נפשנו היא לשמוע בחוץ את צלצול פרוטתנו בקופסת־הצדקה ולראות את ארשת התודה וההערצה על פני „אחינו האומללים" זהו כל העונג הרוחני הלאומי שלנו, ובלתו אין לנו כל...

יהלא את התפקיד הזה — תפקיד העזרה הקטנה ל א ח ר י ם וההתכחשות הגדולה ל ע צ מ ם — לקחו להם זה כבר היהודים המתבוללים במערב־אירופה. האם אומרת גם היהדות האמריקאית ללכת בדרך זו, או תשוב ותקח מוסר ותלמד אל דרכי אחיה המזרחיים, הקרובים לה יותר — אל דרכי „האחים האומללים"?...

הַתְּסִיסָה הָרוּחָנִית בַּיַּהֲדוּת הָרוּסִית

מאת

ש ל מ ה ג ו ל ד נ ב ר ג.

ב.

הועידה הציונית הראשית במוסקבה, שבאה לפתור את שאלות־המהר בהסתדרות הציונית העולמית, לא יכלה לעבור בשתיקה על שאלות־היום ביהדות הרוסית, שבהן היו מתחבטים הציונים, אשר נכנסו לעבודת־העם הרחבה והחדשה.

בשתי השאלות העיקריות — שאלת העזרה ושאלת החנוך וההשכלה — בצרה לה הועידה עמדה מיוחדת, מצאה בהן את דרכה ויצאה אחרי כן להורות הלכה ברבים. בנגוד לכל הועידות, שהיו לפניה, לא באה הועידה המוסקבית לידי עירוב פרשיות, — פרישת המחנה העברי ופרשת העומדים מחוץ למחנה זה — אלא בררה לעצמה את מצב הדברים בשני המחנות, מצאה צורה ותוכן להרישותיה בשביל שניהם ויצאה בדברים ברורים וגלויים, שהשפיעו על מהלך התסיסה הרוחנית.

בנוגע להמחנה הציוני־דרשה הועידה ל ע ב ו ר מ ד ב ו ר ל מ ע ש ה והשמיעה, „שנחוץ לבנות מיד רשת שלמה של בתי־ספר, ולו גם במספר קטן ומוגבל, ובלבד שיהיו קיימים על אותם העיקרים בשפת־הלמוד ובתכנית־הלמודים, שנתקבלו להלכה במחנה הציוניים בזמן האחרון". הועידה הכריזה על בית־הספר העממי, שהוא צריך להיות גם עכשיו כ ו ל ו ע ב ר י, והחליטה להתקין מיד ביבוד בתי־ספר ובתי־ילדים, גנים והדרים, ששפת כ ל הלמודים בהם תהיה העברית. אבל בנוגע לשאר הדברים, העיקרית בחנוך העם ובהשכלתו, הטילה חובה על כל הנאמנים להאידיאל העברי לדרוש מהן שלשה דברים אלה: א) חצי זמן הלמוד יוקדש להלמודים העברים, ב) הלמודים העברים נלמדים בעברית, ג) לתמוך ולשפר את החדרים של הטפוס הישן ולהחזיק את הישיבות, שיש להן ערך לאומי.

ועידה זו היתה לא רק נאה דורשת, אלא גם נאה מקיימת.

הועידה לא יכלה להשלים עם הפסקת העתונות העברית, שבאה באונם לרגלי המלחמה, הבינה את ערכה של הספרות העברית, המשמשת נר־תמיד לטובי האינטלי־גנציה שלנו, ביחוד בימי החושך האלה, ובמעמד

הצירים הובטח קיומו של שבועון עברי, שהיה צריך לבאר ולפרש את העבודה המרובה לכל מקצועותיה, שקבלה עליה הועידה להלכה ולמעשה.

רוחות חדשות התחילו לנשב אחרי הועידה במחנה העברי, וקול הועידה, היוצא ומכריז „עת לעשות לה'", מצא לו אזנים קשובות.

הראשונה, שהתעוררה לקול הזה מתרדמתה הארוכה, היתה החברה „חובבי שפת עבר", שהמרכז שלה היה בפטרבורג וסניפים לה בערי־השדה.

חברה זו, שנוסדה שנים אחדות קודם המלחמה להגדיל ולהאדיר את השפה העברית וספרותה, לעסוק בחנוך הקטנים ובהשכלתם העברית של הגדולים, התכווצה במשך הזמן בעבודה אחת מצומצמת: בהרצאות ספרותיות, שהיו הולכות ונקראות מפקידה לפקידה במרכזה או במחלקותיה. הרצאות אלה משכו את לבם של „החובבים", שהיו נוטים מטבעם אחרי מלאכה נקיה וקלה כזאת — מלאכת הנשפים והוכוחים „על טהרת לשון־הקודש". בשנה הראשונה למלחמה במעט שנשתתקה החברה לגמרה, מפני שאספות בזמן ההוא היו אסורות, ומכיון שניטל ממנה עיקר „עבודתה", תש כחה ובאו לה ימים רעים, ימי גסיסה ארוכה. בערים רבות נסגרו הסניפים של החברה, וגם אלה שנתקיימו עדיין היו עומדות בנס: אנשי המעשה שבין „חובבי שפת עבר" מצאו להם עבודה אחרת, המתאימה יותר לרוחם, וה„חובבים" נפוצו לכל רוח, נאנחו מרה על מיעוט „העבודה" ובכו במסתרים על גלות „הדבור". והנה באה הועידה המוסקבית והשמיעה כי יש כר נרחב לעבודה עברית, והוא — יצירת בית־הספר העברי. הדברים האלה נכנסו לאזניהם של „החובבים". הראשונה להתהיר בבנין היתה המחלקה המוסקבית של החברה „חובבי שפת עבר". לא עברו ימים מועטים אחרי הועידה, וזו כבר התחילה לייסד בתי־מחסה לילדי הפליטים במוסקבה ובניזני־נובגורוד, שעורי־ערב לגדולים בפטרבורג וסאראטוב, חדר ביליין וישיבה בבוגורודסק. ימי יודע ־ אפשר, שהצעדים הראשונים של החברה הזאת היו נשארים בגדר אותן ההתחלות, שצצות אצלנו בכל יום ונובלות בכל שעה, לולא גרמה לה ההתנגדות הנמרצה מצד המחנה שכנגד, שתתבצר בעבודתה ותוסיף אונים במעשיה ותלך מחיל אל חיל.

אחרי גלוי הדעת של הועידה הציונית במוסקבה ראתה גם חברת „מפיצי השכלה" צורך לעצמה לצאת בדברים ברורים לפני הקהל ופרסמה דיקלאראציה, שנשאה עליה חותם הפוליטיקה של דו־פרצופין, אותה הפוליטיקה, שאחזה בה החברה הזאת גם קודם הועידה המוסקבית. מצד אחד הודיעה, ש„נחוץ לקרב מהחדר הישן את אורי ישפת המתלמדים, ידיעת התורה, השפה ודברי־הימים ולהכניסו לבית־הספר החדש, שיקימו מחוץ לתחום". מצד שני היא מבטיחה „להחזיק בהחדר הישן ולהתאמץ בשכלולו", ותוך כדי דבור היא מדגישה, „שביחד עם עיקרי החנוך הדתי־המוסרי והלאומי תשים לב ביחוד לה שפה הרוסית, שהיא כל־כך נחוצה בתנאי־המקום החדישים". ויתר ברורה וגלויה מזו היתה הפוליטיקה של ה„אידישיסטים". בראשית שנת 1917 נוצר „הבלוק הדימוקראטי", שעיקר יסודו היה: „בית־הספר העממי החלוני בשפת־העם היהודית".

מסביב ל„בלוק" הזה התקבצו כל אותן השבלים הבודדות, שרידי המפלגות הפוליטיות, שצצו ככמהין ופטריות בהדיבי־הדיבים בזמן המהפכה הרוסית. מרי נפש אלה, שמכל ספינותיהם הטרופות בגלי הזמן הסוער לא נשתייר להם אלא דף אחד ש„אידיש" שמו, — התאגדו מסביב למחנה האידישיסטים ונעשו אצלם ראשי המדברים. ובידוע, שהללו מסוגלים לא רק לרגום את העברית באבנים, אלא גם לעפר בעפר מול נושאי העברית, המחנה הלאומי־הציוני, שנכונים הם לזקוף עליהם גם עתה חשבונות ישנים, שלא נפרעו עדיין. מצבם של האנשים האלה בזמן האחרון היה טראגי במדה ידועה: את אליליהם הישנים עזבו, את בתי־מקדשם הרסו, ואלהים חדשים לא מצאו להם. יפה היו תועים על הרבית עברם, מבקשים להם איזו אחיזה בחיי הצבור ואינם מוצאים, מתהלכים אבלים ושוממים לא טעם ולא ריח חייהם... ופתאום בא הסער ויסחף אותם שוב בתוכה השעת היהודים־היהודים, שכבר עזבוה ושכחוה, והכריחה אותם להתערב בחייו ולפתור את חידותיו ואת שאלותיו הקשות! אמנם השאלות החדשות זרות להן במעט והמבוכה הפנימית שבלבם גדולה מאד; אבל יותר שגדולה מבוכתם הפנימית גדולה קנאותם החיצונית, וכשהם מרגישים, כי היסוד הכללי, היסוד המוסד, אין לשונם הרי הם מתבצרים על־גבי עפר התחוח על שאלות־הרגע ונשענים על משענת קנה רצוץ החנוך „האידישיסטי". שהיא היא שיחם ושיגם בימים הרעים האלה.

שמחה רבה השתרר האידישיסטים ונצחו בבחירות הועד של בנין „מפיצי השכלה" במוסקבה והתחילו בפעילות ומעשים בדרך היהודי במוסקבה, שמצאו להם שם בה. המעשה הראשון שלהם היה הבימה הספרותית, שבנו לעצמם בדמות השבועון ברשין הרוסית „נאיוי פוט". בשני העתונים היהודים ברשין הרוסית, הקיימים מכבר, לא יכלו להשתמש בהם: האחד — „יעוורעיסקאיא ניעדיעליא" — היא בת־מבטאם של „מפיצי השכלה", את הפשרנים, ההולכים אחרי הכלל: „אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך". והשני — „יעווריעיסקאיא זשיזן" היא האורגאן האופיציאלי של הציונים, העומדים על בסיס הפרוגראמה העברית. תעודת ה„נאיוי פוט" היתה להתהלך ... ולהלחם בעד העיקרים הדימוקראטיים בעבודת העזרה בכל גליל השונים. אך לאט־לאט נהפך העתון והיה לכלי־מלחמה בידי האידישיסטים נגד העברים־הציונים והמפיצים־הפשרנים. ומוכרחים היו האנשים האלה לעשות את זאת, מפני שבנוגע להדרישות הדימוקראטיות בשאלות העזרה לא נרו חדשות, ולא עוד אלא שהועידה הציונית בהחלטותיה, שעליהן יבוא הכתוב להלן, הרחיקה עוד הלכת מהם, ופוטנציאליות ... ומסירת העזרה לידי הקהלות ... של הנידחים; נעשו אחרי־כן לצורות העבודה, שכל היהדות הרוסית מודה בהן. לא

היה איפוא לפניהם אלא שיור זה של „האידיש“, שיצאו בערו למלחמה בעתונם בקנאות מיוחדת. כל האמצעים היו כשרים בעיניהם, כדי להגשים את שיטת החנוך האידישיסטי בחיים. והגיעו הדברים לידי כך, שבאי־כח ה„בלוק הדימוקראטי“, המושל בכפה בהועד המוסקבי, כפו את הפרוגראמה שלהם על הקהלות העבריות מחוץ לתחום, שהיו עניות בכסף ובאנשים ולא יכלו לכלכל בכחות עצמן את בתי־הספר, הנועדים לילדי הפליטים. ואת כל זאת עשו למרות רצון הקהלות, שחפצו דוקא בפרוגראמה עברית.

המורים ממחנה האידישיסטים מחוץ לתחום לא ראו שוב צורך לעצמם לכסות על מערומי החנוך האידישיסטי, שהם נותנים לילדי הפליטים, בעל־תאנה של העברית, ובאספתם בעיר טאמבוב הודיעו גלוי, שלמוד השפה העברית הוא מיותר בבית־הספר העממי ואין בראי להניע בזה את מחו של הילד היהודי. אספת טאמבוב הוכיחה לכל, כמה גדולה הסכנה להחנוך העברי, הנמצא בפלכים אהדים בידי האידישיסטים שכורי הנצחון, ובמחנה העברים הבינו סוף־כל־סוף, כי לא עת להשתעשע היא עתה, אלא עת לעשות ולבנות, עת להקים מפעלים קיימים לדורות.

את אחריות המצב הבינו הפעם טובי האומה שבמחנה, ואת דגל העברית, ששמש עד עכשיו מין צעצוע לנפנף בו בידי הצעירים, הרימו עתה זקני הצבא. „האריות שבחבורה“, שעד עכשיו הביטו על ריב־הלשונות כעל חלוקי־דעות של צעירים רתחנים, המתנגחים באספות לשם שמים, מגדישים את הסאה ומקדיחים את התבשיל. אחרי אספת טאמבוב אי־אפשר היה יהשית. והראשון, שהתיצב בשורת הלוחמים בעד העברית, היה ח. נ. ביאליק, שעד המלחמה עמד מן הצד ומנע את עצמו מלהתערב בריב הלשונות. ביאליק נכנס אל המערכה והכניס לתוכה את סערת נפשו הגדולה לכל עמקה, חריפותה וקשיות־ערפה. הרצאתו „ההלכה והאגדה“, שבה סבב בערים אחרות, היתה הבטוי הראשון ל„צמאון המעשה“, שאחז את המחנה העברי. אספות „החיבבים“ נעשו סוערות, אבל לא „הדבור“ בלבד הלהיב אותן, אלא שירה חדשה נשמעה בהן, שירת העבודה, שהחברה התחילה לנהל בערים רבות בתחום ומחוץ לתחום. החובבים אינם מסתפקים שוב בנדבות ומסים, שהם מיבריב מחברים ואנשי־בריתב. אלא באים הם בתקציב בתי־ספרם לפני ועד העזרה במוסקבה ודורשים ממנו לתמוך בהם ומסתייעים בדרישתם בזה, שאין הרשות להועד לאחוז בשיטה אחת של חנוך, בה בעת שחלק גדול מהעם מתנגד לשיטה זו. והועד הודה בצדקת טענתם ונתן להם את התמיכה הדרושה, למרות התנגדותם הנמרצה של האידישיסטים.

וכך התחילו משמשות בחנוך העברי שתי רשויות, כל אחת עיבית במחיצתה ומתאמצת להשפיע על חברתה.

המלחמה היא גלויה והרוחות סוערות, ורק חברת „מפיצי השכלה“ עדיין עומדת בתוך, נוטה לכאן ולכאן. בימי פברואר לשנה זו קרא הועד המרכזי בפטרבורג אספה, שמטרתה היתה למצוא את „שביל־הזהב“ בין שני הזרמים, ואולם גם הועידה הפטרבורגית לא חדשה כלום בנוגע למעשה: הפוליטיקה של הועד נתקבלה ברוב דעות והחלטות האספה היו כמעט מתאימות לאותן שלש הדרישות, שהועידה הציונית במוסקבה הטילה חובה על חבריה. עיקר החדושה של ועידה זו היה בהלכה: בברור העיקרים בדעותיהם של שני המחנות, — ובנדון זה הועילו הרבה נאומיהם של הארונים שטיף („בעל־דמיון“) וראס־קין, שדברו הפעם באותה התגלות־הלב, שלה מסוגלים רק שכורי־נצחון. בפעם הראשונה בדברי ימי הריב באו ראשי המדברים מצד האידישיסטים והודו, כי התנגדותם להשפה העברית בבית־הספר העממי מקורה בהתנגדותם להתרבות העברית, החל בתורת ישראל וכלה בהספרות העברית החדשה; כי בית־הספר העממי משמש להם בית־היוצרה בשביל האדם־היהודי, שצורתו החיצונית היא שפת „אידיש“ ותוכנו הפנימי הוא — „נהיה ככל הגויים“. שני הנאומים האלה, שהיו מעין שחוק פרוע של בן סורר על קבר אבותיו, גרמו לתשובותיהם הנלהבות של ביאליק וגולדשטיין, שראו חובה לעצמם להסיר את המסוה מעל־פני אותה התנועה, הנקראת „יהודית“, שכל כונתה להרוס את יסודות האומה העברית. לרעם „נאומי הזעם“ האלה נזדעזעו כל העמלים עם הצבור וכל בחור בעם. את עקבות המרד במהלך הועד אפשר היה לראות עוד בהועידה גופה, אבל את המהפכה במהלך הדעות מצאו הצעירים בשובם איש לעירו ולעדתו. זחוחי־דעת שבו הבינונים לעריהם והפשרה של בעלי „שביל־הזהב“ בידם, ובבואם ראו, והנה היתה רוח אחרת מסביב: שני המחנות אינם שבעים רצון מהההלטות הפושרות, שאין שום איש נבון־לב מוצא בהן חפץ. האספות, שבהן מסרו הצירים דין־וחשבון על־דבר הועידה הפטרבורגית, היו סוערות מאד ומלים הדשות נשמעו בהן: שאלת החנוך העברי הוא שאלת התרבות העברית וקיומה בעתיד. השאלה, העומדת כעת לפני היהדות הרוסית, אינה עוד: עברית או יהודית? רחבה ועמוקה היא מזו: אם יש את נפשה של הגולה הרוסית לקבל יסורין באהבה ולהמשיך בהכרה ברורה את ההוט ההיסטורי, שמצא את בטויו בהתרבות העברית, או כבר נלאתה נשוא את נטל הצרות, בועטת בקדשיה והורסת את המחיצה האחרונה בינה ובין יתר האומות?...

על־ידי העמדת השאלה בצורה זו זכו העברים, שעל מחנם נוספו שני כחות חדשים: החשובים שב„בעלי השיטה היהודית“, כבליזברג ואהרים, ואיית־דיבבים. על־אדות אלה ועל מהלך התפיסה הרוחנית ביהדות הרוסית אחרי שתי הועידות הנזכרות יבוא הכתוב בפרק האחרון.

מְלוֹדִיַּת סְתָיו

דּוּמָם אֵלֵךְ לִי בְּגַנִּי,
אֵלֵךְ מִבְּלִי דַעַת אָן;
רֵיק לְבָבִי, רֵיק וְשׁוֹמֵם,
רֵיק וְשׁוֹמֵם כָּל הַגָּן.

בֵּין עֲפָאִים יִסֹּב רוּחַ,
יִקְטֹף עָלִים מִכָּל בַּד:
כָּכָה קִפְּחוּ חֲלוֹמוֹתַי,
כָּכָה נִתְּצוּ לָעַד.

אֶשְׁלַח יָד וְאָרִים עָלֶה,
אֶכְתּוֹב עָלָיו מִכְתָּב לָהּ:
„נוֹבְלִים עָלִים, נוֹבְלִים חַיַּי,
תּוֹר שַׁלַּכְתִּי הִנֵּה בָא...

לֹא אֶתְמַרְמֵר, לֹא אֶתְאוֹנֵן
עַל גּוֹרָלִי, עַל הַסְּתָיו:
עוֹד מְעַט הַחוֹרֶף יָבוֹא —
וִיכַסֵּנִי שֶׁלֶג עָב...“

ישראל אפרת.

חַיֵּי אָדָם

מאת שלום־עליכם — תרגום י. ד. ברקוביץ

לו.

הָאֲבֵלִים.

„האוצר“ — נחמתו האחת של גבור הרשימות בימי אבלו. — האב מעיין בספר איוב ונאנח. מנחמי האבלים. הדוד פיני משיא עצה לאחיו האלמן: לישא אשה ולשלח את הילדים לעיר ביהופלאי.

מימיו לא נכספה ולא כלתה כל־כך נפשו של כותב הזכרונות האלה אל האוצר, אשר עליו ספר לו לפנים חברו שמואליק היתום, כמו בימים הנוגים ההם, שבעת ימי האבל אחרי פטירתה של האם, עת אשר הוא ואביו ואחיו ואחיותיו יושבי כולם יחד על הארץ ופוזמיקאות־רב ברגליהם.

„אילו נתגלגל עתה לידי האוצר. הנה אז ברוהו הקושר אותו האוצר, הטמון במעמקי האדמה שם, מאחורי העיר הקטנה, ולא כל האוצר כולו, אלא גם מקצתו, המעט מן המעט, — הוי, כמה טובה וברכה היה מביא לבית אבא!... הסבה מינדי היתה נותנת פוגה לדמעות עיניה והיתה פוסקת אז לספוד ולקונן, להטיח דברים כלפי מעלה ולבוא בטרוניה עם הקדוש־ברוך־הוא, שלקח מביתה את כלתה הצעירה ועזב אותה, את הזקנה, לאנחות — לטפל בבית מלא תולעים, עוללים ויונקים... ואבי לא היה יושב עוד על הארץ קודר ומשמים כל־כך ולא היה מביט על הילדים סר וזעף כל־כך ולא היה נאנח בכל רגע אנחה עמוקה, השוברת כל גופו, נאנח ומדבר לעצמו במרי נפשו: „הוי, מה אעשה? ולאן אפנה?“... הלא את כל ביתו אמלא אז כסף וזהב, אבנים טובות ומרגליות, כחול הים לרוב — ונראה, מה יהיו דבריו!“...

והרהורים אלו נוטלים את שלום הצעיר על כנפי הדמיון ונושאים אותו הרחק, הרחק מזה — לעולם אחר, עולם שכולו טוב, עולם של חלומות ודמיונות, חלומות־זהב ודמיונות־פז. והוא רואה את עצמו כאילו כבר גלה את האוצר, כבר חפר אותו ממטמונים, כבר מלא ממנו את שקי כסף וזהב, אבנים טובות ומרגליות, כחול הים לרוב, והביא והניח את כל הכבודה הזאת לפני אביו באין אומר ודברים. אביו — כולו נרעש ונפעם, תוהה ומשתומם: „מאין לך, שלום, כל העושר הרב הזה פתאום?“ — „לא אוכל לגלות לך, אבי, את מקור עשרי, כי אם אגלהו לך, מיד יתרומם זה מעל הארץ ויעוף ויתעלם מן העין“... ושלום עומד כנגד אביו צלח ומאושר, ואין דומה לו בכל הארץ. הלא רק ידו מצאה לו כל זאת. רק חכמתו ובינתו עמדו לו לעזור לאביו בשעת דחקו ולחלצהו מן המצר! אלא צר לו, צר לו מאד, כי אין אמו פה אתם היום. „לבי לבי יהיה־אסתר דעריבר. שלא זכתה לראות בכך! — אומרת הסבה מינדי. — כל ימי־נעוריה התגלגלה, עניה וסוערה, עם ילדיה, ועתה, כיון שהגיעה שעתה לרוות נחת מילדיה, נפטרה פתאום מעירמי!“...

אך הנה נשמעה שוב אנחתו של האב, אנחה חרישית, הנוקבת ויורדת עד עמקי הלב: „אוי לי, מה אעשה עתה? ולאן אפנה?“ — ובעל־החלומות הקטן מקיץ מחלומו המזהיר, נופל משמי־דמיונו לארץ. ושוב הוא רואה את עצמו בעולם התחתון, עולם מלא חושך ואפלה, צרה ומצוקה, יגון ואנחה, עולם שבו מתהלכים בני אדם קודרים ושחוחים, נדברים איש אל רעהו על קמח לאפית חלה ועל חשבונות של פרוטה, על אורחים שאינם רוצים לסור למלון ועל פרנסה שנתמעטה, — ועל כל הדבורים היגעים האלה מכסה אנחתו של האב, אנחה חרישית ועמוקה, השוברת כל גופו: „אבל מה אעשה? ולאן אפנה?“...

— הא כיצד? כלום אינך יודע, מה תעשה? — גוער

בו הדוד פיני בנזיפה. — ודאי שתעשה את אשר כל היהודים עושים: תישא, אם ירצה השם, אשה אחרת...

„האמנם? האם יקח אביהם אשה? אשה אחרת.... והם, הילדים — אם אחרת תהיה להם? אם חדשה?... מה דמותה, אשר תהיה לה, להאם החדשה?...“ — הרהורים אלו וכיוצא באלו חולפים ברגע אחד במוחם של הקטנים, והם מציצים כולם על אביהם ומחכים בלב נפעם לדבריו: מה יענה אביהם על זה? ואולם אביהם נרתע לאחוריו ימסלק ידיו מכל הענין כולו. אומר הוא:

— לישא אשה? מי ישא אשה? ה א נ י אשא אשה אחרי חיה־אסתר? ועצה טובה זו אני שומע מ פ י ך, מפי אחי? מי עוד כמוך ידע אותה ואת כל דרכיה, דרכי־נ̇יעם...

הדמעות שמות מחנק לגרונו. אינו יכול לגמור את דבריו. הדוד פיני מוחה את שפתיו ושם מחסום לפיו.

— שעת תפלת מנחה הגיעה.—אומר הדוד פיני כעבור רגעים, וכל האבלים, האב עם הילדים, קמים מעל הקרקע ועומדים להתפלל מנחה, וכל היתומים, ששה בנים מספרם. ביניהם אברך אחד, אליהו שמו, שכבר צמח לו זקן צהוב,— נותנים קולם באמירת הקדיש, כולם פה אחד, להנאתם ולנחת־רוחם של השומעים. בני המשפחה מביטים עליהם מתוך גדלות, והנשים מקנאות קנאה גדולה בגורלה של הנפטרת: „אם לא תעמוד לה להאם זכותם של קדישים כאלה להכנס תיכף לגן־עדן — אין עוד תקוה לשום אשה עלי אדמות!“...

כך אומרת אחת הנשים, המתיחסת על המשפחה. שמה בלומה, והיא אשה שפניה נקודים ובעלה אלם מיום הולדו. זו עזבה בביתה את בעלה וילדיה ובאה אל האבלים לעזור להם בכל מלאכה בבית ובהדר־המבשלים ולהשגיח על הילדים. אין להילדים להתאונן עתה כלל על ריע גירים. ארבעה בניה שמתו צעירים אינם נעשים חשובים בעיני הבריות, והכל דואגים להם ולכל מחסורם. אשריהם, מה טוב חלקם — יתומים הם! ואמנם פעמים ראו הקטנים את כל ימי האבלות והישיבה על הקרקע כיום טוב אחד ארוך, שבא להם בהיסח־הדעת. ראשית (וזהו עיקר כל העיקרים), פטורים הם מעול תורה ואינם הולכים כל שבעת הימים האלה לבית־רבם. שנית, עומדים עליהם קרוביהם להאכילם בכל יום להם־סולת עם תה מתוק, — דבר, שהיו מוזרים ממנו זה כמה. - והנשים ממשמשות בראשיהם ובבטניהם ודואגות לקבתם — זאת להם הפעם הראשונה לשמוע, כי ק ב ה יש להם! ומלבד זאת, אל תהא קלה בעיניכם גם ישיבה זו, שהם יושבים כל היום עם אביהם על שמיכה אחת, הרפודה תחתיהם, רואים את האב משפיל את מצחו הגבוה והמקומט ומעיין בספר איוב ומקשיבים אל דברי היהודים, אנשים ונשים, הבאים בזה אחר זה אל הבית לנחם את האבלים, נכנסים בלא ברכה, מדברים מיני דבורים משונים, נפטרים בלא ברכה, ורק מנצנצים בעיניהם שלא כדרך הטבע, מגמגמים בלשונם ומבליעים בחוטמם מיני הברות מקוטעות, שאפשר לשמוע רק את סופן: „ממם... ממם... ממם... ציון וירושלים“...

לפני עיניו של שלום הקטן עברו במשך שבעת הימים האלה כבמחזה המון טפוסים ותמונות, שונים ומשונים, שמקצתם חקוקים בזכרונו עד היום הזה. הנה הדוד פיני, הבא מדי יום ביומו. לא יחידי הוא בא, אלא הוא ושני בניו ארוכי־הבגדים, ישראליק ואיציל, עמו. הדוד פיני מפשיל את שרוולי קפוטתו ומדבר, ושני בניו יושבים לימינו ולשמאלו ומחרישים. הדוד פיני שואל בהלכות אבלות, חוקר ודורש לדעת, אימתי יתמו שבעת ימי האבל— בבוקר או בערב? והוא קם ממקומו ואומר, כי עוד יעיין בביתו בהלכה זו בספריו, ואז ידע דבר לאשורו. לפי שעה הוא הולך על מנת לחזור, יוצא הוא ובניו, כששלשתם מגמגמים ומבליעים בחוטמם: „ציון וירושלים“... אחריו באה הדודה חנה ובנותיה, וכולן מעמידות קול־זועה על האב נחום: די לו, די לו לבכות ולשפוך דמעות על חיה־אסתר! מובטח לו, שבדמעותיו לא יחיה עוד אותה ולא יעוררה מקברה!... קודם יציאתה משמיעה הדודה חנה, כי בבית הזה אין אויר לנשימה. שואפת היא אבקת־טבק מקופסתה הקטנה ומצוה במפגיע, כי ימהרו ויפתחו את אחד החלונות — לו חלון אחד יפתחו, ולא ימותו פה בחניקה בבית הזה, באין אויר לנשימה!... אחריה באה הדודה תמה, אשה זקנה מחוסרת שנים, המנענעת ראשה לכאן ולכאן. פניה שוחקות, ורק עיניה בוכות. משדלת היא את האבלים בדברים, מדברת על לבם ומבשרת להם הדשה: כי כולנו נמות...

עד כאן בני המשפחה. אחריהם באים בני־אדם זרים, שכנים ומכרים, שונים ומשונים זה מזה, מהם יהודים חרדים ומאמינים באלהים ובעולם הבא, ומהם - - קטני־אמנה. למשל, ארנולד החצרוני — זה כופר בעיקר ומלעיב בכל קודש. לפי דעתו, „לית דין ולית דיין“. מוצאים אנו, הוא אומר, כתוב מפורש: „ומותר האדם מן הבהמה אין“... כל השומע את דברי ארנולד זה — יסמר בשרו מפחד. מבטל הוא בהבל־פיו כל יסודות עולם. ודבריו שנונים כחצים וקולעים אל המטרה. ארנולד הוא היחידי בין כל הבאים, שנפטר מעל פני האבלים בברכה רוקא. אדם שאינו מאמין בשום דבר — גם זה מותר לו! כדאי היה לדעת, מה יאמר ארנולד זה, כשיבוא יומו האחרון, יום המיתה? „אחרי מותי הרשות בידכם לקחת אותי ולשרפני באש ולפזר את אפרי על־פני שבעה ימים — אני לא אהיה ולא ארגיש כלום!“... כך אומר ארנולד ומקבל מיד את מתן־שכרו מאת הסבה מינדי: „לו, היא אומרת, החרש תחריש לעת כזאת — ותחשב לך זאת לחכמה!“... ואולם ארנולד אינו נפגע מדבריה. ממלא הוא צחוק פיו והולך לו, ובמקומו בא יוסי פרוכשטיין, הוא יוסי פרוכשטיין בעל השנים הגדולות. זה נוזף בנחום רבינוביץ על שהוא בוכה ומתאבל וממאן להתנחם. „מעולם, הוא אומר, לא עלה על דעתו לראותו בכך! וכי דרך נשים לו?“... גם דודי בן יצחק־אביגדור אומר כך. נשבע הוא בכל קודש, כי אילו קרה א ו ת ו אסון אשר כזה, היה זורק מתן־צדקה לקופסתו של רב מאיר בעל־הנס... לאחר יציאתו של דודי נותנים כל באי הבית את קולם בצחוק, לפי שהכל יודעים, כי אשה יש לו לדודי בן יצחק־אביגדור ופייגה־פריל שמה—

מרשעת שאין דוגמתה, אחת מני אלף!... ואולם ברוך המקום, ברוך הוא, שכבר ניתנה, לכל הפחות, רשות להצהיל פנים ולהעלות צחוק על שפתים! האב עדיין מעמיק את עיניו בספר איוב, אלא שאיננו בוכה עוד כל־כך, כמו שבכה בימים הראשונים. איננו כועס עוד על אחיו פיני, כשזה מרמז לו על לקיחת אשה. ורק נאנח הוא אנחה עמוקה, נאנח ושואל: „אבל מה אעשה להילדים? להילדים מה אעשה?"

— מה תעשה להילדים? — משיב לו הדוד פיני ומחליק בידו על זקנו הארוך.—כלום אינך יודע מה לעשות להם? הגדולים יוסיפו ללמוד בבית רבם כבתחילה, ואת הקטנים תשלח מביתך אל אביהם־זקנם בבורוסלאיו.

רמז הדוד פיני על אבי־אמם משה־יוסי ועל אם־אמם גיטל, אשר גם את פניהם לא ראו הקטנים מעולם, ורק באזניהם שמעו, כי באחת הערים הרחוקות ששמה בוהו־סלאוו יש להם אב־זקן ואם־זקנה, שאומרים עליהם, כי עשירים מופלגים הם ותועפות־כסף להם. ובכן, אל המקום ההוא אומר הדוד פיני לשלחם? אכן עצה טובה היא, עצה מחוכמה מאין כמוה! ראשית, משום הנסיעה: אלמלא בא הדוד פיני אלא לגרום להקטנים נסיעה זו בלבד — דים; שנית, משום החרוש: עיר חדשה ובני־אדם חדשים יראו בעיניהם; על אחת כמה וכמה שמחה כפולה ומכופלת עליהם, שיש להם שם אב־זקן ואם־זקנה, אשר את פניהם לא ראו מעולם! לא נשארה איפוא לפני הקטנים אלא שאלה אחת, שאינם יודעים עדיין את פתרונה: את מי מהם מונה הדוד פיני על הגדולים, ואת מי — על הקטנים? הכל מודים, נער שכבר הגיע לשנות בר־מצוה, ואפילו אם גוץ הוא ושעור קומתו כזית, על הגדולים הוא נמנה — ודבר זה סער את לב בר־המצוה והמר את רוחו כל־כך, עד כי הסיח כמעט את דעתו מזכר אמו, שהוא קורא קדיש אחרי נשמתה שלש פעמים ביום, ומאביו, שאינו פוסק להתאבל ולהאנח כל הימים, ואפילו את האוצר, אשר בו הגה יומם ולילה, שכח... ענינים אחרים ודמיונות אחרים לקחו עתה את לבו: הנסיעה למקומות רחוקים אשר לא ידע, העיר הרחוקה והנכריה, אביו־זקנו משה־יוסי ואמו־זקנתו גיטל, שהכל אומרים עליהם, כי עשירים הם, עשירים מופלגים!...

נִסִּים וְנִפְלָאוֹת

(מהאגדות החדשות.)

מאת

ראובן בריינין.

המקרה הביאני למסבה לא־גדולה של עלמות ובחורים, חצים פועלים וחצים משכילים. אחד מהם ספר דבר־מה, וכל בני החבורה הטו אוזן קשבת. ראשיתו של הספור לא שמעתי, ואת אשר שמעתי מפי המספר הנני מוסר פה בלשונו וסגנונו:

— ...רק בן שבע־עשרה שנה הייתי והריבולוציה ברוסיה התלקחה אז בעצם תקפה. ואני, עבדכם, הייתי אחד מעמודיה היותר חזקים. עוד בהיותי בן ארבע־עשרה קראתי שביתות הפועלים בבתי־עבודה שונים. כן עשיתי בערים שונות. הבעלים חתו מפני, הפועלים סרו למשמעתי ומנהיגיהם נכנעו לפני. אמרתי היתה חוק, חוק ולא יעבור. הבולישת, שוטרי־החרש בקשוני בשבעה נרות, ובידי עלתה תמיד להשתמט מפניהם. הם, המזיקים ומלאכי־חבלה, רדפו אחרי, פרשו רשתות לרגלי ולא חסו על כסף הממשלה רק למען השיג אותי, ואני — התחמקתי מתחת לחוטמם, כאילו הייתי רוח ולא בשר. ואם לפעמים תפשוני בכף וישימו רגלי בסד וזרועותי בכבלי־ברזל, גם אז ברחתי מן המשמר ונמלטתי. לחנם שלחו אחרי מחפשים ומרגלים בכל קצות הארץ, לחנם הניעו את כל הערים והכפרים בכברה — לא מצאוני. בהיותי בן חמש־עשרה כבר יריתי מאקדחי על חיל הצבא, על השוטרים והפקידים, ובתוך עצם המהומה והמבוכה נמלטתי... פעם פגעו בי אמנם כדורי קני־הרובה של החיל ויפצעו רגלי הימנית וזרועי השמאלית, אך, למרות פצעי האנושים שזבו דם רב, נחבאתי באחד המרתפים האפלים והרטובים ששה ימים. בכל הימים האלה לא בא כל אוכל אל פי וגם מים לא שתיתי. פצעי רגלי וזרועי צרבו כאש בוערה וחום הקדחת הגדיל צמאוני, אך גם במצב כזה ארגתי במחי מזמות ותחבולות לשבר ולמגר את שלטון־הזרוע ברוסיה ולהרוס את כל אשיות הממשלה. בליל־אופל התגנבתי ממחבואי, ומפני שיראתי ללכת אל בית־הנתיבות, יען כי העמידו שם שומרים מזוינים לארוב לי, רצתי ארבעים מיל רגלי אל העיר הסמוכה, אף כי מכותי היו עוד טריות ופצעי רגלי לא נרפאו. גם על נתיבי זה היו טמונות מלכודות רבות לרגלי, אך נפתולי־שד נפתלתי עם כל האורבים לנפשי. אחרי תלאות ופגעים רבים באתי בשלום לעיר הפלך נ. בכיסי לא היתה אף פרוטה אחת. הייתי עיף ורעב ככלב, שבור ורצוץ וגם בית לנוח אין. הקריה היתה זרה לי. בגדי מגואלים ונעלי קרועות. כל הוני ורכושי היה האקדח בכיסי. מה לעשות? רעיון נפלא האיר פתאום כברק את מחי. השכבתי ועשיתי. השעה היתה מוקדמת בבוקר. הכיתי עד אשר פתחו את אחד הבאנקים. נכנסתי, הוצאתי את אקדחי, קראתי לפקידי הבאנק: „שאו ידיכם!" — הם עשו כאשר צויתי להם, ואני הטפתי בחפזון חבילה של שטרות־הממשלה מאחר ארונות־הברזל. לא הספקתי לצאת, והנה שני שוטרים מזוינים נצבים לקראתי וחוסמים בעדי את הפתח. יריתי באחד מהם כדור־מות בלבו, והשני ברח. ואני קפצתי מיתיך הלון המיסדרון ההצרה. שם טפסתי על קיר אחד הבתים ועליתי הגגה. מן הגג ירדתי דרך ארובת־העשן אל אחת העליות, ומשם נמלטתי דרך צנורות ומרזבים אל סימטא, מסימטא למבוי ומשם — לקרקף. וכעבור שעה התגנבתי בזחילה מן הקרקף, לבל ירגישו בי, ואבוא לחנות־בגדים גדולה ואקנה לי חליפות שמלות ונעלי תחש. סרתי לבית־המלון היותר מהודר בעיר ואצו להביא לחדרי ארוחה דשנה ויין שאמפוניה.

גרתי עשרים וארבע שעות באותו בית־מלון, שרק גדולי השרים והרוזנים מתאכסנים בו, ושלמתי בעד לינה אחת ושלש ארוחות מאות אחרות. ובצאתי למחרת משם

נתתי להמשרתים, להשוער ולהנערים אשר על הפתחים מנות יפות כיד המלך. להקטן והפחות שבהם — לא פחות מחמשה רובל. והם האמינו, כי בן נסיכים אנכי וישתחוו ויכרעו לפני בהכנעה רבה.

בידי נשארו עוד סכומים הגונים, כי השטרות אשר הטפתי בהבאנק היו כולם בני מאה רובל. עוד חבילה שלמה של שטרות כאלה מילאו את כיסי בגדי ומלתחתי החדשה. את מספרם לא מניתי.

ואחרי הרגישי, — ולהריבולוציונרים יש חוש־הרגשה מיוחד בדברים כמו אלה — כי סכנה היא להשאר בעיר־הפלך אף עוד יום אחד, הלכתי לגלב ואקנה מידו פאה נכרית של שערות לבנות. שניתי את פני ואדמה לזקן. הסתכלתי בראי ואקרא בהתפעלות: הריני כבן שבעים שנה ואיש לא יכירני! שכרתי עגלה ואסע לעיר קטנה סמוכה. ובבואי העירה, הסירותי את זקני הלבן מעל סנטרי ואת הפאה הנכרית הלבנה מעל ראשי, רהצתי את פני למשעי ואהיה עוד הפעם „בחור כהלכה". שם התודעתי אל בת נסיך, שבאה מפטרבורג לנוה באחוזתה, שהיתה לא רחוקה מן העירה, במקום פרדסים וגנים, ברכות ויערות־אורן. איך התודעתי להנסיכה הצעירה, שהיתה מחצר המלך? זוהי מעשיה ארוכה. רק בקיצור אספר רכב: אנכי טיילתי על־יד האחוזה, הנסיכה הצעירה והיפה כבת־מלכה ראתה אותי מרחוק פעם ושתים, ואמצא חן בעיניה. נפגשנו, התודענו ונפשותינו דבקו. הנסיכה העדינה התאהבה בי „עד מעל לאזניה". בחור יפה וחסון כארז הייתי וקסם על שפתי. גליתי לאהובתי זאת את סודותי הריבולוציוניים, ולא עברו ימים מועטים עד כי היתה בעצמה לריבולוציונרית, ותשבע לי, כי תעזור על ידי להרוס עד היסוד את ממשלת העריצים.

אחר עת מועטה נודע לי, כי הבולשת מחפשת אחרי ושומרת עקבי. גליתי זאת לאהובתי הנסיכה, ובאותו יום השיגה למעני תעודת־מסע על שם נוצרי, ויחד נסענו לעיר המלוכה. בעיר המלוכה הייתי יהודית לאריבתי. ויצא ונכנס בהצר המלך, ואמצא חן בעיני רבי הממשלה. גליתי להם סודות, בדויים מלבי, מכנופית המורדים ומ„פלוגה המלחמה", ובעזרת הנסיכה, שהיתה לפילגשי, נודעו לי סודי סודותיה של הממשלה. ידעתי את מוצאם ומובאם של כל בני משפחת המלך ושריו. זמן קצר הייתי לבעל דו־פרצופים, אחת בפה ואחת בלב. את היום הייתי מבלה בין נסיכים ורוזנים, שרים ויועצים, ובלילה הייתי בא בסוד „הועד של הפועלים" הידוע, בחברת ראשי המורדים ואבי אבות הריבולוציה. בקצור המעשה: בעזרתי ובעצתי הרגו את הנסיך הגדול, שלשה מיניסטרים וחמשה שרי־פלך. אנכי התויתי את התכנית, סדרתי את מערכות משליכי כדורי־הדינאמיט לרחובותיהם, ואנכי דאגתי להצלתם של אלה האחרונים. השגתי למענם תעודות־מסע ואתן כסף על ידם לנסיעתם מעבר לגבול.

פעמים לאין ספורות ביום החלפתי את בגדי, שניתי את טעמי ואת צבע פני כברום. עשרים פעמים ביום שניתי את שמי ואת שם־משפחתי. עשר פעמים ביום החלפתי את דירתי ושכונתי.

בספירות הממשלה חרדו מפני כמפני שד־בלהות, ולא ידעו מי אנכי ואיה מקום משכני. שוטרי־חרש למאות בקשוני כל הימים והלילות, ואני הייתי מדבר אתם, לוחץ את כפות ידם והם לא ידעו מי ומה אנכי. השלכתי מפיהם טרף. בבוקר הייתי אחד הנסיכים, בצהרים — שר־חיילים או פקיד־הממשלה ובערב — עגלון, משרת, נושא מכתבים. היום לנתי מחוץ לעיר בבית אכר, ולמחרת לנתי בבית־מלון יקר, שהיו פונים בו בשבילי ובשבל משרתי ועבדי— ריבולוציונרים מתחפשים — עשרים חדרים מרווחים, קומה שלמה, ולמחרתים לנתי בארמון־רוזנים, כאחד הכליפים בארצות־הקדם. פזרתי כסף כאפר וזהב לא נחשב לי למאומה. שמונים פילגשים ועלמות לאין מספר היו לי בימים ההם. ובהודע להנסיכה הצעירה, כי בגדתי באהבתה, אכלתה הקנאה ותגל לשרי־הממשלה את מצפוני ומעשי. בבוקר לא־עבות אחד תפשוני, הושיבוני במצודה וגזר־דיני יצא להתלות. חברי הריבולוציונרים השתמשו בכל התחבולות להציל את חיי ומאומה לא עלתה בידם. נשאר לי רק יום אחד עד התליה. בן שמונה־עשרה הייתי אז, ואת האמת אגיד, כי לא היה לי חפץ במות, אף כי כבר שלחתי בידי שרים ופקידים גבוהים אל עולם האמת. איך להנצל מהתליה? רעיון נפלא הבריק במחי. קראתי בערב לפקיד המצודה לחדרי לגלות לו סוד כמוס של ראשי המורדים. הוא בא. ואך נכנס לתאי דקרתיו במטיל ברזל, ששברתי מהרשת שעל החלון. את מטיל הברזל השחזתי מתחילה ברצפת תאי. עוד פקיד המצודה מתבוסס בדמו יניבב. ואני פשטתי את בגדי השר שלי ואלבשם. בכים מעילו מצאתי את צרור המפתחות של המצודה. יצאתי החוצה. המשרתים, השומרים והפקידים הקטנים הרקו לי כבוד צבא. האמינו, כי אנכי הוא פקיד המצודה, ואני פתחתי בהמפתחות אשר בידי את השערים ועקבותי נעלמו. תעיתי באישון לילה, רצתי, דלגתי, עד כי נחבאתי במקום־סתר, בבורית ישישים. כעבור שעה מועטה הקשבתי שעטת פרסות סוסים של הדולקים אחרי. אז רצתי אל הנהר הקרוב, נהר רחב ומימיו שוטפים בעוז. פשטתי בגדי הפקיד מעלי ואשליכם אל הנהר, לבל יגלו על־ידם את עקבות מנוכתי. ערום כביום הולדי חציתי בגלי הנהר, כי שוחה הייתי מנעורי. מי הנהר היו קרים ואני הייתי עיף ונבהל. במסירת־נפש הגעתי אל החוף מעבר השני. נפלתי אין אונים ואבדה הכרתי. הקיצותי בבית־חולים. בדיתי לי שם חדש, בדיתי גם מעשיה ארוכה ומסובכה: קפצתי אל הנהר לאבד את עצמי לדעת, כי אהובתי בגדה בי. הרופאים טפהוני, כלכלוני, החזיקוני, ולי לא היה כל חפץ להשאר עוד בבית־החולים. סכנה היה בדבר, שמא יכירוני — ואבדתי. אז התניתי אהבים להאחות־הרחמניה, שכלכלה מחלתי, בתולה זקנה ומכוערה כמכשפה. החלטנו לברוח מבית־החולים. היא השיגה למעני בגדי חופש וגם צרור כסף נתנה על ידי. עלי היה לברוח ראשון, והיא — אחרי. כמובן, שהמכוערת לא ראתה עוד את פני. כאשר מצאתי בקרית־המלוכה את חברי הריבולוציונרים, לא היה קץ לשמחתם על הצלתי את נפשי. כל הלילה שתינו לשכרה ונשיר שירי־מרד.

ימהרת החיותי לעבוד באחד הדפוסים של המורדים. שהיה מסותר באחד המרתפים בשכונת הפועלים. ממעל להמרתף הנעלם היתה פתוחה חנות של חלב וגבינה. בעלת החנות היתה אחת „החברות", שעבדה להריבולוציה באמונה גם בגופה — היא היתה הפילגש של כל מסדרי־האותיות — וגם ברוחה. יותר משנה בקשו שוטרי חרש את מקום הדפוס הכמוס הזה. הבו בבר ימ, כי יגרוהו. ובאותם הימים היה דרוש להוציא כרוזי־מרד במספר רב. מכל דפוסי המורדים נשאר רק אחד, ואותו הפקידו בידי וברשותי, ועלי היה להגן עליו.

החלבנית שלנו עגבה עלי, ואני שהייתי חביב הנסיכות והרוזנות מאסתי ב„רשות־רבים" זו. אז נקמה בי את נקמתה: גלתה להשוטרים את מקום הדפוס. ובערב אחד סבו המזיקים במספר רב על פתח המרתף. אחרי חליפת יריות משני העברים לכדו אותנו. גזר־דיננו יצא להשלח לסיביריה לכל ימי חיינו. חברי הנוצרים נשארו שם עד היום הזה לעבוד עבודת־פרך. ערלים — אין טפת מה בקרקדם: סיביריה — תהא סיביריה. גם שב יש להשיג יין שרף וגם שם ישנן נקבות. אולם אני ברחתי דרך באַ־באלין ליאפוניה.

ביאפוניה עברתי דרך שבעה מדורי גיהנם. „הייתי על הסוס ומתחת לסוס". שפת היאפונים לא שמעתי, דרכי הייהם היו זרים לי, ובהמלטי שמה לא היתה פרוטה בכיסי. אחזתי שם בכל הפרנסות שבעולם. שכחתי את הריבולוציה. הייתי שם חליפות סבל, לץ, מרקד בחבל, חוכר בית־קהוה אירופי וגם סחרתי ומכרתי בטוקיה כל מיני סחורות. וגם בעיני בנות היאפונים מצאתי חן. וכעבור שנים אחדות הייתי שם לעשיר. היה לי גם ארמון, שדה ושדות וכל סגולות הארץ. היאפונים חשבוני לאחד האצילים הרוסים. ולבסוף למדתי את לשוני לדבר גם בשפת הארץ, לדבר יאפונית, אך לא לכתוב. השד בעצמו לא ילמד שם מלאכה זו. וכאשר נמאסו עלי החיים ביאַ־פוניה, החלטתי ללכת לאמריקה. באתי באניה לסאַן־פראנציסקו. הייתי שם לסוחר בסחורות יאפוניה: כלים ובגדי נשים מצוירים ושמשיות מרוקמות משי, ומסחרי פרץ בארץ. אז הייתי לגבאי בבית־הכנסת הגדול ועמדתי בראש חברות של צדקה. פתחתי בסאַן־פראנציסקו גם בית־עבודה ואלפים פועלים היו עסוקים בו. קראי אצלי פעמים אחדות גם לשביתה, אולם בכל פעם הייתי אני המנצח, ופועלי — המנוצחים. פעם אחת צויתי לחיל־הצבא לירות על ראשי השובתים. בהיותם נכונים לעשות פרעות ושבית בבית־עבודתי. שלשה מן השובתים נהרגו. לא חפצתי להיות סדן, על כן הוכרחתי להיות פטיש. מכה במקום מוכה. מלחמתי הריבולוציונית ברוסיה נשכחה מלבי. אז נער הייתי. לא ידעתי את החיים. האמנתי, כי אשנה סדרי־עולם. אולם המציאות הורתני אחרת: טוב להיות עשיר ובעל נכסים מהיות עני עובד ואובד ברישו ובמחלת־השחפת. חי נפשי, כי כך הוא הדבר. אולם דא עקא, כי גם העושר לא לנצח הוא. חזר מעט גלגל הצלחתי אחורנית — ותבוסתי היתה שלמה. ואחרי אשר קראתי שמיטה לנושי, יראתי את חמת המשפט בסאַן־פראנציסקו ואברח לקנדה...

— ומה מעשיך עתה בקנדה? – שאל אחד המסובים את המספר בסקרנות.

— מה אני עושה פה? הנני סגן־הקטב (אונטער־פּרעסער) בבית־עבודה, ששם תופרים מכנסים להמין האנושי. שכרי? שמונה דולארים לשבוע. ועתה לך וקרא בהוצות: „אני שלמה המלך!" מי זה יאמין לי?...

פתאום הפסיק המספר את דבריו ויבקש כוס טה. בני החבורה שמעו בבת־צחוק לכל הגבורות והנפלאות של סגן־הקטב. אולם עלי עשה הספור של אותו הצעיר רושם מיוחד: ראיתי לפני בדאי בן טפוס חדש. שמעתי נפלאות מפי שלומיאל הכזבן בן דורנו.

אולי מספר, אולי משורר או אחד הלצים הוא החייט הזה, והוא גם את כשרונו לא ידע.

הַמְּעֻוָּת

(ספור)

מאת

א ב ר ה ם ש ו ע ר.

(סוף)

ז.

בביתו מצא מר אפרת את דורה אשתו סוערת וזועפת.

— מה תאמר לגברת רפפורט? — פגשה אותו מיד כשנכנס לבית. — היא אינה מסכמת לשדוך! אולם הדבר הזה לא היה מצערני כלל וכלל. איני רודפת אחרי הכבוד הגדול הזה — להתחתן עם הגברת רפפורט. אבל הוא, לואים, מה אעשה לו? הנער יצא מדעתו! אינו אוכל, אינו שותה, גם אל בית־המסחר לא הלך היום.

ושוב הודיעה דורה את בעלה, כי בצהרים היתה פה גם פלורנס. היא ספרה, כי כאשר גלתה לאמה את דבר אהבתה ללואים, וכאשר הודיעה אותה, כי בקרוב הם אומרים לחוג את יום חתונתם, התעלפה מרת רפפורט כל־כך, עד כי מוכרחים היו להבהיל אליה את הרופא להשיב את נפשה. מדוע כל זאת? איזה פגם מצאה זו בלואים או במשפחת אפרת? על כל השאלות אינה מגדת דבר, אינה עונה כלום. סתם — „איני רוצה!" ובליל אתמול, — ספרה פלורנס — בחצי הלילה, נכנסה אמה אל חדרה, כרעה לפני מטתה, חבקה ונשקה אותה, בכתה ותתחננה לפניה, כי תשבע לה, שלא תנשא ללואים לעולם!

„ — אין אני מבינה פה כלום. — אמרה פלורנס. — אבא יושב תמיד בארצות המערב, עסוק תמיד, טרוד בעסקיו, — אפילו כשהוא בא לעתים רחוקות אל ביתו; ואני אין לי עם מי לדבר, לפני מי לשפוך את שיחי. בתחילה חשבתי, שהאם חולה; אולם הרופא אמר, כי שלום לה... איני יודעת, איני מבינה מאומה!"...

— לא יכולתי לראות בצערם של הילדים. — ספרה דורה לפני בעלה. — פלורנס בכתה כל היום, ולואים התהלך נבוך ואובד. לפנות ערב נסעו שניהם אל סיל־

ביה לדבר על לבה... יואים ישוב בודאי בעוד שעה — ונשמע, מה ענתה אותה מטורפת... הלא אין זאת כי דעתה נטרפה עליה!...

אפרת פנה כה וכה בחדר, כאילו לא שם לבו ביותר אל הענין הזה.

— עיף אנכי היום, דורה, — אמר בקול נחר,—אלכה לי אל חדרי, אנוח מעט ואחר־כך נדבר את דברינו.

וברגלים כושלות יצא אל חדרו, סגר אחריו את הדלת ומלוא־קומתו נפל על הספה והסתיר את פניו בשתי ידיו.

נשמט הקש האחד, שאחז בו, נשברה המשענת ־רצוצה, שנשען עליה...

כעבור שעה שב לואים. בכניסתו נגש תיכף והתדפק על דלת חדר אביו. אפרת אסף שארית כחותיו, התאפק, העמיד פניו ופתח לו את הדלת. לואים נכנס, פניו היו נרגשים מאד.

— אבא, — אמר לואים — מרגיש אנכי פה איזה סוד. אפשר סוד נורא... היא, מרת רפפורט, נתנה לי מכתב למסור לידך. הרי המכתב. קרא־נא אותו ובאר־נא לי, הבינני... אולי תמצא אתה את הפתרון לחידה הסתומה הזאת?

— טוב, בני, — ענה אפרת רכות. — הרגע־נא, ואני אקרא את המכתב... מחר יתוור לך ויבואר הכל. מחר — אך לא כעת. הנני מרגיש את עצמי שלא בטוב... עיף אני ביותר. המכתב בודאי רציני וצריך עיון. הלא חכית עד כה, חביבי, — חכה עוד לילה אחד...

לואים יצא. מר אפרת נשאר יושב על הספה קופא, מסומר. על השלחן מונח המכתב, מ כ ת ב ה, והוא ירא לפתוח אותו, לקרוא בו. „לא מכתב הוא זה, — אמר לנפשו, — גזר־דין הוא".

פעמים אחדות נגשה דורה אל הדלת, התדפקה, חפצה להכנס. אפרת פתח קצת את הדלת, הוציא את ראשו ובקול רך ומתחנן בקש אותה, שלא תמתין לו ותאכל בעצמה את ארוחת־הערב.

— מרגיש אני את עצמי שלא בטוב, — אמר לה — ואת הלא ידעת, שהמנוחה היא הרופא האחד שלי. לכי, יקירה, אכלי ושני... מחר נתראה. מחר אהיה פה כל היום כולו, כל היום... לא אסע אנה ואנה.

עברה שעה ושניה... בבית קמה דממה. הנרות כבו. הכל ישנים. אפרת קם מעל הספה, נגש בלאט אל הדלת וסגר אותה במפתח. אחרי־כן העלה את מנורת־האלקטרון ונגש מתוך החלטה אל השלחן. לקח את המכתב, קרע את המעטפה, גלל אותה וקרא לעצמו בקול חשאי: „האיש, אשר עבר את כל ימי חיי, כבה את שמשי בהתחלת יומי,— היעכור גם את הערב־שמשי? היכבה גם את שארית חיי? לואים ופלורנס אח ואחות הם. אם אתה לא תתקן את המעוות, אתקן אני — ודמי יחול על ראשך!"

ונפלא הדבר — אפרת קרא את המכתב ברוח קרה. סערת־לבבו, אשר לא הרפתה ממנו כל היום הזה, קמה לדממה. הוא הצית גפרור, שרף את המכתב באש, ואת אפרו אסף בזהירות וזרקו החוצה בעד החלון הפתוח. אחר־כך עשן סיגארה וישב במנוחה אל השלחן. ישב רגעים אחרים ועשן והביט על העשן העולה, מתמר, מתברר מתחת לתקרה ומתעלם. בלבו לא היתה כל מחשבה, במחו חדל כל רעיון... פתאום קם ובמהירות לקח גליון של נייר, פרש אותו לפניו, טבל במתינות את העט בדיו וישב שוב והתחיל לכתוב. מכתבים רבים כתב, מכתב אחר מכתב, וכל מכתב כתוב שם במעטפה ורשם את הכתובת עליה. כשגמר לכתוב את כל המכתבים, העתיקם מלפניו ולקח גליון חדש. „זה — אליו... אל הקטן"... — לחשו שפתיו הצרובות.

כשגמר את המכתב האחרון, קרא אותו לעצמו, תקן בו איזו מלים, היטיב ימהן. אחרי־כן שם אותו במעטפה ובאותיות גדולות וברורות כתב על המעטפה: „ללואים אפרת אחרי מותי".

התרנגול כבר קרא בפעם השלישית, כשגמר לכתוב את כל מכתביו. מבעד הוילון המורד נצנצו קרני השמש הראשונות.

„עם דמדומי חמה הראשונים"... — נזכרו לו דברי השחרחורת. הוא הוציא את מטפחתו הלבנה, מחה את עיניו, שדמעות עלו בהן, נגש אל השלחן, מלא כוס מים מן הבקבוק ושתה אותה בבת־אחת עד תומה.

לבש בגדי־הרחצה שלו, התעטף באדרת קיץ קלה וחרש יצא מן הבית, כשהוא פוסע בראשי אצבעותיו פסיעות קטנות ורכות. בחוץ שררה אפלולית הבוקר. פאתי מזרח הזהיבו. מבעד לערפלי־ארגמן עלה שמש בהיר. נשמע קול צפור מעל אחד העצים. בכל הבתים עוד ישנו הכל. הוילונות המורדים שעל החלונות הפתוחים נפנפו מרוח הבוקר הצח. יפה הוא הבוקר... דממה בחוץ... אין עובר ואין שב... רק הוא האחד, הנפש האחת החיה... החיה?... — ורטט עבר בכל גופו. מלא חיים, מלא רגשות, בריא ושלם בכל גופו — והוא הולך למות!

ונזכרים לו כל ימי חייו, נזכרים קטעים־קטעים... במהירות יתירה עוברים הם; חולפים לפניו מעשיו הגדולים עם הקטנים. הכל עולה ונזכר, הכל נראה בבהירות יתירה, בבהירות מפליאה, מדהימה...

הנה הוא הים הגדול, היפה... הים בשעת עליתו בבוקר. כולו ארגמן. מה נעים משק הגלים האדירים, ההולכים ורודפים איש אחרי אחיו, מכים והומים, מכים ומתנפלים זה על זה ושבים לאחור.

הוא השליך מעליו את אדרתו על החול שעל שפת הים. אצל החבל, המתוח ונמשך מן החוף עד הגדר, העשוי לרוחצים בים, עמד שן סלע גדול. על הסלע הזה עלה, התיצב והביט למרחוק, אל המרחב.

„פה היא התחנה האחרונה... עוד מעט ואינני! — המה בקרבו הלב.—עוד מעט ואינני... הנה הנם מאחורי— המן, השליו, המשכן, השלחן הטהור... והנה גם המואביות... אחת מהן מחכה לי עם דמדומי החמה שם, בין השדרות... ופה, לפני, הים הגדול הזה — קברות התאוה שלי!"

אפרת קפץ פתאום מעל הסלע והתנפל הימה.

והים — הים הגדול פתח את לועו הרחב, אחז רגע את טרפו בין שניו — ויבלעהו. והגלים רצים בזה אחר זה, מכים, הומים, מתנפלים איש על אחיו, מתפוצצים ומבהירים בבוקר הבהיר והיפה.

לזכר י. ב. לבנר

מאת

שמעון גינצבורג.

מת ישראל בנימין לבנר.

מת פדגוג וסופר עברי, אחד המעטים, שהקדיש עבודתו ותשומת־לבו לספרית הילדים העברים, המרציע זה העזוב והעלוב שבספרותנו.

והוא במקרה רב העדה בלוגאנסק, עיר־מחוז חשובה בפלך ייקאטרינוסלאוו, בדרומה של רוסיה. עיר־מחוז מרובה באוכלוסי יהודים עמי־ארצות ו„בעלי־גוף" בניבה הדרום, דוברי רוסית, שמחם מטומטם לכל דבר עברי, אבל כיסם פתוח לשלם מס ברצון לכל דבר שבצדקה, כפי אשר ישים עליהם ה„ראבין" הנכבד מאד, איזראיל מואיסיוביץ. מזמן לזמן היו הללו באים לבקר בבית הרב, שהוא נכבד גם בעיני הרשות (אומרים, ששר־הפלך נתן לו ידו ושר־המחוז משכים לפתחו), — ואז היה הטרקלין הגדול בביתו מואר אור שבעתים, ובעל־הבית, גבה־הקומה ורחב־הכתפים וצהוב הזקן הגזוז, אשר זרקה בו זעיר פה וזעיר שם שיבה ובת־צחוק כאחד, היה יושב ומספר את אורחיו החשובים; ואתו רעיתו, הגברת לבנר הגבוהה כמותו, ושתי בנותיו ידתנו, אברך גבה־קומה וברכתן וטוב־לב; ומרא הטרררי צלצול הדבור הרוסי, דבור גרעיני בהתזה אזרחית טהורה מצד האורחים, ולשון רוסית נקיה וספרותית של בעל־הבית. מזמן לזמן היה איזראיל מואיסיוביץ מבקש סליחת האורחים ויוצא: בחדר השני חכה לו הנער המביא עלי־הגהה מבית־הדפוס — גליון „הפרחים" צריך לצאת מחר־מחרתים, — והיה לבנר יושב ומעביר עפרונו האדום על העלים העברה הטופה, מתקן תקון קל ומשנה שנוי מועט פה ושם — והעלים נשלחו לתעודתם, והרב שב אל אורחיו ואל דבורו הרוסי.

ולא ידעו אורחיו סבת יציאתו התכופה, וכל־שכן שלא חשדו בו, שזה עתה הפקיר עולמם בשביל לפקוד עולמו ונפשו שלו. הם אף ידעו, כי בית „רידאקציה" פה וכי הרב שלהם מוציא לאור איזה דבר בלשון „דרעווניע־יעווריעיסקי". אותה לשון, שיש לה אותו ירחון במעטפה ירוקה, שאיזראיל מואיסיוביץ הטיל עליהם לשלם דמי־חתימה עליו בעד כל השנה למפרע ושמתקבל בכל חודש מאודיסה והולך תיכף ומיד, בלא בדיקה ובלא קריעת־תכריך, אל המנוחה ואל הנחלה בתחתית ארון הספרים...

ותמונה מצטיירת בדמיוני: מת האיש החביב והסופר העברי לבנר. וכבוד גדול ודאי נעשה לו במותו, בזכות רבנותו והיותו „קרוב למלכות". ודאי הלכו אחרי מטתו מאות ילדי בית תלמוד־התורה, והמון רב של יהודים ונוצרים, שבאו ליתן כבוד ל„רבם של היהודים"; ואולי היה באותו מעמד גם שר־המחוז והוסיף כבוד ותפארת לתהלוכה; ומן ההמון ודאי צייצו וספרו בשבחו ובגנותו בתור רב ומרא־דמטריקאות ובתור עסקן בחברות התמיכה לעניים מכל הסוגים ובתור דרשן בבית־הכנסת המפואר שלו, ובתור „תפארת אדם" ו„מקורב למלכות". ובשעה זו שהיו תשואות־המונים מלוים ארונו לבית מועד לכל חי— באותה שעה ודאי היו העלים של עתונו העברי „הפרחים" מוטלים בביתו שנתיתם, מוטלים על שלחנו כנזופים, עזובים ועלובים ומיותמים שבעתים...

כי יתום היה עתון עלוב זה — „הפרחים" — אף בחייו.

העתון היחידי לילדי־עבר בעת ההיא כיתום שניזון מן ההפקר היה, וחותם הפקר עליו. לא רוחץ למשעי, ולא היה נקי ביותר; ויש שהיה לסגנונו טעם החצץ, ולשיריו צלצול כקול הסירים תחת הסיר, ואדם בעל טעם ואסטניס פעמים שלא היה יכול לעמוד במחיצתו — על האמת יש להודות אפילו אחרי מטתו של תלמיד־חכם. סיעה של סופרים הגונים לא היתה לו לעתון זה מעולם, וכל הנערים שרצו ליטול את השם „סופר", באו וכהנו „שלא על־מנת לקבל פרס" ונטלו; חומר־הקריאה היה מקרי, על הרוב תרגומי או „מעובד" או מולבש מחלצות על־פי תכנית נטולה משל אחרים, ושמש בר עם תבן בערבוביה, והיתה הצורה פגומה והתוכן על הרוב גרוע, וההדפסה זולה וההגהה רשלנית וכל דף מלא טעיות־דפים. והמשלוח גם הוא לא היה מדויק, ובכל יום היו קובלנות של חותמים מתקבלות, והגליונות אף הם לא היתה להם כמות קבועה: גליון אחד — בן ששה־עשר עמוד, והשני — בן עשרה, והשלישי — גליון כפול בן שנים־עשר עמוד, והרביעי — משולש בן ארבעה־עשר עמוד, והיו לפעמים, אם זכרוני לא יטעני, גם גליונות מרובעים ומחומשים...

מן הסופרים האמנים כמעט שלא השתתף איש ב„הפרחים". מכל ה„גדולים" היה לו לעזר אף יהודה שטיינברג. לפרקים רחוקים נמצא בגליונות „הפרחים" שיר־ילדים של טשרניחובסקי, של פיכמאן. רוב הגליונות מלא בשיריו בן־בתיה, הוא המשורר יעקב קאפלאן, מתרגמו של פרוג לעברית, אחד המתרגמים ההגונים המעטים שלנו, שהיה יכול אף הוא להעשיר ספרותנו התרגומית העניה כל־כך, אילו חזקו את ידיו. והיה זה ללבנר אח לצרה ועזר לו בעבודתו הקבועה במשך כמה שנים, ואבד כמוהו, בתור פועל מועיל, לספרותנו... שניהם התלבטו־התחבטו על „הפרחים", כרגה על הקרח — ומן אפיטרופסי הספרות המושבעים לא הושיט להם איש אף אצבע קטנה לעזרה. ולא נשמע שם העתון בין החיים, והבקורת העברית מעולם לא הזכירה אותו לא לשבח ולא לגנאי, ורבים מן הסופרים אף לא ידעו על־דבר מציאותו; כמו ננעלו שערי הספרות בפני לבנר, והוא ועתונו נמצא עומד מחוץ לתחומה...

בגחלתם של טובי־ספרות הגאיונים, שבטלוהו בלבם, נכוה לבנר כמה פעמים, ובכל פעם התקומם בי רגש הצדק ימחה כלפי מהם מעליב זה לפועל ועסקן ספרותי צנוע ומצוין, ורגש זה לחש לי, כי עול נעשה לעורך העקשן של עתון־הילדים היחידי בעברית, עול לא יכופר.

כי ידעתי את האיש ונגעי לבו. כשרון פדגוגי היה לו וכחות של סופר־לילדים par exellence. אך הכחות שהיו בו, והיו מבצבצים ותוססים בתוכו ומבקשים תקונם, לא מצאו את בטוים הנכון. צרה ספרותנו העלובה מהכיל בחית כאלה ומתת להם היכולת הראויה להתפתח. נחוץ

לספרותנו מקצוע בספרות־הילדים בתנאי שבו אוהי תלוי קיומה, ולפרנס את עובדיה אינה יכולה. ואפיטרופסי ספרותנו אף לחזק ידי עובדיה אינם יכולים ואינם רוצים.

* * *

שני סופרים־לילדים היו לנו בדור האחרון ושניהם יכלו להיות לברכה רבה לספרותנו: י ה ו ד ה ש ט י י נ ־ ב ר ג ו י. ב. ל ב נ ר. לא בכדי היו שניהם שותפים ביצירת ספר־מקרא אחד („חריסטומאטיה עברית"), ספר מצוין, שבו הטביעו שניהם הותם אישיותם וסגנונם, איש איש במקצועו. לבנר היה „בעל האגדה", בעל הסגנון הרך והנוח והחם, המספר ספור קל ומלבב בבת־צחוק של חבה לבבית; ושטיינברג היה בעל הראש החריף, המרצה על הכל — בתתו ידיעת הארץ והעולם או בספרו אגדה מקורית משלו — הכל בסגנון מדויק ובקיצור של לשון־המשנה, ואינו מוציא שום ספור מתחת ידו בלי תבלין של פלפל או פלפול.

ומה שונה גורלם! יהודה שטיינברג — זכות אופיו החזק יותר וכשרונו הגדול הרבה יותר עמדה לו: כתב וסבל מצוקות, מחסור וחזר וכתב, ויצא למקום תורה וספרות, מקום שלא נתפרנס שם אלא בדחקות גדולה, — יהשאיר לנו על כל פנים ירושה מסוימת, פירות משלו אשר ברכה בהם. יכולים היו אולי להיות מרובים יותר, אבל מה נעשה, והעניות של ספרותנו המעיטתם.

לא כן לבנר. בכל כשרונותיו, קלות סגנונו המקראי ורבוי התכניות שהיו לו, תכניות לזה שהיה בדעתו לעשות בשדה ספרות־הילדים — הוא חלם להוציא בעברית סדרה של ספרי־מדע פופולאריים מתורגמים לבני־הנעורים, להוציא מלונים שונים לילדים, וגומר וגומר, — בכל אלה בעל אופי רך היה, ואופיו הרך היה בעוכריו. הוא לא הכריח, כשטיינברג, את החיים לנענע לו בראשם, אלא הוא נענע להם בראשו.

שנות עריכתו את „החיים והטבע" צריכות להחשב ־אחרונות לעבודתו הספרותית, הראויה לשם זה. משבטל עתון־הילדים „החיים והטבע", והוא, מי שהיה עורכו בטעם ספרותי הגון, הוכרח לעזוב את מרכזי הספרות ולנוע אל עיר־מהוז באחד מפלכי הדרום ולקבל שם התמנות של רבנות, סרה שכינתו מעליו.

מאז היה מצבו החמרי איתן ובטוח, אך לא מצבו הרוחני. כחותיו בו דרשו את מוצאם, והשובע החמרי לא השביעם. עג לו עוגה בקרן־זוית, ו„הפרחים", „העתון היהודי לילדי ישראל", התחיל מופיע — בקונאנסק, פלך ייקאטרינוסלאוו. שום עתון לילדים לא הופיע אז — וקהל הקוראים אמרו: אולי מלוגאנסק יבנו ילדינו. באו הגליונות הקרובים וטפחו על פניהם. הטעם היה פשוט: נהר הספרות העברית שטף לו במרחק — באודיסה, בווארשה — ופלג קטן, שנפרד לעצמו ומסתפק בעצמו, בהכרח שיעלה ירוקה וסופו שייבש.

עובדה זו, שהיא עשאתהו „תלוש", נתעלמה מעיני לבנר, ואף כי תהה על הקלקול — לא עמד עליו. מאז נלחם כגבור פצוע על קיום עתונו, נלחם בחרוף־נפש: ערך איתי ימלא גלייניתיו בעצמו, והיה מתרגם ומעבד בהפזון גדול, כי חזקה עליו יד המדפיס הדוחק: הב־הב חומר! וכך התחילה הרשלנות קובעת לה קן בהעתון... ויחד עם זה אהב האיש את העתון אהבת נפש, אהבת אם ומסירות אם לילדה: עד חצות הלילה היה יושב וכותב, וקורא עלי־הגהה, וכותב מכתבים, וכותב אדריסאות של החותמים. ועושה חשבונותיו, חשבונות מו"ל, עם המדפיס... לעמל לא היה סוף, והעבודה היתה כמעט סיזיפית, והוא עשה את שלו. לא הועילו קובלנות האשה על בעלה, שמבטל הוא זמנו ומבזבז בריאותו וממונו בעסקי הבל; ולא הועילו כל המעצורים השונים, שהיה בידם כדי לדכא רוחו של כל אדם בעל מרץ — הוא עשה את שלו. הוא שמר על „נר הנשמה" שלו, נר כהה — אבל נר.

* * *

מה היה לבנר? ראשון למאספי האגדה העברית בשביל בני הנעורים, ומי מבני דורנו הנוכחי לא נתחנך בילדותו על ספרו „כל אגדות ישראל"? והוץ ממה שהיה סופר־לילדים וחביב עליהם, היה בעל סגנון תנכ"י נאה והצטיין בו בשעתו. אך בסף־הכל היה זה טפוס מצוין של עסקן ספרותי, עובד עקשן ובעל מרץ מתמיד; בספרי „תושיה" לבני הנעורים היה שמו אחד המצויים ביותר, ואם צעד החנוך העברי בימינו איזה צעדים קדימה — יש לזקוף לא מעט מהתקדמות זו על חשבון לבנר, העובד הפדגוגי בספרותי הצנוע.

באותם הספרים הקטנים של „תושיה", זכורני, הייתי ־גיל לראות התחלה של תקופה חדשה, צעירה — תקופת הבנין וכנים נכנסים לתחום ספרותנו. ועתה במות לבנר, אחד הבונים של תקופה זו, הנני מהרהר: ישועות בל נעשו, הספרות העברית לא נעשתה ככל ספרות אירופאית עשירה בכל המקצועות, ומקצוע הספרות החנוכית בכלל זה, כמו שקוו סופרי התקופה ההיא; וטרם עשו דבר של ממש — הרי כבר עברה שעתם ואחד אחד הם שובקים לנו חיים... עוד מעט — ותהיה זקנים גם אנו, ועוד טרם עשינו דבר אף אנחנו למלא צואתם של הבונים המתים.

הלא היא גם צואת שכיב־מרע זה: ע ק ש נ ו ת ו ה ת מ ד ה ב ב נ י ן ס פ ר ו ת נ ו!

לִשְׁאֵלַת קְרִיאַת הַהוֹרָאָה הָעִבְרִית

מאת

ש. ז א ק.

ברשימתו הביבליוגראפית על ספר־הלמוד החדש „שחרית" („התורן", גליון ל"ה) נוגע מר ווייטמאן בדרך־אגב בשאלת למוד הקריאה והשפה למתחילים בבית־הספר העברי. משום שדבריו של מר ווייטמאן בענין זה חותרים חתירה תחת העיקרים, ששיטת „עברית בעברית" נשענת עליהם בירחי הלמוד הראשונים, ונוגעים הלכה למעשה למורים, שעסקם עם הפעוטות המתחילים, לפיכך כדאי

ונכון הדבר להעיר פה, כי דבריו אלה אינם מתאימים אל האמת הפדגוגית ואל סדר־ההוראה, המקובל בחוגי המורים.

לפי דעתו של מר ווייטמאן, אין לנו ללכת בדרכי הגויים, הנוהגים לצרף את למוד הקריאה והלשון ביחד; „כי מה ש ל ה ם מותר ומועיל אסור ומזיק ל נ ו ", לפי ש„הילד המתחיל בבית־הספר הכללי שפתו ב פ י ו בטרם שהוא בא ללמוד את הקריאה בספר. האותיות, שהוא רואה בעיניו, משמשות לו רק סמלים וסימנים להקולות, שהוא מוציא מפיו ושומע באזניו מ כ ב ר. מה שאין כן הילד העברי בבית־הספר העברי: הוא צריך ללמוד לא רק את קריאת האותיות, אלא גם את הדבור העברי, לא רק את צרוף המלים, אלא גם את פירושן".

מעלים איפוא מר ווייטמאן את העובדה, כי המורים העברים בבתי־הספר המתוקנים נוהגים להקדיש את שני הירחים הראשונים ויותר ללמד השפה בלבד; מנהלים הם עם הילדים באופן מוחשי, בעזרת מכשירים שונים, שיחות קלות בעברית. ורק אחרי אשר רכש לו הילד אוצר ידוע של מלים ומושגים קלים, עושה המורה את הצעדים הראשונים, הנחוצים כדי להתחיל את למוד הקריאה. חסרון זה של אי־ידיעת הקולות, שהאותיות משמשות להם סימנים וסמלים, בטל איפוא מאליו, מכיון שגם המורה העברי נגש להוראת הקריאה רק אחרי אשר יש כבר לילד ההכנה הדרושה, כדי להבין שיחה עברית קלה ומספיקה לענינו. אלמלא שכח מר ווייטמאן סדר הוראה זה, המקובל אצל המורים המתוקנים, לא היה בא לידי מסקנה, כי עלינו לשוב לקאנוסה וללכת בלמוד הקריאה בדרך זו, שהלכו בה אבותינו מדורי־דורות, ולבזבז לריק ארבעה חדשים על קריאה מיכאנית בסדור, שאינה אומרת כלום ללבו ונפשו של הילד — דבר המתנגד אל הדרישים האלימנטאריים של הפדגוגיה.

מר ווייטמאן מעיר, כי דרך הוראה כזאת — של למוד הקריאה והלשון כאחת — מזיק ללמוד העברי פ ה ב א מ ר י ק ה, שהאבות מקפידים על קריאת „העברי". אולם אם בנוגע לתוכן המשפטים והספורים, הנתונים לפני הילדים, יש להבדיל בין ארץ לארץ, משום שאלה צריכים להיות לקוחים מן החיים, ה ס ו ב ב י ם את הילד ו ה ק ר ו ב י ם לעיני בשרו ורוחו, — הנה בנוגע לשיטות הלמוד אין להבדילן לארצותיהן ולמדינותיהן. ואם שיטה ידועה הוכרה על־ידי הפדגוגים לקלה ומתאימה לארץ אחת, הרי מטבע הדבר, שהיא הטובה והראויה ביותר גם לארץ אחרת. ואם המורה העברי החדש יקח לו לקו ולמשקולת בעבודתו רק את דרישות ההורים, כי אז נוח לו ולתלמידיו שלא יעסוק כלל בחנוך והוראה.

ושיטה זו של למוד הקריאה והשפה באחת מביאה בנקל אל המטרה, בהיותה פשוטה וטבעית, קלה ונוחה מנקודת־ראות פדגוגית. על־ידי אופן למוד זה רוכש לו הילד את ידיעת הקריאה בלא טורח ויגיעה יתירה ובלא כל צורך לבזבז זמן רב. השיטה היותר רצויה ומקובלת בחוגי המורים העברים היא האנאליטית־סינתיטית: לאט־לאט, על־פי דוגמאות ונסיונות מעצמים מוחשיים, מקנה המורה לילדים את המושג על־דבר חלוקת כל מלה — כמובן, מאלה הידועות להם כבר — לחלקיה (הברותיה) וכל חלק — לקולותיו. ויחד עם זה הוא מוסר להם בהדרגה גם את ידיעת האותיות — סמלי הקולות, הידועים כבר לילדים, החל באותיות קלות־המבטא וכלה בקשות שבהן. ואם הילד כבר יודע את כל סמלי הקולות של מלה ידועה, הוא מחברם ומצרפם לדפוס, בעזרת אותיות מטולטלות, והוא מקבל את המלה, הנחוצה לו.

מלבד מה שיש בהוראת הקריאה באופן זה משום חסכון הזמן והמרץ, מפני שהיא נבלעת בתוך ההומר הלשוני החדש, שהמורה נותן בכל שעור, וידיעת הקריאה נקנית אז לילד כמעט מאליה, כתוצאה ישרה מתוך ידיעתו הקודמת בשפה, — הנה יש לה לשיטה זו עוד יתרון פסיכולוגי חשוב מאד: בשעה שיש כבר לילד אוצר ידוע של מלים, הוא מרגיש גם את הצורך לגלם את המלים האלה, החיות כבר בפיו ונשמעות באזניו, את חלקיהן וקולותיהן בצורה ידועה של אותיות וסמלים, כדי שיוכל לקרוא מלים אלה בספר ולבטא אותן בדפוס. כשהילד עובר בעצמו על כל הפרוצס הזה של נתוח המלים, הידועות לו, לחלקיהן ולקולותיהן ושל צרוף הקולות והחלקים למלים, הוא בונה בעצמו את הגשר, המגשר בין הלשון, המדוברת והחיה בפיו, ובין הכתב והקריאה בספר; מרגיש הוא אז בעצמו את היחס והקשר ההדדי, שיש בין שני אלה, ויודע, כי בשם שנחוצה לו ידיעת השפה, כדי שיוכל לדבר בה, כך נחוצה לו גם ידיעת הקריאה והכתיבה, למען יוכל לקרוא ולכתוב בה. וכשהילד ימצא אז בספר או יראה בדפוס מלה ידועה לו, הוא מרגיש באותה שעה ספוק נפשי ועונג רוחני, דבר המחבב עליו את למודו ודוחף אותו ליצירה עצמית. מה שאין כן אם המורה מכריח את הילד לבטא קולות סתם ולצרפם למלים בלתי־מובנות לו, שאינן אומרות כלום למחו ולבו; מכיון שאיננו יכול להרגיש את הקשר ההדדי, שיש בין השפה — שאינה ידועה לו עוד כלל — ובין הקריאה בה, הלא ישאל הילד בצדק: „מה העבודה הזאת לי?"

כל עבודה מיכאנית, שאין עמה הבנה וקורת־רוח של יצירה, דורשת התאמצות ויגיעה יתירה של החושים הנפשיים, ויש בה כדי להמית בקרב הילד את הרצון והתשוקה ללמוד וליצירה עצמית.

בגלל הצעדים החיוביים הרבים, שיש לשיטת למוד הלשון והקריאה כאחת, עלינו לוותר על ידי התוכן שבמשפטים ידועים, הנפגשים לפעמים בספרי־הלמוד למתחילים, הבא מתוך הכרח לשעבד את חומר הקריאה לאותיות הידועות לילדים, שזהו אחד הנימוקים, שהכריחו את מר ווייטמאן להחליט, כי עלינו לשוב לשיטה הישנה של הוראת הקריאה. השכר הבא על־ידי שיטה זו גדול הרבה על ההפסד המועט; ובכל אופן בטוחים אנו, כי בידי המחבר האמן יעלה לצרף, גם לפי האותיות הידועות לתלמיד, מלים ומשפטים בעלי תוכן וטעם יותר יפה מאשר „גר העגלון גלגל גלגל".

אלה אשר יבואו עוד לחבר ספרי־למוד למתחילים אינם צריכים איפוא לקבל את דעתו של מר ווייטמאן על־דבר הוראת הקריאה, כמו

שעשו מחברי הספר „שחרית", וחייבים הם לתת לנו דבר שלם, שיכיל בתוכו חומר גם להוראת הקריאה וגם ללמוד הלשון, באופן ששני דברים אלה ילכו בד בבד, ולא לגשת תיכף אל למוד הלשון, מפני שחזקה היא על הילד העברי, שכבר קנה לו את ידיעת הקריאה באופן מיכאני מתוך הסדור.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— הועד הזמני לעניני הציוניות באמריקה קבל טלגרמה, המאשרת את הידיעה על־דבר פתיחת כל סניפי הבאנק האנגלו־פלשתינאי בארץ־ישראל והתחלת עבודתם מחדש.

הועד לחלוקת לחם בירושלים קבל פקודה מאת הרשות העירונית להמעיט את משקל מנות הלחם מחצי קילוגראם לרבע קילוגראם ביום לכל דורש. כדי לסדר את חלוקת הלחם באופן נאות, חלק הועד לתושבים היהודיים בירושלים כרטיסים מיוחדים לקנית הלחם. בשיטה זו של כרטיסים אחז גם הועד לחלוקת לחם בין התושבים היהודיים ביפו ובתל־אביב. הכרטיסים נדפסו בשלש לשונות: עברית, גרמאנית וערבית, ועל החתום באים שמותיהם של העומדים בראש הועדים. השלטון העירוני בירושלים משתדל כעת לפני גמיל־פחה בדבר פתיחת חנויות למכירת צרכי־אוכל היותר הכרחיים על־ידי העיר עצמה. החנויות האלה תפתחנה בחלקי העיר השונים.

— הממשלה הטורקית קראה לעבודת־הצבא את כל היהודים, שקבלו עליהם בשנה שעברה את הנתינות העותומאנית. על־פי החוק הטורקי הרשות ביד כל אחד לפדות את עצמו מעבודת־הצבא במחיר ארבעים פראנק. בצוק העתים האלה נחשב זה בארץ־ישראל לסכום גדול ועצום, שרק יחידי־סגולה ידם משגת להספיק. הרבים, שידם לא השיגה לשלם סכום זה עובדים כעת בצבא הטורקי, והעדר מספר רב של צעירים משפיע לרעה על מהלך העבודה במושבות היהודיות.

— מקופנהאגן נתקבלה ידיעה, כי המשורר ח. נ. ביאליק והד"ר יוסף קלוזנר נקראו באודיסה לעבודת הצבא.

— העתון השבועי „אמעריקאן דזשואיש קרוניקל" קבל מאת המיניסטר לעניני היהודים בגרמניה, הד"ר צימרמאן, ידיעה טלגראפית רשמית בדבר טיבה של האבטונומיה, שניתנה ליהודי פולאניה.

תוכן ההודעה הרשמית הזאת הוא:

א) הסדרים החדשים בהנהלת הקהלות היהודיות בפולאניה הם, לפי דעת מומחים ויודעי־דבר, תקון חשוב מאד בכל החקים האורגאניים ביחס ליהודים. הסדרים האלה יתנו ליהודים האפשרות להנהיג שיטת־חנוך משלהם, ובכלל להעמיד את החיים היהודיים ברשות עצמם.

ב) בנוגע לשאלת אבטונומיה לאומית — פתרונה תלוי רק בהקונסטיטוציה הפולאנית ולא בהשלטון הגרמני, מפני שפתרון השאלה הזאת זקוק להתסכם ההדדי של הפולאנים והיהודים.

ג) הסדרים החדשים נותנים את האפשרות להיהודים לפתח חיים יהודיים פורחים ורעננים בלא כל מעצור ומפריע. ליהודים ניתנה היכולת ליצור ועדים בעלי שלטון עצמי, ליסד בתי־ספר ולהנהיג שם שיטת־חנוך לפי ראות עיני הועדים. הרשות בידם גם לתמוך ולהשפיע על ארגוניהם ברבות.

שתהיה באת־כחם של כל עניני היהודים. הועדים האדמיניסטראטיביים של הקהלות ביחד עם הסנהדרין ניתנים את היכולת ליהודי פולאניה להשתתף בממשלה החדשה של פולאניה.

ד) עבודת־הצבא ליהודי פולאניה היא רשות, התלויה ברצונם, ולא חובה, הבאה על־ידי הכרח מצד הממשלה.

במעט בעת ובעונה אחת עם התפרסמות ההודעה הרשמית של הד"ר צימרמאן, הוציא חבר הרייכסטאג הגרמני וחבר השלטון בעיר ווארשה, היהודי ד"ר האאז, את גלוי־הדעת הזה בנוגע לאותו ענין:

„מאמין אנכי, כי יסוד המועצה העירונית ישמש תקופה חדשה בחיי היהודים בפולאניה. הקהלות היהודיות נמצאו עד עכשיו בתנאים גרועים מאד. לפיכך מן ההכרח היה לארגן את הקהלות האלה מחדש. בהמשטר החדש תהיינה קהלותינו מסודרות ומתוקנות בשלטון עצמי משלהן, והרשות בידן גם להטיל מסים על התושבים היהודיים. הרשות בידי הועדים לבוא במשא־ומתן עם קבוצות התושבים שאינם יהודים. האבטונומיה היהודית מבטיחה את שווי־זכויותיו של כל אחד ואחד וגם מניחה בעיקריה את חופש הדת של כל יחיד ויחיד. היהודים האורתודוכסים שבעים רצון מהסדרים החדשים האלה. רק יחידים בודדים מן היהודים אין דעתם נוחה מההסתדרות החדשה הזאת ורוצים להפריע בעד התקיימותה".

על־דבר התיחסות הפולאנים לענין הזה הודיע הד"ר האאז את הדברים האלה: „מספר היהודים בפולאניה עולה לארבעה עשר אחוזים, והמנהיגים הפולאנים באים לאט־לאט לידי ההכרה, כי הסדרים החדשים מבטיחים ישיבת המדינה בשקט".

הַתְּנוּעָה הַלְאֻמִּית

יוֹם־הדגל של הקרן הלאומית.

הלשכה האמריקאית של הקרן הקימת לישראל קבעה את יום א', כ"ט כסלו (24 דצמבר), ל„יום הדגל" של המוסד הזה. ההכנסה של מכירת הדגלים תהיה מוקדשת כולה לטובת הקרן הלאומית.

הלשכה פרסמה לתכלית זאת את הקול הקורא הזה ליהודי אמריקה:

יום יום מקשקשת ברחוב היהודי קופסת הצדקה הגדולה ומשמיעה על התרומות לטובת נגועי־המלחמה. ביום הראשון, כ"ט בכסלו, שחל בחג החנוכה, תתבע מכם את חלקה הקופה הלאומית, אשר תעודתה היא להעמיד את עמנו ברשות עצמו על אדמתו ההיסטורית.

הצדקה כחה יפה אמנם להשקיט לפי־שעה את רעבון החיים, אבל אין ביכלתה להשקיט את הדם הרותח, דם אחינו ואחיותינו. הנשפך חנם, ורא חפץ, ורא נקמת יורא תבירות. קול דמי אחינו צועק אלינו ולא ידום, עד אשר אנו בכחות עצמנו נמנע בעד השנות החזיון, כי יהיה היהודי שעיר לעזאזל ועולה תמימה לרגלי כל צרה ופורענות, הבאה לעולם. אם מטעם הגורל הוטל על היהודי להיות בנופלים, אז, כהמכבים מלפנים, יפול חלל במלחמתו בעד התחופש היהודי ובעד אושר העם היהודי.

„צדקתני" תספיק אמנם פרוסת־לחם הרבה לאלה שנשארו בחיים, אבל אין בכחה להספיק ניחם לנפשם וצרי ומזור לנשמתם הקרועה והמרוסקה, השבורה והרצוצה. אם יש דרך, שאפשר למצוא בה נוחם ומרפא לנגעיהם ויסוריהם של עלובי־החיים ורצוצי־המשפט האלה, הרי היא דרכו של מתתיהו הזקן, אבי המכבים, שהיה הראשון בימיו לקום ולהלחם בעד החופש היהודי. ובעקבותיו נלך גם אנו בימינו אלה!

חופש יהודי פירושו — מקלט להעם היהודי. הפזמונים הישנים על־דבר „זכויות שוות", ה„מוכרחות" לבוא, כבר סר כחם מלנסוך עלינו רוח תרדמה ולישננו בשינה ערבה ומתוקה. כל מיני זכויות שוות שבעולם אין בכחן למלא את מקום הזכות הקדושה והיקרה, שיש לכל אדם באשר הוא אדם, והיא: הזכות להתגונן על עמו ועל גזעו, הזכות לחיות ולמות בעד ארצו שלו.

ביום הנזכר למעלה ימכרו הדגלים ציונים לטובת הקרן הלאומית, קרן־הגאולה שלנו, קרן שמטרתה היא לגאול את ארצנו מידי זרים ולהפכה לנחלת העם היהודי. אספו את הדגל הזה לבתיכם בחבה הראויה, תמכו בהקרן הלאומית ביד רחבה ונדיבה ותנו לה את האפשרות לשמור על הקיים וליצור יצירות חדשות.

אם רצונכם בנתינת צדקה דוקא, כי עתה עזרה זו גם היא צדקה תחשב, כי במקום שאין הקרן הלאומית מספיקה עבודה, צריכה קופת־העזרה לתמוך בנדבות. אולם אל יהא יסוד הצדקה בנתינה זו עיקר גדול בעיניכם. גדולתה של הקרן הלאומית אינה בחיי־השעה, אלא בחיי־העולם. מניחה היא את היסוד של המקלט היהודי, וזהו עיקר חשיבותה וגדולתה!

ויהי לכם יום־הדגל השלישי של הקרן הלאומית (החל ביום כ"ט כסלו) יום, שתמצאו בו חפץ וענין לעמנו. הוו עושים ומעשים; תנו והשתדלו, כי גם אחרים יתנו. והעיקר— תנו בלבב שלם ובהחלטה נמרצה ליתן ולחזור וליתן, ולהיות מסורים בכל לבבכם ובכל נפשכם לעבודה הגדולה של שחרור עמנו, שסופה להצלה והצלחה גמורה.

הצדקה, לצערנו, דבר הכרחי הוא, שאי־אפשר בלתו. אבל בצדקה וברחמים לא יושע עם. אל תקשרו את גורל עמכם בחסדי מציקיו, רודפיו ומעניו. קומו צאו הושיעו עמכם והלחמו בעד גאולתו וחרותו.

הכתובת למשלוח תרומות ולכל עניני הקרן הקיימת:

Jewish National Fund Bureau for America
44 E. 23rd St., New York

* * *

לזכרון י. ל. פינסקר.

בעשרים בכסלו, מלאו עשרים וחמש שנה למות מנהיגה הראשון של תנועת חבת ציון, מחבר ה„אבטואימאנציפאציה". י. ל. פינסקר. על־פי הידיעות, שנתקבלו מרוסיה, מתכוננים הציונים וחובבי ציון בערים רבות בארץ ההיא לכבד את זכרון העסקן והחושב הלאומי בעריכת תפלות־אזכרה לנשמתו ואספות־עם.

גליון „התורן" הבא יהיה מוקדש ברובו לזכר הד"ר י. ל. פינסקר. בו ישתתפו: אחד העם, ד"ר שמריה לוין, ראובן בריינין, מ. שיינקין, ישראל בלקינד, א. א. לובארסקי ועוד.

* * *

הכנסות הקרן הקיימת לישראל בחודש אוקטובר.

בחודש אוקטובר עלו הכנסותיה של הלשכה הראשית של הקרן הקיימת לישראל בהאאג 59,835 פראנק.

התרומות נתקבלו מהארצות האלה: גרמאניה — 22,047 פראנק (הנפות הנכבשות השתתפו בסכום של 6,018 פראנק); אויסטריה — 19,244 פראנק (הנפות הנכבשות הכניסו 877 פראנק); ארצות־הברית של אמריקה — 14,395 פראנק, הולאנדיה — 97⅔ פראנק, דאניה — 910 פראנק, שוויידיה — 808 פראנק, אנגליה — 449 פראנק, אויסטראליה — 426 פראנק, ארץ יון — 225 פראנק, מצרים—169 פראנק, רוסיה—95 פראנק, בלגיה — 67 פראנק, נורוויגיה — 28 פראנק.

גם שתי ירושות, אחת בת חמשים אלף פראנק ואחת של ששת אלפים פראנק, נפלו בחלקה של הקרן הלאומית בחודש הזה, אולם עוד יעבור זמן־מה עד שתבאנה לידי גבייתן.

שונות

למצב שוק־הספרים העברי ברוסיה.

החברה „מפיצי השכלה" ברוסיה פרסמה את ההודעה הבאה, המפיצה אור על מצב שוק הספרים העברי בימי המלחמה האלה בארץ ההיא.

„מהלך המלחמה — נאמר בההודעה — השפיע לרעה על מצבו של שוק־הספרים העברי. המרכזים הראשיים, שבהם היו קיימות הוצאות־הספרים היותר חשובות, נכבשו על־ידי גרמאניה ואויסטריה. מחיר הספר העברי עלה למעלה ראש. הספיקולאנטים השונים שבמוכרי ספרים התחילו להפקיע את השערים ולעשות סחורה בספר העברי. ברגלי הרחבת עבודתה של חברת „מפיצי השכלה" במקצועות החנוך, הוגדל גם הצורך בספרים עברים ללמוד ולקריאה. הצורך הזה הניע את הועד לאחוז באמצעים שונים. ראשית־כל, כדי להנצל מהפקעת־השערים של הספיקולאנטים, יסדה החברה בית־מסחר ספרים בעצמה. המחזור של בית־המסחר הזה עלה במשך שמונת החדשים הראשונים של שנת 1916 לשלשים וחמשה אלף רובל. מלבד זה תמך ועד החברה בהוצאות־הספרים הקיימות. להוצאת „מוריה" באודיסה ניתן מקופת החברה 6,500 רובל — חלק מן הסכום ניתן לה בתורת הלואה וחלק בתורת תמיכה. ל„ספרי" 500 רובל בתורת תמיכה להוצאת ספרי־קריאה בלשון העברית לילדים; לב. א. קלצקין 7,700 רובל — להוצאת ספרי למוד וקריאה לילדים בלשון היהודית המדוברת. גם להוצאת־הספרים של האחים ברלינסקי באודיסה ניתנה תמיכה ידועה.

עד עכשיו יצאו בעזרת „מפיצי השכלה" על־ידי „מוריה" ספרי למוד אחדים, ובתוכם הכריסטומאטיה „ספרנו". סדורים, חומשים, אלפא־ביתא חדשה, מסודרה על־ידי מאגורודסקי, ומבוא לתלמוד, ערוך ומסודר על־ידי ברגמאן וברכוז. בהוצאת „ספרי" הופיעו עשרה ספרי־קריאה לילדים, ובהוצאת ב. א. קלצקין יצאו ספרי־תלמיד של היבברג ויפה. וגם הופיעו עשרה ספרי־קריאה לילדים בלשון היהודית המדוברת.

מלבד זה נערכים כעת לדפוס על־ידי החברה ספרי הוס־

טוריה לילדים, גם בעברית וגם ביהודית, ותורת החשבון בלשון היהודית המדוברת.

שורה שלמה של ספרים, שמר קלצקין אמר למסרם לדפוס, אינם יכולים לצאת מפני סבות בלתי תלויות בו.

* * *

ועד־העזרה לנגועי־המלחמה בווארשה.

בווארשה מתקיים ועד־עזרה לנגועי המלחמה מיסודה של הקהלה היהודית (גמינה) בעיר ההיא. הועד הזה פעל הרבה להקלת מצבם של רבבות הנגועים, הנמצאים בווארשה ובסביבותיה. פעולותיו הלכו והתרחבו במדה כל־כך מרובה, עד שנעשה בעת מרכז לכל החברות והמוסדות לצדקה היהודיים בווארשה ותקציבו עולה למאות אלפי רובל בכל חודש.

במשך שמונת החדשים, מאוקטובר של שנת 1915 עד יוני של שנת 1916, היה הועד מטפל ביחוד בהשבת נגועי־המלחמה למקומותיהם, שנגלו משם בתקף המאורעות. רבבות יהודים גולים מערי פולאניה השונות קבלו מאת הועד כרטיסי־נסיעה וגם תמיכה משלשה עד המשים רובל. בימים הראשונים לשיבתם דאג הועד לגורלם של הנגועים, שמצאו את בתיהם נהרסים, ותמך בהם, עד כמה שידו מגעת. בערים, שפגיעת המלחמה היתה בהן קשה ביותר, פתח הועד בתי־תמחוי ותחנות למכירת לחם ושאר צרכי־אוכל במחירים זולים. למאות אחדות של נגועי־המלחמה בהערים סיכאציב פריסנין, האריזאר, מלאווה ועוד הלוה הועד סכומי־כסף להקמת הרוסותיהם. מכל נגועי־המלחמה הגולים נשארו בווארשה רק אלף ומאתים איש, שאין להם אף האפשרות היותר קלה לסדר את עניני פרנסתם מחדש במקומות־מושבם הקודמים. ועד־העזרה תומך בהם. עבודת־העזרה בערי השדה נמסרה עכשיו כולה לרשותו של ה„הילפספעראיין" הגרמאני; הוא מטפל בה והוא משגיח עליה. הועד הווארשאי עסוק עכשיו רק בהושטת עזרה לנצרכי עירו. התמיכה לאנשים פרטיים ניתנת בריבה בתורת הלואה בלא רבית. בעזרת ההלואות, העולות מעשרים וחמשה עד מאה רובל לכל איש, הצליחו הרבה מן הפועלים ובעלי־המלאכה והתגרים הקטנים לבסס ברב או במעט את מצב פרנסתם.

מהדין־וחשבון של הועד אפשר לראות, כי בכל חודש הוא מוציא מקופתו את הסכומים האלה: 35,000 רובל לתמיכת בתי־התמחוי; 25,000 רובל לעבודת־העזרה של הלשכות השונות שעל־יד הקהלה; 10,000 רובל לבתי־התמחוי מיסודם של הפועלים; 20,000 רובל תמיכה לבעלי־מלאכה, לתגרים קטנים, לסרסורים, למשרתים ועוד; 5,000 רובל לכלכלתם של תלמידי בתי־הספר העבריים; 20,000 רובל ניתנים בתורת הלואות בלא רבית לאנשים שונים. מלבד זה היא תומך בחברות ומוסדות שונים, גדולים וקטנים. לערך התגים נתרבו הוצאותיו של הועד בחודש אוקטובר שעבר.

בחודש ספטמבר נכנס לקופתו של הועד סכום של 229,444 רובל, מהם 227,300, שנשלחו אליו מ„הועד המהלך המאוחד" האמריקאי על־ידי ה„הילפספעראיין". הוצאותיו בחודש זה להמטרות הנזכרות עלו 222,827 רובל.

* * *

הדשות ספרותיות.

במוסקבה נוסדה חברה להוצאת־ספרים במחקר הלשון העברית וספרותה בשם „שפתנו". תעודת החברה הזאת היא לפתח את הרכוש הלכסיקוני של השפה העברית בדבור, בספרות ובחנוך. לרגלי השמוש המרובה של השפה העברית בימים האחרונים בחברה ובבתי־הספר השונים מורגש חסרון גדול באורגאנים, המוקדשים להרחבת הלשון, כמו: מלונים טכניים ואנציקלופידיים, ספרי־דקדוק והוראת האורתוגראפיה ועוד ספרים ממין זה, שעל־ידם אפשר להמשיך את התפתחותה של השפה העברית. מורגש גם צורך לבור מאוצרות הספרות העתיקה וזו של ימי הבינים את הטרמינים היותר נוחים ומסוגלים לשמוש.

חברת הוצאת־הספרים „שפתנו" הציבה לה למטרה למלא את החסרונות האלה. מלבד זאת, אומרת היא לתמוך תמיכה חמרית ומוסרית במלומדים, העוסקים במקצוע הפילולוגיה העברית. החברה כבר נגשה להוצאת מאספים אחדים במקצוע האמור. המאספים האלה יצאו בעריכת הד"ר יוסף קלוזנר. החברה נגשת עכשיו ליסוד ביבליותיקה מיוחדה למלומדים עברים. מיסד החברה הזאת והעומד בראשה הוא מר י. ס. וולקובסקי.

* * *

מחיי האגודות.

— אגודת „אחיעבר", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, 16 דצמבר, באולם בית־הספר „יבנה", 201 איסט ברודוויי. מר שמעון גינצבורג ירצה על הסופר המנוח י. ב. רבנר ועל פעולותיו הספרותיות. מביני עברית מתבקשים לבוא.

- מזכיר אגודת „בני עם חי" כותב אלינו:

„באספתנו, שהיתה במוצאי־שבת שעברה, נתקבלה פה־אחד ההלטה למחות נגד מאיר לונדון על בטויי הגסים והמרפיים בנאומו בועידת העזרה העממית, וביחד עם זה לדרוש את התפטרותו בתור יושב־ראש של ההסתדרות ההיא.

במוצאי־שבת, 16 דצמבר, תערוך אגודת „בני עם חי" חגיגה לכבוד היובל של הקרן הלאומית. הפרוגראמה כוללת נגינה, שירה ודקלומים. מר ש. פרנקל ינאם על ערכו של „יום הדגל". הנשף יערך בבית־הספר העממי 63 ויתחיל בשעה השמינית בערב בדיוק".

אספת „הדוברי עברית מזרחי" תהיה ביום הראשון, כ"ב כסלו (17 דצמבר), באולם „עדת בני ישראל", 214 איסט ברודויי. על הפרק: בחירת פקידים ועוד ענינים חשובים.

- אגודת „צעירי מפיצי שפת עבר" תתאסף במוצאי־שבת, 16 דצמבר, באולם בית־הספר העברי הלאומי, 1070 באטגייט אווניו, ברונקס. מביני עברית מתבקשים לבוא.

גליון „התורן" הבא יהיה מוקדש ברובו לזכר מנהיגה הראשון של תנועת חבת ציון, י. ל. פינסקר, למלאת עשרים וחמש שנה למותו. בגליון הזה ישתתפו במאמריהם הסופרים אחד העם, ישראל בלקינד, ראובן ברינין, ד"ר שמריה לוין, א. א. ליבארסקי, מ. שיינקין ועוד.

סוכני „התורן" לעריהם:

פלך אהייא

סינסינטו:
י. נורמאן
P. O. Box 340

קליבלאנד:
משה בערמאן
5102 Indianola Avenue

יונגסטון
מר. נ. גינצבורג (שלעמלק"פ)
103½ Grove St.

פלך אילינויז

שיקאגו:
1) יוסף גאלד (שלעמלק"פ)
1133 So. Albany Ave.
2) ה. זלאטניק (שלעלק"פ)
2423 W. Division St.
3) ה. וואלערשטיין
1022 W. 12th St.

פלך אינדיאנא

אינדיאנאפולים:
ב. אייזאקס (שלעמלק"פ)
1107 E. Market St.

דיסטריקט אָוו קולומביא

וואשינגטון הבירה
א. אלפר (שלעמלק"פ)
1418 Columbia St. N. W.

ווירג'ינא

נורפולק וסביבותיה:
ד. שווארץ (שלעמלק"פ)
708 Liberty St., Berkley, Va.

וויסקונסין

מילבוקי:
א. א. ליסיצקי (שלעמלק"פ)
710 10th Street

טעננעסי

טשאטאנוגא:
ה. שלאסברג (שלעמלק"פ)
207 Fannin Street

פלך לואיזיאנא

ניו ארליאנס:
ה. בארקאף (שלעמלק"פ)
5422 Magazine St

פלך מאסאטשוזטס:

בוסטון:
ב. הירש (שלעמלק"פ)
40 Revere St.

ספרינגפילד
1. א. י. משרניחובסקי (שלעמלק"פ)
131 Tenth Street
2. הרב י. מ. קובאלסקי (שלעמלק"פ)
38 Grays Street

הוליאק
ק. מוסקאט (שלעמלק"פ)
425 Elm Street

וואסטר:
1. נ. אפלבוים
73 Water Street
2. מ. רובין
16 Coral Street

לין:
מ. גלעם (שלעמלק"פ)
64 Church St.

לאועל
מ. גרין
51 Ware Street

מולדן:
י. לוין (שלעמלק"פ)
380 Eastern Ave.

ראקסבורי
מ. מ. תומרוב (שלעמלק"פ)
42 Intervale Street

פלך מיניסוטא

מיניאפולים:
ד. שוסטר (שלעמלק"פ)
717 Emerson Ave.

פלך מישיגאן

דטרויט:
1) ב. יומשניק ובנו,
455 Hastings St.
2) ד. שולדינגר (שלעמלק"פ)
227 Montcalm St.

פלך מרילאנד

באלטימור:
ישראל קורלאנד (שלעמלק"פ)
1203 Clendlnan Street

פלך ניו־דזוירסי

עיר דזוירסי וסביבותיה:

נוארק:
1) ב. קאראלונסקי (שלעמלק"פ)
64 Morton St.
2) מ. מנדלסון,
152 Prince Street

פלך ניו יורק

אלבאני:
1. י. הרשברג (שלעמלק"פ)
110 Grand St.
2. ב. שפירא (שלעמלק"פ)
79 Schuyler Street

בופלא:
א. ה. פריים (שלעמלק"פ)
592 Spring Street

טרוי:
א. רפאל,
98 River Street.

ניו־יורק רבתי:
1) ש. דרוקרמן,
50 Canal St.
2) ז. גולדברג
85 E. 99th Street

סיראקיוז:
א. פעליץ (שלעמלק"פ)
939 Grape St.

סקיניקטידי
דר. י. אפלבוים (שלעמלק"פ)
424 State Street

ראטשסטר:
ש. כץ (שלעמלק"פ)
225 Wilkins St.

פלך פנסילווייניא

פילאדלפיה:
1) ל. גננטר,
522 S. 4a St.

פיטסבורג:
ב. צ. הירש,
1622 Centre Ave.

פלך פלורידא

דזיקסונוויל:
טש. לעסינג,
715 Adams St.

פלך קאראליינא הדרומית

טשארלסטון:
ג. ספיבאק,
405 King St.

פלך קאלאראדא

דענבר:
ש. ב. רובין,
2640 West Colfax Ave.

פלך קאליפארניא

לאס אנג'ילאס:
א. קימעלפעלד (שלעמלק"פ)
1404 Central Ave.

סאן פראנציסקא:
א. י. ווילקאמרסון (שלעמלק"פ)
864 Pacific Bldg.

פלך קאנטיקוט

הארטפורד:
ד. גוטמאן (שלעמלק"פ)
67 Bellevue St.

על־ידי הסוכנים הנ"ל אפשר לחתום על „התורן" וגם לקנות מהם גליונות בודדים.

ניו בריטיין:

ל. ברדין (שלעמלק"פ)
69 Hartford Ave.

ניו הייבין:

ה. ניידיטש (שלעמלק"פ)
45 Day Street

סטמפירד:

י. ברגר (שלעמלק"פ)
33 Elm St.

קאנאדא

טאראנטא, אנט.:

האחים דבורקין,
64 Elizabeth St.

מונטריאל:

1) י. לאזארוס,
1011 St. Lawrence St.

2) י. עפשטיין (שלעמלק"פ)
1275 St. Urbain St.

ווינפג, מאנ.:

1) נח מזרחי (שלעמלק"פ)
436 Stella Street

2) פיפלס בוק סטאר,
816 Main St.

בחוץ לארץ

לונדון (אנגליה)

דר. י. זאלקינד (שלעמלק"פ)
6 Commercial Rd.

ברלין (גרמניה)

א. מ. גונצר,
Oranenburger St. 26

אפריקה הדרומית

י. גיטלין (שלעמלק"פ)
147 Plein St. Cape Town S. A.

ארגנטינה

י. לאנגער
Mosesville Prov. Sante Fe,
Rep. Argentine

ליפשיץ פרינטינג קא., 217 א. ברעדוויי, נ. י.

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. DECEMBER 22, 1916 No. 41

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין תתתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

VOL. III NEW YORK, DECEMBER 22, 1916 No. 41

התורן

יוצא לאור על־ידי
ח ב ר ת ה ת ו ר ן

העורך
י. ד. ב ר ק ו ב י ץ

שנה שלישית | ניו־יורק, כ"ז כסלו, תרע"ז | גליון ארבעים ואחד

לְחַג הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת הַלְאֻמִּית

בחודש הזה תמלאנה חמש־עשרה שנה מיום הוסד הקרן הקיימת הלאומית. במשך חמש־עשרה השנה לקיומה — קיום של עבודה ויצירה — גדלה הקרן הקיימת, התפתחה והיתה למוסד הלאומי היותר חשוב, שיש לעם העברי כיום הזה.

מתחילת בריתה עמדה הקרן הלאומית רק על עיקר אחד — על העיקר של ג א ו ל ת ־ ה א ד מ ה. ורק לאחר שנואש המנהיג המנוח מאילי־הכסף היהודים, הרחוקים מכל רעיון של תחיה לאומית, בא לידי הכרה נאמנה, כי גאולת העם תבוא אך על־ידי העם. כי רק איתם ההמונים, ההולכים בחושך ונאנקים תחת סבלותם, — רק הם מוכשרים לראות את האור הגדול שבתנועת התחיה הלאומית ולקיים למעשה את הרעיון הלאומי הגדול. כל נפש מישראל, המרגישה בצער קיומנו ומפללת לגאולתנו, תשתתף בפרוטתה בגאולת הארץ. מפרוטה לפרוטה יצטרף הסכום הגדול ומאריה לאריח יתכונן הבנין הנהדר— בנין העם, השב לארצו.

הרוח העממי, המוטבע ביסודה של התנועה הציונית, שזמן רב היה מרחף ערטילאי באויר, מצא את תקונו בקרן הקיימת. כאן התגלם בצורה מוחשית ובא לידי גלויו הנאמן.

רעיון זה, שהקרן הקיימת תאסף מפרוטותיהם של המוני העם, חייב את העיקר השני של תכנית הקרן הלאומית, והוא — ה ל א מ ת ה ק ר ק ע.

כי זה שנוצר על־ידי כל העם — צריך גם להיות ק נ י ן כ ל ה ע ם כ ו ל ו. כל נכסיה של הקרן הלאומית הם איפוא נכסי העם העברי, ואינם יכולים להעשות נחלתם של יחידים ואינם יכולים להמכר לצמיתות למי שהוא. קרקע הקרן הקיימת קודש הוא לעם. והרעיון החברתי הנשגב, הרעיון ה ח ד ש הזה שפך את קסמו על המוסד העממי וקרב אליו את כל הלבבות. קדושה לאומית מיוחדת חופפת עליו מיום הוסדו.

וביותר נתעלתה הקרן הלאומית בתקופתה השניה — עת שהתחילה את פעולותיה בארץ־ישראל. במשך הזמן הקצר, המרובה במאורעות ובמעשים בחיי הישוב החדש, נתברר יותר ויותר תפקידה הרם והמורכב של הקרן הקיימת בקולוניזאציה העברית בארצנו. נתעמקה תכניתה, ואל שני העיקרים הישנים — גאולת האדמה והלאמת הקרקע — הוסיפה הקרן הלאומית עיקר חדש בתעודתה, עיקר המקיים את שני העיקרים הראשונים, והוא — ג א ו ל ת ה ע ב ו ד ה.

נסיון הישוב העברי החדש הורה, כי אין האדמה נגאלת בכסף בלבד. ותולדות העמים ומלחמות שחרורם באות ומוסיפות, כי אין אומה יכולה להתקיים על עבודה נכריה. ההמון הכפרי וכל העמלים והיוצרים באין שריריהם — אלה הם הבונים העיקריים של המולדת. הקאפיטאל היא יותר קוסמופו־ליטי מלאומי, אינו קשור אל סביבה אחת ואינו מתיחד במקום אחד. עשירי צרפת ובלגיה מנצלים את מבמני הטבע הרוסי. מנצלים הם את העם הרוסי, ואף־על־פי־כן אין זה מקשר אותם כלל אל הסביבה הרוסית הלאומית. ועוד זאת: הקאפיטאל רוצה במיעוט עובדים וברבוי מכונות — כל משאת נפשו

הוא הריוח. הקאפיטאל לא ישא פנים לעובד העברי אף בארץ התחיה והבניה ולא יאבה להקריב את שכרו ורוחיו על מזבח הלאומיות. נאמן הוא לטבעו. ולעומתו הפועל העובד קשור אל מקום מושבו. העבודה זקוקה לעבודה והיא מרבה את הישוב ונעשית מאליה ליסוד מוסד לקולוניזאציה עברית לאומית.

בעלים עבריים ופועלים ערביים — סוף הפועלים לנצח. „כי לי כל הארץ" — יכולים להגיד רק העובדים והעמלים. במובן הלאומי הם המנצחים. תולדות העם הביהמי, שהיו זמן רב תחת שלטונה של הלשון הגרמנית ותרבותה, או תולדות העם הפינלאנדי, שנמצא מאות בשנים תחת השפעתה של הלשון השוויידית ותרבותה, יעבשיו גם זה וגם זה חיים מפי לשונם וספרותם הם, — מוכיחות למדי, כי סוף־סוף יד ההמונים, הנאמנים לעצמותם, על העליונה.

ההמונים העובדים הם שכבת האדמה העמוקה, המפרנסת בלשדה את כל הגידולים הלאומיים. הם— מקורות־החיים הנאמנים, אשר מימיהם לא יכזבו.

גם ההיסטוריה העברית יודעת לספר הרבה על אמונתם ועוז־רוחם של ההמונים, של א נ ש י ־ ה ע ב ו ד ה. בימי אנטיוכוס אפיפנים מסרו את נפשם על קדושת שם האומה עובדי־האדמה, בני ההמון הכפרי, ובני השדרות העליונות בגדו בעמם בגלוי. ומה שאירע בזמן מלכות יון אירע גם בימי חורבן הבית השני.

הקרן הלאומית עמדה על ההכרה הזאת — הכרת ערכם הגדול של ע ו ב ד י ם ע ב ר י ם — וכוונה את מעשיה לתכלית הגדולה הזאת: ל ת ת א ד מ ה ל ע ו ב ד ה ע ב ר י ו ע ו ב ד ל א ד מ ה ה ע ב ר י ת.

רק הקרן הלאומית, הנושאת את עיניה לא אל הריוח ושכר־השעה, הצופה למרחוק ומבקשת בעבודת הישוב ש כ ר ל א ו מ י, — רק היא מסוגלת לטפל בעבודת ההכשרה, שזקוקה לה כל־כך הקולוניזאציה העברית בארץ־ישראל.

הקרן הקיימת היא כלי־זינה היותר חשוב, היותר עיקרי של ההתישבות העברית בארצנו, ורק היא נועדת לגדולות ונצורות בחיי עתידנו.

ריח שדה ורוח זריעה והפרחה — רוח רעננה ומפרה, אשר לא היתה כמוה בחיינו זה אלפי שנים, — עולים מכל מפעלי המוסד הלאומי הזה בארץ־תקותנו.

בקרן הלאומית מצאנו לנו את האירגאן הנעלה והנשגב, היונק בהותיו מ כ ל העם ומקדיש כחותיו ל כ ל העם. זוהי היצירה הלאומית הגדולה, אשר יצרה הגולה לארץ־המולדת. וזהו המוסד הלאומי הגדול, אשר יתוה ויסלול את הדרך לשבי גולה.

חַשְׁמוֹנָאִים

ישעיה בפרוזה

א.

ארץ אורי וישעי, אמי יולדתי, נוה צדקי יקיר לי, אדמת ישראל, את, שהוד אלהים נורא עליך הוצק, את, כנען העתיקה, שנפחת רוח אומץ בלוחמי מלחמתי עליזי גאותי, ותתני להם כבוד גבורים ויקר תפארת אדירים, את, ארצי־ערשי, שכליותיך הריקו כח ותלמי שדיך — ענות צדק.

את, שמול יפעתך יחשכו כוכבי צפרי, ומול ברק נגהך — זוהר כוכבי נשפי יחפר! את, סרעפי היסך, כרמי הדן, צאלים רמים, זקני היערות, חורש אלה יאריו. ערבים עלי יבלי מים, ויריעת הרקיע הנטויה בתכלת, וערב ובוקר חשוקיה כתרשיש, ובלילה היא מנוקדת פז וספירים, ואתם, אפיקים וגאיות ורום השפיים, ששם שאפו אבותי רוח־דרור וכבוד וקוממיות!

את, שהיית פתוחה לרוחה מארבע רוחותיך, כאוהל אברהם לפנים, לכל עובר אורח וגר! את, הכרמל והבשן, הרי אפרים והגלעד, שעליכם מתוח חוט של חן מיוחד, והוד יפיכם — יופי אין על עפר משלו! מעונתי־נחלתי, מנת הורי וירושת אומתי, ששם שרשי מכרותי בקעו צורי־סלע, וירפדו בתחתיות אדמה את יצועם.

את, המהוללת כל יצירי חזיונותי, את, שלרגליך שמתי את אילת שחרי, שממקורך נוזל זרם הגיגי, ובת־שירתי — לחש רוח ערביך, עת יפוח בנועם על שדה דודאיך! את, שחדת לי את חידת החיים, ותודיעיני את צפונות פתרונה... הנה נאלמת דומיה, ופניך נזעמים, השלך הס על הריך, דמו כאבן.

על פני לא תנשפי עוד את ניחוח פרחיך, לא תעירני בנשבת אפיך הרת־החיים; ואיה איפוא רוח־קדשך, אשר ממנה היו תוצאות לגבוריות ולכל אשר יזמו עשתנותיהם האדירות לפעול? הוי, לאי־דמיה נהפכו הבידודים אשר יתמלטו מלהבות שמשך, אף תכלת שמיך כמו תתקלס במפח־נפשי ושבר־רוחי.

מה היה לך, תמימה, נאמנה, נעזבה! הנך לוטה במעטה תוגה בלי מצרים, כאילו עם עמך האבל ומר־הרות בצרה תיית, ועזוב תעזבי עמו לנטל ולנשא את רבבות התלאות המשולבות בלולאות, בלות ומטולאות! את, ארץ ענוגה שנהפכה לגיא־האבל! נפשי יודעת על מה תאבלי. לא על האסרך בבור־שבי, בחבלי־עוני, אך חרפת בניך בוערת על זוך רום מצחך, חותם עבדים, עם בזוז ושסוי, אחוז בחבלי־בוז! כי לא חגרו כל שארית אונם להגן על ספיר־גזרתך ותומת חיקך, אם! כי

י. ל. פִּינְסְקֶר

(למלאת כ"ה שנה למותו.)

מאת

אחד העם.

בעשרים בכסלו תמלאנה חמש ועשרים שנה למיתת פ י נ ס ק ר.

על ערכו ומקומו של פינסקר בתנועתנו הלאומית כבר דברתי בארוכה שתי פעמים: פעם ראשונה — מיד אחר מותו, ופעם שניה — במלאת עשר שנים למותו *. בשני המאמרים ההם הגדתי כל מה שהיה לי להגיד על פינסקר ודעותיו ומעשיו, ועתה אין לי מה להוסיף בעיקרו של דבר. אבל, כשעולה עתה שוב על לבנו זכרונו של האדם הגדול הזה, נדמה לי, כי תכונה אחת שהיתה בנפשו ושעדיין לא עמדו עליה כל צרכה — ראויה ל ה ט ע מ ה י ת י ר ה, ב י ח ו ד ב י מ י ם ה א ל ה. במאמרי הנזכרים נגעתי אמנם גם בנושא זה, אבל רק במדה שדרשה מטרתי שם, ופה רוצה אני לעשותו חטיבה בפני עצמה, כדי לעורר עליו את הלבבות.

למרות ענותנותו היתירה בתור א י ש פ ר ט י, היה פינסקר, בתור י ה ו ד י, „בעל־גאוה" מאין כמוהו. כבוד עמו המחולל לא נתן מנוח לנפשו, ועל הכל יכול היה לותר, חוץ מן ה כ ב ו ד ה ל א ו מ י. בהבדל מן המנהיגים הציוניים אשר קמו אחריו, ביחוד במערב אירו־פא, בקש פינסקר ברעיון ה„אבטואימנציפציא" קודם כל — לא הצלה מן הצרות החיצוניות, כי אם אמצעי להשיב לעמנו את כ ב ו ד ו ולהחיות רגש הכבוד הלאומי ב ק ר ב נ ו א נ ח נ ו. אָמנם, רע ומר מאד, כי א ח ר י ם ירדפונו ויבזונו, אבל עוד רע ומר מזה, כי אָ נ ו ב ע צ מ נ ו, בתור עם, אין אָנו חסים על כבודנו, ובהנהגתנו השפלה אָנו נותנים פתחון פה לבוזינו. העמודים היותר יפים וחריפים במחברתו של פינסקר הם אלו המוקדשים לצד ז ה — הצד ה פ נ י מ י — שבשאלת היהודים. פה הוא מתרומם כמה פעמים עד לגובה הזעם הנבואי, ואָנו חשים בדבריו כל הטרגידיא הנפשית של אדם שכמותו: אדם שכבוד עמו חביב עליו מכל — והוא רואה את עמו מוחל על כבודו...

לא יכול פינסקר להשלים עם החזיון המחפיר, כי עמו סובל בהכנעה ושפלות־רוח את העלבונות היותר נוראים. עם המכבד את עצמו — ויהי גם החלש שבעמים—לא יוכל במקרים כאלה להתאפק מלגלות באיזה אופן שהוא את ההתמרמרות הממלאה נפשו על העול הנעשה לו. אבל אנחנו: - -

„כשמכים, שודדים, עושקים ומנבלים אותנו, אין אָנו מעיזים להגן על עצמנו, ורע עוד מזה — כמעט אָנו רואים מנהגו של עולם בכך. אם על פנינו יכונו, נצנן במים קרים את לחינו הבוערת, ואם יעמיקו פצעינו, נשים חתולים עליהם. אם ישליכונו מן הבית אשר בנינו לנו, נבקש רחמים בהכנעה, ואם לא נצליח לעורר חמלה בלב המציק, נלך למסעינו הלאה ונבקש לנו — גלות חדשה" (Autoemancipation, הוצאה ראשונה, עמוד 11).

ולא פחות מזה מר לו לראות את התרפסותנו הבזויה לפני אלו הנראים כ„אוהבים", העדר רגש כבוד לעצמנו

---

* „על פרשת דרכים", I ,74 ;II ,91.

הביאו את צואריהם בעול הברזל, ותהי גויתם לטרף לאויב למלא את חוריו — ונפשם טרפה למלא את מעונותיו. אהה לקלון...

חדלת מהביט ומדבר אלי כבשנים קדמוניות. דרושה דרושה אַת כמאָז לכל חפצי, אפס כי לא תשמעי לי, בקראי השכם וקרוא אליך בגרון נחר. על נאותיך פרושה דומית מות, תוגת ארמון נוטש, אפלת תל־שממה, עצבון מעי־מפלה. בכל שאונך והמונך, מערבך ורכולתך היית לאָלה ולשמה, ואני ממשש קיר כעורים, מוכה בסנורים. כנשר פרשתי כנפי־חזיוני, והן צוללות כעופרת. נתקו זמותי, והדבר אין בפי.

כי מה יושר ומה יופיע בחזון בארץ אשר בה נקבר הכבוד? ונצני־הוד איכה יקטפו, וזרי־פרחים איכה יקולעו עלי אדמה בוקה ומבולקה, אשר ממנה נאספו שמחה וגיל, מעת אשר הומכה לתל־עולם תחת רגלי הרומס?

נופצו הכנורות, נצח בנגינות ונעים הזמר חדלו; אין עוד המית אהבת יונים בתוך חגוי סלעים, הועמה בת־שחר המעטירה; נחבא קול כנף־כנפים רפודה במסתור קן, נעלם נחל דבורים מצלצלות בקול כנפיהן, דאות עוף ושוב, שבעות ממיץ עסיס־ציצים, ורגליהן עמוסות דונג ונבאות להביא מעונתן; נדם שיר־חקציר, נעצבת תידד הדורכים, וקול הארץ בקול אשר ישמע מבין טורי עצים מוקרהי־עלים, ביגון סתיו.

באפלת נשף, עת יתהלך בהם הרוח, והגיד את בדיהם היבשים, והניע את פארותיהם הפרושות כמתחננות לישע, וסלסל את תלתליהם כאות נפשו.

ורב האדם בארץ, ואין איש, ורבו הערים ועצמו השוקים יהרהובות ובתי־החומה — ואין נפש, והיו כל השדות והכרמים והפרחים כאשר היו, ורוח אין בהם.

כי הוצע צעיף־העבדות על נאות־החופש, וירבץ עליהן לילה, כאשר רבץ על תהום נפשי, ואני לא שמעתי עוד את קול אלהי אבותי על רחבי ימי ועל במתי־הרי, בלתי־אם מלים נושנות מניעות את שפתי, כאשר ינועו גלגלי הריחיים.

בא הקץ לאָשרי, משוש־חיי ותוחלתי בחלד! במרום שמי כבה כוכב־נגהי!

ככה הגה אָבי — עברי בארץ עמי בתקופת עבודות אין־כח — בדורות אשר היו לפני החשמונאים.

ב.

דורות הלכו באו, צמחו קמלו, ותמלא צבא הארץ, צבא בלותה ואבלה, ויבואו ימי הפקידה, ויבואו ימי השילום.

ורץ לקראת רץ ירוץ ומגיד לקראת מגיד, כברקים יחושו, כרזיזים יעופו, הדשת נהיתה! מבין חירי עפר וכפים ורגבי הרים שוכבי בחגוי הסלעים הרים נס קרב.

המתגלה בהנהגתנו. כשאנו זוכים להארת־פנים כל שהיא מצד אחרים.

„אם על דרכנו נשמע קול אחד המסתכלים מן הצד קורא אלינו: „בריות עלובות בצירת יהודים, כוף סוף הרי ראויים אתם לנוד לכם!" — תמלא נפשנו התפעלות אין קץ. ואם אומרים בני אדם, שיהודי פלוני מישוה כבוד על עמו, מגיעה סכלותו של עם זה עד כדי להתגאות בכך. כה פלאים ירדנו, עד כי שמחתנו עוברת כל גבול, כשחלק קטן מעמנו (בארצות המערב) הועמד על מדרגה אחת עם שאינם יהודים. מי שצריך להעמידו, בידוע שרגליו רפות. אם לא ישימו לב למוצאנו ויתיחסו אלינו כאל יתר בני הארץ, הננו משלמים תודות — עד להתבטלות מיהלטת של ישיתנו" (שם).

ברברים האלה כבר נראה במקצת, מה היה יחוסו של פינסקר אל „האידיאל הגדול" של „אימנציפציא", אשר עוד גם עתה נחשב בעיני חלק ידוע מבני עמנו כמטרה עליונה ואחרונה למציאותנו בעולם. אך במקומות אחרים ממחברתו אנו מוצאים על זה דברים יותר מפורשים. ופה לפנינו עוד הפעם הבדל עמוק בין השקפתו של פינסקר ובין זו של המנהיגים הציוניים הנזכרים למעלה. גם הם אינם רואים את האימנציפציא כפתרון מוחלט לשאלת היהודים, אבל טעמם ונמוקם הוא רק זה, שאימנציפציא שלמה היא אידיאל שאי אפשר להשיגו, מפני שלעולם אין האימנציפציא יכולה להתגשם בחיים בכל מלואה, ולא די שאינה מבטלת את האנטיסמיטיסמוס, אלא שעלולה להוסיף לו אומץ. אבל פינסקר, מלבד אלה הטעמים המעשיים, שלא נעלמו ממנו, רואה הוא בגוף מעשה האי־מנציפציא — מעשה שסופרי דברי ימינו רגילים לתארו כנצחון לאומי גדול שראוי לנו להתגאות בו — עלבון לאומי גדול, שהיה צריך לכסות פנינו אודם של בושה, לולא היה רגש הכבוד הלאומי נעדר מלבנו. אין שום עם זולתנו זקוק לאימנציפציא; לכולם יספיקו החוקים הכלליים השולטים במדינה. ואולם היהודים —

„לא בשבילם נכתב החוק השולט במדינה... ואם רוצים שיהיה החוק הכללי נוהג גם ביהודים, צריך שיקבע הדבר תחלה ברור ומפורש בחוק מיוחד. כשבטי השחורים, כנשים, — בהבדל מכל העמים החפשים — גם היהודים צריכים שחרור" (ע' 8).

„בין שניתנה האימנציפציא מתוך צורך נפשי או מתוך שקול־הרעת, בין כך ובין כך מתנת עשירים היא לעם עני ודל המחזר על הפתחים, נרבה הגונה שזורקים לו העמים ברצון או שלא ברצון. עם היות עצם ישיבתו בתוכם בלתי רצויה להם... אל ליהודי לשכוח, כי לחם־חוקו, זכות אזרח, אחרים צריכים לתת לו" (ע' 9, 10).

בכלל, כל חיינו בגולה, בין שיש עמם אימנציפציא ובין שאינה, מורגשים לו לפינסקר כחרפה לאומית תמידית ובלתי פוסקת, וצרותיו הנשמיות של עמנו כאילו נסוגות אחור בלבו מפני הכאב המוסרי העמוק שגורמת לו החרפה הזאת.

„כמה עגומה צורת חיינו! בגויים לא נתחשב ובסוד עמים לא ישמע קולנו, אף בדברים הנוגעים לנפשנו. מולדתנו — ארץ־נכר, אחדותנו — הפזור, אגודתנו — איבת הכל, נשקנו — ההכנעה, מגיננו — הבריחה, מקוריותנו — ההסתגלות, עתידותינו — יום המחרת.

חשמונאים!

קומו, גבירים, משדי מגן, ערכו צנה. אסרו הסוסים ועלו הפרשים, מרקו הרמחים, לבשו השריונות, הברו החצים, מלאו השלטים, עישו גושו, מקדי־מירה, להבות־נקם, עורו עורו, גבורי כח, לבשו עוז כמדכם, חגרו חיל ועצמה, חרב לה' ולישראל!

וקול שאון מעיר דומה יפירר, רפאים יעורר, ושביבי־אש בהלמיש צור ישנים בוקעים ברשפי־רום לגיינים לגיונים, צבאות רחת עשופי־זעם וחרדים, על מרכבות־אש וסוסי־להב ופרדים, חיל שרפי־זעם חוצב להבות, מפרקים הרים, משברים כ־עי־נקיקים, עזים בשרלים וקלים כעופר־האילים, ראשיתם מצער וכמים ילכו וגדלו, ופשו כשטף ברוב חיל, וגאו כים, ושטפו בעזוז זרם־יה כל אשר מסביב. והיה הגדוד למחנה והמחנה לעם רב... חשמונאים!

ואם היתה מעולם מלחמה, אשר לא בשפת־שקר יתהללו בה לאמר: זאת היא מלחמת מצוה וחובה, לא לכבוש ארצות, כי־אם לגרש את הכובש, לא להסיג גבול אחרים, כי־אם להציל שארית עם חף מפשע, אשר צרים בוססו נחלתו, ולא רק על גוו שמו כבלים, ואת נקי הכו בשבט אכזרי ובמקל־חובלים עד צאת רוחו תחת יד רודה באף, מעול וחומס, אך גם את נפשו הקריבו לשחת, לטמא אותה בזדון תפלצת ישבע תיעבית, בחטילים בצי־צפעוניהם בקן טהור, בו שכן מעולם עם קטן ונבחר, תמים ואין־חמס, עובד את אלהיו וחורש את תלמי שדהו בארצו, ניה־וישרים.

אם היה מעולם קרב־גנגון והציל, גנון הכבשה על חיתה בין שבעים זאבים, עמוד אדם על נפשו בתוך עדת נמרים, אשר לא ידעו מתג־חוק ורסן־מוסר—זאת היתה מלחמת החשמונאים!

ואם היה מעולם עם אשר לו אוצרות לשמור כאישון בת־עין, אוצרות אך לו לבדו ואין לאחרים חלק אתו, לא אניות־תרשיש וזהב־אופיר ונחלות בלי מצרים, אך מטמוני־נפש וסגולות־רוח שונים מכל מטמונים ובדולות מכל סגולות, אשר אילו לא הגין אז עליהם, ואילו לא הצליח להצילם משוב לתהו, אזי שונו פני תבל, וכל האדם אשר בארץ צלות לא צלח את תקופת הזדון הקדמון — זה היה עם החשמונאים!

ותהי התשועה קשורה בראש דגל הגבור העברי, ומלאכי־נצחון הלכו לימין מחנותיו, וצדק לפניו הלך.

כי שופט היה גבורנו יהודה המכבי — בחרב! כי בדבר דין ודין, נגע ונגע, אשר בין עם ועם, ממלכה וממלכה, מי ישפוט ומי יוכיח? מי ירים קרן־צדק ומי ידכא עולתה? פה אין חוק ואין משפט, אין שוטר ואין נוגש, ומי יעצור בעד עריץ כביר־כח ורב־אונים לבל יסיג גבול עולם? אך

וחיים בזויים כאלה יחיה עם אשר לפנים החשמונאים מקרבו יצאו!" (ע' 15).

כשהיא לעצמה, לא היתה חרפת חורפינו עושה עליו רושם קשה מנשוא, אילו יכול היה פינסקר להרגיע את נפשו בנחמה השגורה בפי רבים, כי לא באשמתנו הננו בזויים מכל עם, כי אם באשמת הבערות ומשפטים קדומים השולטים בעולם. גאותו הלאומית היתה בלי ספק מביאתו אז לבוז לבוז כזה ולהסב עיניו ממנו. אבל, אהה, מה יעשה והוא רואה את עמו בנולותו, בהיותו עלול באמת לעורר רק רגשי בוז בלב אחרים!

„מה יפלא, כי עם כזה, אשר בעד נפשו נתן לאחרים לרמסו ברגלים וגם הסכין לנשק את הרגלים האלה, — בוז יבוזו לו הכל ממעמקי הלב?" (שם).

„בזויים אתם, כי אין לכם לא אהבה עצמית אמתית ולא רגש כבוד לאומי" (ע' 12).

ולא נתקררה דעתו של פינסקר עד שקרא במר נפשו: „עדר אנחנו, עדר מפוזר על פני כל האדמה" (שם). „עדר" — במלה האחת הזאת כלולה כל האמת המרה אשר הגיד פינסקר לבני עמו. עדר אינו מיצר על כבודו המחולל, אינו דואג לגורלו בעתיד רחוק, ובכלל אין לו כל חפץ וכל מטרה בחיים זולתי להשביע רעבונו ולבקש מפלט מסכנת הרגע, אחת היא לו באיזה מקום ובאיזו דרכים, אם כולו כאחד או נפש נפש לבדה.

ולא לקחנם הקדיש י"ל גורדון את שירו המפורסם „עדר אדני": „לכבוד בעל המחברת „Auto-emancipation". זמן מועט לפני זה, אחר הפרעות הראשונות ברוסיא, פנה המשורר אל עמו בדברי תנחומים ואמר לו: „לא לך החרפה, כי אם למעניך", ועם זה הראה לו את הדרך היחידה להצלתו: ללכת למקום „אור החופש יזרח על כל בשר", כלומר לאמריקה („אחותי רוחמה"). והנה באה „המחברת" ופקחה עיני המשורר לראות, כי אמנם ל נ ו החרפה, כי „לא עם, לא עדה אנחנו, רק — עדר", וכי גם „אור החופש" הזורח על אדמת נכר לא יוכל להפוך „עדר־מפוזר" לעם חי באמת. אבל לא שרתה „רוח־הקודש" על יל"ג במדה מספקת ליצור מחומר קשה זה יצירה פיוטית גדולה, אשר תספר לדור אחרון חרפת עם־עדר, ורק אחר מותו של יל"ג קם משורר גדול הרבה ממנו והקים מצבת־עולם לחרפת הגלות ב„שירי הזעם" שלו.

ותבל שלא זכה פינסקר לשמוע את „השירה החדשה". אילו זכה לכך, היה יודע, כי לא לשוא הרעיד קול זעמו את האויר המחניק הסובב את חיינו בגולה, וברגעיו האחרונים היה מוצא נחומים לנפשו במחשבה זו, כי ל א היהודי ה א ח ר ו ן הוא אשר קנאת כבוד עמו אכלתהו.

לונדון, כ"ח חשון תרע"ז.

החרב אשר ביד גבור תשים משפט בארץ, תתן גבול לממשלת חומס וקץ למלקות עריץ, בדם אבירים תחרוץ חוקים למושל אדיר, ובנפש חללים החוקים האלה בצור יחצבון, תבוס זדונם באפה ורמסה אותם בחמתה, מפניה גויים ירגזו, ולא יבילו שליטים זעמה.

ואם תעודה אחת לה ולשופט אשר בין אדם לאדם, לא דרך אחת לשניהם. כי השופט אשר בין איש לאחיו יוכיח תמיד את החוטא בהגלות לו חטאתו, ואין לאל יד הפושע להמלט מתוכחתו, כי חזק השופט ממנו, ובתי־כלא ושוטרים אין מספר יעמדו לעזרתו.

לא כן השופט, העומד לדין עמים, — בידו אין כח ואומץ לעשות כחפץ לבבו, להרים צדק ולהכניע און תהתיו, כי בהיות רב מחנה החומס או העם אשר אתו ועצומים עושי־דברו, מי זה ישית ידו עליו, אומת מי תבעתנו ומי יקשה אליו וישלם?

אך אז יכנע לבב עריצי גויים, בקום עליהם גבור משכיל, אשר לבו כלב הארי לבלתי חת מפני כל, ידו תאחז חרב נוקמת נקם ברית אמת ושלום, ונפשו רשפי משפט תלהט, להכריע גוי רשע, ולבצור רוח נגידים, יהגור צדק לימינו וגבורה לשמאלו, ובעצת חכמה ודעת ישים לקרב פעמיו, וגם אם מלאכי זעם וצרה למולו, ומשברי־מות ונחלי־בליעל מכל עבר יסובבוהו, לא ישיב צור חרבו, עדי ימגר כסא צר ואויב ויז לארץ נצחו.

גבור־חיל כזה הוא עמוד השלום, ולו הגדולה והתפארת, בו יתהלל עמו ושמו ינון עד דור אחרון. אך מה מאד ימעטו גבורי־מופת כאלה ומה מצער מספרם! דור אחד מאלף יוכל להתפאר ולאמר: אני הריתי גם חלתי גבור רב להושיע, גודר גדר ועומד בפרץ, אשר בצלו אחסה וידו קמי הורישה!

זה היה משפט החשמונאים. חלום־דמים חלמו, אך קדוש היה החלום ההוא, זך מבצע, נקי ממרמה, טהור כחלום, אשר יחלמו הפרחים על אדמת ישראל, וזה היה דבר החלום: שבור נשבור את המוטה מעל צוארינו! גאל נגאל בת־מלך לאמה נמכרת! הלאה הסליחה, עת זדון פורח! למוד כבד את נפשך אתה! חזק בבשר ורוח, ואז תוכל לעשות צדקה עם כל בשר ורוח!

גרש הלאה את אורחי התבל, המכסים את בגדם ומעלם אשר ימעלו בנחלת אבותיהם באדרת האהבה לכל בני האדם, אשר ילבישו לכחש! אל תפנו אל חרשי־משחית, צודי נפשות בערמה, נבובי־מוסר ואידים עצבים, אשר הרו רעיון־כזב וילדו אליל־שקר, ויהי להם לילד־שעשועים, בחיקם ישאוהו, וכי יפגשו נער וזקן יקראו למו: חכו כמעט רגע, ראו־נא את אשר טפחנו ורבינו... לא, עמי, אדם אנחנו!

חתום בעדך מעבור אליך קולות המתרפסים החנפים, הולכים

הנקודה החיובית והנקודה השלילית במחברתו של פינסקר

מאת

ד"ר שמריה לוין.

יש ספרים, שאין זקנה קופצת עליהם. מלאים הם רעננות ואינם מתיבשים ונובלים. ואשרי מחבריהם.

בין הספרים מסוג זה, שנולדו לנו בתקופה האחרונה, תופסת מקום נכבד מחברתו של פינסקר, הקוראה לשחרור עצמי. מתחילה לא זכתה לפרסום והיתה כמעט חבויה בין הכלים. רק כששאבו ממנה רבים, לא יכלו עוד להצפינה, ונגלתה אז כמעין ישן מלא חדש.

המהפכה באה בראשית שנות השמונים למאה שעברה. הכל הרגישו אז במדינת רוסיה, כי העתים משתנות, כי איזה דבר חדש בא לעולם ואינו מבשר ישועות ונחמות. בעולם היהודי הרגישו, כי פורענות מתרגשת ובאה, אבל לא ידעו עוד, איזו צורה תלבש. הכל פחדו מאימת יום־דין בלתי־ברור, והאתמוספירה היתה מעיקה עד למחנק. הנני זוכר זאת כעד־הרגשה.

והמהפכה באה. ואף־על־פי שחכו לה, בכל זאת הרעישה את הלבבות ודכאה את הרוחות. החלה פרשת הפרעות. באה המציאות המרה וטפחה על פניהם של חולמי ההתבוללות, לכל הפחות, בשעה הראשונה, טרם שאפו הנדהמים רוח וטרם קמה בהם רוח לשוב לחלומותיהם. בשעה ההיא חזרו רבים בתשובה מתוך מפח־נפש, עינויי־נשמה ותקוות נכזבות. רבים מעמי־הארץ שלנו היו מתיהדים, ורבים מהעברים היו יוצאים מחוריהם, מלאים חרטה ומקבלים נזיפה על התכחשם לעמם, או על בלתי־השתתפותם בצערו בעבר, ונודרים נדר לאומי להבא. הפרעות גלו את המסך מעל פניהם והטביעו חותם חדש על מהלך רעיונותיהם. וכך החלה תקופת התחיה.

בראשית התקופה הזאת נולדה מחברתו של פינסקר. אבל לשוא תחפשו בה את חותם התקופה. הוא איננו טבוע עליה. אדרבה, ניכר, כי מחברה לא רצה במתכוון להבנות בהשקפותיו מאסמכתות וסיועים, הנובעים משעת חורבן ומשבר, אלא בקש את הבסיס בהמציאות התדירית של חיי עם גולה, כפי שטבע הדברים מחייב אותה. בתור חוקר ומנתח לא רצה להוציא מתחת ידו דבר שהזמן גרם לו והשתדל להשתחרר משליטתו של המומנט האיום. וזאת תהלתו.

תדיר ושאינו תדיר — תדיר קודם. זהו כלל גדול בחיים. להתדיר משפט הבכורה בחיים והוא צריך לשמש אבן־פנה, בבואנו לבאר את החיים. רצונך לחקור ולהוציא משפט, צריך אתה לחדור לכללי החיים, ואין אתה רשאי להשען על מומנטים בודדים, אם גם מוצא אתה בהם משען ומשענה להשקפותיך. כשם שאין סומכים על הנס, כך אין בוחרים בהיוצא מן הכלל למופת ולדוגמה.

ופינסקר היה באמת הראשון, שנגש אל הפרובלימה של שאלת־היהודים כאיש־המדע, חוקר ומנתח, הרד לעומקה וירד עד לשרשי המכה. וכרופא מומחה לא הקדיש את מעיניו לסימני המחלה, מפני שהסימנים, אם גם בולטים הם ומכאיבים בפני עצמם, אינם סוף־כל־סוף אלא סימנים חיצוניים,

---

על גחון לעבוד עוג וסיחון, ויחזו לך שוא, כי אתה נוצרת אך לחיות בעד זרים ולהורות לזרים, ואחרי כן לך שבב על יד מעינך המורק, ופתחה תפתח פיה ובלעתך בבביה. ימצבת־היד נקים לך על קברך, למען ישבחוך כל האומים.

חיים אנו ! — קראו החשמונאים. — לא נתפוץ במות העם החי ! ארץ, ארץ, ארץ, לא נבגוד בך ! אנו זוכרים את ימיך הטובים, עת רות נביאיך, גם כי חבק קצוי תבל, על גלי עפרך שרשיהם סובבו ; עת גבוריך עברו בסך במחנות ודגלים ושרים כתוללים וכהניך לבשו מכלול, ואת הימים ההם נשיב לקדמותם ! מפני המות לא ירך לבנו, כי אפע ימי אדם, הגה שנות גבר, ויתרון למות־נקיים מחיי־אשמה עד עולם, הבה נעבור חלוצים !

ותחי הארץ. ועיד הפעם השמש הדור בלבושו להט באדרת־ארגמן, צועד בהוד מלכות על כנפי־שחר, הפרושות צפון וימין, מקצה אל קצה, ושוליו יורדים אל הים הקדמוני, מפניו יפוח רוח צח, טל־אורות להחיות מתי־הלד, להציב נפשות כמו שנתן, קרא דרור לאסירי תרדמה, לרגלו יתחדשו פני תבל כששת ימי בראשית, עת המלטה מיד יוצרה, וכל הארץ כמזבח־הקטורת, מקטרת מור יאהלות להעלות אוב־רתה.

אביב בא לגנים, קל ונעים כעלם, בחור וטוב, אדמוני עם יפה עינים, עינו מטל רטובה וצחה, שפך אהבה ונוער על אדמה, פרש על אחו שלמת־דשא מרוקמת דודאים וזרועה בספירים ; ועיד הפעם ישטוף הירדן בין טורים שיחים, והיא כראי מוצק מלוטש, ובו תמונת מחזה השמש שבעתים ביפיו ; ויתי הלבנון, אשר שיאו יהלך ענגים, ובכוכבים יגע ונבהלו, וקרת וקפאון מעל מרומיו לא ישבותו.

בוא הנה. נתנהלה בהרים. נתהלכה בגבעות, בגן ושדי־תרומות, עלה לך על שפיים שאנן, רדה לעמקים, התהלך על מי־מנוחות ! דרור נקורא לארץ !

ועוד הפעם מסבך החורשה להקות בנות שיר עולות למשפחותיהן, וגרונם מנעים זמר שיר־הבוקר, סוככות בכנפיהן בעדי שלל צבעים רקמה, כמראת הקשת ביום ענן. ומלא זמרה היער, ומלא הידד הגפן. שלום עליכם מלאכי־שיר, מלאכי־זמרה! ברובה את לי, האח, שפת נשמתי, שפת עמי המתוקה ! נצחו החשמונאים !

(סוף יבוא.)

נחום סוקולוב.

והם מעידים רק על איזה ה ר ס פ נ י מ י. ובכן, מה יועילו חכמים בתקנתם, אם יתחכמו ויתאמצו להסיר אותם? יציצו חדשים בצורתם הישנה או בצורה חדשה. על־ידי רפוי הסימנים מרמים רק את החולה ומרגיעים לשעה את הדואגים לשלומו. רופא, שאינו רוצה לא לרמות ולא להרגיע, אלא לבער את הרע, לא יבחר באמצעים, שיש בהם משום אחיזת־עינים, אלא ישתדל לגלות את מקור ההרס ויבקש תחבולות להרחיקו ולבטל אותו.

וצריכים אנו להודות, כי רופאי־אליל היו לנו למדי. אלה לחשו על המכה, ואלה היו מחתילים אותה, כדי שתהיה סמויה מן העין. הצד השוה שבהם — שכולם היו מוגי־לב ויראו מהביט אל האמת הערומה בפניה. יראו לא מפני האמת עצמה, כי־אם מפני תוצאותיה. יראו, כי האמת הערומה תחייב איתם לבלתי לכת בצדי־דרכים ולבלתי עמוד באמצע הדרך, כי האמת תגזור עליהם בכל תוקף ההגיון שלה לבקש ר פ ו א ה ש ל מ ה, פתרון מחלט להשאלה היוקדת. ורפואה שלמה ישנה רק אחת להמחלה, ואין שני פתרונים לשאלת היהודים. הרפואה השלמה היא היציאה משעבוד לגאולה, והפתרון המחלט הוא השחרור ה ל א ו מ י. ואין שחרור למחצה, לשליש או לרביע. מי שחציו עבד וחציו בן־חורין הריהו בעצם שקוע בעבדות. מצבו בחברה לפעמים עוד גרוע ממצב העבד: לישא שפחה אינו יכול ולישא בת־חורין אינו יכול. החצי מתקומם על החצי, ואין מקום לשתי רשויות בנפש אחת.

ועד היום הזה אין פתרונים לשאלת היהודים — לא מפני שחסרים התנאים החיצוניים, הנחוצים להפתרון המחלט, כי־אם, ר א ש י ת כ ל, מפני שאלה, העומדים בחברתנו בראש, הרי הם בעצמם עבדים נרצעים. התנאים החיצוניים אפשר שכבר היו מוכשרים ואפשר שיוכשרו, אבל מה יועילו התנאים, אם גם יוכשרו, בעוד שמנהיגי ה א ו מ ה, באי־כחה וחותכי־גורלה, נרתעים לאחור, בשמעם על־דבר הפתרון המחלט של שאלת היהודים. ולא זו בלבד. מתקוממים הם נגד הפתרון המחלט, נלחמים בו ובמחזיקיו, ו מ ט ה ר י ם א ת כ ל ה א מ צ ע י ם במלחמתם זו. מה יועיל ה ס כ ם ה מ ד י נ ו ת ביום שיפתח ספר־הזכרונות של משפחת העמים, אם יחסר ה ס כ ם ה ע ם להשתחרר, ביום שידובר בו?

ומפני זה אין זקנה חלה לעת־עתה על מחברתו של פינסקר, הקוראה לשחרור עצמי. היא נכתבה לשעתה, אבל השעה עוד לא חלפה. עוד לא הוכשר הדור. ומי יתן והדור הבא לא יהיה זקוק עוד למחברתו של פינסקר בתור מורה־דרך, כי יצא השחרור מעיון לעובדה.

אבל באחת טעה פינסקר. וזהו הצד הרפה שבמחברתו. ויש בזה גם סימן מובהק לתקופתו של היהודי הגדול הזה.

„אי־אפשר לנו, כמובן, לחשוב על־דבר יצירת האר־מוניה מלאה (בין עם ישראל ובין העמים האחרים). הארמוניה כזו לא היתה קיימת מעולם גם בין העמים האחרים. ימות המשיח, זו התקופה המקווה של בטול בין־הלאומיות ושל רתמזגות העמים באנישיות כללית, רחוקים הם ממנו, ומי ישורם. עד שיפוח יומו של משיח מוכרחים מאויי העמים ואידיאליהם להיות מצומצמים ולבקש עמק־השוה בלתי מעיק".

אלה הם דבריו של פינסקר. אחת מהנחותיו, שאף־על־פי שנאמרה רק דרך־אגב, יש לה ערך גדול. והערך הוא ערך שלילי.

גם אדם כפינסקר, עמקן וחריף והוגה דעות, לא נצל מן האש של עבודה זרה, שרבים נהו אחריה ונכוו בגחלתה רק מפני האור החיצוני, האור המתעה, שיש לה. ורק בזמן האחרון, בתקופת בססו המדעי של הרעיון הלאומי הכללי, התחילו יחידי סגולה להשתחרר מכשופיה.

ובאמת, אם כאלה יהיו ימות המשיח, אם ביום ההוא יתקע בשופר גדול ויבואו העמים ויתמזגו, כלומר — יקריבו את ה„אני" המיוחד שלהם על מזבח בריאה חדשה ו„אנושיות" שמה, אם זהו גורלם של העמים ב„אחרית הימים", אם זוהי חתימת ההיסטוריה לפני תקופת הגאולה, — למה לנו להיות דוחקים את הקץ? יאמרו, מפני צרת השעה של העמים הנרדפים; אבל אם כן, הרי יורד האידיאל של שחרור לאומי ושל חירות לאומית ממרום שבתו ומשפיל לשבת באחת המדרגות, שיש להן אך ערך עובר, ערך של מעבר. נמוך הוא אידיאל כזה ויש גבוה ממנו. פינסקר לא פרש בשמו של הגבוה מעל גבוה, אבל סמן אותו. הלא הוא הקוסמופוליטיזם, כמו שהבינו אותו במשך הדורות האחרונים עד אמצעיתן של שנות המאה ־התשע־עשרה.

כעת אין כמעט אף אחד בין אלה, העוסקים בבססו של הרעיון הלאומי,—ורבים הם כעת בין גדולי החוקרים,— שלא יהיו כופרים בעבודה זרה זו. ואם יש סולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה — תופס בו הרעיון הלאומי מקום בראש. לא ד י ר ת ־ ע ר א י, כי־אם ד י ר ת ־ ק ב ע בונה האנושיות, — והאנושיות היא רק שם מפשט. תכנה הוא — משפחת העמים המחוברת — המחוברת ולא הממוזגת,—בבואה להציב גבולות עמים ולקבוע את משפט חייהם, כדי שיוכל כל אחד ואחד מהם ליהנות מחירות גמורה ולבלי לדחוק מצר שני את רגלי חברו. אמנם רחוקים אנו מהאידיאל הזה, אבל מקומו ב מ צ י א ו ת ונובע הוא מההתפתחות ההיסטורית. יש לו אחיזה בקרקע ואינו מרחף באויר, ובנו, בהכרתנו הפנימית ובשאיפתנו להגשים אותה, תלויה במדה ידועה האפשרות לקרב את הקץ ולבער את החמס ואת הגזל הלאומי מתוך העולם, כמו שבערה הממשלה, גם כן רק במדה ידועה, את עוות־הדין ואת הרשעה מתוך המדינה.

אפשר, שפינסקר, שחבר את מחברתו בגרמנית ורצה להשפיע על־ידה על בני־המערב, מפני שראה באספקלריה מאירה, שנהיה זקוקים להם, לבני המערב, עת אשר נבוא להוציא את התכנית מן הכח אל הפועל, — אפשר ששלם מס לאחיו במערב במקום אחד, כי התחשב עם השקפותיהם על ימות המשיח, כדי שיודו לדבריו במקום אחר. אם כן אפשר, שאין פה לפנינו ה נ ח ה ה ג י ו נ י ת, כי־אם הנחה במובן של ותור.

לְתוֹלְדוֹת לֵיאוֹן פִּינְסְקֶר

מאת

ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן.

חצי יובל שנים כבר עברו אחרי מות ליאון פינסקר ושלשים וחמש שנה אחרי אשר יצאה מחברתו „אויטאָע־מאנציפּאציאָן" לאור, והמהפכה הרוחנית והמוסרית, שנעשתה בתקופה האחרונה בחיי בן־הגלות ההוגה והמרגיש, עוד לא הובעה ולא הוטעמה במלים יותר יפות, בלשון יותר קצרה, בסגנון יותר נמרץ וברגש יותר עמוק ודק מאשר עשה זאת הרופא המנוח, „היהודי־הרוסי" — כנוי שהיה חביב על אדם־המעלה הזה.

כי נקרא את שם ליאון פינסקר, אָז עולים בזכרוננו, על־ידי צרוף־המחשבות, גם השמות של מוזס הס, שקדמו, ושל תיאודור הירצל, שבא אחריו. אָמנם שונים ונבדלים היו הס, פינסקר והירצל בתולדות חייהם, במזגם, בתכוניתיהם, ר ע ו ת י ה ם והשקפותיהם על העולם ועל העם העברי, אך לכולם יש צד שוה, קו עיקרי משותף: שלשתם היו בעלי־תשובה, שלשתם שבו בכל לבבם ונפשם אל עמנו מעולם אחר, מעולם רחוק וזר לנשמתנו הלאומית. ברוח שלשתם התחוללה מהפכה עמוקה, אחרי אשר כבר הקריבו את החלק היותר גדול מחייהם ועבודתם לאידיאלים שלא נבעו ממקור רוחנו הלאומי. וכולם, גם בהיותם אחרי כן ללאומיים וללוחמי חרות נפשנו וגופנו מכל השעבודים הקשים, וכולם, גם אחרי אשר שברו את לוחות־הערכים הישנים, — נשארו על מרום פסגת השכלת זמנם, ועינם היתה צופיה למרחוק, הודרת לעומק ונשאת לגבהם של אופקים רחבים.

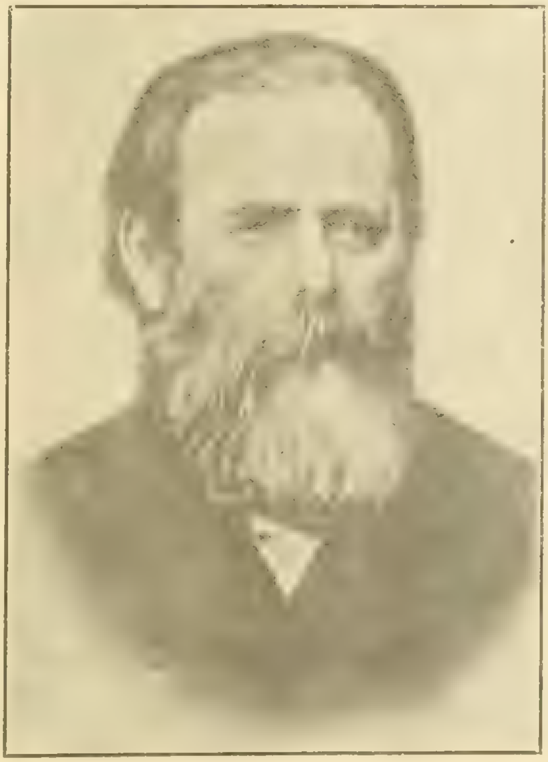
עוד זאת יש להעיר: שלשתם לא ידעו מחסור ועוני בחייהם הפרטיים ושלשתם היו מכובדים בין שכניהם הגויים. ולא מבשרם הם חזו והרגישו את צרת עמם ושפלותו בארצות גלותו. תורתם הלאומית באה להם לא מתוך דחקות ולחץ ולא מתוך מסכנות־הרוח והמעטת־הרמות, כי־אם דוקא מתוך שפעת כחותיהם הפנימיים, שנגמלו ושנתבשלו כל צרכם. שלשתם היו גבורי־רוח, — כמובן: כל אחד מהם במדרגה אחרת ובצורה אחרת, — אשר עיניהם נפקחו פתאום לראות את אותות־הזמן ואזניהם—לשמוע את קריאת הדורות, ואז התעוררו לחיים חדשים ומלאים. בשלשתם אָנו רואים ומכירים גלויים חדשים של שכינתנו הלאומית.

תולדותיו של רעיון התחיה הלאומית בישראל ותולדותיה של המהפכה העיקרית בחיי־הרוח שלנו קשורות ואחוזות הן בתולדותיהם של הס, פינסקר והירצל.

אולם מטרת מאמרי זה היא לא להתעכב על ההשואות וההבדלים שבין שלשת גדולי־הרוח הנזכרים.

דברי יהיו מוקדשים הפעם רק לפינסקר.

ותולדותיו של זה האחרון יכולות להיות מסופרות ונמסרות במלים לא־רבות, כי אינן עשירות בשלובי מקרים מיוחדים ובמאורעות חיצוניים מסובכים.

ד"ר ליאון פינסקר

תולדותיו של ליאון פינסקר מצוינות בקו ישר אחד, שהוא הולך ונשבר בקרן־זוית חדה ונוטה הצדה ומתוה לו הלוך חדש.

ליאון פינסקר נולד בעיר קטנה ב ג א ל י צ י ה ביום העשרים וארבעה להודש דצמבר בשנת 1821 (בחודש זה הוא מת בשנת 1891). אָביו שמחה פינסקר, יליד גאליציה, היה אחד מחכמי ישראל המובהקים, ואמו — ממשפחה מיוחסה ברוסיה. ואחרי אשר כל אלה, אשר עשו עד עתה ציונים לתולדותיו של ליאון פינסקר בשפות לועזיות (בעברית לא נכתבו תולדותיו עד היום), עברו בשתיקה גמורה על מפעליו הספרותיים וערכו המדעי של אביו (הידוע בספרותנו בשם־הקצור רש"פ), הנני חושב לי לחובה להזכירם לפני הקורא העברי.

ואלה הם ספרי שמחה פינסקר, שיש לנו כיום בדפוס (כי השאיר אחריו כתבי־יד שונים, שרק אחד מהם, וגם זה — רק חלק ממנו, נדפס לאחר מותו):

1) „לקוטי קדמוניות" (לקורות דת בני מקרא והספרות שלהם) על פי כתבי־יד עבריים וערביים. נדפס בווינא בשנת תר"ך.

2) מ ב ו א אל הנקוד האשורי או הבבלי (על פי כתבי־יד המונחים באודיסה בבית־האוצר של חברת דורשי הקורות והקדמוניות בצירוף לוח התנועות והפאקסימיליה), ונלוה אליו ספר יסוד מספר להחכם רבי אברהם בן עזרא ז"ל.

יצא לאור פעם ראשונה מתוך כתבי־יד מתוקן ומבואר מאת שמחה פינסקר, שנת תרכ"ג.

סופר־הדורות גרץ אומר במקום אחד על שני ספרי רש"פ הנזכרים בדברים האלה: „לולא ספרי פינסקר,

לא היינו מוצאים את ידינו ורגלינו בתולדות הקראים ובתולדות הנקוד האשורי, ולו אנו חייבים תודה על שהניח את אבן־הפנה ליסוד החקירות המדעיות בהמקצועות הללו".

3) משלי הגזריה והבניה*.

על שמוש הגזרות והבנינים בפעלי שפת עבר מאת המדקדק הגדול הח' שמחה פינסקר ז"ל.

עם פתח דבר מאת ד"ר ש. רובין, נדפס בווינא בשנת תרמ"ז.

והנני להביא ציונים אחדים על אדות ערכו של שמחה פינסקר בין חכמי ישראל בדורו.

המשורר והסופר א. ב. גוטלובר הקדיש לפינסקר שיר מיוחד (שנכנס אחרי כן בקובץ שיריו של מהללאל), והוא קורא לו בשם „יחיד בדורו". החוקר התלמודי יהושע העשיל שור (הידוע בספרותנו בשמו המקוצר יה"ש) הקדיש ב„החלוץ" מאמר גדול ומלא תוכן להספר „לקוטי קדמוניות", והוא מספר בשבחו של המחבר ועבודתו המדעית, אף כי מתח עליה בקורת חריפה בלי כל מישוא־פנים.

כן הקדישו בזמן ההוא כל העתונים והמאספים בשפה האשכנזית, שעסקו בחכמת ישראל, מאמרים חשובים וגדולים לשני ספרי רש"פ הנזכרים לראשונה.

שמחה פינסקר היה ממקורביו וידידיו של החוקר והבלשן ד"ר א. ילינק בווינה והחליף מזמן לזמן מכתבים ודעות בהקירות מדעיות, במקצוע תולדות הקראים ותולדות הנקוד האשורי, עם חכמי דורו בארצות שונות.

רש"פ, אביו של ליאון פינסקר, נולד בטארנוב, בגאליציה, ביום י"ז ניסן תקס"א ומת בכ"ט תשרי תרכ"ה. א. צדרבוים (ארז) הספידו ב„המליץ", שיצא אז לאור באודיסה, בדברים כאלה: „האדם הגדול שלא הניח אחריו כמותו, צנא מלא ספרא, מעמיק חקר ומבקר נאמן, מדקדק אמתי ופילוסופי, הרב החריף ושלם בחכמות, במעלות ובמדות מו"ה שמחה פינסקר. אבי המנוח היה הרב מ' שבח הלוי שהיה מן הגדולים אשר בארץ ונודע למרחקים ברוחב ידיעותיו בחכמות תורניות ולמודיות והניח אחריו ספרים רבים בכתובים בבל ענפי החכמה. הוא היה מגיד מישרים בטארנופול, טיסמניץ וטארנוב ואמו אשה חכמה ומשכלת".

על דבר כתבי־היד, שנשארו גנוזים באוצר־ספריו של שמחה פינסקר נדפסה ב„השחר" של פרץ סמולנסקין (שנה ראשונה, תרכ"ט), חוברת מיוחדה בשם „מזכיר לבני רש"פ", והיא רשימה „מקובצי וכתבי־יד הנשארים מעזבון המנוח החכם וחוקר הגדול ומדקדק ר' שמחה פינסקר ז"ל". ערוך מאת יהודה ברד"ח.

---

* הד"ר ש. רובין אומר בהקדמתו לספר זה בין יתר דבריו: „הספר הנוכחי כקטנו בכמותו כן גדלו באיכותו, כולו מעשה חרש ותושב. תעודת הספר היתה לחנך את המשתמשים בשפת עבר בערכי הפעלים לגזרותיהם ולבניניהם, ולקח מחברו מכל גזרה בנין אחד או הרבה בנינים ביחד לחומר איזה משל ומליצה במוסר ובדרך ארץ למען יצרף הנעים אל המועיל להמתלמד."

ישעיה בן יעקב מזא"ה מספר בזכרונותיו, כי בהתודעו לפני כ"ז שנה בפעם הראשונה להמנוח ליאון פינסקר, ספר לו זה האחרון באהבה וחבה מיוחדה על־אדות אביו המלומד, שהיה מצוין במדות טובות.

בימי ילדותו של ליאון פינסקר נקרא אביו להיות מורה ללמודים העברים בבית־הספר של שטרן באודיסה, שהיה אז מן המפורסמים ברוסיה; ובאותו בית־ספר למתחילים קנה הילד ליאון ראשית ידיעותיו ולמודיו העברים מפי אביו המורה. כפי הנראה, היו הידיעות ההן מעטות ודלות מאד.

ואף יצא הילד ליאון מבית־הספר העברי, הכניסהו אביו — שלא נבדל מכל המשכילים, הסופרים העברים וחכמי ישראל בדור ההוא, אשר השתדלו לתת לבניהם השכלה כללית, מבלי שים כלל לב להחנוך העברי,—להגימנאסיה באודיסה, עיר־מושבם אז, ואחרי שגמר שם הנער חוק־למודיו, נכנס אל הליסיאום של רישיליה באותה עיר. במשך של שנים אחדות השלים שם מחזור למודיו ויצא מוכתר בשם קאנדידאט לחכמת המשפטים.

אחרי עבור עת מועטה נמנה ליאון פינסקר למורה השפה הרוסית בבית ספר עברי בקישינוב. פינסקר נטה אז להאמין, שגלה בנפשו כשרון פדגוגי מיוחד, וכמעט שהחליט להקדיש כל כחותיו וחייו לעבודת החנוך וההוראה של ילדי ישראל, ורצה להדמות בזה אל אביו — רק בהפוך הכונה: אביו זרע בלבותיהם של הקטנים את האהבה לשפת־עבר ולהלמודים העברים, והוא, הבן, שאף לטעת ברוחם את האהבה להשפה הרוסית ולספרותה ולארץ־המולדת של הרוסים. גם הוא, כרבים מחבריו מבני הדור ההוא, טעה בחשבון נפשו ולא ידע את כחו במה הוא.

לא עברו ימים מועטים וליאון פינסקר הכיר בנפשו, שלא נוצר להיות טוען בבתי־דיניהם ומלמד סניגוריה גם על חוטאים ופושעים ולא מורה לילדים (ופינסקר היה אחד מאלה האנשים, הרגילים לעשות חשבון נפשם ולבדוק נטיות רוחם), ועל כן החליט לבקש לו דרך אחרת בחיים.

והוא בחר בדרך, שהיתה קרובה לנטיות רוחו: חכמת הרפואה, שיש בה אידיאל רם — לרפא את האנושיות החולה, לרפא את מחלת הגוף והנפש. בדרך זו היו בוחרים, משנות הבינים ואילך, רבים מחכמי עמנו וסופריו ומשורריו, שבקשו מלאכה נקיה להתפרנס, לבל יהיו תלויים בדעת אחרים.

בשנת 1843 נכנס ליאון פינסקר להאוניברסיטה במוסקבה, למחלקת למודי הרפואה, ובשנת 1848, בימי שלטון מגפת החלירע ברוסיה, בהיותו עוד תלמיד יושב על ספסל בית־מדרש־המדעים, כבר ניתנה לו ההזדמנות להצטיין בידיעותיו התורניות והשמושיות בחכמת הרפואה וגם במסירות נפשו על הצלת החולים.

בגמרו את למודיו בהאוניברסיטה של מוסקבה נמנה פינסקר לרופא מחלות־הנפש (פסיכיאטר) בבית־החולים העירוני של אודיסה. לא עברו ימים מועטים וכבר הכירו את כשרונותיו ויתרונותיו במקצוע עבודתו והרימו את משרתו.

בשנת 18[illegible], כאשר התלקחה מלחמת קרים, עזב פינסקר ברצונו הטוב את עבודתו באודיסה בתור רופא־חולים פרטי, עבודה שהביאה לו שכר טוב, וימהר אל שדה־המלחמה לרפא שם את חולי הטיפוס ולחבש את הנפצעים של חיל רוסיה. כתום המלחמה, שב פינסקר לאודיסה לעבודתו בתור רופא־חולים. כל אלה אשר ידעו את פינסקר מקרוב מעידים עליו, כי הצטיין במדה גבוהה בכל הנוגע למילוא חובותיו בתור רופא ובכל הנוגע לרגשי השתתפותו ורחמנותו להחולים שפנו אליו, וקנה לו שם טוב גם בין עניי עירו, אשר הקדימו לפתחו.

משנת 1860 עד שנת 1870 השתתף פינסקר בעבודתו הספרותית בעתונים הרוסיים־היהודיים, שיצאו לאור באודיסה.

פינסקר היה, ביחד עם הד"ר א. סולובייציק, גם עורכו של השבועון „ציון" בשפה הרוסית, ורבים מן המאמרים הראשיים, שהצטיינו בטוב טעמם, בסגנונם ובבהירותם המיוחדה, יצאו מעטו. אז הטיף פינסקר בהתלהבות עצומה להרחבת ההשכלה בין יהודי רוסיה, בהאמינו, כי הטמיעה הגמורה בקרב אזרחי־הארץ קרובה לבוא, ואז תבוא גם תשועת ישראל. הפתגם, שהיה שגור בשנים ההן בפיו ובעטו, היה: „השכלת היהודים בשפה הרוסית וברוח הרוסים תקרב את הגאולה".

בשנת 1872, אחרי הפרעות, שנעשו בקרב יהודי אודיסה, — הוא ה„פוגרום" הראשון — ואחרי שהתגברה האנטישמיות גם ב„אירופה הנאורה", התחוללה מהפכה עזה ברוחו של פינסקר. עבודתו להרביץ השכלה רוסית בקרב יהודי ארצו הלכה הלוך ורפה. אז החל להכיר את טעות חייו ואת טעותם של חבריו, אחוזי בולמוס ההשכלה האירופית בגולת רוסיה.

ועל אחת הישיבות של הסניף לחברת „מרבי ההשכלה בקרב יהודי רוסיה" אשר באודיסה, שפינסקר היה אחד מחברי הועד ואחד העובדים והעסקנים החרוצים, פנה אל חבריו בדברים נמרצים וקצרים: למה זה הבל תהבלו להלעיט את אחינו מן ההשכלה הרוסית, והם הלא גועים מרעב ונחנקים מלחץ ודחק. הרפו מעבודתכם, עבודת שוא זאת!

ובאותה ישיבה התפטר פינסקר ממשמרתו בחברה זו.

ואז, כאשר אבדו לו האידיאלים הישנים, שהיה דבוק בהם בקנאות יתירה רוב שנות חייו, ואידיאלים חדשים טרם יצמחו בו, היה פינסקר כל הימים נדכה ברוחו, מושך ידו מעבודתו הצבורית, שהיה רגיל בה, מתעמק בעולמו הפנימי, בוחן ובודק את ערכי חייו.

בשנת 1882 יצאה לאור בברלין מחברתו הנפלאה, בת ל"ו דפים, „אויטאָעמאַנציפּאַציאָן" בעלום שמו, כי חתם על השער „קול־קריאה של יהודי רוסי לאחיו". ומני אז מתחילה תקופה חדשה בחיי מחברה. המחברת האמורה לא לבד שהביאה שנויים עצומים ומהפכה שלמה בחיי רוחו ובעבודתו הצבורית והלאומית של פינסקר עצמו, אלא שהביאה שנויים ניכרים ומורגשים גם במהלך מחשבותיהם ודעותיהם של טובי האינטליגנציה היהודית ברוסיה והשפיעה בעתה מרווחה גם על אחרים מבחירי עמנו גם במערבה של אירופה.

המחברת הנזכרה היתה המפעל היותר גדול של פינסקר בכל ימי חייו, ובשבילה נתפרסם בעינינו כאחד מאבות התחיה העברית.

הד"ר י. רילף, שהיה הוגה דעות עמוקות ואחד העסקנים הלאומיים היותר מצוינים בעמנו, כתב בראש ספרו „ארוכת בת עמי", בשפה האשכנזית, שיצא לאור בשנת 1883, כדברים האלה:

ב מ ק ו ם ה ק ד מ ה.

להמחבר את ה„אויטאָעמאַנציפּאַציאָן":

„מיינע שריפט איזט דורך די דייניגע פּעראַנלאַסט וואָרדען: איזט פיעלליכט איינע בלאָססע איבערטראַגונג דיינער וואָרטע אין דיע מייניגע".

משני המאמרים הגדולים, שהקדיש א ח ד ה ע ם בספרו „על פרשת דרכים" להמחברת הנזכרה ולמחברה, ניכר, כי שניהם השפיעו על רוחו ומהלך מחשבותיו במדה מרובה, ואולי הוא גם מפריז על ערכם האמתי של שניהם, כי השפיעו עליו בהיותו עוד צעיר לימים.

הקוים היותר מפליאים בתולדותיו של ליאון פינסקר: המהפכה ברוחו נשלמה בהיותו כבר בן ששים ואחת. בימים הקרובים לזקנה ושיבה סלל לו מסילה חדשה בחייו, בתורתו ובעבודתו המעשית, הצבורית והלאומית. עוד זאת: הוא הגביר תמיד את רוחו החזק והרענן על גופו הרצוץ והחולני, כי סבל שנים רבות מחלת הריאה וכובד־הנשימה.

סגולות־נפש כאלה מצויות רק אצל גדולי־הרוח באמת.

בשנת 1884 קרא פינסקר את ראשי חובבי ציון, וביניהם גם סופרים ורבנים ידועי־שם, לאספה בקאטוביץ, ושם נבחר לראש הועד של „חברת התמיכה לישוב ארץ־ישראל", ומשרה זו נשא בכבוד ובאחריות רבה עד יום מותו.

אחרי צאת מחברתו „אויטאָעמאַנציפּאַציאָן" לאור, הלך פינסקר למערבה של אירופה והשתדל להשפיע על גדולי היהודים בווינה ובברלין רבי ההשפעה, העומדים בראש המוסדות הצבוריים הגדולים, להטות את לבבם אל הרעיון הגדול של המקלט הבטוח לעם ישראל, אשר הביע במחברתו הנזכרה. אולם למרות אשר הוא בעצמו עשה רושם טוב, כאדם מצוין ונעלה, על „הגדולים" אשר קבלוהו, דבריו לא נתקבלו ולא שמו אליהם לב אף מפני הנימוס. פינסקר היה בעיניהם כהוזה וכחולם חלומות בהקיץ. אז נוכח פינסקר, אשר חרת על דגלו את הפתגם של הלל: „אם אין אני לי — מי לי ? ", כי מאדירי־הכסף לא יושע ישראל, ועל בני־העם בעצמם, — אלה המרגישים את שפלותם ושעבודם הקשה בארצות הגולה, — לאמץ את כל כחותיהם ולהביא את כל הקרבנות הדרושים לגאולתם ולהצלתם, הצלת הנפש והגוף.

ופינסקר פנה אז — עד כמה שהיה אפשר ובמדה וב[illegible] שהורשה אז ברוסיה לפנות אל שדרות העם הרחבות בפומבי, בקולות־קריאה ובכרוזים — אל אחיו לעורר אותם לתחיה ולהצלה.

ואחרי אשר נוכח, כי עיני העם נשואות רק אל ארץ אבותינו, אשר רק בה יבקש מפלט ומקלט בטוח לגופו ולרוחו, חזר מדעתו הראשונה במחברתו הנזכרה, כי גם באמריקה הצפונית יכולים אנו לבקש ארץ־מקלט בטוחה, והקדיש את כל כחותיו, עתותיו וכשרונותיו רק להישוב החדש בארץ־ישראל. ואף כי מחלתו התגברה עליו בשנים האחרונות לחייו ועבודתו בתור רופא (כי היה אחד הרופאים המפורסמים באודיסה) היתה רחבה ומרובת־ההיקף, בכל־זאת נשאר נאמן עד יום מותו למלוא חובותיו הגדולות וגם היותר קטנות בתור נשיא חובבי ציון.

המנוח מ. ל. ליליענבלום וזלמן עפשטיין, שהיו מזכיריו של פינסקר בעבודת ציון, הדפיסו אחרי מותו של זה האחרון מאמרים ב„המליץ", ששבהם ספרו על־אדות עבודתו הקשה והמדויקה בתור ראש חובבי ציון ועל־אדות סבלנותו המיוחדה להטות אוזן ולהקדיש מזמנו לכל הבאים אליו בדבר הישוב בארץ־ישראל ובדבר כל הענינים הנוגעים לזה. כן מעידים ה„חובבים", וביניהם גם העסקן הלאומי הנמרץ והסופר הנלהב וו. ברמאן בהמאסף „ציון", בשפה הרוסית, — על ענותנותו הנימוסית, בריחתו מפני הכבוד, גם הראוי לו, ועל־אדות השתדלותו המחוכמה לעשות שלום בין המפלגות והזרמים הקיצוניים בתוך ה„חובבים" וכל העוסקים בעבודה הלאומית.

על־אדות צורתו המוסרית של ליאון פינסקר, שהיה עשיר־הרמיון, רחב־השכל ובהיר־ההגיון, ועל־אדות דעותיו, רגשותיו והשקפותיו הלאומיות, שהובעו במחברתו „אויטאָ־עמאַנציפּאַציאָן", ועל־אדות המקום המיוחד, שהוא תופס בתנועת התחיה של העם העברי, אדבר בפרקים מיוחדים.

מַה נָּתַן לָנוּ פִּינְסְקֶר?

מאת

ד"ר ש. מ. מלמד.

ההיסטוריה של ההשכלה היהודית הלאומית בעת החדשה נחלקה לשלש תקופות: לתקופת הפשרה, לתקופת השלילה הלאומית ולתקופת החיוב הלאומי. מנדלסון היה יוצרה של התקופה הראשונה, ופינסקר — אביה של התקופה השלישית.

התקופה הראשונה אמרה לפשר בין היהדות ובין התרבות הכללית בזה, שהעמידה את היהדות על הבסיס הדתי בלבד ונסתה לשלול ממנה את צורתה הלאומית. בסוף שנות המאה השמונה עשרה הביטו הנאורים על הדת כעל גורם בלתי־חשוב בחיים, ומכיון שכל דת אינה תופסת מקום חשוב בחיים, הרי גם הדת היהודית, שהיתה פתאום בעיניהם ל„אמונה ישראלית", אינה צריכה למשול בחיים ולהגביל את תנועותיו של היחיד והכלל היהודי. יש דת יהודית בעולם, אבל יש גם פתגמו של פרידריך הגדול: "Jeder kann nach seiner Facon selig werden„— כל אחד יכול להגאל על־פי דרכו. וכה בטלה ממילא גם חשיבותה של הדת היהודית. תלמידיו של מנדלסון לא שמעו אמנם את הדברים האלה מפי רבם, אבל כך השיגו את תורתו. הרב רצה רק לפשר — והתלמידים עשו את הפשרה עצמה לדבר קל־הערך, ובין כה וכה — ומהיהדות לא נשאר בשבילם כלום. היינריך היינה הביע רק את דעתם של תלמידי מנדלסון, כשהכריז: היהדות אינה אלא פורענות.

בינתים התגברו באירופה שתי תנועות: תנועת הראדיקאליזם בכל צורותיו — הראדיקאליזם הדתי והפו־ליטי — ותנועת הקוסמופוליטיזם. נוסף על זה עמדו כל בני הדור ההוא תחת השפעתה של המהפכה הצרפתית — למרות התורה הלאומית של פיכטה והתורה המדינית של הגל. החברה האירופאית בזמן ההוא היתה נכונה לקבל אל קרבה את היהודים בתנאי, שיהיו לאזרחי הזמן — שישתחררו מיהדות כולה. החברה היהודית במערב אירופה הכירה תיכף, שיש לה שעת־הכושר להתקבל בחברה האירופאית, אם תשתחרר מהיהדות, שכבר נעשתה בשבילה אז רק פורמולה בעלמא — בריה בלא דם ובלא עצבים, בלא גון ובלא צורה, מפני שנהפכה מדת לאמונה — לאמונת היחיד, שהיא ענין פרטי, — והחברה היהודית החליטה לקבל את ההזמנה של החברה האירופאית ולמלא גם אחר תנאיה. וכך יצא הכרוז: „השתחררו מהיהדות". להמלה „אימאנסיפאציה" היה מובן אחר מזה שיש לה בעת. מובנה אז היה: "Los vom Judenthum„— התפטרו מהיהדות, כדי שתהנו מזכיות הארץ. עד כמה גברה אז תנועה ההיא, אפשר לראות מעובדה זו: כשבא שמשון רפאל הירש לשמש בכהונתו בפראנקפורט, מצא שם בדוחק מנין של יהודים חרדים — ופראנקפורט הלא היתה גם אז מרכז יהודי. ובימים ההם מי שלא היה יהודי חרד לא נחשב יהודי כלל.

בהשפעתה של תנועת האימאנסיפאציה הזאת עזבו המוחות היותר טובים את עמם ודתם ואבדו מקהל ישראל. ואלה שנשארו ביהדות היו חסרי־אונים — בלא תקוה, בלא חיים יהודיים ובלא התפעלות יהודית. הללו היו יהודים מאונס, או יהודים בלא הכרה עצמית, שלא התענינו כלל בשאלת היהדות וקיומה. עד היכן הגיעה הדימוראליזציה בקרב יהודי המערב בעת ההיא נודע לנו מספר־יומו של לאסאל, שבו הוא שואל: „עמי, האם באמת היית לעבד?" ולאסאל, שמתוך הטמפראמנט שלו היה גאון יהודי בכל מעלותיו, לא היה בכל זאת יהודי לאומי — מפני שזרם הזמן הכה את עיני טובי היהודים בסנורים.

כה עברו שמונה עשרות של המאה התשע עשרה בתנועת האימאנסיפאציה, כלומר, בתנועה של טמיעה ושמד. יותר ממאת אלף יהודים עזבו את עמם במשך התקופה ההיא.

בסוף שנות השבעים של המאה התשע עשרה באה ריאקציה על שלטון האישיות באירופה, שמסקנתה היתה המסקנה הקוסמופוליטית. התורה הקוסמופוליטית כל עצמה לא היתה אלא מודה חברתית באירופה. מי שרצה להתקבל בחברה, מוכרח היה להודות בקוסמופוליטיזם. והמודה הקוסמופוליטית, ככל מודה, לא יכלה להאריך ימים. הריאקציה באה על־ידי המהפכות הגדולות על שדה התעשיה והמסחר מצד אחד ועל־ידי התפשטותה של תורת

„הָרוּחַ הַלְאֻמִּי—מֵאַיִן יִמָּצֵא?"

מאת

מ. שיינקין.

ויאמר ה' אל משה: לך אל העם וקדשתם.
(שמות, י"ט).

יש קונה עולמו בשעה אחת. ויש קונה שם־עולם במחברת אחת.

הד"ר י. ל. פינסקר העשיר את הספרות הציונית במחברת אחת, ושמו ישאר לזכר־עולם בתור אחד ממניחי היסוד לתורת הציוניות; ולולא דמסתפינא הייתי אומר, כי הוא הנהו מיסד התורה הציונית.

הרבה נבואות נזרקו מפיות מבשרי הציוניות בעשרות השנים, שקדמו למחברתו של הד"ר פינסקר. ואולם איש מהם לא הביע את כל הרעיון בשלמותו באופן כל־כך בולט ושקוף. הוא תפס את עצם הרעיון, את תוך־תוכו, את הגרעין שבו, בלי שום תוספת של פסולת, — האציל עליו מרוחו העדין ומחום לבו הטהור, ותצא אבן־חן זו מיתיזה ניצוצות.

ואחריו באו המאורות הגדולים: ד"ר הרצל ומחברתו ונאומיו הרשמיים, מאכס נורדוי ונאומיו הקלאסיים, ואחריהם החרו־החזיקו נושאי־כליהם לעשרות, נואמים ומטיפים למאות. וראו זה פלא! מלה חדשה עיקרית לא נאמרה, לא נוצרה. כי הנה „מדינת היהודים"—זוהי „אבטו־אימאנסיפאציה" במהדורה שניה, בקצת הוספות ושנויים שאינם עיקריים; משאות נורדוי — זוהי „צרת היהודות" של פינסקר, „כפל הענין במלות שונות"; גם „הגיתו החדש" וגם „הד"ר כהן" הן אילוסטראציות מצוינות להנחותיו של פינסקר. וכל צבא הנואמים והסופרים באו בהערות ובאורים לפסוק זה או אחר שב„אבטואימאנסיפאציה", אם כי לרוב לא זכרו ולא הזכירו את הפסוק עצמו. ומי לנו גדול בעצמיות המחשבה ובדיוק צרופי השמות מאחד העם? גם הוא קבל מפינסקר את השמות הקדושים של המושגים, שהניח ליסוד מוסד בשיטתו.

כי גם „המקלט הבטוח" בהסכמת עמי אירופה, גם ה„מוכר הפינאנסי הלאומי" וגם ה„קיפה הלאומית" כבר נזכרו במחברתו של פינסקר. גם על־אדות „צרת היהודות" ו„צרת היהודים" דבר, ואף את המושג „מרכז לאומי רוחני" הביא לידי בטוי בסוף ימיו, בתור צואתו הלאומית. על־כן היתה המחברת הזאת כהגדה עם קל"ב פירושים, אם כי מעולם לא נדפסה בצורה זו עם הפנים ועם הבאורים סביב.

ולאחר כל אלה לא תהיה ה„אבטואימאנסיפאציה" מגלת־הבשורה של הציוניות, כמו שחפץ לכנותה אחד העם (במאמרו „התורה והעבודה", עפ"ר ח"ב), כי גם מחבר המחברת לא יחשב ל„מחוקק" הציוניות (כדעת אחד העם, שם). המחוקק משיג איזה צד נצחי שבסדרי־העולם, מלביש אותו בצורה מתאימה של דברים, שגם הם נשארים נצחיים בערך לדורות. לא כן הד"ר פינסקר:

הגל ופיכטה מצד שני. בניגוד גמור לתורת הקוסמופוליטיזם עמד הגל ודרשׁו, שהעיקר בהיסטוריה הוא המדינה, ובניגוד גמור לתוך תם של האינדיבידואליסטים הראדיקאלים הורה פיכטה, שהעיקר בהיסטוריה היא האומה, ולא היחיד.

היהודים, שקבלו עליהם את השפעת התורות האלה, נחלקו לשני מחנות — לרוב ולמיעוט. הרוב טען, שהתורה הלאומית והמדינית החדשה מחייבת את התבוללותם של היהודים בעם, אשר הם יושבים בקרבו, ובמדינה, אשר בה היהודים חיים. והמיעוט טען, שהתורה החדשה מחייבת אימאנסיפאציה כללית־לאומית, ולא יחידית, — וממילא גם אימאנסיפאציה יהודית, כלומר — יהודית־לאומית.

ליאון פינסקר, שנתחנך בהשפעתה של התרבות הגרמאנית, היה למנהלה ולדברה של המיעוט. תחת אימאנסיפאציה של יחידים על חשבון היהדות הורה אבטואימאנסיפאציה בכח היהדות.

וכך היה פינסקר ליוצרה של התקופה השלישית בתולדות ההשכלה היהודית בזמן החדש — תקופה, שמחייבת את האימאנסיפאציה הלאומית ורואה פתרון לשאלת היהודים בהסתדרות הכחות הלאומיים, החיים ופועלים בעם היהודי. פינסקר נתן לנו את הסינתיזה של אירופאיות חדשה ויהדות עתיקה—וזהו סוד כחו וגבורתו. אינני יודע, עד כמה פעלו מקרי הזמן על נפשו של פינסקר ועד כמה גרמו לו לבוא לידי ההכרה שלו, שהיא כעת קנינו של חלק גדול מהאומה העברית; אבל יודע אני, שבתור הושב והוגה דעות שאב מהמקורות היותר טהורים של אירופה החדשה.

רוחו של פינסקר חי עוד היום בקרבנו, מפני שהיה איש מדיני במלוא מובן המלה. לא היה סדרן רב־פעלים כהרצל, אבל כאיש מדיני לא היה קטן מהרצל. פינסקר היה הראשון בינינו, שהכיר, כי רוב הצרות שבאות עלינו סבתן ויסודן בהעדר מרכז מדיני עברי, שעל העם העברי לרכוש אותו בזעת אפיו. בראשונה דבר אמנם על מדינה עברית סתם, אבל הכרתו המדינית הוכיחה לו אחר־כך, שמדינה עברית אפשרית רק בארץ העברים.

כך התפתח פינסקר והיה מאימאנסיפאציסט אישי לאבטואימאנסיפאציסט כללי־לאומי, ומזה—לציוני מעשי־מדיני. הוא לא השאיר אחריו ירושה לעמו בדמות ספרים גדולים, אבל הוא השאיר אחריו את ההכרה המדינית־הלאומית, שבה אנו תולים את תקותינו ושהיא רוח אפינו.

ובנתנו לנו את התורה הזאת — נתן לנו גם חברה לאומית־עברית.

וגדולה המתנה שנתן לנו.

הוא השיג בשלמותו ולאמתותו רק את מצב ההוה של עם ישראל ואת הנשקף לו בעתיד הקרוב. בזה עלה על בני דורו ועל בני הדור, שבא אחריו. את ההוה ואת העתיד הקרוב של מצב ישראל בין עמי אירופה ראה באספקלריה מאירה, בעת שבני דורו והדור שבא אחריו ראו אותם באספקלריה פחות מאירה. ואולם אל העתיד הרחוק לא חדר גם הוא. באופן זה הרי עכשיו, לאחר שעברו רק כשלשים וחמש שנים מיום שכתב הד"ר פינסקר את מחברתו, צריכים אנו כבר לשנות הרבה מן המטבע שטבע הוא מן הטעמים והנמוקים שנתן לדבריו. ולא זו בלבד, כי אם גם הד"ר פינסקר בעצמו, בגשתו אל העבודה, כבר נאלץ להכניס שנויים עיקריים באחדות מהנחותיו. אי־אפשר להמשיך את הבנין על־פי אותה התכנית, שהארדיכל בעצמו גלה בה איזו טעויות ולא הספיק לתקנן.

שלש סבות עיקריות מנה הד"ר פינסקר לסבלות היהודים. הראשונה היא זו, שהעמים אינם מכירים בלאומיות היהודית. הלאומים האחרים אינם רואים בלאום היהודי את בן מינם, השוה להם בערכו הפנימי, כי החיים הלאומיים המקוריים לא יצוירו בלי שתוף הלשון והמנהגים, בלי קשר של מקום משותף; ולעומת זה הנשמה הלאומית העברית הערטילאית, שאין לה גוף, מטילה אימה על כל העמים. הסבה השניה היא, כי מי שאין לו בית באיזה מקום שהוא, אין מתנהגים אתו כאת אורח הגון, רואים בו רק את העני המחזיר על הפתחים, המקבל תמיד ואינו מסוגל לעולם להשיב טובה לגומליו. הסבה השלישית היא, כי בארצות אחדות נמצאים היהודים במספר יותר מדי לערך יתר התושבים, והם דוחקים את רגלי התושבים העיקריים.

התרופה לכל זה היא: למצוא כברת־ארץ רחבת־ידים, המסוגלה לישוב גדול של מיליונים יהודים. המקום יכול להיות באיזו ארץ שהיא, ורק שימסר לחלוטין ולצמיתות לעם ישראל. לשם יביא ישראל את קדשיו, את הרעיון האלהי ואת התנ"ך; שם תתגשם לאומיותו בשתוף המקום, הלשון והמנהגים ויהיה בן־מינם של כל הלאומים. שם, בביתו החדש, יוכל עם ישראל לקיים מצות הכנסת אורחים לבני עמים אחרים, ועל כן יתנהגו עם היהודים, היושבים בארצות השונות, כעם אורחים הגונים, בכבוד ובנימוס. וכשיאלצו רבבות היהודים ה„מיותרים" לעזוב את ארצות מגוריהם, לא יוסיפו להיות נעים ונדים בכל קצות תבל, כי אם יבאו אל המקלט הבטוח בשביל היהודים.

זוהי תורת פינסקר, שלא הוסיפו עליה כמעט כלום כל הציונים ה„מדיניים" וה„מעשיים", שבאו אחריו.

ברור הדבר לפנינו, כי הכח המניע העיקרי הוא החיצוני: הם — העמים — עוינים אותנו, הם אינם מתחשבים עמנו כעם אורחים הגונים, הם מתנקמים בנו על התחרותנו הנפרזה אתם. ואולם אילו נתנו הם לנו לחיות בתוכם בשלום, אילו היתה חלוקת היהודים בין העמים האחרים במדה פרופורציונאלית לכולם, באופן אשר לא ירגישו ביותר בישותנו ויתנהגו אתנו בנימוס, המקובל בנוגע למי שהוא, הנכנס אל הבית ואיננו דוחק את רגלי התושבים; ובכלל, לו נתאר, כי מפני איזו סבה שהיא נשתנה מעט רוח האדם לטובה, לשויון, לאחוה ורעות, — כי אז הלא אין סבה אחרת לבקשת המקלט המיוחד לעם ישראל!

זהו ה„עקב האכילסי" שבכל התורה הציונית, הכתובה והמסורה לנו כיום. „הרגש הלאומי מאין ימצא לנו?" — שאלה זו שאל פינסקר בעצמו ולא נתן עליה תשובה. אין רגש חיובי נברא מתוך סבות שליליות. אם נניח, כי כבה הזיק, כי תם הרגש הזה בלב היהודי וכי לברוא אותו מחדש אנו צריכים, — כי אז מה כחנו ומה תקותנו?...

שכל האדם, בשרונו להתפתחות, בא לו בירושה מלפני אלפי דורות, נולד אתו ומלוה אותו בדרך חייו; כבה השכל, נר־האלהים, הרי הוא הדיוט, חדל מהיות אדם ואין לו תקנה. הרגש הלאומי גם הוא תוצאת ההתפתחות הטבעית במשך הרבה דורות בסביבה חמרית ורוחנית ידועה, קשר של רבבות תנאים, שהתאחדו והיו לנפש אחת. אם נשתנו התנאים כל־כך לרעה, עד כי נפסק הקשר, נתפרדה החבילה וחדל הרגש הלאומי, — הרי אין תקנה לאומה זו, אין לה יותר מקום בתור אומה בדברי ימי העמים.

אלא יש ששכל האדם יועם רק לזמן, מבלי אשר יכבה במקורו. המומחים לדבר יודעים להכיר ולרפא את המחלה ולהשיב את האיש לאיתנו. וכן יש להבדיל גם בין הרגש הלאומי שכבה ובין אותו שעומם תחת שכבות האפר, שנצטברו במשך הדורות. רגש לאומי כזה — צריך רק להפיח בו ולהביאו לידי גלוי.

ועגין זה הוא שטעו בו הרבה מטובי המנהיגים, ופינסקר בראשם. חושבים הם את העם למת, לנרקב, ל„הציר יבש"; והם באים להחיותו באמצעיהם המחוכמים, בתרופות המנוסות אצל אחרים, שאינן מנוסות כלל; לפעמים רבות מתיעצים הרופאים ומחליטים החלטות, מבלי שאל כלל את החולה על הרגשת עצמיותו וכאבו.

גם פינסקר היה אחד מאנשי־המעלה; גם בקול הקורא שלו הוא פונה ביחוד אל „אצילי בני ישראל". הישועה, לפי דעתו, צריכה היתה לבוא על־ידי החברות הגדולות, כלומר: העשירות. כשראה פינסקר, שאין גדולי היהודים מחוץ־לארץ שמים לב לדבריו די הצורך, — ותר מעט והשתתף עם הגדולים אשר ברוסיה — עם מנהיגי חובבי ציון („והיה לחובב חובבי ציון", — לפי בטויו של אחד העם). וגם אז לא נסה הד"ר פינסקר לסדר אתם יחד את כל העם לעבודה גדולה, שתביא „להחלטה לאומית", כי מי הוא העם, ההמון הגס הזה, שממנו יקחו אבנים לבנין? ולהיפך, כשראה את התנגדות זקני מנהיגי אגודות אחדות, קרא במר־נפשו: „רקבון, רקבון בעם ישראל!" ולא עלה על לבו לחשוב, כי סבת הרקבון הוא רק באינטליגנטיות או באורתודוכסיות נפרזה של אחדים מהראשים, כי אין העם העברי מרגיש כלל וכלל במה שנעשה לפנים מן הקלעים של הבמה הקטנה חזו, אשר גם את מציאותה לא ידע.

וכאשר ראה פינסקר בסוף ימיו את כל קושי העבודה, את המכשולים הרבים הפנימיים והחיצוניים, לא יעץ לפנות אל העם, להרבות את מספר העובדים ולרכז את כל הכחות, כי־אם מסר את צואתו הלאומית: ליסד בארץ־ישראל מרכז לאומי רוחני. הוא לא הספיק לבאר את פרטי מחשבתו זו; ואולם בא אחד העם (במאמרו „ד"ר פינסקר ומחברתו") ונתן באור מספיק לצואה זו בתור תריפה לצרת היהדות. וזוהי תמצית דבריו בקרוב:

כשנתקן את החיים של איזה אלפים מישראל בארץ־ישראל בעבודה, במלאכה ובמסחר, כשניסד שם בתי־ספר עבריים מצוינים ועתונים ומאספים עבריים, ערוכים על־ידי טובי המלומדים והסופרים העברים, שיעמדו על־ידי זה במעלה גבוהה בעיני כל העמים; כללו של דבר: כשנברא שם „מיניאטורה" של עם ישראל, אשר תצטיין בעבודת־הגוף וטהרת־הנפש, אז יהיה זה מקלט בטוח לרוח לאומנו, בו ובשכלולו ישתתפו כל היהודים, וההשתתפות הזאת תקרב קרבת הרוח את הרחוקים במקום ובדעות. וגדולה תהיה השפעת המרכז על כל נקודות ההיקף. יהודים רבים יחפצו לבקר את ארץ־ישראל, הרבה יקנו שם גם לעצמם נחלת שדות וכרם „למזכרת־נצח", ובעקבות הגדולים—יחלו ללכת גם הקטנים, עד שיהיה הדבר למנהג בישראל, שכל בעל בעמיו יחשוב לו יהיבה ולכבוד להחשב במספר מחבבי ציון ולבקר לפעמים את הארץ, בעת שהוא יוצא לחוץ לארץ להנפש מעבודתו.

הרעיון בעיקרו נכון מאד; אבל — עוד הפעם אידיאל של עבודה והצלה על־ידי המועטים הנבחרים, על־ידי הגדולים, העושים „למזכרת־נצח", ועל־ידי ההולך בעקבותיהם — ה„בעל בעמיו", שיבקר לפעמים את הארץ בצאתו לחוץ־לארץ להנפש מעבודתו.

והעיקר — העיקר חסר אצלם מן הספר: העם העברי, ההמון החי והנושא את עצמו במשך כל־כך הרבה דורות, העם שהעמיד את חכמינו וסופרינו — אליו לא הושם לב. אין אנחנו צריכים למצוא את הרגש הלאומי— נמצא הוא עמוק עמוק בלב העם העברי. היותר ערים ומוכשרים שבנו צריכים רק לעזור לעם לגלות את הרגש הזה ולהביאו לידי הבעה במעשים ממשיים. נבקש את האמצעים לתת את היכולת לחלק הגון מן העם ללכת ולהתישב בארץ־ישראל. מי שילך לא לנוח, כי אם לפעול ולעבוד, הוא יהיה הבחור והטוב. רק אם יהיה בארץ־ישראל קהל גדול מישראל, שיתעסק בעבודה ויצירה, רק אז יצטיינו שם בני־ישראל בעבודת הגוף וטהרת הנפש.

יֵשׁ בָּעוֹלָם פִּנָּה קְטַנָּה...

מאת
א. ש. שווארץ

יֵשׁ בָּעוֹלָם פִּנָּה קְטַנָּה וּרְחוֹקָה,
לִלְבָבִי קְרוֹבָה הִיא וַחֲבִיבָה;
דֶּרֶךְ עַרְבוֹת־יַמִּים, מְחִיצַת עָבִים וְעוּמִים,
אֶל מַחֲשַׁכֵּי חוֹדְרוֹת קַרְנֵי־זִיוָהּ.

עִם גַּעְגּוּעֵי דוֹרוֹת רַבִּים עַד אֵין סְפוּרוֹת,
עִם הֲמִית נִשְׁמָתָם הַשּׁוֹקֵקָה,
כְּזֶרֶם סַתֶר־הָרִים, זֶרֶם עֹז גַּעְגּוּעַי
נוֹהֵר וּמִשְׁתַּפֵּךְ אֵלֵי חֵיקָהּ.

וְאִם לִפְעָמִים יֵשׁ שֶׁלַּחֲלוֹם עוֹד אוּכָלָה—
חֲלוֹמָהּ אָז עַל פִּתְחֵי לִבִּי דוֹפֵק;
כּוֹכְבֵי־נִשְׁפָּהּ הֵם, הַלּוֹחֲשִׁים, הַגְּדוֹלִים,
הַמַּזְהִירִים לִי מֵחֲלַל הָאוֹפֶק.

וְאִם עוֹד תִּקְוָה לִי — תִּקְוָתִי הִיא אַךְ אַחַת:
כְּשׁוּךְ הַסַּעַר עוֹד לָנוּחַ מֵעֲמָלִי
תַּחַת צֶאֱלֵי הֲרָרֶיהָ, הָרִים קְדוּמִים,
מְקוֹם שָׁם הִתְוָה אֵל לָעַד גּוֹרָלִי —

לֶאֱרֹג עוֹד הַפַּעַם תַּחַת רוּם שָׁמֶיהָ
חָפְשִׁי, עָלִיז אֶת מַסֶּכֶת־חַיַּי,
וּלְהַפְרוֹת עוֹד, כְּשֹׁרֶשׁ פּוֹרֶה בְּרֵכָה,
צִיצֵי־רֵיחִי, קְדוֹשֵׁי־מַאֲוַיַּי...

הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת לְיִשְׂרָאֵל

א.

תָּכְנִית פְּעוּלוֹתֶיהָ שֶׁל הַקֶּרֶן הַלְּאֻמִּית.

ת ע ו ד ת ה.

בין המוסדות השונים, שנוצרו על־ידי ההסתדרות הציונית במשך עשרים השנה האחרונות, תופסת, בלי שום ספק, הקרן הקיימת לישראל את המקום היותר חשוב. הקרן הקיימת הלאומית, שבחודש זה מלאו חמש־עשרה שנה לקיומה, היא כלי־השמוש היותר מועיל וחשוב בידי ההסתדרות הציונית להגשים על־ידיו אחדות משאיפותיה העיקריות של הציוניות. על־פי תעודתה ותכנית־עבודתה מתגלות ומתבררות המטרות הראשיות האלה, שהציבה לה הקרן הלאומית במקצועות פעולותיה: גאולת הארץ; השבחת קרקע ארץ־ישראל; פתרון שאלת הפועלים; יצירת מעמד חקלאי יהודי; החזקת התרבות העברית בארץ־ישראל; ועל כולם — התקון הסוציאלי גדל־הערך ורב־התוצאות, שיש בו מתקון העולם העברי והאנושי גם יחד. באיזה אופנים ועל־ידי איזה אמצעים מוציאה הקרן הקיימת לפעולה את המטרות הנעלות האלה — יתברר ויתלבן, בבואני לדבר להלן בפעולותיה בכל מקצוע ומקצוע ביחוד.

ת ו ל ד ו ת י ס ו ד ה.

את רעיון יסוד הקרן הלאומית הרה והגה הפרופיסור המנוח הרמאן שפירא מהיידלברג, שעוד בשנת 1897 הציע אותו לפני הקונגרס הציוני הראשון בבאזיליה. אחרי עבור חצי שנה מעת האסף הקונגרס הראשון מת הפרופיסור שפירא, והרעיון הזה היה מרחף ערטילאי בעולם הציוני שנים אחדות, עד שלבסוף מצא את תקונו הראוי בקונגרס החמשי בבאזיליה. בקונגרס הזה הציע האינזינר קרימנצקי בשלשים בדצמבר 1901 את התכנית ליסוד הקרן הלאומית, שנתקבלה פה־אחד מתוך התלהבות מרובה על־ידי כל הצירים. בתוך שאר הדברים נאמר בתכנית, כי „הקרן הקיימת לישראל תהיה נחלתו של העם היהודי לצמיתות. הונו מוקדש רק לקנית אדמה בארץ־ישראל ובסוריא". ההון היסודי של הקרן, שאפשר יהיה לגשת בו לקנית אדמה, נועד לכתחילה להמשה מיליון פראנק, אולם הקונגרס הששי (בשנת 1903) החליט לגשת תיכף לקנית אדמה בארץ־ישראל. הקרן נתאשרה בחודש אפריל שנת 1907 באופן חוקי על־ידי הממשלה האנגלית, בתור חברה בלא מניות, בשם „קרן קיימת לישראל".

ג א ו ל ת ה א ר ץ.

הקרקע, הנמצאת עכשיו ברשות היהודים, עולה בערך לשלשה אחוזים מכל אדמת ארץ־ישראל. בקנית אדמה בארץ־ישראל עסקו עד עכשיו יחידים וחברות שונות („חובבי ציון", ה„יק"א ועוד). כל אלה, אם גם כונתם היתה לשם גאולת הארץ, בכל־זאת לא הספיקו הרבה. קנין ה י ח י ד, המונח ביסוד רוב קניות כאלה, הפריע הרבה. קנין היחיד גורם לידי התחרות, וההתחרות מביאה לידי תפקעת שערים, לסכסוכים ותכוכים, המשמשים מעצורים ומכשולים גדולים על דרך גאולת הארץ. מלבד זה, אין ביכלתם של יחידים וחברות (חוץ מעשירים גדולים, היוצאים מן הכלל) לקנות כברות־ארץ גדולות ושוממות, הרחוקות מישוב אדם. נחלות כאלה בידי יחידים וחברות קטנות, למרות מחירן הזול, שכרן ספק והפסדן ודאי. קרקעות כאלה, אם אינן נעבדות במשך שלש השנים הראשונות לקניתן, זכות בעליהן ההדשים נפקעת, והן מוחרמות על־ידי הממשלה הטורקית. הוץ מזה, למרות אידיאליותם של יחידים או חברות פרטיות, אי־אפשר לבטות בהם, כי בזמן מן הזמנים לא יסלקו את ידיהם מנחלתם, והאדמה תהיה שוב לאותם הזרים, שמידיהם גאלות. כל התסרונות האלה, המצויים בקנין יחיד, אינם בקנין הצבור, והקרן הלאומית הושתתה כולה על יסוד קנין הצבור. הצבור היהודי, בדמות הקרן הלאומית, קונה את הקרקע והיא קנינו ונחלתו לצמיתות. הקרן הלאומית, בהיותה מוסד, שכל העם היהודי משתתף בו, היכולת בידה לקנות שטחים גדולים של קרקעות לעבדם ולשמרם, מבלי להביא בחשבון, כהיחיד או החברה הפרטית, את הריות או ההפסד הממוני שבקניותיה. הקרן הלאומית, במסרה שטח ידוע מקרקעותיה לרשות יחיד או קבוצה לעבדו ולשמרו, הרי היא מוסרת אותו רק בתורת חכירה למשך ידוע של שנים, ולא בתורת מכירה. על־ידי זה היא מבטיחה גם את הלאמת הקרקע.

ה ש ב ח ת ה ק ר ק ע ו ה א ק ל י ם.

אלף ושמונה מאות שנה של שוממות הארץ — שמיטה ארוכה ובלתי־פוסקת — השאירו את רשומם על האדמה הפוריה של ארץ־ישראל. בכל פנה שאדם מישראל פונה בארץ־חמדתו— מלבד הישוב החדש, שאינו נכנס, כמובן, בכלל — הוא רואה לפניו שרידי חורבן עתיק וסימנים של רפיון־ידים ורשלנות מצד תושבי הארץ הערביים, שאינם שמים לב להתפתחות הארץ ולישובה. ותוצאת העזובה הזאת היא, שרוב אדמת ארץ־ישראל הבלתי־מעובדה עומדת היום חשופה ועירומה, בלא צל־עץ ובלא אמת־דשא להזין את העין ולהשיב את הלב. מלבד זה, נמצאים שטחים גדולים של קרקע מלאים בצות, המפיצות מחלות המאלאריה השונות ומפילות הרבה חללים בין תושבי הארץ. היהודים, ששבו להחיות את ארצנו ההיסטורית, עשו כבר כמה נסיונות מוצלחים להטבת המצב, אולם מכיון שהנסיונות האלה נעשו על־ידי יחידים או חברות פרטיות, היה חוג עבודתם מוגבל ומצומצם. הקרן הלאומית יש באפשרותה להרחיב את חוג העבודה הזאת בכל גבולות הארץ. הקרן הלאומית עומדת לנטוע יערים בארץ־ישראל, ולא יערים של אילני־סרק, אלא של עצים נושאי פירות. את הצעד הראשון החשוב בנדון זה עשתה כבר בנטיעת י ע ר ה ר צ ל. יער הרצל, הנושא עליו את שם המנהיג המנוח הגדול, נטוע כבר שלשים ושמונה אלף עצים, רובם זיתים. הזית אינו נושא פירות אלא לאחר חמש־עשרה שנה לנטיעתו, ואולם, כנגד זה, ימי חייו עלי אדמות הם, לפי דעת מומחים ויודעי־דבר, משלש מאות עד ארבע מאות שנה, ויש רבים מהם, המאריכים ימים אלף שנה ויותר. בחוות הקרן הלאומית בחולדה ובבן־שמן יש מקום כדי נטיעת מאה אלף עצים כאלה. הכנסת הזית אף היא גדולה בערך משאר עצים נושאי־פירות. דורשי רשומות חשבו ומצאו, כי הריוח הנקי, לאחר נכיון כל ההוצאות, שכל עץ־זית מכניס לבעליו, הוא לא פחות משלשה פראנק לשנה.

החזקת התרבות העברית בארץ־ישראל.

הנה כי כן רואים אָנו, כי מלבד הברכה, שנטיעות אלה מביאות לארץ: מיבשות את הבצות, מטהרות את האויר ומשביחות את טיב הקרקע עצמה, — הן מכניסות עוד ריוח הגון לבעליהן. ואת כל הריוח של נטיעותיה אלה מקדישה הקרן הקיימת הלאומית להחזקת בתי־הספר העבריים בארץ־ישראל. אם במשך חצי היובל הבא יהיה ברשות הקרן הלאומית מיליון עצים נושאי־פירות — דבר שהוא בגדר המציאות והאפשרות — אָז תעלה הכנסת פירותיהם לשלשה מיליון פראנק לשנה — סכום הגון לתמיכת מוסדות התנוך בארץ־ישראל.

פתרון לשאלת הפועלים.

אחת השאלות המכאיבות בישוב היהודי בארץ־ישראל היא, כידוע, שאלת הפועל העברי. רוב הקולוניסטים היהודים בארץ־ישראל מעסיקים פועלים נכרים. והטעם לזה: הפועל הערבי אורח־חייו הוא בשפל המדרגה, מסתפק הוא במועט ואינו דורש שכר גדול בעבודתו. מה שאין כן הפועל העברי, שדרישותיו כתור אדם בן־תרבות מרובות יותר שלא בערך, ולפיכך אינו יכול להסתפק במשכורת של קב חרובין. נמצא, שהפועל הערבי דוחק את רגלי הפועל היהודי ומשמש לו מתחרה מסוכן, שאין לעמוד בפניו. ואם מצב הדברים ימשך כך גם להבא — מה תקוה איפוא להישוב, אם עבודת היצירה שלו תהיה נתונה בידי נכרים? כבוש העבודה הוא תנאי הכרחי לקיום הישוב, כמו כבוש האדמה. לידי הוכחה זו באו כל עסקני הישוב זה כבר. אולם פתרון השאלה הזאת אינו תלוי ביחיד או ביחידים רבים, אלא בצבור המאורגן. והקרן הלאומית, באת־כחו של הצבור המאורגן, מנסה לפתור את השאלה הזאת בדרכים שונות. ראשית כל, פרינציפ הוא לה להעסיק בענפי־העבודה השונים שברשותה רק פועלים עברים, ואינה משגיחה, כמו היחיד או החברה הפרטית, בההוצאות המרובות (לרגלי שכר־הפועל המרובה), הכרוכות בזה. בונה היא בתים מיוחדים לפועלים היהודים במושבות לגור בהם בשכר מועט, ועל־יד הבתים האלה היא מחכירה לכל אחד שטח של קרקע בן כמה דונאמים לגדול ירקות, ועל־ידי זה היא מקילה את תנאי הקיום על הפועלים העברים. תומכת היא תמיכה כספית ומוסרית ביסוד חוות ומושבות קואופּיראטיביות מיסודו של הד"ר פראנץ אופּנהיימר.

יצירת מעמד תקלאי יהודי בארץ־ישראל.

בתמיכותיה אלה, שהיא תומכת בפועל היהודי על־ידי יסוד מושבות קואופּיראטיביות ועל־ידי חכירת שטחי אדמה לגדול ירקות, מתכוונת הקרן הלאומית להקים מעמד תקלאי יהודי בארץ־ישראל. מאותו טעם היא תומכת גם בבית־הספר החקלאי בפתח־תקוה ובעוד מוסדות, שתעודתם לחנך אכרים יהודים בארץ־ישראל.

נסיונות לתקונים סוציאליים.

הלאמת הקרקע היא אחת הפרובלימות היותר חשובות, שבהן מתחבטים מתקני־עולם זה ימים ושנים. העברת שטחים גדולים של קרקע מרשות הרבים לרשות היחיד היתה תמיד בעוכרי העמים האירופיים. היחיד השליט נשל בכח ממוני מעל קרקעם רבבות אכרים, עד כי צר היה להם המקום בארץ מולדתם והוכרחו לנוד למרחקים מעבר לימים לבקש את לחמם. משטר כזה הביא רעה רבה לא רק למעמד האכרים, אלא גם לכל תושבי המדינה כולה. אנגליה, אויסטריה, רומיניה ועוד ארצות נאנקות עד היום מכובד העול של ה„לאנדלורדיזם", שאין לו תקנה בתנאי המדינות, המיושבות באוכלוסים רבים. הקרן הלאומית, בבואה לעבוד את עבודתה בארץ־ישראל, שרק חלק קטן ממנה מיושב, יכולה למנוע בעד המעוות הזה על־ידי הלאמת הקרקע.

הנסיון החשוב השני, שיש בו מתקון העולם, הוא יסוד מושבות קואופּיראטיביות על־פי תכניתו של הד"ר פראנץ אופּנהיימר — נסיון, שהקרן הלאומית התחילה לטפל בו בשנים האחרונות. אם שני הנסיונות האלה יצליחו, אָז אין לשער את הברכה המרובה, העתידה לבוא על־ידם להעם היהודי בפרט ולכל המין האנושי בכלל. הנסיונות האלה יגרמו מהפכה בסדרי־החיים הסוציאליים והכלכליים.

(סוף יבוא.)

שונות

חגיגת סיום בבית־הספר הלאומי בניו־יורק.

במוצאי־שבת, 30 לחודש דצמבר, יחוג בית־הספר הלאומי של 183 רחוב מדיסון את סיומו השני באולם קופּר יוניון. תכנית החגיגה כוללת נאומים, זמרה, מנגינה, דקלומים וגם מתן תעודות ופרסים לתלמידות המסיימות.

הסיום הזה נערך למחלקה, שגמרה את הקורס התיכוני של בית־הספר. בכללה נחלקת תכנית בית־הספר לשלשה קורסים: הקורס הנמוך — בן ארבע שנים, הקורס התיכוני — בן שלש שנים והקורס העליון — בן שלש שנים. המסיימות את הקורס התיכוני עוברות על רוב ספרי התנ"ך, לקוטי התלמוד והאגדה, ההיסטוריה ותולדות הספרות לכל תקופותיה.

* * *

מחיי האגודות.

— אגודת „אחיעבר" תחוג את יום הולדת הששים של אחד העם בנשף ספרותי, שתערוך ביום החמשי, 28 דצמבר, באולם קלינטון. בנשף הזה ינאמו על ערכו של בעל־היובל בספרותנו ובתנועתנו הלאומית הסופרים: מר ראובן ברינין, ד"ר ש. מ. מלמד, פרופיסור ישראל פרידלאנדר, מר צ. אויר־ביך ומר צ. ה. מאסליאנסקי.

תקון טעות. — במספר מועט של חוברות „התורן" הקודם (גליון מ) נפלה טעות בראש מאמרו של ש. זאק: במקום „לשאלת קריאת התוראה העברית" צ"ל: לשאלת הוראת הקריאה העברית.

"אוצרות ספרותיים"

מינבז המקף בזבז אוצרותיו ואוצרות אבותיו לצדקה בשני בצורת (שנות רעב) ואמר אבותי גנזו אוצרות ממון ואני גנזתי אוצרות נפשות וכו'. אף ההפך מזה נוכל לומר על תוצאות המלחמה הנוראה השלטת עתה באי־רופה, אשר עזרה לרבים לכנוס ולאסוף אוצרות כסף וזהב, אך גרמה בהשחתת אוצרות רוחניים של הספרות העברית ע"י אברון הגדול של ספרים יקרי ערך ברוסיה, פולין, גאליציה ואונגאריה, כי רבים הקלים הפיקה בין הדפוסים והמדפיסים, וכמעט ערערה את חומת הספרות. ועתה עינינו נשואות רק לאמריקא מקום המקלט להשארית ויתר הפליטה. ובאמת יש לנו פה אוצרות טובים העוצרים בקרבם את כל הספרים בספרותנו במדה קטנה, מועט מחזיק את המרובה, כמו:

אוצר ישראל, אנציקלופידיא עברית בעשרה חלקים בסדר אלפא ביתא, והוא ספר שמושי לכל מקצועות תורת ישראל ספרותו ודברי ימיו, עם מפות תמונות וציורים, כלול בהררו על נייר טוב ודפוס יפה מאד. האוצר הזה נערך בעזרת 221 סופרים ממדינות שונות, ע"פ שיטה מסוימת ומדעית המאשרת ומקיימת את הדת המקובלת, ומקיף ענינים שונים במקרא מסורה וחכמת הלשון, הלכה אגדה מדרש וקדמוניות, מדות מנהגים קבלה פילוסופיא והגדת עם, תולדות אנשים ועמים ומקומות בכה"ק בתלמוד וקורות ישראל, תולדות הכתות והתורות השונות, ואדות הספרות העתיקה והחדשה. מספר כל הערכין שלשת אלפים שש מאות ושבעים וחמשה.

מחיר כל חלק שלשה דאלאר, וכל הסדר של עשרת החלקים שלשים דא־לאר ונמכר גם בתשלומין לשעורין.

אוצר מדרשים: הוא בית עקד למאתים מדרשים קטנים שלמים ואגדות ומעשיות בסדר אלפא ביתא. בו נכללו כל המדרשים שנדפסו ע"י דר. יעלינעק בילקוטו בית המדרש ששה חלקים ועוד מדרשים מילקוטים אחרים. ויש בו הקדמות לערך שלש מאות מדרשים הנודעים והבלתי נודעים גם לגדולי החוקרים והדורשים.

מחירו בשני חלקים גדולים חמשה דול.

אוצר דינים ומנהגים: כולל כל התרי"ג מצות והדינים גם אלה שאינם נוהגין בזמן הזה, ע"פ שיטת הרמב"ם והשלחן ערוך וכל הפוסקים הראשונים והאחרונים וכל המנהגים וטעמי המנהגים והמצות עפ"י המקורות הראשונים.

האוצר הזה יצא לאור אי"ה אחר חג הפסח.

לפנות בכל הענינים האלה ואדות המכירה אל המו"ל:

J. D. EISENSTEIN

123 Canal St. New York

הריני מברך ברכת מזל־טוב כפולה ומכופלת את תלמידתי יקירתי בת־שבע גראבילסקי להולדת בתה השניה יהודית. יהי רצון שתגדלנה לתורה, לחופה, למעשים טובים ולאידיאלים לאומיים!

ניו־יורק. דניאל פרסקי.

ברכת אשר והצלחה להזוג הנחמד פינחס מזיא ורבקה שרייבר לנשואיהם.

בית הספר לבנות

183 רחוב מדיסון, ניו־יורק.

מקרב לב נברך את חברנו פינחס מזיא לנשואיו עם בת־נילו רבקה שרייבר. מי יתן והיה למופת במעשה זה לשאר חברינו והיתה השמחה במעוננו העברי!

אברהם ואסתר שפייזהנדלר.

מברכים אנו את ידידנו מר פנחס מזיא לנשואיו עם העלמה מרת רבקה שרייבר בשנות אשר וברכה.

ש. עפשטיין ורעיתו.

אלה הן התחנות להכתב שם בתור מתנדבים

„ליום-הדגל הציוני"

לכל הצעירים הציוניים והלאומיים של ניו-יורק רבתי

מאנהעטען

תפארת מזרחי קלאב, 247 א. הויסטאן סטריט.
עסטרייך־אונגארישע ציוניסטען, 43 איסט 3טע סטריט, קאר. 2טע עוו.
וואלפסאן ציון קלאב, 239 איסט בראדוויי.
דוברי עברית מזרחי, 214 איסט בראדוויי.
מזרחי הויפט־אפיס, 121 קאנאל סטריט.
נאציאנאל־העברעאישע פאלקס־שוהלע, 183 מעדיסאן סטריט.

וויליאמסבורג

יאנג זייאניסט ארגאניזיישאן, 630 ווילאבי עוו.
נאציאנאל־העברעאישע שוהלע, 181 מעק־קיבען סטריט.
קרימה סענטער פון יהודה הצעיר, אין וויליאמסבורג תלמוד תורה,
310 סויט 1טע סט., קארנער רדניע סט.

בראנקס

אידישע פאלקס־שוהלע, 1670 בעטגייט עוו.
„השחר" ציון קלאב, 1258 באסטאן־ראוד.

סויט־ברוקלין

היברו אינסטיטוט, 374 7טע עוועניו.

בראנזוויל

פעראייניגטע ציוניסטען (מרכז הציונים), 296 סעקמאן סטריט.
יהודה הצעיר סענטער, 129 ליבערטי סטריט.

חגיגה של חנוכה — מאחר הצהרים וכל הערב

קונצרט־מזרחי ובאלל

ביום א', 24 לחודש דצמבר, 1916

באולם ניו סטאר קאסינא

101-115 רחוב 107 מזרחה, אצל פארק עוועניו

נערך ע"י

„פועלי ציון", סניף א', ניו-יורק

תמונות היות

1) על נהרות בבל. 2) בזמן הזה (תמונת מלחמה).
3) באחרית הימים. 4) חלום עברי.

תמונות־קסם

160 תמונות־קסם ארצי ישראליות מחיי התחיה.
תהלוכת הקונגרס הציוני האחד עשר בווין אל קבר ד"ר הרצל.

כרטים הכניסה 25 סנט. — שמירת הבגדים 25 סנט.

הדלתות נפתחות: בשעה 1 אחר הצהרים.
הקונצרט מתחיל: בשעה 3 אחר הצהרים
הבאלל מתחיל: בשעה 7 בערב.

סיום

של בית־הספר הלאומי
183 רחוב מדיסון
יערך
במוצאי־שבת, ל' לחודש דצמבר,
בשעה 8 בדיוק

באולם

קופער יוניאן

הנואמים:

דר. שמריהו לוין
צ. ה. מסליאנסקי

המנגן הגדול על הקונצרטינה

י. פירוזשניקוב

המנגנת המהוללה על הפסנתר

הנה מיליקוב

המזמרת

הדסה דנדים

המקריאה

דבורה שווארץ

מתן תעודות, פרסים ומתנות למסיימות

היושב ראש

יוסף בארונדס

מחיר הכרטיסים: 15, 25, 50 ס.

כרטיסים אפשר להשיג:

בלשכת בית הספר, בחנות יין „כרמל" 354 רחוב גרענד ו1369 העוו. החמישית.
בחנות הספרים של ש. דרוקרמן 50 רחוב קנל ובבית מרקחת של הד"ר גרינבערג 352 בושוויק עוו.

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. DECEMBER 29. 1916 No. 42

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין חתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

מברך אני את ידידי מר פנחס מזיא לנשואיו את רבקה שרייבר.

אינדיאנאפּוליס, אינד. מ. גורדון.

לידידי מר פינחס מזיא לנשואיו עם מרת רבקה שרייבר ב ר כ ה.

מ. מושביצקי.

סיום

של בית־הספר הלאומי

183 רחוב מדיסון

יערך

במוצאי־שבת, ל' לחודש דצמבר, בשעה 8 בדיוק

באולם

קופּער יוניאן

הנואמים:

דר. שמריהו לוין

צ. ה. מסליאנסקי

המנגן הגדול על הקונצרטינה

י. פירוזשניקוב

המנגנת המהוללה על הפסנתר

הנה מיליקוב

המזמרת

הדסה דנדים

המקריאה

דבורה שווארץ

מתן תעודות, פרסים ומתנות למסיימות

היושב ראש

יוסף בארונדס

מחיר הכרטיסים: 15, 25, 50 ס.

כרטיסים אפשר להשיג:

בלשכת בית הספר, בחנות יין „כרמל" 351 רחוב גרענד ו1369 העוו. החמישית.

בחנות הספרים של ש. דרוקרמן 50 רחוב קנל ובבית מרקחת של הד"ר גרינבערג 352 בושוויק עוו.

וועלכען חזן ליעבט איהר?

יעדער חזן האט זיינע אנהענגער, מענשען וועלכע האבען ליעב איהם צו הערען. יעדער חזן איז ווערטה געהערט צו ווערען, ווייל יעדער חזן איז א טאלאנט. אבער פיעל בעסער און אינטערעסאנטער איז צו הערען

115 חזנים מיט אמאל

וועלכע וועלען געבען קאנצערט ביים

קאנצערט און באלל

פון

גאליציאנער „פערבאנד"

וועלכער וועט שטאטפינדען

דיענסטאג

שבת דעם 30 טען דעצעמבער

8 אוהר אבענד, אין

הארלעם קאסינא

121טע סטריט און 2טע עוועניו

דער קאנצערט וועט געלייטעט ווערען פון דעם בעריהמטען דיריגענט פון אלע חזנים, העררי

לעאן קרעמער

דאן וועט געגעבען ווערען א צווייטע טהייל פון קאנצערט, אין וועלכער עס וועלען זיך בעטהייליגען

מאד. רעגינא פראגער

מאד. דארא וויסמאן

און פיעלע אנדערע.

דער באלל ווערט פעראנשטאלטעט צו גינסטען פון שיקען א שיפה קיין גאליציען.

טיקעטס צום קאנצערט און באל קאסט בלויז 50 סענט.

צו בעקומען אין אפיס פון פערבאנד, 82 צווייטע עוועניו.

O L. III NEW YORK, DECEMBER 29, 1916 No. 42

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית ניו־יורק, ד' טבת, תרע"ז גליון ארבעים ושנים

פרשת השבוע

כְּלַפֵּי פְּנִים.

בשורת השלום, שנפוצה בשבוע הזה במחננו אחרי אספת „המאה והארבעים", העוסקים. בתנועת הקונגרס היהודי באמריקה, ודאי שיש בה כדי להשביע רצון את הקהל הגדול, הדן על מהלך הענינים על־פי הפתגם הישגור: „אם הסוף טוב—הכל טוב". הקהל הגדול, השופט כל דבר ומאורע לפי משמע אזניו, וחושיו מתרגשים ביותר לקול „האקורד האחרון", ישאף עתה רוח לרוחה ודעתו תתקרר עליו: ובכן, המפלגות השלימו־סוף־כל־סוף זו עם זו והעקמומית שבלבן נתפשטה. ובכן, מובטח לנו הפעם, כי קונגרס יהודי יקרא באמריקה!

כמובן, יש לשמוח גם על זה. אם אחרי עבודה של שתי שנים ומעלה, אחרי עבודה קשה של פולמוס־מתנגדים ולהג־מפלגות בענין העומד מ ע ל לכל מפלגה, הצליחה היהדות האמריקאית, כנסת־ישראל זו בת שלשה מיליונים נפש, לכסות על חוסר־כשרונה ועל קלות־דעתה ולהוציא מקרבה ועד פועל מאוחד, אשר יסדר את עבודת העם בשעת חירום, — ודאי סימן טוב הוא לה. אות הוא, כי יש לה רגש האחריות בפני היהדות העולמית, כי יש לה עדיין הכשרון להרגיש בקלונה ובדלותה הרוחנית ו ל ה ס ת י ר ם מעיני אחרים. סימן טוב והתחלה טובה היא זו לצבור היהודי באמריקה.

ואולם אם יעלה בידנו לכסות על חוסר־כשרוננו בפני אחרים — אל נכסה עליו ב פ נ י ע צ מ נ ו ! אם הבשורה הטובה על התאחדות „כחות האומה" בעבודת הקונגרס היהודי באמריקה, אשר תתפשט עתה בכל תפוצות ישראל כבשורת־ישועה, עלולה להשביע רצון את אחינו הרחוקים — אל תשביע רצון א ו ת נ ו ! כל מי שהתבונן בעין בלתי־משוחדה אל מהלך האספה של „המאה והארבעים" וראה את א ו פ ן התנגחותן של המפלגות בתחילת האספה ואת א ו פ ן התפשרותן בסופה, כל מי שהתבונן וראה והדר לפחזות־שכלם וקלות־דעתם של באי־כח „היהדות" הצעירה, המכפרים את המליצה הריקה והנפוחה על התוכן הגרעיני, המניחים חיי־עולם ועוסקים יום תמים בחלוקת כבודים ינזיפות ל„הגדולים", אשר עשו להם, כל מי שנפשו לא אובקה עוד באבק ה„מפלגיות" הפעוטה, האוכלת כל חלקה טובה בחיינו, — לא יכול להשתחרר מהרגשה אחת בלתי־נעימה, הלוחשת לו בלי הרף, כי ל א כ ך נעשית עבודת־עם, כי ל א מ ר ג ש ו ת כ א ל ה יבנה בנין־עם. ניכר היה, כי לא רוח א ח ת קבצה את אלה ולא שפה א ח ת בפיהם, אלא כל איש בא ושפתו ש ל ו בפיו, וכל איש לא רצה להבין את שפת רעהו. ניכר היה, כי לא בשם האהבה הגדולה באו — האהבה לעם, שהיא יסוד מוסד לכל עבודת תחיה ובניה, אלא בשם השנאה הפעוטה — שנאת מפלגה לחברתה, שהיא כרקב לכל התאהדות צבורית ועבודה צבורית. ולפיכך לא רגש האחריות בפני עצמם עורר אותם יכסיף לפשרות ולוותורים ולהקמת ה„שלום" על מכונו, אלא רגש האחריות — או יותר נכון: ר ג ש ה ב ו ש ה — בפני אחרים עוררם לכך. ולפיכך עדיין חרד הלב ומהסס בכל הבנין המדומה הזה, בנין השלום והאחדות, שהורם בחפזון ובקלות־ראש על־גבי עפר תדוה ועל יסודות רעועים — יסודות של חנופה וכסות־עינים בפני העולם הגדול, בפני כנסת־ישראל באירופה.

וכל זה בא לנו — מפני שכל העבודה הלאומית של היהדות האמריקאית מוטבעת בחותם הצדקה והחסד לאחרים. אנו לעצמנו איננו צריכים כלום. אין אנו מרגישים את הפגימות ואת הלקויים בחיינו ואין אנו מבקשים תקון להם. שלוים ושאננים אנחנו, שלמים ובריאים בעינינו. את העוני והפורעניות והמחסור אנו יודעים רק מפי השמועה, וברוח קלה ובנפש שלוה אנו נכונים לקבל על עצמנו את התפקיד הקל והנקי — להיות

נדיבי־רוח לאחרים, „פודים ומצילים" לאומללים. כל העבודה הלאומית אינה לנו אלא כעין „ספורט" — ולפיכך עד נפשנו לא תגיע ואת נימיה לא תחריד, ולפיכך כל מעשינו נעשים מתוך קלות־ראש וכל בנינינו נראים כבנינים של קלפים, המשמשים לנוי ולשעשועים כלפי חוץ.

כ ל פ י ח ו ץ אפשר שתראה עבודתנו כעבודה נהדרה, מרהיבה עין ומעוררת לב. ואולם אל נרמה את עצמנו כ ל פ י פ נ י ם , ובטרם נגש אל העבודה העממית הגדולה בשעה הגדולה הזאת, נבקש־נא את דרך התקון והשלמות ל ע צ מ נ ו , את דרך הצירוף והזיקוק מפסולת המפלגיות, את דרך ההתדבקות בעם ובתעודת־קיומו, את דרך האחדות האמתית — דרך ה ש ל מ ו ת ה ל א ו מ י ת ו ה ה א ר מ ו נ י ה ה ל א ו מ י ת !

לְאוֹר מְנוֹרַת הָעָם.

ההתעוררות המורגשה בשנים האחרונות בין צעירי בני ישראל, הלומדים בבתי־מדרש המדעים, להכיר את עמם ולדעת את קורותיו בעבר, שאיפותיו בהוה ותקוותיו לעתיד. חשיבותה היהודית לצעירים בעצמם עודה הרבה על חשיבותה לכלל היהודי, שנעשה לנושא מחשבותיהם ומחקריהם. מי שעמד על אופים הרוחני והמוסרי של הסטודנטים היהודיים לפני שנים אחדות היה מוכרח לחרוץ את משפטו עליהם, כי הכרתם המוסרית והיהודית לא נתפתחה בקרבם במדרגה גבוהה. למרות התעודות של בתי־המדרש הגבוהים, שהביאו מתחת לבית־שהים, לא הגיעו גם למדה בינונית בהשתלמותם הרוחנית ובהכרתם המוסרית. צעיר בעל השכלה, שאינו מכיר את תרבות עמו ואינו רואה שום חובה לעצמו לברר לו את היחס שבינו ובין עמו ולהעמיד את יחוסו לעמו על יסוד השקפה עיונית, — השתלמותו הרוחנית והכרתו המוסרית טעונות בדיקה. דע את עמך ואת תרבותו — זהו יסוד היסודות של כל הכרה והשתלמות. דע את עצמך — מכלל זה יוצאת גם האזהרה לדעת את העם.

וצעירינו שאפו לדעת את הכל, חוץ מעמם. כל השאלות, שנסרו בחלל עולמנו, כל המאורעות, שזעזעו את נפשנו, רשומים לא היה ניכר כלל בחיי צעירינו. צערנו הלאומי לא נגע אל לבם ותקוותינו לא הלהיבו את דמיונם. יחסם אל עמם היה יחס שלילי, שאינו נובע מתוך השקפה מסוימה על ערכה של היהדות ותעודתה, אלא יחס הבא מתוך קרירות־הלב וקפאון־המחשבה, טמטום־המח וקהית־הרגש — מתוך אפטיה רוחנית לכל ענין, שאין לו נגיעה ישרה אל הלמודים ואל הפרופסיות, שבחרו בהם לעשותם קרדום לחפור בו.

יחסם הישירי של רבים מהסטודנטים היהודיים במערב־אירופה לעמנו אינו ענין לכאן להקיש ממנו על יחסם של הסטודנטים היהודיים באמריקה. האירופאים הם על־פי רוב בני מעמד חברתי, שעוד לפני דור אחד, בימי התגברותה של שאיפת הטמיעה, נתרופף הקשר בינו ובין עמנו ונמחו מחייו הזכרונות הלאומיים, המבדילים בינינו ובין אומות העולם. ביחסם של אלה אל היהודים והיהדות תורת בית־אביהם שגורה בפיהם, אותה התורה, העושה את היהודים לכנסיה דתית ומעמידה את היהדות כולה על פראזות ריקות מחוסרות־תוכן, המדברות „גבוהה" על רעיון „התעודה" ועוד. אמנם השקפה כזו אינה יכולה לעמוד בפני רוח הבקורת, וגם אין בה כדי להניח את דעתו של בעל בינה יתירה ובעל נפש יותר דקה; ואף־על־פי־כן כהה יפה להשלות את הרגש היהודי, התובע את עלבונו. אולם הסטודנטים האמריקאים הם על־פי רוב בניהם של נודדים מארצות מזרח־אירופה, המקושרים אל היהדות והיהודים בכל הזכרונות והתקוות הלאומיים, העושים אותנו לחטיבה מיוחדה בעולם. בבית־אבותיהם מצויה ידיעת היהדות במדרגה הראשונה, הוריהם נזהרים בשמירתה וגם מטילים אותה לחובה על הבנים, המבקרים את הקו־ריגים והאוניברסיטות, והבנים האלה, שהחיים העניים

חַשְׁמוֹנָאִים

(שיר בפרוזה).

(סוף.)

ג.

ואני עוד הפעם עברי גלמוד. דורות הלכו באו, צמחו קמלו... מה מני יהלוך? כל רוחות שער וקטב לא יסערוני, הרים לא ימישוני, ימים לא ישטפוני. מתי, לבי, דמי, טעמי, הגיגי — הכל כאשר היה. חותם נצח! האמנם עברו אלפי שנים? ואני אָמרתי אך תמול הוא!

יחת הקיקיון, תרעדנה הכמהין והפטריות, יפחדו זבובי־יום מפני הזמן המבלה, — אני אבלהו!

יארבה אריה, ארין המדתי, עתיקה־חדשה, ואימר לך: חיי!

ואפפוני חבלי־צרה, יחשבו כוכבי, אהי כאיוב... אך את תחיו, כי בן חפצתי!

אחפרך במטמונים, אגול האבנים מעל־פי הבארות חפרו הורים ויסתמו נבלים, אקרע את שאריתי הבריאה מפרסות הגולה המשכלת ומחיק זרה, לילית־בוללת, מדיחה בחלק שפתים ומחנקת בהבה — ושמתי את השארית שם, ובניתיה ולא תהרס, ונטעתיה ולא תנתש.

וזה הוא הדבר אשר בגללו היו לנו חשמונאים, אשר בלעדיהם תמנו, כולנו אָבדנו.

בכל דור ודור היו מדברים בנו נכבדות, זווג וחתון, להביא אותנו במעדנות הנשואין, בגו או בנפש, עם־עם אחר; ויהיו שדכנים משדכנים שונים, ויתארו את מעלות הזבד בשישר דמיונם ובצעם: כי לא טוב היותנו עם לבדד, והפרוד הוא בעוכרינו. ויהיו מטיפים לנו להבלע בין המצרים, להשקע בין הבבלים, להתוך עם הפרסים, להטמע בין הרומאים, לצלול בתוך הספרדים, או לטבוע בים הגרמנים.

מקריבים את דמם וחלבם לספק את צרכיהם, מביטים במנוד־ראש על „הזקנים הנבערים", האומרים לכפות עליהם את היהדות בעל־כרחם, ובהזדמנות הראשונה ממהרים הם לפרוק מעליהם את עול המסורת ולשחרר את עצמם מסבל הירושה. והכל נעשה מתוך קלות־ראש והיסח־הדעת. כל תורה שאין מתן שכרה בצדה בעולם־המעשה — אינה כראית ל„אנשי־המעשה" האלה לטפל בה, ובפרט זו, העומדת להם לשטן על דרכם הסלולה.

אבל סוף־סוף התחילו גם הצעירים היהודים באמריקה להרגיש, כמה עלוב ו ב ל ת י ־ א נ ו ש י הוא יחסם אל עמם — אל העם, אשר למרות רצונם קשורים הם אליו באלפי ניםין בלתי־נראות. סוף־סוף תקפה עליהם ההרגשה, כי השכלתם הגבוהה, שאין ביסודה ידיעת קורות העם, שנולדו על ברכיו, והכרת חייו, שאיפותיו ותקוותיו, — השכלה כזאת פגומה ולקויה היא ואינה יכולה לתת לנושאה את השלמות הרוחנית והמוסרית, הראויה לאדם משכיל. הרגשה זו קבלה גורם עצום על־ידי הרעיון הציוני, שפלס לו נתיב לפני עשר שנה לתוך האוניברסיטה „הארווארד". על־פי השפעתם של תלמידים ציוניים אחדים נוסדה שם אגודת „מנורה" הראשונה במטרה להפיץ בין תלמידי האוניברסיטה את ידיעת היהדות והיהודים. משם יצאה השאיפה לבתי־מדרש המדעים בכל רחבי ארצות־הברית, ועכשיו, כשהסתדרות ה„מנורה" מתאספת במיניאפולים לועידתה השנתית החמשית, יכולה היא להראות על חמשים ואחת אגודות, הפזורות בכל האוניברסיטות הגדולות, שמספר חבריהן מגיע למעלה משלשת אלפים איש ואשה.

התלמידים היהודיים באמריקה לקחו להם את ה מ נ ו ר ה לסמל, וסמל זה הולם את תעודתם ומעשיהם רק במדה ידועה. המגשש באפלה מעלה נר ל ע צ מ ו, להאיר את דרכו לפניו, אבל אינו יכול לראות את עצמו, כאילו מאיר הוא באורו הדל לאחרים. ואילו ה מ נ ו ר ה תפקידה גדול יותר: תעודתה להפיץ אור בהיר, אור קדושה רוחנית מסביב, להאיר את השכת חיי העם ולהתיות לפניו את הדרך, שבה הלכו המאורות הגדולים מעולם, מורי־הרוח מדור־דור. רק אלה, הדורכים בעוז בדרך היהדות, המלאה מכשולים ואבני־נגף, ודרכם נ כ ו נ ה לפניהם, — רק הם ראויים להעלות את נרות המנורה. התועים והמגששים באפלה ומבקשים עדיין את הדרך — ידליקו תחילה את נר־האלהים ב ל ב ם.

ולא על הצורה החיצונית אנו עומדים כאן, לא על השם בלבד, אלא על התוכן ועל התעודה הפנימית. עדיין לא הגיעה שעת בגרות לאומית לצעירי היהודים המתלמדים באמריקה, כי יכילו כח להרים את מנורת־העם מעל לראשיהם ולהפיץ את אורה ל א ח ר י ם. כל תעודתם וכל תוכן חייהם בצעדיהם הראשונים צריכים להיות מכוונים רק ל ע צ מ ם: להאיר את נפשם הם, להאיר את דרכם הם, למצוא נתיב לעצמם אל רוח העם ואל מכמני ירושתו העשירה — ל ל מ ו ד ו ל ה ש כ י ל ו ל ה ב י ן א ת ע מ מ ם.

דרישותינו מאת ועד־העזרה

ד"ר שמריה לוין.

עוד מבראשית, משעה שהסתדרה עבודת העזרה האמריקאית לטובת אחינו הנגועים בארצות המלחמה, אנו עומדים וטוענים לפני ראשי העסקנים בעבודת־העזרה הזאת:

* מפני סבות טכניות לא הספיקה לנו השעה לתת בגליון „התורן" הקודם את מאמרו הנמרץ של הד"ר שמריה לוין, שנתפרסם לפני זמן־מה באחדים מהעתונים היהודיים. — כפי שמודיעים אותנו, הושם לב בחוגי ועדי העזרה היהודיים, המובעות במאמר הזה, והתקונים הנחוצים יונהגו בעבודת העזרה. ה מ ע ר כ ת.

לא היה ספוג אשר בו לא אבו להקליטנו, לא קדרה ולא סיר אשר בו לא חתרו להפיל את טפתנו, לא מרק אשר לא התאמצו למלוח אותו בגרגירנו, ולא גלגל אשר את צירו לא חפצו למשוח במח עצמותינו.

ואם היו אנשים אשר חגרו עוז נורא ואיתן מול זנות שובבה זו (כי את אשר אנו קוראים בשם „התבוללות" קראו הנביאים בשם „זנות") — אלה היו החשמונאים.

כי אם היה מעולם „שידוך" אשר אליו ראוי היה לשים לב, הנה זה היה הזווג עם הילאס הבהירה כשבו ולשם, הענוגה, המעודנת!

מי כיוונים היושבים ראשונה במלכות האמנים! מלאכים קלים, אלפי שנאן, שדה ושדית, מתוך מיצהקים חדוה ורננים, קטר למלכת השמים ועשת כונים, מורי כל האומים ועובדי צלמים, הוברי חברים וקוסמי קסמים; חבה נבוא בית היוצר, וראית את המלאכה על האבנים, פלאי יפי גבר ורחם רחמתים; או נעלה הר מרום ה פ ר נ ס, ההר חמדו בנות־אלהים, בנות־השיר לשבתן, שם תשתחוה לך אפים ארצה וענדו כותרות פרחים לראשך; ואם רוחך ישחר הבמה, בוא ושב לרגלי הפילוסופים ולוק נטפים, — ומי כמוהם חכמי חרשים ונבוני לחשים?

ויהיו יהודים רבים מתיונים. לא היו מתפרסים או מתבבלים, כמספר וכערך אלה אשר היו מתיונים, כי אמנם זה היה פתוי נמרץ, ויכול יכלו האנשים ההם לחשוב, כי באלה בדאי להתערב, מפני שהם מכניסים לזווג — מוהר אשר אין ערך ליקרו ומתן אשר לא יסולה. לא רק שדכני־רמיה־ובצע היו אלה, אך גם אנשי־רוח.

אפס כי אנשי הרוח האלה תעו, נעו, ויחליפו ברקת וספיר בחלוקי־נחל. וימירו אבן יקרה באבן־גיר, באשר לא ידעו, כי לא בזאת יתפאר עם בהדמותו לעם אחר, אך בזאת, כי עמד טעמו בו וריחו לא נמר; ואם הגדולה והתפארת ליוונים, לא גדולה ולא תפארת למתיונים.

הוו זהירים! כונתכם בודאי טובה ורצויה. חפץ אחד ומגמה אחת ממלאים את לבכם בעבודתכם—להחיש עזרה חמרית להנצרכים. מאמינים אנחנו, רוצים אנחנו להאמין, כי אין לכם שום פניות צדדיות בדבר וכי אין אתם רוצים להשתמש בשעת־הכושר הזאת, שעת צרה ורעב, דחקות ויאוש, כדי להוציא לפעולות פוליטיקה מסוימה, הקרובה ללבכם. אולם אל לכם לשכוח, כי אין בידכם לחלק את כספי הצדקה בארצות הנכבשות באופן ישר, — אין אתם יכולים לעשות כן, משום שלא הסתדרתם מתחילה לשם עבודה זו, ולפיכך זקוקים אתם למיבדהבינים, אשר יתווך בינכם ובין המקבלים. הזהרו איפוא במעשיכם, שלא תכשלו במתווך שאינו מהוגן, — שמא יקלקל זה את כונותיכם הטהורות ויבזבז את כחותיכם למטרות אחרות, שאתם לא הייתם מסכימים להן, אילו ידעתם את טיבן.

אבל קולנו היה קול קורא במדבר. וכדי לפגום בהבקורת, התחילו פוגמים במבקרים. התחילו חושדים בהם, כי עוסקים הם בפוליטיקה מפלגתית וכי רק מטרה אחת לנגד עיניהם — חזוקה ובצורה של הסתדרותם הם. ויש שהוסיפו והלעיבו בהם, כי קנאה מדברת מתוך גרונם וכי רק התנגדותם הקנאית להסתדרויות אחרות מביאה אותם לידי התמרמרות. כך היא דרכם הנפתלה של כל המתחמקים מבקורת ישרה.

ברגש של התמרמרות עמוקה אנו מסלקים מעלינו את החשד המחפיר הזה, הבנוי בתוהו ואין לו שום יסוד כלל. אמנם נאמנים ומסורים אנו להסתדרותנו, אבל לא מפני שהיא שלנו, כי־אם מפני שהסתדרותנו מיוסדת על האי־דיאל ההיסטורי של עמנו, מפני שהיא מביעה עת תקות עמנו ומפני שאינה מניחה למי שהוא לעשות את גורל עמנו משחק לו ולעבוק על חשבון עמנו בפוליטיקה ז ר ה. ממעם זה, ורק מטעם זה, היינו מתרים ומזהירים את העומדים פה, באמריקה, בראש העבודה והוכחנו להם, כי נכשלו במתווך מ ס ו כ ן, אשר בבחרם בו להיות שליח־הצבור, מסרו לידו את כל ההשפעה הפוליטית בארצות הנכבשות.

אמרתי מ ת ו ו ך מ ס ו כ ן ואני מקבל עלי בפני הקהל היהודי הגדול את כל כובר האחריות של המבטא החריף הזה.

הסתדרות, שהרהיבה עוז בנפשה בשעת מלחמה לבוא לפני הממשלה הגרמאנית בתכנית שלמה — להשיא עצה לממשלה הטורקית, כי תחריב את הבאנק היהודי ואת הקרן הקיימת הלאומית בארץ־ישראל ותסגור את כל בתי־הספר העברים, וביחד עם זה מסרה רשימה של מורים, פקידים ועסקנים צבוריים, שצריך לגרש אותם מן הארץ או לגזור עליהם חובת־גלות אל המקומות הרחוקים בארץ גופה — הסתדרות כזו ראויה שיתוו עליה אות־קלון ולהחרימה, לבל תבוא בקהל.

המלשינות של ה„הילפספעראיין“ בברלין, התומה בידי בא־כחה בעיר־הקודש ירושלים, נמסרה להממשלה הגרמאנית על ידי ה נ ש י א של החברה ההיא. עובדה זו היתה ידועה לעומדים בראש עבודת העזרה באמריקה עוד לפני שנה ומחצה. האנשים האלה אחזו את המלשינות הזאת בידיהם, קראו אותה, דנו את ה„הילפספעראיין“ לכף חובה, ואף־על־פי־כן — עמדו ומנו את ה„הילפספעראיין“ הזה להיות שליחה של היהדות האמריקאית, ולא שליח־צבור בלבד, אלא אדון ושליט עליון, אשר על־פיו ישק כל ענין עבודת העזרה לנגועי המלחמה.

עבר זמן־מה. שני המרכזים היהודים בפולאניה ובליטה עברו לרשות גרמאניה. הנצחון מעורר שמחה בגרמניה. אולם שמחה זו מהולה בעצב. אליה וקוץ בה: עם כבוש פולאניה בא היהודי הפולאני — סכנה חדשה לתרבות הגרמאנית. והנה פרובלימה חדשה, והעתונות הגרמאנית הופכת בדבר ומטפלת במאמריה, איך לקדם את פני הסכנה החדשה, הנשקפת למדינה בעקבות היהודי הפולאני. עוד טרם דרך היהודי הפולאני על מפתן גרמאניה, יכבר התחילו ישית עצית נגדו ולהתהכם אליו. לבישתנו

ובאשר הכינה לה גבורת יון זבח מצאן אדם, ויכרו להם כרה גדולה כל נתח טוב ירך וכתף של עם ועם מדינה ומדינה אשר מצאו באסיה, ויגישו אל הקלחת לשפות אל הסיר את העם היהודי, ויהודים עוזרים על ידיהם כמלצרים, הריעו שרידים יחידים בקול גדול: לא!

לא! הורי יהודה וירושלים! אנחנו חפצים להקים לנו שם ושארית, ואנחנו נשבור את המוטה מעל צוארינו. ואם תשאלו, מה יש לנו? יש לנו אומץ־הרוח ותוקף־הרצון ועוז־הנפש!

ויאבדו כל עשתנות המתיונים, ויכלו כל שרעפי הא־כסנדרינים בתהי, היעתרגי בשרשרית עבותית, כלו ושלעי בשימית ישימות, שנפסלו והוכחשו ונושנו ונקברו, ובעליהן נפוצו כצאן בלי רועה, וגם הטובים בהם היו כמלכים מקוצצי הבהונות, אוכלי עצמות תחת שלחנות שוביהם, והגרועים היו כמלקקי גדעון אשר לקקו רסיסים אחרים, וכולם יחד נמוגו בהלים.

ואם חי וקיים העם היהודי, זאת היא בגלל אשר היו לנו השמונאים, אשר למדו את העם לבחור במות מחיי עבדים.

הוי, קורות עמים קדמונים, חרותות בחרט טבול בדם צפעונים, ראשי פתנים וחמת תנינים, בלתובת־קעקע בעמודי־אש נרשמים ובטבעת־און נחתמים, גם על לוחותיכם עבו"ם רשע בטורנסרופוס, אך חכם עתיק, כמלאך רע, ענה אמן, ויחרות את שמות החשמונאים למזכרת עולם — טאציטוס!

ולי אני, עברי חי, לא קדמונים הם אלה, לא רק שיר וזמר וגרות, אך כולי אומר... החשמונאים!

לונדון, כסלו תרע"ז.

נ ח ו ם ס ו ק ו ל ו ב.

ולחרפתנו הלאומית. יושבים **גם יהודים גרמאנים** על מדוכה זו ועוסקים בפסוק זה של „חבה נתחכמה“. הפרו־פיסור פיליפסון, נשיא ה„אידישער פערבאנד“ וחבר ועד־ההנהגה של ה„הילפספעראיין“, מדפיס מאמר נלהב בה„אלגעמיינע צייטונג דעס יודענטהומס“, כלי־מבטאה של ההתבוללות, על־דבר שאלת יהודי פולאניה. מתאמץ הוא להראות את פאטריוטיותו היתירה כל־כך, עד שהוא מגדיש את הסאה ועובר את הגבולות לשנאת ישראל, שגבלו האנטישמיים היותר קצוניים. יהודי פולאניה, לדעתו, הם חבר־גנבים. סוחרים הם בכל ומוכרים הכל — ואפילו את כבוד בנותיהם. **ישמור אלהים את גרמאניה**—קורא הוא— מן המגפה החדשה, הממשמשת ובאה עליה בצורת יהודי פולאניה, העלולים **לטמא את ארץ־הגרמאנים הקדושה בנגיעתם בלבד.**

המאמר הזה נשלח לבאי־כחה של עבודת העזרה פה **באמריקה. הללו קראו אותו, מחו נגדו בלבם, דנו את כותבו לכף חובה — ואף־על־פי־כן עמדו ומנו את חבריו־** ברעה של הפרופיסור פיליפסון בתור שלוחי־מצוה שלהם.

ותירוץ „מספיק“ יש בפיהם. אפרים כהן, נתן, סימין, פיליפסון — כל אלה עשו מעשיהם על דעת עצמם, **ואין להאשים את ה„הילפספעראיין“ בעון חבריו היחידים. כסבור אני, כי כל המשתמשים בתירוצים מעין אלו** יודעים בעצמם, עד כמה התירוצים מספיקים.

העובדה בעינה עומדת: **באו בני־אדם ומלאו את ידי** המלשינים — המלשינים בבחינה לאומית—לעשות בפולי־טיקה הלאומית שלנו, כאדם העושה בתוך שלו.

העובדה בעינה עומדת: השתדלו בכל האמצעים לחזק את השפעתה הפוליטית של חברה, המערערת את היסוד של קיומנו הלאומי.

העובדה בעינה עומדת: **אנשים, המתימרים, כי ההשקפה היהודית־הלאומית השקפתם היא, ואחדים מהם מתנגדים גם בהשקפה הציונית, — עזרו לבצר עמדתה** של החברה הנזכרה.

אבל לא עתה היא השעה לעשות חשבונות ולצעוק על מה שעבר. רק אחרי המלחמה יתגלו כל מוראות ההיזק **הלאומי, שהפוליטיקה חסרת־האחריות הזאת גרמה לנו.**

ולכן אני בא הפעם להציע בזה הצעות ממשיות.

א. להחליט פה באמריקה, כי לועד־העזרה המצומצם בברלין יספחו עוד חברים אחדים, שיש לסמוך עליהם, לכל הפחות, כי לא יעסקו בפוליטיקה צוררת להעבודה הלאומית.

ב. לקבוע פה מראש את החובות והזכיות של **החברים החדשים, כדי שהאדונים של ה„הילפספעראיין“ יהיו מוכרחים להשמע לדעותיהם.**

ג. רוב־הדעות של הועד הפועל של ועד־העזרה לא **ימצא בידי המתבוללים.**

ד. הנהלת ועד העזרה לא תהא לה שום שייכות אל **הנהלת ה„הילפספעראיין“, ומזכיר ה„הילפספעראיין“ לא ישמש מזכיר בועד־העזרה, כמו שהדבר נהוג גם כיום הזה.**

חושב אני, כי את התקונים האלה, שאני מציע פה, אפשר להוציא אל הפועל, אם העומדים בראש עבודת העזרה בארץ הזאת מתיחסים אל תפקידם, שנמסר להם, מתוך כובד־ראש.

אפילו אם נאמין, כי הממשלה הגרמאנית דורשת דוקא, שהכספים הבאים מאמריקה יעברו א ך ו ר ק דרך צנורותיה של חברה גרמאנית, אין אנו מאמינים בשום אופן, כי הממשלה הגרמאנית תתנגד להוספת כחות חדשים אל ועד העזרה ולמנוי מזכיר מיוחד בשביל הועד.

---

* * *

···כִּי גְבוּל שָׂם לְבָבִי לִיגוֹנִי

וְלֹא יַעֲבֹר אֶת חֻקּוֹ — אַנְחָתִי;

וּמִקִּיר דְּאַבוֹנִי הָאִלֵּם

לֹא יַעֲרֶה לָךְ שִׂיחַ — תְּלוּנָתִי.

אַל־נָא תִּשְׁאָלִינִי לִנְדוּדַי,

יְכַהִי בַּדֶּרֶךְ מָה עָנָה,

וּמָה הִיא הַשּׁוֹאָה חֲרַדְתִּי

מִמֶּנָּה לְמַחֲסֶה בַּפִּנָּה

הַבְּרוּכָה, בָּהּ תִּשְׁרִי···· — הֲיִי לִי

כַּכּוֹכָב בַּנְּשִׁיָּה: דוֹמֵמָה

כִּי שִׁפְעֵי אוֹר־נוֹחַם וְדִבְרִי

בְּלִי אוֹמֶר עַל נַפְשִׁי שׁוֹמֵמָה.

אָז אֶרְצֶה בְּתוֹדָה אֶת חַסְדֵּךְ

וּבְצִלֵּךְ אֶתְלוֹנֵן, יַלְדָּתִי,

יָעֵף בְּחֵיקֵךְ אָנִיחַ

מְרֹאֵב לָךְ לָהִט — בִּרְכָתִי.

וְאוֹר־יוֹמִי הֶעָכוּר כִּי יִדְעַךְ

וְסָגַר הַלֵּיל בְּעַד נִשְׁמָתִי,

אַתְּ תִּירְשִׁי הַהוֹן שֶׁרָכַשְׁתִּי

וְאֶחְשַׁךְ מֵעוֹרִי — דִּמְעָתִי···

ב· נ· סילקינר

ניו־יורק.

חַיֵּי אָדָם

מאת שלום־עליכם

תרגום י. ד. ברקוביץ

לז.

עַל שְׂפַת נְהַר דְּנֶפֶּר.

הנסיעה לבוהוסלאוו. — הילדים נפרדים מעל הסבה מינדי לעולמים. — שמעון־וולף בעל־עגלה איש מוזר לבריות. — עם שקיעת החמה על שפת הדניפר. — שמעון־וולף עומד להתפלל תפלת מנחה, והקטנים עונים אחריו בכונה רבה. דמיונות והרהורים על־אודות תחית המתים.

פעם אחת — בסוף קיץ, לפני הימים הנוראים היה מעשה — נתגלה לפני מעקה ביתו של נחום רבינוביץ שמעון־וולף בעל־העגלה, הוא וסוסיו ועגלתו עם רכילה הגדולה. עמדו והושיבו בקרון את הילדים הקטנים, ארבעה בנים ושתי בנות, ושלום בר־המצוה אף הוא בתוכם, נתנו לכל אחד מהם שתי חליפות כתנות, צידה לדרך לימים אחדים ומכתב שיר ד׳ ראביה־זרנב משה־יוסי ולאמם זקנתם גיטל, וצוו עליהם מאה פעמים ואחת, כי יזהרו וישמרו לנפשותיהם מאד, בעברם במעברה את נהר דניפר.

לעבור את נהר דניפר — כלום יש לך עונג גדול מזה? ולא כל־שכן במעברה! אמנם איש מהם לא ראה עדיין מעברה מימיו ואיני יודע מה טיבה של זו, אלא שמשערים הם בדרך־אומדנה, כי הענין הזה ענין יפה מאד. אשריהם, מה טוב חלקם, שזכו לכך! והקטנים שוכחים אותה שעה, כי מתה עליהם אמם, והם שוכחים כל אשר מסביב להם, ואינם מכוונים לבם אלא לנסיעה, לנהר דניפר, למעברה. ואולם אם־זקנה יש להם ומינדי שמה, וזו אינה נותנת אותם לשכוח אף רגע, כי מתה עליהם אמם. מזהירה היא אותם פעם ושתים ושלש, לבל ישכחו, חלילה, כי יתומים הם וכי חייבים הם לאמר קדיש אחרי נשמת אמם שלש פעמים בכל יום. והיא נגשת אליהם, רוקקת על ראשי אצבעותיה, מרטיבה ומסלסלת להם פאותיהם, כברכה תמיד בשעת רצון, מחליקה להם על לחייהם באצבעותיה הקרות והחזקות, נושקת להם מנשיקות פיה המקומט ונפרדת מעליהם לעולמים, לעולמי־עד, — כי אלהים יודע, אם תשוב עוד ותראה אותם כאן, בעולם הזה... ואמנם נבאה הזקנה וידעה מה נבאה: כשהזרו הילדים כעבור זמן מבוהוסלאוו לבית אביהם, לא מצאו עוד את הסבה מינדי בין החיים. זו כבר הלכה בדרך כל הארץ ונחה בשלום על משכבה ליד קברה של אמם חיה־אסתר, ואביהם נהוג היה עומד בבית־הכנסת וקורא קדיש אחרי נשמת אמו הזקנה ביחד עם בניו הקטנים, הקוראים קדיש אחרי נשמת אמם הצעירה. אותה שנה, שנת המגפה, שנה של אמירת קדיש היתה — כל בית־הכנסת כולו היה עומד וקורא קדיש־יתום...

* * *

בוא וראה, מה בין אדם לבין חבירו! ככל אשר היה מאיר־וולוול בעל־העגלה, זה שהוליך בשעתו את הקטנים מייריקה מפריאסלאוו, איש־רעים להתרועע, רזה ומהיר, דברן ואוהב־שיחה, כן היה שמעון־וולף בעל־העגלה, זה שהוליך עתה את הילדים מפריאסלאוו לבוהוסלאוו, איש מוזר לבריות, דואג ועצוב־רוח, שדרכו בשתיקה והרהורים — כאלם לא יפתח פיו! גם כי תדבר אליו למן הבוקר ועד הערב, גם כי תרעיש עליו שמים וארץ, גם כי יבריק הברק וירעים הרעם — הוא ממקומו לא יזוז והנה לא יוציא מפיו, זולתי: „טפסו ועלו לעגלה", או „טפסו ורדו מעל העגלה"! נכספו הקטנים לדעת, אימתי תבוא השעה ויגיעו עד הדניפר? אימתי יעברו במעברה? אבל שמעון־וולף בעל־העגלה לא איש־דברים הוא. שומע ומחריש. דבר אל העצים ואל האבנים! יושב לו יהודי זה בלי־נוע על דוכנו, כתרנגולת זו שרוגרת על ביציה, מצליף בשוטו על־גבי סוסיו, שורק להם בשפתיו העבות, ואין הילדים שומעים מפיו אלא הברות בודדות, שהוא פולט לאויר פעם כה ופעם כה: „אי, נבלות סרוחות — סרוחה תהיה נבלתכם!" „אי, פגרים מתים — כלבים יאכלו פגריכם!" או שיושב הוא ישיבת בודד, לוחש לעצמו מין להישה בשפתיו ומנגן לעצמו מין ניגון בקול דממה דקה — קורא הוא פסוקי תהלים בעל־פה.

וכשם שאתה מוצא מדות שונות ומשונות בבני־אדם, כך אתה מוצא אותן גם בסוסים, להבדיל. סוסיו של שמעון־וולף יש בהם ממדותיו של בעליהם — אף הם דרכם בעצבות ובהרהורים, וטבע מיוחד להם — מתעטשים הם... במשך כל הדרך הם מתעטשים ומזוררים, נושמים ונוהרים באפיהם, מצליפים על ימין ועל שמאל בזנבותיהם, מרתיעים עצמם בלא רצון ובלא כח, כאילו כפאם שד, ומתנהלים בכבדות כל־כך, עד כי תקוץ בחייך מפני הנסיעה הארוכה והיגעה הזאת, ולא תזכור עוד את יום צאתך לדרך, ולא תקוה עוד להגיע בזמן מן הזמנים לישוב בני־אדם. מסביב רק שמים וארץ והול. חול רב, עד אין קץ ואין גבול. ואם מעט לך כל זה — והנה עמדו פתאום הסוסים מלכת, ושמעון־וולף יורד מעל הקרון, מסיים לחישתו בקול דממה דקה ובניגון ממושך: „אש־רי כל חו־סי בו"... ופונה אחר־כך ואומר אל הילדים: „טפסו ורדו מעל העגלה!" הילדים יורדים מעל העגלה, עומדים וזוקפים עיניהם על שמעון־וולף מנהלם: כל־כך למה? — לא כלום. הדרך דרך־חול, והסוסים עיפים ונהשלים, לפיכך מן היושר הוא ללכת רגלי מעט. לו יהי כן. אפשר ללכת גם רגלי. אדרבה, טוב לקטנים ללכת רגלי מלישב צפופים בעגלה. השמחה גדולה יותר מתוך הליכה. ורק זו רעה חולה, שיש אתם אחות קטנה, יתומה פעוטה בת־שנה, שאינה רוצה להשאר יחידית בעגלה. זו מרימה קול־בוכים, והילדים מוכרחים לנטל אותה על זרועותיהם ולשדלה בצפצוף־שפתים — וכל השמחה ערבה. אף הנה עברו את החול ודרך־המלך נגלתה שוב לעיניהם. „טפסו ועלו לעגלה!" — פוקד עליהם שמעון־וולף בעל־העגלה. מטפסים

הם ועולים לעגלה, משתטחים להנאתם תחת הכילה ומחליצים עצמותיהם. עוד הם עושים כה וכה — והנה שוב בקעות־חול לפניהם, ושוב נשמע קול שמעון־וולף מפקד: „טפסו ורדו מעל העגלה!" ואחר־כך: „טפסו ועלו לעגלה!" — רבונו של עולם, עד מתי תארך גלות זו, גלות החול?...

ואמנם ראה אלהים בעני הגולים הקטנים ושמע את תפלתם. מן המרחק נצנץ לנגד עיניהם שטח זך ונוצץ, מראהו כעין הזכוכית הצלולה, מבהיק בברק־כסף לנכח זהרי החמה, שוטף והולך ומחליף צבעיו זה בזה. האמנם נהר דניפר הוא זה?! בני־החבורה הקטנים זוקפים ראשיהם מקוצרי־רוח, נעים וזעים אילך ואילך, והישיבה בעגלה קשה עליהם מאד. והעגלה, כאילו להכעיסם, מרתיעה ומתנהלת בכבדות, משום שגם אדמה זו, הסמוכה לדניפר, אדמת חול היא — חול צהוב ועב ועמוק, המגיע עד הברכים. לאט־לאט זזים הסוסים העיפים, טורחים ומושכים בעגלה, פוסעים פסיעות קטנות, בוססים בחול העמוק והולצים רגליהם מתוכו בלא כח. האופנים חוצים בחול, נוקבים ויורדים עד התהום, והעגלה נאנחה כולה. והנהר הולך ומתקרב, הולך ומתקרב אליהם בכל רחבו והדרו. אכן נהר דניפר הוא זה! נוצץ הוא ומבריק בברק־כסף לנוכח זהרי החמה, רומז ושוחק ומסביר פנים לאורחים הקטנים, שבאו מרחוק לראותו ולדרוש את שלומו — שלום זקן ושב ושבע־ימים.

מעל שפת הנהר מציץ הסוף הגבוה — רובו ירוק ורענן ומיעוטו כתום וכמוש, וכולו זקוף והדור בקניו הארוכים והחדים, העומדים צפופים ונשקפים כולם יחד אל המים הצלולים, מי הדניפר העתיק. שקט ודממה מסביב. ארוך הנהר, ארוך ורחב, משתרע למרחקים, כים הגדול. והמים אשר בו שוטפים והולכים, שוטפים והולכים לדרכם, אך קולם לא נשמע. סוד כמוס בלכתם. השמים הגבוהים והבהירים, שמי־התכלת, נשקפים אל המים, הם והשמש האדומה, הנוטה לשקיעה. זכים השמים ממעל, זכים המים מתחת. זך החול לרגלי הסוסים. זך האויר מסביב. זך ושוקט. דממה מסביב. דממת־אלהים. מרחב מסביב. מרחב־יה... פררר! — צפור נתרה מתוך הסוף, ממקום־סתר, בקול־צריחה, טסה והלפה באויר השוקט, כחץ מקשת, שמה פניה למרחקים לרחף על־פני מים שאין להם סוף, ומיד הרהרה חרטה, שבה לאחוריה אל מקומה הראשון, טסה ונכנסה לתוך הסוף הירוק ונעלמה שם. ובהביטך אחרי צפור־דרור זו, העזובה פה לנפשה, בודדת ובת־חורין במרחב הזה, אף אתה מתאוה פתאום בלבך לקפוץ מעל העגלה, להרים כנף כמוה ולעוף יחד עמה על פני המים, או לפשוט את בגדיך ולקפוץ ערום לתוך הנהר, לכשכש במים בידיך וברגליך ולשחות הלאה, הלאה...

— טפסו ורדו מעל העגלה! — גוזר שמעון־וולף על נוסעיו הקטנים, והוא עצמו אף הוא יורד מעל דוכנו, תוחב את שוטו לתוך אבנטו, מרים שתי ידיו ומקרבן אל פיו, זוקף ראשו כלפי מעלה ומוציא מגרונו מין קול משונה ועמום, כקול היוצא מחבית ריקה:

— מע־ב־א־א־א־רה! מע־ב־א־א־א־רה!...

מישמע, שהמעברה היא נפש חיה, הנמצאת מעבר הנהר ההוא, וצריך איפוא לקרוא לה בקול, כי תעבור לכאן. בני־החבורה הקטנים, משירדו מעל העגלה והחליצו את עצמותיהם, שקפאו מחמת רוב ישיבה, עמדו אף הם לעזור לבעל־העגלה בגרונם ולקרוא בקול אל המעברה. כמוהו התיצבו ופניהם אל הנהר, כמוהו הרימו כפיהם אל פיהם, זקפו ראשם כלפי מעלה וקראו בקול דק צורח:

— מע־ב־א־א־א־רה! מע־ב־א־א־א־רה!...

וצחוק תוקף פתאום את הילדים — ואינם יודעים על מה ולמה. עוזרים הם על־יד שמעון־וולף לקרוא בגרון ולצעוק בקול אל המעברה, ומתוך כך הם באים לידי צחוק וקלות־ראש. צוחקים הם זה אל זה, מתפתלים ומתהוללים. הצחוק בא מאליו, פורץ מלב מלא וצעיר ורענן, שהרגיש פתאום את כל יפי החיים ואת כל נעמם על שפת נהר הדניפר הגדול והרחב... אך הנה כבר פנה היום לערוב. השמש התחילה שוקעת מעבר לנהר, שולחת את זהב קרניה האחרונות על־פני כסף המים, כברכת־פרידה אחרונה, מרתיעה לאחוריה ושוקעת לאט — וקול צחוק הקטנים נדם פתאום. אין צחוק ואין דברים. גדולה הדממה פה, רבה הדממה על שפת נהר הדניפר, דממת־קודש. והאויר צונן וצח, וריח המים חדש ורענן, ומלמול הגלים טמיר ונעלם, ושטפם שטף קל וממהר, שואף למרחקים... והנה עזב שמעון־וולף את דבר המעברה, הפך את ראשו אל העגלה, תחב את בהונות ידיו מזה ומזה לתוך אבנטו, כמנהג חסידים ואנשי־מעשה, עצם את עיניו ועמד להתפלל תפלת מנחה בכונה, מנענע גופו אילך ואילך ומזמר בקול דממה דקה ובניגון המקובל, כחזן העובר לפני התיבה.

תפלת המנחה של שמעון־וולף בעל־העגלה, צקון־לחשו פה בחוץ, תחת רקיע השמים העוטה ארגמן, על שפת נהר הדניפר הגדול והרחב, התמזגה יחד עם המית המים, השוטפים והולכים, ועוררה גם את לבם של הפוחזים הקטנים לקראת אביהם שבשמים. חשקה נפשם אף הם להתפלל תפלת מנחה בכונה. זו היתה להם כמעט התפלה הראשונה ל ש מ ה, שהתפללו מרצון ולא מאונס — התפלה הראשונה תחת כפת השמים, שמי־הארגמן הגלויים והרחבים, בקרבת האלהים. מימיהם לא התפללו הילדים בלבב שלם וברוח נכונה ובכונה רבה כל־כך, כמו שהתפללו עכשיו, בערב הנפלא הזה ובמקום הנפלא הזה, על שפת הנהר העתיק, נהר דניפר.

דלגו על פסוקי הקטורת — אין בכך כלום: המתפלל בדרך יוצא ידי חובתו גם בלא קטורת — ופתחו ב„אשרי יושבי ביתך" בקול רם ובניגון, ועמדו לתפלת שמונה־עשרה ופניהם כלפי מזרח, עוצמים עיניהם, מתלהבים ומתנועעים, כגדולים ממש. „האל הגדול הגבור והנורא..." אכן רק עתה נתחוור לו לשלום הקטן פירושם של דברים אלו: רק פה, במקום הזה, תחת רקיע השמים האלה, על שפת הנהר הזה הוא רואה עין בעין את כל גדלו של אלהים, את כל גבורתו ומוראו! כשהגיע לפסוק: „ונאמן אתה להחיות מתים", — עלה על לבו מאליו זכרון אמו המתה, שהורידוה לקברה מעל המטה. סתמו את הגולל

עליה וכסוה בעפר אדום תחוח. האמנם יבוא יום ותקום מקברה ותשוב לחיות ולהתהלך בין החיים ?... ודאי ! אין בזה שום ספק ! אם ירצה השם, כאשר יבוא משיח צדקנו, הלא יקומו כל המתים מקבריהם. תחית־המתים תהיה ביום ההוא... ושלום מצייר לו ברמיונו את מחזה־הפלאות הזה, מחזה תחית־המתים, עת אשר יקומו רפאים מקבריהם : כל אחד מן החיים יצא לשדה־הקברות לבקש שם בתוך הקהל הגדול, קהל הקמים לתחיה, את אביו ואת אמו, שכבר מתו, וכאשר ימצאם, ירוץ לקראתם לחבקם ולנשקם ולבכות על צוארם : „הוי, אבי, והוי, אמי !" — ואולם האם והאם לא יספיקו לענות את בנם דבר, כי טרם יפתחו פיהם, והנה גם אביהם ואמם באים מעולם־האמת לקראתם, והללו יפנו מיד לאחוריהם ויכירו אף הם את אביהם ואמם, וכך יהא חוזר הדבר והולך מבנים לאבות ומאבות לאבותם עד ראשית כל הדורות, עד אדם וחוה — רבונו של עולם ! מה גדול יהיה הרעש, מה רבה תהיה התכונה ביום הגדול ההוא, יום הקץ !... מחזה־פלאות זה, בחליפות צבעיו הלוקחים לב, מעורר את דמיונו של הבחור בר־המצוה ומביאהו לידי מחשבות רבות ומשונות, שלא ידע מעולם, וסוף דבר — שהוא מתחיל להטיל ספק בכל הענין כולו, ענין תחית־המתים... אלא מיד הוא נזכר בזה, ששנה לו רבו : כל הכופר בתחית־המתים אין לו חלק לעולם הבא, — ולבו מכהו, והוא עוצם עיניו בחזקה, מתנועע בכל תוקף, מכוון את לבו לאביו שבשמים ומתחנן לפניו : „השיבנו אבינו לתורתך, וקרבנו מלכנו לעבודתך, והחזירנו בתשובה שלמה לפניך". והוא טופח באגרופו על לבו, טופח ומתודה לפני האלהים : „סלח לנו אבינו כי חטאנו, מחל לנו מלכנו כי פשענו"...

תפלת מנחה נפלאה, שכמוה לא היתה לו מעולם !

בֶּן־לְוָיָתִי

(„שמי־דרך")

מאת

ראובן ברינין.

בקיץ שעבר עברתי באנית־קיטור על־פני „אלף־האיים", הפזורים על נהר סט. לאורנס, בין מונטריאל ובין טורונטה. רוב הנוסעים היו צרפתים קנדיים ומיעוטם אנגלים. הצטערתי על שאין אף יהודי אחד על האניה, אך בהגיעה להנמל של אלכסנדר ביי מלא המקום את חסרוני : בין הנוסעים החדשים, שעלו על האניה מעיר עליזה זו, היה גם יהודי ואשתו.

היהודי העיף עיניו כה וכה ומבטו נפל עלי. הכיר. משמע : בקש אחד „משלנו". אז בחר לו ולאשתו זוג כסאות על־יד מושבי. אשתו, שהיתה לבושה שמלות יקרות ועדויה תכשיטים כבדים, החזיקה עתון יהודי בידיה ותקרא בו בלחש ובניד־שפתים. בעלה התבונן בה בנזיפה, חטף את הגליון מידה וישליכנו אל המים. אז הביט כה וכה בעינים תועות, כמחפש דבר־מה. עקב את הוטמו, כמריח דבר־מה לא־נעים, וניכר היה, שנרתע מפני דבר־מה.

במתכוון הורדתי ראשי אל הספר אשר היה בידי והעמדתי פני, כאילו לא ראיתי דבר. כעבור רגעים אחדים פנה אלי שכני היהודי, אשר תקע את חוטמו בספרי, בשאלתו :

— באיזו שפה כתוב ספר זה ?

— בשפה האשכנזית.

— סכנה יש בדבר לקרוא במקום הזה, בקרב נוסעים קנדיים, בספר אשכנזי. יראו את הספר ויכעסו, ויהישדו...

— ומה בכך ?

— אשרי אדם מפחד תמיד. טוב להסתיר...

— אין לי מה להסתיר.

היהודי גרד את גבהתו ושאלה רחפה על שפתיו. רגעים אחרים כבשה תחת לשונו. לבסוף לא התאפק :

— אדוני הוא ? —

— יהודי.

— ואני שערתי זאת תיכף בעלותי על האניה. בקשתי את אחד משלנו עם מי לדבר דבר, ושמח אני על שנזדמן לידי יהודי גם פה. נעים עד מאד. אמנם לא טעיתי...

— לא קשה היה הדבר להכיר בי את היהודי.

— בכל־זאת הייתי קצת מסופק בדבר : מי יודע כיום להבדיל בין יהודי לנכרי ? הנך רואה בן־ארם לבוש בגדי אמריקה ומחזיק ספר אשכנזי בידו, והוא נוסע באניה קנדית ומדבר עם שכניו צרפתית, — עתה לך ומצא את החידה : משלנו או משלהם ?

השקעתי עוד הפעם את ראשי בספרי אשר לפני. אולם בן־לויתי דחף את אזרועי הימנית והטה את ספרי הצדה, לבל יסתיר את פני. חוצפתו זאת הבטיחה לי שיחה מענינת : מעט בדיחות־דעת ומעט פזור־נפש בדרך. ובלבי הודיתי לאלהים, אשר ראה בעניי והזמין לי ברוב חסדו חומר אנושי לציור גם בשבתי על האניה. כאשר יאמר משל־העם : „אלהים מזמין להאורג את הבר ולבעל־היקב את הכר".

אני מהרהר בלבי, ובן־לויתי הולם את אזני בשאלתו :

— אדוני נוסע ? —

— לטורונטה.

— לטורונטה ? כך, כך — לטורונטה. מרוע דוקא לטורונטה — בתמיה ?

— דרוש לי להיות בטורונטה.

— בדבר מסחר ? מכירה ? קניה ? סרסרות ?

— לא.

— היתכן ? ואיזה חפץ יש לאדוני בטורונטה ?

— אנכי לא שאלתי כלל את ארוני אנה הוא נוסע, כי אחת היא לי.

—אדרבה, אנכי שואל את אדוני : מדוע לא ישאלני באמת, אנה הנני נוסע עם „היהודית" שלי ?

— אין לי חפץ לדעת זאת.

— ואני לא אכחד מאדוני את מטרת נסיעתי. אנכי הנני יהודי מרוצסטר, עיר סמוכה לגבול קנדה, ויפהפיה זו (באצבעו הראה לי על אשתו המכוערת, כמו שהעורך

את הסדר בליל־פסח מראה באצבעו על המרור שהוא אוכל) היא זוגתי, אשתי כדת משה וישראל. יפהפיה, פשוט אסתר המלכה, — האם לא כן? ואָנו, כלומר אני והיהודית שלי תאריך ימים ושנים, נוסעים לשם טיול בעלמא. הננו מתעכבים בדרך מעט בעיר זו ומעט בעיר אחרת. למה? הננו בורחים מפני הצרות. כשהנך יושב בחנותך, בעירך, הנך שומע כל היום רק צרות ויסורים על־אדות אחינו שם מעבר לים. העתונים היהודים, לא יזכרו ולא יפקדו, מלאים וממולאים ספירי־מעשיות על־דבר הרציחות, ההריגות והתליות של היהודים ברוסיה, בגאליציה ובכל מקום שהשד יודע. מעשים נוראים. אולם מה אָנו יכולים לעזור להם מפה? אין לעשות מאומה. באנחות לא נושיע לאחינו, וכסף לעזרה אין כיום. ואם יש — הלא דרוש הוא בעסקים. אָמנם לי, עבדך, אין להתאונן על „עתים רעות". דוקא בעתים הרעות הללו הצלחתי, כי הרוחתי מעט, כמעט הרבה. לא אחטא לאלהים. רבים משכני אָמנם אבדו את כספם, ואני דוקא נבניתי מעט מחורבנם. שכל אין להם, על כן אובדים הם בענים. ואני חנני אלהים בבינה ויודע אני עת לקנות ועת למכור, עת לרחוק אחרים ועת להרפות. אולם אַל יתהלל אדם בחכמתו, כי באמת רק זכות אבותי עמדה לי בימים אלה. ולהפך הדבר: גם „ירוק" אינני. אבל, — אין טוב בלי רע, — סובל אָנכי הרבה בעירי מן היהודים „הירוקים", מן הבריונים, הריבולוציונרים מבתריאליבקה: מנוחה אינם נותנים. כל היום מזמזמים הם באָזני: קרבנות המלחמה, יהודים מגורשים, נדקרים, נתלים, יתומים, אלמנות, שדודים, עזובים! כל הפסוק עד גמירה. וסוף־הפסוק: — הב, הב, ועוד הפעם הב! לא איכפת להם, להמנוולים האלה, אם יתנו להם עד הפרוטה האחרונה. בשביל מי? תמיד הם מוצאים בשביל מי לקבץ ולפשוט את העור מעל עצמותינו. היודע אתה בני חבריא זו? הטרח־נא עצמך, במחילת כבודך, ובוא לעירנו ותכירם פנים אל פנים ותתענג נפשך עליהם. כולם בעלי־צדקה הם בכספם של אחרים, כולם בעלנים על כיסך. וכמה שתתן להם — מעט הוא. ואיזו הודיה אתה מקבל בשביל כספך? בשם „חזיר" יקראוך, אם לא בשמות עוד יותר רעים ויותר מגונים מזה. הם המנהיגים, הגבאים ובעלי־הטובות, ואתה רק תן ועוד הפעם תן ותן. האם חלו על כספי? לבתי תלמוד־תורה — תן! להולים עניים, לקרובים שאין להם מספר — תן! למוכי־שחפת, ליורדים, לבלי־קודש, לכל מיני חברות ואגודות — תן ורק תן! כרטיסים לכל מיני „נשפים", משתאות וגורלות וכדומה — קנה ושלם במזומנים ולאלתר. ואם אינך נותן מכספך ככל אשר ידרשו ממך, אם אינך קונה מידי הבחורים והבתולות את כל מיני הכרטיסים, האותות והדגלים אשר יציעו לפניך, מיד הנך שומע זלזולים, חרפות וגדופים מפי הבריות היפות הללו. בעיניהם — אין יהבנים. ועתה, אדוני, הגד־נא בעצמך: האוכל תת לכולם? האם ברחוב, בשער האשפות צברתי את כספי? וכי אין לי בביתי למי לתת? לא, מכובדי, תת לא אוכל, כי מי יודע מה ילד יום. ומה אָמרו חכמינו? — איזהו חכם הרואה את הנולד. רק ריקים ופוחזים נותנים ביד רחבה, כי רק כבוד ופרסום בעתונים הם מבקשים. ואני לא אתן לך בעד כל ההבלים האלה אף אסימון אחד. מעולם לא הייתי רודף אחר הכבוד והפרסום, כי המזומנים הם המה העיקר, וכל שאר הדברים — שלג דאשתקד.

ועתה, חביבי, הבט־נא אל החכמנית, היושבת אצלי כבת־מלכה. לכאורה, אין היא יודעת למנות גם עד שתים, אבל בבואה אל חנות בגדי נשים, בבואה אל הסוחר באבני־חן, יודעת היא לפזר אוצרות כהרף־עין, ונפשה לא תשבע. לו יכלה להביא אל ביתה את כל השמלות ואת כל אבני־החן אשר בחנויות הרחוב החמישי של ניו־יורק, אָז אולי נתקררה מעט דעתה. לפני שבוע ימים הרביתי לקנות מתנות יקרות לבת־מלכה שלי, הוצאתי הון רב, והיא — מתרעמת עלי. מעט לה, לפלונית יש יותר. בבית אמה הקבצנית הורגלה לתכשיטים יותר יקרים ־בת־מלכה זו עקמה שפתותיה בבוז, אף הוסיפה ללעוס בפיה ממתקים, שהוציאה מקופסה עטופת־משי). ובכן, אדוני, הנך רואה, כי יש לי למי לתת גם מבלעדי נגועי־המלחמה שמעבר לים. אין איש יודע את צרותיו של חברו, וצרות אינן חסרות, ברוך השם. וכי מה אתה סובר, שנקל הוא הדבר לבלי תת? לא כל־כך נקל. קורעים ומושכים מכל צד ממש במלקחים של ברזל. אין מנוס ומפלט בעירנו מהריבולו־ציונרים הדואגים להיהודים, אשר מעבר להרי חושך. על־כן אָמרתי ל„היהודית" שלי: נברח־נא מרוצסטר אל אשר תשאנה העינים ונפטר, לו גם רק לשבועות אחדים, מכל השנוררים, מכל הצרות והפגעים. הלא גם לבי לא לב־אבן, ואם אני שומע כל אשר קרה לאחינו בארצות־המלחמה, ימס בי לבי כדונג באש. נסנו מפני הצרות להתענג מעט על האניה. וכי אינני כדאי לנוח מעט מעבודתי הקשה בכל ימות השנה? הרוח צח ונעים מאד, והבט־נא אל המחזות הנפלאים. אל איי־הקסם ואל הארמונות הנשגבים שעליהם — ממש היכלי מלכים... ראה־נא הארמון הבנוי לתלפיות שעל אי־הסלע הזה, שאָנו עוברים עתה על־פניו: הוא של נתן שטרויס... מה? ארמון יפה? הלואי שנזכה שנינו להיכל כזה, ששויו עולה לכמה מיליונים. יהודי כזה יפה להיות, גם עושר וגם גדולה לו. לבעלי הון כאלה נאה לתת צדקה, אבל לא לעניים כמותי. וכי לא כך הוא הדבר?...

בן־לויתי הוסיף להמטיר על ראשי מבול של דברים, אולם אני כבר לא שמעתי, כי צללתי במחשבות נוגות.

שכני הכיר בי, שאין אני מקשיב עוד לדבריו ולמשליו ויעירני בקריאה עליזה: הנח את ספרך מידך. אולת היא לקרוא בדרך. אָנכי מטבעי שונא ספרים שנאת מות, כי רק הבלים וכזבים תמצא בספרים. למה לנו הספרים? מעודי לא קראתי בהם, כי מילדותי שנאתי כבושה להם, ובכל־זאת עשיתי חיל ועושר. כלומר: עשיר גדול אינני, ראקיפלר וקארנגי הם עשירים ממני וגם להרכילי יעקב שיף אינני מגיע, כי מי ישוה ומי ידמה לאדירים כאלה? מזל מיוחד היה להם, ולא הכל נולדים בשעה מוצלחה כזאת. אולם, למה אכחד — גם עני, חלילה, אינני. ברוך־צבסטר אָמנם מפריזים על מדת עשירותי. מה איכפת לי — יפריזו, יגזימו. הדבר לא יזיק לי. אולם השוטים הללו

אינם יודעים כלל, כי מי שיש לו הרבה גם צרכיו מרובים, כי לא הרי עשיר כהרי עני בהוצאותיו. לעני כמעט שאין צרכים כלל. וכמה, אתה סובר, הנני מוציא על ביתי לשבוע? אינני, חלילה, ותרן, כי אינני מפזר כספי לריק, כי דין פרוטה כדין מאה בעיני — ומי שאינו חס על פכים קטנים ואינו שומר את הפרוטה כבבת־עינו קבצן ישאר לעולם. — אולם גם לחיות ככלב הלא אי־אפשר, כי גם בבנות חנני אלהים והן לא טרחו על כספי, והבנות כבר אמריקאניות גמורות הן, חנוך אחר וצרכים אחרים לגמרי, התבין?...

ופתאום הפסיק בן לויתי את זרם שיחתו ויפן אלי כאל מכירו ואיש־סודו מאז:

— בוא־נא ונשחק מעט בקלפים. יש לי חבילה מן המוכן. השעמום יאכלנו פה על האניה. עוד היום גדול, נבלה־נא את השעות שער סעודת־הערב במשחק לא־גדול. רואה הנך, כי הנסיכה שלי, אחרי אשר מלאה כרסה מעדנים, כבר נרדמה. גם בביתה אין לה מלאכה אחרת. תערב לה שנתה, ואנחנו נרד אל אחד האולמים אשר בתחתית האניה...

— אינני משחק בקלפים, גם את צורתם אינני מכיר...

— אינך מכיר בצורת קלפים — למי הנך אומר כדברים האלה? חה־חה־חה! אל תשטה בי, כי אין אני מסופק כלל, שגם רבי ומורי תוכל להיות במה שנוגע למשחק־הקלפים... יודעים אנו „אנשי־חברה" כמוך...

— רבי יהודי, שגית הפעם ולא מצאת בי חבר לך.

— ראה־נא, ראה יהודי כעסן! גם אנכי אינני מאן דהוא, שחקתי בקלפים עם פריצים יותר גדולים ממך...

— אני אינני פריץ ולא בן פריץ ובקלפים אינני משחק...

— אם לאו — יהא לאו. אין אנכי כופה אותך, חלילה, לשחק אתי ב„פינוקל" עד שתאמר: רוצה אני. אינני, חלילה, גזלן. הנני יהודי כמוך ו„פינוקל" הוא משחק, שיש לנו, היהודים, חזקה עליו. וסתם אמרתי: בוא ונשחק שעה מועטה, נלמוד מעט את הש"ס הקטן, כי מה תראה פה על הנהר? מים ועוד הפעם מים עד לשעמום. הרוצה אתה בלגימה של יין־שרף? יש לי מן המוכן...

בראותי, כי בן־לויתי כבר הוציא ממלתחה קטנה צלוחית של יי"ש ותיק של קלפים, קמתי מעל מושבי, באמרי אליו:

— אינני שותה ואינני משחק...

— היהודי הוא עקשן מטבעו. אם אומרים לו: שתה, או שחק! — הוא מתעקש וטוען: „לא!" שטות. גם אני, ככל יהודי, הנני עקשן ואוהב לעמוד על דעתי. היפהפיה שלי יודעת זאת. אבל יש עקשנות של מצוה ויש עקשנות של עבירה. אם מזמינים אותי להשתתף בחבורה של משחקים בקלפים, אז אם הם אנשים הגונים, אנשים כערכי, אינני פורש מן הצבור. זאת היא יהירות. יתהדר בגאיה יתירה זאת אין אני עושה לעולם...

— ואני עושה אחרת...

— אחרת — תהא אחרת.

מפני הפתוי וההסתה של בן־לויתי היהודי העסיקו אותי מצדם הפסיכולוגי. העסיקני גם שטף דבורו, שהיה כמעין המתגבר. יתר הנוסעים על האניה, הצרפתים הקנדיים והאנגלים, או שהיו שותקים ומתבוננים ברגש שלו אל יופי החופים, אל ראי המים והמון החליפות בשטף גליו, או שהיו מספרים איש לרעהו או לרעותו דבר־מה בלחישה ובקמוץ של מלים.

אחרי אשר טיילתי מעט על מכסה־האניה נגש אלי בן־לויתי היהודי, שלא רצה להרפות ממני, וישאלני פתאום, כאילו זה עתה הציגוני לפניו:

— אדוני הוא אזרח קנדה?

— לא.

— יליד רוסיה?

— לא.

— יליד גרמניה?

— לא.

— יליד אויסטריה, אונגאריה, רומיניה, הולאנדיה?

— לא.

— הלא אדוני נולד באיזו ארץ, הלא אדוני הוא אזרח ותושב באיזו מדינה שתהיה!

— בודאי.

— באיזו?

— זוהי מעשיה ארוכה, ארוכה יותר מדי.

— ומה בכך? יש לנו פה שהות וגם סבלנות איננה חסרה לי. ובחפץ־לב הנני לשמוע מעשיה ארוכה...

— אולם סבלנותי אני לא רבה...

— אל מה רומזים דבריך?

— דברי הם כפשוטם ואין בהם כל רמז נסתר. כונתי גלויה: כבר נלאיתי לשמוע המון שאלותיך ופטפוטיך, ואני חפץ לנוח פה על האניה, מבלי אשר יפריעני איש בלהגו...

— לנוח — יהא לנוח. נעימה אמנם המנוחה, וגם אני אינני אוהב כלל לענות על כל השאלות של איזה אדם בלתי־ידוע לי, אשר יזדמן אתי במקרה על האניה או במרכבת־המסע. היהודים בכלל אוהבים להרבות שיחה ולהקיף איש זר באלפי שאלות מן הענין ושלא מן הענין. זוהי מדה מגונה מאד. הנני אומר זאת כלפי מה? אני אומר זאת בנוגע למשחק־הקלפים... ארכה לי פה העת על האניה וגם אדוני הלא משתעמם... על־כן הנני מציע: נרד־נא אל אחד החדרים התחתונים ונשחק שם מעט בקלפים. הנך משחק בקלפים ואתה שוכח את העולם ומלואו, את כל הדאגות והטרדות... אה... כמה צרות יש בעולם! ... אבל מה כחנו ומה גבורתנו לעזור להעולם השרוי בצער?...

לא האזנתי ליתר אמרותיו של בן־לויתי. די היה לי. שפת המים הזורמים והומים מתחת גלגלי האניה לקחה הפעם את לבי...

התסיסה הרוחנית ביהדות הרוסית

מאת

ש ל מ ה ג ו ל ד נ ב ר ג.

ג.

עוד לא שקטה הסערה בערי־השדה אחרי הועידה של „מפיצי השכלה“, וכבר התחוללה שוב באספת המחלקה המרכזית של החברה בפטרבורג עצמה. ראשי המדברים באספה זו היו לא הקצוניים משני המחנות וגם לא הבינונים והפשרנים שבהם, אלא הטובים שב„בעלי השיטה היהדותית“. הללו, שתמיד היו דורשים „שמע בכל לשון שאתה שומע“, — יצאו הפעם נגד מהלך הועד בעניני החנוך. הם דרשו את אחריותו של הועד המרכזי בעד מעשיהן של המחלקות בערי־השדה, שנהלו פוליטיקה נוטה ל„אידיש“ בבתי־הספר הנמצאים ברשותם. הם התנגדו ל כ פ י ת התכנית של הועד על בתי־הספר, הנועדים לילדי הנודדים, כפני שראו בכפיה זו אונס לגבי אותן הדעות, שהן נחלת ההמונים וירושת אבותיהם משנות דור ודור.

סלוזברג וחבריו יצאו באספה זו לדרוש את זכותו של הצבור מידי העמלים עם הצבור, שהתירו לעצמם לעשות נסיונות בחנוך בניהם של הנודדים המגורשים ואת פי האבות לא שאלו ובדעתם לא נמלכו. ואם כי המותים הסתפקו במחאתם הנמרצת נגד שלילת זכיותיהם של ההורים־הנודדים ולא העמידו את דבריהם על הדין בשאלות העזרה, כמו שעשו הציונים בועידתם החשאית במוסקבה, בכל־זאת הועילו הדברים של ההולכים ב„שביל הזהב“ לברור המצב המשונה והמסובך, שבא אחרי השנויים הכבירים בעבודת העזרה העממית.

גלגולים שונים עברה עבודת העזרה ברוסיה מתחילת בריתה, כשנשאה עליה את חותם הצדקה, ועד זמן האספה בפטרבורג, שבה קבלה כבר אופי צבורי, ועמה התחילו להשתנות תפקידו וחלקו של הנודד היהודי בשאלות חייו בכלל ובשאלת חנוך בניו בפרט.

בזמן הראשון להגרושים והרדיפות נוצרו החברות לעזרת המגורשים על יסוד הצדקה. על נדבות האחים לצרה, שהעסקנים היו מאספים ומחלקים אותו כאות נפשם ולפי ראות עיניהם. בזמן הפורעניות לא היה להמגורש כל תפקיד בעבודת העזרה, וחלקו היה חלק היורד־המקבל, הפושט יד ברוח נכאה ומצפה לרחמי אחרים. גם כשנתארגנה העבודה והתרכזה בידי ה„חברה לעזרת נגועי־המלחמה“, שהתחילה כבר לקבל תמיכה מחוץ־לארץ ומהממשלה הרוסית, היה חלקו של הנודד גרוע ביותר ותפקידו תפקיד הילד־היתום, שנפל לידים רחמניות. עיף מענויי הדרך, חלש מרעב, מפחד מחזיונות רעים, הרודפים אחריו, הריהו כולו ברשות העבר המבהיל ומרשה להאנשים הטובים לטפל בו, לרפאו מחליו ולהקימו על רגליו.

רק אחרי שהתרחבה והסתעפה העבודה וקבלה צורת עזרה עממית, הרואגת לבסוסו של היחיד הישראלי, שנעקר ממקומו הישן ולא התאזרח במקומו החדש, התחילו להשתנות גם תפקידו וחלקו של הנודד היהודי בעבודה הצבורית הזאת, והוא הלך ונהפך מרואה פאסיבי, העומד מן הצד ומסתכל במהלך הדברים, לאדם מן הישוב, המתענין בכל הנעשה מסביב ומגלה את דעתו על כל ענין. והשאלה הראשונה, שבה התחיל להתענין הנודד היהודי, היתה שאלת החנוך. כי מתחילה רחוק היה הנודד מכל הסערה, שהתחוללה בשאלת השפות והחנוך, וחלוקי־הדעות שבין שני המחנות לא היו מחוורים לו ביותר. תכנית בתי־הספר היתה פרשה סתומה בשביל רוב ההורים המגורשים, ובכל־זאת הרגיש כאן הנודד בחושו העממי במה לבחור ובמה למאוס — ובחר בזה המתאים יותר לצרכיו ודרישותיו, שהביא אתו ממקום־מושבו הישן. אם היה בית־הספר של הועד המקומי מוצא חן בעיניו, היה שולח לשם את ילדיו, ואם לא הפיק ממנו רצון, היה מונע את ילדיו מלכת לשם. והיו גם אלה בין הנודדים, שהיו מוציאים את ילדיהם מבית־הספר החדש, מוסרים אותם להחדרים הישנים, הנמצאים בעיר, ומשלמים שכר־למוד מקצבת־הועד הדלה, שלא הספיקה להם אפילו למחית ביתם. אבל כל זה נעשה בהשאי, מיראת בעלי־הועד, נותני הלחם, ומנהלי בתי־הספר, מורי הרוח וההשכלה, שהיו מתרעמים על מעשים כאלה. ורק כשהיה איזה נודד מתאזרח בעיר, מוצא בה פרנסתו ומפקיע עצמי מתמיכת הועד ומאפיטרופסותו, היה שב להרגליו הישנים ולצורתו הקודמת ומתאמץ להוציא בגלוי את חנוך בניו מידי „בעלי־הטובות“, שהפצו להקנות לו „יהדות“ חדשה.

אספת המחלקה המרכזית „מפיצי השכלה“ בפטרבורג באה בו בזמן, שדרישות הציונים לשתף את באי־כחם של הנודדים לעבודת העזרה כבר מצאה לה אזנים קשובות בין העמלים עם הצבור וגרמה להקלת חבלי־הלידה של החזיון החדש, שהיה יחיד במינו בדברי־ימיה של הצדקה היהודית. זכו בעלי „שביל הזהב“, שקולם ישמע בערי־השדה, ובערים רבות התחילו משתפים את באי־כח הנודדים בעבודת הועדים השונים, וגם בעבודתם של אלה, הממונים על החנוך וההשכלה. בתחילה היו באי־כח הנודדים רק עדי־ראיה לדבר: בתוך הועדים היו רואים את התנגשות שני המחנות, שומעים את טענותיהם, מקשיבים ומחשים; אך לאט־לאט התחילו להכנס בעבי הקורה של השאלה, הנוגעת בנפש ילדיהם, ורגשם התוסס מצא לו לבוש וצורה. לידי גלוי באו הדברים באספת־הדרום של הועדים לעזרת־העם. אספה זו עסקה בכל שאלות העזרה ובאה גם לדון בשאלת החנוך וריב־הלשונות, והפעם שמעו שני המחנות דברי־כבושין מאת באי־כחם של הנודדים, שעמדו והודיעו: „אנחנו לא נשאנו את ילדינו מאות פרסאות, כדי שנמכור לכם את נפשם חלף נדבתכם הדלה. חנוך הילדים הוא קודם כל חנוך י ל ד י נ ו, ואנחנו נאמנים לה' ולהמסורה, וחפצים אנו להנחיל את ירושת האבות להדור הבא אחרינו“...

שני המחנות מזה ומזה הבינו את פירוש הדברים האלה, שמשמעם היה: „לא עברית ולא יהודית, אלא י ה ד ו ת“; שני המחנות הבינו, שהעם מבכר את החדר הישן עם צלליו על בית־הספר החדש עם אוריו. ואולם

מיתוך הלכה זו הוציא כל מחנה ומחנה תוצאות אחרות לאופן עבודתו ותכנה בעתיד.

המחנה העברי הבין את הסבות, המכריעות את העם לעמוד על נפשו ולהגן על קליפתה; הוא הבין את הרוח הישנה של „בצר לנו ונצעק אל אלהי אבותינו", המדברת מתוך גרוני, ויצא להורות הלכה במחנה, שבית־הספר העברי צריך להכניס לתוך תכניתו גם את עיקרי הדת הישראלית, בתור היצירה היותר חשובה ושלמה של הרוח הלאומי־המוסרי. עיקר זה לא היה חדש להלכה, אך למעשה היה חדש לגמרו. הרבה גרם לזה הזמן. ראשית השנה הנוכחית התחילה בהרס וחורבן הקהלות בגאליציה, פו־לאניה וליטה, וביחוד גרף סער המלחמה את קדשי העם: את בתי־המדרש, הישיבות, ספרי־התורה, כתבי־היד העתיקים ודומיהם. השאיפה לבנין ההרוסות, ההולכת ומתגברת במחנה, בקשה להכניס את השכינה לבתי־הספר, חפצה למצוא בתי־מקלט חדשים לנשמת האומה, שפרחה מתוך הגוילים הקרועים, התלבטה בחוץ ולא מצאה לה אחיזה. נשמה זו התרפקה על אוהל המחנה העברי, המכריז: „אם ה ש פ ה העברית בסכנה — ה ת ו ר ה בסכנה"; ולא נתקררה דעתה עד שנשמעה בת־קול יוצאת מאוהל המחנה העברי ומכרזת: „אם ה ת ו ר ה בסכנה — ה ע ב ר י ת בסכנה!"...

הרבה גרמו לזה האורתודוכסים, שנספחו על המחנה העברי. האורתודוכסיה היהודית ברוסיה שונה לגמרה מאחותה בפולאניה. היהודים החרדים ברוסיה אינם מתחברים עם המתבוללים להשגת שאיפותיהם ומטרותיהם הצבוריות, ובכלל אינם מתערבים בעניני החיים ועומדים מחוץ לכל הזרמים ברחוב־היהודים. מחנה זה היה עד פרוץ המלחמה קופא על שמריו, מתכווץ בארבע אמות של הדת ואיננו יוצא מגדר בית־המדרש החוצה. בניהם של האורתודוכסים היו עוזבים לעתים קרובות לא רק את חצר בית־המדרש, אלא את כל הרחוב היהודי, אבל האבות היו עומדים בשתי רגליהם במהיצתם הצרה וכל הרוחות שבעולם לא הזיזו אותם מעמדתם הבצורה. באה המלחמה ומשכה לעבודת העזרה גם את אנשי־הרגש מתוך האורתו־דוכסיה היהודית. לאט־לאט התחילו נכנסים בעובי הקורה של העבודה והוכרחו להתערב גם בשאלת החנוך, שנהפכה והיתה לשאלת התרבות העברית. הפעם יצאה האורתו־דוכסיה מגדרה, הבינה את הסכנה, הנשקפת לכל בית־ישראל, והתיצבה לימין העברים. זה היה חזיון חדש בדברי ימי התנועה הלאומית. היהודים החרדים, שאינם ציוניים או לאומיים בעלי הכרה, מתחברים לה„משכילים", שמינות נזרקה בהם, ומלמדים עליהם זכות בהמאמר הידוע: „הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו"... ואמנם העברים שומרים את התורה, ופרשת המעשים הולכת ונמשכת. באודיסה נוסדה הוצאת ספרים „ספרי" להוצאת ספרי־קריאה לקטנים, ובפטרבורג התחילו להופיע בחדשי מרץ ואפריל חוברות עבריות לסרוגין בשם „העם". בערים רבות נוסדו שעורי־ערב לגדולים ולקטנים. ישנם קיימים בזכות שומעיהם, המבקשים בשפה העברית את המפתח להאוצר הגנוז של התרבות העברית. יובלו של ח. נ. ביאליק היה הפרקים היותר יפה בהרעותיהם של העברים, ומתן־שכרו בצדו — בצורת הקופה להוצאת ספרי־מקרא לבני־הנעורים, שנוסדה על שמו של משוררנו הגדול.

עמוסים בנסיונותיהם החדשים, מזוינים ברוח העם ומרובים באנשי־בריתם החדשים באו העברים לאספת החברה של „מפיצי השכלה" במוסקבה, שהיתה קן ה„אידי־שיסטים" ומבצרם החזק, ונצחו בה נצחון שלם. המחנה האידישיסטי נרתע בתחילה מפני גלוי־דעתו של הנודד היהודי, עמד זמן־מה במבוכה, אסף את כחותיו ועבר לסדר־היום. האנשים האלה, שהיו מתאמרים תמיד, כי הם באי־כחן של השדרות הרחבות, לא יכלו לכסות על מהלך־הדעות בעם, שנתגלה בניגוד גמור לדעותיהם, וקראו עליו מלחמה. הללו נדו ראש להמון, השקוע ב„בערות", שחקו על „יסורי האמונה" של העברים וגלו ברבים את „קלונם" של הציוניים, שהתחברו להאורתודוכסים „הנסוגים אחור". בהתגלות־לב מיוחדת במינה דברו האידישיסטים על תורתם הם, אך לטענותיהם החדשות חסר אפילו אותו ה„ציניזם הלאומי", שבו הצטיינו חבריהם בפטרבורג. במקום הסיסמאות הקודמות, „העממיות", התחילו להשתמש עכשיו ב„מענה־הלשון" הישן־נושן של המשכילים הראשונים משנות השבעים, שהעלה כבר חלודה, והזדיינו בו לתכליתם. כהמשכילים הראשונים, באו האידישיסטים והורו הלכה, שעיקר מטרתו של החנוך העברי הוא לחנך את העם בהקולטורה האירופאית, להורותו השכלה וידיעת־העולם. ואולם תורתם זו לקויה בחסר ובערבוביה. חסר לה מצד אחד העיקר האוטיליטארי, שהיה נר להמשכילים בני הדור הישן, ומצד שני הרי תפקידה של השפה העממית נעשה עירב והסר־צבע.

האידישיסטים־המשכילים רצו „להחזיר עטרה ליושנה" — ולא ראו את העצוב והמגוחך ברצונם זה. עלובה היא השיטה, שפסחה על התקופה היותר עשירה בחיינו — תקופת הלאומיות — ובאה לטחון סובין אלו, שקיבת העם לא יכלה לעכל אותן אפילו בשנות השבעים; אבל מגוחכים ביותר היו האנשים, שבאו ודרשו, כי היהדות והאירופאיות צריכות ללכת „שלובות־זרוע" בעת כזאת, אשר העם היהודי הוא באירופה „האירופאי האחרון", כי הרי אירופה עצמה כבר בעטה בכל קדשיה והפכה את קערת הקולטורה על־פיה... שכורי מלחמה, מלחמה על „הבערות" של העם, באו האידישיסטים להאספה המוסקבית וטענותיהם החדשות־הישנות בפיהם— ונחלו תבוסה שלמה. נצחונם של העברים במוסקבה היה נצחונה של התרבות העברית, שעל שאלת קיומה ענה ההמון היהודי בחיוב מוחלט. בתשובה זו היו העברים בטוחים כל הימים, ובכל־זאת, משנאמרה בגלוי, השפיעה השפעה רבה כלפי פנים וכלפי חוץ.

נצחונם של העברים במוסקבה גרם מצד אחד לקיומם של בתי־הספר העברים, שנוסדו כבר, והבטיח מצד השני את קיומה של השפה העברית בבתי־הספר של חברות העזרה והמחלקה המוסקבית של „מפיצי השכלה".

ואולם הנצחון לא העביר אותם על דעתם; אדרבה,

הוא ברר לפניהם את ערך הכהות בהוה, התוה לפניהם את דרכם בעתיד וגרר אחריו שורה שלמה של מעשים. העברים התחילו שמים לב קודם כל להמונים הנודדים, שהתישבו מחוץ לתחום, ופתחו בכל הערים הגדולות (סאראטוב, קורסק, אוריול, וורוניז, הארקוב, סאמארה) מחלקות חדשות להחברה „חובבי שפת עבר“, הקיימת כעת על החנוך העברי. בתחום גופו התחילה ת נ ו ע ה עברית. בכל שדרות העם התגברה השאיפה ללמוד ולדעת את התרבות העברית. בשעורי־הערב, שנוסדו בשביל הגולים, נמצאים שומעים מכל המינים והגילים, רובם מהתושבים, ולא דוקא מן המגורשים. אספת המורים העברים מפלכי־הצפון דרשה מעשרים וארבעה השעות לשבוע, שנועדו בשביל תלמידי השנה הראשונה, שמונה־עשרה להשפה העברית, שלתוכה נכנסים גם למודי הציור, הזמרה וחלוץ־העצמות, שכולם נלמדים בעברית. אספת הגננות מפלכי־הדרום, שרובן ככולן חניכות שעורי־פרבל ברוסיה, קבלה החלטה: „כדי לדעת את האגדה העברית ושאר ערכי התרבות העברית ב מ ק ו ר ם, רואות אנחנו חובה לעצמנו ללמוד את השפה העברית“. והיו גם מקרים רבים, שבין השומעים של שעורי־הערב לעברית נמצאו גם אותם המורים והמורות, שנשלחו מערי־הבירה בתור נושאי הרעיון האידישיסטי. הללו נכנסו לבתי־הספר בתור אידי־שיסטים נלהבים, באו ללמד ונמצאו לומדים מתלמידיהם.

שונה מזה היה מהלך הדעות בהמחנה ה„אידישיסטי“. שאלת התרבות העברית, שבאה עליה כבר תשובת הצבור, חלקה אותם לשתי פלוגות ולכמה גונים: לאלה, המודים בתרבות העברית וחפצים להמשיכה בעתיד, ולאלה, הכופרים בה וממאנים לבזבז עליה את כחם; לבינונים, ראדיקאלים וקצוניים. הבינונים הולכים אחרי הפשרה, שנתקבלה בועידת „מפיצי השכלה“ בפברואר, ומקבלים עליהם את כל ההחלטות, ואפילו את זו, העוסקת ביסוד הדתי בבית־הספר הנמוך. עליהם נלוו גם הטובים שב„מפיצי השכלה“, כדובנוב, צינברג, וקריינין. הראדי־קלים עומדים על הבסיס הלאומי, ואם כי מודים הם בזכותה של התרבות העברית, מכל מקום חפצים הם, שצנורה בבית־הספר העממי תהיה שפת־העם, שהם מביטים עליה כעל חטיבה לאומית מיוחדת במינה. על הפלוגה הזאת נמנים ניגר, צמרינסקי ורבים מאלה, שהיו לפנים בהאגף השמאלי. ולעומתם הקצוניים, כאז כן עתה, אינם מודים בהעיקר הלאומי, מתנגדים בכל תוקף להתרבות העברית ושואפים להוציא את הדת מתכנית־הלמודים בבית־הספר העממי, שכולו צריך להיות מוקדש רק להשכלה הלונית, הנמסרת לילדי העם בהשפה היותר מובנת להם בזמן הזה. „אידיש“ הוא לגביהם רק אמצעי לקרב על־ידו את העם אל ההשכלה האירופאית במובנה האנושי. על הדגל הזה נמנים השרידים מהמפלגות השמאליות, שאינן מודות בעיקר הלאומי, וגם הרבה מאיתם המתבוללים מקרב הבורזואזיה, הנאמנים לשיטתם, שיטת הטמיעה. הריבות והמדנים בין שלש הפלוגות האלה, שלא יכלו להשלים ביניהן, ואותה העובדה, שלמעשה לא מצאו האידישיסטים מורים מומחים ללמודים הכלליים ביהודית, וגם לאלה שנמצאו — חסרו ספרי־למוד, שיטה וטרמינולוגיה מקובלת, — כל אלה שמשו סבות ראשונות לירידתו של ה„אידישיזם“ בתור פרובלימה של חנוך והשכלה. אבל תבוסתו השלמה של ה„אידישיזם“ בתור שיטת־חיים, המתנגדת להתרבות העברית, באה מצד אחר — ממקום, אשר העברים לא יכלו להשפיע עליו קודם המלחמה בשום שאלה משאלות רצבור היהודי ברוסיה, והוא: ה„מפלגה הדימוקראטית“ מיסודם של העסקנים הדימוקראטים, כביקרמאן, לאנדוי ואחרים.

מפלגה זו, שהיתה ידועה בהתנגדותה הנמרצת להציוניות, התחברה עם העברים לפני הבחירות בחברת „מפיצי השכלה“ בפטרבורג, ועלה בידה להכנים להועד המרכזי את גרינורי לאנדוי (בנו של מי שהיה מיסד ועורך השבועון והירחון „וואָסכאָד“). חבור זה היה לפלא בעיני העתונות הישראלית ברוסיה. אבל כבר אז הבינו קרובים לדבר, שה„מפלגה הדימוקראטית“ עשתה זאת לא מ„אהבת מרדכי“, אלא „משנאת המן“. מפלגה זו, שידעה מפי הנסיון את טיבה של ה„מליצה הראדיקאלית“, המדברת נבוהה על „ההשכלה האירופאית“ ועל שאר הדברים היפים, שה„אידישיסטים“ מקשטים את עצמם בבואם לפני הקהל, הכריזה עליהם — עליה מלחמה ויצאה לגלות את קלונם — קלונה בפני כל עם ועדה. זו טענה, כי המלחמה העולמית דורשת שנוי ערכין במחנה השמאלי, היהגיישר, כי ה„אידיש“ היא „פתוס של מלים“, וכנגדה העברית היא „פתוס של יצירה“. בבחינה זו זכו איפוא העברים, ש„עשו רצונו של מקום“, כי „תהא מלאכתם נעשית על־ידי אחרים“.

הידיעות האחרונות, הבאות מרוסיה, מראות, כי התסיסה הרוחנית ביהדות הרוסית היא בעצם תקפה. העברים הולכים עוד בדרך המעשה, מיסדים הוצאות־ספרים, עתונים ומאספים, חברות לאמנות עברית, סמי־נאריון למורים עברים, מוציאים ספרי למוד וקריאה ועובדים בתכיפות את עבודת התרבות העברית והחנוך העברי. ה„אידישיסטים“ לעומתם עוסקים בברור שאלת החנוך שלהם, וה„מפלגה הדימוקראטית“ איננה מזניחה אף היא את מלחמת־התנופה שלה. קשה להגיד מראש, מי ינצח בתסיסה זו, שתקיפה כעת את כל המפלגות, העדות היהודים ברוסיה. אם יוסיפו העברים להיות מאורגנים ומאוחדים בשיטתם ובמעשיהם, ודאי שסופם לנצח ולהתחיל דף חדש בדברי ימי התנועה העברית ברוסיה; ואם ישובו לדרכם־הבל — דרך ה„דבור“ — תנצח הפשרה, שהבינונים תומכים בה בשעת חירום, והיא תפנה את הדרך בפני ה„אידישיזם הטהור“. אם כה ואם כה — ואחת כבר אפשר לאמר עתה בבירור: ה ת ס י ס ה ה ר ו ח נ י ת ב י ה ד ו ת ה ר ו ס י ת ה ע ש י ר ה א ת ש נ י ה מ ח נ ו ת, ה ו צ י א ה ל ב מ ת ־ ה צ ב ו ר כ ח ו ת ח ד ש י ם, ש נ ת י ח ד ו ב ש ע ת ה מ ל ח מ ה, ו ה ע י ק ר — ה ב י א ה ל י ד י ג ל ו י א ת ד ע ת ה ע ם, ש ה י ת ה נ ד ר ש ת ל ש נ י פ נ י ם, ו ה ע מ י ד ה א ו ת ה ב מ ר כ ז ה ש א י פ ו ת ש ל ה א י נ ט ל י ג נ צ י ה ה מ ת ר ו מ מ ת ל א ו ר ה ע ם.

הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת לְיִשְׂרָאֵל

ב.

פְּעוּלוֹתֶיהָ שֶׁל הַקֶּרֶן הַלְאֻמִּית עַד הַיּוֹם.

המשק החקלאי.

אף כי הקרן הלאומית נוסדה, כאמור למעלה, בסוף שנת 1901, בכל־זאת את עבודתה בארץ־ישראל התחילה רק משנת 1907. במשך עשר השנים האלה פעלה הקרן הרבה (כמובן, לפי ערך האמצעים שברשותה) לטובת הישוב היהודי בארץ־ישראל, לגידולו ולהתפתחותו.

בזה אנו מוסרים רשימה של פעולות הקרן הלאומית בארץ־ישראל עד לפני פרוץ המלחמה העולמית.

א) על־יד מסילת־הברזל שבין יפו וירושלים רכשה הקרן הלאומית את שתי החוות חולדה ובן־שמן, ועל־ידן נטעה את יער־הרצל. בשתי החוות האלה השקיעה הקרן הלאומית יותר משבע מאות אלף פראנק עד לפני פרוץ המלחמה.

ב) בסביבות הירדן וים כנרת שייכות להקרן הלאומית שתי המושבות כנרת ודגניה. הראשונה נחכרה ל„הפלשתינא לאנד דעוועלאפמענט קא." בשתיהן עובדות קבוצות קואופי־ראטיביות של פועלים, המתחנכים להיות קולוניסטים מומחים. בכנרת קיימת גם חוה ללמוד המשק החקלאי לנערות.

ג) בעמק יזרעאל שייכת להקרן הלאומית המושבה מרחביה, הנמצאת על־יד מסילת הברזל חיפה־דמשק (על־יד מרחביה יש סניף מיוחד למסילת־הברזל בדרך העולה ירושלימה). המושבה מרחביה נוסדה מכספי הקופה הקואופי־ראטיבית על־פי תכניתו של הד"ר פראנץ אופנהיימר.

ד) על־יד המושבה מרחביה נוסדה חוה לפועלים, והקרן הלאומית הלותה אותם 12,500 פראנק (מקופת דוד וולפסון) לבנין בתים.

ה) במושבה באר־טוביה יש להקרן הלאומית חוה על־שם הפדראציה הציונית בקנדה. החוה הזאת נחכרה לקבוצה קואופיראטיבית של פועלים.

ו) במושבה חדרה יש להקרן הלאומית פרדס של אתרוגים ותפוחי־זהב, הידוע בשם „גן־שמואל". גם שני פרדסים של זיתים יש לה במושבה הזאת. קבוצת פועלים קואופיראטיבית מטפלת בעבודם ובשמירתם.

ז) להחברה „פאלעסטינא לאנד דעוועלאפמענט קא." נתנה הקרן בתורת הלואה שלש מאות אלף פראנק לקנית אדמה ולסדור המשק בכנרת.

ח) לרשות הבאנק האנגלו־פלשתינאי מסרה הקרן הלאומית 240,000 פראנק בשביל הלואות לקרקע ולבנינים לחברות קואופיראטיביות ולקולוניסטים יחידים.

ט) הקרן הלאומית בנתה בתים בשביל הפועלים היהודים במושבות פתח־תקוה, חדרה, ראשון־לציון, רחובות ונס־ציונה. זמן קצר לפני פרוץ המלחמה הקציבה הקרן סכום של מאתים אלף פראנק לבנין בתים ליהודים התימנים. גם הפרישה סכום של ששת אלפים פראנק להטבת מצבם ההיגייני והסאניטארי של היהודים האלה.

י) לועד „חובבי ציון" באודיסה הלותה סכום של עשרים אלף פראנק ליסוד מושבת הפועלים „נחלת־יהודה", ועשרים אלף פראנק ליסוד מושבת הפועלים „עין־גנים".

יא) ל„חברת הנשים להפצת עבודת התרבות בארץ־ישראל" נתנה הקרן סכום של ששת אלפים פראנק ליסוד החוה לנערות.

יב) לבית־הספר החקלאי שבפתח־תקוה נתנה תמיכה של שני אלפים פראנק.

יג) הקרן החליטה ליסד על אחת מקרקעותיה מושבה של שומרים יהודים. במושבה הזאת תתעסקנה נשי השומרים ובניהם במשק החקלאי, בעת שהשומרים עצמם ממלאים את חובתם, המעמידה את חייהם בסכנה.

הישוב העירוני.

יד) בעזרת ההלואות, העולות לסכום 300,000 פראנק, שניתנו מקופת הקרן הלאומית, נוסדו השכונות היהודיות היפות תל־אביב ונחלת־בנימין ביפו והרצליה בחיפה. הרבה הון הושקע בשכונות האלה על־ידי אנשים פרטיים. שוין עולה בעת לכמה מיליונים, ואין לשער במספרים את ערכן להישוב היהודי.

מוסדות צבוריים.

למוסדות צבוריים ותרבותיים הפרישה הקרן הלאומית את הסכומים האלה:

טו) לבית־הספר „בצלאל" מאה ושלשים אלף פראנק לבנין שני בתים.

טז) לגימנאסיה העברית ביפו — שלשים אלף פראנק לקנית המגרש. מלבד זה, שייך להקרן הלאומית הבנין, שנתן לה במתנה הנדבן יעקב מוזר, אשר מחירו הוא מאתים אלף פראנק.

יז) מאה אלף פראנק לקנית מגרש הטכניקום בעיר חיפה.

יח) שני אלפים פראנק להאינסטיטוט לבעור מחלת המא־לאריה מן הארץ מיסודו של נתן שטראוס בירושלים.

יט) עשרים אלף פראנק לקנית מגרש לבית־החולים היהודי ביפו.

כ) ארבעים וחמשה אלף פראנק לקנית מגרש לבית־הספר „תחכמוני" (מיסודו של „המזרחי") ביפו.

בימי המלחמה.

כא) הרבה עשתה הקרן הלאומית להקלת המצב הקשה בימי המלחמה האלה. החוות ומושבות הקרן הלאומית הספיקו צרכי־אוכל שונים לתושבי הערים. העבודה במושבותיה נמשכה כל הזמן, כמו בימי השלום והשלוה, וכל פועליהן מצאו להם די עבודה לפרנס את עצמם. מלבד זה, סדרה הקרן הלאומית עבודה של הצלה להעסיק, עד כמה שאפשר, את הפועלים מחוסרי העבודה בערים ובמושבות. בשתי שנות המלחמה הוציאה הקרן הלאומית בארץ־ישראל יותר משבע מאות אלף פראנק.

הכנסות הקרן הלאומית.

הקרן הלאומית היא המוסד היותר חביב ומפורסם בין המוני העם היהודי, בכל ארצות פזוריו. הון הקרן הלאומית, המגיע עכשיו לששה מיליון פראנק ויותר, נצבר ברובו מפרוטות; מספר התרומות בעלות סכומים גדולים, המצטרפות לחשבון הזה, מעט הוא בערך.

הכנסותיה של הקרן הלאומית הולכות ומתרבות משנה לשנה ביחס ובהחשב. כך, למשל, עלתה הכנסת הקרן בהדרגה

מחצי מיליון פראנק בשנת תרס"ט למיליון ומעלה בשנת תרע"ג. בשתי השנים האחרונות, שנות הדלדול והפורעניות לכנסת ישראל, נתמעטה אמנם הכנסת הקרן הלאומית, אבל הפחתה זו היתה קטנה ביותר מהפחתת הכנסותיהם של שאר מוסדות לאומיים (מלבד מוסדות העזרה לנגועי־המלחמה, שהמלחמה גרמה ליצירתם) ושאינם לאומיים בישראל. בשנת 1914 עלו הכנסות הקרן הלאומית 595,761 מארק ושלשה רבעי מיליון פראנק בערך, ובשנת 1915 ל־509,427 מארק. סך־הכל לשנת 1916 אין עדיין בידינו, אולם על־יסוד המספרים של ההכנסה בתשעת החדשים הראשונים (מ־1 יאנואר עד 30 ספטמבר נכנס לקופה סכום של 622,000 פראנק) יש לשער, כי ההכנסה בשנה זו תעלה לשמונה מאות אלף פראנק ומעלה.

עד כמה נתחבבה הקרן הלאומית על המוני העם היהודי תעיד העובדה, כי אלפי חילים, העובדים בצבא האוסטרי והגרמני, שולחים מפקידה לפקידה את תרומותיהם אל קופתה מחפירות שדה־הקרב. לכשישובו ימי השלום והשלוה, בודאי תגדל ותתרבה ההכנסה של הקרן הלאומית משנה לשנה במדה הראויה לתעודתה הגדולה, שהתוו לה מיסדיה.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

ביום ב׳, 25 דצמבר, נקראה במלון „סאוואי" בניו־יורק האספה הראשונה של ועד־הקונגרס המאוחד. מן מאה וארבעים חברי הועד הזה השתתפו באספה בערך מאה ועשרים איש — מהם הרבה עסקנים צבוריים, כמו פרופיסור פרידנוואלד, לואיס מארשאל, ד"ר סטיפן וייז, סיימון וולף, אוסקאר שטרויס, הנרי מורגנטהוי, השופט מאק, ד"ר י. ל. מאגנס, יעקב שיף ועוד.

את האספה פתח מר ה. קוטלר מפרובידנס של רהאוד איילאנד. אחרי הנאום הקצר של הפתיחה נגשו הנאספים לבחור ביושב־ראש זמני. העמדו שני קאנדידאטים: לואיס מארשאל ואדולף קרויז, נשיא האורדן „בני ברית". בהקאנדידאטוריה של הראשון תמכו ה„יאהודים" והסוציאליסטים המתבוללים, שעמדו זה לא־כבר נגד תנועת הקונגרס ונספחו אליה בעל־כרחם, ובזו של השני — כמעט כל הציוניים והלאומיים. האלמנטים הלאומיים תמכו בקרויז, לא מפני נטיתם אל דעותיו (גם הוא אינו יהודי לאומי), אלא מפני שהתיחסותו לתנועת־הקונגרס היתה ניטראלית; מה שאין כן מארשאל, שהתנגד אליה בכל תוקף עד הימים האחרונים. ברוב־דעות קטן (ארבעים ותשע נגד ארבעים וחמשה) נצחו הלאומיים, ואדולף קרויז נבחר ליושב־ראש זמני.

בישיבה השניה הציעו הועדים השונים את החלטותיהם. הראשון להציע את החלטותיו היה „הועד לקביעת זמן הקונגרס ומקומו". מר מוריס הילקוויט הציע בשם הועד הזה את ההחלטות האלה:

א) הקונגרס יקרא בעיר־הבירה וואשינגטון.

ב) לגשת לבחירת הצירים אל הקונגרס תיכף ומיד, כדי שהצירים הנבחרים יספיקו להכין לקראת העבודה. שמות הצירים ואדריסותיהם ימסרו תיכף לאחרי בחירתם לועד־ההנהלה.

ג) את היום המדויק לקריאת הקונגרס ישאירו לשקול־דעתו של ועד־ההנהלה, אבל היום הזה לא יאוחר מראשון לחודש מאי 1917.

שתי ההחלטות הראשונות נתקבלו כמו שהן פה אחד, בלא הוספות או שנויים. אולם לתוך ההחלטה השלישית בדבר קביעת הזמן הכניסה האספה את ההוספה הזאת: „אם עד יום החמשה־עשר לחודש מארץ ימצא ועד־ההנהלה על־פי החלטת שני שלישי דעות את הזמן הנזכר למעלה בלתי־מוכשר לקריאת הקונגרס, תקרא על־ידו הפעם אספת הועד הפועל הגדול ביום הראשון לשבת הראשונה של חודש אפריל, והועד הפועל יחליט את יום קריאת הקונגרס".

בשם הועד לעזרה קונסטרוקטיבית לנגועי־המלחמה והקמת ההריסות הציע מר לואיס מארשאל את החלטתו. כל חברי הועד — אָמר מר מארשאל בתוך שאר דבריו — תמימי דעים הם, כי השאלה הזאת תעמוד על סדר־היום של הקונגרס. אולם בנוגע לנוסח ההצעה יש חלוקי־דעות. דעת הרוב היא, כי הקונגרס יעבוד במקצוע זה ביחד עם ועדי־העזרה הקיימים כבר. המיעוט, שמר מארשאל נמנה עליו, אומר, כי הקונגרס יעשה את העבודה הזאת רק על־ידי ועדי־העזרה.

שני־הנוסחאות בין הצעת הרוב והמיעוט עוררו וכוחים סוערים. הכל הבינו, כי ההבדל הזה איננו הבדל של נוסחאות בלבד, אלא—ביחוד—הבדל של השקפות ופרינציפים. האחד, שיצא נגד העמדת השאלה הזאת על הפרק, היה מוריס הילקוויט ממפלגת הסוציאליסטים המתבוללים. לפי דעתו, אין כל הענין הזה אלא ענין של פילאנתרופיה סתם, ואין להקונגרס לטפל בו. על דבריו אלה ענו הד"ר סטיפן וייז והד"ר נ. סירקין. הד"ר וייז אָמר: „אם חושב מר הילקוויט את הענין הזה של הקמת הרוסות עמנו לענין של שנוררות, אינו אלא טועה טעות גסה. העזרה הזאת בתכונתה צריכה להיות עזרת־עם, עזרה לאומית, ולא עזרה פילאנתרופית". והד"ר נחום סירקין פנה אל הילקוויט בדברים האלה בקירוב: „אתה, שסוציאליסט אתה, מה ראית לקלקל את שורת הסוציאליות בנוגע לשאלת יהודית בקונגרס יהודי? גלוי וידוע, כי הסוציאליסטים שבכל הארצות מתאמצים תמיד להעמיד על הפרק בבתי־הנבחרים את כ ל השאלות, הנוגעות לעם. והנה בנוגע לשאלה זו שלפנינו קם יהודי, המתימר להיות סוציאליסט, ודורש דוקא, כי הקונגרס היהודי ל א יתעסק בשאלה הנוגעת לעם, מפני שהעם הזה יהודי היא ובית־הנבחרים יהיה יהודי. דברי הד"ר סירקין עשו רושם נמרץ. לבסוף נתקבלה ברוב־דעות גדול הצעתו של הד"ר ה. פרידנוואלד, שהציע להעמיד את השאלה הזאת על סדר־היום של הקונגרס בלא שום הוספות. הקונגרס בעצמו ידון ויחליט, כיצד ובאיזה אמצעים להוציא לפועל את הרעיון הזה.

השאלה בדבר בחירת יושב־ראש תמידי וחברי ועד־ההנהלה עוררה דברי־פולמוס חריפים בין שני המחנות המתנגדים והעסיקה את דעת הצירים גם בישיבה השניה וגם בישיבה השלישית. הועד למנויים העמיד בתור יושב־ראש תמידי את אדולף קרויז, ובנגוד העמידה האופוזיציה את לואיס מארשאל. מר הנרי מורגנטהוי, ממלא מקום היושב־ראש בשעת הבחירות האלה, פנה אל הנאספים בבקשה להתאחד ולקבל את מרותו של היושב־ראש אשר יבחר, יהיה מי שיהיה, באהבה ובאמון, להיות נשמעים אליו בכל אשר יצוה. „אם אחדות כזו לא

תהא שולטת במחנה היהודים, תהיינה כל פעולות הקונגרס מאפע. בהיותי בירושלים — הוסיף ואמר מר מורגנטהוי — קבל לפני שר־הפלך על חוסר־אחדות בין יהודי המקום. רוצה היה להכיר בזכותם, אבל לא יכול, מפני רבוי המפלגות והכתות שביניהם. אם רוצים אנו לעזור עזרה ממשית את עמנו בעת קשה ורעה זו, צריכים אנו להתאחד".

מר אדולף קרויז הודיע, כי נכון הוא להסיר את הקאנדידאטורה שלו בתנאי, שגם הקאנדידאט שכנגד, לואיס מארשאל, יעשה כמוהו. לואיס מארשאל הסכים להצעה הזאת, וסוף דבר היה, כי על־פי הצעתו של הד"ר סטיפן ווייז נבחר נתן שטרויס ליושב־ראש תמידי פה אחד. בחירת יתר חברי הועד גררה אחריה ויכוחים סואנים. הסוציאליסטים המתבוללים התאוננו, שחלקם, לפי המספר היחסי, נגרע בבחירות האלה, והם איימו על האספה, כי יפרשו ויצאו מתנועת הקונגרס. לבסוף נודע הדבר, כי לא על מעוט נבחרים משלהם יצא הקצף הזה, אלא על שלא נבחר בן־בריתם מאיר לונדון (ועד המנויים השמיט את שמו מפני נאומו ה„ידוע" של לונדון על־דבר עברו ועתידו של עם ישראל). את הסוד הזה גלה הד"ר י. ל. מאגנס, שקבל על עצמו את הטורח להצדיק את נאומו של לונדון, בנתנו לו פירוש מיוחד. אז שאל הד"ר ווייז את לונדון, אם מסכים הוא לפירושו של הד"ר מאגנס על נאומו, ואחרי שהלה ענה בחיוב, נאותה האספה למען השלום והאחדות לספחהו לחבר בועד־ההנהלה.

— ביום החמשי, 21 דצמבר, נקראה בניו־יורק, באולם קארנגי, אספת־עם גדולה לעזרת נגועי־המלחמה. האולם הגדול היה מלא אלפי איש עד אפס מקום. היושב־ראש באספה היה יעקב שיף. בנאומו פנה מר שיף אל הנאספים לעזור בקבוץ פונד של עשרה מיליון דולאר בשנה זו לטובת נגועי־המלחמה. בשנה שעברה הבטיחו מעל הבימה הזאת לאסוף חמשה מיליון דולאר לצורך זה, וההבטחה לא לבד שנתקיימה על־ידי יהודי אמריקה במלואה, אלא עוד הרבו לעשות. בשנה הזאת היא מקוה, כי כל אחד ואחד יכפיל את תרומתו. באספה נאמו ראש העיר ניו־יורק, מר מיטשל, מר נתן שטרויס, הסינאטור ריד, הרב האריסון והד"ר י. ל. מאגנס. האחרון היה הנואם הראשי באספה זו. בדברים חמים ומעוררים את לב השומעים תאר את מצבם הנורא של היהודים בפולאניה ובליטא. בסוף נאומו השמיע הד"ר מאגנס על התרומות, ובמשך חצי שעה נקבץ והובטח סכום של שני מיליון דולאר. בין אלה, שהרימו סכומים גדולים, יש לציין את יעקב שיף, יוליוס רוזנוואלד — מאה אלף דולאר כל אחד, נתן שטרויס ופליכס ווארבורג — חמשים אלף דולאר כל אחד.

— ההצעה בדבר הגבלת האימיגראציה נתקבלה בסינאט של ארצות־הברית בוואשינגטון ברוב־דעות של 64 נגד 7. ההצעה הזאת, כידוע, כוללת סעיף על העמדת האימיגראנטים למבחן בקריאת לשון וספר, אולם הנודדים, היוצאים את ארצותיהם מתוך רדיפות דתיות ומדיניות, פטורים מבחינה. התיקון הזה ממתיק את דינם של האימיגראנטים היהודים יוצאי רוסיה ורומיניה. התקון הזה גרר אחריו וכוח בין שני סינאטורים על היהודים בכלל. הסינאטור גאלינגר שאל את הסינאטור ריד: „אם חושב הוא באמת ובתמים, כי היהודי הרוסי עולה בתור אזרח על הכושי בן הגזע השחור?" על זה ענה הסינאטור ריד תשובה נמרצה ויפה, שבה דבר על היהודים בתור בני תרבות עתיקה, שממימיה שותים כל העמים התרבותיים כיום.

התְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

„יום הדגל".

„יום הדגל", שנקבע בשנה זו מטעם הלשכה האמריקאית של הקרן הקיימת לישראל ביום הראשון, 24 דצמבר, הותג במאה וששים ערים בארצות־הברית. בכל הערים האלה יצאו זוגות של מתנדבים למכור דגלים ציוניים, שהכנסתם מוקדשת לטובת הקרן הלאומית. בניו־יורק אספו המתנדבים יותר מחמשת אלפים דולאר. עדיין לא נתקבלו ידיעות מפורטות על־דבר ההכנסה בכל ערי המדינה, אולם על־יסוד ידיעות, שהגיעו כבר מערים רבות, יש לשער, כי סכום ההכנסה בערי השדה יעלה לחמשה־עשר אלף דולאר בערך.

לכבוד „יום הדגל" נערכו בניו־יורק ובשאר ערי המדינה אספות־עם גדולות, שבהן דברו הנואמים על ערכה של הקרן הלאומית לעם ישראל. מן האספות האלה יש לציין את זו, שנערכה במוצאי־שבת, 23 דצמבר, באולם הגדול „קופר יוניון". באספה זו נאמו ראובן ברייניין, הד"ר נ. סירקין, מ. ברלין ועוד.

* * *

חג הסיום של „בית־הספר הלאומי".

במוצאי־שבת, 30 דצמבר, יחוג „בית־הספר הלאומי" באולם קופר יוניון, ניו־יורק, את הסיום השני של הקורס התיכוני. הבחינות, שנערכו ביום א', 24 דצמבר, לתלמידות המסיימות במעמדם של סופרים, מורים ועסקני צבור, הוכיחו לכל אלה, אשר השתתפו בבחינות של המחזור הראשון בשנה שעברה, כי המהזור השני לא בייש את הקודם לפניו. התלמידות המסיימות הפליאו את כל הבוחנים בתשובותיהן על רוב השאלות, שנשאלו בלשון העברית וספרותה, דברי ימי ישראל ושאר המקצועות.

* * *

מחיי האגודות.

— מזכיר אגודת „אחיעבר", ניו־יורק, מר פ. גינזבורג, כותב אלינו:

„באספה האחרונה של אגודתנו, שנקראה במוצאי־שבת, 16 דצמבר, החלט להביע בעתונות העברית את רגשי צערם העמוק של הנאספים על מות הסופר החביב י. ב. לבנר".

— אגודת „דוברי עברית מזרחי", ניו־יורק, תתאסף ביום הראשון, ו' טבת, בשעה השמינית בערב, באולם 214 איסט ברודוויי. מר מרדכי בין ירצה „על המשוררים העברים". מבינו עברית מתבקשים לבוא.

מרת אבא קצנלנבויגן מתה

מר אבא קאצנלבויגען, מוכר ספרים ברחוב דיוויזשאן מספר 187, קבל בשורה רעה, שאשתו מרת גיטל קאצנלבויגען מתה פתאם בעיר הורודנה, בשנת ארבעים ושלש לימי חייה.

הנפטרת נולדה בעיר שאוויל, פלך קובנא. היא היתה נצר ממשפחה מיוחסת, בת הגביר המופלג ר' נחמן זויברבלאט ז"ל. אמה היא ממשפחת הרב הגאון ר' אברהם אבלי פאסוואליר, ראב"ד מווילנא.

היא היתה אשה משכלת, היתה נותנת צדקה תמיד ביד פתוחה ורחבה והיתה עסקנית גדולה בכל מוסדי הצדקה אשר בהורודנה.

בהיותה בעלת בית-חרושת לטאבאק, שבו עבדו כשלש מאות איש, היתה עוזרת לפועליה עד כמה שיכלה. הפועלים כבדוה ורוממוה תמיד.

מיום שהתפרצה המלחמה — מספרים אנשי הורודנה שהביאו את הבשורה הרעה על-דבר מותה — היתה עסוקה תמיד בעבודת העזרה ועשתה כל מה שביכלתה לסעד ולתמוך בידי קרבנות המלחמה הנעזבים והנרדחים. כל אנשי עיר הורודנה, מספרים הם, הלכו אחרי מטתה ומתאבלים על מותה.

מר אבא קאצנלבויגען בא הנה לפני שהתפרצה המלחמה. יש לו במוסקבה בת גדולה ושני יתומים קטנים נעזבים בהורודנה. חמותו, גיסתו וגיסיו מפוזרים ומפורדים במקומות שונים מפני המלחמה. (נקרולוג).

דבר בעתו

„התורן" משמש מרכז לטובי המורים העברים ולכל העוסקים עם החנוך העברי. מודעה ב„התורן" של מורים, המבקשים משרה, או של מפקחי בתי-ספר, המבקשים מורים מומחים, תביא להמודיעים את מבוקשם על-נקלה.

הנהגת „התורן".

מורה מבקש משרה.

צעיר המצוין בידיעת השפה העברית והאנגלית ואשר שרת במוסדים חנוכים היותר מפורסמים בניו-יורק רבתי, מבקש לו משרה בערי השדה בתור מנהל או מורה.

לפנות אל מערכת „התורן", בעד נ.

ליפשיץ פרינטינג קא., 217 א. ברשדוויי, נ. י.

התורן

עתון שבועי

יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. JANUARY 5. 1917 No. 43

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Tr·as., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין תחתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

קייפ־טאון, דרום אפריקה

בית־ספר — פנסיון עברי פרטי

של מ. ב. פס

"Killiney House"

77 Upper Mill St. Cape Town (South Africa)

בבית־ספרו הפרטי של המורה מ. ב. פאם מתקבלים תלמידים ותלמידות מבני חמש שנים ומעלה לחנוך עברי שלם ומשוכלל על־פי שיטת־הוראה יותר חדשה וטובה.

כמו כן יש מקומות פנויים אחדים בעד תלמידים מן החוץ לארוחה ומעון בבית־ספרו במחירים נוחים.

שלשה מורים דרושים.

לבית התלמוד תורה העירוני דקליבלאנד דרושים שלשה מורים לשפה העברית וספרותה בעד מחלקות גבוהות. רק אלה ששמשו בבית־ספר מודרני, מנוסים בהוראת השיטה הטבעית ויודעים לנהל מחלקה בסדר טוב ומשמעת נכונה יפנו במכתביהם אל המנהל

Morris Levin, 2500 East 55th Street
c.o. Cleveland Hebrew School & Institute
Cleveland, O.

השפה השוררת בבית־הספר היא עברית, וההנהלה אינה מבחינה בין מורה „צהוב" לבין מורה „ירוק" ובלבד שיהא בעל השכלה נעלה, בעל מדות תרומיות ויתאים אל יתר המורים.

משפחת ליבמן, רחל ואהרן סלנט ואריה פרוביץ

ניו־הייבין | סטמפורד | ניו־הייבין

מאחלים אחולים לבביים לחברם היקר והחביב, העברי הנלהב

והמצוין מר

פנחס מזיא

לנשואיו את מרת

רבקה שרייבר

אנו תפלה, שחבילתנו זו אשר נתפרדה בגלות תשוב ותתאגד לאגודה אחת, ו ב ק ר ו ב על אדמת יהודה וירושלים.

מ ז ר ח ו ו י י ן ק א.

Mizrach Wine Co.

ממכר יינות ומשקאות

מכל המינים שנפתח על ידי ברחוב גראנד, מספר 320, קרן רחוב ארטשארד, מספיק את רוחם של כל הקונים.

היינות והמשקאות של בית מסחרי הם טובים ומישובחים ומיצטיינים בכשרותם המוחלטת אף למהדרים מן המהדרין ונמכרים במקחים השוים לכל נפש.

קנו והוכחו.

מזרח ווין קא.

יהודה אריה איש הורוויץ

מי שהיה בא־כח כרמל ווין קא.

מי החפץ למכור

את ספריו הישנים במחירים טובים, כדי שיוכל לקנות במקומם אחר המלחמה ספרים חדשים במחירים יותר זולים שיקבל בעד הישנים עתה — יפנה אל המו"ם הידוע:

S. DRUCKERMAN

50 Canal Street New York

מר דרוקרמאן הוא ק ו נ ה ה כ ל, החל מספרו רומיל, כמו: שס"ים, משניות, עין יעקב, מדרשים וכלה בהוצאות ספרי השכלה, כמו: „תושיה", „אחיאסף", „מוריה" ועוד.

אל תחמיצו את השעה!

הננו מברכים ברכת מזל טוב את ידידנו היקר מר פינחס מזיא לאירושיו את מרת ־רבקה שרייבר.

יהי רצון, שיזכו לבנות בית נאמן בארץ־ישראל.

אברהם שפיגל ורעיתו.

דבר בעתו

„התורן" משמש מרכז לטובי המורים העברים ולכל העוסקים עם החנוך העברי. מודעה ב„התורן" של מורים, המבקשים משרה, או של מפקחי בתי־ספר, המבקשים מורים מומחים, תביא להמודיעים את מבוקשם על־נקלה.

הנהגת „התורן".

משתתף אני בצערם ובאבלם של ידידי הד"ר ח. י. עפשטיין ורעיתו על מות בנם יחידם, ילד־שעשועיהם.

י. ד. ברקוביץ.

VOL. III NEW YORK, JANUARY 5, 1917 No. 43

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית ניו־יורק י״א טבת, תרע״ז גליון ארבעים ושלשה

פרשת השבוע

שְׁתֵּי וְעִידוֹת.

על־פי מקרה נקבעה הועידה השנתית של האורדן „אבירי ציון" במקום אחד ובעונה אחת עם ועידת „המנורה", כאילו חפץ היה המקרה להבליט לעיני הקהל, שהשתתף בשתי הועידות, את ההבדל הרב שבין יהדות, המיוסדה על ההכרה הלאומית, ובין זו, המיוסדה רק על עיקרים עיוניים מפשטים, המשלימים עם כל ההשקפות ועם כל המפלגות, הפועלות בתקופה זו בחיי עמנו. עד שלא הספיקו התלמידים היהודיים שבבתי־המדרש הגבוהים למצוא תשובה מספיקה על השאלה החמורה: „מה היא היהדות", שהעמיד לפניהם אחד הנואמים המפורסמים, נכנסו „אבירי ציון" לישיבה לדון על־דבר התקדמותה של העבודה הציונית והתפשטותו של רעיון התחיה העברית — דברים, שיש בהם כדי לתת פתרון נכון ומוחלט לשאלות היהדות המסובכות. יעברו ימי הועידה והסטודנטים היהודיים ישובו אל למודיהם הכלליים ואל ספריהם החלוניים; הרושם החגיגי של האספות והדרשות, הפגישות וקבלות־הפנים ימחה מהר, ושאלת מהותה של היהדות תנקר במחם ימים רבים, מבלי שימצאו לה תשובה, המניחה את הדעת. ואילו העובדים הציוניים, כשישובו איש איש אל עבודתו ואל עסקיו, וחיי־החולין יגרשו את הרוח החגיגי, תמלא את לבם ההכרה, כי תשועת עמנו תבוא לא על־ידי תורות עיוניות על־דבר מהותה של היהדות, אלא על־ידי פעולות ומעשים, המכוונים להגביר את הרצון הלאומי לחיים טבעיים בארץ־האבות.

הועידה הציונית צריכה היתה לשמש הוכחה למנהיגי „המנורה", כי טעות היא לחשוב, שאפשר להקנות לצעירים שהגיעו לשנות הבגרות את ידיעת היהדות והיהודים, כדרך שמקנים להם ידיעת איזה מקצוע אקדמיאי. הענין האקדמיאי נקנה על־ידי שמוש חכמים ועל־ידי למוד וקריאה, אבל אינו דורש, כי יקבע יחס נפשי בין הלומד ובין הענין הנלמד. יכול אדם לדעת מקצוע למודי לכל חלקיו ופרטיו, מבלי שירגיש בלבו שום קורבה רוחנית למקצוע בכלל, או למה שמסתעף ממנו. בענינים כאלה העיקר הוא האמת המדעית וההיסטורית, היוצאת ממנה. לא כן הוא הדבר במי שרוצה להכיר את עמו ותרבותו. בנדון זה אין כל ערך ללמודים וידיעות, שאינם מכוונים לקבוע יחס נפשי בין הלומד ובין העם, שנעשה לתכלית למודיו. האמת ההיסטורית יש לה חשיבות, רק אם מקושרת היא עם חיי העם בהוה ומוארת באור השאיפות והאידיאלים לעתיד, המחיים את רוח־העם. היחיד שאינו בודק את ידיעותיו על־דבר עמו ותרבותו לאור הדעות וההשקפות השונות, המתהלכות בין חלקי העם השונים, כלום לא העלה בעמלו ובלמודיו. באופן היותר טוב עלה בידו להכיר הכרה בלתי־שלמה את העם שיצא ממנו, אבל אין לו כל מושג ברור על הכחות הרוחניים, הפועלים בחיי עמו, וגם אינו יכול לברר לעצמו את יחוסו אל עמו ועתידותיו.

השאלה „מה היא היהדות" יכולה להתעורר רק בלב אלה, שאינם מכירים את היהדות מתוך עצמם, או בלב חוקרים, שאין להם כל יחס נפשי אל העצם הנחקר. לא ניתנה שאלה זו אלא לרבנים „מתוקנים" להשמיע עליה את דרשותיהם התפלות בפני מבקרי „ההיכל", או למלומדים יהודים, שמרוב הנקור והחטוט בחקירות היהדות הפריחו נשמתה מתוכה ועשוה גוף חנוט. רק אלה, שידיעת היהדות נחשבת להם לענין אקדמיאי, רואים צורך בוכוחים על־דבר מהותה. כי אלה, שהיהדות היא יסוד חייהם וקיומם, אלה, שנעשתה להשקפת־עולמם וחלק מעצמיותם, אינם מיגעים את מחם בחקירות על־דבר מהותה: הללו ידיהם מלאות עבודה לברוא את התנאים, שיאפשרו את קיום היהדות והיהודים.

יודעים אנו, כי היחס האקדמיאי של מנהיגי

"המנורה" אל עמים נקבע בהכרת המצב. מצד אחד היתה זקוקה "המנורה" לסיוע מוסרי וחמרי הבא מן החוץ, והמסייעים הם בעלי השקפות שונות ומתנגדות. ומצד שני תרפה עליהם היראה, פן תביט עליהם הנהגת האוני־ברסיטה בחשד, כי מתכוונים הם במעשיהם להבליט את הנגודים הגזעיים והלאומיים שבין התלמידים. מפני חשש זה ראו מנהיגי "המנורה" צורך להודיע גלוי לכל, כי "כל תלמידי האוניברסיטה, גם אלה שאינם מבני־ברית, מתקבלים לחברים לאגודות ה"מנורה". יודעים אָנו את כל הגורמים, שהשפיעו על ה"מנורה", כי תתיצב על דרכה זאת. אולם כל הגורמים האלה מתנדפים כעשן מפני ההכרה הלאומית והרצון לעבוד את עבודת העם. והכרה זו חסרה כל עיקר למנהיגי תנועת ה"מנורה". יכולים הם להפיץ את ידיעת היהדות והיהודים בין הצעירים, אבל עבודתם זו לא תעשה פרי הראוי לברכה, כל־זמן שיחוסם אל עמים ותרבותו יהיה יחס אקאדימאי ולא יחס נפשי, הנובע מתוך התעוררות הרצון הלאומי להשתתף בחיי העם ובתקותיו.

ואם הועידה הציונית היה כחה יפה להוציא טעות מלבם של אלה, ההולכים לאור ה"מנורה", צריכה ועידת ה"מנורה" להזכיר את הציוניים שבמערב הארץ את החובה הגדולה, המוטלת עליהם, לעבוד את עבודת החנוך באמונה ובהתמכרות־הנפש. על־פי הידיעות, שבאו בעתונות היהודית, צריכה היתה שאלת החנוך לתפוס מקום חשוב בסדר היום של הועידה. חזקה על ציוני המערב, שועידותיהם מצטיינות תמיד בהדור חיצוני, בתכניות גדולות ובהחלטות יפות, כי גם הפעם לא קמצו בתכניות והחלטות לשם עבודת החנוך העברי ותקונו. ואם בשנים שעברו הסתפקו בזה, שהתכניות הגדולות הועילו להרבות את כבוד הועידה ולהגדיל את פרסומה בעתונות, יכירו הפעם את גודל נחיצותו וערכו הרב של החנוך הלאומי ויגשו אל העבודה להוציא את החלטותיהם לפעולה.

המערב הוא קרקע־בתולה, המחכה לעובדים הרוצים, שיבואו לעבדו ולשמרו. כחות אינטליגנטיים נמצאים בו רק במספר מועט, והמעטים הללו נמנים ברובם על המחנה הציוני. אילו ידעו הציוניים שם להשתמש בכחותיהם ובהשפעתם רק למטרות לאומיות, היו יכולים לפעול גדולות. הקהל מתיחס בכבוד ובחבה אל העבודה הלאומית ואל עובדיה, מה שגורם לפעמים תכופות, כי העובדים מסיחים את דעתם מן העבודה הלאומית ונעשים לעסקני הכלל. ורק כשמגיעה עונת הועידה השנתית, רבה התכונה במחנה "האבירים" להגדיל את הודה והדרה של הועידה ולתת לה פומבי על־ידי תכניות גדולות.

אבל חפצים אָנו לקוות, כי ועידת ה"מנורה" תעמוד הפעם לפניהם כמזכרת עון ותשפיע עליהם, כי לא יניחו את עבודת החנוך העברי בידי אנשים, שאין להם הכרה לאומית, וגם לא ישלו את נפשם בשוא להאמין, כי אפשר למלא את פגימות החנוך העברי של בנינו בידיעות על־דבר עמנו ותרבותו, שהם שואבים להם בימי בגרותם בכלים זרים ממקור אכזב.

"הָעָם."

הידיעה הבאה ממוסקבה, כי אחרי דומיה ארוכה של שתי שנים רצופות, שנגזרה על העתונות העברית ברוסיה, עלה שוב בידי מוקירי ספרותנו להקים בית ומקלט מעט לגולי הרוח שלנו בדמות העתון העברי השבועי "העם", — ודאי שתתקבל בשמחה על לב כל אלה מאתנו, הרואים את קיומנו הלאומי בקיום תרבותנו העברית וגלויי־רוחה. הידיעה הזאת אינה רק בשורה ספרותית לחובבי הספרות— משמשת היא לנו יותר מזאת : מעידה היא לנו כמאה עדים על כח חיותנו הנפלאה, חיותנו העתיקה־הצעירה, המתחדשת עלינו בכל זמן ותקופה, בין בשנות־טובה ובין בשנות־רעה, המתנערת גם מעפר חורבננו ואין צורתה מטשטשת גם בשטף גלי־הזמן הזידונים. הרי היא בעינינו סמל שכינתנו הנצחית, השכינה הלאומית, הגולה עם בניה והולכת בעקבותיהם לכל מקום אשר גולים הם. ומשמשת היא לנו אות ומופת נאמן לעוז־רוחם ולאומץ־לבם של אחינו הלאומיים ברוסיה, אשר לא נרתעו לאחוריהם מפני כל המכשולים הרבים, המונחים בימי־הרעה האלה על דרך עבודת הרוח בארץ־החושך, ובנו להם מקדש, ולוא גם מקדש־מעט, לבצור הנשמה הלאומית, התועה ערטילאית בנכר, ולכנוס הכחות הלאומיים המפוזרים. להוציא עתון עברי בשעת חירום זו, בעיר נכריה כזאת ובסביבה צוררת כזאת, — הרי זה כתוקע אוהל על פי הר־געש, וכל העושה זאת, כדי להשיג את מטרתו הנעלה, נקרא גבור וראוי הוא לכבוד ולתהלה !

וכראית היא העבודה ההיסטורית הזאת, שישימו אליה לב ביחוד אחינו העברים והלאומיים פה באמריקה. כשעלה הרעיון בשנה שעברה בלב קבוצה קטנה של עסקנים לאומיים בניו־יורק לאסוף את חרפתה של כנסת־ישראל באמריקה ולהתחיל פה בבנין קטן להספרות העברית, נמצאו רבים בינינו, שהביטו אחריה במנוד־ראש ובלעג גלוי : ראו, מה העברים האומללים עושים בשעה הרת־עולם כזו, שעת קריאת קונגרסים ואספות פומביות גדולות ומלחמת מפלגות ועבודת עזרה סוערת ! והיו כאלה, אשר גם התקצפו בעסקנים ההם וגערו בהם בנזיפה. אנשים, המתגדרים בלאומיותם, באו בטרוניה עם "חולמי החלומות", "מבלי העולם", על אשר מפריעים הם את העם בדברים של מה בכך ומונעים אותו מלעשות את חובתו הישרה. "לחם לאחינו האומללים בארצות־המלחמה" — זוהי כל ההורה הלאומית, שהטיפו אנשי־המעשה ההם בקנאתם הגדולה לעמם. ובדבריהם נשמע כמעט רגש של גועל־נפש לכל עבודה לאומית אשר ברוח יסודה — אותו הרגש, אשר ירגיש תמיד עם־הארץ לכל ענין ולכל חזיון, העומד למעלה מהשגתו. ואף אלה המעטים, הנבונים והטובים שבנו, שנענעו ראשם למפעל הלאומי הרוחני ובעל־כרחם ענו אָמן, לא עשו זאת מפני שראו בו צורך הכרחי לנפשם ולנפשות בניהם — לקיומם בתור יהודים לאומיים בכל מקום שהם, — אלא עשו זאת מפני דרחמנות : נכמרו רחמיהם הפילאנתרופיים על היהדות

העלובה, שנתיתמה ונדלדלה בימי הפורעניות והוצגה ככלי ריק, והסכימו להקים לה שם ושארית לווא גם באמריקה...

ועתה באו אחינו ברוסיה, אלה הזקוקים לָאותו הלחם, שאָנו קוצבים להם פה ברחמינו הרבים, ולמדו אותנו פרק יפה בתורת העבודה הלאומית. הפרק הזה מדבר על אומץ־לבם וחרף־נפשם של א נ ש י ־ מ ע ש ה, ־ היודעים את ערכם של ק נ י נ י ־ ר ו ח לקיום עם גולה ונדח. הפרק הזה מלמדנו, כי „אם כל אומה ואומה ספרותה ועתונותה מעמידות אותה על המגמות הפנימיות שבחייה ועל תעודותיה הלאומיות — אומה, שרוב יסודות־החיים הלאומיים וצורות־החיים הלאומיות ניטלו ממנה זה כבר ואין לה שיור אלא קניניה הרוחניים, ודאי שספרותה הלאומית נעשית יהָ דבר שהנשמה תלויה בו"...

ואנחנו — אנחנו, השבעים, השלוים, השוקטים על שמרינו בארץ השלום והברכה, מה נענה אחרי הדברים האלה של אחינו הפגועים והנסערים, היושבים בארץ הפגעים והסערות ? — אין לנו אלא להתפלא על אומץ־לבם הנלהב ולברך את עוז־רוחם הנעלה.

תחזקנה ידיהם ! אנחנו — הרבה למדנו מהם בעבר, ועוד הרבה מזה עלינו ללמוד מהם עכשיו...

לִשְׁאֵלַת הַקּוֹנְגְּרֶס הַיְּהוּדִי בְּאַמֶרִיקָה

מאת

ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן.

הננו כיום, וביחוד בארץ החדשה, עם של פזיזים עוד הרבה יותר מאשר היינו בימי חכמי התלמוד, אשר נתנו לנו השם הזה.

אָנו ורעיונותינו ממהרים להיות. במשך שנה אחת, ולפעמים גם במשך חודש ימים, עוברות עינינו תקופות שונות, של בחרות וגם של זקנה.

ואין אני דורש במקום זה את הדבר לא לשבח ולא לגנאי, כי־אם מציין את העובדה כמות שהיא.

גם הרעיון של הקונגרס היהודי באמריקה כבר עבר במשך שנתים דרך גלגולים שונים ומשונים, עד כי כמעט שקפצה עליו זקנה ונראו בו סימני אפיסות הכחות הפנימיים עוד בטרם נולד ויצא לפעולה. נמשכו ימי הריונו וקשים חבלי לידתו, אך עוד מעט ויעבורו. כבר קרובים הימים, אשר הקונגרס היהודי באמריקה לא יהיה עוד רעיון מרחף באויר, כי־אם עובדה ממשית, היסטורית.

אלה אשר הביעו את רעיון הקונגרס בקהל לראשונה— וכותב הטורים האלה היה אחד מן השנים הראשונים, אם לא הראשון -- כמעט שלא יכירוהו בצורתו עתה, אם בכלל יש צורה גמורה ומסוימה לעובר שלא ראה עוד את אור החיים.

כשעלה רעיון הקונגרס במחשבה, תלו בו מולידיו תקוות לאומיות רבות, — יותר נכון : התקוה הלאומית הגדולה והיחידה — נבאו לו עתידות גדולות ויפתחו לפניו אופקים רחבים וגבוהים. באו החיים והמעיטו את דמותו והפחיתו את משקלו. ואחרת גם לא תוכל היות. החיים הם בכלל שלשלת של פשרות וותורים.

צורתו של רעיון הקונגרס יכולה וגם צריכה אמנם להשתנות ולהסתגל אל תנאי המקום והזמן, אך עלינו להגן על נשמתו. כל עוד אשר נשמתו תהיה בקרבו, כל עוד תעודתו, אשר בשבילו נוצר, תהיה נכונה לפניו, לא יזיקו לו כל השנויים, החלים בו בהכרח, כל המעצורים והמכשולים מבית ומחוץ. לא יזיקו לו גם סכסוכי המפלגות וחלוקי הדעות והרגשות אשר בין העומדים בראשו.

ואם הנשמה תהא ניטלת מן הקונגרס, אז גם השלום והאחדות המלאה בין כל המפלגות והמעמדות, בין המנהיגים והצירים לא יועילו, וכל הכחות שבזבזו על הכנתו וכל הקרבנות שהביאו לאפשרותו יהיו לשוא. הונ־גרס בלא נשמה הוא צירימוניה ריקה. אין בה ברכה, אבל יש בה בכיה לדורות.

ומהי נשמתו של הקונגרס ?

רעיון מרכזי, רצון מרכזי ואישיות מרכזית : — חוט משולש זה הוא נשמתו של הקונגרס המיועד לבוא.

היא היא הנשמה, אשר בלעדיה יולד הקונגרס מת. אם יחסר להקונגרס אחד משלשת הדברים הנזכרים, אז תהיה זאת בעיני העולם הגדול לאות של שמיטה, שמיטת היהדות האמריקאית.

בתכניתו של הקונגרס, באותה הצורה שקבלה עד עכשיו, אין רעיון מרכזי שולט. תכנית זו מחוברה היא מדעות, השקפות ורעיונות שונים. ואף אחד מהם לא נצח את חבריו. הרעיונות השונים האלה אָמנם התלכדו במדה ידועה, אך לא התמזגו. תכנית זו עושה כיום רושם של יריעה תפורה ומלוקטה טלאים בעלי צבעים שונים. והתפירה גסה וניכרת. ובלשון יותר ברורה : חברי הועד של הקונגרס מחוברים ממחייבי הגלות וממשוללי הגלות, לפי מדרגותיהם השונות, שבעצם הדבר לא וותרו על עיקרי דעותיהם והשקפותיהם, על אמונותיהם ותקוותיהם. אף דעה אחת לא הכריעה את רעותה.

במקום שרעיון מרכזי שולט אין סכנה נשקפת להענין ולהקבוץ אשר ידגול בשמו, אם יש חולקים עליו. מהרעיון המרכזי יכולים להסתעף ענפים שונים. אלה האחרונים יכולים להיות רחוקים מן השורש, אבל הם מדובקים בו ויונקים ממנו לשדו. אולם בקרב חברי הועד של הקונגרס ובין העומדים בראש תנועה זו אין רעיון כזה שולט, ואין הם מתכוונים כלל לדבר אחד, על כן די חכוך קל, דיה התנגשות שטחית בין ראשי המפלגות השונות לגלות את התהום הרובץ ביניהם. אָמנם לפי־שעה גשרו גשר מעל לתהום זה, אך זה גשר של נייר ועלול הוא בכל רגע להקרע. כל ההכנות, כל הועידות, הוכוחים, המשא־ומתן והאספות הקטנות והגדולות לשם הקונגרס, כל המאורעות הגדולים וכל החורבנות הנוראים, כל היאושים והסכנות, הצפיות לעמנו, וכל התקוות הגדולות, ההבטחות והרמזים, שניתנו לנו מרבי־ממשלה ומבעלי־השפעה, נהרי נחלי דמי אחינו בארצות המלחמה וים הדמעות משני עברי הים, — כל אלה הביאו רק לזה, כי בשם השלום והאחדות, — שהאומללים שם והמשתתפים בצרתם פה דורשים מבלי

הרף מאתנו. — כי בשם השלום והאחדות וותרו הצדדים, וותרו המנהיגים וראשי המפלגות על אמונות ודעות ידועות, על עיקרים וסעיפים ידועים, למען יוכלו להתקרב זה אל זה. והתולדה היוצאת מזה : נמחקו לפי־שעה גבולים ידועים, נמחקו צבעי המפלגות, נחלשו הרצונות, נתמעטו הדמויות, נטשטשו האותיות שעל־גבי הדגלים ושקטו לשעה הרוחות הסוערות, ורעיון הקונגרס נצח את שונאיו ומתנגדיו הראשונים.

ונצחון זה לא בא מתוך שפעת הכחות הלאומיים ימתוך התגברות רוחנו הקם לתחיה, כי־אם היא מתוך רפיון, מתוך הפשרה ורק מתוך חמלה לאחינו אשר בארצות־המלחמה.

ובכן נברא מצב מוזר : אין מנצחים ואין מנוצחים. ראשי המפלגות, הגבורים מאתמול, המנהיגים של אשתקד יודעים או מרגישים, כי תקותם לנצח, להכריע ולגבר חילים בגרה בם, כי אף אחד מהם לא התרומם לגובה המצב, לרום התעודה, אך בסתר לבבם כל אחד מהם מיחל, כי סוף הנצחון לבוא על צדו, כי עוד תשחק לו השעה ויאיר לו כוכבו. איך ובאיזה אופן ? ארמה, כי אין איש מהם יודע זאת לנכון.

והפועל היוצא : מין שחוק בגורלות והתרשלות כללית. כי אין אנו רואים את ההכנות הגדולות והנחוצות להקונגרס, את ברור ולבון הדעות וההשקפות במדה הדרושה ואותה התעמולה שבכתב ושבעל־פה, המכוונה להכשיר את הצלחתה של כנסית־עם זו.

על־כן נתקררו הלבבות, נשתעממו הרוחות ונצטננה ההתלהבות של הקהל העברי הגדול גם אחרי אשר נתפרסמו הידיעות בעתונים, כי נכרתה ברית־השלום בין כל ראשי המפלגות, והקונגרס יקרא לא יאוחר מבעוד ארבעה חדשים.

נכרתה האמונה מקרב הקהל העברי בכחו ובגבורתו, בעזרתו וישועתו של הקונגרס. סר צלו והתמוגג קסמו.

בין חברי הועד החדש של הקונגרס הבא, בין אלה המכינים אותו, מעבדים את תכניתו ומכשירים את צורתו, אין אף רצון אחד כביר. הרבה רצונות מתנגדים אלה לאלה שולטים בועד זה, וגם בועד הפועל, ואין בו שום רצון מרכזי. לשון־המאזנים של הרצונות האלה עושה נטיות קלות, קלות מאד, פעם לצד זה ופעם לצד זה, אך אין אחד מהרצונות האלה מכריע את הכף לצדו.

במקום שיש רצון חזק אחד שם גם יתר הרצונות, אף אלה המתנגדים לו ונלחמים בו, מתגברים ומוסיפים חיל.

בלא רצון מרכזי מבטלים ומחלישים הרצונות אלה את אלה. קונגרס של יהודי אמריקה, שצריך להיות המאורע היותר גדול בדברי־ימי העם העברי מיום הגלותו מעל ארצו, בלא רצון חזק שולט בו, לא יוכל לברוא גדולות, לא יוכל להתרומם למרום תעודתו.

וגם אישיות מרכזית חסרה לעת־עתה בין העומדים בראש תנועת הקונגרס. וקונגרס בלא אישיות כזו הוא כאניה בלב ים, שאין לה רב החובל. עיני כל העולם העברי בכל ארצות גלותו תהיינה נשואות אל הקונגרס היהודי באמריקה, גם גדולי העולם שלהם יטו לו אוזן קשבת. כי קונגרס של שלשה מיליון יהודים בארץ החופש, בארץ שהיהודים נהנים מכל הזכיות באין מפריע, — זהו חזיון חדש בעולם. ורבים מן העומדים בחוץ יתבוננו אליו בעינים פקוחות. ומי הוא בין העומדים בתוך המחנה של הקונגרס, אשר ימשוך אליו את העינים ויפליא את הלבבות, כאישיות בלתי־מצויה ? מי יהיה, בפני העולם שלנו ובפני העולם שלהם, נושא האידיאה של הקונגרס ומי מהם יערב את לבו להגות את השאיפה הלאומית בכל תקפה, לפרוש בשמה של אותה התביעה הלאומית, שהיא בת אלפים שנה — מי זה יערב לבו להגות תביעה זו בכל צדקתה ורוממותה ? לואיס בראנדיים היה היחיד והמיוחד בין יהודי אמריקה, שהיה מסוגל ושהיה ראוי להגות את צערה ואסונה של האומה העברית ואת תביעתה העולמית מן העמים הכבירים, ששפכו דמם במלחמה זו בעד שחרור האומות המשועבדות או החלשות ובעד קיומן.

אולם בראנדיים לא יוכל עמוד בראש הקונגרס היהודי. העם האמריקאי הוא בר־מזל יותר גדול מן העברי. את מבחר בני אומתנו הוא לוקח לעבודתו הוא.

על הועידה האחרונה של ה„מאה וארבעים" במלון סאוואי בחרו והעמידו בראש הועד הפועל של הקונגרס המתכונן איש טוב ונדיב־רוח, אך איש חלש, בלא מטרה ברורה ובלא אותם הכשרונות ואותם יתרונות־הרוח, הדרושים לנושא הדגל ולרועה המפלגות והמעמדות. ובזה הורידו את התקוות העבריות, התלויות ברעיון הקונגרס, למטה. היו זריזים ומקדימים להוריד את הקונגרס המקווה מגדולתו, עוד טרם התרומם אליה. יהיו הנמוקים מה שיהיו, אך הם אינם מספיקים בשום אופן להצדיק את מעשה הבחירה.

אומרים : הקונגרס היהודי באמריקה יהיה דימוק־ראטי, — והלא לזה התפללנו ועדיין אנו מתפללים גם כיום — ולהדימוקראטיה האמתית אין כל צורך באישים מצוינים ויוצאים מגדר הרגיל והשכיח להעמידם בראש. העולם שומע לקול ההמון, שהוא כקול שדי, ואין שמים לב להפרט, להיחיד הנבדל, שהוא גבוה משכמו ומעלה מעל כל הסובבים אותו. הדימוקראטיה אין לה צורך בגבורים.

אבל זוהי טעות גמורה. דוקא הדימוקראטיה יש לה צורך מיוחד באישים גדולים ומצוינים. ווילסון יוכיח. כל אומה נדונה על־פי גדוליה ובחיריה, והדימוקראטיה, שהיא מרחקת משורותיה את האישים המצוינים, נותנים לה, והיא גם נותנת לעצמה, תעודת־עניות.

לא יצלח הקונגרס היהודי הבא אלא עד שיקבץ תחת דגלו את כל האישים המצוינים, את כל אנשי־הרוח ואמיצי־הרצון, את כל הנבונים והזכי־הדעת ויעמיד את כל אחד מהם על מקומו הראוי. והקונגרס הציוני הראשון יהיה לו למופת. אל זה האחרון נועדו כל בחירי האומה וכל גדוליה ומצוייניה, אשר שמעו לקול קריאתו של הירצל, שהצטיין בשלש אלה : ברעיון מרכזי, ברצון מרכזי ובאישיות מרכזית.

בְּלֶב־יָם

מאת
הלל בבלי.

בִּיעִית־קֶצֶף עַל־פְּנֵי מַיִם,
תְּשׁוּאוֹת־גַּלִּים, דָּכִי מִשְׁבָּרִים;
רוּחַ מֶרֶד עָטַף כֻּלָּם,
נָשְׂאוּ קוֹלָם מְעַבְּרִים.

תִּשָּׂא עֵינְךָ סָבִיב, תִּרְאֶה —
הַר וָעֵמֶק, גַּיא וְגִבְעָה.
מִי זֶה שִׁדֵּד חֶלְקַת־מַיִם,
הֲסַף־יָם לְמֵי־מְרִיבָה?...

אֵין זֹאת כִּי־אִם נֵעוֹר שַׁדַּי,
הִצְבִּיא חֵילוֹ, חָשַׂף זְרֹעוֹ:
נָתַן צַו וַיְהִי הַפֶּלֶא —
שַׂר־הַתְּהוֹמוֹת פָּתַח לֹעוֹ.

הִבְרִיק בָּרָק, הִרְעִים רַעַם,
נִשְׁמַע קוֹל אֵל מִן הַסְּעָרָה.
יָם הִתְחַלְחֵל, עָטָה שְׁחוֹרִים,
גּוּשֵׁי־עָנָן לוֹ לַעֲטָרָה.

שָׁטָה סְפִינָה בְּלֶב־יַמִּים,
סְחוֹר־סְחוֹר־סְחוֹר הִיא שָׁטָה, נָעָה;
עוֹד מְעַט וּבָאוּ גַלִּים
וּסְחָפוּהָ רוּחוֹת־זְוָעָה...

אָצִים חוֹבְלִים וּמַלָּחִים,
הִירְיֵי־פָנִים, נֶעְתְּקֵי־מִלָּה,
וַאֲנָשִׁים, טַף וְנָשִׁים
שׁוֹפְכִים שִׂיחַ, נוֹשְׂאִים תְּפִלָּה.

עַל הַמִּכְסֶה אֶעֱמֹד דּוֹמֵם.
לִבִּי שָׁלֵו וְלֹא אִירָא —
לָמָּה תַּחֲנוּן לִי וּתְפִלָּה,
אִם הַיָּם לִי אוֹמֵר שִׁירָה?

הֶמְיַת סַעַר. זַעַף גַּלִּים.
סְפִינָה חוֹתְרָה בְּמַחֲשַׁכִּים.
לֵב מְנַבֵּא לִי: עוֹד רֶגַע
אֶשְׁמַע שִׁירַת־הַמַּעֲמַקִּים...

חַיֵּי אָדָם

מאת
שלום־עליכם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

לח.

עַל הַמַּעְבָּרָה.

[...]ראה המעברה ודרך הפלגתה על־פני הנהר. — באפלת הלילה. — גבור הרשימות נפגש פתאום בחבר ילדותו, תלמיד בית־רבו. — מומר קטן, בן־בנו של עשו. — החברים מכירים זה את זה — ונפרדים זה מעל זה באין אומר ודברים.

עוד היתומים הקטנים עומדים ומתנועעים בתפלת [ש]מונה־עשרה תחת כפת השמים, והנה ראו פתאום מרחוק, [ע]ל־פני חלקת נהר הדניפר המבריקה, כעין פקעת שחורה [מ]תגלגלת ובאה לקראתם, והיא מחליפה בכל רגע את צבעיה לנוכח קרני השמש השוקעת. הפקעת הזאת הולכת וקרבה, הולכת ומתגדלת מרגע לרגע, פעם טובלת ונעלמת במים ופעם צפה ומתגלית שוב על־פני הנהר. אחר־כך הגיע לאזנם קול רעש משונה, כקול המון מים רבים מכשכשים, ואחריו שאון סבוב אופנים בלכתם וחריקת חבל מלוה אותו. אז נחפזו הנוסעים הקטנים, נפטרו בבת־אחת מתפלת שמונה־עשרה, אשר מתחילה הלהיבה את רוחם כל־כך, נרתעו כולם כאיש אחד שלש פסיעות לאחוריהם, הלפו בנשימה אחת, כחץ מקשת, על־פני פסוקי התחנון, השתחוו ורקקו ב„עלינו" ברגש נמרץ ורצו ברגלים ממהרות אל שפת הנהר לראות את המחזה החדש, שנתגלה לעיניהם.

שם ראו חבל גדול ועב מתוח לרוחב נהר הדניפר, והחבל קשור ומהודק בקצהו לכלונס של עץ, התקוע מעבר הנהר מזה. ליד החבל נמשכת ובאה מן המרחק אותה הפקעת השחורה, הולכת ומתגדלת, הולכת ומסתמנת יותר ויותר, עד שהיא מקבלת צורה של בריה גדולה ומיוּשנה, בריה עשויה עץ, אשר דמות בית לה — בית מתנועע והולך על־פני הנהר, כנפש חיה. מלמעלה, על־גבי הבריה המשונה הזאת, כעין גלגל נראה, גלגל חוזר, ובכח הגלגל הזה זעה הבריה הגדולה ומפליגה במים. לאט־לאט זעה היא, אך בבטחה רבה הליכתה, שטה ומתקרבת אל החוף יותר ויותר, עד שאפשר לראותה מקרוב ולהתבונן אליה מכל צדדיה. לא בריה היא זו ולא נפש חיה, אלא מין ספינה, מין דוברה או רפסודת, הטעונה כולה עגלות וסוסים ובני־אדם — הלא היא המעברה, אשר עיני הנוסעים הקטנים כבר כלו מיחל אליה, ובמעברה הזאת יעברו עתה גם הם, יפליגו על־פני נהר הדניפר! עכשיו נחה דעתם. עכשיו יש להם שהות לישב מעט על־גבי החול ולחכות עד אשר תקרב המעברה ותעמוד פה. עוד השעה רבה לפניהם. כי לא במרוצה עושה המעברה דרכה, אלא לאט־לאט, בכבדות ובעצלתים, זזה ונראית כעומדת במקום אחד. וכנגדה השמש זריזה יותר ממנה. אצה השמש לדרכה. זה עתה עמדה בקצה השמים, והנה כבר פנתה לרדת מטה, כיורדת אל תחתית ההר, שוקעת והולכת, שוקעת והולכת, עד כי נעלמת כולה מעבר הנהר השני ומשאירה אחריה בקצה השמים כתם רחב ארמדם. הרוח הקלה, המנשבת מן המים, מצטננת יותר ויותר. הילדים ישבו על החול, יושבים וממתינים. הגדול שבחבורה נטל על זרועותיו את היתומה הקטנה, בת־השנה. פעוטה זו כבר ישנה את שנתה.

המעברה קרבה ועמדה ליד שפת הנהר. האנשים עם עגלותיהם וסוסיהם ירדו מעליה בלאט. אחד אחד, באין אומר ודברים, ושמעון־וולף בעל־העגלה בא במקומם, אף הוא בשתיקה, מבלי הוציא הגה מפיו. דומה היה, כאילו כל האנשים האלה, המתנועעים כצללים באפלולית הערב, נדברו ביניהם לאסור את הדבור על עצמם בשעה זו. מתחילה העלה שמעון־וולף על המעברה את עגלתו וסוסיו, מוליכם ברסן ודוחפם מאחוריהם בשוט, מבלי דבר דבר ומבלי הוציא מפיו אפילו קללה אחת, כדרכו עם סוסיו; ואחר־כך רמז בידו לנוסעיו הקטנים, שיעלו אף הם על המעברה. עוד רגע — והמעברה הגדולה, בתוקף רצונו של איש אחד, שנשען בכל כחו על החבל העב לדחקו ולהטותו, הפליגה בנהר והלכה לדרכה בדממה, בדממה רבה כל־כך, עד כי לא נשמע גם קולה בלכתה. דומה היה, כי לא המעברה מפליגה והולכת ל פ נ י ה, אלא, להפך, הנהר הולך וחוזר ל א ח ו ר י ו, פוסע ונרתע לאט־לאט, כפוסע ונרתע מתפלת שמונה־עשרה. ורק עכשיו ראו הנוסעים הקטנים עין בעין את כל גדלו ורחבו של נהר הדניפר, את כל יפיו והדרו. מפליגים הם והולכים, מפליגים והולכים, ועדיין רחוקים הם מן החוף השני מרחק רב!

השמש כבר נעלמה מעבר הנהר השני וזכר לא היה לה עוד. במקומה יצאה הלבנה מעבר אחר, מתחילה אדומה כולה, ואחר־כך הלכה וחורה, הלכה והכסיפה, עד כי נעשתה לבנה ובהירה, כעין הכסף המבהיק. אחד אחד, כנרות השבת, הודלקו הכוכבים הנוצצים בשמים העמוקים. ומי הדניפר לבשו עם אפלת הערב מראה אחר וגוון אחר, כאילו עטו מעטה כהה ונוגה. וצנה קלה, זכה ורעננה, עלתה מן המים וחדרה אל הבשר ואל הנפש. ומיני הרהורים משונים תקפו בשעה הזאת את לבו של שלום הקטן, מיני הרהורים רחוקים וקרובים: על הלילה, על השמים, על הכוכבים, המשתקפים ממי הדניפר ההולכים לאט — הכוכבים הללו, שכל אחד ואחד מהם הוא נשמה, נשמת אדם... ומיני געגועים נוגים ורכים, אשר כמוהם לא ידע זה כמה, באו ולפפו את לבו מכל צד וגרמו לו כאב דק מן הדק. נזכר באמו, בחיה־אסתר הקטנה, השוכבת שם בקברה האפל בודדה ועלובה, ובניה עזובה והלכו למרחקים. הרהר באביו, שזקן בלא עת ונכפף כוחו וקמטי פניו נתרבו. הרהר בנסיעתם הנפלאה, נסיעת יתומים למרחקים, לקצוי תבל, על־פני המים, במעברה, כיורדי הים באניות... ומענין זה הוא עובר ומהרהר בענין המעברה גופה ובדרך הפלגתה הנפלאה, שהולכת היא על־פני הנהר בכחו ובעוצם־ידו של אדם אחד, הובל מבני עם־הארץ. נשען הוא ביד אחת על החבל העב ומושכו בכח, החבל מושך בגלגל, הגלגל חוזר — והמעברה מפליגה.

ושלום מתאוה להתבונן מקרוב אל הגוי החובל, לראותו כשהוא עובד עבודתו בחבל ומנהל את המעברה. והוא נגש אליו ורואה, כי הגוי גוי קטן הוא, לבוש חמילה עבה ומגפים גדולים וכובע שעיר על ראשו. עומד הוא ליד החבל הגדול והעב, נשען עליו בכל כחו, מושך בו ומטהו. שלום מתבונן מתוך סקרנות מרובה אל הגוי הקטן הזה ואל כל תנועות גופו, כשהוא עמל ושוקד על עבודתו, עבודת־פרך, מניע את כתפיו למעלה ולמטה, למעלה ולמטה. „עשו! — חולפת מחשבה בלבו. — זה גורלו של עשו!... ו א ת א ח י ך ת ע ב ו ד — כתוב בתורה... אשרי, מה טוב חלקי, שנולדתי יהודי, נין ונכד ליעקב אבינו“... ואף־על־פי־כן צר לו, צר לו מאד על הגוי הקטן הזה, על נכדו של עשו, שבעון אביו־זקנו גזרו עליו מן השמים לעבוד עבודת־פרך במעברה בעודנו נער, רך וקטן כל־כך. ושלום מתקרב אליו יותר ומסתכל רגע בפניו המגושמים והמפוחמים — ונרתע לאחוריו נרעש ונפעם: נדמה לו, כי הפנים האלה ידועים לו משכבר־הימים; ולא הפנים, אלא העינים — עינים ידועות!... והוא חוזר מסביב להחובל הקטן, מתאמץ להסתכל יפה בפניו ולראותו מקרוב — אמנם כן: פניו מגושמים ומפוחמים, כפני גוי, ידיו גסות וצבות — „הידים ידי עשו“... ואולם עיניו ידועות לו, עינים של יהודי. היכן ראה את העינים האלה?...

והוא מפשפש בזכרונו ומעלה במחשבתו את כל הנערים, אשר ראה בימי חייו, מוורונקה ועד הנה. ופתאום מנצנץ במחו זכר אחד החברים, אשר היו לו בוורונקה הקטנה — בריל בן האלמנה, הוא בריל בעל השנים החזקות, שהיו מגרמות ברזל בכחן. האמנם בריל הוא

זה ? לא, דבר כזה לא יתכן לעולם ! אבל הלא הפנים פני בריל והעינים עיני בריל !...

הגוי הקטן, שהרגיש פתאום, כי מתבוננים אליו ביותר, הוריד את כובעו השעיר עד לעיניו והציץ מן הצד על הנער, העומד ממולו. עיני שניהם נפגשו — שניהם הכירו זה את זה.

פגישת־פתאום זו סערה את לב שלום ועוררה בקרבו המון מחשבות מטרידות ושאלות מסובכות: ובכן, בריל הוא זה, והוא גוי ? יהודי שנהפך והיה גוי ?... והוא נזכר עתה, כי אמנם שמע עוד בוורונקה הקטנה, כי בריל בן־האלמנה נאץ באלהי אבותיו והמיר את דתו... אכן אמת היתה בפי אלה, שאמרו עליו בילדותו, כי מומר להכעים הוא! אבל מה זה מומר ? כיצד אפשר לו לבן־אדם להחליף את נשמתו היהודית בנשמה אחרת, נשמה זרה ?... ורגש משונה, רגש של סקרנות עצומה, תוקף את שלום, והוא מתאוה לגשת אל חברו הגוי, להציץ לתוך עיניו עוד פעם, להתודע אליו... ואולם כנגדו מתעורר רגש אחר, רגש של פחד וגועל־נפש, ומונעהו מלעשות כן. מרגיש הוא, כי בן־אדם זה היה לו פתאום לזרא, מוזר ונכרי הוא לו, מובדל ומופרש ממנו, רחוק ומרוחק לעולמים. וביחד עם זה מתעורר בלבו גם רגש של רחמים עליו. מרחם הוא על עלוב־נפש זה, שחדל להיות יהודי ונעשה גוי. וכל־כך למה ? — כדי שילבש חמילה עבה, יחבוש לראשו כובע שעיר ויעמוד פה ליד החבל, צפוי לעמל ולתלאה, לעבודת־פרך בין ביום ובין בלילה, לצנה ולרוחות ולגשמים על־פני הנהר הגדול והרחב הזה... נפלא, נפלא הדבר ! וביותר יגדל הפלא, כי נער זה היה לפנים חברו. שניהם שחקו יחד עם כל הנערים ברחובה של וורונקה ושניהם התהוללו בבית־המדרש הישן. ועכשיו בוא וראה מה בינו לבין מומר זה: שהוא, שלום, בן־טובים הוא, בן עם־סגולה, רך ומפונק לפני אביו שבשמים, וזה — קפח את חייו גם בעולם הזה וגם בעולם הבא...

אם הרגיש בהרהורים אלה גם החובל המומר, המנהל את המעברה — אין לדעת. הלה עמד אל מלאכתו, לא נע ולא זע ולא הניד עפעף. כפי הנראה, לא יכול להרים עיניו אל חברו, ולפיכך השפיל אותן והביט אל המים, הוריד את כובעו השעיר עוד יותר, התעטף יפה בחמילתו הרחבה, רקק על כפיו ברגש נמרץ והתחיל שוקד על עבודתו ביתר עוז, כשהוא נשען בכל גופו על החבל העב, דוחקו ומטהו לרצונו. החבל חרק ונאנח כולו. הגלגל סבב קל־מהרה. המעברה שטה על־פני המים והלכה, שטה והלכה — עד שהגיעה אל החוף.

— טפסו ועלו לעגלה ! — גזר על הנוסעים הקטנים שמעון־וולף השתקן לאחר שהוריד את עגלתו ואת סוסיו מעל המעברה. עלה שמעון־וולף לדוכנו, הצליף על־גבי סוסיו, שרק להם בפיו ונזף בהם בשמות של גנאי — והעגלה נרתעה ממקומה והלכה לדרכה, הלכה ונתרחקה מן הנהר העוטה צללים ומן המעברה ומן המומר הקטן, שנשארו מאחרי הנוסעים ונעלמו בחשכת הלילה.

בן־אביגדור

(למלאת עשרים וחמש שנה לעבודתו הספרותית).

מאת

א. ר. מלאכי.

א.

בן־אביגדור, בונה ספרותנו החדשה, איננו לא אחד מיוצריה, אף לא אבי „המהלך החדש" שבספרות היפה, כפי שרבים חושבים אותו. „ספרי־האגורה", הספרים הקטנים, בני שלשים ושנים עמוד, שנדפסו באותיות־פטיט זעירות, השפיעו אמנם במדה מרובה על הקהל ועשו בשעתם רושם עז על טובי הקוראים העבריים, והבקורת ראתה בהם תקופה חדשה לספרות העברית; אבל לא „ספרי־האגורה" היו למופת למספרים הצעירים, ולא בן־אביגדור היה להם לקו ולסמל בדרך, שילכו בה.

הוצאת „ספרי־האגורה", אשר בן־אביגדור יסד אותה לפני עשרים וחמש שנה כמעט באפס אמצעים, ואשר רבים לא האמינו גם בקיימה ואריכות־ימיה, היצאה זעירה זו, שערכה הספרותי. לא גדול הוא ביותר — ערכה ההיסטורי חשוב מאד, מפני ששמשה אבן־פנה לבנין ספרותנו החדשה והתהלה טובה ליצירת הספר העברי ולפרסומו בשוק הספרים.

כחו של בן־אביגדור היה באמונתו הרבה. לא כאל נסיון, אשר הצלחתו מוטלת בספק, נגש בן־אביגדור להוציא את „ספרי־האגורה" הקטנים. באמונה שלמה ובתקוה חזקה הניח את אבן־הפנה לבנין הספרות העברית החדשה. ב„לאה מוכרת־הדגים", ספור זה, אשר בזמנו עשה רושם כל־כך גדול וגרם כמעט ל„מהפכה" בקרב הקוראים „המשכילים", ואשר היום לא יקח עוד את לבנו כלל, — בספור עממי זה החל לטוות את החוטים ולרקום את הארג של ספרות עממית בלשון העברית: „יש תקוה, כי בקרב הימים היה תהיה ספרותנו לאחד מצרכי חיי העם, כי יברא בקרבנו לאט־לאט פובליקום עברי, קורא ספרים עברים בכסף, לא אף „ספרי־אגורה", כי־אם גם ספרים גדולים מכל מקצועות הספרות, ספרים הנמכרים במחיר יקר, ורחבה ספרותנו וגדלה והגיעה אל המדרגה, שעליה נצבת ספרות כל עם ועם".

„פובליקום עברי", קורא ותיק וקיים, לא קורא ארעי, אלא קורא אשר הספרות העברית היא חיי רוחו ונפשו, רצה בן־אביגדור לברוא. והנה אם את הקורא העברי הותיק לא עלה עדיין בידי בן־אביגדור ליצור לנו — הנה את הספר העברי המתוקן, המחכה לקוראו המתוקן, ודאי שיצר לנו. לא עברו ימים מועטים מיום שנכתבו הטורים הנלהבים ההם — ונצני הספרות החדשה כבר נראו. „אחיאסף", „תושיה" ויתר ההוצאות העבריות בוארשה, אלו שקיימות ושאינן קיימות עוד, ידי בן־אביגדור יצרו ושכללו אותן, הוא היה הרוח החיה בהן. על־ידיו נוצר שוק־הספרים העברי ועל־

ידיו התחיל הספר העברי לחדור אל הבית והמשפחה בישראל.

בן־אביגדור איננו גם המוציא־לאור הראשון בספרות העברית. לפניו התעסק גם י. ח. ר ב נ י צ ק י ביציאת ספרים. והספרים, שיצאו על־ידו, מלבד שהצטיינו בחיצוניותם היפה, היו גם מהטובים שבספרותנו. עסקו לפני בן־אביגדור בהוצאת ספרים עבריים גם אנשים וסופרים אחרים. אבל כל אלה היו רק במקרה, ועל־פי רוב לא ראו ברכה במעשי־ידיהם. בן־אביגדור היה ה ר א ש ו ן, שראה צורך וגם יכולת ביסוד הוצאת־ספרים עברית, אשר רק על־ידה יברא ה„פובליקום", הקורא ספרים עברים ומשחד גם מ כ ס פ ו בעדם"; הוא קוה לקורא כזה, אשר על־ידיו יוטב גם המצב החומרי של הספרות, אשר על־ידיו „תביא הספרות ב ר כ ה לעובדיה, לא אף ט ל ש מ י ם מ מ ע ל, תהלות ותשבחות, אדריסות ותלגרמות של ברכה בחגי־יובליהם והספדים וקינות אחרי מותם, כי־אם גם ב ר כ ת א ר ץ מ ת ח ת, ברכה ממשית, יוטב גם מצב הספרות ה ר ו ח נ י והיתה ספרותנו לספרות־עם באמת".

ובן־אביגדור אמנם היה האיש המוכשר לדבר הזה, בהיותו חולם ולוחם גם יחד, מהרס ובונה, איש־מעשה, בעל־אנרגיה, זריז וחרוץ, ויחד עם זה גם אידיאליסט נלהב, אשר לא רק אל הבצע עיניו נשואות; והרבה מהקרובים אל הספרות, וגם אלו, שהתיחסו מקודם אל מעשיו בקלות־ראש, אמצו את רוחו והביטו עליו כעל האיש, אשר ממנו תקוה לבנין הספרות. ואמנם עוד בראשית צאתו הראה בן־אביגדור, כי „לא יעמוד בחצי הדרך".

ואולם בן־אביגדור לא רק בתור מוציא־לאור בלבד נכנס אל הספרות העברית, כי־אם גם בתור ס ו פ ר. סופר, אשר שאיפות חדשות ומגמות חדשות היו לו, ואשר בראשית צאתו אל הספרות אמר לבקוע בה בקיעים ולשנותה מן הקצה אל הקצה. על־ידי בן־אביגדור נתעוררה שאלה חדשה בבית־מדרשה של הספרות העברית: שאלת „צורך ויכולת בספרות היפה", אשר טפלו בה אחריו כמעט כל סופרי הדור ותלו עליה תלי־תלים של דינים, נימוקים וביגיגים.

בן־אביגדור ידוע כאחד הראשונים שב„מהלך־החדש" בספרות העברית, ו„ספרי־האגורה" לתכלית זו נוצרו. אבל מה רצה בן־אביגדור, מה אמר לחדש בספרות העברית?

ב.

ה „ מ ה ל ך ה ח ד ש " — מהלך זה, אשר כבר נתישן גם הוא בספרותנו, ואשר עכשיו מביטים אנו עליו בעל שעשועי־ילדים, ואשר באמת אין בינו ובין ה„מהלך הישן" ולא כלום. — „מהלך" זה מהו? — „עיקר ההבדל בין ה„מהלך הישן" ובין ה„מהלך החדש" התבלט במבט על ה ל ש ו ן ה ע ב ר י ת. ומהמבט הזה תוצאות לכל הניגודים העצומים שבין הספרות של ה„מהלך הישן" ובין זו של ה„מהלך החדש". כך מבאר לנו בן־אביגדור ב„רצאתי על „הספרות העברית ועתידותיה", ניו־יורק תרס"ח). ואולם השקפה זו מוטעית מעיקרה. כי הרי רואים אנו את טובי הסופרים העברים בזמן ההוא, אלה ש ב א מ ת חדשו את פני הספרות העברית ושוו לה צורה

אירופאית מתוקנה, נלחמים ב„מניחי־הלשון" החדשים והועגים והמצאותיהם והחידושיהם המשונים לא פחות מאשר ילעג „מנחם הסופר" סופר עברי אידיאלי, שיצר בן־אביגדור בחזון וישפך את חמתו על הסופרים ה„פוריסטים", בעלי ה„מהלך הישן".

בן־אביגדור אמר ליצור ס פ ר ו ת י פ ה ט ב ע י ת — „לדבר אל העם בשפת העברית החדשה, בשפה ט ב ע י ת וקלה, בשפה מלאה חיים ו א מ ת", כלומר: בשפת „מניחי־הלשון" ובעלי „שפה־ברורה" החדשים — שפת „סופרי ארץ־ישראל, שפה ריאלית, ממש כשפה מדוברת"... אבל זו רעה חולה, כי השפה ה ח ד ש ה הזאת, שבה בחרו הסופרים ה„טבעיים", אם כי היתה „ממש כשפה מדוברת", בלא מליצות התנ"ך, טבעית ל א היתה, מפני שלא לשון ע ב ר י ת היתה זאת, אלא מין „תרגום" — העתקה מדויקת מלשון יהודית המדוברת ומשאר לשונות חיות. יוצא מכלל הסופרים ה„טבעיים" האלה היה א ל י ע ז ר ב ן ־ י ה ו ד ה, אבי המהלך החדש הזה, „מניח־הלשון" הראשון, שגם לפני החלו להיות „מניח־הלשון" היתה שפתו חמודות. ולפיכך לא פגעה ה„טבעיות" בסגנונו לרעה גם אחרי כן. הדבור העברי, שנוצר על־ידי בן־יהודה, גרם אמנם בימי הראשונים להתנגדות עצומה מצד אחדים מהסופרים העברים, ודוקא מהמשובחים שבהם, אשר לא יכלו סלוח לבעלי „שפה ברורה" על אשר הוציאו את „לשון־הקודש" לשוק־החיים. וכנגדם נלחמו בעלי „שפה ברורה", רובם מחובבי ציון והלאומיים הצעירים, שגם בן־אביגדור היה אחד מהם, באומץ־לב ובמסירות־נפש ובהתלהבות מרובה. והם־הם אמנם שגרמו, כי הדבור העברי יתפוס את מקומו ברחוב־היהודים, ולא עוד, אלא שהשפעתם של אלה היתה מרובה גם על הספרות העברית, שנמצאה עד אז במצב „נים ולא נים תיר ולא תיר", כי תפשוט צורה ותלבש צורה חדשה.

ג.

בן־אביגדור נכנס אל הספרות בסוף שנות השמונים וראשית שנות התשעים של המאה שעברה — בשעה של בערה והתרוממות־הרוח ביחד, בעת שרוחות חדשות החלו לנשב במחנה „חובבי־ציון". שני דורות נפגשו יחד — דורם של חובבי־ציון הראשונים, ה„משכילים", והדור החדש של חובבי־ציון ה„לאומיים", אלו הצעירים הנלהבים, אשר במעשי־ידיהם של הראשונים לא מצאו ספוק לנפשם ובאו לקחת את מקומם. „ל א ז ו ה ד ר ך" של א ח ד ה ע ם, שנשמעה אז מעל עמודי „המליץ", היה ה„מאני־פסט" של הצעירים האלה, והאות למלחמה ניתן.

גדול היה הרושם, שעשו דברי אחד העם על הקהל העברי, והתורה החדשה מצאה לה מכירות גם בקרב מתנגדיו. ואלה שראו באחד העם את האיש, אשר יהיה להם למורה־דרך, החלו לגשם את מחשבותיו ולנבא בסגנוני. „ב נ י ־ מ ש ה", אגודה נפלאה ומסתורית זו, שנוסדה אז, על־פי הפצרת מעריציו של אחד העם, להכשיר את הדור לדרך הגאולה, היתה המרכז לאותם הצעירים, אשר גם בן־אביגדור נמנה בתוכם. עבודתו של בן־אביגדור בתור מזכיר ל„בני־משה" עוררה אותו לגשת להוצאת „ספרי־האגורה". אחד מסעיפי תכניתה של חברת

"בני־משה" היה גם הוצאת ספרים זולים לעם, ואחד העם
טיל אָמנם חובה על חברי „בני־משה" להתעסק בהוצאת
פרים וחוברות כאלו. וכשנגש בן־אביגדור להוצאת
ספרי־האגורה" על דעת עצמו, נטפלו אליו גם אחדים
חברי „בני־משה", ועל־ידיהם הועמדה ההוצאה על בסיס
כון. בן־אביגדור היה אָז כולו מושפע מאחד העם. לא
ע אָז בן־אביגדור ולא חשש, כי יום יבוא והוא יהפך
קטיגור מושבע לאחד העם. זה, שכתב אחר־כך
ה„נתיבות" את המגילה הארוכה, המלאה „טענות" ולהג
רבה, שמתוכה מבצבצת כמעט שנאה גלויה לאחד העם
„בני־משה", היה אָז ממעריציו היותר גדולים של אחד
עם ומנושאי־כליו. בהתלהבות שירית, בדמיון לוהט
בר (בחזיונו „משה ושלשת־הנביאים") בלשונו של בעל
א זו הדרך":

„לא זו הדרך! הדרך הזאת אשר ברות
י ללכת ולהוליך בה את בני עמנו
א תוביל אל המטרה הנשאה שהצבת
. עליך לא אך למצוא ארץ לבני
מך, כי־אם גם לברוא עם:
העלות את בני עמנו ממדרגת עדר
אן, התועים איש לעברו, למדרגת
י־אדם אשר רגש כללי יאחדם
תן להם לב אחד, שפה אחת ודברים
חדים, למדרגת בני עליה ובני
רבות. עליך להחיות את העם,
ליך לאסוף את העצמות היבשות,
העלות עליהן בשר, לקרום עליהן עור
פחת בהן הרוח למען תחיינה —
דוע לא תשים לבך אל דבריך אתה
שר קראת לפנים: „אם יולד גוי
עם אחת?" כי תבהל ברוחך ותעשה
ת דרכך במרוצה והפזון?
בודה הזאת, עבודת תחית
עם, עבודה גדולה ונכבדה היא,
ודה קשה וכבדה, ואין לך לדחוק
ת הקץ. עליך איפוא לצעוד
עדים קטנים אבל בטוחים"...

גם הוא הלך בדרך אחד העם וברוחו דבר גם
א:

„דרוש לבחור כהנים מכל פנות העם:
שי־חיל, אנשי־אמת, שונאי־בצע, אנשים אשר אהבת
ם מצאה קן לה בלבם, אנשים הנכונים להקריב קרבנות
ים, חלק גדול מאהבת עצמם והנאתם, על מזבח
ומה, והמה יהיו לכהנים טובים במקדש־העם. המה
ו את העם תורתו הצרופה ויביאו בקרבו את
חה; המה יורו את רגש העם בקרב אחיהם,
גש הזה יכשירם לחיי עם".

הצלחתו של בן־אביגדור ב„ספרי־האגורה" הביאה אותו
חיב את חוג עבודתו. יחד עם אחדים מ„בני־משה"
חד העם בראשם יסד את חברת „אחיאסף", הוצאת־
פרים הראשונה הראויה לשם זה, שנגשה מיד להוציא
ספרים גדולים ושלמים במקצועות שונים של הספרות
העברית.

חברת „אחיאסף" לא לשם מסחר נוצרה, והספרים
שיצאו על־ידיה לא היו מכוונים לטעמו ולהשגותיו של
המון הקוראים. „אחיאסף" נוצר בכונה להיות מקום
כנוס לאוצרות היהדות—להכניס אל הספרות העברית „את
כל עניני היהדות עצמה וכל המתיחס לה מאיזה צד";
לברוא ספרות, „שתלמדנו דעת את עולמנו הפנימי", כפי
שאחד העם הביע ב„תעודת השלח".

ומטעם זה לא היתה השפעתו של בן־אביגדור
ב„אחיאסף" רבה ביותר. צר היה לו המקום שם. הקורא
העברי הפשוט, שטעמו לא נזדכך עדיין והוא מסוגל לעכל
רק חומר ספרותי קל ונוח, לא מצא את מבוקשו בספרי
„אחיאסף". בן־אביגדור נפרד אָז מעל „אחיאסף" ויצר
את „תושיה" על יסודות אחרים — יסודות מסחריים.

בן־אביגדור

הוצאה זו, שהרבה ספרים עברים
הכניסה לספרותנו, באה „לברוא
בקרבנו ספרות שלמה, אשר לא יחסר
כל בה, ספרות חיה וטבעית, הנושאת
ונותנת בכל עניני הרוח, אשר הביאה
לנו השכלת המערב", כלומר:
„להכניס בספרותנו עד כמה שאפשר
את מבחר הספרות הכללית".
„תושיה" לא העשירה אָמנם את
הספרות בתרגום יצירות שלמות
מהספרות האירופאית, למרות שנתנה
מדי פעם בפעם תרגומים מגיטה, הור־
גה, שכספיר, ביירון, היינה ואחרים—
מקצת מכל אחד ואחד, מעין „תקון
ליל־שבועות", כמו שמבקר אחד קרא
לזה. אבל „תושיה" בראה בריאה
חדשה בעולמנו: את הוצאת־הספרים
העברית, הנושאת את עצמה,
המיוסדת על בסיס חי ומוצק — על
בסיס המסחר, ויחד עם זה נתנה לנו
גם את הקורא העברי, הקונה
ספרים. אָמנם רוב ספרי „תושיה" — בין
לגדולים ובין לקטנים — רחוקים מן השלמות
הספרותית. וביחוד לא שמה „תושיה" את לבה
לשכלולם החיצוני של ספריה. הנייר גרוע והאותיות
מטושטשות. אבל „תושיה" היתה הראשונה, ואחריה
באה „מוריה" ותקנה את כל אשר עותה. אם מתענגים
אָנו כעת על החיצוניות היפה וההדור המצוין של שירי
ביאליק, טשרניחובסקי, שניאור וכהן, על כתבי מנדלי מוכר
ספרים, שלום־עליכם, ברקוביץ, אש, שטיינברג, לווינסקי
ולילינבלום, אם יש לנו עתה ספר גדול וחשוב כ„ספר
האגדה" — הרי חייבים אָנו תודה לבן־אביגדור, שהוא
היה הראשון ליצירת שוק ספרים עברי.

עם יסודה של „תושיה" נעלם בן־אביגדור הסופר
ובמקומו בא בן־אביגדור הסוחר החרוץ והזריז, המצוין

ברוח האיניציאטיבה ומזוזן במדת אנרגיה כבירה. גדולה ונכבדה עבודתו של בן־אביגדור במקצוע זה, ובתולדות הספרות העברית לא יפקד שמו — שם בונה ספרותנו.

פֶּתַח־תִּקְוָה

(משורת המאמרים „על הארץ וישובה“.)

מאת

י. בן־צבי.

פתח־תקוה היא כמעט היחידה במושבות יהודה, אשר מקומה מצפון ליפו.

דרך־המלך, המובילה מיפו, יוצאת מטבור העיר ועוברת על־פני השכונה העירונית של הגרמנים „בעלי־ההיכל“ ועל־פני המושב היהודי החדש „תל־אביב“, שהוא סוף לישוב העירוני. מאחריהם מתחילים מיד הפרדסים, הכרמים ושדות־הבר מעבר מזה ומזה, ורק לעתים מצהיבות מרחוק, סמוך לים, גבעות־חול שוממות מבלי כל חתימת־דשא.

דרך־המלך מלאה עוברים ושבים: רגלים ופרשים, רוכבי סוסים ואתונות, ארחות גמלים, הקשורים זה לזה בחבלים, מקושטים בסהרוני־תכלת, מקשקשים בזוגותיהם אשר לצוארם, ולצלצולם החרישי והמונוטוני יתנמנמו הערביים, הרוכבים על גבם. הגמלים, הבאים מן המושבה, טעונים תיבות של תפוחי־זהב, שריחם נודף למרחוק. עגלות־המשא והקרונות האירופאיים, המלאים נוסעים, אנשים ונשים, ערביים ויהודים, מפריעים את רוח־האידי־ליה המזרחית, השפוכה על כל הסביבה.

סמוך לתל־אביב חוצה מסילת־הברזל יפו־ירושלים את דרך־המלך, ואחרי מהלך של חצי שעה יגיע ההלך אל פרדס מונטיפיורי.

פרדס זה ראשון הוא לאחוזות היהודיות הרשות בארץ־ישראל. עוד לפני ששים שנה (בשנת תרט"ז) חלם סיר משה מונטיפיורי חלומות על יסוד ישוב עברי, והצעד הראשון, אשר עשה ביהודה, היה — לקנות את הפרדס הזה ולהושיב בו שתי משפחות מישראל. בבוא השר הזקן לבקר את הארץ בפעם אחרת, מצא בפרדסו „מנין“ של יהודים, מתושבי יפו, המתפללים בו בצבור, וגרעון שנתי של אלף גרוש במשק הפרדס. הדבר הזה הפליא אותו, בדעתו נאמנה, כי כל פרדסי הסביבה מכניסים הכנסה שנתית טובה. אולם מנין המתפללים הניח את דעתו וכפר על הגרעון בתקציב. אך לא כן חשב היהודי הצרפתי קארל נטר, בבואו אחרי ארבע־עשרה שנה ליסד את החוה „מקוה־ישראל“. גן מונטיפיורי שמש לו למופת חי, לרעת, במה אין מתחילין בקולוניזא־ציה. והצדק היה, כמובן, עם נטר. עכשיו עומד פרדס מונטיפיורי תחת השגחתה של הנהלת „מקוה־ישראל“, ופועלי החוה הזאת מעבדים אותו. חלק מהעצים הוא עדיין מאותן הנטיעות הישנות, שקנה מונטיפיורי, אך גם נטיעות חדשות ניטעו בו.

מול הפרדס, לצד שמאל, מתנוססת מושבת הגרמנים הראשונה בארץ הזאת — שרונה — עם בתיה היפים, רחובותיה הנקיים ובתי־השכר הלאומיים, אשר לא יחסרו בשום כפר גרמני. מאחורי המושבה משתרעת חורשת עצים גבוהים, והיא מוקפה גדר של קוצים, לבלי יטעו עוברי דרכים לחשבה לרשות היחיד. ובין העצים ובשדות הסמוכים ירעו להם בטח פרות הגרמנים ובעירם הנודע לתהלה, המספיק חלב לבקרים לכל תושבי יפו.

מרחוק נראה גשר־ברזל, תלוי על־פני נחל עמוק, ההולך ומשתפך אל מימי העוגה, הם מי־הירקון. דרך־המלך הולכת ישר, ובה תעבורנה העגלות הרצות ושבות בין יפו ובין פתח־תקוה, זכרון־יעקב ושכם. אך ההלך הרגלי יש לו דרך קצרה מזו. תיכף אחרי הגשר יפנה על ימין, ובשביל הצר, העולה ויורד בין הגבעות השוממות, יאחז את דרכו אל המושבה. אחרי מרחק־מה יסתעף השביל והיה לשני ראשים: משעול אחד מוליך אל פתח־תקוה, והשני — אל הכפר הערבי בני־ברק, אשר שמר את שמו העתיק מימות יהושע בן־נון, למרות כל החליפות והתמורות, אשר עברו על כל הארץ ויושביה.

הגבעות הללו שוממות ועזובות מישוב בני־אדם. בזמן האחרון ניטעו אמנם גם כאן עצי־פרי ומטעים שונים, אך עוד רבה השממה, ועוד הסביבה הזאת מחכה לידים עסקניות, אשר יבואו לנערה מעפרה, לרפאה משוממותה ולהקים ישוב־אנשים בקרבה.

והנה גם כרמי פתח־תקוה. הדרך, העוברת בינות לכרמים ולפרדסים, קשה להליכה; הקרקע כולה חול וחמר צהבהב־אדמדם. אין זו דרך לעגלות, אלא לארחות־גמלים ולעיברים ברגל, לערביים או לפועלים יהודים, הרגילים לטייל ארוכות וקצרות בין המושבות ובין יפו, אשר מהלך שתי שעות מפתח־תקוה ועד יפו כשחוק הוא בעיניהם.

פתח־תקוה היא אם למושבות יהודה וראשונה להן בזמן ובמעלה. עוד בשנת תרל"א, לפני תנועת הביל"ו, נמצאו שבעה אנשים, חלוצים מבני הישוב בירושלים, אשר החליטו לעשות את הנסיון הראשון. קנו אחוזת־קרקע מאת הכפר הערבי הפעוט מלבס והתישבו עליה לעבדה. אך אויר המקום היה מזיק, מפני רבוי הבצות, המפיצות את מיקרובי הקדחת בכל הסביבה; והמתנחלים הראשונים נפגעו אמנם מן המחלות התכופות, עד אשר נלאו לסבול אותן. הישוב נפסק לזמן־מה, אך לא נתבטל. אחרי שלש שנים שבו אכרי פתח־תקוה אל המושבה. בעוז־רוח נלחמו נגד כל המעצורים — ויוכלו להם. בבצות ניטעו אילנות האקליפטוס, המוצצים את ליחות־הקרקע המזיקים וממעטים את מקורות הקדחת, הישוב התרבה והתבצר, ועכשיו מושבה זו היא היותר גדולה ביהודה. שטח אדמתה מגיע לארבעה ועשרים אלף דונאם, מלבד אדמת החוות עין־חי ועין־גנים הסמוכות לה, התופסת עוד חמשת אלפים דונאם.

מהוללה פתח־תקוה בפרדסיה. הפרדס הוא גן בית־השלחין, הנזקק להשקאה מלאכותית בעונת הקיץ, כשאין גשמים בארץ. בערבית קוראים לפרדס „ביארה“, על־שם

הבאר, המספיקה מים להשקאת הפרדס, להבדילו משאר הגנים, שאינם זקוקים להשקאה מיוחדה. על־יד הבאר נמצאת ברכת־מים גדולה, וממנה תעלות או צנורות יוצאים על־פני כל הגן. מי הצנורות הללו משקים את האילנות, המוקפים גומות מיוחדות, שמשמשות בית־קבול למים. המים נשאבים בגלגל אנטילאי, העשוי כשלשלת ארוכה של תיבות־עץ, המשמשות בתור דליים. כאשר יסוב הגלגל, תתמלאנה התיבות מים ותעלנה למעלה, אל פי הבאר, וכאן תשתפכנה מעצמן אל השוקת, המובילה את הנוזלים אל הברכה הנזכרה. הגלגל האנטילאי מחובר במוט אל גלגל שני, יותר קטן, וזה האחרון מוסב באמצעות גלגל שלישי, אופקי, שמסתובב בכח חמור או פרד, המושך במוט מיוחד, ומקיף הקפות בלי הפוגות. הערביים משתמשים לפעמים למטרה הזאת בגמלים, או גם באנשים. באחד הכפרים הערביים נזדמן לי לראות זקן סומא, הרתום למוט ארוך, מסובב בגופו גלגל אנטילאי למלא את ברכת המים. מה שאין כן במושבה העברית. אמנם לפני שש־עשרה שנה היו נוהגים גם שם להשתמש בכח־בהמות, אך עכשיו אין עוד זכר לזה. מי הבאר נשאבים על־פי רוב במשאבות מיוחדות, והגלגל חוזר בכח מניע מכוני, במו־טור של גאז. רעש המכונה, המית המים, עשן המוטור, המתמר ועולה, ושריקת הקיטור מסמנים מרחוק את הפרדס העברי.

עיקר יבול הפרדסים הם תפוחי־הזהב, הנחלקים לסוגים אחדים; חוץ מזה מצמיחים הם גם לימונים, רמונים, אתרוגים, תפוחים ואגסים, ולפעמים גם תמרים ודקלי־מוז, הם ה„באנאנות". במשך החורף חורשים את הקרקע פעמים אחדות בינות לעצים. בסוף שבט מתחילים אילנות הפרדס ללבלב, וריח־ניחוח, חריף ועז, מתפשט ומשכר את כל הסביבה. אך עונת העבודה מתחילה בחשון ובכסלו. הפרדסים מתמלאים אז חיים ותנועה. קטיפת תפוחי־הזהב נעשית בעיקר על־ידי נשים וילדים, ופועלים עומדים על־ידיהם, צוברים ואורזים את הפירות בתיבות־עץ, לשלחם לחוץ לארץ למכירה. בעבודות הללו עסוקים מאות פועלים ופועלות.

הפרדסים התפתחו בפתח־תקוה במהירות נפלאה. עוד לפני שבע־עשרה שנה לא היו בה אף אלף דונאם של פרדסים, ושנתים לפני המלחמה הגיעה שטחם עד 5230 דונאם, ושווים עלה מארבעה עד חמשה מיליונים פראנק. עוד בשנת תר"ע עלה יבול הפרדסים למאה וארבעים אלף תיבות תפוחי־זהב, או ל־750 אלף פראנק בערך, ומאז גדלה ההכנסה משנה לשנה.

מלבד הפרדסים מכילה המושבה עוד 5290 דונאם של מטעי שקדים, 1000 דונאם גפנים ויותר מ־5000 דונאם לזריעת תבואה.

צמיחתה המהירה של פתח־תקוה מתבארת בתנאים המיוחדים, שבהם ניתנו אכריה. בשעה שכל המושבות היו משועבדות לעול פקידות הבארון, נזקקו רק חלק מאכרי פתח־תקוה לאדמיניסטראציה זו, והשאר היו חפשים לנפשם. האיניציאטיבה הפרטית לא נתקלה כאן בשום מעצורים מלאכותיים. והאכרים הקדישו את כל מרצם וכחותיהם להתפתחות המושבה. הקרבנות שהקריבו קשרו אותם יותר לאדמתם, ורבוי הבצות והמים נהפך להם לברכה.

התפתחותה החפשית של המושבה גרמה גם לתוצאות שליליות ידועות. הספיקולאציה בקרקעות התפתחה במדה מרובה, שאין דוגמתה בשום מושבה אחרת, ושער הקרקעות עלה במדה נפרזה. החסרון השני הוא — הרדיפה אחרי עבודה זולה ויחס ההתנגדות לפועלים העברים. המושבה הזאת היתה הראשונה להכריז ח ר ם על עבודה יהודית, ועכשיו, אף־על־פי שהחרם זה נתבטל, עדיין המושבה עומדת על בסיס העבודה הזרה. פתח־תקוה, המעסיקה א ל פ י פ ו ע ל י ם בכל שנה, אין בה אלא 590 פועלים עברים מה„אשכנזים" (נפשות בני־ביתם כלולים במספר הזה) ועוד 310 נפשות תימנים — לעומת הישוב הכללי של 3,279 נפש, שמנתה המושבה בפסח שנת תרע"ה. אולם גם מן המספר המועט הזה של הפועלים העברים רק חלק קטן עסוק בעבודה קבועה, והרוב הולכים בטל מאפס עבודה, — בשעה שמאות ערביים מוצאים להם בה עבודה שנתית קבועה.

העבודה הזרה משפיעה לרעה על התפתחותה של המושבה במובן העברי והתרבותי. על התוצאות המזיקות נעמיד בפרק אחר, במקום שנדון על שאלת העבודה והפועלים. כאן נציין רק את עצם העובדה, שרבוי האלמנט הזר במושבה מטביע את חותמו עליה ופוגם בתכונתה העברית ובתכונתה התרבותית גם יחד.

* * *

בתי המושבה מוקפים גנות ופרדסים. אחדים מהם מקושטים בעצי אקקיה ומימוזה, וגנות־ירק קטנות שתולות לצד הרחוב. אך בכלל עושה המושבה רושם מוזר: כפר ולא כפר, עיירה ולא עיירה. מצד אחד רבוי האילנות והירקות ביחד עם פשטות החיים קובעים לה את אפיה הכפרי יותר מבשאר המושבות. ומצד שני צפיפות הישוב ברחובות אחדים, רבוי החנויות למכולת, לסחורה ולמלאכה, דוחק האנשים והנשים ברחובה של המושבה שעל־יד הדואר, מקום המשמש גם בתור בורסה של עבודה, גם בתור „קיקלא דמתא", ביחוד בשעת בוא הקרונות עם האורחים מן העיר, — כל זה עושה רושם של עיירה קטנה מתחום־המושב אשר ברוסיה. וכנגד זה חורשת עצי האקליפטוס על־יד הדואר ודקלי התמרים, המציצים מן הפרדסים, וגעית עדר הפרות, השבות מן המרעה, ונערת החמורים מפה ומשם מבטלים מיד את הרושם הזה.

ולא רק העדר ועצי הגן נותנים עדותם על המושבה. עוד סימן נאמן אחר יש לה: די להתבונן למשחקי התינוקות, למרוצתם ולהשתובבותם ברחובות המושבה, די להקשיב רגע לפטפוטי הילדים, אזרחי הגנים, ואז לא ישאר שום ספק בלב הרואה, כי מושבה עברית היא זו. הקטנים הללו בני־כפר עברים הם לכל דבר: משחקים ומנצחים זה את זה, צוחקים ובוכים בעברית ובתמימות כפרית טבעית.

כל השוהה בפתח־תקוה זמן קצר יראה וירגיש את הכח המיוחד של צבור יהודי, העומד ברשות עצמו. ישוב יהודי זה, הקיים יותר משלשים שנה ומונה יותר משלשת

אלפים נפש, מתנהל כולו על דעת עצמו. אין כאן לא שוטר ולא שופט, לא שר ולא בית־האסורים, ובכל־זאת אין בפתח־תקוה לא שוד ולא רצח, לא עריצות ולא הפקרות. ואף־על־פי שהצבור פה מנומר ומגוון, בהם חרדים וחפשי־דעות, פועלים ובעלי־נכסים, ומריבות בין אדם לחברו לא יחסרו, כמנהג העולם כולו, וחוץ מזה, הרי המושבה מצטיינת בספיקולאציות, במקח ובממכר, בהעלאת השער ובהתנגשות האינטרסים, — אף־על־פי־כן אין תושביה נזקקים לערכאות הגויים: רגש הסולידאריות הצבורית ושלטון דעת הצבור מושלים פה בכל.

הקניות והמכירות של הקרקעות נעשות על דעת הצבור, ומכיון שהן מתאשרות מטעם ועד המושבה ונכתבות בספר הקרקעות, הרי הן שרירות וקיימות, אפילו אם אין להן תוקף משפטי וגושפנקא דמלכותא; די להם לתושבי פתח־תקוה, שהצבור היהודי מכיר בחוקיות האקטים, ועל סמך זה נישאים ונותנים, מוכרים ובונים ומשקיעים מ י ל י ו נ י ם של פראנקים בעסקים שונים, הכרוכים בקרקע ובמטעים. המריבות והחכוכים השונים באים לפני הועד, או לפני משפט־השלום, שהוא הפוסק האחרון, ואין אינסטאנציה עליונה מעל לדעת הצבור. כך נוצרה אבטונומיה יהודית בזעיר־אנפין, והלא השכל מחייב, שאבטונומיה בפועל קודמת לאבטונומיה על־גבי הנייר.

המושבות בארץ־ישראל פתרו את שאלת ההנהגה העצמית בפרינציפיון. קהלות וועדים היו ליהודים תמיד. אך אלה עסקו בחוג מוגבל של שאלות דתיות, חנוכיות, תרבותיות. הנהגת המושבות היא ממין אחר: שאלות השמירה והעבודה, הזבול וההשקאה, המים והמרעה — עומדות על סדר יומה יחד עם שאלות החנוך והתרבות, וזהו החדוש שבה. המושבות הוכיחו, כי אחרי שנות אלפים של התרחקות משלטון עצמי ומכל תפקיד פוליטי פועל—עדיין לא כבה הרגש ולא נעקר הכשרון להנהלה עצמית מקרב עמנו.

הוצאות הצבור בפתח־תקוה (בשנת תרע"ב עלו ל־84,000 פראנק), וכן גם המסים, שהמושבה משלמת לממשלה, — סכום של שמונים וחמשה אלף פראנק לשנה — מוכיחות על צמיחתה וגידולה של המושבה הזאת. בשני בתי־הספר שבה לומדים לא פחות מארבע מאות תלמידים ותלמידות, מלבד חניכי גני־הילדים. חוץ מזה נוסד בה מוסד מיוחד—שעורים לחקלאיות, המחנכים את שומעיהם, להלכה ולמעשה, לעבודת האדמה.

אך על בתי־הספר נדון בפרוטרוט, כשנגיע במאמרינו לשאלת החנוך הכללית בארץ.

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

הוצאת ספרי שלום־עליכם לעם.

מערכת נכבדה:—

בבקשה להדפיס בעתונך הנכבד את ההודעה הבאה להלן:

ועד „קופת־העם על שם שלום־עליכם", שקבל על עצמו לקיים את דברי צואתו של סופרנו הגדול שלום־עליכם, החליט עכשיו למלא את החלק היותר חשוב של תפקידו: להוציא לאור את ספרי שלום־עליכם ולהפיצם ברבים בתוך הקהל היהודי.

תפקידו של הועד ידוע לקהל: מטרתו מראשית יסודו היתה להבטיח את קיומה של משפחת סופרנו המנוח ולהספיק בידה להוציא את כל כתבי שלום־עליכם, שיצאו מתחת עטו במשך שנות חייו, במהדורה גדולה ושלמה, מסודרת ומתוקנת.

ואולם אחרי עבודה של הצי שנה נוכח הועד וראה, כי במצב התנאים, השוררים עכשיו, לא במהרה ישיג את מטרתו הרצויה. הסכומים, שעלה בידי הועד להשיג עד עכשיו, אינם מספיקים כדי להוציא לפעולה מהדורת־ספרים גדולה כזאת, ולא כל־שכן עתה, בשעת יוקר מחיר הנייר ומכשירי־הדפוס. וכנגד זה מרגיש הועד את כל כובד האחריות בפני הקהל היהודי, הפונה אליו יום־יום בדרישת הוצאה פופולארית של כתבי שלום־עליכם. האחריות גדולה ביחוד עתה, בשעת חירום, שמפני קושי החבור בין אמריקה ואירופה אי־אפשר כמעט להשיג פה שום ספר מספרי שלום־עליכם.

ולפיכך החליט הועד, שלא לחכות עוד אשר יעלה בידיו להוציא לאור את המהדורה הגדולה והשלמה ולהתחיל מיד ב ה ו צ א ה ע מ מ י ת של ספרי שלום־עליכם.

ההוצאה העממית תהיה בת־ארבעה כרכים, מודפסים על נייר טוב ובדפוס משובח ומכורכים יפה. ארבעת הכרכים האלה יכילו מבחר יצירותיו של שלום־עליכם, שלא נתפרסמו עד עכשיו באמריקה בתבנית ספרים. הכרכים יסודרו לדפוס ויצאו לאור בהשגחתם של הסופרים י. ד. ב ר ק ו ב י ץ, מ. ו ו י נ צ ב ס ק י, י ה ו א ש ו ד ו ד פ י נ ס ק י.

מחיר ארבעת הכרכים לאחרים $4.00. על־ידי חתימה מוקדמת — רק $3.00. כסף החתימה משתלם תיכף — בבת־אחת, או בשני שעורין: בשעת החתימה $1.00 ובשעת קבלת הכרכים $2.00.

מלבד כרכי ההוצאה העממית, יצאו במספר מצומצם גם כ ר כ י ם ל נ ו י, מודפסים על נייר יקר ומכורכים בתכריך מהודר. את הכרכים־לנוי אפשר להשיג רק על־ידי חתימה מוקדמת, ומחירם — $5.00.

החתימה מתקבלת רק עד זמן הופעת הספרים. לאחר שיצאו הספרים לאור יהיה מחיר ההוצאה העממית לכל דורש $4.00.

החתימה מתקבלת בלשכת קופת־העם על־שם שלום־עליכם בניו־יורק, וכן אצל סוכנים מיוחדים, אשר שמותיהם יפורסמו בעתונים.

בבואנו הפעם בהודעה זו לפני הקהל היהודי, יודעים אָנו, כי בזה אנחנו ממלאים את משאלתם של אלפי הקוראים היהודים, המחכים זה כמה להוצאה כזאת של ספרי שלום־עליכם יחידנו. יודעים אָנו גם כן, כי הוצאת ספריו של שלום־עליכם אינה זקוקה לכרוזים מיוחדים, המעוררים את דעת הקהל. קשה לנו לצייר ברמיוננו בית בישראל, אשר שם שלום־עליכם אינו יקר ואהוב לו ואשר ספרי שלום־עליכם לא יכניסו לתוכו מקור אורה ושמחה. כונתנו בזה רק־להטעים, כי העבודה, אשר אליה אָנו נגשים הפעם, אינה רק עבודה של ועד, עבודה של יחידים בלבד — צריכה היא להיות עבודת הרבים, עבודת הקהל היהודי הגדול באמריקה. כל אחד מאתנו נושא בלבו חובה קדושה לזכר סופרנו־מנחמנו. כל אחד מן העם צריך להביא לבנה למצבת־הזכרון, שאָנו מתחילים הפעם להקים לשם סופרנו הדגול — לאותה המצבה הרוחנית, שהוא עצמו התוה לנו את תכניתה בדברי צוואתו הנשגבה, אשר תעמוד לנו לעד: „הטובה מכל מצבות־הזכרון תהיה לי זאת, אם יקרא העם בספרי“...

קופת־העם על־שם שלום־עליכם.

ד"ר י. ל. מאגנס, יושב־ראש.

א. א. לובארסקי, גזבר.

יהושע גורדון, מזכיר.

ד"ר א. גינזבורג, מ. ווינצבסקי, יהואש, ד"ר שמריה לוין, ל. מוצקין, צ. ה. מאסליאנסקי, חנן י. מיניקס, שכנא אפשטיין, דוד פינסקי, פינחס רוטנברג.

הכתובת של קופת שלום־עליכם:

SHOLOM ALEICHEM VOLKS FUND
356 Second Avenue, New York City

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹורָעוֹת

— במעמדם של מאתים ושמונים צירים ואורחים רבים נפתחה בפילאדלפיה ביום הראשון, 31 דצמבר, הועידה של יהודי רומיניה באמריקה. היושב־ראש ד"ר בלבר באר בנאומו, כי תעודת הועידה הזאת היא לאחד את היהודים הרומינים באמריקה ולעוררם לעבודת שחרור אחיהם, היושבים ברומי־ניה. המזכיר של הועידה, מר אדוארד הרברט, קרא דין־וחשבון על פעולות הועדים השונים עד זמן הועידה.

על הפרק תעמדה השאלה בדבר חוג פעולותיה של ההסתדרות. השאלה הזאת עוררה וכוחים סוערים בין הצירים. אחדים מהם דרשו, כי ההסתדרות תרחיב את חוג פעולותיה ותקיף את עניני היהודים הרומינים שבכל הארצות. כנגדם יצאו אחרים בדרישה, כי ההסתדרות תגביל את פעולותיה ותכוון את כל עבודתה רק ליהודים הגרים ברומיניה. לפי דעתם של אלה האחרונים, יהודי רומיניה, המתגוררים בשאר ארצות, דינם כדין יתר היהודים, שעל עניניהם בכלל ידון הקונגרס היהודי הבא. שאלה זו גררה אחריה גם שאלה שניה: אם ההסתדרות הזאת תהיה קבועה ומתמידה בפעולותיה גם להבא, או תתקיים רק לשעה — עד אחרי עבור המלחמה. המרבים צדדי בזכות הסתדרות מתמידה, ובנגדם המגבילים הסכימו רק להסתדרות זמנית. וסוף דבר היה, כי הראשונים נצחו: הועידה החליטה, כי ההסתדרות הזאת תכוון את פעולותיה ליהודי רומיניה בכל הארצות ותשאר בתור מוסד מתמיד וקבוע גם להבא. שמה הרשמי של ההסתדרות הזאת היא „אגודת יהודי רומיניה באמריקה“ („יוניאָן אָוו רומעני־יען דזשיס אָוו אַמעריקא“).

המשא ומתן הארוך בין ממשלת ארצות־הברית וממשלת רוסיה בדבר כריתת ברית־מסחר חדשה לא הביא לידי שום תוצאות. הסבה העיקרית, שעכבה בעד כריתת ברית־המסחר הזאת היא שאלת הפאספורטים של היהודים. ממשלת רוסיה עדיין בעקשנותה עומדת ואינה רוצה להכיר בזכויותיהם של היהודים אזרחי ארצות־הברית, הבאים לארצה.

— ה„ועד היהודי האמריקאי“ פרסם בעתונות הכללית קטע מנאומו של הדפוטאט היהודי פרידמאן, שנשא בדומת־הממלכה הרוסית ביום השלישי לחודש נובמבר. הנאום הזה, בצורה שנתקבל באמריקה, „הוגה ותוקן“ על־ידי הצנזורה הרוסית. אולם גם לאחרי ההגהה המעולה של הצנזורה יש בו כדי לתת מושג לבני־אמריקה על התיחסותה של הממשלה הרו־סית ליהודים בזמן ההוה.

„הממשלה — אָמר פרידמאן — לא הסתפקה בזה, שעשקה את זכות היהודים להוציא עתונות משלהם, אלא בימים האחרונים שללה מהם גם את הרשות להדפיס ספרי חנוך ולמוד וספרי־תפלה בלשונם. מוסדות־החנוך נעולים גם עכשיו בפני מאות צעירים יהודים, המתדפקים על דלתותיהם. מן הסטודנ־טים היהודים של האינסטיטוט הווארשאי למחלות ווטרינא־ריות ניטלה היכולת לבקר את המוסד הזה, מפני שדירתו נעתקה לנובוצירקאסק, מקום שהישיבה ליהודים אסורה שם. צריך להודות, כי דומת־הממלכה לא הרחיקה ללכת בדרך הצדק והיושר מהממשלה עצמה, וההבטחה הבלתי־חשובה של הדומה בנדון זה בשנה שעברה גם היא לא נתקיימה“.

בפטרבורג נקראה בימים האחרונים הועידה הראשונה של ה„חברה לשמירת הבריאות בין היהודים“. בנאום הפתיחה הודיע הד"ר קויפמאן, נשיא החברה, כי מטרת הועידה הזאת היא לאחד את כל כחות החברה ולעבד תכנית של עבודה בשביל סניפיה השונים. הד"ר גראן קרא הרצאה על ארגון עזרה מדיצינית בין התושבים היהודים. על־פי הצעתו של המרצה נתקבלה החלטה לארגן את כל בתי־החולים והסאנא־טוריאות היהודים ברוסיה ולהכניסם לרשות ההסתדרות הזאת. נתקבלה גם הצעתו של הד"ר ארקין ממוסקבה, האומרת, כי החברה מתחייבת להפיץ ידיעות מדיציניות והיגייניות בין היהודים ולפקח על בתי־הספר היהודיים, שיתנהגו על־פי התקים ההיגייניים.

הד"ר בראמסון הרצה על מחלת השחפת בין היהודים ועל אמצעי־המלחמה כנגדה. הד"ר ברושטיין הראה בהרצאתו על

הצי״ך הגדול בהספקת עזרה להחולים היהודים בעלי־המום, שנפצעו בשדה הקרב. בפטרבורג מתקיים כבר סאנאטוריון מיוחד לתכלית זאת.

בישיבה האחרונה של הועידה נמסר דין־וחשבון על פעולות החברה עד עכשיו. בשנת 1915 הוציאה החברה רק רבע מיליון רובל, ובשמונת החדשים הראשונים של שנת 1916 עלו הוצאותיה לשלשה רבעי מיליון רובל בערך. החלט לקרוא ועידה בזאת בכל שנה ושנה. נתקבלה גם כן החלטה לקבוע פעם אחת בשנה „יום עזרה" לקבוץ כספים לטובת החברה הזאת.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

ועידת „אבירי ציון".

במיניאפולים של מינוסוטה נפתחה ביום הראשון, 24 דצמבר, הועידה העשרים של ההסתדרות הציונית „אבירי ציון". ברכו את הועידה: הד״ר שמריה לוין בשם ההסתדרות הציונית העולמית והפרופיסור ה. קאלן בשם הועד הזמני לעניני הציוניות באמריקה. מהדין־וחשבון על פעולות ההסתדרות, שנקרא על־ידי המזכיר, נראה, כי בשנה שעברה נתוספו לה שלשים אגודות חדשות.

בו בערב נערכו בעיר שתי אספות פומביות גדולות, שבהן נאמו: הד״ר שמריה לוין, הד״ר סטיפן ווייז, פרופיסור קאלן, ליאון זולוטקוף ועוד.

ביום השני, 26 דצמבר, קרא הרב יודלסון הרצאה על החנוך העברי באמריקה. נתקבלה החלטה לשנות את שם ההסתדרות מ„אבירי ציון" ל„הסתדרות האגודות הציוניות במערב". נבחרו הפקידים האלה: השופט יוליאן מיק, נשיא הכבוד; מאכס שולמאן, נשיא; ליאון זולוטקוף, יושב־ראש בועד הפועל; ב. הורוויץ, גזבר.

באספות הפומביות ובמשתה, שנערך לכבוד הצירים, נאסף סכום של שמונת אלפים דולאר למטרות ציוניות.

* * *

חגיגת יום הולדת הששים של אחד העם.

האינטליגנציה העברית בנו־יורק וסביבותיה חגגה את יום הולדת הששים של אחד העם בנשף ספרותי, שנערך על־ידי אגודת „אחיעבר" ביום החמשי, 28 דצמבר, באולם קלינטון.

את הנשף פתח נשיא „אחיעבר", מר צבי שארפשטיין, בנאום קצר על ערכו של אחד העם בחיינו הרוחניים והלאומיים. הסופר ראובן בריינין דבר על האישיות השלמה של הסופר אחד העם. אחד העם — אמר הנואם בתוך שאר דבריו — יצא על בימת הספרות העברית במאמרו „לא זו הדרך", בבואו להורות את הרבים. אולם את דרכו הוא, דרך הסופר, מצא כבר במאמרו הראשון. ומדרכו הסלולה הזאת לא נטה אחד העם עד מאמרו האחרון, שנדפס בימים האלה. כמעט כל הסופרים העברים בני־דורנו עברו בנסיונותיהם הספרותיים דרך כמה גלגולים ומהפכות רוחניים. אחד העם הוא האחד ביניהם, שמימי התגלותו עד ימינו אלה נשאר נאמן לשיטתו ידיעותיו.

הפרופיסור ישראל פרידלנדר דבר על אחד העם בתור אישיות. יש סופרים, שאישיותם טפלה לגבי הסופר שבהם, ויש באלה, שהאישיות הוא עיקר בהם והסופר טפל. אחד העם, אף־על־פי שסופר גדול וחשוב הוא. נמנה, לפי דעתו של הנואם, על הסוג האחרון. עשר השנים האחרונות היו שנות בצורת לפרי עטו של אחד העם. השכינה הספרותית לא גלתה עמו מאודיסה ללונדון. בכל־זאת השפעתו של המורה הגדול על חיינו הלכה הלוך וגדול במשך השנים האלה. זהו סימן יפה לאישיותו הגדולה של אחד העם.

מר מ. שיינקין הראה בנאומו על מעלותיה וחסרונותיה של התכונה האצילית, שנחן בה אחד העם. מצד אחד הריהו אציל הרוח, נקי־הדעת ובלתי תלוי בדעת אחרים, ומצד שני אין תכונה זו מניחה לו לרדת ממרום פסגתו אל המוני העם ולעבוד עמם ובקרבם את העבודה הלאומית הגדולה. זהו אחד החסרונות, המעכבים את הגאולה.

שׁוֹנוֹת

תחית דרום ארץ־ישראל וחצי האי סיני.

במשך שתי שנות המלחמה האחרונות נעשו על־ידי השלטונים הצבאיים למטרות אסטרטגיות צעדים כבירים וחשובים בהתפתחות דרומה של ארץ־ישראל ומדבר־סיני. התקונים הגדולים, שהכניסה הממשלה התורקית בעזרת הגרמנים בארץ, נעשו אמנם לצורך השעה, אבל ערכם יהיה קיים לדורות. על־דבר הפעולות האלה נתקבלו עד עכשיו רק ידיעות מקוטעות. הצנזוריה הצבאית מדקדקת בכל חומר הדין במה שנוגע לפרסום ידיעות ממין זה. אולם בימים האחרונים פרסם העתון הגרמני „לעיואנטע ציימונג", המוקדש לעניני המזרח, מאמר, המפיץ יותר אור על עבודת ההתפתחות הזאת. הידיעות, הבאות במאמר זה, יש בהן כדי תאור כללי ממה שנעשה עד עתה במקצוע זה בארץ־ישראל.

„בעת אפשר לפרסם — נאמר באותו מאמר — מה שנעשה במדבר־סיני ובדרומה של ארץ־ישראל במשך שתי השנים האחרונות. היום הדישים הובכנו לארץ ציה ושוממה זו. רשת של מסלות־ברזל מבסה בעת מקומות באלה, שמקודם לא דרכה בהם רגל איש. מאות קילומטרים של מסלות־ברזל נסללו. בערים וכפרים שונים הוקמו בתי־הרושת ובתי־מלאכה, המביאים ברכה לארץ ומעשירים אותה עושר רב. שתי שנות־המלחמה האלה שמשו גורמים יותר חשובים לתחית סוריא, ארץ־ישראל וחצי האי סיני מחמשים שנות שלום ושלוה.

„מטעמים צבאיים אין בידינו הרשות לפרסם שמותיהם של הרבה מקומות ומספרים. אבל גם מהאינפורמאציה, שניתנה להתפרסם בנדון זה, אפשר לעמוד על גודל חשיבותה של העבודה הגדולה והמועילה שנעשתה בזמן הנזכר. מדבר־סיני, אף־על־פי שלא יצא עדיין מכלל מדבר, בכל־זאת אינו משמש יותר למקום סכנה ופורענות לעוברי דרך; גם בדידותו ושממותו כבר סרה ממנו. מירושלים עד מרחק של ארבעים קילומטר מתעלת סואיץ, עוברת מסלת־ברזל, שארכה מאתים ושמונים קילומטר, דרך ערי חברון, באר־שבע ואיל־אוגא.

מלבד המסילה הזאת, סללו חברות טורקיות בעזרתם ובהשגחתם של הגרמנים סניף מיוחד למסילת־הברזל החדגית, המחבר אותה עם ירושלים, וסניף למסילת־הברזל שבין מאאן בדרך לעקבה. נוסף על זה גמרו את סלילת מסילת־הברזל שבין חיפה וירושלים, החוצה את ארץ־ישראל מצפון לדרום.

„סניפים חדשים נסללו גם במדבר־סיני. ובמקומות כאלה, שהעבודה קשה ביותר ודורשת הרבה זמן, נסללו דרכים חדשות ומתוקנות להקל על־ידיהן העברת משא ובני־אדם ממקום למקום. בצדי הדרכים האלה נחפרו בארות־מים. מקומות־מושב חדשים לבני אדם צמחו בנפות האלה. הבתים נבנים אבן. הדריהם מרווחים ומלאים אור ואויר. גם בית־חרושת לעשית קרח מלאכותי נבנה שם. במקים שאי־אפשר לכרות באר מספיקים את המים על־ידי צנורות מתחת לאדמה מן הבאר היותר קרובה. האדמה, הנמצאת בקרבת בארות־המים, נעבדת ברובה. בהרבה שטחי אדמה כבר ניטעו עצים. על־יד כל תחנה קיים בית־חולים עם כל המכשירים הדרושים. גם בתי־מסחר שונים, המוארים בלילות באור האלקטרון, נפתחו בזמן האחרון. גם קינימאטוגראף לא יחסר שם.

„עבודת־היצירה הזאת, שבאה לבתחילה מטעמים צבאיים, אין לשער את גודל ערכה הכלכלי לכל הארץ כולה. נאות מדבר ושממה נהפכו בעת למקומות־מושב לבני־אדם. וארץ ציה וישמון הולכת ונעשית לארץ פוריה: מסילת־הברזל שבין ירושלים וחברון — מרחק של שבעים וחמשה קילומטר — פתוחה לכל נוסע. מחיר הקרקעות שעל־יד מסילת־הברזל הזאת עלה במדה מרובה. בבאר־שבע, הרחוקה ארבעים וחמשה קילו־מטר מחברון, היו קיימים לפני הסלל מסילת־הברזל ארבעה בתי־חמר רעועים, שבהם גרו ארבע משפחות של בידואים. כעת מתנערת העיר העתיקה הזאת מעפר שוממותה. ההנהלה של מסילות־הברזל יסדה בה בתי־חרושת ופתחה חנויות להספיק את צרכי הנוסעים במסילה. גם בית־חולים גדול בשביל החיילים החולים והפצועים נפתח שם. הבארות הסתומים העתיקים נטהרו ותוקנו מהדש. גם בסביבות העיר הזאת עולה מחיר הקרקע מיום ליום. הרחק משם דרומה, בדרך העולה אל אל־אמגו, נמצאו גולות מים מתחת שכבות־חול של כמה דורות, שנצברו ונערמו עליהם, והנסיונות בעבוד האדמה, שנעשו שם, מעידים, כי הארץ היא דשנה ופוריה".

* * *

קופת־עזרה לסופרים עברים נגועי־המלחמה.

בין רבבות נגועי־המלחמה היהודים מעבר לים, נמצאת חבורה קטנה של סופרים עברים, שפגיעת המלחמה היתה קשה בהם ביותר. מצבם הכלכלי נהרס עד היסוד. מקור פרנסתם — העתונות העברית וההוצאות העבריות — נסתם, ומקור־פרנסה חדש להחיות בו את נפשם ונפשות בני־ביתם לא נפתח להם. ובהיותם יחידים ובודדים, אין מצבם הנורא מעורר אליו את תשומת־לב הקהל הגדול, אין דורש לגורלם ואין דואג לקיומם. ובהיותם מטבעם אצילי־הרוח ואניני־הדעת, למורת־רוחם הוא לנוע על ועדי־העזרה ולפשוט יד, כמו שעושים שאר נגועי־המלחמה.

מאחד הסופרים האלה, הנמקים בסתר ברעב, נתקבל עתה מכתב במערכת „התורן". הסופר הזה הוא מר ש. ל. ציטרון, מי שהיה עורך „הזמן", היושב בווילנה. בתוך שאר דברי המכתב הוא כותב: „עבודה ספרותית־זורנאליסטית לא מצאתי ושעתי דחוקה לי מאד. לפי ברית־האמנה, שכרתי בתחלת שנת 1915 עם ביאליק ורבניצקי, התחלתי כותב בשביל „מוריה" לקסיקון של סופרי ישראל מרמ"ח לוצטו עד ימינו אלה, אבל מפני הפסק החבור אין עבודתי זו מכנסת לי שום פרי. לפני המלחמה מכרתי להועד הפלשתינאי את ספרי הגדול בן שלשים גליון „תולדות חבת ציון", שנגמרה הדפסתו זה כמה, ואף הוא לא השוה עדיין את חשבונותיו אתי. בצוק העתים האלה אין אני רואה לפני ריוח והצלה משום מקום אחר, בלתי אם מכם, ידידי, אשר באמריקה. אפשר שהיותי יכול לשבת שם במנוחה ולגמור כתיבת שני ספרי הגדולים: „תולדות העתונות העברית" ו„תולדות הזורנאליסטיקה העברית". אבל עזרה זו שאני מבקש דוחקת את השעה וצריכה היא שתבוא אלי על־ידי הטלגראף, כי אם ככה יארכו לי הימים בלי שום עוזר ותומך — ונפלתי".

המכתב הזה עורר את אחדים מהעסקנים העברים בניו־יורק ליסד קופת עזרה לסופרים העברים נגועי־המלחמה. ראשית מטרתם של מיסדי הקופה תהיה למלא את בקשתו של הסופר ש. ל. ציטרון ולהביא אותו ואת בני־ביתו לאמריקה, ואחרי כן יבואו לעזרת יתר הסופרים נגועי־המלחמה, המפוזרים בארצות שונות.

עד עכשיו נתקבלו במערכת „התורן" להקופה הזאת הסכומים האלה: א. א. לובארסקי — 25 דולאר; ש. למ־פרט — 25 דולאר, יהושע לובארסקי — 10 דולאר, י. ד. בר־קוביץ — 5 דולאר, ד"ר א. ש. שווארץ — 5 דולאר, דניאל פרסקי — 5 דולאר, א. נ. פרלברג — 3 דולאר, א. רבינוביץ — 3 דולאר, א. פרנקל — 3 דולאר, י. ליפשיץ — 3 דולאר.

העוסקים בעבודת עזרה זו מקוים, כי כל העברים באמ־ריקה יתעוררו למצבם הנורא של הסופרים נגועי־המלחמה ויצטרפו אף הם בתרומות כספם, איש כאשר תשיג ידו, ויעוררו גם את האחרים להחזיק את קופת־הסופרים, כדי שתוכל למלא את תעודתה בשעת חירום כזאת.

תרומות־כסף מתקבלות במערכת „התורן".

* * *

מצב בית־הספר „הקלאי" בפתח־תקוה.

מנהל בית־הספר ללמודי עבודת האדמה „חקלאי" בפתח־תקוה, הד"ר פיקהולץ, פרסם דין־וחשבון על מצב המוסד הזה בשנת הלמוד האחרונה (שנת תרע"ה—תרע"ו).

„בשנה הזאת — נאמר בדין־וחשבון זה — נפתחה המחלקה הרביעית. מחוסר אמצעים הוכרחנו לסגור את המחלקה הראשונה, ובשנה ההוה למדו רק שלש מחלקות. מספר התלמידים לא הופחת. ואלה המורים למקצועותיהם: מר ליפשיץ — גדול דבורים, מר כספי — רפואת בהמות, מר רו־זנשטיין — עריכת־חשבון, האגרונום פלדמאן — עבודת האדמה ומדעי הטבע. למרות התנאים הקשים, היה סדר הלמודים במצב נורמאלי. בשנה זו הצטיינו התלמידים בחריצותם ועשו חיל רב בלמודיהם. ביחוד הצטיינו התלמידים בידיעותיהם במקצועות המיוחדים, שבהם שכללנו בעת האחרונה את תכנית הלמודים של בית־ספרנו, ואלה הם: יסוד תורת (מקצוע זה כולל גם ידיעת החוקים הטורקיים, השייכים

אליו . ידיעה במיסדות וחברות היישוב החדש, מחלות הצמחים, גדור דבורים, רפואת בהמות (על־ידי שעורי הסתכלות) ועוד מקצועות כאלה. גדול הדבורים נלמד למעשה בכוורות מורה בית־הספר, מר ליפשיץ. כל העבודות נעשו על־ידי התלמידים עצמם. הרבה בהמות חולות היו נמסרות לרשות בית־הספר, בדי לתת את היכולת לתלמידים לעמוד על טיב מחלתן ולהספיק להן את התרופה הדרושה.

„תלמידים אחדים הסתדרו בראשית שנת הלמודים לקבוצה והתחילו לטפל בגדול ירקות. שטח של שני דונאמים קרקע, שעובד על־ידם, הכניס להם בעבודתם 390 פראנק. בקיץ שעבר ניתנה להם היכולת לעבוד עוד עשרה דונאמים של קרקע, שנחכרה להם מאת המשרד הפלשתינאי. הירקות עשו יפה והכניסו ריוח הגון.

„בשנה הזאת סיימו בפעם הראשונה את חוק־למודם בבית־ספרנו שמינה נערים וארבע נערות. החלטנו להשאירם במחיצתנו לעוד שנה אחת, כדי שישתלמו בידיעותיהם גם למעשה.

„הבחינות במקצועות הכלליים נערכו בעשרים ליוני 1916 במעמדם של הד"ר י. טהון והאגרונום ווילקאנסקי. תכנית הבחינות כללה בתוכה את מקצועות הלמודים האלה: הלשון העברית, השפה הצרפתית, היסטוריה, גיאוגראפיה, מתימתיקה וביכהאלטריה.

„המצב הכספי של בית־הספר הוא ברע. התקציב הופחת במדה מרובה. ההוצאות בשנה שעברה היו: משכורות למורים ולמזכיר 10,920 פראנק, שכר־דירה — 900 פראנק, הוצאות קטנות — 700 פראנק. סך־הכל של הוצאות — 12,520 פראנק. ההכנסות: מועד החנוך — 3,360 פראנק, שכר־למוד — 720 פראנק, ממקורות אחרים — 1,400 פראנק. סך־הכל של הכנסה 5,480 פראנק. הגרעון עולה איפוא ל־7,039 פראנק.

„מתאמצים אנחנו, כי התקציב לשנה הבאה לא יעלה על זה של השנה הקודמת. מקוים אנחנו, כי יעלה בידינו לפתוח מחדש את המחלקה הראשונה ולהשיג להחזקתה את האמצעים הנחוצים".

* * *

נשואי־תערובות בגרמניה.

בהעתון „פראנקפורטער ציטונג" נתפרסמו מספרים מלאי ענין על נשואי־התערובות בגרמניה לפני המלחמה ובשעת המלחמה. מתוך המספרים האלה אנו למדים, כי במשך שלש־עשרה שנות השלום והשלוה — שנות 1901־1913 — עלה מספר נשואי־התערובות בין היהודים משבעה־עשר אחוזים למאה עד שלשים ואחד. בשנות המלחמה האלה הגיע מספר נשואי־התערובות לחמשים ושנים אחוזים מכל מאה נשואים טהורים, או במלים אחרות: יותר משליש היהודים בגרמניה, שבאו בברית הנשואין בשתי השנים האחרונות, נטמעו טמיעה גמורה בין עם הארץ ההיא.

* * *

חדשות ספרותיות.

מיסדי הקופה הספרותית על שם ח. נ. ביאליק, ד"ר י. צרינוב, י. מאזה וי. א. נוידין פרסמו בעתונים היהודיים ברוסיה הודעה, שבה הם מביעים את קורת־רוחם על החבה היתירה, שהראה הקהל העברי למוסד הזה, שתכליתו להוציא ביבליותיקה עברית לילדים ולבני־הנעורים. יותר משתי מאות ערים נענו לקול־הקריאה, שהוציאו המיסדים בדבר קופת ח. נ. ביאליק. הכסף הדרוש כבר הוכנס במלואו, ובחג החנוכה נגמר קבוץ התרומות. כעת נגש הועד לעבד את התכנית להוצאת ספרים בלשון העברית לילדים. עבוד התכנית יעשה בהשתתפות ח. נ. ביאליק. הסכום הכולל, שנכנס עד עכשיו לקופה, עולה לעשרים וחמשה אלף רובל בערך.

— יצא לאור הספר הראשון של המאסף הספרותי החדש „רבנו". המאסף מוקדש לשאלות התרבות והחנוך העבריים ומוציאיו הם „חובבי שפת עבר" במוסקבה. השתתפו בו הסופרים: ד"ר ש. אייזנשטאדט, י. גלאס, ח. דובניקוב, הלל זלאטופולסקי, ד"ר יוסף קלוזנר, ז. פוגאצוב, ד"ר ס. טשארנו (שחור) וס. שיפמאן. במאסף הזה נדפסה גם שורה של שיחות עם אוסישקין, ש. אן־סקי, א. גרוזנברג, ש. דובנוב, וג. סלוזברג על שאלת בתי־הספר העבריים.

— בקרוב יצא בהוצאת „שילה" בניו־יורק ספר מקרא ולמוד מאת צבי שרפשטיין בשם „היסטוריה לילדים", חלק ראשון. הספורים יהיו מצוירים. בספר יבואו גם שירים קלים, שנכתבו לשם הספר הזה מאת המשוררים י. אפרת, הלל בבלי, פסח גינזבורג, אפרים א. ליסיצקי, ח. א. פרידלאנד ועוד.

— ביום 26 נובמבר יצא במוסקבה הגליון הראשון של העתון השבועי „העם". בגליון זה השתתפו: מנדלי מוכר־ספרים, ד"ר יוסף קלוזנר, י. גרינבוים, ח. גרינברג, יעקב פיכמאן, מ. בן־אליעזר, א. שטיינמאן ועוד.

* * *

מחיי האגודות.

— אגודת „אחיעבר", ניו־יורק, תתאסף במוצאי שבת, 6 יאנואר, באולם בית־הספר „יבנה", 201 איסט ברודוויי, על הפרק ענינים חשובים. החברים מתחיבים לבוא.

— אגודת „דוברי עברית מזרחי", ניו־יורק, תתאסף ביום הראשון, י"ג טבת (7 יאנואר), באולם עדת בני ישראל, 214 איסט ברודוויי. מביני עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „צעירי מפיצי שפת עבר", ברונקס, תתאסף במוצאי־שבת, 6 יאנואר, בבית 1670 באטגייט אווינין. מביני עברית מתבקשים לבוא.

— לאגודת „העברי הצעיר", פילאדלפיה, תהי אספה כללית ביום הראשון, 7 יאנואר. מביני עברית מתבקשים לבוא.

— מר י. קוזמינסקי, מזכיר אגודת „עבריה" בבופאלו, כותב אלינו:

„אגודתנו החליטה ליסד שעורי־ערב ללמוד הלשון העברית לגדולים. הרוצים להתקבל בתור תלמידים יואילו לפנות לועד האגודה בבית תלמוד־התורה בכל מוצאי־שבת ויום א' בערב.

אל הקוראים והסוכנים.

יזכרו־נא קוראינו וסוכנינו לעריהם, כי „התורן", המגיע לידם בכל שבוע ומקשרם עם שפת עמנו וספרותו, עיקר קיומו תלוי בכסף החתימה, וכל המרבה את חותמיו ופורע את כסף החתימה בזמנו, מקיים את „התורן" ונעשה שותף לחבורה, העמלה ביצירת במה עברית הגונה באמריקה.

החותמים, שלא סלקו עדיין את דמי החתימה, יתנו את לבם לזה ולא יוסיפו לדחות את זמן הפרעון.

התורן

עתון שבועי
יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. JANUARY 12. 1917 No. 44

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Tr·as., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין חתתימה מתקבלת.
תכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

VOL. III NEW YORK, JANUARY 12, 1917 No. 44

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ה. ברקוביץ

שנה שלישית | ניו־יורק, י"ח טבת, תרע"ז | גליון ארבעים וארבעה

פרשת השבוע

רשות־ההפקר.

מכל השאלות הצבוריות והדתיות, שהיהדות הניו־יורקית מתלבטת בפתרונן, שאלת החנוך היא בודאי היותר מסובכה והיותר חמורה. גם אלמלא היתה לנו תערובת זו של חלוקי־הדעות וסכסוכי־המפלגות, המשפיעים לרעה בימינו על מהלך התפתחותו של החנוך העברי, קשה היה לנו למצוא את הדרך הנכונה, לקבוע את השיטה המתאימה, לברוא את החומר האנושי וליצור את מכשירי־הלמוד הדרושים, כדי להקנות על־ידיהם לילדינו את תורת עמם ותרבותו. אחרי כל הוכוחים הסוערים, שעוררה שאלת החנוך במשך השנים האחרונות, עדיין לא עלה הדבר בידינו לברר לעצמנו, מה הם היסודות החמריים והרוחניים, שעליהם צריך להתבסס בית־הספר העברי באמריקה, כדי שיוכל להחזיק מעמד ולמלא באמונה את תפקידו הגדול בתוך תנאי הסביבה והחיים, שאנו נתונים בהם. גם אלה, שנתמחו בשאלות החנוך העברי בארצנו, אינם יכולים להגיד בהחלט, איזהו טפוסו של בית־האולפנא העברי, המתאים ביותר לשאיפותינו בתור יהודים ולחובותינו בתור אזרחי הארץ. כל מה שנעשה עד עכשיו במקצוע זה יש לו רק ערך נסיוני; וכל נסיון חדש על קרקע החנוך העברי מספיק רק חומר לבנינו ושכלולו של בית־הספר העברי באמריקה לעתיד לבוא.

וצריכים היו כל אלה, שגורלו של החנוך קרוב אל לבם, לקדם בברכה כל פעולה, המכוונה לקרב אף במעט את פתרונה של שאלת החנוך המסובכה. כל נסיון במקצוע זה משמש גלוי נאמן של הרצון לבסס את החנוך ולתקנו, ואם גם לא יעלה יפה פעם ושתים, סופו להצליח, כי אין לך דבר העומד בפני הרצון. אבל לאסונו של החנוך העברי נטפלו אליו אנשים שונים, שכל כחם הוא להרים קול־זועה במחנה היהודים בכל פעם שנעשה איזה נסיון לתקן את מצב חיינו המקולקל. האנשים האלה הם משוללי היכולת והסרי הרצון לעשות בידם איזו פעולה חיובית לתקונו של החנוך. כל כחם הוא בשלילה, לסתור את מעשי אחרים ולהטיל חשד בכונתם הרצויה והישרה של בעלי הרצון והיכולת. בכח האינרציה, השולטת בכל הויתם, מתקוממים הם נגד כל פעולה, המכוונה להביא שנויים לטובה במצב הקיים. ואין לך מלאכה יותר קלה — אף־על־פי שאינה נקיה ביותר — מלהתקומם נגד הבאת תקונים בחנוך העברי. האנשים האלה יודעים, כי די רק לזרוק הברה ברחוב, מעין זו של „מתקנים עליך!" — והקהל הנבער ומטומטם־הדעת, הנזון מן המטעמים, שמגישה לפניו העתונות היהודית הטריפה, הבהולה אחרי הדרשות מפתיעות, — ישמע ויאמין להם ולדבריהם.

במקצועות אחרים של החיים הצבוריים לא ניתנה דריסת הרגל לאנשים, המתחפשים באדרת האמונה, כדי להכריז על קיומם ומתוך כך לרפות את ידי העובדים, השוקדים על תקנת הצבור. היהודים האורתודוכסים, שהסדרים, השוררים במוסדות ידועים, לא ישרו בעיניהם, רק דרך אחת לפניהם: שלא להשתתף בתמיכתם וליסד להם מוסדות אחרים, שיהיו כשרים להם ומתנהלים לפי רוחם. אין הם באים בעקיפים על המנהלים להכריחם, כי יתנהגו דוקא על־פי רוחם ורצונם. וגם אם ישתמשו באמצעים בלתי־יפים להפיל את אימתם על מנהלי המוסדות, שומע לא יהיה להם, לא בין קהל התומכים ולא בין הנתמכים. טיבם ונחיצותם של המוסדות האלה אינם נערכים לפי מדת „יראת השמים", המצויה בלבם של מנהליהם ותומכיהם, אלא לפי מדת התועלת, שהם מביאים לצבור ולפי העבודה והכחות, שמשקיעים בהם מנהליהם לתקנם ולשכללם.

אבל מה שמן הנמנע הוא במוסדות אחרים נעשה ההיזין מצוי במוסדות החנוך. ברשות זו הגדר פרוצה וכרשות־ההפקר היא לכל אדם מן החוץ להכנים את סדרין

לתוכה. כאן נוטלים לעצמם אנשים את הרשות לצוות ולאיים על העומדים בראש המוסדות, כי יתנהגו על־פי חפצם ורצונם. כאן מרשה לעצמה קבוצה קטנה, המתעטפת בטלית שכולה יראת שמים, להתערב בעניניהם הפנימיים של בתי תלמוד־תורה, לעשותם מדרס לשאיפות השררה שבלבם, לכבשם ולהכניעם תחת שלטונה. ואין לך נשק יותר מסוכן מזה, השמור בבית־גנזיהם של אלה, המעמידים פנים של חסידות ויראת־שמים בעניני החנוך. בשם „האמונה והדת" יכולה קבוצה קטנה לפסוע ברגל־גאוה על ראשי העם, לגנות את מעשיהם הרצויים של אנשים מומחים לעניני החנוך ולפסול את כל התכניות, שאינן מתאימות לשאיפותיהם האישיות והצבוריות של העומדים בראש הקבוצה הזאת.

והאנשים האלה נתגלו לפנינו בכל דלותם הרוחנית, כשנתעוררה בלב עסקני החנוך בשבועות האחרונים התקוה, כי הפדרציה של צדקה תפריש סכום ידוע מכספה לתמיכתם של מוסדות־החנוך. תקוה זו עוד הרבה מפריעים עומדים לשטן על דרך התגשמותה. מוצאת היא התנגדות מרצה מצד אחדים ממנהיגי הפדרציה, שאינם חפצים להסתבך בעניני החנוך, שרבו בהם חלוקי־הדעות לרגלי האמונות וההשקפות המתנגדות. ספר־התקנות של הפדרציה מעמיד את מוסדות החנוך מחוץ לתחומו של מוסד זה. הדרישה להכנים את צרכי החנוך לתוך תחומה של הפדרציה נתעוררה בלבם של עסקני החנוך, שבאו לידי מסקנה, כי כל זמן שבתי הספר ותלמוד־התורה ישארו במצבם החמרי הרופף והרעוע, אין כל תקוה להגשים את התקונים, הנחוצים לחנוך הילדים פה. להכרה כזאת היו מוכרחים לבוא כל אלה, המכירים את מצבם של בתי תלמוד־התורה, וביחוד אחרי המשבר הקשה, שבא עליהם בקיץ שעבר, שתוצאותיו המעציבות והמדכאות ניכרות גם עכשיו. וכבר העירונו פעם אחת מעל עמודי „התורן", כי לרגלי יסוד הפדרציה של צדקה חייבים העסקנים לשים לב למצב החנוך הרעוע, אם בהכנסתו של החנוך לתוך תחומה של הפדרציה, או — אם אי־אפשר דבר אשר כזה — ביסוד קופה חנוכית מיוחדת.

ובעוד שעסקני החנוך מבקשים לפעל על לב מנהיגי הפדרציה לתמוך במוסדות החנוך, נתעוררו הממונים על יראת־שמים והתחילו מאספים את מנהיגי בתי תלמוד־התורה לאספות, להציע הצעות וליסד הסתדרות חנוכית מ ש ל ה ם, והכל כדי לבטל את מחשבתם הטובה של אנשים, שאומנותם בכך. לא נרתעו לאחור גם מלהוציא דבה על נשיאי בתי תלמוד־התורה, שהסכימו להצעת עסקני החנוך, כי מעלו בשליחותם ומכרו את מוסדותיהם בכסף למנהיגי הפדרציה. ויודעים הם האנשים האלה כמונו, כי הפדרציה אינה מתערבת בענינים הפנימיים של המוסדות, הנתמכים על ידה. יודעים הם גם כן, כי במצב הקיים אין מוצא אחר לבתי תלמוד־התורה להבטיח את קיומם אלא בעזרתה של הפדרציה. אבל ההרגשה, כי כשיתבסס מצבם החמרי של מוסדות־החנוך, ישתחררו מנהיגיהם מאפיטרופסותם של הטולכים מעצמם—הרגשה זו מטילה פחד עליהם. ופחדם אינו פחד שוא.

עלוב הוא החנוך העברי, שכל הרוצה ליטול בו מקום — בא ונוטל ומתגדר בו על דעת עצמו.

„אָסָף".

החברה להוצאת ספרים עברים בשם „אסף", שנוסדה בימים האחרונים בניו־יורק על־ידי קבוצת עברים אמידים, באה, על־פי מטרתה ושיטת־עבודתה, למלא חסרון עיקרי, המורגש בעבודת התרבות העברית בארץ הזאת, והוא — יצירת ה ס פ ר העברי והעמדתו במקומו הראוי בחיינו הרוחניים.

מי שיודע את השפעתן הכבירה של החברות להוצאת־ספרים „אחיאסף", „תושיה" ו„מוריה" על מהלך החיים

הַהוֹלְכִים לָמוּת

הנה אָנכי הולך למות,
ולמה־זה לי בכירה?

זה יותר משלשה חדשים שקהל היהודים בניו־יורק מתענג על המחזה „יענקיל בוילה" של קוברין, הנערך בהתיאטרון של דוד קסלר. רבים מבעלי הבקורת האמנותית גמרו את ההלל על מחזה זה, אָמרתי: אלכה־נא ואראה — הקהל היהודי מה הם מזונותיו הרוחניים?

יום חג הוא זה, ראש־השנה לאזרחים. התיאטרון מלא. מספר הבאים הוא הרבה יותר ממה שראיתי בעשר אספות ציוניות גם יחד בחנוכה, בניו־יורק וסביבותיה. הסביבה יהודית. כל הנאספים יהודים — ומדברים ביניהם רק אנגלית, מלבד הנער, המוכר את מחברת המחזה, שהיא קורא ביהודית את שם המחברת ומחירה.

על־פי הרשום בשער המחברת הרי זה מחזה „מחיי הדייגים". וכשהורם המסך, רואים אָנו באמת קבוצת אנשים מתקנים רשת. אבל בזה נגמרו חיי הדייגים. מכאן ואילך אין אָנו רואים שום סימן של מלאכת דייגים, מלבד מחרוזות הדגים, התלויות על כתלי הבית מבפנים ומבחוץ, ומלבד מה שלפעמים מזכיר מי מהמשחקים, כי דייגים הם וכי יש להם סירות באיזה מקום בחוץ. שם־הלואי של המחזה הזה, השם שנוסף במודעות, כדי למשוך את הצבור, הוא „ילדי־הטבע". ואמנם על הבימה מופיעים לפנינו בתור ילדי־הטבע אכרי הכפר הנוצרים, העוזרים פעם לתקן את הרשת ויוצאים אחר־כך במחולות ביומא דפגרא. הגבורים היהודים הם: בעל בית־המרזח הגוסס ואשתו, אָחיו — יהודי בטלן ובור, סוחר־דגים יהודי עירוני בקפוטה ארוכה, יהודי זקן אחד ארדוק ולמדן, זקן שני, קצת אפיקורס וקצת שכור, ושני צעירים, מהם אחד, שהיה בילדיתו בן בעל־בית בעיר ועתה הוא משרת בכפר, וטבעיותו היא, שלמד לשחק עם העלמות הכפריות ולצאת במחולות. והשני, הגבור העיקרי, יענקיל בוילה, טבעיותו

התרבותיים והלאומיים של עם ישראל במשך עשרים וחמש השנים האחרונות, הוא יוכל לעמוד על נחיצותו הרבה של הספר העברי ולהבין את ערכו הגדול ביצירת החיים הרוחניים של יהודי אמריקה.

הספר — זוהי אמת־המדה למוד בה את מדרגת התפתחותו הרוחנית של עם ועם. רצונך לעמוד על אופיה של אומה זו או אחרת — לך ולמד את ספריה. הספר העברי, בכל גלגוליו הרבים במשך הדורות, עמד לנו תמיד כעדות נאמנה לחיותנו הרוחנית ולהשתתפותנו המתמידה בעולם המחשבה והרגש. אין לך כמעט כנסת־ישראל אחת בין כנסיות הגולה, שלא הכניסה בשעת פריחתה ועליתה הרוחנית נופך מ ש ל ה לתוך אוצר־הספרים הגדול שלנו — לתוך האוצר הרוחני של היהדות.

יוצאת מכלל זה היתה עד עכשיו כנסת־ישראל שבאמריקה. הספרים העברים המעטים, שהופיעו מזמן לזמן בארץ הזאת, רובם ככולם אינם נכנסים בגדר „ספרות" במובנה המעולה. גם ספרי הדרוש וההלכה של רבנים ומטיפים וגם ספרי המחקר או המליצה של המשכילים, שיצאו לפעמים באמריקה, כנצני ספיח בודדים, כולם היו לקויים ופגומים גם מצד תכנם וגם מצד צורתם, ובשום אופן לא היו יכולים לשמש מזון רוחני להקורא הנבון ובעל הטעם הספרותי, ולא כל־שכן שאינם ראויים לתפוס מקום באוצרנו הרוחני בתור יצירות או ערכים קולטוריים. גם ההוברות הצנומות והדלות, שיצאו מזמן לזמן על־ידי האגודות העבריות באמריקה („מפיצי שפת עבר", „עבריה", „אחיעבר" ועוד), אין להכניס בחשבון ספרות. חוברות אלו, אף־על־פי שמקצתן היו כתובות בידי סופרים עברים מובהקים, בסגנון ספרותי ובהרצאה הגונה, הנה מפני דלות כ מ ו ת ן לא השאירו אחריהן רושם ניכר. הקורא העברי הותיק באמריקה לא מצא ספוק לעצמו בנסיונות הפעוטים האלה ונשא תמיד את נפשו אל הספרים העברים, הבאים מרוסיה ומארץ־ישראל. ה„ספרות" העברית העלובה שבאמריקה שמשה רק כסות־עינים לאלה המסתפקים במועט והועילה רק להבליט את עניות־רוחה ורפיון־לבה של היהדות הלאומית אשר בארץ זו.

החסרון היצאת־ספרים עברית הגונה היה גם בעוכרי רוחם של הסופרים והמלומדים העברים, היושבים באמריקה. כמה מהם כבשו את נבואתם לגמרה, או שבקשו לה מוצא בלשון האנגלית או בשפה לועזית אחרת. סופר והוגה־דעות, כפרופיסור דוד ניימארק, מוכרח היה מחוסר הוצאת־ספרים עברית באמריקה להוציא את ספרו הגדול „תולדות העיקרים בישראל" על־ידי „מוריה" באודיסה! ולעומתו מוצאים אנו באמריקה כמה סופרים ומלומדים משלנו, ששכינתם העברית מסתלקת והולכת מהם בעקב הסבה הנזכרה.

חברה להוצאת ספרים עברים הגונים יש ביכלתה להשיב לנו גם את ה ק ו ר א וגם את ה ס ו פ ר העברי; ולא עוד, אלא שעלולה היא להקים לנו גם מחנה חדש של קוראים עברים מילידי הארץ, ממעולי התלמידים שבבתי־הספר העבריים הלאומיים. העתונות העברית, המתקיימת לפי־שעה באמריקה רק בזעיר־אנפין, אמנם כבר עשתה התחלה בדרך הזאת, ואולם אסור לו להקורא העברי להסתפק בגליונות העתון, שאפילו המשובחים שבהם אין תעודתם אלא לנגוע נגיעה קלה ומרפרפת, לפי צורך היום והשעה, בשאלות חיינו. ל ה ע מ י ק בחיינו ולקבוע את צורתם הרוחנית — זוהי תעודת ה ס פ ר.

ויפה עשו בעלי חברת „אסף", שבאו הפעם למלא את הפגימה הגדולה הזאת בחיינו הלאומיים באמריקה. מטרתה האידיאלית של החברה הזאת ותכנית עבודתה, שהתותה לעצמה, נותנות תקוה, כי סוף־כל־סוף יהיה לנו גם ס פ ר עברי באמריקה — ואם הנסיון הרצוי הזה יצליח בידה, גדול יהיה שכרה המוסרי בקורות התרבות העברית בארץ הזאת.

מובעת בזה, שהוא בריא, מספר קומי, לובש כתונת פרופה באלכסון, כמנהג רוסיה, ומגפים גבוהות משוחות בזפת, רואה סימן רע בצריחת העורב ויללת הכלב, והעיקר — שהוא ירא עד כדי להשתגע מרות אביו, המתגלה בחלום לו ולאמו, ומספורי הזקן האדוק על־אדות לילית ואשמדאי, ומרוב טבעיותו הוא קורא בסדור „איזהו מקומן" ו„אשר יצר", אומר קדיש, לובש „טלית־קטן" ומבקש מפלט מיראתו התפלה לפעמים בחיק אמו ולפעמים אצל מגינו ומפלטו, הזקן הבטלן והאדוק, אבן נפלאים „בהית הטבע" המקוריים והבריאים.

אולם לא על הצד האמנותי של המחזה באתי לדון, כי איני מומחה לכך ולא זוהי מטרתי הפעם. לא ארבה פה לדבר גם על־אדות יחס קהל הרואים, המתפרצים לפעמים בצחוק וברעש ברגעים היותר דרמתיים ורציניים, אם רק תשמע איזו מלה „מוצלחת", המסתברת לשתי פנים, או איזו מלה של נבול־פה. כנראה, יש קשר פנימי ותנובי בין התוכן ואופן הצגתו של המחזה ובין יחס הקהל למה שהוא רואה ושומע.

חפצי בזה הוא רק לשים לב מצד אחד להרעיון, השולט במחזה זה, ומצד שני ל„מוסר־השכל", היוצא ממנו, לרושם הכללי, המתקבל מכלות המחזה. אין אני אומר, כי היה למחבר רעיון מיוחד. יש שהאמן מתאר או מצייר איזה מחזה כמות שהוא בחיים, מבלי שיכוון לשום רעיון מיוחד; ואולם זהו כחם של ציירי־החיים להוליד או להביע רעיונות ולהביא לידי תוצאות ידועות. ומה אנו רואים במחזה שלפנינו?

שני גויים לפנינו: רוסים־נוצרים ויהודים. הראשונים טבעיים, בריאים וישרים, עוסקים בעבודה בימות החול ושובתים ושמחים בימי חגיהם. הנפשיות הפועלות: זקן טורח כל ימיו (פרוקופ), אינגו מפסיק עבודתו גם כשמדבר את נכדתו יחידתו; גם ביום סער וגשם טורד הוא נוסע להביא עצים מן היער, כי „אסור לאבד יום במשק־הבית"; נכדתו (נאטאשה) — עלמה בריאת בגופה ונשמתה, יפהפיה; בהיותה יתומה מאבותיה, באין אחוזת נחלה, היא משרתת אצל היהודים, חוכרי בית אביה הזקן על שפת היאור; עובדת היא באמונה, וכשהיא אוהבת — היא מסורה לאהובה בכל לבה ובכל נימי נפשה. ולעומתם היהודים במחזה רובם זקנים

לְמִי אָנוּ כּוֹתְבִים עִבְרִית?

מאת

ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן.

בין הסופרים והקוראים הולכים ונארגים חוטים בלתי־נראים. ויש גם אשר הקשר בין הראשונים והאחרונים הוא של אהיטים. רק שבבי־נפש, רק ניצוצות־הרוח מתמלטים מאלה ובאים לאלה.

הסופרים משפיעים על הקוראים והקוראים חוזרים ומשפיעים על הסופרים, אף אם מעולם לא ראו אלה את אלה. הכתוב מדבר, כמובן, בסופרים, שהם יודעים ברור מה שהם כותבים, לשם מי ולשם מה הם כותבים, ובקוראים, שהם יודעים מה ושל מי הם קוראים.

ובה במדה שהסופר מרבה לכתוב, בה במדה שהסופר מרבה להעמיק את דעותיו והשקפותיו, מרבה לברר, להסביר ולעשותן נוחות לעכול, — באותה מדה עצמה השפעתו על קהל קוראיו הולכת ונעשית יותר חזקה ויותר עמוקה.

ואם בין כל הסופרים והקוראים כך הוא הדבר, על אחת כמה וכמה היה הקשר הרוחני והמוסרי חזק בין הסופרים העברים ובין הקוראים העברים. חבה יתירה הודיעו תמיד אלה לאלה. הסופר העברי — בטובים ובמצויינים שבהם הכתוב מדבר — היה בעיני קוראיו אדם־המעלה, למדן, ידען, בקי וחריף, איש־הרוח, איש שיש לו מה וגם לב, והוא אחראי בפני עמו בעד כל הגה, היוצא מעטו. והקורא היה בעיני הסופר העברי איש נבון, יהודי שקרא ושנה, היודע להבחין בין טוב לרע, בין דברים יפים ובין דברים מכוערים.

ולא רק ש ק ר א ו את דברי הסופרים העברים, כי־אם גם הגו בהם בעיון; למדו את דבריהם ובקשו גם את המחשבות, הנבלעות בין השיטין, ללמוד מן הסתום על המפורש.

לא רק יחס של חבה, כי־אם גם יחס של כבוד שרר בין הסופרים והקוראים העברים.

* * *

העתונות העברית, בצורת מכתבי־עת יומיים, שבועונים, ירחונים, קובצים מזמן לזמן, התפתחה במזרחה של אירופה ובארץ־ישראל במשך של דור שלם, או עוד יותר מעט, עד אשר באו ימי מלחמת־עולם זו ושמו לה קץ לזמן ידוע (ברוסיה היא קמה עוד הפעם לתחיה).

העתונות העברית היתה לה בימי פריחתה השפעה ידועה על מהלך חיי אחינו ברוסיה ובארץ־ישראל, והד קולה של עתונות זו נשמע גם ביתר ארצות־המזרח, וגם באמריקה.

העתונות העברית נבראה ברוסיה והחלה להתפתח בטרם יבואו העתונים בשפה היהודית. העתונות העברית, מלבד שהיתה בימיה לספרות ולמדע, היתה זמן ידוע היחידה והמיוחדה, שדברה בשם היהודים ברוסיה. היא היתה כלי־המבטא הראשון לדעת הקהל העברי.

אָמנם הרוב היותר גדול של אחינו ברוסיה לא הבין או לא קרא עתונים עברים, אבל אלה עשרות האלפים שהיו קוראים בה היו המשפיעים על דעת הקהל העברי והיוצרים את החיים החדשים.

הקוראים העברים — אם שהיה מספרם לא־רב — היו מכל המעמדות, מכל המפלגות ומכל מדרגות ההשכלה, למן הפועל העני עד העשיר האדיר, למן בחורי הישיבה ותלמידי בתי־מדרש המדעים עד הרבנים הידועים וראשי חכמי ישראל, למן היהודי הפשוט עד העסקנים והמנהיגים בערי־השדה ובעיר־הבירה.

וההשפעה של העתונות העברית באה גם להמון הגדול והפשוט ברוסיה, בגאליציה ובארץ־ישראל, כי אם לא הגיעה אליו בדרך ישרה ומכלי ראשון, השיגה אותו

והלשים, וגם הצעירים דיגיניראטים הם, „הולכים למות". הזקנים עוסקים במכירת יין־שרף ובמסחר הדגים, ומהצעירים— גבור המחזה הוא בן יחיד, שהלך כל ימיו בטל ושולל, התנה אהבים עם בנות־הכפר, ורק כשהיתה לו הבטלה לזרא, בא להיות דייג — ואולי גם זה רק כדי להמצא בשכנות עם נאטאשה. כללו של דבר חית, כי שכנות היהודים השחיתה את האכרים הרוסים, גרמה לידי שכרות ופריצות, הביאה שואה על הזקן ונכדתו, החריבה את ביתם ואת חייהם, — הכל כמסופר עלינו על־ידי שונאינו מבחוץ. אבל צריך לרדת עוד יותר לעומקו של דבר, חמיבע על־ידי ההתנגשות הדרמתית.

נאטאשה, כבשה תמה זו, „נשבתה" לבין היהודים; כולם משחיתים אותה: גם הזקן שהתפקר, גם המשרת הצעיר, ובעיקר — „הגבור", יענקיל בוילה. כולם מביאים לה מתנות ומתעללים בה בדרך אגב. היחוסים בינה ובין יענקיל בוילה נעשים לבסוף רציניים: אהבה עזה. היא מסורה לו בכל הים רבה ונפשה. והוא, „גבור" המחזה, „בן־הטבע", איננו יכול לעמוד בפני בקשת אָביו, ההולך למות, ואורש לו את הבתולה המכוערת וההדיוטית, אף שהיא מעוררת בו גועל־נפש. (שתי נשים יהודיות במחזה, אחת זקנה, המוכרת יי"ש, והשנית, הצעירה — דיגיניראטית; ולעומתן נשי האכרים הרוסים כולן בריאות בגוף ובנפש). לאחר מות אָביו החל „הגבור" להבהל מפני רוח אָביו, חבא לו בחלום, אבל בין חלום אחד לשני הוא מתראה עם נאטאשה, והיא הרה לזנונים.

ופה הוא עיקר ההתנגשות. היא מבקשת ממנו, שיתנצר וישאנה, והוא, כנראה, היה נוטה מתחילה לעשות זאת, וכבר בא במשא־ומתן עם הכומר; אבל ירא הוא מפני אָביו, שיבוא בחלום לחנקו, ומפני ספורי הזקן על־אדות יסורי הגיהנם, ועל כן נאלץ להשאר יהודי. כשנודע הדבר לאביה הזקן של נאטאשה, הפיץ בתחילה להבריח את „הגבור" שיתנצר וישא את נכדתו; אבל, כנראה, פעלו עליו היהודים באמצעים שונים, גם קנו בכסף את לב הכומר. הזקן התיאש, נעשה שכור, ירד עד הדיוטה התחתונה, ואת נכדתו האומללה גרש מעל פניו. ויענקיל בוילה מרוב אימה ופחד הכבים לישא את ה„כלה" (חיקה) המכוערת. ביום החתונה באה נאטאשה להפרד מביתם.

ברדך בלתי־ישרה: על־ידי צנורות שונים ומכלי שני ושלישי.

הכל יודעים, כי אין העתונות העברית נמכרת למי שהוא, כי אין היא תלויה ברעת העשירים, הנותנים לה תמיכת כסף, או בדעת הסוחרים והחנונים, הנותנים לה מודעות בשכר. והכל ידעו, כי אין משוא־פנים לפניה.

ואלה שלא קראו את העתונות העברית לא קראו עתונות יהודית אחרת, ולא גם של יהודית־לועזית, משום שלא היתה, עד סוף המאה התשע־עשרה, כמעט במציאות.

אלה שעמדו רחוק לגמרי מהעתונות העברית ולא הושפעו ממנה אף במקצת, לא בדרך ישרה ולא בדרך בלתי־ישרה, — אלה היו אם הדיוטות גמורים, שלא לקחו שום חלק לא בחיי החברה, לא בחיי קהלתם ולא בחיים הלאומיים, או שהיו בכלל רחוקים ומתרחקים מעל היהודים והיהדות וקרובים לטמיעה והתבוללות, על כן לא לקח את :בם שום ענין עברי, יהיה כתיב עליו באיזו שפה שהיא.

היו ימים, אשר הספרות והעתונות העבריות היו בארצות־המזרח של אירופה ובארץ־ישראל המקור היחידי לרבבות יהודים לשאוב מתוכו השכלה, השכלה לאומית וכללית, חכמה ודעת. ורק מן המקור הזה שאבו את חרשות־היום וידיעות־העולם בעניני מדינה וחברה, בעניני מדע וספרות.

היו, וגם ישנם עוד בקרבנו, ממציאים חדשות בטכניקה ובמקצועות ידועים של מדע, אשר לא ידעו שום שפה אחרת זולת השפה העברית, ורק בעזרתה של זו האחרונה קנו ידיעותיהם בתורת ההנדסה, בחכמת־הטבע ובמיכאניקה.

המהנדס הידוע ליפמאן ליפקינד (בנו של רבי ישראל סאלאנטר), החכם המובהק בתורת המישפטים אליהו אור־שאנסקי והמהנדס צבי יפה היו למה שהיו במקצוע המדע שלהם רק בעזרתה של הספרות והעתונות העבריות, אשר קראו בהן, ודק בהן, בימי בחרותם, והן היו להם המעברה להשכלה הכללית. הבאתי את השמות האחדים האלה רק לדוגמה, אבל רבים היו כמוהם, אם גם לא התרוממו כמוהם לאותו הגובה המדעי, אשר שאבו ראשית ידיעותיהם מן הספרות והעתונות העבריות ואחרי כן עשו להם שם גם בקרב הגויים.

וכונתי היתה להוכיח בדרך־אגב, כי העתונות העברית מלאה בארצות ידועות תפקיד חשוב וממשי בחיינו.

* * *

וכשנוצרה בשנים האחרונות ברוסיה העתונות היהודית ונתעצמה העתונות הרוסית־היהודית, הנה לא הוקם חיץ ביניהן ובין העתונות העברית ולא נבדלו זו מזו על־ידי תחומים וגבולים מיוחדים.

העתונים היומיים והשבועונים והירחונים בשפת־העם המדוברת ובשפה הרוסית, אשר נועדו ליהודים, הביאו על ידיעותיהם את דברי הסופרים העברים בשאלות ובענינים העומדים על הפרק וחלקו להם את הכבוד הראוי, התווכחו אתם, התנגדו להם או הסכימו לדעותיהם, החסירו מדבריהם או הוסיפו עליהם, ולפעמים עשו בהשקפותיהם תקונים והגהות. העתונות שלנו ברוסיה, גם ביהודית וגם ברוסית, התפרנסה במדה הגונה מפרי־עטם של הסופרים העברים, והסופרים העברים היו הראשונים, אשר בנו את הבימה היהודית ויצרו גם את ספרותה היפה. העתונים היהודים והשבועונים לעניני היהודים בשפה הרוסית לא נמנעו מעולם לקרוא את מכתבי־העת העברים ואת סופריהם בשמם המפורש, מיראה פן יתפרסמו בקהל ואולי גם יזיק הדבר לעסקיהם.

העתונות המשולשת שלנו ברוסיה התרוממה תמיד מעל לקטנות וזולות כאלה.

העתונות העברית היתה לה השפעה מרובה וניכרת על התפתחותו וגידולו של הרעיון הלאומי ושל הרעיון הציוני, על סדרי הקהלות והבחירות, על החנוך ועל ההשכלה של הקטנים וגם הגדולים.

בשראה אותה התתן, „נכמרו רחמיו“ ואמר לפייסת בכסף, אולם היא השליכה את מתנתו מעל פניה, וכשנכנס באותה שעה גם הזקן האומלל, ברח יענקיל בוילה ותלה את עצמו.

והלא היה מוצא אחר פשוט: נאטאשה יכולה היתה להתגייר (כי אביה הזקן הלא בכל אופן גרשה מעל פניו), ושניהם היו יכולים ללכת למקום שאין מכירים אותם ולהיות מאושרים בחייהם. אבל פה הוא מקור כל הרעה: א י ן ל י ע נ ק י ל ב ו י ל ה י ה ד ו ת ח י ו ב י ת, ש י ז מ י ן א ל י ה א ת נ א ט א ש ה. זה בן היהודים החרדים התחנך באופן כזה, שיכול הוא להשאר יהודי רק מיראה מפני מתים ורוחות רעות. הוא בעצמו אומר לנאטאשה: „לשים את הצלב על צוארי אינני רשאי ולהתפלל כיהודי אינני יכול“.

„יענקיל בוילה“ — זהו סמל הדמות של רבבות אלפי צעירים בדור הבא אחרינו, ש„אינם יכולים להתפלל כיהודים“, שאינם מבינים שום דבר מן היהדות, ורק מפני איזו יראה, שאינה מובנת להם, „אינם רשאים לשים על צוארם את הצלב“; כי על כן כל אלו, שאינם מודים בעצם היהדות, בלאומיות העברית החיובית, משתדלים הם לחזק את המסורת החיצונית, את היראה מפני צללי המתים. והיה אם פתאם הם הצעירים להאמין לכל דבר, עוזבים הם את ה„נאטאשות“ שלהם מפני היראה, שמטילים עליהם בנערותם; ואם משכילים הם להבין דבר, כאלו שבין הזקנים שהתפקרו, אז אינם דנים את עצמם כלל וכלל לתליה, כי־אם הולכים אחרי האהבה הזרה והעבודה הזרה אל אשר ישאם הרוח.

מ. שיינקין.

ובלשון של ודאות יכולים אנו לומר: לולא הספרות העברית, לא היו לנו פינסקר והרצל, אם גם בעצמם לא ידעו עברית. מה שהיו לנו בעשר השנים האחרונות ודייהם. הייא פרץ סמולנסקין, אליעזר בן־יהודה ומשה ליב ליליענבלום, לא היו פינסקר והרצל ונורדוי ובירנבוים מוצאים אתיות בחיינו.

בעזרתה של העתונות העברית ובעמלה הרב הצליחו הקונגרסים הציוניים, נבנה הישוב בארץ־ישראל, ונוצרו שם, יבמיה יודעה גם בארצות הגולה, בתי הספר והמדרש הלאומיים.

ואין כל ספק, שגם ה„בונד", וביחוד האגף הלאומי שבו, היה מושפע במדה ידועה מהעתונות העברית. יוצרי הבונד הראשונים ומיסדי המפלגה של „פועלי ציון" היו רובם, ודוקא היותר חשובים ומצוינים שבהם, חניכי הספרות העברית, שקראו ושנו ושמשו תלמידי־חכמים. וגם אלה, אשר בזו ל„יקהת־אם", נגמלו על ברכיה, והבאר, אשר שתו ממנה, השליכו בה אחרי כן רוק.

* * *

הסופר העברי ברוסיה ובארץ־ישראל ידע למי הוא כותב. מושג ידוע וגם ברור היה לו, מי ומי הם קוראיו, מה היא מדרגת השכלתם ומצבם בחברה. הכרה פנימית היתה לו, כי לא לשוא הוא מבזבז כחותיו, עתותיו וכשרונותיו, כי יש אוזן שומעת ולב מקשיב לדבריו. עדתו לא גדולה ביותר, אבל הוא ידע, כי יש לו עדה. ולא כמותם של קוראיו, כי־אם איכותם היה לו העיקר.

הסופר העברי ידע, כי בין קוראיו יש גם יחידי־סגולה, אצילי־העם, רועיו ומנהיגיו. הסופר העברי ידע, כי בין קוראיו יש לו גם תלמידים, כי רבים מדבריו יהיו מתורגמים גם לשפת המעשים. הסופר העברי ידע, כי יש לו מספר קוראים, אם גם לא רב, בכל חלקי תבל, בכל הארצות והמדינות.

הסופר העברי ידע והאמין בסתר לבבו, כי הוא כותב לא רק בשביל היום ההולך, בשביל השעה של ההוה, כי־אם גם בשביל הדורות הבאים אחריו. לולא ידיעה זו ולולא אמונתו ותקותו בדורות הבאים, לא היה אוחז עט בידו ולא היה מוצא די און בלבו להלחם על מעלות־רוחו.

ויש אשר הסופר העברי היה גם שמח ונהנה מזה, שדבריו אינם מכוונים אל אנשי השוק והרחוב, ולא יורידום אל הרפש, ולא ישתמשו בהם לצרכים שפלים, כי־אם אל אנשי הרוח הם מכוונים, אל שרידים ויחידים. הסופר העברי היה שמח לפעמים על שהוא כותב בשפה שלא נתמעכה מרוב השמוש בה, בשפה אשר הד חוזינו הראשונים עוד לא גוע בה.

ומהכרתו זו שאב הסופר העברי כחות חדשים וסבלנות רבה. גם עבודת־פרך אינה קשה ביותר, אם העובד יודע, כי יש בה תועלת לבריות, כי יש לה מטרה ותכלית עליונה, ולא באה רק לענות את גופו ורוחו.

* * *

הקוראים העברים היו כמין עדה מיוחדה. קורבה רוחנית ומוסרית שררה ביניהם, למרות אשר שונים ונבדלים היו זה מזה במדרגות השכלתם, במצבם בחברה, בדעותיהם והשקפותיהם. על־ידי הקריאה המתמידה בעברית, בספרים ובעתונים נוצרו להם מושגים לאומיים משותפים וגם התיחסות ברורה לענינים ידועים בחיינו הכלליים.

והתיחסות זו, שקשה לפעמים להגדירה במלים, הטביעה חותם מיוחד על העדה של הקוראים העברים ועשתה אותם כמעט לחטיבה בפני עצמה, כמעט שלא בידיעתם ושלא ברצונם.

הספרות והעתונות העבריות בארצות־המזרח ובארץ־ישראל הספיקו צורך ידוע בחיינו. הקוראים העברים בקשו בהן תשובות ופתרונים לשאלות הפרט והכלל.

ואם אירע דבר חשוב בחיינו, אם הועמדה על הפרק שאלה חשובה בענין לאומי או חברתי, אז היו הקוראים העברים, בארצות האמורות, מחכים לתשובותיהם של הסופרים העברים. והתשובות של סופרים ידועים היו בעצמן כמין מאורע חשוב, שהתוכחו ודנו עליהן, התנגדו או הסכימו להן, ומתוך כך התעוררה המחשבה העברית וגם התרחבה והתפשטה מחוץ לגבוליה ותהומיה הצרים של עדת קהל הקוראים העברים.

* * *

שונה הוא הדבר בכל פה, באמריקה.

פה, באמריקה, אין כל מסורת להעתונות העברית. היא התקיימה פה זמן ידוע רק בהפסקות. מעולם לא האמינה בחייה ובקיומה. ובשנים שהתקיימה במקרה ובנס — אוי ואבוי היה לקיומה. לא קיום היה זה, כי־אם מין פרפור בין החיים והמות.

השבועונים העברים, שהוציאו באמריקה עד השנים האחרונות, היו עניים ודלים בצורתם ובתוכנם. הגליונות היו מלאים ברובם הבלים, מאמרים, מכתבים, שירים, מכתמים והקירות, שטובים מהם משליכים בסל־הסופרים בבתי־המערכת העברים אשר ברוסיה. סופרים עברים קבועים לא היו פה עד הזמן האחרון, והשבועונים העברים, שהיו צומחים ונובלים ועוד הפעם צומחים לזמן־מה, היו מתפרנסים ברוחם מתוך נדבותיהם הספרותיות של סופרים נואשים ומרי־נפש, של סופרים, אשר נטרפה ספינתם הספרותית בים־החיים, או של סופרים בלתי־מבושלים כל־צרכם. ויותר מאלה היו „כלי־הקודש" של אמריקה היהודית, כלי־הקודש מהמדרגות הנמוכות, ממלאים בפטפוטיהם את הגליונות. העורכים וה„סופרים" (סופרים במרכאות כפולות)—אלו ואלו לא היו מדקדקים לא בשפה, בצורת דבריהם, בנימוסים ומנהגים ספרותיים, ולא בתוכן מאמריהם. הגליונות נמלאו מכל הבא ביד העורך.

כמובן, שעתונות עברית ארעית ואומללה כזאת לא היתה יכולה להשפיע על חיינו פה ולברוא לה קהל קוראים עברים, עדה מיוחדה. להפך: היא, העתונות העברית באמריקה של אתמול, הרחיקה מעליה את הקוראים העברים, את אלה שלא היו חסרי־טעם לגמרי. בריה מסכנה זו היה פיה מלא קללות נמרצות, חרופים וגדופים, באהת התגרניות בשוק הדגים, או שירים ותשבחות לכבודו של איזה איש, שהיה משליך לה בבוז עצם יבשה לכרסם בה.

* * *

רק בזמן היותר אחרון נעשה נסיון חדש לברוא

באמריקה עתונות עברית הגונה, עתונות נקיה, שיש לה טעם וצורה. ועתה גם יש תקוה, כי העתונות העברית תתקיים ותתפתח. עתה אין אמריקה העברית יכולה להתפרנס ברוח אלא משלה, מהנברא פה, כי נסתמו ונפסקו בשנים האחרונות כל צנורות ההשפעה הרוחנית, שבאה מעבר לים.

עתה עשתה העתונות העברית באמריקה צעד נכון ובטוח. עם יתר בני הגולה, שבאו הנה בשנים היותר אחרונות, באו גם סופרים עברים, שכבר קנו להם שם באותן הארצות שמשם באו. עתה כבר יש לנו בימה עברית קטנה, אבל נקיה, מצומצמה ומוגבלה, אבל חיים יש בה. גם לצורתה וגם לתוכנה יש כבר ערך ידוע. התחלה טובה ומוצלחה.

ומה אנו חסרים ? אנו חסרים קוראים עברים, היודעים את חובתם לעמנו ולספרותנו, ספרות התחיה.

עתה מוטלת חובה גם עלינו, הסופרים, לאחר את קהל הקוראים עברית ולארוג אותם החוטים הדקים, הנמשכים בין הראשונים ובין האחרונים.

לעת־עתה אין לנו, הסופרים העברים, עוד כל ציור נכון, לו גם בדמיון, מקוראינו. אין אנו יודעים לנכון, למי אנו עמלים, בשביל מי אנו כותבים. הננו נושאים את משך זרע התחיה העברית ומוסרים את הגרעינים לכנפי הרוח, מבלי דעת אנה ישאם ואיפה ימצא את האדמה הפוריה, המוכשרה לקלוט אותם ולעשות פרי. עוד לא נבראו, ולא יכלו עוד להברא, היחוסים הפנימיים בינינו ובין קוראינו. אנו מקוים ורוצים אנו לקוות, כי גם באמ־ריקה ישנם עוד קוראים עברים, ותיקים ונאמנים, היודעים ומכירים, כי תחית השפה והספרות קודמת לתחית האומה. אבל מי יודע אים ?

יתעוררו־נא הקוראים העברים ויתנו אותות חיים, ויתעוררו גם הסופרים העברים, שרידי הפליטה, לחיים חדשים.

יתעוררו־נא הקוראים העברים בכל מקום שהם ויירבו־נא את שורותיהם, את חיל־צבאם הלאומי, ולא יתנו לתורה להשתכח מישראל. אז נדע גם אנו, הסופרים העברים, כי לא לשוא אנו עמלים וכי יש תקוה לרוח העם העברי גם בארץ זו. אז נדע גם, למי אנו פונים בדברינו ומי היא עדתנו.

האגדה מספרת, כי בתו היפה של אחד הגאונים הקדמונים היתה קוראת שעורים בתלמוד לפני תלמידי אביה. ולמען לא יסתכלו הבחורים בפניה היפים ולא יסיחו את דעתם מהסוגיות החמורות אשר לפניהם, היתה הבתולה התלמודית מרצה את שעוריה בהסתתרה מאחורי פרגוד. אין היא רואה את התלמידים, ואין התלמידים רואים את פני מורתם.

במצב כזה ובבחינה כזאת נמצאים גם אנחנו, הסופרים העברים, באמריקה. איזה פרגוד, איזו מחיצה מבדילה בינינו ובין קוראינו. איכם, קוראים עברים ? מדוע לא תתנו אותות חיים ?

שִׁירֵי גוֹלָה

מאת
פסח גינזבורג

אֶרֶז עַתִּיק־יוֹמִין,
רָם בַּלְּבָנוֹן גִּזְעוֹ;
וּשְׁלָחוֹתָיו נִטְּשׁוּ,
עָבְרוּ נְהָרוֹת גְּדוֹלִים,

נִישָּׂאִית בִּרְכִית־מִזְרָח,
בִּרְכוֹת אוֹר וָרַחַב
אֶל מִדְבָּרוֹת רְחוֹקִים,
אֶל מְאוּרוֹת־פְּרָאִים.

קָרְאוּ פְּרָאִים מוֹעֵד
בְּמִדְבָּרוֹת רְחוֹקִים.
עָרְכוּ פְּרָאִים מוֹקֵד
לֵאלֹהֵי־מִשִּׁישָׁם.

הֶעֱלוּ עַל הַמּוֹקֵד
שְׁלָחוֹת אֶרֶז עַתִּיק,
לְגַדֵּל הַשַּׁלְהֶבֶת —
וְגִזְעוֹ הוּא בַּלְּבָנוֹן.

אֱלֵי נְהָרוֹת רַבִּים
פֹּארִית שְׂרִיפִית נָפְלוּ.
אֶרֶז עַתִּיק־יוֹמִין
בּוֹכֶה אֶת שְׁלָחוֹתָיו.

עָטְתָה אֶת הַלְּבָנוֹן
דְּמָמַת־אֵבֶל גְּדוֹלָה:
בּוֹדֵד נְהִי־הָאֶרֶז
בִּדְמָמַת־הַמָּוֶת.

I.

עַמִּי, אֶרֶז עַתִּיק!
יַלְדְּךָ אָנֹכִי,
וְנוֹזֵל דָּמְךָ, מִשְׁמָר
מִנִּי קֶדֶם, תּוֹכִי.

לְרוּסִיָה הַקְּטַנָּה —
אֶרֶץ דָּם וְשִׁירִים —
דֶּרֶךְ מֵאוֹת שָׁנִים,
בִּנְתִיבוֹת בִּלְתִּי־נִרְאִים,
בָּא אֶל עֲרִיסָתִי
וְהַר־שְׁמֵי־יְהוּדָה,

הֵצִית זִיקוֹ בְּעֵינַי,
חָתַם בָּן הַתְּעוּדָה,
לֵאמֹר: יְחִיקָה שִׁמְשֵׁךְ
נָתְנָה לְךָ אֶת אוֹרְךָ!
לֵאמֹר: אַתָּה זָר פֹּה —
לֵךְ וּמְצָא מְקוֹרְךָ!

יְהִי מְנָת־חַיַּי
עֶרְגַּת־עוֹלָם גְּדוֹלָה;
יָם וָקֶדֶם מוֹשְׁכִים —
וַאֲנִי בַגּוֹלָה.

חַיֵּי אָדָם

מאת שלום־עליכם — תרגום י. ד. ברקוביץ

לט.

בִּרִיכִים הַבָּאִים.

היתומים מכוונים שעה יפה ונכנסים לבוהוסלאוו ביום־השוק. — אינם יודעים, מי הוא זה ואי־זה הוא משה־יוסי זקנם. — יהודי בעל טלית קטנה מתחייב להביאם למחוז־חפצם. — הסבה גיטל נכת־הרגלים. — הסב משה־יוסי מלמדם הלכות דרך־ארץ. — הדוד איצי והדודה סוסי.

כשנכנסו היתומים הקטנים בקרונו של שמעון־וולף בעל־העגלה לכרך בוהוסלאוו עיפים ורעבים ונדודי־שינה, כבר האיר הבוקר. מעבר היער עלתה השמש — גדולה ובהירה ושופעת חום צח. מתחילה עברו הנוסעים לפני שדה־קברות גדול, מרווח ועתיק, כולו זרוע מצבות ישנות ועקומות, שמרוב ימים כבר נטשטשו הכתבות על־גביהן, ובינירן הורבות עתיקות וסוכות רעועות, הנוטות לנפול, שכל הרואה איתן עומד ומישתומם ואומר בלבו: אכן עיר זו יש לה במה להתפאר נגדה־נא לכל הערים!

כשדה־הקברות פנו ובאו עד טבור העיר, ששם מקום השוק וחנויותיו ומרתפיו ואצטבאותיו. שם נגלתה לפניהם תמונה רבת־הגונים: המון בריות משונות, אדם ובהמה יחד, עגלות ואופנים, אפסרים וסמלונות, כלים שונים וצרכי אוכל נפש — כולם משמשים בערבוביה. בני־כפר מעם הארץ סובבים אילך ואילך, מטיילים להנאתם, הם ונשיהם וטפליהם. צוענים משוטטים אנה ואנה. סוסים צוהלים. פרות גועות. חזירים נואקים. ועל כל השאון והערבוביה מנצחים יהודים — יהודים רבים מכל המינים: יהודים בוהרי־עירית, יהודים מוכרי־כובעים, יהודים מוכרי בד־צבעונין, יהודים מוכרי לחם ועוגות ודובשנים ותופינים ורקיקי־ביצים ומשקאות חמוצים וכל אשר תשאלנה עיניך. ונשים, נשי ישראל, אף הן נדחקות פה בהמון ועושות במלאכה: הללו סלים בידיהן, והללו אין סלים בידיהן, הללו מוכרות עופות, והללו מוכרות דגים צלויים, הללו מכריזות בקול על תפוחים ירוקים, והללו — על כפתורים ומחטים ושאר מיני סדקית. והשאון והרעש גדולים מאד. כל פה מדבר. כל לשון ממללת. כל גרון קורא. הקבצנים, העורים והפסחים, יושבים לארץ ופורטים בנגינות על הנבל, והסוסים והפרות והחזירים עונים לעומתם בקול, עד כי תחרש כל אוזן משמוע. ואבק פורח ומתאבך על פני כל ומכסה את עין השמש. ומיני ריחות משונים נישאים באויר עד כדי מחנק־נפש. האורחים הקטנים כוונו שעה יפה ונכנסו לבוהוסלאוו בעצם התכונה הרבה — ביום־השוק.

הרבה טרח שמעון־וולף בעל־העגלה עד אשר עלה בידו להדחק ולצאת, הוא וסוסיו ועגלתו, מתוך הערבוביה הזאת. וכשיצא משם בשלום, עדיין לא נתקררה דעתו, ולא פסק פיו מקללה ושלח את כל מגפותיו אל העיר המשונה הזאת, שדרך־עקלתון דרכה, ואל רחובותיה ושוקיה הצרים, ואל אנשיה הנמהרים, ואל הלחץ והדחק אשר בה. וכך היה הולך ומקלל, עד שהגיעו הנוסעים למחוז־חפצם — לרחובה של עיר, שמראהו כמראה שדה־הקברות העתיק: אף כאן חורבות עתיקות, הנראות כמצבות, ובתי־דומי קטנים ורעועים, הסמוכים לקרקע, ורק פה ושם מציצים ביניהם בתי עץ ואבן חדשים, בנויים לתפארה, שכל הרואה אותם

במקום הזה מעלה על זכרונו מחותנים עשירים לבושי מחלצות, שנזדמנו לחתונה עניה... ופה היתה מבוכתם של האורחים שלמה: ידוע ידע שמעון־וולף בעל־העגלה, כי מצווה הוא להביא את הנוסעים הקטנים לבוהוסלאוו, אל אביהם־זקנם ואל אמם־זקנתם; ולא זו בלבד, אלא אף בשמותיהם של האב־הזקן והאם־הזקנה קראו לפניו בצאתו לדרך — ואולם דוקא השמות הללו נשכחו עתה מלבו! בכל הדרך כולה זכר אותם יפה והיו כמונחים בקופסתו, ורק כיון שעבר על־פני השוק הזה, מיד פרחו השמות מזכרונו ואינם — הלואי שתבוא מגפה!... (על מי תבוא מגפה? — סתם ולא פירש.)

בין כה וכה, ואל העגלה, העומדת באמצע הרחוב, נגש ובא יהודי, ואחריו עוד יהודי אחד, ואחריו עוד שני יהודים, ועוד שלשה יהודים, והמון נשים לאין מספר, הללו בסלים והללו בלא סלים, ומסביב להאורחים הקטנים קם שאון ודבור שאינו פוסק. הכל מדברים יחד ומספרים זה לזה חדושי־נפלאות: כי בעל־עגלה יהודי הביא ילדים בעגלתו... מאין הביאם?... מעבר הנהר, מעבר נהר דניפר... מרזישציב?... למה מרזישציב דוקא, ולא מקא־ניוב?... לא מרזישציב, ולא מקאניוב, אלא מפריאסלאוו... ולאן הוא מוליכם?... הלא עיניכם הרואות לאן: לא ליהו־פיץ, אלא לבוהוסלאוו הביאם... למי?... שאלת חכם! אילו ידענו למי, לא מפיק היינו חיים!... לאב־זקן, הוא אומר, לאביהם־זקנם... מי הוא ואי זה הוא אביהם־זקנם?... שאלת חכם! אילו ידענו מי, לא מפיק היינו חיים!...

— הסו, יהודים, כולכם! יש עצה: נקרא לנערים ונשאל את פיהם. חזקה על נערים כמותם, שיודעים הם לאן שלחום.

— אם כן, הניחו לי, ואשאל אני אותם! — כך אומר יהודי מוכר־כעכים, שגף כובעו מרוסק באמצע, והוא דוחק עצמו במרפקות ידיו לתוך הכנופיה הצפופה: — ילדים! מה שם אביכם־זקנכם?

הילדים, שמתחילה היו נבוכים למראה היהודים הרבים, הסובבים את העגלה והומים ומדברים כולם יחד, התאוששו הפעם ונזכרו, כי שם אביהם־זקנם הוא משה־יוסי. ולא עוד, אלא שיש בידם מכתב, השלוח מאביהם לאביהם־זקנם. הנה המכתב.

עמדו היהודים לטפל במכתב ולהסתכל בו כל אחד בפני עצמו ומצאוהו חתום בחומר־חותם ובגושפנקה, ומלמעלה כתוב עליו בכתב יפה ומסולסל:

„לכבוד חותני היקר, הנגיד המפורסם, התורני והחסיד, ירא ושלם, כש"ת מוהר"ר משה יוסף נ"י".

מכאן, ששמו של האב־הזקן הוא משה־יוסי. לא נשאר איפוא אלא פתרונה של חידה סתומה אחת: מי הוא זה ואי־זה הוא משה־יוסי? כמה משה־יוסי אתה מוצא בשוק: יש משה־יוסי הנגר, ושני לו משה־יוסי הפחח, ויש גם משה־יוסי איש לאה־דבוסי, ושוב יש משה־יוסי איש כפר המרניה...

— חכו־נא כמעט רגע! הגידו־נא לי, בחורי־חמד, מה שם אביכם אשר יקראו לו? — בדברים אלה פונה אליהם יהודי אחר, לא אותו היהודי בעל הכעכים, אלא יהודי חסיד ובעל־תורה, שטלית קטנה נושרת לו מחיקו. בחורי־החמד עונים ואומרים, כי שם אביהם נחום. שמע היהודי בעל הטלית הקטנה את השם הזה, מיד דחה בשתי ידיו את כל העומדים מסביב לעגלה, קרב אל הילדים והעמידם לחקירה ודרישה:

— אם כן איפוא אתם אומרים, כי שם אביכם הוא נחום? ולא רבינוביץ שמו?

— רבינוביץ.

— ושם אמכם היה חיה־אסתר?

— חיה־אסתר.

— ומתה בחלירע?

— בחלירע.

— אם כן, מתחילה היה עליכם לאמר כך!

היהודי בעל הטלית הקטנה הופך פניו אל כל הכנופיה. פניו מבהיקים מאושר.

— מכיון שכך, שאלו את פי, ואגיד אני לכם דבר דבור על אפניו! אביהם־זקנם הוא אמנם משה־יוסי איש כפר המרניה, ואמם־זקנתם היא גיטל אשת משה־יוסי איש כפר המרניה. אביהם־זקנם משה־יוסי יודע זה כבר, כי בתו חיה־אסתר מתה, לא עליכם, בחלירע, ואילו אמם־זקנתם, גיטל אשת משה־יוסי, אינה יודעת עדיין כלום. אין איש רוצה לבשרה את הבשורה הזאת: זקנה היא ובעלת־מום, נכת־רגלים, לא עליכם...

והיהודי בעל הטלית הקטנה פונה שוב אל הילדים ופניו עדיין מבהיקים:

— טפסו, ילדים, ורדו מעל העגלה, ונראה אתכם את מקום משכנו של אביכם־זקנכם. לבוא בעגלה לשם אי־אפשר — הסמטה צרה ביותר. אלא מה? שמא תאמרו לילך בעקיפין ולבוא מן העבר ההוא? — הרי לא תוכל העגלה לפנות אנה ואנה ביציאתה. מה דעתך אתה, מוטיל? התוכל העגלה לפנות אנה ואנה?

הדברים האלה היו מכוונים כלפי אברך אחד עקום־אף, ששמו מוטיל. מוטיל הפשיל את כובעו למעלה:

— מפני מה לא תוכל?

— מפני מה? מפני חטאינו! וכי שכחת, שהירשקא התן איצי ליאבים בונה לו שם רפת חדשה?

מוטיל אינו מניד עפעף וחוזר ושואל:

— ואם בונה הוא שם רפת חדשה — מה בכך?

— הא כיצד? הרי זמן לו קורות לבנין!

— זמן לו קורות לבנין? תבוא עליו ברכה...

היהודי בעל הטלית הקטנה עומד רגע כמשתומם ומביט אל פני מוטיל באין אומר ודברים. אחר־כך הוא פונה ממנו ורוקק בכעס, אוחז את אחד הילדים בידו ואומר: „לכו ונלכה! לכו אתי ואראכם את המקום!"

והיהודי בעל הטלית הקטנה נפרד מעל הכנופיה מתוך פנים מבהיקים, הולך בראש היתומים להראותם את הדרך אל בית אביהם־זקנם משה־יוסי ואמם־זקנתם גיטל, וציציות טליתו הקטנה טופחות לו על ברכיו.

* * *

היתומים הקטנים מפריאסלאוו ציירו בדמיונם את בית אביהם־זקנם כהיכל־תפארה, ואת אביהם־זקנם בעצמו

ראו בחזון בדמות זקן בעל־צורה, לבוש בגדי־משי ארוכים. וכי קלה בעיניכם עשירות זו, שכל־כך דברו בה בפריאס־לאוו! והנה הביאם היהודי בעל הטלית הקטנה והפנים המבהיקים עד בית קטן ופשוט, המקושט אמנם באכסדרה של זכוכית, ואמר להם: „כאן מקום אביכם־זקנכם, משה־יוסי איש כפר המרניה". היהודי עצמו נעלם מיד. לא רצה להיות באותו מעמד, בהתודע היתומים אל אבותיהם הזקנים. הילדים עברו דרך אכסדרת־הזכוכית, פתחו את הדלת, התיצבו על המפתן וראו לפניהם חדר שומם ואפל, שריחו רע, כריח שחיים ועורות־כבשים לחים, נודף ממנו. כנגד הדלת, סמוך לכותל, עמדה מטת־עץ רעועה ועליה ישבה מין בריה משונה בדמות אשה, קטנה וצנומה, פניה מקומטים ומכורכמים כעין הקלף הישן, רגליה יבשות, זרועותיה מעוקמות ועל ראשה מטפחת־צמר עבה. ברגע הראשון אמרו הילדים לחזור על עקבותיהם. ואולם הבריה המשונה התבוננה אליהם יפה בעיניה התרוטות והנוצצות ושאלה אותם בקול רך ונעים: „מי אתם, ילדים?" מין נעימה קרובה, ילידת־משפחה, נשמע בקול הזה, והילדים קראו כולם פה אחד: „בוקר־טוב. באנו מפריאסלאוו"...

שמעה הזקנה את השם „פריאסלאוו" וראתה את חבורת הקטנים, העומדים לפניה, וביניהם תינוקת אחת, שעדיין לא מלאה לה שנתה, — מיד הבינה את כל הצרה. פשטה זרועותיה העקומות לאויר, ספקה כפיה וצעקה בקול:

— אוי לי, כי נדמיתי! אוי לי, כי רעם המכני! היא בני חיה־אסתר הם! חיה־אסתר בתי מתה!—והתחילה טופחת בידיה על ראשה. — משה־יוסי! משה־יוסי! היכן אתה? בוא הנה, משה־יוסי!...

לקול צעקתה פרץ מן החדר הסמוך יהודי זקן קצר־קומה, מעוטף בטלית ותפלין, פניו שעירים ומגושמים והוטמו רחב ומחוטט, שפמו גדול ועב וגבות־עיניו איומות, וכולו לבוש מיני סמרטוטים ובלואי־סחבות — הזה אביהם־זקנם משה־יוסי? הזה הוא העשיר המופלג?...

כשנכנס הזקן להדר, מיד התנפל על האורחים הקטנים בחמה שפוכה ואיים בידיו, ומפני שהיה מתפלל אותה שעה ולא רצה להפסיק תפלתו בדברי־חול, לפיכך דבר אליהם קשות בלשון־הקודש: „אי־אָה־נו! רוצחים! גזלנים!"... ואל הזקנה פנה ואמר גם כן בלשון־הקודש, וקולו רעד בדברו: „אי־אָה־נו, ידעתי... בתי... ה' נתן וה' לקח!"...

רמז לה בזה, שיודע הוא מכבר, כי מתה בתו, ואין להרהר אחרי מעשיו של הקדוש־ברוך־הוא. ואולם הזקנה לא קבלה תנחומין ולא חדלה לבכות ולקונן על בתה, לטפוח בידיה על ראשה ולילל: „אוי לי, בתי, בתי! מי יתן מותי אני תחתיך, בתי, חיה־אסתר בתי!" — לקול יללתה נזעקו ובאו כמה בני־אדם לראות ולשמוע. ראשון נתגלה בחדר האפל בר־נש משונה, יהודי בעל פאות ארוכות ומסולסלות, שבפריאסלאו לא ראו הקטנים כמוהן לאורך. נתברר להם, כי יהודי זה דודם איצי הוא, בנם יחידם של הזקנים. אחרי דודם איצי פרצה ובאה מחדר־הבשול אשה בפאה נכרית פרועה, פניה אדומים ומבהיקים מחום התנור, זרועותיה חשופות ובידה כף־המבשלים. זו היתה אשתו של דודם איצי — דודתם סוסי. ואחריה נגררה ובאה נערה אדמונית עם שפתים קטנות ואדומות כחוט־השני — היא בתם־יחידתם, כלה נאה והסודה וביישנית, ששמה חוה־ליבה. ואחריהם נדחקו ונתכנסו לתוך החדר עוד כמה בני־אדם מן החוץ, אנשים ונשים, שכנים ושכנות, שבאו בהמון לקיים מצות נחום־אבלים ועמדו כולם יחד לדבר על לבה של הסבה גיטל, לנחמה מיגונה ולהפיס את דעתה: „הרי חיה־אסתר בתה כבר נפטרה, ומה יועיל לה איפוא בכיה? מתים לא יחיו, רפאים לא יקומו. וכלום בת־יחידה היא לפני רבונו־של־עולם? דרך כל העולם בכך. רבים שתו ורבים ישתו"... ואל האורחים הקטנים פנו השכנים להטיף מוסר ולשבר להם את האוזן, כי לא מחכמה עשו זאת, שנכנסו כולם בחבורה ונחפזו לבשר את הזקנה בנשימה אחת בשורה של שמחה... „בשורה זו, הם אומרים, מבשרים על־ידי גוי"... הקטנים עמדו כנכלמים, תוהים ומחרישים, מבלי דעת, במה אשמתם גדולה כל־כך? עד אלהים, כי הם גם פיהם לא פצו לדבר אל הזקנה מטוב ועד רע!

בין כה וכה והזקן משה־יוסי כבר פשט את הטלית והתפלין ועמד אף הוא לקפח את האורחים הקטנים בדבריו, ללמדם הלכות דרך־ארץ ולהוכיחם על פניהם, שלא היו חכמים הרואים את הנולד ולא נכנסו אצלו תחילה. בני־אדם מן הישוב, הוא אומר, לא כך היו עושים. בני־אדם מן הישוב היו נכנסים תחילה להדרו, חדר מיוחד, להתיעץ ולדבר אתו בלאט, ואז היה הוא, הזקן, הולך אצל הזקנה להכין אותה ולסעדה בחשאי ובזהירות, מגלה לה את האמת קימעה־קימעה, ולא בבת אחת. בפסיעה גסה ובקול רעם ורעש, כטפשים ובוערים, כפראים ממש! נערים, שכך עשו, הוא אומר, עתידים ליתן את הדין! נערים כמותם נוטלים ומותחים על־גבי הספסל ומלקים אותם יפה־יפה, למען יראו ויבושו ולא יכשלו עוד...

כאן, כפי הנראה, לא יכלה עוד הסבה גיטל לראות בצערם של הקטנים ולהתאפק. הציצה על הזקן בעיני־זעם ונתנה עליו בקולה:

— זקן שוטה וחסר־דעת! למה אתה מתגולל על הילדים? אלה הצאן מה חטאו? מאין להם לדעת, כי שוכב אתה שם בחדר המיוחד שלך על בלואי־הסחבות ועוסק כל היום בתפלה? וכי כך מקבלים פני בני־בנים, יתומים קטנים ועלובים, הבאים ממרחקים עיפים ורצוצים. אללי לי? אכן אב רחום אתה וסבר פנים יפות לך, אוי ואבוי לי! ואתם, בני, גשו־נא אלי, בואו ועמדו כאן, ליד מטתי. מה שמותיכם, אשר יקראו לכם?

והזקנה קראה אליה את כל אחד ואחד מהילדים, החזיקה בידו ושאלה לשמו, גפפה אותו, נשקה לו והרטיבה פניו בדמעות־עיניה המלוחות. בפעם הזאת בכתה הזקנה לא על בתה המתה, אלא על היתומים החיים, עלובי־הנפש, האובדים והנדחים... בכתה וספרה לפניהם, כי חשה מכבר, לבה הגיד לה, שחיה־אסתר בתה מתה, לפי שבכל לילה ולילה באה אליה הנפטרה בחלום ושואלת אותה לשלום הילדים

ומבקשת ממנה, כי תגיד לה, אם מצאו ילדיה חן בעיניה?...

— יתנו־נא אוכל להילדים ויסעדו את לבם. משה־יוסי, למה תעמוד שם כנציב־מלח? הלא עיניך הרואות, כי הילדים רעבים ונפשם שוקקה. אללי לי! עלובים אלו ענו בדרך כחם, לא אכלו ולא נתנו שינה לעיניהם כל הלילה, אוי ואבוי לנפשי, וזה עומד כנגדם, כדרשן ומוכיח בבית־המדרש, ומשפיע מוסרו עליהם! אכן אב רחום הוא, טוב ומיטיב, המקבל את בניו בסבר פנים יפות, אללי לי!...

מִשּׁוּט בָּעִתּוֹנִים

מאת

ג. ק ה ל ת.

שאלת הקונגרס היהודי, שבחדשים האחרונים ירדה כמעט מעל הפרק גם בספרות וגם בחיים, עלתה שוב על הבימה אחרי הועידה במלון סאוואי. הד נאומי הועידה וסער ישיבותיה עוד נשמע לפרקים מתוך המאמרים, ההולכים ונדפסים כעת בעתונות היהודית — בשיטין ובין השיטין, במפורש ובמרומז.

העתונות היהודית, שהסיחה כמעט את דעתה משאלה זו, שהיתה לנו בשנות המלחמה „שאלת כל השאלות", חוזרת עתה בתשובה ומתחילה „לנהל פוליטיקה" מסביב להקונגרס, הפושט את לבוש החלומות ולובש צורת העובדה החיה. והפוליטיקה, כמנהג עתונות המקום, היא אותה הפוליטיקה הזולה, שלא שבחה כלום מישיה ולא למדה כלום מאחרים.

לכאורה, הרי כל הדעות מצדדות בזכות הקונגרס, כל המפלגות שואפות לאחדות ושלום, כל הזרמים והכחות שוטפים ומרוכזים לתכלית אחת — פוליטיקה יהודית רחבה בעד העם ועל־ידי העם. אבל מי שמכיר את פרצופו של „סמאל", אפילו כשהוא מתעטף בטלית ותפלין, אפילו אם „נופת תטופנה שפתיו" ודבריו „דברי נועם", „דברי אמת ושלום",—זה יסמן ויבדיל בין אלה, המקיימים את מצות הקונגרס מתוך אהבה ואמונה, ובין אלה, הנוהגים בה „מצות אנשים מלומדה", בין אלה, המקשיבים בלחש לה„תפלה הזכה" של העם, ובין אלה, ההולכים אחרי הרוב ועונים „אמן" בעל־כרחם.

את שני מיני ה„קונגרסיסטים" האלה אתה מוצא בכל זמן ומקום, אבל ביחוד ניכרת מציאותם בהעתונות היהודית — עתונות זו, שרובה ככולה לא רק שהיא מודה ומכירה בהקונגרס, אלא שכל עתון ועתון זוקף על חשבונו, ורק על חשבונו, את כל הקונגרס כולו עם כל שאלותיו לארכן ולרחבן, ומתאמץ להראות באלף ראיות ומופתים חותכים, כי ילד־שעשועים זה, שנקרא „קונגרס", ילדו הוא ופרי־בטנו...

כמדומה לך, מטרתו של הקונגרס כבר ברורה, תכניתו כבר מסוימה ובאה בתור סף־הכל של סכסוכי־הדברים ופלפולי־השיטות בין כל המפלגות, שכל אחת מהן וותרה קצת משלה ואחרי שתי שנים של התנגחות בדעות באו כולן ל„עמק השוה". דומה, שכך הוא — והנה באה העתונות היהודית ומראה לך, שהפולמוס וההסכמה הכללית, שבאה אחריו, היו רק להלכה, „להגדיל תורה ולהאדיר", אבל למעשה — כל חנוני עומד בחנותו, חנות לממכר חפצים ישנים, מכריז על סחורתו הבלה ואומר „להוביל אותה שי" גם להקונגרס העתיד לבוא.

הראשון, שהרים לנו מעט את המסוה מעל פניו, היה העתון „דער טאג". עתון זה, שנטל לעצמו תפקיד נאה ומכובד להיות שותפו של הקדוש־ברוך־הוא במעשה בראשית ולהביא מעט אור לתוך חשכת חיינו ברחוב־היהודים, ראה חובה לעצמו לאצול מ„אורו" גם על שאלת התכנית של הקונגרס והדפים במקום מכובד את מכתבו של „שליחו המיוחד ברוסיה", מר א. י., בשם „דאגות הקונגרס היהודי".

מאמר זה בא להפיץ עלינו, השקועים בחשכת הציוניות, את זהרה של ה„איממנסיפאציה". כותבו רואה את כל עיקרו של הקונגרס בהשגת זכיותינו הפוליטיות והאזרחיות, שהן חסרות לנו באשמת המפלגות המחזיקות בנושנות, השוררות באירופה. שאר השאלות — שאלת ארץ־ישראל, שאלת ההלואה הלאומית ושאלת „העזרה הקונסטרוקטיבית" — הן לא רק טפלות לגבי השאלה העיקרית, אלא פשוט מזיקות, מפני שהן מטשטשות את שאלת הזכיות. תורה ישנה זו נשמעה בראשונה מפי כל הכתות, המתנגדות להקונגרס, ובה החזיק ה„טאג" בתחילת ברייתו של הקונגרס היהודי באמריקה, בשעה שלא הוכרח עוד לשים את מסוה הלאומיות על פניו. כל חדושה של תורה זו הוא הצורה של הדברים וה„עובדות" החדשות, שעליהן היא נסמכת. על־פי צורתו אין המאמר הזה אלא כתב־פלסתר של אותם „השליחים המיוחדים", היושבים באספמיה ורואים חלומות באמריקה, החושבים את עצמם למומחים בעניני הפוליטיקה היהודית על סמך הידיעות, שהם שואבים בקיפנהאגן ובשטוקהולם מהעתונות הרוסית, ובאים לדבר אלינו גבוהה־גבוהה, מפני שהם „רואים ואינם נראים" ואימת הצבור לא תבעתם... בני־אדם אלה, כיון שעלה בידם להכנס להעתונות היהודית באמריקה, הבהולה על „המכתבים מרוסיה", הנכתבים בבירת דאניה, הם נעשים בתוקף „חוק הביזנס" לגדולי ישראל, והרי הם מחוים דעה בעניני כלל־ישראל. והעתון, המדפיס את דבריהם ואת חות־דעתם, אין לו אלא להתיצב מרחוק, לקבל נחת ולרמוז להקהל בעיניו: שמעו־נא, שמעו־נא דברי איש גדול וחכם מכם, דברי „שליח מיוחד"!...

עלובות הן ביחוד ה„עובדות", שמתוכן בא בעל המכתב לירוא יראה גדולה, שמא תשלט שאלת ארץ־ישראל על הקונגרס היהודי ושמא תמצא לה אזנים קשובות במהלך הפוליטיקה העולמית אחרי המלחמה. אחרי שהוא מבאר בבקיאות יתירה את המצב הפוליטי שלנו בכל הארצות, הוא בא לבאר את הסכנה, הנשקפת לנו מצד שונאינו:

„מובן מאליו, שאלה הדואגים להגבלת זכיותינו יסלקו ידיהם מן השאלה היהודית, יבקשו לה סגולות שונות ויתאמצו לקשר בעוד זמן את השאלה היהודית האמתית עם הנטל הכבד

וכלומר: הציוניות. — ג. ק.), שאיננו מעניין את העם היהודי".

ואם אין אתה תופס את הכונה המסותרת בדברים אלו, הוא הולך ומפרש:

„ואם הראש של האוניברסיטה הווארשאית באר בכעס וכתיצפה להסטודנטים היהודים, שהם מחויבים להכתב בתור פולאנים ולא בתור יהודים, כי זאת יוכלו לעשות „אצלם בארץ־ישראל", — חושב האנטישמי האשכנזי אדולף בארטלים, כי אפשר לפתור את שאלת היהודים בפולאניה בזה, שישלחו אותם לטורקיה, הנמצאת תחת ממשלתם של הטורקים הצעירים והיהודים".

ואם אתה מתפלא ואינך מבין, „מה ענין שמיטה אצל הר סיני" — איזו שייכות יש לדבריהם של שונאי־ישראל אלו ולשאלת ארץ־ישראל שלנו? — בא בעל־המכתב ומספר לך בליצנות בלתי־נקיה ובלתי־קלה על־דבר ה„פילוסוף הציוני" מר דוד טרימש וכתביו, על־דבר בחירות בפטר־בורג, שלא ניתן שם מקום לבא־כח החברה „חובבי שפת עבר", יכיוצא באלו מעשיות פיליטוניות, ומוסיף ברצינות של פוליטיקאי יהודי חריף:

„כך נמצאים בניו־יורק ציוניים בעלי־נסיון, שמווים בתשאי את חוטי הפוליטיקה היהודית הכללית ביחד עם חוטי הפוליטיקה הציונית המיוחדת. חובה מוטלת עלינו לדרוש, שכל זה יחולק ויש־נה. בזה איננו חפץ הרוב הגדול של היהדות הרוסית, מפני שזה יניח אבני־נגף על דרך העת הקשה, הקרובה לבוא".

אתה קורא, חוזר וקורא, ואין אתה יודע על מה להשתומם יותר: אם על „מכתבו" של השליח המיוחד הזה, הבא ומתערב ב„הפוליטיקה של כלל ישראל" — זו, שקודם המלחמה היתה זרה לו ולכל חבריו בדעה, או על מערכת העתון „האינטליגנטי", שתפקידו להפיץ רק אור, המרשה ל„נסתר" זה לטפול דברי־שקר על היהדות הרוסית כולה. יחוסה של היהדות הרוסית לארץ־ישראל היה ידוע קודם המלחמה להקרובים בדבר, אבל כעת הן גלויה וידועה לכל העולם היהודי אותה העובדה, כי הועדים לעניני העזרה ברוסיה פורשים מכל הכספים, הנכנסים לרשותם, לא פחות מעשרה אחוזים לטובת הישוב בארץ־ישראל.

יודעי־חן מבינים, ש„מכתב" זה היה עכשיו לה„טאג" בבחינת „דבר בעתו", ואלה גם יבינו, מפני מה בא דוקא עתה סופרה של ה„ווארהייט", המנינה על התכנית של הקונ־גרס, להורות אותנו פרק בהלכות דרך־ארץ ונימוסים יפים.

סופרה של ה„ווארהייט" מוואשינגטון מתאמץ להוכיח לנו, שכל החוגים בוואשינגטון, בין היהודים ובין שאינם יהודים, יראים מפני התנהגותם המפלגתית של הזרמים השונים, הנכנסים לעבודת הקונגרס. ה„חוגים" הללו דואגים לעתידו של הקונגרס היהודי, שיאָסף בוואשינגטון „לעיני כל הגויים"...

חשש זה, כפי הנראה, נתעורר בלב סופרה של ה„וואר־הייט" אחרי אשר לא חפצה הועידה במלון סאוואי לשמוע בעצת העתון הירא ורך־הלבב הזה ולא בחרה במאר־שאל לִהיות יושב ראש.

ואולם יתנחמו־נא כל אותם היראים ורכי־הלבב, הדואגים לעתידו של הקונגרס היהודי ומאיימים עלינו בצל ההרים, כי הרים הם. העם היהודי, ובפרט החלק הציוני שבו, כבר נסה להראות „לעיני כל הגויים" בקונגרסים פומביים — ואף־על־פי־כן לא נכשל, חלילה, בנימוסי דרך־ארץ. לוא רק יהיה לבם של „הדואגים" ו„המפחדים" הללו נאמן וישר לנו — ולא נדע שום חרפה!...

לשְׁאֵלַת הַיְהוּדִים בְּרוּמִינְיָה

מאת

ד"ר ישראל שפירא.

החברה לדריסת ההיסטוריה הישראלית באמריקה, שנתפרסמה למדי באספותיה השנתיות ותוצאותיה החשובות במשך תקופה של עשרים וחמש שנים, הוציאה זה עתה ספר, הראוי למשוך אליו את דעת הקהל הכללי. הספר החדש כולל דוקומנטים וציונים היסטוריים, הנוגעים ל„מיש־והמתן בדבר זכיות היהודים בארצות הבאלקאן בשעת הקונגרס הברליני והשתדלות ממשלת ארצות־הברית בהשגת הזכיות הדרושות*. החומר המפוזר נאסף ועובד, ודפים חדשים נוספו לדברי ימי ישראל. אך חשוב הוא הספר לא מן הצד ההיסטורי שבו בלבד; בהיותו דבר בעתו, אפשר שגם ערך מעשי יהיה לו. כשתגמר המלחמה וזמן השלום יגיע, הלא שאלת רומיניה תעלה שוב על הפרק, וכמובן, ימצא מי שיעניין את צירי השלום בדבר שאלת התושבים היהודים, כמו בשנת 1878. ההיס־טוריה תהיה חוזרת על שאלה זו בההבדל הבולט, שהפעם כל הטענות והתביעות בשלילת זכיות היהודים תהיינה מכוונות רק כלפי רומיניה. היא לבדה תעמוד לפני כס המשפט, כי מכל ארצות הבאלקאן, שהתחייבו לתת שווי זכיות ליהודים, היא היתה היחידה, שעברה בזיופים והערמות על ספר־הברית הברליני. מחברי הספר, מאכס י. קוהליר, האחראי בעד החומר הספרותי, וסימון וולף, האחראי בעד המכתבים והדוקומנטים, שלא נתפרסמו עדיין, כוונו את השעה והוציאו מתחת ידם דבר מתוקן.

הקו היותר מזהיר על־פני המאורעות והמקרים של אספת הקונגרס בברלין, כפי שנרשמו בספר־הזכרון הזה — והרשימות מדויקות ומקוריות — הוא השתתפות ממשלת ארצות־הברית בצרת יהודי הבאלקאן. הרבה יותר פעלו בשבילם מאשר ידוע בקהל. עובדה משמחת היא, כי עוד לפני חמשים שנה, כשניו־יורק לא היתה מרובה באוכלוסי

---

* Jewish Disabilities in the Balkan States. American Contributions toward their removal, with particular reference to the Congress of Berlin. By Max J. Kohler and Simon Wolf. A paper presented at the 24th annual meeting of the American Jewish Historical Society, 1916.

הודים ומספר היהודים באמריקה היה בכלל מצער מאד, שפעה יהודית כבר היתה ניכרת בחוגי הממשלה. הממשלה הוואשינגטונית מעולם לא השיבה פני שתדלנים היהודים ריקם. תמיד הטתה אוזן קשבת דרישותיהם ובקשותיהם ועשתה לפעמים גם לפנים משורת דין, בעברה על נימוסים ידועים, הנהוגים ביחסים עממיים. פעולותיה האופיות בשאלת יהודי הבאלקאן סומנות במלאכות בנימין פ. פיקסוטו, בתור קונסול מריקה בבוקארסט, בשליש הועידות האינטרנאציונאליות, נקראו בשנת 1872 ושנת 1878 בערים שונות בחוץ לארץ ל־פי תכניתו של פיקסוטו ושמצאו סיוע הגון מצד יהודי מריקה, בההשתדלות המוצלחה לטובת היהודים מישילי זכויות במזרח־אירופה בישיבית הקונגרס בברלין בשנת 187, שבאה כעין תוצאה מהועידות שקדמו לו ושהממשלה אמריקאית עזרה הרבה להביא את הסעיף הידוע בדבר שווי־זכיות בספר־הברית, ובשליחת הנוטה של ראש־שרים יאהן היי לרומיניה בשנת 1902.

מלאכות היהודי פיקסוטו לרומיניה נחשבה למקרה יצא מן הכלל ועשתה רושם גדול בשעתה בחוגים מדיניים. הוא נמנה לקונסול וקבל את המשרה רק לשם טבת תנאי החיים של היהודים בארצות הבאלקאן. שנת 187 היתה ליהודי רומיניה שנת גזירות ורדיפות, שהרעישו ת העולם הנאור. המקרים הנוראים, שאירעו בשנה היא, הראו לעין כל, כי אי־אפשר לסמוך על דברתו של נסיך קארל. הנסיך הזה נתן הבטחתו עוד לפני שנות־ספר לאדולף קרמיה ולסיר משה מונטיפיורי להדול רדוף את היהודים. בתור אחד המיסדים של החברה כל ישראל חברים", בקר קרמיה בעצמו ערי רומיניה שתי עמים, בשנת 1866 ובשנת 1869, וחקר למצב היהודים תנאי חייהם. גם מונטיפיורי בא לבקש רחמים מלפני משלת רומיניה על בני אמונתו. צרפת ואנגליה שלחו עמים אחרות מחאות עזות נגד הפרעות, שעשה המון עם הרומיני בהיהודים. אף נאפוליון השלישי הביע פעם האתו בדברים נמרצים להנסיך קארל. אולם כל התקוות כל ההבטחות לא נמלאו. הרדיפות לא חדלו. ולא רק שנויים לטובה לא הגיעו, אלא הפרעות עוד נתחדשו אופן יותר רע, ומצב יהודי הבאלקאן היה נורא מאד. יכר היה, כי יד הממשלה באמצע. וכשאבדה כל תקוה מצוא רוח ליהודי רומיניה על ידי השפעתן של ממשלות ירופה, התחילו לבקש עצה מעבר לים. ידוע היה, כי רק ודות להשפעתה של אמריקה ניתנה חרות גמורה היהודים בשווייצאריה, מה שלא עלתה בידי אנגליה צרפת. ואמריקה נחשבה בצדק להמדינה היחידה, שיכלה בוא ולדרוש מאותן הממשלות, העושות הבדל ופרות בין ם ועם, חוקה אחת ומשפט אחד לכל היושבים בארצותיהן. אישי חברת „בני־ברית", בתור באי־כח היהדות האמרי־אית בימים ההם, הכירו חובתם והביאו את הדבר לפני ממשלה בוואשינגטון, והיא לא רק שנענתה לבקשתם המציא עזרתה והשפעתה במקומות הדרושים, אלא עוד סכימה לשלוח לרומיניה יהודי בתור בא־כחה. הנשיא ראנט מנה לקונסול עליון בבוקארסט את היהודי בנימין פרנקלין פיקסוטו. המכתב, שנתן הנשיא לציר החדש, שבו הוא מדבר על־אדות שליחות פיקסוטו בכלל ועל תעודת אמריקה וחובתה להביא לידי כך, שכל העמים יכירו כמוה את רעיון השווי בפרט, הוא דוקומנט רב־ערך ונותן כבוד לרוח החופש של העם האמריקאי.

השתתפות יהודי אמריקה בצרת אחיהם בארצות הבאלקאן בימים ההם, שהביאה תוצאות כל־כך חשובות לכבוד ישראל, בראה פרק יפה בתולדות היהודים בארצות־הברית. אבל כדאי לציין, כי בנימין פ. פיקסוטו היה יהודי נלהב ועסקן צבורי מהטפוס היותר נעלה. נודע היה גם כן בתור סופר ועורך־דין מצוין. עניני בני אמונתו הנרדפים נגעו כל־כך אל לבו, עד כי נאות לעזוב את ביתו וארצו ולנוע אל ארצות נדחות, כארצות הבאלקאן. והוא מלא משלחתו באמונה. שש השנים שישב בבוקארסט היו שנות עבודה תכופה ומעשים רצויים. בעצמו — מבלי לסמוך על בני־לויה, שהנסיך קארל היה רוצה לתת לו — עבר את הערים והכפרים, אשר שם היו יהודים נחתים, וחקר ודרש למצבם החמרי והרוחני. על־ידיו הוטב מצב קהלות רבות, שהיה עד אז פרוע. הרפורטים שלו, ששלח לממשלת ארצות־הברית, גרמו, שציריה ובאי־כחה במדינות אחרות התיחסו ברצינות לשאלת היהודים והשתמשו לטובתם בהשפעתם; ואותם הרפורטים, ששלח לראשי הקהלות הגדולות בערי־הבירה של אירופה, היו המעוררים ליסוד ועידות ואספות פומביות לטובת יהודי הבאלקאן. על־פי הצעתו נקראה הועידה הידועה בבריסל, שהוא השתתף בה בתור ציר. הועידה ההיא היתה הראשונה במינה, שיהודים של ארצות שונות יתאספו במקום אחד לשם ענין יהודי כללי, והיא היתה הגורמת, שהקונגרס בברלין יכניס בספר־הברית את הסעיף, הנותן שווי־זכיות ליהודים בארצית הבאלקאן ואישר ביקונסבילד בעצמו הודה, כי רק הודות לעבודתו הקודמת והחרוצה של פיק־סוטו אפשר היה להוציא דבר זה אל הפועל.

מענין וחשוב כאחד הוא הפרק, המפיץ אור על הרבה פרטים של התנועה, שהקיפה את היהדות הכללית לפעול על צירי הקונגרס למדיניותיהם, כי ארצות הבאלקאן תתחייבנה לתת שווי־זכיות ליהודים. ממנו למדים אנו ביחוד את היחס של אישים מדיניים ידועים אל השאלה בכלל והיהודים בפרט. הרבה דעות מוסכמות מקבלות צורה חדשה, כשאנו עוברים על החומר ההיסטורי הזה, המונח לפנינו.

בכלל, כל החומר, הנוגע לשאלת יהודי הבאלקאן, ובפרט ליהודי רומיניה, מתחילתו ועד סופו, נאסף ועובד על־ידי מר קוהליר בכשרון ובדעת. ערך מיוחד להדוקו־מנטים והמכתבים החשובים מן הצד ההיסטורי בזה, שעד עכשיו לא נתפרסמו ברפוס בשום מקום, אלא היו גנוזים בהארכיון של הדפארטמנט לעניני חוץ בוואשינגטון, או נשמרים בידי אנשים פרטיים, שהשתתפו במהלך הענינים בשנים ההן והיו קרובים אל האישים הפועלים. המשא־והמתן בישיבות הקונגרס בברלין, עד כמה שהוא נוגע לענין שאלת היהודים, מועצות הועידות היהודיות, מרוץ המכתבים בין יהודים בעלי השפעה בארצות שונות עם

צירי ממשלות, עד הנוטה, שיאהן היי שלח בזמנו לרו־מיניה בהסכמת הנשיא רוזוולט — כל אלו המאורעות נערכו ונסדרו באופן כל־כך מדעי־אוביקטיבי, עד שגם מי, שעניני הבאלקאן זרים לו, בנקל יקבל מהם השגה וידיעה עמוקה. מצד זה אין ערוך לחשיבות הספר, שיצא על־ידי החברה ידרייעת ההיסטוריה הישראלית באמריקה, ואפשר להחליט כמעט בברור, כי ספר זה עלול לעשות את הרושם המיקוה בחוגים הרשמיים. השובה ביחוד העיבדה, כי ממשלת ארצות־הברית לקחה חלק מעשי בפתרון שאלת היהודים בארצות־המזרח מיום שעלתה על הפרק. הפרצ־דנטים ההיסטוריים בודאי יגרמו, שתתן גם להבא עזרתה והשפעתה, כשיהיו נזקקים לה.

וואשינגטון.

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת

ו ע י ד ת ה ה ס ת ד ר ו ת ה ע ב ר י ת.

מערכת נכבדה:—

בבקשה לפרסם מעל עמודי „התורן" מ כ ת ב ג ל ו י מ א ת ה ה ס ת ד ר ו ת ה ע ב ר י ת א ל כ ל ה ע ב ר י ם ב א מ ר י ק ה:

הועידה הראשונה של ההסתדרות העברית באמריקה תהיה בניו־יורק בימי י"ח, י"ט וכ' לחודש שבט (10, 11, 12 בפברואר).

מטרת הועידה הזאת היא לסכם את פעולותיה של התנועה העברית בעבר ולהתוות לה את דרכה בעתיד.

תכנית הועידה מסתעפת לחמשה סעיפים אלה:

א) שאלות הלשון העברית, הספרות העברית, הדבור העברי והמיהשבה העברית ודרכי הפצתם בין השדרות הרחבות של העם היהודי באמריקה.

ב) שאלת החנוך העברי בכל מלוא היקפו בעיון ובמעשה.

ג) שאלת השתתפותה של ההסתדרות העברית בחיינו הצבוריים, הלאומיים והכלליים.

ד) שאלת חייהן ה פ נ י מ י י ם ועבודתן של האגודות העבריות, שנתנו את ידן להסתדרות.

ה) שאלת צורתה של ההסתדרות (הלשכה, המשרד וההנהלה).

הצורך בועידה עברית היה מורגש במחנה העברים מיום שהתחילה תנועה עברית בארץ זו. אולם הרעיון הזה לא יכול לצאת אל הפועל כל זמן שהתנועה הזאת לא היתה מסודרת ומאורגנת. רק עכשיו, כשנוצרה ההסתדרות, העומדת על האגודות המאוחדות והמאורגנות, כשהציגה מטרה משותפת לכל הנאמנים לדגלנו והתותה לה תכנית של עבודה עברית מעשית, — ניתנה היכולת להועידה להיות עובדה חיה וממשית.

בועידה זו יתכנסו באי־הכח של כל האגודות העבריות באמריקה; אולם הועידה לא תעמוד על מרום תעודתה, אם תביא לידי גלוי רק את כחותיהם של העברים ה מ א ו ר ג נ י ם, ולא את כל כחה של התנועה העברית.

ולפיכך פונים אנחנו בבקשה אל כל המוסדות העוסקים בצרכי לשוננו ותרבותנו, כבתי תלמוד־תורה, בתי־ספר עברים, הוצאות ספרותיות וכו', — לשלוח את ציריהם אל הועידה ולקחת בה חלק.

כמו כן מוטלת חובה מוסרית על כל החברות הלאומיות והציוניות, ישרעיון העברי קרוב ללבן — להשתתף בועידה העברית הראשונה, כדי שנוכל לשוות לתנועתנו אותו ההוד, הראוי לה.

בועידה הזאת יצא בפעם הראשונה המחנה העברי בתור כח מסודר ומאורגן, השואף לכבוש לו עמדה מיוחדה בתוך חיינו הצבוריים והלאומיים.

מקוים אנו, כי על־ידי כחותינו היותר מעולים, על־ידי סופרינו, מורינו ועסקנינו נכריז לפני כל הקהל העברי על העיקרים הלאומיים שלנו ועל מאויינו ושאיפותינו העבריים.

כל חברה, שנושאת את לבה ונפשה אל התרבות העברית — מקור חיותנו הלאומית וקיומנו הרוחני, — צריכה להתקשר עמנו בעבודתנו, עבודת התחיה העברית.

מי לעברית אלינו!

הועד הפועל של ההסתדרות העברית באמריקה.

ק. ווייטמאן, מזכיר.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— האספה השנתית של ה„עדיוקיישאנאל אליוענס" בניו־יורק נקראה ביום הראשון, 7 יאנואר. הנשיא, השופט שמואל גרינבוים, דבר על מטרת המוסד ופעולותיו לטובת האימיגראנטים היהודים. הוצאות ה„עדיוקיישאנאל אליוענס" במשך השנה שעברה עלו למאה ושבעה־עשר אלף דולאר. יש בדעת מנהלי המוסד הזה להגדיל את תקציבו לשנה הבאה עד מאתים אלף דולאר. הם מקוים להשיג חלק מן הסכום הזה מאת ה„פדרציה של חברות הצדקה". אחריו נאמו סגן הנשיא ל. כהן ומר ס. שטרויס, אחד ממנהלי המוסד הזה. שני הנואמים האלה הרבו בשבח ה„עדיוקיישאנאל אליוענס" על השפעתו ברוח ה„אמריקאיות", שהוא משפיע על יהודי מזרח אירופה, הבאים לארץ הזאת.

יש לציין, כי את ה„שבחים" האלה שמעו רק המנהלים עצמם ואחדים מהקרובים ברוחם להמוסד הזה, כי אולם האספה היה כמעט ריק מן הקהל, אשר לטובתו טורחים הפילאנתרופים האלה.

— ביום 7 יאנואר הרצה מר הנרי מורגנטהוי, מי שהיה ציר ארצות־הברית בטורקיה, על מצב היהודים בארץ ההיא. בדברו על התיחסות הממשלה הטורקית ליהודים, אמר כדברים האלה: הממשלה העותומאנית מתיחסת אל היהודים בחבה יותר משאר הארצות. בזמן האחרון התחילה להביט בעין יפה

גם על הישוב היהודי בארץ־ישראל. הטורקים באו לידי הכרה, כי אין בדעת הציונים ליסד ממלכה יהודית בארץ־ישראל, אלא ליצור שם מרכז תרבותי, שיסודו הוא הקולוניזאציה היהודית. והקולוניזאציה הזאת, במדה שתתגדל ותתרחב, בה במדה תגדיל את השפעת היהודים על הממשלה הטורקית.

— בסינאט של ארצות־הברית בוואשינגטון נתקבלה ביום השני, ח׳ יאנואר, ההצעה בדבר הגבלת האימיגראנטים בנוסח האחרון, אשר עובד על־ידי הועד הממונה לענין הזה. בעד קבלת ההצעה הוו את דעתם 56 סינאטורים, וכנגדה — 10. ההצעה הזאת צריכה להתאשר עוד פעם על־ידי הקונגרס, ואחר כך תעבור לידי נשיא ארצות־הברית, שיוכל לעשות בה כטוב בעיניו: לאשרה או לבטלה.

— לפי הידיעות, הבאות מלונדון, הודיע מר נחום סוקולוב את „הועד המאוחד" של יהודי אנגליה, כי הציונים נכונים לבוא עמו במשא־ומתן בדבר הסכם הדדי בשאלות הנוגעות לארץ־ישראל. מתחילה עמד ועד זה של אצילי בני ישראל באנגליה כצר לשאיפות הציוניות והיה השוד בתכסיסים מגונים באפני מלחמתו עמהן. אולם אחרי הבקורת החריפה, שמתח עליו באחת מאספותיו הד"ר מ. גאסטר, הבטיח היושב־ראש, קלוד מונטיפיורי, כי הועד לא יגיח שום מעצורים ומכשולים בדרך הציוניות.

— לרעיון התישבות היהודים במיסופוטאמית קם גואל חדש, והוא הפילאנתרופ המפורסם הרמאן לאנדוי בלונדון. תכנית רעיונו היא, כי הישוב היהודי במיסופוטאמיה יעמוד תחת חסותה של הממשלה האנגלית בהסכם הממשלות האדירות, וירושלים תשמש לו מרכז רוחני ותרבותי. הרעיון הזה מוצא לו אזנים קשובות בחוגי בעלי־ההשפעה שבין היהודים והאנגלים.

שונות

יובל שנת השבעים של יעקב שיף.

בשבוע זה מלאו שבעים שנה להיי הפילאנתרופ היהודי המפורסם יעקב שיף. מוקיריו ומעריציו הרבים של הנדיב הזה אמרו לחלוק כבוד לו ולחוג את יובלו ברבים. אולם הנדיב הישיש התנגד לכבוד פומבי. ואף־על־פי־כן ניתן פרסום לכבוד בעל היובל בעתונות היהודית, המקדישה את מאמריה למאורע זה.

מר יעקב שיף נולד בפראנקפורט על נהר מיין ביום 10 יאנואר, 1847. מוצאו ממשפחה יהודית עשירה, המתיחסת על מפרש התלמוד המפורסם מהר"ם שיף. אביו שמש סוכן בבית הבאנק של רוטשילד בפראנקפורט. בעוד יעקב שיף נער לקחהו אביו להיות לו לעזר בלשכת הבאנק. בשנת 1865 עזב שיף את פראנקפורט ללכת לניו־יורק, ומומחיותו הגדולה בעניני באנקים וכשרונו הרב עמדו לו בארץ החדשה למצוא מהלכים בין הבאנקירים הגדולים תיכף לבואו. הצלחתו הלכה וגדלה, ובמשך שנים מועטות נעשה שותף לבית הבאנק המפורסם „קוהן, לויב ושותפיהם", שהיא עומד עכשיו בראשו. מר שיף נמנה עתה על הבאנקירים היותר גדולים באמריקה ובכל ארצות תבל.

בהבדל מהרבה חבריו היהודים הגרמאנים, שעשו עושר רב בארץ הזאת ועזבו את עמם, נודע מר שיף בתור עסקן יהודי, העוסק זה עשרות בשנים בצרכי הצבור היהודי ומפריש מהונו למוסדות צדקה ובתי־חסד יהודיים ושאינם יהודיים.

מר שיף נמנה על היהודים הריפורמיים, ואף־על־פי־כן אינו מונע את עצמו מלנדב מכספו גם למפעלים דתיים יהודיים מיסודם של האורתודוכסים. הרבה השתדל, על־פי דרכו, דרך השתדלנים הישנים מטפוסם של בעלי האימאנסיפאציה, לטובת היהודים הנענים והנרדפים ברוסיה ורומיניה. ומפני שהשקפתו על פתרון שאלת היהודים היא השקפת אותם „השתדלנים", לפיכך עמד תמיד ועומד הוא עד היום הזה מנגד להרעיון הציוני והלאומי.

* * *

התחיים הרוחניים של יהודי סיביריה.

בכל מקום ברוסיה, שגלו לשם רבבות היהודים בתוקף מאורעות המלחמה, גלתה עמהם השכינה העברית. בכל מקום, שהטיל הגורל את פליטי „התחום", ראו חובה ראשונה לעצמם לשים לב למצבם הרוחני ולדאוג לבצור קיומו בתוך תנאי החיים החדשים. דאגת הנודדים לנפשם ולרוחם הם השפיעה הרבה לטובה גם על החיים הרוחניים של אחיהם, יושבי המקומות האלה בפנים רוסיה משנים קדמוניות, שנטמעו למחצה בין הגויים. הרגש הלאומי, שעד עכשיו היה נרדם בלבות היהודים האלה, ניעור והתחיל דורש את תקונו. רבים מבעלי־התשובה האלה הזרו לעמם ואור חדש הואר על הויתם. מוסדות דתיים ולאומיים, כמו בתי־כנסיות ובתי־מדרשות, בתי־ספר, גני־ילדים ושעורי־ערב עבריים, תיאטראות יהודיים וכיוצא באלו — הם הגלויים הממשיים של התסיסה הרוחנית, שהקיפה את היהודים בפנות הנדחות ברחבי ארץ־רוסית. על גודל השפעתה של התסיסה הרוחנית הזאת על היהודים תושבי סיביריה העיקריים מספר אחד הסופרים במכתבו מן המקומות ההם בעתון היהודי־הרוסי „נאווי פוט".

„את היהודי העיקרי בסיביריה — נאמר במכתב זה — אפשר היה לציין רק בתור „סיביראי בן דת משה". בחיצוניותו, במנהגיו, נימוסיו ובכל מהלך רוחו ונפשו, אין היהודי העיקרי בסיביריה נבדל הרבה, או — יותר נכון — אינו נבדל כלל משאר התושבים בסיביריה. בהרבה מקרים קשה להכיר את היהודי בהזות־פניו. להיהודי הסיבירי אין כמעט אינטרסים אחרים, חוץ מאינטרסי שאר תושבי הארץ. בתור יהודי הוא מרגיש את עצמו רק בבית־הכנסת, בשעת התפלה, שהוא אומרה בתרגום רוסי. הפתגם הידוע של משכילי שנות הששים והשבעים: „היה יהודי באהלך ואדם בצאתך" נתקיים במלואו ביהודים האלה. חסרון סביבה יהודית היה מורגש בכל תוצאותיו הרעות בחיים הרוחניים של יהודי סיביריה. בסיביריה, הרחוקה מרחק רב מתחום המושב, לא הגיע אף הד רפה מכל אותן השאלות הצבוריות והפרובלימות החברתיות, המנסרות בחלל העולם היהודי.

„במצב שכזה אין כל פלא איפוא, כי כל היהדות בסיביריה מצטמצמת רק בארבעת כתלי בית־הכנסת. במרכז היהודי היותר גדול בסיביריה, באירקוטסק, למשל, שמספר תושביו היהודיים עלה בשנת 1910 לששת אלפים ומעלה, מתרכזות כל הפעולות החברתיות רק מסביב לבית־התפלה. תוצאות מצב

שבזה הן, כי בני־הנעורים האינטליגנטים, שאין לבם הולך אחרי בית־הכנסת והמנהגים הדתיים, מתרחקים מכל היהדות כולה. מקרי המרת הדת נעשו לחזיון כל־כך נפרץ בקרב יהודי סיביריה, עד שאינם מעוררים עוד שום תמהון. הכל מביטים עליהם כעל מקרים מצויים, כעל מקרי יום יום. ולא זו בלבד, אלא שיהודי סיביריה, הנשארים ביהדותם, מתיחסים אל הענין הזה של המרת הדת ברצון ובחבה. במצב הדברים, השורר ביהדות הסיבירית, החזיון זה הוא מובן וברור: היהודי הסיבירי, הממיר דתו, כמעט שאינו משנה מהשקפותיו ודעותיו הקודמות ולא כלום.

„אולם בזמן האחרון התחילו מתגלים סימנים לטובה בהתפתחות הכרתם הלאומית של יהודי סיביריה. אפשר להכיר בהם את הסימנים הראשונים של תחית היהדות הלאומית בסיביריה. היהודי הסיבירי התחיל לשים לב לשאלות הלאומיות והתרבותיות של החיים היהודיים. את התוספה הרוחנית הזאת בין יהודי סיביריה אפשר לזקוף במקצת על חשבון מאורעות המלחמה, שזעזעו את החיים היהודיים גם מחוץ לתחום המושב; אולם ברובה נובעת היא מהשפעתם של הפליטים היהודים, שגלו לסיביריה. בני „התחום" הכניסו זרם של חיים לאומיים רעננים לתוך הצבור והמשפחה של יהודי סיביריה. עניים של הגולים האלה עורר ראשית־כל את האינטליגנציה היהודית בסיביריה להתחיל בעבודה צבורית מסוג חדש. בהתלהבות מרובה בלתי־מצויה עבדו פה באי־תכת האינטליגנציה היהודית בכל הועדים לעזרה, שנוסדו לטובת הגולים. דומה, כאילו בעבודה זו מצאה האנרגיה היהודית, שהיתה כבושה בקרבם, מוצא לעצמה. העבודה הצבורית הזאת קשרה אותם ליהודים וליהדות בקשר אמיץ כל־כך, עד שיש להחליט, כי גם אחרי אשר תגמר המלחמה וכל עבודת העזרה תבטל מאליה, לא יפסיקו היהודים הסיביריים את יחוסיהם עם עמם.

„ביחוד ניכרת השפעתם של הגולים על יהודי סיביריה בבחינה תרבותית־לאומית. מתחילה אמנם היה מביט היהודי הסיבירי על „יוצאי התחום" האלה מלמעלה למטה. מבטאם המשובש בלשון הרוסית, לשונם היהודית המדוברת וכל נמוסיהם והליכותיהם היו נלעגים בעיניו. אולם לאט לאט, שלא מדעת כמעט, התחיל היהודי הסיבירי לקבל השפעה מאחיו הגולים. נפשו היהודית התחילה להרגיש באופן אינסטינקטיבי „בבני התחום" האלה, כי הם נושאיה האמתיים של הקולטורה העתיקה, מורשת דורות הרבה, והיא התחילה להתרפק עליה. והיא שקרבתו לאחיו אלה.

„הנצנים הראשונים של הרעיון הלאומי בקרב יהודי סיביריה כבר נראו. על כל פסיעה ופסיעה אתה מרגיש בשאיפה תרבותית לאומית, התוספת בחוגי היהודים בסיבירית, ביחוד מתגלית השאיפה הזאת ביחס, שהתחילו היהודים האלה להראות אל הלשון העברית והיהודית המדוברת. בחוצות אירקוטסק ובשאר ערי סיביריה ישמע לפעמים קרובות דבור יהודי. גם תיאטרון יהודי קיים כעת באירקוטסק. הבריזו, כי בקרוב יציגו על הבימה את המחזה „מפוזר ומפורד" של שלום־עליכם. כל הנשפים והאספות מושבים אליהם המון רב. בנשף האחרון, אשר נערך לזכר שלום־עליכם ואשר נקראו בו אחדות מיצירותיו של הסופר המנוח ביהודית, השתתף קהל של שש מאות איש, ורבים לא יכלו להכנס לאולם מחוסר מקום.

„ואחרון אחרון חשוב — חשקם הגדול של בני־הנעורים לדעת את תרבותנו ולשוננו. על־יד הקורסים הכלליים של חברת „מפיצי השכלה" נפתחו גם שעורים ללמוד הלשונות העברית והיהודית. מספר ה„שומעים" בשעורים האלה הולך ומתרבה, ומסירותם של התלמידים „הסיביראים" האלה להלמודים העברים והתמדתם בהם גדולות מאד".

* * *

תרומות לקופת הסופרים.

במערכת „התורן" נתקבלו בשביל קופת העזרה לסופרים העברים נגועי־המלחמה הסכומים האלה: ג. ש. ליבוביץ — 5 דולאר, יצחק יעקב אדלר — 5 דולאר, ד"ר מ. לוין — 3 דולאר, ה. הנדלר — 3 דולאר, י. ביבר מלואיסוויל של קינטוקי — 3 דולאר, אברהם שפייזהנדלר — 3 דולאר, מ. נוימאן — 2 דולאר, ש. עפשטיין — 1 דולאר. סך־הכל — 25 דולאר. ביחד עם הסך הרשום בגליון הקודם נכנס להקופה עד עכשיו סכום של 112 דולאר.

מעוררים אנו את האגודות העבריות אשר בניו־יורק ובערי־השדה לעשות את כל מה שביכלתן לטובת הקופה הזאת.

* * *

מחיי האגודות.

— באספת אגודת „אחיעבר", ניו־יורק, שהיתה במוצאי־שבת, 5 יאנואר, דנו החברים על הועידה הבאה של ההסתדרות העברית. באספה זו נקבץ סכום של חמשים דולאר בשביל קופת הסופרים העברים ושבעה דולארים בשביל הקרן הלאומית — כופר־נפש מהחברים, שלא השתתפו בקבוץ כספים לטובת המוסד הזה ב„יום הדגל".

האספה הבאה תהיה במוצאי־שבת, י"ט טבת (13 יאנואר), באולם „יבנה", 201 איסט ברודוויי. מר צ. שארפשטיין ירצה „על עתידות היהודים אחרי המלחמה". מביני עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „דוברי עברית מזרחי" החליטה באספתה ביום הראשון, 6 יאנואר, לתת את ידה להסתדרות העברית.

האגודה תתאסף ביום הראשון, כ' טבת (14 יאנואר), באולם „עדת בני ישראל". החברים מחויבים לבוא.

— על־יד הסתדרות „יהודה הצעיר" נוסד „ועד עברי". מטרת הועד הזה היא לטפל בעבודת התרבות העברית של „יהודה הצעיר": לארגן את האגודות והקלובים העברים של בני הנעורים וליסד ביניהם אגודות עבריות חדשות. הועד עומד ביחוסים קרובים עם ההסתדרות העברית הכללית. באספת הועד הראשונה, שהיתה ביום הראשון, 7 יאנואר, נבחרו הפקידים האלה: מר מרדכי ברנשטיין — יושב ראש; מר יקותיאלי — סגן יושב ראש ומר ש. בורובסקי — מזכיר.

— אגודת „העברי הצעיר", פילאדלפיה, תתאסף ביום הראשון, 11 יאנואר, ב„בית ציון". מביני עברית מתבקשים לבוא.

קייפ-טאון, דרום אפריקה

בית-ספר — פנסיון עברי פרטי

של מ. ב. פם

"Killiney House"

77 Upper Mill St. Cape Town (South Africa)

בבית-ספרו הפרטי של המורה מ. ב. פאם מתקבלים תלמידים ותלמידות מבני חמש שנים ומעלה לחנוך עברי שלם ומשוכלל על-פי שיטת-הוראה יותר חדשה וטובה.

כמו כן יש מקומות פנויים אחדים בעד תלמידים מן החוץ לארוחה ומעון בבית-ספרו במחירים נוחים.

שלשה מורים דרושים.

לבית התלמוד תורה העירוני דקליבלאנד דרושים שלשה מורים לשפה העברית וספרותה בעד מחלקות גבוהות. רק אלה ששמשו בבית-ספר מודרני, מנוסים בהוראת השיטה הטבעית ויודעים לנהל מחלקה בסדר טוב ומשמעת נכונה יפנו במכתביהם אל המנהל

Morris Levin, 2500 East 55th Street
c. o. Cleveland Hebrew School & Institute
Cleveland, O.

השפה השוררת בבית-הספר היא עברית, וההנהלה אינה מבחינה בין מורה „צהוב" לבין מורה „ירוק" ובלבד שיהא בעל השכלה נעלה, בעל מרות תרומיות ויתאים אל יתר המורים.

חגיגה שנתית נהדרה

תערך ע"י

אגודת „עבריה" ברונזביל

במוצאי שבת, י"ט טבת, (13 לחודש יאנואר)

בשעה 8 בערב

באולם מרכז הציונים, 296 רחוב סקמאן, ברונזביל.

הנואמים: { צבי שארפשטיין
קלמן ווייטמאן, ועוד.

זמירות ודקלומים עברים ע"י מזמרים ומדקלמים ידועים.
בואו והשתתפו בחגיגתנו זו.

דבר בעתו

„התורן" משמש מרכז לטובי המורים העברים ולכל העוסקים עם החנוך העברי. מודעה ב„התורן" של מורים, המבקשים משרה, או של מפקחי בתי-ספר, המבקשים מורים מומחים, תביא להמודיעים את מבוקשם על-נקלה.

הנהגת „התורן".

ברכה לפינחס מזיא לנשואיו את רבקה שרייבר מאת

שמואל וברונטה ומלכה שווארצמאן.

הננו מברכים ברכת מזל טוב את ידידנו היקר מר פנחס מזיא לנשואיו את מרת רבקה שרייבר.

יהי רצון, שיזכו לבנות בית נאמן בארץ-ישראל.

אברהם שפיגל ורעיתו.

מי החפץ למכור

את ספריו הישנים במחירים טובים, כדי שיוכל לקנות במקומם אחר המלחמה ספרים חדשים במחירים יותר זולים שיקבל בעד הישנים עתה — יפנה אל המו"ם הידוע:

S. DRUCKERMAN
50 Canal Street New York

מר דרוקרמאן הוא ק ו נ ה ה כ ל, החל מספרו רומיל, כמו: שס"ים, משניות, עין יעקב, מדרשים וכלה בהוצאות ספרי השכלה, כמו: „תושיה", „אחיאסף", „מוריה" ועוד.

אל תחמיצו את השעה!

ד"ר מ. מ. קאמענעץ

רופא שנים מנוסה

139-41 DELANCEY ST.

Cor. Suffolk St. New York

עבודה הגונה במחיר נמוך.

חש במעיו יתרפא

ב„עקס-לאקס"

(ילקוט תרפואות)

דוד וולפסון ציון קלוב

289 מזרח ברודביי, ניו־יורק

ביום הששי, 12 יאנואר, בשעה 8 בערב ינאם בקלוב שלנו הסופר הארצי־ישראלי הידוע מר

איתמר בן-אבי

ת ט ה י ו מ ה:

עבודת בן-יהודא על שדה התרבות העברית.

הכניסה חפשית.

כל מביני עברית מתבקשים לבוא.

מתקבלת החתימה על העתון העברי

ה ש ב ו ע י

התורן

יוצא לאור בניו־יורק מיום 3 לחודש מארץ בהשתתפות טובי הסופרים העברים באמריקה ובאירופה.

מחיר „התורן“:

לשנה $8.00; לחצי שנה $1.50.

לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.

כל קוראי עברית והעוסקים עם „התורן“ לעריהם מתבקשים לשלוח אלינו את חתימתם ואת חתימת מכריהם, כדי שיקבלו את גליונות עתוננו בזמנם.

הכתובת לכל עניני „התורן“:

HATOREN

89-91 Delancey Street, N. Y.

המחאות של באנקים (טשעקס) והמחאות של פוסטה (מאָני אָרדערס) על־שם גזברנו, מר אברהם אליהו לובארסקי.

תנחומים.

מעומק לבנו הננו משתתפים בצערם ואסונם של חברינו המורים האב והבן קרנדל, לרגלי הלקח מהם רעיה נאמנה ואם חביבה.

חברינו!

השכיחו־נא צערכם בעבודתנו הקדושה, עבודת החנוך וזריעת גרגירי התחיה בלבות ילדינו. התפיסו־נא עם גורלכם, ומי שינחם את אבלי ירושלים ינחמכם.

בשם חבר המורים בביה״ס העברי בוויניפג

יהודה אזולאי, מזכיר.

חמשה עשר בשבט!

נשף עברי זמרתי

נערך על־ידי

אגודת „דוברי עברית מזרחי“, ניו-יורק

בחמשה עשר להודש שבט (7 בפברואר) בערב

באולם קלינטון - - 151 רחוב קלינטון

הפרוגראמה במודעות הבאות.

המחירים: 25, 35, 50 סנטים.

כרטיסים להשיג: באו״ם דוברי עברית מזרחי, 214 איסט ברודוויי, בלשכת המזרחי, 121 רחוב קנאל, בחנות של „חברת יין מזרח“, 320 רחוב גראנד.

באנק של ס. יארמולאווסקי.

קרן רחובות קאנאל וארטשארד, ניו-יורק

קיים זה 44 שנים.

כל הכספים המופקדים עתה בבאנק של

ס. יארמולאווסקי

ישאו פרות מראשית לחודש יאנואר.

היו מפקידים את ממונכם בבאנק של ס. יארמולאווסקי. כספכם בטוח תמיד, אתם מקבלים רבית נכונה ומקבלים אתכם שם תמיד בסבר פנים יפות.

יוזט

רוקח'ס כשר פראדוקטען

צו בעקומען אין אַלע גראָסערים

רוקח'ס כשר סקאָרינג פוידער

רוקח'ס כשר סאַלאַד אויל

רוקח'ס פיור בינען האָניג

רוקח'ס פיור קאַקאַ

הסוכנים מתבקשים להזדרז בהשואת חשבונותיהם בטרם כלות השנה.

התורן

עתון שבועי

יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. III. JANUARY 19, 1917 No. 45

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Tr 4s., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין חתימות מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

קייפ־טאון, דרום אפריקה

בית־ספר — פנסיון עברי פרטי

של מ. ב. פם

"Killiney House"

77 Upper Mill St. Cape Town (South Africa)

בבית־ספרו הפרטי של המורה מ. ב. פאם מתקבלים תלמידים ותלמידות מבני חמש שנים ומעלה להנוך עברי שלם ומשוכלל על־פי שיטת־הוראה יותר חדשה וטובה.

כמו כן יש מקומות פנויים אחדים בעד תלמידים מן החוץ לארוחה ומעון בבית־ספרו במחירים נוחים.

יוזט

רוקח'ס כשר פראדוקטען

צו בעקומען אין אלע גראָסערים

רוקח'ס כשר סקאָורינג פוידער
רוקח'ס כשר סאלאד אויל
רוקח'ס פיור בינען האָניג
רוקח'ס פיור קאָקאָ

הוצאת „ס פ ר א" בוסטון
יצא לאור ונמצא למכירה הספר

„שחרית"

ספר למוד הלשון העברית לשנת הראשונה

— מאת —

ב. הירש, מ. מ. תומרוב ושכנא שטיין

הספר שחרית מכיל תרגילים וספורים מקוריים. כתובים בסגנון קל ומלבב. ערוכים בהדרגה מן הקל אל הכבד ומתאימים להבנתם של התינוקות.

הספר שחרית התוה לו דרך חדשה בחלוקת השמות. הפעלים והתארים במדה פרופורציונלית באופן שמתחלת למודו ירכש לו הילד חלק מתאים מכל חלקי הדבר.

הספר שחרית הוא כעין פרוזדור אל החומש. לתכלית זו נכנסו בו ספורים מספורי התורה. כתובים בשפה ילדותית.

הספר שחרית מכיל בקרבו תוי זמרה בשביל שירים אחרים שבאו בו.

הספר שחרית יתן את היכלת למורים להקנות להתלמידיהם דבור עברי חי וטבעי בדרך נוחה וקלה. במשך זמן קצר.

מחיר הספר 25 סענט. מכורך 30 סענט. לבתי ספר ולמו"ס הנחה הגונה.

הכתבת:

.. SAPHRO PUBLISHING CO. ..

62 Chambers St. Boston, Mass.

הסוכן הראשי בניו יורק ש. דרוקרמן

S. DRUCKERMAN,

50 Canal Street New York

הריננו מברכים ברכת מזל טוב לקבבית את הזוג הנעים, ידידתנו וחברתנו קאה והחבר בנימין סיני, לבואם בברית הנשואין.

יהי רצון שתראו את כל אידיאליכם ומאווייכם מתגשמים על הרי יהודה.

ה. לואיס וחסית רעיתו.

שיקאגו.

מעומקא דלבאי הנני מברך ברכת מזל טוב את חברי הנעימים בנימין ולאה סיני ליום כלולתם. הלואי שעונג ואושר לא יעזבום לעולמים.

יוסף גולד.

שיקאגו.

מברך אני בברכת מזל טוב את ידידי מר פינחס מזיא לנשואיו את מרת רבקה שרייבר בחיים של שלום ושלוה. אושר והצלחה בכל מעשי ידיהם.

ג. ירושלמי.

די־מוינס, איהובא.

אהרן תרשיש

מורה מומחה ומטיף נעים מבקש משרת מורה באחת מערי השדה. תעודות הכי טובות ונכבדות לו.

לפנות על־פי הכתובת:

A. TARSHIS
Gen. Del.
Germantown, Pa.

סוכנינו החדשים

הייווערהיל, מאסס.
ה. מ. יעקובוביטש
9 Proctor Street

ברידזפורט, קונג.
ד. פלדמאן
383 Madison Avenue

פילאדלפיה, פא.
MALERMAN'S BOOK STORE
818 South Fifth St.

ד"ר מ. מ. קאמענעץ

רופא שנים מנוסה

139-41 DELANCEY ST.

Cor. Suffolk St. New York

עבודה הגונה במחיר נמוך.

חש במעיו יתרפא

ב„עקס-לאקס"

(ילקוט תרפואות)

VOL. III NEW YORK, JANUARY 19, 1917 No. 45

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית ניו־יורק, כ"ה טבת, תרע"ז גליון ארבעים וחמשה

פרשת השבוע

א'ת'ית מֵרָחוֹק.

מהלך הפוליטיקה הרוסית בזמן האחרון, העשיר כל־כך במאורעות פנימיים, בחלופי־גברא וחלופי־שיטה, לָבש בימים האלה צורה ברורה ומסוימה, שהרבה היא באה להשמיענו ולהורותנו בפרשה סתומה זו, הנקראת „פוליטיקה רוסית“.

במקומו של טריפוב, שהיה נוטה לכאן ולכאן, פעם לצד ה„היכל הטברי“ ופעם לצד „היכל־החורף“, נתמנה לראש־המיניסטריון הנסיך גאליצין, שהתכנית שלו היא „החזרת העטרה ליושנה“ ודרישותיו מן הצבור הרוסי הן: „הסכת ושמע“. במקומם של הפשרנים במועצת־הממלכה, שאָמרו להסתפק לעת־עתה במלחמה אחת, המלחמה כלפי חוץ, וכלפי פנים דרשו איזו הנחות קלות, נכנסו הבריות היפות מן „האצילים המאורגנים“, הרואות את כל עיקר חשיבותה של הממשלה בהגנה על המשטר הישן והקיים ואינן מתיראות לצאת גם למלחמה אחרת — מלחמה כלפי פנים. ואחרון אחרון חביב: מי שהיה שר־המשפטים שציגלוביטוב, העמוד התיכון של הנסוגים לאחור, שירידתו בראשית המלחמה היתה ההנחה היחידה ל„הבלוק הפרוגרסיבי“ בבית־המחוקקים. עלה שוב לגדולה וזכה עתה לְהתמנות עליונה: להיות יושב ראש ב„בית־האצילים“ הרוסי, במועצת־הממלכה.

הפוליטיקה הרוסית, הצועדת צעד אחד קדימה ושני צעדים אחורנית, פסעה עכשיו פסיעה גסה לאָחור. וצריך להודות, שבחירה יותר יפה למהלך עניניה מבחירתו של שציגלוביטוב לא יכלה לעשות, כי שציגלוביטוב איננו שם בעלמא, ולו גם שם של „מורד־אור“, כגאליצין, אלא תכנית שלמה ומפורטת של מלחמת־תנופה עם כל השואף ברוסיה לאור ולדרור מבלי יוצא מן הכלל— „חוקה אחת לאזרח ולגר“.

בשביל הצבור הרוסי שמו של שציגלוביטוב הוא סמל שלטון־החושך: שציגלוביטוב הוא אותו האיש, שגרש את הדין והיושר מבתי־המשפט הרוסים והעמיד אותם על המשמעת והכפיה, נלחם ביד חזקה עם אלה הבאים לדבר בשם העם, לחץ אותם והתעלל בהם לעיני כל וזמם מזמות לעקור מן השורש את יתר ההנחות התפלות, שנשארו עוד בידי העם מימי מלחמתו בעד חופשתו והתחדשות סדרי־חייו. בשביל הצבור היהודי ברוסיה אין שציגלוביטוב שונא ישראל סתם, אחד מרבים, אלא סמל הזדון והרשעות: הוא אותו הצורר, שרדף את היהודים באפו, גזר עליהם, על בניהם ועל יוצאי חלציהם גזירות חדשות בכל יום, יצר את תורת האנטישמיות הממלכית וחבר וקשר אותה עם שיטת הריאקציה הכללית ברוסיה. ובשביל כל העם היהודי הוא — המחבר המפורסם של „משפט ביילים“, אשר שמו יעמוד במפלצת בדברי ימינו בתוך שאר „גבורי־הדם“, אנשיהשם.

על השנויים הכבירים האלה, שחלו כעת בהפוליטיקה הרוסית, דנים הרבה גם בעתונות וגם בחיים, דורשים אותם ברבים, מטפלים ומגלים בהם בכל יום פנים חדשות, ואף על דבר אחד עוברים בשתיקה: על התוצאות הבאות על־ידיהם להיהדות הרוסית, הנלחמת כעת על קיומה בגלי המים הזידונים.

ולא די שאין מטפלים אצלנו בשאלה זו ואין מעוררים עליה את דעת הקהל שלנו ושל אחרים, אלא דוקא כעת באים ומכסים על שאלת היום בעב־הענן של המחר, המאחר לבוא.

„הועד היהודי האמריקאי“, למשל, שהתחיל בזמן האחרון לפרסם בהעתינית האנגלית הודעות על־דבר מצב היהודים בארצות המלחמה בכלל וברוסיה בפרט, מצא עתה שעת־הכושר לבוא, על סמך העתונים הרוסים, ולספר בקהל על־דבר איזו הנחות והקלות, הנעשות ליהודים ברוסיה, ועל־דבר תריסר מונארכיסטים

רוסיים, שפתאום נפקחו עיניהם לראות את האמת והם מודים עתה בזכיותיהם של היהודים...

אלה, הבקיאים בעניני רוסיה, אמנם עמדו והתפלאו על ההבנה הזאת בטיב הדברים, המתרחשים מעבר לים. עכשיו באה המציאות וטפחה על פניהם של המודיעים הנהפזים.

המאורעות האחרונים ברוסיה משמשים בשביל אלה, הרואים את המעשים בצביונם האמתי, אותות מרחוק, הבאים להזהיר את מנהלי הפוליטיקה היהודית באמריקה, שצריכים הם הפעם להתיצב על המשמר ולכוון את מחשבותיהם ואת שימת־לבם ביחוד לצד כנסת ישראל שבגולה הרוסית. כל מי שיודע את רוסיה לא מפי השמועה בלבד רואה עתה את שמי היהדות הרוסית מתקדרים שוב בעבים. צללי הלילה הולכים ומתרבים, והחושך פורש את רשתו על אותן נקודות־האור הבודדות, שהיו בוקעות תחילה מתוך האפלה.

פִּרְפּוּרֵי גְסִיסָה.

לפני הקרא ועידת הריפורמיים בבאלטימור פרסמו אחדים ממנהיגיהם מאמרים בעתונות הישראלית, שבהם הם דורשים, כי הועידה תתן אות למלחמה נמרצה בתנועה הלאומית בכלל ובגלויה הציוני בפרט. הלאומיות והציוניות — נותנים הלוחמים האלה טעם לדרישותיהם — חותרות חתירה עמוקה תחת היהדות והאמריקאיות (כמובן, היהדות ש ל ה ם והאמריקאיות ש ל ה ם), ולפיכך מצות השעה היא לתגר בהן מלחמת־תנופה ולדכאן.

אין אנו יודעים עדיין, כיצד התיחסה הועידה להצעה הזאת, אם קבלה או דחתה אותה. בין כך ובין כך לא התיחסות הועידה להצעה זו חשובה הפעם, אלא החזיון התמוה הזה עצמו, שדוקא עכשיו, בשעה הרת מאורעות גדולים וכבירים בעולם היהודי, לא מצאו רבנים ועסקנים יהודים ידועים, ולו גם ריפורמיים, ענין יותר נקי וקל למלא־בו את ריקניות עולמם ממלחמה תפלה וקצרת־ידים נגד תנועת־חיים, שהקיפה את כל העם היהודי מן הקצה ועד הקצה! חזיון זה סימפטומאטי הוא לאותה היהדות הרי־פורמית של המתבוללים, שבשמה מתמרמרים וחורקים שן על הציוניות והלאומיות האדונים קויפמאן־קוהליר, פיליפ־סון וסיעתם. „יהדות" זו כחותיה הולכים ורפים מיום ליום ומצב־הגסיסה מצבה, ואפיטרופסיה אינם רואים לה ריוח והצלה אלא ממקום אחד — מחורבנו הלאומי של העם היהודי.

אמנם מלחמה זו, שהללו קוראים הפעם על הרעיון הלאומי, לא חדשה היא. עוד לפני שמונה־עשרה שנה, בתקופה הראשונה של צמיחת הרעיון הציוני על אדמת אמריקה, ראו בו הריפורמיים האלה סכנה לשאיפות ההתבוללות שלהם, ובועידתם, שנקראה אז בריטשמונד של ווירגיניה, אחזו במעשי אחיהם, „רבני־המחאה" בגרמניה, ויצאו במחאה נמרצה נגד הציוניות. המחאה הזאת החטיאה את המטרה והועילה רק להפיץ את הרעיון הציוני במחנה ה„מוחים" עצמם. פרצים התחילו נובעים בה„באס־טיליה" של המתבוללים האלה — בבית־המדרש לרבנים בסינסינאטי, והרעיון הציוני התחיל חודר גם לתוך כתליו. בית־מדרש זה הקים מקרבו, על אף מיסדיו והעומדים בראשו, עסקנים ציוניים ולאומיים, כמו ד"ר מאכס הלר, ד"ר סטיפן ווייז, ד"ר י. ל. מאגנס, ד"ר מ. ז. רייזין ועוד. ה„גבארדיה הישנה" של המתבוללים ראתה, כי לא תהיה תפארתה על הדרך הזאת, וחדלה ממחאות־שוא ומלחמת־הבל, והניחה את „כלי־זינה" מידה להזדמנות אחרת.

והשעה הזאת, כפי הנראה, הביאה לידיהם הזדמנות כזו. עכשיו, כשתסיסה לאומית כבירה התחילה מתרגשת בין יהודי אמריקה, ראו „מתקני היהדות" העלובים את עצמם ברע: הקרקע הולך ונשמט מתחת לרגליהם מיום ליום, ובאין לאל ידם לחסום את הדרך בעד הרעיון הלאומי הכביר ברעיון כביר ונעלה ממנו, — נמלכו להוציא מבית־הנשק שלהם את כלי־הזין הישן, שכבר העלה חלודה מרוב ימים — את המחאה, ששומע אין לה, ואת המאמרים, שקוראים אין להם מקרב העם! ובזה מתבאר סוד התחדשות המלחמה נגד הציוניות, שהד"ר קויפמאן־קוהליר וחבריו דורשים בכל תוקף להעמידה עכשיו על סדר־היום של הועידה בבאלטימור.

כי כונתם של הרבנים הריפורמיים היא בעת למלחמה — נראה מזה, ששתפו לועידתם גם את אילי־הכסף והתקיפים שבמחנם. ועידה זו אינה סתם ועידה של רבנים ריפורמיים, המתכנסים לדון על ענינים רוחניים נאצלים בלבד, כמו הפצת רעיון ה„מונותיאיזם" בין העמים והרבצת תורת „התעודה" בישראל, אלא ועידה של רבנים ותקיפים גם יחד, שיש להם אינטרסים משותפים. הרעיון הלאומי זעזע לא רק את עולמם הקטן של „כלי־הקודש" המתבוללים, אלא גם את עולמם „הגדול" של האדירים ואילי־הכסף, שמשלו עד עכשיו על ההמון היהודי בכח הפילאנתרופיה ממשלה בלתי־מוגבלה. ההמון בועט כעת בחסד מיטיביו אלה ורוצה לפרוק את עולם מעל צוארו. תנועת הקונגרס היהודי היתה הגלוי הנהדר של הרצון הזה. והתקיפים האלה מטכסים כעת עצה עם משרתיהם בקודש, איך לעצור בעד הרעה ולהגן על עמדותיהם האחרונות, לבל ישטפון גלי הזרם הלאומי.

השאיפה להלחם ברעיון הלאומי, שנתגלתה במחנה הריפורמים המתבוללים, סימן חולשה היא ל„יהדותם", סימן של אפיסות כחותיה האחרונים. וחבל על מעט האנרגיה הדלה וההתרגשות החורת, מחוסרת־הדם, שיוציאו עליה הזקנים הטובים האלה לבטלה במאמריהם ובנאומיהם: בהבל־פיהם לא יחממו עוד את עצמותיה היבשות והקרות של ההולכת למות. אולי עוד תזדעזע מעט ותפרפר — ואולם פרפוריה אלה יהיו הפרפורים האחרונים, פרפורי הגסיסה.

גֶרְמָנִים, פּוֹלָנִים וִיהוּדִים

מאת

ד"ר ש. מ. מלמד.

על־פי מקרה או בגזירת ההשגחה התרכז הישוב היהודי באירופה על גבולי הארצות של הגרמנים והסלאויים, המשתרעים למן הים הבאלטי ועד הים השחור. החיים בין התחומים האלה הטביעו את חותמם המיוחד על היהדות המזרחית והשפיעו על ההשתלשלות ההיסטורית שלנו במשך חמש מאות השנים האחרונות יותר משאר גורמים אחרים. מצד אחד עזרו לשמירת לאומיותנו מבפנים, ומצד שני גרמו לפורעניות וגזירות רעות, שבאו עלינו מבחוץ. נתונים היינו בין שני גזעים כבירים, שכל אחד ראה אותנו כמין חומר לבית־בליעתו, ולאחר שנוכחו, כי אין אנו נוחים להתעכל ולהבלע בין אחרים, סגרו אותנו בחומת הגיטה והגבילו את תנועת חיינו, שלא לתת לנו דרך לחדור לארצותיהם פנימה. הסלאווים — כלומר: הרוסים — עשו זאת, מפני שלאומיותם לא נתבשלה עדיין כל־צרכה, וחוששים היו, שמא נבוא אנחנו לעכב בעד הפרוצס של הלאמת האימפריה הרוסית; וכנגדם הגרמנים הרחיקו אותנו מגבולם — מפני שכבר הגיעו למדרגה גבוהה של תרבות לאומית, אחדות לאומית ומדיניות לאומית, עד כי לא היה עוד מקום בקרבם לעם זר... בין כה וכה — ואנחנו ישבנו כלואים בגיטה, „בין החומות". גם בזמן שהשנים הן כתקונן אין חיים כאלה נעימים ביותר. מרגיזים הם את עצביהם של היחיד והכלל גם יחד, מבלבלים את מחו של היהודי, תושב הגיטה, מכניסים פירוד ללבו ומושכים אותו לשתי רשויות. שתי נשמות מתרוצצות בקרב היהודי המזרחי, היושב בין התחומים. מפרפר הוא תמיד בין שני עולמות: או בין יהדות ורוסיות, או בין יהדות וגרמניות, ולפעמים — גם בין רוסיות וגרמניות. ואף־על־פי־כן, למרות האנדרולמוסיה הרוחנית הזאת, שהכניסה הגיטה לחיי תושביה — אנדרולמוסיה הבאה מתוך השפעת שני גזעים שונים מזה ומזה, ואפילו למרות האתמוספירה המחניקה, השוררת בגיטה לרגלי הגזירות והפורעניות, הפוליטיות והכלכליות, המתרגשות ובאות על תושביה מזמן לזמן, — למרות כל אלה יכלה היהדות המזרחית להחזיק מעמד ולהמשיך את קיומה בתור אחדות לאומית גם בין התחומין, מפני שהלחץ והדחק מבחוץ, מעבר לגבולין, גרמו לה שתעשה יהדות של המונים גדולים, שאי־אפשר לה לִהיות בטוחה בששים, כמו אחיותיה הקטנות, הקבוצות היהודיות בארצות המערב. ולא עוד, אלא שקיומה של היהדות המזרחית בתור אחדות לאומית השפיע הרבה גם על היהדות המערבית, שלא תלך כולה לטמיון, ועכב אצלה באופן מיכאני בעד הפרוצס של הטמיעה הגמורה. וכך היתה היהדות המזרחית — היהדות הסגורה בין הגבולין — לעמוד־הברזל, אשר כל בית־ישראל נשען עליו בדורות האחרונים.

והנה באה המלחמה וחוללה מהפכה נוראה בגיטה הגדולה. מצבה הגיאוגראפי של הגיטה גרם לכך, שעליה תעבור חרב המלחמה לראשונה. לפני הכובש ממזרח או ממערב היתה רק דרך אחת — דרך הגיטה היהודית. ברחובותיה נפגשו צבאות שני הגזעים, ומנת־חלקה היתה הרס וחורבן, פרעות וגירושים, רעב ומות וכל מוראות המלחמה.

כאשר כבשה גרמניה את נפות פולאניה, ליטה וקור־לאנדיה, והכותל המערבי של חומת הגיטה נפל מאליו, הכירה הכובשת, כי עליה מוטל הפעם פתרון שאלת היהודים, הנכנסים עתה לרשותה, וידעה גם כן, כי יכולה היא לפתור את השאלה הזאת בשלש דרכים: אם על־ידי גרמניזאציה, אם על־ידי פולאניזאציה, או על־ידי מתן אבטונומיה לאומית ליהודי פולאניה וליטה. כתה אחת של פובליציסטים ופוליטיקאים בגרמאניה טענה: אין אנו נלחמים ברוסיה לבד, אלא גם בהגזע הסלאווי ובה„פאנסלאוויזם". הפולאנים הם עם סלאווי, ואפילו אם אנחנו, הגרמנים, נשחרר אותם ונתן להם אבטונומיה או חירות לאומית שלמה, עוד ישאו עיניהם אל המזרח — אל פטרבורג ומוסקבה, מפני שהם סלאווים. לעולם לא יעלה בידינו לעשות את הפולאנים גורם פוליטי גרמני. ובכן, חובתנו היא להחליש את הגורם הסלאווי בפולאניה בזה, שנשתמש לצרכינו ביהודים... נקרב את היהודים ונכניסם תחת כנפי השכינה הגרמנית, כדי שיתמכו בנו אחר־כך, כשיהא צורך בדבר. ישלחו היהודים את בניהם לבתי־ספר גרמניים, אשר נבנה בשבילם, יבואו אתנו במשא־ומתן מסחרי וידעו, כי אנחנו נכונים תמיד לבוא לעזרתם. ומאחר שיהודי פולאניה מדברים בדיאליקט גרמני, לא יקשה ממנו הדבר להשפיע עליהם מרוחנו ולהחליש על־ידיהם את הגורם הסלאווי בפולאניה....

נגד ההשקפה הזאת התקוממו באי־כחה של כתה אחרת בגרמניה. הללו טענו: אם נעשה את היהודים הפולאנים גורם פוליטי בפולאניה, שתי רעות נביא על גרמניה בזה: מלבד שנקים נגדנו כשונא את העם הפולאני, הנה עוד נפתח דלת להמוני היהודים הפולאנים לבוא לארצנו ולעכב בעד התבוללותם של יהודי גרמניה גופה בתוכנו. יהודי פולאניה אינם אלא ארבעה־עשר אחוזים מכל התושבים במדינה הזאת, ולמה איפוא נתאחד עם המיעוט נגד הרוב? אם רוצים אנחנו להביא את פולאניה כולה תחת השפעתנו ולהסב את לב הפולאנים מעל הרוסים, אין טוב לנו אלא למסור לידיהם את היהודים, כי יעשו בהם כטוב בעיניהם. בזה, שנמסור את היהודים לידיהם, יכירו הפולאנים, כי אין כונתנו להתערב בעניניהם הפנימיים, ואז יהפכו להיות אוהבינו ובעלי־בריתנו.

כך טענו באי־הכח של שתי כתות פוליטיות בגרמניה אלה כנגד אלה, עד שבאה כתה שלישית ואמרה להכריע ביניהם. באי־כחה של הכתה השלישית הוכיחו ואמרו: אם נמסור את היהודים לידי הפולאנים האנטישמיים, נקים את היהודים נגדנו לאויבים. היהודים יתנו אז אותנו לדוברי־שקר, למבטיחים ואינם מקיימים, — כי הלא הבטחנו אותם בראשית המלחמה לשחרם מעול הרוסים והפולאנים גם יחד. וכנגד זה, אם נשתמש ביהודי פולאניה בתור

גורם של גרמניזאציה, נקים נגדנו את הפולאנים לאויבים. ולפיכך אין לנו אלא לנהל בפולאניה פוליטיקה כזאת, אשר „גם הזאב יהיה שבע וגם הכבשה תהיה שלמה". אל לנו לגרמן את היהודים בעל־כרחם בשביל מטרותינו, ואל לנו גם למסור אותם לרשות הפולאנים, כדי לעשותם גורם פו־לאני־סלאווי בשביל מטרותיהם של הסלאווים; אלא צריכים אָנו להכיר את יהודי פולאניה כאחדות לאומית ולתת להם אבטונומיה לאומית. בדרך זו לא נקניט את היהודים, וגם את הפולאנים לא נקניט. אם נבוא אל הפולאנים בשם היושר הלאומי להכריז על חירותם הלאומית של היהודים — מה יענו אחרינו? הלא הטובים שבאומה הפולאנית לא יוכלו להתקומם נגד מעשה־הצדק הזה, אחרי שגם תביעותיהם הם מבוססות על יסוד היושר הלאומי — על יסוד חירות העמים הנדכאים. ואם חוגים ידועים בפולאניה יתרעמו עלינו, הלא כנגד זה נרכוש לנו חבה ואמון מצד היהודים, ובפרט מצדם של יהודי אמרי־קה, שהם גורם פוליטי ופינאנסי בחיים האמריקאיים. ואחרי שמאמינים אנחנו באמונה שלמה, כי השתחררות היהודים בפולאניה תועיל הרבה להפרחת המדינה ולהקמת השלום הפנימי בקרבה, יכירו הפולאנים סוף־כל־סוף, כי יפה עשינו, בתתנו חירות לאומית לשכניהם היהודים, ואפילו השוביניסטים שבהם בעל־כרחם יענו אָמן.

בטענות ישרות כאלה באו הליבראלים, כמה מן הסו־ציאליסטים, חלק גדול מן הקונסרוואטיווים והיהודים הלאומיים בגרמניה. לפני שנה היתה ההשקפה הזאת כמעט ההשקפה השולטת בגרמניה, וידוע היה, כי גם רבים מגדולי המלוכה שם היו נוטים אחריה. אבל פתאום בא שנוי גדול ביחסה של גרמניה אל שאלת היהודים בפו־לאניה.

הישראליים המתבוללים בגרמניה, ובראשם פאול נתן וזיימס סימון, הריחו תיכף ריח סכנה לעבודת הטמיעה שלהם בזה, שתנתן הכרה רשמית להלאומיות היהודית בפולאניה, והתחילו להשתמש בכל האמצעים, כדי להסב את לב רבי־המלוכה בגרמניה מעל „ענינים הפנימיים" של היהדות הפולאנית. בהיות האנשים האלה באי־כחה של ה„עזרה" הברלינית ובהתימרם להיות גם באי־כחם של יהודי אמריקה (מפני שממונים הם על כסף־העזרה, הנשלח מיהודי אמריקה לטובת אחיהם נגועי המלחמה), באו לפני הממשלה הגרמנית בתור באי־כחה של ה י ה ד ו ת כ ו ל ה ודרשו ממנה בכל תוקף, שלא תנהל בפולאניה פוליטיקה יהודית, אשר רק דעתם של אילו ציוניים־אוטו־פיסטים תהא נוחה ממנה. ואגב הלשינו על הציוניות ונתנו את היהודים הלאומיים כבוגדים בארצם וכחבורה אינטרנאציונאלית, שאין לה הרשות לדבר בשם העם היהודי. וכדי לתת חזוק לדבריהם, העידו עדים נאמנים— את „מנהלי" היהדות האמריקאית, את גדולי הממון והתעשיה ביהדות הגרמנית ואת הברגסונים והתנכרונים בוורשה, אבות הטמיעה והשמד בפולאניה, שהם מנהליה הרשמיים של היהדות הפולאנית.

הממשלה הגרמנית ידעה, כי נתן וסימון הם מנהיגי היהדות הגרמנית, והאמינה גם כן, כי אלה הם כיום הזה גם באי־כחה של היהדות האמריקאית, — והתחילה לפסוח על שתי הסעיפים. והם, הנתנים והסימונים, לא טמנו ידם בצלחת, אלא באו וטענו לפני הממשלה, השכם וטעון, כי פוליטיקה יהודית בפולאניה תהפוך את הקערה על פיה ותכניס אנדרולמוסיה לתוך היהדות הגרמנית. העתונים הגדולים בגרמניה, הנמצאים בידי יהודים מתבוללים, תמכו אף הם בטענותיהם של אלה. וככך גרמו, שהממשלה הגר־מנית חדלה להתערב ב„ענינים הפנימיים" של היהדות הפולאנית, משכה את ידה מכל הענין כולו ומסרה אותו לרשותם של נתן וסימון, שיהיו הם המנצחים על המלאכה ביהדות הפולאנית ולעשות בה כאדם העושה בתוך שלו. והאנשים האלה הלא מומחים הם למלאכה הזאת — מלאכת טשטוש הצורה הלאומית מעל פני היהדות, וחזקה עליהם, כי ישתמשו בכל האמצעים, הניתנים להם בתוקף המאורעות, כדי לקרב את „אחיהם בני־דתם", הכבושים תחתיהם, לגאולת הטמיעה.

היהדות המזרחית אינה עוד כיום הזה יהדות של המונים גדולים, אלא יהדות מפורדת לשלשה חלקים — יהדות רוסית, יהדות פולאנית ויהדות ליטאית. כל זמן שהיהדות בארצות הסלאוויות התקיימה כחטיבה אחת גדולה בת שבעה מיליונים, יכלה לשמור על צורתה הלאומית והועילה גם לעכב בעד הפרוצים של הטמיעה בארצות המערב. עכשיו, שהיא נחלקת ומפוררת לשלש קבוצות וחלק גדול ממנה נמסר לשעבודה הרוחני של ה„עזרה" הברלינית, — כלום יעמוד בה כחה להלחם על קיומה הלאומי ועל עצמותה הלאומית, בהיות לה המלחמה גם עם המהרסים מבפנים וגם עם השוטנים מבחוץ? חומת הגיטה אמנם תפול, — אבל האם לא תפול יחד עמה תחת אבני ההרס והחורבן גם היהדות המזרחית, אשר היתה עד עכשיו רוב בנינה של היהדות כולה?

וזה יהיה המחיר, אשר נשלם חלף התרשלותנו — אשר מסרנו את הנהגתה של היהדות בידי העומדים מחוץ למחנה. ואלה יהיו ה„רוחים", אשר נפקיע לעצמנו מתוך המלחמה העולמית. ואולם עוד לא עבר הזמן להשיב את רוע הגזירה. עדיין יש שהות בידי היהדות האמריקאית, שהכל נשמעים לה בימי החירום האלה, לצאת במחאה נמרצה נגד מהרסינו ומחריבינו, לקרוע מידם את רסן ההנהגה והאפיטרופסות ולהשפיע על הממשלה הגרמנית, כי תתנהג עם היהדות הפולאנית במדת היושר הלאומי, אשר אליה עיני אחינו בפולאניה נשואות. והיהדות האמריקאית ח י י ב ת לעשות כן, מפני שהיא האחת, הקרובה עדיין להיהדות המזרחית קרבת רוח ונפש וקשורה אליה באלפי נימין.

חייבת היא לעשות כן — מפני שקיומו של העם היהודי בגולה תלוי בקיומה ובפריחתה של היהדות המזרחית, ובנפול היהדות המזרחית, יפול גם העם היהודי...

ניו־יורק, טבת תרע"ז.

שִׁירֵי גוֹלָה

מאת
פסח גינזבורג

II.

יָפָה רוּסִיָה־הַקְּטַנָּה,
קְטַנָּה וַעֲנֻגָּה —
עַל שְׂדוֹתֶיהָ, חוֹרְשׁוֹתֶיהָ
וְעַל שִׁירָתָהּ נוּגָה.

עִם אַלּוֹנִים בַּחוּרֶיהָ
הֵם יִתְחָרוּ, חֲסֹנִים,
וּבְנוֹתֶיהָ — פִּרְחֵי־אֹדֶם
בְּצִלְלֵי־אַלּוֹנִים.

וְהַבָּנִים נֶאֱמָנִים
לַאֲדָמָה־אִמָּא;
תְּמִימִים, לֹא יִשָּׂרְכוּ דַּרְכָּם,
גְּדֵלִים יַחַד עִמָּהּ.

עַל הַטַּל וְעַל גֶּשֶׁם בְּעִתּוֹ
הֵם יְבָרְכוּ אֵלָם.
יְאַבְּלוּ עַל חַרְבוֹנֵי־קַיִץ,
אֲשֶׁר יַכּוּ חֵילָם.

וְהָיָה יוֹמָם יוֹם־עֲבוֹדָה,
לֵילָם — שִׁיר־אֲהָבִים,
עִם מְחוֹלוֹת־הַפַּחְנִים
לְאוֹרָם שֶׁל כּוֹכָבִים...

III.

לִפְנֵי שָׁנִים רַבּוֹת אוֹרְחִים
לְרוּסִיָה־קְטַנָּה בָּאוּ.
הָאִכָּרִים אֶת הַזָּרִים
רָאוּ, כֵּן תָּמָהוּ:

זָר לְבוּשָׁם — וּמִנְהָגָם
לֹא כִבְנֵי־הַמְּדִינָה.
פְּנֵי־אֲצִילִים, חֲרוּשֵׁי־יָגוֹן,
וּבְעֵינֵיהֶם — תְּחִנָּה.

שָׁמְעוּ דְבָרָם, רֹאשׁ הֵנִיעוּ
יַלְדֵי־הָאֲדָמָה:
קֵיסָר אֵין לַאֲנָשִׁים אֵלֶּה,
וְאַדְמָתָם — שְׁמָמָה!

שָׁמְעוּ דְבָרָם — וַעֲצָרָה
קָרְאוּ זִקְנֵי־כְפָרִים.
נִמְנוּ וְגָמְרוּ לָתֵת תּוֹכָם
יַד וָשֵׁם לַזָּרִים.

וַיִּתְנַחֲלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּכָל כְּפָר וְחַוָּה.
וְאָהֲבוּ אֶת מַלּוֹרוּסְיָה*,
אִם־הוֹרַגְתָּם נָאוָה...

*רוסיה הקטנה.

מאת שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום י. ד. ברקוביץ

מ.

בַּחֲדַר הַבְּגָדִים.

מיטלטליהם של הזקנים. — הסב משה־יוסי מזכיר ורואה־חשבון, והסבה גיטל גזברית. — חסידותו של הזקן, מעשה־צדקתו ומעשה־רשעתו. — הזיות על־דבר ביאת המשיח. — בעולם שכולו טוב.

ראשית מעשהו של הזקן משה־יוסי עם נכדיו, לאחר שהתפללו וסעדו את לבם בפת־שחרית, היתה — לבחנם בתלמודם.

בחינה זו של הקטנים נעשתה בחדרו, בחדר המיוחד שלו, מקום־סתר מאחורי־הפרגוד, ששום בן־אדם מן החוץ לא היה רשאי להכנס לשם. לא היה רשאי ולא היה יכול— משום שהיה המקום צר לשני בני־אדם, שישבו יחד. פנת־סתרים זו מראיה כמין לשכה קטנה ושיעור מדתה כלול של תרנגולים, ובלול זה נמצאו, מלבד הזקן וספריו, ספרי ש"ס ופוסקים וקבלה, עוד תלי־תלים של בגדים וכלים והפצים שונים, שניתנו להזקנים במשכון: כפות־כסף ומזלגות, טסים וגביעים, כלי־הדסים ומנורות של חנוכה, מחבות־נחושת ומיחמים, קפוטות של יהודים ומחרוזות פנינים של בנות־כפר, חמילות של אכרים ואדרות־כבשים הרבה — ואדרות־כבשים יותר מכולם.

פרנסתם היתה בכך: הסב משה־יוסי והסבה גיטל היו מלוים כסף ברבית ומקבלים במשכון כל דבר שיש בו חפץ. ביתם בית־מלוה היה, מין לומבארד, שהסבה גיטל היתה מפקחת עליו זה שנים רבות. בשבתה כל הימים על מיטתה הרעועה, חולה ונכת־רגלים, היתה הזקנה מנהלת עסקיה ביד רמה, שופכת ממשלתה על כל הבית כולו, שומרת את הכסף המזומן תחתיה, תחת הכרים והכסתות, במקום הסמוי מן העין, ואינה מניחה לשום בן־אדם לגשת אליו ולשלוח יד בו.

ואולם הממונה על המשכונות היה הסב משה־יוסי. לקבל משכון או להחזירו לבעליו — זו היתה מלאכתו, המסורה כולה לרשותו. ואל תהא מלאכה זו קלה בעיניכם. לזכור את כל המשכונות המרובים, השמורים בלשכה זה על־גבי זה, להבחין ביניהם ולהכיר, שמשכון זה שייך לזה ומשכון פלוני לפלוני — לא כל אדם יכול, אלא אם כן מחו כספוג, הסופג את הכל. מלאכה זו יש עמה חכמה, ולא עוד, אלא שכולה תלויה בנס. ואולם הזקן משה־יוסי לא רצה לסמוך על הנס. מה עשה? עמד והתקין מיני פתקאות של נייר, תפר פתקא לכל משכון ומשכון במחט ובחוט וכתב עליה בעצם ידו כך: „זה הקאפאָטע[*] שייך לבעריל". או: „זה הפעלץ[**] שייך להערל איוואן". או: „זה הקארעלען[***] שייך להערלית יאוודאָכע". ואם יקרה המקרה לפעמים, שבריל בא לגאול את קפוטתו ומקבל במקומה קפוטה של יהודי אחר, שאף שמו בריל, — מה תקנתו? עומדים ומוציאים מן החדר את שתי הקפוטות יחד, פירשים אותן לפני בעל־הדבר, שיבדוק בהן, ואומרים לו: הכר־נא וטול אחת משתי אלה! הלא יהודי הוא, וסתם יהודי לא ישקר ולא יתאוה לקפוטתו של חברו. מה שאין כן בנכרי. נכרי, שנשתכחה אדרתו, אדרת־הכבשים, ונתחלפה באחרת, — אין פוטרים אותו בלא־כלום. ואולם אף כאן פשפש הזקן משה־יוסי ומצא עצה: אומרים לו לאיוואן, שימחול על כבודו ויתן סימנים באדרתו. חזקה על איוואן, שאדרתו, אדרת־הכבשים שלו, ידועה לו יותר מגופו, ובודאי יש לו סימן מובהק בה, שאי־אתה מוצאו בשאר הבגדים. כלל זה בדוק ומנוסה הוא מימות־עולם.

ואף־על־פי־כן לא הועיל הזקן בתקנותיו ונכשל כמה פעמים בבני־אדם שאינם מהוגנים, בין שהם בני־ברית ובין שאינם בני־ברית, ועל־ידי כך התלקחה תמיד מריבה בינו ובין הסבה גיטל. זו היתה טוענת לפניו ומקפחת אותו בדבריה כל הימים:

— הגידה־נא לי, זקן שוטה שכמותך, והבינני את דרכך המשונה, דרך־עקלתון: מאחר שחננך אלהים בינה ונתן דעה בלבך לאחוז עט בידך ולכתוב „זה הקאפאָטע שייך לבעריל", — מה ממך יהלוך אם תוסיף שם עוד מלה אחת: „בעריל כבר־פה"? או כיון שאתה כותב „זה הפעלץ שייך לאיוואן", — למה תחוס עינך על טפת הדיו ולא תכתוב את שמו של זה מפורש: „איוואן זלאָדי"[*]? או: „זה הקארעלען שייך ליאווּדאָכע קארנאָכע"[**]? ...

אָמנם צדקה הסבה גיטל בטענותיה. ואולם הסב משה־יוסי, אל תחשב לו זאת לחרפה אחרי מותו, היה עקשן מטבע ברייתו ולא נתכוון כל ימיו אלא לקנתר את הזקנה ולהכעיסה. דוקא מפני שרצונה בכך, אין רצונו בכך. וטעמו ונימוקו עמו: זקנה זו, שבעלת־מום היא ושוכבת במטה, איך ימלאנה לבה להשתרר על בעלה ולקרוא לו בפני נכדיו „זקן שוטה"? וכי כך דרכה של אשת חבר? הן לא אדם מן השוק הוא ולא מן הפחותים — רב משה־יוסי איש־כפר־המרניה הוא! איש חסיד ובר־אורין, היושב יומם ולילה על התורה ועל העבודה, אינו עושה כלום בחייו, אלא לומד ומתפלל, לומד ומתפלל. ולא עוד, אלא שמתענה הוא בכל יום שני וחמישי, ובשר לא יבוא אל פיו בכל ימות החול. חוץ משבתות וימים טובים. ובשבתות וימים טובים ראשון הוא לבאי בית־הכנסת ואחרון ליוצאים, מקדש על היין בשעה שכל בני העיר ישנים כבר — ועל זה אָמנם תרגן הזקנה גיטל ותתמרמר אליו ממטתה. לא על עצמה תבקש ממנו, — היא כבר רגילה, ברוך השם, לישב

[*] בגד עליון. — [**] אדרת־כבשים. — [***] פנינים.

גנב. — [**] תרומת־אף.

בתענית בשבת ומועד — אלא על הילדים יבכה לבה, על היתומים הקטנים, תינוקות שלא חטאו, המחכים עד בויש לאביהם הזקן, אב רחום וחנון, ונפשם יוצאת ברעב ובצמא, אללי לה!...

מכל היתומים הקטנים דבקה נפש הזקן לאהוב רק את האחד — את מספר הדברים האלה, את שלום בר־המצוה. אמנם נער פוחז ונמהר הוא, שרף ואש אוכלה, אבל כנגד זה מחו מח חריף. נער כמותו תקוה טובה נשקפת לו להיות איש בין אנשים, ובלבד שתחשק נפשו לישב עם הזקן בחדר המיוחד שלו, בין הבגדים, ולשמוע תורה מפיו, ולא שילך לבו אחרי הבל ורעות־רוח, לרוץ שבע פעמים ביום עם נערי השוק אל הנהר לראות בציד הדגים, או להקבץ אתם אל היער להרעיד אילנות ולהשיל אגסים ירוקים, או להשתובב ברחובה של עיר ולעשות מעשים אשר לא יעשו.

— לו השכיל אביך לראות את אחריתך, — כך היה אומר לו אביו־זקנו משה־יוסי — ולולא הציץ ונפגע בתנ"ך ובדקדוק וב„ביאור“ ובשאר דרכי האפיקורסים שם, — כי עתה צריך היה למסור אותך לרשותי, לכל הפחות, למשך שנים אחדות, ואני הייתי עושה אותך בעזרת השם יתברך לכלי שלם ומתוקן. מובטחני בך, שהיית יוצא מלפני יהודי כשר וישר, חסיד וירא־שמים באמת, למדן מופלג בתורה, בקי בנגלה ובנסתר. ועכשיו מה תכליתך? סופך שתצא לתרבות רעה, שתהיה בן סורר ומורה, הדיוט ועם־הארץ, מופקר והולך־בטל, ריקא ועבריין, רועה־רוח ורודף־קדים, עקש ופתלתול, חוטא ומחטיא את הרבים, רשע מרושע ומומר להכעיס, אוכל טרפות ומחלל שבתות, כופר בעיקר ופושע באלקי ישראל!...

— משה־יוסי! שמא תאמר די הפעם? שמא תחדל לענות את הילד באמרי־פיך?

„ברוכה תהיה הסבה גיטל בעדי!“ — מהרהר שלום בלבו, לאחר שנפטר בשלום מאת אביו־זקנו ונחפז לצאת החוצה לקדם את פני חבריו, נערי השוק, המחכים לו ליד הבית, מציצים אליו מן החלונות ורומזים לו בעיניהם.

ואף־על־פי־כן ידע שלום להוקיר ולכבד גם את אביו־זקנו וראה בו כמה מעלות טובות, שבשבילן נתחבב עליו ברבות הימים. פעם אחת מצאהו, כשהוא יושב על מטתה של הזקנה, הטלית והתפלין תחת זרועו, והוא מספר עמה בלחש, מדבר אליה רכות, מתרפס לפניה ומחניף לה, מחנן את קולו ומבקש ממנה בכל מיני לשון של בקשה, כי תתן לו עוד כסף, — והיא מסרבת ואינה נותנת. לא על נפשו התחנן לפניה ולא לעצמו בקש כסף, אלא לצדקה, בשביל חבריו החסידים, העניים והאביונים, היושבים לפני ה' בבית־המדרש. והזקנה קפלה תחתיה את צרור הכסף, ישבה עליו בכל תוקף ונענעה בראשה: יותר לא תתן. יש לה, ברוך השם, למי ליתן. יש לה יתומים קטנים — הללו ראויים יותר לרחמים...

ושוב היה מעשה והנער שלום מצא את אביו־זקנו בחדרו המיוחד, חדר־הבגדים, כשהוא מעוטף טלית ותפלין, ראשו מוטה לאחוריו, עיניו עצומות וכולו כמרחף בעולמות העליונים. כשניעור ופקח עיניו, היה כמקיץ מחלום־פלאות. עיניו נוצצו והאירו ופניו המגושמים הבהיקו ולא נראו עוד מגושמים כבתחילה. דומה, השכינה היתה שרויה עליהם אותה שעה... וכך ישב בקרן־זוית שלו, יושב ומדבר לעצמו בלחש, כאדם המדבר מהרהורי לבו, ובת־צחוק משונה מאירה את שפמו המגודל והזועם תמיד:

— אדום לא יאריך עוד ממשלתו על הארץ... הישועה קרובה לבוא, קרובה לבוא, קרובה לביא!... גשה־נא אלי, בני, שב לימיני, ואגידה לך את אשר יקרה אותנו באחרית הימים, כאשר יבוא משיח צדקנו...

והזקן משה־יוסי אחז ביד נכדו, הושיב אותו לימינו והתחיל לספר לו על ביאת המשיח ועל קץ־הפלאות בדברים נלהבים ובצבעים בהירים כל־כך, עד כי לא קם רוח בקרב הנער לזוז ממקומו ולהניע יד או רגל. שלום ישב על ידו כולו כאחוז־קסם, מאזין ומקשיב. אותה שעה עלה על לבו מאליו זכרון חברו שמואליק, חברו הטוב, היחיד והמיוחד, שהיה לו בעיירה הקטנה. אמנם אין השנים דומים זה לזה: חברו שמואליק היה מספר כל ימיו על אוצרות־כסף וסגולות־מלכים, הטמונים באדמה, על בני מלכים ובנותיהם, על היכלות וארמונות, הבנויים בדולח, על אבנים טובות ומרגליות ועל שאר מיני חמודות, שאדם נהנה מהן בעולם הזה; ואילו אביו־זקנו בטל את העולם הזה ואת חמודותיו בהבל־פיו ונשא את נפשו ואת נפש נכדו הקטן, המקשיב לדבריו בצמצום כל החושים, לעולם אחר, לעולם שכולו טוב — לעולם הבא. שם צדיקים מטיילים בנחת, מתהלכים באהבה ובאחוה ובריעות עם מלאכי־השרת, בין שרפים וכרובים וחיות־הקודש, המקיפים את כסא־הכבוד חיילות־חיילות ועומדים לשרת לפני המקום, כביכול, — לפני מלך מלכי המלכים הקדוש־ברוך־הוא... שם שור־הבר ולויתן, ונחלי השמן הטוב, הוא „שמן אפרסמון“, ומעינות היין היקר, הוא „יין המשומר“, וצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה ומאור הגנוז — אותו האור הנפלא, שברא הקדוש־ברוך־הוא ביום הראשון, וכיון שנסתכל ברשעים ובמעשיהם המקולקלים — עמד וגנזו לצדיקים לעתיד לבוא... הקדוש־ברוך־הוא בכבודו ובעצמו עומד לפני הצדיקים ומשמש אותם, כאב המשמש את בניו, וממרום, משמי־השמים, משתלשל ויורד על הר המוריה בית־מקדש חדש, כולו בנוי לתפארה, כולו עשוי זהב טהור ומחוטב אבני־כדכוד, וכהנים עולים לעבודתם, ולויים לדוכנם, ודוד המלך עובר לפניהם, מפזז ומכרכר ומנגן בכנורו: „רננו צדיקים ביי! ביי! ביי!“...

כאן עומד הזקן משה־יוסי ונותן בשיר קולו, מזמר ומקיש באצבעו, עיניו נשואות כלפי מעלה, פניו מבהיקים וכולו מהלך בעולם אחר — בעולם העליון, בעולם שכולו טוב, כולו הדר, כולו זוהר...

ההומור והסטירה בספרותנו החדשה

מאת

ראובן ברייניין.

פעם אחת התלוצץ המנוח פרופיסור משה שטיינ־שניידר באזני על המלה החדשה „רצינות", שהכניס אליעזר בן־יהודה לספרותנו הצעירה, ושאלתיו באותו מעמד: איך יתרגם הוא את המלה האשכנזית „ערנסט" לעברית? שטיינשניידר חפש ובדק בכל חדרי הלשון העברית לתקופותיה העתיקות והחדשות, ומאומה לא עלתה בידו. אחרי התבוננות ועיון בדבר זה, הגיד לי הזקן והגדול שבחכמי ישראל בדור ההוא כדברים האלה: אותו המעמד הנפשי, שהאשכנזי מציין בשם „ערנסט", היה המעמד הטבעי, התדירי והמצוי אצל רוב בני אומתנו עד התקופה האחרונה, על כן לא הרגישו המדברים והכותבים עברית שום צורך מיוחד לברוא מלה מכוונה לתרגומו של מושג זה. פזיזות, קלות־דעת, בדיחות, עליזות, דיצה וחדוה, — בכל אלה המלים, אשר יש להוסיף עליהן כהנה וכהנה, שהרבו להשתמש בהן בספרותנו אחרי התימתה של תקופת כתבי־הקודש, היו מסמנים מעמדי־נפש ומעלות־רוח בלתי שכיחים ומצויים אצלנו. העליזות הבריאה והשאננה, שמחת החיים ואהבתם נשקפות אמנם מתוך ספרי חוזינו הראשונים, אבל אין זכר בהם לאותה הבדיחות החריפה, הזוללה והפרוצה, לאיתה ה„בדיחות שלפני התליה" („גאלגאן־הומאר"), אשר סגלה לה האומה העברית בגולה.

ונפלא הוא הדבר, כי כל אותם עוקצי־הדבור, כל אותם המהתלות והחדודים השנונים, העוברים מפה לפה בשוק חיינו ובבתי־מדרשנו, אין להם כמעט זכר בספרות העברית החדשה, כי במקצוע זה לקויה ופגומה היא מאין כמוה. המלח הסדומית, הפלפלים החריפים, העוקצים החדים, הנוקבים ויורדים עד תהום הנפש, — כל אותן הסגולות יקרות, אשר הכניסו הסופרים היהודים לתוך ספרות העולם, יקרות־המציאות הן בספרותנו החדשה. המושגים „הומור וסאטירה" הם עד היום בבחינת גרים וזרים בלשוננו העברית. אפשר עוד ליהד את צורתם החיצונית, אולם קשה עד מאד למצוא באוצרות לשוננו הלאומית מלים, שיש בידן לתרגם בדיוק את כוונתן.

מכל הסופרים העברים, שקמו לנו במאת השנים האחרונות, יכולים אנו להורות רק על יצחק ארטר ויצחק קאמינר, כעל בעלי הסאטירה הטפוסיים, ועל מנדלי מוכר־ספרים, שלום־עליכם (בתרגומו העברי הנפלא והמיוחד במינו), דוד פרישמאן וא. ל. לעווינסקי, כעל בעלי ההומור היהודי היותר מצוינים בספרותנו החדשה.

על־אדות ההבדל העיקרי שבין ההומור ובין הסאטירה בכלל ועל־אדות גדרם ומהותם הואלתי לדבר בזה דברים אחרים.

* * *

הסאטירה וההומור הם אח ואחות, שתי שבלים עולות בקנה אחד. מי מהם נולד ראשונה? יש להניח, כי הסאטירה נולדה ראשונה, בעת יותר קדומה, יען כי היא פחות נימוסית ויותר פראית, יען כי כלי־נשקה יותר גסים ויותר כבדים. הסאטירה היא — לא לגנאי יחשב לה הדבר — על־פי רוב עורת באחת מעיניה וחגרת באחת מרגליה. על כן תמלא גם את תפקידה רק לחצאין: תכאיב ולא תחבש, תמחץ ולא תרפא.

ההומור מרחף ומרפרף על־פני חזיונות החיים ורואה אותם מכל הצדדים בעיניו השוחקות והבהירות, בעוד אשר אחותו הבכירה, הסאטירה, שוקעת וטובעת בתוך שטף החיים, מבלי יכולת להתרומם עליו למעלה מזרת אחת. ההומור עוקץ, אולם יחד עם זה הוא גם מסלסל ומפנק, הוא נושך וגם נושק, ממית ומחיה, והוא מזמין רפואתו קודם למכתו. הציו דקים וחודרים ומפעפעים בכל חדרי הנפש, אך אין בהם חמת־פתנים. הסאטירה — זו הבתולה הזקנה — מלאה רגשי שנאה, קנאה ונקמה, בעוד אשר ההומור אחיה הצעיר מלא רק בוז ולעג. עם הסופר בעל־ההומור שוחקים אנו יחד מטוב לב, אף כי אנו שוחקים על חסרונותינו ומומינו אנו. השחוק של ההומור מבריא, כי הוא מבדח את הדעת ומרחיבה. לא כן הסאטירה: היא מרגזת את עצבינו ומעוררת בנו משטמה ודמעות־קצף. הסאטירה לועגת לאידנו, בעוד אשר ההומור עוזר לנו להנצל ולהחלץ ממצוקותינו. ההומור נובע ממקור האהבה והחמלה, בעוד אשר הסאטירה באה, על־פי רוב, מתוך כעס ורוגז. ההומור הוא פרי התרבות המבושלה, נחלת העמים הנאורים, בעוד אשר אנו יכולים לגלות את עקבותיה של הסאטירה גם בקרב הספרויות של העמים, העומדים על מדרגת־התפתחות נמוכה. ההומור הוא כלי־זינו של האדם־האדון, של המושל והמנצח בחיים, והסא־טירה היא כלי־זינו של האדם־העבד, של האדם המנוצח והמוכרע. ההומור בצורתו העליונה הוא סימן מובהק לשפעת אונים ולעתרת כחות החיים, בעוד אשר הסאטירה היא ברוב המקרים אות לקצף אין־אונים. את ההומור יכולים אנו להגשים בדמות עלם רענן, עליז ושמח, אשר כחו במתניו ובשניו הצוהלות. הסאטירה תגלה אלינו לפעמים קרובות בצורת זקנה, אשר כבר עמדה מלדת וגם שנים בפיה אין לה, רק קצף על שפתיה הירוקות והכמושות.

* * *

הסופרים בעלי־ההומור היותר מצוינים בספרות העולם הם: שכספיר, ראבליי הצרפתי וסירואנטיס. ההומור של זה האחרון בספורו „דון קישוט" הוא היותר מבושל והיותר טפוסי במינו. ההומור ממין זה אינו מעורר בנו רק שחוק, המועיל לעכול הקבה, כי־אם מעורר בנו גם מחשבות והגיונות. שחוק זה הוא של אדם־העליון, הרואה מנקודה גבוהה שבאופק רחב וטהור את כל הצדדים, המעוררים שחוק של אותו הדבר, אשר הוא מסתכל בו, של אותה ההויה, אשר הוא מתבונן אליה. בהומור כזה יש

גם טעם של מרירות, ובהד שחוקו תשמע גם אנחה עמוקה. מעין זה הוא. גם ההומור של הלצים בחזיונותיו של מולייר.

ההומור בצורתו החדשה, המודרנית, הוא יותר נוח, כי הוא מפשר ועושה שלום בין הנגודים וההפכים שבחיים ובכל רחבי ההויה. ההומור בצורתו החדשה מתרומם לאותה נקודת־ההשקפה הגבוהה והחפשית, אשר ממנה יראו כל המעקשים וההדורים שבציור־הצלמון כמישור שוה. הסאטירה המודרנית — בספרות העולם הכתוב מדבר — עוקרת והורסת, מורדת ומתפרצת. וההומור שוחק ושופט מגבוה. הסאטירה מתנגדת ומתעקשת. פתגמיה: „אין שלום לרשעים! יקוב הדין את ההר! יחזור העולם לתוהו ובוהו!" כי היא יודעת רק את מדת הדין, ולא גם את מדת הרחמים, שאין העולם יכול להתקיים בלעדיה. אולם ההומור אינו מבדיל בין רשעים לצדיקים, בין טובים לרעים. בכולם היא מוצא רפיונות, חסרונות וצדדים מגוחכים, וכולם מעוררים בו שחוק. ובשחוק זה יש פילוסופיה ידועה, פילוסופית החיים. הסא־טירה מוצאת בכל תהומות החיים רק אבק־שריפה וחמרים מתפוצצים, בעוד אשר ההומור מוצא בהם גם כר וכסת למנוחה. הסאטירה בלבושה החדש היא סיומה של תקופה ואין היא פותחת לפנינו דרכים חדשים ואפשריות חדשות.

בעל־הסאטירה הוא מטבעו פסימיסט. אם פילוסוף הוא, ואחד המהפכים והמורדים, אם הוא עוסק בעניני החיים, אם הוא שקוע בעולם המעשה. למלחמה נולד, והמלחמה היא יסוד חייו. ההומור בצורתו החדשה — כמו שאָנו מוצאים אותו ביחוד אצל הסופרים האמריקאים מארק טווין ואוליוור הירפורד — יש אשר הוא משתרע על מרבדים, לבוש בכסות־שינה, ובשבעו הוא מתלוצץ ומבדח את דעת השבעים. ההומור ממין זה, מין שהוא פחות־המדרגה, מתלוצץ בנחת והרחבה באותם הימים, אשר ברם האמין בתומו באידי־אלים רמים, במשפט וצדק, באותם הימים, אשר קיבתו היתה ריקה ולבו מלא. בעת הוא, ההומור החדש, אחד הקרואים אל משתה־החיים, ובשבתו על כוס יין מלאה הוא מבדח את שכניו הזוללים וסובאים, ההוטפים וגונבים מן השלחן המלא דשן, והוא מתנהג עם כל המסובים בנימוס ודרך־ארץ, לא יעוה פניו ולא ישלח לשונו, כמו שהיה עושה בימים מקדם. ואם סוף־סוף ישבע את חברת שכניו, בני־בקבוקו, עד לגועל־נפש, אז ישלם גמול לנפשו העיפה מהוללות המשתה: בשבתו בדד ישחק וילעג לכל המסובים ולכל שכניו.

הסאטירה לא תדע רוחה והרחבה גם בימינו, ומן ההפקר איננה זוכה. שחוקה ולעגה באים מתוך רעב ומתוך נדודים. ליצנותה אינה מבדחת ומשעשעת את דעת החברים והשכנים, כי היא מרגיזה את הרוחות ומרתחת את הדם; כל הגה היוצא מפיה בורא לה אויב, וכל חץ מאשפתה מקים לה צורר. ההומור מוכשר, על־פי טבע בריתו, לאריכות ימים ושנים, אם אף לא ישמן ולא יעבה יותר מדי. אולם ימי הסאטירה קצרים הם; היא אוכלת את בשרה ונפשה. ועלינו להיות אסירי תודה לה, אם בימי חייה הקצרים עלתה בידה לשרש לו גם אולת אחת, לעקור מכרם חיינו לו גם רק קוץ אחד. ההומור יבוא אלינו לפעמים קרובות כמלאך הגואל אותנו מהתפארות־שוא ומהתנשאות מזויפה; הוא מכניס מעט חולין בקדשנו ולפעמים הוא מסיר את העטרה מעל ראשנו וחובש לו מצנפת־כסילים. אולם הסאטירה בצורתה המודרנית יש אשר תבוא אלינו בחרב וחנית ובכל כלי משחית לשבר ולנפץ את אלילינו הקטנים והגדולים. סאטירה כזו היא המלאך הגואל אותנו מיד הרשע, העריצות והאכזריות.

* * *

הראשון, אשר הכניס את ההומור לתוך ספרותנו הוא ש. י. אברמוביץ (מנדלי מוכר־ספרים). ההומור שלו הוא, ככל הדברים שנבראו בבין־השמשות של גלותנו, מעורב מתהומים שונים ויש בו גם בלבול־לשונות ובלבול־גבולים. ההומור של מנדלי מוכר־ספרים כולל בקרבו גם סאטירה מרה וחריפה, אולם מרירותה וחריפותה של זו מומתקות ומוטעמות על־ידי בשמים נעימים של הפקחות היהודית. אין בההומור שלו אותה העליזות השאננה, אותה בדיחות־הדעת היהסנית, שאינה נקנית אלא באצילות מיוחדה, המתרחקת מעל ההמון הגס. אולם דוקא משום זה מורגשת בה נשמת־החיים במדה מרובה ובמדרגה גבוהה.

ההומור האירופי בצורתו החדשה מתרחק על־פי טבעו מן הקצוות. בוחר הוא את שביל־הזהב ובצדי דרכים לא תפגשוהו. על כן אין בו לא קרירות ולא חמימות יתירה. לא כן ההומור היהודי של מנדלי. הוא חותה גחלים על ראשי הקוראים ושוחק בעקימת שפתים וחוטם. הוא קורע את המסוה מעל פניהם ומראה להם בעצמם את דמותם המכוערת ושוחק על מעשה שטן זה. ובשחוק זה אָנו שומעים את הד הלעג היהודי, שנתהפך מבן־מלך לכלב רעב, בן־מלך שהוא מרגיש ויודע, כי בעניו ובנדודיו הנוראים הוא עושה מעשים, המעוררים שחוק ובוז, וגם הוא שוחק מתוך דמעות עם כל הלועגים לו.

לההומור של מנדלי מוכר־ספרים לא התרומם המספר ישראל זנגביל אף ב„מלך הקבצנים". ההומור היהודי של זנגביל אינו נובע מתוך עצם חיינו, כי־אם לקוח הוא מאוצר זכרונו, משיחות־זקנים, מספורי־מעשיות ומספרי־הלצה. זנגביל שמע בילדותו הלצות וחדודים מפי בני הגיטה, וגם מתוך ספרים אסף אל ילקוטו מהתלות שנונות ואניקדוטות מפולפלות, המתהלכות ברחוב־היהודים, והכניסן אחרי כן כתימן אל ספוריו וציוריו כעין תבלין. המספר שבזנגביל לחוד, והמתלוצץ, בעל־ההומור, לחוד. לא כן מנדלי מוכר־ספרים. זה האחרון אינו משתמש בהלצות והחדודים, ההולכים בהקפה מ„הנשמע והנדבר" ברחוב ובשוק היהודי; ההומור שלו נובע מתוך עמקי חיינו הגלותיים. המספר והמתלוצץ מאוחדים ומורכבים בו הרכבה כימית. את ההלצות והחדודים של הרחוב לא תמצאו בספורי־מעשיותיו, אבל כל מה שהוא מספר הוא מספר בבדיחות־הדעת היהודית עם כל מעלותיה וחסרונותיה. הלצותיו הן הלצות חיינו עצמם.

שלום־עליכם היה הראשון, אשר על־ידו נתגלה לנו ההומור היהודי, העממי, בכל מעלותיו ויתרונותיו. מקור

ההומור של שלום־עליכם הוא נקי, כמעין זך, מכל תערובה זרה. ונובע הוא הומור זה מתוך עצם חיינו הגלותיים. צלול ושקוף הוא ואין בו אף זכר לרפש וטיט־חוצות. ההומור של שלום־עליכם היא מתנת־אלהים, אלהי החסד והרחמים, האלהים היושב בשמים ושוחק לאולתם של בני־האדם, יצירי כפיו. ההומור של שלום־עליכם הוא גם מלא חן ושירה, בריחות־הדעת והשתפכות ־ הנפש היהודית. שלום־עליכם הוא בעל עין בהירה ובעל אוזן פקוחה, ולעולם אינו כועס ואינו מתמרמר על מי שהוא. על כן ההומור שלו הוא נעים וקל, כקוי השמש וכריחות האביב, נוח למקום ונוח לבריות. שלום־עליכם הוא דוד חביב ואהוב על הקטנים ואח טוב ומיטיב לגדולים. אורח יקר הוא, כאליהו הנביא של האגדה, בביתו של כל יהודי. ההומור של שלום־עליכם הוא יצירה, עליזה של פילוסוף ־ החיים, של משורר ־ החיים. מימיהם לא שחק שלום־עליכם מתוך כונה ספרותית מיוחדה, כי־אם מתוך הכרח פנימי. השחוק הוא טבעו, ואחרת לא יוכל.

שרשי ההומור של שלום־עליכם יונקים מתוך מעמקי הנפש היהודית, והוא נעשה שליחו של מזלנו בגלות לנחם את אבלי עמנו, השרויים בצער ונושכים מתוך עוני ורחקות. ואת שליחותו זאת הוא עושה בנחת־רוח, מתוך אהבה וחבה לכל בריותיו של המקום, כי לכך הוא נוצר.

ועלית נשמה היתה לו להומור היהודי של שלום־עליכם על־ידי התרגום העברי. י. ד. ברקוביץ כבר תרגם הלקים אהדים מכתביו של שלום־עליכם, ובזה העשיר את הספרות העברית בחלק ההומור הבריא והנקי מיסודות זרים לו, אותו החלק, שהיה חסר לגמרו בספרות העברית. ההומור ה י ה ו ד י היה בידי המתרגם, שהוא בעצמו מחונן בכשרון הומורי, להומור ע ב ר י.

המתרגם המושל באוצרות לשוננו מצא בהרגשתו הספרותית הדקה את הסגנון העברי היותר מכוון להומור של שלום־עליכם. וההומור של זה האחרון נזדכך ונתגבש הרבה בעברית.

* * *

ההומור של דוד פרישמאן עוקץ ונושך יותר מדי ואינו נקי מן הסאטירה המלאה ארס. ההומור שלו מורכב וממוזג מן היסוד המערבי ומן היסוד המזרחי גם יחד. ולפעמים קרובות היסוד הראשון גובר את האחרון. ההומור של פרישמאן אינו מוגבל ומצומצם בקרן־זוית אחת ואופקים רחבים פתוחים לפניו, אבל פרישמאן מתעמר בכשרונו ההומורי, שנעשה לו לפעמים לטבע שני, ויש שהוא רודה בו גם בפרך. על כן גם ההומור נוקם ממנו את נקמתו והוא מתפרץ, לעתים קרובות, פרוע לגבולות זרים לו, שולח רסן מעל פניו ואינו נשמע עוד לבעליו.

פרישמאן הפיליטוניסט (כי גם ציוריו אינם אלא פי־ליטונים) יודע בכל זאת להשתמש בהומור שלו, במקום שמיעוטו יפה ורבויו רע, כאמן נאמן במדה הדרושה, אבל פרישמאן המבקר נכנע תמיד תחת יד ההומור שלו, השלוח פרא, ובמקום בקורת הוא כותב מאמר, שחציו הומור וחציו סאטירה.

* * *

ההומור העברי של א. ל. לעווינסקי מושפע הוא ברובו מחיי הגלות, משפת הגלות וממנהגי הגלות, אף כי לעווינסקי בעצמו כבר נשתחרר מן החיים האלה והתרומם עליהם, ועל כן הוא רואה אותם בעינו הצלולה מכל צדדיהם, עם כל פנימותיהם, לקוייהם וצלליהם. ההומור של לעווינסקי מקפץ ומדלג חפשי מהר לעמק, מעמק לתהום, מפחת לפח ומפח לשוחה ומשוחה לגבע, מדירת־המהתף של העני לעליתו המרווחה של העשיר, ומשם להדר־עבודתו של הסופר ושל העסקן הלאומי. צפור־דרור הוא ההומור שלו ומרות אינו מקבל, בעוד אשר ההומור של שלום־עליכם שומר את חוקיו הפנימיים ואינו עובר את גבולותיו הטבעיים.

על ההומור של מנדלי ושל פרישמאן שפוכים במקומות רבים חן השירה וקסם של יופי מיוחד, אולם ההומור של לעווינסקי פרוזי הוא, בהיר הוא וגם עליז מאד. חציו שנונים ועפים כברקים אל כל צד ועבר. ההומור של לע־ווינסקי הוא כזרם שוטף, אשר יגרוף ויסחב את כל אשר יפגוש בדרכו. זה הוא יתרונו, אבל גם חסרונו.

מִשּׁוּט בָּעִתּוֹנִים

מאת

נ. קהלת.

אין לך ארץ, שהמלים הן בה „שמות שנתרוקנו מתוכנם", כמו ארצנו הברוכה. הארץ הנמהרת הזאת עדיין לא הספיקה להכנים תוכן לתוך ספר־המלים שלה. אין לך פנאי לכך. מטטרון שר־הפנים עומד פה על־גבי החיים, דוחק בהם וקורא „מהר!" — ובני־הארץ ממהרים בכל: בעבודה ובמעשים, בעושר ובתענוגים, בעליות וירידות, וביחוד — בדבור, הן בבית והן בשוק, הן באספות והן בדפוס.

ואם כל הארץ כך, אחינו בני־ישראל, שהם מימות עולם „עמא פזיזא", — על אחת כמה וכמה. טבע היא בנו, שאנחנו הננו תמיד „קתולים אדוקים יותר מן האפיפיור". אם אצל שאר בני־הארץ אבד להמלים התוכן הישן, שהביאו אתם מארצות המולדת הישנה, והתוכן החדש עדיין מעורפל,—הנה אצלנו אין במלים, המתהלכות ברחובנו, שום תוכן, והרי הן בבחינת מטבעות פסולות, שנמחקה צורתן ואבד ערכן, ורק יהודים שאינם מבינים ב„צורת מטבע" חושבים אותן למטבעות עוברות לסוחר.

ביחוד אפשר לעמוד על החזיון הזה, כשאנו מתבוננים אל העתונות שלנו, אשר במלאכה זו, מלאכת הדבור שאין עמו מחשבה, מלאכת המלים שאין תוכן בהן, הגיעה לידי שלמות מיוחדה במינה.

וכדי להוכח ולדעת, עד כמה ירד בעתונותנו ערך המלים, עד כמה אנשי־העט שלנו אינם מבקשים דיוק ותוכן לדבריהם, אלא לוקחים מ„כל אשר יעלה המזלג",

זוכים מן ה„לכסיקון“, כמי שזוכה מן ההפקר, ומגישים את מטעמיהם לפני אותו „שאינו יודע לשאל“, הנקרא קורא יהודי.—אין אתה צריך אפילו לשוטט הרבה ב ת ו ך העתונים. די יהיה לך, אם תתיצב בשעריהם ותעיף עין על הפרק „ביצד מכריזין“, שהוא מאותם הפרקים בעתונות היהודית, הקובע ברכה לעצמו.

עד עתה היינו נתקלים בפרק זה רק בהעתונות היומית. עתונות זו, העומדת ברובה על פרוטתו של הקונה הארעי, כל יום מימות השנה הוא זמן הכרזתה לחתימה או לקניה. בכל יום ויום היא מזדרזת ויוצאת בשער, קוראה בגרון ומעידה על עצמה ועל טיב סחורתה בקולי־קולות, „בתופים, במחולות ובקול שיר“ — הכל כדרך התגרים ב„יריד“ גדול. כבר הורגלנו לכך, שבכל בוקר ובוקר תהיה בת־קול יוצאת ממערכת עתון זה או אחר ומכרזת: „אני הנני הראשון והיחידי (גם הראשון וגם היחידי!) לדבר פלוני ופלוני!“ למה — אין נפקא־מינה: ליראת־שמים או להפקרות, לקונגרס או לגלוי סודות מחצר המלך של אבי־סיניה. העיקר הוא ה„בכורה“, שבזכותה אפשר לקבל את הברכה האחת, המזומנת בידי הקורא עור־העינים — פרוטת־הנחושת. כבר הורגלנו לכך, שבכל ערב שבת ושבת תבואנה המודעות הגדולות, שבהן העתונים מדברים בשבח עצמם, מהללים ומקלסים בסגנון של מוכרי דגים מלוחים את החומר הספרותי, המוכן אצלם למחר, שהוא בבחינת „אוצר כל חמדה“, „מבחר הספרות ומיטב־היופי“, ומסיימים תמיד בשבועת־אמונים, כי „הקונה לא יתחרט“...

אבל בשנה זו זכינו לדבר חדש, שלא היינו רגילים בו עד עתה: השבועונים שנתרבו בעת האחרונה אחזו אף הם את מנהג רבותיהם הגדולים, העתונים היומיים, ויצאו אף הם בשעת הכרזתם על החתימה, לדבר על ערך עצמם, חשיבותם בספרות ובצבור והשפעתם על החיים באותו הסגנון הנקי והנאה, הכתוב בפרק „כיצד מכריזין“.

החדוש והפלא הם בזה: השבועונים הללו כמעט כולם לא באו לעולם אלא לתקן בקורא היהודי מה שקלקלו העתונים היומיים. ואף־על־פי־כן — תקון העולם לחוד, ודרכי פרנסה לחוד...

נקח־נא לדוגמה ראשונה את השבועון הסוציאליסטי „הטהור“ „די נייע וועלט“, שמתחילת בריתו לא נועד אלא למלא בהקורא הסוציאליסטי של רהוב־היהודים את הפגימות, שמטיל בו מדי יום ביומו אחיו הגדול ממנו — ה„פארווערטס“. דומה, עתון בעל תעודה גבוהה כזאת צריך היה להיות זהיר במדות ספרותיות נאות, בנתינת תוכן למלים וב„השמעה לאוזן מה שהפה מדבר“. דומה, עורכו של עתון כזה צריך להיות בקי מעט בידיעת הספרות היהודית ובערכם של סופריה ומשורריה ובמקומותיהם, הראויים להם. ואף־על־פי־כן, מכיון שהגיעה שעת חתימה, כלומר — שעת „דאגת פרנסה“, אין עתון מבחין במלים ואינו נזהר כל־כך מלהפריז בשבח „עיסתו“ יותר על המדה.

עיסה עלובה זו, שנחתום ה„נייע וועלט“ מעיד עליה בשערי עתונו, היא הפעם — המשורר היהודי הצעיר דוד איינהורן. וכך אנו קוראים בעתון זה:

„לכל אחד משלשת אלפי החותמים הראשונים ינתן חנם הפרס היותר משובח — קובץ שירים „לבת ישראל“ מאת המשורר היהודי ה ג ד ו ל (פזור האותיות שלי.—ג. ק.) דוד איינהורן. קובץ זה הוא מהיותר יפה וטוב, שיצר המשורר בשלש השנים האחרונות“.

מי הוא המשורר היהודי ה ג ד ו ל דוד איינהורן?— אלה המצויים אצל הספרות היהודית ברוסיה יודעים, כי בעשר השנים האחרונות היו נדפסים מזמן לזמן במאספים בודדים שירים צנועים מאת משורר אחד צנוע על יגון הבדידות והשקיעה. אהדים, וביחוד הסידי ה„אידיישיזם“, שהתגעגעו על משורר גדול „משלהם“, תלו בו את תקותם, ואחדים, שאינם „חסידים“ ואינם רגילים לערבב את תחומי הספרות בתחומי „שאלת־הלשונות“, אמרו: „נחכה ונראה“. ולצערם של אלה האחרונים — חכו לשוא. במקום להיות משורר הלך איינהורן זה ונעשה „בונדאי“, ובמקום לכתוב שירים טובים התחיל לכתוב — ב„נייע וועלט“ זו עצמה— מאמרים גרועים. ולא מאמרים גרועים בלבד, אלא מאמרים ת פ ל י ם, שריחם הרע נודף למרחוק. כותב הוא על ה צ י ו נ י ו ת בסגנון זה, שאפילו צעירי עם־הארץ של ה„בונד“ בימים הראשונים היו בוחלים להשתמש בו; וכותב הוא על ג ד ו ל י ה ס פ ר ו ת ה ע ב ר י ת בלשון זו, שרק ב ו ר י נ ס ק י ן הידוע בה„נאוואיע וורע־מיא“ הידועה היה נזקק לה בשעת רתיחת־הדם שלו.

ועל בונדאי קטן זה מכריזים עתה בקולי־קולות, כי הוא המשורר היהודי הגדול!

* * *

רוצים אתם בדוגמה שניה? — רק פסיעה קלה נפסע: מעתון ה„בונד“ לעתון „המזרחי“. כדי לגרום נחת־רוח ל„חוגים ידועים“, נאמר: „להבדיל“. ואולם הענין ענין אחד הוא.

„העברי“, כלי־מבטאה של הסתדרות „המזרחי“ בלשון העברית, הוציא את שנתו הראשונה בניו־יורק ונכנס לשנתו השניה — לשמחת־לבם של כל החפצים בקיום עתונות עברית באמריקה. וכדרך העולם, יצא אל קוראיו בפרוספקט, הכתוב על עמודי גליונותיו ושנוי על עמודי ה„מארגען־זשורנאל“. וצר לנו, צר לנו מאד, שעתון ע ב ר י זה, אשר במקום אחר הוא מרבה לדבר על הטראדיציה היפה, שבאה בירושה להעתונות העברית באמריקה ממקום התורה והספרות, מרוסיה, — מכיון שיצא לדבר על עצמו, שכח את הטראדיציה היפה הזאת, הרים את קולו יותר מדאי, הסיח דעתו מן ה ת ו כ ן והשתמש רק ב מ ל י ם:

„חמש שנות קיומו של „העברי“, שמו הטוב שקנה לו בתעודתו המוצקה, ב ת כ נ ו ה ח י ו ה ע ש י ר ו ב ס ג נ ו נ ו ה מ נ ו פ ה ו ה מ ד ו י ק (פזור האותיות שלי. — ג. ק.), החבה וההערצה שרכש לו מקהל העברים הקוראים עברית בארצות שונות — כל אלה נתנו תקוה בלבנו, כי גורלו של „העברי“ לא יהיה כגורלם של העתונים העברים, שקדמו לו בארץ הזאת...“

ושוב:

„יש לנו חומר ספרותי עשיר ממיטב יצירותיהם של טובי סופרינו בכל מקצועית הספרות, ובחומר זה נמצאים ספרים שלמים, ש י ש ל ה ם ע ר ך ק י ו ם ל ד ו ר ו ת“. (פזור האותיות שלי. — ג. ק.)

מודים אנחנו, כי אָמנם הוציא „העברי" את שנתו — ואם בשל מ ע ש ה ז ה ראוי הוא לשבח, נכונים גם אנחנו לשבחו. מודים אנחנו, כי בתור עתון „מזרחי" היה אָמנם נאמן לתעודתו: הטיף לציוניות ו ל א הטיף, חלילה, לאכילת טרפה וחלול שבת בפרהסיה — ואם בשל ז א ת ראוי הוא לתהלה, נכונים גם אנחנו לגמור עליו את ההלל. ואולם כלום באמת חושב כותב הפרוספקט של „העברי", כי אמריקה היא מדינה שכולה עמי־הארץ ולא ימצא בקרבה אפילו קורא אחד בעל־טעם, היודע מה זה סגנון מנופה ומדויק ומה הם ספרים, שיש להם ערך קיים לדורות?

ובכלל — למה הן כל הפראזות הנפוחות הללו, שהתוכן רחוק מהן, ולמה היא כל הלשון המדברת גדולות הזאת בעתונות קטנה וצנועה ודלה, כעתונות העברית שלנו, שזה אך החלה להציג את כף־רגלה על הארץ הזאת — בעתונות זו, שכל כחה וכל יפיה הם — ה צ נ ע ל כ ת, וכל חפצה ותעודתה הם — ל ב ל י הדמות לעתונות־השוק?

ועוד שאלות רבות יש לנו לשאל — ואולם לכל השאלות הללו כבר מוכן מתחילה תירוץ אחד מספיק: אמריקה!...

סְפָרַד וְהַיְּהוּדִים הַסְּפָרַדִּים

מאת

א. א. ק א ב א ק.

בימים האלה הופיע בעתון הפאריזי „Journal des Debats" מאמר על „ספרד ויהודי אירופה המזרחית". בעל המאמר מספר, כי בספרד אין שאלת־היהודים, אף־על־פי שלועזים עליה — ושלא בצדק, — כי קנאית היא בעניני דת. כי הנה בזמן האחרון מראים הספרדים של חצי־האי הפירינֵיאי סימני חבה מיוחדה להיהודים המדברים אספאניולית, היושבים באירופה המזרחית, אשר סאלוניקי היא בירתם הרוחנית.

„אף־על־פי שאין בסאלוניקי לא בית־ספר ולא ביבליותיקה ספרדיים, — כתוב במאמר ההוא — לא שכחו היהודים הספרדים את שפתם האספאניולית ואת מסורותיהם. הזכרון המר של הגירוש פנה זה זמן רב את מקומו אצל רבים מהם לרגשות אהבה רומאנטית אל מולדתם הראשונה. זה כשנים אחדות שספרד מתיחסת ברצון אל הרגשות האלה. וכבר בימי המלחמה הבאלקאנית הראשונה התיר הקאבינט הליבראלי של הנסיך רומאַנונים למאתים משפחות של יהודים ספרדים בסאלוניקי לקבל את הנתינות הספרדית. אבל מפני סבות שונות אין נתינות זו עדיין גמורה. ובימים האלה הלך למאדריד ספרדי אחד, מר יצחק אלשיך, מנהל בית־הספר למסחר בסאלוניקי, להשתדל לפני המיניסטר ולפני מנהל הקאַרינט בעד המשפחות ההן, שסובלות לרגלי נתינותם הבלתי־קבועה. מר אלשיך דבר על ספרד דברים נלהבים מאד. הוא התרגש ובא לידי דמעות, במצאו דמיון רב בין בני מאדריד ובין בני אמונתו. הוא הביא עמדו לספרד מיני מרקחת, שהיהודיות הספרדיות מכינות באופן טראדיציוני עתיק ועושות אותם מטעמים לחגי מישפחה.

„העתונים הספרדים התיחסו אל השתדלותו של מר אלשיך בחבה רבה. הם נוטים לחשוב, שזוהי מעין התחלה להחסות המוסרית, שהממשלה הספרדית תתן ליהודי המזרח.

„ביחס אל התנועה הזאת צריך להזכיר את הקתדרה למדעי היהדות, שנפתחה באוניברסיטה המאדרידית. היהודים הספרדיים מצדם הבטיחו להשתתף בחגיגות, שאָמרו לעשות לכבוד יובלו של סירוואנטיס (עיין הידיעה, שבאה בגליון ל' של „התורן" על־אודות השתדלותה של ממשלת ספרד לפני הממשלה הצרפתית בעד היהודים הספרדיים נתיני טורקיה, היושבים בצרפת. — א. א. ק.).

„מה שיהיה עתידו של המזרח הספרדי, — גומר בעל המאמר — ואולם כדאי לציין את הפאראדוכס ההיסטורי הזה, כי לספרד יש האפשרות לחשוב את עדת היהודים הספרדים בסאלוניקי לקולוניה הרוחנית שלה" *.

אין כל ספק, שלעינינו הולך ומתרקם חזיון חדש ומעניין בהיסטוריה שלנו, העשירה בקוריוזים. או, כמו שאבותינו היו רגילים לאמר, בנסים ונפלאות. ספרד חוזרת בתשובה. ספרד רוצה למחוק בתנועת־יד נדיבה את הזכרונות המרים, החוצצים בינה ובין כנסת־ישראל. פותחת היא את לבה ואת ארצה ל„בניה", שגלו מעל שלחנה בחוזק־היד...

באחד מערבי השבתות של שנת רנ"ב שקעה השמש לעיני ישראל בפעם האחרונה על האופק הספרדי. להבות ה„אוטודאפה" התלקחו בשולי הרקיע, בשעה שאורחת הגולים הקודרת והאיומה עזבה את גבולות הארץ והלכה הלוך והתרחק, ואלפי צללים שחורים וארוכים נתמתחו מאחריהם למרחוק על החול המוזהב בפז השקיעה... זאת היתה מעין הלוית־מת גדולה. גאון ספרד וזוהר הצלחתה הובלו לקברות. מאָז — מימי נהרותיה כבר מרקו את נטפי־הדם, שהתוו דרכם האבלה של הגולים, רוחות־ערבותיה סחו כבר את עפר רגליהם ומחקו עקבות פעמיהם. ומאָז, במשך ארבע מאות שנה, היתה ספרד סוחרת, עושה ריבולוציות, נלחמת, כובשת, נכבשת, ופתאום — עמדה באמצע דרכה, כתוהה על עברה. פתאום הקשיבה לקול הצדק העולמי, התובע ממנה חוב ישן, שהכביד על הכרת מוסרה, מוסר־הכליות הלאומי.

מוסר־כליות לאומי? הא כיצד? יש אידיאלים לאומיים, זכרונות ותקוות לאומיים, שמטביעים חותמם על כל חייה הרוחניים של האומה, שאליהם היא מכוונת את הפוליטיקה שלה, על־פיהם היא אוהבת או שוטמת, נלחמת או עושה שלום. אבל כי יש גם מוסר־כליות לאומי — זו מנין לנו? יודעים אָנו, כי יוצאים עמים למלחמה, למען הרחיב את גבולותיהם, לפתוח להם שוקים חדשים, עוינים לשכניהם היושבים לבטח ועושים שלום עם אויביהם

---

* „Journal de Debats," 5 Nov. 1916.

מאתמול לשם כבושים חדשים או הנגה משותפה. אף עוד לא עשה עם קטנה או גדולה למען הצדק והיושר, מבלי אשר תהיה עינו אל בצעו. דברי ימי העמים אינם יודעים תקופות של מוסר־כליות, של חזרה בתשובה. עוד לא עמד עם ממרוצתו אל שערי הנצחון להתודות על חטאיו, שחטא בגזלה ובאונס; עוד לא השיב עם ברצונו הטוב את הגזלה אשר גזל בחרבו או בערמומיות־לבו. ואילו עמד אדם להוכיח, שהצדק, האמת והיושר הם הרוחות החיות באופני דברי ימי העמים, היה קם כנגדו ההיסטוריון היהודי וטופח על פניו.

והנה עתה עומדים אנו לפני חזיון זר וחדש. ספרד חוזרת בתשובה. ספרד קוראה ליהודיה המגורשים לשוב „אל ארצם ואל מולדתם"...

בימים הקשים והמרים האלה טוב לשעשע את הנפש העיפה בבשורות־נחומים זו: אכן חדשה נהיתה לעינינו; אכן יש אשר גם עם ירגיש מוסר־כליות!

אמנם יש בינינו רבים, שאינם מתרגשים ביותר לקראת החזיון הזה ואינם רואים בו שום חדוש כלל. האנשים האלה מספרים לנו, כי אין כל חדש בדברי ימינו. כבר קרה מקרנו לא־אחת, אשר גם קרוא קראו לנו וגם פנים הסבירו לנו — בשעה שהיו צריכים לשרותנו, לסרסרינו, לתגרינו ולכספינו!

„הכל כבר היה, הכל כבר היה!" — אמר רבי עקיבא הזקן ב„אוריאל אקוסטה".

הכל כבר היה! — ובכל זאת קשה למלט נפשנו מההרהורים, השאלות והספקות, שהחזיון הזה, שאנו דנים בו, מעורר בנו.

אחינו הספרדים קשורים בכמה וכמה נימים נפשיות כמוסות אל חצי־האי האיברי. במשך ארבע מאות שנה לא שכחו את שפתה של ספרד, זכרו לה את „חסד־נעוריה", ואף זכרו את הדגה, אשר אכלו שם... זאת היא עובדה! רגילים שונאינו לקנטרנו בדברים, שהננו קוסמופוליטים, לקויי חוש־המולדת, הסירות נודדות... חשד בכשרים! קלל אלהים את עם סגולתו קללת־תופת, שאף אל קנא ונוקם יקבנה: א ר צ ו ת ־ מולדת חלף א ר ץ ־ מולדת! כאדני־השדה של האגדה אנו מתקשרים בטבורנו אל כל שיח־שדה, שבצלו שכבנו, אל כל אבן מאבני המקום, שעליו הנחנו ראשנו בדרך נדודינו. משולים אנו כתפוחי־האדמה, ששולחים שרשים בכל פנה חשכה, בכל מרתף צר ולח. דברנו ארמית, דברנו יונית, ערבית, סלא־ווית, סגלנו לנו עברי־טייטש, דבקנו באספאניולית. האם גולי רוסיה בארצות־הברית כבר קצצו את כל החוטים, המקשרים אותם אל עברם? האם אינם יודעים גם הם געגועי־מולדת? ואחרי שנתלשו מקרקע ה„תחום" החשך — כלום לא נשאר משהו משרשי נשמתם בשדמות פולאניה, בערבות פודוליה? הנה נהרב „תחום־המושב", לאחינו שם נפתח מרחב רוסיה, הותר להם לנשום אויר שדות ויערים די מלוא ריאתם, — האם לא יתגה לבם געגועים אל אותן העירות החשכות אשר עזבו, אל סימטאותיהן הצרות, אל בצותיהן, אל שמחותיהן הפעוטות והמועטות ואל צרותיהן הרבות והתכופות? כך

דרכו של אדם. הזכרונות מחבבים עליו את יסוריו ומקרבים אותו אל המקום, אשר שם סבל ובכה. כי „רוח היא באנוש". וזאת היא גם ברכה לעם. עם שנשמת נודד לו — אינו יכול להתקיים. אף אצלנו נהפכה הברכה לקללה. את שרשינו אנו הננו שולחים ברשות נכרים ושלא מדעת בעלים. זאת היא כל הטראגיות היהודית. מעציב הוא מראה האילן ההפוך על שרשיו. שנים רבות היה האילן מתערה רענן בין אלוני היער. בכל עזוז כחותיו הטמירים, בכל אומץ האנרגיה שלו פלס נתיב במעבה האדמה לשרשיו הרבים, אשר דחקו רגלי שכניו, נאחזו בשרשיהם, נשתלבו, נסתכסכו בהם, עד לבלי הפרד. רם ונשא גדל האילן בין אדירי היער, התומכים בגבהם שחקים, ונכסוף נכסף אף הוא אל השמש. עוד מעט קט, עוד כמעט רגע — וראה גם הוא שמים, מרחב־אור, דרור. והנה התחוללה הסופה באפלת ליל־סתיו אחד, התעללה בחוסן קומתו, נתשה אותו משרשיו, וחלום־שמשו כבה באמצע...

התרבות הארית עדיין צעירה היא בערך, ובעורקיה עוד לא נסתנן כל־צרכו דם בן־המערה, החי על חרבו ועל קשתו. בין משפחות הסלאווים, הטיווטונים, הגאלים אין מקום לאצילי המזרח השמי, לעמוסי התרבות המזרחית העתיקה. הארים גרשו את הערביים מהחוף האירופאי של הים התיכון ובצמאון־פראים לזהב ולדם פרשו את שרשיהם על חופו האפריקאי. מן הפנה המערבית־דרומית הצליחו לגרש את הערביים, ומן הפנה המזרחית־דרומית יצליחו סוף־סוף לגרש גם את הטורקים. רק מן היהודים קשה להם להפטר. היהודים תועים באירופה כעצם זר בתוך אורגאניזם חי. לא רק ברליגיה שלנו, הרחוקה כל־כך מתורת נצרת, זרים אנו באירופה. אמנם נתונים אנו עם שכנינו בעולם אחד, כרוכים עמם יחד באינטרסים משותפים, בחיים כלליים. אבל אנו א ח ר י ם הננו. שיטת־העצבים שלנו אחרת היא, בנויה על־פי חוקים ביי־אולוגיים אחרים. מן העולם המשותף הזה שלנו מתרשמים על רשת־עינינו צבעים אחרים, ששכנינו אינם יודעים אותם. רק החיים והעולם משותפים לנו ולשכנינו, אך לא מדת הערכין, שבה אנו מונים את החיים והעולם האלה. זרים אנו להם במוסרנו. לא במוסר ה ס פ ר שלנו. במחיר פרוטות יקנה איש את ספר התנ"ך שלנו, יתנהו בארון־הספרים שלו ויתברך בלבו, כי רכש לו את מוסר־הנביאים. שונים אנו במוסר ח י י נ ו, רצוני לאמר, במוסר הנברא בכל עת ובכל שעה על־ידי ארחנו ורבענו, על־ידי אהבתנו ושנאתנו, על־ידי מחשבות־החול שלנו והתעוררות־החג שלנו, על־ידי זעזועי־הנפש היותר טמירים ורחוקים וההפלאה שבלב היותר בהירה ולוהטת. מתמיה מאד הדבר, שעדיין לא עמדו אצלנו על אמתותה של הטראגיות היהודית במלחמה הנוכחית. מדברים על דם ישראל, שנשפך על שדה־קרב, על רבבות אחינו, הנלחמים זה בזה במחנות מתנגדים שונים. ואין רואים את הטרא־גיות שלנו הרבה יותר עמוק מזה, הרבה יותר רחוק מזה. למרות רוחם של יהודים כריינאך (Polybe של ה„פיגא־רו"), כמאכסימיליאן הארדן, כמיניסטר האנגלי שמואל וכיוצא בהם — עם ישראל אינו עם מלחמה, אינו מוכשר

למלחמה, אינו אוהב את המלחמה. לא רק על־פי מוסר נביאינו, כי־אם על־פי אותו המוסר, שנביאים לא דברו עליו, ומשוררים לא שרו עליו — על־פי המוסר, המונח ביסוד חיינו, הדומה לאויר זה שאָנו נושמים: אף־על־פי שאָנו חיים בו ומתוכו, אין אָנו רואים אותו ואין אָנו מרגישים בו אלא ממרחק של פרספקטיבה היסטורית. המלחמה היא תועבה לעם, שאהבת השלום היא לא רק ברוחו, כי־אם גם בדמו, במח עצמותיו, לעם, ששומר על טהרת חיי־משפחתו, שאינו שותה שכור, שאינו אוכל טרפה ונזהר על הדם... מזונותיו של עם קובעים לא רק את פרצופו, קלסתר־פניו ובנין־גופו, כי־אם גם משפיעים על נטיות־נפשו ומזג־רוחו. וכל זמן שנשמור על טהרת חיינו, כל זמן שנזהר במזונותינו הכשרים ונהיה עם של פכחים — זרים נהיה במשפחת העמים באירופה, זרות תהיינה לרוחנו כל מלחמה וכל שפיכות־דם. ולמרות רוחנו ופגול־נפשנו אָנו יוצאים, אנו אנוסים לצאת למלחמה בשירי עוז וגבורה ולשפוך דם בעד האדמה, שקלטה את שרשינו... וזוהי הטראגיות היהודית לכל עמקה.

לפני איזה זמן נזדמן לידי לדבר במקום אחר על־דבר הערה היהודית בסאלוניקי והעירותי שם על העובדה הברורה, כי הממשלה היונית רוצה להפטר מהיהודים, שתפשו את השוק המזרחי, וקצר כח המסחר היוני להתחרות בהם. ממשלת ספרד מצדה רוצה לקבל את יהודי המזרח בזרועות פתוחות. והיהודים? אין כל ספק, שקשורים הם בחוטים נפשיים אל הארץ, ששם זרחה עליהם פעם שמש יפה ומזהירה כזו; עוד לא גועו בלבותיהם געגועים רומאנ־טיים אל גדות הגאדאלקיביר, שראו בגדולתם ובצבי־תפארתם. אם כן, באיזו דרך יבחרו? היפנו בדרך של „ההתנגדות המועטה ביותר“? פתרון השאלה תלוי בהבנתם של יהודי המזרח בתעודתם ההיסטורית, ביכלתם להתרומם בהשקפתם הבהירה עד לידי פוליטיקה לאומית מרחיקה לראות. והדרך, אשר הפוליטיקה הלאומית מתוה להם, אחת היא וברורה למדי.

מכל יהודי הגולה היהודים המזרחיים הם החפשים ביותר, החפשים ברוחם. הם המועטים, היודעים להיות יהודים גם באהלם גם בצאתם. היהודים האשכנזים, אם תחת אוכף ההתחרות עם שכניהם, או בהשפעת האקלים של אירופה התיכונה והמערבית, עלו בהתפתחותם ובכח יצירתם האינטיליקטואלית על אחיהם הספרדים, אבל חפשים לא היו ואינם גם עתה „בצאתם“. „החוץ“ משעבד אותנו למרות רצוננו ושלא מדעתנו. הבטול מפני החוץ שורש גם בחיינו, גם בספרינו. הידידים הספרדים אינם יודעים את הבטול הזה. קומתם לא שחה ונשמתם לא נכפפה. הכרתי בקושטה סינאטור יהודי אחד, בכור אפנ־די; ישיש יהודי זה היה יכול לשמש מופת לכמה וכמה „אימיים וציוניים שלנו. הסינאטור הזה היה יודע לדבר עברית, ובעתים קרובות, בשעותיו הפנויות, אפשר היה למצוא אותו יושב והוגה באיזה ספר עברי. ובביתו ועם היהודים באי ביתו היה מדבר אספאניולית. ולא עלתה אפילו על דעתו להתבייש בשפתו, לדבר בחברה טורקית או צרפתית. וכן נשתמר אצלי זכרון נעים מבקורי בביתו של מר יצחק אפנדי, פקיד גבוה במיניסטריון ההשכלה בקושטה. חדר־עבודתו היה מלא ספרים עברים עתיקים וחשובים, ספרי קבלה, מחקר ושו"ת. בלי קושי דבר עברית צחה, קצת נמלצה אבל יפה. קלמן שולמאן היה יכול להנא בו. ושפתו הרגילה היתה גם כן אספאניולית. ואין אלה יוצאים מן הכלל. כך הם כולם, למקטן ועד גדול. במה דברים אמורים? — כשהם יושבים בתוך עם, שאינו יכול להכריע אותם תחתיו בתרבותו ובהשכלתו. אולם לא הרי טורקיה כהרי ספרד. בתוך סביבה אירופית חזקה על־ידי סדריה, תקוניה, השכלתה והסתדרותה קשה יהיה לאחינו לשמור על עצמותם שלא תטשטש, לא יעצרו כח לכבוש את יצר ההתבוללות, שפותה בהקוי ומסיים בבטול־ריש. חוץ מזה, הלא אחינו הספרדים יצרו בעמל־כפיהם את סאלוניקי, הלא כבשו את עמדתם בעיר הזאת באנר־גיה הרבה כל־כך, בשקידה, בכשרון ובחריצות־ידים. אם יצייתו לחוש הבריא שלהם, אם יוכלו לראות למרחוק מעל רמת פוליטיקה לאומית, יבינו את התעודה הלאומית שיש לעמדות כאלו במזרח, יבינו, כי סאלוניקי שוב אינה רשות־היחיד ליהודים היושבים שם, כי במובן ידוע היא ר כ ו ש ל א ו מ י . . . ואין להם כל רשות להפקיר את הרכוש הזה בידים נכריות.

ועוד זאת:

דרכנו הולכת ממערב למזרח, ולא להיפך.

לוזאנה.

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹרָעוֹת

— באספת הועד המנהל של הקונגרס היהודי, שנקראה ביום הראשון, 15 יאנואר, עמדו על הפרק השאלות בדבר אופן בחירת הצירים ועבוד הניסחאות של הדרישות השונות בשווי־זכיות היהודים בכל ארצות תבל. הד"ר יצחק אייזיק הורוויץ הציע את התכנית לבחירת הצירים. תמצית התכנית הזאת היא: מספר הצירים יוגבל ל־395. מהם יבחרו 295 בבחירות הכלליות ומאה — מה„הסתדריות הלאומיות“. הארץ תחולק לגלילות, וכל גליל יהיה לו בא־כח בקונגרס. גם כל עיר, שמספר תושביה היהודים עולה לעשרת אלפים, הרשות בידה לבחור בציר אחד. מספר הצירים מהערים הגדולות המרובות באוכלוסים יהודים סודר באופן זה: ניו־יורק — מאה, שי־קאגו — עשרים, פילאדלפיה — שמונה־עשר, בוסטון — ששה, קליוולאנד — חמשה, באלטימור, דיטרויט ונואַרק — ארבעה כל אחת, פיטסבורג, ס"ט ליאיס וסינסינאטי — שלשה כל אחת, אינדיאנאפוליס, בופאלו, וואוכטר, לוס־אנדזילים, סאן־פראנציסקו, מילבוקי, פטרסון ורוציסטיר — שנים כל אחת. התכנית הזאת עוררה ובוהים רבים בין הנאספים. אחדים מהם ראו ברבוי מספר הצירים של ה„הסתדריות הלאומיות“ קפוח זכיותיה של הדימוקראטיות, וכנגדם התרעמו אחדים על מעוט מספר הצירים, שניתן להסתדריותיהם הם. לבסוף נתקבלה החלטה למלא את ידי הועד לעניני הבחירות להכניס תקונים אחדים בתכניתו ולהציעה מחדש באספה הבאה.

בישיבה השנית של האספה קרא הד"ר גולדפארב דין־וחשבון על פעולות ה„ועד לחקירת מצב היהודים בארצות שונות". הועד הזה טפל עד עכשיו באסוף החומר הדרוש. וכדי להביא סדר ושיטה בעבודה זו, הוא מיעץ לבחור בקומי־סיות מיוחדות לחקירת המצב ברוסיה, גאליציה, ליטה, פו־לאניה וארצות הבאלקאן, וביחוד — בסאלוניקי וארץ־ישראל. תעודת הקומיסיות האלה היא לחקור את הענינים האלה: מצבם החוקי של היהודים במדינות הנזכרות; השפעת המלחמה עליהם; היחסים בין היהודים ובין תושבי המקומות העיקריים; שאלות הלאומים; מצב הקהלות וכל עניניהן החברתיים והמדיניים; התפתחות החיים היהודיים בארץ־ישראל.

גם תכנית זאת, כהקודמת לה, גררה אחריה וכוחים סואנים. במרכז הוכוחים האלה עמדה שאלת ארץ־ישראל. הרבנים שולמאן ומאגנס, באי־כח „ההסתדרויות הלאומיות", ראו בסעיף, המדבר על „התפתחות החיים היהודיים בארץ־ישראל", מעין סתירה להתנאים, שעל־פיהם נכרתה ברית השלום בין הסתדרותם ובין ועד־הקונגרס (בחוזה ההוא נאמר „זכיות בארץ־ישראל"). אולם היושב ראש, נתן שטרויס, לא מצא שום ניגוד ב ר ו ת שתי הנוסחאות האלה, והצעת הועד נתקבלה.

— מלונדון נתקבלה ידיעה, כי בבית המקלט ליהודים הנודדים מרומיניה, שהגלו לניזני־נובגורוד, פרצה תבערה, שבה נשרפו חיים 125 איש ונפצעו 450.

— מספר האגודות להתעמלות בין יהודי פולאניה הולך ומתרבה. בווארשה בלבד היו קיימות עד עכשיו שלש אגודות לאומיות, ועכשיו נוספה עליהן אגודה אחת מיסודם של בני־הנעורים למתבוללים. מן הלאומיות יש לציין את האגודה הציונית „מכבי", המונה שתי מאות חברים אקטיביים. גם שתי אחיותיה הצעירות „עמשא" ו„שמשון" עושות חיל רב. האגודה מיסודה של המתבוללים נקראת על שמו של הפאטריוט הפולאני (היהודי) ברק יוסילוביץ.

— בקרוב יפתח בווארשה בית־ספר תיכוני, ששפת ההוראה בו תהיה הלשון העברית. הרשיון הדרוש ליסוד בית־הספר כבר הושג. העסקן הראשי בענין זה הוא הציוני הידוע ד"ר ט. הינדס.

— בגרודנה עומד להפתח בית־מדרש לרבנים.

— היהודי יעקב גרינוס בווארשה הניח אחריו סכום של מאה וחמשים אלף רובל ליסוד בית־מדרש לרבנים, ששפת ההוראה בו תהיה הלשון הפולאנית. התנאי המיוחד בדבר לשון ההוראה עכב עד עכשיו בעד הוצאת צואתו של המנוח לפועל. אולם כעת נמצאו עסקנים צבוריים ידועים בווארשה, האומרים להגשים את הרעיון הזה, והקהלה היהודית היותר גדולה וחשובה באירופה תזכה בקרוב לבית־מדרש לרבנים, שלשון השולטת בו תהיה הלשון הפולאנית.

— ברוסיה חוגגים העברים והלאומיים את יובל הולדת השבעים של הסופר העברי הידוע, ד"ר י. ל. קצנלסון („בוקי בן יגלי"). בעל־היובל מקבל הרבה טלגראמות ומכתבי־ברכה מאנשים יחידים, אגודות והסתדרויות מכל קצוי ארץ רוסיה.

התנועה הלאמית

הסתדרות הציונים הצעירים בפולאניה.

הסתדרות הציונים הצעירים „מרכז" בווארשה, שתעודתה הראשית היא להעמיד מקרב חבריה חלוצים לבנין הישוב העברי בארץ־ישראל לאחרי גמר המלחמה, קראה בימים האחרונים אספה כללית, אשר בה דנו החברים על כל השאלות, הנוגעות להגשמת הרעיון הזה.

בשם הקומיסיה המיוחדת לעניני ארץ־ישראל קרא מר אריה גור סוקולקה הרצאה על תכנית־העבודה.

„לאחרי גמר המלחמה—אמר המרצה בתוך שאר דבריו— יורגש בארץ־ישראל חסרון כחות צעירים, ועלינו מוטלת החובה להכין את עצמנו לקראת עבודה, אשר תמלא את החסרון הזה. ההסתדרות הציונית המרכזית תטפל בזרם הכללי של הנודדים, שישטף לארץ־ישראל אחרי המלחמה, ואולם במה שנוגע לארגון הכחות הצעירים, העובדים והיוצרים — זוהי תעודתנו, המיוחדת רק לנו. צריכים אנו ליסד שעורים ללמודי חקירת הארץ, קירות הישוב הישן והחדש, כדי שאלה המתכוננים לנסוע לשם יקנו להם מקודם מושג נכון על הארץ וישובה. ומפני שנמצאים הרבה חברים, הרוצים לעלות לארץ־ישראל ואינם יכולים להגיע לחפצם מחוסר אמצעים, לכן כדאי ונכון הדבר ליסד לתכלית זאת „קופת חלוצים", אשר תבוא לעזרתם בצורת הלואה".

המרצה הציע בסוף דבריו את תכנית־העבודה לכל פרטיה. אחרי הוכוחים, שנתעוררו לרגלי הצעת התכנית, קבלה האספה את התקנות האלה, בהוספת שנויים קלים, כמו שהוצעו על־ידי המרצה:

א) תעודת הקומיסיה לעניני ארץ־ישראל היא לטפל בכל השאלות, הנוגעות לישוב הארץ, ולתמוך תמיכה מוסרית והמרית בחברי „המרכז", העולים להתישב בארץ־ישראל.

ב) הקומיסיה מארגנת קבוצות של חלוצים, מספיקה להן את הידיעות הדרושות על־אדות החיים בארץ־ישראל, על־אדות התנאים הכלכליים, החברתיים והרוחניים, השוררים שם.

ג) בראש הקבוצות האלה מעמידה הקומיסיה מדריכים מומחים, הבקיאים בעניני הארץ, והם יספיקו להחלוצים ידיעות מדויקות על אפני־ההתישבות בארץ־ישראל.

ד) כדי לתת את האפשרות להתישב בארץ־ישראל לאלה, שאין ידם משגת להוציא את חפצם לפועל, מיסד ה„מרכז" קופה מיוחדת, שתבוא לעזרת חברים כאלה בהלואות לזמן מוגבל.

ה) אם מאיזו סבה לא תהיה יכולת בידי הקומיסיה להגשים את פעולות התכנית הזאת, אז יעברו כל כספי הקופה לרשות הקרן הלאומית לטובת הפועלים העברים בארץ־ישראל.

על־פי הצעתם של חברים אחדים החלט להניח את יסוד הקופה באספה. ובאותו מעמד נאסף מקהל המשתתפים סכום הגון.

שונות

מעשה „רב".

העתונות היהודית ברוסיה פירסמה בימים האלה מעשה־שטות של אחד הרבנים הדתיים בוילִיסאווטגראד. רב זה רצה, כפי הנראה, להראות את רגשי ה„פאטריוטיות" שלו להשלטון הרוסי, עמד והדפיס באחדים מהעתונים הרוסים (וה„נאָויאָיע וורעמיאַ" בתוכם!) את הקול־הקורא הזה ליהודי פולאניה:

„לאחי היהודים בפולאניה הרוסית!

„אני, הרב הדתי בעיר יוליסאווטגראד, מפרסם את ההודעה הזאת לכל אחי ברוסיה הפולאנית, הנתונים בשביה בידי אויבי ארץ־מולדתנו.

„האויב האכזר, שכבש ארצות לא־לו (ובעזרת השם יתברך לא תשארנה ברצותו), רוצה למשוך את לבכם אליו בערמת ובשפתי־חלקות. אתם, אחי, שנשבעתם שבועת־אמונים למושל הרם של ארץ רוסיה היקרה לנו, מוכרחים תהיו בתוקף התנאים להשבע למלך החדש. לפיכך אני מודיע לכם בשם תורתנו הקדושה, כי השבועה, שתשאו מאונס, שבועת־שוא היא, כמבואר ומפורש בתלמוד ובנושאי־כליו (ש"ס ופוסקים).

„אי לזאת, אחי, בתור רב דתי מודיע אני לכם ומבטיח אתכם, כי השבועה החדשה בטלה ומבוטלה מעיקרה, ורק זו, שנשבעתם למושלנו רב־החסד, רק היא נשארה קיימת בתקפה, ושום שבועה אחרת, הבאה מאונס וכפיה, לא תוכל להפקיע את קדושתה. וכשנשבור בעזרת השם יתברך את עול האויב מעל צוארנו ונגרש את צבאותיו מעל אדמת פולאניה, לא יהיה לכם שום צורך, אחי, להרהר אחרי השבועה, שבאה מחמת אונס, יען כי גם היום שבועת־שוא היא, בטלה ומבוטלה.

הרב הדתי דוד שפירא".

הדברים האלה, שריח של צביעות ותנופה להשלטון הרוסי נודף מהם, נמסרו בעתונות היהודית הרוסית כמו שהם, בלא פירושים. ניכר, שאין העתונים רוצים לטפל בענין דליקאטי בזה בימים האלה ברוסיה, והרב „החכם", שהקדיחָ תבשילו ברבים, לא קבל את גמולו על חוסר האחריות, ההבנה והטאקט שבמעשהו זה. העתון היהודי השבועי „נאָווי פּוּט", בהביאו את גוף המכתב, מוסיף מצדו רק את ההערה הזאת:

„מכתבו של הרב בה„נאָוואָיע וורעמיאַ" כבר נשא פרי — ולא הפרי, אשר אליו נשא את נפשו המחבר הקנאי". והעתון מוסר קטע ממאמר, שנדפס בנדון זה בה„זעמשצינא", כלי־מבטאם של השחורים. בעל המאמר ב„זעמשצינא" אומר במתק־לשונו: „אם הרב הזה מתכוון באמת ובתמים להגן על קדושת הקיסר, הלא טוב טוב לו לפנות במכתביו ליהודים, היושבים ברוסיה, ולהזכירם את שבועתם ולמנוע אותם על־ידי זה מרגול ומבגידה. מתוך הודעת הרב, כי אין תוקף לשבועה העתידה, אפשר ללמוד, כי אין ליהודי פולאניה להתבייש בהפרת־שבועה בכלל ויכולים הם להשבע לשוא בכל פעם שהם רוצים, מאחרי שהתחוק מתיר".

וה„נאָווי פּוּט" מסיים: „אולי תשמש ההתנפלות הזאת של השחורים לקח טוב להרבנים ולא יוסיפו עוד להכניס את ראשם בענין מדיני, שאינם מוצאים בו את ידיהם ואת רגליהם".

* * *

תרומות לקופת הסופרים.

במערכת „התורן" נתקבלו בשבוע זה הסכומים האלה לטובת קופת־הסופרים:

חבורת המורים של תלמוד־התורה ברחוב סטאון, ברונז־וויל (על־ידי המנהל מר ה. הנדלר) — 10 דולאר, מ. בן־עמי, שיקאגו — 5 דולאר, ט. גייסט מברוקלין — 5 דולאר, ד"ר סימון מהארטפורד — 3 דולאר, א. ש. אורלאנס — 2 דולאר, ד"ר ש. בורשטין -- 2 דולאר, ד"ר ב. מארקוס — 2 דולאר, דוד גוטמאן מהארטפורד — 1 דולאר, ישראל גינזבורג מהארט־פורד — 1 דולאר, היים שוים — 1 דולאר, ש. זליגסון — 1 דולאר, מ. יפה מברוקלין — 1 דולאר. סך־הכל 34 דולאר. ביחד עם התרומות הקודמות נכנס להקופה סך של 146 דולאר.

* * *

מחיי האגודות.

מר י. כרמל, מזכיר ה„מועצה הציונית" בניו־יורק, כותב אלינו:

„האספה לרבע שנה של ה„מועצה הציונית" נקראה ביום ד', 10 יאנואר. הנשיא, מוריס רוטנברג, קרא דין־וחשבון על פעולות ה„מועצה" במשך רבע־השנה האחרון. במשך שלשת החדשים האחרונים נערכו על־ידיה כאה ושבע אספות ונשפים ציוניים בכל חלקי העיר. לכבוד „יום הדגל" ערכה המועצה אספת־עם גדולה באולם „קופר יוניון". המועצה טפלה גם בעבודת העזרה לנגועי־המלחמה ואספה סכום הגון בשביל „קרן העזרה" הציונית, וגם מספר גדול של שקלים נמכר על־ידיה. האספה החליטה לערוך את הועידה השנתית של המועצה בימי 17 ו־18 פברואר".

— באספה האחרונה של אגודת „אחיעבר" החלט לדרוש מאת ההסתדרות העברית, שתקרא לאספה כללית את כל העברים המאורגנים בניו־יורק לדון על שאלות הועידה הבאה.

במוצאי־שבת, כ"ו טבת (20 יאנואר), תתאסף אגודת „אחיעבר" באולם בית־הספר „יבנה", 201 איסט ברודויי. מר ד. פרסקי ירצה על „תעודת הועידה העברית הבאה".

— לאגודת „דוברי עברית מזרחי", ניו־יורק, תהיינה שתי אספות. אחת במוצאי־שבת, כ"ו טבת, שבה ינאם הרב ברלין על „ההלכה והאגדה", והשניה ביום הראשון, כ"ז טבת. שתי האספות תערכנה באולם „עדת בני ישראל", 214 איסט ברודויי. מביני עברית מתבקשים לבוא.

- - אגודת „ארץ־ישראל", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, כ"ו טבת, באולם פרי סינאגוג, 155 רחוב קלינטון. על הפרק: „ההסתדרות העברית". החברים מתבקשים לבוא בשעה השמינית בערב בדיוק.

— „אגודת המורים העברים בניו־יורק" תתאסף ביום השלישי, 23 יאנואר, בשעה העשירית בבקר, בלשכת „ההסתדרות העברית", 139 רחוב דילנסי. ענינים חשובים עומדים על הפרק. כל המורים העברים מתבקשים לבוא.

— אגודת „בני עם חי", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שבת, כ"ו טבת, בבית־הספר העממי 63, חדר 310. הד"ר ש. מ. מלמד ירצה על המשורר ח. נ. ביאליק. הכניסה חפשית.

חמשה עשר בשבט!

נשף עברי זמרתי

נערך על־ידי

אגודת „דוברי עברית מזרחי", ניו-יורק

בחמשה עשר לחודש שבט (7 בפברואר) בערב

באולם קלינטון - - 151 רחוב קלינטון

הפרוגראמה במודעות הבאות.

המחירים : 25, 35, 50 סנטים.

כרטיסים להשיג : באולם דוברי עברית מזרחי, 214 איסט ברודויי, בלשכת המזרחי, 121 רחוב קאנאל, בחנות של „חברת יין מזרח", 320 רחוב גראנד.

75 פרוצנט מהכנסת הנשף מוקדשים לעזרת הישוב בארץ־ישראל.

היהדות מתוך השקפת עולם

על מתימה זו ינאם

הד"ר שמריה לוין

במוצאי־שבת, 27 לחודש יאנואר 1917, בשעה 8 בערב

באולם וואשינגטון האיי סקוהל, רחוב 18, קרן אוירווינג פליים

הנאום נערך על־ידי

ה„ציון קאונסיל" של ניו-יורק רבתי

מחיר הכרטיסים : 25, 50 סנטים

כרטיסים להשיג במקומות האלה : מערכת „התורן" ; דוד וולפסון ציון קלוב, 239 רחוב איסט ברודוויי ; קלוב של ציוני אויסטריה־אונגאריה, 43 רחוב השלישי מזרחה ; קלוב „השחר", 1258 רחוב בוסטון ראוד, ברונקס; מרכז הציונים דברונזביל, 296 רחוב סקמאן, ובציון קאונסיל, 44 רחוב 23 מזרחה.

מתקבלת החתימה על העתון העברי

השבועי

התורן

יצא לאור בניו־יורק מיום 3 לחודש מארץ בהשתתפות טובי הסופרים העברים באמריקה ובאירופה.

מחיר „התורן" :

לשנה $3.00 ; לחצי שנה $1.50.

פחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.

כל קוראי עברית והעוסקים עם „התורן" לעריהם מתבקשים לשלוח אלינו את חתימתם ואת חתימת מכריהם, כדי שיקבלו את גליונות עתוננו בזמנם.

הכתובת לכל עניני „התורן" :

HATOREN

89-91 Delancey Street, N. Y.

המחאות של באנקים (משעקס) והמחאות של פוסטה (מאַני אָרדערס) על־שם גזברנו, מר אברהם אליהו לובארסקי.

„עתידה תורה שתשתכח מישראל"

עוד בימי התלמוד היו תנאים ואמוראים אשר יראו ופחדו פן חלילה תשתכח תורה מישראל, והתאמצו בכל עוז לעשות גדרים וסייגים כדי לעצור בעד זרם השכחה, ודרשו עת לעשות לה' הפרו תורתך, במה שהתירו לכתוב תורה שבעל פה.

ואם בימים הקדמונים חששו לכך, על אחת כמה וכמה שיש לנו לחשוש ולדאוג בדורות הללו פן חס וחלילה תשתכח התורה. ובאין תורה אין ישראל, כי אורייתא וישראל חד הוא.

ולא רק התורה שהיא יסוד של קיום ישראל ודתו, אלא גם הפרפראות לחכמת ישראל וספרותו, והידיעות הנחוצות לכל איש יהודי לדעת, תשכחנה במשך הזמן, אם לא נתחכם בתחבולות איך להתגבר על שר של שכחה, שלא יבלע את הקדש וכל היקר לנו בספרותנו.

והנה חכמי הצרפתים, האנציקלופידיסטים הראשונים, הורו לנו הדרך הנכונה בסוד הצמצום. ובדבר הזה צריכים חכמי ישראל להורות לחכמי אומות העולם, במה שהמציאו המצאת האנציקלופידיה, לערוך כל עניני הספרות בכל ענפי החכמות והמדעים בערכין על־פי אלפא ביתא, והוא מועט המחזיק את המרובה. ומלבד זאת נקל מאד לכל דורש ומבקש למצוא כל דבר על מכונו מבלי טורח כהרף עין. והרי הוא כמי שיש לו בית עקר שלם מכל מיני ספרים לאלפים ולרבבות.

על דרך זה נעשה האנציקלופידיא הראשונה בלשון עברית

אוצר ישראל

לכל מקצועות תורת ישראל וספרותו ודברי ימיו. האוצר הזה הוא החרש והמסגר הפותח שערי אוצרות ישראל לכל דורש ומבקש, אוכל לומר על האנציקלופידיא הזאת „הפך בה והפך בה דכולא בה". האוצר הזה הוא ציור שלם כעין זעיר אנפין של העולם המלא ידיעות במה שנוגע ליהודים ולהיהדות. הוא תמצית דברי ימי עם ישראל, קורותיו, שאיפותיו ודרכי חייו; תמצית תורת ישראל, חוקיו ומנהגיו ומדותיו; תמצית ספרותנו הרחבה העתיקה והחדשה; תמצית החומר הרב של עשרת אלפים ספרים חדשים וגם ישנים המפוזרים ומפורדים בכל תפוצות ישראל, כולם כלולים וצבורים באוצר הזה. וכל דבר מבואר ומבורר בקיצור נמרץ ובלשון קלה מסודר ע"פ אלפא ביתא למען יהיה נקל להקורא למצוא את אשר הוא מבקש.

מחיר האוצר, עשרה חלקים גדולים מכורכים בד, שלשים דולאר. לשלם לשעורין ע"פ תנאים נאותים ונוחים.

לפנות אל המו"ל

J. D. EISENSTEIN

123 Canal Street New York

מיוסד על אותם הכללים שב„בית הספר רהאודס", רחוב 125, מספרים 8-10-12-14 טערבת

"New York's Model Preparatory School"

433—Of our Students entered College last Year—433

MANHATTAN SCHOOL

National Theatre Building (1, 2, 3, 4, 5, 7 & 8th Floors)
2nd Ave. & Houston St.
Seven Entire Floors of a Million Dollar Building

בית־הספר מאנהאטאן

בבית „התיאטרון הלאומי", ברחוב הויסטון, מול העוועניו השניה. נ ו י ו ר ק.

WHY OUR SCHOOL IS FAMOUS

מפני מה קנה לו בית ספרנו שם?

SOME OF OUR TEACHERS — חבורת המורים שלנו.

SCIENCE DEPARTMENT — הדיפארטמנט למדע ולידיעות העולם והטבע.

EDGAR A. BEDFORD, Head of Biology Department at Stuyvesant High School, Author of "Manhattan Review in Biology."
JESSE E. WHITIST, Head of Chemistry Department at De Witt Clinton High School, co-author with BROWNLEE of "First Principles in Chemistry," our text-book. RAYMOND B. BROWNLEE is also the co-author of the "Manhattan Review in Chemistry for Regents Students," published by our school.
ALEXANDER K. APISDORF, of the Staff of De Witt Clinton High School.
CULLEN ADLERBLOOM, of the Staff of Stuyvesant High School.
SAMUEL FRIEDWALD, teaching 27 years, author of "Manhattan Review in Physics."
ISIDORE BOOKEY, author of "Elementary Chemistry."

MATHEMATICS DEPARTMENT — הדיפארטמנט למאתימאטיקה.

ABRAHAM RUBINSTEIN, Principal since 1902. Author of "Plane Geometry" and "Course in Algebra."
GEORGE M. HAYES, Head of Mathematics Department at T. H. H. City College.
HENRY S. CARR, Retired Professor of Mathematics at City College.
JAMES I. CONWAY, of the Staff of City College, teaching since 1896.
ELLIS A. JOHNSON, of the Staff of City College.

ENGLISH DEPARTMENT — הדיפארטמנט לשפה האנגלית

PROFESSOR EDWARD P. McGLONE, Formerly Professor of History and Dramatic Literature at Manhattan College.
A. du PONT COLEMAN, Professor of English at City College, in charge of extension work for teahers at City College.
WILLIAM OTIS, HOWARD C. GREEN, JOSEPH L. TYNAN, JOSEPH FITZPATRICK, WILLIAM F. GEOGHAN, JOHN CREAHAR — of the Staff of City College
EDWARD MALLONEY, Professor of Fordham University.
ABRAHAM MILLER, Author and English Scholar, at Manhattan School since 1902.
JEANNETTE RUBINSTEIN, Author of Manhattan School "Review in Regents English."

LANGUAGE DEPARTMENT — הדיפארטמנט לשפות

LEO FREEDMAN, President of the Manhattan School and Rhodes School. Formerly instructor of pedagogy under the United States Government.
PROFESSOR F. de FERNANDEZ, of St. Francis Xavier College.
A. ARRIB-COSTA, of the Spanish Department at City College.
ROBERT J. DAMON, of the French Department at City College.
KURT E. RICHTER, of the German Department at City College.
PAUL RADENHAUSEN, of the German Department at DeWitt Clinton High School.

ON OUR FACULTY WE HAVE FOURTEEN TEACHERS OF THE STAFF OF CITY COLLEGE

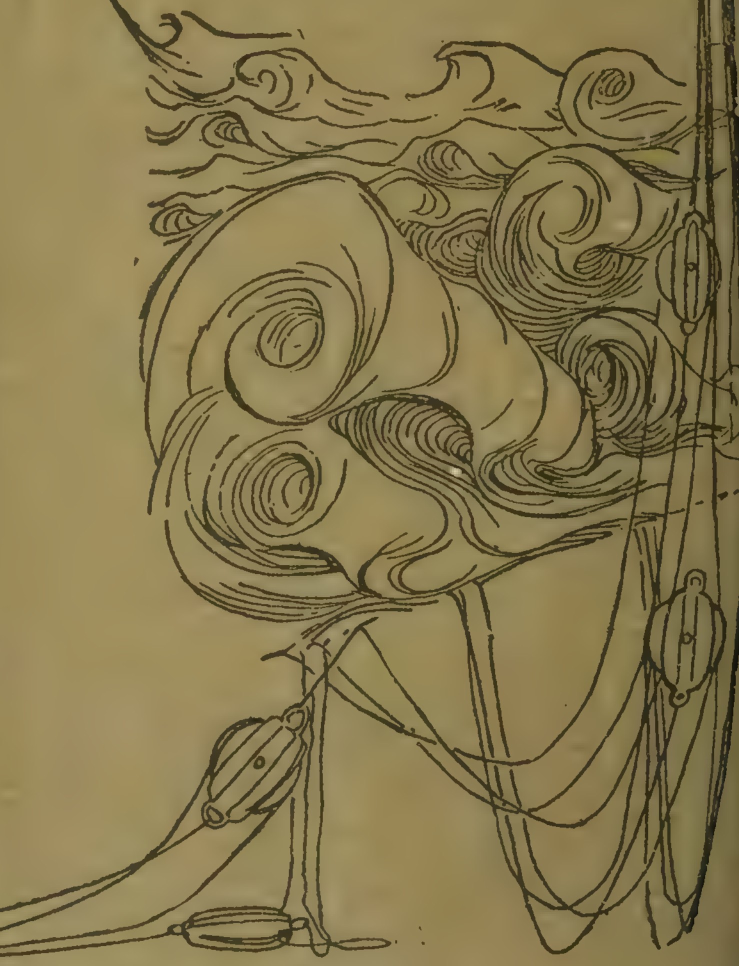
בפאקולטט שלנו נמצאים ארבעה עשר מורים מחבר ועד המורים של „סיטי קוליג".

ליפשיטץ פרינטינג קא., 217 איסט בראדוויי, ניו יארק

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. III. — JANUARY 26, 1917 — No. 46

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Tr as., A. S. Oriane, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן״
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין התחימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

במערכת „התורן"

נמצאים למכירה

קומפלקטים שלמים

של „התורן" החדשי שנה א'

12 חוברות ז׳כו. שהשתתפו בהן טובי הסופרים העברים באמריקה, ארץ־ישראל ואירופה, מצטרפות לקובץ ספרותי בן 500 עמוד. ונשאר בידנו במספר קומפלקטים מצומצם.

מחיר כל קומפלקט דולר אחד.

בכריכה מהודרה $1.30.

הוצאת „אוקינוס"
יצא לאור

„מזל טוב"

קומדיה במערכה אחת מאת

שלום עליכם

תרגום י. ד. ברקוביץ

המחיר 10 סנטים עם המשלוח.
למוכרי ספרים ולאגודות עבריות ראבאט הגון.
לפנות אל מערכת „התורן"

דבר בעתו

„התורן" משמש מרכז לטובי המורים העברים ולכל העוסקים עם החנוך העברי. מודעה ב„התורן" של מורים, המבקשים משרה, או של מפקחי בתי־ספר, המבקשים מורים מומחים, תביא להמודיעים את מבוקשם על־נקלה.

הנהגת „התורן".

צבי שוסטר   דבורה הר

מאורשים

מיניאפולים, מינ.   שבת, תרע"ז

אספת בעלי המניות הצי־השנתית של „חברת התורן" תהא ביום ד', שלשים ואחד לחודש יאנואר 1917, באולם „הכנסת אורחים", 229 מזרח ברודבי, ניו־יורק, בשעה 8 בערב.

לבא־כחנו בבוסטון וסביבותיה נמנה מר

מ. שיפמאן, 17 רחוב הנרי, מולדן, מאס.

הוא המורשה שלנו לגבית כסף ולרכישת חותמים ומודעות בשביל „התורן".

הנהלת „התורן"

קייפ־טאון, דרום אפריקה

בית-ספר — פנסיון עברי פרטי

של מ. ב. פם

"Killiney House"

77 Upper Mill St.   Cape Town (South Africa)

בבית־ספרו הפרטי של המורה מ. ב. פאם מתקבלים תלמידים ותלמידות מבני חמש שנים ומעלה לחנוך עברי שלם ומשוכלל על־פי שיטת־הוראה יותר חדשה וטובה.

כמו כן יש מקומות פנויים אחרים בעד תלמידים מן החוץ לארוחה ומעון בבית־ספרו במחירים נוחים.

VOL. III NEW YORK, JANUARY 26, 1917 No. 46

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית | ניו־יורק, ג׳ שבט, תרע״ז | גליון ארבעים וששה

מתקבלת החתימה על „התורן" לשנתו הרביעית

(מארץ 1917 — מארץ 1918).

פרוספקט מפורט יבוא באחד הגליונות הקרובים.

פרשת השבוע

ל„יום־הזכרון".

ביום העשרים ושבעה לחודש זה תמלא שנה ל„יום־היהודים", אשר הכריז הנשיא ווילסון בכל ארצות־הברית לטובת אחינו נגועי־המלחמה. וחברות־העזרה השונות, הקיימות אצלנו, מתכוננות עתה לעשות את היום הזה יום־זכרון ליהודי אמריקה ולהגביר בזכותו במשך שבוע ימים את עבודת העזרה.

והנה אם לא יהיה מי שיפקפק בערכו הרב של יום־הזכרון הזה, בתור תעודה היסטורית על הכבוד ועל תשומת־הלב, אשר חלק נשיא הריפובליקה של ארצות־הברית לעם היהודים, — ודאי ימצאו רבים בקרבנו, אשר יראו בעובדה זו סימני רפיון למהלך עבודת העזרה בעת האחרונה בכלל. אם עבודת־עם גדולה ונחוצה כזאת זקוקה לאמצעי־התעוררות מבחוץ ואינה יכולה לבוא לידי גלוי ממשי אלא לתקופות ולזכרונות, וגם על זה צריכים העוסקים עם הצבור להכות בתוף ולתקוע בשופרות איש פתח ועדו, כדי להחריד את העם השאנן מרבצו, — האין זה אות, כי כבר נבקה רוח העם בקרבו ורגשו נדם? הענין כבר נתישן, ה„סנסאציה" של מוראות המלחמה וחלליה כבר נתנדפה, הסקרנות הדלה כילה. נשכחו האחים בצרה, הכלים ונמקים בארצות הרעב והיגון, נשכח כבוד העם, עוממו ניצוצות החמלה והרחמים. נשאר בלב רק רגש כהה של שובע ושאננות ויהירות, רגש של תודה פאטריוטית להמולדת החדשה, אשר בצלה חוסים גם אנו היהודים, ונשיאה הטוב דואג גם לנו, כאב ופטרון — ואל הרגש התמים הזה מתפללים עתה ראשי חברות־העזרה, אולי ממנו תבוא הישועה...

ובין כה וכה וה„סנסאציה" של מוראות המלחמה עדיין לא חדלה. החללים מתרבים מיום ליום, והרעב מתהלך ביניהם עם כל בלהותיו. יודעים אנחנו, כי לא היו עוד ימים קשים לאחינו הנגועים מעבר לים, כימים האחרונים האלה. ויודעים אנו את זאת הפעם לא מפי העתונים, ולא מפי השליחים שלנו, שליחי־הרגע, אלא מפי השליחים ש ל ה ם — שליחי הרעב, פליטי פחד־המות, שנמלטו אלינו כל עוד רוחם בקרבם לספר לנו את כל גורל האסון. יודעים אנחנו, כי לבות אחינו בארצות־הזועה כבר היו כלים מעוצר רעה ויגון, ועיניהם כבר היו נמקות מיחל לחיים — אלמלא הזיק האחרון, המהבהב קרבם, אלמלא התקוה האחרונה, המעודדת את רוחם: התקוה לאחיהם המאושרים באמריקה.

כל הברכים הכושלות מרעב כורעות עתה מרחוק לארץ־הפלאות — ארץ הלחם והנעלים. כל השפתים הצרובות לוחשות עתה באמונה ובתקוה את שם האחים המאושרים בארץ המאושרה. שבע פעמים ביום יזכירו האנשים התמימים והעלובים את שמות אחיהם השאננים...

והאחים השאננים — לו רק רגש של תודה יתעורר בלבם לאחיהם הפגועים והתמימים, המאמינים בהם בכל־כך! לו רק פעם אחת בשנה יזכרו אותם בזכור אחים, לו רק יום אחד בשנה — ב„יום־הזכרון"!...

הֶעָרָה

הדברים הבאים להלן אינם אמנם ענין ל„פרשת השבוע", ואף־על־פי־כן אין אנו רואים רשות לעצמנו להמנע מהם במקום הזה.

באחד מגליונות „התורן" הקודמים עוררנו את דעת הקורא על פנה אחת נשכחה ועזובה בחיינו הרוחניים באמריקה, פנת החנוך העברי, שהיא כרשות ההפקר לכל עוברי דרכים. דברנו שם דברים נמרצים אחדים על קבוצה אחת קטנה, שאינה מומחית כלל למקצוע החנוך, הדוחקת את עצמה לעשות סדרים במקום זר לה ולהפריע את ידי העובדים, שאומנותם ותפקידם בכך. ובהשמיענו את הדברים הנמרצים האחדים, לא עלתה בלב המערכת שום כונה אחרת, — זרה או בלתי־זרה — מלבד הכונה האחת, הגלויה: לגעור באנשים מן הצד, שלא יתלבטו ברשות שאינה שלהם ולא יפריעו אנשים מומחים מעבודתם.

הדברים ההם נאמרו בשם המערכת, כלומר: אחד מחברי המערכת, ה מ ו מ ח ה ל מ ק צ ו ע ה ח נ ו ך, כתב אותם, והמערכת הניחה את חותמה עליהם. כך נוהגים בכל העתונים המתוקנים. והדברים עתיקים.

והנה כעבור שבוע קרה את העתונות העברית, המתקיימת באמריקה בזעיר־אנפין, מקרה לא־טהור: „העברי", כלי־מבטאה של מפלגת „המזרחים", יצא להגן על אותה הקבוצה הקטנה, הנזכרת לעיל, ובמקום כלי־זין מתוקנים לקח לתכליתו אבנים וחצץ וכל דבר, הנאסף מן החוץ, ואת תשמישי־המלחמה הפרימיטיביים האלה כוון, כפי הנראה, כלפי מערכת „התורן". כ פ י ה נ ר א ה — מפני שלקרוא בשם המפורש של „התורן" לא נתנו לבו. מנהג המקום הוא, ואין משנים ממנהג נאה. תחת לצאת בדברים ברורים ובלשון בני־אדם, כדי לסתור בדרך ישרה את הנחותיה של מערכת „התורן" בענין המדובר, להוכיח את צדקת הקבוצה האמורה ואת רשעת המהרהרים אחריה, בא העתון הנכבד ההוא בעקיפין, עוקץ עקיצות ומרמז רמזים וקורץ בעיניו ומגלה „סודות" מקדירה זו, שמבשל בה חברו. מדבר הוא על איזה „עט של איש ידוע הקרוב למקום ידוע" ועל איזו „דריסת הרגל" ועל איזו „דעות פרטיות", ומתוך שטף הלשון הוא מאיים על הקורא הירא ורך־הלבב גם ב„התבוללות" וב„אנטי־לאומיות"...

ואנחנו — מה נענה אנחנו אחרי הדברים האלה? מה י ש לענות על דברים כאלה? רק דרך אחת יש לפנינו: לתת לאדם, המומחה לאותו המקצוע המדובר, כי יחזור עוד הפעם על ע צ ם ה ע נ י ן ויבארו ביתר באור. ואת הדבר הזה אנו עושים בגליון הזה.

וזאת ל מ ע ר כ ת „העברי": נכונים אנחנו בכל פעם ופעם לבוא אתה בפולמוס־דברים בענינים, שדעותינו מחולקות בהן, אבל ר ק ב ד ר ך א ח ת נעשה זאת— בדרך „הטראדיציה היפה", שבאה לנו בירושה מאת העתונות העברית המתוקנת ברוסיה. כלומר: נכונים אנו להכנס בפתח ולדבר מ מ י ן ה ט ע נ ה , ולא שנטפס ונעלה בחלון ונציץ מן החרכים... דרך כזאת לא נאה היא לעובדי עבודת ספרות בת־תרבות. אמנם מנהג המקום הוא בכך, אבל אנחנו נ ש נ ה מן המנהג.

ואם בהערה זו מוכרחים היינו לנטות מעט מן הדרך הישרה — הרי זו לנו הפעם האחת, שתהיה גם הפעם האחרונה.

אין עונשין אלא אם כן מזהירין.

עֲבוֹדַת הַחִנּוּךְ וּפּוֹלִיטִיקָה

מאת

מ ש ה ה ל ו י.

הדברים הנמרצים, שנשמעו מעל עמודי „התורן" נגד שאיפותיה ומעשיה של „הקבוצה הקטנה, המתעטפת בטלית שכולה יראת שמים", בעניני החנוך העברי, מלאו את משלחתם באמונה והגיעו למקום שאליו היו מכוונים. הם העלו עליהם את חרון־אפו של עתון „המזרחי" ועוררו אותו לצאת בפולמוס־דברים במאמרו הראשי. ואולם במקום להשיב להטוענים תשובה הגיונית וברורה, שיש בה כדי להוכיח את אי־אמתותם של הדברים שנאמרו, יצא עורך „העברי" בחמת־רוחו לטפול אשמות על „התורן" — מבלי הזכיר את שם העתון מפורש. — „כי אותו עתון עומד על צדם (ב ע ב ר י ת אומרים: „עומד לימינם") של האנטי־לאומיים ובתכסיסים שאינם מהוגנים כלל הוא נלחם נגד ההסתדרות של בתי הת"ת". ודאי לנו, כי „סגנונו המנופה והמדויק" של עורך „העברי" עמד לו גם הפעם להוציא מעטו מלים ומבטאים, שלא הרגיש במשמעותם הנכונה ובכובד אחריותם. לולא הלשון הנפוחה שהיתה בעוכריו, ולולא הסגנון העברי שהלך עמו קרי, היה יודע, כי המוציא מעטו דברים כאלה עליו להביא ראיות, המאמתות את האשמותיו, כי „התורן" „עומד על צדם של האנטי־לאומיים", כי „נלחם הוא נגד ההסתדרות של בתי הת"ת" וכי במלחמתו זאת משתמש הוא „בתכסיסים שאינם מהוגנים כלל". וכי סובר עורך „העברי", שנעשה למצביאם של הממונים על יראת־שמים, כי מי שמעיז להביע את פקפוקיו בכונתה הישרה של איזו קבוצה — ולו גם הקבוצה היותר קרובה לשמים — ומתנגד למעשיה, הריהו משתמש באמצעים שאינם מהוגנים, מעמיד את עצמו במחיצה אחת עם המתבוללים ונלחם נגד הסתדרותם של בתי תלמוד־התורה? אמנם עורך „העברי" הוא גם מי שעומד בראש „מפלגה, ש י ש ל ה ה ש פ ע ה ע ל כ ל ה ח י י ם ה ר ו ח נ י י ם"; אולם בכל זאת מסופקים אנו, אם יעלה על דעתו של אדם בעל טעם ודעה לאמר, כי כל החולק על בעל „המזרחי" ומשרתיו בקודש ואינו מודה בהשפעתם הרצויה, הריהו מתנגד „לכל החיים הרוחניים", ליהדות כולה!

במקום להסתייע בעובדות, המקיימות את האשמותיו, מעביר לפנינו הכותב את המקרים שגרמו, כי „העסקנים

העוסקים בחנוך עברי ג מ ו ר " לא תהא דעתם נוחה „מהשפעת הפדרציה, שהיא היא השפעת ה„לשכה", וינסו את כחותיהם „להתאחד בתוך הסתדרות אחת שהיא תהיה באת־כח של בתי־הת"ת כלפי פנים וכלפי חוץ, ולא אחרים הנעשים אפיטרופסים מעצמם". אין מטרתנו בזה וגם אין את נפשנו לשמש מליץ־יושר ל„לשכת החנוך"; אבל בשם האמת אנו רואים חובה לעצמנו לשאל את הכותב: מהיכן נטל לו את העוז ואת הרשות לקרוא לעצמו ולנושאי־כליו בשם־הכבוד „העסקנים העוסקים בחנוך עברי ג מ ו ר ", ולעומת זה — לכנות את עסקני החנוך, ובתוכם גם את באי־כח „הלשכה", בשם של גנאי „אפיטרופסים מעצמם"? נניח־נא לרגע, כי השפעת „הלשכה" תקפה על ראשי הפדרציה במדה כזו, עד כדי לקלקל את השורה, עד כדי לשחד את דעותיהם בכל הנוגע למוסדות החנוך ועסקניהם, המסרבים לקבל את מרותה של „הלשכה". נאמין־נא לרגע לדברי הכותב, האומר, כי בהשפעת „הלשכה" הזמינו ראשי הפדרציה „את עסקני החנוך הקרובים אליהם ואל שיטתם", והאחרונים „החלו בשם הפדרציה בסדור הת"ת". נתיחס־נא אל הדברים האלה כאל עובדות, שאין לערער על אמתותן, — ואז הלא גם אז יש מקום לשאל: האנשים האלה, שגם הכותב מונה אותם כעסקני החנוך, במה הורעה חזקתם, כי נעשו לפתע־פתאום „אפיטרופסים מעצמם"? וכי בשביל שעסקני חנוך עומדים ביחוסים קרובים עם ראשי הפדרציה, הנשמעים לדבריהם, נפסלו מן העבודה החנוכית, וניתנה רשות לאדם, המכיר באחריותם של הדברים שהוא קובע בדפוס, לגנותם בשם „אפיטרופסים מעצמם"? „הלשכה" היא מוסד חנוכי, המתקיים זה כשבע שנים ומעלה, וכבר הספיקה במשך ימי קיומה למלא תפקידים חנוכיים שונים ורבים, שגם מתנגדיה הישרים אינם יכולים להכחיש את ערכם הרב. העומדים בראשה הם אנשים, שבמשך שנים רבות הקדישו את מיטב זמנם וכחותיהם לעניני החנוך. בתי תלמוד־התורה היותר גדולים והיותר מתוקנים שבניו־יורק נספחו אל „הלשכה" ונתנו לה יפוי־כח לדבר בשמם בשאלות חנוכיות, המשותפות לכולם. ומבאי־כח המוסדות האלה שולל בעל „המזרחי" את הזכות לטפל בעניני החנוך ומעמיד אותם במחיצה אחת עם אלה, „הנעשים אפיטרופסים מעצמם".

וכנגד זה מבטיח אותנו הכותב, כי הללו, שהשפעתן של הפדרציה ו„הלשכה" אינה רצויה בעיניהם, הם הם „העסקנים העוסקים בחנוך עברי ג מ ו ר ". נתהה־נא על קנקנם של „העסקנים" האלה. הארי שבחבורה זו הוא בעל „המזרחי" בכבודו ובעצמו. הוא אינו יכול להכחיש, כי הוא היה האיש, שהקהיל על דעת עצמו את מנהיגי בתי תלמוד־התורה לאספה והאיץ בהם, בעזרתם של אחרים מכתי־סודו ועושי־רצונו, ליסד הסתדרות חנוכית משלהם. מי יפה את כחו של בעל „המזרחי" לקרוא לאספות ולעבד תכניות בעניני החנוך? מאימתי נעשה האדון הזה לעסקן חנוכי באמריקה, ומה הוא המוסד החנוכי, שהוא משמש בא־כחו ומדבר בשמו? הלא רק בפרוץ המלחמה בא האיש הזה אלינו, ועוד טרם הספיק להתאזרח בתוכנו ולהכיר את צרכי החנוך בארצנו ושאלותיו

המרובות. גם לוא הכיר האיש הזה ביכלתו המוגבלה של בן־תמותה והקדיש את כל כחו ומרצו לעבוד ר ק את עבודת החנוך, — גם אז לא היה סיפק בידו, בימים המעטים שהוא יושב בקרבנו, להכיר את שאלות החנוך המסובכות לכל עמקן והיקפן. אבל אדם, הנושא לבדו את טרחה ומשאה של כל היהדות, העומד בראש „מפלגה שיש לה השפעה על כל החיים הרוחניים", אדם המתריע על כל צרה שלא תבוא, על שאלת ימי העבודה בבתי־החרושת ועל שיטת „גרי", על מחלת הילדים ועל הבחירות אל הקונגרס — אדם טרוד זה מהיכן נמצאו לו העת, ההכשרה והידיעות החנוכיות, הדרושות לכל מי שמעמיד את עצמו בראש „העסקנים העוסקים בחנוך עברי ג מ ו ר "? אלה מאתנו, שכבר נושנו בארץ, והפזיזות האמריקאית נבלעה בדמם ובעצמותם, — גם הם עומדים נרעשים ומשתאים למראה הפלא הזה. אין זאת כי „מן השמים" מסייעים בידי האדם הזה להולל נפלאות כאלה במשך עת קצרה!

והנה אילו מסר לפנינו בעל „המזרחי" דברים כהויתם, גם אז לא היתה לו הצדקה, על יסוד העובדות שהזכרנו, לפסל את האחרים ולהכשיר את עצמו. אבל הוא חטא גם נגד האמת ועקם את העובדות באופן הרצוי למטרתו, ועל חטא זה אפילו יראת־שמים אינה מכפרת.

ואלה הן העובדות כהויתן:

כשהוברר הדבר בסוף הקיץ, כי רעיון הפדרציה יצא מכלל מחשבה טובה והוא הולך ומצטרף למעשה, התחילו מנהיגי בתי תלמוד־התורה מרגישים, כי עתידה הפדרציה לקפח את הכנסתם הדלה, הבאה מהתרומות השנתיות, שבעלי־בתים אמידים היו מפרישים לצרכיהם. ראשי מוסד חנוכי חשיב אחד במורד־העיר פנו במכתב לאלפים וחמש מאות מנדבים וזרזו אותם, כי יואילו להקציב לטובת מוסדם חלק ידוע מתרומתם השנתית וכי יודיעו את חפצם זה למנהיגי הפדרציה. וכמוהם עשו גם ראשי מוסד אחר במעלה־העיר, וכפי הנשמע אז, היו נכונים גם עוד מיסדות של חנוך לצאת בעקבותיהם. כשנודע הדבר לראש הפדרציה, פנה אל מנהיגי המוסדות בבקשה להפסיק את משלוח המכתבים, מפני שחושש היה, כי בקשות כאלה עלולות לגרום נזק להגשמתו של רעיון הפדרציה. תחת זה הבטיח לדאג לבתי תלמוד־התורה, שלא ינזקו בעטיה של הפדרציה.

הנזק החמרי, שהביאה הפדרציה למוסדות־החנוך, והבטחתו של ראש הפדרציה לשים לב לזה, גרמו ליסודו של ה„ועד לעזרת בתי־הספר". לתוך הועד הזה נכנסו עשרים וחמשה אנשים ידועים בניו־יורק, מהם נשיאי בתי תלמוד־התורה ומהם עסקנים מפורסמים. בין חברי הועד נמנה אדם אחד, העומד בראש ישיבה ידועה במורד־העיר, ישנים, הקרובים ברוחם אל „המזרחי" ושאיפותיו. אחד מהם לא נמנע גם מהביע את דעתו, כי ראוי לצרף גם את ראש „המזרחי" לחבר הועד. בקשה זו לא נמלאה, ובצדק, מפני שראש „המזרחי" אין לו כל יחס אל החנוך העברי באמריקה, וגם אינו נמנה בין עסקני הצבור שבניו־יורק.

פעולותיו של הועד הסתמנו בזה, שבא במשא־ומתן

עם ראשי הפדרציה והשתדל לפעל עליהם בשם מוסדות החנוך שבניו־יורק, כי יכניסו את בתי־האולפנא לתוך רשותה של הפדרציה. דרישה כזו מתנגדת אל ספר־התקנות של הפדרציה, וגם רבים ממנהיגיה מתנגדים למעשה כזה. אבל הועד בא בטענה צודקת, כי הפדרציה גרמה, כי תתמעטנה הכנסותיהם של בתי תלמוד־התורה, ועליה מוטלת איפוא החובה למלא את חסרונם. הועד התעסק גם כן באוסף ידיעות נכונות על־דבר מצבם של מוסדות־החנוך, הוצאותיהם ומקורות הכנסותיהם, כדי לקבוע על־פיהם את כמות התמיכה, שתהיה צריכה הפדרציה להספיק להם, כשתבוא על זה הסכמתם של מנהיגיה. כשנאספו הידיעות והמספרים הדרושים, לא העלימו המאספים מאת מוסדות־החנוך את המטרה, שלשמה נועדו הידיעות האלה, וממציאי הידיעות הביעו את הסכמתם לזה, הוץ ממוסד חנוכי אחד, שהודיע, כי אין ברצונו להכנס תחת חסותה של הפדרציה. המוסד הזה, לפי עדותו של מנהלו, מוציא כעשרים אלף דולאר לשנה, והסכום הזה נמצא לו משכר הלמוד, מנדבות קטנות ומקופסאות. הפדרציה לא תביא לו שום נזק, ומטעם זה אינו רואה כל צורך להכנע תחת הסדרים, שהפדרציה משליטה במוסדות, הנהנים מתמיכתה. אמנם הפדרציה שמה לה לעיקר, שלא להתערב בהנהגתם הפנימית של המוסדות, אבל בנוגע לחשבונות הכספים, הנכנסים לקופות המוסדות, יש לה חוקים וסדרים ידועים, שאין לזוז מהם.

מהידיעות שאסף הועד למדים אנו, כי הסכום הכולל, שנאסף עד העת האחרונה על־ידי מוסדות־החנוך החשובים — בתי תלמוד־התורה הקטנים אינם נכנסים בחשבון — מתשלומי החברים, נדבות מקריות, נשפים ומכירת כרטיסים אינו מגיע לשתי מאות אלפים דולאר. בסכום זה אפשר למלא את הגרעון בתקציבם של בתי־הספר החשובים. (חשיבותם של בתי־הספר נמנית לא בשיטת־הלמודים שלהם, אלא בגדלם, במספר מוריהם, מחלקותיהם ותלמידיהם.) על־פי התכנית, שערך לו הועד, יקבל כל מוסד ומוסד תמיכה שנתית, המשלימה את הגרעון בתקציבו, אחרי נכיון הכנסותיו משכר־הלמוד, בית־הכנסת ושכירות חדרים לאספות. ואם יקרה הדבר, כי מפני סבות שונות אי־אפשר יהיה לקבוע תכנית זו, יקבל כל מוסד תמיכה, העולה לסכום הכסף, שהיה מכניס קודם לכן מתרומות חברים, נדבות מקריות ומכירת כרטיסים. כל אחת משתי התכניות האלה מבטיחה, כי חלוקת הכסף בין המוסדות תעשה באופן המתאים לדרישת הצדק והיושר.

כשיעלה בידי הועד להוציא את מחשבתו לפועל, יראה את עצמו, כי כבר מלא את תפקידו והגיעה שעתו להתפטר, ואז ימסור את הנהגת מוסדות החנוך בידי ועד אחר של עשרים וחמשה חבר. חמשה־עשר מהם יבחרו על־ידי בתי תלמוד־התורה, שלשה — על־ידי הועד המפקח על הנוכם של תלמידי בתי־הספר הגבוהים ושבעה — על־ידי הפדרציה. הועד, שיסתדר באופן כזה, משמש ערובה נאמנה, כי לבאי־כח מוסדות־החנוך יהיה רוב דעות בכל השאלות, הנוגעות אל החנוך העברי.

וראוי להוסיף עוד דבר אחד. על־פי הסדרים, השוררים עכשיו, אין ההורים משתתפים כלל בהנהגת בית־הספר. ההנהגה נתונה על־פי רוב בידי אנשים שאינם מצטיינים במאום, מלבד בזה, שידם משגת לבזבז מכיסם סכום ידוע לצרכי המוסד, או שיש ביכלתם לקשקש בקופסת־הצדקה על פתחי הנדיבים. אבל לכשיישתחררו המוסדות מדאגת הכסף, תעבור ההנהגה לידי ההורים, המשלמים את שכר־הלמוד, והללו בודאי שיבחרו את הטובים והמעולים שביניהם, את אלה, המצטיינים בידיעת היהדות ובהתמכרותם אל החנוך העברי.

מהעובדות, שהבאנו בזה, יוכחו הקוראים, כמה מן האמת יש בטענותיו של בעל „המזרחי“, המספר מעל עמודי עתונו, כי כשנתיסדה הפדרציה, „הודיעו ראשיה מפורש, שאין להם עסק עם מוסדות החנוך ורק לאחר זמן נזכרו ראשי הפדרציה הקרובים אל „לשכת החנוך“ ושאיפותיה, כי עתה באה שעת כושר להם להכניס תחת כנפי ה„לשכה“ את כל בתי הת"ת, מה שלא עלה להם עד עתה. ובכן מהרו וקראו את עסקני החנוך הקרובים אליהם ואל שיטתם ובשם הפדרציה החלו בסדור הת"ת. מובן, כי אותם העסקנים העוסקים בחנוך עברי גמור דעתם אינה נוחה מהשפעת הפדרציה, שהיא היא השפעת ה„לשכה“. רק קורטוב של אמת אפשר להוציא מבין השיטין, והוא — כי העיזו ראשי הפדרציה ולא קראו אליהם את ראש „העסקנים העוסקים בחנוך עברי גמור“.

ומכיון שכך, הצדק אתו. מי שקבל על עצמו את התפקיד להשפיע „על כל החיים הרוחניים“ — כלום יכול הוא להביט במנוחת־נפש על מקצוע חשוב בחיים הרוחניים, ההולך ונשמט מהשפעתו? והוא חוגר את שארית כחותיו, ובמסוה של יראת־שמים הוא חותר חתירה תחת ההצעה להכניס את מוסדות החנוך לתוך תחומה של הפדרציה, כדי להצילם מכליון חמרי.

שִׁירֵי גוֹלָה

מאת
פסח גינזבורג

IV.

יֶחְמַר הַיַּיִן בַּגְּבִיעִים —
סוֹאֵן בֵּית־מִשְׁתֵּה־הַיָּיִן:
הִשְׁלִים הָאִכָּר אֶת קְצִירוֹ,
שִׁדֵּד לַבָּצִיר אֶת נִירוֹ;
עַתָּה כַּכִּיס יִתֵּן עֵין.

חוֹם בְּבֵית־הַיַּיִן וּנְהָרָה.
פְּנֵי הָאִכָּרִים—לְהָבִים:
— הוֹי, עוֹד גָּבִיעַ, מַשְׁקָאִית*!
זֹאת הַהוֹרִילְקָה** הַפְּלָאִית
תְּגָרֵשׁ אֶת קֹר־הָעֲרָבִים!...

זְרִיזָה מַשְׁקָאִית בִּמְלַאכְתָּהּ,
תִּמְזוֹג לְאִישׁ וָאִישׁ כּוֹסוֹ.
פִּתְאוֹם הַקּוֹלוֹת יֶחְדָּלוּ:
— וְאֵי שָׁכֵן־מַשְׁקֶה? — יִשְׁאָלוּ —
יָבוֹא, וְנַשְׁקֶה גַּם אוֹתוֹ!

הָס! שָׁם מֵעֵבֶר לַכֹּתֶל
שׁוֹתִים עַלִּיזִים יַאֲזִינוּ
צְלִילֵי־מַנְגִּינָה מַה־זָּרָה —
עֲגוּמָה בָּהּ יְעוּגָה נִסְתָּרָה,
זוֹ בְּנֵי־הַכְּפָר לֹא יָבִינוּ...

אָכֵן זֶה מַשְׁקֶה הַזָּקֵן
קוֹרֵא שָׁם בְּסֵפֶר־הַזֹּהַר...
בֵּין שׁוֹתֵי יַיִן וָשֵׁכָר
הָג סְבִיבוֹ עִגּוּל, בֶּן־נֵכָר,
עִגּוּל שֶׁל קְדֻשָּׁה וָטֹהַר.

בְּאוֹתִי הָעִגּוּל הַנִּפְלָא
מָצָא עוֹלָמוֹת נִשְׁכָּחִים,
בָּם קַוֵּי־זֹהַר יִתְלַקְּטוּ,
עָבָר וְעָתִיד יִתְלַכְּדוּ —
יְהַלֵּךְ בְּחַצְרוֹת־מְלָכִים...

* אשת משקה. — ** יין שרוף.

חַיֵּי אָדָם

מאת
שלום־עליכם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

מא.

מַעֲשֶׂה בִּיהוּדִי בַּעַל־כָּנָף.

מעשה נורא מן הדורות הראשונים. — חיי היהודים בימים ההם והליכותיהם לפני הפריצים, אדוני הארץ. — מיתתו המשונה של חוכר בית־מרזח עני. — מוסר־השכל להקטנים.

ואף־על־פי־כן כל האומר, כי הזקן משה־יוסי היה מרחף כולו רק בעולמות העליונים, מטייל שם עם שרפים ואופנים וחיות־הקודש ואינו משיא לבו ולב נכדיו הקטנים להוויות העולם הזה כלל — אינו אלא טועה. אדרבה, כמה וכמה ספורי־מעשה היו לו לזקן זה, שהיה מספר לפני הקטנים בשעת רצון, וספורי־מעשה אלו היו לקוחים דוקא מחיי המציאות, ממאורעות הדורות שעברו—ספורי־מעשה על החסידים הראשונים, הישרים והתמימים, על המקובלים הראשונים והליכותיהם בקודש, וגם, להבדיל, על הפריצים הראשונים, אדוני הארץ, ומנהגיהם עם ישראל בימים ההם.

אחד מספורי־מעשה הללו, מעשה ביהודי בן־כפר, שנתעלה למדרגת בעל־כנף ומסר נפשו על קדושת השם, נשמר בזכרונו של גבור הזכרונות האלה עד היום הזה, ואותו אני אומר לספר כאן. מוסר אני את הדברים האלה בלשון מספרם, אף־כי בקיצור נמרץ, לפי שהזקן משה־יוסי,

ימחל־נא לי בעולם־האמת, היה ארכן מטבעו, כלומר, שהיה מאריך יותר מדי בספוריו, מגבב עליהם הרבה דברים שלא לצורך, קופץ מענין לענין בהיסח־הדעת, עד שהוא מתאבך בדברי עצמו, מתרחק מגוף המעשה ואינו מוצא שוב את דרכו הראשונה.

ואירע מעשה זה מכבר, לפני שנים רבות, בימי אביר־זקנו, עליו השלום, שהיה אבי משפחתם, משפחת אנשי־כפר־המרניה. ולמה נקרא שמם „אנשי־כפר־המרניה" על שם הכפר המרניה, שבו ישבו אבותיהם מעולם וחכרו שם את הטחנה מן הפריצים הפולאנים. ודר באותו כפר המרניה עוד יהודי אחר, נח שמו, שחכר את בית־המרזח באותה שכונה. והיה נח זה איש תם, כלומר, יהודי פשוט, עניו ומצניע לכת, שאין חלקו עם החכמים ולומדי־התורה, אך ירא־שמים מאין כמוהו, עוסק כל ימיו בתפלה ובאמירת תהלים. ויש אומרים: נ ס ת ר היה, כלומר, אחד מצדיקי הדור הנסתרים, שצדקתם לא ניתנה להגלות לעולם עד יום מותם. את כל מלאכת בית־המרזח עזב ביד אשתו, שהיא היתה המפרנסת וצופיה הליכות הבית, ולא ידע אתה מאומה, כי־אם דמי החכירה, שהיה מביא לחצר הפריץ בכל שנה ושנה. זו היתה חובתו, בשביל שהוא זכר. ובכל שנה ושנה, כשהגיע זמן פרעון, היה נח חושש, שמא יבוא אחר אצל הפריץ ויקדמנו, יפקיע את השער על בית־המזרח ויוציאו מידו; לפי שעל בית־מרזח זה היו הרבה קופצין, אף־על־פי שנח מצא בו פרנסתו בצמצום, רק לחם צר ומים לחץ להחיות את נפשו ונפשות ביתו.

ויהי היום, לתקופת השנה, ונח בא כפעם בפעם אל חצר הפריץ לחכור את בית־המרזח לשנה הבאה וצרור הכסף בידו. כשנכנס לחצר, ראה והנה חג לאדונים היום: כמה וכמה אורחים מפריצי המקום, כולם לבושי מכלול, יושבים בהיכל אל שלחנות מלאים כל טוב, אוכלים ושותים ומיטיבים את לבם בסעודה. לאחר הסעודה קמו כל המסובים ויצאו אל החצר והתחילו מכינים את עצמם לצאת ליער לצוד ציד, הכל כמנהג הפריצים בימים ההם. בחצר רבה התכונה מאד. סוסים ועגלות, קרונות ומרכבות עומדים הכן, מחנות מחנות של כלבים למיניהם מתרוצצים אנה ואנה, וציידים אבירים, מקושטי נוצות, מנצחים עליהם ישופרות בידיהם. מסביב שאון ותנועה, ששון ושמחה. „לא כוונתי את השעה וקפחתי את מעשי. — מהרהר נח בפני עצמו. — מי יודע, אם לעת כזאת יואיל הפריץ לתת את לבו לעסקי חכירה?" עוד הוא מהרהר ודואג, והנה זה בא, כלומר, הפריץ בכבודו ובעצמו הולך ובא אל הסוסים בחברת אורחיו האדונים. כשקרב הפריץ אל סוסו ונתכוון לעלות עליו, ראה את היהודי עומד מן הצד עמידת דל ונכנע, כולו לבוש קרעים, כפוף ונדכה. מיד נפנה אליו ואמר לו בסבר פנים יפות: „א, יאק סיע מאש, פאניע ארענדארזשו?" — כלומר: מה שלומו של יהודי חוכר בית־מרזחי? אמר לו נח: „כך וכך. באתי אליך, אדוני הפריץ, בדבר בית־המרזח". צחק הפריץ כטוב לבו ביין, מפני שהיה מבוסם ביותר, ואמר אל היהודי: „לכמה שנים, למשל, אתה רוצה לקבל את בית־המרזח?" אמר לו: „רוצה הייתי לקבלו מידך לשנים אחדות, אלא כיון

שמנהג קבוע הוא אצל הוד מעלת כבודך הרם..." הפסיקו הפריץ באמצע דבורו ואמר לו: „דאָבזשע — כלומר: טוב ויפה. בפעם הזאת, הוא אומר, אני עושה רצונך ומוסר לך את בית־המרזח במחירו הקודם לזמן עשר שנים. ורק תנאי אחד, הוא אומר, אני מתנה עמך קודם למעשה: שתהפך פה לעיני ותהיה לי לצפור־כנף". הציץ בו היהודי, תוהה ומשתומם: „מה משמע? כיצד אהפך פה לעיניך ואהיה לך לצפור־כנף?" אמר לו הפריץ: „פשוטו כמשמעו. כלום אתה צריך, הוא אומר, אלא לטפס ולעלות על ראש הגג, על גג האורוה הזאת, — הרואה אתה? ושם, הוא אומר, תעמוד כנגדי ותתחפש ותהיה כצפור. ואני, הוא אומר, אכונן רובי אליך ואנסה לשלוח חץ אל ראשך— עכשיו כבר ירדת לעומקו של דבר?"... שמעו הפריצים, העומדים מסביב, ומלאו צחוק פיהם, ואף נח מעמיד פנים כצוחק עמהם. אמר נח בלבו: „אך לצון חמד לו הפריץ. ניכר, שהשתיה היתה כדת, ונתבסם כל צרכו, וטוב לו, ויפה לו"... „ובכן? — אומר לו הפריץ. — המקבל אתה עליך תנאי זה?" „רבונו של עולם! —מהרהר נח בלבו.— מה אענה ומה אומר לו?" נמלך ושאל את הפריץ, אמר לו: „כמה זמן אתה קובע לי לישוב־הדעת?" אמר לו הפריץ: „יעדנא מינוטא — כלומר: רגע אחד אני קובע לך לישוב־הדעת. ואתה, הוא אומר, בחר לך אחת משתי אלה: או שתטפס ותעלה על ראש הגג ותהיה לי כצפור, או שתגורש מחר מבית־המרזח, אתה ואשתך ובניך ובהמתך וכל אשר לך — לא תשאר שם פרסה!"... כששמע היהודי את הדברים האלה, מיד פרחה נשמתו. מה יעשה עתה? אין מסרבין לפריץ, ובפרט, שזה כבר פקד על עבדיו להביא סולמות לגג. ניכר, שאין בזה משום ליצנות כלל! פנה שוב ואמר אל הפריץ: „ומה אעשה, שמא, חס ושלום, לא תחטיא את המטרא והחץ יפגע בי?" שמעו הפריצים ונתנו שוב את קולם בצחוק, ונח עומד ביניהם נדהם ומבולבל, מחריש ומשתאה לדעת, מה זאת עשה לו אלהים? האם צחוק הוא זה. אשר יעשה לו הפריץ, כדי להתקלס ביהודי ולהלבין פניו ברבים, או אמת היא זאת? ראה יראה הדבר כדבר־אמת, כי הנה כבר נגשו עבדי הפריץ ועמדו עליו להבדילו אל הסולם ולהאיץ בו, שיטפס ויעלה תיכף ומיד על ראש הגג, או שימהר וילך אל ביתו לפנות מקומו לאחר עד בוא הלילה. רצה נח לילך לביתו, אלא מיד נזכר בעניו ובלחצו ובבניו הקטנים, הערומים והיחפים, הרעבים ללחם, ועמד להתחנן לפני הפריץ, שירחם עליו ויתן לו, לכל הפחות, רשות לאמר ודוי קודם המיתה. אמר לו הפריץ: „מוטב. הריני נותן לך רגע אחד, שתתודה לפני אלהיך קודם המיתה". רגע אחד? מה יספיק יהודי לאמר ברגע אחד, חוץ מ„שמע ישראל"? ובפרט, שעבדי הפריץ כבר אחזו בו בצד ובכתף להדפו אל הסולם. עמד נח וקרא „שמע ישראל" ו„ברוך שם כבוד מלכותו" והתחיל מטפס ועולה בסולם, מטפס ועולה, ועיניו זולגות דמעות. כי מה יעשה יהודי כמותו, עני ואביון, בעל אשה ובנים?... אין זאת, כי גזירה נגזרה עליו מן השמים, שימסור את עצמו על קדושת השם. ואפשר עדיין לא נחתם גזר־דינו לרעה? אולי עוד ישוב

הקדוש־ברוך־הוא ויראה בצערו וישלח לו עזרתו משמים ויעשה לו נס, כמו שעשה לחנניה, מישאל ועזריה? הלא אל גדול הוא, כל־יכול הוא!

וכך היה מטפס ועולה, עד שהגיע לראש הגג ועמד שם, עומד ומהרהר בתשובה, סומך על הנס ומחכה לישועה,—ולא חטא נח אף בלבו, ולא נתן תפלה לאלהים! איש חסיד היה, צדיק תמים בדורו, שלא הניח אחריו כמותו!

והפריץ עומד מלמטה ודוחק את השעה, מזרזו ונוער בו בנזיפה, שימהר לכלות שם את הודוי ויכין את עצמו לקראת המיתה. והפריצים אשר מסביב שומעים וצוהקים. אז עמד הפריץ ונטל רובה בידו ופקד על נח, שיזקוף קומתו — זקף קומתו. אחר־כך פקד עליו, שירכין את ראשו — הרכין את ראשו. שיפרש את ידיו — פרש את ידיו. שיתחפש ויתראה כצפור — התחפש והתראה כצפור... והפריץ — אם באמת נתכוון לכך, או רק צחוק חשב לעשות, והקדוש־ברוך־הוא חשבו לאמת — כונן את רובו כנגד היהודי וירה אליו ופגע במצחו. נפל נח מלוא־קומתו ונתגלגל מעל הגג, כצפור ירויה, ונחבט בקרקע לעיני כל הפריצים. ועוד באותו היום הובילוהו בעגלתו לעיר והביאוהו לקבר־ישראל.

ואולם גם הפריץ שמר הבטחתו ליהודי: עשר שנים רצופות לא נגע באלמנתו וביתומיו ולא גרשם מבית־המרזח, אף כי אחרים הוסיפו לו על המקח כפלים. זה כחם של הפריצים הראשונים!

* * *

ספורי־מעשה נעימים כאלה וכיוצא באלה על היהודים הראשונים ועל הפריצים הראשונים היה הזקן משה־יוסי מספר לנכדיו לרוב. והם, הקטנים, ודאי שהיו יושבים ומקשיבים לספוריו בנפש חפצה ושותים בצמא את דבריו, אלמלא דרכו המשונה, שקלקלה את השורה. דרכו של הזקן משה־יוסי, שהיה מתכוון תמיד להפיק מכל ספור וספור מוסר־השכל ללב שומעיו וללמדם, במה יזכו נערים כמותם את ארחם. וממוסר־השכל זה היה עובר לדברי מוסר ותוכחה סתם, מתנפל על הקטנים ומקפחם בדברי־כבושין, מוכיח להם משובתם על פניהם, כי נפתים הם לעצת השטן, הוא יצר־הרע, אינם מתפללים ואינם לומדים ואינם עובדים את הקדוש־ברוך־הוא מאהבה, וכל כונתם אינה אלא ללכת אחרי שרירות לבם הרע, לצוד דגים בנהר, להרעיד אילנות ביער, להשיל אגסים ירוקים ולעשות כל תועבה בחברת נערי השוק, הריקים והפוחזים, ימח שמם וזכרם!...

אכן חכם הוא הזקן משה־יוסי, הצופה ויודע סתריהם של הקטנים! שאלמלא כן, מי זה גלה לו את כונתם הכמוסה? אין זאת, כי הוא עצמו היה נער שובב בקטנותו והלך אחרי שרירות לבו בעצת השטן, הוא יצר־הרע, ועשה כל תועבה בחברת נערים ריקים ופוחזים, נערי השוק. האף אין זאת?...

יְהוּדָה לֵיב קַצֶנֶלְסוֹן

(לחג השבעים שלו.)

מאת

ראובן ברײנין.

יהודה ליב קצנלסון, „בוקי בן יגלי".

כמה מחשבות, כמה רגשות וכמה זכרונות מעוררים השמות האלה במחי ולבי היום.

אילו הייתי היום במחיצתם של אוהביו ומוקיריו ומעריציו של הד"ר קצנלסון, החוגגים את שנת השבעים לימי חייו, ויחד עם זה גם את שנת השלשים לעבודתו המדעית בספרותנו, — אילו הייתי שם, הייתי יכול, הייתי רשאי לספר הרבה על־אודותיו, שאני מכירו מקרוב זה כשלשים שנה, ועל־אודות מה שכתב בעברית וברוסית. במעמד כזה, בין ידידיו וחבריו, אולי הייתי מרשה לעצמי לתאר בפה את תמונתו הרוחנית והספרותית, בתקוה, כי רעיו הקרובים אליו ימלאו, ישלימו את השרטוטים החסרים, או יתקנו, יניהו את התוים שלא עלו יפה.

עכשיו, שרחוק אני ממקום החגיגה ומחבר רעיו, שעבדו ונלחמו אתו שנים רבות, אשר נשארו עוד בחיים, כי רובם הגדול כבר מתו, — עכשיו צריך אני להסתפק בשורות מספר, לפי מדתה של המסגרת, הנתונה לי בשבועון זה.

כולנו, חובבי השפה העברית והספרות הלאומית, שנגדדו לאמריקה, יודעים ומרגישים כיום, מה אנו חייבים לזקן ספרותנו, ד"ר י. ל. קצנלסון, אשר העניק לנו יותר משלש עשרות שנה מזהב רוחו, מפניני שירתו ומאוצרות ידיעותיו הרחבות והעמוקות. ומה יכולים אנו, מוקיריו פה באמריקה, לתת לו היום חלף עבודתו הספרותית והמדעית וחלף מתנות כשרונותיו המרובים, אשר פזר לנו ביד רחבה?

קצרה ידנו פה, באמריקה, לסלק לו חובנו הלאומי. שמטנים אנחנו, למרות רצוננו.

* * *

יהודה ליב קצנלסון לא היה מעולם סופר שהספרות אומנותו, סופר החי על עטו. מעולם לא נהנה מעבודתו הספרותית הנאה חמרית. הוא היה והנהו גם כיום סופר מתנדב, הלוקח את עטו בידו רק בשעה, שיש לו מה להגיד ומה לספר אל עמו, רק כשיש לו מה לגלות מתוצאות חקירותיו בשדה המדע העברי.

וכמעט תמיד יש לו מה להגיד, מה לספר ומה לגלות ולהורות לאחיו, אבל לא תמיד שעתו פנויה. יותר נכון: שעתו איננה פנויה לעולם. הוא גונב, הוא גוזל את רגעי עבודתו הספרותית משעות עבודתו הכבדה, רבת־האחריות, בתור רופא בבית־חולים גדול ובתור רופא ליהידים, הדורשים עזרתו יומם ולילה. וכל מה שכתב קצנלסון לא כתב אלא בהפסקות, בין גברא לגברא, בקושי ובעמל רב.

ולמרות כל אלה היה לסופר גדול ולחוקר מצוין בשדה המדע העברי.

קצנלסון — זוהי אישיות בעלת צדדים מרובים ושונים. לא רק רופא וסופר הנהו, כי־אם גם עסקן צבורי ולאומי, המקדיש את כחותיו ועתותיו לטובת הכלל והפרט, לטובת ההשכלה העברית ולכבוד היהדות.

הרופא הטרוד שבו — והוא אחד הרופאים המצוינים בפטרבורג — לא הנק את הסופר ואמן־הלשון שבו; הסופר ובעל־האגדה שבו לא החלישו בקרבו את העסקן הצבורי, והעסקן החרוץ לא נוול את האדם שבו. איש יותר חביב ויותר צנוע מקצנלסון קשה לפגוש בין העסקנים, שכבר יש להם „עבר". מי שהתודע אליו פעם אחת קשה, וכמעט אי־אפשר לו, לבלי אהוב אותו, לבלי כבדהו בכל לב ונפש.

* * *

הקוראים העברים לא קנו להם עד היום מושגים נכונים על־אדות עבודתו הספרותית והמדעית של הד"ר קצנלסון, יען כי איצרות רוחו מפיזרים בעתונים, ירחונים ובמאספים שונים, עברים ורוסים *. ועד היום לא אספו אף חלק קטן ממאמריו, אגדותיו ומחקריו בקובץ מיוחד. והקוראים בכלל הם שכחנים גדולים. גם הסופר המבקר, שאומנותו בכך, אין לו להשען אלא על זכרונו, על הרושמים, שקבל בשעת קריאתו בזמנים שונים.

* * *

ד"ר קצנלסון, בתור סופר מדעי, מצטיין בספרותנו העברית בבירוריות מחשבתו, בעומק חקירתו ובסגנונו הקל והיפה מאד.

ב„היום" העתון היומי הראשון בעברית — לשנות תרמ"ו ותרמ"ז הדפיס קצנלסון שורה שלמה של פרקים מדעיים, אשר קרא להם בשם כללי „משנת יצירה". זו היתה הפעם הראשונה, שניתנו להקורא העברי פרקי מדע בהסברה נוחה ומצוינה במינה ובשפה כל־כך נאה. כמדומה לי, שלא אפריז על המדה, אם אומר: הפרקים האמורים פתחו תקופה חדשה בספרותנו המדעית במה שנוגע לשפה, לסגנון ולדרך ההרצאה. משנתו של רבי יהודה זה היתה ברורה וקצרה. ספרו „רמ"ח אברים" (מהדורה מיוחדה מהפרקים הנזכרים) היה לעינים לכל אלה, אשר כתבו אחריו עברית במקצוע חכמת־הרפואה, וגם לאלה, אשר כתבו במקצוע חכמת הטבע. פרקיו ומאמריו של הד"ר קצנלסון בתורת „הנגעים" (בהמאספים של „המליץ") ו„ביסודי טומאה וטהרה" (בהמאספים אשר ל„הזמן" היומי) הם של חוקר דורש אמת, מבלי כל פניה לאומית, של חוקר, אשר סלל לו דרך מיוחדה בהבנת תורת משה. את מגמתה של שיטתו בחקירה מדעית זו מבאר קצנלסון בעצמו:

„לנושא של חקירתי הראשונה בחרתי לי את סוג החוקים הנכללים בשם „דיני טומאה וטהרה", או, כמו שנקרא בפי החוקרים האשכנזים, „חוקי טהרת הלוים". מלבד היחס שיש להם אל חכמת הרפואה הקרובה ללבי, הנה החוקים האלה כשהם לעצמם נותנים ענין רב להחוקר המתבונן בהם. החוקים האלה, שבימי קדם הסתדרו על־פיהם כל חיי העם העברי — חיי הפרט וחיי הכלל גם יחד; החוקים האלה שעל־פיהם נבחנו כל צרכי חייו של העברי הקדמוני: מאכלו ומשתהו, בגדיו ומעונו, אדמתו ואוירו — החוקים האלה כבר חדל להיות אורה להם בחיי העם. הם יציגו לפנינו חזיון היסטורי שכבר נגמר כולו ושכבר עבר ובטל מן העולם. ועל כן יותר נקל להחוקר להבחין ולבקר אותם, מלהבחין ולבקר חוקים, שהעם חי בהם עד היום.

ד"ר י. ל. קצנלסון

„עוד לפני ימים רבים... נפגשתי לרגל מלאכתי בשתי שאלות, שהיו לי במשך ימים רבים ענין לענות בו. השאלה הראשונה: האיש הבקי בחכמת הרפואה, בקראו לתומו את דיני „טומאה וטהרה" מעל ספר תורת משה לא יוכל למלט נפשו מן המחשבה, כי ביסוד החוקים האלה מונח הרעיון של שמירת הבריאות. אולם בבואו אחר־כך להתבונן אל החוקים האלה כמו שנתבארו בהמשנה, בהתוספתא ובשאר ספרי התורה שבעל־פה, אז ישתומם לראות, כי נסתלק מהם הרעיון של שמירת הבריאות... ולא זו בלבד, אלא שלפעמים יוציאו שם את המקרא מידי פשוטו ויבארו אותו באופן שאי־אפשר להצדיקו לא על־פי דקדוק השפה ולא על־פי התביעות של חכמת הרפואה. השאלה היא איפוא: מה המה הטעמים והנימוקים, שבשבילם הוציאו יוצרי התורה שבעל־פה את המקרא מידי פשוטו? יודעים אנחנו את האנשים הגדולים האלה, שרבים מהם עמדו בראש העם, ובידם התרכזו כל עניניו המדיניים והרוחניים — הנוכל איפוא לשער בנפשנו, כי „קלקלו" האנשים האלה את התורה בזדון בלי כל צורך ותכלית, בלי כל רעיון ומחשבה?

„השאלה השניה: החוקים האלה, שבמשך דורות היה נזהר העם לשמור אותם בדיוק נפרז מאד, עד כי היתה שמירתם לטבע שני שלו, איך נהיה הדבר, כי פתאום

* פרקיו ומאמריו נדפסו ב„היום" ובהירחון „בן־עמי" של הד"ר י. ל. קאנטור, ב„המליץ" וחוברותיו: „היקב" ו„הגורן", ב„הזמן" ומאספיו, בה„וואסכאָד" השבועי ובחוברותיו החדשיות, ב„העתיד" הרוסי ומאספיו, במאמרים רבים ושונים בהאנציקלופידיה הרוסית־היהודית, שהיה אחד מעורכיה הראשיים, ובהקדמות לספרים שונים, כמו „שירי פושקין", תרגום פרישמאן, וכתבי יצחק ארטר. — ר. ב.

בטלו כולם כמו מעצמם, מבלי אשר יקום איזה מחוקק או איזו סנהדרין להכריז על בטולם? והדבר הזה נעשה בקרב עם, שמימות עולם הצטיין באהבתו לישנות, בקרב עם, שבחרף־נפש התרפק תמיד על סבל ירושתו ועל מסורת אבותיו! התשובה על שתי השאלות האלה היא היא תוכנה ותכליתה של חקירתי" („פתח דבר" להמאמר „יסודי טומאה וטהרה").

המסקנות המדעיות, שאליהן הגיע קצנלסון בחקירותיו בדיני „טומאה וטהרה", היתה השקפה חדשה על חיי העם העברי בימי־קדם, בנוגע לשמירת הבריאות והתרבות הלאומית ובנוגע לשאיפותיו המדיניות וליסודות חוקיו ודיניו.

הספר הרוסי, שכתב קצנלסון לחקר מצבה של חכמת־הרפואה אצל העברים הקדמונים, תורגם לפני שנים רבות גם לשפה האשכנזית. וספרו זה היה למקור נאמן לחוקרים בני־סמכא אשר בגרמניה לשאוב מתוכו חומר רב במקצוע תולדות הרפואה אצל העמים הקדמונים.

בשורה ארוכה של מאמרים, שקראם בשם „צרורות ורסיסים" (שנדפסו ב„המליץ" בערך לפני עשרים שנה), שהיו כעין הערות והגהות, באורים ופרושים למקומות קשים במסכת „חולין", נתגלה כשרונו הבקרתי של קצנלסון בנוגע להבנת התלמוד. הגיונו הבהיר והבריא, ידיעותיו הרחבות בחכמת־הרפואה עמדו לו להגיה אור על מקומות סתומים בתלמוד, ביחוד בנוגע לשחיטה ובדיקה.

שפתו המדעית מצוינה בפשטותה ויפיה, בצמצומה ובדיוקה. ד"ר קצנלסון חדש הרבה מלים מלאכותיות (או כמו שאומרים בארץ־ישראל של היום: הרבה „מניחים") בשדה המדע, ביחוד בחכמת הרפואה. בסוף ספרו „רמ"ח אברים" הדפיס את לוח המלים, אשר חדש במקצוע האמור, ורבות מהן נתקבלו ונתאזרחו בספרותנו, וכבר גם שכחו את יוצרן הראשון.

במאמרים שונים הראה קצנלסון את כחו לחדש את ניב שפתנו, להעשיר את אוצר לשוננו ולהעצים את כח הבטוי שלה. כמו כן העיר לא־אחת על השגיאות לנגד רוח שפתנו וטוב טעמה, שנשתרשו בסגנונים של סופרים עברים ידועים. לא תמיד הסכים כותב הטורים האלה להשקפותיו והערותיו במקצוע זה, ויש אשר הייתי גם מתנגד להן, אבל תמיד הכרתי בהן חוש בלשני וטוב טעם של נפש יפה.

כחו של קצנלסון גדול לא רק בחפושיו אחרי האמת המדעית, הנעלמה מעיני רבים, כי־אם גם בהסברתם והטעמתם של עניני חכמה, אף כי הוא משתמש רק בשפת כתבי־הקודש וברוחם של נביאינו, והוא זהיר עד מאד לעשות הרחבות בלשון שלא לצורך גמור. אין דרכו בפרקיו, שהוא כותב על ענינים מדעיים, לוותר אף על מלה יתירה אחת, ובכל־זאת אין כל דחק מורגש בדבריו. הוא אומר מה שדרוש לו לאמר, מבלי הבליע והשמיט דבר, אבל גם לא יותר ממה שדרוש לו לענינו. פרקיו ומאמריו המדעיים, בעברית ורוסית, פרי חקירותיו ומסקנותיו, שעלו לו ביגיעה רבה, כתובים לא רק בשביל חוקרים שאומנותם בכך, כי־אם גם בשביל קהל־הקוראים הגדול. וסגולה מיוחדת ניתנה לו להחיות ולרכך גם את החומר המדעי היבש והמת, ובכל מה שהוא כותב מורגש יופי מיוחד וניצוצות של שירה פנימית.

במאמריו המדעיים הוא מבטל לפעמים קרובות דעותיהם והשקפותיהם של חכמים וחוקרים שונים תכלית הבטול. אבל כל זה הוא עושה בענוה, בטוב טעם ובנימוס ספרותי. הוא סותר אמנם את הדעה שהוא מתנגד לה בלי כל חמלה, אבל הוא נוהג כבוד באומרה. גם את שכין־המנתחים, שהוא משתמש בה בעניני בקורת מדעית, הוא אוחז בנעלי־יד של משי. ובשעה שהוא עושה הנתוח, בת־צחוק נעימה — אם גם לפעמים לא בלי תערובת אירוניה דקה — מרחפת על שפתיו.

קצנלסון, למרות אהבתו העזה לכל יצירות רוחה של היהדות המסורתית, הנהו חפשי בדעותיו. הוא מבקש בחקירותיו רק את האמת, גם אם מתנגדת היא לאיזו מסורה מקובלה, בדעתו, כי האמת אינה יכולה להזיק ל„מאור שביהדות". וגם במקרים כאלה דבריו נאמרים בנחת ובסגנון צנוע, עד שאין הקורא העברי, גם הירא וחרד, מרגיש כלל ברוח „העקירה", הנושבת לפעמים מהאמת שבחקירותיו.

* * *

קצנלסון, בתור סופר־היום, לא היה מעולם איש־המפלגה. מאמריו לשאלות־היום, אם לא תמיד היינו יכולים להסכים להשקפות המובעות בהם, לקחו תמיד את לבנו בצורתם היפה, בהגיונם הבריא וברוח ההתול הקל המרחף עליהם. היו ימים שראיתי בו מתנגד גמור לדעותי והשקפותי הציוניות, אולם גם אז מצאתי במאמריו לשאלות־הזמן שאיפה עזה לעורר בלבות בני עמנו הכרה לאומית ואהבה לשפת־עבר וספרות ישראל. ומה נעים להתוכח עם מתנגד אשר כזה! רבים ממאמריו הקדיש לשאלות החנוך הלאומי, והוא יודע את הענין אשר לפניו, כי הוא קנה את הידיעות והנסיונות הדרושים לזה. בכלל לא כתב קצנלסון מעולם על ענינים, שאין הוא בקי בהם כל־צרכו.

מאמריו במקצוע שאלות הזמן עושים רושם של שיחה נעימה ומועילה, שיחה בין הסופר והקורא, שיחה מלבבת של פקח, היודע לרכוש את אוזן השומע.

שורה שלמה של מאמרים מצוינים כתב קצנלסון ב„המליץ", לפני עשרים שנה בערך, להגן על הרעיון של יסוד בית לחכמת ישראל ברוסיה. ובמאמריו אלה גלה את כשרונו הנמרץ בפולמוס הקולמוס. הוא נלחם אז נגד דעותיו של המנוח פרופיסור באקסט בענין זה (שניהם, קצנלסון ב„המליץ" ובאקסט ב„ואסכאד", חתמו תחת מאמריהם שמות בדויים). במאמרי קצנלסון אלה היתה ניכרת בכל שורה אהבתו העזה של הסופר לחכמת ישראל ודאגתו לעתידותיה ברוסיה. במלחמתו נגד באקסט, שהיה אז אחד היהודים המלומדים והיותר מפורסמים ברוסיה, שהיה נוטה להתבוללות ולטמיעה בגוי הרוסי, — במלחמתו זו השתמש קצנלסון בסאטירה עוקצת, נוקבת ויורדת עד התהום. בבלי־זין כזה השתמש ב„הצפירה" גם במלחמתו נגד „גואל־השחיטה" הידוע ד"ר דימבא. כח הסאטירה

השנונה של קצנלסון נתגלה לראשונה בפיליטונו „מעשה בשלש פרוטות“, שהיה מכוון נגד ארז, עורך „המליץ“. מעשיה זו הטילה אז, זה יותר משלשים שנה, רעש גדול בקרב קהל הקוראים עברית.

שאלות־היום החדישות, בתקופת הציוניות והתחיה, בתקופת בדור המפיגית החדישות בישראל, מאורעות־הישעה שלנו עכשיו העבירו אמנם את הפובליציסט קצנלסון; כמעט ימנוהו היום בין הנחשלים, בין הסופרים המפגרים מלכת אחרי הדור החדש, תביעותיו וצרכיו החדשים... אולם היו ימים אשר „בוקי בן יגלי“ (השם הספרותי של ד"ר קצנלסון) היה ראש הסופרים החלוצים, שעורר את ההכרה הלאומית בלב הקוראים הצעירים ואשר נלחם על האידיאלים הלאומיים בעטו השנון ובקסם שעל שפתו הרוסית.

בפיליטוניו המצוינים, המיוחדים עד היום במינם וסגנונם, שכתב לפני יותר משלשים וחמש שנה במכתב העתי „רוססקי יעוורעי“, משך את לבות הקוראים והקוראות ויחבב עליהם את האידיאלים הלאומיים, את השפה העברית וספרותה העתיקה. כל אחד מן „העלונים“ ההם היה כעין מאורע מיוחד בספרות הרוסית־היהודית. בכל מקום שהצעירים היו מתאספים קראו אותם בקהל והשתמשו בהם לצרכי התעמולה הלאומית בקרב התלמידים והתלמידות, שהתרחקו מעל עמם. רבים מן הניבים המצוינים של הפיליטונים „מכתבים מקרית רעב“ ("Письма изъ Голодаевки"), „מלים אחדות להנכרות על־אדות האמות־הזקנות“ ועוד אחרים היו אז שגורים בפי רבים מן הסופרים. ל„פתגמים בעלי־כנף“ היו אז בחיים ובספרות.

הפיליטונים האלה יצאו בשנת 1902 בקובץ מיוחד. המחבר קרא אותם בשם „מחשבות וחזיונות“ ("Мысли и Грезы"). כמובן, לא עשה הקובץ הזה רושם מיוחד בעולמנו הספרותי, וכמעט שעברו עליו בשתיקה גמורה. רבים מן הרעיונות והחזיונות, שהיו בעתם חדשים, היו עתה לקנין הקהל. וכנהוג, שכחו את אביהם.

קצנלסון נסה את כחו גם בספורים ואגדות, שכתבם עברית טהורה וברוחה של כתבי־הקודש. ספורו „שירת־הזמיר“ מלא אהבה להטבע והוא מעורר בלב קוראיו, שהתרחקו מחיי הטבע, תשוקה לעבודת האדמה. אמנותו של הספור הנזכר אמנם לקויה ופגומה, אף מלאה היא שירת תום. ניכר, יד משורר כתבה ספור זה. כשרונו הפיוטי וגם הכאטירי מתגלה ביחוד באגדותיו היפות („הדור“ שנה ראשונה ובמאספיו של „המליץ“). האגדה העברית, אשר כתב וחתם בשם „אביזוהר“, על־ארות הספריה של פרידינדר בפטרבורג, שקברוה בהמוזיום האסיי, מעשה־אמן היא, ומי אשר קרא אותה פעם אחת לא ישכחנה שנים רבות.

הד"ר יהודה ליב קצנלסון הוא עתה אחד השרידים־היחידים של ענקי־הרוח, אשר הקים לנו דור ההשכלה ברוסיה, אחד השרידים־היחידים, אשר זכה להיות חביב הקהל העברי. ומפה הננו שולחים לו ברכתנו לחג השבעים שלו, כי יזכה לראות בחייו את דור התחיה על אדמת התחיה.

חֲלוֹמוֹתֵינוּ

מאת

מ. שיינקין.

א.
הַמַּעְפִּילִים.

בשעה זו הרת־עולם, אשר תביא חליפות ושנויים בחיי עמים וממלכות, וגם בהתפתחות הישוב בארץ־ישראל, — אָמרתי להביא לזכרון את אשר הרו והגו בלבותיהם זה שנים רבות אחרים מבני יסוד המעלה בארץ־האבות, אלה שלא מצאו ספוק בצעדים האטיים והרשלניים ביותר, שהיו נהוגים אצלנו בעבודת הישוב.

חשודים היו המעפילים האלה, ולפעמים גם שנואים בחוגים הרשמיים, על חלומותיהם ועל דבריהם. ואולם היו מקרים, ששמשו לעבודת הארץ מעין שאור שבעיסה, להביא לידי גרוי וגידול, והיה זה שכרם. עדים הם הגימנאסיה העברית ותל־אביב.

חולמים אחדים יסדו את הגימנאסיה העברית הראשונה בארץ־ישראל, וקבוצת יהידים נספחה אליהם. רובם של בני־העליה הביטו אחריהם במנוד־ראש, ומהם גם קראו לזה בשם מעשה רשע ובליעל. יחידים, הוזים אחרים, הם שהעיזו ויסדו גם את תל־אביב, למרות האזהרות של בעלי־המעשה, שגם בזה ראו פזיזות יתירה וסכנה להתפתחות הטבעית. מובן הדבר, כי עתה, כשהתגשמו החלומות והנסיונות הצליחו, אינם מתביישים הלועגים השאננים לעמוד בראש, והחולמים הראשונים מפנים את הדרך, באונס או ברצון, לבעלי־המעשה. גם זו לטובה: „הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו“.

עתה אולי הגיעה השעה להתגשמות חלומות רבים אחרים. ידוע־נא הקוראים העברים, וביחוד אלה מהם, הצעירים בגופם ובנשמתם, את החלומות, אשר טפלו בהם המעפילים והזינו אותם בלשד עצמותיהם ובדם לבבם. אולי יספגו אל תוכם מן האמונה והמרץ — ויעפילו גם הם לעלות.

ב.
בַּנֶּגֶב.

זה היה לפני אחת־עשרה שנה. בימים ההם לא היה עוד משרד ציוני ולא לשכת־מודיעין בארץ־ישראל. הבאנק העברי היה המרכז הציוני היחידי; אבל מנהליו הלא היו טרודים בעיקרם בעניני המשא־והמתן המסחרי, שהם אחראים בעדם. אָמנם מזמן לזמן היו נזקקים גם להבאים לשאל בעניני ההתישבות בכלל, ואת שעות־הפנאי בעתות הערב הקדישו גם לאספות ולוכוחים בענינים ישוביים; ואולם בכל זה לא היה טפיל עיקרי וסדור פנימי שיטתי, כדי לנהל את עבודת הישוב לפי תכנית קבועה מראש. איש לעברו פנה וסלל מסילה לעצמו.

והימים הם לאחר מלחמת רוסיה ויאפאניה, ובעיקר— לאחר הפרעות, שבהן נהתמה תנועת החופש ברוסיה. אלפי מתישבים חדשים באו לארץ־ישראל, ועוד כאלה וכאלה חכו לידיעות נכונות משם קודם שיבואו להשתקע;

הרבה מהם כבר הגיעו עד הגבול והתישבו באופן ארעי בבירות ובמצרים, בכונה לעבור באפשרות הראשונה לארץ־ישראל.

ורא עקא, כי האפשרות היתה קטנה מאד. כבר אז נוכחו, כי לפי תנאי ההתישבות, השוררים בסעיפי עבודת האדמה והנטיעות יכולים לעמוד על הקרקע רק אנשים אמידים ביותר; מי שאין לו סכומי כסף הגונים צריך להשאר פועל תמידי, העובד כל ימיו אצל אחרים. גם בעניני מסחר ותעשיה מעטת היתה האפשרות לאנשים פרטיים לתפוס מקום, באין הסתדרות כללית, שתשתדל לסגל את תנאי המקום להמתישבים ושתעזור להבאים להסתגל אליהם.

הסתדרות, התרכזות הכחות — שאלות אלו עמדו אז על הפרק אצל אוהבי הישוב. לסולל מסילות חדשות, שיטות־ ישוביות אחרות בעבודת האדמה, ישוב עירוני, תעשיה של עבודת־יד, שאינה זקוקה לקאפיטאלים גדולים— את זאת בקשו, חקרו ודרשו.

בלב אחדים מאתנו עלה הרעיון על־דבר ישוב עברי בדרום הארץ, בחלק זה של ארץ־ישראל, הנכנס לגבול אנגליה עד נחל מצרים — הוא ואדי אל־אריש.

ידענו, כי בהרצאת הועידה, שנשלחה בזמנה בשם ההסתדרות הציונית לאל־אריש, נאמר: כי את השטח הגדול ממזרח תעלת סואיץ ועד המקום הסמוך לואדי אל־אריש אפשר להפרות ולפתח שם ישוב גדול, רק אם ישקו אותו במימי הנהר נילוס, שיביאו מן המערב בצנורות מתחת לתעלת סואיץ, וכי בנחל מצרים אפשר לעשות סכר בשביל מי הגשמים ולהשקות בזה שטחים גדולים מסביב. ידענו, כי ממלכת מצרים ואנגליה לא התנגדו לישוב עברי בסביבה זו, אבל לא הסכימו להרשות לקחת ממימי הנילוס, הדרושים למצרים עצמה; ולטפל רק בסביבת אל־אריש לבד לא מצאה ההסתדרות הציונית לנכון לפניה.

ואולם השבנו, כי מה שאינו ראוי להסתדרות הציונית בכללה, אולי ראוי יהיה לקבוצה של מתישבים. אם אפשר יהיה באמת להפרות על־ידי השקאה כברות־ארץ הגונות משני עברי הנחל, כדי להושיב שם על הקרקע כאלף משפחות עובדות, ואם בקצה הנחל, על חוף הים, תבנה עיר חדשה, ששם יתפתחו המסחר והחרושת, בהיותה קרובה וקשורה על־ידי מסע אניות (במרחק ארבע שעות) עם פורט־סעיד רוכלת העמים ועם אלכסנדריה של מצרים, והיו מזה תוצאות טובות גם לעבודת הישוב בארץ־ישראל עצמה, וביחוד בנגב יהודה.

כדי שלא להפיץ שמועות מיגזמות וכזביות, היה הדבר שמור בסוד וידוע רק לשלשת בעלי האיניציאטיבה הזאת: מר טריטש, מר פוגלסון וכותב הטורים האלה), שנתנו מכספם לכל הוצאות הנסיעה, הודיעו למנהל הבאנק העברי, לשני אכרים מפתח־תקוה (אברהם השומר רידוע ושני, שאינני זוכר את שמו עתה) ולשני אכרים מגדרה (מר הורוויץ ומר חזנוב), שהזמינו אותם בתור מומחים לזריעות ונטיעות וליחוסים טובים עם הערביים שבסביבה.

למחרת הפסח (תרס"ו) עזבנו את יפו. לא התעכבנו הרבה, בעברנו את מושבות ראשון לציון, רחובות וגדרה, יבנה והגיעו בנו. התחנה הראשונה היתה לנו אשקלון.

העיר העתיקה הזאת, מקום־משכן לאחד מסרני פלשתים לפנים, היא עתה חרבה, ובמקומה כפר ערבי קטן. הרב גם המבצר, שבנו פה נוסעי הצלב סמוך לשפת הים. במפרץ הקטן שבחוף הים משתמשים רק הדייגים שבסביבה, החוכרים את רשות ציד הדגים מאת הממשלה ומובילים את סחורתם ירושלימה. לעתים רחוקות מתקרבת הנה איזו אנית־מפרש קטנה, טעונה סחורות.

גרמני אחד בנה פה טחנה של קיטור, וכנראה, הוא עושה עסקים טובים, כי יש לו בית יפה, שחלק ממנו הועד גם למלון־אורחים, גם רכש לו גנים ושדות בכפר ובסביבה. מאליה מתעוררת השאלה: מדוע אין היהודים מתישבים בסביבה זו, שיש בה קרקעות למכירה ומקום למסחר ומלאכה? ואולי היו יכולים להשתמש במפרץ־הים לעשותו מעין נמל, כי לא רבים כמותו בחוף המזרחי של הים הגדול.

לעת ערב באנו בקרבת עזה. דרך־המלך עוברת פה בין שדות פורים וחרשים מצלים של זיתים עתיקים. עברנו על פני המקום, אשר עליו יסופר בכתבי־הקודש, כי בו התאבק העב הפרישתי התעיר בשמשון הגבור, שנתפס בחרמי של דלילה אהובתו, ואז לפת את עמודי הבית יהרעים בקולו: „תמות נפשי עם פלשתים!" הבטנו על סביבנו — ומאום לא ראינו ולא שמענו, רק רגש כמוס מרעיד איזה מיתר פנימי: אמנם היו ימים וגם לנו היו גבורים, ענקים גדולים, אשר נקמו נקמתם גם בעת נפלם! עם שקיעת החמה באנו עזתה.

בערב הזה נודע לנו מאת פקידי־הממשלה המקומיים, כי מפני הסכסוכים שבין אנגליה וטורקיה בנוגע לקו־הגבול בדרומה של ארץ־ישראל אי־אפשר ללכת עתה שמה מבלי רשיון מיוחד מאת הפחה שבירושלים. מהרנו לבקש בטלגראמה את הרשיון לנסוע נגבה לשם ענינים מסחריים, ובימים שהיה עלינו לחכות לקבלת הרשיון השתמשנו כדי לבקר את סביבות העיר ולבוא בדברים עם יהודי המקום.

צפונה, מזרחה ודרומה לעזה משתרעים שדות־בר דשנים ופוריים. השעורה שבעזה ידועה בכל העולם, שיפה היא ביותר לעשית השכר; וספינות מיוחדות באות בסוף הקיץ לחוף עזה לטעון את כל השעורה שבסביבה, העולה בשויה לסכום של כמה מיליונים פראנקים. במערבה של העיר מגבילה אותה רצועה צרה של גנים וגני־ירקות, ומאחרי רצועת הגנים — שטחי־חול ברוחב של שלשה קילומטרים עד לשפת הים. דרך סלולה מחברת את העיר עם המקום שעל שפת הים, אשר שמה תבאנה האניות. כנראה, כוונה הממשלה בסלילת מסילה זו לפעול על אנשי המקום, שיבנו בתים וימשיכו את העיר עד החוף. ואולם אין הערביים שבעזה זריזים בדבר, ובזול גדול היו יכולים היהודים לרכוש אז את המגרשים שבשני עברי הרחוב החדש הזה.

לפנים היה ישוב עברי גדול בעזה, ועתה בין ארבעים אלף התושבים ישנן רק כשלשים וחמש משפחות של יהודים, מהן שלש של אשכנזים והשאר — ספרדים. רק

בעלי־מלאכה וסוחרים יהודים אחדים יושבים תמיד בעיר; משאר המשפחות הגברים מבלים את רוב חדשי השנה בין אהלי הערביים שבסביבה; מביאים הם שמה סחורות וכלים, עושים שם את מלאכתם, ובעת הקציר הם מקבלים את שכרם בתבואה, שהם מביאים העירה ומוכרים לסוחרי יפו וירושלים, הפותחים בעזה מחלקות של מסחר בעונת הקציר. הנשים והילדים נמצאים תמיד בסביבה זרה ומושפעים ממנה. בהשתדלות ידועה אפשר היה להגדיל הרבה את הישוב העברי בעזה, והתנאי העיקרי לזה הוא — רכישת שטח של קרקע לפרבר עברי; ומוטב שיהיה פרבר זה בדרך המוליכה לשפת הים.

רשיון הנסיעה אחר לבוא. הפקידות המקומית הודיעה, כי יכולה היא להרשות לנו את הנסיעה לאל־אריש בסירות־מפרש דרך הים (כשש שעות). ואולם אנחנו חפצנו לראות את הסביבה אשר בדרך היבשה. בערב יום השלישי לשבתנו בעזה בא מכרנו היהודי בידיעה מאת הפקיד, שיכולים אָנו לעשות את דרכנו הלאה, אבל בתנאי, שנמהר לצאת את העיר באותה הלילה בחשאי, מבלי שיכירו בזה גם אנשי המקום. בחפזון קשה היה להשיג עגלה, ואף לא סוסים לרכיבה. הסתפקנו בחמורים ויצאנו בחצי הלילה.

(עוד יבוא.)

אֶל הָעִבְרִים בְּאַמֶרִיקָה

אחד הגלויים הנהדרים של התפיסה הלאומית, המתרגשת כעת ביהדות האמריקאית, הוא רעיון השלטת הלשון העברית בחיינו הרוחניים והלאומיים.

רעיון זה, שעד עכשיו היה בארץ הזאת קנינם של מעטים, השואפים לחיים שיש בהם טעם לאומי וכבוד לאומי, הולך ונעשה לנחלת הרבים. ההכרה העברית, המעמידה את הלאומיות שלנו לראש וראשונה על יסוד התרבות העברית, הולכת וחודרת לתוך החוגים הציוניים והלאומיים באמריקה. הכל התחילו מודים, שהלאומיות העברית והתרבות העברית חד הוא ואין להפריד ביניהן, כי בלי הלשון העברית אין כל אפשרות לקיום עמנו בתור חטיבה לאומית בכל מקום שהוא. כל מה שיש מן השלם והנצחי בגנזי הרוח של העם העברי מצא את התגלותו, קיומו ושמירתו בשפתנו העברית, ומשום זה אָנו רואים את תקון חייו הרוחניים של האדם מישראל ושלמותם רק בלשון הלאומית הנצחית של עם ישראל.

שפה זו, גם אחרי שנכרתה מפינו בתוקף המאורעות ההיסטוריים, לא נעקרה ממחנו ולבנו: המחשבה העברית והרגש העברי מצאו בה תמיד את בטוים הנכון והטבעי.

הלשון העברית ממלאה את לב יודעיה גאון לאומי ורחשי אהבה והערצה לקניני תרבותנו, מקשרת אותם אל עברו הגדול של העם, מנחמת ומעודדת את רוחם בהוה ונוטעת בהם תקוה לעתיד לאומי מזהיר. מובן הוא איפוא הדבר, ששעת עליתה של התנועה הלאומית בארץ הזאת תהיה גם שעת רצון וכושר לעבודת התרבות העברית. ואמנם רואים אָנו, כי בזמן האחרון התחילו מתגלים סימנים מוחשיים של אנרגיה עברית, המבקשת לה מוצא בפעולות ומעשים. מספר האגודות העוסקות בהפצת התרבות העברית הולך ומתרבה; נעשתה התחלה טובה ליצירת עתונות עברית הגונה והונח היסוד להוצאת ספרים עבריים. גם הרבה אגודות ציוניות ולאומיות פתחו שעורי ערב ללמוד הלשון העברית וספרותה לגדולים; והדבור העברי החי הולך וכובש לו מקום חשוב בתנועה הלאומית.

אולם כל האגודות והמוסדות האלה, עם כל גודל ערכם להרעיון העברי, לא יביאו לידי התכלית הנכספה, כל זמן שיהיו בודדים ונפרדים בלי הסתדרות מרכזית, אשר תתוה לפניהם את הדרך, תארגנם ותאחדם לפעולות משותפות. ולתכלית זו נוסדה ה„הסתדרות העברית באמריקה", שבשמה אָנו פונים אליכם בדברים הבאים:

„ההסתדרות העברית באמריקה" קוראת את ועידתה הראשונה בימי י"ח, י"ט וכ' לחודש שבט (10, 11, 12 פברואר). בועידה זו יעשה הנסיון הראשון לארגון עבודת התרבות העברית בארץ הזאת. הכבוד העברי־הלאומי דורש מאתנו, כי הועידה הזאת תצליח בפעולותיה כלפי פנים ותפרסם את הרעיון העברי כלפי חוץ.

ודבר זה בידכם, העברים, לעשותו. ברבות מספר הצירים יגדל כבוד הועידה העברית הראשונה ותתרבה השפעתה בעולם היהודי באמריקה. השעה שעת־כושר היא לרעיוננו, והזדמנות זו, שבאה לידכם, אל תחמיצוה!

צאו בעם ודברו על כל לב יהודי לאומי, כי יתן את ידו אל ההסתדרות, הבאה לארגן את עבודת התרבות העברית באמריקה!

ראובן בריינין, י. ד. ברקוביץ, ג. בובליק, שמריה הלוי לוין, אליהו זאב הלוי לוין־אפשטיין, צבי הירש מאסליאנסקי, ד"ר ש. מ. מלמד, ד"ר נחמן סירקין, מ. שיינקין.

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹרָעוֹת

— בנאום המפורסם, שנשא הנשיא ווילסון ביום 22 יאנואר, בסינאט של ארצות־הברית בוואשינגטון, על הבסיס אשר עליו צריך להתכונן שלום קיים בין העמים הנלחמים, הזכיר בתור אחד התנאים המוכרחים להחזקת השלום וקיומו את שווי־זכיותיהם של הלאומים המשועבדים והנרדפים בארצותיהם.

„האנושיות — אָמר הנשיא — מצפה לחיי־חופש, ולא לחיים שיש בהם שלטון הכח והזרוע. זכיות שוות הן תנאי הכרחי לא רק ביחס לאום מסודר אל השני; מובן יותר עמוק צפון במלים האלה. שום שלום לא יתמיד, ואינו ראוי להתמיד, אם לא הושתת על הפרינציפיון האומר, כי כל הממשלות צריכות להיות באי־כח העם, ממלאות רצונו ועושות כל דבר בהסכמתו; ואין כל רשות למי שהוא להעביר עם אחד מרשות ממשלה אחת להשגחת כדבר, הנמכר בשוק. ברי לי, למשל, שכל הממשלות מסכימות, כי פולאניה תשוחרר ותעמוד ברשות עצמה. מכאן אָנו למדים, כי הבטחון הגמור של החיים, חופש הדת והתפתחות חברתית וכלכלית צריך להקיף את כל העמים, הנמצאים ברשות ממשלות, המתיחסות בשנאה אל דתם ושאיפותיהם".

— מי שהיה נשיא ארצות־הברית, ווילְיאם טאפט, נשא בשבוע שעבר בוואשינגטון שתי הרצאות על „היהודים ומקומם בהיסטוריה".

„למותר הוא — אָמר טאפט — להרחיב את הדבור על האופי המיוחד של העם היהודי ולדרוש אותו כמין חומר. העם היהודי הוא היחידי בתבל, המפוזר ומפורד בין העמים זה יותר מאלף ושמונה מאות שנה, ולמרות היותו משולל ארץ־מולדת משלו בכל משך הזמן הארוך הזה, שמר על עצמיותו, דתו וכל קניניו הרוחניים. בני העם הזה, כיון שנשתלק להם ברק אור של חופש וזכיות שוות, עלו במדרגות היותר גבוהות של המסחר, הפילוסופיה, האמנות, הספרות ושאר מקצועות החברה והחיים".

מר טאפט סקר סקירה קצרה את פעֻלותיהם הגדולות של היהודים לטובת אנגליה, ארצות־הברית, צרפת וגרמניה ושאר הארצות, שבהן הם נהנים מזכיות־אזרחים. יוצאות מכלל הארצות האלה כיום הן רק רוסיה ורומיניה, שבהן עדיין שוררים בנוגע להיהודים חוקי ימי־הבינים.

מר טאפט הוסיף ואמר, כי רוסיה, אויסטריה וגרמניה הבטיחו להיטיב את מצב היהודים בארצותיהן לאחרי גמר המלחמה. ומאמין הוא, כי ההבטחות האלה לא תכזבנה. שנויים לטובה במצב היהודים בארצות האלה מוכרחים לבוא. אולם השאלה היהודית בכל היקפה צריכה למצוא הד בועידת העמים הבאה. ממשלת ארצות־הברית צריכה להשתדל בהשפעתה הגדולה להעמיד שאלה זו על הפרק בועידת־השלום הבאה.

— „הועד המחלק המאוחד" החליט באספתו האחרונה לשלוח סכום של מאה שמונים וחמשה אלף דולאר לעזרת נגועי־המלחמה בנפות פולאניה וליטא, הנמצאות ברשות הגרמנים. החליט לשלוח תמיכה מיוחדת להסופרים היהודים בוואַרשא ובווילנה בסכום 2500 דולאר לכל אחת. הועד החליט גם כן להגדיל את התמיכה, הניתנת לנגועי־המלחמה בארץ־ישראל, משלשים אלף לארבעים אלף דולאר לכל חודש. מלבד זה, הקציב הועד סכום מיוחד של עשרים אלף דולאר בתור „מעות חטים" בשביל הנגועים האלה לימי חג הפסח הבא. נוסף להסכומים האלה, נשלחים בכל חודש לארץ־ישראל על־ידי הועד שני אלפים דולאר לבתי־התמחוי מיסודו של נתן שטרויס ואלף דולאר ל„הדסה־הבריאות" בירושלים.

— טלגראמה רשמית מאת ציר ממשלת ארצות־הברית בטורקיה, מר אברהם עלקוס, אל ה„סטייט דפארטמנט" בוואשינגטון, מודיעה, כי מספר נתיני ארצות־הברית (רובם יהודים), הנכונים לעזוב את ארץ־ישראל ללכת לאמריקה, מגיע לאלף ומעלה. מר עלקוס מציע לפני הממשלה האמריקאית, כי אניות־השריון „דימיין" ו„קיסר" יוליכו את הנתינים האמריקאים האלה מבירות של סוריה עד בארצילונה של ספרד, ומשם יפליגו באניות ההולכות לאמריקה. רק בתנאים כאלה תרשה טורקיה לנתיני אמריקה לעזוב את ארצה.

— הועידה העשרים וחמש של הרבנים הריפורמיים, שנקראה בשבוע שעבר בבאלטימור, ארכה ארבעה ימים (15—18 יאנואר). הפתיחה הרשמית של הועידה הותגה באספת־עם גדולה בהיכל הריפורמיים „הר סיני". ראש המדברים באספה זו היה הד"ר ד. פיליפסון מסינסינאטי. הנואם דבר ראמות ונשגבות על הצדקה, שעשה הקדוש־ברוך־הוא עם ישראל, שפזרם בין האומות להיות „לגוי אחד בארץ, לברית־עם, לאור גויים". „היהודים — הוסיף הנואם ואָמר — הם יהודים רק באמונתם, אבל בלאומיותם הם אמריקאים, צרפתים, אנגלים, גרמנים וגומר". מתוך שבחת של ה„תעודה" עבר הנואם לדבר בגנות הלאומיות העברית וגלויה הציוני. הוא בקר בדברים קשים וחריפים את כל הלאומיים, השואפים להפוך „ממלכת כהנים וגוי קדוש" לאומה בזויה ושפלה, כמונטינגרו, אלבאניה, אפגאניסטאן וסאנטא־דומינגו.

הדין־וחשבון על מצב הקופות השונות של ההסתדרות הריפורמית והוכוחים עליו תפסו את המקום היותר חשוב בועידה זו. מן הדין־וחשבון הזה נראה, כי מצד אחד ההוצאות של המוסדות השונים של ההסתדרות, וביחוד של בית־המדרש לרבנים בסינסינאטי, מתרבות משנה לשנה, ומצד שני ההכנסות מתשלומי־חברים מתמעטות והולכות. מספר החברים השנתיים, התומכים במוסדות האלה, מגיע רק למאה ושִׁשִּׁים. הנושאים בעול המוסדות האלה הם המיליונרים הגדולים, העומדים בראש ההסתדרות. הם ממלאים את הגרעון השנתי של הקופות מכיסם. מר אדולף אָכס, מו"ל ה„טיימס" הניו־יורקי, קבל מרה על יהודי באלטימור, שבמשך כל השנה שעברה הכניסו לטובת כל הקופות רק עשרה דולארים. מספרים אלה מעידים, עד כמה יש האמת בדברי הריפורמיים, המחליטים ואומרים, כי הם באי־כח ההסתדרות, המונה מליון נפש אדם מישראל (עיין „דזשואיש קאָמענט" מן 19 פברואר). ואמנם גם הפעם חשו אילי־הכסף לעזרת המוסדות האלה. ברשימת המנדבים אנו מוצאים עוד הפעם את השמות הידועים: שיף, גוגנהיים, אכס ועוד. יעקב שיף נדב לקופת התמיכה לרבנים זקנים סכום של מאה אלף דולאר, בתנאי שלא לשום פדות בין ריפורמיים ובין אורתודוכסים.

על־פי הצעת הרב הציוני ד"ר מאכס הלר הוסרת מעל

הפיק השאלה בדבר התיחסות הועידה אל הציונות והלאומיות. בזה סכל הד"ר הלר את מזמות אחדים מהאנטי־ציוניים שבדבנים האלה, אשר דרשו בכל תוקף, כי הועידה תכריז „מלחמת־מצוה“ נגד הלאומיות והציוניות.

— המצב בארץ־ישראל מתואר בידיעות הקצרות האלה, שנתקבלו משם בימים האחרונים: המחלות האפידמיות, שהפילו הרבה חללים בין התושבים, פסקו, ואולם הצורך בסמי־רפואה למחלות רגילות מורגש שם עדיין בכל תקפו. עיני התושבים נשואות אל האכספדיציה לעזרה מדיצינית מאמריקה.

מצב בעלי הפרדסים ביהודה, שעיקר נטיעותיהם הוא תפוחי־הזהב, הירך ורע. חומר־ההפסקה למכונות, שבלעדיהן אי־אפשר להשקות את הנטיעות, במעט שאפס לגמרו. נפט איננו במציאות כלל ומחיר הפחם נתיקר פי־חמשה. כנגד זה נשתבח בשנה זו מצב הכורמים. הללו מצאו להם שוק ליבולם. הרבה עמדה להכורמים האלה ההלואה, שקבלו מאמריקה.

— בווילנה נקראה אספה כללית של ההסתדרות היהודית להספקת צרכי־אוכל. הדין־וחשבון, שנקרא באספה, כולל את המספרים המעניינים האלה: על ההסתדרות נמנית שלשים ושתים אגודות. שהמספר הכללי של חבריהן עולה 24,105. מיום הראשון לחודש מאי עד יום הראשון לספטמבר הוציאה ההסתדרות על צרכי־אוכל מאה וששים אלף מארק. פעולות ההסתדרות בהספקת צרכי־אוכל ובחלוקתם עשו רושם יפה על השלטון הגרמאני, עד שהחליט למסור לרשותה גם את חלוקת תפוחי־האדמה, אחד מצרכי־האוכל היותר הכרחיים, בין התושבים.

השלטון הצבאי בפטריקוב הוציא פקודה, כי כל החנויות המוכרות צריכות להיות פתוחות ביום השבת. היהודים בנפות פיראניה, הנמצאות ברשות השלטון האוסטרי, רואות בפקודה זו גזירה קשה, המכוונת ביחוד כנגדם.

מפני חוסר אמצעים נסגר בית־הספר העברי באלכסנדריה של מצרים. בבית־הספר הזה היו מתלמדים בני הפליטים מארץ־ישראל, והיה מתקיים כל הזמן בתמיכות, שתמכו בו היהודים הראשיים המעטים שבארץ ההיא. אולם, כנראה, לא היתה ידם של היחידים האלה משגת להחזיקו ולסעדו.

— הסתדרות היהודים האורתודוכסים בווארשה שלחה מחאה אל מועצת העיר על ההחלטה, כי היהודים יוכרחו לשבות ביום הראשון. על כתב־המחאה חתמו את שמותיהם עשרים אלף איש.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

תכנית הועידה הראשונה של ההסתדרות העברית.

זמן הועידה ומקומה. — הועידה של ההסתדרות העברית באמריקה תקרא בניו־יורק בימי ו"ה, ו"ט י"ב, שבט תרע"ז (10, 11, 12 פבריאר).

הפתיחה. — הועידה תפתח באספה פומבית, שתערך במוצאי־שבת, י"ח שבט, בשעה השמינית. תכנית האספה היא: פתיחה — ק. ווייטמאן; היושב ראש — ל. מוצקין; הנואמים: ד"ר שמריה לוין, אליעזר בן־יהודה, ראובן בריינין, ד"ר בן־ציון מוסינזון, ד"ר ש. מ. מלמד, מ. שווינקין, א. בן־אבי, ד"ר נ. סירקין, צבי הירש מאסליאנסקי, ד. בן־גוריון, אב. גולדברג, צ. אוירבוך וג. בובליק.

הישיבה הראשונה. — יום א', י"ט שבט, שעה 10 בבוקר. א) בחירת פקידי הועידה, ב) מנוי הועדים השונים, ג) דין־וחשבון של מזכירי־ההסתדרות, ד) מטרת ההסתדרות ותכנית עבודתה, הרצאה, — ק. ווייטמאן, ה) יבוחים.

הישיבה השניה. — יום א' י"ט שבט, שעה 3 אחרי הצהרים. א) הספרות העברית והתנועה העברית, הרצאה — ראובן בריינין, ב) הפצת הספרות העברית באמריקה, הרצאה — צבי שארפשטיין, ג) וכוחים.

הישיבה השלישית. — יום א' י"ט שבט, שעה 8 בערב. א) החנוך בתור פרובלימה לאומית צבורית, הרצאה — י. ז. פרישברג, ב) וכוחים.

הישיבה הרביעית. — יום שני, כ' שבט, שעה 10 בבוקר. א) המבטא העברי, הרצאה — א. בן־יהודה, ב) וכוחים, ג) תקנות ההסתדרות, הצעות והחלטות.

הישיבה החמישית — יום שני, כ' שבט, שעה 3 אחרי הצהרים, א) הצעות הועדים השונים, ב) בחירות, ג) נעילה.

אחרי נעילת הועידה יערך באנקט בשעה 9 בערב.

שׁוֹנוֹת

תרגום אנגלי חדש של התנ"ך.

בימים האלה יצא על־ידי ה„דזשואיש פאבליקיישאן סאסייעטי“ בפילאדלפיה תרגום אנגלי חדש של התנ"ך. תרגום זה יש בו הרבה חדושים, ונבדל הוא מן הקודמים בכמה בחינות. המתרגמים היו נאמנים בעבודתם להמקור העברי, ובמקומות הסתומים וקשי־ההבנה השתמשו לבירורם בחקירותיהם ומסקנותיהם של גדולי המחקר הביבלי, עד כמה שאינן מתנגדות להמסורה היהודית. עבודת התרגום נעשתה בידי חבר מלומדים יהודים וארכה כשמונה שנים. בין המתרגמים היו המנוח ד"ר שכטר, ד"ר קויפמאן־קוהלר, ד"ר מאכס מרגלית, ד"ר סירוס אדלר ועוד. הרבה עמלו המתרגמים לעשות את עבודתם צרופה ומדויקת. מלבד זאת הושם לב להסגנון הקלאסי של הלשון האנגלית, לבל יפסיד מעצמיותו על־ידי דיוק התרגום. את הכסף להוצאת הספר הפריש הפילאנתרופ יעקב שיף.

הוצאת התרגום הזה נחשבת למאורע רב־הערך בחוגי הישראליים באמריקה, השואבים את יהדותם מכלי שני, ולכבוד המאורע ערכו משתה ביום השני, 22 יאנואר, בהוטל „אסטור“ שבניו־יורק. במשתה זה השתתפו רבים מבעלי־ההמון הישראליים, גדולי הרבנים הריפורמיים וגם אחדים מהאורתודוכסים הנאורים. מתוך הנאומים, שנשמעו במשתה זה נתברר, כי בעלי ההוצאה הזאת אומרים לגשת עתה אל תרגום לקוטים נבחרים מן התלמוד, המדרש וספרות ימי־הבינים.

* * *

פליטי־המלחמה היהודים באוסטריה.

כידוע, נעקרו בתוקף מאורעות המלחמה רבבות יהודים מגאליציה ובוקובינה והוטלו לתוך נפות אוסטריה הפנימיות. חלק מן הנודדים האלה, אחרי השתחרר גאליציה מעול השלטון הרוסי, הספיקו לשוב למקומות מושבותיהם הישנים ולקימם במקצת את הרוסותיהם, אולם רובם נשארו במקום גלותם. על־אודות הנודדים האלה, מצבם ואופן חייהם בתנאים החדשים נדפס מאמר מלא־ענין מאת הרב הד"ר אברהם י. מארק בהעתון „בלאָך'ס עסטרייכישע וואָכענשריפט", היוצא בוינה.

„באוסטריה העליונה בלבד — כותב הד"ר מארק — נמצאים כעשרת אלפים נודדים, היושבים בתשע הנפות האלה: ברוינוי, איזורדינג, קירכנדורף, לינץ, פירג, ריד, שידינג, סטייר ווילס. רוב הנודדים במקומות האלה הם פליטי בוקובינה, שגלו משם בעת התרגש מלחמת־התנופה של רוסיה בשנת 1916. מלחמת־התנופה הזאת באה פתאום והרעישה את התושבים כל־כך, עד שלא היה סיפק בידם להציל אף חלק קטן מרכושם ולקחתו עמם לדרך נדודיהם. הם ברחו על נפשם ואל המקומות החדשים באו בעירום ובחוסר־כל. הועדים המטפלים בעזרתם סדרו אותם קבוצות קבוצות וחלקו אותם בין העדות היהודיות שבנפות הנזכרות. אף כי תושבי אוסטריה העליונה אינם מצטיינים בחבה יתירה ליהודים, בכל־זאת הראו לנגועי־המלחמה האלה פנים מסבירות, ובכל מקום ביאם קבלום בזרועות פתוחות והקציעו בשבילם מעונות טובים. העדות היהודיות התחילו לטפל בכלכלת הנודדים, והדבר הזה עלה בידן בלא התאמצות יתירה, מפני שבנפות החקלאיות האלה נמצא די צרכי־אוכל.

„כנגד זה הורגש קושי רב בהספקת צרכיהם הרוחניים והדתיים של הנודדים: מלבד בלינץ וסטייר, אין למצוא באוסטריה העליונה עדית יהודית, שבמוסדותיהן הדתיים והתרבותיים ימצאו הנודדים ספוק לנפשם. ואת העזרה הרוחנית הזאת, החשובה בעיני רבים מנגועי־המלחמה יותר מהעזרה החמרית, אפשר היה להמציא רק מן החוץ.

„ברשיונו ובעזרתו של שלטון המחוז נוסד ועד בשם „הועד הארצי לעזרת נגועי המלחמה באוסטריה העליונה". בראש הועד הזה עומד ראש קהלת לינץ, בנדיקט שוואגר. הועד הזה מטרתו כפולה היא: מלבד העזרה החמרית, שהוא מושיט לנודדים, תומך הוא בהם גם תמיכה מוסרית ורוחנית. על־פי בקשתו העמיד השלטון רבנים ומורים בין קבוצות נגועי המלחמה. הועד הזה הספיק לנודדים מכשירי דת וקדושה שונים: ספרי תפלה, טליות, תפלין, מזוזות וציצית. ובדאי להעיר, שאת כל חפצי־הקדושה האלה אין להשיג באוסטריה העליונה ומוכרח היה הועד להזמין אותם במקומות אחרים. גם ספרי־תורה ל„מנינים", שבהם מתפללים נגועי המלחמה, המציא הועד מוינה.

„גם בחנוך הדתי והרוחני של הדור הצעיר עסק הועד הזה. ברשיון השלטון נפתחו בבתי־הספר הכלליים שעורים ללמוד הדת היהודית לבני־הנעורים. מלבד־זה, נוסדו הרבה בתי־ספר עבריים, שבהם מלמדים מורים מומחים ומנוסים. הרשות התיחסה לכל הפעולות האלה של הועד ברצון ובחבה. התיחסות טובה שכזו הובלטה גם במעשיהם של אחדים מן הכומרים הנוצרים. בנפות אחדות דאגו הכומרים להספקת מכשירי הדת ליהודים. הכומר בעיר מוסבאך, למשל, פנה לפני החגים היהודיים במכתב אל ועד העזרה, שימציא לנודדים מחזורים וסדורים. כומר בעיר אחרת פנה אל הועד בבקשה לשלוח אתרוג ולולב בשביל הפרישים, הנמצאים בעיר מושבו. ומקרים כאלה, המעידים על התיחסות הכבוד של הכומרים לקדשי ישראל, אינם בודדים".

* * *

תרומות לקופת הסופרים.

במערכת „התורן" נתקבלו בשבוע זה לטובת קופת הסופרים הסכומים האלה: הסניף העברי של „פועלי ציון" בשיקאגו — שלשים ושלשה דולאר, שנקבצו מאת החברים האלה: טשאפמאן ורוזניק — 5 דולאר, י. גולד — 5 דולאר, ב. י. שפירא — 3 דולאר, מר קריינגל — 3 דולאר, מ. זילברט — 2 דולאר, י. גרינגארד — 2 דולאר, מר מאזורסקי — 2 דולאר, מר קרדימון — 1 דולאר, מר פראחאוניק — 1 דולאר, פ. טייטין — 1 דולאר, ט. קרול — 1 דולאר, מר שיינברג — 1 דולאר, מ. פאקס — 1 דולאר, א. רוגינסקי — 1 דולאר, ד. דייוויס — 1 דולאר, ד"ר א. לווינסון — 1 דולאר, מר קרוננברג — 1 דולאר, ז. רייסברג — 50 סנט, גיטל בן־עמי — 50 סנט. חוץ מזה נתקבלו מאת צ. גילבאום, סיראקיוז — 2 דולאר, מ. מ. הוברמאן, ברוקלין — 1 דולאר. בסך־הכל 36 דולאר. ביחד עם הסכומים, הרשומים בגליונות הקודמים, נכנס עד היום סך של 182 דולאר.

* * *

מחיי האגודות.

— במוצאי־שבת, 27 יאנואר, ירצה הד"ר שמריה לוין באולם וואשינגטון אירווינג היי סקוהל, ניו־יורק, על „היהדות בתור השקפת־עולם".

— אגודת „אחיעבר", ניו־יורק, תתאסף ביום הראשון, ה' שבט (28 יאנואר), בשעה 8 בערב, באולם בית־הספר „יבנה", 201 איסט ברודוויי. על הפרק: בחירת צירים אל הועידה העברית. כל החברים מתבקשים לבוא.

— אגודת „תרבותנו", ברוקלין, תתאסף ביום הראשון, 28 יאנואר, באולם 65 טומפקינס אווניו. מביני עברית מתבקשים לבוא.

— אגודת „דוברי עברית מזרחי", ניו־יורק, תתאסף ביום הראשון, ה' שבט (28 יאנואר), באולם „עדת בני ישראל", 214 איסט ברודוויי. על הפרק ענינים חשובים. מביני עברית מתבקשים לבוא.

— מר י. גולד משיקאגו כותב אלינו:

ביום הראשון, 21 יאנואר, נערכה על ידי הסניף העברי של „פועלי ציון" בשיקאגו אספה עברית, שבה הרצה מר זרובבל על „ארץ־ישראל והיצירה העברית". באספה זו נאסף סכום של שלשים ושלשה דולאר לטובת קופת הסופרים העברים נגועי־המלחמה.

המלחמה וה„כרמל"

הודעה אל הקהל העברי

היחס של ידידית של הקהל העברי באמריקה אל חברתנו, מעת היסדה בשנת 1900, יחס הנשען על הכרת העובדה שה„כרמל" אינו עסק מהסוג הרגיל לשם ריוח ורכישת־הון, אבל הנהו חלק אורגני של עבודת הישוב בארץ־ישראל, שנוסד והתנהל בשביל המטרה היחידה לרכוש שוק חדש ליינות מושבותינו, — יחס זה דורש עתה מאתנו לבוא אל הקהל הגדול בדברים נכונים וברורים אדות מצב עסקנו בשעה זו ועל הנשקף לו בעתיד הקרוב לרגל המלחמה.

חפצים אנו שמאום לא יגרע משמו הטוב של מסחרנו ומהבטחון הגדול באמונתנו וישרתנו לרגלי השערות ובדותות, שיפיצו אולי איזו שוטים או נבלים. זאת היא הובתנו גם ל„הכרמל" והישוב גם להנמוס הצבורי. ידע־נא הקהל העברי, שלא לשוא האמין בה„כרמל" מאז ועד עתה, וכי בו ביום שתכלינה אלה התוצאות (הפרודוקטים), אשר לשם מכירתם נוצר ה„כרמל", נסגור את בתי מסחרנו למרות ההפסד המרובה הכרוך בזה ולמרות העסקים הטובים — טובים הרבה מהעסק ביינות „כרמל" — שאפשר היה לנו לעשות בסחורות אחרות.

אחרי פרוץ המלחמה, מיד כשנולד החשש, שגם טורקיה תספח על הלוחמים, מהרנו להזמין ולהביא יין וקוניאק „כרמל" בכמות רבה. על זה נוסף משלוח אחד גדול של יין וקוניאק, שיצא מארץ־ישראל והגיע לטריעסט עוד בימי השלום, אבל עד שיצא משם התגלע הריב ונסגר החוף ונשתקע שם ערך שבעה חדשים. המשלוח האחרון מארץ־ישראל, שהמכס שלו בלבד עלה ליותר מעשרים ושלשה אלף דולר, נכנס לאוצרנו בסוף יולי 1915, כתום השנה הראשונה להמלחמה. כל הסחורה הזאת, יחד עם מה שנמצא באוצרנו מקודם, — בהיות לנו תמיד עודף גדול — נתנה לנו את היכולת להמשיך את עסקנו עד כה ותספיק למלא את הדרישה על תוצאות „כרמל" עד אחרי פסח תרע"ז הבע"ל.

חסרים לנו לגמרי רק מינים אחדים: שמן זית, דבש, שקדים, איזו מהליקרים המתוקים ורק מינים מספר של יין וקוניאק. מהמינים המתהלכים ביותר יש לנו די לצרכי הפסח, אבל יש מהם בצמצום, כמו היינות הלבנים, יין עזרא ורוב הקוניאקים, ויש מהם ברוחה, די והותר עד אחרי הפסח.

ישנה אפשרות, שעדיין לא הגיעה השעה לדבר אדותה, שנקבל משלוח גדול חדש מארץ־ישראל עוד לפני כלות המלחמה. לעת־עתה זוהי אינה אלא תקוה רחוקה. אם תבוא, נודיע בזמנו איך נשתלשל הנס. אם לא תבוא התקוה וגם המלחמה לא תחדל, אז נאלץ לסגור את בתי מסחרנו בראשון למאי 1917 עד כלות המלחמה, יען לעת ההיא לא ישארו ברשותנו כל המינים הדרושים להזין עסק העומד ברשות עצמו.

אבל עד העת ההיא מבקשים אנו את הקהל הנכבד לבכר את תוצאות ה„כרמל", כמו עד עתה, ולבלי האמין לאיש, שנשארנו בלי סחורה עד אשר נפרסם זאת בעצמנו בעתונים.

לסוף רוצים אנו להעיר, שלולא היה היין סחורה „במוסה", שרק אחד מני אלף יעמוד על טיבה, ולולא ידעו השותים, עד כמה מזיקים לבריאותם המשקים הרגילים, המזויפים, כי אז לא נצטרכנו מעולם לקרוא אל אחינו בשם חבתם להישוב בארץ־ישראל. מצפים אנו ליום, שבו נוכל לחדול מזה. אבל עכשיו, בשנה זו, תבוא־נא חבה זו, מכל מקום שמצאה קן לה, ותתגלה ביתר עוז, כי ככל אשר תארך המלחמה, כן יגדל המשבר בארץ תקותנו וכן יקשה להחזיק מעמד למשדדי אדמתה, וכרבות פדיון ה„כרמל", כן ירב הכסף לכורמינו בארץ.

ברב תודה וכבוד ובברכת ציון,

חברת יין כרמל

אליהו זאב הלוי לוין־אפשתין, מנהל.

309-311 East 22nd Street

New York City

חמשה עשר בשבט!

נשף עברי זמרתי

נערך על־ידי

אגודת „דוברי עברית מזרחי“, ניו־יורק

בחמשה עשר לחודש שבט (7 בפברואר) בערב
באולם קלינטון - - 151 רחוב קלינטון

נאומים מעניני דיומא: הרב מאיר ברלין, הרב י. ל. הכהן פישמאן, המטיף צ. ח. מאסליאנסקי, הסופר ראובן בריינין.

נגינה וזמרה: המזמר הידוע מר ה. מרכביין (מזמר בבית האופירה בבודאפסט) ועוד. יתר הפרטים במודעה תבאת.

המחירים: 25, 35, 50 סנטים.

כרטיסים להשיג: באולם דוברי עברית מזרחי, 214 איסט ברודוויי, בלשכת המזרחי, 121 רחוב קאנאל, בחנות של „חברת יין מזרח“, 320 רחוב גראנד.

75 פרוצנט מהכנסת הנשף מוקדשים לעזרת הישוב בארץ־ישראל.

היהדות מתוך השקפת עולם

על מתימה זו ינאם

הד״ר שמריה לוין

במוצאי־שבת, 27 לחודש יאנואר 1917, בשעה 8 בערב

באולם וואשינגטון האיי סקוהל, רחוב 18, קרן אורווינג פליים

הנאום נערך על־ידי

ה„ציון קאונסיל“ של ניו־יורק רבתי

מחיר הכרטיסים: 25, 50 סנטים

כרטיסים להשיג במקומות האלה: מערכת „התורן“; דוד וולפסון ציון קלוב, 239 רחוב איסט ברודוויי; קלוב של ציוני אויסטריה־אונגארית, 43 רחוב השלישי מזרחת; קלוב „השחר“, 1258 רחוב בוסטון ראוד, ברונקס; מרכז הציונים דברונזביל, 296 רחוב סקמאן, ובציון קאונסיל, 44 רחוב 23 מזרחת.

יוזט

רוקח׳ס כשר פראדוקטען

צו בעקומען אין אלע גראָסעריס

רוקח׳ס כשר סקאורינג פוידער
רוקח׳ס כשר סאלאד אויל
רוקח׳ס פיור בינען האניג
רוקח׳ס פיור קאקאָ

נשף-מסכות ציוני ובאל

נערך על־ידי האגודה הציונית

„התקוה“

במוצאי־שבת, 27 לחודש יאנואר
קרן רחוב אוסבורן ופיטקין אווינוי
ברונזוויל

מברך אני את ידידי הנכבד, הצעיר הנלהב, העברי המצוין, מר צבי שוסטר לארושיו עם מרת דבורה הר באושר והצלחה בכל מעשיהם.

ש. עפשטיין.

סוכנינו החדשים

הייוורהיל, מאסס.
ה. מ. יעקובוביטש
9 Proctor Street

ברידזפורט, קונן.
ד. פלדמאן
383 Madison Avenue

פילאדלפיה, פא.
MALERMAN'S BOOK STORE
818 South Fifth St.

י. שווארץ (העברי הצעיר)
831 S. 5th Street

ד״ר מ. מ. קאמענעץ

רופא שנים מנוסה

911 EAST 176th STREET
New York
Tel. Tremont 562

עבודה הגונה במחיר נמוך.

חש במעיו יתרפא

ב„עקס-לאקס“

(ילקוט תרפואות)

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. III. FEBRUARY 2. 1917 No. 47

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Tr-as., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין תתתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

VOL. III NEW YORK, FEBRUARY 2, 1917 No. 47

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

חעורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית | ניו־יורק, י' שבט, תרע"ז | גליון ארבעים ושבעה

מתקבלת החתימה על „התורן" לשנתו הרביעית

(מארץ 1917 — מארץ 1918).

פרוספקט מפורט יבוא באחד הגליונות הקרובים.

פרשת השבוע

המלחמה הפנימית בפולניה.

הידיעות, הבאות מפו־לאניה, מספרות על־אדות תנועה עצומה צוררת ליהודים, שהקיפה את כל עם הפולאנים. תנועת השנאה הזאת לבשה כמעט צורה של מלחמת אזרחים — תקיפים בחלשים. בנפות פולאניה, הכבושות תחת אויסטריה, מלהיבים הפולאנים את אש הבויקוט נגד היהודים בכל תוקף המשטמה הקנאית. באחת האספות של הפוליטי־קאים הפולאנים בעיר לובלין נמנו וגמרו, שלא לתמוך בשום קאנדידאט פולאני, העומד לבחירות, אם ימצא בו חשד, כי יש לו מגע־ומשא כל־שהוא עם יהודים. גזירה כזאת יצאה מאת הפוליטיקאים הפולאנים גם בהרבה ערים אחרות שבמדינה. הפועלים הפולאנים מסרו מודעה, כי מתנגדים הם תכלית ניגוד לאבטונומיה יהודית בארצם. נכונים הם לעזור ליהודים בהשגת שווי־זכיות — בתנאי, שהיהודים יוותרו על תרבותם הלאומית ועל תקוותיהם הלאומיות. השפה ברורה והתנאים ברורים: אם יוותרו היהודים על יהדותם, יזכו למתנה זו של שווי־זכיות, ואם לאו — תעשה פולאניה קברם. בהשקפה זו מחזיקים עתה כל מעמדות הצבור הפולאני, ואפילו הליבראלים של הדור הישן.

בנפות המדינה, שהובאו ברשותה של גרמניה, אין הפולאנים מעיזים עדיין לערוך מלחמה גלויה נגד היהודים, מפני שהפרעת־סדרים כזאת היא נגד טבע השלטון הגרמני. ואולם אין כל ספק בדבר, כי דעתם של פולאני ווארשה בענייני היהודים אינה נופלת מדעתם של אחיהם בלובלין. גם אלה מתנגדים לאבטונו־מיה יהודית ולסדר־חיים יהודי במדינתם. אין ליהודים שום תקנה אצלם אלא לחדול מהיות יהודים.

הפוליטיקה הקנאית הזאת, מלבד שברברית היא, נבערת היא. אם ששים מיליון גרמנים לא יכלו „לעכל" בקרבם חצי מיליון יהודים, איך יתברכו הפולאנים בלבבם, כי יבלעו שלשה מיליונים יהודים? ולא זו בלבד. הכל מודים, שהתרבות הגרמנית עשירה יותר וגבוהה יותר מן התרבות הפולאנית, והיהודים הגרמנים ברובם נוטים לטמיעה, בעוד שהרוב המכריע של יהודי פולאניה לאומי הוא ומתנגד בכל עצם ישותו להתבוללות, — ואת הלאום הזה הם אומרים לבלוע בנעימה, מבלי שיעמוד בלועם ויסכן את כל האור־גאניזם של המדינה? הפוליטיקאים קצרי־הראות האלה עדיין לא שמו את לבם להבין את האמת הברורה, כי רק אם ינתן חופש של התפתחות לאומית ליהודי ארצם, יכון השלום הפנימי בפולאניה, ורק אז תוכל פולאניה להתנער מעפר שפלותה, אם ראשית דרכה בממלכתה העתידה תהיה דרך השלום הפנימי. ואולם הפולאנים אינם אנשי־מדינה, אלא פוליטיקאים. אינם דואגים להדור הבא, אלא להרגע ההוה, לרגע הבחירות, הממשמשות ובאות — וזהו מקור כל הרעה.

יהודי פולאניה, שבאו לארץ בזמן קדום ועזרו הרבה להפרחתה מימי הבינים ועד הנה, רואים את עצמם כאזרחי המדינה, אבל בעת ובעונה אחת הם מרגישים את עצמם כיהודים, בני הגזע העתיק והתרבות העתיקה, ולעולם לא יוותרו על ישותם המיוחדת ועל מסורת עמם

רק כדי למצוא חן בעיני שכניהם השוביניסטים. כי עומדים היהודים להלחם בכל תוקף על זכויותיהם האזרחיות והלאומיות ובבחירות העירוניות בפולאניה בזמן האחרון. בכל עיר ועיר העמידו היהודים לבחירות קאנדי־דאטים משלהם, ובעיר כ ל ו ד ז , זו בירת התעשיה בפולאניה, נצחו נצחון גמור את שכניהם הפולאנים. כעת מתבוננים היהודים הלאומיים בפולאניה לברוא הסתדרות יהודית כללית, כדי להלחם נגד שונאיהם בכחות מאוחדים. ההסתדרות הזאת היא פרי השוביניזם הפולאני. כלל גדול הוא בתורת ההברה: הבא לנצחך — השכם ונצחו. הפו־לאנים הרשמים עתה מזימות, כי בכח הבויקוט יעלה בידם לגרש את היהודים כליל מן הארץ—ואולם גם במחשבתם זו הם מגלים לעולם את בערותם המדינית. הן לא ימי־הבינים הימים האלה, ואין מגרשים כיום הזה עם שלם ממדינה אחת אל השניה. הממלכות הגדולות, שעינן תהיה צופיה הליכות פולאניה, ודאי שלא יתנו להפולאנים להביא שואה על מדינתם בראשית תקומתה ביציאת המוני היהודים מקרבה. כמובן, אין לנו לישב בחבוק־ידים ולהכות עד אשר יבואו הממלכות הגדולות לעזרתנו. חייבים אנחנו לשים לבנו ע ת ה לגורל אחינו בפולאניה ולאחוז מיד בכל האמצעים, שיש ברשותנו, כדי לקדם בעוד מועד את פני הרעה, המתרגשת לבוא. ואף כי כחותינו דלים — אין הדבר פוטרנו מלהשתמש בהם.

פולאניה היא מדינה עניה — המדינה היותר עניה באירופה. כשתגיע לשעת תקומתה וסדור חייה המדיניים, תצטרך לעזרה פינאנסית מן החוץ, ובודאי תתדפק על פתחי אמריקה. ואם נעמוד אנחנו פה על המשמר לעורר את דעת הקהל על העול הנעשה ליהודי פולאניה, אפשר יהיה לנו להציל את אחינו במדינה ההיא מכליון חרוץ. דרישתנו צריכה להיות דרישת הצדק והיושר: אין פולא־ניה נגאלת עד אם תתן גאולה לאזרחיה היהודים!

תַּרְגּוּם הַשִּׁבְעָה.

מזמן תרגום השבעים בימי תלמי פילאדלפוס, או בימי תלמי פילומיטור, לא נעשתה הופעתה של תרגום כתבי־הקודש ללשון נכריה למאורע רב־הערך, כמו שנעשתה אצל הישראליים באמריקה הופעתו של „תרגום השבעה“ בימים האחרונים האלה. שבעת המלומדים, שהתעסקו כשמונה שנים בעבודת תרגום הביבליה לאנגלית, נמנים בין המנהיגים הרוחניים של היהודים האמריקאים העיקריים, כלומר — של אותם היהודים, המתגאים בזה, שיהדותם טבועה בחותם ה„אמריקאיות הטהורה“, והם שואפים להטביע את חותמם זה על היהדות האמריקאית בירה. ישיבת בית־המדרש לחכמת ישראל, המתקיימים בארצנו, אגודת הרבנים הריפורמיים והחברה להוצאת ספרים ישראליים התאחדו יחד לשם המפעל הזה, ומבין האנשים, העומדים בראשם של המוסדות האלה, נבחרו המתרגמים. התרגום יכול איפוא להחשב לפרי עבודתם של כל הכחות הרוחניים, שהקימה מקרבה היהדות האמריקאית „העיקרית“; ויהדות זו התאספה בשבוע שעבר לחוג את „חג הסיום“. החגיגה הנהדרה, שנערכה בהוטל „אסטור“, המלומדים הישראליים ושאר אנשי־השם, שנקראו להשתתף בחגיגה ולדרוש את הדרשות לכבוד המאורע — כל אלה היו מכוונים לשם מטרה אחת: לעשות את יום הופעת התרגום ליום־טוב של כנסת־ישראל באמריקה. בשעת־כושר זו נאמרו דברי שירות ותשבחות לכבודה של חכמת ישראל באמרי־קה, שנבאו לה עתיד מזהיר של תקופת הזהב בספרד, ולא נתקררה דעתם של השרים והמשבחים, עד שהעמידו את חגם זה במדרגה אחת עם חג „שמחת־תורה“ — יום שבו מסיימים את התורה ותיכף לסיומה חוזרים ומתחילים שוב מ„בראשית“. וגם פה נעשתה התחלה חדשה. מלומדים ישראליים התחילו מתרגמים לאנגלית את מבחר הספרות העברית מזמן התלמיד ואילך עד התקופה האחרונה, תקופת הספרות העברית החדשה. זו האחרונה לא נכנסה בכלל, מפני שלא זכתה להקדש בעיניהם בקדושת הקאנון העברי. ואפשר — מפני שאליה זו קוץ בה: ה„קוץ“ של התחיה הלאומית, המפעמת את ספרותנו החדשה.

והנה בין כל האורחים הנכבדים, שהשתתפו בחגיגה זו, לא נמצא אף אחד, אשר יזכיר ליהדות האמריקאית „העיקרית“, לחכמיה וגדוליה, כי התרגום הזה ואלה שיבואו אחריו נועדו רק בשביל ע מ י ־ ה א ר צ ו ת , שאינם מכירים את שפת נביאיהם וחוזיהם, אשר בשמם הם דוגלים, את שפת עמם ואבותיהם, אשר עליהם יתיחסו. ככל אשר יצטיין התרגום ביפי סגנונו, בדיוקו הפרשני וברוחו הנאמן אל המקור העברי ואל המסורה, ככל אשר ירבו מעלותיו ויתרונותיו על התרגומים שקדמו לו, הרי אין התרגום יכול למלא בלב העם את מקומו של המקור, כשם שאין התמונה, הנעשית בידי צלם אמן, יכולה למלא את מקומה ותפקידה של הנפש החיה. לא נמצא אף אדם אחד, אשר יקום ויביע את צערו בפני החוגגים האלה, כי, לכאורה, לא יום־שמחה הוא היום הזה לכנסת־ישראל באמריקה, כי־אם יום־אבל: כי עד עתה היתה להם יהדות חיה ומקורית, הנובעת ממעינה, ומכאן ואילך הם נותנים לפני בניהם י ה ד ו ת מ ת ו ר ג מ ת , שניטלו ממנה כל כחה המקורי, כל חנה הלוהט, כל נשמתה החיה והנרגשת... האמנם לא העלה אדם באותה חגיגה מחשבה „זרה“ כזאת גם על דעתו?

לא! כפי הנראה לא נמצא שם אדם, המוכשר לכך. הרושם של הדרשות היה אחר לגמרו. כמעט מכל משפט ומשפט, שיצא מפי הנואמים, היתה ניכרת איזו קורת־רוח מיוחדה במצב הקיים — במצב עם־הארצות, השוררת ביהדות האמריקאית. ומי שאזנו מעמיקה להקשיב — כמעט שמע באותו האולם הנאה מעין ברכת „ברוך שפטרני“ על הלשון העברית, לשון כתבי־הקודש, ועל כל המאור שבעברית — אותו המאור, הגנוז ומשומר ב מ ק ו ר כתבי־קדשנו. למה לבניהם של אלה לנוע על חורבות העבר ולטלטל על כתפם את סבל הירושה העתיקה, אם יש לפניהם עתה „יהדות“ חדשה וקלה, יהדות א נ ג ל י ת , שאפשר לפאר בה את — ארון־הספרים, למען תעמוד שם כמצבה נאה למחמדי אבותיהם מימי קדם, כזכר לחורבן נפשם השוממה...

ומבלי משים עולה על הלב זכרונם של הדברים, שנאמרו לפני הרבה דורות לכבודו של תרגום השבעים. פילון האלכסנדרוני מספר, כי „בחסד שמים צלחה עליהם (על שבעים הזקנים) הרוח למצוא את המלים היווניות הנכונות, המתאימות אל המלים העבריות, עד כי לא היו מתרגמים בלבד, כי־אם נביאים, שזכו בשכלם האלהי כי תנוח עליהם רוחו של משה, נותן התורה. ולזכר המאורע היו חוגגים בכל שנה את היום הזה (ח׳ טבת) על האי פארוס, ולא יהודים לבד, אלא גם רבים מבני אומות אחרות מתאספים במקום הזה להודות לאלהים".

ומבלי משים עולה על הלב גם זכרונם של הדברים, שנשמעו אז מצד אחר ובסגנון אחר. היהודים שבארץ־ישראל ראו סכנה לאומית בתרגום התורה ליוונית וקבעו את יום נתינתו בתוך ימי הצומות והאבל לישראל.

ואם אנחנו בימינו אלה רחוקים מלגזור תענית על מאורעות כאלה — הלא דבר אחד חייבים אנחנו בכל זאת להשמיע באזני מתרגמי היהדות גם היום: אמנם אפשר, כי מבחינה מ ד ע י ת נעשה דבר חשוב בתרגום החדש של כתבי־הקודש לאנגלית, והודה על המתרגמים המלומדים, שהוציאו מתחת ידם דבר שלם ומתוקן. אבל ל ש מ ח ה מה זו עושה? על מה היהודים האומללים האלה שמחים כל־כך וקוראים לחג ולמשתה? על כי כבה שמש לוהטת, שמש מולדת אבותיהם, מעל ראשם ודעך אורה ונתחלף באחר — באור־רמיה? על כי יורדים הם בפסיעות גסות מעל הבמה העתיקה, יורדים ושוקעים, ועוד מעט ויבלעם הכליון?...

האם „בתרועה על שפתים ובמצהלות־משחקים אלי קבר ירדו?"...

לִקְרַאת הַוְּעִידָה הָעִבְרִית

מאת

ד נ י א ל פ ר ס ק י.

סוף־סוף עומדת להקרא בקרוב הועידה הראשונה של ההסתדרות העברית. כעשרה נסיונות נתנסינו באמריקה, במשך שתים עשרה השנים האחרונות, לאחד לגוף אחד את כל האגודות העבריות — ולא עמדנו בהם בלתי היום. מה טעם הדבר, כי ר ק הנסיון הנוכחי עלה בידנו — זוהי פרשה בפני עצמה, שכדאי לעמוד עליה ולבררה ביחוד; אולם פה נסתפק במה שנרמוז על שתי הסבות הראשיות, שגרמו לכך. הסבה הראשונה היא, כי מדי פעם בפעם היתה הרחיפה להתאחדות כחותינו בארץ הזאת באה מ ב ח ו ץ: אם מחוץ לארץ („עבריה", „הסתדרות לשפה ולתרבות העברית"), ואם מצד סופרים ועסקנים מקומיים, שהם עצמם היו עומדים מרחוק לתנועה העברית, וממילא היתה רחיפה זו בת־רגע ושטחית, ולא היה בכחה לחדור אל תוך חייהן הפנימיים של האגודות, ותיכף לרושם הראשון שעשתה, הלכה כל־עומת שבאה, וכל הענין נשתקע. וסבה שנית זוהי: התקופה הזכורה לעיל, זו המונה את ימיה מישעה שנצצו פה האגודות ה מ ו ד ר נ י ו ת (כלומר: מיציאת „מפיצי שפת עבר" בניו־יורק) ועד עתה, הרי תקופה של תסיסה היתה, תור ההתהוות וההתרקמות.

אגודות הלכו ואגודות באו. חומר־האדם שבהן אף הוא נתהפך במדירית יתירה. תכנית־העבודה לא היתה ברורה להן כל־צרכה. שאלת ההסתפחות אל המפלגה הציונית התלבטה בתוכן ללא־פתרון. הכל היה מקרי ותתוח. לא היה סיפק בידי האגודות להטעים את צביונן ולהבליט את חלוקת כחותיהן השונים. לא נראתה עדיין בקרבן האינטליגנציה, העלולה לפעל מפעלים עברים מקיפים וכוללים ביותר.

בימים האחרונים נשתנה המצב תכלית שנוי. נצורה צורה מסוימה לאגודות, והייהן נעשו קבועים יותר ומוצקים יותר. „השאלה הציונית" נפתרה בחיוב. כחותיהן המעשיים והרוחניים של האגודות נתגבשו ונתבדלו במדה ניכרת. הן הרגישו, כי כבר נכנסו לפרק הבגרות, והצורך נולד מאליו להצטרף ולהסתדר יחד, כדי לעשות בברית משותפים מה שנמנע לכל אחת מהן לעשות לחוד. מ ב פ נ י ם ו ב ש ע ת ה כ ו ש ר באה וגדלה עכשיו הנחיצות בהסתדרות מאוחדת, זו שעוררה את החברים הראויים באגודות אחדות שבניויורק והקימתם להגשים את שאיפתן הטבעית והאורגנית. וכך נתפתחה ההסתדרות הנוכחית, שועידתה הראשונה תצא במהרה אל הפועל.

לפי היוצא מן האמור, אל־נא יהסס לבנו הפעם בהצלחת הדבר. שוב לא נסיון הוא זה — צעד ראשון הוא ליצור, שגופו נתאושש ואבריו קבלו את צורתם. ומפני שצעד ר א ש ו ן הוא זה, לפיכך צריך לנהג זהירות בדבר וראוי לחשב תחילה את הדרך ולמוד אותה בעינינו לכל שעור־ארכה, למען נדע להמנע מכל ההתחתים, הנתונים בה.

ודרך־ההסתדרות בזמן הראשון מה היא? — בזה מחולקות הדעות. סוף המטרה אמנם ברור לכל: לתקן עולמנו הישראלי במלכות התרבות העברית ותכניה החיוניים. אבל כיצד נגיע לכך? — יש מחברינו, והם בעלי הרחבת־הגבולין, התופסים מרובה ושואפים לפרוש ל א ל ת ר את רשתנו העברית על כ ל חיינו באמריקה. כונתם ודאי רצויה, אבל, מיד בצאתה אל החיים, מתנגשת היא בקיר־הברזל של המציאות הנכריה, והרי היא ניתזת בחזקה לאחוריה ומביאה מחץ ללב, רפיון ויאוש...

נשים־נא אל לבנו, כי המניעות לאידיאלנו ולעבודתנו בארץ זו משני סוגים הן: אחת מצד תנאי הסביבה הנכרית, ואחת מצד חוסר־האמצעים שלנו. הראשונה — נשטה מעליה מתוך הכרה מכאיבה, כי לא במהרה יחול בה שנוי עיקרי, ובכן לשוא נלחם בה להסירה מעל דרכנו; וכנגד המניעה השניה — חוסר האמצעים — חייבים אנו לאזור סבלנות לזמן, עד כי תתחזק הסתדרותנו ואמצעיה יתרבו, ואז תבטל מאליה. ואשר על־כן רואה אנכי, כי הצעות נאות, שהציעו חברינו בכתב ובעל־פה, כגון: ליסד הברית ישובים לשם העברית בבתי־כנסת בשביל באי־שעריהם, להלחם כנגד עם־הארצות בכל מוסדותינו הצבוריים וכו׳ — הצעות אלו וכיוצא באלו אין דרכן להתגשם בחיים, לכל הפחות, כל עוד תעמודנה המסבות ההכרחיות בעינן. ומצד שני, הצעות חשובות ליסד הוצאת־ספרים גדולה, לכונן בית־מדרש למורים לפי השקפתנו אנו, להקים בתי־ספר עבריים, להעמיד תיאטרון עברי וכו׳ —

פיהם את עבודתנו. נהפוך את העפר התחוח ונעשהו אבן־חלמיש. עלינו להעמיד את ההסתדרות על יסודות של דיסציפלינה וממשמעת. ידע־נא כל חבר בהסתדרות, כי חובות מוטלות עליו, והוא חייב למלאותן, ושוב אי־אפשר לו לצאת ידי חובתו רק בדבורים בעלמא. לפיכך ראוי לתת לועד המרכזי תוקף, כדי שיוכל לשים עין פקוחה על כל חבר וחבר, אם מקיים הוא החלטות ההסתדרות אם לא. והיה בעמוד ההסתדרות איתן, אז תוכל לגשת בעוז ובבטחון לעבודותיה השונות. והמעשה הראשון הוא זה: למשוך אל תוך ההסתדרות העברית את כל אלפי העברים הנאמנים אשר באמריקה. כבר עברה שעת ההתפרדות — עת ההתחברות הגיעה. כשם שלא יצויר ציוני, שאינו חבר למפלגה הציונית, כך לא יתכן, כי עברים לא יספחו למפלגתם הם. צריכה להתפשט ההכרה, כי מי ששייך לאגודה עברית, הרי בזה בלבד הוא עושה לשם שפתנו; מה שאין כן מי שעומד מרחוק, מחוץ למחנה: זה חשוב כאילו הוציא את עצמו מכלל העברים ופטר את עצמו מעבודה עברית. ואכן ידים יש לתקוה, כי בהוסד הסתדרות פועלת ומתמידה, יבואו אליה כל אלה, אשר משום סבות שונות לא נתנו קודם את ידם לאגודות הבודדות. „המחנה יאסף!" — זוהי הקריאה, שעתידה לצאת מן הועידה הראשונה. העברים יתחילו מרגישים בכחם, וערכם יגדל בעיני עצמם ובעיני העם. הם יראו, כי יש יסוד ויש תקוה לפעולתם, ואף כי הנם המעט בין המעטים, בכל זאת כדאי להם כל עמלם, מפני שאפילו יגיעה קלה אחת משלהם אינה יוצאת לבטלה, אלא היא מתוספת ומצטברת על העבודה המשותפת של כל ההסתדרות כולה.

אינני משלה את נפשי בשוא להאמין, כי עתידה ההסתדרות שלנו לכבוש את לב כל העם — דבר שלא עלה ביד התנועה הציונית; ואולם אין ספק בעיני, כי בכחה להשפיע הרבה ברוח אידיאלנו על המפלגה הציונית. בתור הסניף התרבותי־העברי תוכל לפעל הרבה על האחרונה ולגרום לה, כי תעשה דברים של ממש בעד קנינינו הלאומיים־הרוחניים. ואם את זאת תעשה לנו — שכרה הרבה מאד!

יש ביד הסתדרותנו למלא עוד כמה תפקידים אחרים. היא תשמש בתור העת־הקהל העברית. הן זו תהיה חברת הקוראים העברים המאורגנים. היא תהיה המתווכת בין סופרינו ובין קוראיהם. הסופרים העברים מעולם לא עמדו על אפיו של קהל קוראיהם, ולפרקים היו מציירים אותו שלא כמיהותו האמיתית. דרישותיו, מאוייו ומדרגת־התפתחותו לא תמיד היו נהירים להם. על־ידי ההסתדרות העברית יבוא רצון הקוראים שלנו לידי בטוי וגלוי, וממילא יברא יחס יותר נפשי ויותר אינטימי בין נותני הספרות ובין מקבליה. אז יוכלו הסופרים לדבר באמת בשם הקהל היותר משכיל והיותר לאומי אשר בעמנו. הטובה שתצמח מזה לספרותנו מצדדים שונים מרובה מאד.

בשלשת מקצועות־העבודה, המיוחדים לעבודה העברית:

הצעות אלו וכאלו אין ביכלתנו לפי שעה להוציאן אל הפועל כל עוד מספרנו קטן וידנו קצרה. עלינו, כמובן, לכוון את כל פעולותינו ולגייס את כל כחותינו, כדי לקיימן בעתיד היותר קרוב. ואולם לא זוהי מטרתנו הקרובה עתה.

חובתנו ברגע זה היא, איפוא, להכיר בדעה צלולה את מדת יכלתנו ולהעלים את עינינו מכל צרכינו המרובים. נהי־נא מבעלי צמצום־הגבולין לטובת הענין גופו, ונתפוס מועט לפי שעור אפשרותנו כיום הזה.

דרך ההסתדרות בועידתה הראשונה הוא, ראשית כל, מעשה הארגון עצמו. המצב הוא כך: יש לערך עשרים אגודות עבריות בתפוצות ארצות־הברית וקאנאדה. במדה היותר מצומצמת יש בהן בקירוב שש או שבע מאות חברים. מספר אנשים כזה מספיק כל־צרכו ליסוד אורגאניזאציה הגונה וקיימת.

אם נבוא לשוות לפנינו תמונה נאמנה של האגודות, תהיה התמונה מעציבה למדי: חברי האגודות לא מלאו את חובותיהם בתור עברים. מלבד דבור עברי גרוע, שהם משתמשים בו באסיפות, לא עשו את המוטל עליהם. די רק להגיד, כי עד יסוד העתונות העברית באמריקה הן לא היה פה לשום עתון עברי („השלח", „העולם", „הפועל הצעיר" וכו') מספר חתומים למעלה ממאה וחמשים. מה יתנו ומה יוסיפו האגודות, אם לא יחרדו על העיקר, על דם התמצית של תרבותנו — על קיום הספרות העברית? וספרים עברים — ההיה אחד מהם (מלבד ספרי שמוש ולמוד, כעין „ספר האגדה"), ואף מן החשובים ביותר, שנמכר כאן למאות? והחברים גופם — השאפו לקיים בהם עצמם את אשר יטיפו לאחרים, לכל העם, היינו: דעת שפתנו וספרותנו וההשתלמות בהן? האם בקשו למלא פגימות לשונם, כדי שישביח דבורם העברי וייטב שמושם בה? הלזה יקרא אידיאל, כי לא יוכלו נושאיו להקדיש למענו אף מעט עת מעתם, ובפרט כי על ידי כן יתקנו את עצמיותם הם וישפרו את נפשם הם? ומן הצד המוסרי והצבורי הלא קלים היו בעיני עצמם, ולרוב היו רואים איש את אחיו כראות בטלנים, מבלי עולם וכו'. בודדים ומפורדים היו ולא נצטרפו לכח משפיע כל־שהוא בחיינו הלאומיים והקולטוריים. איזה רגש סתום קנן בלבם, כי אין הם עושים מעשה בר־ערך, כי כולם לרחמים הם צריכים ואינם חברים אלא מחמת האינרציה, משום מקרה והרגל. יש מהם אשר השלימו עם עמידתם הדלה בצבור, ויש מהם אשר נרגנו באהליהם.

והנה עתה יום־פקודה בא למחנה העברים אשר באמריקה. הועידה צריכה לאחד את האברים הבודדים ולעשותם גוף מוצק ובן־קיום. כור־מבחן הוא לאדוקי העברית, לראות אם יעמדו באידיאלם ואם ראויים הם לו. מפני זה אין הועידה הזאת צריכה לשמש דימונסטראציה כלפי חוץ ולהכריז בקול רם לעיני כל ישראל על תחית לשוננו כחפץ רבים, אלא עליה לשום את כל מעיניה ולרכז את כל יגיעותיה כלפי פנים בלבד. נסדר ונזיין תחילה את כחותינו, ואף אז נדע איך לכוון על

הספרות, החנוך והדבור, בכח הועידה לעשות מעשים טובים אחרים.

בנוגע לספרות החובה ליסד מוסד להפצת הספרות העברית. הצורך בזה מורגש זה כבר. ואין תקוה לספרותנו שתתפשט באמריקה מבלעדי מוסד כזה. בכלל הביאנו הנסיון לידי הכרה ברורה, כי אין ספרות עברית יכולה להתקיים ולפעול בלא תנועה עברית. המוסד יכונן ליד כל אגודה ועדה להפצת ספרים, ובאופן כזה יהא אפשר לתת לספרותנו ולעתונותנו מהלכים בכל בתי היהודים יודעי־הספר. אפשר גם־כן, כי במשך הזמן יעלה בידי המוסד הזה ליסד סוכנות מרכזית למכירת ספרים עברים בשביל כל אמריקה. כמו־כן אפשר לשלוח בשם ההסתדרות סוכנים־נוסעים לכל ערי ישראל לתכלית זו. מלבד זאת, עלינו לאחוז במנהג המקום ולהכריז בכל שנה שבוע של הספרות העברית. בשבוע זה יהיו החברים חולקים את כל מרצם ותשומת־לבם לצורך הפצת ספרינו והשגת התומים לעתונינו. ואשר להוצאת־ספרים פה, הנה לעת־עתה יבצר הדבר ממנו, וטוב כי נחכה ונראה מה תעשינה הוצאות־הספרים הפרטיות. בכל זאת גם בזה אפשר לעשות פעולות אחדות מועילות. ננס־נא להוציא ספרים מנוקדים בעלי סגנון קל ותוכן מעניין בשביל העם. סופרים אחדים כבר העירו על הצורך הזה, המובן מאליו, ואולם כל נסיון לא נעשה עדיין. נוציא ספרים אחדים כאלה ונראה מה תהיינה תוצאותיהם. אולי יעלה בידנו להכניס את הספר העברי למקומות, שאין הספר שאינו־מנוקד יכול להגיע שמה? ראוי כמו־כן להוציא מזמן לזמן חוברות מנוקדות ל־קטנים. ודבר זה אינו צריך להוצאות מרובות, ושכרו ודאי. בימים האלה, כשכל צנורות ספרותנו נסתתמו, חסרון ספרות לילדים מורגש פה ביותר. ההסתדרות חייבת להשתדל להוציא ספר מורה־דרך למקרא הספרות העברית, לעת־עתה — לצרכי ספרותנו החדשה, ואחרי כן — לשאר התקופות. איני רוצה להרחיב את הדבור על הדרישה האילימינטארית הידועה, כי כל חבר בהסתדרות מחויב לחתום, לכל הפחות, על עתון עברי אחד. יש רק להוסיף ולהציע, כי הועד המרכזי יחמיר בזה בכל חומר־הדין.

ההסתדרות העברית באמריקה מחויבת לקבל על עצמה עוד תפקיד אחד בנוגע לספרות העברית, שכדאי להרגישו כאן ביחוד. אין צורך להכביר מלין על העושק הרב, שנעשה פה על ידי מוציאים ידועים, בהדפיסם מחדש, בלא זכות ורשות לכך, ספרים עברים, שיצאו ברוסיה. המחאות מצד הסופרים העשוקים לא הועילו אלא לזמן קצר; ואפילו עתה, בשעת חירום וצרה לסופרינו, השתמשו פה לסטים ספרותיים אחדים בשעת־כושר זו, שעת בהלה ומבוכה, ובאו להתחמם כנגד אש חורבנו של עמנו, והחזרו והדפיסו שנים מספרי־התלמוד הנפוצים ביותר של הוצאת „מוריה“ *, ומורינו משתמשים בגזילה הזאת בלי שום פקפוק וחשש. אמנם תירוץ יש בידם: אין להם ברירה אחרת, כי אין עתה כאן ספרים כשרים. אך מלבד שעדיין לא הותר הגזל אפילו בשעת־הצורך, הנה אפשר ואפשר היה להדפיס עכשיו, בזמן מלחמה, פה באמריקה ספרים אלו וכיוצא בהם בנטילת־רשות מאת מוציאיהם ובתנאים ידועים, ודבר זה היה עולה על נקלה. הסגולה היותר בדוקה נגד המזיקים האלה אינה אלא זו: ההסתדרות צריכה לשמש באמריקה, במובן החוקי, באת־הכח הרשמית של כל הוצאות הספרים העברים בחוץ־לארץ, ואז יהיו מוכרחים הפירטים הספרותיים האלה להפסיק את מעשיהם המגונים.

מלבד מעשה הארגון וכל המתיחס לזה, הנה ביד הועידה המכוננת הזאת ליצור מפעל אחד שאינו סובל כל דחוי, והגשמתו נוחה לפי תנאינו.

אם בעתות השלום אין מעמדם החמרי של רבים מסופרינו מוצק ביותר, לא כל שכן עתה, בשעת חירום. מצבם של אלו, הנמצאים בארצות־המלחמה, הורע עד לדיוטה התחתונה. במקרי־דוחק אחרים, אמנם לא בכל המקרים, חשנו לעזרה, אך כל העזרה היתה כל־כך חדלה, כל־כך ארעית, והצורה אף היא לא תדיר נאה היתה. מקרה כזה קרה זה לא כבר לעינינו על־פי מכתב מאת אחד מחשובי סופרינו, שנתפרסם ב„התורן“. המערכת העירה על הצורך ליסד קופה לעזרת הסופרים נגועי המלחמה, והנה עברו שבועות אחדים והכסף הנכנס דל כל־כך, עד כי חרפה תכסה את פנינו, מדי זכרנו את האלפים והרבבות, הנקבצים ברוסיה בזמן קצר לשם קופות ספרותיות שונות. הועידה צריכה לשים קץ פעם אחת למצב המדכא הזה: חייבת היא לכונן קרן ספרותית גדולה. תכלית הקרן לבוא לישע סופרינו ומשפחותיהם בכל שעת־הצורך, וכמו כן לעזור להם בעבודות ספרותיות ובהוצאתן לאור, וגם לקצוב פרסים להיצירות והחבורים היותר מועילים.

בנוגע לדבור העברי, הנה צריך הוא לעמוד במרכז הסתדרותנו, בהיותו החדוש היותר גדול בתנועת תחית לשוננו. אם יש מחברינו שאינם מודים עוד בו בפה מלא,

---

* ספורי המקרא (עם ציורים) לילדים. נסדרו ע"י י. ח. רבניצקי, ח. נ. ביאליק, ש. בן־ציון. חלק ראשון. הוצאת צעירים (על השער השני כתוב: צעורים). נויארק. המחיר 25 סענט. — הקדמת המחברים נשמטה לגמרי. „הוצאה“ כזאת של „צעירים“ או „צעורים“ אינה במציאות כלל, ושמה לא בא אלא לאחז את עיני התמימים.

שפת ילדים. ספר למוד וקריאת עם ציורים מאת ח. פ. ברגמן וש. ח. ברכוז. חלק שני, מחודש עם מלואים והוספות. ניו יארק, היברו פאבלישינג קאמפאני, 52־50 עלדרידזש סטריט, תרע"ו. — בסוף הספר הוסיפו עושקי הספרות האלה „נופך“ משלהם — ששה עמודים של „שירי ציון“, מין ערב־רב של שירים וחרוזים לגדולים ולקטנים, שאין להם שום יחס לגוף הספר.

הנה אם יתנו אל לבם את כל גודל־הערך של החזיון הנהדר הזה, מה שפעל ומה שעוד עתיד הוא לפעל, — אז יענו אמן אף הם להכרתנו הפנימית, כי חובה קדושה מוטלת עלינו לטפחו, לשכללו ולהפיצו ככל האפשר. הדבור העברי כשהוא לעצמו הריהו כבר עבודה לאומית גדולה, כי מצד אחד הוא משפיע על נפש המדברים בריח המחשבה העברית המקורית, ומצד שני הרי הוא משמש תעמולה מצוינה ביותר לתחית לשוננו בפועל. אולם מי מאתנו אינו יודע את העובדה, כי דבורם העברי של רוב העברים לקוי ומשובש מאד. ההסתדרות יכולה להשביח את המצב ולשקוד על תקנת הדבור העברי על־ידי הוצאת ספרי־עזר שונים, כגון: מלונים קטנים למקצועות שונים, כללי־הדקדוק בקצור, קונטרסי־שיחות וכו' וכו'. מן הראוי להעמיד על יד הועד המרכזי ועדה להתפתחות הדבור העברי, והיא תספק את כל הצרכים בנדון זה. אליה יפנו החברים בשאלותיהם ובהצעותיהם, והיא תבוא אתם במגע־ומשא תמידי לתכלית...

במה שנוגע להנוך העברי, הנה, בראש וראשונה, צריכה ההסתדרות להנהיג שעורי־ערב לגדולים על יד כל אגודה ואגודה; עליה לעבד תכנית מפורטת ללמודיהם ולהוציא, באפשרות הראשונה, ספר־למוד מיוחד לזה על פי תנאי המקום. ההסתדרות יכולה לתת את הסאנקציה שלה לבתי־ספר עברים משובחים ולתמכם תמיכה מוסרית, ועל־ידי כך תגדל פעולתם ותעצם השפעתם. היא יכולה לחבר תכנית־למודים משותפת לבתי־ספר הגונים ולבוא אתם בנגיעה תדירית בדבר ספרי־הלמוד הראויים ובדבר שאר השאלות הכרוכות בחנוך העברי. הובתה לדאג כמו־כן להשתלמותם העברית של החברים גופם על־ידי עצות והוראות בדבר ספרות ולשון, ידיעות היהדות והיסטוריה וכו', על־ידי פתיחת קורסים בשבילם למטרה זו, על־ידי משלוח מרצים מומחים וכו'; עליה להמציא חומר וביבליוגראפיה להרצאות ווכוחים, היעודים לשם דעת ספרותנו ולשם התפתחות הדבור העברי. מובן, שצריך להעמיד עוד על־יד הועד המרכזי ועדה לתרבות, שתעסוק בכל עניני הספרות וההנוך של ההסתדרות.

אלה הם ראשי־הפרקים של עבודת הועידה הראשונה ומעשי ההסתדרות בשנתה הראשונה. יאמרו, כי דברים קטנים הם, אבל מוכשרים לצאת אל הפועל על־פי התנאים והאמצעים, הנמצאים ברשותנו בזמן הזה. אל נא נרדוף אחרי אמרות יפות ואמתות חדשות — את הראשונות כבר שבענו, ואת השניות אין משמיע. „לאט ולבטח" — זאת צריכה להיות הסיסמה שלנו בועידה זו. ואם תעשה לפי כחותיה בעינים פקוחות את המעשים הנזכרים ולא תהלך בגדולות ובנצורות ממנה, — אז תהיה באמת למקור ברכה לתרבותנו העברית, שהיא חיינו ואורך־ימינו.

לְאִילָנִי

(בראש השנה לאילנות.)

יְשִׁישׁ־אִילָנִית, הֲסִין־קְדוּמִים,
תִּפְאֶרֶת גַּנִּי תָּמִיד לִי,
בְּשַׁלֶּכֶת כְּבַקַּיִץ
רֹאשׁ מַחֲמַדַּי אַתָּה לִי.
טַל יַלְדוּתִי לָן בִּקְצִירֶךָ,
סוֹד אֲבִיבִי קִנֵּן בָּךְ,
חֲלוֹמוֹת קֵיצִי בְּךָ פָּרָחוּ,
אַנְחוֹת חָרְפִּי נֶאֱחֲזוּ בָךְ.
בְּצוּק־עִתּוֹתַי בְּךָ חָזִיתִי,
תַּנְחוּמוֹת אֵל מָצָאתִי בָךְ;
שׁוֹאַת קַיִץ, סוּפַת חֹרֶף
לְמִשְׂחָק הָיוּ לִי כְּמוֹ לָךְ....—
עַרְפִלֵּי־הֹרִים הֵחֵל אֲרִין...
מִי יוֹדֵעַ הַנַּעֲשֶׂה בָךְ?
כְּיוֹם הֲרַת זֶה חָרֵד לִבִּי,
מָלֵא תִקְוָה וְיִרְאָה לָךְ.
בְּצִלְּךָ הָסוּ אֲבוֹת אֲבוֹתַי —
וּבְנִי לֹא יִמְצָא מַחְסֶה בָךְ?
כְּבְיָמִים עָבְרוּ אַל תְּכַזֵּב
גַּם הַפַּעַם תּוֹחַלְתִּי לָךְ!
עוֹד מְעַט וְרֶטֶט תְּחִיָּה
יַחֲלוֹף שׁוּב כָּל עֵץ וּסְבָךְ —
לְאָבִיב חָדָשׁ קוּם גַּם אַתָּה,
שׁוּב וּפְרַח גַּם לִי גַּם לָךְ!...

ב. נ. סילקינר.

חמשה עשר בשבט, תרע"ו.

חַיֵּי אָדָם

מאת שלום־עליכם

תרגום י. ד. ברקוביץ

מב.

עִם נַעֲרֵי הַשּׁוּק.

היתומים הקטנים מתודעים אל נערי העיר בוהוסלאוו. — אברהמיל השחור מלמד את גבור הרשימות פרק בשחיה. — חמדת היער ואגוזי־פרך. — אין בודקין ליחוס־אבות באמירת קדיש. — בית־המדרש הישן — זכר למקדש.

קשה להגיד, מה לקח יותר את לב הקטנים, כשיצאו מן חדר הזקן הצר והאפל לרחובה של עיר ונסחפו שם בחברת נערי השוק: הנהר, נהר רוס, היער הבוהוסלאווי או בית־המדרש הישן? קשה לדעת, איזה מן השלשה חנו היה גדול בעיניהם וכחו היה יפה יותר למשוך את לבם ולהעסיקם כל הימים עד כדי היסח־הדעת מכל העולם סביבם, עד כדי פריקת עול תורה ודרך־ארץ ושאר הדברים, שנער מישראל מצווה עליהם? דומה, כלום יש לך תענוג גדול מזה, שאתה חש על הנהר? הגע בעצמך: זה אתמול באת אל העיר הגדולה והנכריה הזאת, והיום, כיון שיצאת לרחובה של עיר ופנית כה וכה, מיד פגשו אותך חבר נערים, זרים ומיוזרים, שאינך מכיר בהם ואפילו שמותיהם אינך יודע עדיין, והם מקיפים אותך מכל צד, הללו מכאן והללו מכאן, מתבוננים אליך ומבקשים קרבתך, עד שהם נעשים חבריך וידם אינה זזה מתוך ידך, ואתם מתכנסים לכנופיה אחת ורצים כולכם יחד במורד ההר לשם, אל הנהר, נהר רוס. שם שאון ורעש, תנועה ושמחה. שם בעלי־עגלות משקים את סוסיהם ושואבי־מים ממלאים את חביותיהם. שם עומדות נשים ובתולות, יחפות וחשופות־שוק, כובסות בגדי־לבן, טופחות עליהם במזורות שבידיהן בכל כח ומתיזות רסיסים לכל רוח. שם נערים רבים מכל בנות העיר עומדים בין הסלעים ומתפשטים את בגדיהם, קופצים לתוך הנהר וטובלים עד צואר, מכשכשים במים בידיהם וברגליהם, מהנכים עצמם בשחיה, צדים דגים בכתונת, הומים ורועשים וצווחים זה לזה בקולי־קולות:

— הביטו וראו: הרי אני שוחה!

— ראה־נא גם ראה: הרי אני מוטל פרקדן!

— מוטב שתראני, כשאני שוחה מעומד!

— ואני טובל למעלה מראשי ועיני פקוחות!

— פנו אלי והביטו: הרי אני עושה בעבועות על המים!

הכל מדברים, הכל צווחים בקול, הכל מראים נפלאות. והם, היתומים הקטנים מפריאסלאוו, עומדים מנגד ועיניהם רואות וכלות. מקנאים הם בבני הכרך קנאה גדולה. והנה נגש אל שלום אחד מן החבורה, ערום כביום הולדו. אברהמיל שמו. בר־נש שמח וטוב־לב, שפניו שחורים כשולי־קדירה, עיניו עגולות ונוצצות וחוטמו עגול וקטן, כעין הפול.

—מה שמך?

— שלום.

— ולשחות אתה יודע?

— לא.

— אם כן, למה תעמוד בחבוק־ידים? התפשט בגדיך וקפוץ לתוך הנהר, ואלמדך לשחות ברגע אחד!

לא היו רגעים מועטים — והנער שלום בתוך הנהר, ואברהמיל השחור עומד עליו להשיטו במים, מלמדו פרק בשחיה, כרב המורה הלכה לתלמידו:

— שכב על בטנך! פשוט רגליך! נפח לחייך! עשה בידיך למעלה ולמטה, למעלה ולמטה! כך, כך, מהר ועשה, מהר ועשה!

הרב גוזר והתלמיד מקיים. התלמיד שוכב על בטנו, פושט רגליו, נופח לחייו, הותר בידיו למעלה ולמטה, למעלה ולמטה — וצולל בכל גופו במים כעופרת! נס נעשה לו, שרבו, הוא אברהמיל השחור, עמד מאחריו ולא נתנו לטבוע. תפס לו אברהמיל בראשו והקימו על רגליו והמתין לו עד שינוח קצת וישאף רוח.

— לא כך נוהגים לשחות, שוטה שבעולם, אלא כך. שכב והשתטח פה על ידי. אל תירא ואל תפחד. אתך אנכי. אני אחזיק בך בכל תוקף, ואתה תכשכש בידיך וברגליך במים עד שתיעף. אם אתה עושה כן, מובטח לך, שתדע לשחות!

אם כן, מתחילה היה עליו לאמר כך! עכשיו מבין שלום את החכמה הזאת, חכמת השחיה. אמנם לא ביום אחד ילמד אדם לשחות במים, ולא בשני ימים. כך אומר אברהמיל. חייב אדם לשקוד על הנהר ימים רבים ולהתמיד בשחיה כמותו, ואז ילמד את התורה הזאת על־בוריה. ואולם עוד הקיץ גדול. עוד יעברו ימים רבים עד בוא החגים. ונער, המצוי אצל הנהר שלש פעמים ביום, בהשגחת אומן־פרגוג כאברהמיל, מובטח לו, שיהיה שייט מובהק.

ולא את חכמת השחיה בלבד יודע אברהמיל — יודע הוא עוד כמה וכמה דברים. יודע אברהמיל גם להרעיד אילנות ביער ולהשיר אגסים ירוקים. למלאכה זו, מלאכת נישול האגסים, אין מומחה כמותו. אחד הוא ואין דומה לו. והאגסים ביער רבים מאד. אמנם האגסים הללו שביער אינם נחמדים כל־כך לטעם ואינם טובים ביותר למאכל. אדרבה, קשים הם כאבן, וטעמם — כחומץ לשנים! ואף־על־פי־כן אגסים שמם. ולא עוד, אלא מעלה יתירה להם, שבאים לו לאדם חנם, בלא מחיר. הפקר הם — כל הרוצה להשיל בא ומשיל. אלא מה? חייב אדם לטרוח הרבה עד שהוא משיגם. האגסים הללו שביער גדולים במרום, באילנות גבוהים מאד, ועל־כרחך אתה צריך לטפס ולעלות על ראש האילן ולהרעיד את צמרתו וענפיו בכל כח, שאלמלא כן לא יהיו האגסים נושרים מאליהם.

ומוצא אתה ביער זה, מלבד האגסים האמורים למעלה, גם אגוזים. אגוזי־פרך הם. ונקראים כך על־שם העבודה הקשה, עבודת־פרך, שאדם עובד בהם, עד שהוא מפצעם. האגוזים הללו אינם בשרים עולמית. מכוסים הם קליפה ירוקה, מרה כלענה, ואף גרעינים אין בהם. הגרעינים אפשר שיבואו אחר־כך. אבל אין בכך כלום. לפי־שעה משמשים האגוזים הללו לנוי בלבד. הקטנים ממלאים בהם את כיסיהם עד פיהם — וזאת תהלתם. המלאכה הזאת, מלאכת תלישת האגוזים, כשהיא לעצמה, דיה להקטנים. גדולה מלאכה, שמחממת את בעליה! והיער כולו, זה היער הגדול ודמיצל, כיום קל הוא בעיניכם? על אחת כמה וכמה, הנאה כפולה ומכופלת לשלום, שמטייל הוא שם עם חברו אברהמיל, נער נחמד ונעים, נוח לבריות, בעל מזג טוב ולבב תמים. ורק חסרון אחד אתה מוצא בו — שבן־עניים הוא, בן אשה אלמנה, המבשלת בבית יאמפולסקי.

שמע הדוד איצי והביא את הדבר לאזני הסבה גיטל. מיד נתעוררה הסבה גיטל וקראה את שלום נכדה אל מטתה, פשפשה בכרים למראשותיה והוציאה משם אגס ונתנה לו, והזהירה אותו כמה פעמים, שלא יוסיף עוד להפגש ולהתחבר עם נערים כ מ ו ת ם, פן ישמע הסב משה־יוסי, כי נכדיו נפגשים עם נערים כ מ ו ת ם — וירעיש שמים וארץ!...

אכן נקל להם להגיד זאת! איך יוכל שלום למנוע את עצמו מלהפגש עם נערים כמותם — ואת אברהמיל זה בעל־כרחו הוא רואה פעמים בכל יום, ערב ובוקר, בשעת אמירת קדיש בבית־המדרש הישן. אברהמיל אף הוא יתום ואף הוא אומר קדיש אחרי נשמת אביו בבית־המדרש הישן. בית־המדרש הישן בית־תפלה הוא לכל היהודים. שם לא ניכר שוע לפני דל. ולא עוד, אלא שיש רגלים לדבר, כי אביו של אברהמיל, עליו השלום, היה בשעתו אחד מבעלי־הבתים, בעל בעמיו, ואף מקום היה לו בבית־המדרש, ואם לא מקום מכובד ביותר, בכל זאת מקום הוא. המקום הזה עבר עכשיו בירושה לבנו היתום, כלומר, לאברהמיל השחור. אין איש בארץ, אשר יוכל לגרשו משם, ואפילו אם יתום הוא ובן־עניים. כך אומר אברהמיל בעצמו. ולא כל־שכן, ששום יהודי לא יעיז פניו להרחיקו מן התיבה, ממול ארון־הקודש, מקום שכל היתומים עומדים וקוראים קדיש בקול רם. אין בודקין ליחוס־אבות בשעת אמירת קדיש.

כשבאו היתומים מפריאסלאוו בפעם הראשונה לבית־המדרש הישן, הביאם אביהם־זקנם משה־יוסי והציגם לפני השמש וצוה עליו בכל תוקף, כי יתן להם מקום לאמירת הקדיש דוקא סמוך לתיבה, ממול ארון־הקודש, לפי שהנכדים נ כ ד י ו הם, וקדיש הם אומרים אחרי נשמת ב ת ו, אחרי חיה־אסתר!

השמש, יהודי זקן וכפוף־גב, שעיניו אדומות ומלפלפות, שמע את דברי הסב משה־יוסי בדרך־ארץ ולא ענה אותו דבר, אלא שאף אל חוטמו מלוא הריניין אבקת טאבאק, נער אצבעותיו במהירות ועמד והושיט גם להסב משה־יוסי את הקופסה, מקיש תחילה בצפורן אגודלו על כסויה,

פותחה ומקריב לו מנחת־טאבאק באין אומר ודברים. מנחת־טאבאק זו כך נדרשת: „אכן טוב טוב כי הגדת לי, שהנכדים נ כ ד י ך, האומרים קדיש אחרי נשמת ב ת ך, אחרי חיה־אסתר. מכיון שכך, מובטח לך, שאשמרם מכל משמר, כבבת־עיני ממש!“...

ואף־על־פי־כן לא היו ימים מועטים ונכדיו של משה־יוסי איש כפר־המרניה, האומרים קדיש אחרי נשמת בתו, אחרי חיה־אסתר, נכשלו בשמש זקן זה, בעל העינים התרוטות, ונהנו ממנו כמה וכמה סטירות יפות ודחיפות נמרצות בצד ובכתף. וכל זה עשה דוקא בהשאי, באין אומר ודברים, כמעט בלא כעס כל־שהוא, למען ידעו את תנואתו ולא יוסיפו עוד להפך את העמודים על פניהם, ולא יתגנבו עוד לבוא אל עזרת־הנשים לשחק שם עם חבורת הנערים את משחק „הסנורים“.

אמת, מה נהדר היה מראה בית־המדרש הישן בעיני היתומים הקטנים! בתי־כנסיות ובתי־מדרשות ראו גם בעיר־מולדתם הקטנה וגם בפריאסלאוו הגדולה, אבל בית־המדרש הישן שבבוהוסלאוו חן וקסם מיוחד היו לו, והדרת־השיבה, החופפת עליו, משכה את לב הקטנים כל־כך, עד כי נדמה להם, כי בו גודלו ונתחנכו וממנו יצאו לאויר העולם. כולו, למן החלונות הגדולים עם זגוגיותיהם הקטנות, הירוקות, הצהובות והאדומות, וארון־הקודש העתיק, המחוטב תבנית היכל ונשא על שני ראשי־אריות גדולים, והמזרח המהודר לפני התיבה, שכולו מצויר חיות קטנות עם גדולות, ועד הארונות השחורים, העתיקים והגבוהים, המלאים כולם, מלמטה למעלה, ספרים הרבה אין־קץ, ועד העמודים, אלה השטנדראות העשויים אלון, הגבוהים והכבדים, שאין אדם יכול להזיזם ממקומם, ואפילו הכיור הישן, כיור־הנחושת המהליך, שהזקנים נוטלים ממנו את ידיהם בכניסתם, והנערים מכשכשים במימיו להנאה סתם, — כל זה נראה אז לעיניהם גדול ורם, נשא ונשגב, קדוש ונורא מאד. בכל פנות הבית היה טבוע חותם של יופי עתיק, של הוד דורות רבים, של קדושת העבר. וכולו נדמה להם אז כהיכל ישן־נושן, כפליטת מחמדים מימי־קדם, כזכר למקדש.

הֶגְיוֹנוֹתַי וּתְפִלּוֹתָי

מאת

ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן.

זכור תזכור את יום המות!

שכוח תשכח את יום המות!

הרי לך שתי תורות, שתי השקפות על העולם ועל ההויה, שכל אחת מהן נובעת ממקור אחר.

ואני ככל האדם: יש שאני זוכר את יום המות, ויש שאני שוכח את היום המר. הכל לפי מעמד רוחי, לפי „מצב העצבים“.

וגם כעלות זכרון המות על לבי, אין אני מתיחס אליו באופן אחד תמיד.

יש שאני ירא מפני השלד בעל־המגל, מפני המלאך שכולו עינים עם החרב השלופה והטפה המרה שבידו. בשעת חרדה כזו קשה לי להבין את רוח האנשים המלאים תמיד ששון ושמחה, המתהוללים והמתעלסים בהבלי העולם הזה, או את רוח האנשים המלאים תמיד שלום ושלוה, כאילו אין כלל מות וכליון בעולם. באותה שעה, שאני מפחד מפני המות, אין אני יכול להשיג את רוח האנשים, ומה גם את חושבי המחשבות שבהם, שיש בידם להתעסק בדברים קטנים ולהסיח את דעתם מסופם, סוף כל האדם.

אוהב אני את החיים ודבק בהם, אוהב אני את האהבה, את התקוה, את המלחמה, את הגעגועים, את העבודה, את התענוגים וגם את צער העולם. ובא פתאום זכרון המות בלבי ופרש את כנפיו השחורות על כל אלה.

עובד אנכי עבודתי בחדרי או מטייל בחוץ, קורא אני בספר נעים או יושב בתיאטרון ורואה חזיון יפה; עומד אנכי לפני ציורים או פסלים נאים ומסתכל בהם ומתענג על חזותם, או יושב אנכי בין חברים עליזים, המבדחים את דעתי בשיחותיהם ובדברי חדודיהם, — והנה פתאום מפלח זכרון המות כחץ את מחי: מי יודע, אם לא כבר הנהו אורב לי, והוא רחוק ממני רק פסיעה אחת. עוד רק פסיעה אחת, עוד רק שעה קלה — ואני, הנושם והחי, אהיה לאפס ולאין, והיה כאילו לא הייתי מעולם; אמות בטרם שאשבע חיים, בטרם שאראה טובה ואחוש אושר. אמות — ולא אשבע עוד עיני אור השמש, הפרחים לא יהיו עוד שעשועי, לא אהיה עוד צמא ליופי, ותחדל גם אהבתי וגם קנאתי, תפסק עבודתי וגם מלחמתי, יקרע חוט מחשבתי וכבו כל הרגשות בלבי הקר.

ברגע כזה דמי קופא בעורקי ואני כבר מרגיש על פני את נשימתו הקרה של המות. ברגע כזה הנני מכיר ויודע, כי אין עוד מפלט מפני המות, יען כי בי הוא שוכן, אתי ילד, ומרגע ראותי אור החיים פרש המות עלי את צלו.

* * *

ויש שאני שואף למות, לחדול מהיות, להפסיק את פתיל־חיי, למען צאת מעולם המלא קטנות, שפלות, הכנעה, כיעור, חולין וטומאה, למען צאת מעולם המלא תלאות, פגעים וכל מיני יסורים, מעולם המלא הבלים ותעתועים.

לחיות! ללחום! לאיזה צורך? לאיזו תכלית? אין בכל העולם אלא מיתה, כליון וקרץ. בכל שאני פונה הנני רואה רק את פני המות, כי למענו הכל נברא, הכל לוחם והכל סובל.

צדקו אמנם חכמינו הקדמונים באמרם: „טוב מאד — זה המות". ובאמת, מדוע עלי לפחוד מפני המות, מפני האפס המוחלט? הן אפס הייתי בטרם נולדתי ואפס אהיה גם אחרי מותי. יסודי מאין וסופי לאין. והחיים שאני חי הם רק מקרה, רק שחוק רע, רק מארת אלהים. ומה הם חיי האדם בכלל, אם לא גשר צר וקצר בין שני חופי אפס, גשר נטוי על תוהו ובוהו של נצח נצחים?...

ובשעה כזו ירא אני את החיים ותהומותיהם, יאושיהם וספקותיהם, ואני מחכה במנוחה שלמה לקראת בוא המות. אמנם מתמהמה הוא מעט, אך בוא יבוא. לא ישכח גם אותי. הכל מתים, וגם אני נולדתי למות. זה גורל כל האדם, כל החי, כל הצומח, כל גרמי השמים — וזה גם גורלי אני. ומה אתאונן — הן בשבילי לא ישונו סדרי־בראשית.

בשעה כזו הנני חושב: מי יודע, אם לא טוב באמת, אם לא נעלה האין מעל היש? ואני אומר: איזהו חכם הרואה את יום מיתתו במנוחה, בחשבון ודעת.

ובשעה כזו קשה עלי להבין, מדוע דבקים הם האנשים כל־כך בחייהם, בחיים שאין בהם אלא בושה וכלימה, אונאה ותרמית, שמחות קטנות ודלות וצרות גדולות ואיומות, תענוגים קלים ויסורים כבדים, מעט אור והרבה חושך, מפלות נוראות ונצחונות פעוטים?

* * *

יש שאני חפץ לגוע לאט־לאט, כגויעת שירה, ככבית נר, כשקיעת שמש, כהאלמת הד, ככמישת פרח, כמיתת כוכב, וחפץ הייתי להרגיש בדעה צלולה ומיושבת את טעם המיתה, טעם הגסיסה ואת המעבר אל החדלון הנצחי.

ויש שאני מתפלל בסתר לבבי ליוצרי, כי ישלח לי פתאום את צירו הנאמן, את מלאך־המות, מבלי אשר אחכה לבואו, מבלי אשר יבולבל ויבהל מפניו רעיוני והגיוני ומבלי אשר יזדעזע ברגעי האחרון רגש־קיומי.

מתפלל אנכי למיתה חטופה, כשירה הנפסקת פתאום בעצם נעימותה ורוממותה, וכברק אשר יעלם בן־רגע וכהרף־עין. חפץ הייתי למות ולהסתלק מן העולם בעודני מלא כחות־עלומים ובעוד אשר לא דלל מקור יצירתי הפנימית; הנני משתוקק למות בטרם שקפצה עלי מכוערת זו וזקנה שמה, בטרם שיקהו חושי, בטרם שתשקע האש בדמי, בטרם שתרפינה כנפי־מחשבתי ובטרם שתחדל האביונה. חפץ הייתי למות בטרם שאהיה למשא על אחרים, כזקן־ילד וכחלש אין־אונים, אשר על משענתו יתהלך וגם אור עיניו אין אתו, בטרם שאהיה למשא גם על חברי וגם על אהובי נפשי ויוצאי חלצי, בטרם שאטעום טעם המחלות, הסמים והרופאים.

ואני מתפלל לאלהי מרום: אל בחמתך תיסרני ואל תאריך ימי ושנותי, מיחושי ורפיוני עד אשר יזכוני רעי, למען יתעללו בי כאות־נפשם ולמען יכלו בי חצי־נקמתם בדרשות ונאומים, בברכות וכבודים תפלים ומגוחכים.

ואם נגזר עלי מן השמים להגיע, בעונותי הרבים, לימי זקנה ושיבה, אל תקח נא, אב רחום וחנון, את רוח קדשך ממני וכבלות כח גויתי אל תכלה גם את רוח יצירתי, את טעמי הספרותי ואת משפט שכלי. אל תביאני לידי נסיון קשה ומר לראות בימי אפיסת כח יצירתי, בימי כבית נר נשמתי, את חברי הצעירים, או את אנשי־מצותי, את אלה אשר פגעו בי או אשר פגעתי אני בהם, בהיותי עוד מלא כח וליח, לראות אותם שמחים בסתר לבבם לאידי, לדלותי המוסרית ולעניותי הרוחנית. למראית־עין ישימו על ראשי עטרת „סבא חביב" ויתנו לי כל אותות כבוד, ושלא בפני יבזו את צלמי, ינהגו בי ובכל אשר כתבתי קלות־ראש ויבטלוני בתכלית־הבטול. בבואם אל ביתי, ישתחוו לפני בהכנעה רבה, כתלמידים אשר שתו כל ימיהם את דברי בצמא, ובצאתם מעל פני, ישלחו לשון למולי ויאמרו איש

לרעהו, כי כליתי ימי בהבל, עפר ואפר הייתי בימי עמירתי, קל וחומר בזקנתי.

* * *

יש שאני מתפלל לאלוה עושני, כי ישלח לי את מלאכו הטוב, זה המות, אל חדרי, אל נוי. חפץ הייתי למות על מטתי בקרב אהובי לבבי ומחמדי נפשי, על יד ספרי ופרחי, אשר הנעימו והעשירו את חיי, חוק צבאי עלי ארץ. חפץ הייתי למות בשעת שקיעת חמה, שקיעה יפה, ולשמוע ברגע האחרון של יציאת הנשמה קול שירה וזמרה נוגה, וגם את קול ילדי, ילדי בשרי ורוחי.

כבירה היא שירת החיים, אולם יותר רוממה היא שירת המות. ואשרי האיש, היודע לא רק לחיות מתוך יופי, כי־אם גם למות מיתה יפה, כי זה כל האדם.

ויש שאני מתפלל בלבבי: יוצרי, אם נגזרה עלי מיתה שלא בזמנה, אל נא תמיתני באהלי, בארבע אמותי ומתוך העויותיו המשונות והמכוערות של חולה גוסס, כי אם בשדה־קטל, בקרב הלוחמים על חופש עמם. המיתני נא בשדה־קרב, במלחמה בעד רעיון רם ונשא, לשם נצחון הצדק, לשם גאולת האומה השסויה והבזויה. כמה מכוערה היא המיתה, הבאה מתוך חולשה וזקנה, המכעיסות, מרגיזות וממררות את חיי הבריאים והצעירים, המטפלים בההולך למות, ומה יפה ורוממה היא המיתה לשם תחית האומה, לשם אשרה וחירותה, המיתה הבאה מתוך גבורה, אימוץ־הלב ומסירות־הנפש.

ואם נגזרה עלי מיתה בעיר־הבירה, אל נא תהיה קבורתי ולויתי למשכן־עולמים מחזה־שעשועים להולכי־בטל, לאנשים שלא הכירוני ולא ידעוני מעולם, ענין לספרנים ודברנים, לצלמנים ועתונים, למנחמים ומרחמים.

היום יקברוני, ומחר —— ישכחוני.

ויש עוד תורה אחת והיא אומרת:

זכור את החיים והובותיהם ותביעותיהם יום־יום ורגע־רגע. והדברה הראשונה של תורה זו: עבוד, יצור, להם יראה היים!

טובה תפלה לזקנים ורפי־כח, ועבודה — לבריאים ומלאי רוח חיים.

החי חיים יפים תהיה גם מיתתו יפה.

מִשּׁוּט בָּעִתּוֹנִים

מאת

ג. קהלת.

„פרשת איליאודור" הייתה מיושבת בעתונות היהודית אשר בניו־יורק זה חודש ימים, ולא רק שלא פג עדיין טעמה וריחה לא נמר, אלא שמיום ליום היא „מתבשמת" יותר וטעמיה מתרבים, מיום ליום היא מושכת יותר את תשומת־לבו של ההמון הסקרן למשפחותיו, שכל אחד ממנו רואה בה מהרהורי לבו וכל אחד מוצא בה את אשר חמדה נפשו: הקורא ה„ראדיקאלי", הרואג לתקון העולם, רואה בה „מלחמת־מצוה" עם הריאקציה בארצות־החושך; הקורא האוהב „פוליטיקה" מוצא לפניו פתח פתוח להציץ ה„חצירות מלכים"; והקורא ההדיוט, הבהול אחרי ספורי־עגבים מפולפלים, — זה בודאי מוצא בפרשה „חריפה" זו את מבוקשו.

כפי הנראה, לא טעו בחשבונם שני העתונים — ה„טאג" וה„ווארהייט", — הנותנים לפני הקהל את ה„סודות מאחורי הפרגוד של הפוליטיקה הרוסית", שחצים סוד גלוי לכל העולם וחצים ספורי־בדים ושיחות־חולין של עמי־הארץ, פרי דמיונם של יושבי־קרנות ברוסיה. יודעים עורכי העתונים את נפש בהמתם. החשבון עלה יפה, ו„הנזיר המשוגע" נעשה ברחוב היהודים מין תלפיות, שהכל פונים אליו, הכל מטפלים בו, דנים עליו מתוך כובד־ראש, כותבים „מכתבים אל המערכת" ו„דעות־עם", שולחים מחאות מאגודות ויחידים — הכל כמנהג המדינה בשאלות, העומדות ברומו של עולם.

גם שני העתונים המגלים טמירין אינם פורשים, חלילה, מן הצבור ואינם מונעים את הטוב מבעליו: גם ה„טאג" וגם ה„ווארהייט" — שניהם פתחו את עתוניהם בפני כל המושך בעט לבוא ולדרוש מעל „בימת העם" ולהורות הלכה בפרשה סתומה זו, האומרת: „דרשני". שניהם אינם יראים את דעת הקהל, כי הן שניהם לא נתכוונו אלא להביא גאולה לעולם ואת מעשיהם עשו רק ל ש מ ה: ה„ווארהייט" הלאומית מתכוונת רק „לעשות נקמה בגויים", וה„טאג" הראדיקאלי — חובתו הלא ידועה: חובתו היא להפיץ מעט אור — „להאיר את השכבת רוסיה, הטובעת ביון המצולה". ואולם ראה זה פלא: שונה הוא יחוסם של שני העתונים הללו לדעת הקהל שלהם תכלית שנוי, וכל הרוצה לעמוד על אופיו של כל אחד מהם, ימצא פה לעצמו שדה־צופים נרחב.

ה„ווארהייט", שהיא כבר מיושבת בדעתה, יודעת את נפש קוראה ולבה גס בו, לא ראתה צורך לעצמה להכנס למחיצת „העם" ולענות אותו דבר על מחאותיו והסכמותיו. בבת־צחוק ערמומית של דודה טובה וקלת־דעת מביטה היא מרחוק על התרגשותם הפטפטנית של הנערים, מרשה להם להוציא את כל רוחם ואינה חוששת כלל, שמא יפגעו בכבודה הלילה. כבודה במקומו מונח. חתום הוא בהותמו של הקדוש־ברוך־הוא על מזוזות דלתיה: „כל מה שאתם קוראים בה„אמת" — אמת היא". מה איכפת לה? ומה ממנה יהלך? אדרבה, יקומו־נא הנערים וישחקו שם בפנה — והיתה השמחה שלמה! והנערים יורדים לסוף כונתה של הדודה הטובה ומשחקים להנאתם בקרן־זוית זו, הנתונה להם. אם יום אחד אתה קורא ב„פנת העם" הזאת מכתב, המזהיר על „הסכנה הכרוכה בהדפסת סודותיו של איליאודור", — מובטח לך, כי ביום השני תקרא מכתב שני, המוכיח, כי „סודותיו של איליאודור אינם יכולים שוב לקלקל את מצבם המקולקל של היהודים ברוסיה"; ואם היום בא קורא אחד ומכריז ומודיע על עמודי ה„ווארהייט" עצמה, כי „השליך את ה„ווארהייט" בגלל איליאודור", — דע למפרע, כי מחר יבוא אחר וידרוש מאת

המערכת טובת־הלב, כי „כתביו של איליאודור צריכים להופיע בעתון גם ברוסית".

מה שאין כן ה„טאג". ה„טאג", שעוד צעיר לימים הוא ונדר נדר מתחילת ברייתו להיות „ראדיקאלי" ולהפיץ רק אור ולהרחיק מן החנונות, אינו מעיז פניו בפני קוראו כל־כך. מתירא הוא להחזיק בגלוי במנהג המדינה, ש„ביזנס" לחוד ו„דעת־הקהל" לחוד. ולפיכך נרתע קצת לאחוריו משפעת המחאות, המתרגשות ובאות נגד „מעשה איליאודור", והטריח את הפרופיסור יצחק אייזיק בן אריה צבי הלוי איש הורוויץ לבוא ולתרץ את כל הקושיות והאבעיות של קוראיו המקשים. והפרופיסור הנכבד הלזה יודע מפי הנסיון, כי אין לך מלה חביבה על הקוראים ה„ראדיקאלים" אשר ברחוב־היהודים כמלה „מהפכה", ואין לך שם יותר איום ונורא לגבורי ישראל אלה מהשם „פחדן", — ובא וקרא ב„שם המפורש" והצליח במשלחתו והרגיע את הלבבות בהלכה פסוקה: כל מה שמזיק להרי־אקציה מועיל להריבולוציה. ואנחנו מה אנו? פחדנים בני פחדנים, בני עם מוג־לב, שכתב על דגלו: „אשרי אדם מפחד תמיד"...

התשובה האבטוריטטית הזאת הניחה קצת את דעת הקוראים הנרגשים, והעתונים בקשו כבר לישב בשלוה וליהנות מפרי רוחו של הנזיר המשוגע, — והנה קפץ עליהם רוגזו של סופר אחד נקי־דעת וטהר־רוח, העומד מחוץ למחנה זה של עתונים ועתונאים וכונתו אינה לקנתר, אלא כונה פשוטה וישרה — לבער את הרע מקרבנו.

הסופר הזה הוא ל. ש פ י ר א, שפרסם מכתב גלוי בעתונים אחרים בדבר הענין הרע הזה. הכותב פונה לא אל ה ע ת ו נ י ם, שקנו את כתבי איליאודור לשם עסק וריוח, אלא א ל ה ס ו פ ר י ם, העובדים במערכות ה„טאג" וה„ווארהייט", ובאזניהם הוא משמיע את דברי־הכבושין האלה:

„חברים! רוצה אני להביע לכם בזה את צערי והרפתי על דרככם, אשר בחרתם לכם בהשערוריה היהודית־הכרכית הזאת. מרשים אתם לעצמכם לעבוד במחיצה אחת עם בריה כזאת, שידיה מגואלות בדם יהודים. רואה אני ומתפלא, כמה ירד רגש הכבוד שלכם באתמוספירה הזאת, שיכולים אתם לעבור בשתיקה על מעשה רע זה ועוד להעשות חרפה על כבוד עטכם בפומבי".

ואחרי שהוא מבאר את ספקותיו בנוגע לבעל הסודות עצמו ולהזירתו בתשובה, הוא מוסיף:

„בקצרה: בתור יהודי ובתור אחד מחבריכם אני דורש מכם, שתשימו קץ למעשה נורא זה. ואם לא יעלה הדבר בידכם — צריכים אתם כולכם לעזוב את בתי־המערכת שלכם. בתור יהיד אין לי, לצערי, אמצעים להכריח אתכם, כי תמלאו אחרי דרישתי הצדקת. זה הוא בזיון וחלול כבוד הסופרים וכבוד כל העם. הסירו מאתנו, הסופרים היהודים, את הכתם הזה. יהי־נא האומץ בלבבכם להגיד בגלוי „אשמנו" ולתקן את אשר עויתם".

על הדברים הנאמנים האלה של סופר חשוב ומכובד לא ראתה ה„ווארהייט" צורך לעצמה להשיב גם הפעם. מה לה ולדברי אמת של אחרים? יש לה „אמת" שלה, המוטבעת על מזוזות שעריה. ומלבד זאת, ליתר עוז וחזוק, היא מדפיסה בכל יום בפתח ה„סודות" של הנזיר מין „קמיע" או „שיר־המעלות", המשמש כשמירה מפני המזיקין — הלא הם דברי האלה והשבועה של „הנזיר המשוגע", העומד ונשבע בכל אברי גופו ובכל חמשת חושיו ובשאר הדברים החביבים עליו, כי כל הדברים הנתונים בזה לפני הקורא אינם חלילה משל ומליצה, אלא דברים כהויתם, מעשים שהיו.

אבל כנגד זה לא עצר ה„טאג" ברוחו ויצא גם הפעם במאמר של אחד מ„בעלי תריסין" שלו. המשיב כהלכה היה הפעם אחד מעובדי מערכת ה„טאג", מר כץ, וראשית דבריו הם דברי הכנעה וצדוק־הדין, כביכול, בחינת „תפלה לעני כי יעטוף". ככה מדברות נשים צדקניות אחרי בלותן. מה אנו ומה חיינו? הרי כל כחנו מאפע. „פועלי העט" אנחנו, ואין לנו במדינה זו שום השפעה על מהלך בתי־החרושת, שאנו עובדים בהם — העתונים. וכי מה נעשה ומה נוכל? ברעתנו אין הבעלים נמלכים ואת פינו אינם שואלים. כלום אשמים אנחנו?...

והנה אילו הסתפק הסופר הנכנע הזה במדת ההכנעה שלו, אפשר היה עוד למחול לו — משום צער בעלי חיים. ואולם באמצע דבריו נזכר פתאום, כי איש ראדי־קאלי הוא בטבעו, והעתון שלו אף הוא־עתון ראדיקאלי — והפך פתאום את פניו ולבש קנאות ועמד לטהר את הקופה הגדולה של שרצים, הנגררת מאחרי עתונו, בטעמים קלושים אחרים. ראשית, אין איליאודור זה פורע פרעות כלל וידיו אינן מגואלות בדם יהודים (כלומר: הוא עצמו לא הרים את הגרזן בידו. — ג. ק.). שנית, איננו עתה מה שהיה קודם. שלישית, איננו עובד במחיצה אחת עם העתונאים היהודים. ומלבד זאת —

„נניח, שאיליאודור נשאר „פוגרומשציק", — אבל אתם צודקים הייתם בחשדיכם, אילו בא אלינו איליאודור בתור משיח מוסר, בתור מנהיג ריבולוציוני, בתור עסקן צבורי. ואולם לא כן הוא הדבר. איליאודור בא אלינו ומסר לנו את העובדות הידועות לו מאחורי הפרגוד של הפוליטיקה הנסוגה לאחור, השונאת ישראל וכו'. כל אלה הן עובדות, שיש להן ערך פוליטי והיסטורי"...

אתה קורא את הדברים האלה — וקשה לך להחליט, למי הם מכוונים: לבעל הטענה, להסופר ל. שפירא, או לה„אודיטוריון" — להעדר הגדול של קהל הקוראים, לזה התם, המאמין לכל דבר? הן לא יאמין הכותב בתומתו הרבה, כי בדברים כ א ל ה יניח את דעתו של מר שפירא ואת דעתם של שאר אניני־הדעת, הנרתעים לאחוריהם למראה מפלצת זו, שהעמידו העתונים היהודים בתור „חזן" לעבור לפני התיבה היהודית בצבור. או אפשר בטוח הוא הסניגור המומחה, כי מר שפירא ל א י כ ו ל להבליג על גועל־נפשו ו ל א ק ר א את הפטפוטים התפלים של אותו הכומר — ולכן לא יבוש ולא יכלם לדבר בפניו על הערך הפוליטי ועל הערך ההיסטורי, שיש להם?

אם כה ואם כה — ודבר אחד אנו למדים מכל הענין הזה: כי מר שפירא, למרות שבתו זה כמה שנים בין אחינו הסופרים בארץ הזאת, עדיין נשאר „ירוק" כביום בואו. שאלמלא כן, לא היה מתרגז עוד ולא היה כואב עוד למראה החרפה הגדולה, שהעתונות היהודית עוטה על כבודנו, אלא היה יושב מחריש ודומם, כובש צערו בפני עצמו ומחליט פעם אחת בלבו, כי יציר זה של רחוב־היהודים אין לו שוב תקנה אלא זו:

ירעה עד שיסתאב...

חֲלוֹמוֹתֵינוּ

מאת

מ. שיינקין.

(המשך)

עם אור בוקר באנו לסביבות חאן־יונאס. משני צדי הדרך הרחבה והישרה גנים של עצי־פרי שונים: זיתים, אפרסקים ושקדים. לא קוינו למצוא כאלה בנגב, כי עברנו כבר בערבות החול, ואולם חאן־יונאס נאות מדבר היא. ארבעה כפרים התאחדו במלחמה של עבודה נגד החול, הבא אליהם מן המערב ומקרן דרומית־מערבית של הים. גדרו, עצרו בעד החול, נטעו עצים, ויהיו להם הגנים היפים האלו בין הבתים, הרחובות והשוקים בתמונת עיר, העיר האחרונה בנגב, שם גם מקום פקידי צבא הגבול (כי צבא אחר אין).

מכרנו העברי מעזה, שלוה אותנו בדרכנו זו, הביא אותנו אל בית אחד מנכבדי העיר, שקיים בנו מצות הכנסת־אורחים כהלכתה: בחדר־האורחים הגדול, שרצפתו כולה מרופדת שטיחים בטעם המזרח, הושיבו אותנו בחצי גורן עגולה. בעל־הבית שם לפנינו קפה, זיתים, גבינה ומצות חמות, רכות ומקופלות, והוא עומד עלינו לשרתנו. זקני העיר ונכבדיה באו לחלוק לנו כבוד וישבו ממולנו, אחרי ברכם אותנו, בהגישם את ידם אל הלב ואל המצח; גם אנחנו, האורחים, צריכים היינו לחזור על סימני־ברכה אלו ולדרוש בשלום כל אחד מהנכנסים ובשלום ביתם, כאילו מכירים אנו אותם מתמול־שלשום. אחרי עבור כמה רגעים של שתיקה מתרומם הזקן שבחבורה מעט ממושבו ומתחיל שוב בברכה, וכל המסובים עונים עוד הפעם שלום וברכה. פעמים ושלש חוזרים על הנימוס הזה. אחר־כך נעשית השיחה יותר חפשית וחיה. מדברים על האויר, על גשמי המלקוש שאחרו לבוא ועל מזרע תבואות הקיץ. מזה עוברת השיחה אל ענין המושבות העבריות המצליחות, ואנשי המקום מרמזים לנו, כי היו שמחים לראות גם בסביבה זו מושבות עבריות. אנחנו מדברים כתיירים סתם, מבלי הרבות דברים בעניני הישוב. ככלות התוכן לשיחה, יושבים ישיבה סתם ומעשנים את הנרגילות, הנמסרות בדרך כבוד מאחד לשני. ככלות השתיקה הנימוסית, קמים כולם ונפטרים מאתנו בשלום. אז יצאנו גם אנחנו לשעה לבקר את רחובות העיר. ובצהרים הודיעו אותנו, כי כבר הבריכו את הגמלים בשבילנו בקצה גבול העיר.

בשביל שבעת הנוסעים הוכנו חמשה גמלים ושני סוסים. כל אחד מאתנו צריך היה לנסוע חליפות — פעם על הגמל ופעם על הסוס; כי כבד הדבר לנסוע במשך זמן ארוך על דבשת הגמל — זו אנית המדבר המתנועעת בלכתה, כנוע הסירה השטה על פני הים, וקשה לרכוב גם על הסוס, המשרך את דרכו בחול העמוק, המגיע עד הברכים. צחוק עשינו לנו בעליתנו הראשונה על הגמלים, כשקם הגמל על רגליו האחרונות והרוכב הבלתי־מנוסה התגלגל ארצה. ילדי הכפר, שהתאספו סביבותינו, התלו בנו, בני העיר הפראים, שאינם יודעים פרק ברכיבת גמלים.

כשעתים הלכנו במסילה דרומה עד הגבול שבין טור־קיה ואנגליה. רפיה שם העיר, שהיתה פה לפנים; עתה נמצא פה רק בית קטן אחד לפקידי הגבול, המכברים לשבת באוהל. הפקיד היחידי, שמצאנו בתוך האוהל, היה פקיד־צבא ממדרגה נמוכה; רגליו יחפות ועל גופו כתונת ומכנסים שאינם בתכלית השלמות. והוא מעשן נרגילה ומהרהר. בקרירות כיוהדה שאל הפקיד לשמותינו ולמטרת נסיעתנו, כלאחר־יד קבל מאת אחד מחברינו „לזכרון ולסיגארות" ח"י מטבעות של נחושת, ששוין כשני דולא־רים, ונפרד מאתו בשלום, ונצא ונעבור את גבול טורקיה.

סימני הגבול במקום הזה הם שני חצאי עמודי־שיש, שרידי קרומים מחורבת העיר, מונחים בדרך ומטולטלים מזמן לזמן הנה והנה. כי מפקידה לפקידה משתמשים שומרי הגבול הטורקים הנאמנים במקרה של התרשלות והשגחה שאינה מעולה מצד שומרי הגבול המצרים, והם מעתיקים את שרידי העמודים דרומה ומרחיבים בזה את גבולות ארצם; ובשוב השומרים ההם וראו את אשר עשו להם הטורקים, והביאו גמלים או סוסים והשיבו את האבנים למקומן. הסגת גבול שכזו היתה גם זמן־מה לפני בואנו שמה, ועד שהגיעה שמועה זו בצורתה לחצרות המלכים, נמסרה בתוכן משתנה קצת, כי ממשלה אחת הביאה אל הגבול כלי־תותח כבדים, רתומים לשלשה־עשר זוגות של פרדות. ידיעה זו הביאה בשעתה לידי סכסוכים פוליטיים והשפיעה לרעה גם על תוצאות נסיעתנו.

גם בעבר המצרי של הגבול הזה עומד בית קטן; ואולם מצאנו אותו ריק, כי הלכו השומרים לבקר את שכניהם הבדואים אשר בפנים הארץ. ראינו בזה את סימני „החופשה" וההשפעה האנגלית, ונתעודד ונלך הלאה בתוך הארץ החפשית, ורק כאשר הרחקנו ללכת כמטחוי קשת ונעלמו מעינינו האוהל והדגל הטורקיים, עמדנו לנוח ולסעוד את לבנו. פתאום ראינו פרש טורקי יורד אלינו מן ההר, ובטרם הגיע אלינו קרא בשם שר צבא הגבול, כי נמהר לשוב. באמת לא היתה הרשות לפרש הזה להכנס אל תחום האנגלים, ואנחנו לא היינו מחויבים עתה להזקק לו; ואולם הלא בדעתנו לחזור בעוד ימים אחדים, ובידם להפרע ממנו אז. כבני יעקב בשעתם, שנתפסו על־ידי הגביע, שמנו את כלינו על גמלינו ושבנו חפויי ראש.

שר־האלף דבר אתנו קשות על אשר עברנו את הגבול בלא רשות מיוחדת, ואיים עלינו בעונש נורא; אבל מכרנו פקיד־הצבא הראשון רמז לנו, שאין השד נורא כל־

כך. אחר מחברינו נכנס אתו האהלה, הראה לו את תעודותינו ושלם לו כחמשים דולארים „דמי ענושים" על עברנו את הגבול, והמת הפקיד העליון שכבה. הפעם העיר למוסר אזנינו על שהעזנו לעבור את הגבול בגלוי; שם למעלה, דרומה־מזרחה, הגבולים אינם מסוימים, ואנשי המקום עוברים הנה והנה, ואולם פה, במקום העמודים, אסור לעבור. הבינונו דבר מתוך דבר, ונלך לאורך הגבול קרימה במרחק מילים אחדים; אחרי כן שמנו פנינו דרומה ונכנסנו שנית בתוך גבול מצרים.

„כל מה דעביד רחמנא לטב עביד". כי תחת אשר קודם שמנו את דרכנו לאורך גבעות החול, מקום ציה, הנה עתה עברנו על־יד שדות זרועים ובמקומות של ישוב. פה ושם ראינו קבוצות אהלי הערביים הבדואים. השמש נטה לערוב. הרועים הביאו את העדרים הביתה. הילדים הערומים רצים לפגוש את הטלאים ואת הגדיים, והעלמות השזופות והגמושות פוגשות בשמחה ובצהלה את צעירי הרועים הגבוהים והרעננים. על הגבעה תחת העץ יושבים הזקנים בחצי גורן עגולה, פניהם נחושת מבהיקה לאור קרני השמש האחרונים, שותקים, הוזים ורוח האגדה מרחפת עליהם מלמעלה. לפני האוהל, על יד מערכת העצים המהבהבת, מטפלת האשה בהכנת הארוחה, טוחנת בריחים, דכה במדוכת־העץ ומבשלת בפארור. לו עמדנו רגע, כי אז הכינו גל בחיים השקטים האלו, כי הכל היו ממהרים לטפל באורחים; עתה, כשאנו עוברים עליהם מרחוק, כמעט שאין איש שם אלינו לב. אורחת הגמלים שלנו משלימה פה את תמונת חיי הבדואים הרגילה, וגם אנחנו בעצמנו כאילו מתבטלים ונבלעים בתוך חלל העולם הרך והשוקט ובתוך דמדומי הערב.

חשכת־לילה אשר בסוף ההודש. כוכבים נוצצים מלמעלה, בשחור הכחלחל אשר בעומק הרקיע. צלצול הפעמונים והרמונים אשר על צוארי הגמלים. קולות לא־ברורים הרחק, הרחק, במישור השפלה. שרידי אבוקות במרחק, על האופק, בין אהלי הערביים. תרדמה נסוכה, עיפות והזיה. שברי רעיונות וזכרונות מימי קדם, עת הלכו אבותינו הלוך ונסוע הנגבה. אולי במקום זה ובשעה זו עברו גם הם, ולא ידעו ולא הבינו, כי בסוף הדורות יבואו פה בניהם הרחוקים? אל עולם! ומי יבוא הנה אחרינו? האם נרבה עוד לתעות ולבקש מנוח?

רזי לי, רזי לי, ליל מדבר, חלל העולם.

(עוד יבוא.)

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— הנשיא ווילסון בטל גם בפעם הזאת את ההצעה הידועה של בוירנט בדבר הגבלת האימיגראציה לאמריקה, שנתקבלה זה במה פעמים בקונגרס ובסינאט של ארצות־הברית, וגם הפעם דחה את ההצעה מפני הסעיף המדבר על אסור הכניסה לאימיגראנטים, שאינם יודעים קרוא וכתוב בשום שפה.

„היתי מסכים — אומר הנשיא בהודעתו הרשמית על בטול ההצעה — לכל הסעיפים שבה, אלמלא יראתי, שמא יגרום הסעיף על ידיעת הקריאה והכתיבה שנוי גמור במהלך הפוליטיקה של הארץ הזאת, שנוי כזה אינו מבוסס על הצדק והיושר. הסעיף הזה לא בא להבחין בין מעלותיו וחסרונותיו של האימיגראנט, אלא מטיל עליו עונש על שלא הספיקו בידו ללמוד ולהשכיל בארץ־מולדתו. ויתר על כן: אם נניח גם רגע, כי דרישה כזו על־דבר בחינת האימיגראנטים בכתב ובקריאה צודקת היא, יש בה צד אחד, העלול לגרום אי־נעימות ביחוסינו האינטרנאציונאליים, והצד הזה הוא — ההוספה, האומרת להוציא מן הכלל את אלה האימיגראנטים, העוזבים את ארצם מפני רדיפות דתיות ופוליטיות. דבר שכזה עלול לפגוע בהיחוסים הדיפלומאטיים בין אמריקה וארצות ידועות".

— היום הראשון שעבר (29 יאנואר) נקבע מטעם ועדי־העזרה ל„יום התג" יהוקדש כולו לקבוץ כספים לטובת נגועי־המלחמה. במאות ערים ועירות בארצות־הברית יצאו אלפי מתנדבים לאסוף תרומות מאת כל פנות העם. בהרבה ערים נערכו אספות־עם גדולות. מן האספות יש לציין ביחוד את אלה, שנערכו בברוקלין ובפילאדלפיה. באספת ברוקלין נקבץ סכום של חמשים אלף דולאר, ובזו שבפילאדלפיה הגיע סכום התרומות לשבעים וחמשה אלף דולאר.

אין לדעת עדיין את המספר המדויק של התרומות, שנקבצו במשך השבוע בכל רחבי אמריקה. יום 29 יאנואר היה היום הראשון ל„שבעת ימי הרחמים", ועבודת קבוץ התרומות עדיין הולכת ונמשכת.

— באניה ההולאנדית „רינדאם", שהגיעה לחוף ניו־יורק ביום הרביעי, 24 יאנואר, באו כשש מאות נודדים יהודים מתחום־המושב היהודי, הנמצא ברשות גרמאניה. מספר הגברים בין הנודדים האלה מועט מאד; רובם הגדול — נשים וטף, רבים מהילדים האלה הם יתומים: אבותיהם מתו במלחמה או נספו בעקב המלחמה, ואת דרכם לאמריקה עשו בהשגחת קרוביהם. כל הנודדים מספרים על המצב האיקונומי הנורא, השורר בתחום המלחמה. על יחס השלטון הגרמאני להתושבים לא רצו לדבר: שמא יבולע על־ידי זה לאחיהם הנשארים, המתכוננים ללכת לאמריקה. לפי דברי הנודדים, התחילה הרשות הגרמאנית בוילנה לשים מעצורים קשים לפני התושבים, האומרים לצאת לארצות הברית.

— מהאאג נתקבלה ידיעה טלגראפית, כי מחוסר אמצעים נפסקה בווארשה היצאת העתון העברי „הצפירה". ימים קשים היו הימים האחרונים לזקן העתונים העברים. עוד בימים הראשונים לפרוץ המלחמה התמוטט מצבו וכמעט היה בכל רע, לולא העסקנים העברים בווארשה, הדואגים לגורלה של הספרות העברית גם בימי הרעה, שתמכו בו והחזיקו בקיומו. ואולם הדבר הזה היה למעלה מכחותיהם, ו„הצפירה" נפסקה.

— ביהדות הפולאנית מתרגשת כעת תנועה להכנים תקונים חשובים לתוך החדר הישן ולישיבת־התלמודים. הנהוגה בי. המנצחת על עבודת התקונים היא „אגודת המלמדים" בווארשה. האגודה הזאת בחרה בועד, שישתתף בעריכת אנקיטה בין המלמדים בווארשה והערים הסמוכות לה. האנקיטה כוללת עשרה שלמה של שאלות: מספר החדרים בבית־הספר, המצב ההיגייני, מספר התלמידים ושנותיהם, מספר המלמדים וידיעותיהם העבריות והכלליות, תכנית־הלמודים, שפת הלמוד ועוד. כל

החומר הסטאטיסטי הנאסף ישמש יסוד לעבודת האגודה, כבואה לעבד את תכנית התקונים בחדרים.

— הבארון אלכסנדר גינצבורג מפטרבורג, ראש הועד המרכזי לעזרת נגועי המלחמה ברוסיה, פנה על־ידי הטלגראף אל „הועד המחלק המאוחד“ באמריקה בבקשה נמרצה, שיגדיל את תמיכתו לטובת הנגועים ברוסיה. בטלגראמה זו נאמר, כי ה„ועד המרכזי“ ברוסיה מטפל בהספקת צרכיהם של חמשים ואחד אלף משפחות בישראל, שמספר נפשותיהן הוא מאתים שלשים ושמונה אלף. לשלשים ושמונה אחוזים של הנגועים האלה אבדו מפרנסיהם בימי המלחמה. שלשים ושבעה אחוזים מהם הם ילדים מבני ארבע־עשרה ומטה, וחמשה עשר אחוזים הם זקנים או בעלי־מום, שאין ביכלתם להתעסק בשום עבודה המחיה את בעליה. ביחד עולה מספר הנגועים, שאינם מוכשרים לעבודה ולמשלח־יד, לחמשים ושנים אחוזים. רק שליש מכל הנודדים מוצא את לחמו בעבודה. אך העבודה אינה נמצאת להם בתמידות, ורבים מהם זקוקים לתמיכת הועד, המספיק להם פחמים ובגדים ועוד צרכים הכרחיים כאלה.

הממשלה הרוסית תומכת אמנם במעשי העזרה, אולם תמיכתה אינה מספקת. הממשלה קצבה תמיכה למאה וחמשה אלף איש — שמונה רובל לחודש לכל אחד. מלבד זאת, קצבה שבעים וחמשה אלף רובל לחודש בתור תמיכה לילדים, וחמשים אלף רובל לחודש לקנית נעלים ובגדים. הועד מוציא את הסכומים האלה בכל חודש: מיליון רובל בנפות הנכבשות (בוקובינה וחלק גאליציה), מיליון וחמש מאות אלף רובל לתנעלת הנודדים ברוסיה, להלבשתם ולספוק שאר צרכיהם, ארבע מאות אלף רובל לקנית פחמים לעניים, ושבע מאות וחמשים אלף רובל בתור הלואות קטנות לאלה מן הנודדים, העוסקים במסחר או באומנות ומלאכה. גיוס הצבא הבלתי־פוסק ויוקר צרכי האוכל, המאמיר מיום ליום, גורמים לרבוי מספר הנצרכים, הזקוקים לעזרת הועד.

התקציב הבא של הועד נקבע לשני מיליון מאה וחמשים אלף רובל לחודש. הממשלה הרוסית תומכת בועד במיליון רובל לחודש, ועדי העזרה ברוסיה מספיקים שליש מאות וחמשים אלף רובל לחודש, ויותר משמונה מאות אלף הרובל לחודש הוא מקוה לקבל מ„הועד המחלק המאוחד“ באמריקה.

העסקן הצבורי הידוע ה. סלוזברג בפטרבורג פנה בדרישה אל הקומיסיה, שהופקדה מטעם הממשלה הרוסית לטפל בשאלת העזרה לנגועי המלחמה, כי תגדיל את תמיכתה לנגועים היהודים. הוצאות הועד המרכזי לעזרה נתרבו והכנסותיו נתמעטו, והגרעון בקופתו עולה לחצי מיליון רובל בכל חודש. מן הדין־וחשבון, שקרא מר סלוזברג לפני הקומיסיה, נראה, כי הועד המרכזי הוציא עד היום מקופתו לצרכי העזרה סכום של עשרים וששה מיליון רובל. הממשלה הרוסית השתתפה בעזרה הזאת בסכום של שלשה עשר מיליון רובל, יהודי רוסיה — שמונה מיליון רובל ויהודי אמריקה — חמשה מיליון רובל.

— חברת „חובבי שפת עבר“ בפטרבורג חגגה את יובל השבעים של הד"ר י. ל. קאצנלסון באספה מיוחדת, שקראה לשמו. באספה זו השתתפו טובי האינטליגנציה העברית בפטרבורג. אחדים מן הקהל נאמו על ערכו של בעל היובל, הד"ר י. ל. קאצנלסון, בספרותנו. נקראו הרבה טלגראמות של ברכה, שנתקבלו מכל קצוי רוסיה. בעל־היובל בעצמו קרא לפני הנאספים פרק מספרו העברי החדש אשר אתו בכתובים.

באספה נתקבלה החלטה פה אחד לכבד את בעל־היובל ביצירת קופה ספרותית על שמו.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

העבודה העברית בווילנה.

מפני קושי החבור בין ליטה, הכבושה בידי הגרמאנים, ובין שאר הארצות לא נודע בעולם היהודי דבר על־אדות החיים הרוחניים של אחינו בארץ ההיא. העתונות מרבה בידיעות ומאמרים על התסיסה הרוחנית הלאומית ביהדות הרוסית וביהדות הפולאנית, ועל זו שבליטה היא מפרסמת לעתים רחוקות מאד רק ידיעות קלושות וסתומות. ובאמת גם בליטה, למרות המצב החמרי הנורא, לא פסקה העבודה הלאומית מקרב אחינו, ולא עוד, אלא שהעבודה הזאת משמשת להם בימי הרעה האלה מקור תנחומים על הצרות והפגעים העוברים על ראשם. על זה מעיד מכתב אחד, שנתקבל במערכת „התורן“ מאת צעיר עברי (ש. ליניק), אשר הגיע בימים האחרונים לאמריקה מווילנה. ואף כי המכתב הזה נוגע רק בעבודת התרבות העברית בווילנה בלבד, בכל־זאת יש לשפוט ממנו במדה ידועה על מצב הדברים בשאר ערי ליטה בכלל.

„עם כניסת הגרמאנים לעיר — נאמר במכתב — נתחדשה העבודה הלאומית בווילנה, שנפסקה אחרי פרוץ המלחמה. הראשונה לחדש את עבודתה היתה ההסתדרות „צעירי ציון“. בחודש נובמבר 1915 פתחה ההסתדרות הזאת שעורי־ערב ללמוד הלשון העברית וספרותה לגדולים. השעורים משכו אליהם את לבות בני־הנעורים במדה, שלא פללו לה מיסדיהם מראש. בימים הראשונים להוסד השעורים רשמו את שמותיהם כשש מאות תלמידים ותלמידות. השעורים האלה גרמו לפרסומה של הלשון העברית בקרב בני־הנעורים, שקודם לכן היו רחוקים ממנה.

„על־ידי ההסתדרות הזאת נוסד גם „בית־ספר עממי לבנות“. זהו בית־הספר הנורמאלי הראשון בווילנה, ששפת ההוראה בו היא השפה העברית. בית־הספר הזה הוא בן ארבע מחלקות ותכנית למודיו כוללת השכלה עברית וכללית. מקצועות־הלמוד בו הם: עברית, גרמנית (ובמחלקות העליונות גם רוסית), חשבון, תנ"ך, היסטוריה, ידיעת הטבע, ציור, זמרה, מלאכת־יד והתעמלות. מספר תלמידותיו מגיע למאתים ומעלה. רק עשרים וחמשה אחוזים מהן משלמות שכר־למוד למן חמש עשרה קופיקות עד רובל אחד לחודש, ויתרן, מלבד שפטורות הן משכר־למוד, ניתנת להן בבית־הספר ארוחת־צהרים במחיר נמוך של 10 פניג, ולהעניות ביותר — חנם. המוסד הזה קיים על תרומות חברים, שכר־למוד ותמיכה בת מאתים מארק לחודש, הניתנת לו מאת „הועד העירוני“. אולם האמצעים האלה אינם מספיקים, ומצבו החמרי הוא קשה מאד.

„העיר ווילנה זכתה בימי המלחמה גם לגימנאסיה עברית. זוהי הגימנאסיה העברית הראשונה בגולה. קורות יסודו של

בית־הספר התיכוני העברי הזה מלאים ענין וכדאים לפרסום.
הגימנאסיה הזאת נוסדה על־ידי ציוני אחד נלהב. המיסד, המנוח הד"ר יוסף אפשטיין, התכוון לכתחילה ליסד בית־ספר עברי, ששפת ההוראה לכל הלמודים, גם הכלליים, תהיה עברית. בנסיונו זה התחיל, כשנמצאו לו רק חמשה תלמידים, שאבותיהם הסכימו לשיטת־למוד כזאת. את התלמידים האלה אסף בביתו ושכר להם מורה מיוחד, שילמדם את כל הידיעות הדרושות. כשהגיע מספר התלמידים לשלשים, שכר מעון מיוחד, הזמין עוד מורים וברשות השלטון הגרמאני פתח בית־ספר עברי. כשהגיש הד"ר אפשטיין את הפרוגרמה של בית־הספר לאשורה של הרשות הגרמאנית, מצאה זו, כי על־פי תכנית־הלמודים הרחבה שלו ראוי הוא יותר לשם גימנאסיה. ומכיון שהרשות התיחסה אל הענין הזה ברצון, הרחיבה את זכויות בית־הספר המאושר ועשאתו גימנאסיה. השם „גימנאסיה" פעל כמו קסם על לבות האבות והבנים, ומספר תלמידים הלך והתרבה מיום ליום, עד כי הוכרחו העומדים בראשו לשכור מעון גדול ומרווח.

„בגימנאסיה נפתחו עד עכשיו ארבע מחלקות יסודיות ושתי מחלקות מכינות. מספר התלמידים בכולן עולה עכשיו ל־350. תלבושת התלמידים חדשה היא במינה: צבע הכובע הוא לבן וכחול, מגן־דוד מתנוסס באמצעיתו ובתוכו האותיות העבריות: ג. ע. — ראשי־תיבות של המלים „גימנאסיה עברית".

„גם מצבה הכספי של הגימנאסיה, כמו זה של „בית־הספר לבנות", הוא ברע מאד, ומן הראוי הוא, כי הלאומיים והעבריים באמריקה יקומו לעזרת המוסדות התרבותיים החשובים האלה, שאין לערוך את כל גודל ערכם לתחית שפתנו וספרותנו".

שונות

פעולות יק"א בשנות המלחמה.

בלונדון נקראה בחמשה עשר להודש דצמבר אספת הדירקטוריון של חברת יק"א. מפני חבור־הדרכים הקשה לא יכלו לבוא אל האספה אחדים מן החברים, המתגוררים בארצות שונות, ואת חות־דעתם על כל הענינים, שעמדו על הפרק, שלחו בכתב. היושב־ראש היה מר קלויד מונטיפיורי. במרכז כל הענינים עמד הדין־והחשבון על פעולות היק"א בשנות 1915—1916. הדין־והחשבון מקיף את כל ארצות פעולותיה של היק"א, מלבד גאליציה וארץ־ישראל. הללו ברשות „ממשלות־הברית" הן, ומפני זה אי־אפשר להיק"א, העומדת באופן רשמי תחת חסותה של הממשלה האנגלית, לבוא אתן במשא־ומתן.

גולת־הכותרת בפעולות יק"א היא, כמובן, ארגנטינה, התופסת את המקום היותר חשוב בדין־וחשבון, שאת תמציתו אנו מוסרים בזה.

ארגנטינה.

המצב החמרי של המושבות בארגנטינה בשנות 1915—1916 משביע רצון. היבול במושבות דרום־ארגנטינה נעשה יפה. הברכה היתה מצויה ביחוד במושבות „בארון הירש", „נארסים לוין" ו„מוריציה". כנגד זה הורע מצבן של מושבות אחדות, הנמצאות בצפון הארץ. אכריהן, מלבד שלא ראו ברכה ביבולם בשנה זו, נסתחפו רבים משדותיהם במבול מים. המבול שטף ועבר דרך מושבות „אנטריה קלארה", „ליוסיגנוויל" ו„משה מינטיפיירי". אחדים מאכרי המושבה האחרונה עזבוה והלכו באשר הלכו. היק"א באה לעזרת האכרים נגועי־האסון בהספקת זרע לשדותיהם. אולם, למרות האסון הזה, אפשר להחליט, כי השנה היתה בכלל שנת־ברכה לאכרים היהודים בארגנטינה. על זה מעידות החברות הקואופראטיביות של הקולוניסטים, שסלקו להיק"א בשנת־החשבון 1,182,825 דולאר בתור פרעון הובותיהם במקום 238,274 דולאר בשנה הקודמת.

על התפתחותו וגידולו של הישוב החקלאי בארגנטינה מעידים המספרים האלה: כמות שטח האדמה בארגנטינה, הנמצאת עכשיו ברשות היק"א, היא 550,000 היקטאר. מהם עובדו בשנת 1915 371,025 היקטאר. מספר תושבי המושבות עולה ל־24,500. בתי־מסחר־ותעשיה נמצאים במושבות במספר 496. חוץ מזה קיימים בהן 21 מוסדות־צבור, כמו בתי־תפלה, בתי־חולים ועוד. המושבה היותר גדולה היא „מוזיסוויל". מספר תושביה עולה 3,400 נפש.

היק"א שוקדת גם על תקנת חנוכו של הדור הצעיר. במוסדותיה קיימים 65 בתי־ספר, שבהם מלמדים 130 מורים ומקבלים חנוך יהודי וכללי 4,294 תלמידים (נערים 2,311 ונערות — 1983). הרוח השורר במוסדות־החנוך, הוא רוח המסורה הדתית. המורים משתדלים לחבב על התלמידים את עבודת האדמה ולקרבם אליה.

בגלל המלחמה נתמעטה האימיגראציה היהודית לארגנטינה. בשנת 1915 הגיעו לחופי ארגנטינה רק 589 יהודים במקום 3,672 בשנת 1914, ו־10,049 בשנת 1913.

בראזיליה.

הישוב החקלאי היהודי בבראזיליה הוא רך וצעיר ולא יצא עדיין מגדר נסיון, אולם התוצאות במקצוע זה בשנת 1915 נותנות תקוה, כי יצליח. במושבה „פיליפסון" היתה הכנסתו הממוצעת של כל אכר בשנת החשבון ארבע מאות דולאר. מספר התושבים בה הוא 356 נפש. מתקיימים בה שני בתי־ספר, שבהם מקבלים חנוך עברי וכללי 96 ילדים. המושבה היהודית השניה במדינת בראזיליה היא „קוואטרו אירמוס". בה יושבות כעת 73 משפחות של קולוניסטים, המונות את מספר נפשותיהן 516. מסבות שונות עזבו אחדים מן הקולוניסטים את המושבה ונדדו לערי ארגנטינה ובראזיליה. ב„קוואטרו אירמוס" מתקיימים שלשה בתי־ספר.

ארצות־הברית.

עבודת היק"א בארצות־הברית נעשית ביחוד על־ידי ה„אגריקולטשיראל איד כאסיעטי" ועל־ידי ה„רימאוואל אפיס". הראשונה הלותה את האכרים היהודים בשנת החשבון סכום של 190,036 דולאר במקום 176,811 בשנה הקודמת. החברה הזאת הרחיבה את חוג פעולותיה במדינות אחדות. היא הספיקה עבודה באחוזות ל־1017 יהודים. בעזרת ה„רימאוואל אפיס" העתיקו 1821 יהודים את דירתם מניו־יורק ל־241

ערים אחרות בארצות־הברית. מהם התישבו במדינת מישי־
גאן 275, אוהאיו 272, אילינויז — 239, קאליפורניה —
172. בשנת 1915 סיימו את חוק־למודם בבית־הספר לאומנות
מיסודו של הבארון הירש 362 תלמידים. 70 תלמידים ממסיימי
בית־הספר לעבודת־האדמה בוודביין קבלו משרות באחוזות
שונות.

קנדה.

שנת שפע וברכה היתה שנת 1915 להאכרים היהודים
בקנדה. היבול נעשה יפה והכניס ריוח הגון לבעליו. עד
כמה נבדלה השנה הזאת לטובה מן השנה הקודמת לה מראים
המספרים האלה. בשנת 1915 הכניס היבול 378,655 דולאר
במקום 170,135 דולאר בשנת 1914.

כמובן, שאין ללמוד משנה זו, היוצאת מן הכלל, על
התפתחות המושבות בעתיד. כדי לבסס אותן, צריך להנהיג
בהן, לפי דעת מומחים, משק מעורב: עבודת־אדמה וגדול
בהמות, ואז יהיה עתידן נכון לפניהן.

מספר המושבות היהודיות בקנדה הוא כעת ארבע־עשרה,
ובהן יושבים 1816 נפש.

רוסיה.

מפני קושי החבור עם רוסיה קשה להשיג משם ידיעות
מפורטות ומדויקות על מצב הענינים. אולם מהידיעות,
הכלליות, המתקבלות מזמן לזמן, אפשר לשער אותו בדרך כלל.
העבודה בחבל הצפוני־מערבי הופרעה לרגלי המלחמה. היבול
במושבות שבפלכי חרסון, ייקאטרינוסלאוו, ביסאראביה ופו־
דוליה עלה יפה. יוקר המחיר על צרכי החיים הוסיף עוד על
הכנסתם של האכרים במדה מרובה. הרבה מחברות־המלוה
בתחום פסקו את עבודתן, ובנגד זה נוסדו חברות־מלוה חדשות
בפלכי רוסיה הפנימית — בייקאטרינבורג ובפירם. הקורסים
למורים נעתקו מגרודנה לחארקוב, ופעולתם נמשכת.

* * *

הרמאן רוזינטאל.

בניו־יורק מת ביום 27 יאנואר הסופר והבלשן הרמאן
רוזינטאל.

המנוח נולד בעיר פרידריכסשטאדט של קורלאנדיה בשנת
1843. עוד בהיותו תלמיד בית־הספר החיצוני נסה את כחו
בספרות בלשון הגרמאנית. בימים האלה התחיל לכתוב גם
עברית והדפיס את מאמריו ב„המליץ". הרמאן רוזינטאל
התרועע בימי נעוריו את גדולי הסופרים העברים. אחרי
הפרעות הראשונות בשנת תרמ"א עזב את רוסיה ויצא בראש
קבוצת נודדים אינטליגנטים לתור באמריקה כברת ארץ, היפה
לקולוניזאציה יהודית. הקבוצה הזאת, הידועה בשם „עם
עולם", אחרי שלא הצליחה בנסיונותיה הקולוניזאציוניים
במדינת לואיזיאנה ודאקוטה, נתפרדה ובטלה. המנוח עזר
הרבה ליסוד המושבה היהודית „וודביין" אשר במדינת ניו־
דז'רסי. באמריקה המשיך את עבודתו הספרותית בלשון
האנגלית. הוא השתתף גם בעתונים עברים אחדים, שיצאו פ
במשך זמן ידוע היה עורכו של הירחון העברי „המוד
להדשים".

* * *

מחלקה ללמוד הלשון העברית באו
ניברסיטה „גיאורג וואשינגטון".

מר ראובן פינק מוואשינגטון כותב אלינו:

האוניברסיטה „גיאורג וואשינגטון" החליטה לפת
מחלקה ללמודי הידיעות השמיות. בתוך מקצועות־הלמ
הראשיים במחלקה זו נקבעה הלשון העברית וספרותה. בת
פרופיסור למחלקה הזאת נמנה הסופר העברי ד"ר ישראל שפיר
בנו של הסופר והפדגוג העברי ט"ף שפירא.

* * *

תרומות לקופת הסופרים.

בשבוע זה נתקבלו במערכת „התורן" לטובת הסופר
העברים נגועי־המלחמה הסכומים האלה: אגודת „המכ
צעיר", וויניפג, קנדה — 25 דולאר; אגודת „השחר", דיו
רויט של מישיגאן — 11,50 דולאר, שנקבצו מאת חבריה אלה
אליהו וואליצקי — 2 דולאר, צבי שולדינגר — 1 דולא
מתתיהו גולדברג — 1 דולאר, דוד הורוויץ — 1 דולאר, צ
וויינר — 1 דולאר, גרשון הקר — 1 דולאר, יוסף חגי —
דולאר, שבתי שטולמאן — 1 דולאר, אהרן לוויס — 1 דולא
מיכל מיכלין — 50 סנט, חיים הורוויץ — 50 סנט, יו
בהן — 50 סנט; חבר המורים של תלמוד־תורה בקליוולאנד־
5 דולאר; ד"ר מיטלמאן (על־ידי „אחיעבר") — 5 דולאר
מ. בראנדמאן, טשאטאנוגה של טנסי — 5 דולאר; יו
רבינוביץ — קאמפלטאון, קנדה — 4 דולאר; יוסף י. פינ
פאסייק, ניו־דזוירסי — 3 דולאר; פרופ. ג. זליקוביץ —
דולאר; א. שולמאן, ס"ט לואיס — 2 דולאר; מ. ילי
ממפיס — 1 דולאר; ש. כין, ממפיס — 1 דולאר; ה
פריירה מנדס, ניו־יורק, — 1 דולאר; ב. דיקשטיין, ברוקלין -
50 סנט. בסך־הכל — 66 דולאר. ביחד עם הסכומים הקודמי
נכנס לקופה עד היום סך של 248 דולאר.

* * *

מחיי האגודות.

— במוצאי־שבת, 3 פברואר, תהיה אספה כללית לכ
העברים המאורגנים בניו־יורק. האספה תהיה באולם הכנס
אורחים, 229 איסט ברודוויי, ותפתח בשעה השמינית בדיו
בה ירצו מר צ. שארפשטיין „על ההסתדרות ומטרתה", ומר ש
גולדנברג על „תכנית־פעולותיה של הועידה העברית".

— אגודת „דוברי עברית מזרחי", ניו־יורק, עורכ
בחמישה עשר בשבט (7 פברואר) נשף ספרותי־זמרתי באול
קלינטון, 151 רחוב קלינטון. מלבד מנגינה, שירים ודקלומי
כוללת התכנית נאומים מאת ראובן ברויגין, המטיף צ. ה
מאסליאנסקי, הרב מ. ברלין והרב י. ל. פישמאן.

נשף עברי זמרתי

נערך על־ידי

אגודת „דוברי עברית מזרחי"

ביום הרביעי הבא, חמשה־עשר בשבט (7 בפברואר), באולם קלינטון, 151 רחוב קלינטון) ניו־יורק.

הפרוגרמה:

1. שירה, זמרה ונגינה:

א) המזמר הגדול והמפורסם ה. מארכ־בײן; (מזמר בית האופירה בבודאפעסט)
ב) המנגנת הנכרת ר. באקארסקי.
ג) המנגן הידוע אב. קופרשטײן, (וויאלין).
ד) המנגנת על הפסנתר הנכרת א. הונא.

מלבד אלה ישתתפו עוד כחות חשובים.

2. נאומים מעניני דיומא:

א) הרב מאיר ברלין, נשיא ה„מזרחי" ועורך „העברי".
ב) הרב י. ל. הכהן פישמאן, הסופר הארצי־ישראלי.
3) המטיף הלאומי רעוו. צבי הירש מאסליאנסקי.
ד) הסופר המפורסם ראובן בריינין.

בין המצרים: — חלוקת פרות ארץ־ישראל.

המחירים: 25, 35, 50 סנטים.

הכנסת הנשף מוקדשת לעזרת הישוב בארץ ישראל.

ההתחלה בשעה חשמינית בערב בדיוק.

במערכת „התורן"

נמצאים למכירה

קומפלקטים שלמים

של „התורן" החדשי שנה א'

12 חוברות ז׳ג׳ו. שהשתתפו בהן טובי הסופרים העברים באמריקה, ארץ־ישראל ואירופה, מצטרפות לקובץ ספרותי בן 500 עמוד, ונשאר בידנו במספר קומפלקטים מצומצם.

מחיר כל קומפלקט דולר אחד.

בכריכה מהודרה $1.30.

הוצאת „אוקינוס"

יצא לאור

„מזל טוב"

קומדית במערכת אחת מאת

שלום עליכם

תרגום י. ד. ברקוביץ

המחיר 10 סנטים עם המשלוח.

למוכרי ספרים ולאגודות עבריות ראבאם הנחה.

לפנות אל מערכת „התורן"

דבר בעתו

„התורן" משמש מרכז לטובי המורים העברים ולכל העוסקים עם החנוך העברי. מודעה ב„התורן" של מורים, המבקשים משרה, או של מפקחי בתי־ספר, המבקשים מורים מומחים, תביא להמודיעים את מבוקשם על־נקלה.

הנהגת „התורן".

ברכה

אנחנו, המנהל והמורים ד„ראון מאון תלמוד תורה", מברכים את חברנו מר י. שפירא להתקבלו בתור מורה בבית־הספר העברי דפוטוקט וסנטרל פולז. ר. א. יהי רצון שיצליח בעבודתו שם לטובת עמנו, תורתנו ושפתנו.

בשם המנהל ומורי הת"ת דמורד תעיר",

א. רבינוביץ.

לבאי־כחנו בבוסטון וסביבותיה נמנה מר מ. שיפמאן, 17 רחוב הנרי, מולדן, מאס. הוא המורשה שלנו לגבית כסף ולדרישת חותמים ומודעות בשביל „התורן".

הנהלת „התורן"

ד"ר ס. מ. קאמענעץ

רופא שנים מנוסה

911 EAST 176th STREET

New York

Tel. Tremont 562

עבודה הגונה במחיר נמוך.

חש במעיו יתרפא

ב„עקס־לאקס"

(ילקוט הרפואות)

ליפשיץ פרינטינג קא., 217 איסט בראָדוויי, ניו יאָרק

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. III. FEBRUARY 9, 1917 No. 48

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Tr.as., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5982

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
לפחות מחצי שנה אין תחתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

VOL. III | NEW YORK, FEBRUARY 9, 1917 | No. 48

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית | ני־יארק, י״ז שבט, תרע״ז | גליון ארבעים ושמונה

מתקבלת החתימה על „התורן" לשנתו הרביעית

(מארץ 1917 — מארץ 1918).

פרוספקט מפורט יבוא בגליון הבא.

פרשת השבוע

לַמַּצָּב הַקָּשֶׁה.

המשבר האינטרנאציונאלי החדש, שעלול להעמיד בכל רגע את ארצות־הברית במלחמה עם גרמניה, מעורר אותנו לקראת צרות חדשות ודאגות חדשות, שלא שערנו עד הנה.

עד היום הזה היתה גרמניה, כלומר — היהדות הגרמ־נית, המתווכת בין יהודי אמריקה ובין יהודי מזרח־אירופה נגועי המלחמה, הצופים לעזרתנו. כספי העזרה היו נשלחים מכאן לברלין, וועד־העזרה הברליני היה מחלקם בין יהודי פולניה וליטה. וועד זה שבברלין, שהיה כעין סניף לה„הילפספעראיין", יצר הסתדרות מסובכת לחלוקת כסף העזרה והיה בא בכתובים עם מאות קהלות יהודיות בפולניה וליטה. ברשותו נאסף ונמצא כל החומר, הנוגע לעבודת העזרה בארצות ההן. עכשיו, אחרי שהופרו היחוסים הדיפלומאטיים בין ארצות־הברית וגרמניה, אין ליהודי אמריקה שום אפשרות להוסיף ולשלוח את כסף העזרה לברלין, ואין לנו איפוא מי שיתווך מכאן ולהבא בין היהדות האמריקאית ובין היהדות הפולאנית והליטאית. בין כה וכה והמצב החומרי של יהודי המזרח הולך ורע מיום ליום. מאות אלפי יהודים גועים ברעב — ואם יהודי אמריקה, שהם כל משענתם ותקותם בימי הרעה, לא יבואו עוד לעזרתם, הרי חלק גדול של היהדות במזרח־אירופה צפוי לכליון גמור. אחינו הפגועים, הגועים שם ברעב למשפחותיהם בערים הגדולות והקטנות, אין בכחם לחכות עד אשר תצליח הדיפ־לומאטיה להתגבר על המשבר או עד אשר יבוא קץ למלחמת־העמים. עזרתנו, עזרת לחם, נחוצה להם בכל יום ויום.

מובן מאליו, שאין אפשרות בידינו לברוא בין־לילה אור־גאניזאציה הדשה להלוקת כסף העזרה. עבודת־סדור רבה כזאת דורשת זמן רב ועמל רב. אבל כנגד זה אין לנו הרשות להסיח דעתנו מאחינו האובדים והעזובים אף רגע. ודאי הדבר, כי גם במצב החדש הקשה, הבא עלינו לרגלי המשבר, יהיה גורלנו טוב ויפה שבעים ושבעה מגורלם של אחינו בארצות אירופה, ועלינו החובה מוטלת גם עתה לעמוד על המשמר ולבקש דרך לעזרתם. ולפי־שעה רק דרך אחת יש לפנינו, והיא: לשלוח קומיסיה מיוחדת לקופנ־האגן של דאניה ולסדר שם את עבודת העזרה — כלומר: למציא בקופנהאגן קבוצה של עסקנים יהודים, אשר תקח על עצמה את עבודת החלוקה. עבודה זו יכולה להסתדר לאט־לאט ולהעשות במשך הזמן קבועה ושיטתית. ואפשר עוד יעלה בידי העסקנים החדשים לקבל מאת הועד הברליני את כל החומר שברשותו, הנוגע לעבודת חלוקת העזרה.

אמנם לא בנקל יעלה לנו פתרון השאלה החמורה הזאת עתה, ובפרט אם גם המדינות הנייטראליות הקטנות תעשינה כמעשה ארצות־הברית להפר את יחוסיהן הדיפ־לומאטיים עם גרמניה. אולם השאלה ד ו ר ש ת פתרון, והמצב הקשה אינו פוטר את השבעים מלדאג לאחיהם הכלים ברעב.

מיכבד שאלת העזרה, עולה על הפרק לרגלי המשבר החדש עוד שאלה אחת גדולה — שאלת הקונגרס של יהודי אמריקה. כידוע, החליטו מנהלי תנועת־הקונגרס לקרוא את הקונגרס היהודי עד חורש מאי הבא. עכשיו יתעורר ספק בדבר, אם אפשר יהיה להגשים את קריאת הקונגרס בזמן המיועד. במדינה, הנמצאת בסכנת מלחמה או במצב מלחמה, אי־אפשר לשום קבוצה, שתפרוש מעניני המדינה ותתאסף לקונגרס לדון על הענינים, המיוחדים רק לה. כך גוזר הטעם הפוליטי. בשעת משבר קוראת המדינה לכל אזרחיה לעמוד לימין הממשלה ולרכז את כל כחותיהם החומריים והרוחניים רק לטובתה. ומטעם זה אין להאמין, כי אפשר יהיה למנהלי הקונגרס היהודי לקרוא אותו בזמן המיועד מראש.

ואולם אל הקונגרס היהודי באמריקה היו נשואות עד היום הזה עיני כל היהודים בארצות המזרח, כמו שהיו נשואות עיני היהודים נגועי המלחמה אל עזרת אחיהם באמריקה. ועלינו מוטלת עתה החובה לחשב דרכנו פי־שבעה ולבקש את כל האמצעים הכשרים והראויים, כדי שלא תכזב תקותם ממנו והעמל הרב, שנשקע עד היום בעבודה הגדולה ורבת־האחריות, לא יעלה בתוהו.

המצב קשה והמעצורים מתרבים. אבל גם בשעת־חירום אל נסיח את דעתנו מחובתנו לאחינו ואל נתיאש מימנה אף יום אחד. זכור נזכור, כי גם עם בוא המשבר שלוים ושאננים אנחנו יותר מהם וגורלנו יפה מגורלם.

יְעִידַת הַהִסְתַּדְּרוּת הָעִבְרִית.

בשבוע הבא יתאספו בניו־יורק באי־כחן של עשרות אגודות עבריות בארצות־הברית, המאוחדות כולן בהסתדרות אחת לשם עבודת הלשון העברית ותרבותה, לדון על שאיפותיהן ולברר את תכנית פעולותיהן. הועידה הזאת, המיוחדת במינה, היא הועידה העברית הראשונה באמריקה, וצריכה היתה איפוא לעורר עליה פה את דעתו של הקהל היהודי, ולכל הפחות — את דעתו של החלק הער והמרגיש בקרבנו, המטה לפעמים אוזן קשבת גם לדברים, שאין בהם משום חיי־שעה בלבד. הלא החזיון חזיון יקר הוא: מבין שלשת מיליונים יהודים, הנסחפים בזרם החיים החדשים ומתרחקים יותר ויותר ממקורם הישן, המקור הראשון, — נבדלה קבוצה קטנה, המונה את חבריה למאות, והקבוצה הזאת אומרת לבקש במים העזים האלה נתיבה מיוחדת — את הנתיבה, המובילה לעצמותנו המקורית, העברית. במלים יותר ברורות: האנשים הבודדים האלה שואפים בכל לב להרים את פליטת ירושת מולדתנו בגולה, אשר הקהל הגדול ברובו השליכה אחרי גוו, ולהעמיס אותה על שכמם הדל, כדי להצילה מכליון גמור. חזיון יקר ונעלה בחיי כנסת־ישראל באמריקה, — ורק אדם אין, אשר יעמוד רגע להתבונן אליו ולהתפלא, להעריכו כראוי וללמוד ממנו על עמידתנו הלאומית הדלה בארץ הזאת...

יודעים אנחנו, כי ימצאו אנשים בקרבנו, אשר דעתם לא תהיה נוחה מדברי־האמת האלה. כותבים אצלנו זה שנה ושנתים על תנועה עברית — והנה באים אנחנו ומדברים על „קבוצה קטנה" ועל „אנשים בודדים". ישנם אנשים תמימים בקרבנו, שמוצאים תנחומין לעצמם בלשון נפרזה. ואולם אם נבחר בהפרזה ובלשון מדברת גדולות ואם נספר לעם על תנועה עברית במקום שאינה — הלא נזלזל בכבוד עצמנו, הלא חטא נחטא לרעיוננו, שאין לנו ממנו בארץ הזאת לפי שעה אלא נטיעה צעירה ורכה. האמת צריכה להאמר מכל מקום, ואפילו אם לא רבים הם השומעים, ואפילו אם לא נעימה היא לשומעיה המעטים: יש לנו בארץ הזאת מפלגה ציונית גדולה, מסודרת ומתוקנת, הנכונה לפרוש את כנפיה על כמה וכמה מקצועות בחיינו הצבוריים, ורק ממקצוע אחד עיקרי נטתה עד עתה והעלימה עין ממנו — ממקצוע העבודה העברית. את עבודת הלשון העברית והתרבות העברית, אשר בלתה לא תצויר תחיתנו הלאומית כלל, הניחה לקבוצת אנשים בודדים, מורים וסופרים, כי יטפלו בה בקרן־זוית נדחה, לקיימה מעוני ולהחיותה באמצעיהם הדלים, לפרסמה מזמן לזמן בין החיים באופן מלאכותי ולכלות בה את כחותיהם המעטים לריק. ולא אשמת המעטים והחלשים היא, כי העבודה העברית יגעה פה, כי החנוך העברי עזוב ופרוץ, כי התורה הולכת ומשתכחת מבנינו, כי הבערות הלאומית פורשת את ממשלתה על פני כל — אשמת הרבים ובעלי־היכולת היא, אשמתם של אלה מאתנו, העומדים זה ימים רבים בעבודת התחיה הלאומית, ועדיין לא נתנו את לבם להבין, מה היא נשמת התחיה הלאומית ומה הם שרשיה החיוניים.

הסתדרות עברית אינה דבר חדש בתנועתנו הלאומית־הציונית. הסתדרות כזאת התקיימה ומתקיימת באירופה גם עתה. ברוסיה, לרגלי החוקים המגבילים, פועלת היא בתור חברה של „חובבי שפת עבר", שסניפיה נפוצים בכל עיר ועיירה. ואולם באירופה הישנה זכה הרעיון העברי להבנה יותר עמוקה וליחוס יותר קרוב מצד הקהל הלאומי. רבים מטובי האומה הנלבבים — ורובם מאנשי־המעשה — כרוכים אחריו, מטפלים בעבודתו באהבה ובאמונה ורואים בו חזות הכל, חזות כבודנו הלאומי. עדים הם מעשיהם של הציונים במוסקבה לטובת הספרות העברית בימים הרעים האלה, ועדות הן פעולותיהם של „חובבי שפת עבר" במקצוע החנוך העברי בכל ערי רוסיה. ורק אנחנו, יושבי הארץ החדשה, מתנאים בלבנו, כי „אנשי־מעשה" אנחנו, כי לא לכבוד הוא לנו לטפל ב„עבודה חדלה", ב„דברים של מה בכך", — ואנו עוזבים את העבודה החדלה הזאת, עבודת הרוח, בידי מורי ילדינו הקטנים ובידי שאר „אנשי־הרוח", כי יתלבטו הם בה ויעשוה בשבילנו...

וכלום אשמתם של המעטים והבודדים היא, כי העבודה העברית יגעה וקטנה ודלה אצלנו, כי דל כבודנו בתוך היהדות האמריקאית?

לא! לא להם החרפה. המעטים והבודדים — ברוכים יהיו לנו. ברוכים יהיו על אומץ־לבם ועל עוז־רוחם ועל שאיפתם העקשנית לפנות מקום להרעיון העברי, מקור היותנו הלאומית, בתוך הקהל הקר והיהיר הזה...

הָרַעְיוֹן הָעִבְרִי

מאת

ק. ווייטמאן.

מרבים אָנו לדבר בעת האחרונה על התנועה העברית ועל תפקידה הגדול בחיינו. אולם התנועה הזאת, ככל תנועה צבורית רבת־ערך, היא רק הגלוי החיצוני של איזו אידיאה פנימית כמוסה, או שהיא סכום של פעולות ומעשים ידועים, שבהם מתגלם רעיון יחידי כולל, הסמוי מן העין, ולפיכך מן ההכרח הוא לעמוד בראשונה על טיבו של הרעיון הזה, לראות את צדדי ההשואה וההבדל שבינו ובין שאר הרעיונות, השולטים בעולמנו היהודי, ורק אָז, כשנשיג את תמציתו ומהותו, נדע ונבין את המעשים, שבהם בא הרעיון הזה לידי גלויו השלם והברור.

שני מושגים שונים אצורים בתוך המלים „הרעיון העברי". האחד הוא מושג תיאולוגי־מוסרי, אותו המושג, המונח בהמלה „יהדות" במובנה המפשט. מושג זה אינו חדש אצלנו, מפני ששמש כבר נושא תמידי לחקירותיהם של חוקרינו הדתיים בכל דור, החל מרבי סעדיה גאון וכלה בהרמאָן כהן ודוד ניימארק. המושג השני הוא מושג מפלגתי־צבורי, ונברא אצלנו רק בדורנו זה, כשנתפלג עמנו למעמדות ומפלגות שונות, שכל אחת משקיפה על חיינו הצבוריים והתרבותיים מתוך השפופרת המיוחדה שלה, וכל אחת דורשת את החיים הללו לפי צרכיה ומשאלותיה.

הרעיון העברי, שהוא שם נרדף להמלה „יהדות", הוא השקפה עולמית ידועה, ולפי זה מקומו בין כל ההשקפות העולמיות, שתפסו להן מקום חשוב באוצרה של התרבות האנושית בכלל. בין שנחליט, כי מהות היהדות היא הרעיון הנשגב של אחדות אלהים, וכי תולדותיו ההגיוניות של הרעיון הזה הן אחדות והארמוניה בכל הבריאה, יחוסים של יושר וצדק מוחלט בין כל העמים והמדינות, אחוה ושויון בין כל חלקי צבור וצבור; בין שנאמר, כי תמצית היהדות היא ההתקדשות וההתעלות וההשתלמות של כל יחיד, ההתפתחות השלמה של כל סגולותיו וכשרונותיו; — בין שנחליט כך או כך, נבוא לידי מסקנה, כי כל התביעות האלה הן תביעות כלליות, זאת אומרת, כי אפשר להן לתביעות האלה להיות לקניניה של כל התרבות האנושית כולה. אולם הרעיון העברי במובנו המפלגתי־הצבורי הוא רק השקפה יהודית ידועה, כלומר: השקפה, שבאה בדרישות לעם ישראל לבדו, ומקומו הוא איפוא רק באוצר ההשקפות והרעיונות שלנו, שרשומם ניכר רק בחיינו אָנו, כמו, למשל, רעיון החסידות, רעיון ההשכלה, הציוניות, ההתבוללות וכדומה.

על כרחנו עלינו להניח, כי יש לנו רעיון עברי מיוחד, שיש לו דרישות מיוחדות, כמו שיש לנו רעיון ציוני עם דרישות ציוניות מיוחדות. וכשם שאָנו מחליטים, כי אין מקום לתנועה ציונית בלא תורת הציוניות, או כי אין מקום לתנועה סוציאליסטית בלא תורת הסוציאליזם, כך אי־אפשר לנו להכיר בתנועה עברית בלא תורת העבריות. השאלה: מה קודם למה, התורה או המעשה, ומה חשוב משניהם — אין לה חשיבות מיוחדה. עלינו רק להכיר את העובדה, כי הרעיון והתנועה, ההלכה והמעשה קיימים, ואי־אפשר לו לאחד בלא השני.

מהו הרעיון העברי? מה הן תביעותיו ושאיפותיו? באמת קשה להגדירו ולסמנו בדיוק. קשה הדבר הזה לא רק מפני שהרעיון העברי הזה במובנו החדש לא לבש עדיין צורה קבועה ומסוימת, אלא גם מפני שיונק הוא מתוך תחומיהם של כמה רעיונות צבוריים אחרים והוא מבוסס על כמה יסודות, המשותפים לו ולהם. יש בו, למשל, הרבה מרעיון ההשכלה, מרעיון הציוני, ואפילו מרעיון הלאומי ה„גלותי". ואף־על־פי־כן אפשר לנו, לאחרי התבוננות יתירה, להפרישו ולהבדילו ולעמוד על עצמותו הטהורה. ואפילו אם לא יעלה בידינו לבור מתוכו את כל היסודות ה„חיצוניים", אפילו אם לא נצליח להציגו בכל „מערומיו" — לא יאבד כלל ערכו הגדול. סוף־סוף מעטים הם מאד רעיונות צבוריים, — ואפילו היותר חדשים ו„עצמיים" — שיתפרנסו רק מאליהם.

להקל קצת את הקושי שבשאלה הזאת טוב להחליף את הנוסח. במקום השאלה: „מהו הרעיון העברי?" — נשאל: מה הן השקפותיו של העברי על חיינו? מה הן תביעותיו ומשאלותיו? וכאן עלי להודיע מראש, כי לא על העברי היושב בתוך עמו ברוסיה אני מדבר, אלא על העברי החושב והמרגיש באמריקה. עברי כזה — תכונתו היותר אופית היא יחסו השלילי אל ההמון היהודי, אל דרכי חייו ואל צורתו הרוחנית. לנגד עיני העברי הזה עומדת תמיד התנונותו הלאומית־התרבותית של ההמון הזה וירידתו המוסרית־הדתית הנוראה. כשמסתכל העברי בשדרותיו הראדיקאליות של המוננו, הריהו מוצא הפקרות, בערות, חוצפה ורוח של חמריות מבהילה. כשפונה הוא אל החלק הדתי שבו, הריהו מוצא גם בו חמריות גסה ורואה את דת ישראל עומדת בארץ הזאת רק על תפלה בצבור ב„ימים הנוראים", על הזכרת נשמות ועל אכילת בשר כשר. העברי, אפילו אם איננו ראדיקאלי, מכבד ומרומם את אלה הסוציאליסטים והראדיקאלים אצלנו ואצל אומות העולם, שהאידיאל שלהם קדוש ויקר להם כאידיאל דתי רם ונשגב, שהוא תמצית קיומם וחייהם. אולם הראדיקאליזם של שדרותינו הראדיקאליות באמריקה מעורר בלב העברי הלאומי רק בוז ושנאה, כי במה מתגלית בעיקר הראדיקאליות הזאת, אם לא בנבול כבוד אלהים, בכפירה לאומית נבערה ובפריקת כל עול?

וכנגדו העברי הראדיקאלי מתפעל ומתלהב לזכר הדתיות התמה והטבעית של אבותינו בכל הדורות. רגש עמוק של חרדת־כבוד ממלא את לבו של העברי הזה, כשהוא מעלה בזכרונו את היהודי ה„למדן", בשעה שנפשו היתה משתפכת בלמודי התורה, או כשהוא רואה בדמיונו את ה„חסיד", שנפשו היתה יוצאת בתפלותיה ומדבקת בקונה. אולם רגש שונה להלוטין מתעורר בקרבו, בראותו

לפניו את היהודי ה„דתי“ באמריקה, שזהירותו בדת באה לו בכח ההרגל, מתוך „מצות אנשים מלומדה“, או — מה שעוד גרוע מזה — שקיום המצוות נדחה אצלו מפני קיום ה„ביזנס“; או בראותו לפניו יהודי „דתי“ ממין זה, שבעצמו הוא מבקר את בית־הכנסת לעתים קרובות או רחוקות, ואת בניו ובנותיו הוא מגדל ללא תורה וללא חנוך עברי.

על היחס השלילי הזה של העברי אל ההמון היהודי לשדרותיו השונות כבר עמדו ה„עממיים“ שלנו וה„אידי־שיסטים“ למיניהם. מונים הם את העברי בפרישות מן הצבור היהודי ובהתגאות נפרזה. אולם העממיים האלה מציינים רק את העובדה, אבל אינם רוצים או אינם יכולים לראות את סבותיה. עיניהם עצומות מראות, כי יחסו השולל של העברי אל ההמון אינו מפני שההמון וצרכיו רחוקים מלבו, אלא נובע הוא מתוך התביעות הגדולות, שמעמיד העברי לפני עם ישראל, מתוך התהום הרבה שבין מהלך־דמיונו על „עם הנביאים“ ובין מראה עיניו... אי־אפשר לו להתיחס יחס אחר אל אוכלוסי ישראל בארץ זו, בשעה שהוא רואה, כי עם עתין־יומין, שבכל ימי קיומו היה מוסר את נפשו על קדושת האידיאלים היותר נעלים ונשגבים, עם, שבמשך ימי נדודיו הרבים נצרף בכור־המבחן ונעשה בעולם לסמל האצילות והטהרה והקדושה, — כי עם כזה הולך ושוקע פה במ"ט שערי טמיעה וטומאה. אי־אפשר לו להעברי להרגיש רגש אחר, מלבד יאוש מהול בצער עמוק, בראותו את המונינו הולכים ומתקרבים אל תהום הכליון הלאומי וההתנוונות האיש־ית־המוסרית בשויון־נפש כזה, שאין למצוא דוגמתו אצל שום אומה ולשון.

מובן הדבר, כי בשם שמתיחס העברי יחס כזה אל קלסתר פניו הרוחניים של ההמון היהודי בכלל — כך הוא מתיחס אל מוסדותיו השונים, שבהם מתגלה ומתגלם „רוהו“ זה. שנואה לו להעברי העתונות היהודית, גם הראדיקאלית וגם הקונסרוואטיווית. שנואה לו עתונות זו על אשר במשך עשרות בשנים היא מחפה על הקלקולים המרובים שבחיינו, חיי היחיד והצבור. שנואה היא לו על שמחניפה היא אל ההמון ואומרת קדוש לכל אשר יאמר הוא קדוש. שנואה היא לו על צעקנותה הגסה בנוגע לאינטרסיה היא ועל שתיקתה המחפירה בנוגע להפקרות וההתכחשות של דורנו הצעיר לנו, לתורתנו ולתרבותנו. שנוא לו התיאטרון היהודי, שכל מגמתו ושאיפתו במחזותיו ומשחקיו הן אך לעורר ולגרות את חושי ההמון היותר נמוכים. שנואים לו רוב מוסדות החנוך העבריים, שבהם מפטמים את מחותיהם של אלפי תינוקות בלמודי ה„עברי“, והמורה העברי הפקר אצלם ודמו מותר לכל „פרזידנט“ גם ולכל הדיוט היושב בראש. ועוד „סגולות“ רבות יישנן לרחוב־היהודים פה ולמוסדותיו הצבוריים והחנוכיים, שבכחן להרחיק מעליהם את העברי המרגיש, המיצר בצרת עמו וביירידתו המוסרית בארץ הזאת.

אמנם ישנם כמה וכמה לאומיים שאינם עברים, הנושאים בלבם הרגשות כאלו אל חיי המוננו. אולם לא הרי המרירות שלהם כהרי ארם הקצף והצער, המרעיל את דמו של העברי. העברי — זאת היא האישיות הישראלית, שבה הורכבו ונתמזגו כל השאיפות הרוחניות של עם ישראל מיום היותו לגוי עד היום הזה. מטעם זה הרגשתו הלאומית היא יותר עמוקה והכרתו הלאומית יותר מפותחה. מטעם זה נפשו נאכלת תמיד בלהב הצער הלאומי למראה שפלותנו. בפיו ועל־ידיו תובעת התרבות הישראלית את עלבונה הגדול. בפיו ועל־ידיו קובל הספר העברי על כבודו שהושפל ועל הבערות, ההולכת במחננו בקומה זקופה.

ומתוך יחסו זה השלילי של העברי, שהוא בנין־אב לכל מחשבותיו והרגשותיו על חיינו, נולדה תביעה חיובית: לשנות את סדרי חיינו הרוחניים והתרבותיים בארץ הזאת, לבער אחרי הקלקולים המרובים שבחיינו ולהלחם ברוח הבערות והטמיעה, שמולידה ומקיימת את הקלקולים האלה.

העברי בא בתנועתו זאת בשם העבריות, בשם הלשון והתרבות העברית. שואף הוא למלחמה נגד כל המטשטש את דמותנו המקורית, ומדבר הוא את דבריו בשם היצירה היותר מקורית של עם ישראל — התרבות העברית. אולם לא רק בשם תרבותנו הוא בא. בא הוא גם בשם הוד האידיאליות וחן האצילות, שסרו מחיינו. קורא הוא מלחמה על הגסות והחמריות והשטחיות, השולטות אצלנו שלטון בלי מצרים. העברי בא גם בשם האמת הפנימית שבכל חזיון, בכל דעה ובכל מוסר. יהודים שרתיים הם — תהי־נא דתיותם יוצאת מעמקי הלב, תהי־נא דרישתם דרישה נפשית עזה ולוהטת. יהודים שראדי־קאליים הם — אל־נא תשמש להם הראדיקאליות כסות־עינים להפקרות ולגסות־הרוח, אלא תהיה להם אידיאל עמוק וחי, הדורש צדק ומשפט בחיים.

ובאמת רואים אנו, כי בה בשעה שהעבריות מדבקת בשאר הדעות, המתהלכות בינינו, הרי היא מעמיקה ומעשירה את הדעות הללו ואוצלת עליהן מרוחה ומהודה.

די לנו להשוות את היהודי הדתי ממפלגת ה„מזרחים“, שהתורה והתרבות העברית לוקחות מקום בראש תכניתם, אל היהודי הדתי מן השוק, כדי להוכח עד כמה מרומם ומשפר ומעמיק ה„מאור שבתורה“ את הדת. או די לנו להציג עברי ראדיקאלי — למשל, חבר של מפלגת „פועלי ציון“ — לעומת ה„געגאָסע“ מרחוב־היהודים, הרחוק מכל אידיאל עברי לאומי, כדי לראות עד כמה עולה הראדיקא־ליות של הראשון ביפיה, עמקה ואצילותה על זו של השני.

אולם הרעיון העברי איננו רק שיטה עיונית ידועה; הוא גם תכנית של עבודה ממשית. ובתור תכנית של עבודה הרי יש לו מטרות, המשותפות גם לו וגם לתכניות של מפלגות אחרות. יש בו מהרעיון הציוני ומהתנועה הציונית — השאיפה לעמוד ברשות עצמנו בארץ־אבות. אולם הוא מוסיף על הציוניות — את הגלות. הרעיון העברי איננו מבטל את הגלות. הוא רוצה לא רק בארץ־ישראל, אלא גם בטפוס יהודי חרש, נעלה ונאצל בכל מקום שהוא. חלק גדול מעם ישראל ישב בארץ־ישראל, אבל אסור להזניח ולהפקיר גם את מיליוני היהודים, שישארו בגולה. הרעיון העברי מוסיף ואומר, די ציוניות בלא עבריות היא

רק סימן גאולה, ולא הגאולה עצמה. הרעיון העברי שואף לציוניות ש ל מ ה, ואין ציוניות שלמה אלא ע ב ר י ת.

בהיות העברי שם לב אל היהודי בגולה, הרי הוא שותף בכמה בחינות להלאומי ה„גלותי”; אולם נבדל הוא ממנו בשעה שזה משתדל לברוא יש מאין — „תרבות אידישיסטית”, שעברת ועתידה ימי דור אחד הם. העברי מעמיד גם את חיינו הגלותיים על תרבותנו המקורית, היונקת משרשיה העתיקים, ומאמין הוא, כי בעבודה מתמדת, ברעה צלולה וברצון עז — אפשר להשיג את המטרה הזאת, כולה או מקצתה.

מכל האמור אפשר לראות, כי הרעיון העברי — חדושו הוא הרכבתו, הסינתיזה של כל הרעות הבריאות, השולטות בחיינו. אולם המובן הצבורי, המונח ברעיון הזה, אינו מוציא כלל את המובן המקובל — את הרעיון העברי בתור השקפה ע ו ל מ י ת נשגבה, שמאמינים אנו, כי תהיה ההשקפה המכרעת והשלטת בעולם לימות המשיח.

הרעיון במובנו החדש, כשיעשה ל ת נ ו ע ה כבירה, פועלת ומשפיעה, יהיה התנאי המוקדם להתגשמותו של הרעיון העברי במובנו המקובל: להשליט את היהדות בעולם ולתקן את העולם במלכות שדי.

שִׁירֵי גוֹלָה

מאת
פסח גינזבורג

V.

שְׁתֵּי רֵעוֹת אֲהוּבוֹת — נַטַּלְקָה וְרָחֵל,
וּשְׁכֵנִים מֵאָז וּמֵעוֹלָם אֲבוֹתָן;
דְּבִדְבָנִיָּה אַחַת מִדֵּי בוֹא הָאָבִיב
בְּנִצָּנִים לַבְנוּנִים תְּרַפֵּד חַצְרוֹתָן.

שְׁנוֹת עֶשֶׂר וָשֵׁשׁ הֵן בְּיַחַד גָּדָלוּ,
וְלֹא הָיְתָה כָהֵן עוֹד בִּבְנוֹת הַיָּפוֹת;
וְרָאָן הַהֵלֶךְ מֵרָחוֹק, יֹאמַר:
מִמְּקוֹמָן זוּ נֶעֶקְרוּ, מֵהַלְּכוֹת צַפְצָפוֹת!

הֵן שְׁחוֹרוֹת מֵעֹרֶב עֵינַיִם לְרָחֵל,
וְאוּלָם בִּשְׁחוֹרָן שָׁם יוֹנָה תְקַנֵּן;
נַטַּלְקָה רְעוּתָהּ — עֵינֶיהָ אֲמוּצוֹת,
בָּן רוּחַ־הַקְּרָדִים תְּכַרְכֵּר וּתְרַנֵּן.

לֹא אֶחָד בֶּן־כְּפָר נָדְדָה שְׁנָתוֹ בַּלֵּילוֹת,
בְּגָרְנוֹ עַל מַצַּע הַשַּׁחַת הָרַכָּה;
כִּי פָּצְעוּ הַשְּׁתַּיִם גַּם יַחַד אֶת לִבּוֹ —
וְאָזְלַת יַד־יֵקֶר מְחַבֵּשׁ לַמַּכָּה.

כִּי יָרְתָה נַטַּלְקָה־מְשׁוּבָה לָעֶלֶם
מִמְּדוּרוֹת־עֵינֶיהָ שְׁנֵי חִצִּים — שְׁנֵי זִיקִים.
וְרָחֵל רַק עָבְרָה — וְעֵינָהּ עוֹרֶגֶת —
וַתֶּאְסֹר עֶרְגָּתָהּ הָאִישׁ בָּאֲזִקִּים.

בְּלֵילוֹת־הַקַּיִץ תִּשְׁכַּבְנָה הַשְּׁתַּיִם
בִּמְלוּנַת־הַגַּן, וְהִקְשִׁיבוּ בִּדְמָמָה
לְהַלְמוּת־לְבָבָן הַגְּדוֹלָה, בִּפְרֹחַ
הַקַּיִץ הַצָּעִיר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה.

אָז יֵשׁ פִּתְאֹם תְּעוֹרֵר נַטַּלְקָה אֶת רְעוּתָהּ:
— הוֹי, רָחֵלִי, אִמְרִי, הֲיֵשׁ מִי תֶּאֱהָבִי?
וְחִבְּקָה לָהּ רָחֵלִי וְשָׁחֲקָה חֶרֶשׁ:
אֲהַבְתִּי — נַטַּלְקָה, יֹאמַר, יְאָבִי!

אָז תִּצְחַק נַטַּלְקָה: אַךְ שַׁטְיָה אַתְּ! — תִּצְחָק;
יִתְגַּלְגֵּל בְּעַנְפֵי־אִילָנִית הַד־צְחוֹקָהּ:
— הַאֵין מִי בְנַעֲרֵי־הַכְּפָר יִקַּח לִבֵּךְ?
אוֹ גוֹלֶה בָחִיר־לִבֵּךְ בִּמְדִינָה רְחוֹקָה?

אָז תְּסַפֵּר נַטַּלְקָה לְרָחֵל מַעֲשִׂיָּה
בְּבֶן־מַלִּיר־סִיָּה, אִתָּהּ הוּא אָהַב;
אַךְ עָשִׁיר אָבִיהָ, וְהוּא עָנִי — וַיֵּצֵא
לְבַקֵּשׁ בָּעוֹלָם מִכְמַנֵּי־הַזָּהָב. —

אַךְ הוּא עוֹד לֹא יָשׁוּב לִרְאוֹת אֶת נַטַּלְקָה!
בָּעֲרָבָה רְחוֹקָה גַּל־עָפָר מִתְרוֹמֵם.
שָׁם נָפַל הָעֶלֶם; וְחוֹל־הָעֲרָבָה
כִּסָּהוּ, לְלֹא צִיּוּן עַל קִבְרוֹ הַדּוֹמֵם...

לֵב רָחֵלִי רוֹעֵד: הַמָּוֶת מַה נּוֹרָא!
נַפַּלְקָה אַךְ תִּצְחַק: כֹּה נְעִימִים הַחַיִּים!
עוֹד רַבִּים בַּחוּרִים בַּכְּפָר יֶאֱהָבוּהָ,
וּלְבָבָהּ — הוּא נִקְרָע מֵעוֹצֶר מַאֲוַיִּים...

אָז רְחֵלִי תְסַפֵּר, יִנָּהֲרָה בְעֵינֶהָ:
— בַּעֲיָרָה בְּפּוֹלִין שָׁם יָדוּר חֲתָנָהּ.
מִקְטִיפָה וּמֶשִׁי, בְּחוּטִים שֶׁל זָהָב,
תִּיק־תְּפִלִּין רוֹקֶמֶת הִיא לוֹ לְמַתָּנָה.

גַּם הוּא אֵין לוֹ כֹּל, אַךְ אָבִיהָ וְאִמָּהּ
עַל גָּדְלוֹ בַּתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה רָצוּהוּ.

אִם יִהְיוּ כְּתִקּוּנָם הַדְּרָכִים בָּאָבִיב —
לַפֶּסַח אֲלֵיהֶם בְּמֶרְכָּבָה יְבִיאוּהוּ.

בֶּאֱגוֹזִים יְשַׂחֲקוּ אָז שְׁנֵיהֶם בֶּחָצֵר.
לֹא יִהְיֶה בֶן־אָדָם בֶּחָצֵר זוּלָתָם.
רַק קִשְׁקוּשׁ־אֱגוֹזִים וּדְפִיקוֹת־הַלְּבָבוֹת
יְיַסְּדוּ עַל קְדוּשַּׁת־הַחַג אַגָּדָתָם...

כְּבָר נָפְלָה תַרְדֵּמָה עַל עֵינֵי הַנְּעָרוֹת.
אַט יָשׁוּט הַלַּיְלָה, הַלַּיְלָה יֶחֱוָרָה.
וְיָצָא הַשַּׁחַר, וְרָאָה זֶה פֶּלֶא:
חֲבוּקִים בְּאַהֲבָה שָׁלוֹם וּסְעָרָה.

מאת
שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום
י. ד. ברקוביץ

מ״ג.

בִּקְהַל חֲסִידִים.

הימים הנוראים בבית־המדרש הישן. — הסבה גיטל מסבבת כפרות עם היתומים. — ברכת הסב משה־יוסי בערב יום־הכפורים. — סוכה של שותפים. — הזקן מתפלל והקטנים מתעטפים ברעב. — מחזה יפה בליל שמחת־תורה. — הקטנים מעלים טינה על הדוד איצי.

ואולם אם בכל ימות השנה נדמה בית־המדרש הישן שבביהוסלאוו להיתומים הקטנים כזכר למקדש, הנה בימים הנוראים, בראש־השנה וביום־הכפורים, ראי אותו כראות בית־מקדש ממש. מעולם לא ראו המוני יהודים רבים כל־כך ומעולם לא שמעה אזנם תפלה נלהבה וסוערה כל־כך, כמו שראו ושמעו בבית־המדרש הישן בימים הנוראים ההם. זה היה מין קבוץ־גליות של בני־עיר ובני־כפר, מין ערבוביה של יהודים שונים, חסידים ואנשי־חב״ד, שהיו מרעישים שמים וארץ בתפלתם, מוחאים כפיהם, מקישים באצבעותיהם, מעפעפים בעיניהם, רוקדים וקופצים כתפי מעלה ומזמרים מיני ניגונים משונים, פעם משפילים קולם, דוממים כהיש ונפשם משתפכת בדבקות, ופעם מרימים קולם ומזמרים שוב בהתלהבות עצומה, בסופה ובסערה. דומה היה, כאילו בני־אדם הללו מתחרים איש באחיו, מנצחים זה את זה בקולי־קולות ובתנועות משונות של כל אברי הגוף, כדי להקדים איש את חברו ולהביא את תפלתם ראשונה לפני כסא־הכבוד, כביכול.

בעיניהם של היתומים הקטנים מפריאסלאוו היתה תפלה זו של חסידי בוהוסלאוו כחדשה, כמין מחזה־פלאים, שהכל צופים בו. ואולם יפה מכולם היה הזקן משה־יוסי עצמי, שעלה בתפלתו ובתנועותיו המשונות על כל חסידי בית־המדרש הישן. בימים ההם היה הזקן משה־יוסי רואה את עצמו בבית־המדרש, כדג זה במצולה. שם היה ביתו. בשני ימי ראש־השנה נשתקע בבית־המדרש שעה ארוכה אחרי צאת כל המתפללים. הדוד איצי, שדר בחצי הבית השני, כבר עמד באמצע הסעודה, מן התנור עלה לאפם של הילדים ריח חם של דגים ממולאים ושאר מאכלי יום־טוב החמודים, לבם המה והתעטף ברעב — ואביהם־זקנם עדיין עמד בבית־המדרש הישן, מתפלל ומזמר ומתדבק באלהיו. הסבה גיטל השתתפה בצערם של הקטנים ופייסה איתם מדי פעם בפעם ברובשנים ושאר מיני תרגימה, שנתנה להם מתן בסתר, כדי שלא יחלש לבם ביותר, ואמרה להם מתוך צחוק: „למען תזכרו כל ימי חייכם, כי נמסרתם לידי חסידים שוטים“...

בין כה וכה והדוד איצי כבר גמר סעודתו ובא ועמד ליד הדלת והמזוזה והציץ לבית הזקנים בפנים שוחקות, מציץ ושואל: „אבא לא בא עדיין? הה־הה!“... אכן אכזר הוא הדוד איצי ולבו לב־אבן. המעט ממנו, כי כבר אכל ושבע, עוד צחוק יצחק לרעבים!

לבסוף, אחרי שכלתה נפש הילדים מחכות, נתגלה אביהם־זקנם. נכנס לבית בחפזון מתוך ברכת החג, כשהוא

מגרר בקרקע את בגדו העליון ושרווליו, ומיד עמד לקדש על היין בקול רעש גדול, שנשמע בכל השכונה כולה.

— כסבורה אני, שבשביל התינוקות, בשביל יתומים עלובים אלו, כדאי היה לך להעביר על מדתך, מדת חסידים שוטים, ולקצר שם קצת בדבקות? — כך טענה לפניו הסבה גיטל. ואילם טענותיה נשא הרוח. הזקן משה־יוסי לא הפנה אפילו את ראשו אליה, אלא ישב לשלחן כזה, גופו מתנועע לאט וכולו כמרחף עדיין בעולמות רעיוניים. ידו האחת אוחזת בכף והשניה מהפכת בספר ישן, המונח לפניו. ורק לפעמים הרים את ראשו מעל הספר והעיף על הקטנים עין אחת מן הצד ונאנה אנחה עמוקה. עליהם, על נכדיו הקטנים, היתה אנחתו, ששקועים הם עד צואר בעניני גשמיות, באכילה ושתיה ושאר הבלי העולם הזה, והכל כדי למלא תאוותיו של יצר־הרע...

לאחר הסעודה, כשקמו מלפני השלחן, עמד הזקן והוכיח להם זאת על פניהם, קפח אותם בדברי־מוסרו והתאמץ להשבית להם את שמחת החג, להפוך במעיהם למרורות את החלה הרכה ואת הדגים הממולאים ואת הלפתן המתוק ואת שאר מאכלי יום־טוב הטובים, שהסבה גיטל, השוכבת כפותה למטתה, ידעה להכין בחריצות־ידים ובטוב־טעם.

מכל הימים הקשים האלה, הימים הנוראים, נחרת בזכרונו של כותב הזכרונות האלה ערב יום־הכפורים, שעבר על היתומים בבית הזקנים, — משום שני דברים: משום סבוב־הכפרות וברכתו של הזקן משה־יוסי.

מנהג זה של סבוב־כפרות בערב יום־הכפורים ידעו הילדים גם בבית־אבא, ואולם שם נראה להם כל הענין הזה קל ביותר, שכל עצמו לא בא לעולם אלא לבדח את דעת התינוקות. מה שאין כן פה, בבית הזקנים. את המצוה הזאת, מצות סבוב־כפרות עם היתומים הקטנים, נטלה לעצמה הסבה גיטל. כשהגיע ערב, קראה אל מטתה את כל בני־החבורה, נתנה לכל אחד מהם את כפרתו, תרנגול לנער ותרנגולת לנערה, פתחה לפניהם את סדורה, סדור־התפלות הגדול, ורמזה להם באצבעותיה המעוקמות על „בני־אדם". הגדולים שבחבורה קראו בעצמם מתוך הסדור, ועם הקטנים, אלו הילדות, קראה הסבה את פסוקי הכפרות בקול רם ובניגון של קינות: „בני אדם יושבי חושך וצלמות, אסירי עני וברזל!"... ובשעת אמירה זו התמוגגה בדמעות ומררה בבכי, כהמר על המת. וכשהגיע תור הקטנה שביתומות, תינוקת זו, שעדיין לא מלאה לה שנתה, לאמר „בני־אדם" — געתה הזקנה בבכי! למראה בכיה התחילו הקטנים שבחבורה אף הם בוכים, ואחריהם בכו גם הגדולים, — וכך הקיפה היללה את כל הבית. ודאי הוא, שביום השבת המר והנמהר, עת שאמם היה־אסתר היתה מוטלת לפניהם על הקרקע מכוסה שחורים, לא בכו הקטנים כל־כך.

ומה שאירע לאמם־זקנתם בשעת סבוב־הכפרות אירע לאביהם־זקנם ממחרת היום ההוא, בערב יום־הכפורים, כשחזרו הילדים מבית־המדרש הישן ובידיהם מיני מתיקה, שקבלו מאת הגבאי הראשון. עוד אתמול, לאחר סבוב־הכפרות, הודיע אותם הסב משה־יוסי, כי מחר בבוקר, תיכף לתפלת־שחרית, יכנסו אצלו לחדרו לקבל ברכה ממנו.

כשנכנסו אצל הזקן וראו אותו ואת בגדיו, לא הכירוהו כמעט — כל־כך היתה תלבשתו משונה ביום ההוא! על קפוטתו, קפוטת־האטלס הבהיקה והמרוסקה, לבש אצטלה משונה, העשויה מין ארג יקר־המציאות, ארג קשה ומרשרש, שבימינו אלה לא תמצאו כמותו בכל העולם כולו, גם כי תעברו מדינות ואיפרכיות הרבה. לראשו פשפש ומצא מצנפת עתיקה, כולה עשויה זנבות־עור, ומתחת לזקנו הבהיק צווארון רחב ולבן כשלג, צווארון מפולש עם שני קצוות. בתוך כל אלה יש לציין גם את האבנט הרחב, שהגר למתניו, אבנט מדולדל ועתיק־ימים, שפעמונים ופיפין של צמר תלויים לו מכאן ומכאן. ולא במלבושיו בלבד התנכר הזקן אותה שעה, אלא בכל מראה פניו. שפמו הרחב והזועם וגבות־עיניו הגדולות והעבות לא נראו עוד עתה זועמים ונרעמים כבכל שעה, וכל פניו כאילו נשתנו ונעשו רכים ונוחים, מפיקים סליחה ומחילה, חנינה ורחמים, כדת היום.

— בואו הנה, בני, גשו אלי ואברככם! — כך פנה הסב משה־יוסי אל נכדיו הקטנים בסבר פנים יפות ורמז להם בידו, שיכנסו אליו כולם לחדרו הצר והאפל, המלא בגדים יכלים ואדרות־כבשים עד התקרה. עמד הזקן והניח שתי ידיו עם השרוולים הרחבים, שרוולי קפוטת־האטלס, על ראש כל אחד מאתם, עצם את עיניו, זקף את ראשו למעלה והתחיל לוחש בשפתיו, עומד עליהם ולוחש, עומד ולוחש, גונח ונאנח בשעת מעשה אנחות עמוקות מאד. וכשגמר את לחשו, הציצו היתומים בפניו וראו, והנה עיניו אדומות, וריסיהן רטובים, ושפמו רטוב, וזקנו אף הוא רטוב כולו — מדמעות.

ואולם ימי־הדמעות לא ארכו הרבה. עבר יום־הכפורים, ויחד עמו נמחו הדמעות מעל כל פנים ונסו יגון ואנחה. הגיעו ימים טובים, ימי שמחה וגיל, ימי הסוכות.

היתד הראשונה של סוכת הסב משה־יוסי נתקעה, כמובן, במוצאי יום־הכפורים, תיכף כשחזרו מבית־המדרש. ־עיסק בבנית הסוכה היה הדוד איצי, והיתומים הקטנים עזרו על ידו. ואולם המנצח על כל המלאכה היה הסב משה־יוסי. הוא חזק את ידי הבונים בפקודותיו והוא נהלם בעצותיו, כארדיכל מומחה ובעל־נסיון: „זה לכאן!" „זה לכאן!" „זה יכנס!" „זה לא יכנס!" „אחוז בזה!" „הנח לזה!" — ונפלא היה הדבר, כי הסב משה־יוסי והדוד איצי אינם מדברים זה עם זה ואינם מביטים זה בפני זה — ריב ביניהם משכבר־הימים. ועל זאת תצטער הסבה גיטל ותקונן: בן יחיד זה, הקדיש האחד לאחרי מאה ועשרים שנה — ואינו מדבר עם אביו. הנשמעה שערוריה כזאת בישראל?...

וגם סוכה זו, שהיתה משותפת לשניהם, להאב ולבנו, לא הביאה אותם לידי שלום ואחוה. אדרבה, שניהם נתחלקו לשתי משפחות, שאין האחת נוגעת ברשות חברתה. שני שלחנות נערכו בסוכה, אחד להזקן משה־יוסי ואחד להדוד איצי. כל אחד היה מקדש על יינו

וסועד סעודתו בפני עצמו על שלחנו המיוחד לו. ואף הנשים נהגו כך. הדודה סוסי הדליקה נרות לכבוד החג על השלחן האחד, והסבה גיטל, שהוציאוה לסוכה על מטתה, הדליקה נרותיה על השלחן השני. וכשחזר הדוד איצי מבית־המדרש, על כרחו היה צריך להמתין בסעודתו עד שיבוא הזקן ויקדש תחילה על היין. חזקה, אין אדם מעיז פניו בפני אביו. גדולה מצות כבוד־אב! כל אותה השעה היה הדוד איצי, יהודי בעל מרה־שחורה, שאין דעתו נוחה מעולמו של הקדוש־ברוך־הוא, מתהלך סר וזעף, נכנס בכל רגע לסוכה ויוצא, נכנס שוב ומציץ ומדבר לעצמו ברוגז עצור: „איננו עוד!“... „קצרה בינתי מהבין דרכים משונים אלו!“.. „בשנה זו מאחרים שבת אצל אנשי־חב"ד יותר מבכל השנים!“... „מה תהא תכליתו של דבר? הרי עוד רגע ויכבו הנרות, ונסער סעודת יום־טוב בחשכה!“...

והיתומים הקטנים, אף־על־פי שגם לבם התעטף ברעב, שמחו כי ראו נקם ברודם. כך נאה וכך יאה לו! ידע־נא גם הוא טעמו של רעב ולא יוסיף עוד להתקלס בהם!

אך הנה בא הסב משה־יוסי באצטלה שלו וברכת יום־טוב בפיו, נטל בידו את סדורו של רב יעקב עמדין, סדור־תפלות קצר, אף עב־הכרס, מלא וגדוש, וישב לקרוא מתוכו את ה„אושפיזין“, יושב וקורא וקורא וקורא... מחדר־המבשלים נדף ריח־ניחוחם של הדגים הממולאים והמפולפלים, ומעל השלחן, מתחת מפת־החג, הציצו החלות החמות והמכורכמות, וכאילו נתכוונו להרעים את הקטנים ולעורר את יצרם: „הביטו וראו, מה נחמדים אנחנו למראה ומה טובים אנו למאכל! אותנו כי תטבילו במרק־הדגים הרותח, והיה טעמנו טעם גן־עדן ממש!“... והזקן, משה־יוסי איש כפר המרניה, אינו משגיח כלום. עושה הוא בשלו — קורא הוא! הנרות בסוכה דועכים — והוא קורא. לב הילדים מתעטף ברעב, עיניהם כלות מיחל — והוא קורא. ופתאום קם הזקן ממקומו, נחפז ברגלים ממהרות אל השלחן ועמד לקדש על היין בקול רם — ובסוכה היתה אורה ושמחה. אחריו קדש הדוד איצי ליד שלחנו, ואחריו — היתומים הקטנים, בני חיה־אסתר, אחד אחד, ובשעת מעשה הורידה הסבה גיטל דמעה בודדה. בין כה וכה — והתכונה עוד לא נגמרה, ועוד זמן רב היה על הקטנים לחכות עד שזכו להטביל את החלה בדבש ולראות חתיכת דג בעיניהם ולטעום טעם פלפלת בקצה לשונם...

זה היה בימים הראשונים של חג. ובימים האחרונים הורע מזלם של הקטנים עוד יותר. וכשהגיע ליל שמחת־תורה, לא יכול עוד הדוד איצי להתאפק. מה עשה? בא וקרא אליו את היתומים הקטנים ואמר להם:

— ילדים, רצונכם לראות מחזה יפה בליל שמחת־תורה? לכו אל בית־המדרש הישן ותראו.

— מה נראה עוד? הרי כבר גמרו שם את ההקפות, והכל כבר הלכו לבתיהם?

— לכו ואחר תשאלו. לכו כולכם ותראו מחזה יפה!

אין מסרבים לגדול. היתומים הקטנים קמו כולם, אחזו איש בידי אחיו ופנו ללכת אל בית־המדרש הישן. בחוץ היה חושך־מצרים. אף נפש חיה לא נראתה ברחוב. כל בני־העיר ישבו בבתיהם אל סעודת החג. בתי־כנסיות ובתי־מדרשות עמדו סגורים על מסגר, כולם שקועים בחשכה. ורק מחלונות בית־המדרש הישן עדיין נצנץ אור כהה. בני־החבורה הקטנים קרבו בחשאי, פתחו קצת את הדלת, הציצו לתוך בית־המדרש וראו בעיניהם את אשר לא האמינו מעולם לראות:

בית־המדרש הישן היה כולו ריק, ורק אדם אחד נמצא בתוכו — הוא הזקן משה־יוסי, שעמד בודד, מעוטף בטלית, סדור גדול בידו האחת וספר־תורה בידו השניה. באמצו את ספר־התורה אל לבו, פנה ללכת מסביב לבימה, פוסע פסיעות קטנות, מתעכב בדרך־הלוכו ומעיין בסדור וקורא בקול רם ובניגון, כחזן הקורא בשעת הקפות: „עוזר דלים, הושיעה־נא!“ משהקיף פעם אחת את הבימה, עמד ממול ארון־הקודש, הרים את רגליו והתחיל מרקד בפני עצמו, הוא וספר־התורה עמו, מרקד ומזמר בבת־אחת:

משה שמח בשמחת־תורה —
לאמטידרידאם, היידא!
שישו ושמחו בשמחת־תורה —
לאמטידרידאם, דאם־דאם־דאם!
היידא, דרידארא!
תורת־משה, הא!

פחד נפל על הקטנים למראה הזקן, המרקד יחידי בלילה, ותיכף לזה פרץ צחוק מפי כולם. מיד אחזו שוב איש בידי אחיו ומהרו לרוץ לביתם כל עוד נשמה באפם.

— ובכן? מה ראיתם שם? האף אין זאת מחזה יפה?

בדברים אלו פגש את הקטנים הדוד איצי, והוא מגלה שניו ושוחק לעומתם, ורק עיניו דומעות. והילדים הרגישו פתאום מין טינה בלבם — לא על זקנם משה־יוסי, אלא על דודם איצי...

הַחַיִּים וְהָאֳמָנוּת

(דבר למספרינו ולמשוררינו).

מאת

ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן.

כל מאורע וענין, כל רגש ורעיון מוכשרים הם להיות לחומר ביד האמן היוצר. לא ה„מה“, כי־אם ה„איך“ הוא העיקר בכל אמנות.

אם אנו רוצים למוד את כח־היצירה של האמן, אז עלינו להתבונן איך עבד, איך תאר ואיך החיה אותו החומר, אשר כבר טפלו בו אחרים; אז נשים לבנו אל הנשמה החדשה, אשר נפח בו.

יש חומר הלקוח מתוך המציאות ואמנים רבים ושונים דשים בו, מגבלים אותו ועושים ממנו צורות שונות; בצלם רוחם יבראוהו. ואחרי כל אלה אין החומר הזה חי, אין הוא נושם. נשמה אין לו. והיה כבוא האמן היוצר ויקח בידו את החומר הזה עצמו — ויחיה חיים מלאים. הוא מגלה בחומר זה את נשמת נשמתו, שהיתה גנוזה בו מתחילת בריתו.

האמן היוצר רואה את החומר אשר לפניו מצדדים חדשים, מצדדים אשר עוד לא ראם כל איש לפניו. בעיני האמן היוצר אין חומר מת, אין מאורע אלם ואין גולם בלי רוח חיים. הכל מתבקש לחיות ולהתאר, הכל מחכה לרוח היוצר, כי יסיר מעליו את הקליפה הקשה המכסה את זיוו הפנימי.

יש אשר תקופה שלמה בקורות בני־אדם, או בקורות העמים, נחשבת במתים, יען כי הסתר היא נשמה מרכזית, עד שיבוא הסופר־המשורר, האמן היוצר, ויגלה את נשמת התקופה ויפח בה את רוחו המחיה הכל.

ישנן תקופות שלמות בדברי ימי אומתנו, אשר לא הבהיק עוד אורן הפנימי לעינינו אָנו, יען עוד לא קם בקרבנו משורר־יוצר, אשר יגלה נשמתן ומצפוניה.

* * *

אומרים: הסימן המובהק של האמן האמתי היא מדת שמושו בהמציאות. כלומר: האמן האמתי שואב מתוך המציאות עצמה; הוא לוקח את בריותיו ונפשותיו מתוך עצם החיים ומתאר אותן כמו שהן, כהויתן. האומרים ככה משפילים, שלא מרצונם ושלא מדעתם, את ערכו של האמן.

ורוצה אני לבאר ולהסביר את דברי האחרונים: אין מציאות בפני עצמה. לכל אדם ואדם יש מציאות אחרת. עוד יותר: לכל אדם ואדם יש בכל תקופות חייו מציאות אחרת, ואף בתקופת חיים אחת, ולא עוד, אלא אף בשעה אחת מתחלפת המציאות, פושטת ולובשת צורות שונות, הכל לפי חליפות הרוח והשתנות הרגש וההרגשה של האדם. המציאות היא תמיד רק כפי שהיא מצוירת במחנו ומורגשת בלבנו. על כן כל אמן ואמן מתאר לו ולאחרים מציאות אחרת, את המציאות שהוא, ורק הוא, רואה ומרגיש. ההבדל ביניהם: האחד מתאר סימנים אחדים בלתי־עקריים משטח המציאות, ואל תוכה, אל פנימיותה לא ירד. ובני־האדם המצויים קוראים: „אכן, זה הוא אמן!“ הוא מתאר את האדם כמו שהוא, והם רואים באדם רק את סימניו החיצוניים, הם מכירים בו רק את מדותיו ותכונותיו היותר שטחיות, את נטיותיו וכהותיו היותר גסים והיותר גלויים לעין כל רואה. והאמן, שתאר את כל זה, הרי תפש את המציאות. אולם האמן היוצר מרגיש את תהומותיה, סתריה ונשמתה של המציאות. הוא קשור אליה באלפי נימים דקות וברבבות יחוסים. ואמן כזה, גם כשהוא מתאר רק את חלומותיו, חזיונותיו, דמיונותיו ושגיונות רוחו, הננו חשים את נשמת המציאות בכל עמקה. ולא עוד, אלא שהאמן היוצר משפיע על המציאות ומחדש את פניה. האנשים הממשיים מושפעים, בדרך ישרה או בלתי־ישרה, מנפשותיו ויצירותיו של אמן כזה, והם מחקים אותן. האמנים המצויים, מהטפוס הבינוני, מתארים את החיים אשר כבר היו וחיים בני־האדם שכבר נבראו. אולם האמנים והמשוררים הגדולים מתארים גם את החיים המתהוים והמתרקמים, שלא נגמרה עדיין יצירתם, גם את זרמי המחשבה והרגש, שעדיין לא התלבשו בצורות קבועות, והם רק מרפרפים בעולם שעתיד להברא. ובני־האדם, ולפעמים גם האמן בעצמו, עתידים לחיות אותם החיים עצמם, שכבר חי אותם זה האחרון רק בדמיונו ובהרגשתו־הקודמת.

* * *

האמן האמתי מגיע לא רק לאותה הבחינה, שהיא „מעבר לגבול הטוב והרע“, כי־אם גם לבחינה זו, שמעבר לגבול היופי והכעור. לא את היופי המת, היופי המוחלט, הוא מבקש, כי־אם את שפעת החיים, את התהוות החיים. כי בכל מקום שישנם חיים, שם יש גם יופי. מכוער הוא רק המות, המות והחדלון בכל מראותיהם וצורותיהם. כל יצירה אמנותית ופיוטית היא פרי כל כחות־החיים המרוכזים שבקרב האמן, על כן גם היא מלאה חיים.

רבות למדתי מיצירותיו הגאוניות של המפסל הצרפתי רודין (Rodin) שלא קם כמוהו מימות מיכל אנגילו. האמן היוצר הזה מבקש תמיד להגשים ביצירותיו את החיים בעצם התהוותם. חדשות למדתי מאחת הפרוטומות שלו, שראיתי לפני שנים רבות בבית־אוצר הציורים והפסלים „ליקסנבורג“ בפאריז. פרוטומה זו עשויה בדיל־נחושת, והיא תבניתו של „איש בעל חוטם שבור“ [L'homme au nez casse) של מיכל אנגילו. וכל אשר התבוננתי יותר אל „הראש“ הזה, כן נוכחתי יותר ויותר, שהאמן־היוצר, אם שכספיר או רודין הוא, עומד מעבר לגבול היופי והכעור. הוא מוצא חיים בכל, ובמקום שיש חיים, שם יש גם יופי.

רודין התנגד ביצירת פרוטומה זו לכל חוקי היופי, השולטים בין אמני האקדמיה. הוא הרס בלי חמלה את המסורה האמנותית, המקובלה בכל האקדמיות ללמודי אמנות, אמנות המבקשת רק להגשים ולסמל את היופי והנוי, התפארת וההוד.

כאשר התבוננתי היטב אל הפרוטומה הנזכרה של רודין, שבסקירה הראשונה היא עושה רושם רע, נגלתה לי כונתו של האמן, אשר בחר ליצירתו פני מיכל אנגילו בשעה שכבר הזדקן, פנים מכוערים כל־כך, שהחוטם השבור העצים עוד את בטוי הענוי אשר בשרטוטיהם. שפעת החיים, האצורים בשרטוטים אלה, היא היא אשר עוררה את חרט היוצר. התבוננתי אל הפנים המכוערים של הפרוטומה ולא מצאתי בהם שטחים ריקים, כפולים או מתאימים זה לזה; לא ראיתי בפנים אלה קוים ותוים, שהם הולכים ונשנים. אין בצורה זו אף נקודה אחת אלמת או מתה, שאינה מביעה מאומה. עצמת החיים זורמת מכל חלקיה ופרטיה. זויות וצרדים רבים ל„ראש“ הזה, ואין אף אחד מהם במקרה. אין גם קו חותך או מקביל אחד בצורה זו, שלא ראה אותו רודין בחיים ושלא חרט אותה בכונה מיוחדה. בכל אחד מהם צמצם בטוי חזק ועתרת של חיים. הנני מסתכל בקמטי הפנים של „בעל החוטם השבור“, ואני מאמין לגלות אותם מהם, שחרשו ושרטטו את „רשמה“ הדלק לראשונה, ואיתם ה„תלמים“, שבאו אחרי שנות עמל, מלחמה, מפלות ונצחונות. אני מסתכל בשפעת הקמטים הגבובים זה בצד זה וזה על גבי זה, ואני מאמין למצוא איזה מרם נחרתו, התעמקו לאט־לאט, ואיזה מהם

נרשמו בפנים רק על־ידי הרגל, או על־ידי איזו מחשבה עקשנית, החוזרת ובאה מבלי הרפות את המח. כמדומה לי, שאני מכיר גם אותם החריצים החדים והעמוקים במצח, אשר נתהוו ובאו בלילה אחד, כאילו נקרם חרטומה של צפור בשעת נדודי השינה. וכל זה כתוב בשפה כל־כך נמרצה, כל־כך עשירה ומלאה בטויים חריפים ואמתים על שטחה של צורת אדם.

היצירה של רודין היא כל־כך מלאה חיים, עד שאי־אפשר לבלי הרגיש, כי ראשו של האיש המכוער הזה יפה הוא באמת. והיופי הזה, המיוחד במינו, מתגלה לנו לא רק מתוך שלימות היצירה של האמן, מתוך שכלול העבוד של כל החלקים והפרטים, כי־אם גם משום שאנו מרגישים בצורתו של „בעל החוטם השבור" את שווי־המשקל, את ההסכמה החרישית שבין תנועות שטחיה. התנועות האלה מתהילות ומתקיימות בה בעצמה. והפנים המכוערים והקמוטים, כתפוח צנוי, המעונים והשבורים האלה אינם מביעים תלונה, מחאה והתאוננות. אין להם תרעומות ותביעות למי או על מה שהוא. הצורה השבורה אוצרת בקרבה את צדקתה וישרתה ואמתותה היא; היא מפשרת בין כל ההפכים והנגודים שבה עצמה.

אמנות כזו, אמרתי בלבבי, ראה וקדש. אמנות כזו תקח לך למופת!

* * *

היו ימים שהשמיעו בספרותנו העברית קריאה חרשה: הבו לנו יופי, שובו להיופי אשר אבד לכם, נתאר־נא את היופי! — קריאה זו, כמו כל הבכיות והיללות על העדר היופי בספרות הספורים והשירים שלנו, רק לשוא היא. בכל ספור ובכל שיר, שמורגשים בהם החיים, — החיים בכל ההוראות השונות והעליונות של מלה זו, — המחשבה והרגש, שם יש יופי. ויופי כזה מחיה ומפרה את המציאות המכוערה, יען שהוא נובע ממקור החיים עצמם.

על כן נקרא־נא לםספרינו, משוררינו ואמנינו: בקשו־נא את החיים, החיים בכל הופעותיהם וגלוייהם! בקשו־נא את נשמת החיים, ותמצאו גם את היופי בכל הדרו.

לא היתה עוד בישראל תקופה כתקופתנו אנו, העשירה בחיים, בנגודים, בשאיפות, ברצונות, במלחמות ובנצחונות הרוח, ובכל מקום אשר תתפשו את החיים, כמבטאו של גיתה, את חיינו בתקופה זו, שהם מסובכים בתוך החיים הכלליים, שם הם מלאים ענין ותוכן. אין יופי מחוץ להחיים.

האמנות הנובעת ממקור החיים היא גם משפיעה על החיים ומגבירה את כחותיהם ומגמותיהם.

שנויים רבים ועצומים מתחוללים בחיינו; הדרו־נא אל התהוות זו, עזרו־נא באמנותכם ושירתכם ללידתם של החיים החדשים, של המציאות החדשה הקרובה לבוא.

האמנות, המסתפקת בצעצועים יפים, בסלסולים נאים, בנקורים של מחט בהשטח החיצוני, אם הורשה לדבר כן, של הנפש; אמנות, שכל עיקרה אינה באה אלא להמעיט את דמות החיים, לרפות את הידים, להגביר את היאוש ולהחליש את הבטחון והרצון, — אמנות כזו לא תהיה לה תקומה בקרב אומה השואפת לחיים.

מִשׁוּט בָּעִתּוֹנִים

מאת

ג. קהלת.

מי שרוצה להתבונן אל יחוסה המוזר של העתונות היהודית אל כל דבר, שטעם עברי עומד בו, אין לו ענין יותר יפה ומוכיח מהועידה העברית, שתקרא בימים האלה על־ידי „ההסתדרות העברית באמריקה". דומה, אם בהועידה העברית אין משום סנסאציה, שאחריה בהולה כל־כך העתונות היהודית שלנו, הרי על כל פנים ח ד ו ש יש בה. הלא הועידה העברית הבאה היא הועידה ה ר א ש ו נ ה ממין זה באמריקה, ומצד חדושה ראויה היתה לתשומת־לב לא פחות מכל אותן הועידות המרובות, הצצות ועולות פה „חדשות לבקרים", אשר העתונות היהודית מטפלת בהן ומרבה לדבר עליהן ועל נושאי־כליהן. וכי תהא הועידה העברית, למשל, כאותה ה„ועידה" של „מנין" הטיריטוריאליסטים? הללו הלכו בימי חגם לדיטרויט, טכסו שם עצה והודיעו משם בטלגראמות מיוחדות לכל העולם כולו, כי כבר מצאו לעם ישראל את ה„טיריטוריה" הנכספה, והיא — הארץ הברוכה, אשר גלה בשעתו הטיריטוריאליסט הראשון קולומבוס. ועל־אדות „ועידה" זו כתבו וחזרו וכתבו מטעם בתי־המערכת לא רק באותו העתון, ששם תקעו הטיריטור־ריאליסטים את אהלם הרעוע, אלא אפילו בשאר העתונים, הרחוקים מבקשת טיריטוריות, באו ידיעות מפורטות מ„סופרים מיוחדים" על הנעשה והמדובר בדיטרויט. ורק הועידה העברית — ועידה זו, שתהיה באת־כחם של כ... אינטליגנטים עברים, נושאי דגל המחשבה העברית באמריקה — לא זכתה עדיין לתשומת־לבה של העתונות היהודית, המביטה על כל הענין הזה „מגבוה" — כאשר יביט הקטן שעלה לגדולה על כל דבר, הרחוק מהשגתו. את החומר המכין את דעת הקהל להועידה, הנשלח מאת מסדרי הועידה, עוד מדפיסים העתונים כלאחר־יד, אבל בשאלת הועידה עצמה, בתור חזיון חדש בחיינו הרוחניים בארץ הזאת, אינם נוגעים כלל. את כל השאלה הזאת בעניני לשון ותרבות, שמלאכי־השרת במערכות היהודיות אינם נזקקין להן, השאירו, כפי הנראה, לאנשים משלנו, מפני שכל העבודה היא לגביהם בבחינת „לכם ולא לו". בה„טאג" מסרו את כל ענין ההסתדרות העברית ל„בארני המלמד" — אותו מלמד־דרדקי, הכותב פיליטונים, — שישמיע הוא „דבר־חכמה" עליו. ואנחנו הלא ידענו את האיש ה„נאציונאל־ראדיקאלי" הזה ואת שיחו ואת התיחסותו ה„קלה" לכל ענין, שאין ריח „אידישיזם" נודף הימנו. ושאר העתונים — או שעוברים בשתיקה על כל ענין ההסתדרות, או שמחכים הם ל„אנשי שלומנו", כי יבואו הם ויסבירו לקוראיהם מה טיבה של הסתדרות עברית זו. ואמנם באו אחדים מאנשי שלומנו ודברו את דבריהם, ואולם, לצערנו, ה ס ב ר לא הסבירו כלום.

הראשון בזמן ובמעלה הוא מאמרו של מר ראובן בריינין בה„מארגען זשורנאל" בשם „הועידה העברית הראשונה באמריקה".

מר בריינין איננו דן בפרטות על הועידה עצמה, תכניתה ופעולותיה, אלא בא הוא לדבר על התרבות העברית בארץ זו בכלל. מר בריינין מוכרח לעשות את זה, מפני שמביט הוא בעינים פקוחות על הענין היקר לו. דומה, כאילו רואה הוא בהסתדרות העברית ילד ענוג ורך, שזה עתה הציג את כף־רגלו על אדמת הארץ הזאת, וקשה איפוא לעמוד על אפיו ולחרוץ עליו משפט מסוים, לשבט או לחסד. ובתור בעל־נמוס הוא בוחר לדבר על לב הוריו, שבידם הוטלו גורלו ועתידו, כי יהיו זהירים בחנוכו. פונה הוא אל „יחידי־הסגולה, שנשארו נאמנים להספרות העברית ולשפתה", ו ל ה ם הוא מכוון את דבריו — גם דברי־כבושין וגם דברי־נחמה. בראשונה הוא אומר:

„צריכים אנחנו להיות זהירים; אין אנחנו חפצים לא להפריז בדברינו ולא לשמש בסגנון נשגב ובמלים מצלצלות לשם מעשים צנועים. באמת עוד לא הגיעה השעה לדבר על תנועה עברית באמריקה. אפשר, — וזה רצוננו — שהועידה תעורר את דעתם של העברים ותגרום להולד במדה ידועה תנועה בשביל העברית בחוגים רחוקים של היהדות האמריקאית. לעת־עתה אין ת נ ו ע ה עברית בארץ זו".

ולאחרונה הוא מעודד את רוח היחידים, נותן תקוה למפעלם הצנוע ומסיים בדברי נחמה:

„בעת אנחנו מונים את כחותינו, בעת אנחנו מכריזים על עיקרי התרבות העברית ואידיאליה לפני כל היהדות האמרי־קאית; בעת אנחנו מניפים את הדגל העברי, וההסתדרות העברית מכינה את עצמה לעבודה מעשית, שתכפר על עון הדורות, שחטאו להמלה העברית. הגיעה השעה להודיע לכל העולם: אכן יש אלהים בקרבנו".

והנה אם מאת מר בריינין, הסופר הנאצל ויפה־הרוח בספרותנו, הדן על חזיונות חיינו מבחינה היסטורית־לאומית, אי־אפשר לנו לדרוש, כי יבוא לטפל ב פ ר ט י השאלה ויתוה לפני העברים באמריקה את ת כ נ י ת עבודתם, — הנה במר מ. שיינקין, עסקן ואיש־מעשה מארץ־ישראל, שהעבודה העברית היא אצלו פרוגראמה חיה ושלמה, אפשר היה להעברים האמריקאיים לתלות תקותם, כי ה ו א, בתור בעל־נסיון, יתוה את הדרך לפניהם. ואולם קטרג השטן, ומר שיינקין בחר לו הפעם, בבואו לדבר בה„ווארהייט" על הועידה העברית, לשון אחרת, שאינה הולמת כלל את איש־המעשה. את שלשת רבעי מאמרו הוא מקדיש לדברים, שאינם נוגעים לגוף הענין. עוסק הוא בשאלת הלשונות שלנו, בשאלת השמוש ביהודית במלות עבריות ובעוד דברים כאלה. וכשהוא מגיע לשאלות הועידה, העומדות על סדר־היום, הוא מוצא בשבילן פתרון נאה ופרוגראמה „רחבה מני ים". את מטרת ההסתדרות הוא רואה ב„מלחמתנו עם עם־הארצות שלנו, עם העניות הרוחנית והחרפה הלאומית" — מטרה, שהכל מודים בה; ואולם את האמצעים להשגת המטרה הזאת הוא רואה במקום ש א י נ ם. הלא כה דבריו אל אנשי ההסתדרות:

„אל תעשו לכם בית־כנסיה חדש, פתחו את הדלתות בפני המון העם. אלפים ורבבות יבואו אליכם מן הרחובות, התגויות ובתי־העבודה, דברו עברית ברחובות, במרכבות, ובעיקר בחגויות, הזקוקות לפדיונכם. שאלו את כל יהודי מקודם, אם הוא מבין עברית ומדבר עברית"...

וכך הוא הולך ופותר את השאלות, והכל באותה הרשין, המדברת גבוהה, ובאותה ההתלהבות, שאחריה צריכות לבוא מחיאות־כפים מאת הקהל...

הכל תלוי במזל, ואפילו ועידה באמריקה. יש ועידה, שהיא עצמה איננה ראויה אפילו למאמר הגון אחד, ובאים הסופרים ומטפלים בה ותולים בה תלי־תלים של הלכות; ויש ועידה, שבדאית היא לעשרות מאמרים, כתובים בטעם, בכובד־ראש ובידיעת הענין — ועוברים עליה בשתיקה, או מטפלים בה בקלות־ראש (כי הרי גם הלשון הנפרזה אינה באה אלא מתוך יחוס קל אל הענין המדובר). הועידה העברית ראויה היתה ליחוס אחר לגמרו. אבל מי יודע — אפשר, שדוקא מעז זה יצא מתוק, וההתיחסות הפקפקנית הזאת מצד הסופרים אל ההסתדרות העברית תעורר את העומדים במחיצת העבודה של ההסתדרות לעשות מעשים ממשיים, אשר י ש נ ו את ההתיחסות הזאת.

„כך היא דרכה של ספרותנו — אומר אחד־העם — נכנסים בקולי־קולות ויוצאים בחשאי". ההסתדרות העברית אולי תשנה מדרך זו. ב ח ש א י תכנס לגדר העבודה התרבותית שלנו, ומי יודע דרך הרוח: אפשר, שדוקא זו הצנועה תתבצר בארץ הזאת ותתרחב לאט־לאט ואת קולה בין החיים תשמיע מתוך פעולות ומעשים.

חֲלוֹמוֹתֵינוּ

מאת

מ. ש י י נ ק י ן.

ג.

עַל גְּבוּל אַרְצֵנוּ.

בראש האשמורה השניה הגענו לנאות המדבר „שיך־זבויד". עיפים ורצוצים היינו מרכיבת גמלים, שלא הורגלנו בה. אחרי סעודה חטופה החלצנו את עצמותינו על גבעת החול תחת כפת השמים; תחתינו רפודים עורות כבשים ומלמעלה מכוסים אנו שמיכות של צמר, להגן עלינו מפני הרטיבות והקור. שנה נעימה צררה אותנו בכנפיה.

ויהי השחר עלה, ומנהלי הגמלים מאיצים בנו לאמר: קומו, מהרו ולכו בעוד בוקר טרם יחם השמש. עד שהכינו את הארוחה הקלה ועד שקפלו וסדרו את חפצינו על דבשות הגמלים הספקנו לשים עין על הסביבה ולשוחח מעט עם גרי המקום, שכבר השכימו גם הם למלאכתם.

„שיך זבויד" הוא במרחק חצי שעה משפת הים, אשר שם מעין מפרץ קטן, מקלט לסירות בעת סופה וסער. פה, מאחורי גבעות החול, יכולים למצוא סתרה מפני רוחות הים החזקות; על כן היה זה כעין „עיר־הנמל" לערבי המקום, המביאים ומוציאים דרך פה את „מרכולתם". מערבה, בקו מקביל לשפת הים ורחוק ממנו בשני קילו־מטרים, נמשכת שורה שלמה של יאורים קטנים, צרים

וארוכים, ומימיהם מלוחים, אשר בהתנדפם מחום השמש יהיו לגבשושיות של מלח; באו ערביים המומחים לדבר, ועשו חריצים וברכות, ואספו את המלח חמרים חמרים להביא אותו מצרימה. במרחק לא־גדול משפת היאורים אשר לצד הים מתמרת שורה של דקלים, שקועים בגבעת החול עד למעלה מחצים; כנראה, איזה ישוב היה פה, ובהרבו כסה החול את מקום הישוב וחלק מיאורי המלח; הדקלים לא עצרו כח לעכב את החול, והם הולכים ונקברים בתוכו. כעבור אברהם פהה לפני שמונים שנה בערך ממצרים דרך המדבר לכבוש את ארץ־ישראל, חפר פה באר־מים, שעמקו כמאה וחמשים רגל. עתה יש במקום הזה רק בית אחד, שהוא מעין אכסניה ותחנת־צבא, וסביבו שטח קטן, מוקף גדר של קנים וזרדי תמרים, זרוע ירקות ונטוע עצים אחדים.

עם הנץ־החמה עזבנו את המקום לעשות את דרכנו מערבה, לאל־אריש אשר על יד נחל מצרים. אברהם השומר נבדל מאתנו וילך הנגבה, המדברה; כי נודע לו פה, כי ידידו ואיש־בריתו, שיך עבדאלה הזקן, שוכן לשבטו באהלים אשר בקרבת המקום הזה; וילך אברהם לבקר את רעהו, לחקור ממנו על־אודות תנאי המקום והסביבה ולהזמינו ללוות אותנו בדרך הזה, כי גדול כבוד עבדאלה בעיני כל הערביים הנודדים אשר בחבל הנגב. מראה מרהיב־עין היה לראות את אברהם זה דוהר על סוסו במרחבי המישור: גופו חסון כאלון, עטוף אדרת־צמר רקמת משי; על ראשו כפיה של משי עם פתילים משזרים בחוטי־זהב; על ירכו חרב טורקית עקומה ונדנה כסף, ועל גבו רובה מארטיני. הנה הוא נעלם מאתנו באופק. אנחנו עשינו את דרכנו הלאה לרגל הפסיעות הגסות של גמלינו; ואם היתה למי מאתנו לזרא תנועת הגוף על גבי הגמל, וצנח מעליו בדרך הלוכו והלך רגלי. אין לנו דרך סלולה בערבות החול, כי־אם הולכים אָנו בעקבי האדם והבהמה אשר לפנינו, וסימן לדרכנו הוא, כי רצועת הפסיעות יותר רחבה מישאר המסילות הצרות, הפונות הצדה — המדברה או אל הים.

כעבור שעות אחדות עמדנו לנוח. תקענו יתדות, ונאהיל עלינו מפני השמש, שהחלה להכות על ראשינו. הצל הנעים והרוח הצח והקריר, הבא מעבר הים, השיבו את רוחנו. סעדנו את לבנו, ובעוד אָנו מבקשים לשבור את צמאוננו, והנה אחד הרועים מוליך את עדרי כבשיו ועזיו מפנים הארץ להשקותם מן הבאר אשר בקרבת הים. פנינו אליו בבקשה, שיחליב לנו ספל חלב מעזיו, גם חפצנו לשלם לו בכסף מלא. אבל הוא לא נאות לזה. „חלילה לי — אָמר — מבגוד בבעלי, אשר להם העזים; לא יעשה כן במקומנו; ולו יראה ערבי עובר אורח, כי הנני עושה כזאת, ומסר לבעלי, והרגוני על בגידה זו“. קשה היה להחליט, אם יראת החטא או יראת העונש גברה על הרועה; ואולם עלינו היה לכבוש את יצרנו ולהסתפק במים הפושרים אשר בכדינו.

מנהג הוא לאורחות הגמלים לנוח במקומן שעות אחדות לפני הצהרים ולאחריהם; ואולם אנחנו מהרנו לבוא אל נחל מצרים (ואדי אל־אריש), לתור את המקום ולהכנס גם אל העיר מבעוד יום. על כן עשינו את דרכנו הלאה, וכעבור שתי שעות ככר היינו בסביבות אל־אריש.

גם פה אדמת חול מסביב; ואולם, כנראה, יד אדם עובדת ככר נגעה בה, והנה לפנינו: שורות שורות של עצי תאנים רעננים מלבלבים בירקרק חרוץ, ודליות של גפנים עבות וארוכות כתרוממות כקומת איש ופרושות כאוהל על רשתות הקנים, הערוכות לזה. פה ושם גם עצי הקיקיון עם פארותיהם המסתעפות ועליהם הרחבים. אות הוא, כי תחת שכבת החול מסתתרת אדמה פוריה, המצפה לגאולה בידים עובדות. והנה לפנינו גם נחל מצרים, הגבול הטבעי של ארץ־ישראל לפנים.

* * *

„ונסב הגבול מעצמון נחלה מצרים, והיו תוצאותיו הימה“.

מהזה מרהיב עין נגלה לפנינו מראש הגבעה, אשר עלינו עליה לתור את הסביבה: צפונה ים התכלת משתרע במרחבי אין־קץ; רוח צח שפיים מכה בו שברירים, המתנוצצים בקשקשי כסף, עשת, נחושת ופז לעומת קרני השמש. מרחוק שטות סירות־מפרש, ומראיהן כצפרים לבנות, הטסות על פני המים. הלאה מהן אנית־קיטור עושה את דרכה מחופי סוריה מצרימה. מזרחה ונגבה ערבות־החול, אשר עברנו בהן, משובצות בירק התאנה, הגפן והרמון. לפנינו, מערבה — הנחל, זו תעלה רחבה ועמוקה, המתפתלת מן המדבר הרחוק הימה, אשר בימות הגשמים. בהורף יעברו בה לפרקים זרמי־מים. עתה, בעונת האביב, יבש הנחל והיתה קרקעיתו למזרע ירקות, וחופיו — לתבואות; וגומות גומות חפרו יושבי המקום על־יד משבצות הזרע והיו לבארות, אשר במימיהם ישקו את גני הירק, וגדרות של זרדי־לולבים וקני־סוף יגינו על הזריעות מפני השרב והחול. מעבר לנחל, בקרן הצפונית, משתרע הורש מצל של אלפי דקלים ותמרים. הלאה, כמהלך חצי־שעה, דרומה — העיר אל־אריש. זה הכפר הגדול אשר בו איזו מאות בתי־חמר קטנים ונמוכים, שטוחי גג, ערוכים בשורות ישרות, ברחובות החותכים אותו למרובעים, ועל הגבעה, באחד מקצותיו, בית־אבנים גדול, מוקף חומה גבוהה — זה „המבצר“.

בעוד אנו מתבוננים אל הסביבה, והנה אברהם השומר שב אלינו. אתו עבדאלה, ערבי כבן ששים; מבנה־גוו איתן, רשמי־פניו דקים ועדינים, עיניו השחורות והמבריקות מביעות בינה יתירה ואומץ־לב, זקנו השחור — משזר חוטים לבנים כרצי־כסף — יורד על חזהו הגלוי, השזוף והשעיר, לבושו כתונת ומכנסי־בד לבנות ונקיות ושמלת־הצמר — האבעיה, כטלית לבנה עם פסי־תכלת — מלמעלה. כולו עושה רושם של שריד ופליט מימים קדומים; זה אינו מטפוסו של ה„אב“ אברהם, ואולם כזה היה בודאי לוט בן־אחיו. אברהם הציג לפנינו את רעו והביע לו את תודתו בפנינו על הכבוד אשר כבדהו בביתו לעיני בני שבטו. ויספר לנו אברהם בשם ערבי המקום, כי הלאה מזה, מזרחה, בשפלה, ישנם שטחים גדולים וטובים לזריעה ולמרעה.

כאר־בוקר, המתנדף בחדור לתוכו קרני השמש, אשר האופק הולך אז ומתרחב לעין הרואה, ומתוך הערפל מופיעה לפעמים סביבה נהדרה, רעננה, עטופה אור וחום, — כן הלכה ונגלתה לעיני רוחנו מתוך ערפלי מחשבותינו והרהורי לבנו תמונה נהדרה של היישוב העברי, העלול להתפתח בסביבה זו בעתיד הקרוב. שם, בשפלה, יהיה מרכז הישוב החקלאי למזרע תבואות; במקומות רבים בנחל נבנה סכר וברכות, אשר בהן יקוו המים מימות הגשמים בחורף, והשקו בהם את גני־הירק ועצי־הפרי השונים, אשר יזרעו ואשר יטעו בשטחים גדולים מעבר מזה ומזה לנחל, „כגן ד' כארץ מצרים"; פה, על שפת הים, יבנה הנמל, ועל־ידו — עיר למסחר ולתעשיה. ומסילת־ברזל תוביל אל פנים הארץ והיתה לענף למסילה הגדולה, אשר תעבור מקהירה של מצרים דרך באר־שבע ירושלימה. גם יער־התמרים הלא יכול להתפשט פי־עשרה ומאה, והיה לסעיף של מרכולת מיוחדה בלולביו ובאשכלות התמרים, גם לטיול ולמנוחת־עדן בצלו ובאוירו הצח והנעים לאלפי התיירים, אשר יסורו הנה לראות ולהתענג על המחזה הנהדר של החיים החדשים, אשר יפכו פה בחזקה... והלא אין שום דבר המתנגד לאפשרות זו, אין צל של הגזמה. רק הסכמה מצד הממשלה האנגלית וחפץ ומרץ מצדנו, ואז ימצאו פה אלפי אנשים מקום לעבודה חרוצה וליצירת חיים חדשים על קצה גבול ארצנו.

בבואנו העירה, סרנו בראשונה אל בית־הפקידות אשר במבצר. נציב העיר, פקיד־צבא זקן, טורקי מקוקז, המדבר גם רוסית, קבל אותנו בסבר פנים יפות; בשמעו על־אדות מטרת נסיעתנו, אמר, כי אין הוא מתנגד לנסיעה זו; ואולם עליו להודיע על זה לנציב החבל האנגלי אשר בעיר נחל, בחצי הדרך מאל־אריש לסואיץ ולעקבה; ומסופק הוא, אם הנציב ירשה לנו ללכת לפנים הארץ, כי ריב עתה בין טורקיה ואנגליה על־אדות קו־הגבול בחבל הזה, וביאת אנשים זרים הנה בזמן הזה תעורר בו חשד, למרות ההמלצה הטובה, שתבוא מצד הפקידות המקומית, השמחה לקראתנו. לטובתנו הוא מקבל על עצמו לנהל את המשא והמתן בטלגראמות; וליתר ידידות, הזמין את אחד מנכבדי העיר ובקשהו לפנות לנו חדרים מרווחים ומקום לגמלים.

ויהי אך הסתדרנו מעט באכסניה שלנו, ואנשי המקום באו לחלוק לנו כבוד אורחים. לעת־ערב בקר אותנו גם נציב־העיר בלוית אחדים מפקידיו. מכל שיחותינו עמהם על העיר והסביבה נודע לנו, כי באל אריש נמצאות כאלף משפחות: מעוטן מוצאות את לחמן מן הדקלים, מעצי־הפרי האחרים, מזריעת הירקות ומקצת התבואות, שהם זורעים על חופי הנחל; רבים מהם הולכים בחדשי הקיץ לארץ־ישראל לעבוד שם בעת הקציר והבציר; ורבים מתפרנסים מאורחות הגמלים, העוברות דרך פה מסוריה למצרים: מהם מנהלי הגמלים ומהם סוחרים בתבואות, בארג, בצמר, בעור ובמכולת, הדרושים ליושבי המקום ולאורחות. מעט מאנשי העיר משתתפים גם בציד הדגים אשר בשורת היאורים, בקרבת החוף, בדרך המובילה לפורט־סעיד.

למחרת הבוקר יצאנו עוד הפעם אל חורשת התמרים. אם כי העצים הללו נטועים על החול, אשר על שפת הים, בכל זאת, כשנכנסים לתוך השדרות, מוצאים אדמת־זרע, כזו שבכל מקומות־הישוב: שרשי העצים מהדקים את החול מלמטה וניזונים מהחמרים האצורים בו, ומלמעלה הולכת ונצברת שכבה של אדמת־רקב (הומוס) מחלקי הקליפות, הזרדים והפירות, הנושרים מן העצים. ככה הן תוצאות כל הנטיעות אשר בחוץ, וככה יכולים לכסות בנטיעות את רוב שטחי־החול אשר לאורך שפת־הים.

בדרך שובנו פגשנו בערביות ההולכות לשאב מים מן הבאר אשר במרחק שעה מן העיר. מטבע יושבי המדבר הוא לקשר את מציאות המים המתוקים עם איזו אגדה על־אדות איש קדוש אחד שהמתיק את המים; ואגדה כזו ספרו לנו גם על־אדות הבאר אשר באל־אריש. ואולם יוכל היות, שבלי כל מעשי נסים ימצאו בארות מים, כשיחפרו בסביבות המקומיות האלה.

השמש נטה לערוב, ואנחנו עזבנו את העיר שנית ונלך לאורך הנחל נגבה־מזרחה אל פנים הארץ. במדה שהרחקנו מן העיר נתמעטו מטעי העצים והירקות, ורק שטחים קטנים זרועים שעורים, שבלים צנומות ודקות, פה ושם, על אדמת החמר הלבן אשר על גדות הנחל. עוד שעה אחת של הליכה — וגם סימני הישוב האלה חדלו. כי אין שוה ליושבי העיר להרחיק לכת הנה לעבוד, ולערביים הבדואים ישנם מקומות יותר טובים לזריעה ולמרעה בשפלה.

עם דמדומי־ערב בחרנו לנו מקום על אחת מגבעות־החול ללון שם.

(סוף יבוא.)

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹורָעוֹת

— הצעת בוירנט בדבר הגבלת האימיגראציה לארצות־הברית, שנתקבלה כמה פעמים בקונגרס ובסינאט של ארצות־הברית ונתבטלה כמה פעמים על־ידי הנשיא הקודם טאפט ועל־ידי הנשיא ווילסון, — נעשתה סוף־סוף לחוק. גם הקונגרס וגם הסינאט קבלו את ההצעה הזאת ברוב־דעות מכריע, המבטל את רצונו של הנשיא.

אף כי החוק הזה לא יפגע ברוב האימיגראנטים היהודים, הבאים ממזרח אירופה, מפני שנאמר בו בפירוש, כי האימי־גראנטים העוזבים את ארצות־מולדתם מפני רדיפות דתיות ופוליטיות פטורים מבחינה בקריאה וכתיבה, בכל־זאת עשתה קבלת ההצעה הזאת רושם קשה בכל חוגי היהודים באמריקה. הכל רואים בחוק זה התחלה לשורה של הגבלות חדשות, ששונאי האימיגראציה מתאמצים להוציאן לפועל. ואמנם, תיכף לאחר שנעשתה הצעתו של בוירנט לחוק, בא הנבחר גארדנר ממדינת מאססאטשוזעטס והצעה חדשה בידו: להגביל את העודף של הנכנסים לאמריקה על היוצאים ממנה למאתים אלף לשנה.

— הפרת היחוסים הדיפלומאטיים בין ארצות־הברית וגרמאניה עוררה דאגה וחרדה רבה בלב העסקנים, המטפלים בעזרת נגועי המלחמה מעבר לים. התחבור עם ארצות המלחמה,

וביחוד עם הנפית הנמצאית ברשות גרמאניה ואויסטריה, יעשה קשה ביותר. ואם יופרו היחוסים גם בין ארצות־הברית וטורקיה, אז יורע מצב אחינו בארץ־ישראל במדה שאין לשער. העזרה, הנשלחת לארץ־ישראל וטורקיה עכשיו, מגיעה להנגועים באמצעותם של קונסולי ארצות הברית. ובהפסק השרות הזאת — ינתק עמה החוט היחידי, המחבר את אמריקה עם ארץ־ישראל.

— ביום 1 פברואר הגיעו לניו־יורק באניה ההולאנדית „נורדאם" עוד המש מאות נודדים יהודים מתחום המושב היהודי, הנמצא ברשות גרמניה. הנודדים האלה, בהקודמים לפניהם, מספרים על המצב הנורא, שבו נתונים היהודים בליטה ופולאניה.

— במוצאי־שבת, 3 פברואר, נקראה מועצה של באי־כח בתי תלמוד־התורה האורתודוכסיים בניו־יורק ובבריקלין. המועצה החליטה ליסד הסתדרות בשם „בתי תלמוד־התורה המאוחדים בניו־יורק וסביבותיה". כל מוסד, הנותן ידו אל ההסתדרות, מחויב להכנים לקופתה לא פחות מחמשה עשר דולאר לשנה. לנשיא ההסתדרות נבחר הרב מ. ברלין, ולסגניו — הרב זאב גולד, הרב אינזלבוך, הד"ר י. בלוסטון ומר מאכס מאירסון.

— ביום 19 נובמבר בקר המצביא הראשי של צבאות סוריה וארץ־ישראל, גמיל פחה, את העיר ירושלים וקבל שם את פני באי־כח היהודים, שבאו לברכו ולהביע את רגשותיהם הנאמנים לטורקיה. בתור הכרת־תודה צוה גמיל פחה לחלק בין העניים היהודים בירושלים הנם אין כסף שבעים וששה אלף קילו של חטים. גם הועד העירוני בירושלים קצב חמשים אלף קילו של חטים להתושבים היהודים.

— בגליל נוסדה הסתדרות פועלים קואופיראטיבית בשם „המשביר". מטרתה היא להספיק לחבריה צרכי־אוכל במחיר היותר נמוך.

— ציר ארצות־הברית בטורקיה, מר אברהם עלקוס, בקר את אגודת המתעמלים היהודים „מכבי" בקושטה והתבונן אל תרגילי המתעמלים. לפני הפרדו מהם הביע את קורת־רוחו על כל מה שראה. בתור הכרה קבע פרסים אחדים להמתעמלים, אשר יצטיינו בתרגיליהם בחגיגת המכבים הבאה.

— בוואַרשה חגגו העברים והציונים ביום 9 דצמבר את יובלו הספרותי של הסופר העברי והעסקן הספרותי א. ל. בן־אביגדור. בחגיגה זו השתתפו באי־כח אגודות ומוסדות תרבותיים שונים מוואַרשה ומהערים הסמוכות לה. נישאו נאומי ברכה הסופרים והעסקנים האלה: פ. לחובר, הלל צייטלין, יעקב כהן, ש. צמח, ד"ר קלומל, ש. סטופניצקי ועוד. נתקבלו מכתבי־ברכה מאת הועד הפועל הציוני, מההסתדרות העברית בברלין ומעוד ערים רבות בפולאניה וגרמניה.

— בפאריז מת הסופר האנטישמי המפורסם עדוארד דרומון. דרומון עשה את האנטישמיות קרדום לחפור בו. עתונו „ליבר פארול", שהיה מוקדש להטפת האנטישמיות בין המוני העם, היה נפוץ במאות אלפי אכסמפלארים והעשיר את בעליו עושר רב. דרומון קנה לו שם ביחוד בימי משפט דריפוס. הוא היה אז הרוח החיה בכל פעולות האנטישמיים והריאקציונירים, שהשתמשו במעשה דריפוס לערער את יסודות הריפובליקה הצרפתית.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

ו ע י ד ת ה ה ס ת ד ר ו ת ה ע ב ר י ת.

הועידה הראשונה של ההסתדרות העברית באמריקה תקרא בניו־יורק ביום הראשון, 11 פברואר, ותפתח בשעה העשירית בבקר באולם „גן הילדים", 35 רחוב מונטגומרי. כל האגודות העבריות בניו־יורק ובערי השדה כבר בחרו את ציריהן. בועידה ישתתפו, מלבד צירי האגודות, גם באי־כחם של מוסדות עבריים ולאומיים, העוסקים בחנוך העברי ובעבודת התרבות העברית.

* * *

ה ת נ ו ע ה ה צ י ו נ י ת ב ד ר ו ם א ר צ ו ת־ ה ב ר י ת.

הד"ר בן־ציון מוסינזון, שנשלח מטעם „הועד הזמני" להטיף לרעיון הציוני במדינות הדרומיות, הצליח לעורר את רבות היהודים, היושבים שם, לקראת ההזיונות הלאומיים בחייגו. הד"ר מוסינזון בקר את מדינות וואשינגטון, אורי־גון, קאליפורניה וטיכסאס, ובכל מקום בואו כבש את הלבבות בנאומיו. בידו עלה למשוך להתנועה הציונית גם יהודים רבים מבעלי־ההשפעה שבמחנה הריפורמיים, וביניהם גם רבנים אחדים, שעמדו עד עכשיו מרחוק או מנגד להרעיון הציוני. נדיב אחד בפורטלאנד של אוריגון הבטיח לתמוך בגימנאסית העברית ביפו בעשרת אלפים דולאר. בעיר לוס־אנגילאס נאסף לטובת „קרן העזרה" שעל־יד הועד הזמני לעניני הציוניות חמשה אלפים דולאר, ובפורטלאנד — שני אלפים דולאר. היכל „עמנואל" בסאן־פראנציסקו כלל בתוך תכנית־פעולותיו מהיום והלאה גם את התמיכה בישוב היהודי בארץ־ישראל לא כענין של צדקה, אלא כאחד הענינים העקריים של היהדות. בעיר ההיא הבטיחו לרכוש לקרן ההצלה במשך השנה את הסכומים האלה: מר הלמאן — עשרים אלף דולאר, מר אוטו ווייז — חמשה אלפים דולאר. מלבד זאת הבטיחה הקהלה היהודית להרים לקרן זאת סכום של חמשה עשר אלף דולאר. גם בערים אל־פאסו, דאלים ואוסטין במדינת טיכסאס השתתפו היהודים הריפורמיים והאורתודוכסים בתרומות הגונות לטובת „קרן־העזרה". ביוסטין של טיכסאס יסדו הציונים על־פי האיניציאטיבה של השופט דאנינבוים אגודה לתמיכת התרבות העברית בארץ־ישראל. מספר חברי האגודה יוגבל למאה, וכל חבר מחויב להכנים לקופתה לא פחות ממאה דולאר לשנה, באופן שסכום תמיכתה של האגודה בתרבות העברית בארץ־ישראל יעלה למצער לעשרת אלפים דולאר לשנה.

* * *

ח ב ר ה ל ה ת פ ת ח ו ת ה ת ע ש י ה ב א ר ץ ־ י ש ר א ל.

בהשפעתו של העסקן הציוני מר מ. שיינקין נוסדה בימים האחרונים חברה להתפתחות התעשיה והחרושת בארץ־ישראל. ההון היסודי של החברה הוא שלש מאות אלף דולאר. המיסדים הם: ה. קוטלר מפרובידנס, מר קאפלאן מקליוולאנד ומר ש. בלום מפילאדלפיה.

שונות

למצב היהודים בפולאניה המתחדשה.

שאלת היהודים בפולאניה היא עכשיו אחת השאלות המעסיקות ביותר את דעת הקהל היהודי בכל הארצות. הכל תלו בעינים כלות להשפעת המשטר החדש, שנקבע בפולאניה מטעם הממשלה הגרמנית, על פתרון השאלה הזאת. והנה כבר עברו כירחים אחדים מיום שהוכרזה גאולת פולאניה — ושאלת היהודים בארץ ההיא בעינה עומדת, ופתרונה המקווה לא נמצא לה עדיין. ויתר על־כן: בעקב המאורעות האחרונים הורעו עוד, כידוע, היחוסים בין הפולאנים והיהודים, והשאלה נסתבכה ביותר. בבירור מצב היהודים בפולאניה החדשה ותקוותיהם לעתיד נתפרסמו בזמן האחרון בעתונות הכללית והיהודית באירופה הרבה מאמרים, שהחשובים מהם הם מאמרו של הפרופיסור דוד סימונסין (מי שהיה רב הכולל בדאניה) בעתון הדאני הגדול „בערלינגסקע טידענדע" ומאמר־ראשי בגליון 46 של העתון הציוני „יודישע רונדשוי". שני המאמרים האלה מפיצים אור על הפרובלימה היהודית בפולא־ניה לפי מאורעות הזמן האחרון.

הפרופיסור סימונסין מתחיל את מאמרו בסקירה קצרה על מצב היהודים בפולאניה, כשהיתה זו עומדת עוד ברשות רוסיה.

„בחוגים ידועים באירופה — אומר הפרופיסור סימונ־סין — נשתרשה ההכרה, כי האנטישמיות בפולאניה היא פרי הממשלה הרוסית, שתמכה בידי השוביניסטים הפולאנים במלחמתם נגד היהודים, כדי להחליש על־ידה את שניהם. אולם המאורעות האחרונים בממלכת פולאניה מפיצים די אור על העובדה, שאין הפולאנים זקוקים לשום עזרה מן החוץ בהתנהגותם האנטישמית עם היהודים.

„בתחילת חודש נובמבר, ימים אחדים לפני התפרסם הכרוז ההיסטורי בדבר תופעת פולאניה, היתה בווארשה ישיבה סוערת של מועצת־העיר, שבה השתתפו באי־כח היהודים והפולאנים, וכל אחד מן הצדדים הביע את דרישותיו ומשאלותיו בבהירות יתירה. הדין־וחשבון של הישיבה ההיא מגלה את קלון הפולאנים בהתיחסותם ליהודים בכל מערומיו.

„מלאי־ענין היו נאומיהם של באי־כח היהודים. כל הצירים היהודים הודיעו, כי שאיפת פולאניה לגאולה ולעמידה ברשות עצמה היא גם שאיפתם המדינית של יושביה היהודים. בבחירות הכלליות למועצת־העיר הביאו היהודים לידי גלוי את רגשותיהם הפאטריוטיים בזה, שוותרו מרצונם הטוב על כמות באי־כחם למועצה זו, המגיעה להם לפי מספרם. מספר היהודים בווארשה הוא בערך ארבעים אחוזים ממספר התושבים הכללי. על־פי החשבון הזה אפשר היה להם לבחור בשלשים וששה באי־כח משלהם מהמספר הכללי תשעים של חברי מועצת העיר. אבל היהודים נתכוונו להביע הפעם, שהם מכירים בשעה זו, שעת גאולתה של פולאניה, את משפט הבכורה של העם הפולאני על ארצו, ולכן הסתפקו רק בתשעה עשר נבחרים. ואף כי האלמנטים הראדיקאליים ביהדות הפולאנית מחו בכל תוקף נגד הוותור הזה, בכל־זאת היו רוב היהודים, מהמתבוללים עד הלאומיים והציוניים, בעדו. הצעד הזה היה להם נסיון קצוני להשכין שלום בין הפולאנים והיהודים; והיהודים אמנם קוו, כי הפולאנים יתפייסו ויושיטו להם יד־שלום. אבל תקותם זו נכזבה.

„ההאשמות, שנשמעו מאת הנבחרים היהודים מעל בימת מועצת העיר נגד המיליציה הפולאנית, מעידות על המצב המדיני ההוה של היהודים בפולאניה המשוחררת. התעללות אכזרית ביהודים, הסגרת רבים מהם בבתי־מאסר, עונשי־גוף לנשים וילדים הם ממעשי יום־יום, שהמיליציה הזאת רגילה בהם. בהספקת משרות־צבור להתושבים מתנהג השלטון העירוני עם היהודים מחוץ לשורת הדין, היושר והצדק. בין אחד־עשר אלף נושאי משרות־צבור שונות אין מספר היהודים עולה לשלש מאות. בין מאות הפקידים הגבוהים, שהפקדו מטעם שלטון העיר, יש למצוא רק שנים־שלשה יהודים. בקצרה: את היהודים מבטלים השלטונים תכלית בטול בכל מקצועות החיים והחברה. בשנאתו ליהודים הרחיק השלטון ללכת כל־כך, עד כי בבואו לפרסם את החדשות הרשמיות בעתונות, הוא מוציא את העתונים היהודים מן הכלל. גם את זכיות היהודים להתנהג על־פי דתם — מקצוע שגם השלטון הרוסי לא העיז לנגוע בו — הוא רוצה, כנראה, להגביל. המיליציה העירונית אסרה ליהודים בימי החגים האחרונים לבנות סוכות בחצרותיהם בלא השגת רשיון מיוחד ממנה. המיליציה הפולאנית חדרה לתוך הרבה בתים, הרסה את הסוכות, הבנויות על מעקותיהם, והטילה עונש על בעליהם. אמנם לאחרי מחאות רבות מצד הרבנים על מעשה אלמות זה הצטדק השלטון ואמר, כי הפקודה הזאת יצאה מאת השליט הגרמני של פולאניה, אבל הלה הכחיש את ההודעה הזאת.

„דברים חריפים נגד השלטון הפולני השמיע בישיבת מועצת־העיר הנבחר הציוני מר פארבשטיין. „הקהלה היהודית בווארשה — אמר מר פארבשטיין — היתה מקבלת במשך זמן רב תמיכה הגונה לנגועי־המלחמה מרוסיה ומאמריקה. בשנסתתמו המקורות האלה, פנתה הקהלה בבקשה אל השלטון העירוני, שיקצוב תמיכה של שלשים אלף רובל לחודש לבתי־התמחוי מיסודם של היהודים. הבקשה הזאת לא נמלאה. ובאותה ישיבה, שבה הושבה ריקם בקשת היהודים לתמיכה, קצב השלטון סכום של חצי מליון רובל בתור תמיכה לבתי־תמחוי מיסודם של הנוצרים. ואלפי משפחות סובלות רעב אך ורק בשביל יהדותן!"

„החלטת השלטון העירוני להקים מחיצה מבדילה בין התגרים הנוצרים והיהודים בשוק העיר ולהשביר את השורות הראשונות רק לפולנים — עוררה ויכוחים סוערים בישיבת זו. החלטה זו, שריח ימי־הבינים נודף ממנה, ביחד עם ההחלטה, המכריחה את היהודים לשבות ביום הראשון, הן גזירות, המכזיבות את תקות היהודים לימים טובים בפולניה המחודשת. אין תימה איפוא, שהנבחרים היהודים לא מצאו דרך יותר מתאימה להבעת מחאתם נגד שלטון שכזה אלא בהצבעה נגד התקציב. ההצבעה נגד התקציב היא מחאה חריפה, שצריכה למצוא הד גם מחוץ לגבולות פולניה.

„בכלל קשה להבין, איך נהיה הדבר, כי פולניה זו, שלא פסקה זה שנים ותקופות להתאונן ולקבול באָזני אירופה על לוחציה ורודפיה, תרדוף ותלחץ באכזריות נוראה כל־כך לאום אחר בעל מיליוני נפש, היושב בארצה זה מאות בשנים.

„סוף המלחמה מוכרח לבוא. ואם השלום הבא יהיה מתמיד וקיים — לא יכון אלא על יסוד הכרת זכיותיהם של כל הלאומים הקטנים ובטחונם".

ובעל המאמר בה„יודישע רונדשוי", בדברו על המצב החדש בפולניה, משמיע את הדברים האלה:

„רגש של דאגה וחרדה לגורלם תקף את היהודים, בעת שפרסם הגיניראל־גוברנאטור, אחרי הכרזת האבטונומיה הפו־לנית, את תקנות הבחירות. התקנות האלה מונעות את היהודים מלהשתתף השתתפות אקטיבית בעניני הממלכה החדשה. הבחירות הפרופורציונאליות נועדו רק לווארשה, לודז ועוד עשרה מחוזות. על־פי זה יצא, כי באופן היותר טוב יהיה רק לשליש מיהודי פולניה באי־כח מישלהם בה„לאנדטאג". על־פי התנאים הקיימים אי־אפשר יהיה ליהודי להבחר למועצת־הממלכה, שמספר חבריה הוא שנים־עשר. רק הגיניראל־גובר־נאטור עצמו יכול לבחור יהודי אחד להמועצה הזאת מתוך ארבעת החברים, שהוא ממנה. כל הבקי בטיב הענינים האלה מוכרח להודות, כי בתנאים כאלה נעשה מצב היהודים בפו־לניה קשה מנשוא.

„המאורעות האחרונים במועצת העיר ווארשה משמשים הקדמה אופיית להמשך שיבוא. בשעה קשה ותמורה כזו לא מצאו להם הנבחרים הפולנים ענינים יותר חשובים לטפל בהם, אלא לחוקק חוקים חדשים נגד היהודים, חוקים מתפירים ומעליבים, שהם נגד המוסר האנושי והשכל הישר. מהיהודים שוללה הזכות למכור מלח; בשוק נקבעה גיטה חדשה, המשמשת מחיצה בין התגרים היהודים והנוצרים — צורה עתיקה של ימי־הבינים להבויקוט המודרני. והגבלות מעין אלה נגד היהודים הולכות ומתרבות מיום ליום. הדברנים הפולנים במועצת העיר מתיחסים בכל דבריהם ליהודים במין בוז אכזרי, שאת דוגמתו אפשר למצוא רק בהספרות ה„פוגרומית".

„כל מעינם של הפולנים הוא עתה רק במלחמתם נגד היהודים. מועצת העיר רק מחשבה אחת כעת לפניה, והיא: כיצד מקפחין את זכיותיו של העם היהודי. זו היא השאלה היחידה, שהיא מתחבטת בפתרונה.

„ברור הדבר, כי מגמת הפולנים היא כעת לדכא את העם היהודי. הפולנים אינם יכולים להשלים עם הרעיון, כי עם בעל שני מיליונים נפש, שאינו נמנה על גזעם, יחיה בתוכם. ומפני שאין אף אפשרות קלה, כי היהודים יהיו בזמן מן הזמנים אחד מחלקי העם הפולני (רעיון, שגם הפולנים אינם רוצים בהתגשמותו), הרי המוצא היחידי לפתור את השאלה הזאת הוא — לדכא את היהודים, לשעבדם ולהבריחם לצאת את הארץ. על חסדי הפולנים וטוב לבם אי־אפשר לסמוך. ואם לא יאחזו בעלי־היכולת שבנו באמצעים לקדם את פני הרעה בעוד מועד, אָז אין תקוה להיהודים בפולניה".

„קוה קוו, כי עם התחדשות ממלכת פולניה תאחז גרמניה באמצעים, כדי להבטיח בארץ ההיא גם את זכיות המיעוט. ושאלת זכיות כאלה אינה רק שאלה לתושבים היהודים בלבד. גם הרותינים בגליציה אינם רוצים להיות תלויים בחסד הפולנים וצדקתם, והם דורשים בטחון לזכיותיהם. ואת הבטחון הזה אי־אפשר למצוא בהאבטונומיה, שניתנה לפולניה. אין אָנו מאמינים, שהממשלה הגרמנית הסיחה בבונה את דעתה מהאמצעים, המבטיחים את הזכיות האלה. לפיכך רואים אָנו חובה להזכיר ולדרוש בכל תוקף, כי תערוב הממשלה ותבטיח את זכיותיו של המעוט. בבטחון הזכיות האלה תלוי עצם קיומם של הלאומים הקטנים".

* * *

תרומות לקופת הסופרים.

במערכת „התורן" נתקבלו בשבוע זה לטובת הסופרים העברים נגועי המלחמה הסכומים האלה: ב. שיפמאן, היים, פא. — 3 דולאר, מר ומרת שלוסברג, טשאטאנוגה — 5 דולאר, ש. א. רוזן, טשאטאנוגה — 3 דולאר, מר ומרת ש. לוין, טשאטאנוגה — 2 דולאר, מר ומרת גולדברג, טשאטאנוגה — 1 דולאר, ש. ז. שווידלסון, טשאטאנוגה — 1 דולאר, י. בר־מאן, טשאטאנוגה — 50 סנט; א. ליפשיץ, ברידזשפורט, קונג. — 2 דולאר, מ. טאוב (על־ידי „אחיעבר", ניו־יורק) — 2 דולאר, אריה דוב טוקר, לאטרוב, פא. — 2 דולאר, ישעיה משה, לאטרוב, פא. — 2 דולאר, י. גוזינסקי, ניו־אורלינס — 1 דולאר. בסך־הכל — 24,50 דולאר. ביחד עם הסכומים הקודמים נכנס לקופה עד היום סך של 272,50 דולאר.

מברך אני את רעי הנאמן יצחק שפירא לרגל התמנותו בתור מנהל בית הספר העברי דפוטוקט וסנטרל פולז, ר. א.
אשרי תלמידיו שזכו למורה כזה ואשרי המורים שימצאו בחברתו.

מאיר קימל

מנהל הת"ת דהובוקן, נ. דז׳.

ברכת שלום

אנו מברכים את חברנו הנכבד מר מ. כ״ץ לנסיעתו מניו־יורק.
צאתך לשלום ובואך למקומך החדש בשלום! המשיך במרץ את עבודתך הפוריה בעד התנועה הלאומית בכלל ובעד הפצת שפת עבר בפרט.
בשם אגודת „בני עם חי"

ש רבינוביץ.

י. שמארק.

ברכה

ההנהלה וחבר המורים של תלמוד התורה במיניאפולים מברכ׳ם את מר צבי שוסטר לאירושיו עם מרת דבורה הר.

מיניאפולים, ו׳ שבט, תרע"ז.

הנני מברך את ההסתדרות העברית באמריקה" לועידתה הראשונה באורך ימים ושנים, בעבודה פוריה על שדה השפה העברית והספרות העברית ובארגון כל הכחות העברים באמריקה באורגניזאציה מוצקה וכבירה.

ש. עפשטיין.

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. III. FEBRUARY 16, 1917 No. 49

HATOREN Published Weekly by HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc. (Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Tr..s., A. S. Orlans, Sec'y). 89-91 DELANCEY ST. NEW YORK Telephone Orchard 5882	מחיר „התורן" לשנה .... $3.00 לחצי שנה .... 1.50 לפחות מחצי שנה אין תתחומה מתקבלת. הכתובת: Hatoren, 89-91 Delancey St., New York	SUBSCRIPTION RATES: ONE YEAR .... $3.00 SIX MONTHS .... 1.50 SINGLE COPY ' CENTS Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

מחיר גליון 7 סנטים

ברכות להסתדרות העברית

תהא נא הועידה העברית הראשונה אבן הראשה באשיות ההסתדרות העברית העולמית.

בופלא, נ. י. הלל בבלי.

ברכה חמה נובעת מקרב הלב לועידה העברית הראשונה.

קליבלאנד, א. י. נ. אדלר.

ברכה חמה לבבית להסתדרות העברית. יהי רצון מלפני אלקי העברים, שההסתדרות תצליח במעשיה העברים להרמת קרן ישראל.

ניו־יורק. אברהם שוער.

מי יתן ותהי דרך ההסתדרות העברית באמריקה צלחה.

ניו־יורק. ב. שעלווין.

ברכתי החמה להועידה העברית הראשונה באמריקה. יהי רצון שהגרעינים שזרעו בדמעה ברנה יקצרו.

ניו־ברונזוויק, נ. דז. יקותיאל ורדי.

מעמק לבבי הנני מברך את הועידה הראשונה העברית בברכת עבודה פוריה לטובת תרבותנו העברית.

ניו־בריטיין, קונ. ל. ברדין.

בברכה חמה הנני מברך את הועידה הראשונה של ההסתדרות העברית. יהי רצון שאחריתה תשגה מאד.

ברוקלין, נ. י. מ. סלבקין.

הנני שולח את ברכתי לכל ציורי הועידה הראשונה שבניו־יורק ומקוה אני כי תעשו חיל.

ניו־יורק. ש. ליכטרמאן.

ברכתי שלוחה להסתדרות העברית לועידה הראשונה. תשרה הצלחה בכל פעולותיה.

ניו־יורק. ד"ר ב. מארקוס.

להסתדרות העברית ברכה.

מאת

פלויינפילד, נ. דז. ב. מ. ברנשטיין.

מברך אני את ההסתדרות העברית להועידה הראשונה שלה בחיים ארוכים ואחרות שלמה בכל מעשיה.

דוד תורס.

מברכים אנו את ההסתדרות העברית שתהיה למרכז התרבות העברית באמריקה.

ברוקלין, נ. י. צבי ורבקה מעהר.

להסתדרות העברית ברכה.

מאת אחד ממעריציה

ניו־יורק. א. בארון.

תהא עבודת ההסתדרות ברכה לשפה העברית ולספרות העברית באמריקה.

ניו־יורק. שמעון גינזבורג.

הננו שולחים את ברכתנו החמה להסתדרות לכבוד הועידה הראשונה שלה. תהא נא ועידה זו אבן הפנה להרמת קרן תרבותנו העברית באמריקה.

ברוקלין, נ. י. ח. א. ויונינה פרידלאנד.

הנני מרים את ברכתי לחיי ההסתדרות העברית באמריקה ולחיי התרבות העברית העולמית.

ברוקלין, נ. י. ב. סינובוי.

תרום קרן שפתנו.
תרום קרן תרבותנו.
תחי ההסתדרות העברית באמריקה!

דיטרויט, מיש. צבי שולדינגר.

אברך את ההסתדרות בשנת עבודה פוריה בכל אשר תפנה.

ניו־יורק. אברהם שפייזהנדלר.

תהא השנה הבאה להסתדרות, שנה של פעולה ומעשים כבירים, שנה של הפרחת השפה העברית והספרות העברית בכל ענפיהן וסנסניהן.

ניו־יורק. א. רבינוביץ.

ברוכה תהי ההסתדרות וברוכים יהיו כל אלה שעוסקים בבנינה.

סטמפורד, קונ. יעקב עפשטיין.

ברכה להסתדרות לועידתה הראשונה שולח אחד מחובביה החפץ בקיומה.

ניו־יורק. י. פאניטש.

לחיי ההסתדרות העברית, לחיי ראשיה, מנהיגיה ופועליה. תשרה ברכה בכל מעשיה.

ניו־יורק. הלל ארונוף.

ברוכים יהיו לוחמי התרבות העברית בכל אתר ואתר וברוכים יהיו העוסקים בהשתלתה על קרקע אמריקה הלא־זרועה.

א. מנדלסון,

ניו־יורק. מ„בני עם חי".

לכבוד הועידה הראשונה של ההסתדרות העברית באמריקה הנני מרים את ברכתי ומאחל לה שכל החלטותיה ומאויה תתמלאנה במהרה בימינו בקרוב.

יהודה קרוזהאר

ניו־יורק. מ„בני עם חי".

תקים לנו ההסתדרות העברית באמריקה דור של לוחמים לטובת התרבות העברית, דור של פועלים נלהבים הנכונים לעבדה ולמסור את נפשם עליה.

ניו־יורק. יקותיאלי־זוסמאנוביץ.

תשגה ותפרח ההסתדרות העברית באמריקה ותלך בדרך הסלולה לארץ תקותנו, ערש התרבות העברית ועתידו של העם העברי.

ניו־יורק. נ. קאמיניצקי.

אנו מאחלות את ההסתדרות העברית באמריקה שתצליח בכל דרכיה.

האחיות רובינשטיין.

שיקאגא הדרומית, איל.

VOL. III · NEW YORK, FEBRUARY 16, 1917 · No. 49

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית · ניו־יורק, כ״ד שבט, תרע״ז · גליון ארבעים ותשעה

מתקבלת החתימה על „התורן" לשנתו הרביעית

(מארץ 1917 — מארץ 1918).

עם ג ל י ו ן ח מ ש י ם תתם השנה הראשונה להופעת „התורן" השבועי, שהיא השנה השלישית לקיומו בצורתו הראשונה, וכל הקוראים מתבקשים להזדרז ולחדש את חתימתם, כדי שלא יבוא עכוב במשלוח הגליונות אליהם לשנה הבאה.

בבואנו להודיע עתה את הקוראים העברים, כי „התורן" השבועי נכנס לשנתו השניה, לא נסור גם הפעם מן הדרך, אשר בחרנו לנו בהודעותינו הקודמות: לא נתאמץ להלל את מפעלנו על מה שעבר ולא נתאמץ לאחוז את לב הקוראים בהבטחות מופרזות להבא. גליונות „התורן", שיצאו במשך השנה כולה תמידים כסדרם, הם עתה לפני הקהל העברי ס פ ר פ ת ו ח, וכל קורא בעל טעם יעמוד מאליו על טיבם וערכם. מטרתנו מראשית יסודו של „התורן" השבועי היתה — לתת לפני קהל הקוראים העברים באמריקה עתון עברי לאומי הגון, המשמש כלי־מבטא לרעיון תחית עמנו ומרכז ספרותי לנבוני הקוראים העברים; עתון, השואף להאיר את שאלות חיינו באור שאיפותינו הלאומיות, הדן על כל ענין וענין מתוך כובד־ראש ומתוך רגש ישר, השוקל את דבריו ומשפטיו במאזני ההגיון והטעם הספרותי הטוב; — והמטרה הזאת היתה לנו לעינים למן גליון „התורן" הראשון ועד הגליון הזה. אם עלה בידנו להשיג את המטרה, כולה או מקצתה — הדבר הזה מסור לדעתו של הקורא הנבון. אנחנו השתדלנו לעשות את כל מה שאפשר לעשות לפי תנאי השעה — שעת הירום לספרותנו העברית בארצות קיומה ופזור הכחות, הפועלים בקרבה; ואם עלה בידנו בארץ הזאת, מקום עמידה דלה לספרות העברית ורפיון הרצון ליצירה עברית לאומית, לעשות את המעט, כדי לרכוש אמון וחבה מצד אלפי עברים פזורים, אשר במעט שבהם תלמידם העברי במשך הזמן ונואשו מימיני, ולרכז את מעינם פעם אחת בשבוע מסביב לעתון עברי — והיה זה שכרנו.

והמטרה, אשר היתה לנו לעינים בראשית יסוד עתוננו, תהיה מטרתנו גם להבא. „התורן" ילך בדרך זו, אשר סלל לעצמו במשך שנת־קיומו הראשונה, וממנה לא יסור. חדושו של „התורן" לשנתו השניה — יהיה שכלולו. שואפים אנחנו לשכלל את עתוננו העברי יותר ויותר, להעמיקו ולהרחיבו בתוכן ובצורה, לשפרו וליפותו עד כמה שידנו מגעת, כדי להביאו לתכלית השלמות הרצויה, שיהיה לכבוד ולתפארת לעובדי עבודתו ולקהל קוראיו העברים, המחזירים בו. ואת שאיפתנו זאת נוכל לקיים לאט־לאט, במשך הימים הבאים, אם חותמי „התורן" וכל העוסקים בו לעריהם יעמדו לימינו גם להבא.

„התורן" רכש לו במשך השנה הראשונה מספר מסוים של חותמים וקוראים, שכמוהו לא היה לשום עתון עברי באמריקה לפניו. ואולם המספר הזה, אף כי יש בו כדי להשביע רצון כל מפעל עברי ספרותי בראשית יסודו, אינו מספיק עדיין יכלכל כראוי עתון הגון ומהודר, השואף לשלמות בין בתכנו הספרותי המגופה ובין בתבניתו החיצונית המהודרת. על ידידי „התורן" איפוא להכפיל את פעולתם בעריהם לטובת עתוננו העברי

ולהרבות את מספר הותמיו לשנה הבאה כפלים, כדי לסעדו ולבססו על יסוד חמרי מוצק; ועל חותמי „התורן" להתיחס באמון גמור אל קיומו ולהספיק בידי מנהליו את היכולת לשקוד על שכלולו ולהביאו לידי המדרגה האידיאלית הרצויה.

קיומו של „התורן" לשנה הבאה בטוח — הודעה זו צריכה לעודד את רוח הקוראים העברים באמריקה ולהזק בלבב את האמונה, כי גרעיני התחיה העברית, הנזרעים בארץ החדשה בעמל וביגיעה רבה, נקלטים לאט־לאט בקרקע קשה זו ועתידים הם להביא ברכה להזורעים החלוצים!

כדי לשכלל את תכנו של „התורן" לשנה הבאה, אנו רואים חובה לעצמנו, ראשית כל, להרחיב ולהעשיר את החלק הפובליציסטי שבו, המוקדש לשאלות הזמן — השאלות, המעסיקות ביותר לבו של כל אדם מישראל בימים האלה, ימי החירום והמבוכה הפנימית בחיי עמנו. לתכלית זאת החלט מטעם ועד המנהלים של „התורן" למסור לשנה הבאה את עריכת החלק הפובליציסטי של עתוננו לידי הסופר העברי והעסקן הציוני המפורסם ד"ר שמריה לוין. עריכת החלק הספרותי של „התורן" למקצועותיו תשאר, כמו בשנה הראשונה, בידי העורך הקודם, י. ד. ברקוביץ, אשר בהיותו מעתה נתון כולו לעבודתו המיוחדת לו, יהא סיפק בידו לשכלל יותר את מקצועות הספרות בעתוננו ולהרבות את גווניהם.

בתוך פרקי „התורן" הקבועים יבואו בשנה השניה דברי־ספרות אלה:

א) שורת מאמרים על השאלות, העומדות על הפרק, מאת ד"ר שמריה לוין.

ב) פרקים לתולדות הספרות העברית החדשה, מאת ראובן בריינין.
(בתוך המסות הספרותיות האלה יבוא פרק אחד גדול, המוקדש לתאור דמותו הרוחנית של גדל משוררי זמננו, ח. נ. ביאליק.)

ג) הולמים יהישבים (מסות ספרותיות ופילוסופיות על גדולי המחשבה והלך־הנפש בישראל, כמו שלמה מימון, פרדינאנד לאסאל, הרמאן כהן ועוד), מאת ד"ר ש. מ. מלמד.

ד) שורת מאמרים בחכמת ישראל ובחקירת כתבי־הקודש, מאת ד"ר בן־ציון האלפר.
(המאמר הראשון „התקדמות החקירה בכתבי־הקודש" יבוא בגליונות הראשונים של השנה הבאה.)

ה) המעפילים (זכרונות וציורי־מסע מחיי הישוב החדש בארץ־ישראל), מאת מ. שיינקין.

ו) פרקים בבקורת הספרות, מאת צ. אוירבוך.

ז) שורת מאמרים על מוסדות־החנוך העברים בניו־יורק.

ח) ספורים וציורים, מאת ראובן בריינין, י. ד. ברקוביץ, חמדה בן־יהודה, אברהם שוער ועוד.

ט) שירים, מאת הלל בבלי, פסח גינזבורג, שמעון גינצבורג, אפרים א. ליסיצקי, ב. נ. סילקינר, א. ש. שווארץ ועוד.

י) פיליטונים, מאת י. אביתמר, י. ד. ברק, הדוד מרדכי, ג. קהלת ועוד.

פרס־חנם לחותמי „התורן" השנתיים.

חותמי „התורן", אשר ישלמו את דמי חתימתם בעד כל השנה הבאה למפרע, יקבלו, בתור פרס־חנם, מאסף גדול, המוקדש לכבוד אחד העם, ליובל שנת הששים שלו, בשם:

„ממערב למזרח".

המאסף הזה יכיל מאמרים, מסות, זכרונות ורשימות ביאוגראפיות, מוקדשים לתאור דמותו האישית והרוחנית של גדל הסופרים העברים בזמננו, כתובים בידי טובי סופרינו וחושבינו, הנמצאים בארצות־הברית. המאסף יצא בקרוב על־ידי קבוצת עסקנים לאומיים בניו־יורק, מוקירי אחד העם, בהוצאת „אסף" ובעריכת ראובן בריינין.

מחיר המאסף יהיה דולאר אחד, ולחותמי „התורן" השנתיים ינתן חנם — רק בתשלום מחיר המשלוח.

חותמי „התורן" השנתיים, הרוצים להרשם בין מקבלי הפרס, מתבקשים להזדרז ולהמציא לידינו את דמי חתימתם במשך החודש הבא, כדי שנדע להזמין בעוד מועד אצל בעלי המאסף את מספר האכסמפלארים הדרוש לנו.

לאלה, החותמים על „התורן" לחצי שנה, לא תנתן שום זכות לקבלת הפרס הזה.

עד עכשיו השתתפו ב„התורן" הסופרים האלה:

אביתמר י., אבנר י., אוירבוך צ., אורלאנס א. ש., אחד העם, איציס זלמן, אלכסנדר צ., אפרת ישראל, אריאל י., ארנסט ב., אש שלום, בבלי הלל, ביילין א., בן־גוריון ד., בן־יהודה חמדה, בן־מנחם א., בן־צבי י., ברייינין ראובן, ברק י. ד., ברקובין י. ד., גודלדברג אב., גולדנברג שלמה, גינזבורג א. ד"ר, גינזבורג פסח, גינצבורג שמעון, דודזון ישראל פרופ., דוליצקי מ. מ., דמניץ א., חרוד מרדכי, הלוי משה, האלפר בן־ציון ד"ר, הירשביין פרץ, וואכסמאן מ. ד"ר, ווייטמאן ק., זאק ש., זרובבל, טשרנוביץ חיים, ליבארסקי אברהם אליהו, לוין שמריה ד"ר, ליסיצקי אפרים א., מוסינזון ב. ד"ר, מלאכי א. ר., מלמד ש. מ. ד"ר, מקסימון ש. ב., סוקולוב נחום, סילקינר ב. נ., סירקין נחמן ד"ר, כלושין נחום ד"ר, ערדברג ש., פרוג ש., פרישברג י. ז., פרנקל א., פרסקי דניאל, קאבאק א. א., קהלת ג., קוראלניק א. ד"ר, שווארץ א. ש., שווארין י. י., שוער אברהם, שוינקין מ., שלמוני ה., שלום־עליכם, שניאור ז. שפירא ישראל ד"ר ועוד.

מחיר „התורן":

לשנה $3.00; לחצי שנה 1.50. לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.

החותמים מחוץ־לארץ צריכים להוסיף 50 סנט לשנה דמי משלוח.

הכתובת למשלוח כספים:

HATOREN, 89-91 Delaney Street, New York

פרשת השבוע

אַחֲרֵי הַוַּעִידָה הָעִבְרִית.

הועידה הראשונה של ההסתדרות העברית היתה, לכאורה, ועידה עיונית של אנשי־רוח, שבאה להשמיע להקהל היהודי באמריקה על מציאותה של תרבות עברית חיה ומתפתחת; ואולם בה נזרעו הגרעינים הראשונים לעבודה עברית־תרבותית ממשית, עבודה של פעולות ומעשים. הצירים שבו לבתיהם מן הועידה הזאת, המיוחדת במינה, ברוח מחודשת ומחוזקת ובהכרה נכונה ועמוקה, כי מכאן ולהבא לא תהיה עוד עבודת הלשון העברית ותרבותה באמריקה נחלת היחידים הבודדים, הנראים בעיני הרבים כמבלי־עולם, כהוזים בקרן־זוית מרוחקת מן החיים, אלא נכנסת היא לרשות הצבור היהודי בארץ הזאת ונעשית נחלתה של היהדות האמריקאית, תובעת ממנה את זכיותיה המיוחדות, מגינה על שאיפותיה ואומרת להשפיע מרוחה ומצביונה על כל מקצועות החיים וחזיונותיהם. ההכרה הזאת יותר שנתגלתה מתוך ההרצאות השונות וההחלטות שבכתב — נתגלתה מתוך הרוח החיה והסוערת, שלבשה את כל הצירים, עוררה ואחדה את לבותיהם לקראת העבודה הבאה והציתה בעיניהם את אש־הרצון ואת אש־האמונה בנחיצות העבודה ובאפשרות קיומה בין החיים. רוח חדשה היתה זאת, צעירה ורעננה, כרוח־בוקר עם דמדומי שחר, בהתחדש על יצורי־עולם שמש נצחת, שמש עתיקה וצעירה. הצירים הרגישו את עצמם כראשונים — ראשונים לבשורת התרבות העברית החיה ביהדות האמריקאית.

הועידה העברית ועידה צעירה היתה. מלבד ראשי עסקני התנועה הלאומית, לא נראה כמעט בין נואמיה ופועליה ראש, שזרקה שיבה בו. ואולם ילדות לא היתה בה. עיני הצעירים בני־השלשים התנוצצו באומץ־לב וברצון ברור ובכובד־ראש לקראת הרעיון היקר להם. זו היתה מחאה חריפה של הדור הצעיר, הנפעם וחי מתוך הכרתו הלאומית העמוקה, נגד הדור הישן, הנרדם ועצל־הרוח, השוקע בבערותו והולך ומתנוון ללא אלהים חיים וללא משענת לאומית בעתיד. הרצון השוטף והאמונה הקנאית של הצעירים מבני ארץ־ישראל, וביחוד מ„פועלי ציון", עברו על פני האולם כזרם רותח, כזרם המזרח הלוהט, ונגעו בלבבות ועוררו את הרוחות לשאיפה כבירה ותקוה כבירה.

ויפה עשתה הועידה, שלא נרתעה לאחוריה מפני תכנית העבודה הבאה, שנראתה לעיני קטני־האמנה „רחבה" יותר מדי. ויפה שבעתים מזה, שלא צמצמה את הועד הפועל החדש של ההסתדרות בחוגם הצר של עברים „מושבעים" בלבד, אלא העמידה בראש העבודה עסקנים לאומיים ידועים, בעלי־יכולת ובעלי־השפעה. התכנית „הרחבה", שבאמת דלה היא ומצערה לעומת הצרכים הרבים, תעורר את עסקני ההסתדרות לעבודה מתמידה, תגרש את התרדמה ועצלות־הרוח, הנסוכות על הקהל העברי באמריקה, ותכנים הכרה ללבו, כי עת לעשות ולהשתתף בעבודת התרבות הלאומית הגיעה גם לו.

ואם את זאת תעשה לנו ההסתדרות העברית — תעשה הרבה מאד!

בֵּרוּר הַחֶשְׁבּוֹן

מאת

ח י י ם ט ש ר נ ו ב י ץ.

הסופר החשוב מר בריינין יצא במאמר ארוך בשם „בדיקת החשבון" * לבדוק אחרי מאמרי „השבון הנפש". שפרסמתי ב„התורן", שלא היה אלא כהקדמה לשורה של מאמרים, שהיה ברעתי עוד לפרסם, אלא שהפסקתיה מטעם ידוע. מר בריינין בודק בחורים ובסדקים, ובמקום שאין בדיקה מועילה הוא מקיים מצות „בטול". אף כשאין לו מה להשיב על עיקר הדברים, הוא בודק אחרי סגנון הדברים. לחלק הראשון של מאמרי הוא מסכים כמעט בכל הנחותיו, אלא שמעיר הוא בכל זאת אחר כל דבור ודבור שבו, או „שלא חדשים היו הדברים", או „שכבר נאמרו בצורה יותר יפה, אך אמתים הם", וכדומה לזה. כך נוהגים עם מתנגד מסוכן, שחוששים, שמא יהיה הקהל נגרר אחריו, שמבטלים את ה א י ש במקום שאי־אפשר לבטל א ת ד ב ר י ו. ומתוך שבא מר בריינין לכלל כעס, בא לכלל טעות. לא חדשות באתי לגלות, אלא להזכיר אמתיות, — או לפחות מה שנראה לי לאמתיות — שנשתכחו. יש לך שעה, שהזכרת נשכחות יותר חשובה היא מגלוי חדשות, כי קשה עתיקא מחדתא. כשמערכת „התורן" פנתה אלי, כי אגיד מה שיש לי להגיד בשעה זו, חשבתי, שפנתה אלי לא כאל איש, הידוע „בחקירותיו התלמודיות" בלבד — דבר, שמר בריינין אינו כופר בו, אלא, אדרבה, מודה בו בכל פיו, כי כל ה„מלומד" ביותר חזקה עליו, שהוא „בטלן" ביותר ואינו בקי בהויות העולם, — אלא כאל איש, שיש לו השקפה ידועה במהלך התנועה הציונית ושלא פעם אחת היה לו המקרה להציעה לפני דעת הקהל.

לא אבוא לבדוק אחרי הבודק ולפלפל בדבריו, כשם שהוא מפלפל בדברי, כי לא לשם נצוח דברים יצאתי, ואין אני מכוון כלפי מ י שהוא, אלא כלפי מ ה שהוא. אין לי, כפי שמרמז מר בריינין, שום חשבונות לא עם הציוניות, שהנני אחד מחבריה ועוסק אני בה מימי לפי השגתי ויכלתי, ולא עם מי שהוא מהמנהיגים שלה, אלא חשבון „הנפש" יש לי, שמותר — ואפשר חובה היא — לכל אחד מהחברים לעשותה בשעה זו. חושב אני, שהתנועה הציונית היא חזקה כל־כך, עד שאין היא צריכה לחשוש מפני סכנת הבקורת בינינו לבין עצמנו. ההכרה האמתית, הבאה מתוך החשבון הקר, לדעת באיזו דרך דרך הצבור, אינה מזיקה לתנועה צבורית. אלא, אדרבה, מועילה לה, כי על־ידי זה גבורה נתוספת בה.

---

* „התורן", גליונות ר"ח ו"ז.

מר בריינין נוהג עמדי בבדיקת החשבון שלו, כמו שנוהגים בבדיקת חמץ. מניחים בכוונה למפרע על החלונות פירורי חמץ, ואחר־כך בודקים אחריהם ומבערים אותם. אף הוא מניח הנחות ומיחס לי דברים שלא אמרתי מעולם ודעות שלא כוונתי להן, ועם הדעות הללו הוא נלחם ומבטל אותן. מר בריינין מיחס לי „ציון של מעלה", „ציוניות בלי ציון", ולא נתקררה דעתו עד שהוא מניח בפי דברים, „שגאולת ישראל היא ב„שב ואל תעשה" עד אשר יבוא היום האחרון". ולפיכך הוא מרבה דברים להביא ראיות מן התורה ומן הנביאים ומחכמי ישראל, שאחרי חתימת התלמוד, על ציון של מטה, על הצורך בארץ־ישראל ממש, ומפני שאי־אפשר לשלול ממני בשום אופן את השאיפה לארץ־ישראל הממשית, היוצאת מתוך כלל מאמר והנובעת מכל שורה ושורה שבו, והוא גופו מביא מה שאמרתי: „במרכזה של אמונה זו עמדה ארץ־ישראל... ארץ־ישראל היתה ותהיה צנור של השפעה, של חיות ולחלוחית בשביל כל האומה", — ובכן, חשבוני מלא סתירות, — פוסק מר בריינין. „הפה שאסר עלינו את השאיפה הארצית־החלונית הוא הפה שהתיר לנו את ארץ־ישראל". אלמלא היה מר בריינין מבקש למפרע סתירות בדברי, ואילו היה משפיל „לסיפיה דקרא", במקום שאמרתי מפורש: „השאיפה לארץ היתה וצריכה תמיד להיות שאיפה עליונה וכו' ולא שאיפה ארצית־מדינית ב ל ב ד ", — לא היה רואה כאן פה שאיסר ומתיר. הדברים פשוטים וברורים למי שרוצה לעמוד עליהם. אין אני חולק כלל, ומעולם לא הייתי חולק — ואיני יודע, מי מהרתיים הקצוניים ביותר חולק כעת — על „השאיפה הארצית", כשהיא לעצמה, אלא על שהציוניות נעשית שאיפה ארצית ב ל ב ד. הרי כך אמרתי: „השאיפה המוסרית של היהדות רהפה ל מ ע ל ה מהארץ, שהיא לא שמשה אלא כן ובסים להראשונה, כמנורה לאור". ובכן, לא נגד „המנורה" מכוונים דברי, אלא על חסרון „אור" שבה; לא ציוניות בלי ציון אני דורש, אלא מתנגד אני לציון בלי ציוניות. כמדומני, שכל זה ברור בדברי למי שאינו מבקש חכמת הנצוח. אין כאן פה שאוסר ומתיר, אלא יש כאן פה אחד, פה הדורש גם את הלב.

כדי להוכיח, שיש בציוניות של זמננו „שאיפה מוסרית יהודית", מביא מר בריינין ראיה מ„אחד העם", ה„מזרחים" ו„פועלי־ציון" — שאיפות הפכיות, המתנגדות זו לזו מן הקצה אל הקצה. כמדומני, שמכאן ראיה לסתור: מכיון שאף זרם אחד שהוא מהזרמים הרוחניים השונים שבנו לא מצא ספוק במהלך הרגיל של הציוניות, מכיון שאלו שיש להם נטיה רוחנית לאחר מן הצדדים שהוא הלכו ובנו להם במה לעצמם, — שמע מינה, שהציוניות הסתמית, זו העוברת מיד ליד, לא הספיקה את דרישותיהם

הרוחניות. הציוניות הרשמית אינה לא זו של „אחד העם“, לא זו של „המזרחי“ ולא זו של „פועלי־ציון“. הללו, כידוע, נדחקו בזרוע לתוך ההנהגה אחרי מלחמה ארוכה, ובעל־כרחם ענו אחריהם אמן.

אף אלה הרגילים לחשוב, ש„אחד העמיות“ נצחה את הציוניות של זמננו, אינם אלא טועים. „אחד העמיות“, בתור שיטה רוחנית, בתור השקפת־עולם ציונית, מעולם לא נתקבלה לתוך הציוניות, שהרי „אחד העם“ מתנגד גמור הוא להמדיניות, והציוניות הרשמית לא פסקה מלהיות מדינית ביסודה. ואם קבלו הציוניים מ„אחד העם“, לא קבלו ממנו אלא את הפרוגראמה המעשית שלו, כהעסק בשאלות החנוך ובתי־הספר וכדומה, באופן שקיימו בו: קליפתו אכלו ותוכו זרקו. ואף זה אינו אלא לאחר שנעשה ברור להמנהיגים, כי לעת־עתה אי־אפשר לה להנהגה להשקיע את כל כחה בדיפלומאטיה בלבד, והיא מוכרחה למלא את חללה של הציוניות לשעה בפרוגראמה רוחנית או בעבודה מעשית בארץ־ישראל.

בנוגע ל„המזרחי“ ו„פועלי־ציון“ אי־אפשר לחשוב אותם על התנועות הרוחניות, שהציוניות יצרתן. שיטותיהם נובעות מחוץ לציוניות, אלא שהורכבו לתוכה. ויותר משהיא הרכבה של דעות ושיטות היא הרכבה, או — יותר טוב — הסכם של מפלגות. לא „המזרחי“ ולא „פועלי ציון“, עד כמה שידוע לי, לא יצרו איזו שיטה רוחנית חדשה בעצם מהלכה של הציוניות: „פועלי ציון“ הם סוציאליים, שמודים גם בעיקר ארץ־ישראל, כלומר: שמודים, כי אפשר גם שם להגשים את הפרוגראמה הסוציאליסטית. ויש ביניהם הרבה, שספק הוא, אם ציוניותם קרמה לסוציאליותם, או להפך. ובעלי „המזרחי“ הם דתיים, שקבלו עליהם את הפרוגראמה הציונית, ביחוד המעשית, משום שחושבים אותה למצוה מן המצוות, והם רוצים, שכל ההנהגה והעבודה המעשית תהיה ברוח הדת המקיבלת. אם יש לאלו שאיפה מוסרית יהודית, לא מן הציוניות לקחוה, אלא מבית־רבם הביאוה, והם רוצים להשפיעה על הציוניות. אבל הציוניות הסתמית, כפי שנתגשמה עכשיו אצל רוב הציוניים, שאינם שייכים לאחת מן המפלגות האמורות לעיל, וביחוד כפי שנעשתה מובנת אצל רוב צעירי ציון, איזו שאיפה מוסרית יהודית אנו רואים בה? מה נשאר להצעירים, מלבד שאיפה מוגשמה ארצית בלבד, שאין לה שייכות לא להיהדות של העבר ולא להיהדות של העתיד?

מעשת זאבוטינסקי לא מקרה, אלא משל הוא, שממנו יש ללמוד הרבה דברים. לא על זאבוטינסקי וחבריו, המעוררים תנועה זו, שבלי ספק מסוכנה היא בשעתנו, אנו מצטערים, — סוף־סוף היו ויהיו בנו תמיד „מעפילים“, בעלי הזיה, הרוחקים את הקץ ורוצים לעלות בזרוע, — אלא על הגדוד של הצעירים, שנמשכו אחריו בהתלהבות ובמסירות־נפש בעינים עצומות, אנו מצטערים. עובדה מעציבה היא, שהגדוד הזה רובו ככולו נאסף מחניכי בתי־הספר שבארץ־ישראל, מבני ה„מרכז הרוחני“, שאליו אנו שואפים, מה„שלמים“ העתידים, כפי שרגילים לקרוא אותם. ואילו היו הצעירים הללו מחונכים ברוח המוסר היהודי האמתי, ברוחם של הנביאים שלנו, אילו היו מלמדים אותם, שאלהיה של אומה זו שונא שפיכת־דמים ושלום שמו, שאצל בנין המזבח נאמר: „כי חרבך הנפת עליה ותחללה“, כי „אין זה בדין שיונף המקצר על המאריך“, אילו היתה להם ארץ־ישראל יותר ממונטו־ניגרה, — לא היו הצעירים הללו נמשכים אחרי זאבוטינסקי בהתלהבות קדושה עד למסירות־נפש. לא עכברא גנב, אלא חורא גנב.

מר בריינין פוטר אותי בהתירוץ הישן: „אם תהיה לנו ארץ־ישראל, אז תהיה לנו גם יהדות“. כאמין אני באמונה שלמה ב„אוירה דארץ ישראל“ ובכח השפעתה הרוחנית אף בזמננו. שאלמלא כן, לא הייתי מחנך את בני בארץ זו. אם קרא מר בריינין את „רשמי ארץ־ישראל“, שפרסמתי לפני שנים אחדות, היה רואה, שאף אני מסכים לו בהנחה זו, „שהדורות הבאים יהיו יהודים בצביונם הטבעי וברוחם המקורי, אם אף יהיו משוחררים משעבוד מלכיות ומעולה של תרבות זרה“. אבל שתי תשובות בדבר: ראשית, קשה שחרור זה מעולה של תרבות זרה יותר מן השחרור של שעבוד מלכיות. שעבוד הנשמה קשה לעולם משעבוד הגוף. אף בזמן שישראל היו שרויים על אדמתם, היו לפרקים משועבדים לתרבות זרה, לתרבות אשורית־בבלית בתקופת בית ראשון, ולתרבות יון בתקופת בית שני. ואלמלא היו עומדים לה להתרבות היהודית המקורית נביאים והוגים רוחניים, מי יודע מה היה עולה לה? ואם בזמניהם כך, בזמננו — על אחת כמה וכמה! אל לנו לשכוח, שתרבות גלותית של שני אלפים שנה תלויה לנו מאחורינו. התרבות הזרה אפשר שהיא יותר תקיפה וחזקה בנו, ואפשר שהיא תופסת מקום יותר עמוק בנפשנו מתרבות עצמנו. אם נניח, למשל, שה„בונד“ יבוא לארץ־ישראל עם ה„עממיות“ שלו, ה„אידישיסטים“ עם ה„לשון“ שלהם, ה„יאהודים“ עם ה„יהדות“ שלהם, — במטותא, איזו תרבות יהודית מקורית תהיה לנו שם? האם הרבה דמיון וקשר רוחני יש בין מלכות יון של זמננו להתרבות של מלכות יון הקדומה של סוקראט, אפלטון ואריסטו? כמדומני, שמר בריינין, שרוחני הוא ועוסק כל ימיו בתרבותנו, אף הוא אינו רוצה, שתהיה לנו מלכות יון במהדורה שניה עם כל הדרה ותפארתה הרוחני והגשמי.

שנית, הרי עדיין איננו בארץ־ישראל, אלא ש ו א פ י ם אליה; חיים אנו לעת עתה בגלות ומשוקעים במ"ט שערי טומאה של התרבות הגלותית, — וכיצד אנו רוצים להתפרנס כעת מהקולטורה העתידה להולד בארץ־ישראל לאחר הרבה דורות, שאת מהותה אין אנו יודעים ואין לנו אף ציור ממנה?

אם הרצל בשעתו אמר: „אם נהיה בארץ־ישראל, אז תהיה לנו גם תרבות עברית" — מובן; משום שהרצל בשעתו האמין, ששאלת רכישת ארץ־ישראל היא שאלת השעה, והוא דבר על מדינת היהודים כעל דבר שכבר בא לעולם. מה שאינה כן הציוניות של זמננו, שמלבד המנהיגים האחרים, שיכולים לעסוק בדיפלומאטיה, שקועה היא, או שמודה לפחות, שצריכה היא להיות שקועה בחנוך הדור ובכבוש הלבבות, ועליה איפוא להודות גם כן, שחנוך זה צריך להיות ברוח המוסר היהודי, ולא ברוח „המוסר" האירופי. חנוך זה אינו צריך להעמיד את השאיפה הציונית על הארציות בלבד, ששאיפתה היא תכליתה ותכליתה היא שאיפתה; יש צורך וגם חובה להגיד להדור, למה ולשם מה אנו רוצים בארץ זו.

(סוף יבוא).

שִׁירֵי גוֹלָה

מאת
פסח גינזבורג

VI.

בְּמַלּוֹרוֹסְיָה הָרְחוֹקָה,
אֶרֶץ הַשִּׁיר יְהַבְּרָכָה,
עִם עֵץ־אַגָּס וְעֵץ־תַּפּוּחַ
כְּשֶׁרָה יַלְדוּתִי פָּרָחָה.

קָטָן בֵּית־אָבִי וּפָשׁוּט,
וְאוּלָם בְּתוֹךְ גַּן — חַלּוֹנוֹתָיו:
יוֹמָם וָלַיְלָה הֶאֱזַנְתִּי
בְּהַלֵּךְ קוֹל־אֵל בְּאִילָנוֹתָיו.

אֹחֵז בְּסִנּוֹרָהּ שֶׁל אִמָּא,
בָּאתִי בִּשְׁבִילֵי־גַן יְרוֹקִים;
קוֹל אַחִים־פְּרָחִים שָׁמַעְתִּי
עוֹלִים מִתְּלָמָיו וּבוֹקְעִים.

עֵץ הָאַגָּס וְהַתַּפּוּחַ
פָּרְשׂוּ עָלַי סֻכַּת־שְׁלוֹמָם,
עֶרֶב־הַקַּיִץ עֵת הֶאָדִים,
וְשֶׁמֶשׁ בְּלַהֲטוֹ יוֹמָם.

לַיְלָה בְּעַרְשִׂי יַאֲקְשִׁיב
רַחֲשֵׁי עָלִים וּפֹארוֹת,
כְּעוֹף תּוֹלְעֵי־יוֹחֲנָה — וְקִשְׁטוּ
שִׂיחִים בְּטַלְלֵי־אוֹרוֹת.

יַעֲשֶׂה לַיְלָה בְּלַהֲטָיו —
יִפְחַד לְבָבִי יְרְהָב;
עִם תּוֹלְעֵי־יוֹחֲנָה קְטַנִּים
יָתַע לְבָבִי בִּנְבָבָי.

וְרִנַּת מֵי־נַחַל מֵרָחוֹק
תָּבוֹא, רוּחַ עֶרְגָּה חֲרִישִׁית.
וְעֵינַי צוֹפִיּוֹת, פְּקוּחוֹת
עַד הָאַשְׁמוֹרָה הַשְּׁלִישִׁית...

VII.

פַּעַם יָרַדְתִּי לְגַנִּי,
וְלֹא הִכִּירוּנִי אוֹרְחָיו.
רוֹעֲדִים סָגְרוּ לְפָנַי
גְּבִיעֵי־הַחֶמְדָּה לִפְרָחַי.

כְּיָרֵד עָמַדְתִּי בְגַנִּי —
בֶּן כְּבֶד־עָוֹן מְכַפֵּר:
אַחַי בַּגַּן לֹא יָבִינוּ,
כְּאָבִי כִּי אֹמַר אֲסַפֵּר.

נַפְשִׁי, בַּת־כְּפָר מַלּוּרוּסִית,
בְּאַרְצָהּ הַנָּאוָה פָּשְׁעָה,
בְּרֶדֶת לִשְׁכּוֹן תּוֹךְ לְבָבִי
אַהֲבַת־אֵלֶם חֲדָשָׁה.

אֵי מִזּוֹ, אֶרֶץ־מֶרְחַקִּים—
אֵיךְ, לֹא יָדַעְתִּי וּמָתַי—
בָּאָה וַתִּתְעַנֵּג לְבָבִי;
בָּאָה וַתִּבְעַר עַל שְׂפָתַי:

אֶרֶץ לִי זָרָה — יְקָרָה,
מֵעֵבֶר לַיָּם — וּמַה קְּרוֹבָה!

עֵינַי אִם עוֹד לֹא רָאוּהָ—
לִבִּי יִפְעָתָהּ כְּבָר שׁוּבָה!

הִיא יִפְעַת־נֶצַח, הַחַיָּה
בְּכִתְבֵי־הַקֹּדֶשׁ הַקְּדוּמִים—
מְגִלַּת־הַיּוֹחֲסִין לְעַמִּי
יְגֵאָיַת' בַּלְאֻמִּים.

מִמַּלּוּרוּסְיָה הַיָּפָה
יְשׁוּעַת־הַקֶּדֶם לִי תִקְרָא.
בֵּין מַלּוּרוּסְיָה וְצִיּוֹן
לִבִּי לִשְׁנַיִם הוּא נִקְרָע!

חַיֵּי אָדָם

מאת שלום־עליכם — תרגום י. ד. ברקוביץ

מד.

שִׂמְחַת־תּוֹרָה.

דרכי שמחת־תורה בערי ישראל בגולה. — שותים מעט ומתבסמים הרבה. — מעשי תקפו וגבורתו של משה־יוסי איש־כפר־המרגיה. — כיצד מרקדין עם השכינה. — אחרית שמחה.

עוד בשחר ילדותם, עת שישבו בוורונקה הקטנה והנרחת, כבר ראו הילדים כיצד יהודים שמחים בשמחת־תורה. דודם ניסל, שהוא עצמו לא היה שכור מימיו, השקה יין את כל בני העיירה, למן הרב ועד הבלן, וגם את שר־השוטרים, להבדיל, בתוכם, והתהולל לעיניהם, שנה את טעמו והראה העויות משונות כל־כך, עד כי כל העיירה הריעה בצחוק לעומתו.

גם לאחר שיצאו מן העיירה וחזרו לפריאסלאוו עיר־מולדתם, עיר שרובה גויים, אף שם ראו שמחת־תורה בעצם תקפה. דודם פיני, שהיה חסיד וירא־שמים מאין כמוהו, היה שותה יין כל אותו היום בלא שיעור ומשורה, והיה שכור כלוט בשעתו, והיה מרקד רקוד של קוזקין לעיני כל ישראל. מי שלא ראה את הדוד פיני מרקד בשמחת־תורה רקוד של קוזקין ברחובה של עיר, וציציותיו באות וטופחות לו על פניו, — לא ראה חסיד נלהב מימיו!

ולא זו בלבד. טבע מיוחד היה לו להדוד פיני בשמחת־תורה, שבשבילו היו הכל ברוכים אחריו ונהנים ממנו הנאה משונה: כשהיה מתבסם כל צרכו ולבו טוב ביין, היה מתנקם בכל שונאיו ואנשי־ריבו בפרהסיה, מזכיר להם עוונות ראשונים ומונה להם מומיהם בפני כל עם ועדה.

את דוד כהנוב, למשל, היה מעכב ברחובה של עיר, אוחז בזקנו האדום ואומר לו:

— בוא־נא אלי, רמאי אדום שכמותך, גנב שכמותך, מנוול שכמותך, עושק־דלים שכמותך, פושט־רגל שכמותך, — בוא אלי ואשקך, אחי...

את יענקיל איש־קראסנופולי היה מכבד בפסוק של „אתה הראית" בלשון זו:

— י־ע־מוד התכשיט המפואר, השקץ החצוף, העבריין המפורסם, האוכל טרפות, המחלל שבתות, הוא ודודו ארג־י־ד המופקר, יכנס הרוח באבי־אבי־אבותי־הם!...

כל הקהל עונה אחריו בצחוק, והשמחה גדולה מאד.

ואולם, כלום דומה אותה שמחת־תורה לזו, שראו הקטנים עתה פה, בעיר בוהוסלאוו הגדולה לאלהים, עיר שכולה יהודים, חסידים ואנשי־מעשה? כאן, בעיר זו, לא האנשים בלבד, אלא אף הבתים, הרחובות, השוקים, העצים והאבנים — כולם פצחו רנה, כולם מחאו כף, כולם יצאו במחולות, כולם שמחו בשמחת תורה! ולא הגדולים בלבד, אלא אף הקטנים, תינוקות של בית רבן, אף הם שתו יין, נעו כשכורים והתהוללו בראש כל חוצות. ואפילו הדוד איציי, יהודי זה, המתהלך כל ימיו סר וזעף, מתוך עצבות ומרה־שחורה, וכל העולם כולו אינו כדאי לו, — אף הוא טעם מעט ונתבסם הרבה, הפשיל פאותיו לאחורי אזניה, קפל כנפות קפוטתו והתחפש לעיני הרואים כאשכנזי מארץ האשכנזים.

אבל כל זה היה כאין וכאפס לעומת מעשי תקפו וגבורתו של אביהם־זקנם משה־יוסי ביום ההוא.

רק כוס אחת יי"ש והצי הכוס יין שתה אביהם־זקנם, ואף־על־פי־כן היה שקול כנגד מאה שכורים ואחד, והראה גבורות ונפלאות רבות כל־כך, עד כי כל העיר צהלה ושמחה לקראתו.

— מה תאמרו על משה־יוסי איש כפר־המרניה?

— בואו וראו, מה עושה משה־יוסי איש כפר־המרניה!

כך דברו בו בני־העיר איש פתח אהלו. ומשה־יוסי איש כפר־המרניה מה עשה? לא עשה ולא כלום, אלא היה הולך וסובב ברחובות ובשוקים ומרקד בדרך הלוכו. ולא מרקד סתם, אלא מפזז ומכרכר, מוחא כף ומזמר. ולא יחידי היה מרקד: בת־זוג לקח לו לימינו; בת־זוגו — זו השכינה, כביכול.

כיצד מרקדין עם השכינה? נטל משה־יוסי הזקן מטפחת גדולה ופרש אותה לפניו, אחז בקצה האחד (את הקצה השני הניח לשכינה, כביכול, שתאחז היא בו) ויצא לרחובה של עיר לרקד, כחתן המרקד עם הכלה, ופסע פסיעות שינית: פסיעה לפנים ופסיעה לאחור, פסיעה לימין ופסיעה לשמאל, ושוב שתי פסיעות לפנים ולאחור, ושוב שתי פסיעות לימין ולשמאל, והוזר חלילה. עוצם עיניו בשעת מעשה, זוקף ראשו כלפי מעלה, ועל פניו בת־צחוק של אושר ועדנים אין קץ, וידיו מוחאות כף מאליהן, ורגליו מתרוממות מאליהן, ופיו מזמר מאליו, וקולו הולך וחזק, הולך וחזק מאד:

מישה שמח בשמחת־תורה —
לאמטידרידאם, היידא!
שישו ושמחו בשמחת־תורה —
לאמטידרידאם, דאם־דאם־דאם!
היידא, דריהאדא!
תורת־משה, הא!

בני־ישראל, עם־קדושים, קראו אחרי, קראו בקול: חזקו ואמצו, חזקו ואמצו! חזק, חזק ונתחזק! בעד תורתנו, בעד אלהינו! עוד הפעם: „משה שמח בשמחת־תורה!..."

ובני־ישראל, עם־קדושים — כולם מתקבצים סביבו מכל עברים, כולם נדחקים אליו לראות ולהשתעשע במחזה. כל נערי העיר רצים מן הקרנות לקבל את פני משה־יוסי איש־כפר־המרניה ולראותו, כשהוא מרקד עם השכינה ברחובה של עיר, מסתובב בעגול, מזמר ומוחא כף. עזי־הפנים שבנערים מריעים לקראתו בקול־המון, מזמרים יחד אתו ניגוני שמחת־תורה ומסיימים בצהוק פרוע — ופני נכריו בני פריאסלאוו בוערים בחרפה. ואולם הזקן משה־יוסי לא שם לבו לכל הנעשה סביבו, ואף הבט לא הביט אל המחנה הרב, הנלוה אליו מפניו ומאחריו. הוא עשה בשלו: יצא במחול עם בחירתו אהובת־נפשו — עם השכינה.

וכך היה סובב ברחובות ובשוקים כל אותו היום, סובב ומרקד, מרקד ומזמר, והחבורה גדולה הולכת אחריו, עד — שנפל מרוב חושיו והתעלף.

משנפל, באו בני־אדם והרימוהו מעל הארץ והביאוהו לביתו כל עוד רוחו בקרבו. עמדו ופשטו בגדיו מעליו, את האצטלה של יום־הכפורים ואת קפוטת־האטלס, והניחוהו בהדרו המיוחד על אדרות־הכבשים.

* * *

למחר, אחרי שמחת־תורה, חזר העולם לתקונו והכל נשכח. איש לא הזכיר את מעשיו של הזקן ביום אתמול, לא הוא ולא אחרים. דומה, כאילו לא היו דברים מעולם.

מעוטף בטלית ותפלין, כמנהגו יום־יום, עמד בחדר המיוחד, בין אדרות־הכבשים, כולו סר וזעף, קודר ומשמים, והתפלל תפלת שחרית בקול־נכאים.

אחר־כך ישב והעמיק עיניו בספר ישן שעה ארוכה. אחר־כך ישב בחדרו ישיבה סתם, מתיחד עם הרהוריו, מתדבק בקונו, פניו הזועפים נשואים למעלה, עיניו עצומות, כולו מרחף בעולמות אחרים, בעולמות העליונים, הרחק־הרחק מהבלי העולם הזה, משאונו והמונו.

הוְעִידָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל הַהִסְתַּדְּרוּת הָעִבְרִית

(מאת סופרנו המיוחד).

בקורות התנועה העברית באמריקה נכתב בשבוע זה פרק חדש. בועידה הראשונה של ההסתדרות העברית, שנקראה בניו־יורק, באולם גן־הילדים ברחוב מונטגומרי, בימי י"ט וכ' שבט, נעשה הנסיון החשוב לאחד את כל הכחות העברים ולארגנם לעבודה משותפת, והנסיון עלה יפה. בועידה זו השתתפו צירים במספר רב — מהם באי־כחן של אגודות מיסודה של ההסתדרות העברית, ומהם — של אגודות תרבותיות ומוסדות־חנוך מיסודן של ההסתדריות הלאומיות השונות בארץ הזאת. לקחו בה חלק: באי־כח הפדרציה הציונית, „פועלי ציון", „מזרחי", „הדסה", „יהודה הצעיר", „נאציאנאל־ארבייטער־פערבאנד". עתונים יהיצאות־ספרים עברים, ישיבות, בתי תלמוד־תורה ובתי־ספר לאומיים. בועידה זו הונח בסיס משותף לעבודה עברית־לאומית לכל הדוגלים בשם תחית העם וקניניו הרוחניים. הבחירה המוצלחת של הועד־הפועל החדש של ההסתדרות, שבראשו עומדים עסקנים לאומיים, באי־כחם של הזרמים השונים ביהדות הלאומית, משמשת ערובה נאמנה, כי ההחלטות החשובות בדבר הפצת הלשון העברית יפיפותה והרמת החנוך העברי מישפל־מצבו באמריקה תוצאנה לפועל, והתנועה העברית תעשה לכח חי ופועל בחיים הרוחניים של יהודי אמריקה.

* * *

ה י ש י ב ה ה ר א ש ו נ ה.

יום א', י"ט שבט, שעה 11 בבוקר.

מר ק. ווייטמאן, מזכיר ההסתדרות, פותח את האספה בנאום קצר, שבו הוא מדבר על מטרת הועידה ותפקידה.

המטרה: להניח יסוד לעבודה עברית חיה וממשית בקרב היהדות האמריקאית; והתפקיד כפול הוא: לברר את העבודה העברית לנו לעצמנו ולבחור באנשים הראויים לעבודה זו. הועידה לא נקראה לשם פרסום כלפי חוץ; מכוונת היא בעיקרה כלפי פנים. בחשאי נכנסים העברים הבודדים לתוך החיים הסוערים. חרדים ובוישנים הם עדיין. הלב מלא ספקות ופקפוקים. בכל פנה שהם פונים מביטים עליהם בתמהון ובלעג. ואולם הרגש העברי העמוק, המפעם בלבם, נותן להם את התקוה, כי סוף־סוף יעלה בידם להטביע את חותם התרבות העברית על היהדות באמריקה על־ידי הפצת הלשון העברית וספרותה, שהן מקור חיותנו ותמצית קיומנו. על דעת החברים הוא פותח את הועידה הראשונה של ההסתדרות העברית.

נגשים לבחירת יושב־ראש ובוחרים פה אחד בהסופר ראובן בריינין.

מר ראובן בריינין: חג לנו העברים היום. הקהל הגדול הנאסף באולם זה מעיד, כי לא אלמן ישראל באמריקה וכי יש עוד בינינו היודעים ומבינים את ערכה הגדול של התרבות העברית לתחית עמנו. אמנם מעטים הם העברים האלה עדיין, אבל המעטים כחם יתרבה מיום ליום, אם ידברו אל הקהל היהודי בלשון המעשים. לכן הוא מבקש את הצירים למעט בדבור לשם דבור ולהרבות במעשים.

מציעים לבחור בשלשה מזכירים. נבחרו: דניאל פרסקי, ש. שטיין והלל בבלי.

מתחיל סדר הברכות.

מר לוריא, מנהל „גן הילדים", מברך את הצירים בשם מוסדו החנוכי.

הד"ר שמריה לוין מוסר ברכה להסתדרות מאת אחיהם ברוסיה וגרמניה. בשתי ארצות־המהפכה האלה עוסקים העברים אף בימי הרעה בעבודת התרבות העברית, ביחוד גברה התנועה העברית בין ציוני גרמניה. בועידתם השנתית, שקראו לפני זמן־מה בברלין, העמדה השאלה העברית במרכז, והיא היתה הציר הראשי שעליה נסבו הוכוחים. אחינו במערב נתקרבו אלינו. הם באים לידי ההכרה, כי כשם שאי־אפשר לציוניות בלא ארץ־ישראל, כך אי־אפשר לה בלא תרבות עברית בארצות הגלות. אי־אפשר לו לציוני בלא חנוך עברי. בועידתם האחרונה החליטו הציונים הגרמנים ליסד בתי־ספר ושעורי־ערב ללמוד הלשון העברית וספרותה, והזקה על אחינו הדייקנים בגרמניה, שיקיימו את החלטותיהם. בנוגע לעבודת התרבות העברית באמריקה אומר הנואם, כי אינו מאמין בגדולות. הוא התבונן אל החיים היהודיים בארץ הזאת, ימוצא הוא, שקשה יהיה לכבוש אותם ולהשליט עליהם את ה ת ר ב ו ת העברית. כאן, באמריקה, יש צורך להרים את דגל ה מ ח ש ב ה העברית. וכלי המחשבה הזאת היא הלשון העברית. צריכים אנו פה לתקן את המעוות, שעוותו במשך שלשים השנים האחרונות של האימיגראציה. אילו קדמנו אנחנו להשפיע על האימיגראנ־טים הראשונים מרוחנו, לא היו נותנים את ידם לבעלי ההשקפה המתנגדת. עכשיו צריכים אנו להתחיל הכל מהרש. באמריקה יש הרבה עברים, שצריך לאחד ולאגד אותם להסתדרות מוצקה וכבירה. על־ידי זה אולי יבואו היהודים באמריקה לידי אותה ההכרה של אחינו הלאומיים במערב־אירופה, כי אי־אפשר לתרבות לאומית משלנו להתקיים, אם לא הונח הרעיון העברי ביסודה. הנואם מטעים בסוף דבריו, כי העברים מחויבים ללכת בדרך הרעיון של תחית העם — בדרך הרעיון הציוני. מברך הוא את הועידה בשם הפדראציה הציונית ובשם הנשיא של „הועד הזמני לעניני הציוניות".

מר מאיר ברלין, ציר „העברי", אומר בברכתו, כי העבודה העברית היא צורך השעה. השפה העברית היתה עד ימי הדור האחרון השפה היחידה, המובנת לכל היהודים. השפה העברית היתה לנו אז סמל האחדות. עכשיו נתרחקנו מהימים ההם. גם התפלות והברכות בהרבה בתי־כנסיות באמריקה נאמרות בלשונות זרות. מקוה הוא, שהלשון העברית תשוב לתחיה ותהיה מובנת גם לזקנים וגם לצעירים. האנשים העברים לא יהיו יוצאים מן הכלל, אלא עולים על הכלל.

מר מ. שיינקין מברך את הועידה בשם אחינו בארץ־ישראל על ההתהלה הטיבה לטיבת התרבות העברית באמריקה. בטוח הוא, כי אם נבשר להם את הבשורה על־דבר תסיסה עברית באמריקה, תעודד את רוחם בשעת־זעם זו. מציע הוא לשלוח לארץ־ישראל טלגרמה של ברכה.

מר נסים בכר, בא־כחה של עדת היהודים הספרדים, אומר בברכתו, כי אף אם העבודה לתרבות העברית קשה באמריקה יותר מבשאר הארצות, בכל־זאת אין עלינו להתיאש. יש לנו החופש להתפתח על־פי רוחנו ולפי רצוננו באין מפריע מצד שלטון הארץ. לפיכך עלינו לעשות כמתוקנים שבהם ולפעול לטובת עצמותנו ותרבותנו.

אחרי נאומי הברכות נגשים לבחירת הועדים השונים של הועידה. נבחרו הועדים האלה: ועד האשור — חבריו: נ. קאמנצקי, א. שפייזהנדלר, מרת שולץ, מרת אהרנסון, מ. שולדינגר; ועד התקנות — חבריו: ד. פרסקי, א. פרנקל, ק. וויטמאן, נ. קמנצקי, י. כהנוביץ; ועד התקציב — חבריו: א. ש. אורלאנס, אברהם אליהו לו־בארסקי, נ. אדלר, מר באררין, מ. משהביצקי; ועד ההחלטות — חבריו: ראובן בריינין, מ. שיינקין, נסים בכר, ד. בן־גוריון, י. בן־צבי, מ. ליפסון, ש. שטיין, יהודה קויפמאן, צ. שארפשטיין; ועד המנויים — חבריו: משה אפשטיין, י. טשרניחובסקי, מר סילברמאן, א. פרנקל, ק. וויטמאן, א. ש. אורלאנס, ד. פרסקי.

אחרי בחירת הועדים מרצה מר ק. וויטמאן על „מטרת ההסתדרות ותכנית פעולותיה".

מטרת ההסתדרות — אומר המרצה — ברורה למדי: להשליט את התרבות העברית בחיים היהודיים באמריקה על־ידי הפצת ידיעת הלשון העברית וספרותה ועל־ידי תקונו של החנוך העברי. עד השנים האחרונות היתה הדת השליטה היחידה בחיים הרוחניים של העם היהודי; אבל מכיון שהתחילה זו לרדת מטה, וסכנה נשקפה לעצם קיומו של העם, הורגשה הנחיצות בכח חדש לשמרו מכליון, והכח הזה הוא — התרבות העברית. התרבות העברית אינה עומדת ביחס מתנגד אל הדת; הדת היא באמת גם חלק

ממנה. התרבות העברית אינה מתנגדת גם להראריקאליזם; נלחמת היא רק ברוח הבערות וההפקרות השולטת בשני הכחות האלה, הפועלים בחיי היהודי באמריקה. התרבות העברית באה למלאות את הפגימות בחיינו — דבר, שאין הציוניות יכולה לעשות בלעדיה. ומשום זה משמשת התרבות הזאת מלוא והשלמה להציוניות. אולם נבדלת היא מן הציוניות בזה, שהיא מחייבת בעבודת־הרוח גם את הגלות. האמצעים להשגת המטרה הזאת הם: החנוך העברי לגדולים ולקטנים על־פי השקפת־עולמנו; תמיכה בספרות העברית והפצתה; הטפה לרעיון העברי בין המוני העם; השתלמות בדבור העברי ובספרות העברית; השתתפות העברים בעבודות צבוריות־לאומיות, כדי להשפיע עד כמה שאפשר מרוחם עליהן.

בסוף הרצאתו סוקר המרצה על פעולות ההסתדרות העברית במשך ימי קיומה. התנאים, שבהם נוצרה ההסתדרות, היו קשים מאד. גם אויביה וגם אוהביה לעגו למיסדיה. אולם היחידים המעטים לא נרתעו לאחוריהם והביאו את ההסתדרות עד הלום. ההסתדרות הנהיגה משמעת מפלגתית באגודות המפוזרות והמפורדות, פתחה שעורי־ערב ללמוד הלשון העברית וספרותה לגדולים, ואחרון אחרון חשוב — יצרה את הועידה הזאת. ההסתדרות גרמה להתעוררות הרצון לעבוד בעד העברית. במקום בטול עצמי ופסימיות, האוכלת כרקב כל עבודה צבורית, יש להעברים כעת שאיפה בריאה, דעה צלולה והכרה ברורה. עכשיו צריך למצוא את הדרכים והיכולת, המובילות להתגשמות רעיוננו.

הישיבה השניה.

יום א', י"ט שבט, שעה 3 אחרי הצהרים.

היושב־ראש, מר צבי שארפשטיין, קורא את הטלגרמות של ברכה, שנתקבלו מהרבה ערים במדינה.

מר מ. ליפסון מרצה על „יחס ההסתדרות העברית אל הקונגרס היהודי". הנואם סוקר את תנועת הקונגרס מראשית יצירתה עד היום. ובסוף נאומו הוא מציע החלטות אחדות, אשר יוגשו להקונגרס היהודי מאת ההסתדרות העברית. ההחלטות נמסרות לועד ההחלטות לעיין בהן, לעבדן ולנסחן בצורה הראויה.

מזכיר הכספים, מר אוסטרובסקי, מוסר דין־וחשבון על מצבה הכספי של ההסתדרות. הדין־וחשבון מתקבל.

מר ראובן בריינין מרצה על „התנועה העברית והספרות העברית". בראשית דבריו הוא מזכיר בדברים חמים את נשמותיהם של הסופרים העברים הד"ר י. ל. קאצנלסון והפרופיסור יוסף הלוי, שנפטרו בימים האחרונים, ומבקש את הקהל לכבד את זכרם בקימה. מן המתים הוא עובר אל החיים ומציע לפני הנאספים לשלוח טלגרמות של ברכה לאחד־העם ולח. נ. ביאליק ליובליהם הספרותיים. ההצעה מתקבלת בתשואות־רצון סוערות.

הקינה הישנה על חורבן ספרותנו — מתחיל מר בריי־נין את הרצאתו — נשמעה שוב, והקינה הזאת, בשנות הרס וחורבן כאלה, אינה קינת פסמיסטים, הרואים גם בשנות טובה שחור על־גבי שחור. גרמה לה המציאות של השנים האחרונות. במשך הזמן הזה נהרסו כל המוסדות הקולטוריים העתיקים של היהדות, והיהדות בעצמה אף היא התפוררה חלקים, חלקים. אין לנו כעת ברוסיה יהדות מוצקה אחת של ששה מיליון נפש, אלא יהדות מרוסקה, רצוצה ושבורה ומחולקת. יש לנו עתה יהדות רוסית, יהדות פולאנית ויהדות ליטאית. ובה במדה שתגדל ההתפוררות — יחלשו הרצון והכשרון ליצירה. גם אם ישוב השלום בקרוב, אין רפואה קרובה לכל המכות, שהוכו ספרותנו וכח־יצירתנו בימי המלחמה האלה. הסופרים העברים יהיו מפוזרים ומפורדים גם אחרי המלחמה, זה בכה וזה בכה. מלבד זאת, יחסרו להם לזמן רב המנוחה הנפשית ויתר התנאים, הדרושים להשראת השכינה על רוחם. ואולם למרות המשבר הקשה, שבו נתונה ספרותנו, אין הנואם מתיאש מעתידה. בודאי תמצא לה מרכזים חדשים להתפתח שם. הכח היוצר של האומה העברית יסתגל לכל התנאים והמצבים, ואין לחשוש לכליונו. נזכר הוא, בדברו על גורל הספרות העברית, באספת חכמי הטבע ותוכני השמים, שנקראה לפני עשרים שנה בפאריז. באספה זו שאל חכם אחד: מה יהיה סופו של המין האנושי לאחרי עשרים מיליון שנה, לאחר שתצטנן השמש והקור ישמיד את כל החי והצומח מתחת השמים? על שאלה זו השיב חכם אחר, כי מאמין הוא בכשרון־רוחה של האנושיות, אשר עד העת ההיא אפשר יהיה בכחה להמציא מאור מיכאני, שיגבר בזהרו ובחומו על זוהר השמש וחומה. דברי ימי עמנו מורים אותנו, כי המרכז היהודי בגולה נודד תמיד ונעקר ממקום למקום. מקומו היותר נכון ונאמן הוא רק בארץ־ישראל. כשיוסד מרכזנו בארץ־מולדתנו, ישפיע על כל ארצות הגולה. אולם מרכז הגלות המושפע היותר גדול בודאי שיהיה בניו־יורק, בעיר המונה את אוכלוסי היהודים למיליון וחמש מאות אלף נפש. בניו־יורק צריך להוסד המרכז הספרותי העברי היותר גדול בתבל. פה צריכים אנו ליסד הוצאת־ספרים ולהוציא עתונים עברים. ואת המרכז הזה צריכים ליצור העברים. גם המרכזים הספרותיים באודיסה ובווארשה לא צמחו מאליהם — מילידי הערים האלה, סופרים מערים אחרות, מערי־השדה הקטנות, שבמקרה נזדמנו יחד לערים הגדולות האלה, הם יסדום. עכשיו, בשעה שתנועה עברית מורגשת בין היהודים באמריקה, ראשית־עבודתה היא להציל את אשר נשאר לנו מן החורבן האחרון: חייבת היא להמשיך את עבודתם של המרכזים הספרותיים מעבר לים על־פי התנאים המיוחדים של הארץ. אם ספרות עברית, אשר נולדה במצור ובמצוק, נתנה לנו את ביאליק, מחבר „שירי הזעם", עתידה הספרות העברית, אשר תצמח בארץ החופש והשויון, לגדל לנו ביאליק אחר, שישיר לנו שירה חדשה, שירת החופש והגאולה.

אחרי נאומו של מר ראובן בריינין מרצה מר צבי שארפשטיין על „הפצת הספרות העברית בין העם".

הנסיון הורנו פה, — אומר המרצה — כי כל ספרות עברית, שהיא בבחינת „פרי הארץ", הנדפסת ויוצאת באמריקה, נפוצה בין הקוראים העברים באמריקה פי־חמשים ויותר מספרות, המובאה מחוץ־לארץ. מספר חותמי „השלח" ו„הפועל הצעיר" באמריקה לא הגיע מעולם

ליותר משליש מאות, במקום שהעתונים העברים, היוצאים בארץ הזאת, מונים את מספר חותמיהם לכמה אלפים. עתון עברי לילדים, המופיע כעת באמריקה, נפוץ ב־3,500 אכסמפלארים, בעוד שה„עולם קטן" בשעתו, שעלה הרבה בערכו על העתון הזה, מנה את מספר חותמיו בכל ארצות תבל (מלבד רוסיה) רק חמשים ושנים. מספרים אלה מעידים, עד כמה משמשת הוצאת ספרים או עתונים, הקיימת בארץ, גורם חשוב להפצת הספרות העברית. לכן הוא מציע שורה שלמה של הצעות בדבר יסוד הוצאת־ספרים עברים לגדולים ולקטנים על יסוד מניות.

כל הצעותיו של מר שארפשטיין נמסרות ל„ועד־ההחלטות".

היושב ראש של „ועד האשור" מודיע, כי בועידה משתתפים מאה ושנים עשר צירים. מהם 29 באי־כח של מוסדות־חנוך עברים, 29 — של אגודות עבריות, 10 — של אגודות ציוניות ויתרם הם באי־כח של הסתדריות לאומיות שונות, כמו הפדרציה הציונית, „יהודה הצעיר", „מזרחי", „פועלי ציון", „הדסה" ועוד.

ה י ש י ב ה   ה ש ל י ש י ת.

יום א', י"ט שבט, שעה 8 בערב.

היושב ראש — מר א. שפיזהנדלר.

מר י. ז. פרישברג נושא הרצאה על „החנוך העברי בתור פרובלימה צבורית".

החנוך — אומר המרצה — הוא עורק החיים הלאומיים, וכל מפלגה בעלת השקפה לאומית יש לה תביעות מיוחדות על החנוך, וכשם שאי־אפשר לאיזו מפלגה לכבוש, למשל, את העתונות כולה, כך אינה יכולה לכבוש את החנוך. החנוך הוא ענין דימוקראטי, שכל המפלגות יש להן חלק בו. משום זה צריכה ההסתדרית העברית לשים את לבה להסכסוכים שבין הסתדריות־החנוך הקיימות. צריכה היא להזכיר להן, שאין החנוך העברי מונופולין להן בלבד.

נושאי דגל התחיה העברית עמדו עד עכשיו מן הצד במה שנוגע לחנוך והיו מתפלפלים רק בשאלה, למי מן המפלגות הנלחמות הצדק. ובתור אנשים העומדים מן הצד הם חושבים, כי ההסתדרות העברית אינה צריכה לטפל בעניני החנוך כלל. זוהי דעה מוטעית ונפסדה מעיקרה. עבודת החנוך צריכה לתפוס מקום חשוב בתכנית ההסתדרות. יש לנו השקפות משלנו, שרק אנחנו בעצמנו יכולים ומוכשרים להגן עליהן, ולא אנשים מחוץ למחננו.

ההרצאה הזאת עוררה וכוחים סוערים בין הנאספים. התיחסות ההסתדרות העברית לעניני החנוך היתה הציר, שעליו נסבו רוב הוכוחים. הצירים ה„מזרחים" מצד אחד ו„פועלי ציון" מצד שני דרשו, כי ההסתדרות תצמצם את תכנית־פעולותיה רק במקצוע הלשון העברית וספרותה בלבד ולא תטפל בחנוך העברי לילדים כלל; וכנגדם יצאו רובם של שאר הצירים בדרישה, כי ההסתדרות תכלול בתכנית־פעולותיה גם את החנוך העברי.

מר שכנא שטיין סובר, כי עדיין לא הגיעה שעת־הכושר להסתדרות לטפל בחנוך העברי, מפני שאין לנו די מורים עברים מוכשרים.

מר ש. שפירא מתנגד לכלול את החנוך העברי בתכנית־פעולותיה של ההסתדרות, מפני שלכל המפלגות הלאומיות הקיימות יש כבר בתי־ספר משלהן, ואין העברים צריכים להוסיף עליהם.

מר ראובן בריינין מחוה את דעתו לדחות את השאלה בדבר הטפול בחנוך העברי לזמן יותר מוכשר — כשיהיה בידי ההסתדרות די אמצעים; לעת־עתה צריכה היא להתעסק בהפצת ידיעת הלשון העברית וספרותה.

מר ק. ווייטמאן רואה בשאלה זו ענין פרינציפיוני, שהועידה הזאת צריכה להשמיע החלטתה עליו, בין שיתגשם בזמן קרוב או לא. העברים יש להם השקפת־עולם משלהם ואין הם יכולים למצוא ספוק בבתי־ספר מיסודן של מפלגות אחרות.

מר א. פרנקל אומר, כי רובם של מוסדות־החנוך מיסודן של המפלגות השונות אינם יכולים להניח את דעת העברים הלאומיים. מבין הוא את התנגדותם של בעלי המפלגות מימין ומשמאל להכללת החנוך העברי במקצועות־פעולותיה של ההסתדרות: השקפתם המפלגתית היא להם עיקר בהחנוך הבנים, והיסוד העברי — טפל. אבל מתפלא הוא על אותם העברים הלאומיים, המתנגדים להצעה זו. בזמן האחרון ראינו, ששני כחות מתנגדים, שלבשו צורה של הסתדרות, מתגוששים בכבוש החנוך העברי באמריקה. הסתדרות אחת היא מיסודם של האולטרה־אורתודוכסים, והשניה—מיסודם של המתבוללים למחצה, לשליש ולרביע. אוי ואבוי יהיה לחנוך העברי־הלאומי בין אם אחת תנצח את השניה ובין שהשלטון על החנוך יחולק ביניהן. להמורה הלאומי־העברי לא יהיה אז מקום בבתי־ספרן. המורה לא יוכל למצוא ספוק רוחני בשיטת־הלמוד וברוחה של כל אחת מהן. ההסתדרות העברית צריכה איפוא לשקוד על תקנת החנוך בשתי הדרכים האלה: להשפיע מרוחה העברי על החנוך של כל המפלגות הלאומיות וגם ליצור בתי־ספר למופת משלה. מוסדות־חנוך טובים אחדים משלה יגדילו את השפעתה על החנוך יותר מכל מיני ההטפות שבעולם.

מר מ. ברקין: בההסתדרות משתתפות מפלגות לאומיות בעלות השקפות שונות, ולכן אין לה להתערב בחנוך הבנים. השפה היא רק כלי־שמוש להדעה והמחשבה, וכל מפלגה יש לה דעותיה ומחשבותיה על החנוך. לפיכך צריכה ההסתדרות להתעסק רק בהפצת הלשון העברית — ענין שבאה עליו הסכמת כל המפלגות, הלוקחות חלק בההסתדרות.

מר י. קויפמאן: אין ההסתדרות צריכה להתעסק בחנוך העברי, משום שבטוח הוא, כי מלה חדשה לא תשמיע במקצוע זה. מה שצריך היה להאמר בחנוך העברי כבר נאמר על־ידי שאר המפלגות הלאומיות, העוסקות בו. ההסתדרות צריכה להשתדל, כי למוד הלשון העברית לתלמידים יהודים יעשה לחובה בבתי־הספר העממיים והגבוהים בארצות־הברית.

מר ד. בן־גוריון תומך בהצעתו של י. קויפמאן על למוד הלשון העברית בבתי־הספר הכלליים. הנסיון הורה, כי במדינות אחדות באמריקה השתדלו לאומים שונים להכניס את למוד לשונם בבתי־הספר הכלליים, ועלה בידם. עלינו לאחוז בדרך זו, שרק על־ידיה נוכל לפתור את שאלת החנוך העברי באמריקה.

ד"ר שמריה לוין: לההסתדרות אין כח ־ השלטון

להכריח את מי שהוא לקבל את הוראותיה, ולכן אין לה להתערב בעניני החנוך. בהסתדרות של מפלגות שונות מוכרחים הצדדים השונים להתפשר בענינים רבים, ואין פשרה בענין החנוך. נאמר כאן, כי הלשון היא רק כלי־שמוש. הנחה זו מוטעית היא. השפה היא ה ו ת ם ה נ ש מ ה; אינה בבואה שלה, אלא בטויה וגלויה. דברו כאן גם על רוח לאומי אורתודוכסי וחפשי. במציאות אין מקום לחלוק כזה. כל המכניסים חלוק כזה לתוך החיים — מזייפים את החיים עצמם. גם החלוק שנוהגים להכניס בין עברים ויהודים משוללת היא יסוד. יש רק עברים, המתחלקים לארבע מדרגות: מ ק ו ר י י ם, מ ת ו ר ג מ י ם, פ ס ו ל י ם ו מ ת ר ח ק י ם. המקוריים הם העברים, המחוברים אל שרשם העתיק ושואפים להיים לאומיים שלמים, חיים שיש בהם טעם וכבוד. המתורגמים הם אלה הלאומיים, המזלזלים בערכה של לשוננו הלאומית. הפסולים הם המתבוללים למיניהם, והמתרחקים — הם המומרים, שנפשם נכרתה מעמם. התרבות מתגלית לא רק בספר, אלא גם בדברים של טעם. אם הטעם העברי יעבור מן העולם, אז תהיה השפה רק כלי מלא בושה וכלימה. הטעם הלאומי בלשון היהודית המדוברת מוצאו מן העברית. האידישיסטים מתפרנסים מ„פסולת הלוחות" של העברית. ואילו עמדו על מקור פרנסתם זה, בודאי שלא היו רוצים להחריבו. הנואם מאמין, כי התפתחות תרבותנו לעתיד תלויה בעיקרה במרכז, הנוצר בארץ־ישראל. אולם גם בארצות־הגולה אפשר לעשות הרבה להתפתחותה.

הישיבה נסגרה בשעה השתים־עשרה בלילה.

ה י ש י ב ה ה ר ב י ע י ת.

יום ב׳, כ׳ שבט, שעה 11 בבוקר.

היושב ראש — מר צבי שארפשטיין.

מר ב. צוקרמאן מברך את הועידה בשם הסתדרות „פועלי־ציון". לדעתה, היא אומרת, יש מקום לשתי הלשונות— גם לעברית וגם ליהודית. אולם בנוגע לארץ־ישראל מסכימים גם „פועלי־ציון", כי שם צריכה העברית להיות הלשון הלאומית היחידה. מטעם זה הוא מבקש את צירי הועידה, שלא יתיחדו בנגוד אל הלשון היהודית, אלא להרבות בפעולות לטובת השפה העברית. ועל מנת כן נתונה להם ברכתה של הסתדרות „פועלי־ציון".

מר משהביצקי מציע לפני הועידה את התקציב של לשכת ההסתדרות, שעובד על־ידי הועד הממונה לכך. על־פי התקציב הזה מגיעות הוצאות הלשכה לשני אלפים דולאר במשך השנה. התקציב מתקבל פה־אחד.

היושב ראש מציג לפני הקהל את מר אליעזר בן־יהודה, מחולל תחית הדבור העברי בארץ־ישראל.

מר א. בן־יהודה נושא הרצאה על „המבטא העברי". בראשית דבריו מתנצל המרצה על שאין בעת האפשרות בידו להרצות הרצאה מדעית, הראויה לועידה זו: טרוד הוא מאד בעבודת המלון העברי. לכן יהיו דבריו הפעם על המבטא העברי מעטים.

ההבדל במבטא העברי של יהודי ארצות שונות — אומר המרצה — ענין עתיק הוא. יש מבטאים עברים רבים ושונים. יש מבטא אשכנזי, ספרדי, תימני, פרסי ועוד. אולם עיקר ההבדל הוא בין המבטא האשכנזי והספרדי. ונבדלים הם שני המבטאים האלה בשני דברים: א) בנגינה. מבטא האשכנזים על־פי רוב הוא מלעיל, והספרדים מבטאם על־פי רוב מלרע, — ובזה הכל מודים, שהנגינה העברית הנכונה רובה מלרע. ב) בהברת האותיות. הלשונות השמיות מצטיינות ברבוי האותיות הגרוניות שהן. אותן האותיות בלשון העברית, הדומות עכשיו במבטאן זו לזו (א־ע, כ־ק, ט־ת) מעידות, כי לכל אחת מהן יש תפקיד מיוחד במבטא. ואמנם מי שמבטאו העברי הוא יותר צח ומדויק יודע להשתמש בהן בדבורו כהוגן. בצחות הדבור העברי מצטיינים ביחוד יהודי ח ל ב, ומהם אפשר ללמוד הרבה במה שנוגע למבטא העברי. המבטא העברי הנכון והמדויק יש בו משום תועלת שמושית מעשית בהוראת הלשון: כשהתלמידים יודעים להבחין בין צלצול האותיות הדומות, הרי למוד הכתיב העברי עולה להם יותר בנקל. בארץ־ישראל עסקנו כל הזמן בתקון המבטא. באחת הישיבות של „ועד הלשון" בירושלים, שהיתה קודם פרוץ המלחמה, החלט למנות מורה מיוחד למבטא בכל בית־ספר. בתקון המבטא אין משום תקנת ההוראה או הלמוד בלבד, אלא משום תועלת הרבים. עד שהיתה הלשון העברית רק ענין לעיון ולתפלה היה כל אחד מבטא אותה על־פי מבטא שלית הצבור, שעבר לפני התיבה, או על־פי מבטא המלמד בחדר. אולם כשהושבים על הלשון העברית בתור לשון־דבור, לשון מגע־ומשא בין בני־אדם, הרי שאלת־המבטא היא שאלה חשובה מאד, ואין לזלזל בה. ומפני זה שוקדים כל־כך המורים ועסקני הצבור בארץ־ישראל על תקנת המבטא.

קשה להחליט ולהוציא משפט: איזה מבטא מן המבטאים, הקיימים אצלנו בלשון העברית, הוא אמתי או לא־אמתי? ההבדל במבטא קיים בכל לשון ולשון. ומהשקפה סוציולוגית אין מבטא אמתי או לא־אמתי. המבטא תלוי באקלים הארץ, בהתפתחות כלי־המבטא ובעוד הרבה תנאים. לפיכך, בשעה שאנו מדברים על אמתיותו של מבטא עברי זה או אחר, אנו חוקרים לדעת: איזה מהם דומה ביותר למבטא, שהיה נהוג בין אבותינו בשבתם בארץ־ישראל? מחוסר גראמופון בימים הקדמונים, שבו יהיו נשמרים קולות האנשים בני הדורות ההם, אי־אפשר לנו, כמובן, להספיק עדות שבעל־פה בנדון זה. אולם יש לנו עדויות שבכתב, המעידות, כי המבטא הספרדי הוא היותר קרוב למבטא העברים הקדמונים. קולות הלשון העברית נרשמו באותיות לשון אחרת, והם נשמרו עד היום הזה.

העדות שבכתב הראשונה היא — תרגום־השבעים הידוע, שנעשה כשלש מאות שנה לפני חורבן הבית השני, והמלים והשמות העברים הבאים בתרגום הזה כצורתם וכמבטאם. תנועת הקמץ — אָ — באה תמיד בפתח — אַ. העדות השניה היא — ספר „מלחמות היהודים" של יוסף בן מתתיהו (פלאביוס). כל המלים העבריות, המובאות בספר הזה, תנועת הקמץ שלהן היא אַ. וידוע, כי פלאביוס נולד, גודל

וחונך בארץ־ישראל, ומבטאו היה בודאי מבטא עברי ארץ־ישראלי. עדות שלישית היא תרגומו היוני של עקילס הגר (או „גר־צדק"), שנעשה כמאתים שנה אחרי החורבן. תרגומו של עקילס בא בניגוד לתרגום השבעים הידוע, שהנכרים מצאו בו הרבה רמזים לתורתם, ושמש ומשמש גם היום כלי־זין בידיהם נגד היהודים. התרגום הזה נעשה בירושלים בהשגחתו של רבי עקיבא, רבי יהושע ורבי אליעזר, ונבדל הוא מן תרגום־השבעים ביחוד בדיוק הגדול שבו. זהו ת ר ג ו ם מ ל ה ב מ ל ה ממש. קטע אחד מכתב־היד של תרגום עקילס נמצא לפני עשרים שנה בגניזה הידועה שבקאהירו של מצרים. ומתוך קטע זה, שנתפרסם זה־לא־כבר, אנו רואים, כי המתרגם הדייקן הגדול הזה, שחי ופעל ב א ר ץ ־ י ש ר א ל, רשם בתרגומו כל תנועת קמץ של שם עברי רק א. עדות רביעית — קטע בכתב־ידו של אחד מראשוני אבות הכנסיה הנוצרית — ארגינוס, הנמצא בבית־עקד עתיק באיטליה. ארגינוס זה חי בארץ־ישראל כשבעים שנה אחר החורבן וגם הוא נסה לתרגם את התנ"ך ליונית, והקטע הנזכר מתרגומו מעיד, כי גם הוא, במסרו איזו מלה עברית או שם עברי, מבטא הקמץ הוא תמיד אצלו א.

מכל האמור אנו למדים, כי שלש מאות שנה לפני החורבן ומאתים שנה אחריו היה המבטא העברי בארץ־ישראל דומה ביותר למבטא הספרדי בימינו.

ה י ש י ב ה ה ח מ י ש י ת.

יום ב', כ' שבט, שעה 4 אחרי הצהרים.

היושב ראש — מר צבי שארפשטיין.

מר ק. ווייטמאן קורא את תקנות ההסתדרות. מן התקנות יש לציין את זו, כי הנהלת ההסתדרות תמסר לידי ועד של עשרים וחמשה חברים, מהם חמשה עשר בניו־יורק ועשרה בערי־השדה. מחברי הועד הזה תבחר הועידה נשיא, יושב ראש של הועד הפועל, מזכיר וגזבר. אחרי שעה קלה של וכוחים מתקבלות התקנות בשנויים קלים אחרים.

מר. י. בן־צבי מציע בשם ועד־ההחלטות את ההצעות האלה:

ה ח נ ו ך.

א) להשפיע על כל מוסדות החנוך מיסודן של כל המפלגות, כי הלשון העברית וספרותה יתפסו את המקום היותר חשוב בתכנית־הלמודים שלהם. ב) ליסד שעורי־ערב לגדולים. ג) להשפיע על הרבנים והמטיפים, כי ינאמו נאומיהם מזמן לזמן בעברית.

ה ס פ ר ו ת.

א) ליסד הוצאת־ספרים לגדולים ולבני־הנעורים. ב) לתמוך בהוצאות־ספרים עבריות מיסודם של אנשים פרטים. ג) להפיץ את הספרים והעתונים העברים.

ה ו צ א ת ־ ס פ ר י ם.

ההסתדרות מיסדת את הוצאת־הספרים על יסוד של מניות ־ חברים ־ ומיסדים. מניות ־ החברים הן בת עשרה דולאר כל אחת, ומניות־המיסדים כל אחת בת מאה דולאר. הקרן היא בת מאה אלף דולאר. אין ההוצאה נגשת לעבודתה אלא אם כן ימצא בקופתה החלק העשירי של הון הקרן — עשרת אלפים דולאר.

ק ו פ ת ה ת ר ב ו ת.

ההסתדרות מיסדת קופה לחזוק התרבות העברית על יסוד תרומות. תעודת הקופה הזאת היא להספיק בידי ההסתדרות לתמוך בהוצאות־ספרים ובעתונים עברים, בין שהם מיסודם של ההסתדרות עצמה ובין שהם מיסודם של אנשים פרטיים. התמיכה תתגלה בקנית מניות של הוצאות הספרים והעתונים, בקציבת עזרה בשעת הצורך ובקנית מספר ידוע של ספרים, המופיעים על־ידיהן.

ה פ צ ת ה ס פ ר ו ת.

כל אגודה מיסדת על־ידה פלוגה להפצת עתונים וספרים עבריים. כל אגודה מטילה חובה על כל חבר וחבר לחתום על עתון עברי אחד. הפלוגה קובעת ימים מיוחדים בשנה לרביון היתפים להעתונות העברית ולמכירת ספרים עברים. ההסתדרות קובעת פעם בשנה „יום עברים" לשם תעמולה והפצת הספרות.

ה ק ו נ ג ר ס ה י ה ו ד י.

א) הועידה העברית מכירה בנחיצות קריאת הקונגרס היהודי בהקדם היותר אפשרי. ב) ההסתדרות העברית משתתפת בקריאת הקונגרס ומחייבת את חבריה לעבוד בעד בחירת צירים, המסכימים לדרישות ההסתדרות. ג) הקונגרס ידרוש: 1) זכיות אזרחיות, מדיניות ולאומיות ליהודים בכל הארצות; 2) הבטחת זכותו של העם היהודי על מולדתו ארץ־ישראל. ד) הקונגרס היהודי יטפל בשאלת עבודת־העזרה הקונסטרוקטיבית להיהודים נגועי המלחמה והתישבות יהודית רחבה בארץ־ישראל וייצר את המוסדות הפינאנסיים להגשמת המטרות האלה.

כל ההצעות האלה נתקבלו. הצעה אחת, שהוצעה על־ידי מר ד. בן־גוריון בשם ועד־ההחלטות, עוררה וכוחים סוערים. ההצעה הזאת אומרת, כי ההסתדרות תדרוש להנהיג את למוד הלשון העברית וספרותה בתור חובה לילדי היהודים בבתי־הספר הכלליים בארצות־הברית. מפני אחור־השעה הוחלט לסגור את הישיבה ולדחות את הוכוחים והבחירות לישיבה מיוחדה, שתערך אחרי האספה הפומבית.

ה א ס פ ה ה פ ו מ ב י ת.

למרות הקור הגדול וריחוק מקום האספה משכונת היהודים התאסף באולם „וובסטר" קהל גדול מכל קצות ניו־יורק והסביבה. את האספה פותח מר ק. ווייטמאן ומציג לפני הנאספים את היושב ראש של האספה, הד"ר ל. מוצקין.

הד"ר מוצקין מקביל בנאומו את האספה הזאת לעומת האספה הגדולה, שנערכה לפני זמן קצר באולם הגדול „קארנגי" להוג את חג־יובלו הספרותי של משורר יהודי. שם היה הקהל גדול פי־עשרה, קהל המדבר בלשון המשורר בעל־היובל, ובכל־זאת נבאו רוב נואמי האספה ההיא כליון ללשון היהודית בעתיד הקרוב; וכאן, באולם זה, רואים אנו מאות אחדות של עברים, המדברים בלשון שהרמוניים היהודים הגדולים אינם נזקקים לה, לצערנו, ובכל־זאת כמה אמונה ותקוה בתחית הלשון מפעמות בלב כל אחד מאתנו. סימן טוב הוא, שחיה תחיה!

המטיף העממי צ. ה. מאסליאנסקי נושא נאום, הציוני יהודית והציוני עברית. נזכר הוא בימים עברו, עת שבא לאודיסה לאספת „שפה ברורה" לפני עשרים וחמש שנה ושמע שם את הפטפוט העברי בפי החברים הבודדים. בראותו עתה לפניו כיום מאות ואלפי צעירים, המדברים עברית שוטפת, חיה ורעננה, מתמלא לבו רגשי שמחה ואמונה רבה בתחית לשוננו.

מר מ. שיינקין מדבר על החלומות, המתגשמים בחיים. הרבה מההזיות, שהזינו בארץ־ישראל, נתקיימו. העיקר הוא הרצון. אם רצון יש — הכל יש. כל אלה המדברים עברית חולמים הם; אולם חלומם זה הוא חלום בהקיץ, ומובטח להם שיתקיים.

מרת הנרייטה סולד מדברת בלשון האנגלית על ערכה הגדול של הלשון העברית בחיינו הרוחניים והלאומיים. מברכת היא את ההסתדרות העברית בשם ההסתדרות הציונית לנשים „הדסה", שהיא עומדת בראשה.

מר ד. בן־גוריון מזכיר בנאומו את עבודת התרבות, הנעשית בשעת־חירום זו על־ידי היהודים ברוסיה וארץ־ישראל. מארץ־ישראל קבל לפני ימים אחדים פריסת־שלום יקרה בצורת שני ספרים עברים חדשים, שיצאו שם בזמן האחרון. עיני היהודים בארץ־ישראל נשואות עתה לא רק לעזרתם החמרית של יהודי אמריקה, אלא גם לעזרתם הרוחנית. כל מעשה, הנעשה פה לתחית התרבות העבריה, מעודד את רוחם שם, בראותם, כי לא לשוא היה עמלם ונושא הוא פרי גם בארצות רחוקות.

מר אב. גולדברג יצא בנאומו לתבוע את עלבון היהדות באמריקה מאלה, המביטים עליה מגביה ומבטלים אותה. האורחים הבאים אלינו משתמשים תמיד בלשון „אנחנו ואתם" — כאילו קורצו האימיגראנטים היהודים באמריקה מחומר אחר. בבערות, השוררת ברחוב־היהודים באמריקה, אשמים האורחים ה„גדולים" עצמם. מדוע הם מביטים על יהודי אמריקה רק כעל „דוד עשיר"? מדוע מנעו מהם את כשרונם והשפעתם כל הימים? התסיסה העברית, המתרגשת כעת באמריקה, היא פרי עמל כמה שנים של יחידים, שהתענו כל הימים, זה בבית־הרושת וזה בתלמוד־תורה. הפועלים והמורים הבודדים האלה יצרו לנו את התנועה העברית הזאת, וכל שכרם בעמל הזה היה השם „בטלנים", שעטרו להם אחרים, או שנטלוהו לעצמם מתוך יאוש. ה„גדולים" באירופה צריכים לשנות את השקפתם והתיחסותם להמונים האלה, ואז יש תקוה, כי התרבות העברית בארץ הזאת תפרח ותתפוס את מקומה הראוי לה בחיים היהודים באמריקה.

הנואם האחרון הוא הד"ר שמריה לוין. מדבר הוא ברגשו הנמרץ ובקסם־סגנונו על הרעה הגדולה, שהמיטה ההתכחשות הלאומית על רוח היצירה של עם ישראל. מאמין הוא, שאילו שמרו היהודים על הלשון העברית בתור שפת חייהם ויצירת־רוחם, היה כבודם גדול בעיני כל הגויים. היהודים המתבוללים באים תמיד אל העמים בהצעה הידועה: „נבנה עמכם". אבל אינם יודעים ואינם מרגישים, כי אין עבודת יצירה נעשית בשותפות. כל עם שומר על מקוריותו ואינו רוצה בתערובת זרה, בין שהיא יפה ובין שהיא גרועה. חייבים אנחנו להיות נאמנים לעצמנו, ופירושם של דברים אלה הוא — להחיות את תרבותנו המקורית של כל הזמנים והדורות ולהפרותה. ואין תחית התרבות העברית בלי תחית הלשון העברית — גלויה ובטויה היותר נאמן. אלהי העם היהודי אחד הוא בכל הזמנים והדורות — א ל ה י ה ע ב ר י ם הוא.

האספה נסגרה בשירת „התקוה".

י ש י ב ת ה נ ע י ל ה.

יום ב', כ' שבט, שעה 12 בערב.

היושב ראש — מר ק. ווייטמאן.

הישיבה המיוחדה הזאת, שבאה להשלים את עבודת הועידה, אשר לא הספיקו הצירים לעשותה בישיבות הקודמות, תפסה את מקום הבאנקט וארכה עד השעה הששית בבוקר. חלק גדול מן הצירים בני ערי־השדה לא השתתף בה.

נגשים לבחירת הועד המרכזי. נבחרו: הד"ר שמריה לוין — נשיא, אברהם אליהו לובארסקי — גזבר וק. ווייטמאן — מזכיר. יתר חברי הועד הם: ראובן בריינין, ד"ר ל. מוצקין, מ. שיינקין, ד"ר ש. מ. מלמד, ש. למפרט, ד"ר בן־ציון מוסינזון, מ. ברלין, נ. קאמינצקי, מ. ליפסון, י. ז. פרישברג, צבי שארפשטיין ומ. ברנשטיין. בחירת עשרת החברים מערי המדינה נמסרה להועד המרכזי.

אחרי תום הבחירות התוכחו הצירים על ההצעה, האומרת להכניס את למוד הלשון העברית לבתי־הספר הכלליים. הוכוחים היו סוערים, ולידי החלטה מסוימה לא באו. כמעט כל המורים דברו נגדה. טעמם ונמוקם הם, שדרישה כזו, כשהיא לעצמה, תזיק הרבה לחנוך העברי הקיים. גם אם תתגשם הדרישה במלואה ולמוד הלשון העברית יתפוס מקום בבית־הספר, גם אז יצא שכרו בהפסדו. הכל יודעים, כמה דלות ומצומצמות ידיעותיהם של התלמידים, הלומדים שפות זרות אף בבתי־הספר הגבוהים, ומה־גם בבתי־הספר הנמוכים. חוץ מזה, ללמוד התנ"ך לא יהיה בבתי־הספר הכלליים שום מקום, מפני שהתנ"ך נחשב לספר דתי, ולמוד הדת בבית־הספר האמריקאי אסור על־פי החוק. ויש גם לחשוש, כי המורים העברים, שימנו מטעם שלטון בתי־הספר, יהיו בורים ועמי־הארצות. למוד הלשון העברית בלא התנ"ך ועל־ידי מורים עמי־הארצות באתמוספירה נכריה — ענין זה לא חנוך שמו, ועלול הוא לגרום רעה רבה ולחתור חתירה תחת יסוד החנוך העברי אף ברמותו הדלה, שיש לו עכשיו.

מצדדי ההצעה, רובם „פועלי־ציון", השיבו, כי כל החששות האלה מיותרות הן. שאלת החנוך היהודי לא תפתר על־ידי בתי תלמוד־התורה ומוסדות־החנוך האחרים, והדרך המוצעת היא היחידה לפתרון הפרובלימה.

לבסוף נתקבלה ההלטה, האומרת, כי ההסתדרות צריכה להשתדל, כי החנוך העברי יוטל בתור חובה על כל ילד עברי באופן חוקי. ביאור ההצעה, נבוהה ועבודה נמסרו להועד הפועל. הועידה ננעלה בנאומים קצרים, שנשאו הד"ר ל. מוצקין, מ. שיינקין וק. ווייטמאן.

הצירים עזבו את האולם עם דמדומי־חמה.

א. פ ר נ ק ל.

דוֹקְטוֹר יְהוּדָה לֵיב קַצְנֶלְסוֹן.

גם הד"ר יהודה ליב קצנלסון, אחד השרידים היחידים, זב אותנו.

אחר־אחד הם יורדים מעל הבימה, ומקומותיהם בהיינו בספרותנו נשארים פנויים.

כשהיה על המנוח לעבוד, לסבול וללחום בתור סופר, תור עסקן צבורי ובתור רופא מלומד, העוסק בחכמת שראל, אז עמד בשדה־המערכה, מוכן לכל עבודה ולכל ולחמה קשה.

אולם אך התחילו לחוג את שנת השבעים שלו, אך תעתדו מוקיריו ומכבדיו הרבים לעטר את מצחו בזר־רחים, אך דרשו ממנו ידידיו ומעריציו, כי ינוח מעט עבודתו הקשה ויאכל את פרי עמל חייו, — דוקא בשעת גיגה זו נסתלק מעלינו.

החוש ההומורי לא חסר לו להמנוח מעולם, וגם במותו שה לנו צחוק, צחוק מר. כחתן הבורח מחופתו היה החתן יובל.

במקום נאומי־חגיגה יבואו הספדים.

* * *

המנוח י. ל. קצנלסון היה בימי נעוריו שנים אחדות ופר סת"ם, ומני־אז נשארה לו ההתיחסות אל מלאכת סופרים כאל מלאכת־הקודש. כל מאמר ומאמר, מדעי או ופרותי, כל אגדה ואגדה, וגם כל עלון קטן, אשר כתב מנוח, היה לו כמאורע חשוב ורב־הערך בחייו, יען כי כל אשר כתב צרר חלק מנשמת נשמתו, יען כי כל אשר תב עבד, לטש, הגיה ותקן, ספר ומנה את המלים ובדק יטב כל ניב וניב, אם מתאים הוא להרעיון הצפון בו. בודתו הספרותית והמדעית היתה לו גנובת־יום וגנובת־ילה משעות עבודתו הקשה בתור רופא בבית־חולים גדול בתור רופא בבתי אנשים פרטים.

בחמש עשרה שנה האחרונות לימי חייו היה הרופא עצמו חולה ובמסירות־נפש ממש הקדיש את שארית חותיו העצומים לעבודתו המדעית, הספרותית, הצבורית הלאומית, עבודה פוריה ורבת־הענפים. אהבתו העזה עמנו, לספרותנו ולהמדע העברי הוללה נפלאות בגופו ברוחו.

המנוח החל עבודתו הספרותית בשנת תר"ם בשפה רוסית (בעתון „רוסקי יעווריי", שיצא לאור על־ידי חכם העברי צבי הכהן רבינוביץ ועל־ידי וו. ברמאן), הוא היה הראשון, אשר הכנים להספרות הרוסית־היהודית ת הדעות הלאומיות ונטע בלב בני־הנעורים, ברוח תקפה בו רוח ההתבוללות והטמיעה, אהבה וחבה ספרותנו העתיקה, להיהדות ולהמסורה הלאומית. הוא יה כמעט הראשון, שהחל לתאר בשפה הרוסית את חיי דחק והלחץ של היהודים בערי־התחום, את ענויי גופם רוחם. וכל פיליטון, שיצא אז מעטו, הצטיין בסגנונו כתבנו והיה לשיחה בכל מקום, שהסטודנטים העברים — לה שעמדו על פרשת דרכים ולא נסחפו בזרם התבוללות — מתאספים ונקהלים ברבים.

צבי הכהן רבינוביץ, ד"ר י. ל. קאנטור וד"ר י. ל. צנלסון — כולם נוחי־נפש — היו השלשה הראשונים, אשר נכנסו אל הספרות הרוסית־היהודית ותלמודם העברי בידם. כולם היו בעלי ידיעות רחבות ועמוקות בספרותנו העתיקה והחדשה, וכולם היו יוצאי בית־המדרש הישן.

בשנת תרמ"ה עזר קצנלסון בגופו ובממונו להד"ר קאנטור ליסד בפטרבורג את „היום", העתון היומי העברי הראשון בכל העולם. ובאותה שנה החל בעצמו לעבוד בתור סופר עברי מתנדב ב„היום". ועבודתו היתה כפולה: בתור סופר מדעי (הוא כתב שורת מאמרים בשם „משנת יצירה") ובתור סופר פיליטונים (רובם נקראו בשם „מכתבים מקרית־רעב"). שפתו העברית היתה, למן פיליטונו הראשון, מצוינה. הוא ברא לו בשפתנו סגנון מיוחד במינו, יסגולה מיוחדה ניתנה לו לשפוך רוח חן ונועם, קסם־המזרח ורוח של הומור דק על כל מה שהיה כותב. רוח של שירה רכה היתה שפוכה על עלוניו גם בדברו על עניני יום יום, על חיי־החולין שלנו.

מיום שיצא המנוח לעבוד בספרות הרוסית־היהודית, ואחרי כן בספרות העברית, ומיום שנתגלה אלינו בתור עסקן צבורי ולאומי, עמד בחוג־דעות ידוע וממנו לא זז: הוא היה עברי לאומי לכל דקדוקיו ופרטיו, עברי לאומי, שהשקפותיו על היהדות ועל ערכי היינו, על העבר שלנו ועל תעודתנו בעתיד נתבססו כל־צרכן על יסוד מחקרים עמוקים בתורתנו ובדברי ימינו. מעולם לא נמשך אחרי זרם הרוסיפיקאציה, זרם, שסחב אל תוכו עד שנת תרמ"ב רבים מטובי סופרינו ומשוררינו העברים. אולם מעולם לא הגיע המנוח להתוצאה האחרונה של הלאומיות: — אל הציוניות.

השפה העברית, כשהיא לעצמה, היתה לו תמיד ל„פלחן אלהים". הוא ראה בשפתנו ובסגולותיה המיוחדות את נשמת אומתנו וסגולותיה. הוא שמר על שפתנו מכל משמר, לבל ישחיתו את הודה המזרחי ויפיה העתיק ולבל יכניסו בה יסודות, מלים ובטויים, הזרים לרוחה הקדמון. הוא אמנם הודה, ביחוד בחמש־עשרה השנים האחרונות, כי יש צורך גדול להרחיב את גבולות שפתנו, למען תת לה היכולת לדבר בדיוק על כל עניני מדע ועניני יום־יום. אך הוא דרש, כי הרחבת הגבולים של שפתנו תעשה על־פי רוחה וטבעה, המיוחדות לה לבדה, ועל כן — על־ידי מומחים לאותו דבר.

בשתים עשרה השנים האחרונות לימי חייו עמד המנוח בראש התנועה העברית בפטרבורג, ועל־ידי זה גם בערי התחום, והוא היה אחד הלוחמים היותר כבירים להרחבת שפתנו וספרותנו בין כל שדרות־העם. ולתכלית זו היה עמל ויגע לפרסם בדרכים שונים את רעיון הנחיצות להוציא ספרים עברים מנוקדים, למען הקל את הקריאה בהם על אלה, שלא הרבו ללמוד את שפתנו. והוא בעצמו הוציא ספרים אחדים מנוקדים לאור.

בשנות חייו האחרונות ערך והוציא לאור את המאספים הספרותיים והמדעיים בשם „השפה" (שיצאו בארבע חוברות), שהכנים אל תוכם מאמרים יקרי־ערך בנוגע לתחית השפה, גם דין וחשבון על התנועה העברית ברוסיה.

עם מיתתו של י. ל. קצנלסון הלך מאתנו אחד מבוני הספרות העברית החדשה בצורתה היותר מתוקנה, אחד הלוחמים הנמרצים על קניני הרוח של אומתנו ועל כבודה בגויים יאהד עסקני הצבור העברי היותר חביבים על הקהל ברוסיה.

שלום לעפרו.

ר. ב.

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— הועד האדמיניסטראטיווי של הקונגרס היהודי יתאסף ביום העשרים וחמשה לחודש זה לדון על אפני בחירת הצירים. ועד־הבחירות, שבראשו עומד הד"ר יצחק אייזיק הורוויץ, עבד כבר תכנית מפורטה בנוגע לבחירת הצירים אל הקונגרס היהודי ויגיש אותה לאשור האספה הזאת. מלבד שאלת התכנית הזאת, יעמדו על הפרק עוד ענינים חשובים.

— בישיבת „הועד המהלך המאוחד", שהיתה ביום 9 פברואר, החלט לשלוח בלי אחור לעזרת נגועי המלחמה בארצות שונות סכום של 955,000 דולאר. על־פי הארצות נחלקו הסכומים האלה באופן זה: ליטה ופולאניה — 450,000 דו־לאר, אויסטריה־אונגאריה (גאליציה בכלל) 225,000 דולאר, רוסיה — 75,000 דולאר, ארץ־ישראל — 70,000 דולאר, רו־מיניה — 25,000 דולאר, בולגאריה, סרביה ויון — לכולן ביחד — 25,000 דולאר. מפני הפרת היחוסים הדיפלומאטיים בין ארצות־הברית וגרמניה החליט הועד, שלא לשלוח את הכסף לליטה ופולניה, עד שתבוא על זה הסכמת ה„סטייט דפארטמנט" בוואשינגטון.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

התנועה הציונית בארצות מערב־אירופה.

בשלש ארצות שונות במערב־אירופה: הולאנדיה, גרמניה ואנגליה, נקראו בזמן האחרון ועידות ציוניות. הועידה של ציוני הולאנדיה נקראה ביום 24 דצמבר. מתוך הדין והחשבון, שקרא המזכיר, נראה, כי מספר הציונים המאורגנים באגודות שונות בהולאנדיה עולה ל־1660. בשנה שעברה נקבצו על־ידי ציוני הולאנדיה הסכומים האלה: לטובת הקרן הלאומית — 10,709 פלורין, לקרן־העזרה לנגועי המלחמה בארץ־ישראל — 1149 פלורין, לועד המרכזי — 913 פלורין, לקופת בתי־הספר בארץ־ישראל—313 פלורין, בועד הפועל החדש נבחרו: י. ה. קאנן, די לימי, ד"ר פון פריזלאנד, פרופ. ל. אורינשטיין, הנרי אברסהיים, א. פולאק וי. כהן.

ועידת ציוני גרמניה, שנקראה ביום 25 דצמבר בברלין, דנה על שאלת התרבות העברית בגולה ועל התחזקת הישוב בארץ־ישראל בימי הרעה האלה, והרבה החלטות חשובות נתקבלו בנוגע להשאלות האלה.

בועידת ציוני אנגליה ביום 11 פברואר התפטר מר יוסף כהן מנשיאותו בהפדראציה הציונית, ובמקומו נבחר הפרופי־סור חיים ווייצמאן. בתור הכרה למר יוסף כהן על עבודת החריצה והפוריה במשך כמה שנים לטובת הציוניות, החליט הועידה לבנות בית לפועלים בארץ־ישראל, ששם הנשיא הקוד[...] יקרא עליו. מר כהן הודה לצירי הועידה על מנחת־הזכרו[...] הזאת ואמר, כי מעולם לא היו עוד ימים טובים להתגשמו[...] השאיפות הציונית בימינו אלה. גם הסופר והעסקן הציו[...] נחום סוקולוב והפרופיסור חיים ווייצמאן בנאומיהם, שנשא[...] למרת היעידה באספה פומבית גדולה, הטעימו ואמרו, כ[...] עכשיו הגיעה שעת־כושר להוציא לפועל הרבה משאיפותי[...] הלאומיות בארץ־ישראל. לפי דעתם, צריכים הציונים בכ[...] הארצות להפנות כעת את כל תשומת־לבם לשאלת ארץ־ישרא[...] שתעלה על הפרק בועידת־העמים הבאה, ולהניח את יו[...] השאלות בדבר שווי־זכיות ליהודים בכל הארצות להעסקני[...] היהודים האחרים, שהם יטפלו בהן.

שׁוֹנוֹת

פרופיסור יוסף הלוי.

מאת מר י. זאליצקי מפאריז קבלנו את הידיעה המעציב[...] כי ביום 23 יאנואר שעבר מת בבירת צרפת הבלשן המלו[...] והסופר העברי יוסף הלוי.

הפרופיסור יוסף הלוי נולד בעיר אדריאנופול אש[...] בטורקיה בשנת תקפ"ז. בעודנו נער הצטיין המנוח בכשרונות[...] המצוינים. נטיה יתירה היתה בלבו ללמוד לשונות. ובשע[...] שהיה עוד צעיר לימים למד על בורין כמה לשונות אירופי[...] ושמיות. את חקירותיו הראשונות במקצוע הפילולוגיה פרס[...] ראשונה בהעתון השבועי „המגיד". אולם מלבד חקירות פ[...] לולוגיות כתב בעברית גם מאמרים בשאלות־היום וגם שירי[...] בהיותו כבר בן ששים ושמונה שנים הוציא בשנת תרנ[...]" בירושלים ספר בשם „מחברת מליצה ושיר".

אולם את שמו הגדול בתור איש־המדע קנה לו על־י[...] חקירותיו על הפלאשים שבאביסיניה. הפלאשים הם שב[...] יהודי. החי בין הכושים בארץ ההיא. הרבה השערות נשמ[...] מאת כמה מלומדים על השבט הפלאי הזה. יש מהם שאמר[...] כי הפלאשים מוצאם מעשרת השבטים, שהגלו על־ידי שלמנא[...] מלך אשור. אולם ההשערות האלה לא נתאמתו על־ידי שו[...] ראיות מדעיות. הפרופיסור יוסף הלוי, שנשלח מטע[...] „חברת כל ישראל חברים" לפני ארבעים שנה לאביסיניה לחקו[...] את מצב הפלאשים, גלה את דעתו על יסוד כמה הוכחות, כ[...] הפלאשים הם שבט כושי, שנתגייר וקבל עליו את דת ישרא[...] זמן מועט לשובו מאביסיניה הלך לתימן לעמוד על אפ[...] חייהם של היהודים, היושבים בארץ ההיא, ולחקור את ית[...] הגזע שלהם. בשובו ממסעותיו לארצות הנדחות האלה, נתמנ[...] פרופיסור ללמודי הלשונות השמיות בבית־ספר גבוה בפארי[...] במשרתו זו שמש שלשים שנים רצופות. פרופיסור יוסף הלו[...] הוציא במשך שנים רבות ירחון לחקירת הלשונות השמיו[...]

יהי זכרו ברוך.

מודעה ספרותית

להורים, למורים, לתלמידים
ולכל מוקירי החנוך העברי
הלאומי

נוסד בבוסטון מוסד ספרותי חנוכי־לאומי־מופתי לבני הנעורים ולעם.

— בשם —

„ירדן"

כל ספרי הוצאה חדשה זו, שבהם יבואו ספרי חנוך ולמוד, ספורים ואגדות, שירים ומחזות, יהיו מנוקדים ומצוירים יפה, מודפסים על ניר משובח ומעוטפים במעטפות מצוירות בציורים אמנותיים.

הוצאה זו נוסדה על בסיס מטוני הזק ובטוח.

הסופרים, המשוררים והפדגוגים מתבקשים לבוא אתנו בדברים ולשלוח לנו את יצירותיהם בשכר הגון.

פרוספקט ישולח חנם לכל דורש.

הכתבת:

YARDEN PUBLISHING CO.

58½ Tyler Street — Boston, Mass

חש במעיו יתרפא

ב„עקס-לאקס"

(ילקוט חרפואות)

הריקו את ה„כרמל"!

התקוה שהיתה לנו לקבל עוד יין וקוניאק „כרמל" מארץ־ישראל במשך המלחמה הולכת ורפה. קרוב עתה לודאי שנהיה מוכרחים לסגור את עסקנו בראשון לחודש מאי הבא עד כלות המלחמה, יען מה שישאר לנו אחרי הפסח לא יספיק להוין עסק עומד ברשות עצמו.

התאמצו איפוא שלא ישאר אף בקבוק „כרמל" אחד להניח למשמרת. הריקו את ה„כרמל" לחג הפסח הבא. כרבות פדיוננו כן ירבה הכסף בשביל אכרינו מארץ־ישראל.

הודיעו מיד למוכר היין שלכם את חפצכם ביין וקוניאק „כרמל" לחג הפסח הבא והזמינו תיכף אשר תוכלו לקנות, יען מספר המינים הולך וחסר.

חברת יין כרמל, הסוכנות היחידה באמריקה של יקבי הברון רוטשילד ומושבות היין המאוחדות בא"י.

CARMEL WINE CO., 309-311 E. 22nd St., N. Y.
" " " 1106 S. Halsted St., Chicago

מרים ויינרוב — דוד ליפסאיטץ

נ ש ו א י ם

בשבועי לחודש פברואר 1917

במעונם:

1471 רחוב ארבעים ושנים — ברוקלין, נ. י.

תנחומים.

הננו משתתפים בצערו של ידדנו המשכיל הנכבד מר אריה קורנפלד מארץ ישראל על מות בנו הצעיר דוד קורנפלד בקאהירו של מצרים, ומביעים לו תנחומתנו. מי יתן וישוב בקרוב לארצנו ויתנחם בנחמת ציון וירושלים.

מר ומרת צבי קליינר מרחובות והדסה מראשון לציון.

ד"ר מ. מ. קאמענעץ

רופא שנים מנוסה

911 EAST 176th STREET

New York

Tel. Tremont 562

עבודה הגונה במחיר נמוך.

כתובת

„אָסָף"

ASHAPH PUBLISHING CO.

101 W. 113th St. — New York City

מורה מבקש משרה

מורה עברי מומחה ומנוסה ששמש בבתי ספר ברוסיה ובאמריקה, רגיל גם בהנהלה, מבקש משרת מנהל או מורה למחלקות הגבוהות בבית־ספר מודרני.

לפנות אל:

I. BEABER

214 W. Chestnut St. — Louisville, Ky.

התורן

עתון שבועי

התוכן

VOL. III. FEBRUARY 23, 1917 No. 50

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(Shmarya Levin, Pres., A. Lubarsky, Tr as., A. S. Orlans, Sec'y).
89-91 DELANCEY ST. NEW YORK
Telephone Orchard 5882

מחיר „התורן"
לשנה $3.00
לחצי שנה 1.50
יפחות מחצי שנה אין תחתימה מתקבלת.
הכתובת:
Hatoren, 89-91 Delancey St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
ONE YEAR $3.00
SIX MONTHS 1.50
SINGLE COPY 7 CENTS
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, Aug. the 11th, 1913.

נשתברו הלוחות

רבים מההותמים על ספרי שאלו אותי, מדוע זה שברתי לוחות העופרת שמהם נדפסו ספרי האנציקלופידיה העברית א ו צ ר י ש ר א ל בעשרה חלקים? הלא יעלה לסכום עצום אם יהיה הצורך להדפיס הספרים עוד הפעם, גם יאריך הזמן עד כדי חמש שנים לסדר את האותיות מחדש? — תשובתי היא, כי גמרתי ברעתי ש ל א להדפיס את אוצר ישראל פ ע ם ש ל י ש י ת. אחר ההוצאה השניה, מטעמים כמוסים עמדי.

בהוצאה השניה נדפס מספר מצומצם מפאת יוקר הנייר, ונשארו עתה איזה מאות סדרים (סעטס) אשר יהיו נמכרים במשך השנה הזאת, וכל הקודם זוכה.

דבר ברור הוא לי, כי בעוד איזה שנים יהיה אוצר ישראל י ק ר ה מ צ י א ו ת, ויהיה קשה לקנותו אף במחיר חמשים דולאר ויותר.

ואל יחשוב איש, ולא יבטיח לאחרים בשקר, כי יעשו אנציקלופידיא עברית ברוסיה או במקום אחר, כי כבר התיאשו המשכילים ברוסיה לעשות זאת קודם המלחמה ובפרט אחר החורבן והשממון באירופה. גם אי־אפשר להם ואין ב כ ח ם להוציא לפועל את אשר יזמו לעשות. ולא עוד, אלא שרוב האנשים שדרושה להם אנציקלופידי'ה עברית ויכולים לקנותה, כבר קנו את אוצר ישראל ואין להם צורך באנציקלופידיא אחרת.

אל המתי מספר שנשארו, שיש להם י כ ו ל ת וחפצים לקנות את אוצר ישראל, אני פונה אליהם ומבקש אותם שיכתבו אלי אם רוצים לקנותו במזומן או בתשלומין לשעורין על־פי תנאים נאותים. מחירו הקצוב הוא שלשים דולאר בעד עשרה חלקים גדולים.

אוצר מדרשים

כולל מאתים מדרשים קטנים, אבל הם ש ל מ י ם ואינם קצור ממדרשים אחרים. המדרשים ההם היו יקרי המציאות גם קודם המלחמה ובפרט עכשיו שספו תמו כמעט כל המדרשים אצל מוכרי ספרים. האוצר הזה צריך וראוי להיות בכל בית הכנסת ובית המדרש ואצל כל בעל הבית תורני. מחירו בשני כרכים יפים חמשה דולאר.

אדריסה למכתבים:
J. D. EISENSTEIN
123 Canal St. New York

מצות מאנישעוויטץ

אין דוגמתן בכל העולם בכשרותן, ביפין ובטוב טעמן. קראו את ההכשר על מצות מאנישעוויטץ מאת זקן הרבנים, הרב הגאון אברהם יעקב גרשון ליסא, המכונה לעסער, אב"ד דסינסינאטי.

ערב שבת קודש, פ' משפטים, לפ"ק, פה סינסינטי.

מצוה וחוב קדוש עלי להודיע לכל אחינו בני־ישראל, שהמצות־פאבריק שהשאיר אחריו הרב המצוין ר' דוב בער מאנישעוויץ זצ"ל, נמצאה בתכלית הכשרות ונמצאת עכשו בידי בניו הידועים לשומרי שבת ובעלי צדקה, שהיו עוד בחיי אביהם יחד עמדו במסחר ועתה עוד החזיקו והחמירו במה שנוגע לכשרות עד להשתוממות, ונמצאת בין ביום ובין בלילה תחת השגחתי מזמן קנית החטים ועד הטחינה, הלעיסה, האפיה והבריקה. מלבד זה עומדים שם משגיחים תמידיים, שביניהם נמצאים מופלגים גדולים בתורה ואחד מהם מוסמך מגאוני ירושלים. כמו כן בטחנה עומדים משגיחים תמידיים, וגם הם מופלגים גדולים בתורה, ורבנים באים להשגיח שם על הכל ומביטים על כל דבר בשבע עינים. ואני אומר בפה מלא כי המצה כשרה וראויה למצת מצוה אפילו למהדרים מן המהדרים. יאכלו ענוים וישבעו, כחפץ המשגיחים החסידים ויראי אלקים.

דברי אברהם יעקב גרשון בר' עזריאל מאיר ז"ל ליסא המכונה לעסער.

VOL. III NEW YORK, FEBRUARY 23, 1917 No. 50

התורן

יוצא לאור על־ידי
חברת התורן

העורך
י. ד. ברקוביץ

שנה שלישית ניו־יורק, א׳ אדר, תרע״ז גליון חמשים

מתקבלת החתימה על „התורן" לשנתו הרביעית

(מארץ 1917 — מארץ 1918).

עם הגליון הזה תמה השנה הראשונה להיפעת „התורן" השבועי, שהיא השנה השלישית לקיומו בצורתו הראשונה, וכל הקוראים מתבקשים להזדרז ולחדש את התימתם, כדי שלא יבוא עכוב במשלוח הגליונות אליהם לשנה הבאה.

בבואנו להודיע עתה את הקוראים העברים, כי „התורן" השבועי נכנס לשנתו השניה, לא נסור גם הפעם מן הדרך, אשר בהרנו לנו בהודעותינו הקודמות: לא נתאמץ להלל את מפעלנו על מה שעבר ולא נתאמץ לאחוז את לב הקוראים בהבטחות מופרזות להבא. גליונות „התורן", שיצאו במשך השנה כולה תמידים כסדרם, הם עתה לפני הקהל העברי ספר פתוח, וכל קורא בעל טעם יעמוד מאליו על טיבם וערכם. מטרתנו מראשית יסודו של „התורן" השבועי היתה — לתת לפני קהל הקוראים העברים באמריקה עתון עברי לאומי הגון, המשמש כלי־מבטא לרעיון תחית עמנו ומרכז ספרותי לנבוני הקוראים העברים; עתון, השואף להאיר את שאלות חיינו באור שאיפיתינו הלאומיות, הרן על כל ענין וענין מתוך כובד־ראש ומתוך רגש ישר, השוקל את דבריו ומשפטיו במאזני ההגיון והטעם הספרותי הטוב; — והמטרה הזאת היתה לנו לעינים למן גליון „התורן" הראשון ועד הגליון הזה. אם עלה בידנו להשיג את המטרה, כולה או מקצתה — הדבר הזה מסור לדעתו של הקורא הנבון. אנחנו השתדלנו לעשות את כל מה שאפשר לעשות לפי תנאי השעה — שעת חירום לספרותנו העברית בארצות קיומה ופזור הכחות, הפועלים בקרבה; ואם עלה בידנו בארץ הזאת, מקום עמידה דלה לספרות העברית ורפיון הרצון ליצירה עברית לאומית, לעשות את המעט, כדי לרכוש אמון והבה מצד אלפי עברים פזורים, אשר כמעט שכחו תלמודם העברי במשך הזמן ונואשו ממנו, ולרכז את מעינם פעם אחת בשבוע מסביב לעתון עברי — והיה זה שכרנו.

והמטרה, אשר היתה לנו לעינים בראשית יסוד עתוננו, תהיה מטרתנו גם להבא. „התורן" ילך בדרך זו, אשר סלל לעצמו במשך שנת־קיומו הראשונה, וממנה לא יסיר. חדושו של „התורן" לשנתו השניה — יהיה שכלולו. שואפים אנחנו לשכלל את עתוננו העברי יותר ויותר, להעמיקו ולהרחיבו בתוכן ובצורה, לשפרו וליפותו עד כמה שידנו מגעת, כדי להביאו לתכלית השלמות הרצויה, שיהיה לכבוד ולתפארת לעובדי עבודתו ולקהל קוראיו העברים, המחזיקים בו. ואת שאיפתנו זאת נוכל לקיים לאט־לאט, במשך הימים הבאים, אם חותמי „התורן" וכל העוסקים בו לעריהם יעמדו לימינו גם להבא.

„התורן" רכש לו במשך השנה הראשונה מספר מסיים של חותמים וקוראים, שכמוהו לא היה לשום עתון עברי באמריקה לפניו. ואולם המספר הזה, אף כי יש בו כדי להשביע רצון כל מפעל עברי ספרותי בראשית יסודו, אינו מספיק עדיין לכלכל כראוי עתון הגון ומתוקן, השואף לשלמות בין בתכנו הספרותי המנופה ובין בתכניתו החיצונית המהודרת. על ידידי „התורן" איפוא להכפיל את פעולתם בעריהם לטובת עתוננו העברי

ולהרבות את מספר חותמיו לשנה הבאה כפלים, כדי לסעדו ולבססו על יסוד חמרי מוצק; ועל חותמי „התורן" להתיחס באמון גמור אל קיומו ולהספיק בידי מנהליו את היכולת לשקוד על שכלולו ולהביאו לידי המדרגה האידיאלית הרצויה.

קיומו של „התורן" לשנה הבאה בטוח — הודעה זו צריכה לעודד את רוח הקוראים העברים באמריקה ולחזק בלבם את האמונה, כי גרעיני התחיה העברית, הנזרעים בארץ החדשה בעמל וביגיעה רבה, נקלטים לאט־לאט בקרקע קשה זו ועתידים הם להביא ברכה להזורעים החלוצים!

כדי לשכלל את תכנו של „התורן" לשנה הבאה, אנו רואים חובה לעצמנו, ראשית כל, להרחיב ולהעשיר את החלק הפובליציסטי שבו, המוקדש לשאלות הזמן — השאלות, המעסיקות ביותר לבו של כל אדם מישראל בימים האלה, ימי החירום והמבוכה הפנימית בחיי עמנו. לתכלית זאת החלט מטעם ועד המנהלים של „התורן" למסור לשנה הבאה את עריכת החלק הפובליציסטי של עתוננו לידי הסופר העברי והעסקן הציוני המפורסם ד"ר שמריה לוין. עריכת החלק הספרותי של „התורן" למקצועותיו תשאר, כמו בשנה הראשונה, בידי העורך הקודם, י. ד. ברקוביין, אשר בהיותו מעתה נתון כולו לעבודתו המיוחדת לו, יהא סיפק בידו לשכלל יותר את מקצועות הספרות בעתוננו ולהרבות את גווניהם.

בתוך פרקי „התורן" הקבועים יבואו בשנה השניה דברי־ספרות אלה:

א) שורת מאמרים על השאלות, העומדות על הפרק, מאת ד"ר שמריה לוין.

ב) פרקים לתולדות הספרות העברית החדשה, מאת ראובן בריינין. (בתוך המסות הספרותיות האלה יבוא פרק אחד גדול, המוקדש לתאור דמותו הרוחנית של גדל משוררי זמננו, ח. נ. ביאליק.)

ג) חולמים וחושבים (מסות ספרותיות ופילוסופיות על גדולי המחשבה והלך־הנפש בישראל, כמו שלמה מימון, פרדינאנד לאסאל, הרמאן כהן ועוד), מאת ד"ר ש. מ. מלמד.

ד) שורת מאמרים בחכמת ישראל ובחקירת כתבי־הקודש, מאת ד"ר בן־ציון האלפר. (המאמר הראשון „התקדמות החקירה בכתבי־הקודש" יבוא בגליונות הראשונים של השנה הבאה.)

ה) המעפילים (זכרונות וציורי־מסע מחיי הישוב החדש בארץ־ישראל), מאת מ. שיינקין.

ו) פרקים בבקורת הספרות, מאת צ. אוירבוך.

ז) שורת מאמרים על מוסדות־החנוך העברים בניו־יורק.

ח) ספורים וציורים, מאת ראובן בריינין, י. ד. ברקוביין, חמדה בן־יהודה, אברהם שוער ועוד.

ט) שירים, מאת הלל בבלי, פסח גינזבורג, שמעון גינצבורג, אפרים א. ליסיצקי, ב. נ. סילקינר, א. ש. שווארץ ועוד.

י) פיליטונים, מאת י. אביתמר, י. ד. ברק, הדוד מרדכי, ג. קהלת ועוד.

פרס־חנם לחותמי „התורן" השנתיים.

חותמי „התורן", אשר ישלמו את דמי חתימתם בעד כל השנה הבאה למפרע, יקבלו, בתור פרס־חנם, מאסף גדול, המוקדש לכבוד אחד העם, ליובל שנת הששים שלו, בשם:

„ממערב למזרח".

המאסף הזה יכיל מאמרים, מסות, זכרונות ורשימות ביאוגראפיות, מוקדשים לתאור דמותו האישית והרוחנית של גדל הסופרים העברים בזמננו, כתובים בידי טובי סופרינו וחושבינו, הנמצאים בארצות־הברית. המאסף יצא בקרוב על־ידי קבוצת עסקנים לאומיים בניו־יורק, מוקירי אחד העם, בהוצאת „אסף" ובעריכת ראובן בריינין.

מחיר המאסף יהיה דולאר אחד, ולחותמי „התורן" השנתיים ינתן חנם — רק בתשלום מחיר המשלוח.

חותמי „התורן" השנתיים, הרוצים להרשם בין מקבלי הפרס, מתבקשים להזדרז ולהמציא לידינו את דמי חתימתם במשך החודש הבא, כדי שנדע להזמין בעוד מועד אצל בעלי המאסף את מספר האכסמפלארים הדרוש לנו.

לאלה, החותמים על „התורן" לחצי שנה, לא תנתן שום זכות לקבלת הפרס הזה.

עד עכשיו השתתפו ב„התורן" הסופרים האלה:

אביתמר י., אבנר י., אוירבוך צ., אורלאנס א. ש., אחד העם, איציס זלמן, אלכסנדר צ., אפרת ישראל, אריאל י., ארנסט ב., אש שלום, בבלי הלל, ביילין א., בן־גוריון ד., בן־יהודה חמדה, בן־מנחם א., בן־צבי י., ברויגין ראובן, ברק י. ד., ברקוביץ י. ד., גולדברג אב., גולדנברג שלמה, גינזבורג א. ד"ר, גינזבורג פסח, גינצבורג שמעון, דודזון ישראל פרופ., דוליצקי מ. מ., דמנין א., הדוד מרדכי, הלוי משה, האלפר בן־ציון ד"ר, הירשביין פרץ, וואכסמאן מ. ד"ר, ווייטמאן ק., ותיק ק., זאק ש., זרובבל, טשרנוביץ חיים, לובארסקי אברהם אליהו, לוין שמריה ד"ר, לוינסון א. ד"ר, ליסיצקי אפרים א., מוסינזון ב. ד"ר, מלאכי א. ר., מלמד ש. מ. ד"ר, מקסימון ש. ב., סוקולוב נחום, סילקינר ב. נ., סירקין נחמן ד"ר, סלושץ נחום ד"ר, ערדברג ש., פרוג ש., פרידלאנד ח. א., פרישברג י. ז., פרנקל א., פרסקי דניאל, קאבאק א. א., קהלת ג., קוראלניק א. ד"ר, שווארץ א. ש., שווארץ י. י., שוער אברהם, שוינקין מ., שלמוני ת., שלום־עליכם, שניאור ז., שפירא ישראל ד"ר ועוד.

מחיר „התורן":

לשנה $3.00; לחצי שנה 1.50. לפחות מחצי שנה אין החתימה מתקבלת.

החותמים מחוץ־לארץ צריכים להוסיף 50 סנט לשנה דמי משלות.

הכתובת למשלוח כספים:

HATOREN, 89-91 Delancey Street, New York

פרשת השבוע

קול ענות „מלחמה".

ריב הלשונות — הלשון
עברית והיהודית
מדוברת, — שהתרגש לפני
נים אחדות בקרב האינטלי־
ציה היהודית בארצות מזרח־
רופה ועבר עם זרם האמיגראציה גם לתוך קבוצות
דרות, הפועלות ברחוב־היהודים באמריקה, נשקע פה
שתי השנים האחרונות וכמעט נשכח מלב. הריב הזה
עולם לא לבש צורה של מלחמת־מפלגות, ואף „ריב־
שפחה" לא היה, אלא נתגלה בעיקרו בצורת מרידה קטנה
ל כתה קנתרנית אחת נגד המסורת העתיקה והנימוסים
תיקים, המשומרים במשפחה, או יותר נכון — מרידה
ל עמי־הארצות שבמשפחה נגד תלמידי־החכמים שבה.
ולם גם המרידה הזאת הלכה ושקטה לאט־לאט. הפקחים
חבורת המורדים ראו ונוכחו, כי חיינו העלובים בגולה,
י הזארגון — הזארגון, המתגלה לא רק בשפת
בור, אלא בכל הסביבה כולה, בכל פנה שאנו פונים —
יפים מהם ומעמל התיאוריות שלהם. החיים הללו לא
נו אותם לברוא בסביבה זרה וטורפת לשון לאומית
שה, שמעולם לא ינקה את חיותה מקרקע המולדת
עולם לא קלטה את צבעיה מאור שמש המולדת. הסביבה
יה והאכזרית באה וטופחת בכל יום על פני חולמי חלום
אידיש" בכמה וכמה „זארגונים" הרשים: בזארגון
סי, אנגלי, אשכנזי, ואפילו בזארגון צרפתי. אין לך
ר, העומד בפני הסביבה! בעלי הנימוס שבחבורה זו
ינו אף הם, כי לא מן הנימוס הלאומי הוא לקבוצה,
הרוגלת בשם העממיות,
לתמוך את יתדותיה ב„עם־
הארציות" ולזרוק אבנים לתוך
הבאר, אשר ממנה שתה העם
את כל לחו ועסיס־חייו. ובעלי
המחשבה הישרה והרגש הצנוע
שבהם נתנו את לבם להקשיב
אל הד נשמת העם במשך הדורות, ובעברם מהלכה למעשה,
אמרו לנפשם: לא מלחמה כלפי פנים אנו
מבקשים, אלא הגנה כלפי חוץ; רוצים אנו להגן
מפני הסביבה הזרה על כל מבצרי־הרוח של העם, אשר
יצר לעצמו במשך ימי קיומו הארוכים. למן ימי העבר
הרחוק עד ימי העבר הקרוב. אמנם האחרונים מעטים הם
עדיין בקרב אלה, הקוראים לעצמם „אידישיסטים", ואולם
קולם הולך ונשמע יותר ויותר והכרתם מתקבלת על
הלבבות. עדים הם בתי־הספר של ה„נאציונאל־ראדי־
קאליים", שלמוד הלשון העברית תופס בהם מקום מסוים.
והנה עתה, אחרי אשר שקט כמעט הריב, והעבודה
בשני המחנות — העברי וה„אידישיסטי" — התנהלה
בדרכי שלום, יצא פתאום מ„סובכו" ה„ארי שבחבורה"
האידישיסטית, הד"ר חיים זיטלובסקי, והרים קול־זועות:
קורא הוא למלחמה! הד"ר הנכבד הזה, הרואה את עצמו
כ„רבן של כל בני הגולה הזארגונית", חרד חרדה גדולה
למראה ה„הסתדרות העברית", המיהילך קהלית ברבים
ואומרת להכנים לפי כחותיה את ההכרה הלאומית
העיקרית, ההכרה העברית, לתוך החיים הרוחניים של
רחוב־היהודים, כדי לגרש מתוכם עד כמה
שאפשר את הבערות הלאומית, האוכלת כרקב

את יסודות קיומנו, — , על הלשון העברית ועל כל
ציון בכרוז של מלחמרמי כדי שישמע קולו גם בשוק,
גלויי התרבות העברית. ועליונה, עד כדי שריקה דקה,
הרים אותו עד הדיוטה ד קש הוא לעקור את הכל. „דורש"
הצורמת את האוזן. מב יש" לא בארצות־הגולה בלבד, אלא
הוא את שלטון ה„אי
גם בארץ־ישראל
המקום להתיצב ולהתוכח עם שואף־קרבות זה.
לא כאי
לפי עוז אין עדיין על מ ה להתוכח. במאמרו הראשון
התוה לפנינו הדוקטור המלומד רק את ת כ נ י ת
מלחמתו, ועוד ידו נטויה. לפי שעה נתגלה לפנינו בכלי־זינו הישן והמוחלד של דון קישוט הזקן, כשהוא רוכב על סוסו העלוב, הצולע וחשוף־העצמות. אימתו לא תבעתנו. לכל היותר יעורר איש־המלחמה הזה, בצאתו לשדה המערכה בתליו ובקשתו המשונים, רק מעט תמהון ומעט צחוק בלב הרואה.

ואולם כאן המקום להעיר את אוזן הדוקטור הלוחם, כי גם בסערת המלחמה אין דון קישוט שוכח אף רגע את נ י מ ו ס י האבירים. א ס ו ר לו לשכוח את אלה. אסור לו לעקם את הכתובים ולסרס את ההגיון ולהעלים עין מכל דבר, שרושם העלמה לתכלית ה„נצחון". אם בעלי „ההסתדרות העברית" פונים אל ה ע ב ר י ם ב א מ ־ ר י ק ה ומדברים על ההכרה העברית, ההולכת והורדת לתוך החוגים הציוניים והלאומיים, ומעידים על אלה האחרונים, כי הם מודים בהלאומיות העברית והתרבות העברית, אין להתפלפל בזה ולהוכיח באגודל ולהרים קול־זועות, כי העברים מתכוונים לגזול את כבשת הרש — את פליטת ה„בונד" ואת יתר פליטת ה„טיריטו־ריאליסטים" ואת „שארית ישראל" אשר בקרב „הסוציא־ליסטים־הריבולוציונרים". אין איש נוזל מאת הדוקטור הצועק את הנמושות האלה. יהי לו אשר לו. ואם סופרים ועסקנים עברים, הרואים בתרבות העברית את אשר ראו בה אבותיהם ואבות־אבותיהם, את אשר ראתה בה כל המסורה הלאומית הארוכה שלנו למן היותנו לגוי ועד היום הזה — א ת מ ק ו ר ח י ו ת נ ו ו א ת ש ל מ ו ת ר ו ח נ ו, — אם סופרים ועסקנים כאלה באים אל ע מ ם לדבר אליו מהרהורי ל ב ו ומחזון ר ו ח ו, אין מכנים את מעשיהם בשם „פרי עם־הארציות עד אין קץ" ו„תרמית דימאגוגית אשר לא תדע בושה".

דון קישוט אינו נוהג כך. דון קישוט אינו מדבר בלשון „דולצינית" בת־השוק ובת חדר־המבשלים, ואפילו אם אהובתו היא. דון קישוט, הנוהג כך ומדבר בלשון זו — עמידתו דלה ועלובה מאד...

הָאֲסֵפָה הַשְּׁנָתִית שֶׁל צִיּוֹנֵי נְיוּ־יוֹרְק.

האספה השנתית האחת־עשרה של ועד האגודו
הציוניות בניו־יורק התותה ד ר ך ח ד ש ה לעבוד
הציוניות במטרופולין של אמריקה. היא הכניסה תקוני
דימוקראטיים חשובים בהנהגת הועד; העמידה בראש
אחרים מבעלי ההכרה העברית; ואחרון אחר
חשוב: החליטה למלא סוף־כל־סוף את החסרון, המורג
זה כמה במרכז היהודי היותר גדול בתבל, והוא — לבנו
בית־ועד לציוניים.

כדי לעמוד על החשיבות המיוחדת של האספה הזא
יש להטעים את ה ר ו ח הלאומי־העברי, ששלט ב
מפתיחתה עד נעילתה; רוח זה הרימה ונשאה על כ
עשר האספות, שקדמו לה. זוהי הפעם הראשונה לאספ
מעין זו לשמוע הרצאה, המעמיקה עד עצם יסוד הציוניו
כהרצאתו של הד"ר שמריה לוין. והרצאה זו קבעה א
הטון של האספה והשפיעה על כל מהלכה. המשא־והמו
וחלק גדול מן הוכוחים על אודות הענינים, שעמדו ע
הפרק, התרוממו לגובה ידוע. בפעם הראשונה נשמע
באספה מעין זו בקורת חריפה על התיחסותו האינדיפרנטי
של הועד להתנועה העברית. ניכר היה, שרוב הצירי
המשתתפים היו בעלי הכרה לאומית עמוקה, והבקורת הזא
היתה מחאה טבעית, מבוססת על יסודות בריאים.

וכל פעולות האספה, הן בהכנסת תקונים דימוקראטיי
לתכנית העבודה הבאה, הן בבחירת חברי הועד הפועל ו
בשאר החלטותיה, נעשו ברוח זה.

הכנסת התקונים הדימוקראטיים בתנועה הציונית בני
יורק מסוגלת ביותר לקרבה אל העם ולחבבה עלי
החברים העברים, שנבחרו להנהגה, משמשים ערובה, כ
החלק החשוב של הציוניות, ה ח ל ק ה ע ב ר י, יתפו
את המקום הראוי לו בעבודת הועד. וההחלטה בדבר יסו
„בית ציון" מעידה, כי סוף־כל־סוף מצאו להם ציוני ני
יורק את הדרך הנאותה בדבר יצירת מרכז להכחו
הציוניים והעבריים בעיר הגדולה הזאת. כל בתי־הוע
היהודיים, הקיימים בניו־יורק, הם מיסודן של הסתדריו
המתנגדות אל הרוח הלאומי, והציוניים או העברים, מלב
שאינם יכולים למצוא בהם ספוק לנפשם, עוד יצר לה
לראות בהשפעתם של אלה על המוני העם. ובעוד שהציוניי
בערים פרובינציאליות, כפיטסבורג או כטורונטו של קנדו
הקימו לפני כמה שנים „בתי־ציון" מפוארים, המשמשי
מרכז לכל עבודה צבורית לאומית, מפוזרים ומפורדי
אלפי ציוני ניו־יורק עד היום לאגודותיהם בקלוביה
השכורים, באין להם מרכז ראשי מאחד. חוסר בית ציו
כזה בעיר, המונה את מספר תושביה היהודים למילי
והצי, עוטה חרפה על היהדות הלאומית בניו־יור
והחלטתו של הועד באספה האחרונה באה למלא א
החסרון הגדול הזה.

בֵּרוּר הַחֶשְׁבּוֹן

מאת

חיים טשרנוביץ.

(סוף)

מר בריינין מוצא במאמרי נטיה כלפי שיטת „התעודה הישראלית", שאין לה אלא ירושלים של מעלה. באמת אני חושב את ההתנפלות היתירה על בעלי „התעודה", בעל גורמי ההתבוללות, השכיחה אצלנו, — למופלגת. אין ו אמת היסטורית, שמיחסים לשיטה זו שאיפה של התבוללות. יש מתבוללים לאומיים, שתלו את עצמם בשיטה ו, לפי שהיא מצאה ספוק בחיי היהדות בגולה והרימה את היסוד הדתי על היסוד הלאומי. אבל בעצם היתה שיטה זו תרים בפני הטמיעה הדתית, ויש בה גם מעין גאוה לאומית נסתרת. אם אני חולק על שיטה זו, איני חולק עליה אלא עד כמה שהיא אינה מודה בעיקר ארץ־ישראל, שאין לנו עתיד לאומי אלא שם. אולם מתחום שאלת ארץ־ישראל ואילך הנני נכון להסכים לעצם הרעיון של שיטה זו. התעודה הישראלית — להיות לאור גוים כעם הנבחר — תופסת חלק חשוב ועיקרי בחזון הנבואה, והיא אחד מיסודות הדת. אלמלא אמונה זו, שהיתה חזקה בלב העם בכל תקופות הגולה, שהננו עם קרוש, עם נבחר, שה' כרת עמו ברית להיות לו לעם סגולה מכל העמים, — מי יודע, אם היה בנו כח־הסבל להגיע לזמן זה? וכמדומני, שאף מי שאינו מודה בהמסתורין של אמונה זו, מודה, שמציאות קיומו של עם ישראל מבוססה על יסודות יותר רוחניים ומוסריים ממציאות קיומם של הרבה עמים אחרים. ומשום זה אין אני מצייר לעצמי ואיני יכול לצייר לעצמי שיבת ציון בתמונת קולוניזאציה פשוטה — בזה, שפליטים שונים, עם שאיפות ומטרות שונות, ימצאו מפלט לצרותיהם בפנה זו שבטורקיה וישבעו שם לחם ויסדרו חייהם על יסודות רגילים, כמו שמסתדרות קולוניות אחרות, שמתיסדות באיזו ארץ שהיא, נאמר — באמריקה ובאפ־ריקה וכדומה.

שיבת ציון צריכה להיות קיום החזון של „והיה באחרית הימים". היא צריכה לגרום מהפכה היסטורית לא רק בעולמנו, אלא בכל העולם האירופי. זה יהיה נצחון המוסר על הכח, נצחון הצדק והיושר על החרב. זהו תשלום חוב מוסרי ישן, חוב של שני אלפים שנה, העומד וזקוף במלוה על עולם הנצרות. שיבת ציון צריכה לגרום „תשובה" לעולם, חרטה על שעבר וקבלה לעתיד, להביא מעין אמונה חדשה לכל באי עולם. זו צריכה להיות איזו הופעה היס־טורית, גלוי של אור עתיק, שהיה טמיר ונעלם בחיק הנצחיות, השופך זהרו על כל העולם כולו. אנחנו צריכים לבוא לאומות העולם בכח המוסר המוחלט של התעודה ההיסטורית שלנו, בכחם של הנביאים, ואם כח זה נחלש בנו, ואנחנו בעצמנו אין אנו מאמינים בו, אם אנחנו בעצמנו מנתקים את הקשר החי, שיש לנו עם העבר, ואף תמול נולדנו, — באיזה כח נביא לתבוע עלבוננו מאומות העולם? וכי יכולים אנו לבוא בכח הקולוניות האחדות בלבד? אף התיאולוגיה הנוצרית אומרת, שעם ישראל העתיק, ההיסטורי, כבר עבר ובטל מן העולם, והנוצרים הם היורשים הרוחניים של היהדות. וגם חכמי הנוצרים של זמננו מחזיקים ברעה זו, כפי שהעיד קיטל זה לא כבר. רק על־ידי הקשר החי, שהיה ושיהיה לנו עם העבר שלנו, יכולים אנו להכחיש דעה מוטעית זו ולהוכיח, שאנחנו הננו לא אף היורשים הרוחניים של היהדות העתיקה ההיסטורית, אלא היורשים בפועל, הממשיכים האמתים של היהדות החיה, שלא פסקנו לשאת על שכמנו את סבל־הירושה מדור לדור, מן הנביאים עד היום.

ארץ שייכת או להעם היושב עליה, או לזה שיש לו עליה תביעה היסטורית. על ארץ־ישראל המדינית וותרנו במשך שני אלפים שנה, תקופה יותר ארוכה מזו שישבנו בה. אף בשעה שאפשר היה לנו להתישב בה ולכבוש אותה לא שמנו לה לב. ואם לא וותרנו — הרי לא וותרנו על ארץ־ישראל הרוחנית, הדתית. ארץ זו לא פסקה להיות קשורה בנימי נפשותינו אף יום אחד. אם אנחנו לא היינו בארץ, הרי הארץ היתה עמנו, וגלתה עמנו בכל מקום שגלינו. והמחאה הגדולה הזאת, שהננו מוחים שלש פעמים בכל יום נגד התקיפים, שנטלוה ממנו בגזילה, דיה להפקיע חזקת שנים של עמים אחרים שתפסוה, כי חזקתם היא חזקה שאין עמה טענה. אולם אם נפסוק את הקשר הדתי, שיש בינינו ובין הארץ, אם ארץ זו אינה אלא ארץ כתם, שפקעה קדושתה, ארץ שקדשה לשעה ולא קדשה לעתיד לבוא, וכלום אנו רוצים אלא לאכול מפריה ולשבוע מטובה, — איזו טענה יש לנו עליה יותר מאחרים?

כל אלה מחסידי אומות העולם, שנמשכו אחרי הרעיון הציוני, רובם ככולם נמשכו אחריו מנטיה דתית, מפני שרואים הם בשיבת ציון קיום הנבואה הישראלית, ובעם ישראל — את היורשים ההיסטוריים של ארץ־ישראל. בשביל הגויים ארץ־ישראל היא ארץ־הקודש, ערש הנבואה וכתבי־הקודש, ואחרת אי־אפשר לה להיות; ובשביל הרבה מישלנו היא נעשית חולין, שאין אנו מבקשים בה אלא פתרון איקונומי; ונמצא, ציון של מעלה, זו שאומות העולם מודות בה, אין אנחנו מודים בה, ובזו שאנו מודים אין הם מודים, — וכיצד נוכל לבוא לידי מטרתנו?

בההיסטוריה הישראלית לא תפסה ארץ־ישראל מקום, כארץ־מולדת סתם, ובהחזיון הדתי אינה האולימפ היהודי, מקום משכן האל, אינה המקום המקודש על־פי הדת, אלא היא משמשת חלק אורגני מהדת עצמה. שלשה שותפים יש בדת ישראלית, שמשלשתם יחד נוצרה הצורה היהודית בתור פרובלימה דתית, ואלו הם: עם ישראל, ארץ ישראל ותורת ישראל; ושלשתם נקנו על ידי בחירה אלהית. בעם ישראל בחר אלהים להיות לו עם סגולה מכל העמים, בארץ ישראל בחר מכל הארצות להשרות בה שכינתו, ובתורת ישראל — מכל התורות. כך אומרת תורת המסתורין של היהדות. כשחסר אחד מן היסודות הללו, אין צורת היהדות שלמה ואין השם שלם. ובציור זה אנו צריכים לבקש סוד הקיום התמידי והעולמי של היהדות. כי החוש המשולש הזה אינו נתק לעולם. התורה

הלכה עמו בגולה, ואף הארץ גלתה עמו. ישראל גלה מארצו, אבל ארצו לא גלתה ממנו, והיא מוסיפה לשמש בכח מה שהיתה משמשת תחילה בפועל. יכולים עמים אחרים לכבשה, יכולה היא לעבור מעם לעם, אבל בכח אינה פוסקת להיות שלנו. קרקע אינה נגזלת. „כי לי הארץ" — אומר אלהי ישראל, והכונה הפשוטה — ארץ ישראל. ומשום כך, כל זמן שיש בעולם יהודי אחד, המורה בתורת ישראל ואינו מוותר על ארץ ישראל, פנימת היהדות מתמלאת על ידו וצורתה שלמה.

בשביל רוב העם לא פסקה ארץ־ישראל מלהיות קדושה בקדושת הדת. רגש זה אינו צריך להיות נפסק והולך משעה שהתחילו לגשם במעשה את השאיפה ההיסטורית הזאת, החיה בנפש העם. הרגש הלאומי שנתעורר צריך היה למלאות את הרגש הדתי שנרדם, ולא לדחותו. הציוניות הרשמית צריכה היתה מתחילת יצירתה להשתמש בהכח הדתי, שהוא הכח היותר חי והיותר חזק ועמוק בלב עם. אף מדינות תקיפות ולאומים כבירים נשענים על כח זה ושואבים ממנו לחלוחית לחזוק לאומיותם, ומכל־שכן עם ישראל, שזה כשני אלפים שנה יותר שהוא מתפרנס וניזון מהרגש הלאומי, הוא מתפרנס מהרגש הדתי. ומי יודע, אם תנועת התחיה, שנתלבשה בצורת שיבת ציון והלאומיות — אם לא היא עצמה שואבת כחותיה ממעמקי המעינות של מקורות הדת? ואם לא אף אלו, שבפיהם הם כופרים בהדת, מושפעים מרגשותיה העמוקים, הנסתרים בחדרי לבם שלא מדעתם? יש שרטט דתי מתעורר לפרקים אף בלא יודעים.

הציוניות צריכה להיות תנועה רוחנית־מוסרית בין כלפי פנים ובין כלפי חוץ. היא צריכה להיות מעין אמונה מיתוך התלהבות פנימית ואכטאזה דתית. אדם מישראל, מכיון שקבל עליו את תורתה, צריך להרגיש את עצמו כתינוק שנולד, כבריה חדשה, שנפקחו עיניו לראות את המאור שבחיים ושביהדות ושעל־ידיה יתקרב אל תורת היהדות ואל מוסרה.

ואל יכנס אדם להר־הבית במקלו ותרמילו, בפונדתו ובאבק שעל רגליו. של נעליך מעל רגליך, אומרים לו, כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש היא.

שִׁירֵי גוֹלָה

מאת
פסח גינזבורג

VIII.

צִיּוֹן! חֲלוֹם־חֲלוֹמוֹתַי,
תִּקְוַת־הַזָּהָב לִנְעוּרַי!
מִגְדַּל־הָאוֹר הַמַּנְחֵנִי
בְּכָל יְמֵי נְדוּדַי וּמְגוּרַי!

לְמַעַנֵךְ, מוֹלֶדֶת, מִשַּׁרְמוֹת־
כְּפַר־הַמּוֹלֶדֶת נָדַדְתִּי,
חָרֵד אֶל חָרְבוֹת־בֵּית־עַמִּי,
אֶל תָּא סְפִינָתִי יָרַדְתִּי.

סַבּוּ סְפִינָתִי בְּהָמוֹן
מִשְׁבְּרֵי־יָם הָאַדִּירִים.
נִפְּצוּ עֲזוּז שֶׁצֶף קִצְפָּם
עָלַי בְּרִבֹּאוֹת־שְׁבָרִירִים.

חָרֵד כֹּה לִבִּי, בְּצֵאתוֹ
עִם הַמִּשְׁבָּרִים בִּמְחוֹלָם:
שָׁלוֹם, הַבַּת מִלּוּרוּסְיָה!
שָׁלוֹם, עֲדִינָה, לְעוֹלָם!

סִלְחִי לִי! מְחַכָּה בַּמִּזְרָח
אַרְצִי לִי, אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל —
מִן כּוֹכָבֶיהָ הָרְחוֹקִים
אוֹר־נְעוּרֵי־עַמִּי לִי יָהֵל.

סִלְחִי, הַבַּת מִלּוּרוּסְיָה!
אֵדַע בְּצֵאתִי: עִמָּךְ
נִשְׁאֲרוּ אַלְפֵי בָנַיִךְ,
בְּאַהֲבָה יַחַרְשׁוּ שָׂדֵךְ.

אַךְ עוֹד מְחַכּוֹת לַבּוֹנִים
חָרְבוֹת בַּת צִיּוֹן הַנְּשַׁמָּה —
בָּהּ שְׁנוֹת־אַלְפַּיִם אֲרֻכּוֹת
שִׁירַת־פַּלָּחַי נִדְמָה...

בְּאַהֲבָה בְּחֵיק־הָאוֹקְיָנוֹס
נַפְשִׁי הַכְּמֵהָה הִפְקַדְתִּי:
שָׁלוֹם לְךָ, כְּפָרִי··· הַסַּפָּן!
שָׂא אוֹתִי לְאֶרֶץ־מוֹלַדְתִּי···

IX.

בּוֹקֶר סְתָיו אֶחָד, וָאָקִיץ—
כָּלוּ חֲלוֹמוֹת־הַיּוֹפִי:
הִתְעָה הִתְעַנִי הַסַּפָּן
וְלֹא הֱבִיאַנִי אֶל חוֹפִי·

אֶרֶץ חֲדָשָׁה זָרָה
קִבְּלָה אֶת פָּנַי, אֲיוּמָּה,
בְּמִגְדְּלֵי־עֶשֶׁת, כְּמוֹ מֶלֶךְ
הִבְעִיר מְדוּרָתוֹ הַקְּדוּמָה·

מִגְדְּלֵי־עֶשֶׁת, כְּמוֹ עַמִּי
רִאשׁוֹן לַעֲבוֹדָה הַזָּרָה:
רִאשׁוֹן לְהַעֲבִיר לַמֶּלֶךְ
כָּל חֶמְדָּה גְנוּזָה וִיקָרָה·

הִנֵּה הוּא יוֹצֵא בִּמְחוֹלוֹת
סָבִיב לַמְּדוּרָה הַגְּדוֹלָה;
בָּנִים וּבָנוֹת עֲנוּגִים
יַקְרִיב בְּשִׂמְחָה לְעוֹלָה!

עַמִּי—הוּא שָׁמֵן, וַיִּבְעַט
בַּחֲלוֹמוֹתָיו הַנָּאִים·
הֵמִיר יִשְׂרָאֵל בְּסִיר־בָּשָׂר
אֶת אֱלֹהָיו הַנִּשְׂגָּבִים···

וַאֲנִי, צָעִיר בַּאֲלָפָיו,
נוֹשֵׂא עַל שִׁכְמִי מֵעוֹלָם
אֶת יְקַר סֵבֶל הַדּוֹרוֹת,
יֶאֱזַן מִמֶּרְחָק עוֹד קוֹלָם—

יִדְלוֹק קוֹל שָׂטָן מֵאַחֲרַי:
לָמָּה עַל שִׁכְמִי הַמַּשָּׂא?
וְעַמִּי לֹא חָפֵץ לְדַעְתּוֹ—
עַמִּי לֹא יַעֲמוֹד בַּמַּסָּה!

לָמָּה אֲשָׁרֵךְ אֶת שְׁבִילִי
מִן אֹרַח־חַיִּים הַגָּדוֹל—
וּכְבָר הַגּוֹרָל הַנּוֹרָא
הוּטַל בֵּין הָיֹה וְחָדוֹל!

בּוֹדֵד אֲנִי בַּמַּעֲרָכָה,
אֶחָד מִלּוֹחֲמִים אַחֲרוֹנִים;
רַבִּים מִמֶּנִּי וַעֲצוּמִים
צוֹבְאִים עָלַי מַחֲנוֹת־שׂוֹנְאִים·

וְלָמָּה עוֹד, עִוֵּר, אֲצַפֶּה
וְאֶשָּׂא הַדֶּגֶל בְּרָמָה,—
תַּחַת קָרוֹעַ וְהַשְׁלֵךְ
עִם קִרְעֵי־לִבִּי הַיָּמָּה?——

יִדְלוֹק קוֹל שָׂטָן מֵאַחֲרַי,
יִלְעַג לְנַפְשִׁי וּלְאֵידָהּ·
שִׁירַת הוֹד קְדוּם נֶאֱלָמָה,
נָמוֹג בַּמֶּרְחָק גַּם הֵדָהּ···

ניו־יורק התרע"ז.

מאת שלום־עליכם

חַיֵּי אָדָם

תרגום י. ד. ברקוביץ

מה.

הַבַּיְתָה־

חורבן הסוכה ויגון חסתיו. — סכסוכים ומדנים בין בני המשפחה. — כתר עתיק, ששני מלכים משמשים בו. — היתומים הקטנים רואים את עצמם כאורחים לא־קרואים. — רב נח בעל־עגלה — המלאך הגואל. הדוד איצי והסבה גיטל מנצחים זה את זו בדברים.

רוח עצבות ויגון קודר, רוח־נכאים של ימות־החול, תקפה את לב הקטנים ממחרת החג, עת שעמדו הגדולים לערער את הסוכה ולהרסה עד היסוד. בלא שום רגש של רחמים וחנינה קרב הדוד איצי, יהודי שלבו לב־אבנים, אל מלאכת ההרס והכליון, קרע תחלה את צפויי הכתלים, שמט את הסכך מעל הגג, פרק את הקרשים, עקר מתוכם בחמה שפוכה את המסמרות (אלה המסמרות מה חטאו, כי שפך עליהם חמתו?) והשאיר במקומם רק את ארבעת עמודי־הפנה—ובזה עוד הרע לעשות, לפי שארבעת העמודים החשופים עמדו כאודים מוצלים מאש, כזכר להורבן, קובלים ומקוננים ומעוררים רחמים על עצמם: „הביטו וראו, כל עוברי דרך, סופה של סוכה יהודית הנופלת!“.. והיהודים, אנשי העיר, שזה אתמול שתו לשכרה ונתבסמו כל־צרכם, רקדו ומחאו כף והתהוללו בראש כל חוצות כילדים, היום פג פתאום יינם ונתפכחו כולם, והרי הם מתהלכים ברחובה של עיר בנימוס ובדרך־ארץ, אבלים וחפויי־ראש, כופפים קומתם ובושים להביט איש בפני רעהו. יגון עמוק, יגון הסתיו בקדרותו, ירד ועטף את העיר בוהוסלאוו והשרה אבלות על כל פנים.

וביותר התעצבו אל לבם הילדים העזובים, היתומים הקטנים בני פריאסלאוו. כי בעת הראשונה, כל עוד שהיו פנים חדשות בבית הזקנים ולא הספיקו עדיין להתבונן על סביבם ולהבחין בין טוב לרע, נראתה להם ישיבתם בבוהוסלאוו קלה ונוחה ונעימה ביותר. אפשר ימי החג, שחלו בינתים, הם וכל הדברים הטובים, הכרוכים בהם, גרמו לכך, שהכל יהא נראה להם מתוך אספקלריה מאירה, יפה ומתוקן. ואפשר ימי הקיץ גרמו לכך — ימי הקיץ האחרונים, החמים והבהירים, עם כל המודותיהם בנהר וביער, שלקחו את לבם כולו והסיחו את דעתם משאר עניני החיים וטרדותיהם.

ואולם הנה כבר עברו ימי החג, כבר כלה קיץ—וכל אוירו של עולם לבש קדרות פתאום. ביחד עם ימות הגשמים הראשונים, ימים קודרים ומעוננים, קדרו גם חייהם של הקטנים בבית־הזקנים האפל והשומם וענני רבצה עליהם. התחילו להרגיש, כי יתומים הם פה, יתומים עלובים ונדחים, שאין איש דואג להם ואין איש שם לבו עליהם. ולא זו בלבד. הילדים ראו את עצמם כמיותרים בבית הזה, כאורחים לא־קרואים, שבאו מרחוק להסיג גבול אחרים. אביהם־זקנם משה־יוסי לא השגיח בהם כלל.

אותו זקן פרש לאחורי הפרגוד וישב שם בחדרו המיוחד על כליו ועל אדרות־כבשיו, מעוטף בטלית ותפלין, עוסק בתורה ובתפלה, או יושב ביחידות ישיבה סתם, כולו שקוע בהרהוריו, רחוק ונבדל מהויות העולם, הומה בגרונו מין הטיה חרישית, נאנח לפרקים בחשאי, עוצם עיניו, זוקף ראשו כלפי מעלה ומתדבק באלהיו. בימים ההם שכח את היתומים הקטנים וחדל לספר להם גם את ספוריו המשונים על הדורות הראשונים. וכשזכר אותם לפעמים, לא זכרם לטובה, אלא הטיף מוסר להם. שפך על ראשם את כל התוכחה, הכתובה בתורה, יסר אותם בדברי־כבושין על משובתם, שהולכים הם כל ימיהם אחרי שרירות לבם הרע, אינם לומדים ואינם מתפללים ואינם עובדים את הקדוש־ברוך־הוא בלבב שלם, ובזה הם מביאים תקלה לישראל, דוחים את הקץ ומעכבים את ביאת המשיח. ולא עוד, אלא שבעונם, עון עבריינים קטנים שכמותם, כמה וכמה נשמות עלובות מתענות בעולם־האמת, נדונות באש ובמים, טובלות ברותחים ובצוננים ואינן נצלות מדינה של גיהנם לעולם... ואולם את כל הדברים הנוראים האלה, אשר לזכרם תסמר שערות בשרו של אדם, כבר שמעו הקטנים כמה וכמה פעמים בבית אבא מפי הסבה מינדי, ובבית־רבם מפי המלמד, ובבית־המדרש מפי כל יהודי, שחננו אלהים בינה ודעת ונתן לו פה ולשון להשפיע רוב מוסר על תינוקות שלא חטאו ולהביא את פחד הגיהנם בלבם בעודם בקטנותם. את כל הדברים האלה כבר ידעו על־בורים וכבר קצה נפשם בהם. ולפיכך נתכוונו תמיד להסתלק מעל פני הזקן ולהשתמט מדברי־מוסרו. וכנגד זה נתנו את לבם להתבונן יותר אל דרכי הבית, אשר בו ישבו, אל הליכות אנשיו ומנהגיהם ותכסיסיהם, שהיו נוהגים זה בזה. ולאחר שהתבוננו יפה, עד היכן שעין קטנים כמותם יכולה להגיע, ראו ושמעו כמה וכמה דברים מתמיהים, שמעולם לא האמינו לראות ולשמוע.

הבית הישן הזה, שנחלק לשני בתי־אבות, חציו לאביהם־זקנם משה־יוסי וחציו לדודם איצי, — היה דומה בימים ההם לכתר עתיק־ימים, ששני מלכים משתמשים בו. כל הימים נשמעו בתוכו אך מדנים וסכסוכים, דברי רגול ורכילות, הוצאת־לעז ומלשינות, שהיו נאמרים בלחש ונמסרים מפה לאוזן מתוך עקימת חוטם וקריצת עינים. הדוד איצי והדודה סוסי קבלו על הסבה גיטל, שיושבת היא על כריה ועל כסתותיה בכל תוקף, וקשה להם להוציא פרוטה מתחתם; ועל הסב משה־יוסי התרעמו, שחסיד הוא וירא־שמים יותר מדי, שחסידותו המופלגה עוברת כל חוק וגבול ומעבירה אותו על דעתו ועל בינתו. „נראה, כי האיש זקן מאד, עובר ובטל“... כך היו אלו מדברים בו שלא בפניו, מתלחשים בקרן־זוית, מעקמים שפתיהם, ופניהם בשעת מעשה שוחקות שחוק משונה... והסבה גיטל באה בטרוניה עם כלתה ועם בנה־יחידה, כי מזלזלים הם

בכבודה, כבוד אם, וכי שניהם — דבר זה גלוי וידוע לה, — יושבים ומצפים ליום מותה. להירושה, להירושה הם נושאים את נפשם!... ואולם, על אפס ועל חמתם, עוד חיה תחיה ועוד תאריך ימים על הארץ, אף־על־פי שטוב לה מותה מחיים אלו. כי מה בצע כי תוסיף עוד ימים על מטתה — ואלהים המר לה מאד ולקח ממנה את מאור־עיניה, את נחמתה ומחמל־נפשה, את בתה־יחידתה, את חיה־אסתר, אם בנים קטנים, עוללים ויונקים. אלהי לה!...

והזקנה מוחה דמעה מעל פניה הצומקים והמכורכמים, רומזת ממטתה וקוראת להיתומים הקטנים, שינשו אליה, והיא מפשפשת בידיה המעוקמות מתחת לכריה, מוציאה ונותנת לכל אחד מהם מתן בסתר — פרוטת־נחושת. ראתה זאת חוה־ליבה הקטנה, הארמונית ודקת־השפתים, והביאה את הדבר לפני הדודה סוסי. הלכה הדודה סוסי ומסרה את הסוד להדוד איצי, — והרי שלשתם עומדים בקרן־זוית אחת, מתלחשים ומתרנשים ומתעוררים על העול, אשר עשתה הסבה גיטל: מ י ל ד י ה, מילדי בנה, עצמה ובשרה, היא מתעלמת ואינה נותנת להם מכספה אפילו פרוטה, ולילדי ז ר י ם, שמרחוק באו, היא מבזבזת את כל ממונה... והיתומים הקטנים שומעים את כל זאת ונפשם סולדת.

וככל אשר הם מוסיפים לשבת בבית הזה, האפל והשומם, כן יגדל הלחץ סביבם וכן יקשה גורלם. מרגישים הם, כי זרים הם פה, זרים ומיותרים. רואים הם, כי דודם איצי ובני־משפחתו מביטים בצרות־עין על הלחם, שהם אוכלים. שומעים הם מאחורי הפרגוד, כי הללו מרננים אחריהם, מדברים ב„תאות־האכילה“ היפה שלהם. שומעים הם את כל זאת — ולחמם עומד בלועם, והכל תועבה להם. כבר נמאס בעיניהם הבית הזה עם סכסוכיו ומדניו, לחישותיו וסודותיו וכל אשר בו — פגול הוא להם, מוקצה מחמת מיאוס. וכבר התחילו לחכות ולצפות למכתב אביהם, שיבוא י[illegible]ם מעמק עכור זה. כבר נכספה וכלתה נפשם לבית־אבא ולעיר־מולדתם.

והנה שמע אלהים את תפלתם, והמכתב הטוב, אשר לו חכו כל־כך, כבר בא. המכתב הגיע להם על־ידי שליח מיוחד מפריאסלאוו, ובו כתוב לאמר, כי ישבו הילדים בעגלתו של בעל־עגלה אחד, נח שמו, ויסעו תיכף לביתם. לבסוף נתברר, כי השליח המיוחד הוא הוא בעל־העגלה, ולו עגלה וכילה על־גביה וסוסים הגונים, הכל כראוי וכנכון, ושמו אמנם נח, אף־על־פי שהוא מעיד על עצמו, כי שמו ר ב נ ח. ורק חסרון אחד אתה מוצא בו, שקולו צרוד וקרחת בראשו. ויש טעם בדבר. קולו, הוא אומר, נעשה צרוד ביום שמחת־תורה. ביום זה של שמחת־תורה שתה יי"ש. כלומר: שותה הוא יי"ש גם בשאר ימות השנה. ורק לכבוד שמחת־תורה שתה כוס לרויה! הדבר הגיע לידי כך, שלא מצאו לו תקנה אלא להשיב את רוחו בקיתון של צוננים... והקרחת אשר בראשו, הוא אומר, באה לו מפני שהיה בילדותו קשה־עורף ביותר. עקשן היה, ולא הניח לשום ילוד־אשה לנגוע בראשו, לא לחופפו ולא להעלות מסרק עליו. ולא מצאו לו תקנה,

עד שעמדו ותלשו שערותיו בעל־כרחו אחת אחת. ואולם כל הדברים האלה אינם מן הענין. הרעה נתגלתה ממקום אחר: רב נח זה, אף־על־פי שנשלח מפריאסלאוו לבוהוס־לאוו בכונה מיוחדת להביא את ילדי נחום רבינוביץ לביתם, לא יכול לכבוש את יצרו ויצא לשוק לבקש, אולי יקרה אלהים לפניו עוד שנים או שלשה נוסעים — והיו לו כמציאה, הבאה בהיסח־הדעת. וכך היה סובב־הולך בשוק, הוא ושוטו תחת בית־שחיו, מבקש יום אחד ושני ימים ושלשה ימים, הסוסים מכרסמים שבלי־שועל לתיאבון — ונוסעים עוד אינם. על אפם ועל חמתם של הקטנים היתה כל זאת. עיניהם כבר כלו מצפות לנח זה, המלאך הגואל אותם מבית הזקנים. אך הנה באו ובשרו להם בשורה טובה, כי שעת נסיעתם הגיעה. וסימן לדבר יש: נח כבר הוציא אל החצר את העגלה בשאון וברעש וכבר עמד לזפת את האופנים. „עכשיו גם אם יבואו כל מלכי מזרח ומערב לנסוע בעגלתו — לא יאבה ולא ישמע להם! גם אם יתנו לו מלוא כילתו כסף וזהב, לא ישאר אפילו שעה אחת בבוהוסלאוו, עיר נדחת זו, הלואי תעלה כולה באש, כקורח בשעתו, הלואי תפצה האדמה את פיה ותבלע אותה ואת כל המונה, כאשר בלעה את סדום! הלא פי רב נח מדבר אליכם!“...

הילדים נחפזים אל בית הזקנים. מכינים הם את עצמם לדרך ונפרדים מעל העיר, מעל בית־המדרש הישן, מעל הנהר, מעל היער, מעל חבריהם, נערי השוק, מעל אביהם־זקנם ואמם־זקנתם. אביהם־זקנם משה־יוסי משתמש בשעת־הכושר ומשפיע עליהם בזמן הפרידה את רובי מוסרו, משמיעם דברי־כבושין על מה שעבר ומצוה עליהם בכל תוקף להבא, כי כאשר יחזרו לעירם, עיר שכולה גויים, אל יתערבו שם עם שונים, עם אפיקורסים ומחללי־ברית, אלא ילכו בדרכיו, דרכי חסידים ויראי־שמים, ויהיו נאמנים עם אלהים ועם תורתו. כך עומד עליהם אביהם־זקנם משה־יוסי ומטיף להם, ואמם־זקנתם גיטל יושבת כפופה על מטתה, שומעת ובוכה.

ורק הדוד איצי והדודה סוסי אינם מראים להם חבה יתירה אפילו בזמן הפרידה. אמנם מפניהם של אלו ניכר, כי דעתם נוחה מאד, שילדי ה ז ר י ם נוסעים מפה כל־עומת שבאו, ואף־על־פי־כן ערבה שמחתם: לא כל הילדים נוסעים. נוסעים רק הנערים, ואילו שתי הנערות נשארות כאן, בבית הזקנים. כל־כך למה? יד הסבה גיטל היתה באמצע. הסבה גיטל הודיעה, כי לא תתן את הנערות לנסוע מביתה, לפי שאינה רוצה, כי ילדי חיה־אסתר בתה יפלו בידי אם־חורגת.

שאל אותה הדוד איצי בפנים שוחקות, עומד כנגדה ומחליק בידיו את שתי פאותיו ומביט בעיניו אל הכרים והכסתות, מקום שבו טמון אוצרה הטוב של הסבה גיטל, אמר לה:

—אלא מעתה, כלום יפה בעיניך, כי יפלו ה נ ע ר י ם בידי אם־חורגת?

אמרה לו הסבה גיטל:

— הקיש נערים לנערות! את מי יירא נער ומפני יפחד? מדרכו של נער, שהולך הוא לבית־רבו ועוסק שם

כל היום בתורה ואינו זקוק כלל לאמו־חורגתו. מה שאין כן בנערה. נערה יושבת כלואה בבית כל היום, כולה משועבדת לאמה־חורגתה ואומנת את ילדיה.

אולם דעתו של הדוד איצי לא נתקררה עדיין. עומד הוא כנגד הסבה ומחליק שוב את פאותיו בידיו, מציץ על הכרים והכסתות בשחוק קל ומדבר דברים סתומים, הנשמעים לכאן ולכאן:

— אלא מעתה, מה היית עושה, דרך משל, אילו היו כל חמשת הילדים נערות?

— כי־אז — עונה אותו הסבה גיטל — הייתי לוקחת את כל חמש הנערות אלי.

הדוד איצי מדבר שוב, והכל בלשון־חכמים:

— אלא מעתה, מאין היית לוקחת, דרך משל, כסף לפרנס נערות הרבה כל־כך?

הייתי מקוה לחסדי הקדוש־ברוך־הוא, — עונה הסבה גיטל במנוחה — הזן ומפרנס לכל, שבודאי יעזרני, כשם שעזרני עד כה ונתן לי כח להעמיד בן נחמד כמותך, המחכה ומצפה למות אמו וחושש כל ימיו, שמא לא תספיק לו הירושה...

— איצי! — קוראת לו הדודה סוסי מאחורי הפרגוד. — איצי! בוא־נא לכאן, דבר נחוץ לי אליך!...

הקטנים עומדים ושומעים את כל זאת ונהנים מאד מאמם־זקנתם ומתשובתה השנונה, שהשיבה להדוד איצי כהלכה וטפחה לו על פניו כגמולו. וביותר גדולה שמחתם, שעוזבים הם את הבית הזה ואת הקנאה וההתחרות אשר בו ונוסעים לבית־אבא.

ורק דבר אחד ערבב קצת את שמחתם. מלה אחת שמעו עתה פה, אשר לא נעמה להם ביותר, והיא: „אם־חורגת". ובכן, אם־חורגת תהיה להם — והם לא ידעו! ואולם מה־זאת אם־חורגת? מה טיבה של בריה זו ובמה גדולה רעתה כל־כך, עד כי אמם־זקנתם נדה לשברם למפרע ומתמלאת רחמים עליהם?... אכן, כדאי להם לראות את האם־החורגת הזאת, לראותה בעיניהם. כדאי להם למהר ולנסוע הביתה!

הביתה!

הַבֵּינוֹנִי

מאת

ראובן ברײנין.

יש אשר ישמיע חוקר ומבקר, כי פלוני איש־השם או אלמוני „החכם הנודע לתהלה" הוא רק אדם בינוני — וכל השומעים משתוממים ושואלים: היתכן הדבר? — אין זאת, כי־אם הקנאה מדברת מתוך גרונו של החורץ משפט כזה.

מה הוא „אדם בינוני"— טפש, שוטה או חסר־דעה?— חלילה!

ההדיוט והגאון הם שני ציורי עולם־הרוח, מזרח ומערב, צפון ודרום, והאדם הבינוני עומד באמצע. אינני אומר בזה, כי הוא תופס מקום במרכזו של עולם־התבונה. זה הוא דבר אחר לגמרו; הבינוני — נמצא בין הצירים.

ומה היא דרכו המיוחדה של האדם הבינוני? האם זו, שהפילוסופים, הסופרים או חכמי־המדינה קוראים בלשונם בשם „שביל־הזהב"?

גם זה לא!

האיש ההולך ב„שביל־הזהב" יודע זאת: ברצונו הטוב הוא בוחר בפשרה ומתרחק מצדי הדרכים. אולם ה„בינוני" רק שלא מדעתו איננו מתרחק לאחת הקצוות, יען כי אין ביכלתו לנטות מהדרך הסלולה והכבושה לרבים.

ה„בינוני" בוחר תמיד ב„שביל־הזהב" לא על־פי מהלך מחשבותיו ודעותיו, כי־אם על־פי תכונתו ואופיו. גם בתשוקותיו ושאיפותיו לא יעבור את הגבול, שנגבלו להן הבריות המצויות והשכיחות. חוק וגבול לרוחו ולדעותיו בכל דבר. „עד פה תבואו ולא תוסיפו!" — הוא קורא לכל הגיוני־רוחו.

אחד הסימנים המובהקים של הבינוני הוא יראתו ותרדתו מפני ה„מה יאמרו הבריות?", והכנעתו והתבטלותו לפני „דעת־הקהל" המקובלה, כי „קול ההמון כקול שדי". הבינוני אינו מדבר או כותב את אשר הרה והגה לבו הוא, כי הוא חוזר תמיד על דברי אחרים. הקופיות מתגברת בו על האנושיות — הוא שופט את האדם ומכיר את ערכו רק על־פי שנותיו, על־פי מצבו בחברה, על־פי הצלחתו ופרי עמלו: הונו ועשרו. הבינוני מרכין ראשו לפני אנשים מפורסמים, יהיה־פרסומם מאיזה מין שיהיה, והוא מתרפס לפני אותם האנשים, שהרבה ידובר עליהם במכתבי־עתים.

הבינוני יכנע גם לפני אויבו הגדול, אם רק זה האחרון עלה „על גפי מרומי קרת" והשעה שחקה לו; אולם גם בכבוד חברו וידידו לא יזהר, אם זה האחרון איננו מהולל בפי זרים. נשגבה מבינת הבינוני להכיר ולהסכים, כי גם מסכן בלי שם, גם עני שאינו מכובד על הבריות בחוץ ובשוק יוכל היות גאון־הרוח ותפארת־אדם.

יש בין הבינונים גם משכילים וגם בעלי כשרונות שונים, אך לעולם לא ישרה עליהם „רוח ממרום". נשמה יתירה חסרה להם, ותמיד תחסר להם.

הבינוני מסוגל ללמוד וגם להבין מה שהוא לומד; אבל לגלות חדשות — זאת אל תדרשו מידו, כי לא לכך נוצר. אפשר לו לפעמים להבין וגם להחזיק בדעה רמה, אך לא לרדת לעומקה. ואם אותה הדעה תגלה לפניו בלבוש חדש — לא יכירנה עוד וירחיקנה מעליו.

לפעמים יורה הבינוני באמתותה של איזו דעה רמה, אבל לעולם לא ימשך אחרי כל התולדות, היוצאות ממנה. זוהי העברת הגבול והפרזה, — יאמר. אילו חסרה לנו המלה „הפרזה" היה הבינוני ממציאה.

הבינוני מכבד ומוקיר אותם הסופרים, אשר בבואם לדון על איזו שאלה משאלות החיים לא יאמרו בהחלט „הן", או „לאו". הוא מעריץ אותם הסופרים, היודעים להראות פנים לכאן ולכאן ולעבוד לשתי רשויות בבת־אחת.

הבינוני אוהב את הסופרים והמלומדים, הנוחים לבריות וממתיקים כל דין קשה, מקהים עוקצה של האמת המרה ואוצר לשונם מלא „אכין ורקין".

הבינוני, יהיה סופר או סוחר, עשיר או עני, חושש תמיד לבל יחולל כבודו המדומה בעיני הבריות, לכן בכל מה שהוא אומר או כותב לא יבחר לשון ההחלטה. תמיד הוא משאיר לו מקום להתנצל ולהתחמק, אם יהא צורך בכך. תמיד הוא נזהר בלשונו, לבל יהיו דבריו חריפים יותר מדי. שגור הוא בפי הבינוני הפזמון הישן: לכל דבר בעולם יש צד טוב וצד רע, לכן טוב לאחוז בזה וגם בזה ולבלי התמכר לדבר אחד. הקיצוני הנלהב הוא, לפי השגתו של הבינוני, מסוכן מאד. השקפתו זאת נותנת להבינוני חופש גמור, לבל יבחר באיזה דבר להלוטין, לבל ינן על אחת הדעות בכל כחותיו ולבל יתנגד לאיזה דבר בכל תוקף ועוז.

ומפני שהבינוני מפחד תמיד מפני כל רעיון נאצל ומפני כל דעה חדשה, שלא נהיו עוד ל„ערוגה שהכל דשים בה", על כן הוא מכיר ומודה רק ב„ההגיון הבריא". „הגיון בריא" שם נרדף הוא לו עם „כפירה" בכל נשגב ועם „בטול" כל רוממות־הרוח.

כל רוממות־הנפש והתנשאות־הרוח אינן שוות בעיני הבינוני כלום. הנצחיות, אם תשקל במאזניו, לא תסולה בפרוטה. הבינוני לוחם בגאוניות־הרוח כל ימי חייו, כי שנא ישנאנה. ושנאה זו כבושה עמוק בלבו ומעיני אחרים יסתירנה, ולפעמים נעלמה היא גם מעיני עצמו. וכלי־זיני תמיד עליו, והם: דעותיו הקדומות, נמוסיו ומנהגיו הנושנים, קרירות־רוחו, קשיות־הגיונו ושפלות־תכונתו.

הגאוניות דורשת ותובעת מאת הבריות: התפעלות, התלהבות ומסירות־נפש. אולם הבינוני אינו מתלהב לעולם, כי חום פנימי חסר לו. לעולם אינו מתרומם ברוחו, יען כנפים אין לו. די לו להאדם הבינוני אם יכבדוהו, ואין לו חפץ כלל, כי גם יכרעו ברך לפניו.

אם גאון־הרוח נכשל באיזה דבר ולא עלתה בידו להוציא מחשבתו הגדולה אל הפועל, ישמח הבינוני על כשלון זה ויקרא: „אכן ראיתי זאת מראש!"

רשעת הבינוני היא יותר גדולה מאשר יאמין בעצמו ומאשר יאמינו אחרים, כי מתינותו וקרירות־רוחו מכסות על רשעתו.

בסתר לבבו היה חפץ בהכחדת הגאונים ואנשי־הרוח; אבל מהיותו קצר־יכולת להשמידם — יטור איבה להם בלבו.

הבינוני עושה תועבות קטנות יום־יום, ומאשר קטנות הן לא תראה נבלותן ונוולותן. אולם הוא בעצמו בטוח, כי לא יעשה, חלילה, דבר שאינו הגון, יען כי רבבות אנשים עושים ומתנהגים כמוהו. ועבירה בין אדם להברו, שהחזיקו ודשו בה אנשים חשובים והגונים, לא שמה עבירה.

סופר בינוני מחזיק לעולם בדעה שהיא מקובלה, נוחה ורצויה לרבים, ואף אם הענין שהוא מטפל בו כבר דשו בו אחרים למדי, בכל־זאת ישוב ויהפוך בו כבנרוגרת של רבי צדוק, שכבר מצו את לשדו. אם יזדמן, כי יראה פרי בעמלו הספרותי וגם יקנה לו שם, אז בינוניותו מתגברת עליו עשרת מונים. הוא מודד את ערך עצמו על־פי אותה המדה שימודו אותו אחרים. אם עלתה חשיבותו בעיני הבריות, יתעלה גם בעיני עצמו. לא כן איש־הרוח. הוא יודע את ערכו ומרגיש את כחו הפנימי, גם אם אחרים מבטלים ומשפילים אותו.

הבינוני חושב את עצמו לשוטה, אם כן חושבים אותו אחרים.

הבינוני אינו לוחם על מעמדו, ואינו בטוח בו לעולם, וגם אם יצלח וירום, יפחד פן יהדף ממקומו ואחרים יירשוהו. גאון־הרוח לוחם על מעמדו, והוא בטוח, כי סוף־סוף יהיה גם המנצח. הבינוני יצליח רק אם הוא נמשך אחרי הזרם השוטף ואם הוא נסחב אחרי העדר הגדול. גאון־הרוח עולה מעלה־מעלה רק אם הוא נלחם נגד שטף הזרם, אם הוא נבדל מרבים והוא יחיד במינו.

עסקני־הצבור הבינונים הונפים להמון הגדול, להדעות הקדומות השוררות בדורם ולהנהוג ומקובל בקרב הסביבה, שהם נמצאים בה.

האנשים העוברים את גבול הבינוניות לוחמים נגד המשפטים הקדומים והמנהגים והנמוסים שעברה שעתם, כי שואפים הם לרוח הדורות הבאים.

מרימר בינוני מראה לבני־האדם את חלקי עצמותם, הידועים ונגלוים להם בעצמם, אולם גאון־הרוח מראה להם יסודות נפשם וכחותיה הכמוסים ונסתרים גם מעיניהם. הגאון מתעמק בנפשנו אנו הרבה יותר מאשר נעשה זאת אנחנו בעצמנו. הוא יודע אותנו יותר מאשר נדע עצמנו.

הגאון הוא גבוה מספריו, מפעולותיו ומעשיו. הבינוני הוא נמוך ממעשיו וספריו. פעולתו של זה האחרון איננה הגשמת רעיון־רוחו, כי־אם מלאכה עשויה על־פי כללים קבועים. גאון־הרוח איננו מוצא נחת בספריו אשר הוא כותב ובמעשיו אשר הוא עושה, כי הוא רואה תמיד את חסרונותיהם ורפיונותיהם והוא מצטער על זה. אולם הבינוני הנהו תמיד שבע רצון מנפשו עצמו, מכתיבתו ומכל אשר הוא עושה.

חֲלוֹמוֹתֵינוּ

מאת

מ. ש י י נ ק י ן.

ד.

עַל פְּנֵי הַיְשִׁימוֹן.

הערביים נותנים הגדרה למדבר: מדבר הוא כל מקום, הרחוק מישוב בני־אדם במרחק כזה, שהקול, היוצא על גבול האדמה הנושבת, מת ואיננו מגיע אליו; וזהי אדמת־מות, הפקר, וכל הקודם להחיות אותה על־ידי נטיעות זכה בה, והיתה לו לנחלה. אדמת־מות — זהו המושג היותר נכון למדבר, שאין בו סימני תנועה וחיים. והרגשה מיוחדת במינה תוקפת פה את הנפש — הרגשת המדבר; זוהי מעין בדידות ושממון ריקים ואלמים, המעיקים כאבן מעמסה על לב האדם. ויש ברגש זה גם מעין יראה כמוסה מפני איזה דבר נעלם, הנמצא מרחוק, ואולי פה מאחוריך. רק עבראלה הזקן הרגיש את עצמו פה „כמו

בביתו". הוא הבריך את הגמלים ונתן להם מספוא; אחרי כן פרש את שטיחו, עמד על ברכיו, שם פניו אל המזרח, אל עבר פני העיר מכה, ויתפלל ערבית בקידות ובהשתחויות, שפתיו נעות וקולו לא ישמע, רק מזמן לזמן הוא מרים קולו ומוציא את שם אללה בסלודים: „אללה אכבר, אללה רחים" (אל גדול ורחום). בכלותו את תפלתו, קם ויתמודד, כאילו עלה זה עתה מן הרחצה במקוה מים צוננים להשיב את נפשו. זחיחות־דעתו נסכה גם עלינו והשיבה לנו את המנוחה ואת הבטחון.

לאט־לאט התגברנו על הרגשת המדבר ושבנו אל חוג המחשבות וההרגשות, אשר הבאנו אתנו מן הישוב. הפעם ערכנו את סעודתנו בהרחבה, על־יד מדורת האש, כי היו אתנו ירקות, ביצים, מיני בשר כבוש, גם מרק של תרנגולת אשר בקופסאות־הפחים. אכרי המושבות ספרו מאורעות מדברי ימי הישוב הראשונים, אברהם השומר הוסיף עליהם ממה שקרהו בהליכותיו עם ערבי המקום ועם הבדואים; לבסוף ספר לנו גם עבדאלה מאגדות הערביים במדבר. אגדות ומקרי־חיים ממשיים התפתלו ויהיו לרקמה יפה של חיים רכים ועדינים. האמנם יתחילו חיים חדשים להתרקם גם פה, וכעבור עשרות שנים — והיה גם הערב הזה, שאנו מבלים פה, לאגדת התחיה?...

בשעה מאוחרת בלילה, כשמערכת כוכבי „הרובה הגדולה" כבר עמדה על מכונה בקרן צפונית־מערבית אשר ברקיע השמים, וכוכב הנוגה גם הוא הכסיף, בשקעו בתוך שכבת האד אשר על קצה האופק, — רפדנו את מצעותינו על שכבת החול ונשכב לנוח, שקועים איש איש בזכרונותיו ובהרהורי לבו.

כמעט נרדמנו, והנה נשמע שאון מרחוק, שעטת פרסות גמלים רצים ושברי קולות, קטעי מלים של אנשים, המדברים במנוחה ומצחקים ביניהם. עבדאלה הכיר בראשונה, כי אלו „משלנו", המביאים לנו איזו פקודה מאת נציב העיר; על־פי הפסיעות ושאון המדברים הוא מכיר, כי שנים הם הבאים, ועל־פי הקול הוא מכיר את אחד השיכים ממכריו. עוד רבע שעה, והרוכבים הגיעו אלינו ומסרו לנו את פקודת הנציב לשוב העירה. וכך כותב לנו הנציב: הערביים הנודדים בשפלה אינם יראים אלהים ומלך, והיה אם יקרה אתכם דבר והסתבכו היחוסים בין אנגליה ובין הממלכות השונות, אשר בצלן אתם חוסים.

צר היה לנו מאד להפסיק את דרכנו בטרם ראינו את השפלה; ולפחות חפצנו להגיע עד אותו מקום, שהנחל חוצה את רוכסי ההרים, אשר על גבול מדבר צין. לבסוף באנו בהסכמה עם איש־החיל, כי הוא ישוב העירה עם שנים מאנשי חבורתנו, ושאר חברינו ישארו פה עם השיך עד הצהרים, ואחרי כן נשוב גם אנחנו העירה.

בבוקר השכם מהרנו ללכת קדימה, ובמשך שעה וחצי באנו עד גבול מדבר צין. שרשרת של רוכסי אבן וחול נמשכת פה לאורך כמה פרסאות וברוחב חצי מיל בערך; באמצעיתה מפסיק גיא, אשר בו יכנס הנחל; מעבר ההוא מזרחה הוא מתפתל כפלג צר, ומעבר מזה מערבה יהיה לתעלה רחבה. פה הוא המקום לסכר העיקרי ולברכה הגדולה. עלינו על אחת הפסגות, הנשקפות על פני הישימון.

לפנינו משתרע מדבר צין, מישור בלי קץ וגבול לארכו ולרחבו, כולו חול מחוספס ומנוקד כעין שברי־חרס שחורים. שם, רחוק־רחוק על קצה האופק מזרחה, מתרוממים ומרקיעים לשחקים תלי תלים מעולפים במעטה כחלחל־לבנבן שקוף: קשה להכיר מרחוק, אם ערפלי עננים הם — האדים המתנדפים ממימי ים־הסוף וזרועותיו, אם עמודי חול, הנשאים בסערה שם במרחק, או אולי הרים גבנונים הם, הר סיני — הר האלהים?...

כעין זרם אלקטרי חדר את כל ישותי: הנה ערש ילדותנו הרוחנית... בטיסה אחת עברה עלי והקיפתני חשרת זכרונות ורשמים. למן היום אשר רוענו הראשון נהג את הצאן אחר המדבר עד „מתי מדבר האחרונים"... כולי נבלעתי במצולה זו... וכשהתעוררתי לקול בני חבורתנו, אשר קראו לי מתחתית ההר, הרגשתי מעין בטול־היש, לא ידעתי לאן ולמה ללכת; כעין חוט ממשי נמתח ביני ובין צללי ההרים אשר שם במרחק, וקשה היה לנתקו; עם כל צעד שהרחקתי לרדת הרגשתי את עקת הלב והנפש: הנה אלפי שנים עברו; מה מעטים היו ימי שלותנו ויצירתנו, ומה רבו התלאות... מה רחוק עודנו החזון לאחרית הימים ומה רב עוד הדרך לפנינו...

לעת ערב באנו אל קצה הנחל השני, במקום אשר הגענו אליו בראשונה. שמה באו גם יתר בני חבורתנו מן העיר וימסרו לנו את דברי הנציב, כי אין לנו הרשות ללכת אל פנים הארץ וכי עלינו לשוב בדרך אשר באנו הנה. „ליתר בטחון" ילוו אותנו שני אנשי־חיל עד הגבול.

ה.

בְּדֶרֶךְ בְּאֵר־שָׁבַע.

בערב הזה הקדמנו לישון, ולאחר חצות לילה שמנו לדרך פעמינו. אנשי החיל, אשר לוו אותנו בדרך, רכבו על גמלי הצבא; אלה הם גמלים ממין אחר, מרוחצים למשעי, מקושטים באדרות־צמר, ועל דבשתם מהודק ברצועות עור כסא לשבת. ממהרים הגמלים האלה במרוצתם, ובמשך של ארבע שעות יכולים הם לעשות את דרכם מאל־אריש לרפיח; ואולם הפעם נאלצו להתנהל לאטם לרגל הגמלים הפשוטים וגם לעמוד אתנו בשעות המנוחה והסעודה.

במקום תחנתנו במישור, הזרוע שעורים ואבטיחים, השאיר עבדאלה באמצע השדה את אדרתו המיותרת, שהיתה לו למשא. על שאלתנו, אם איננו חושש מפני הגנבים, ענה אותנו בגאון, שאין הבדואים אנשי המקום הזה לוקחים את שאינו שלהם, ועם זה הוסיף, שאדרתו של עבדאלה ידועה בכל הסביבה, ואיש לא יהין לקחתה בטרם יעבור הוא פה בשובו הביתה.

כאשר הקרבנו לבוא אל הגבול, לא חפצנו למתוח עלינו קו של חשד מצד פקידי טורקיה על אשר חיילים אנגליים מלוים אותנו; על כן בקשנו את החיילים לעזוב אותנו לנפשנו. בראשונה אמרו החיילים, כי אין להם הרשות למרות את פי הנציב, אשר פקד עליהם להביאנו אל הגבול; ואולם כששלמנו להם דמי בטלה, הורו היתר לעצמם להשגיח עלינו מאחורי הגבעה.

בצהרים עברנו בשלום את הגבול ונשם את פנינו לחאן־יונאס לשבות בכרמי הזית אשר על פני העיר. בשבת בבוקר נפרד עבדאלה מאתנו. הפרידה בינו ובין אברהם השומר היתה חמה ולבבית; כאחים ורעים חבקו ונשקו איש את רעהו, כאורח הערביים (נוגעים בלחיים והנשיקה היא באויר), וגם אותנו ברך עבדאלה בלבב שלם והבטיחנו, כי בכל עת אשר נבוא להתנחל בסביבה ההיא, יהיה הוא ושבטו נאמנים לנו לדורות עולם. ברגש של כבוד ונעגועים הבטנו אחרי עבדאלה, הקרוב אלינו קרבת דם ורוח, — אחרי בן המדבר הזה, הרחוק כל־כך מתרבותנו האירופאית עם כל מעלותיה וחסרונותיה.

במוצאי שבת עם חשכה עזבנו את מקום תחנתנו ונלך צפונה־מזרחה, בדרך באר שבע. חרמש הסהר אשר בראשית החודש וברק הכוכבים הנוצצים בזוהר מיוחד בשמי ארצנו שפכו אור מכסיף ומקסים על פני השדות, אשר משני עברי הדרך. פה ושם נמצאים משכנות הערביים, שהם כעין תערובת של בתים, צריפים ואהלים; ואולם במדה שמתרחקים מן העיר יחדל הישוב הקבוע עם שטחי השדות הזרועים, ובמקומו יבואו אהלי הבדואים הנודדים, המפוזרים בתוך הארץ פנימה, הרחק מ„דרך־המלך“, בתוך שדות־הבור, המשמשים להם למרעה לעדרי צאנם ובקרם.

כחצות הלילה שקעה הלבנה, ואנחנו עמדנו על־יד אחת הבארות לנוח ולישון. כאור בוקר עשינו את דרכנו הלאה, ואחר הליכה של שעות אחדות באנו אל נחל גרר. הנחל הזה עמוק הרבה יותר מנחל מצרים. פה נקל לעשות סכר וברכות, וכל הככר הגדולה סביבותינו משני עבריה טובה למטע עצי־פרי שונים ולמזרע תבואות וירקות. אין בכל הסביבה כפרים, ואף לא אהלים. והלא באיזה מקום בסביבה זו זרע יצחק ומצא עוד בעת ההיא מאה שערים.

עוד שעות אחדות של הליכה, ואנחנו הגענו לדרך, ההולכת מעזה. דרך רחבה וטובה למסע עגלות עוברת בין שדות תבואות, זרועים שעורה וחטי תירס. עוד מעלות ומורדות אחדים — והנה לפנינו על הגבעה העיר באר שבע.

עוד לפני שנים אחדות היה פה רק תל, המעיד על מקום חורבת העיר הישנה. הממשלה ראתה לנכון לעשות פה מרכז של פקידות בשביל הבדואים הרבים והעשירים אשר בסביבה, ובנתה פה בתי־פקידות אחדים, חלקה חנם מגרשים לבנין ועוררה את ראשי השבטים הערביים לבוא להתישב בעיר, לשאת משרות הממשלה ולעסוק במסחר וקנין. אז הציעו גם ליהודים לקנות בסביבות העיר מאדמת הממשלה כעשרת אלפים הקטרים לזריעות ונטיעות, ומגרשים בעיר חפצו לתת למתישבים. היהודים עמדו על המקח, וישוב עברי עוד טרם היה בסביבה ההיא (גם עתה איננו); רק שלש משפחות עבריות נמצאות בין כמה מאות המשפחות, שכבר התישבו פה.

לפנינו על הגבעה בית גדול ויפה — זה בית־פקידות־העיר, ועל־ידו בונים בית־תפלה מאבני גזית. פקיד החבל יצא אז להשגיח על הבנין. כאשר ראה אותנו מרחוק, שלח איש־צבא להזמין אותנו אליו ושאל לשמותינו ולדרכנו. הוא צוה לפנות לנו מקום בבית־פקידות־העיר ולהכין בשבילנו מטות ומצעות. גם מכונה של תה הביאו לנו, גם אנשים שלחו אלינו לשרתנו.

אחרי אשר נחנו מעט מדרכנו, הלכנו לראות את הבארות אשר חפרו בימי אברהם אבינו. אגדה מסופרת בפי הערביים, כי בסביבות עיר זו נמצאות כל שבע הבארות; לעת־עתה נגלו רק שלש בארות, והאחת, הגדולה מכולן, היא הנקראת גם כיום בארו של אברהם, עמקה כעשרים מטר ועומק המים כשלשה עשר מטר; מן הבאר הזאת ימשיכו עתה את צנורות המים אל כל בתי העיר. וצחוק המקרה הוא, כי מכונן יהודי הוא אשר יעלה עתה את המים מבאר אברהם.

בקרנו את התושבים העבריים. שנים מהם מחזיקים טחנת־קיטור והשלישי עוסק במסחר. הם מתפלאים על אשר אין יהודים באים הנה להתישב. הסביבה גדולה ועשירה והעיר הולכת ומתפתחת; גם ישוב קרקעי גדול יכול להיות בסביבה, שיתעסק ביחוד במטע עצי פרי בהשקאה, כי לפי דעת אנשי המקום ימצאו מים בבארות, אשר יחפרו במישור, בעמק; גם סכר ותעלות אפשר לעשות במקומות רבים לאורך הנחל.

בערב הזמין אותנו פקיד החבל לסעודה. שם נזדמנו גם אחדים מזקני העיר. כל השיחה סבבה על התפתחות העיר החדשה ועתידותיה. האדמה מסביב פוריה. שדות תבואה למכביר. אמנם פעם לשנים אחדות סובלים פה עצירת גשמים, על כן צריך להרבות בנטיעות, שאינן זקוקות כל־כך לגשמים, גם להנהיג את השקאת השדות על־ידי מי בארות ומקווי־מים. ערבי המקום מעבדים רק חלק מאדמת הסביבה, וגם זה — באופן רע מאד; רובם חורשים רק בחמור אחד, ואף אלה, שיש להם צמדי בקר, אינם מדקדקים בטיב החרישה. כי מסי הממשלה מוטלים שם לא על האדמה, כי־אם על צמד־הבקר, והערבי אץ לחרוש בצמד אחד כברת ארץ פי־שלשה מהרגיל בחרישה הגונה. עיר חדשה זו היא גם במרכזותה מרכז לסביבה גדולה בנגב; רחוקה היא רק כשלשים מיל מעיר החוף עזה, והדרך טובה גם עתה למסע־עגלות בקיץ ובחורף. האויר פה נעים ומבריא. גדול מאד חן המקום הזה על יושביו, והם התכוונו למשוך גם את לבנו ליסד פה ישוב עברי גדול.

ביום השני עזבנו את העיר להמשיך את דרכנו בדרך העולה חברונה. השכמתי בבוקר והלכתי אל באר אברהם, להפרד ממנה בטרם צאתנו. בנין של קרשים מאהיל על הבאר, ועל־פיה נבנו נדבכי־אבן אחדים; הכל כבר מוכן להעמיד בתוך הבאר את הצנורות ואת המשאבה. כל התכונה הזאת שללה הרבה מיפיה הטבעי של הבאר אשר בשדה. מראה הבאר עורר בקרבי את זכרונות הילדות, בקראי לפני המורה בנגאוה: „והוכיח אברהם את אבימלך על אדות באר המים...“ כך דברו האבות עם המושלים, אשר ראו ונוכחו, כי „אלהים עמך בכל אשר אתה עושה“. עם העושה ועם המצליח מדברים בשפה אחרת ודברים אחרים. „ועתה השבעה לי באלהים הנה, אם תשקור לי ולניני ולנכדי“... בזמן הזה בוראי שהיו מכנים את זה בשם אבטונומיה... הנה ה„צארטר“ שלנו על ארץ־ישראל:

„על כן קרא למקום באר שבע, כי שם נשבעו שניהם"... „כי את שבע כבשות תקח מידי"... מה זאת? אגדה אופית מחוטבת ברזל־עשת ומשובצת שן, שנשתמרה בצביונה במשך אלפי שנה... „ואם תחפצו, אין זו אגדה"...

יצאתי ועליתי על הגבעה. בוקר־אביב רך ועדין. אין פה אותם רביבי־הטל, הנוצצים בשעה זו כאבני־חן על עשבי השדה והנושרים כאגלי דמעות של שמחה מעל טרפי העצים שם, בצפון הארץ; בכל־זאת חשים גם פה איזו רעננות מעודדת. כבר יצא האדם לפעולתו ולעבודתו בשדה. עדרי הצאן והבקר כבר יצאו אף הם לרעות שם במורד, במישור. הצפרים העפות נומרות בדרך טיסתן את תפלת השחרית שלהן; רק הזמיר נשאר כמו תלוי באויר על בלימה, טובל בים־די־נור של קרני השמש וממשיך את פרק השירה. יחד עם צלילי שירת הזמיר יערפו משמים נימים חבויות, החודרות לתוך הלב ותופסות אותו בצבתות חמות ועגוגות... מתרקמית אותיות ושורות ומישרות קסם של ילדות, של ילדות העולם... לפני ארבעת אלפים שנה גרו פה אבות האומה, חיו חיי עבודה, חיי ארץ שטופה אור וחום, ופה נשאו עיניהם אל כפת השמים העמוקים והבהירים, ויראו שם את האלהים: „ויקרא בשם ה' אל עולם"...

והנה בני חבורתי קוראים לי מעל אם הדרך: קומה ונלכה, כי עלינו לעלות עוד היום חברונה ולשלוח משם את הגמלים הביתה.

מהרה באנו עד נחל אשכול, ונלך לארכו בתוך שלוחות הרי יהודה. עברנו את גב שרשרת ההרים הראשונה על פני הכפר דהריה (דביר), וכנטות צללי ערב באנו חברונה.

* * *

בעוד שהלכנו שלוים ושקטים בדרך, בין שדות התבואות אשר בנחל אשכול, בעת אשר עלינו על ההרים וקפצנו על הגבעות באותו המרץ הילדותי, המפעם את האדם גם בשנות העמידה, בבואו בקרבת הטבע בין ההרים, — לא ידענו, כי סכנה היתה צפויה לנו מאחורינו, לולא הקדמנו לצאת מבאר שבע; ובעת אשר התענגנו על כרמי החמד אשר בעמק חברון, המצטיין ביפיו, על המגדלים הנהדרים אשר למסגד על מערת המכפלה, שם במורד העיר, ועל הקסם, השפוך על ברכת אבנר ועמשא, אשר בחברון עיר דוד, לאור קרני השמש האחרונות הטובלות בה, — לא עלה על דעתנו, כי בשעה זו היינו יכולים להגיע למקום אחר לגמרי.

כי בהודע לנציב אנגליה אשר בעיר דבר בוא חבורתנו אל־אריש, מהר להודיע לממשלה המרכזית בלונדון על־אדות איזו אכספדיציה גרמנית, המתהלכת בחצי האי סיני. הממשלה האנגלית פנתה בשאלה אל הממשלה הגרמנית, וזו האחרונה בקשה באורים מטורקיה. על כן נשלחה פקודה מקושטה לשר־החבל של באר שבע אשר על הגבול, כי בבוא אכספדיציה זו אל חבל הנגב, יתפוס את האנשים וישלחם ישר לקושטה. פקודה זו נתקבלה כשעתים לאחר שעזבנו את העיר. פקיד החבל, שהכיר אותנו היטב וחשב אותנו לאורחיו, ישהכו בצל קורתו, השתמש בזה, שיצאנו מגבולות שלטונו, וענה את הממשלה, כי איננו יודע קטנה או גדולה על־אדות איזו אכספדיציה.

כעבור חמש שנים הציע הציר האנגלי אשר בעזה ליהודים, כי יקנו כברות־ארץ בגבול אנגליה מעבר לרפיה, והוא בעצמו יהיה המתווך. נוסדה אגודה של יותר מחמשים חבר; שלחו מומחים לחקור את הארץ ומצאוה מסוגלה לנטיעות, גם חשבו לנכון לבנות שם עיר מושב על שפת הים. אז נגמרה קניה הגונה, וכבר מדדו את האדמה והציבו גבולים בחלק אחד ממנה. ואולם הלורד קרומר, שהיה אז נציב אנגליה במצרים, לא חפץ לאשר את הקניה, בחשבו אז, כי המדבר הריק הוא המבצר היותר בטוח על גבול תעלת סואיץ.

מקרי שתי השנים האחרונות הוכיחו, כי לורד קרומר שגה ברואה. ב„מדבר" הזה הולכים ושבים עתה גדודי צבאות; כבשו דרכים, חפרו בארות, העבירו צנורות מים והכשירו את המקום לישוב. אולי עתה הגיעה השעה להחל שם בישוב עברי על גבול ארצנו. הלא שב עתה חבל־הארץ הזה לרשות אנגליה, ולבה הלא טוב עלינו. יכולה היא להראות לנו עתה אות לטובה — „ונראה מה יהיו חלומותינו".

חֲדָשׁוֹת וּמְאוֹרָעוֹת

— יוקר צרכי החיים, המאמיר מיום ליום באמריקה, זעזע את רחוב־היהודים בניו־יורק. נקראו הרבה אספות־מחאה נגד מפקיעי השערים, שבשלהם כל היוקר הזה. המחאה נתגלתה גם במעשי אלמות מצד הנשים נגד אלה, העושים סחורה בהפקעת־השער. ביחוד גדלה ההתמרמרות בקרב המוני הפועלים, שפגיעתו של היוקר קשה בהם ביותר.

— הועד הזמני לעניני הציוניות מודיע אותנו, כי אחז בכל האמצעים, הדרושים לסדר את הספקת העזרה לארץ־ישראל, בהתאמה להמצב המדיני האינטרנאציונאלי של הימים האלה. עבודת העזרה נמשכת איפוא כבתחילה, וכל העסקנים והאגודות הציוניות מתבקשים להוסיף ולהתמיד בעבודתם להחזקת הישוב היהודי בארץ־ישראל.

— הסכום 225.000 דולאר, שנקצב מטעם „הועד המחלק המאוחד" בניו־יורק לטובת נגועי־המלחמה היהודים באוסטריה־אונגאריה, נשלח בשבוע זה באמצעות ממשלת ארצות־הברית. עובדה זו מעידה, כי החשש בדבר הפרת היחוסים הדיפלומא־טיים בין שתי הארצות האלה מוקדם עדיין ומשלות העזרה לאוסטריה־אונגאריה יוכל להמשך מבלי מפריע או מכשול.

— שאלת ארץ־ישראל בתור מקלט להעם היהודי עוררה בעת האחרונה את דעתם של הרבה מהעסקנים המדיניים באי־רופה. הסופר האמריקאי המפורסם נורמאן האפגוד, השוהה כעת בלונדון, מודיע משם בטלגראמה מיוחדה להעתון החשוב „איוונינג פוסט" בניו־יורק, כי „אחד העגינים החשובים בברית־השלום הבאה יהיה ענין ארץ־ישראל. לרגלי שאלת ארץ־ישראל תתפוס שאלת־היהודים בועידת־השלום העתידה לבוא מקום בראש. צרפת יש לה תביעות על סוריה, והדיפ־

לומאטיה הרוסית תומכת בהן. אולם כנגד זה מורגשת גם שאיפה להעמיד את ארץ־ישראל בהשגחתה של ממשלת ארצות־הברית". ומר פאול מיליוקוב, מנהל מפלגת הקדטים ברוסיה, בדברו באחד ממאמריו האחרונים על תביעותיה של צרפת על סוריה, אומר, כי צריך לשים לב גם לדרישותיהם של היהודים על ארץ־ישראל. זכות יתירה יש ליהודים להארץ הזאת, אף־על־פי שאינם עוד רוב מניגה ורוב בנינה. עתידות גדולים נשקפים להקולוניזאציה היהודית בארץ־ישראל — ענין, שראוי להביאו בחשבון. בסוף מאמרו מציע מיליוקוב, כי ארץ־ישראל תעמוד בהשגחתן של כל הממלכות, מפני שהארץ הזאת קודש היא לכל העמים.

ומאנגליה באה הידיעה, כי שם נוסדה הסתדרות של נוצרים ציוניים, שתעודתה היא לעורר את דעת הקהל הגדול על נחיצות העמדת שאלת ארץ־ישראל בתור מקלט להעם היהודי. ההסתדרות התחילה להוציא לתכלית זאת עתון בשם „פאלעסטיין".

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

האספה השנתית של ועד האגודות הציוניות בניו־יורק.

האספה השנתית האחת עשרה של ועד האגודות הציוניות (קאונסיל) בניו־יורק נקראה במוצאי־שבת, 17 פברואר, וביום א', 18 פברואר. לקחו בה חלק שמונים ושמונה צירים, באי־כח של שלשים אגודות.

הישיבה הראשונה הוקדשה כולה לנאומים. ראישון לנואמים היה הרב זאב גולד, שברך את האספה בשם ה„מזרחי". „המזרחים, — אמר הנואם בתוך שאר דבריו — אף־על־פי שנבדלים הם מן הציוניים הכלליים בהשקפותיהם הדתיות, בכל־זאת מאחדת אותם שאיפה משותפת אחת — לחיות חיים יהודיים בארץ־ישראל. הנואם הבא, הסופר א. ה. פרומנזון, הטעים בנאומו, כי השעה הזאת דורשת את התאחדותם של הכתות הציוניים, ולא פירודם. בימים כאלה, ימי התעוררות הרוחות לקראת מאורעות השובים בעולם הכללי ובעולם היהודי, לא מן התגיון הוא להתגודד ל„מזרחיים" ול„פועלי ציון" ולהבליט בכל פעם, לצורך ושלא לצורך, את ההכשר המפלגתי על התנועה הלאומית. בכל המחנה הציוני יאסף. אין בודקין בעת למפלגות. הפרופיסור ר. גוטהייל, מי שהיה נשיא הפדרציה הציונית, מברך את האספה בפעולות פוריות.

היושב־ראש, מר. מ. רוטנברג, קורא מכתב־ברכה מאת השופט לואיס ד. בראנדייס אל ציוני ניו־יורק. אחרי־כן הוא מציג לפני הקהל את הד"ר שמריה לוין, הנושא הרצאה ארוכה על „ההתעמקות בציוניות".

„אף כי השעה דורשת מאתנו מעשים ממשיים, — מתחיל הד"ר לוין את הרצאתו — בכל־זאת אין לזלזל גם בשעה זו בערך הבנת הרעיון הציוני לעמקו ולגבהו. כי הרעיון נמדד לא לארכו ולא לרחבו, אלא לעמקו ולגבהו. עוד בתחילת ימי חבת ציון היו כל הקוסמופוליטים והמתבוללים למיניהם מונים אותנו, הלאומיים, בצרות רעיוננו. הללו היו טוענים, כי רעיונם הם רחב ומקיף וחובק זרועות־עולם בזה, שהוא שואף להתבוללות כל הלאומים ולהתמזגותם לחטיבה אחת. הרעיון הזה הוא אמנם רחב וארוך, אבל שטחי הוא, ללא גובה וללא עמקות, ואיננו עומד בפני מדעי הסוציולוגיה והביולוגיה של זמננו. המדעים האלה מורים אותנו, כי התפתחות המין האנושי מוכיחה לא להתבוללות הלאומים ולטמיעתם זה בזה, אלא לגלוי אינדיווידואליותו של כל אחד ואחד מהם. הלאומיות המודרנית, ילידת המאה התשע־עשרה, כולה מיוסדה על ההכרח ההיסטורי הזה. הציוניות מבוססה כולה על הלאומיות היהודית. אי־אפשר לראשונה בלא האחרונה. הציונית, כשהיא לעצמה, אינה השקפת־עולם, אלא אמצעי להתגשמות הרעיון הלאומי של עם ישראל. וכדי להבין את הציוניות, צריך קודם להבין את עצם הלאומיות היהודית. והלאומיות היהודית שלשה סימנים עיקריים מסמנים אותה: התרכזות יהודית, מזרחיות ועבריות. ההתרכזות יוצרת להיהודים תנאים רצויים להלחם על קיומם הלאומי. אם התרכזות זו, לפי פירושם הנלעג של מתנגדינו, גיתה שמה, נכונים אנו לקבלה באהבה. אם גרמניה משמשת גיתה לגרמנים, וצרפת — לצרפתים, למה לא נהיה גם אנו כמוהם? ובתוך הגיתה הזאת אנו צריכים להשכין את הרוח המזרחי. אנחנו, היהודים, — לאו דוקא מפלגת „המזרחיים" האורתודוכסית — נושאי המזרחיות אנו. כל יצירותינו המקוריות בכל מקצועות התרבות מוטבעות בחותם המזרח. והיסוד המזרחי שבנו הגין על עצמותנו, שלא תטשטש בארצות גלותנו במערב. העבריות היא גלויה הנכון והטבעי של תרבותנו, ואין תחיה לאומית בלא תחית הלשון העברית וספרותה. אם הציוניים יעמדו על שלשת העיקרים האלה של הלאומיות היהודית, מובטח להם, כי ציוניותם לא תהיה ציוניות של בורים ועמי־ארץ, אלא ציוניות, ששרשיה עמוקים, וכל הרוחות שבעולם לא יעקרוה מתוך מחם ולבם".

בישיבה השניה, שהיתה ביום א' בבוקר, קרא היושב־ראש, מר מ. רוטנברג, דין־וחשבון על פעולות הועד בשנה האחרונה. הועד יסד לשכת נואמים, ערך שבוע השקל, קרא להרבה אספות פומביות לשם תעמולה, מהן מאה ושלשים תחת כפת השמים. האספות תחת כפת השמים עלו יפה וקרבו את לבות ההמונים אל הציוניות. הועד ערך לטובת הקרן הלאומית „יום פרחים" ו„יום דגל". שני הימים האלה עלו יפה והכניסו סכומים גדולים לקופת הקרן הלאומית. בעיר ניו־יורק נקבץ בשנה שעברה לטובת הקרן הלאומית סכום של 15,498 דולאר. מפני סבות שונות נתמעטה בשנה זו מכירת השקלים (בסך הכל נמכרו כחמשת אלפים); אבל יש לקוות, כי מספר השוקלים יתרבה בקרוב, מפני שאחדות מהסבות האלה כבר הוסרו.

דין־וחשבון זה עורר אחריו ויכוחים. אחד המתוכחים העיר על התיחסותו האינדיפרנטית של הועד אל התנועה העברית. לבסוף נתקבל הדין וחשבון, ובתור הכרת־תודה להיושב־ראש בעד פעולותיו הפוריות החליטו הנאספים לרשום את שמו בספר־הזהב של הקרן הלאומית. הסכום הדרוש נקבץ באותו מעמד.

בישיבה האחרונה הרצה מר שיינקין על „ההתבוננות בציוניות". המרצה הציע שורה שלמה של הצעות בדבר

תמיכה בעבודות הישוב בארץ־ישראל לאחר גמר המלחמה. כל הצעותיו נמסרו להועד הפועל החדש להוציאָן לפועל.

מר ש. אבל קרא בשם ועד ההחלטות את ההצעות האלה: א) לחלק את העיר ניו־יורק בעבודת הארגון והסדור לחמשה מחוזות, וכל ועד מחוזי יהיה אחראי בעד העבודה הציונית, הנעשית בסביבתו. ב) לארגן ועד של עשרים וחמשה ציוניים, שתפקידו להגשים בחיים את התכנית על־דבר יסוד „בית ציון" בניו־יורק. ג) ליסד ועד של ציוניים מפורסמים, שיעבד תכנית רחבה ומקיפה להטפה ותעמולה ציונית. ד) ועדי כל ועידה יבחרו על־ידי הצירים, ולא על־ידי היושב ראש, כנהוג עד עכשיו.

בועד הפועל החדש נבחרו הצירים האלה: מוריס רוטנברג — יושב ראש, ד"ר ש. מ. מלמד — סגן. יתר חברי הועד הם: י. אברבנאל, ס. בליין, ש. גולדנברג, ס. וויזן, ל. וולפסון, י. ברמל, ס. מרגולית, א. שפיוזהנדלר, ע. שפיגל.

שׁוֹנוֹת

למצב הקיים בווילנה.

במכתב, שנתקבל בימים האחרונים מווילנה, מתואר מצב היהודים בעיר ההיא בדברים האלה:

„מספר האנשים, הזקוקים לעזרה בווילנה, עולה בעת ל־57,000. עשרים ושנים אלף מהם הם ילידי העיר, ויתרם הם מהפליטים, שהגלו מעירותיהם לווילנה על־ידי השלטון הרוסי. תיכף לאחר שנכבשה ווילנה (בחודש אוקטובר, 1915) על־ידי הגרמנים, פנה הפרקליט והעסקן הציוני הידוע מר ש. רוזנבוים בבקשה אל ה„הילפס פעראיין" בברלין לסדר את עבודת העזרה בווילנה וביתר ערי ליטה. אבל חברה זו לא נענתה לבקשה הנמרצה עד חודש יאנואר 1916. בחודש זה הגיע לווילנה בא־כח ה„הילפס־פעראיין" לסדר את העבודה. בא־כח ה„הילפס־פעראיין" הביטו על עבודתם כעל עבודת צדקה לעניים בלבד, ובתור „נותנים" לא שאלו בדעת ה„מקבלים" בנוגע לאופן השמוש בכספי העזרה. ומטעם זה לא שמו לב לדרישת יהודי ווילנה להפריש סכום ידוע מכספי העזרה לטובת הצרכים הרוחניים. דרישה כזו נראתה בעיני האדונים של ה„הילפס־פעראיין" לדרישה נבערה.

„ובינתים הולך מצב התושבים בווילנה ונעשה קשה מיום ליום. כל המוסדות היהודיים בווילנה, כמו בתי־התמחוי, בתי־הספר ידומיהם (מלבד בית־החולים) אינם נחשבים בעיני הרשות למוסדות צבור, ומשום זה מונע מהם השלטון הגרמני את התמיכה, שהוא תומך במוסדות צבוריים מיסודם של הלאומים האחרים.

„מקור־ההכנסה הראשי של ועד העזרה בווילנה הוא — תמיכה בת שמונים ושבעה אלף מארק לחודש, המתקבלת מאמריקה. הועד הזה מספיק לתושבים הנצרכים ארוחות־צהרים באמצעות בתי התמחוי שלו במחיר עשרים פניג כל ארוחה. אבל מספר הארוחות איננו מספיק להשביע את אלפי הרעבים, הפונים יום יום לעזרה. מחוסר אמצעים מוכרח הועד להשיב ריקם בקשת שני אלפים איש, הפונים אליו לקב[…] ארוחה. ביחוד נורא מצב הילדים. כשני אלפים מהם הולכ[…] יחף, ומפני זה הם נמנעים לבקר את בתי־הספר. מצב כ[…] פועל לרעה גם על רוח הילדים וגורם תקלה למוסריותם.

אולם למרות המצב הכלכלי הנורא, הולכת עבודת התרבו[…] העברית ומתקדמת בין התושבים היהודיים בווילנה. מספ[…] מבקרי בתי־הספר השונים ושעורי־הערב ושומעי ההרצאות הו[…] רב מאד, ורבים בוחרים להתענות ברעב מלהפסיק למודיהם".

* * *

תרומות לקופת הסופרים.

בשבוע זה נתקבלו במערכת „התורן" לטובת הסופרי[…] העברים נגועי המלחמה הסכומים האלה: מאת חברי אגוד[…] „עזרא", שיקאגו — 9.50 דולאר (מהם נדבו: אגודת עזרא — […] דולאר; פ. שמר, ו. וויינשטיין, מר לבדין, מר ד. בלומברג־[…] כל אחד 1 דולאר; ש. קרול, מ. זליצקי, ל. ליכט, מר ליספי[…] קו, נ. ב. וויינוס — כל אחד 50 סנט); מאת חברי אגוד[…] „שוחרי שפת עבר", שיקאגו — 5 דולאר (מהם נדבו: מר ל[…] בין — 2 דולאר; ש. שכטמאן, י. לרנר, ש. שפירא — כל א[…] 1 דולאר); ש. ב. מקסימון, שיקאגו — 2.50 דולאר; ש[…] רובינשטיין, שיקאגו — 2 דולאר; ה. מהר, ברוקלין — 2 ד[…] לאר; א. קימלפלד, לוס־אנג׳ילים — 1 דולאר; ה. באיק[…] ניו־אורליאנס — 1 דולאר. סך־הכל — 23.00 דולאר. ביח[…] עם הסכומים, שנרשמו בגליונות הקודמים, עולה סכום התרומו[…] עד היום 295.50 דולאר.

• • •

קונצרט יהודי.

ביום ד', 28 פברואר, יערך באולם „וובסטר", 119 רח[…] האחד עשר, קונצרט, שבו ישיר המזמר והקומפוזיטור העב[…] המפורסם, מר פינחס יאסינובסקי מפטרבורג, שירים עברי[…] ויהודים עממיים. את זמרת השירים ילוה הפסנתרון הידו[…] מר אהרן קלאס. — מר יאסינובסקי נתמחה במקצועו כמוז[…] אמן ועשה לו שם בכמה קונצרטים, שערך בערי אירופ[…] הגדולות.

* * *

מחיי האגודות.

— אגודת „אחיעבר", ניו־יורק, תתאסף במוצאי־שב[…] כ' אדר (24 פברואר), באולם בית־הספר „יבנה", 201 אי[…] ברודוויי. על הפרק ענינים חשובים. מביני עברית מתבקש[…] לבוא.

— אגודת „דוברי עברית מזרחי", ניו־יורק, תתאסף בי[…] הראשון, ג' אדר, בשעה השמינית בערב, באולם „עדת ב[…] ישראל", 214 איסט ברודוויי. כל החברים מתויבים לבוא.

— לאגודת המורים העברים בניו־יורק תהיה אספה ביו[…] א', 25 פברואר, באולם בית־הספר „יבנה", 201 איסט ברודווי[…] האספה תפתח בשעה השמינית בערב. מורים עברים מתבקשי[…] לבוא.

— אגודת „צעירי מפיצי שפת עבר", ברונקס, תתאס[…] במוצאי־שבת, 24 פברואר, בבית־הספר העברי, 1670 בטהגי[…] עיניני. כל החברים מתבקשים לבוא.

עם הגליון הזה נשלח לכל החותמים שער „התורן" ותוכן הענינים לשנת 1916—1917

הנני שולח את ברכתי מעמקא דלבא למר דוד ליפסאיטץ לנשואיו עם ב"ג מרת מרים ויינרוב.
הלואי שתזכו בנחמת ציון וירושלים.
ניו־יורק. יהודה קרוזהאר
מ„בני עם חי".

אל סוכנים!

מבקשים אנו מאת סוכנינו להשוות את חשבונותיהם אתנו ולמהר בהחתמת חתומיהם לשנה הבאה, למען לא יהיה מעצור במשלוח הגליונות להם בעתם.

ה ה נ ה ל ה.

אספה פומבית גדולה וקונצרט

במוצאי השבת, 24 לחודש פברואר, 1917 בשעה 8
נערך על־ידי
דוד וואלפסון ציון קלוב
ב„פובליק סקוהל" 62.
קרן רחובות העסטער ועססעקס, ניו־יורק.

הנואמים:
ד"ר שמריה לוין,
רעוו. צבי הירש מאסליאנסקי,
א. ה. פרומנסון.

בקונצרט ישתתפו:
המשורר הידוע פ. מ ראסקין (דקלום).
המשחקת הצעירה מרת דושייקאבסאן (זמרה).
מר ב. קאסעל (הקראה מ„שלום עליכם").
הכם־עתיק (הקראה)
דבורה שווארץ (דקלום).

כרטים הכניסה — 10 סנטים.
כל הרוח ילך לטובת „קופת ארץ־ישראל".

מעומק לבי הנני משתתף בצערו של ידידי היקר מר אריה קורנפלד על מות [illegible] היקרים ינחמו בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

שלמה לאזארוביץ.

הנני מברך את ידידי מר דוד ליפסאטיץ לנשואיו עם ב"ג מרת טרים ויינרוב בברכה משולשת: אשר הצ[illegible]חה ועבודה מענינת בתחית ע[illegible]ין בארץ אבותיו.

ניו־יורק. א. מנדלסון.

ליפשיטץ פרינטינג קא., 217 איסט בראָדוויי, ניו יאָרק